

3.193

RODERICO VAZQUEZ DE
ARCE SVPREMI SENATVS RE-
gij in Hispania Præsidi dignissimo.

FRANCISCVS SVAREZ è Societate IESV.

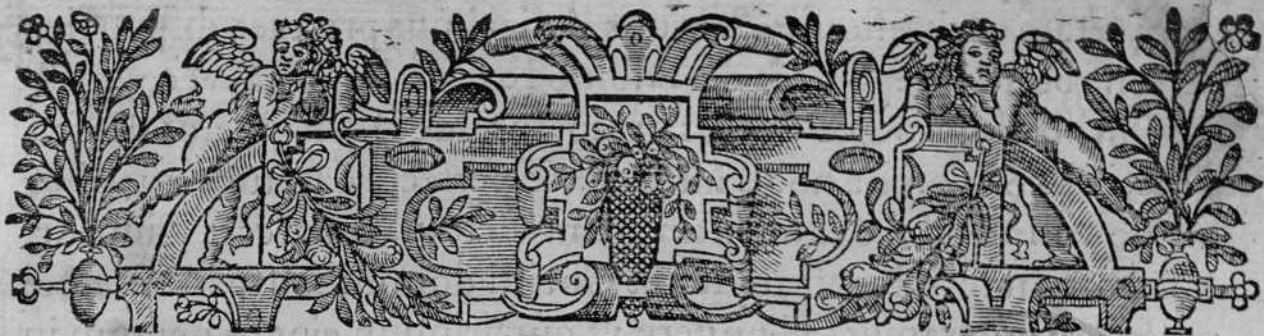

VM volumen alterum commentariorum
in tertiam partem D. Thomæ in manibus
ædendum habere, ecce mihi, Præsides amplissi-
me Hispaniæquæ vniuersæ optatus illuxit
dies, quo tua te virtus, egregiusquæ animi
candor, ac singularis eruditio cum generis
nobilitate coniuncta, nō sine diuino numine
ad tale, tantumquæ munus euexerunt, quale
iam dudum tua merita postulabant. Quare non fuit mihi diu am-
bigua deliberatione cunctandum, cui potissimum principio opus
hoc, qualecunquæ est, offerendum esset. Tibi enim multis nomini-
bus debebatur: scilicet, cui ego deberē plurimum, & meo nomine,
& Societatis nostræ, quam non solum summo studio, animiquæ
beneuolentia complexus es, verumetiam eximijs beneficijs tibi in
perpetuum deuinxisti. Ex quo maxima quidem, ac pene certa spe
ducor, fore, vt nostrum hoc opus tibi gratum, atquæ acceptum futu-
rum sit. Tum quod ex nostra Societate profectum, tum maxime,
quod in eo arcana æterni iudicis, mediatorisquæ Dei, & hominum,
vitæ, mortisquæ mysteria, inauditaquæ, ac pene diuina intemeratæ
Deiparæ gesta moresquæ continentur: & ex ditissima sacrorum
voluminum supellectili, deque sanctorum Patrum pellucidissimis
fontibus depromuntur, atquæ non exiguo labore nostro, industria-
quæ tenui illa quidem, si rei magnitudinem spectes, magna, si dili-
gentiam ad rigorem scholasticum rediguntur. Quis igitur mihi
iure

idare succenseat, si æterni Præsidis vitam, tanquàm exemplaria ve-
rorum, Præsidi supremo totius Castellanae Reip. ante oculos pro-
ponam? Aut quis dubitare audeat laborem hunc nostrum tibi fore
gratissimum, cui tanti filij, tantæquè matris augustissima est memo-
ria, & iucundissima recordatio? Etenim cum tot sint occupatio-
num æstus, tot negotiorum fluctus in dignitate hac, cuius personã
geris, tam gravem, tam seueram, non dubito, quin generosus iste
tuus animus terrenorum mole oppressus soleat interdum respirare
memoria, præsentiaquè illius supremi principis, quem Pater con-
stituit hominum mediatorem, ut ima summis, terrena superis con-
ciliaret. In eo enim eiusquè intemeratæ matris interuētū sitas spes
tuas, & collocatas habes: ad quos in frequenti negotiorum labyrintho,
tanquam ad sacram anchoram confugere solitus es. Quod si in
huius operis nuncupatione eius potissimum ratio habenda fuit, qui
posset illud & vellet patrocinio defendere, & splendore nominis
illustrare, hoc etiam nomine dignitas, & amplitudo tua, & in no-
strum ordinem beneuolentia primum sibi locum non iniuria ven-
dicarunt. Ea enim es autoritate apud omnes, ut nihil sit tam abie-
ctum, nihil tam obscurum, quod clarum, & illustre non sit sub tuo
nomine constitutum: eademquè erga nos voluntate, ut nemo sanus
ambigere possit, te summo studio opus hoc, si res postulauerit, de-
fensurum. Accipe igitur Præses clarissime, hos mearum lucubra-
tionum fructus, eosquè ad communem vtilitatem exhibitos, tuo fa-
uore commenda, ac de nostra Societate, exigua illa quidem, sed ti-
bi addictissima, ut hætenus fecisti, benemereri perge. Nostrarū ve-
ro partium erit, assidue precari Deum, ut vitam tuam vniuersæ
Hispaniæ diu seruet incolumen, omniumquè consiliorum, ac re-
rum tuarum cursum iubeat esse felicem. Vale.

Franciscus Suarez.

TOTIVS OPERIS ARGVMENTVM ad Lectorem.

EC multa, nec noua sunt (candide Lector) quæ præmittenda duximus his nostris secundis lucubrationibus de Verbi incarnati mysterijs, cum disputandi methodum, scribendiq; modum quem in priori opere continenter seruauimus, in hoc etiam posteriori studiose persequuti simus. Quanuis (ingenue fatear) longius disputatione mea progressus sum, quam videretur consuetudo Scholastica postulare, quod vt facerē vel inuitus, rationes me grauissimæ compulerunt. Ecquis enim tam erit in dicendo ieiunus, vel in scribendo inops, vt de amplissima dignitate, de moribus excellētissimis, de admirabili vita, & gratia beatissimę Virginis dicturus, breui id, & compendiofo sermone percurrat? Mihi profecto hoc in genere sepe visa est Theologia nostra (vt medeste dicam) breuis admodum, & concisa cūm materiæ dignitas, & amplitudo cum summa voluptate eruditione, atq; utilitate coniuncta, longe aliud á viro theologo postulare suo veluti iure possit. De beata ergo Virgine egimus yberius, nec ratio ipsa permittit, nos esse breuiore in aperiendis opulentissimis thesauris mysteriorum vitæ, mortisq; Iesu Christi Domini nostri, seu negligentiores in colligendis diuitijs, quas in hisce mysterijs diuina Bonitas velut effudit. Quo fortasse illud assequemur, vt & qui in sacris templis abdita mysteriorum arcanapro concione explicant, animisq; audientium defigunt: & qui in scholis acriori disputatione eadem perscrutantur, id efficiant diligentius, veritatis rigore obseruato; ita vt & pietas à veritate fulciri, & veritas possit pietatis dulcedine vtilius inuestigari. Est enim sine veritate pietas inbecilla, &
fine

sine pietate veritas sterilis, & ieiuna. Adiecimus præterea disputationem de beato Iosepho, & de Diuino Ioanne Baptista, vt cognitio de Christo domino, & de eius præcurfore, de B. Virgine, & de eius dilectissimo sponso à nobis integra, & perfecta daretur: vtq; labor hic noster splendore illustrissimarum virtutū appareret illustrior. Visum deinde nobis est mysterijs Christi domini iam patris quæ peragenda speramus, adiungere, vt qui primum eius aduentum in carne passibili pro viribus explicuimus, secundū in impassibili studio non minore poneremus ob oculos. Tum vt perfectā de Christo domino disputationem exhiberemus: tum etiam quia sic nobis est in animo totam hanc tertiam D. Tho. partem commentationibus illustrare, vt omissa de quatuor nouissimis tractatione, explanationem nostram in septem sacramentis Ecclesiæ terminemus. Quæ nos eadem causa mouit, vt hoc etiam opere complexi simus vniuersalem omnium hominum resurrectionem: tum propter cōiunctionem, quam habet cum Christi domini resurrectione: tum etiam quia necessario præcedit vltimū & vniuersale iudicium. Hæc sunt, studiose lector, quæ vniuerso hoc opere pertractantur, ex quibus factum est, vt & opinionem meam, & forte aliorū expectatōdem sua longitudine superarit. Verum hoc concedendum est amplitudini, & maiestati mysteriorū: quod tot ac tanta mysteria vel attingenda non essent, vel certe essent pro dignitate tractanda. Nunc vero illud vnū est nobis maxime in optatis, vt labor hic noster, qualis qualis ille fuerit quoquo modo iuuat, vt Christus dñs, sanctissimaq; eius mater eo loco à nobis habeātur, eo diligantur amore; quo vel ipsi digni sunt, vel nos redere arctissime tenemur obstricti, vtq; hæc sacrosancta mysteria summa veneratione colantur ab omnibus, pro quibus illa eadem operatus est Dominus noster Iesus Christus: à quo tanquam à perenni bonorum omnium fonte, si quid occurret laude dignum, intelliges emanasse: si quid vero minus considerate dictum offenderit, solita benignitate condonabis, Vale.

(.?.)

INDEX QV AESTIO.

num & articulorum D. Thomæ, quæ in
hoc tomo exponuntur.

Prior numerus paginam indicat: posterior columnam.

QV AEST. XXVII.

DE B. Virginis Mariæ sanctifica-
tione. 23.1.

- 1 V. B. Virgo sanctificata fuerit
ante natiuitatem ex utero. 23.2.
- 2 V. fuerit sanctificata ante animationem.
26.1.
- 3 V. per sanctificationem fuerit ei fomes to-
taliter sublatus. 51.2.
- 4 V. per huiusmodi sanctificationem fuerit
consecuta, ut numquam peccaret. 35.2.
- 5 V. per huiusmodi sanctificationem adepta
fuerit plenitudinem omnium gratia-
rum. 56.2.
- 6 V. sic sanctificari fuerit proprium B. Virgi-
nis. 58.2.

QV AEST. XXVIII.

- De Virginitate Beatæ Mariæ. 78.2.
- 1 V. B. Maria fuerit Virgo in concipiendo.
78.2.
  - 2 V. fuerit Virgo in partu. 80.2.
  - 3 V. permanserit Virgo post partum. 82.1.
  - 4 V. Virginitatem vouerit. 104.1.

QV AEST. XXIX.

- De matris Dei desponsatione. 116.1.
- 1 V. Christus nasci debuerit de Virgine des-
ponsata. 116.2.
  - 2 V. inter Mariam & Ioseph, fuerit verum
matrimonium. 120.1.

QV AEST. XXX.

- De Beatæ Mariæ Virginis Annuntiatione. 137.2.

- 1 V. necessarium fuerit annuntiari B. Virgi-
ni, quod in ea erat generandum. 138.1.
- 2 V. Annuntiatio fieri debuerit per Ange-
lum. 140.2.
- 3 V. Angelus annuntians debuerit visioni
corporali apparere. 142.2.
- 4 V. Annuntiatio fuerit conuenienti ordine
perfecta. 144.2.

QV AEST. XXXI.

- De Copceptione Saluatoris, quo ad mate-
riam de qua corpus eius conceptum est.
155.1.
- 1 V. caro Christi fuerit sumpta de Adam.
155.2.
  - 2 V. caro Christi fuerit sumpta de Dauid.
157.1.
  - 3 V. conuenienter Genealogia Christi ab
Euangelistis texatur. 158.1.
  - 4 V. decuerit Christum nasci de foemina.
161.2.
  - 5 V. corpus Christi de purissimis sanguini-
bus Virginis formatum fuerit. 163.1.
  - 6 V. corpus Christi in antiquis Patribus fue-
rit secundum aliquid signatus. 165.1.
  - 7 V. caro Christi in Patribus fuerit peccato
obnoxia. 167.2.
  - 8 V. Christus in lumbis habrahæ fuerit de-
cimatus. 169.2.

QV AEST. XXXII.

- De Conceptione Christi quoad actuum
principium. 172.1.
- 1 V. Spiritus Sanctus fuerit actuum princi-
pium Conceptionis Christi. 172.1.

††

V. Chri-

QV AEST. ET ART.

- 2 V. Christus debeat dici conceptus de Spiritu Sancto. 175.1.
- 3 V. Spiritus Sanctus debeat dici pater Christi secundum carnem. 176.2.
- 4 V. B. Virgo aliquid actiue egerit in conceptione corporis Christi. 178.2.

QV AEST. XXXII.

De modo & ordine conceptionis Christi.
188.2.

- 1 V. corpus Christi fuerit formatum in primo instanti conceptionis. 188.2.
- 2 V. fuerit animatum in primo instanti sue conceptionis. 191.1.
- 3 V. in primo instanti conceptionis fuerit a verbo assumptum. 192.2.
- 4 V. conceptio Christi fuerit naturalis, vel miraculosa. 193.2.

QV AEST. XXXIII.

De perfectione prolis concepte. 201.2.

- 1 V. Christus in primo instanti sue conceptionis fuerit sanctificatus per gratiam. 201.2.
- 2 V. in illo instanti habuerit vsum liberi arbitrij. 203.2.
- 3 V. in illo instanti mereri potuerit. 205.1.
- 4 V. fuerit perfectus comprehensor in illo instanti. 207.1.

QV AEST. XXXV.

De Natiuitate Christi. 208.1.

- 1 V. natiuitas sit nature, vel persone. 208.2.
- 2 V. attribuenda sit Christo aliqua natiuitas temporalis. 210.2.
- 3 V. secundum temporalem Christi Natiuitatem B. Virgo possit dici mater eius. 212.2.
- 4 V. B. Virgo debeat dici mater Dei. 213.2.
- 5 V. in Christo sint due filiationes. 214.2.
- 6 V. Christus fuerit natus sine dolore matris. 226.2.
- 7 V. Christus debuerit in Bethleem nasci. 227.1.

- 8 V. Christus fuerit tempore congruo natus. 228.2.

QV AEST. XXXVI.

De manifestatione Christi nati. 242.1.

- 1 V. natiuitas Christi debuerit esse omnibus manifesta. 242.1.
- 2 V. debuerit aliquibus manifestari. 245.1.
- 3 V. sint conuenienter electi illi quibus est manifestata. 246.1.
- 4 V. Christus per se ipsum illam manifestare debuerit. 247.2.
- 5 V. debuerit per angelos & stellam manifestari. 248.2.
- 6 V. ordine conuenienti fuerit manifestata. 250.2.
- 7 V. stella quae Magis apparuit fuerit una de coelestibus stellis. 252.1.
- 8 V. Magi conuenienter ad Christum adorandum venerint. 253.2.

QV AEST. XXXVII.

De legalibus circa puerum Iesum obseruationibus. 271.1.

- 1 V. Christus debuerit circumcidi. 271.2.
- 2 V. conuenienter fuerit Christo nomen impositum. 273.1.
- 3 V. Christus conuenienter fuerit in templo oblatus. 282.2.
- 4 V. mater Dei conuenienter ad templum purganda accesserit. 284.2.

QV AEST. XXXVIII.

De Baptismo Ioannis. 367.2.

- 1 V. conueniens fuerit baptizare. 395.2.
- 2 V. Baptismus Ioannis fuerit a Deo. 396.2.
- 3 V. in Baptismo Ioannis gratia daretur. 398.1.
- 4 V. alij praeter Christum Baptismo Ioannis baptizari debuerint. 400.2.
- 5 V. Baptismus Ioannis debuerit cessare Christo baptizato. 401.2.
- 6 V. Baptizati Baptismo Ioannis essent postea Baptismo Christi baptizandi. 403.1.

QV AE-

DISP. ET SEC.

QVAEST. XXXIX.

De Baptizatione Christi. 415.1.

- 1 V. fuerit Christum baptizari. 416.2.
- 2 V. Baptismo Ioannis debuerit baptizari. 417.1.
- 3 V. conuenienti tempore fuerit baptizatus. 420.1.
- 4 V. debuerit in Iordane baptizari. 421.2.
- 5 V. Christo baptizato cœli debuerint aperiri. 432.1.
- 6 V. conuenienter Spiritus Sanctus super Christum baptizatum descenderit in specie columbæ. 434.1.
- 7 V. illa columba fuerit verū animal. 436.2.
- 8 V. conuenienter Christo baptizato fuerit, vox Patris audita filium protestantis. 438.2.

QVAEST. XL.

De modo conuersationis Christi. 446.2.

- 1 V. conueniens fuerit Christum inter homines conuersari. 447.1.
- 2 V. austeram vitam in hoc mundo ducere debuerit. 443.2.
- 3 V. in hac mundo debuerit pauperem vitam ducere. 450.1.
- 4 V. in hac vita secundum legem conuersatus fuerit. 463.1.

QVAEST. XLI.

De tentatione Christi. 469.2.

- 1 V. conueniens fuerit Christum tentari. 469.2.
- 2 V. Christus in deserto tentari debuerit. 473.2.
- 3 V. tentatio debuerit esse post ieiuniū. 474.2.
- 4 V. fuerit conueniens ordo, & modus tentationis. 476.1.

QVAEST. XLII.

De Doctrina Christi. 490.1.

- 1 V. conueniens fuerit Christum Iudæis, & non Gentilibus predicare. 490.1.
- 2 V. debuerit Iudæis sine eorum offensione predicare. 492.1.
- 3 V. omnia publicè docere debuerit. 493.1.

4 V. debuerit suam doctrinam scripto tradere. 496.1.

QVAEST. XLIII.

De miraculis à Christo factis in generali.

508.1.

- 1 V. Christus debuerit facere miracula. 508.2.
- 2 V. fuerit miracula diuina virtute. 510.1.
- 3 V. incepit facere miracula in nuptijs. 511.1.
- 4 V. miracula per Christum facta sufficienter eius diuinitatem ostenderint. 512.1.

QVAEST. XLIII.

De singulis miraculorum speciebus. 514.2.

- 1 V. miracula facta per Christum circa spirituales substantias fuerint conuenientia. 514.2.
- 2 V. conuenienter fecerit miracula circa cœlestia corpora. 516.2.
- 3 V. conuenienter circa homines miracula fecerit. 519.2.
- 4 V. conuenienter fecerit miracula circa creaturas irracionales. 523.2.

QVAEST. XLV.

De transfiguratione Christi. 543.2.

- 1 V. conueniens fuerit Christum transfigurari. 543.2.
- 2 V. claritas Christi in transfiguratione fuerit gloriosa. 546.2.
- 3 V. testes transfigurationis conuenienter fuerint inducti. 549.2.
- 4 V. conuenienter auditum fuerit testimonium paternæ vocis in transfiguratione. 552.1.

QVAEST. XLVI.

De passioni Christi. 561.2.

- 1 V. fuerit necessarium Christum pati pro liberatione humani generis. 562.1.
- 2 V. fuerit possibilis alius modus liberationis humanæ, quam passio Christi. 563.1.

† † 2 V. fue-

QVAEST. ET ART.

- 3 V. fuerit aliquis modus convenientior ad liberationem humani generis. 565.1.
- 4 V. Christus pati debuerit in Cruce. 566.2.
- 5 V. Christus omnes passionem sustinuerit. 571.2.
- 6 V. dolor passionis Christi fuerit maior omnibus doloribus. 573.1.
- 7 V. Christus passus fuerit secundum totam animam. 676.1.
- 8 V. tota anima Christi in passione frueretur fruitione beata. 578.1.
- 9 V. Christus fuerit convenienti tempore passus. 619.2.
- 10 V. fuerit convenienti loco passus. 622.1.
- 11 V. conveniens fuerit Christum, cum latronibus crucifixi. 626.2.
- 12 V. passio Christi sit eius diuinitati attribuenta. 631.2.

QVAEST. XLVII.

De causa efficiēti passionis Christi. 647.1.

- 1 V. Christus fuerit ab alio occisus an a se ipso. 647.2.
- 2 V. fuerit ex obedientia mortuus. 649.1.
- 3 V. Deus tradiderit Christum passioni. 650.2.
- 4 V. fuerit conveniens Christum pati a Gentilibus. 652.2.
- 5 V. Christi persecutores eum cognouerint. 654.2.
- V. peccatum Christum crucifigentium fuerit grauissimum. 656.1.

QVAEST. XLVIII.

De modo passionis Christi, quantum ad effectum. 660.1.

- 1 V. passio Christi causauerit nostram salutem per modum meriti. 660.2.
- 2 V. per modum satisfactionis. 661.1.
- 3 V. per modum sacrificij. 662.2.
- 4 V. per modum redemptionis. 665.1.
- 5 V. esse Redemptorem sit proprium Christi. 666.2.
- 6 V. passio Christi operata sit nostram salu-

tem per modum efficientiae. 668.2.

QVAEST. XLIX.

De effectibus passionis Christi. 669.2.

- 1 V. per passionem Christi simus liberati a peccato. 670.1.
- 2 V. simus liberati a potestate Diaboli. 671.2.
- 3 V. simus liberati a poena peccati. 673.1.
- 4 V. per passionem Christi simus Deo reconciliati. 674.1.
- 5 V. Christus sua passione aperuerit nobis ianuam caeli. 675.2.
- 6 V. Christus per suam passionem meruerit exaltari. 677.2.

QVAEST. L.

De morte Christi. 679.1.

- 1 V. conveniens fuerit Christum mori. 679.1.
- 2 V. in morte Christi fuerit separata diuinitas a carne. 680.2.
- 3 V. fuerit facta separatio diuinitatis ab anima. 684.2.
- 4 V. Christus in triduo mortis fuerit homo. 682.2.
- 5 V. fuerit idem corpus Christi uiuentis, & mortui. 686.1.
- 6 V. mors Christi aliquod operata sit ad nostram salutem. 687.2.

QVAEST. LI.

De sepultura Christi. 740.1.

- 1 V. conveniens fuerit Christum sepulcri. 740.1.
- 2 V. convenienti modo fuerit sepultus. 741.2.
- 3 V. corpus Christi fuerit in sepulcro inclinatum. 744.1.
- 4 V. Christus fuerit in sepulcro solum una die, & duabus noctibus. 757.1.

QVAEST. LII.

De descensu Christi ad inferos. 758.2.

- 1 V. fuerit conveniens Christum ad infernum descendere. 768.2.

V. des-

Q A E S T . E T A R T .

- 2 V. descēderit ad infernū damnatorū. 771.1.
- 3 V. fuerit totus in inferno. 774.1.
- 4 V. aliquam moram traxerit in inferno. 775.1.
- 5 V. descendens ad inferos Sanctos Patres in de liberauerit. 788.1.
- 6 V. aliquos damnatos ab inferno liberauerit. 779.2.
- 7 V. pueri qui in originali peccato decesserant fuerint à Christo liberati. 781.1.
- 8 V. Christus suo descensu liberauerit animas à purgatorio. 783.2.

Q V A E S T . L I I I .

De Resurrectione Christi. 808.2.

- 1 V. fuerit necessarium Christum resurgere. 835.1.
- 2 V. fuerit conueniens tertia die resurgere. 848.2.
- 3 V. Christus primo resurrexerit. 862.2.
- 4 V. Christus fuerit causa suae Resurrectionis. 871.1.

Q V A E S T . L I I I I .

De qualitate Christi resurgentis. 871.2.

- 1 V. Christus post Resurrectionem habuerit verum corpus. 872.1.
- 2 V. Christi corpus resurrexerit integrum. 875.2.
- 3 V. resurrexerit gloriosum. 877.1.
- 4 V. debuerit cum creatricibus resurgere. 880.1.

Q V A E S T . L V .

De manifestatione resurrectionis. 937.1.

- 2 V. resurrectio Christi debuerit omnibus manifestari, ibid.
- 2 V. fuerit conueniens, quod discipuli viderent Christum resurgere. 939.1.
- 3 V. Christus post resurrectionem debuerit continuè, cū discipulis cōuersari. 940.2.
- 4 V. Debuerit discipulis in alia effigie apparere. 943.2.
- V. veritatem resurrectionis debuerit argumentis declarare. 975.1.
- 6 V. argumenta, quae Christus induxit sufficienter manifestauerint resurrectionem eius. 977.1.

Q V A E S T . L V I .

De Resurrectionis Christi causalitate. 980.2.

- 1 V. resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum. 981.1.
- 2 V. resurrectio Christi sit causa resurrectionis animarum. 983.1.

Q V A E S T . L V I I .

De Ascensione Christi. 1027.1.

- 1 V. fuerit conueniens Christum ascendere. 1027.1.
- 2 V. conueniat Christo ascendere in caelum secundam diuinam naturam. 1031.1.
- 3 V. Christus ascēdere propria virtute. 1033.1.
- 4 V. Ascenderit super omnes caelos. 1034.2.
- 5 V. corpus Christi ascenderit super omnem creaturam spiritualem. 1036.1.
- 6 V. ascensio Christi sit causa nostrae salutis. 1038.2.

Q V A E S T . L V I I I .

De sessione Christi ad dexteram Patris. 1040.1.

- 1 V. Christo conueniat sedere ad dexteram Dei Patris, ibidem.
- 2 V. sedere ad dexteram Patris conueniat Christo secundū quod Deus est. 1042.1.
- 3 V. sedere ad dexteram Patris conueniat Christo secundū quod homo est. 1042.1.
- 4 V. sit proprium Christi. 1044.1.

Q V A E S T . L I X .

De iudiciaria potestate Christi. 1065.2.

- 1 V. iudiciaria potestas sit specialiter Christo attribuenda, ibidem.
- 2 V. conueniat Christo secundum quod est homo. 1069.2.
- 3 V. Christus ex meritis adeptus fuerit iudiciariam potestatem. 1073.1.
- 4 V. Christo conueniat iudiciaria potestas quātum ad omnes res humanas. 1074.1.
- 7 V. post iudicium quod agitur in presenti tempore restet aliud iudicium. 1076.1.
- 6 V. iudiciaria potestas Christi se extendat ad Angelos. 1077.2.

INDEX DISPUTATIONUM

tionum & sectionum, quæ in hoc tomo continentur.

Prior numerus paginam; posterior columnam designat.

DISPUTATIO PRIMA.

Ematris Dei dignitate in communi. 3.2.

- 1 *V. beata Virgo vere & proprie fuerit mater Dei, & hominis. 3.2.*
- 2 *Quanta sit hæc dignitas matris Dei, et quomodo alia dona gratiæ illam committentur. 7.2.*
- 3 *Quomodo fuerit beata Virgo ad hanc matris Dei dignitatem prædestinata. 9.2.*

DISP. II.

De naturali perfectione, et origine beate Virginis. 13.1.

- 1 *V. beata Virgo fuerit naturali modo concepta, et ex quibus parentibus. 13.1.*
- 2 *In qua naturali perfectione concepta fuerit beata Virgo. 15.1.*
- 3 *V.B. Virgo ex tribu Iuda, & stirpe David originem duxerit. 16.1.*

DISP. III.

De tempore quo primum beata Virgo sanctificata fuit. 28.2.

- 1 *An beata Virgo fuerit sanctificata in utero matris. 29.1.*
- 2 *V. peccauerit in Adamo, & ideo ex vi sue conceptionis fuerit peccato originali obnoxia. 30.1.*
- 3 *V. potuerit ante animationem sanctificari. 33.1.*
- 4 *An posuerit in ipso momento conceptionis sanctificari. 34.1.*
- 5 *An fuerit ab originali peccato præservata, & in primo sue conceptionis instanti sanctificata. 36.1.*

- 6 *Qua certitudine tenendum sit beatam Virginem fuisse sine peccato conceptam. 50.1.*

DISP. IIII.

De perfectione primæ sanctificationis beate Virginis. 59.2.

- 1 *V.B. Virgo in prima sanctificatione acceperit consummatam gratiam aut in quo perfectionis gradu. 60.1.*
- 2 *V. omnes habitus virtutum, & donorum acceperit. 62.1.*
- 3 *V. per primam sanctificationem donum perseverantiæ, & confirmationem in gratia acceperit. 63.1.*
- 4 *V. in prima sanctificatione ita fuerit confirmata, ut nec venialiter peccare potuerit. 66.1.*
- 5 *V. in prima sanctificatione fomes originalis peccati fuerit in B. Virgine extinctus. 70.1.*
- 6 *V.B. Virgo, in prima sanctificatione originalem instauram acceperit. 73.2.*
- 7 *V. habuerit usum rationis à sue conceptionis, & sanctificationis initio. 74.2.*
- 8 *V. sanctificata fuerit per propriam dispositionem. 77.2.*

DISP. V.

De integritate seu corporali Virginitate Deiparæ. 84.2.

- 1 *V.B. Virgo Christum concipiendo Virginitatem seu corporis integritatem amisit, ibidem.*
- 2 *V. filium pariendo Virginitatem amisit. 89.1.*
- 3 *V. post partum semper Virginitatem servaverit.*

DISP. ET SEC.

uerit. 94. 1.

- 4 Quomodo Christus legitur habere fratres, si mater eius semper Virgo permāsit. 96. 2.

DISP. VI.

De Virginitate Mariae, quantum ad virtutem animi spectat. 105. 2.

- 1 V. beata Virgo semper habuerit propositum Virginitatis seruanda.
- 2 An propositum Virginitatis seruandæ voto firmauerit, & quo tempore. 109. 2.
- 3 An in seruanda, & vouenda Virginitate prima fuerit. 114. 1.

DISP. VII.

De Virginis matrimonio, cum sponso suo Ioseph. 121. 2.

- 1 V. inter Mariam & Ioseph, verum matrimonium intercesserit. 122. 2.
- 2 Quo tempore fuerit matrimonium perfectum inter Mariam & Ioseph. 126. 1.
- 3 In qua etate Ioseph & Maria matrimonium contraxerit. 128. 2.

DISP. VIII.

De Sancto Ioseph, spōso B. Virginis. 130. 1.

- 1 Qualis fuit dignitas, in qua Ioseph ex diuina electione fuit constitutus. 130. 2.
- 2 Quam sanctitatis perfectionem S. Ioseph fuerit consecutus. 143. 1.

DISP. IX.

De modo & circumstantijs annuntiationis Angelicæ. 146. 2.

- 1 Quis fuerit Gabriel Angelus diuine Incarnationis nuntius. 147. 1.
- 2 V. Angelus apparuerit Virgini in specie visibili atque humana, & de perfectione reuelationis Virgini factæ. 148. 2.
- 3 Qualis fuerit perturbatio ex locutione Angeli in Virgine facta: unde orta. 151. 1.
- 4 V. beata Virgo in Angelica Annuntiatione statim Christum conceperit. 152. 2.
- 5 Quo loco & tempore facta sit hæc annuntiatio. 154. 1.

DISP. X.

De causis quæ humanam Christi Conceptionem ex Virgine operatae sunt. 180. 1.

- 1 Quo modo beata Virgo materiam mini-

strauerit conceptioni Christi. 181. 1.

- 2 V. solus Spiritus Sāctus fuerit causa efficiens conceptionis humanæ Christi. 184. 1.
- 3 V. potuerit beata Virgo Christum ex viro concipere. 187. 1.

DISP. XI.

De tempore & modo Conceptionis Christi. 195. 1.

- 1 V. potuerit Conceptio Christi fieri in instanti. 195. 1.
- 2 V. facta sit in instanti. 196. 2.

DISP. XII.

De relationibus quæ ex Christi Natiuitate inter eum & matrem consecutæ. 217. 1.

- 1 V. in B. Virgine sit relatio realis matris ad filium. 217. 1.
- 2 V. in Christo sit relatio realis creata filij ad matrem. 218. 2.
- 3 V. perseuerent nunc in Christo, & Virgine relationis matris & filij. 225. 2.

DISP. XIII.

De Natiuitate Christi ex utero matris. 230. 1.

- 1 V. vere ac propiè Christus natus fuerit ex Virgine. 230. 1.
- 2 V. Christi Natiuitas absque dolore matris, & sordibus puerperij perfecta sit. 232. 1.
- 3 Quo in loco natus sit Christus. 235. 2.
- 4 Quo tempore. 239. 1.

DISP. XIII.

De prodigijs quibus Christi natiuitas demonstrata est, præsertim Magis. 255. 1.

- 1 Quibus signis, quibusque personis Christi natiuitas manifestata sit. 255. 1.
- 2 Quot & cuius conditionis Magi fuerint. 257. 2.
- 3 Ex qua regione venerint. 260. 1.
- 4 Quo loco & tempore Christum adorauerint. 263. 2.
- 5 De stella quæ Magis apparuit. 266. 1.
- 6 Quomodo visa stella Magi cognouerint Christi natiuitatem. 269. 2.

DISP. XV.

De mysterio Circumcisions. 275. 1.

- 1 V. licuerit, vel decuerit Christum circum-

DISP. ET SEC.

cidere. 275.1.

2 De nomine Iesu, Christo imposito. 278.1.

DISP. XVI.

De Christi presentatione, & Virginis purificatione. 286.1.

1 V. debuerit B. Virgo Christum in templo presentare, ac redimere, & pro eo sacrificium offerre. 286.1.

2 V. ex obligatione legis B. Virgo ad templum purganda venerit. 291.2.

DISP. XVII.

De reliquis mysterijs vite Christi, usque ad annum aetatis trigesimum. 292.2.

1 Cur Christus in Egyptum fugere voluerit. 294.1.

2 Quando & ad quem locum Christus ex Egypto redierit. 298.2.

3 Quid egerit Christus quandoque viuendi rationem, cum parentibus tenuerit. 301.2.

DISP. XVIII.

De perfectione meritorum, & gratia Beatae Virginis. 305.2.

1 V. B. Virgo toto tempore vite suae potuerit in gratia crescere per propria merita. 305.2.

2 V. in singulis actibus momenti quasi continuu meruerit. 309.2.

3 V. Aliquod augmentum gratiae obtinuerit ex opere operato, & quibus modis. 313.2.

4 Quanta gratiae perfectionem, ac intentionem fuerit consecuta. 316.1.

DISP. IX.

De scientia Virginis in statu viae. 323.2.

1 V. B. Virgo habuerit in hac vita perfectam diuinarum rerum cognitionem. 323.2.

2 Quibus modis in ea profecerit. 325.2.

3 V. habuerit scientiam diuinorum mysteriorum per se infusam. 328.2.

4 V. per speciales reuelationis nonnulla cognouerit. 331.2.

5 V. habuerit humanam scientiam rerum naturalium. 333.2.

6 V. in ea aliqua fuerit ignorantia. 335.1.

DISP. XX.

De gratijs gratis datis B. Virgini. 336.1.

1 V. habuerit B. Virgo gratias datas ad cognitionem pertinentes. 337.1.

2 V. habuerit gratias, quae circa sermonem versantur. 339.2.

2 V. habuerit gratias ad operationem pertinentes. 340.2.

DISP. XXI.

De gloriosa morte & Assumptione B. Virginis. 341.2.

1 V. corporalem mortem passafuerit. 342.1.

2 V. Paulo post mortem gloriosa surrexerit, & in caelum assumpta fuerit. 344.2.

3 De perfectione essetiali beatitudinis. 348.1.

4 V. habeat omnes perfectiones gloriae accidentalis, corporis, & animae. 351.1.

DISP. XXII.

De adoratione B. Virginis debita. 352.2.

1 V. culta religiosa adoranda sit. 353.1.

2 Ob quam potissimum rationem. 355.1.

3 Cuius speciei, & virtutis actus, sit hac Virginis adoratio. 357.1.

DISP. XXIII.

De B. Virginis intercessione, atque inuocatione. 360.1.

1 V. B. Virgo ante statum beatitudinis fuerit aliquo modo nostrae salutis causa. 360.1.

2 V. nunc etiam pro nobis intercedat. 361.1.

3 V. B. Virgo sit a nobis oranda. 365.1.

DISP. XXIII.

De Ioanne Christi praecursore. 367.2.

1 V. Ioannes Baptista fuerit praecursor Messiae in lege promissus. 368.2.

2 Quot na fuerit munus praecursoris. 370.1.

3 Quanta fuerit eius sanctitas. 374.1.

4 V. malo culpa & defectibus, qui ex illo fluere subiectus fuerit. 382.2.

5 Quae gratiae gratis datae & singularia praerogigia in Ioanne fuerint. 389.2.

6 Quae sit excellen. gloria S. Ioannis. 393.1.

DISP. XXV.

De Baptismo Ioannis. 405.1.

1 An consisterit ex aliqua materia & forma. 405.1.

2 V. ad dandam gratiam fuerit institutus, vel cuius rei gratia. 407.2.

Quam-

DISP. ET SEC.

3 Quando fuerit datus quantumcumq; durauerit. 410.1.

4 V. fuerit Sacramentū alicuius legis. 412.2.

DISP. XXVI.

De tempore & etate in qua Christus Baptizatus est. 422.2.

1 Quo die ac mense Baptizatus sit Christus. 423.1.

2 Quo etatis anno. 426.2.

DISP. XXVII.

De his quæ in Baptismo Christi acciderunt. 439.2.

1 V. Baptizato Christo vere fuerit cœlum apertum. 440.1.

2 V. Spiritus Sanctus vere in specie columbæ descenderit ita ut externis oculis cerni possit. 542.1.

3 V. Baptizato Christo vox Patris vere audita fuerit, & ob quam causam. 444.1.

DISP. XXVIII.

De ratione seu statu vitæ, quem Christus in hoc mundo habuit. 451.2.

1 Cur non instituerit Christum vitam eremiticam. 452.1.

2 V. religiose vitæ statum coluerit. 454.1.

3 V. vitam austeram agere debuerit. 461.1.

DISP. XXIX.

De recessu Christi in desertum, & de his quæ ibi acciderunt. 478.2.

1 Cur Christus in desertū recesserit. 478.2.

2 Quomodo quadraginta diebus sine sensu famis ieiunauerit. 482.1.

3 Quo loco & tempore ieiunauit, & à Dæmone tentatus est. 484.1.

4 Quibus in rebus, quod ordine ac modo tentatus fuerit. 488.1.

DISP. XXX.

De Christo Doctore eiusq; doctrina. 499.1.

1 V. Christus ad docendos homines venerit, & perfecte munus illud obierit. 499.2.

2 V. decernerit Christum cum offensione & scandalo iudeorum docere. 501.1.

3 Quanto tempore Christus prædicauerit. 503.1.

DISP. XXXI.

De efficacia miraculorum Christi ad do-

ctrinam eius suadendam. 525.1.

1 V. miracula Christi fuerint simpliciter necessaria ad suadendam & confirmandam eius doctrinam. 525.2.

2 V. miracula Christi doctrinam ita confirmarent ut ad credendā cogerent. 528.2.

3 V. miracula Christi coegerint Angelos ad credendum Christo prædicanti se esse Messiam ac Deum. 532.2.

4 V. ex Christi miraculis cognouerint Iudæi Iesum fuisse Messiam promissum, verumque Deum. 538.2.

DISP. XXXII.

De his quæ in transfiguratione Domini acciderunt. 553.2.

1 V. transfiguratio facta sit per nouam claritatem corpori vel faciei Christi inherentem. 553.2.

2 V. Moyses & Elias, vere cum Christo apparuerint in eius transfiguratione. 557.2.

3 Quibus circumstantiis quod ordine facta sit transfiguratio. 560.2.

DISP. XXXIII.

De passione Christi in genere. 579.2.

1 Quæ passionum genera Christus sustinuerit. 579.2.

2 Quam graues & acerbi fuerint dolores passionis Christi. 581.2.

DISP. XXXIIII.

De his quæ Christus Dominus vsq; ad comprehensionem passus est. 587.1.

1 Quam ob causam, & quo pretio Iudas Christum vendiderit. 587.1.

2 V. sudor sanguineus Christi in horto verus ac naturalis fuerit. 592.2.

3 Quæ mirabilia acciderint in Christi comprehensione. 595.1.

DISP. XXXV.

De his quæ Christus Dominus vsquē ad latam mortis sententiam passus est. 599.1.

1 Quoties Petrus Christus negauerit, & quomodo. 600.2.

2 Quoties & quam acerbè flagellatus sit Christus. 606.1.

3 Quæ & quanta passus fuerit Christus quādo spinis

QV AEST. ET ART.

spinis fuit coronatus. 608.2.

DISP. XXXVI.

De crucifixione Christi. 510.2.

- 1 *Quam inique fuerit Christus ad crucis supplicium damnatus. 610.2.*
- 2 *V. Christus crucem in qua suspensus est proprijs humeris gestauerit. 612.2.*
- 3 *An vere Christus fuerit cruci afflixus. 615.1.*
- 4 *V. omnino nudus & spinis coronatus fuerit crucifixus. 618.1.*

DISP. XXXVII.

De his quæ Christus in cruce pendens ante mortem, passus & operatus est. 632.2.

- 1 *Quo modo milites vestimenta Christi inter se diuiserint, & quod genus peccati & iniuriæ hoc fuerit. 633.1.*
- 2 *Cur fuerit titulus super crucem Christi impositus. 634.2.*
- 3 *Quando & quomodo vinum & acetum felle mixtum fuerint Christo ad bibendum data. 637.2.*
- 4 *V. Christus verbis quæ in cruce protulit testamentum condiderit. 641.1.*

DISP. XXXVIII.

De morte Christi quoad substantiam & causas eius. 688.2.

- 1 *V. Christus vere, ac naturaliter mortuus fuerit. 688.2.*
- 2 *Quæ nam substantialis unio in Christi morte dissoluta sit. 692.1.*
- 3 *V. in morte Christi aliqua noua generatio, vel hypostatica unio intercesserit. 694.1.*

DISP. XXXIX.

De prodigijs quæ in morte Christi Domini acciderunt. 697.1.

- 1 *V. in morte Christi tenebræ factæ sint in vniuerso orbe, & quæ earum causa fuerit. 697.1.*
- 2 *Quæ prodigia & quomodo mortuo Christo & in cruce pendente. 699.2.*

DISP. XL.

De tempore passionis & morte Domini. 701.2.

- 1 *Quo anno ætatis Christus diē obierit. 702.2.*

- 2 *Quid fuerit pascha Iudeorum, & quo tempore celebraretur, & ab Azymorum festo quomodo differret. 706.2.*

- 3 *V. Christus cœnam celebrauerit lege præscripto tempore & decimaquarta luna. 714.2.*

- 4 *V. Christus mortuus fuerit primo die solemni, ac festino Azymorum. 720.1.*

- 5 *Qua die hebdomada, & mensis fuerit mortuus. 729.2.*

- 6 *Qua hora passus sit ac mortuus. 731.1.*

DISP. XLI.

De his quæ post mortem circa Christi corpus facta sunt. 746.2.

- 1 *V. Christi corpus in cruce pendens post mortem fuerit ita lancea vulneratum, ut ex latere eius sanguis & aqua manauerit, ibidem.*

- 2 *Quomodo fuerit de cruce depositum, & ad sepulcrum præparatum, quidvè tunc B. Virgo passa fuerit. 750.2.*

- 3 *V. expediens fuerit Christum sepeliri. 754.2.*

DISP. XLII.

De loco ac statu animarum sanctorum ante Christi mortem. 759.1.

- 1 *V. fuerint gloriosæ. 759.2.*

- 2 *In quo loco fuerint. 765.1.*

DISP. XLIII.

De statu animæ Christi à corpore separatæ. 786.1.

- 1 *An statim fuerit impassibilis. 786.2.*

- 2 *V. vere ac propiè descenderit, ad inferos. 792.1.*

- 3 *Quid Christus ibi operatus sit. 797.2.*

- 4 *Ad quæ loca inferni descenderit quantumq; ibi moratus sit. 805.2.*

DISP. XLIII.

De Resurrectione secundum se. 809.1.

- 1 *Quid sit resurrectio, ibidem.*

- 2 *V. quod resurgit eandem numero animam, & materiam habere debeat. 810.2.*

- 3 *V. requirat eadem accidentia. 817.1.*

- 4 *V. Resurrectio sit mutatio instantanea. 820.1.*

V. sit

I DISP. ET SEC.

5 V. sit supernaturalis mutatio à physica generatione essentialiter distincta. 822.1.

6 V. sit possibilis. 825.1.

7 V. sit naturae debita à Deo eius auctore. 830.2.

8 V. possit naturali ratione ostendi. 833.2.

DISP. XLV.

De Christi Resurrectione, & causis eius.

1 V. Christus vere resurrexerit, ibidem.

2 Quae fuerint causae Resurrectionis Christi. 844.2.

DISP. XLVI.

De tempore Resurrectionis Christi. 856.2.

1 V. tertia post mortem die, eaq; dominica resurrexerit. 851.1.

2 Qua hora resurrexerit. 855.2.

3 Quot fuerint transactae horae à morte Christi usque ad Resurrectionem. 858.1.

DISP. XLVII.

De perfectione naturali Christi resurgentis. 881.2.

1 V. corpus Christi gloriosum habuerit omnes partes solidas corporis humani. 882.1.

2 Quomodo in eo vulnerum cicatrices permanerint. 884.1.

3 V. in eo sint sanguis & alij humores. 888.2.

4 V. sit perfecta magnitudinis ac pulchritudinis. 893.1.

5 V. sint in eo facultates animae vegetantis. 895.2.

6 V. in eo sint omnes sensus & actiones eorum. 898.1.

DISP. XLIII.

De supernaturali perfectione corporis Christi post resurrectionem. 904.2.

1 V. aliquam supernaturalem perfectionem habeat. 905.1.

2 Quae & qualis sit claritas eius. 911.2.

3 Quomodo sit factum impossibile. 917.2.

4 Quod sit agilitas eius & ad quid. 924.1.

5 V. possit esse simul in eodem loco, cum quolibet alio corpore, & quo modo. 9.

DISP. XLIX.

De apparitionibus Christi resurgētis. 944.2

1 V. matri suae prius quam ceteris apparuerit. 945.1.

2 Quae & quot fuerint mulieres quibus apparuit. 947.1.

3 Quo ordine eis apparuit. 953.2.

4 Quoties apparuit ipso resurrectionis die. 963.2.

5 Quoties post diem illum. 969.1.

DISP. L.

De Resurrectione generali mortuorum.

1 V. futura sit generalis hominum resurrectionis. 981.1.

2 V. omnes homines iusti resurrecturi sint. 992.2.

3 V. homines dānati resurrecturi sint. 997.1.

4 V. Christus effecturus sit per se, vel angelos. 999.1.

5 V. Christus sit causa exemplaris nostrae resurrectionis quantum ad terminum ad quem. 1006.2.

6 V. etiam quo ad terminum à quo. 1012.1.

7 De loco resurrectionis. 1015.1.

8 V. omnium resurrectio futura sit in die iudicii. 1017.2.

9 V. simul tempore futura sit. 1022.2.

10 V. diurno vel nocturno tempore. 1025.2.

DISP. LI.

De Ascensione Christi. 1045.2.

1 V. Christus vere ac proprie in caelum ascenderit, ibidem.

2 Quibus circumstantijs. 1050.2.

3 V. Christus per ascensionem consecutus sit ut sedeat ad dexteram Patris. 1054.2.

4 V. post ascensionem aliquando Christus descenderit. 1062.1.

DISP. LII.

De iudiciaria Christi potestate. 1079.1.

1 Quae sit potestas indicandi Christo data, ibidem.

2 De actibus eius particulari iudicio. 1084.1.

DISP. LIII.

De secundo Christi aduentu ad vniuersale iudicium. 1091.1.

1 An sit futurum vniuersale iudiciū. 1091.2

An

QV AEST. ET ART.

2 An Christus secundo venturus sit ad vni-
uersale iudicium per agendum. 1095.1.

3 Quo in loco futurum est iudicium. 1101.1.

4 Quo tempore futurum sit. 1103.1.

DISP. LIIII.

De Antichristo. 1107.2.

2 V. sit aliquis singularis homo. 1108.1.

2 V. iam venerit & futurus sit, & ex quo
genere. 1111.2.

3 Qui sint futuri mores eius. 1115.2.

4 Quae sit futura eius doctrina. 1118.1.

5 Quale sit futurum eius regnum. 1121.2.

6 De eius persecutione & fine illius. 1125.1.

DISP. LV.

De bonis praecursoribus secundi aduentus

Christi. 1128.1.

1 V. Elias & Henoch, nunc viuant. 1128.2.

2 Quid acturi, vel passuri sub Antichristo.
1134.1.

3 V. Ioannes Euangelista, vel aliquis alius fu-
turus sit praecursor secundi aduentus.
1138.1.

DISP. LVI.

De signis secundi aduentus. 1142.1.

2 V. ante iudicium predicandum sit Euange-
lium in vniuerso mundo. 1142.2.

2 V. proximè ante iudicium vrbs & roma-
num impleriū extinguenda sunt. 1149.1.

3 Quae sint futura signa in coelis. 1153.2.

4 Quae in ceteris rebus sensibilibus. 1159.2.

De aduentu iudicis, & forma iudicij.

DISP. LVII.

1161.1.

1 An ignis praecedet Christum ad iudicium
venientem. 1161.2.

2 V. etiam signum crucis praecedet. 1168.2.

3 Qua gloria & maiestate Christus veniet.

1170.2.

4 V. aliqui sefuri sint cum Christo ad iudi-
candum. 1172.2.

5 V. omnes homines iniqui sint iudicandi.
1177.1.

6 V. paruuli iudicandi sint. 1179.2.

7 V. omnes homines iusti iudicandi sint.

1182.1.

8 V. omnes Angeli iudicandi sint. 1185.2.

9 Quomodo sint omnia opera in iudicio ma-
nifestanda. 1187.2.

10 Quomodo sit proferenda sententia & iudi-
cium consummandum. 1191.2.

DISP. LVIII.

De statu Christi & totius vniuersi post
iudicium peractum. 1193.1.

1 V. post reditum Christi in coelum statim
mundus renouandus sit. 1193.2.

2 Qualis futura sit mundi renouatio. 1195.2.

3 Quo ordine perficienda sit. 1206.1.

4 V. Christus post mundi instaurationem
perpetuo sit in coelis regnaturus. 1209.2.

FINIS.

COMMENTARII,

ET DISPUTATIONES P. FRANCISCI SVAREZ E SOCIETATE IESV
IN TERTIAM PARTEM D. THOMAE.

A QVÆSTIONE VIGESIMA SEPTIMA
ad quinquagesimam nonam.

P R A E F A T I O.

POST QVAM D. Thomas priorẽ huius doctrinẽ partẽ absoluit, in qua diuinum Incarnationis mysterium diligẽter, & accuratẽ perscrutatus est, posteriorem aggreditur, in qua de Christi Domini Vita, Morte, Resurrectione, atq; ẽterna felicitate nõ minus copiosẽ, & eruditẽ disputat. Cuius disputationis initium à Deiparæ cognitione non immeritò auspicatur. Erat enim hæc tractatio ad huius materiæ complementum maximẽ necessaria. Nam sicut ẽterna Christi processio absque ẽterni Patris fide credi non potest, ita temporalis eius generatio, quæ ex matre sine patre initium habuit, sine præuia eiusdem Deiparæ cognitione comparari nõ poterat. Cognitio enim effectus, cognitionem causæ supponit: cum autẽ B. Virgo Christum vt hominẽ genuerit, sub hac ratione causam illius esse necesse est. Rectẽ igitur ad scientiam de filio consequendam, per matris cognitionem paratur via: neque enim poterãt, qui & sanguine, & di-

Blectione adeò coniuncti sunt, disputatione seiungi, nec par erat in tã longo de Christo sermone, de Virgine tacere. Quanquam verò in hoc, sicut in præcedenti tomo omnes D. Thom. quæstiones suo sint ordine à nobis elucidandæ, quia tamẽ in animo est integram, ac copiosam de B. Virgine tractationem instituire, ab eius dignitate, & prædestinatione vsque ad vltimam exaltationem rem totam arcessendo, & omnia mysteria, quæ in illa Deus operatus est, & omnes gratias, merita, scientiam, omnemque illius perfectionem diligenter perscrutando; ideò posteriorem hanc de Christo tractationem in duas præcipuas partes distribuam, in quarũ priori de B. Virgine, & vita Saluatoris vsque ad trigessimũ ætatis annum (quoniam hæc duo inter se connexa sunt,) simul disputabo, & quæstiones D. Th. à 27. vsque ad 37. exponã, in alia verò parte de reliquo tempore vitæ Christi, ac de illius prædicatione, morte, Resurrectione, Ascensione, & secũdo eius aduentu, secũdoq; in cœlum reditu differendum erit.

Neque existimandũ est, præsentis disputationis materiã, ex ea præsertim parte, quæ ad B. Virginem spectat, esse ab instituto scholastico alienã, vel quia Doctores scho-

A lastici

Scientia de Christo cum Deiparæ cognitione coniuncta.

lastici breuissimè illā attingūt, vel quia certis Theologiæ principijs fundari nō potest, sed solum probabilibus rationibus aut pijs coniecturis. Ego enim post ipsius Dei, ac Christi cognitionem, nullā, aut vtiliorem, aut viro Theologo digniorē esse existimo. Neque intelligo cur de gratia angelorū, deque illorū meritis, ac statu viæ, ac deniq; de eorum gloria, cæterisq; sciētia, & gratiæ donis, & ministerijs, seu officijs tam accurate Theologi disputent, de Angelorū verò regina, eiusque dignitate, gratia, scientia, meritis, ac singulari felicitate longè maiori diligentia differendū nō sit. Cum hæc doctrina & per se dignior, ac iucundior, & ad pietatem magis sit accommodata, & (vt Arist. dixit) melius sit, de rebus altioribus, vel pauca coniectare, quam inferiores certitudine etiā mathematica cognoscere, eò vel maxime, quòd maior, ac certior cognitio potest de gratia, & gloria B. Virginis, quā Angelorū, ex principijs fidei ratiocinādo, colligi. Quocirca ne quis existimet doctrinā hanc non habere firmū in Theologia fundamentum, quoniam de illa in diuinis literis pauca videtur scripta, breuiter designabo loca, ex quibus argumenta petenda, & cōtrouersia omnes sunt definiendæ.

Principiò ergo in testamento veteri, frequens est Beatæ Virginis mentio prophetica, vel aperta, vel figurata, nā vt Bern. ait in sermone, *signum magnum. Longè ante patribus est cælitus repromissa, mysticis præfigurata miraculis, oraculis annunciata prophetis, & Epist. 174. dicit, Patriarchis, & Prophetis fuisse præcognitam, & Homil. 2. in Missus est, dicit, à patribus esse præfiguratam, & a Prophetis promissam*, Et Ildefonsus serm. 2. de assumptione, dicit à Prophetis esse prædictam, & Philosophis sanctis præfatam, & August. lib. de assumptione, in initio, sola, inquit, meruit Deum, & hominem paritura suscipere, facta thronus Dei, & aula Regis æterni, secundum quod nos docuisti per sanctos tuos Patriarchas, Prophetas, & Apostolos, figuris, & sermonibus, quibus credimus, & certi sumus quia nunquam fefellisti. Propter quod Hieronym. Mich. 6. illam vocat *Vaticinium prophetarum*. Andreas verò Cretenf. serm. de assumptione, *summam diuinorum oraculorū*, appellat. Quinimo addere possumus, sicut Paulus de Christo dicit, in capite libri de illo esse scriptum: ita de Beata Virgine in sacre scripturæ initio scriptum esse, *inimicitias ponam in-*

A *ter te, & mulierē, ipsa conteret caput tuum.* His enim verbis Deum ipsum Mariam Virginem prædixisse, communis est antiquorū Patrum sentētia, vt infra tractantes de sanctificatione Beatæ Virginis cōmodiori loco trademus. Totum præterea Canticorū librum, non solum per accommodationem, sed etiam in sensu aliquo ab Spiritu sancto intento, Virginem præcinere, omnes ferè patres, qui illum interpretantur, intelligūt. Præsertim Bernard. & Rupert. ibi, & lib. 7. de Processione Spirit. sancti, cap. 13. Vnde Apponius in fine Canticor, infelicem esse dicit, qui hoc non credit. Sunt præterea in Scriptura veteri Virginis proprietates, & perfectiones in varijs personis, & rebus præfigurata, quas hoc loco congerere nō oportet, tum quia vulgares ferè sunt, & in sanctis Patribus facillè reperiuntur, tum etiam quia in singulis quæstionibus, vbi oportuerit, præcipuas earū cōmodius attingemus. Nonnulla etiā ex libris Psalmorum, & Sapientialibus Ecclesia ad Virginem accommodat, ex quibus interdum non leue argumentum sumi potest.

Secundò, in nouo testamento pauca quidē verba de Virgine scripta sunt, quoniam tota Euangelistarum, & Apostolorū intentio ad Christum referebatur, quia illo cognito, eiusque fide satis fundata, non poterat matris eius excellētia, aut ignorari, aut occultari. In illis verò paucis verbis, eisq; grauissimis, quædam præcipua capita indicata sunt, quæ omnia, quæ de Virgine dici possunt, virtute continent. Quod in cæteris ferè rebus, etiam in gestis à Christo, quæ ab Euangelistis narrantur, obseruare licet. Est enim totum Euangeliū breue, ac cōcisum, *Quoniam verbum abbreviatum fecit dominus super terram*, ad Rōm. 9. vt notauit Euseb. lib. 2. de Demōstrat. c. 40. & Tert. lib. 4. contra Marcion. c. 16. cū enim non possent Euangelistæ singula persequi, ea, quæ maximè necessaria erant, attigerunt, vt ex eis reliqua intelligeremus.

Percontabitur autem fortasse aliquis, cur Christus dominus, qui fidem Centurionis, Magdalene charitatem, & Ioannis laudes interdum prædicauit, nūquā de matre sua quidpiam simile locutus sit. Respōdetur primò ad temperantiam quandam, & modestiam id spectare potuisse: quidquid enim de Virgine diceret, ad seipsum referri & pertinere videretur. Deinde, tūc præcipuè studuit

Bernard.

Ildefons.

August.

Hieronym.

Andr. Cre.

Bernard.

Rupert.

Apponius.

In veteri testamento vbi mentio de B. Virgine.

Roman. 9.

Euseb.

Tertull.

Dubium.

Respondeo.

Cur Christi
in Euā
gelio nihil
de sua ma
tre praeca
uit

studuit diuinam suam originē homines docere, qua cognita facile erat excellentiā humanæ conceptionis, matrisq; suæ dignitatē percipere. Denique ubi res ipsę, & opera, quibus Christus matrem honorauit, clamabant, verba non erant necessaria.

Tertiō præter ea, quæ in scripturis canonicis continentur, sunt alia multo de Beata Virgine per traditionē, quæ ab ipsis Apostolis manauit, & per manus patrū ad nos usque peruenit, cōmuni sensu Ecclesiæ, & definitione recepta, vt constat ex Dionys. c. 3. de diuin. nominib. & epist. 4. ad Caium, Ignat. epist. 1. & 2. ad Ioan. ad Trallianos, & 8. ad Phyl. Irenæ. Epiph. Hierony. Aug. & alijs antiquissimis patribus, quorū testimonia in sequentibus indicabimus. Illud verō obseruatione dignum censeo, videlicet ex quatuor primis concilijs generalibus, quæ Gregorius vt quatuor euangelia veneratur: primum Nicenum honorem Filij, & consequenter honorē etiam Patris contra Arium defendisse: secundū, scilicet Cōstantinopolitanum primum diuinitatē Spiritus Sancti statuisse contra Macedonium: tertium verō, scilicet Ephesinum, ad tuendam matris Dei dignitatem contra Nestorium, esse cōgregatum. In quo tam multa dicta sunt de laudibus Virginis, vt vix aliquid addi posse videatur, quæ postea in quarto Concilio Chalcedonēsi, & in 5. & 6. Synod. & in cæteris, usque ad Trident. confirmata sunt, & amplius explicata.

Quartō tandem, nō sine singulari Spiritus sancti consilio factum est, vt nonnulla Virginis mysteria, & priuilegia, nec scripta sint, nec certa traditione recepta, vt occasio daretur fidelibus, amplius meditandi, & recogitandi hæc mysteria, loquendiq; ac scribendi de Virgine, ex principijs traditis plura ratiocinando, & colligendo. Quo circa rationibus, etiā in hac materia vtendum est, quæ vel in dictis principijs, vel in ipsa rerum natura, & decētia fundare, multum ponderis, & efficacitatis in Theologia habent, vt rectē Canus notauit, lib. 12. de locis. c. 14. & ex vsu sanctorū patrū satis constat, vt videre licet apud Aug. lib. 83. q. q. 49. & 50. & Cyril. lib. 5. Thes. c. 7. Ansel. lib. 2. cur Deus homo. c. 5. & in alijs, quos priori tomo disp. 1. & ferē in discursu totius materiæ retuli, vbicunque enim de mysterijs, & perfectionibus Christi tractant, rationibus & coniecturis ex decētia rei sumptis vtū-

tur, reliquum est vt institutū nostrum aggrediamur. Prius verō quam D. I. ho. quæstiones explicare incipiā, vnā vel alterā disputationē, quæ totius materiæ fundamēta cōtineat, præmittendam duxi.

DISPUTATIO I.

In tres sectiones distributa: de matris
Dei dignitate in communi.

ICVT Initio huius doctrinæ de Christo, & Incarnatione primum statuimus, ac demonstrauimus Christum esse Deum ac incarnationē esse factā, quoniam hoc erat fundamētū omniū, quæ de hoc mysterio dicēda erāt, ita in his disputationibus de beata Virgine, præmittere oportet illā esse matrem Dei, & explicare, qualis & quāta fuerit hæc dignitas, & quomodo ad illā fuerit beata Virgo prædestinata: quoniā ex hoc fundamento ratio omniū, quæ de Virgine dicemus, sumēda est. Hæc igitur in præsentī disputatione trademus.

SECTIO PRIMA.

Vtrum Beata Virgo verē, ac propriē
fuerit mater Dei & hominis.

HÆC quæstio possimū versari cœpit in Ecclesia post annū quadragesimum, tēpore Cōcilij Ephesini, quia licet ante illa tēpora, hæretici qui negarunt Christum esse verum Deum, aut verum hominē vera humana carne constantē, consequenter negarent Virginem fuisse veram matrem Dei, aut hominis, ex ijs tamen qui Christi Deum, & hominē confessi sunt, primus fuit Nestorius, qui negare ausus est, Mariam Virginem verē ac propriē fuisse matrem Dei, vt constat ex historia Concilij Ephesini, & ex Vincentio Lyrinen. lib. 1. contra profanas vocum nouitates, & Casiano, lib. 1. & 2. de incarnatione, & Theophyl. Ioann. 9. in fine, in quo errore versari etiā hoc tēpore nonnullos hæreticos refert Canis. lib. 3. de B. Virgin. c. 22. Fundamētum huius erroris fuit, vel quia vnionē verā humanæ naturæ cum Verbo diuino negauit, & consequenter veram, ac propriam com-

A 2 munica-

Dionys.
Ignat.
Irenæ.
Epiph.
Hierony.
August.

Conte. Ephe
sinū ad tuē
dam Virgi
nis dignita
tem congre
gatum.

Canus.
August.
Cyrill.
Anselm.

Vicent.
Lyrin.
Casian.
Theophyl.

Canis.

municationem idiomatum, vel quia saltē negavit hanc vnionem factam esse in vtero Virginis: Hinc enim consequens esse videtur, licet Beata Virgo fuerit mater Christi, nō tamen Dei, quia nec concepit, nec peperit Deum.

Veritas tamen est Beatā Virginem verē, ac propriē fuisse matrem Dei, vt definitū est in Concilio Ephes. & Calcedon. & in. 6. Synod. act. 4. & i. 1. & habetur etiā in. 7. Synod. act. 4. & 7. in Concil. Lateran. sub Martino. i. can. 3. & in alijs frequenter. Vt autem veritatem hanc ex proprijs principijs probemus, oportet nonnulla supponere.

Primum est, Beatam Virginem propriē esse matrem huius hominis, scilicet Christi. Ita enim expressē dicitur Ioan. 2. & erat mater Iesu ibi, & Luc. 1. vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? & cap. 2. Simeon dixit ad Mariam matrem eius. Matth. 1. & 2. accipe puerum, & matrem eius. Dices, similibus testimonijs probaretur Iosephum fuisse patrē Christi. Respondetur, hoc ipsum explicare veritatē: tū quia propterea, Luc. 3. additū est, vt putabatur, filius Ioseph, quod de Virgine nunquam est dictum: tū etiam, quia de Iosepho nunquā dicitur in Euangelio genuisse Christum: de Virgine autem dicitur concepissee, & peperisse filiū. Hoc etiā confirmat illa frequens appellatio, qua Christus in Euāgelio, filius hominis vocatur, vt notauit Iren. lib. 3. contra heres. cap. 32. & eandē efficaciam habet quod dicitur, filius Dauid, vel Abraham, media enim generatione ex Virgine matre, ab illis descendit. Vnde Isai. 1. dicitur, Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Sicut ergo flos verē producit ex arbore: ita Christus ex Virgine, vt notauit Hieronym. ibi, & Leo Pap. sermon. 4. de natiuit. Ambr. libr. de benedictionib. Patriarchar. c. 4. & lib. 2. de Spirit. Sanct. c. 5. & de institut. Virg. c. 9. Aug. serm. 3. de temp. Chrysost. in Psal. 22. Orig. homil. 12. in Leuitic. Tertul. lib. 5. contra Marcion. cap. 8. & lib. contra Iudæos. c. 9. Rupert. Abbas lib. 2. in Isai. c. 6. & lib. 1. de victoria Verbi, cap. 28. 52. Atque eandem vim habet hoc testimoniū, etiam si per virgam Christum intelligamus, vt intellexit Clemens Alex. lib. 1. Pædagogic. cap. 9. & Chrysost. homil. 30. in Matth. Orig. homil. 9. in Num. Hilar. Psal. 2. circa illa verba, Reges eos in virga ferrea. Ambr. serm. 54. & Cyrill. in Isaiam: eādem

A (inquam) vim habet, quia Christus nō fuit de radice Iesse, nisi mediante Virgine.

Secundō hoc confirmatur. Nam Christus in Cruce moriens, se esse filium Virginis professus est, cū dixit Virgini, Ecce Filius tuus. Ioann. 19. illo enim exēplo, vt August. tract. 119. Chrysost. homil. 84. & Cyrill. lib. 12. cap. 34. notarunt, parentes honorandos, & illorum curam à nobis gerendā esse docuit. Recognouit igitur, & honorauit Virginem vt matrem, & ideō in extrema angustia positus tantam illius curam habuit, vt notarunt etiam Cyprian. lib. de cardinal. Christi operib. capite, seu concione, de resurrect. Christi, dicens, Nunc materno moueris affectu, & thalamum humanitatis tuæ. cubiculario dilecto commendas, & provides sedulo benedicta inter mulieres, Apostolicam clientelam, & obsequium Virginis discipulo tradis, & Ambros. lib. 10. Epist. 82. in fine, te stabatur, inquit, de Cruce Christus & inter matrem, atque discipulum diuidebat pietatis officia. Denique Hieron. tom. 1. Epist. 47. de vitando suspecto contubernio, agens de subiectione Christi ad Virginem, venerabatur, inquit, matrem cuius ipse erat pater: colebat nutritium, quē nutruerat, gestatumque se meminerat alterius: tero, alterius brachijs: vnde & in Cruce pendens commendat parentem discipulo, quam nunquam ante Crucem dimiserat, eandem veritatē eleganter docuit Naziancen. orat. 51. seu Epistol. 3. ad Cledon. prope initium.

Dices. Quid igitur tam illo loco, quā Ioann. 2. & alijs locis, Virginem mulierem vocat, nunquam verō matrem? & quod difficius est, cur Matth. 12. matrem negare visus est, dicens, quæ est mater mea? Ad priorē partem respondetur, Christum illo modo fuisse locutum, quia ita decebat: tū propter Christi modestiā, & grauitatē: tum etiā (ait August.) propter exemplum nostrum, dixerat enim ipse Matth. 23. nolite vocare vobis patrem super terram. Fortasse etiam in illo loco Ioann. 19. matris appellationem vitauit, ne Virginem amplius comoueret, vt ibi notauit Lyra. In alio verō loco Ioann. 2. id fecit, vt indicaret, illud opus, & miraculum, quod Beata Virgo postulabat, esse diuinæ virtutis, non humanitatis proprium, quam solam à matre susceperat, vt August. notat tract. 8. in Ioann. & lib. de fide, & symbolo, cap. 4. vel certe, sicut se vocabat filium hominis, ita virginem per antonomasiam, mulierem

Conc. Ephes.
Conc. Chalced.
6. Synod.
7.
Conc. Later.

Virgo Maria vera Christi mater.
Ioann. 2.
Luc. 1 & 2.
Matth. 1. & 2.
Luc. 3.

Irenæ.

Isai. 11.

Hierony.
Leo Pap.
Ambr.

Tertulian.
Rupert.

B

C

Ioann. 19
August.
Chrysost.
Cyrill.

Cyprian.

Ambros.

Hierony.

Greg. Nazian.

Obiectio.

Ioann. 1.

Matth. 12.

Responsio.

Matth. 23.

Virgine cur mulierem nō matrē Christus appellat.

August.

liorem appellabat, ut eam esse indicaret mulierem illam, per quam damna primæ mulieris instauranda forent.

Ad aliam verò partem respondetur non negasse Christum matrem suam, sed illis verbis reprehendisse eos, qui se concionantem importunè interpellabant: secundò, docuisse, propter consanguineos non esse opus Dei omittendum: tertio quorundam iactantiam frenare voluisse, qui de Christi consanguinitate gloriabantur, significando eam sine spiritali coniunctione nihil prodesse: hanc verò per se multum valere. Ita ferè Chrysost. hom. 45. in Matth. & August. lib. de sancta virginit. cap. 3. & lib. de fide contra Manichæos, & Tertul. libro de carne Christi, cap. 7. ubi optimè locum hunc contra hæreticos ad fidei veritatem confirmandam retorquet.

Chrysost.
August.
Tertull.

Hilar.
Gregor.
Ambros.

Quartò addunt Hil. can. 12. in Matth. & Greg. homil. 3. in euangelia, & Ambros. lib. 6. in Lucā, hoc factò significasse Christum, Ecclesiam quæ credidit, synagogæ fore præferendam, ex qua ipse erat secundum carnem.

Secundò supponendum est humanitatē Christi eodem temporis momēto, quo perfectè formata fuit in utero Virginis, & existere incepit in rerum natura, fuisse assumptam, & unitam Deo hypostaticè. Hoc clare demonstratum est superiori tomo, disputatione. 16. sectione. 1. unde concludimus, hunc hominem Christum semper à primo instanti conceptionis suæ fuisse Deum hominem, nunquamque purum hominem extitisse. Quæ quoniam eo loco satis confirmata sunt, plura hic addere non oportebit.

Tertio hinc facilè cōcluditur intenta veritas, Beatam scilicet Virgine verè ac propriè esse matrem Dei. Probatur ex dictis, quia Virgo concepit, & peperit Deum, ergo est mater eius. Antecedens constat ex dictis. Quia concepit hunc hominem, & hic homo in ipsa conceptione fuit Deus, concepit ergo Deum. Unde, & Scriptura sacra sic apertè loquitur, nam ad Galat. 4. filius Dei, hoc sensu dicitur, factus ex muliere, & ad Rom. 1. dicitur, factus ex semine David secundum carnem, & Luc. 1. quod ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei. Vocabitur, inquit, non falsa appellatione, sed vera, & non solum post natiuitatem ex utero: sed in ipsamet conceptione in utero, de qua Angelus loquebatur rationem reddens,

Beata Virgo vera, ac propria mater Dei.

Galat. 4.
Rom. 1.
Luc. 1.

A quare Spiritus sancti virtute esset efficienda, quia nimirum ipse Deus concipiendus erat, ut notauit Cyril. Alexandr. lib. de fide ad Reginas, citans Athanas. lib. de Incarnat. Christi. Et hoc etiam confirmat locus Isai. cap. 7. *Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatū nobiscū Deus, ut dicitur Matth. 1.*

Cyrrill.
Alex.
Athanas.
Isai. 7.

Hanc denique veritatem confitetur Elisabeth Luc. 1. dicens, unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? illa enim vox, Domini, diuinam indicat personam, ut Damascen. inquit, lib. 3. de fide, cap. 12. & Gregor. lib. 9. registri, Epistol. 61. eadem, inquit, *Virgo & ancilla Domini dicitur, & mater: ancilla enim Domini, quia Verbum ante secula unigenitus aequalis est Patri, mater verò, quia in eius visceribus ex sancto spiritu, eiusque carne factus est homo.* & infra subdit rationem tactam, *quia non prius in utero Virginis caro concepta est, & postmodum diuinitas venit in carnē, sed statim Verbum factum est caro.* similia docet libr. 18. moralium, cap. 27. post med. aliās, cap. 35. & eodem modo loquuntur omnes alij antiqui Patres. In Lyturgiis Iacobi, Basilij, & Chrysost. sæpe vocatur *incontaminata mater Dei nostri.* Gregor. Nazian. orat. 51. quæ est Epistola prima ad Cledonium, *si quis, inquit, sanctam Mariam Deiparam non credit, extra diuinitatem est.*

Matth. 1.
Luc. 1.
Damasc.
Greg. Pap.

Athanas. scripsit librum seu concionem de sanctissima Deipara. Iren. libr. 3. cap. 27. & 32. Epiphani. lib. 3. hæres. 78. Cyril. homil. 6. contra Nestor, August. sermon. 2. de Annuntiatione, & sæpe aliās. Leo Pap. Epist. 83. & 97. & hac ratione vocant etiam Virginem *thronum, thalamum, tabernaculum, & templum Dei*, & similibus titulis, qui passim in sanctis Patribus reperientur. Confirmatur tandem ex dictis supra de communicatione idiomatum. Nam Deus est mortuus, quia hic homo est mortuus, ergo Deus est conceptus, & natus, atque adeo filius Virginis: quia hic homo est filius eius: ergo & e contrario virgo, sicut est mater huius hominis, ita Dei. Vltimo addi potest cōiectura, seu congruentia. Quia nimirum voluit Deus, sese omnibus modis hominibus communicare, & (ut ita dicam) omnes cognitionis, & affinitatis modos perfectionem importantes cum illis contra here: vnus autem, & valde perfectus est, ut Deus non tantum sit homo, sed etiā filius hominis, & ut quædam humana persona creata sit coniuncta Deo,

Athanas.
Irenæ.
Epiphani.
Cyrill.
August.
Leo Pap.
Nazianz.

ita Deo, quantum esse potest in ratione personæ. Vnde etiam factum est, ut non solum humana in Christo natura, sed etiam persona creata in virgine super omnes Angelorum chorus fuerit exaltata.

Circa veritatem autem hanc multæ occurrebant difficultates, quarum intelligentia pendet ex modo, quo B. Virgo Christum Dominum concepit, quod in questionibus sequentibus D. Thomas copiosissime disserit, & ideo in eum locum eas remittimus. Ad fundamentum verò contrarij erroris ex dictis patet responsio. Supponit enim falsum fundamentum, scilicet Christum prius conceptum fuisse purum hominem, quam eius humanitas fuerit à Verbo assumpta.

Non verò desunt, qui respondeant hos Hæreticos etiam in illatione errare, quia etiam si illud ita fuisset existimât Verbū, & Deum verè dici posse filium Mariæ, quia assumere naturam ab alio genitam, sufficit, ut aliquis dicatur filius eius, à quo fuit talis natura. Probatur, tum quia formalis terminus generationis est ipsa natura: tum etiam, quia ille homo semper est idem manente eadem natura, etiam si subsistētiam mutet: tum denique, quia semper retineret eandem relationem filiationis, quæ per humanitatem inest supposito.

Nihilominus hæc sententia mihi non probatur. Censeo enim non potuisse propriè Verbum, aut Deum dici filium Virginis, si in ipsomet instanti conceptionis non terminasset humanitatem in utero Virginis. Quod benè docuit D. Tho. infra. q. 35. art. 4. & apertè colligitur ex omnibus Patribus supra citatis, omnes enim ad cōvincendum Nestorium, supponunt tanquam principium necessarium vnionem factam esse in eodem humanæ conceptionis momento, & disertis verbis Nazianz. orat. 51. *Si quis formatum hominem fuisse, Deumque postea subisse dicat, damnationi obnoxius est hoc enim non Dei generatio fieri, sed generationis fragilis, & exemplis declaratur, quia si humanitas Christi non esset tempore mortis vnita Verbo, licet post resurrectionem vniretur, non posset verè dici, Deum fuisse mortuum. Et similiter, si prius tempore esset purus homo, & peccaret, & postea illa humanitas assumeretur à Verbo, non posset verè dici Deus, peccauisse, ergo simile erit in præsentī. Ratio autem est, quia*

A hæc communicatio idiomatum fundatur in vnione hypostatica, & ideo in ijs, quæ tempore antecedunt vnionem, & in alio supposito fiunt, non potest esse communicatio idiomatū, cum hæc non sit inter personas diuersas, sed in eadem.

Secundò, quia in eo casu Verbum nullo modo terminasset cōceptionem, seu generationem ex Virgine, non ergo posset dici conceptus, vel natus ex illa, ergo nec posset dici filius, neque Virgo mater Dei. Negatur ergo ad hæc denominationē, seu cōmunicationem sufficere assumptionē naturæ ab alio productæ, sed necessariū esse hæc assumptionem fieri, ita ut persona assumens terminet aliquo modo ipsam conceptionem, & generationem, ita ut illā assumat eo modo, quo assumptibilis est, quod fieri non posset, nisi eodem instanti cōceptionis fieret assumptio. Et ideo non est satis, quod semper maneat eadem humanitas, vel idem homo, formaliter loquendo, quia generatio terminatur ad suppositum, & ad humanitatem ut hic, & nunc subsistentem: & per hæc patet ad fundamentum contrariæ sententiæ. De relatione autem filiationis, an maneat in assumpta natura, necne, infra dicam. Nunc dicere sufficiat, vel non manere, vel in eo casu, de quo agimus, non ita manere, ut possit Deum, aut Verbū denominare, quia nec manet omnino integra, sicut antea erat, nec ratio fundandi illā, quæ fuit generatio passiva, vllō modo fuit terminata, vel assumpta à Verbo.

Sed hinc oritur grauis difficultas, huius loci propria. Quia tota actio Virginis terminata fuit in humanitate prius natura, quam assumeretur à Verbo, & ex vi actionis eius non fuit secuta assumptio: sed solum ex voluntate, & efficientia Dei, ergo non potest propter hoc dici mater Dei. Patet consequentia. Tum quia ipsa nullo modo effecit, ut Deus sit homo, sicut, si quis efficeret calorem, & non vniret illum ligno, non posset dici efficere lignum calidum: tum etiam, quia quoad hoc idem valere videtur ordo naturæ, quod temporis: si autē Deus post totam illam actionem Virginis, assumptionem per aliquod tempus distulisset, non posset dici Virgo mater Dei, licet postea fieret assumptio, ut ostensum est, ergo idem est de ordine naturæ, quia hæc denominatio non tam pendet ex tempore, quam ex naturali connexionē actionū.

Tertiò

Respondet ad
argumenta
opposita.

Dubium.

Respond.
Verbum nō
posset dici
propriè filius
Virginis, nisi
in instanti
cōceptionis
humanitatem
terminasset in
utero Virginis.

Dubium

Tertiò denique, quia aliàs posset Verbum denominari mutatum à mutatione, quæ prius natura præcessit in humanitate, posset etiam dici causatum, & effectum.

Propter principalem difficultatem responderi potest, Beatam Virginem attigisse per veram ac Physicam efficientiã vnionem humanitatis cum Verbo. Sed hæc responsio, & minus probabili fundamento nititur, vt in. 1. tom. disputat. 8. sect. 1. ostensum est, & non satisfacit. Quia, esto, Beata Virgo effecisset hanc vnionem, id solùm fuisset instrumentaliter, & nõ per modum matris generantis, ergo hoc genus efficientiæ nihil refert ad explicandum, quomodo Beata Virgo sit mater Dei.

Responsio.

Beata Virgo quomodo ratione conceptionis sit verè, ac propriè mater Dei

Aliter ergo respondetur, vt Beata Virgo propriè ac verè dicatur mater Dei, satis esse, quod in eodem instanti temporis, in quo anima Christi vnita est corpori concurrente Beata Virgine concursu materno, (siue ille actiuus sit, siue passiuus, hoc enim nunc non disputo) in eodem (inquã) momento anima, corpus & humanitas vnita sint Verbo, sicut è contrario Iudæi dicunt interfecisse Deum, quia per actionem eorum dissoluta est vnio animæ cum corpore, & consequenter humanitas, vt sic separata est à Verbo. Et vtriusque ratio est, quam D. Thom. attigit infra quest. 35. art. 1. quia sicut agere, ita & nasci seu generari, est proprium suppositorum. Hoc autè optimè declaratur supponendo, quod. 1. tom. disputat. 17. sect. 1. & 2. tractatum est, scilicet animam, & carnem Christi prius natura esse vnita Verbo, quàm inter se. Hinc enim sit, animam, & carnem Dei ex vi actionis, seu cõcursus Beatæ Virginis fuisse inter se vnita ad componendum non tantum humanitatem, sed etiam hunc hominem, atque adeò Beatam Virginem esse matrè huius hominis, & consequenter Dei per communicationem idiomatum. Sicut in generationibus aliorum hominum, prius natura creatur anima subsistens, & statim per actionem generantis vnitur corpori subsistenti, & ita generatur nõ propriè hæc humanitas, sed hic homo. Et similiter in Resurrectione Christi, tota actio versata est in vnione animæ ad corpus, & tamen per illam dicitur resurrexisse Deus, quia per illam actionem inter se vnita fuerunt corpus, & anima subsistentia per subsistentiam Dei, & consequenter ex vi illius fa-

A ctum est, vt Deus esset homo.

Et per hæc facile patet ad omnia, quæ in illa difficultate attinguntur, præterquam ad vltimam illationem. Ad quam breuiter respondetur, Deum quidem rectè dici genitum, vel conceptum ex Virgine, quia generatio (vt dictum est) vel conceptio terminatur ad suppositum, nõ dici autem mutatum, vt in. 1. tom. sæpe dictum est: tum quia mutatio propriè denominat subiectũ, non terminum: tum etiam, quia illa mutatio, per quã humanitas vnitur Verbo, antecedit ordine naturæ ipsam vnionem. Dein de non denominatur Deus causatus, vel effectus, quia simpliciter non est factus, sed est factus homo. Et eadem ratione non est dicenda Beata Virgo absolutè causa Dei, quia nomen causæ non determinat productionem, neque effectiõnem: at verò, cum dicitur mater Dei, in ipso nomine matris determinatur humana generatio, per quã Deus factus homo ex Virgine processit. Videantur quæ supra dicta sunt de idiomatum communicatione.

Maria Virgo cur causam Dei non possit dici.

SECTIO II.

Quanta sit hæc dignitas matris Dei, & quomodo alia dona gratiæ illam committentur.

C Vplici modo potest ratio huius dignitatis à nobis concipi, & explicari: primo absolutè, & simpliciter considerando quid ipsa in se sit: secundo per comparationem ad alias gratias, seu dignitates supernaturales, & vtrunque modũ breuiter prosequemur.

Primò igitur hæc matris dignitas absolutè sumpta moraliter potiùs, quàm physice consideranda videtur. Physice enim solum hæc interueniunt in hoc munere matris. Primum, quòd Beata Virgo verè, ac propriè concurrat ad fabricandum corpus Deo. Secundò hinc factum est, vt aliqua substantia virginei corporis, ex qua fuit Christi corpus & in principio constitutũ, & postea auctum, quãdiu sanguine vel lacte matris nutritum fuit, vnita sit hypostaticè Verbo Dei. Propter quod dixit Petrus Damian. serm. de natiuit. Mariæ, *Cum Deus in alijs rebus sit tribus modis, in Virgine fuit*

Dignitas matris Dei absolutè, & in se sumpta, qualis, & quanta sit. Petr. Dam.

fuit quarto speciali modo, scilicet per identitatem, quia idem est, quod ipsa. Hinc taceat, & contremiscat omnis creatura, & vis audeat aspicere tanta dignitatis immensitatem, & August. serm. de Assumpt. Virg. c. 5. Caro, inquit, Christi, caro est Maria, & infra, caro Christi, quamvis gloria resurrectionis fuerit magnificata, eadem tamen mansit, quæ suscepta est de Maria. Ex quo potest facile credi, illam substantiam carnis, quam Christus assumpsit ex Virgine: nunquam fuisse omnino dimissam, aut cōtinua caloris naturalis actione resolutam, sed eandē omnino fuisse semper cōservatam Verbo Dei unitam. Quod partim physica ratione: partim probabili coniectura fit verisimile. Illa enim substantia carnis ex purissimis Virginis sanguinibus desumpta fuit, & optimē disposita, & in mediocri quantitate. Rursus in tempore infantia, quia alimentum est facile, & fere sine resistentia conuertitur, parum illius substantia per eius actionem resoluitur, præsertim in Christo, qui temperatissimo, & convenientissimo cibo alebatur, scilicet, *ubere de cælo pleno*, ut Ecclesia canit. De reliquo autem tempore vitæ Christi, fit non dissimilis coniectura. Quia totum illud fuit tempus augmenti, aut itatus, in quo humidum radicale ferē integrū perseverat, nulla illius resolutione facta. Probabile deniq; est, ex speciali providentia, & voluntate ipsius Christi hoc fieri potuisse. Tertiō præter hoc genus causæ, seu cōcurfus, nihil aliud reale, ac Physicū ex vi huius dignitatis in Virgine resultat, præter relationem realem matris ad Christum hominē Deum, nihil enim aliud fingi, aut excogitari potest. Quartō verō hinc efficitur, ut moraliter, & secundum prudentem existimationem, virgo retineat supremum quendam, & excellentem dignitatis gradū, propter singularem, quā cum Deo habet cōiunctionē, & propinquitatem. Vnde etiam fit, ut singulare ius habeat ad bona Dei filij sui, ut in sequentibus explicabimus. Ut verō, quanta sit hæc dignitas, melius declaremus, accedamus ad alterā partem, & illam cum dignitate gratiæ, & filij adoptiui conferamus. Nam cum alijs, nullam comparisonem facere necesse est, nā per se notum est, & esse inferiorem vnione hypostatica, & esse supra omnem aliam dignitatem, quæ gratiam, seu amicitia Dei formaliter non includat.

Substantia
carnis a
Christo as-
sumpta ex
Virginem
quam a Ver-
bo dimissa.

Dignitas
matris quid
Physicū ad-
dat personæ
Virginis.

A De hac verō dignitate gratiæ est difficultas. Sancti enim vidētur illā preferre dignitati matris Dei. Aug. lib. de sancta virg. c. 3. *Dubium. August.* Beatior, inquit, fuit Maria, concipiendo mēse, quam ventre: & infra, felicius gessavit corde, quam carne. Et epist. 38. dicit, *maternum nomen, etiā in virgine esse terrenum in comparatione cælestis propinquitatis, quam illi contrahunt, qui voluntatem Dei faciunt: nimirū per gratiā.* Et Iustinus q. 136. ad orthodox. dicit *Iust. Matthe.* Beatā Virginē beatiorē esse prædicandā ob virtutē, quam habuit propter quā meruit esse mater Dei, quā ob ipsam matris dignitatem. Quod videtur sensisse Christus Dominus. Luc. 10. cum mulieri dicenti, *Beatus ventris, qui te portavit*, respondit, *quinimō beati, qui audiunt Verbum Dei, & custodiunt illud.* Ac si apertē diceret beatitudinē hāc illi esse præferendam. Et similia sunt illa verba Matth. 12. *quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei?* Quicunque enim fecerit voluntatem patris, &c. quæ verba tractans Cyprianus, serm. de passione Domini, dicit, *prætulisse Christum matri, auditores verbi, & pauperes spiritus.* Quod non de personis, sed de muneribus, & officijs necessariō intelligendum est. Ratio denique adiungi potest ex dictis. Quia dignitas matris solum addit personæ Virginis relationem quādam ad Deum, vel hominem: dignitas verō filij adoptiui addit gratiā, gloriā, virtutes omnes, ac veram sanctitatē, & reddit hominē Deo amicū, & innocētē, quatenus peccatū excludit, & inde consequitur relatio filij adoptiui, quæ est ad Deum, ut Deus est: ergo.

C In contrarium verō est. Quia hæc dignitas matris est altioris ordinis, pertinet enim quodammodo ad ordinē vnionis hypostaticæ, illam enim intrinsecē respicit, & cum illa necessariam coniunctionē habet. Propter quod August. initio libri de assumptione, inquit, *Huius dignitatis, & gratia effectum nec cor concipere, nec lingua valet exprimere*, Et Bernard. serm. de assumptione, & de natiui. Virg. & super illa verba, *signum magnum*, &c. & homil. 2. in *Missus est*, varijs modis hanc dignitatem exaggerat, indicans infinitē superare, quidquid sub Deo homine excogitari potest. Et Laurēt. Iustinian. serm. de Purificatione, & serm. de assumptione, *santo*, inquit, *dignitate ceteris est effecta excellentior, quāto propinquior erat Verbo.* Et ad eundem modū loquitur Ansel.

lib. de

August.
Bernard.

lib. de excellentia Beatæ Mariæ, præsertim in initio his verbis. *Supereminentem omni, quod post hominem Deum creatum est, excellentiam Beata matris Dei, quomocumque, & saltem lipienti oculo cordis contemplari anhelās, horreo, & valde timeo, & c. 2. quamvis hoc solum de sancta Virgine prædicari, quod Dei mater est, excedat omnē altitudinē, quæ post Deū dici, vel cogitari potest.* Et similia habet Cyril. lib. de fide ad Reginas. Et Orig. homil. i. ex varijs. Et cōfir. quia ex hac matris dignitate colligunt Patres omnes Beatā Virgine, nō solū excellentem gratiā accepisse, sed etiā omnes gratias, & virtutes, & omnia dona, & priuilegia gratiæ inter alios sanctos diuisas, ac distributas, in vna Virgine fuisse simul congregatas. Vnde Bern. Epist. 174. *quod vel paucis, inquit, mortaliū cōstat esse collatum, nō est fas suspicari tantæ Virgini fuisse negatū.* Et antiquus quidā scriptor, qui propter modestiā *Idiota* nomen sibi imposuit lib. de cōtēplatione B. Mar. cap. 2. t. 3. Bibliot. sanct. propter hanc causam docet omnia spiritualia charismata, perfectissima in Beata Virgine fuisse, & Bonau. in speculo Mariæ. c. 5. 6. & 7. ad hoc cōfirmandū accommodat illud Ecclesi. 1. *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Quia omnes huiusmodi gratiæ, Mariæ capacitātē, matrisq; dignitatem nō excedūt.* Et in hac sententiā refert Augustinū & Bernar. qui multa ad rē præsentē tractat in quodam serm. de Natiuit. Domini, qui inter opera eius dubia ponitur, & in alio simili serm. de Beata Mar. Huic etiam sententiæ fauet Aug. serm. 17. de Nati. Dom. qui est. 2. 1. de tēpore, & eodem principio vtitur Damasc. orat. 1. de dormitione Virginis, & Athanas. serm. de sanctissima Deipara, dicit Beatam Virginem esse plenam gratia, quia *omnibus gratijs abundauit, & causam explicans inquit, Ex te prodijt Deus noster, omnem tibi largiens gratiam.* Sic Cyprian. serm. de Natiuit. Christi, *Matri, inquit, plenitudo gratiæ debebatur.* Et etiā Sophron. serm. de assumpt. (qui inter opera Hieron. habetur) *ceteris, inquit, per partes, Maria autem se totam infundit gratiæ plenitudo.* Quæ verba vsurpauit etiam Petrus Chrysologus, serm. 143. & Laurent. Iustin. serm. de Assumpt. Virginis. Et Petrus Damian. in simili concione, vbi tractans illa verba, *quæ est ista, quæ progreditur, quasi virgula fumi ex aromatibus myrrha, & thuris, &*

vniversi pulueris pigmentarj, inquit, vniversus pulvis pigmentarius in Virgine protectus est, quando in ea virtutū cōuentus reuerendū sibi thalamum consecrauit, & sic ceteris per partes spiritus adfuit, Maria tamen tota plenitudo gratiæ superuenit. Similiter Ambr. quæ Bon. refert (& colligi potest ex lib. de inst. Virg. c. 13. & 14.) hoc dicit esse propriū Virginis, *ut omnibus fœcunda sit gratis, sic etiā Hieron. t. 3. epist. 104. ad Principiā de expositione, Psal. 44 circa illa verba. Et ipse tanquā spōsus procedēs de thalamo suo, inquit, nā & sancta Maria, quia cōceperat eū, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter, plena gratia salutatur.* Optimè Methodius orat. de Purificatione, *Euge euge, inquit, quæ debitorē illū habes, qui omnibus mutatur, Deo enim vniversi debemus: tibi autem etiā ille debet, proinde qui dixit, honora patrem tuum, & matrem tuā, ut is, decretum a se promulgatū obseruaret, & alios excederet, omnē matri & gratiā, & honorē impendit.* Vnde Albert. Mag. lib. de Beata Mar. c. 69. 70. & 71. dicit principium ex terminis per se notū esse, Virgini perfectius collatas esse, omnium sanctorum gratias. Quod ego intelligo ex terminis matris, & filij, qui Deus sit, & principium omnis gratiæ & hoc deniq; supponūt omnes Theologi, D. Tho. & cū eo Caiet. q. 27. ar. 5. & 6. Antoni. 4. p. tit. 15. Duran. in. 3. d. 3. q. 2. & alij. Comparatur ergo hæc dignitas matris Dei ad alias gratias creatas tanquam prima forma ad suas proprietates, & econuerso, aliæ gratiæ cōparantur ad ipsam, sicut dispositiones ad formā, est ergo hæc dignitas matris excellentior, sicut forma perfectior est suis proprietatibus, & dispositionibus. Alias non rectè ex minori dignitate colligerent Sancti aliam multo maiorem, & excellentiorem.

Vt respōdeamus huic quæstioni, aduertendū est, primò considerari posse in Virgine cōiūctionē maternā, quā habet cū Christo ut homo est, præscindēdo in illo dignitatem personæ increatæ, solāq; excellentiā gratiæ, & sanctitatis cōtēplādo: & hoc modo certū est, nō habere virginē dignitatē aliquā, quæ cū dignitatē gratiæ valeat cōparari, quæ ut sic nō consideratur, ut mater Dei. Quo modo possēt nō male exponi verba illa sanctorū, quibus spiritualis cōceptio Christi corporali præferri videtur. Et similiter verba illa Christi. *quinimō beati, qui audiūt verbū Dei, & custodiunt illud, mulier enim illa, quæ*

Ambros.

Hieronym.

Method.

Albert. Mag.

D. Thom.

Caietan.

D. Anton.

Duran.

Virginis vterū beatū dixerat, nihil de Christi diuinitate cogitabat. Alio ergo modo consideranda est hæc dignitas, quatenus est singularis quædam coniunctio cū Deo, quam egregiè D. Thom. & Caiet. *affinitatē cum Deo* vocarunt. 2. 2. q. 103. art. 4. ad. 2. & hoc modo, vix possunt hæc Dei maternitas, & filiatio adoptiua cōparari, sunt enim diuerforum ordinum, & mutuò sese quodammodo excedunt.

D. Thom.
Caiet.

Dignitas
filij adopti-
ui dignita-
tis matris
Dei præfer-
ri quomodo
possit.

Dici tamen potest primò, si præcisè cōferantur ita, vt vna ab alia omnino separetur, præferendam esse dignitatem filij adoptiui, vt conuincunt, quæ ad hanc partem confirmandam adducta sunt, & hac consideratione meritò dicitur, si dignitas matris absq; gratia, & filiatione adoptiua futura esset, multò melius esse & eligibilius, filium Dei esse, quàm matrem. Quo sensu rectè etiam exponitur dictum Aug. & alia quæ supra adducta sunt.

Dignitas
matris Dei
altior dig-
nitate filij
adoptiui.

Secundò verò addi potest dignitatē matris Dei moraliter consideratam, & prout includit omnia, quæ quodammodo ex natura rei, & secundum ordinem diuinæ sapientiæ illi debentur, altiozem esse dignitate filij adoptiui. Hanc sententiam satis confirmant quæ ad demonstrandam posteriorem partē adduximus. Et illi fauet etiā D. Tho. 1. p. q. 25. art. 6. ad. 4. dicēs hanc dignitatem esse suo genere infinitam, quia est suprema quædam coniunctio cum persona infinita. Nec potest dici tantum coniunctio carnalis, sed etiam spiritalis, quia licet media conceptione carnis facta sit, tamen ad Deum ipsum aliquo modo terminatur. Vnde idem D. Thom. 2. 2. q. 103. art. 4. ad. 2. dixit, ratione huius dignitatis deberi Virgini excellentiorem adorationē, quàm alijs sanctis, *Quia sua operatione fines diuinitatis propinquius attigit*, ita D. Tho. loquitur, & ratione declaratur ex dictis, quia sicut, ratione vnionis debetur humanitati Christi sūma gratia, & gloria: ita ratione diuinæ maternitatis debetur Virgini suo modo magna quædam plenitudo gratiæ, vt exposuit D. Thom. supra quæst. 7. art. 10. dicens, *In Virgine fuisse plenitudinem gratiæ tali dignitati proportionatam*. Quomodo etiam dixit August. libr. de nat. & grat. cap. 36. *Inde nouimus tantam gratiam illi esse collatam, quia Deum concipere meruit, ac parere*. Et Sophron. serm. de assumpt. *Talibus decebat Virginem obpignori mun-*

August.

Sophron.

A ribus, vt esset gratia plena, quæ dedit cælis gloriam, terris Deum. Et ad eūdem modum loquitur Anselm. lib. de conceptu virginali, 18. Ildens. libr. de virginit. Mar. c. 2. & Richar. de S. Viç. lib. 2. de Emmanuel, cap. 26. & omnes alij supra adducti. Et plura alia testimonia sanctorum congeremus infra, de excellentia gratiæ Virginis disputantes. Et ratione confirmatur, quia dona gratiæ, quauis in se perfectissima sint, dantur tamen à Deo, vt perfectiones necessariæ ad exercenda munera, quæ ad Deum pertinent, & tunc maximè Deus illa confert, quando ipsemet hominem aliquem in tali munere, vel dignitate constituit: hac enim ratione Ioanni Baptistæ tot gratiæ priuilegia cōtulit propter munus Præcursoris, iuxta illud. Luc. 1. *præbuis enim ante faciem Domini parare vias eius*. Et Apostoli propter similem rationem abundantiam gratiæ acceperunt, ad Rom. 1. *Per quem accepimus gratiam, & Apostolatū*. Et Num. 11. dictum est Moyse. *Auferam de spiritu tuo, & tradam eis*, scilicet septuaginta viris. Quia communicato cum eis munere, oportuit etiam spiritum, & diuinum auxilium cum eisdem communicari. Tandem hanc totam excellentiam debitam esse quodammodo huic dignitati ita potest explicari. Quia decet matrem honorari à filio: imò ratione maternæ dignitatis habet singulare ius ad bona filij, ergo hac ratione dignitas matris est quodammodo ratio, & principium dignitatis gratiæ, quam quodammodo eminenter continet, secundum ordinem diuinæ sapientiæ: ergo sub hac ratione dignitas hæc excellentior est, & simpliciter maius Dei beneficiū existimari debet eligi Virginem in matrem Dei, quā eligi v. g. Petrū ad gloriā, quia illa electio hanc in virtute, & eminentiori modò continet.

Anselm.
Ildens.
Richard.
Viç.

Iuxta ma-
nerum pro-
portionē di-
uersa gra-
tia priuile-
gia Deus
confers.
Luc. 1.
Rom. 1.
Num. 11.

SECTIO III.

Quomodo fuerit Beata Virgo ad hanc matris dignitatem prædestinata.

I N hoc dubio seruata proportionē tractari possunt omnia, quæ tomo. 1. circa art. 3. q. 1. de Christi prædestinatione disputata sunt, & multa, quæ de prædestinatione aliorū hominum disputari solent, vt tamen quæ ad præsentem locum pertinet breuiter

breuiter complectamur, supponamus generalia principia, vel certa, vel quæ in superioribus probabiliora iudicauimus.

Virgo ab æterno in matre Dei electa.

Primò ergo certum est Beatam Virginem fuisse ab æterno electam, & prædestinatam, tum ad gratiam, & gloriam, tum etiam ad dignitatē matris Dei, ante omnia illius merita præuisa. Hoc constat partim ex certa sententia, qua cōstat omnes homines prædestinatos, eligi absque proprijs meritis, partim ex ijs, quæ tom. 1. disputat. 8. diximus, vbi ostendimus Beatam Virginem, nullo modo meruisse, vt in matrem Dei eligeretur. Et hanc veritatem docere intendunt sancti Patres, cū dicunt Verbum diuinum elegisse sibi matrem, eamque sola sua voluntate ab æterno præordinasse. Ita sentit August. lib. 2. de peccator. merit. & remis. capit. 25. & Bernard. homil. 2. in Missus est. Et Cyprian. in serm. de Natiuit. Christi, in hoc sensu per antonomasiā vocat Virginem *vas electionis*.

August. Bernard. Cyprian.

Secundò dicitur Beatam Virginem nostro modo intelligendi prius secundum rationem prædestinatam esse, & electam, vt esset mater Dei, quā ad tantam gratiam, & gloriam. Hæc conclusio etiam est clara, suppositis ijs, quæ in præcedenti sectione dicta sunt, & quæ de huiusmodi signis rationis, in dicto artic. 3. explicabimus. Ideò enim Beata Virgo prædestinata est ad tantam gratiam, & gloriam, quia electa est in matrem Dei. Ordo enim executionis manifestat ordinem intentionis. Sed in re ipsa talis gratia, & gloria data est beatæ Virgini, vt esset ita disposita, sicut matrē Dei decebat, ergo ideò fuit electa ad tantā gratiam, & gloriam, quia in Dei matrem erat præelecta.

Beata Virgo ideò in tantam gratiam, & gloriam prædestinata, quia in matrem Dei electa.

Tertiò hinc colligo Beatam Virginem electam esse tam ad maternitatem, quā ad talem gloriam per se, & absolutē ante præuisum originale peccatum. Ita docent omnes, qui de prædestinatione Christi proportionali ratione opinantur, præsertim Galatinus, lib. 3. cap. 1. Et probatur ex dictis in illo artic. 3. Primò, quia verisimilius est omnes prædestinatos esse electos ad gratiam, & gloriam ante præuisum originale peccatū: ergo multò certius est beatam Virginem fuisse eodem modo electā ad gloriam, ergo & ad maternitatem diuinam. Secunda consequentia patet, quia electio ad maternitatē in ordine finis an-

Galatinus.

Virgo per se ante præuisionem originalis peccati ad gloriam, & maternitatem.

tecessit, vt ostensum est. Prima verò probatur, quia vel inter electos non est ordo, sed omnes simul in eodem signo rationis electi sunt, vel si aliqua ratio ordinis considerari potest, potius electio Beatæ Virginis antecepsit, quā subsecuta sit aliorū electionem, quia est altior & excellentior, & ad maiorem Dei gloriā spectans. Vnde sanctus Bernardinus Senensis, serm. 51. de Beata Virg. c. 4. *Tu, inquit, ante omnem creaturā in mente Dei prædestinata fuisti, vt Deum ipsum hominem procreares.* Quam sententiā ex Anselmo refert, & eandem significat Rupert. lib. 2. in Cantica. Secundò probatur, quia Christus Deus homo prædestinatus est, seu electus ante præuisum originale peccatum, ergo & eius mater. Probatur consequentia, quia non tantum per se prædestinatus est vt homo, sed etiā vt filius hominis, hic enim incarnationis modus, scilicet, vt fieret in vtero Virginis, & vt Deus haberet matrem in terris, non includit imperfectionem ex peccato manantem, per se ergo intendi potuit, sicut ipsa incarnatio, atque adeò sub illam intentionem, seu electionem cecidit, prout intelligitur antecedere præscientiam originalis peccati. Vnde Ecclesia sancta ad Virginem accommodat testimoniū illud, quod in supradicto loco de Christo explicuimus, *Dominus possedit me in initio viarum suarum, & illud, ab initio, & ante secula creata sum, &c.* Quia videlicet mater non fuit à filio disiuncta, etiam in electione diuina. Quod videtur insinuasse Andreas Cretensis. in serm. de assumpt. dicens de Beata Virg. *Hæc est declaratio profundorum diuinæ incomprehensibilitatis, hic est scopus, qui excogitatus est ante secula.* Deinde addi possunt coniecturæ. Prima, quia si gratia Angelorum, & gloria, per se est intēta à Deo ante præuisionē omnis peccati, cur non magis excellentissima gratia, & gloria Virginis Beatæ, & consequenter dignitas matris? Secunda, quia hæc dignitas singularis est, & ab omni alia creata distincta, ergo per se pertinet ad consummatam perfectionem operum Dei; fuit ergo per se intenta. Tertia, quia hoc modo illustrior fit diuina gratia erga humanum genus, quia non est cōtentus Deus naturam humanam assumere, sed etiā honorare voluit personam creatam humanā, quantum in ratione personæ capax fuit. Et ideò vtrumque per se Deus intendit.

Bernardin. Senens.

Rupert.

Andr. Cretens.

Quarta,

Quarta, quia si aliorum hominum generatio per se intenta fuit, ut cum Augustin. & D. Thom. supra docuimus, cur non magis humana Christi generatio ex matre? Quinta denique, quia sicut mulier ex solo viro facta fuit, & per se à Deo intenta ante peccatum: ita generatio viri ex sola muliere, quæ non minus mirabilis futura erat, per se debuit intendi propter perfectionem diuinorum operum, quæ ex mirabili quadam varietate consurgit. Quæ ratio fundamentum habet in Leone Pap. & alijs patribus, quos tom. 1. disputat. 3. sectione. 1. citauimus, quibus addi possunt Damascen. lib. 4. de fide, cap. 15. & Cyrill. Ierosolym. catechesi. 12. August. serm. 7. de Natiuit.

Leo Pap.
Damasc.
Cyrill. Ie-
rosolym.
August.

Obiectio.

August.

Sed contrà, quia sicut de Christo, ita & de Beata Virgine sæpe sancti, indicant, fuisse prædestinatam matrem Dei occasione peccati. Vnde August. serm. 1. de Natiuit. postquam multa in laudem Beatæ Virginis dixerat, ita concludit. *Ideo omnes istos cursus naturæ Virgo Maria in Domino nostro Iesu Christo suscepit, ut omnibus ad se confugientibus feminis subueniret, & sic restauraret omne genus feminarum, sicut omne genus virorum Adam nouus receperat Dominus Iesus Christus.* Et clariùs in expositione super Canticum Magnificat, quæ habetur in fine 9. tom. *Eua propter superbiam, inquit, abiecta est, Maria vero propter humilitatem est electa.*

Iust. Mart.

Et Iustin. Martyr dialogo cum Thryphone satis post med. *Homo, inquit, natus de Virgine, ut per quam viam fraude serpentis intrauit inobedientia, per eandem sequeretur venia.* Confirmatur, quia sequitur, ante præuium originale peccatū prædefinisse Deum totam seriem generationum ab Adamo usque ad Virginem, quia non potuit Beata Virgo per feminalem rationem, & naturali modo ab Adamo descendere, nisi ex his parentibus, & progenitoribus. Consequens autem videtur creditu difficile.

Respond.

Ad patres respondeo, in illis & similibus locis, non explicare primam rationem, neque ordinem huius prædestinationis: sed proximum finem, quem Deus intendit in modo executionis eius, ut plane constet ex verbis Iustini, & ex priori testimonio Augustini, ubi non de electione, sed de illius executione loquuntur. Augustinus verò in posteriori loco, quauis nomine electio-

nis utatur, tamen solum de illa loquitur quoad effectum eius, quod euidenter constat, quia dicit, Mariam esse electam, *Quia factori suo humiliter se subdens, ancillam se nominauit.* Certum est autem si loquamur de prima electione ordine intensionis, non ideo Mariam fuisse electam, quia futura erat humilis, sed potius, quia electa est, ideo illi datum esse, ut esset humilis: in re tamen effectum illius electionis consecuta est, quia per humilitatem congruè se disposuit.

Ad confirmationem, quamuis illatio illa pendeat ex quæstione Physica, scilicet, an hoc indiuiduum possit ex alijs parentibus naturaliter generari, quidquid tamen de hoc sit, concedo sequelam. Est enim illud consequens verum, & facile supposita diuina præscientia, & efficacia diuinæ voluntatis, ut facile constare potest ex ijs, quæ dicto art. 3. diximus.

Quartò ex dictis colligitur, quid respondendum sit interrogati, an si homo non peccasset, Beata Virgo futura esset mater Dei? Dicendum est enim, si solum habeatur ratio illius primæ electionis, qua Beata Virgo per se electa est, ex vi illius futuram fuisse, etiam si homo non peccasset, sicut futuri fuissent alij homines, illorumque generationes. Quia illa electio, & motiui eius, nihil inuoluit necessariò pendens à peccato, & hoc suadent omnes coniecturæ primò adductæ: si autem huic electioni cōiungatur tota ratio diuinæ prouidentiae, & præscientia futuri peccati, saltem conditionata, sic verè dici potest necessariū fuisse peccatū, ut Beata Virgo esset mater Dei. Quæ doctrina constat ex ijs, quæ in simili quæstione de Christo Domino diximus, est enim eadem proportionalis ratio.

Superest tamen difficultas circa priorē partē. Quia si homo non peccaret, & Verbum fieret homo, non assumeret carnem ex materno utero, ergo nec Beata Virgo futura esset mater Dei, nec potuit per se eligi in matrem, nisi occasione peccati. Antecedens probatur, quia si Deus fieret homo absque occasione peccati, assumeret corpus à principio perfectum, & gloriosum, cui perfectioni repugnat conceptio in utero matris. Respondetur primum, sub obiectum illius electionis per se, & intrinsecè non cecidisse illud, quod in argumento sumitur, nec ex tali electione hoc necessariò inferri, potuisset enim Deus fieri

Si homo nō
peccasset,
quomodo
Virgo futu-
ra esset ma-
ter Dei.

Dubium.

Respond.

fieri homo immortalis, non in statu glorię, sed in eo statu, quę haberēt homines viatores Adamo nō peccante: per se enim decere potuit Christum esse viatorē cum cōditione corporis statui hominum accōmodata, vt & illis mereretur, & suo exēplo viā ad beatitudinem demonstraret. Addo Augustinum, lib. 1. de peccat. merit. c. 27. & 28. dubitare, an homine non peccante, homines concipiendi essent in paruis, & debilibus corporibus, ita vt nec lingua, nec membris vti possent. *Quia non obstat, inquit, exigua vteri capacitate, posset omnipotentia creatoris, filios nondum editos, grandes statim facere.* Si igitur de omnibus hominibus ita Augustinus existimauit, non improbabiler posset aliquis dicere, etiam si Christus concipiendus esset gloriosus, & perfectus, hoc nihil obstat, quominus ex materno vtero progredieretur. Præsertim quia durāte illa vita immortalis, in qua homines post certū, ac definitum à Deo tempus, essent ad beatitudinem transferēdi, potuisset facile beata Virgo statim post filij conceptionē, & animo, & corpore simul cum filio fieri gloriosa. Itaque non est cur dicamus dignitatem matris Dei per se, aut necessariō à peccato pendere.

DISPUTATIO II. in tres sectiones distributa.

De naturali perfectione, & origine Beate Virginis.

Explicata dignitate matris, ad quā beata Virgo prædestinata fuit, consequēs est, vt tēpus, & modū, quo dignitatē hanc consecuta est, & perfectiones omnes, quibus ratione illius nobilitata est, explicemus. Quia verō gratia naturā supponit, idē in disputatione hac, omnia, quę ad naturālē eius perfectionē, & originē pertinent, præmittemus, dicturi postea de supernaturali perfectione.

SECTIO I.

Virum Beata Virgo fuerit naturali modo concepta, & ex quibus parētib.

A Primum omnium tanquā certum statuēdum est Beatam Virginem procreatam esse ex viri, & foemina commixtione carnali, ad modum aliorum hominum. Quamquam enim hoc, neque in sacra Scriptura legatur, neque in Cōcilijs expressē definitum sit, habetur tamen certa traditione, & cōmuni consensu totius Ecclesię. Est enim singulare priuilegiū Christi, quod ex foemina sine opera viri cōceptus sit. Vnde Luc. 1. dicit Angelus ad Virginem, *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Et causam subdit, dicens. *Quod enim ex te nascetur sanctū, vocabitur filius Dei,* fuit ergo hæc propria prærogatiua Filij Dei, & ad eius singularem honorem spectat, vt alteri communicata nō fuerit. Præterea sequitur hæc veritas ex alio principio fidei, quo constat indignisse Virginem redemptione, quia nimirum descendebat ex Adamo per feminalem generationem. Adde in grauissimis etiam historijs mentionem fieri parētum Virginis, sub proprijs eorum nominibus, scilicet Ioachin, & Annę, vt constat ex Nicephor. lib. 1. cap. 7. & lib. 2. cap. 3. vbi ex Hippolyto Portuensi hanc historiam refert. Idem Epiphanius, hæres. 78. & in fine, & 79. circa medium, vbi expressē, inquit, *Tametsi historia Maria, & traditio habent dictū esse patri ipsius Ioachin in deserto, vxor tua cōcepit, non tamen, quod sine coniugio, neque sine semine viri hoc factum sit,* & ibi damnat hæresim Collyridianam, quę aiebat, Mariam humanę naturę prorsus fuisse expertem. Plura habet Epiphanius orat. de laudibus Virg. in tom. 7. Bibliot. Damascen. lib. 4. cap. 15. & orationibus de Beata Virg. & Andreas Ierosolymit. oratione de Dormitione Deiparę, & German. Constantinopolitanus, oratione de oblatione Marię in templum, Gregor. Nyss. orat. de sancta Christi Natiuitate, Simeon Metaphr. & alij, qui historiam de Beata Virgine scripserunt.

Neque obstat quod August. lib. 23. contra Faust. cap. 9. historiam hanc de parentibus Virginis apocrypham reputet: tum quia solum dicit, non habere auctoritatem canonicę scripturę, quod & nos fatemur: tum etiam, quia solum illam reiicit, quatenus Faustus asserbat, Ioachinum fuisse Sacerdotem ex tribu Leui, quod citatę historię non dicunt, neq; verum est, vt infra videbimus. Quo loco obiter aduertendum est omnes prædictos autores honorificē loqui de

Virgo ex cōpula carnali viri, ac femina, vt alij homines nata.

Nicephor.

Epiph.

Damasc. Andr. Ierosol.

German.

Constan.

Greg. Nyss.

Simeon Metaphr.

August.

*Parētes Vir-
ginis nobi-
les.* qui de his parentibus Virginis, sentientes, illos nobiles, & honestæ conditionis, ac status fuisse. Quod notandū est contra hæreticos huius temporis, qui iniuriosè de Virgine, & eius parētibus loquuntur, cōtra quos vidēi potest Canis. lib. 1. de Beata Maria, cap. 4. & lib. 4. cap. 7. Notat etiam Damasc. nomina horum parentum non vacare mysterio, quia *Anna, gratiam*, seu *miseri cordiā* *Ioachin* verò, *dominus firmabit*, seu *suscitabit*, interpretari possumus. Quo indicatum est eos genituros fuisse filiam, per quā Deus & misericordiam suscitaret, & gratiam cōfirmaret.

*Cōceptio Vir-
ginis mira-
culosa.* Dico secundò, Hæc B. Virginis cōceptio non sine aliquo miraculo, & supernaturali virtute perfecta est. Ex dictis patet. Referūt enim Annam fuisse sterilem, & vitam sine prole vsque ad senectutem produxisse, & orationibus conceptionem Virginis impetrasse. Ita referunt Nicephor. Epiphan. Damasc. & Gregor. Nyss. locis supra citatis, & autor libri de ortu Virginis, qui nomine Hierony. inter opera eius habetur. Vnde cōcluditur ratio, nam sterilem, senem, & ex senē cōcipere, nō fit sine miraculo, sed Beata Virgo hoc modo concepta fuit, ergo. Cōfirmatur primo ex Damasceno orat. 1. de natiuit. Mar. quia decuit, vt ad summum miraculum via per miracula sterneretur, & vt in fabricanda Virgine gratia naturam iuaret, ac præueniret, & vt parentes Virginis ad talem fructum suscipiendū se se defiderijs, & orationibus disponerent.

Obiectio. Dices, Maius miraculum videtur concipi ex senē sterili, quā ex sola muliere iuvene, & fecunda. Nā in priori opere deest tam efficiens, quā materia sufficiens, & vtrumque supplet Deus: in posteriori verò, materia proportionata supponitur, Deusq; solum vices causæ efficientis assumit. Respondetur negando antecedēs, quia in priori opere non omnino deest virtus efficiens, & materialis causa, sed vtraque concūrrit licet imperfecta, ideoque diuina virtute iuantur, quanquā conceptio in reliquis omnibus fiat naturali modo, & per carnis concupiscenciā: at verò posterior conceptio, quæ ex sola femina fit virtute Spiritus sancti, longè altiori modo fit. Quod à posteriori declaratur, primo quidem, quia qui concipitur virtute Spiritus sancti, ex vi conceptionis suæ, non est obnoxius originali peccato, qui verò concipitur ex virili semi-

A ne quantunvis senili, & sterili, ex vi cōceptionis debitum habet contrahendi originale peccatum, vt August. notauit, lib. 3. contra Iulian. cap. 11. Deinde, quia modus cōceptionis ex Spiritu sancto proprius est Christi (vt diximus) alia verò cōceptio ex parente sterili, & senē multis alijs sanctis communicata est, vt Ioanni Baptista, Isaac, &c. Vnde etiam sumitur coniectura hunc saltem posteriorem modum miraculosæ cōceptionis Beatam Virginem decuisse.

Ex quo etiam verisimile est, hanc virginis conceptionem fuisse parentibus diuinitus prænuntiatam, vt apertè refertur in dict. lib. de Natiuitate Mariæ, nomine Hieronymi, & Epiphan. hæres. 70. & satis indicat Gregor. Nyss. supra dicens, *Annam cum prolem à Deo postularēt, nutu diuino fuisse confirmatam*. Cuius verba Nicephor. vsurpauit. Et quidem si cōceptio Isaac, & Ioānis Baptista, parētibus diuinitus nuntiata fuit, verisimile admodū est parentes Virginis hoc beneficio non fuisse priuatos. Vnde Damascen. supra de beatissima Anna loquēs, inquit, *Quemadmodū priscā illa Anna, cū sterilitatis morbo laboraret, per orationem, ac promissionem samuelem procreauit: eodem modo hæc etiam per obsecrationem, & promissionem, Dei genetricem à Deo accepit, vt ne hæc quoque, cuiquā ex illustribus matronis cederet.*

Vltimò verisimile ex dictis fit (quod in eodem lib. D. Hierony. dicitur) diuinitus reuelatum esse parentibus nomen Mariæ, sicut nomen Isaac reuelatum fuit Abraham, Genes. 17. & nomen Ioannis Baptista, Zacharia, Luc. 1. Vbi etiam Elisabeth indicatur fuisse reuelatum, vt ibidē notauit Ambros. non est autē verisimile singulare hoc diuinæ prouidentia genus, & amoris indicium alijs concessum, virgini fuisse denegatum, quod indicauit Ambros. lib. de institut. Virginis, cap. 5. dicēs, *Vnde & speciale Maria Domini hoc nomen inuenit, quod significat, Deus ex genere meo*. Quam nominis etymologiam, non inuenio, vnde Ambros. sumpserit. Nam iuxta proprietatem linguæ Hebraicæ, aut Syriacæ, *Maria* potius *Stella maris*, seu *Domina* interpretatur, vt constat ex Hieronym. lib. de nominibus Hebraicis, & Damasc. lib. 4. c. 15. & alijs patribus, quos Canis. congerit, lib. 1. de B. Virg. cap. 1. vbi de hoc venerādo nomine copiosè, & eleganter disputat.

Aug.

Hieron.

Epiphan.

Greg. Nyss.

Nicephor.

Cōceptio Vir-
ginis paren-
tibus præ-
nuntiata.
Damasc.Nomen Ma-
ria diuini-
tus reuela-
tum paren-
tibus.Genes. 17.
Ambros.Hieronym.
Damasc.
Canis.

SECTIO II.

In qua naturali perfectione cōcepta fuerit Beata Virgo.

Inquiri hoc loco consequenter poterat, quo tempore Beata Virgo concepta sit. Sed in hac quæstione explicanda, nihil est quod immoremur, supponimus enim ex Niceph. lib. 2. c. 3. quartodecimo, vel decimo quinto ætatis anno (quod infra suo loco definiendū est) filium suum concepisse: vnde, si quæ in superioribus dicta sunt de tempore, quo incarnatio facta est, cōsideretur, facile erit tempus conceptionis, seu natiuitatis Virginis, ad verā chronologiæ rationem reducere, saltem quod ad numerū annorum pertinet. Nam quod ad mensem attinet, ecclesiastica traditione habemus, octauo Septembris die natam fuisse, atque adeo octauo Decēbris die fuisse cōceptam. Quo autem die hebdomadæ nata, vel cōcepta fuerit, incertum est.

Omissa ergo chronologica quæstione, de naturali perfectione Virginis breuiter dicendum est, corpus beatissimæ Virginis fuisse in sua specie, & sexu maxime perfectum. Ita docent omnes patres, qui de Beata Virgine scribunt. Nec potest sine temeritate negari, cum nulla autoritas, vel ratio obstat & per sese decens, ac mysterio Incarnationis maxime consentaneum sit. Primò, quia ex illo corpore Christi corpus formandum erat: ad diuinam ergo prouidentiam pertinuit accommodare mediū fini, & materiā effectui aptam præparare, præsertim cū diuina virtus, quæ in hoc opere singulari modo operabatur, facillime hoc posset perficere. Secūdo, quia deuit Christum, & Virginem esse inter se simillimos, non solum moribus, sed etiam & corporis perfectione, & affectibus. Hæc enim similitudo, & ad cōciliandum amorem, & ad maiorem perfectionē pertinet: vnde hoc fuisse beatæ Brigittæ reuelatum, legitur in 1. lib. c. 50. & 51. reuelationum eius.

Vnde colligunt multi, Beatam Virginē propter optimam corporis complexionem cum magna moderatione animi coniunctam, nūquam in verum, ac proprium morbum incidisse, & Sophron. in Epist. Synodica, quæ habetur in 6. Synod. Act. 11. dicit, corpus Virginis ab omni contagione fuisse

A se liberum, & eius carnem, *Immaculatam, & purissimam* vocat, quæ *sancta & immaculata* dicitur in eadem. 6. Synodo actio. 18. in edicto Constantini. Et coniecturæ adductæ de Virginis perfectione, & cum Christo similitudine, hoc satis confirmant, ut recte Caiet. docuit opusculo de spasmo Virg. Caiet. & Galatinus lib. 7. cap. 10. quanquam Abulens. quæst. 13. in capit. 12. Leuit. cōtrarium ex parte sentiat, sine fundamento tamen, ut latius tractauimus infra de Christi conceptione disputantes.

Secundò colligitur Beatam Virginē præditam fuisse honestissima corporis pulcritudine, ut latè docuit Anton. 4. p. theologiae tit. 15. cap. 10. §. 2. & colligitur ex Ricardo Victorin. capit. 26. in Cantica, ubi dicit fuisse, *ultu Angelico, tam corpore, quam mente*, accommodas illud. *Tota pulchra es amica mea.* Vnde Greg. Naz. in Christo patien. ante med. sic inquit. *O Virgo, forma quam nito re ceteras prais*, & Andreas Ierosol. serm. de assumptione sic ad Virginem loquitur, *Eximia pulchritudo, à Deo sculpta statua, recte descripta.* Vnde pulchritudo Rachel, & similitum mulierum veteris testamenti figura fuit pulchritudinis Virginis. Huic denique veritati consentanea sunt, quæ de forma Virginis refert Niceph. lib. 2. cap. 23. Ratio præterea sumpta ex similitudine cum Christo, quæ priori tom. ostēdimus etiam in corpore fuisse pulcherrimū, hoc ipsum confirmat. Denique ratione naturali hoc colligi potest ex principio posito. Nam corporis pulchritudo ex optima complexione, & proportionē mēbrorū nascitur, corpus autē

C Virginis fuit optime temperatum, omnia etiam eius mēbra perfectam proportionē habuerunt, ergo. Addunt verò grauissimi Theologi talē fuisse Virginis pulchritudinem, ut eā intuentes non nisi ad castitatē, & pudicitia excitaret. Ita docuit D. Tho. in 3. d. 3. q. 1. art. 2. quæstiūcula. 1. ad. 4. qui meritò adiūgit, hunc fuisse singularis gratiæ effectum, quia sola naturalis forma, aut virtus, vel modestia ad illum nō sufficeret. Præsertim cum addat Alen. 3. par. q. 9. m. 3. art. 1. Beatā Virginem suo aspectu cōcupiscentiæ motus extinxisse. Quod videtur prius docuisse Ambr. lib. de inlti. Virg. c. 7. ubi sic inquit. *Tanta erat eius gratia, ut non solum in se virginitatem seruaret, sed etiam, si quos inuiseret, integritatis insigne conferret.* Idem docuit S. Bonauent. in 3. distinct. 3. 1. p.

Nicephor.

Tempus natiuitatis Virginis.

Corpus beatæ Virginis in sua specie maxime perfectum.

Complexio, Virginis qualis.

Sophron. 6. Synod.

Pulchritudo Virginis corporis quanta.

Antonin. Ricardus Vict. Greg. Naz. Andr. Ierosol.

Nicephor.

Pulchritudo Virginis castitatis, incensuum D. Thom.

Alen.

Ambros.

Bonauent.

Anima Vir-
ginis perfe-
ctissima.

1. part. artic. 2. q. 3. Gab. q. 2. art. 3. dub. 1.
Ultimo addendum est Beatam Virginem animam perfectissimam fuisse sortitâ. Hęc conclusio fortius persuaderi potest omnibus testimonijs, & rationibus, quibus perfectiorem corporis confirmauimus. Primò quidem, quia perfectio animæ magis necessaria est, quàm corporis. Secundò quia similitudo in perfectione animæ nobilior est, quàm corporis. Tertiò quia anima accommodari debet corpori, & è contrario. Quartò denique, vt perfectissima gratia haberet proportionatum naturæ fundamētū. Quanta verò fuerit tota hæc perfectio, & an cum perfectione Adæ, aut Eux, conferri possit, nec multū refert, neque in hoc certum aliquid definiri potest.

SECTIO III.

Virum Beata Virgo ex tribu Iudâ, et ex stirpe David originem duxerit.

D. Thom.

DE genealogia Christi tractat D. Tho. infra, quæst. 3. 1. art. 1. 2. & 3. disputans enim de Christi conceptione, cōsequenter differit de illius genealogia, & origine secundum carnem. Quia tamen genealogia Christi, & Virginis eadē est, quoniā Christus nō habet humanam originē, nisi per matrem, ideo breuiter hoc loco rem totam expediemus. Faustus igitur hæreticus (vt est apud August. lib. 23. contra illum, cap. 3. & 4.) asseruit Christum, si non fuit genitus ex Ioseph, non potuisse esse ex familia David, quia Beata Virgo nō erat ex illa tribu, sed ex Leuitica, cum esset cognata Elisabeth, Luc. 1. Gnostici autē hæretici de stirpe Mariæ portentosum librum scripserunt, queni confutat Epipha. hæres. 26.

August.

Luc. 1.

Epiphani.
beata Virgo
de tribu lu-

Genes. 18.
22. 81. et
49.
Heb. 7.
Matth. 1.
Rom. 1.
Marc. 12.
Luc. 20.

Dicendum vero primo est Beatam Virginem duxisse originē ab Abraham, & Iacob ex tribu Iudâ per familiam David. Est res certa de fide. Quia ex scriptura constat Christū fuisse promissum Abraham. Genes. 18. & 22. & Iacob Genes. 28. constat etiā fuisse de tribu Iudâ. Gen. 29. & ad Hebr. 7. & filium David, Matth. 1. ad Rom. 1. & ex varijs locis Euangeliorum constat, cōmunem sensum omniū Hebræorū fuisse, Messia futurum fuisse filium David, Matth. 22. Marci. 12. Luc. 20. Ioan. 7. Quod etiam satis conuincitur ex promissionibus factis David

A 2. Reg. 7. & Psal. 131. quas in Christo fuisse impletas testatur Angelus Luc. 1. Denique etiam inter gentes adeo hæc fama percrebuit, vt Vespasianus, & Domitianus, omnes, qui erant de stirpe David, interficere tentauerint, eo quod ex illa progenie Regem nasciturū audissent, qui omnibus dominaretur. Euseb. lib. 3. hist. c. 11. & 15. Hæc autē omnia non possunt in Christum cōuenire nisi ratione matris, cum secundum carnem patrem non habuerit.

Dices, Christus dicitur in Euangelio filius Ioseph, ergo vt dicatur filius David, aut Iudæ, satis est, quod Ioseph, fuerit ex tribu Iudâ, & familia David, etiam si Beata Virgo nō esset ex illa tribu, quia Christus fuit veluti adoptatus filius Ioseph iure coniugij inter Mariam, & Ioseph, hoc autem satis esse indicat Origenes lib. 1. super Epist. ad Rom. & August. lib. 2. de consensu Euāgel. cap. 2. Respondetur certum esse debere Christum non tātum hac ratione, sed quia vere carnem sumpsit ex filia David, dici, ac vere esse ex familia David, vt bene docuit August. lib. 23. contra Faust. cap. 8. 9. & 10. & Euseb. lib. 7. de Demonstrat. Euangelic. cap. 5. & 6. & indicat Athanas. lib. 1. de humana natur. suscepta non longē a fine. Et probatur, quia aliās sicut Christus, nō vere fuit sed existimabatur filius Ioseph, ita non verē esset de tribu Iudâ, quod est contra Paulum, nec secundum veram successionem, & originem a David descenderet contra illud Psal. 131. *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Quod testimonium de Christo interpretans Petrus Actor. 2. citat. *De fructu lumbi eius sedere super sedem eius,* & Tertul. lib. de carne Christi, cap. 21. simili-
B liter legit, *De lumbis David.* Constat igitur Beatam Virginem contentam fuisse in lūbis David, & propterea Christum dici, *Fructum lumborū eius.* Quod exposuit Isai. cap. 11. dicens, *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* Supra enim ex Hieronym. & alijs patribus interpretati su-
C mus, hanc virgam esse Virginem, florem autem, Christum, qui propterea dicitur. *Leo de tribu Iudâ, radix David.* Apocal. 5. Ac denique Paul. ad Roman. 1. *Qui factus est* (inquit) *ex semine David secundum carnem.* Nec interpretatio Origenis admittēda vlla ratione est, quia sola adoptio, vel potius existimatio, non satis est, vt dicatur, *Factus secundum carnem ex semine David,* sicut

Ioan. 7.
2. Reg. 7.
1. Isai. 131.
Luc. 1.

Euseb. 1.

Obiectio.

Origen.
August.
Respon.

August.
Euseb.
Athanas.

Psal. 131.
Petrus.

Tertulian.
Isai. 11.

Hieron.

Apoc. 5.
Rom. 10.

non posset vilo modo dici *factus ex semine Ioseph*. Augustinus verò in priori loco solum dicit, si non esset alius modus explicandi locum Matthæi, illum posse sufficere. Consideratis tamen alijs scripturæ locis, certum est quod diximus.

Obiectio.

Sed hinc insurgit grauis difficultas: sequitur enim Matthæum nō rectè narrasse genealogiam Christi, deducendo illā vsq; ad Ioseph, quandoquidem hoc non satis est, vt Christus ostendatur esse ex familia David. Neque enim satisfacit vulgaris responsio, nimirum Matthæum hoc fecisse, vt consuetudinem scripturæ seruaret, narrandi genealogiam per paternam lineam. Cur enim oportuit morē hunc in Christi genealogia seruare, cum mos naturæ in illius conceptione seruatus non fuerit, qui ex matre sine patre procreatus est? Quod verò quidam aiunt, cum Matthæus Hebræis scriberet, recens conuersis ad fidem, non fuisse expediens, vt statim in initio Euangelij, tantum mysterium illis proponeret, ne illos à fide deterreret, hoc, inquam, friuolum est. Nam statim in eodem capite primo Euangelij, clarissime idem mysterium proponit, dicēs. *Quod enim in carnatum est, de spiritu sancto est.*

Responsio.

Responsio communis patrum est, non oportuisse vsitatum scripturæ veteris morem in initio noui testamenti statim immutari. Quia explicata origine Ioseph, consequenter constabat Virginem esse ex eadem tribu, quia lege lata Numer. vltimo, foeminas necessarium erat, viris ex eadem tribu in matrimonium dari, ita Chryf. hom. secunda in Mat. Hier. Ansel. Theophyl. Euthy. & alij in primum cap. Mat.

Num. vlti.
Chrysof.
Hieronym.
Anselm.
Theophy.
Euthy.
Obiectio.

1. Reg. 18.
Iudic. 21.

Sed instabit aliquis, quia hæc lex, nec fuit vniuersalis, nec semper seruabatur, constat enim David duxisse Michol ex tribu Benjamin, lib. primo Reg. cap. 18. & Iudic. 21. filij Israël iurarunt, se non duros filias suas filijs Benjamin in vxores, propter quoddam crimen: quod est signum id facere antea licuisse, tam in illa tribu, quam in alijs. Ac denique certum est, inter tribum regiam, & Leuiticam: sæpe esse contracta matrimonia, vt constat Exod. 6. vbi Aaron accepit vxorem Elisabeth ex tribu Iuda, & secundo Paralip. secund. Ioiada Pontifex habuit vxorem Iosabeth filiam regis Ioran. Vnde non video cur Phylo Iudæus, lib. 2. de monarchia versus

Exod. 6.
2. Paral. 2.

Phylo.

finem dixerit, alijs quidem sacerdotibus licuisse ex alijs tribubus vxores ducere, eo quod non expediret plebem in totum submoueri à sacerdotum affinitatibus, Pontifici autem non permitti nisi ex sacerdotali genere vxorem accipere. Nisi fortasse regiam tribum non excludat, quia regales foeminae, aliqua ex parte ex sacerdotali genere descendebant. Et augetur difficultas, quia illa lex citata ad summum præcipit coniuges esse tribules, non verò ex eadem familia, sic enim habet, *Nubant, quibus volunt, tantum vt sua tribus hominibus*, ergo ex narratione Matthæi non potest colligi Virginem fuisse ex familia David, estò concedamus esse ex tribu Iuda.

Responsio communis est, eam legem habuisse locum in foeminis succedentibus in hæreditate paterna, vt plane colligitur ex citato capite vltimo Numeror. si occasio ferendi legem illam, & illius ratio consideretur, vnde Septuaginta, & Chaldaica paraphrasis, clarius dixerūt, *omnis filia hæres*.

Responsio cōmunis.

Idemque colligitur ex Tob. 7. Tunc autem oportuisse hanc filiam hæredem, seu vnigenitam dari propinquiore, vt familia seruaretur, vt indicatur in eodem cap. vltimo Numer. in verbo, illo. *Ducunt vxores de tribu, & cognatione sua*, & infra, *vt hæreditas permaneat in familijs*, & à simili colligitur ex Deuteronomi. 25. & Ruth tertio, & quarto. Virgo autem Maria erat filia vnigenita, & hæres Ioachim, vnde concluditur fuisse propinquissimam Ioseph, atque adeò ex tribu Iuda, & familia David. Hanc responsionem late, & eleganter declarat Eusebius Enjissenus, hom. de natiuitate Mariæ. Sed adhuc non est euacuata difficultas, hæc enim responsio supponere videtur, quod probandum erat. Faustus enim, vel quiuis alius, qui negaret Virginem esse de tribu Iuda, sed sacerdotali, ex patre sacerdote, consequens est, vt negaret illam esse filiam hæredem, quia in tribu Leuitica non erant hæreditates: ergo ex Matthæo nullum argumentum contra eum, qui hoc modo contenderet, sumi potest. Respondeo igitur Matthæum non intendisse eo loco probare Christum esse ex tribu David, sed simpliciter narrare historiam: supposuit autem id, quod eo tempore erat inter Iudæos notissimum, Mariam scilicet, fuisse filiam vnigenitam, &

Tob. 7.

Deute. 25.
Ruth. 3. & 4.

Euseb. Enjissenus.

Obiectio.

Responsio.

B hæredem

hæredem, & ex eadem tribu, & familia ex qua erat Ioseph. Et quia Iudæi, ad quos scribebat, in hoc repugnaturi non erant, sufficiens esse duxit familiam, & lineam Iosephi describere. Et ex motione Spiritus Sancti, cuius nutu scribebat, vltiorem scripturæ morem seruare voluit. Primo vt scripturarum consensio, & conuenientia in ipso statim noui testamenti exordio appareret. Secundo, vt inter Mariā, & Ioseph verū intercessisse matrimoniū, vlt eo constaret, quod Iosepho vt capiti defereretur. Adde Spiritum Sanctum, præcipuum sacræ Scripturæ autorem, nō tantū Matthæo, sed etiā Luca ad scribendam Christi genealogiam vsum fuisse, voluisseque omnibus modis declarare Christum esse ex Dauid, vt in sequentibus amplius declarabitur. Et hoc confirmat, quod Lucas. c. 2. refert, ascendisse Beatā Virginem cū Ioseph in Bethlehem ciuitatem Dauid, vt describerentur, tanquam de eadem stirpe generati, vt Hieronymus. notauit, & tanquam habentes propriam facultatem, & hæreditatē in illa tribu & familia. Vt enim colligitur ex Iosepho, lib. 18. antiquit. c. 1. illa descriptio magis fiebat intuitu facultatū, seu hereditatum, quā personarum.

Secundō dicitur Beatā Virgine descendisse ex Iuda, & Dauid per lineā paternā, & nō tantū maternam. Hanc assertionē constituo propter Aug. qui dicto loco lib. 23. contra Faust. videtur sentire, ad veritatem sacræ Scripturæ dicentis Christum esse ex Iuda, & Dauid, retinendam, satis esse, si Beata Virgo saltem per maternā lineam, ab illis descendisse credatur. Quod non displicet D. Tho. q. 3. ar. 2. ad. 2. in fine. Conclusio tamen posita est D. Tho. in. 4. d. 30. q. 2. artic. 1. q. 3. ad. 4. & diserte asseritur ab Ambrosio, lib. 3. in Lucā & Damasceno, libro. 4. c. 15. & ab alijs patribus, quos statim referā, & videtur satis probari ex promissionibus citatis. Nam si Christus per masculinam lineam descendisset ex Leui, potius ad illum, quā ad Iudam, vel Dauid pertinuisset promissio. Sed præterea, probatur ex Paulo ad Heb. 7. vbi affirmat Christū esse de tribu Iuda, & negat esse de tribu Leui: ergo & Beata Virgo fuit de tribu Iuda, & non de tribu Leui, absolute, & simpliciter loquendo, quia (vt dictum est) Christus nō fortitur tribum, nisi per Virginem: ergo descendit Beata Virgo per lineam

paternam ex tribu Iuda, & non ex tribu Leui: patet consequentia. Primō, quia absolute magis denominatur aliquis ex paterno, quā ex materno genere. Secundō, quia saltem non potest verē de aliquo negari, quod sit ex illa tribu, seu origine, ex qua est pater eius. Christus autem, & consequenter Virgo simpliciter negatur esse ex stirpe sacerdotali, vt notauit etiam D. Thom. supra. q. 2. art. 1. ad secundū. Tertiō, quia distinctio tribuum in paterna linea conseruabatur, vt indicauit D. Thom. super ad Heb. 7. & clariū notauit Iansen. in concord. cap. 6. & potest facile ostendi. Quia filiæ Leui dabantur in matrimoniū filiis Iuda, & e contrario, vt ostensum est, ergo, vt tribus non confunderentur, per lineas masculinas necessariō distingui debuerunt. Quartō denique confirmatur ex supradictis. Quia, si Beata Virgo fuisset filia sacerdotis, etiam si haberet matrem ex tribu Iuda, non habuisset hæreditatem paternam, quod est cōtra omnia supra dicta, ergo Ioachim pater Virginis nō fuit ex tribu Leui, fuit ergo ex tribu Iuda, nam solum inter has tribus potest esse controuersia. Neque Augustinus in citato loco contrarium dicit, quamuis confutando Faustum, vt illum conuincat, varios modos explicet, quibus Beata Virgo potuit ex Dauid originem trahere. D. Thom. autem in priori loco citato, nihil aliud fecit, quā Augustini verba referre. Aduertendum verō est, testimonio Pauli, & rationibus factis rectē conuinci, Virginem per lineam paternam descendisse ex tribu Iuda. Quod vero eandem lineam traxerit ex familia Dauid, non satis potest, illo testimonio probari. Suaderi autem potest alijs testimonijs, quibus prædicatur Christus filius Dauid, eiusque regni successor. Reliquæ etiam coniecturæ adductæ, seruata proportionē hoc satis demonstrant.

Dico tertio: Beata Virgo per lineam paternam descendit ex Dauid per Nathan, & filios eius, quamuis verisimile sit aliqua alia via habuisse originem ex Salomone. Prior pars huius conclusionis non est certa sed probabilis. Docuit illam Damascenus, lib. 4. c. 15. vbi etiā genealogiam describit, iuxta quam, si vera est, genealogia Virginis est eadem, quam descripsit Luc. c. 3. exceptis tribus primis generationibus, scilicet à Le.

Luc. 2.

Hieronymus.

Ioseph.

Origo Virginis ex Iuda & Dauid, per lineā paternam.
Augustinus.

D. Thom.

Ambrosius.
Damascenus.

D. Thom.

Iansen.

D. Thom.
Damascenus.

à Leui vsque ad Virginem : tamen à Leui A vsque ad Adam est omnino eadem : eam vero compleuit Damasc. dicēs, Leui genuisse Pantheram, hic Barpantheram, hic Ioa- chin patrem Virginis, vnde iuxta eandem descriptionem, Ioseph, & Maria erunt in quarto gradu consanguinitatis, non naturali, sed legali: quia Ioseph dicitur fuisse legalis filius Heli, & pronepos Leui, qui erat atavus beatę Virginis, sed hæc deductio Damasc. habet difficultates infra attingēdas. Melius ergo confirmabitur con. ex Luc. 3. simulque deferuiet ad conciliandam genealogiam Christi, quam ibi describit Lucas, cum ea quā Matthæus cap. 1. descripsit. Primo ergo probatur conclusio ex dicto cap. 3. Lucę, vbi sic dicitur, *Et ipse Iesus erat incipiens, quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Ioseph, qui fuit Heli, &c.* vbi Evangelista deducit lineam vsque ad Nathan filiū Dauid, & deinde vsque ad Adā, sed verisimile est ibi narrare genealogiam Virginis, & non Ioseph, ergo. Probatur minor primo quia ita exponūt illum locum graues, quamuis recentiores authores, Caietanus, Iansen. Dionys. Chart. Arias Mōtanus, Gagneius, Palatius, & alij expostores Matth. 1. & Luc. 3. Galatin. lib. 7. cap. 12. Ioannes Dried. lib. 3. de dogmat. cap. 5. par. 4. in fine, & Ioannes Lucidus lib. 7. de emendatione temporum, cap. 1. Cano. 11. de locis, cap. 5. Soto in. 4. d. 30. q. 2. art. 1. & idem sentit Canis. lib. 1. de Deipara. c. 3. vbi hanc sententiam ex Hofandro refert, lib. 1. Harmon. Euan. c. 16. & probare videtur idem Erasmus annot. in cap. 3. Lucę. Citari autem solent in hanc sententiā Hieronym. vel author lib. de ortu Virg. & Aug. lib. 2. de quęstionib. Euangelior. q. 5. sed his locis nullum est verbum de hac re. In libro autem primo quęstion. veteris, & noui testamenti. q. 56. & lib. 2. q. 6. qui nomine Aug. in tit. 4. continentur, indicatur hæc expositio, quatenus ibi dicitur, cū Lucas ait, *qui fuit Heli*, non de Ioseph, sed de Christo loqui. Quod statim exponemus. Citatur etiam pro hac sententiā Damascēn. lib. 4. cap. 15. Sed immerito illius enim sententia iam explicata est.

Secundò hæc expositio facile accommodatur textui. Cū enim Lucas ait, *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli*, optimè intelligitur illud relatiuum, *qui*, non refer-

re Iosephum, sed Christum, qui dicitur fuisse Heli, nō filius, sed nepos. Cum enim Evangelista ex professo sermonē de Christo haberet, & solum per occasionem nominasset Ioseph, non est credibile totam sequentem genealogiam ad Ioseph, & non potius ad ipsum Iesum retulisse, ita vt verbum illud, *qui putabatur filius Ioseph*, per parentheſim legatur, quæ constructio verè quadrat cum textu Græco, vbi non fit ascensio, seu narratio per relatiua: sed solum per genitiuos hoc modo, *Et ipse Iesus erat ut putabatur filius Ioseph, τὸν υἱοῦ*. Quia vero Evangelista præmiserat Iesum non habere Patrem nisi existimatum, & matris nollet mentionem facere, immediate transcendit ad auum. Vnde nihil obstat, quod in alijs generationibus ibi numeratis proximus parens referatur, id enim in Christo fieri non potuit, quia ascendēdo non habebat patrem verum, neque hominem progenitorē propinquiorem auo, neque hoc est nouum in Euangelio, quia Matthæus. c. 1. eisdem verbis numerans varias generationes, interdum transijt immediatē ad nepotem, quia non decuit interiacentes numerare. Deinde, etiā si exponamus illud relatiuum, *qui*, referre Ioseph, non est necesse vt dicatur esse Heli, quia fuerit filius eius naturalis: sed quia erat quasi legalis filius ratione coniugij cum beata Virgine, cuius naturalis pater erat Heli, sic enim interdū gener socerum suum patrem vocare cōsuevit. Est itaque verisimile, cum Matthæus narrasset naturalem genealogiam Ioseph, quæ ad Christum comparata, legalis quodammodo dici potest, Lucam econtrario veluti legalem originem Ioseph, naturalem autem Christi descripsisse. Cum enim præmisisset Lucas Ioseph non esse verum patrem Christi, sed tantum existimatū, non erat, cur illius naturalem genealogiā statim subiungeret: sed potius genealogiam Virginis, & Christi secundū carnē. Et confirmari potest hæc expositio. Quia ferè omnes interpretes fatentur Ioseph non fuisse naturalem filiū Heli, quia Matthæus dicit fuisse genitū ex Iacob, & ideo alij dicunt esse adoptatū, vel legale, multo ergo facilius exponi potest, quod sit filius, vt ita dicam, cōiugalis & quodammodo naturalis iure matrimonij, nisi quis velit priorē illā Augustini sententiā hic applicare, dicēdo fuisse etiā adoptiuū filiū Heli patris natu-

B 2   ralis

Luc. 3.

Matth. 1.
Caiet.
Iansen.
Chartus.
Arias Mōt.
Gagnei.
Palatius.
Galatin.
Dried.
Ioann. Lucid.
Canus.
Sotus.
Erasm.
August.

Matth. 1.

ralis Virginis. Nec committitur equiuocatio, etiam si in alijs, qui in illa linea describuntur, intelligendi sint parentes naturales, quia non sine causa Euangelista vsus est illo communi, & præciso termino, *qui fuit Heli, qui fuit Matthas, &c.* & à verbo *generandi*, & alio simili abstinent. Vnde deueniendo ad Adam dixit, *qui fuit Dei*, cum tamen non fuerit propriè filius Dei, quod in omni sententia necessario dicendum est, ut notauit D. Tho. q. 31. art. 3. ad. 3.

Vltimo tandè suadetur hæc expositio. Quia non est verisimile, Euangelistas omnino prætermisisse propriam, ac naturalem Christi genealogiam, quæ per Virginem seu eius patrem texenda erat, præsertim cum non sit in Scriptura inuicatum, originem foeminarum describere, quando singularis ratio occurrit. Sic enim Iudith, illius foeminae profapia describitur propter singularem excellētiam illius, & ad extollendam victoriam, quam de Holoferne reportauit, quæ sicut in alijs, ita & in hoc Beatæ Virginis figura fuisse videtur. Solet tandem conclusio posita confirmari ex verbis Ierem. 22. vbi de Iechonia dicitur. *Non sedebit de semine eius vir super solium David.* Vnde videtur colligi Christum, qui super solium David sedet, non fuisse de semine Iechoniae, atque adeo nec Salomonis per masculinam lineam. Sed hoc testimonium non admodum vrget, quia satis commode exponi potest de regno temporali Iudæorum, in quo nec Christus Dominus Iechoniae successit, ut cum Ambrosio lib. 3. in Lucam notauit D. Thom. q. 3. art. 2. ad tertium.

Sed occurrunt in hac sententiâ, & in expositione posita graues difficultates: prima est, quia videtur pugnare cū tota antiquitate, & communi Patrum sententiâ, tractantes enim loca Matth. 1. & Luc. 3. omnes supponunt vtrūque Euangelistâ narrare Ioseph originem, & ideò in his conciliandis ad modū laborant, & quamuis diuersas expositiones assignent: nullus tamē ante Ioannem Anniū dixit, illum Heli, cuius Lucas meminit, fuisse patrem naturalem Beatæ Virginis. Vnde illa tādē à Patribus recepta sententia, quæ dicit Ioseph fuisse naturalem filium Iacob, legalem autem Heli. Fuisse enim dicuntur Iacob, & Heli, vterini fratres, & Heli duxisse uxorem, & mortuum esse sine liberis, la-

cob autem accepisse uxorem eius, ut susciperet semen fratri suo, iuxta legem Deut. 25. & ex illa genuisse Ioseph, qui propterea dicitur filius Iacob naturalis, Heli autē legalis. Nec obstat, quod Ioseph non vocaretur eodem nomine, quo pater eius legalis, scilicet Heli, quod obicit Aug. libro. 2. quæstionum Euag. q. quinta, hoc enim nō erat necessarium, ut ipsemet respōdet lib. quæstionum in Deut. quæst. 46.

Quia vero Iacob, & Heli diuersos patres habuerunt, ideò distinctæ illorum genealogiæ ab Euangelistis narrantur. Cuius sententiæ primus author dicitur fuisse Iulius Africanus, in epist. ad Arriūdem, cuius meminit Hieronymus de viris illustribus, qui dixit accepisse se hanc historiam ab his, qui Saluatori propinqui fuerunt secundū carnem. Sed eam prius docuit Iustin. q. 13. ad gentes, sequitur Hieronymus. Matth. 1. Ambrosius. Luc. 3. Anselm. Beda, & alij ferè antiqui in eisdem locis, Damascenus. lib. 4. c. 15. Nazianzenus. in carmine de genealogia Saluatoris, Eusebius. lib. primo hist. c. 6. Nicephorus. libro. 1. c. 11. & Aug. cum in illa sepe hæsitasset, ut lib. 2. de cons. Euang. c. 4. & lib. 3. contra Faust. c. 3. & lib. 28. c. 3. & locis supra citatis, tandem verò lib. 2. retractat. capit. 7. 12. & 55. illam probat, & retractat aliam, quam prius docuerat, scilicet Heli fuisse patrē Ioseph solum ratione adoptionis, vel fuisse auum ex parte matris, quod hæc reuera nullo nitebantur fundamento. Prædictos denique Patres secutus est D. Tho. q. 31. art. 3. ad. 2. & vehemens coniectura est, eos Patres, qui prope Christi tempora vixerunt, historiam hanc diligentissimè inquisiuisse.

Secunda difficultas est, quia hæc sententiâ supponit Heli fuisse patrem Beatæ Virginis, cum tamen omnes Patres dicant illū fuisse Ioachim, ut supra vidimus.

Tertia est, quia iuxta supra dictā sententiâ Beata Virgo nō descēdisset ex Zorobabel, & Salathiel, quia hi fuerunt ex domo David per Salomonē in recta, & masculina linea: cōsequēs est cōtra Lucā, qui in genealogia, quā describit, hos duos cōstituit.

Quarta & vltima est, quia sequitur ex hac sententia, Beatam Virginem non fuisse ex genere David, per regalem lineam: consequens autem videtur parum consentaneum Patribus, & Scripturæ. Ambrosius enim, libro. 3. in Lucam contrarium aperte

Iulib. 3.

Ierem. 22.

Ambros.
D. Thom.

1. Obiectio.

Ioan. Ann.

Deut.

August.

Iul. Afric.

Hieronym.

Iustin.

Ambros.

Anselm.

Beda.

Damasc.

Nazian.

Euseb.

Niceph.

August.

Secunda
obiectio.Tertia ob-
iectio.Quarta ob-
iectio.Ambros.
Hieron.

aperte affirmat. Et Hierony. Jerem. 21. in A fine expressè dicit, Christum fuisse de semine Sedechie per Salathiel, Zorobabel, & reliquos, & idem habet Zachar. 4. & Jerem. 38. aperte sentit Christum descendisse ex Salamone, & Ezechia: & Theodor. Jerem. 22. in fine. Vnde Bernard. in serm. *signum magnum*, loquens de Virgine, *Ex regibus*, inquit, *orta, generosa ex stirpe David.*

Theod.
Bernard.

Psal. 131. Et confirmari potest ex illo *Psal. 131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*, ubi ad literam sermo est de Salamone, & de Christo in persona eius. Et hoc sensu videtur Christus dici in Scriptura esse ex femine, seu ex domo David. *Luc. 1. Et crexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui.* Propriè enim *domus David*, significat regalem prosapiam iuxta communè phrasim Scripturæ, secundo Reg. 7. tertio Reg. 12. & 13. & sæpè aliàs, & hoc modo dicitur, *Ioseph de domo David.* *Luc. 1. & 2. & similiter semen David*, absolute dici videtur stirps regia, quæ per Salamone descendit.

Luc. 1.

2. Reg. 7.

3. Reg. 12.

13.

Luc. 1. & 2.

Responsio,
ad primam
obiectionem.

Ad primam difficultatem respondetur, illā Patrum interpretationem esse quidē probabilem, non tamen certam, neque ab eis simpliciter affirmari: sed eo modo, quo ab Africano tradita est, qui his verbis suā expositionem concludit, *siue res ita se habeat, siue alio modo, ita existimandum est quāvis certū desit testimonium, ob id, quod clarior ac verior expositio proferri non potest*, itaque non sunt fundati in certa aliqua historia vel traditione. Imo historia, quam Euseb. & Damascen. referunt non consonat cum Euangelio Lucæ, ipsi enim dicunt Melchi genuisse Heli, Lucas vero inter Melchi, & Heli ponit Leui, & Matthat, ita ut Melchi genuerit Leui, Leui Matthat, hic Heli, ergo illa historia stare nō potest, nisi fortasse mendosi sint codices, & Melchi posuerint loco Matthat. Imo in codice Damasceni alius est apertus error. Ibi enim dicitur Melchi filius Leui, cum tamen Lucas econtrario Leui dicat esse filiū Melchi. Melius ergo sequendo hanc sententiam dixit Euthy. in Lucam. c. 6. Matthat duxisse uxorem, & ex ea genuisse Heli, illo autē mortuo alium Matthat duxisse eandem, & ex ea genuisse Iacob, & ita Heli fuisse maiorem natu, & prius duxisse uxorem, quo mortuo sine liberis, Iacob frater eius eandem duxit ad suscitandū semen fratris,

& genuit Ioseph, & hoc modo nihil video posse obijci contra hanc sententiam, quod falsa esse conuincatur. Redditur autem dubia, & incerta: tum quia probabile est oportuisse fratres esse germanos, & eiusdē patris familiæ, ac hæreditatis, ut vnus posset alteri semen suscitare, ut rectè ponderat Corneli. Iansen. tum etiā quia ipsimet illius defensores inter se non consentiunt in explicanda illo modo genealogia Ioseph. Nā præter dicta, plures illum faciunt naturalem filiū Iacob, legalem autem ipsius Heli. Ambrosius verò econtrario facit illum naturalem filium Heli, & legalem Iacob. Refert etiam Hieronym. super ad Tit. 3. suo tempore hanc quæstionem fuisse valde cōtrouersam, & quendam Iudæū, qui se Christianum simulabat solutiones quasdam, quasi ex adytis, & oraculo detulisse, ut corda simplicium peruerteret: ipse autem Hieronymus rem ut dubiam, & cōtrouersam relinquit. Solum ergo videtur illa responsio probabiliter tradita, nihil autem obstat, ut aliqua expositio à posterioribus inuenta, si faciliior, & expeditior appareat, præferatur. Adde conclusionē positam non pendere ex hac expositione recentiorum. Damascenus enim, qui antiquiorem sequitur, nihilominus nostrā sententiam docet, cuius authoritas grauissima est.

Ambros.

Hieronym.

Damasc.

Ad secundam respondetur, eundē fuisse Heli, qui Ioachin, siue quia binomius fuit, siue quia in Scriptura, & vsu Hebræorum, nomina Ioachin, & Eliachin, ut synonyma vsurpantur. Quarto Reg. 23. 2. Paralip. 36. Eliachin autem breuitatis causa dici potuit Heli. Ita Ioannes Annius in cōmentarijs Breuiarij temporum, falso Phyloni ascripti, quem alij secuti sunt.

4. Reg. 23.

2. Para. 36

Io. Anni.

Ad tertiam, Annius eō loco existimans cum Euthymio, Salathiel, & Zorobabel, de quibus Lucas, & Matthæus scribunt, esse eosdem, multa falsa, & improbabilia de his genealogijs docet, quæ, quia Scripturæ repugnant, & à Iansenio, & alijs satis refutantur, omittenda censui. Dicendum est ergo generationes illas, & personas omnes, quas numerant Matthæus à Salamone vsque ad Iacob, & Lucas à Nathan vsque ad Heli, esse diuersas, ut constat ex numero generationum, & ex magna nominum diuersitate, & ex Patrum interpretatione. Et ita licet in nominibus interdum

Euthymi.

Iansen.

conueniant, nō oportet personas esse easdem. Quocirca Salathiel, & Zorobabel, quorum meminit Lucas, non sunt iidem quos Matthæus recensuit, ut rectè docuit Aug. lib. 5. q. in Deut. quæst. 46. & ita non procedit difficultas posita.

Ad quartam respondetur ea omnia, quæ in illa adducuntur, confirmare posteriore nostre assertionis partem, nimirum beatam Virginem descendisse etiam ex Salomone, & ex alijs Regibus Iuda, per aliquam maternam lineam, ut rectè D. Tho. docuit quæst. 3. art. 3. ad secundum. Vbi si attenditur legatur, totam nostram conclusionem astringit: approbat enim sententiā Damasceni asserentis beatam Virginem, & Ioa- chīm patrem eius descendisse ex Melchī, qui à Nathan genus duxit, subiungit vero D. Tho. *Tamen credendum est, quod etiam ex Salomone originem duxerit, secundum aliquem modum per illos Patres, quos enumerat Matthæus. qui carnalem Christi generationem dicitur enarrare.* Hæc D. Thom. Et est facilis coniectura. Nam illæ familiæ, cum essent propinquæ, sæpè matrimonio iungebantur, ut Damascen. & alij citati Patres significant. Ex his colligo, licet certum sit, Mariam, & Ioseph fuisse ex eadem tribu, & familia, non tamen satis constare, in quo gradu cōsanguinitatis propinqui fuerint. Quidam verò prædictas duas sententiās cōiungentes dicunt fuisse consobrinos filios duorum fratrum. Admittunt enim Iacob, & Heli verè fratres fuisse, eo prorsus modo, quo affirmat communis opinio: sumunt verò ex nostra sententiā Heli non fuisse legalem patrem Ioseph, nec habuisse eandem uxorem, quā Iacob, sed fuisse Patrem Virginis, & ita rectè quidem concludunt tamen rem incertā affirmāt, quia sine fundamento has opiniones cōponunt.

Quartò & vltimo dicendum est in hac dubitatione, Beatā Virgine aliquā ex parte duxisse etiam originē ex tribu sacerdotali, seu Leuitica. Ita sentit D. Tho. infra q. 29. art. 1. ad 4. clariùs. q. 3. art. 3. ad 3. Bonauent. in 4. d. 30. art. 1. q. 2. in fine. Anton. 4. part. tit. 15. cap. 3. §. 3. & est sententiā Nazianz. carmine de genealogia Saluatoris. Epiph. hæresi. 78. post med. Hilar. can. 1. in Matth. Ambr. lib. 3. in Luc. & lib. de benedictionib. Patriar. c. 7. & 4. August. lib. 83. quæst. q. 61. Probatur autē à nonnullis ex dictis Patribus, ex eo, quod Lucas narrat

A generationē Christi per Nathan, iudiciis illū fuisse sacerdotē. Vnde Nazian. cū dixisset David dedisse regnum Salomoni, de Nathan subdit, à *patre, sacrificium duxit genus alter eodem.* Et quod magis mirandum est, Aug. dixit hūc Nathan fuisse illū Prophetā, qui David reprehendit. Quod etiā asseruit Origenes, homi. 28. in Luca, Lyra, & Burgen. Matth. 1. idem Lyra, & Albert. Luc. 3. Sed hoc vltimū meritò retractatum est ab Aug. 1. cap. 26. quia hic Nathan fuit filius David ex Bethsabæe genitus, ut constat 2. Reg. 5. 1. Paralip. 3. & 14. non ergo potuit esse ille Prophetā, qui reprehendit David propter adulterium cū eadem Bethsabæe, ex qua etiā natus est Salomon, qui nihilominus dicitur, *Vnigenitus matris sue.* Prouerb. 4. quia fortasse fuit primogenitus, ut colligi potest ex 1. Regum. 12. & interdū primogenitus more Hebræorū dicitur vnigenitus, præsertim tempore infantia, de quo Salomon in Prouerbijis loquebatur. Vel certè dicitur vnigenitus amore, & affectu, quia ita diligebatur, ac si esset vnicus, quamuis re vera habuerit fratres, nō solum Nathan, sed etiam alios. Ex quo etiā aperte concluditur. hunc Nathā, non fuisse sacerdotem, cū non fuerit de tribu Leui. Vnde rectè D. Tho. dicta. q. 3. art. 3. ad tertium vidit hoc argumentū nō esse efficax ad probandum Christum, aut Virginem esse aliquo modo de genere sacerdotali, & recurrit ad symbolicam argumentationem, scilicet, quod Lucas narrans genealogiam, per eum, qui habebat nomē illius Prophetæ, per quem Deus expiauit peccatum David, indicauit sacerdotalem dignitatem Christi, & aliqualem originē. Et ita tacitè exponit Aug. lib. 2. de consensu Euangelistar. cap. 4.

Secundò probari potest cōclusio ex Luc. 1. c. 1. vbi Elizabeth dicitur cognata beatæ Virginis, quæ tamē erat ex filiabus Aarō. Sed neq; hoc argumentum videtur omnino efficax varijs enim modis hoc potuit contingere. Primo, quod mater Elisabeth fuerit de tribu David, & hoc modo potuerūt Elizabeth, & Maria esse cognatæ, etiam si Deipara nullo modo descendit ex tribu Leui, & hunc modū indicat Ambr. lib. 3. in Luc. & Theophyl. Matth. primo, & sequitur Dried. dicto lib. 3. de dogmatib. tract. 3. cap. 5. part. 4. ad finem, Iansen. capit. 3. concor. Secundo verò modo fieri potuit, ut Ica-

Origen.
Lyra.
Brygens.
Albert.
August.
2. Reg. 5.
1. Paralip.
8. & 14.
Prouerb. 4.

1. Reg. 12.
Vnigenitus
in Scriptu-
ra quis di-
citur.

D. Thom.

Beata Vir-
go ex tribu
Leui quo-
modo.
D. Thom.
Bonauent.
D. Anton.
Nazianz.
Epiph.
Hilar.
Ambr.
August.

Ambr.
Theophyl.
Dried.

Iansen.

Niceph.

Hebr. 7.

D. Thom.

vt Ioachin pater Virginis acceperit Annā ex tribu Leui cognatam Elisabet. Quē modum ex Hippolyto refert Niceph. lib. 2. histor. c. 3. vbi dicit, Annā fuisse filiā Matthā sacerdotis, & si hoc verū est, satis constat conclusio posita. Tertiō hoc esse potuit, etiam si Anna haberet patrem ex tribu Iuda. Nam potuit habere matrem ex tribu Leui, imō idem in Ioachin accidere potuit. Quia (vt supra diximus) hæc tribus facile matrimonio iungebantur. Et hinc etiā vix fieri potuit, quin aliqua ex parte beatissima Virgo ex Leuitica tribu descenderet. Accedit coniectura sanctorum Patrum ex significatione sumpta. Decuit enim vt Christus, qui futurus erat Rex & sacerdos, ex vtraq; tribu regia, & sacerdotali descenderet. Neque obstat quod Paul. ad Hæbr. 7. negat esse ex tribu Leui, intelligit enim absolutē, & simpliciter, id est, per masculinam lineam, ita vt posset esse Sacerdos legalis. Sic enim, inquit, *Ex Iuda ortus est Dominus, ex qua, nullus altario præsto fuit.* Quod intelligi necessariō debet de linea masculina, nam multi Sacerdotes habuerunt matrem ex tribu Iuda, vt de filiis Aaron constat, & eodem modo exponendus est D. Tho. ne sibi contrarius sit supra quæst. 22. art. 1. ad. 2. Et hæc satis sint de præambulis disputationibus, iam ad D. Thom. literam accedamus.

QVÆSTIO. XXVII.

de Beatæ Virginis Mariæ sanctificatione, in sex articulos diuisa.

POST Prædicta, in quib⁹ de vnione Dei, & hominis, & de his quæ vnionem consequuntur, tractatū est.

In. q. præc.

Restat considerandū de his, quæ filius Dei incarnatus in natura humana sibi vnita gessit, vel passus est. Quæ quidem consideratio quadripartita erit. Nam primō considerabimus de his, quæ pertinet ad ingressum eius in mundum. Secundō, de his quæ pertinent ad progressum vitæ ipsius in hoc mundo. Tertiō, de exitu ip-

Asius ab hoc mundo. Quartō, de his quæ pertinent ad exaltationem ipsius post hanc vitam. ¶ Circa primum quatuor considerata occurrunt. Primo, quidē de Conceptione Christi. Secundo, de eius Natiuitate. Tertiō, de eius Circūcisione. Quarto, de eius Baptismo. ¶ Circa Conceptionē autem eius oportet primo aliqua considerare quantum ad matrem concipientē: secundo quantum ad modum Conceptionis: tertio, quantum ad perfectionem prolis conceptæ.

¶ Ex parte autem Matris occurrunt quinque considerata. Primo, quidem de Sanctificatione eius: secundo, de Virginitate eius: tertio, de Desponsatione eiusdem: quarto, de Annunciatione ipsius: quinto de præparatione ipsius ad concipiendum.

¶ Circa primum quærentur sex.

¶ Primo, utrū Beata Virgo mater Dei fuerit sanctificata ante natiuitatem ex vtero. ¶ Secundo, utrū fuerit sanctificata ante animationē. ¶ Tertiō, utrū per huiusmodi sanctificationem fuerit sibi totaliter sublatus fomes peccati.

¶ Quarto, utrū per huiusmodi sanctificationem fuerit consecuta, vt nunquam peccaret. ¶ Quinto, utrū per huiusmodi sanctificationē adepta fuerit plenitudinem gratiarum. ¶ Sexto, utrū sic sanctificari, fuerit proprium sibi.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum Beata Virgo mater Dei, fuerit sanctificata ante Natiuitatem ex vtero.

AD primū sic proceditur. Videtur, quod beata Virgo nō fuerit sanctificata ante natiuitatē ex vtero. Dicit enim Apostolus.

125
3. dist. 3. q. 2
2. art. 1. q. 3a
Et quod. 64

B 4

1. ad

1. q. 1. art. 1.
2. cor. 1. 5.
3. 1. p. 2. 3. 1.
4. 1. p. 4. 5.

1. ad Cor. 15. Nō prius quod spirituale est, sed prius, quod est animale, deinde quod est spirituale. Sed per gratiā sanctificantē nascitur homo spiritualiter in Filium Dei, secundū illud Ioan. 1. Ex Deo nati sunt. Natiuitas autē ex vtero est natiuitas animalis. Non ergo Beata Virgo fuit prius sanctificata, quā ex vtero nasceretur. ¶ 2. Præterea, Aug. dicit in Epistola ad Dardanum. Sanctificatio, qua efficiunt templū Dei, non nisi renatorum est. Nemo autē renascitur, nisi prius nascatur. Ergo B. Virgo non fuit prius sanctificata, quā ex vtero nasceretur. ¶ 3. Præterea, Quicumq; est sanctificatus per gratiam, est mūdatus à peccato originali & actuali. Si ergo beata Virgo fuit sanctificata ante natiuitatē ex vtero, consequens est, quod tunc fuerit emundata ab originali peccato. Sed solū originale peccatum poterat eam impedire ab introitu regni cœlestis. Si ergo tunc mortua fuisset, videtur, quod ianuā regni cœlestis introisset. Quod tamen fieri non potuit ante passionē Christi: habemus enim fiduciā in introitū Sanctorū per sanguinē eius: vt dicitur Hebræo. 10. Videtur ergo, quod beata Virgo non fuerit sanctificata antequam ex vtero nasceretur. ¶ 4. Præterea, Peccatū originale cōtrahitur ex origine, sicut peccatū actualia ex actu. Sed quandiu aliquis est in actu peccādi, nō potest à peccato actuali mundari. Ergo etiam nec beata Virgo à peccato originali mundari potuit dū esset adhuc in ipso actu originis, in materno vtero existens.

Sed contra est, quod Ecclesia celebrat natiuitatē beatæ Virginis, nō autem celebratur festum in Ecclesia, nisi pro aliquo sancto. Ergo beata Virgo in ipsa sua natiuitate fuit sancta. Fuit ergo in vtero sanctificata.

Respondeo dicendū, quod de sanctificatione Beatæ Mariæ, quod scilicet

A fuerit sanctificata in vtero, nihil in scriptura canonica traditur: quæ etiā nec de eius natiuitate mentionē facit. Sic vt tamen Aug. in sermone de Assumptione ipsius Virginis, rationabiliter argumētatur, quod cū corpore sit assumpta in cœlū (quod tamen Scriptura nō tradit) ita etiā rationabiliter argumētari possumus, quod fuerit sanctificata in vtero. Rationabiliter enim creditur, quod illa quæ genuit Vnigenitum à Patre, plenū gratiæ & veritatis, præ omnibus alijs maiora priuilegia gratiæ acceperit. Vnde, vt legitur Luc. 1. Angelus ei dixit. Ave Maria gratia plena. B Inuenimus autem quibusdam alijs hoc priuilegialiter esse cōcessum, vt in vtero sanctificaretur, sicut Hieremias, cui dictum est. Hierem. 1. Antequam exires de vulua, sanctificaui te, & sicut Ioannes Baptista, de quo dictū est Lucæ. 1. Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ. Vnde rationabiliter creditur, quod beata Virgo sanctificata fuerit, antequam ex vtero nasceretur.

¶ Ad primum ergo dicendū, quod etiā in beata Virgine prius fuit id quod est animale, & post id quod est spirituale, quia prius fuit secundū carnē concepta, & postea secundū Spiritum sanctificata. ¶ Ad secundum dicendū, quod August. loquitur secundum legem cōmunem, secundum quā per sacramenta non regenerātur aliqui, nisi prius nati. Sed Deus huic legi sacramentorum, potentiam suam non alligauit, quin aliquibus ex speciali priuilegio gratiam suam conferre possit, antequā nascantur ex vtero. ¶ Ad tertium dicendum, quod beata Virgo sanctificata fuit in vtero à peccato originali, quantum ad maculam personalem, non tamē fuit liberata à reatu, quo tota natura tenebatur obnoxia, vt scilicet non intraret in paradysum nisi per Christi hostiā, sicut & de

In lib. de assumptione
beatæ Mariæ, cap. 6.
principiū, 10
mo. 6.

& de sanctis Patribus dicitur, qui fuerunt ante Christum. ¶ Ad quartum dicendum, quod peccatum originale trahitur ex origine in quantum per eam communicatur humana natura, quam proprie respicit peccatum originale: quod quidem fit quando proles concepta animatur. Unde post animationem nihil prohibet prolem conceptam sanctificari: postea enim non manet in materno utero ad accipiendam humanam naturam, sed ad aliqualem perfectionem eius, quod iam acceperat.

COMMENTARIUS.

Doctrina D. Tho. in hoc articulo clara est, & expositione non indiget. Solum pro his, quæ de conceptione Virginis à nobis dicenda sunt, duo occurrunt notanda. Alterum est circa corpus articuli, in quo D. Tho. propter rationabilem argumentationem concludit excipiendam esse beatam Virginem à lege communi nascendi in peccato, quâvis talis exceptio in sacra Scriptura non sit expressa, ne privilegium, seu donum gratiæ alicui concessum, Deiparæ credatur esse negatum. Alterum est in solutionibus argumentorum. Si enim recte argumenta considerentur, non minus, imo magis procedunt contra sanctificationem Virginis in ipsamet conceptione, quàm in reliquo tempore ante natiuitatem eius, & ideo oportet solutiones ita accommodare, ut utriusque questionis satisfaciant. Quod breuiter faciam per singula discurrendo.

Primum ergo argumentum est. Quia prius est id, quod animale, quàm quod spirituale. I. ad Corint. 15. ergo beata Virgo prius est animaliter (ut ita dicam) ex hominibus concepta, vel nata, quàm spiritaliter ex Deo. Respondet D. Tho. concedendo totum argumentum, quantum ad Virginis conceptionem. Sed addendum est, id, quod est animale, seu naturale, non oportere esse prius tempore, quàm id, quod est spirituale; sed satis esse, si supponatur ordine naturæ tanquam subiectum suæ formæ. Sicut in Adamo, cum primum à Deo creatus fuit, prius fuit id, quod animale,

quàm id, quod spirituale est, id est, natura quàm gratia, non tempore, sed ordine naturæ, id ergo satis est.

Secundum argumentum fundatur in testimonio Augustini. epist. 57. dicentis, nemini renasci, nisi prius nascatur. Responsio verò D. Tho. est, hoc esse verum de lege communi, quæ singularia privilegia non excludit. Quæ responsio optime etiâ conceptioni accommodatur. Quauis addi possit nemini omnino renasci, nisi prius in utero nascatur, seu concipiatur, prius (inquam) non tempore, sed naturæ ordine, ut dictum est, quanquam (ut opinor) non fuerit hæc Augustini intentio.

Tertium argumentum est. Quia si beata Virgo fuisset sanctificata in utero, & ab originali peccato liberata, potuisset tunc gloriâ consequi, si mortua esset ante Christum. Responsio verò est negando consequentiam, quia licet eius persona fuerit liberata à culpa, non tamen à reatu, quo tota natura erat obnoxia, donec pro illa exhiberetur satisfactio. Quæ solutio optima est, & eadem omnino ratione locum habet, etiam si beata Virgo fuerit ab originali peccato præseruata, ut iterum in sequentibus dicemus.

Quartum argumentum est. Quia peccatum originale contrahitur ex origine, sicut peccatum actuale ex actu, ergo non potest remitti in ipsa origine, sicut nec peccatum actuale, cum actu committitur. Responsio verò D. Thom. est argumentum concludere, peccatum originale non fuisse remissum Virgini in ipsa conceptione, & animatione, quæ est propria origo proles, non verò procedere de reliquo tempore ante natiuitatem ex utero, quia in illo proles non accipit naturam humanam à parentibus, sed in illa perficitur.

Respondendum tamen est, neutrum probari posse illo argumento, aliàs, non solum dicendum esset, beatam Virginem fuisse conceptam in peccato originali, sed etiam impossibile fuisse aliter fieri, supposita origine ex Adamo per seminalem generationem, consequens autem improbabile esse infra ostendam. Dicendum est ergo cum Augustini lib. 6. contra Iulian. c. 4. non posse originale peccatum, cum actuali in omnibus comparari, ut patet. Quia manente voluntate in peccato impossibile est, ut remittatur peccatum eidem supposito, vel in voluntate,

B 5 vel

*Differentia
inter pecca-
tū originale,
et actuale
quoad remis-
sionem.*

vel in illo membro, per quod peccatum cō-
mittit, & tamen, licet peccatum non fuisset
remissum Adæ, potuisset filijs remitti: non
est ergo exacta similitudo, & differentia est,
quia peccatum originale, quod filius Adæ
contrahit, est numero distinctum à pecca-
to, quod personæ Adæ inhæsit, & ideo tolli
potest, vel impediri sine illo: atverò in eo-
dem supposito peccatum, quod est in volū-
tate, vel in actu externo ab illa manante,
idem numero est, nā actus exterior forma-
liter constituitur in esse peccati ab interio-
ri actu.

Ad argumentum ergo in forma, negatur
similitudo, quia nō est exacta, sed aliqualis
ad rem explicandam. Vnde nō necesse est,
vt in omnibus teneat. Et ratio differentie
clara est ex dictis. Quia actus interior in se
est vnus, & idem, & ideo, dum est, nō potest
non esse, facta cōpositione. Quod si cōpa-
retur ad actum exteriorē ab illo manantē,
est veluti forma eius in esse peccati, & ideo
etiā fieri nō potest, quin actus exterior, dū
ita sit ab interiori, nō sit peccatum: atverò
proles concepta ex Adamo solum cōpara-
tur ad illum, vt subiectū recipiens influxū
culpæ à radice infecta, tāquam à causa suo
modo efficiēte. Vnde sicut potest Deus im-
pedire influxum causæ efficientis, vel actū,
ne influat habitum: ita potest per influxū
gratiæ impedire, ne Adam influat origina-
lem culpam in prolem conceptam. Præci-
pue, quia peccatū Adæ iam reuera nō exi-
stet, & quamuis existeret, peccatum origi-
nale denuo esset in prole transfundendum,
numero distinctū à peccato capitis, potest
ergo impediri, & præueniri, ne illud trans-
fundat. Sicut, dum homo actualiter peccat,
impediri potest, ne internum peccatū vo-
luntatis transfundat in membra externa,
præueniendo, & impediēdo, ne illa ad pec-
catum moueat.

ARTICVLVS SECVNDVS.

*Virum Beata Virgo fuerit sanctificata
ante animationem.*

D secundum sic proceditur.
Videtur, quod Beata Virgo
sanctificata fuerit ante ani-
mationem. Quia (vt dictū
est) plus gratiæ est collatū Virgini ma-

A tri Dei, quā alicui Sanctorum. Sed
quibuscū videtur esse cōcessum, quod
sanctificarentur ante animationē: quia
vt dicitur Hier. i. Priusquā te formarē
in vtero, noui te. Non autē infunditur
anima ante corporis formationē. Simi-
liter etiā de Ioanne Bap. dicit Ambro.
super Luc. quod nondū inerat ei spiri-
tus vitæ, & iam inerat ei Spiritus gra-
tiæ. Ergo multo magis B. Virgo ante
animationē sanctificari potuit. ¶ 2. Præ-
tereā, Cōueniens fuit (sicut Ansel. di-
cit in lib. de cōceptu Virginali) vt illa
Virgo ea puritate niteret, qua maior
sub Deo nequit intelligi. Vnde, & Cāt.
4. dicitur. Tota pulchra es amica mea,
& macula nō est in te. Sed maior puri-
tas fuisset beatæ Virginis, si nunquam
anima eius fuisset inquinata contagio
originalis peccati. Ergo hoc ei præsti-
tum fuit, vt antequā animaretur caro
eius, sanctificaretur. ¶ 3. Prætereā, Si-
cut dictū est, nō celebratur festum, nisi
de aliquo Sancto. Sed quidā celebrant
festum conceptionis beatæ Virginis:
Ergo videtur quod in ipsa sua cōcep-
tione fuerit sancta, & ita quod ante ani-
mationem fuerit sanctificata. ¶ 4. Præ-
tereā, Apostolus dicit Rom. 11. Si radix
sancta, & rami: radix autem filiorum
sunt parentes eorum. Potuit ergo bea-
ta Virgo sanctificari, etiā in suis parē-
ribus ante animationem.

C ¶ Sed contra est, quod ea, quæ fuerunt
in veteri Testamēto sunt figura noui,
secundū illud. 1. ad Corinth. Omnia in
figura cōtingebant illis. Sed per sancti-
ficationem Tabernaculi, de qua dicitur
in Psalm. 45. Sanctificauit tabernaculū
suū Altissimus, videtur significari san-
ctificatio matris Dei, quæ tabernaculū
Dei dicitur: secundum illud Psalm. 18.
In sole posuit tabernaculum suum. De
tabernaculo autem dicitur Exod. vlr.
Postquam cuncta perfecta sunt, ope-
ruit nubes tabernaculum testimonij, &
gloria

*et opus. 3. c.
23 1. artic.
preced.*

*Libro. 1. in
Luc. in tit.
de turbari
Zaccha. con-
firmat. parū
ante mediu,
tom. 5. c. 18.
parū à prin-
cipio.*

*art. 1. huius
q. argum. se
contra.*

253.
3. di. 3 q. 1.
artic. 1. et
quo. 6. q. 5.
artic. 1. Cor.

gloria Domini impleuit illud. Ergo etiam B. Virgo non fuit sanctificata, nisi postquam cuncta eius perfecta sunt, scilicet, & corpus & anima.

¶ Respondeo dicendum, quod sanctificatio beatæ Virginis, non potest intelligi ante eius animationem, duplici ratione. Primo quidem, quia sanctificatio, de qua loquimur, non est nisi emundatio à peccato originali: sanctitas enim est perfecta munditia, ut Dionysius dicit in 12. c. de diuin. nom. Culpa autem non potest emundari nisi per gratiam, cuius subiectum est sola creatura rationalis. Et ideo ante infusionem animæ rationalis B. Virgo sanctificata non fuit. Secundò, quia cum sola creatura rationalis sit susceptiua culpæ, ante infusionem animæ rationalis proles concepta non est culpæ obnoxia. Et sic quocumque modo ante animationem beata Virgo sanctificata fuisset, nunquam incurrisset maculam originalis culpæ: & ita non indigisset redemptione & salute, quæ est per Christum: de quo dicitur Matt. 1. Ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Hoc autem inconueniens est, quod Christus non sit saluator omnium hominum, ut dicitur 1. ad Timoth. 4. Unde relinquitur, quod sanctificatio B. Virginis fuerit post eius animationem.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Dominus dicit, ante formationem in utero se Hieremiam nouisse, notitia scilicet prædestinationis: sed sanctificasse dicit eum non ante formationem, sed antequam exiret de ventre. Quod autem Ambrosius dicit, quod Ioanni Baptistæ nondum inerat spiritus vitæ, cum iam haberet spiritum gratiæ, non est intelligendum, secundum quod spiritus vitæ dicitur anima viuificans: sed secundum quod spiritus vitæ dicitur aer exterior respiratus. Vel potest dici, quod nondum inerat ei spiritus vitæ, id est, anima, quantum ad manifestas & còpletas

A operationes ipsius. ¶ Ad secundum dicendum, quod si nunquam anima beatæ Virginis fuisset contagio originalis peccati inquinata, hoc derogaret dignitati Christi, secundum quam est vniuersalis omnium saluator. Et ideo sub Christo, qui saluari non indiguit, tamquam vniuersalis saluator, maxima fuit beatæ Virginis puritas. Nam Christus nullo modo contraxit originale peccatum, sed in ipsa sui còceptione fuit sanctus, secundum illud Luc. 1. Quod ex te nasceretur sanctum, vocabitur Filius Dei. Sed beata Virgo contraxit quidem originale peccatum, sed ab eo fuit mundata antequam ex utero nasceretur. Et hoc signatur Iob. 3. ubi de nocte originalis peccati dicitur: Expectet lucem, id est, Christum, & non videat (quia nihil inquinatum incurrat in illa: ut dicitur Sapient. 7.) nec ortum surgentis auroræ, id est, beatæ Virginis, quæ in suo ortu à peccato originali fuit immunis.

¶ Ad tertium idem dicendum, quod licet Romana Ecclesia conceptionem beatæ Virginis non celebret, tolerat tamen consuetudinem aliquarum Ecclesiarum illud festum celebrantium. Unde talis celebritas non est totaliter reprobanda. Nec tamen per hoc quod festum conceptionis celebratur, datur intelligi, quod in sua conceptione fuerit sancta: sed quia quo tempore sanctificata fuerit, ignoratur, celebratur festum sanctificationis eius potius quam còceptionis in die còceptionis ipsius.

¶ Ad quartum dicendum, quod duplex est sanctificatio. Vna quidem totius naturæ, in quantum scilicet tota natura humana ab omni corruptione culpæ, & poenæ liberatur: & hæc erit in resurrectione. Alia vero est sanctificatio personalis, quæ non transit in prolem carnaliter genitam: quia talis sanctificatio non respicit carnem, sed mentem. Et ideo si parentes beatæ Virginis fuerunt munda-

Cap. 12. parum à principio.

Loco citato in argum.

cap. 12. cir
ca princ. 10
mo. 7.

dati à peccato originali, nihilominus Beata Virgo peccatū originale cōtra xit, cum fuerit concepta secundū carnis concupiscentiā ex commixtione maris, & foemina, dicit enim August. in lib. de nuptijs & concupiscentia, omniem quæ de concubitu nascitur, carnem esse peccati.

COMMENTARIUS.

ITVLVS Huius articuli attentè notāndus est. Quærit enim D. Thom. de temptore ante animationē, & in responsione transilit ad tempus animatione posterius, omittens momentū ipsum, in quo animatio perficitur, in quo tota difficultas sita est. Cuius occasio videtur sanè fuisse, quia supponit D. Tho. necesse esse prolem nō sanctificatā ante animationem in se, neque in radice sua, in ipsa animatione esse peccato obnoxiam. Et propterea in corpore articuli respondet, beatam Virginem sanctificatam esse post animationē. Et siquidē illa particula, *post*, solum naturæ ordinē significaret, nulla esset controuersia. Et reuera argumentum Symbolicum, quo D. Thom. vtitur in argumento, *sed contra*, nihil aliud requirebat, ita enim concludit Virginem non esse sanctificatā, donec eius corpus, & anima perfecta sunt, & vnita. Atverò in corpore articuli manifeste intendit loqui de ordine temporis. Nam pro inconuenienti infert, quòd aliàs beata Virgo nūquam incurrisset maculam originalis culpæ. Ratio autē eius difficile deduci potest. Omissa enim prima ratione, quæ clara est, & rectè concludit, beatā Virginem non potuisse in se, ac propriè sanctificari ante animationem, in secunda idem colligit ex eo, quòd aliàs beata Virgo nunquā fuisset obnoxia peccato, quia ante animationem non erat capax peccati, vnde vltius infert: ergo quacūq; ratione fuisset sanctificata ante animationem, non fuisset obnoxia peccato, ergo nunquam incurrisset originale peccatum, ergo non indiguisset redemptione, quod est inconueniens, vnde tandem concludit sanctificatam fuisse post animationem. Quæ vltima illatio videtur supporre, non posse aliquam personam in eodem

A momento esse obnoxia culpæ & esse sanctam, atque adeò idem esse prolem aliquā esse obnoxiam peccato originali, & esse in peccato originali. Nam si hæc duo distincta sunt, ratio non procedit, potuit ergo beata Virgo ex vi suæ originis esse obnoxia culpæ, & ideò indigeret redemptione, & nihilominus in eodem momēto, in quo erat obnoxia, præueniri, ne illam contraheret. Sed de hoc latius in disputatione sequenti. Ex qua etiā pendent, quæ D. Tho. in solutionibus argumentorum docet, præsertim in solutione ad secundum, & tertium, in qua vltima satis indicat, si præsentem Ecclesiæ faciem vidisset, aliter de immaculata Virginis cōceptione docturum fuisse.

DISPUTATIO. III.
in sex sectiones distributa.

De tempore, quo primū Beata Virgo sanctificata fuit.

DIcturi de donis gratiæ beatæ Virgini collatis, triplicem eius sanctificationem distinguere possumus. Prima tunc facta est, quādo primū in iustitia, & gratia est cōstituta. Secūda specialiter tribui solet illa tēpori, in quo Deum in vtero suo concepit. Sed nos latius secunda eius sanctificationē vocamus, totū tempus vite, in quo incredibile gratiæ, & meritorū augmentū cōparauit. Tertiā sanctificationē voco eam, quæ est per gratiā in beatitudine consummatam. De prima agit potissimum D. Thom. in hac quæstione, quā hic etiam nos explicabimus. De secunda verò, & tertia in fine harum disputationum de beata Virgine, dicemus. Circa primam autem sanctificationem, duo occurrunt cōsiderāda, scilicet, quādo facta sit, & qua perfectione (an enim facta sit, non est quod quærat, quia nihil est certius, magisque extra controuersiam.) De primo ergo dicemus in hac disputatione. De secūdo in sequenti. Quia verò per primā sanctificationem hominis ex Adamo cōmuni modo cōcepti, peccatum originale tollitur, ideò simul videndū erit, an & quomodo beata Virgo huic peccato subiecta fuerit.

SECTIO I.

*An Beata Virgo fuerit sanctificata in
vtero matris.*

IN hoc dubio nihil ferè addendum occurrit ijs, quæ D. Tho. docuit in art. 1. Veritas enim certa est Beatā Virginem fuisse sanctificatā, prius quā ex vtero matris nasceretur. In qua consentiunt omnes Theologi cū D. Th. hic, & Magistro in. 3. d. 3. Alens. 3. p. q. 9. Marli. in. 3. q. 4. & in eius confirmationem multa congerit Canisius lib. 1. c. 5. & sequētib. & Anton. Cordub. lib. 1. q. 44. conclus. 4. vnde Rupert. Abbas lib. 6. in Cant. c. 1. trāstans illa verba, *Que est ista, qua ascendit quasi aurora. Quando nata est, inquit, Virgo Beata, tūc vera nobis surrexit aurora, & Nyceph. lib. 1. c. 1. inuēta est, inquit, Beata Virgo Maria, dignū, Deūque decens Verbi domiciliū, etiam ante Natiuitatē Deo consecrata.* Omnia deniq; tam testimonia, quā rationes, quibus infra demonstrabimus Virginem in sua conceptione fuisse sanctificatam, veritatē hāc fortius probabunt. Nunc sufficiat ratio D. Tho. quam breuiter roborare oportet. Fundatur enim in illo principio, quia priuilegium gratiæ, & sanctitatis ad maiorem puritatē, & gratiæ excellentiā pertinens, quod quibuscūq; hominum concessum est, non est negatum Beatæ Virgini, sed sanctificari in vtero cōcessum est aliquibus, ergo. Maiorem satis supra tractauimus disp. 1. sect. 2. Minorem probat D. Th. ex sanctificatione Ieremię, & Ioannis Baptistę. Nec desunt, qui priuilegium hoc ad alios extendūt. Sed sine probabilitate, ac fundamento. Imō & de Ieremia sunt, qui dubitent. Nam licet Ieremię primo dicatur, *Antequā te formāre in vtero, noni te, & antequā exires de vulua, sanctificauit te, & prophetam in gentibus dedit te:* existimant tamen posse hoc explicari secundū diuinam electionem, & prædestinationem. Ita sentit Abulens. Iudic. 13. q. 17. quia ibi etiā Samson dicitur, *Nazareus ex vtero matris, id est, sanctificatus.* Et Paul. ad Galat. 1. de se dicit fuisse *segregatum ex vtero matris.* Quod secundum prædestinationem necessario intelligendū est, & tamen Hieronymus Ieremię primo videtur inter se conferre, & æquiparare illa duo loca Pauli, & Ieremię, quod etiam facit Ire-

Anneus lib. 5. c. 15. vnde Bernard. Epist. 174. dictam expositionem probabilē esse existimat. Cui multum fauet Aug. epist. 57. q. 2. & Anastas. Nyzenus in quæstionib. sacra Script. q. 59. tom. 6. Bibliot. & suaderi potest. Nā eodem modo dicitur Ieremias sanctificatus in vtero, & effectus Prophetæ, certū est autem non accepisse donum prophetiæ in vtero matris, sed ex illo fuisse deputatum, & electum in prophetam, ergo eodem modo potest dici sanctificatus in vtero.

Sed in primis de Ioanne Baptista nulla potest esse dubitandi ratio, quanquā August. nō nihil dubitare videatur: tamē verba Euangelij sunt adeo expressa, vt nullā aliam commodam expositionem admittat. Dicit enim Angelus Luc. 1. *Et spiritu Sancto replebitur adhuc ex vtero matris sue.* Et ita docent omnes Patres ibi. Ambros. Theophyl. Origen. homil. 4. Chrys. serm. 2. de Ioanne Baptista. Hierony. Bernard. & alij statim referendi. Deinde quamuis hoc satis esset ad præsentem rationem firmandam: tamen etiam de Ieremia, verius, ac ferè certum est fuisse in vtero sanctificatum, vt D. Thom. hic, & infra art. 6. docet, ac ferè Theologi in. 3. d. 3. Bonauent. art. 1. q. 3. Richard. art. 1. q. 1. Durand. q. 2. & placet etiam Bernard. in dicta epist. & Hierony. qui Ieremię. 1. comparat sanctificationem Ieremię cum sanctificatione Ioannis Baptistę, & Origen. homil. in Ieremiam. Dicit enim eam sanctificationem datam esse Ieremię in vtero matris, quæ data est Abraham, quando Deo credidit. Idem Athanasius orat. 4. contra Arian. circa med. Nazianz. orat. 1. post med. 9. *sed ne omnium voces,* Ambros. Luc. 1. D. Ioannes Maxentius dialogo. 1. contra Nestor. tom. 5. Bibliot. & Leo Pap. serm. 10. de Natiuit. propter hanc fortasse causam natiuitatem Ieremię ponit inter eas, quæ non sine aliquo miraculo factę sunt, & Tertul. lib. de anima, cap. 26. in fine idem indicat. Et hæc sententia est magis consentanea textui Scripturæ, quia (vt rectè D. Tho. hic notauit, art. 2. ad secundum) illud primum verbum, *Antequā te formarem in vtero, noni te,* prædestinationē significat, & ideo dicitur esse ante formationem in vtero: secundum autem verbū significat executionem, seu iustitię infusionem, vt patet tum ex proprietate verbi: tum ne idem iterū repetatur: tū deniq; quia

*Irenaus.
Bernard.
August.
Anastas.
Nyzen.*

*Responsio
Ioann. Bapt.
ista in vtero
matris
sanctifica-
tus.
Luc. 1.*

*Ambros.
Theoph.
Origen.
Chrysost.
Hieron.*

*Ieremias
sanctifica-
tus in vtero
matris.*

*Bernard.
D. Thom.
Bonauent.
Richard.
Durand.
Bernard.
Hierony.
Origen.
Athanas.
Nazianz.
Ambros.
Ioann. Ma-
xent.
Leo Pap.
Tertull.*

D. Thom.

*Magist.
Alens.
Marfil.
Canis.
Ant. Cord.
Rupert.*

*Nyceph.
Beata Vir-
go in vtero
matris jan-
tificata.*

Dubium.

Ierem.

Abulens.

Galat. 1.

Hieronym.

quia propterea dicitur facta, non ante formationem, sed ante natiuitatem ex utero. Tertium autem illud, *Et prophetam in gentibus dedi te*, cum ibi non signetur tempus, potest satis commodè referri ad illud, in quo factum est: vel (si intelligatur factum in utero) dicendum est donum prophetiæ non esse habituale, & permanens, & ideo non dici aliquè constituti Prophetam per huiusmodi donum, nec per actuale, alias non diceretur Prophetam, nisi cum actu prophetat; diceretur ergo constitui per specialem Dei deputationem, & fortasse per aliquam sanctificationem ad hoc ordinatam, cum parato Dei auxilio pro tempore opportuno.

Dubium.

Sed quæret aliquis, quàm sit certa hæc assertio. Quidam enim solum piâ & probabilem illam appellat, ut Caietan. tom. 2. opusculor. tract. 1. c. 1. Alij verò hoc reprehendunt, & existimant simpliciter esse de fide, ut Catharin. lib. 4. contra Caietan. & Cordub. supra. Sed media via videtur incedendum. Est itaque, ut minimum temeraria contraria sententia, cum sit contra omnium catholicorum sensum, nullo contradicente, & non possit habere vllum probabile fundamentum, nisi fortasse, quod non habetur in Scriptura, ac si sola illa essent credenda, quæ in Scriptura habentur, quod est hæreticum dogma. Deinde quâuis non sit aperta hæresis hoc negare, quia hæc veritas non est expressè definita, aut tradita tanquam de fide, esse tamen censeo erroneum, vel errori proximum. Quia est contra communem sensum sanctorum, & quia Ecclesia celebrat festum Natiuitatis Mariæ, ut patet ex Concil. Lugd. in c. 1. de consecrat. d. 3. non celebrat autem, nisi quod sanctum est. Qua ratione vtuntur D. Thom. hic, Bernard. Ildefons. & alij. Est autem huius festi celebritas antiquissima, nam Petrus Damianus, & Germanus Constantinopolit. ante mille annos conciones in hoc festo habuerunt.

Catharin.

Caiet.

Cordub.

Respon.

Contr. Lugd.

D. Thom.

Bernard.

Ildefons.

Pet. Dam.

German.

Constant.

SECTIO II.

Vtrum B. Virgo peccauerit in Adamo, et ideo ex vi sue conceptionis fuerit originali peccato obnoxia.

Beata Virgo à Christo

Primum omnium statuendum est Beatam Virginem fuisse à Christo redem-

ptam, quia Christus fuit vniuersalis redemptor totius generis humani, & pro omnibus hominibus mortuus est, ad Roman. 5. 2. ad Cor. 5. 1. ad Timot. 2. & sæpè alias. Ab hac autem generali Scripturæ regula aliquè excipere, contra fidem esse, censet Aug. lib. 1. de peccat. merit. & remis. c. 27. & 28. & lib. 3. cap. 3. & lib. 6. contra Iulian. c. 8. Et videtur planè communis Ecclesiæ sensus. Nam scriptura docet totam humanam naturam collapsam esse in Adamo, & per Christum esse instauratam, & ideo simpliciter *mediator Dei, & hominum* appellatur. Denique ab hac redemptione Virginem eximere, esset aliquo modo dignitati Christi derogare. Hoc posito difficultas est, an beata Virgo indigerit hac redemptione, quia peccauit in Adamo, & de se fuit obnoxia originali culpæ, an verò sine his possit stare vera redemptio?

Isto redempta.

Rom. 5.

2. Cor. 5.

1. Timot. 2.

August.

Prima sententia negat Virginem peccasse in Adamo. Ita tenet Catharinus lib. de peccato originali cap. vlt. & lib. de conceptione ad synod. Tridentinam. p. 1. c. 1. & Galat. lib. 7. c. 10. & Viguerius in institutionib. c. 18. §. 5. Ad quam sententiā intelligendam, supponendum est ex materia de peccato originali, ut omnes posterius Adæ dicantur in illo peccasse, non satis esse, ut omnes fuerint in illo contenti tanquam in primo parente, & naturali principio hominum futurorum omnium. Quia hæc sola ratio per se sumpta non satis est, ut peccatum parentis deriuetur ad filium, neque ut filius in parente peccare dicatur. Oportuit ergo, ut Deus speciali lege, & pacto voluerit constituere Adam quodammodo, ut caput cæterorum, & in eius voluntate posterorum voluntates ponere, ut veluti omnium nomine præceptum impositum aut seruaret, aut transgrediretur, ita ut eo in diuina obedientia perseverante omnes posterius quasi hæreditario iure iustitiæ, & gratiæ Dei obtinerent: illo autem peccate omnes essent Deo iniusti, & inimici. Potest ergo intelligi, Deum in hoc ipso pacto beatam Virginem excepisse, propter merita Christi præuisa, quia nullam inuoluit repugnantiam, quominus hoc Deus facere potuerit, quia sicut libere voluit, pactum illud cum Adamo inire: ita eadem libertate potuit matrem suam iam præuisam illa lege liberare. Quod si hoc potuit, verisimile est fecisse. Quia (ut supra tractatum est) præ-

Catharin.

Galat.

Viguer.

Cur homines peccauerint in Adamo.

præ-

Prædestinatio Christi, & matris eius præscientiam originalis culpæ antecessit, & totum hoc priuilegium, dignitasque consentanea est dignitati matris. Ex hoc autem principio sequitur dictorū authorum sententia (quanquā illud non satis explicent) scilicet Beatam Virginem nō peccasse in Adamo. Quia licet in illo fuerit contenta tanquam in naturali parente, non tamen fuit in eo pacto comprehensa: at sine hoc pacto nullus peccasset in Adamo: ergo. Et cōfirmatur primō, quia sentiendo hoc modo de Virgine, & Christi, & matris eius dignitas illustratur. Quia & ipsa purior esse intelligitur, magisq; à peccato aliena, & maiori gratiæ priuilegio præuēta, & Christi meritum ostenditur efficacius. Quia nō solum post lapsum vel in se, vel in parente matrem liberare: sed etiam præuenire potuit, ne in ipso parente caderet. Vnde non fit, vt non sit eius redemptor: sed potius vt altiori modo illam redemerit. Sicut si quis, cū mulier aliqua in seruam venditur, in ipso contractu quempiam eius filium exciperet, ne seruus nasceretur, meritō diceretur illum à seruitute liberasse. Sic igitur dicitur Virgo à Christo redēpta, etiam si in Adamo nō peccauerit, quoniam ex meritis eius præuēsis ita exempta est, vt in illo peccare non potuerit. Et hinc vlteriū sequitur in hac sententia, Beatam Virginem in re ipsa, & de facto reuera non fuisse obnoxiam originali peccato, id est, non habuisse debitum contrahendi illud, ex vi conceptionis suæ. Quia nullus habet hoc debitum, nisi in quantū in Adam peccauit: in hoc autem sensu potest dici obnoxia, quia nisi propter Christum fuisset exempta in illo pacto, ex vi modi, quo concepta est, peccatum originale contraheret. Hæc sententia licet speciem quandam pietatis præferat, tamen nec scripturis sanctis, nec patribus videtur consentanea.

Dicendum ergo censeo primō, absolute, & simpliciter fatendum esse Beatam Virginem in Adam peccasse. Probatur primō quia Paul. ad Roma. 3. & 5. absolute dicit omnes peccauisse in Adam, & ideō indiguisse redemptione, ergo non potest magis Beata Virgo ab vna, quā ab alia generali clausula excipi. Et ita vtrāque exceptionem eque falsam reputat August. lib. 2. de peccator. merit. c. 20. 21. & 35. Et hoc

A planē conuincit locus Paul. 2. ad Corint. 5. 2. Cor. 5. vbi sic argumentatur, *Si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt.* Vbi necesse est vtramque partem distributionis æquē vniuersalem esse. Sicut ergo certum est Christum mortuum esse pro Beata Virgine (aliās non redemisset illam, quia per mortem nos redemit) ita certū est Beatam Virginem fuisse mortuam saltem in Adamo. Et eandem vim habent verba Pauli. 1. ad Corint. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Sicut ergo Beata Virgo in Christo vitam habuit, ita & in Adam fuit mortua. Et similia sunt illa ad Roman. 5. *Sicut per vnus delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per vnus iustitiam, in omnes homines in iustificationem vitæ.* Quæ testimonia in hunc sensum sæpē tractat August. de natura, & grat. c. 4. & libr. 6. contra Iulian. c. 1. & 8. & lib. 2. de peccat. merit. cap. 20. 29. & 35. & Epist. 28. ad Hierony. Et confirmatur, quia aliās sequitur, Beatam Virginem non fuisse redemptam à Christo, neque eum fuisse pro illa mortuum. Si enim Beata Virgo fuit illo modo exempta in pacto, & in ipso Adamo, etiam si Deus nolisset Christum mori, nec redimere homines, nihilominus non esset in peccato concepta, nec indigeret redemptione, quia non peccauerat in Adamo. Ergo signum est, si ita fuisset exempta de facto, non fuisse redemptam, neque Christum pro illa mortuum. Confirmatur tādē. Quia aliās Beata Virgo non contraxisset mortem, aliasvè corporis pœnalitates ex Adamo. Consequens est omnino falsum, & contra Paul. ad Rom. 5. dicentem, *mortem in omnes homines per peccatum introisse.* Vnde colligūt sancti neminem pati mortem, nisi vel ratione peccati, quod, ad ipsum pertineat, vel vt pro aliorum peccatis satisfaciatur, quod est proprium Christi. Vnde August. lib. 4. cōtra duas Epistolas Pelagianor. c. 4. *Pati, inquit, mortem sine meritis mortis, de vno solo mediatore Catholica fides nouit.* Habuit ergo Beata Virgo meritum mortis saltem in Adamo. Idem confirmat libr. 1. de peccator. merit. cap. 4. & sæpē aliās. Quare tam ipse, quā alij sancti (quos infra referemus) vocant carnem virginis, *carnem peccati*, carnem autem Christi, tantum *in similitudinē carnis peccati.* Quia illa verē habuit mortē carnis ex peccato Adami cōtractā: hic verō volun-

Virgo peccauit in Adamo.

Rom. 3. & 5.

August.

1. Cor. 15.

Rom. 5.

August.

Rom. 5.

Mors ex peccato manauit.

August.

Beata Virgo
originali peccato
obnoxia.

voluntarie assumptâ, ut fratribus assimilaretur, Dico secundò, Beatissima Virgo ex vi suæ conceptionis fuit obnoxia originali peccato, seu debitum habuit contrahendi illud, nisi diuina gratia fuisset impeditum, de quo infra dicetur. Hæc conclusio sequitur tam ex fundamento in principio posito, quàm ex præcedenti conclusione. Et probatur primò à priori ex dictis, quia Beata Virgo peccauit in Adamo, ex quo tanquam ex radice infecta per seminalem rationem est orta, sed hæc est tota ratio contrahendi originale peccatum, quod est ex vi conceptionis, nisi gratia Dei præueniat: ergo. Secundò à posteriori, quia aliàs non esset magis redempta, quàm Angeli. Quia (vt ex Zozyro Papa, docet August. epistol. 157. & lib. 3. contra Iulian. cap. 3.) *Nullus redimitur, nisi is, qui sub peccato seruit*, ergo ad veram redemptionem necesse est vel esse in peccato, vel saltem esse ita subditum necessitati contrahendi peccatum, vt sine gratia singulari redemptoris vitari non possit. Confirmatur, & explicatur exemplo supra posito de muliere, quæ serua efficitur excipiendo in ipso contractu aliquem ex filiis, ne seruus nasci possit. Hoc enim posito, qui postea mulierem illam à seruitute redimeret, reuera non redimeret filium, quia non erat obnoxius seruituti, sed de se liber erat nasciturus: sic ergo, si Beata Virgo non fuisset (vt ita dicam) vendita in Adamo, & de se seruituti peccati obnoxia, non fuisset verè redempta. Christus enim illos solos redemit, quos Adam vendidit, & quantum in ipso erat, fecit captiuos. Quid autem propriè sit hoc debitum contrahendi peccatum, & quo modo in Virginem conuenire potuerit, explicabimus in sectionibus proximè sequentibus.

Dubium.

Quæret aliquis quàm sit certa sententia his conclusionibus explicata. Nonnulli existimant esse hæreticum vel saltem erroneum illam negare, quod tenet Cordub. citans D. Tho. & Gerson. lib. 1. suarum quæstionum. q. 44. conf. 5. propter testimonia adducta. Alijs videtur esse tātum probabiliorē opinionem, & cōtrariam nulla cēsurā esse dignam, sed esse probabilem, quia Conc. Trid. sess. 5. post traditam totam doctrinam de peccato originali, in fine, declarat non esse mentis suæ in illa Virginem comprehendere: ergo nō

A est erroneū à tota illa doctrina Virginem excipere, & tamen inter alia ibi docuerat Cōciliū omnes peccasse in Adam. Mihi videtur dicendum non posse sine errore negari Beatam Virginem ex vi peccati Adæ ita fuisse obnoxiam maculæ, & peccato cōtrahendo, vt si per Christum non esset verè ac propriè redempta, illud cōtraheret, hoc enim probant aperte testimonia adducta. Nec Cōcedit Trid. facultatē cōcedit illa de torquendi ad falsos & improprios sensus, solum agit de præseruatione Virginis à reali contractione originalis peccati, de qua sola loquitur Sixtus. 4. in sua extrauaganti, ad quā se Conciliū remittit. Si quis autem contendat potuisse Virginem esse obnoxiam peccato Adæ contrahendo, atque adeò propriè redemptam per Christum, B & nihilominus non peccasse in Adamo, sed habuisse solum debitum peccandi in illo, fuisse autem propter Christum præseruatā, non solum ne peccatum Adæ contraheret, verumetiam ne in ipso peccaret: talis opinio nō posset censura notari, quia vtcunq; saluat scripturarum locutiones. Mihi tamen nullo modo probāda videtur, quia nec consequenter loquitur, neq; omnibus testimonijs adductis potest plenè satisfacere, neque ad tuendam Virginis dignitatem est necessaria.

Responsio.

Ad fundamentum contrariæ sententiæ, primū dicitur, illud solum esse coniecturam habentem, quādam pietatis speciem, quæ satis esse non debet, vt tantum auctoritatis pondus relinquamus. Deinde illa coniectura nullam vim habet. Quia vt Augustinus docuit lib. 6. contra Iulian. cap. 4. *Peccatum originale quatenus consideratur in actione alterius, alienum est, sit autem propriū tātum contagione propaginis.* Sicut ergo alienum peccatum non derogat propriæ innocentiae, & puritati, ita nec peccatum Adæ, quandiu in eo consideratur & re ipsa aliqua macula ex illo contracta non est. Sic igitur q̃ Beata Virgo de se fuerit obnoxia peccato (si illud reuera nūquam habuit) non derogat perfectæ eius sanctitati, & puritati: sed tantū ostendit naturæ originem, & infirmitatem, quæ ita per gratiā sanari potest, vt nullus in ipsa persona defectus appareat, vt infra videbimus. Aliunde verò conuenientissima ratione diuinæ prouidentiae factum est, vt Beata Virgo simul cum tota natura in voluntate

Responsio ad fundamentum contrariæ sententiæ.

tate Adæ fuerit constituta, vt perfecta, & vniuersalis dignitas redemptoris, & efficacia gratiæ eius redderetur illustrior, & in matre sua perfectius eluceret, vt in sequentibus magis explicabitur.

SECTIO III.

Vtrum potuerit Beata Virgo ante animationem sanctificari.

Sermo est de duratione temporis, nam de naturæ ordine postea dicendum. Dupliciter autem potest intelligi sanctificatio ante animationem, primò formaliter per propriam infusionem formalis sanctitatis, secundò in radice, scilicet in parentibus, aut in semine, ita illa disponendo, vt non possent esse organa, per quæ originale peccatum in Virginem transfunderetur.

Dico iam primò, impossibile fuit Beatam Virginem ante animationem formaliter sanctificari. Probatur apertè ratione D. Thom. hic. Quia proprium subiectum formalis sanctitatis est persona, seu anima rationalis: ergo ante animationem per rationalem animam, non est subiectum capax formalis sanctitatis: ergo eo tempore non potuit fieri formalis sanctificatio.

Dico secundò. Neque in ipso semine, vel in foetu inanimi, potuit Beata Virgo sanctificari radicaliter, si propriè loquamur. Probatur, & explicatur. Quia in semine non est aliqua qualitas, nec priuatio physicæ qualitatibus, ratione cuius sit veluti instrumentum ad peccatum originale introducendum, vt hac ratione intelligi possit veluti mundari semen, & ita prolem in illo tãquam in radice sanctificari. Quia in semine nulla qualitas est præter conaturalitatem illi, & si quid aliud fingitur, planè commentitium est: & merito ab omnibus Theologis reiectum, vt friuolum, & carens fundamento. Quia originale peccatum, non inducitur per actionem Physicam, sed morali quodam modo, vt ex propria materia suppono, nulla ergo actio Physica intelligi potest, qua mundetur semē, vt in radice fiat hæc sanctificatio. Solum posset intelligi quædam extrinseca lex Dei, qua statuat deputare hoc semen, vt per illud proles sancta, & sine peccato concipia-

A tur. Sed hæc non est propria sanctificatio in radice, sed solum est decretum Dei de sanctificanda huiusmodi prole in ipso conceptionis momento. Et eodem modo posset intelligi in ipsis parentibus proximis, vel remotis excipere Deum prolem aliquam à lapsu culpæ, vt v.g. si statueret ex talibus parentibus concipi filios, vel nepotes sine originali culpa. Et hoc fortasse modo dixit D. Thom. in 3. distin. 3. quæstio. 1. articulo. 1. potuisse Beatam Virginem in parentibus sanctificari ante animationem: quanquam hæc reuera non sit propriè sanctificatio. Quia supposito lapsu in primo parente, semper naturalis conceptio de se est inefficax, vt ex vi illius inducatur gratia, vel iustitia, & ideò ex vi conceptionis semper concipitur proles carens gratia, & iustitia, atque adeò in peccato. Quò autem Deus decreuerit illam cōferre alicui, vel omnibus filiis talium parentum, extrinsecum certè est, nullamque propriam sanctificationem in parentibus efficit: nisi fortasse fingamus ipsis parentibus talem modum gratiæ, aut diuinæ beneuolentiæ fieri, vt per illam quasi debeatur ijs præseruatio, & sanctificatio prolis. Nam si hoc fieret, reuera esset quidam modus sanctificationis, seu præseruationis in ipsis parentibus, & fortasse non implicat contradictionem talis modus, vt D. Thom. in gene-

D. Thom.

C se prius tempore sanctificatam, quam in rerum natura extiterit.
(?)

Beata Virgo in parentum semine sanctificari non potuit.

An B. Virgo potuerit in ipso momento conceptionis sanctificari.

Erū est absolute, & simpliciter loquēdo, ac nulla facta suppositione posse Deū sanctificare animā rationālē in eodē instāti, quo illam creat, infunditq; corpori, sicut sanctificauit Adamum, & sanctificaret omnes eius posteros, si is non peccaret. Difficultas ergo oritur ex suppositione facta, quod B. Virgo cōtenta fuit sub lege Adamo posita, & in eo peccauit. Videtur enim cum hac suppositione pugnare, vt sine peccato concepta sit. Primo quidem, quia diuinum decretū est immutabile, sed diuina lex, & decretum fuit, vt Adamo peccante omnes posteri priuarentur iustitia, atque adeo inimici Dei cōciperentur, ergo huic decreto repugnat vt aliquis sub illo contentus sine peccato concipiatur: ostensum autem est Beatam Virginem sub illo esse comprehensam: ergo. Et explicatur à contrario. Nam, si Adam non peccasset, impossibile esset aliquem eius filium sine iustitia cōcipi, quia hoc repugnaret diuino decreto, quo prōmisit iustitiam omnibus posteris, si Adam in illa perseueraret, ergo similiter è conuerso. Secundo, quia Beata Virgo fuit obnoxia peccato originali (vt dictum est) ergo saltem in primo instanti suæ conceptionis fuit obnoxia: quia, antequam existeret, nō potuit habere debitum contrahendi peccatum, ergo facta hac suppositione, non potuit in illo primo instanti habere gratiam: quia repugnat, simul esse in gratia, & esse obnoxium peccato, aliās etiam post sanctificationem mansisset Beata Virgo toto tempore vitæ peccato obnoxia: ergo facta illa suppositione necessariō consequens fuit, vt saltem in primo instanti in peccato conciperetur. Et hanc sententiam existimant multi esse iuxta mentem D. Thomæ: hac enim ratione, ex hoc quod Beata Virgo ex vi suæ conceptionis fuit obnoxia originali peccato, intulit, fuisse sanctificatam post animationem. Quæ consequentia, vt bona sit, supponit non potuisse simul esse obnoxiam, & in ipsa conceptione sanctificari. Eadem est sententia Alexand. Alenf. 3. part. quæstio. 9.

Alexand.
Alenf.

A m. 2. articu. 1. Et idem sentit Richard. in. 3. distinct. 3. articu. 1. quæstio. 1. & omnes, qui existimant, non potuisse Beatam Virginem verè, ac propriè esse à Christo redemptam, nisi fuisset in peccato originali concepta, vt etiam D. Thom. indicat, tam hic, quam prima secundæ quæst. 81. articu. 3. & qui eius sententiam sequuntur, vt Capreol. Ferrar. 4. contra Gent. capit. 50. & alij.

D. Thom.

Ferrar.

Nihilominus dicendum est, potuisse Beatam Virginem præseruari ab originali peccato, & in primo suæ conceptionis instanti sanctificari. Præter omnes auctores, qui affirmant ita factum esse (quos sequenti sectione referam) docet hoc expresse Palud. in. 3. distinct. 3. quæstio. 1. arti. 1. & idem sentit Bonauent. p. 1. illius distinctionis, artic. 1. quæst. 1. Anton. 1. par. Theologali, tit.

In primo cō-
ceptionis in-
stanti san-
tificari Be-
atam Virgo po-
tuit.
Palud.
Bonauent.
D. Anton.

B 8. capit. 2. Et probatur ostendendo nullam esse repugnantiam: quia, licet Deus contulerit Adæ originalem iustitiam ea lege, vt si mandatum transgrediretur, totam posteritatem suam, (quod in eo erat) illa priuaret, nihilominus post præuisum peccatū Adæ potuit Deus velle, vt peccatū in re ipsa non trāsunderetur in Virginem, sed præuenire, & impedire illud per gratiam ei infusam in primo conceptionis eius instanti, quia hæc voluntas non repugnat cū priori lege, & pacto: quia illa prior lex nō includit absolutam, ac definitam Dei voluntatem, vt peccante Adamo, omnes eius filij sine gratia conciperentur, sed vt perderent ius ad gratiam, & ideo, quantum esset ex vi conceptionis, sine illa conciperentur, non tamen priuauit se Deus iure, & libertate miserendi, cuius vellet, & quando vellet: sicut etiam ex vi prioris pacti, & peccati Adæ, omnes homines incurrunt pœnam mortis, à qua tamen potest Deus, quos voluerit, præseruare, vt constat ex D. Thom. prima secundæ, quæstio. 82. articu. 3. ad primum. Et similiter, omnes ex vi eiusdem peccati etiam extra utrum nascuntur sine gratia, & in peccato, & tamen potuit Deus priuilegium aliquibus concedere. Ac denique, si Rex legem ferat sub pœna mortis, non ideo absolute vult omnes transgressores re ipsa pati eiusmodi pœnam: sed vult esse reos mortis, ipse tamen potest illam dispensare, seu remittere. Non est ergo repugnantia vlla, quod Beata Virgo fuerit sub illa lege

D. Tho.

lege contenta, & ideo in Adam peccauerit, & nihilominus potuerit Deus priuilegium illi concedere ne re ipsa peccatum contraheret.

*Responsio
ad argumen-
ta in opposi-
tum.*

Vnde ad primam difficultatem neganda est consequentia. Clarè enim ex dictis constat inter illas Dei voluntates non esse repugnantiam, quia altera est generalis, & veluti antecedens, altera particularis, & consequens. Quin potiùs addo, etiam si dicamus (vt probabile est) Deum ante præuium originale peccatum prædestinasse Virginem, sicut ad diuinam maternitatē, ita & ad perpetuam sanctitatem, & innocentiam, quæ illam decebat, potuisse nihilominus illam sub lege Adæ posita comprehendere, & rursum præuiso Adæ peccato, vt suum primum propositum erga Virginem firmum maneret, velle propter Christum, illam ab omni labe præseruare, nihil enim hæc inter se pugnant, sed potius sunt valde cohærentia, rationique cōsentanea.

Vnde etiam obiter intelligitur potuisse Beatam Virginem in mente Dei semper, & in omni signo rationis esse præordinatam ad perpetuam sanctitatem, omnique ex parte perfectam, quamuis in radice, & in alio permissa fuerit iustitiam amittere. Quia nihilominus potuit in re nunquam illa carere, amittere autem in alio, non derogat perfectæ puritati & sanctitati, vt dictum est.

Ad confirmationem verò illius difficultatis respondetur, exemplum non esse simile (quidquid sit de illius veritate) & ratio est, quia Deus non potest esse author cu præ, sicut potest esse iustitiæ, & ideo Adam non peccante, non posset Deus facere, vt vel vnus posterorum eius in peccato conciperetur, potest autem facere, vt non obstante illius peccato, filius in iustitia concipiatur. Dices, posset saltem Deus facere, vt Adam non peccante, filius nihilominus sine iustitia conciperetur, quamuis non in peccato. Respondetur probabile esse promissionem iustitiæ fuisse absolutā & fuisse efficacem, & ideo illa stante, & Adamo perseverante, non potuisse non impleri. Quia in bonis conferendis Deus est liberalior, & non priuat illis, præsertim spiritualibus, sine causa ex parte nostra, & ideo *donum Dei*, dicitur esse, *sine penitentia*. Itē quia illa priuatio iustitiæ nō est per se amabilis, atq; adeo nec per se intenta: at verò, quod

A filij Adæ ipso peccante careant gratia, ad vindictam iustitiam pertinet, cuius remissio interdum per se amabilis est, ac diuinæ misericordiæ consentanea, & ad aliquem finem conueniens.

Et ex hoc facile respondetur ad secundā difficultatem, quæ duobus modis explicari potest: primò, si dicamus non oportere, vt B. Virgo in propria persona fuerit obnoxia peccato, sed solum in radice, id est, in parentibus, seu in semine, & formatione fœtus toto tempore generationis vsquē ad animationem, ita vt in primo instanti animationis nō fuerit obnoxia si fuit præuenta per gratiam, sed in toto anteriori tempore. Ita opinantur Catharin. & Cordub. *sect. 2. citati*, quia hoc (inquiunt) satis est, vt Beata Virgo fuerit propriè redempta, sicut Dominus arboris, habet sibi obligatos fructus, antequam nascantur, & ideo potest illos vendere, vel redimere. Et iuxta hunc modum facile intelligitur, quo modo B. Virgo potuerit simul esse obnoxia peccato, & nunquam esse in peccato, quia scilicet fuit obnoxia in alio, & antequam existeret, caruit autem peccato in se, simul ac esse incepit.

Secundò & veriùs (mea sententia) explicatur hæc difficultas, si dicamus, Beatam Virginem in propria persona fuisse peccato obnoxiam in primo instanti suæ Conceptionis, & nihilominus in eodem potuisse carere peccato, & præueniri gratia Dei. Quod facile patebit, si semel intelligatur, quid sit, obnoxium esse peccato originali. Ad quod explicandum aduertendum primò est, hominem, prius natura esse hominem, quàm sit sanctus, vel peccator, quia esse naturale, tam ad gratiam, quàm ad culpam per modum subiecti ad accidentariam formam comparatur, & ideo prius etiam natura intelligitur homo esse filius Adæ, quàm intelligatur actu esse in statu gratiæ, vel peccati, quia hic ordo naturæ solum est ordo causæ, quo intelligitur hæc proles ab hoc naturali principio Physicè manare, prius quàm intelligatur aliquid aliud illi superaddi.

Secundò addendum est, in natura lapsa ex hac naturali origine statim cōsequi in fluxū originalis culpe, nisi Deus per gratiā præueniat, & impediat illud. Vnde fit in illo primò instanti, quo proles concipitur, causas eius proprias ita esse dispositas,

*Catharin.
Cordub.*

Beata Virgo in propria persona peccato originali obnoxia in primo instanti suæ conceptionis.

Obnoxium esse peccato originali quid sit.

ut omnino necessario veluti influxuræ sint originale peccatum, nisi à Deo præueniantur. Et hoc est esse obnoxium peccato originali, & quia hanc necessitatem, & veluti propriarum causarum debilitatem habet proles, non solum antequam animetur, sed etiam in ipsomet instanti animationis, ut intelligitur natura antecedere omnem gratiæ infusionem, ideo verissimè dicitur in primo instanti, & in propria persona esse obnoxia peccato.

Tertiò hinc faciliè intelligitur hoc nihil obstare, quo minùs Deus in eodem instanti possit gratiam infundere. Quia hæc duo non repugnant, scilicet, effectû procedere à causis, à quibus habiturus esset aliquam imperfectionem, si non impediretur, & nihilominus causas de facto impediri. Et hæc sententiam benè docuit Caiet. opusculo de Conceptione. c. 3. dicens, hoc modo melius intelligi B. Virginem potuisse esse propriè redemptam in propria persona, etiam si in illa non habuerit originale peccatû. Quia illam et gratia, qua præuenta est, fuit gratia redemptionis, & impediuit culpam necessariò emanaturam ex causis proximis, Deo non impediente.

Quartò deniq; addendum est, inde non fieri hominẽ sic iustificatum, semper aut post primû instans conceptionis manere peccato obnoxium, in primo enim instanti homo est quasi in dispositione proxima, & causæ possunt tunc influere originale peccatû, postquàm verò per gratiã præuenientẽ impeditæ sunt, prorsus euanciscunt, ut amplius hominẽ maculare nõ possint, & ideo omnis homo, qui ab originali liberatur, hoc ipso amplius nõ manet illi peccato obnoxius. Vnde intelligitur esse obnoxium peccato originali, prout natura antecedit ipsum peccatum, nõ esse culpam, cû illam naturæ ordine antecedit, nec reatû poenæ, cû hic culpam consequatur, sed solum esse necessitatem quandam incurrendi culpã, & veluti ordinẽ ad causas deficientes, quæ necessitate quadam illam influunt, vel deniq; impotentiam quandã vitandi huiusmodi culpam, nisi Deus eam impediat.

SECTIO V.

An B. Virgo fuerit ab originali peccato præseruata, & in primo suæ conceptionis instanti sanctificata.

Prima sententia affirmat fuisse cõceptam in originali peccato, & nihilominus in primo instanti suæ conceptionis fuisse sanctificatam. Ita sentit ex parte Henric. quod lib. 15. quæst. 13. Sed est improbabilis sententia. Quia gratia, & peccatum originale priuatiuè opponuntur, ut constat ex propria materia, & latè tractat Durand. 3. dist. 3. quæstio. 2. Respondet autem Henricus, licet non potuerit Beata Virgo in primo instanti esse in peccato originali, & recipere gratiam, ex parte tamen agentis, scilicet Dei, in eodem primo instanti fuisse infusionem gratiæ, manente peccato originali pro illo instanti. Sed rogo, quid sit Deum infundere gratiam in illo instanti; nam si est verè illam efficere, & producere intrinsecè, necessè est in illo instanti gratiam esse, & consequenter inesse Virgini, quia non fit extra subiectum: Aut non est efficere gratiam; & sic nihil aliud est, quàm Deum esse veluti paratum ad infundendam gratiam immediatè post illud instans, quod fortè non fuit impossibile, non tamen de hoc loquimur.

Est ergo secunda sententia, quæ ait Virginem fuisse conceptam in originali, & paulò post fuisse sanctificatam. Hanc tenuerunt ferè antiqui scholastici ante Scotum. D. Thomas hic, & in 3. distinct. 3. vbi Bonauentu. Albert. Magn. Richard. Dur. Palud. Capreol. Alens. & Henric. locis citatis Gregor. in 2. distinct. 30. quæst. 2. Anton. 1. part. tit. 8. c. 2. Turrecrem. opusculo de hac re, Caiet. etiam proprio opusculo. & hic, Ferrar. 4. contra Gent. cap. 50. Fundamenta huius sententiæ ad quatuor capita reuocantur. Primû sumitur ex Scriptura, vbi sunt locutiones generales, ut *Omnes in Adam peccauerunt*, ad Rom. 5. & alibi, à quibus regulis neminem licet excipere sine Patrum, aut Ecclesiæ traditione, quæ in proposito nulla est. Propter quod Albert. Magn. videtur erroris damnare contrariam sententiam, & D. Thom. quæst. 4. de malo, art. 6. dicit esse erroneum, aliquos ex Adamo genitos per seminalem generationem, immunes facere ab originali. Secûdum caput est ex similibus definitionibus, Concil. Arausic. Mileuit. & Florent. Potest confirmari, quia Pius V. abstulit proprium officium conceptionis, quia in eo dicebatur Beata Virgo immaculata, & præseruata

Caiet.

Obnoxium
esse peccato
originali ut
sic, non im-
portat cul-
pam.

Henric.

Durand.

D. Thom.
Bonauentu.
Albert.
Mag.
Richard.
Durand.
Palud.
Capreol.
Alens.
Henric.
Greg.
Antonin.
Turrecrem.
Caiet.
Ferrar.
Roma. 54

Conci. Arau-
sic.
Conci. Mila-
ni.
Conci. Flo-
rent.
Pius V.

seruata

Capreol.
Causus.

seruata. Tertium caput sumitur ex Patri-
bus. Capreo. numerat quadraginta. Caiet.
videns non esse ad rem reduxit ad quin-
cim. Cano. lib. 7. c. 1. addit quædam alia te-
stimonia dicēs: nullum Sanctorum docu-
isse contrarium, sed de hoc postea.

Leo Pap.
Cyril.

Ex Patribus quatuor modis possum ar-
gumētari, primò ex generalibus locutioni-
bus, quas omitto, quia cōmunes: illæ tātum
habent aliquam vim, quæ simul omnes in-
cludunt in peccato, & excipiunt solum
Christum. Leo Pap. sermo. 1. de Natiuita.
sicut nullum à reatu, &c. Cyril. lib. 16. in Le-
uit. à principio multa habet. Inter alia, so-
lus Iesus est, qui nunquam inuenitur extra san-
cta, solus, qui peccatū non fecit, similia habet
Dialog. 1. de Trinit. post med. Ambros. lib.
2. in Lucā. c. de Circumcisione. *solus per om-*

August.

nia ex natis de femina sanctus Dñs Iesus.
Quæ verba cōmendat multū Aug. 2. cōtra
Iulian. in prin. & de Perfectione iustitiæ
circa med. dicit aliū præter Christū exci-
pere esse cōtra Paulū. Idē primo de pecca-
merit. c. 29. & sæpe aliās. Et tract. 4. in Ioā,
dicit singulare fuisse Christo non habere
carnem peccati, quia non fuit semine viri
conceptus: *Quis, inquit, innocens? omnes ex*
illa traduce veniunt, de qua David. In iniqui-
tatibus conceptus sum, solus ille agnus, qui non
sic venit. Idem Fulgent. de fide ad Petr. c. 2.
expresse Greg. lib. 11. Moral. in fine, & lib.
18. c. 27. aliās. 35. circa illud, *Non adequabi-*
tur ei aurum de Æthiopia, vbi tamen etiam
de Natiuitate loquitur.

Fulgent.
Greg. Pap.

August.

Secundò ex illis Patribus, qui in particu-
lari loquuntur de Virgine, sed nō satis aper-
tè. Primò, Aug. lib. 2. de peccat. merit. c. 24.
dicit de Christo, *nō sumpsit carnē peccati, li-*
cet de materna carne peccati. Secundò, idem
Aug. in id Psal. 34. *Ego autē, cum mihi mole-*
sti essent, dicit, Mariā ex Adā cōceptā, fuisse
mortuā propter peccatum. Tertiò, Ambro. ser-
mo. 1. in Psal. 118. dicit, *Carnē Christi in ma-*
tre fuisse obnoxiam peccato. Quartò, Euseb.
Emissen. ser. 2. de Christi Natiuit. dicit, *Ab*
originali nexu immunis, nequē ipsa Dei geni-
trix fuit. Quintò, Ansel. lib. 2. cur Deus ho.
c. 16. *Virgo, inquit, in iniquitatibus cōcepta, &*
in originali peccato nata est, quia & ipsa in
Adā peccauit. Sextò, Bernardin. Senē. ser.
5. 1. ar. 1. c. 4. dicit per sanctificationē Vir-
gis remotū esse ab illa originale peccatū,
& ablatā prōptitudinē ad malū. Septimò,
Vincē. Ferr. sermo. 1. de Natiuit. Mariæ, dicit

Ambros.

Euseb. Emis-
sen.

Anselm.

Bernardin.

Senens.

Vincent.

Ferr.

A Christum in primo instanti Conceptionis,
Virginem verò eadem die, vel hora fuisse
sanctificatam.

Tertiò ex Patribus, qui dicunt B. Virginē
esse mundatā. Nā hæ locutiones supponunt
culpam. Ita loquitur Nazi. orat. 38. & 42.
ferè circa med. S. Maxi. sermo. de Assumpt.
Rhemig. Psal. 21. Bed. Luc. 1. & citatur in
Glos. ordinaria, & Fulg. sermo. de Laudib.
Vir. ait, *Cū dixit Angelus gratia plena, ostē-*
dit ex integro iram exclusam primæ sententiæ,
& plenā benedictionis gratiā restitutam. Dif-
ficilius loquitur Chrysip. presby. Ierosoly.
sermo. de B. Virg. tom. 7. Bibliot. cum omni-
bus, inquit, *surgat de lapsu, in quo illam cōsti-*
tuit vel Enacognatio. Et applicat illud Psal.
44. *obliscere populum tuū, &c.* & Richar.
de S. Viēt. lib. 2. de Emmanuele. c. 26.

Gregor. Na-
zian.
Maxim. 11
Epist.
Rhemig.
Bed.
Fulgen.

Chrysip.
Ierosolym.

Richard.
Viēt.

B Vltimò sunt Patres qui manifeste docēt
hanc sententiam, è quibus duos reperio,
Bernard. Epist. 174. & Rupert. lib. 1. in Can-
tic. circa princip. Referuntur alij duo An-
ton. Padua. sermo. de Natiuita. Mar. & Erar-
dus, vel Gerardus Episcopus, & martyr, ser-
mone de Natiuita. Mariæ.

Bernard.
Rupert.
Anton. Pa-
dua.
Gerard. Epif-
copus.

Quartò sunt rationes. Primò est illa vul-
garis, quia aliās Virgo nō fuisset à Christo
redēpta. Secundò, ex Paul. 2. ad Cor. c. 5. *si*
unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mor-
tui sunt. Et apertè loquitur de morte spiri-
tuali, sed Christus est mortuus pro Virgi-
ne, ergo. Tertiò, quia in B. Virgine nō fuit
radix originalis peccati, scilicet libidinosa
cōceptio. Quartò, fuerūt in illa fructus, &
pœnæ originalis peccati, scilicet, mors, & si-
milia. Quintò, quia aliās si virgo mortua
fuisset ante Christū, vidisset Deū statim,
quia nō habuerat impedimentū originale
cōsequēs est falsum: aliās Christus nō pate-
fecisset Virgini per mortē suā ianuā Regni
cœlestis. Sextò, quia aliās tollitur Christo
singulare priuilegiū eius, indicatū ab An-
gelo illis verbis. *Quod ex te nascetur sanctū.*

1. Cor. 5.

Dicendū nihilominus est, B. Virginē in
ipso primo instanti cōceptionis suæ fuisse
sanctificatam, & ab originali peccato præ-
seruatā. Hanc sententiā docuerunt graues
Theologi in. 3. d. 3. Scot. Aureol. apud Ca-
preol. Gab. Thomas de Argentina, Almai.
Dionys. Chartus. Ioan. Bacon. Franciscus
Maironis, qui referunt Alexand. Alenf. in
fine vitæ mutasse sententiā, idem Scot. in
3. d. 18. q. vnica. 9. hoc viso. Marfil. in. 2. q.
20. & in. 3. q. 4. Abul. Paradoxa. 1. c. 21. &

Scot.
Aureol.
Gabr.
Thom. Ar-
gent.
Almai.
Dionys.
Chartus.
Ioan. Bacon.
Francis.
Mair.
Alenf.
Marfil.
Abulens.

Gerson.
Lypm.
Dried.
Roffenf.
Clibon.
Galat.
Nico. Cuf.
Jan.
Jacob de
Valent.
Viguer.
Castr.
Veg.
Cordub.
Catharin.
Comarim.
Nauarr.

in prologo Biblię. c. 6. Exo. 34. q. 8. Gerson, opusculo de Cōceptione, Lypoma. in Cath. gen. 15. Dried. 3. de Dogmatib. tract. 2. c. 4. par. 1. circa fin. fol. 127. Roffenf. disput. 2. contra Luther. Clithoueus opuscul. de purit Virgi. c. 5. & 8. Galatin. lib. 7. c. 5. Nicola. Cullan. lib. 5. exercitat. circa id, *calū*, & terra transibunt, &c. & 8. circa illud, *sicut lilium inter spinas*. Iacobus de Valentia in Psal. 13. Viguer. c. 18. §. 5. Castr. verbo, peccatum hæresi. 9. Vega lib. 2. in Tridēt. c. 6. Cordub. lib. 1. q. 44. Catharin. opuscul. de hac re, & ex Canonistis referant aliquos, & sequitur Couar. cap. Alma mat. p. 2. §. 5. nume. 2. & Nauar. prælud. 8. nume. 9. Probatu- r conclusio illis quatuor fundamentis contrarię sententię, vt possint singula singulis conferri, & in omnibus appareat manifestus excessus. Primò ergo ex Scriptura petendum non est clarum testimonium, vbi hoc asseratur: esset enim temerarium hoc postulare, cum alia priuilegia Virginis, quę tanquam certa tenet Ecclesia, non requirant huiusmodi Scripturę testimonium.

Primum fun-
damentum ex
Scriptura sa-
cra.

Possumus ergo primò argumentari ab autoritate negatiua. Quia Scriptura non negat datum esse Virgini hoc priuilegiū, ergo saltem ex hoc capite nō est negandū, & si aliunde sit sufficiens ratio, & fundamentum, erit asserendum. Antecedens patet. Quia neq; negat in particulari de Virgine, neq; in vniuersalibus locutionibus, vt sumitur ex Trid. sess. 5. vbi declarat Virginem non comprehendī sub definitione sua generali de peccato originali, & consequenter idem declarat, vel certē dat declarandi facultatē, de locutionibus Scripturę, quia Concilium id definit, quod censet in sacra Scriptura doceri. Idem argumentum sumitur ex Sixto. 4. definiente non esse contra fidem dicere Virginem esse cōceptam sine peccato, ergo neq; cōtra Scripturam, non ergo negatur hoc in generalibus illis locutionibus Scripturę. Secundò patet à simili, quia tam sunt generales locutiones illę de actuali peccato. *Non est homo, qui nō peccet*. 2. Paral. 6. & *in multis offendimus omnes*, Iacob. 3. Idē de Natiuitate in peccato, *Grave iugum super filios. Adā à die exitus eorum de ventre matris eorum*, Eccles. 40. ita exponente Aug. Epist. 57. lī. Iob. c. 14. de hoc etiā loquitur, *Nemo mundus à sordē*. Et Augusti. lib. 3. de peccat. merit. c. 6. in quibus

Council Trid.
Sixtus 4.

1. Paral. 6.
Iacob. 3.

Eccles. 40.
August.
Iob. 14.

A omnibus nō intelligitur excludi Virginis priuilegiū: pari ergo modo in proposito, si aliās sit sufficiens ratio, vel autoritas. Tertiò, illa testimonia, quibus Beata Virgo dicitur, *plena gratia*, iuxta omniū (etiā D. Tho.) expositionē, omnia priuilegia, & dona gratię cōplectuntur, quę secundū rectam rationē deent matrē Dei. Vnde ex illis sufficienter colligunt Patres, & Theolog. sanctificationē in vtero, innocentiam ab omni peccato actuali: pari ergo ratione in illis locis censetur cōtineri hoc priuilegium. Ostendemus enim infra non minus decere, nec minus congruentem cōnexiōnem habere cū dignitate matris. Sic etiam applicari potest illud, *benedicta tu in mulieribus*, & *benedictus fructus ventris tui*, id est, quia benedict⁹ fruct⁹ tu⁹, idē & tu benedicta, tali ergo benedictione benedicta intelligitur, qualis decebat talē fructū. Sic etiā verbū illud, *Quia fecit mihi magna*, &c. hoc totum virtute continet. Mensura enim priuilegiorum Virginis potentia Dei dicitur, quę parcendo maximē & miserendo manifestatur, & decuit singulari modo manifestari in matre. Quarto, licet ex sensu spiritali nō sumatur efficax argumentū, tamē supposito sensu, & explicatione Ecclesię, multū cōfert. Et ita fauet id Cat. 2. *sicut lilium inter spinas sic amica mea*, &c. & c. 4. *Tota pulchra es*, & infra. *Hortus conclusus, fons signatus*, &c. 6. *Quę est ista, quę ascendit, quasi aurora*, & Iob. 3. *exspectet lucē, & nō videat, neque ortū surgentis aurorę*. Quod D. Tho. hic art. 1. explicat de nocte culpę originalis, & applicat Natiuitati Virginis ex vtero. Sed potest & quē benē accommodari Natiuitati in vtero. Sic etiā Psal. 45. *Sanctificauit tabernaculū suū altissimus*. Quod D. Th. hic intelligit de Virgine & Method. ser. de Purifica. Indicatur autē ibi singularis sanctificatio, cōgrua tabernaculo Dei, de quo Psal. 88. *Thronus eius, sicut sol*, &c. Quod de Virgine exponit Damasc. lib. 4. cap. 15. & Petr. Damia. serm. de Assumpt. dicens, idē Virgine cōparari Soli, quia ita lucet inter Sanctos, sicut sol inter stellas. Præterea totus Psal. 84. 86. & c. 2. faciliē ad hoc mysterium applicari possunt. Quintò vti possum⁹ loco illo Gen. 3. *Inimicitias ponā inter te & mulierē*. Quā mulierē esse B. Virginem Patres omnes statim citādī intelligunt, inter quam, & demonem perpetuum disidiū ibi prædicatur, & additur. *Ipsa conteret caput*

Mensura pri-
uilegiorum
Virginis po-
tentia Dei.

Cant. 24.
c. 6.

Iob. 3.
D. Thom.

Psal. 45.
D. Thom.
Method.

Psal. 88.
Damasc.
Pet. Dam.

Psal. 84.
86 & c. 92.
Gen. 3.
Inter Virg-
nem, & de-
monem pug-
na qualis.

caput

August.

Ambros.

Grego.

Bernard.

Eucher.

Bed.

caput tuum, ita enim legimus in Vulgata, & legit August. 12. Genes. ad liter. capi. 39. & lib. 2. de Genesi contra Manichæos. c. 18. Ambros. de Fuga sæculi. c. 7. Gregor. 1. Moral. cap. 19. alias. 38. Bernard. ser. 2. in *Misus est*, & serm. *signum magnum*. Eucher. Beda, & alij in Genes. per caput autem dæmonis rectè intelligitur vel peccatum originale, quod fuit omnium origo, & radix, & propter quod principaliter fuit ordinata Christi redemptio, vel certè intelligitur omnis dæmonis potestas. Cum qua prophetia non rectè consonat, quod aliquando fuerit virgo dæmoni subiecta. Et licet aliqui Patres legant, *ipse conteret*, referendo ad Christum, ut Irene. lib. 4. cap. 78. Cypria. lib. 2. ad Quirin. c. 9. Petrus Chrysostol. serm. 173. & Hierony. in quæstionibus, Hebrai. sensus tamen in idem redit. Quia Beata Virgo à Christo, & per Christum intelligitur hoc totum priuilegiū habuisse. Et hinc relinquitur expeditum primū fundamentum secundæ sententiæ. Illa enim omnia testimonia non excludunt priuilegium speciale, quando sufficienti fundamento asseritur.

Irena.

Cyprian.

Pet. Chrysost.

log.

Hierony.

Secundū fundamentū ex Ecclesiæ auctoritate.

Grego.

Secundum fundamentum ex Ecclesiæ auctoritate sumendum est, & primum omnium magni ponderis est totius Ecclesiæ ferè vniuersalis consensus, in quo, consideratione dignum est antiquos Patres pauca de hoc Virginis priuilegio esse locutos, Quod mirum esse non debet, tum quia Spiritus Sanctus paulatim suam Ecclesiam docet (ut Gregor. dicit Homil. 26. in Ezechiel.) tum etiam, quia alijs fidei mysterijs grauioribus, magisque necessarijs explicandis, ac defendendis distinebantur. Postquam verò ante quingentos annos veritas hæc clarius cœpit doceri, ita insedit fidelium animis, creuitque paulatim eius fides, ut iam ferè omnium consensione recepta sit. Et præsertim ab hinc ducentis annis fermè omnes Ecclesiastici scriptores, Episcopi, vniuersæ ferè religiones, & Academiæ subscripserunt, adeo ut in Academijs Parisiensi, Valentina & alijs, nulli ad Doctoratus Theologiæ gradum aditus pateat, qui prius sub iuramento non promiserit, nunquam se veritatem hanc oppugnaturum: non est autem verisimile, permissurum fuisse Spiritum sanctum vniuersam Ecclesiam in re tanti momenti grauius errare, imò credendum est, ex illius in

Comunis totius Ecclesiæ consensio de priuilegio Virginis

A spiratione, hunc vniuersorum fidelium sanctum, affectumque manasse.

Huc accedit ab Ecclesia festum Conceptionis celebrari, qui mos in Ecclesia Græca ante mille annos est ortus, ut Galatin. refert lib. 7. cap. 4. & in Calendario Græcorum signatur hoc festum die nona Decembris, ut videre licet in 4. tom. Bibliot. Sanc. in Latina verò introduci cœpit ante quingentos ferè annos, ut ex epistolis Bernardi constat. Et ex quadā epistola Diui Anselmi ad Episcopos Angliæ, in qua (ut fertur) scribit non esse verum amatorem Virginis, qui hoc festum non celebrat. Tandem verò Ecclesia Romana ante ducentos annos celebritatem hanc generaliter amplexa, cultoribus eius singulares indulgentias impertit. Vnde quodammodo videtur, Conceptionem Virginis canonizasse. Non est ergo piū credere Ecclesiam in re tam graui decipi, aut falsò fundamentum niti.

B Dicetur fortasse non celebrari hanc Conceptionem eò quòd sancta sit, sed quia fuit magnum Dei beneficium, initiumque maiorum. Sed hoc nulla ratione probandum est, quia (ut ex sensu fidelium constat) Ecclesia non celebrat hoc festum, tantum in gratiarum actionem respectu Dei, sed etiam in honorem Virginis: non esset autem Virgo honore digna propter Conceptionem suam, nisi in illa sancta fuisset. Deinde D. Tho. Bernard. & Ildefons. putant satis probari Virginem, tempore Natiuitatis suæ fuisse sanctam, quia Ecclesia Natiuitatem celebrat, ergo idem iudicium ferrent de Conceptione, si festum celebrari conspicerent. Denique Galatin. l. bro. 7. capit. 5. dicit, in quibusdam martyrologijs expressè poni festum Conceptionis, propter summam puritatem, & sanctitatem illius, & ex dicendis hoc fiet euidentius.

C Iam verò dicunt alij non celebrari festum Conceptionis, sed sanctificationis, quocunque tempore sit facta, vel certè, (si celebratur dies Conceptionis) non ideo esse, quia in primo instanti, sed quia illo fortasse die sanctificata fuit. Sed hoc etiam est contra Ecclesiæ mentem, quæ semper intendit speciale Virginis priuilegium, & immunitatem hoc festo die celebrare: cuius rei manifesta sunt signa. Primò, quia Bernard. dicta epistol. 174.

C 4

hoc

Galatin.

Bernard.

Anselm.

Obiectio.

Responsio.

D. Thom.

Bernard.

Ildefons.

Galatin.

Obiectio.

Responsio.

Bernard.

Concil. Basiliens.

Sext. 4.

Concil. Trid.

Bo-nauv.
Bonaen
Henric.
Mayfil.Caict.
Antonin.

hoc sensu intellexit mentem Ecclesiarum, quæ hoc festum colere incipiebant. Nam si solam sanctificationem celebrarent, non esset, cur illas reprehenderet. Deinde Concilium Basiliens. sess. 36. disertè dicit antiquam esse Ecclesiæ consuetudinem celebrandi hoc festum in honorem immaculatæ Virginis Conceptionis. Tertiò, in quodam officio Romano de hoc festo, quod Sixti quarti autoritate confirmatum est, sæpe hoc expressè dicitur, & intentio huius festi declaratur. Et eodem modo loquitur Sixtus quartus in extrauag. Cum præ-excella, & extrauag. Graue nimis, de reliquijs, & veneratione Sanctor. vocans *Conceptionem puram, & immaculatam*, & concedens indulgentias hoc piè credentibus, & colentibus. Et ita etiam intellexit hæc decreta Concilium Trident. sessio. 5. ubi illa confirmat. Vnde idemmet Sixtus quartus dicit, non peccare eos, qui sentiunt Beatam Virginem fuisse conceptam sine peccato, & propterea festum eius celebrant, est ergo hæc sine dubio intentio, & ratio huius festiuitatis. Adde eodem modo dicere aliquem posse, cum Ecclesia celebrat Natiuitatem Virginis, non idèò esse, quia in ipsamet Natiuitate sancta fuerit: sed quia intra illum diem fuit sanctificata: at hoc planè falsum est, & absurdum, vt ex dictis constat: ergo idem est in præ-senti. Et ratio generalis est. Quia Ecclesia propriè colit, & celebrat ipsa mysteria, & priuilegia sanctæ Conceptionis, & Natiuitatis.

Tertiò, auegtur vis huius fundamenti. Quia hæc celebritas, & persuasio initium sumpsisse dicitur ex diuina reuelatione, cuius famam percubuisse suo tempore Bernardus refert, nec relinquit vt falsam, sed vt dubiam, Bonauentura autè, & Henricus illam admittunt, nescio tamen, quo sensu interpretantur. Marsilius tres reuelationes refert, quas dicit fuisse graues, & miraculis confirmatas. Habetur etiam reuelatio de hoc mysterio facta sanctæ Brigite, lib. 1. cap. 9. & lib. 6. cap. 49. & 55. Ad quam extenuandam Caieta. ex Antoni. 1. part. Theolog. titul. 8. capi. 2. ait contrarium fuisse reuelatum sanctæ Catherinæ Senensi. Sed neque Anton. neque alij, dum scripserunt vitam Beatæ Catherinæ, huius reuelationis meminerunt, sed tunc inuenta videtur, quando necessaria visa

est ad minuendam authoritatem aliarum. Quartò, maximè hoc confirmat esse in Ecclesia religionem institutam, & approbatam in honorem immaculatæ Conceptionis, in cuius regula, capi. 3. dicitur, *animam Virginis à primo instanti creationis fuisse sanctam*. Quàm regulam, & institutum probarunt Iulius secundus, Leo decimus, & Alexand. sextus concedendo priuilegia, vt patet ex compendio Mendic. verbo, communicatio. §. 18. & Conceptio. §. 10. 12. & 13. Quintò, fauet decretum Basiliens. Concil. sessione. 13. ubi non simpliciter definit hoc de fide, sed esse pium, consequum fidei, & Scripturæ, vetatque docere contrarium. Et licet illud Concilium non sit legitimum (vt constat ex actis eius, & ex Conci. Lateran. sub Leone. 10. sessio. 10.) non propter aliquam hæresim, sed propter schisma, quia sub obedientia Papæ nõ processit, in his tamen, quæ ad Pontificem non spectant, magnam habet authoritatē, & saltem magnum, circa hanc veritatem, Ecclesiarum Episcoporum consensum ostendit. Sextò, tandem fauet Concil. Trident. sess. 5. quatenus à generali decreto de originali peccato Beatam Virginē excipit, eaq; *immaculatam* vocat, & decretum Sixti. 4. confirmat.

Ex quibus expeditum relinquitur, secundum fundamentum sententiæ præcedentis. Sicut enim Concilium Trident. decretum suum interpretatur, ita significauit antiquorum Conciliorum decreta esse intelligenda, eadem enim est omnium fides. Quæ expositio per se erat necessaria, quia illa Concilia nõ solùm de Conceptione: sed etiam de Natiuitate loquuntur, vt patet in Concilio Mileuit. can. 2. & 4. Illa verò officij mutatio à Pio V. facta nihil obstat. Neque enim id fecisse credendus est, quia ali. quid falsum in illo officio contineretur, sed quia omnia voluit ad antiquum morem reuocari: sicut etiam Beatam Annam, & sanctum Rochum è Calendario expunxit, quo nihil eorum sanctitati derogatū est. In eo verò, quod festum Conceptionis, & Natiuitatis eodem officio celebrari voluit, vtriusque solennitatis propria ratione retenta, huic nostræ sententiæ non parum fauit.

Tertium principale fundamentum huius sententiæ ex Patrum autoritate petendum est, quorum testimonia in varios distingui ordines possunt. Primus ea continet, quæ in specie

Religio in-
stituta in bo-
norem imma-
culatæ Con-
ceptionis B.
Virginis.
Iulius. 2.
Leo. 10.
Alex. 6.

Conci. Basiliens.

Conci. Lateran.

Conci. Trid.

Conci. Mileuit.

Tertium fun-
damentum
en Patribus.

Damasc.

specie de Virgine, & originali peccato loquuntur. Primò Damascen. orat. 1. de Natiuit. Mar. Virg. de illius Conceptione agēs sic loquitur. *Natura gratiam ante uertere ausa non est, sed tantisper expectauit, dum gratia fructum suum produxisset.* Et infra. *o beatos ioachimi lumbos, è quibus immaculatum semen effluxit, o præclaram Annæ uulua, in qua, tacitis incrementis formatus fuit sanctissimus fœt⁹, & infra, forte illud excelsi brachiū obtusum naturæ ligonem spiritu sancto, tāquā digito suo, exacuens, uiuam scalam sibi ipsi cōdidit, & infra. o sanctissima, quæ principatus & potestates fefellisti, immaculata cōseruata in Dei sponsam.* Quibus verbis satis apertè, & eleganter, & mysterium explicat, & rationem, & modū illius indicat. Multa quæ similia habet oratione secūda, & inter alia dicit, ventrem Annæ fuisse, locum, in quo Deus sanctificationis arcam condidit, & orat. 3. dicit. *Conceptionem Virginis fuisse collapsi generis nostri excitationem, & integram restitutionem.* Et orat. 1. de Assumptione, gratia (inquit) abyssum inuenit, quæ animam non minus, quā corpus Virgineū custodiret. Et orat. 2. *Ad hunc, inquit, paradysum serpens aditū non habuit, & infra vocat eam, immaculatā quæ cum terrenis affectibus nihil habet cōmune, & introducit Virginem hoc modo ad filium loquentem, animam meam tibi charā accipe, quā à peccati labe puram seruaſti, & ideò lib. 3. de fide. c. 2. Virginem vocat, semper sanctam: quia nimirum nunquam in statu peccati fuit.*

Laur. Iustinian.

Secundò, Laurent. Iustinian. sermo. de Annunciat. *Ab ipsa, inquit, Conceptione in benedictionibus est præuenta dulcedinis, & à damnationis alienæ chirographo prius est sanctificata, quā nata.* Clari⁹ in lib. de casto. cōnub. Verbi, & animæ. c. 7. circa medi. ait. *Quotquot ex ipsa nati sunt propagine, exceptis duntaxat mediatore Christo Iesu, & eius matre, sub hac peccati lege sunt cōditi.* Idē in fasciculo amoris. c. 7. circa finē. Et lib. de gradib. perfectio. c. 1. post med. discite inquit. *Ab originali delicto nullas excipitur, præter illā quæ genuit mundi Saluatorem.* Solent verò nonnulla loca huius sancti in contrariū citari, quæ omisi, quia nullam omnino difficultatem habent. Et de illis videri potest Epistola Philippi Stancharij, quæ in fine operum eius habetur. Tertiò quidam antiquus Pater (qui ob humilitatem idiotæ nomen sibi imposuit, & ante octingentos

Philipp. Stanchar. Idiotæ.

A annos scripsit librum de contemplatione Virginis) in. c. 2. & 6. & veritatē hanc ex professo tractat, & definit, & ideo verba eius omitto. Quartò, referri solet Cyril. Alexand. lib. 6. in Ioan. c. 15. vbi sic inquit, *excepto solo Christo, & Beatissima eius matre, etiā excepta, omnes in peccato nascimur: ipsum autē de Natiuitate in utero loqui patet: tum ex contextu: tum, quia si de Natiuitate extra uterum loqueretur, plures deberet excipere.* Notauit quidem hunc locum Feuarden. in lib. 3. Irenæi. c. 23. ne quemquam tamen minus doctum deciperet, adnotare debuisse, illum librum non esse Cyril. Sed Chlysthonæi. Potest tamen hic locus Cyril. utcumque refarciri ex homil. 6. in Concil. Ephes. habita, & habetur 6. tom. illius. c. 6. vbi de laudibus Virginis mire loquitur, & inter alia sunt hæc verba, quæ ad præsentem causam facere possunt. *Salve sancta Deipara pretiosum totius orbis thesaurū, lāpas inextinguibilis, per quā diabolus celo decidit, & prolapsum plasma in celum recipitur, & infra, Quis inquam de architecto audiuit, quod suum ipsius templum cōstruxerit, & in eo habitare prohibet⁹ sit.* Quintò, Sedulius lib. 2. Paschalis de miraculis Christi, in princ. (habetur tom. 8. Biblio.) qui ante mille centum annos scripsit, post quam lapsum primi hominis, & totius humani generis descripsit, inquit, fecisse Deū *ut vnde culpa dedit mortē, pietas daret inde salutem, & subiungit.*

Cyril. Alexand.

Feuarden.

Sedulius Poetæ.

Et velut in spinis mollis rosa surgit acutis, Nil, quod ledat habēs, matrēq; obscurat honor sic Eue de stirpe, sacra veniēte Maria. (re: Virginis antiquæ facinus, noua Virgo piaret.

C Huius autem Doctoris tāta est authoritas, ut nonnulla carmina, quibus Ecclesia in laudē Virginis, utitur, ex hoc eius libro desumpta sint. Sextò addere possumus sanctū Vincētium Ferrerium, qui licet interdum subobscuri⁹ loquatur, tamen in hac sententiam planē inclināt, in sermo. primo de Natiuit. dicit enim, Virginem eadē die, & eadem hora Conceptionis sine dilatione fuisse sanctificatam, & subdit. *Quando corpus B. Virginis fuit perfectē organizatum, & anima illi coniuncta per creationem tūc altissimus sanctificauit tabernaculū suū, & serm. 2. de Natiuit. Virg. ad illius Cōceptionē accommodat verba illa, fiat lux, & addit, non credatis, quia fuerit sicut in nobis, qui in peccatis concipimur: sed statim, ac anima fuit*

Vincētius Ferrer.

creata, fuit sanctificata, & statim Angeli in cælo celebraverunt festum conceptionis.

In secundo ordine numerabimus Patres, quide Virgine loquētes generaliter, & absolute docent eam fuisse omni culpa liberam, & immunem. Quorum princeps sit Aug. in illo loco celebri de Natu. & Gra. c. 36. *Excepta Virgine matre, de qua, cum de peccatis agimus, nullam prorsus habere volo questionem, inde enim scimus, quod plus gratia ei collatum est ad vincendum omni ex parte peccatum, quia eum concipere meruit, & parere, quem scimus nullum habuisse peccatum.* Quæ quidem verba (quidquid alij contendant) non possunt ad actualia peccata coarctari. Primò quidem, quia toto illo libro generatim tractat de peccato, ut contra Pelagianos concludat neminem esse sine peccato, etiam infantes. Quod non potest de actuali, sed de originali peccato verum esse. Cùm ergo ab hac generali clausula Virginem excipiat, eodem sensu loqui necesse est: quia si originale peccatum habuisset, illam excipere non oporteret. Secundo, quia è conuerso, si de solis actualibus loqueretur, non oportuisset solam Virginem excipere, multi enim sunt, qui tantum habuerunt originale peccatum: ut innocentes, neque enim illo loco de solis adultis tractabat. Tertiò ex ipsius verbis, quæ sigillatim ponderanda sunt, dicit enim, *cum de peccatis agitur, nullam de Virgine se velle habere questionem*, ergo neque hanc, in qua versamur. Dicit deinde, *omni ex parte vicisse peccatum*, ergo ex parte originalis, & actualis, ut nomine Bernardi exponitur in quodam sermone super Canticum, *Salve Regina*, qui inter opera eius habetur. Tandem rationem subdit: *quia concepit Deum, qui nullum habuit peccatum*, sicut ergo hic nō solum actuale: sed omne omnino peccatū de Christo negatur, ita & in prioribus verbis negatur de Virgine, ut (sicut idem Aug. dixit, serm. 20. ad fratres in eremo) *talis suo modo sit mater, qualis & filius.* Quarto coniungo hunc locum cum alio eiusdē Augusti. quinto contra Iulian. c. 9. ubi generalem regulam constituit. Eum, qui in adulta ætate peccatum non fecit, in infanti ætate peccatum non contraxisse: sed Beata Virgo in adulta ætate peccatum nō fecit, ut ex priori testimonio, ut minimum constat, ergo ex principijs Augustini necessariò concluditur Beatam Virginem in

A infanti ætate non contraxisse peccatum. Nisi quis fortasse subterfugiat, & posterius illud testimonium de eo tantum exponat, qui sua vi, & natura vitare potuit omne peccatum, seu potius impeccabilis fuit. Sed hæc euasio gratis, & præter vim verborum confingitur, & seruata proportionē integrum manet argumentum. Sicut enim is, qui natura sua est impeccabilis, ex vi suæ conceptionis immunis est ab originali peccato, ita quæ per virtutem gratiæ nunquam peccauit, eadem ab originali culpa præseruata fuit. Secundus testis sit Cyprian. lib. de Cardinalib. Christi. operib. c. de Natiui. Christi, ubi de Beata Virgine sic loquitur. *Non sustinebat iustitia, ut illud vas electionis communibus lasseretur iniurijs, quoniā plurimū à ceteris differens, natura communicabat: non culpa, & infra, matri plenitudo gratiæ debebatur, & Virgini abundantior gloria, qua carnis, & mentis integritate esset insignis.* Tertiò, Ambros. ser. 22. in Psal. 118. circa illa verba. *Quare seruum tuū, Domine, inquit, suscipe me, non ex Eua, sed ex Maria, ut incorrupta sit Virgo, sed Virgo per gratiam, ab omni integra labe peccati.* Et lib. de instit. Virg. c. 5. *Non de terra, sed de cælo vas sibi hoc per quod de scenderet, Christus elegit, & sacravit templū pudoris.* Quartò, Hierony. circa illud Psal. 77. *Eduxit eos in nube diei, per nubē.* Virgine allegoricè interpretatur, quam elicit, diei vocari, quia semper fuit in luce, & nunquam in tenebris. Et quanquam nō certò constet hoc opus esse Hieronymi, nō est tamē dubium, quin antiquū habeat grauē authorem. Fauet etiam idem Hierony. super Ecclesiastes decimum ubi confitens Virgine cum Patriarchis & Prophetis, dicit illam fuisse liberam omni peccato, et cortice peccati. Quintò, Sophronius Episto. Synod. in. 6. Synod. act. 1. dicit Beatā Virginem ab omni contagione corporis, animæ, & mentis fuisse liberatam, & in codice Vaticano habetur: *ab omni corporis & animæ, mētis labe fuisse liberā*, & ita vertit Turrian. in pa. no. pl. Sextò, sic etiā sanctus Brun. in Psal. 101. vocat eā *ab omni peccato liberam.* Septimò, eodē modo loquitur Richard. Victor. rin. c. 26. & 42. in Cant. & lib. 1. de Emma. nuele cap. vltimo. Octauò, Petr. Damian. serm. de Natiuit. Virg. ait. *Quid vity in eius corpore, aut mente vindicare sibi potuit locum, quæ totius diuinitatis meruisse sacrariū.* Et serm. de Annuciat. habet hæc verba notanda,

August.

Cyprian.

Ambros.

Hierony.

Bernard.

Sophroni.

Turrian.

Brunus.

Richard.

Victor.

Petr. Damian.

August.

da. Cum feceris Deus omnia sua opera valde bona, hoc melius fecit, consecrans sibi in ea reconciliatorium aureum, in quo se post tumultus Angelorum & hominum inclinaret, & requiem inueniret. Tandem Arator lib. 1. in Act. Apostolorum in prin. tomo. 8. Bibliot. ante mille annos sic scripsit.

A Naro formata suo, mala criminis Eve. Virgo secunda fugat: nulla est iniuria sexus. Restituit, quod prima tulit.

Tertiò principaliter sunt testimonia, quibus Virgo dicitur immaculata, incontaminata, purior Angelis. Nam cum hæc spiritalis puritas consistat non solum in positiva perfectione gratiæ, sed etiam in carentia culpe, necesse est ad veritatem harum locutionum, quod Virgo caruerit omni culpa, non minus, quam Angeli Beati. Ita verò loquuntur, Iacobus in Liturgia, quam sexta Synod. Can. 32. veneratur, ibi autem sæpe repetit. *Commemorantes sanctissimam, immaculatam, & gloriosissimam Dominam nostram matrem Dei.* Circa finem verò addit, digna est, ut te vere Beatam dicamus, & omnibus modis irreprehensam, honorabiliorem, quam Cherubim, tibi, o plena gratia vniuersa creatura gratulatur, quæ es templi sanctificatio, &c.

Secundò, Andreas Apostolus (ut in eius gestis refert Abdias lib. quarto histor.) dixit, sicut primus Adam, formatus fuit ex terra antequam esset maledicta, ita secundus Adā formatus est ex terra Virginea nunquam maledicta. Tertiò, in septi. synod. act. 3. vocatur immaculata, & omni sensibili, & intellectuallē natura purior. Quartò, Cōciliū Francfor. Epistola ad Episcopos Hispaniæ vocat, immaculatam, prorsusquē puram. Quintò, Ephrē, in lamentatione Virginis, & in oratione ad Virginem sic incipit, *immaculata, prorsusquē pura Virgo Deipara.* Sextò, Origen. hom. prima ex varijs, vocat eam, *immaculatam & dignam matrem digni & immaculati filii.* Septimò, Andreas Creten. sermo. de Assumptione, multa habet similia, & Euthy. ser. de Zona Virginis. Octauò præcipuè notari solent verba Anselmi, lib. de Conceptu Virginali. c. 18. *decurrit Virginem ea puritate nitere, quæ maior sub Deo nequit intelligi: cū ergo maior sit puritas, quæ carentiam peccati originalis includit, & hæc meritò dici possit esse sub Deo, quando quidem non ex propria vi, & natura, sed per gratiā Christi habetur, hæc puritas sine dubio decurrit Dei matrem.* Vnde D.

A Thom. in primo. d. 44. q. vnica, articulo. 3. ad 3. exponens hoc Anselmi testimonium, dicit, Beatam Virginem habuisse tantam puritatem, ut ab actuali, & originali peccato fuerit immunis. Nonò, Theodoret. lib. 3. in Cant. circa illa verba: *sexaginta sunt regine, sanctissimæ, & immaculatissimæ Dei genitricem Mariā, appellat, & infra inquit. Inter tot animas omnium hominum, qui saluantur, ut electa columba, est vna illa sola, quæ Christi genuit Virgo mater, puella Maria, quæ puritate profecto Cherubim, & Seraphim antecellit.*

Decimò, Fulbertus Carnoten. (ut Canis. refert, lib. 1. c. 7.) sic Virginem salutat, *Aue Maria electa, quæ immaculata semper exististi ab exordio tue creationis, quia paritura eras creatorem totius sanctitatis.* Citatur etiam S. Dominicus tract. de corpore Christi, qui eodem modo de perpetua sanctitate, & puritate Virginis loquitur, & Gregor. Neocæsariensis. in expositione salutationis Angelicæ, dicens, *solan Virginem fuisse sanctam, & prorsus impollutam corpore & spiritu.* Et Ansel. in lib. de Exordio humanæ salutis, & Richard. Victorin. serm. de immaculata Virginis Cōceptione. itē in sermonibus de Assumptione, quæ sub nominibus Hierony. & August. feruntur, & frequentissimè apud Patres huiusmodi locutiones repetiuntur. Denique Chrysostomus Ierosolym. pref. byther in sermo. de S. Maria. *Aue, inquit, solis ortus, qui nullum ferre potes occasum.*

B Quartò principaliter uti possumus illis Patrum testimonijs, quibus docent omne gratiæ beneficium alijs collatum, perfectiori modo datum esse Virgini, ut supra latè retulimus. Vnum enim ex præcipuis beneficijs diuinis est creatio in gratia, & perpetua innocentia. De qua ratione plura infra dicā. Nunc notanda sunt verba Hippolyt. orat. de sanctificat. *qui dixit honora patrem, & matrem, ut decretum à se promulgatum obseruaret, omnem gratiam matri, & honorem impendit.*

Quintò, confirmari hoc nō immeritò potest ex Patribus asserentibus, per Beatam Virginem destructum esse originale peccatum, & dæmonis imperium. Neq; enim originali culpæ subdi oportuit illam, per quam peccatum ipsum expellendum erat. Id autem multis docet Cyril. illa homi. 6. in Concil. Ephesi. & Irenæ. lib. 3. cōtra hæres. c. 33. ubi dicit Beatā Virginem, sibi, & vniuerso generi humano factā esse salutis causam.

Quintò, confirmari hoc nō immeritò potest ex Patribus asserentibus, per Beatam Virginem destructum esse originale peccatum, & dæmonis imperium. Neq; enim originali culpæ subdi oportuit illam, per quam peccatum ipsum expellendum erat. Id autem multis docet Cyril. illa homi. 6. in Concil. Ephesi. & Irenæ. lib. 3. cōtra hæres. c. 33. ubi dicit Beatā Virginem, sibi, & vniuerso generi humano factā esse salutis causam.

August. fam. & Aug. serm. 35. de Sanctis, *Hæc prima*, inquit, *matris damna resoluit auctrix peccati* Eva, *auctrix meriti Maria*. Ed ad eundem modum loquitur Ephiphan. hæref. 78. Et *Andreas Creten.* orat. de dormitione de Deipar. sola, inquit, *præter naturam fuit electa ad naturam renouandam*, sola deseruit opifici *vniverse nature*. Laurētius etiam Iustini. de Connub. Verbi, & animæ. cap. 9. propter hanc causam vocat Virginem, *interemptricem peccati*. Similia habet Innoc. 3. ser. 2. de Assumpt. & S. Brun. ser. de Natiui. Mariæ accommodans illud Iob. 40. *Nunquid illud ei, aut ligabis eum ancillis tuis*, dicit Virginem esse, cui *Dominus ligauit Leniatā*. Denique Hesychius cōcione. 2. de B. Virg. tomo. 7. Bibliot. Sanct. inter alia vocat eam, *præclarū nostræ naturæ ornamentum, gloriā luti nostri, quæ Euam pudore, Adamum comminatione liberauit, audaciā demonis contriuit, quam concupiscentia fumus non attingit, neque vermis voluptatis læsit*. Optima etiam sunt verba Ansel. lib. de Excellēt. Virg. c. 9. quæ infra iterum referemus.

Responsio. Sexto, quæ citantur in contrarium, partim nobis fauēt, partim faciliè exponi possunt: pauca verò cōtradiciunt. Primo enim generales Sanctorum locutiones eundem sensum habent, quem similes Scripturæ, & Conciliorum, eandem enim fidem docent. Vnde non excludunt Virginis priuilegia, cum verò solum Christū excipiunt, intelligunt solum eum ex vi suæ conceptionis fuisse sanctum ad eum modum, quo sacra Scriptura de Deo dicit, *solus habet immortalitatem: nemo bonus, nisi solus Deus*, scilicet à se, & de se. Illis enim loquendi modis non excluditur omnis accidentalis participatio, seu communicatio per gratiam, vt rectè dixit Ambros. lib. 3. de fide ad Gratian. c. 2. Hæc vero interpretationem prædictis Patrum locutionibus necessariò adhibendam esse constat. Quia non solum de originali, sed etiam de actuali peccato loquuntur, vt patet apud Augu. lib. 5. contra Iulian. c. 9. & eodem modo dixit Clemens Alexand. lib. 1. Pedag. c. 2. *propriū esse Dei, nihil omnino peccare*. Et Nazī. orat. 4. §. viri simul, dicit, *eum vitæ statum, qui omnī prorsus peccato vacat*. Deum supra humanam naturam modum constituisse. & in multis ex supra citatis idem facile animaduerti potest.

Ambros. In secundo ordine citatur primo Augu. qui solum dicit carnem Virginis fuisse,

A *carnem peccati*. Quod verum est, non quia illa caro aliquādo fuit subdita peccato, aut informata anima carente gratia: sed quia fuit mortalis, & passibilis ex debito peccati, cui de se erat obnoxia, si per Christi gratiam non fuisset præseruata: Christi autē caro solum fuit, *in similitudinem carnis peccati*: quia has pœnalitates non cōtraxit ex peccato, sed illas assumpsit, vt nos peccato liberaret. Et idem fere sensus est secundi testimonij eiusdem Augustini: quanquā ibi non dicit simpliciter Virginem mortuam fuisse propter peccatum, vt in argumēto citatur, sed cum addito, scilicet propter peccatum Adæ. Ambrosius verò, qui tertio loco penitur, eundem sensum patitur, quanquam re vera non dicat, prout refertur, carnem Christi in matre fuisse obnoxiam peccato, sed in parentibus, v. g. in Adamo, & alijs.

B Obseruandum verò est carnem Christi, quæ propriè significat corpus, vel humanitatem eius, non posse dici obnoxiam peccato, neque in se, neque in matre, neque in parentibus: quia ab illis non per seminalem rationem descendit, sed altiori modo. Vnde solum materialiter, vel (vt Augustin. loquitur) *secundum corpulentam substantiam in illis cōtinebatur*: solum ergo dixit Ambrosius carnem Christi, prout fuit in parentibus, seu potius ipsam carnem parentum, in qua caro Christi aliquo modo continebatur, fuisse peccato obnoxiam. Quarto vero, Euseb. Emisen. non magis fideliter refertur. Nō enim absolutè dicit neminem caruisse originali peccato, neque etiam Virginem. Sed verba eius sunt. *Per se neque ipsa Deipara immunis fuit*.

C Quod est verissimum, solus enim Christus per se, & vi sua immunis fuit. Dum verò hic author addit particulā, *per se*, satis indicat per Christum Virginem fuisse immunem. Quintus qui adducitur, est Anselmus, qui non solum de conceptione, sed etiā de natiuitate loquitur, & ideo eius verba in omni sententia expositione indigent. Deinde illa verba non sunt Anselmi, sed Bosij, qui ad Anselmum velut aliquid obijciens loquitur. Cui Anselmus nihil respondet, præterquam Virginem, ab omni labe fuisse mundatam, id est, præseruatam, vt commodè exponi potest ex doctrina eiusdem Ansel. lib. de cōceptu Virginali. c. 7. vbi dicit eum, qui ex semine, & cum libidine conceptus est, hoc ipso dici posse

Ansel.

posse in peccatis conceptum, quia inde habet necessitatem contrahendi peccatum, & quia ipse per se non potest habere iustitiam, quam deseruit in Adamo. Non ergo requirit ex vi illius locutionis peccatum re ipsa contractum, aut carentiam iustitiæ, sed necessitatem contrahendi peccatum, & indigentiam gratiæ Christi, ut cap. 8. explicat. Quid autem ipse de Virgine senserit, alijs locis satis explicuit, quæ in superioribus retuli. Sextus erat Bernardin. Senensius, qui aperte præmittit se velle ab hac quæstione abstinere, & ideo nihil in particulari dicit, sed generalibus utitur verbis. Sanctus autem Vincentius, qui septimo loco ponitur, nostram potius confirmat sententiam, ut ostensum est.

Alia testimonia, quæ in tertio ordine referuntur, optimè, & propriè de præseruatione intelliguntur, ut ipse etiam Caietanus falsus est. Oportet enim in hominis generatione duo distinguere, primum est ipsa conceptio feminis, quæ meritò, *immun-da* vocatur à Patribus, & *subdita peccatis*, quia fit cum libidine, & concupiscentia, & alijs imperfectionibus ex peccato contractis, & quia de se est veluti origo originalis culpæ. Alterum est corporis animatio, quæ est propria conceptio, de qua nunc agimus: & hæc, quanquam de se possit dici peccato obnoxia, tamen, si coniunctam habeat sanctificationem, non propriè dicitur immunda, quia per ipsam sanctificationem mūdatur, dicitur autem hæc sanctificatio propriè, *mundatio*, & *purgatio*, (quamuis sit etiam præseruatio) quia non solum habet pro termino à quo, simplicem negationem sanctitatis: sed etiam culpam, nõ quæ præcessit: sed quæ futura necessariò esset, nisi gratia præueniret. Propter hanc ergo causam dicunt Sancti Virginem fuisse *purgatam*, & *mundatam*, quanquam Nazian. non sine mysterio, *præpurgatam* dixerit.

Ex Patribus, qui ultimo loco referuntur, Gerardum videre non potui, neque Antonium Paduanum, nam in concionibus eius, quæ circumferuntur, nihil huiusmodi reperitur. Rupertum verò fateor illius fuisse sententiæ, & eius æqualem Bernardum, cuius ætate cœpit festum conceptionis celebrari: priuatim tamen, & sine Pontificia autoritate, propter quod (ut ipse expressè dicit) timuit ad illam sententiã accedere. Vnde si nunc viueret, & præsen-

tis Ecclesiæ faciem videret, & Romanorū Pontificum auctoritatem impensè fauentem huic sententiæ, dubium non est, quin illam veneraretur. Idemquæ existimandum est de D. Tho. qui tantum Ecclesiæ auctoritati, & consuetudini vbiquè defert, ut præferendam dicat cuiuscunque Doctoris sancti auctoritati, ut videre est. 2. 2. q. 10. arti. 12. & hac. 3. p. q. 68. arti. 10.

D. Thom.

Ultimo loco rationibus confirmanda est nostra sententia ex rei decentia, & sapientissima Dei prouidentia sumptis. Ut enim dixit Aug. lib. 3. de Lib. arbi. c. 5. *quidquid tibi vera ratione melius occurrerit, id scias fecisse Deum*. Quod tunc maximè verum est, quando contrarium aliquo modo incongruum, aut Deum minime decens apparet. Prima ergo ratio sumitur ex parte Christi Dei hominis, quatenus verus est filius Virginis. Decebat enim Deum puritatis, & sanctitatis amatorem talem sibi formare matrem, quæ omnino esset pura & sancta, & ab omni peccato aliena. Ad quod maximè confirmandum valent omnia, quibus, D. Tho. art. 4. probat in Virgine nullum fuisse actuale peccatum, & quæ citat ex secunda ad Corint. 6. *quæ conuentio lucis ad tenebras?* & Prouerb. 17. *Gloria filiorum patres eorum*, & Sapientiæ primo, *in maleuola animam non introibit sapientia, neque habitabit in corpore subdito peccatis*, & Cant. 4. *tota pu-chra es amica mea, & macula non est in te*. Maior enim macula est originale peccatum, quàm aliquod actuale, & magis facit subditum dæmoni. Confirmatur, si quis nobilitatis audus, & honoris posset sibi concedere, & eligere parentes, sine dubio eligeret, quantum posset, omni ex parte nobiles: ergo. Dices fortè, hoc tantum probare de eo tempore, quo Beata Virgo cœcepit filium, quia tunc oportuit, ut esset omnino pura. Tamen hoc falsum est, ut ex supra dictis constat. Aliàs ex hoc principio non posset probari, toto tempore vitæ ante conceptionem filij, fuisse præseruatam ab omni peccato veniali, & motu concupiscentiæ: & habuisse alia priuilegia gratiæ. Ad dignitatē ergo filij non tantum pertinet puritas matris eo tempore quo illum concepit: sed simpliciter toto vitæ tempore. Quod ita declaratur. Nam eo tempore, quo Beata Virgo concepta fuit, iam existerat persona illa, quæ eam sibi condebat, & preparabat in matrem: ergo ad prouidentiam eius

Quartū sum-damēum ex-ratione.

August.

Primatio.

D. Thom.

2. Cor. 6.

Prouerb. 17.
Sap. 1.

Canti. 4.

Obiectio.

Responsio.

& sapiē-

& sapientiam pertinuit, ex tunc illam præuenire, & purissimam custodire. Vt si filius Regis aliquam fœminam in suam sp̄sam educaret, omnem adhiberet curam, vt summa semper honestate, & nobilitate viueret. Et confirmatur tandem hæc ratio ex similitudine, quam esse oportuit inter filium, & matrem, præsertim in moribus, & gratia, & animæ, ac corporis puritate. Decuit ergo, vt in carentia originalis peccati essent similes, licet non æquales, est enim originale peccatum, *habitus dissimilitudinis ad Deū, homini ingenuus*, vt Dionys. loquitur. cap. 2. de Ecclesiast. Hierarch. huiusmodi habitum per Baptismum expelli dicens, & per gratiæ infusionem, quæ hominem facit similem Deo, non ergo decuit huiusmodi habitum, vel vno momento esse in Virgine, quam oportuit filio esse simillimam, cum illi data sit veluti in adiutorium simile sibi. Vnde Augusti. lib. de Assumptione Virg. c. 5. simili coniectura utitur, vt ostendat carnem Virginis non vidisse corruptionem, quia nec illam Christi caro vidit.

Dici potest, totam hanc rationem præcise consideratam rectè procedere, si aliud de priuilegium hoc non esset contra dignitatem Christi, vt est vniuersalis Redemptor. Propter hoc adiungitur secunda ratio, nam hoc ipsum priuilegium Virgini concessum maximè redudat in gloriam Christi, vt Redemptor est, & hanc eandem dignitatem non parum illiulat, ergo ex parte ipsius Christi nihil est, quod ad hanc veritatem credendam nõ inducat. Antecedens patet, quia vt supra dictum est ex Dionys. cap. 8. de Diuini. nomi. circa finem, & Augusti. circa id Psal. 85. *cruxisti animam meam ex inferno inferiori*. Duplex est redimendi modus, vnus erigendo lapsum, alter præueniendo iā iā lapsurū, ne cadat, iuxta illud Psal. 143. *Redimisti seruum tuum de gladio maligno*, id est, custodi ti, ne interficeretur. Ex his autem posterior modus est sine dubio opus maioris gratiæ, & beneuolentiæ, & cæteris paribus maioris efficacitæ, ac potestatis, ergo decuit, vt Christus matrem suam nobilissimo modo redimeret. Præsertim, quia ad gloriam Christi pertinuit vterque redemptionis modus. Nequè enim aliquis ita erit impius, vt neget, merita eius potuisse ad vtrumque sufficere, cum sint infinita, & multo efficaciora ad influendā gra-

tiam, quam peccatum Adæ ad culpam. Si autem fuerunt illa merita efficacia ad hunc effectum, oportuit sanè in aliquo manifestari, ergo maximè in matre eius, & vnice ac singulariter in illa, tum propter singularem cum Christo coniunctionem: tum quia proprio, ac singulari modo ad redemptionem cooperata est, illius pretium de sanguinibus suis quodammodo conferendo, quatenus ex illis caro Christi formata est. Propter quod, quamuis Christus hominum sit salus: tamen Beata Virgo singulari modo eum vocat *salutare suum*, Luc. primo. Quod benè confirmant verba sancti Bernardini Senen. sermo. 51. capit. 3. dicentis, Christum Dominum magis venisse in carne mortali pro Beata Virgine redimenda, quam pro omnibus hominibus, etiā si omnes simul cum illa conferantur, & propter hanc causam illam vocat *primogenitam Redemptoris*, & in hanc sententiā refert glossam in illud Cāt. 4. *Vulnerasti cor meū soror mea sponsa*.

Tertia ratio ex muneribus Virginis colligi potest. Dat enim Deus vnicuique gratiam eo tempore, modo, & perfectione, quo secundum rectam, & prudentem rationem maximè congruit fini, dignitati, & officio, in quo ab ipso Deo constituitur, vt disputat. prima sect. secunda explicatum est: sed prima dignitas Virginis fuit esse matrē Dei, quo titulo illi debetur maximus amor, & honor, & cū hac coniuncta est alia, scilicet singulari modo cooperari redemptioni: cui fini nihil potest magis esse contrarium, quam peccatum. Et ex his sequitur tertia scilicet, vt singulari modo sit domina omniū, & Regina Angelorum. Nam (vt rectè dixit Ansel.) *sicut Deus omnia creādo Pater est, & Dominus omnium: ita Beata Virgo suis meritis cuncta reparando Mater est, & Dominatrix rerum*, non decebat autem dominam esse inferiorem seruis, scilicet sanctis Angelis in perpetua sanctitate, & vitæ innocentia, ac puritate.

Et hinc cōcluditur quarta ratio in quodam principio supra posito fundata. Quia nullum gratiæ beneficiū alicui puræ creature collatum Virgini negatū est: sed creati in gratia est magnum gratiæ beneficiū quod Adæ, & Eux collatum est, & perfectā innocentia excludens omnem culpam communicata est Angelis: ergo vtrumque multò perfectius concessum est Virgini.

Nec

Merita Christi in Virgine redimenda qualiter eluxerint.

Luc. Bernardi. Senens.

Gloss. Cant. 4.

Tertia ratio.

Dignitas matris Dei quantitas.

Anselm.

Quarta ratio.

Dionys.

August.

2. Ratio.

Dionys.

August.

Duplex modus redemptionis.

Psal. 143.

Nec refert, quòd gratia præseruans à peccato statim contrahendo, nulli concessa sit: tùm quia hinc fit Virginem magis indiguisse hoc beneficio, quàm cæteros, ideòque potiori iure atque ratione illi fuisse tribuendum: tùm etiam, quia nihil mirum est, quòd aliquid maius matri, quàm cæteris concedatur.

Quinta ratio.

Quinta ratio fit. Quia Christus dispensauit cum matre in alijs legibus, vt in lege fomitis, in illa, *In dolore paries filios*, & in illa, *In puluerem reuertaris*, ergo multo magis oportuit, vt in hac lege cum illa dispensaret, qua omnes nascimur *filij iræ*, Quia non est minùs potens ad dispensandum in hac, quàm in cæteris, neque erat minor causa dispensandi, sed maior, cùm ad honorè matris, & filij hoc magis necessarium sit, quàm reliqua. Vnde non est mirum, quod dispensatio singularis sit, quandoquidem causa vnica est, & singularis, sicut etiam caruisse dolore in partu, & paulò post mortem resurgere ad perpetuam gloriam corporis, ac denique carere omni inordinato motu fomitis, propria, & singularia priuilegia sunt ipsius Virginis, vt etiam Bernard. notauit dicta Epist. 174. Ex quibus etiam veluti inductione quadam concluditur, mysteria gratiæ, quæ Deus in Virgine operatus est, non esse ordinarijs legibus metiendæ, sed diuina omnipotentia, supposita rei decentia, absque vlla Scripturarum cõtra dictione, aut repugnantia.

Bernard.

Sexta ratio confirmat præcedentem. Quia sicut maius malum est originale peccatũ, quàm corruptio carnis, vel similes defectus: ita præseruatio ab hac culpa erat bonum magis necessarium, magisque decens matrem Dei, quàm cætera omnia, cur ergo Deus, qui alia concessit, hoc negaret, cum neque ad Christi dignitatem pertineat, neque expediat: sic enim August. lib. de Assumptione. cap. 4. & 10. quanquam autoritate non cogeretur, propter solam vim rationum dixit, sentire se nõ posse carnẽ Virginis vermibus, & corruptioni fuisse traditam. Et si doctores catholici, qui de perpetua Virginitate Beatæ Virginis disputant, prudenter dicunt, quanquam nulla esset autoritas, rationibus satis posse cõuinci, cur non simili ratione sentiemus animam Virginis, nunquam fuisse aut dæmoni subiectam, aut peccati macula infectam? Quæ ratio ita commodè explicari,

August.

A & ponderari potest. Nam si Beatæ Virginis daretur optio, quid potius vellet, carere à principio originali culpa, an corpus suũ post mortem illæsum seruari, sine dubio illud primum eligeret. Imo addit Cordub. lib. primo, quæst. Theologic. q. 49. ad finẽ, potius eligere debuisset carere originali peccato, quàm esse matrem Dei. Quia si hæc præcise comparantur, magis est detestanda culpa, quàm quodlibet aliud malũ, seu quàm carentia cuiuscunque boni: ergo eadem ratione sapientissimus Deus, & filius Virginis, multò magis existimandus est, hoc malo illam liberalisse, quàm reliquis. Nec verisimile est subleuando Virginem ad tam excellens bonum, tantum tamque indecens malum in illa permisisse.

Cordub.

Septima ratio præcedentem declarat, & confirmat. Quia Deus non permittit ali-

Septima ratio.

B quod malum nisi propter aliquod maius bonum, vt docet Dionys. cap. 4. de Diuini. Nominib. & Augustinus saepe, qui ex infinita Dei bonitate, sapiẽtia, & potẽtia, id euidenter colligit, sed permittit in Virgine hũc lapsum, nec per se amabile est, nec vllum adfert bonum, sed potius multa bona iam explicata impediret. Dicit fortasse aliquis non esse hæc nouam permissionem præter eam, qua Deus permisit lapsum Adæ. Sed hoc nõ rectè dicitur. Quia diuina prouidentia, quæ ad omnia particularia descendit non tantum generatim, & confusè: sed etiam in indiuiduo, & sigillatim omnia disponit, vel permittit, & in singulis momẽtis omnium curam habet, & præsertim existimandum est, prouidentia valde specialem habuisse erga matrem suam, seu in illa condenda, & disponenda: non ergo est verisimile absque magna causa,

Dionys. August.

Obiectio.

Responsio.

C & necessitate permisisse, vt peccatum originale contraheret. Dicit aliquis potuisse hoc permitti ad maiorem Virginis humilitatem. Sed si hæc ratio esset valida, potius veniale, quàm originale peccatum permitendum fuisset. Quia verò illud magis voluntarium est, eo magis ad humilitatẽ conferre potest. Deinde, illa ratio ad vtrunque est inefficax. Quia perfectior modus obtinendi, seu exercẽdi humilitatẽ est, quando id fit ex perfecto lumine, & cognitione, quàm si fiat ex alicuius mali experientia. Quod humilitatis genus perfectissimum in Christo fuit, & illum Beatissima Virgo imitata est: & ideo non indiguit peccato

Obiectio.

Responsio.

cato

cato, propter humilitatis perfectionem.

Octava ratio.

Octava ratio potest ex effectibus colligi, duplices enim sunt effectus originalis peccati, alij culpam includunt, vel ad illam inclinant, vel indecentiam quandam ex illa contractam continent, alij sunt mere pœnales absque vlla indecentia. Priores non fuerunt in Virgine, & ideo caruit omni culpa actuali, inordinatoque motu etiã primo primo, & corpus eius propter eandem causam non fuit in cineres redactum. Si ergo hi effectus propter solam indecentiam, seu habitudinem ad culpam nō fuerunt in Virgine, multo minus fuit ipsa culpa. Et ideo dixit Augusti. supra, hos effectus præsertim fomitis, & actualis culpæ habere infallibilem cōnexionem cum originali culpa. Alij verò effectus, cum nihil indecens, sed solam pœnam afferant, permanserunt in Virgine, quia & ad conservandam fidem, & ad meriti augmentum, & ad maiorem cum Christo similitudinem conferunt, ut latè Damascenus tractat duabus orationib. de Assumptione. Nequē ex his effectibus colligi potest originalis culpa, quæ actu præcesserit. Quia sicut remisso nobis originali peccato relinquuntur hæ pœnæ propter supradictas causas: ita præservata Virgine ab originali culpa, nō fuit necessarium hos effectus impediri, nec de-
cui, ut dictum est.

Nona ratio.

Nona sumitur ex simili, nam Ioannes Baptista propter munus præcursoris, Christi quæ præsentiam, fuit sanctificatus in vtero matris: sed matris dignitas infinitè superat dignitatem præcursoris, & coniunctio Virginis cum Christo, & præsentia Christi in Virgine est longè altioris ordinis, & rationis, ut indicavit Angelus illo singulari verbo, *Dominus tecum*, ergo debuit Beata Virgo sanctificari non solum in vtero matris, sed etiam à principio suæ conceptionis, ut non solum in quantitate gratiæ, vel aliquali temporis acceleratione, sed etiam in privilegio veluti alterius rationis, superaret.

Decima ratio.

Decima ex alijs diuinæ gratiæ effectibus, quos Deus in ordine ad Incarnationē diuini Verbi operatus est. Nam ut pararet viam Christo, ante multa tempora quosdam homines singulariter elegit, eisquē abundatē gratiam contulit, vel ut essent, quasi ex primarijs Christi progenitoribus, quibus fieret peculiāris Christi promissio,

A vel ut Christi mysterium singulari reuelatione cognitum alijs prædicarent, & propter hanc etiam causam peculiarem populum elegit, & sanctificauit, magnisque donis, & beneficijs affecit, ut ex illo Christus nasceretur. Qui ergo credibile est, moram aliquam præstidisse Deum in sanctificanda, & præparanda ipsamet matre, ex qua proximè, & immediatè carnem erat sumpturus, & non potius statim à principio conceptionis domum suam sanctificasse? Præsertim cum aduersarij fateantur, vel eadem die, vel eadem hora, vel etiam immediate post primum instans hoc factum esse, & Spiritus Sanctus eadem facilitate potuerit in ipso primo momento gratiam infundere, & hoc sit magis cōsentaneum fini huius operis, ut declaratum est.

B Vndecimam rationem addere possumus ex parte aliorum hominum sumptā. Multum enim ad gloriam hominum, & ad cōplementum beneficiorum Dei erga illos spectat, ut non solum quædam natura humana in Christo, sed etiam aliqua creata persona humana fuerit perpetuò innocēs, & nūquam subdita dæmoni. Addo etiam, ad quandam consummatam diuinorum operum, ac Regni cœlestis perfectionem hoc pertinere: tum ob maiestatem, & dignitatem Regine: tum etiam, ut omnes modi gratiarum, & misericordiarum Dei in illo resplendeant.

Vndecima ratio.

C Duodecimò ita concludere possumus. Quia Theologi ad persuadendum fuisse in Virgine alias perfectiones, non vtuntur efficacioribus rationibus, quàm huiusmodi, quæ in decentia rei nituntur, & eas putant esse efficaces, quia debuit Beata Virgo esse idonea Dei mater. Cur ergo in præsentia materia non existimabimus eas efficaces, aut certe efficaciores? cum carentia peccati originalis, quæ suo modo substantiā vitæ spiritualis attingit, magis ad idoneā dispositionem matris Dei pertineat, quam alię perfectiones, quę licet decentes sint, per se tamē, & formaliter sanctitatem nō augēt, nec minuunt, ut sunt Virginitatis integritas in partu, carnis incorruptio, carētia omnis inordinati motus, &c. Et augetur vis huius rationis, quia si eis non obstantibus negatur hoc privilegiū esse Virgini concessum, debilitātur planè rationes omnes, quibus similes gratias aut de Virgine, aut de ipso Christo persuadere sole-

Duodecima ratio.

mus

mus. Quòd si dicatur alias gratias semper niti maiori aliqua autoritate: in primis estimamus non ita esse, si attēte, quæ diximus, ponderentur, & maxime si tēpora distinguantur, considereturque ætas illa, in qua. v. g. resurrectio, & assumptio Beatæ Virginis prædicari cœpit. Deinde (quidquid de autoritate sit, nunc de illa nō agimus, sed de rationū pondere, & efficacia.

13. Ratio.

Vltimo prudentem, & quasi practicam rationem ita conficio. Nam Ecclesia sua autoritate nobis concedit facultatem ita interpretandi scripturas, vt Virgine sub peccato re ipsa contracto non comprehendant, & non solum dat nobis licentiam bene, & digne sentiendi de puritate, & sanctitate Virginis, sed etiam nos inuitat, & concessis indulgentijs inducit: quis ergo potest recta ratione aliter de Virgine sentire, cum præsertim recta ratio, & pietas postulet, vt quam possimus, optimam estimationē de illa habeamus. Et vnusquisque ita esse debeat erga illam animatus, & affectus, vt si in eius arbitrio, & potestate situm esset, hanc gratiam, & priuilegium illi concedere non dubitaret. Ergo saltem in iudicio ferendo, quod nobis concessum est, euidenti ratione conuincimur, vt in illius fauorem inclinemur.

Responsio
ad argumen-
ta in opposi-
tum.
Virgo non
est simplici-
ter in se spi-
ritualiter
morta.

Tandem hoc idem suadent solutiones rationum contrariæ sententiæ, quæ ex dictis colligi facile possunt. Prima enim, quæ in redemptione fundatur, potius contrariū probat, vt vidimus. Secunda verò fundata in testimonio Pauli, solum probat Virgine fuisse mortuam in Adamo, non verò in se propter speciale priuilegium, loquendo de spiritali morte. Neque enim Caietano concedimus (quidquid ipse contēdat) absolutē, & simpliciter ita loquendum esse, Virginem fuisse spiritaliter mortuā, cum absolute nunquam caruerit spiritali vita, nec in se peccatum, & spirituales mortem contraxerit, cuius contrariū propositione illa, de indiuidua persona prolata, significatur. Secus vero est, si sit sermo cum illo addito, in Adamo, sic enim est vera locutio, quia solum significat secundum quid, & in alio fuisse mortuam. Neque refert Paulum simpliciter conclusisse, Ergo omnes mortui sunt: in generali enim locutione facilius hoc permittitur: tum, quia est locus priuilegio: tum etiam, quia ex contextu, & ex alijs locis facilis erat sensus, vt

A ad Rom. 5. sicut in Adam omnes moriuntur, Rom. 5. &c. Ad tertiam rationem iam dictum est, Christi meritum efficacius esse ad præseruandam matrem, quam fuerit radix infecta ad influendum peccatum. Quarta item ratio ex effectibus sumpta contrariū probat, vt vidimus. Sexta quæ fundatur in singulari Christi priuilegio, ex præcedentibus sectionibus expedita est, singulare enim priuilegium Christi est, sanctum esse ex vi conceptionis suæ, hoc autem non communicatur Virgini, sed quædam eius participatio, vt declaratum est. Quo loco optimè quadrant verba Vlpiani: in lege. *Vlpianus.* Princeps. ff. de legib. dicentis. *Princeps legibus subditus non est: Augusta verò licet sit subdita princeps tamen eadem priuilegia illi concedit, quæ ipse habet.*

B Ad quintam verò rationem, quæ aliam quæstiunculā indicat, scilicet, si Beata Virgo fuisset mortua ante Christum, quid futurum esset. In primis dicitur eandem interrogationem habere locū in omni sententia. Quia ad quæstionē hanc parum refert, quod B. Virgo fuerit à peccato præseruata, vel statim post conceptionē mundata. Secundo vero dicitur, data hypothefi, probabilius videri, in eo euentu descensuram fuisse in sinum Abrahæ, nec visurā fuisse Deū, donec Christus morte sua regni ianuā aperiret, iuxta legē Dei ordinariā. Ita docent D. Tho. hic art. 1. ad 3. & Alenf. 3. p. q. 9. m. 3. art. 2. §. 3. alij Doctores in. 3. d. 3. Cordub. lib. 1. q. 47. & probatur ex generalibus scripturæ sacræ regulis, adiuncta ratione, quia Adā peccādo sibi, & vniuerso generi humano regni cælestis ianuā occlusit, & ideo, donec satisfactum esset pro tota natura, nulli omnino patere potuit. Hæc autem ratio secundum legem communem, & ordinariam procedit.

C Dubitari autē posset, an in illo euentu dispensaturus esset Deus cū Virgine, est enim hoc verisimile, ne Dei mater omnino sancta, & innocēs post absolutā viā, in aliquo inferni loco detineretur, ne statim ad patriā euolaret. In quā sententiā videtur inclinare Scot. d. 3. q. 1. & Gerf. sermone quodā de Incarnatione, & in Parisiensi schola dicitur esse cōmunis. Aliūde verò nō videtur decere, vt anima aliqua foret perfecta Beata, & in statu omnino impassibili, antequā Christus pateretur, & anima eius ad illum statū perueniret. Deinde, quia cū

D illa

Si virgo ante Christum esset defuncta, in sinu descendisset Abrahæ.

D Thom.
Alenf.
Cordub.

Dubium.

Scot.
Gerf.

Responsio.

illa dilatio sit tantū quædā pœna, quæ sanctitatis, & amicitia diuinæ perfectionem nihil minueret, neq; indecens est, neq; incongruū, vt anima Virginis illam sustineret, veluti patienter expectans Christi animam, nolens perfectè beari, donec illa passionem suas finiret. Et hæc posterior sententia sicut cōmuniō est: ita & verisimilior; quanquam dicere possimus, sapiēter prouidisse Deum, ne similis euentus accideret, vt omnia incommoda cessarent.

S E C T I O VI.

Qua certitudine tenendum sit B. Virginem fuisse sine peccato conceptam.

Ratio dubitandi est, quia Ecclesia celebrando festum conceptionis, videtur canonizasse, seu autoritate sua declarasse Beatam Virginem fuisse sanctam in ipso conceptionis momento, ergo vel iam hoc est de fide, vel saltem tam certum, quā indubitatum est Summum Pontificem in canonizatione sanctorum errare non posse.

Propter hanc fortasse causam Hæretici huius temporis dicunt esse grauem culpā, & errorem contra fidem, festum conceptionis celebrare, vt refert Canis. lib. 1. c. 8. & Parua lib. 5. defensionis fidei, circa finē. Aliqui verò catholici iudicio prorsus contrario putant esse de fide sententiā à nobis supra definitam. Ita sentit Almain. de potestate Ecclesiæ. c. 16. Clithon. autem super Damasc. lib. 3. c. 2. dicit contrariam sententiā esse impiam, & contra Ecclesiæ definitionē. Titelman. verò Ioan. 2. ait non sine impietate pertinaciter defendi. Denique Parisienses in eadem dicuntur esse sententia propter Concilij Basil. autoritatem.

Tertia opinio est, hanc sententiā de immaculata Virginis conceptione, specie tantum esse piam, & probabilem, re tamen vera falsam, & ita incertam, vt nulla ratione possit Ecclesia illam definire. Ita Caietan. Opuscul. citato. c. 5. & Canus. lib. 4. de locis c. 4. & lib. 7. c. 3. & lib. 12. c. 11. Fundamentum est, quia Ecclesia sine Dei reuelatione non potest aliquid definire contra generales canones scripturæ, & cōmuniōrē Patrum sententiā, & expositionem.

Dico tamen primò veritatē hanc, scilicet, Virginem esse cōceptam sine peccato

A originali, posse definiri ab Ecclesia, quādo id expedire iudicauerit. Probatur, nam in primis, Ecclesiam posse controuersiam hanc in alterutram partem decidere, aperte supponunt Sixtus III. & Pius V. in suis decretis, & idem senserunt omnes Patres Concilij Basilienf. & docuit expresse Abulens. supra, & tandem Caietan. in fine opusculi negare non audet: sed nō potest terminare hanc litem definiendo contrariam sententiā, cū falsa sit: poterit ergo hanc nostram definire. Secundò hoc ita declaratur. Quia hæc veritas est supernaturalis, multum referens ad Ecclesiæ utilitatem, & pietatem, & peruenire res potest ad eū statum, in quo absque noua, & explicata reuelatione habeat Ecclesia sufficientia motiua ad veritatem hanc definiendam, ex implicita, & tacita Dei reuelatione sibi sufficienter proposita: ergo. Antecedens declaratur, quia sæpe Ecclesia sua autoritate, assilente sibi Spiritu sancto, similes controuersias definiuit, absq; noua reuelatione expressa, vt potest manifestis exemplis ostendi, in quæstione de habitibus infusis, de canonica autoritate aliquorum librorum sacræ scripturæ, de carentia omnis peccati venialis in ipsamet Virgine. Addi etiam potest exemplum de resurrectione eius, de gloriosa assumptione, & de sanctitate natiuitatis eius: ex his enim aliqua iam sunt de fide, alia verò sunt fidei proxima, & nullus dubitat, quin tandem possint definiri. Ad hanc definitionem satis est, vt aliqua supernaturalis veritas in traditione, vel scriptura implicitè contenta sit, vt crescente communi consensu Ecclesiæ, per quam sæpe Spiritus sanctus traditiones explicat, vel scripturam declarat, tandem possit Ecclesia definitionem suam adhibere, quæ vim habet cuiusdam reuelationis, respectu nostri, propter infallibilem Spiritus sancti assistentiam. Quòd autem hæc veritas huius ordinis sit, facile hoc modo declaratur. Quia sæpe in scriptura indicata est, vt vidimus: deinde ab antiquissimis Patribus, & (vt creditur) etiam ab Apostolis est tradita. Ad hæc vniuersali Ecclesiæ consensione paulatim recipitur non sine magno animarum fructu, nec sine motione (vt creditur) Spiritus sancti, qui plenitudinem gratiæ Virginis ita esse intelligendam, sensum Ecclesiam docet. Potest igitur

Sixtus. III.
Pius. V.
Conc. Bas.
Abulens.
Caietan.

Canis.
Parua.

Almain.
Clithon.
Titelman.

Caiet.
Canus.

Quid nam
necessarium
sit, vt quid
piam ab Ec-
clesia defini
ri possit.

igitur hic Ecclesiæ consensus ita crescere, ut tandem possit Ecclesia absolute, & simpliciter rem definire, neque contraria sententia habet probabile fundamentum.

Dico secundò hætenus nihil esse in hac controuersia ab Ecclesia definitum, ideoque sententiam nostram non esse de fide. Hæc conclusio colligitur ex concilio Trident. Et ex decretis Sixti. IIII. & Pij. V. & constat, quia nulla extat talis definitio. Nam concilium Basiliense nec propriam & expressam definitionem edidit, neque illud concilium habet certam, & infallibilem auctoritatem. Addo, neque ex festi celebritate colligi posse tantam certitudinē, quanta in alicuius sancti canonizatione esse solet, quia ipsemet Pontifex, qui hoc festum approbat, declarat se solum probare sententiam illam ut piam, magisque probabilem. Quod satis est, ut pie, & sine ullo periculo possit hoc festum celebrari, quia primario fundatur in sanctitate Virginis, consequenter verò respicit circumstantiam temporis, ut pie creditam. Et idē dicendum est, de approbatione Religionis, quæ in honorem conceptionis facta est. Aliæ verò reuelationes supra relatæ non satis sunt certæ, nec sufficienter propositæ, ut ad certam fidem faciendam sufficiant.

Dico tertio non posse verè dici impiū, aut temerarium asserere, Virginem fuisse conceptam in peccato originali: tum quia Pontifices declararunt, non esse peccatum graue illam opinionem defendere, & tenere, ut patet ex extrauag. Sixti. IIII. & ex motu proprio Pij. V. anni. 1570. Si autem illa sententia esset temeraria, vel impia, cum materia sit valde grauis, peccatum graue esset eam defendere, tum etiam quia sententia illa habet graues auctores, & fundamenta, propter quæ saltem superioribus temporibus fuit satis probabilis, & nūc etiam vtrunque tolerabilis est, & probabilis. Vbi obseruandum est, falso Medinam hoc loco docere, Ecclesiam, vel Pontifices tradere hæc opinionem esse probabilem, nunquā enim hoc dicunt, sed solum non esse erroneam, neque esse peccatum mortale illam asserere. Quod valde diuersum est. Adde, quod in vno tempore est probabile, discursu temporis posse improbabile fieri.

Dico quartò sententiam asserentē beatam Virginem fuisse immunem ab originali culpa consentaneam magis esse non

A solum rationi, sed etiam sanctorum Patrum doctrinæ, & Ecclesiæ auctoritati, ut ex supra tractatis satis constat. Quo circa iam hoc tempore existimo sententiā hæc, tam esse probabilem, quā intra latitudinem opinionis esse potest. Quia reuera Sixtus quartus plurimum illi fauet, cuius decretum concilium Tridentinum approbat, & tota Ecclesia in illam vehementer inclinatur, quod fit, ut contraria sententia nullo vel firmo, vel satis apparenti fundamento iam niti possit.

Ultimò tandem aduerto, ex præcepto Pij. V. non licere, vulgari sermone ad populum de hac controuersia disputare, quæ lege non prohibemur veritatem hanc simpliciter docere, confirmare ac persuadere, sed interdicitur solum disputatio, controuersia, & contentio. Prohibitum etiam est sub poena excommunicationis latæ sententiæ, nequis alterutram istarum opinionum damnet, ut errorem in fide, aut eius assertores dicat mortaliter peccare: quod intelligendum puto per se, seu ex vitalis assertionis. Nam ratione scandali posset quis interdum peccare, intempestiuè tragedias excitando, ex quibus facile generantur odia, contentiones, & similia incommoda, quæ iuxta debitum charitatis ordinem vitanda sunt.

Ex hac vero Ecclesiæ prohibitione colligit Cast. lib. 1. de iust. her. pun. c. 8. Hæc reticere eū, qui pertinaciter asserit alteram ex his sententijs esse de fide, quia huiusmodi homo in fide errat, asserendo esse certum, quod Ecclesia declarat esse incertum. Sed hæc sententia non placet. Quia is non errat in ijs, quæ Deus reuelauit, nec Ecclesia dicit esse reuelatū à Deo, aut esse de fide, hoc esse incertū. Sed solū docet ita esse, ex ipsa rerū euidētia, præcipitque ita doceri ad scandala, atque schismata vitanda: esset ergo ille temerarius, & inobediēs, non tamen hæreticus.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum per sanctificationem fuerit beata Virgini fomes totaliter sublatus.

A D tertium sic proceditur. Videatur, quod beata Virgo non fuerit emundata ab infectione fomitis. Sicut enim

Quanta probabilitas in opinione de immaculata conceptione Virginis.

Decretum Pij. V.

Concil. Trident.

Sixt. 4.

Pius V.

Asserere Virginem fuisse se in originali peccato conceptam non est temerarium. Sixti. 4. Pius V.

154
3. d. 3. q. 1.
ar. 2. & ibi
de in expo-

*fructione pri-
ma partis
sex. Et op.
3. c. 231.*

enim pœna originalis peccati est fomes, qui cōsistit in inferiorū viriū rebellionē ad rationē, ita etiā pœna originalis peccati est mors, & cæteræ pœnalitates corporales. Sed B. Virgo fuit subiecta huiusmodi pœnalitatibus. Ergo etiā fomes ab ea totaliter remotus nō fuit. ¶ 2. Præterea, secundæ ad Corint. 12. dicitur. Virtus in infirmitate perficitur: & loquitur ibi de infirmitate fomitis, secundū quā patiebatur stimulū carnis. Sed nihil quod pertinet ad perfectionem virtutis, fuit Beatæ Virginis subtrahendum. Ergo non fuit B. Virginis totaliter subtrahendus fomes. ¶ 3. Præterea, Damascen. dicit, quod in B. Virginem superuenit Spiritus Sanctus purgans eam ante conceptionem filij Dei. Quod non potest intelligi nisi de purgatione à fomite: nā peccatū non fecit, vt Augusti. dicit in lib. de Natura, & gratia. Ergo per sanctificationē in vtero nō fuit liberē mū data à fomite. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Cantic. 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Fomes autem ad maculam pertinet, saltē carnis: ergo in B. Virgine fomes non fuit.

Respondeo dicendum, quod circa hoc sunt diuersæ opiniones. Quidam enim dixerunt, quod in ipsa sanctificatione Beatæ Virginis, qua fuit sanctificata in vtero, totaliter fuit ei fomes subtractus. Quidam verò dicūt, quod remansit fomes quātum ad hoc, quod facit difficultatem ad bonum, sublatus tamen fuit quantum ad hoc, quod facit pronitatem ad malum. Alij verò dixerunt, quod sublatus fuit fomes, in quātum pertinet ad corruptionē personæ, prout impellit ad malum, & difficultatem facit ad bonum: remāsit tamen in quantum pertinet ad corruptionem naturæ, prout scilicet, est causa traducendi originale peccatum in prolem. Alij vero dicunt, quod in pri-

A ma sanctificatione remansit fomes, secundū essentiā, sed ligatus, in ipsa autē conceptione filij Dei fuit totaliter sublatus. ¶ Ad horū autem intellectum oportet cōsiderare, quod fomes nihil est aliud, quā inordinata concupiscētia sensibilis appetitus: habitualis tamen, quia actualis concupiscētia est motus peccati. Dicitur autē concupiscētia sensualitatis esse inordinata, in quantum repugnat rationi, quod fit in quantum inclinatur ad malum, vel difficultatē facit in bono. Et ideo ad ipsam rationē fomitis pertinet: quod inclinet ad malū, vel difficultatem faciat in bono. Vnde ponere quod remanserit fomes in B. Virgine nō inclinans ad malum, est ponere duo opposita simul. Si militer etiam videtur oppositionē implicare, quod remāserit fomes, in quātum pertinet ad corruptionē naturæ, non autem in quātum pertinet ad corruptionē personæ. Nā secūdū Augusti. in lib. de Nup. & concupiscētia. libido est, quæ peccatū originale trāsmittit in prolem. Libido autem importat inordinatam concupiscētiā, quæ nō totaliter subditur rationi. Et ideo si totaliter fomes subtraheretur, in quantum pertinet ad corruptionem personæ, nō posset remanere, in quantum pertinet ad corruptionē naturæ. ¶ Restat ergo vt dicamus, quod vel totaliter fomes fuerit ab ea sublatus per primam sanctificationē, vel quod si remāserit, quod fuerit ligatus. Posset enim intelligi, quod totaliter fuerit sublatus fomes hoc modo, quod præstitum fuerit B. Virginis ex abūdantia gratiæ descendētis in ipsam, vt talis esset dispositio viriū animæ in ipsa, quod inferiores vires nunquam mouerentur sine arbitrio rationis, sicut dictum est fuisse in Christo, quæ cōstat peccati fomitem nō habuisse, & sicut fuit in Adā ante peccatum per originalem iustitiam. Ita quod

lib. 4. art. 15.

6. 3. 6. to. 7.

24. 1074

9. 5. 411. 23

quod quantū ad hoc gratia sanctifica-
tionis in Virgine habuit vim origina-
lis iustitiæ. Et quamuis hæc positio ad
dignitatem Virginis matris pertinere
videatur, derogat tamen in aliquo dig-
nitati Christi, absq; cuius virtute nul-
lus à prima damnatione liberatur. Et
quamuis per fidem Christi, aliqui an-
te Christi incarnationem sint secūdū
spiritum ab illa dānatione liberati: ta-
men quod secūdū carnem aliquis ab
illa damnatione liberetur, nō videtur
fieri debuisse, nisi post incarnationem
eius, in qua primo debuit immunitas
dānationis apparere. Et ideo sicut an-
te immortalitē carnis Christi resur-
gentis, nullus adeptus fuit carnis im-
mortalitātē: ita incōueniēs esse vide-
tur dicere, quod ante Christi carnem,
in qua nullū fuit peccatū, caro Virgi-
nis matris eius, vel cuiuscunque alter-
ius, fuerit absque fomite, qui dicitur
lex carnis, siue mēbrorum. Et ideo vi-
detur melius dicēdū, quod per sancti-
ficationem in vtero nō fuerit sublatus
B. Virgini fomes secūdum essentiam,
sed remanserit ligatus, non quidē per
actum rationis suæ, sicut in viris san-
ctis, quia non statim habuit vsum libe-
ri arbitrii, adhuc in ventre matris exi-
stens, hoc enim est speciale privilegiū
Christi: sed per abundantiam gratiæ,
quā in sanctificatione recepit, & etiā
perfectius per diuinam prouidentiam
sensualitatem eius ob omni inordina-
to motu prohibētem. Postmodum ve-
rō in ipsa conceptione carnis Christi,
in qua primo debuit refulgere pecca-
ti immunitas, credendum est, quod ex
prole redundauerit in matrem, totali-
ter fomite substracto. Et hoc figura-
tur Ezech. 43. vbi dicitur: Ecce gloria
Dei Israël ingrediebatur per viā oriē-
talem, id est, per Beatam Virginem,
& terra, id est caro ipsius, splendebat à
maiestate eius, scilicet Christi.

A Ad primū ergo dicendum, quod
mors, & huiusmodi pœnalitates, de se
nō inclināt ad peccatū. Vnde etiā Chri-
stus licet assumpserit huiusmodi pœ-
nalitates, fomitem tamen nō assumpsit.
Vnde etiam in B. Virgine, vt filio con-
formaretur (de cuius plenitudine gra-
tiam accipiebat) primò quidem fuit
ligatus fomes, & postea sublatus, non
autem liberata fuit à morte, & alijs hu-
iusmodi pœnalitatibus. ¶ Ad secūdū
dicendū, quod infirmitas carnis ad fo-
mitē pertinens, est quidē in sanctis vi-
ris perfectæ virtutis occasio, nō tamē
causa sine qua perfectio haberi nō pos-
sit. Sufficit autē in B. Virgine ponere
perfectā virtutem ex abundantia gra-
tiæ, nec oportet in ea ponere omnē oc-
casionem perfectionis. ¶ Ad terriū di-
cendum, quod Spiritus Sāctus in Bea-
ta Virgine duplicē purgationē fecit.
Vnam quidē quasi pręparatoriam ad
Christi conceptionem, quæ nō fuit ab
aliqua impuritate culpæ vel fomitis:
sed mentē eius magis in vnū colligēs,
& à multitudine sustollēs. Nā & Ange-
li purgari dicūtur, in quibus nulla im-
puritas inuenitur: vt Diony. dicit. 6. c. *c. 6. par. 3. d. medio.*
Eccles. hierar. Aliā verò purgationem
operatus est in ea Spiritus Sāctus me-
diatē cōceptione Christi, quæ est Spi-
ritus Sancti op^o. Et secūdū hoc potest
dici, quod purgauit eam totaliter à fo-
mite.

COMMENTARIUS.

Refert D. Thomas quatuor sen-
tentias, quarū postremā eligit,
& alias refutat. Prima est, Bea-
tæ Virgini fuisse sublatū fomi-
tē a principio, quatenus ad malū inclināt,
nō verò quatenus operationē boni diffici-
lē reddit. Quā sententiā ait D. Tho. repug-
nātia dicere, quia propria ratio fomitis in
hoc cōsistit, vt inclinet ad malum, & inde
est, vt difficultatē faciat in bono. Sed respō-
deri posset, non esse de ratione fomitis: vt
vtrūq; illorū effectū efficiat, sed habere ve-
luti extensionē quādā in obiectis, vel effe-

Obiectis.

etibus suis, & ideo posse tolli quoad vnum effectum, & non quoad alium: præsertim quia non semper difficultas in bono oritur ex propensione ad malum, sed ex natura talis obiecti, vel materiæ, vel ex inclinatione ad aliud cōnaturale bonum, ut difficultas ieiunij oritur ex naturali appetitu cibi, non inordinata, sed bona. Et sæpe opus virtutis fit difficile propter corruptibile corpus, quod lassatur absque inclinatione ad malum. Respondeatur distinguendam esse difficultatem in actu virtutis, quam habet ex se, & ex obiecto, ab illa, quam habere potest ex repugnantia appetituum, vel habituum operantis: prior non spectat ad fomitem, etiam si interdum oriatur ex mortali corpore, vel ex natura appetitus, cuius actio, vel passio est materia virtutis: ut difficile est pati mortem acerbam, sustinere grauem dolorem, potum amarissimum degustare, quæ difficultas etiam in Christo fuit: posterior autem difficultas dupliciter inueniri potest, primo ex deliberatione, & consensu operantis, qui permittit inferiorem appetitum explicare naturalem propensionem in aliquo motu, & hoc etiam non pertinet ad fomitem: cum non sit præter rationis ordinem, neque difficultatem augeat, quæ in re ipsa est, sed tantum ostendat illam. Quomodo se gessit Christus, quando orabat, *Pater si possibile est*. Alio modo potest contingere hæc difficultas ex inordinato motu, & repugnantia appetitus, & hæc proprie pertinet ad fomitem. Quia ut supra, (cum de Christo disputarem, dixi) fomes nihil aliud est, quam quædam inordinatio appetitus veluti proxime dispositi ad operandum præter rationis ordinem. Et quanquam imperfectio fomitis maxime appareat in motibus, quibus ad malum inclinatur: tamen etiam si versentur circa bonum naturæ conueniēs, hoc ipso, quod rationem præueniunt, & inordinate fiunt, ad fomitem pertinent.

Qua propter potentia, quæ huiusmodi motus patitur, de se indifferens est, ut tam ad malum, quam ad bonum inclinet, quia non mouetur ab aliquo principio, quod inter bonum, & malum discernat, sed ab obiecto sensibili, quod de se æque mouet, etiam si rationi contrarium sit, & ideo recte D. Thom. dixit non posse auferri fomitem, ut difficultatem efficit in bono operando, nisi etiam auferatur, ut inclinatur ad

malum. Quod potissimum verum est, si intrinsecam appetitus dispositionem consideremus, extrinsece enim posset Deus impedire omnem motum fomitis circa mala obiecta, permittendo illum circa bona, id vero solum esset per extrinsecam prouidentiam, vel negando concursum. Sed hic modus est imperfectus, & in Virgine locum non habuit.

Secunda sententia, quam D. Thom. refert, asserbat Virgini sublatum esse fomitem, ut ad personam pertinet: non vero, ut spectat ad corruptionem naturæ, & est causa traducendi originale peccatum. Quam sententiam ex parte docuit Alen. 3. part.

quæst. 9. m. 2. arti. 1. qui hoc modo opinatur de tempore ante incarnationem, D. Tho. vero existimat esse in illis dictis repugnantiam, quia per libidinem traducitur originale peccatum, teste Augusti. lib. 1. de nuptijs. c. 24. & lib. 2. cap. 16. extincto autem fomite quoad personam, tollitur inordinata libido: ergo tollitur ratio traducendi originale peccatum, ergo necessario extinguitur fomes etiam quoad corruptionem naturæ. Vnde sentit D. Tho. utroque modo extinctum fuisse fomitem in Virgine, quando illi ablatus est. Sed difficilis est hæc ratio, & sententia D. Thomæ, quia fomitem extingui quoad corruptionem naturæ nihil aliud esse videtur, quam personam esse ita dispositam, ut licet filium generet, vel concipiat, in illum non transfundat originale peccatum. Sed hoc modo non necessario tollitur fomes quoad naturam, licet tollatur quoad personam. Nam licet demus ita fuisse extinctum fomitem

in Virgine, ut sine ullo inordinato libidinis motu, posset etiam naturali modo concipere, sicut fieret in statu innocentie, & est probabile, ut docuit Abulen. paradoxa prima. cap. 40. & 41. & Cordu. dicto lib. 1. quæstio. 45. quanquam (inquam) hoc demus, nihilominus proles sic concepta per feminalem generationem ex vi conceptionis esset obnoxia originali peccato: tum quia hoc potissimum transfunditur ex vi paterni seminis: tum etiam quia simpliciter trahitur ex peccato Adæ per naturalem originem ab illo ductam.

Non vero pendet ex sanctitate, aut perfectione proximi parentis, ut late docet. Augustinus libro de peccato originali, cap. 33. & lib. 1. de nuptijs. c. 26. & li. 2. c. 27. & ideo

Responsio.

Peccati fomes quid sit.

Alen.

Per libidinem peccatum originale traducitur.

August.

Abulen. Cordub.

August.

& ideo non video, quo modo propriè auferri possit fomes in ordine ad naturæ corruptionem, quantumvis extinguatur in ordine ad personam. Quod satis probabiliter docuit Albert. in. 3. d. 3. q. 6. negans fuisse extinctum fomitem in Virgine, respectu corruptionis naturæ. Quod verum esse existimo quantum ad communem legem generandi filiū in originali peccato, si ex humano semine illū conciperet, quāquam, quoad propriū sensum inordinatæ concupiscentiæ, quæ propriè nomen fomitis meretur, omnino illi fuerit sublatu, vt dicemus.

Tertia sententia à D. Tho. relata est, in prima sanctificatione fuisse Virgini fomitem extinctum, quæ illi etiam non placet. Quarta, quam eligit est, in prima sanctificatione fuisse ligatum, in secunda verò, id est, in conceptione filij fuisse extinctum. Sed hæc D. Tho. sententia habet magnam difficultatem, quam statim disputabimus. Solutiones argumentorum non indigent expositione.

ARTICVLVS. IIII.

Virum per huiusmodi sanctificationem fuerit consecuta, vt nunquam peccaret.

D quartū sic proceditur. Videtur, quod per sanctificationem in vtero non fuerit Beata Virgo præseruata ab omni peccato actuali. Quia vt dictum est, post primam sanctificationem fomes peccati remansit in Virgine. Motus autem fomitis, etiam si rationem præueniat, est peccatum veniale, licet leuissimū: vt August. dicit in lib. de Trinit. Ergo in B. Virgine fuit aliquod peccatum veniale. ¶ 2. Præterea. Super illud Luc. 2. Tuam ipsius animā pertransibit gladius, dicit August. in quæst. veteris & noui Testamēti, quod Beata Virgo in morte Domini, stupore quodā dubitauit. Sed dubitare de fide, peccatū est. Ergo B. Virgo nō fuit præseruata immunis ab omni peccato. ¶ 3. Præterea,

A Chrysost. super Matth. exponēs illud, Ecce, mater tua, & fratres tui foris stant, quærentes te, dicit. Manifestum est, quod solū ex vana gloria hoc faciebant. Et Ioan. 2. super illud. Vinum nō habent, dicit idē Chrys. quod volebat illis ponere gratiā, & seipsam clariorē facere per Filiū: & fortassis quid humanū patiebatur, quemadmodū & fratres eius dicentes. Manifesta te ipsum mundo. Et post pauca subdit. Nōdū enim, quā oportebat, de eo opinione habebat. Quod totū cōstat esse peccatum. Ergo B. Virgo non fuit præseruata immunis ab omni peccato. ¶ Sed contra est, quod Aug. dicit in lib. de natu. & grat. de sancta Virgine Maria propter honorē Christi, nullam prorsus cū de peccatis agitur, habere volō quæstionē. Inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatū fuerit ad vincendū ex omni parte peccatū, quod concipere ac parere meruit eū, quem constat nullum habuisse peccatum.

Respondeo dicendū, quod illos, quos Deus ad aliquid eligit, ita præparat & disponit, vt ad id, ad quod eliguntur, inueniantur idonei, secundum illud secundæ ad Corin. 3. Idoneos nos fecit ministros noui Testamenti. Beata autē Virgo fuit electa diuinitus, vt esset mater Dei: & ideo nō est dubitandum quin Deus per suā gratiā eam ad hoc idoneā reddiderit, secundū quod Angelus ad eā dicit, Inuenisti gratiam apud Deum: ecce concipies, &c. Non autē fuisset idonea mater Dei, si peccasset aliquādo: tū quia honor parentū redūdat in prole, secundū illud Prouerb. 17. Gloria filiorū, patres eorū: vnde & per oppositū, ignominia matris ad filiū redundasset: tum etiam, quia singularem affinitatē habuit ad Christū, qui ab ea carnem accepit, dicitur autē secundæ ad Corin. 6. Quæ conuentio Christi ad Belial? tum etiam, quia sin-

gulari modo Dei filius, qui est Dei sapiëntia, in ipsa habitauit: non solū in anima, sed etiam in vtero. Dicitur autem Sap. 1. In maleuolam animā nō introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Et ideo simpliciter fatendum est, quod beata Virgo nullū actuale peccatū cōmisit, nec mortale, nec veniale: vt sic in ea impleatur quod dicitur Cant. 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.

Ad primū ergo dicendum, quod in beata Virgine post sanctificationem in vtero remansit quidem fomes peccati, sed ligatus: ne scilicet prorumperet in aliquem motum inordinatū, qui rationē pręueniret. Et licet ad hoc operaretur gratia sanctificationis: non tamen ad hoc sufficiebat: alioquin virtute illius gratiæ hoc ei fuisset præstitum, vt nullus motus posset esse in sensualitate eius, nisi ratione præuentus: & sic fomite non habuisset, quod est contra supra dicta. Vnde oportet dicere, quod cōplementum illius ligationis fuit ex diuina prouidentia, quæ non permittebat aliquem motū inordinatū ex fomite prouenire. ¶ Ad secundum dicendū, quod illud verbū Simeonis, Origenes, & qui dam alij doctores exponunt de dolore, quem passa est in Christi passione. Ambrosius autem per gladiū dicit significari prudentiam Mariæ, non ignorā mysteriorij cœlestis: viuū est enim verbū Dei & validum, & acutius omni gladio acutissimo. ¶ Quidam verò per gladium dubitationem intelligunt. Quæ tamen non est intelligenda dubitatio infidelitatis, sed admirationis & discussionis. Dicit enim Basiliius in Epistola ad Optimū quod beata Virgo assisistēs cruci, & aspiciens singula post testimonium Gabrielis, post ineffabilem diuinæ cōceptionis notitiā, post ingentē miraculorū ostensionem, animo fluctuabat, ex vna scilicet parte vidēs eū pati ab-

iecta, & ex alia parte considerans eius mirifica. ¶ Ad tertium dicendum, quod in verbis illis Chrysostomus excessit. Possunt tamen exponi, vt intelligatur in ea Dominum cohibuisse nō inordinatum inanis gloriæ motum quantum ad ipsam, sed id, quod ab alijs posset æstimari.

COMMENTARIVS.

Respondet D. Tho. affirmatiue. Quam conclusionem efficacissime probat in corpore articuli, & adeo clarē, vt nulla expositione indigeat. De quibusdam verò sanctorum testimonijs, quæ in solutionibus argumētorum explicat, dicemus latius in disputatione sequenti.

ARTICVLVS QVINTVS.

Vtrum beata Virgo per huiusmodi sanctificationem adepta fuerit plenitudinem omnium gratiarum.

Ad quintum sic proceditur. Videtur quod beata Virgo per sanctificationem in vtero, nō obtinuerit gratiæ plenitudinem, siue perfectionē. Hoc enim videtur pertinere ad priuilegiū Christi, secundū illud Ioan. 1. Vidimus eum quasi vnigenitum à Patre, plenū gratiæ & veritatis. Sed ea quæ sunt propria Christi, nō sunt alteri attribuēda, ergo beata Virgo plenitudinē gratiarū non accepit in sanctificatione. ¶ 2. Præterea. Ei quod est plenum & perfectū nō restat aliquid addendum: quia perfectū est cui nihil deest: vt dicitur in tertio Phys. Sed beata Virgo postmodū additionē gratiæ suscepit, & quādo Christum concepit (dictum est enim Luc. 1. Spiritus sanctus superueniet in te) & iterum quando in gloria est assumpta. Ergo videtur quod nō habuerit in sua prima sanctificatione plenitudinē gratiarum. ¶ 3. Præterea, Deus non facit aliquid frustra, vt dicitur in 1. de cœlo, Frustra autem habuisset quasdam

156

3. di. 3. q. 1.
ar. 2. q. 3. c.
et di. 13.
q. 1. ar. 2. q.
1. c. Et opus.
8. Et opus.
60. c. 3. c.
2. Et Ioan.
16. c. 3. Et
Ro. 8. le. 5.
co. 1. f.

1. 3. tex. 63.
et 64. 10. 2.

li. 1. tex. 31.

gra-

In corp. &
arti. præce.

No. 18. in
Luc. in me-
dio, & de in-
ceps, to. 3.
Amb. lib. 2.
in Luca. in
a. c. inus tit.
est de Si-
meone, &
Anna. 10. 5.

li. 1. 1. 1. 1.
59. tom. 2.

gratias, cum earum vsum nunquā exerceat: nō enim legitur aut docuisse, quod est actus sapientiæ: aut miracula fecisse, quod est actus gratiæ gratis datæ, non igitur habuit plenitudinem gratiarum.

771
1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1. 1.

¶ Sed contra est, quod Angelus ad eā dixit Lucæ. 1. Ave gratia plena. Quod exponēs Hiero. in sermo. de Assumptione dicit, Bene gratia plena: quia cæteris per partes præstatur, Mariæ verò se totā simul infudit gratiæ plenitudo.

¶ Respondeo dicendum, quod quāto aliquid magis appropinquat principio in quolibet genere, tanto magis participat effectū illius principij, vnde Dionys. dicit. 4. c. Cœl. hierar. quod Angeli qui sunt Deo propinquiore, magis participant de bonitatibus diuinis, quā homines. Christus autem est principium gratiæ, secundum diuinitatem quidem autoritatiue, secundum humanitatem verò instrumentali: vnde & Ioann. 1. dicitur, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Beata autē virgo Maria propinquissima Christo fuit secundum humanitatem: quia ex ea accepit humanam naturam. Et ideo præ cæteris maiorem debuit à Christo gratiæ plenitudinem obtinere.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod unicuique à Deo datur gratia secundū hoc ad quod eligitur. Et quia Christus, in quantū est homo, ad hoc fuit prædestinatus & electus, vt esset filius Dei, in virtute sanctificandi, hoc fuit sibi propriū vt haberet talem plenitudinē gratiæ, quod redūderet in omnes: secundū quod dicitur Ioann. 1. De plenitudine eius nos omnes accepimus. Sed beata Virgo Maria tantā gratiæ obtinuit plenitudinem, vt esset propinquissima auctori gratiæ: ita quod eū qui est plenus omni gratia, in se reciperet, & eum pariendo, quodammodo gratiam ad omnes deriuaret.

¶ Ad secundum dicendum, quod in rebus naturalibus, primò quidem est perfectio dispositionis, putā cū materia est perfecte ad formam disposita. Secūdo autem est perfectio formæ, quæ est potior, nam & ipse calor est perfectior, qui provenit ex forma ignis, quā ille qui ad formā ignis disponebat. Tertiò autem est perfectio finis: sicut ignis perfectissimè habet proprias qualitates, cū ad locum suum peruenerit. Et similiter in B. Virgine fuit triplex perfectio gratiæ. Prima quidem quasi dispositiua, per quam reddebatur idonea ad hoc, quod esset mater Christi: & hæc fuit perfectio sanctificationis. Secunda autem perfectio gratiæ fuit in B. Virgine ex præsentia filij Dei in eius utero incarnati. Tertia autē est perfectio finis, quā habet in gloria. Quod autem secunda perfectio sit potior quā prima, & tertia quā secunda, patet quidem vno modo per liberationē à malo. Nā primò in sua sanctificatione fuit liberata à culpa originali: secūdo in conceptione filij Dei, fuit totaliter à fomite mundata: tertiò verò in sui glorificatione, fuit liberata etiā ab omni miseria. Alio modo per ordinem ad bonum. Nā primò, in sua sanctificatione adepta est gratiā inclinantem eam ad bonū: in conceptione autē filij Dei cōsummata est eius gratia confirmans eam in bono, in sui verò glorificatione cōsummata est eius gratia perficiens eam in fruitione omnis boni. ¶ Ad tertiū dicendū, quod non est dubitandū, quin B. Virgo acceperit excellenter donum sapientiæ, & gratiam virtutum, & etiam gratiā Prophetiæ: non tamen accepit vt haberet omnes vsus harū, & similium gratiarū, sicut habuit Christus, sed secundū quod conueniebat conditioni ipsius. Sapientiæ enim vsum habuit in contemplando, secundū illud Luc. 2. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, confe-

rens in corde suo. Non autem habuit A
vsum sapientiæ quantum addocendū:
quia hoc non conveniebat sexui mulie
bris secundum illud. 1. ad Timot. 2. do
cere autem mulieri non permitto. Mi
raculorum autem vsum sibi non compe
tebat dum viueret: quia tunc temporis
confirmanda erat doctrina Christi mi
raculis, & ideo soli Christo & eius disci
pulis, qui erant baiuli doctrinæ Chri
sti, conveniebat miracula facere. Prop
ter quod etiam de Ioanne Baptista dici
tur Ioannis. 10. quod signum fecit nul
lum: vt scilicet omnes Christo intēde
rent. Vsum autem prophetiæ habuit,
vt patet in Cantico, quod fecit, Magni
ficat anima mea Dominum, &c.

COMMENTARIUS.

In titulo articuli obseruare oportet, ser
monem esse de prima Virginis sanctifi
catione. De qua in tota quæstione est ser
mo, & in superioribus articulis, in quibus
eisdem verbis quæstionem proponit. Vnde
huic sensui accommodanda est responsio ar
ticuli. Respondet enim D. Thom. præ cæte
ris habuisse Virginem maiorem gratiæ ple
nitudinem, quia est Christo coniunctior,
quam cæteri. Non explicat autem D. Tho.
de qua plenitudine loquatur, intensiua scilicet,
vel extensiua, vnde videtur sentire de
vtraque esse intelligendum, & de omni gra
tiarum genere, quod à Christo, vt à primo
gratiæ fonte manat. Non est autem intelli
gendum, habuisse Virginem totā hanc ple
nitudinē in prima sua sanctificatione, quia
neque tunc habuit perfectam cum Verbo
coniunctionem, sed quia tunc sanctificaba
tur ad hanc coniunctionē, tunc habuit ple
nitudinē primæ sanctificationi accommo
datam, & quasi in radice, seu in semine, ha
buit totam plenitudinem gratiæ, quam po
stea consecuta est.

Solutio ad primum facilis est. In solutio
ne verò ad 2. & 3. extendit D. Tho. sermo
nem ad secundam, & tertiam Virginis san
ctificationem, & ad alias gratias, quas in dis
cursu vitæ accepit, nonnulla tamen docet
difficilia, quæ in sequenti disputatione exa
minanda erunt.

ARTICVLVS VI.

*Utrum sic sanctificari fuerit proprium
Beate Virginis.*

D sextū sic proceditur. Vi
detur, quod sanctificari in
vtero post Christum pro
prium fuerit Beate Virgi
ni. Dictum est enim, quod propter hoc
Beata Virgo fuit sanctificata in vtero,
vt redderetur idonea ad hoc, vt esset
mater Dei. Sed hoc est proprium sibi:
ergo sola ipsa fuit sanctificata in vtero.

¶ 1. Præterea, Aliqui videntur propin
quius accessisse ad Christum, quā Hie
remias, & Ioannes Baptista, qui dicun
tur sanctificati in vtero, nam Christus
specialiter dicitur filius Dauid, & Abra
ham propter promissionem eis specia
liter factam de Christo. Isaias etiā ex
pressissime de eo prophetauit: Aposto
li etiā cū ipso Christo conuersati sunt:
nec tamen leguntur sanctificati in vte
ro: ergo neque etiam Hieremiæ, & Ioā
ni Baptistæ conuenit sanctificari in vte
ro. **¶** 3. Præterea, Iob de se dicit Iob
31. Ab infantia creuit mecum misera
tio, & de vtero egressa est mecum. Nec
tamen propter hoc dicimus eum san
ctificatum in vtero: ergo neque etiam
Ioannem Baptistam, & Hieremiā co
gimur dicere sanctificatos in vtero.

¶ Sed contrā est, quod dicitur de Hie
remia, Hiere. 1. Antequam exires de
ventre, sanctificaui te. Et de Ioanne Ba
ptista dicitur Luc. 1. Spiritu sancto re
plebitur adhuc ex vtero matris suæ.

Respondeo dicendum, quod Aug. In
Epistola ad Dardanum, dubiè videtur
loqui de horū sanctificatione in vtero.
Potuit enim exultatio Ioānis in vtero
(vt ipse dicit) esse significatio rei tantæ
(scilicet quod mulier esset mater Dei)
à maioribus cognoscēda, nō à paruulo
cognitæ: vnde in Euangelio nō dicitur,
credidit infans in vtero, sed exultauit.

Vide

157.
3. d. 3. q. 1.
ad 2. q. 1. 4.
Et quol. 6.
q. 5. artic. 1.
cor. in fi. Es
opus. 3. cap.
131. Et P. d.
45. co. 5.
Ex artic. 3.
et 4. huius
quæst.

Est Epi. 57.
circ. med. &
deinceps. 10.
2.

Videmus autem exultationē non solū paruulorum, sed etiā pecorū esse: sed hæc inusitata extitit, quia in vtero, & ideò sicut solēt miracula fieri facta est diuinitus in infante, nō humanitus ab infante. Quanquā etiā si vsque adeò est in illo puero acceleratus vsus rationis, & voluntatis, vt intra viscera materna iā posset agnoscere, credere, cōsentire (ad quod in alijs paruulis ætas expectatur, vt possint) & hoc in miraculis habēdum puto diuinæ potētiae. Sed quia expressē in Euangelio dicitur, quòd Spiritu Sācto replebitur ad huc ex vtero matris suæ, & de Hieremia expressē dicitur: Antequā exires de vulua, sanctificauī te: afferēdum videtur eos sanctificatos in vtero, quāuis in vtero vsū liberi arbitrij non habuerint (de quo Aug. quæstionē mouet) sicut etiā pueri, qui sanctificantur per Baptismū nō statim habent vsū liberi arbitrij. Nec est credēdū aliquos alios sanctificatos esse in vtero, de quibus Scriptura metionē nō facit, quia huiusmodi priuilegia gratiæ, quæ dantur aliquibus præter legē cōmunē, ordinantur ad vtilitatē aliorū (secundū illud. 1. Cor. 12. Vnicuiq; datur manifestatio Spiritus ad vtilitatē) quæ nulla proueniret ex sanctificatione aliquorum in vtero, nisi Ecclesiæ innotesceret. Et quāuis iudiciorū Dei nō possit ratio assignari, quare, scilicet, huic & nō alijs hoc munus gratiæ cōferat: conueniēs tamē videtur fuisse vtrūque doctorū sanctificari in vtero ad præfigurandā sanctificationē per Christū faciendā. Primò quidē per eius passionē, secundū illud Heb. vlti. Iesus, vt sanctificaret per suū sanguinē populū, extra portā passus est: quā quidē passionem Hieremias & verbis, & mysterijs aperitissimē prænuñciauit, & suis passionibus expressissimē præfigurauit. Secundò per Baptismū. 1. ad Corint. 6. Sed

Exd. epi. di.
na tom. 2.

A abluti estis, sed sanctificati estis. Ad quē quidē baptismū Ioānes suo Baptismo homines præparauit. Ad primū ergo dicēdū, quòd B. Virgo quæ fuit à Deo electa in matrē, ampliorē sanctificationis gratiā obtinuit, quā Ioānes Baptista, & Hieremias, qui sunt electi vt speciales præfiguratores sanctificationis Christi. Cuius signum est, quod B. Virgini præstitū est, vt de cætero non peccaret, nec mortaliter, nec venialiter: alijs autem sanctificatis creditur præstitū esse, vt de cætero mortaliter nō peccarent, diuina eos gratia protegente. ¶ Ad secundū dicendum, quòd quātū ad alia potuerūt Sācti esse Christo cōiūctiores, quā Hieremias, & Ioānes Baptista, qui tamen fuerūt ei cōiūctissimi quātū ad expressā figurā sanctificationis ipsius, vt dictum est. ¶ Ad tertiū dicendū, quòd misratio, de qua ibi Iob loquitur, non significat *In corp. 172* virtutē infusā, sed quādā inclinationē naturalem ad actū huius virtutis.

COMMENTARIUS.

Intentio D. Tho. in hoc articulo fuit disputare, an Ioannes Baptista, & Hieremias fuerint sanctificati in vtero. De qua re disputatione præcedenti, ad demonstrandam Virginis sanctificationem, satis diximus. Addit verò, & meritò D. Tho. de nullo alio credēdum esse fuisse in vtero sanctificatum. Est enim præter generalem regulam sacre Scripturæ, à qua nullus excipiendus est sine eiusdem Scripturæ, vel Ecclesiæ sufficienti auctoritate. Quod verò hic attigit D. Thom. de Ioāne Baptista, an in vtero matris vsū rationis habuerit, in sequenti disputatione differendum erit.

DISPUTATIO III.
in octo sectiones distributa.

De perfectione primæ sanctificationis
Beate Virginis.

Non

ON agimus de perfectione essentiali, constat enim gratiā sanctificantē Virginis, eiusdem rationis fuisse cū gratia, quę alijs comunicatur, vt per se notum est, & ex ijs, quę de gratia Christi supra dicta sunt, facile ostēdi potest. Disputamus ergo de perfectione veluti accidentaria huius sanctificationis, quę cōsistere potest, vel in intensiōe, vel in statu talis gratiæ, vel in extensione, seu multitudine gratiarum, & virtutū, vel in effectibus, quos per talem gratiam perficere potuit, vel denique in modo obtinendi talem gratiam per proprium actum, vel dispositionem. De quibus omnibus sigillatim dicemus. Et quamuis hoc loco præcipue de prima sanctificatione sermo sit, si quid tamen occurrerit, quod ad reliquum vitę tempus pertineat, & breuiter expediri possit, breuiter erit quasi per transennā expendendum.

SECTIO I.

Virum B. Virgo in prima sanctificatione acceperit consummatā gratiam, aut in quo perfectionis gradu.

Gratia Virginis in prima sanctificatione non fuit consummata.

Rimū omnī certū existimo gratiā Virginis in prima sanctificatione nō fuisse consummatā. Probatur, quia gratia dicitur esse cōsummata in statu gloriæ: B. autē Virgo à principio fuit in statu viatoris, nō cōprehensoris. Hoc enim fuit singulare priuilegiū animæ Christi, vt omnes Theologi docēt, & meritō. Quia illi soli fuit gloria cōnaturalis ratione vnionis, statū autē viatoris nō propter se, sed propter nos habuit: Virgo autē per se, & propter se fuit viatrix, vt sibi gloriā mereretur, quā cōnaturalē non habebat, & ideo, dum fuit in via, nō comprehendit. Et cōfirmatur, quia B. Virgo per fidem ambulauit iuxta illud, *Beata quę credidisti*, Luc. 1. non ergo fuit in termino. Et hę rationes probant nō solum de prima sanctificatione, seu de primo instanti, sed etiā de toto tēpore vitę mortalis. Primū ante filij conceptionem. Quia non decuit aliquam animam videre Deū ante animam Christi. Deinde ante mortē eiusdem Christi, quia non decuit aliquam animā præter animā Christi videre Deū, ante oblatā satisfactionē pro tota natura.

Luc. 1.

A De reliquo verò tempore solum probari potest ex ratione viatoris. Probant autē dictę rationes, Beatam Virginem nō fuisse simpliciter in termino, quandiu in corpore mortali vixit. An verò interdum in raptu, seu ad breue tempus viderit Deum, dicemus infra.

Secundò hic sequitur Virginem non accepisse in prima sanctificatione gratiam summē intensam, quā habitura erat, quia accepit gratiam viatoris: de cuius ratione est, vt possit augeri. Est enim principiū merendi, meritum autem est causa augmenti.

Iustorum enim semita, quasi lux splendens procedit, & crescit usque ad perfectum diem. Pro uerb. 4. Quæ ratio procedit non solum de primo instanti, sed de quolibet alio tempore vitę mortalis, quanquam nonnulli negare hoc tentauerint de tempore post conceptionem filij, sed sine vlla probabilitate, vt infra ostendam.

Prover. 4.

Tertiò addo in prima sanctificatione fuisse datam Virgini intensiorem gratiam, quā vlli hominum, vel Angelorū in sua prima sanctificatione. Si hæc comparatio fieret cū sola prima sanctificatione aliorum infantum, esset clarissima, existimo enim, etiam Ioannem Baptistam, perfectiorem gratiam, seu intensiorem accepisse in vtero matris, quā omnes paruulos, cum sanctificantur, etiam si innocentes martyres includamus. Tū quia de illo dictum est, *spiritu sancto replebitur, &c.* & alibi, *non surrexit maior Ioanne Baptista*, quod de prima sanctificatione à multis exponitur: tū etiam quia singulari modo, & priuilegio, & ad munus altissimum fuit sanctificatus: certum est autem tantò excellentius fuisse sanctificatam Virginem, quā Ioannem, quanto eius dignitas fuit maior, vt D. Tho. arti. 6. ad primum loquitur. Comparatio autē facta generalior est respectu omnium hominum & Angelorū. Et hanc existimo esse mētem D. Tho. hic art. 5. tractat enim ibi (vt notauimus) de prima sanctificatione Virginis, & docet in ea datam illi esse plenitudinem gratiæ, quā plenitudinem per comparisonem ad alios explicat, quia scilicet, post Christū sanctior præ cæteris effecta est. Ratio etiam eius hoc conuincit, quia scilicet præ cæteris cōiunctior fuit Verbo, & Christo, qui est fons gratiæ. Nec refert, quod in primo instanti nondum haberet illam coniunctionē,

Gratia Virginis in prima sanctificatione quā intensa fueris.

satis

satis est enim habuisse ordinem ad illam ex diuina prædestinatione. Vnde propter hunc finem sanctificata est, & veluti ad hanc formam paulatim disposita, & ideò tantò perfectius initium habuit, quantò terminus, & finis altior futurus erat: tantòque melius disposita est, quantò propter meliorem formam: tantò denique meliora iacta sunt fundamenta, quātò ædificium altius erigendum erat. Et cōfirmatur quodā principio supra posito, nullum donum gratiæ collatū esse puræ creature, quod simili, vel perfectiori modo non fuerit datū Virgini, sed sanctificari à principio cū tanta gratiæ intentione, vel perfectione est magnū beneficium, & gratiæ donum, ergo perfectius datum est Virgini, quā ceteris omnibus. Secundò ab effectu declarari hoc potest, quia ex vi huius primæ gratiæ, B. Virgo cōfirmata est in bono, & caruit omni pro-

pensione ad malum (vt infra dicemus) hic autem effectus, vt perfectio, & connaturali modo fiat, magnam gratiæ intensiōem, & perfectionem requirit. Vnde ex hoc effectu; perfectissimo modo fuisse Virginem sanctificatam colligunt Bernar. epist. 174. & Laurent. Iustinia. serm. de Natiuit. Quartò addo, pium, & verisimile esse credere, gratiam Virginis in prima sanctificatione intensiorem fuisse, quā supremam gratiam, in qua consummantur Angeli, & homines. Solet ad hanc veritatē accommodari illud Psal. 86. *Fundamenta eius in montibus sanctis*, quia fundamēta sanctitatis Virginis posita fuerunt, vbi alij sancti consummantur. *Quia diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob*, nequē mirū, quia altissimus, qui illā fundauit, in ea factus est homo. Licet enim in mystico sensu argumētari, præsertim cū Ecclesia huiusmodi scripturas Virgini accommodet. Et in eundem sensum videtur Gregor. lib. 1. Reg. c. 1. explicare illud Isai. 2. *Et erit præparatus mons domini in vertice mōtiū*. Potest, inquit, huius mōtis nomine Beatissima Virgo designari, &c. in vertice autem montium fuisse intelligi potest, quia gratia, quæ in alijs fuit finis & terminus, illi initium, ac fundamentum fuisse videtur. Ratio verò propria huius conclusionis sumēda est ex D. Tho. hic, quia scilicet Beatissima Virgo cōiunctissima fuit Verbo. Quā rationē Caietan. existimat non procedere respectu Angelorū, quia illi (inquit) erant con-

iunctiores Deo ratione beatitudinis: sed immeritò, nam D. Thom. loquitur de coniunctione alterius ordinis, secundum dignitatem matris, & ex hac inferit maiorem coniunctionem in genere gratiæ. Potest autē amplius hæc ratio explicari ex Laurentio Iustiniano, dicto serm. de Natiuita. Virg. Quia Beata Virgo in instanti suæ sanctificationis plus amabatur à Verbo, quā vllus Angelus, vel homo, sed gratia respōdet amorī, & est quasi obiectum eius, ergo maior gratia illi data fuit, quā haberent Angeli, etiam beati. Maior patet, quia ex illo instanti amabat illam Verbum, vt futuram sui matrē. Totus autem hic amor debetur matri, & tota hæc perfectio gratiæ optimè quadrat cum tanta dignitate. Vnde eleganter Petrus Damian. sermo. de Annunciat. dixit. *Accende Seraphim, & videbis, quidquid maius est, minus Virgine, solumque opificem opus istud supergredi*. Et S. Vincent. Ferrer. ser. 1. de Natiuit. Mar. apertè idem sentit, dicens, fuisse sanctificatam Virgine in vtero matris, supra omnes sanctos, & supra omnes Angelos, accommodans illud Psal. 41. *Fluminis impetus letificat Ciuitatem Dei*. D. Bernar. sermo. de Natiuita. Mariæ, & clariùs Damascen. solum dicunt Beatam Virginem, etiam ante filij conceptionem fuisse Angelis præstantiorem. Quia licet nondum in re ipsa esset mater effecta, tamen iam erat ad hæc dignitatem destinata, & ipsamet persona Verbi illā amabat, & sanctificabat, vt personam ad se valde pertinetem, & futuram matrem suam. Quæ ratio etiam de prima sanctificatione procedit.

Sed contra, quia gratia viatoris nunquā potest in intentione equari gratiæ comprehensoris. Propter hoc fortasse principium Caiet. hic arti. 5. negat hanc cōclusionem. Sed existimo illud esse valde falsum (vt latius in materia de gratia, & charitate disputatur) aliàs dicendum esset Beatā Virginem, etiam in fine vitæ suæ, non habuisse intensiorem gratiam, quā infans haberet in cœlo, quod est incredibile, & plane falsum. Quin potius probabilissimum est habitalem gratiam, præsertim quæ est in essentia animæ, intrinsecè non mutari in patria, quia idē numero habitus charitatis, & gratiæ manet, atque adeò eadem intensio quantum ad gradus in hac vita receptos, qui fortasse in vno, & eodem non augen-

Bernar.
Laurent.
Iustinian.
Gratia Vir-
ginis in pri-
ma sanctifi-
catione in-
tensior, quā
suprema, &
consummata
gratia An-
gelorum, &
hominum.
Psal. 86.

Greg. Pap.
Isti. 2.

D. Tho.

Caieta.

Laurent. Iust.

Petr. Damasc.

Vincent. Ferr.

Psal. 41.
Bernard.
Damascen.

Obiectio.

Caiet.

Responsio.

gentur ultra terminū in via acquisitū, præsertim si homo in via accepit omne augmentum suis meritis debitum. Quod si fortasse respectu eiusdem gratia sit intensior in patria, quā in via, illud tamen, quod additur, non potest esse semper maior intensioris gradus, quā sit in viatore habēte perfectissima, & intensissima merita, cui ex vi illius gratiæ, quam habet in via, debetur maior gloria, quā sit in multis beatis, & hoc sensu negari nō potest, quin gratia viatoris sit interdum intensior, licet perfectio status beatifici, alia ratione sit excellētiore. Et eodem sensu dicimus primam gratiam Beatæ Virginis fuisse intensiorem, quia ex vi eius, si cum illa sola trāfret ad patriam, maiorem, quā ullus Angelorū gloriam fuisset habitura. & in hoc dubio nobiscum sentit Medina hic arti. 5. qui piē & doctē D. Thomam interpretatur.

SECTIO. II.

Utrum Beata Virgo in prima sanctificatione omnes habitus virtutum, et donorum acceperit.

Quæstio hæc solum propter doctrinæ cōplemētum est proposita, est enim facillima, & ideo breuissimē expedienda.

Primò ergo certū est, datas esse Virgini simul cū gratia omnes virtutes per se infusas, & omnia Spiritus sancti dona. Hoc constat, quia hæc omnia veluti ex natura rei gratiam consequuntur. Vnde Athanas. serm. de sanctissima Deipara, ad Virginē applicans illud, *sanctificauit tabernaculum suum altissimus*, dicit descēdisse in eā Spiritum sanctum cū omnibus suis virtutibus essentialibus. Bernard. verò sermo. quodam de assumptione, ad eandem Virginis sanctificationem accommodat illud Prouerb. 9. *sapientia edificauit sibi domum, excidit columnas septē*, quas dicit esse, septē Spiritus sancti dona. Neque oportet ab hac vniuersali propositione excipere virtutes illas, quas propter imperfectionem beatitudini repugnantem, quam includūt, in anima Christi fuisse negauimus, vt sunt fides, & spes. Nam cū Beata Virgo fuerit sanctificata vt viatrix, fide, & spe indiguit, quāquam in gradu perfectissimo sue gratiæ proportionato illas habuerit. Et si

A vera sunt principia supra posita (vt re vera sunt) ex eis colligitur habuisse Beatam Virginem perfectiorē fidem, quā Adā, vel ullus hominum, aut angelorū habuit in via. De qua re dicam plura in sect. vlti. huius disputat. Et infra in disput. de cognitione, & scientia Beatæ Virginis.

De quibusdam autem virtutibus, quæ dicunt imperfectionem cōtrariam, vel virtuti heroicæ, & perfectæ, vt est continentia, vel perfectæ innocentia, vt est poenitentia, dubitari potest, an fuerint in Virgine. Sed huius dubioli resolutio ex ijs, quæ de Christo diximus, petenda est. Continentia enim significat virtutem in statu imperfecto, & sub hac significatione non fuit in Virgine, quanquam propterea nulla virtute caruerit, quia continentia nō significat virtutem re, & essentia à cæteris distinctam. De poenitentia verò dubiū etiam non est, quin Beata Virgo habuerit virtutem illam, quæ in nobis poenitentia vocatur, siue sit eadē, quæ religio, vel charitas, siue distincta à reliquis. De nomine autem erit quæstio, an sub hoc nomine illi tribuenda sit? Nam quia poenitentia in rigore significat retractionem, vel detestationem alicuius actionis propriæ, ideò videri potest negādū esse Virginē habuisse poenitentiam, quia certissimum est nūquam habuisse talem actum, neque egisse aliquid retractione dignum. Quia verò poenitentia virtus non actum, sed habitum significat, ideò ferē omnes simpliciter docent, fuisse Virginem capacem huius virtutis, quia de se capax erat peccati, quamuis diuina gratia præuenta fuerit, ne illud committeret, vt dicemus.

Secundò addimus, datas esse Virgini in prima sua sanctificatione omnes virtutes morales, etiam per accidens infusas. Hæc conclusio est tantum probabilis, suadetur tamen, quia hæc virtutes infusæ sunt Adamo, & similiter Eux in sua prima sanctificatione, ergo multo magis Virgini, cui nullum gratiæ donum negatum est, quod alijs est datum. Quia altiori modo fuit mater uiuentium, quā Eua: imò & mater omnis gratiæ, & virtutis. Secundò, quia (vt infra dicemus) appetitus Virginis per suam primam sanctificationem fuit perfectissimē ordinatus, & temperatus, ita vt nullum fomitis, vel concupiscentiæ motum senserit, sed hic effectus accommodatissime fit

per

Virtus continentia, & poenitentia, in Virgine quomodo fuerit.

Omnes virtutes morales suo genere acquisitæ Virgini in prima sanctificatione infusæ.

Athanas.

Bernard.

Prouer. 9.

Omnes virtutes morales per se infusæ datæ Virgini in prima sanctificatione.

per virtutes suo genere acquisitas, & con-
naturales, illæ enim sunt, quæ nostros affe-
ctus moderantur. Nam virtutes per se infu-
sæ, cum sint altioris ordinis, secum facile
compatiuntur effrænatas passiones, ergo.
Tertiò denique, quia valde decuit vt Bea-
ta Virgo fuerit in hac perfectione simillima
Christo, neque est vlla autoritas, ratio,
vel coniectura, propter quam hoc gratiæ
priuilegium illi negetur, ergo.

S E C T I O III.

*Virum B. Virgo per primam sanctifica-
tionem donum perseuerantiae, & cō
firmationem in gratia acceperit.*

Questio hæc superflua videri posset,
nisi Heretici huius tēporis impio,
& sathanico spiritu, grauissima
Virgini imponerent crimina, quibus res-
pondere cogimur, & cum Ambros. epist.
79. dicere, *Claudat ora sua perfidia, nec ma-
trem Domini aliquo audeat temerare cōiutio.*

Sit ergo conclusio de fide certa, B. Virgi-
nem nunquam amisisse gratiam, quam in
prima sanctificatione accepit, atque adeò
in illa fuisse confirmatā, & infallibile per-
seuerandi donum accepisse. Fundamentū
sumitur ex consensu, & traditione Eccle-
siæ, quæ hoc modo intelligit plenitudinē
gratiæ Virginis. Neque ad hoc probandū
possum plura ex scriptura, & Patribus af-
ferre, quàm disputat, præced. sect. 5. attuli,
& omnes rationes ibi adductæ hoc fortius
conuincunt. Confirmari autem potest. Pri-
mò, quia hoc priuilegium datum est alijs
sanctis. Athanasius serm. 4. contra Arian.
circa med. dicit, plures sanctos fuisse puros,
& omnis criminis expertes, & specialiter no-
minat Ieremiam, & Ioannem Baptistam.
Idem August. in Enchirid. c. 64. dicit, ho-
minibus interdum per gratiam concedi, vt
hanc vitam sine crimine transigant, licet non
sine peccato, ex quo cōstat nomine criminis
mortale peccatum Patres intelligere. Idē
docet lib. de nat. & grat. c. 36. Confirmatur
secundò, nam Ecclesia celebrans natiuita-
tem Virginis, hoc ipso sentit, iam tunc ha-
buisse inamissibilem sanctitatem, quia Ec-
clesia non veneratur publico solenni ritu,
nisi eam sanctitatem, quæ perpetuò dura-
tura est. Plura dicemus sect. sequenti.

Primo verò obijciunt, quod in fide du-

bitauit, cum Angelo respondit. *Quomodo
fiet istud?* Vnde Chrysost. homil. 49. in Ge-
nes. introducit Gabrielem ita dicentē, atq;
respondentem Virgini. *Ne quæras naturæ
modum, quoniam supra naturā sunt quæ fiūt.*
*At qui propter hoc ipsum fiet, quoniam virum
non cognoscis. Itaque, quāobrem dubitas, eā
ob rem crede.* Et infra dicit, ea de causa Ga-
brielem adduxisse cōceptionē Elizabeth
sterilis, & senis, vt Virginem ad suscipien-
dam fidem, quam non satis capiebat, ma-
nu duceret, & eodem fere modo loquitur
August. lib. quæst. noui, & veter. testamen.
q. 51. Respondetur, Beatam Virginem in
eo facto tantam fidei perfectionem osten-
disse, vt fidem etiam Abraham superarit, te-
ste Ambros. lib. 2. de Abraham. c. 8. tantū
enim abest, vt illo verbo, *quomodo fiet istud?*
dubitaret, vt potius rem certò faciendam
supponeret, modum autem, quo perfecien-
da erat, inquisierit. Nam quia filij concep-
tio, castitatis voto videbatur contraria, ad
se pertinere putauit, quis esset futurus
modus talis conceptionis, interrogare, &
discere, quid officij in eo negotio ipsa ef-
fet præstitura. Ita ferè Ambros. & alij in
Lucam. Bernard. homil. 4. in *Missus est.* Hæc
verò fuisse mentem, & fidem Virginis sa-
tis probant verba Elizabeth Luc. 1. *Beata, Luc. 1.
quæ credidisti.* Propter quod Irenæus, lib. 3.
c. 33. audet dicere, *quod Eua alligauit per in-
credulitatem, hoc Mariam soluisse per fidem,
quæ & altissima mysteria statim credidit, &
sine mora obediendo consensit.* Quod confir-
mari potest ex facto Zachariæ, ille enim
reprehensus est ab Angelo, pœnaque affe-
ctus propter aliqualem dubitationem, &
incredulitatē: Beata autē Virgo nō ita, sed
de ijs, quæ interrogauit, instructa, & sta-
tim summo Dei beneficio est affecta, nullā
ergo culpam, neque imprudentem moram
habuit in credendo, sicut Zacharias. Quā
differentiā vtriusque verba satis ostendūt,
ille enim respondit, *vnde hoc sciam?* Virgo
autem minimè, sed, *quomodo fiet istud?* quod
rectè ponderauit Ambros. lib. 1. de officijs.
c. 18. Chrysostomus ergo in citato loco pie
explicandus est, dubitationem enim vo-
cat, prudentem interrogationē & aliqua-
lem fortasse moram in credendo, non cul-
pabilem, sed cordatam: vel certè, non lo-
quitur de dubitatione circa rem reuelatā,
sed circa modum, quē Virgo cupiebat edif-
cere, vt in simili dixit Aug. lib. 16. de Ci-
uita.

Ambros.

B. Virgo in
prima san-
ctificatione
in gratia cō-
firmata.

Athanas.

August.

Obiectio. 1.

August.
Responsio.

Ambros.

videt virgi-
nis incarna-
tionis myste-
rio quantā

Bernard.

Luc. 1.
Irenæus.

Ambros.

De quo Vir-
go dubitauit,
in myste-
rio Annun-
tiationis.
August.

uita. c. 24. Quod autem dicit, Angelum adduxisse exemplum Elizabeth, nō intelligit adduxisse ad cōfirmandam illā in fide, sed solum ad explicandum mysterium, ut Augustinus etiā notauit proximo loco citato, quod ex ipso facto constat. Nā si exemplum Elizabeth esset Virgini propositū, ut ex vno signo aliud crederet, oportuisset non statim vtrumque credere, sed alterum prius experiri. B. autem Virgo non ita fecit, sed statim vtrique fidem adhibuit, & postquam Dei voluntatem, & dispositionem probē intellexit, sine mora consensit. Vnde idem Chrysost. hom. 1. in Lucā Virginem in toto hoc negotio valde laudat, & fidem sermonis Angelici appellat. Ad locū Aug. respond. librū illū non esse Augustini: D. Thomas autem infrā quæst. 30. art. 4. ad. 2. piē verba illa exponit, de dubitatione admirationis, non incredulitatis.

Secundō accusant B. Virginem grauiissimi peccati, & negligentia, quod filiū perdidit. Quod peccatum ita exaggerant impudentissimi Hæretici, ut cū peccato Euz illud cōferant. Ita refert Feuardēt. in scholijs super Irenæum lib. 3. cap. 33. Sed facili conuincitur horum impietas. Nam ipsum Euangelium Virginem excusat dicens, *Et non cognouerunt parentes eius: ut enim notat Beda, vterque parens existinauit, alterum secum filium adduxisse. Quod si hæc causa non probatur, quia non satis constat solere vxores separatas à viris in domum redire, certē non est difficile intelligere, facile fuisse puero Iesu, sine culpa, & negligentia parentum à via deſſectere. Credibile enim est Mariā, & Ioseph rediſſe simul cum alijs cognatis, & comitatu, & potuisse puerum simul cum alijs, vel parum antecedere, aut detineri, & occultē ab eis diuertere. Quod eō facilius accidere potuit sine culpa parentum, quod ipsi minus erant solliciti, quia filij virtutem, & sapientiam agnoscebant, nihilque sine illius voluntate euenire posse certō sciebāt, & ideo B. Virgo illi dixit, *Fili, quid fecisti nobis ſic?* Significans illud nō potuisse, nisi ex Christi voluntate euenire. At dicent, in hoc ipso verbo quoddam impatiētia, vel superbiæ genus latere. Sed impiē, ac temerē iudicant, illa enim verba, non nisi insignem fidem, & charitatem redolent, quibus propterea Christus simili charitate respondet. *Quid est, quod me quærebatis?* Quasi diceret, ob*

A nullam aliam causam potuisse se matrem relinquere, nisi ob gloriam patris. Sed dicunt tandem, non posse Virginem excusari, quod nimia sollicitudine inter cognatos, & notos illum quæſierit, hoc enim non nisi ex vili quadam, & valde humana de Christo existimatione oriri potuit. Sed facile hoc etiā ex communi Patrum sententia reiicitur, qui in hoc etiā perpēdunt magnam Virginis prudentiam, quæ licet in se culpam non agnosceret, quia tamen ignorabat, quid iam Christus agere disponderet, an scilicet vellet ipsam relinquere, & negotium humanæ salutis publicē aggredi, meritō erat sollicita: & quod in se erat studebat facere, ne à filio separaretur. Præsertim cū ea Simeonis verba perſæpe mēte reuolueret. *Tuam ipsius animam pertransibit gladius.*

B Tertio obijciunt, quod in morte filij in fide defecerit, & de filij diuinitate dubitauerit, sicut illi prædixerat Simeon. *Et tuam ipsius animam, &c.* Id enim de gladio infidelitatis, & dubitationis intelligit Orig. Homil. 17. in Luc. insinuat Hilar. in id Psal. 118. *concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas.* Et autor libri quæst. nou. & vet. testam. qui est inter opera August. q. 73. Basil. citatus à D. Th. hic art. 4. ad. 2. in epist. ad Optimum, Theophyl. Luc. 2. licet subdubitans, citantur etiā à quibusdam Chrysost. enarrat. in Psal. 13. Euthy. Luc. 2. & Tertul. lib. de carne Christi. c. 7. quod dicant matrem incredulā fuisse, sicut & fratres, & apud Surium in homilijs Chryso. & Amphilo hij de Purificatione legimus, B. Virginem dubitasse de filij sui resurrectione, quāuis ibidem Chrysostomus eā nihil vnquā peccasse fateatur. Respondetur primū temerē, & sine fundamento verba illa Simeonis in falsum illum sensum detorqueri. Nā gladius Christi, mors Christi dicitur iuxta communē scripturæ phrasim, quæ animā Virginis pertransisse dicitur, quia eam summo dolore affecit. Ita Ambr. Bed. OEcum. Euthy. Luc. 2. Damasc. lib. 4. c. 15. Cassiod. in Psal. 104. Paulinus ad Augustin. & Augustinus ad ipsum, epist. 58. & 59. inter epistolas Aug. Gregor. Nys. orat. 2. de resurrectione, Bernard. ser. *signum magnum*, dicit amorē Virginis fuisse morte fortiorem, quia Christi mortem suam fecit, idem fere Sophron. vel Hierony. serm. de assumpt. Ephrem, in lamentat.

Obiectio.

Responsio.

Obiectio.

Orig.

Basil.

D. Thom.

Theophyl.

Euthym.

Tertul.

Chrysost.

Responsio.

Ambros.

Beda.

OEcumen.

Euthym.

Damasc.

Cassiodor.

August.

Greg. Nys.

Bernard.

Sophron.

Hierony.

Ephrem.

Rupert. mentat. Virginis. Rupert. 13. in Ioan. dicens tunc sensisse Virginem dolores, quos in filij partu non senserat, tuncque singulari modo matrem nostram effectam esse, quia nos spiritualiter peperit.

Nec defunt qui putent tantum fuisse dolorem Mariæ, ut re vera eam interfecerit ita, ut cum Christo mortua verè fuerit, licet postea resurrexit: quod tamen sine fundamento confictum est, & contra omnes Patres statim citandos. Et licet Epiphani. hæres. 78. dicat id posse intelligi de morte corporali: addit tamen Virginem non esse passam eam mortem tempore passionis Christi. Alij ergo dixerunt gladium Christi pertransisse Virginis animam, quia ita illam affecit, ut extra se ferri, & spasmodum pati eam coegerit, ut S. Bernard. loqui videtur opusculo de hac re, id est, de lamentatione Virginis (si tamen illius est author) &

Bernard. Laurent. Iust. de Triump. Christi agone, circa finem. Bonavent. lib. de vita Christi. c. 77. 79. & 80. Lodolphus de vita Christi. p. 2. c. 64. & 70. Diony. Chartus. Ioann. 19. Vide etiam Sixtum Senens. li. 6. annotat. 126. Sed si sermo sit de proprio spasmo, ut significat corporalem defectum cum perturbatione sensuum, languore, & contractione membrorum, &c. nullo modo ponendus est in Virgine, ut ostendit Caietanus opusculo de hac re. Quia illa fuisset magna imperfectio derogans multum excellenti gratiæ Virginis, & dominio, quod habebat in omnes suos motus, actus, & potentias. Vnde Ioan. Euangelista refert eo tempore, quo Christus vehementius patiebatur, Virginem stantem permansisse, & nec animo, nec corpore concidisse. Vnde Ambros. de obitu Valentiniani, nec fleuisse illam affirmare audet, *stantem*, inquit, *lego, fletum non lego*. Ansel. de excellentia Virginis, cap. 5. gladium mortis Christi animam Virginis penetrasse dicit, quia tanto dolore illam affecit, ut nisi speciali Dei gratia, & favore confortaretur, viribus prorsus deficeret. Vnde potius colligitur ex magna fide, quam tunc habuit, profectam esse magnam fortitudinem, & constantiam, quam tunc ostendit. Quod etiam habet Bernard. in concione super illud, *Stabat autem iuxta crucem*. Optimè Ambros. de institut. Virginis cap. 7. & Epist. 82. Addunt etiam interdum Patres eo tempore exercuisse Virginem actum summæ obedi-

Laurent. Iust. Bonavent. Lodolph. Chartus. Sixt. Senens.

Caiet. ponendus est in Virgine, ut ostendit Caietanus opusculo de hac re. Quia illa fuisset magna imperfectio derogans multum excellenti gratiæ Virginis, & dominio, quod habebat in omnes suos motus, actus, & potentias. Vnde Ioan. Euangelista refert eo tempore, quo Christus vehementius patiebatur, Virginem stantem permansisse, & nec animo, nec corpore concidisse. Vnde Ambros. de obitu Valentiniani, nec fleuisse illam affirmare audet, *stantem*, inquit, *lego, fletum non lego*. Ansel. de excellentia Virginis, cap. 5. gladium mortis Christi animam Virginis penetrasse dicit, quia tanto dolore illam affecit, ut nisi speciali Dei gratia, & favore confortaretur, viribus prorsus deficeret. Vnde potius colligitur ex magna fide, quam tunc habuit, profectam esse magnam fortitudinem, & constantiam, quam tunc ostendit. Quod etiam habet Bernard. in concione super illud, *Stabat autem iuxta crucem*. Optimè Ambros. de institut. Virginis cap. 7. & Epist. 82. Addunt etiam interdum Patres eo tempore exercuisse Virginem actum summæ obedi-

Constantia Virginis in morte Christi quanta. Ambros.

Anselm. cap. 5. gladium mortis Christi animam Virginis penetrasse dicit, quia tanto dolore illam affecit, ut nisi speciali Dei gratia, & favore confortaretur, viribus prorsus deficeret. Vnde potius colligitur ex magna fide, quam tunc habuit, profectam esse magnam fortitudinem, & constantiam, quam tunc ostendit. Quod etiam habet Bernard. in concione super illud, *Stabat autem iuxta crucem*. Optimè Ambros. de institut. Virginis cap. 7. & Epist. 82. Addunt etiam interdum Patres eo tempore exercuisse Virginem actum summæ obedi-

Bernard. Ambros. tem iuxta crucem. Optimè Ambros. de institut. Virginis cap. 7. & Epist. 82. Addunt etiam interdum Patres eo tempore exercuisse Virginem actum summæ obedi-

Bernard. Ambros. tem iuxta crucem. Optimè Ambros. de institut. Virginis cap. 7. & Epist. 82. Addunt etiam interdum Patres eo tempore exercuisse Virginem actum summæ obedi-

Atia, & charitatis erga homines, voluntariè offerendo filium pro illis, quo actu, ait Bonavent. in. 1. d. 48. q. vlt. & Deum, & homines sibi maximè deuinxisse. De quo etià bene Abulens. quest. 14. prologi Matth. & Gerson tract. 2. de Cantico decachordo. Quando ergo aliqui graues authores videntur ita exaggerare Virginis dolorè, ut spasmodum, vel aliquid simile illi tribuere videantur, non intendunt imperfectionem aliquam illi tribuere, ut priuationem sensuum, contractionem membrorum, vel quid simile, sed solum vehementem dolorem, cum ingenti admiratione & quasi stupore, de qua re infra. q. 5. 1. forte plura. Adde præterea, per se esse incredibile Virginem Spiritu Sancto plenissimam, & quæ tot viderat mysteria, passionemque filij, omnes circumstantias, & rationes eius iam habebat præcognitas, tam facilè dubitasse. Deniq; cura, quam Christus in cruce de matre sua habuit, sufficiens testimonium esse debet, fidem, & charitatem nunquam in matre defecisse.

Ad Patres ergo, qui in obiectione citantur, verba Origenis (si illius sunt) nullam patiuntur expositionem: verisimile tamen est, ab aliquo indocto vel Hæretico fuisse inserta. Ipse enim homil. 1. ex varijs, egregiè sentit de Virginis innocentia, & sanctitate. Et D. Thom. hic artic. 4. ad secundum, refert Origenem exposuisse verba Simeonis de gladio doloris, non dubitationis. Basilij locum videre non potui, quia illa epistola non extat. D. Thomas autè illud pie exponit de admiratione quadam, & stupore, quo ita interdum suspenditur animus visare noua, ut quasi dubitare videatur. Et eodem modo exponitur Augustinus, quantum liber ille (ut dixi) incerti sit authoris. Ad Chrysostomum respondeo, inter eius opera nullam esse enarrationem in Psal. 13. si tamen fortasse alicubi reperiatur, eodem modo exponendus est. Euthymius falsò citatur, imò expressè docet contrariū. Theophylactus verò nihil fati affirmat. Tertullianus denique, aut intellectus non est, aut infideliter citatur. Verba enim eius sunt, *fratres domini non crediderunt in illum, mater verò non demonstratur adhæsisse illi*. Vbi non loquitur de fide eius, sed de consuetudine sequendi, seu comitandi Christum, ut patet ex verbis, quæ subiungit, *cum Martha, & Maria alia, in commercio eius frequententur*.

SECTIO III.

Virum Beata Virgo in prima sanctificatione, ita fuerit in bono confirmata, ut nec venialiter peccare potuerit.

Gre. Arim.

August.

B. Virgo
nunquam venialiter peccavit.

Conc. Clavamont.

Vega.
Conc. Trid.

August.

Bernard.

Rupert.

Ric. Vill.

Omissis Hæreticis, inter scholasticos Gregor. in. 2. distinct. 30. quæst. 2. artic. 1. ausus est dicere Virginem interdum venialiter peccasse, ne illam fateretur fuisse à peccato originali immunē, quia iuxta Augustini regulā, nullus est in peccato originali cōceptus, qui non interdum venialiter peccauerit. Cui sententiæ nōnullæ Patrum locutiones interdum fauere videntur. Sed nihilominus hæc sententia ab Ecclesia reiecta, & damnata est.

Dicendum est ergo, Beatam Virginem in prima sanctificatione fuisse in bono cōfirmatam, & donum gratiæ, ac singulare Dei auxilium acceperit, ut nec leuissimam culpam vnquam committeret. Hæc veritas, quoad rem, quæ in illa intenditur, scilicet Virginem nunquam peccasse venialiter, de fide est, & definita esse fertur in Concilio Clavamontano sub Urbano secundo (ut refert Vega libr. 14. in Trident. capit. 18.) Concilium etiam Trident. sess. 6. Can. 23. licet directe hoc non definiat, id tamen supponit, dum docet Ecclesiam tenere, Beatam Virginem ex speciali Dei priuilegio omnia venialia peccata vitasse. Et hanc esse antiquorum Patrum traditionem, & consensum: constat ex ijs, quæ disputatione precedenti sect. 5. adduximus. Præsertim ex illo celebri loco Augustini. lib. de Nat. & Grat. cap. 36. Cum de peccatis agimus, nullam de Virgine matre haberi volo quæstionem, &c. & ex Bernard. epistol. 174. & sermon. 2. de assumpt. Absit (inquit) ut proprii quidquam inquinamenti hac aliquando habuisse dicatur. Et ex Rupert. lib. 7. de glorificatione Trinitatis. c. 13. & lib. 6. in Cant. circa principium Richar. de sancto Victor. lib. 2. de Emmanuele cap. 30. & libr. super Cantica capit. 39. vbi inquit, Omnes Virgines esse species Christi, Beatam autem Virginem esse speciem eius speciem, quæ speciem suam nunquam per aliquod peccatum mortale, vel veniale maculauit. Denique constat hæc traditio ex communi consensu Theologorum in. 3. dist. 3. qui va-

rijs rationibus, & coniecturis hanc veritatē confirmant. Nobis verò sufficere videntur, quæ disput. præced. sect. 5. adductæ sunt, & quas D. Tho. in hoc art. 4. & opuscul. 6. art. 3. & quodlib. 6. artic. 7. docuit.

Quantum verò certum sit Beatā Virginem nunquam peccasse. Dubitant tamen Theologi, an ab exordio suæ sanctificationis facta fuerit impeccabilis. Quidam enim simpliciter affirmāt, ut Gabriel, in. 3. dist. 3. quæst. 2. artic. 3. sequens OKam, & Almainus dist. 12. quæstion. 2. Alij absolute negant toto tempore vitæ mortalis fuisse impeccabilem, sed potius potuisse peccare, quamuis auxilium gratiæ receperit, ut nunquam peccaret, ita Durand. dict. 3. q. 4. Alij verò distinctione vtuntur dicentes in prima sanctificatione datum esse Virgini solum, ut nunquam peccaret, in secunda verò, id est, in filij conceptione additum esse, ut nec peccare etiam posset. Ita sentit D. Tho. hic art. 4. ad primum, clarius in. 3. d. 3. q. 1. art. 2. Bonauen. art. 2. q. 1. Alenf. 3. p. q. 9. m. 3. artic. 2. §. 2. & fuit hæc sententia Richar. Victor. libr. super Cant. cap. 26.

Sed vix intelligo supposita fidei doctrina, quæ possit esse diuersitas inter has opiniones, quæ ad rem pertineat. Primò enim certum est Beatam Virginem in hac vita nūquam fuisse impeccabilem ab intrinseco ad modum beatorum, quia fuit tantum viatrix, ut supra dictū est. Deinde certum etiam est à prima sanctificatione habuisse talia gratiæ dona, & auxilia, ut infallibiliter nūquam peccaret, quia talis gratia necessaria est ad nunquam venialiter peccandum, & hoc est speciale priuilegium, quod iuxta Concilium Trident. illi concessum est. Vnde fit simpliciter concedendum esse in prima sanctificatione fuisse confirmatam in bono, ut nunquam peccaret, quia hæc confirmatio idem est cum prædicto priuilegio, seu gratia speciali: ex quo etiā fit, ut in sensu composito peccare non potuerit, aperte enim repugnat cum tali dono gratiæ peccatum existeret, seu componi, ut per se constat. Tertiò addo, hoc donum non constituisse in solis habitibus infusis, vel in sola aliqua inhærente qualitate, quia seclusa visione beata, & Dei amore necessariò, qui illam consequitur, nulla qualitas inhærens per se sola potest efficere, ut infallibiliter homo nunquam

Dabium.

Gabr.
OKam.
Almain.

Durand.

D. Thom.
Bonauen.
Alenf.
Ric. Vill.

Responsio.

B. Virgo quomodo fuerit impeccabilis nunquam peccet, nisi adiungatur, singularis Dei providentia, & protectio per actualia, & specialia Dei auxilia, vt expresse docuit D. Thom. quæst. 24. de verit. art. 9. & constat ex ijs, quæ supra diximus de Christi impeccabilitate, & de carentia fomitis, quæ iterum sect. sequenti attin- gemus.

Addo tamē quarto accepisse Virginem in prima sanctificatione perfectionem gratiæ habitualis, & virtutū omnium huic insigni effectui confirmationis in bono proportionatam. Quia licet posset Deus cum minima gratia habituali per auxilia actualia ita custodire Virginem, vel aliū hominem, vt infallibiliter nunquam peccaret, suavis tamen ratio diuinæ providentiæ postulat, vt is, cui tale donum confertur, intrinsecè disponatur per habitus virtutum perfectissimo, & heroico modo, prout necessarium est, vt homo facilè, & iucundè omnia virtutū opera in quacūq; opportunitate operetur, quod valde necessarium est ad vitandum omne peccatum, etiam veniale. Quod magis ex ijs, quæ sect. sequenti dicemus, constabit. Ex quo sequitur confirmationem hanc in bono datam Virgini in prima, vel secūda sanctificatione, formaliter seu in essentiali modo non fuisse diuersam, sed solum potuisse differre secundū magis, & minus, quatenus maiora dona gratiæ habuit Beata Virgo in secunda sanctificatione, quā in prima. Vt si Deus confirmavit in gratia beatū Ioannem Baptistam, & sanctū Thomam. v.g. modus confirmationis formaliter idem est, quamuis Ioannes in maiori gratia fuerit confirmatus. Et ratio est, quia vtraque confirmatio fit per dona eiusdem rationis, & habet effectus, & relinquit libertatem eiusdem rationis. Sicut enim B. Virgo post primam sanctificationem in sensu composito peccare non poterat, & nihilominus libere implebat præcepta: ita & post secundam, non est ergo inter eas formalis differentia.

Virgo non magis impeccabilis post secundam sanctificationem quā post primam. Ex quo tandem concludo, simpliciter ac formaliter loquendo, non magis fuisse impeccabilem B. Virginem post secundam sanctificationem, quā post primā. Quia post vtranque ex vi intrinsecè dispositionis peccare poterat, vnde in sensu diuiso, atque simpliciter dici potest habuisse semper potentiam peccandi, habuit enim li-

A bertatem, qua potuit transgredi, & non est transgressa, quamuis in sensu composito in nullo tempore, vel statu, potuerit peccare, vt dictum est. Potest autem nonnulla differentia assignari inter statum, quem B. Virgo habuit ante, vel post Conceptionem filij. Nam ante conceptionem, licet esset præordinata in matrem Dei, tamen nondum in se receperat dignitatem aliquam, cui hæc confirmatio in bono deberetur, licet Deus perfectioni suæ sapientiæ, & providentiæ deberet vt illam conferret Virgini, quam in matrem suam prædestinauerat: at verò post Conceptionem filij habuit Beata Virgo in se singularem matris dignitatem, cui veluti ex natura rei debita erat hæc gratia confirmationis in bono. Et hac ratione dici potest magis impeccabilis post secundam, quā post primam sanctificationem, vt si decreuisset Deus naturam aliquam prius in se existentem postea sibi hypostaticè vnire, de- cuiisset certè, vt illam à peccato præseruaret, etiam eo tempore, quo ante vnionem existeret, nihilominus tamen longè aliter esset impeccabilis post vnionem, quā ante illam. Ita igitur suo modo dici potest in præsentī materia, quanquam exemplum non sit omnino simile, sed proportio- nale.

Circa doctrinam hanc occurrebant difficultates de concordia huius confirma- tionis in bono cum libertate arbitrij, sed hæc & communes sunt omnibus confir- matis in gratia, & cum his ferè coinci- dunt, quæ supra circa Christi impeccabi- litatem tractatæ sunt. Illinc ergo petatur earum resolutio. Obiectiones verò non nullæ contra conclusionem fidei hoc loco soluendæ sunt. Prima est, quia sepe Scrip- tura dicit neminem esse qui non peccet, & eodem modo loquuntur Sancti, & Con- cilia, vt videre est in Mileuit. can. 6. & 8. vbi etiam definit propterea omnes verè posse dicere, & orare, *dimitte nobis debita nostra*. Quam orationem, vt pote à Chri- sto traditam, Beatam Virginem frequen- ter fuisse nullus negabit. Responde- tur, hos generales sermones, speciale Virginis priuilegium non excludere, vt Concilium Tridentinum declarauit, imò Augustinus libro de Spirit. & Lit. capit. 2. dicit. *si quis de aliquo sancto affirmet nunquam peccasse, non propriis viribus, sed gra-*

Confirmatio in bono vnde Virgini de- bita.

Obiectio. 1.

Conc. Mile- uis.

Responsio.

Conc. Trid. August.

August.

tia, & dono Dei, non multum esse cum illo cōtendendum, sed potius, si id sufficienter ostendat, illi esse gratulandum. Hæc August. Quia verò de nullo alio præter quam de Virgine priuilegiū hoc satis ostendi potest, ideò ad nullum alium extendendum est, vt in materia de gratia latius traditur. Ad illud verò de oratione Dominica dicūt quidam, licet Beata Virgo nunquam peccauerit, nō tamen semper, & in omni actu suo hoc certo cognouisse, sed interdum dubitasse, & ideò potuisse dicere. *Dimitte nobis debita nostra.* Sed hoc existimo falsum, & contra excellentem Virginis perfectionem. Dominabatur enim suis omnibus actibus perfectissimè, & in omni opere suo perfectè cognoscebat, & considerabat, quid secundum rectam rationem fieri posset, & oporteret. Et ideò perspicuè, & clarè videbat, quale vnumquodque opus suum existeret, neque aliquid operata vnquam est, quod nō prius certò existimaret Deo gratum, acceptumque fore. Alioqui, si vel inconsideratè, vel cum aliqua practica dubitatione operaretur, nō posset ab omni culpa, vel imperfectione fomitis excusari. Dicendum est ergo, potuisse Virginem pro alijs, seu pro vniuersa Ecclesia illa verba proferre. *Dimitte nobis debita nostra.* Pro se verò gratias potius de acceptis beneficijs agebat, eorumque perpetuam durationem postulabat.

Obiectio.

Secundò obijcitur B. Virgini, quod humana ambitione miraculū à filio postulauerit, eamque ob rē ab ipso fuerit reprehensa Ioan. 2. vt Chrys. homil. 20. & Theophyl. ac Euthym. videtur exponere, & videtur fauere Athanas. serm. 4. cōtra Arian. quatenus dicit fuisse matrem à Christo increpatam, & Irenæus libr. 3. contra hæres. c. 18. dum inquit, Dominum repellendo eius in tempestiuam festinationem dixisse, *Quid mihi, & tibi est mulier?* Respondetur nullum ambitionis signum, sed potius eximie fidei, & charitatis in ea Virginis petitione fuisse, vt effectus probauit, exaudiuit enim Christus matris orationem, quare nulla ratio permittit credere ex inani gloria fuisse profectam. Vnde Cyril. libro. 2. in Ioann. cap. 22. fidem Virginis in hac petitione ostendi dicit, quia omnia credidit filio possibilia, quamuis nondum Christus miracula edidisset, & capit. 24. *Magnam,* inquit, *authoritatem, & dignitatem deferri si-*

Ioan. 2.

Chrysost.

Theophyl.

Euthym.

Athanas.

Irenæus.

Responsio.

Cyril.

A bi à Domino mater non ignorauit, quæ persuasio, vt par erat, filio, ministros preparat. Et Euseb. Emis. serm. in Dominicam secundam post Epiphan. Virginem, ait, Spiritu Sancto plenam illud miraculum præuidisse, quod filius facturus erat. Et Bernard. serm. 46. super Cantic. prudentiam verborum Mariæ ponderat. *Quia non precatur, non imperat, sed tantum defectum vini nūciat, quia cum beneficijs, & ad liberalitatē propensis non gratia violenter exprimenda, sed solum est occasio proponenda.* Cōstat igitur verba illa Christi, *quid mihi, & tibi est mulier?* nullā reprehensionē cōtinere. Vt enim rectè dixit Iusti. martyr. q. 136. ad Gent. *Nō verbo matrem obiurgauit, qui factio honorauit.* & Cyril. dicto lib. 2. c. 23. *Quantus,* inquit, *honor parentibus debeat, facile ostendit, cum statim ad altum propter matrem accedat.*

Bernard.

Iust. mart.

Cyril.

Sensus autem illorum verborum Christi variè à sanctis exponitur. Primò, Iustin. martyr supra dicit, sensum Crispi solum fuisse dicere matri, neque ad illam, neque ad sese pertinuisse, vinum prouiderè. Vnde ait, *quid mihi, & tibi est?* quid ad nos attinet? quod si ex magna charitate tua vis, vt miraculose illis subueniam, dic ministris, vt faciant, quæ ego præcepero, &c. quam expositionem habet etiam Epiph. hæres. 51. & 79. & Euthym. ibi. Et est probabilis expositio, cum qua ita connectenda sunt verba sequentia. *Nondum venit hora mea,* id est, si ex charitate cupis, vt illis subueniam, prius quam vini defectus omnibus inuitatis manifestus sit, non hoc ad nos pertinet, sed potius oportet, vt omnes prius intelligant vinum defecisse, vt miraculum euidentius fiat, & ideò nondum venit hora illud faciendi. Quæ expositio quoad hoc vltimum verbum, videtur fuisse Irenæi. libr. 3. contra Valen. cap. 1. est etiam Chrysost. homil. 21. in Ioann. & Augustin. serm. 41. de tempore, & Euthymij c. 1. in Ioan.

Epiph.

Euthym.

Irenæ.

Chrysost.

August.

Euthym.

Solum obstat huic expositioni, quia verba illa. *Quid mihi, & tibi?* iuxta phrasim Hebraicam non significant, quid ad nos? Sed, quid mihi tecum est? vt Ioel. 3. *Quid mihi, & vobis Tyrus, & sydon?* Luc. 8. *Quid mihi, & tibi Iesu filij Dei?* Et eodem sensu Matth. 27. dixit vxor Pilati ad illum. *Nihil tibi, & iusto illi,* id est, nihil rei tibi cū illo sit, vel noli quidquam negotij habere cum illo.

Ioel. 3.

Luc. 8.

Matth. 27.

Posita

August.

Posita ergo hac verborum significatione est secunda expositio August. tract. 8. in Ioan. Christum illa verba ad suam diuinitatem refulisse, virtus enim faciendi miracula conuenit Christo ratione diuinitatis, ad quem etiam ostendendam miracula ordinanda erant, non ad demonstrandam generationem ex matre. Propter hanc ergo causam dicit, quid mihi tecum est? quod scilicet ad miraculum perficiendum pertineat: non enim ex te diuinitatem, sed humanitatem habeo. Quam expositionem habet idem August. tract. 19. in Ioan. & libr. de fide & symb. c. 4. & libr. 2. de symbolo ad catechumenos, cap. 5. Greg. libr. 8. Epist. 42. Bed. D. Thom. Glos. & alij in Ioan. & ferè idem sensit Greg. Nyf. orat. in illud dictum Apostoli, *tunc erit & ipse subiectus*, &c. cum inquit Christum his verbis quasi repulisse matrem, eò quòd veluti iure materno miraculum postulare. Quod etiam indicauit Athanas. serm. 4. contra Arianos, & August. supra. Sed nõ est intelligendum hos Sanctos docere, Virginem opus illud quasi iure materno sibi debitum præcepisse, aut postulasse (id enim de fide, & humilitate B. Virginis sentire, indignum est) præsertim cum verba eius tantà erga Christum reuerentiam præferant, vt nec expressè rogare, sed solum indigentiam, & occasionem bene faciendi proponere ausa fuerit, vt Bernardus supra notauit. Intelligendum ergo est, propter circumstantes illo modo Christum matri respondisse, ne opus illud ex naturali affectu, aut potestate profectum putarent, vt in simili dixit Christus Ioann. 11. & 12. & hoc modo est etiam hæc expositio subtilis, & probabilis.

Ioann. 11. &
12.
3. expositio.

Tertia verò expositio addi potest, vt Christus de se vt homine loquatur, & sensus sit, *Quid mihi & tibi?* id est, quid mihi tecum est? quod non simpliciter, & absolute est intelligendum, sed in ordine ad negotium, de quo agebatur, seu respectu miraculi perficiendi, ac si diceret, non est hoc opus tale, vt ex humano respectu, vel consanguinitate pendeat, sed ex diuino obsequio, & volutate. Ita ferè Grego. Nyf. supra, & Maximus, sermone secundo Epiphaniæ, & Bernard. serm. 1. & 2. Dom. primæ post Epiphani. In quo sensu non sunt hæc verba reprehensionis, sed instructionis propter circumstantes, vt circa expositi-

Greg. Pap.
Bed.
D. Tho.
Glos.
Gre. Nyf.

Athanas.
August.

Bernard.

Grego. Nyf.
Maxim.
Bernard.

A tionē Augustini diximus, nam hæc duæ expositiones ferè in idem recidunt.

Ad testimonia ergo in principio citata respondetur, Chryssostomū, & qui eum secuti sunt, excessisse (vt D. Th. inquit) Vnde eorum sententia, iam erronea est, vt diximus: piè autem exponi possunt, eos non sensisse in Virgine fuisse ambitionis, aut vanæ gloriæ motum, sed solum iudicari suspiciose ab ijs, qui præsentibus aderant, potuisse, & ideò Christum Dominum eo modo respondisse. Ad Athanasium dicendum est, Christum re vera non reprehendisse Virginem, quia vera, & rationabilis reprehensio culpam aliquam supponit, sed fortasse Athanasius increpationem vocauit illam admonitionem, seu instructionem potius, quàm Christus illis verbis insinuauit non tam propter Virginem, quàm propter alios circumstantes, vt declaratum est. Et idem dicendum est ad Irenæum. Non enim potest verè dici Beata Virgo passa fuisse repulsam, cum, & quod petijt impetrauerit, & Christus non propter aliquem defectum Virginis, sed quia nondum erat tempus opportunum ad patrandum miraculum, illud aliquantulum differre voluerit, vt ex illis verbis patet, *nondum venit hora mea*, quod quidem Virginem latere potuit sine illius culpa. Non enim tenetur, qui orat, scire quando sit opportunum tempus obtinendi, quod postulat, præsertim cum Beata Virgo non importunè petierit, vt statim miraculum fieret, sed solum aliorum indigentiam, suamq; intercessionem insinuauerit. Vnde factum est, vt non solum non fuerit à Christo repulsa, sed potius vt propter amorem eius, Christus aliquantulum miraculum præuenerit, vt Cyril. dicto libro. 2. in Ioann. capit. 23. & Ambros. sermon. 16. in Psalmum. 118. circa finem, adnotarunt.

Responso ad
testimonia
Patrum.

B

C

Tertiò obijcitur Virgini, quòd Matth. 12. Marc. 3. Luc. 8. Christum publicè prædicantem, ex humana quadam ambitione interpellauerit. Propter quod videtur à Christo acerbè reprehensa, illis verbis, *Quæ est mater mea?* Ita ferè Chrysost. homil. 45. in Matthæ. Sed respondetur facile. Primò in toto illo facto nullum esse imprudentiæ, aut ambitionis indicium, quo possit ad culpam imputari, non solum Virgini, Verùm nec alijs fratribus Christi,

Cyrl.
Ambros.

Obiectio. 3.
Matth. 3.
Marc. 3.
Luc. 8.

Chrysost.
Responso.

qui ipsam quærebant. Fieri enim potuit, ut bono animo, & conuenienti modo illum quærent: casu autem accideret, ut alij astantes, & audientes, Christum importunè alloquerentur. Vnde nulla est prorsus ratio irrogandi aliquam culpam Virgini, cum Euangelistæ non dicant ipsam vocasse, vel interpellasse Christum, sed turbam, vel fratres Domini, quos sicut accusare non oportet; ita nec excusare necesse est, ut Augustin. notauit tracta. 28. in Ioann. Quo circa, quamuis demus illa verba Christi reprehensionem aliquam continere, non tamen propterea existimandum est illam ad Virginem esse directam, sed ad turbam, vel fratres, si illa digni fuerunt, non est autem necesse dicere illa verba reprehensionis fuisse, sed solum instructionis, ut circumstantibus indicaret, propter carnaliter coniunctos non esse Dei opus intermittendum, ut Augustin. libr. de fide contra Manich. & Bernard. serm. 2. dominicæ primæ Epiphaniæ, notarunt. Vel docere etiam voluit coniunctionem sanguinis cū Christo sine spiritali non prodesse, hanc verò per se se multum valere. Ita Augustin. libr. seu sermo. de Virginitate. capit. 3. & Tertull. libr. de carne Christi, cap. 7. & indicat Hilar. Canone. 12. in Matth. circa finem, dum ait, *Christum non fastidiose de matre sua sensisse, sed docere voluisse, propinquitatis ius, atq; nomen, non iam de conditione nascendi, sed de Ecclesia communione retinendum.* Addit etiam eo facto significatam esse Synagogæ repulsam. Quod etiam dixit Greg. homilia. 3. in Euangelia. Quæ omnia mirè complexus est Ambrosius, libro. 6. in Lucam ante medium.

SECTIO V.

Vtrum in prima sanctificatione fomes originalis peccati fuerit in Beata Virgine extinctus.

Fomes peccati quid sit.

Quid fomes peccati sit, supra quæstione. 15. cum de Christo ageremus, explicatum reliquimus. Supponimus ergo esse ipsam naturalem inclinationem appetitus sentientis, quatenus inordinatè, & absque rationis consensu, sensibilia interdum potest appetere, quæ imperfectio originalis peccati effectus est, quam.

Auis non semper auferatur ablata originali culpa, ut in renatis constat. Quia verò hic fomes principium est, & origo ferè omnis peccati actualis, quod in lapsis hominibus reperitur, ideò illi, qui in Beata Virgine actuale peccatum admittunt, fomitem etiam necessariò ei tribuunt: at verò catholici omnes, sicut negant B. Virginem aliquando venialiter peccasse, ita consequenter negant habuisse vnquam vel in appetitu, vel in voluntate motum aliquem indeliberatū præuenientem rationem, & consensum liberum voluntatis.

*B. Virgo a-
ctum fomitis
nunquā ha-
buit.
D. Thom.
Caict.*

Primum ergo sit veluti fundamentum certum huius quæstionis, B. Virginem nunquam habuisse actum fomitis, seu (ut ita loquar) fomitem in actu secundo. Ita docet D. Thom. hic articu. 4. ad primum Caietanus in opusculo de spasmo Virginis, & alij Theologi statim citandi, & hic videtur esse consensus omnium Patrum, quos disputat. præced. sect. 5. retuli, generatim enim docent nihil indecens, nihilvè inordinatū in Beata Virgine fuisse. Vnde Bernard. in sermone circa illa verba, *signum magnum, Nihil, inquit, in ea non dico tenebrosum, sed obscurū saltem, vel minus lucidum, sed nec repidum quidem aliquid, aut non feruentissimū liceat suspicari.* Et idem est, quod Richard. de S. Victor. libr. 2. de Emmanuel. c. 28. dicit, *Virgini omnē ociofitatem fuisse sublatā, solam pœnam fuisse relictā, &c. c. 29.* Virgini accommodat illud Psal. 45. *auferens bella vsq; ad finem terræ,* quia in Virgine nullū internum bellū, sed summa pax fuit. Vnde concludit illam solam inter puros homines impleuisse in hac vita omni ex parte præceptū illud, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, mente, & animo.* Quia non tantum rem præceptam, sed quodāmodo etiam finem; & modum præcepti, assecuta est, & c. 31. in cæteris sanctis magnificū fuisse, inquit, quod à vitijs nō sunt expugnati, in Virgine autē quod nec impugnata fuit. Et hoc sensu Damas. orat. de assumpt. Virginem vocat *immaculatam, quæ cū terrenis affectionibus nihil habuit commune.* Et eodem ferè modo loquitur Sophro. in Epist. sæpe citata, quæ in. 6. Synod. Aët. 1. refertur. Denique si Ambr. lib. de institut. Virg. c. 7. dixit, Virgini datū esse, *ut præsentia sua, integritatis insignis alijs conferret,* quid mirū, quod in se nunquā inordinatum motum senserit? Ratione verò hoc ipsum demonstratur primo, quia

*B. Virgo a-
ctum fomitis
nunquā ha-
buit.
D. Thom.
Caict.*

Bernard.

Ric. Vill.

Psal. 45.

Damas.

*Sophro.
Ambr.*

decurt

decurt Virginem ea puritate nitere, qua maior sub Deo nequeat intelligi. Secundò, quia hic est quidam effectus originalis peccati, magnam indecentiam, & cum culpa magnam habens affinitatem, isti enim motus de se mali sunt, & culpabiles nisi ignorantia, vel impotentia illos vitandi, excuset. Vnde argumentor tertio ex principio supra posito, quòd B. Virgo nunquam venialiter peccauerit. Nam licet posset Deus non obstante fomite, & motibus eius, impedire omnem culpam in Beata Virgine, tamen cum sapientissimè, & suauissimè omnia prouideat, accommodat finem media, & causam disponit, prout expedit, ad intentum effectum. Quia ergo B. Virginem ab omni culpa præseruaturus erat, eandem fecit ab omni in ordinato motu liberā, quia moraliter difficillimum est pati inordinatos motus, & venialiter saltem nunquam delinquere. Vnde fit nullam mentis distractionem, vel variarum cogitationum intellectus, aut phantasiæ inuoluntariarum immutationes passam vnquam fuisse. Hæc enim omnia imperfectionem magnā continent, & ad fomitis inordinationem pertinent.

Obiectio.

Dices, huiusmodi motus, si rationem culpæ non attingant, non sunt contra perfectionem sanctitatis, sed potius ad illius augmentum conferre possunt, non est ergo cur negemus in B. Virgine fuisse permixtos. Respondeo, sanctitatem perfectam omni ex parte excludere omnem motum diuinæ legi contrarium, & ideò Christus hanc perfectionem assumpsit, & participationem eius cum matre communicauit, quæ ad crescendum in gratia, hac occasione non indiguit, hoc enim ad statum incipientium pertinet, ipsa verò inde incepti vbi alij post longam pugnam consummationis statum acquirunt.

Responsio.

Hac ergo certissima veritate supposita, in qua potissimum res in hac quæstione intenta consistit, in modo vel loquendi, vel explicandi hanc rem Theologi dissentiunt. Quidam enim dicunt fomitem fuisse quidem in Virgine ligatum à prima sanctificatione, non tamen fuisse prorsus extinctum vsque ad secundam. Alij verò à prima sanctificatione dicunt fuisse fomitem omnino illi sublatum. Priorem sententiam docet D. Thom. hic, quem Caiet. & alij sequuntur, & fuit sententia Albert. in. 3. di-

D. Thom.
Caiet.
Albert.

A flinct. 3. vbi Bonauent. 1. part. distinction. artic. 2. quæst. 2. eandem tenet, & Richard. artic. 1. quæstio. 3. & 4. Durand. quæst. 3. inclinatur etiam Richard. de S. Victor. libr. 2. de Emmanuel. capit. 26. & 27. Fundamentum D. Thom. est, quia non decuit carnem aliquam omnino liberari à lege fomitibus, & peccati, donec filius Dei assumeret carnem sanctam, & à fomite liberam. Sicut non decuit corpus aliquod humanum ante Christi, corpus gloria, & immortalitate donari. Possunt autem in huius sententiæ confirmationem citari Cyprian. libr. de Cardinalib. Christi operib. cap. de natiuit. Christi vbi dicit, in Christi conceptione spiritu sancto obumbrante, originale incendium extinctum fuisse. Et Cyril. Ierosolym. Cateches. 17. dicens, spiritum sanctum in Virginem veniendo, & eam obumbrando, sanctificasse eam, quo posset eum, per quem sunt omnia, suscipere. Et Nazian. oration. 38. & 42. qui ait Spiritum Sanctum in anima, & corpore purgasse Virginem, ut Christum conciperet, & Arnob. Psalm. 14. in principio. clarius dicit, Iesus immaculatus virginem aulam ingressus, ipsum tabernaculum à maculis carnalibus liberauit, & dedit sanctificationem potius, quam accepit.

Bonauent.
Richard.
Durand.
Ric. Vist.

Cyprian.

Cyril. Iero-
solum.

Greg. Naz.

Arnob.

Secundam verò sententiam docet aperte Alenf. 3. part. quæst. 9. in. 2. artic. 1. idem Scot. Gabr. Almai. Mai. distinct. 3. & ferè reliqui authores, qui docent B. Virginem ab originali culpa fuisse præseruatam. Cui sententiæ fauent Patres in primo puncto huius sectionis citati. Et ratio adiungi potest, quia à prima sanctificatione Virginis statuit Deus nullum motum fomitis in illa permittere: ergo non solum ligauit, sed etiam extinxit in ea fomitem. Quorsum enim fomitem in actu primo (ut ita dicam) in ea relinqueret, cum omnem actum secundum esset impediturus? maximè cum huiusmodi fomes imperfectum quid sit, & de se ad malum inclinet.

Alenf.

Scot.

Gabr.

Almai.
Mai.

C Vt differetiam harum opinionum, remque totam aperiam, operæpretium erit exponere, quid sit ligare, vel extinguere fomitem, & qua ratione duo hæc inter se differant. Conueniunt enim, quia utroque modo infallibiliter fit, ut appetitus nullum inordinatum motum habere possit in sensu composito, id est, posita illa gratia, vel privilegio, quo fomes ligari, vel extinguere dicitur. Cum enim appetitus,

Ligari, ex-
tinguere fo-
mitem quid
sit.

seu fomes sit potentia de se naturaliter operans, præsertim in ijs motibus, qui libertatem antevertunt, non potest infallibiliter impediri, ne hoc modo operetur, nisi careat aliquo principio ad operandum requisito, videlicet obiecto, concursu Dei, aliouè simili. Quia si haberet omnia requisita ad operandum, cum sit potentia naturalis, statim operaretur. In quo multum differt à potentia libera, & ideò necessariò sit, vt siue fomes extinctus sit, siue ligatus, infallibile sit nunquam habiturum actum fomitis, atque adeò vt facta illa suppositione non possit illum habere.

Cum ergo hic effectus communis sit, vt explicemus, quæ differentia esse possit inter ligatum fomitem, & extinctum, aduertendum secundò est tribus modis intelligi posse fieri hunc effectum, primo per solos habitus, vel qualitates inherentes, ita perfectas, vt per solam intrinsecam informationem contineant appetitum, ita vt ex vi illarum nullo modo moueri possit contra rationem. Et si hic modus possibilis est, per illum propriè dicitur auferri fomes, quia per eum tollitur intrinsecè priuatio iustitiæ, & inordinatio appetitus. Et ita videntur sentire Caiet. Durand. & multi alij. Fateor tamen me nunquam potuisse intelligere, quomodo per solos habitus inherentes possit hic effectus fieri sine alia actuali, & extrinseca prouidentia Dei, vel clara eius visione, quia illæ qualitates, quæ solum sunt per modum actus primi, non possunt efficere, vt existens obiectum, & applicatum appetitui, illum non moueat. Quia appetitus de se naturaliter operatur circa obiectum applicatum, nisi per actualem motionem à superiori potentia contineatur, quam naturalem inclinationem, & efficaciam non videntur soli habitus posse impedire. Nam sicut vitia non sufficiunt ad tollendam inclinationem ad bonum: ita nec virtutes, licet perfectissimæ sint, possunt tollere naturalem inclinationem appetitus ad sensibilia, quæ interdum rationi repugnant, & ad illa nonnunquam mouebitur, nisi aliunde præueniatur, vt latius dicitur in Prima Parte, tractando de statu innocentiae, & de originali iustitia.

Secundo modo intelligi potest fieri hic effectus per solam extrinsecam Dei prouidentiam, vel impredientem obiecta, quæ

possent huiusmodi motus excitare, vel negantem concursum suum ad eisdem, & hic modus sine dubio fuit possibilis, & posset meritò dici ligatio fomitis. Tertio modo potest intelligi hic effectus fieri, partim per habitus, & virtutes perfectas, partim per diuinā gratiā excitantē, præuenientem, & adiuantē. Et hic modus possibilis est, & ex suo genere in homine puro viatore maximè perfectus. Quia includit gratiam, & heroicæ virtutes, & diuinum auxilium necessarium. Nam quia homo non videns Deum, neque ipsum semper actualiter amat, nec per rationem superiorem de omnibus agendis, semper considerat, nec potest per se se omnes occasiones præuenire, ne appetitus excitetur prius, quam ratio vigilet, ideò necessariū est hoc diuinum auxilium, quod hominem custodiat. Et hic modus, si perfectas virtutes includat, meritò dici potest extinctio fomitis, cum per illū, & appetitus inferior intrinsecè perficiatur, & subordinetur superiori, & ipsa superior ratio ex diuino auxilio semper, cum oportet, attendat, & præueniat, ne ab inferiori præueniatur.

Ex his igitur facile est de supra dictis sententijs iudicium ferre. Simpliciter enim dicendum censeo in B. Virgine à prima sanctificatione fomitem extinctum fuisse, quamuis hic effectus in secunda sanctificatione auctus fuerit, & perfectus. Probat quia in primis dici non potest in Virgine solum fuisse impeditos huiusmodi motus per solam extrinsecam prouidentiam, vt ea ratione dicatur tantū fuisse ligatus, tum quia ille modus est valde imperfectus, & ideò non est, cur Virgini tribuatur: præsertim cum non sit consentaneus ordinario modo prouidentiae Dei, qui causis secundis principia tribuit intrinseca ad huiusmodi effectus, & ipse solum supplet ea, quæ per intrinseca principia fieri à causis secundis conuenienter non possunt: tum etiam quia Beata Virgo à principio habuit gratiam, & virtutes omnes per se, & per accidens infusas valde perfectas, quibus coniunctum est illud diuinum auxilium.

Quòd si fortè dicatur, non fuisse illi à principio datas virtutes in gradu adeò perfecto, vt ad extinguendum fomitem censeretur sufficiens, vel saltem non esse illi datam quādam aliam qualitatem, quæ intrinsecè, ac propriè perficit hunc effectum

Ligatio, extinctione fomitis fieri quomodo possit.

A prima sanctificationis instanti in Virgine, peccati fomes extinctus.

Obiectio.

Caiet. Durand.

Per solos habitus inherentes auferri fomes cur non possit.

Responsio. effectum: Respondetur primū, Hoc, quod dicitur de quadam alia qualitate committitū est, & intelligi certē non potest, vt ex supra dictis constat, & ex ijs, quæ supra de extincto fomite in Christo, & alibi de iustitia originali Adæ dicta sunt. Deinde siue per huiusmodi qualitatem, siue per virtutes infusas in gradu perfecto, vel solas, vel (quod verius est) coniunctas diuinæ custodiæ dicatur extingui fomes, sine causa negatur datum fuisse Virgini in prima sanctificatione perfectæ virtutis gradum ad hunc effectum necessarium. Quia Adæ, & Eux in prima sanctificatione data sunt gratia, & virtutes in gradu heroico ad hunc effectum sufficiente, sed copiosior gratia, & perfectiores virtutes datæ sunt Virgini in prima sua sanctificatione, vt ex principijs supra positis constat.

Bernard. Vnde Bernard. Epist. 174. ego, inquit, *puto quod copiosior sanctificationis benedictio in eā descenderit, quæ ipsius non solum sanctificauit ortum, sed & vitam ab omni peccato deinceps custodierit immunem*, vbi loquitur de intrinseca perfectione gratiæ sanctificantis: quæ (vt supra dicebamus) non posset sufficienti modo disponere ad superandum perfectē omne peccatum, nisi esset etiam sufficiens in suo genere ad fomitem extinguendum. Et confirmatur tum ratione facta pro secunda sententiā: tum etiam alia ratione supra indicata, quia Deus, qui suauiter omnia disponit, tribuit causis secundis virtutes intrinsecas effectibus accommodatas: tum denique, quia Beata Virgo ante conceptionem filij dicta est *plena gratia*, quam plenitudinem proportionaliter habuit à prima sanctificatione: includit autem hæc plenitudo omnem effectū decentem eam, quæ futura erat mater Dei, tota autem hæc perfectio illam maximè decet, vt ostensum est.

Responsio ad argumenta in oppositū. Neque in contrarium obstat fundamentum primæ sententiæ, nihil enim Christi dignitati derogat, quod hæc perfectionem matri communicauerit inferiori modo, quam in ipso fuit: ipse enim per se habuit omnem & animæ, & corporis sanctitatem, Virgo autem per ipsum: ille, vt Deus homo habuit in sua voluntate humana perfectum dominium in omnes actiones suas, & in omnia obiecta, quæ illas poterant excitare, & vt beatus semper actu considerabat omnia, vnde etiam per intrinse-

A cam prouidentiam, & virtutem omnia poterat preuenire, Beata autē Virgo pro statu viæ non fuit tantæ perfectionis capax. Sicut autem non derogat sanctitati animæ Christi, quod antequam illa extiterit, ex merito eius multæ animæ fuerint sanctificatæ, etiam in gradu valde perfecto, & eximio, ita non derogat puritati, & sanctitati carnis Christi, quod ante formationem eius caro matris fuerit perfecte sanctificata vsque ad extinctionem fomitis, sed hoc potius commendat prouidentiam, charitatem, & efficaciam meriti ipsius. Nec est simile de perfectione gloriæ, illa enim est perfectio pertinens ad terminum, in quo nullus hominum constitui debuit, nec in anima, nec in corpore ante Christum, hæc autem est perfectio accommodata, & communicabilis viatori.

B Ad Patres respondetur potius à nobis stare. Cyprianus enim, non de fomite peccati, sed de sensibili voluptate loquitur, quam B. Virgo in cōceptione filij, Spiritu Sancto obumbrante, non sensit. Et similiter Arnobius non tractat de fomite, sed de æstu libidinis, & sordibus puerperij, & has vocat carnales maculas, à quibus Beata Virgo in conceptione, & partu præseruata fuit. Et idem fere est sensus Cyrilli, Nazianz. & aliorum docentium Virginem in conceptione filij ab omni carnis immunditia, & indecentia fuisse immunem. Addi etiam potest ex D. Tho. hic art. 3. ad tertium *D. Thom.* Virginem in filij conceptione ampliori sanctificatione fuisse donatam, cum maiori mentis illuminatione, & totius animæ ad Deum collectione. Et hæc solet à Sanctis vocari, *purgatorio*, non à culpa, sed ab externalis impedimentis, à remissione animi, ab ignorantia negatiua, seu nesciētia, vt Dionysius loquitur. c. 6. de cæles. hierar. p. 3. post medium.

S E C T I O VI.

Utrum Beata Virgo in prima sanctificatione originalem iustitiam acceperit.

*R*atio dubitandi oritur ex præcedenti dubio, quia scilicet, extinctio fomitis est effectus formalis originalis iustitiæ. Difficultatem hanc tractat latè Cordub. libr. 1. sui quæstionar. q. 46. vbi refert quosdam authores simpliciter asserentes, Beatā Vir-

Responsio ad testimonia patrum.

D. Thom.

Cordub.

Carthusia.
Canis.
Cardin.
Cusan.
Durand.
Caset.

Anselm.

ginem habuisse originalem iustitiã. Quod etiam sentit Carthusian. libr. de præconio, & dignitate Mariæ, & Canisius libr. 1. de Deipara. c. 9. referens Cardinalem Cusanum libr. 8. suorum operum circa illud, *sicut liliū inter spinas*. Indicat etiam Durand. in. 3. d. 3. q. 3. & Caiet. 1. 2. q. 109. art. 2. dum inquit in B. Virgine fuisse, *donum integritatis naturæ*, quod sola ratione à iustitia originali distinguit, & fauet Anselm. libr. de Conceptu Virginali. c. 10. ubi de Christo loquens ait à sua origine iustitiam originalem habuisse. Quod non potuit alia ratione dicere, nisi quia fomite caruit, ergo idem proportionè seruata dicendū est de Virgine, cum etiam fomite caruerit, vt sicut iustitia originalis, quæ communicata est Adæ, vt primo naturæ principio, communicata fuit Eux, quæ in adiutorium simile sibi data est, ita suo modo Christo, & Beatæ Virgini sit data.

Iustitia originalis quid sit.

Ad explicandam exacte hanc difficultatem oporteret diligenter inquirere, quid iustitia originalis sit, quos effectus habeat, & quomodo, sed quoniam hoc est à præfenti instituto alienum, suppono iustitiam originalem fuisse quoddam donum fauens naturam constituendo perfectū ordinem inter Deum, & hominem, & inter partes seu appetitus hominis inter se, ita vt inferiora superioribus, & omnia Deo essent perfectè subiecta. Hoc autem donum (vt opinor) nihil intrinsecum erat in homine, præter gratiam in essentia animæ existentem, & virtutes omnes per se, & per accidens infusas in gradu heroico, quibus adiungebatur specialis Dei prouidentia, & custodia, vt latius in. 1. p. q. 95. ostendi.

Ex quo colligitur primò, fuisse in Virgine potissimos effectus originalis iustitiæ, non tamen omnes, qui ad statum innocentie, seu originalis iustitiæ pertinebant.

Primū constat, quia habuit superiorem rationem, seu portionem perfectissime subiectam Deo, & inferiorem rationem, & appetitum superiori, absque vlla discordia, vt ostensum est. Et ideò rectè dicitur habuisse integritatem naturæ in ordine ad humanas operationes. Secundum etiam est euidens, quia fuit capax tristitiæ, timoris, & doloris, & similiū affectionum, quæ in statu originalis iustitiæ non erant. Et similiter habuit corpus passibile, quod defatigabatur, & morti fuit subiectum, à

A quibus omnibus præseruabatur homo in illo statu.

Secundò hinc concluditur, si iustitia originalis sumatur pro collectione omnium horum effectuum, seu pro dono, quod omnium illorum principium sit, in Beata Virgine non fuisse originalem iustitiam, quia non habuit totā collectionem effectuum, nec principium eius. Nihilominus tamen verissimè dici potest habuisse donum originalis iustitiæ, quoad præcipuos, & quasi formales effectus eius: constat enim hos effectus, qui consistunt in subiectione ad Deum, & rationem superiorem, & perfectā subordinatione potentiarum esse præcipuos: constat etiam illud donum, quo hi effectus fiebant in Virgine, fuisse eiusdem rationis cum dono collato Adæ ad

Donum originalis iustitiæ quomodo fuerit in Virgine.

B similes effectus præstandos. Quia (vt dictum est) non fuit aliud præter gratiam, & virtutes perfectas sub diuina prouidentia, & custodia, & hoc sensu multi Doctores in. 2. d. 29. & 30. dicunt, fomitem non excludi nisi per originalem iustitiam. Et eodem modo possumus loqui de Virgine (quidquid Corduba supra contendat) quanquam, quia B. Virgo non habuit hoc donum ex vi suæ origis, neque cum omnibus effectibus originalis iustitiæ (vt dictum est) ideò magis expedit non simpliciter ita loqui, sed cum limitatione, & declaratione sufficienti, quæ ex dictis facile constat.

SECTIO VII.

Vtrum B. Virgo habuerit vsum rationis à suo Conceptionis, & sanctificationis initio.

C HActenus explicuimus, quanta fuerit perfectio, multitudoque donorum gratiæ sanctificantis, quæ in prima sanctificatione Beatæ Virgini sunt data, de alijs verò donis seu gratijs gratis datis, quia non in prima sanctificatione, sed posterius datas esse censemus, inferius suo loco dicendum est. Solum igitur superest explicandum id, quod vltimo loco supra proposuimus, quo modo scilicet B. Virgo fuerit sanctificata, vtrum sine propria dispositione (vt ordinariè infantibus contingit) an verò altiori modo, & per propriam dispositionem more adutorum? Huius autem decisio pendet ex quæstione, quam in hac

in hac sectione præmittimus. In qua indicantur multa. Primum, an in primo instanti habuerit vsum rationis, & actum eius, cum perfecta cognitione, & iudicio. Secundum, quid per illum actum cognouerit, aut cognoscere potuerit. Tertium, qualis fuerit illa cognitio. Quartum, an hic vsus rationis, vel facultas illa vtendi perseuerauerit in Virgine tota infantia ætate.

Dico ergo primò, Beata Virgo habuit actualem vsum rationis in primo instanti conceptionis, & sanctificationis suæ. Ita docet expresse Bernardinus Senens. serm. 51. de B. Virgine. c. 2. art. 1. & Caiet. hic art. 3. & Viguer. in institutionib. cap. 5. §. 3. verficulo. 9. Probatur autem ex principio supra posito, quia priuilegium gratiæ alicui puro homini concessum, non est verisimile B. Virgini fuisse negatū: sed vt ratione tempore suæ sanctificationis datum est Ioanni Baptiste, vt patet ex illo verbo Luc. primo, *exultauit infans in gaudio in utero meo*, vbi aduertere oportet, verbū, *exultandi*, interdum analogice, seu metaphorice sumi in Scriptura, & tribui rebus etiam inanimatis, iuxta illud Psal. 113. *monte exultauerunt, vt arietes*. Propter quod Iansen. cap. 4. concord. censet hanc exultationem Ioannis non fuisse cum cognitione, nec ibi gaudium significare proprium gaudij affectum, sed motum aliquem externum, seu gesticationem, quæ gaudij effectus esse solet. Nā vox Græca *Ἀγαλλίας* hoc propriè significat. Sed nō est cur vbi proprietas verborum stare potest, ad metaphoras confugiamus: certum est autem vocem *exultationis*, & *gaudij*, propriè significare actum vitæ, qui cognitionem supponit, quam propriam significationem, etiam vox Græca commodius admittit, & iuxta illam, perfectior, magisque accommodatus sensus redditur. Præsertim quia (vt notauit Origen. homil. 7. in Lucam) licet verbum *exultandi*, simpliciter dictum, metaphorice interdum in Scriptura sumatur: tamen *exultare in gaudio*, nunquam inuenietur secundum metaphoram dictum. Quo factum est, vt ferè omnes Patres tam Græci, quàm Latini in hac expositione cōsentiant. Ambros. lib. 1. in Luc. *E habebat intelligendi sensum, qui exultandi habebat affectum*. Idem de instituit. Virg. c. 13. lib. 2. de Virginib. in princip. & libro. 4. de fide ad Gratian. c. 4. Leo Pap. serm. 10. de natiui.

A *Præcursor*, inquit, *Christi spiritum prophetia intra viscera matris accepit, & nondū clitus, genitrici domini signa exultationis ostendit*, clarius Hierony. Epist. 7. ad Latam *Andreas* (inquit de Ioanne) *verba domini per os Virginis personantis*. & Bed. Luc. 1. Prior inquit, *Elizabeth vocem audiuit, sed Ioannes prius gratiam sensit, illa Maria, iste domini sensit aduentum*. Idem Pet. Chrysol. serm. 88. August. lib. 2. de consens. Euange. ist. c. 15. *Iolog.* & (si illius sunt opera) in oratio. de quin- *August.* que hæresib. c. 14. & lib. 3. de mirabilib. sacra Scriptura. c. 1. Origenes homilia. 4. in Lucam, dicit Ioannem in vtero cognouisse Christum, quem Iudæi, post multa facta miracula ignorarunt. Idem docet hom. 7. & homil. 2. ex varijs, in hūc sensum exponens illud verbum Ioannis Baptista, quod Ioann. primo habetur. *Qui post me venit, ante me*, id est, *ante conspectum meum factus est*, vnde sic inquit, *Qui ordine temporum post natiuitatem meam factus est in carne, ante conspectum meum, dum adhuc essem in visceribus matris, prophetico spiritu vidi illum coram me conceptum in vtero Virginis*. Idē sentit Chrys. homil. prima in Lucā, & Theophyl. Luc. primo, qui ita exponit, Ioannē Baptistam fuisse plus quā Prophetam, quia ex vtero matris habuit Propheticam cognitionem: in eadem sententia est Cyril. Ierosolym. catechesi. 3. & Nicephor. lib. 1. hist. c. 8. & Simeō Metaphrast. orat. de vita, & dormitione Deiparæ, apud Surium, tom. 5. Ac denique in Conci. Basilien. sess. 43. dicitur, Ioannem in vtero matris Christum cognouisse. Vnde Ecclesia in eius officio canit, *Senserat regem thalamo manentem*. Solus August. Epist. 57. ad Dardan. (quem D. Tho. hic art. 6. imitatur) videtur hoc in dubium reuocasse. Sed Augustinus eo loco non tantum de vsu rationis, sed de tota Ioannis Baptista sanctificatione quæstionem mouet, & nihil ibi negat, sed inquirendo procedit, D. autē Thomas à Caietano exponitur non *assertiue*, sed, *aduersatiue*, fuisse locutus, scilicet, quamuis Ioannes Baptista non habuisset vsum rationis in vtero matris, non propterea esse negandum fuisse sanctificatum.

Mirum est autem non defuisse, qui cum admitterent hoc priuilegium Ioanni fuisse concessum, nihilominus negauerint datum Virgini, quia hæc non est perfectio ad maiorem sanctitatem pertinens, sicut bre-

Bernardi.
Senens.
Caiet.
Viguer.
Virgo ab in
stanti conce
ptionis ac
tualiter ratio
nis vsum ha
buit.

Luc. 1.
Psal. 113.
Iansen.

Ioannes Ba
ptista vsum
rationis in
vtero matris
habuit.
Origen.

Ambros.
Leo Pap.

Hieronym.
Beda.

Petr. Chry.
August.

Origenes

Ioann. 1o

Chrysost.
Theophyl.

Cyri. Iero.
Nicepho.
Simeon Me
taphr.
Conc. Basili
ens.

August.
D. Thom.

breuiori, aut longiori vita viuere. Hæc autem sententia improbabilis mihi videtur. Quamquam enim rationis vsus absolute sumptus, non necessario pertineat ad maiorem sanctitatem, tamen si ille vsus sit per actum fidei, seu cognitionis diuinæ, & sit fundamentum sanctificationis, & meriti, multum ad perfectionem gratiæ, & sanctificationis pertinet. Deinde, licet diutius in via, seu mortali vita durare per se ad perfectionem non pertineat (præsertim si post illam finitam, ad statum, & terminum beatitudinis à Deo præfixum statim transeundum sit) quandiu tamen in hac vita viuimus, frequentius, & diuturnius in Dei contemplatione, & actuali amore versari, sine dubio est magna perfectio sanctificantis gratiæ. Sicut in Beatis summa quædam perfectio est, nunquam huiusmodi actus interrompere, nam quo magis in via illis similes efficimur, eo magis ad perfectionem accedimus.

Dico secundo, Hæc rationalis cognitio, quam B. Virgo in eo momento habuit, potissimum circa Deum, & Christum dominum versata est. Hoc ferè non indiget probatione. Patet enim tum ex adducto exemplo de Ioanne Baptista, qui Christum in utero matris cognouit; tum etiam, quia hæc cognitio est ad sanctificationem pertinet: alia verò non erat eo tempore necessaria.

Dico tertio, Hæc cognitio fuit per actum perfectum fidei. Hæc conclusio non est certa, quia potuit Deus dare B. Virgini in eo instanti scientiam aliquam infusam supernaturalem mysteriorum, & non est improbabile hoc fecisse, de quo infra disputabimus, cum de scientia Virginis ex professo agemus: est autem certum, & consequens ad ea, quæ dicta sunt, cognitionem quam tunc Virgo habuit, fuisse supernaturalem, & verisimilius est fuisse fidem, quam constat habuisse Virginem aliquando iuxta illud, *Beata, quæ credidisti*, hæc enim est sufficiens, & accommodata viatori, & ad perfectionem sanctificationis, illa sola est necessaria. Quam verò expressa, & distincta fuerit hæc fides Virginis, & quæ mysteria per illam cognouerit, in prædicta disputatione commodius tractabimus.

Dices, Ioannis cognitio vocatur Prophetica à citatis Patribus, quæ tamen videtur perfectior, quam cognitio fidei. Respon-

A detur non semper esse perfectiorem, neque aliam in substantia à cognitione fidei, vt latius in. 2. 2. tractatur. Dices rursus, cum fidei cognitio à sensibus pendeat, quo modo potuit B. Virgo habere actum fidei, antequam posset phantasmatibus uti? Respondetur, potuisse Deum, vel ita eleuare intellectum Virginis, vt sine dependentia à sensibus per lumen fidei, & species aliquas per se infusus operaretur, sicut in perfecto quodam gradu Prophetiæ interdum fit, vel etiam potuisse interiorem sensum, seu phantasiam ita confortare, vt intellectui cooperari valeret.

Dico quarto, Probabile est facultatem vtendi ratione datam Virgini in primo instanti in ea semper durasse. Hæc conclusio est contra Caiet. hic artic. 4. qui ita interpretatur D. Thomam dicentem, esse speciale priuilegium Christi habere vsum liberi arbitrij in utero matris, intelligendum enim dicit de vso rationis permanente. Conclusionem tamen positam tenet Bernardinus Senensis citato loco, qui argumentum sumit à Ioanne Baptista, de quo idem sentit Iacobus Christopolitanus super Canticum *Magnificat*, & potest fieri verisimile. Primo ex illo principio, quod ita videtur sancti de Ioanne Baptista sentire, multo ergo magis est nobis ita de Virgine sentiendum. Antecedens patet ex Ambr. libr. 2. in Luc.

C tum esse ad filium, Et tu puer, &c. quia cum audire poterat, qui salutationem Mariæ audierat. Quæ omnia sumpsit ex Orig. homil. 8. & 9. in Lucam. Secundo confirmari hoc potest, ex fide digna historia, qua fertur, B. Virginem tertio suæ ætatis anno intelligentem quidē, ac cōsentientē fuisse in templum à parentibus oblatā. Ita tradit Grego. Nyss. oratione de Christi natiuit. & Damascen. libr. 4. fidei. c. 15. Euodius & alij, quos infra referam. Verum est tamen, non omnes Patres diserte affirmare B. Virginem, eo tempore rationis vsum habuisse, satis tamen indicant, & expressius habetur in illa historia, quæ nomine Hieronymi circumfertur, & Antonin. 1. p. historiali, tit. 4. c. 6.

Obiectio.
Responsio.

Facultas vtendi ratione, data Virgini in conceptione qualis.

Caietan. Bernardin. Senens. Iacob. Christopolit.

Ambros.

Origen.

Grego. Nyss. Damasc. Euodius.

Antonin.

Dionys.
Chartus.Chrysost.
Origen.
Nephor.

D. Thom.

Obiectio.

§. 10. dicit, nihil illi tunc defuisse ad perfectam aetatem, & iam tunc ascendisse mente ad quindecim gradus perfectionis, in quindecim Psalmis cantici gradum significatos, & idem sentit Dionys. Chartus. in. 1. p. vitæ Christi, §. 2. ergo fuit acceleratus usus rationis Virgini in ea ætate, ordinaria enim lege natura, non poterat tunc ratione uti. Quod, vilitate exemplo Ioannis Baptistæ, confirmare possumus. Ille enim (sicut virum decebat) à tenera ætate, quando iuxta naturæ leges, nondum ratiocinari poterat ab Spiritu Sancto motus, & illuminatus, in eremum abiit, ut diuinæ contemplationi vacaret, ut Chrysost. indicat homil. 38. in Matth. & Orig. homil. 9. in Lucam, & clarius Nicephor. lib. 1. hist. c. 14. Sic ergo. B. Virgo (sicut decebat Virginem) templum adiit, ubi continua ferè Dei contemplatione frui posset. Ergo verisimile est, hunc rationis usum, quem sapius in infantia Virginem habuisse conspiciamus, constantem, ac perpetuum in ea fuisse. Tertiò accedit, quod Dei opera perfecta sunt, eiusque dona sine poenitentia, neque auferuntur sine culpa, præsertim quando dantur in utilitatem, & perfectiorem sanctificationem suscipientium: unde fit, ut sit, etiam hæc maior perfectio Virginis, eius statui, & dignitati valde consentanea. Nihilque derogat Christo, est enim illi proprium habuisse in utero matris usum rationis in clara Dei visione, & in facultate utendi omni scientia, & in omni materia pro suo arbitrio, atque adeò in tali usu rationis, quo posset perpetuo vigilare, & omnem inferiorum potentiarum motum præuenire, de quo usu videtur D. Tho. artic. 4. loqui, B. autem Virgo tantum habuit facultatem utendi ratione in ijs, quæ ad Dei, & Christi cognitionem pertinebant.

Sed obijci potest, quia Sancti supra citati loquentes de accelerato usu rationis Ioannis Baptistæ, dicunt fuisse per modum prophetiæ reuelationis, quæ non solet dari permanenter & per modum habitus, sed actualis motionis. Et confirmatur, quia videmur multiplicare miracula sine necessitate. Oportebit enim consequenter dicere B. Virginem potuisse in infantia intelligere sine conuersione ad phantasmata, vel certè Deum miraculosè disposuisse, aut confortasse sensus eius, ut per-

A fectè possent rationi cooperari. Satis ergo esse videtur, quod per actuale, & transeuntem reuelationem rationis usum habuerit: tum in primo instanti sanctificationis: tum etiam fortasse postea pro alicuius temporis, seu occasionis oportunitate. Respondetur hunc modum dicendi etiam esse probabilem, & iuxta illum posse non difficile accommodari omnia, quæ ex Patribus, & historijs attulimus: prior tamen, quem elegimus, verisimilior videtur, & diuinæ bonitati, atque prouidentiae magis consentaneus, & certè saltem ex eo tempore, quo B. Virgo fuit in templo præsentata, non videtur dubitandum, quin facultatem habuerit perfectè intelligendi, ac diuina mysteria contemplandi. Hoc enim munus semper in templo exercuisse, Patres omnes docent: nec enim ob alium finem illuc oblata est, non potuit autem etiam eo tempore ratione uti absque speciali gratia, & priuilegio. Eadem ergo ratione dicere possumus similem gratiam anteriori tempore accepisse. Præsertim cum Antoninus dicat, eo tempore iam Virginem mente ascendisse ad supremum gradum perfectionis.

Responsio.

Antoninus.

S E C T I O V I I I.

Utrum Beata Virgo sanctificata fuerit per propriam dispositionem.

HÆc quæstio ex præcedenti definita est. Dicendum est enim B. Virginem fuisse sanctificatam per propriam dispositionem, Ita docet S. Bernardinus loco supra citato. Et probatur ex dictis. Primò, quia in illo instanti B. Virgo habuit cognitionem Dei, non est autem verisimile habuisse illam ociosam, & quasi emortuam. Habuit ergo simul actum liberi arbitrij in Deum, quo illum super omnia dilexit: nā in hunc potissimum finem data est ei hæc cognitio: & omnes coniecturæ, quibus ad cognitionem probandam usi sumus, efficacius de spe, & amore procedunt, ergo. Secundò, quia sanctificari per proprium actum est perfectior modus (ut D. Thom. infra probat. q. 34. art. 3.) Ergo credendum est hoc modo fuisse sanctificatam Virginem. Et confirmatur, quia nullus sanctificatur sine proprio libero consensu, nisi veluti per accidens propter impotentiam utendi ratione

Bernardus.

Senens.

Virgo per propriam dispositionem sanctificata.

D. Thom.

tione

tione, ratio enim perfecta, ac propria in eundem amicitiam diuinam, & veluti spirituales desponsationem, quæ in prima sanctificatione fit, vtriusque partis consensum requirit: sed in Virgine non erat hæc impotentia, nam (vt ostensum est) ratione uti poterat, ergo. Tertiò, quia propter has rationes tam Angeli, quam Adam sanctificati fuerunt per propriam dispositionem, & idem dicendum est de Ioanne Baptista, nam gaudium illud, quo exultauit, signum amoris fuit: multò ergo magis asserendum hoc erit de Virgine Beata.

Obiectio.

Dices ergo, non est operata Beata Virgo in illo instanti per habitus gratiæ, & charitatis, dispositio enim ad infusionem gratiæ, & donorum, non procedit ab habitibus (vt suppono) consequens autem non videtur verum, quia ille est imperfectus modus operandi. Respondetur. Dupliciter intelligi potest hæc sanctificatio per propriam dispositionem, vno modo, vt sit hæc dispositio præparans subiectum ad receptionem habitus, & tunc verum est talem dispositionem non effici ab habitu, nam potius habitus infunditur, quia dispositio effecta est, nõ vt efficiatur: alio modo potest hæc dispositio intelligi, non vt præparans, sed vt perficiens, & vt sanctificationem consummans, & quando dispositio talis est, ab habitu, seu principio intrinseco procedit. Potest ergo dici, Beata Virgine fuisse sanctificatam per propriam dispositionem hoc posteriori modo, & ita facile expeditur difficultas posita. Mihi tamen verisimilius est fuisse priori modo sanctificatam. Ille enim est magis accommodatus viatoribus ratione videntibus, & omnibus pñsatis ad maiorem perfectionem pertinet, nam qui se ad gratiam disponit, quodammodo se sanctificat, & cū diuino auxilio est sibi aliquo modo causa gratiæ, quod maioris perfectionis est, quam ex habitu primum actum elicere, vel solum ex auxilio.

In prima
sanctifica-
tione Virgo
meruit de
digno glo-
riam.

Ex hac doctrina infertur, meruisse Virginem in prima sanctificatione sua de condigno non gratiam, sed gloriam. Hoc constat ex generali principio, quod in materia de gratia traditur, nimirum ultimam dispositionem ad gratiam esse meritoriam, quod cum ad perfectionem spectet, etiam in Virgine locum habet, imò etiam Christum Dominum in primo instanti Conceptionis meruisse, simili argumento probat D. Tho. infra. q. 34. art. 3. Certum est autem, nõ po-

uisse B. Virginem per eam dispositionem gratiam mereri, quia principium meriti non cadit sub merito: gloriã autem mereri potuit, quia illa caruit, qua priuatione supposita maioris perfectionis est obtinere illam ex merito, quam sine illo. Et confirmatur argumento sæpe facto, quia Angeli, & Adā, meruerunt primam gloriã per eum actum, quo se ad gratiã disposuerunt, & idem de Ioanne Baptista credibile est, de quo sancti aiunt, suo merito patri loquelam restituisse, vt Gregor. Nazian. orat. 12. quæ est prima de pace, & Ambros. serm. 64. & super Lucam, vbi Beda, & alij. Et Ecclesia canit. *Hinc patrens nati meritis, uterque abdita pandit*, ergo multo magis credendum est Virginem meruisse gloriam à prima sua sanctificatione. De qua hæc dicta sufficiant. Nam de merito Virginis, & augmento gratiæ, alijsq; donis, & gratijs illi collatis, infra comodiori loco disputabimus.

Gregor. Na-
zianzen.
Ambros.
Beda.

QVAESTIO XXVIII.

De Virginitate Beatæ Mariæ, in quatuor articulos diuisa.

Einde considerandum est de Virginitate matris Dei. Et circa hoc queruntur quatuor.

¶ Primò, vtrum fuerit Virgo in concipiendo. ¶ Secundò, vtrum fuerit Virgo in partu. ¶ Tertiò, vtrum permāserit Virgo post partum. ¶ Quartò, vtrum votum Virginitatis emiseric.

CARTICVLVS PRIMVS.

Virum Beata Maria fuerit virgo in concipiendo.

¶ Primū sic proceditur. Videtur, quod mater Dei non fuerit virgo in concipiendo

Christum. Nulla enim proles quæ habet patrem & matrem, ex virgine matre concipitur. Sed Christus non solum dicitur habere matrem, sed etiam patrem dicitur enim Luc. 2. erant pater eius, & mater mirantes super his, quæ

158
4. 16. 6. 45.
Et op. 3. 6.
232. Et op.
60. 6. 4.

quæ dicebantur de illo, & infra eadem mater dicit, Ecce enim pater tuus, & ego, dolētes quærebamus te. Ergo Christus nō est cōceptus ex Virgine matre.

¶ 2. Præterea, Matth. primo probatur, quod Christus fuerit filius Abraham, & Dauid, per hoc quod Ioseph ex Dauid descendit. Quæ quidem probatio nulla esset, si Ioseph pater Christi nō fuisset. Ergo videtur, quod mater Christi eum ex semine Ioseph conceperit, & ita non videtur fuisse Virgo in concipiendo. ¶ 3. Præterea, Galat. 4. dicitur, Misit Deus filium suum factū eum muliere. Mulier autem consueto modo loquendi dicitur, quæ est viro cognita, ergo Christus non fuit conceptus ex Virgine matre. ¶ 4. Præterea, eorum quæ sunt eiusdem speciei, est idē modus generationis, quia generatio recipit speciem à termino, sicut & cæteri mortui, sed Christus fuit eiusdē speciei cū alijs hominibus, secundū illud Philip. 2. In similitudinē hominum factus, & habitu inuētus vt homo. Cum ergo alij homines generentur ex cōmixtione maris, & fœminæ, videtur quod etiā Christus simili modo fuerit generatus, & ita nō videtur fuisse cōceptus ex virgine matre. ¶ 5. Præterea, Quælibet forma naturalis habet materiā sibi determinatā, extra quam esse non potest: Materia autem formæ humanæ videtur esse semen maris, & fœminæ. Si ergo corpus Christi nō fuerit cōceptū ex semine matris & fœminæ, nō verè fuit corpus humanū, quod est incōueniens, videtur igitur non fuisse cōceptus ex virgine matre. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Isa. 7. Ecce virgo concipiet. ¶ Respondeo dicendū, quod simpliciter confitendū est matrē Christi virginē cōcepisse, contrariū enim pertinet ad hæresim Hebionitarū, & Chirinti: qui Christū purum hominē arbitrabantur, & de utroq; sexu eum natū

A putauerunt. Quod enim Christus sit conceptus ex virgine, conueniens est propter quatuor. Primò propter mittentis Patris dignitatē conseruādā: cum enim Christus sit verus, & naturalis Dei filius, nō fuit cōueniens, quod alium patrē haberet, quā Deum, ne dignitas Dei patris transferretur ad aliū. Secundò, hoc fuit conueniēs proprietati ipsius Filij, qui mittitur, qui quidem est Verbum Dei: Verbum autem absq; omni corruptione cordis cōcipitur: quinimo cordis corruptio perfecti Verbi cōceptionē nō patitur. Quia ergo caro sic fuit à Verbo Dei assumpta, vt esset caro Verbi Dei, cōueniēs fuit quod etiā ipsa sine corruptione matris cōciperetur. Tertiò, hoc fuit cōueniēs dignitati humanitatis Christi, in qua locū peccatum habere non debuit, per quam peccatū mundi tollebat, secundū illud Ioan. primo. Ecce agnus Dei (scilicet innocens) qui tollit peccatum mundi: non poterat autē esse, quod in natura iam corrupta, ex concubitu caro nasceretur sine infectione originalis peccati. Vnde Augu. dicit in libro de Nuptijs & cōcupiscentia. Solus nuptialis concubitus ibi non fuit, scilicet in matrimonio Mariæ & Ioseph: quia in carne peccati fieri non poterat sine vlla carnis cōcupiscentia, quæ accidit ex peccato: sine qua cōcipi voluit, qui futurus erat sine peccato. Quartò, propter ipsum finem incarnationis Christi: quæ ad hoc fuit, vt homines renascerentur in filios Dei, non ex volūtate carnis, neque ex volūtate viri, sed ex Deo, id est, ex ipsa Dei virtute. Cuius rei exemplar apparere debuit in ipsa cōceptione Christi. Vnde Augustinus dicit in libro de sancta Virginitate. Opponebat caput nostrū insigni miraculo, secundū carnē nasci de Virgine, vt significaret mēbra sua de Virgine Ecclesia secundum spiritum nascitura.

c. 12. in prima
capit. 10. 7.

Cap. 6. ante
medium 10.
mo. 6.

Obiectio.

Responsio.

Vt patet ex
Aug. libr. de
hæres. c. 8.
c. 10. 10. 6.

Ad

lib. 1. in Luc.
c. 8. secundū
eius ordinē
a medio. 10. 2

li. 1. de nup
tius & conc.
c. 11. parū
a prin. 10. 7.

Mat. c. 1.
super illud
Christi ge-
neratio sic e-
rat. 10. 9.

Ca. 11. non
longē a fin.
10. 7.

Et Au. lib.
22. con. Fan-
stia. ca. 7. in
media 10. 6.

lib. 1. in Luc.
c. 8. secundū
eius ordinē
a medio. 10. 2

Ad primū ergo dicendū, quod sicut A
Beda dicit super Lucā, pater Saluato-
ris appellatur Ioseph, nō quod verē iux-
ta Photinianos pater fuerit ei: sed quod
ad famā Mariæ conseruandā pater sit
ab omnibus æstimatus. Vnde & Lucæ
3. dicitur. Vt putabatur filius Ioseph.
Vel sicut August. dicit in libr. de Bono
cōiugali. Eo modo pater Christi dicitur
Ioseph, quo & vir Mariæ intelligitur,
sine cōmixtione carnis, ipsa copu-
latione cōiugij: multo videlicet cōiun-
ctius quā si esset aliunde adoptatus.
Neq; enim propterea nō erat appellā-
dus Ioseph pater Christi, quia non eū
genuerat concūbendo: quandoquidem
pater esset etiā ei, quē non ex sua con-
iuge procreatum aliunde adoptasset.
Ad secundum dicendum, quod sicut
Hiero. dicit super Mat. cū Ioseph non
sit pater Domini saluatoris, ordo gene-
rationis eius vsq; ad Ioseph deducitur.
Primo quidem, quia non est cōsuetudi-
nis Scripturarū, vt mulierū in genera-
tionibus ordo texatur. Deinde ex vna
tribu fuit Ioseph, & Maria, vnde & ex
lege eā accipere cōgebatur vt propin-
quā. Et vt Aug. dicit in libr. de Nuptijs
& cōcupiscentia, fuit generationū se-
ries vsque ad Ioseph perducēda: ne in
illo cōiugio viri i sexui vtiq; potiori,
fieret iniuria, cū veritati nihil deperi-
ret, quia ex semine David & Ioseph
erat, & Maria. Ad tertium dicēdum,
quod sicut Gloss. dicit ibidē. mulierem
pro fœmina posuit, more locutionis
Hebræorū: vsus enim Hebrææ locu-
tionis mulieres dicit, non virginitate
corruptas, sed fœminas. Ad quartum
dicēdum, quod ratio illa habet locū in
his, quæ procedūt in esse per viā natu-
ræ: eo quod natura sicut est determi-
nata ad vnū effectū, ita etiā est deter-
minata ad vnū modū producendi illū.
Sed virtus supernaturalis diuina cū sit
infinita, sicut non est determinata ad

vnū effectū: ita non est determinata ad
modū producēdi quēcunque effectū.
Et ideo sicut virtute diuina fieri po-
tuit, vt primus homo de limo terræ for-
maretur: ita etiā fieri potuit, vt diuina
virtute corpus Christi formaretur de
Virgine absq; virili semine. Ad quin-
tū dicendū, quod secundū Philosophū
in libr. de generatione animalium, semen
maris nō est sicut materia in cōceptio-
ne animalis, sed solū sicut agēs: sola au-
tē fœmina materiā subministrat con-
ceptui. Vnde per hoc quod semē maris
defuit in cōceptione corporis Christi,
non sequitur quod defuerit ei debita
materia. Si tñ semen maris esset ma-
teria fœtus concepti in animalibus,
manifestum est, quod non est materia
permanens in eadem forma, sed mate-
ria transmutata. Et quāuis virtus natū-
ralis nō possit transmutare ad certam
formā, nisi determinatā materiā, vir-
tus tñ diuina, quæ est infinita, potest
trāsmutare omnē materiā in quācūq;
formā. Vnde sicut trāsmutauit limum
terræ in corpus Adæ, ita in corpus
Christi transmutare potuit materiā à
matre ministratā, etiā si nō esset suffi-
ciens materia ad naturalē cōceptum.

ARTICVLVS SECVNDVS.

V. mater Dei fuerit virgo in partu.

C D secundū sic proceditur. Vi-
detur quod mater Christi nō
fuerit virgo in partu. Dicit
enim Ambro. super Lucā. Qui vuluā
sanctificauit alienā, vt nasceretur Pro-
pheta, hic est, qui aperuit matris suæ
vuluam, vt immaculatus exiret. Sed
apertio vuluæ virginitatem excludit:
ergo mater Christi non fuit Virgo in
partu. ¶ 2. Præterea, nihil in mysterio
Christi esse debuit, per quod corpus
eius phantasticum appareret. Sed hoc
non videtur verō corpori, sed phāstici-
co cōuenire, vt possit per clausa trāsi-
re, eo q̃ duo corpora simul esse nō pos-
sunt.

lib. 1. c. 2. &
19. tom. 4.

159
Opus. 5. cap.
232.
l. 2. in Luc.
in ca. cuius
tit est de cir-
cum. salua-
toris infini-
10. 5.

sunt. Nō igitur debuit ex matris utero clauso corpus Christi prodire, & ita nō deducit quod esset virgo in partu.

*Est bo. 26.
in Euang.
paulo a prin
cip.*

¶ 3. Præterea, sicut Grego. dicit in homil. Octauarū Paschæ, per hoc quod ianuis clausis ad discipulos post resurrectionē intrauit Dñs, ostendit corpus suū esse eiūsdē naturæ, & alterius gloriæ. Et sic per clausa transire, videtur ad gloriā corporis pertinere. Sed corpus Christi in sua cōceptione non fuit gloriosum, sed passibile, habēs similitudinē carnis peccati: ut Apostolus dicit Rom. 8. Nō ergo exiuit per Virginis uterum clausum. ¶ Sed contra est, quod in quodā sermone Ephesini Cōcilij dicitur: Natura post partū nescit ulterius virginē: gratia verò, & parietem ostendit, & matrem fecit, & virginitati non nocuit. Fuit ergo mater Christi virgo in partu.

¶ Respondeo dicendum, quod absq; omni dubio asserendū est matrē Christi etiā in partu Virginem fuisse. Nā Propheta nō solū dicit, Ecce Virgo cōcipiet: sed etiā addit: Et pariet filiū. Et hoc quidem conueniens fuit propter tria. Primò quidē, quia hoc competebat proprietati eius, qui nascebatur, qui est Verbum Dei. Nā verbū nō solum in corde absq; corruptione concipitur, sed etiam absq; corruptione ex corde procedit. Vnde ut ostenderetur, quod illud esset corpus ipsius verbi Dei, conueniēs fuit, ut de incorrupto Virginis utero nasceretur. Vnde in sermone quodā Ephesini Cōcilij legitur. Quæ parit carnem purā à virginitate cellat: sed quia natū est in carne Verbū, Deus custodit virginitatē, seipsum ostēdēs per hoc Verbū. Neque enim nostrū verbū cū paritur, corrūpit mētem: neque Deus Verbū, substantialē partum eligens peremit virginitatē. Secundò, hoc est conueniens quātum ad effectum Incarnationis Christi. Nā

A ad hoc venit ut nostram corruptionē tolleretur. Vnde non fuit conueniens, ut virginitatem matris nascendo corrūperet. Vnde Aug. dicit in quodam sermone de Natiuitate Dñi, Fas nō erat, ut per eius aduentum violaretur integritas, qui venerat sanare corrupta. Tertiò fuit conueniens, ne matris honorem nascendo diminueret, qui parētes præceperat honorandos.

*In serm. 6. 2
med. 10. 1.*

¶ Ad primū ergo dicendum, quod Ambr. dicit hoc, exponens illud, quod Euangelista de lege induxit. Omne masculinū ad pariens vuluā, sanctum Dño vocabitur. Quod quidē, ut Beda dicit, cōsuetæ natiuitatis more loquitur: nō quod Dñs sacri ventris hospitium, quod ingressus sanctificauerat, egressus deuirginasse credēdus sit. Vnde illa adaptio nō significat refectionē cōmunem claustrī pudoris virginis: sed solū exitum prolis de utero matris.

*li. 1. in Lu.
ca. 7. secun-
dum eius or-
dinem, 10. 1.*

¶ Ad secundū dicendū, quod ita Christus voluit veritatem sui corporis demonstrare, quod etiam simul eius diuinitas declararetur: & ideo per miscuit mira humilibus. Vnde ut corpus eius verū ostenderetur, nascitur ex fœmina, sed ut ostenderetur eius Deitas, nascitur ex Virgine: talis enim partus decet Deū: ut Ambrosius dicit in hymno Natiuitatis. ¶ Ad tertiū dicendū, quod quidam dixerūt Christū in sua natiuitate dotem subtilitatis assumpsisse, sicut quādo ambulauit siccis pedibus super mare, dicunt eum assumpsisse dotem agilitatis: sed hoc nō conuenit his, quæ supra determinata sunt: huiusmodi enim dotes corporis gloriosi proueniūt ex redūdantia gloriæ animæ ad corpus, ut infra dicetur, cū tractabitur de corporibus gloriosis. Dictū est autem supra, quod Christus ante passionem permittebat carni suæ agere, & pati, quæ propria: nec fiebat talis redundancia gloriæ ab ani-

*In hym. qui
canitur in
vesperis na-
talis Domi-
ni.*

q. 14.

*Non comple-
uit.*

*q. 14. art. 1.
ad. 2.*

ma ad corpus. Et ideo dicendum est, quod omnia ista facta sunt miraculose per virtutē diuinā. Vnde Augu. dicit super Ioan. Moli corporis, vbi diuinitas erat, ostia clausa non obstitērūt: ille quippe nō eis apertis intrare potuit, quo nascēte virginitas matris inuiolata permāsit. Et Dionysius dicit in quadam Epistola, quod Christus super hominē operabatur ea, quæ sunt hominis, & hoc mōstrat Virgo supernaturaliter cōcipiens, & aqua instabilis, terrenorū pedū sustinēs grauitatem.

ARTICVLVS III.

Vtrum mater Dei permanserit virgo post partum.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod mater Christi nō permanserit virgo post partū. Dicitur enim Matth. 1. Ante quam conuenirent Ioseph & Maria, inuēta est in vtero habens de Spiritu Sancto. Nō autē Euangelista diceret, antequā conuenirent, nisi de conuenturis: quia nemo dicit de non pransuro, antequā pranderet. Ergo videtur, quod B. Virgo quādoq; conuenerit carnali copula cū Ioseph, & ita nō permanserit Virgo post partū. ¶ 2. Præterea, ibidē subditur ex verbis Angeli loquētis ad Ioseph: Noli timere accipere Mariā coniugem tuam. Coniugium autē cōsumatur per carnalē copulā. Ergo videtur, quod quādoq; carnalis copula interuenerit inter Mariā, & Ioseph, & ita videtur, quod nō permāserit virgo post partū. ¶ 3. Præterea, ibidem post pauca subditur. Et accepit cōiugē suā, & nō cognoscebat eam, donec peperit filiū suū primogenitū. Hoc autem aduerbiū, donec, cōsuevit determinatū tēpus signare, quo impleto fiat id, quod vsq; ad illud tēpus nō fiebat. Ver

A hū autē cognoscendi ibi ad coitum refertur, sicut & Genes. 4. dicitur, quod Adā cognouit vxorem suā. Ergo videtur, quod post partum B. Virgo fuerit carnaliter à Ioseph cognita: ergo videtur, quod nō permanserit virgo post partū. ¶ 4. Præterea, Primogenitus nō potest dici nisi qui habet fratres subsequētes: vnde & Rom. 3. dicitur. Quos præseruit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Sed Euāgelista nominat Christū primogenitum matris ei⁹. Ergo habuit alios filios post Christum: & ita videtur, quod mater Christi nō māsērit virgo post partū.

B ¶ 5. Præterea, Ioan. 2. dicitur, Post hæc descendit Capharnaū ipse. s. Christus, & mater eius, & fratres eius. Sed fratres dicūtur qui ex eodē parēte geniti sunt. Ergo videtur, qd B. Virgo habuerit alios filios post Christum. ¶ 6. Præterea, Matth. 27. dicitur, erant ibi, scilicet iuxta crucem Christi, mulieres multæ à lōgē, quæ secutæ erāt Iesum à Galilæa, ministrātes ei: inter quas erat Maria Magdalena, & Maria Iacobi & Ioseph mater, & mater filiorū Zebedæi. Videtur autē hæc Maria, quæ hic dicit Iacobi & Ioseph mater, esse etiā mater Christi: dicitur enim Ioan. 19. quod stabat iuxta crucem Iesu Maria mater eius. Ergo videtur, quod mater Christi nō permāserit virgo post partū. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Ezech. 44. Porta hæc clausa erit, & nō aperietur, & vir nō trāsibit per eā, quoniam Dñs Deus Israel ingressus est per eā. Quod exponēs Augu. in quodā sermone dicit. Quid est porta in domo Dñi clausa, nisi quod Maria semper erit intacta? Et quid est, homo nō trāsibit per eā, nisi quod Ioseph nō cognoscet eā. Et quid est, Dñs solus intrat, & egreditur per eā, nisi quod Spiritus Sanctus imprægnauit eam, & Angelorū Do-

C

In serm. 140 de natali Domini quæ est. 18. de temp non longē à principio, sermo. 10.

Tr. 121. 4 med. 10. 9.

In episto. ad Casim. monac. incipit. Quævis tu quidem.

160. Opus. 3. c. 232.

rum Dominus nascetur per eam? Et quid est, clausa erit in æternum, nisi quod Maria virgo est ante partum, & virgo in partu, & virgo post partum. ¶ Respondeo dicendum, quod absque omni dubio detestandus est error Heluidij, qui dicere præsumpsit matrem Christi post partum à Ioseph esse carnaliter cognitam, & alios filios genuisse. Hoc enim primo derogat Christi perfectioni, qui sicut secundum diuinam naturam unigenitus est Patris, tamquam perfectus per omnia filius eius, ita decuit, ut esset unigenitus matris tamquam perfectissimum germen eius. Secundò, hic error iniuriam facit Spiritui Sancto, cuius sacrarium fuit uterus virginalis, in quo carnem Christi formauit, unde non decebat quod de cætero violaretur per coniunctionem virilem. Tertiò, derogat dignitati, & sanctitati matris Dei, quæ ingratissima videretur, si tanto filio contenta non esset, & si virginitatem, quæ in ea miraculose conseruata fuerat, sponte perdere vellet per carnis concubitum. Quartò etiã ipsi Ioseph esset ad maximam præsumptionem imputandum, si eam quam reuelante Angelo de Spiritu Sancto Deum concepisse cognouerat, polluere attetaret. Et ideo simpliciter est asserendum, quod mater Dei sicut virgo concepit, & virgo peperit, ita etiam & virgo post partum in sempiternum permansit.

Ad primum ergo dicendum, quod (sicut Hieronymus dicit in libro contra Heluidium) intelligendum est, quod hæc propositio ante, licet sæpe consequentia indicet, tamen nonnunquam ea tantum, quæ prius cogitabantur ostendit: nec necesse est ut cogitata fiant, cum ideo aliud interuenerit, ne ea quæ cogitata sunt, fierent. Sicut si aliquis dicat, antequam in portu pranderem nauigauit: non intelligitur quod in portu prandeat postquam nauigauerit: sed quia cogitabatur in portu præsurus. Et similiter Euangeli-

sta dicit, antequam conueniret, inuenta est in utero habens de Spiritu Sancto: non quia postea conuenerint: sed dum uiderentur conuenturi, præuenit conceptio per Spiritum Sanctum, ex quo factum est, ut ulterius non conuenirent. ¶ Ad secundum dicendum, quod sicut Augustinus dicit in libro de Nuptiis & concupiscentia. Coniux Ioseph, vocatur mater Dei ex prima de sponsationis fide, quam per concubitum non cognouerat, nec fuerat cogniturus. Vt enim Ambrosius dicit super Lucam non virginitatis ereptio, sed coniugij testificatio & nuptiarum celebratio declaratur. ¶ Ad tertium dicendum, quod quidam dixerunt hoc non esse intelligendum de cognitione coitus, sed de cognitione notitiæ. Dicit enim Chrysostomus, quod non cognouit eam Ioseph antequam pareret, cuius fuerit dignitatis, sed postquam peperit tunc cognouit eam: quia per ipsius prolem speciosior, & dignior facta fuerat quam totus mundus: quia quem totus mundus capere non poterat, in angusto cubiculo uteri sui sola suscepit. Quidam uero hoc referunt ad noticiam visus: sicut enim Moyse cum Deo colloquentis glorificata est facies, ut non posset intendere in eum filius Israel: sic Maria claritate virtutis Altissimi obumbrata, cognosci non poterat à Ioseph, donec pareret: post partum autem à Ioseph agnita inuenitur specie faciei, non tactu libidinis. Hieronymus autem concipit hoc esse intelligendum de cognitione coitus: sed dicit quod usque vel donec, in Scripturis dupliciter potest intelligi. Quandoque enim designat certum tempus, secundum illud Galat. 3. Propter transgressionem lex posita est, donec veniret semen, cui promiserat. Quandoque uero signat infinitum tempus, secundum illud Psalm. 113. Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri: ex quo non est intelligendum, quod post impetratam misericordiam, oculi auer-

Ca. 11. non
longè à prin-
cip. 10. 7.

lib. 2. in Lu-
cap. 1. à me
tom. 5.

Homi. 1. in
Matth. in
ope. imp.
super illud,
& non cog-
nouit eam
donec. 10. 1.

In fin. com-
ment. ad 1.
c. Matt. rem.
9.

Titu. huius
lib. est de per-
petua Virg.
Mariæ non
procul à
princip. lib.
semo. 3.

tantur à Deo. Et secundū hunc modū loquendi significantur ea, de quibus posset dubitari, si scripta non fuissent: cætera vero nostræ intelligentiæ derelinquantur. Et secundū hoc Euangelista dicit matrem Dei non esse cognitā à viro vsque ad partū: ut multo magis intelligamus cognitam non fuisse post partū. ¶ Ad quartum dicendum, quod mos diuinarū Scripturarum est, ut primogenitū vocent non solum eū, quem patres sequuntur, sed eū, qui primus natus sit. Alioquin si non est primogenitus nisi quē sequuntur fratres, tandiu secundum legem primogenita non debentur, quandiu & alia non fuerint procreata. Quod patet esse falsū, cum intra vnum mensem primogenita redimi mandentur secundum legē. ¶ Ad quintum dicendum, quod quidā, sicut Hierony. dicit super Matth. fratres Domini de alia vxore, Ioseph filios suspicantur. Nos autē fratres Domini, non filios Ioseph, sed consobrinos Saluatoris, Mariæ materteræ Domini filios intelligimus. Quatuor enim modis in Scripturis fratres dicuntur, scilicet natura, gente cognitione, & affectu. Vnde fratres Domini dicti sunt, non secundum naturam, quasi ab eadem matre nati, sed secundum cognitionem quasi consanguinei eius existentes. Ioseph autem, sicut Hierony. dicit contra Eluidium, magis credendus est Virgo permanisse, quia aliam vxorē habuisse nō scribitur, & fornicatio in sanctū virum non cadit. ¶ Ad sextum dicendum, quod Maria, quæ dicitur Iacobi & Ioseph mater, nō intelligitur esse mater Domini, quæ in Euangelio nō cōsuevit nominari, nisi eū cognominatione huius dignitatis, quod sit mater Iesu. Hæc autē Maria esse intelligitur vxor Alphæi, cuius filius est Iacobus minor, qui dictus est frater Domini.

*Circa suam.
comment.
ad. 1. r. cap.
Matth. 10. 9.*

*Circa Helui-
dium in vi-
ti. fol. ante
su. lib. 10. 3.*

COMMENTARIUS.

Harticuli in sequenti disputatione explicabuntur. Nihil enim circa literam D. Tho. dicendū occurrit, præter ea, quæ de re ipsa tractanda erunt.

DISPUTATIO V.

In quatuor sectiones distributa.

De integritate, seu corporali virginitate Deiparæ.

Post tractatū de Cōceptione, & sanctificatione B. Virginis cōueniēti ordine dicendū sequitur de statu, seu ratione viuēdi, quæ in hac vita elegit, vel ad quem potius electa est. Quod in hac, & sequenti questione effectisse videtur D. Tho. de statu matrimonij, & virginitatis ei⁹ disputās, simul parās viā ad tractandū de cōceptione filij, ad quam hæc aliquo modo ordinata sunt. Quia verò virginitas & perfectior, & prior est matrimonio, ideò prius etiā de illa disputatio occurrit. In qua duo distinguenda sunt: alterū quasi materiale, quod in corporis integritate cōsistit absq; vlla experiētia libidinis ex cōmissione, aut volūtaria seminis resolutione proueniētis: alterū est veluti formale, quod est propositū seruādī virginitatē, & prædictā libidinē nunquā experiendi. De priori parte hīc agimus, dicturū de altera in disputatione sequenti.

E S C T I O I.

V. B. Virgo Christū cōcipiēdo virginitatem seu corporis integritatem amiserit.

HÆc quæstio supponit in primis B. Virginē verē, ac realiter concepisse Christū Deū hominē in utero suo. Quod ex principio suprā posito, quo ipsa verā Dei, & Christi matrē esse ostēdimus, apertē sequitur, & inferius latius discutiendū est. Secundō suppono, B. Mariā vsq; ad Cōceptionē filij Virginē permāsisse, quod est de fide certū ex verbis illis Luc. 1. *Mis-* *Luc. 1.*
sus est Gabriel Angelus ad Virginem desponsatam viro. Ex quo cōstat fuisse Virginē cum tradita fuit Ioseph in spōsā. Quod ex alio principio supra posito probari potest, scilicet quia nūquam peccauit. Et ex ijs quæ Patres docent de vitæ genere, quod B. Virgo ante matrimoniū instituit, tertio enim ætatis anno in tēplum oblata est, ibiq; vndecim annis inter virgines vixit, erat enim in templo

Cedren. in templo, (vt Cedrenus in Compendio
Locus in tē- historiæ refert) secretus locus arę vicinus,
plo. Salomo- in quo virgines solæ versari solebant, inter
nis dicatus quas Deipara vsque ad matrimoniū man-
Virginibus. sit, & angelicam potius, quàm humanam
Ambros. vitam egit, vt Ambros. lib. 1. & 2. de Vir-
Grego. Nys- ginib. latè differit. Gregor. Nysse. orat. de
sen. ortu Saluatoris, & Gregor. Nicomediens.
Grego. Nic. orat. de oblatione Virginis in templo. Da-
Damasc. mascen. lib. 4. capit. 15. Andreas Cretens. &
Andr. Cret. alij supra citati. De qua re iterum inferius
redibit sermo. Quod autem, postquam des-
ponsata est Ioseph, vsque ad Angeli adue-
tum Virgo permanferit, ex citatis verbis
Angeli euidenter constat.

His positis, heretici quidā dixerunt Vir-
ginem concepisſe Christum ex Ioseph, at-
que ita in conceptione virginitatem ami-
ſſe. Ita dixerunt Ebionitæ, vt Clemens Pa-
Clemens Pa- pæ. refert lib. 6. constitut. cap. 6. vbi hos Iudeos
Epiphan. fuisse significat: nam (vt Epiphanius refert
hæres. 30.) Moysi legem obseruabant, vbi
eundem errorem illis tribuit, quamuis ad-
dat, in ijs, quæ de Christo docuerunt, va-
rios, & inconstantes, fuisse. Quæ fuit fortas-
se causa, vt Irenæus lib. 1. capit. 26. de istis
tractans, hunc tacuerit errorem, dicens,
Ebionem non similiter ac Cherintum de
Christo sensisse, vnde cap. 25. Cherintum,
& Carpocratem authores facit huius erro-
ris. Quod sensit etiam Tertul. lib. de præ-
scriptionib. hæreticor. cap. 48. & lib. de car-
ne Christi, cap. 18. & lib. de velandis virgi-
nibus, cap. 6. Euseb. lib. 3. hist. cap. 21. Epi-
phan. hæres. 27. & 28. August. Damascen.
& Isidor. in Catalogis hæresum, Theodor.
lib. 2. hæreticar. fabular. & Nicephon. lib. 3.
Tertul. hist. c. 3. qui duo postremi Ebionem, alios
Euseb. præcessisse significat. Quod parū refert, cō-
Epiphan. stat enim hos hereticos equales ferē fuisse.
August. Hunc errorē sequutus est postea Theodo-
Damasc. tus, vt cōstat ex Epiphan. hæres. 54. Funda-
Isidor. mentum eius ferē nullū est, vt videbimus.
Theodor.
Nicepho.

Dicendum est ergo primō, B. Virginem
non ex viri semine, sed sola Spiritus San-
cti virtute, & operatione Christum Do-
minum concepisſe. Est articulus fidei. Et
probatur primō ex Euangelio Matth. 1. *in-*
Matth. 1. uenta est habens de spiritu sancto, & infra,
quod in ea natum est, de spiritu sancto est, &
infra, & non cognoscebat eam, donec peperit
filiū suū primogenitum. & Luc. 1. spiritus san-
Luc. 1. ctus superueniet in te, & virtus altissimi obū-
brabit tibi. Quod testimonium Ariani qui-

dam malè interpretantes (vt Augusti. re-
fert, lib. 3. contra Maximin. cap. 17.) *August.*
spiritum sanctum & virtutem altissimi, tanquam
Virginitas duo diuersa distinguebant, aiebantq; Spi-
Maria in ritum Sanctum disposuisse materiam mū-
Scripturis dando, & sanctificādo Virginem, virtu-
manifeste sig- tem autem altissimi, id est, diuinam sapiē-
nificata. tiam, formasse Christi corpus, quæ exposi-
tio, quamuis præsentī intentioni nihil ob-
ſtet, & in aliquo sensu sit probabilis (vt vi-
debimus inferius. q. 32. articu. 1.) tamen in
sensu ab illo hæretico intento, scilicet, vt
opera Trinitatis diuideret, & Spiritum Sā-
ctum negaret Christi corpus fabricasse he-
retica est, quia & ex errore circa mysteriū
Trinitatis procedit, & testimonio Ma-
thæi repugnat.

Secundō, probatur conclusio ex veteri
testamento, in quo locus illustrior est ille
Isai. 7. *Isai. 7.* Ecce Virgo concipiet, quem in sequen-
ti sect. fusius tractabimus, nunc alijs vte-
mur minus quidem apertis: ad veritatem
tamen confirmandam sufficientibus, adiū-
cta præsertim Patrum expositione. Pri-
mus sit Genes. 3. vbi Christus dicitur, *Genes.*
Irenæ. mulieris, nulla viri mentione facta, quod
ponderauit Irenæus, lib. 4. c. 78. Cypri. lib.
Cyprian. 2. ad Quirin. cap. 9. sic etiam Tertul. lib. 3.
Tertul. contra Marcion. cap. 20. & Augusti. expo-
August. nens promissionem illam Psal. 131. *Psal. 131.*
de fru-
ctu ventris tui ponam super sedem tuam, pon-
derant, dictum esse de ventre, & non de fe-
more, quia Christi conceptio ex foemina,
& non ex viro futura erat. Quod etiam
indicauit Irenæus, lib. 3. cap. 18. Secundus
sit ex lege lata Leuit. 12. *Leuit. 12.*
mulier, quæ suscep-
to semine, &c. nam quia futura erat mulier,
quæ absque semine conciperet, ne sub illa
lege comprehenderetur, addita est illa par-
ticula, *quæ suscepto semine,* vt notarunt Ori-
gen. homil. 8. in Leuiti. Basil. Isai. 7. Theo-
Origen. phyla. & Bed. Luc. 2. Euseb. Emisf. Bernar.
Basil. & Laurent. Iustinian. concionib. de Puri-
Theophyl. ficatione. Tertius sit ex Isai. 53. *Bed.*
Euseb. Emisf. sicut virgultum coram eo, & sicut radix de ter-
Bernard. ra sitiens, vtraque enim similitudine hoc
Lau. Iusti. mysterium explicatum est. Nam sicut vir-
Isai. 53. gultū, seu ramus ex sola arbore oritur abs-
que alterius feminis cōmissione: ita Chri-
stus ex Virgine, vt notauit Origenes, homil.
17. in Genes. dicitur etiam virgineus
vterus, terra sitiens, quia, nullo humano se-
mine fordatus, aut humectatus est, vt expo-
suit Hierony. qui notat, Aquilam vertisse

de terra inuia, vt mirabilem Virginis Conceptionem apertius exprimeret, quanquā alij exponant, Christum comparari virgulto ex sitiēti terra ascendenti, ad significandum Christi ortum pauperem, & in externa specie vilem, & miserum. Qui sensus sumi potest ex Tertul. lib. contra Iudæos, cap. 14. & lib. 3. contra Marcionem, cap. 7. & 17. & non est contemnendus, est enim egregius, & illi fauet multum translatio Septuag. interpret. quæ in noua editione sic habet, *Annunciauimus, quasi paruum lum in conspectu eius, & quasi radicem in terra sitiēti*. Prior tamen pulchra etiam est, & optimè literæ quadrat. Quartus sit ex Isai. 19. *Ascendet Dominus super nubem leuem*, id est, *nullo humano semine pręgrauatam*, vt Cyril. & Hierony. inquit, quamuis tropologicum esse sensum fateantur, cum tamen maxime probat Ambros. de institut. Virginis. c. 13. & Anselm. Matt. 2. Quinto, addere possumus illud Ierem. 31. *Non creauit Dominus super terram, femina circūdabit virum*. Vtitur enim, creationis, nomine, vt solum Deum ostendat esse authorem Conceptionis, quā vocat quiddam nouum, quia nō vsitato modo, & opera viri futura erat. Sic Hieronym. ibi, & Cyprian. sermo. de Natiuita. Augusti. sermo. 9. de temp. Bernard. homil. 2. in *Missus est*. Sexto, Danielis secundo dicitur Christus, *Lapis abscissus de mōre sine manibus*, id est, de virgine sine hominis opera, ita Irenæus lib. 3. capi. 28. August. tract. 9. in Ioan. & tract. 1. in primam Canonicam Ioannis, Hierony. ibi, & Epist. 22. de custodia virginittis, vbi aduertit, *manus accipi pro opere nuptiarum*, iuxta illud Canticor. secundo, *laeta eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*, & Epist. 75. contra Vigilantium refert horrendam blasphemiam illius Hæretici, qui montem illum interpretabatur esse dæmonem, cui humana natura per vitia adhæserat. Sed hoc non potest in humanitatem Christi cadere, & ideo dici non potest ex diabolo abscissa, sed ex virgine sumpta, quæ merito montis nomine significata est, propter suam excellentiam, vt eleganter tractat Greg. lib. primo Reg. c. primo. Deniq; hęc expositionem indicat Iustin. Dialog. contra Thryphon. prope medi. vbi refert, aliquos Gentiles prophetiam illam ad suorum Deorum fabulas accommodasse. Vltimò, tandem non prætermittimus locum

A. Prouerb. 30. *Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro: quod explicās subdit, & viam viri in adolescentula*, nam licet in vulgata frequentius legatur, in adolescentula, tamen prior lectio interdum in vulgata reperitur, & in Hebræo est vox, *Alma*, quæ virginem significat. Et ita esse legendum dicit Nicola. Lyran. qui locum hunc de Christi Conceptione intellexit, quem Iansen. sequitur, & Galatin. lib. septimo, eundem sensum ex Hebræis referens. Adde Ambros. lib. de Salomone, totum hunc locum de Christo intelligentem, etiam in illo Verbo, *viam aquila in cælo*, mysterium Conceptionis Christi pie admodum contēplatum esse.

Tertium Scripturarum argumentum ex huius mysterij figuris confici potest. B. Prima dicitur fuisse Adam ex terra virginea, solius Dei opera formatus. Ita Cyril. Ierosolymit. Catechesi. 12. post med. August. serm. 5. de Natiuit Ambros. serm. 37. *Adam, inquit, de terra virginea natus est, Christus de matre Virgine procreatus, illius maternum solum nodum scissum fuerat, istius maternum secretum, nunquam est concupiscētia violatum. Adam Dei manibus plasmatur è limo, Christus Dei spiritu formatur in vtero*. Idem Maxim. homil. 3. de Natiuit. Irenæ. lib. 3. cap. 31. Basil. Isai. 7. Secūda fuit Melchisedech sine patre, & sine matre, vt notatur ad Hebræ. 7. quia Christus vt Deus non habet matrem, & vt homo patre caruit. Ita Lactant. lib. 4. cap. 12. 13. 14. & supra q. 22. plura in hanc rem adduxi. Tertia est, virga Aaron, quæ floruit, Numer. 17. Ita Augustin. sermon. 18. de tempore, Bernard. hom. 2. in *Missus est*. Quarta est, lex digito Dei scripta in tabulis, Deuter. 9. Ita August. supra. Quinta ex eodem est panis quē in creta terra produxit, cuius semen in terram arator nullus induxit. Exod. 16. Sexta, Vellus Gedæonis plenum rore cœlesti vniuersam terram irrigans, Iudic. 6. vnde Psal. 71. *descendet sicut pluuia in vellus*. Ita Ambros. sermo. 13. Bernard. homil. 2. in *Missus est*. Septima, Rubus ardens incōbustus, Exod. 3. vt bene Gregor Nyss. in vita Moysis, fol. 7. & latè Bernard. in sermo. *signum magnum*, & optimè Orige. Homi. 1. in varia loca, vbi alia congerit. Octaua, omnes mulieres steriles, quæ miraculosè conceperunt, mysterium hoc adūbrasse affirmat Chrys. homi. 49. in Genes.

Quar.

Tertul.

Isai. 19.

Cyril.
Hierony.
Ambros.
Anselm.
Ierem. 31.Hierony.
Cyprian.
August.
Bernard.
Dan. 2.
Irenæ.
August.
Hierony.
Cant. 2.Greg. Pap.
Iusti. Mar.

Prouerb. 30.

Nic. Lyr.
Iansen.
Galatin.
Ambros.Virginitas
Maria in
Scripturis
pręfigurata.
Cyril. Iero.
August.
Ambros.Maxim.
Irenæ.
Basil.
Hebræ. 7.Lactant.
Nume. 17.
August.
Bernard.
Deute. 9.
August.Iudic. 6.
Psal. 71.
Ambros.
Bernard.
Exod. 3.
Greg. Nyss.
Bernard.
Origen.

Chrysost.

Con. Ephef.
Con. Chalced.
5. & 6. Synod.
Conci. Tolet.
Nazianz.

Quartum argumentum est ab Ecclesia autoritate, & traditione. Omnia enim concilia, quæ de Incarnatione differunt, hoc in primis supponunt, & definiunt, ut in Concil. Ephesi. Chalcedon. quinta & sexta Synodis, Concilij Toletanis. 1. 6. & 11. & in alijs passim videre licet. Ex Patribus vero, quæ adduximus, satis esse possent: sed præterea designabimus nonnulla præclariora loca, ut est ille Nazian. orat. 51. quæ est Epist. prima ad Cledonium, dicentis: *si quis Christum per Virginem tanquam per canalem fluxisse, non autem in ea diuino modo, quia absque opera viri, humano, quia iuxta parienti consuetudinem, formatum esse dixerit, atheus est*, & Aug. Epist. 3. ad quam ipse lectorem mittit in Enchirid. c. 34. Fulgent. lib. de Incarnat. & Grat. cap. 6. Ignatius epistolis ad Magnesianos, & Smyrnenfes. Clemen. lib. 7. constitu. cap. 36. Ambro. de instit. Virg. c. 14. Hilar. lib. 10. de Trinit. ubi dicit, vocari Christum, Primæ ad Corinth. 15. *hominem cælestem*: propter Conceptionem ex Spiritu Sancto, optimè Tertulianus in Apologet. c. 21.

August.
Fulgent.
Ignat.

Clemenf.
Ambros.
Hilar.

Tertul.

Euodius.

Lactant.
Ambros.

Basil.

August.

Quintò, ut hoc mysterium suadeant, & credibile faciant, utuntur Sancti varijs exemplis ab ipsis naturalibus rebus petitis. Euodius Episto. 3. ad August. quæ habetur in fine secundi tomii operum Augusti. utitur exemplo vermis, qui ex ligno, ex quo coalescit sine sexus commistione generatur, & accommodat illud Psalmi, *Ego sum vermis, & non homo*. Et similia exempla animalium, quæ sine commistione generantur, congerit Lactant. lib. 4. capi. 12. & Ambros. lib. 5. Hexameron, cap. 20. specialiter utitur vulturis exemplo, dicens. *Quid aiunt, qui nostra solent ridere mysteria, cum audiunt, quod Virgo generauit? nunc aduertimus, quod Dominus ex ipsa natura plurima exempla ante pramissit, quibus susceptæ Incarnationis decorem probaret, & astrueret veritatem?* & similia ferè verba habet Basil. homi. 8. Hexameron satis post med. circa illa verba, *educant aquæ reptile*, & in capi. 7. Isai. Augustin. libro de bono coniugali, capit. 2. & lib. 3. de mirabilib. sacre Scripturæ, cap. 2.

Sextò, adducuntur rationes, & coniecturæ: potissima autem ratio, & à priori est Dei voluntas, & omnipotentia, cui non erit impossibile omne verbum, ut Angelus dixit: & ostendi facile potest: tum ex

alijs Dei operibus: tum quia nulla in hoc apparere potest contradictio, aut repugnantia. Congruentiæ autem sunt. Prima, ne Christus, vel eius humanitas ex vi Conceptionis esset originali culpæ obnoxia. Id enim præter dignitatem personæ suæ, parumquæ consentaneum Redemptionis muneri fuisset. Ita Augusti. libro. 3. de peccat. merit. capit. 12. Fulgent. de Incarnatio. & Grat. cap. 4. D. Thom. hic. Dixi autem (Christus, vel eius humanitas) quia (ut tractat Ansel. lib. 2. cur Deus homo. cap. 16.) quatenus Christus significat Deum hominē, quacunque ratione conciperetur, non potuisset originale peccatum contrahere, quia hoc ipso, quod conceptio terminaretur ad diuinam personam, ab illa sanctificaretur, omnisquæ macula peccati excluderetur. Hoc tamen esset ratione vnionis,

August.
Fulgent.
D. Thom.

Anselm.

qua non obstante, si Conceptio esset ex semine viri, considerata vi ipsius, & conditione illius humanitatis, ut intelligitur prius natura formata, quam vnita Verbo, de se esset obnoxia originali culpæ, & ideo non decuit humanitatem à Verbo assumēdam per huiusmodi Conceptionem existere, sed per aliam, quæ ab influxu originalis culpæ prorsus esset aliena, ut eleganter Anselmus prosequitur lib. de cōceptu Virginali à cap. 11. vsquē ad. 18. Secundò, quia decuit Dei filium non humano, sed quasi diuino semine, id est Spiritu Sancto concipi. Ita S. Maximus, serm. 3. de Natiuita. Domini, & Tertul. lib. de carne Christi. c. 12. Damascen. etiam lib. 3. c. 2. & Chryso. homil. 1. imperfecti in Matth. dicunt, Spiritum Sanctum in Conceptione Christi fuisse loco seminis: & D. Tho. infra, quæst. 32. arti. 2.

Anselm.

Maxim.

Tertul.

Damasc.

Chryso.

D. Tho.

Qui tamen modus loquendi non placet Hieronymo, Epist. 17. ad Damasum de explanatione symb. tomo. 9. (si tamen illius est) cuius sententia vera est, loquendo de semine propriæ, vel ut est quid dictum ex substantia personæ operantis, vel ut habere potest rationem causæ materialis. Alij verò Patres loquuntur de semine tantum, quoad vim effectiuam, quam dicunt in hac Conceptione per Spiritum Sanctum suppleri debuisse. Tertiam coniecturam posuit author imperfecti in Matth. homi. 1. his verbis. *Neque enim dignum erat ut vni-genitus Dei, non propter se, sed propter hominē nascens, more nasceretur humano, homo enim in carne nascitur, ut corruptioni subiaceat, Chri-*

Hierony.

stus autem natus est, ut sanet corruptionem. Si-
cut ergo non est consequens, ut corruptibilis ho-
mo ex incorruptibilitate virginitatis nascatur,
sic non erat consequens, ut filius Dei, qui ideo
nascatur ut corruptibilitatem sanaret, ex cor-
ruptione coniugii nasceretur. Quarta esse po-
test, quia decuit, ut sicut mulier ex solo vi-
ro facta erat, ita vir aliquis ex sola mulie-
re procrearetur. Ita Cyrill. Ierosolymita.
catechesi. 12. propè finem, & Damascen.
lib. 4. c. 15. Alias rationes proposuit hic D.
Tho. satis congruentes, & probabiles, quæ
in eo legi possunt, & quæ ab eodem afferū-
tur infra. q. 31. art. 4.

Cyri. Iero-
soli.
Damasc.
D. Thom.

Obiectio.

Contra hanc conclusionem, (præter pri-
mum & secundum argumentum D. Tho.
in art. 1. quæ contra illā directè procedunt,
& ab illo sufficientissime solvuntur) ni-
hil video ex Scripturis obijci posse: ex ra-
tione verò obijcitur, quia sequitur Conce-
ptionem Christi, non fuisse naturalem: sed
supernaturalem, consequens autem, præ-
terquam quod repugnat Ambrosio libro
de Incarnatio. Domi. Sacramento. capit. 6.
videtur planè falsum, quia aliàs Christus
non fuisset verè conceptus humana cōcep-
tione. Respondetur, potius Ambrosium in
illo loco apertè docere supra naturam fuisse,
Virginem concipere sine femine viri,
& ceteri sancti hoc ponunt inter magna
Dei miracula. Præsertim Eutychianus
Pap. epist. 1. & Ansel. disto lib. de Concep-
tu Virginali, & Isai. 7. ut singulare, ac diui-
num signum ponitur, *Ecce Virgo concipiet*:
& Angelus Luc. 1. ut notaret hoc esse diui-
næ omnipotentia opus, dixit, *quia non erit
impossibile apud Deum omne Verbum*. Et ra-
tio est manifesta, quia principium, & mo-
dus illius Cōceptionis supra naturam fue-
runt, quanquam terminus illius Concep-
tionis, & materia, ex qua perfecta fuit, na-
turalia fuerint. Et hoc modo ait Ambro-
sius multa in illa Conceptione fuisse secun-
dum naturam, quia scilicet corpus per illā
formatum naturale fuit, & dispositiones
habuit humano corpori connaturales, &
in vtero matris naturali modo incepit ef-
fe, & nutriri, & eodè sensu verè fuit Chri-
stus conceptus humana cōceptione quoad
materiam, & terminum, non quoad mo-
dum, & principium efficiens, ut dictum
est. Et ex ijs magis explicata manent, quæ
D. Thom. docet ad quartum, & quintum
eiusdem articuli primi, quæ ad hanc etiam

Ambros.

R. sponsa.

Eutychia.
Pap.
Anselm.
I. 1. 7.
Luc. 1.

D. Thom.

A conclusionem pertinent.

Ex his dico secundo, B. Virginem con-
cipiendo filium non amisisse virginitatem
suam, nec ullam libidinis voluptatem sen-
sisse: hæc cōclusio est etiam articulus fidei,
& continetur in symbolo, & in Scriptu-
ris, ac Patribus supra citatis. Et sequitur
ex præcedenti: non enim erat Spiritui
Sancto necessarium Virginalē claustrum
rumpere, ut opus suum posset perficere,
quia non operatur corporeo organo, &
substantia, ac virtus eius intimè est ubique
præfens, ut ibi operari possit sine vlla in-
teriacentis corporis diuisione. Deinde, non
decebat Spiritum Sanctum huiusmodi ef-
fectum sine vlla causa, vel vtilitate ope-
rari, nec motum aliquem indecentem, aut
concupiscentiam excitare, quin potius ip-
so obumbrante, *originalis peccati incendi-
um extinguitur*, ut Cyprian. dixit sermo. de
Natiuitat. & Bernard. latè in sermonib. su-
per Missus est.

B

Cyprian.
Bernard.

Solènt verò occasione hac scholastici in-
terrogare, vtrum naturaliter possit Virgo
cōcipere. De qua re videri potest D. Tho.
quodlib. 6. articu. 18. Richard. in. 2. d. 20.
& Marfil. quæst. 13. Abulen. opusculo circa
illa verba Isai. 7. *Ecce Virgo concipiet*. Mihi
enim nō est in animo rem ab instituto alie-
nam disputare. Illud enim certissimum est,
sine virili femine, non posse naturaliter hu-
manam perfici Conceptionem, quia foemi-
na, vel nullam, vel insufficientē habet vim
humanæ generationis effectricem.

D. Thom.
Richard.
Marfil.
Abulen.

Ex hac verò conclusione simul cum præ-
cedenti, colligo cum Bernardo in sermone.
C *signum magnum. illud molestissimū tedium,
quo omnes grauida laborare noscuntur, solam
illam non sensisse, quæ sola sine voluptate con-
cepit* Quod eleganter prius docuerat Aug.
serm. 11. de Natiuit. dicens, *plena sunt visce-
ra, & nullum nouit virginis conscientia, cum
esset grauida, salubri lenitate plaudebat, lumē
enim, quod intra se habeat, pondus habere non
poterat*. Quæ verba vsurpauit etiam Fulgē.
sermo. de Laudib. Virg.

Bernard.

August.

Fulgen.

Contra hanc verò secundam conclusio-
nem procedit tertium argumentum D.
Thomæ fundatum in verbis Pauli ad Ga-
lat. 4. *misit Deus filium suum factum ex mulie-
re: factum*, enim perinde dictum est, ac con-
ceptum, ut notauit Tertul. lib. de Velandis
virginib. c. 6. & Ambros. lib. 1. de fide, cap.
6. dicens, *esse factum ex muliere per carnis
susceptio-*

Obiectio.
D. Thom.

Tertul.
Ambros.

Angust. Cyprian. Irenæ. *susceptionem.* Idem sermone quinto in Psal. 118. August. lib. 2. 3. contra Faust. c. 7. Alij verò Patres legunt *natum de muliere*, vt Cyprian. lib. 2. ad Quirin. cap. 8. & Iren. lib. 3. cap. 18. quod tantundem valet, præsertim si ad Natiuitatem in vtero referatur: quãquam eadem difficultas sit de Natiuitate ex vtero, quia (vt dicemus) etiam illa fuit ex virgine. Respondetur cum D. Thom. nomen *mulieris*, non esse nomẽ corruptionis, sed sexus. Vnde Angelus, Luc. 1. ad Mariam ingressus, ante quàm conciperet, eam tacitè mulierem vocat, dicens, *Benedicta tu in mulieribus*, seu *inter mulieres*, vt legit, & notat Tertul. supra, & idem notari potest in similibus verbis Elisabeth. Luc. 1. sic etiã Luc. 10. de Martha quam virginem fuisse Ecclesia tradit, dicitur, *mulier quædam Martha nomine excepit illam in domũ suam*, imò eandem esse mulierem illam quàm Dominus a fluxu sanguinis sanauit, opinatur Ambros. lib. de Salomone. c. 5. ita etiam Genes. 2. & 3. Eva statim ac formata est, cum adhuc virgo esset, *mulier* appellatur, vt notauit Aug. lib. de fide contra Manich. c. 22. & sermo. 63. de verbis Domini. Hierony. contra Eluidium. Optimè Origen. homil. 8. in Leuit. Vbi præterea aduertit, nomen *mulieris*, esse posse nomen ætatis, sicut *vir* non solum significat masculinum sexum, sed interdum connotat maturiorem ætatem, quæ pubertatis annos excedat: sic, inquit, *mulier significat feminam prouecta ætatis, iam ad matrimonium habilem.* Quod nota uit etiã Cyril. lib. 8. in Leuit. in principio, & patet ex Genes. 2. 4. *si nolueris mulier sequi me*, &c. cum tamẽ illa sine dubio virgo futura esset, apta verò ad nuptias. Et hoc modo intelligi potest, quod Tertulli. supra dicit, Mariam vocari *mulierem*, propter defensionem cum Ioseph, & quod ait Augustin. vocari *mulierem*, propter filij Conceptionẽ. Adde deniq; fortasse allusisse Paulum ad locum Genes. 3. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem*, vt significaret, Beatã Virginem esse illam expectatam mulierẽ, quæ salutem mundo erat allatura: ac propterea singulariter, & per antonomasiam mulier appellari potest, vt supra etiam disput. 1. sect. 1. notatum est.

SECTIO II.

Utrum B. Maria filium pariendo, Virginitatem amiserit.

A Primus error in hac quæstione fuit Beatam Virginem, quãuis in Conceptione filij virgo permanferit, in partu tamen virginitatem amisisse. Ita sensit Iouinian. Quanquam enim Hieron. libris contra illũ, hunc eius lapsum tacuerit; Augustinus tamen illius meminit lib. de heres. lib. c. 82. & lib. 1. contra Iulian. ferè in principio, ubi dicit hũc hæreticum ita sensisse, *Ne Christum cum Manichæis phantasma credemus, si matris incorrupta virginitate dicemus exortum.* Et eiusdem erroris, tacito nomine Iouiniani, meminit Ambros. episto. 81. ex epistola tamen. 80. quæ est Syricij ad Ambros. & ex Ildefonso libro de Virgini. Mar. c. 1. satis colligitur eundem Iouinianũ fuisse huius hæresis authorem. Quæ postea secuti sunt in Germania hæretici dicti Lolhardi, quorũ dux fuit Gualterus, vt Trithemius refert in chronico, anno millesimo trecentesimo decimo quinto. Et Sander, lib. 7. de uisib. monar. heres. 163. ubi dicit. Protestantes hoc tempore idem sentire. Vnde hæres. 87. & 219. refert Buccerum, & Molinãũ in eandẽ incidisse. Possunt in huius hæresis fauorẽ citari quædam dicta Patrum, quæ in sequentibus exponemus.

Secunda sententia hic referri potest ex Durãdo, qui cum rectè de Virginitate Mariæ sentit, quia tamen putat fieri nõ posse, vt duo corpora sese in vno loco penetrent, dicit, fieri potuisse in corpore sanctissimæ Virginis, vt parere posset, partum, & naturalium viarum dilatationem sine ruptione tamen aliqua, vel diuisione, sicut Augustin. lib. 14. de Ciuita. cap. 26. & D. Tho. 1. p. q. 98. art. 2. ad. 4. existimarũt, futuram fuisse hominum natiuitatem in statu innocentis, si duraret. Et hanc Durãdi opinionem Palud. dist. 44. q. 3. art. 3. probabilem existimat, licet contrariam vt tutiorẽ amplectatur. Vt veritatẽ definiamus supponendum est B. Virginem verè, ac propriè peperisse Christum, quod infra. q. 35. constituendum est.

Dicendum igitur est primò, Beata Virgo pariendo filium, virginitatem non perdidit, sed integerrima, prorsusque incontaminata permansit. Probatur primò, vnico Scripturæ testimonio, aliud enim in sequentem sectionem omittimus. Isaia igitur. 7. dicitur. *Ecce Virgo concipiet, & pariet:* Ex quibus verbis mysterium hoc confirmant Patres omnes Græci, & Latini. Irenæ. libr. 3.

F 5 contra

Iustinia. contra hæres. c. 9. 18. 21. 24. 26. & lib. 4. c. 40. Iustin. in Dialogo contra Tryphon. lōgē post initium. Euseb. lib. 7. de demōstra. cap. 2. & lib. 5. hist. c. 8. Epiphan. hæres. 30. prope finem, & hæres. 77. in Epistola Athanasij ad Epictetum, quā ibi refert. Gregor. Nyss. orat. in sanctam Christ. Natiui. circa princip. Basil. homil. 25. de humana Christi generatione, & in. 7. caput Isai. Tertul. lib. cōtra Iudæos. c. 9. & lib. de carne Christi. c. 23. in fine, & lib. 3. contra Marcio. c. 3. Cyprian. lib. 2. cōtra Iudæos. c. 9. Ruffinus in exposit. symb. Optimē Hiero. Isai. 7. & lib. 1. contra Iouin. circa med. Ambros. dicta Epist. 8. 1. August. serm. 2. & 4. de Natiuita.

Greg. Nyss.
Basil.
Tertul.
Cyprian.
Ruffin.
Hierony.
Ambros.
August.
Obiectio.
Responso.
Hierony.
Genes.

Duobus tamen modis eludi potest hoc testimonium, primò negando cū Hebræis prophetiam illam dictam esse de Christo: tūm, quia neq; Emmanuel appellatus est: tūm etiam quia neque infans pugnavit cōtra Regem Assyriorum, nec accepit virtutem Damasci, aut spolia Samaritæ, quæ omnia ibi prædicuntur. Quod si illis obijcias, quia nullus alius nat⁹ est de Virgine. Respondent concedendo: negant tamen ibi esse legēdum virginem parituram, sed puellam, siue adolescentulam, quam significare dicūt Hebraicam vocem. *Alma*, ibi positam. Vnde ipsi ad Ezechiam, & matrē eius prophetiam accommodant. Sed primò, euidenter constat accommodationem hanc stare non posse, quia Ezechias, ut minimum nouē annis prius natus erat, quàm hoc Isaias prædiceret, ut ibi Hierony. ostēdit. Secūdo, vox, *Alma*, in alijs locis Scripturæ virginem significat, nam Genes. 24. Rebecca, *Alma*, dicitur ante desponsationem, ubi Latinus interpres rectē vertit virginem, neque altera significatio in Scriptura inuenietur. Imò ait Hieronymus significare hanc vocem specialiter virginē iam nupti aptam, id est, quæ ad conuenientem ætatem iam peruenit. Dicitur etiā significare virginem absconditam. Sunt quoque, qui dicant vocem, *Alma*, absque aspiratione scriptam, virginem nubilem significare, tamen cum aspiratione, prout hoc loco est in Hebræo, eā, quæ virgo semper manet significare. Adde Septuaginta interpretes, & Chaldaicam paraphrasim, virginem, vertisse. Tertio, nisi ita exponatur, frivolum est, & nullius momenti signum, quod attulit Propheta. Quale enim signum, aut quam admirabile prodigium est, quod adolescentula

A corrupta filium pariat? Quarto, Hebræorum coniecturæ illos potius conuincunt, quis enim vnquam fuit Emmanuel præter Christum? qui verè fuit, & appellatus est, *Nobiscum Deus*. Propheta enim rem potius, & sensum, quàm materialem vocis appellationem contemplabatur. Quis etiam infans Damascum, & Syriam debellauit præter Christum? non quidem iuxta corticem literæ, quæ sine spiritu occidit, & in nullo homine reperietur impleta (ut benè Tertulianus notat) sed metaphorico sensu, quāuis ad literam intēto, mundum, infernum, & vniuersam dæmonis potestatem, in verbis illis intelligendo.

B Secunda euasio est Hæreticorum (quibus Erasmus fauet) dicunt enim, cū virgo paritura dicitur, non oportere intelligi componendo, sed diuidendo, nam, quæ fuit virgo, pariet, non quod virginitatem in partu retineat. Propter quod etiam Iansen. in concordia Euangelica, capit. 5. dicit, ex solis verbis Isaiæ non conuinci satis Virginem parituram permanendo virginem. Sed in primis (si hæc verba, quoad partum in sensu diuiso interpretantur) etiam quoad Conceptionem erūt eodem sensu intelligenda, quia eodem contextu dicitur, *Eccce Virgo concipiet, & pariet*: consequens est absurdum (ut argumentum supra indicatum conuincit.) Nam quale signū, vel prodigium esset, ut, quæ fuit Virgo, conciperet, & pareret? quo argumento sæpe vtuntur Sancti supra citati. Secundo, ita exposuit hunc locum Matthæus, cap. 1. dicens. *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem, ecce virgo in utero habebit, & pariet filium*, ubi apertè significat prædictū esse ab Isaiā, Virginem permanentem integrā, cōcepturam, & parituram. Affert enim hoc testimonium Isaiæ, ut Cōceptionem Christi ex Spiritu Sancto confirmet. Vnde multi intelligunt illa non esse verba solius Euangelistæ, sed Angeli loquentis ad Ioseph, & persuadentis mirā Virginis Conceptionē. Ita Chrysost. Theophyl. Euthym. Irenæ. lib. 4. contra hæres. cap. 40. Optimē Ambr. epist. 81. & Aug. serm. 14. de Natiuit. quāquam Hieronymus, & Anselmus indicent esse verba solius Euangelistæ, quod ad præsentem quæstionem non multum refert.

C Secundo, adduci possunt in conclusionis confirmationem nonnullæ ex figuris, &

*Tertul.**Obiectio.**Erasm.**Iansen.**Matthæ.**Chrysost.**Theophyl.**Euthym.**Irenæ.**Ambros.**August.**Hierony.**Ansel.*

& alijs obscuris indicijs, quibus supra diximus virginitatem Mariæ fuisse adūbratam in veteri testamento. Multa enim non solum de Conceptione, sed etiā de partus tempore procedunt. Accommodari etiam solent verba Psal. 21. *Tu es, qui extraxisti me de ventre*, significatur enim (inquit Cyrill. Ierosoly. Catechesi. 12.) mirabili modo, & diuina virtute de vtero exiuisse. Vnde August. Epist. 120. c. 12. *Quid est, inquit, tu es, qui extraxisti me de ventre, si ad ipsum Iesum de Virgine procreatur refertur? an inde significare voluit partum Virginis seruata virginitate mirabiliter factū est, nemini incredibile videatur.*

Tertiō, traditur hæc veritas à Patribus, & ab Ecclesia definita est. Loca sunt eadē, quæ in præcedenti sectione indicata sunt. Et specialiter videri possunt Leo Pap. Epistol. 10. cap. 21. & sermo. 4. & 5. de Natiuit. Hormisd. Papa in Epist. 1. ad Iustinianum, Augustum, cap. 3. Agapetus Pap. Epist. ad Antimum, *sine Verbi potentia*, inquit, *nec Conciperet Virgo, nec pareret, & sine veritate carnis obuoluta pannis infantia non iaceret.* Idē Damasc. lib. 4. c. 14. Theodoret. serm. 10. de prouidentia.

Hic etiam addi possunt Patres, qui dicunt fuisse in templo locum, in quo virgines separatae à nuptis orare solebant, & ad eum solitam esse accedere B. Virginem etiam post partum, ut videre licet in Basil. hom. de humana Christi genera. Greg. Nyss. in simili hom. Orig. tract. 26. in Mat. Cyrill. Alex. lib. contra Antropomorphit. capi. 27. Theophyl. Mat. 23. qui dicunt, Zachariā fuisse interfectum à Iudæis, quod Mariæ integritatem defenderet.

Quartō, ad gētilium persuasionem, utuntur Patres testimonijs etiam ex Sybillarū prædictionibus, & historijs Gentium desumptis, ut videre licet in Lactantio, lib. 4. diuinar. institut. capi. 6. & 18. Euseb. lib. 4. de vita Constantini, Augustino libro. 1. de consensu Euangelist. cap. 20. lib. 18. de Ciuit. cap. 23. & oratione contra Iudæos, Paganos, & Arianos, quæ inter opera illius habetur in tomo sexto. Multa etiam congerit latē Canisius, lib. 2. de Beata Maria. c. 7. Sed specialiter refert Epiphanius in vita Ieremiæ, Aegyptios ab illo Propheta didicisse, omnia illorum simulacra fuisse casura eo tempore, quo in Aegyptum ingressura erat cū suo infante Virgo enixa,

A Deo similis. Nota etiam, est historia de lamina aurea tempore Constantini inuenta, in qua scriptum erat. *Christus nascetur ex Virgine*, cuius D. Thom. etiam meminit secunda secundæ. q. 2. artic. 7. ad tertium, & alia etiam prodigia, quæ ad eādem veritatem confirmandam Deus operatus est, attigit infra, quæst. 36. & Bonau. tom. 2. opus. tractatu de quinque festiuitatibus pueri Iesu, cap. 2. D. Antoni. 1. p. historiali, titu. 5. Abulens. prologo in Genes. c. 7.

D. Thom.

Bonauen.

Antonin.

Abulens.

Quintō, ratio præcipua est diuina voluntas, quæ supponit hoc non implicare contradictionem, nec censeo expedire nunc argumenta Durandi dissoluere, quibus impossibile esse existimat, ut duo corpora locū occupantia in eodem spatio penetratiue existant: tū quod difficilia non sunt, tū, quod alijs locis tractantur, & inferiorius, cum de Christi resurrectione disputabimus, ea breuiter attingemus. Possumus autem huius diuinæ dispositionis congruentes rationes afferre. Prima, quia non decebat Dei Verbum priuare matrem integritate, quam faciliē seruare poterat, perficere, & consecrare, cū esset Deus. Vnde Ignatius Epist. 13. ad Heronem, *decebat, Ignat.*

inquit, *creatorem non consueto, sed peregrino, & admirando uti partu utpote omnium opificem, & ferē similia verba habet Cyril. lib. 8. contra Iulian. non longē à fine, & Augustin. serm. 7. de Natiui. dicit hoc modo fuisse natum, ut cum hominem testaretur partus humanus, & Deum probaret aeterna virginitas.* Propter quod Proculus Cyzicenus, homil. de Christi Natiuit. in Con. Ephes. tom. 6. cap. 7. sic argumentatur. *Si ea, quæ genuit Virgo non permansit, neque is, qui natus est, aliud, quam purus homo extitit.* Et eodem modo argumentatur Theodotus Ancyranus, in eodem Concil. & tom. cap. 10. & in appendice. 5. capi. 2. denique Leo Pap. sermo. 1. de Natiuita. propter hanc causam dixit: *Nec damnum credit pudoris, Dei genitrix mox futura, & infra: Merito Virgineæ integritati nihil corruptionis intulit partus salutaris, quia custodita fuit pudoris editio veritatis, & ser. 2. Noua, inquit, natiuitate genitus est natus ex Virgine, sine maternelle integritatis iniuria, quia futurum hominum saluatore talis ortus decebat, qui & in se haberet humane substantie naturam, & humane carnis inquinamēta nesciret, & infra, Non cogitetur parientis conditio, sed nascentis arbitriū, quia sic homo natus est,*

Cyrill.

August.

Proculus

Cyzic.

Theodotus

Ancyran.

Leo Pap.

C

Psal. 11.

Cyril. Iero.

August.

Leo Pap.

Hormisd.

Pap.

Agapet.

Pap.

Damasc.

Theodor.

Basil.

Grego. Nyss.

Origen.

Cyril. Alex.

xan.

Theophy.

Lactan.

Euseb.

August.

Canis.

ut volebat, & poterat, & infra. oportuit, inquit, ut primam genitricis integritatem nascens incorruptio custodiret, & complacitū sibi claustrum pudoris, & sanctitatis hospitium diuini spiritus virtus infusa seruaret, quæ statuerat deiecta erigere, cōfracta solidare, & super adis carnis illecebris multiplicatā pudicitia donare virtutis, ut virginitas, quæ in alijs salua non poterat esse generando, fieret in alijs imitabilis confitendo, renascendo. Quibus vltimis verbis aliam coniecturam indicat, quam attigit etiam Greg. Naz. orat. 38. de Natiui. in princip. dicens. *Christus ex Virgine, mulieres virginitatem colite, ut matres Christi esse possitis.* Et infra satis post med. similē aliā rationē innuit his paucis verbis. *Et procreantem honore affici, & Virginitatem præferri oportebat.* Sic etiam Ambros. Epist. 81. speciale sibi donū virginitatis Christus elegit, & integritatis munus exhibuit, atque ipse representauit, quod elegit in matre. Et Cyril. Ierosol. Catechesi. 124. *Nā sciebatur, ut virgines faceret: Multo ergo magis debuit virgineū conseruare corpus.* Augu. ser. 11. de tempore, diligamus præ omnibus castitatem, quia ut placere hanc sibi Christus ostenderet, pudicitiam veri virginalis elegit. Et lib. de Sācta virginit. c. 4. *Christus nascendo de Virgine approbare virginitatem maluit, quā imperare.* Eandem rationē attigit Damasc. lib. 4. de fide, cap. 25. Vltimā tandem addi potest ex Ireneo, lib. 3. c. 33. & Fulgentio serm. de duplici Christi Natiui. quia sicut ex virgine initiū sumpsit humanæ naturæ ruina, ita decuit, ut per Virginem salus hominibus adueniret.

Sed obijci potest quorundam Patrum doctrina, qui dicunt Christum nascendo vuluam matris aperuisse, quod putant singulare fuisse in Virgine, quia alijs mulieribus aperitur vulua in Cōceptione, Virgini in partu. Et ita interpretantur legem Exod. 13. & Nume. 8. latā: *Omne masculinū adaperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur,* intelligēdam esse singulariter de Christo. Ita Epiphan. Heres. 78. circa finē, *Hic est,* inquit, *qui vere aperuit uterum matris.* Chrysost. Greg. Nyssenus, & Amphilochius homilijs de Purificatione, seu de occurso Domini. Origen. homil. 14. in Luc. Theophy. Luc. 2. Ambros. lib. 2. in Luc. cap. de Circūcisione, & oblatione Saluatoris. Obscurissimē ac durissimē Tertul. lib. de carne Christi, cap. 23. vbi addit, ideo Paulum dixisse, *factum de muliere,* non de Virgine, quia ag-

nouit adaperire vulua nuptialem passionem. Quæ testimonia, ita ut in cortice sonant, intellexisse, & credidisse videtur Erasmus Luc. 2. & ideo malē de hoc mysterio sensisse.

Dicendum verò est, in Scriptura sacra, claudere vuluam propriē significare infecundam, & sterilem reddere, vel relinquere aliquam fœminam, ut constat Gene. 20. 29. & 30. & 1. Reg. 1. igitur aperire vuluam ē contrario significabit conferre alicui fœcunditatem. In hoc ergo sensu exponendi sunt Sancti Patres, cum dicunt Christum aperuisse vuluam matris, id est, dedisse illi fœcunditatem, quam nullus alius filius matri suæ conferre potuit. Utuntur autem illa metaphora, ut declarent partum Virginis, & Christi Natiuitatem verā, & realē fuisse, & non tantum phantasticam, & apparentem, quam expositionem fumo ex Hierony. Dial. 2. cōtra Pelagianos, in princip. vbi sic inquit. *Solus Christus clausas portas vuluæ virginalis aperuit, quæ tamē clausæ ingiter permanserunt.* Quibus verbis nemo (credo) sanæ mentis intelliget, voluisse dicere Hieronymū, Christum prius rupisse claustrū Virginis, ut egrederetur, postea verò illud quasi assuuisse, & in statum pristinū restituisse. Hæc enim intelligentia valde obtusa est, & à mente tāti Doctōris aliena, & decori Virginis, ac integritati, & Christi potētiæ, ac maiestati contraria, aperuit igitur portas relinquendo clausas, quia fœcunditatem, vimque pariendi dedit conseruata integritate. Ac si quis diceret, aperuisse Christum sepulcrum suum, clausum relinquendo, quia ita illo clauso vsus est, ac si esset apertum, ut eleganter exposuit Amphilochius, hom. de Purificatione. Sic etiā dixit Euthym. Luc. 2. *Solus Christus nondum apertam, supernaturaliter aperuit, & clausam naturaliter conseruauit.* Sic etiam Ambros. Epist. 81. ita dicit Christum exiuisse de utero Virginis, sicut aqua exiit de petra. Ex quo loco satis constare potest mens Ambrosij. Et eodem ferē modo exposuit Gregor. Nyssenum D. Thomas infra quæst. 37. art. 3. ad primum. Et eadē est ratio de alijs. Nam licet Tertullianus obscurus sit, tamē ex lib. de carne Christi, cap. 20. satis cōstat illum de virgineo partu rectē sensisse. Ad do verò primum illum modum loquendi non esse nobis vsurpandum sine sufficienti, & aperta expositione, quia & metapho-

Genes. 20.
29. & 30.
1. Reg. 1.

Quomodo
Christus dicitur
matris aperuisse
vulua.

Hierony.

Amphilochius
Euthym.

Ambros.

D. Thom.

ricus

Greg. Naz.

Ambros.

Cyri. Ierosol.

Augu.

Damasc.
Irenæ.
Fulgent.

Obiectio.

Exod. 13.
Numer. 8.

Epiphan.

Chrysost.
Grego. Nyss.
Amphilochius
Origen.
Theophyl.
Ambros.
Tertul.
Erasmus.

ricus est, & facile potest falsum sensum generare. Deinde illam expositionem prædictæ legis non esse literalem, sed mysticam, propriè enim *filius adaperiens vuluam* dicitur omnis primogenitus communi modo natus, quia licet vulua aperiri incipiat in conceptione, tamen in primo partu, claustrum ruptio quasi perficitur, & consummatur. Vnde lex illa de omnibus primogenitis, non solum hominum, sed etiam iumentorum intelligebatur.

Dico secundò, Christum exiuisse de utero matris sine vlla virginis corporis dilatazione, immutatione, aut iniuria ad eum modum, quo exiuit de sepulcro, vel ingressus est ad discipulos ianuis clausis, non transiliendo, nec dilatando, aut immutando, sed simpliciter penetrando interiuentia corpora, simulque cum illis in eodem loco existendo. Hanc conclusionem existimo certam. Primò, ex communi consensu reliquorum Theologorum (vno excepto Durando) qui reuera explicarunt communem Ecclesiæ sensum, hanc enim existimationem, & fidem de hoc mysterio fideles omnes concipiunt. Secundò, Patres omnes valde exaggerant hoc miraculum Virginis partus: at verò si per solam partium dilatationem accidisset, neque excessisset modum natiuitatis, qui in statu innocentie futurus erat: paruum sanè, aut ferè nulum miraculum fuisset. Antecedens constat

Conci. Tol. ex August. Epist. 3. & Concil. Toleta. 1. in princip. de hoc speciali miraculo dicentibus. *Si haberes exemplum, non esset singulare, fateamur ergo Deū aliquid posse, quod nos fateamur inuestigare non posse.* Idem Aug. lib. contra Felicianum Arian. c. 8. *Hoc fides credit, intelligentia non requirat, neque aut non inuentum putet incredibile, aut non repertum, nec credat singulare.* Et Ambros. lib. de institut. Virginis, cap. 5. præfert miraculum natiuitatis ex Virgine, miraculo resurrectionis Christi, & Cyril. homil. contra Nestor. dicta in Concil. Ephes. o rem, inquit, admirandam, miraculum hoc me stupidum reddit. Sophron. etiam in illa Epist. actionis. 1. 1. 6. Synod. hoc dicit esse vnum ex maximis miraculis diuinæ virtutis. Qui omnes id explicant exemplis illis de Christi exitu de sepulcro lapide obserato, & de ingressu ad discipulos ianuis clausis. Quo etiam vtitur Grego. homil. 26. in Euangel. Augusti. serm. 18. 156. & 160. de tempore. Chryso.

Nulla in
utero Virgi-
nis Christi
parentis fa-
ctam mutatio.

August.

Ambros.

Cyrril.

Sophron.

Greg. Pap.
August.
Chrysost.

A homil. 2. de symb. Proclus Cyzice. supra citata homil. circa finem, D. Tho. quodlib. 6. arti. 8. & in. 4. dist. 44. q. 2. arti. 3. Tertiò, sententia Durandi multum derogat Virgineque puritati, & integritati, cum tamen Patres non solum imminutam negent, sed etiam auctam esse affirmant in filij natiuitate. Vnde Grego. Nyssen. in vita Moyse. *A Virgine, inquit, Deitatis lux assumpta carne illuxit hominibus, eamque omnino incorruptam serauit, virginis viriditate nullo pacto commutata.* Amplius August. serm. 15. de tempore: *Creuit, inquit, in eius partu integritas corporis potius, quam decreuit, & virginitas ampliata est potius quam fugata.* Et eleganter Petrus Chrysol. ser. 142. *Qui ingreditur, & egreditur, & introitus sui, & exitus nulla vestigia relinquit, diuinus habitator est, non humanus, & infra. In tuo conceptu, in tuo partu, creuit pudor, aucta est castitas, integritas roborata.* Apertius Guaricus, homil. 2. de laudi Virginis: *nequaquam Rex glorie vincula laxauit, aut dilatauit.* Et Nicephor. Constantinopolit. in Epist. ad Leonem, quæ habetur in Concil. Ephes. tom. 5. c. 22. circa mediū, sic inquit. *Virginem, quæ supernaturaliter, & ineffabiliter pepererat, post partum Virginem conseruauit, virginis illius secundum naturam, nulla ex parte demutata, aut labefactata, & Proclus Cyzicen. supra: Natura, inquit, portas reserauit Emmanuel ut homo, sed virginis claustra non violauit, neque perripuit ut Deus, ita enim ex utero est egressus, sicut per aurem ingressus, ita natus sicut conceptus, qui impatibiliter, fuerat illapsus, impatibiliter est elapsus.* Quartò denique, hic modus fuit de centissimus, & facilis diuinæ omnipotentie, quo posito facile intelligitur, B. Virginem potuisse suum foetum emittere sine vlla resistantia partium interiuentium, quia diuina virtute factum est, ut non impediret, quominus corpus Christi posset in eundem locum subintrare, atque pertransire non immutando illas, neque ex propriis locis remouendo.

Dices, naturales viæ strictiores sunt, quam ut intra se possint capere corpus pueri, nisi vel ipsæ dilatentur, vel corpus quasi comprimatur, aut propriarum partium penetrationem subeat. Sed hoc argumentum magis videtur contra Durandum virgere, quia difficilius intellectu est, & corpus solidum, & grandioris quantitatatis transire per poros alterius interiuentis corporis

Proclus Cy-
zic.
D. Thom.

Greg. Nyss.

August.

Pet. Chrysol.

Guaricus.

Nicephor.
Constantin.

Obiectio.

Responsio.

ris propter solam dilationem absq; vlla diuisione, vel penetratione. Respondetur ergo potuisse fortasse Christū superiori aliquo, & miraculoso modo nobis ignoto, sui corporis partes intra illas angustas vias collocare sine dilatatione. Secundò, si fortasse intercessit aliquis modus penetrationis propriarum partium inter se, id intelligendum est factum esse absq; vlla imperfectione, nec exterioris figure immutatione, vel si hoc visum fuerit difficile, dici potest cū Abulensi, Parado. 1. c. 56. & sequentibus, & quæst. 49. in primū caput Matth. corpus Christi per se, & quasi directe exiuisse per naturales meatus. Quòd si necessarium fuit secundū aliquas partes sui corporis, quasdā alias partes virginei corporis penetrare, ita factum esse, quia hoc neque imperfectionem includit neque veritati partus, & natiuitatis derogat, sed in hoc mysterio securius, magisq; consentaneum Christianæ modestiæ est, fateri ineffabili, & incomprehensibili modo Christum exiuisse de vtero matris, quàm talem modū in particulari curiosius inquirere.

SECTIO III.

Virum Virgo post partum semper virginitatem seruauerit.

D. Thom.

Supponendum est, licet virginitas ut ad mores, & virtutem pertinet, non amittatur nisi per voluntariam claustri virginalis ruptionem, aut seminis resolutionem, ut constat ex D. Thom. secunda secundæ, quæst. 152. art. 1. & quolib. 6. arti. 18. tamen, ut solum dicit corporalem virginitatem, seu integritatē, amitti per quācūque ruptionem claustri virginalis, siue voluntariè fiat, siue licitè, siue illicitè, quia hæc virginitas, de qua modo agimus, in sola ipsa naturali perfectione, & corporis integritate consistit.

Suppono deinde B. Virginem non amississe hæc corporalem virginitatem per aliquam vim, & inuoluntariam coactionem, nec per concubitus illicitum, nec per aliquem alium extraordinarium modum, ut solet interdum hæc integritas auferri per instrumenta artis Medicæ, necessitatis causa. Hæc enim omnia sunt indecentissima, quæ nullus etiam hæreticus vnquam virginī attribuit, & supra etiam ostendimus

A nunquam in Virgine fuisse actum turpē. Ostendimus etiam nunquam ægrotasse, ac denique certum est, non fuisse permixtum Deum, ut Beata Virgo hanc vim, vel necessitatem subiret. Tota ergo quæstio ad hoc reuocatur, an Beata Virgo volūtariè, & per actum honestum, qualis est actus matrimonij, amiserit virginitatem. Hæretici dicti Antidicomarianitæ, id est, Mariæ contrarij, affirmarūt, B. Virginem post partum Christi, filios alios ex Iosepho concepissee. Cuius hæresis authorem fuisse Eluidium testatur Hierony. lib. contra illum, indicat Ildesonus, lib. de Virginitate Mariæ. c. 2. & Augustin. hæres. 84. Origenes tamen homil. 7. in Lucam, & Hilarius, can. 1. in Matth. Eluidio antiquiores, huius hæresis mentionem fecerunt. Hieronymus etiam contra Eluid. fatetur Tertullianum in hūc errorem ante Eluidiū lapsū esse, & indicat ille vehementer lib. de Monog. c. 8. lib. de carn. Christi. c. 23. & sæpe alias. Hunc verò errorem penè iam extinctum ante annos viginti quinque excitauit Lucas Sternberger, eumq; multi ex Nouatoribus secuti sunt, ut referunt Prateol. verbo Lucas Sternberger, & Canisius, lib. 2. de B. Maria.

Hierony.

Ildeson.

August.

Origen.

Hilar.

Tertul.

Prateol.

Canis.

Dicendum verò est B. Virginem perpetuam virginitatem coluisse, neque virum vnquam cognouisse. Est de fide. Et primò probatur vnico testimonio veteris testamenti Ezechie. 44. *Porta hæc clausa erit, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Quo loco, licet sub metaphora, ad literam sermo est de Virgine sanctissima, ut ibi testatur Hieronymus, & sentiūt alij Patres, qui ad hanc veritatem confirmandam hoc vtuntur testimonio, scilicet idē Hieronymus Dialogo secundo contra Pelagian. August. serm. 2. & 14. de Natiui. Ambros. dicta Epist. 81. Chrys. homi. de Ioāne Bap. tom. 3. Damascen. lib. 4. c. 15. & alij. Et cum ipso contextu, & ratione eius optimè quadrat hic sensus, dicitur enim illa porta semper clausa permanfura, quia Dominus ingressus est per eam. Vnde additur illa particula, *erit clausa Principi*, id est in illius honorem, & reuerentiā. Et potest confirmari ex illo verbo Virginis Luc. 1. *Quomodo fiet istud*, quo propositum perpetuæ virginitatis ostendit, ut sequenti disputatione latius ponderabimus. Adducunt etiam nonnulli ex Patri-

Ezech. 44.

Maria post

partum Vir

go permāsit.

Hierony.

August.

Ambros.

Chrysos.

Damasc.

Luc. 1.

bus

bus argumentum ex eo, quod Christus in cruce pendens matrem Ioanni commenda-
uit dicēs, *Ecce mater tua*, & econuerso, Ioan-
nem matri dicens, *Ecce filius tuus*. Ex hoc
enim facto, & verbis, non obscure colligitur
non habuisse alios filios ex Iosepho,
aliis illis potius, quam Ioanni commen-
danda videretur, & ideo Christus singula-
riter dixit, *ecce filius tuus*, id est, quem loco
vnici filij tui habeas. Hoc argumentum ac-
cipi potest ex Ambros. Luc. 1. & Epist. 79.
Epiphan. Hæres. 78. & Hierony. cōtra Hel-
uidium.

Secundò præsertim habetur hæc veri-
tas traditione, consensu, & definitione Ec-
clesiæ, nam in cōcilijs sæpe dicitur Deipa-
ra, *semper Virgo immaculata*, vt in. 5. Synod.
can. 6. & 6. Synod. Aët. 11. dicitur *Maria*
virginitas ante partum, in partu, & post par-
tum intemerabilis. Itē. 7. Synod. Aët. 3. in con-
fessione Tarasij. Concil. Lateran. sub Mar-
tino. 1. can. 3. Idem tradit Siricius Pap. cū
Conc. Rom. in Epistola decretali, quæ ha-
betur tom. 1. Conciliorum, & inter Episto-
las Ambrosij est. 80. Idem Ambros. cum
Concilio Mediola. in rescripto, seu Epist. 81.
Idem de institutione virginis, capit. 7.
Confirmatur hæc traditio, quia in vniuer-
sa Ecclesia *Virginis* nomen absolutè dictū,
& quasi per Antonomasiā Deiparæ
attribui consuevit, vt Augu. notauit in En-
chirid. c. 34. Vnde Epiphan. supra sic in-
quit. *Quis vnquam, aut quo seculo ausus est*
proferre Mariæ nomen, & interrogatus nō sta-
tim intulit Virginis vocem, ex ipsis enim nomi-
nibus, etiam virtutis signa elucet. Et hoc mo-
do dicitur in symbolo Apostolorum, *natus*
ex Mariæ Virgine. Sic etiam loquuntur fre-
quenter Patres Concilij Ephesini, & Cal-
cedonenfis. Athanas. sermone de sanctissi-
ma Deipara. Hil. can. 1. in Matt. Maximus
homi. de cruce, & sepultura Dñi, optimè,
& ex professo Hieron. Epist. 22. ad Eusto-
chi. de custodia virginitatis, vbi de mode-
stia, & pudicitia Virginis eleganter loqui-
tur. Itē Greg. Nyss. orat. de sancta Christi
Natiuit. circ. med. qui cū Basil. hom. 25. de
humana Christi generatione dicit, Mariā
dispensatione diuina fuisse matrimonio cō-
iūctā Iosepho, vt ille custos esset famæ, &
virginitatis eius, nō vt ex illa filios procrea-
ret. Notāda tamen sunt verba, quæ inferius
Basil. subdit. Cū enim retulisset senten-
tiam eorum, qui sentiunt, Mariam post

A Christi Natiuitatem nuptialia opera viro
non negasse, inquit. *Nos vero, licet nihil hoc*
doctrina pietatis officeret, nam donec dispensa-
batur Christi generatio, necessaria erat virgini-
tas, quid vero postea sit factum, ad mysterij hu-
ius doctrinam, non anxie coniungendum est:
Verum tamen, ne hoc eorū, qui Christū amant,
ferre cogantur aures, quod genitrix Dei aliquā-
do desierit esse virgo, has rationes sufficere pu-
tamus. Quibus verbis indicare videtur Basi-
lius veritatem hanc ad fidei certitudinem
non pertinere. Sed quia existimo hoc sem-
per fuisse certissima fide creditum, expo-
uenda censeo hæc verba solum de Incarna-
tionis mysterio, cui, & miraculosæ concep-
tioni, & Natiuitati Christi non est directè
contrarius ille error, quāquam reuera aliās
sit contra fidem, & Ecclesiæ traditionem.

B Vnde Augu. in lib. de Eccles. dogmatibus,
c. 69. firma, inquit, *fide credendum est, nec blas-*
phemia Heluidij acquiescendum.

Tertiò afferri possunt congruentes ra-
tiones: quatuor optimas attigit D. Thom.
hic arti. 3. Prima est ex parte Christi nam
sicut est vnigenitus patris, ita decuit, vt ef-
set & matris. Nec refert quod Matth. 1. di-
catur, *primogenitus Virginis*. Nam (vt nota-
runt Damascen. D. Thom. & alij) in Scrip-
tura sacra hæc appellatio nō dicit semper
relationem ad secundogenitum, sed solum
negationem prioris, sicut quando in lege
præcipiebatur offerri primogenitus, sine
dubio intelligebatur etiam vnigenitus. No-
tat vero Cyrill. lib. 2. de fide ad reginas in
probatione, quod Christus vnus sit Dei fi-
lius, ex Euangelio Lucæ, Christum Domi-
num, ideo interdum dici primogenitum,

C quia inter multos fratres primatum forti-
tus est, licet ex semper virgine natus fue-
rit. Secunda ratio ex parte Spiritus Sancti
est, quia non decuit sacrariū Spiritus San-
cti humano semine foedari. Tertia, ex par-
te Virginis, *incotinenti, enim, & ingrati an-*
ni signum fuisset, diuinitus conseruatam virgi-
nitatem prodere, & thalamum conceptionis
Christi polluere, vt Siricius Papa loquitur.
Quarta huic similis est ex parte Iosephi,
qui (vt Euangelium indicat) erat singula-
riter iustus, & omnia mysteria probe noue-
rat. Vnde non est verisimile ausum fuisse
B. Virginem attingere. Vnde Bernard. ait
castitatem eius fuisse in Patriarcha Ioseph
præfiguratam. Quinta sit, quia decuit con-
siliū virginitatis non tantum à Christo,
sed

Ambros.
Epiphan.
Hierony.

5. Synod.
6. Synod.
7. Synod.

Conc. Late.
Sirici. Pap.
Con. Rom.
Ambros.

Conc. Me-
diolan.

Augu.
Epiphan.

Symbolo
Apostolo.
Conc. Eph-
sin & Chal-
cedon.
Athanas.
Hilar.
Maxim.
Hierony.
Greg. Nyss.

Basil.

Augu.

D. Thom.

Matth. 1.

Christus
cur dicatur
in Euange-
lio primoge-
nitus.

Cyrril.

Siric. Pap.

Bernard.

sed etiam ab eius matre perfectissimè custodiri, vt omnibus virginibus Euangelij ipsa esset perfectum virginitatis exemplū. Propter quod à sanctis Patribus, *dux, magistra, & Virgo virginum* appellatur.

Obiectio.
Matth. 1.

Sed vrgebat cōtra hanc veritatem Heluidius ex Matth. 1. *Cū esset desponsata mater Iesu, Maria, Ioseph, antequā cōuenirent, inuenta est in vtero habens de Spiritu Sancto.* Et infra, *Nō cognoscebat eam, donec peperit filium,* nā prior particula indicat habuisse animū conueniendi, & propter hanc causam fuisse matrimonio coniunctos: posterior vero particula, *donec*, significat post partum Christi cognouisse illam. Respondent Patres vtraque particula solum negari, quod eo tempore factum non erat, nihil verò affirmari, quod posteriori tempore efficiendum esset, vel factum sit. Sensus ergo prioris particulæ est, *antequam conuenirent*, id est, sine eorum coniunctione, vt si vulgari sermone quis dicat, *antequam sacrum audirem, discessi*. Non indicat postea audisse, nec habuisse animum audiendi. Sic Matth. 6. dicitur, *Scit pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis*, id est, vobis etiam non petentibus. Ita D. Thom. hic, ex Hierony. contra Heluid. Idem est sensus alterius particulæ, *donec*, tantum enim negat id fuisse factum vsquē ad illud tempus, vt latè tractat August. lib. 83. quæstio. q. 69. id comprobans ex illo Psal. 109. *donec ponam inimicos tuos*, & alijs similibus. In quibus illud obseruatione dignum est, solere præcipuè hac particula indicari tempus illud, in quo potissimū existimari posset id euenisse, quod factum esse negatur, vt Genes. 8. dicitur, *misit coruum, qui non reuertebatur, donec siccarentur aquæ.* Si enim aliquo tempore esset reuersurus, maximè illo, quo aquæ terram operiebant, nam post illam exiccatam non erat cur reuertetetur, dum ergo negatur rediisse, donec terra exiccaretur, non affirmatur postea rediisse, sed potius tanquā per se notū, & clarum relinquitur, multo minus postea esse reuersum. Sic ergo in præsentī testimonio negatur cōiunctio cū marito vsq; ad filij partū, quia eo tempore videri poterat necessaria: de sequenti verò tempore non affirmatur, imò vt clarum supponitur, multo minus eo tempore interuenisse. Ita notarūt (præter Hierony. Basil. Damas. Epiphan. & alios supra citatos) Ambros. lib. de Noc. & arca. c. 17.

Responsio.

Matth. 6.

D. Thom.

August.
Psal. 109.

Particula
donec, in
scriptura
quomodo
vsurpetur.

Hierony.
Basil.
Damas.
Epiphan.
Ambros.

A & Gregor. 8. Moral. cap. 40. significat etiā August. lib. 1. de Trin. cap. 8. Bernar. hom. 72. in Cantic. Chrysost. homi. 5. in Matth. quem Theophyl. & Euthym. ibi imitatur, Ansel. 1. ad Cor. 15. & hanc esse censeo literalem expositionem. Quidam verò aliter exponunt, scilicet, *antequā conuenissent*, non quo ad torum, in quo nunquam conuenerunt, sed quoad cohabitationem in eadem domo, quomodo postea conuenerunt. Similiter, quod dicitur, *non cognouit eam*, non ad carnis, sed ad mentis cognitionem refertur, quia antequam Virgo filium pareret, Ioseph nō satis eius dignitatem, & excellentiam agnoscebat, in qua cognitione postea maximè profecit, vt Epiphan. supra indicat, & Chrysost. homi. 5. imperfecti. Sed non placent hæc. Prior quidem pars, quia vis verbi *conuenissent*, plus significat, quam cohabitationē in eadem domo, præfertim, quia existimo eo tempore iam cohabitasse Mariam & Ioseph. Posterior vero pars, quia non satis quadrat contextui. Multo autē minus verisimile est, quod D. Tho. in catenā refert, ex Hilario, quod in eo inuenire non potui, hoc esse referendum, ad sensum visus: vt sicut Moyse videri nō poterat præ claritate vultus sui, ita nec Beata Virgo, quandiu filiū in ventre portauit.

Greg. Pap.
August.
Bernard.
Chrysost.
Theophyl.
Euthym.
Anselm.

Epiphan.
Chrysost.

D. Thom.

SECTIO III.

Quomodo Christus legitur habuisse fratres, si mater ei⁹ semper virgo permāsit.

V Num ex præcipuis fundamentis, quo Heluidius nitebatur, erat, quia in Euangelio sæpe fit mentio quorundam fratrum Christi, quos ipse dicebat fuisse filios Virginis ex Iosepho: & ideò oportet diligenter explicare, qui isti fuerint, & cur fratres Christi dicantur. Quod D. Tho. tetigit in hoc art. 3. ad 5. & 6.

D. Thom.

Prima igitur sententia in presenti quæstione fuit Heluidij asserentis, hos *fratres Domini* fuisse filios Beatæ Virginis, quoniam cū Christus vt homo nō habuerit patrem, necessariū putauit eos fuisse filios matris eius, vt possent eius fratres appellari.

Secunda sententia, & grauissimorum Patrum fuit, hos fuisse filios sancti Ioseph, non ex Beata Virgine, sed ex alia vxore, quam ante Virgine duxerat. Vnde fit ita fuisse hos dictos *fratres Domini*, sicut Ioseph

August.

Ioseph dictus est pater eius, scilicet appellatione, & estimatione, & veluti quadam adoptione, ut aliquando dixit Augustinus contra Faust. Afferunt autem qui ita sentiunt, Ioseph prius, quam Mariam Virginem duceret, habuisse unam, vel fortè plures uxores, ex quibus genuit Iacobum fratrem domini, & fratres eius. Cuius rei probabile argumentum est, quia Ioseph iam erat senex, cum duxit Virginem, ut videtur esse communis traditio Ecclesiæ, quæ frequens, ac vulgaris pictura ostendit, ergo non est verisimile toto illo tempore abstinuisset à nuptiis, cum in lege veteri continentia non esset in estimatione, & dignitate, duxit ergo uxorem illa ætate: ex qua verisimile etiam est habuisse filios, nam sterilitas, tunc quoddam genus opprobrii erat. Vnde credi potest, Deum non priuasse illum hoc beneficio. Hæc fuit communis sententia Græcorum, quam docuit Epiphanius, hæres. 5. ante med. & hæres. 78. & in Anchorato, Theophyl. Matt. 23. & 27. & Ioann. 19. & ad Galat. 1. & 1. ad Corinth. 9. sequitur Euthy. Matt. 12. & 27. & Ioan. 19. Oecumen. super Acta Apost. in principio & c. 2. Idem Euseb. libr. 2. hist. c. 1. Nicephor. libr. 1. c. 7. cum. 21. & libr. 2. c. 3. ubi in hac sententiam refert Hippolyt. Portuensem, & libr. 3. c. 10. Origen. Matth. 13. ubi dicit, hanc sententiam inuentam esse ad perpetuam B. Mariæ virginitatem tuendam. Idem Gre. Nyss. orat. 2. de Resurrect. Christi. Ex Latinis docuit hoc etiam Hilar. can. 1. in Matth. & Ambros. ad Galat. 1. & de institutione virginis cap. 6. Nec contradicit Aug. in expositione eiusdem epistolæ, ubi sub disunctione inquit, Iacobum domini fratrem, vel ex filiis Ioseph de alia uxore, vel ex cognatione Mariæ matris eius, intelligi debere. Eadem sententiam secutus est Platina in vita D. Petri, quanquam sub disunctione, ut infra dicam. Addit verò Origines opinionem hanc ortam fuisse ex quodam euangelio Hebræorum, Petro ascripto, aut Iacobo, quod à Seleucio hæretico scriptum esse, testatur Inno. 1. epist. 3. ad Euper. cap. 7. Aug. lib. de fid. cont. Mani. c. 38.

Tertia sententia hic referri poterat asserens, hos dici fratres domini, quia erant filij fororum Virginis, & nepotes S. Annæ. Sed infra occurret commodior loc⁹ illam tractandi.

Dicendum ergo primò est, hos fratres domini non fuisse filios B. Virginis, idque non solum certa fide, & traditione haberi, sed

A etiam ex euangelij colligi posse. Prior pars huius assertionis ex præcedenti sectione constat, cum ostensum sit Deiparæ perpetuam virginem permanisse. Posterior pars probatur, quia ex euangelij colligi potest, hos, qui dicuntur fratres, habuisse aliam matrem præter Virginem. Quod ita probatur. Nam Ioan. 19. legimus fuisse iuxta crucem tres mulieres, matrem Dñi, sororemque eius Mariam Clēophæ, & Mariam Magdalenam. Matt. autem. 27. & Marci. 15. numerantur Maria Magdalena, Maria Iacobi, & Ioseph mater, & mater filiorum Zebedai, seu Salome (ut Marcus inquit) illam verò matrem Iacobi, & Ioseph (qui alijs locis dicuntur fratres domini) non fuisse Deiparā, certum esse videtur. Primò, quia ubicumque fit mentio Deiparæ cum alijs mulieribus, ipsa primo loco numeratur, prout dignitatē eius decebat, ut patet Ioan. 19. vel certè ultimo loco, & singulariter separata ab alijs, ut Acto. 1. cum mulieribus, & Maria matre Iesu. Et confirmatur secundò, quia Matthæ. c. 28. agens de Resurrectione Christi sic inquit. *Vespere autē sabbathi, quæ lucebat in prima sabbathi, venit Maria Magdalena, & altera Maria videre sepulcrum.* Vbi constat illam alteram Mariam fuisse, quam, c. 27. vocauerat Mariam Iacobi, & Ioseph matrem, de qua ibidem subdiderat. *Erat autem ibi Maria Magdalena, & altera Maria sedentes contra sepulcrum,* quod ex Marci. 16. apertius colligitur, & Luc. 24. illa ergo Maria Iacobi, non erat B. Virgo. Probatur consequentia argumento factò, quia inter illas duas Marias de Magdalena fit mentio præcipua, & indicatur fuisse seruētiore in fide, & charitate, & in priuilegio, quod à Christo suscepit videndi illum ante alios in die Resurrectionis, ut patet ex Marci. 15. At verò, si Maria Iacobi fuisset B. Virgo, in nulla istarum rerum fuisset Magdalene postposita. Vnde est tertium argumentum, quia incredibile est B. Virginem fuisse aliquam ex mulieribus, quæ ad vngendum corpus Christi mortuum tanta sollicitudine iuerunt in die resurrectionis, quia (ut ex ipso facto, & Euangelij colligitur) quamuis illæ mulieres, pie agerent, imperfectam tamen habebant fidem, magnaque ignorantia circa Christi mysteria laborabant. Adde Luc. 24. deliramenta visa esse Apostolis, quæ hæc Maria Iacobi cum alijs narrauit. Quis autē credat tam fuisse stupidos, ut non maiorem fidem, & reuerentiam illi deferrent, si mater

Epiphanius.
Theophyl.
Euthym.
Oecumen.
Euseb.
Nicephorus.

Origen.

Gre. Nyss.

Hilar.
Ambros.
August.

Platina.

Origen.

Ioan. 19.

Matth. 27.

Marci. 15.

Marci. 16.

Luc. 24.

Marc. 15.

Luc. 24.

Bernard. si mater domini fuisset? Vnde Bernard. tracta. de passione Domini, ca. 2. dicit, Deiparam non fuisse officiosam circa corpus domini defunctum quia de fide Resurrectionis eius erat certissima, & in omnibus mysterijs ab Spiritu Sancto edocta, & instructa. Et communis Ecclesiæ sensus esse videtur B. Virginem domi, gloriosum expectasse aduentum filij, cuiusque ibidem ante omnes alios cōspectu meruisse frui. Quarto, est optima coniectura D. Tho. hic art. 3. ad. 6. B. Virginem in Euangelio non cognominari nisi a filio. Appellatur enim *Mater Iesu*, vel de qua natus est Iesus. Vnde Lucas, qui in Euangelio. c. 24. alteram *Mariā Iacobi* nominauerat, Act. 1. Virginem vocat *Mariam matrem Iesu*, propter quod ab Ignatio appellatur *Maria Iesu*, quia hæc erat maxima eius dignitas. Cur enim prætermisso Christo vocaretur *mater Iacobi, & Ioseph*, si illa eadem esset *mater Iesu*? Quinto tandem hoc docent Patres, Hierony. Matth. 12. & 27. & contra Heluid. & libr. de viris illustribus in Iacobo, Beda libr. 4. in Marcum cap. 44. D. Thom. lect. 4. in capit. 11. Ioann. Euthym. suo. c. 68. in Matth. 27. vbi contrariam sententiam *absurdam* vocat.

D. Thom.
Luc. 24.
Acto. 1.
Ignat.
Hieronym.
Beda.
D. Thom.
Kirbym.

Ex his ergo aperte concluditur, quod intendimus, scilicet Iacobum, & Iosephū nō fuisse filios B. Virginis, sed alterius Mariæ, & tamen isti dicuntur *fratres domini*, ergo hæc appellatio non inde sumpta est, quod ex eodem vtero fuerint nati. Eadem autem ratio est de omnibus alijs, quibus hæc appellatio in Scripturis tribuitur.

Secundō, colligo lapsos fuisse nonnullos antiquos ex Græcis, qui existimarunt B. Virginē fuisse illā Mariam, quæ cum Magdalena venit ad vngēdum Christum in die Resurrectionis. In qua sentētia fuerūt Grego. Nys. & Theophy. locis supra citatis, & Nicepho. li. 1. hist. c. 33. & indicat Sedulius lib. 5. Paschalis circa finē, dicit enim, Virginē in die Resurrectionis iuisse summo mane ad corpus domini vngendum. Est enim hæc sentētia ab omni ratione aliena, vt ostēdi. Intelligendū est autē, hos authores non sensisse cū Heluidio, quia nō dicunt, B. Virginem vocari *matrem Iacobi, & Ioseph*, quia illos genuisset, sed quia erat spōsa Ioseph, cuius ipsi erant filij. Vnde inconstanter loquitur Niceph. qui illam Mariā Iacobi dicit fuisse vxorem Iudæ Apostoli, sentiens illā Mariam, quæ iuit cū Magdalena ad se-

Nicepho.

A pulcrū, non fuisse Mariam Iacobi, quod repugnat Euangelio, sed de his mulieribus multa ibi cōmentatur Nicephor⁹, quæ nec auctoritatem, nec fundamentum habent.

Tertio, pro infra tractādis, probabiliter ex dictis colligo, Mariam Cleopha sororē

Ioann. 19.

Virginis, cuius Ioan. meminit. c. 19. esse eandem, quæ ab alijs dicitur *Maria Iacobi, & Ioseph*, quæ est sententia Hierony. contra Heluid. quā tenet etiam D. Tho. lect. 5. super ad Gala. 1. & Chryf. homi. 89. in Matt. vbi dicit Mariam Iacobi fuisse sororē matris Domini. Cōstat autem in Ioan. 19. Mariam Cleopha vocari *sororē Domini*, & probatur. Quia in Euangelijs præter B. Virginem, & Mariam Magdalenā, non fit mentio alterius mulieris sectatricis Christi, quæ Maria vocaretur, nisi vnus tantū. Nam mater filiorum Zebedæi nunquā vocatur *Maria*, sed *mater tantum filiorum Zebedæi*. Quod etiam ex Euangelio Matthæi non obscurē colligitur, cū ita loquitur. *Maria Magdalena, & altera Maria*, indicat enim in toto illo negotio passionis, & Resurrectionis Christi, nō interuenisse nisi alterā Mariam præter Magdalenā, quia de B. Virgine ibi non erat mentio, nec esse poterat, vt dixi: ergo illa Maria, cuius Mattheus & Ioannes meminerunt erat eadem, igitur Maria Iacobi est eadem, quæ alio nomine appellatur *Maria Cleopha*. In Scriptura enim fœminæ interdum à filijs, interdum à maritis cognominantur. Hæc ergo, quæ *mater Iacobi, & Ioseph* dicitur, dicitur etiam *Maria Cleopha*, quia fortasse illius erat vxor (vt infra dicā) Hunc autē Cleopha fuisse fratrem Iosephī

Hierony.
D. Thom.
Chryf.

B sponsi Virginis Euseb. ex Hegesip. tradit, lib. 3. hist. c. 10. alijs. 11. & Nicepho. libr. 1. c. 33. & li. 3. c. 9. idemq; multi ex antiquis authoribus sequuntur. Quod proijs, quæ dicemus, annotandum est.

Euseb.
Hegesipp.
Nicepho.

Dico secundō, Hi, qui in Euāgelio dicuntur fratres Domini, non fuerunt à Ioseph sponso Virginis geniti, neque hac de causa illo nomine appellantur. Hæc cōclusionem docuit Beda Ioan. 2. Mar. 6. & Luc. 8. Theodo. ad Gal. 1. Ansel. Matt. 12. & probatur primo, testimonio omniū illorum Patrum, qui docent Beatum Iosephum fuisse Virginem. Hieronym. in Matth. & libr. contra Heluid. in fine, *relinquitur*, inquit, *virginem permansisse cū Maria, qui Pater Domini meruit appellari*. August. serm. 14. de natiuit. intro. ducit Angelum ita loquētem cum Ioseph.

Beda:
Theodore.
Anselm.

Hieron.

August.

Habe-

Joseph Mariae sponsus
Virgo semper fuit.

Habe ergo, Ioseph, cum Maria coniuge tua communem virginitatem membrorum, quia de virgineis membris virtus nascitur Angelorum. Sit Maria sponsa Christi in carne sua virginitate servata, sis autem & tu Pater Christi, cura castitatis, & honorificentia virginitatis. Et infra, gaude Ioseph virginitate Mariae, qui solus meruisti virginalem affectum possidere coniugij, quia per meritum virginitatis ita separatus es a concubitu uxoris, ut pater dicaris Salvatoris. In quibus verbis non solum veritatem docet, sed etiam congruentissimas rationes indicat. Idem Rupert. lib. 1. de gloria, & honore filij hominis in Matth. quod confirmat: tum quia decuit virginem permansisse eum, qui Pater Domini meruit appellari: tum etiam, quia custos futurus erat virginitatis Mariae. Quam congruentiam ita confirmat D. Thom. lect. 5. in Epistola ad Galat. quia si Dominus noluit matrem virginem, nisi virgini commendare, quomodo sustinuisset sponsum eius non fuisse, & perstitisse virginem? & eandem sententiam indicat Bernard. serm. 2. in Missus est, circa finem. Clarius eam docet Hugo de S. Victor. quaest. 5. in Epist. ad Galat. Petr. Damia. epist. 1. cap. 4. dicit hanc esse Ecclesiae fidem, id est vniuersalem, ac piam credulitatem. Eam denique communiter secuti sunt scholastici in. 4. dist. 30. vbi Palud. q. 2. artic. 2. Maior. quaestio. 4. & alij, quos referemus artic. sequenti, vbi D. Thom. dicit Ioseph simul cum Maria virginitatem vouisse. Sequitur etiam Gerson. sermone de natiuit. Mariae, consideratione. 3. Lipoma. in vita sancti Ioseph. Secundò probatur conclusio, quia ex dictis in prima conclusione constat, matrem Iacobi, & Ioseph fratrum Domini, simul vixisse cum Beata Virgine, ergo non est verisimile fuisse uxorem Iosephi, neque illum habuisse simul duas viuentes uxores. Primò, quia licet in lege veteri interdum licuerit duas simul habere uxores, tamen neque constat illam consuetudinem vsque ad Christi tempora durasse, nec probabile est Ioseph ea fuisse usum, praesertim cum pauper esset, nec facile posset tantam alere familiam. Secundò, quia non decebat Beatam Virginem secum habere sociam eiusdem mariti coniugem, neque habere virum, qui affectum suum, & officium cum alia communicaret, sed illud maximè indecens erat, quod eodem nimirum tempore, quo cum

A Virgine habitabat, mulierem aliam cognosceret. Tertiò, maximum impedimentum illi fuisset ad ministerium, & officium, ad quod assumebatur. Oportebat enim esse expeditum, & liberum omnibus alijs curis, & obligationibus, ut posset Virgini, & puero Iesu deferuire, & cum eis itinera agere, &c. Quartò, satis videtur hoc colligi ex verbo Angeli Matth. 2. *Ioseph fili David noli timere accipere Mariam coniugem tuam*, vbi indicatur vnam tantum habuisse coniugem, & praesertim vocatam Mariam. Illa ergo Maria Iacobi non erat uxor sancti Iosephi, ergo nec eius filij erant geniti à Ioseph. Supponimus enim, & illos fuisse legitime natos, & Iosephum virum iustum non fuisse fornicarium. Tertiò probatur, quia in Euangelio habemus alios parentes horum fratrum Domini praeter Ioseph, nam Iacobus minor, & frater Domini dicitur *Iacobus Alphai*, Matth. 10. Marc. 3. Luc. 6. Act. 1. in quibus locis alter Iacobus maior dicitur *Iacobus Zebedaei*, constat autem sic esse dictum, quia erat filius eius, ut patet Matth. 27. Est enim haec phrasis Scripturae, ut filius à patre cognominetur. 1. Machab. 1. *Alexander Philippi*, ergo *Iacobus Alphai* dicitur, quia erat filius eius, non ergo erat filius sancti Ioseph. Quis enim audeat dicere eundem esse Alpham, qui Ioseph? aut sponsum Virginis fuisse binomium, vel aliter appellari in Euangelio, quam Ioseph.

Dicit aliquis hanc rationem supponere Iacobum Alphai esse eundem, qui frater Domini dicitur, quod tamen non omnes fortasse concedent. Respondetur hic inculcari difficultatem infra tractandam, & ideo breuiter nunc dicitur, illud suppositum esse verisimum, ut constabit aperte conferendo inter se loca Matth. 10. 13. & Act. 1. vbi *Iacobus Alphai* numeratur inter Apostolos, & vnus Iacobus Apostolus, frater Domini dicitur, quem constat non esse alium, quam *Iacobum Alphai*. Nam de Iacobo Zebedaei omnes consentiunt, non esse vocatum fratrem Domini. Similis ratio hic addi potest, quia Simo vnus ex fratribus Domini fuit filius Cleophae, ut ex Hegesippo antiquo, & graui auctore refert Euseb. li. 3. histor. c. 10. & 16. alias c. 11. & 32. Niceph. lib. 3. c. 2. & 9. Constat autem Cleopham fuisse distinctum à Ioseph, & (ut ferunt) fuisse fratrem eius. Responderi solet illum fuisse filium naturalem Ioseph, vocari autem filium legalem

Matth. 2.

Matth. 10.

Marc. 3.

Luc. 6.

Act. 1.

Matth. 27.

Machab. 1.

Obiectio

Responsio.

Matth. 10.

c. 13.

Act. 1.

Euseb.

Niceph.

Cleophae, cuius uxorem Ioseph duxerat, ut semen eius excitaret, iuxta legem Deuter. 25. Sed hæc responsio aperte repugnat menti Hegesippi, & Eusebij, qui sine dubio loquuntur de filio naturali, & deinde est conficta sine fundamento. Adde non omnes filios genitos à fratre, appellatos esse secundum legem filios alterius fratris defuncti, sed solum primogenitum, ut patet ex Deutero. cap. 25. cum expositione Augustin. quæstion. 46. super Deuteron. Alia, quæ in secunda sententia dicuntur de ætate sancti Ioseph, infra quæst. 29. examinabuntur.

Dico tertio, hi fratres Domini, solum ita appellati sunt propter aliquam consanguinitatem veram, vel existimatam, quam cum Christo domino secundum carnem habuerunt. Hæc est sententia D. Hierony. contra Heluid. & August. lib. 2. contra Faust. cap. 35. & tract. 10. & 28. in Ioann. Bedæ lib. 2. in Marc. suo cap. 23. & lib. 3. in Luc. suo cap. 30. & aliorum, quos infra referam. Et sequitur necessariò ex dictis, quia (ut Hieronymus ait) quatuor modis solent in Scriptura fratres appellari. Primo, proprie, & in rigore, quia verè sunt naturales fratres, ut Iacob, & Esau, & hunc modum iam exclusimus. Secundo, latissimè, scilicet affectu, & amore, quomodo Christus Ioan. 20. Apostolos fratres suos vocat. Tertio etiam latè, gente, seu natione, quomodo Deuter. 17. omnes Israelitæ fratres dicuntur, & hi duo modi non sufficiunt in præsentia, ut per se constat, quia his modis, omnes Iudæi possent fratres Christi vocari, superest ergo quartus, & medius modus, scilicet, ut propter aliquam specialem propinquitatem carnis fratres dicti fuerint. Est enim hæc phrasis frequens in Scriptura, ut constat ex Genes. 13. ubi Loth, & Abraham dicuntur fratres, cum tamen constet ex, c. 11. Loth fuisse nepotem Abraham. Similiter cap. 29. Iacob, & Laban dicuntur fratres, & similia facillè occurrent. Et videri possunt apud Hieronymum, dicto libro contra Heluidium, & August. lib. 16. de Ciuit. c. 10. & Epiphan. heres. 39.

Declarandum verò breuiter superest, quæ nam fuerit propinquitatis horum, qui fratres Christi dicuntur, cum ipso Christo. Fuit enim vulgaris quædam sententia hos fratres Domini fuisse consobrinos Christi filios sororum Virginis. Dicunt enim An-

nam matrè Virginis post mortem Ioachim nupsisse alteri viro, qui Cleophas nominaretur, & ex illo peperisse Mariam Cleophae matrem Iacobi, & aliorum ex fratribus Domini. Rursus verò, defuncto Cleopha Annam nupsisse alteri, scilicet Salome, & ex eo tertiam peperisse filiam, quam in Euangelio dicunt vocari Mariam Salome, & matrem filiorum Zebedæi, Ioannis scilicet Euangelistæ, Iacobiq; maioris. Hanc sententiam docuit Glossa ordinaria super capit. 1. epist. ad Galat. & Hugo de Sancto Victore ibidem in q. supra citata, quam sequitur Echius in sermone de festiuitate sanctæ Annæ, & fauet Beda, Actor. 1. di. cens Mariam Iacobi fuisse materem Christi, atq; adeò naturalem sororem Virginis, & idè habet Glossa interlinealis Actor. 1. Denique Ioan. 19. expressè vocatur Maria Cleophae soror Mariæ Virginis. Diximus autem supra, hæc eandem esse Mariam Iacobi. Vnde Hierony. contra Heluid. aperte docet hanc Mariam Iacobi fuisse sororem Virginis. Idè habet Matth. 12. & 17. idem in lib. de scriptoribus Ecclesiasticis in Iacobo, & Isidor. in lib. de vita & morte Sanct. Patrum.

Sed hæc sententia nec verisimilis est, neque vllò nititur probabili fundamento. Primum, quia (ut ex antiqua Patrū traditione ostendimus) Anna vsq; ad senilem ætatem sterilis fuit, posteaq; diuino dono Virginè concepit, qui ergo credibile est post partū Virginis, & mortem Ioachim, ad secundas, & tertias transisse nuptias? Secundò, quia supra ex Euangelij ostendimus, præter B. Virginem, & Mariam Magdalenam non fieri mentionē nisi alterius Mariæ, ergo sine fundamento duæ aliæ introducuntur. Et quamuis alia ratione probabiliter admitti possent, distinguendo Mariam Iacobi à Maria Cleophae (ut facit Greg. Nyf. orat. 2. de Resurrect. quæ alij sequuntur) tamen quod hæc opinio dicit de Maria Salome, omnino est improbabile, & nō satis consideratū. Quia in Euangelio nunquam hæc vocatur Maria, sed simpliciter salome, ut patet Marc. 15. quod non est nomen viri, sed fœminæ, ut rectè Hieronym. notauit, & ex Iosepho, & Hegesippo, & alijs historiographis constat. Nam sicut à Ioanne. Ioanna: ita à Salomone, salome dicta est. Et verisimile est (quod notauit Origen. tract. 35. in Matthæ. sub finem) hanc Salome fuisse matrem

D. Hierony.
August.
Bedæ.

Ioan. 10.

Deuter. 17.

Genes. 11.
13.
Genes 19.

Hieron.
Epiphan.
August.

Gloss. ordi.
Hug. Vi.
Echius.
Beda.

Gloss. inter
lin.
Ioan. 19.
Hieronym.

Isidor.

Gre. Nyf.

Marc. 15.
Hierony.
Ioseph.
Hegesipp.

Origen.

Matth. 27. matrem filiorum Zebedæi. Nam *Mattheus*
Marc. 15. cap. 27. & *Marc. c. 15.* earundem trium mul-
 lierum videntur facere mentionem, & al-
 ter vocat tertiam illarum *matrem filiorum*
Zebedæi, alter verò *Salome*. Quod autē hæc
 fuerit filia B. Annæ, & quod filij Zebedæi
 fuerint consobrini Christi, gratis cōfictum
 est sine testimonio Scripturæ, vel alicuius
 antiquæ historiæ. Tertiò, decuit B. Virgi-
 nem vnigenitam esse matri suæ, vt certius
 constaret miraculosè fuisse in senectute,
 & ex sterili conceptam, & ita obseruatum
 videmus in illustrioribus personis, quæ
 hoc modo conceptæ sunt, vt in Isaac, Ioan-
 ne Baptista, & similibus. Quartò, nec D.
Hierony. Hieronym. nec vllus ex antiquis Patribus
 historiam hanc de triplici Maria, tribusque
 filiabus Annæ docuit. Nam Hieronym. cum
 alijs antiquis supra citatis solum Mariam
 Cleophe dicunt esse sororem Virginis,
 quod etiam dicit Euangelium: alterius au-
 tem sororis non meminerunt, sicut neque
 Euangelium. Quomodo autem illa fuerit
 soror, non explicant: non est autem neces-
 se fuisse sororem naturalem in primo gra-
 du. Nam sicut supra dicebamus consobri-
 nos, vel consanguineos vocari fratres in
 Scriptura: ita fœminæ vocantur sorores
 propter aliquem consanguinitatis gradum.
 Addo præterea, quamuis admitteremus
 Annam habuisse aliquam aliam filiam præ-
 ter Virginem, conuenientius foret con-
 sequenter asserere illam fuisse filiam Ioa-
 chim, quam illas secundas, & tertias nup-
 tias Annæ confingere, grauitati, ac tempe-
 rantie illius parum consentaneas, & amo-
 ri, quem erga Beatam Virginem habuisse
 credendum est. Quanquam neque hoc ve-
 rum esse existimem, nam ferè omnes an-
 tiqui Patres explicantes primum caput
 Matthæi, & genealogiam Christi, docent,
 vel supponunt Beatam Virginem fuisse
 vnigenitam, & hæredem parentis sui Ioa-
 chim. Quod sanè dignitatem eius maxi-
 mè decebat. Addo denique, si ætatum, ac
 temporum ratio diligenter supputetur, fa-
 cilè intelligi posse, Simonem, qui fuit vnus
 ex fratribus Domini, & postea successit
 Iacobo in Episcopatu Ierosolymitano, &
 tandem (teste Euseb. libr. 3. hist. cap. 10. &
 26.) martyrio affectus est decimo Traiani
 anno, cum ad centesimum, & vigesimum
 ætatis suæ annum peruenisset, constare
 inquam posse, hunc Simonem pluribus

A annis fuisse ætate grandiorē Christo, quod
 apertè repugnat cum prædicta opinione.
 Quia cum B. Virgo conceperit Christum,
 statim ac fuit apta ad concipiendum, si Si-
 mon erat filius minoris sororis Virginis,
 necesse est, vt post Christum fuerit con-
 ceptus. Et ferè idem argumentum de Iaco-
 bo fieri potest, qui septimo Neronis anno,
 hoc est sexagesimo tertio, à natiuitate
 Christi mortuus est, si tamen verū est quod
 Epipha. addit hēref. 78. illum, cū nonagesi-
 mum sextum ætatis annum ageret, marty-
 rio fuisse coronatum. Et ferè eodem argu-
 mento concludi potest, Ioannem Euange-
 listam non fuisse filium tertie sororis Vir-
 ginis, quia oportuisset aliquot annes na-
 tum fuisse post Christum: cum tamen cons-
 stet in principio imperij Traiani, ab ortu
 Christi centesimo anno, cum ipse iam no-
 nagesimum nonum ætatis annum ageret,
 defunctum esse. Propter quæ meritò D.
 Thom. lect. 5. super ad Galat. 1. historiam
 hanc de tribus filiabus Annæ rejicit. Et eius-
 dem sententiæ videntur esse Euthym. &
 Theophyl. Ioann. 19. Jansen. c. 143. concor-
 dia. Canisius lib. 1. de B. Maria. cap. 4. circa
 finem. & indicat Canus. lib. 11. de locis. cap.
 5. ad 2.

Quartò ergo dicendum est, incertum
 esse, propter quem gradum consanguini-
 tatis, vel propinquitatis hi fuerint dicti
 fratres Christi, imò neque an verè consan-
 guinei fuerint, vel tantum putati. Et si hu-
 manæ historiæ fides habenda est, ex il-
 la solum colligitur, hos fuisse existimatos
 consobrinos Christi ex parte Iosephi exi-
 stimati patris eius. Hoc ita declaratur.
 Nam (vt supra ex Eusebio libr. 3. histo. cap.
 11. & Hegesippo retulimus) Cleophas
 erat frater Iosephi sponsi Virginis, & Si-
 meon frater Domini, erat filius Cleophas
 (vt ex eisdem authoribus retulimus) &
 Maria mater Iacobi, & Iosephi, est eadem
 cum Maria Cleophas, sic dicta, quia erat
 vxor eius, ergo qua ratione Ioseph existi-
 matus est pater Christi: eadem Cleophas
 habere potuit Patrus Christi, & filij eius
 consobrini Christi, hac ergo ratione ap-
 pellari potuerunt fratres Christi. Hæc
 sententia sic explicata sumitur ex pluri-
 bus authoribus citatis, & ex Chrysosto. Act. 1. & homil. 5. in Matthæ. dicit Iac-
 obum fratrem Domini, ita esse vocatum
 fratrem Domini, sicut Ioseph appellatus

Epiphan.

D. Thom.

Euthym.

Theophyl.

Jansen.

Canus.

Qui nam in

Euangelio

fratres Chri

sti dicantur,

& quomodo.

Euseb.

Hegesippo.

Chrysost.

est pater eius. Miror tamen, cur ibi Chrysostomus numeret Ioannē inter *fratres Domini*, cum in Evangelio nunquam hoc nomine nūcupetur. Approbat etiam hanc expositionē Aug. lib. 9. super Matt. q. vlt. Et hinc etiam intelligi potest, cur Maria Iacobi dicta fuerit *soror virginis*, quia nimirū ambæ erant uxores duorum fratrum, & ideo inter se *sorores* dicebantur.

Vna tantū superest difficultas circa dicta, quæ hoc loco prætermittenda non est. Nā in Evangelio Iacobus minor frater Domini, dicitur *Iacobus Alphæi*, ex quo supra docuimus fuisse filium eius. Quo modo ergo nūc dicimus fuisse filiū Cleophæ? quo loco se se insinuat grauis illa quæstio, an Iacobus Alphæi fuerit idē, qui Iacobus frater Domini, *iustus* appellatus, & primus Ierosolymitanus Episcopus ab Apostolis constitutus. Est enim grauiſſimorum virorū opinio, qui hos distinctos fuisse sentiūt, atque adeo non duos tantū, sed tres fuisse, Iacobi nomine appellatos, duos ex numero duodecim Apostolorū, scilicet Iacobū Alphæi, & Zebedæi, & tertium cognominatum *iustum*, & *fratrem Domini*. Hæc sententia sumpta est ex Clemente in libris recognitionū, in quibus sæpe videtur distinguere Iacobū fratrem Dñi à duobus Apostolis Iacobi nomine appellatis. Sed quia illi libri apocryphi censentur, apertius, & probabilius fundatur hæc opinio in autoritate eiusdem Clementis, lib. 2. constit. Apostolicar. c. 59. vbi hunc Iacobū videtur inter septuaginta duos discipulos numerare, dicens. *Nos qui digni facti sumus, vt essemus testes aduentus ipsius, cum Iacobo fratre Domini, & alijs septuaginta duobus, & septē diaconis*. Sed hic locus etiam exponi posset. Clarius ergo in lib. 6. c. 12. & 14. sigillatim numerat duodecim Apostolos, & inter eos Iacobū Zebedæi, & Iacobū Alphæi, & postea addit, *Iacobū fratrem Dñi, & Paulū*. Idē fit expressē in Missa qua vtūtur Aethiopes in quadā deprecatione per Apostolos, & alios sanctos. Et hæc sententiā secutus est Epiphanius. hæref. 76. & Dorotheus in synopsi, & Nicephorus. 2. lib. hist. c. 44. Et insinuat Cyriacus Ierosolymitanus. catechesi. 14. eandē secutus fuit Hieronymus. Isai. 17. & ad Galat. 1. & in eam videntur inclinare omnes, qui dicunt Iacobum minorem fuisse filiū Alphæi, Iacobū autē fratrem Dñi filium vel Iosephi, vel Cleophæ, vt Chrysostomus. Theodoret. Theophyl. & alij supra citati.

A Fauet etiā huic sententiæ Anacletus Papa in epist. 2. decretali, vbi primū ait Iacobū fratrem Domini fuisse ordinatū Episcopum Ierosolymitanū à Petro, Ioanne, & Iacobo Apostolis: indicat ergo illū nō fuisse Apostolū, quia infra ipse subdit omnes Apostolos à Christo accepisse parem potestatem. Vnde cōmunis sententia est omnes fuisse immediate à Christo, vel Spiritu Sancto Episcopos ordinatos, ergo Iacobus, qui ordinatus fuit ab Apostolis, fuit extra Apostolorum numerum. Fauet præterea Nicolaus. 1. ad rescripta Bulgatorum. c. 9. 2. quem refert Turrianus in schol. ad Clemētem lib. 6. c. 12. pag. 81. vbi dicit eas Ecclesias habendas esse patriarchales, in quibus Apostolos sedisse cōstat, scilicet *Romanā, Alexandrinā, & Antiochenā*. Et infra dicit, *Ierosolymitanam Ecclesiā, etiā esse in honore habendā*, sentit ergo Iacobū, qui in illa sedit, non fuisse Apostolū. Tandē videtur posse colligi hæc sententia ex 1. ad Corint. 15. vbi Paulus de Christo post Resurrectionē loquens, inquit, *visus est cepha, & post hoc vndecim, deinde plusquam quingentis fratribus, deinde visus est Iacobo, deinde Apostolis omnibus, deinde tanquam abortiuo visus est & mihi*. Quibus verbis videtur ab Apostolis Iacobū distinguere. Quod si vera est hæc sententia facile expeditur difficultas tacta, nā cū hæ personæ distinctæ fuerint, quāuis eodē nomine appellatæ, nil mirū est, si diuersos patres habuerint, Alphæum scilicet, & Cleopham.

Altera verō opinio est, tantū fuisse duos Iacobos discipulos, & Apostolos Domini, atque ita eundē fuisse Iacobum minorem, & Alphæi, cognominatū *iustum*, & *fratrem Domini*, Apostolum, & primum Ierosolymorum Episcopum. Quæ sententia est sine dubio verior, & solidior, vt latē probat Hieronymus. contra Heluid. & tenet Eusebius. Cæsariensis. lib. 2. hist. c. 1. cum Clemente. Alexand. lib. 6. Stromat. idem Isidorus. lib. de vita, & obitu sanctorum Patrū, & sentit Chrysostomus. homil. 47. in Ioann. vbi dicit Iacobum fratrem Domini fuisse Apostolum, & homil. 42. in Matthæ. vbi dicit Iacobum Alphæi fuisse lapidatum à Iudæis, & homil. 33. dicit Iacobum Alphæi, & Iudam Thaddæum fuisse fratres. Et colligi potest primo hæc sententia ex Paul. ad Galat. 1. vbi Iacobum fratrem Domini Apostolum vocat, *Alium autem Apostolorum vidi neminē, nisi Iacobum fratrem Domini*; cum tamen in

Scriptura

August.

Dubium.

Anaclet. Pa.

Nicol. Pap.

Turrian.

1. Cor. 15.

Hieron.
Euseb.
Clement.
Alexand.
Isidor.
Chrysos.

Galat. 2.

Epiphanius.
Dorotheus.
Nicephorus.
Cyriacus Iero.
Hieronymus.Chrysostomus.
Theodoretus.
Theophylactus.

Scriptura nullus vocetur Apostolus præter duodecim, & Paulum, &c. 2. hunc laccbum columnam Ecclesiæ vocat cum Petro & Ioanne, significans fuisse eiusdem dignitatis & authoritatis. Vnde Act. 15. in Concilio Apostolorum Iacobus Apostolica authoritate sententiam dicit Præterea, Canonica epistola, quam à Iacobo scriptam habemus, scripta sine dubio fuit à Iacobo Ierosolymorum Episcopo, ut est omniū cōmunis sententia, ut patet ex Hierony. lib. de Scriptor. Eccles. in Iacobo, & Euseb. lib. 2. hist. c. 22. Vnde & ad Iudæos dispersos ex Ierusalem scripta est, & tamen, & in titulo eius, & in Conc. Trident. sess. 4. scripta à Iacobo Apostolo dicitur. Quod etiam affirmat idem Hieron. lib. 2. contra Pelag. & Epiphani. in epist. ad Ioā. Hierosolym. Tertiō, maximè vrget Ecclesie auctoritas tantum enim celebrat vnius Iacobi minoris festum, & illum dicit fuisse Iacobum Alphæi Apostolū fratrem Domini, & à Iudæis fuisse fullonis occisum. Quartō, est argumentum Hierony. quia in Euāgelio vocatur *Iacobus minor, & maior*, ut distinguantur, & cognoscantur. Hęc autem relatio tantum est inter duos, & si plures essent, nō satis illo modo distinguerentur. Deniq; de cæteris Apostolis legimus in historijs, in quibus Prouincijs prædicauerint, & vbi mortui, vel martyrio coronati fuerint, de Iacobo autem Alphæi nihil legimus. Nam quæ Niceph. lib. 2. c. 40. commentatur, nullum fundamentum, nec auctoritatē habent. Signum ergo est hunc esse Iacobum, cui Ierosolymitana Ecclesia cōmissa est, & in ea vsq; ad martyriū permansit, est ergo idem, qui frater Domini. Quod non obscure colligitur ex historia Hegesippi, quam refert Nicephor. lib. 2. hist. c. 22. Quæ coniecturæ si rectè ponderentur, maioris sunt pōderis, quàm quæ in contrarium afferebantur, nam locus Pauli 1. ad Corint. 15. nihil ad causam facit, quia potuit Christus post Resurrectionē interdū apparere soli Iacobo, interdū verò omnibus Apostolis simul, & hoc narrat Paulus. Ex quo non potest inferri Iacobū non fuisse Apostolū, sicut etiā dicit apparuisse Petro singulariter, & postea dicit apparuisse Apostolis. Cyril. autē Ierosolym. ibi citatus eodē modo loquitur, Hieronymus verò suam sententiā emendauit. Locus autē Clementis fortasse corruptus est, nā illi li-

A bri non censentur in rebus omnibus esse integri, & incorrupti. Alij verò authores Græci ibi citati in ijs rebus, quæ ad historiam pertinent, nō sunt magnæ authoritatis. Quod verò de ordinatione Iacobi Anacletus dicit, intelligendum est, non quoad cōsecrationem, seu potestatem ordinis, sed quoad specialem institutionem, & designationē, per quā Ierosolymitana Ecclesia commissa est speciali curæ Iacobi Apostoli, ita ut ille esset proprius, & specialis illius Episcopus. Quod non habuit immediate à Christo, sed à Petro (ut dicit Chrysost. homil. 87. in Ioan.) Deniq; locus Nicolai primi potius fauet nostræ sententiæ, nā concedit Ierosolymitā Ecclesiā nā esse patriarchalem, licet propter Petri auctoritatem Antiochenam Ecclesiam illi præferat.

B Hac ergo supposita sententiā ad difficultatem politā varijs modis responderi potest. Primo enim Hieronymus) quæ Beda sequitur) dicit probabile esse Mariam matrem Iacobi non esse di&am Mariā Cleophæ, quia esset vxor eius, sed à patre vel familia fuisse sic nominatā. Sed hoc nō admodum placet, quia non habet fundamentū in historijs, imò neq; est consentaneum illis, ut supra ex Hegesippo, & Euseb. citatum est. Alij, ut Casar Baronius, dicunt quatuor fratres Domini, qui in Euangelio numerantur, non fuisse inter se fratres, sed Iacobum & Ioseph fuisse fratres, & filios Alphæi, & Mariæ, Simonem verò, & Iudam fuisse filios alterius Mariæ, & Cleophæ. Sed hoc etiam displicet, quia non habet fundamentū, & sine causa distinguere duplicē illā Mariā: tū quia Iudas frater Domini censetur idem, qui Iudas Apostolus canonicæ cuiusdā epistolæ scriptor, vbi se fratrem Iacobi appellat. Vnde Luc. 6. Iudas Apostolus vocatur Iudas Iacobi. Respondendū ergo uidetur altero ex duobus modis. Primus est, si dicamus eundē hominem fuisse Alphæū, & Cleophā, illum tamen vel fuisse binomiū, ut frequenter in Scriptura sacra contingit, vel certē nomen eius fuisse Alphæū, cognōmen autē fuisse Cleopham, à gentilitate, vel familia (ut Hierony. dixit) & hanc sententiā videtur insinuassee Chrysost. Theodo. & Theophyl. ad Gala. 1. cū dicūt, Iacobū fuisse filiū Cleophæ, & vocari in Euāgelio Iacobū Cleophæ. Quod enim ad voces attinet, nunquā hoc nomine vocatur, sed in re ita appellatur, quādo Iacobus

Chrysost.

Responsio.
Hierony.
Beda.Hegesipp.
Euseb.
Casar Bar.
ron.

Luc. 6.

Hierony.
Chrysost.
Theodore.
Theophyl.

Alphai dicitur. Secundus modus est illam Mariam prius nupsisse *Alphæo*, & ex illo genuisse *Iacobum*, & *Ioseph*: postea verò mortuo *Alphæo*, nupsisse *Cleophæ*, & ex illo habuisse *Simonem*, & *Iudam*: inde verò factum esse, ut omnes dicerentur filij *Cleophæ*, & cōsequenter fratres Domini, quibus *Iacobus* verè fuerit filius naturalis *Alphæi*. Qui modus dicendi non displicet *D. Thom.* ad *Galat.* i. lect. 5. & est probabilis, quamvis incertus. Ut cumque tamen in hoc dicatur, non refert ad præcipuam intentionē nostram, quia quomodocūque in hoc sentiatur, dicendum est hos fratres Domini non fuisse filios neq; *Mariæ*, neq; *Ioseph*, sed solum consanguineos Christi, aut veros, aut exilimatos.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum mater Dei virginitatem vouerit

Quartum sic proceditur. Videtur quod mater Dei virginitatē non vouerit. Dicitur enim *Deutero. 7.* Non erit apud te sterilis viriusq; sexus. Sterilitas autē sequitur virginitatem. Ergo seruatio virginitaris erat contra præceptū veteris legis. Sed adhuc lex vetus habebat statū antequā *Christus* nasceretur, ergo nō potuit licitē *Beata Virgo* vouere virginitatem pro tēpore illo. ¶ 1. Præterea, *Apostolus* primæ ad *Corinth.* 7. dicit. De virginibus autē præceptū Dñi nō habeo, consiliū autē do. Sed perfectio consilij à *Christo* debuit inchoari, qui est finis legis: ut *Apostolus* dicit *Roman. 10.* Non ergo conueniens fuit, quod *Beata Virgo* votū virginitatis emitteret. ¶ 3. Præterea, *Apostolus* dicit primæ ad *Timoth.* 5. quod vouentibus castitatem, non solum nubere, sed etiā velle nubere, dānabile est. Sed mater Christi nullū peccatū dānabile cōmisit: ut suprà habitū est. Cū ergo desponsata fuerit (ut habetur *Luc. 1.*) videtur, quod ipsa virginitatis vortum non emisit. ¶ Sed contra est,

quod *August.* dicit in libro de sancta Virginitate: Annuntianti Angelo *Maria* respondit, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Quod profectò non diceret, nisi prius se virginem Deo vouisset.

Respondeo dicendum, quod sicut in secunda parte habitū est, perfectionis opera magis sunt laudabilia, si ex voto celebrentur: virginitas autē in matre Dei præcipuē debuit pollere, ut ex supra dictis rationib; patet, & ideo cōueniēs fuit, ut virginitas eius ex voto esset Deo consecrata. Verū, quia tēpore Legis oportebat generationi insistere tam mulieres quā viros (quia secundum carnis originem, cultus Dei propagabatur antequā ex illo populo *Christus* nasceretur) mater Dei non creditur antequam desponsaretur *Ioseph*, absolutē virginitatem vouisse: sed licet eā in desiderio habuerit, super hoc tñ voluntatem suam diuino commisit arbitrio. Postmodum verò accepto sponso, secundum quod mores illius temporis exigebant, simul cum eo votum virginitatis emisit.

Ad primum ergo dicendum, quod quia videbatur esse lege prohibitum, non dare operam ad relinquendum semen super terram, ideò non simpliciter virginitatē vouit Dei genitrix: sed sub conditione, si Deo placeret. Postquam autem innotuit hoc esse Deo acceptum, absolutē vouit, antequam ab Angelo annunciareretur.

Ad secundum dicendum, quod sicut gratiæ plenitudo perfectē quidē fuit in *Christo*, & tamē aliqua eius inchoatio præcessit in matre: ita etiā observatio consiliorū, quæ per gratiam Dei fit, perfectē quidē incepit in *Christo*, sed aliquo modo fuit inchoata in Virgine matre eius.

Ad tertium dicendum, quod verbum

D. Thom.

*capit. 4. cit
prim. 10. 6.*

*2. 2. q. 88.
art. 6.*

*Art. 1. huius
quæst.*

161

*4. di. 30. q.
2. art. 1. q. 1.
O. 3.
Matth. 1.*

q. 27. art. 4.

bum illud Apostoli est intelligendum de illis, qui absolute castitatem vouerunt. Quod quidem mater Dei non fecit antequam Ioseph desponsaretur: sed post desponsationem ex communi voluntate, simul cum sponso suo votum virginittatis emisit.

COMMENTARIUS.

DVO respondet D. Thomas. Primum affirmat Deiparam virginittatem vouisse, quia modus operandi ex voto perfectior est: deinde explicat, quo tempore hoc votum emisit, & coniungendo solutionem ad primum cum corpore articuli, dicit ante contractum matrimoniū non vouisse absolute virginittatem: sed solum sub conditione, si Deo placeret. Quia hoc videbatur lege prohibitum Deuter. 7. eo, quod tempore legis, quoniam diuinus cultus per carnalem originem propagabatur, oportebat generationi insistere. Post matrimoniū verò contractum, ante Angeli annunciationem inquit, agnouisse hoc esse beneplacitum Deo, & tunc simul cum sponso absolutum votum virginittatis emisisse. Quæ doctrina difficultatem habet non parua, in sequenti disputatione tractandam. Ex illa verò inferit D. Thomas in solut. ad. 3. licuisse Virgini matrimonium contrahere, quia non absolute, sed sub conditione tantum virginittatem vouerat. In solutione verò ad. 2. indicat perfectionem castitatis voto consecratæ Deo, in Beata Virgine initium sumpsisse. Quod quomodo intelligendum sit, iam explicauimus. In argumento tertio citat, D. Tho. ex Paul. primæ ad Corinth. 5. verba illa, *Vouentibus castitatem, non solum nubere, sed etiam velle nubere dñabile est.* Quæ non intelligit D. Thomas dicta esse à Paulo, sed ex illo loco esse desumpta, quatenus ibi dicit, viduas illas, quæ, *primâ fidem*, id est, castitatis promissionem, irritam fecerunt, & nubere volunt, habere dñationem: citantur autem ex Hieronymo verba illa, in capitul. vouenti. 17. quæst. 1. quæ apud ipsum formaliter non reperiuntur. Quamuis eandem rem doceat, libro. primo contra Iouinia. columna. 14. vbi dicit, *Virginibus consecratis Deo, nō licere quod*

A *antea licebat, scilicet nubere.* Reperitur verò illa sententia apud August. lib. de bono viduitatis, cap. 9.

DISPUTATIO. VI.

In tres sectiones distributa.

De virginittate Maria, quantum ad virtutem animi spectat.

Vamuis id, quod est in virginittate veluti materiale, ad corpus pertineat, forma tamen, & perfectio eius in animo residet, & in voluntate seruandi integritatem, castitatemque consistit, vt latè D. Tho. docet, 2. 2. q. 152. Et licet verum sit virginittatem simpliciter non amitti per solum internum propositū coeundi, seu experiendi libidinem ex resolutione seminis prouenientem, donec in huiusmodi externum actum prodeat: multum tamen per eiusmodi propositum remittitur de perfectione, & integritate virtutis virginittatis, quæ in animo residet, & ideò ad hanc perfectionem pertinet, quædam perpetuitas, & quasi immobilitas in huiusmodi voluntate seruandi virginittatem. Inquirendum ergo superest, an sicut in corpore: ita etiam in anima habuerit Deipara summam, & integerrimam virginittatis perfectionem.

D. Thom.

SECTIO PRIMA.

V. B. Virgo semper habuerit propositū virginittatis seruandæ.

SVppono, non esse questionem de proposito illicito castitati contrario, nam fides, quæ docet nullum in Virgine fuisse peccatū, euidentissimè docet per huiusmodi propositum, aut desiderium, nunquam sui animi virginittatē violasse, aut minuisse. Est ergo quæstio de voluntate honesta, & licita, qualis in Virgine aliqua esse potest voluntas contrahendi, & consummandi matrimonium. Hæretici enim huius temporis dicunt B. Virginem ante filij conceptionem habuisse animū consummādi matrimonium, & ideò illud contraxisse, quam postea ex Dei reuelatione voluntatē mutauerit. Fundamentum eorum est,

G 5 quia

Deuter. 7.

1. Corin. 5.
Hierony.
August.

quia huiusmodi propositum nunquam coeundi, seclusa Dei dispensatione, esset contra illam legem naturæ, *Crescite, & multiplicamini*. Sed hoc fundamentum hæreticum est, perfectioni, & consilio virginitatis contrarium, quod docuit Paulus primæ ad Corin. 7. & contra naturalem rationem, quia lex illa neminem obligat ad contrahendum matrimonium, nisi in communis necessitatis articulo, extra quem, per se loquendo, consilium est, ut castitas coniugio præferatur.

Igitur omiſſa hæreſi, apparens ratio dubitandi eſſe poteſt. Primo, quia Beata Virgo habuit voluntatem contrahendi matrimonium, & conſequenter tradendi alteri dominium corporis ſui, ergo neceſſe eſt, ut habuerit etiã animũ reddendi debitu coniugi petenti. Hoc enim, ſeruata iuſtitie lege, illud neceſſario conſequitur. Secundo, quia propositum Virginis ſemper eſſe debuit nõ ſolum licitum, ſed etiam de meliori bono, quia ſemper, quod magis beneplacitu Deo eſſe intellexit, id optauit, ac propoſuit, ſed propositum virginitatis in ea lege non fuiſſet de meliori bono, quia eo tempore meliores erant nuptiæ, quam continentia, ut D. Tho. hic dicit. Quod præcipuẽ verum videtur in illis ſceminis, quæ erant de tribu Iuda, propter ſpem Meſſiæ, quod indicat Auguſtin. tom. 6. lib. de bono coniugali. cap. 9. dicens, in illis primis temporibus debuiffe ſanctos viros uti coniugio propter Dei populum propagandum, ex quo Chriſtus naſciturus erat. Idem, lib. 14. contra Fauſt. cap. 13. tractans hæc verba ex Deu. 25. *Maledictus qui non ſuſcitauerit ſemen in Iſrael*, quæ tamen in vulgata editione non habentur. Vnde videtur etiam, nec licitum futurum fuiſſe tale propositum, quia ſceminẽ illius temporis habebant ſpeciale præceptum generationi vacandi, ut patet Exod. 23. *Non erit infœcunda, nec ſterilis in terra tua*, & Deutero. 7. *non erit apud te ſterilis vtriuſq; ſexus*.

Dicẽdum nihilominus eſt, B. Virginem à principio uſur rationis habuiſſe abſolutum, & firmum propositum ſeruandi perpetuam virginitatem. Hæc conſolutionem inſinuat D. Tho. hic dum ait, B. Virginem, ſemper habuiſſe virginitatẽ in deſiderio, non enim loquitur de imperfecto deſiderio, quod, *uoluntas*, dici ſolet (hic enim actus

A non ſatis eſt ad perfectam virginitatem, cũ de ſe non excludat contrariã voluntatem, neque eſt, cur attribuatür Virgini cũ hac imperfectione) eſt ergo ſermo de voluntate deliberata, & efficaci amore caſtitalis, quod ex parte Virginis erat. Eandem ſententiam docet Magiſt. in. 4. d. 30. & ibi Bona. art. 1. q. 2. Scot. q. 2. artic. 2. ſupplemen. Gab. quæſtio. 1. artic. 2. poſt ſextã conſuſ. Richard. art. 2. q. 1. Mai. quæ. 4. Durand. q. 2. Sorus. q. 2. art. 2. ad primum Abulen Matth. primo. quæſtio. 30. Henri. quod. 9. q. 11. Albert. Mag. libr. de B. Maria. Hug. de S. Viſto. libr. de perpetua virginitate Mariæ, ca. 1. quam ex Scriptura, & Patribus ſequenti ſect. oſtendam. Nunc ratione vtor. Primò, quia B. Virgini tribuendus eſt perfectiſſimus virtutis caſtitalis, & virginitatis gradus, hic enim Dei matrem decebat, ut vniuerſa Eccleſia, eiufque ſancti Doctores ſentiunt, præſertim, quia poſt Chriſtum futura erat perfectiſſimum exterioris & interioris caſtitalis exemplar (ut elegantiffimẽ tractat Amb. lib. 2. de virgin.) ſed ad hanc perfectionem pertinet perpetuum propositum ſeruandi virginitatem, ergo. Secundo, B. Virgo ab infantia mota eſt ab Spiritu Sancto, ut quod melius, ac gratius Deo eſſet, id amaret, & quantum in ipſa eſt, perficeret, ut in ſuperioribus viſum eſt. Sed virginitas de ſe melior eſt, ac Deo gratior, teſte Paulo primæ ad Corin. 7. ubi rationes aſſert, quæ in B. Virginem aptiſſimẽ cadunt, ſcilicet, ut virgo ſemper cogitet, quæ domini ſunt, ut tota ſit Deo dicata, corpore, & ſpiritu, neque habeat cor diuiſum, &c. Ergo credendum eſt, ex prædicta Spiritus Sancti motione ſemper Virginem hũc ſtatum amauiffe, & propoſuiſſe.

Dicetur fortatſe tum tẽporis non fuiſſe melius virginitatem ſeruare, quia licet ſecundũ ſe melior ſit virginitas: tamen eo tempore erat prohibita.

Propter hanc rationem quidam exiſtunt B. Virginem, antequam ſpeciali reuelatione cognoceret beneplacitum eſſe Deo, ut perpetuam virginitatem ſeruaret, nunquam concepiſſe abſolutum propositum omnino abſtinendi ab opere coniugali, ſed ſolum habuiſſe deſiderium conditionatum virginitatem ſeruandi, ſi Deo placitam eſſe cognoceret, & hæc eſſe putant mentem D. Tho. hic. Quod ſi interro-

Virgo ſemper habuit propositum virginitatis ſeruandæ. Magiſt. Bonane. Scot. Gab. Richard. Maior. Durand.

Sorus. Abulenſ. Henric. Albert. Mag. Hug. Viſt. Ambroſ. 1. Corin. 7.

Obieſtio.

1. Cor. 7.

D. Tho. m.

Auguſt.

Deuter. 25.

Exod. 23.

Deuter. 7.

D. Thom.

Responsio.

ges, quando incepit B. Virgo cognoscere gratam esse Deo virginitatem suam: nihil sanè certum, aut fundatum responde-
re possunt. Quocirca quamuis admittere-
mus, non potuisse virginem habere hoc
absolutum propositum absque reuelatio-
ne diuina, qua intelligeret, vel Deum cum
illa dispensasse, ne obligaretur lege, quæ
tunc omnes obligabat ad procreandum fi-
lios, vel ob alias causas se non teneri illa
lege: nihilominus dicendum esset Beatā
Virginem à principio habuisse hanc reue-
lationem, cum primùm, scilicet potuit de
suo statu, & castitate deliberare. Quia cer-
tum est ante annunciationem Angeli ha-
buisse hoc absolutum propositum virgi-
nitatis, vt verba illa ostendunt. *Quomodo
fiet istud, quoniam virum non cognosco?* quæ
infra ponderabimus, ergo consequenter
dicendum est, ante annunciationem An-
geli habuisse illam reuelationem, si ad ha-
bendum licitè illud propositum erat neces-
saria, ergo cum non sit maior ratio de vno
tempore, quàm de alio, magis etiam con-
sequenter dicetur habuisse illam à princi-
pio, quàm aliquo alio posteriori tempore,
quia hoc spectat ad maiorem virginis
perfectionem, nullaque est ratio, cur du-
bitemus ita esse factum. Et confirma-
tur, quoniam aliàs, si lata erat lex ad gene-
rationem obligans, & Virgo aliquo tem-
pore existimauit se obligari illa lege, oportuit,
vt habuerit propositum seruandi il-
lam legem, sicut alias, & ita potius habuisset
eo tempore animum generandi filios,
quàm seruandi virginitatem. Vnde etiam
dici posset, ex hac voluntate, & intentione
contraxisse matrimoniū, & in ea perman-
sisse, donec postea voluntatem Dei intel-
lexit. Hæc autem omnia multum derogant
perfectioni virginitatis eius.

In lege ve-
teri nullum
præceptum
fuit castita-
tem probi-
bens.
Hierony.
Abulens.
Sot.
Medin.

Dicendum verò ulterius est, in lege ve-
teri nullum fuisse præceptum, quod om-
nes, ac singulos obligaret ad generandum
filios, quodvè castitatem prohiberet. Quæ
sententia apertè colligitur ex Hieronymi.
libr. primo contra Iovinianum, & ex alijs
Patribus, quos statim referam. Et eam do-
cuit Abulens. in Leui. capit. 30. q. 32. & So-
tus supra, & Medina hic. Et probatur pri-
mo, quia vel tale præceptum erat naturale,
& hoc non, quia iam tunc erat genus hu-
manum satis propagatum, & quauis mul-
ti virginitatem seruarent, posset per alios

A tam genus humanum, quàm Dei populus
sufficienter conseruari, & augeri, vel erat
hoc præceptum posituum diuinum illius
legis proprium, & hoc non, quia nullum
tale præceptum in tota lege inuenitur. Il-
la enim testimonia Exod. 23. & Deuter. 7.
non continent præceptum, sed promif-
sionem. Nam sicut Deus promittebat illi
populo carnali, si legem seruaret, pluuiam
temporibus suis, & fructus terræ, ita &
filiorum procreationem spondebat. Vnde
Deuter. 7. post illa verba. *Non erit in*

Deuter. 7.

B *te sterilis vtriusque sexus, additur, neq; in ho-*
minibus, neque in gregibus tuis, non poterat
autem præceptum pecoribus imponi. Om-
nia etiam præcedentia verba promif-
siones temporales continent. Denique in ip-
sismet verbis hoc contemplari licet, aliud
enim est, non esse sterilem, aliud non absti-
nere à coniugio. Hoc posterius potest es-
se materia præcepti, quia est in hominis
potestate: illud autem prius præcipi non
poterat, cum non sit in hominis volunta-
te, sed sit vel naturale, vel speciale Dei be-
neficium. Vnde Exodi. 23. post illa verba. *Non erit in te infœcunda, nec sterilis*, subdit
Deus, *Numcrum dierum tuorum implebo*, vt
intelligamus vtranque esse diuini muneris
promissionem. Et hinc etiam contra-
ria ratione sterilitatē comminabatur Deus
legis præuaricatoribus. Vnde quod interdum
Patres citant dictum esse in veteri le-
ge, *Maledictus sterilis, qui non facit semen in*
Israel, vt videri potest in Hierony. Isai. 56.
& Augustin. 14. contra Faust. cap. vltimo,
intelligendum est, vel à contrario sen-
su, vel quia Deuterono. 25. frater qui no-
lebat uxorem fratris sui defuncti ducere
ad suscitandum semē eius, quadam veluti
infamia notabatur, nullum ergo est funda-
mentum ad asserendum huiusmodi præ-
ceptum. Et confirmatur, nā Isai. 56. *spadoni*

Exod. 134

Hierony.
August.

Deuter. 25

C *bus, id est, virginibus, & seruantibus castita-*
tē, simulq; alia diuina præcepta custodien-
tibus, promittit Deus, nomen æternum, &
locum insignem in domo sua, vt Augustin. &
Hierony. supra exponunt. Et Cyril. libr. 5.
in Isai. tom. 3. ergo virginitas non erat con-
tra Dei præceptum, & voluntatem. Signi-
ficatur etiam illo loco, (vt notauit Bernar-
dus homil. 3. in *Missus est*) sterilitatem non
esse ignominiosam apud Deū, quanquam
inter homines illius populi, veluti in quod-
dam opprobrium haberetur. Nec D. Tho.

Isai. 56.

August.
Hierony.
Cyril.

Bernard.

hoc

hoc loco aperte docuit fuisse in lege veteri hoc præceptum, quamvis in solutione ad primum habeat illa verba, *videbatur esse lege prohibitum non dare operam ad relinquendum semen super terram*. In quibus nihil simpliciter affirmat, sed dicit, ita apparere potuisse, quia hoc aliquo modo insinabatur, & statui illius legis, & promissionibus eius videbatur consentaneum. Vnde idem D. Thom. licet in 4. d. 30. quæstion. 2. art. 1. ad primum eodem ferè modo loquatur, quo in præsentì, distinctione tamè. 3. 3. art. 2. ad 2. aperte docet, post factam sufficientem humani generis propagationem, vel populi colentis Deum, non fuisse peccaturum, qui in lege Moyfi virginitatem seruaret, quia non ageret contra, sed supra præceptum.

Ex quibus ulterius infero, non solum licuisse B. Virgini absque speciali reuelatione habere firmum propositum, & absolutum seruandi virginitatem, sed etiam hoc fuisse melius, & consultius. Probatur quia quamvis fortasse in statu integræ naturæ status continentix non esset melior, quia tunc actiones (vt ita dicam) animales, & onera matrimonij, & filiorum nihil impediret spiritus perfectionem) vt sentit D. Tho. 1. p. quæst. 98. artic. 2. ad 3.) tamen in statu naturæ lapsæ, virginitas est ex suo genere melior, & appetibilior secundum honestam rationem, quia magis abstrahit hominem à sensibili amore, & delectatione, & à terrenis curis, & sollicitudinibus, ergo etiam in lege veteri, cum non esset specialis prohibitio, hoc erat ex suo genere melius, & consultius, præsertim post illius populi sufficientem propagationem: ergo etiam in B. Virgine hoc fuit melius, & perfectius. Non enim refert, quod ipsa erat veluti in statu integræ naturæ, & ideò absque impedimento spiritus videtur potuisse generationi carnali incumbere, hoc (inquam) non obstat, quominus melius ei fuerit virginitatem seruare: tum quia hoc ex se, & ex obiecto suo est melius, quamvis fortasse Virgini propter speciale auxiliū gratiæ non esset necessarium. Sicut etiam non indigebat B. Virgo afflictione, & maceratione carnis suæ, ad castitatem seruandam, & nihilominus certum est, usam fuisse his corporis afflictionibus, vt pote de se melioribus cæteris paribus, & statui naturæ lapsæ magis consentaneis: tū etiam,

quia quamvis fomite careret, tamen corpus habebat corruptibile, quod grauari poterat, & onerari corporis laboribus, & sollicitudinibus. Et ex hac parte melius illi erat, etiam ad perfectionem spiritus, status virginitatis. Ac denique, quia licet ipsa frueretur illo speciali priuilegio: tamen fortasse non semper agnouit habere sese illud, & ideò id semper itatuit, quod per se melius est homini fragili, & lapsæ naturæ subiecto. Et maximè respectu aliorum oportuit, vt eam iniret viuendi rationem, quæ secundum se melior est, sicut etiam in Christo Domino, qui multo magis omni fomite carebat, vsu venisse conspiciamus. Vnde confirmatur hæc veritas, quia multi viri sanctissimi in illa lege virginitatem, vt meliorem coluerunt, vt de Ieremia, Elia, & alijs testatur Ignatius epistola ad B. Phyladelphienſes, & de Elia Ambrosius lib. 1. de virginib. in prin. Quibus adiungit tres pueros Damascenus lib. 4. c. 25. vbi eleganter de Danielis corpore dicit, ita fuisse, *virginitate solidatum, vt bestiarum dentes illi infigi nequiverint*. Quod etiam notauit Hierony. lib. 1. contra Iouinia. qui in Prolog. super Ieremiam illum virginibus annumerat, & de Ioanne Baptista constat virginitatem seruasse: & tamen vir eximie sanctitatis, & perfectionis à Iudæis est habitus. Quod etiam de Iacobo fratre Domini notat Epiphanius. hæref. 30. dicens illo tempore, *etiam Ioseph Iudæos virginitatem magnificasse*. Adde ex Iosepho. lib. 13. antiq. c. 8. & lib. 2. de bello Iudaico, Elsenos in magna sanctitatis estimatione inter Iudæos fuisse, inter alia, eo quod perpetuam castitatem seruarent. Neque Augustin. vnquam hoc negauit, sed in libro de bono coniugali. c. 9. & lib. 14. contra Faust. cap. vlt. dicit, illis primis temporibus generis humani debuisse, *sanctos vt necessario vsu nuptiarum, propter Dei populum propagandum, per quem & Saluator nasceretur*, nunquam tamen dixit, non potuisse esse consultius multis virginitatem seruare, præsertim eo tempore, quo lex vetus iam senuerat, & Dei populus satis propagatus erat, lib. aut. 32. contra Faust. c. 10. & li. de bono coniuga. c. 22. indicat, fuisse tunc præceptum, vt frater excitaret semen fratris defuncti, tamen non necesse est intelligi de proprio præcepto, cum nullum sit in lege, neque ita, vt esset prohibitum à nuptijs abstinere, sed in eo casu, si frater ducere

Qui nam in lege veteri Virginitatis studiosi fuerit.
Ignat.
Ambros.

Damasc.
Hierony.

Epiphanius.

Ioseph.

Augustinus.

cera

D. Thom.

D. Thom.

re volebat, consultius fortasse erat uxorem fratris accipere. Simpliciter ergo nihil obflare potuit B. Virgini, quominus semper efficacius virginitatem amauerit, & seruare proposuerit, quam vllus hominum, solo Christo excepto.

oblatio.

responsio.

Sed dicet tandem aliquis, potuisse Virginem formidare, ne virginitate sua aduentus Messiae impediretur, si fortasse mater eius ex ipsa generanda erat. Sed non est, quod hoc timore a suo virginitatis proposito arceretur: tum quia erat prudentissima, & sapientissima: vnde non ignorabat sui muneris esse id amare, & eligere, quod perfectius est, nec propterea diuinam prouidentiam, & promissionem impediri posse, quia si aliquid aliud diuinitus ordinatum esset, facile erat Deo voluntatem eius mutare, & aliud propositum inspirare: tum etiam, quia experiebatur sese speciali Spiritus Sancti prouidentia gubernari, in ijs præsertim rebus, quæ ad perfectionem, & sanctitatem pertinent, vnde non dubitabat, quin ille virginitatis amor quo flagrabat, ab Spiritu Sancto esset, & si quid aliud Deo magis placitum foret, sperabat se ab illo fore instruendam & regendam, sicut toto vitæ suæ tempore experta erat. Denique, cum esset in Scripturis versata probe sciebat Christum ex virgine esse nasciturum, ergo etiam poterat formidare, ne amittendo virginitatem, Christi originem impediret. Cum igitur esset humilis, & prudens nihil horum spectabat, sed in maiorem perfectionem, quæ in virginitate posita est, incumberebat. Nihil ergo fingi, inueniriue potest, quod eam a virginitatis proposito retardaret.

Et per hæc satis responsum est ad secundam rationem dubitandi in principio positam. Prima verò soluetur commodius sectione sequenti, nunc solum dicitur, propositum consummandi matrimonium non esse de substantia illius, ut notum est ex. c. sufficiat. 27. quæst. 1. Aug. lib. de bono coniugal. cap. 25. quomodo autem non sit contrarietas, carere illo, dicitur sect. & disput. sequen.

SECTIO SECVNDA.

An Beata Virgo propositum virginitatis seruanda voto firmauerit, & quo tempore.

A **H**AERETICI, qui propositum negant multo magis reiiciunt omne votum, sed non est, quod cum illis amplius contendamus. Ex catholicis verò tribui solet hæc sententia Martino de Magistris, in libr. de temperantia. q. 5. de virginitate. Sed hic author eo loco solum dicit Mariam decreuisse apud se, siue voto, siue simplicis mentis definitione, se perpetuo virginitatem seruaturam, ubi quamuis alterum non definiat, neutrum tamen negat. Et in sequentibus tam pie, & doctè loquitur de virginitate Mariæ, ut potius affirmare videatur. Itaque inter catholicos cõcertatio non est, quin B. Maria virginitatem vouerit. Quod, quia statim probandum est, agendo de tempore, in quo votum emisit, nunc ut certum supponatur. Tota ergo controuersia est quando emisit hoc votum.

Martin. de Mag.

B Prima sententia est emisisse illud post contractum matrimonium cum Ioseph, simulque cum illo, & non antea. Ita opinatur Sot. in. 4. d. 30. q. 2. articul. 2. ad primum, & ibi Durand. q. 2. rem dubiam relinquit. Citatur etiam Abulens. Matt. 1. q. 30. Fundamentum est. Primum, quia tale votum ante matrimonium emissum impediret illud saltem ne licite contrahi posset, quia ut dicitur. 27. q. 1. *Conuentibus virginitatem, non solum nubere, sed etiam velle nubere damnabile est.* Vnde Hieron. lib. de scriptoribus Ecclesiasticis in Tiberiano eum reprehendit, quod, *ut canis reuersus ad vomitum, filiam denotam Christi virginem, matrimonio copulauit.* Confirmari potest, quia illud votum eo tempore non fuisset de meliori bono. Sed hæc confirmatio nullam vim habet, ut ex dictis sectione præcedenti patebit.

Sotus. Durand. Abulens.

Hieron.

C Secunda sententia distinguit inter absolutum, & conditionale votum, & affirmat ante contractum matrimonium, atque adeo a principio suæ deliberationis B. Virginem emisisse votum virginitatis sub conditione, nisi Deus aliud de se statueret: absolutum autem votum fecisse solum post desponsationem cum Ioseph. Hanc sententiam tenet D. Thom. hic, & in. 4. d. 30. q. 2. artic. 1. quam ibi sequuntur. Capreol. quæst. 1. Palud. q. 2. Richard. art. 1. q. 2. Maior. quæst. 4. Et Sotus profitemur se eandem sequi sententiam, ita tamen illam explicat, ut prorsus euertat, & in alium sensum mutet intelligendo per votum conditionatum desiderium vouendi. Nonnulli verò ex alijs

D. Thom. Capreol. Palud. Richard. Maior. Sotus.

author.

authoribus è contrario ita illam explicat, vt in re fateantur votum illud à principio fuisse absolutum. Citatur verò tam pro hac, quam pro præcedenti sententia Augustin. in cap. Beata Maria. 27. q. 2. sed caput illud apud Augustinum non reperi-
tur, & tam obscure loquitur, vt ad omnem sententiam accommodari possit.

Vt ergo tam sententia D. Thomæ, quam res ipsa explanetur, aduertendum est, dupliciter posse intelligi conditionale votum, sub ea scilicet conditione, si Deo placuerit. Primò, vt conditio suspendat voti obligationem, donec impleta sit id est, vt Beata Virgo vouerit seruare virginitatem, statim, ac Deus sibi reuelaret hoc illi esse beneplacitum. Ita videtur Sotus intellexisse hanc conditionem, quia tale votum parum differt à desiderio vouendi. Et quamuis reuera aliquid addat, tamen per se loquendo, non esset prudens vouendi modus, sub conditione dependente, & quasi expectate futuram Dei reuelationem. Quare non est verisimile hunc fuisse sensum D. Thomæ, nec prudenter posse hoc de Virgine sentiri. Nā reuera talis modus vouendi videtur esse quoddam genus tentandi Deum, & nimis curiose inquirendi voluntatem eius. Et præsertim, si verum esset materiam talis voti eo tempore fuisse prohibitam, esset enim, ac si quis nunc voueret se occidere, si Deus reuelaret hoc sibi placere. Quod si fortasse dicant Beatam Virginem vouisse illo modo ex speciali Spiritus Sancti instinctu, seu reuelatione, & quia ex magna familiaritate cum Deo assueta erat his reuelationibus diuinis, & se à Deo singulariter regi ferè in rebus omnibus experiebatur: si hoc (inquam) dicatur, cum nullo firmo fundamento, sed coniectura tantum dici possit, conuenientius sanè diceretur ab eodē Spiritu Sancto didicisse virginem à principio suam virginitatem illi placere, & ideo statim voto illam consecrasset. Secundò ergo modo intelligi potest conditio, non quæ voti obligationem suspendat, sed quæ illi veluti terminum ponat, donec de contraria Dei voluntate constet, ita, vt sensus sit, Ego voueo, & me obligo ad seruandam virginitatem, quando mihi Deus non reuelauerit aliud sibi placere. Qui modus vouendi per se bonus est, & si explicitè declaretur conditio, indicat animum perfecte subditum Deo. Et

A ex hac parte aliquid fortasse perfectionis addit, (vt Paludanus docet) nimirum quendam specialem actum obedientiæ, tamen quamuis non addatur, in omni voto ex natura sua implicite includitur. Quo fit, vt votum hoc modo conditionatum in re ipsa parum differat à voto absoluto. His positis, vt à certioribus initium sumamus.

Dicendum primo est, Beatam Virginem ante filij sui conceptionem absolutum, & perfectum votum castitatis emisisse. Hanc assertionem posuit D. Thom. hic solutione ad primum, & in ea consentiunt ceteri Theologi præcedenti sectione commemorati, & statim referendi. Et colligitur ex cap. sufficiat, & cap. B. Maria. 27. q. 2. & ex sanctis Patribus, quos statim referam. Et fundatur primò in eiusdem Virginis verbis Luc. 1. vbi Angelo annuncianti filij conceptionem respondit.

B *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*: quæ verba non indicant dubitationem (vt contra Hæreticos supra latè tractauimus) sed indicant aperte, non solum habuisse Virginem propositum non cognoscendi virum, sed etiam ita esse ligatam, seu impeditam, vt licet non posset illum cognoscere. Nam licet vsque ad illud tempus non cognouisset virum: imò etiam si propositum haberet non cognoscendi, si tamen sibi esset integrum suo arbitrio licet illum cognoscere, non esset, cur tam solícite quæreretur, *Quomodo fiet istud*? Quia posset illi faciliè responderi, liberam habere facultatē cognoscendi virum, vt filium conciperet, ergo sensus illorum verborum est, *Virum non cognosco*, id est, mihi non licet illum cognoscere, nec est iam positum in voluntate mea.

C Vnde ex his verbis ita intellectis colligit votum hoc August. libr. de sancta virgin. c. 4. & indicat ferm. 14. de Natiuitate. Bernard. ferm. 4. de Assumptione, circa finem, dicens, verbis illis indicasse virginem, *immobile propositum castitatis*. Et homilia. 4. in Misus est, in princip. dicens, virginem non dubitasse, sed inquisiuisse modum, qui non esset suæ virginitati contrarius. Quod prius indicauerat Ambros. libr. 2. in Lucā, quamuis nō tam aperte, sicut & Ansel. homil. in illud Euangel. *Intrauit Iesus in quoddam castellum*. Luc. 10. hæc verba ponderas dicit, B. Virginem fuisse miratā, quia certissime sciebat nūquam virum cognituram. Vbi significat habuisse diuinam reuelationem, & in li-

Ante filij conceptionem absolutum votum castitatis emisisse.

Luc. 1.

August. Bernard.

Ambros. Anselm.

Luc. 10.

Set. Potum conditionale quoniam, & quale.

& in libro de excellentia virginis, capit. 4. apertius indicavit votum dicens, *Deiparam* virginitatem suam Deo consecrasset. Idem sentit Beda, lib. 1. in Lucam. c. 1. dicens, B. Virginem, ostendisse illo verbo suae mentis propositum, quia prima foeminarum tanta se virtuti, id est virginati, manciparat, in quo ultimo verbo votum indicat. Clarissimè, & elegantissimè Gregorius Nyssenus homil. de sancta Christi natiuit. cuius verba statim attingam. Hunc locum, contemptis sanctis Patribus, variè eludunt Hæretici, negantes Virginem interrogasse, de modo conceptionis, sed vel dubitasse, vel quasi attonitam, & extra se politam non satis, quid diceret, animaduertisse. Sed horum impietatem satis refutauimus supra. Et ipsa Angeli responsio satis clarè docet, B. Virginem simpliciter, ac prudenter de modo interrogasse. Aliqui verò Catholici obijciunt potuisse B. Virginem intelligere, statim in illo eodè momento esse concepturam, & ideò absque voto interrogare potuisse, *Quomodo fiet istud?* Sed hoc etiam friuolum est, nam Angelus absolute annunciauit. *Ecce concipies, & paries filium,* & non dixit, *subito nunc concipies,* Sicut alijs sæpe in Scriptura reuelata est filiorum procreatio, vt Zacharie, Lucæ primo, Abraham Genes. 18. & tamen nullus intellexit, statim, ac subito, nec alio, quàm naturali modo, prole esse procreandā. Et ideò nullus de modo interrogauit, sicut B. Virgo, quia illis licitum erat naturali modo generare filios. Zacharias verò dubitauit propter impotentiam senectutis. Vnde inter illius verba, & verba Beatæ Virginis, & responsiones Gabrielis ad ipsos magnum est discrimen, vt supra ponderauimus. Adde quòd, si ex verbis Angeli Virgo intellexisset, vel suspicata esset, subito se & statim esse cōcepturā, eadem ratione existimasset eodem momento esse parituram. Nam Angelus simul dixit, *Ecce concipies, & paries:* at hoc posterius est planè falsum, & absurdum: ergo & illud prius sine fundamento confingitur.

Alij dicunt potuisse virginem statim intelligere sibi annunciari Messiae conceptionem, quia maiestas verborum Angeli hoc satis præseferbat, & ideò cum aliās esset Scripturis doctissima, statim intellexisse, esse se Virginem concepturam, quia iam ante credebat ex Isaia. 7. Mes-

siam ex virgine esse nasciturum. Quæ obiectio reuera est difficilis, videtur enim eneruare vim dictorum verborum, quia si Virgo iam mysterium intellexerat, non erat cur de virginitate esset sollicita, ergo non ex prædicto effectu protulit illa verba, sed solum vt modū inquireret. Responderi tamen potest. Primò, B. Virginem quando illa verba protulit, nondum intellexisse sibi nunciari Messiae cōceptionem, quia Angelus non videtur satis apertè docuisse filij diuinitatem, vsque ad illa verba *Spiritus Sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei.* Nam in his disertè explicuit mysterium, in prioribus verò magis obscurè: quia in alijs etiam reuelationibus, quibus vel Abraham, vel Manuë filius promittebatur, dicebatur illum fore magnum, & insignem virum, &c. Accedit, quod cum B. Virgo esset humilissima, non statim fortasse cogitatione ascendit ad tam excellentē dignitatem suam. Vnde Augustin. ser. 2. de annunciat. post illa verba facit Angelum loquentem ad virginem in hunc modum. *Recole Maria in libro Esaiæ Prophetæ virginem, quam parituram legisti, & gaude, atque exulta, quia tu esse meruisti. Tu ibi præfigurata es virgo, tu Ecce concipies in vtero, non de viro, sed de spiritu sancto.* Et statim concludit Virginem respondisse. *Ecce ancilla.* Præterea, quia si iam Virgo sciisset sine opera viri esse concepturam, nihil erat, quòd ampliùs interrogasset, quia iam consequens erat, vt crederet diuina virtute filium esse concipiendum, & ampliùs inquirere, nihil aliud erat, quàm curiosè nimis diuina mysteria scrutari, Vel certè si interrogare volebat, num aliquid ipsa in eo mirabili opere præstitura esset, non diceret, *quomodo fiet,* sed quid me oportet facere, nec causam redderet, quia *virum non cognosco,* sed potius diceret, cum necesse non sit virum cognoscere. Nec Angelus responderet eam instruendo filium illum fore concipiendum sine opera viri: at non solum docet, sed etiam rationem reddit, nimirum, quia ille homo futurus erat per se sanctus, & verus filius Dei. Superest igitur, vt dicamus ad illam primam Angelivocem, statim (quod naturale, & per se obuium erat) cogitasse virginem de naturali modo concipiendi, & quia hic propter votum non licebat, interrogasse. *Quomodo*

Beda.

Grego. Nyss.

Obiectio.

Responsio.

Luc. 1.
Genes. 18.

Obiectio.

Isaia. 7.

Responsio

Augustin.

modo

modo fiet istud atque ita exponit hunc locū Athana. serm. de sanctis. Deipara. Sed in hac responsione, illud in primis displicet, B. Virginem non intellexisse in illis verbis, *Ecce concipies*, &c. sibi annuntiari conceptionem Messiae, ac filij Dei, quia (vt infra. q. 30. artic. 4. dicemus) verba Angeli satis apertè hoc significabant, ergo nō est verisimile, Virgine ea non intellexisse: tum quia iam erat animo pacatissimo, præsertim postquam Angelus dixit, *Ne timeas Maria*: tum etiam, quia præterquam quod magno ingenio pollebat, erat illuminatissima in rebus diuinis, & tota in se collecta attentissimè audiebat, vnde cūm respondit, *quomodo fiet istud* iam crediderat, non autem credidisset, nisi prius percepisset, quod sibi dicebatur. Propter quod dicunt aliqui, non oportere B. Virginem antea cognouisse Messiam concipiendum ex virgine. Sed hoc valde displicet: est enim & contra doctrinam sanctorum, & cōtra perfectionem B. Virginis. Habebat enim perfectam fidem huius mysterij, & intelligebat Isaiam, quem legebat. Verisimilius tamen diceretur, quamuis id antea sciret, non tamen statim ad omnia attendisse, & hoc indicat Augustinus supra, & fit verisimile coniecturis adductis, & sufficiēter expedit difficultatem. Tamen D. Ambros. lib. 2. in Luc. cap. de Mariæ interrogatione, apertè sentit, quando Maria hoc interrogauit, iam intellexisse & credidisse, se Virgine cōcepturam, & parituram, *legerat enim*, inquit, *hoc Maria Isa. 7. idē credidit futurum, sed quomodo fieret, ante non legerat*. Quod si hoc asserere velimus, dici adhuc potest, eam ignorasse modum, & an nihilominus conceptio futura esset opera viri, poterat enim Deus vtrunque coniungere, sicut nōnulli dicunt, futurum fuisse in statu innocentie, scilicet, vt absque læsione claustrij virginalis, mulieres ex viris conciperēt, ac parerēt. Quia ergo ignorabat modum, sollicita esse potuit, & de complexu virili cogitare, quia quomodo cūq; fieret, suo voto, & proposito repugnabat. Vel tandē dici pōt, licet Virgo priuati mysteriū intelligeret, se tamen gessisse ac si id nesciret: tū vt ipsa suū immobile propositum ostenderet: tū vt Angelus suæ cōceptionis modum diuina auctoritate testaretur, sicut infra dicemus de Ioanne, quando misit ad interrogandum Christum, *Tu quis es?*

A Præterea piè tantū, ac probabiliter ponderari solent in confirmationem huius veritatis verba illa. *Missus est Angelus Gabriel ad Virginem desponsatam viro*. Illa enim absoluta virginis appellatio, præsertim cum desponsatione coniuncta, non quæcunque integritatem sed immobilem, Deoque cōsecratam virginitatem indicant, cuius rei nonnullum etiam indicium est, quod cūm ante aliquot menses esset desponsata, virgo adhuc permaneret. Ratio verò ad confirmandam hanc veritatem, quod ad votū attinet, non est alia, nisi quam D. Thomas tetigit, scilicet, quia virginitas voto firmata eō gratior est Deo, quò perfectior est, sacratior, & immutabilior. Quod verò attinet ad circumstantiam temporis, illa est, quia *nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia*, vt iam latiùs dicam.

B Dico ergo secundo, B. Virginem emisisse hoc votum ante contractum matrimonium cum Iosepho. Ita sentiunt communiter Theologi in. 4. dist. 30. Richard. artic. 2. q. 1. Bonauen. q. 2. Mai. q. 4. Scot. q. 2. Albert. Magn. Henric. ac ferè cæteri scholastici sect. præced. citati. Et eandem habet Hugo Victor. libr. de perpetua virginitate Mariæ. c. 1. & videtur esse sententia, D. August. libr. de sancta virginit. c. 4. vbi ex responsione Mariæ ad Angelum colligit eius virginitatis votum, & subdit. *sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro iusto, non violenter ablaturo, sed potius custodituro, quod ipsa iam voverat*. Vbi licet expresse non dicat fuisse votum absolutum, satis tamen significat fuisse idem votum, quod in aduentu Angeli, & post matrimonium habuit. Et idem significat Grego. Nyf. homil. de natiuit. vbi primum

Richard.
Bonau.
Maior.
Scot.
Albert.
Henric.
Hug. Vic.
Augustin.

Greg. Nyf.

rem

rem, vel negandum erit Virginem habuisse & propositum, & votum, non solum ante, sed etiam post contractum matrimonium, quod falsissimum est, vel certe dicendum est in ea sententia, diuino nutu, & consilio virginitatem appetisse, & voluisse. Quo posito, probabilius, & magis consequenter dicetur habuisse hanc diuinam reuelationem ante matrimoniū contractum, quā post illud. Deinde sicut votum per se, & natura sua repugnare videtur fidelitati, & iustitiæ matrimonij: ita & propositum non reddendi debitum natura sua pugnat cum eisdem virtutibus. Quid enim iniustius, quā fieri debitorem, animo, & intentione non soluendi debitum? Ergo si Beata Virgo habuit à principio propositum immobile virginitatis, non potuit reuera contrahere non mutando propositum, nisi ex diuino instinctu, & reuelatione, qua sibi constitit Iosephum nunquam petiturum debitum, sed potius in idem virginitatis propositum consensurum. Quā reuelatione posita, nec matrimonium repugnabat proposito, neque voto: habuisse autem Beatā Virginem hanc reuelationem, antequam matrimonium contraheret aperte docent Greg. Nyssen. supra, & Bonau. in lib. meditationum vitæ Christi, capit. 3. & ferè alij Patres, ergo pari ratione potuisset ex eadem reuelatione matrimonium contrahere, etiam si votum antea emisisset, ergo nihil est cur dubitetur, quod illud emisisset. Primò, quia summo affectu semper amauit castitatem, ergo verisimile est effecisse, quantum in se erat, vt hoc propositum esset immutabile: ita vt propria voluntate retractari nō posset. Studuit enim semper puritatem angelicam imitari, & quam illi per naturam, voluit ipsa per voluntariam promissionem habere immutabilem. Secundò, quia hoc modo virginitas Mariæ fuit semper perfectior, & gratior Deo. Tertiò, quia multæ virgines ferè ab incunabulis per castitatis votū se Deo consecrarunt, ergo multo magis hoc credendum est de principe omnium virginū, quæ illarum est dux, & perfectissimum exemplar.

Vnde Ansel. lib. de excellētia Virginis c. 4. sic, inquit, *Virgo tenera, & delicata, regali stirpe progenita, & speciosissima totam intentionem suam, totum amorem suum, totū*

A *studium suum ad hoc intendit, vt corpus, & animam suam Deo virginitate perpetua consecraret. Sciebat enim quod quanto sanctius eā seruaret, tanto sublimius ei, qui omnium castissimus, imo ipsa castitas est, appropinquaret. Amplectendo itaq; quod acceptabilis Deo esse cognouit, legem superauit. Neq; existimo necessarium esse, morose disputare de conditione illa, nisi aliud Deo placuerit, prout paulò antea à me explicata est, quia (vt recte notarūt Paludanus, Scotus, & alij) illa conditio, etiam si expresse addatur, nō tollit vim, & perfectionem voti absoluti, quia in omni voto intime includitur: imo in omni promissione imbibitur huiusmodi ordo ad voluntatem eius, cui fit, nam si ipse non acceptat, vel si remittit, aut non vult rē promissam, obligatio cessat. Quod non solum hac ratione in Deo locum habet, sed etiam quia est supremus legislator, & dominus, qui potest omnem huiusmodi obligationem dispensare, & irritare. An verò, cum Beata Virgo votum emisit, contenta non fuerit hac conditione, prout in ipso voto includitur, sed in corde suo illā distinctè explicauerit, res incerta est, & quæ non multū referre videtur. Quare si D. Tho. (vt Paludanus illum explicat) solum hoc docere voluit, facile illi consentiam, quia fortasse hoc aliquid perfectionis addit, præsertim, si nō fuit à principio Beatæ Virginis reuelatum, quid Deus de corpore eius disposuisset. Nam si de hac diuina voluntate à principio certior facta est per Spiritus sancti reuelationem (vt est probabile) iam non erat illa conditio necessaria, quia de diuino beneplacito iā illi constabat.*

Ad fundamēta contrariarū opinionum, nihil est quod respōdeamus, nam ex dictis soluta sunt. Dicūt verò aliqui, cum Beata Virgo, ante matrimoniū esset sub potestate parentum, nō potuisse, vel saltem nō debuisse votum emittere, præsertim, cum ab illis posset statim irritari: est autem verisimile parentes non consensisse in huiusmodi voto: tum quia erat vnigenita (vt creditur): tū etiam, quia eo tēpore virginitas in opprobriū, & ignomiā vertebatur. Respōdetur tamen. Primū, parentes Virginis fuisse sanctissimos, vt ecclesiastica habet traditio, quam Gregorius Nyss. & alij referūt. Quare nihil est quod de eorū cōsensu, etiam si necessarius esset, dubitetur, quia

H nec de

Greg. Nyss.
Bonau.

Palud.
Scot.

D. Thome
Palud.

Responsio.

Anselm.

Greg. Nyss.

Bernard.

nec de temporali hereditate nimium erāt solliciti, nec ab hominum æstimatione, & iudicio pendebant. Vnde Bernardus homilia tertia in *missus est*, ita Virginem facit loquentem, & verba possunt ad parentes etiam accommodari. *Melius est mihi maledictum incurrere, quam castitatem violare, nam licet video maledictum, sed non peccatū, hæc enim maledictio quid est, nisi hominū exprobratio?* Adde denique, licet sterilitas in ijs, qui generationi vacabant, in aliquod opprobrium tunc cederet: fortasse tamen voluntariam castitatem in simili exstimatione non fuisse, ut ex ijs, quæ supra retulimus, colligi potest. Deinde verisimile est, quod ex B. Augustino refertur in dicto capitul. Beata Maria, vigesima septima, quæstio. secunda, illam in corde votum emisisse, non tamen expressisse ore donec iam desponsata simul cum viro suum votum expressit. Quare non erat, quod patres consuleret, cum ab Spiritu Sancto regetur, & certa esset gratius esse Deo quod vouebat. Neque etiam erat quod irritatio nem timeret: tum quia parentes illius votum ignorabant: tum etiā, quia licet illud agnoscerent, non fuissent ausi filię voluntatem, cuius sanctitatem, & diuini Spiritus singulare regimen probè nouerant, immutare.

SECIO III.

V. B. Virgo in seruanda, & vouenda virginitate prima fuerit.

Quæstio intelligi potest, vel de ordine temporis, vel de dignitate, & perfectione castitatis, & in vtroque sensu breuiter expediri potest.

Primum enim (quod ad ordinē temporis attinet) licet multitudine Virginem castitatem seruauerint (ut supra vidimus) nullus tamen ante illam creditur hoc votum emisisse. Ita sentit Bernard. homilia. secunda, & tertia, in *missus est*, & in sermone, *Signum magnum*, accommodans illud Psalmi. quadragesimi quarti, *Adducentur regi Virgines post eam. Nam primatum*, inquit, *sola vendit sibi.* Et Ruper. libro tertio in Cantica, circa finem, *Votum virginittis*, inquit, *prima vomisti.* & Beda, Lucæ. primo. *Prima*, inquit, *faminarum tanta se virtute*

Bernard.

4

Ruper.

Beda.

et mancipare curauit. Et prius hoc indicauit Ambrosius libro de institutione virginis, capitul. quinto, dicens, *gregia Maria, quæ signum sacre virginitatis exaltat, & intemeratæ virginitatis primum Christo vexillum leuauit.* Et Hieronymus epistola secunda ad Eustoch. longè à princip. *Mibi*, inquit *virginitas in Maria dedicatur, & Christo.* Facit etiam, quod Epiphani. hæres. 78. dicit, fuisse consuetudinem antiquæ Ecclesiæ vouere Deo virginitatem *in honorem, & imitationem Beate Mariæ.* Docuit etiam hanc sententiam Abulens. quarto Reg. decimo octauo, quæst. decima nona, Chartusian. in vita Christi, part. prima, capit. secundo. Vualdens. citans Bedam, tomo secundo, de sacramentis, capit. 130. Rationes ad hanc sententiam confirmandam nullæ ferè possunt adduci, cum res potissimum pendeat ex historia. Solum potest esse coniectura, (quam hic indicauit. D. Thomas ad secundum.) Quia cum votum virginitatis ad statum perfectionis pertineat, deuit, ut in lege gratiæ haberet initium in Christo, & in matre eius.

Ambros.
Virgo in vouenda virginitate prima fuit.
Hierony.
Epiphani.
Abulens.
Cassiodorus.
Vualdens.

D. Thom.

Dubium.

Illud verò est in hac sententia difficile, quia cum constet plures & viros, & feminas ante Deiparā, virginitatem seruasse, vnde constare potest nullum illorum virginitatem promississe. Et primò est difficultas de Elia, Daniele, & alijs, quos supra ex Ignatio, Damasceno, & alijs Patribus retulimus. Secundò, de Maria sorore Moysis, quam fuisse virginem sentit Ambrosius. libro. primo de virginib. in principi. & in exhortatione ad virginibus, & Greg. Nyss. lib. de virginitate, cap. 9. qui ex Scriptura sacra id conatur elicere, quia nunquam à marito, sed à fratribus semper nominatur. Tertiò obijci potest, de filia Iephthæ, quam nonnulli existimant voto fuisse consecratam Deo. Ita enim exponunt locum Iudicum vndecimi, Vatablus, & alij. Non enim intelligunt, patrem sacrificasse filiam Deo, occidendo illam, sed consecrando virginitatem Deo. Quartò obijci etiam possunt inter Iudæos Esseni, qui (ut supra diximus) virginitatem seruabant, & cum religioso morè viuerent, verisimile est illam vouisse. Et inter Gentiles virgines Vestales, quæ falsæ Deæ virginitatem vouebant. Cur ergo negabimus, nonnullos fideles

Ambros.

Gre. Nyss.

Vatabl.

les virginis amatores vero Deo virginitatem vouisse? Adde, hoc non pugnare cum imperfectione status veteris, & naturalis legis. Quia licet rariores essent, non tamen defuerunt in illis statibus aliqui Sancti viri, qui opera perfectionis, & consilij custodirent.

Responsio.

Ad has obiectiones nihil aliud habeo quod respondeam, nisi rem hanc esse incertam, & non admodum ad Deiparæ laudes pertinere. Quod enim ipsa perfectum votum virginis emisit, ad perfectionem eius pertinet: quod verò ante ipsam nullus hoc fecerit, ad eius commendationem non admodum refert. Illud verò certum est, ex sacra Scriptura, de nullo alio colligi posse ante Virginem hoc votum emisisse. Et hoc sensu, ut minimum, erit etiam certum, ipsam esse primam in virginitate vouenda. Deinde dici etiam potest prima, quæ proposita est tanquam dux, & exemplar huiusmodi voti, & hunc existimo esse sensum Sanctorum Patrum. Adde tamen fortasse etiam in re ipsa fuisse primam, quia omnia, quæ in contrarium proponuntur, facile expediri possunt. De illis enim Prophetis fatemur id esse incertum, & nesciri: tamen quia id scriptum non est, & illis temporibus hoc non erat in usu, ideo verisimile existimatur, eos non vouisse.

Ad secundum de Maria sorore Moyse, licet verum esset virginem permansisse: tamen non potest inde inferri virginitatem vouisse. Deinde (quod de virginitate eius dicitur) incertum est. Nam Iosephus, libro tertio, antiquit. capit. secundo, & sexto, refert, Hur fuisse maritum illius Mariæ, & Beseleel fuisse filium eius. Vnde ad coniecturam Greg. Nys. facile dicitur, eam potius à fratribus, quam à marito in Scriptura nominari, non quia marito caruerit, sed propter eximiam fratrum dignitatem, & auctoritatem.

Ioseph.

Ad tertium de filia Iephthe (& si illam expositionem admittamus) nihil efficitur. Quia illa nec vouit virginitatem, nec eam voluntarie seruauit: sed deplorando (ut ipsa dixit) virginitatem suam. Nec pater etiam vouit virginitatem filiae, sed vouit immolare Deo, quod sibi domum venienti primum occurreret, & quia filia, prima fuit, quæ egressa est in occursum eius, voluit in ea seruare votum, immolando illam (ut dicit hæc

expositio) non ut pecudē, sed modo personæ humanæ accommodato, dicendo illam cultui diuino, unde factum est, ut innupta permanserit. Secundò verò dicitur, veriorē esse communem Patrum expositionem, Iephthe immolasse filiam interficiendo illam, siue hoc temerè fecerit, siue instinctu Spiritus Sancti motus, quod non est huius loci fasius tractare. Sed videri potest Chrysostomus, tomo primo, homilia de Iephthe. Athanasius, in diuinæ Scripturæ Synopsi, Augustin. libr. questionum in Iudicum, question. 49. & libr. question. noui, & veteris testamenti, question. quadragesima tertia, Hieronym. primo contra Iovinian. Epiphani. hæres. 55. Ambrosius libr. tertio de officiis. Videri etiam possunt Philo, & Iosephus, qui hoc affirmant, ille in libro Antiquitatum Biblicarum: hic vero libro quinto. Antiquit. capitul. duodecimo. Denique idem sensit Concil. Francford. in secunda parte eius.

Iephthe qualiter se erga filiam habuerit.

Chrysos. Athanas. August. Hieronym. Epiphani. Ambros. Philo. Ioseph. Conc. Franc.

Ad quartum de Essenis, referuntur quidem castitatem seruasse: non tamen vouisse, neque eam ut perpetuam, & immobilem custodisse. Lege Iosephum, libr. 2. de bello Iudaico, capitul. septimo, & Epiphani. hæres. decima sexta. Et idem dicitur de virginibus Vestalibus. Nam post certum ætatis tempus nuptui dabantur, ut refert Alexander ab Alexandro, libro quinto dierum genialium, & indicauit Ambrosius, libro primo de virginibus. Ad aliam denique coniecturam dicitur, probare quidem id non repugnasse, non tamē factum esse.

Ioseph. Epiphani. Alexander. Ambros.

Secundò (quod ad dignitatem, & perfectionem attinet) dicendum est absque ulla dubitatione, in virginis perfectione, inter omnes puras creaturas Deiparam primatum tenuisse. Hæc conclusio constat ex communi doctrina Patrum, & ex omnibus dictis. Ratione verò declaratur, quia virginitas Mariæ, quoad propositum, & animum, fuit tantò efficacior, & vehemētiore, quantò ex maiori charitate, & gratia procedebat, quoad immobilitatem habuit hoc propositum perfectò voto confirmatum: quoad intentionem ex perfectissimo Dei, & puritatis amore hoc fecit, quoad executionem verò, tam perfecti illud seruauit, ut omni prorsus motu contrario, aut repugnante caruerit, imò alios

Maria inter omnes creaturas purissimam.

etiam ad castitatem prouocauerit, vt supra ex Sanctis Patribus diximus, ergo. Deinde caruit omni contrario, quod virgin-
tatis perfectionem posset minuire, nam & ipsum coniugium, quod in alijs ad virginitatem tollendam ordinari solet, in illa fuit ad eius custodiam, testimonium, & honorem institutum. Habuit deinde comitantes omnes virtutes, temperantiam, humilitatem, & alias, quæ illius perfectione possent augere. Fuit denique eius virginitas propter altissimum finem à Deo ordinata. Nam & ad filij generationem ordinata est (quod est admiratione dignissimum) & ad consecrandum Deo thalamum, ex quo factus homo nasceretur, quo nihil potest perfectius, ac excellentius intelligi.

Obiectio.

Dices, Perfectior est virginitas voto solenni consecrata Deo, quam simplici, Beata autem Virgo non habuit votum solenne continentiae: tum quia per illud non est facta inhabilis ad contrahendum matrimonium: tum etiam quia hæc solennitas post Christum, imo auctoritate Ecclesiæ introducta est, vt Pontifices docuerunt. Respondetur hanc solennitatem non esse per se loquendo ad perfectionem virginitatis necessariam. Fuit quidem valde utilis, & conueniens imperfectis hominibus, qui ad perfectionem tendere student, & facile mutari possunt: at vero in Beata Virgine, quæ semper fuit in statu perfectionis, & animum virtute immobilem habuit, illa extrinseca solennitas non fuit necessaria: imo nec conueniens, quia (vt iam dicemus) oportebat illam matrimonium contrahere, quod non solum virginitatis perfectionem non impediret, verum potius iuuaret.

Responsio.

Solennitas
in voto quo
modo sit ne-
cessaria.

QVÆSTIO XXIX.

De matris Dei desponsatione, in duos articulos diuisa.

Einde considerandum est de desponsatione matris Dei. Et circa hoc quaeruntur duo. Primo vtum Christus debuerit de desponsata nasci. Secundo, vtum fuerit verum matrimo-

nium inter Mariam matrem Domini, & Ioseph.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum Christus nasci debuerit de Virgine desponsata.

Primum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit de Virgine desponsata nasci. Desponsatio enim

ad carnalem copulam ordinatur. Sed mater Domini nunquam voluit carnali copula vti: quia hoc derogaret virginitati mentis ipsius. Ergo non debuit esse desponsata. ¶ 2. Præterea, quod Christus ex Virgine nasceretur, miraculum fuit, vnde Aug. dicit in Epist. ad Volusianum, ipsa Dei virtus per inuiolatæ matris virginea viscera, membra infantis eduxit, quæ postea per clausa ostia, membra iuuenis introduxit: hic si ratio quaeritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Sed miracula sunt ad confirmationem fidei: vnde debet esse manifesta. Cum igitur per desponsationem hoc miraculum fuerit obumbratum, videtur non fuisse conueniens, quod Christus de desponsata nasceretur. ¶ 3. Præterea, Ignatius martyr, vt Hierony. dicit super Matt. hæc causam assignauit de desponsationis matris Dei, vt partus eius diabolo celaretur, dum eum putat non de virgine, sed de vxore generatum. Quæ quidem causa nulla esse videtur: tum quia diabolus ea, quæ corporaliter sunt, perspicacitate sui sensus cognoscitur etiam quia postmodum per multa euidētia signa demones aliquāliter Christum cognouerunt, vnde dicitur Mar. 1. quod homo in spiritu immundo exclamauit dicens, Quid nobis & tibi Iesu Nazarene, venisti ante

162
4. d. 30. q. 2
art. 1. q. 2.
c. 3. c.
Matt. 1. 20.
23.

Epist. 3. ad
Volusianum
illius, 10. 2.

c. 1. in Mat.
super illud,
Cū esset de
sponsata, 10
m. 9.

fiti ante tēpus perdere nos: scio quòd sis sanctus Dei. Non ergo videtur conueniens fuisse, quòd mater Dei esset despōsata. ¶ 4. Præterea, Aliā rationē assignat Hiero. ne lapidaretur mater Dei à Iudæis, sicut adultera. Hæc autē ration nulla esse videtur: si enim non esset despōsata nō posset de adulterio cōdemnari. Et ita nō videtur rationale fuisse, quòd Christus de desponsata virgine nasceretur. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Matr. 1. Cū esset desponsata mater eius Maria Ioseph, & Luc. 1. Missus est Gabriel Angelus ad Mariā virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph.

Respondeo dicendum, quòd conueniens fuit Cbristū de despōsata virgine nasci tū propter ipsum, tū propter matrē, tum etiā propter nos. Propter ipsum quidē Christū, quadruplici ratione. Primò quidē, ne ab infidelibus tanquam illegitimē natus abijceretur. Vnde Ambrosius dicit super Luc. Quid Iudæis, quid Herodi posset ascribi, si natum videretur ex adulterio persequuti? Secūdò, vt cōsuetō modo eius genealogia per virū describeretur. Vnde dicit Ambros. super Luc. Qui in seculū venit, seculi debuit more describi, viri autem persona quæritur, qui in senatu & reliquis curijs ciuitatū generis asserit dignitatē. Consuetudo etiā nos instruit Scripturarum, quæ semper viri originē quærit. Tertiò, ad tutelā pueri nati, ne diabolus cōtra eū vehemētius nocumenta procuraret. Et ideo Ignatius dicit ipsam fuisse desponsata, vt partus eius diabolocelaretur. Quartò, vt à Ioseph nutritur: vnde & pater eius dictus est, quasi nutritius. Fuit etiā conueniens ex parte Virginis. Primò quidē: quia per hoc redditur immunis à pœna, ne scilicet lapidaretur a Iudæis tanquam adultera: vt Hierony. dicit. Secūdò,

A vt per hoc ab infamia liberaretur. Vnde dicit Ambros. super Luc. quòd despōsata est, ne temerata virginis adureretur infamia, cui grauis alius corruptelæ videretur insigne præferre. Tertiò, vt ei a Ioseph ministerium exhiberetur: vt Hierony. dicit.

Ex parte etiā nostra hoc fuit conueniens. Primò quidē, quia testimonio Ioseph cōprobatum est, Christum ex virgine natum. Vnde Ambros. dicit super Luc. Locupletior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset & dolere iniuriā, & vindicare opprobrium, si nō agnosceret sacramētum. Secundo, quia ipsa verba Virginis matris magis credibilia reddūtur, suā virginitatē asserētis. Vnde Ambros. dicit super Luc. Fides Marię verbis magis adsciscitur, & mēdacij causa remouetur. Videretur enim culpā obūbrare voluisse inupta mēdacio pregnans: causam autē mentiendi despōsata nō habuit, cū coniugij præmium & gratia nuptiarum partus sit scēminarū. Quæ quidem duo pertinent ad firmitatē fidei nostræ. Tertiò, vt tolleretur excusatio virginibus, quæ propter suā incautelā nō vitant infamiā. Vnde Ambros. dicit. Nō decuit virginibus sinistra opinione viuētibus, velamē excusationis relinqui, quòd infamata mater quoq; Domini videretur. Quartò, quia per hoc significatur vniuersa Ecclesia: quæ cū virgo sit, despōsata tamen est vni viro Christo, vt August. dicit in lib. de sancta Virginitate. Potest etiā, & quinta ratio esse, quòd mater Domini fuit despōsata, & virgo: quia in persona ipsius & virginitas & matrimonium honoratur, contra hæreticos alteri horum detrahentes.

Ad primum ergo dicendum, quod Beata Virgo mater Dei: ex familiari instinctu Spiritus Sancti credēda est despōsari voluisse, cōfidens de diuino

effect desponsata, tom. 6. li. 7. in l. n. non procul a prin. l. 10. 5.

Loco antea dicto, & contra hęcui. diuin lib. de perpetua virginitate Maria. 10. 3. Lib. 2. in Luc. c. 1. ante medium, 10. 5.

Libro. 2. in Luc. c. 1. ante medium, 10. 5.

l. 1. in Luc. nō procul a prin. 10. 5.

ca. 12. ante med. 10. 6.

Super illud Mat. 1. Cū esset desponsata, 10. 9.

l. 1. in Luc. cap. 1. inter prin & medium 10. 5.

li. 3. in Luc. non procul a pri illius, tom. 5.

Vt refert. Hier. 1. cap. Mat. 10. 9. & Bedæ super. 3. cap. Luc. tom. 2.

Super illud Mat. 1. Cū

li. 2. in Luc.
non procul
à princ. lib.
tom. 5.

li. 3. ex. 6. 7.
c. 8. collig.
tom. 3.

In serm. 4.
de epipha-
nia in me-
dio. incipit
hic ser. lu-
sum & ra-
tionabile.
lib. 2. in Lu-
c. 1. circa me-
diu. 10. 5.

auxilio, quod nunquā ad carnalem co-
pulam perueniret. Hoc tamen diuino
commisit arbitrio, vnde in nullo detri-
mentū passa est virginitas. ¶ Ad secū-
dum dicendū, quod sicut Ambros. di-
cit super Lucam, maluit Dominus ali-
quos de suo ortu, quā de matris pu-
dore dubitare. Sciebat enim teneram
esse virginis verecundiā, & lubricam
famam pudoris: nec putauit ortus sui
fidē, matris iniurijs astruendā. Sciendū
tamen, quod miraculorū Dei quædā
sunt, de quibus est fides: sicut miraculū
virginei partus, & resurrectionis Do-
mini, & etiā Sacramēti altaris, & ideo
Dominus voluit ista occultiora esse,
vt fides eorum magis meritoria esset.
Quædā vero miracula sunt ad fidei cō-
probationē: & ista debent esse manife-
sta. ¶ Ad tertiū dicendum, quod sicut
August. dicit. in. 2. de Trinit. diabolus
multa potest virtute suæ naturæ, à qui-
bus tamen prohibetur virtute diuina.
Et hoc modo potest dici, quod virtu-
te naturæ suæ diabolus cognoscere pō-
terat matrem Dei nō fuisse corruptā,
sed virginem: prohibebatur tamen à
Deo cognoscere modū partus diuini.
Quod autem post modum eum aliqua-
liter cognouit diabolus esse filiū Dei,
non obstat: quia iam tempus erat, vt
Christus suam virtutem cōtra diabo-
lum ostenderet, & persecutionem ab
eo concitatā pateretur. Sed in infan-
tia oportebat impediri malitiā diabo-
li, ne eū acius persequeretur, quando
Christus nec pati disposuerat, nec vir-
tutem suā ostendere: sed in omnibus,
alijs infantibus se similem exhibebat.
Vnde Leo Papa in sermone de Epi-
phania dicit, quod Magi viderunt, &
adorauerunt puerum Iesum quātita-
te paruulū, alienæ opis indigum, fan-
di impotem, & in nullo ab humanæ in-
fatiæ generalitate dissimilē. Ambros.
tamen super Luc. videtur hoc magis

A referre ad membra diaboli. Præmissa
enim hac ratione, scilicet de fallendo
principem mundi, subdit. Sed tamen
magis fefellit principes seculi dæmo-
num enim malitia, facile etiam occul-
ta deprehendit, at verò qui seculari-
bus vanitatibus occupantur, scire diui-
na non possunt. ¶ Ad quartum dicen-
dum, quod iudicio adulterarum lapi-
dabatur secundum legem non solum
illa, quæ iam erat despōsata, vel nupta,
sed etiam illa, quæ in domo patris cu-
stodiebatur, vt virgo quādoq; nuptu-
ra. Vnde dicitur Deutero. 22. Si nō est
in puella inuenta virginitas, lapidi-
bus obruent eā viri ciuitatis illius, &
moriatur, quia fecit nefas in Israël, vt
fornicaretur in domo patris sui. Vel
potest dici secundū quosdā, quod bea-
ta Virgo erat de stirpe Aron: vnde
erat cognata Elisabeth, vt dicitur Lu-
cæ. 1. Virgo autem de genere sacerdo-
tali, propter stuprū occidebatur: legi-
tur enim Leuit. 21. Sacerdotis filia, si
deprehensa fuerit in stupro, & viola-
uerit nomē patris sui flammis exure-
tur. Quidā referunt verbum Hieron.
ad lapidationem infamiæ.

COMMENTARIUS.

C Vndecim rationes congerit D. Thom.
vt ostēdat oportuisse matrē Dei, quā-
uis ex sponso conceptura non esset,
illius tamen societate, & vinculo non ca-
rere, ex parte Dei, seu Christi, ipsius Vir-
ginis, & nostra desumptas, quas optimis
Patrum testimonijs confirmat, & omnes
sunt apertissimæ, & perspicuæ: solum duræ
pati difficultates possunt, quas ipsemet D.
Tho. tetigit in argumēto tertio, & quarto.
Omissis ergo clarioribus: prima quæ dif-
ficultatem patitur, est, (quam D. Thom. in
primo membro tertio loco posuit) Deipa-
ram scilicet fuisse nuptam, vt partus eius
celaretur diabolo dum Christū putat non
ex virgine, sed ex Iosepho generatū. Quā
ex Ignatio retulit Hierony. Matt. 1. & ea
vtūtur alij Patres, vt Ambros. lib. 2. in Lu-
cam in

Ignat.
Hierony.
Ambros.

Damasce.
Basil.
Bernard.
Rupert.

Scot.
Abulens.

eam in principio, & Damascenus, libr. 4. de fide capit. 15. Basil homilia. de humana Christi generatione, Bernardus. homilia. tertia in *Missus est*, & homilia. 4. in vigilia natiuitatis, Rupertus. libro. vndecimo. de Victoria Verbi, ca. 19. Non tamen defunt Theologi, qui propter tertium argumentum D. Thomæ hic, eam contemnant, vt Scotus. in. 4. distin. 30. quæst. 2. & Abulens. quæstio. 31. in primum caput Matth. Quia generatio, & integritas virginalis fuit res corporeæ, quas Angelus euidenter potest intueri, ergo non obstante matrimonio, potuit dæmon euidenter cognoscere Virginem nunquam cum Iosepho conuenisse, & non solum absque opera viri: sed etiam absque naturali mora filium concepisse, & post illius partum, virginalis claustrum eius integrum permansisse. Quod si cum D. Thoma respondeas, dæmonem non semper omnia actu intueri, & diuina prouidentia potuisse fieri, vt hæc omnia nunquam aduerteret. Instat Scotus, nā hoc ipsum fieri potuit sine coniugio. Et sicut nunc existimauit dæmon Virginem concepisse ex Iosepho: ita tunc ex alieno viro concepisse putaret. Sed non videtur affectus Scotus piissimam sanctorum Patrum mentem, tantam enim habuerunt de puritate, & castitate Virginis existimationem, vt non crediderint potuisse in prauam suspicionem venire, etiam apud dæmonem. Vnde, si nō potuisset existimare, illam concepisse ex proprio marito, potius suspicaretur, si ne opera viri, quā ex prauo concubitu concepisse. Diuturna enim experientia, & obseruatione probè cognoscebat Virginis sanctitatem, & puritatem. Expertus etiam erat, nunquam se potuisse vel minimum prauum motum in ea excitare: cum tamen aliās non ignoret nullam ferè fornicationem fieri, nisi ipso auctore, & in citatore. Denique expertus erat nunquam Virginem vel otiosum verbum esse locutam, nedum cum homine aliquo sermonē turpem miscuisse. Et ideo omnibus pensatis, vel nullo modo, vel ægerrimè posset induci, vt Beatam Virginem turpiter concepisse sentiret. Vt ergo saltem commodius illi occultaretur mysteriū, ipseque facilius, & securius à curiosa obseruatione, & inquisitione abstraheretur, aptissimū mediū fuit, Virgine esse desponsatam viro.

A Vnde Damascenus, libr. 4. capitul. 15. & Theophyl. Matthæi primo, dicunt, Dæmonem propter Isaia Prophetiam, solitè obseruasse Virginem, ideoque Mariam nuptam fuisse, vt facilius ille decipi potuisset.

Damas.
Theophyl.

Sed occurrit Abulensis, quia non erat necessarium, hoc mysterium occultari dæmoni magis, quam alia Christi miracula. Illi verò etiam D. Thomas. respondit, id oportuisse, ne statim à principio dæmon agnosceret Christum esse Messiam in lege promissum. Quod facile coniectaret, si intelligeret eum line operaviri de Virgine esse conceptum. Non enim ignorabat vaticinium Isaie, capitulo septimo, in Messia promisso esse implendum. Deinde, quia cognito hoc mysterio, scilicet hunc hominem, solius Dei singulari virtute, & opera esse formatum, consequenter, vel intelligeret, vel suspicaretur illum non esse instar aliorum, nec in peccatis cōceptum, & alia similia, quæ ante passionem oportuit late re dæmonem, ne Christi mortem, nostram quæ redemptionem impediret. Et ita factum esse docent citati Sancti Patres, & eleganter Leo Pap. sermone. 2. de natiui. Et alij plerique quibus immerito, & sine fundamento contradicit Abulensis.

Obiectio.
Abulens.

Isai. 7.

Leo Pap.

Secunda ratio, quæ nonnullam difficultatem habet, est quinta apud D. Thomā, seu prima in secundo membro, scilicet oportuisse Deiparam esse desponsatam, ne lapidaretur, vt adultera. Quæ ratio est Hieronymi, Matth. primo. In qua statim occurrit difficultas, quam D. Thomas argumento quarto attigit. Videtur enim in uoluere repugnantiam quandam, quo modo enim posset esse adultera, si non esset desponsata? Responsio verò est sensum Hieronymi non esse, potuisse illam, si non esset desponsata, puniri propter existimatum peccatum adulterij, sed potuisse puniri eadem pœna, qua adulteræ puniebantur. Quia virgo, quæ in domo parentum fornicabatur, lapidibus obruebatur, Deuteronom. vigesimo secundo, & si erat filia sacerdotis, flammis exurebatur, Leuitici vigesimo primo. Sed hoc posterius (quāuis ex aliorum opinione hic à D. Thom. referatur) re tamen vera in Deipara non habet locum, vt constat ex superius tractatis. Cætera clara sunt in articulo. Solū responsio ad primum indiget maiori explicat.

Hieronym.
Obiectio.

Responsio.

Deus. 22.
Leuis. 24.

plicatione, quam in sequenti disputatione commodius trademus.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum inter Mariam & Ioseph fuerit verum matrimonium.

163

q. d. 30. q. 2.
ar. 2. & opu.
60. c. 2. col.
3 Et Matth. 1.
col. 20 ad fi.
Tit. lib. est de
sancta virgi-
nitate Beata
Mariæ ali-
quantulum a
prin. tom. 3.
In. 1. capit.
Mat. tom. 9.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod inter Mariam & Ioseph non fuerit verum matrimonium.

Dicit enim Hieronym. contra Heluidium, quod Ioseph Mariæ custos fuit potius, quam maritus eius. Sed si fuisset verum matrimoniū, verē Ioseph maritus eius fuisset. Ergo videtur quod non fuerit verum matrimoniū inter Mariam & Ioseph. ¶ 2. Præterea, super illud Matth. 1. Iacob genuit Ioseph virum Mariæ, dicit Hierony. Cum virum audieris, suspicio tibi non subeat nuptiarum, sed recordare consuetudinis Scripturarum, quod sponsi viri, & sponsæ vxores vocantur. Sed verum matrimonium non efficitur ex sponsalibus, sed ex nuptiis. Ergo non fuit verum matrimoniū inter Beatā Virginem & Ioseph. ¶ 3. Præterea, Matth. 1. dicitur. Ioseph vir eius cum esset iustus, & nollet eam traducere, scilicet in domū suam ad cohabitationē assiduam, voluit eā occultē dimittere, id est tempus nuptiarū mutare: ut Remigius exponit. Ergo videtur quod nondum nuptiis celebratis, nodū esset verū matrimoniū: præsertim cū post matrimoniū contractū non liceat alicui sponsam dimittere. ¶ Sed contra est, quod August. dicit in libro de consensu Euangelistarū, Non erat fas, ut Ioseph ob hoc à coniugio Mariæ separandum Euangelista putaret, quod non ex eius concubitu, sed Virgo peperit Christū. Hoc enim exēplo magni

Lib. 2. c. 1.
ante mediū.
tom. 4.

Idem habet
Aug. li. 13.

A sicē insinuaturs fidelibus coniugatis, etiā seruata pari cōsensu continentia, posse permanere, vocarique cōiugiū, non permixto corporis sexu.

contra Euseb.
sum. c. 8. in
fine.

Respondeo dicendum, quod matrimonium siue coniugium dicitur verū ex hoc, quod suā perfectionem attingit. Duplex est autē rei perfectio, prima, & secunda. Prima quidē rei perfectio consistit in ipsa forma, ex qua speciem fortitur: secunda vero perfectio consistit in operatione rei, per quā res aliquāter suū finem attingit. Forma autē matrimonij consistit in quadā indiuisibili coniunctione animorum, per quā vnus coniugum indiuisibiliter alteri fidē seruare tenetur. Finis autem matrimonij est proles generanda, & educāda. Ad quorū primū peruenitur per concubitū coniugale: ad secundū per alia opēra viri & vxoris, quibus sibi inuicē obsequuntur ad prole nutriendā. Sic igitur dicendū est, quod quātū ad primā perfectionē, omnino verū fuit matrimoniū Virginis matris Dei, & Ioseph: quia vterque cōsensit in copulā coniugalem: non autē expresse in copulam carnalē, nisi sub cōditione, si Deo placeret. Vnde & Angelus vocat Mariā coniugem Ioseph, dicens ad Ioseph, Matth. 1. Noli timere accipere Mariam coniugem tuam.

Quod exponens August. in libro de Nuptiis, & concupiscētia dicit. Coniux vocatur ex prima desponsationis fide, quam cōcubitu nec cognouerat, nec fuerat cogniturus. Quantū verō ad secundam perfectionem, quæ est per actū matrimonij, si hoc referatur ad carnalem cōcubitum, per quē proles generatur, non fuit illud matrimonium consummatum. Vnde Ambros. dicit super Lucam. Non te moueat, quod frequenter Mariā Scriptura vocat coniugem, non enim virginitatis

Cap. 11. cir-
ca prin. 15. 7

li. 2. in Luc.
c. 2. a medi-
tom 5.

ereptio,

cap. 11. in
fi. 10. 7.

ereptio, sed coniugij testificatio, & nuptiarū celebratio declaratur. Habuit tamen illud matrimonium etiā secundā perfectionē quantū ad prolis educationē. Vnde August. dicit in lib. de Nuptijs, & concupiscentia: Omne nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, & sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum Iesum: fidē, quia nullum adulterium: sacramentum, quia nullum diuortium, solus ibi nuptialis concubitus non fuit.

Homil. 1. in
Matth. in o
pe. imperfe
cto in fo. 2.
ante fi. 10. 2.

Ad primū ergo dicendū, quod Hierony. accipit ibi maritum ab actu matrimonij consummati. ¶ Ad secundū dicendum, quod nuptias Hiero. vocat nuptiale cōcubitum. ¶ Ad tertium dicendū, quōd sicut Chryso. dicit super Matth. Beata Virgo sic fuit desponsata Ioseph, quōd etiā esset domi habita. Nā sicut in ea, quæ in domo viri cōcipit, intelligitur cōceptio maritalis: sic in ea, quæ extra domum concipit, est suspecta cōceptio. Et ita nō esset sufficienter prouisum famæ Beatæ Virginis per hoc, quod fuit desponsata, nisi etiā fuisset domi habita. Vnde quōd dicitur, vt nollet eam traducere, melius intelligitur, id est, nollet eam diffamare in publicū, quā quōd intelligatur de translatione in domū. Vnde & Euāgelista subdit, quōd voluit occulte dimittere eam. Quāuis tamen esset domi habita propter primā desponsationis fidē, nondū tamē interuenerat solennis celebratio nuptiarū, propter quod etiā nondum carnaliter conueenerant. Vnde sicut Chryso. dicit, Non dicit Euāgelista, antequam duceretur in domū spōsi, etenim intus iam erat. Consuetudo enim fuit veteribus, vt sponsæ in spōsorum domibus haberentur. Et ideo etiā Angelus dicit Ioseph, Ne timeas accipere Mariā coniugem tuā, id est, non timeas nuptias eius so-

Homil. 4. in
Matth. super
illud ante-
quam conue-
nisset. 10. 2.

lenniter celebrare. Licet alij dicant, quōd nōdū erat in domū inducta, sed solum desponsata. Primum tamen magis consonat Euangelio:

HIC articulus nō indiget alia expositione, præter sequentē disputationem.

DISPUTATIO SEPTIMA in tres sectiones distributa.

De Virginis matrimonio cum spōso suo Ioseph.

NT disputationē hanc cōmodius tractemus, & seriē, ac ordinē rerum, quæ ad vitam, & statum virginis pertinent, in his disputationibus, quoad fieri possit teneamus, supponēdū hoc loco breuiter est, quomodo B. Virgo vitā transegerit ab ortu vsque ad desponsationem suā. Referunt enim grauissimi, & antiquissimi Patres tribus tantū annis in domo parentum māfisse, tertio verō ætatis anno fuisse in templo præsentatam, cuius præsentationis festū Ecclesia celebrat, vt suo loco dicemus agentes de cultu Virgini debito. Dicunt præterea, B. Virginem māfisse in templo, ibique in diuinis laudibus, & altissima cōtemplatione vitam transegisse, vsque ad desponsationem suam. Cum enim in lege veteri filij primogeniti Deo offerrentur, quamuis à parentibus redimi possent (Leuit. 27.) non tamen ad hoc tenebantur, sed poterant eos ad templi ministerium, seu diuinum cultum ibi relinquere, Deoq; dicare, sicut legimus fecisse Annam matrē Samuelis. 1. Reg. 1. cum qua confert Annā Virginis matrem Greg. Nyf. oratione de Christi natiuit. Quanquam vero lex de offerendis primogenitis ad offerendas filias non obligaret, poterant tamen parentes voluntarie eas offerre, ac diuino muneri consecrare. Vnde intelligimus fuisse in templo locum aliquem accommodatum, in quo possent virgines Deo dicatæ tute habitare, vt expressius, quam alij, indicauit Ambros. lib. 2. de virginib. & colligi potest ex. 2. Machab. 3. in verbis illis, *sed & virgines, quæ conclusæ erant, procurrebant ad ostiā*, Et Exod. 38. fit mētio mulierū, quæ excubabāt in ostio tabernaculi. Facit etiā, quod

Eueritia vī
ginis quā
lir.

Ambros.
2. Machab. 3.

Exod. 38.

H 5 4. Reg. 11.

4. Reg. 11. 4. Reg. 11. dicitur, Iosaba filiam Regis Ior-
 ran furatam esse Ioas filium Ochoziaz, quæ
 sex annis secum habuit clam in domo Do-
 mini. Deniq; Luc. 2. dicitur de Anna Pro-
 phetissa, quod non discedebat de templo ieiun-
 ijs & orationibus seruans, nocte, & die,
 erat ergo in templo locus, ubi huiusmodi
 personæ possent habitare. Vnde etiã Iose-
 phus lib. 8. antiquit. c. 3. refert fuisse in tē-
 plo varias cellulas, quæ ad huiusmodi ha-
 bitationem poterant esse accommodatissi-
 mæ. Vbi licet de templo Salomonis loqua-
 tur, idem tamen proportionaliter intelligi
 potest de templo postea reedificato. Plura
 de hoc loco legi possunt in Canis. lib. 1. de
 Deipara, cap. 12.

Locus in tē-
 plo Salomo-
 nis deputa-
 tus virginibus.
 Ioseph.

Ambros.

Habitatio
 & exercitia
 Virginis in
 templo, qua-
 lia.

Hierony.
 Bonauen.
 Greg. Nico-
 med.
 Cedren.

In hoc ergo loco Deipara Virgo per-
 mansit vsq; ad nobiles annos, soli Deo va-
 cans, & forma virtutis effecta, vt Ambros. di-
 cit lib. 2. de virginib. Quos enim Deus sin-
 gulariter sibi cōsecrat, ab infantia separat
 à cura sensibilium rerum, vt sibi liberius
 vacare possint. Quod in multis, & præser-
 tim in Ioanne Baptista cernimus, & multo
 perfectius credendum est hoc esse conces-
 sum Virgini. Vnde etiam referunt auctores
 graues, toto illo tempore accepisse Virgi-
 nem cibum ministerio Angelorum. Quod
 ex Hieronymo refert Bonau. in lib. medi-
 tationū vitæ Christi. c. 3. & Greg. Nicome-
 diens. homil. de oblatione virginis in tem-
 plo, & Cedrenus in compendio historiæ.
 Et facile credi potest, nam simile priuile-
 gium cōcessum legimus Paulo primò Ere-
 mitæ longo vitæ tempore. Quid ergo mi-
 rum, quodd fuerit concessum Beatæ Virgi-
 ni, eo præsertim tempore, quo vitam tan-
 tum contemplatiuam profitebatur, ne vel
 minimum de illius cura remitteret, vt cor-
 pori necessaria curaret; Denique, indubi-
 tatū est toto illo tempore B. Virginem ar-
 dentissimis desiderijs, ac frequentissimis
 orationibus incarnationem filij Dei postu-
 lase, tãto maiori amore, merito, atq; effi-
 cacia, quàm omnes superiores Sancti, ac
 Prophetæ, quanto eos perfectione gratiæ,
 & sanctitatis superabat, vt in superiori to-
 mo in fine disput. 8. fufius diximus.

Addunt denique Patres consuetudinem
 illius populi fuisse, vt huiusmodi virginis,
 quæ in tēplo manebant, cum primū con-
 uenientem expleissent ætatem, à sacerdoti-
 bus ad paternas domos remitterentur, vt
 nuptiū traderetur: parentes autem B. Vir-

ginis fuisse mortuos post annos vndecim,
 quibus B. Virgo in templo vixerat. Sacer-
 dotes verò inijsse consilium, quid de sacro
 illo corpore statuerent, quia nec decebat,
 nec vsitatum erat, vt mulier iam adulta in
 templo versaretur, & aliunde timebant
 alicui viro ius, & potestatem in corpus il-
 lud facere, tandem vero diuina inspira-
 tione, & instinctu decreuisse, eam tradere
 nomine desponsationis, cuidam viro ad cu-
 stodiendam eius virginitatem idoneo, qua-
 lis Ioseph ex eadem familia, & tribu inue-
 tus, & exstimator est. Ita ferè Greg. Nyf.
 homil. de Christi natiuit. Damascen. lib. 4.
 de fide. c. 15. Nicepho. ex Euodio, lib. 1. c. 7.
 & lib. 2. c. 3. Andreas Cretens. orat. de dor-
 mitione Virginis, & Simeon Metaphras.
 orat. de ortu Virginis. Indicant etiam Ori-
 gen. tract. 26. in Matth. & Theophyl. Mat-
 th. 23. & alij auctores supra citati. Vt ergo
 hoc vltimū explicetur, tractandum super
 est, qualis fuerit desponsatio Virginis cum
 Ioseph, & quo tempore, modo ve facta.

Greg. Nyss.
 Damascen.
 Nicephor.
 Euod.
 Andr. Cre-
 tens.
 Simeon Meta-
 phras.
 Origen.
 Theophyl.

B

SECTIO I.

*Vtrum inter Mariam, & Ioseph verū
 matrimonium intercesserit.*

Ratio dubitandi sumi potest ex histo-
 ria nuper relata, qua significatur illud
 non fuisse verum matrimonium, sed
 veluti quoddam pactum ad mutuam tan-
 tum cohabitationem ordinatum, & vt Io-
 seph, B. Virgini ministraret, eiusq; virgi-
 nitatis custos, & testis existeret. Vnde
 Hierony. Matth. 1. dicit Ioseph fuisse nu-
 tricium, non maritum, & Bernar. homil. 2. in
 Missus est, Virum, inquit, nominat, quia homo
 virtutis erat, non quid maritus. Sic Petrus
 Chrysol. serm. 175. Ioseph, inquit, maritus
 solo nomine, cōscientia sponsus. Et fere eodē
 modo Hilar. can. 1. in Matth. dicit Virginē
 fuisse sponsam, non vere coniugem. Et Chry-
 sol. homil. 4. in Matth. coniugis, inquit, no-
 mine sponsum intelligit. Eodem modo loqui-
 tur Greg. Nyf. dicta homil. de natiuit. Gre-
 gor. Magn. homil. 26. 27. in Euangelia. Epi-
 phan. hæres. 78. obscurius verò loquitur
 Cyril Ierosolymit. catechesi. 12. circa finē
 dicens. Meminimus Iacob, qui prius, quam Ra-
 chel acciperet, dicebat ad Labā, da mihi vxorē
 meā, sicut enim illic ante nuptiarum constitu-
 tionem, cū tantū promissio intercessisset, vxor
 Jacob

Hierony.
 Bernard.
 Petr. Chry-
 solog.

Hilar.
 Chrysol.

Greg. Nyss.
 Greg. Mag.
 Epiphan.
 Cyril. Ier. c.

Iacob nominabatur: sic & Maria propter solā desponsationem vxor Ioseph vocabatur. Indicatur ergo non fuisse verum matrimonium. Confirmatur primo ex Cyp. serm. de passione domini, Ambros. epist. 79. & lib. 2. in Lucam, in princip. & lib. de institut. Virginis. c. 6. & 7. dicentibus Christum in cruce separasse matrem à Ioseph, eamque Iohāni tradidisse, vt indicaret inter eos verum coniugium non intercessisse. Quod etiam indicauit Chryso. homil. 5. in Matth. post med. Confirmatur secundo, quia votum castitatis repugnat cū vero matrimonio, imo & propositum nunquam accedēdi ad virum: quia matrimonium intrinsecē includit consensum in copulam conjugalem: diximus autem supra habuisse Virginē propositum, & votum absolutum virginitatis, ergo.

Dicendum vero est, B. Virginem verū, ac proprium matrimonium ratum cū Ioseph contraxisse. Hanc veritatem esse de fide docent omnes Theologi in. 4. d. 29. & 30. & sentit D. Tho. hic, & probatur. Primo ex Luc. 1. *Missus est Angelus Gabriel ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, & c. 2. Ascendit Ioseph in Bethlehē, vt profiteretur cū Maria desponsata sibi vxore.* Matth. 1. *Cum esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph.* Vbi verbum illud, *desponsata*, matrimonium ratum significat, vt constat ex verbis sequentibus, primo, ex illo, *Antequam conuenirent.* Quo verbo significatur, quantum erat ex parte vinculi, potuisse honeste conuenire. Deinde ex illo, *Ioseph autem vir eius*, nam in rigore hæc vox vinculum matrimonij significat. Præterea hoc cōfirmat illa sollicitudo Iosephi propter Mariæ conceptionem, quam propterea *voluit occulte dimittere.* Nō enim dicitur proprie dimitti, nisi vera vxor. Vnde Angelus tandem diserte dixit. *Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Cōiux enim vocatur*, inquit Aug. lib. 1. de nupt. & concup. c. 11. *ex prima fide desponsationis*, quam ibidem vocat *vinculum conjugale*, & *fidele cōiugium.* Et eandem ferē sententiā habet Hierony. contra Heluid. Secunda ratio in Scriptura fundata est, quia in Euāgelio Iosephus vocatur *pater Christi*, nimirū quia talis putabatur, non alia certē ratione, nisi quia Virginem matri Christi vxorem duxerat. Neque enim cogitandum est, fuisse Christum existimatū filium Iosephi spu-

rium, aut illegitimē natum, hæc enim cogitatio erronea esset: nā potius ad hanc suspicionem tollendam hoc matrimonium institutum fuit, vt Patres docent.

Nisi quis fortasse dicat, sicut fuit Ioseph existimatus pater Christi: ita fuisse existimatum maritum Virginis, nō quia renera talis fuerit: sed quia exterius talis apparebat cohabitando cū Virgine, & alia exteriora onera matrimonij cum illa sustinendo, vt. v. g. suis laboribus familiam sustentans, & Virginē ac Christum in Aegyptum ducens, ac reducens, & c. Sed hæc euasio est contra vim verborum Scripturæ, & sine vllō fundamēto in traditione, vel Scriptura, & ideo erronea est, præsertim cū nulla sit causa ad veritatē huius matrimonij negandam. Quin potius, cū B. Virgo indiguerit viro aliquo, qui sibi esset in peregrinationibus comes, & in rebus ad hanc vitam transigendam sibi, & filio puero necessarijs fidelis minister, multo magis deuit illā fuisse verum maritum: id enim ad decentiam & bonum vtriusq; nomen maxime pertinebat. Et cōfirmatur hæc ratio, quia propter hanc causam Matthæus, c. 1. Christi genealogiam vsque ad Iosephum traxit. Et sicut Lucas narrat Gabrielem prædixisse Virgini nomē, Iesus, Christo imponendum: ita Matthæus refert idem nomen nuntiatum fuisse Iosepho, tanquam proprio viro, & veluti capiti, & gubernatori illius familiæ. Tertiō probatur eadē veritas ex traditione Patrum, ex quibus nonnulla referuntur in decretis. 27. q. 2. & videndus est etiam August. supra, & lib. 23. contra Faust. c. 8. & lib. 2. de consensu Euāgelist. c. 1. Ambros. de institut. Virginis. c. 6. & Luc. 1. vbi illa ratione vtitur. *Quia maluit*, inquit, *Domīnus quosdam de sua generatione, quam de matris pudore dubitare*, indicās hoc matrimonium fuisse necessarium ad vitādam Virginis infamiam. Qua ratione vtuntur etiam Basil. homil. 25. de humana Christi generatione, Origen. homil. 6. in Lucam, Bernard. hom. 2. in *Missus est*, Chryso. Hierony. & cæteri expositores Græci, & Latini, Matth. 1. Quarta ratio hoc loco solum esse potest, quia hoc matrimonium verē, & essentialiter perfici potuit absq; vllō detrimento virginis, & aliās fuit valde cōueniens, ergo. Maiorem ostendimus respondendo ad rationem dubitandi in principio positam, Minorem verō

Obiectio.

Responsio.

Matth. 1.

August. Ambros.

Basil. Origen. Bernard. Chryso. Hieron.

Cyprian. Ambros.

Chryso.

Verum matrimonium ratum inter Mariam, & Ioseph. D. Thom. Luc. 1. & 2.

Matth. 1.

August.

Hieron.

fatis

D. Thom.

fatis ostendit D. Thom. hic art. 1. cuius rationibus nihil ferè addi potest. Confirmatur tandem, quia sicut virginitas, & foecunditas in Virgine coniuncta fuerunt; ita de cuit statum virginitatis, & coniugij summa perfectione in eadē Virgine copulari. Nam ex virginitate habuit summam corporis, & spiritus puritatem, & integritatē, ex matrimonio verò, societatis, & unitatis vinculum, & subiectionem, ac obedientiam, quam vxor marito debet. Quo factum est, vt & vtrumq; statum non ignorauerit, & tam virginum, quàm coniugum fuerit exemplar.

Obiectio.

Sed dicet aliquis omnes rationes, quas D. Tho. affert, sumptas esse ex parte Dei, & diuinæ providentiæ, quæ hoc matrimonium specialiter ordinauit, oportere tamen rationem aliquam reddere ex parte Virginis, quæ ipsam ad matrimonium contrahendum inclinauerit. Cùm enim ipsa virginitatem vouisset, certum est non contraxisse matrimoniū propter filiorū procreationem, qui solet esse veluti proprius & intrinsecus matrimonij finis, nec etiam potuit illis rationibus moueri, quæ ex parte diuinæ providentiæ afferuntur, cùm illæ omnes mysteriū Incarnationis respiciant, & futuram proles conceptionem mirabilem, de qua ipsa ante Gabrielis annunciationem nihil potuit cogitare. Nisi fortasse quis dicat, ex Cedreno in compendio historiarum, Mariā anno duodecimo ætatis suæ reuelatione diuina cognouisse futuram se matrem Dei, & hominis. Quod est prorsus falsum, & absurdissimum, & planè repugnans ijs, quæ de Angelica Annunciatione Lucas narrat. Turbatio enim Virginis, eiusque cogitatio, ac interrogatio planè indicant eam fuisse antea prorsus tati ignaram mysterij, quod tunc per Angelū didicit, vt omnes Patres intelligunt. Respondetur ergo primò ex Augustin. lib. de sancta virginit. c. 4. sic scribente. *Licet, virginem se antea Deo vouisset, quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabat, desponsata est viro, non violenter ablaturo, sed potius contra violentos custodituro, quod illa iam voverat.* Itaque nubere voluit vt in externo statu, & vitæ genere suæ gēti se se accommodaret, & morem gereret, & fortasse etiam, vt sacerdotibus, & parentibus (si viuebant hoc enim incertum est) obediret. Secundò vero addendum est, hoc fecisse ex diuina

A reuelatione, seu speciali instinctu. Vnde potissima ratio nubendi illi iuit, quia intellexit hanc fuisse diuinam voluntatem, quamvis rationem eius eo tempore non cognosceret, neque amplius inquireret, quàm diuinum beneplacitum.

Ad rationem dubitandi in principio factam vt respondeamus, distinguenda sunt tria, quæ in matrimonio possunt interuenire. Primū est vinculū matrimonij, quod perficitur mutuo consensu, quo coniuges adinuicem sibi tradunt ius, & potestatem in sua corpora, vt constat ex Nicolao Pap. in cap. sufficiat. 27. q. 2. Secundum est mu-

Respecto ad argumenta opposita sententia.

Nico. pap.

B vinculo reperiri potest inter fratrem, & sororem, nec est necessaria, vt etiam per se notum est, quia est quid posterius, & valde extrinsecum. Tercium est vsus matrimonij, per carnalem copulam, & hanc etiam constat nō esse de essentia veri matrimonij, vt tradunt omnes Theologi, in. 4. d. 30. & rectè tractat Vualdens. 2. tom. de sacramentis. c. 130. & colligitur aperte ex dicto cap. sufficiat, & ex Florentino Concil. in decreto Eugenij, vbi definit matrimoniū perfici mutuo cōsensu, qui sine dubio copulam antecedit, & Trident. sess. 24. vbi distinguit matrimonium ratum à consummato, & supponit illud esse verū matrimonium. Et idem habet communis traditio, & consensus Ecclesiæ, imo à principio fuit verū matrimoniū inter Adam, & Euam in Paradiso terrestri, in quo carnalem copulam non habuerūt. Sicut ergo in rebus, quæ vsu non consummuntur, dominium distinguitur ab vsu, & absque illo haberi potest, ita in matrimonio potest dari potestas, & dominium in corpus coniugis absque vsu copulæ carnalis, & in traditione illius dominij, vel potestatis consistit vera ratio matrimonij, vt ex Paulo primæ, ad Corint 7. colligitur dicente. *Mulier sui corporis potestatem non habet sed vir, &c.*

Quia nam in matrimonio interueniat.

Vualdens. Conc. Flor. Carnalis copula non est de essentia matrimonij. Conc. Tri.

C Ad Sanctos ergo in principio citatos respondetur verbis Ambrosij, *Virgo desponsata viro coniugis nomen accepit. Non enim defloratio virginitatis facit coniugium, sed pactio coniugalis.* Quocirca nomine sponsalium citati Patres matrimonium ratum, non consummatum intelligunt. Quod si interdum matrimonij, aut mariti nomē fugere videtur,

1. Cor. 7.

Ambros.

Responsio.
August.

Hierony.

Genes. 24.

et 19.

Cyril. Ier.

Moy. Is.
Iepia.
Petr. Co.
mest.
Epiphani.
Vincens

tur, solum hoc faciunt, ut significant non A peruenisse ad dictum statum copule conjugalis. Vnde (ut Hierony. notat) in Scriptura sacra sponsa dici solet, quæ nupta est, & interdum dicitur accipi in coniugem, quâdo matrimonium consummatur, ut de Rebecca, Lia, & Rachel constat Genes. 24. & 29. quanquam hic usus vocum non semper sit idem, ut patet ex illo exemplo, quod Cyril. Ierosolym. utebatur, quod est prudenter interpretandum. Non enim afferitur, quia in omnibus sit simile, sed quia à fortiori concludit. Nam, si Rachel propter solam promissionem vocata est coniux, multo magis B. Virgo propter sponsalia, quâvis nulla copula intercesserit.

Ad primam confirmationem responde-
tur, Patres ibi citatos eodem sensu esse in-
telligendos. Vnde Chrysostomus solū inde
concludit B. Virginem non habuisse alios
filios præter Christū, ut scilicet excludat
matrimonij consummationem, non verita-
tē. Quod autem Ambrosius, & Cyprianus
in illa coniectura supponere videntur, sci-
licet, tempore mortis Christi Iosephū super-
stitē fuisse, incertum est, & non admodum
verisimile. Quin potius ex eo, quod Chri-
stus matrē suam Ioanni commendauit, in-
ferri certius posset, eo tempore Ioseph fuisse
mortuum. Nam illo viuentē, non quæ-
suisset Christus fideliorē alium Virginis
socium, ac ministrum. Nisi forte dicatur,
fuisse adeo senem, ut alterius ope indige-
ret. Sed credibilis est fuisse iam mortuū,
ut docent Epiphani. hæres. 78. Vincent. ser-
mone de S. Ioseph. Petrus Comestor. c. 38. suæ hist. Et probabile est ante trigesi-
mum annum ætatis Christi obiisse. In Euā-
gelio enim, vsque ad duodecimum ætatis
annum Christi Domini, fit eius mentio,
& non amplius, neq; in nuptijs Cana Ga-
lilee neque in historia passionis, neq; alijs
in locis, ubi fit mentio matris, & fratrum
Domini, quod est signum illum fuisse iam
mortuum. Nam cum vivebat, fere semper
simul cū Virgine coniūgebatur, & nomi-
nabatur.

Ad secundam confirmationē, quidam
dicunt, ante sponsalia conuenisse inter Io-
seph, & Mariam, neutrum ab altero pe-
titurum fore debitum, & ita veluti sub hac
conditione contraxisse, ut neuter peteret,
aut redderet debitum. Hanc enim condi-
tionem non esse cōtra substantiam matri-

monij, defendit Palud. in. 4. d. 30. q. 2. & Carthus. in vita Christi. p. 1. c. 3. Abulens. c. 30. numer. q. 32. Gerson sermone de natiuit. Mar. & creditur fuisse opinio Hugonis de S. Victore, sed falso. Et ratio esse potest, quia cum dominium (ut dictum est) distin-
guatur ab usu, conferre illud poterat sub
conditione nunquam utendi tali re, quia
hæc cōditio non est cōtraria traditioni do-
minij. Quod patet, quia potest habere ali-
quem effectum, ut in præsentī materia, si
quis contrahat cum hac cōditione, manet
inhabilis ad contrahendum cum alio. Item
si postea velint coniūgi, & non uti illa con-
ditione, non erunt fornicarij. Item, quia
si in huiusmodi casu maritus inferat vini
uxori, licet peccet contra iustitiam, & pa-
ctum initum, non tamen erit fornicarius.
Sed quidquid sit, an hæc cōditio sit cōtra
substantiam matrimonij, ut D. Thomas
& eius discipuli communius opinantur, &
indicatur in. c. 1. de conditionibus appo-
sitis, de quo infra suo loco dicendum est,
non censeo tamē fuisse in præsentī matri-
monio necessarium. Primò, quia D. Tho-
mas, & præcedenti quæstione contrarium
aperte sentit, scilicet inter Mariam, & Io-
seph nihil esse actum de seruanda virgi-
nitate, nisi post matrimonium contractū.
Secundò, quia illa cōditio, nō est cōsen-
tanea matrimonio, estò non esset contra
substantiam eius. Tertiò, quia sola nō suf-
ficit ad perfectionem voti castitatis. Nam,
qui absolutum votum virginittatis emisit,
non posset sua auctoritate contrahere ma-
trimonium, etiam sub illa conditione, vel
intentione, præsertim animo perseveran-
di in illo statu. Nam si id faceret animo trā-
seundi ad religionem, non esset intrinsecè
malum, ut Scotus, & alij docuerunt, &
colligitur ex cap. commissum. de sponsali.

Dicendum ergo est, cum Hugone Vi-
ctori lib. de Virginit. Mariæ, quæ. S. Tho-
Albert. Magn. & ceteri scholastici secuti
sunt, & fuit etiam sententia antiquorum
Patrum (ut supra vidimus) B. Virginem
ex diuina reuelatione contraxisse matri-
monium. In omnibus enim rebus speciali
Spiritus Sancti directione regebatur, præ-
sertim in re grauissima, & quæ ad statum
totius vitæ pertinebat, & ad mysterium
Incarnationis proximè ordinabatur. Eadē
autem reuelatione intellexit B. Virgo suū
sponsum libenter in perpetuam virgini-
tatem

Palu.
Carthusia.
Abulens.
Gerson.

D. Thom.

Hugo. Vitt.
D. Thom.
Albert.
Magn.

tatem fuisse consensurum, nullumq; detri-
mentum perfectioni suæ virginitatis alla-
turum. Et hinc etiam intelligitur, potuisse
B. Virginem cōsentire in verum matrimo-
nium, non consentiendo actualiter, & ex-
plicitè in carnalem copulam, neque abso-
lutè, neq; sub illa conditione, si Ioseph de-
bitum petijset. Quia iam erat certa, illū
nūquam petiturum, vnde superuacaneus,
& ociosus fuisset talis actus. Dico autem
actualiter, & expressè, quia in radice, & in
causa, videtur habuisse hunc consensum,
consentiendo in matrimonium, quod de
se ad talem copulā ordinatur, & ita vide-
tur loqui Caietanus, & August. in citato
capitulo B. Mariæ. 7. q. 1. sed velle hoc mo-
do in radice, non est propriè velle, & ma-
ximè quando per contrariam voluntatem
directè quis proponit vitare actum, & hoc
modo consensus in coniugale vinculum,
nihil omnino derogat virginitati, & propo-
situm virginitatis non pugnat cum consen-
su contrahendi vinculum cōiugale. Sicut
non repugnat voluntas tradendi, vel acci-
piendi dominium, & non vtendi.

SECTIO II.

*Quo tempore fuerit matrimonium per-
fectum, inter Mariam, & Ioseph.*

DVplex perfectio matrimonij potest
hoc loco considerari. Prima est essen-
tialis, quæ consistit in ipso contractu:
altera est accidentalis consistens in aliqua
solemnitate, seu publica cæremonia, & in
cohabitatione viri, & vxoris in eadem do-
mo. Omitto enim carnalem copulam, quā
iam exclusimus.

Primò ergo certum est, matrimoniū in-
ter Mariam, & Ioseph quoad essentiali-
& contractum ante filij Dei Incarnationē
perfectum esse. Hæc est communis senten-
tia Patrum, & Theologorum quos supra
citaui, eamque optimè confirmat Orig. ho-
mil. 6. in Lucā. Colligitur enim apertè ex
illo verbo Luc. 1. *Missus est Angelus Ga-
briel à Deo ad Virginem desponsatam viro, iā*
enim ostendimus illā desponsationem, ve-
rū matrimoniū fuisse. Ratio etiā hoc sua-
det, ex fine illius matrimoniij sumpta. Illud
enim Deus ordinavit, ne aliqua infamia
ex parte filij Virgini accresceret: oportuit
ergo, vt eo tēpore, quo cōcepit, iam habe-

Aret sponsum, ex quo posset existimari ho-
nestè, & absq; turpitudine concepisse.

Difficultas ergo superest de perfectione
accidentali quoad cohabitationem, vel so-
lennitatem aliquam. In quo est prima sen-
tentia Caiet. hic, qui negat fuisse eo tem-
pore nuptiarum solennitatem celebratā,
fundatur in illis verbis Angeli, *Ioseph fili
David, noli timere accipere Mariam coniugē,
tuā, nōdum ergo illam acceperat.* Quod nō
potest intelligi, nisi de modo accipiendi,
quando cum solennitate nuptiali, & sacer-
dotali benedictione sponsa viro tradeba-
tur. Ex quo vltèrius infert, quòd eo tem-
pore nondum Ioseph acceperat Virginem
in domesticum consortiū. Vnde etiā ne-
gat fuisse perfectum matrimonium quoad
cohabitationem in eadem domo. Quod cō-
firmare conatur ex Luc. 1. vbi dicitur Bea-
ta Virgo redijisse ex domo Zachariæ, non
in domū Ioseph, sed *in domum suam.* Idem
tenet Abulens. Matth. 2. post quæstionem.
33. & fauet Ansel. Matth. 1. exponens ver-
bum illud, *Noli timere accipere Mariam,* hoc
modo, scilicet nuptiali conuentu, & assi-
dua cohabitatione. Et exponens verbum
illud *cum nollet eam traducere,* inquit, *in do-
mum suam, & assiduam cohabitationem.*

Secunda sententia media esse potest,
scilicet tempore annūtiationis Angelicæ
Mariam, & Ioseph, iam cohabitasse in ea-
dem domo, nondum tamen interuenisse
solēnem celebrationem nuptiarum. Et cō-
iectura est, quia propter hanc causam, nō-
dum carnaliter conuenerant.

CDico secundò, probabilius est Mariam,
& Ioseph, cohabitasse in eadem domo, tē-
pore cōceptionis Verbi diuini, quæ est ex-
pressa sententia Chrys. homil. 4. in Matth.
quam etiam indicant Gre. Nys. in orat. de
Christi natiuit. & Epiphan. hæres. 78 &
eam sequuntur Iansen. Titelm. & alij Mat-
th. 1. & D. Tho. hic ait, esse hoc *magis conso-
num Evangelio.* Quod fortasse dixit prop-
ter verbum illud Matth. 1. *voluit occulte di-
mittere eam,* quo indicatur iā antea fuisse
ad cohabitandum admissam. Vt enim Am-
bros. dicit lib. 2. in Luc. in principio, *Quam
non accepit, nemo dimittit, & ideo, qui vole-
bat dimittere, fatebatur acceptam.* Et ratio
S. Tho. est optima, quia alias nō esset satis
prouisum famæ Beatæ Virginis. Nā quādo
sponsa concipit in domo sponsi, meritò
reputatur cōceptio maritalis, si verò ante
cohabi-

Caietan.

Caiet.

Luc. 1.

Abulens.
Anselm.Matrimoniu
lis contra-
tus inter
Mariam, &
Ioseph ante
incarnatio-
nem factus.
Origen.
Luc. 1.Mariæ & Ioseph in eadē
domo tempo-
re concep-
tis Christi
cohabitasse.
Chrysost.
Greg. Nys.
Epiphan.
Iansen.
Titelm.
D. Thom.
Ambros.

Caiet.

cohabitationem concipiat, semper est dubia, vel suspecta conceptio. Respondet Caietanus, licet non cohabitarent, talem tamen, ac tantam potuisse inter eos intercedere familiaritatem, ut omnis vitaretur infamia, praesertim, quia verisimile est Ioseph accedisse cum Maria in domum Elisabeth, ibique habitasse mensibus tribus. Sed certè, si nōdum cohabitabant, non est admodum verisimile Ioseph iuisse cum Maria, & habitasse cū illa in domo Zacharie. Cur enim in aliena domo simul habitaret, qui nōdum habitabant in propria? Ac deinde quāuis hæc, & similia sufficere possent, ut multi bonā existimationem haberent, aut nō temerè iudicarent, non tamē sufficeret ad vitandam suspensionem, & dubitationē aliquam, & nonnullum incontinentiæ, ac leuitatis indicium. Deinde verbum illud. *Noli timere accipere Mariam*, non significat denū fuisse in domum Iosephi traducendā, sed (ut Chris. & Ambros. expresse exponunt) monetur Ioseph, ut sponsam, quam domi habebat, & proposito, & animo dimiserat, domi retineat, ita ut sensus sit, *Noli timere accipere*, id est, tecū illam habere, & cum illa simul viuere, & cohabitare, omnemque timorem, & suspensionē abijcere, & propositum mutare. Quam expositionē etiam Theophyl. & Euthym. amplexi sunt. Præterea, verbum illud, & *nollet eam traducere*, non significat, id est, in domū suā adducere, sed significat infamare, & ut adulteram accusare, ut communiter expostores intelligunt. Et Origenes homil. 1. in diuersos, & D. Th. hic, & est certa expositio, si vis Græci verbi consideretur, est enim, *παράδειγματι*, quod hoc significat. Quod etiā patet ex verbis illis, *Cū nollet traducere, sed occulte dimittere*, vñ enim alteri contraponitur. Denique hoc etiam patet ex causa, quæ redditur, scilicet, *Cum esset iustus*. Hæc enim non erat ratio, propter quam nollet eam in domum accipere, quāquam enim id facere posset, si esset adultera non tamē esset ad hoc necessaria magna iustitia. Recte ergo intelligitur, quia erat iustus, noluisse eam traducere, quod à Patribus dupliciter exponitur. Primò, quod reuera, viso euidenti effectu conceptionis, sibi persuaserit adulteriū commissum, & iniuriam sibi esse illatam, fuisse autem magnæ iustitiæ opus patienter illam ferre absque reuelatione, accusa-

Chris.
Ambros.Theophyl.
Euthym.Origenes.
D. Thom.

A tione, vel infamia: voluisse tamen illam occulte dimittere, ne peccato consentire videretur. Ita ferè Chris. supra, Greg. homil. 26. in Euāgelia August. epist. 54. & serm. 16. de verbis Domini, & serm. 14. natiuit. Iustinus dialog. cōtra Triphon. satis post med. Amb. de inst. Virgin. c. 5.

Chrisost.
Greg. pap.
August.
Iust. mart.
Ambros.Ioseph ante
Angeli reue
lationem, nū
bil timpe de
Maria prag
mante suspi
catus.

Altera expositio est, Iosephū nihil mali potuisse iudicare, aut suspicari de Virgine, sed hinc adductum rei, quam cernebat, euidētia, inde verò eximia, quam expertus erat, Virginis sanctitate permotū, in quendam veluti stuporem, & admirationem rapit, omne iudiciū sustinuisse. Quod sanè fuit magnum iustitiæ opus, scilicet in tam graui negotio non commoueri, nec nimia aliqua passione, aut affectu obcæcari, sibi que persuasisse, fieri id sine peccato potuisse, & ideo noluisse eam traducere, quamuis, quia de hac re nihil illi satis constabat, ad opus iustitiæ pertinere putauit, à tali muliere separari, eāque occulte dimittere. Quam expositionem docuit autor imperfecti, in Matth. homil. 1. his verbis. *O inestimabilis Mariæ laus, magis credebatur castitati eius, quàm vtero eius, plus gratia, quàm natura, conceptionē manifeste videbat, & fornicationem suspicari nō poterat: possibilibus esse credidit mulierē sine viro posse concipere, quā Mariā posse peccare.* Hieronymus ibi, *Hoc testimonium Mariæ est, quod Ioseph sciēs Mariæ castitatē, & admirās, quod eueniat, celat silentio, cuius mysterium nesciebat.* Quæ fuit etiā expositio Orig. hom. 1. ex varijs, & Bernar. homil. 2. in Mattheum est.

Author im
perfecti.

Hieroni.

Origen.

Bernard.

Basil.

Theophyl.

B id fine peccato potuisse, & ideo noluisse eam traducere, quamuis, quia de hac re nihil illi satis constabat, ad opus iustitiæ pertinere putauit, à tali muliere separari, eāque occulte dimittere. Quam expositionem docuit autor imperfecti, in Matth. homil. 1. his verbis. *O inestimabilis Mariæ laus, magis credebatur castitati eius, quàm vtero eius, plus gratia, quàm natura, conceptionē manifeste videbat, & fornicationem suspicari nō poterat: possibilibus esse credidit mulierē sine viro posse concipere, quā Mariā posse peccare.* Hieronymus ibi, *Hoc testimonium Mariæ est, quod Ioseph sciēs Mariæ castitatē, & admirās, quod eueniat, celat silentio, cuius mysterium nesciebat.* Quæ fuit etiā expositio Orig. hom. 1. ex varijs, & Bernar. homil. 2. in Mattheum est.

C Indicant etiam Basil. homil. de humana Christi generatione, Theophyl. Matt. 1. qui sentiūt Ioseph ante aduentū Angeli, nō solum se continuisse, ne prauū aliquid de Virgine sentiret, sed etiam cognouisse eam concepisse de Spiritu Sancto, iuxta illud, *Inuenta est in vtero habens de spiritu sancto.* Sed hoc & per se est difficile creditu, cū non habuerit reuelationē, nec aliquid sufficiens principium, ex quo id cognosceret, & non est consentaneū illis verbis Angeli, *Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam coniugē tuam, quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est.* Hæc enim ratio non fuisset conueniens, si antea Ioseph hoc agnouisset, & ea de causa cū Virgine permanere, & cohabitare timuisset. Neque illa verba, *Inuenta est in vtero habens de spiritu sancto*, ita intelligenda sunt, ut Ioseph innenerit,

Caiet.

uenerit, & intellexerit ipsam concepisse de Spiritu Sancto, sed ita, ut inuenerit, & cognouerit Mariam, quæ ex Spiritu Sancto conceperat, esse prægnantem. Vltimò tandem nihil fauet Caietano verbū illud, *Reuersa est in domum suam*, quia illud verbū tantū significat rediisse in propriā domū, in qua habitabat, quæ non dicitur *sua*, quia ipsa sola separata à Iosepho, in ea habitaret (hoc enim nec fundamentum habet, nec est hæc proprietas verbi) sed dicitur *sua*, ut distinguitur ab aliena, siue fuerit paternā domus, siue domus spōsi, seu utriusque cōmunis, in qua ambo habitabant. Sicut paulò inferius, dicuntur Maria, & Ioseph rediisse *in ciuitatem suam*, scilicet, in qua habebant proprium domicilium.

Matrimonium inter Virginem, & Ioseph ante Christi conceptionem omnino ex parte perfectum. Genes. 4. & 6. Deut. 20.

Genes. 12. Chrysost. Ambros.

Tertiò, verisimilius existimo ante conceptionem filij Dei, fuisse illud matrimonium perfectum, etiam quoad omnem solennitatem accidentalem, & sacerdotalem benedictionem, si fortasse interuenire solebat. Hæc cōclusio (ut ingenuè id fatear) non potest satis ex Scriptura probari. Ad illam verò persuadendam satis esse videtur, quod in Euangelio nullum omnino sit fundamentum ad hoc negandum. Nam verbum illud, *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam*, nō oportet intelligi de solenni traditione, seu acceptione, quia phrasis illa, *accipere uxorem*, multiplex est in Scriptura. Interdum enim significat, *uxorem ducere*, ut patet Genes. 4. & 6. interdum eam cognoscere, ut exponit Lyra locum Deuter. 20. *Quis est homo, qui despondit uxorem, & non accepit eam*: quamuis possit etiā hic locus intelligi de receptione ad cohabitandum, quæ est alia illius vocis significatio, sicut Genes. 12. dicitur, *Accipe eam, & vade*. Hoc ergo vltimo modo sumi in citato loco Matthæi Chrysostomus, & Ambrosius supra exposuerunt. Nā quia Ioseph decreuerat illam dimittere, monetur, ne timeat cū illa cohabitare, ut supra dictum est. Supposito ergo, Scripturā nullo modo repugnare, sine dubio est magis consequens, & rationi consentaneum, ut nulla solennitas huic matrimonio defuerit ante conceptionem filij Dei. Primum quidem, quia non est verisimile sponsam solitam esse traduci ad cohabitandum cum sponso ante expletam omnem matrimonij ceremoniam, & solennitatem, sicut nunc fieri videmus in familijs benè institutis, & ordinatis. De

A indeverò, quia cuiusdam incontinentiæ excessus est, quod sponsi copulentur ante perfectam omnem matrimonij ceremoniam, fuit ergo fini huius matrimonij consentaneum, & ad vitandam omnem suspensionem valde conueniens, ut ante filij conceptionem fuerit matrimonium omni ex parte perfectum. Quocirca supposita historia, quam in capite huius disputationis præmilimus, verisimile mihi est, Beatam Virginem non rediisse à templo in domū parentum, qui fortasse iam mortui erant, ut Cedrenus refert in compendio historia: sed post expletam omnem matrimonij solennitatem, ab ipsis sacerdotibus immediatè datā esse Iosepho, ut Gregor. Nyssenus, & alij Patres ibi citati indicant.

Cedren.

Gre. Nyss.

SECTIO III.

In qua etate Ioseph, & Maria matrimonium contraxerint.

Q Vòd ad B. Virginem attinet, Ioannes Annus recens Chronographus dixit Beatam Virginem peperisse Christū ante expletum decimum quartum annū, unde necessariò fit consequens fuisse nuptiam decimo tertio etatis anno nondum peracta, Nam (ut antiqua historia, & Patres citati in initio huius disputationis referunt) B. Virgo concepit filium quarto mense à desponsatione sua. Quam sententiam sequitur Driedo lib. 1. de dogmatibus, tractatu. 3. c. 5. p. 4. in fine. Alia verò extrema sententia est Caietani, Luc. 1. qui probabile credit fuisse Virginē vigintiquatuor annorū, & certum putat, ut minimū habuisse decē & nouē annos, quando filiū peperit. Ex quo, eodē argumento, colligitur, vno anno, & paulò amplius ante illā etatē fuisse nuptiā. Mouetur autē Caietanus sola cōiectura, scilicet, ut esset firmo, & perfecto corpore ad concipiendū filium.

Ioan. Annus.

Dried.

Caiet.

Communis tamen, probabiliorque sententia est, Virginem fuisse nuptiam paulò post inchoatum decimum quartum annū, vnde enim ferè annis in templo mansit, & tunc tradita fuit Iosepho, & post quatuor menses Angelicum nuntium habuit, agens verò decimum quintum annum filium peperit. Ita refert ex Euodio Nicephor. lib. 2. histor. capit. 3. & eiusdem sunt

Virgo decimo quarto etatis inchoato anno Iosepho nupta. Euod. Nicephor.

Grego. Nys. sunt sententiæ Gregorius Nys. Damascenus & alij supra citati, quorū authoritas maiore fide facit, quā coniectura Caietani. Aetas enim quatuordecim annorum sufficiens est, & aptissima in foemina ad concipiendū filiū. Præsertim si habeat corpus optimè dispositū, quale erat corpus sanctissimæ Virginis, & ita ex recentioribus sequitur hanc sententiam, Abulens. Matth. 2. q. 101. Ioannes Lucidus, tractatu de vero die passionis Christi, & alij, qui annales, vel chronologias scripserunt.

Abulens. Secūdo, de ætate sancti Ioseph fuit sententia Epiphanij, hæres. 78. eum fuisse ut minimum octogenarium, quando Virginem duxit. Sequitur Nicepho. lib. 1. hist. c. 7. & Abulens. super. c. 7. Isai. & paradox. 1. c. 8. & in. 2. c. 73. & Matth. 1. q. 32. Numer. 30. q. 31. & Ioan. Gerson, serm. de Natiuita. Mar. considerat. 3. Viguerius, in institutionibus. c. 2. §. 9. Cedrenus in compendio historiarum. Huic sententiæ fauet antiqua pictura, quæ non contēendam authoritatē habere solet. Et confirmari potest, nam Beatus Ioseph mortuus est ferè duodecimo anno ætatis Christi: ergo verisimile est eum fuisse valde senē, quando Christus natus est, & similiter, quando Virginem duxit. Sed hæc sententia probari certè nullomodo potest.

Epiphan. Primò, quia decuit, ut in matrimonio illo seruaretur ea proportio inter virū, & uxorem, quæ communi vsu, & consuetudine seruari solet. Secundo, quia oportuit, ut Ioseph esset in ætate ad generandum idonea, quia aliàs non posset sub illius vmbra, fama, & æstimatio Virginis illæsa seruari.

Nicephor. Tertiò, oportuit ipsum esse viribus valentiorē, ut posset tot peregrinationes sustinere, & ad familiā suā alendā, & sustentandam laborare, ad hos ergo fines ætas octogenaria erat valde improporcionata. Quarto, quādo Sancti, & Doctores dicūt sanctū Ioseph simul cū B. Virgine post matrimoniū contractū virginitatem vouisse, certè supponunt illum non fuisse senem, nequē ad actum matrimonij ineptum. Et augetur hæc coniectura ex eo, quod docēt Ioseph permanisse virginem, & in cœlibatu vsq; ad desponsationem cum Virgine. Nam cū iuxta consuetudinem illius populi ferè omnes uxores ducerent, non est admodum verisimile expectasse Ioseph tam longū ætatis tempus ad uxorem ducendam. Quintò, etiam Scriptura non nihil fauet,

Damasc. A nam Luc. 1. dicitur *Angelus missus ad Virginem desponsatam viro*, non seni, & cap. 3. 3. *ut putabatur filius Ioseph*. Profecto, si ille octogenarius fuisset, vel non tā facili hæc fama percerebisset, aut certè Virgo in suspitionē aliquā venisset. Vnde Isai. 62. de tempore aduentus Messia dicitur, *habitabit iuuenis cum Virgine*, quod nō incōmodè ad hoc mysterium applicant Glos. ordinar. & Nicol. Lyra. Tandem, nullum est fundamentum, ut contrarium credatur, quia nulla est historia, nullaq; ratio decentiæ, aut castitatis hoc requirit. Quia quod ad exteriorem speciem attinet, nullam indecentiā habet, quod virgo habitet cum iuvene, aut saltē viro mediocris, & mature ætatis, sponso, ac marito suo. Præsertim, cū ipsam matrimonium ad hoc fuerit ordinatum, ut talis virgo existimari posset ex viro suo concepisse. Quod verò spectat ad rem ipsam, id est, ad obseruandam castitatem vtriusquē coniugis, non erat necessaria senilis ætas: sed Spiritus Sancti robur, ac virtus: alioquin non tam fuisset virtutis opus, & voluntatis, quā impotentia quædam. Quo circa, sicut Patriarcha Ioseph, qui (teste Bernardo) figura fuit sponsi Virginis, in iuuenili ætate perfectissimè castitatem seruauit, & fidelitatē domino suo: ita multo maiori ratione, de nostro sancto Ioseph existimandum est.

Abulens. Certum ergo videtur Ioseph non fuisse octogenarium, & verisimilius est, nō fuisse senem: quā verò ætate fuerit, iuuenis ne, vel vir triginta, quadraginta vè annorū, definiri non potest, cū ex historijs nihil habeamus. Solum ergo dici potest aptissimæ fuisse, conuenientissimæq; ætatis: hoc enim ad Spiritus Sancti prouidentia spectabat. Vnde potius verisimile est fuisse maturæ ætatis, quā iuuenilis, quia (ut Sancti, & historia referunt) Beata Virgo illi data est magno consilio, & prouidentia sacerdotū, potius ut illius virginitatē custodiret, quā ut violaret, & ideo verisimile est quesuisse virum maturæ ætatis, prudētiæ, ac virtutis.

Et hinc faciliè respondetur ad coniecturas contrariæ sententiæ. Illa enim consuetudo picture, propter quādam decentiam, & ad vitandam vulgi opinionem introduci potuit. Vel fortasse, cum Ioseph esset maturæ ætatis, & vir iustus partim laboribus, partim corporis afflictionibus effecerat, ut prouectoris, quā reuera esset, ætatis appareret.

Ioseph non erat senex, quando Mariam duxit uxorem.

Isai. 62.

Glos. ordinar. Nicol. 1. 3r.

Bernard.

Actas Ioseph, quando Virgine in matrimonium accepit.

Responsio ad argumenta in oppositum.

Luc. 1.

pareret. Ad aliam cōiecturā de morte eius, quāvis verisimile sit (vt supra dicebā) ante trigefimum ætatis Christi annū fuisse vita functū, nō tamē existimo statim post duodecimū annū obiisse. Dū enim Lucas. c. 2. ait, descendisse Christum post duodecimū ætatis suæ annum cū parētibz suis in Nazareth, & fuisse *subditum illis*, satis significat aliquot annis cum vtroq; vixisse, & nō est incredibile vixisse Ioseph ferē vsq; ad annos prædicationis Christi, vt illū simul cum Virgine suis laboribus sustentaret. Nullum ergo ex hac coniectura pro contraria sententia sumi potest argumentum, præsertim, cū tam in minori, quā in grandiori ætate homines mori contingat.

DISPUTATIO VIII. in duas sectiones distributa.

De sancto Ioseph B. Virginis sponso.

Quamuis in præcedenti disputatione nōnulla de hoc sancto viro dixerimus, quæ cū disputatione de desponsatione Virginis videbātur esse cōiuncta, tamē & perfectio doctrinæ, & reuerētia, ac deuotio illi debita, exactiorquē ipsius mysterij expositio postulare videntur, vt explicemus, quis, & qualis fuerit sanctus hic Virginis sponus, cuius genealogiam tā accuratē scripsit Matthæus vt nihil de illa dicēdum nobis superfit, præter ea, quæ supra tractādo de genealogia Christi, & Virginis attigimus. Quocirca de ijs, quæ ad corpus eius, seu naturalē conditionē pertinent, nihil dicemus: nam de ætate, virginitate, statu, ac morte eius satis in superioribus diximus. De arte verò, seu corporali munere, quoad hanc vitā transigendā vsus est, nihil dicere possumus præter id, quod in Euāgelio indicatur, scilicet illū fuisse fabrum. An vero fuerit faber lignarius, vel ferrarius, incertū esse dixit Caiet. Matth. 13. in fine. Nā Sancti ambigūe loquuntur, vt videre licet in Ambros. lib. 3. in Lucam, in principio, qui vtrumq; indicat, Hilar. Can. 14. in Matth. Anselm. Matth. 13. Bed. lib. 2. in Marc. suo cap. 23. qui indicant fuisse fabrum *Ferrum igne vincentem*. Iustino, Dialog. cū Tryphone longē à medio, qui indicat fuisse fabrum lignariū, & Christū illum interdū iuuisse.

Caiet.

Ambros.

Hilar.

Ansel.

Iustin.

A Sed expressius id docet D. Tho. Matt. 13. & ibi Lyran. Carthusian. Bonauent. lib. meditat. vitæ Christi. ad finē capitis. 15. Abulens. Matth. 13. q. 83. & alij. Quod licet ab eis nō satis probetur: videtur tamen per se magis credibile, magisq; consentaneum, ac decens. Propter quod hæc opinio, veluti cōmunis quædam conceptio, omnium ferē animis insedit. Omisissis ergo his, quæ ad corpus, & externas actiones, seu fortunæ bona pertinent, solum dicemus de ijs, quæ ad animam spectāt, & de dignitate, ac munere, ad quod diuinitus electus est.

SECTIO I.

Qualis fuerit dignitas, in qua ex diuina electione Ioseph fuit constitutus.

B

DVobis modis possumus Iosephi dignitatem explicare. Primò ratione absoluta declarando proprietates, actus, & nomina huius dignitatis. Secundò ratione comparata, conferendo scilicet hanc dignitatem cum munere Apostolico, cum dignitate præcursoris, & similibus, quæ ad status hominum, vel ad gratias gratis datas pertinent. Nolumus enim comparisonem facere cum gratia gratum faciente, seu cum dignitate filij Dei adoptiui: supponimus enim sine vlla controuersia, hanc infinita quadam ratione superare, vt à fortiori constat ex his, quæ de dignitate matris Dei supra disputauimus.

Prima igitur dignitas Beati Ioseph est vere, ac propriè fuisse Virginis sponsum, & excepto vsu carnalis copulæ habuisse omnia iura, & munera veri sponsi. Quam dignitatem inquit Damasc. orat. 3. de Natiuit. Virg. concessam esse Ioseph *singulari Dei dono, & per dispensationē omni sermone præstantiorem*. Atq; in ea virtute continentur, quæ de hoc sancto viro dici possunt. Etenim si Gregorio Nazianzeno, ad laudandum vno verbo Gorgoniæ sororis suæ maritum, scribere licuit, orat. 11. in hæc verba, *Vultis vno verbo virum describam? Vir illius, nec enim scio, quid amplius dicere necesse sit, quo modo ad laudem sancti Ioseph, non multo magis nobis sufficeret, dicere, Vir Mariæ*: hæc ergo fuit prima eius prærogatiua.

Secundò hinc factū est, vt patris Christi nomen, & existimationem obtinuerit,

vt

*Ioseph verus
Mariæ spon-
sus.*

Damasc.

Ioseph Christi pater putatus.
Luc. 13.
Matth. 13.
Ioan. 6.
August.
Luc. 2.

ut constat ex Luc. 3. ut putabatur, filius Ioseph, Matth. 13. Nonne hic est fabri filius? & Ioan. 6. Nonne hic est filius Ioseph? Aduertit autem August. lib. 2. de consensu Evangelistar. cap. 1. licet opinionem parentis solum apud hos habuerit, qui Christi diuinitatem, & admirabilem conceptionem ignorabant, appellationem verò non ab illis solum, sed etiam ab Euangelista, & ab ipsa etiam B. Virgine accepisse. Lucæ enim 2. dicit Beata Virgo, Pater tuus, & ego, dolentes querebamus te. Et Euangelista dicit, Cum inducerent Iesum parentes eius, & iterum, Erant pater, & mater eius mirantes super iis, quæ dicebantur. Ex quo intelligi potest, non sine singulari Dei ordinatione nomen hoc illi esse impositum, quia nec B. Virgo, nec S. Lucas absque speciali Spiritus Sancti instinctu locuti sunt. Propter quod Bernard. homil. 2. in Missus est, ex hac patris Christi appellatione coniiciendum existimauit, quis, & qualis fuerit B. Ioseph. Solent enim nomina sapienter imposita rei dignitatem, naturam, vel conditionem in qua fundantur, indicare. Cum ergo æternus Pater summa sapientia, & prouidentia hoc nomen sibi proprium cum hoc viro communicauerit, satis significauit, ad quantam dignitatem eum euexerit, cum nomine simul officium, & curam paternam, magna ex parte tribuendo. Quod rectè confirmatur, & explicatur exemplo. Christus enim Dominus, cum morti esset propinquus, de Ioanne Euangelista dixit Virgini, Mulier, ecce filius tuus. Ex qua appellatione colligunt omnes sancti singularem amorem, quem Christus ad Ioannem habuit, quem tanto honore affectit, ut nomen sibi proprium cum illo communicauerit, non vacuum nomen imponendo (quia opera Dei perfecta sunt) sed eum quodammodo in locum suum substituendo, & erga matrem suam singularem amorē, & curam tribuendo. Multo autem excellentior est paternitas Christi, quam filij Virginis appellatio, non solum quia patris appellatio maiorem auctoritatem præ se fert, sed etiam, quia dignitas Christi dignitatem Virginis infinitè excedit.

Tertiò igitur hinc fit, B. Ioseph non solum patris Christi nomen, sed etiam rem, quæ huic nomini subest, participasse, quantum, excepta carnali generatione, ab homine participari potest. Itaque habuit affectum, solitudinem, & (ut ita dicam) patris auctoritatem.

Damasc.
Bernard.
Operatio Ioseph erga Christum vere paterna.
Irene.
Rupert.
Ioseph Christi tutor, & Virginis.
Andr. Iero.
August.

A Hinc Damascenus, dicta orat. 3. non longè à fine, dicit, Iosephum loco patris fuisse assumptum, & Bernard. hom. 3. circa finem dicit, eum fuisse seruum fidelem, & prudentem, quæ constituit Dominus suæ matris solatium, suæ carnis nutrimentum, solū denique in terris magni consilij adiutorem fidelissimū, ut non immerito illi accommodari possit, quod de alio Ioseph scriptum est, constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ. Hinc etiā Irenæus, lib. 4. contra hæres. c. 40. dicit, postquam monitu Angeli sine ulla hesitatione Ioseph credidit Spiritus Sancti mysterium, & Mariam accepit, in reliqua, inquit, vniuersa Christi educatione gaudens, obsequium præstitit, usque in Aegyptum suscipiens professionem, & inde regressum, & in Nazareth transmigrationem. Hinc denique Rupert. lib. 3. de Diuini. offic. c. 18. & lib. 1. de gloria, & honore filij hominis in Matth. circa illa verba, Iacob autem genuit Ioseph, comparans totā illam generationum seriē scilicet Iacob, inquit, supremū scalæ gradū, cui Dominus innixus est, fuisse Iosephum. sed quo modo, interrogat, Deus, & Dominus huic homini innixus est? respondet, Et tunc tanquam tutori pupillus, quippe qui in hoc mundo sine patre natus est, ita innixus est huic B. Ioseph, ut ipse fuerit infantulo pater optimus, cuius solatio paterno puer cum Virgine puerpera sustentaretur. Et eadem ferè consideratione Andreas Ierosolym. serm. de annuntiat. B. Ioseph, tutorem Virginis appellat. Addit tandem Aug. lib. 2. de consens. Euangelistar. c. 1. aliam huius nominis rationem, his verbis. Neque enim propterea non erat appellandus Ioseph pater Christi, quia illū non genuerat, quandoquidem rectè pater etiam esse potuit eius, quæ non ex sua coniuge procreatus, aliunde adoptatus est. Per adoptionem enim, etiam is, qui omnino extraneus est, filius efficitur, & qui adoptat, pater vocatur, & suo modo existit Ioseph verò eum, quæ sibi coniux, sine ipsius opera, per Spiritus Sancti virtutem genuerat, tanquam dilectissimum filium à Deo datum acceptauit, & quodammodo adoptauit, ut propterea nobiliori quadam ratione, quæ imperfectionem excludat, quodammodo filius eius effectus sit. Nisi velimus dicere Christum elegisse sibi Ioseph in patrem, sequi quodammodo filium eius constituisse. Quod alia etiam ratione explicari potest. Per verū enim matrimonium cum Virgine contractum, quodammodo corporis eius dominus effectus est, quia (ut Palus inquit)

mulier corporis sui potestatem non habet, sed vir. Hinc ergo factum est, ut fructus corporis virginis quodammodo ad Iosephum pertinuerit. Vt enim dicitur Institur. de rerum diuisione. *S. cum in suo solo, versiculo, ex diuerso, quod in alieno solo nascitur, vel edificatur, sub illius dominium cadit, cuius est solum.* Vnde etiam si miraculose in horto alicuius fons nasceretur, illius esset, cuius est hortus. Quia ergo terra virginea de benedictione Domini concepit, ad Ioseph, cuius erat terra, fructus illius benedictionis pertinuit, ut Deut. 33. in benedictionibus Patriarchæ Ioseph præfiguratus erat. Adde tandem, virum, & vxorē per matrimonij vinculum effici quodammodo vnū. Nam licet per carnalem copulam efficiatur vna caro, tamen per vinculum ipsum efficiuntur vnū cor, vna voluntas. Vnde fit, ut bona habeant quodammodo cōmunia, ita ut quod est sub vnus dominio, & potestate, ad alterū ex consequenti aliquo modo pertineat. Quia ergo B. Virgo vera fuit mater Christi, non potuit Ioseph verus eius sponsus rationem parentis non participare, carnali semper generatione excepta.

Quartō tandem ex prædicta radice ortū est, ut B. Ioseph aliquo modo fuerit caput, & superior Virginis, & Christi, ut hominis. Primum patet, quia teste Apostolo 1. ad Corint. 11. *Caput mulieris vir.* Propter quod Petr. 1. Can. c. 3. præcipit, ut *mulieres subditæ sint viris suis, afferēs exemplum Saræ, quæ Abraham obediens, eumquē dominum suum vocabat, Genes. 18.* ergo & B. Virgo agnoscebat, & reuerabatur spōsum suum, tanquam virum, & caput suum. Neque obstat, quod Augusti. opusculo de Assumptione Virginis. c. 4. dicit B. Virginē fuisse exēptam ab illa lege, *sub viri potestate eris*: ipse enim se statim explicuit dicens, *non fuisse sub potestate viri, id est, mariti, quæ integerrimis visceribus de spiritu Sancto Christum suscepit.* Ac si diceret, quantū ad vsum carnalis copulæ, non fuisse sub viri potestate. Adde etiā ex D. Tho. infra. q. 30. arti. 2. ad. 2. in ijs, quæ pertinent ad mysteriorum Dei cognitionem, & ad priuilegia gratiæ suscipienda, non debuisse pendere a viro, nec sub eius esse potestate: at verō in externis, & domesticis rebus, potuit suo modo esse subiecta viro, ad illum enim familiaris gubernatio pertinebat. Vnde quando aliquid huiusmodi agendum erat ex diuino

A instinctu, illi fiebat reuelatio, ut patet de fuga in Aegyptum, & de reditu ex Aegypto, vnde etiam inpositio nominis Iesu illi iniuncta est, Matth. 1. *& vocabis nomē eius Iesum.* Altera pars, quæ ad Christum pertinet, constat ex Luc. 2. *& erat subditus illis.* Quinquā enim hoc magis significet vsum quam debitum, quia reuera Christus, propter dignitatem suæ personæ, nulli hominū propriē subiectus fuit, tamen ad dignitatē Ioseph declarandam satis est, quod præcisē considerata humana conditio, & origine, Christus futurus erat iure subditus Ioseph, & quod licet ratione diuinitatis esset exemptus, tamen de facto voluit illi esse subiectus, eique tanquam patri, ac superiori, obedientiam, honoremquē deferre.

B Ex quibus etiam licet intelligere, intercessisse inter Mariam, & Ioseph, & inter Iesum, & Ioseph singulare vinculum mutui amoris, ac perfectissimæ amicitiae, quæ intrinsece oriebatur ex dignitate, & statu, ad quem hic vir assumptus est, pertinet enim ad virtutem, & sanctitatem vxoris, ut virum suum diligat, & omne bonum præsertim animæ illi exoptet, & procuret. Sed Beatissima Virgo in omnib⁹ fuit perfectissima, ergo etiam in hoc amore excelluit. Accedit ratio gratitudinis, quæ benefactoribus debetur, & nulla alia re, magis quam amore perfoluitur, B. autem Ioseph multa passus est, multosq; labores propter Virginem sustinuit, & quidem amore, ac voluntate, ut par erat, singulari, & maxima, ergo. Tandem accedit morum similitudo, frequens, ac diuturna familiaritas, & cohabitatio, absquē vlla occasione disidij, vel rixæ, quæ non potest non parere summum quendam amorem, ac beneuolentiā mutuam. Quæ rationes eadem fere proportionē in Christo Domino procedunt, tantoquē fortius, quanto ille perfectius, quam Virgo omnia operabatur. Vnde Rupert. lib. 2. in Cant. post med. exponens verba illa cap. 2. *Dilectus meus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia. Quæ, inquit, sunt lilia, nisi dilectus spōso Iosepho, & ego dilecta, vere ambo illa, videlicet pro virginatibus nuptijs, & cohabitatione castissima.* Ex his ergo satis constat, quāta fuerit huius sancti dignitas, & quam excellens ministerium eius, & officium per se, & absolutē consideratum.

Iam verō officium hoc cum alijs conferendo

Deut. 33.

Ioseph caput, & superior Virginis quomodo fuerit.
1. Cor. 11.
1. Petr. 3.
Genes. 18.
August.

D. Tho.

Matth. 1.

Christus Iosepho quomodo subditus.

Luc. 2.

Amoris, vinculum inter Mariam, & Ioseph, ac Iesum, quæ.

Rupert.

Obiectio.

Dignitas Ioseph quanta.

rendo dubitari potest, an hæc dignitas maior sit, quam dignitas Præcursoris, vel Apostolorum, aut Euangelistarum, quod ad munus, & officium attinet, ut gratiam, & sanctitatem omittamus, de qua statim. Ratio dubitandi esse potest, quia hoc ministerium Iosephi videtur fuisse proximè coniunctum cum ipsamet Christi persona. Itè videtur maximè accessisse ad dignitatem matris Dei. Item videtur fuisse aptissimū ad perfectius exercendas omnes actiones vitæ actiue, & cōtemplatiue, quam vllum aliud munus puræ creaturæ, sola Dei matre excepta. De quo enim tam propriè, sicut de Ioseph potest dicere Christus, *esuriui, & dedisti mihi manducare, &c.* Itaque illud fuit excellens in munere huius Sancti viri, quod omnes ferè labores, & actiones suas proximè circa Christi personam exercebat. Vnde, sicut peccatum crucifigentiū Christum, maximū in suo genere fuit propter personæ dignitatem: ita opera pietatis, & beneficentiæ circa personam Christi, in hoc viro fuerunt eximij cuiusdam valoris, tanto maiori ratione, quanto ipse ex perfecta cognitione, & amore illius personæ operabatur. Aliunde verò simul cum hac parte vitæ actiue, habuit statum accommodatissimum ad fruendum meliori parte vitæ cōtemplatiue. Nam in primis in matrimonio virginitatem vouit (ut supra vidimus) & talem duxit uxorem, ut sola eius societas, & frequens familiaritas satis esset ad virtutem omnem, & præsertim religionem, & pietatem erga Deum addiscendam. Cui si adiungatur diuturna Christi conuersatio, frequens, & intima, & quasi continua occasio audiendi diuina mysteria ex ore eius, & orandi ad illum, & cum illo, nihil certè magis ad perfectionē vitæ cōtemplatiue desiderari potest. Cum ergo ille status perfectior sit, qui has duas vitas perfectius coniungit, videtur sanè status sancti Ioseph, & consequenter dignitas eius, & officium omnibus alijs præferendum.

Dignitas Apostolorum quanta. Anselm.

D. Thom.

In contrarium verò esse videtur, quia Apostolica dignitas videtur à Sanctis Patribus omnibus præferri. Vnde Anselm. Matth. 3. de Ioanne Baptista dicit, *officio ministerij fuisse minorem Apostolis, Maius enim ministerium, inquit, non fuit, quam Apostolatus.* Et idem docet D. Thom. eodem loco Matth. 3. Quomodo interpretantur

A aliqui verba illa Pauli ad Roma. 8. *Nos autem primitias spiritus habentes, nimirum in ministerio, & officio, iuxta illud ad Ephes. 1. secundum diuitias gratiæ eius, quæ superabundauit in nobis, in omni sapientia, & prudentia, &c.* Et potest explicari, quia ministerium Apostolicum videtur esse altioris rationis, magisque spirituale. Ordinatam enim fuit quasi ad generandum Christum in mentibus fidelium, & ad procreationem filiorum Dei, qui finis videtur esse altior, & eleuatio. Vnde actiones etiam Apostolici muneris, quatenus ad vitam actiuam pertinere poterant, altioris ordinis sunt. Quia actiones sancti Ioseph pertinebant ad operam misericordiæ corporalia, actiones verò Apostolicæ ad spiritualia. Quod verò spectat ad partem vitæ cōtemplatiue, necesse est in Apostolis fuisse perfectissimam, quia constituti fuerunt in summo perfectionis gradu, & abundantiam spiritus omnibus modis acceperunt. Denique, certum videtur ministeria legis gratiæ attigisse supremum gradum perfectionis, & dignitatis, sed in hac lege primus, & dignissimus gradus, quem Christus instituit, fuit Apostolicus, iuxta illud primæ ad Corinth. 12. *Posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, qui propterea, fundamenta Ecclesiæ, dicuntur Apocaly. 21. & ad Ephes. 2. ergo.*

In hac cōparatione, quam à nemine vi-
deo satis esse discussam, ac declaratā, nihil temere affirmare volo. Probabiliter tamē dici posset, hæc munera esse quodammodo diuersorum ordinum, & ideo nō posse tam propriè cōparari, habere tamen se mutuo sicut excedens, & excessum. Sētio equidē Apostolicū munus esse supremum omnium eorum, quæ in Ecclesia Christi, prout ab eo in lege gratiæ instituta est, inueniuntur, ut Ansel. supra, & D. Tho. Matth. 3. expresse docuerunt, & testimonia, & rationes factæ probant. Nihilominus tamen nō existimo improbabile munus, seu ministerium sancti Ioseph, quatenus quodāmodo est altioris ordinis, posse dici perfectius. Intellego enim, quædā esse ministeria præcisè pertinentia ad ordinē gratiæ gratū faciētis, & in hoc ordine intellego Apostolos habuisse supremū dignitatis fastigium, & indignisse fortasse pluribus gratiæ, præsertim gratis datæ, & sapientiæ donis, quam reliquos. Alia verò sunt ministeria, quæ attingunt

Roma. 8.
Ephes. 1.1. Cor. 12:
Apoc. 11.
Ephes. 2.

Responsio.

Comparatio
inter munus
Ioseph, &
Apostolorum.

ordinem vnionis hypostaticæ, qui ex suo genere perfectior est, vt de dignitate matris Dei supra diximus, & in hoc ordine intelligo constitutum esse ministerium sancti Ioseph, & esse veluti in infimo gradu illius, & ex hac parte excedere reliqua, tanquam in superiori ordine existens. Vnde D. Thomas supra attente dixit, Apostolos esse maiores officio noui Testamenti: officium autem Ioseph non pertinuit ad nouum Testamentum, nequē propriē ad verum, sed ad vtriusquē authorem, & lapidem angularem, qui fecit verāquē vnum. Quid verō sentiendum sit de munere Præcursoris comparato ad Apostolicum munus, ex hoc ferē discursu intelligi potest, & infra id latius attingemus.

S E C T I O II.

Quam sanctitatis perfectionem sanctus Ioseph fuerit consecutus.

Sanctitas Ioseph quanta.

D. Thom.

Matth. I.

Rup. Abb.

HÆC quæstio eisdem modis, quibus præcedens tractari potest, scilicet absolute, & cōparatē. Priori quidem modo solum affirmare possumus Ioseph fuisse perfectissimum, ac eximie sanctitatis virum. Quod facile probari potest. Primò, quia Deus vnicuiq; confert sanctitatem, & gratiam ei muneri accommodatā, in quo illum constituit, vt rectē docuit D. Tho. super ad Roma. 8. lect. 5. & nos supra diximus, cum de prima Virginis sanctificatione ageremus. Sed Deus contulit huic Sancto altissimū quoddā munus, ad quod dignē exercendum summa puritate, & sanctitate indigebat: ergo. Secundò ita explicatur, quia ante matrimoniū cū Virgine cōtractū, iam erat vir iustus, & perfectus, vt cōstat: tū ex verbo illo Matth. 1. Ioseph autē vir eius cum esset iustus: tū ex eo, quod Sancti, & historie supra citatæ referunt, propter summā sanctitatis opinionem iudicatū esse idoneum, cui B. Virgo cōmitteretur, idq; non absq; singulari Spiritus Sancti inspiratione: tum deniq; ex eo, quod vsquē ad illud tempus integrā seruauit virginitatem, & castitatem, quam postea simul cum Virgine Deo consecrauit: at verò dubitari non potest, quin post matrimonium cum Virgine, mirum in modū in sanctitate, & virtute creuerit, celestem vitam in terris agens. Vnde elegantissimē Rupert. Abbas

A lib. 1. de gloria, & honore filij hominis in Matth. circa id, Ioseph fili David. sic inquit, *O coniugium verum, & sanctum, coniugium celeste, non terrenū. Quomodo enim, & in quo cōiugati fuerunt? nimirum in eo, quod vnus spiritus, & vna fides erat in eis.* Et infra dicit, ideo Christū fuisse de calo celestem, quia tota coniugum vita, siue coniunctio fuit celestis, & spiritus sanctus amborum cōiugalis amor, quorum vtrique conuersatio erat in celis, in ambobus præsidens, coniugem viri huius fidei cōmiserit, & de carne Virginis hominē formans, paternum viro huic, qui nascebatur infantis amorē penitus infuderit. Vnde vltius intelligitur post Christū natū, longē maius fuisse in Iosepho sanctitatis augmentum: tūm, quia cū Christū probe cognosceret, illius frequēti conuersatione, & cōtinua præsentia, ad frequētissimos, & feruētissimos charitatis actus excitabatur: tū etiam quia verbis, & exemplis Christi plurimum moueri poterat. Nec dubitare licet, quin ab eodem fuerit toto illo tempore singulariter præuentus, & adiutus. Nam si Christus ipse promisit eum, qui propter nomen ipsius dederit potum aqua frigida, non perditurum mercedem suam, quomodo dubitari potest, quin tot charitatis opera, non modo in nomine suo, sed etiam sibi ipsi à Ioseph facta, absquē compensatione abire non permiserit? Accedit, verisimile esse, B. Virginē eximie gratiæ dona, & auxilia, spōso suo, quem singulariter diligebat, exoptasse, fuisq; orationibus impetrasse. Nam si verū est (vt reuera est) vnum ex efficacissimis medijs ad obtinenda à Deo gratiæ dona, esse deuotionem erga Virginem, eiusquē intercessionem, qui credi potest, Sāctissimum Ioseph Virgini dilectissimum, ac deuotissimum, per illam non obtinuisse eximiam sanctitatis perfectionem? Refert Nazian. oratione. 1. de sorore Gorgonia, eam vnū hoc ad omnia accedere cupiisse, vt maritus quoquē perficeretur, vt sic tota corpore consecraretur, ac non dimidia tantum ex parte initiata discederet, ipsiusquē aliquid imperfectum relinqueretur, atquē hoc precibus ab eo impetrasse, qui voluntatem timentium se facit. Si ergo hoc fuit insigne charitatis in Gorgonia, quod viri imperfectionem, suā quodammodo existimauit, quodq; perfectionem eius desiderauit & obtinuit, multo altiori ratione, ac modo huiusmodi amor Virgini est attribuendus.

Ex conuersatione Virginis, & Iesu, Sanctitas Ioseph multiplicata.

Tertiò

Matth. 1. Tertiò habemus in Euangelio non obscura huiusce sanctitatis signa. Primùm enim, in factò illo Matth. 1. cū sponsam concepisse intellexit, summam animi moderationem, & prudentiam ostendit, quod eleganter ponderat Chrys. homi. 4. in Matth. vbi inter alia dicit, quod sicut Christus existens in vtero per matrem Ioānem sanctificauit: ita per eandem summam quandam gratiam Iosepho communicauit, quā illius difficillimi negotij pondus, tam forti, ac prudenti animo sustineret, *ac propterea*, inquit, *tantam philosophiam mentis ostendit*. De qua re eleganter etiam loquitur Petrus Chrysolog. serm. 145. & alij quos disputatione præcedenti, sect. 2. retuli. Deinde, in reuelationibus per Gabrielem Archangelum illi factis: tū eius excellentia, & dignitas ostenditur: tū maximè fides, & obedientia declaratur. Nam Angelo prius Incarnationis mysterium reuelati, & postea fugam in Aegyptum præcipienti, quāquā mysterium esset altissimū, & externa specie res ipsæ inter se non multum coherere viderentur, promptissimè, & sine vlla hesitatione credidit, & obediuit. Propter quod Rupert. lib. 1. de gloria, & honore filij hominis in Matth. illius fidem cum fide David, & Abrahæ comparat, & addit, fuisse Ioseph vsque ad illud tempus iustum virum ex tunc verò, iustissimum. Bernard. etiā homi. 2. in Missus est, addit comparisonem cum Patriarcha Ioseph, cuius nostrum Ioseph dicit non tantū nomen sortitum esse, sed & castimoniam adeptum, innocentiam affectum, & gratiam. Elegantissimè verò Chrysost. homi. 5. in Matth. *Vidisti*, inquit, *obedientiam, vidisti animum facile sacris sermonibus fide accommodantem, vidisti mentem omnino vigilem, & nulla prorsus corruptione violatam*, & homil. 8. plurimum eius obedientiam exaggerat quòd in re obscura, & perplexa nihil prorsus loquatur, neque interroget, sed ad nutum obediatur, tērationes omnes cum gaudio sustinens. Cōstat ergo sine vlla dubitatione, hunc virum, excellentissimum quendam attingisse sanctitatis gradum. Quantus verò vel qualis ille sit, cum nobis non sit reuelatum, non potest distinctiùs dici, aut explicari.

Dubium.

Superest verò vt de quæstione comparata non nihil dicamus. Nam licet hæc etiā reuelata non sit, & ideo incerta sit, & soli Deo, ac beatis cognita: possumus tamen

A non nihil probabilibus rationibus, aut indicij coniectare, quod his præsertim temporibus, cum omni rigore explicare oportet. Aliqui enim, pia fortasse deuotione moti, nimium asseueranter sanctū Ioseph supra omnes Apostolos, & Angelorum choros constituunt, vt videlicet eo ordine, quo à Matthæo. c. 1. nominantur, Iesus, Maria, Ioseph, eodem in coelesti gloria sedent, & perfectione beatitudinis fruuntur, quia officio, & dignitate, & amore fuerunt coniunctissimi. Sicut enim humanitas Christi eò abundantior gratiam obtinuit, quo propinquior fuit Verbo, & statim Beata Virgo, quæ proxima fuit filio: ita existimatur S. Ioseph quasi tertium locum in abundantia gratiæ obtinuisse, quia post Virgine propinquisimè attigit Christū, familiariusq; tractauit, & singularem coniunctionem cū illo habuit. Alij verò nimium fortasse timidi, temerarium, aut etiā erroneum existimant, illū Apostolis equare, nixi fortasse D. Thomæ autoritate, qui exponens verba illa Pauli ad Ephes. 1. *secundū diuitias gratiæ eius, quæ superabundant in nobis*, ita exponit, id est, *abundantius fuit, quā in alijs*, & subdit: *Ex quo apparet temeritas illorum (vt non dicā) error, qui aliquos sanctos præsumunt comparare Apostolis in gratia, & gloria: manifeste enim patet ex verbis istis, quod Apostoli habent gratiam maiorem, quā aliqui alij sancti, post Christū, & Virgine matrem*. Et infra hoc cōfirmat ex Apostolo ad Roman. 8. dicente: *Nos ipsi primitias spiritus habentes*, cum Glossa addēte. *Tempore prius & ceteris abundantius*. Vnde iterum cōcludit. *Temerarium est ergo aliquem sanctū Apostolis comparare*, & idem sentit super ad Roman. 8. lect. 5. quamuis ibi nullam notā, seu censuram adhibeat. Et potest confirmari hæc sententia. Primò, quia gratia noui testamenti maior est, quā gratia veteris, & ideo maximū cū maximo cōparādo, videtur certè Sancti noui Testamenti, antiquos excedere, sed Apostoli sunt principes inter Sāctos noui Testamenti, excedunt ergo perfectiores Sāctos legis veteris, vel nature, & ideo expressè D. Thom. illos anteponebat Moyse. q. 12. de verit. arti. 14. ad. 5. & Abraham, Isaac, & Iacob, lect. 3. super ad Roman. 11. vbi inquit, propter hanc causam cōparare Paulū, Patriarchas radici, Apostolos verò pinguedini oliuæ, sed S. Ioseph pertinet ad vet. testamētū, cū ante Christū mortu⁹ fuerit.

Matth. 1.

D. Thom. Ephes. 1.

Rom. 8.

Gloss.

fueritq;. Cōfirmatur tandē, quia si Ioseph tuisset tā excellēs in sanctitate, nō permisset Spiritus Sanctus tanto tēpore ignotū esse Ecclesię, nec minori religione coli, quā Apostolos, & alios insigniores viros.

Sed in primis videndum est, an hæc sententia ita absolute intellecta fundamētum habeat in citatis locis Pauli. Verba enim illa ad Ephes. 1. nihil nos cogūt: tūm quia verbū illud, *superabundauit in nobis*, perinde est, ac si diceretur, quā copiose in nos effusa est, vt Adamus exponit. Hieronymus

Adamus.
Hierony.

Chrysof.

Theophyl.
Theodore.

vero, qui legit, *quæ abundauit in nobis*, nō solum in Apostolis, sed in omni Ecclesia de Gētib; congregata interpretatur. Chrys. verō serm. 1. vtramquē expositionem cōiungens, vbertim, inquit, nobis gratiam impertinit. Nequit enim sermone comprehendere, quibus beneficijs amati, & honorati sumus. Et eodem

ferē modo exponunt Theophyl. Theodoret. & reliqui. Ac deniquē quamuis de solis Apostolis, & per proprijsimam comparationem locum exponamus, non oportet intelligi de gratia quoad dona, quæ dicuntur gratiæ gratum facientes, sed de gratijs gratiis datis, quæ ad Apostolicum munus necessariae fuerunt. Quam expositionem iuuāt sequentia verba. *Quæ superabundauit in nobis, in omni sapientia, & prudentia*, vt

Anselm.

Ambros.
Chrysof.

D. Anselm. exponere videtur. Alia autem verba ad Rom. 8. *Nos autem primitias spiritus habentes*, à multis exponūtur cum Ambrosio, & Ansel. & Chrysof. qui eleganter, hoc tractat sermo. 14. ad Roma. de omnibus Christianis, qui dicuntur habere *primitias spiritus*, quia habent primos fructus, & pinguedinem Spiritus, scilicet verani Dei cognitionem, & amorem, ac verę felicitatis spem. Imò Græci videntur exponere de omnibus hominibus, qui dicuntur habere *primitias spiritus*, quia habent spiritū rationalem, & ad æternā hereditatem sunt procreati. Locutus enim Paulus antea fuerat, de irrationali creatura *quæ ingemiscit, et parturit usque adhuc*, & statim subdit, *Nō solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes*, &c. Quod si velimus de solis Apostolis verba exponere, illi dicuntur habere *primitias spiritus*, quia ipsi receperunt prima dona, & quasi primos fructus spiritus in lege gratiæ, itaq; quasi ordine temporis primitias acceperunt. Quod si etiam intelligantur de maiori spiritus abundantia, (vt Glossa dicit) comparatio intelligi po-

A test fieri cum illis solis, qui eo tempore fuerunt, & post illos futuri erant, vt ita acceperint abundantius, sicut prius, & respectu eorundem. Itaque ex his locis nullum firmum argumentum sumi posse video cōtra eos, qui Sanctum aliquem Apostolis faciunt æqualem.

Deinde censura illa D. Thomę vniuersaliter, & sine vlla exceptione intellecta, neq; in se, neq; in eiusdem Doctoris sancti doctrina potest cōsistere. Ipse enim super

D Thom.
Ioan. Bapti-
sta sanctior
ne Aposto-
lis fuerit.

tertium cap. Matth. exponens illa verba, *Cuius non sum dignus*, &c. interrogat, *Nunquid ergo maiores Apostoli Ioanne?* respondet, *non merito, sed officio noui Testamenti*. Et sumpsit ex Anselmo eodem loco, qui expresse dicit, in cōlo non esse minorem Ioānem, quā Apostolos, imò esse illis maio-

Anselm.

B Match. & August. serm. 2. 1. de Sanctis, qui est secundus de natiuitate Ioannis, & Ambros. serm. 64. vbi habet illa verba, *Fructus cunctis, eminet vniuersis, antecedit Prophetas, supergreditur Patriarchas*, & quisquis de muliere est, inferior est Ioāne: ergo nō potest doctrina D. Thomę ita vniuersaliter intelligi, vt nullam liceat exceptionem facere.

Chrysof.
August.
Ambros.

Quod si aliqua admittitur, non est, cur temerariū, aut improbabile cēseatur, sanctū Ioseph excipere, eumq; Apostolis cōparare, vel etiā præferre. Quia probabile est Iosephum perfectiorem gratiam esse affectū, quā Ioannem Baptistam, quia excellentius munus habuisse videtur, & maiore opportunitate, pluresq; occasiones crescendi in gratia, & charitate. Et hinc sumitur cōfirmatio, quia Deus confert gratiam

C ministerio, & dignitati accommodatam, vt eisdem locis citatis D. Thomas dicit, sed ostendimus probabile esse Iosephi munus eō fuisse excellentius, quod ad altiore ordinē pertinuit. Quid ergo mirū, quod maiore gratiā acceperit? Et cōfirmatur tandē, nam lib. 8. cōstitut. Apostolicar. c. 46. aliās c. 52. dicūt omnes Apostoli, se elegisse septem Diaconos, ex quibus, dicunt, est B. Martyr Stephanus, qui non minus, quā nos Deū dilexerit, faciunt ergo Stephanū sibi equalē in vera sanctitate, quæ in Dei dilectione consistit: ergo non esset temeritas Stephanum alicui Apostolorum æquare, sed non esset præter rationem existimare sanctum Ioseph æqualem Stephano, vel superiori in sanctitate, ergo.

In hac

*Ioseph cum
Apostolis
in sanctita-
te conferre
non est teme-
rarium.*

In hac igitur comparatione non existi-
mo esse temerarium, neque improbabile,
sed pium potius, & verisimile, si quis for-
tasse opinetur, sanctum hunc reliquos om-
nes in gratia, ac beatitudine antecellere,
quia ex Scriptura nihil est, quod repug-
net, neque in Patribus aliquid reperio. Et
si quæ sunt generales locutiones, quibus
Apostolos præferre videantur, intelligi pos-
sunt facere comparationem regulariter cū
alijs Sanctis, & non excludere speciale ali-
quod priuilegium, & præsertim loqui de
posterioribus Sanctis: non verò de ijs om-
nibus qui cum Christo vixerunt, & ipsis
Apostolis contemporanei fuerunt. Deinde
ex vsu Ecclesiæ, & autoritate, nullum po-
test sumi argumētum: aliàs cōcludendum
esset, sanctū Iosephū esse inferiorē Lauren-
tium: imò & Doctoribus, & omnibus San-
ctis, quos Ecclesia maiori solennitate colit,
quod falsum esset, & sine fundamento.
Quia Ecclesia non semper nititur maiori
sanctitate, in modo colendi aliquem san-
ctum, aliàs esset Laurentius existimandus
sanctior multis Apostolis, considerat ergo
alias rationes, & circumstantias, ministe-
rium videlicet, quod in Ecclesia habuit, sin-
gularem aliquam vilitatem, vel Ecclesiæ
ædificationem maiorem, denique notitiā,
& cognitionem, & alia huiusmodi. Adde
etiam eos præsertim colere, qui ad nouum
Testamentum pertinent. Itaque ex cultu
Ecclesiæ non potest efficax argumentum
sumi. Aliunde verò coniecturæ, & rationes
factæ piæ sunt, & non parum vrgentes. qua
propter in hac pia existimatione nullum
est periculum, nulla temeritas. Nihilomi-
nus tamen cordari, ac prudentis hominis
esse existimo, nihil temere, aut nimium
asseueranter affirmare, quia reuera vbi
deest Scripturæ autoritas, aut Ecclesiæ
traditio, nulla potest esse sufficiens cer-
titudo, in re præsertim ex diuina electio-
ne, ac prædestinatione pendente, cuius cō-
silia inscrutabilia sunt, & abditissima my-
steria.

Multo autem minus censeo esse asseren-
da, vel credenda quædam priuilegia, quæ
nonnulli huic Sancto tribuunt, vt fuisse
sanctificatum in vtero matris, caruisse fo-
mite, vel omni actuali peccato, vt videre
licet in Gerson. sermone quodam de Na-
tiuitate Mariæ, & Iacobo Christopolita-
no exponente canticum Virginis. Hæc

Responsio.

*Gerson.
Iacob. Chy-
sop.*

A enim, & similia, quæ sunt præter generales
canones Scripturæ, non sunt sine convin-
cente ratione, & magna autoritate Eccle-
siæ, vel sanctorum Patrum approbanda.
Denique, quæ dona scientiæ, aut sapien-
tiæ, aut quæ gratiæ gratis datæ huic Sancto
donatæ fuerint, incertum nobis est: illud so-
lum ex Euangelio habemus recepisse in-
terdum Angelicas illustrationes, & Pro-
pheticas reuelationes. De alijs verò solum
dicere possumus, ea vt minimum accepis-
se, quæ suo muneri conuenienter obeundo
fuerunt opportuna, reliqua verò ignota no-
bis esse. Vnde in his donis, & gratijs facile
credi potest superatum fuisse hunc sanctū
non solum ab Apostolis, sed etiam ab alijs,
quibus, ad vtilitatem Ecclesiæ magis erant
necessaria.

Notabile.

Illud verò aduertere non prætermi-
tam, ex quadā satis recepta sententia, pro-
babile fieri, sanctum hunc corpore, & ani-
mo glorioso cum Christo regnare, quia cū
ante Christum mortuus fuerit, verisimile
est, fuisse vnum ex illis, qui tempore mor-
tis, vel Resurrectionis Christi surrexerunt,
quos multi sentiūt ad immortalem vitam
animi, & corporis transisse, vt suo loco di-
cenus.

Q V A E S T I O XXX. De Beatæ Mariæ Virginis annuntiatione in qua- tuor articulos diuisa.

C **D**Einde considerandum est
de annuntiatione Beatæ
Mariæ Virginis.

¶ Et circa hoc quærentur quatuor.
¶ Primò, vtrum conueniens fue-
rit ei annuntiari, quod in ea gene-
randum erat. ¶ Secundò, per quē
erat ei hoc annuntiandum. ¶ Ter-
tiò, per quem modum ei annun-
tiari debebat. ¶ Quattò, de ordi-
ne annuntiationis.

I 5 ARTI-

ARTICVLVS I.

*Vtrum necessarium fuerit annuntiari
Beate Virgini, quod in ea erat gene-
randum.*

164.
3. di. 3. q. 3.
art. 1. q. 1.
et dist. 30.
art. 4.

AD primū sic proceditur.
Videtur, quod non fuerit
necessariū B. Virgini an-
nūtiari, quod in ea faciendū

erat. Annūtiatio enim ad hoc solū ne-
cessaria esse videbatur, vt Virginis con-
sensus haberetur. Sed consensus eius
nō videtur necessariū fuisse: quia cō-
ceptus Virginis prænūtiatus fuit pro-
phetia prædestinationis, quæ sine no-
stro cōpletur arbitrio, vt dicit quædā
glos. Matt. 1. Nō ergo necessariū fuit,
quod talis annūtiatio fieret. ¶ 2. Præte-
rea, B. Virgo Incarnationis fidē habe-
bat, sine qua nullus esse poterat in sta-
tu salutis: quia vt dicitur Roma. 3. Iusti-
tia Dei per fidē Iesu Christi in omnes.
Sed de eo, quod aliquis per certitudinē
credit, nō indiget vltius instrui. Er-
go B. Virgini nō fuit necessariū, vt ei
Incarnatio filij Dei annuntiaretur.

¶ 3. Præterea, sicut B. Virgo corpora-
liter Christū concepit, ita & quælibet
sancta anima concipit ipsum spiritua-
liter. Vnde Apostol. dicit Gal. 3. Filioli
mei quos iterū parturio, donec forme-
tur Christus in vobis. Sed illis, qui spi-
ritualiter debēt Christū cōcipere, ta-
lis cōceptio nō annuntiatur. Ergo nec
B. Virgini fuit annutiandum, quod es-
set in vtero conceptura filium Dei.

¶ Sed cōtra est, quod habetur Lucæ. 1.
quod Angelus dixit ei, Ecce concipies
in vtero, & paries filium.

Respondeo dicendū, quod congruū
fuit B. Virgini annuntiari, quod esset
Christū conceptura. Primò quidē, vt
seruaretur cōgruus ordo cōiunctionis
filij Dei ad Virginem, vt scilicet prius
mēs eius de ipso instrueretur, quā car-

Ane eū conciperet. Vnde Aug. dicit in <sup>cap. 3. de me-
dio. tom. 6.</sup>
lib de virginitate, Beatior est Maria
percipiendo fidē Christi, quā concipiē-
do carnē Christi. Et postea subdit, Ma-
<sup>cap. 3. in fi-
ne, tom. 6.</sup>
terna propinquitās nihil Mariæ pro-
fuisse, nisi felicius Christū corde, quā
carne gestasset. Secūdo, vt posset esse
certior testis huius sacramēti, quando
super hoc diuinitus erat instructa. Ter-
tiò, vt volūtaria sui obsequij munera
Deo offerret, ad quod se prōptā obtu-
lit dicēs, Ecce ancilla Dñi. Quartò, vt
ostenderetur esse quoddam spirituale
matrimonium inter filiū Dei, & huma-
nā naturam, & ideo per annuntiationē
expectabatur consensus Virginis, lo-
co totius humanæ naturæ.

BAd primū ergo dicendū, quod Pro-
phetia prædestinationis cōpletur sine
nostro arbitrio causante: nō tamē sine
nostro arbitrio consentiente. ¶ Ad se-
cundū dicendū, quod B. Virgo expref-
sam fidem habebat Incarnationis futu-
ræ: led cum esset humilis, non tam alta
de se sapiebat: & ideo super hoc erat
instruenda. ¶ Ad tertiū dicendū, quod
spiritualē conceptionem Christi, quæ
est per fidem, præcedit annuntiatio,
quæ est per fidei prædicationem, secū-
dum quod fides est ex auditu: vt dici-
tur Roman. 10. Nec tamen propter
C hoc aliquis pro certo scit se gratiam
habere, sed scit veram fidem esse, quā
accepit.

COMMENTARIVS.

Licet D. Thomas de necessitate inter-
roget, respondet tamen fuisse con-
ueniens, seu congruum, quia sine
vllō dubio non fuit hæc annuntiatio sim-
pliciter necessaria. Potuisset enim Deus
sacramentum conceptionis Christi in Vir-
gine perficere nulla reuelatione præmissa,
eiusquē consensu nō expectato, cur enim
hoc repugnat? Multo tamen conuenien-
tius fuit, eam prius admoneri. Quod qua-
tuor optimis rationib⁹ probat D. Thomas.

*Annuntia-
tio de Chris-
ti conceptio-
ne cur virgi-
ni facta.*

Primā

Leo Papa. Prima attingit Leo Pap. sermo. 1. de Natiuitate, dicens. *Virgo regia Davidica stirpis eligitur, quæ sacro grauidanda foris, diuinam, humanamque prolem prius conciperet mente, quàm corpore.* Nam licet B. Virgo expressam, ac distinctam fidem de mysterio Incarnationis habuisset, non tamen cognouerit in ipsa, per ipsam, & cum ipsa fuisse perficiendum, donec per Angelum instructa est, ut supra diximus, & docuit Ambrosius, libro 2. in Luc. cap. de interrogatione Mariæ, & Augustinus, lib. de Sancta virginis. cap. 4. Et colligitur ex colloquio inter Mariam, & Angelum, præsertim ex Mariæ interrogatione, & ex verbo illo Elisabeth, *Beata, quæ credidisti.* Itaque tunc primum credidit illud mysterium, ut ad se pertinens, & ut ex ipsa perficiendum. Oportuit enim, ut hoc modo Verbum prius mente conciperet, quàm carne, cuius propriam, & maximè literalem rationem attingit Leo Papa in prædicto sermone, subdens. *Et ne superni ignara consilij ad inusitatos pauperet effectus* (ita enim legendum est iuxta emendatiores codices, quàm alij habeant, *affatus*) *quod in ea operandum erat, colloquio discit Angelico,* etenim, si B. Virgo conceptionem filij prius in se fuisset corporaliter experta, quàm quid illud esset, unde, à quo, vel cuius rei gratia fieret, intelligeret, merito conturbari posset, & pauere.

Secunda ratio D. Thom. ex parte nostra assumpta est, factam scilicet esse Virgini hanc reuelationem, ut posset esse nobis testis, & magistra tanti mysterij. Cui addi potest, per hanc reuelationem factum esse, ut præcipuum testimoniū virginis eius, & modi admirabilis, quo filium suum concepit, haberemus.

Tertia ratio sumpta est ex parte ipsius Virginis, & accommodari etiam potest, ex parte ipsius mysterij. Primum enim, de cuius tantum beneficium summa reuerentia, ac religione suscipi, & ideo oportuit prius, *tam mire fuisse creditum, quàm promissum,* vel Leo Papa inquit serm. 6. de Natiuitate. Deinde, ipsi Virgini utilissimum fuit ad tantam dignitatem proprijs actibus præparari, eamque, quoad fieri poterat, promereri. Quod in hac angelica annuntiatione præstitit exercendo fidem eximiam, obedientiam, humilitatem, magnanimitatem, singularem prudentiam, suæ virginis sollicitudinem, ac erga Deum summam

quandam pietatem, & amorem. Hi enim, & similes actus in illo virgineo colloquio mirabiliter elucet.

Quarta ratio D. Tho. in suauis ordine diuinæ prouidentie fundatur. Sicut enim Deus per gratiam suam, tametsi efficacissimam, nullam personam ratione utentem ad amicitiam suam sine consensu illius pertrahit: ita cum per hoc mysterium B. Virgo ad singularem cum Deo coniunctionem ineunda inleuaretur (futura enim erat, veluti Spiritus Sancti sponsa) ad suauem diuinæ prouidentie dispositionem pertinuit, voluntarium eius expectare consensum. Imò addit D. Tho. B. Virginem, in eo facto totius humanæ nature gessisse personam, & in admirabile matrimoniū, quod inter Deum, & homines perficiendum erat, consensisse. Unde de hoc mysterio non in

congrue intelligitur illud Canticor. tertio, *Egre dimini, & videte filie Sion Regem salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua, in die desponsationis illius, & in die letitie cordis eius.* Et Petrus Chrysolog. sermo. 140. Sic inquit, *Ad virginē Deus aligerum portitorem mittit. Nam dat arrhā, dotem suscipit, qui fert gratiam, fidem refert, & tradit munere virtutis, qui mox virginis consensus resoluit sponsionem.*

In solutione primi argumenti notanda est illa propositio. *Prophetia prædestinationis sine nostro impletur arbitrio.* Quæ supponit celebrem illam diuisionem prophetie in prophetiam præscientie, prædestinationis, & comminationis, quam tradit idem D. Tho. 2. 2. q. 174. art. 1. & quæst. 12. de veritate, articulo 10. Quæ solet ita explicari, ut prophetia præscientie, per nostrum arbitrium, prædestinationis autem sine illo compleatur. Hoc vero limitat, & explicat D. Thomas in hac solutione, dicens, prophetiam prædestinationis impleri sine nostro arbitrio causante non tamē sine illo consentiente. Quæ distinctio data est à D. Thoma, ut breuiter argumentū expediret. Sciendū verò est, prophetiam prædestinationis generaliter dici posse omnem illam, quæ est de effectu à Deo prædefinito, quæ certitudinem accipit ex prædefinitione diuina, quæ interdum versari potest circa effectum, qui non pendet ex libero arbitrio, nec consentiente, nec operante. Ut, v. g. si Deus prædestinasset infantem iustificare absque illius, vel alterius operatione. Inter

Canticor. 3.
Petr. Chry-
solog.

D. Thom.

Prophetia
prædestina-
tionis quo-
modo sine no-
stro impleti
arbitrio pos-
sit.

dum

dum verò cadere potest in effectum exequendū per liberū arbitriū consentiens, nō vero operans, seu causans, quale est præsens mysteriū: nonnunquā verò esse potest de effectu exequendo per liberū arbitriū consentiens, & operans, vt sunt actus liberi arbitrij prædefiniti à Deo, vel effectus supernaturales, quos causa libera, vt instrumētū, vel minister Dei operatur, qui etiā possunt esse prædefiniti. Cū ergo D. Thomas dicit, prophetiam prædestinationis cōpleri sine nostro arbitrio causante, non vero sine illo consentiente, permissiue vtrumque intelligendum est. Hoc enim ad argumentum soluendū sufficit, nisi velimus dicere cum eodem D. Tho. dicto loco de veritate ad. 6. omnem prophetiam alicuius effectus pendens à libero arbitrio, vt sic esse prophetiā præscientiæ: vt vero sit à Deo, esse prædestinationis: aut effectus supernaturales, quia non pendent ex naturali virtute liberi arbitrij, nunquā dici proprie esse ab illo operante, sed consentiente motioni Dei. Prior verò doctrina solidior videtur, magisque satisfacere, & clarior est, quàm ea, quam Caietanus hic notat, quæ non mihi videtur admodum necessaria.

Caieta. Solutio ad secundum, & quæ Caietanus ibi aduertit supra tractata sunt.

In solutione ad. 3. notetur illa propositio. *Qui credit, licet non sciat se esse in gratia, scit tamen esse veram fidem, quam accepit:* vbi si verbum scire proprie cognitionem euidentem significet, ad rei credibilitatem, nō ad veritatem referendum est, si tamen solū significet cognitionem certam, (vt D. Thomas reuera intendit) ponderanda sunt verba eius. Solum enim dicit eum, qui credit, scire veram esse fidem, quam accepit, hoc enim necessariū est credere, quia aliās non crederetur obiectum esse infallibiliter verum: nō tamen dixit D. Tho. eum, qui credit, scire se habere supernaturalem fidem. Quia cū hoc non solum pendeat ex veritate obiecti, sed etiam ex modo, quo homo assentitur, non potest sub certitudine fidei cadere. Vnde cū D. Thomas ait, *nec tamen propter hoc aliquis pro certo scit, se gratiam habere*, non videtur intelligere de sola gratia iustificante, sed etiam de ipsa gratia, quæ datur ad supernaturaliter credendum, per habitum vel actum infusum, hoc enim potius ad argumentum pertinebat quàm illud aliud.

ARTICVLVS II. Virum annūtiatio B. Virginis fieri debuerit per Angelum.

D secundum sic proceditur. Videtur, quod Beatæ Virgini non debuerit annuntiatio fieri per Angelum. Supremis enim Angelis fit reuelatio immediate à Deo: vt Dionysius dicit. 7. capit. Cælest. hierar. Sed mater Dei est super omnes Angelos exaltata. Ergo videtur quod immediate à Deo debuerit sibi annuntiari Incarnationis mysterium, & non per Angelum. ¶ Secundo præterea, Si in hoc oportebat seruari communem ordinem, secundum quem diuina hominibus per Angelos reuelantur, similiter diuina ad mulierem per virum deferuntur, vnde & Apostolus dicit. 1. ad Corinth. 14. Mulieres in Ecclesijs taceant: si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Ergo videtur, quod B. Virgini debuerit annuntiari mysterium Incarnationis per aliquem virum: præsertim quia Ioseph vir eius super hoc fuit ab Angelo instructus: vt legitur Matth. 1. ¶ 3. Præterea, Nullus potest cōgrue annuntiare quod ignorat. Sed etiā supremi Angeli nō plene cognouerunt Incarnationis mysteriū, vnde dicit Dionysius. 7. Cælest. hierar. ex eorū persona esse intelligendā quæstionem, quæ ponitur Isai. 63. Quis est iste qui venit de Edom? Ergo videtur, quod per nullū Angelum potuit cōueniēter annūtiatio Incarnationis fieri. ¶ 4. Præterea, Maiora sunt per maiores nuntios annuntianda. Sed mysteriū Incarnationis est maximū inter omnia, quæ per Angelos sunt hominibus annuntiata. Ergo videtur, quod si per aliquem Angelum debuit annuntiari, quod ille debuerit esse de supremo ordine. Sed Gabriel non est de supremo

165

3. d. 3. q. 3.

ar. 2. q. 1. o

2.

cap. 7. parū
à medio.

ca. 7. à med.

premo

premo ordine, cū sit de ordine Archāgelorū, qui est penultimus: vnde Ecclesia cantat, Gabrielē Archangelum sci-
mus diuinitus te esse affatū. Non ergo huiusmodi annuntiatio per Gabrielē Archāgelū cōueniēter facta est. ¶ Sed contra est, quod dicitur Luc. 1. Missus est Gabriel Angelus à Deo, &c.

¶ Respondeo dicendum, quod conue-
niēs fuit matri Dei annuntiari per An-
gelū diuinæ Incarnationis mysteriū,
propter tria. Primò quidem, vt in hoc
etiā seruaretur diuina ordinatio, secun-
dū quam mediantibus Angelis diuina

c. 4. à med.

ad homines perueniūt. Vnde Dion. di-
cit. c. 4. Cælest. hierar. quod diuinū Ie-
su benignitatis mysterium Angeli pri-
mo edocti sunt: postea per ipsos ad nos
cognitionis gratia trāsīuit. Sic ergo di-
uinissimus Gabriel Zachariam quidē
docuit, Prophetā Ioānem ex ipso nas-
citurum: Mariam autē quomodo in ip-
sa fieret thearchicum ineffabilis Dei
formationis mysterium. Secundò, hoc
fuit conueniens reparationi humanæ,
quæ futura erat per Christū. Vnde Be-
da dicit in hom. Aptū humanæ restau-
rationis principiū, vt Angelus à Deo
mitteretur ad Virginē partu cōsecran-
dā diuino: quia prima perditionis hu-
manæ fuit causa, cū serpens à diabolo
mittebatur ad mulierē spiritu super-
bię decipiendā. Tertiò, quia hoc cōgrue
bat virginitati matris Dei. Vnde Hie-
ronymus dicit in sermo. Assumptionis, Be-
ne Angelus ad Virginē mittitur: quia
semper est Angelis cognata virgini-
tas. Profectò in carne præter carnē vi-
uere, non terrena vita est, sed cælestis.

Gloss. ordi.
super Lucā.
cap. 1.

In. 2. fol. à
princip. ser.
tom. 2.

¶ Ad primū ergo dicendū, quod ma-
ter Dei superior erat Angelis, quantū
ad dignitatē, ad quam diuinitus elige-
batur: sed quātum ad statum præsentis
vitæ, inferior erat Angelis. Quia & ip-
se Christus ratione passibilis vitæ mo-
dico, ab Angelis minoratus est: vt dici-

tur. Heb. 2. Sed ramen quia Christus si-
mul fuit viator & cōprehensor, quan-
tum ad cognitionem diuinorum non
indigebat ab Angelis instrui. Sed ma-
ter Deinōdum erat in statu cōprehē-
forum, & ideo de diuino conceptu per
Angelos instruenda erat. ¶ Ad secun-
dum dicendum, quod (sicut Aug. dicit
in sermone de Assumptione) B. Virgo
Maria vera æstimatione à quibusdā
generalibus excipitur: quia nec conce-
ptus multiplicauit, nec sub viri, id est
mariti, potestate, fuit, quæ integerri-
mis visceribus de Spiritu Sancto Chri-
stum suscepit, & ideo non debuit me-
diante viro instrui de mysterio Incar-
nationis, sed mediante Angelo. Prop-
ter quod etiam ipsa est prius instructa
quā Ioseph: nā ipsa instructa est ante
conceptū, Ioseph autē post eius cōcep-
tū. ¶ Ad tertium dicendum, quod sicut pa-
tet ex autoritate Dionysii. inducta, An-
geli Incarnationis mysterium cogno-
uerunt, sed tamen interrogabant, per-
fectius scire cupiētes à Christo huius
mysterij rationes, quæ sunt incōprehē-
sibiles omni creato intellectui. Vnde
Maximus dicit. Quod Angeli nouerint
futurā Incarnationem, ambigere non
oportet. Latuit autē eos inuestigabilis
Dñi conceptio: atque modus, qualiter
totus in genitore, totus manebat in om-
nibus, nec non & in virginea cellula.

¶ Ad quartū dicendum, quod quidā di-
cunt Gabrielē fuisse de supremo ordi-
ne Angelorū: propter quod Gregorius
dicit, summū Angelum venire dignū
fuerat, qui summū omnium nuntiabat.
Sed ex hoc non habetur, quod fuerit
sūmus inter omnes ordines, sed respe-
ctu Angelorū: fuit enim de ordine Ar-
chāgelorū. Vnde & Ecclesia eū Archā-
gelū nominat, & Gregorius ipse dicit
in homi. de centum ouibus, quod Ar-
changelī dicuntur, qui summa annun-
tiant. Satis est ergo credibile, quod sit
summus

In libello de
Assumpt. B.
Maria. c. 4.
à med. 10. 9.

Circa prima
corp. ar.

Hom. 34. an-
te medium
illius.

Homi. 34. in
Euang. ante
medium eius.

summus in ordine Archangelorū. Et sicut Gregor. dicit, hoc nomen officio suo congruit, Gabriel enim Dei fortitudo nominatur. Per Dei ergo fortitudinem nuntiandus erat, qui virtutum dominus, & potens in prælio, ad debellandas potestates aereas veniebat,

COMMENTARIUS.

Tribus modis fieri poterat hæc reuelatio, vel proximè ab ipso Deo, vel per Angelum, vel per hominem, inferior enim creatura, non erat apta ad tantum ministerium, nequè etiam expediebat fieri per hominem, cum B. Virgo, tam perfectione naturæ, quàm gratiæ, cæteris esset superior, & ideo decuit fieri per Angelum, vt suavis diuinæ prouidentię ordo feruaretur, vt D. Thomas in prima ratione tetigit. Nequè oportuit excipi Virginem ab hoc ordine generalis prouidentię, quia licet dignitate esset superior, tamen conditione naturæ, & statu viatricis erat inferior, vt in solutione ad primum dicitur. Ad quod etiam confirmandum optima est secunda coniectura D. Thomę, quam sumpsit ex Beda homil. de Incarnatione, quæ est vltima de Sanctis, tempore hyemali. Et eam attigit Fulgent. serm. de duplici Christi natiuitate, sub finem. *Venit, inquit, ad Eam diabolus, vt vitam malignus auferret, venit ad Mariam Gabriel, vt vitam reddendam hominibus nuntiaret, & sermone de Laud. Mariæ, Quoniam diabolus, inquit, per serpentem Eue locutus, per Eue aures mundo intulit mortem, Deus per Angelum ad Mariam pertulit verbum, & cunctis seculis vitam effudit: & Petrus Chrysolog. serm. 142. sic inquit. Audistis agi, vt homo cursibus eisdem, quibus dilapsus fuerat ad mortem, rediret ad vitam. Agit cū Maria Angelus de salute, quia cum Eua angelus egerat de ruina, vt nostrę perditionis initio conueniens nostrę reparationis principium responderet, & paulò inferius aliam rationem indicat his verbis. Audistis fragilem nostrę carnis naturam ad portandam totam Deitatis gloriam, angelica exhortatione roborari, sicut enim Christus interdum per Angelum, confortari voluit Luc. 22. ita decuit Virginem per Angelum animari. Differt tamen, quia licet Christus confortatus fuerit, non tamen il-*

Beda.

Fulgent.

Petr Chrysolog.

Aluminatus, nequè instructus, propter eminentem eius gloriam, & scientiam: Beata autem Virgo, cum esset purè viatrix potuit etiam instrui.

Tertia coniectura D. Thomę, & solutio ad primum clara sunt. In solutione vero ad secundum indicat D. Tho. ex singulari priuilegio Virginis factum esse, vt immediate, & non per virum, imò prius, quàm vir, de mysterio Incarnationis fuerit instructa. Sed fortasse etiam sine speciali priuilegio hoc intelligi potest, quia nulla videtur esse lex vniuersalis, quod omnis reuelatio mysteriorum Dei, ad mulierem per virum descendat. Quod enim Paul. primæ ad Corint. 14. dicit, *Mulieres in Ecclesia taceant, si quid vero volunt discere, domi viros suos interrogent*, intelligitur, in ijs, quæ ad communem Ecclesię doctrinam, & cognitionem pertinent, quæ vir scire potest, & debet: tamen in diuinis reuelationibus, & extraordinarijs Dei donis nulla est generalis, vel ordinaria lex, vt mulier non nisi per virum à Deo, vel Angelis illuminetur. Vt in Rebecca videre licet Gen. 25. & ex. 27. etiam colligitur, & in Scriptura multa exempla similia facillè reperientur.

1. Cori. 14.

Gen. 25.

27.

De solutione ad tertium, quomodo Angeli ante hæc annuntiationem mysterium Incarnationis cognouerint, in. 1. p. q. 57. copiosè disseritur. De solutione autem ad quartum dicemus disputatione sequenti.

ARTICVLVS III.

Vtrum Angelus annuntians debuerit Beata Virgini visione corporali apparere.

C

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod Angelus annuntians non debuerit Virgini apparere visione corporali. Dignior enim est intellectualis visio, quàm corporalis, vt August. dicit. 12. super Genes. ad litterā. Et præcipuè ipsi Angelo est magis conueniens: nā visione intellectuali videtur Angelus in sua substantia, visione autē corporali videtur in assumpta figura corporea. Sed sicut ad annuntiā-

166.

3. di. 3. q. 3.
art. 1. q. 2.li. 11. c. 25.
& 10.

14. tom. 3.

nuntiandū cōceptum diuinū decebat venire summū nuntiū, ita etiā videtur, quod decuerit esse summū genus visionis. Ergo videtur quod Angelus annūtiāns apparuerit Virgini visione intellectuāli. ¶ 2. Præterea, Visio imaginaria videtur etiā esse nobilior, quā visio corporalis: sicut imaginatio est altior potentia, quā sensus. Sed Angelus apparuit Ioseph in somnis secūdū imaginariā visionē: vt patet Matth. 1. & 2. Ergo videtur, quod etiā apparere debuerit B. Virgini imaginaria visione, & nō corporali. ¶ 3. Præterea, Corporalis visio spiritualis substātiæ, vidētes stupefacit: vnde & de ipsa Virgine cātatur. Expauescit Virgo de lumine. Sed melius fuisset, quod à tali turbatione mēs eius esset præseruata. Nō ergo fuit cōueniēs, quod huiusmodi annūtiatio fieret per visionē corporalē. ¶ Sed cōtra est, quod Augustinus in quodā sermone inducit B. Virginē sic dicentē, Venit ad me Gabriel Archangelus, facie rutilans, veste coruscans, incesu mirabilis. Sed hæc nō possunt pertinere nisi ad corporeā visionē. Ergo corporea visione Angelus annūtiāns Beatæ Virgini apparuit.

¶ Respōdeo dicēdum, quod Angelus annūtiāns apparuit matri Dei corporeā visione: & hoc cōueniēs fuit. Primò quidē, quantū ad id, quod annūtiabatur, venerat enim Angelus annūtiare Incarnationem inuisibilis Dei, per quā visibilis fieret. Vnde etiā cōueniēs fuit, vt ad huius rei declarationē, inuisibilis creatura formam assumeret, in qua visibiliter appareret, cū etiā omnes apparitiones veteris Testamenti ad hanc apparitionem præordinentur, qua filius Dei in carne apparuit. Secūdò, fuit congruū dignitati matris Dei, quæ nō solū in mente, sed in corporeo vētre erat Dei filiū receptura, & ideo nō solum mens eius, sed etiam sensus

A corporei erant visione Angelica refouendi. Tertio, cōgruit certitudini eius, quod annūtiabatur: ea enim, quæ sunt oculis subiecta, certius apprehēdim⁹, quā ea quæ imaginamur. Vnde Chrysost. dicit super Matth. quod Angelus non in somnis, imo visibiliter Virgini astitit: nā quia magnā valde reuelationē accipiebat ab Angelo, egebat ante tātæ rei euentū, visione solenni. ¶ Ad primū ergo dicēdū, quod intellectuālis visio est potior, quā visio imaginaria, vel corporalis, si sit sola: sed ipse Augustinus dicit, quod excellētior est prophetia, quæ habet simul intellectuāle, & imaginariā visionē, quā illa, quæ habet alterā tantū: Beata autem Virgo non solū percepit visionē corporalē, sed etiam intellectuālem illuminationem, vnde talis apparitio nobilior fuit. Fuisset tamen nobilior si ipsum Angelū intellectuāli visione in sua substantia vidisset, sed hoc non patiebatur status hominis viatoris, quod Angelū per essentiā videret. ¶ Ad secundū dicēdū, quod imaginatio est quidē altior potētia, quā sensus exterior: quia tamē principiū humanæ cognitionis est sensus, ideo in eo cōsistit maxima certitudo: quia semper oportet, quod principia cognitionis sint certiora. Et ideo Ioseph, cui Angelus in somnis apparuit, nō ita excellentē apparitionē habuit, sicut B. Virgo. ¶ Ad tertiū dicēdū, quod sicut Ambros. dicit super Luc. perturbamur, & à nostro alienamur affectu, quādo perstringimur alicuius superioris potestatis occurſu. Et hoc cōtingit nō solū in visione corporali, sed etiā in visione imaginaria. Vnde Gene. 15. dicitur, quod cū sol occubuisset, sopor irruit super Abraham, & horror magnus, & tenebrosus inuasit eum. Talis tamen perturbatio hominis, non tantum homini nocet, vt propter eā debeat angelica apparitio

Hom. 4. in
Matth. parā
ante mediū,
to. 1.

li. 12. super
Gene. 15.
circa mediū,
tom. 3.

In ser. 14. de
natali Domi
ni ante me-
dium. to. 10

li. 1. in Lu.
in tit. de An
geli appari-
tione in sine
illius, to. 5.

Hom. 4. in
Lu. in prin
cip. tomo. 3.

paritio prætermitti. Primo quidē, quia ex hoc ipso, quod homo supra seipsū eleuatur (quod ad eius pertinet dignitatē) pars eius inferior debilitatur, ex quo prouenit perturbatio prædicta: si cut etiā calore naturæ ad interiora redu- cto, exteriora tremūt. Secūdo, quia si- cut Orig. dicit super Luc. Angelus ap- parēs sciēs hāc esse humanā naturam, primū perturbationi medetur, vnde tā Zachariæ, quam Mariæ post turba- tionem dixit, Ne timeas. Et propter hoc, vt legitur in vita Antonij, nō dif- ficilis est beatorū spirituū, malorūq; discretio. Si enim post timorē successerit gaudiū, à Dño venisse sciamus au- xiliū: quia securitas animæ, præsentis maiestatis indiciū est. Si autem incus- sa formido permanserit, hostis est qui videtur. Ipsa etiā turbatio Virginis, cō- ueniēs fuit verecūdiæ virginali, quia vt Ambro. dicit super Lucā, trepidare virginū est, & ad omnes viri ingressus pauere, omnes viri affatus vereri.

lib. 2. in Lu.
cap. 1. cuius
titulus est.
De salut.
Mariæ. 10. 5

Quidam tamen dicunt, quod cū Beata Virgo assueta esset visionib' Angelo- rū, non turbata fuit in visione Angeli, sed in admiratione eorum, quæ ei ab Angelo dicebātur, quia de se tā magni- fica non cogitabat. Vnde & Euangeli- sta non dicit, quod turbata fuerit in vi- sione Angeli, sed in sermone eius.

COMMENTARIUS.

QVamuis D. Thomas de visione corpo- rali in titulo loquatur: tamen reuera intendit interrogare de apparitione in specie corporis humani. Interdum enim apparet Angelus sub specie corporea non tamē humana, vt malus Angelus apparuit Euz in specie serpentis: tamen in præsen- ti mysterio pro comperto habuit D. Tho- mas si Angelus apparuit in specie visibili, illam humanā esse debuisse: tū quia om- nis inferior forma fuisset tam Virginis cō- spectu, quā tāto mysterio indigna: tū etiam, quia ad colloquendū modo humano, & do-

A cēdū aliquē vel instruēdum, omnis alia for- ma est improporcionata, & quodammodo mōstrosa. Vnde nunquā me legisse memi- ni, bonū Angelū apparuisse vnquam ad lo- quendū, vel instruēdū hominem in alia for- ma visibili, quā humana, nā licet interdū soleant imaginariē tantū loqui absq; vlla specie exterioribus sensibus obiecta, vt cū Gabriel locutus est in somnis cum Ioseph. Matth. 1. & 2. & sæpe aliās: tamē cū in ex- terna specie apparēt, & loquūtur, docētq; homines, id potissimum faciunt in specie humana. Docet ergo D. Thomas Angelum in hac specie Virgini apparuisse, de qua re, quoniam longiorem tractationē requi- rit, dicemus in sequenti disputatione.

Math. 1. 2.

ARTICVLVS IIII.

B *Vtrum annuntiatio fuerit conuenienti ordine perfecta.*

D quartum sic proceditur. Vi- detur, quod annuntiatio eius non fuerit cōuenienti ordine perfecta. Dignitas enim matris Dei dependet ex prole concepta. Sed causa prius debet manifestari, quā effectus: ergo primo debuit Angelus Virgini annuntiare conceptū prolis, quā eius dignitatem exponere, eam salutando.

¶ 1. Præterea, Probatio aut prætermitti debet in his, quæ dubia non sunt, aut præmitti in his, quæ dubia esse possūt: sed Angelus primo videtur annūtiasse id de quo Virgo dubitaret, & dubitādo quæreret, dicens, Quomodo fiet istud? & postea probationē adiunxit: tū ex exēplo Elisabeth, tū ex Dei omni- potentia: ergo inconuenienti ordine annuntiatio per Angelum est effecta.

¶ 3. Præterea, Maius nō potest probari sufficienter per minus. Sed maius fuit virginem parere, quā vetulam. Ergo non fuit sufficiens probatio An- geli, probantis conceptum virginis ex conceptu senis. Sed contra est, quod dicitur Roma. 13. Quæ à Deo sunt, or- dinata sunt. Angelus autem missus est à Deo

167.

à Deo ad hoc, quod Virgini annūtiaret, ut dicitur Luc. 1. ergo ordinatissimè fuit annuntiatio per Angelum completa.

¶ Respondeo dicendum, quod annuntiatio cōgruo ordine per Angelum est perfecta. Tria enim Angelus intendebat circa Virginem. Primo quidē, reddere mentem eius attentā ad tātā rei cōsiderationem: quod quidem fecit, eā salutando quadam noua, & insolita salutatione. Vnde Origen. dicit super Lucam, quod si sciūisset ad aliū quempiā similem esse factum sermonē (utpote quæ habebat legis scientiam) nunquā eam quasi peregrina talis salutatio tenuisset. In qua quidem salutatione præmisit idoneitatem eius ad conceptū in hoc, quod dixit, Gratia plena: expressit cōceptum, in hoc quod dixit, Dominus tecū: & prænuntiavit honororē consequentē, cum dixit, Benedicta tu in mulieribus. Secundo autem intendebat eā instruere de mysterio Incarnationis, quod in ea erat implendum. Quod quidem fecit in prænūtiando conceptum, & partum, dicens, Ecce cōcipies in utero, &c. & ostendendo dignitatem prolis conceptæ, cum dixit, Hic erit magnus: & etiam demonstrando modum cōceptionis, cū dixit, Spiritus Sanctus superueniet in te. Tertio, intendebat animū eius inducere ad consensum, quod quidem fecit exemplo Elizabeth, & ratione ex diuina omnipotentia sumpta.

¶ Ad primum, ergo dicendum, quod animo humili nihil est mirabili⁹, quā auditis suæ excellentiæ: admiratio autem maximè attentionem animi facit. Et ideo Angelus volens mentē Virginis attentam reddere ad auditū tanti mysterij ab eius laude inceptit. ¶ Ad secundū dicendum, quod Ambrosius expresse dicit super Lucā, quod Beata Virgo de verbis Angeli non dubitauit. Dicit enim, Quanto temperantior est Mariæ responsio, quā verba sacerdotis? Hæc

A ait. Quomodo fiet istud? ille respondit. Vnde hoc sciam? Negat ille se credere, qui negat se scire, ista se facere profitetur, nec dubitat esse faciendū, quomodo fieri possit, inquit. Augustinus tñ videtur dicere, quod dubitauerit. Dicitur enim in lib. Quæstionum veteris & noui Testamenti: Ambigenti Mariæ de cōceptu, possibilitatem angelus prædicat. Sed talis dubitatio magis est admirationis, quam incredulitatis. Et ideo probationem Angelus inducit non ad auferendā infidelitatem, sed magis ad remouendam eius admirationem. ¶ Ad tertium dicendū, quod sicut Ambros. dicit in Hexameron, ob hoc, multæ steriles prænuerūt, ut partus credatur Virginis. Et ideo cōceptus Elisabeth sterilis inducitur, non quasi sufficiens argumentū, sed quasi quoddam figurale exēplum. Et ideo ad confirmationem huius exempli subditur argumentum efficax ex omnipotentia diuina.

COMMENTARIUS.

IN hoc articulo eleganter explicat D. Thom. colloquium inter Virginem, & Angelum, & in corpore articuli Angelica verba, in solutione vero ad secundum, verborum Virginis sensum explicat. Ter enim locutus est Angelus, bis autem Beata Virgo, & in singulis aliquid notatione dignum est.

Primum Angeli verbum salutationem continet, qua & debitam reuerentiam Angelus Virgini exhibuit, & illam attentam reddidit. Dicit autem D. Thom. in illo verbo, Dominus tecum, expressisse Angelū cōceptum, id est, Dominum ex Virgine cōcipiendum. Non enim existimandum est Angelum tunc nuntiasse, Dominum iam fuisse conceptum ex Virgine, nondum enim facta erat conceptio, quamquam nonnulli antiqui contrarium dixerint, ut disp. seq. tractabimus. Posuit ergo D. Tho. participiū illud, conceptū, loco nominis, ac si diceret, nūtiāsse illi filiū, & significasse illi, esse electam, ut singulari modo Dominus in ipsa esset. Quæ expositio est August. sermo.

in lib. q. en
nouo test. q.
51. in princ.
res. 10. q.

Verba salu-
tationis An-
gelica qua-
lia.

Rom. 6. in
Luc. 2. med.
illius 10. 2.

l. 2. in Luc.
c. 2. cuius ti-
tul. est: De
Maria inter
rogatione,
et. 10. 5.

14. de natiuit. & aliorum. Fortasse tamen simplicior, & planior sensus est, Dominus tecum, id est, Dominus te singulari fauore, & amore prosequitur, quâuis ferè in idem recidat. Quia licet non expresse, & in particulari: tamen generatim, & quasi confusè indicauit Angelus singularem inhabitationem Dei in ipsa, quæ per conceptionem futura erat.

In secundo verbo, seu locutione explicat Angelus mysterium. Vbi statim occurrit illa difficultas supra tacta. An in illis verbis satis Angelus expresse, prolem concipiendam futuram esse Messiam, ac verum Deum. Et sanè D. Thomas hic apertè docet in illa secunda locutione, instruxisse Angelum Virginem de mysterio Incarnationis, & non solum conceptionem, & partum, sed etiam dignitatem proles concipiendæ ei declarasse, quamquam modum conceptionis non explicauerit vsque ad illud tertium verbum, *Spiritus Sanctus superueniet in te*, &c. Et quidem si verba singula ponderentur, videtur hoc satis verisimile: sed præsertim vrget illud, & *filius altissimi vocabitur*, quo satis apertè filius, ex Maria concipiendus prædicatur filius Dei, & in fine illorum verborum dicit, *regnum eius fore æternum*, & ita omnes Patres ex his verbis colligunt, esse Christum verum Messiam, & verum Deum, vt videre licet in concilio Ephes. tom. primo. cap. 5. in probationibus, quod *Christus sit Deus ex Euangelio Luca*, & ex opus. Cyril. lib. 2. de fid. ad reginas, & in Ambros. libr. 2. in Luc. cap. de Mariæ turbatæ consolatione: & ita omnino sentiendum existimo, Angelum his verbis satis mysterium explicuisse. An vero B. Virgo totum illud statim plenè intellexerit, dubitationem habet ex interrogatione eius exortam. De qua iam supra diximus.

Tertiò loquitur Angelus proponens modum conceptionis, & exemplo declarans, ac confirmans illud. Dicit autem D. Thom. hoc fecisse Angelum, vt Virginem ad consensum induceret, non dicit ad fidem (quia iam Virgo plenè crediderat, vt rectè ad secundum explicat) sed ad consensum, id est, vt mater fieri velleret. Quod nõ idè factum est, quia de obedientia Virginis Angelus formidaret: sed vt magis eam animaret, ac totam rem faciliorem redderet, & modo hominibus accommodato ac sensibili exemplo illam veluti manuduceret.

A Quartò, circa primum verbum Virginis, quo interrogauit, *Quomodo fiet istud?* rectè explicat D. Tho. non fuisse verbū dubitantis, sed iam credentis, vel admirantis. De qua re satis multa diximus supra in quæ. 27. tractando de innocentia Virginis. Vnde non probo, quod Medina hoc loco dicit B. Virginem voluisse illa interrogatione probare, atq; discernere, an ille spiritus, qui sibi apparebat, Dei esset, an dæmonis. Est enim hoc non solum contra D. Tho. & Ambros. (quem citat) sed etiam contra synceram Virginis fidem, hoc enim est dicere, ipsam dubitasse, cum dixit, *Quomodo?* an illa esset reuelatio diuina, necne: cum tamen Sancti dicant eam iam credidisse, & modum inquisuisse. Vnde in Concilio Francoford. in lib. sacrosyll. sic dicitur, *iam credula Angelicis dictis, cū ordinē tātæ nouitatis inquireret, quomodo sine viro fieri posset, mox Angelus addidit, spiritus Sanctus superueniet in te, &c.* Dicendū est ergo statim, ac B. Virgo audiuit ab Angelo, *Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum, &c.* ita fuisse interius illuminatam, vel (vt Ambros. ait) *ita recognouisse Angelū*, vt illū esse bonū, verumque Dei nuntium non dubitauerit, Et ideo statim, ac audiuit, *Ecce concipies in utero, &c.* fidem adhibuit, ac credidit, vt idem Ambros. super Lucā. & Sancti supra citati affirmāt. Reliqua, quæ ad hanc interrogationem pertinent, supra explicata sunt.

Quintò, circa aliud verbum Virginis, quo suum præbuit consensum, nihil D. Thom. notat, quia nihil dubitationis habet, sed admirationis quàm plurimum. In singulis enim verbis latet mysteriū: summāq; Virginis prudentiam, & virtutem singularia ostendunt: non tamē est nostri instituti hæc latius ponderare, sed ad sacrarum Scripturarum expositores hoc spectat, qui legendi sunt, præsertim Ambros. lib. 2. Luc. Bern. in homil. super *Missus est*. August. & alij Patres in Concion. de Annunt.

DISPUTATIO IX.

In quinque sectiones distributa.

De modo, & circumstantijs Annuntiationis Angelicæ.

Væ hætenus de Beatissima Virgine disputauimus, tempus illud potissimum comprehendunt, quod filij conceptionem antecessit,

nunc

Verba Maria ad Angelum quælibet.

Medin.

D. Thom. Ambros.

Dubium.

Responsio.

Con. Ephes. Cyril. Ambros.

nunc verò dicere incipimus de ijs, quæ illi acciderunt ab eò tempore, quo Dei est mater effecta. Et ideò quasi cūmunis iam erit, & coniuncta de matre, ac filio disputatio, simulque explicandus erit modus, quem in exequendo incarnationis mysterio diuina sapientia, omnipotentiaq; seruauit. Habemus autem ex Euangelio initium perficiendi hoc mysterium proximè ab annuntiatione Angeli sumptum esse, cuius rei causas, ac rationes in commentario primi, & secundi articuli explicatas reliquimus. Multa etiam, quæ ad intelligentiam illius admirabilis colloquij pertinet, partim in cōmentario articuli quarti: partim superius disputando de innocentia, & virginitate Mariæ tradita sunt, & in sequentibus alia dicenda erunt, explicando effectum huius Annuntiationis, & quādo, quomodoq; peractus sit. Igitur solum superest, vt de modo, ac circūstantijs huius Annuntiationis, & de ijs, quæ in ea Virgini acciderunt, pauca dicamus.

SECTIO PRIMA.

Quis fuerit Gabriel Angelus diuinæ incarnationis nuntius.

EX qua hierarchia, aut ordine hic Angelus fuerit, Scriptura nō exprimit, & Patres variè sentire videtur, vnde res videtur esse incerta, & ambigua. Primū enim Bernard. homil. 1. de Annuntiatione dicit, non fuisse ex minoribus Angelis, qui frequenter mittuntur: postea verò addit, propterea dici, *missum esse à Deo*, quia ab eo immediatè intellexit mysterium, quod nulli præterquam ipsi ante Virginem declaratum est, & quia ab eodem immediate est missus, nullo excellētiori Spiritu inter Deum, & ipsum interueniente. Ex quibus verbis colligi videtur, illum, vel fuisse supremum Angelorum, vt per nullum superiorem mitti, vel illuminari potuerit, vel saltem esse ex supremis ordinibus, qui à Deo immediate illuminantur. Et sanè videtur consonum dignitati mysterij, vt supremus omnium fuerit, quandoquidem suprema legatio illi commissa est: tum etiā quia missus est ad instruendam Virginem, quæ dignitate, & gratia erat omnibus ordinibus Angelorum superior, ergo decuit vt per supremum Angelum instrueretur.

A Alij verò Sancti interdū, *Angelum*, interdū, *Archangelum*, eū appellant. Irenæ. lib. 5. cōtra hæres. c. 25. *Archangelum* vocat. Idē Ambro. lib. primo de Spirit. Sāct. c. 7. August. ferm. 14. de natiuit. Hesichius, homi. 1. de sancta Deipara, homilia tamē. 2. vocat, *Angelorum principem*, sicut Greg. homil. 34. in Euangelia, & *Archangelum*, & *summum Angelorum* vocat, & Andreas Ierosolym. homi. de Annuntiatione, *Archangelum* vocat, & *unum ex præcipuis Angelorū*. Vnde ex his appellationibus nullum firmum argumentum colligi potest. Nam etiā Ecclesia Michaelē nunc *Angelum*, nunc *Archangelum*, nunc *principem Angelorū* vocat. Quia sicut nomē *Angeli*, & cōmune est omnibus celestibus spiritibus, & infimo ordini accommodatur: ita etiam nomen *Archangeli*, quāquam vna significatione proprium sit secundi ordinis infimæ hierarchiæ: tamē alia ratione vniuersaliori omnis Angelus, qui primatum aliquem habeat inter celestes spiritus, Archangelus vocari potest. Non constat autem certò sub qua significatione Gabrieli tribuatur.

In re tamē incerta D. Tho. sententia verisimilior est, eum scilicet fuisse ex vltima hierarchia, & caput, ac principem secundi ordinis Archangelorū. Cōiectura est, quia teste Dionysio de cæles. hierar. c. 3. Angelorum ordines, & hierarchiæ officijs, ac ministerijs distinguuntur, neque alicui (inquit) fas est operari, nisi quod officij sui diuina sanxit institutio: ex omnibus autem ordinibus duo vltimi infimæ hierarchiæ, ad custodiendos homines, vel res, quæ ad illos pertinent, annuntiandas destinati sunt, ita tamen, vt infimus Angelorum ordo ad res inferioris ordinis, Archangelorum autem ordo ad altiora mysteria nuntianda destinetur, ergo Gabriel, qui ad annuntiandū missus est, ex his ordinibus fuit. Nō enim oportuit hierarchicum illum ordinem immutari, aut Deum dispensatione aliqua vti, cum necessariū nō sit. Quia verò ad annuntiandum supremum omnium mysteriorum mittebatur, decuit, vt supremus esset in vtroque illo ordine, fuit ergo Archangelorum primus. Quæ tota ratio in Dionysij, & Gregorij doctrina in locis citatis fundata est. Et confirmari potest, quia verisimilius est Gabrielem non fuisse supremum omnium Angelorum, quia Michael Angelus superior est illo, vt ex Daniel. 8.

Gabriel diuina nuntius incarnationis, ex qua nā hierarchia fuerit Angelorum Dionys.

K 2 colligi.

Hierony.
Rupert.

colligitur, & ibi Hieronymus notauit, & clarius Rupert. lib. 5. in Apoca. in principio. & significat Ecclesia tã in officio sancti Michaelis, quã in quotidianis precationibus, seu litanijis, ergo signũ est, solũ fuisse summum eorum Angelorum, qui nuntiorum munere funguntur. Quia si propter altitudinem mysterij missus fuisset aliquis alterius ordinis, vel hierarchiæ, certè eadem ratione mittendus fuisset omnium supremus, vt supremum mysterium nuntiaret, non ergo est habita ratio magnitudinis mysterij secundum se: sed vt annuntiatur, seu annuntiationis eius, & ideo missus est supremus in officio annuntiandi.

Dubium.
Dan. 8.
9.
Luc. 1.

Sed ex prædicta ratione, & assertione nascitur dubium, An idem fuerit Gabriel Angelus, qui Danieli apparuit, cap. 8. & 9. & Zachariæ, Lucæ primo, & qui hoc mysterium Mariæ annuntiavit. Nam quod idem fuerit. Primum ex eodem nomine colligitur. Deinde hoc affirmant Hieron. Daniel. 8. Iren. supra, Ambros. ferm. 63. & Andreas Ierosoly. loco citato. In cõtrarium vero est. Primò, quia si hic fuit supremus Archangelus, quia ad supremum mysterium nuntiandum mittebatur, non videtur decuisse, vt ad inferiores legationes mitteretur. Cur enim eiusdem dignitatis nuntius ad Christi, & Ioannis Baptiste conceptionem nuntiandam mitteretur? Deinde, ex identitate nominis, non potest iudicari, quòd fuerit eadem persona: interdum enim diuersæ personæ Angelicæ eodem nomine vocantur, vt notauit Abulens. in. 23. cap. Exod. q. 81. & in. 13. cap. Iudicum. q. 35. Et ratio est, quia nomina Angelorum ex officijs, seu ministerijs sumuntur: vnde licet personæ diuersæ sint, propter officij similitudinem, eodem nomine appellari contingit. Eò vel maximè, quòd idem nomen iuxta varias etymologias potest diuersa mysteria, seu diuersas proprietates indicare, ideoq; & diuersis personis attribui, vt in præsentī nomine videre licet. Proclus enim Cyzicenus in quadã homilia, quæ habetur in Conci. Ephes. tomo. 6. cap. 7. Gabrielis nomen interpretatum dicit idem sonare, quod *Deus & homo*, quæ etymologia (si vera est) accommo-

Proclus Cy-
zicenus.

Conc. Ep. bc.

Theophyl.

datissima est ad huius mysterij nuntium nominandum. Theoph. verò Luc. primo, interpretatur, id est, *Homo Dei*, seu, *Vir Dei*, quomodo accommodari potest ad eum An-

gelum, qui cum Daniele loquebatur. Hieronymus autem Daniel. 8. & lib. de nominib. Hebraicis in Lucam, & Bernard. homil. 3. in *Missus est*, & Euseb. Emif. homil. in idem Euangel. interpretantur, *fortitudo Dei*, seu, *robustus Dei*, Quæ interpretatio huic etiam mysterio maximè quadrat.

Responsio.

Res sanè videtur incerta, non oportet tamè à cõmuniori Patrũ sensu discedere, nec in Scriptura sacra ambiguitatē illam, seu diuersitatē personarũ Angelicarũ sub eodẽ nomine, sine sufficienti fundamento introducere. Quãuis ergo hic Gabriel supremus sit Archangelorũ omnĩ, & ideo ad supremũ Dei opus nuntiandũ missus fuerit: nõ est aliquod inconueniens, quod aliquid aliud aliquãdo nuntiauerit. Præsertim, quia omnes alię legationes, quæ de hoc Angelo leguntur, ad hoc mysteriũ specialiter ordinabantur. Nam Danieli nuntiauit tẽpus aduentus Christi, & præclarum illud signũ septuaginta hebdomadarum dedit: Zachariæ verò dixit illa verba. *Ipse præcedet ante illum*, id est, ante Christum, in spiritu, & virtute dñi. In quibus significauit, iã proximè instare Christi aduentum. Ex quo etiã verisimile est, qd Bernard. supra indicat, eundem fuisse Angelũ, qui Matthæi. primo. & 2. Iosepho apparuit, & qui Virgini filium nuntiauerit. Quia totum illud erat veluti vnum ministeriũ, ad eundem proximum finem ordinatum.

Bernard.
Mat. 1. & 2.

ESCTIO II.

V. Angelus Virgini apparuerit in specie visibili, atq; humana, & de perfectione reuelationis Virgini facta.

C Ratio dubitandi est, quia verisimile est factã fuisse Virgini reuelationem perfectissimã: tum propter mysterij altitudinem: tum propter ipsius Virginis perfectionē, maximãq; capacitatē: sed reuelatio eò est perfectior, quò intellectualior, purior, & abstractior ab omni sensu, imaginariaque visione, vt docet D. Th. 2. 2. q. 174. art. 2. & 3. vnde inter reuelationes, quæ aliquo modo cõcernũt sensum, seu per illum sũt, illa erit perfectior, quæ abstracti a sensu exteriori, & in ipso interiori fit, quia hæc magis ad intellectualem accedit, ergo hæc reuelatio Virgini facta, vel fuit purè intellectualis, vel saltē ab exteriori sensu abstracta, ergo nõ fuit necesse, vt Angelus il-

D. Thom.

lius

lius reuelationis nuntius externo sensui in humana specie apparuerit.

Nihilominus certum arbitror esse, Gabrielem in specie humana, exteriusq; sensibili apparuisse Virgini. Quod primo fundari potest in illis verbis Luc. primo, *Ingressus Angelus ad eam dixit, & postea, dixit autem Maria, ac tandem concludit, & discessit Angelus ab ea.* Ille enim ingressus, & discessus corporalem motum indicat. Illa etiā mutua colloquutio sensibilis sine dubio erat. Quis enim dubitet, Beatam Virginem sensibili voce esse locutam? loquebatur ergo ad eum, qui sensibilibus audire apparebat, quique eodem modo loquebatur. Secundo, est hæc sententia Sanctorum. Ambros. lib. primo de officiis, cap. 8. & lib. 1. in Luc. Orig. homil. 4. in Luc. Euseb. Emif. dicta homil. in *Missus est.* & Petr. Chrysolog. serm. 140. Hierony. tom. 1. epist. 7. ad Letā de institutione filiarum, & epist. 22. ad Eustoch. de custodia virginis. circa finem. Optime August. serm. 14. de natiuitate, cuius verba hic retulit D. Thom. in argumento, *sed contra.* Tertiō, ratio potissima est, quia ita placuit Deo, qui Angelum mittebat. Congruentia vero, & coniectura sunt optima, quas D. Tho. affert. Summa earum est, quia hic erat modus suauior, & humanæ naturæ accommodatior. Sic enim Angelus præsentia sua quodam modo representabat eum, quem nuntiare veniebat, Virginēque non solum in mente, sed etiam in corporeis sensibus poterat recreare, & confortare. Ac denique hic reuelationis modus non impediēbat, sed potius ad perfectiorem Virginis cognitionem, & fidem iuuare poterat.

Secundo probabiliter credi potest, Angelum non tantum in externa specie, sed etiā in sua substantia apparuisse, ac visum esse à B. Virgine. D. Tho. hic art. 3. ad primum non putat esse consentaneum statui viatoris, quod B. Virgo Angelum per essentiam viderit, sed licet verum sit hoc esse supra ordinarias leges hominum viatorum: tamen non est dubium, quin viatori homini hæc visio communicari possit, cum etiam ipsius Dei intuitio ex priuilegio singulari interdum tribui possit, vt de Paulo, & Moyse idem D. Thom. sentit. Quod si hæc clara Angeli cognitio potuit facili B. Virgini tribui, cur non erit verisimile illi esse datā? legimus enim aliquibus alijs sanctis,

A seu virginibus datum esse interdum, vt Angelos, vel animas clarē, & in substantia tua intueantur, ergo valde probabile est sepius hoc esse communicatum Beatę Virgini eo tēpore, quo viatrix fuit, ergo si aliquādo, certē maximē in Annūtiatione huius mysterij, ad hanc cognitionē eleuatam esse credibile est. Deinde hoc expresse affirmat Athanas. (si tamen liber est eius) in libro quæstionum ad Antioch. q. 12. Quod non aliter confirmat, nisi quia decuit, B. Virginē perfectius videre Angelum, quam antiquos Prophetas, cum illis apparebant.

Dices, si B. Virgo clarē Angelum vidisset, non fuisset turbata, nec cogitasset, *qualis esset eius saluatio.* Quia clarē vidisset esse Angelum sanctum, & verē Dei nuntiū. Respondetur illius turbationis varias causas assignari à Patribus, vt sectione sequenti videbimus. Nunc verō dicitur, si turbatio illa solum fuit admiratio quedā ex summa humilitate proueniens, eō qd præter existimationem, quam de se habebat, tam honorificē salutabatur, potuisse eam admirationē simul esse cum clara visione Angelicā: si tñ (quod probabilius videtur, & textui Evangelico, ac expositioni Patrum magis cōsentaneū) turbatio illa, & cogitatio fuit, quia non statim cognouit, an saluatio illa à bono spiritu proficisceretur: dicendū cōsequenter est, Angelum in principio tantum in specie visibili se ostēdisse: postea verō, & fortasse quādo dixit illa verba. *Ne timeas Maria.* diuina virtute factum esse, vt vsque ad intuendam substantiam Angeli fuerit euecta. Quo factum est, vt statim omnino sedata fuerit turbatio, & intentissimo animo illum audierit.

C Ad difficultatem ergo in principio tactam, respondet hic D. Tho. ad primū, & secundū: visionem intellectualem esse perfectiorem, quam imaginariam, si hæc sola sit, si autem cum imaginaria intellectualis concurrat, perfectius hoc esse. Et eadem ratione dicit perfectiorem esse reuelationem, quæ fit per externos sensus, quam quæ fit sola imaginaria visione, quia cum sensibus externis cōcurrit, & operatur simul imaginatio, multumque ab illis iuuatur, vt rem certius, & distinctius apprehēdat. Quam doctrinā confirmat ex August. 12. Gene. ad lit. c. 9. & eandē indicat Chrys. homil. 4. in Matth. Vbi hac ratione ostendit, perfectiorem fuisse reuelationem fa-

K 3 etiam

Angelus in specie visibilis apparuit Virgini. Luc. 1.

Ambros. Orig. Euseb. Emif. Petr. Chrysolog. Hierony. August. D. Thom.

D. Thom. Virgo Angelum in sua essentia vidit.

Athanas.

Obiectio.

Responsio.

D. Thom.

August. Chrysost.

Reuelatio-
num varia
genera.

etiam Virgini, quam Ioseph, cū ei Angelus in somnijs apparuit. Ne tamen doctrina hæc pugnare videatur cū eodem D. Tho. in citato loco ex. 2. 2. aduertere oportet, reuelationem intellectualem propriè dici, quæ non habet ortum à sensu, vel imaginatione, sed immediate fit ipsi intellectui per lumen infusum, & species intellectuales, vel denuo infusas, vel præexistentes, & diuinā virtute ad supernaturale aliquam apprehensionem, seu conceptionem faciendam applicatas: & hoc genus reuelationis dupliciter fieri potest. Primò, eleuando intellectum ad cognoscendum sine operatione phantasiæ, & hic modus est valde extraordinarius, quia non est accommodatus animæ unitæ corpori passibili, & ideò raro, & tantum ex singulari priuilegio conceditur. Aliter igitur fit hæc reuelatio modo magis humano, & cooperante phantasia ipsi intellectui, non tam quia motus sit ab ipsa, quam quia ipsam mouet, & applicat, vt secum operetur. At vero imaginaria, seu sensibilis reuelatio dicitur, non quia ad intellectum non pertingat (illa enim est valde imperfecta, & vix meretur prophetice reuelationis nomen) sed quia primario fit per sensibilem aliquam, vel imaginariam representationem, ex qua oritur mentis conceptio, illique quodammodo commensuratur. Prior ergo intellectualis reuelatio ex suo genere perfectior est, quia est abstractior, & spiritalior, & hoc modo locutus est D. Thom. in. 2. 2. si tamen simul cum illa cognitione sensus etiam concurrant, & ad hoc etiam diuinitus iuuentur, nihil de perfectione minuetur, sed potius augebitur, & hoc est quod D. Thom. hic docet. Vnde sentit ita factum esse in hac reuelatione Virgini facta, quod explicandum superest.

Aduertendum ergo secundò est, in hac reuelatione distinguendam esse personam loquentem à mysterio reuelato. De persona, scilicet, de Angelo Gabriele iā dictum est, cum qua intellectuali perfectione Virgini patefactus est. De mysterio autem ipso. Primò, non oportuit, vt saltem antequam esset, peractum clarè & prout in se est Virgini demonstraretur: imò nec necessarium fuit, vt ei reuelaretur illo intellectuali modo, qui omnino abstractus à cooperatione phantasiæ, quia oportuit, vt prius illud per fidem crederet, modo accommo-

A dato homini viatori. Secundò, non est illi reuelatum hoc mysteriū reuelatione imaginaria propriè dicta, sed reuera intellectuali. Quia nulla sensibilis imago sensibus, vel imaginationi eius obiecta est, per quam mysteriū conciperet: sed nuda veritas est menti proposita, quāuis medio auditu, verboq; sensibili, quod non repugnat intellectuali reuelationi. Qui auditus est sensus disciplinæ, vnde per illum excitari potest intellectus, vt sub lumine diuino interius cooperante, tam perfecte apprehendat obiectum, ac si immediatè illi proponeretur (agimus enim de apprehensione seu conceptione abstractiua, quæ per species alienas fit, & est fidei accommodata) hæc igitur conceptio perfectissimè fit per auditum, quia verba sunt expressa signa intelligibilis veritatis, quibus optimè mens instruitur, & mediātibus illis facile potest ad intellectualem cognitionem abstractiuam perfectè eleuari. Hoc igitur modo propositum fuit hoc mysterium Virgini per verba Angeli, quibus excitata mens eius, & diuinā virtute, & lumine interius eleuata, & adiuta, perfectissime concepit mysterium ipsum, quantum per fidei cognitionem fieri poterat, & ita habuit quidquid perfectionis est in intellectuali reuelatione, & præterea sensus eius, & imaginatio per sensibilia verba adiuta fuerunt, vt facilius, ac melius possent ad intellectualem conceptionem cooperari. Tertiò dixi hæc intelligenda esse de reuelatione huius mysterij, quatenus Virgini facta est, antequā in ipsa perficeretur, quia si loquamur de illo tempore, seu momento, in quo post plenam fidem, & cōsensum Virginis, Verbum in ea factum est caro, non est incredibile eleuatam esse mentem eius, vt statum viatoris quodāmodo trascenderet, & mysterium, atque adeò Deum, prout in se est, & prout est humanitati coniunctum, clarè videret. Hoc enim beneficium, ac priuilegium sæpius in hac vita mortali esse Virgini cōcessum, authores graues docuerūt, vt infra in proprio loco cōmodius dicem⁹. Si quod autem tempus in hac vita potuit esse opportunum ad suscipiendum hoc beneficium, videtur sanè illud fuisse, in quo post eximiam fidem, admirabilem obedientiam, & humilitatem, mater Dei fieri meruit. Est ergo hoc pium, & probabile, quamuis incertum.

Mysterium
incarnatio-
nis quomo-
do Virgini
fuerit ab
Angelo pro-
positum.

SEC.

E S C T I O III.

*Qualis fuerit perturbatio ex locutione
Angeli in Virgine facta, vnde est orta.*

VT explicemus, quis, & qualis motus hic perturbationis fuerit, à causa, & radice eius initium sumamus. Traduntur autē à Patribus variæ causæ, quas D. Tho. hic solut. ad. 3. art. 3. tetigit. Prima est quasi naturalis, quia cum mens hominis eleuatur ad videndā rem insolitā, & præfertim superioris ordinis, pars inferior quodammodo debilitatur, & inde oritur huiusmodi perturbatio. Quæ sanè causa non nihil adiuuat, cōsiderata humanæ naturæ fragilitate: non tñ satis est ad rē præsentem explicandā. Quia perturbatio Virginis non fuit posita in debilitate, aut defectu viriū corporis, sed in aliquo animi affectu, timoris, pudoris, aut admirationis. Vox enim, *Turbata est*, hoc propriè significat, & verba Euangelij propriè intelligēda sunt, cum cōmodè possint. Vnde Angelus respondit, *Ne timeas Mariā*, quæ verba propriè timorē significant. Responderi potest ex doctrina Caietani hic art. 3. verum esse turbationē fuisse in animo, ortam tñ fuisse ex necessitate materiæ, id est, ex infirmitate corporis, quod debilitatur, dum anima multū ad superna intendit. Sed hæc doctrina (vt mihi quidē videtur) nō potest ad Virginis turbationē commodè applicari. Quia quādo perturbatio oritur ex hac debilitate, & necessitate, non fit sine aliqua motione indeliberata præueniēte rationē, vel sine falsa aliqua apprehensione, & imaginatione, hæc autem imperfectio nullo modo est Virgini tribuenda. Assumptum declaratur, quia cum perturbatio oritur ex necessitate materiæ, non est in potestate hominis illam præuenire, imò vir est sui compos, vt liberè possit cogitare, & discurrere. Et confirmatur ex diuerso modo, quo hæc perturbatio Virginis, & alia Zachariæ narretur eodem capit. Luc. 1. vel de Daniele, Daniel. 10. De illo enim nō dixit Euangelista turbatum fuisse: sed addidit, & *timor irruit super eum*, id est præuenit, & præoccupauit ipsum: de se verò dicit Daniel. *Non remansit in me fortitudo: sed species mea mutata est in me, & emarcui, neq; habui quidquam virium.* At verò Beatissimæ Virginis, nihil huiusmodi accidisse dicitur, sed potius, tanta animi moderatione, & cō-

Astantia fuisse turbatam, vt simul cogitaret, qualis esset ista saluatio. Vnde elegāter Bernard. homi. 3. *Turbata est, sed non perturbata, turbata est, & nō est locuta, sed cogitabat, qualis esset ista saluatio. Quod turbata est verecundia fuit virginalis: quod nō perturbata, fortitudinis, quod tacuit, & cogitauit, prudentia.* Non fuit ergo illa turbatio motus aliquis indeliberatus ex motione corporis, seu inferioris appetitus proueniens: sed fuit rationalis quædam admiratio, & prudens timor, ortus ex attentissima cogitatione & ponderatione eorum, quæ audiebat, & videbat. Et confirmatur à signo, nam statim, ac Angelus dixit, *Ne timeas Mariā*, deposuit omnem timorem, totamq; illius legationem quieto animo audiuit, & prudēter respondit, *Quomodo fiet istud?* signum ergo est non fuisse conturbatam, nec inuoluntaria aliqua affectione commotam.

B Ex quibus præterea colligitur, nō corporis imperfectionē: sed animi potius virtutē, & perfectionē fuisse huius turbationis radicē, & causam, quæ duplex assignatur à Patribus. Prima est, quā D. Tho. secundo loco posuit, verecundia virginalis, vt Bernardus etiam paulō antea citatus dixit. Hæc vero causa dupliciter explicatur: primò, vt hæc turbatio orta sit solū ex visione Angeli in viri, & iuuenis specie. Ita indicat Ambros. 1. lib. in Luc. *Trepidare virginū est. & ad omnes viri ingressus pauere*, & latius libr. i. de offic. c. 18. *salutata, inquit, ab Angelo tacet, & mota est ad introitū eius, quia ad virilis sexus speciem peregrinam turbatur aspectus virginis*, & lib. 2. de Virginit. in princip. indicans obiectionē, cur B. Virgo Angelicis visitationibus assueta viso Angelo turbata fuerit: sic tacitè respondet, *Gabriel eam, vbi reuifere solebat, inuenit, & Angelum Mariā, quasi viri specie mota, trepidauit, quasi nō in cognitū audito nomine recognouit, ita peregrinata est in viro, quæ nō est peregrinata in Angelo.* Quibus verbis significat, solitā quidem fuisse Virgine habere Angelicas reuelationes: non vero externas, & in sensibili specie viri. Quod etiā sensit Hiero. epist. 7. ad Latīā. dicens. *Idco forsitan timore perterrita est, quia virum, quem non solebat, aspexit*, & epist. 22. ad Eustoch. *Quæ hominem formidabat, cū Angelo loquebatur intrepida*, & huic rationi sic explicata fauet lectio Græca, quæ habet verbū, *vidisset*, vbi Latina legit, *audisset*, scilicet, *Quæ cū vidisset, turbata est.*

Bernard.

Ambros.
Perturbatio
nis virginis
in annūcia-
tione Ange-
lica radix,
& causa.

Hierony.

D. Thom.

Caietan.

Luc. 10.

Dan. 10.

Perturbatio
Virginis in
annūtiatio-
ne qualis.

Alio vero modo explicatur hæc ratio, & scilicet ex pudore virgineo, & castissimo turbata sit: non tñ propter visionem solam Angeli, sed in sermone eius, & salutatione, quæ blada, suavis, & inulitata apparebat, & ideo, *cogitabat, qualis esset ista salutio.*

Euse. Emi.

Ita explicat Euseb. Emis. homil. in *missus* est, in ser. 4. quatuor temp. aduentus, vel certe vtrumque iungi potest, nam videndo iuuenem fortasse turbati cœpit: magis autem audiendo. Quod Bernard. supra indicauit, & magis Damasc. orat. prima de natiuitate Virginis, circa fin. dicens. *Ita comparata eras, ut ad te nullus viri accessus pateret. Testis est metus ille, in quem ex inusitato Angeli eloquio incidisti.*

Bernard.
Damasc.

Secunda causa huiusurbationis fuit humilitas. Cū enim B. Virgo esset summè humilis, & nihil magnificum de se cogitaret, audiēs inusitatam, & honorificentissimam salutationem, in magnam admirationem rapta, *cogitabat qualis esset salutio.* Et hanc etiam causam indicat Ambros. supra, dicens, *salutationis nouam formam mirabatur, nusquā enim erat lecta, vel audita, & sumpsit ex Orig. homil. 6. in Luc. qui addit, salutationem nouam, & peregrinam cœternis.* Indicat etiam Hieronym. seu Sophron. serm. de assumptione, & Pet. Chrysost. serm. 140. Et hanc causam maximè videtur probare D. Tho. qui duo notatione digna considerauit. Primum, in artic. 4. ad primum, Angelum annuntiationem suam ab huiusmodi salutatione inchoasse, vt Virginem attentissimam redderet. Nihil enim magis ad attentionem mouet, quā admiratio: nihil vero personam humilem magis in admirationem rapit, quā propria laudatio. Alterum est in art. 3. huiusmodiurbationem non semper vitari, sed merito interdum permitti in diuinis reuelationibus, propter altiores causas, quia eadē diuina reuelatio statim reddit animū pacatum, & confortatum, sicut hic fecisse Angelum legimus, illis verbis, *Ne timeas Maria.* Quod notauit etiam Orig. homil. 4. in Luc. & Ambros. libr. 1. in Luc. capite de apparitione Angeli, in vltimis verbis. Vnde obiter colligit D. Thom. prudens documentū, ad reuelationes boni, vel mali spiritus discernendas. Nam quæ sunt à bono spiritu, licet in principio turbent, statim vero pacem, & quietem pariunt, quæ vero sunt à malo spiritu, & perturbant ani-

Ambros.

Origen.
Hierony.Pet. Chry-
solog.
D. Thom.Origen.
Ambros.

ma, & inquietum relinquunt.

SECT IO IIII.

V. B. Virgo in Angelica annuntiatione statim Christum conceperit.

Quamuis de modo huius conceptionis in sequentibus dicturi simus, non tamen potuit hæc quæstio hoc loco præmitti, quia ad intelligendā exacte annuntiationem Angelicā, omnino videtur necessaria. Vnum ergo inter Catholicos certum est, scilicet, B. Virginem concepisse Verbum diuinum, antequam Angelus ab ea discederet: hæc est enim communis sententia Sanctorū, quos statim referā. Vnde Greg. lib. 18. moral. cap. 36. *Nuntiante, inquit, Angelo, & adueniente Spiritu, mox Verbum in vtero, & intra vterum Verbum caro,* & propter hanc causam dixit Damascen. libr. 4. c. 15. *conceptionem per aurem contigisse.* Et nonnulla coniectura huius rei habetur in Euangelio, statim enim ac finita est annuntiatio Angeli, B. Virgo cum festinatione iuit ad visitandā Elisabeth: & tamen iam erat mater Dñi, vt testantur illa verba. *Vnde mihi, ut veniat mater Dñi mei ad me;* iam ergo conceperat Christū, & Deū, ergo signum est, statim in ipsa annuntiatione Angelica concepisse. Ratio vero est, quia illa conceptio simul inchoata est, & perfecta (vt infra dicemus) fuit autē statim incepta, quia ad hoc mittebatur Angelus, & Spiritus Sanctus erat causa efficax, & paratissima, & ideo statim illā perfecit.

Difficultas vero est, quo tempore, vel post quæ verba, facta sit hæc conceptio. Fuit enim multorum Patrum sententia factam esse, vel illis verbis salutationis Angelicæ. *Aue gratia plena, Dominus tecū,* vel ante illa. Ita dicit Pet. Alexandrinus in libro de Deitate, vt refertur in Conc. Ephes. tom. 2. cap. 7. & in Concil. Chalcedon. act. 1. sub hoc titulo. *Nicæna synodi fide,* vbi sic ait, *& verbum caro factum est, & habitauit in nobis, tum videlicet, cum Angelus sacrā Virgine ei/modi oratione salutauit, Aue gratia plena, Dominus tecum. Hoc est Dei Verbum, nūc tecum est,* nam illa Gabrielis salutio Deū Verbum in vtero virgineo natum, & carnem factum insinuat. Vnde Chrysostomus, in Liturgia, circa medium, sic inquit, *Gabriele dicente tibi. Virgo Aue, cum voce incarnatus est omnium Deus in te, sacrosancta*

Virgo ante discessum annuntiantis Angeli Christum concepit.
Greg. Papa Damasc.

Pet. Alex.
Con. Ephes.
Con. Chalced.

Chrysost.

Nicephor.
August.

sancta arca, & eodem modo loquitur Nicephor. lib. 1. hist. c. 8. & in eandē sententiam scribit August. serm. 14. de natiuit. vbi introducit Beatam Virginem sic loquentem de Gabriele Archangelo, Visitauit, & perturbauit me, salutauit, & grauidauit, dixitq; mihi, Ave gratia plena, Dominus tecum, Dñs, inquit, tecum sed plus quam mecum, in me autem, licet sit Dominus, memetipsum creauit Dominus. Ita est Dominus tecum, vt sit in corde tuo, sit in utero tuo, adimpleat mentem tuam, adimpleat carnem tuam. Sentit ergo statim factum fuisse mysterium, quādo Angelus dixit illa verba. Et idem sentiunt omnes, qui verba illa exponunt de existētia Dñi in Virgine per verbi conceptionem, vt sentit Bernard. homil. 3. in Missus est, dicens, Dominus tecum, non solum mente, sed etiam

Bernard.

Laurent. Iust.

August.

Petr. Dam.

ventre. Et Laurent. Iustinian. sermone de annuntiatione, & August. serm. 2. de annuntiatione. Petr. Damian. serm. 1. de natiuitate Virginis. Certa tamen sententia est B. Virginem non concepsisse diuinum Verbum, donec suum præbuit consensum, illumq; illis verbis explicuit, Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundū verbum tuum. Itaq; in eo momēto, in quo finita sunt illa verba, perfecta fuit conceptio, & non antea. Et quidem, quod non fuerit dilata conceptio vltra illud instans, constat satis ex principio huius sectionis. Nam statim subdit Lucas, Et discessit ab illa Angelus. Diximus autem, prius quā discessisset, conceptionem fuisse perfectam. Deinde, quia iam nihil deerat, vt Spiritus Sanctus suum opus inchoaret, propter quod Angelum miserat, statim ergo illud inchoauit, simul autē, ac inchoauit, perfecit, vt nunc suppono ex statim dicendis. Quod verō ante illud momētum non fuerit facta conceptio, ex discursu Euangelij constat. Et in primis, non fuisse factam per prima verba salutationis Angelicæ, patet ex verbis, quæ postea. c. 2. dicit Lucas, narrans mysterium circuncisionis, & vocatum est nomen eius Iesus, quod vocatū est ab Angelo, prius quam in utero cōciperetur. Hinc enim euidenter constat, quando Angelus dixit illa verba, Et vocabis nomen eius Iesum, nondū Christū fuisse cōceptū. Quod satis ostendunt ipsa verba Angelī, quia post verba salutationis subdidit, Ecce concipies in utero, & paries, vtrumque de futuro, quia reuera tam non erat facta

Quo tēporis
puncto Christi
sum Virgo
concepit.

Luc. 2.

A conceptio, quā partus, postea vero interrogante Virgine, *Quomodo fiet istud?* iterū de futuro inquit Angelus, *Spiritus Sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, Quod enim ex te nascetur sanctum, vsque ad illud, Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum*, ergo in toto illo tempore nondum erat perfectum, sed expectabatur mysterium, Statim vero prorupit Deipara in illa verba, *Ecce ancilla Domini*, ergo ante illa non est peractum mysterium.

Dices, saltem fuisse perfectū, antequam B. Virgo hæc verba perficeret, vel inchoaret, quia iam prius interius consenserat, nam ex interiori consensu, & obedientia illa verba manarunt: sed non expectabatur, nisi eius consensus, ergo statim ante prolationem verborū perfectum est mysterium. Quod enim voluntatis consensus expectaretur, conueniens fuit, propter rationes, quæ in articulo primo explicatæ sunt. Quod autem vsque ad externam cōsensus expressionem mysterium differretur, non videtur necessarium, quia Spiritus Sanctus, qui futurus erat author huius operis, mentem Virginis intuebatur. Ref-

Obiectio.

Responsio.

Cpondetur, licet verum sit, interiorem consensum dicto modo præcessisse, nihilominus tamen oportuisse exterius sensibilibiter exprimi, vt Angelo, cum quo B. Virgo more humano loquebatur, innotesceret. Sicut enim voluit Deus hoc mysterium perfici, petendo consensum Virginis per Angelum, ita etiam decuit, vt non perficeretur, donec B. Virgo suum cōsensus Angelō declararet. Et hæc sententia est communis Patrū, vt videre licet in Damasceno lib. 3. de fide. c. 2. August. serm. 2. de Annuntiatione: optimè Rupert. Abbas. lib. 1. de operib. Spirit. Sanct. c. 9. Euthy. Luc. 1. Discessit, inquit, Angelus ab ea, simul ac iam per verbum suum conceperat, Et hæc est communis Patrum expositio eo loco. Citatur etiā quædam verba Anastasij Pap. in fragmento cuiusdam epistolæ, quæ habetur 2. tom. cōcilior. post Breuiarium Liberati, ante Concil. Aruernense, quibus expresse dicit, statim post illa verba, *Ecce ancilla Domini, Verbum adificasse sibi templū, & vniuisse.*

Damasc.

August.

Rupert.

Euthym.

Anast. Pa.
pa.

Nec credendum puto, Patres in priori expositione citatos contra hanc veritatē sensisse, ac docuisse, quia nō est verisimile in re tā clara, tamq; apertē Euāgelio cōtraria

esse deceptos. Sed primum intendunt docere, conceptionem esse perfectam in toto illo colloquio salutationis Angelicæ, & totum illud comprehendunt in primis illis verbis salutationis. Deinde ad summū volunt, Angelum in illis verbis, *Dñs tecum*, indicasse conceptum eo sensu, quo D. Thomam supra art. 4. explicuimus. Explicant autem illa verba de præterito, ac si mysterium iam tunc esset factum, vel quia loquuntur de toto illo colloquio, ac de vno momento, vel quia iam ita res instabat, vt quasi facta censeretur. Præsertim, quia more prophetico potest rectè intelligi dixisse Angelus rem, quam certo sciebat statim futuram, ac si iam esset facta.

SECTIO V.

Quo loco, & tempore facta sit hæc Annuntiatio.

PRincipiò, de anno in quo perfectū est hoc mysterium, nihil ferè dicendū superest: satis enim diffuse in præcedenti tomo, circa. q. 4. D. Thom. art. 4. tractauimus, quo anno ab orbe condito facta sit incarnatio, de mense autem, & die, Ecclesiastica traditio habet factā esse octauo Kalendas Aprilis, eodem nimirū die, quo primus homo formatus est, vt ibidem diximus, & Patres retulimus, & videri potest Athanas. lib. quæst. ad Antioch. q. 17. Chrys. hom. 1. in Lucam. August. serm. 18. de natiuitate, & lib. 83. quæstionum. q. 56. Quibus addi potest Concil. Florent. in decreto Eugen. 4. vbi præscribit Armenis, vt illo die festum Annuntiationis celebrent. De hora vero in qua hæc annuntiatio Virgini facta est, nihil in sanctis Patribus, vel antiquis autoribus dictū inuenio. Non nulli tamen ex recentioribus scribunt venisse Angelū ad Virginem in principio noctis, sumentes argumentum ex consuetudine Ecclesiæ, quæ illa hora signū præbet ad Virginem salutandam. Nam in vita S. Bonauent. refertur, eum hac de causa motū, hoc à Pontifice obtinuisse. Sed hæc leuis est cōiectura, nam etiam summo manè datur signum ad Virgine salutandā, qua hora Albertus Magnus super Missus est, dixit, Angelum ingressum esse ad Virginem, nescio tamen quo fundamento, nam etiam in meridie in multis Ecclesijs datur signū ad salutandam

A Virginē. Vnde si hoc signum datur in memoria incarnationis Dominicæ, vel id sit diuersis horis, quia de hora certa non constat, vel certè, quia non esset alia hora comoda, vt huiusmodi signū posset omnibus fidelibus præberi. Igitur si cōiectura vci licet, verisimile est, eadē hora annuntiationem factam fuisse, qua Christus fuit natus, vt nouem integris mensibus in vtero matris habitauerit: hoc enim ad perfectionē conceptionis spectare videtur, & est magis consentaneum traditioni Patrum, & Ecclesiæ, quam infra videbimus, tractando de Christi natiuitate, vbi etiā dicemus, media noctis hora Christū fuisse natum, propter quod Ecclesia accommodat illa verba Sapient. 18. *Dum medium silentium teneret omnia, &c.* Vnde videtur concludi eadē hora fuisse annuntiationem factam, ad quam **B** non minus, imò magis accommodari possunt sequentia verba, *Dum nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotēs sermo tuus de cælo à regalibus sedibus venit.* Propriū enim dicitur Verbū descendisse de cælo per incarnationem, quā per natiuitatem suam. Nec verò est, cur existimetur intēpestiua illa hora noctis, vt in ea Angelus Virgini appareret. Nam verisimile potius est solitam fuisse Virginem in secretiori loco domus suæ, maiorem noctis partem in diuina contemplatione transigere, & aliūde, propter quietem, silentium, ac secretum noctis, fuisse illud tempus aptissimum, vt in eo hoc mysterium fieret.

Secundò, nihil superest, quod de loco dicamus, contemnēda enim est Hæreticorū impudentia, dicentium non inuenisse Angelum domi Virginem: sed per plateas vagantem. Quod sine fundamento temerariè fingunt, solum vt Virgini detrahant, cum tamē Lucas expresse dicat, & *ingressus Angelus ad eam.* Vnde omnes Patres supra citati sentiunt locum illum fuisse domum, & cubiculum Virginis, vbi orationi vacans, & fortasse aduentum Messie desiderans, ac postulans, inuenta est. Refert autem Beda lib. de locis sanctis, cap. 16. in illo loco, vbi hæc annuntiatio facta est, ædificatam fuisse Ecclesiam. Imò certa traditione constat, domiciliū illud, seu cubiculū B. Virginis, post Christi in cælos ascensum, ab Apostolis, & Christianis omnibus fuisse in summa religione habitū, & in templum ad sacra facienda fuisse consecratum, propter

Incarnatio-
nis hora.
Sap. 18.

Locus, vbi
facta est an-
nuntiatio.

Beda.

Incarnatio-
nis Christi
dies.

Athanas.
Chrysost.
August.
Conc. Flor.

ter multa, & ingētia mysteria in eo perfecta. Fuit enim (vt creditur) domus illa domicilium B. Anne, & in eo B. Virgo nata est, Christusq; conceptus, & saltem vsque ad fugam in Aegyptum educatus. Nam de tempore post reditum ex Aegypto: licet Canisius cum Baptista Mātuario censeat, in eadem domo Virginem, & Christū habitasse: mihi tamen dubia res est, quia Beda in citato loco refert fuisse in Nazareth edificatam aliam Ecclesiam in illa domo, in qua Christus post reditum ex Aegypto vsque ad grādiorem ætatem educatus est. Sed illa prior fuit semper sanctior, ac celebrior habita, & nunc etiam est in Ecclesia celeberrima. Nam eadē illa domus, in qua hæc annuntiatio facta est, ministerio Angelorum primum in Illyricū, postea in Italiam translata est, & vsque ad præsentem diem perseverat, & *Laurentana Ecclesia* appellatur, & in summa religione habetur, vt ex varijs historiographis erudite tractat Canis. lib. 5. de B. Maria. c. 25. Deniq; illud non omittam, domum hanc fuisse sitam in ciuitate Nazareth (vt ex Euāgelio cōstat) & inde fuisse Christum *Nazaraum* vocatum vt notat Hierony. libr. de locis Hebr. in Nazareth. Neque obstat, quod illa ciuitas erat in Galilæa, quæ ad Tribum Iudæ non pertinebat. Quia, vt notauit Abulens. Matthe. 2. q. 88. post decem Tribuum dispersionem, Iudæi qui ex captiuitate Babylonica redierant, totam illam terram occuparunt, & ita multi ex Tribu Iudæ, ex qua erat maior pars eorum, qui redierunt, extra Iudæam domicilia, & possessiones habebant.

QVÆSTIO XXXI.

De conceptione Saluatoris quo ad materiam, de qua corpus eius conceptum est, in octo articulos diuisa.

DEinde considerandum est de ipsa conceptione Saluatoris. Primò, quantum ad materiam, de qua eius corpus conceptum est. Secundò, quantum ad conceptionis authorem. Ter-

tiò, quantum ad modum, & ordinem conceptionis.

¶ Circa primum quærentur octo.

Primò, vtrum caro Christi fuerit sumpta de Adam. ¶ Secundò, vtrum fuerit sumpta de Dauid. ¶ Tertiò, de genealogia Christi, quæ in Euāgelij ponitur. Quarto, vtrum decuerit Christum nasci de foemina. Quinto, vtrum fuerit de purissimis sanguinibus Virginis corpus eius formatum. ¶ Sexto, vtrum caro Christi fuerit in antiquis Patribus, secundum aliquid signatum. Septimo, vtrum caro Christi in Patribus fuerit peccato obnoxia. ¶ Octauo, vtrum fuerit decimata in lumbis Abrahæ.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum caro Christi fuerit sumpta de Adam.

AD primum sic proceditur. Videtur ¶ caro Christi non fuerit sumpta ex Adā. Dicenim Apostolus. 1. ad Corinth. 15. Primus homo de terra terrenus, secundus homo, de cælo cælestis. Primus autē homo est Adam, secundus est Christus. Ergo Christus non est ex Adā, sed habet ab eo distinctam originem.

¶ 2. Præterea, Conceptio Christi debuit esse maximè miraculosa. Sed maius est miraculū, formare corpus hominis ex limo terræ, quàm ex materia humana, quæ de Adam trahitur. Ergo videtur, ¶ non fuerit cōueniens Christum ab Adā carnem sumpsisse. Ergo videtur, ¶ corpus Christi nō debuerit formari de massa humani generis deriuata ab Adam, sed de aliqua alia materia.

¶ 3. Præterea, Peccatū in hunc mūdum intrauit per vnū hominē, scilicet per Adā: quia omnes in eo originaliter existentes, peccauerūt: vt patet Romano rum. 5. Sed si corpus Christi fuisset ab Adam

Canis.
Bapt. Matr.
ian.
Beda.

Laurentana
domus.

Canis.

Hierony.

Obiecta.
Responsio.
Abulens.

Adam sumptum, ipse etiam in Adam originaliter fuisset, quando peccauit. Ergo peccatum originale cōtraxisset, quod non decebat Christi puritatem. Non ergo corpus Christi est formatum de materia sumpta ab Adam.

Sed contra est, quod Apostolus dicit ad Hebræos, 2. Nusquam Angelos apprehendit, scilicet filius Dei: sed semen Abrahæ apprehendit. Semen autem Abrahæ sumptum est ex Adam. Ergo corpus Christi fuit formatum de materia ex Adam sumpta.

Respondeo dicendum, quod Christus humanam naturam assumpsit, ut eam à corruptione purgaret. Non autem purgatione indigebat natura humana, nisi secundum quod infecta erat per originem vitiatam, qua ex Adam descendebat. Et ideo conueniens fuit, ut carnemsumeret ex materia ab Adam deriuata, ut ipsa natura per assumptionem curaretur.

Ad primum ergo dicendum, quod secundus homo, id est, Christus, dicitur esse de cælo, non quidem quantum ad materiam corporis: sed vel quantum ad virtutem formatiuam corporis eius, vel etiam quantum ad ipsam eius diuinitatem. Secundum autem materiam corpus Christi fuit terrenum, sicut & corpus Adæ.

Ad secundum dicendum, quod sicut supra dictum est, mysterium Incarnationis Christi est quiddam miraculosum: non sicut ordinatum ad confirmationem fidei, sed sicut articulus fidei. Et ideo in mysterio Incarnationis non requiritur quid sit maius miraculum, sicut in miraculis, quæ fiunt ad confirmationem fidei: sed quid sit diuinæ sapientiæ cōuenientius, & magis expediens humanæ salutis, quod requiritur in omnibus, quæ fidei sunt. Vel potest dici, quod in mysterio Incarnationis non solum attribuitur miraculum ex materia cōceptus: sed ma-

gis ex modo conceptionis & partus: quia scilicet Virgo cōcepit, & peperit.

Ad tertium dicendum, quod sicut supra dictum est, corpus Christi fuit in Adā secundum corpulentam substantiam: quia scilicet ipsa materia corporis Christi deriuata est ab Adā. Non autem fuit ibi secundum seminalem rationem: quia non est concepta ex virili semine. Et ideo non cōtraxit originale peccatum: sicut cæteri, qui ab Adam per viam virilis seminis deriuantur.

Ex corp. 27.
C. 1. q. 4. art. 6.

COMMENTARIUS.

In hoc, & sequentibus articulis multa tractat D. Tho. de quibus in superioribus, vel alia occasione, vel sub alijs titulis, & rationibus disputaui. Et quia in eis locis exposita sunt, curabo diligenter inutilem repetitionem vitare, signando loca, in quibus de vna quaque re dictum sit, & ea solum addendo, quæ ad præsentis textus expositionem fuerint necessaria. In hoc ergo articulo rationem reddit D. Thom. ob quam decuit Verbum assumere humanam naturam, non ex noua materia, seu ex nihilo creatam, sed ex Adami posteritate formatam. Quam rem attigit etiam supra, q. 4. art. 6. & à nobis tractata est disput. 15. sect. 1. Prioris Tomi. Hic solum adde, ex doctrina huius articuli colligi Christum Dominum, sicut dicitur *filius Abrahæ*, vel *Dauid*, ita in rigore posse dici *filium Adæ*, quia sicut per humanam generationem formatus est ex filia Abrahæ, ita etiam ex filia Adæ. Quia verò Christus non est conceptus per seminalem generationem, ideo non est filius eius quoad culpam, nec quoad originis defectum, & propterea non solet, nec debet simpliciter appellari *filius Adæ*, quia hæc appellatio solet in malam partem accipi, ad denotandum defectum ex infecta origine participatum.

Christus
cur dici nō
debeat filius
Adæ.

In solutione ad primum tractat D. Tho. illum locum primæ ad Corinth. 15. *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis*. De quo dixit etiam supra, quæst. 5. artic. 1. ad primum, & nos dicta disput. 15. sect. 3. Reliqua in hoc articulo clara sunt.

ARTICVLVS SECVNDVS. *Vtrum caro Christi fuerit sumpta de David.*

169

AD secundū sic proceditur. Videtur, q̄ Christus non sumpserit carnem de semine David. Matthæus enim genealogiā Christi texens, eam ad Ioseph perducit, Ioseph autē nō fuit pater Christi: vt supra dictū est. Non ergo videtur, q̄ Christus de genere David descenderit.

q. 19. ar. 2.
q. 18.
ar. 1. ad. 2.

¶ 2. Præterea, Aaron fuit de tribu Leui, vt patet Exod. 6. Maria autē mater Christi cognata dicitur Elisabeth, quæ est filia Aaron: vt patet Lucæ. 1. Cum ergo David fuerit de tribu Iuda (vt patet Matth. 1.) videtur, q̄ Christus de semine David nō descenderit.

¶ 3. Præterea, Hierem. 22. dicitur de Iechonia: Scribe istū virū sterilē, nec enim erit de semine ei⁹ vir, qui se deat super solium David. Sed de Christo dicitur Isai. 9. Super solium David se debet. Ergo Christus nō fuit de semine Iechoniæ, & percōsequens, nec de genere David: quia Matth. à David per Iechoniā seriē generationū perducit.

Sed contra est, quod dicitur Roman. 1. Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.

Respondeo dicendum, q̄ Christus specialiter duorū antiquorum patrū filius dicitur esse, Abraham scilicet, & David: vt patet Matth. 1. Cuius est multiplex ratio. Prima quidem, quia ad hos specialiter de Christo promissio facta est: dictum est enim Abraham Genes. 22. Benedicetur in semine tuo omnes gentes terræ. Quod Apostol. de Christo exponit, dicens Gala. 3. Abraham dictæ sunt promissiones, & semini eius: nō dicit & seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Ad David autē dictum est, De fructu ventris tui ponā super sedem tuam. Vnde & popu-

Alus Iudeorū, vt Regem honorificè suscipientes, dicebāt Matth. 21. Hosanna filio David. Secunda ratio est, q̄ Christus futurus erat Rex, Propheta, & sacerdos: Abraham autem sacerdos fuit: vt patet ex hoc, q̄ Dñs dixit ad eum Genes. 15. Sume tibi vaccā triennem, &c. Fuit etiā Propheta, secundū illud quod dicitur Genes. 20. Propheta est, & orabit pro te. David autē, Rex fuit, & Propheta. Tertia ratio est, quia in Abraham primò incepit circumcisio: in David autem maximè manifestata est Dei electio: secundū illud quod dicitur. 1. Reg. 13. Quæ fuit Dñs sibi virum iuxta cor suum. Et ideò vtriusque filius Christus specialissimè dicitur: vt ostendatur esse in salutem, & circumcissioni, & electioni Gentilium.

Ad primū ergo dicendum, q̄ hæc obiectio fuit Fausti Manichæi, volentis probare Christū non esse filiū David, quia non est conceptus ex Ioseph, vsq; ad quē seriē generationis Matthæus perducit. Contra quem August. respōdet, 23. lib. cōtra Faustū, q̄ cum idem Euāgelista dicat, & virū Mariæ esse Ioseph & Christi matrem Virginem esse, & Christum esse ex semine David, quid restat, nisi credere Mariā nō fuisse extraneā à cognatione David, & eā Ioseph coniugem non frustra appellatā, propter animorum confederationē, quāuis ei nō fuerit carne cōmixtus: & quod potius propter dignitatem virilem ordo generationum vsque ad Ioseph perducitur? Sic ergo nos credimus etiā Mariā fuisse de cognatione David: quia Scripturis credimus, quæ vtrūque dicunt, & Christū ex semine David secundum carnem, & eius matrem Mariam, nō cum viro concumbendo, sed virginem. Vt enim dicit Hieronym. super Matth. Ex vna tribu fuit Ioseph, & Maria: Vnde ex lege eam, accipere cogeatur vt propinquam: propter quod & si-

B

C

li. 23. ca. 8.
post medium
10. 6.

Gloss. ordi.
super. 1. ca.
Mat. 2. 3.
Luc.
August. ibid.
in initio. 6.
9.

Mat. 1. super illud:
Christi generationis
erat 10. 9.

mul

mul censentur in Bethleë, quasi simul de vna stirpe generati. ¶ Ad secundum dicendum, quod huic obiectioni Greg. Nazian. respondet dicens, quod hoc nutu superno contigit, ut regium genus sacerdotali stirpi iungeretur, ut Christus, qui rex est, & sacerdos, ab utroque nasceretur secundum cornem. Vnde & Aarō, qui fuit primus sacerdos, secundum legem, duxit ex tribu Iuda coniugem Elisabeth filiam Aminadab. Sic ergo potuit fieri, ut pater Elisabeth aliquam uxorem habuerit de stirpe Dauid: ratione cuius Beata Virgo Maria, quæ fuit de stirpe Dauid, esset Elisabeth cognata. Vel potius econuerso, quod pater Beatæ Mariæ de stirpe Dauid existēs, vxorem habuerit de stirpe Aarō. Vel sicut August. dicit. 23. contra Faustū. Si Ioachim pater Mariæ de stirpe Aarō fuit (ut Faustus hæreticus per quasdam scripturas apocryphas assererat) credendum est, quod mater Ioachim fuerit de stirpe Dauid, vel etiā vxor eius: ita ut per aliquem modum Mariā dicamus fuisse de stirpe Dauid. ¶ Ad tertium dicendum, quod per illam autoritatē prophetiā (sicut Ambros. dicit super Lucā) non negatur ex semine Iechoniæ posteros nascituros, & ideo de semine eius Christus est. Et quod regnavit Christus, non contra prophetiam est, non enim seculari honore regnavit. Ipse enim dixit, Regnum meum non est de hoc mundo.

ARTICVLVS TERTIVS.

Utrum conuenienter genealogia Christi ab Euangelistis texatur.

D tertium sic proceditur. Videtur, quod genealogia Christi inconuenienter ab Euangelistis texatur: Dicitur enim Isai. 53. De Christo, Generationem eius quis enarrabit? Ergo non fuit generatio Christi enarranda. ¶ 2. Præterea, Impossibile

est unum hominem duos patres habere. Sed Matt. dicit, quod Iacob genuit Ioseph virum Mariæ. Lucas autem dicit Ioseph fuisse filium Heli, ergo contraria sibi inuicem scribunt. ¶ 3. Præterea, Videtur in quibusdā à se inuicem diuersificari. Matthæus enim in principio lib. incipiens ab Abraham, descendendo usque ad Ioseph, quadraginta duas generationes enumerat. Lucas autem post Baptismum Christi, generationem Christi ponit incipiens à Christo, & perducens generationum numerum usque ad Deum, ponens generationes septuaginta septem utroque extremo computato. Videtur igitur, quod inconuenienter generationem Christi describat. ¶ 4. Præterea, Quarto Reg. 8. legitur, quod Iorā genuit Ochoziā: cui successit Ioas filius eius: huic autem successit filius eius Amasias, postea regnavit filius eius Azarias, qui appellatur Ozias, cui successit Ioathā filius eius. Matthæus autem dicit: quod Iorā genuit Oziam: ergo videtur inconuenienter generationem Christi describere, tres Reges in medio prætermittens. ¶ 5. Præterea, Omnes, qui in Christi generatione describuntur, patres habuerunt, & matres, & plures mihi etiā ex eis fratres habuerunt: Matthæus autem in generatione Christi tres tantum enumerat matres, scilicet Thamar, Ruth, & uxorem Uriæ: fratres autem nominat Iudæ, & Iechoniæ, & iterum Phares & Zarā. Quorum nihil posuit Lucas. Ergo videntur Euangelistæ inconuenienter genealogiam Christi descripsisse. ¶ Sed contra est autoritas Scripturæ.

Respondeo dicendum, quod sicut dicitur. 2. ad Timot. 5. Omnis Scriptura sacra est diuinitus inspirata. Quæ autem diuinitus fiunt, ordinatissimè fiunt: secundum illud Rom. 13. quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Vnde conuenienti ordine genealogia Christi, est ab Euangelistis scripta

Ad Primum ergo dicendum, quod sicut

4. Reg. cap. 11. ibi sup. cap. 12. ibi sup. pra cap. 14. ibi sup. cap. 15.

Gloss. ordi. ex Hieron.

lib. 23. c. 9. 2. med. ad fi. 10. 6.

li. 3. in Luc. circa fin. 2. fo ante fin. libri, 10. 5.

170 Math. 1. Luc. 1. 2. 3. c. 4.

in c. 1. Mat.
in princ. 10.
2.

cut Hierony. dicit super Matt. Isai. lo-
quitur de generatione diuinitatis Chri-
sti: Matth. autē enarrat generationem
Christi secundum humanitatē. Nō qui-
dem explicans modum Incarnationis,
quia hoc etiā est ineffabile: sed enume-
rās patres, ex quibus Christus secundū
carnē processit. Ad secundum dicen-
dum, quod ad hanc obiectionem, quam
mouit Iulianus Apostata, diuersimodē
ab aliquibus responderetur. Quidā enim
(vt Creg. Nazianz. dicit) dicunt eosdē
esse, quos vterque Euangelista enume-
rat: sed sub diuersis nominibus, quasi
binomios. Sed hoc stare nō potest: quia
Matthæus ponit vnū filiorū Dauid, sci-
licet Salomonē: Lucas autē ponit aliū,
scilicet Nathan: quos secundū historiā
libri Regū constat fratres fuisse. Vnde
ali j dixerunt, quod Matthæus verā ge-
nealogiā Christi tradidit: Lucas autem
putatiuā, vnde incepit, Vt putabatur fi-
lius Ioseph. Erāt enim aliqui ex Iudæis,
qui propter peccata Regū Iuda, crede-
bant Christū ex Dauid non per reges,
sed per aliā eius stirpem hominum pri-
uatorū, esse nasciturum. Alij verò di-
xerunt, quod Matthæus posuit patres
carnales, Lucas vero posuit patres spi-
rituales, scilicet iustos viros, qui dicun-
tur patres, propter similitudinem hone-
statis. In lib. vero de Quæstionibus ve-
teris, & noui testamenti respoedetur,
quod non est intelligendū, quod Ioseph
à Luca dicatur esse filius Heli, sed q̃
Heli, & Ioseph fuerūt patres Christi di-
uersimodē à Dauid descēdentes. Vnde
de Christo dicitur, q̃ putabatur filius
Ioseph, & quod ipse etiā Christus fuit
Heli filius: quasi diceret, quod Christus
ea ratione, qua dicitur filius Ioseph, po-
test dici filius Heli, & omnium eorum,
qui ex stirpe Dauid descenderūt: sicut
Apost. dicit Roman. 9. Ex quibus, scili-
cet Iudæis, Christus est secundū carnē.
August. vero in lib. de Quæst. Euāgel.

A tripliciter soluit dicens. Tres causæ oc-
currunt: quarum aliquam Euangelista
secutus est. Aut enim vnus Euangelista
patrē Ioseph, à quo genitus est nomina-
uit: alter verò vel auum maternū, vel
aliquem de cognatis maioribus posuit.
Aut vnus erat huic Ioseph naturalis pa-
ter, & alter eum adoptauerat. Aut mo-
re Iudæorū, cū sine filijs vnus decessis-
set, eius vxorem propinquus accipiēs,
filiū, quē genuit, propinquo mortuo de-
putauit. Quod etiā quoddā genus adop-
tionis legalis est, vt ipse August. dicit
in. 2. de consensu Euang. Et hæc vltima
causa est verior, quam & Hieron. super
Matt. ponit: & Euseb. Cæsariēsis in Ec-
clesiastica historia ab Aphricano Histo-
riographo traditā asserit. Dicūt enim
quod Nathan, & Melchi diuersis tēpo-
ribus de vna eādēque vxore Iesca no-
mine, singulos filios procreauerūt: quia
Nathan, qui per Salomonem descēdit,
vxorem eam primū ceperat, & relicto
filio vno Iacob nomine, defunctus est:
post cuius obitum) quoniam lex viduā
ali j viro nō vetat nubere) Melchi, qui
per Nathā genus ducit, cū esset ex ea-
dē tribu, sed non ex eodem genere, reli-
ctā Nathā accepit vxorē, ex qua etiā ip-
se suscepit filiū nomine Heli. Et sic ex
diuerso patrum genere efficiuntur Ia-
cob, & Heli vterini fratres: quorum al-
ter, idest, Iacob fratris sui Heli sine li-
beris defuncti, ex mandato legis acci-
piens vxorē, genuit Ioseph: natura quī
dem generis suum filium, secundum ve-
rò legis præceptum Heli efficitur filius.
Et ideo Matthæus dicit, Iacob genuit Io-
seph: sed Lucas, quia legalē generatio-
nem describit, nullū nominat aliquem
genuisse. Et quāuis Damasc. dicat, quod
B. Virgo Maria Ioseph attingebat se-
cūdam illam originem, qua pater eius
dicitur Heli, quia dicit eam ex Melchi
descendisse: tamen credendum est, q̃
etiā ex Salomone originē duxerit, se-
cūdam

li. 2. cap. 3.
circa princ.
to. 4.
Euseb. lib. 1.
hist. Eccl. 6.
ca. 6. in fin.
c. 7. p. 1.
vū ante me-
dium, idem
habet etiam
Ambros. in
Luc. lib. 3.
inter princ.
& med. 5

lib. 4. orbo.
fidei. c. 15.
ante med.

Aug. in lib.
quæst. ex nouo
test. qui in-
cipit, Deus
certē perfe-
ctus est. q.
56. & in
alio lib. qui
incipit. Cur
facta & di-
st. q. 6. 10. 4

li. 2. c. 5. an-
te med. 10. 4

lib. 2. in Lu.
declinādo ad
fin. 10. 5. lib.
2. cap. 4. in
prin. & post
mediū simul,
10. 4.

cundū aliquem modū per illos Patres, quos enumerat Matthæus, qui carnalē Christi generationē dicitur enarrare, præfertim cū Ambr. dicat Christū de semine Iechoniæ descēdisse. ¶ Ad tertiū dicendū, q̄ sicut dicit Aug. in lib. de consensu Euang. Matthæus regiam in Christo instituerat insinuare personā, Luc. autē sacerdotale. Vnde in generationibus Matthæi significatur nostrorū susceptio peccatorū à Dño Iesu Christo: in quantū scilicet per carnis originē similitudinē carnis peccati assūpsit. In generationibus autē Lucæ signatur nostrorū abolitio peccatorū à Christo Dño. Et ideo generationes Matthæus descēdens enumerat. Lucas autē ascendens. Inde etiam est, q̄ Matthæus ab ipso Dauid per Salomonē descendit, in cui⁹ matre ille peccauit. Lucas vero ad ipsū Dauid per Nāthā ascendit, per cui⁹ nominis Prophetā Deus peccatum illius expiauit. Et inde est etiam q̄ quia Matthæus ad mortalitatē nostrā Christū descēdentē voluit signare, ipsas generationes ab Abrahā vsq; ad Ioseph, & vsq; ad ipsius Christi natiuitatē descendendo, cōmemorauit ab initio Euāgelij sui: Lucas autē nō ab initio, sed à Baptismo Christi generationē narrat, nec descēdendo, sed ascēdendo, tanquā sacerdotē in expiandis peccatis magis assignās: vbi testimoniū Ioannes perhibuit, dicēs, Ecce qui tollit peccatū mundi. Ascēdendo autē transit ab Abrahā & peruenit ad Deū: cui mundati, & expiati recōciliamur. Meritō etiā adoptio nis originē ipse suscepit: quia per adoptionē efficimur filij Dei: per carnalem verò generatōnē filius Dei filius hominis factus est. Satis autē demonstrauit non se ideo dixisse Ioseph filiū Heli, q̄ de illo sit genitus: sed quod ab illo fuerit adoptatus, cum & ipsum Adā filiū Dei dixerit, cum sit factus à Deo. Numerus etiā quadragenarius ad tempus

A præfētis vitæ pertinet, propter quatuor partes mūdi: in quo mortalem vitā ducimus sub Christo regnāte. Quadraginta autē quater habent decē, & ipsa decē ab vno vsq; ad quatuor progrediēte numero cōsummantur. Possēt etiā denarius ad decalogū referri, & quaternarius ad præsentem vitā, vel etiam ad quatuor Euāgelia, secundū quæ Christus regnat in nobis. Et ideo Matth. regiā personā Christi cōmendās, quadraginta personas posuit, excepto ipso. Sed hoc intelligendū est, si sit idem Iechonias, qui ponitur in fine secundi quater denarij & in principio tertij, vt Aug. vult; quod dicit factū esse ad significandum, q̄ in Iechonia facta est quædam deflexio ad extraneas gentes, quādo in Babyloniam transmigratum est: quod præfigurabat Christū à circūcisione ad præputiū migraturū. Hiero. autē dicit duos fuisse Ioachim, idest, Iechoniā patrem scilicet, & filium, quorum vterq; in generatione Christi assumitur, vt cōstet distinctio generationū, quas Euāgelista per tres quaterdenarios distinguit, q̄ ascendit ad quadraginta duas personas. Qui etiā numerus sanctæ cōuenit Ecclesię. Hic enim numer⁹ cōsurgit ex senario, qui significat laborē præsentis vitæ, & septenario, qui significat quietē vitæ futurę. Sexies. n. septē sunt quadraginta duo. Ipse etiā quaterdenarius: quia ex denario & quaternario cōstituitur per aggregationē, ad eādem significationē pertinere potest, quæ attributa est quadragenario, qui cōsurgit ex eisdē numeris secundū multiplicationē. ¶ Numer⁹ autē, quo Lucas vititur in generationib⁹ Christi, significat vniuersitatē peccatorū. Denarius enim tanquā iustitiæ numerus in decem præceptis legis ostenditur. Peccatū autem est legis trāsgressio. Denarij vero numeri trāsgressio est vndenarius. Septenarius autē significat vniuersitatem, quia

lib. 2. de consensu Euāg. cap. 4. ante med. 10. 4.

Matth. 1. super illud. & post trāsmigrationē Babylonis, 10. 9. idem habet Ambros. in Lu. lib. 3. non multum procul à fin. 10. 5.

vni-

vnuerſum tēpus ſeptenario dierū numero voluitur, ſepties autem vndecim ſunt ſeptuaginta ſeptē, & ita per hoc ſignificatur vnuerſitas peccatorum, quæ per Chriſtum tolluntur.

Matt. 1. ſu-
per illud, Io-
ram genuit
Oziā, 10. 9.

Homil. 1. in
opere imper-
fecto, 20. 2.

Ad quartum dicendum, quod ſicut Hiero. ſuper Matth. dicit, quia Ioram rex generi ſe miſcuerat impiſſimę Iezabelis: idcirco vſq; ad tertiā generatio nē, eius memoria tollitur, ne in ſanctæ natiuitatis ordine poneretur. Et ita vt Chryſoſt. dicit, quāta benediſtio facta eſt ſuper Iehu, qui vindictā fecerat ſuper domū Achab, & Iezabel, tanta eſt malediſtio ſuper domū Iorā propter filiā iniqui Achab, & Iezabel, vt vſque ad quartā generationem præcidantur filij eius de numero Regū: ſicut ſcriptū eſt Exod. 20. Reddam peccatū parē tū in filios vſque ad tertiā, & quartam generationem. Eſt etiā attēdendum, quod & alij Reges fuerunt peccatores, qui in genealogia Chriſti ponūtur: ſed nō fuit eorum continua impietas. Nā vt dicitur in lib. Quæſtionum veteris, & noui Teſtamēti, Salomō merito patris ſui dimiſſus in regno eſt, Roboam merito Aſa filij ſui: horum autem triū continuauit impietas.

Aug. in lib.
q. ex nouo
Teſt. 4. 85.
tom. 4.

Matt. 1. ſu-
per illud, lu-
das genuit
Phares, 10. 9

Ad quintum dicendum, quod ſicut dicit Hiero. ſuper Matth. In genealogia Saluatoris nulla ſanctarum mulierum aſſumitur, ſed eas, quas Scriptura reprehendit: vt qui propter peccatores venerat de peccatoribus naſcens omnium peccata deleret. Vnde ponitur Thamar, quæ reprehēditur de ſoceri- no cōcubitu: & Raab, quæ fuit mer- trix: & Ruth, quæ fuit alienigena: & Bethſabee vxor Vriæ, quæ fuit adalte- ra. Quæ tamen proprio nomine nō po- nitur, ſed ex nomine viri designatur: tum propter peccatum ipſius, quæ fuit adulterij, & homicidij cōſcia: tum etiā vt nominato viro, peccatum Dauid ad memoriam reuocetur. Et quia Lucas

A Chriſtū designare intēdit, vt peccato- rū expiatorē, talium mulierū mentio- nē non facit. Fratres autē Iudæ cōmē- morat, vt oſtendat eos ad Dei populū pertinere: cū tamen Iſmael frater Iſaac, & Eſau frater Iacob à populo Dei fuerint ſeparati: propter quod in generatione Chriſti nō cōmemorātur, & etiā vt ſuperbiam de nobilitate ex- cludat. Multi enim fratrū Iudæ ex an- cillis nati fuerūt: ſed omnes ſimul erāt Patriarchæ, & tribuum principes. Pha- res autē, & Zarā ſimul nominātur, (vt Ambro. dicit ſuper Lucā) quia per eos gemina deſcribitur vita populorū: vna ſecundū legē, quę ſignificatur per Za- rā: altera ſecundum fidē, quæ ſignifica- tur per Phares. Fratres autē Iechoniæ ponit, quia omnes regnauerāt diuerſis tēporibus, quod in alijs Regibus nō ac- ciderat, vel quia eorum ſimilis fuit, & iniquitas, & miseria.

libro. 3. in
Luc. aliquā
tulum ante
medium, 16.
mo. 3.

E hac re latē diximus ſupra diſputat. 2. huius tomi ſect. 3. vbi propter loci oportuni- tatē genealogiā B. Virginis texere neceſſariū fuit, qua explicata, nihil eſt, quod de Chriſti genealogia dicamus, nec circa literam D. Thom. nouū aliquid explicandum occurrit.

CARTICVLVS QVARTVS. Vtrum decuerit Chriſtum naſci de ſœ- mina.

D quartum ſic proceditur. Vi- detur, quod materia corporis Chriſti nō debuerit eſſe aſſūp- ta de ſœmina. Sexus enim maſculinus eſt nobilior, quā ſex ſœmineus. Sed maximē decuit vt Chriſtus aſſu- meret id, quod eſt perfectū in humana natura. Ergo videtur, quod non debue- rit de ſœmina carnē aſſumere, ſed ma- gis de viro: ſicut & Eua de coſta viri formata eſt. ¶ 2. Prætereā, Quicunq; ex ſœmina cōcipitur, vtero ſœminæ

171
3. d. 12. q. 1
3. ar. 1. q. 2.
C. opus. 3. 8.
228.

concluditur. Sed Deo, qui cœlum, & A terrā implet (vt dicitur Hierem. 23.) non cōpetit quod paruo fœminæ vtero includatur. Ergo videtur, quod non debuerit cōcipi de fœmina. ¶ 3. Præterea, illi, qui concipiuntur ex fœmina, quandā immunditiā patiuntur. Vnde dicitur Iob. 25. Nunquid iustificari potest homo cōparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? Sed in Christo nulla immunditia esse debuit: ipse enim est Dei sapientia: de qua dicitur Sapientiæ septimo, Nihil inquinatum in illam incurrit. Ergo nō videtur, quod debuerit carnem assumere de fœmina. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Galat. 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere.

Respondeo dicendum, quod licet filius Dei carnem humanā assumere potuerit, de quacunque materia voluisset: cōuenientissimum tamē fuit, vt de fœmina carnē acciperet. Primò quidem, quia per hoc tota humana natura nobilitata est. Vnde Aug. dicit lib. 83. quæstionum, Hominis liberatio in utroque sexu debuit apparere. Ergo, quia virū oportebat suscipere, qui sexus honorabilior est, conueniens erat vt fœminei sexus liberatio hinc appareret, quod ille vir de fœmina natus est. Secundo, quia per hoc veritas Incarnationis astruitur. Vnde Ambros. dicit in libro de Incarn. Multa in Christo secundū naturā inuenies, & ultra naturā: secundum cōditionē etenim naturæ in vtero fœminei corporis fuit, sed supra cōditionem virgo cōcepit, virgo genuit: vt crederes, quia Deus erat, qui innouabat naturā, & homo erat, qui secundum naturā nascebatur ex homine. Et Aug. dicit in epistola ad Volusiā. Si omnipotēs Deus hominē vbicunque formatum, nō ex materno vtero crearet, sed repētinum inferret aspectibus, nōne opinione cōfirmaret erroris, nec ho-

minē verū suscepisse, vllō modo crederetur? & dum omnia mirabiliter facit, auferret quod misericorditer fecit. Nūc verò ita inter Deum, & hominē mediator apparuit, vt in vnitatem personæ copulans vtrāque naturā, & solita sublimaret insolitis, & insolita solitis temperaret. Tertiò, quia per hunc modum cōpletur omnis diuersitas generationis humanæ. Nā primus homo productus est ex limo terræ sine viro, & fœmina: Eua verò producta est ex viro sine fœmina: alij verò homines nascuntur ex viro, & fœmina. Vnde hoc quartum quasi Christo proprium relinquebatur, vt produceretur ex fœmina sine viro.

Ad primum ergo dicendum, quod quia sexus masculinus est nobilior, quā fœmineus, ideo humanam naturā in masculino sexu assumpsit: ne tamen sexus fœmineus contemneretur, congruū fuit, vt carnem assumeret de fœmina. Vnde Aug. dicit in lib. de Agone Christiano: Nolite vosipsos contemnere viri, filius Dei virū suscepit: nolite vosipsas contemnere fœminæ, filius Dei natus ex fœmina est.

Ad secundum dicendum, quod sicut Aug. dicit. 23. lib. cōtra Faustū (qui hac obiectione utebatur) Non planē, inquit, catholica fides, quæ Christum Dei filiū, natum secundum carnem credit ex virgine, vllō modo eundem Dei filiū sic in vtero mulieris includit, quasi extrā nō sit, quasi coeli, & terræ administrationē deseruerit, quasi à Patre recesserit: sed vos Manichæi corde illo, quo nihil potestis nisi corporalia phantasmata cogitare, ista omnino nō capit. Vt enim dicit in epistola ad Volusiā. Hominum iste sensus est nihil, nisi corpora valentiū cogitare: quorū nullum potest esse vbiq; totū: quoniā per innumerabiles partes aliud alibi habeat necesse est. Longē alia est animæ natura,

q. 11. in me
dio, tom. 4.

cap. 6. circa
med. tom. 2.

Est epist. 3.
ante med. to
mo. 2.

cap. 11. vir
ca med. to. 3.

lib. 23. cap.
10. ante
med. tom. 6.

Est epist. 3.
aliquantu-
lum à prin-
cipio. tom. 2.

natura, quā corporis: quātō magis Dei, A qui creator est, & animæ, & corporis, & nouit vbique totus esse, & nullo contineri loco: nouit venire, non recedendo vbi erat: nouit abire, nō deserendo quō venerat.

Ad tertium dicendum, quod in conceptione viri ex foemina non est aliquid immundū, in quantū est opus Dei: vnde dicitur Act. 10. Quod Deus creauit, tu ne cōmune dixeris, id est, immundū. Est ibi tamē aliqua immunditia ex peccato proueniens, prout cū libidine quis cōcipitur ex cōmixtione maris, & foeminæ, quod tamē in Christo non fuit, vt supra ostensum est. Si tamen aliqua esset ibi immunditia, ex ea nō inquinaretur Dei Verbū, quod nullo modo est immutabile, vel alterabile. Vnde August. dicit in lib. cōtra quinq; hæreses. Dicit tibi Deus creator hominis, filius hominis, Quid est, quod te permouet in mea natiuitate? nō sum libidinis cōceptus cupiditate: ego matrē, de qua nascerer, feci. Si solis radius cloacarū fordes siccare nouit, eis inquinari non nouit: quātō magis splēdor lucis æternæ, quocunq; radiauerit mūdare potest, & ipse pollui non potest?

Itera huius articuli tā perspicua est, vt non indigeat expositione. De re autem ipsa præpter ea, quæ in primo tomo, disput. 3. attigi tractando de conuenientia Incarnationis, disputaui supra in hoc tomo disput. 1. sect. 1. & disput. 5. sect. 1. & in sequentibus nonnulla addemus.

ARTICVLVS QVINTVS.

Vtrum corpus Christi de purissimis sanguinibus Virginis formatum fuerit.

D quintum sic proceditur. Videtur, quod caro Christi non fuerit concepta ex purissimis sanguinibus Virginis. Dicitur enim in collecta, quod Deus Verbū suū de Vir

gine carnē sumere voluit. Sed caro differt a sanguine Virginis. Ergo corpus Christi nō est sumptū de sanguine Virginis. ¶ 2. Præterea, Sicut mulier formata est miraculosē de viro, sic corpus Christi miraculosē formatum est de Virgine. Sed mulier nō dicitur esse formata de sanguine viri, sed magis de carne, & ossibus eius, secūdm illud, quod dicitur Genes. 2. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Ergo videtur, quod nec etiam corpus Christi formari debuerit de sanguine Virginis, sed de carnibus, & ossibus eius.

¶ 3. Præterea, corpus Christi fuit eiusdē speciei cū corporibus aliorum hominum: sed corpora aliorum hominū non formātur ex purissimo sanguine, sed ex semine & sanguine mēstruo. Ergo videtur, quod nec etiā corpus Christi fuerit conceptum ex purissimis sanguinibus Virginis. ¶ Sed contra est, quod Damasc. dicit in 3. lib. quod filius Dei construxit sibi ipsi ex castissimis, & purissimis sanguinibus Virginis carnem animatam anima rationali.

Respondeo dicendū, quod sicut supra dictū est, in conceptione Christi fuit secūdm conditionē naturæ, quod est natus ex foemina, sed supra conditionē naturæ, quod est natus ex Virgine. Habet autē hoc naturalis cōditio, quod in generatione animalis foemina materiā ministret, ex parte autem maris sit principium actiū in generatione, sicut probat Philosophus in libro de Generatione animalū. Foemina autem, quæ ex mare concepit, nō est virgo: & ideo ad supernaturalem modum generationis Christi pertinet, quod actiū principū in generatione illa fuerit virtus supernaturalis diuina. Sed ad naturalem modum generationis eius pertinet, quod eius materia, de qua corpus eius conceptū est, sit conformis materiæ, quā aliæ foeminæ subministrāt ad

L 2 concep-

q. 19. art. 2.

Cap. 5. circa
med. 10. 6.

lib. 3. ortho.
fide. c. 2. in
med.

Art. præced.

Lib. 1. c. 19
in fi. præc.
puē, & lib.
2. cap. 4. &
5 tom. 4.

172
3. d. 3. q. 2.
art. 5.

conceptionē prolis. Hæc autē materia secundū Philosophum in lib. de generatione animalium, est sanguis mulieris nō quicunque, sed perductus ad quandā ampliorem digestionem, per virtutē generatiuā matris, vt sit materia apta ad conceptum, & ideo ex tali materia fuit corpus Christi conceptum.

Ad primū ergo dicendum, quod cum B. Virgo fuerit eiusdē naturæ cū alijs foeminis, consequens est, quod habuerit carnē, & ossa eiusdē naturæ. Carnes autem, & ossa in alijs foeminis sunt actuales corporis partes, ex quibus constituitur integritas corporis, & ideo subtrahi nō possunt sine corruptione corporis, vel diminutione. Christus autē, qui venerat corrupta reparare, nullā corruptionem, aut diminutionē integritatis matris eius inferre debuit, vt supra dictū est. Et ideo non debuit corpus Christi formari de carnē, vel ossibus Virginis, sed de sanguine, qui nondū est actu pars, sed est potentia totū, vt dicitur in libro de generatione animalium. Et ideo dicitur, carnē de Virgine sumpsisse: non quod materia corporis eius fuerit actu caro, sed sanguis, qui est potentia caro. ¶ Ad secundū dicendum, quod sicut in prima parte dictum est, Adam, quia institutus erat, vt principium quoddā humanæ naturæ, habebat in suo corpore aliquid carnis, & ossis, quod nō pertinebat ad integritatē personalem ipsius, sed solum in quā tum erat naturæ humanæ principium: & de tali carne formata est mulier absque viri detrimēto. Sed nihil tale fuit in corpore Virginis: ex quo corpus Christi posset formari sine corruptione materni corporis. ¶ Ad tertium dicendum, quod semen foeminæ non est generationi aptum, sed est quiddam imperfectum in genere seminis, quod nō potuit perducī ad perfectū seminis complementū, propter imperfectionē vir-

A tūtis foeminæ. Et ideo tale semen nō est materia, quæ de necessitate requiratur ad cōceptū: sicut Philosophus dicit in libro de Generatione animalium. Et ideo in conceptione corporis Christi non fuit: præsertim quia licet sit imperfectū in genere seminis, tamē cum quadā concupiscentia resoluitur, sicut & semē maris. In illo autem conceptu virginali, concupiscentia locū habere nō potuit, & ideo Damascē. dicit, quod corpus Christi nō seminaliter conceptum est. Sanguis autē menstruus, quē foeminæ per singulos menses emittūt, impuritātē quādam naturalem habet corruptionis: sicut & cæteræ superfluitates, quibus natura nō indiget, sed eas expellit. Ex tali autē menstruo corruptionē habente, quod natura repudiat, nō formatur cōceptus: sed hoc est purgamentū quoddam illius puri sanguinis, qui digestionē quadā est præparatus ad conceptū: quasi purior, & perfectior alio sanguine. Habet tamē impuritatem libidinis in cōceptione aliorū hominū: in quantū ex ipsa cōmixtione maris, & foeminæ, talis sanguis ad locū generationi congruū attrahitur. Sed hoc in cōceptione Christi nō fuit: quia operatione Spiritus Sancti talis sanguis in vtero Virginis adunatus est, & formatus in prolem. Et ideo dicitur corpus Christi ex castissimis, & purissimis sanguinibus Virginis formatum.

COMMENTARIUS.

Notanda est hoc loco ratio D. Thomæ. Inde enim probat Christi corpus fuisse formatum ex sanguine Virginis, quia formatus est Christus ex Virgine, tanquā verus filius eius, ad hoc autē necessarium fuit, vt Beata Virgo in illa conceptione præstiterit, quod aliæ foeminæ in cōceptione filiorum præstare solent, vt matres possint appellari, illud autem præcipuū est, quod sanguinē suū subministrāt, ex quo fœtus possit formari, hoc ergo vt minimum necessarium fuit in Virgine, vt mater possit appellari.

lib. 1. ex. c.
18. 19.
som. 4.

q. 28. artic.
1. 2.

par. 1. q. 92
art. 3. ad 2.
argum.

lib. 3. orib.
fid. c. 1. 4. 6
7.

pellari. Non enim satis esset, quod Christus acciperet corpus ex Virgine formâdo illud ex costa v. g. aut alio simili modo, quia nō magis posset filius eius appellari, quā Eua dici possit filia Adæ, & ideo formatus est, B. Virgine verissimè, ac propriissime sanguinē suū subministrante, tanquam vera matre. Dicitur autē ille sanguis fuisse purissimus, quia vt hic D. Tho. ex Aristotele refert, & indicat Aug. lib. 83. quæstionū. q. 56, etiā in alijs matribus humanū corpus ex puro sanguine, magisq; digesto fabricatur, in B. autem Virgine fuit purissimus: tum ob singulārē eius temperantiam: tū etiā ob singulārē Spiritus Sancti curam, & prouidentia. Et hæc ratio D. Thomæ tam efficax est, & euidens supposito principio fidei, vt cōclusionē faciat omnino certā, & ita recepta est cōmuni cōsensu, & traditione totius ecclesiæ. Et habetur in. 6. Synod. act. 11. in epist. Sophronij, & in Damasceno, quæ hic D. Tho. citat, & in alijs Patribus communiter. Occurrebāt autem difficultates circa veritatem hanc, quæ, quia modum conceptionis attingunt, tractabuntur commodius in disputatione sequenti. Cætera sunt clara in articulo. Nam illa quæstio, an sanguis informetur anima, quam D. Tho. hic attigit in argumento primo in primo tom. circa quæst. 4. latissimè disputata est.

Utrum corpus Christi in antiquis Patribus fuerit secundum aliquid signatū.

D sextum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi fuerit secundū aliquid signatū in Adam, & in alijs Patribus. Dicit enim August. 10. super Genes. ad literā, quod caro Christi fuit in Adam, & Abraham secundum corpulentā substantiam. Sed substantia corpulenta est quiddam signatū. Ergo caro Christi fuit in Adam, & Abraham, & alijs Patribus secundum aliquid signatum.

¶ 2. Præterea, Roman. 1. dicitur, quod Christus factus est ex semine David secundum carnem. Sed semē David fuit aliquid signatū in ipso. Ergo Christus fuit in David secundum aliquid signatum, & eadē ratione in alijs Patribus.

A ¶ 3. Præterea, Christus ad humanū genus affinitatē habet, in quantum ex humano genere carnem assumpsit. Sed si caro illa non fuit secundum aliquid signatum in Adam, nullam videtur habere affinitatem ad humanū genus, quod ex Adam deriuatur: sed magis ad alias res, vnde materia carnis eius assumpta est. Videtur ergo, quod caro Christi fuerit in Adam, & in alijs Patribus secundum aliquid signatum. ¶ Sed contra est, quod August. dicit. 10. super Genes. ad literam: Quocunq; modo Christus fuit in Adam, & Abraham, & alijs Patribus: alij homines etiā ibi fuerunt, sed non conuertitur. Alij autem homines non fuerunt in Adā, & Abraham, secundum aliquam materiā signatam, sed solum secundum originem, vt in prima parte habitum est: ergo neque Christus fuit in Adam, & Abraham secundum aliquid signatum, & eadem ratione nec in alijs Patribus.

Respondeo dicendum, quod sicut supra dictum est, materia corporis Christi non fuit caro, & os Beatæ Virginis, nec aliquid, quod fuerit actu pars corporis eius, sed sanguis, qui est potentia caro. Quicquid autem fuit in Beata Virgine à parentibus acceptum, fuit actu pars corporis Beatæ Virginis. Vnde illud, quod fuit in Beata Virgine à parentibus acceptum, nō fuit materia corporis Christi, & ideo dicendum est, quod corpus Christi non fuit in Adā, & alijs Patribus secundum aliquid signatum, ita scilicet quod aliqua pars corporis Adæ, vel alicuius alterius posset designari determinatē, vt diceretur quod ex hac materia determinatē formabitur corpus Christi: sed fuit ibi secundum originem, sicut & caro aliorum hominum. Corpus enim Christi habet relationem ad Adam, & alios Patres mediante corpore matris eius. Vnde nullo alio modo fuit in Patribus

L 3 corpus

D. Thom.
Arist.
August.

6. Synodo.
Damasc.

Lib. 10. ex
c. 19. et. 26
colligitur,
tomo. 3.

1. par. q. vlt.
art. 1.
Art. preced.

173
3. d. 3. q. 4.
art. 1.

Lib. 10. c.
19. et. 20.
tomo. 3.

corpus Christi, quam corpus matris eius, quod non fuit in Patribus secundum materiam signatam, sicut nec corpora aliorum hominum: ut in 1. parte dictum est.

Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur Christus fuisse in Adâ secundum corpulentam substantiam, non est intelligendum hoc modo, quod corpus Christi in Adâ fuerit quædam corpulenta substantia: sed quia corpulenta substantia corporis Christi, id est, materia, quam sumpsit ex Virgine, fuit in Adâ, sicut in principio actiuo, non autem sicut in materiali principio: quia scilicet per virtutem generatiuam Adæ, & aliorum ab Adâ descendentium usque ad Beatam Virginem factum est, ut illa materia præpararetur ad conceptum corporis Christi. Non autem fuit materia illa formata in corpus Christi per virtutem seminis ab Adâ deriuatam. Et ideo Christus dicitur fuisse in Adam originaliter, secundum corpulentam substantiam: non autem secundum seminalem rationem.

Ad secundum dicendum, quod quauis corpus Christi non fuerit in Adam, & in alijs Patribus secundum seminalem rationem: corpus tamen Beatæ Virginis, quod ex semine maris est conceptum, fuit in Adam, & in alijs Patribus secundum rationem seminalem. Et ideo mediante Beata Virgine, Christus secundum carnem dicitur esse ex semine Dauid per modum originis.

Ad tertium dicendum, quod Christus habet affinitatem ad humanum genus secundum similitudinem speciei. Similitudo autem speciei attenditur, non secundum materiam remotam: sed secundum materiam proximam, & secundum principium actiuum, quod generat sibi simile in specie. Sicigitur affinitas Christi ad humanum genus sufficienter conseruatur, per hoc, quod corpus Christi formatum est ex san-

guinibus Virginis deriuatis secundum originem ab Adam, & alijs Patribus. Nec refert ad hanc affinitatem undeunque materia illorum sanguinum sumpta fuerit: sicut nec hoc refert in generatione aliorum hominum, sicut in prima parte dictum est.

COMMENTARIUS.

Ecce aduertit Caietanus D. Thomam hanc mouisse questionem occasione cuiusdam antiquæ opinionis, quæ, ut carnem Christi in se, quam in suis parentibus omnino faceret à peccato, debitoque peccati liberam, asseruit Deum in Adamo particulam quædam substantiæ eius designasse, & quasi separasse, ut omnino esset a lege peccati præseruata, eamque usque ad B. Virginem, per omnes sibi succedentes progenitores eius, integram fuisse transfusam, ut ex illa purissima Christi caro formaretur. Quam sententiam inter recentiores defendit Galatin. lib. 7. cap. 4. D. autem Thomas merito hanc sententiam rejicit, est enim reuera merum figmentum. Indicat autem D. Thomas duplicem rationem. Prima est, quia Christi caro non fuit formata ex aliqua materia, quæ fuerit actu pars corporis Virginei, non ergo fuit formata ex illa particula signata, quæ in prioribus parentibus præcesserit, & Virgini communicata fuerit. Patet consequentia, quia Christi corpus non fuit formatum ex prioribus parentibus, nisi mediante B. Virgine: B. autem Virgo non habuit à suis parentibus, nisi ea, quæ fuerunt actu partes corporis eius.

Dices: filius non solum habet à matre actu partes, sed etiam humores, & sanguinem, qui est pars in potentia. Respondetur, esto ita sit eo tempore, quo fœtus concipitur, nihilominus tamen eo tempore, quo B. Virgo filium concepit, non potuit in suo corpore habere aliquid à parentibus acceptum, quod non esset actu pars eius, quia si aliquid sanguinis in prima conceptione suscepit à matre, non potuit toto illo tempore conseruari sub forma sanguinis, quia cum esset potentia caro, & agens propinquum, necesse est, ut tunc fuerit in carnem, vel ossa conuersum. Unde confirmari potest hæc ratio, nam vel illa particula substantiæ, ex qua formatum fingitur Christi corpus, erat incorruptibilis, & hoc asserere hereticum est, aut corruptibilis, & instabilis in ho-

in hominis substantiâ, & ita nō potuit perpetuō immutata conseruari, & transfundi. Nisi forte dicatur miraculosē fuisse conseruatam, quod voluntarium & sine fundamēto est, & oportebit præterea aliud miraculū adiungere, quo illa particula substantiæ perpetuo fuerit à parentibus in filios transfusa. Non enim transfundi poterat ex vi seminalis generationis naturalis: tū quia non transfundebatur, vt ex ea formaretur proles, neq; vt informaretur anima eius, neq; vt cōcurreret ad generationē eius, sed solū, vt deferretur vsq; ad Christū: tum etiam, quia illa particula solū deriuabatur, iuxta hanc sententiā, ad eos filios, ex quibus venturus erat Christus, & non ad alios, etiam si fortasse prius tempore ab eodem parente, per eandem seminalem virtutem, & facultatē generaretur. Sequitur ergo illam transfusionem, & propagationem prout ad Virginem, vel Christū pertinebat, nunquā fuisse naturalem, sed miraculosam, & potius diuinā, quā humana actione, ac voluntate factum esse, vt illa particula transfunderetur quod per se absurdissimum est. Et præterea ex illo sequitur Christum non fuisse filium Dauid, neq; Abraham, quod est contra Scripturam, sequela patet, quia omnes illi antiqui Patres, re vera nō fuerunt iuxta hanc sententiā veri progenitores Christi, sed solum quasi deferentes illam particulam, quæ diuino arbitrio, & motione comitabatur alicuius filij generationem.

Secunda ratio, quam tacitē indicat D. Thomas, est, quia corpus Christi nō fuit in parentibus aliter, quā corpus Virginis, quia non fuit in illis, nisi mediante Virgine, sed corpus B. Virginis non fuit in patribus secundum materiam signatam, quia nō fuit in illis aliter, quā alij filij sint in suis parentibus. Quod D. Thomas non probat, est autem certissimum, quia Beata Virgo fuit naturali modo concepta per veram seminalem propagationem, aliās non fuisset ex vi suæ conceptionis peccato obnoxia; quod Galatinus consequenter admittit: grauius tamen errat, vt supra ostensum est. Aliter tamen respondere posset, & vitare huius rationis vim, negando maiorem, & dicendo, Virginem quidem fuisse conceptam ex communi, & infecta materia, sicut progenitores eius, tamen in illam fuisse transfusam illā particulam, ex qua corpus Christi formandum erat, sicut in omnibus præ-

Acedentibus progenitoribus factum fuerat. Sed licet hoc ita sit, non obstat, quia ratio D. Thomæ procedit contra eos, qui asserbant, corpus Virginis ex illa particula fuisse formatum; tamen contra alium modum explicandi illam sententiā sufficienter cōcludūt, quæ in prima ratione adducta sunt. Et addi præterea potest, quod iuxta illum modum non fuisse formatum Christi corpus ex sanguine Virginis, neque de substantia eius magis, seu proximius, quā de substantia Adæ, vel Abraham. Patet consequentia, quia solum fuisset formatum ex materia illius partiçulæ, quæ eadem numero fuerat in Adamo, Abraham, &c. solumque fuisset differentia, quod tempore formationis Christi illa particula inuenta est in corpore Virginis, & non in alijs. Hæc autem omnia sunt absurda, & à doctrina fidei aliena, & ideo hæc sententia antiquata prorsus est, & ab omnibus reiecta. Ad fundamentū verō eius respondet D. Thomas duobus articulis sequentibus. In argumētis verō, quæ in hoc articulo proponit, & in solutionibus eorum, nihil explicandum occurrit.

ARTICVLVS VII.

Vtrum caro Christi in Patribus fuerit peccato obnoxia.

AD septimū sic proceditur. Videtur, quod caro Christi in antiquis Patribus peccato infecta non fuerit. Dicitur enim Sapient. 7.

quod in diuinam sapientiam nihil inquinatum incurrat: Christus autem est Dei sapiētia, vt dicitur. 1. ad Corinth. 1. Ergo caro eius nunquam peccato inquinata fuit.

¶ 2. Præterea, Damascenus dicit in tertio libro, quod Christus primitias nostræ naturæ assumpsit. Sed in primo statu caro humana non erat peccato infecta. Ergo caro Christi non fuit infecta, nec in Adam, nec in alijs Patribus.

¶ 3. Præterea, Aug. dicit. 10. super Gen. ad literā, quod natura humana semper habuit cū vulnere vulneris medicinā: Sed id, quod est infectum, nō potest esse

174
3. d. .q. 4.
art. 1.

lib. 3. c. 6. et
7. non longe
à princip. et
c. 2. à med.

lib. 10. cap.
20. à med.
tom. 3.

L 4 se vul-

se vulneris medicina, sed magis ipsum indiget medicina. Ergo semper in natura humana fuit aliquid non infectum, ex quo postmodum est corpus Christi formatum. Sed contra est, quod corpus Christi non refertur ad Adam, & ad alios Patres, nisi mediante corpore Beatæ Virginis, de qua carnem assumpsit. Sed corpus Beatæ Virginis totum fuit in originali peccato conceptum, ut supra dictum est: & ita etiam secundum quod fuit in Patribus, fuit peccato obnoxium. Ergo caro Christi, secundum quod fuit in Patribus, fuit peccato obnoxia.

Respondeo dicendum, quod cum dicimus Christum, vel carnem eius fuisse in Adam & in alijs Patribus, comparamus ipsum, vel carnem eius ad Adam, & ad alios Patres. Manifestum autem est: quod alia fuit conditio Patrum, & alia Christi. Nam Patres fuerunt subiecti peccato, Christus autem fuit omnino à peccato immunis. Dupliciter ergo in hac cõparatione errare contingit. Vno modo ut attribuamus Christo, vel carni eius conditionem, quæ fuit in Patribus: puta, si dicamus, quod Christus in Adâ peccauit: quia in eo aliquo modo fuit, quod est falsum: quia nõ eo modo in eo fuit, ut ad Christum peccatum Adæ perueniret: quia non deriuatur ab eo secundum cõcupiscentiæ legem, siue secundum rationem seminales, ut supra dictum est: Alio modo contingit errare, si attribuamus ei, quod actu fuit in Patribus, conditionem Christi, vel carnis eius, ut scilicet, quia caro Christi, secundum quod in Christo fuit, non fuit peccato obnoxia: ita etiã in Adam, & in alijs Patribus fuerit aliqua pars corporis eius, quæ non fuit peccato obnoxia, ex qua postmodum corpus Christi formaretur: sicut quidam posuerunt. Quod quidem esse non potest. Primum, quia caro Christi non fuit secundum aliquid signatum in Adâ, & in alijs Patribus, quod

posset distingui à reliqua eius carne, sicut purum ab impuro: sicut iam supra dictum est. Secundo, quia cum caro humana peccato inficiatur ex hoc, quod est per concupiscentiam concepta: sicut tota caro alicuius hominis per concupiscentiam concipitur, ita etiam tota peccato inquinatur. Et ideo dicendum est, quod tota caro antiquorum Patrum fuit peccato obnoxia, nec fuit in eis aliquid à peccato immune, de quo postmodum corpus Christi formaretur.

Ad primum ergo dicendum, quod Christus non assumpsit carnem humani generis subiectam peccato, sed ab omni infectione peccati mundatam. Et ideo in Dei sapientiam nihil inquinatum incurrat. Ad secundum dicendum, quod Christus dicitur primitias nostræ naturæ assumpsisse, quantum ad similitudinem conditionis: quia scilicet assumpsit carnem peccato nõ infectam, sicut fuerat caro hominis ante peccatum. Non autem hoc intelligitur secundum continuationem puritatis: ita scilicet quod illa caro puri hominis conseruaretur à peccato immunis, vsq; ad formationem corporis Christi. Ad tertium dicendum, quod in humana natura ante Christum erat vulnus, id est, infectio originalis peccati in actu: medicina autem vulneris non erat ibi actu: sed solum secundum virtutem originis: prout ab illis Patribus propaganda erat caro Christi.

COMMENTARIUS.

Vnc articulum proposuit D. Tho. ut illam signatam particulam, de qua in præcedenti articulo dictum est, ostenderet necessariam non esse, ut caro Christi ab omni peccato, ac debito peccati immunis fuerit ex vi sue originis. Primum ergo supponit Christum omnino fuisse peccato liberum, & debito, ac origine peccati, quia non peccauit in Adam, cum in illo non fuerit contentus secundum seminales rationem, quos

Art. præced.
q. 15. ar.
1. ad. 2.

q. 17. ar. 2.
q. 14. ar.
1. ad. 1.

art. præced.
ad. 1. q.
15. ar. 1. ad
2.

quoniam non erat ex illo formandus, & cōcipiendus per seminalem originē. Ex quo fit non esse necessarium ad hāc Christi immunitatem, & innocentiam, ut præcesserit in parentibus illa signata particula immunis peccati, quia caro Christi non fuit in parentibus in actu secundum aliquid signatum, sed tantum in potentia materiali proximē, vel remote. Imo addit D. Thomas non esse possibilem illam particulam, quia tota caro hominis peccato inquinatur, eūm tota per concupiscentiam cōcipiatur, quæ conceptio est proxima radix, & origo talis infectionis. Quæ ratio optimē concludit, si particula illa propagari, seu communicari dicatur ex vi seminalis cōceptionis: si verō hoc negetur, vel fingantur alia inusitata miracula, procedunt rationes superius factæ. Et hæcenus D. Thom. in corpore articuli.

Ex quibus, si quis attentē consideret, intelliget, D. Thomam non respondisse directē quæstioni propositæ. Solum enim concludit, totam carnem antiquorum Patrum fuisse peccato obnoxiam, nec fuisse in eis aliquid à peccato immune, de quo postmodum Christi corpus formaretur, vnde, licet res satis constet: tamen de modo loquendū dubitari potest, an simpliciter concedi possit, carnem Christi in Patribus fuisse peccato obnoxiam. Caietanus enim hoc loco existimat posse concedi, carnem Christi in Patribus fuisse peccato obnoxiam. Nam licet prius reduplicationem, & quasi limitationem posuisset, dicens, *caro Christi in Patribus, ut in Patribus*: postea tamen simpliciter illud cōcedit, imo Magister Sentē. in 3. d. 3. concedit, carnem Christi prius, quā conciperetur, fuisse peccato obligatam, seu obnoxiam, & videtur favere D. Thom. artic. sequenti, argumento tertio cum solutione. Sed quamvis res constet, in modo loquendi oportet cautionem adhibere. Vnde in primis nullo modo dicendum est absolute, carnem Christi fuisse peccato obnoxiam: tum quia neque in se fuit vnquam subiecta debito peccati, neque ex parentibus habuit originem, propter quam futura esset peccato obnoxia. Deinde illa propositio, caro Christi in parentibus fuit peccato obnoxia, non est admittenda. Ratio est, quia caro Christi non continebatur actu in parentibus, ut autem erat in potentia non erat in illis secundum seminalem virtutem, & ideo

A non poterat ex vi talium parentum, seu causarum maculari, seu peccato subijci, quia illi parentes solum poterant inficere carnem, quā in feminali virtute continebāt, ergo non potest caro Christi dici obnoxia peccato in suis causis, & parentibus, quia hoc nihil aliud significat, quā ita contineri in illis, ut ab illis possit infici, seu maculari per propagationem. Tertio dicere possumus, carnem antiquorum Patrum, quæ in potentia carnem Christi continebat, fuisse peccato subiectam, vel obnoxiam. Hoc patet ex præcedenti articulo. Quia caro Christi non fuit formata ex aliqua signata particula, quæ in eius parentibus fuerit ab infectione peccati omnino immunis: sed tota caro præcedentium Patrum de se legi peccati subiecta fuit, & hoc modo vere dicitur Christus natus ex peccatoribus, ut ex peccatoribus nascentem, omnium peccata deleret, ut Orig. dixit homil. 28. in Luc. & Hieronymus. Mat. h. 1. qui notat, ad indicandam hāc Dei benignitatem, in genealogia saluatoris, potius peccatricum mulierum mentionem fieri, quā sanctarum. Et Caietanus sine dubio nihil aliud intendit, & ideo addit reduplicationem illam, ut in parentibus, & D. Thom. dixit, secundum qualitatem, quam habuit in suis parentibus, quod est dicere, nō ipsam, sed carnem suorum parentum fuisse obnoxiam peccato. Et sine dubio melius est ita loqui, ut in corpore huius articuli D. Thom. est locutus. In quo ulterius aduerto, aliud esse loqui de parentibus remotis Christi, aliud de parente proximo, quæ fuit sola mater eius. In illis enim fuit caro non solum obnoxia, sed etiam subiecta peccato: in hac verō subiecta non fuit, potest vero dici fuisse obnoxia, iuxta supra tradita de conceptione Virginis.

Origen:
Hieronymus.

D. Thom.

ARTICVLVS VIII.

Utrum Christus in lumbis Abraham fuerit decimatus.

Octauum sic proceditur. Videtur, quod Christus fuerit in lumbis Abraham decimatus. Dicit enim Apostolus ad Hebræos. 7. quod Leui. pronepos. Abraham decimatus

175
3. d. 3. q. 4.
art. 3. q. 2.
et 4. d. 1. q.
2. ar. 2. q. 3.
ad. 2.

L 5

cimatus

cimatus fuit in Abraham, quia eo decimas dante Melchisedec, adhuc Leui erat in lumbis eius. Sed similiter Christus erat in lumbis Abraham, quādo decimas dedit. Ergo ipse etiam Christus fuit decimatus in Abraham. ¶ 2. Præterea, Christus est ex semine Abraham secundū carnem, quā de matre accepit. Sed mater eius fuit decimata in Abraham. Ergo pari ratione Christus. ¶ 3. Præterea illud in Abraham decimabatur, quod curatione indigebat, ut August. dicit. 10. super Gen. ad literā. Curatione autem indiget omnis caro peccato obnoxia. Cū igitur caro Christi fuerit peccato obnoxia (sicut dictum est) videtur, quod caro Christi in Abraham fuerit decimata. ¶ 4. Præterea. Hoc nō videtur aliquo modo derogare dignitati Christi: nihil enim prohibet patre alicuius Pontificis decimas dāte alicui sacerdoti, filium eius Pontificē maiorem esse simplici sacerdote. Licet ergo dicatur Christus decimatus, Abraham decimas dante Melchisedec, nō tamen propter hoc excluditur, quin Christus sit maior, quā Melchisedec. ¶ Sed contra est, quod Aug. dicit. 10. super Gen. ad literā, quod Christus ibi, scilicet in Abraham, decimatus nō est: cuius caro inde non feruorem vulneris, sed materiam medicaminis traxit.

Respondeo dicendum, quod secundū intentionem Apostoli oportet dicere, quod Christus in lūbis Abraham nō fuerit decimatus. Probat enim Apostolus, maius esse sacerdotiū, quod est secundum ordinē Melchisedec, sacerdotio Leuitico, per hoc quod Abraham decimas dedit Melchisedec, adhuc Leui existente in lūbis eius, ad quē pertinet legale sacerdotium. Si autem Christus etiā in Abraham decimatus esset, eius sacerdotiū nō esset secundū ordinē Melchisedec, sed minus sacerdotio Melchisedec. Et ideo dicendū est, quod Chri-

stus nō est decimatus in lūbis Abraham, sicut Leui. Quia enim ille, qui decimas dat, nouē sibi retinet, & decimā alij tribuit, quod est perfectionis signum (in quantū est quodāmodo terminus omnium numerorum, qui procedunt vsque ad decē) inde est, quod ille, qui decimas dat, protestatur, se imperfectū, & perfectionē alij tribuere. Imperfectio autē humani generis est propter peccatū, quod indiget perfectione eius, qui à peccato curat. Curare autē à peccato, est solius Christi: ipse enim est agnus, qui tollit peccata mūdi, ut dicitur Ioā. 1. Figurā autē eius gerebat Melchisedec, ut Apost. probat Hebr. 7. Per hoc ergo, quod Abraham Melchisedec decimas dedit, præfigurauit se velut in peccato cōceptum: & omnes, qui ab eo descenduri erāt, ea ratione, ut peccatū originale contraherent, indigere curatione, quæ est per Christū. Isaac autē, & Iacob, & Leui, & omnes alij sic fuerūt in Abraham, ut ex eo deriuarentur, non solum secundū corpulentā substantiā, sed etiā secundum rationem seminalem, per quā originale peccatum cōtrahitur. Et ideo omnes in Abraham sunt decimati, id est, præfigurati indigere curatione, quæ est per Christum. Solus autē Christus sic fuit in Abraham, ut ab eo deriuaretur non secundum rationē seminalem, sed secundū corpulentam substantiā, & ideo non fuit in Abraham sicut curatione indigens, sed magis sicut vulneris medicina, & ideo non fuit in lumbis Abraham decimatus. Et per hoc patet responsio ad primum. ¶ Ad secundum dicendum, quod quia Beata Virgo fuit in originali peccato concepta, fuit in Abraham sicut curatione indigens: & ideo fuit ibi decimata, velut inde descendens secundum seminalem rationem. De corpore autē Christi non est sic, ut dictum est. ¶ Ad tertium dicendum, quod caro Christi dicitur

li. 10. capit.
20. post me-
dium, 10. 3.

Art. præced.
in fine cor.

lib. 10. cap.
20 post me-
dium, 10. 3.

tur fuisse in antiquis Patribus peccato obnoxia, secundum qualitatem, quam habuit in ipsis Patribus, qui fuerunt decimati: non autem secundum qualitatem, quam habet, prout est actu in Christo, qui non est decimatus. ¶ Ad quartum dicendum, quod sacerdotium Leviticum secundum carnis originem deriuabatur: unde non minus fuit in Abraham, quam in Levi. Unde per hoc quod Abraham decimas dedit Melchisedec, tanquam maiori, ostenditur sacerdotium Melchisedec, in quantum gerit figuram Christi, esse maius sacerdotio Levitico. Sacerdotium autem Christi non sequitur carnis originem, sed gratiam spirituales. Et ideo potest esse quod pater det decimas alicui sacerdoti tanquam minor maiori: & tamen filius eius, si sit Pontifex, est maior illo sacerdote, non propter carnis originem, sed propter gratiam spirituales, quam habet à Christo.

COMMENTARIUS.

HIC articulus positus est ad explicandum locum Pauli ad Hebr. 7. quem Augustinus tractat, & in hunc modum exponit, libro. 10. Genes. ad lit. c. 12. Probat enim ibi Paulus sacerdotium Leviticum fuisse minus perfectum sacerdotio Melchisedech, quia in Abraham est decimatus Levi, Abraham enim decimas soluit Melchisedech, quando in lumbis suis Leviticam prolem continebat. Quo facto mystice, & in figura professus est, sacerdotium Leviticum inferius fore sacerdotio Melchisedech. Ex quo statim oriebatur difficultas, nam eodem argumento posset probari sacerdotium Christi esse inferius Melchisedech, quia etiam ipse in lumbis Abraham continebatur. Unde etiam in persona eius intelligi potest Abraham soluisse decimas, & professus esse illum fore inferiorem, & hoc est Christum esse decimatum in lumbis Abraham. Respondet vero Augustinus non esse eandem rationem de Christo, & de Levi. Quia Christus non continebatur in lumbis Abraham secundum

A *seminali rationem, sicut ille, sed tantum secundum corpulentam substantiam, & ideo non intelligitur decimatus, sicut ille, quia solum intelligitur decimatus in parente filius in illo contentus secundum seminale virtute: & hoc sensu doctrina Augustini, & D. Thomæ est certissima, & de fide, & intenta à Paulo in dicto loco.*

Dices, cur tantum intelligitur decimatus filius contentus secundum seminale rationem, & non ille, qui secundum corpulentam substantiam in illo continetur. Respondetur, sicut in Adam non peccarunt, nisi qui secundum seminale rationem in eo continebantur, ita nec in Abraham sunt decimati, nisi qui eo modo in lumbis eius existebant. Et ratio proxima est, quam hic reddit D. Thomas, quia Abraham soluendo decimas imperfectionem suam professus est, & defectum suæ conceptionis, & originis, ratione cuius, curatione, quæ per Christum est, indigebat. Quia sicut numerus denarius perfectionem, & consummationem significat: ita solutio decimarum fuit quædam confessio propriæ imperfectionis, & indigentia, quam Abraham exhibuit representans omnes suos posteros, qui ex vi illius, seu ex vi originis ab illo, cum eodem defectu, & imperfectione dimanaturi erant, huiusmodi autem erant illi tantum, qui secundum seminale rationem in eo continebantur. Ratio vero radicalis est, quia filii contenti in seminali virtute parentis, sunt proprie in virtute, & quasi in naturali potestate eius, & ideo operari potest parens ut caput, & principium eorum. At vero filius contentus solum secundum corpulentam substantiam, est in illo tantum secundum potentiam passivam, & quasi obedientialem, saltem quoad modum generationis, & propagationis, & ideo non operatur proprie huiusmodi pater ut caput, & principium talis filii, ita ut operationis eius ad filium aliquo modo pertinere censeantur.

Et ex his (ut hoc circa solutionem ad secundum D. Thomæ adnotetur, colligitur differentia inter Christum, & Virginem, quia illa decimata fuit in Abraham, quia in eo secundum seminale rationem continebatur: ad hoc autem non est necesse ut fuerit in peccato concepta, sed satis est, ex vi sue originis fuisse peccato obnoxia, & indiguisse redemptione Christi, per quam fuit ab illo peccato præservata.

QVAES

Hebræos. 7.
August.

Christus in
lumbis Abra-

Obiectio.

Responsio.

B. Virgo in
lumbis Abra-
hæ decima-
ta.

QV AESTIO XXXII.
De conceptione Christi, quo
ad actiuum principium,
in quatuor articu-
los diuifa.

De qua disputant Theologi in 3. dist. 4.

Einde considerādū est de
principio actiuo in conce-
ptione Christi.

¶ Et circa hoc quærun-
tur quatuor.

¶ Primò, vtrum Spiritus Sāctus fuerit
principium actiuum cōceptionis Chri-
sti. ¶ Secundò, vtrum possit dici, quòd
Christus sit cōceptus de Spiritu Sācto.
¶ Tertiò, vtrum possit dici, quòd Spi-
ritus Sanctus sit pater Christi secūdum
carnē. ¶ Quartò, vtrū B. Virgo aliquid
actiuè egerit in conceptione Christi.

ARTICVLVS PRIMVS.

*Vtrum Spiritus Sanctus fuerit princi-
piū actiuum cōceptionis Christi.*

176
2. dist. 1. ar.
2. q. 2. ar. 4.
col. c. 45.
4. 6. es opus.
3. c. 2. 26.
Ioan 12. lib.
4. col. 2. fin.
cap 1. lib. 1.
cap. 4. in fi.
et 5. in prin-
cip. 10. 3.

D primum sic proceditur. Vi-
detur, quòd efficere cōceptio-
nē Christi, nō debeat attribui
Spiritui Sancto. Quia vt Agust. dicit
in primo de Trin. Indiuifa sunt opera
Trinitatis, sicut & indiuifa est Trinita-
tis essentia. Sed efficere cōceptionem
Christi, est quoddā opus diuinum. Er-
go videtur, quod nō magis sit attribuē-
dum Spiritui Sancto, quā Patri, vel
Filio. ¶ 2. Præterea, Apost. dicit Gal. 4.
Cum venit plenitudo temporis, misit
Deus filium suum factum ex muliere.
Quod exponens Agust. in 4. de Trin.
dicit. Eo vtiq; missum, quo factū ex
muliere. Sed missio Filij attribuitur
præcipuè Patri, vt in. 1. p. habitum est.
Ergo, & cōceptio secundum quam fa-
ctus est ex muliere, debet præcipuè Pa-

Lib. 4. c. 120
parum ante
med. tom. 3.
1. p. q. 43.
art. 5.

tri attribui. ¶ 3. Præterea, Prouer. 9. di-
citur Sapiētia ædificauit sibi domum.
Est autē sapientia Dei ipse Christus: se-
cundum illud 1. ad Corint. 1. Christum
Dei virtutem, & Dei sapientiam. Do-
mus autem huius sapientiæ est corpus
Christi, quod etiam dicitur templum
eius, secundum illud Ioan. 2. Hoc autē
dicebat de templo corporis sui: ergo
videtur, quòd efficere conceptionem
corporis Christi, debet præcipuè attri-
bui Filio, nō ergo Spiritui Sācto. ¶ Sed
contra est, quod dicitur Luca. 1. Spi-
ritus Sanctus superueniet in te, &c.

Respondeo dicendum, quod conce-
ptionē corporis Christi tota Trinitas
est operata: attribuitur tamē hoc Spi-
ritui Sancto triplici ratione. Primò qui-
dem, quia hoc congruit causæ Incar-
nationis, quæ consideratur ex parte
Dei, Spiritus enim Sanctus est amor
Patris, & Filij, vt in prima parte ha-
bitum est. Hoc autē ex maximo Dei
amore prouenit, vt filius Dei carnem
sibi assumeret in vtero virginali. Vn-
de dicitur Ioan. 3. Sic Deus dilexit mū-
dum, vt filium suum vnigenitum da-
ret. Secundò, quia hoc congruit cau-
sæ Incarnationis ex parte naturæ as-
sumptæ. Per hoc enim datur intelli-
gi, quod humana natura assumpta est
à filio Dei in vnitatem personæ, nō ex
aliquibus meritis, sed ex sola gratia,
quæ Spiritui Sancto attribuitur, secun-
dum illud. 1. ad Corin. 12. Diuision-
es gratiarum sunt, idem autem Spi-
ritus. Vnde Agust. dicit in Enchirid. Iste
modus, quo est natus Christus de Spi-
ritu Sancto, insinuat nobis gratiam
Dei, qua homo nullis præcedentibus
meritis, in ipso primo exordio naturæ
sux, quo esse cœpit, Verbo Dei copula-
retur in tātā personæ vnitatem, vt idē
ipse esset filius Dei, qui filius hominis,
& filius hominis, qui filius Dei. Ter-
tio, quia hoc cōgruit termino Incarna-
tionis

1. par. q. 37.
art. 1.

Ench. c. 40.
non longe à
prin. 10. 3.

tionis. Ad hoc enim terminata est Incarnatio, ut homo ille qui concipiebatur, esset sanctus, & filius Dei. Vtrūque autē horum attribuitur Spiritui Sancto: Nam per ipsum efficiuntur homines filij Dei, secundum illud Galat. 4. Quoniam estis filij Dei, misit Deus Spiritum filij sui in corda vestra, clamantem Abba, pater. Ipse est etiā Spiritus sanctificationis; ut dicitur Roma. 8. Sicut ergo alij per Spiritum Sanctum sanctificantur spiritualiter, ut sint filij Dei adoptivi: ita Christus per Spiritum Sanctum est in sanctitate conceptus, ut esset filius Dei naturalis. Vnde Rom. 1. secundum unā glossam, quod præmittitur, scilicet. Qui prædestinatus est filius Dei in virtute, manifestatur per id, quod immediate sequitur. Secundum Spiritum sanctificationis, id est, per hoc quod est cōceptus de Spiritu Sancto, & Angelus annuntians, ex hoc quod præmiserat, Spiritus Sanctus superueniet in te, concludit, ideoque, & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.

Ad primum ergo dicendum, quod opus conceptionis cōmune quidem est toti Trinitati, secundum tamē modum aliquē attribuitur singulis personis. Nam Patri attribuitur autoritas respectu personæ filij, qui per huiusmodi cōceptionē sibi assumpsit humanā naturā. Filio autē attribuitur ipsa carnis assumptio. Sed Spiritui Sancto attribuitur formatio corporis, quod assumitur a Filio. Nam ipse Spiritus Sanctus est Spiritus Filij, secundum illud Gal. 4. Misit Deus Spiritum filij sui. Sicut autē virtus animæ, quæ est in semine per spiritum, qui in semine includitur, format corpus in generatione aliorum hominū: ita virtus Dei, quæ est ipse filius (secundum illud. 1. ad Corint. 1. Christum Dei virtutē) per Spiritum Sanctum corpus formavit, quod assumpsit. Et hoc etiā verba Angeli demonstrant, dicentis, Spi-

ritus Sanctus superueniet in te, quasi ad præparandā, & formandā materiā corporis Christi, & virtus Altissimi, id est, Christus obūbrabit tibi, id est, corpus in te humanitatis accipiet incorporeū lumē diuinitatis. Umbra enim à lumine formatur, & corpore: ut Greg. dicit. 18. Mor. Altissimus autē intelligitur Pater, cuius virtus est Filius. Ad secundum dicendum, quod missio refertur ad personā assumentē, quæ à Patre mittitur: sed conceptio refertur ad corpus assumptum, quod operatione Spiritus Sancti formatur. Et ideo licet missio, & conceptio sint idē subiecto: quia tamen differūt ratione, missio attribuitur Patri, efficere autem cōceptionem Spiritui Sancto: sed carnem assumere attribuitur Filio. Ad tertium dicendum, quod sicut Aug. dicit in libro. de Quæstionibus veteris & noui Testamenti, quæstio ista gemina ratione potest intelligi. Primum enim domus Christi Ecclesia est, quā edificauit sibi sanguine suo. Deinde potest, & corpus eius dici domus ipsius, sicut dicitur templum eius. Factum autem Spiritus Sancti factum filij Dei est, propter naturā, & voluntatis vnitatem.

COMMENTARIUS.

DVO intendit docere D. Thom. in hoc articulo. Alterum est ad rem pertinens, scilicet, conceptionē Christi, solius Dei efficacia fuisse perfectam; & hoc simpliciter affirmat, dicens totā Trinitatē conceptionis illius fuisse principiū. Et nullā adiūxerit probationē, præter testimoniū Luc. 1. quia hæc res est in fide notissima, & in superioribus satis tractata, de qua diximus in superiori tomo, cum de causis vnionis hypostaticæ, & in hoc, cum de virginitate Deipare disputarem. Alterū verō, quod D. Thom. docet, ad modum loquendi spectat, nimirum, hanc operationem attribui, & appropriari Spiritui Sancto, Cuius modi loquendi optimas rationes adducit, & adeo per speciem, ut nihil addere oporteat: solum notan-

Ex gloss. ordin. & Orig. gen.

Gloss. ordin. sup. illa verba Luc. 2.

Lib. 18. c. 12. in prin.

In. 2. parte q. ex nouo Test. q. 51. in princ. 10. mo. 4.

da videntur expositiones aliquorum locorum Scripturæ, quas in hoc art. tradit.

Prima est in corpore art. circa illa verba Pauli ad Gal. 4. *Quoniam estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem Abba, pater.* Ex quibus verbis D. Thomas colligit, Spiritum Sanctum esse, qui filios Dei constituit, cum tamen Paulus solū dicere videatur, Spiritum Sanctū esse, qui filios Dei clamare facit, *Abba, pater.* Et potius indicet supponi prius filios Dei constitutos, & ideo dari illis Spiritum Sanctum, qui hunc effectum in eis efficiat: ut insinuant verba illa, *Quoniam estis filij Dei,* & Chrysostomus illa exponens indicauit Respondet Caietan. hic, D. Thomam sumpsisse argumentum à posteriori ex illo loco. Nā in hac spiritali generatione idem est principium, quo efficiamur filij, & quo proprium affectum filiorum concipimus. Quia ergo Paulus affirmat Spiritum Sanctum esse, qui in nobis affectum illum operatur, ex quo clamamus, *Abba, pater,* ideo ex hoc testimonio colligit D. Thom. illum esse, qui nos filios adoptiuos efficit. Quem sensum indicauit Anselm. circa hunc locū dicens. *Effectus ergo probat utrosque Dei filios esse, dum in cordibus utrorumque clamat spiritus Sanctus ad Deum, Abba, pater. Et quis est spiritalis ille clamor, nisi pius affectus electorū erga Deum?* Quæ expositio probabilis est. D. autē Thomas sine dubio allusit ad illius loci intelligentiam, quā ipse tradidit lect. 3. in illud cap. ubi sic exponit. *Quoniam estis filij Dei, modus adipiscendi hoc donum, non est per coniunctionem cum Christo secundum carnem: sed per missionem spiritus filij in corda vestra, per quem estis Christo coniuncti, & adoptati in filios, & in illo clamatis, Abba, pater.* Qui sensus est consentaneus eidem Paulo ad Roman. 8. dicenti, *Accepistis spiritū adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba, pater: ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei.* Itaque ideo ille spiritus facit nos clamare, *Abba, pater,* quia facit nos filios Dei: est enim spiritus verax, & efficax: neque ob aliam causam illi attribuitur ille affectus, & operatio clamandī, *Abba, pater,* nisi quia gratia, & adoptio, à qua procedit, eidem Spiritui Sancto accommodatur.

Expositio in locum Pauli ad Rom. 1. *Qui predestinatus est filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis.*

A In quo ultimo verbo vult D. Thomas significatā esse conceptionē Christi ex Spiritu Sancto. Quod duobus modis potest accommodari, scilicet, inde constare Christum esse filium Dei, quia in virtute Spiritus Sancti, qui est spiritus sanctificationis, conceptus est. Vel certē, quia predestinatus est filius Dei, ideo etiam esse predestinatum, ut in virtute per spiritum sanctificationis conciperetur. Fateor tamen utramque expositionem esse duriusculam. Sed locum hunc satis fusē tractauimus supra. q. 24.

Tertia est in sol. ad. 1. circa illa verba angeli Luc. 1. *spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Vbi nomine Spiritus Sancti tertiā Trinitatis personā intelligit, cui Christi conceptio attribuitur: per virtutem autē Altissimi intelligit filium, qui est, *virtus altissimi*, id est, eterni Patris & obumbraturus dicitur Virginem, quatenus in ea corpus humanitatis erat assumpturus, quo suæ diuinitatis lumē quodammodo tegens, posset ab illa verus Deus, & homo concipi. Quam expositionē indicauit Greg. libr. 18. Mor. c. 12. & Bern. hom. 4. in *Missus est*, & Gregor. Nyssenus oratione de sancta Christi natiuitate, post medium, & Theophy. Lu. 1. ubi per *virtutē altissimi*, Verbum etiam diuinum intelligit, verbum autem obumbrandi aliter interpretatur, nimirum ut idem sit, quod *contere, & undique circumdare, & apprehendere Virginem.* Sicut gallina, inquit, *contegens pullos suos, eos obumbrare dici potest.* Et hæc expositio probabilis est hoc modo intellecta. Ut

autem in superioribus annotaui ex Aug. lib. 3. contra Maxim. in cap. 17. Ariani illa abutebantur, ut Spiritum Sanctum minorem filio facerent, illique solum materiæ præparationem: huic verò propriam corporis formationem attribuerent, non solum per appropriationem, sed per proprietatem, inter personas opera distribuentes. Qui sensus hæreticus est. Alij ergo per *virtutē altissimi*, omnipotentiam Dei Patris potius intelligunt, ut in hac conceptione pater appropriatione quadam intelligatur habere locum generantis, & obumbrantis, & quasi contegentis Virginem, & loco feminis Spiritum Sanctum in eam immittentis, cuius opera conciperet. Quam expositionem & probat, & latius exponit Iansenius. Mihi verò verisimilius est totum illum sermonem esse de Spiritu Sancto, posteriorē.

Expositio in locum, Luc. 1.

Greg. Pap. Bernard. Greg. Nyss. Theophyl.

August.

Iansen.

teriorēque particulam nihil aliud, quā prioris expositionē continere, ac si clarius diceret Angelus, Spiritus Sanctus superueniet in te, suaque omnipotēti virtute te proteget, & cōfortabit, vimque tribuet, vt sine virginitatis tuæ detrimento possis concipere. Ita exponit Euthym. & indicat Damascen. lib. 3. de fide capit. 1. Neque ab illa Spiritus Sancti obūbratione excluditur, quod idem Spiritus Sanctus mentē Virginis recreauerit, coeleste refrigeriū illi conferens, vt Greg. loco citato exposuit. Neque etiam excluditur, quod omnis cōcupiscentiæ motum, ac fomitis incendium extinxerit, vt Cyprian. exponit serm. de natiuit. Ambros. lib. de mysterijs, ca. 3. & Beda ibi. Verbum enim *obumbrandi*, simpliciter explicatū nihil aliud, quam protegere significat, iuxta illud. *scapulis suis obumbrabit tibi*. Vnde omnes prædictos effectus optimē in significatione sua complectitur.

Quarta est in sol. ad. 3. circa illa verba. Prou. 9. *sapientia edificauit sibi domum*, quæ dicit tam de Ecclesia, quā de hoc mysterio intelligi posse. Et vtraque expositio est frequens apud Sanctos, vt videre licet in Cypriano epist. 63. & Aug. 17. de Ciuit. c. 20. & alijs, quē in proœmio totius materiæ adduximus. Qui sensus, licet fortasse mystici sint: sublimes tamen sunt, ac ueneratione suscipiendi maxima.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum Christus debeat dici conceptus de Spiritu Sancto.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debeat dici conceptus de Spiritu Sancto. Quia super illud Roma. 2. Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, dicit glos. August. Attēdendū, quod non ait de ipso, sed ex ipso: ex ipso enim coeli sunt, & terra, quia ipse fecit ea: nō autem de ipso, quia nō de substantia sua. Sed Spiritus Sanctus nō formauit corpus Christi de substantia sua. Ergo Christus nō debet dici cōceptus de Spiritu Sancto. ¶ 2. præterea. Principium actiuum, de quo aliquid concipitur, se habet sicut semen in generatione. Sed Spiritus Sanctus non se habuit sicut semen in conceptione Christi. Dicitenim Hieron. in expositione Catholice fidei, non sicut quidam sceleratissimi opinantur, Spiritū Sanctū dicimus fuisse pro semine, sed potētia, ac virtute creatoris dicimus esse operatum, id est, formatū corpus Christi. Non ergo debet dici, quod Christus sit conceptus de Spiritu Sancto.

Antē mea illius 10. 2. ¶ 3. Preterea, Nihil vnum de duobus formatur, nisi aliquo modo commixtis. Sed corpus Christi formatū est de virgine Maria. Si ergo Christus dicatur conceptus de Spiritu Sancto, videtur, quod facta sit commixtio quædam Spiritus Sancti, & materiæ, quam Virgo ministrauit quod patet esse falsum. Non ergo Christus debet dici conceptus de Spiritu Sancto. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Matthæi primo, Antequā conuenirent, inuenta est in vtero habens de Spiritu Sancto.

B Respondeo dicendum, quod conceptio nō attribuitur soli corpori Christi, sed etiam ipsi Christo, ratione ipsius corporis. In Spiritu autem sancto duplex habitudo cōsideratur respectu Christi. Nam ad ipsum filium Dei, qui dicitur esse conceptus, habet habitudinē consubstantialitatis: ad corpus autē eius habet habitudinem causæ efficiētis. Hæc autem propositio, *De*, vtramque habitudinē designat, sicut cū dicimus hominē aliquem esse de suo patre. Et ideo conuenienter dicere possumus Christum esse conceptum de Spiritu Sancto, hoc modo, quod efficiētia Spiritus Sancti referatur ad corpus assumptum: consubstantialitas verò ad personam assumptam.

C Ad primū ergo dicendū, quod corpus Christi, quia non est cōsubstantialē Spiritui Sancto, non propriè potest dici de Spiritu Sancto cōceptū, sed magis ex

Euthym.
Damascen.

Greg.

Cyprian.
Ambros.
Beda.

Expositio in
locum Prou.
9. Cyprian.
August.

177
3. dis. 4. q. 1.
art. 1. q. 4.
4. cons. c.
46 & opus.
3 cap. 226.
Aug. in lib.
de natura
boni. c. 27.
tom. 6.

li. 2. c. 5. nō
procul à fi-
ne, como. 3.

gis ex Spiritu Sancto. Sicut Ambro. di-
cit in libro de Spiritu Sancto, quod ex
aliquo est, aut ex substantia, aut ex pote-
state eius est. Ex substantia, sicut filius,
qui à patre est: ex potestate, sicut ex
Deo omnia: quomodo & in utero habuit
Maria ex Spiritu Sancto. Ad secundū
dicendum, quod super hoc videtur esse
quedā diversitas Hiero. ad quosdā alios
doctores, qui asserunt Spiritum Sanctū
in cōceptione Christi fuisse pro semine.

Hom. 1. in
Mat in ope-
re imperfe-
cto in vlti.
fol. ante fin.

Dicit enim Chrysol. super Matth.
Unigenito Dei in Virgine ingressuro,
præcessit Spiritus Sanctus, ut præcedē-
te Spiritu Sancto in sanctificationem,

3. or. f. c. 2.
circa prin-
cip.

nascatur, scilicet Christus secundū cor-
pus, diuinitate ingrediēte pro semine.

locis nunc
proxime di-
stis.

Et Damascen. dicit in 3. libro. Obum-
brauit super ipsam Dei sapiētia, & vir-
tus, velut diuinū semē. Sed hoc defacili
soluitur: quia secundum quod in semine
intelligitur virtus actiua, sic Chrysol.

Hieron in lo-
co citato in
arg.
c. p. 38. 39.
c. 40.

& Damasc. cōparant femini Spiritum
Sanctum: veletia Filium, qui est virtus
Altissimi. Secundum autē quod in se-
mine intelligitur substantia corporalis,
quæ in cōceptione trāsmutatur, negat

Hieronymus Spiritum Sanctum fuisse
pro semine. Ad tertium dicendum,
quod sicut August. dicit in Enchir. nō
eodē modo dicitur Christus cōceptus,
aut natus de Spiritu Sancto, & de Maria
virgine, nā de Maria virgine materia-
liter, de Spiritu Sancto verō effectiue.
Et ideo nō habuit hic locū cōmixtio.

COMMENTARIUS.

Hic solū voluit D. Tho. proprietatē lo-
quutionis explicare, propter illā par-
ticulam, *de*, quæ (ut Theologi volunt)
confubstantialitatem indicat, in quo differt
ab illa particula, *ex*, quæ latiore habet sig-
nificationē, solumque ordinē, seu habitudi-
nē vnius ab alio significat, ut eleganter tra-
ctat Aug. lib. de natura boni contra Mani-
chæos, cap. 26. & 27. & D. Tho. hic, & alijs
locis frequēter. Vnde videtur fieri, Christū
rectē dici ex Spiritu Sancto cōceptum, non

August.
D. Thom.

A tamē de Spiritu Sancto, quia quatenus Spi-
ritus Sancti opera cōceptus est, nō est illi cō-
substantialis. In contrariū verō est, quia Mat-
th. 1. habentur illa verba Angeli. *Quod enim
in ea natum est, de spiritu sancto est*, quibus
respondēri posset in Græco haberi particu-
lā, *ἐκ*, quæ optimē verti posset per particu-
lā, *ex*, ut vertit, & interpretatur Amb. lib. 2.
de Spiritu Sancto, cap. 5. Tamē quia vulga-
ra lectio habet, *de spiritu sancto*, & Ecclesia
in symbolo confitetur, *conceptum de spiritu
sancto*, ideo D. Thomas) quē cæteri Theo-
logi in 3. d. 4. imitantur) defendit proposi-
tionē illam in rigore esse verā. Quia Chri-
stus simpliciter dictus suppositū includit,
& pro illo supponit, quod est confubstantiali-
le Spiritui Sancto, & hoc satis est, ut possit
dici Christus *de spiritu sancto conceptus*: ne-
que oportet, ut secundum eam naturam, in
qua conceptus est, sit confubstantialis. Vnde
in solutionibus argumentorum recte D.
Tho. colligit corpus Christi non propriē di-
ci *de spiritu sancto*, sed *ex spiritu sancto*.
Quia illud est quidem ab Spiritu Sancto, ut
ab efficiente causa: non tamen est illi con-
substantiali, nec pro supposito eiusdē sub-
stantiæ supponit.

Ambro.

D. Thom.

Circa solutionem ad 2. de locutione illa,
Spititū sanctū in hac cōceptione fuisse loco
seminis, videatur supra notata disp. 5. sect.
1. in sexta probatione primæ conclusionis.

ARTICVLVS TERTIVS.

*Vtrum Spiritus Sanctus dici debeat pa-
ter Christi secundum carnem.*

Ad tertium sic proceditur
Videtur, quod Spiritus san-
ctus debeat dici pater Chri-
sti secundum humanitatē.

Quia secundum Philos. in libr. de Ge-
neratione animalium, pater dat prin-
cipium actiuum in generatione, ma-
ter verō ministrat materiam. Sed bea-
ta Virgo dicitur mater Christi por-
pter materiam, quam in conceptione
eius ministravit. Ergo videtur, quod
etiam Spiritus Sanctus possit dici pa-
ter eius, propter hoc, quod fuit prin-
cipium actiuum in conceptione ip-
sius. C. 2. Prætereā, Sicut mentes alio-
rum san-

178.

8. di. 4. q. 1.
ar. 2. q. 1. &
q. 2. ad 1. &
4. & in exa-
po. lit. ad 2.
c. 4. contra
c. 47. & op.
3. c. 2. 10. li.
2. c. 3. & 4.
10. 4.

rum Sanctorum formatur per Spiritum sanctum, ita etiam corpus Christi est per Spiritum sanctum formatum. Sed alij Sancti propter prædictam formationem dicuntur filij totius Trinitatis, & per consequens Spiritus sancti. Videtur ergo, quod Christus debeat dici filius Spiritus sancti, in quantum corpus eius est à Spiritu sancto formatum. ¶ 3. Præterea, Deus dicitur pater noster secundum hoc, quod nos fecit, secundum illud Deut. 32. Nōne ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creavit te? Sed Spiritus sanctus fecit corpus Christi, ut dictum est. Ergo Spiritus sanctus debet dici pater Christi secundum corpus ab ipso formatum. ¶ Sed contra est, quod Augustinus dicit in Enchir. Natus est Christus de Spiritu sancto non sicut filius, & de Maria Virgine sicut filius.

¶ Respondeo dicendum, quod nomina paternitatis, & maternitatis, & filiationis generationem consequuntur, non tamen quamlibet, sed proprie generationem viventium, & præcipue animalium. Nō enim dicimus, quod ignis generatus sit filius ignis generantis, nisi forte secundum metaphoram, sed hoc solum dicimus in animalibus, quorum generatio est magis perfecta. Nec tamen omne quod in animalibus generatur, filiationis accipit nomen, sed solum illud quod generatur in similitudinem generantis. Vnde, sicut Augustinus dicit, nō dicimus, quod capillus, qui nascitur ex homine, sit filius hominis: nec etiam dicimus quod homo qui nascitur, sit filius seminis, quia nec capillus habet similitudinem hominis, nec homo qui nascitur ex semine, habet similitudinem seminis: sed hominis generantis. Et si qui de perfecta sit similitudo erit perfecta filiatio, tam in divinis, quam in humanis. Si autem sit similitudo imperfecta, erit etiam filiatio imperfecta. Sicut in homine est quædam similitudo Dei imperfe-

A ta, & in quantum creatus est ad imaginem Dei, & in quantum creatus est secundum similitudinem gratiæ. Et ideo utroque modo potest homo dici filius Dei: & quia scilicet est creatus ad imaginem eius: & quia est ei assimilatus per gratiam. Est autem considerandum quod illud, quod de aliquo dicitur secundum perfectam rationem, nō est dicendum de eo secundum rationem imperfectam: sicut quia Sortes dicitur naturaliter homo secundum propriam rationem hominis, nūquam dicitur homo secundum illam significationem, qua pictura hominis dicitur homo, licet forte ipse assimiletur alteri homini. Christus autem est filius Dei secundum perfectam rationem filiationis: unde quavis secundum humanam naturam sit creatus, & iustificatus: nō tamen debet dici filius Dei, neque ratione creationis, neque ratione iustificationis, sed solum ratione generationis æternæ, secundum quam est filius patris solus. Et ideo nullo modo debet dici Christus filius Spiritus sancti, nec etiam totius Trinitatis.

Ad primum ergo dicendum, quod Christus conceptus est de Maria Virgine materiam ministrante in similitudinem speciei: & ideo dicitur filius eius. Christus autem secundum quod homo, conceptus est de Spiritu sancto sicut de activo principio, nō tamen secundum similitudinem speciei, sicut homo nascitur de patre suo, & ideo Christus non dicitur filius Spiritus sancti. ¶ Ad secundum dicendum, quod homines, qui spiritualiter formantur à Spiritu sancto, non possunt dici filij Dei secundum perfectam rationem filiationis. Et ideo dicuntur filij Dei secundum filiationem imperfectam, quæ est secundum similitudinem gratiæ, quæ est à tota Trinitate. Sed de Christo est alia ratio, ut dictum est. Et similiter dicendum est ad tertium.

art. 1. huius
quæst.

Ench. c. 40.
in prin. 10. 3

Ench. c. 3. 6.
circa prin.
tom.

In corp. 2.

Plus docet D. Tho. in arti. quā proponat in titulo. Cum enim quæsierit, an Christus ratione humane cōceptionis possit dici Spiritus Sancti filius, respondet nec ratione cōceptionis, nec ratione creationis, nec ratione iustificationis posse Christū dici filiū vel Spiritus Sancti, vel totius Trinitatis. Et de primo quidē mēbro, quod ad hūc articulū propriē spectat, res est certissima, & omni carens difficultate, Christū vt hominē nō posse dici filiū Spiritus Sancti, propterea quod per efficientiā eius sit cōceptus. Vnde Con. Tolet. 11. *Spiritus sanctus, inquit, non est pater filij incarnati, ne duos filios introducamus*, & Chrysost. hom. 2. in symbo. A post. tom. 5. *Nō intelligas, inquit, patrē Christi secundū carnem spiritū sanctū esse*. Idē optime docuit, Aug. in Enchir. c. 38. & 39. Rupert. lib. 1. de operib. Spiritus Sancti, cap. 10. vbi propriē rationē tetigit, quā etiā adduxit hic D. Tho. in sol. ad. 1. scilicet, quia Christus vt homo non procedit ab Spiritu Sancto secundū similitudinem speciei: pater autem non dicitur, nisi qui producit sibi simile in natura viuentis ex vi productionis.

Alia vero duo mēbra, quæ tractāt de relatione fundata in creatione, vel iustificatione secundū humanitatem, ad hunc locū non spectant, & quod D. Tho. hic dixit sine cōtrouerſia verū est, scilicet Christum nō esse his nominibus, seu titulis filium appellandū, cū nobilior filiatio illi cōueniat. Quod presertim est certū, si de Christo simpliciter, & absq; additione vlla loquamur. Cum enim simpliciter nō possit appellari creatura, nec vocari poterit absolutē filius ratione creationis. Et eadem ratione non erit filius dicēdus propter iustificationem creatā, quia simpliciter non est sanctus per participationem: sed per essentiam. An vero Christus in quantum homo possit dici creatura, & consequenter an habeat relationem creaturæ ad Deum, quæ per metaphoram, & lato modo filiatio vocatur, supra. q. 16. tractatum est. Et de re quidem non est dubium, quin talis relatio in Christum, vt hominem conueniat: consultius tamen est nō appellare illam filiatiōem, ad tollendam omnem æquiocationem, & occasionem erroris, cū talis relatio, vera filiatio non sit. De alia verò relatione Chri-

Aſti, vt hominis, fundata in gratia sanctificāte, vel vnionis, vel habituali, supra. q. 23. fūſe satis disputatum est.

ARTICVLVS III.

Vtrum Beata Virgo aliquid actiue egerit in conceptione corporis Christi.

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod B. Virgo aliquid actiue egerit in cōceptione corporis Christi. Dicit enim Damascenus in. 3. libro, quod Spiritus sanctus superuenit Virgini, purgans ipsam, & virtutem susceptiuam Verbi Dei tribuens, simul autem & generatiuā. Sed virtutem generatiuam passiua habebat à natura, sicut & quælibet fœmina. Ergo dedit ei virtutē generatiuā actiua, & sic aliquid actiue egit in cōceptione Christi. ¶ 2. Præterea, Omnes virtutes animæ vegetabilis sunt virtutes actiue: sicut Cōmē. dicit in. 2. de Anima. Sed potentia generatiua, tam in mare, quā in fœmina pertinet ad animam vegetabilem: ergo tam in mare, quā in fœmina actiue operatur ad cōceptionem prolis. ¶ 3. Præterea, Fœmina ad conceptionem prolis materiam ministrat, ex qua naturaliter corpus prolis formatur. Sed natura est principium motus intrinsecū, ergo videtur, quod in ipsa materia, quā B. Virgo ministravit ad conceptū Christi fuerit aliquod principium actiui. ¶ Sed cōtra est, quod principium actiui in generatione dicitur ratio seminalis. Sed sicut Aug. dicit. 10. super Gen. ad literā: corpus Christi in sola materia corporali, per diuinā conceptionis, formationisq; rationem de Virgine assumptū est, nō autē secundū aliquā rationem feminalem humanā. Ergo B. Virgo nihil actiue fecit in cōceptione corporis Christi. ¶ Respōdeo dicendū, quod quidā dicūt B. Virginē aliquid actiue operatā esse in cōceptione Christi.

179
Infr. q. 33.
Art. 4. ad. 2.
Or. 3. dis. 3.
q. 2. art. 1.
lib. 3. c. 2.
parum ante
med.

Christus
etiā vt homo
nō potest dici
ei Spiritus
Sancti filius.
Con. Tolet.
11.
Chrysost.
August.
Rupert.

Contrariū, ergo videtur, quod in ipsa materia, quā B. Virgo ministravit ad conceptū Christi fuerit aliquod principium actiui. ¶ Sed cōtra est, quod principium actiui in generatione dicitur ratio seminalis. Sed sicut Aug. dicit. 10. super Gen. ad literā: corpus Christi in sola materia corporali, per diuinā conceptionis, formationisq; rationem de Virgine assumptū est, nō autē secundū aliquā rationem feminalem humanā. Ergo B. Virgo nihil actiue fecit in cōceptione corporis Christi. ¶ Respōdeo dicendū, quod quidā dicūt B. Virginē aliquid actiue operatā esse in cōceptione Christi.

li. 10. c. 10.
tom. 3.

ne Chri

ne Christi, & naturali virtute, & super naturali. Naturali quidē virtute, quia ponūt, quod in qualibet materia naturali est aliquod actiuū principii: alioquin credūt, quod nō esset transmutatio naturalis. In quo decipiuntur: quia trāsmutatio dicitur naturalis, propter principiiū intrinsecū, nō solū actiuū, sed etiā passiuū. Expresse enim dicit Philoso. in. 8. Physic. quod in grauib⁹, & leuibus est principiiū passiuū motus naturalis, & nō actiuum. Nec est possibile, quod materia agat ad sui formationē: quia nō est actu. Nec est etiam possibile, quod aliquid moueat seipsum, nisi diuidatur in duas partes, quarū vna sit mouēs, & alia sit mota: quod in solis animatis cōtingit: vt probatur 8. Physic. Supernaturali autē virtute: quia dicunt ad matrē requiri, quod nō solum materiā ministret (quæ est sanguis menstruus) sed etiam semē, quod cōmixtū virili semini habet virtutē actiuā in generatione. Et quia in Beata Virgine nulla fuit facta resolutio seminis propter integerrimā eius virginitatē, dicūt, quod Spītītus sanctus supernaturaliter ei tribuit virtutē actiuā in cōceptione corporis Christi, quā aliæ matres habēt per semē resolutū. Sed hoc nō potest stare, quia cū quælibet res sit propter suā operationē (vt dicitur secundo de cælo) natura nō distingueret ad opus generationis sexū maris, & fœminæ, nisi esset distincta operatio maris ab operatione fœminæ. In generatione autē distinguitur operatio agentis, & patiētis. Vnde relinquitur quod tota virtus actiua sit ex parte maris: passio autē ex parte fœminæ. Propter quod in plātis, in quib⁹ vtrāq; vis cōmiscetur, nō est distinctio maris, & fœminæ. Quia igitur B. Virgo nō hoc accepit, vt esset pater Christi, sed mater, cōsequens est quod non acceperit potentiā actiuā in cōceptio-

li. 8. te. 29.
30. 3. 1. 3. 2.
et c. tom. 2.

li. 8. te. 30.
tom. 2.

li. 2. te. 27.
tom. 2.

A ne Christi, siue aliquid egerit, ex quo sequitur ipsam fuisse patrem Christi: siue nihil egerit (vt quidam dicunt) ex quo sequitur huiusmodi potentiā actiuam sibi frustra fuisse collatā. Et ideo dicendum est, quod in ipsa cōceptione Christi, Beata Virgo nihil actiuē operata est, sed solā materiā ministrauit. Operata tamen est ante cōceptionem aliquid actiuē, præparando materiā, vt esset apta conceptui.

¶ Ad primū ergo dicendū, quod illa cōceptio tria priuilegia habuit, scilicet quod esset sine peccato originali: quod esset nō puri hominis, sed Dei, & hominis: itē quod esset cōceptio Virginis. Et hæc tria habuit à Spiritu sancto. Et ideo dicit Damascenus quantū ad primū, quod Spiritus sanctus superuenit Virgini purgās ipsam, id est præferuās, ne cū peccato originali cōciperet. Quantū ad secundū dicit, & virtutem susceptiuam Verbi Dei tribuens, id est, vt cōciperet Verbū Dei. Quantū autē ad tertium dicit, simul autē, & generatiuam, vt scilicet manens virgo posset generare, non quidē actiuē, sed passiuē: sicut aliæ matres hoc cōsequuntur ex femine viri. ¶ Ad secundū dicendū, quod potentia generatiua in fœmina est imperfecta respectu potētiae generatiuæ, quæ est in mare. Et ideo sicut in artibus, ars inferior disponit materiā: ars autē superior inducit formā, vt dicitur in. 2. Physic. ita etiā virtus generatiua fœminæ præparat materiā, virtus autē actiua maris format materiā præparatam. ¶ Ad tertium dicendum, quod ad hoc, quod transmutatio sit naturalis, nō requiritur, quod in materia sit principium actiuum, sed solum passiuum, vt dictum est.

Loco citato
in arg.

li. 2. Physic.
te. 25. 10. 2

In est. 15.

COMMENTARIUS.

Hic articulo nō existimauimus addēdū esse cōmentariū. Nā multa philosophica

M 2 · phica

phica, quæ D. Tho. in eo attingit, si discutienda essent, longâ requireretur disputatio- nem à nostro instituto satis alienam. Quæ verò ad mysteriū cōceptionis Christi explicandum necessaria fuerint, in sequenti disputatione attingemus commodius.

DISPUTATIO X.

In tres sectiones distributa.

De causis, quæ humanā Christi cōceptio- nē ex Virgine operatæ sunt.

QUOD fuerit in Christo humana conce- ptio, disputari nō oportet, cū in supe- rioribus tractādo de ipso Incarnatio- nis mysterio, & de dignitate matris Dei, eiusq; virginitate, satis ex principiis fidei probatū sit. Quid etiā sit hæc cōceptio, dis- putationē nō requirit, cū hæc quæstio cete- ris hominibus cōmunis sit: id verò, quod in Christi cōceptione fuit propriū, explicatis causis, & modo eius cōstabit. Hoc igitur in hac, & sequenti disputatione præstandum est. Ex quatuor autē causis, quæ ad natura- les effectus cōcurrere solent: finalis in præ- senti disputatione clara est. Proxim⁹ enim finis huius cōceptionis fuit, vt gigneretur homo Deus. Vnde omne id, quod fuit in- carnationis finis, potest dici finalis causa huius cōceptionis, de qua re in prima. q. hu- ius. 3. p. satis dictū est. Causa formalis pro- pria, & intrinseca cōceptionis huius fuit vera anima rationalis vero corpori huma- no vnita: vnde hoc ipsum corpus, seu mate- ria ei⁹ fuit intrinseca materialis causa ei⁹ dē cōceptionis, de quibus in. q. 4. s. & 6. hu- ius. 3. p. fusè disseruimus, nō est ergo, quod sine vtilitate eadē repetamus. Idē enim est dicere Verbū assūpsisse verū corpus huma- nū, verāq; animā rationalem, & dicere hæc intrinseca humanæ cōceptionis eius fuisse principia. Superest igitur tātū, vt de causa ministrante materia, & per modū matris concurrente, ac de efficiēte causa dicamus.

SECTIO PRIMA.

Quomodo B. Virgo materiā ministraue- rit, ex qua conceptus fuit Christus.

INQUIRO potius, quo modo hoc factum sit, quā an sit factum, quia suppono Beatam Virginem verā Christi, ac Dei

A fuisse matrē, hoc enim tanquā primū fun- damentū huius materiæ in disp. 1. huius to- mi iactū, probatūq; est. Ex quo nūc infero id, quod de fide etiā certū est, Christū ex substantia Virginis fuisse conceptum: hoc enim necessariū est, vt ipsa fuerit vera eius mater: & propterea dixit Paul. ad Gala. 4. *Misisse Deū filiū suū factū ex muliere*, id est, substantia eius. Et eandē vim habet verbū illud ad Roma. 1. *Qui factus est ei ex semine* David secundum carnem, & illud Angeli, Luc. 1. *Quod enim ex te nascetur sanctum*. Vt enim inquit Athanas. serm. contra omnes hæreses, *si dixisset, per te, verisimile aliquid haberet impudentia eorum, qui dixerunt Verbum transisse per Virginem tanquam per cana- lē, ceterū cū dicat, ex te, clare demonstrat Ver- bū assumpsisse ex ea humanum templū*. Quod ferē eodē modo ponderauerat Ambros. lib. de Incar. Domi. sacramento. c. 6. & optime Augustinus afferens prædicta tria testimo- nia, ser. 193. de tempore. Et ad hoc confir- mandum valent omnia, quæ supra adduxi- mus, & ad probandū Deiparā esse verā ma- trem Christi, & ad ostendendum Christū, & Virginē ducere genealogiā ex David. Nam, vt rectē dixit Theod. Dia. 2. *si Chri- stus non sumpsit substantiā corporeā ex Virgi- ne, vana sunt omnes promissiones antiquis Pa- tribus factæ*. Nam multo minus sumpsisset ex illis, quia nō nisi media Virgine aliquid ab eis accipere potuit: Et hac etiā ratione dicitur Christus cōtēntus in antiquis parētib; seu, in lūbis eorū, vt citatō loco tractaui- mus. Vnde Aug. lib. 2. de gratia Christi, seu peccato originali. c. 27. notat, ideo Abrahā iussisse seruū suū ponere manū sub femore suo ad iurandum, Gen. 24. quia caro Chri- sti de illo femore propaganda erat, quod etiam notauit Chryso. orat. quadam super illum locum, quæ inter quasdam nondū La- tinas factas circumfertur. Denique, veritas hæc definita est in omnibus concilijs, quæ de hac materia tractant, Ephesino Chalce. Quinta synodo, actione. 8. can. 2. Sexta syn. act. 11. & act. 13. cap. 2. Lateranēsi, sub Mar- tino primo, & alijs, quæ in citatis locis latē adduximus: tradūt etiā frequēter Patres, præsertim videri possunt Damascen. lib. 3. cap. 2. & 3. & lib. 4. capi. 15. & Ambros. dicto lib. de Incarnatio. Dominicæ sacra- mento. cap. 9. August. contra epistol. funda- menti, capitulo. 7. Ratio autē à priori est diuina voluntas, quæ statuit Christi concep-

Tū. 1. Dis. 3
sect. 3. &
Dis. 5 per
totam.

Christus ex
substantia
Virginis cō-
ceptus.
Gala. 4.

Rom. 1.

Luc. 3.
Athanas.

B

Ambros.
August.

Theod.

August.

C

Gen. 24.

Chryso.

Damasc.

Ambros. conceptionem, & incarnationē hoc modo fieri. A posteriori verò optima ratio est. Nā, si nihil de Virgine erat sūpturus, quorsum per illā trāfīret, & nasceretur, nisi fortasse, vt nos deciperemur? Nā si B. Virgo nihil de suo in eū transtulit, reuera non peperit filiū suū: sed protulit effectū alienum. Coniecturæ autem, seu congruentiæ sunt omnes quibus supra ostendimus decuisse Deum nasci ex fœmina, & fieri filiū eius: itemquē ad vincendum dæmonem oportuisse assumere naturam ex eadem massa, quæ in primo homine lapsa fuerat, vt hoc modo medicina esset magis accommodata vulneri, & satisfactio quadam ratione magis propria exhiberetur in ea natura, per quam Deus fuerat offensus. Propter quod ad Hebr. 2. dicitur, *qui sanctificat, & sanctificantur, ex vno omnes, & infra, quia pueri communicauerūt carni, & sanguini, & filius Dei participauit eisdem.*

In conceptio Secundò ex eodem principio infertur, Christum conceptū esse ex purissimis sanguinibus Beatissimæ Virginis, ipsa suum sanguinem ministrante eo modo, quo veram humanam generationē ex parte matris fieri necesse est, vt explicando artic. 5. D. Tho. in. q. 31. dictum est, & eleganter explicat Sophronius in sua epistola.

Sophron. Difficultas igitur tantū superest, quo modo potuerit B. Virgo ita ministrare materiā ad Christi conceptionem, vt verē, ac propriē maternū concursus hac in parte prestitit: Et ratio difficultatis est. Primò, ex parte ipsius materiæ, nā alię matres partim ministrāt sanguinē, partim etiā semē. Nā, iuxta Galeni sententiā, lib. 1. de semine, fœtus nō tantū formatur ex sanguine tantū ex materia: sed etiam ex semine fœmineo, & virili, quoad partes solidiores, quales sunt venæ, arteriæ, nerui, & similes, quæ facilius ex re crassa, & viscosa, cuiusmodi semen est, quā ex sanguine formantur. Quam sententiam Medici, & Philosophi frequentius sequuntur: at B. Virgo non ministravit semen, ergo non habuit plenū concursus maternum in ea conceptione. Et ex parte etiam ipsius sanguinis est difficultas, quia aliæ fœminæ ministrāt sanguinem menstruū ad formationem fœtus, B. autem Virgo ex purissimis sanguinibus Christum concepit. Denique in modo ministrandi est difficultas, quia aliæ fœminæ ministrāt modo, & facultate vitali, quia ge-

A nerare, & concipere est actus vitæ vegetatiue, qui requirit tēpus, successiōnē, & modū à natura præscriptū: quæ omnia in hac conceptione seruata non sunt, quia (vt disput. sequenti dicemus) Spiritus Sanctus infinita sua virtute subito formauit prolem. Nec satisfaciet, si quis respondeat, vt B. Virgo dicatur cōcepisse Christū ex sua substātia, satis esse, quod ex ipsius sanguine Christi corpus fuerit formatū, quacunque ratione id factū sit. Hoc enim reuera non est satis ad veram cōceptionem humanam, neq; vt B. Virgo sit verē mater: sicut neque Adam dici potuit pater, aut mater, eò quod Eua fuerit de costa eius formata, nec B. Virgo diceretur verē peperisse filium, nisi per naturales vias illū emisisset, neq; etiā fuisset vera cōceptio, si (vt quidā dixerūt) Christi corpus nō in vtero, sed in corde, aliavē parte corporis formatū esset. Necessariū ergo est, vt conceptio facta fuerit ex materia à natura determinata ad formationem humanæ prolis, & modo vitali, ac humano, aliās reuera non fuisset vera cōceptio, nec Beata Virgo vera mater euasisset.

B Respōdetur, difficultatem hanc multū ex principiis philosophicis pendere, quæ hoc in loco examinanda non sunt, sed supponenda. Solum oportet vt Theologus aduertat, Philosophiam subditam esse debere, & subordinatā Theologiæ, huius enim veritas certior est, & quodammodo regula philosophicæ veritatis, ita vt nihil possit esse in philosophia verum, quod Theologicis principiis sit contrarium. Duo igitur principia hic certa esse oportet. Alterū est B. Virginem cōcepisse, integerrima, prorsusque illibata manente illius virginitate. Alterum ita concepisse, vt propriē, ac verē mater effecta sit: quæ duo in superioribus demonstrata sunt.

C Ex his infertur primò, B. Virginē cōcepisse filiū in vtero, & in loco fœminei corporis ad cōcipiendū fœtū à natura destinato. Quod optimē cōuincit Caiet. hic. q. 31. ar. 5. cōtra quosdā, quos suo tempore dixisse refert factam esse conceptionē in corde, hoc enim est cōtra verba Euangelij. *Eccē cōcipies in vtero*, Luc. 1. & cōtra illa verba eiused Luc. 2. *cū Maria desponsata sibi uxore prægnante*. Nam esse prægnantem, vterū grauidum manifestē indicat. Quod clarius dixit Matth. c. 1. *Inuēta est in vtero habēs de spiritu sancto*. Repugnat etiam rationi, & veri-

*B. Virgo
Christum in
vtero conce-
pit.*

Luc. 1. & 2.

Matth. 1.

rati conceptionis, partus, & maternitatis, ut obijciendo tactum est.

Secundò infertur concurrisse in ea conceptione omnia, quæ necessaria sunt ad humanam, seu maternam filij generationem: si enim aliquid ex necessarijs defuisset, non fuisset vera conceptio.

*Responsio
ad obiectio-
nes in oppo-
sitionem.*

Ad primâ ergo partem difficultatis propositæ respondetur, si semen maternum simpliciter necessarium est ad concipiendû filiû, consequenter dicendum esse B. Virginem per naturalem facultatem partem sanguinis in semen convertisse, id quæ ad debitum locum conceptionis transmississe. Quod inter schola Hicos absque formidine cõcedit Richard. in. 3. d. 4. art. 2. q. 1. citatur etiâ Mantuanus tractatu de conceptione Christi: Qui tamen ita senserit, consequenter dicere debet, illam seminis transmissionem factâ esse sine vlla inordinatione, & voluptate, aut aliquo motu concupiscentiæ, vel Spiritu Sancto obumbrante, vel quia subito, & absque vlla commotione naturalium membrorum facta est. Et inde fit, ut non magis derogat integritati, & puritati virginitatis, quâ solius sanguinis transmissio. Vnde etiam dicendum est, quâdo Sancti dicunt formatum esse Christi corpus ex purissimis sanguinibus, vel a maiori, potiori, & certiori parte materiam hanc nominasse, vel certe sub illa necessariam seminis partem comprehendisse, quia semen quodammodo sub sanguine comprehenditur, quia ex sanguine decocto, & deputato cõficitur.

Et hæc sententia probabilis est, incerta tamen, nequæ frequenter in ore versanda, ut Bonau. dixit in. 3. d. 4. art. 2. q. 1. Vnde satis pium, & probabile etiam est, si quis velit sentire cum D. Thom. hic. q. 3. 1. art. 5. ad. 3. conceptionem hanc absque vlla seminis transmissione perfectam esse, si propriè, & rigoroſe de semine loquamur. Hoc enim dictis Sanctorum, & perfectioni virginitatis magis est consentaneum, & philosophicæ doctrinæ non repugnat, & si repugnaret, potius esset Theologiæ accommodanda, quàm e contrario. Primum enim, Aristote. 1. de Generat. Animal. cap. 20. & lib. 2. c. 4. in vniuersum negat foeminâ emitte- re semē, aut ex illo formari foetum; sed solū ex sanguine. Deinde, quâuis totum hoc Aristoteli nō cõcedamus, est enim creditu difficile, propter rationes, & experimēta, quæ Medici afferunt, licet (inquā) fateamur

A posse foeminâ cõficere semen, & illud esse posse partem materiæ, ex qua formatur foetus: nihil est tamen, quod nos cogat ad dicendum illud esse simpliciter necessarium ad formationem prolis. Quia cum sanguis, & semen parum in substantia differant, & ex sanguine facile potest elaborari semen, cur non poterit etiam naturali modo fieri, ut quauis interdum foemina non emit, tat semen, si sufficientem sanguinis copiam ministret, & virile semē sit efficax, ac etiâ copiosum, hoc ad naturalem generationem sufficiat. Præterea Galenus ait non solum semē foemineum: sed etiam virile materia-

Galen.

liter concurrere ad formationem foetus, non est autem dubium, quin possit interdum vñu esse in maiori quantitate, quam aliud, & è conuerso, ergo eadem ratione, etiam si alterutrum desit quoad materialem partem, vel etiam si sit sterile, vel ita indispositum, ut sit ineptū ad formationem prolis, si tamen ille defectus ex alia parte, vel ex abundantia, & optima qualitate sanguinis suppletur, id satis, superquæ erit ad humanam generationem. Deniquè cū hæc materia sanguinis, & seminis respectu prolis, sit velui remota, non est cur applicatio eius in tali dispositione sit simpliciter necessaria. Quia si aliunde ministraretur sufficiens materia, per vim formatiuam poterit ea dispositio, quæ necessaria fuerit, effici, ac suppleri. Cū ergo hæc materia necessaria simpliciter nō videatur, satis cõsentaneum est credere, in beatissima Virgine nō fuisse assumptam, sed solum sanguinem, ex quo, sicut Spiritus Sanctus suppleuit id, quod defuit virilis seminis, ita etiam formauit, quidquid ex foemineo semine formari potest.

C Obijcitamen possunt verba Bedæ, lib. 4. in Luc. c. 49. vbi ex professo videtur probare Christū fuisse cõceptū ex semine Virginis. *Qui enim cõsequentia, inquit, eius lacte credatur nutritus, cuius semine negatur esse cõceptus, cū ex vnius eiusdemque fontis origine secundum Physicos vterque liquor emanet?* Respondetur ibi solū agere cōtra hæreticos ut probet Christū esse cõceptū de substantia Virginis, & illā vocat sementinā materiā, ut ex verbis antecedentibus constat, & sequētibus, sic enim ait, *Nisi forte putanda est Virgo, sementinā suæ carnis materiā nutritædo in carne Dei filio suggerere potuisse, incarnandō autē quasi maiori, & inusitato miraculo minime potuisse:* vbi constat per sementinā materiā, nō intel-

*Semen samē
na non est
simpliciter
necessarium
ad prolis
formationē
sed sufficit
sanguinis
ministratio.*

*B. Virgo in
Christi con-
ceptione ma-
teriam san-
guinis mini-
strat non se-
minis.*

Bonau.

D. Thom.

Aristo.

non intelligere semen propriè dictum: nō enim illud est, quo nutritur foetus, sed sanguis. Vtraq; harum sententiarū est probabilis: dicamus ergo materiam huius cōceptionis fuisse sanguinem, nec cōtendamus, an sanguis ille, quem B. Virgo ad conceptionem Christi ministravit, fuerit tantum sanguis rubeus, vel iam ita decoctus, ut albus effectus sit, vel in vtraq; dispositione. Siue enim vno, siue altero modo dicatur, nihil virginitati, & puritati Deiparæ derogatur: & sine dubio asserendum est in ea dispositione illū ministrasse, in qua iuxta debitū naturæ ordinē, ministrari à matribus solet: quæ autem sit illa dispositio ex naturali Philosophia petendum est: & tractat prolixè Caiet. 22. q. 154. art. 12.

Ad alteram partem de sanguine menstruo, quidā concedunt etiā corpus Christi formatum esse ex sanguine menstruo Virginis, Abulens. Matth. 1. q. 52. & Leuit. 12. q. 5. Alij verò negant, quia is sanguis imperfectus est, & quodammodo ad corruptionem tendens, de quo legi potest Caiet. 22. q. 154. art. 12. Tamen hæc quæstio potest esse de nomine. Certū est enim iuxta veriorē Philosophorum, & Medicorum sententiam, sanguinem, ex quo formatur foetus, non esse sanguinem corruptum, sed purum, perfectiusquē decoctū, ut D. Tho. supra. q. 31. art. 5. docuit, & ibi ex Aristot. August. & alijs diximus: quia tamen naturā prouidit, ut foeminae propter necessitatem generationis hoc sanguine abundaret, quando ille necessarius non est ad formationem, vel nutritionem foetus, prouidit etiam modum, quo certis, definitisque temporibus expelleretur, & fortasse quando est in eo statu, ut expellendus sit, iam est imperfectus, & ad corruptionem tendens, & quasi excrementum quoddam, & tunc consuevit appellari *sanguis menstruus*. Et hoc sensu nō formatur foetus ex sanguine menstruo, ut sic, id est in eo statu constituto, formatur tamen ex illo met sanguine, qui nisi formando foetui deseruaret, menstruus futurus esset.

Ad tertiam difficultatis partem de modo huius conceptionis, dicendum est quæstione sequenti. Et quod ad vim effectricem pertinet, dicemus in sectione sequenti, nūc breuiter respondeo, in conceptione tres actiones distingui posse. Prima est congregatio sanguinis materni in utero. Secunda,

A formatio foetus remota. Tertia, vltima dispositio, & informatio foetus. Quod si comprehendamus etiam nutritionem proles, qua vsque ad perfectionem, & quasi maturitatem perducitur, id est, vsque ad natiuitatem (nam hæc est veluti perfectio, & cōsummatio conceptionis) in illa distingui poterant illæ tres actiones proportionē seruata, quia necesse est, & ministrari nutrimentum, seu materiam nutritionis, & disponi, ac tandem conuerti, & an in mari: tamē in hac posteriori parte nulla est difficultas: tūm quia est veluti extrinseca conceptioni: tūm etiam quia post Christum cōceptum, reliqua naturali modo perfecta sunt, Virgo enim alimentum præstabat purissimum, & perfectissimum eodem genere actionis, & motus quo aliæ matres, quia nihil erat, quod impediret: neque est vlla ratio, & fundamentum ad miracula non necessaria constringenda. Quod autem pertinet ad tres priores actiones, duæ postremæ non pertinent propriè ad ministrationem materiæ, sed ad formationem, de qua sect. sequenti dicendum est: tantū ergo superest prima actio, quæ naturaliter fit per naturalem facultatem ipsius vteri, qui suscepto virili semine, vel ab illo quasi excitatus, aut fortasse etiā adiutus, statim attrahit ex venis sanguinem formando foetui conuenientem. Hanc ergo actionem etiam habere potuit Beata Virgo, ut vitali modo hūc sanguinem ministraret, solū duplici ratione fuit illa actio miraculosa. Primò, quia absque susceptione virilis seminis, sacer ille venter sanguinem attraxit supplente C Spiritu Sancto vim illam, quam virile semen confert ad huiusmodi actionem, vel certè altiori modo excitando illam facultatem actiuam, ut suam actionem exerceret. Secundò, quia illa attractio multo breuiori tempore, quam naturaliter posset, effecta est. Hæc autem duplex ratio miraculose operandi non est cōtra rationem in veræ generationis, quia non mutauit essentialē rationem illius actionis, nec vitalem modum, sed accidentaliter potius illa imperfecta. Et eadem ratione addendū est, si fortasse sanguis Virginis prius nō erat satis dispositus ad formationē proles, ea nimirū dispositione, quæ proximè antecedit efficaciam seminis, diuinitus fuisse Virginem confortatam, ut subito illa in dispositionem efficeret, impediendo materiæ repugnātiā,

Abulens.

Caiet.

Christus ex
sanguine
menstruo Vir-
ginis nō est
formatus.

vel alio simili modo. Potest autem facile hoc miraculum euitari, si dicamus diuina prouidentia factum esse, vt Beatæ Virginis corpus ita nutriretur, & gubernaretur, vt in eo momento haberet sanguinem rectè præparatum, & aptissimum ad Christi conceptionem.

S E C T I O II.

Vtrum solus Spiritus Sæctus fuerit causa efficiens conceptionis humanæ Christi ex Virgine.

Non intendimus excludere duas alias Trinitatis personas, supponimus enim opera Trinitatis ad extra esse indiuisa quoad effectiorem: & ita quanquã appropriatè hoc opus tribuatur Spiritui Sancto, cõmune tamen esse totius Trinitatis. Sensus ergo quæstionis est, an sit excludenda omnis alia causa creata proxime efficiens, & solum potest propriè esse quæstio de persona humana, patre scilicet, aut matre, quia nulla est alia causa per se, ac propria generationis humanæ.

Supponimus autem secundo, in hac conceptione nullum hominem habuisse efficientiam vllam, quia non est opera viri effecta, & quoad hoc certum est Spiritum sanctum adhibuisse omnem vim actiuam, quam virile semen solet in conceptione exercere. Quod totum de fide certum est, & supra probatũ, cum de virginitate Deiparæ ageremus. Tota ergo quæstio ad Virginem reuocatur, an scilicet ipsa operata fuerit effectiue cum Spiritu Sancto, vel solus Spiritus Sanctus sine ipsa.

Suppono autem tertio, in Christi conceptione interuenisse duo, nimirum formationem corporis, vsquẽ ad vnionem illius cum anima (quam suppono à solo Deo creari) & vnionem totius humanitatis cũ Verbo. Hic non agimus de efficientia huius vnionis, quia hæc intrinsecè non spectat ad humanam generationem, & quia de causis eius superius quæst. secunda, dictum est, agimus ergo de actione illa, quæ versatur circa corpus, vsquẽ ad perfectam dispositionem & vnionem cũ anima.

Suppono quarto, B. Virginẽ habuisse omnẽ efficiẽtiã, quam necesse est habere fœminam vt vera mater sit, vt ex dictis in præcedenti sectione manifestum est. Vnde

A præter actionem illam antecedentem, quæ mater disponit remote, ministratquẽ materiam (de qua iam diximus) certum videtur habuisse Virginem aliquam actionem quasi concomitantem, quam sine dubio omnes matres habent, quandiu in vtero formatur corpus, vt rectè docuit D. Tho. in. 3. d. 3. quæst. 2. arti. 1. Quia ipse maternus uterus calore suo naturali, & spiritibus vitalibus fouet, & conseruat semen, & multum iuuat ad bonam dispositionem, & cõplexionem corporis. Quæ actio in alijs fœminis durat per quadraginta, vel octoginta dies vsquẽ ad perfectam conceptionem, Beata autem Virgo, quia in ea conceptio subito perfecta est, non ideo priuari debuit hac efficientia, & ideo ei datum est, vt subito efficeret totam illam dispositionem, quam hoc modo, & per has qualitates in naturali tẽpore effectura erat. Igitur quæstio solum superest de p. principali illa actione, quæ propriè dicitur formatio fœtus, quæ cõsistit in organizatione corporis vsquẽ ad vltimam dispositionem.

B De qua duplex est Theologorum opinio. Prima affirmat, quidquid est efficientiæ in illa actione, tribuẽdum esse soli Spiritui Sancto, & Beatam Virginem materiam ministrasse duntaxat. Ita D. Thom. hic & quæstio. sequenti, articu. 4. ad. 2. & Caietanus hic & in. 22. quæstio. 154. arti. 12. Richard. in. 3. distin. 3. artic. 2. quæst. 2. Capreol. d. 4. & ibi Palud. quæst. 2. in fine, & Marfil. q. 5. arti. 2. Fundamentum Philosophicum est, quia putant hi Doctores cum Aristot. 1. de genera. animal. cap. 20. & lib. 2. cap. 4. in omni humana generatione matrem non concurrere actiue, sed solum ministrare materiam: Theologicum autẽ fundamentum D. Thomæ fuit, ne concederet Virginem in hac conceptione emisisse semen, quia hoc puritati, & virginitati eius derogare videtur. Quod tamen necessarium fuisset, si Beata Virgo aliquid effectura erat, nam tota vis actiua in humana generatione est medio semine: Neq; enim satisfacit, si quis dicat, quãuis aliæ matres efficiat per semẽ, Virgini supernaturaliter datũ esse, vt sine semine haberet totã illã efficiẽtiã, quã aliæ matres habere solent. Hoc (inquam) non satisfacit, quia si hæc efficiẽtia fœminæ necessaria est ad generationẽ humanã, & in ea fundatur ratio, & relatio matris, vt B. Virgo genuerit tãquã vera mater, necesse

D. Thomæ

Caieta.

Richard.

Capreol.

Palud.

Marfil.

Aristot.

ter, necesse est, ut per facultatē hāc animæ vegetantis, & per vitalē actū eius genuerit, hāc autē facultas nō est nisi vel ad formā- dum semen, vel in virtute, quæ in illo resi- det, ergo, si ab his non processit actio, non fuit vera generatio, ergo, ut dicimus Vir- ginem non emisisse semen, & nihilominus verē genuisse, dicendum est, ex parte ma- tris generationem humanam non consiste- re in actione feminis, sed solum in mini- stratione materiæ,

Secunda sententia est, Beatam Virginē effectiue operatam esse cum Spiritu San- cto ad Christi conceptionem. Hanc sequū- tur plures Theologi in. 3. d. 4. Bonaventura, artic. 2. q. 1. Scot. & Gabriel. q. vnica, & Maior. q. 3. Fundamentum eorum est, quia sentiunt cum Galeno. 14. lib. de vsu par- tium, & lib. 2. de semine, foeminas concurre- re effectiue ad generationē prolis emit- tendo semen, debile quidem, & imperfe- ctum, & ideo per se insufficiens, ut ipsum solum formet foetum, non tamen carens omni vi agendi, coniunctum enim cum se- mine viri vnum integrū generationis in- strumentum componit. Quam sententiā Galenus varijs experimentis, & rationibus probat. Ea verō supposita concludunt præ- dicti Theologi, Beatam Virginem in con- ceptione Christi adhibuisse eandem vim, quam aliæ matres adhibere solēt. Tū quia Spiritus Sanctus solum suppleuit defectū patris. Tū quia aliās ipsa nō fuisset vera, ac perfecta mater Christi.

Non spectat ad præsentem locum, ut cō- trouersiam inter Aristotelē, & Galenū di- rimamus: est enim valde difficilis, & ambi- gua, & non potest hoc loco pro dignitate tractari, nequē huius materiæ grauitas id patitur, obiter autem, & sine sufficiēti exa- mine illam definiendo iniuria tantis Phi- losophis fieret. Præsertim quia si cū Aristo- tele sentiamus, rectē sequitur Beatam Vir- ginem non habuisse in conceptione Chri- sti efficientiam: Si verō cum Galeno tenea- mus foeminas habere vim administrandū semen efficax, & operatiuum simul cum semine viri, non ideo necessariō cogimur fateri Beatam Virginem transfudisse hoc semen in matricem, & per illud cooperatā fuisse conceptioni. Quia quamuis foemina possit tale semen præstare, non inde fit, il- lud esse simpliciter necessarium ad genera- tionem, sicut supra de materiali semine di-

cebamur. Quia virtus actiua huius semi- nis eiusdem rationis erit cum semine viri- li, & solum concurrent ut partes vnius agentis integri, ergo posset tam efficax, & copiosum esse semen virile, ut etiam si ma- terium deficiat, si aliunde ministraretur suf- ficiens materia, illud solum sufficiat ad effi- ciendam conceptionem. Patet consequen- tia, quia vis actiua, quæ completur ex quā- titate, seu partibus integralibus eiusdē ra- tionis, ablata vna parte potest per aliam si- milem suppleri. Nihil enim refert, quod se- men sit à viro, vel à foemina decusum, si alioqui sit eiusdem rationis, & in sufficien- ti quantitate. Eō vel maximē, quod semen foeminæ dicitur debile, & parum actiuum, vnde fit, ut eius vis facili suppleri possit per nonnullum augmentum virilis semi- nis, vel in quātitate, vel in qualitate illius, quamuis ē conuerso solum foemineum se- men nō possit supplere actionē viri, prop- ter remissam virtutem, quā habet. Quod si hoc verum est, ut certē est probabile, di- cendum erit, quamuis mater possit concurre- re actiue: tamen hoc non esse de ratione matris, & ita non oportuisse Virginem ha- buisse hanc efficientiam, ut vera mater ef- fet, & decuisset, ut illam nō haberet, ut eius virginitas omnino pura & illibata perma- neret.

Sed adhuc factā illa hypothesi, obijci po- test contra hunc dicendi modum. Primō, quia licet necesse non sit, ut foemina con- currat actiue, quando est impedita, vel in- foecunda ad formandum semen, tamē si foe- cunda sit, & nihil obstat, naturalis ordo po- stulat, ut ipsa concurrat: sed Beata Virgo propter optimam complexionem, & æta- tem, foecunda erat, & ad perfectum genera- tionis modum apta, ergo, ut ex parte sua naturali modo conciperet, debuit efficere. Secundō, quia estō possit esse mater sine hac efficientia, dubitari tamen non potest, quin perfectiori modo mater sit, quæ non solum effectiue ministrat materiā, sed etiā format foetū: & cōsequēter perfectior ma- tris relatio inde cōsequetur, cur ergo priua- bimus Virginē perfectissima ratione, & re- latione matris? Tertiō addere possumus, propter hanc causam virginitatis perfe- ctionem in nullo diminui: quia in primis, quod Beata Virgo per naturalem faculta- tem generatiuam semen efficere, non est contra virginitatem, & castitatem, quia il-

obiectio.

lud est merum opus naturæ, sicut est naturalis digestio, vel concoctio cibi. Quod verò semen illud postea transiniferit ad locum, in quo formatur proles, non magis videtur contra virginitatem, quàm transmissio sanguinis, quia illa transmissio fieri potuit obumbrante Spiritu Sancto sine vlla concupiscentia, titillatione, aut impudico motu, qui posset sensibilem delectationem parere, materia autem virginitatis non est nisi delectatio sensualis, & talis feminis resolutio, quæ nata sit illam causare, vt D. Tho. docuit. 2. 2. q. 152. articu. 1. ergo virginitatis perfectio huic efficienti nihil obstat.

D. Thom.

Responsio.

Damasce.

Anselm.

Hæ rationes faciunt sanè valde probabilem posteriorem sententiam, & explicando illam eo modo, quo in objectionibus insinuat, & supposita Galeni sententia, est multum verisimilis, & non aliena à modo loquendi Sanctorum Patrum. Damascen. enim lib. 3. c. 2. dicit, Spiritum Sanctum in Virginem superuenientem, vim ei tum ad suscipiendum Verbi Deitatem, tum ad gignendum suppeditasse. Clarius Anselmus lib. de conceptu virginali. c. 13. & 14. dicit corpus Christi formatum esse de semine Virginis. Et obijciens sibi, quia conceptio ex semine est immunda respondet hoc intelligendum esse de illo semine, quod cum consensu seminatur voluptatis, semen autem de Virgine sumptum fuit absque vlla voluptate, & ideo purissimū fuit: Ex quo constat Anselmum de proprio, & effectiuo semine loqui.

Virginem in Christi conceptione non actiue concurrens, per seminis effusionem, probabilissimū est.

Nihilominus tamen opinio sancti Thomæ satis probabiliter defendi potest modo supra dicto. Negare enim simpliciter, & in uniuersum matrem habere vim agendi in conceptione, aut posse emittere effectiuum semen, difficile existimo esse consideratis omnibus sensibilibus signis, quæ partim ex anatomia, partim ex alijs effectibus conspiciuntur. Quod verò semen actiuum foemine non sit simpliciter necessarium, mihi valde probabile est, quia opinione posita dici consequenter potest, etiam si foemina fecunda sit, & semine abundet, non propterea illud esse simpliciter necessarium ad generationem. Quanquam, si talis foemina naturali modo concipiat, consequutione quadam naturali necessario illud emittere, siue hic, & nunc necessarium simpliciter sit, siue non, quia per se ordinatum est ad

A generationem, & per talem motionem, & actum necessario emittitur, hæc autem necessitas non habuit locum in Virgine quia modo naturali non concepit, nec cum illis motibus imperfectis, qui seminis effusionem excitant. Nequē propterea aliquid de perfectione matris demitur Virgini: tum quia ad perfectam matris rationem satis est, quod ea omnia præstiterit, quæ ad veram generationem humanam necessaria sunt: tum etiam quia si quid fortasse illi defuit de actiuitate seminis, tamē in ministratio-
ne materiæ alias matres excessit: aliorum enim filiorum corpora (vt est probabilis sententia Galeni) partim ex virili semine, partim ex sanguine matris materialiter formantur, corporis autem Christi materia ex sola matre sumpta est. Deinde etiam excessit in illa actione, qua materiam præparauit, fouit, ac disposuit, quæ non parum confert ad humanam generationem præsertim cum tota efficientia causæ proximæ circa dispositionem materiæ, & corporis organizationem versetur, neque enim potest animam efficere, nequē illā aliter corpori vnire, quā in illud perfectē disponendo. Quod si absque hac seminis transmissio-
ne possumus veritatem, proprietatem, ac perfectionem matris tueri, non videtur posse negari, quin hoc virginitatis puritatem aliquo modo augeat, quia in Deipara non tantum id, quod formale, & quasi morale, & studiosum est in virginitate, sed etiam id, quod est quasi materiale, debuit esse omni ex parte perfectum, & ideo integerrima in corpore seruata est, & ab omni illecebra voluptatis naturali, & inuoluntaria præseruata. Effusio autem seminis, etiā si sine voluptate fiat, est pars huius materiæ, & ideo omnis carentia illius ad perfectionem virginitatis pertinere potuit saltē ex parte materiæ.

Virgo sine vlla etiā seminis actiuitate, perfectissime Christum concepit, & genuit.

C Nequē Damascenus contrarium dixit, absolutē enim loquitur de vi generandi, quā non negamus in Virgine fuisse, atquē per vim Spiritus Sancti eleuatam esse, & confortatam, vt efficacius, ac velocius operaretur, quā naturaliter posset. Anselmus verò magis videtur loqui de materiali, quā de efficienti semine, & explicari potest eo modo, quo verba Bedæ præcedenti sectione explicuimus, omnis enim materia generationis humanæ solet interdum seminis nomine significari.

S E C T I O III.

*Vtrum potuerit B. Virgo Christū Deū,
& hominem ex viro concipere.*

Questio hæc non potest intelligi de potetia ordinaria, quia in his præfertim rebus, quæ à sola diuina voluntate, & potetia pendent, illud solū potest dici possibile de potetia ordinaria, quod Deus facere decreuit, quodq; diuinis mysterijs magis et cōsentaneū, & hoc sensū cōstat non potuisse Deiparā ex viro concipere. Intelligenda ergo questio est de potentia absoluta, quā nō mouissem, nisi in quodā D. Thome interprete legissem, hic. q. 3. art. 4. esse impossibile Christū Dñm potuisse habere patrē naturālē in terris. Et fundamentum est, quia generatio actiua nō terminatur ad humanitatē, sed ad personā, ergo actio virilis feminis terminatur ad esse personale hominis ergo implicat cōtradictionē hominē Deū generari per actionē virilis feminis, oportet enim illā actionē terminari ad esse personale talis hominis, & cōsequenter ex vi talis actionis vniri humanitatem personæ diuinæ, quod implicat cōtradictionē. Nulla enim creatura potest concurrere efficiēter ad hoc, vt persona diuina cōmunicet suā substantiā personæ creatæ, quia illud esse, est supra omnē ordinē creaturæ, & ideo cōtineri non potest in eius virtute, & potestate. Cōfirmari potest hæc sententia, quia nō potuit Deus homo ita concipi, vt ex vi suæ originis esset obnoxius originali culpæ, hoc enim repugnat dignitati Verbi Dei, sed si conciperetur ex viro, peccato originali fuisset obnoxius, ergo.

Dicendū verò est absq; vlla dubitatione, potuisse Deū hominē concipi, & generari ex muliere opera viri. Hanc assertionē censeo adeò certā, vt cōtraria nec probabilis, nec verisimilis sit. Probat̃ur primo, quia nō implicat cōtradictionem, vt patebit statim facillè soluendo obiectiones factas. Et præterea declaratur, quia Deus potest assumere in vnitatē personæ naturā hominis geniti ab alio hominē (vt supra ostēsum est q. 4.) ergo potest assumere illā naturam in primo instanti, quo perficitur generatio. Nā si in posteriori tēpore assumi potest ablata substantia, quā iā habebat, cur nō oterit in primo instanti assumi, & præueniri, ne fluat substantia propria? Secundò ita de-

A claratur, quia vel vnio hypostatica humanitatis ordine naturæ supponit vnionem partiū, & cōpositionē humanitatis, vel cōtrario prius natura partes assumuntur, & postea inter se vniuntur, & ipsis mediantibus assumitur tota humanitas. Si primū dicatur, ergo fieri rectē potuit, vt actio virilis feminis versaretur circa corpus formandū vsq; ad vltimū instans generationis inclusiue, animamq; illi vniendā, totamq; humanitatē cōponendā, & quod in posteriori signo naturæ assumeretur illa humanitas, prius quā intelligeretur subsistens. Si autē dicatur secundū (quod verius est) certē cū anima prius natura creetur, quā vniatur corpori, posset prius natura assumi à Verbo, etiā si corpus, cui erat vniendā, virili semine organizatū esset: & eadē ratione posset idē corpus in eodē instanti prius natura assumi, & posterius natura in eodē instanti posset illæ partes vniri, ex vi illarū dispositionū, quæ virtute eiusdē feminis in tali corpore fierent. In his enim omnibus non solū non est cōtradictio: sed nec difficultas vlla: quin potius si verū est (vt est probabilē) B. Virginē concurrissē effectiue, alterutro ex his modis necessario philosophandū est. Denique, quāuis de facto conceptio Christi non fuerit facta opera viri: tamen in ipsa effectiōne Spiritus Sancti distinguenda est duplex actio, altera est conceptio actiua, altera vnio hypostatica, nam hæc duæ sunt valde distinctæ: per priorē enim suppleuit defectū, & efficaciam virilis feminis, & id effecit, quod homo effecturuserat, licet altiori modo, quo etiā posset Spiritus Sanctus formare purū hominem sine hypostatica vnione, ergo etiam potuisset totam hanc actionem permittere homini, & virili semini, quamuis in eodem instanti ipse esset aliam actionem, seu vnionē hypostaticam operaturus. Quocirca valde absurdum, & ridiculum existimo sentire, potuisse Deum facere vt homo sit Deus, & Deus homo, & vt a iqua foemina sit mater Dei: & tamen facere non potuisse vt aliquis vir pater Dei existeret.

Ad fundamentū ergo respondetur, actionē virilis feminis terminari quidē ad personā subsistentē in natura, vt ad vltimū terminū, qui genitus, vel natus denominatur, versari autē proximē circa naturā vniēdo partes, ex quibus cōponitur, ex qua cōpositione resultat suppositū. Et ideò, si pater gener-

*Responso ad
argumenta
in oppositū.*

*Beata Virgo
Christum
Deum homi-
nem ex viro
potuit concipere.*

generaret filiū, cuius naturā Deus assume-
ret in instanti generationis eius, vt ille pa-
ter diceretur verè genuisse talē filiū homi-
nem Deū, non esset necessariū, vt effectiue
attingeret vnionē hypostaticā in ipsa hu-
manitate cū Deo, sed satis esset, vt in eodē
instanti vniret inter se animam, & corpus
Deo vnita. Sicut homo generat hominem
subsistentē, quia vnir inter se animā, & cor-
pus subsistentia, quamuis illas partiales sub-
sistentias ipse non effecerit. Exempla sunt
euidētia, hoc enim modo Christus nutrie-
bat se, effectiue attingēdo illam aggenera-
tionē partialē, quā in nutritione fit, quam-
uis effectiue nō faceret hypostaticā vnionē
illius partis materie. Sic etiam verè dicun-
tur Iudæi interfecisse Deū, quia disunxe-
runt animam à corpore, & è contrario, si
Deus vsus esset creatura ad suscitandum
Christū, illa diceretur verè suscitasse Deū,
& effecisse hunc hominem, quamuis vnio-
nem hypostaticam non effecisset. Addo
præterea, quamuis contradictionem impli-
cet, hominem per illam actionem seminis,
quæ ad generandum necessaria est, vnire
effectiue humanitatem Verbo, quia illa est
actio naturalis, & à virtute naturali tantū
procedens, quod ad vim argumenti perti-
nebat, cui iam responsum est: non tamen
implicare contradictionem creaturam as-
sumi à Deo, vt instrumentū ad illam vnio-
nem faciendam, vt probaui latè supra, q. 2.
Quia tota illa actio versatur circa huma-
nitatem, & id, quod per illam formaliter
fit, est quid creatum, & finitum, quamuis
terminetur ad subsistentiam Verbi infini-
tam, quod non refert, quia non oportet, vt
illa subsistentia contineatur in virtute, &
potentia instrumenti.

Ad confirmationem respondetur, concipi
opera viri latius patere, quā generari
ab homine lapso, & descendēte ab Ada-
mo, posset enim denuo creari homo, à quo
Christus generaretur, & hoc satis esset ad
intentionem nostram, loquimur enim sim-
pliciter de absolutā potentia. Secundo di-
citur, nec in homine lapso habere effica-
ciam argumentum, quia licet humanitas
talis hominis, si sibi ipsi relinqueretur, vt
in propria persona subsisteret, ex vi suæ cō-
ceptionis, obnoxia esset originali peccato,
tamen supposita vnione hypostatica, ex
vi illius fieret immunis ab originali culpa,
vt dixi latius in. 1. tomo. q. 15. disput. 33.
sect. 2. cōcl. 2.

A QVAESTIO XXXIII. De modo, & ordine concep- tionis Christi, in quatuor articulos diuisa.

De qua disputant Doctores in
3. sentent. d. 3.

DEinde considerandum est
de modo, & ordine concep-
tionis Christi. ¶ Et circa
hoc quærantur quatuor.

¶ Primò, vtrum corpus Christi
in primo instāti cōceptionis fue-
rit formatum. ¶ Secundò, vtrum
in primo instanti cōceptionis fue-
rit animatū. ¶ Tertiò, vtrum in
primo instanti conceptionis fue-
rit à Verbo assumptum. ¶ Quar-
tò, vtrum conceptio illa fuerit na-
turalis, vel miraculosa.

ARTICVLVS PRIMVS.

*Vtrum corpus Christi fuerit formatum
in primo instanti conceptionis.*

AD primū sic proceditur. Vi-
detur, quod corpus Christi nō
fuerit formatū in primo instā-
ti suæ conceptionis. Dicitur enim Ioā.

2. Quadraginta & sex annis ædificatū
est tēplum hoc, quod exponēs Augu.
in. 4. de Trinit. dicit. Hic numerus per-
fectioni Dominici corporis aperte cō-
gruit. Et in lib. 83. Quæstionum dicit.
Non absurdè quadraginta & sex annis
dicitur fabricatum esse templū, quod
corpus eius figurabat, vt quot anni
fuerūt in fabricatione templi, tot dies
fuerint in corporis Dominici perfe-
ctione. Non ergo in primo instanti cō-
ceptionis corpus Christi fuit perfectè
forma-

Tam. 1. dis-
putat. 10.
sect. 1.

180
3. d. 3. q. 50
art. 2. c. 4.
cōtra. c. 44.

lib. 4. de
Trinit. c. 5. in
prim. to. 3.
li. 83. quæst.
q. 56. in fin.
to. 4.

formatum. ¶ 2. Præterea, Ad formationem corporis Christi requirebatur motus localis, quo purissimi sanguines de corpore Virginis ad locum generationi congruū, peruenirent. Nul- lum autem corpus potest moueri loca- liter in instanti: eo quod tempus motus diuiditur secundum diuisionem mobi- lis: vt probatur in 6. Phys. Ergo cor- pus Christi non fuit in instanti forma- tum. ¶ 3. Præterea, Corpus Christi for- matum est ex purissimis sanguinibus Virginis, vt supra habitum est. Nō au- tem potuit esse materia illa in eodem instanti sanguis, & caro: quia sic mate- ria simul fuisset sub duabus formis. Er- go aliud fuit instās, in quo vltimo fuit sanguis, & aliud in quo primo fuit ca- ro formata. Sed inter quælibet duo in- stantia est tempus medium, ergo cor- pus Christi nō fuit in instanti forma- tum, sed per aliquod tempus. ¶ 4. Præ- terea, Sicut potentia augmentatiua re- quirat determinatum tempus in suo actu, ita etiam, & virtus generatiua: vtraq; enim est potentia naturalis, ad vegetatiuam animam pertinens. Sed corpus Christi fuit determinato tem- pore augmentatum, sicut & aliorum hominum corpora: dicitur enim Luc. 2. quod proficiebat sapientia, & ætate, ergo videtur, quod pari ratione for- matio corporis eius, quæ pertinet ad vim generatiuam, non fuerit in instā- ti, sed determinato tēpore, quo aliorū hominum corpora formantur.

¶ Sed cōtra est, quod Gregor. dicit. 18. Moraliū, Angelo nunciante, & Spiritu sancto adueniente, mox Verbum in vtero, mox intra vterum Verbū caro, Respondeo dicendum, quod in cōcep- tione corporis Christi tria est conside- rare. Primo quidem motum localem sanguinis ad locum generationis: secū- do, formationem corporis ex tali ma- teria: tertio autem, augmentum, quo

A pēducitur ad quantitātē perfectā. In quorū medio ratio conceptionis cō- sistit, nā primum est conceptioni præ- ambulū, tertium autē conceptionem cō- sequitur. Primum autem nō potuit esse in instanti: quia hoc est contra ip- sam rationem motus localis corporis cuiuscunq; cuius partes successiue sub- intrat locum. Similiter, & tertiu opor- tet esse successiuum: tū quia augmē- tum nō est sine motu locali: tū etiam quia procedit ex virtute animæ iā in corpore formato operātis, quæ nō ope- ratur nisi in tēpore. Sed ipsa formatio corporis, in quā principaliter ratio cō- ceptionis cōsistit, fuit in instanti, dupli- ci ratione. Primo quidē propter virtu- tē agentis infinitam, scilicet Spiritus sancti, per quē corpus Christi est for- matum, vt supra dictū est. Tāto enim aliquod agens citius potest materiam disponere, quāto maioris virtutis est. Vnde agens infinitæ virtutis, potest in instanti materiam disponere ad debi- tam formam. Secundo, ex parte perso- næ Filij, cuius corpus formabatur: nō enim erat congruum vt corpus huma- num assumeret nisi formatum. Si autē ante formationē perfectā aliquod tem- pus cōceptionis præcessisset, nō posset tota conceptio attribui filio Dei, quæ non attribuitur ei nisi ratione assump- tionis. Et ideo in primo instanti, quo materia adunata peruenit ad locum generationis, fuit perfectē formatum corpus Christi, & assumptum. Et per hoc dicitur ipse filius Dei conceptus: quod aliter dici non posset.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum Augustini vtrobiq; nō refer- tur ad solā formationē corporis Chri- sti, sed ad formationē simul cum deter- minato augmēto vsque ad tēpus par- tus: vnde secundum rationē illius nu- meri dicit perfici tēpus nouē mēsiū, quo Christus fuit in vtero Virginis.

Ad

lib. 6. phys.
tex. 3738.
q. 39. 10. 2

q. 31. 1. 5.

li. 18. c. 35
in prin.

q. 1. 1. 1.

Ad secundum dicendum, quod motus ille localis non comprehenditur infra ipsam conceptionem, sed est conceptioni præambulans.

Ad tertium dicendum, quod non est assignare ultimum instans, in quo materia illa fuit sanguis, sed est assignare ultimum tempus, quod continuatur nullo interueniente medio ad primum instans, in quo fuit caro Christi formata. Et hoc instans fuit terminus temporis motus localis materię ad locum generationis.

Ad quartum dicendum, quod augmentum fit per potentiam augmentatiuam ipsius quod augetur. Sed formatio corporis fit per potentiam generatiuam, non eius qui generatur, sed ipsius generantis ex semine, in quo operatur vis formatiua ab anima patris deriuata. Corpus autem Christi non fuit formatum ex semine viri (sicut supra dictum est) sed ex operatione Spiritus sancti, & ideo talis debuit esse formatio, ut Spiritum sanctum deceret. Sed augmentum corporis Christi fuit factum secundum potentiam augmentatiuam animæ Christi, quæ cum sit specie conformis animæ nostræ, eodem modo debuit corpus illud augmentari, sicut & alia hominum corpora augmentantur, ut ex hoc ostenderetur veritas humanæ naturæ.

COMMENTARIUS.

Distinguit D. Tho. tria, quæ in conceptione Christi interuenerunt, scilicet, congregationem sanguinis ad locum conceptionis, formationem corporis, & eius augmentum. Primum dicit factum esse in tempore, quia fit per motum localem: & in solutione ad secundum aduertit, hunc motum non pertinere ad conceptionem, sed esse quid extrinsecum applicans illi materiam, & ideo nihil referre ad perfectionem conceptionis, quod hæc sanguinis congregatio in tempore fit facta. Illud verò in hac assertionem difficile est ex

applicatu, quid sub hoc locali motu comprehendatur, quod sequenti disputatione explanabimus.

Iam verò corporis formationem ait D. Tho. factam esse in momento, quod duplici ratione confirmat: Prima est, quia virtus Spiritus sancti est infinita. Quæ ratio immediatè solum probat hoc esse possibile: subintelligit autem D. Tho. decuisse Spiritum sanctum in modo faciendi hoc opus ostendere omnipotentiam suam, modo perfectissimo illud perficiendo, quandoquidem ad Verbi Incarnationem ordinabatur. Secunda ratio indiget maiori expositione, sic enim D. Tho. colligit. Deus conceptus est ex Virgine, ergo oportuit, ut in primo momento, in quo facta est, vel inchoata conceptio, facta etiam fuerit unio hypostatica carnis ad Verbum, alias non tota conceptio ad Deum esset terminata, ergo oportuit, ut simul fuerit conceptio inchoata, & consummata, usque ad coniunctionem carnis cum anima rationali, quia non decuit Verbum assumere carnem, antequam anima informaretur.

Sed dicet aliquis, non sequi in conueniens, etiam si dicamus corpus illud fuisse humano more quadraginta, & amplius diebus perfectum, & tamen non esse assumptum usque ad rationalis animæ introductionem, quia usque ad illud instans, nondum est corpus humanum, neque actio, quæ antecedit instans generationis, est reuera humana conceptio, nisi remotè, & habitudine quadam: sicut dicitur generatio inchoari in alteratione, quæ antecedit. Conceptio enim humana generationem substantialem in tali specie significat, unde licet præcedens alteratio successiue facta esset, nihilominus verè, ac propriè diceretur Deus conceptus ex Virgine. Respondetur, nomine conceptionis totum illud includi, & valde decuisse, ut diuinum Verbum totam humanam conceptionem assumeret, ac quodammodo deificaret, nec decuisse, ut Spiritus sanctus aliquid ex sanguine Virginis fabricaret, quod non esset Deus, seu Deo hypostaticè unitum, & ipsam etiã Virginem decuit, nihil unquam concipere nisi Deum, unde Luc. 1. dicitur, *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Quod enim ex te nascetur sapientum, vocabitur filius Dei.*

Dices fortasse non esse inconueniens

Obiectio.

Responsio.

Lac. 1.

ut

vt caro fuerit à principio assumpta prius quam esset animata, sicut post mortem nã sit vnita Verbo sine anima. Nam sicut eo tempore solũ erat caro humana per habitudinem ad animam, quam habuerat, ita ab initio conceptionis potest dici caro humana, quia ad suscipiendam rationalẽ animam præparatur. Respondetur non esse si milem rationem. Non enim decuit Verbũ diuinum prius tempore assumere corpus, quã rationalem animam, aut prius fieri embrionem, aut aliquid simile, quã hominem, vt latius supra diximus. q. 6.

Tertiũ, scilicet augmentũ corporis, dicit D. Tho. factũ esse in tẽpore, per successiũ augmentum. Quod per se cõstat, est enim hoc extra rationem conceptionis, & naturali modo, ac virtute animæ fit.

Iuxta hanc assertionẽ explicat D. Tho. in sol. ad. 1. loca Augustini in. 4. de Trinit. & in lib. 83. quæstionum, vbi sensit corpus Christi successu temporis fuisse perfectum in vtero matris, & est sine dubio verus sensus eius. Dicit enim quadraginta sex senarijs dierum fuisse corpus Christi perfectũ, qui dierum numerus, nouẽ menses conficit. Quomodo autem tot dies fuerint requisiti ad perfectum augmentũ corporis Christi intra viscera matris, cum in vno instanti habuerit corpus tam perfectum, quã alij habere solent quadraginta diebus, hoc non exposuit Augustinus, attigit tamẽ D. Tho. art. sequenti, argumento secundo, & dicemus disputatione sequenti.

ARTICVLVS II.

Vtrum corpus Christi fuerit animatum in primo instanti suæ conceptionis.

D secundum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi non fuerit animatum in primo instanti suæ conceptionis. Dicit enim Leo Papa in Epistola ad Iulianũ: Non alterius naturæ erat caro Christi quã nostra, nec alio illi, quã cæteris hominibus anima est inspirata principio. Sed alijs hominibus nõ infunditur anima in primo instanti suæ cõceptionis, ergo nec corpori Christi anima debuit infundi in primo instanti suæ cõ-

ceptionis. ¶ 2. Præterea, Anima sicut quẽlibet forma naturalis requirit determinatam quantitatem in sua materia. Sed in primo instanti cõceptionis corpus Christi nõ habuit tantã quantitatem, quantã habent corpora aliorũ hominũ, quando animantur: alioquin si cõtinue fuisset postmodũ augmentum: vel citius fuisset natũ, vel in sua natiuitate fuisset maioris quantitatis, quã alij infantes. Quorum primum est contra Augustinum. 4. de Trinitat. vbi probat eum spatio nouem mensiũ in vtero Virginis fuisse: secundum autem est contra Leonem Papam, qui in sermone Epiphaniæ dicit, quod Magi viderunt, & adorauerũt puerũ Iesum, in nullo ab humanæ infantie generalitate dissimilem. Non ergo corpus Christi fuit animatũ in primo instãti suæ conceptionis. ¶ 3. Præterea, Vbi- cunque est prius, & posterius, oportet esse plura instantia. Sed secundũ Philosoph. in lib. de Generatione animalium, in generatione hominis requiritur prius, & posterius: prius enim est viuũ, & postea animal, & postea homo: Ergo non potuit animatio Christi perfici in primo instanti suæ conceptionis. ¶ Sed contra est, quod Damasc. dicit in. 3. libro. Simul caro, simul Dei Verbi caro, simul caro animata anima rationali, & intellectuali.

¶ Respondeo dicendum, quod ad hoc quod conceptio ipsi filio Dei attribuat (vt in Symbolo confitemur, dicentes. Qui conceptus est de Spiritu sancto) necesse est dicere, quod ipsum corpus Christi, dum conciperetur, esset à Verbo Dei assumptũ. Oñsum est autẽ supra, quod Verbũ Dei assumpsit corpus mediante anima, & animã mediante spiritu, id est intellectu. Vnde oportuit, quod in primo instanti conceptionis corpus Christi esset animatum anima rationali. ¶ Ad pri-

Ess. epi. 11. ad Iulianũ Epif. Coen. sem. non re- mote a fine illius.

lib. 4. ca. 5. 10. 3.

In sermo. 4. circa mediũ illius inci. hic sermo. iustum & rationabile.

lib. 2. ca. 4. 10. 4.

li. 3. ca. 2. a med.

In Symbolo Aposto.

q. 6. ar. 1. a

Responsio.

August.

181
3. d. 3. q. 5.
art. 2. ad. 3.
et. 4. contra
cap. 44. et
45. ad. 2. et
op. 3. c. 123
et. 214 et
10. 1. le. 15.
co. 2. et. c.
2. le. 3. co. 3

num ergo dicendum, quod principiū inspirationis animæ, potest cōsiderari dupliciter. Vno modo secūdū dispositionē corporis: & sic nō ab alio principio inspirata est anima corpori Christi, & corporibus aliorū hominū: sicut enim statim formato corpore alterius hominis, infunditur anima, ita fuit in Christo. Alio modo potest cōsiderari dictū principiū solū secūdū tēpus: & sic quia prius tēpore formatū fuit perfectē corpus Christi, prius tēpore fuit etiā animatū. ¶ Ad secundū dicēdum, quod anima requirit debitā quātitatē in materia, cui infunditur, sed ista quātitas quandā latitudinē habet, quia & in maiori, & in minori quantitate saluatur. Quantitas autem corporis, quā habet, cū primō sibi infunditur anima, proportionatur quantitati perfectæ, ad quam per augmentum peruenit: ita scilicet quod maiorum hominum maiorem quantitatē corpora habet in prima animatione. Christus autē in perfecta ætate habuit decentem & mediocrem quantitatē, cui proportionabatur quantitas, quā corpus eius habuit in tempore, quo aliorum hominum corpora animantur: minore tamē habuit in principio suæ conceptionis. Sed tamen illa parua quātitas nō erat tā parua, vt in ea non posset ratio animati corporis conseruari, cum in tali quantitate quorundā paruorū hominum corpora animentur. ¶ Ad tertiū dicēdū, quod in generatione aliorum hominū locū habet quod dicit Philosophus, propter hoc quod successiuē corpus formatur, & disponitur ad animā. Vnde primō tāquā imperfectē dispositū, recipit animā imperfectā: & postmodū quādo perfectē est dispositū, recipit animā perfectā. Sed corpus Christi propter infinitā virtutē agētis fuit perfectē dispositū in instāti, vnde statim in primo instanti recepit formam

A perfectam, id est animā rationalem.

HIC articulus non indiget cōmentario, nō enim est in illo noua difficultas præter tractatā in articulo præcedenti. Supposito enim priori miraculo de perfecta formatione corporis Christi in momēto, absq; nouo miraculo quasi naturali lege consequebatur, vt corpus illud in eodē instanti anima rationali formaretur. Quia materiæ perfectē dispositæ, proportionata forma naturali lege debita est.

ARTICVLVS III.

Virum corpus Christi in primo instanti suæ conceptionis fuerit à Verbo assumptum.

B D tertiū sic proceditur. Videtur, quod caro Christi prius fuerit concepta, & postmodū assūpta. Quod enim nō est, nō potest assumi. Sed caro Christi per cōceptionē nēesse incepit. Ergo videtur, quod fuerit assūpta à Verbo Dei, postquā fuit concepta. ¶ 2. Prætereā, caro Christi fuit assūpta à Verbo Dei mediāte anima rationali. Sed in termino cōceptionis accepit animā rationolē. Ergo in termino cōceptionis fuit assūpta, sed in termino cōceptionis dicitur iā cōcepta: Ergo prius fuit cōcepta, & postmodū assūpta. ¶ 3. Prætereā, In omni generato prius tempore est id, quod est imperfectū eo, quod est perfectum: vt patet per Philosophum in. 9. Metaphys. Sed corpus Christi est quiddam generatū. Ergo ad vltimā perfectionē, quæ cōsistit in vnione ad Verbum Dei, nō statim in primo instanti cōceptionis peruenit, sed primō fuit caro concepta, & postmodum assūpta.

Sed cōtra est, quod August. dicit in lib. de fide ad Petrū: Firmissimē tene, & nullatenus dubites, carnē Christi nō fuisse conceptam in vtero Virginis, priusquam susciperetur à Verbo.

Respondeo dicēdum, quod (sicut supra

128
3. d. 2. q. 2.
art. 3. & di.
3. q. 5. ar. 2.
& 4. contra
4. 4. &
45.

li. 9. ten. 15
tomo. 3.

cap. 18. in
prim. to. 1.

q. 16. ar. 6.
c. 7.

prædictū est) propriè dicimus Deum factū esse hominem, nō autē propriè dicimus, quod homo factus sit Deus: quia scilicet Deus assumpsit sibi id quod est hominis, nō autē præextitit id quod est hominis, quasi per se subsistēs ante quā susciperetur à Verbo. Si autē caro Christi fuisset concepta antequā susciperetur à Verbo, habuisset aliquādo aliquā hypostasim præter hypostasim Verbi Dei, quod est cōtra rationē Incarnationis: secūdū quam ponimus Verbū Dei esse vnitū humanæ naturæ, & omnibus partibus eius in vnitate hypostasis. Nec fuit cōueniēs quod hypostasim præexistentē humanæ naturæ vel alicuius partis eius, Verbū Dei sua assumptione destrueret. Et ideo cōtra fidē est dicere, quod caro Christi prius fuerit cōcepta, & postmodum assumpta à Verbo Dei.

¶ Ad primum ergo dicendū, quod si caro Christi non fuisset in instanti formata, seu cōcepta, sed per tēporis successiōē, oporteret alterū duorum sequi, vel quod assumptū nōdū esset caro, vel quod prius esset cōceptio carnis quā eius assumptio. Sed quia ponimus conceptionē in instanti esse perfectā, cōsequens est, quod in illa carne simul fuit concipi, & conceptū esse. Et sicut August. dicit in lib. de fide ad Petrum: dicimus ipsum Dei Verbū suæ carnis acceptione cōceptū, ipsamq; carnem, Verbi incarnatione cōceptam. Et per hoc patet etiam respōsio ad secundū. Nam simul dum caro illa concipitur, concepta est, & animatur.

¶ Ad tertium dicendum, quod in mysterio Incarnationis, nō consideratur ascensus quasi alicuius præexistentis proficientis vsque ad vnionis dignitatē: sicut posuit Photinus hæreticus, sed potius consideratur ibi descēsus secundū quod perfectum Dei Verbum, imperfectionem naturæ nostræ sibi assūpsit,

A secūdū illud Ioā. 6. Descēdit de cœlo.

Textus D. Them. est perspicuus, res autem ipsa tractata est in superiori tomo, circa quæstionem. 6. vbi ostendimus simul tempore fuisse corpus Christi animatum, ac Verbo vnitum.

ARTICVLVS III.

Virum conceptio Christi fuerit naturalis vel miraculosa.

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod cōceptio Christi fuerit naturalis. Secundum enim conceptionem carnis, Christus dicitur filius hominis. Est autem verus, & naturalis filius hominis sicut verus, & naturalis Dei filius: ergo eius conceptio fuit naturalis.

¶ 1. Prætereā, Nulla creatura producit operationem miraculosam. Sed cōceptio Christi attribuitur Beatæ Virgini, quæ est pura creatura: dicitur enim quod Virgo Christum concepit. Ergo videtur, quod non sit miraculosa conceptio, sed naturalis.

¶ 2. Prætereā, ad hoc quod aliqua transmutatio sit naturalis, sufficit quod principium passiuum sit naturale: ut supra habitum est. Sed principium passiuū ex parte matris in conceptione Christi fuit naturale: ut ex dictis patet. Ergo conceptio Christi fuit naturalis.

C Sed contra est, quod Dionysius dicit in Epistola ad Caium monachum: Super hominem operabatur Christus ea, quæ sunt hominis: & hoc monstrat Virgo supernaturaliter concipiens.

¶ Respōdeo dicendū, quod sicut Ambros. dicit in libro de Incarnatione. multa in hoc mysterio, & secūdū naturā inuenies, & ultra naturā. Si enim cōsideremus id, quod est ex parte materie cōceptus, quā mater ministrauit, totū est naturale. Si vero cōsideremus id, quod est ex parte virtutis actiue, totū est

N miracu-

183

3. d. 3. q. 2.
ar. 2. c. 4.
cōtra. c. 4. 5.
c. quo. 6. q.
10. c. opus.
3. c. 22. q. 1.
ad. 23. c.
1. sa. 7. le. 2.
co. 2. princ.

q. p. ar. ar. 4.

q. 3. 2. ar. 4.

In epi. qua
inc. Quærit.
in quidem,
circa med.
illius.

cap. 6. circa
med. tom. 2.

miraculosum. Sed quia vnumquodq; **A** magis iudicatur secundū formā, quā secundum materiā, & similiter secundum agens, quā secundū patiens: inde est, quod conceptio Christi debet dici simpliciter miraculosa, & supernaturalis, sed secundum aliquid naturalis.

Ad primum ergo dicendum, quod Christus dicitur naturalis filius hominis, in quantum habet naturam humanam veram per quam est filius hominis: licet eam miraculosē habuerit. Sicut cæcus illuminatus, videt naturaliter per potentiam visivam, quam miraculosē accepit.

Ad secundum dicendum, quod conceptio attribuitur Virgini Beatae, non tanquam principio actiue: sed quia ministravit materiam conceptui, & in eius vtero est conceptio celebrata.

Ad tertium dicendum, quod principium passiuū naturale sufficit ad transformationem naturalem, quando naturali, & cōsuetō modo mouetur a principio actiue proprio. Sed hoc in proposito nō habet locum. Et ideo cōceptio illa nō potest dici simpliciter naturalis.

COMMENTARIUS.

Vastio huius articuli solum spectat ad modum loquendi, nam res satis constat ex ijs, quæ supra dicta sunt de hac conceptione, & quæ de illius modo statim dicemus. Vnde nihil in textu D. Thom. occurrit explicandum præter solutionem ad. i. in qua D. Tho. ait Christum dici naturalem filium hominis, in quantum habet veram naturam humanam, per quam est filius hominis, licet eam miraculosē habuerit.

obiectio.

Statim enim occurrit obiectio, aliud est enim esse naturalem hominem: aliud verò esse naturalem filium hominis, vt ergo Christus sit verus, ac naturalis homo, satis

est quòd habeat veram naturam hominis, non tamen hoc sufficit, vt sit naturalis filius hominis. Homo enim dicitur à natura, filius autem ab origine, & ideo, sicut vt sit homo, requirit humanam naturam, ita vt sit naturalis filius, naturalis origo necessaria est, aliàs si humana eius natura formata esset ex costa Virginis, vel alio simili modo, nihilominus fuisset naturalis filius hominis, quod est planè falsum. Respondetur

Responsio.

verum esse, quod obiectio fuit, ad humanam filiationem præter humanā naturam necessariā esse originem, & hoc ipsum D. Tho. insinuat, cum addidit, *in quantum habet naturā humanā, per quam est filius hominis*. Vt verò mens eius radicatus intelligatur considerare oportet, aliud esse generationem, vel conceptionē esse veram: aliud esse naturalem: rursus recolere oportet,

Christus
quomodo di-
catur natu-
ralis filius
hominis.

B opus interdum dici miraculosum ratione termini, interdum verò tantū ratione modi. Cōceptio ergo Christi ex Virgine, vera conceptio, ac generatio humana fuit, quantum ex parte matris esse oportet (vt superius explicatū est) modus autem fuit aliquomodo supernaturalis in velocitate, & similibus circumstantijs, quæ veritatē conceptionis non tollunt. Rursus ex parte causæ efficientis fuit illa conceptio supernaturalis: terminus autem eius omnino naturalis, agimus enim præcise de conceptione, non de hypostatica vnione. Quia ergo conceptio actionem significat, & habitudine dicit ad efficientem causam, ideo sicut supernaturali virtute facta est, ita supernaturalis simpliciter dicitur, licet ex parte materiæ, & termini naturalis quodammodo sit, hoc tamen satis est, vt Christus dicatur simpliciter naturalis filius hominis.

C Quia vt sit filius, sat est, quòd veram humanam originem habeat ex matre, vt verò dicatur naturalis filius, satis est, vt ex vi illius originis eandem naturam habeat cum matre. Non enim dicitur naturalis filius propter modum, sed propter terminum originis, & hoc significauit D. Tho. cum dixit esse filium naturalem, *in quantum habet naturam humanam*, scilicet communicatam per veram conceptionem naturalem ex parte materiæ, & termini. Et in hoc sensu rectè vitur exemplo cæci illuminati. Nam in eo opere, quamuis modus sit supernaturalis, terminus tamen naturalis existit.

DISPUTATIO XI.

In duas sectiones distributa.

De tempore, & modo, quo Christi conceptio ex Virgine perfecta est.

DE tempore huius conceptionis, id est de anno, mense, die, & hora, quibus facta est, nihil est, quod dicamus. Supra enim ostendimus factam esse tempore annuntiationis Angelicæ, de qua ea omnia ibi tractauimus. Solum igitur restat agendum de tempore, quatenus respicit modum conceptionis, & est mensura eius, quod est querere, an hæc conceptio fuerit successiua actio, vel instantanea, nec enim alius modus inquirendus, aut explicandus superest, cetera enim omnia, quæ desiderari possunt, explicando causas conceptionis, exposita sunt. Duo ergo breuiter de hoc modo dicemus, scilicet quis fuerit possibilis, vel qualis re ipsa seruatus sit.

SECTIO I.

Utrum fuerit possibile conceptionem Christi fieri in instanti.

Suppono non esse sermonem de tota actione, seu augmento post creationem, & informationem animæ subsequutam, quia extra cōceptionem est. Suppono secūdō non esse quæstionē de vnione animæ ad corpus: nam etiam extra cōtrouersia est, in initio factā esse in instanti, hoc enim est proprium initium rerum permanentium. Tertiō nullam oportet esse quæstionem de productione, seu intentione quarumcunque qualitatum, quibus humanum corpus disponitur. Quia huiusmodi actio ex vi sui intrinseci termini nō requirit successionem, sed solum ex contrariarum qualitatum resistantia, seu ex indispositione subiecti, virtuti autem infinitæ Spiritus Sancti nullum contrarium resistere potest, quominus effectum suum possit instanti producere. Difficultas ergo in duobus consistit. Primō, in sanguinis cōgregatione, quæ corporis formationem antecessit. Secundō informatione corporis, id est organizatione, ac distinctione membrorum diuersas figuras, densitatem, vel raritatem habentium.

A Circa primum D. Thomas hic indicare videtur illam congregationem nō potuisse fieri in instanti, sed tantum in tempore. Quia necessariō requirit motum localem, & ita videntur intelligere D. Thomæ interpretes.

Dicendum autem videtur primō, non implicasse contradictionem, totum sanguinem ad formandum corpus Christi necessarium in vnico instanti constitui in loco conceptioni destinato. Probatur, quia non est necessarium fieri per motum localem continuū, potuit enim fieri per mutationem indiuisibilem, qua corpus nunc primo acquirat hunc locum, & primo relinquat, seu desinat esse in loco, in quo tēpore proximē antecedenti quieuerat, nulla enim est in hoc repugnantia, vel implicatio contradictionis. Neque enim obstat locum illum esse extensum, & consequenter vel secundum se totum, vel secundum partem esse distantem à priori loco. Quia loquendo de absoluta potentia, non est necessarium, vt sanguis pertransierit omnia loca media, potuit enim fieri diuina virtute, vt pertransiret de extremo in extremū nō existendo in medio. Nulla enim in hoc ostendi potest repugnantia, & ex alijs effectibus fit facillē creditu. Nam de Angelis multi opinantur posse naturaliter hoc facere: probabilius etiam est idē corpus posse à Deo cōstitui in locis distantibus, quāuis nō existat in medio, facilius igitur poterit mutare de loco in locum nō pertransendo medium. Nunc etiam constituitur Christi corpus præsens in Eucharistia, & multi censent illam esse tantum actionem adductiuam, quod est probabile, & certum est esse possibile. Si ergo potest Deus adducere hūc corpus ex loco distantī nō solum nō transendo media, sed nec relinquēdo quidem aliū locū, facilius poterit transmutare prædicto modo de loco ad locum. Neque enim ad vim huius rationis refert, quōd in Eucharistia nō sit Christus locali modo, satis est enim, quōd ibi acquirat præsentiam realē, modus enim præsentia diffcultatem nō auget, nec specialē aliquā repugnantia, vel implicationis rationem importat. Denique, potest Deus mouere vnum corpus per aliud, non diuidendo, sed penetrando illud, cur ergo facere non potest vt transfiliat de loco in locum non existēdo in medio? Quin potius Duran. 4.

Cōgregatio sanguinis ad conceptionē Christi necessaria constitui in vtero Virginis in instanti potuit.

Transitus de extremo in extremū sine transitu per medium non est impossibilis.

Palud.

d. 44. q. 6. & Palud. q. 3. ad. 3. multo facilius existimant hoc posterius fieri posse, quam prius. Hoc ergo modo fieri potuit in instanti hæc sanguinis congregatio ad conceptionem Christi necessaria.

Addo verò ulterius hanc sanguinis congregationem fieri non potuisse hoc modo in instanti concurrente actiue B. Virgine, & adhibente aliquam naturalem vim ad illam mutationem. Potuit quidem Deus uti ad hunc effectum naturalibus Virginis facultatibus, tanquam instrumento operante per potentiam obedientialem actiuam modo supernaturali, ea scilicet ratione, qua posset Deus per quamcunq; creaturam eam mutationem efficere: non potuit autem fieri, ut B. Virgo per facultatem naturalem proprijs viribus naturaliter operantem aliquid circa mutationem illam operaretur. Quia illa mutatio omnino est extra ordinem naturalium motuum, & actionum vitæ vegetatiue. Differt enim essentialiter illa mutatio ab attractione, vel impulsu, quibus tantum duobus modis potest naturalis potentia aliquod extrinsecum corpus mouere.

Circa secundum de organizatione, seu formatione corporis, difficultas oritur ex superiori puncto. Quia si motus localis non potest fieri nisi in tempore, omnis mutatio, quæ intrinsecè, vel concomitanter requirit mutationem loci, non magis poterit fieri in instanti, quam motus localis. Vnde D. Thomas probat augmentationem corporis Christi factam esse in tempore, quia necessario coniunctam habet loci mutationem, sed idem omnino est de corporis delineatione: nam hæc etiam includit mutationem loci secundum diuersas partes. Quod ita facile declaratur, constituamus enim in loco conceptionis totum necessarium sanguinem, qui homogeneus est, eiusdem figuræ, raritatis, & similitum dispositionum, intelligi ergo non potest, hunc sanguinem coagulari, condensari, & in diuersis partibus varijs figuris formari, nisi necessario intelligantur partes eius mutare locum. Quia pars densior facta minorem locum occupat, quam antea, diuersa etiam figura diuersum situm in loco requirit, suppono enim corpus illud in principio, & termino actionis esse naturali modo in loco: ergo non magis hæc formatio potuit in instanti fieri, quam localis motus.

Difficultas verò in contrarium est, quia

A D. Tho. magnam differentiã inter hæc constituit. Ego autem ingenuè fateor nescire me satisfacere difficultati positæ. Vnde conuincor ad dicendum non potuisse hanc formationem fieri in instanti, secundum se totam, nisi simul efficiendo, ut partes sanguinis mutarent sua loca sine transitu per medium: Quia alias non posset intelligi illa locorum mutatio sine successione. Supponimus enim in eo instanti, quo facta est conceptio, singulas partes corporis fuisse tantum in locis sibi proprijs, & adæquatis, & nullam earum fuisse in pluribus locis, aut in maiori loco, quam naturaliter posset occupare, ne nouum miraculum sine fundamento, aut necessitate fingamus. Prædicto autem modo possibile fuit huiusmodi corporis formationem in instanti fieri, efficiendo scilicet, ut totus sanguis, qui toto tempore præcedenti hunc locum occupauit, habens hanc partem in hoc loco, & illam in illo, & sic de alijs, subito in instanti conceptionis aliter secundum partes suas se habuerit ad totum locum. Sicut posset Deus in vno momento ita mutare sphaeram solis intra suum spatium, ut pars, quæ immediatè antea erat in Occidente, nunc sit in Oriente, & è contrario, ad quod necessarium est, ut secundum partes mutata fuerit ab extremo in extremum sine medio: neque in hoc est maior repugnantia, quam in eo, quod circa priorè partem diximus. Quid verò ad D. Tho. dici possit, explicabimus sectione sequenti. Ex hoc vero consequenter sequitur, si formatio corporis hoc modo facta est in instanti, non potuisse Virginem ad illam concurrere per facultatem vitalem operantem vi naturali, ut talis est. Quia hic modus formationis includit mutationem, quæ omnino est extra latitudinem naturalium, & vitalium actionum talis facultatis, ut ostensum est.

SECTIO II.

Verum formatio corporis Christi facta sit in instanti.

Suppositis, quæ dicta sunt, solum potest versari quæstio de illa duplici actione, scilicet de congregatione sanguinis, quæ antecedit conceptionem, & de ipsa corporis formatione.

Quoad priorem, veram existimo sententiam

*Formatio
corporis Christi
si in instanti
fieri quomodo
potuit.*

*congregatio
iæuinit ad
Christi cō-
ceptionē ne-
cessaria, in
tempore fa-
cta.*

tia D. Thomæ illā mutationē factā esse in tempore per verum localem motum, non quia aliter fieri repugnauerit (vt dixi) sed quia non omnia miracula asserenda sunt, sed quæ fundamentum habent, & probari possunt, vel quia necessaria, vel quia mysterio admodum consentanea: nihil autem horū hic intercedit. Nulla enim est auctoritas, quæ nos cogat ad credendum hic illud magnum miraculū transferendū vnum corpus de loco ad distantē locum, sine transitu per medium. Nulla est etiā necessitas. Quia cum illa sanguinis congregatio ad conceptionē intrinsecē non pertineat, necessarium non est, vt Deo, seu Verbo possit tribui, potuit ergo fieri in sanguine non dum vnito Verbo, atque adeo in tempore conceptionem, & vnionem hypostaticam antecedēte. Deniq; nihil aliud est magis cōsentaneū mysterio, quia oportuit, vt seruata in omnibus, quæ necessaria essent, cōceptionis huius dignitate, in alijs seruaretur naturalis modus, quoad fieri posset, & ideo decuit, vt B. Virgo (vt supra dicebamus) naturali, ac vitali facultate sua vim adhiberet ad attrahendū, congregandumq; sanguinem, ita vt motus ille quoad substantiā naturalis esset, & vitalis, & solum in velocitate, ac subtilitate supernaturalis. Vnde verisimile est, cum primum B. Virgo cepit præstare consensum illo verbo, *Eccē*, cepisse simul quasi exhibere, & collocare sanguinem in loco ad conceptionem Christi accommodato, Spiritu Sancto eam mouēte, & vim, ac efficaciam præstante, vt supra dictum est. Neque circa hoc occurrit alia difficultas notatu digna.

Canis.

Quoad posteriorem verò actionē, quidā Hæretici hac nostra tēpestate (vt Canisius refert lib. 3. de B. Virgine. c. 22.) negarunt Christi corpus formatū esse in instanti. Quod nō inuenio, quo fundamento alio asserere potuerint, nisi quia rei difficultate vincebantur, & Scripturæ auctoritate non conuincebantur.

Dicendum verò est, cōceptionē Christi Dñi quoad ea, quæ sunt de intrinseca ratione eius, facta esse in instanti. Hæc conclusio præcipuè nititur testimonio Ecclesiæ, & Sanctorum. Probatum autem prius aliquomodo ex Scriptura, Luc. enim. i. dixit Angelus ad Virginem. *Eccē concipies in utero, & paries filium, &c.* quem infra dicit fore magnum, & filium altissimi, dixit ergo,

*Conceptio
Christi in
instanti fa-
cta.*

Luc. I.

A ipsum Dei filium fore cōcipiendū ex Virgine, tota ergo conceptio ad filium terminata est: sed nō fuit terminata donec perfecta, quia non fuit caro prius assumpta, quā animata: ergo tota conceptio simul est facta. Vnde inferius subiūgit Angelus, *Quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei*, sicut ergo solus Spiritus Sanctus à principio cōceptionem operatus est, ita etiam filius Dei à principio illā assumpsit, seu terminauit. Et ideo (vt ex Basilio statim dicam) illam cōceptionē *Natiuitatem* vocat Angelus, quia non fuit prius initium cōceptionis, quā natiuitas in utero, quæ in substantiali generatione perficitur. Secundo probatur ex. 6. Synod. Actione. 11. Synod. vbi Sophronius in sua epistola dicit simul fuisse carnem *conceptā, animatā, & vnitam Verbo*. Quē locū priori Tom. latē tractauimus circa quæstionē. 6. D. Thomæ. Et confirmatur ex Basilio homil. 25. de humana Christi generatione, vbi tractās illud Angelicū verbum, *Quod in ea natum est. Einc*, inquit, *deprehendere licet quod nō secundū modū carnis, cōstitutio domini fuit, conceptū nāque illico perfectum, nō per intervalla paulatim formatum, vt planē verba declarāt, nō enim dicit, quod in ea cōceptum est, sed quod in ea natum est*. Eandem veritatem docet optimē Damascē. lib. 3. de fide. c. 2. cuius verba statim perpēdam. Euthy. etiam Matth. 1. 11. atq; illa eadem verba. *Quod in ea natum est, Formatum*, inquit, *genitum dixit, vt discamus non paulatim modo seminis formatum esse, sed repente quoad formationem perfecte factū esse*. Vnde quod paulō antea, id quod formatū est in utero Virginis, embrionem vocat, improprie, & latē vsus est illa voce, vt significaret prolem recens genitam. Ratio ad hanc veritatē confirmandā satis explicata est circa ar. 5. D. Tho. quia scilicet tota cōceptio Christi ad Verbum est terminata. Vnde omnes Sācti, qui docent carnē Christi simul esse conceptam, & vnitam, plurimū fauent eidem veritati. Optima sunt verba Fulgentij de fide ad Petrum, ca. 18. *Firmissime tene, & nullatenus dubites nō carnē Christi sine diuinitate conceptā, prius quā assumeretur: alia retuli in citato loco. i. tom.* Confirmari potest hæc ratio, quia si Christi corpus paulatim perfectū esset, consequens fieret, vt prius quā omnibus suis mēbris cōstaret, rationali anima informaretur, quia iuxta communem philosophorum

Synod.

*Disput. 16.
sect. 3.*

Basil.

*Damasc.
Euthym.*

Fulgent.

rum doctrinā in alijs hominibus in quibus corpus paulatim formatur, anima introducitur post principalium partium formationem, ut sunt jecur, cor, ac cerebrū, antequam corpus omni ex parte perfectū sit, necessarium igitur fuisset animā Christi hoc pacto introduci. Vnde sequeretur, vel corpus illud prius esse animatū, quā assumptum, quod est Hæreticum, vel certē prius assumptum, quā perfectē formatum, quod non decebat.

Ex quibus omnibus intelligitur, veritatē hāc esse cōclusionem theologicā omnino certam, quā negare nō solum temerariū, sed etiam erroneum esset, non dico autem simpliciter esse de fide, & contrariā heresim, quia neq; ex Scriptura sacra apertē colligitur, nec expressā Conciliorū dēinitionē inuenio: habet tñ prædictā certitudinē, quia ex principijs fidei, adiūcta Sanctorū expositione, & autoritate, necessariō colligitur. Adde præterea, Ecclesiā celebrare festū Incarnationis in eodē die, quo annūtiatio Angelica facta est, sentiens eodē die Deum factū esse hominem. Vnde hoc, ut minimum videtur certum de fide & consequenter cōceptionem Christi nō esse factā per ea intervalla temporū, quibus aliæ conceptiones fiunt. Quin etiam supra ostendimus, antequam Angelus Gabriel ē cubiculo Virginis discederet, Verbū factū esse hominē, huic autem valde affine est, ut illa cōceptio subitō fuerit perfecta, est igitur hæc veritas certissima. Quapropter obseruandus est locus Theophyl. Luc. I. ubi tractans illa verba. *Virtus altissimi obrūbit tibi*, sic inquit, *sunt, qui dicūt, quod ubi Dñs obrumbauit vterum Virginis, statim perfectus fuerit infans: alij autē hoc non recipiūt. Audi enim, quod dicat, ideo, & quod nascetur sanctū, hoc est, quod particularim in vtero crescit, & nō statim perfectum existit.* Quæ verba exponi posset de perfectione augmenti, ut sensus sit, corpus Christi non statim in conceptione fuisse perfectum, id est, ea quantitate, quā alij tempore natiuitatis habent. Sed si cōsiderentur superiora verba, non habet locum hæc expositio, apertē enim loquutus fuerat de prima carnis delineatione, & formatione ex sanguinibus Virginis, & dubiū relinquit, an paulatim fuerit delineata, & figurata: sed (ut dixi) assertio proposita omnino certa est: an vero dubitatio illa Theophylacti in ali-

Theophyl.

A quo sensu locum habeat statim dicam.

Sed occurrunt nonnullæ difficultates. Prima est quomodo poterit B. Virgo simul ministrare tantā sanguinis copiam, ut ex eo subitō infantis corpus formaretur. Oportuisset enim, ut vel antea B. Virgo nimio sanguine abundaret, vel postea necessario sanguine, ac proprio corpori proportionato, caruerit. Respondetur, sine aliquo ex hisce incōmodis potuisse B. Virginem prædictū ministrare sanguinē. Quia quantitas sanguinis, cū qua potest corpus sanum, & optimē proportionatū conseruari, magnam habet latitudinē, & ideo potuit B. Virgo abundare purissimo sanguine absq; vllō incōmodo, vel ægritudine corporis. Imō hoc erat quasi connaturale: tum quia fœminis datū est à natura, ut non solum ad indiuidui conseruationē, sed etiam ad speciei propagationē, magnā vim sanguinis efficiant, præsertim in iuuenili, & accōmodata ætate, qualis erat in Virgine. Ad quod etiam iuuabat optima corporis eius tēperies, nec existimo illi defuisse singularē Spiritus Sancti prouidentia, qua factū est, ut tali modo corpus suum gubernauerit, ac nutrierit, quo posset faciliē, & sine detrimento sui corporis, Christi corpori ministrare. Dici etiā posset, sicut ex parua materia costē Adæ formauit Deus corpus Eux, ita ex perpaucō sanguine Virginis potuisse formari corpus infantis, quod multo minoris quantitas fuit, quā corpus Eux.

Secunda difficultas est, quia si corpus Christi integrū formatum fuit tam breui mora, necessariū fuisset exire de vtero matris ante nouē menses, quoniam alij infantes egrediuntur ante octauū mensem post perfectā conceptionem, alioqui oportuisset Christi corpus existere in vtero matris in maiori quantitate, & mole, quā naturaliter esse posset. Hæc difficultas tribus modis solui potest, supponendo ut certum, Christum extitisse in vtero matris nouem mensibus, quod infra probabimus agentes de natiuitate. Primus modus est cōcedēdo, supposito primo miraculo cōceptionis, naturaliter debuisse nasci ante nouē menses diuinitus tñ factum esse, ut non antea nasceretur: tū ut occultaretur mysteriū: tum ne monstrosa, & præternaturalis natiuitas videretur. Nec censetur incōueniens, ut quantitatē aliquantō maiorem in vtero matris habuerit. Quadraginta quippe die-

1. Obiectio.

Responsio.

1. Obiectio.

bus nō potuit adeo magnū esse illud augmentū, vt sensibus perciperetur, aut praternaturale videri posset. Hæc verò responsio non quadrat, quia multiplicat miracula sine fundamento, & necessitate, nec sibi admodum constat, vt patebit.

Secundò ergo dici potest, licet corpus Christi in principio fuerit perfectum, postea tamē augmentum eius fuisse ita tēperatum, & palutim factum, vt non nisi nouem mensibus peruenerit ad debitam nascendi quātitatē. Cæterum & hæc responsio displicet, quia illa retardatio augmenti non potuit esse naturalis, vnde oporteret interuenire quasi perpetuum miraculum in toto illo nouem mensium augmento.

Tertia igitur, & vera responsio est quā D. Tho. suprà tetigit, maximā, & minimā quantitatem corpori humano accommodatam non consistere in indiuisibili, sed non nullā habere latitudinem, fieri ergo potuit vt corpus Christi formaretur integrum in minima quadam quantitate, non quidem monstrosa, & praternaturali (vt quidam dixisse feruntur) sed in minima, quæ tali corpori poterat esse naturalis considerata eius complexione, & dispositione. Postea verò per nutritionem nouē mensium, peruenisse naturaliter, nō solum ad minimam quātitatem accretionis, quam tale corpus posset naturaliter habere in vtero matris (hanc enim ante expletum octauū mensem adipisci potuit) sed etiā ad maximam suæ complexioni accommodatam. Et hæc est sine dubio mens D. Thomæ, & ad eam possunt accommodari, quæ Caietanus dicit, licet nō satis rem explicet. Addi etiam potest, partum, qui decimo mense contingit, non esse præter naturam, sed (vt medici volent) esse satis accommodatum naturæ. Vnde Sapientia. 7. ait sapiens, *Decem mēsum tempore, coagulatus sum in sanguine*. Potuit ergo Christi corporis perfecta formatio, licet nouē mensibus consummata fuerit, in aliquo esse similis decē mensiū formationi propter primæ conceptionis celeritatem.

Tertia, & obscurior difficultas est. Quia hæc corporis formatio, & conceptio includit organorū distinctionē, cōdensationem, & figurarum varietatē: hæc autem omnia non possunt fieri in instāti. Nam (vt supra dictū est) habent mutationem localem adiunctam. Respōdent aliqui organizationē esse dispositionē vltimā, quæ simul, & in

A eodē instanti fit, cū introducitur forma, *potest in instanti fieri*, nō solum miraculosē, sed etiam ex natura rei, est enim quasi effectus formalis eius, & veluti impressio cuiusdam figuræ. Sed hoc planē repugnat, demonstratū enim est, hæc formationē corporis organizi, & membrorum eius, non posse naturaliter fieri totam simul: cū necessariò includat mutationem partiū in ordine ad locum: tum in partibus ipsius sanguinis: tū etiam in corpore circumstante. Nam si sanguis ex vna parte cōtrahitur, & condensatur, vt fiant ossa, & aliæ partes: necesse est relinquere aliquod spatium, & aërem subintrare ad replendū illud, quod planē non fit sine motu locali, & ex alia parte accidere potest, vt mēbra longiora occupent aliquod spatiū, quod sanguis non occupabat, & consequenter inde expellant corpus præexistens, quod sine motu non fit. Deniq; organizatio propriè nō est effectus formalis animæ, sed dispositio materiæ, quæ in vltimo, & perfecto gradu, qui ad generationē requiritur, in instanti eiusdē generationis consummatur, naturaliter autē loquendo prius tēpore inchoatur, & per quadraginta, & amplius dies paulatim fit. Videtur ergo necessariò respondendum, hanc corporis Christi formationē factam esse in aliquo tēpore, quamuis breuissimo, ita vt (exēpli gratia) intelligamus eo breui tempore, quo B. Virgo protulit illa verba, *Ecce ancilla Dñi*, congregatum esse sanguinem in vtero, & nō statim, ac illuc peruenit, in vno instāti fuisse totū corpus formatum: sed alia breuissima morula, v.g. dum dicebat Virgo, *Fiat mihi secundum verbum tuum*, fuisse organizationē perfectam, & in instanti terminatiuo verborum Virginis, consummatā introductā animam, & vnionem hypostaticā perfectam. Ad quā expositionem videtur posse accommodari doctrina D. Tho. arti. 1. Cū enim dicit, motū localem sanguinis ad locū generationis factū esse in tēpore, sub illo motu includi potest omnis mutatio, per quam tam sanguis totus, quā singulæ partes eius, cōstitutæ sunt in eo situ, & loco, quo in instanti generationis esse oportebat. Est enim eadem ratio de vtraque mutatione, nec maius incōueniens videtur successiōnem in vna mutatione admittere, quā in alia. Et explicari pōt exēplo formationis corporis Adæ, quod licet à Deo ex terra formatū fuerit, tamen propter prædictam

D. Thom.
Caiet.

Sapient 7.

3. Obiectio.

Organizatio
corporis non

D. Thom.

loci mutationem, in tempore formatum fuisse videtur, vt colligi potest ex D. Tho. 1. p. q. 91. ar. 2. ad. 1. quatenus dicit, Angelos potuisse aliquid præuium operari ad illam formationem, per localem motum, atq; idem est de formatione corporum resurgentium.

Hæc responsio videtur præferre quandam claritatem, & philosophicæ difficultati satisfacere. Tamen in Theologia mihi videtur admodum difficilis. Primò, quia ex illa sequitur conceptionem corporis Christi factam esse in tempore, & quoad hoc solum differre à nostra, quod breuiori tempore sit facta. Sicut enim conceptio nostra incipit, quando virtute seminis incipit sanguis coagulari, & ad figuram, & dispositiones diuersorum membrorum coaptari, ita conceptio Christi incipit, quando virtute Spiritus Sancti similis actio circa sanguinem Virginis inchoata est. Differentia autem erit, q̃ illa actio in conceptione nostra protenditur per quadraginta dies, in Christi autem conceptione per breuissimam moram accelerata est. Addi etiam posset alia differentia, q̃ in naturali conceptione partes ipsæ præcipue inter se successiue formantur, vna post aliam: in Christi autem conceptione dici potest, omnes fuisse simul inchoatas, ac breui tempore perfectas: hoc tamen non obstat, quominus conceptio Christi, sicut & nostra, simpliciter, & absolute successiue facta sit. Hoc autem videtur improbari omnibus testimonijs, & rationibus supra adductis. Primò, quia necessario sequitur, aut Verbum assumpsisse corpus illo breui tempore, priusquam informaretur anima, quod est Hæreticum: vel certè non totam conceptionem Christi terminatam esse ad Verbum, quod repugnat Scripturæ, & Patribus supra citatis. Secundò sequitur materiã sanguinis Virginis, ex qua cõceptum est corpus Christi, non transiisse immediatè à forma sanguinis ad suscipiendam animam rationalem Christi: Consequens primò est apertè contra D. Tho. hic ar. 1. ad. 3. deinde repugnat supra dictis. Inde enim fieret prius B. Virginem ex suo sanguine, & in suis visceribus concepisse aliquã aliam substantiam, & suppositũ creatũ, quàm Deũ. Prima sequela patet, quia si sanguis ille successiue condensatus est, vt formaretur os ex illo, immediatè ante quã absolueretur condensatio requisita in ea parte corporis

D. Thom.

A humani, iam nõ poterat in illa materia cõseruari forma sanguinis, Præsertim, quia cū tali condensatione necessario coniuncta est alteratio nimia. v.g. siccitatis, & frigiditatis, ergo necessarium fuit prius expelli formam sanguinis: sic enim in naturali nutritione propter hanc causam non transit sanguis immediatè in os, sed prius transmutatur in medullã, vt sic paulatim magis, ac magis accedat ad dispositionem ossis. Et idẽ argumentũ fieri potest de toto illo corpore, quod successiue formabatur ad introductionem animæ: Nam immediatè ante animationem necesse est, vt habuerit eã dispositionem, quã habere solent alia corpora humana in eodem statu. Quia solũ indiuisibilis terminus deesse poterat in eo instanti. Nam si deesset aliquid diuisibile in condensatione, & figuratione, eadẽ difficultas rediret: at verò corpus sic dispositum non est aptũ ad formã sanguinis, vt in alijs hominibus constat. Quod si dicas miraculosè factũ esse, vt vel illa partiũ cõdensatio sine alteratione proportionata fieret, vel vt forma sanguinis permaneret in materia, in qua naturaliter esse non posset, magis consentaneũ rationi erit aliud miraculũ excogitare, quo tota illa conceptio subito, & sine ulla successione facta sit. Denique obstant huic modo dicendi testimonia sanctorum Patrum supra citata, quæ omnem prorsus successionem excludunt. Sed inter omnia apertissima sunt verba Damasceni lib. 3. c. 2. dicẽs *Dei filium per Spiritum Sanctum pro creationis modo sibi ipsi corpus condidisse, non ita vt paulatim, & citisq; incrementis figura corporis absolueretur: sed vno, eodemque momento perficeretur.* At iuxta prædictam responsionem figura non est tota vno momento perfecta, sed in tempore, quãuis breui delineata. Obstat etiam D. Tho. qui in illo arti. 1. & in ar. 2. ad. 3. docet, statim ac sanguis Virginis congregatus fuit in vtero eius, in vno instanti terminatiuo illius motus localis fuisse Christi corpus formatũ. Obstat deniq; cõmunis sententia Theologorũ in. 3. d. 3. dicentiũ, formationem corporis Christi in instanti fuisse perfectã absq; successione, & hoc dicũt fuisse maximum miraculũ huius cõceptionis, quod in solo instanti fuerit perfectã. Si autẽ successio, quamuis exigua interuenisset, nullũ serẽ fuisset miraculũ, quòd in instanti fuerit terminata conceptio: sed solũ, quod velociori mutatione,

Damasc.

D. Thom.

tionem, & breuiori tempore esset perfecta. Ita Bona. ibi. q. vltima totius distinct. Gab. d. 4. q. vnica art. 2. con. 2. qui etiam de antecedenti motu concedit factum fuisse in instanti, Palud. d. 3. q. 3. Alexan. Aletis. 3. p. q. 8. mēbr. 2. & q. 9. m. 4. & 4. p. q. 34. m. 3. aliās. q. 10. memb. 4. artic. 2. §. 6. Richar. d. 3. art. 2. q. 2.

Vera respon-
sio.

Quocirca dicendum censeo, totam hanc conceptionem factam esse in instanti, & consequenter diuinā virtute factum esse, vt tota illa materia, vel secundū se totam, vel secundum partes occuparet locū aliū, quā immediate ante habebat, eo modo, quo supra explicuimus hoc esse possibile. Cum enim hoc non repugnet, & auctoritati Sanctorum, & rationi, ac dignitati mysterij consentaneum sit, non est cur id asserere formidemus, aut magnitudine miraculi terreamur. Præsertim cum Chrysost.

Chrysost.

hom. 13. in Genes. indicet, formationē corporis Adæ hoc modo momentaneo fuisse factam, dicens. *Puluerem terræ suo precepto in corporis naturam vertit. Nam sicut substantiam terræ, cum non esset, produxit, ita et nūc cum veller, puluerē terræ in corpus vertit.* Iuxta hunc verò dicendi modum consequenter asserendum est, Beatam Virginem non habuisse efficientiam, quasi cōnaturalem & (vt ita dicam) seminalem circa hanc corporis formationem, quatenus hanc momentaneam loci mutationem includit, vt ex dictis in præcedenti sectione constat. Neque hoc est contra veritatem conceptionis humanæ Christi, quæ ex parte principij efficientis omnino fuit miraculosa, & ex parte matris satis est, vt in administratione materiæ, & aliqua alteratione, seu dispositione fuerit naturalis. Dices, nullo modo potuisse concurrere actiue Beatam Virginem in eo instanti virtute naturali, cum tota actio fuerit miraculosa. Respondetur, licet fuerit miraculosa quoad modum, tamen quoad substantiam, & terminum fuit naturalis, & ideo potuit aliquo modo concurrere Beata Virgo ad aliquam alterationem, vt fouendo calore suo materiam illam, & calefaciēdo, vel quid simile, quod satis est.

Obiectio.

Responso.

Dubium.

Quod si quæras, si tantum miraculū necessarium fuit in momentanea formatione corporis, sicut in momentanea congregatione sanguinis, cur D. Tho. vnū potius, negauit quā aliud? Respondetur, merito

id fecisse, quia, vt tota conceptio terminaretur ad Deum, fuit hoc miraculum in ipsa formatione necessarium, & aliud non obstabat, quominus Beata Virgo posset in eo instanti præstare, quod ex parte matris necessarium est: at vero in vtroque horum contrarium accidit in sanguinis congregatione, vt in principio huius sectionis explicatum reliquimus.

QVAESTIO XXXIII. De perfectione proles conceptæ, in quatuor articulos diuisa.

DEinde cōsiderandū est de perfectione proles cōceptæ. ¶ Et circa hoc quærun-
tur quatuor.

¶ Primo, vtrum in primo instanti cōceptionis Christus fuerit sanctificatus per gratiam. Secūdo, vtrum in eodem instanti habuerit vsum liberi arbitrij. Terriò, vtrum in eodem instanti potuerit mereri. Quartò, vtrum in eodem instanti fuerit plenè comprehensor.

DOctrina huius quæstionis fuscè tractata est in primo tomo huius materiæ. Nam in. q. 7. vbi. D. Thomas agit de gratia Christi, omnia diximus, quæ ad. 1. artic. huius quæstionis spectant, in. q. autem. 9. agendo de scientia Christi in communi, explicuimus quādo, & quomodo ratione, & libero arbitrio vti inceperit: in. q. vero. 10. de scientia beata, quando primum illā suscepit, diximus, quod D. Thom. hic artic. 4. tetigit. Denique de merito eius, de quo D. Tho. disserit, art. 3. in. q. 19. latissimè dictum est. Omissa igitur inutili, & per molesta earundem rerum repetitione, solum ea, quæ ad intelligendum D. Thomā necessaria fuerint annotabimus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum Christus in primo instanti sue conceptionis fuerit sanctificatus per gratiam.

N 5 Ad

184
3. di. 5. q. 5.
ad 3.

AD primū sic proceditur. Vi-
detur, q̄ Christus nō fuerit
sanctificatus in primo instā-
ti suæ cōceptionis. Dicitur
enim primæ ad Corin. 15. Non prius
quod spiritale est, sed quod animale, de
inde q̄ spiritale. Sed sanctificatio gra-
tiæ pertinet ad spiritualitatē. Nō ergo
statim à principio suæ conceptionis,
Christus percepit gratiā sanctificatio-
nis, sed post aliquod spatiū temporis.

¶ 2. Præterea, sanctificatio videtur esse
à peccato, secundū illud primæ ad Co-
rinth. 6. Et hoc quidem fuistis aliquā-
do, scilicet peccatores, sed abluti estis,
sed sanctificati estis: sed in Christo nū-
quam fuit peccatum: ergo nō cōuenit
sibi sanctificari per gratiā. ¶ 3. Præte-
rea. Sicut per verbū Dei omnia facta
sunt, ita per Verbū incarnatū sunt om-
nes homines sanctificati, qui sanctifi-
cantur. Hebræ. 2. Qui sanctificat, &
qui sanctificantur, ex vno omnes. Sed
verbū Dei, per quod facta sunt omnia,
nō est factum, vt August. dicit in. 1. de
Trin. ergo Christus, per quem sanctifi-
cantur omnes, non est sanctificatus.

¶ Sed contra est, quod dicitur Luc. 1.
Quod ex te nascetur sanctum, vocabi-
tur filius Dei. Et Ioan. 10. Quem pater
sanctificauit, & misit in mundum.

¶ Respondeo dicendum, q̄ (sicut supra
dictum est) abundantia gratiæ sancti-
ficantis animam Christi, deriuatur ex
ipsa Verb. vnione, secundū illud Ioan-
nus. 1. Vidimus gloriā eius quasi Vnige-
niti à Patre, plenum gratiæ, & verita-
tis. Ostensum est autem supra, quod in
primo instanti suæ cōceptionis corpus
Christi animatū fuit, & à Verbo Dei
assumptum, vnde consequens est, q̄ in
primo instāti suæ cōceptionis Christus
habuerit plenitudinē gratiæ sanctifi-
cantis animam, & corpus eius.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod
ille ordo, quē ponit ibi Apostolus, per

Atinet ad eos, qui per profectū ad spiri-
tuale statum perueniunt. In myerio
autē incarnationis magis cōsideratur
descensus diuinæ plenitudinis in natu-
ram humanā, quam profectus humanę
naturæ, quasi præexistentis in Deum:
& ideo in homine Christo à principio
fuit perfecta spiritualitas. ¶ Ad secun-
dū dicēdū, quod sanctificari est aliquid
fieri sanctū. Fit autem aliquid non so-
lum ex cōtrario, sed etiā ex negatiuē,
vel priuatiuē opposito, sicut albū fit ex
nigro, & etiā ex non albo. Nos autē ex
peccatoribus sancti efficimur, & ita
sanctificatio nostra est ex peccato. Sed

B Christus quidē secundum hominē fa-
ctus est sanctus, quia hāc gratiæ sancti-
tatem non semper habuit: non tñ fa-
ctus est sanctus ex peccatore: quia pec-
catum nunquam habuit, sed factus est
sanctus ex non sancto secundum homi-
nem, nō quidem priuatiuē, vt scilicet
aliquādo fuerit homo, & nō fuerit san-
ctus: sed negatiuē, quia scilicet quan-
do nō fuit homo, nō habuit sanctitatē
humanā: & ideo simul factus fuit ho-
mo, & factus homo. Propter q̄ Ange-
lus dicit Luc. 1. Quod nascetur ex te
sanctū. Quod exponens Greg. 18. Mo-
ral. dicit. Ad distinctionē nostræ sancti-
tatis Iesus sanctus nasciturus asseri-
tur: nos quippe si sancti efficimur, non
tñ nascimur: quia ipsa uaturæ corrup-
tibilis conditione constringimur: ille
autem solus veraciter sanctus natus
est, qui ex cōmixtione carnalis copulę
conceptus est. ¶ Ad tertiū dicendum,
quod aliter operatur Pater creatio-
nem rerū per Filium, aliter rota Tri-
nitas sanctificationē hominū per ho-
minē Christum. Nam verbum Dei est
eiusdē virtutis, & operationis cū Deo
Patre: vnde Pater nō operatur per Fi-
lium sicut per instrumentū, quod mo-
uet motū. Humanitas autem Christi
est sicut instrumentum diuinitatis: vt

lib. 18. c. 34.
circa mediū
et Beda su-
per illa ver-
ba Luc. 10. 2.

lib. 11 c. 6.
non p̄uolū
prim. 10. 3.

q. 7. art. 1.

q. 7. art. 1.

supra

suprà dictum est, & ideo humanitas Christi est sanctificans, & sanctificata.

COMMENTARIUS.

NON explicat satis D. Thomas, an solum loquatur de sanctificatione per gratiam habitualem, indicat tamen in articulo de ea facere se sermonem, quatenus dicit hanc gratiam ab vnione Verbi deriuari. Aliunde verò ob stare videtur, quod solutione ad secundum significat, Christum absque hac gratia non intelligi sanctum, & per eam factum esse sanctum ex non sancto, quæ non possent esse vera, si de habituali gratia sermo esset: ostendimus enim in superioribus per gratiam vnionis, quæ prior est, sanctificari. Quapropter intelligi posset hic articulus absolute de gratia sanctificante, non limitando doctrinam ad hanc, vel illam gratiam: sed utriusque, seruata proportionem, eam accommodando. Vnde, si de sanctificatione per gratiam vnionis interpretemur, quamuis secundum rem idem sit Verbum, cui humanitas vnitur, & per quod sanctificatur: tamen secundum rationem distinguuntur, quia aliud est assumi ad subsistendum, aliud sanctificari per ipsum Verbum, ad quod sit assumptio. Et hoc sensu dici potest hæc sanctificatio deriuari, ab vnione, sicut vnū attributum diuinum dicitur ratio alterius. Et cum hac expositione optime quadrat, quod D. Thomas ad. 2. dicit. Christū factū esse sanctum ex non sancto homine, quatenus factus est homo ex non homine. Quo dicendi modo indicat, Christum non solum non fuisse prius tempore hominem, quam sanctum: verumetiam nec prius natura, quia per ipsam vnionem sanctificatus est, loquimur autem de Christo homine, qui proprie sanctificari dicitur. Nam, si loquamur de humanitate, illa reuera prius natura extitit, quam sanctificaretur, sicut prius natura extitit, quam assumeretur. Et hoc modo terminus, à quo illius sanctificationis fuit negatio substantialis sanctitatis in hac humanitate, non quæ duratione præcederet, sed quæ existeret, si statim in eodem instanti non assumeretur illa humanitas, ut hic Deus homo constitueretur. At verò intelligendo hunc articulum de gratia habituali (ut fortasse D. Tho. intellexit, quia hæc reuera est, quæ proprie dicitur ab

Per gratiam habitualem & vnionis quomodo Christus sanctificatus.

vnione deriuari) solutio ad secundum sano modo exponenda est. Quia licet temporis duratione, simul Christus fuerit homo, & sanctus sanctitate accidentali: tamen prius natura fuit factus homo, & sanctus per gratiam vnionis. Quapropter non intelligitur sanctificatus per gratiam habitualem ex non sancto simpliciter: sed ex non sancto tali modo, id est, sanctitate accidentaria, seu (ut D. Thomas loquutus est) sanctitate humana: illa enim sanctificatio, quæ est per gratiam vnionis, multo magis est diuina. Cætera perspicua sunt in litera. Quæ Caietanus autem notat, superius suo loco tractata sunt: nec oportebat hoc loco iterum contra Scotum inuehi, cum de comparatione inter gratiam vnionis, & habitualem, seu visionem beatam, satis superque suprà dictum sit.

ARTICVLVS II.

Utrum Christus in primo instanti sue conceptionis habuerit vsum liberi arbitrij.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus secundum hominem non habuerit vsum liberi arbitrij in primo instanti sue conceptionis. Prius est enim esse rei, quam agere vel operari. Vfus autem liberi arbitrij est quædam operatio. Cum ergo anima Christi esse inceperit in primo instanti sue conceptionis (ut ex prædictis patet) videtur esse impossibile, quod in primo instanti conceptionis habuerit vsum liberi arbitrij. ¶ 2. Præterea. Vfus liberi arbitrij est electio. Electio autem præsupponit deliberationem consilij: dicit enim Philosophus in 3. Ethicorum. quod electio est appetitus præconferuari. Ergo videtur impossibile, quod in primo instanti sue conceptionis Christus habuerit vsum liberi arbitrij.

¶ 3. Præterea, Liberum arbitrium est facultas voluntatis, & rationis) ut in prima parte habitum est, & ita vsum liberi arbitrij est actus voluntatis, & rationis, siue in

185
Peri. q. 293
art. 8. coa

Ar. præf. q.
loco ibi citat.

13. Eth. c. 3.
cir. fi. 10. 5a

1. p. 23.

siue intellectus. Sed actus intellectus præsupponit actum sensus, qui esse non potest sine conueniētia organorū, quæ non videtur fuisse in primo instāti conceptionis Christi. Ergo videtur, quod Christus nō potuerit habere vsum liberi arbitrij in primo instāti suæ conceptionis. ¶ Sed contra est, quod Agūst. dicit in libr. de Trin. Mox vt Verbū venit in vterum, seruata veritate proprię nature, factum est caro, & perfectus homo. Sed perfectus homo habet vsum liberi arbitrij: Ergo Christus habuit in primo instanti suæ conceptionis vsum liberi arbitrij.

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) humanæ naturæ, quam Christus assumpsit, cōuenit spiritualis perfectio, in qua nō profecit, sed eā statim à principio habuit. Perfectio autē vltima nō cōsistit in potentia, vel in habitu, sed in operatione: vnde in. 2. de Anima dicitur, quod operatio est actus secundus. Et ideo dicendum est, quod Christus in primo instāti suæ cōceptionis habuit illā operationem animæ, quę potest in instāti haberi. Talis autem est operatio voluntatis, & intellectus, in qua consistit vsum liberi arbitrij. Subitō enim, & in instanti perficitur operatio intellectus, & voluntatis, magis quā visio corporalis, eo q̄ intelligere, velle, & sentire, non est motus, qui sit actus imperfecti (quod successiuē perficitur) sed est actus iam perfecti: vt dicitur in 3. de Anima. Et ideo dicendum est quod Christus in primo instāti suæ conceptionis habuit vsum liberi arbitrij.

Ad primū ergo dicendum, quod esse est prius natura, quā agere: non tamen est prius tēpore, sed simul cū agēs habet esse perfectū, incipit agere, nisi sit aliquid impediens, sicut ignis simul dū generatur, incipit calefacere & illuminare. Sed calefactio non terminatur in instanti, sed per temporis successio-

nem, illuminatio autē perficitur in instanti. Et talis operatio est vsum liberi arbitrij, vt dictum est. ¶ Ad secundum dicendum, quod simul cum terminatur cōsiliū, vel deliberatio, potest esse electio. Illi autem qui deliberatione consilij indigent, in ipsa terminatione consilij primō habent certitudinē de eligendis, & ideo non statim eligunt. Ex quo patet, quod deliberatio cōsiliij non præexigitur ad electionē, nisi propter inquisitionem incerti. Christus autem in primo instāti suæ cōceptionis, sicut habuit plenitudinem gratiæ sanctificantis, ita habuit plenitudinē veritatis cognitæ: secundum illud, Plenum gratiæ & veritatis. Vnde quasi habens omnium certitudinem, potuit statim in instanti eligere. ¶ Ad tertium dicendum, quod intellectus Christi secundum scientiam infusam poterat intelligere, etiam non conuertendo se ad phantasmata: vt supra habitū est. Vnde poterat in eo esse operatio voluntatis, & intellectus absque operatione sensus, Sed tamē potuit in eo esse etiam operatio sensus, in primo instanti suæ conceptionis, maxime quantum ad sensum tactus, quo sensu proles cōcepta sentit in matre, etiā antequā animam rationalem obtineat, vt dicitur in libro de Generatione animalium. Vnde cū Christus in primo instāti suæ cōceptionis habuerit animā rationalem, formato, & organizato corpore eius, multo magis in eodem instāti poterat habere operationem sensus tactus.

COMMENTARIUS.

IN hoc articulo solū est notanda solutio ad. 3. in qua D. Tho. dicit potuisse Christum in primo instanti conceptionis suæ sensibili phantasmate vti, media tactus operatione, non propter speciale aliquod miraculum: sed quia proles concepta naturaliter sentit in vtero matris, prius etiam tempo-

Incorp. art.

q. 11. art. 1.

l. 2. c. 4. 3. 10. 4.

tempore, quam anima rationali informetur. Vnde fit multo magis posse sentire in illo instanti, quo informatur anima rationali, cum ergo Christus in primo instanti suæ conceptionis habuerit corpus perfectum, & anima rationali informatum, naturaliter sentire potuit sensu tactus. Hoc tamen alicui videri poterit difficile: tum quia immutatio huius sensus non fit sine Physica, & reali alteratione, quæ non fit in instanti: tum etiam quia sensus tactus non percipit qualitates sibi congenitas, & proportionatas, nisi secundum aliquem excessum, vel intentionem: quæ in eo instanti esse non potuit. Respondetur D. Thomam apertè hoc loco sentire sensum tactus posse immutari purè intentionaliter in instanti, ad sentiendum non qualitates suo organo inherentes, sed in corpore circumstante, quæ sunt veluti obiectum illius sensationis, & iuxta hanc doctrinam non habent locum difficultates posite, quam rem diligentius & ex professo expendimus in libris de anima. Addendum etiam est in hac solutione, sicut in intellectu habuit Christus in primo instanti species, tum per se, tum per accidens infusas, ita potuisse habere in sensu phatasmata diuinitus infusa, quibus cooperari potuit intellectui per scientiam per accidens infusam operanti. De qua re diximus in questione. 12. Quæ verò hic Caietanus inculcat in. q. 9. & 11. diligenter inquisita sunt.

ARTICVLVS III.

Utrum Christus in primo instanti suæ conceptionis mereri potuerit.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod Christus in primo instanti suæ conceptionis mereri non potuerit. Sicut enim se habet liberum arbitrium ad merendum, ita ad demerendum. Sed diabolus in primo instanti suæ creationis non potuit peccare, ut in prima parte habitum est: ergo neq; anima Christi in primo instanti suæ creationis (quod fuit primū instans conceptionis Christi) potuit mereri. ¶ 2. Præterea, Illud quod homo habet in primo instanti suæ conceptionis, videtur ei esse

A naturale: quia hoc est ad quod terminatur sua generatio naturalis. Sed naturalibus non meremur, ut patet ex his quæ dicta sunt in secunda parte. Ergo videtur, quod usus liberi arbitrij, quæ Christus habuit secundum hominem in primo instanti suæ conceptionis, non fuerit meritorius. ¶ 3. Præterea, Id, quod semel aliquis meruit, iam fecit quodammodo suum: & ita non videtur quod iterum possit illud idem mereri, quia nullus meretur quod suum est. Si ergo Christus in primo instanti suæ conceptionis meruit, sequitur quod postea nihil meruerit, quod patet esse falsum. Non ergo Christus in primo instanti suæ conceptionis meruit. ¶ Sed contra est, quod Augustinus dicit super Exod. Non habuit omnino Christus iuxta animæ meritum, quo potuisset proficere. Potuisset autem proficere in merito, si in primo instanti suæ conceptionis non meruisset, ergo in primo instanti suæ conceptionis meruit Christus. Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) Christus in primo instanti suæ conceptionis sanctificatus fuit per gratiam. Est autem duplex sanctificatio: una quidem adultorum, qui secundum proprium actum sanctificantur: alia autem puerorum, qui non sanctificantur secundum proprium actum fidei, sed secundum fidem parentum, vel Ecclesiæ. Prima autem sanctificatio est perfectior quam secunda: sicut actus est perfectior quam habitus, & quod est per se eo, quod est per aliud. Cum ergo sanctificatio Christi fuerit perfectissima (quia sic sanctificatus est, ut esset aliorum sanctificator) consequens est, quod ipse secundum proprium motum liberi arbitrij in Deum fuerit sanctificatus, qui quidem motus liberi arbitrij est meritorius. Vnde consequens est, quod in primo instanti suæ conceptionis Christus meruerit.

Ad primum ergo dicendum, quod liberum arbitrium non eodem modo se habet ad

Art. 1. huius
ius quæst.

186

3. d. 13. q. 1.
art. 2. q. 3.
et dis. 14.
ar. 3. q. 6. et
dis. 18. art.
3. et 5. c. et
ver. q. 19.
ar. 3. et opus.
3. c. 23. et
228. l. p. q.
63. art. 5.

li 1. text. 18.
som. 2.

bet ad bonum, & ad malū. Nam ad bonum se habet per se, & naturaliter, ad malū autem se habet per modum defectus, & præter naturam. Sicut autem Philosophus dicit in secundo de Cælo, Posterius est, quod est præter naturam, eo, quod est secundū naturā: quia id, quod est præter naturam, est quædā excisio ab eo, quod est secundū naturā. Et ideo liberum arbitriū creaturæ in primo instanti creationis potest moueri ad bonū merendo, nō autē ad malum peccādo, si tamen natura sit integra. ¶ Ad secundum dicendum, quod illud, quod homo habet in principio suæ creationis secundū cōmunem naturæ cursum, est homini naturale: nihil tamen prohibet, quin aliqua creatura in principio suæ creationis aliquod beneficium gratiæ à Deo cōsequatur. Et hoc modo anima Christi in principio suæ creationis consecuta est gratiā, qua posset mereri: & ea ratione gratia illa, secundum quandam similitudinem dicitur fuisse illi homini naturalis: ut patet per Augustin. in Enchirid. ¶ Ad tertium dicendum, quod nihil prohibet idem esse alicuius ex diuersis causis. Et secundū hoc Christus gloriā immortalitatis, quam meruit in primo instanti suæ conceptionis, potuit etiam posterioribus actibus, & passionibus mereri, non quidē ut esset sibi magis debita, sed ut sibi ex pluribus causis deberetur.

COMMENTARIUS.

Questionem huius articuli sub eisdē terminis tractaui supra citato loco: discursum autem D. Thomæ specialiter exposui tractando, an Christus meruerit gloriā animæ suæ. Vnde circa hūc textum animaduertendum tantummodo occurrit verbum D. Thomæ notatione dignum in sol. ad. 1. Cū enim docuisset (quod in eius schola frequens est, & satis verisimile) liberum arbitrium creaturæ, licet in primo instanti suæ creationis

possit liberè operari benè merendo: non tamen peccando: cum hoc, inquam, docuisset, addidit limitationem dicens, si tamen natura sit integra. Quod verbum nec Caietanus, nec alij interpretes ponderarunt, & quamuis multum de illo cogitauerim, nihil inueni, quod sensum, ac mentem D. Thomæ attingere videatur. Primo ergo, si natura integra contra lapsum (ut solet) distinguatur, non habet locum illa limitatio in Angelica natura, illa enim non potest non esse integra in primo instanti suæ creationis: quia nec est capax originalis peccati (ut per se constat) neque actualis pro illo instanti, secundum D. Thomæ. Nec etiam accommodari potest ad humanam naturam, primū quia etiam homo lapsus non potest in primo instanti suæ creationis peccare, cū naturaliter tunc non possit ratione uti. Quod si diuinitus illuminetur, non poterit etiam in eo instanti, quo à Deo illuminatur, peccare, tum quia illuminatio illa esset à Deo, & nō esset libera, vnde nō posset esse talis, quæ ad peccandum induceret: tum etiam, quia non minus tale peccatū tribueretur auctori naturæ, quàm peccatum cōmissum ab Angelo in primo instanti. Quid enim refert, quod natura sit lapsa, si in primo instanti operatur quasi naturaliter ducta, & gubernata ab auctore naturæ. Et hæc ratio in vniuersum probat de homine miraculosè creato à Deo cum usu rationis, in quocumque statu creetur, siue in gratia, siue in natura integra, siue in puris naturalibus.

Dici fortasse posset D. Thomā sub primo instanti creationis cōprehendisse primum instans, quo homo peruenit ad usum rationis, in quo homo lapsus peccare potest, quia iam à se, & nō tantum ab auctore naturæ moueri censetur. Sed est hoc verum sit (quod non est hoc loco examinandum) non satisfacit, quia eadem ratione dici posset, hominem natum, & educatum in natura integra potuisse peccare in primo instanti, quo peruenit ad usum rationis. Quare dicere quis posset nō fuisse D. Thomā usum ea voce, *natura integra*, in illa vsitata significatione, qua à natura lapsa, vel pura separatur, sed dicere voluisse, liberum arbitriū non posse peccare in primo instanti, si natura sit integra, id est, si habeat à suo auctore auxiliū, & prouidentiam sibi pro illo instanti debitam. Sed neque hoc mihi

Creatura rationalis in instanti suæ creationis, usum rationis diuinitus accepto peccare non potest.

satisfac-

satisfacit. Tum quia est inusitata illa significatio vocis. Tum etiam, quia nunquam D. Thomas poneret sub conditione, quod existimabat nulla ratione posse deesse. Vnde suspicor illam vocem vel casu excidisse, vel fortasse aliunde v.g. ex marginali notatione alicuius, aliorum errore in textum irrepsisse. Cuius indicium esse potest, quod cum pluribus alijs locis idem argumentum cum eadem solutione pertractauerit, simpliciter, & absq; vlla limitatione vbique responderit, vt videre licet. 1. p. q. 63. a. 5. ad. 3. & in. 3. d. 18. q. vnica, art. 3. ad 4. & q. 29. de veritate, ar. 8. ad. 2.

Vltimo cauenda est notatiuncula Caietani, quod Sacramenta non conferant gratiam eis, qui absque actuali attentione, & deuotione illa suscipiunt. Est enim hæc falsa doctrina, vt suo loco latius dicemus.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum Christus fuerit perfectus comprehensor in primo instanti suæ conceptionis.

Ad quartū sic proceditur. Videtur, q̄ Christus non fuerit perfectus cōprehensor in primo instanti suæ cōceptionis. Meritum enim præcedit præmiū, sicut & culpa poenā. Sed Christus in primo instanti suæ cōceptionis meruit: sicut dictū est. Cū ergo status cōprehensoris sit principale præmiū, videtur, q̄ Christus in primo instanti suæ cōceptionis non fuerit cōprehensor. ¶ 2. Præterea, Dominus dicit Luc. vltim. Hæc oportuit Christū pati, & ita intrare in gloriam suā. Sed gloria pertinet ad statum cōprehensoris: Ergo Christus nō fuit in statu cōprehensoris in primo instanti suæ cōceptionis, quando adhuc nullā sustinuerat passionem. ¶ 3. Præterea, Illud quod nō cōuenit nec homini nec Angelo, videtur esse propriū Deo, & ita nō cōuenit Christo secundū quod homo. Sed semper esse beatū, nō cōuenit nec homini nec Angelo: si enim fuisset conditi beati, postmodū nō peccassent. Er

go Christus secundū q̄ homo, non fuit beatus in primo instanti suæ cōceptionis, ¶ Sed contra est, quod dicitur in Psal. 64. Beatus quē elegisti & assumpsisti: quod secundū gloss. refertur ad humanam naturā Christi, quæ assumpta est à Verbo Dei in vnitatē personæ. Sed in primo instanti conceptionis fuit assumpta humana natura à Verbo Dei in vnitatem personæ. Ergo in primo instanti suæ conceptionis Christus, secundum quod homo, fuit beatus, q̄ est esse comprehensorem.

Respondeo dicendum, quod (sicut ex dictis patet) nō fuit cōueniens, vt Christus in sua cōceptione acciperet gratiā habitualement tantū absque actu: accepit enim gratiam nō ad mensurā, vt supra habitum est. Gratia autē viatoris cum sit deficiens à gratia cōprehensoris, habet mensurā minorem respectu gratiæ cōprehensoris. Vnde manifestum est, q̄ Christus in primo instanti suæ conceptionis, accepit non solum tantā gratiam, quātam comprehensores habet, sed etiā omnibus cōprehensoribus maiorem. Et quia gratia illa nō fuit sine actu, cōsequens est quod actu fuerit cōprehensor, videndo Deum per essentiam clarius cæteris creaturis.

Ad primum ergo dicendum, quod (sicut supra dictum est) Christus non meruit gloriā animæ, secundū quam dicitur comprehensor, sed gloriā corporis ad quam per suam passionem peruenit. ¶ Vnde patet responsio ad secundum. ¶ Ad tertium dicendum, q̄ Christus ex hoc, quod fuit Deus & homo, etiā in sua humanitate habuit aliquid præ cæteris creaturis: vt scilicet statim à principio esset beatus.

D. Thomæ litera nulla indiget expositione, solum notatiuncula Caietani corrigenda est. Docet etiam gratiam viatoris semper esse intensiorem gratia cōprehensoris, de qua re diximus supra.

August. hoc loco Psalm. 64. rom. 8.

Arti. præ.

q. 7. arti. 5. 10. & 11.

q. 19. arti. 3.

187.
Locis sup.
art. 3. addu-
tis.

Art. præ.

318. p. 111
p. 112. d. 10.
q. 2.

am. 3.

am. 10.

pra, cū de prima sanctificatione Virgini ageremus, & in materia de charitate latius disputatur.

Q V A E S T I O XXXV.

De natiuitate Christi, in octo articulos diuisa.

De qua re disputant Doctores in. 3. d. 8.

Consequenter post Christi conceptionem agendum est de eius natiuitate. Et primo, quantum ad ipsam natiuitatem. Secundo, quantum ad natiuitatis manifestationem.

¶ Circa primum quaerentur octo.

¶ Primo, vtrum natiuitas sit naturæ vel personæ. ¶ Secundo, vtrum Christo sit attribuenda alia natiuitas præter æternam. ¶ Tertio, vtrum secundum natiuitatem temporalem B. Virgo sit mater eius. ¶ Quarto, vtrum debeat dici mater Dei. ¶ Quinto, vtrum Christus, secundum duas filiationes sit filius Dei Patris, & Virginis matris. ¶ Sexto, de modo natiuitatis. ¶ Septimo, de loco. ¶ Octauo, de tempore natiuitatis.

Circa titulum huius quæstionis adnotare oportet, duplicem posse distinguere hominis natiuitatem, aliam in vtero, de qua Matth. 1. dicitur. *Quod in ea natum est, de spiritu sancto est*, aliam extra vterum de qua ibidem cap. 2. dicitur. *Cum natus esset Iesus in Bethlehẽm iudæ*, Inter quas magna differentia intercedere videtur. Quia natiuitas in vtero consistit in substantiali hominis generatione: at vero natiuitas extra vterum solum in quodam motu locali vitæ modo effecto, quo mater à se filium separat, & quasi per se constituit. D. Thomas ergo in hac quæstione (vt rectè Caietan. aduertit) de vtraque natiuitate disputat: in quinque prioribus articulis de illa præfertim, quæ est in vtero: in tribus vero posterioribus de alia quæ sit extra vterum.

Dices, iā D. Thomā egisse de conceptione, quæ nihil aliud esse videtur, quàm natiuitas in vtero. Respondet Caiet. hæc duo in-

ter se differre, nā cōceptio in hoc cōsistit, q̄ mater intra se capit, quod generandum est, natiuitas vero est via ad naturam. Quæ differentia magis vocum etymologiā, quàm rerū diuersitatē explicat. Propria ergo differentia est, quod cōceptio cōplectitur totā illam actionem, qua corpus prolis formatur, & vsque ad instans generationis organizatur, ac disponitur: natiuitas verò in vtero propriè significat substantialē actionē, qua animus vnitur corpori, vt generetur homo, quæ duo licet in Christo Dñō simul duratione effecta sint: tamen secundum se diuersam rationem habent, & cōceptio natiuitatē antecedit. Ideò D. Tho. conuenienti ordine, postquam de conceptione differuit, de natiuitate dicere aggreditur, & prius de natiuitate in vtero, quia alterā antecedit. Omnia verò disputat sub cōmuni voce natiuitatis, quia multa sunt vtriq; natiuitati cōmunia, & seruata vtriūque ratione eis possunt accommodari.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum natiuitas sit natura, vel personæ.

D primū sic proceditur. Videtur, quod natiuitas naturæ conueniat magis, quā personæ. Dicit enim Aug. in lib. de fide ad Petrū. Natura æterna, atq; diuina nō posset cōcipi, & nasci ex humana natura, nisi secundū veritatē humanæ naturæ. Si igitur diuinæ naturæ cōuenit cōcipi, & nasci ratione humanæ naturæ, multo magis cōuenit humanæ naturæ. ¶ 2. Præterea, Secundū Philosophū. 5. Metaph. nomē naturæ à nascendo sumptū est. Sed de nominationes sūt secundū similitudinis conuenientiam, ergo videtur, q̄ natiuitas magis pertineat ad naturā, quā ad personam. ¶ 3. Præterea, Illud propriè nascitur, quod per natiuitatem incipit esse. Sed per natiuitatē Christi nō incepit esse persona Christi, sed eius humana natura. Ergo videtur, quod natiuitas propriè pertineat ad naturam, non ad personā. ¶ Sed contra 1. 2. cap. 6. est, quod Dam. dicit in. 3. libro, Natiuitas hypostasis est non naturæ.

Responsio.

188

3. di. 8. ar. sic. 2. i. i. Cap. 40. in medio. 10. 30.

libr. 9. Metaph. text. 5. 10. 3.

1. 2. cap. 6. paulo a princ.

Ref.

Matth. 1. 1.

Caietan.

Obisatio.

Respondeo dicendū, quod natiuitas potest attribui alicui dupliciter, vno modo sicut subiecto: alio modo sicut termino. Sicut subiecto quidē attribuitur ei, quod nascitur, hoc autē propriē est hypostasis, nō natura. Cum enim nasci sit quoddam generari, sicut generatur aliquid ad hoc quod sit, ita nascitur aliquid ad hoc quod sit. Esse autē propriē est rei subsistentis: nā forma, quæ non subsistit, dicitur esse solum, quia ea aliquid est, persona autem, vel hypostasis significatur per modū subsistentis: natura autē significatur per modum formæ, in qua aliquid subsistit. Et ideo natiuitas tanquā subiecto nascēti, propriē attribuitur personæ, vel hypostasi, non naturæ. Sed sicut termino attribuitur natiuitas naturæ: terminus enim generationis, & cuiuslibet natiuitatis est forma: natura autē per modum formæ significatur. Vnde natiuitas dicitur esse via in naturā, vt patet per Philosophū.

Lib. 1. Phy.
tex. 14. som.
2.

2. Phys. terminatur enim naturæ intentio ad formam, seu naturam speciei.

Ad primū ergo dicendū, quod propter identitatē, quæ in diuinis est inter naturā, & hypostasim, quandoq; natura ponitur pro persona, vel hypostasi. Et secundum hoc dicit Aug. naturam diuinam esse conceptam, & natam: quia scilicet persona Filij est concepta, & nata, secundum humanā naturā. ¶ Ad secundum dicendum, quod nullus motus, seu mutatio denominatur à subiecto, quod mouetur, sed à termino motus, à quo speciē habet. Et propter hoc natiuitas non denominatur à persona, quæ nascitur, sed à natura, ad quā natiuitas terminatur. ¶ Ad tertium dicendum, quod natura proprē loquendo, non incipit esse, sed magis persona incipit esse in aliqua natura: quia (sicut dictum est) natura significatur, vt quo aliquid est: persona autem significatur, vt quæ habet esse subsistens.

Loco citato
in argum.

In corp. arti.

COMMENTARIUS.

Quæstio hæc Philosophica potius est, quàm Theologica, cum non solum ad Christi: sed etiam ad omnium hominum, imo ad rerum omnium generationē pertineat, meritō tamen à D. Thoma præmissa est, quoniā verus, ac proprius modus loquendi de Christi natiuitate ex illa plurimum pendet. Respondet ergo D. Tho. dupliciter natiuitatem alicui tribui, vt subiecto scilicet, vel termino. Priori modo dicit natiuitatē pertinere ad hypostasim, quia illa est, quæ & generatur, & nascitur, posteriori autē modo (inquit) natiuitatē tribui naturæ, quia est veluti forma integra suppositi.

Sed occurrit duplex difficultas. Altera cōmunis, quia potius integer terminus natiuitatis est homo, sicut terminus calefactionis, potius est calidū, subiectū autem solum est quædā pars nature, scilicet materia prima. illa enim est subiectū generationis, vt constat ex. 1. & 5. Physic. Altera est propria Christi domini, in quo persona non potuit esse subiectū natiuitatis creatæ, quia cū hæc natiuitas sit mutatio quædam, non potest inesse in persona immutabili, inest ergo in sola natura, ergo illi tribuenda est tanquam natiuitatis subiecto.

Obiectio

Ad priorē difficultatē nonnulli recētiore cōtentiose negāt materiā primā esse subiectū, in quo natiuitas inheret, sed personā, vel hypostasim. Sed hæc sentētia neq; apta est ad explicandā Theologā difficultatē, quia (vt supra argumentabamur) in Christo domino necesse est natiuitatē inherere in natura, siue ratione materiæ, siue ratione totius naturæ, quod ad præsentē D. Tho. quæstionē nihil refert: neque etiā est in Philosophia admodū verisimilis. Nā repugnat Arist. citatis locis, & 1. de generatione, ca. 13. ac 12. Meta. cap. 2. ac D. Th. & omnibus antiquis expositoribus.

Responsio

Ac deniq; repugnat rationi, nā sicut in mutatione accidētaria, subiectum, cui inheret mutatio, est illud, qd vtriq; termino subiicitur, ita in substantiāli mutatione, qualis est generatio, seu natiuitas, subiectū, cui mutatio inheret, est id, quod sub vtraq; forma manet: hoc autē est materia, à qua altera forma expellitur, & in quā altera inducitur, vel, si materialis sit, ex ea educitur. In eā enim actione, quæ in materia, vel circa materiā versatur, inducēdo, vel educēdo substantialem formam, tota generatio consistit.

Subiectū natiuitatis, seu generationis materia prima.

O

Melius

Caiet.

In genera-
tione, aliud
subiectū de
nominatio-
nis, aliud in
hæſionis.

Melius ergo Caietanus distinguit, aliud esse subiectū denominationis, aliud in hæſionis, atq; generationē in hæſionem materiæ, denominare vero suppositum: quæ doctrina in philosophia satis vulgaris est. Addere vero oportet aliam etiā vulgarem distinctionem duplicis termini mutationis, seu generationis, nimirū integri, seu *ut quod*, & formalis, siue *ut quo*: prior est suppositum, seu compositum, posterior vero est forma, si Physicè, vel natura, si metaphysicè loquamur. D. Thom. igitur in hoc textu per terminum *ut quo*, terminum autem completum, seu *ut quod*, vocauit natiuitatis subiectum. Dicit enim esse subiectum, quod nascitur, & hoc verè dixit esse ipsum suppositū, ut in ea natura subsistit, quæ est talis natiuitatis terminus formalis, quia generatio est via quædam, & tendentia ad esse, & ideo propriè denominat id, quod per se est, seu quod habet esse: huiusmodi autem est homo, non humanitas, & ita manet expedita vtrāq; difficultas, quæ de subiecto in hæſionis procedebat.

Constat etiam ex ijs totam hanc quæſtionem magis ad modum loquendi, quam ad rem spectare. Nam in re satis constat, in quo recipiatur generatio, & quid per illam fiat, modus autem loquendi D. Thomæ est sine dubio verus, ac proprius, & non solum Philosophiæ cōsentaneus, sed & in Theologia necessarius. Propter hanc enim causam cōfitemur hominem, & Deum natum esse de Virgine, & æternum filium à Patre: negamus tamen diuinitatem esse natā. Vnde Gabriel, & alij, qui humanitatem, vel partes eius dicunt nata esse de Virgine, impropijssimè loquuntur, & vix possunt rationem reddere cur diuinitas etiam genita, vel nata dici nō possit. De qua re diximus plura in superioribus circa quæſtionem, 1. & 2. D. Thomæ.

Hæc, quæ dicta sunt, ad natiuitatē in vtero propriè pertinet; accommodari verò possunt ad eam, quæ est extra vterum, obseruando nonnulla, in quibus differunt. Primum enim, cum hæc natiuitas locali motu perficiatur, inde fit, ut subiectum, cui in hæret, sit totum compositum, quod nascitur. Supponit enim hæc natiuitas suppositum iam constitutum, ac genitū, quod per se primo expellitur, seu ex vtero matris egreditur. Solū est circa hoc notanda differentia

A inter Christū, & reliquos homines: hi enim cum nascuntur, omnino tam in supposito, quam in natura de loco ad locum transferuntur: at vero in Christo quia suppositum secundum se vbique est, & immutabile, licet nasci, sicut ambulare dicatur ratione naturæ, tamen secundum se reuera nō transit de loco in locū, sed tātum secundum assumptam naturam. Vnde fit, ut in alijs hominibus hæc natiuitas adæquatè in hæreat in toto supposito, seu cōposito ex natura, & subsistentia, in Christo verò solum in humanitate inſit. Et hoc sensu etiam de hac natiuitate in Christo verum est, suppositum esse subiectum denominationis eius, non vero in hæſionis, nisi eo modo, quo ea, quæ in hærent naturæ, possunt dici inherere supposito media natura. Denominat autem hæc natiuitas solum suppositū, quamuis alias motus localis soleat etiam partem denominare, quia licet natiuitas hæc motu locali perficiatur, consideratur tamen ut completum quoddam generationis substantialis, & quasi via quædam ad constituendū indiuiduū quoddam per se distinctū, & à matre separatum, & eadem de causa non cōsideratur locus, aut vbi tanquam formalis terminus eius, sed ipsa natura (à qua natiuitas dicta est) quatenus est distincta à matre, seu ab vtero eius, & ut sic est quid constituens hominem omnino, ac per se à sua causa distinctum, qui ut sic est integer terminus eiusdem natiuitatis, & denominationis subiectum, ut diximus.

In primo argumento attingit D. Thom. materiā de cōmunicatione idiomatū, quærens an diuinitas possit dici nata, vel concepta ex Virgine, propter quædā verba Augustini, seu potius Fulgētiij, libro de fide ad Petrū, cap. 2. & merito dicit illā locutionē esse impropriā, & pie explicandā, vbi fuerit inuēta: de qua re diximus plura. q. 16. Hinc vero inferūt aliqui etiā hanc esse impropriā, *Diuinitas est incarnata*. Sed errant, est enim illa locutio frequenter à Patribus vsurpata, & in varijs Cōcilijs probata, quia incarnari propriè significat carni vniri, & diuinitas, quāuis non sit ex fœmina nata, verè tamē, ac propriè est carni vnita in Verbi persona. De qua re plura in citato loco.

ARTICVLVS II.

Vtrum attribuenda sit Christo aliqua natiuitas temporalis.

Ad se-

Fulgens.

189

3. d. 14. q.
1. art. 2. ad
4. c. 3. di.
8. d. 4. q. 1.
de unio.
art. 2. ad. 16.

AD secundū sic proceditur. Vi-
detur, quod Christo non sit at-
tribuenda aliqua natiuitas tē-
poralis. Nasci enim est velut quidam
motus rei non existentis, antequā nas-
catur, id agens beneficio natiuitatis, vt
fit. Sed Christus ab æterno fuit. Ergo
nō potuit tēporaliter nasci. ¶ 2. Præte-
rea, Illud quod est in se perfectū, natiui-
tate non indiget. Sed persona filij Dei
ab æterno fuit perfecta. Nō ergo indi-
get tēporali natiuitate. Et ita videtur,
quod non sit tēporaliter natus. ¶ 3. Præ-
terea, Natiuitas propriē personæ con-
uenit. Sed in Christo est vna tantūm
persona. Ergo in Christo est tantūm
vna natiuitas. ¶ 4. Præterea, Quod dua-
bus natiuitatibus nascitur, bis nascitur:
Sed hæc videtur esse falsa, Christus est
bis natus, quia natiuitas eius, qua de Pa-
tre est natus, interruptionem non pati-
tur, cum sit æterna: quod tamen requi-
ritur ad hoc aduerbiū, bis. Ille enim di-
citur bis currere, qui cum interruptio-
ne currit. Ergo videtur, quod in Chri-
sto non sit ponenda duplex natiuitas.

2. 3. orib. fi.
ca. 7. in mē.

¶ Sed cōtra est, quod Damas. dicit in 3.
li. Cōfitemur duas Christi natiuitates:
vnā, quæ est ex Patre, æternā, & vnā, quæ
est in vltimis tēporibus propter nos.

Art. praece.

Respondeo dicendū, quod (sicut dictū
est) natura cōparatur ad natiuitatē, si-
cut terminus ad motū, vel mutationē.
Motus autē diuersificatur secundū di-
uersitatē terminorū: vt patet per Phi-
losophum in 5. Physicor. In Christo
autem sunt duæ naturæ, diuina scilicet,
& humana, quarū vnā accepit ab æter-
no à Patre, alterā accepit temporaliter
à matre. Et ideo necesse est attribuere
Christo duas natiuitates: vnā, qua æter-
naliter natus est à Patre, aliam, qua tē-
poraliter natus est à matre.

l. 5. Physic.
text. 4. 1. c.
sequē. to. 2.

Ad primum ergo dicendū, quod hæc
fuit obiectio cuiusdam Feliciani hære-
tici, quam August. in lib. cōtra Felicia-

Anum sic soluit. Fingamus, inquit; sicut
plerique volunt, esse in mundo animā
generalem, quæ sic ineffabili motu se-
mina cuncta viuificet, vt non sit cōcre-
ta cū genitis, sed vitā præstet ipsa gig-
nendis. Nempe cum hæc in vterū, pas-
sibilem materiam ad vsus suos forma-
tura perueniret, vnā facit secum esse
personam eius rei, quam non eandem
constat habere substantiam: & fit opē-
rante anima, & patiēte materia, ex dua-
bus substantijs vnus homo. Sicque ani-
mam nasci fatemur ex vtero, non quia
antequam nasceretur, quantū ad se atti-
net, ipsa penitus non fuisset. Sic ergo,
Bimō sublimius natus est de matre filius
Dei, secūdm hominem eo pacto, quod
cum corpore nasci docetur, & animus:
non quia vtriusq; sit vna substantia: sed
quia ex vtraq; sit vna persona. Non ta-
men ab initio carnis incepisse dicimus
Dei filium, ne temporalem credat ali-
quis Deitatem: non ab æterno filij Dei
nouimus carnem, ne non veritatē hu-
mani corporis, sed quandam eum sus-
cepisse putemus imaginem.

c. 12. paul.
post. princ.
iom. 61.

¶ Ad secūdm dicendū, quod hæc fuit
ratio Nestorij, quam soluit Cyrillus in
quadā epistola, dicens, Non dicimus,
quod filius Dei indiguerit necessario
propter se secunda natiuitate post eā,
quæ ex Patre est, est enim fatuū, & in-
doctum, existētem ante omnia secula,
& consempiternum Patri indigere di-
cere initio, vt sit secundo. Quoniā autē
propter nos, & propter nostrā salutem
vniens sibi secundum subsistētiā, quod
est humanum, processit ex muliere, ob
hoc dicitur nasci carnaliter. ¶ Ad ter-
tium dicendū, quod natiuitas est perso-
næ vt subiecti, naturæ autē vt termini.
Possibile est autē vni subiecto plures
transmutationes inesse, quas tamen ne-
cesse est secundum terminos variari.
Quod tamē non dicimus, quasi æterna
natiuitas sit trāsmutatio aut motus, sed

In Concil.
Chalcedo.
actiōe. 1. in
epist. ad Ne-
storium cir-
ca medium
& in scrip-
tis Con Ephe-
sini.

quia significatur per modum mutationis, aut motus. Ad quartum dicendum, quod Christus potest dici bis natus secundum duas natiuitates. Sicut enim dicitur bis currere, qui currit duobus temporibus, ita potest dici bis nasci, qui semel nascitur in æternitate, & semel in tempore: quia æternitas, & tempus multo magis differunt, quam duo tempora, cum tamen utrumque designet mensuram durationis.

COMMENTARIUS.

Veritas fidei, quæ hoc articulo D. Tho. docet, in superioribus varijs testimonijs scripture sacre, Conciliorum, & sanctorum confirmata est, ubi ostendimus Beatissimam Virginem esse veram Dei matrem, Deumque, & hominem verè cœcepisse, ac genuisse. Nihil enim aliud est Christo attribui natiuitatem temporalem (si de natiuitate in vtero agamus) quam ipsum esse factum, seu genitum hominem ex Maria vera matre sua: de natiuitate autem extra vterum dicendum est statim post sequentem disputationem.

Vnum igitur tantum adnotandum hoc loco superest circa solutionem ad. 4. in qua D. Tho. mouet dubium, an Christus possit dici bis natus. In quo Durand. in. 3. d. 8. q. 2. negat eam loquutionem esse veram. Quia ille terminus, *bis*, solū numerat actiones, quæ in eadē mensura successiue fiunt, & per interruptionem multiplicantur: at vero æterna Christi natiuitas, & temporalis non sunt in eadē mensura, nec illa interrupta est: sed semper durat, sicut non dicitur aliquis bis legisse librum, etiā si simul duos libros legat, nec bis vidisse Deū, etiā si duobus actibus videat. Nihilominus tamen dicendum est cum D. Tho. hic, verè, ac propriè dici Christum bis natum. Quod etiam sensit Magister, d. 8. & ibi Bonauen. ar. 2. q. 1. ac ferè cæteri, & ita expressè loquitur Lactan. lib. 4. diuin. Inst. cap. 8. Fulgētiū verò de fide ad Pet. c. 2. *Natus est inquit, semel ex patre, & semel ex matre*, per inde autē est dicere, *semel, & semel*, quod *bis*, aut *semel, & iterum*. Vnde confirmari hoc potest ex Paul. ad Heb. 1. dicente, & eū iterum introduxit primogenitū in orbē terrarum, Per natiuitatem enim temporalem dicitur filius Dei iterum introductus in orbem terrarum. Ratio est, quia in illo termino, *bis*, tantū numeratur duplex Christi natiuitas.

A Quatenus enim in ratione salte analogæ natiuitatis cōueniūt, & inter se distinguūtur numerari illo modo possunt: nec necesse est, vt sub eadē mensura comprehendantur, neque vt altera interrupta sit, seu cessauerit, hæc enim accidentaria sunt: per se verò sufficit, vt re ipsa origines distinctæ sint, & earū etiā durationes. Vt rectè diceretur hic aër bis illuminatus, si postquam ab vno agente lumen in illo productū est, aliud lumen ab alio introduceretur, priori illuminatione non interrupta, sed durante.

Dices, ergo etiā dici poterit Christus bis filius, quia duplicem natiuitatē duplex filiatio consequitur. Respondetur, primū Christum non esse duos filios: quia hic numerus requirit multitudinem suppositorū. Deinde, propter similitudinem loquutionum, ne sub vna videatur altera introduci, cauendus videtur ille loquendi modus: maxime cum multis videatur filiatio respicere suppositum, magis quā natiuitas: quæ propter censent illam posteriorem loquutionē esse falsam. Alij addunt illum terminū, *bis*, magis numerare actiones, quā formas. Quod non video, quā sit firmum, propriè enim dicimus aliquē esse bis canonicum, vel doctorem, videtur ergo illa loquutio in rigore vera, sed cauenda est, vel explicanda propter prædictum errorem.

ARTICVLVS III.

C Vtrum secundum temporalem Christi natiuitatem, Beata Virgo possit dici mater eius.

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod secundum temporalem natiuitatem Christi, Beata Virgo non possit dici mater eius. Vt enim supra dictum est, Beata Virgo Maria nihil actiue in generatione Christi operata est, sed solā materiā ministravit. Sed hoc non videtur sufficere ad rationē matris, alioquin lignū diceretur esse mater lecti aut scāni. Ergo videtur quod Beata Virgo nō possit dici mater Christi. **¶** Præterea, Christus ex Beata Virgine miraculose natus est. Sed miraculosa generatio nō sufficit ad rationem maternitatis: non enim

Obiectio.

Responsio.

Durand.

Christus vere, ac propriè bis natus dicitur. D. Tho. Mag. Bonau. Lactant. Fulgent. Hebr. 1.

190
3. d. 3. p. 1.
ar. 2. & 2.
& dist. 4.
q. 2. arti. 2.
& 4. cont.
c. 32. §. 4.
& c. 3. 4.
44. & op.
3. c. 21. q. 2.
& 130. &
op. 60. c. 3.
col. 4.

q. 32. ar. 4.

enim dicimus Euam fuisse filiam Adæ. Ergo videtur, quod nec Christus debeat dici filius Beatæ Virginis. ¶ 3. Prætereà, ad matrem pertinere videtur de ciso seminis. Sed sicut Damasc. dicit in

libr. 3. c. 2.
4. c. 7.

3. lib. corpus Christi non seminaliter, sed conditiue à Spiritu Sancto formatum est. Ergo videtur, quod Beata Virgo nõ debeat dici mater Christi. ¶ Sed contra est, quod dicitur Matthæi primo, Christi generatio sic erat. Cum esset desponsata mater Iesu Maria, Ioseph, &c.

Respondeo dicendū, quod Beata Virgo est vera, & naturalis mater Christi. Sicut enim suprà dictum est, corpus Christi non est de cœlo allatum, sicut Valentinus hæreticus posuit: sed de Virgine matre sumptum, & ex purissimis sanguinibus eius formatum. Et hoc solum requiritur ad rationem matris: ut ex suprà dictis patet. Vnde Beata Virgo vere est mater Christi.

q. 52. ar. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod (sicut suprà dictum est) paternitas, siue maternitas, & filiatio, non competunt in quacunque generatione, sed in sola generatione viuientium. Et ideò si aliqua inanimata ex aliqua materia fiat: non propter hoc consequitur in eis relatio maternitatis, & filiationis: sed solum in generatione viuentiū, quæ propriè natiuitas dicitur. ¶ Ad secundum dicendum, quod sicut Damasc. dicit in 3. lib. natiuitas temporalis, qua Christus est natus propter nostram salutē, est quodammodo secundum nos: quoniam natus est homo ex muliere, & tēpore conceptionis debito. Super nos autem, quoniam non ex semine, sed ex Spiritu Sācto, & sancta Virgine supra legem conceptionis. Sic igitur ex parte matris natiuitas illa fuit naturalis, sed ex parte operationis Spiritus Sancti fuit miraculosa, vnde Beata Virgo est vera, & naturalis mater Christi.

l. 3. c. 7. circa medium.

q. 32. ar. 4.

¶ Ad tertium dicendum, quod (sicut suprà dictum est) resolutio seminis feminæ non pertinet ad necessitatem coceptus, & ideo resolutio seminis nõ ex necessitate requiritur ad matrem.

Hi duo articuli explicati sunt in prima disputatione huius tomi.

ARTICVLVS III.

Utrum B. Virgo debeat dici mater Dei.

¶ Quartum sic proceditur. Videtur, quod beata Virgo non debeat dici mater Dei. Non enim dicendum est circa diuina mysteria, nisi quod ex sacra Scriptura habetur. Sed nunquam in sacra Scriptura legitur, quod sit mater aut genitrix Dei, sed quod sit mater Christi, vel mater pueri: ut patet Matth. 1. Ergo nõ est dicendum quod Beata Virgo sit mater Dei.

B

¶ 2. Prætereà, Christus dicitur Deus secundum diuinam naturam. Sed diuina natura non accepit initium essendi ex Virgine, ergo Beata Virgo non est dicenda mater Dei. ¶ 3. Prætereà, Hoc nomen Deus, communiter predicatur de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto. Si ergo Beata Virgo est mater Dei, videtur sequi, quod Beata Virgo sit mater Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, quod est inconueniens. Non ergo Beata Virgo debet dici mater Dei. ¶ Sed contra est, quod in capitulis Cyrilli approbatis in Ephesina synodo legitur. Si quis non confitetur Deū esse secundum veritatē Emmanuel, & propter hoc Dei genitricē, sanctam Virginem (genuit enim carnaliter carnem factum Dei Verbum) anathema sit.

101
3. d. 4. q. 2.
ar. 3. c. 4.
contra. ca.
34. 4. 3. c.
45. fin. c.
ap. 3. c. 219.

Can. 1. concil. Ephe. 1.
10. 1. concil.
c. habetur inter opera Cyril. epist. 4. tomo. 4.

¶ Respondeo dicendum, quod (sicut suprà dictum est) omne nomē significans in concreto naturā aliquā, potest supponere pro qualibet hypostasi illius naturæ. Cum autē unio Incarnationis sit facta

q. 16. ar. 12

in hypostasi (sicut suprà dictū est) manifestū est quòd hoc nomen Deus, potest supponere pro hypostasi habente humanam naturā, & diuinam. Et ideo quicquid conuenit diuinæ naturæ, vel humanæ, potest attribui illi personæ, siue secundū quòd pro ea supponit nomen significans diuinam naturā, siue secundū quòd pro ea supponit nomē significans humanā naturā. Concipi autē, & nasci personæ attribuitur, & hypostasi, secundū naturā illam, in qua concipitur, & nascitur. Cum igitur in ipso principio conceptionis fuerit humana natura assumpta à diuina persona (sicut prædictū est) consequens est, quòd verè possit dici, Deum esse conceptū, & natum de Virgine. Ex hoc autē dicitur aliqua mulier alicuius mater, quòd eū concepit, & genuit: vnde cōsequens est, quòd B. Virgo verè dicatur mater Dei: solū enim sic negari posset, Beatā Virginē esse matrem Dei, si vel humanitas prius fuisset subiecta conceptioni, & natiuitati, quā homo ille fuisset filius Dei (sicut Photinus posuit) vel humanitas non fuisset assumpta in vnitatē personæ, vel hypostasis Verbi Dei, sicut posuit Nestorius. Vtrūq; autē horū est erroneū, vnde hereticū est negare beatā Virginē esse matrē Dei.

Ad primum ergo dicendum, quòd hæc fuit obiectio Nestorij. Quæ quidē soluitur ex hoc, quòd licet nō inueniatur expressē in Scriptura dictū, quòd Beata Virgo sit mater Dei: inuenitur tamen expressē in Scriptura, quòd Iesus Christus est verus Deus, vt patet. i. Ioā. Vlti. & quòd Beata Virgo est mater Iesu Christi, vt patet Matth. 1. vnde sequitur ex necessitate ex verbis Scripturæ, quòd sit mater Dei. Dicitur etiam Roma. 9. quod ex Iudæis est secundū carnem Christus, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Nō autem est ex Iudæis nisi mediāte Bea-

ta Virgine. Vnde ille, qui est super omnia Deus benedictus in secula, est verè natus ex Beata Virgine, sicut ex sua matre. ¶ Ad secundū dicendum, quòd illa est obiectio Nestorij, sed Cyrillus in quadā epistol. contra Nestoriū, eam soluit, sic dicens. Sicut hominis anima cum proprio corpore nascitur, & tanquā vnum reputatur: & si voluerit quispiam dicere, quòd est genitrix carnis, non tamē & animæ genitrix, nimis superflue loquitur. Tale aliquid gestum percipimus in generatione Christiana: tum est enim ex Dei Patris substantia Dei Verbum: quia verò carnē assumpsit, necessariū est cōfiteri, quòd natum est secundū carnem ex muliere. Dicēdū est ergo, quòd B. Virgo dicitur mater Dei, nō quia sit mater Diuinitatis, sed quia personæ habentis diuinitatē, & humanitatē, est mater secundū humanitatē. ¶ Ad tertiū dicendum, quòd hoc nomen Deus, quamuis sit commune tribus personis: tamē supponit quādoquē pro sola persona Patris, quādoquē pro sola persona Filij, vel Spiritus Sancti: vt supra habitū est. Et ita cum dicitur, Beata Virgo est mater Dei, hoc nomē, Deus, supponit pro sola persona Filij incarnata.

ARTICVLVS V.

Vtrum in Christo sint duæ filiationes.

Ad quintum sic proceditur. Videtur, quòd in Christo sint duæ filiationes. Natiuitas enim est causa filiationis. Sed in Christo sunt duæ natiuitates, ergo etiam in Christo sunt duæ filiationes. ¶ 2. Præterea, Filiatio, qua quis dicitur filius alicuius, vt matris, vel patris. depēdet aliqualiter ab ipso, quia esse relationis, est ad aliud aliquāliter se habere, vnde & interempto vno relatiuorū, interimitur aliud. Sed filiatio æterna, qua Christi-

Inuenitur in
epist. 1. quæ
habetur in
ter opera
Cyril. 19. 4.

P. p. q. 3.
art. 7.

192
3. dij 8. ar.
5. Et quod.
1. art. 2. Et
quod. 9. q.
2. ar. 3. Et
opus. 3. cap.
219.

stus

ar. preced.

l. 3. ortho.
fid. cap. 13.
in medio.P. p. q. 40.
art. 2. 3. &
4.

stus est filius Dei Patris, non dependet à matre, quia nullum æternū dependet à temporali, ergo Christus nō est filius matris filiatione æterna. Aut ergo nullo modo est filius eius (quod est contra prædicta) aut oportet quod sit filius eius quadam alia filiatione temporali. Sunt ergo in Christo duæ filiationes. ¶ 3. Præterea. Vnū relatiuorū ponitur in definitione alterius, ex quo patet, quod vnū relatiuorum specificatur ex alio. Sed vnū, & idem non potest esse in diuersis speciebus, ergo impossibile videtur quod vna, & eadē relatio terminetur ad extrema omnino diuersa. Sed Christus dicitur filius Patris æterni, & matris tēporalis, qui sunt termini omnino diuersi, ergo videtur, quod nō possit eadem relatione Christus dici filius Patris, & matris. Sunt ergo in Christo duæ filiationes. ¶ Sed contra est, quod sicut Damascen. dicit in lib. 3. Ea quæ sunt naturæ, multiplicantur in Christo, & non ea quæ sunt personæ. Sed filiatio maximè pertinet ad personā: est enim proprietas personalis, vt patet ex his, quæ in 1. parte dicta sunt. Ergo in Christo est vna tantū filiatio. ¶ Respondeo dicendum, quod circa hoc sunt diuersæ opiniones. Quidam enim attendētes ad causam filiationis, quæ est natiuitas, ponunt in Christo duas filiationes, sicut & duas natiuitates. Alij vero attēdentes ad subiectū filiationis, quod est persona, vel hypostasis filij, ponūt in Christo vnā tantum filiationē, sicut & vnā hypostasim, vel personam. Vnitas enim relationis, vel eius pluralitas, nō attenditur secundū terminos, sed secundū causam vel subiectū. Si enim secundum terminos attēderetur, oporteret quod quilibet homo in se duas filiationes haberet: vnā, qua referretur ad Patrē, & aliam qua referretur ad matrē. Sed rectē cōsiderāti apparet eadē relatione referri

A vnumquemque ad suum Patrē, & matrem propter vnitatem causæ: eadem enim natiuitate homo nascitur ex Patre, & matre, vnde eadem relatione ad vtrūque refertur. Et eadē ratio est de magistro, qui docet multos discipulos eadē doctrina: & de domino, qui gubernet diuersos subiectos eadē potestate. Si vero sint causæ diuersæ speciei differētes, ex consequenti vidētur etiā relationes speciei differre, vnde nihil prohibet, plures tales relationes eidem inesse: sicut si aliquis est aliquorū magister in Grammatica, & aliorū in Logica, alia est ratio magisterij vtriusque, & ideo relationibus diuersis vnus, & idē homo potest esse magister, vel diuersorū, vel eorundē secundū diuersas doctrinas. Contingit autē quandoquē, quod aliquis habet relationem ad plures secundū diuersas causas, eiusdē tamen speciei: sicut cū aliquis est pater diuersorum filiorum secundum diuersos generationis actus: vnde paternitas non potest specie differre, cū actus generationum sint iidem specie. Et quia plures formæ eiusdem speciei nō possunt simul inesse eidē subiecto: nō est possibile quod sint plures paternitates in eo, qui est pater pluriū filiorū, generatione naturali. Secus autem esset, si esset pater vnus generatione naturali, & alterius per adoptionē. Manifestum autē est, quod non vna, & eadē natiuitate Christus est natus ex Patre ab æterno, & ex matre ex tēpore, nec natiuitas est vnus speciei, vnde quātū ad hoc oporteret dicere in Christo esse diuersas filiationes, vnā tēporalē, & aliam æternā. Sed quia subiectū filiationis nō est natura, aut pars naturæ, sed solū persona, vel hypostasis, in Christo autē nō est hypostasis, vel persona nisi æterna: non potest in Christo esse aliqua filiatio, nisi quæ sit in hypostasi æterna. Omnis autē relatio, quæ

P. p. 4. 13.
art. 7.

ex tēpore de Deo dicitur, non ponit in ipso Deo æterno aliquid secundū rē, sed secundū rationem tantū: sicut in prima parte habitum est. Et ideo filiationis, qua Christus refertur ad matrem, nō potest esse realis relatio: sed solum secundum rationē. Et sic quātū ad aliquid vtraque opinio verū dicit: nam si attēdamus ad perfectas rationes filiationis, oportet dicere duas filiationes, secundū dualitatē natiuitatum. Si autē attēdamus ad subiectū filiationis, quod nō potest esse nisi suppositū æternum, non potest in Christo esse realiter nisi filiationis æterna. Dicitur tamen relatiue filius ad matrem relatione, quæ cointelligitur relationi maternitatis ad Christum. Sicut etiam Deus dicitur dominus relatione, quæ cointelligitur reali relationi, qua creatura subijcitur Deo. Et quāuis relatio dominij non sit realis in Deo, dicitur tamē realiter dominus ex reali subiectione creaturæ ad ipsum. Et similiter Christus dicitur realiter filius Virginis matris, ex relatione reali maternitatis ad Christum.

¶ Ad primum ergo dicitur, quod natiuitas temporalis causaret in Christo temporalem filiationem realē, si esset ibi subiectū huiusmodi filiationis capax. Quod quidē esse nō potest, ipsum enim suppositū æternū nō potest esse susceptiuum relationis tēporalis: vt dictum est. Nec potest dici, quod sit susceptiuū filiationis temporalis ratione humanæ naturæ, sicut etiā & temporalis natiuitatis: quia oporteret naturam humanā aliquāliter esse subiectam filiationi, sicut est aliquāliter subiecta natiuitati: cum enim Aethiops dicitur albus ratione dētis, oportet quod Aethiopsis dens sit albedinis subiectū. Natura autē humana nullo modo potest esse subiectū filiationis: quia hæc relatio directē respicit personā. ¶ Ad secundū dicendum, quod filiationis æterna

A non depēdet à matre tēporali: sed huius filiationis æternæ cointelligitur quidā respectus temporalis dependens à matre, secundū quem Christus dicitur filius matris. ¶ Ad tertium dicēdū, quod vnum, & ens se consequuntur, vt dicitur in. 4. Met. Et ideo sicut contingit, quod in vno extremorum relatio sit quoddā ens, in alio autem non sit ens, sed ratio tantū (sicut de scibili, & scientia Philosophus dicit in. 5. Met.) ita etiā contingit quod ex parte vnius extremi, est vna relatio, ex parte autem alterius extremi sunt multe relationes. Sicut in hominibus ex parte patris inuenitur duplex relatio, vna paternitatis, & alia maternitatis, quæ sunt specie differentes, propter hoc, quod alia ratione pater, & alia ratione mater est generationis principium. Si verò essent plures eadem ratione principij vnius actionis (puta cum multi simul trahūt nauē) in omnibus esset vna & eadē relatio. Ex parte autē prolis est vna sola filiationis secundum rem, sed duplex secundum rationem, in quantum correspondet vtrique relationi parentum, secundum duos respectus intellectus. Et sic etiam quantum ad aliquid in Christo, est vna tantum filiationis realis, quæ respicit Patrem æternum: est tamen ibi alius respectus tēporalis, qui respicit matrem temporalem.

lib. 4. text. 3. somo. 3.

lib. 5. Met. text. 20. 10.

in cor. 1. 11.

COMMENTARIUS.

Sententia D. Tho. in hoc art. est, duas esse in Christo Domino relationes filiationis, quia natiuitates, quas consequuntur, diuersarū rationum sunt. Negat tamē vtrāque esse realem: sed solum æternā, qua refertur ad Patrē: temporalem verò qua refertur ad matrem solum dicit esse relationem rationis, quāquam Christus dicatur realiter filius ex relatione matris ad ipsum. Fundamētum eius est, quia filiationis est proprietas personæ, & in illa recipitur, persona autem Christi non est capax relationis realis nouæ, ac temporalis, est enim persona diuina, cui

na, cui nulla res ex tempore aduenire potest. Responderi posset, filiationem esse in supposito, tamen media natura. Quod tacite refellit D. Tho. in sol. ad. 1. quia natura humana, inquit, nullo modo potest esse subiectum huius relationis, quia filiatio directe respicit personam. Quod D. Thom. amplius non probat, sed ut per se notum assumit, multa que alia dicit in articulo, quæ magnas possent excitare quæstiones, dialecticas tamen, ac metaphysicas, ideoque ab huius loci grauitate alienas. Prætermittendæ igitur sunt, & solum de ijs, quæ ad Christum, & matrem eius spectant, differendū.

DISPUTATIO XII. in tres sectiones distributa.

De relationibus, quæ ex Christi natiuitate inter eū, & matrem consequuntur.

De natiuitate Christi in utero, an sit, quid sit, & quæ fuerint illius causæ, dum de conceptione eius tractaretur, necessarium dicendum fuit: sunt enim hæc duæ ipsa ita inter se coniuncta, ut disputatione disiungi non potuerint. Solum igitur superest, & ordo etiam doctrinæ postulat, ut de relationibus hanc natiuitatem consequentibus differamus. Cum enim hæc natiuitas (ut diximus) sit ipsa generatio substantialis viuentis ex viuentis, si quæ sunt inter ipsa relationes, hanc natiuitatem consequi necesse est. Nec verò nunc est vniuersaliter disputandum de his relationibus, quales sint, & quæ habeant fundamenta, sed his suppositis, quæ cæteris hominibus communia sunt, dicendum est, quid Christo, & eius matri sit tribuendum.

SECTIO I.

Utrum in Beata Virgine sit relatio realis matris ad filium.

Ratio dubitandi esse potest, quia non existente termino, non existit relatio, sed in Christo non est proprius terminus ad relationem matris necessarius: quia relatio matris respicit personam ab ipsa pro-

A creatam, unde talis relatio necessario requirere videtur in termino personam creatam, persona autem Christi est increata.

Dicendum verò est primò, in Beata Virgine esse relationem realem maternitatis. Hanc conclusionem supponit D. Thom. hic, & à nemine Theologorum (quem ego viderim) in dubium reuocatur. Unde non posset sine temeritate negari, supponendo hanc relationem in alijs matribus esse realem. Non assero esse de fide, quia licet fides doceat Beatam Virginem verè, ac realiter genuisse, & hoc sensu de fide sit verè ac realiter esse matrem, si quis tamen negaret inde esse consecutam relationem realem, sed appellari realiter matrem tantum à munere generandi, nihil diceret contra dogmata fidei: illis tamen suppositis non consentaneè philosopharetur, quia in Beata Virgine sunt omnia, ex quibus hæc relatio resultare solet. Habuit enim (ut supra ostendimus) in Christi conceptione, & natiuitate eundem concursum, quem aliæ matres in interna, ac substantiali filiorum conceptione, ac generatione habere solent: relatio autem matris ex hoc concursu, seu generatione resultat. Nec potest deesse sufficiens terminus ad talem relationem, ubi non deest talis generatio, quia necesse est ipsam generationem ad aliquem terminum per eam productum terminari: idem autem, qui est terminus per generationem productus, est etiam terminus, quem respicit relatio matris: hæc enim est relatio causæ: relatio autem causæ terminatur ad effectum: effectus autem est terminus per actionem productus, ergo de primo ad vltimum, idem est terminus generationis, & relationis maternæ, ergo sicut Christus est sufficiens terminus realis generationis ex matre, ita etiam est sufficiens terminus realis relationis maternitatis, nihil ergo hic deest, ut hæc relatio realis sit.

Dico secundò, Hæc relatio matris in Beata Virgine est eiusdem speciei cum relationibus aliarum matrum. Hæc assertio, licet distinctè etiam non asseratur à Theologis: supponitur tamen, & ex eorum principijs apertè colligitur, quia hæc relatio in Virgine habet fundamentum, & terminum eiusdem rationis. Primum patet, quia Deipara verè genuit Christum Deum hominè, & natiuitas temporalis Christi, est vera

In Virgine relatio realis maternitatis ad filium.

D. Thom.

Relatio maternitatis in Virgine eiusdem rationis cum relationibus aliarum matrum.

natiuitas humana eiusdem rationis cū natiuitate aliorum hominum, vt certa fide cōstat ex omnibus supra adductis: hæc autem natiuitas, & generatio est proximum fundamentum, seu ratio fundandi hanc relationem. Secundum probatur, scilicet habere terminum eiusdem rationis, quia hic terminus est idem, qui est terminus natiuitatis, sed illa natiuitas habet terminū eiusdē rationis cū nostra, ergo. Et confirmatur, quia Christus, vt homo, est eiusdem rationis nobiscum, licet supposito differat, relatio autē illa, sicut & natiuitas, terminatur ad Christum, vt hominem. Confirmatur secundō, quia sicut calefactio habet eundem terminum, siue recipiatur in homine, siue in ligno, & in calefaciente eadem relatio consequitur, quia forma inducitur, & actio, per quam inducitur, eiusdem rationis est, quamuis subiecto differant, ita dicendum est in præsentī, seruata proportione. Nam licet suppositum Christi, & nostrum secundum se diuersa sint: tamen quia natura humana, quæ tali supposito coniungitur, est eiusdem rationis, cum nostra, & actio, qua Beata Virgo concurrit, eiusdem etiam rationis existit, ideo etiā relatio eiusdem speciei in ea confurget. Tandem confirmatur, quoniam aliās Deipara non esset vniuocē mater cum reliquis, quod est contra mentem Conciliorum, & Sanctorum de hac materia loquentium, quos supra retulimus.

Obiectio.

Obijcies etiam, Beata Virgo miraculose Christum cōcepit, miraculose etiam ad humanā eius generationē operata est, ergo est mater miraculosa, ergo relatio matris est supernaturalis proportionata fundamento, quod proxime consequitur. Respondetur cum D. Thoma hic artic. 3. Beatam Virginem simpliciter dicendam esse verā, & naturalem matrem Christi, sicut cum eodem D. Thoma supra quæst. 33. artic. 4. explicuimus Christum esse naturalem filium hominis, hæc enim duo correlatiua sunt, relatio ergo matris, vera, ac naturalis relatio est, atque adeo eiusdem speciei cū reliquis. Ad obiectionem autem respondetur ex eodem D. Thom. quamuis cōceptio Christi fuerit miraculosa: tū propter vniōnem hypostaticam: tum ratione causæ efficientis humanam generationem, præterea ex parte modi, tamen ex parte matris quo ad substantiam, & essentiam fuisse cō-

Conceptio
Christi in
vtero Vir-
ginis, quo-
modo mira-
culosa, &
quomodo
naturalis.

ceptionem naturalem (vt rectē dixit Ambrosius lib. de Incarn. domin. sacram. cap. 5. & 6. & in superioribus satis declaratum est) relatio autem consequitur eam conceptionem, vt est à matre secundum substantiam, & essentiam illius: Vnde fit, licet propriè possit dici, Beatam Virginem miraculose concepisse (vt D. Thom. supra docet) quia conceptio includit modum, & habitudinē ad causam efficientem: non tamē tam propriè dici matrem miraculosam, & supernaturalem, quia mater vocatur à relatione, in qua propriè nihil est supernaturale, quamuis aliqui interdum piè hoc modo loquantur ad explicandā dignitatem, & excellentiam conceptionis, & personæ in illa conceptæ. Bonau. in. 3. dist. 4. art. ult. q. 2. & Richard. arti. 2. q. 3. Gabr. q. 1. artic. 2. Marfil. q. 5. art. 2. dub. 2.

Ambros.

Bonavent.
Richard.
Gabr.
Marfil.

Ad rationem dubitandi in principio positam responsio facilis est ex dictis. Nam terminus huius relationis est persona Christi non secundum se, sed vt cum humanitate componit hunc hominem: hoc autem modo, nihil obstat, quod sicut persona æterna temporaliter genita est, ita etiam si terminus relationis realis. Dices, Ergo non poterit Beata Virgo dici mater Dei aut Verbi, sed solū Christi, aut huius hominis, quia relatio solum respicit suum terminū, quatenus talis est. Sed neganda est consequentia: quia relatio quæ per se primò, & formaliter respicit aliquem terminum, consequenter & quasi materialiter respicit subiectū remotum, seu suppositum illius termini. Vt licet homo albus sit similis rei albæ, vt sic, tamen etiam dicitur similis Petro, qui est suppositum illius albedinis, quod ferè in omnibus formis, quæ habitudinem dicunt ad aliud, videre licet.

Obiectio.

Responsio.

SECTIO II.

Vtrum in Christo sit relatio realis, & creata filij ad matrem.

Prima sententia est Christum referri ad matrem relatione reali, sed increata.

Ita sentit Henricus, quod. 4. q. 3. fundamentū eius est, quia in vno supposito, vna est relatio eiusdē rationis, sicut in vno patre plures filios generante vna est paternitas. Et confirmari potest, quia filiatio æterna terminat humanam naturam, & inde re-

Henricus.

sultat

sultat hic homo, ergo illa eadem relatio, vt terminans talem naturam, refert hunc hominem ad Virginem, & hoc modo propriissimè dicitur Virgomater Dei, seu Verbi. Hanc sententiam videtur amplecti Alexan. Alen. 3. p. quæstio. 10. m. 3. ad argumenta.

Alen.

Secunda sententia est, Christum referri ad Virginē sola relatione rationis filiationis temporalis. Ita D. Thom. hic, & in. 3. dist. 8. artic. 5. & ibi latè Capreol. & Sanctus Bonau. art. 2. q. 2. Fundamentum D. Thom. iam supra explicatum est, nimirum relationem filiationis respicere personam, quod à Caiet. & alijs Thomistis non probatur, nisi ex denominatione, quoniam videlicet humanitas non potest denominari filia: sed solum suppositum, si autem relatio filiationis inhæreret immediatè soli naturæ, & composito, vel supposito non nisi ratione naturæ, denominaret illa relatio aliquo modo naturam ipsam. Sed hæc ratio (si nihil amplius addatur) videtur euidenter infirma: simili enim argumento probari posset, natiuitatem humanā Christi non esse realem, aut non inhærere in humanitate. Probatur, quia non denominat illam naturam, sed solum suppositum, quod ergo ipsi responderint de natiuitate, idem dici poterit de relatione filiationis. Addendum igitur est, vt hæc ratio vim aliquā habeat, adæquatum subiectum, cui inhæret hæc relatio esse totum suppositum, vt constat ex natura, & subsistentia: Et huius ratio est, quia illud est subiectum huius relationis, quod est adæquatus terminus, qui nascitur, seu generatur, sed hic terminus est totum ipsum suppositum, quia donec illud perfectum sit, non est consummata generatio, ergo adæquatus terminus, cui inhæret hæc relatio, est ipsum suppositum, ita vt saltem inhæreat in composito ex natura, & subsistentia vt sic, & hoc satis est, vt non possit in Christo hæc relatio esse realis, cum inhærere non possit in composito ex Verbo, & humana natura. Et hinc potest constitui nonnulla differentia inter natiuitatem, & filiationem. Natiuitas enim est veluti via, quæ quasi præcedit in materia, introducendo formam, & ideo, licet in natura inhæreat, denominat terminum, ad quem dicit habitudinem, at verò filiatio est veluti proprietas consequens vltimum terminum generationis, ac tantummodo

D. Thom.
Capreo.
Bonauent.

Caiet.

A se habet, vt forma inhærens, ideoque solum denominat subiectum, cui inhæret. Et confirmari potest primo, quia in diuinis relatio filiationis nullo modo est in natura, nec illam denominat, sed est solum proprietas personalis. Secundò, quia propter hanc causam Christus non est capax relationis realis adoptiue. Tertiò, nam si Christus per humanitatem assumptam genuisset, non haberet relationem realem paternitatis: & si assumpsisset duas naturas, & in eis fuisset genitus à duabus matribus, & per eas genuisset duos filios, non haberet nisi vnicam relationem paternitatis, aut filiationis etiā secundum rationem. Quartò, quia aliàs sequitur, si Christus nunc dimitteret humanitatem, illum hominem fore filium Virginis, quia maneret in humanitate eadem relatio filiationis: consequens autem falsum est, quia Beata Virgo non genuit illum hominem.

B Tertia sententia est, esse in Christo relationem filiationis realem, ac temporalem ad matrem. Hæc est communior sententia Theolog. in. 3. dist. 8. Rich. artic. 2. q. 2. in fine, Scoti. q. vnica. Duran. q. 3. quamuis vtatur distinctione nō necessaria. Dicit enim, filiationem, vt est proprietas personalis, id est, cōstituens personam, tantum esse vnam in Christo, quod est certissimum, quia in Christo tantum est vna relatio substantialis, & subsistens, quæ est personalitas Verbi Dei: at verò de filiatione, vt est tantum forma referens ad aliud, concedit esse duas in Christo filiationes reales. Eandem sententiam tenet Gabr. ibi concl. 3. licet in alijs conclusionibus doceat, quo modo loquendum sit posita sententia Nominalium, qui putant has relationes non esse formas reales, & eodem ferè modo procedit Marfil. quæstio. 7. articul. 2. Fundamenta, ac rationes huius sententiæ, postea referemus.

Richard.
Scot.
Duran.

C Dico igitur primò, Christum Dominū non referri ad Beatam Virginē, nec denominari filium eius per increatam filiationis relationem. Hæc assertio videtur mihi certa, primò, quia illa relatio nullo modo cōuenit Christo propter generationem eius ex matre, ergo non potest denominare illum filium Virginis, nec ad illam eum referre. Patet consequutio, quia Christus solum dicitur filius Virginis propter humanam generationem: & quæ per illā ipsi

Gabr.

Christus nō
denomina-
tur filius
Virginis
per increa-
tam relatio-
nem filiationis.

conue-

conueniunt. Antecedens verò patet, quia illa relatio conuenit Christo secundum se, propter æternam generationem, eidem verò vt subsistenti in humana natura conuenit ratione vnionis hypostaticæ, quæ est actio distincta ab humana generatione.

Secundò, generatio æterna, & temporalis sunt omnino diuersæ rationis, solumq; analogicè in ratione generationis conueniunt, ergo & relationes filiationis sunt eodem modo diuersæ, nam relationes accommodantur fundamentis, seu rationibus, ex quibus aliquo modo oriuntur. Vt in eodẽ homine relatio discipuli, & relatio filij diuersæ sunt, quia & ex diuersis principijs resultant, & diuersos terminos respiciunt: multo autem magis differunt natiuitas æterna, & temporalis, quam generatio, & doctrina, maiorque differentia est inter patrem æternum, & Beatissimam Virginem, vt matrẽ, quàm inter humanum Patrem, & præceptorem. Neque oportet decipi propter conuenientiã in nomine filiationis, illa enim (vt dixi) est analogica, & non impedit distantiam inter rem creatam, & increatam. Explicariq; optimè potest, si fingamus Spiritus Sancti personam sumpsisse carnem ex Virgine, tam propriè enim esset filius Virginis, sicut nunc est Verbum, de illo tamen nec verisimiliter cogitari posset referri ad matrem per increatam relationem processionalis, cum in illam ratio filiationis nequaquã conueniat, idem autem iudicium est de persona Verbi, quia licet eius proprietas sit filiatio, est tamen altioris ordinis.

Tertiò, illa relatio conuenit Christo, vt Deus est, seu vt est talis persona prorsus increata: sed sub hac ratione non refertur ad matrem, sed solum in quantum homo est, aliquo modo creatus, seu productus ex matre, ergo illa relatione non refertur ad matrem. Denique respectus realis est aliquid pendens aliquo modo à termino, quem respicit, præsertim quando respectus est temporalis, & terminus creatus, si ergo Christus vt homo habet respectum realem ad Virginem per ipsam relationem æternam: necesse est vt ille respectus sit aliquid reale in ipsa relatione dependens à suo termino, ita vt si Beata Virgo non existat, necesse sit Christum illo respectu carere, hoc autem repugnat perfectioni, & immutabilitati increatæ relationis. Quod si dicas illum respectum nihil secundum rem addere, sed

A solum secundum rationem: iam incidet in secundam opinionem, quia ille respectus erit relatio rationis formaliter diuersæ rationis à relatione æterna, cum diuersum habeat terminum, & fundamentum, etiam si quasi inesse in eodem supposito concipitur. Si autem dicas hunc respectum esse realem, & poni posito termino, & auferri illo ablato, & tamen nihil omnino esse præter ipsam relationem increatam, id planè intelligi non potest, quia si nihil est præter relationem æternam, ergo posito tali fundamento, & termino nihil ponitur, nec auferitur, quia relatio æterna, & quidquid est omnino idem formaliter cum ipsa, nec denovo ponitur, nec auferitur, ergo ille respectus nihil est, quo modo ergo est respectus realis? Quod præterea declaratur, quia alias eodem modo posset dici Deus referri ex tempore ad creaturas respectu reali, sine additione vlla, vel dependentia, quod quia intelligi non potest, meritò negant Theologi huiusmodi relationes seu respectus in Deo: & eadem ratione inter homines, cum pater habens vnum filium, alium generat, necesse est, vt vel illi adueniat noua relatio à priori distincta, vel certe, vt præexistens aliquo modo augeatur, seu extendatur, & vt secundum aliquid sui habeat dependentiam à nouo termino, ad quem habet nouam habitudinem, seu respectum.

Dico secundò, Probabilius videtur esse in Christo Domino, vt homine, relationem realem filiationis ad matrem eiusdem speciei cum alijs filiationibus humanis. Probatur primo, quia in Christi humanitate potuit inherere relatio aliqua realis respiciens Virginem, vt terminum, & causam, & habens pro fundamento actionem, vel passionem, seu generationem, & natiuitatem, hæc autem relatio, quamuis humanitati inherereat, propriè suppositum, seu hunc hominem denominat, ergo non est nisi relatio vera filiationis. Maiorem concedit Caietan. hic veritatẽ conuictus, dum in fine ferè totius commentarij dicit, Christum referri ad matrem reali relatione causati ad causam, quàm relationem humanitati inherere necesse est, vt ipse etiam fatetur. Ratione etiam conuinci potest, quia Beata Virgo est causa realis, à qua humanitas illa aliquo modo effecta est, & illa est subiectum capax relationis, ergo resultat in illa relatio

*In Christo
relatio realis
filiationis
ad matrem.*

Caietan.

relatio ex vi talis effectiōis. Quod varijs modis explicatur. Nam cum lignum, v. g. fit calidum ab igne, licet illud suppositum non habeat simpliciter suū esse ab igne; nihilominus tamen calor in illo factus respicit ignem, vt effectus causam, ergo similiter quāvis humanitas fiat in Verbo, licet Verbum ipsum nō fiat à Virgine, nihilominus in humanitate poterit esse relatio effectus ad causam, cum non minus, quā calor sit capax illius. Alio modo explicatur, si fingamus humanitatem solam, & ab omni supposito proprio, & alieno separatam fieri, & concipi ex Virgine, vt sic esset capax relationis realis effectus ad causam, ergo, quod nunc fiat in Verbo, non impedit hanc relationem. Denique illa humanitas est capax relationum realium, similitudinis, æqualitatis, & aliarum, quarum fundamenta possunt inesse ipsi humanitati: sed etiam fundamentū huius relationis causati inest (vt ostensum est) humanitati, & nō habet aliud de specialem repugnantiam, quia causari commune est naturis, & formis.

Minor propositio in primo argumento assumpta, scilicet, relationem hanc propriè denominare hunc hominem, & non naturam, probatur primo. Quia relatio eū propriè denominat, quem denominat eius fundamentum, vt inductione in omnibus relationibus videre licet. Ille enim dicitur pater, qui generare dicitur, & ille similis, vel æqualis, qui quantus, aut albus, vel aliquid huiusmodi. Ratio est, quia cum relatio cōueniat alicui medio fundamento, seu ratione illius, necesse est, vt ei cōuenire dicatur, cui conuenit fundamentum; fundamentum autem relationis (de qua agimus) non est aliud, quā generatio, vel natiuitas ex Virgine, quia Beata Virgo non habuit alium influxum, vel causalitatem, in qua hæc relatio fundari possit, ergo, quem denominat hoc fundamentum, eūdem denominat hæc relatio, sed natiuitas non denominat humanitatem, sed hunc hominem, ergo similiter hæc relatio. Confirmatur, & explicatur supra posito exemplo; Nam cum lignum fit calidum ab igne, sicut quod fit per se est calidum, seu compositum, & non solus calor, ita quod per se primò refertur vt effectus ad causam, est calidum vt sic, quamvis relatio illi conueniat medio calore, sic ergo intelligi potest in presenti. Quod in alijs relationibus Christi, quæ non negantur esse

reales, videre licet, dicitur enim Christus similis, vel dissimilis, æqualis, vel inæqualis, quamvis hæc relationes in sola humanitate inhæreant.

Dices, quamvis hæc relationes denominent suppositum, vel hunc hominem, possunt tamen denominare naturam, vel partes eius, potest enim humanitas dici similis, vel corpus æquale, at verò hæc relatio non potest denominare naturam, nō enim dicitur propriè causata, seu producta, sed concausata, aut comproducta. Respondetur, hoc ipsum nos intendere, & ex alijs relationibus solum sumimus similitudinem in hoc, quod inhærendo naturæ possunt denominare personam, quamvis in alio non sit similitudo, id enim prouenit ex diuersitate fundamenti, vt prior ratio supra facta declarat. Adde, esse in Christo alias proprietates in hoc etiam similes huic relationi. Nam operatio, vel amor inest naturæ, & non propriè denominat operantem, vel amantem, nisi personam, & hinc consequuntur relationes reales operantis, seu amantis, vel amici. Cur enim negabimus has esse reales in Christo, quamvis naturam non denominent, sed personam, quia suis fundamentis accommodantur?

Iam verò prima consequentia, & conclusio intenta multipliciter probatur. Primò, quia hæc relatio non est causati ad causam in genere, sed in specie, est ergo relatio geniti ad genitricem, quia non habuit Virgo respectu Christi, vel humanitatis eius aliud causalitatis genus: ergo est relatio filiationis. Primum antecedens videtur per se euidens: tum quia illa relatio consequitur ex causalitate, vt in re fit, nō fit autē in genere, sed in tali specie: tum etiam quia ex parte Virginis non est alia relatio matris, alia causæ: sed est vna, & eadem nomine generico, vel specifico significata, quia Beata Virgo non est aliter causa, quā generando. Secundò, quia in alijs hominum filijs non est duplex relatio, altera in humanitate causati ad causam: altera in supposito filij ad Patrem, sed sicut est vna generatio qua per se primò fit homo, & cōducitur humanitas, ita est vna relatio, quia per se primò refertur hic homo, & (vt ita dicam) correfertur humanitas, ergo illa relatio causati in alijs hominibus est relatio filiationis, ergo & in Christo. Probatur consequentia, quia habet fundamentum

Obiectio.

Responsio.

Relatio enim propriè denominat, quem denominat eius fundamentum.

tum proximum, & terminum eiusdem rationis, scilicet generationem humanam, & veram matrem, & ab his sumit relatio suâ specificam rationem. Tertiò, argumentor explicando amplius rationes factas, & euer- tendo fundamentum contrariæ sententiæ: quia non magis requirit relatio filiationis, ut inhæreat supposito secundum se, quam hæc relatio causati, ergo ex hoc capite nō possunt distingui hæc relationes, & cum ex nullo alio possint (ut probatum est) relinquatur non esse distinctas. Antecedens patet, quia sicut denominatio filij cadit in suppositum, & non in naturam, ita & denominatio propria huius relationis (ut ostensum est) ergo non est maior ratio, cur vna harum relationum inhæreat supposito secundum se, quam altera. Et idem argumentum sumi potest ab operationibus, alijsq; proprietatibus, vel relatiuis, vel absolutis, quæ licet denominent solum suppositum, non potest inde colligi necesse esse, ut illi inhæreant. Et idem argumentum fieri potest de ipsa natiuitate. Neque solutio, aut differentia supra indicata satisfacit, scilicet quod generatio sit veluti via, & relatio veluti proprietas consequens: Tum quia hoc nihil refert, quia operatio est etiam proprietas totius suppositi iam constituti: & nihilominus denominant suppositum, & non naturā, licet huic inhæreant, quia est ab illo tanquam adæquato, & integro principio: Tum etiā quia relatio accommodatur fundamento in denominando.

Quartò, argumentor explicando rationē à priori, quia actio, seu causalitas matris nō versatur per se circa subsistentiā filij causandam, vel efficiendam, sed solum circa vnionem formæ, cum materia medijs dispositionibus, quæ causalitas tam integra, & perfecta fuit in Beata Virgine, sicut in alijs matribus, eiusdemq; rationis, & ad illam nihil prorsus refert, quod subsistentia filij sit creata, vel increata, & hac ratione relatio matris in Virgine est realis, perfecta, & eiusdem rationis cum alijs, ergo eadem ratione ex parte filij ad realem relationem filiationis impertinens est subsistentiam esse creatam, vel increatam, dummodo subsistens in hac humanitate verè sit productus à matre per supradictum causalitatis modum. Primum antecedens ita declaro, nam in humana generatione cuiusvis hominis supponitur materia subsistens, & similiter anima,

A prius naturā creatur subsistens, tota autem actio, seu causalitas matris versatur circa materiam ministrandam, vel disponendam, & formæ coniungendam, qua vnione facta necessariò consequitur, ut adæquatus terminus illius sit res subsistens: ergo ad hanc matris causalitatem non refert, quod materia, & forma supponantur prius naturā subsistentes, subsistentia propria magis, quam aliena, aut creata potius, quam increata. Eodemque modo erit productus à matre talis filius, siue hac subsistentia subsistat, siue illa, ergo eadē similiter relatione ad matrem referetur, quia relatio in effectu consequitur ex causalitate, vel actione, secundum id, quod per se, ac formaliter ex vi illius fit: non verò secundum id, quod aliunde supponitur. Sicut eadem relatio calidi sequitur ex actione ignis, siue fiat circa lignū, siue circa aquā, vel aliquid aliud.

B Quintò, relatio matris in Virgine est realis, & per eam refertur ad Christum, ut à se causatum, ergo relatio causati, quæ respondet in Christo, est relatio filiationis. Patet consequentia: tum quia huic relationi matris nulla alia relatio respondere potest: tum etiam quia per illud idē potest Christus in se suscipere relationem filij ad matrem, per quod terminat relationem matris ad ipsum. Nam in his relationibus mutuis, vel formalis terminus vnus est alia relatio (ut aliqui volunt) atque ita necesse est, utramq; esse realem, quia non potest relatio esse sine suo formali termino, vel certe, si formalis terminus est aliquid absolutum, illud est proximum subiectum, seu fundamentum oppositæ relationis, ut in relatione similitudinis in albedine, formalis terminus vnus, si non est alia similitudo, saltem est albedo, in qua alia similitudo fundatur. Ostensum autem est terminum formalem relationis matris esse humanitatē, quatenus est terminus etiam formalis generationis ex matre, ergo illa etiam erit sufficiens subiectum, seu ratio recipiendi relationem filij ad matrem. Sextam rationem ex reali denominatione filij sumptam addemus soluendo argumenta.

C Dico tertiò, quamuis in Christo sit duplex relatio realis filiationis, non tamen est duo filij, sed vnus tantum. Probatur facile, quia ad multiplicationem illius concreti (siue adiectiue, siue substantiue sumatur) non sufficit multiplicatio formæ, sine sup-

suppositorū multitudine: qua de causa licet in Christo sint multæ operationes, vel natiuitates, vel artes, aut scientiæ, non est plures operâtes, &c. sed vnus operans, vnus natus, vnus artifex, vnus sciens, sic ergo in proposito.

*Responsio ad
argumenta
in oppositū.*

Supereſt, vt ſecundæ opinionis argumen-
tis ſatisfaciamus; nam de prima nihil noui
eſt, quod dicamus. Igitur ad præcipuum fun-
damentum reſp. ibi dictum eſt, integrum,
& completum ſubiectum, quod relatio de-
nominat, eſſe ſuppoſitum, quod generatur,
non tamen neceſſarium eſſe, vt relatio illi
adæquatè, ac per ſe primò inhæreat, ſicut
de natiuitate, & operationibus dicendum
eſt. Nec differentia ibi poſita ſatisfacit, vt
probando concluſionem oſtendimus. Vnde
ad probationem, ſcilicet illud eſſe ſubiectū
filiationis, quod eſt terminus adæquatus ge-
nerationis, reſpondetur, eſſe quidem ſubie-
ctum denominationis, non tamen inhæſio-
nis. Nam ſicut illud ſuppoſitum, ſeu com-
poſitum eſt terminus adæquatus genera-
tionis, quamuis tota generatio formaliter
verſetur circa naturam, illique inhæreat,
ita hæc relatio filiationis poteſt denomi-
nare idem ſuppoſitum, quamuis inſit ſoli
humanitati.

Obiectio.

Sed vrgebis, quia alij homines geniti plus
habent à ſuis matribus, quàm Chriſtus à
Virgine, habent enim ab illis humanitatē,
& ſubſiſtentiam, atq; adeò ipſum ſuppoſi-
tum: Chriſtus autem à Virgine tantum ha-
buit humanitatem, ergo aliam relationem
cauſati, vel producti habent alij filij ad ma-
tres, quàm Chriſtus ad Virginem. Hoc du-
ctus argumēto dicere ſolebam, relationem
filij ad matrem in Chriſto, & alij homini-
bus eſſe quidem eiſdem ſpeciei, vt pro-
batum eſt, in Chriſto tamen non eſſe ita cō-
pletam, vel (vt ſic dicam) ita extenſam ſi-
cut in reliquis hominibus. Vt, ſi intelli-
geremus ignem producere in vno ſubiecto ca-
lorem, vt octo cum ſuo intrinſeco termino:
in alio verò minorem calorem, ſeu abſque
tali termino, conſequenter diceremus re-
lationem effectus in vtroq; calido eſſe eiſ-
dem rationis: tamen in vno eſſe magis com-
pletam, & perfectam, quàm in alio. Iuxta
quam doctrinam dicendum vlteriùs erat,
in alijs hominibus filiationem, ſecundum
ſuum eſſe completū, inhærere in toto ſup-
poſito, vt conſtat ex humanitate, & ſubſi-
ſtentia: in Chriſto verò inhærere tantū in

A humanitate. Quia alij filij generantur à
matribus tam ſecundum naturā, quàm ſe-
cundum ſubſiſtentiam, quæ denuo fit ex
vi talis generationis; Chriſtus autem ſolum
habuit à matre humanitatem, ſecundum
quam ab illa genitus eſt, quod formaliter,
& eſſentialiter ſufficit ad rationem filiationis.
Quia formalis ratio talis generationis
non ſumitur ex ſubſiſtentia: ſed ex natura.
Nam ſicut Chriſtus eſt homo eiſdem ratio-
nis, & ſpeciei nobiſcum, quia ratio ho-
minis ſumitur à natura, non à perſona, ita
generatio, & relatio eius eſt eiſdem ratio-
nis, quia per ſe, & formaliter termina-
tur ad hominem ratione humanitatis, non
ratione ſubſiſtentia. Hæc doctrina proba-
bilis eſt: nunc verò non admodum placet,
ex ea enim ſequitur relationem matris nō
eſſe in Beata Virgine tam completam, &
B integram, ſicut eſt in alijs matribus. De-
inde, quia (ſi res attentè conſideretur) nihil
minus habet Chriſtus à matre, quàm quili-
bet alius filius. Subſiſtētia enim creata, quæ
eſt in alijs filijs, ſecundum ſe non fit à ma-
tre, ſed partim in anima, & materia ſuppo-
nitur, facta autem vnione formæ cum ma-
teria abſque noua matris cauſalitate reſul-
tat integra ſubſiſtentia totius, conſiſtens ex
partialibus ſubſiſtētijs partium, ita vt im-
poſſibile ſit illam impedire, ſuppoſitis in
corpore, & anima proprijs partialibus ſub-
ſiſtētijs. Simili autem modo in generatio-
ne Chriſti ex Virgine, ordine naturæ ſup-
ponuntur anima, & corpus vnita Verbo, &
ſubſiſtentia in illo, & hæc inter ſe per gene-
rationem vniuntur: qua vnione facta, abſ-
que alia matris cauſalitate neceſſariò ſequi-
tur, vt tota humanitas illa ſubſiſtentia ſub-
ſiſtat, atque adeò, vt hic homo ſic ſubſiſtens
productus ſit: tantam ergo cauſalitatem
habet Beata Virgo ad productionem hu-
ius hominis, ſicut aliæ matres, nec plus ha-
bent alij filij à matribus, quàm Chriſtus à
Virgine, ergo relatio filiationis in Chriſto,
& matris in Virgine æquè complete, ac
perfectæ ſunt, ſicut inter alios homines.
Ad inſtantiam ergo factam negatur aſum-
ptum, eſt enim falſum, vt planè conſtat ex
dictis.

*Responsio.
Relatio fi-
liationis in
Chriſto, &
maternita-
tis, in Virgī-
ne æque com-
pleta, ac
perfecta, ſi-
cut inter al-
ios homi-
nes.*

C Ad confirmationes eiſdem opinionis.
Ad primā de filiatione diuina negatur ſi-
militudo, quia illa eſt relatio per ſe ſubſi-
ſtens, conſtituens perſonam in ratione
perſonæ, & ideo non poteſt recipi in na-
tura,

*Filiationis
diuine, &
create in
Chriſto dif-
ferentia.*

tura, sed terminare illam; hæc vero relatio supponit personam constitutam, & inhæret media natura. Est etiã aliud discrimen; quia in Diuinis Filius non distinguitur natura à Patre, sed sola relatione, quare necesse est, vt per se constituat personam, & non inhæreat ratione naturæ: at vero hæ relationes creatæ supponunt personas matris, & filij constitutas in proprijs naturis, per quas possunt illis inhære.

Ad secundâ confirmationem de filiatione adoptiua, respõdetur, in Christo, vt sanctificato per gratiam creatam, esse quidem relationem realem ad Deum, vt sanctificantem, illam verò non esse filiationem adoptiuam, non propter illud principium, quod filiatio debeat inhære supposito, sed quia illa relatio in Christo non sequitur ex adoptione, sed ex gratia connaturali, vt supra q. 2. 3. latius dictum est.

Ad tertiâ confirmationem respondetur omnia esse falsa, quæ assumuntur, & potius retorqueri posse argumentum. Nã si Christus per humanitatem generaret filium, resultaret verè in eo relatio realis paternitatis, quia sicut actio, ita & relatio ex illa resultans conuenit supposito, medio principio agendi, quod est forma, seu natura. Et eadem ratione, si Verbum assumeret plures naturas, plures haberet relationes filiationis, & si per eas generaret, haberet plures relationes paternitatis. Ac denique si fingeremus humanitatem Beatæ Virginis esse vnitam hypostatice Deo, & genuisse Christum, sicut modo genuit, non minus haberet relationem realem matris, quam modo habet, & in eo casu magis ostenditur efficacia cuiusdam vulgaris argumenti in hac materia, sumpti ex denominatione reali filij, & matris. Nam quia Christus verè, & realiter est filius Virginis, videtur rectè colligi habere relationem realem. Responderi autem solet cum D. Thoma hic, Christum dici realiter filium Virginis ex relatione reali matris ad ipsum. Hæc verò responsio non haberet locum in casu posito, quia non magis esset Virgo capax relationis realis maternitatis, quam Christus filiationis: vel certè, si Beata Virgo, quamuis esset persona increata, esset capax relationis realis maternitatis, non est, cur negemus Christum esse capacem relationis realis filiationis. Nisi fortè quis dicat, in eo casu posse realiter dici matrē, aut

A filium propter originem, non verò propter relationem. Sed si hoc licet gratis dicere, pari ratione posset aliquis negare omnē relationem realem inter matrem & filium, dicendo ita denominari ab origine, non à relatione.

Ad quartam confirmationem, concedo, si Verbum dimitteret humanitatem, permansuram in illo homine, seu in humanitate illa subsistente in proprio supposito eandem relationem filiationis, quam nunc habet, vt rectè videtur probare argumentum factum, quia manet subiectum, fundamentum, & terminus: ergo non est, quod corumpatur relatio. Ex quo vltius sequitur illum hominem esse filium Virginis, quandoquidem habet in natura humana relationem realem filiationis ad ipsam. Adit verò Gabr. in. 3. dist. 4. q. vnica, artic. 3. *Gabr.* dub. 1. illum non esse eundem filium Virginis, qui antea erat, vnde concedit consequenter posse Virginem habere duos filios ex vi eiusdem generationis, & alia similia infert non minus impropria, & falsa, quam fundamentum, vnde colliguntur. Dico ergo vltius, illum hominem in eo casu non solum fore filium Virginis, sed eundem filium. Quia habet eandem numero filiationem, & in eadem numero natura, & ex vi eiusdem generationis: nec obstat, quod suppositum sit diuersum, quia (vt supra dixi) etiam si duæ personæ eandem humanitatem assument, essent vnus homo: ergo in eo casu esset idem homo, licet esset diuersum suppositum, ergo pari ratione esset idem filius. Qua propter non consequenter loquuntur nonnulli recentiores Thomistæ, qui negant, in eo casu posse illum hominem dici filium Virginis, cum alias, cum D. Thoma fateantur esse vnum, & eundem hominem, si sit vna, & eadem natura, quamuis supposita sint diuersa. Neque enim refert, quod simul, aut successiue eadem humanitas in vno, vel diuersis suppositis subsistat: quandoquidem sola vnitas naturæ ad hanc vnitatem sufficere censetur, sicut patet à simili, nam quemadmodum est vnus artifex, qui simul habet plures artes, ita etiam qui successiue.

Sed instabis, ergo si Verbū diuinum nūc dimitteret humanitatem, vt subsisteret nō in proprio, & creato supposito, sed in persona Patris, Pater esset filius Virginis, quia esset idem homo, & in humanitate haberet

Obiectio.

ret

Responsio.

ret eandem relationem filiationis, consequens est falsum, diximus enim supra, quod si humanitas Christi prius in proprio supposito extitisset, licet postea assumpta esset à Verbo, Verbum non esset filius Virginis. Respondetur negando simpliciter consequentiā: concedi quidem posset hunc hominem formaliter, quatenus hic homo est, esse filiū Virginis, quia hic homo solum dicit subsistēs in hac humana natura, & hoc verē fuit genitū ex Virgine, quamvis hoc suppositū, seu hoc subsistens non fuerit ab illa genitū, & ideo non sequitur Patrē fuisse genitum ex Virgine, quia Pater iam dicit definitē, & quasi materialiter hoc suppositum, quod nec terminavit generationē ex Virgine, nec est de ratione huius hominis ut sic. Et ratio à priori est, quia quā hic homo facit, vel patitur non dicuntur de Patre, aut Verbo, nisi per cōmunicationē idiomatum: hæc autem communicatio non est nisi ratione vnionis: & ideo solum habet locum in ijs, quæ sunt post vnionē factam, non in ijs, quæ antecedunt. Vnde etiā si Deus assumeret humanitatem hominis peccatoris, non diceretur Deus peccasse, eo quod suppositum proprium illius humanitatis prius per illam peccasset, & similiter si Verbum nūc dimitteret humanitatem, & Pater eam assumeret, non diceretur Pater redemisse homines, nequē mortuus pro illis: Eadem ergo ratione non diceretur filius Virginis, quia hæc denominatio dicit ordinem ad præteritam actionem, seu passionē, quæ nullo modo facta fuit in persona Patris. Nec est omnino eadem ratio, si humanitas dimissa à Verbo in propria persona subsistere incipiat: duplex enim differentia intercedit. Prima, quia quando natura creata subsistit in proprio supposito, non potest hoc suppositum condistingui ab ipsa natura, & ideo non aliter possumus loqui de hoc supposito, quā de hoc homine formaliter, ac propterea simpliciter dicimus hunc hominē esse genitū, vel esse filium Virginis: at verō quādo natura assumitur ab alia persona, suppositū illud secundum se condistinguitur à natura, & ideo non fit cōmunicatio idiomatum talis naturæ sub nominibus proprijs illius suppositi, vel proprię naturę eius, nisi supposita vnione eiusdē cū alia natura. Secunda differentia est, quia subsistentia propria cōuenit naturæ ab intrinseco, & ideo, quā-

vis à principio fuerit diuinitus impedita, si postea suæ naturæ relinquatur, cēsetur habere eam subsistentiam ex vi illius actionis, & productionis, qua incepit esse, & ideo totū id potest tribui, & referri in causam propriā, & principiū illius naturæ. At verō subsistentia alterius personæ nullum habet fundamentum in natura, nequē in actione, qua recepit esse, & ideo, si illa persona non terminauit talem naturam in ipso generationis instanti, nulla ratione potest genita, vel filius denominari.

S E C T I O III.

Vtrum perseuerent nunc in Christo, & Virgine relationes matris, & filij.

Ratio dubitandi esse potest, nā in Christi morte extincta vtrāq; relatio est. Quia sicut post illā mortē non mansit hic homo, ut sic, nequē humanitas, ita nequē relatio filiationis, nequē filius Virginis, ut sic: ablato autē vno extremo necesse est tolli relationem in alio, sed resurgente Christo non videntur ex natura rei posse redire tales relationes, quia iam non habebat Christus esse hominis, ex vi maternæ generationis, illa enim causalitas iā habuit suum effectum, qui postea destructus est, & deinde per aliam actionē redit idem secundum rem: non tamen formaliter ut terminus, vel effectus prioris actionis, relatio autem filiationis fundari videtur in huiusmodi esse, ut causato per maternum cōcursum, seu operationē, ergo per resurrectionē non redijt talis relatio, sicut nec fundamentum eius, quod fuit generatio. Et cōfirmatur, quoniam aliās fieri non posset, quin inter personas, quarū vna semel aliā generauit, esse relatio realis, etiam si postea sæpius esse desinerent, & alijs modis iterum producerentur.

Respondetur quætionem hanc cōmunem videri omnibus alijs filijs, & matribus, quia nihil potest hic dici factū ex speciali miraculo, sed natura rei attendēda est, quia relatio habet talē modum, existendi, & incipiendi, ut positis fundamēto, & termino necessario omnino resultet, illis autem non positis, fieri non potest relatio etiā de potētia absoluta: totum autem fundamētum harum relationum est, quod Christus homo semel fuit genitus ex Virgine, si ergo

P hoc

hoc fundamentū sufficiens est, vt illæ relationes non solum durent durante illo esse hominis, sed etiā vt iterū, atq; iterum pululent, etiā si illud esse hominis interruptum sit (vt ita dicam) si postea alia via sit instauratū: si hoc, inquam, sufficit in Christo, & Virgine, sufficit in omni alia filiatione, & maternitate. Si autem in alijs non sufficit, nec in Christo sufficit, & cōsequenter nec miraculosē potuissent tales relationes redire, quia fierent sine sufficienti fundamento, quod illis repugnat.

*Maternitas,
& filiatio
in Virgine,
& Christo
semper du-
rant.*

Videtur autem verisimile, illud fundamentum satis esse, vt hæ relationes semper resultent. Quia semper est verum dicere hunc hominem fuisse genitum ab illa muliere: ex hoc autem intrinsecē sequuntur dictæ relationes. Item quia si Christus, & Beata Virgo nūquam fuissent mortui, sed translati ad gloriam, non esset dubiū, quin in eis perseverarent dictæ relationes: solum quia semel Virgo genuit Christum: Sed hoc æquē verum est, etiā si extrema inter quæ versantur illæ relationes, interdum defuerint, & postea redierint, sicut duæ albedines, quæ nunc sunt similes, retinent easdem numero relationes similitudinis, siue perpetuō durent, siue aliquando corrumpantur, & iterum producantur. Vnde non est, cur dicamus de ratione filiationis esse, vt subiectum eius proxima, seu vltima productione habuerit esse per generationem ex matre, sed satis est, quod aliquando traxerit originem ex matre: & ita, sicut res facta, seu præterita, non potest iam non fuisse facta, seu præterisse, ita non est inconueniens, vt relatio filiationis semel habita amitti non possit, existentibus eius subiecto, & termino. Quod tandem ex modo loquendi confirmatur: Quia ita nunc absolutē loquimur de Christo, & Virgine, matrem, & filium eos appellando, prout nunc sunt in statu gloriæ. Quocirca addendum est vltimō (quidquid sit de metaphysica quæstione relationum) quod attinet ad matris dignitatem morali modo consideratam, certissimum esse, eam perseverare in Deipara: imō nūquam fuisse imminutā etiā in triduo mortis Christi: quia licet tūc non esset hic homo, quē B. Virgo genuerat, verē tamē erat ille quem genuit Virgo habens vnitatis sibi partes illius humanitatis, quas ex Virgine accepit, quod satis est ad hanc matris digni-

atē conseruandam, quæ (vt supra dixi) magis moraliter, quā physicē explicanda est.

ARTICVLVS V

Utrum Christus fuerit natus sine dolore matris.

AD sextū sic proceditur. ¹⁹³ Videtur, quod Christus non ^{2. 1. q. 164.} fuerit natus sine dolore ^{art. 1. ad. 3.} matris. Sicut enim mors hominū subsecuta est ex peccato primorū parentū (secundū illud Genesis 2. Quacunque die comederis ex eo, morte morieris) ita etiā dolor partus, secundum illud Genes. 3. In dolore paries filios. Sed Christus mortem subire voluit, ergo videtur, quod pari ratione eius partus esse debuerit cum dolore. ¶ 2. Præterea, Finis proportionatur principio. Sed finis vitæ Christi fuit cum dolore, secundum illud Isai. 53. Verē dolores nostros ipse tulit. Ergo videtur, quod etiam in sua natiuitate fuerit dolor partus. ¶ 3. Præterea, In libr. de ortu Saluatoris narratur, quod ad Christi natiuitatem obstetrices occurrerunt, quæ videntur esse necessariae parienti propter dolorem: ergo videtur, quod B. Virgo peperit cū dolore. ¶ Sed contra est, quod Augustinus dicit in sermone de Natiuitate, ^{In ser. 14. paulo a prim. to. 10.} alloquens Virginem matrem. Nec in conceptione, inquit, inuenta es sine pudore, nec in partu inuenta es cum dolore.

¶ Respondeo dicendum, quod dolor parientis causatur ex apertione meatuum, per quos proles egreditur. Dictum est autem suprā, quod Christus est egressus ex clauso vtero matris: & sic nulla violentia apertionis meatuum ibi fuit, & propter hoc in illo partu nullus fuit dolor, sicut nec aliqua corruptio. Sed fuit ibi maxima iucunditas, ex hoc, quod homo

Deus

Deus est natus in mundū secundū illud Isaia. 35. Germinās germinabit sicut liliū, & exultabit lætabūda, & laudās.

Ad primū ergo dicēdū, quòd dolor partus cōsequitur in muliere cōmīstio nē virilē: vnde Gen. 3. postquā dictum est, in dolore paries, sequitur, & sub vi ri potestate eris. Sed sicut dicit Augu. in sermo. de Assumpt. B. Virginis, ab hac sententia excipitur Virgo mater Dei, quē quia sine peccati colluione, & sine virilis admeſtionis detrimento Christū suscepit, & sine dolore genuit: & sine integritatis violatione, pudore virginitatis integro permāsit. Christ⁹ autē mortē suscepit spōtanea volūta te, vt pro nobis satisfaceret, non quasi ex necessitate illius sententiæ: quia ip se mortis debitor non erat.

Ad secūdū dicēdū, quòd sicut Chri stus moriēdo destruxit mortē nostrā, ita suo dolore nos à doloribus liberauit, & ideo mori voluit cū dolore. Sed dol or parientis matris nō pertinebat ad Christū, qui pro peccatis nostris satisfacere veniebat, & ideo non oportuit quod mater eius pareret cum dolore.

Ad tertiū dicēdū, quòd Luc. 2. dici tur, quod B. Virgo ipsum puerū quē pepererat, pānis inuoluit, & posuit in præsepio. Et ex hoc ostenditur narra tio illius libri (qui est apochryphus) ef se falsa. Vnde Hieronymus dicit cōtra Heluid. Nulla ibi obstetrix, nulla mu lierularū sedulitas intercessit, & ma ter, & obstetrix fuit, pānis (inquit) in uoluit Infantē, & posuit in præsepio. Quæ sententia apochryphoni delira menta conuincit.

ARTICVLVS VII.

Utrum Christus debuerit in Bethlehem nasci.

AD septimū sic proceditur. Vi detur, quòd Christus non de-

Abuerit in Bethlehem nasci. Dicitur *Matth. 2. co. 6. & opus. 60. c. 4. col. 3.* enim Isaia. 1. De Sion exibit lex, & Verbū Dñi de Ierusalē: sed Christus est verē Verbū Dei: ergo de Ierusalē debuit prodire in mundum.

¶ 2. Præterea, Matth. 2. dicitur scrip tū esse de Christo quòd Nazaren⁹ vo cabitur, quod sumitur ex eo, quod scri bitur Ias. 11. Flos de radice eius ascen det: Nazareth enim, flos interpretatur. Sed maximē aliquis denominatur à lo co suæ natiuitatis: ergo videtur quod in Nazareth nasci debuerit, vbi etiam fuit conceptus, & nutritus. **¶** 3. Præte rea, Ad hoc Dñs natus est in mūdo, vt veritatis fidē annunciarēt: secundū il lud Ioā. 18. In hoc natus sum, & ad hoc veni in mundū, vt testimoniū perhi beā veritati. Sed hoc facilius fieri po tuisset in ciuitate Romana, quæ tūc do minatum orbis habebat. Vnde & Pau lus Romanis scribēs dicit, Rom. 1. Fi des vestra annunciat in vniuerso mundo. Ergo videtur, quod non de buerit in Bethlehem nasci.

Sed cōtra est, quod dicitur Michea 5. Et tu Bethlehē Ephrata, paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredie tur, qui sit dominator in Israel.

C Respondeo dicēdū, quod Christus in Bethlehē nasci voluit duplici ratione. Primo quidē, quia factus est ex semi ne Dauid secundū carnē, vt dicitur Ro man. 1. Cui etiā facta fuerat repromis sio specialis de Christo, secundū illud 2. Reg. 23. Dixit vir, cui constitutū est de Christo Dei Iacob. Et ideo in Beth lehē, de qua natus fuit Dauid, nasci vo luit, vt ex ipso loco natiuitatis promi sio ei facta impleta ostenderetur. Et hoc designat Euāgelista dicēs, Eo q̄ ef fet de domo, & familia Dauid. Secūdo, quia (vt Gregor. dicit in homi.) Beth lehem domus panis interpretatur: ip se autē Christus est, qui ait, Ego sum panis viuus, qui de cælo decendi.

P 2

Ad

4. paulo
ante princi.
Incipit hic
serm. Ad in
terrogata:
& habetur
tom. 9.

194
Infr. q. 46.
art. 10. &

Homil. 8 in
Euang. non
procul à
princip. &
Beda in ca.
5. super Lu
cam, 10. 2.

Ad primū ergo dicendū, quod sicut Dauid in Bethlehē natus est, ita etiā Ierusalem elegit, vt in ea sedē Regni cōstitueret, & tēplum Dei ibi ædificaret, & sic Ierusalē elegit, vt esset ciuitas regalis, & sacerdotalis. Sacerdotiū autē Christi, & eius regnum præcipuē cōsummarū est in ei⁹ passione, & ideo cōueniēter Bethlehē elegit natiuitati, Ierusalē verò passioni. Similiter etiā per hoc hominū gloriā cōfutauit, qui gloriātur de hoc, quod ex ciuitatibus nobilibus originem ducunt, in quibus etiā præcipuē volunt honorari. Christus autē ē cōuerso in ciuitate ignobili nasci voluit, & in ciuitate nobili pati opprobriū. Ad secundū dicendū, quod Christus florere voluit secundum virtuosam cōuersationē, nō secundū carnis originem: & ideo in Nazareth voluit educari, & nutriri, & in Ierusalem quasi peregre nasci. Quia (vt Gregorius dicit) per humanitatē, quā assumpsit, quasi in alieno nascebatur, nō secundū potestatē, sed secundū naturā. Et etiā (vt Beda dicit) in diuersorio loco egebat, vt nobis multas mansiones in domo Patris sui præpararet. Ad tertiū dicendum, quod sicut dicitur in quodam sermone Ephesini Cōcilij, si maximā Romā elegisset ciuitatē, propter potentiā ciuiū mutationem orbis terrarum putarēt. Si filius fuisset Imperatoris, potestati vtilitatem ascriberent. Sed, vt diuinitas cognosceretur, orbē transformasse terrarū, pauperculā elegit matrē, & pauperiorem patriā. Elegit autē Deus infirma mūdi, vt cōfundat fortia, sicut dicitur. 1. ad Corinth. 1. Et ideo vt suā potestatem magis ostenderet, in ipsa Roma, quæ caput mundi erat, etiā caput Ecclesiæ suæ statuit, in signū perfectē victoriæ: vt exinde fides deriuaretur in vniuersum mundū, secundū illud Isai. 26. Ciuitatē sublimē humiliabit, & concul-

cabiteam pes pauperis (scilicet Christi) gressus egenorum, id est Apostolorum Petri & Pauli.

C O M M E N T A R I V S.

IN hoc etiā articulo nihil explicandum occurrit in D. Thomæ litera. Quæ verò pertinent ad testimoniū Michæ. 5. fufius disputatione sequēti explicabūtur, vbi & examināda sunt ea quæ Caietanus notat in solutione ad secundū. Quæ verò scribit in solutione ad. 3. de sede Romana, quod iure diuino illius Episcopus sit vniuersalis Ecclesiæ Pastor, ita vt ex præcepto Christi hæc duo coniuncta esse necesse sit, ad hunc locū nō spectant, & maiori ac diligentiori examinatione indigent. Nam licet cōstet de iure diuino esse, vt summus Pontifex sit caput totius Ecclesiæ, & Petri successor in Episcopatu orbis: nō tamē ita constat esse de iure diuino, vt ille idem sit Episcopus vr̄bis. Sed de hoc aliās. Testimoniū autē, quod D. Thomas affert ex Conci. Ephesino, habetur in tom. 6. illius, appēdici. 5. c. 2. in oratione Theoloti Ancyrorū Episcopi, de Natiuitate Saluatoris.

S E C T I O VIII.

Vtrum Christus fuerit tempore congruo natus.

AD octauum sic proceditur. Videtur quod Christus non fuerit congruo tempore natus. Ad hoc enim Christus venerat vt suos in libertatem reuocaret. Natus est autem tempore seruitutis, quo scilicet totus orbis tempore Augusti describitur, quasi tributarius factus, vt habetur Lucæ. 2. Ergo videtur quod nō congruo tēpore Christus fuerit natus. ¶ 2. Præterea, Promissiones de Christo nascituro gentibus non fuerant factæ, secundum illud Roman. 9. Quorum sunt promissa. Sed Christus natus est tempore, quo Rex alienigena dominabatur: sicut patet Matthæ. 2.

Cum

Homil. 8. in
Euang. non
remotē à
principio.

cap. 2. in Lu
cam super
illud, Recli
manit illum
in præsepio.

Est. c. 5. se
cundum or
dinē Bedæ,
tom. 9.

Cum natus esset Iesus in diebus Hero-
dis Regis. Ergo videtur, quod non fue-
rit congruo tempore natus.

¶ 3. Præterea, Tempus præsentia
Christi in mundo diei comparatur, pro-
pter id, quod ipse est lux mundi: unde
ipse dicit Ioan. 9. Me oportet operari
opera eius, qui misit me, donec dies
est. Sed in æstate sunt dies longiores,
quàm in hyeme: ergo cum natus fue-
rit in profundo hyemis octauo Kalen-
das Ianuarij, videtur, quod non fuerit
conuenienti tempore natus. ¶ Sed cõ-
tra est quod dicitur Galat. 4. Cum ve-
nit plenitudo temporis, misit Deus fi-
lium suum factum ex muliere, factum
sub lege.

Respondeo dicendum, quod hæc est
differentia inter Christum, & alios ho-
mines, quod alij homines nascuntur
subiecti necessitati temporis: Christus
autem tanquam Dominus, & cõditor
omnium temporũ elegit sibi tempus,
in quo nasceretur, sicut & matrem, &
locum. Et quia quæ à Deo sunt, ordina-
ta sunt, & conuenienter disposita: con-
sequens est, quod conuenientissimo tẽ-
pore Christus nasceretur.

Ad primum ergo dicendum, quod
Christus venerat nos in statum liber-
tatis reducere de statu seruitutis. Et
ideo sicut mortalitatem nostram sus-
cepit, vt nos ad vitam reduceret: ita

*super illud
Luc. 2. Vt
profiteretur
cum Maria,
est. c. 5. secu-
dum ordinẽ
Beda, to. 2.*

(vt Beda dicit) eo tẽpore dignatus est
incarnari, quo mox natus censui Cæsa-
ris ascriberetur, atque ob nostri libera-
tionem ipse seruitio subderetur. Tem-
pore etiam illo, quo totus orbis sub
vno principe viuebat, maxima pax
fuit in mundo, & ideo dicebat, vt illo
tempore Christus nasceretur, qui est
pax nostra faciens vtraque vnũ: vt di-
citur Ephes. 2. Vnde Hierony. dicit su-
per Isai. Veteres reuoluam⁹ historias,
& inueniemus vsque ad vigesimum
octauũ annũ Cæsaris Augusti, in toto

*super illud
Isai. 2. Non
leuabit gẽs
contra gen-
tem. 10. 5.*

A orbe terrarum fuisse discordiam: orto
autẽ Dño, omnia bella cessauerunt, se-
cundum illud Isai. 2. Non leuabit gens
contra gentem gladium. Congruebat
etiam vt in illo tẽpore, quo vnus prin-
ceps dominabatur in mũdo, Christus
nasceretur, qui venerat congregare
suos in vnum, vt esset vnum ouile, &
vnus pastor, vt dicitur Ioan. 10. ¶ Ad
secundum dicendum, quod ideo Chri-
stus, Regis alienigenæ tẽpore nasci vo-
luit, vt impleretur prophetia Iacob di-
centis, Genes. penulti. Non auferetur
sceptrũ de Iuda, & dux de femore ei⁹,
donec veniat qui mittendus est. Quia

B vt Chrysost. dicit super Matt. quãdiu
Iudaica gẽs sub Iudaicis Regibus, quã-
uis peccatoribus, tenebatur, Prophetæ
mittebantur ad remedium eius: Nũc
autem quando lex Dei, sub potestate
Regis iniqui tenebatur, nascitur Chri-
stus: quia magna, & desperabilis infir-
mitas medicum artificiosiorẽ quære-
bat. ¶ Ad tertiũ dicendum, quod sicut
dicitur in lib. de. q. veter. & noui Te-
stam. tunc Christus nasci voluit, quã-
do lux diei cremẽtum incipit accipe-
re: vt ostenderetur, quod ipse venerat,
vt homines crescerent in lucem diui-
nam, secũdum illud Luc. 1. Illuminare
C his qui in tenebris, & in vmbra mortis
sedent. Similiter etiam asperitatem
hyemis elegit ad natiuitatem: vt ex
tunc carnis afflictionem pateretur
pro nobis.

*Homil. 2. in
Matt. in
ope imperf.
non longẽ à
prin to. 2.*

*In lib. q. ex
nou. Test. q.
53. tom. 4.
inter opera
August.*

COMMENTARIUS.

C Onstituit D. Thom. differentiam in-
ter Christum, & alios homines, quod
alij subduntur necessitati temporis
vt nascantur: Christus verò sibi nascendi
tempus elegit. Vnde concludit fuisse con-
uenienti tempore natum, quia, quæ à Deo
sunt, ordinata sunt. Videtur autem nulla
prorsus intercedere differentia. Quia Chri-
stus non vt homo, sed vt Deus elegit sibi
tempus nascendi, unde vt homo etiam fuit

Tempus na-
tuitatis
Christi sin-
gulariter à
Deo præde-
finitum.

subditus necessitati nascendi tali tempore à Deo præordinato : idem autem est in alijs hominibus , qui non nisi ex diuina prouidentia certis temporibus nascuntur. Quare, si de Ioanne Baptista. v.g. quære-
mus, an conuenienti tempore natus fuerit, eadem ratio esset reddenda , scilicet, tem-
pore à Deo prædefinito fuisse natum , & ideo tempus illud non potuisse non esse conueniens . Respondetur in primis non esse hoc loco disputandum , an Deus eo-
dem modo omnium hominum natiuita-
tes, & tempora prædefiniat, certum autem est tēpus natiuitatis Christi singulari mo-
do esse prædefinitum ex ratione diuinæ bonitatis, & sapientiæ . Nec dubito quin aliorum etiam hominum , præsertim sin-
gulariter electorum , natiuitates, ac tem-
pora eodem prædefiniantur modo. Itaque solum est differentia , quòd in Christo ca-
dem persona sibi ipsi prædefiniuit tem-
pus nascendi in assumpta natura : & ideo absolutè, & simpliciter hæc persona , seu hic homo per communicationem idioma-
tum, dicitur sibi prædefinisse tempus nas-
cendi . Nisi fortasse quis dicat , quamuis Christus vt homo non potuerit sibi eligere
tempus nascendi in vtero matris , quia ne-
cessario supponitur homo , & consequen-
ter natus in vtero: potuisse tamen sibi eli-
gere tempus , & horam natiuitatis extra
uterum: quod profecto est probabile, quā-
uis non sit D. Thomæ sensus , nequè ad
rem admodum pertinens. Tūm, quia illud
tempus non tām fuit prædefinitum à Chri-
sto, vt homine , quām voluntariè susce-
ptum ex prædefinitione diuina . Tūm
maximè, quia supposita priori natiuitate
in vtero, ex illa necessario ordine naturæ
definitum fuit tempus nascendi extra ute-
rum: supposito tali corporis temperamen-
to, & alijs circumstantijs, quæ in illa natiui-
tate fuerunt.

Gen. 49.

In solutione ad secundū attigit D. Tho-
mas expositionem illius loci Genes. 49.
Non auferetur sceperum de Iuda, &c. de quo
in prima disputatione tomī superioris fu-
it dictum est.

DISPUTATIO XIII.

In quatuor sectiones distri-
bura.

A

De natiuitate Christi, ex vtero ma-
tris.

Postquam de conceptione , &
natiuitate Christi in vtero
matris dictum est, sequitur, vt
de mysterio Virginei partus,
quo Christus in lucem est editus , differa-
mus. Quoniam autem (vt in superioribus
diximus) in his disputationibus eam dicē-
di rationem tenere curamus , qua vniuer-
sam simul vitæ Virginis seriem texamus,
ac explicemus, ratio temporis postulabat,
vt si quid notatu dignum in illis nouem
mēsis, quibus Christus in visceribus ma-
tris latuit, actū est, illud adnotaremus : sed
de illo tempore nihil in scripturis, vel mo-
numentis fide dignis habemus , nisi quod
Lucas narrat, de visitatione Elisabeth. Sta-
tim enim post filij conceptionem eadem
fortasse die (vt Euangelista innuit) comi-
te sancto Ioseph (vt decentius, ac verifimi-
lius ab omnibus prudenter iudicatum est)
in montana perrexit Virgo, non vt in fide
confirmaretur, nequè quasi incredula de ora-
culo (vt Hæretici calumniantur) sed quasi
lata pro voto, religiosa pro officio, & festinans
pregaudio, (vt dixit Bernard. hom. 4. super
Missus est, & Ambros. & alij expositores
Luc. 1.) Ait autem Euangelista ibi permā-
sisse quasi mēsis tribus: An verò tempo-
re natiuitatis Baptistæ præfens affuerit, di-
cemus infra , cūm de Ioanne Baptista dis-
putabimus. Post illud ergo tempus reuerfa
est in domum suam , scilicet, in ciuitatem
Nazareth : & postea accidit, quod Mat-
thæus narrat de suspitione , ac turbatione
sancti Iosephi, deque Angeli apparitione.
Qua de re supra, cūm de matrimonio Vir-
ginis, & de sancto Iosepho disputaremus,
nonnulla diximus . Appropinquante ita-
quē partus tempore, profecti sunt Bethle-
hem, vbi Christus natus est. De hac igitur
natiuitate primū videndum est qualis
fuerit, deinde de circumstantijs loci, ac tem-
poris: designis verò, ac prodigijs, quæ in il-
la contigerunt, dicemus commodiūs in dis-
putatione sequenti.

Maria cui
visitat Eli-
sabeth.
Bernard.

C

SECTIO PRIMA.

Vtrum verè, ac propriè Christus fuerit
natus ex Virgine.

Non

Non defuerunt qui negarint Christum propriè natum esse ex Virgine, quia non naturali, & ordinaria via; sed alia nescio qua ex Virgine prodijt, quod fortasse dixerunt, ut eius Virginitati, & integritati consulerent. Ad quem errorem accessit Gotfredus, quodlib. 7. quæst. 6. dicens Christum non fuisse natum transeundo per medium: sed ab extremo in extremum immediatè transiliendo. Hoc enim facilius ei visum est, quàm quòd interiacentia corpora penetrauerit absquè rptione. Quam sententiam inter alias refert Durand. in. 4. distinctione. 44. quæstione. 6. & illi non admodum displicet.

Dicendum verò est Beatam Virginem verè, ac propriè peperisse Christum, ipsum. què verè, ac propriè natum esse ex Virgine. Est conclusio certa de fide. Probatur prior pars apertissimis Scripturis, Isai. 7. *Ecce Virgo concipiet, & pariet*, tam verè ergo peperit, quàm concepit. Matth. 1. *Pariet autem filium*, & infra. *Non cognouit eam, donec peperit filium*. Si ergo est verus, ac proprius filius, etiam est verus, ac proprius partus, vel si alterum improprie exponimus, cur non etiam alterum? Et Lucæ. 2. *Completi sunt dies, ut pareret, & peperit filium suum primogenitum*. Secundò probatur ex diffinitione, & traditione Ecclesiæ, in Concilio Lateranensi, sub Martino primo, consult. 5. can. 3. definitur Beatam Virginem verè, & propriè fuisse Dei genitricem, quia veraciter ipsum Deum concepit, & incorruptibiliter genuit. Idem traditur in Concilio Chalcedonensi, actione. 5. in confessione fidei, ubi etiam approbatur Epistol. 11. Leonis Papæ ad Flavianum, in cuius cap. 1. ita ad rem præsentem loquitur. *Non ita intelligenda est illa generatio singulariter mirabilis, & mirabiliter singularis, ut per natiuitatem creationis, proprietates remota sit generis*. Quæ verba tam ad cõceptionem, quàm ad partum accommodari possunt. Et eandem veritatem docent omnia Concilia, & Patres, quos statim referam, & rationem assignabo. Ex hac vero priori parte necessatio sequitur posterior. Nam illa duo, scilicet, partus & natiuitas correlatiua sunt. Vnde alijs Scripturæ locis Christus natus dicitur, Ioan. 18. *Ego in hoc natus sum*, & Isai. 9. *Parvulus natus est nobis*. Et dicto Concilio Lateranensi, can. 4. definitur propriè,

A & secundum veritatem duas esse in Christo natiuitates. Idem in. 5. Synodo, collat. 8. can. 2. & in. 6. Synodo, act. 11. in epistola Sophronij, & in. 1. epistol. Cyril. ad Nestor. quæ in Concilio Ephesino habetur, *Verbum Dei sustinuisse, dicitur, generationem carnalem, carnis suæ natiuitatem, suam faciens, & ideo verè prodijisse ex Virgine, & natum esse carnaliter*: & similia habentur in epistola Cyrilli cum Concilio Alexan. ad eundem Nestor. quæ in Ephesino recipitur, & approbatur: Idem docet egregiè Damascen. lib. 3. de fide, cap. 7. Fulgentius, lib. de fide ad Petrum, cap. 2.

Ex hac conclusione sequitur primò Christum exiuisse de vtero Virginis per naturalem viam, qua reliqui homines nasci solent. Quod Damascen. lib. 4. cap. 15. his verbis docuit. *Conceptio quidem per aurem contigit, procreatio autem per eam partem, qua fœtus in lucem oriri cõsuevit*. Ratio est, quia hoc est de ratione veri partus, veræquè natiuitatis. Congruentia verò tam cõclusionis, quàm huius confectarij est, quia Deus non tantum voluit fieri homo, sed etiam filius hominis, & fœminam quandam voluit esse veram Dei matrem: non essent autem vera mater, & verus filius, nisi esset verus partus, & vera natiuitas: unde eleganter dixit Nazianzen. orat. 51. quæ est epistol. 3. ad Celedon. *Christum diuino modo genitum esse, quia sine opera veri, & humano, quia iuxta pariendi consuetudinem*. Et nõ minus sapienter idem Nazianzen. oratio. 16. de amore pauperum, non longè à principio dixit, *voluisse Deum, non tantum naturam, sed etiam natiuitatem nostram honorare, & ideo vtramquè assumpsisse, cū omni proprietate, absquè macula tamen, vel indecètia, prout Deum decebat*. Et confirmatur, quia quidquid aliud dicatur, sine fundamento, & necessitate dicitur: & præsertim quia asserere trāsitum ab extremo in extremum sine medio, maius fortasse miraculum est, remquè obscuriorem, & difficiliorem reddit. Video tamen posse aliquem multa ex his, quæ adduximus de natiuitate in vtero interpretari: dicendum verò est multa ex illis necessario intelligi de natiuitate extra vterum: alia verò ad illam etiā extendi, quatenus ad quoddam complementum, & perfectionem matris hæc natiuitas pertinet.

Secundò colligitur ex eadem conclusione

Conci. Lateranens.
5. Synod.
6. Synod.
Cœci. Ephes.
Cyril. Alex.
Conci. Alexandri.

Damasc.
Fulgen.

Nazian.

Gotfred.

Durand.

Isai. 7.

Matth. 1.

Virgo verè,
ac propriè
Christum parit.

Luc. 2.

Conci. Lateranens.

Conci. Chalcedonens.
Leo Pap.

Natiuitas
Christi ex
Virgine vera, & propria.
Ioan. 18.
Isai. 9.

Virgo affi-
mo impulsu
Christum
emittit ex
vtero.

fione B. Virginem ad partum Christi, non merè passiuè: sed aliquo modo agendo, & quasi impellendo cōcurrissè ad foetū emittendum. Hoc enim ad partus, & natiuitatis veritatem pertinet, quoniam aliàs non ipsa Virgo peperisset Christum, sed vel ab aliqua extrinseca causa eductus esset ex vtero, vel certè ipse virtute sua ex vtero exinisset, sicut egressus est de sepulcro. Beata igitur Virgo, vt vera sit mater, eum impulsu, vel efficaciam, quam aliæ matres solent, in suo partu ad emittendā prolem adhibuit. Vnde Ecclesia canit, *Enixa est puerpera Regem*. Et cōfirmari hoc potest, quia in hoc nulla est difficultas, nequè indecētia. Nam efficere per se potius ad perfectionem pertinet, & potuit fieri sine vllō labore, aut violentia: præsertim cum diuina virtute factum sit, vt sine vlla resistētia, vel repugnantia id fieret, sicut supra cūm de Virginitate Mariæ ageremus, declaratum est, vbi fundamentum contrarij erroris dissoluimus, latius de illo dicturi infra, agentes de Christi resurrectione. Quo in loco ostendemus posse vnum corpus simul cum alio in eodem loco existere. Quod (vt August. inquit lib. 22. de Ciuitat. c. 8.) *illi soli non credunt, qui etiam Dominū Iesum per integra virginalia matris exitum, & ad discipulos ostiis clausis ingressum non credunt.*

August.

SECTIO II.

Vtrum Christi natiuitas absquē dolore matris, & sordibus puerperij perfecta sit.

Neminem ex ijs, qui Deiparam, Virginem in partu permansisse crediderunt, inueni, qui asseruerit cum dolore peperisse: hæc enim duo consentanea esse non possunt: non desuerunt tamē, qui sordibus puerperij eam putarint obnoxiam. In quam sententiam inclinauit Abulen. super cap. 12. Leuitic. quæstio. 2. 3. 4. & 13. & clarius in. 20. Idem asseruit Erasmus Luc. 2. Caieta. verò hic artic. 6. circa ad. 3. partim descendit in hanc sententiam, partim eam corrigit. Dicit enim, intercessisse in illo partu omnia, quæ non ex peccato, sed ex natura sunt, quæquē in statu innocentie extitissent: addit verò, Angelorum mi-

Abulen.
Eras.
Caietana.

Anisterio prouisum fuisse, vt nulla necessaria esset ablutio: vt & manus Virginæ (inquit) *ab huiusmodi obscuris seruaretur munda, & mēs ipsius ad tārī gaudij fructus magis unita esset*. Ratio huius sententiæ esse potest, quia vt cōstat ex Aristot. 2. de Gener. Ani mal. cap. 4. & Galeno, libr. de formatione foetus, quando homo concipitur, membrana quædam in vtero matris formantur, in quibus foetus inuoluitur, & intra illas vsq; ad tempus natiuitatis continetur, quæ licet varia habeant nomina, & officia (quorum explicatio non est huic loco necessaria) vulgari tamen appellatione *secundina* dicuntur, & hæc rumpuntur tempore natiuitatis, vt proles exeat, post cuius natiuitatem mater secundinas emittit, & copiam sanguinis, qui ad nutrimentum proles illic fuerat congregatus. Certum igitur videtur Christi corpusculum, intra huiusmodi membranas fuisse conceptum, aliàs nec naturalem statum habuisset in vtero matris, nec naturali modo potuisset alimentum exurgere, nec excrementa emittere, nequè ab externis alterationibus tueri, ad quæ munial huiusmodi membranæ à natura sunt data: si igitur Christi corpus, quandiu fuit in vtero matris, his est secundinis inuolutum, necesse fuit tempore natiuitatis rumpi, vel alio modo illis expoliari, vt alijs hominibus accidit, ergo necessarium etiam fuit Beatam Virginem extra corpus suum illas emittere (erant enim iam superflua, & quasi excrementa quædam) cum hac autem emissionē, sanguinis etiam emissio cōiuncta est.

C Dicendum verò est primò: Beatam Virginem peperisse absquē vllō dolore. Probatur primò, ex patribus, Gregor. Nazian. in Tragœdia de Christo patiete, circa principi. Virginem introducit de se dicentem. *Parrens expers laboris, & doloris exilli*. Gregor. Nyssen. oratio. 1. de resurrectione, idem docet Damascen. lib. 4. de fid. capit. 15. qui accomodant illud Isai. 66. *Antequam parturiret, peperit, & antequam perueniret partus eius, peperit masculum*, vbi Septuaginta legunt, *antequam veniat dolor parturientium, effugit, & peperit masculum*: Idem docet Augustinus, serm. 14. de Natiuitat. & sermo. 1. de Assumptione. Fulgent. serm. de laudib. Virgin. Bernard. homil. 3. in *Missus est*, & sermo. 4. in vigilia Natiuitatis, vbi eleganter tractat, quomodo Virgo tam à pœna pariendi

Aristot.
Galen.

Secundina
quid.

Partus Vir-
ginis sine do-
lore.
Greg. Nazian.

Greg. Nyss.
Damascen.

August.
Fulgen.

Bernard.

pariendi cum dolore, quàm ab sterilitatis maledictione fuerit immunis. Denique Ecclesia, in officio, natiuitatis canit. *Nescis Virgo virum, peperit sine dolore saluatorem seculorum.* Ultimo probatur rationibus. Prima est (qua sancti Patres vtuntur,) quia dolor partus respondet libidini, & voluptati conceptionis: Vnde Damasc. supra. *Quà voluptas, inquit, non anteit, nec dolor quidē in partu sequens est.* Secundo, quia maximè decebat Christum, vt ortu suo nullum prorsus incommodum etiam tēporale matri afferret, præsertim cum facillimè posset huiusmodi nocumentum vitare. Tertia, & propria ratio philosophica est illa, D. Thomæ, quia dolor oritur ex diuisione, aut violenta compressione, vel relaxatione partium, ostensum autem est nihil horum passam fuisse B. Virginem.

Dico secundo, B. Virgo in partu suo nō emisit secundinas. Hæc conclusio asserta est à Patribus in Trullo congregatis Can. 79. his verbis: *Absq; vllis secundinis ex Virgine partum esse consistentes, vt qui sine semine constitutus sit, idque toti gregi annunciantes eos, qui propter ignorantia aliquid faciūt, quod non decet, correctioni subicimus, & infra subdit, non licere ex cōmuni bus, & iis, quæ in nobis fiunt, innarrabilem Virginis partum, quæ supra mentem, & sermonem verbum peperit, definire, metiri, ac describere.* Quæ definitio magnam habet auctoritatem, quoniam illi canones, præterquam quod plusquam à ducentis viginti Patribus editi sunt, in septima Synodo, actione. 7. can. 1. approbati videntur, vt Surius adnotauit. Qui etiam aduertit eandem Synodum, & Florentinam, & Adrianū, ac Michaëlem summos Pōtīfices horū canonum auctoritate vfos fuisse. Et quamuis quorundam Græcorum temeritate aliqui eorum deprauati esse dicantur, hic tamen (de quo agimus) nunquam in dubium reuocatus est. Illud tamē valde huius canonis vim, atque efficaciam minuit, quod aliqui codices nō legunt, *absq; secundinis*, sed, *absque vllō dolore*, & ita vertit Iouerus in suis sanctionibus Ecclesiasticis. Ego vero, cū originale Græcum cōsulere non potuerim, quod illo caream, non possum de alterutra versione certum ferre iudicium: si tamen intentionem illius decreti spectemus, verisimile est mentem illorum Patrum fuisse, quam Surius explicuit. Reprehendunt enim ibi quorundam

A consuetudinem, qui in honorem secundinarum impollutæ Virginis, quasdam obseruabant cæremonias, & rationē reddunt quia non est honor Virginis illi attribueri, quæ cæteris parientibus communia sunt. Intendunt ergo negare huiusmodi secundinas in partu virgineo. Et hanc conclusionem confirmabunt, quæ in sequenti afferemus.

Dico ergo tertio, Virginis partū, Christiquē natiuitatem purissimè sine vllis for-
Natiuitas Christi sine sordibus facta.
Sexta Syn. Sophron.
Epiphanius.
Greg. Naz.
Cyprian.
August.
D. Tho.
Hierony.
Caieta.

B eandem sententiam conspirant Nazian. in tragoedia, Christus patiens, column. 10. & 11. Cyprian. in serm. de natiui. Christi, Maria, inquit, genitrix, & obstetrix, nullus dolor, nulla natura contumelia in puerperio: vbi alia multa habet ad idem propositum. Item Aug. 29. cont. Faustum. cap. 3. & 4. & lib. de quinque heresibus, cap. 5. *Stulte, inquit, vnde sordes in Virgine matre, vbi non est concubitus cum homine patre?* Denique D. Th. hic artic. 6. ad. 3. in eadem est sententia. Negat enim, & merito cum Hieron. lib. cont. Heluid. interfuisse in partu Virginis obstetricum ministerium, aut mulierū sedulitatē, quæ nō parum fuisset necessaria, si B. Virgo sordibus puerperijs fuisse obnoxia. Et quamuis Caietan. propter hæc causam adhibendum putauerit Angelicum ministerium: non videtur tamen necessarium, nec expediens in hoc negotio alterius creaturæ, præterquam ipsius Virginis operam interpositam fuisse. Et confirmatur. Nam propter hanc causam docent sancti Patres infra referendi, B. Virginem nō indiguifse purificatione, quia *germinans germinant sicut liliū*, si licet verba Isai. 35. accommodare. Vnde Cyprianus: supra eleganter dicit prodijisse Christum ex Virgine, *sicut fructum ex arbore, aut sicut radiū ex sole*, quibus, & alijs exemplis explicant sancti Patres summam puritatem, & munditiam illius partus. Ratione tandem declaratur: nam hæc conclusio ex præcedenti sequitur. Sunt autem, qui existimēt posse interdum naturaliter fieri, vt mulier sine huius

modi secundinis, aut sordibus pariat.

Cornel. Iansen. Quod indicare visus est Cornel. Iansen. in concord. cap. 10. citans Aristotelem: tamen nequē Aristoteles id asserit, nequē videtur naturaliter possibile. Tractat quidē hac de re Arist. libr. 7. de Histor. Anim. & cap. 9. dicit, interdum emittere fœminam pariētem sanie pallidam, interdū cruentam, & subdit nonnullis neutrum accidere: non tamen dicit alicui accidere partum sine emissionē secundinarum, aut sanguinis, & aliorum excrementorum, ut ex sequenti cap. manifestē constat. Et ratio id conuincit, quia ille modus cōceptionis est à natura præscriptus, & fieri non potest, quin nouem illis mēsis, quibus puer alitur in vtero, aliqua excremēta, & sanguinis copia congregata sint, quæ in partu necessitate quadam naturali expelluntur.

Nō oportet igitur in naturali actione fundari: sed operæpretium est fateri miraculum aliquod fuisse necessarium, ut Christi natiuitas dicto modo fieret: sed illud miraculum maximē decebat, & tanti filij dignitatem, & Virginis puritatē. Et sicut expediens fuit, ut Christus nascendo non esset matri alicui⁹ doloris causa, ita quoquē, ut nullam ei corporalem immūditiam, aut indecentiam afferret. Vnde, licet hoc miraculum non sit in Euangelio expressum: ex ipsa tamen rei decentia pijsimē creditur, accedente præsertim Patrum, quos attulimus auctoritate. Et in Euangelio nonnullum habemus indicium, dicente Luca, cap. 2. *peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in presepio.* Quibus verbis insinuat nullam aliā actionem, mundationem vè in eo negotio intercessisse, aut fuisse necessariam, ut Hierony. ponderauit, contra Heluidium, & D. Thomas hic artic. 6. ad 3. & benè Caietanus.

Dupliciter autem explicari potest hoc miraculum. Primò, ut Christi conceptio facta fuerit absquē illis membranis, & secundinis. Quod fieri potest verisimile: tū quia miraculosē Spiritus sancti virtute conceptus est: tū etiam, quia videtur cessasse illarum necessitas. In naturali enim conceptione incipit secundina formari, ut generationem complectatur, in qua vis seminis inest, ut ita paulatim formetur fœtus. Hæc autem ratio in Christi conceptione cessauit, quia momento perfecta est absquē se-

A mine, & absquē impuro sanguine matris, ex quorum concursu, & actione vnus, & alterius dispositione generatur hæc membrana crassa, sicca, & duriuscula. Si autem Christus in vtero matris non fuit inuolutus his membranis, absquē nouo miraculo factum est, ut in natiuitate inuētæ nō sint, ablatis autem secundinis facile intelligitur ratio, ob quam nullæ aliæ sordes inuētæ fuerint, nec sanguinis emissio, quia hæc omnia potissimum eueniunt in aliorum partu ex diuisione secundinarum, in quibus illa omnia congregantur. Hic vero dicendi modus, quamuis fieri potuerit necesse tamen est, ut multa miracula congerat ferè continua illis nouem mensibus, ut in principio huius sectionis argumentabamur. Duo tamen sunt præcipua. Alterum pertinet ad alimentū fœtus, quia fœtus per vmbilicum secundinis copulatur, per quas sugit sanguinem à matre, & ideo secundinæ plenæ sunt venis. Vnde si Christi corpusculum his membranis caruisset, nō potuisset naturaliter ali. Nisi fortasse verum sit (quod aliqui dicunt) præter has membranas prodire ex venis matricis fœminæ quosdam veluti funiculos, quibus fœtus cōiungitur matri in vmbilico, ut nutriatur. Nam si hoc verum est, facilè intelligitur fieri potuisse, ut Virgo non haberet tempore partus superfluum sanguinem, quem euacuet, sed solum sanguinem purissimum, qui & ad sui corporis, & filij nutritionem sufficeret. Alterum miraculum est, quia nō poterat naturaliter corpus Christi in vtero Virginis non habere aliqua excrementa oportuisset ergo vel illa iniicere in matricem Virginis, quod nec decebat, nequē est ordini naturæ consentaneum, vel certè fieri miraculosè debuit, ut alia via resolverentur.

Alius modus explicandi hoc miraculum facilius esse videtur, si dicamus Christum quidem fuisse conceptum membranis inuolutū, & ita habuisse in vtero matris statum omnino naturalem: tempore autem natiuitatis, sicut prodijt per naturales vias sine ruptione claustrī virginalis, ita etiam exuisse illas mēbranas eas penetrando absquē ruptione, atquē hac ratione purum, ac nudum ex vtero matris elapsū fuisse. Membranas autem illas, cum omni sanguine, & excrementis in illis conclusis nō fuit necesse in lucem prodire post Christum na-

Aristote.
Partus fœ-
minarū na-
turaliter nō
est sine sordibus.

Luc. 2.

Hierony.
D. Thom.
Caieta.

stum natum : sed diuina virtute fieri potuit, vt vel in aliam materiam resolverentur, vel alio miraculoso modo in alium conuenientem locum transferrentur. Primum quidem, vt partus Virginis omni ex parte esset purissimus, eiusque integritas, ac virginitas ex illius modo manifestaretur. Deinde, quia cum secundum sint corpus densum, ac durum, non poterant ex utero Virginis exire absque ruptione claustrum virginalis sine miraculo penetrationis, vel transitus ab extremo in extremum sine medio. Cum ergo necessarium fuerit aliquod miraculum, credendum est Deum illud elegisse, quod & dignitati mysterij accommodatius esset, & facilius, vt omnia pos-
sint optimè expediri. Nā (vt doctè dixit Caietanus) hæc secreta miracula, quæ aliena sunt ab omni suspitione, maximè decuerunt Christum, etiam in tempore infantie propter matris obsequium, & vt suauius omnia disponderentur, & citius expedirentur. Addit præterea & rectè, hæc omnia conduxisse ad confirmationem, & augmentum fidei Ioseph, qui cum matre adorabat natum mundi Dominum.

Denique circa hanc rem obseruatione dignus est locus Hieronymi libro contra Eluid. ubi ad illum loquens, sic inquit, *tunge, si liber, nostras contumelias, non enim mensibus uterum intumescentem, fastidia, partum, sanguinem, pannos, non erubescimus.* Hæc enim verba per exaggerationem intelligi possunt, sensu quali conditionato, vt quando alteri respondendo dicimus, etiam si totum, quod assumit, concedatur, non sequi, quod intendit. Sic inquit Hieronymus, licet necessarium esset concedere aduersario illa, quæ in humana conditione vilia, & abiecta esse videntur, non propterea negandum fuisse Christum natum esse ex Virgine, & illam virginem permanisse. Quo fit, vt si necessarium non sit omnia illa concedere, magis conuincatur hæreticus, quod sine occasione, vel causa in illam sententiam inciderit. Et quia reuera illa concedere non erat necessarium, quasi se corrigens subdit Hieron. *sed ut hæc, quæ scripta sunt, non negamus, ita illa, quæ non sunt scripta, renuimus.* Quæ responsio satis facere posset huic loco, nisi idem Hieron. in epist. 2. ad Eustoch. de custodia Virginitatis, mentem suam amplius explicuisset, dicens: *Non enim mensibus in utero ut nascatur expectat, fastidia sustinet, crucietur*

A *egreditur.* Quorum verborum nullam commodam expositionem inuenio, nihilominus sententia à nobis explicata magis probanda videtur.

SECTIO III.

Quo in loco natus sit Christus.

Tria loca huius gloriose natiuitatis possumus ex Euangelistis colligere, Bethlehē, diuersorium, ac præsepe, vt vnus sit veluti proprius, alius communis, tertius communior, quique pluribus pareret. De singulis igitur aliquid breuiter adnotandum.

Primum itaque, Christum natum esse in Bethlehem Iudæ, fide constat ex Matthæo, & Luca, & equa certitudine constat, fuisse prædictum à Michea, cap. 5. Messiam nasciturum fuisse in Bethlehē, ita enim Matt. cap. 2. & Ioan. c. 7. illum locum interpretatur. Nam quamuis dici possit, eos non interpretari, sed referre, quod sacerdotes, & scribæ, alijque dicebant: tamē reuera eam interpretationem approbant, imò ideo referunt, vt doceant impletum fuisse in Christo illud signum Messiae, quod inter Iudæos communi omnium erat consensione receptum, eò quod in Scriptura esset expressum. Neque ad aliū applicari possunt illa verba, *ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Nō enim possunt attribui Dauid, cum multo ante hanc prophetiam, quæ de futuro loquitur, natus sit: neque Zorobabeli, qui natus est Babylone: neque alicui alteri, nullus enim alius dux Israel, post illam prophetiam ortus est ex Bethlehem.

Sed dicent Hebræi, etiam Christum nūquam fuisse ducem, aut dominum populi Israel. Respondemus, vel non esse sermo- nem de Israel secundum carnem, nec de principatu, aut dominio temporali: sed de Israel, & duce, ac pastore spiritali, de quo dictum est Osee. 1. *Congregabuntur filij Iudæ, & filij Israel pariter, & ponent sibi met caput vnum,* & Hierem. 31. *Ecce dies uenient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iudæ fœdus nouum, & infra, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Vel etiam addere possumus Christum esse ducem populi Israel. Multi enim à principio Euangelicæ prædicationis illi nomina dederunt, & plures quotidie conuertuntur, & in fine seculi omnes tandem illi

Christus nascitur in Bethlehem Iudæ.
Matth. 2.
Luc. 2.
Mich. 5.
Ioan. 7.

Obiectio.
Responsio.
Osee. 1.
Hierem. 31.

subij-

Hierony.

Hierony.

subiicientur. Illud verò in prædictis testimonijs obseruandum est, Michæam prædixisse Christum nasciturum in Bethlehem Ephrata, Matthæum tamē referre, illum natum esse in Bethlehem Iudæ. Hæc tamen nulla est differētia, quæ ad rem pertineat: eadem enim vrbs Bethlehē olim dicta est Ephrata, vt patet Gen. 35. & 48. & Psal. 131. quem ad hoc mysterium accommodat eleganter Hieron. epist. 27. dicens, Dauidē in verbis illis. *si introiero in tabernaculū domus mee, &c. donec inueniam locū Domino*, explicasse desiderium, quo tenebatur cognoscēdū hoc mysterium, & statim oculis prophetalibus illud agnouisse, dicens. *Eccē audiui- mus eū in Ephrata, inuenimus eū in cāpis syluæ*. Hæc autē Bethlehem erat in sorte Iudæ nō procul ab Ierusalē, (vt ait Euseb. lib. 7. de Dem. c. 2.) id est, vel triginta quinq; stadijs, vt ait Iustinus Apolog. 2. vel sex miliarijs, vt scribit Hieronymus de locis Hebraicis, & ideo dicta etiā est, Bethlehē Iudæ, vt distingueretur ab alia Bethlehē, quæ erat in tribu Zabulō, vt cōstat Iosue. 19. & notauit Hieron. in Matt. & lib. de locis Hebraicis. Qui etiam animaduertit vtrumq; nomen mysterio natiuitatis Christi rectē adaptari. Bethlehem enim *domus panis*, interpretatur, Ephrata autē *fructifera*, Christus autem & panis est vitæ, & præcipuus vniuersi fructus. Quanquam enim hæc nomina non fuerint ab hominibus propter hoc mysterium imposita: sed vel propter illius terræ pinguedinem, ac fecunditatē, vel (vt alij volunt) appellatione sumpta ab aliquibus priscis hominibus, de quibus mētio fit. 1. Paralip. 4. diuina autem prouidentia fieri potuit, vt mysterio à se prædefinito nomina congruerent. Vnde etiam ratio colligitur, ob quam Christum eo loco nasci oportuit, scilicet, vt in eo, quod per Prophetam dictum fuerat, impleretur. Prædictum autem fuit, vt hoc esset nobis vnū ex certis signis aduentus Messia.

Obiectio.

Responsio.

Bethlehem
in natiuita-
te Christi
vrbs electa.

Dices; Sed cur prædefiniuit Deus, vt in hoc loco potius, quàm in alio nasceretur. Respondetur si generatim loquamur, & consideremus Bethlehem, vt erat patria Dauid, non alia ratione elegit eam, quàm ipsum Dauid, scilicet, sua voluntate, & beneplacito: postquam autem elegit nasci ex Dauid, decuit in patria illius nasci, vt locus ipse natiuitatis originem demonstraret. Si verò consideretur Bethlehem, vt erat exi-

gua, & humilis ciuitas, eadem ratione electa est, qua Christus humilem, ac pauperē nascendi modum elegit. Vnde ser. 1. de Epiphani. inquit Leo. *Sed qui serui suscepit formam, Bethlehem prælegit natiuitati, Ierosolymam passioni.*

Sed hinc oritur grauis difficultas ex loco Michæ. 5. prout ab ipso scribitur, & à Matthæo refertur. c. 2. ille enim Bethlehē ciuitatē minimam, ac paruam appellat, dicens, & tu Bethlehem Ephrata minimus es in millibus Iuda, Matthæus autē, *Nequaquā minima es*. Quæ videtur aperta cōtradictio, in qua dissoluenda tam Hieronymus, quàm alij defudarunt. Sed quoniam & ad nostrū institutum non multum refert, & ab alijs diligenter tractata est, præsertim à Cornel.

Dubium.

Matth. 2.

Mich. 1.

Cornel. Ian- sen.

Ribera.

Testimonij

Michæ &

Matthæi,

concordia.

Iustin.

Cyril. Alex.

Origen.

Tertull.

Cyprian.

August.

Chrysost.

Hierony.

Euseb.

Ambros.

Ribera Michæ. 5. ideo breuiter tantū adnotabo, nonnullos ex Patribus antiquis tã Græcis, quàm Latinis citare hoc testimonium Michæ cū negatione, vt videre licet in Iustino in Dial. cōtr. Triphōn. Cyri. Alexan. libro. 2. de fide ad Reginas, sub titulo, quod Christus sit Deus, Orig. lib. 1. contra Cels. satis post med. Tertull. lib. contra Iudæos, cap. 12. Cyprian. lib. 2. testimon. cap. 12. & Aug. 18. de Ciuitat. cap. 30. Chrysost. in demonstratōne, quod Christus sit Deus, imò & Hierony. epist. 27. eodem modo legit, & Euseb. lib. 6. de Demon. cap. 13. quāuis libro. 2. demonstratōne. 5. 1. & libro. 7. demonstratō. 4. negationem non adhibeat. Vnde conijci potest aliqua exemplaria Græca habuisse illam negationem (vt indicatur in noua editione Septuaginta interpretum iussu Sixti quinti edita) aut fortasse (quod verisimilius est) interdum Patres citasse verba Prophetæ, prout ab Euāgelista relata sunt, quod ex Ambros. lib. 5. epist. 18. nō obscure colligitur. Prius enim refert verba Prophetæ cū negatione, & tamen paulò inferius dubiū mouet de apparenti contradictione inter Euāgelistā, & Prophetam, quam dicit esse verborum, non tamen sensuum, vt ipse explicat.

Breuiter tamen sensus Prophetæ fuisse videtur, Bethlehem exiguum oppidum fuisse, ciuium, scilicet, numero, & murorū ambitu: non tamē dignitate, & nobilitate, quādoquidem ex illo nasciturus erat Messias. Quod enim, cū *paruulum* eum vocat, de quantitate (vt ita dicam) situs, seu loci loquatur, nullus est qui dubitet. Nam & proprie-

Ioan. 6.

proprietas verborum id protulat, & ex re ipsa constat Bethlehem paruum fuisse oppidum. Vnde Ioan. 6. *Castellum* appellatur. Quod autem docere voluerit Propheta dignitate, & nobilitate fore magnum, constat ex sequentibus verbis: *Ex te mihi egredietur dominator in Israel*: imò ideo præmisit, & ante oculos posuit localem exiguitatem eius, ut amplitudo eius, & dignitas mirabilior videretur. Euangelista autem Matthæus, quia prior pars de loci quantitate nihil ad mysterium pertinebat, partem aliam de illius dignitate disertis verbis explicare studuit, dicens: *Nequaquam minima es in Principibus Iudæ*. Et ut explicaret se loqui de loci dignitate subdit: *Ex te enim exiet Dux*: addens particulam, enim, quæ etiam non est in Propheta. Nam causa, ob quam Bethlehẽ non est minima dignitate, ea est, quia in illa natus est Christus. Quæ tamen ratio ad loci magnitudinẽ accommodari non posset. Et ita nulla est contradictio, quia Euangelista non tam exteriorem verborum sonũ, quàm sensum respexit. Nec existimo necessarium ut legantur in Propheta per interrogationem verba illa. *Minimus es in millibus Iudæ*. Tũm, quia nec in Hebræo, nequẽ etiam in Græco codice est nota interrogationis, nequẽ vllus Patrum illam adhibuit: tũm etiam, quia si ita legatur, ex vi horum verborũ non habebitur ex hoc loco Bethlehem fuisse exiguum oppidum, quod sine dubio intẽdit affirmare Propheta. Deniq; quia hoc modo affirmatiuẽ legendo, melius consistit sensus: tacitẽ enim indicata seu subintellecta latet ibi cõiunctio aduersatiua, ut sensus sit: *Tu Bethlehem paruulus quidem es, sed ex te egredietur dominator in Israel*: ac si diceret, sed virtute, & dignitate magnus existis. Vnde Grego. Naz. orat. 19. Funebr. in Patr. suũ. *Nulla* (inquit) *res prohibuit quo minus Bethlehem simul & parua ciuitas esset, & totius terræ Metropolis, ut pote Christi parens, atque nutrix.*

Hierony.

Secundò dicitur Christus natus in diuersorio, ut constat Lucæ. 2. Quid autem hoc diuersorium fuerit, & vbi fuerit situm, non satis constat, & quidem Hieronymus in epitaphio Paulæ, seu epist. 27. significat fuisse domum aliquam in Bethlehem sitã, ad quam aduenire tanquam ad hospitium commune diuertebant: sic enim de Paula scribit: *Bethlehem ingressa, & in specum saluatoris introiens, postquam vidit, sacrum Virgi*

nis diuersorium, & stabulum, in quo agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Fauere etiam videtur Cypria. ferm. de Natiuitat. Christi. vbi de Pastoribus loquens inquit: *Veniunt in Bethlehem, quem prædixit Gabriel, inuenitur Emanuel, ciuitas parua, domus pauperula, suppellex exigua.* Be da lib. de locis sanctis c. 8. dicit, diuersoriũ fuisse, *quasi naturale semantrum, in Orientali angulo Bethlehem situm*, vbi significat fuisse intra muros Bethlehem.

Cypria.

Beda.

Aliorum verò sententia est diuersorium illud fuisse speluncam quandam in suburbij Bethlehemitis positam. Ita indicat Hierony. in epist. 17. & 18. vbi locũ illum appellat speluncam Saluatoris, & paruum terræ foramen. Origen. etiam. 1. cõtra Cels. satis post med. Eusebius, lib. 7. de demonst. cap. 2. demonstra. 4. vbi dicit, nunc ostendi

Hierony.

Orige.

Euseb.

agrum, in quo Virgo enixa infantem deposuit. Clarius Nizeph. lib. 1. Histor. cap. 13. affirmat locum illum fuisse speluncam extra oppidum positam. Et potest afferri probabilis coniectura, quia cum eo tempore magna hominum multitudo in Bethlehem conflueret, ut describeretur iuxta Cæsaris edictum, accidere facili potuit, ut Ioseph, & B. Virgo intra Bethlehem hospitium non inuenirent, & ideo ad prædictam speluncam extra muros diuerrere cogerentur. Dicitur enim fuisse locus ille quasi publicum & commune receptaculum, ad quod pauperes, peregrini, vel Pastores cõfugere solebant. Ratio verò, ob quam Christus huiusmodi locum, in quo nasceretur, elegit, moralis quidem est, ut reprobareret gloriam mundi, & damnaveret seculi vanitatem, ut Bernard. dicit orat. 3. de Natiuitat.

Nizeph.

Diuersoriũ in quo nascitur Christus quale.

Bernard.

Quæ ratio optima est, si locus ille, ut pauper, & abiectus consideretur: si autem spectemus illum, ut hospitium quoddam, & Christum velut in via nascentem, conueniens etiam fuit (ut inquit Petr. Chrysolo. ferm. 175.) *ut via in via nasceretur, ut omnis aditus excluderetur erroris, & viator tandem calum peteret, qui terreni itineris in casum diu sudores pertulerat, & labores.* Vel certè (ut Gregor. ait homi. 8. in Euang.) *propterea non in parentum domo, sed in via nascitur, ut ostenderet quod per humanitatem suam, quam assumpserat, quasi in alieno nascebatur.* Addit verò Caietan⁹ hic literalẽ rationẽ hui⁹ mysterij fuisse, quia ad occultandã hui⁹ Natiuitatis excellentiã, & matris Virginitatẽ, oportuit

oportuit ut remotis arbitris, proculque ab amicis, & cognatis, atque adeo extra domicilium proprium Beata Virgo pareret. Eademque ratione potuit esse conueniens, ut in loco remoto, & extra urbem posito parus accideret, alioqui vel oporteret obstertricem vocari, & alia, quæ in partu necessaria esse solent, adhiberi, vel necessarium esset mysterium Virginis partus omnibus parere. Presertim quia oportebat, Pastorū ac Magorum adorationem absque tumultu, & publica manifestatione, ac multorum admiratione fieri. Cum ergo diuina Sapientia suauiter omnia disponat, locum ad hæc omnia accommodatum elegit: & ideo credibile est locum hunc extra urbem positum fuisse. Neque obstat, quod dicitur Christus in Bethlehem natus, quia alicuius oppidi seu ciuitatis nomine etiam suburbia comprehenduntur.

Tertius locus huius natiuitatis dicitur præsepe, de quo Hieronymus epi. 18. Præsepe (inquit) in quo Infantulus vagit, silentio magis, quam infirmo sermone honorandum est. Obseruandum verò est, præsepe non fuisse proprium locum natiuitatis Christi, id est, quem Christus exiens ex utero matris primò attigit, seu occupauit: prius enim B. Virgo, ut Euangelista dicit, peperit filium suum, & postea, reclinauit illum in præsepio. Vnde non immerito scire aliquis cupiet, quis fuerit locus, quem nascens Christus suo sacratissimo corpore primò tetigit. Videri enim potest fuisse terra, seu pauimentum illius speluncæ, quia ibi nulla fuit obsterrix, quæ prole reciperet. Quod si ita fortasse fuit, non exiguum in eo factum Christus humilitatis exemplum præstitit. Verisimilius autem est manus, & brachia Beatæ Virginis fuisse primum locum, quæ Christus extra uterum occupauit, ut Caietanus hic articu. 6. docere videtur. Et quia vix poterat decenti modo fieri, ut ipsa met Virgo nascentem ex se Infantem susceperet, verisimile est Angelorum ministerio fuisse susceptum, & in manibus Virginis positum. Hoc enim totum Christi dignitatem decebat, & Beatæ Virgini tale gaudium, & amoris significatio debebatur. Vnde eleganter Cyprian. sermo. de Natiuit. Christi, Genitrix (inquit) est, & obsterrix, & de uotam dilectæ soboli exhibet clientelam, attrahat, amplectitur, iungit oscula, porrigit mammam: totum negotium plenum gaudij.

A Sed rogas, cur B. Virgo filium postea reclinauerit in præsepio. Respondeo si literalem & humanam rationem sequamur, id, necessitate quadam factum esse, quia nec semper poterat brachijs Virginis aut Iosephi sustineri, neque ibi commodior inueniebatur locus. Si autem contemplemur diuinam prouidentiam, cuius admirabili consilio omnia fiebant, tradunt Patres rationes varias, tum morales, tum allegoricas, ut videre licet in homilijs, & orationibus de Natiuitate Christi. Illa hoc loco notanda videtur, quam Chrysost. homi. 1. in Lucam attigit, dicens: *Quare in præsepio? ut impleretur vaticiniū Isaiæ Prophetæ, cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Scriptum est in alio loco homines, & iumenta saluabis Domine. Si homo es, panem comede: si animales, ad præsepe accede.* Et eadem rationem latius prosequitur, alijs simul insinuans Gregor. Nissen. orat. de sancta Christi Natiuitate. Porro præsepe rationis, atque sermonis expertum animalium domicilium est: in quo Verbum nascitur, ut bos cognosceret possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: bos subditus legi, asinus oneribus portandis destinatum animal, quod peccato simulachrorum cultus, oneratum atque grauatum est. At brutis quidē conueniens cibis, & victus gramen, ac fœnum est. Qui producit enim gramen, & fœnum pecoribus (inquit Prophetæ) rationale autem animal pane nutritur. Quam obrem præsepio, quod est habitaculum brutorum is, qui de cælo descendit, panis vite proponitur, ut etiam bruta rationali inuicem sumpto cibo, rationē adipiscantur. Medius igitur inter bouē & asinū in præsepio utriusque Dominus est, ut soluto interstitio sepius ambos in se creet unum nouum hominem, & ab hoc graue legis iugum auferat, & illum simulachrorum cultus onere leuet. Ex quibus verbis intelligimus Christum non solum iacuisse in præsepio, verum etiam inter animalia bruta, bouem scilicet & asinum, & tunc ad literam impletum esse, quod iuxta Septuaginta interpretes Abacuc. c. 3. prædixit: *Consideraui opera tua, & expaui: in medio duorum animalium cognosceris.* Quam lectionē & interpretationem videtur amplecti Ecclesia in officio Natiuit. Domini, dicens, *O magnum mysterium, & admirabile sacramentum, ut animalia viderent Dominum natum iacentem in præsepio.* Et in officio de Circuncis. Domini, inquit, *Domine audiui auditum tuum & timui: consideraui opera tua, & expaui, in medio*

Christus in
præsepio cur
reclinatus.

Inter bouē
& asinum
nascitur
Christus.

Abac. 1.

In præsepio
reclinatur
Christus.

Caieta.

Christus ex
utero matris
prodies An
gelorum ma
nus susci
pit.

Cyprian.

Greg. Nyss.
Greg. Naz.
Cyril. Iero.
August.
Hierony.

dio duorum animalium iacebat in præsepio, & fulgebat in Cælo. Atq; hæc fuit sententia antiquorum Patrum, Grego. Nyss. nuper citati, Nazia. orat. in Christi natiuitatē. Cyri. Ieros. Catech. 12. Aug. orat. cont. Iudæos, & Paga. c. 13. Hiero. epist. 27. ad Eustochium, Paulini, epist. 10. ad Seuerum.

Chrysost.

Vltimo circa præsepis locum notandum est, Chrysostomum citata homilia indicare fuisse lapideum, seu luteum, *ò si mihi liceret, inquit, videre illud præsepe, in quo Dominus iacuit, nunc nos Christiani, quasi pro honore, tulimus luteum, & posuimus argenteum, sed mihi pretiosius est, quod ablatum est.* Alij verò dicunt fuisse ligneum, & hæc videtur esse communior Ecclesiæ Romanæ traditio, in qua præsepe illud usque in hodiernum diem summa reuerentia seruatur in D. Mariæ templo, quod *Maiores* nomē obtrinit. Denique refert Hieron. epist. 48. in loco illius speluncæ insignem Ecclesiam extructam esse, & præsepe loco altaris collocatum. Eiusdem quoque Ecclesiæ meminit Beda, lib. de locis sanctis. c. 8.

Hierony.

Beda.

SECTIO IIII.

Quo tempore Christi natiuitas acciderit.

OMnia ferè, quæ de circumstantijs huius temporis inquiri possunt, in superioribus sunt definita. Supponenda ergo sunt hoc loco, quæ in. 1. tomo disput. 6. sect. 1. de tempore, quo facta est Incarnatio, scripsimus, ubi conclusimus factam fuisse ferè quatermillesimo anno à creatione mundi, anno secundo Olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ, qui iuxta computationem Romanorum fuit annus quadragesimus primus imperij Augusti. Huic autem fundamento addendum est, ab Incarnatione usque ad Natiuitatem Christi nouem integros menses fuisse transactos. Refert enim Epiphanius, heres. 51. quosdam dixisse Christum septimo à sua conceptione mense fuisse natum, alios verò, fuisse gestarum in vtero nouem mensibus, & fere decem, & septē diebus. Vtrūq; verò est omnino falsum, ut constat ex Ecclesiastica traditione, quam notauit Aug. lib. 4. de Trinit. c. 5. & lib. 33. quæst. in. 56. & Chrysost. hom. 1. in Lucam, & hoc idem intelligit Sophronius in epistola synodali, quæ refertur. 6. synodo, act. 11. cū inquit, *in*

A vtero Virgineo deportatum, tempus expleuisse legitimi puerperij. Damascenus verò, lib. 4. cap. 15. *Nouem, inquit, menses expleuerat, ac decimum iam ingressus erat, cum in lucē prolatus est, & Theorianus, in legatione ad Armenos, dicit nouē mensibus & quinque diebus Christum fuisse in vtero matris, sed nihil docet à superioribus Patribus diuersum. Nam Augustinus etiā dicit nouē menses & sex dies inter conceptionē, & natiuitatem intercessisse: loquitur autem de mensibus æqualibus, & triginta diebus cōstantibus, numerando autem menses inæquales, prout sunt in cōmuni vsu hominum, solum nouē integri menses interfuerūt, qui omnes ducentos septuaginta sex dies cōplectuntur, ut etiam Aug. anima duertit, & facillè potest dignosci computādo dies, qui sunt inter festa Annuntiationis, & Natiuitatis Christi, prout in Romana Ecclesia celebratur. Ratio autem huius temporis non est alia (ut notarunt Sophronius, & Damascenus) nisi quia, hoc est, legitimum tempus, & maxime cōnaturale ad perfectā hominis natiuitatem, in ijs autem quæ ad perfectionem naturæ pertinent, & indecentiam non habent, voluit Christus naturali modo nasci. Tertiò tandem supponendū est ex dictis supra citato loco, tomi primi, & ex hoc ipso disput. 9. sect. 5. Christū cōceptum esse vigesimo quinto die Martij, ut ex Athanasio, Chrysost. & Aug. Clemēte Alexandr. & Nicephoro ibi citatis, & ex Ecclesiastica traditione constet.*

Quo tempore
Christi natiuitas
euenit.
Epiphanius.
August.
Chrysost.

Sophron.
Damasc.
Theorian.

Athanas.
Chrysost.
August.
Clem. Alex.
Nicephor.

C Ex his igitur sequitur primo, Christi natiuitatē contigisse iuxta Græcorū computationē anno tertio Olympiadis centesimæ nonagesimæ quartæ iuxta modū autē computādi Romanorū anno quadragesimo secundo imperij Augusti, ut ex Eusebio, Epiphanius, Clemēte Alexā. & Beda citato loco notauimus: & in eādē sententiā Tertullianū, & Ireneū interpretati sumus. Vna verò difficultas superest hoc loco explicanda: nā Lucas Euāgelista refert Christū natum eo fere tempore, quo facta est prima descriptio sub Quirino: At teste Iosepho, libr. 18. antiquit. c. 13. ille census, seu descriptio sub Quirino incidit in annū trigessimū septimum post victoriā Actiacā, qui fuit quadragesimus nonus imperij Augusti, illud ab initio consulatus, seu triumuiratus numerando. Respondetur, vel Iosephum non loqui de censu, & descriptione, cuius Euange-

Euseb.
Epiphanius.
Clem. Alex.
Beda.
Tertull.
Irenæus.
Dubium.
Iosephus.

Responsio.
lita

listâ Lucas meminit, vel certè annorū cōpū-
tatione lapsum esse. Priorē respōdendi mo-
dū amplexus est scholiastes Eusebij, Da-
dræus, lib. 1. Hist. cap. 5. quanquā Eusebius
ibi illo testimonio Iosephi in cōfirmatio-
nē historiæ Euāgelicæ utatur, nulla huius
discordiæ mentione facta: Itaque ex ipsis
verbis Lucæ cōstat non semel tantū, sed se-
pius exactū fuisse hoc tributū sub Quiri-
no, sic enim, inquit, *Hæc descriptio prima fa-
cta est sub præfide Syria Cyrino.* Nā quod di-
cit primā nō simpliciter intelligit, sed sub
illo præfide, nam sub alijs prius sæpe fue-
rat tributū Iudæis à Romanis impositū, &
imperatū. Dicit ergo predictus author, Io-
sephum non fuisse loquutū de primo cēsu,
cuius Lucas mentionē fecit: sed de secūda,
vel tertia descriptione (ille enim per lustra
fiebant) quæ post Herodis mortē, & Arche-
lao iam in exilium misso, facta est. Poste-
riorem verò respondendi modū constantif-
simè defendit vir eruditus Baronius in ap-
paratu suorū annaliū, quia reuera (si atten-
tè legatur idem Iosephus in vltimis verbis
lib. 17. & cap. 1. & 3. lib. 18.) apertè loqui
videtur de primo censu sub hoc præfide
exacto: latissimè ergo probat hic author
lapsum fuisse Iosephum, referentem hanc
descriptionem ad tēpora Archelai post de-
functum Herodem: quem sæpius in eadem
historia lapsum esse demonstrat, ne præsens
error incredibilis videatur. Indicat etiam
causam erroris, nimirum, quòd in rebus ad
Herodianū regnū pertinentibus, nouē an-
nos prætermiserit. Ac deniq; ostendit, præ-
ter diuinā auctoritatē, licet humana conie-
ctura agendū esset, maiore fidē Lucæ ad-
hibendam esse, quā Iosephorū: quòd fue-
rit illis temporibus vicinior: tū etiā, quòd
res Christianorum, & melius nouerit, &
sincerius ubiq; tractet, ac referat: tū deniq;
quia hæc historia Lucæ à nullo æthnico-
rum, & antiquorum hostium fidei in hac
parte reprehensa est: Quin potius Iulianus
apostata apud Cyrillum, lib. 6. contra illū,
hoc Lucæ testimonio cōprobat Christum
cum patre, & matre fuisse descriptum sub
Cyrino. Igitur quidquid sit de Iosephi te-
stimonio, certum est hanc descriptionē fa-
ctam fuisse eodē anno, quo natus est Chri-
stus. Id enim diserte affirmat Euangelista.
Quòd autem Euseb. in Chronico descrip-
tionē hanc videtur ponere in secūdo anno
Olympiadis cētesimę nonagesimę quartę,

A natiuitatē autē Christi in tertio intelligē-
dū est, Quirinū superiori anno fuisse Ro-
ma missum, vt censum faceret, descriptio-
nem autē factā esse sequenti anno, quo na-
tus est Christus. Vnde etiā certū est illam
descriptionē factam esse regnāte Herode,
ante Archelaū, atq; adeò vigesimo nono,
vel ad summū trigesimo anno ab Actiaca
victoria, qui fuit quadragesimus secundus
imperij Augusti. Sub quibus autē consuli-
bus Romanis, & quo anno Herodiani reg-
ni natiuitas Christi contigerit, prætermi-
to dicere: tū quòd nequē ad scholasticū
institutum, nequē ad fidei confirmationē,
vel defensionem pertinere censeo: tū
etiam, quia res mihi est incerta, de qua ni-
hil affirmare, sed aliorum tantum senten-
tias possem referre. Quod satis diligenter
præstitit Cæsar Baronius supra, & Benedi-
ctus Pereirus, lib. 1. in Daniel. q. 5.

B Secundo ex dictis principijs colligitur,
quo mense, & die natus est Christus. Cle-
mens enim Alex. lib. 1. Stromat. versus fi-
nem, refert quosdam hæreticos asseruisse
Christum Dominum natū esse vigesimo,
vel vigesimo primo die Aprilis: alios vero
vigesima quinta die Maij, Epiphanius au-
tem, hæres. 5. 1. dicit natum fuisse sexto die
Ianuarij, quam sententiam tacito authoris
nomine refert, ac rejicit Hieronymus, Ezech. 1. in principio, dicens eo die mani-
festatum fuisse Christum, non natū, quan-
quam ipse non de sexto, sed de quinto die
Ianuarij loquatur. De quo infra dicemus
agentes de baptismo Christi, Et Aegyp-
tios eo die solitos fuisse celebrare natalem
Domini diem refert Cassianus coll. cap. 1.
& habetur etiam in præfatione, ad epist.
C Theophyl. Alexand. tom. 1. Bibli. & apud
Isidorum, lib. 1. Eccles. off. & insinuat Ori-
genes, hom. 8. in diuersos.

C Vera ergo sentētia est Christum natum
esse vigesimo quinto die mensis Decēbris,
quæ satis probatur ex Ecclesiastica tradi-
tione, & festi celebritate, quā à tēporibus
Apostolorū eo die obseruatā esse cōstat ex
Clemente, lib. 5. cōst. Apostol. cap. 12. alijs
13. & ex Orosio, lib. 7. c. 2. Eadem est sen-
tentia antiquorū Patrum, Euodij apud Ni-
cephor. lib. 2. Histor. cap. 3. Chrysol. hom.
1. in Lucam, Aug. 4. de Trinita. cap. 5. & in
enarratione Psal. 132. paulò ante finem,
Anastasi Episcopi Niceni, libro quæ-
tion. in Scripturam. q. 92. Ratio autem ob
quam

Dadræus,
Euseb.Luc. 2.
Descriptio
sub Cyrino
Præfide quo
anno facta.

Baron.

Cyril.

Euseb.

Cæs. Baron.
Benedict.
Pereir.Clem. Alex.
Epiphani.

Hierony.

Cassian.
Theophyl.
Alex.
Isidor.
Origen.Clem. Papa
Oros.
Chrysol.
August.
Anastasi
Nic.
Nicephor.

quam Christus elegit eo mensister apore nasci, moralis quidem, ac mystica multiplex assignatur à Patribus, qui notant natum esse a superiori tempore hyemi, id statim amplectens, quod carni laboriosius erat, & molestius. Bernar. hom. 3. de Natiuit. Domini, natum etiam esse ait quando dies crescere incipiunt, quia Dei dispensatio in ipso crescebat, & Augustinus in dicto Psal. 132. & serm. 18. de natiuit. Domini. Propria verò ratio est, quia facta conceptione vigesimo quinto die Martij, naturalis ordo postulabat, vt natiuitas in prædictum diem incideret.

Sed quæres fortasse, quæ nā dies hebdomadæ illa fuerit. Respondetur rem esse incertam. Quidam enim (vt Baronius supra refert) dixerūt natum esse feria sexta. Cæterum probabilius est natum fuisse die dominica. Id enim affirmat sexta Synodus capit. 8. Idem tradit Niceph. 1. lib. Hist. cap. 12. vbi de die Circumcisionis loquitur, sed in idem incidit. In eadem sententia est Sophronius orat. de natali Christi, & Anton. 1. p. Hist. tt. 5. cap. 1. §. 2. sequitur Guilielmus Duran. lib. 6. rationalis cap. 13. & Dadræus in lib. de emendatione temporum, & in scholio super Euseb. lib. 1. hist. cap. 5. Et quidem, si Christus conceptus est feria sexta hebdomadæ, necessario cōsequitur vt die dominica fuerit natus. Cuius enim recte computanti, facile patebit, si vigesima quinta dies Martij incidit in feriā sextā necesse esse, vt dies vigesima quinta sequentis mensis Decembris sit dies dominica. Quod autem Christus incarnatus fuerit feria sexta hebdomadæ, verisimile fit sētētij Patrum dicentium eodem die fuisse incarnatum, & mortuum, vt videre licet in Augustino, & alijs supra citatis, & in Athanasio q. 17. ad Antiochum, vbi dicit Christū eodem die fuisse conceptum, quo Adā factus creatus. Constat autem illum fuisse creatū feria sexta (vt notat Gaudētius tracta. 1. in Exodum) quia creatus est sexta die pridie ante sabbatum.

Dices, Sancti patres numerātes res admirandas, quæ die dominica acciderunt, ponunt in illa resurrectionem Domini, non tamen Natiuitatem, vt videre licet in Leone epist. 81. ad Dioscorum, & Aug. ser. 154. de temp. Respōdeo ex autoritate negatiua non sumi efficax argumentū, potuerunt igitur sancti hoc omittere, vel quia

erat incertum, vel quia illis in mentem non venit.

Vltimo tandem inquiri potest de hora huius natiuitatis. Anastasius enim Nicenus loco citato dixit natum esse hora septima diei. Anastasius vero Synaita libr. 7. Hexamer. dicit natum fuisse ad vespērā Ilichius autem (vt refert Baronius) scripsit natum fuisse hora tertia diei. Non citat autem locum, neque explicat, de qua hora tertia intelligat, quia si loquatur de hora tertia vespertina ferè coincidit cum præcedenti, & est improbabilis sententia: si autem de matutina (licet incerta sit) tamē propinquior est veritate. Dicendum est ergo Christum natum esse post duodecimam horam noctis illius, quæ fuit naturalis diei initiū, antequam artificialis dies inchoaretur. Hoc colligitur ex euangelio adiuncta Ecclesiæ traditione: ex Lucæ enim. 2. cap. non obscure colligitur Christum noctu natū esse in illis verbis. *Peperit filium suum primogenitum, si adiungantur alia. Et pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilas noctis super gregē suum.* Et hinc orta est Ecclesiastica traditio celebrandi sacram noctem illam, & sacrificium in ea offerendi ex decreto Thelespori Papæ in sua epist. decretali cap. 2. Quod notauit etiam Damasus Papa in Pontificali, in vita Telesphori. Quod verò post mediā noctem Christus natus sit, necessario dicendum est (vt recte Caietanus Lucæ. 2. notauit) vt Christi natiuitas ad diem sequentem pertineat. Nā si natus esset ante mediam noctem, potius dicendus esset natus vigesima quarta, quam vigesima quinta Decembris die. Neque enim dici potest, quod fuerit natus nocte sequenti, in qua vigesimus quintus dies terminatur, nam Ecclesiastica traditio docet contrarium: illa enim nox, in qua dies vigesimus quintus inchoatur, sacra, & sollemnis in vniuersa Ecclesia habetur. Et confirmari hoc potest à contrario. Nam quamuis Christus Dominus Euchariſtiæ Sacramentum instituerit in ea parte noctis feriæ quintæ, quæ ad exitum, & finem illius diei tendebat: tamen quia ante mediam noctē illud mysterium perfecit, eius celebritas in feriam quintam, non verò in sextam refertur. Ad festum Resurrectionis diei Dominicæ tribuitur, quia licet Resurrectio fortasse noctu facta sit tamen post mediam noctem, inchoante

Q. iam

Natiuitatis
Christi men-
fis, & dies,
Bernard.
August.

Dubium.
Responsio.
Baron.
Sexta Sy-
nod.
Nicephor.
Soehron.
Antanin.
Guli. Dur.
Dadræus

August.
Athanas.

Obiectio.
Leo Papæ
Augustin.
Responsio.

Ana. Nic.
Anast. Sy-
nait.
Ilich.
Baron.

Lucæ. 2.
Natalis.
Christi ho-
ra.

Pap.
Damas.
Telesphor.

Caietanus

iam naturali die Dominica perfecta est, A Idem ergo iudicium est de die, & hora Natiuitatis. De illis autem horis, quæ sunt à media nocte vsque ad initium lucis, nihil certi affirmari potest: quò autem aliquis crediderit natiuitatem hanc immediatus mediæ nocti iam elapsæ contigisse, eò (vt existimo) min⁹ à vero aberrabit. Ita enim sentire videtur Ecclesia, quæ ad hanc natiuitatem accommodat verba illa Sap. 18. *Cum quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet omnipotens sermo tuus exiliens è cælo à regalibus sedibus venit.* Et Platina in vita Telesphori, refert ex institutione ipsius primâ missâ natalis Domini circa mediam noctem celebrandam esse: quod etiam nunc seruat consuetudo.

Sap. 18.

Platin.

QVEASTIO XXXVI.

De manifestatione Christi B
nati, in octo articulos diuisa.

De qua re Doctores tractant, Matth. 2.
& Luc. 2.

Einde considerandum est de manifestatione Christi nati. ¶ Et circa hoc quærunt octo. ¶ Primò, vtrum natiuitas Christi debuerit esse omnibus manifesta. ¶ Secundò, vtrum debuerit aliquibus manifestari. ¶ Tertio, quibus manifestari debuerit. ¶ Quarto, vtrum debuerit ipse se manifestare, vel potius manifestari per alios. ¶ Quintò, per quæ alia manifestari debuerit. Sextò, de ordine manifestationum. ¶ Septimò, de stella per quam manifestata fuit eius natiuitas. ¶ Octauò, de veneratione Magorum, qui per stellam, Christi natiuitatem cognouerunt.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum natiuitas Christi debuerit esse omnibus manifesta.

D primū sic proceditur. Vi-
detur, q̄ Christi natiuitas de-
buerit esse omnibus manife-
sta. Impletio enim promissioni debet
respōdere. Sed de promissione aduēt⁹
Christi dicitur in Psal. 49. Deus mani-
festè veniet. Venit autē per carnis na-
tiuitatē: ergo videtur, q̄ eius natiuitas
debuerit esse toti mundo manifesta.

¶ 2. Præterea, Primæ ad Timoth. 1. di-
citur, Christus in hūc mūdū venit pec-
catores saluos facere. Sed hoc non fit,
nisi in quātū eis gratia Christi manife-
statur, secundū illud Tit. 2. Apparuit
gratia Dei, & Saluatoris nostri omni-
bus hominibus erudiēs nos, vt abnegā-
tes impietatē, & secularia desideria, so-
briē, & piē, & iustē viuamus in hoc se-
culo. Ergo videtur, q̄ Christi natiuitas
debuerit esse omnibus manifesta. ¶ 3.
Præterea, Deus super omnia pronior
est ad miserēdū, secundū illud Psal. 144.
Miserationes eius super omnia opera
eius. Sed in secundo aduētū, quo iniu-
stias iudicabit, veniet omnibus mani-
festus: secundū illud Matt. 24. Sicut ful-
gur exit ab Oriente, & paret vsque in
Occidētē, ita erit aduēt⁹ filij hominis.
Ergo multò magis primus aduentus,
quo natus est in mundo secundū car-
nem, debuit esse omnibus manifestus.

¶ Sed contra est, quod dicitur Isaie. 45. Verē tu es Deus absconditus, sanctus Israel saluator. Et Isaie. 53. Quasi absconditus est vultus eius, & despectus.

Respondeo dicendum, quod natiui-
tas Christi non debuit esse communi-
ter omnibus manifesta. Primò, quidē:
quia per hoc impedita fuisset huma-
na redemptio, quæ per crucē eius per-
acta est. Quia vt dicit primæ ad Corin-
thios. 2. Si cognouissent, nunquā Domi-
num gloriæ crucifixissent. ¶ Secundò,
quia hoc diminuisset meritum fidei,
per quā venerat homines iustificare:

secun-

199
Inf. q. 39.
m. 8. 3.

*Est Epist. 3.
non multum
remote ante
mediū, 10. 1.*

secundum illud Roman. 3. Iustitia Dei, per fidē Iesu Christi. Si enim manifestis indicijis Christo nascente, eius natiuitas omnibus appareret, iā tolleretur ratio fidei: quæ est argumentū non parētū, vt dicitur Hebræo, 11. Tertiō quia per hoc venisset in dubiū veritas humanitatis ipsius. Vnde Augusti. dicit in Epistola ad Volusianū, Si nullas ex paruulo in iuuentutē mutaret aetates, nullos cibis, nullos caperet sōnos: nōne opinionē cōfirmaret erroris nec hominē verū vllō modo suscepisse crederetur? & dū omnia mirabiliter facit auferret, quod misericorditer fecit.

Ad primum ergo dicendum, quod authoritas illa intelligitur de aduentu Christi ad iudiciū, secūdū quod glossa ibidem exponit.

Ad secundum dicendum, quod de gratia Dei saluatoris erudiendi erant omnes homines ad salutē, nō in principio natiuitatis eius: sed postea tēpore procedēte, post quā operatus est salutē in medio terrē. Vnde post passionē, & resurrectionē suam dicit discipulis suis, Matthæi ultimo. Euntes docete omnes Gentes.

Ad tertium dicendum, quod ad iudiciū requiritur, quod authoritas iudicis cognoscatur: & propter hoc oportet, quod aduētus Christi ad iudicium sit manifestus. Sed primus aduentus fuit ad omniū salutē, quæ est per fidē, quæ quidē est de non apparentibus, & ideo primus Christi aduētus debuit esse occultus.

COMMENTARIUS.

NON est facilē explicare, quo sensu de manifestatione Christi Diuus Thomas interroget: varijs enim modis potuit Christi natiuitas manifestari: tum in modo: tum etiā in obiecto. In modo, quidem, quia potuit manifestari vel clarē & secundum se, aut per intellectualem visio-

A nem aut etiam per corporalem, vel solum per prædicationem, & testimonium, & signa externa, aut euidentia, quæ intellectum conuincerent, vel solum sufficientia ad certam rei fidem faciendam. In obiecto autem, quia poterat prædicari vel sola natiuitas illius hominis, vel salus etiā futura per ipsum, aut etiam eius diuinitas. Quod ergo ad obiectum attinet, seu ad rem manifestam, sine dubio sermo est de Christo Deo, & homine, hominumque redemptore, prout eius cognitio ad salutem necessaria est. Manifestare enim illum tantum, vt hominem recens natum, parum & ad eius honorem, & ad nostram salutem referebat. Quod verò pertinet ad modum manifestationis, Caietanus D. Thomas intelligit de ultimo modo, qui est per signa, quæ euidenter facerent rem fide dignā, & omnes homines ad illam credendam inducerent, & efficaciter attraherēt. Quæ expositio videtur sanē consentanea rationi: quia huiusmodi manifestatio est accommodata viatoribus, & ad eorum salutem, & ad Christi honorem pertinere maximē videri poterat: & ideo de illa videtur mouisse questionem Diuus Thomas, vt ex secunda ratione huius art. & ex art. sequenti ad. 1. non obscurē colligitur. Vult tamen D. Thomas his locis, vt indicia talia sint, quæ omnino rem manifestent, non quod oporteat, vt rem clarē, & prout in se est, ostendant: sed solum, vt sint tam efficacia, vt ad subiiciendum, & conuincendum intellectum benē dispositum sufficiāt, qualia fuerunt ostensa pastoribus aut Magis; quāuis necesse non sit, semper esse externa, poterat enim etiam interius similis manifestatio fieri. Itaque de eodem genere manifestationis videtur D. Thomas in hoc artic. loqui, & in sequenti, vbi cōcludit debuisse natiuitatē Christi aliquibus manifestari, certum est autem solum prædicto modo fuisse manifestatam.

Supposita verò hac tituli expositione, difficiles sunt rationes, quibus D. Thomas resolutionem suam confirmat. Negat enim debuisse Christi natiuitatē omnibus statim manifestari triplici ratione. Primō, quia impedita fuisset humana redēptio, quæ per crucē perficiēda erat. Secūdō, quia impeditur meritum fidei. Tertiō quia posset de veritate humanitatis Christi dubitari. Hec autem incommoda, & præsertim secundū,

& tertium minimè sequitur ex sola manifestatione prædicta. Nā in primis quamuis omnibus statim prædicata esset natiuitas, & sufficientibus signis demonstrata: non tamen omnes necessario crederent, posset ergo nihilominus nō impediri mors Christi. Et confirmatur, nam Herodī fuit quodammodo manifestata natiuitas, qui nihilominus non credidit, sed Christi mortem meditatus est. Responderi verò potest, supposito modo redemptionis nostræ à Deo prædefinito, non fuisse conueniens natiuitatem Christi manifestari statim omnibus v. g. Iudæis, eo modo, quo fuit manifestata pastoribus, vel alio simili, quia licet nō omnino necessario sequatur valde tamen verisimile est potuisse inde sequi, vt omnino, vel magna ex parte impediretur modus redemptionis nostræ à Deo præordinatus. Et credibile est Deum in æterno suo consilio præuidisse hoc fore, si illud fieret.

Responsio:

Obiectio.

Caetan.

Responsio.

Secunda verò ratio D. Thomæ videtur difficilior. Cur enim si natiuitas Christi omnibus prædicaretur, meritū fidei tolleretur, & non potius fundaretur? Respondet Caietan. nō omnino auferendū, sed minuendum saltem fuisse meritum fidei. Sed in primis D. Thom. non minuendum, sed tollendum fuisse concludit, sic enim loquitur, *Iam tolleretur ratio fidei.* Et idem repetit art. sequenti ad. 1. Deinde, cur etiā minueretur? certè in pastoribus, & Magis non fuit diminutum: nam potius eorum fides laudatur, & exaggeratur à Patribus. Responderi potest, licet D. Thom. loquatur de manifestatione, quæ per prædicationem, seu signa interna, vel externa incipiat, tamen simul includere terminum illius manifestationis, quæ tendat vsque ad claram, & corpoream visionem Christi nati, talis enim fuit manifestatio facta pastoribus, Simeoni, & Annæ, vt magis ex artic. 6. constabit: hæc autem manifestatio partim minueret, partim tolleret meritum fidei. Nam circa ea, quæ clarè viderentur, tolleretur fides, & ita minueretur meritum eius. Nec refert nunc metaphysicè disputare, an circa mysteria sic visa posset fides exerceri, præsentem enim instituto, & rationi satis est, quod moraliter, & vt in plurimum, nullus ferè fide crederet, quæ clarè esset intuitus. Vnde, secundo dici potest, si Christi natiuitas

A tam euidentibus signis omnibus esset manifestata, quamuis non sequatur in omnibus, & singulis hominibus tollendam esse rationem fidei, valde tamen probabiliter sequi, quàm plures esse credituros magis propter indicia, & signa, quæ exterius apparebant, quàm propter diuinum testimonium, & ita potuisset vera ratio fidei, & meritum eius impediri.

Tertia denique ratio subobscura est. Cur enim, si vera Christi natiuitas omnibus manifestaretur, reuocanda esset in dubium veritas humanitatis eius? Nam potius facilius ab omnibus crederetur, sicut à Magis, & pastoribus est credita, præsertim quia ea manifestatio ex virtute diuinitatis crederetur profecta. Responderetur, non oportere, vt singulæ rationes omnia probent: sed satis esse, si vnaquæque aliquid concludat. Hæc ergo ratio potissimum probare videtur, non decuisse Christum nasci in ea ætate, in qua posset per seipsum omnibus manifestari, & ita videtur illam exponere D. Thom. artic. 4. & testimonium Augustini, quo hic vtitur, hoc maximè indicat. Deinde addi potest, licet non omnes homines: plures tamen potuisse inde sumere occasionem, negandi veram Christi humanitatem, & præsertim homines posterioribus temporibus futuri, quibus illa manifestatio tam clara facta non fuerat. Diuina ergo sapientia, quæ suauiter omnia disponit, & omnibus hominibus, ac temporibus prouidet, non in principio natiuitatis Christi: sed postea conuenienti tempore Saluatoris aduentum, omnibus manifestare disposuit, vt rectè hic D. Thomas ad 2. concludit, artic. sequenti magis explicat.

C

In solutione ad primum explicat D. Tho. verba illa Psal. 49. *Deus manifeste veniet*, intelligenda esse de posteriori Christi aduentu, qui erit ad iudicandum, & indicat generalem regulam interpretandi eodem modo omnia similia sacre Scripturæ loca, in quibus publicus, ac manifestus Christi aduentus prædicatur. Et in solutione ad. 3. optimam rationem reddit, ob quam Christus in priori aduentu occulte venit, in posteriori vero publicè vêturus est. Quæ sunt notanda pro his, quæ in vltima parte huius operis dicenda sunt, vbi de secundo aduentu, & iudicio latius disseremus.

Obiectio.

Responsio.

ARTICVLVS II.

Virum natiuitas Christi debuerit aliquibus manifestari.

197

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod natiuitas Christi nulli debuerit manifestari. Quia ut dictum est, hoc erat congruū humanæ saluti, ut primus Christi aduentus esset occultus. Sed Christus venerat, ut omnes saluaret, secundum illud primæ ad Timotheum. 4. Qui est saluator omnium hominū, maxime fidelium. Ergo natiuitas Christi nulli debuit manifestari. ¶ 2. Preterea, Ante natiuitatem Christi, manifestata erat Beatæ Virgini, & Ioseph futura Christi natiuitas. Non ergo erat necessarium Christo nato, eadē alijs manifestari. ¶ 3. Preterea, Nullus sapiens manifestat id, ex quo turbatio nascitur, & detrimentum aliorum. Sed manifestata Christi natiuitate, subsecuta est turbatio: dicitur enim Matthæi. 2. quod audiens Herodes Christi natiuitatem, turbatus est, & omnes Hierosolyma cum illo. Celsit etiam hoc in detrimentū aliorum, quia ex hac occasione, Herodes occidit pueros in Bethlehē, & in omnibus finibus eius, à bimatu, & infra. Ergo videtur: quod nō fuerit conueniens Christi natiuitatem aliquibus manifestari. ¶ Sed contra est, quod Christi natiuitas nulli fuisset proficua, si omnib⁹ esset occulta. Sed oportebat Christi natiuitatem, esse proficuā: alioquin frustra nat⁹ fuisset. Ergo videtur, quod aliquibus manifestari debuerit Christi natiuitas.

Respondeo dicendū, quod, sicut Apostolus dicit Romanorū decimo tertio. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Pertinet, autē ad diuinæ sapientiæ ordinē, ut Dei dona, & secreta sapientiæ eius nō æqualiter ad omnes, sed immediatē

Ad quosdam perueniant, & per eos ad alios deriuentur. Vnde, & quantum ad resurrectionis mysterium dicitur Actorum decimo, quod Deus dedit Christum resurgentem manifestum fieri nō omni populo, sed testib⁹ præordinatis à Deo. Vnde, & hoc etiam debuit circa ipsius natiuitatē obseruari, ut nō omnibus Christus manifestaretur, sed quibusdam, per quos posset ad alios deuenire.

Ad primum ergo dicendū, quod sicut fuisset in præiudiciū salutis humanæ, si omnibus hominibus Dei natiuitas innotuisset, ita etiam & si nulli nota fuisset. Vtroq; enim modo tollitur fides: tam scilicet per hoc, quod aliquid est totaliter manifestum, quam etiā per hoc, quod à nullo cognoscitur, à quo possit testimonium audiri. Fides enim est ex auditu, ut dicitur Romanorum decimo.

¶ Ad secundum dicendum, quod Maria, & Ioseph instruēdi erant de Christi natiuitate antequam nasceretur: quia ad eos pertinebat reuerentiā exhibere proli conceptæ in utero, & etiā obsequi nascitur: Eorum autem testimonium propter hoc, quod erant domesticum, fuisset habitum suspectum circa magnificentiam Christi, & ideo oportuit, ut alijs manifestaretur extraneis, quorū testimonium suspectum esse non posset. ¶ Ad tertium dicendum, quod ipsa turbatio subsequuta ex natiuitate Christi manifestata cōgruebat Christi natiuitati: Primò quidem, quia per hoc manifestatur cœlestis Christi dignitas. Vnde Gregorius dicit in Homilia. Cœli Rege nato, Rex terræ turbatus est: quia nimirum terrena altitudo confunditur, cum celsitudo cœlestis aperitur. Secundò, quia per hoc figurabatur iudiciaria Christi potestas. Vnde Augustinus dicit in quodam sermone Epiphaniæ. Quid erit

Q₃

tribu-

Homi. 10.
in Euang. in
principio.

*Id forma-
liter habet
Chrysost. ho-
milia. 2. in
Matth. ante
medium, in
opere imper-
fecto, 10. 2.*

tribunal iudicantis, quando super-
bos Reges cunabula terrebant infans?
Tertio, quia per hoc figurabatur deie-
ctio regni diaboli, quia ut Leo Papa di-
cit in sermone Epiphaniæ. Non tantum
Herodes in semetipso turbabatur, quam
tamen diabolus in Herode: Herodes enim
terrenum hominem aestimabat, sed dia-
bolus cælestem, sed Herodes terrenum. Su-
perfluè tamen, quia Christus non vene-
rat regnum, in terra habere. Unde Leo
Papa dicit Herodi loquens. Non capit
Christum regia tua: nec mundi dominus,
potestatis tuæ sceptri est contentus
angustiis.

*In serm. 4.
de Epiphan.
inter princ.
& medium.*

*Homil. 2. in
Matt. inope-
re imperfe-
cto, super il-
lud. audiens
Herodes tur-
batus est, 10.
2. Sermo 13.
de Epipha-
nia. ex mil-
le loq. titul.
Magus.*

¶ Quod autem Iudæi turbabatur, qui
tamen magis gaudere debuerant, aut
hoc est, quia, ut Chrysostomus dicit, de
aduentu iusti non poterant gaudere ini-
qui, aut volentes favere Herodi quem ti-
mebant: populus enim plus iusto fauet
eis, quos crudeles sustinet. Quod au-
tem pueri ab Herode sunt interfecti, non
cessit in eorum detrimentum, sed in eo-
rum profectum. Dicit enim Augustinus
in sermone quodam de Epipha-
nia. Absit, ut ad liberandos homines
Christus veniens, de illorum præmio,
qui pro eo interficerentur, nihil egerit
qui pendens in ligno, pro eis à quibus
interficiebatur orauit.

Hic art. ex dictis in præcedenti exposi-
tus relinquitur. Quod verò in sol. ad. 3. de
cæde innocentium attingitur, dicetur com-
modius infra disputa 17.

ARTICVLVS III.

*Vtrum sint conuenienter electi illi, qui-
bus est Christi natiuitas manifestata.*

AD tertium sic proceditur. Vide-
tur quod non sint conuenienter

A electi illi, quibus est Christi natiuitas
manifestata. Dominus enim Matthæi
decimo mandauit discipulis. In viam
Gentium ne abieritis, ut scilicet prius
manifestaretur Iudæis, quam Gentibus.
Ergo videtur, quod multo minus à prin-
cipio fuerit reuelanda Christi natiuitas
Gentilibus, qui ab Oriente venerunt, ut
habetur Matthæi. 2.

¶ 2. Præterea, Manifestatio diuinæ
veritatis præcipuè debet fieri ad Dei
amicos: secundum illud Iob. 36. Annun-
tiat de ea amico suo. Sed Magi viden-
tur esse Dei inimici: dicitur enim Le-
uitici, decimo nono. Non declinetis ad
Magos, nec ab Ariolis aliquid sciscitemini.
Non ergo debuit Christi natiui-
tas Magis manifestari.

B

¶ 3. Præterea, Christus venerat totum
mundum à potestate diaboli liberare: unde
dicitur Malachiæ. 1. Ab ortu solis usque
ab Occasu, magnum est nomen meum
in Gentibus. Non ergo solum in Oriente
positus debuit manifestari, sed etiam
ubique terrarum debuit aliquibus ma-
nifestari.

C

¶ 4. Præterea, Omnia sacramenta vete-
ris legis erant Christi figura. Sed Sacra-
menta veteris legis dispensabatur per
ministerium sacerdotum legalium. Ergo
videtur, quod magis debuerit Christi na-
tiuitas manifestari sacerdotibus in tem-
plo, quam pastoribus in agro.

¶ 5. Præterea, Christus ex Virgine ma-
tre natus est, & etate paruulus erat. Con-
uenientius igitur videtur fuisse, quod
Christus manifestaretur iuuenibus, &
virginibus, quam senibus, & coniugatis,
vel viduis, sicut Simeoni, & Annæ.

¶ Sed contra est, quod dicitur Ioan. de-
cimo tertio. Ego scio quos elegerim.
Quæ autem fiunt secundum Dei sapien-
tiam, conuenienter fiunt. Ergo conueni-
enter sunt electi illi, quibus est manife-
stata Christi natiuitas.

Respon-

Respondeo dicendum, quod salus, quæ erat futura per Christum, ad omnem diuersitatē hominum pertinebat, quia sicut dicitur Colosse. 3. In Christo Iesu non est masculus, & fœmina, Gêtilis, & Iudæus, seruus, & liber, & sic de alijs huiusmodi. Et ut hoc in ipsa Christi natiuitate præfiguraretur, omnibus cōditionibus hominū est manifestat⁹: quia ut Augustinus dicit in sermone de Epiphania. Pastores fuerunt Israelitæ, Magi Gentiles, illi propē, isti lōgē: vtri quē tñ ad angularem lapidem cōcurrerunt. Fuit etiam inter eos alia diuersitas: nam Magi fuerunt sapientes, & potentes, Pastores autem simplices, & viles. Manifestatus etiam est iustis, Simeoni, & Annæ, & peccatoribus, scilicet Magis: Manifestatus est etiam, & viris, & mulieribus, scilicet Simeoni, & Annæ, ut per hoc ostēderetur, nullam conditionem hominum excludi à Christi salute.

Ad primum ergo dicendū, quod illa manifestatio natiuitatis Christi fuit quædam prælibatio plenæ manifestationis, quæ erat futura. Et sicut in secūda manifestatione primò annuntiata est gratia Christi per Christū, & eius Apostolos, Iudæis, & postea Gentilibus: ita ad Christū primò peruenerūt Pastores, qui erant primitiæ Iudæorū, tanquā propē existētes: & postea venerunt Magi à remotis, qui fuerunt primitiæ Gentium: ut Augustinus dicit. Ad secundum dicendum, quod (sicut Augustinus dicit in serm. de Epiphania.) Sicut præualet imperitia in rusticitate Pastorū, ita præualet impietas in sacrilegijs Magorum: utrosq; tñ sibi lapis ille angularis applicuit, quippe qui venit stulta eligere, ut cōfunderet sapientes: & nō vocaret iustos, sed peccatores: ut nullus magnus superbi-
ret, nullus infirmus desperaret. Quidā tñ dicūt, quod isti Magi nō fuerūt ma-

lesci, sed sapiētes Astrologi: qui apud Persas, vel Chaldaeos Magi vocantur.

Ad tertium dicendū, quod sicut Chrysostom. dicit, ab Oriente venerūt Magi, quia vnde dies nascitur, inde initiū fidei processit, quia fides lumen est animarū. Vel quia omnes, qui ad Christū veniunt, ab ipso, & per ipsum veniunt. Vnde dicitur Zachar. 6. Ecce vir, Oriens nomen eius. Dicūtur autem ab Oriente, ad literam, venisse, vel quia de vltimis Orientis partibus venerunt, secundū quosdā, vel quia de aliquibus vicinis partibus Iudææ venerunt, quæ tamen sunt regioni Iudæorum ad Oriētem. Credibile tamē est, etiam in alijs partibus mundi aliqua indicia natiuitatis Christi apparuisse, sicut Romæ fluxit oleū, & in Hispania apparuerunt tres Soles, paulatim in vnum coeūtes. ¶ Ad quartum dicendū, quod sicut Chrysos. dicit, Angelus manifestans Christi natiuitatem, non fuit Hierosolymā, nō requisit Scribas, & Phariseos, erāt enim corrupti, & præ inuidia cruciabātur. Sed pastores, qui erāt synceri, antiquā conuersationē Patriarcharū, & Moy si colētes. Per hos etiā pastores significabantur Doctores Ecclesiæ, quib⁹ Christi mysteria reuelātur, quæ latebāt Iudæos.

Ad quintum dicendum, quod sicut Ambrosius dicit, generatio Domini non solum à iuuenibus, sed etiam à senioribus, & iustis accipere testimonium debuit, quorū etiam testimonio propter iustitiam magis credebatur.

ARTICVLVS III.

Vtrum Christus per seipsum natiuitatem suam manifestare debuerit.

AD quartum sic proceditur. Vide tur, quod Christus per seipsum, Q4 nati

In serm. 4. qui est. 3. 2. in ord. non procul à princ. toto.

In serm. 2. de Epipha. qui est. 30. in ordine, circa prin. 10. 10.

In serm. 2. de Epipha. qui est. 30. in ordine, circa prin. 10. 10.

Ho. 2. Matt. in oper. m. per. sup. il. lud. Ecce Magi ab Oriente. 10. 1.

li. 2. in L. c. cuius initium est de Simone & Anna. 10. 5.

natiuitatem suam manifestare debuerit. Causa enim quæ est per se, semper est potior ea, quæ est per aliud: ut dicitur in octauo Physicorū. Sed Christus suam natiuitatem manifestauit per alios, putà, pastoribus per Angelos, & Magis per stellam. Ergo multo magis per seipsum debuit suam natiuitatem manifestare.

¶ Præterea, Ecclesiastici. 20. dicitur, Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ utilitas in vtrisque? Sed Christus à principio suæ conceptionis plenè habuit sapientiæ, & gratiæ thesaurum. Nisi ergo hanc plenitudinem manifestasset per opera, & verba, fuisset frustrà ei data sapientia, & gratia: quod est inconueniens, quia Deus, & natura nihil frustrà faciunt: ut dicitur in. 1. de Cælo. ¶ 3. Præterea, in libro de infantia Saluatoris legitur, quod Christus in sua pueritia multa miracula fecit. Et ita videtur, quod suam natiuitatē per seipsum manifestauerit. ¶ Sed contra est, quod Leo Papa dicit, quod Magi viderunt, & adorauerunt puerum Iesum in nullo ab humanæ infantie generalitate dissimilem. Sed alij infantes nō seipsum manifestant. Ergo neque decuit, quod Christus per seipsum suam natiuitatem manifestaret.

Respondeo dicendum, quod natiuitas Christi ad humanam salutem ordinabatur, quæ quidem est per fidem. Fides autem salutaris diuinitatem, & humanitatem Christi confitetur. Oportebat igitur ita manifestari natiuitatem Christi, ut demonstratio diuinitatis eius, fidei humanitatis ipsius nō præiudicaret. Hoc autem factum est, dum Christus in seipso natiuitatem similem firmitati humanæ exhibuit, & tñ per Dei creaturas diuinitatis virtutem in se monstrauit. Et ideo Christus non per seipsum suam natiuitatem manifestauit, sed per quasdam alias creaturas.

Ad primū ergo dicendū, quod in viā generationis, & motus, oportet per imperfecta ad perfectū perueniri. Et ideo Christus prius manifestat⁹ est per alias creaturas: & postea manifestauit se per seipsum manifestatione perfecta. ¶ Ad secundum dicendū, quod licet sapientia abscondita sit inutilis, nō tamen ad sapientem pertinet, ut quolibet tēpore manifestet seipsum, sed tēpore congruo. Dicitur enim Ecclesiast. 20. Est tacēs nō habēs sensum loquelæ, & est tacens sciens tempus apti tēporis. Sic ergo sapientia Christo data nō fuit inutilis, quia seipsum tēpore congruo manifestauit, & hoc ipsum, quod tēpore cōgruo abscondebatur, est sapientiæ indiciū. ¶ Ad tertium dicendū, quod liber ille de infantia Saluatoris est apocryphus. Et Chrysost. dicit super Ioā. quod Christus nō fecit miracula antequā aquam conuerteret in vinū, secundū illud, quod dicitur Ioā. 2. Hoc fecit initiū signorum Iesus. Si enim secundum primā ætatem miracula fecisset, nō indiguissent Israelitæ alio manifestante eum: cum tamē Ioānes Baptista dicat Ioan. primo: Ut manifestetur in Israel, propterea veni in aqua baptizans. Deceter autē non incepit facere signa in primā ætate, existimassent enim phantasma esse Incarnationē, & ante opportunum tempus cruci eum tradidissent, liuore liquefacti.

ARTICVLVS V.

Vtrum natiuitas Christi debuerit per Angelos, et stellam manifestari.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quod nō debuerit manifestari per Angelos Christi natiuitas. Angeli enim sunt spirituales substantiæ, secundum illud Psal. 103. Qui facit Angelos suos spiritus.

lib. 8. Phys.
tex. 39. fo. 2.

li. 1. de Cælo.
lo. text. 32.
fo. 2.

An ser. 4. de
Ephraim. in
med. Incipit
hic ser. In istis
et rationalibus.

Hom. 22. in
Ioan. nō legē
ā prin. tom.
32.

ritus. Sed Christi natiuitas erat secundum carnem, non autem secundum spiritualem eius substantiam. Ergo non debuit per Angelos manifestari. ¶ 2. Præterea Maior est affinitas iustorum ad Angelos, quam ad quoscunque alios, secundum illud Psalm. 53. immitet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Sed iustis, scilicet Simeoni, & Annæ, non est manifestata Christi natiuitas per Angelos. Ergo nec pastoribus per Angelos manifestari debuit. ¶ 3. Præterea, Videtur, quod nec magis debuerit manifestari per stellam. Hoc enim videtur esse erroris occasio, quantum ad illos, qui æstimant sidera natiuitatibus hominum dominari. Sed occasiones peccandi sunt hominibus auferendæ. Non ergo fuit conueniens quod per stellam Christi natiuitas manifestaretur. ¶ 4. Præterea, Signum oportet esse certum ad hoc, quod per ipsum aliquid manifestetur. Sed stella non videtur esse signum certum natiuitatis Christi. Ergo inconuenienter fuit Christi natiuitas per stellam manifestata. ¶ Sed contra est, quod dicitur Deutero. 32. Dei perfecta sunt opera. Sed talis manifestatio fuit opus diuinum. Ergo per conuenientia signa fuit effecta.

Respondeo dicendum, quod sicut manifestatio syllogistica fit per ea, quæ sunt magis nota ei, cui est aliquid manifestandum: ita manifestatio quæ fit per signa, debet fieri per ea, quæ sunt familiaria illis, quibus manifestatur. Manifestum est autem, quod uiris iustis est familiare, & consuetum interiori Spiritui Sancti instinctu edoceri, absque signorum sensibilibus demonstratione, scilicet per Spiritum prophetiarum. Alij uero corporalibus rebus dediti, per sensibilia ad intelligibilia adducuntur. Iudæi autem consueuerant diuina responsa per Angelos accipere, per quos etiam legem acceperant: secundum illud Actuum. 7. Accepistis legem in dispositione Angelorum. Genti-

les uero, & maxime Astrologi consueuerunt stellarum cursus inspicere. Et ideo iustis, scilicet Simeoni, & Annæ manifestata est Christi natiuitas per interiorum instinctum Spiritus Sancti: secundum illud Luc. 2. Responsum accepit a Spiritu Sancto, non uisurum se mortem, nisi prius uideret Christum Domini. Pastoribus autem, & Magis tanquam rebus corporalibus deditis manifestata est Christi natiuitas per uisibiles apparitiones. Et quia natiuitas non erat pure terrena, sed quodammodo celestis, ideo per signa celestia uirisque Christi natiuitas reuelatur. Ut enim Augustinus dicit in sermone de Epiphania. Coelos Angeli habitant, & sidera ornant, uirisque ergo coeli enarrant gloriam Dei. Rationabiliter autem pastoribus tanquam Iudæis, apud quos frequenter factæ sunt apparitiones Angelorum, reuelata est natiuitas Christi per Angelos. Magis autem assuetis in consideratione celestium corporum, manifestata est per signum stelle: quia (ut Chrysostomus dicit) per consuetudinem Dominus vocare uoluit, eis condescendens. Est autem & alia ratio: quia, ut Gregorius dicit, Iudæis tanquam ratione utentibus rationale animal, id est Angelus, predicare debuit. Gentiles uero, quia uti ratione nesciebant, ad cognoscendum Dominum, non per uocem, sed per signa perducuntur. Et sicut Dominum iam loquentem annuntiauerunt Gentilibus predicatorum loquentes, ita eum nondum loquentem elementa muta predicauerunt. Est etiam & alia ratio: quia, ut Augustinus dicit in sermone Epiphaniæ, Abraham innumerabilis fuerat promissa successio non carnis semine, sed fidei fecunditate generanda. Et ideo stellarum multitudinem est comparata, ut celestis progenies speraretur. Et ideo Gentiles in sideribus designati, ortu noui sideris excitantur, ut perueniant ad Christum, per quem efficiuntur semen Abraham.

Ad primum ergo dicendum, quod illud

Gloss. ord. super. 2. ca. Mat. super id. Vidimus stellam.

Hemil. 6. in Mat. super illud. Ecce stella quam uiderat. 10. 2. Greg. 10. 10. in Euan. cap. princeps

lud manifestatione indiger, quod de se est occultū: nō autem illud quod de se est manifestū. Caro autē eius, qui nascebatur, erat manifesta, sed Diuinitas erat occulta. Et ideo cōueniēter manifestata est illa natiuitas per Angelos, qui sunt Dei ministri. Vnde & cū claritate Angelus apparuit, vt ostendetur, & ille qui nascebatur, erat splendor paternæ gloriæ. ¶ Ad secundū dicendū, quod iusti non indigebant visibili apparitione Angelorū: sed eis sufficiebat interior instinctus Spiritus Sācti propter eorū perfectionē. ¶ Ad tertium dicendū, quod stella natiuitatē Christi manifestans, omnē occasionem erroris subtraxit. Vt enim Augustinus dicit cōtra Faustum. Qui tandē astrologi ita constituerunt nascentiū hominū fata sub stellis, vt aliquē stellarū homine aliquo nato circuitus sui ordinem reliquisset, & ad eum, qui natus est, perrexisset asseuerēt? sicut accidit circa stellam, quæ demonstrauit natiuitatē Christi. Et ideo per hoc nō confirmatur error eorū, qui fortē nascentium hominum astrorū ordini colligari arbitrantur, nō autem credunt astrorum ordinē ad hominis natiuitatē posse mutari. Similiter etiam, vt Chrysost. dicit, Non est hoc astronomiæ opus, à stellis scire eos qui nascuntur: sed ab hora natiuitatis futura prædicere. Magi autē tempus natiuitatis nō cognouerunt: vt hinc sumētes initium, à stellarū motu futura cognoscerēt, sed potius è cōuerso. ¶ Ad quartum dicendū, quod sicut Chrysost. refert, in quibusdam Scripturis apocryphis legitur, quod quædā gens in extremo Oriētis iuxta Oceanū, Scripturam quandā habebat ex nomine Seth, de apparitura hac stella, & muneribus huiusmodi offerendis: quæ gēs diligenter obseruabat huius stellæ exortū, positis exploratoribus duodecim, qui cer-

tis tēporibus de nocte ascendebant in montem, in quo positi modū eam viderunt, habentem in se quasi paruuli formam, & super se similitudinē crucis. Vel dicendum, quod sicut dicitur in lib. de Quæstionibus veter. & noui Testamenti. Magi illi traditionem Balaam sequebantur, qui dixit, Orietur stella ex Iacob. Vnde vidētes stellam extra ordinē mundi, hanc esse intellexerunt, quam Balaam futurā indicem Regis Iudæorū prophetauerat. Vel dicendū, sicut Augustinus, dicit in sermone de Epiphania, & ab Angelis aliqua admonitione reuelationis audierunt Magi, quod stella Christum natū significaret: & probabile videtur quod à bonis, quando in Christo adorando salus eorum iam quærebatur. Vel sicut Leo Papa, dicit in sermone de Epiphania præter illā speciem, quæ corporeum incitauit obtutum, fulgētior veritatis radius eorum, corda perducit, quod ad illuminationem fidei pertinebat.

ARTICVLVS VI.

Utrum natiuitas Christi ordine conuenienti fuerit manifestata.

C D sextum sic proceditur. Videtur, quod inconuenienti ordine Christi natiuitas fuerit manifestata. Illis enim debuit primo manifestari Christi natiuitas, qui Christo propinquiore fuerūt, & qui magis Christum desiderabant: secundum illud Sapient. 6. Præoccupat eos, qui se concupiscunt, vt se priorem illis ostēdat. Sed iusti propinquissimi erant Christo per fidem, & maximē eius aduentum desiderabant: vnde dicitur Luc. 2. de Simeone, quod erat homo iustus, & timoratus expectans redemptionē Israel. Ergo prius debuit

in l. q. ex
no. test. q.
39. tom. 4.
ope. Aug.

in ser. 7. qui
est. 35. in
ord. ante me
dium.

In serm. 4.
patrum ante
medium.

hb. 2. c. 5. a
med. 10. 6.

Hom. 6. in
Mat. nō pro
cul à princ.
tom. 2.

Homil. 2. in
Mat. in ope.
imper. supra
illud.
Vidimus.
stellam eius
tom. 2.

debut manifestari Christi natiuitas A
Simeoni, quam pastoribus, vel Magis.

In ser. 2. de
Epiph. tom.
10.

¶ 2. Præterea, Secundum Augusti-
num. Magi fuerunt primitiæ Gentiū
Christo crediturarū. Sed primo pleni-
tudo Gentium intrat ad fidem, & post
modum omnis Israel saluus fiet: vt dici-
tur Romanorū. 11. Ergo prius debuit
manifestari Christi natiuitas Magis,
quàm pastoribus. ¶ 3. Præterea,
Matth. 2. dicitur, quod Herodes occi-
dit omnes pueros, qui erāt in Bethle-
hē, & in omnibus finibus eius, à bima-
tu, & infrā, secundum tēpus quod ex-
quisierat à Magis. Et sic videtur quod
per duos annos post Christinatiuitatē
Magi ad Christum peruenerint. Incō-
uenienter igitur post tantum tempus B
fuit Gentilibus Christi natiuitas ma-
nifestata.

¶ Sed cōtra est quod dicitur Daniel.
2. Ipse mutat tempora, & ætates. Et ita
tēpus manifestationis natiuitatis Chri-
sti videtur congruo ordine esse dispo-
situm.

Respondeo dicendum, quod Christi
natiuitas primo quidē manifestata est
pastoribus ipso die natiuitatis Chri-
sti. Vt enim dicit Luc. 2. Pastores erāt
in regione eadem vigilantes, & custo-
diētes vigilias noctis super gregē suū,
& vt discesserunt ab eis Angeli in cæ-
lum, loquebantur adinuicem, transe-
mus vsque Bethlehem, & venerunt fe-
stinantes. Secundo autem Magi perue-
nerunt ad Christum decima tertia die
natiuitatis eius: quo die festū Epipha-
niæ celebratur. Si enim reuoluto anno,
veletia duobus annis venissent, nō in-
uenissent eum in Bethlehem: cū scrip-
tum sit Luc. 2. quod postquā perfec-
erunt omnia secundū legē Domini (of-
ferentes scilicet puerum Iesum in tē-
plum) reuersi sunt in Galilæam in ciui-
tatem suam Nazareth. Tertiò autem
manifestata est iustis in tēplo quadra-

gesimo die à natiuitate Christi, vt ha-
betur Lucæ. 2. Et huius ordinis ratio
est: quia per pastores significatur Apo-
stoli, & alij credētes ex Iudæis, quibus
primo manifestata est fides Christi: in-
ter quos nō fuerūt multi potētes, nec
multi nobiles: vt dicitur. 1. ad Corint.
1. Secundo autē fides Christi peruenit
ad plenitudinē Gentium, quæ est præ-
figurata per Magos. Tertiò autē per-
uenit ad plenitudinem Iudæorū, quæ
est præfigurata per iustos: vnde & in
templo Iudæorū est eis Christus mani-
festatus.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod
sicut Apost. dicit Roman. 9. Israel se-
ctando legē iustitiæ, in legem iusti-
tiæ non peruenit: sed Gentiles qui nō
quærebant iustitiam Iudæos commu-
niter id iustitia fidei præuenerunt. Et
in huius figuram Simeō, qui expecta-
bat cōsolationem Israel, vltimò Chri-
stum natum cognouit, & præcesserūt
eū Magi, & pastores, qui Christi na-
tiuitatē non ita sollicitē expectabant.

¶ Ad secundum dicendum, quod licet
plenitudo Gentiū prius intrauerit ad
fidem, quam plenitudo Iudæorum: ta-
mē primitiæ Iudæorum præuenerūt
in fide primitia, Gentium, & ideo pa-
storibus prius manifestata est Christi
natiuitas, quàm Magis. ¶ Ad tertium
dicendum, quod de apparitione stelle, quæ
apparuit Magis, est duplex opinio.
Chrysol. enim supra Matt. & Augus. C
in serm. Epiph. dicunt, quod stella Ma-
gis apparuit per bienniū ante Christi
natiuitatē: & tunc præmeditātes, & se
ad iter præparātes, à remotissimis par-
tibus Oriētis peruenerūt ad Christū
tertiadecima die à sua natiuitate. Vn-
de & Herodes statim post recessum
Magorū, videns se ab eis illusum man-
dauit occidi pueros à bimatu: & infra,
dubitans ne tunc Christus natus esset,
quando stella apparuit, secundū quod
à Magis

Chrysol. ho.
10. in Matt.
ante med. 10.
2.
August. in
serm. 7. ante
med. & in
alio serm. de
Epiph. post
serm. ad fra.
in exemo, 10.
10.

à Magis audierat. Alij verò dicunt stel-
lam apparuisse primò, cum Christus
natus est, & statim Magi visa stella iter
arripientes, longissimum iter in trede-
cim diebus peregerunt, partim quidē
adiuti diuina virtute, partim autē dro-
medariorū velocitate. Ethoc dico si ve-
nerunt ex extremis partibus Oriētis.
Quidā tñ dicunt eos venisse de regio-
ne propinqua, vnde fuerat Balaā, cu-
ius doctrinę sectatores fuerūt. Dicunt
autē ab Oriente venisse: quia terra il-
la est ad Oriētalē partē terrę Iudæo-
rum. Et secundū hoc Herodes non sta-
tim recedentibus Magis, sed post bien-
niū pueros interfecit. Vel quia dicitur
interim accusatus Romā iuisse, vel ali-
quorum periculorū terroribus agita-
tus, à cura interficiendi puerū interim
destitisse. Vel quia potuit credere Ma-
gos fallacis stellę visione deceptos,
postquā nō inuenerūt, quē natū puta-
uerāt, erubuisse ad se redire: vt Augu-
stinus dicit in lib. de Consensu Euan-
gelistarum. Ideo autem nō solum bi-
mos pueros interfecit, sed etiam infrā:
quia (vt Augustinus dicit in quodam
sermone Innocentiū) timebat ne puer,
cui sydera famulantur, speciem suam
paulō supra etatem, vel infrā transfor-
maret.

lib. 2. c. 11.
intermed. &
fi. 10. 4. glos.
ord. super
illa verba
Matth. 2. à
bimatu.

ARTICVLVS VII.

*Vtrum stella, quę Magis apparuit, fue-
rit vna de cœlestibus stellis.*

202
Op. 60. c. 7.
Et Matth. 2.
c. 4.

D septimū sic proceditur.
Videtur, quod stella, quę
Magis apparuit, fuerit vna
de cœlestibus stellis. Dicit
enim Aug. in quodam sermone Epi-
phanie, Dum pēdet ad vbera, & viliū
patitur Deus inuolumēta pannorum,
repēte nouum de cœlo sydus effulsit.

Fuit igitur stella cœlestis, quę Ma-
gis apparuit.

¶ 2. Preterea, Augusti. dicit in ser-
mone quodam Epiphanię: Pastoribus
Angeli, Magis stella Christū demō-
strat vtrisque loquitur lingua cœlorū:
quia lingua cessauit Prophetarū. Sed
Angeli pastoribus apparentes, fuerunt
verē de cœlestibus Angelis. Ergo &
stella Magis apparens, fuit verē de
cœlestibus stellis.

in serm. 20.
Epiph. qui
est. 30. in or-
dine, & ser.
3. eiusdem
festi, c. 10.

¶ 3. Preterea, Stellę quę non sunt
in cœlo, sed in aere, dicuntur stellę co-
metę, quę nō apparēt in natiuitatibus
Regum, sed magis sunt indicia mortis
eorum. Sed illa stella designabat Regis
natiuitatem: vnde Magi dicūt Matth. 2.
Vbi est, qui nat⁹ est Rex Iudęorū? vidi-
mus enim stellā eius in Oriente. Ergo
videtur, quod fuerit de cœlestibus stel-
lis. ¶ Sed contra est, quod Augus. dicit
in libr. 2. contra Faustum. Non ex illis
erat hęc stellis, quę ab initio creaturę
itinerum suorū ordinē sub creatoris
lege custodiūt, sed nouo Virginis par-
tu nouum sydus apparuit.

Respondeo dicēdū, quod sicut Chry-
sost. dicit super Matth. quod illa stella,
quę Magis apparuit, nō fuerit vna cœ-
lestiū stellarū, multipliciter manife-
stum est. Primò quidē, quia nulla alia
stellarū hac via incedit: hęc enim stella
ferebatur à Septentrione in Meridiē,
itā enim Iudęa iacet ad Persidē, vnde
Magi venerūt. Secūdo apparet hoc ex
tempore: non enim solū apparebat in
nocte, sed etiam in media die, quod
non est virtutis stellę, sed nec etiam
Lunę. Tertiò, quia quandoque ap-
parebat, & quandoque occultabatur.
Cum enim intrauerunt Hierosolymā,
occultauit seipsā: deinde vbi Herodē
reliquerūt, seipsam monstrauit. Quar-
tò, quia non habebat continuum mo-
tum, sed cū oportebat ire Magos, ibat,
cum oportebat stare, stabat, sicut & de
colum-

lib. 2. c. 5. 2
med. c. 21.

Hom. 6. post
med. primū
fol. à princ.
hom. 10. 2.

colūna nubis erat in deserto. Quintò, quia non sursum manens, partū Virgini demonstrabat, sed deorsū descendēs, hoc faciebat. Dicitur enim Mat. 2. quod stella, quam viderant Magi in Oriēte, antecedebar eos, vsque dū veniēs staret suprā vbi erat puer. Ex quo pater, quod verbum Magorū dicētū, Vidimus stellam eius in Oriēte, nō est sic intellegendum, quasi ipsis in Oriēte positis stella apparuerit existens in terra Iuda, sed quia viderunt eam in Oriente existentē, & præcessit eos vsquē in Iudæam, quāuis hoc à quibusdam sub dubio relinquatur. Non autē potuisset distinctē domū demonstrare, nisi esset terræ vicina. Et sicut ipse dicit, hoc nō videtur proprium esse stellæ, sed virtutis rationalis cuiusdā. Vnde videtur hæc stella virtutis inuisibilis fuisse in talem apparentiā transformata. Vnde quidam dicunt, quod sicut Spiritus Sāctus descendit super baptizatū Dominum in specie colūbæ: ita apparuit Magis in specie stellæ. Alij vero dicūt, quod Angel⁹ qui apparuit pastoribus in humana specie, apparuit Magis in specie stellæ. Probabilius tamē videtur, quod fuerit stella de nouo creata nō in cœlo, sed in aere vicino terræ, quæ secūdum Diuinā voluntatē mouebatur. Vnde Leo Papa dicit in sermone Epiphaniæ. Tribus Magis in regione Orientis, stella nouæ claritatis apparuit, quæ illustrior cæteris, pulchriorq; syderibus, in se intuentium oculos, animosque cōuerteret, vt confestim aduerteretur, non esse otiosum, quod tam insolitum videbatur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod cœlū in Sacra Scriptura, quandoque dicitur aer: secundum illud, Volucres cœli, & pisces maris. ¶ Ad secundum dicendum, quod ipsi Angeli cœlestes ex suo officio habent, vt ad nos descē-

A dant in ministerium missi: sed stellæ cœlestes suum situm non mutant. Vnde non est similis ratio. ¶ Ad tertium dicendum, quod sicut stella illa non est sequuta motum stellarū cœlestiū, ita nec etiam, stellarum cometarum: quæ nec de die apparent, nec cursum suum ordinatum mutant. Et tamen nō omnino aberat significatio cometarū, quia cœleste Regnum Christi, comminuit, & consumit vniuersa Regna terræ, & ipsum stabit in æternum: vt dicitur Danielis. 2.

ARTICVLVS VIII.

B *Virum Magi conuenienter ad Christum adorandum venerint.*

A D octauum sic proceditur. Videtur, quod Magi non conuenienter ad Christum venerandum venerint. Vnicuique enim Regi reuerentia debetur à suis subiectis: Magi autem non erant de Regno Iudæorum. Ergo cum ex visione stellæ cognouerunt natum esse Regem Iudæorum, videtur, quod inconuenienter venerint ad eum adorandum. ¶ 2. Præterea, Stultum est viuentē Rege aliquo, extraneum Regē annuntiare. Sed in Regno Iudææ regnabat Herodes. Ergo stulte fecerunt Magi, alterius Regis natiuitatem annuntiantes. ¶ 3. Præterea, Certius est cœleste indicium, quàm indicium humanum. Sed Magi ducatu cœlestis indicij ab Oriente, venerant in Iudæam. Stulte ergo egerunt, præter ducatum stellæ humanum indicium requirendo, dicentes, Vbi est qui natus est Rex Iudæorum? ¶ 4. Præterea, Munerum oblatio, & adorationis reuerentia, non debetur nisi Regibus iam regnantibus. Sed Magi non inuenerunt Christū regia dignitate fulgentem.

In ser. 1. nō
lege à prim.

203
Matth. 21
prince

gentem. Ergo inconuenienter ei munera, & reuerentiâ regiam exhibuerunt.

¶ Sed contra est, quod dicitur Isaïæ. 60. Ambulabunt Gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui. Sed qui Diuino lumine ducuntur, non errant. Ergo Magi, absque errore, Christo reuerentiâ exhibuerunt.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, Magi sunt primitiæ Gentium in Christum credentium: in quibus apparuit, sicut in quodam præfatio fides, & deuotio Gentium venientium à remotis ad Christum. Et ideo sicut deuotio, & fides Gentium est absque errore per inspirationem Spiritus Sancti: ita etiam credendum est Magos à Spiritu Sancto inspiratos, sapienter Christo, reuerentiâ exhibuisse.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sicut August. dicit in sermone Epiphaniæ, cū multi Reges Iudæorū nati fuissent, atque defuncti nullum eorū Magi adorandum quæsierunt. Non itaque Regi Iudæorū quales illic esse solebāt. hunc tam magnum honorē longinqui alienigenæ, & ab eodē regno prorsus extranei à se deberi arbitrabātur: sed talem natū esse didicerūt, in quo adorando, se salutem, quæ secundum Deū est, cōsecuturos minimē dubitauerūt.

¶ Ad secundum dicendum, quod per illam annuntiationem Magorum præsignabatur constantia Gentium. Christum vsque ad mortem confitentium. Vnde Chrysost. dicit super Matthæ. quod dum considerabāt Regem futurum, nō timebant Regē præsentē: adhuc non viderant Christū, & iam parati erant pro eo mori.

¶ Ad tertium dicendum, quod sicut Augustinus dicit in sermone Epiphaniæ: Stella, quæ Magos perdu-

xit ad locum, ibi erat cum matre Virgine Deus Infans, poterat eos ad ipsam perducere ciuitatem Bethlehẽm, in qua natus est Christus: sed tamē subtraxit se, donec de ciuitate, in qua Christus nasceretur, etiā Iudæi testimonium perhiberēt: vñ geminato testimonio cōfirmati (sicut Leo Papa dicit) attentiori fide expeterent, quem & stellæ claritas, & prophetiæ manifestabat autoritas. Et ita ipsi annuntiant Iudæis Christi natiuitatem, & interrogant locum, credunt, & quærunt, tãquam significantes eos, qui ambulant per fidem, & desiderant speciem: vt Augustinus dicit in sermo. Epiphaniæ. Iudæi autem indicantes eis locum natiuitatis Christi, similes facti sūt fabris arcæ Noe, qui alijs, vbi euaderent, præstiterunt, & ipsi diluuiū perierunt. Audierūt, & abierunt inquisitores, dixerunt, & remanserunt doctores similes lapidibus milliarijs, qui viam ostendunt, nec ambulant. Diuino etiam nutu factum est, vt aspectu stellæ subtrahito, Magi humano sensu in Ierusalem irent quærentes in ciuitate regia Regem natū, vt in Ierusalē primo Christi natiuitas publicē annuntiaretur) secundum illud Isa. 2. De Siō exhibit lex, & verbum Domini de Ierusalem) & vt etiam studio Magorū de longē venientium, damnaretur Iudæorū pigritia propē existentium.

¶ Ad 4. dicēdū, quod sicut Chrysost. dicit super Matth. si Magi terrenum regem quærentes venissent fuissent confusi: quia tanti itineris laborē sine causa suscepissent, vnde nec adorassent, nec munera obtulissent. Nunc autem quia cælestem regem quærebant, etsi nihil regalis excellentiæ in eo viderēt tamen solius stellæ testimonio contenti eum adorauerunt: vident enim hominem, & agnoscunt Deum. Et offerunt munera dignitati Christi congruentia:

ar. 6. butus
q. arg. 2.

In serm. 2.
qui est. 30.
in ord. ante
medium il-
lius, 10. 10.

Hom. 2. in
Matth. in
ope imper.
super illud
Vidimus
stellā, 10. 2.

In ser. 6. &
est. 34 in
ar. de med.
10. 10.

In ser. 4. de
Epiph. inter
prim. & me.

In serm. 6.
qui est. 34
in ordin de
temp. paulō
à prim. 10. 10

Homil. 2. in
Matth. in
ope imp. su-
per illud &
intr. do. 10.
2.

Hom. 10. in
Euang. post
med. illius.

gruentia: aurum quidem, quasi Regi magno: thus, quod in Dei sacrificio ponitur, immolatur ut Deo: myrrha, quæ mortuorum corpora condiuntur, præbetur, tanquam pro salute omnium morituro. In quo etiam, ut Greg. dicit instruimur, ut nato Regi aurum (per quod significatur sapiëntia) offeramus, in conspectu eius, sapientiæ lumine splendentes. Thus autem, per quod exprimitur orationis deuotio, offerimus Deo, si per orationū studia Deo redolere valeamus. Myrrham autem, quæ significat mortificationem carnis, offerimus, si carnis vitia per abstinentiam mortificemus.

DISPUTATIO XIII.

In sex sectiones distributa.

De signis, & prodigijs, quibus Christi natiuitas manifestata est, præsertim Magis.

DIuus Thomas in tota hac questione non disputat solum de illa manifestatione Christi nati, quæ eadem die, seu nocte natiuitatis eius facta est: sed simpliciter de omnibus manifestationibus, quæ illis diebus Natiuitati proximis in Scriptura factæ esse leguntur, & eas ad quatuor reuocat. Prima facta dicitur Mariæ, & Iosepho, quam attigit art. 2. ad. 2. de qua nihil aliud dicit, quam eam esse factā ante natiuitatem Christi, quia ad eos pertinebat reuerentiā exhibere proli cōceptæ in utero, & etiā obsequi nascituræ, & hoc quidem indubitatum est, quantum ad reuelationē fidei, quam Virgo, & Iosephus habuerūt de Diuinitate, & dignitate Christi nascituri, & de modo etiam (ut existimo) nascendi salua matris integritate, & virginitate, quanquam hoc posterius non sit tam certum, sicut prius, quod in Evangelio expressius habetur, de qua re plura dicam inferius tractando de perfectione fidei Beatæ Virginis. An verò circumstantiæ huius natiuitatis, scilicet locus, tempus & reliquæ reuelatæ fuerint Beatæ Mariæ,

& Iosepho ante Christi ortū, incertum est, pie tamen ita credi potest. Ratio enim D. Tho. hoc etiā probabiliter persuadet, oportuisse scilicet hæc etiā illis prius manifestari, ut conuenientius, & opportunius nascituræ proli deseruirent. Et de hac manifestatione nihil aliud dicendum occurrit. Secunda ergo manifestatio facta est pastoribus, tertia Magis, quarta Simeoni, & Annæ, de quibus promiscue D. Tho. agit in omnibus his articulis. Quia verò de prima, & tertia pauca dicenda occurrūt præter ea quæ in Evangelio continentur, quæ ad illas pertinent, quæq; omnibus his manifestationibus, & alijs signis, vel prodigijs in hac natiuitate factis communia sunt, in sequenti sectione expediemus; in reliquis vero, quæ ad Magorum aduentum, & adorationem pertinent, & longiore indigent expositione, persequemur.

SECTIO I.

Quibus signis, quibusque personis Christi natiuitas manifestata sit.

DE materia huius dubij nihil ferè certum inuenio præter ea, quæ Euāgelistæ referunt, & idē breuissimè dicendum est, quāuis non oportuerit Christi natiuitatem vniuerso orbi statim manifestari (ut circa art. 1. D. Thom. explicatū reliquimus) oportuisse tamen aliquo modo disponi, seu præparari mundum, ut venientem Saluatorem susceperet. Ut enim ait Leo. Pap. serm. 1. de Epiphaniā. *Ad omnium hominum spectabat salutem, ut iam vniuerso declararetur mundo, cum adhuc exiguū detineretur oppidulo.* Quocirca eo tempore adimpletum videtur, quod Aggæus Propheta. c. 2. prædixerat. *Adhuc vnum modicum est, & ego commouebo cælum, & terram, & mare, & aridā, & mouebo omnes gētes, & veniet desideratus cūctis gētibz.* Varia enim legimus in historijs, eo tempore accidisse prodigia, ut videre licet in Orofio lib. 6. c. 22. & sequentibus, & in Iulio Obsequente lib. de prodigijs, cap. 128. & sequent. quæ licet non omnia in die natalis Domini facta fuerint: vniuersa tamen ad Christi ortū illustrandū diuinitus ordinata fuisse, omnes scriptores pij, ac catholici annotarunt.

Primum prodigium sit de templo pacis, quod

Leo Papæ

Aggæi 2.

Orofio.
Iul. Obse.

Prodigia in
aduentu Chri
sti qualia.

quod à Romanis æternum existimabatur, quod ex suis oraculis haberent, donec Virgo pareret, duraturum; corruisse autem dicitur ea nocte, qua Deipara Christum peperit. Ita refert Bonauent. opus. de quinq; festiuitatibus pueri Iesu, capit. 2. & habetur etiã in quadã homilia de natiuitate Christi, quæ sub nomine Petri Damiani habetur in Lippomano tom. 8. & Surio. tom. 6. Cæsar tamen Baronius, in principio suorum annalium diligenter obseruauit homiliam illam non esse Petri Damiani, quod in ea metio fiat Bernar. qui (vt ipse dicit) quinquaginta annis, vel (vt Trithemio colligitur) nonaginta posterior fuit, & erudite ostendit historiam illam non solum incertam; sed etiam falsam esse, quia ante Vespasianum, qui templum pacis Romæ ædificauit (teste Iosepho lib. 7. de bello Iudaico) nullum aliud templum pacis Romæ fuisse legitur, quod in natali Christi corruere potuerit.

Secundum prodigium refertur de fonte olei, qui Romæ toto quodam die sine intermissione fluxit. Huius meminit Diuus Thom. hic artic. 3. ad. 3. & multi existimant hoc accidisse eadẽ die, seu nocte, qua Christus natus est. Orosius tamen, qua dicto lib. 6. cap. 19. huius prodigij meminit, illud tertio anno Triumviratus, hoc est viginti septem annis ante Christi natiuitatẽ accidisse confirmat, quanquam illa significatũ fuisse dicat Christum (qui *uñctus* interpretatur) regnãte Augusto fuisse nasciturum. Idemq; dicit de multis alijs prodigijs, quæ eodem tẽpore refert accidisse: quale etiã tertium illud prodigium est, quod D. Tho. eodem supra citato loco ponit. De tribus solibus, qui in Hispania aparuerunt, in vnumq; paulatim coierunt. Cuius etiam meminit Iulius Obsequens supra. Plinius verò lib. 2. histor. cap. 3. i. sepius refert apparuisse tres soles: non dicit tamen in vnum coiuisse, quamuis hoc tempore Augusti Imperatoris accidisse commemoret propẽ initium Triumviratus, vt ex Consulibus, quos ibi refert colligi potest.

Quartò refert Sanctus Bonauen. citato loco, in nocte natiuitatis omnes nefando peccato inquinatos subito interiisse, additque alia quæ incerta sunt. Quintũ prodigium esse potest, dæmonum oracula eo tempore conticuisse, & interdum vel inuitum dæmonem hanc causam, seu rationem

fui silentij reddidisse, vt Nicephorus post alios refert lib. 1. histor. c. 17. Cũ enim Augustus nullum in templo Apollonis responsum acciperet, causamq; interrogaret tandem respondit in hunc modum.

Me puer Hebraus, diuos Deus ipse gubernans. Cedere sede subter, tristemq; redire sub oreum. Aris ergo de hinc tacitis abscedito nostris.

Sexto ac postremo loco prodigij ponere possumus generalem pacem in vniuerso Imperio Romano sub vno Principe factã, vt Christus Princeps pacis nasceretur, sicut prædictum fuerat Isai. 9. & 11. Habitabit lupus cum agno, &c.

Secundò dicendũ est oportuisse Christi natiuitatem aliquibus personis peculiariter manifestari. Hoc rectè declarat D. Thom. hic artic. 2. quoniam sicut posset in detrimentum fidei cedere, si Christus omnibus absq; delectu manifestaretur: ita etiã si omnes lateret. Nam *sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ utilitas in vrisq;* Ecclesiasti. 20. Itẽ propter hanc causam resurrectio Christi, quamuis non fuerit omni-

bus patefacta, demonstrata tamen est *restitibus præordinatis à Deo*, vt dicitur Act. 10. Deniq; ex Euangelio hoc constat, in quo tres narrantur huius mysterij manifestationes. Prima facta pastoribus, circa quam solum occurrit notandum ex Beda de locis sanctis cap. 8. Illos pastores fuisse tres, & in loco, vbi eis apparuit Angelus, fuisse Ecclesiam ædificatam, illum autem locum fuisse propẽ Bethlehẽ iuxta turrim Ader, id est *gregis*, iuxta quam Iacob paut greges suos (vt refert Hiero. in epitaphio Paulæ, seu epist. 27.) Secũda est facta Simeoni, & Annæ: quã inquit D. Tho. artic. 6. factam eis esse in templo. Intelligendus autem videtur, quod visibilem, seu corporeã manifestat omnẽ Christi natĩ, simul eum interna illius cognitione. Nã quoad aliquam interiorem reuelationem ante præcessisse videtur. Nam de Simeone inquit Lucas, capit. 2. quod *responsum acceperat à spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christũ Domini, & venit in sp̃itu in templum.* De hac reuelatione præter Ambros. & expositores Luc. 2. legi possunt homilæ sanctorum Patrum de festo Purificationis, & de Simeone legi potest Epiphanius, lib. de Viris Prophetarũ iuxta finem, & Timotheus presbyter Ierosolymitanus

serm.

Bonauent.
Lippoman.
Surius.
Cæs. Baro-
nius.

Templũ pa-
cis, Romæ
quando fue-
rit.
Trithem.
Ioseph.

D. Thom.

Oros.

D. Thom.

Iul. Obseq.
Plin.

Nicephor.

Isai. 9. &
11.

Natiuitatis
Christi ma-
nifestatio ne-
cessaria.
D. Thom.

Ecclesi. 20.

Act. 10.

Beda.

Hierony.

D. Thom.

Luc. 2.

Epiphanius.
Timotheus.
Ierosolymita-
nus.

sermone de Sancto Simeone: de Anna A
verò legi potest Ambrosius in libr. de vi-
duis parum à principio, & Cyrillus Iero-
solymitanus, catech. decima, & de vtro-
que Gregorius Nyssenus, & Amphilo-
chius, & Chrysostomus homilij de occur-
su Domini.

Tertia reuelatio facta est Magis, de qua
in sequentibus sectionibus fuisse dicendum
est. Nunc solum est obseruandum, duas
priores reuelationes factas esse Iudæis:
tertiam verò Gentibus. Hoc tamen or-
dine, vt prius Christus natus visus sit à
pastoribus Iudæis, deinde adoratus à
Magis gentilibus: postea in templo cog-
nitus à Simeone, & Anna Iudæis. Qui-
bus significatum est, Christum esse Sal-
uatorem Iudæorum, & gentium, & ab
vtrisque esse cognoscendum, & adoran-
dum: ita tamen, vt agnitionis Christi ini-
tium à Iudæis fumeretur, ab eis verò ad-
gentes transfret, in eisque propagaretur,
& conseruaretur vsque ad finem sæculi,
quando Iudæorum vocatio iterum con-
summanda est. Indicauit hoc Augustinus,
sermone secundo de Epiphania, dicens,
*Nunc ergo charissimi gratia filij, & here-
des, videte vocationem vestram, in manifesta-
to Iudæis, & Gentibus Christo, tanquam an-
gulari lapide, perscuerantissima dilectione
coherere. Manifestatus etenim est in ipsis cu-
nabulis infantia sua ijs qui propè, & ijs qui
longè erant, Iudæis, in pastorum propinqui-
tate, gentibus, in Magorum longinquitate. Et
sermone quarto, Illi Magi, quidnam
fuerunt, nisi primitiæ Gentium? Israelitæ Pas-
tores, Magi gentiles, illi propè, isti longè,
vtrique tamen ad angularem lapidem cucer-
erunt, veniens quippe, sicut Apostolus dicit,
Euangelizauit pacem nobis, qui eramus lon-
gè, & pacem his qui propè: ipse est enim pax
nostra, qui fecit vtraque vnum.* Addit ve-
rò Chrysostomus homilia sexta super
Matth. voluisse Christum ab ipso statim
initio, ostiam gentibus referare, vt Iudæorum
amentiam reprehenderet, & domesticos cul-
tores suos per externos erudiret. Considerat
etiam Rupertus libr. secundo in Matth.
propè initium, in Magorum adoratione
gentium perfectionem præsignificatam
esse. Pastores enim Iudæi, & ab Angelo
instructi, non adeò sunt eruditi, vt proci-
dentes adorarent, aut munera offerrent,
sed tantummodo, venerunt, & cognouerunt

de verbo, quod dictum erat illis: Magi verò
primitiæ gentium, & venerunt, & proci-
dentes adorauerunt, & munera obtulerunt,
quibus interiorē fidem, magnamque
mysteriorum Christi cognitionem prote-
stati sunt.

SECTIO II.

Quot, & cuius conditionis viri Magi
fuerint.

T Am de numero, quàm de Magorum
statu, & conditione varia est scrip-
torum opinio. Glossa enim Matth. *Glossa*
secundo, eos in magna multitudine fuisse
existimat. De illorum verò statu, & condi-
tione, quidam existimant illos fuisse Re-
ges: alij verò negant, quibus magis assen-
tit Iansenius, cap. nono concordia. Funda-
mentum est, quoniam neque Euangelista *Iansen.*
eos Reges vocat: quod tamen non tacuif-
set, quippè cum ad gloriam Christi non
parum pertineret, quòd non quilibet ho-
mines, sed Reges, ac Principes illi submit-
terentur. Præterea hoc explicare fuisset
necessarium ad perfectam historiæ narra-
tionem. Erat enim hæc circumstātia valde
necessaria: tum ad intelligēdas prophetias
in hoc mysterio impletas: tum etiam, vt
Sacramentum futuræ conuersionis gen-
tium expressius indicaretur. Ad hæc si
Magi Reges fuissent, Herodes certe regio
honore, & apparatu eos excepisset, quod
tamen non fecit, quantum ex Euangelio
colligi potest. Deniq; hoc plurimū suadet,
quòd nullus veterum Patrum eos Reges ap-
pellat. Quanquam quia erāt potentes viri,
& propter magiam, seu sapientiam Regi
adstarēt, quia sine eorum consilio nihil in
regno fieret, Reges appellari possint. Huius
modi autem fuisse sapientes, & Magos in
Perside ex libr. Esther, colligi potest: ex
qua regione Magos venisse, postea osten-
demus. Et in hanc sententiam videtur in-
clinare Hierony. Daniel. secundo, qui di-
cit apud Chaldaeos philosophos, & sapien-
tes Magos appellari, & iuxta eorum senten-
tiam Reges, & Principes eiusdem gentis
omnia facere: & subdit, *unde & in natiuita-
te Dñi, ipsi primū ortū eius intellexerūt.* De eo
rū deniq; sciētia varia etiā est opinio. Qui-
dam enim existimant illos verè fuisse sa-
pientes, alij verò fuisse maleficos, & ario-
los

Ambros.
Cyril. Iero.
Greg. Nys.
Amphiloc.
Chrysost.

August.

Chrysost.

Rupert.

Hierony.

los. Ita sensit Augustinus sermone secundo de Epiphania, dicens. *Prævalent imperitia in rusticitate pastorum, & impietas in sacrilegijs Magorum.* Idem sentit Origenes, libr. primo contra Celsum, circa finem, ubi Magos interpretatur, qui cum demonibus habent commercium, eosque ad artes suas, & operationes invocare solent. Et subdit viso in cœlis prodigio, vfos fuisse hos Magos suis incantationibus, ut quid significaret, intelligerent: dæmones autem iam à Christo superatos conticuisse, indeque coniectasse hominem, qui per stellam significabatur, potentiorum esse demonum, ideoque eum adorare decreuisse. Idem ferè homil. 13. in Num. Inclinat in eadem sententiam Basilus, homil. de humana Christi generat. & Iustinus Martyr contra Triphonem circa medium in illis verbis. *Magi enim, quos demon sibi vendicarat ad omnia maleficia, postquam venerunt, ut adorarent Christum, videntur ab illo defecisse redacti in huius potestatem.* Idem sentit Ignatius epist. 14. ad Ephesios, circa finem, ubi agens de stella, quæ apparuit Magis, inquit. *Hinc evanuit mundi sapientia: præstigia facta sunt nugæ: magia risus, omnes ritus malitiæ aboliti.* Et ab hac sententia non abhorret Divus Thomas hic articulo tertio, ad secundum. Fundamentum horum authorum solum in Magorum nomine positum est, quia Magiæ nomine huiusmodi artes maleficæ significari solent, ut sumitur ex Philone libr. de specialibus legibus, & Plinio libr. trigesimo historiarum, capit. primo, & Tertullian. libr. de idolatria, ubi hac ratione dicit magiam Romanis legibus puniri.

Dicendum verò est primò, hos Magos tres tantum numero fuisse. Hæc est communis sententia Sanctorum, Leonis Papæ sermone primo de Epiphania. *Tribus igitur Magis, &c.* & sermone quarto. *Tres itaque viri, &c.* & sermone quinto. *Tres Magos prævia stella perduxit, & in reliquis sermonibus semper illos tres fuisse testatur August. serm. primo Epiphaniæ, ubi dicit significatum esse Trinitatis mysterium in tribus muneribus, & tribus personis, singulis singula munera offerentibus.* Rupertus libr. secundo in Matth. *Tres homines, inquit, tribus partibus orbis Asia, Africa, & Europa, fidei confessionis, & adorationis exempla existere merue-*

runr. Eadem est sententia Anselmi, & ferè reliquorum expositorum Matthæi secundo. Et coniectura ex tribus muneribus desumi potest, si verum est (quod Augustinus dixit) singulos singula munera obtulisse, quod etiam probat Beda infra citandus. Quanquam Anselmus, supra, & Abulens. questione decima octava in Matth. secundum cap. potius existiment singulos tria munera obtulisse, quia hoc magis congruit mysterio, quoniam singuli agnoscebant, & profitebantur Christum esse Deum, Regem, & mortalem hominem: hæc itaque coniectura incerta est. Maius argumentum sumi potest ex communi sensu Ecclesiæ, & vulgari, ac antiquissima pictura. Denique Beda in collectaneis, non longè à principio, horum virorum nomina, vultusque describit. *Præius inquit, dicitur fuisse Melchior senex, & canus, barba prolixa, & capillis, aurum obtulisse Regi Domino. secundus nomine Gaspar, iuvenis imberbis, rubicundus, thure, quasi Deo oblatione digna, Deum honorabat. Tertius fuscus integre barbatus, Balthasar nomine per myrrham filium hominis moriturum professus est.*

Dico secundo, hos non fuisse maleficos, sed verisimile est, fuisse sapientes Astrologos. Docet expressè Anselm. Matth. 2. dicens. *Non malefici, sed sapientes Astrologi fuerunt: Quæ verba sumpsit ex opere imperfecto homil. 2. Rupertus etiam vocat sapientes gentiles, indicat Leo Pap. sermone. 4. de Epiphania. his verbis, Gens, quæ spectandorum siderum arte pollebat, clarius Cyprianus, sermone de stella, & Magis, Arte, inquit, mathematica vim, & discursum noverant planetarum, & elementorum naturam, & astrorum ministeria certis experimentis observabant.* Inclinat in eadem sententiam Isidorus libr. de passione Domini, capit. decimo quarto. Fundamentum huius sententiæ esse potest, quia nomen Magorum non semper in malam sumitur partem: sed interdum veros sapientes significare solet, ergo non est, cur propter solum Magorum nomen eos maleficos esse iudicemus. Nam ex illo solo nomine hoc non probatur: qui autem non probatur malus, bonus præsumi debet. Assumptum patet, primò ex Isidoro libro octavo Etymolog. capit. nono, ubi dicit primùm stellarum interpretes Magos fuisse

Orige.

Basil.
Iust. mart.

Ignatius.

D. Thom.

Philon.
Plinius.
Tertullian.

Magi tres.

Leo Papa.
August.

Rupert.

Anselm.

Beda.
Anselm.
Abulens.

Beda.

Magorū no-
mina & vul-
tus.Anselm.
Tres Magos
astrologi, nō
malefici.
Rupert.
Leo Papa.
Cyprian.

Isidorus.

Magi qui nū-
dicantur.

fuisse vocatos, & subdit huiusmodi fuisse, qui ad Christum adorandum venerunt. Quamquam ibidem etiam dicat maleficos vulgo Magos appellari. Deinde ex Hieronymo Daniel. secundo, ubi sic, inquit, *Videntur mihi incantatores esse, qui verbis rem peragunt; Magi, qui de signis philosophantur, malefici, qui sanguine utuntur, & victimis.* Et infra, *Consuetudo, & sermo communis Magos pro maleficis accipit, qui aliter habentur apud gentem suam, eo quod sint philosophi Chaldaeorum, & huiusmodi significat fuisse hos Magos, qui Christum adorauerunt.* Et similia ferè habet Isai. 47. ubi tamen indicat hos Magos fuisse ex *his, qui ex Astorum cursu, lapsuque syderum res humanas regi arbitrantur.* Tertiò idem Hieronym. tom. 9. in regula monachorum, capit. de abstinencia philosophorum, refert apud Persas tria fuisse genera Magorum, & quosdam eorum fuisse doctissimos, & eloquentissimos, qui præter farinam, & oleum, nihil aliud in cibum sumebant, non est ergo incredibile, ex horum genere fuisse Magos Christi adoratores.

Adoratores Christi Magi Reges fuerunt.
August. Dico tertiò, Quamquam incertum sit, an isti Magi, Reges fuerint; verisimile tamen, ac probabile est, eos Reges fuisse. Prior pars ex dictis inter referendâ contrariam sententiam satis constat. Posterior verò probatur testimonijs antiquorû Patrum, August. seu Author operis de mirabilibus sacræ Scripture, libr. 3. capit. 4. hoc sentit in verbo illo, *Reges alacres pergunt.* Idem ferm. 43. ad fratres in eremo. *Audistis, inquit, fratres mei carissimi, sanctissimos Reges Dominum diligenter quævisse.* Tertullian. libr. 3. contra Iudæos. c. 9. de hoc mysterio interpretans verba Isai. 8. *Antequam sciat puer vocare patrē suum, & matrē suam auferetur fortitudo Damasci: & illud Psalm. 71. Dabitur illi de auro Arabia, & Reges Arabi, & Saba dona adducent, inquit. Nam & Magos Reges ferè habuit Oriens, & Damascus Arabia retro deputabatur, antequam transcripta esset in syrophenicem ex distinctione Syriarum, cuius tunc virtutem Christus accepit, accipiendo insignia eius, aurum scilicet, & odores.* Vnde Isidor. libr. de pas. domin. capit. 15. idem sentiens, inquit, *Nam & Magos Reges habuit Oriens.* Et uterque videtur alludere ad locum Plinij supra citatum ex lib. 30. cap. 1. Cicer. etiam refert lib. de Diuinat. neminem esse potuisse Re-

gem Persarū, qui non prius Magicâ scientiam didicisset, quod etiam retulit Philo, lib. de specialibus legibus. Theophyl. præterea Matth. 2. eos *Reges Persicos* appellat, similiter & Anselm. ibi *Reges* vocat. Quam sententiam multi alij expositores sequuntur, & eandem docet Arnoldus Carnotensis, in opusculo de laudibus Virginis. *Reges, inquit, Arabum, & Saba, ab Oriente egressi sequuti stellam in soliti luminis genibus curuatis, & humi purpura defluente, Iesum nostrum pannosum adorantes donis sacramentalibus venerati sunt: Et confirmatur, nam Patres dicunt, & Ecclesia in officio festi Epiphaniæ incidat, in hac Magorū adoratio ne impletam esse prophetiâ David Psalm. 71. Reges Tharsis, & insula munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent; Cui concinit Isaias cap. 60. dicens. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui.* Rectè enim stella, quæ Magis apparuit, splendor ortus Christi, & lumen illum indicans interpretari potest, quam sequentes ambularunt gentes, & Reges Magi, ut Christum natum colerent. Vnde infra subdit, *Omnes de Saba venient aurum, & thus deferentes, &c.* Ita exposuit D. Prosper. de promiss. & prædict. Dei par. 3. promiss. 6. Chrysostomus homil. 1. ex varijs in Matth. & Eucherius in Isai. & Iulianus Archiepiscopus Toletanus, libr. 1. contra Iudæos à medio, & Arnoldus Carnotensis supra. Nec dissentit commentarius Hieronym. Psalm. 71. dicens, *in Magorum muneribus inchoatum esse, quod ibi fuerat à Propheta prædictum: subdit tamen. Ipsi enim gentium, Regumque typum tenuisse monstrantur.* Quibus verbis contrariæ sententiæ, & Iansenij expositioni fauere videtur: tamen sicut dicens Hieronymus, hos Magos fuisse *typum gentium*, non excludit quin verè gentiles fuerint, ita dicens fuisse *typum Regum*, non excludit, quin verè Reges fuerint; dicuntur ergo *typus*, tanquam primitiæ gentium, earumque Regum, ac Imperatorum. Et quamuis hæc sententia, non possit in Euangelio satis fundari; tamen dona, quæ Magi obtulerunt, non videntur Regibus indigna, & verbum illud *Apertis thesauris suis*, apparatus Regium indicat. Euangelista verò Magorū nomine, potius quàm Regum usus est, fortasse, quia sapientiæ nomen dignius, quàm potestatis existimauit. Vel (ut Canus

Theophyl.

Arnoldus Carnot.

Psalm. 71.

Isai. 60.

Prosper. Chrysost. Eucher. Iulian. Archiepisc. Tolet. Arnoldus Carnotens. Hierony.

Canus.

dixit libr. vndecimo de locis capit. quinto ad quartū) non existimauit Euangelij testimonium regio apparatu, cumulandum. Quod verò Herodes Magos, parum honorificè exceperit, Herodianæ superbix tribuendum existimauit idem Canus. Ego verò ex Euangelio nō video colligi posse, quo apparatu, vel honore Magos exceperit. Itaque Euangelij historia ab hac sententia non abhorret, & antiqui Patres (quidquid Iansenius dicat) ita simpliciter loquuntur; Et alioqui sententia hæc plausibilis est, eamque Christianus populus iam olim imbuat, non est ergo, cur sine alio fundamento, aut vtilitate deferatur: piè igitur ac probabilissime creditur Magos fuisse Reges.

SECTIO III.

Ex qua regione venerint Magi ad adorandum Dominum.

DVæ circumstantiæ huius mysterij diligenter inquirendæ sunt, locus scilicet, & tempus, quoniam ex earum cognitione historiæ veritas multum pendet. In vtraque autem duo loca, & tempora explicanda sunt, nimirum locus vnde discesserunt, & ad quem venerunt, seu in quo Christum adorarūt; & similiter tempus in quo stella eis primū apparuit, vt in eo à patria sua discessisse credantur: & tempus in quo Christum venerati sunt.

Principiò igitur de regione ex qua Magi venerunt, Euangelium solum dicit eos ab Oriente venisse. Vnde hoc solum certum est, nimirum patriam Magorum respectu Bethlehem Orientalem fuisse. Animaduertendum est enim, particulam illam, *Ecce Magi ab Oriente venerunt*, dupliciter posse exponi, primo tantum respectiue, habita ratione vtriusque loci, ex quo, & ad quem tendebant: quo sensu, qui Roma Hispaniam veniret, posset dici ab Oriente venire, id est à regione, quæ respectu Hispaniæ Orientalis est. Quod exemplum declarat hunc sensum, licet quiddam verum contineat, non tamen esse proprium, nec satis explicare sensum dictorum verborum. Alio Ergo modo explicari potest absolute ab Oriente, id est, à regione aliqua in Orientali pla-

Aga fita: quem sensum magis etiam explicant sequentia verba. *Vidimus stellam eius in Oriente.* Hic enim modus loquendi (vt ex vsu etiam Latinorum constat) propriè indicat illam mundi partem, quæ Orientalem plagam occupat, sicut *occidens* dicitur hæc pars, quam nos habitamus, in qua licet respectiue possint distinguì pars Occidentalis, & Orientalis: tamen simpliciter non appellatur hæc regio *Oriens*, sed *occidens*. Quoniam autem ipsum Oriens vastissimum est, cui Palestina confinis est: & quasi terminus eius, quamquam isti Magi dicantur ab Oriente venisse, intelligi potest (vt hic Diuus Thomas articul. tertio, ad tertium notauit, & dubium reliquit) venisse à vicino aliquo Orientali loco, vel à remotis Orientis partibus: hoc verò posterius magis indicant verba Euangelij. *Vidimus stellam eius in Oriente*, & illud, *Reuersi sunt in regionem suam.* Et ita hoc sæpe repetit

Leo Papa in sermonibus de Epiphania, in quorum secundo inquit. *Hunc principem natum longinqua Orientalium gentium nationes insolito noni syderis splendore didicerunt*, & in tertio vocat Magos *remotioris Orientis habitatores*, & sermone quarto, *gens in longinqua Orientalis plagæ regione consistens*, & sermone quinto. *Hoc autem signum, quod Magos in longinquo positos efficaciter mouit*, &c. & sermone sexto, *à remotissima Orientis parte venerunt*. Et eodem modo loquitur Chrysostom. homil. sexta, in Matt. Ambrosius lib. secundo, in Lucam, capit. de Magis, & alij Patres infra citandi. Quorum sententia aptior etiam est ad exaggerandum, & amplificandum mysterium. Et hæc est sufficiens ratio, seu congruentia, propter quam creditur Christus, potius ex remotis, quàm ex vicinis regionibus Magos ad se colendum, & adorandum adduxisse.

Quæ autem fuerit illa Magorum regio incertum est, quia ex Scriptura nihil habemus, & sancti Patres variè loquuntur. Quidam enim ex Persia eos venisse dixerunt, fortasse quia Magorum authoritas inter Persas maxima fuit, vt ex Plinio, & Cicerone supra retulimus. Ita Basilius homil. de humana Christi generatione, & Iuuenius lib. secundo Historiæ Euangelicæ, Chrysostomus (quem sequuntur Theophylact. & Euthym.)

Canus.

Regio Magorum Orientalis.

Leo Papa.

Chrysost. Ambros.

Plin. Cicer. Basilius. Iuuenius. Chrysost.

Theophyl.
Euthym.
Hierony.

Euthym. (homil. 6. in Matth. Qui insuper addit eos ex septentrione venisse. Nam & Hieronym. Mich. 5. dicit Persidem Occidentalem esse respectu Ierusalem. Sed non video, quo modo hæc duo cum Evangelio cohæreant; nisi fortasse intelligat Chrysostomus Magos quidem venisse ex Oriente, non tamen linea recta, sed declinando ad septentrionalem plagam, simpliciter tamen certius est Persiam esse orientalem. Eadem sententia habetur in imperfecto homil. secunda. Tribuitur etiam Cyrillo Alexandrino, sed de illius sententia statim dicam. Certatur etiam Hieronymus, Daniel. secundo, & Theodoretus lib. quinto Historiæ, capit. 38. Sed hi solum dicunt Magorum scientiam, & auctoritatem plurimū in Perside viguisse.

Hierony.
Theodore.

Secunda sententia affirmat eos venisse ex Mesopotamia, seu Chaldaea; vel quia Magorum scientia inter Chaldaeos maxime floruit: vel certe quia Balaam, cuius succellores Magi fuisse dicuntur, Chaldaeus fuit. Ita indicat Origenes homil. 13. in Numer. versus finem, & Hieronym. Isai. 47. Daniel. secundo, & Ambros. lib. secundo, in Lucam, capit. de Magis, & Theodotus Ancyranus orat. de natiuitate Christi: & hanc sententiam defendit Iansenius capit. nono. Concordiæ, qui existimat Patres pro priori sententia citatos ab hac non dissidere: sed sub nomine Persarum Chaldaeos comprehendisse, quod aliquando vnum fuerit Persarum, & Chaldaeorum regnum.

Origen.
Hierony.
Ambros.
Theodot.
Ancy.
Iansen.

Patris Ma-
gorum Ara-
bia Felix.

Verisimilius tamen est hos Magos ex Arabia Felice venisse. Triplex enim est Arabia. Prima dicitur *Deserta*, quæ in controuersiam non cadit, quia non habitatur. Altera dicitur *Petrea*, quæ minus quidem distat à Palestina, non tamen Orientalis est: sed meridionalis maxime respectu Iudææ. Solum ergo relinquitur *Arabia Felix*, vt si verum est Magos ex aliqua Arabia fuisse, consequenter credantur ex hac Arabia, & non ex alijs aduenisse. Illud autem fit verisimile primū testimonijs Scripturarum, quæ de hoc mysterio ab Ecclesia, & sanctis Patribus intelliguntur, Psal. septuagesimo primo. *Reges Arabum, & Saba dona adducent, & inferius, Dabitur ei de auro Arabia:* Quamquam enim Hieronymus, Au-

Psal. 71.

Hierony.

A gustinus, Basilus, Theodoret. & alij intelligent ibi generaliter esse prædictum gentes, Reges, ac Principes adoraturos Christum, eiq; vt vero Deo munera oblaturos, eaq; expositio reiicienda non sit: non tamen propterea excluditur, quin ibi etiam prædictum sit huius adorationis initium ab Arabicis Regibus, & aurum Arabiæ offerentibus sumendum fuisse. Quod Ecclesia sentire videtur, cum Psalmum illum huic festiuitati accommodat, & alij Patres supra citati, qui de hoc mysterio exponunt, & præterea Cyrillus Alexandrinus, lib. quarto in Isai. oratio. quarta: Tertullianus lib. contra Iudæos, capit. nono, & lib. tertio contra Marcion, capit. decimo tertio. Aymo, & Incognitus, Hugo Cardinalis, Lyranus, & alij in expositione illius psalmi. Et consonat prophetia Isaiæ cap. sexagesimo. *Inundatio camelorum operiet te, dromedarij Madian, & Ephra, omnes de Saba venient, aurum, & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes, ubi Hieronymus, Madian, inquit, & Ephra regiones sunt trans Arabiam, fertiles camelorum, omnisque provincia appellatur Saba, vnde fuit, & Saba Regina, quæ venit sapientiam audire Salomonis. Idem verò Hieronymus lib. questionum, in Genesim, circa illa verba, capit. decimi, filij autem Chus, Saba, & circa illa filij Regum Saba, dicit à priori Saba, qui per Sarmech scribitur, appellatos esse Sabæos, & regionem Saba, quæ nunc inquit, interpretatur Arabia: de qua dicit intelligendum esse illud Psalm. septuagesimi primi. Reges Arabum, & Saba, Alij vero existimant eam regionem traxisse nomen à nepote Abraham, de quo fit mentio Genes. vigesimo quinto: nam & ibi nominantur Madian, & Ephra, & deinde subditur Abraham separasse eos ab Isaac ad plagam Orientalem, & ibi Hieronymus, in quæst. Hebraicis ait, iuxta historicos Hebræorum eos occupasse Arabiam, quod etiam sentit Epiphanius, in compendio doctrinæ, quod habetur lib. tertio, aduersus hæreses in fine, qui tamē Arabicam illam regionem, vnde Magi venerunt, *Magodiam* appellat, indicans ab ea fuisse Magos sic appellatos. Denique Plinius, lib. sexto, capitul. vigesimo octauo, Sabæos Arabes esse dicit: quod latius tractat lib. 12. c. 14. Iuxta prædictas ergo pro-*

August.
Basil.
Theodore.

Cyril. Alex-
andr.

Tertullia.
Aymo.

Incognit.
Hugo Card.
din.
Nico. Lyr.
Isai. 60.
Hierony.

Regio Ma-
dian, & Ephra.
Genes. 15.

Epiphan.

Plinius.

phetias rectè intelligitur Magos Arabes A
fuisse.

Secundò in hac sententia sunt antiqui
Patres, Iustinus Martyr dialog. cum Try-
phone. *Quam primum*, inquit, *natus est*,
Magi ex Arabia profecti adorant eum:
& ut ad hoc mysterium accommodet pro-
phetiam Isai. 8. *Prinusquam sciat per voca-*
re patrem, & matrem, auferetur fortitudo Da-
masci, subdit, Damascum sitam esse in
terra Arabica, quamvis nunc contributa
sit Syro Phœnicia. Et idem dixit expres-
se Tertullianus dicto lib. 3. contra Marcio.
capit. 12. Cyprianus etiam sermo. de stel-
la, & Magis: *Nec multo post*, inquit, *Ara-*
bum fines huius rei notitia penetravit, & in-
colis Saba præclari stella luminis caeleste na-
men nouis splendoribus indicauit. Præterea
Cyrillus Alexandrinus, lib. 4. in Isai. ora-
tione quarta, exponens verba illa cap. 49.
Eecce isti de longè venient, & ecce illi ab Aequi-
lone, & Mari, & isti de terra Australi, ipse
legit de terra *Persarum*, & exponit de ad-
uentu Magorum, & subdit interdum Per-
siam Arabiam nominari, vel è conuerso.
Et fortasse eodem sensu Isidorus lib. de
passione Domini, cap. 14. dicit Magos ve-
nisse *de gente Persarum, & de Arabia, &*
Saba. Nam quia Arabia Felix sic est Per-
siae vicina, ut ab ea solo Persico sinu sepa-
retur, interdum sub *Persia* appellatione
comprehenditur. Et hoc modo possent ad
hanc sententiam accommodari sancti in
prima citati.

Tertiò sumitur coniectura ex qualita-
te donorum, quæ Magi Christo obtule-
runt: Arabia enim Felix ferax est auri,
& aromatum, vnde Regina Saba mag-
nam vim auri, & aromatum Salomoni at-
tulit, quando ad illius gloriam videndam
venit. 3. Regum. 10. Vnde Tertullian. in
Apologet. capit. 42. ad hanc Arabiæ abun-
dantiam alludens, inquit. *Thura planè*
non eminus, si Arabia quaruntur, sciens
Sabai pluris, & carioris suas merces Chris-
tianis sepeliendis profligari, quam Dijs fu-
migandis. & capit. 30. grana thuris vocat
Arabica arboris lacrymas. Et Plinius lib.
12. capit. 14. Regionem Saba *thuriferam*
vocat, & solam ferè Arabiam esse *fera-*
cem thuris. De auro verò sufficiens testi-
monium est illud Psalm. *Oabitur ei de auro*
Arabia. Vnde obiter colligimus literalem
rationem, ob quam Magi hæc dona ob-

tulerunt, fuisse, quia illorum regio illis re-
bus maximè abundabat, & in maiori esti-
matione, ac pretio inter ipsos habeban-
tur. Mysticas autem rationes tradunt
sancti Patres supra citati, quæ in eis vi-
deri possunt, præsertim in Irenæo lib. 3.
contra Hæres. capi. 10. Hilario canon. 1.
in Matth. vbi sic inquit. *In auro Regem, in*
thure Deum, in myrrha hominem. Atque ita
sacramenti omnis est consummata cognitio, in
homine mortis, in Deo resurrectionis, in Rege
iudicij: Similia ferè leguntur in Leone,
Cypriano, & Chrysostomo, & Gregor.
Nysseno oratio. de sancta Christi natui-
tate. Isidoro lib. de allegorijs noui testa-
menti in principio, & Ruperto lib. secun-
do in Matthæ. in principio, qui sentiunt
eas rationes mysticas fuisse ab ipsis Ma-
gis intellectas, & intentas ad profiten-
dam veram fidem, quam de Christi diui-
nitate, ac humanitate habebant. Quod ex-
pressius docuit Theodotus Ancyranus,
oratio. de natiuitate Christi, habita in
Concilio Ephesino, tom. 6. appendice. 5.
capit. 2. Addi potest in confirmationem
conclusionis, ex Hieronymo Isai. 15. quod
licet Balaam oriundus fuerit ex Mesopo-
tamia: illud tamen vaticinium, *orientur stel-*
la ex Jacob, non in Mesopotamia: sed in
Arabia protulit. Illuc enim à Rege Moab
vocatus fuerat, ut constat ex Numer. 23.
Moab autem, inquit Hieronymus, pro-
uincia est in Arabia. Fateor tamen Hie-
ronymum non explicare illam esse Arabiam
Felicem.

Sed obijci potest, quia in illo eodem
Psalm. 71. dicitur, *coram illo procident*
Æthiopes, & inimici eius terram lingent,
Reges Tharsis, & Insula munera offerent, &
Psalm. 67. dicitur. *Æthiopia præueniet ma-*
nus eius Deo: Sed Tharsis est in India O-
rientali; Æthiopia verò longè ab Ara-
bia distat. Et confirmatur, nam vbi in illo
Psalm. 71. dicitur. *Reges Arabum, & Sa-*
ba, illud *Saba* in Hebræo per *Samech* scri-
bitur, quomodo regionem Æthiopiæ fig-
nificat, ut ex Isai. 43. & 45. colligitur, &
ibi Hieronymus indicat in posteriori ca-
pite. Confirmatur secundo, quia Arabia
potius est meridionalis, quàm Orientalis,
vnde Regina Saba, *Regina Austri* appel-
latur.

Ad primum de nomine *Tharsis*, ref.
pondetur ex Hieronymo. 3. tom. Epist. 133.
ad

Iusti. mart.

Isai.

Tertullia.
Cyprian.Cyril. Ale-
xandrin.Isidor.
Quomodo
Magi venis-
se dicantur
è Perside.3. Reg. 10.
Tertullia.
Arabia fa-
lix aromatu
ferax, & au-
ri.Irenæ.
Hilar.Leo Papa.
Cypria.
Chrysost.
Greg. Nis.
Isidor.
Rupert.Theod. An-
cyan.Hierony.
Isai. 15.

Nume. 23.

Obiectio.
Psalm. 71.

Psalm. 67.

Psalm. 71.

Isai. 43. &
45.
Hierony.Responsio.
ad

ad Marcel. & Isai. 2. illud nomen æquiuocum esse, & interdum significare Indiæ regionem: interdum verò ipsum mare, & hoc posteriori modo sumitur in prædicto Psalmo, ut *Reges Tharsis* dicantur, qui regnant in insulis maris, siue hoc generatim intelligatur, siue specialiter de insulis maris, seu sinus Persici, cui fortasse aliquis horum Magorum dominabatur. De nomine autem *Æthiopia* omnes Sancti intelligunt ea voce per metaphoram significari omnem Ecclesiam ex gentibus congregandam, quia peccatis deformis, ac nigra erat, sed per Christum erat pulcritudinem consequutura, & Israeliticum populum præuentura. Ita exponunt Theodoretus, Rufinus, Augustinus, Incognitus, & alij dicto Psalmo. 67. & 71. & Origen. homilia. 1. in Cantica, Chrysostomus homil. prima ex varijs in Matth. Neque obstat, quòd illud verbum gentium conuersionem generatim significet, quia (ut supra dixi) hæc expositio alteram non excludit, præsertim quòd potuit prius prædici vniuersalis conuersio gentium, & postea in particulari initium, & primitiæ illius conuersionis designari, ut prædicti Sancti etiam exponunt.

Ad primam confirmationem, incertum est illud, quod assumitur: nam Hieronymus quæstion. Hæbraicis in Genesim, & Isai. 43. indicat *Saba* per *samech* scriptum Arabiæ regionem significare: Vnde fortasse scriptum per vnā literam, scilicet, *schin*, significat vniuersam Arabiam, scriptum verò per aliam literam *samech*, specialem aliquam prouinciam, vel regionem eius. Vnde in hoc Psalmo. 71. vbi nos legimus, *Reges Arabum, & Saba*, Hæbræi legunt *Reges Saba, & Saba*, primum per *schin*, & secundum per *samech*, Quòd si fortasse est aliud *Saba* in Æthiopia, cuius nomen ibi positum est: Respondetur, non omnia quæ ibi prædicta sunt, ad Magorū aduentum pertinere: neque oportere, ut omnia statim initio natiuitatis Christi fuerint impleta. Quòd verò potius Reges Arabiæ, quàm Æthiopiæ initium huic conuersioni daturi essent, & prophetia Isaiæ confirmavit, apud quem nullus dubitat, quin *saba* Arabiam significet, & euentus ipse probauit.

Vnde ad secundā confirmationē respōdetur, eam rectē concludere hos Magos

non fuisse Æthiopes. Nam Æthiopia omnino est Australis; propter quod aliqui existimant, & indicat Origen. supra, Reginam Austri, ex *Saba* Æthiopica venisse: At verò Arabia, quamuis non nihil ad Austrum declinet, Orientali tamen vicinior est. Vnde Tacitus libr. 5. Histor. Iudæam à parte Orientali dicit spectare Arabiam, quod maximè verum esse censetur, si hyemalis solstitij ratio habeatur.

Origen.
Tacitus.

SECTIO IIII.

Quo loco, tempore Magi Christum adorauerint.

PRIMò de loco in quo Magi Christum inuenerunt, omnes ferè Patres conueniunt illum fuisse Bethlehẽm. Quia Matthæ. 2. satis apertè indicatur, in illis verbis. *Et mittens eos in Bethlehẽm dixit, Ite, & adiunctis illis. Qui cùm audissent Regem, abierunt, utique Bethlehẽm stella duce. Usque dum veniens staret supra vbi erat puer.* Dissensio tamen est, in quo loco Bethlemítico, & inuenerint, & adorauerint Magi Christum. Nonnulli enim existimant, locum illum non fuisse speluncam, seu stabulum, in quo Christus natus fuerat: sed domum aliquam oppidi Bethlehẽm, fundati fortasse in verbo illo Matth. 2. *Et intrantes domum, inuenerunt puerum.* Ita docet Epiphanius libr. 2. contra hæreses in 51. *Ingressi, inquit, in domum, inuenerunt puerum cum Maria, non amplius in præsepi, non amplius in spelunca, sed in domo.* Existimat enim Epiphanius Magos non post decimum tertium à natiuitate diem: sed post duos annos Christum adorasse, & ideò consequenter rectè opinatur, non in spelunca, sed in aliqua alia domo eum inuenisse.

Matth. 2.

Matth. 2.
Epiphanius.

Verior tamen, ac communior sententia est, eodem loco fuisse Christum adoratum à Magis, quo fuit natus. Ita docet Hieronymus Epistol. 18. & 27. *Hic demonstratus à stella, hic adoratus à Magis.* Chrysostomus homilia sexta, in Matth. *In præsepi, inquit, & rugurio.* Idem significat homil. prima ex varijs in Matth. & orat. de sancto Philogonio paulò post medium. *Accurrunt, inquit, ut illum vi-*

Christus in
præsepi ado-
ratus à Ma-
gis.
Hierony-
Chrysost.

Regio Tar-
sis quæ.

Theodore.
Ruffin.
August.
Incognit.
Origen.
Chrysost.

Saba regio
quæ.

Gregor. Nif.

Cyprian.

Theod. An-
cyr.Leo Papa.
August.
Fulgent.
Euse. Emi.
Bernard.
Nicephor.

Epiphani.

Obiectio:

Responsio.

deant in præsepe iacentem. Gregor. Nif. orat. A
de sancta Christi natiuitate. Regem in spe-
lunca latentem non ignorauerunt. Cyprian.
de stella, & Magis. In loco humili, & supelle-
tili vili Rex Regum, & Dominas dominan-
tium inuenitur, cognoscitur, adoratur. Idem
indicat Theodotus Ancyranus, suprà di-
cta oratione de natiuitate, & optimè Eut-
thym. Matth. 2. dicens de Euangelista. Tu-
gurius hic domum appellat, quod Lucas diuer-
sorium dixit, domus enim erat, quod utcuq;
inhabitaretur. Et eadem sententia frequens
est apud sanctos Patres, Leonem, Augusti-
num, Fulgentium, & Eusebium Emisenū,
Bernardum, & reliquos in concionibus de
Epiphania. Vnde Nicephor. lib. i. Historiæ
cap. 13. hanc sententiā certiore esse di-
cit. Et constat, quia Beata Virgo non dis-
cessit à loco partus vsque ad Purificatio-
nem: ostendimus autem hoc mysterium
ante purificationē contigisse. Deinde qua
ratione negat Epiphanius inuentum esse
Christum in præsepe, posset negare inue-
tum esse in Bethlehem, vt statim commo-
dius argumentabimur, quia hæc quæstio
ex alia de tempore pendet.

Secundò ergo de tempore adorationis
Magorum, quod ad mensem, & diem at-
tinet, suppono accidisse sexta die Ianua-
rij, de qua re commodior disputandi locus
incidit infra quæst. 38. Tota ergo hoc loco
disputatio est de anno, quo post Christi
natiuitatem hoc mysterium peractū fuit.
Nam idem Epiphanius loco supra citato,
& lib. i. hæresi. 30. versus finem, docet
Christum adoratum fuisse à Magis bien-
nio post suam natiuitatem. Fundatur, quo-
niam Herodes iussit interfici infantes à
bimatu, & infra secundum tempus, quod exqui-
sierat à magis. Signum igitur est eos per-
uenisse Ierusalem, biennio postquam stel-
lam Christum natum ostendentem inspe-
xerant. Quòd si obijcias, quia iuxta hanc
sententiā, non inuenissent Magi Chri-
stum in Bethlehem, nam Euangelista di-
cit, statim post Virginis Purificationem
reuerfos esse parentes Christi in Naza-
reth ciuitatem suam. Respondet Epipha-
nius, ob venerationem Natiuitatis Christi
solitos fuisse Deiparam, & Ioseph redire
singulis annis Bethlehem, & ita conti-
gisse, vt ibi inuenirentur à Magis, non
quidem in spelunca; sed in domo aliqua
(vt Euangelista significat.) Quia in alijs

annis non concurrebat tanta hominum
frequentia, venientium, vt describerentur
iuxta Cæsaris edictum, quæ fuit occasio,
vt in nocte Natiuitatis Virgo, & Ioseph
non ad domū aliquam, sed ad speluncam
diuerterent. Huius sententiæ videtur
etiam esse Eusebius in Chronico. Nam
eodem anno videtur ponere, & aduentum
Magorum, & occisionem Innocentium;
quod videtur potissimum huius senten-
tiæ fundamentum. Quia verisimile est
Herodem non distulisse tanto tempore In-
nocentium cædem: sed statim, ac intel-
lexit se fuisse illudum à Magis, illam exe-
cutioni mandasse.

Nihilominus communior sententia, ac
verisimilior est. Magos peruenisse Beth-
lehem decimo tertio die post Christū na-
tum. Quod aliquantulum indicat Matth.
dicens, Cum natus esset Iesus in Bethlehem
Iuda, ecce Magi ab Oriente venerunt. Deinde
hæc videtur esse communis traditio, & sen-
sus Ecclesiæ, quam supponunt omnes Pa-
tres supra citati: qui dicunt Christum in-
uentum esse à Magis in diuersorio, quod
non fuisset credibile, si post duos annos
Magi aduenissent. Ita scribit Ammonius
Alexand. in harmonia quatuor Euange-
liorum. Nicephor. lib. i. capit. 13. & Al-
binus de diuinis officijs capi. de Epipha-
nia, & Anselm. Matth. 2. Vnde elegan-
ter Augustin. serm. 2. de Epiphania. In
præsepe tunc iacebat, & Magos ab Oriente du-
cebat, abscondebatur in stabulo, & agnosceba-
tur in celo, vt agnitus in celo manifestaretur
in stabulo. Tertiò, quia, vt venirent ex
Arabia, vsque Bethlehem, non indigebat
tanto temporis spatio: distat enim trecen-
tis ad summum leucis, quas decem diebus
perficere potuerunt. Præsertim cum Isai.
60. indicetur, eos in dromedarijs fuisse
venturos. Quod obiter confirmat hos Ma-
gos venisse ex Arabia, in qua hi cameli
procreantur, qui dromedarij dicuntur: hoc
autem animal velocissimū est, teste Arist.
lib. 9. de hist. animal. capit. vltimo, & Phi-
lostratus in vita Apollonij ait, conficere
vno die mille stadia, id est, quadraginta
leucas.

Ad fundamentum Epiphaniij respon-
dent aliqui stellā apparuisse Magis bien-
nio ante natiuitatem Christi. Ita docet Au-
gustinus, & ex eodem fundamento id col-
ligit serm. 7. de Epiphania, cum enim dixit

Euseb.

Matth. 2.

Ammon.
Alexand.
Nicephor.
Albin.
Anselm.
August.
Isai. 60.Aristotel.
PhilostratusPrima res-
pōtio ad fun-
damentum
Epiph.
August.
set

sed Magos venisse paucis diebus à natiuitate Christi transactis, subdit in coelo vidisse stellam, *nō ante paucos dies, sed ante ferme biennium, sicut inquirenti Herodi patefecerunt.*

Vnde à bimatu, & infra, secundum tēpus, ut scriptū est, quod inquiserat à Magis.

Chrysost.

In eadē sententia est Chrysost. hom. 7. in Matth. quāuis non dicat ante biennium, sed ante multū tempus stellam apparuisse. In imperfecto autē Matt. hom. 2. dicitur, Magos iter egisse per biennium præcedente stella: nō explicatur autem, an illud biennium præcesserit, vel subsequutum fuerit Christi natiuitatē, ex ijs verō, quæ inferius dicuntur colligi potest præcessisse, cū asseratur Magos inuenisse Christum in præsepio. Atq; idem planē sentit Theophylact. Matth. 2. & Niceph. libr. 1. Histor. cap. 13.

Theophil.
Nicephor.

Cæterum hæc sententia difficilis creditu est. Primò, quia (ut contra Epiphanium argumentabamur) non potuerunt Magi tantum tempus in via conficere: nec verisimile est, eos post visam stellam profectionem distulisse: nec oportuit illis stellam apparere ante tempus ad illud iter agendum necessarium, præsertim quia *Spiritus Sancti gratia nescit tarda molimina.* Deinde cū peruenerunt Ierusalem, non inquirebant de Rege nascituro: sed iam nato dicētes. *Vbi est, qui natus est rex Iudeorum,* & addunt, *Vidimus enim stellam eius, id est, regis nati, ergo stella statim, ac illis apparuit, indicauit illis non nasciturum, sed natū.* Vnde Aug. serm. 4. de Epiphania. *Eo, inquit, die quo natus est Christus, illi stellam in Oriente viderunt, & quem natum indicabat, agnouerunt, & ex illo die ad hūc diē occurrerunt.* Idem indicat Leo Papa, serm. 1. de Epiphania, in illis verbis. *Mox ab omnibus voluit agnosci, qui dignatus est omnibus nasci.* Tribus igitur Magis in regione Orientis stella nonne claritatis apparuit, & serm. 2. dicens, *simul Magos per stellam, & Pastores per Angelos ortum Domini didicisse.* & Fulgentius serm. de Epiphania sic loquitur. *Hæc stella nunquam ante apparuit, quia nunc eam puer iste creauit, & à Magis ad se venientibus prauiam deputauit.* Atque ad eundē modū loquuntur ceteri Patres, qui de Epiphania scribunt. Et hanc sententiam magis videtur probare D. Thom. hic art. 6. ad 3.

Secunda
Responsio.

Ad fundamentum ergo Epiphaniij responsio vulgaris est (quam ibidem D. Tho. refert) Herodem non occidisse infantes an-

te biennium transactum, quia Romam eo tempore vocatus fuit, eo quod à filiis suis apud Cæsarem fuerat accusatus: neque eo anno vsque ad sequentem redire potuit. Sed hoc non solum est incertum: verū etiam antiquis historijs parum consentaneum. Euseb. enim libr. 1. histor. cap. 8. post Innocentium mortem, indicat Herodem domesticis calamitatibus, ac seditionibus fuisse afflictum.

Euseb.

Aliter respondet Aug. 2. lib. de consensu

August.

Euangelist. cap. 11. his verbis. *Omitto dicere, quot, & quātis occupationibus regia cura distēdi potuerit, & per plurimos dies ab illa intēione, vel auerti omnino, vel impediri.* Et in toto illo capite varias huius dilationis causas, & occasiones excogitat, quæ sine dubio accidere potuerunt. Non tamen existimo necessarium concedere Herodem per biennium distulisse Innocentium cēdem: habemus quidem ex Luca nō occidisse illos intra primum, vel fortasse etiā intra secundum mensem. Nam prius Virgo præsentauit filium in templo, & deinde descendit cū Ioseph Nazareth, & verisimile est ibi aliquo tempore habitasse, priusquam admoniti ab Angelo in Aegyptum discederent, post quem discessum teste Matthæo mors Innocentium sequuta est. Intercessit ergo aliquod tempus à reditu Magorum, vsque ad mortem Innocentium; & fortasse

Vera responsio

B

non fuit tantum duorum mēsum, sed plurium: tū propter coniecturas Augustini: tū etiā quia verisimile est, priusquam tam immane facinus Herodes aggrediretur, omnē adhibuisse diligentiam, ut conquisitos Magos ad se reuocaret. Quanquam autem statim intra paucos menses infantes occidi iusserit, fecit tñ ut interficerentur omnes à bimatu, & infra, nō quia existimaret stellā ante duos annos apparuisse Magis: sed præ nimio timore, & ob maiore certitudinem, & securitatem. Quod rectē docuit Chrysost. hom. 7. his verbis. *Quod à biennio, & infra interfecit, ne miremur, si quid ē pauor, & furor, maioris securitatis, & certitudinis causa etiā tēpus profert, ne quisquā eius ætatis & forte is potissimum, propter quem alij interimuntur, effugiat.* Addi etiam potest (quod hic D. Tho. ex Aug. refert) timuisse Herodem, ne cui sydera famulabantur, speciem suam paulo supra, vel infra ætatem transformaret. Adde denique, quanquam Herodes à Magis didicisset tempus apparitionis stellæ:

Infantes in noctes quo tempore ab Herode interempti.

C

Chrysost.

Chrysost.

D. Tho.

non tamē potuisse ab eis discere an eodem die, quo stella apparuit, natus fuerit puer, necne, & ideò, vt quod intendebat, certius assequeretur, interficiendos curauisse infantes, etiam natos aliquo tēpore ante apparitionem stellæ, cuius signum est, quia etiam alios necandos iussit, quos post orram stellam natos esse certò comperiebat. Et hoc modo interpretor verbum illud Euāgelistæ, *à bimatu, & infra secundum tempus, quod exquisierat à Magis*: quia scilicet cōsiderato tēpore ortus stellæ, humana quadam astutia arbitratus est intra tempus illud Redemptoris natiuitatem contigisse.

Adoratio
Magorū die
veneris con-
tigit.

Ex dictis in hac sectione obiter colligitur (si vera sunt, quæ supra de die natiuitatis Christi diximus) hanc adorationē Magorum die veneris contigisse, quia Christus ortus fuit die dominica, & à Magis adoratus fuit eodē anno post tredecim dies. Neque obstat, quòd in quibusdam decretis, quæ post sextam Synodum habentur in. 3. tom. Con. & illi tribuuntur, in. 8. eorū significatur, hanc diem fuisse dominicā. Nā (si attentē legatur) non dicit die dominica Christum adoratum fuisse à Magis: sed illis stellam refulxisse, quod verum est. Quia (vt diximus) illis apparuit in die natiuitatis Christi. Aliud vero ibi dicitur, ex quo posset nonnullum sumi argumentum, scilicet baptismum Christi accidisse die dominica: dicemus autem infra hoc, & illud mysterium in eadē die facta fuisse. Sed est facilis responsio. Fuerunt enim in eodem die mensis, id est, sexto Ianuarij, qui nō semper est idem hebdomadæ dies, vt per se constat.

Obiectio.

Responsio.

SECTIO V.

Quæ fuerit stella, quæ Magis apparuit, & quo modo moueretur, ac eos duceret.

Stella, quæ
Magis appa-
ruit, non fuit
ex cœlestibus
D. Thom.
Chrysost.
Damasc.

De stella, quæ Magis apparuit, concors, est omnium sententia, non fuisse aliquam ex cœlestibus. Ita docet D. Thom. hic artic. 7. Vbi plures rationes adducit sumptas ex Chrysost. hom. 6. in Matth. quas Damascen. lib. 2. c. 7. his breuioribus verbis complectitur *Sydus, quod Magis apparuit, non ex illis erat, quæ ab ipso mundi ortu condita sunt. Id quod ex eo liquido perspicitur, quod ea nunc ab ortu ad occasum, nunc à septentrione ad Austrum progrediebatur, nunc delitescerebat, nunc sese rursus aperiebat, id quod*

A à syderum ordine, & natura discrepat. Et eadem prius docuerat Basil. homil. de humana Christi generatione. Et eadem est sententia Origenis libr. 1. contra Celsum non longè à fine. Quam optimè cōfirmat Aug. libr. 2. cont. Faust. cap. 5. & serm. 3. de Epiphania, Fulgentius in serm. de Epiphania: Leo item Papa serm. 3. de Epiphania nouū *sydus* illud appellat. Quæ sententia (vt August. doctè indicauit) solū probabilior est, non certa. Nam rationes illæ ex motu eius desumptæ non omnino cogunt. Nā licet illa esset ex stellis cœlestibus, iuberi poterat nato Christo relinquere, quod agebat, & ad Christum manifestandū descendere, nouoque modo, & inusitato moueri. Sed licet hoc diuina potentia facere potuerit: id tamen, quod facilius est, & pauciora miracula, minoremque immutationem ordinis vniuersi requirit, fecisse credendū est: multo autem facilius fuit nouā stellā condere, quam è cœlo diuellere, & vacuum illum locum relinquere, aut cœlū ad illum replendum rare facere, aut nouo, & inusitato corpore illū replere, ac rursus stellam, suo peracto ministerio illuc reducere. Adde stellam hanc, quæ Magis apparuit (vt Leo Pap. inquit serm. 1. & 3. de Epiphania) illustriorem, ac pulcriorem ceteris syderibus fuisse. Quod etiā docuit Ignatius epist. 14. ad Ephes. & Chrysost. supra, qui probat eluxisse plusquam solem, quia lucebat in die, hoc autem (vt ipse rectè argumentatur) nō poterat stellis cœlestibus naturaliter conuenire, cum ab ipso solē lumen accipiant, oportuit ergo, vt Deus illi lumen adderet: eadem autem facilitate potuit nouam stellam creare.

C Difficultas verò superest, cuius naturæ fuerit illa stella. In qua in primis certum existimo illā fuisse naturæ corporeæ, id est, verum corpus lucidum, & illuminans. Itaque neque fuit aliquid specie tantum apparens, seu phantasticum, quia Euāgelium apertè significat fuisse stellam, exterioribus sensibus obiectam, atque lucentem: neque etiā fuit lux aliqua quasi subsistens, & per se separata: tum quia nō est necesse hoc nouum miraculū sine necessitate fingere: tum etiam, quia stella significat corpus aliquod, & non tantū accidēs. Et hinc fit illā stellam, ex materia, & forma substantiali fuisse cōpositam: hoc enim (vt supponimus) cōnaturale est omni corpori: & habuisse

Basil.

Origen.
Aug.

Fulgent.
Leo Papa.

Stella à
Magis visa ca-
teris illus-
trior syderi-
bns.

Leo Papa.
Ignat.
Chrysost.

Stella à
Magis visa vere
corporea, &
lucida.

buisset præterea lucem, quæ accidens est corporis illuminantis, quale illud fuisse, & nomen ipsum stellæ probat, & munus: quomodo enim dux viæ esse posset, nisi illuminando? Ex qua autem materia constiterit, qualis etiam eius forma fuerit, & quale lumen, valde incertum est.

Dubium. 1. Primum enim inquiri potest, an illa materia fuerit cœlestis, vel inferioris ordinis. Primum enim videtur nomen *stella* suadere, quod significat corpus aliquod cœlestis: Scriptura autem propriè intelligenda est, si cōmodè potest. Vnde ferè omnes sancti supra citati hoc vocant *cœlestis signum*, seu *a cœlo datum*. In contrarium verò est, quia non fuit necessarium aliquod novum ex nihilo creati. Itē quia oportuisset post illud breve tempus, vel stellam illam annihilari, vel cœlo postea affigi, vtrumque autem absurdum est.

Responsio. Materia stellæ a Magis visa qualis. Quare verisimilius videtur fuisse ex materia aërea, seu elemētari procreatā, ut sentit Abulensis. Matth. 2. & D. Tho. hic art. 7. ad 1. & hoc significant Patres, quando dicunt illam non fuisse *cœlestem stellam*. Non enim solum intelligunt nō fuisse ex numero cœlestium astrorum: sed etiam nō fuisse illius ordinis, & naturæ. Et hoc ipsum

Origenes. significare voluit Origenes dicto lib. 1. contra Celsum, cum dixit illā esse *ad similitudinem cometae*. Nō enim intelligit fuisse eiusdem rationis, quoad splendore, & motum sed solum quoad materiam, ex qua facta est. Nec nomen *stella* obstat: tum quia sæpe in Scriptura nominatur res, prout exterius apparet, seu prout vulgò nominatur: tum etiam, quia interdum nomen *stella* in Scriptura cometas significat, seu corpora lucida in aëre apparentia, sicut & ipse aer interdum *cælum* appellatur.

Dub. 2. Deinde inquiri potest, qualis fuerit forma, & species huius stellæ, an fuerit forma alicuius corporis simplicis, vel mixti, atque ita perfecta, ut ei fuerit connaturalis totus ille splendor, & lux. In quibus, si diuinare licet, dicendū est in primis fuisse tale illud corpus, ut ei fuerit cōnaturalis illa lux.

Responsio. Quia hoc nō repugnat: imò tam facile fieri poterat virtute diuina, sicut in præternaturali subiecto, & aliās prior effectus perfectior est, magisque diuinā sapientiam & Christi maiestatem demonstrans. Hinc verò probabile fit, corpus illud fuisse mixtum aliquod perfectum, quia nō fuit cor-

pus cœlestis (ut diximus) neque aliquod ex elemētis, sunt enim valde imperfecta corpora, & nulli eorum tantum lumen connaturale est: præter hæc autem non dantur alia corpora simplicia.

Rursus de ipsa luce talis stellæ inquiri potest, quāta fuerit. Nam (quod ad essentiam spectat) verisimile est fuisse eiusdem rationis cum reliquis: de intensione verò Patres citati significant fuisse sole splendidiorem, ut patet ex Ignatio, Chrysost. Damasc. & alijs supra citatis, qui omnes inde argumentum sumunt, quod in meridie luceret, Ecclesia in hymnis Epiphaniæ canit, *quem stella, quæ solis radiū vincit decore, ac lumine.*

Nihilominus tamen nō existimo necessarium, ut habuerit lucem intensiorem, & maiore luce solis, quia difficile creditu est perfectiorem lucem esse connaturalem alicui inferiori corpori, aut datā esse a Deo sine necessitate. Ut enim in meridie luceret, & videri posset, satis erat, quod esset terræ propinqua, & haberet lucem valde perfectam, & materiam admodum dēsam, hoc enim plurimum confert ad lucendum magis. Ex quo etiam ceteris responderi potest ad curiosā interrogationē, si stella illa tā pulchra, & lucida fuit, & in meridie lucebat, quomodo ab alijs hominibus præterquam a Magis visa non fuit, non solum in propinquis, sed etiam in remotis regionibus? Vel si visa fuit, quomodo non omnes in sui admirationem rapuit, & per totum orbem eius fama percurrebat? Ratio enim fortasse est, quia cum esset terræ vicinior, tantū in locis propinquis lucebat præsertim in die: nocte vero fortasse eleuabatur, ita ut solum ab ijs, qui syderibus cognoscendis vacabāt, discerni posset, ut Niceph. inquit lib. 1. Hist. cap. 13.

Vltimo tandem inquiri potest de motu, & motore huius stellæ. Quod enim stella illa moueretur ad ducendos Magos, verisimile est. Duplex enim est opinio in hac re. Altera dicit Magos non semper vidisse stellā, sed semel tantū in principio, postea disparuisse, donec iterum eis apparuit, quādo eggredebātur Ierusalē, ut Bethlehē pergerent. Cui sententiæ videntur fauere illa verba Matth. *Et ecce stella, quā viderāt in Oriente, antecedebat eos.* Tantum ergo visa fuit in Oriente, & postea non fuit dux itineris, nisi ab Ierusalem vsque Bethlehē.

Idem

Dub. 3.

Responsio.
Lux stellæ a
Magis visa
quinta

Nicephor.

Dubium. 4.

Idem videntur indicasse Magi illis verbis. *Vidimus stellam eius in oriente.* Et hanc sententiam amplexi sunt Caietan. Matt. 2. & Iansen. c. 9. Concordiæ, & tribui solet Basilio hom. de humana Christi generatione, & Aug. serm. 2. Epiphaniæ: sed hi sancti nihil clarè dicunt. Vnde contraria sententia, scilicet stellam fuisse ducem Magorum, semperquæ eos fuisse comitatam, & ab eis visam, communis est antiquorum, Chrys. hom. 6. in Matth. & 2. imperfecti, quem Theophylactus. Euthym. & alij sequuntur Matth. 2. ubi Hieron. idem indicat, & clarius Beda, & Leo Pap. serm. 4. Epiphaniæ. & fauet hymnus Ecclesiasticus. *Ibant Magi, quam viderant, stellam sequentes præuiam.* Et hæc sententia est satis verisimilis: oportebat enim homines ignorantes, & novos in fide sensibili signo duci, & ita D. Tho. hic hanc amplectitur sententiam. Neq; Euangelium repugnat, quia non oportuit omnia explicite dici. Sed est ulterius animaduertendum ex eodem D. Thom. dupliciter posse intelligi Magos vidisse stellam, & illius ductu in Iudæam venisse. Primò, quòd ipsa non fuerit localiter præsens in Oriente: sed tantum in Iudæa, seu supra Bethlehæm, fuerit autem via à Magis in Oriente existentibus, qui illam respicientes, & quasi ante oculos semper habentes in Iudæam venerint. Secundo, quòd ipsa stella visa fuerit existens in Oriente, & semper comitata fuerit Magos venientes per viam, illisq; iter demonstrans, sicut ducebat Deus populum Israel per desertum in columna nubis, & ignis. Et hic posterior modus est sine dubio verus, & ab omnibus citatis Patribus explicatus, & consentaneus illis verbis Euangelij. *Vidimus enim stellam eius in oriente, & euidentius illis, ecce stella, quam viderant Magi in oriente, antecedebat eos usque dum veniens, staret supra ubi erat puer.* Mota ergo fuit illa stella usque ad locum natiuitatis Christi.

Ex quo facillè intelligitur motum illum non fuisse naturalem, & ab intrinseco: sed ab aliquo intellectu motore, erat enim motus quasi progressiuus, & (vt Chrysost. & alij notant) interdum erat vniformis: interdum verò per modum descensus, & aliquando quiete interrumpabatur ex libertate motoris absque vlla alia Physica causa, vt videre licet, cum peruenit Bethlehæ tunc enim & stetit stella, & descendit pro-

pe ipsum locum natiuitatis Christi, vt illum euidentius designaret, quæ omnia non poterant, nisi ab intellectu motore proficisci. Quis autem ille motor fuerit, non constat: verisimile autem est non fuisse motum immediate à Deo, seu Spiritu Sancto, vt videtur indicari in hom. 2. imperfecti, sed media aliqua virtute Angelica, quia Deus cum commode fieri potest, operatur per causas secundas, & quantum ex Scripturis colligi potest, regulariter loquendo huiusmodi motus per Angelos operatur, atque in hac sententia est Abulen. supra, & hoc modo interpretari possumus Chrysost. hom. 6. in Matth. & Theophylact. ac Euthym. qui eum sequuntur, & Augustin. si author est operis de mirabilibus sacræ Scripturæ, in libr. 3. c. 4. qui dicunt illam stellam non fuisse veram, sed inuisibilem aliquam virtutem in speciem syderis transfigurata, intelligunt enim non fuisse veram stellam Cœlestem, non tamen non fuisse verum corpus lucidum: quia vero inuisibilis virtus illam mouebat, & quasi per illam loquebatur, ideò dicitur fuisse inuisibilis virtus in speciem stellæ transfigurata, seu quasi assumens, & mouens corpus in figuram stellæ apparens.

Vnum verò superest dubium, si Magi ab stella dirigebantur, quomodo diuerterunt à via, & necessarium fuit illis inquirere, ubi Christus natus esset. Respondetur, hoc confirmat, quod nuper dicebamus, stellam illam motam fuisse ab aliqua intelligentia, cuius arbitrio, & diuina in primis voluntate factum est, vt aliquando sese occultaret: vel radios lucis continendo, suspendente Deo concursum suum: vel ita sese eleuando, vt videri non posset. Verisimile autem est (quod Chrysost. inquit) duxisse Magos usque Ierusalè, & ibi se occultasse, vnde factum est, vt ipsi putauerint ibi esse terminum itineris, & (vt Leo Pap. inquit) *Regem natum in ciuitate regia fuisse requirendum.* Cur autem voluerit Deus occultari stellam Magis, vt ipsi Christum in Ierusalem requirerent. Cur etiam consequenter voluerit permittere turbationem Herodis, & Innocentium eadem, eleganter disputatur à sanctis Patribus in citatis locis, qui varias rationes reddunt, quas D. Thom. attigit supra artic. 2. ad 3. summa earum est. Primò voluisse Deum Christi natiuitatem publicè annūtiari Iudæis per gentes,

Chrysost.

Dubium.

Responsio.

Chrysost.

Leo Papa.

D. Thom.

SECTIO VI.

Quomodo visa stella Magi cognoverint Christi natiuitatem.

Fuit quorūdam sententia Christi natiuitatem potuisse à Magis per Astrologiæ scientiam, & stellarū constellationem agnosci. Ita docuit Petrus de Alia-
 co. q. 30. in Genes. vt latius tractat Sixtus Senensis libr. 6. Bibl. annot. 10. Cui sententiæ videtur fauere Hieronymus in. 47. capit. Isai. circa finem, dicens, *Magi de Oriente venerunt Domini Stellam se vidisse dicētes, Vel ex artis sciētia, Vel ex vaticinio Balaā propheta sui.* Et similia verba reperiuntur nomine Aug. lib. 3. de mirabilib. Scripturę capit. 4. Sed est sententia prorsus falsa, nec potest habere nisi hereticū fundamentum: nimirū generationes hominū fatali quadam necessitate ex stellarum constellationibus prouenire: quod est hereticum, humanamque libertatem destruens. Et multo absurdius, ac intolerabilius est id sentire de diuinis operibus, ac supernaturalibus mysterijs, in quo ordine Christi conceptio, & natiuitas existunt. Legatur contra hunc errorem generaliter Leo Pap. epist. 91. vel iuxta alios codices. 93. ad Tullium, & in speciali tractando de hoc mysterio Gregorius Nyssenus. Oratione, de natiuitate Christi, Chrysostomus, & ceteri Greci in Matthæum, Greg. Pap. homil. 10. in Euang. August. serm. 6. Epipha. & 2. libr. cont. Faust. cap. 5. & sequentibus, qui tamen præcipue disputant de stella, quæ Magis apparuit, & rectè dicunt non potuisse illam esse fatum pueri, sed (si ita loqui licet) potius puerum stellæ fatum appellandum esse. Quia non puer propter stellam, sed stella propter puerum demonstrandum exorta est. Vnde elegāter Petrus Chrysologus serm. 156. circa illud verbū *Stellā eius, Habere*, inquit, *cæpit stellā vnā, totā qui fecit, habet, & cōtinet creaturā: qui habet Stellam, nō habetur à Stella, neq; ipse agitur cursu stellæ: sed ipse stella agit cursum cuius per cælum sic cursum dirigit, sic moderatur inaccessum, sic viam temperat, vt Magorum seruiat, & mittatur ad egressum.* Quocirca verbū supra citatū ex Hieronymo, obiter tantum dictum esse videtur, & non affirmando: sed sub disunctione quadam. Potest præterea ita exponi, vt non sensus potuisse

Petr. Alia-
cens.
Six. Senen.
Hierony.
Aug.

Leo Papa.
Grego. Nyss.
Chrysost.
Grego. Papa
August.

Pet. Chrys.

Agentes: tum vt eorum ignorantia, & exceptio indicaretur: tum vt ipsi verum proferrent testimonium de loco natiuitatis Messia, quo cōuincerentur, vt scribit Leo serm. 2. de Epipha. tum denique, vt Magi, qui erant primitiæ gētium, fidem suam, & animi constantiam manifestarent, & omnibus, quorum duces futuri erant, exemplo essent. Secundò, voluisse Deum permittere Herodis turbationem: tum vt illius tyranni crudelitas, & astutia ostenderetur: tum etiā, vt exemplo illo constaret nihil posse humana consilia aduersus diuina, neque Christum fuisse interficiendum quando Reges terræ volebant, sed quando ipse voluit, vt elegāter tradit Fulgētius serm. de Epiphania. Tum denique, vt manifestaretur praua Iudeorum dispositio, qui simul cum Herode turbati, & Christi necem machinati fuerunt, vt notat Hiero. Matt. 3. Tertiò, voluisse Deum eadem Innocentiū permittere: tum propter eorum commodum, & gloriam, vt veri martyres efficerentur, vt est constans totius Ecclesiæ, & Patrum omnium sententia, vt agentes de baptismo latius dicturi sumus: tum etiā, vt Christus omnibus modis à martyribus testimonium acciperet, & quædam futurorum martyrum semina, ac initia statim iacerentur, & vt in infantibus, in quibus nullum meritum, aut dispositio inueniri poterat gratia Christi, & singularis prerogatiua martyrij euidentius commendaretur, vt Bernard. inquit, serm. de Innocentibus. Præterea, vt opere ipso infantes infanti Christi deseruirent, eiusque natiuitatis testes essent, vel quia dum in eis completur prophetia illa, *Rachel plorans filios suos*, signum natiuitatis Messia datum est, vel quia dum propter Christum natum occiditur, certissimum illi testimonium præbent. Vnde etiam factum, vt non solum testes, sed etiam præcones eiusdem natiuitatis extiterint. Nam vt eleganter inquit Leo magn. sermo. 2. de Epiphania. *Et scuitia Herodis volens primordia suspecti sibi regis extinguere, huic dispensationi nesciens seruebat, vt dum atroci intentus facinori, ignotum sibi puerum indiscreta infantium cade persequitur, annūciatum cælitus dominatoris ortū insignior ubique fama loqueretur, quam promptiorem ad narrandū, diligentiorēque faciebat, & superna significationis nouitas, & cruentissimi persecutoris impietas.*

Leo Papa.

Fulgent.

Hierony.

Innocentiū
cades cur a
Deo permij-
sa.

Bernard.

Ierem.

Leo Papa.

tuisse Magos visa stella ex illa per artis scientiâ cognoscere Christi natiuitatem: sed quòd arte iuuari potuerint ad intelligendum eam stellam fuisse nouam, & inuitatam. Eadem expositio adhiberi potest verbis Augustini, quæ obscuriora sunt, quâquâ ille liber incertæ est authoritatis.

Secunda sententia est, Magos, qui successores erant Balaam, ex vaticinio illius fuisse edoctos orituram aliquando stellâ, quæ natiuitatem Regis cuiusdâ Iudeorum indicaret, iuxta verbum illud Num. 24. *Orietur stella ex Iacob, & cõsurget virga de Israel*, ac propterea summa cura, ac sollicitudine obseruasse, & expectasse ortum illius stellæ, & ideò illa visa statim fuisse motos ad quærendum Regem per eam indicatum. Hæc est communis antiquorum Patrum sententia, Orig. hom. 13. 15. & 18. in Num. & lib. 1. cont. Celsum, Basil. dicta homil. de humana Christi generatione. Qui addunt, forsan per aduentum Domini sensisse Magos suorum Deorum, seu potius dæmonum potestatem debilitatam, indeque coepisse cognoscere magnæ virtutis esse Regem natum, & per stellam indicatû. In eadem sententia sunt ferè omnes expositores Matth. 2. Hieronymus, Theophylact. Euthym. Anselmus, Chrysost. in imperfecto hom. 2. Item ferè omnes Patres in homilijs de Epiphania. Leo Papa, præsertim serm. 4. Cyprian. serm. de stella, & Magis, & benè Petrus Chrysologus serm. 156. *Non curiositate, inquit, Chaldaei, non arte magica, sed Iudaica prophetia, & ser. 157. Non Chaldaea arte, sed de prisca sanctorû traditione maiorum. Frant isti de genere Noe, de filijs Abrahæ, qui Christum nasci per Deum didicerant, non per artem, cumque hominem Deum Regem moriturum alio cognouerant sacramento.* Quibus verbis indicat hic author non ex sola prophetia Balaam: sed etiam ex maiorû traditione habuisse Magos fidem de aduentu Christi, & ex illa motos fuisse, ut ad Christum adorandum festinarent. Eandem sententiam de prophetia Balaam docuit Isidorus lib. de Passione Domini, cap. 13. & idem sentiunt Hieron. Isai. 47. Augustinus li. 3. de mirabilibus sacre Scripturæ, & Grego. Nyssenus orat. de sancta Christi natiuitate. Denique Ambros. lib. 2. in Lucâ, cap. de Magis. Accedit, etiâ prophanos authores tradidisse per totum Orientem famam percrebuisse, Regem quendam nasciturû

in Iudæa fuisse, qui rebus omnibus potiretur. Ita colligitur ex Cicerone libr. 2. de diuinatione, & Suetonio in vita Vespasiani: & tradunt ex nostris Orosius libr. 6. cap. 6. & Aegessippus lib. 5. & alij.

Dicendum tamen est Magos, simul cum externo signo stellæ habuisse internum lumen, ac diuinam illustrationem. Ita docet D. Thom. hic art. ultimo: & videtur mihi constans ac certa sententia, quam ijs verbis docuit Leo Papa ser. 1. de Epiphania. *Dedit ergo aspicientibus intellectum, qui præstitit signum, & quod fecit intelligi, fecit inquiri, & se inueniendum obtulit requisitus, & serm. 3. Magnitudinẽ significationis intelligit, agere hoc sine dubio in eorum cordibus inspiratione diuina, ut eostantæ visionis mysteriũ non lateret, & quod oculis ostendebatur insolitum, animis non esset obscurum, & ser. 4. Præerat huic miraculo gratia Dei, & c. & inferius, quasi exponens secundum sententiam supra citatam, inquit. *Quamuis autem diuina dignationis esset hoc munus, ut cognoscibilis gẽtibus fieret natiuitas saluatoris: ad intelligendũ tamen miraculum signi potuerunt Magi, etiã de antiquis Balaam prænuntiationibus cõmoneri.* Idem sensit Fulgentius serm. de Epiph. & latè Chrysolog. serm. 156. & sequentibus de eodem mysterio, & Augustinus serm. 7. *Hanc stellam, inquit (sicut intelligitur) admirati, cuius etiam esset, consequenti reuelatione nosse meruerunt, Regis videlicet Iudeorum, eoque nato, cũ & hoc eius gratia cognouissent, ad eum adorandum hodie occurrere potuerunt, & optimè etiã Chrysost. hom. 6. in Matt. Qui hoc confirmat, simul cum Augustino supra, quia Magi non venerunt ad Christum sola cogitatione, & spe regni temporalis: tum quia non sperarent illum futurum temporalem Regem suum, sed gentis alienę: tum etiam quia magno periculo se exposuerunt, nouũ Regem in alieno Regno, & in ciuitate regia, & coram Rege qui tunc regnabat, futurum successorem quærentes. Præterea, quia infantulum adorant nulla Regis videntes insignia, cuius gratiam tunc captare non poterant, si tantum homo, & Rex temporalis futurus crederetur, quandoquidẽ eorum obsequium non agnoscebat, neque etiam apud illius parentes humanam aucupari beneuolentiam, seu adulationem potuerunt, cum eos pauperes, & inopes esse prospicerent. Denique quia ad patriam redeunt nullo spe-**

Orosius.
Aegessipp.

Visa stella,
inueniunt illu-
minati Ma-
gi.
D. Thom.
Leo Papa.

Fulgentius
Chrysost.
Aug.

Chrysost.

Fides, & re-
ligio Mago-
rum insignis.

etato

Numer. 24.

Origen.
Basil.

Hierony.
Theophyl.
Euthym.
Anselm.
Chrysost.
Leo Papa.
Cyprian.
Chrysost.

Isidor.
Hierony.
August.
Greg. Nis.
Ambros.
Cicer.
Sueton.

tato temporali premio. Cognouerunt igitur Christum esse plusquam hominem, & Regem plusquam temporalem: atqui huiusmodi cognitionem sine gratia Spiritus Sancti habere nequiverunt. Eo vel maxime, quod suis muneribus insignem quandam de Christo cognitionem declararunt, ut supra ex sanctis Patribus citauimus, & vno verbo dixit eleganter Fulgentius supra. *Attende, quid obtulerunt, & agnosce, quid crediderunt.* Deinde in toto itinere, ac diligentia querendi Christum, & in illa animi constantia, qua de illo Ierosolymis interrogarunt, & in illo gaudio valde magno, quo gauisi sunt, visa iterum stella, ac denique in eo obsequio, quo coram puero in præsepi inuento prociderunt, eumque adorarunt, insignem animi virtutem, fidem, religionem, atque charitatem ostenderunt. Ergo non est dubium, quin singulari, & excellenti gratia ab Spiritu Sancto fuerint interius præuenti, & adiuti. Postremo in Euangelio legimus post adoratum Christum accepisse Magos in somnijs responsum, *nec rediret ad Herodem*, quid ergo mirum, quod existentes in Oriente diuinum responsum acceperint, ut Christum adorandum adirent? cognouerunt ergo stellæ significationem diuino lumine. Voluit autem Deus non tantum interius eos illuminare: sed etiam sensibili stellæ signo ducere: tum quia erant imperfecti, & quasi paruuli in fide: tum etiam, quia hæc est suavis diuinæ providentiæ dispositio, ut per ea, quæ unicuique familiaria sunt, vnumquemque ad se trahat, & moueat. Quia ergo Magi in rerum cælestium, ac stellarum consideratione versabantur, ideò eis per noui syderis illustrationem demonstrari voluit, ut rectè D. Tho. ar. 5. declarat, & ar. 3. ad. 3. ubi dicit ideò ab Oriente fuisse vocatos, ut significaretur à Christo, cuius nomen *Oriens* est Zachar. 6. attractos fuisse. Denique Chrysost. hom. 11. in cap. 1. Ioannis, Magos dicit fuisse factos à Christo magistros Iudæorum, & homin. 16. & varijs in Matth. ad Christum loquens, inquit. *Ipse aduētū tuū Magos ab Oriente vocasti, & Euangelistas eos ad sua remisisti.*

QVAESTIO XXXVII.

De legalibus circa puerum Iesum obseruatis, in quatuor articulos diuisa.

A Einde considerandum est de circuncisione Christi. Et quia circuncisio est quædam professio legis obseruandæ (secundum illud Gal. 5. Testificor omni homini circuncidentem se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ) simul cum hoc quærendum est de alijs legalibus circa puerum Iesum obseruatis.

¶ Vnde quærantur quatuor.

¶ Primo, de eius circuncisione.

¶ Secundo, de nominis impositione:

¶ Tertio, de eius oblatione.

¶ Quarto, de matris purgatione.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum Christus debuerit circuncidi.

A D primum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit circuncidi. Veniente enim veritate, cessat figura. Sed circuncisio fuit Abrahamæ præcepta, in signum fœderis, quod erat de semine nascituro, ut patet Genes. 17. Hoc autem fœdus fuit in Christi natiuitate cōpletum. Ergo circuncisio statim cessare debuit. ¶ 2. Præterea, Omnis Christi actio nostra est instructio: vnde dicitur Ioan. 13. Exēplū dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Sed nos nō debemus circuncidi: secundum illud Gala. 5. Si circuncidimini, Christus vobis nihil proderit. Ergo videtur, quod nec Christus debuerit circuncidi.

C ¶ 3. Præterea, circuncisio est ordinata in remediū originalis peccati. Sed Christus nō cōtraxit originale peccatum: ut ex suprā dictis patet. Ergo Christus nō debuit circuncidi. ¶ Sed contra est, quod dicitur Lucæ. 2. Postquam cōsummati sunt dies octo, ut circuncideretur puer. ¶ Respōdeo dicendum, quod pluribus de causis Christus debuit circuncidi. Primo quidē, ut ostendat veritatē car-

nis

Fulgen.

Zachar.
Chrysost.

nis humanæ, contra Manichæū, qui dixit eum habuisse corpus phātasticū, & contra Apollinarium, qui dixit corpus Christi esse diuinitati consubstantialē: & contra Valentinum, qui dixit Christum de cœlo corpus attulisse. Secūdo, vt approbaret circūcisionem, quā olim Deus instituerat. Tertio, vt comprobaret se esse de genere Abrahæ, qui circūcisionis mādatum acceperat in signum fidei, quam de ipso habuerat. Quarto, vt Iudæis excusationē tolleret ne eum reciperent, si esset incircūcisus. Quinto, vt obediendi virtutē nobis suo commendaret exēplo. Vnde & octaua die circūcisus est, sicut in lege erat præceptum. Sexto, vt quia in similitudinē carnis peccati aduenerat, remediū, quo caro peccati cōsueuerat mundari, nō respueret. Septimo, vt legis onus in se sustinēs, alios à legis onere liberaret, secundum illud Galat. 4. Misit Deus filium suum factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret.

¶ Ad primum ergo dicēdum, quod circūcisio per remotionē carnalis pelliculæ in membro generationis facta significabat spoliationem vetustæ generationis, à qua quidem vetustate liberamur per passionē Christi. Et ideo veritas huius figuræ non fuit plene impleta in Christi natiuitate, sed in eius passionē, antequā circūcisio suam virtutem & statū habebat. Et ideo decuit Christum ante suam passionem tanquam filium Abrahæ circūcidi. ¶ Ad secundum dicendum, quod Christus circūcisionē suscepit eo tempore, quo erat sub præcepto. Et ideo sua actio in hoc est nobis imitanda, vt obseruemus ea, quæ sūt nostro tēpore in præcepto: quia vni cuique negotio est tēpus, & opportunitas, vt dicitur Eccles. 8. Et præterea, vt Origen. dicit, sicut mortui sumus cum illo moriente, & cōsurreximus Christo resurgenti: ita circūcisi sumus spiri-

A tuali circūcisione per Christū, & ideo carnali circūcisione nō indigemus. Et hoc est, quod Apostolus dicit Coloss. 2. In quo, scilicet Christo, circūcisi estis circūcisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, sed incircūcisione Domini nostri Iesu Christi. ¶ Ad tertium dicendum, quod sicut Christus propria voluntate mortē nostrā suscepit, quæ est effectus peccati (nullū in se habens peccatū) vt nos à morte liberaret, & spiritualiter nos faceret mori peccato, ita etiam, & circūcisionem, quæ est remedium originalis peccati, suscepit absque hoc, quod haberet originale peccatum: vt nos à legis iugo liberaret, & vt in nobis spiritualement circūcisionem efficeret: vt scilicet suscipiendo figuram, impleret veritatem.

COMMENTARIUS.

NON inquit D. Thom. de debito præcepti, seu de morali debito ad morum honestatem necessariū: sed solum de debito decentiæ, aut congruitatis. Et hoc sensu respondet debuisse, seu deuisse Christum circūcidi. Cuius rei septem rationes affert, non quidem necessarias: sufficientes tamen, supposito mysterio iam facto. Solum in quinta, quæ fundatur in exemplo obedientiæ, obseruandum est, non esse sensum Christum obediisse præcepto circūcisionis, quo obligaretur, & hoc modo dedisse nobis exemplum obedientiæ, sed potius ob reuerentiam illius legis se illi subdidisse, cū ea non teneretur, & hoc modo exemplum obedientiæ præbuisse.

Argumenta D. Tho. facilia sunt, eorumque doctrina in sequenti disputatione explananda amplius est. Id verò quod Caietan. notat circa solutionem ad secundū, quamquam alienum est ab hoc loco, corrigēdum tamen breuiter est. Tractat enim, an liceat nunc vt circūcisione, non vt legali cerimonia, neque ad obseruandam legem antiquam, neque in remedium originalis peccati: sed solum propter conformitatem ad Christum, & licet dubitādo tantum procedere videatur: in eam verò sententiam inclināt

Caietan.

Vsus circūcisionis omnino illicitus hoc tempore.

D. Tho.

inclinat, vt ablato scâdalo hoc per se malū nō sit, sed potius bonū, quia obiectū est indifferens, & finis, ad quē ordinatur bonus. Hęc sentētia sine dubio falsa est (vt D. Th. docuit in. 4. d. 1. q. 2. art. 5. q. 3. ad. 3.) Ratio est, quia Christus non assumpsit circumcisionem, nisi vt cæremoniā legalē, velle ergo cōformari Christo in vsu circūcisionis, est re ipsa velle cōformari illi in vsu cæremoniæ legalis, quod non magis licet in circūcisione, quā in omnibus alijs cæremonijs legis, quas Christus seruauit. Quod si quis in ea actione: vel passione cōsideret solū, id quod materiale, & corporale est, vanū est, & superstitiosum velle in hoc cōformari Christo, si verō respiciat dolorē, & carnis afflictionē, nō licet homini in hoc conformari Christo, absceindendo, vel minimā corporis sui partem, sicut nemini licet, vel manū sibi perforare, spineam coronam capiti infigere, vt Christo conformetur.

ARTICVLVS II.

Vtrum conuenienter fuerit Christo nomen impositum.

AD secundū sic proceditur. Videlicet, quod incōueniēter fuerit Christo nomē impositum. Veritas enim Euāgelica debet prænūtiationi prophetiæ respondere. Sed Prophetæ aliud nomē de Christo prænūtiauerunt: dicitur enim Isai. 7. Ecce Virgo cōcipiet, & pariet filiū, & vocabitur nomē eius Emmanuel. Et. 8. Voca nomē eius, accelera, spolia detrahe, festina prædari. Et. 9. Vocabitur nomē eius, Admirabilis, Cōsiliari⁹ Deus fortis, pater futuri seculi, Princeps pacis, & Zach. 6. dicitur, Ecce vir, Oriēs nomē eius. Ergo inconuenienter vocatū est nomē eius Iesus. ¶ 2. Præterea Isai. 62. dicitur, Vocabitur tibi nomē nouū, quod os Dñi nominauit: Sed hoc nomē Iesus, nō est nomē nouū, sed pluribus fuit in vteri Testamēto impositū: vt patet etiā ex ipsa genealogia Christi, Luc. 3. ergo videtur, quod incōueniēter vocatum est nomen eius Iesus. ¶ 3. Præterea, hoc nomē, Iesus salutē significat, vt pater per id, quod dicitur.

A Mat. 1. Pariet filiū, & vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluū faciet populū suū à peccatis eorū. Sed salus per Christū nō est facta solū in circūcisione, sed etiā in præputio: vt patet per Apost. Ro. 4. incōueniēter ergo hoc nomē fuit Christo impositū in sua circūcisione. ¶ Sed cōtra est authoritas Scripturæ, in qua dicitur Luc. 2. quod post quā cōsummati sunt dies octo, vt circūcideretur puer, vocatum est nomē eius Iesus. ¶ Respōdeo dicendū, quod nomina debent proprietatibus rerum respōdere. Et hoc patet in nominibus generū, & specierū: quia, vt dicitur. 4. Metaph. ratio, quā significat nomē, est definitio, quæ designat propriā rei naturā. Nomina autē singulariū hominū semper imponūtur ab aliqua proprietate eius, cui nomen imponitur. Vel à tēpore, sicut imponuntur nomina aliquorū Sāctorū his, qui in eorum festis nascuntur. Vel à cognotione: sicut cum filio imponitur nomē patris. Vel alicuius de cognatione eius: sicut propinqui Ioānis Baptistæ volebāt eū vocare nomine patris sui Zachariam, nō autē Ioānē: quia nullus erat in cognatione eius, qui vocaretur hoc nomine, vt dicitur Luc. 1. Vel etiā ab euentu, sicut Ioseph vocauit primogenitū suū Manassē, dicens, Obluisci fecit me Deus omniū laborū meorū, Gen. 41. Vel etiā ex aliqua qualitate ei⁹, cui nomen imponitur, sicut. Gen. 25. dicitur, quod quia primus egressus est de utero matris, rufus erat, & totus (in morem pellis) hispidus, vocatū est nomē eius Esau, quod interpretatur rube⁹. Nomina autē quæ imponūtur aliquibus diuinitus, sēper significāt aliquod gratuitum donum eis diuinitus datū: sicut Gen. 17. dictum est Abraham, appellaberis Abraham, quia patrē multarum gentium cōstitui te. Et Mat. 16. dictum est Petro, Tu es Petrus, & super

hanc petra ædificabo Ecclesiā meam. Quia igitur Christo hoc munus gratiæ collatum erat, vt per ipsum omnes saluaretur, ideò cōuenienter vocatum est nomen eius Iesus, id est, Saluator, Angelo hoc nomē prænuntiāte, nō solum matri, sed etiā Ioseph, qui erat futurus eius nutritius.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod in omnibus illis nominibus quodāmodo significatur hoc nomen Iesus, quod est significatiuum salutis. Nā in hoc quod dicitur, Emmanuel, quod interpretatur, nobiscum Deus, designatur causa salutis, quæ est vnio diuinæ, & humanæ naturæ in persona Filij Dei, per quā factum est, vt Deus esset nobiscū, quasi particeps nostræ naturæ. Per hoc autē quod dicitur. Voca nomē ei⁹, Accelera, spolia detrahe, &c. designatur, à quo nos saluauit, quia à diabolo, cuius spolia abstulit secundum illud Colos. Expolians principatus, & potestates, traduxit cōfidenter. In hoc autem quod dicitur, Vocabitur nomen eius admirabilis, &c. designatur via, & terminus nostræ salutis, in quātum. s. admirabili diuinitatis cōsilio, & virtute, ad hæreditatem futurī seculi perducimur, in quo erit pax perfecta filiorum Dei, sub ipso principe Deo. Quod vero dicitur, Ecce vir, Oriēs nomē eius, ad idē refertur, ad quod primum. s. ad Incarnationis mysterium, secundum quod exortum est in tenebris lumē reātis corde. ¶ Ad secundum dicendum, quod his, qui fuerunt ante Christum, potuit cōuenire hoc nomen Iesus, secundum aliquā aliā rationē, puta, quia aliquā particularē, & tēporalē salutē attulerunt. Sed secundum rationē spiritualis, & vniuersalis salutis, hoc nomen propriū est Christo, & secundum hoc dicitur, esse nomen nouum. ¶ Ad tertium dicendum, quod sicut Gen. 17. legitur, simul Abraham suscepit nominis

A impositionē à Deo, & circumcisionis mandatum. Et ideo apud Iudæos consuetum erat, vt ipso die circumcisionis nomina pueris imponerentur, quasi ante circumcisionē perfectum esse se nō habuerint. Sicut etiā nunc pueris in baptismo nomina imponuntur. Vnde super illud Prouer. 4. Ego filius fui patris mei, tenellus, & vnigenitus corā matre mea, dicit glos. Quare Salomō se vnigenitum corā matre nominat, quem fratrem vterinum præcessisse Scriptura testatur, nisi quia ille mox natus sine nomine, quasi nunquā esset, de vita decessit. Et ideo Christus simul cum fuit circumcisus, nominis impositionem accepit.

COMMENTARIUS.

Q Vatuor breuiter, & elegāter explicat D. Th. in hoc arti. Primū hoc nomen IESVS fuisse Christo accōmodatissimū, fuit enim diuinit⁹ impositū: nomina autē, quæ diuinitus imponuntur, sumi solent ex aliquo munere gratiæ diuinitus collato, Christo autē hoc munus gratiæ datū est, vt

Nomen Iesus
fuerit omnīū Saluator. Secundū est in solu *Christo* imitatione ad. i. in hoc nomine cætera Christi *possum.*

C nomina, quæ in scripturis inueniuntur, mirabiliter cōtineri, de qua re plura in disput. sequēti dicēda sunt. Tertiū est in sol. ad. 2. hoc nomē, prout Christo impositū est, fuisse nouū, & nunquā antea alteri impositū, quia licet ipso materiali nomine nonnulli antea insigniti fuerint, ratio autem, & etymologia nominis noua, ac singularis in Christo fuit. Alij enim dicti sunt, *Iesus*, vel propter aliquod tēporale cōmodū, quod hominibus attulerūt, vel propter eorū imitationē, & cognationē, solus autē Christus dictus est *Iesus*, eo quod futurus erat author spiritualis vitæ, ac salutis. Iuxta quā doctrinā explicat D. Th. locū Isai. 62. *Vocabitur tibi nomē nouū, quod os Dñi nominauit.* Quæ doctrina, & expositio cōsentanea est Cyril. lib. 5. de Trinit. dicenti nomē *Iesus*, esse nomē nouū Verbo impositū, carnis natiuitatē indicās, & Isaię vaticiniū implēs. Idē expreſsius docet idem Cyril. lib. de fide ad Theodos. propē mediū. Sed licet hæc expositio probabilis sit, idē tamē Cyril. & Hierony. in Isai. non ad Christū, sed ad Eccle-

siā,

fiā, & spirituale populū Israel, locum illum Prophetæ referendum putant. Et quidem planus contextus literæ hoc requirit, sic enim inquit. *Propter sū non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediat, ut splendor iustus eius, & saluator eius, ut lapsus accendatur. Et videbunt gentes iustū tuū, & cuncti Reges inclētū tuū, & vocabitur tibi nomen nouum, quod os Dñi nominauit.* Illud enim pronomē, *tibi*, ad Ecclesiā manifestē refert prophetiā, illi ergo noua ex ore ipsius Dei nomenclatura promittitur. Quod dicit Hieron. impletū fuisse, quando Christus dixit Petro, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiā meā.* Vnde Euseb. lib. 2. de Demōst. Euangel. Demonstra. 49. dicit, hoc nomen nouum, esse nomen Christianorum, quod à saluatoris nostri Iesu Christi appellatione deductum in toto orbe terrarum laudibus, & fauore celebratur. De quo legi potest Chryso. hom. 18. in. 1. cap. Ioannis.

Quantum est in solut. ad. 3. cōuenienter fuisse Christo nomen impositū in die circuncisionis, cuius literalē rationem reddit. Quia inter Iudeos ita erat in more positū, quē morem ortū esse dicit: tūm ex eo, quod Abrahā simul cū circuncisionis mandato nouū nomē à Deo accepit: tūm etiā, quod ante circūcisionē, cū infantes nō essēt Deo reconciliati, nō censēbātur habere esse perfectū, nequē nomine digni. Quæ ratio est optima, & accommodari potest impositioni nominis, quæ nūc fit in baptismo. In Christo tamē Dñō locū nō habet, nā secundū se ab initio cōceptionis meruit, & habuit tale nomen: imō, illud vocatum est ab Angelo, priusquā in vtero cōciperetur, seruari tamē in se voluit populi sui cōsuetudinē: De qua re nonnulla addemus disputat. sequenti.

DISPUTATIO XV.

In duas sectiones distributa.

De mysterio circuncisionis.

QVæ ad materiā de circuncisione spectant, nō sunt hoc loco tractāda, cū de hac re ex professio disputet D. I. ho. q. 70. quā diuina ope in sequenti tomo explicabimus. Solū ergo supponēda est historia Gen. 17. vbi Deus præceptū tradidit Abrahæ, eiusquē posteris de circūcidēdis octauo die infantibus. Quod præceptū nō poterat obligare infantes, donec ad etatē adultam peruenirēt: obligabat tamen parentes, ut in

A filijs suis illud obseruaret. De hoc ergo præcepto videndū est, qua ratione, vel obligatione in Christo fuerit impletū, ac deinde nonnihil de nomine ei imposito dicemus. Quā disputationē, & duas proximē sequētes breuiter expediemus, quia res faciles sunt: eas tamen nō omnino prætermittēdas duximus, ut integra, ac completa doctrina traderetur.

S E C T I O I.

Utrum licuerit, vel decuerit Christum circuncidere.

SUPpono in primis Christū non fuisse subiectū præcepto circuncisionis, seu quod idē est, parētes ei? nō fuisse obligatos ad circuncidendū illū, non solū, quia Deus erat, sed etiā, quia nō fuerat ex semine virili, cōmuni aliorū modo genitus (ut latius probaui tomo præcedenti, disput. 43. sectione. 2.) Quod tamen per se, & ex vi illius præcepti intelligendum est, an verò propter scandalum vitandū nonnulla fuerit obligatio, dicam inferius.

Duplex ergo hinc oritur dubitandi ratio. Prior est, quia secluso præcepto Dei nō liceret Iudeis filios suos circuncidere: tūm quia vulnus illud in tenerima ætate mortis periculū afferre poterat: tūm etiā, quia nullius membri abscissio, vel mutilatio per se licita est, secluso Dei præcepto, vel vrgēte necessitate, sed in Christo cessauit diuinū præceptū, ergo nō licuit hominibus diuinā eius carnē attingere, & sacratissimū sanguinē fundere.

C Secunda ratio dubitandi est, quia circūcisio præcipuē instituta fuit, ut esset signū fœderis inter semen Abrahæ, & Deū, Gen. 17. significabat autē, vel Christū vēturum: erat enim quedā protestatio, & signaculū fidei Christi vēturi, ut indicatur ad Rom. 4. vel spirituale circūcisionē per fidē Christi cōferendā. Hac enim ratione dabatur in membro generationis, quia Christus ex semine Abrahæ erat nasciturus, & quia futurus erat remediū peccati originalis, quod per circūcisionē traducitur, ergo tale signū nō poterat verē applicari Christo iā nato, & natura sua à peccato immuni. Et hæc ratio efficacius probat nō decuisse Christum circūcidi, & signū peccatoris assumere.

Dicēdū vero est primo, sanctū, & honestū fuisse Christū circūcidi. Est conclusio de fide: nā in primis de fide certū est, Christi

Gen. 17.

Rom. 4.

Christus octauo die circuncisus.

Hieron.

Euseb.

Chryso.

Gen 17.

Luc. 2.

fuiſſe circumciſum. Ita enim vniuerſa Eccleſia intellexit verbū illud Luc. 2. *Postquam conſummati ſunt dies octo, vt circumcideretur puer, vocatum eſt nomen eius Ieſus.* Nā licet Euangelista, facta mentione diei ad circumciſionem inſtituti, tranſitum facere ad nominis impoſitionē, nec affirmare expreſſe videatur Chriſtum fuiſſe circumciſum: tamen verus ſenſus illius loci eſt. *Postquam conſummati ſunt dies octo*, id eſt, poſtquam aduenit dies octauus circumciſioni puerorum indiſtus, & poſtquam in eo circumciſus eſt puer, illi Ieſu nomen impoſitū eſt. Ita Ammonius Alexand. in harmonia quatuor Euāgeliorum Ambroſ. hic, & alij expoſitores. Nam quia conſuetum erat, & lege præſcriptum, vt infantes circumciderentur, ideò Euangelista potius id tāquam indubitatum, manifeſtumquē ſupponere, quā diſerte narrare viſus eſt. Quia verò impoſitio nominis propria, & peculiaris fuit, ideò de illa diſtinctiūs ſcripſit. Quāquam ſi textum Græcum attēdamus, in eo apertius hoc indicatur, additur enim coniunctio, &, hoc modo, *Postquam conſummati ſunt dies octo, vt circumcideretur puer, & vocatum eſt nomen eius Ieſu*, illa enim dictio copulatiua manifeſtē ſupponit illum circumciſum eſſe, & præterea illi fuiſſe impoſitum nomen Ieſu.

Deinde certum etiam de fide eſt, licite, ac ſanctē egiffe eos, qui Chriſtum circumciderūt. Primum enim B. Virgo, quę peccare non poterat, in eum actum conſenſit, iuſtus etiam Ioseph: tanquam nutritius, & quaſi pædagogus Chriſti ſuam in eo facto voluntatem interpoſuit, imò (vt aliqui volunt) circumciſionis etiam ipſe miniſter fuit. Præterea totum id factum eſt voluntate eiſdem Chriſti, & æterni Patris, qui ipſum miſit factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret.

Ad Gal. 4.

Obieſtio.

Reſponſio.
Circumciſio
Chriſti jan
Ha.

Dices etiam voluntariē paſſus eſt Chriſtus, & nihilominus actio, à qua proueniebat illa paſſio non erat bona, ergo idē poſſet quis dicere in præſenti. Reſponderetur eſſe valde diuerſam rationem, illa enim actio erat iniurioſa, & intrinſecè mala: hæc autem minime, & ideò non ſolum, vt paſſio, ſed etiam, vt actio fuit Chriſto voluntaria, & non ſolum permiſſa, ſed etiam ordinata ab æterno Patre. Quod dupliciter explicari poteſt: primò, quia veriſimile eſt nō eſſe factam à Ioseph, & B. Virgine abſ-

A quē ſpeciali Dei reuelatione. Et fortasſe quando Angelus docuit Ioseph nomen, quod puero erat impoſiturus, ſimul ſignificauit, vt illud impoſeret die circumciſionis more conſueto. Vnde Epiphanius, lib. 1. hæreſi. 30. ſub finem, alios pueros inquit non eſſe authores circumciſionis, ſed parētes ipſorū Chriſtum autem ſicut incarnationem, & cōceptionem, ac nominis impoſitionem, ita & circumciſionē ſibi ipſi diſpoſuiſſe. Secundò, ſecluſa etiam reuelatione, illa circumciſio, tunc erat actio ſacra, & religioſa, & authoritate diuina ad diuinum cultum inſtituta, & vt illius vſus eſſet licitus, non oportebat, vt ex obligatione legis fieret, poterat enim voluntarie aſſumi ab his, qui lege Moyſis non obligabātur, quāquam poſt illam aſſumptam ſeruandę legi obnoxij manerent, teſte Paulo ad Galat. 5. Ergo, & ſi Chriſtus non eſſet ſubiectus legi circumciſionis: iuſtē tamen, & ſanctē potuit à parentibus circumcidi.

Nequē obſtabat circumciſionis ſignificatio: eſt enim hæc differentia inter voces, & res, ſeu facta, quod vocum vſus primarius eſt ſignificatio: at verò res, ſeu facta habere poſſunt alium primarium vſum. Deinde voces expreſſius ſignificant, quā facta, ac deniquē in eodem facto poteſt multiplex ſignificatio fundari, ita vt vna poſſit ab alia ſeparari. Prima ergo ratio inſtituendę circumciſionē fuit ad conſignandū populū Dei, & homines diuino cultui quodāmodo deſtinandos, iuxta illud Genef. 17. *Statuam pactum meū inter me, & te, vt ſim Deus tuus, & ſeminis tui poſt te*, & infra, *Circumcidetis carnem præputij veſtri, vt ſit in ſignum fæderis inter me, & vos*: hic ergo vſus, & ſignificatio optimē potuit in Chriſtum Dominum cadere. Aliæ verò ſignificationes, cū non eſſent expreſſe, non erant neceſſariò coniunctę cum illo opere, & ita poterant ſeparari, & vitari omne mendacium: ſicut conſtat, quia nō ſolum poſt Chriſtum natum, ſed etiam poſt mortem eius multo tempore licita fuit circūciſio, & Paulus licitē circumcidit Timotheum abſquē vllō mendacio, vel falſa ſignificatione.

Ex quibus ſerè expedit e relinquantur rationes dubitandi initio poſitæ. Quibus addo, quāuis per ſe nō fuerit neceſſarium parētibus Chriſti, puerum circumcidere: per accidens tamen ad vitandum ſcandalum, merito exiſtimari potuiſſe neceſſarium.

Quia

Epiphanius

Galat. 5.

Primaria
circumciſio-
nis ſignifica-
tio quæ.
Genef. 17.

Aſſo. 16.

Quia cum parvus esset manifestus omnibus, miraculum autem conceptionis esset occultissimum, non potuisset non generari grane scandalum, si circūcisio fuisset prætermissa. Et quanquam hæc necessitas fortasse non tanta fuerit, ut obligationem simpliciter induceret, quia non erat necessarium, ut cæteris constaret, si fortasse circūcisio omitteretur, nihilominus tamen demonstrat ratio facta hunc fuisse conuenientissimum modum non solum ad vitandum scandalum: sed etiam ad significandam præcipuissimam voluntatem parendi legi, eique reuerentiam exhibendi, eam nimirum exequendo etiam cum non obligaret.

Dico secundo, decessisse maxime Christum circumcidi. Est conclusio æque certa, ac præcedens. Quam optimis rationibus confirmat. D. Tho. in arti. quæ omnes fere ad litteram desumptæ sunt ex Epiphania loco nuper citato, ubi sic inquit, Propter multas causas circūcisus est, & primum, ut ostenderet se ipsum in veritate carnem assumpsisse, propter Manicheum, & eos, qui dicunt, eum in specie apparuisse, & postea eandem rationem applicat contra Apollinarem, & Valentinum. Secundo, ut non haberent Iudæi excusationem, si enim non fuisset circūcisus, poterant dicere, non potuimus Christum suscipere.

Quam rationem eleganter tetigit Chrysost. similem causam agens, homil. 34. in acta Apost. & rationem reddens, cur Paulus Timotheum circumciderit, inquit. Hæc est causa circumcidendi, non enim ferebant audire verbum ab incircūcisos: vide opus circumcidit, ut circūcisionem tollat. Tertio addit Epiphanius. Oportebat ipsum, qui præceperat Abraham ut circumcideretur, signaculi apparatus gratia dati vero ad figuram veri, ac inuisibilis, nunc circumcidi, & hoc signaculum confirmare. Sic

Euseb. Emif. hom. in octaua natiuitatis Domini. Ideo ipse circūcisus est, ut legem compleret, & bonam esse ostenderet. Et Cyprianus serm. de hoc mysterio. Neque hoc sacramentum, inquit, consuetudini antiqua subtrahere voluit Christus, & licet non esset in hoc tempore necessarium, tamen ne antiqua religio prorsus reprobata videretur, in se voluit circūcisionis aptari signaculum. Quarto pergit Epiphanius. Durante hæc usque ad Christum, & hac de causa etiam ipse circumcidi voluit, sic Euseb. Emif. supra, Circūcisio in Christo completa est, in quo, & aliæ legis ceremoniæ consummate sunt, finis enim legis Christus. Vnde eleganter Au-

gust, serm. 13. de tempore. Dominus quidem suscepit circūcisionem, ablaturus ipsam circūcisionem, suscepit umbram, daturus lucem, suscepit figuram, impleturus veritatem. Apertius idem Aug. lib. quæst. noui Testamenti. q. 22. Circūcisio, inquit, usque ad Christum ducta est, & infra, Ideo debuit circumcidi, ut ipse probaretur esse, qui promissus Abraham esset, ita ut de cetero circūcisio cessaret impleta promissione. In quibus verbis quintam rationem indicat August. videlicet oportuisse Christum circumcidi, ne à semine Abraham existimaretur alienus, & consequenter non crederetur esse ille, de quo Abraham prædictum fuerat. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Sexto subiungit Epiphanius, ut circū-

cisus rationabiliter, circūcisionem dissolueret, & aliam maiorem ostenderet, non velut qui non haberet, & sibi ipsi constitueret, sed qui haberet quidem, ostenderet autem, quod hac non amplius esset opus, sed maiori. Quam rationem eisdem ferè verbis tradit Euseb. Emif. supra dicens. Ideo circūcisus, ut eius nobis significationem commendaret. Et infra, & Iudæi quidem in uno membro circūcidentur, quare autem circūcidentur, non intelligunt, Christiani vero quid circūcisio significet intelligentes non unum tantum, sed omnia membra circūcidunt, non pellis incisione, sed totius superfluitatis abiectione. Septima ratio sumi potest ex verbis ipsius Christi ad Ioannem Baptistam Matthæ. 3. sine modo, sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Sicut enim Christus baptizari volens summum dedit exemplum humilitatis, ita circūcisionem suscipiens: Manifestum (inquit Bernardus) dedit humilitatis exemplum, quia nec vestigiū quidem illius vulneris habens, alligaturam non refugit vulneris. Dedit etiam exemplum obedientiæ, patientiæ, charitatis, ceterarumque virtutum, quæ omnes iustitiarum nomine comprehenduntur. Octauam denique rationem addere possumus, voluisse statim post natiuitatem circumcidi, ut pro nobis Deo Patri satisfacere inciperet, & redemptionis nostræ initium, quod non minoris valoris esset, quam totum pretium, Patri offerret. Nobis enim, inquit Eusebius Emif. circumciditur Dominus, sicut enim pro nobis est baptizatus, & passus, ita & pro nobis est circūcisus. Vnde Paulus ad Galatas. 5. Factus, inquit, sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, & secunda ad Corinthios 2. Corin. 5. quinto. Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis

nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia octi in ipso. Itaque sicut non fuit indecens, Christum assumere carnem in similitudinem carnis peccati, ita nec fuit indecens, sed multis rationibus conuenientissimum circuncisionem assumere, quæ licet in alijs carnem peccati significaret: in ipso verò solum veritatem carnis, similitudinem autem carnis peccati, & totius peccati remedium indicaret, ac polliceretur.

Cætera, quæ de hoc mysterio desiderari poterant, vel facilia sunt, vel ex communi ratione circuncisionis petenda, quale est illud de circumstantia temporis, seu octauæ diei. De qua videri potest Bernard. serm. 3. de hoc mysterio. De circumstantia autem loci cauendus est lapsus Niceph. lib. 1. Hist. cap. 12. dicentis Christum fuisse circumcisi in domo Ioseph, in quo nec sibi constat, cum statim cap. sequenti dicat, Christum inuentum esse à Magis in spelunca, & præsepi: nec verum dicit, quia certum est, B. Virginem usque ad diem purificationis à loco natiuitatis Christi non discessisse: fuit ergo in eodem diuersorio circumcisi, ut rectè notauit Epiphanius. lib. 1. con. Hæreses, tom. 1. cap. ultimo, post hæresim. 20.

Vltimo tandem inquirere aliquis posset, quid de præputio Christi factum sit. In qua re solū dicere possumus in præsentī loco, præputium illud summa diligentia, ac veneratione seruatum esse à B. Virgine, hoc enim per se verisimile est, & pietati, ac charitati Virginis consentaneum. An verò in resurrectione iterum particula illa fuerit corpori Christi coniuncta, infra agētes de Christi resurrectione dicemus.

SECTIO II.

Cur nomen Iesus fuerit Christo Dño in circuncisione impositum.

DI. Cyprianus, lib. de Cardinalibus Christi operibus, cap. de ratione circuncisionis, indicat sicut præceptum fuit Israëlitis, ut octauo die paruulos circunciderent, ita etiam fuisse mandatum, ut eodem die nomina eis imponerent. Sic enim inquit. *Hoc cum octaua die insum sit celebrari, & nomen circunciso aptari, intimatum est ijs, qui digni sanctorum consortio censebantur, quod eorum nomina scriberetur in Calis, & æternæ beatitudinis, quæ post vitæ huius septimanam octaua consequitur, hæredes fieret, & consortes,*

A quicūq; vitæ innocentia sese Domino consecrasset. Non est autem intelligendum, vtrūq; fuisse à Deo distinctè, & propriè præceptum, Gen. enim. 17. ubi lex circuncisionis traditur, nulla de nomine imponendo fit mentio: sed consuetudinem imponendi nomen octauo die, veluti necessaria quadam consequutione supposita hominum conditione ex lege circuncisionis ortam fuisse. Est enim necessarium hominibus, ut filiis suis propria imponant nomina, ut eos distinguere, vocare, ac de eis loqui possint, & propter easdē causas necesse est hanc impositionem non differri, sed à principio natiuitatis fieri. Quia verò oportet eam publicè, & cum aliqua solēnitate fieri, ideo omnibus nationibus in more fuit, ut post aliquot natiuitatis dies solēni aliquo ritu hæc nomina imponerentur. Vnde Athenienses apud Suidam, decimo natiuitatis die conuocatis cognatis, & amicis, & oblati Dijs sacrificijs nomina filiis imponebant. Romani verò (ut author est Festus) octauo die puellis, pueris autem nono imponebant nomina, eos prius lustrando Dijs, & ideo dies illi *lustrici* vocabantur. Cum ergo ritus circuncisionis inter Iudæos fuerit celeberrimus, & per illum infantes suos paucis diebus post natiuitatem Deo consecrarent, cōsequens fuit, ut eodem die, quo eos circuncidebant, eis inderent nomina. Vnde hanc fuisse Iudæorum consuetudinem, apertè colligitur ex Luc. 1. & 2. & docent omnes Patres explicantes hoc mysterium. Ex quo Theophyl. & Euthym. Luc. 1. rectè conie-

C dere nominis impositionem. Tū quia decēbat, ut prius signaculum Dei imprimere-tur, quàm imponeretur humanum. Tū etiam, quia non censebatur inter homines dignus nomine, qui nondum fuerat Deo consecratus.

Hunc igitur morem, & quasi politicā legē obseruare voluit Christus: tū ut in omnibus rebus honestis, ac decētibus sue genti assimileret sese: tū etiam, ut in omnibus se verum hominem ostenderet, ut latè tractat August. ser. 40. de tempore. Christus enim verus Deus cum sit, & homo, sicut proprium nomen habet, quod diuinam eius personam, & naturam exprimit, quale est nomen Verbi, filij, sapientiæ genitæ, imaginis, ac similia, ita oportuit, ut secundum humanam naturam propriū nomen haberet,

Bernard.

Nicephor.

Locus circuncisionis Christi. Epiphanius.

Dubium.

Præputium Christi.

Gen. 17.

Suidas.

Festus.

Luc. 1. &

Theophyl. Euthym.

ret,

ret, quo inter veros homines conferetur, & ideo inter alias causas, quando per circumcisionem vera eius caro, & sanguis comprobata sunt, tunc illi proprium hominis nomen imponitur.

Ex ijs ergo primo concluditur decuisse vt Christo recens nato in die Circuncisionis proprium hominis nomen imponeretur. Secundo verò addendum est oportuisse vt hoc nomen diuina quidē auctoritate: ministerio tamen angelorum, & hominū imponeretur. Quod enim diuina auctoritas, & angeli ministerium intercesserit ex

Matt. 1.
Luc. 1. & 2.

Christo diuinitus nomen inditum.
Cyril.

Luc. 1.
Bernard.

Nomina in scriptura qualiter imponi solita.

Matt. 1. & Luc. 1. & 2. aperte constat, vbi angelus prius ad Mariā missus, *Ecce, inquit concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum*: certum est autem angelū non nunciasse Virgini, nisi quod à Deo acceperat. Vnde Cyril. lib. de fide ad Theodosium prope mediū, hæc angeli verba tractans, *Nomen, inquit, hoc nouum à patre opinor per angeli vocem impositum est*, & infra, *Quando ergo vnigenitus filius, qui patri coæternus ante omnia secula existit, nouissimis temporibus homo factus, & ex muliere natus, & filius declaratus, & primogenitus appellatus, & inter multos fratres numeratus est, tūc ille quoque, qui secundum naturam pater est, patris leges (vt ita loquar) sequutus, nomen hoc præsigniuit. Et ideo (vt notauit Bernard. serm. 2. de circunc.) de hoc nomine loquens, cap. 2. idem Euangelista Lucas, vocatum, dicit esse ab angelo. Vocatum plane, ait Bernardus, non impositū, nepe hoc ei nomen est ab æterno à natura propria habet, vt sit saluator, innatum ei est nomen hoc non inditum ab humana, vel angelica creatura. Ratio verò est: primò, quia nomen imponere munus est habentis auctoritatem in eum, cui imponitur, nullus autē propriū ius, & auctoritatē habuit in Christum hominē, nisi Deus ipse. Secundo, quia perfecta nominis impositio ex perfecta rei cognitione procedit, nullus autē dignitatem Christi perfectè cognoscebat, nisi solus Deus. Tertio, hæc nominis impositio, quādo à Deo fit, est signū specialis benevolentiae diuinæ, & singularis dignitatis eius, cui imponitur, vt in Abraham, Isaac, Ioāne Baptista, & Petro videre licet. Deniq, priuilegium hoc accipiendi nomē à Deo in veteri, ac nouo testamento paucis quidem, aliquibus tamē in signibus personis concessum fuit, non debuit igitur Christo denegari. Vbi obiter obseruandū*

est, in Scripturis sacris interdum inueniri nomina aliquorum virorum, post ætatis progressum mutata, interdum à principio imposita vel ante conceptionem reuelata, Quando enim vel in Dei cognitione, aut meritis, aut in munere aliquo, & dignitate progressu temporis erant specialiter profuturi, non à principio, sed post aliquod tēpus ætatis nomen à Deo suscipiebant, vt nominis mutatio mutationem in persona factam indicaret, vt in Abraham, & Petro constat, & notant Origenes, in præfat. Epistolæ ad Romanos. & Hieronymus in principio epistolæ ad Roman. & libr. 4. in Ieremiam, in fine. At verò, qui à principio insigne munus, vel donum aliquod gratiæ acceperunt, simul habuere nomina diuinitus indita, quibus eorum prerogatiua indicaretur, vt videre licet in Isaac, in quo spes Messiae ex singulari Dei promissione posita fuit, & in Ioanne Baptista, qui in utero matris gratiam suscepit. Christus igitur, qui à principio in omni munere, & gratia fuit perfectissimus, merito à suo ortu proprium, ac perfectissimum nomē à Deo fortitus est.

Deinde, quod hæc impositio per homines facta sit constat, quia tam Mariæ, quā Ioseph dictum est ab angelo, & vocabis nomen eius Iesum. Et meritò. Primū quidē, quia suavis diuinæ prouidentiae dispositio hoc postulabat. Deinde, quia Beata Virgo quasi iure materno hanc sibi potestatem vendicabat. Pertinet enim ad parentes, vt filijs nomina imponat: & quamuis hoc ius patri potissimū debitum sit, tanquā capiti primariam potestatem habenti, in cuius signū legimus, Abraham filio Isaac nomen imposuisse. Genes. 18. non tamen omnino mater excluditur, vt ex Genes. 29. & ex alijs locis facile colligi potest. Quod tunc maximè locū habet, quando vel filius patre destituitur, vel ipse exsequi hoc munus non potest, qua de causa Lucæ. 1. cum Zacharias loqui non posset. Elisabeth quasi suū iure vtens, dixit, *Nequaquam sed vocabitur Ioannes*. Cum ergo Beata Virgo esset vera Christi mater, ipsa debuit filio suo nomen imponere: imò cum reuera sola ipsa fuerit parens eius, ad eam solā hoc munus pertinere videbatur. Noluit autē Deus sanctissimum Ioseph, vt potest, verū sponsum, & maritū Virginis hac dignitate, & auctoritate priuari. Vnde recte Chrysost.

O.igen.
Hierony.

Christo per homines nomen imponi iur.

Gen. 18 & 29.

Luc. 1.

Chrysost.

hom. 4. in Matth. ita introducit Angelum loquentem ad Ioseph, *Non quia ex spiritu sancto est, idcirco te à ministerio tante existimes dispensationis extraneum. Nam & si nihil habeas in hac generatione commune, tamē quod est proprium patris, quodque nihil ledit Virginis dignitatem, hoc tibi facile concedo, ut scilicet nato nomen imponas. Quamquam enim non sit filius tuus, tu tamē curā erga illum, & sollicitudinem ostendes parentis, & propter ea te illi ab ipsa statim nominis impositione approprio, familiaremquē facio nati infanti. Denique cum Christus futurus esset subditus illis, scilicet Mariæ, & Ioseph, mirum non est quod eorum voluntate, & mutuo consensu nomen receperit.*

Tertio dicendū est, nomen Iesus aptissimū & conuenientissimū fuisse, ut Christo domino imponeretur. Ad hanc conclusionē confirmandam sufficit quod in præcedēti dictum est, hoc nomē à diuina sapiētia fuisse excogitatum, eiusquē volūtate, & auctoritate sapiēter inditū. Ut autē eius impositionis causam explicemus, primo statuentū est hoc nomen Hebræū esse, cuius etymologiam nōnulli sequuti Osiādrum hæreticum, à nomine ineffabili, & tetragramaton Ieoua deducendam putant, addita, seu interposita vna, vel altera litera, quæ Hebraicum nomē Iehosua compleat, quo mysteriū Incarnationis significari dicunt. Sed hæc, quæ in Scriptura, & Patribus fundata non sunt, omittamus. Certum igitur est Iesu nomen à verbo saluandi originem ducere, teste angelo Matth. 1. *Vocabis nomē eius Iesum, ipse enim saluum faciet populū suū à peccatis eorum.* Vbi Hieronymus, *Iesus Hebræo sermone saluator dicitur, etymologiam ergo nominis eius Euangelista signauit, dicens, Vocabis nomen eius Iesum, quia ipse saluum faciet populū suum.* Vnde vbicunque in veteri testamento sub hoc nomine Messias promittitur, septuaginta *oswīg* vertunt, & Hieronymus, seu vulgata *saluatorem*, *Isai. 62.* *Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor iustus eius, & saluator eius, ut lāpas accendatur, & Mich. 7. Ego autem ad Dominū aspiciā & expectabo Deum saluatorem meum, quod Abac. 3. Iesu nomine retento dicitur. Ego autē in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo.* Vbi in Hebræo non est nomen integrum Iesu, sed nomē *Iesa*, quod salutem significat, & potest intelligi abstractū po-

fitum pro concreto actiue, ad denotandam saluatoris perfectionem, & ita Septuaginta verterunt in *Deo saluatore meo.*

Secundō obseruandum est, hoc nomen fuisse Christo impositum tāquam propriū eius. Potest autem dici propriū. Primo ut distinguitur cōtra metaphoricū. Cū enim in Scriptura sacra Christus dominus varijs nominibus metaphoricis appelletur, dicitur enim *pastor*, *ostium*, *via*, & alijs plusquā triginta, quæ numerat Hiero. Ezech. 46. & multa congerit Cypri. li. 2. ad Quirinū, à principio & Cyril. Ieros. cate. 10. omnia tamē sub hoc nomine *Iesu*, & propria eius significatione comprehenduntur. Secūdo potest hoc nomen *Iesu* dici proprium, ut à communi, seu appellatio distinguitur, ut enim notauit Hiero. Matth. 16. Redēptor noster, & *Christus* dicitur, & *Iesus*, sed nomen *Christi* nomē est dignitatis, nomē autem *Iesu* solum est proprium: Nomē enim *Christi* ex vi suę significationis commune est reges, & sacerdotes significans, qui oleo vnguebantur, & inde deductū est ad significādos iustos, & sanctos, quia gratia Dei vnguntur, & inde tandem deriuatū ad Messiam per antonomasiam significandum, quod Rex futurus esset, & sacerdos, ac Deus, & homo oleo diuinitatis vinctus, ut latē Euseb. lib. 4. de Demonstr. Euāgelica, cap. 15. & Nicephor. lib. 1. Hist. ca. 4. At verō nomen *Iesu* proprium fuit ad hanc personam in hac natura significandā impositum. Tercio potest hoc nomen dici proprium Redēptoris, quia nulli alteri tributum est, & hoc sensu contendūt aliqui hoc nomen, ut ita dicā, materialiter sumptum ita esse propriū Christi, ut nulli alteri antea fuerit impositū. Ita tradidit Galatinus lib. 3. de arcanis, ca. 20. & Sāctes Pagninus in interpretatione nominū Hebraicorum, quos sequutus est Iāsenius, ca. 7. concordie. Nā etiā si aliqui sunt in testamēto veteri simili nomine appellati, ut *Iesus Naue*, *Iesus Syrach*, & *Iesus Iosedech*, respondēt hi scriptores, eorū nomē non fuisse eisdē omnino literis conscriptū, nomen enim eorum erat Iehosua, Christi autē Iesua, quod neq; est idē neque eandem habet interpretationem. Nam *Iehosua* significat *Deus saluabit*, seu *Deus salus*. *Iesus* vero (ut dictū est) significat *saluatorem*. Sed maiorē fidē existimo adhibendā esse antiquis Patribus, & in linguarū cognitione peritissimis, qui docuerunt nomen hoc

Iesu nomen Christi proprium.

Hieronymus Cyprianus Cyril. Ieros.

Euseb. Nicephor.

Galatinus Sanctes Pagninus Iāsenius

Nomē Iesu, Christo conueniēter inditum.

Matth. 1.

Hieronymus.

Iesus à saluando dictus.

Isai. 62.

Mich. 7. Abac. 3.

hoc quoad materialē literarum sonū multis antea fuisse impositum, quanquam vis, & efficacia illius nominis noua, & singularis fuerit in Christo. *ipse enim solus* (vt Cyril. Ierosol. supra dixit) *Iesus appellatur* verò nomine, à saluari medicina habēs appellationē. Propter quod excellentiores viri, quibus hoc nomen prius impositū est, typi, ac figuræ Christi extitisse censentur. Quod abundē probat locus ille Zachar. 3. *Ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotē magnum.* Quo loco verum, ac proprium Iesu nomen positum esse, omnes Patres docuerunt, adeò. vt quidam eorum de solo Christo verba illa ad literam interpretentur, vt Tertullian. lib. contra Iudæos, cap. vltimo, vbi inquit, delineatum esse ibi Christum summum sacerdotem, & in persona sua, & in ipsius nominis sacramento. Idem Lactantius, lib. 4. cap. 14. Origenes hom. 9. in Leuiticum Ambros. lib. 3. de fide, cap. 4. Alij verò licet in sensu historico de Iesu filio Ioseph interpretentur: allegoricē tamē intelligi de Christo non negāt, & omnes cōsentiant typum fuisse ob similitudinē nominis, officij, &c. vt latē eo loco Hierony. tractat, & Eusebius. 4. lib. de Demonstr. Euang. cap. 29. vbi sic inquit. *Magnus sacerdos, qui dicitur Iesus, apertissimam imaginem, & notam euidentissimā seruare mihi videtur saluatoris nostri Iesu Christi, quādo & illius nomine decoratur, & populi de Babylone redētis, qui captiui illic fuerat, ductor existit.* Eadem est sententia Augustini. 12. contra Faust. cap. 36. Theodoret. & aliorum interpretum Zachariæ. 3. Deinde, quòd Iosue eodem nomine in Christi figuram donatus fuerit, sæpius testatur Iustinus Martyr, in dialogo contra Tryphonem, vbi inter alia cōsiderat, Moysem, cū Iosue mitteret in terram promissionis, illi nomen mutasse, & ablato nomine Auses, vel Osee Iesum vocasse, quoniam introducturus erat populum in eam, vt sicut in hoc munere, ita, & in nomine typū Christi gereret. Et idem sentit Tertullianus lib. cont. Iudæos, cap. 9. & lib. 3. contra Marcionem, cap. 16. & August. lib. 16. cont. Faustum, cap. 18. & sequentibus, & lib. 2. quæstionum in Exodum. q. 103. & Ambros. in Psal. 47. in fine, & Hieronym. lib. 1. contra Iouinianum, latissimē omniū Origen. hom. 2. in Exod. 22. in Num. & 1. & Iosue, & optimē Theodoretus in principio libri Iosue. Denique

A Philo. lib. de humanitate, & Iosephus lib. 5. antiquitatū, cū sæpius Iosue nominat, *Iesum* illum appellant. Et Euseb. lib. 4. de Demonstr. in vltimis ferē verbis id confirmat, ipsius vocis interpretationem exacte explicans. Non est igitur hoc nomen in sono verborum proprium solius Christi domini: neque hoc refert ad dignitatem, vel excellentiam eius, quæ magis ex impositione, & ratione eius, quàm ex sono petenda est.

Tertio igitur loco obseruandæ sunt causæ, ob quas Christo Domino hoc nomen impositum est, quas Patres citati latē persequuntur, & ideo breuiter illas indicabo. Prima est (quam hic tetigit D. Thomas in corp. art.) Quia nomina propria imponuntur ex rerum, seu personarū proprietatibus: est autem Christo maxime proprium esse Saluatorem non solum corporum, sed etiam animorum: nec tantum à temporalibus damnis, sed maximē ab æternis, nec solum auferendo summum peccati malum, sed conferēdo etiam perfectam gratiæ sanitatem. Cū enim perfecta sanitas in proportionē consistat, Christus veluti vniuersis rebus debitam tribuens proportionem saluatoris nomen perfectissimē adimpleuit *pacificans per sanguinem suum, quæ in cælis, & quæ in terra sunt*, ad Colos. 1. Vnde obiter intelligimus huius nominis impositionem, aptissimē infantis circumcisionem fuisse subsequutam. Non enim prius Saluatoris nomine insigniri voluit, quàm sanguinem suum pro hominibus funderet: quia verò quælibet gutta illius sanguinis ad omnium hominum salutē sufficere poterat, ideo oblato nostræ redemptionis pretiosissimo symbolo Saluatoris nomen dignissimē est meritis. Et hinc colligitur secūda ratio huius impositionis, quia hoc nomen ad Christi Domini dignitatem, & honorem maximē pertinet, non solū quia Diuinam eius vim, & efficaciam indicat, quæ ad salutem hominum perficiendā illi necessaria fuit: sed etiam quia suis operibus, & victorijs illud promeruit. Est namque illud nomē vnicuique gloriosius, quod non solum à natura, seu ab origine manat: sed etiam proprijs, ac egregijs factis comparatum est. Vnde Paulus ad Philip. 2. *Humiliavit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortem, mortem autē Crucis, propter quod, & Deus exaltavit illū, & dedit illi nomen, quod*

Philo.
Ioseph.
Euseb.
Vide Leonem
Castell.
in. 7. c. 11. & 12.

Nomen Iesu
cur Christo
impositum

Colos. 1.

Philipp. 2.

est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne A
genus flectatur, &c.

In nomine
Iesu quomo-
do reliqua
Christi con-
sineatur no-
mina.
Bernard.
Epiphani.
Matth. 1.

Tertiam rationem insinuat D. Thomas
hic ad primū, & eam latè persequitur Ber-
nard. serm. 2. de Circuncisione, videlicet,
quia in hoc nomine omnia alia Christi no-
mina, tam propriā, quā metaphorica cō-
prehenduntur. In primis enim in hac vo-
ce diuinitas Christi exprimitur, quia nul-
lus alius, nisi verus Deus nos saluare pote-
rat, ut Patres citati docent, & explicando
hoc nomen dixit Epiph. hæres. 29. In quo
illud specialiter perpendendum est, quod
Matth. cap. 1. cū dixisset, & vocabis no-
men eius Iesum, statim subdidit, hoc factum
esse ut impleretur, quod Isaias prædixe-
rat, Et vocabitur nomen eius Emmanuel. So-
lēt enim Patres interrogare, & latè tracta-
re, quomodo, cū de Messia fuerit prædi-
ctū, vocandū esse Emmanuel, nō illud, sed
Iesu nomē acceperit. Et quāuis diuersi di-
uersa respondeāt, ut videre licet in Chry-
sost. Theophyl. Euthym. ibi Lactan. lib. 4.
cap. 22. Tertullian. lib. 3. contra Marcionē
cap. 8. & 9. August. serm. 8. de Natiuitate.
Matthæus tamē potius dixit per huius no-
minis impositionem, prophetiā illam im-
pletā esse: nō enim erat sensus illius, Mes-
siam nominādum esse hac materiali voce
Emmanuel, sed rem illa voce significatā ei
esse tribuendam, quia tunc verē, ac singu-
lari modo Deus nobiscū esse incepit, quan-
do Verbum caro factum est. Quod myste-
rium apertissimē nobis declarat nomen Ie-
sus, quo non solū Verbi maiestas, sed etiā
humanitatis veritas indicatur, sine qua
Saluatoris munus Deus exequi nō posset.
Significatur autem illa humanitas, tan-
quam principium, & radix bonorum om-
nium, quæ sub nomine salutis comprehen-
duntur.

Isai. 62.
Saluatoris
nomen solu-
m, ac spes
hominum.

Isai. 116

Vnde tandē quarta ratio colligi potest,
quæ ad nos homines pertinet. Voluit enim
Deus hoc nomine miseros homines con-
solari, eorumq; spem erigere. Prædixerat
enim Deus Isai. 62. Propter Sion non tacebo,
& propter Ierusalem non quiescā, donec egre-
diatur ut splendor iustus eius, & saluator eius
ut lampas accendatur. Et quoniā hic Salua-
tor futurus erat hominibus omnium bo-
norū fons, & origo, in toto illo capite hæc
describit Isaias, & tandem concludit. Ecce
Dominus auditū fecit in extremis terræ, dicite
filie Sion, Ecce saluator tuus venit. Et alijs se

pe locis volens prædicto Christi aduentu
homines consolari, & ad fiduciam excita-
re, sub nomine Saluatoris illum proponit,
ut potissimum videre licet, cap. 12. Confi-
tebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi, con-
uersus es furor tuus, & consolatus es me. Ecce
Deus saluator meus, fiducialiter agam, & non
timebo, quia fortitudo mea, & laus mea Domi-
nus, & factus est mihi in salutem; haurietis
aquas in gaudio de fontibus Saluatoris. Vnde
etiā Angeli prædicantes Christi Natiuitē
Lucæ. 1. saluatōrē statim nomināt, dicētes,
Quia natus est vobis hodie saluator. Propte-
rea ergo Iesu nomen Christus elegit, ut
vel ipso nomine audito hominum animi
erigerentur: tum etiam ut benevolentiam
erga homines cōmēdaret. Cū enim pos-
set ab alijs innumeris perfectionibus ap-
pellari, eam potissimum elegit, quæ sum-
mum eius erga homines amorem indica-
ret. Denique sicut inter omnia Dei attri-
buita, misericordia est, quæ potissimū præ-
dicatur, & extollitur, ita illud maximē no-
men elegit, quod misericordiam commen-
daret, maximē cui potissimum cōuenit il-
lud Cantico. 1. oleum effusum nomen tuum,
ut latè, & eleganter persequitur Bernard.
serm. 15. in Cantica. Et ideō de hoc nomi-
ne dicitur Acto. 4. Non esse aliud sub cælo, in
quo oporteat nos saluos fieri.

Luc. 1.

Cantic.
Bernard.
Acto. 4.

ARTICVLVS III.

Vtrum Christus conuenienter fuerit in
templo oblatus.

D tertium sic proceditur. Vi-
detur, quod inconuenienter
fuerit Christus in tēplo obla-
tus. Dicitur enim Exo. 13. Sanctifica
mihi omne primogenitum, quod ape-
rit vuluā in filiis Israel. Sed Christus
exiuit de clauso Virginis vtero, & ita
matris vuluam non aperuit. Ergo
Christus ex hac lege non debuit in tē-
plo offerri.

160

¶ 2. Prætereā, Illud quod est semper
præsens alicui, nō potest ei præsentari.
Sed Christi humanitas semper fuit
Deo maximē præsens, utpote semper
ei cōiūcta in vnitatis personæ. Ergo nō
opor-

oportuit, quòd coram Dño sifteretur. ¶ 3. Præterea, Christus est hostia principalis, ad quam omnes hostiæ veteris legis referuntur, sicut figura ad veritatem. Sed hostiæ nõ debet esse alia hostia. Ergo non fuit conueniens, vt pro Christo alia hostia offerretur.

¶ 4. Præterea, Inter legales hostias præcipua fuit agnus, qui erat iuge sacrificium: vt habetur Num. 28. vnde etiam Christus dicitur agnus, Ioan. 1. Ecce agnus Dei. Magis ergo fuit conueniens, quod pro Christo offerretur agnus, quã par turturum, vel duo puli columbarum. ¶ Sed in cõtrarium est authoritas Scripturæ, quæ hoc factum esse testatur. Luc. 2.

¶ Respondeo dicendũ, quod sicut dictũ est, Christus voluit sub lege fieri, vt eos, qui sub lege erãt, redimeret, & vt iustificatio legis in suis mēbris spiritualiter impleretur. De prole autem nata duplex præceptum in lege traditur. Vnum quidẽ generale, quoad omnes: vt scilicet, cõpletis diebus purificationis matris offerretur sacrificium pro filio, siue pro filia: vt habetur Leuit. 12. Et hoc quidẽ sacrificiũ erat, & ad expiationem peccati, in quo proles erat cõcepta, & nata, & etiam ad cõsecrationẽ quandã ipsius: quia tunc primo præsentabatur in templo, & ideo aliquid offerebatur in holocaustũ, & aliquid pro peccato. Aliud autẽ præceptũ erat speciale in lege de primogenitis, tam in hominibus, quã in iumentis. Sibi enim Dñs deputauerat omne primogenitum filiorum in Israel, pro eo, quod ad liberationẽ populi Israel percusserat primogenita Aegypti, ab homine vsque ad pecus, primogenitis filiorum Israel reseruatis. Et hoc mādātũ ponitur Exod. 23. in quo etiã præfigurabatur Christus, qui est primogenitus in multis fratribus, vt dicitur Roman. 8. Quia igitur Christus ex

A muliere natus erat quasi primogenitus, & voluit fieri sub lege, hæc duo Euāgelista Lucas circa eũ fuisse obseruata, ostendit, primo quidem id quod pertinet ad primogenitos, cum dicit. Tulerunt illũ in Ierusalẽ, vt sifterent cũ Dño, sicut scriptum est in lege Domini: Quia omne masculinũ adaperiens vuluã, sanctum Dño vocabitur. Secundo, illud, quod pertinet cõmuniter ad omnes, cum dicit. Vt darent hostiam, secundum, quod dictum erat in lege Domini, par turturũ, aut duos pullos columbarum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Gregor. Nissenus dicit. Illud legis præceptum in solo incarnato Deo singulariter, & ab aliis differenter impleri videtur. Ipse namque solus ineffabiliter conceptus, ac incomprehensibiliter editus, virginalem vterum aperuit non antea cõ nubio reueratũ, seruans, & post partum inuiolabiliter signaculum castitatis. Vnde quod dicit, adaperiens vuluam, designat, quod nihil antea inde intrauerat, vel exiuerat. Et per hoc etiam specialiter dicitur masculinus, quia nihil de fœmineitate culpæ portauit. Singulariter etiã sanctus, quia terrenę cõtagia corruptelæ, immaculati partus nouitate nõ sensit. ¶ Ad secundũ dicendũ, quod C sicut filius Dei nõ propter seipsum factus est homo, & circumciscus in carne, sed vt nos per gratiã faceret deos, & vt spiritualiter circūcidamur: sic propter nos sistitur Dño, vt Discamus Deo præsentare nosmetipsos. Et hoc post circūcisionem eius factũ est, vt ostēdat neminem nisi circumciscum vitiis, dignum esse diuinis conspectibus.

¶ Ad tertium dicendũ, quod propter hoc ipsum voluit hostias legales pro se offerri, qui erat vera hostia, vt figura veritati cõiūgeretur, & per veritatẽ figura approbaretur, contra illos, qui Deum

Art. 1. huius
quæst.
in corp. &
ad. 3.

Homi 14.
in Luc. 4
medio illius
10m. 3.

Deum legis negāt à Christo fuisse in Evangelio prædicatū. Nō enim putādū est (vt Origen. dicit) quod filiū suū bonus Deus sub lege fecerit, quā ipse nō dederat. Ad quartū dicēdū, quod Leuit. 12. præcipitur, vt qui possent, agnū pro filio, aut filia, simul, & turturē, siue columbā offerrent: qui vero nō sufficerent ad offerendū agnū, duos turtures, vel duos columbarum pullos offerrent. Dñs ergo qui cum diues esset, propter nos egenus factus est, vt illius inopia diuites essemus: vt dicitur. 2. ad Corin. 8. pro se pauperū hostiā voluit offerri: sicut & ipsa natiuitate pannis inuoluitur, & reclinatur in præsepio. Nihilominus tamen huiusmodi aues figuræ congruunt: turtur enim quia est auis loquax, prædicationē, & cōfessionē fidei significat: quia vero est animal castū, significat castitatē: quia vero est animal solitariū, significat cōtēplationē. Colūba vero est animal māsuetum, & simplex, māsuetudinē, & simplicitatem significās. Est etiā animal gregale: vnde significat vitā actiuā. Et ideo huiusmodi hostia figurabat perfectionē Christi, & membrorū eius. Vtrūquē etiā animal propter consuetudinē gemendi, præsentēs Sanctorum luctus designat: sed turtur, quē est solitaria, significat secretas orationū lacrymas. Columba vero, quæ est gregalis, significat publicas orationes Ecclesiæ. Vtrūquē vero animal duplicatum offertur, vt sanctitas sit non solum in anima: sed etiam in corpore.

Glos. ordi.
super illa
verba Luc.
2. Pat. tur-
turum.

COMMENTARIUS.

DVo præstat D. Tho. in corpore arti. Primum enim declarat duo præcepta in veteri lege data, aliud generaliter ad omnes filios, aliud specialiter ad primogenitos pertinens, & vtrumq; ostendit in Christo fuisse seruatum ex Evangelio Lucæ. De qua re in sequenti disputatione fufius dicturi sumus. Secundo rationem

A reddit, ob quam hæc legalia præcepta in Christo seruata sint, & nullam aliam reddidit, nisi quia voluit fieri sub lege, subintelligit autem sub his breuibus verbis ferē omnes rationes supra tractatas articul. 1. nam ferē omnes hic accommodari possunt, vt idem D. Thomas articul. sequenti significauit.

In solutione ad primum refert D. Thomas ex Gregor. Nisleno expositionem illius præcepti de sanctificando primogenito, quod aperit vuluam matris, quod videlicet in Christum maximē conueniat: quā D. Thom. nō reiiicit, sed ex illa potius soluit argumentū. De hac tamen re quid sentiendum sit, diximus supra cum de virginitate B. Mariæ ageremus, vbi alia etiam testimonia Ambrosii, Origen. & aliorum Patrum tractauimus, ac ostendimus hanc nō esse literalem expositionem, sed allegoricam, illamquē locutionem, quod Christus aperuerit vuluam matris, quamuis in sensu, quo ab his Patribus asseritur, vera sit, quia ipse dedit matri suæ fecunditatem, quia tamen non est propria, sed metaphorica, non esse absquē sufficiēti declaratione vsurpandam. Quōcirca ad literam intelligendo legis præceptum, concedi posset argumento, legem illam ad Christū nō pertinuisse, ipsum tamen se illi voluntariē subdidisse. Præsertim quia licet reuera illū non comprehenderet, tamen specie, & estimatione hominum sub illa continebatur, & propterea cum nollet miraculum conceptionis sue, tunc omnibus manifestari, voluit omne offendiculum, & scandalī occasionem auferre. Aliæ solutiones argumentorum doctrinam moralem continent obseruatione dignam.

ARTICVLVS IIIL.

Vtrum mater Dei conuenienter ad templum purganda accesserit.

D quartum sic proceditur. Videtur, quod inconuenienter mater Dei purganda ad templum accesserit. Purgatio enim non videtur esse nisi ab immunditia. Sed in Beata Virgine nulla fuit immunditia, vt ex supra dictis patet. Ergo

art. præ. ad
1.

Ergo non debuit, vt purganda ad templum accedere.

¶ 2. Præterea, Leuit. 12. dicitur: Mulier quæ suscepto semine peperit masculū, immunda erit septē diebus: & ideo ei præcipitur, quod nō ingrediatur Sanctuariū, donec impleatur dies purgationis eius. Sed B. Virgo peperit masculum sine virili semine. Nō ergo debuit ad templum venire purganda.

¶ 3. Præterea, Purgatio ab immunditia non fit nisi per gratiam. Sed sacramenta veteris legis gratiam non conferebant, sed ipsa potius secū gratiæ authorem habebat. Non ergo conueniens fuit, vt ad templum purganda veniret. ¶ Sed contra est autoritas Scripturæ, qua dicitur Lucæ. 2. quod impleti sunt dies purgationis Mariæ secundum legem Moyfi.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut plenitudo gratiæ à Christo deriuatur in matrē, ita decuit vt mater humilitati filij confirmaretur, humilibus enim Deus dat gratiam, vt dicitur Iacobi. 4. Et ideo sicut Christus licet nō esset legi obnoxius, voluit tamē circumcissionē, & alia legis onera subire, ad demonstrandum humilitatis, & obedientiæ exemplum, & vt approbaret legē, & vt calumniæ occasionē Iudæis tolleretur: propter easdem rationes voluit, & matrem suam implere legis obseruatias, quibus tamen non erat obnoxia.

¶ Ad primū ergo dicendū, quod licet B. Virgo nullā haberet immunditiā, voluit tamen purgationis obseruantiam implere, non propter indigētiā, sed propter legis præceptum. Et ideo signanter Euāgelista dicit, quod impleti sunt dies purgationis eius secundū legem: ipsa enim secundū se purgatione nō indigebat. ¶ Ad secundū dicendum, quod signanter Moyfes videtur fuisse locutus ad excipiendā ab immunditia matrem Dei, quæ non peperit suscep-

A to semine. Et ideo patet, quod nō obligabatur ad impletionem illius præcepti, sed voluntariē purgationis obseruantiam adimpleuit, vt dictū est. ¶ Ad tertium dicendum, quod legalia sacramenta non purgabant ab immunditia culpæ, quod fit per gratiam, sed hanc purgationem præfigurabant. Purgabant autem purgatione quadam carnali ab immunditia irregularitatis cuiusdam: sicut in secunda parte dictum est. Neutram tamen immunditiam B. Virgo contraxerat: & ideo non indigebat purgari.

In cor. art.

P. 2. q. 102
art. 2.

B COMMENTARIUS.

A ffirmat D. Thom. conuenientissimē id fecisse B. Virginem, nō quod lege teneretur, sed vt filio in humilitate cōformaretur. Vbi duo breuiter obseruanda sunt, primò cum D. Thomas dicit B. Virginem non fuisse obnoxia legis obseruatij, non esse intelligendū absolute, & in vniuersum: nulla est enim ratio, ob quam dicamus B. Virginē omnino fuisse liberam, & exemptam ab omni legis obligatione, etiam post filij conceptionem, & partū, quia nec ex dignitate matris Dei, hoc necessariò sequebatur, nec ad dignitatem Virginis pertinebat, nec specialē aliquam decentiam, vel conuenientiā habebat, præsertim cum lex illa esset diuina, & omnibus generaliter esset proposita. Sensus ergo D. Thomæ est, decuisse B. Virginem implere legis obseruatias, etiam illas, quibus reuera non erat obnoxia, vt in hac cēremonia specialiter accidit, propter singularem rationem, quam in sol. ad secundū explicat, scilicet, quia in ipsis verbis legis B. Virgo fuerat exempta, quam rationem statim fufius explicaturi sumus.

Secundo obseruandum est, quāuis D. Thomas prius solum dixerit, propter humilitatem debuiffe Virginem legē purificationis seruare, postea verò tacite, tres alias causas in sinuare, scilicet, vt obedientiæ exemplum præberet, vt approbaret legem, & vt calumniæ occasionem tolleretur, quæ omnes facillè possunt ad vnā humilitatem reuocari, nam qui verè est humilis, & perfecte obe-

obe-

obedit legi, & optimè de illa sentit, ac sentire se ostendit, & potius vult existimari abiectus, & impurus, quàm scandalum fratribus, aut offensionis occasionem tribuere.

DISPUTATIO XVI.

In duas sectiones distributa.

De Christi presentatione, & Virginis Purificatione.

Luc. 2.

Supponenda in primis est fides historiarum, ex Luc. 2. capite, ubi sic habetur:

Et postquam impleti sunt dies purificationis eius secundum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalém, ut sisterent eum Domino, &c. Ex quibus verbis, adiunctis legibus, Exod. 13. & Levit. 12. constat hoc factum esse quadragésimo die à natiuitate Dñi, ut Ecclesiastica etià traditio habet. Usq; ad illud ergo diē permāsit B. Virgo in Bethlehem: quid autem eo tempore, præsertim post aduentum Magorum, factum fuerit, scriptum nō est: sed vniuscuiusq; considerationi, contemplationiq; relinquatur. Igitur prætermisso illo tēpore ad declarandū mysterium præsentationis, & purificationis accedimus.

Exod. 13.

Leuit. 12.

SECTIO I.

Virum debuerit B. Virgo Christum in templo presentare, ac redimere, & pro eo sacrificium offerre.

Exod. 13.

Pincipio præ oculis habenda sunt verba duarum legum, quæ ad mysterium præsens spectant. Prior est de primogenitis, Exod. 13. *Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filiis Israel, & infra, Cumque introduxerit te Dominus in terram Cananai, sicut iurauit tibi, & patribus tuis, & dedit tibi eam, separabis omne, quod aperit vuluam Dño, & infra. Omne primogenitum hominis de filiis tuis pretio redimes. Illud autem pretium quantum futurum esset explicatur Num. 18. illis verbis: Redemptio erit post vnum mensem siccis argenti quinque pondere sanctuarij. Posterior, quæ ad omnes filios pertinebat, habetur Levitici. 12. *Mulier, si suscepto semine peperit masculum, immunda erit septem diebus, iuxta dies separatio-**

Leuit. 12.

nis menstrua, & die octauo circumcidetur infantulus: ipsa vero triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ, & infra: Cumque expleti fuerint dies purificationis suæ pro filio, sine pro filia, deferet agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbæ, sive turturem pro peccato, & infra: Quod si non inuenierit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum, vnum in holocaustum, & alterum pro peccato, orabitque pro ea sacerdos, & sic munda bitur.

Circa has igitur leges primo omniū obseruandum est, in prima earum designari quidē locū, scilicet, templū, quod solū erat oblationi sacræ accommodatū, nō verò præfigi certū diem, quo illa oblatio primogeniti faciendā erat. Verisimile tamen est solitam fuisse fieri eā oblationē eodē die, quo mater purificāda tēplum adibat, quia neq; ante illū poterat cōmode filius offerri, cū mater non posset templum adire, nec erat vlla ratio cur amplius differretur, cū opportunē posset vtraque lex eadē opera impleri. E cōtrario verò in altera lege definitur tēpus, ac dies, quo illud sacrificium offerendum erat: non tamen in ea præscribitur, ut filius in templum, & ad locum sacrificij adduceretur, vel Deo, & Sacerdoti præsentaretur. Vnde, quando filius non erat primogenitus, non erat necessarium ex vi cuius legis, ut in templo præsentaretur: cū verò erat primogenitus, quia ratione prioris legis offerendus erat in templo, simul, & præsentabatur, & sacrificium offerebatur. Quapropter, cū Lucas dicit, *Postquam impleti sunt dies purificationis eius, secundum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalē, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: in priori parte facit mentionem secundæ legis, in posteriori verò primæ, & postea ad secundam legem regreditur, cū inquit. Et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini. Itaque ex concursu (ut ita dicam) seu cōiunctione legum euenit, ut hæc omnia eodem loco & tempore peragerentur.*

Secundò obseruandum est, certum esse priorem legem latam esse ratione filij: non vero ratione matris. Nam licet non obligaret filium, sed parentes ad ipsum filium offerendum, tamen per se præcipiebatur oblatio, & sanctificatio filij, non propter sanctificationem, seu purificationem

rcm

nem matris: sed per se in memoriam accepti beneficij, quando Deus primogenitos Aegypti interfecit, ut in manu forti populum suum ex Aegypto educeret. Dicebatur autem, tunc sanctificari primogenitus, non quia ab aliqua immunditia etiam legali purificaretur: sed quia speciali ritu Deo consecratur, & à rebus prophanis separabatur. Ex qua explicatione satis perspicuum est nulla ratione fuisse indecens, aut incongruum, Christum in templo praesentari, & offerri, & multis titulis, ac rationibus fuisse convenientissimum.

Christum in templo praesentari, & offerri, convenientissimum.

Primò enim hic applicari possunt rationes omnes, quae supra de circumcisione factae sunt, quae in praesenti mysterio quodammodo magis urgent, quia in eo nulla est umbra, vel significatio peccati: sed potius ex illo intelligitur Christum esse verum hominem ex muliere procreatum, ac vere sanctum, quia statim ab initio Domino fuit consecratus, & oblatus, quod in hoc mysterio specialiter significatum esse, inquit Ambrosius in Lucam in hunc modum. *Verbis legis promittebatur Virginis partus, & vere sanctus, quia immaculatus.* Quae verba, & alia, quae ibi subiicit, tractavi supra disputatione de virginitate. Deinde fuit hoc specialiter expediens: tum ut Christus omnibus modis sese pro nobis in sacrificium offerret: tum etiam, ut non solum nos redimeret: sed etiam pro nobis redimeretur: primogenitus enim in templo oblatus, non ibi manebat: sed pretio redimebatur, ut eodem cap. 13. dicitur: illud autem pretium erant quinque selsi, Num. 18. Tum etiam, ut statim ab infantia templum illud honoraret, & impleret prophetiam Aggaei. 2. *Veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum, magna erit gloria domus istius novissime, plusquam prima:* & illud Malach. 3. *Et statim veniet ad templum sanctum suum Dominator, quem vos queritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis.*

Difficultas verò est, an haec oblatio Christi in templo, etiam secundum legem Moysei, facienda fuerit. Vbi non est dubium, an haec lex Christum obligauerit. Diximus enim supra, eò quod esset Deus, & absque virili semine de Spiritu sancto conceptus, exemptum fuisse à totius legis Moysae obligatione. Solum igitur potest dubitari, an verba illius legis iuxta formam

A praecipendi, quam praese ferunt, in Christum conveniant, quanquam eum propter alias causas non obligent. Et ratio dubij oritur ex illo verbo. *Quod aperit vulvam in filiis israel.* Videtur enim Christus Dominus non aperuisse vulvam matris, cum natus sit integra manente eius virginitate, & ideò ex hoc capite verba legis nullo modo videntur posse Christo adaptari. In contrarium verò est, quia Lucas dicit. *Tulerunt eum in Ierusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini. Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur:* indicat ergo Christum fuisse, ex primogenitis, qui aperiunt vulvam matris, quin potius Chrysostomus, Ambrosius, Origenes, Gregorius, Nissenus, & alij Patres disputatione. 5. sectione. 2. citati, sentiunt Christum singulari modo aperuisse vulvam matris, & ideò hanc legem singulariter illum indicasse.

B Circa hoc, praetermissa illa sententia antiquorum, quae magis mystica est, & spiritalis (ut supra dixi) duplex potest esse dicendi modus. Primus est, verbum illud, *Qui aperit vulvam*, ab Spiritu sancto additum esse propter Christum, ut verbis huius legis nullo modo comprehenderetur, quia aperire vulvam proprie, & in rigore significat, more consueto, & ordinario nasci, vias, & meatus generationis perfecte aperiendo. Quomodo dixit Hormisdas Papa, epist. 1. c. 3. Christum non aperuisse vulvam matris: & hanc expositionem videtur indicare Beda, Luc. 2. licet subobscurè: & Cyrillus Ierosolymitanus homil. de occurso Domini dicens. *Samuel quidem, & Isaac, & simul etiam Iacob, & Ioseph, et alij multi, qui praeter spem nati sunt ex sterilibus, & aperuerunt infertiles vulvas matrum, Sancti Domino vocati sunt: Christus autem solus ex solo unigenitus, cum virginales portas non aperuisset, non est sanctus Domino: sed sanctus sanctorum, & Dominus dominorum, & Deus deorum, & primogenitus primogenitorum, & Rex regnatorum, & vocabitur, & creditur, & nunc in templo à Simeone predicabitur.* Et haec sententia est probabilis, quia verba legis in proprietate sermonis intelligenda sunt. Item quia ex vi illius verbi filius masculus, qui post foeminam nasceretur, quamvis inter masculos esset primus, non comprehendebatur hac lege, nec erat offerendus in templo, quia non aperiabat vulvam matris: sed inveniabat apertam

Hormisdas Papa.

Cyril. Ierosol.

Respons. 13 vera.

Caietan.
Lippom.
Oleas.
Christus le-
ge de præsen-
tatione non
comprehen-
sus.

ex priori partu foeminae, vt Caietan. Lip-
pomanus, & Oleaster, & alij exposuerunt,
ergo maiori ratione Christus, licet fuerit
primogenitus, cum non aperuerit vul-
uam matris, nullo modo fuit verbis legis
comprehensus. Neque huic expositioni
obstant verba Lucæ. Solum enim signifi-
care voluit Christum fuisse oblatum in
templo, vt in eo seruaretur, quod de pri-
mogenitis aperientibus vuluam in lege sta-
tutum erat, non quia hæc verba ad ipsum
pertinerent: sed quia cum reuera esset pri-
mogenitus, & mysterium natiuitatis eius
ignoraretur, decuit illā legē in eo seruari.

Responsio. 2.
probabilis.

Alter dicendi modus esse potest, vt ver-
bum illud: *Qui aperit vuluam*, non in ea pro-
prietate, & quasi materiali significatio-
ne sumatur, videlicet vt necessarium fue-
rit ad obligationem illius præcepti aper-
tionem vuluæ fieri ex filij natiuitate: sed
vt nihil aliud sit aperire vuluā, quā pri-
mò exire per vuluam. Quāquam enim
ab illo effectu, qui naturaliter fieri solet à
filijs, qui primò exeunt ab utero matris, eo
nomine appellentur *primogeniti*: tamen id,
ad quod significandum translata videtur
illa vox, solum est, ipse filius, qui absolute
est primogenitus, seu qui primò exit ex
utero, siue materialiter rumpat claustrum
matris, siue non. Et iuxta hanc exponen-
di rationem Christus erit primogenitus
adaperiens vuluam, & ita verbis quidem
legis comprehendetur, quamuis lege non
obligetur. Et hunc dicendi modum indi-
cat Rupertus, lib. 2. de Trinit. & operibus
eius in Exod. cap. 24. & Abulensis, cap. 13.
Exodi, in principio, & eum sequutus est
Iansenius, capit. 10. Concordiæ. Et est pro-
babilis: prior tamen sicut simplicior, ita &
altior, & proprietati literæ magis consen-
taneus videtur.

Rupertus.
Abulen.

Iansen.

Dub. 2.

Tertio principaliter circa posteriorem
legem obseruandum est, ambiguum esse
verbum illud, *Pro peccato*, simpliciter enim
ponitur, & non explicatur an ad matrem,
vel ad filium referendum sit. Vnde con-
sequenter manet ambiguum, an hæc lex
saltem quantum ad sacrificium offeren-
dum pro peccato, filium, vel matrem res-
piciat, id est, an posita sit propter aliquā
matris, vel potius propter filij sanctifica-
tionem. In qua re duplex etiam potest
esse dicendi modus: Primus, verbum il-
lud referendum esse ad matrem, pro cuius

A peccato hoc sacrificiū offerebatur, atq; ita
legem hanc nullo modo ad Christum per-
tinuisse: sed ad Virginis purificationem, de
qua in sequenti sectione dicendum est. Hu-
ius sententiæ est Lyra, Leuit. 12. quam ibi-
dem sequutus est Abulensis, quæst. 23. &
30. & Caiet. ibi, & Iansenius, cap. 10. Con-
cordiæ. Et potest fundari primò in sequen-
tibus verbis. *Et tradet sacerdoti, qui offeret
illam coram Domino, & orabit pro ea*: quæ
verba non obscure indicare videntur foe-
minam esse, pro qua sacerdos offerebat,
hoc sacrificium, sicut pro ea orabat, vt
mundaretur. Secundò, quia (vt ait Caieta-
nus) regulare est, vt offerens pro peccato,
intelligatur offerre pro peccato suo. Ter-
tiò, quia filius non habebat peccatum, pro
quo offerretur: originale enim iam suppo-
nebatur per circumcisionem deletum, vel

Nic. Lyr.
Abulen.
Iansen.

Caietan.

B in foeminis per aliud remedium illis acco-
modatum. Quod si ab ijs authoribus in-
quiras, quod sit hoc peccatum foeminae,
pro quo hoc sacrificium offerebatur? Abu-
lensis, & Caietanus, respondent nullum
in particulari: sed in communi pro pecca-
tis, à quibus nemo est immunis. Sed hoc
duriusculum est: nam hæc speciali sacri-
ficia semper ad specialem maculam delen-
dam instituebantur. Lyranus respondet,
offerri pro peccato libidinis, quod in coi-
tu, quantumuis licito regulariter admis-
cetur, saltem secundum aliquam venia-
lem inordinationem. Sed nequē hoc pla-
cet: tum, quia hoc peccatum non necessa-
riò, nequē semper committitur: tum
etiam, quia eadem ratione instituendum
esset sacrificium pro simili peccato viri:
tum denique, quia si quod est huiusmodi
peccatum, non in partu: sed in conceptio-
ne committitur, prius ergo expiandum
esset, nec oportuisset partum expectare.
Burgensis ergo, & Iansenius respondent
hoc non esse peccatum aliquod, quod sit
vera culpa: sed esse legalem immunditi-
am, vel irregularitatem ex sordibus
puerperij, & fluxu sanguinis contractam.
Sed licet hæc expositio rectè explicata
probabilis sit, interrogare ab his authori-
bus possumus, cur non possit similiter ex-
plicari de peccato filij: id est, pro immun-
dicia legali, & irregularitate contracta ex
immunda natiuitate.

Burgens.
Iansen.

Alter modus exponendi verbum illud,
pro peccato, est vt ad prolem referatur,
ita

August.
D. Thom.
Caietan.
Gloss. ord.
Hug. Card.
Ruper.
Beda.
Euthym.
Eligius.

ita, vt illud sacrificium esset propter ali-
quod peccatum prolis expiandum. Ita do-
cuit Augustin. libr. quæstionum in Leui-
ticum, quæstio. 40. quem hic artic. 3. Diuus
Thom. & Caietan. sequutus est, & Glossa
ordinaria Leuit. 12. & ibi Hugo Cardina-
lis, Rupertus libr. 2. in Leuit. capit. 16. Be-
da, & Euthym. Lucæ. 2. Sanctus Eligius
homilia de Purificatione. Augustinus
fundatus videtur in verbo illo Leuitici.
Cumq; expleti fuerint dies Purificationis sue,
pro filio, siue pro filia deferet agnum annicu-
lum, &c. Non ignorauit tamen Augustin.
posse facile responderi, verbum illud, *pro*
filio, siue pro filia, non esse construendum
cum sequenti verbo *Deferet agnum, &c.*
sed cum antecedenti scilicet, *Cum expleti*
fuerint dies Purificationis, ita vt sensus sit,
cum expleti fuerint purgationis dies de-
signati pro filio, siue pro filia, deferet ag-
num in holocaustum. Cum hanc igitur
expositionem, quæ planè literalis est, Au-
gustinus videret, adiunxit verba Lucæ
cap. 2. *Cum inducerent puerum Iesum paren-*
tes eius, vt facerent secundum consuetudinem
legis pro eo: quibus indicatur pro eo obla-
tum fuisse sacrificium. Sed hæc etiam
verba per se sumpta non admodum co-
gunt, quia referri possunt, non ad hanc
legem; sed ad alteram supra expositam.
Induxerunt enim eum in templum, vt
pro eo facerent, secundum consuetudi-
nem legis, id est, vt illum præsentarent,
& offerrent Deo. Sed obstat huic expo-
sitioni, quod Ecclesia in officio Purifi-
cationis, Responso secundo, & tertio pri-
mi nocturni, aliter videtur exponere, di-
cens: *Obtulerunt pro eo Dominopar turturum,*
aut duos pullos columbarum. Quæ verba tor-
queri quidem possunt ad improprios sen-
sus, vt pro eo dicatur oblatum sacrificium,
id est, propter natiuitatem eius, seu oc-
casione illius: tamen in rigore multum
fauent huic sententiæ: quæ (quidquid ni-
mis licenter dicat Iansenius) valde pro-
babilis est, præsertim cum sit grauissi-
morum Patrum. Oportet tamen illam
conuenienter exponere: nunquam enim
ij sancti dixerunt offerri hoc sacrificium
pro peccato originali prolis. Nam licet
Augusti. dicat hic indicari vitiatam origi-
nem ex Adamo, & prolem in iniquita-
tibus esse conceptam, propter quod D.
Thom. dixit hoc sacrificium fuisse *ad ex-*

A *piationem peccati, in quo proles erat concepta,* Responsio.
Conata, nihilominus non existimo loqui-
tos fuisse de peccato originali quoad cul-
pam eius, quam vbique docent solitam
fuisse auferri per circumcisionem, loqui
ergo videntur de immunditia contracta
ex vi conceptionis impuræ, ac libidino-
sæ, & natiuitatis sordidæ, & (vt ita dicam)
sanguinolentæ. Nam quia tota hæc cor-
ruptio ex infectione peccati orta est, ideo
sacrificium illud dicitur esse pro pec-
cato.

Quocirca quasi tenendo mediam viam
inter has sententias, vel illas concilian-
do, probabiliter censeo illud verbum, *pro*
peccato, neque ad solam matrem, neque ad
solum filium, sed ad vtrumq; esse referen-
dum. Quod sanè videtur Augustin. indi-
casse his verbis. *Cum ergo non illud, quod* Responsio.
natum est, purgari dicit Scriptura per hoc sa- uera.
cificium, sed ipsam quæ peperit: an ad ipsam August.
quidem, unde illa origo trahebatur, relata pur-
gatio est propter sanguinis fontem, non poterat
tamen sine ipsius fœtus purgatione, qui ex ipso
sanguine exortus est. Et eandem sententi-
am indicat Orig. homil. 14. in Lucam. Vbi
enim nos legimus, *Cum impleri essent dies* Origens
purgationis eius, ipse legit, dies purgationis
eorum, vt habent nonnulli codices Græci,
& ad vtrumque, matrem scilicet, & pro-
lem purgationem refert. Ad quod ma-
gis explicandum conferre potest doctrina,
quam Iansenius affert: cum in Scrip-
tura dicitur offerendum esse aliquod sa-
cificium *pro peccato*, non semper intel-
ligi illud sacrificium offerendum esse in
satisfactionem, ac remissionem alicuius
culpæ: sed illam vocem esse compositam
ad significandum quoddam genus sacri-
ficij instituti ad quamcumque expiationem,
vt ex Leuitic. 14. & 15. & ex alijs
locis constat. In hac ergo lege præci-
piebatur fœminæ, vt tam pro se, quam
pro filio offerret holocaustum in gra-
tiarum actionem, & sacrificium pro pec-
cato, ad suam purgationem, & sanctifi-
cationem filij, qui speciali modo tunc
Deo dicabatur. Nam licet per circumci-
sionem masculi sanctificarentur: tamen
neque illa cæremonia fuerat peculiariter
in lege Moyfi instituta; sed antiquior,
nec erat generalis omni proli, & habuit
aliam propriam, & specialem rationem
institutionis, & ideo conueniens fuit
vt

Luc. 2.

Iansen.

August.

D. Thom.

Leuit. 14.
& 15.

includ.

Mug. Car-
din.
Euthym.

vt per speciale legis sacrificium statim filij sanctificarentur legali sanctificatione, ac Deo consecrarentur, vel certè, vt magis, ac magis mundarentur, ac liberarentur à reliquis originalis peccati, vt Hugo Cardinalis adnotauit, & indicauit Euthymius supra dicens: *tusit lex, vt darent par turturum, propter pueri temperantiā. Est enim turtur animal castissimum, aut duos pullos columbarum, propter eius fecunditatem.* Ex quibus omnibus intelligere licet, hanc legem obseruatam esse à Virgine, non solū propter se: sed etiam propter filium. Itaque nō solum mater, sed etiam filius huic legi se subiecit: quamquam multis nominibus ab illa esset liber, & specialiter, quia nulla indigebat sanctificatione, nec propria, nec legali. Potuit tamen holocaustum, quod erat in gratiarum actionem, propriè pro illo offerri, sacrificium autem pro peccato, non ita propriè, si secundum specialem rationem, & intentionem suam cōsideretur. Nam quatenus omne sacrificium continet cultum Dei, & potest in gratiarum actionem offerri, sic poterat etiam tale sacrificium pro Christo offerri: imò ab ipsomet offerabatur, etiam in satisfactionem pro totius naturæ peccato.

Quarto & vltimo obseruandum est, in lege præceptum esse, vt in hoc holocausto agnus offerretur: pauperibus tamē fuisse permissum, vt loco agni offerret vnum pullum columbæ, seu turturē in holocaustum: alterū verò pro peccato. Lucas ergo Euangelista, vt denotaret parentes Christi obtulisse sacrificiū pauperum, nulla agni mentione facta, inquit. *vt darent hostiam, secundum quod scriptum est in lege Moysi, par turturum, aut duos pullos columbarum.* Est autem obseruatione dignum, cur Euangelista non definitè: sed sub disiunctione eorū oblationem retulerit, lex enim sub disiunctione fuit lata, quia voluit hoc offerentium volūtati relinquere, tamen in effectu non seruabatur nisi definite alterū eorum offerendo: cum ergo Lucas non legislatoris, sed historiographi munus exerceat, cur non definite retulit, quid Virgo obtulerit? Reuera nulla alia est ratio, nisi quia solum voluit significare Virginis paupertatem, quod nobis esse poterat vtile. Nam quod obtulerit turturem, aut pullum columbæ, nihil ad nostram institutionem referebat. Addit verò Abulens. Leuitici 13.

Abulens.

A quæstio. 29. Beatam Virginem non propter paupertatem, quam reuera pateretur, id est, quia esset impotens ad offerendum agnum: sed propter paupertatem, id est, vt affectum paupertatis demonstraret, & vt filium, quem offerebat, paupertatis amatorem esse significaret, ideò non agnum, sed turturem obtulisse. Et addunt aliqui mysterium aliud; scilicet, quia cum verum agnum offeret, non oportebat figuratiuum agnum offerre. Confirmat autē Abulensis suam sententiā, quia Beata Virgo habuit quinque siclos, quibus Christum redimeret, ergo etiam potuisset agnum emere, si voluisset. Præterea confirmatur, quia paucis ante diebus dono acceperat à Magis aurum, & alia, quæ erant sufficientis valoris ad emendum agnum.

B Sed hæc coniecturæ, & mysticæ rationes ita sunt accipiendæ, vt literalis sensus non corrumpatur. Certum est itaque Beatam Mariam impleuisse legē verè, ac propriè ac si ea obligaretur: verba autē legis erant: *quod si non inuenerit manus eius, nec poterit offerre agnum, sumet duos turtures, &c.* oportet ergo, vt hæc verba ad litteram verā sint in Virgine: alioqui non obseruasset legem. Verba autem illa moraliter intelligenda sunt, si non posset commodè, & iuxta statum suum, & hoc sensu fatendum est Virginem non potuisse: habebat enim tenuem substantiam, & extra patriam multis diebus peregrinabatur, & ideò licet absolute posset: non tamen moraliter iuxta statum suum, & ideò non tenebatur in rigore offerre agnum, etiam si aliās fingamus legē obligari. Hoc autem posito, sunt optimæ duæ rationes adductæ, ob quas elegit potius offerre pauperum oblationem, quam diuitum. Tum etiam propter humilitatem, qua libenter se pauperem ostendebat, ac profitebatur. Coniectura autem illa de quinque siclis non cogit, nam potius, quia oportuit expēdere quinque siclos in redemptionem filij, prout absolute, & sine vlla remissione in lege statuabatur, ideò non erat ei tanta facultas, vt simul posset commodè agnum offerre. Ad alteram verò coniecturam de oblatione facta à Magis dicitur, vel dona Magorum non fuisse magni valoris, & quantitatē, vel magna ex parte Virginem, & Ioseph alijs pauperibus ex eis subuenisse. Ac deniq; (quidquid de hoc sit) non mutauit

Turturem
Virgo cur ob
tulerit, &
non agnum.

uit statum Virginis, ac pauperem conditionem, quò deo tempore aliquam maiorem pecuniæ copiam haberet, poterat enim prudenter eam in futuros usus referuare.

Origenis sententia singularis.

Non prætermittam in fine huius sectionis aduertere singularem quandam sententiam Origenis, ne fortasse aliquis in eam offendat. Ille enim de hac Virginis oblatione sermonem habens homil. 14. in Lucam, sic inquit. *Turturum par, & duos pullos columbarum pro saluatore videmus oblatos, ego, aues istas beatas puto, quæ pro ortu Domini oblata sunt. Et quomodo asinam Balaam miror, & felicitate accumulo: quia digna fuerit non solum videre Angelum Dei, sed etiam ore reſerato in humanum sermonem erumpere: sic multò amplius has volucres prædico easq; subſtulo, quòd pro Domino nostro, & saluatore oblata sunt. Ut offerrent pro eo par turturum, aut duos pullos columbarum. Nonum quid forsitan videar inferre: sed pro maiestate rei parum dignum. Sicut noua fuit generatio saluatoris non ex viro, & muliere, sed ex sola tantum Virgine, sic & par turturum, & duo pulli columbarum non fuerunt tales, quales oculis carnis aspicimus: sed qualis spiritus sanctus in specie columbæ descendit, & venit super saluatorem, quando in Iordane baptizatus, tale fuit & par turturum. Non erant volucres istæ, ut ista quæ per aerem volitant, sed diuinum quiddam, & humana contemplatione angustius, sub specie columbæ, & turturis apparebat, ut non talibus victimis, qualibus omnes homines, ille, qui pro toto mundo nascebatur, & pati habebat, coram Domino mundaretur: sed ut dispensatio eius noua omnia, ita etiam nouas haberet hostias secundum voluntatem omnipotentis Dei. Hæc fortasse ab Origene dicta fuerunt in aliquo sensu metaphorico ad innuendum hoc sacrificium, quatenus à Virgine, & pro Christo oblatum est, singularem habuisse excellentiam, ac speciali spiritus sancti prouidentia fuisse ordinatum: alioquì tamen de fide certum est, aues illas fuisse veras, quales ab alijs offerri solebant. Hoc enim veritas, & proprietates Scripturæ requirit, & Origenes in hac parte suspectus est, facile enim, literalis sensu Scripturæ relicto, ad metaphoricum diuertit.*

A

SECTIO II.

Utrum ex necessitate, vel obligatione legis Beata Virgo, ad templum purganda venerit.

Non est quòd in controuersiam vertamus, an Beata Virgo sanctè, ac conuenienter egerit, legem Purificationis obseruans. Quoniam (ut eleganter Bernardus dixit serm. 3. de Purificat.) non est dissimilis ratio Purificationis matris, & filij Circumcisionis. Sicut enim decuit, ut filius, etiam si impurus, ac peccator esset existimandus, legem seruaret, ut humilitatem, ac obedientiam profiteretur, omnemque scandali occasionem vitaret; ita ob easdem causas oportuit Virginem purificari. *Eſto itaq; (inquit Bernar.) o Beata Virgo, inter mulieres tanquam una earum, nam & filius tuus sic est in numero puerorum.*

Bernard.

B

Cum ergo constet hoc fuisse cõueniens, quærimus an etiam fuerit necessarium. In qua quæſtione duæ includuntur: prima, an causa, seu ratio huius legis in Beata Virgine inuenta fuerit, ut propterea censenda sit sub lege comprehensa: altera est, an verba legis ad ipsam pertineant, solent enim leges obligare, etiam si ratio earum in particulari cesset. Priorem quæſtionem latè tractat Abulens. Leuitic. 12. q. 2. & sequent. & opinatur, ratione propter quam lex illa introducta est, in Beata Virgine inuentam fuisse. Nam illa lex lata fuit propter immunditiam corporalem parturientium ex fluxu sanguinis prouenientem, ut patet ex illis verbis. *Orabit pro ea sacerdos, & sic munda bitur à profluuiis sanguinis sui.* Sed licet Beata Virgo in suo partu mundior fuerit alijs fœminis; non tamen omnino caruit fluxu sanguinis, ergo ratio legis in ea viguit: Sed hæc ipsamet ratio oppositam sententiam veram esse demonstrat: ostendimus enim supra disputat. 13. sect. 2. partum Virginis fuisse purissimum, omnisque sordis immunem, & à fluxu sanguinis liberum. Quam esse communem Patrum sententiam, & rationi valde cõsentaneam ostendi supra citato loco. Vnde eleganter Bernardus dicto sermone. *Nihil in hoc conceptu, nihil in partu impurum fuit, nihil illicitum, nihil purgandum. Nimirum cum proles ista fons puritatis sit, & purgationem venerit facere delictorũ, quid in me legalis purificet obser-*

Abulens.

Macula in virgine nulla Purificationis indiget.

Bernard.

Euf. Emi. uatio, quæ purissima facta sum, ipso partu im-
maculato? Et Eusebius Emiffenus sermo-
ne de Purificatione. *Quamuis*, inquit, pur-
gationis dies ad Beatam Mariam Virginem
non pertinerent: expectauit tamen ipsa, donec
omnes purgationis dies complerentur, quos non
sibi, sed alijs mulieribus lex constituerat. Non
enim de ea dictum fuerat, omne sanctum non
tanget, quæ ipsum sanctum sanctorum in gre-
mio tenebat, in sinu fovebat, & virgineo lacte
nutriebat. Et Sanctus Eligius. Nequaquam
immunda iudicatur, quæ sancto spiritu obum-
brante totius munditia, & sanctitatis auctorẽ
genuisse probatur, & similia habet Ansel-
mus in hoc Lucæ Euangelium. Sed om-
nium grauissime Cyrillus Alexandrinus
libr. secundo de fide ad Reginas, parum à
principio, ubi ex sua, & cuiusdam antiqui
Episcopi, cuius nomen non refert, senten-
tia, hæc profert verba. *Quod si is, qui Deus*
secundum naturam est, utpote vnigenitus Dei
filius, seruili forma indutus, sacraque Virgi-
nis primogenitus appellari non dedignatus, se-
metipsum redemptionem pro omnibus tradi-
dit: clare patet, in quantam impietatem prola-
bantur Ariani, qui Deiparam Mariam is sa-
cificijs, quæ pro puerperis ex lege offerri mos
erat, opus habuisse asserunt. Sic igitur con-
stans, ac certum B. Virginem nullam ha-
buisse maculam, propter quam Purifica-
tione indigeret.

Reliquum est explicemus, an verbis leg-
is fuerit comprehensa. Fuit enim ferè
omnium Patrum, qui hanc legem expli-
carunt, concors sententia, non absque my-
sterio, & singulari Spiritus Sancti prou-
dentia additum esse in ea verbum illud
Mulier, si suscepto semine peperit masculum:
ut indicaretur, hac lege non esse compre-
hensam illam mulierem, quæ absque sus-
cepto semine masculum pareret. Ita pon-
derauit Origenes homil. 8. in Leuiticum
Rupert. libr. 2. in Leuitic. capit. 16. Euseb.
Emiffenus, Sanctus Eligius, Bernardus,
& Laurentius Iustinianus in citatis con-
cionibus de Purificatione, & Theophy-
lastus Lucæ secundo. *Bene*, inquit, *dixit*
secundum legem Moysi, nam secundum verita-
tem nulla necessitate adstringebatur, dictum
enim est in lege, mulier, quæ suscepto semine
conceperit, &c. Similia ferè verba habent
Euthymius, & Beda ibi, quos sequutus
est Caietanus ibi. At verò. Abulensis in
12. capit. Leuitic. quæstio. 2. hanc sen-

A tentiam reijcit coniecturis quibusdam,
& rationibus parum vrgentibus. Sum-
ma earum est, quia sine causa legislator
intenderet illo verbo excipere Beatam
Virginem, cum illa exceptio nullius futu-
ra esset vtilitatis, quia nec Beata Vir-
go illa vsura erat, nec alijs constare pote-
rat eam absque semine concepisse. Hanc
verò sententiam amplexi sunt moderni
expositores, qui Hæbraicarum literarum
peritiores sibi videntur. Oleaster in Le-
uiticum, Iansenius capitul. decimo Con-
cordiæ, & inclinatur etiam Caietanus super
Leuiticum. Me autem coniectura Abu-
lensis nihil mouet, valde enim vtile esse
potuit, quod admiranda Virginis Con-
ceptio, tanto antea tempore fuerit à Moy-
se prophetice indicata. Quod verò ad
phrasim Hæbraicam pertinet, licet for-
tasse verum sit, *semen*, sæpe non signifi-
care principium generationis; sed pro-
lem ipsam, & ideo, *facere semen*, idem es-
se quod *generare*: tamen, si confidere-
mus nullum verbum esse in Scriptura si-
ne mysterio, & legislatorem vtrumque
verbum posuisse, verisimile est non si-
ne causa id fecisse: sed ad indicandum
aliquod mysterium, præsertim cum Sep-
tuaginta interpretes non vertant. *Mu-*
lier, quæ fecerit, sed, quæ suscepit semen,
quod proprie ad principium generatio-
nis refertur. Et Hieronymus hanc reti-
nens interpretationem, ita sentire vi-
sus est. Nec factum existimo absque spe-
ciali Dei prouidentia, quod Vulgata edi-
tio tam aperte hoc mysterium indicaue-
rit, quodque tot annis in Ecclesia fue-
rit receptum; non igitur est à viris ca-
tholicis, ac pijs tam facile cõtemnendum.
Addo, quâuis phrasim illa Hæbraica idem
significet, quod *prolem concipere, vel emittere,*
vel (ut alij ad rem explicandam dicunt) idem
sit, quod *seminificare*: nihilominus, si verbi,
& locutionis vim, & etymologiam confidere-
mus, proprie significare, prolem emitte-
re ex concepto semine, ergo quacumque
ratione exponatur, est locus prædicto
mysterio. Denique omnes fatentur, Bea-
tam Virginem non fuisse obligatam hac
lege, ut videre licet in citatis Patribus,
& in Chrysostom. homil. de occurso
Domini, solus enim Abulensis hoc in
dubium reuocare ausus est, dicens obli-
gatam quidem fuisse ex vi verborum le-

Oleaster.
Iansen.
Caietan.

Hierony.
Virgo lege
de Purifica-
tione lata
nō fuit com-
prehensa.

Chrysost.

gis

Origen.
Rupert.
Euse. Emi.
Eligius.
Bernard.
Lau. Iusti.
Theophyl.
Euthym.
Beda.
Caietanus.
Abulens.

Iansen.

gis: an vero reipsa fuerit obligata, vel alia via aut ratione fuerit exempta, in certum esse, & ex diuino arbitrio, & dispensatione pendere. Iansenius autem videns hoc aduersari communi sensui Ecclesie, & Sanctorum, prudentius quidem fortasse tamen minus consequenter dixit, licet verba legis Virginem comprehendere possent, ac ligare; nihilominus tamen illam non obligasse: tum quia in ea cessauit ratio legis, non solum quia foribus puerperij caruit; sed etiam quia ipsum authorem sanctitatis, & munditiæ, peperit: tum etiam, quia peperit Deum, qui supra omnem legem erat. Hæ tamen rationes (si rectè expendantur) non sufficiebant, vt Beata Virgo non obligaretur lege, si verbis legis comprehendetur. Nam cessante fine legis in particulari, non cessat obligatio legis, & quod filius fuerit omni lege superior, quia Deus erat, non ostendit idē esse matri attribuendum, alioqui totius veteris legis obligatione Virgo libera fuisset, quod nulla ratione nititur. Vt ergo firmo, ac constanti fundamento dicamus B. Virginem non fuisse hac lege obligatam, asseramus necesse est verbis legis non fuisse comprehendam.

Cætera, quæ de hoc mysterio desiderari possunt, legantur in homilijs Sanctorum Patrum, & in expositoribus Euangeliorum, & specialiter de reuelatione facta Simeoni, & Annæ nonnulla tetigimus supra disputatio. 14. sectione. 1. vbi Sanctos Patres, qui de hac re scripserunt, indicauimus, præsertim Chrysostomum, Gregor. Nissenum, Cyrillum Ierosolymitanum, ex quibus colligere licet, quàm sit antiqua in Ecclesia huius mysterij celebratio, ac festiuitas, & vnde duxerit originem ceremonia benedicendi, & accendendi cereos in hac festiuitate, quæ tempore etiam Cyrilli Ierosolimitani erat in vsu, Leti, inquit, hodie lampades ornemus, iamque filij lucis caras vera lucis Christo offeramus. Quoniā lumen ad reuelationē gentium mundo aparuit, ideo lumina ex lumine resplendamus. Legatur Albinus Flaccus lib. de Diuinis officijs, capit. de Purificatio. vbi dicit, Ecclesiam inter alias causas introduxisse hanc ceremoniā ad mutantam lustrandi consuetudinem, quam Gentes obseruabant, dicantes hunc men-

A sem Deo Februo, vt Augustinus etiam retulit, libr. 7. de ciuitate, capit. 7. & eandem rationem habet Beda in libro de ratione temporum, & latius Innocent. 3. sermone de Purificatione, & plures alias rationes affert Eligius dicta hom. 2. de eadem festiuitate.

Vltimò obseruari hoc loco potest, legem hanc de Purificatione, sicut alias caeremoniales omnes veteris legis, iam cessasse; permissum tamen esse ab Ecclesia, vt si foemina velint post partum abstinere aliquandiu ab ingressu Ecclesie, & postea deferre prolem, vt pro ea ad Dominum preces fundantur, possint id facere, vt patet ex capit. vnico de Purificatione post partum. Oportet tamen, vt omnis superstitio seruandi legem veterem absit, solumque fiat causa religionis, & ob reuerentiam loci sacri, & hunc sensum piè interpretanda sunt quædam verba, quæ en Missa Aethiopum leguntur in benedictione puerperæ, in hunc modum. *Tu Domine, instituisi Moysen seruum tuum in lege tua, & docuisti eum constitutionem mundam, quæ conuenit omni foemina, quæ peperit, & infra. Quæsumus pro ancilla tua, quæ seruauit constitutionē tuam, & optat ingredi in sanctum tabernaculū tuum, &c.* Intelligitur enim seruasse constitutionem, quantum ad similitudinem quādam externæ caeremoniæ, non quoad propriam rationem, & obligationem legis.

Lex vetus de purificatione puerperæ iam cessauit.

C DISPUTATIO XVII.

In tres sectiones distributa.

De reliquis mysterijs vitæ Christi usque ad annum ætatis eius trigessimum.

Explicato Purificationis mysterio, ac reliquo tempore vitæ Christi prætermisso, disputationem de baptismo eius statim aggreditur D. Thom. nos verò, priusquam ad illius mysterij explicationem accedamus, duo præstanda duximus. Primum enim, vt historiæ seriem melius texendo, nihil, quoad fieri potest, intactum relinquamus, de Saluatoris infantia, de quæ reliquo vitæ tempore ab Euan-

Chrysost.

Gregor. Nyss.

Cyril. Ieroli.

Mos benedi-

cendi, & ac-

cendendi ce-

reos in die

Purificatio-

nis vnde or-

tus.

Alb. Flacc.

gelistis prætermisso, pauca dicimus. Deinde, quoniam reliqua mysteria vitæ Christi minus coniuncta sunt cum disputatione de Beata Virgine, absoluemus omnia, quæ ad illius excellentiam, & dignitatem spectare videbuntur. Quibus finitis reliqua vitæ Christi mysteria, & cæterarum quæstionum D. Thomæ explicationem persequemur.

S E C T I O I.

Cur Christus in Aegyptum fugere voluerit.

Matth. 2.

Matthæus Euangelista, cap. 2. post narratam trium Magorum historiam, statim subiungit. *Qui cum recessissent, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens, surge, & accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Aegyptum, & esto ibi, usque dum dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum.* In quibus verbis significari videtur statim post discessum Magorum, nullaque mora temporis interposita Christum in Aegyptum fugisse. Si tamen, quæ supradicta sunt, recolamus, necesse est, ut multi dies intercesserint. Diximus enim supra Magos adorasse Christum decimo tertio die ab eius natiuitate: ex Luca autem capit. 2. constat, quadragesimo die fuisse Christum in templo oblatum, & postea reuersos esse parentes eius in Galilæam in ciuitatem Nazareth: & verisimile est aliquo tempore ibi habitasse, cõstat igitur plures dies, & fortasse aliquot menses præcessisse, antequam Beata Virgo discederet in Aegyptum, quamuis incertum sit, quantum illud tempus fuerit. Verbum ergo illud Matthæi, *Qui cum recessissent, ecce Angelus Domini, &c.* positum est ad historiam continuandam, non ad indicandum statim post reditum Magorum hæc reuelationem fuisse subsequutam. Dicere verò posset aliquis, reuelationem quidem esse factam Iosepho statim post discessum Magorū, ante purificationem: illum verò expectasse conueniens tempus fugiendi. Quod videtur insinuare Anselmus Matth. 2. dicens. *Quamuis timerent Herodem, tamen nõ sunt ausi transgredi legem, quin ad templum, puerum deferrent, ubi Simeon accepit eum in vlnas suas, & Anna de eo multa prophetauit.* Sed hoc nullo modo dici potest, repugnat enim consequentibus verbis Euangelij Matth. *Qui*

Luc. 2.

*Quotempore
Christus in
Aegyptum
secessit.*

Obiectio.

Anselm.

A *consurgens accepit puerū, & matrem eius nõste, & secessit in Aegyptum.* Vbi omnes sancti contemplantur summam diligentiam, & obedientiam sancti Iosephi, quia subito, & absq; vlla mora Angelicæ monitioni paruic, & ita omnes expositores hanc reuelationem ponunt factam ut minimum post Purificationem. Et quamuis Iansenius in Concordia indicet factam esse antequam redirent Nazareth, post præsentationem templi, & expressius Caietan. id affirmet Matth. 1. motus coniectura probabili, non tamen efficaci, ut videbimus: tamen (si attentè Euangelium Lucæ consideretur) contrarium verius apparet, ut Euthym. ibi adnotauit, & senserunt Tatianus, & Ammonius Alexandrinus in harmonijs Euangeliorum, & colligi potest ex Origine hom. 18. in Lucam, & Anselmus (si rectè perpendatur) in eadem est sententia. Nā post verba supra citata subiungit. *Quo facto secesserunt in Nazareth, & cum rumor de puero iam inciperet dilatari, mittitur Angelus Gabriel, qui in Aegyptum faciat puerū deportari.* Vbi indicat (quod Ammonius etiam supra notauit) ante præsentationem in templo Herodem non fuisse commotum, nec cœpisse querere Christum ad interficiendum, postea verò, cum exijs, quæ in templo Simeō & Anna publicè de Christo prædicauerāt, adiūctis alijs, quæ præcesserāt, rumor de illo perccebuisset, cœpisse illū magis pertimescere, & cõtra Christū ira incitari, idè q; missū esse Angelū, qui Iosephū admoneat. Quod ergo Anselmus dixerat parètes Christi timuisse Herodem etiam ante Purificationem, non est intelligendum ac si timor ille ex reuelatione ab Angelo facta, ortus esset: sed quia ex humana cõiectura, & prudentia, cum ardenti amore ad Christum coniuncta, & diligenti cura custodiendi illum, suspicionem aliquam, vel timorem concipere potuerunt.

His ergo positis inquirendum occurrit, quæ fuerit necessitas fugiendi in Aegyptum. Et est ratio dubij, quia Herodes non iussit interfici omnes infantes Regni sui, sed solum in Bethlehem, & in omnibus finibus eius, Christus autem, & parentes non habitabāt Bethlehem, sed Nazareth: ergo nullum erat periculum, quòd esset Christus interficiendus: non ergo erat, quod hac occasione arrepta, fugerent in Aegyptum. Eò vel maxime, quòd Deus, à

Responsio.

Iansen.

Caietan.

Euthym.

Tatian.

Ammon.

Alex.

Anselm.

Ammon.

Iansen.

Caietan.

Euthym.

Tatian.

Ammon.

Alex.

Anselm.

Ammon.

Iansen.

Caietan.

Euthym.

Tatian.

Ammon.

Alex.

Anselm.

Ammon.

Iansen.

Caietan.

Euthym.

Tatian.

Ammon.

Alex.

Anselm.

Ammon.

Christus in
Ægyptum
cur fugit.

quo illa reuelatio profecta est, iam præuiderat quo in loco innocentium cædes futura essent, & præscierat non fuisse futuras in Nazareth. Et confirmatur, quia quando Ioseph rediit ex Ægypto, propter timorem Archelai filij Herodis, diuertit à Iudæa ad ciuitatem Nazareth, existimans ibi se futurum omni periculo liberum, ac securum ergo eadem ratione potuisset ibi manere ante discessum. Addunt infideles, si Christus verus Deus fuit, quid oportuit fuga vitæ consulere? Imò quid potest esse iniquius (aiebāt Nestoriani apud Maxentium dialog. 1.) quàm ut credatur Deus propter hominem fugisse in Ægyptum.

Fulgent.

Dicendum verò est primò, proximā, & literalē causam, seu rationē huius itineris fuisse ad vitandū periculum mortis, quod ex insidijs Herodis Christo Domino imminabat. Erat enim à Deo prædefinitum ut non in infantia, sed in adulta ætate post prædicatum Euangelium pro hominibus moreretur, & ideo (ait Fulgentius serm. de Epiphania) *Dignatus est in Ægyptum fugere, ut postea crucem dignaretur ascendere: facit enim (ut infra subdit) cum mori benignitas propria, non malignitas aliena.* Neque huic rationi obstat obiectio facta: quia in primis, licet potuisset Christus potentia, ac maiestate sua non solum Herodis insidias impedire, sed etiā regno illum, vitæque priuare: noluit tamen potestate uti, sed dignatione. Vt enim notauit Euseb. libr. 9. de demōst. Euangel. demōst. 4. *Non decebat saluatorem adhuc puerum miracula exordiri, atque ante rēpus diuinā ostentare virtutem.* Vnde rectè Fulgentius, fugit, inquit, non formidine humana sed dispensatione Diuina, fugit nō necessitate, sed potestate. Et eleganter Petr. Chrysologus serm. 150. *Quid est, inquit, quod sic celestis causa tristatur, ut humanus se confundat auditus, lassetur animus, laboret intelligētia, sensus hebetetur, fides nutet, spes titubet, credulitas ipsa succubabat, persequente homine Deus fugit, sciante terra coelum trepidat, & pauor patris filio fugiente monstratur, Dauid persequente Saul ad Iudæam confugit, recepit vicinia, domus vnus viduæ Halia sufficit ad latebras, Christo fugiente locus deest, prouincia deficit, nō subuenit patria, & quæ sequuntur vsq; illud, Euangelista igitur referendo talia videtur excitasse hæreticorum latratus. Causam vero, & mysteriū explicās subiūgit inferi. Bellicosus quod in bello fugit, artis est, nō timoris, Deus quādo*

Euseb.
Fulgent.
Petr. Chry.
sol.

1. Reg. 21.
et 22.
3. Reg. 17.

A fugit hominē, sacramenti est, nō pauoris, potēs, quando se subducit infirmo, insequentem nō puer, sed foris producit, vult enim in aperto vincere, qui publicā referre cupit ex hoste victoriā; hinc est quod Christus fugit, ut cedat tempori, nō Herodi: & cetera quæ eleganter persequitur. Deinde licet Diuina prouidentia posset in ciuitate Nazareth, eum custodire immunē, tñ ū prouidentia humanam spectemus, non satis existimari poterat ibi esse securus, quia cū Herodes tūc esset vtriusque prouinciæ Rex: facile poterat inquirere, & perscrutari diligenter donec intelleret fœminā quādam peregrinam, & aduenam Bethlehem peperisse, ac postea discessisse, ac ita paulatim poterat Saluatorem inuenire. Præsertim cū (ut notat Hieron. circa illa verba Matth. 2. *Mortui sunt enim, qui querebant animam pueri:*) nō solū Herodes, sed etiā Scribæ, & Pharisæi, ut illi morem gererent, Christi necem procurarent. Nec refert, quod Deus præcinerit Herodem non fuisse interfectorum infantes Nazareth, sed Bethlehem: tum quia noluit Deus negotium hoc gubernari, iuxta præscientiam suam, sed iuxta periculi grauitatem, prout modo hominibus accommodato vitari poterat: tum etiā, quia licet tantum constet interfectos fuisse Bethlehemiticos infantes, non tamen inde sequitur non adhibuisse Herodem omnem aliam diligētiā in toto Regno suo, si fortasse alicubi vestigium aliquod noui Regis nati inueniret. Denique (si coniectura Caietani vera esset) facilius videretur hoc expediri, putat enim ille Virginem, & Ioseph post purificationem non rediisse Nazareth, sed potius voluisse habitare in Iudæa, Ierosolymis, aut Bethlehem. Tamen huic coniecturæ non assentior: tum quia non habet fundamentum, neque est consentanea Lucæ: tū quia etiam oportet rationem reddere, cur non redierint Nazareth, vel saltem cur de hoc non fuerunt admoniti, si satis ibi erant securi, & necesse erit tunc uti rationibus adductis.

Hieron.
Matth. 2.

Secundā verò, & principalē causam addidit Euangelista scilicet, fugam hanc non Petr. Christi de periculi metu, sed de prophetia venisse myste sol. rio, ut Petrus Chrysologus supra dicit. *Ut adimpleretur, inquit, quod dictum est à Domino per prophetam dicentem, ex Ægypto vocaui filium meum. Si enim in Ægyptum nō fugisset, ex Ægypto vocari nō potuisset, ut Euseb.*

Euseb. Emis.

Iansen.
Eug. Chri-
sti in AËgypto
tum ab Osea
I prophetæ præ-
nuntiata.

Iseb. Emissenus loquitur. Hoc autem loco A cauenda est nimis libera (ne dicam temeraria) interpretatio Iansenij. c. 11. Concordiæ, vbi negare ausus est, verba illa (vt sunt apud Oseam) continere vilo modo de Christo prophetiam, sed solum per accommodationē quandam ab Euangelista citari. Vt si quis de patre nimis amante filiū dicat in illo impleri illud poetæ. *Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.* Et (quod grauius est) licentiam præbet ita interpretandi similia Euangelistarū loca, cum dicunt, *Vt adimpleretur, quod dictum est per prophetam.* Sed (vt quemadmodū sentio, loquar) sententia hæc grauem errorem, & Euangelicæ veritati valde perniciosum continet. Primo, quia pugnat cum verbis Euangelistæ dicentis, *Vt adimpleretur, quod dictum est à Domino per prophetam.* Non enim potuit clarius dicere, Dominū per prophetā loquantum fuisse in illis verbis de hoc mysterio, quod in Christo impletum est. Deinde pugnat cum intentione Euangelistæ. Vt enim ostendat Christū esse, quem prophetiæ respiciebant, & in quo omnes implentur, adducit prophetiam, & ostendit concordiam inter prædictionem, & effectum, & hanc vim habet illud verbum, *Vt adimpleretur*, illud enim propriè adimpleri dicitur, quod prædictū erat. Tertiò pugnat cū cōmuni sententiā sanctorum: omnes enim exponentes, tam locum Matth. quā Oseæ, intelligunt ibi contineri de Christo prophetiam, vt videre licet in Hieron. vtroque loco & epist. 150. ad Algasia. q. 2. & Chrysost. Theoph. Euthy. Ansel. Beda, D. Thoma, Gloss. ordinaria, & alijs expositioribus Matt. 2. Vnde Euseb. Emissenus supra sic inquit. *Impleta est prophetia, & utilitas prophetiæ.* Et Petrus Chrysologus supra dixit verba illa allata esse ab Euangelista, vt causam redderet ex mysterio prophetiæ. Hæc etiam sententiā indicauit Greg. Nazian. orat. 24. dicens. *De quo, id est de Christo, nunc mihi quoque patrem audire videor dicentem, ex AËgypto vocaui filiū meū,* vbi Elias Cretenſis adnotat, ex Euangelistæ testimonio cōstare hæc fuisse de Christo prophetiā. Eteodem modo exponit Athanasio. 1. lib. de Incar. Verbi Dei lōgē à medio, clariùs Prosper. de promissionib. & prædiction. Dei, par. tertia, cap. 8. & Anastasius Synaita lib. duodecimo commentariorum in Hexamerō. Eusebius, & alij quos

Hieron.
Chrysost.
Theophyl.
Euthy.
Anselm.
Beda.
D. Thom.
Gloss. ord.
Euseb. Emi.
Pet. Chry.

Greg. Naz.

Elias Cre.

Prosp.
Ana. Syn.

Euseb.

Statim referam.

Dubitari autem solet, vtrū verba illa, prout à Propheta sunt dicta ad prædicendum hoc mysterium, in sensu literalī, vel spirituali sint dicta: Eusebius enim dicto lib. de Demonstr. demonstr. 4. non solum sentit illam prophetiam ad literam esse de Christo, sed etiam nullum aliū pati literalem sensum. Quæ sententia verisimilis non est, & ideo alij concedunt illa verba ad literam esse dicta de populo Israel, nihilominus tamen etiam in sensu literalī dicta esse de Christo: ita Lyranus, & Carthusianus, Matth. 2.

Responsio.
Exod. 4.

B

Cōmunior tamen sententia est, illa verba in sensu literalī esse dicta de populo Israel, qui solet filius Dei in Scriptura appellari, vt patet Exod. 4. *Filius meus primogenitus Israel*, & ideo sub ea ratione interdū gerere figurā Christi: atq; ita cōsequenter dicta esse de Christo in sensu spirituali. Ita exponunt Chrysost. hom. 8. in Matt. quem Theophylact. & ferè alij Græci sequuntur Origenes homil. 17. in Numeros, tractans verba illa. *Deus eduxit illum de AËgypto, cuius fortitudo similis est Rhinocerotis*, & probabile existimat hæc verba eodem modo intelligi de Christo, quod etiā notauit Hieron. Matt. 2. clariùs verò eandē sententiā docuit idem Hieronymus Oseæ. 11. & alij, quos cōgerit Franciscus Ribera in illū locum, vbi copiosè, ac doctè hanc sententiā suadet. Et est sine dubio vera, nisi fortasse in modo loquendi sic controuersia. Concedimus enim omnes hunc sensum fuisse ab Spiritu Sancto intentum, vt Euangelista Matthæus explicuit. Quamquam enim sensus sit spiritualis: si tamen in alio loco Scripturæ explicatus sit, ab eo sumitur firmum argumentum, cū iam constet esse ab Spiritu Sancto intentum. Præterea nullus negare poterit, quin illa verba immediatè significauerint populū Israel educendū de AËgypto, & rē illā fuisse figuram Christi vocati ex AËgypto. Vnde sit verba illa mediante re proximè significata hoc mysterium expressisse, quæ est definitio spiritualis sensus. Quia tamen illa verba immediatè relata, ad hoc mysterium illud etiam in omni proprietate sermonis apertè cōtinent, & declarāt: ideo addiderūt alij authores, non solum in sensu spirituali, sed etiam in literalī illud significare. Nam illa verborum proprietates,

Chrysost.
Theophyl.
Origen.

Hieron.
Ribera.

tas,

tas, non absque singulari Spiritus Sancti providentia seruata est: quod quidem pie, & non ineruditè animaduersum est. Quia tamen propria ratio sensus literalis requirit, ut non solum oratio nudè sumpta illum sensum in proprietate sermonis referre possit, sed etiam ut in eo sensu possit cum antecedentibus, & consequentibus texi, & vnum integrum historicum, seu literalem sensum conficere: quod prædictis verbis in dicto sensu non potest conuenire, ideò non potest in rigore, & propriè dici sensus literalis.

In confirmationem huius rationis Euangelistæ addere possumus factum etiam id esse, ut adimpleretur, quod dictum est per Isaïam, cap. 19. *Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, & ingreditur Aegyptum, & commouebuntur simulacra Aegypti à facie eius.* Ita confirmauit hanc rationem Euangelistæ Chrysostom. homil. 2. imperfecti: Et Eusebius libr. 6. de Demonstrat. cap. 20. latè locum hunc de hoc mysterio declarat, & Athanas. loco supra citato de Incarnatione Verbi, & Procopius in Isaïam, qui per *nubem leuem*, sacram Virginem intelligit, cuius vnus in Aegyptum Saluator inuectus est. Quæ *nubes* dicitur, quia per eam Deus pluit in terras gratiam Christi (ut dixit Ambros. de institutione Virginis) *leuis* vero, quia *virili semine pręgrauata non est*, ut ibidem dixit Ambros. & in exhortatione ad Virgines, & Hierony. super Isaïam, vel quia nullum habuit pondus peccati, nec passionis, aut fomitis, vel quia *super res omnes terrenas volabat*, ut dixit Procopius. Quamquam per *nubem leuem*, etiam caro Christi ex Spiritu Sancto concepta intelligi possit, ut iidem Patres interpretantur, & Augustinus tractatu trigesimo quarto in Ioannem, & Prosper de prædictionibus Dei, parte tertia, capitulo. 2. Addit præterea Eusebius tunc etiam impletum illud esse, *Commouebuntur simulacra Aegypti à facie eius.* Nam *Dæmones*, inquit, qui animas Aegyptiorum subiectas habebant, cum sensissent nouā, diuinamque virtutem ad se accessisse, illico commoti sunt, & fluctuationem, ac perturbationem in seipsis pertulerant, corque ipsorum, & vis intelligendi intrinsecus in ipsis conuicta sunt, cesseruntque, ac fugata sunt. Indicat autem Eusebius simulacra tunc non fuisse sensibilibiter commota, subdit enim, *Et tunc quidem inuisibi-*

A *liter Dæmones talia passi sunt.* Nicephorus verò libro decimo Historiæ, capitulo. 31. significat, etiam ipsa corporea simulacra corruisse, vbi miraculū, quoddam refert de arbore, quæ in ciuitate Hermipoli ad Christi ingressum sese ad terram vsque reuerenter inflexit, ut ipsum adoraret, idem refert, ut Sozomenus libro. 5. Histo. capitulo. 20. Et in Historia Lausiaca in vita sancti Apollinis Abbatis, capitulo. 52. memoriæ prodidit Palladius, in eadē ciuitate Hermipoli extare templum, in quod ingresso Salvatore, omnia idola prostrata, comminutaque sunt. Procopius etiam super dictum locum Isaïæ hoc indicat, dicens, *cum Dominus in puerili ætate in Aegyptum deuectus est, ineffabile potentia confregit idola.* Citari etiam solent in hac sententiam Athanas. libro de Incarnatione Verbi, & Origenes homil. 3. in diuersos. Tamen reuera ij Patres solum dicunt per Christum confRACTA esse Aegypti idola, quando gens illa per Euangelij prædicationem, ad ipsum conuersa est, cuius veluti indicium, ac præsagium fuit introitus pueri Iesu in Aegyptum, & ita apertè se exponit Eusebius. Illud ergo quod de euerfione idolorū dicitur incertum est. Et quidem quod in tota Aegypto acciderit, non est admodum verisimile; quod verò in aliqua ciuitate, in qua Christus habitauit, diuina eius virtus idola confregit, non est incredibile, quamquam in dicto loco Isaïæ non habeat fundamentum; sed in quadam humana historia satis incerta. Et idem iudicium sit de alijs miraculis, quæ circumferuntur à puero Iesu in Aegypto facta, de quibus videri potest Burcardus in descriptione terræ sanctæ, parte secunda, capitulo quarto, & Cæsar Baronius in Annalibus anno primo.

C Ultimo his duabus causis migrationis Christi in Aegyptum, quas Euangelista attigit, & veluti literales sunt, addere possumus alias mysticas, & morales. Prima est, quam attigit Leo Papa sermone. 2. de Epiphania, his verbis. *Tunc autem etiam Aegypto saluator illatus est, ut gens antiquis erroribus dedita, iam ad vicinam salutem per occultam gratiam signaretur, & qua nondum eiecerat ab animo superstitionē, iam hospitio reciperet veritatem.* Quam rationem magis explicans Euseb. supra, inquit,

Fuga.
Christi in
Aegyptum
ab Isaia
propheta præ-
dictur.
Isai 19.
Chrysost.
Euseb.
Athanas.

Procop.

Ambros.
Hierony.

August.
Prosper.
Euseb.

Christus
puer Aegyp-
tum ingres-
sus idola de-
struxit.

Nicephor.

Sozomen.
Pallad.

Procop.

Burcard.
Cæs. Baron.

Exilij Chri-
sti in Aegyp-
tum ratio-
nes & causa
se.
Leo Papa.

Euseb.

inquit in Aegypto initium accepisse idolatriam, eamque gentem fuisse omnium superstitiosissimam, & inimicam populi Dei, & longissimè à prophetis abfuisse, & ideo apud illos Dei virtutem primò commoratum esse. Ex quo dicit factum esse, ut plus apud Aegyptios, quàm apud alios homines Euangelicæ doctrinæ verbū inualuerit. Quibus adde, propter hanc causam Aegypti nomine sepe in Scriptura significari gentes vniuersas, ut notauit Hieron. dicto loco Isai. 19. qui hoc modo illum tropologicè interpretatur, ut scilicet ibi prædictum sit, Dominum in humana carne venturum in mundū, & vniuersam Aegyptum, id est, gentilitatem subiugaturum. Ad hoc ergo significandum voluit Christus statim in infantia in veram, ac propriam Aegyptum deferri, & Aegyptiorum errores profligare, (ut ait Greg. Nazian. ora. 35. (Et hanc rationem eleganter persequitur Origen. dicta hom. 3. in diuersos. Eam verò auget, & confirmat Leo Papa sermo. 3. de Epiphania his verbis, *Aegypto se parentum ministerio subneclius intulerat, repetens scilicet Hebrææ gentis antiqua cunabula, & principatum veri Ioseph maioris prouidentie potestate disponens, ut illam diriorè omni inedia famè, qua Aegyptiorum mentes veritatis inopia laborabant, veniens de cælo panis vitæ, & cibus rationis auferret; ne sine illa regione pararetur singularis hostia sacramentum, in qua primum occisione agni saluiferum crucis signum, & Pascha Domini fuerat præformatum.*

Altera ratio moralis est, quam Origenes supra tetigit his verbis Christum alloquens, *Fuge in Aegyptum, ut is, qui nomine Christi persecutionem patiuntur, qui tribulationes tollerant, qui iniurias perferunt, fortiter stent, veriliter præliantur, Ecclesiam non deserant; sed semper meminerint, quia Dominus à peccatoribus persecutionem perpeffus est; Et infra, Fugit enim Dominus de loco in locum, non mortem timens, neque interfecionem formidans; sed mysterium, & consummationem passionis expectans.* Vnde vltèrius colligunt sancti, voluisse Christum docere exemplo suo sectatores suos, licere in persecutionibus fugere. Nā quisquis in Christo manens interim cedit, non fidem denegat, sed tempus expectat, ut dixit Cyprianus in libr. de lapsis, parum à principio; Et Athanas. a polog. de fuga, qui addit, *decuisse Christum, sicut esuriendo,*

stiendo, patiendo, ita quoque ipsa ratione fugiē do ostendere se carnem gestare, & hominem factum esse. Et statim adducit in exemplum mysterium, quod explicamus, eademque rationem tetigit Tertullianus libr. de fuga in persecutione, cap. 8. & Aug. tracta. 15. in Ioan. & epist. 180. Addit Eusebius Emisenus, serm. de Innocentibus, Christum fugiendo Herodem, nos docuisse, Diabolū, & membra eius fugere, nec itineris difficultate terreri, quia melius est duro labore fatigari, quàm ab hostibus necari. Et eleganter Petrus Chrysologus serm. 150. *Christus fugit nobis, non sibi Christus fugit, ut dispensata temporibus sacramenta seruaret, Christus fugit, ut futuris & virtutibus perfidis materiā tolleretur excusadi, credituris, & fidei fiduciā largiretur, quia in persecutione melius est fugere, quàm negare, & serm. 151. acutè ponderat non dixisse Angelum Iosepho, vade in Aegyptum, sed fuge in Aegyptum, ut apertè fuga ipsa & mandari, & honorari videretur; infra verò subdit, Christum fugisse, ut fugas nostras in persecutionibus temperaret; vbi rationes alias eleganter affert, quæ ibi videri possunt.*

Tertull.
Aug.
Euse. Emi.

Chrysolo.

SECTIO II.

Quando, & ad quem locum Christus ex Aegypto redierit.

NON est quòd de ratione, & causa, ob quam Christus ex Aegypto redijt, quæstionem moueamus. Redijt enim, quoniam Ierusalem elegerat passioni, & ut in Iudæa doctrinam suam disseminaret. Definitum quippe erat, ut de Sion exiret lex, & Verbum Domini de Ierusalem, Solum ergo videntur posse, desiderari in hoc reditu duæ illæ circumstantiæ temporis, & loci, in titulo propositæ, quoniam ad Euangelicæ historiæ intelligentiam earum cognitio conferre potest.

De tempore igitur huius reditus illa quæstio tractanda occurrit, quo anno ætatis suæ Christus ex Aegypto redierit, hoc enim cognito, & stabilito tempore, quo è Galilæa egressus est, faciliè erit colligere, quot annis Aegyptum incoluerit. Prima ergo sententia est Epiphani dicentis, Christum quarto ætatis suæ anno ex Aegypto redijisse. Ita docet libr. 1. de Panarij, tom. 1. in

Epiphani.

Hierony.

Greg. Naz.
Origen.
Leo. Papa.

Origen.

Cyprian.
Athanas.

1. in fine, post hæresim. 20. & libro. 3. hæresim. 78. unde colligit Christum tantum duobus annis habitasse in Aegypto, existimat enim ille expleto biennio à natiuitate fuisse adoratum à Magis, & deinde in Aegyptum profectum. Hec sententia tribui etiam potest Seuerio Sulpicio lib. 2. Sacrae historiae, quatenus opinatur, sicut Epiphanius, Christum natum esse trigesimo tertio anno regni Herodis, & Herodē regnasse triginta septem annos. Inde enim fit Christum rediisse quarto ætatis anno, rediit enim statim post obitum Herodis, vt ex Euangelio colligitur.

Secunda sententia est Nicephori, lib. 1. c. 14. qui dicit rediisse tertio anno ætatis, atque adeo ferè eisdem tribus annis mansisse in Aegypto. Docuerat enim cap. 13. fugam Christi in Aegyptū accidisse statim post eius præsentationem,

Tertia opinio est, Christum eodem, vel initio sequētis anni, quo iuit in Aegyptū, inde rediisse. Ita refert Cæsar Baronius in Annalibus anno octauo, & tribuit Onuphrio Panuino in Fastis, atq; idē sentit in Chronico Ecclesiastico, vbi ponit hūc reditum Christi ex Aegypto in tertio anno ætatis Christi: cū tñ alibi in eodē anno videatur ponere fugā. Nā in Fastis libr. 2. Cōment. dicit Christū natū esse anno septingentesimo quinquagesimo secūdo, ab vrbe cōdita in fine eius, circūcisum autē, adoratū à Magis, & oblatū in tēplo initio anni septingentesimi quinquagesimi tertij. Postea vero anno. 754. subdit hæc verba *Hoc anno Herodes Iudeorū Rex pueros interfecit, Ioseph, & Maria Christum Dñm in Aegyptū transportarunt.* Harum sententiarum nullum reperiō probabile fundamentum.

Quarta opinio esse potest Christū venisse ex Aegypto, vel in fine quinti, vel initio sexti anni ætatis sue. Ita Iansenius c. 11. Concordiæ. Cuius fundamentum est, quia Christus natus est anno trigesimo secūdo regni Herodis (vt colligitur ex Eusebio in chronico.) Ponit enim initium regni Herodis anno tertio Olympiadis. 186. natiuitatem autem Christi Olympiade. 194. anno tertio: regnauit autem Herodes triginta septem annis, vt est omnium sententia, Eusebij ibi, & Ioseph. 14. antiquitatum, capitulo. 26. & libro. 17. caput. 10. & aliorum, quos referam. Relinquitur ergo Christum agentem ferè sextum ætatis annum ex Aegypto rediisse. Et pro eadem

A sententia afferri potest Beda, libr. de sex ætatibus. Licet enim dicat regnum Herodis triginta sex annis finitum fuisse, asserit tamen Christum natum esse trigesimo primo anno regni eius.

Quinta sententia est Christum rediisse ex Aegypto in fine septimij, vel initio octauij anni ætatis sue. Ita sentit Ammonius Alexandr. in harmonia Euangeliorū, dicit enim Christum continuum septennium egisse in Aegypto, & in eadem sententia est Anselmus Matth. 2. dicens, Dominum latuisse septem annis, & habitasse in quadam ciuitate Aegypti, quæ vocata est Heliopolis, & inferius significat fugam Christi in Aegyptum contigisse ferè post annum à natiuitate. Dicit enim innocentes fuisse occisos post annum, & dies quatuor ab ortu Christi: colligitur autem ex Euangelio Christū paulo ante Innocentium necem aufugisse, unde fit, iuxta sententiam Anselmi, fieri etiam potuisse vt Christus in Aegypto octauum ætatis annum expleuerit. Quod verò Anselmus dicit de tempore cædis Innocentium, non video, quo fundamento nitatur, nisi quòd fortasse existimauit, Innocentes eo die fuisse interfectos, quo eorum solemnitas ab Ecclesia celebratur, nimirum. 28. die Decemb. cumque hoc non potuerit fieri eodem anno, quo Christus est natus, cum nondum fuisset circūcisus, adoratus à Magis, oblati in templo, & in Aegyptum delatus, quæ omnia ante Innocentium necem facta esse compertum est, coniecit Anselmus eam eadem sequenti anno à Natiuitate Christi accidisse.

Illud verò fundamentum, quod Anselmus supponit, infirmum est, & incertum, non enim necesse est Innocentes eo die interfectos esse, quo Ecclesia eos colit, imò fortasse, neque vno die interfecta est tanta Innocentium multitudo.

Vltima opinio est Cæsaris Baronij, qui in Annalibus anno. 8. existimat Christum rediisse ex Aegypto, inchoato nono anno ætatis sue, & nititur discursu quodam satis probabili. Primum enim supponit Herodem superuixisse vsque ad octauum annum ætatis Christi: mortuum autem (vt omnes cum Iosepho testantur) post Paschale tempus. Deinde sumit hūc reditum Christi ex Aegypto accidisse septimo die Ianuarij, vt habetur in omnibus martyrologijs, Romano, Bedæ, Adonis, Vsuarij, &

Seuer. Sulpit.

Iansen.

Euseb.

Ioseph.

Anno Alexand.

Anselm.

Cæs. Baron.

Ioseph.

di, & aliorū. Vnde cōcludit non rediisse Christum vsque ad initium anni noni ætatis suæ, quod est apertè consequens. Quod enim cum mortuus fuit Herodes Christus ageret octauum annum, probat Cæsar, quia natus est vigesimo nono anno regni Herodes, qui (vt est omniū sententia) triginta septē annis regnauit. Assumptum probat idē Author latè in apparatu, ostēdēdum initium regni Herodis sumendū esse ab anno secundo. 187. Olympiadis, quo anno Augustus Antonium, & Cleopatram bello superauit Asiatico. Nā licet prius ante aliquot annos Herodes fuisset Rex institutus; anni tamen regni illius, (vt ipse coniectat) non sunt numerandi nisi à victoria Asiatica, postquā fuit ab Augusto in regno confirmatus, & stabilitus. Nam in superioribus annis partim non fuerat potitus regno propter Antigonum, qui illud occupauerat, partim videbatur cecidisse à dignitate Regia, quod Antonij partes esse sequutus, vt cōstat ex Iosepho, libro decimo. quinto Antiquitatum, capitulo decimo. Et cōfirmat hanc sententiam, quia cū Augustus omnia Antonij acta rescidisset, & Herodes prius ope Antonij regnum suscepisset, non est verisimile, Herodem ab eo tempore regnum suum numerasse, sed à tempore, quo ab Augusto illud accepit. Quod vero ab eo tēpore triginta septē anni trāsierint, colligit ex alijs locis Iosephi, lib. 14. antiq. cap. 17. & lib. 17. capit. 8. & libro. 1. de bello Iudaico, cap. vigesimo primo, in quibus scribit Herodē decimum quintum egisse ætatis annum, quādo Antipater pater eius administrationem Iudææ suscepit à Iulio Cæsare in Consulatu Caleni, & Vatinij, & superuixisse vsq; ad septuagesimum ætatis annū, Quibus annis computatis, planè colligitur regnasse triginta septē annis, sumpto initio à monarchia Augusti, vsque ad octauum Christi annum.

*Reditus
Christi ex
Ægypto
quando.*

In hac re nihil certum, ac firmum definiri potest, pendet enim ex re valde incerta, vnde scilicet sumendum sit initium regni Herodis, quam etiam Benedictus Pererius, vir alioqui in his chronologijs valde versatus, insolutam reliquit libro vndecimo in Daniele, quæstio. 5. Si tamen coniectura vtendum est, certè non displicet diligens Baronij observatio. Illud ergo in primis probabilius sit Chris-

tum Dominum intra paucos menses, à natiuitate Ægyptū petiisse, supra enim verisimilius existimauimus Herodem nō prius temporis Innocentium necem distulisse. Deinde verisimilius etiam est statim post obitum Herodis ex Ægypto rediisse, vt ex Matthæi capitulo secundo colligitur. Nec refert, quod Herodes obiisse dicatur initio Veris, & Christi reditus ex Ægypto Ianuario mense in Kalendarijs annumeretur. Existimo enim non numerari diem, quo ex Ægypto discessit, sed quo in patriam peruenit. Et nō oportuit vt statim eodem die aut mense, quo mortuus est Herodes, Iosepho Angelus apparuerit, vt reditum pararet. Denique certum est rediisse Christum aliquot annis ante duodecimū suæ ætatis, vt colligitur ex illo verbo Luc. 2. Et ibāt parētes ei⁹ per omnes annos in Ierusalē in die solenni Pasche, vbi loquitur de eo tēpore, quo habitabant Nazareth simul cū puero Iesu, habitauerunt ergo ibi aliquot annis, priusquam Iesus factus esset duodecim annorum. An verò illi fuerint tres, aut plures anni, incertum est, parū quæ ad fidei mysteria explicanda refert, sicut etiam abscondita sunt, & occulta, quæ à Christo, & eius matre illis annis peracta sunt.

Matth. 2.

Luc. 2.

Superest vt de altera sectionis parte breuiter differamus, de loco scilicet, ad quem parentes Christi ex Ægypto redierunt, quem Matthæus dicit fuisse Nazareth, & ita de hoc nulla est controuersia quod verò Euangelista subdit Iosephum ob timorem Archelai illuc migrasse, duplicem quæstionem habet. Prior est, cur dicatur illuc diuertisse ob timorem, & non potius, quia illa erat propria patria vnde discesserat. Posterior est, quomodo existimauerit se ibi fore securiorem, cū sicut Archelaus in Iudæa, ita in Galilæa regnaret Herodes Tetrarcha pro Herode patre suo.

Dubium.

Propter priorem difficultatem existimauit Caieta. Matth. 2. parentes Christi, post illius presentationē nō rediisse Nazareth, neq; intēdisse, ibi amplius habitare, & ideo in reditu in eadem intentione perseverantes in Iudæa habitare voluisse.

Caietan.

Sed hæc responsio neq; habet sufficiens fundamentum, nec nobis visa est verbis Lucæ satis consentanea, vt supra diximus. Augu. igitur lib. 2. de consensu Euangel.

August.

cap.

capitulo.9. respondet, cum primum Angelus apparuit Iosepho in Aegypto, illū intellexisse *insum se esse pergere in Iudæam, ipsa enim primitus intelligi potuit terra Israel*; postea verò cū audisset regnare Archelaum noluisse se tali periculo obijcere, sed cogitasse Galilæā etiam potuisse sub terra Israel comprehendi. Quæ responsio neque ipsi Augustino satisfecit, quia non est verisimile Iosephum existimasse aliquid sibi esse præceptum ab Angelo, quod reuera nō erat, nisi cum Hilario dicamus reuera prius fuisse Iosephum monitum ab Angelo, vt in Iudæam rediret; postea vero, vt iret in Galilæam. Quod tamen neque ex verbis Euangelij colligi potest, nec videtur admodum verisimile. Nam (vt idem Hilarius obiicit) cur per Angelum fieret admonitio, quæ statim mutanda erat. Et ideo Augustinus subdit aliam responsionem, quæ videtur nonnihil Caietano fauere. Dicit enim, *videri potuisse parētibz Christi cum puero, de quo talia per Angelica responsa didicerant, nō esse habitandum nisi in Ierusalem, vbi erat templum Domini; postea vero ob timorem Archelai mutasse voluntatem, quia nō iubebātur diuinitus ibi habitare.* Quæ responsio est verisimilis; nec tamen fauet sententiæ Caietani, quia non dicit parentes Christi à principio concepisse eā voluntatem; sed post Angelicas apparitiones. Solum occurrunt duo addenda; primum, indicare Augustinum in vltimis verbis Iosephum concepto timore Archelai suo arbitratu mutasse voluntatem, & decreuisse ire in Galilæam, quia aliud non erat diuinitus præceptum: ex verbis tamen Matthæi colligitur illum ex diuina reuelatione id fecisse, vt patet ex illo verbo, *Et admonitus in somniis.* Vnde Hilarius canone.2. in Matth. illud explicans, inquit, *Per Angelum monetur, vt in Galilæam transeat, & in regionis eius ciuitate Nazareth inhabitet.* Alterū est, satis probabile videri (quod Iansenius dicit) Iosephum voluisse ire in Iudæam, non vt ibi habitaret, sed vt gratias Deo ageret, & sacrificium in templo Deo offerret; postea verò timuisse ne in templo agnitus Christus Archelao manifestaretur.

Sed quæret aliquis, quomodo ergo singulis annis regnante eodem Archelao ibant parentes Christi in templum Iero-

A solymitanum (vt Lucas narrat) Non est enim dubium quin vltra duodecimum ætatis Christi annum Archelaus regnauerit, licet Augustinus hoc vertat in dubium, omnes enim historiæ nouem annos illum regnasse referunt. Dicit ergo potest cum eodem Augustino, libro secundo de consensu Euangelistarum, cap. 10. *feri potuisse vt per diem festum inter tam ingentem hominum turbam latenter ascenderent, mox reuersuri tamen alijs diebus habitare metuerēt.*

Ad secundam dubitationem respondet Augustinus dicto libro.2. capit. 8. eo tempore, quo Archelaus regnabat, nondum Herodem patrem eius habuisse tetrarchiam Galilææ; sed illam postea suscepisse, quando missus est Archelaus in exilium. Sed hoc non consonant historijs, quibus narratur, Herodem distribuisse regnū inter tres filios, & Cæsarem testamentum illius confirmasse, vt author est Iosephus libro. 17. antiquit. capit. 17. alijs. 13. Respondetur ergo, Iosephum minus timuisse Herodem Antipam, quam Archelaum, vel quia Archelaus propriè successerat in regno Iudææ, & quamuis nondum Regis nomen à Romanis obtinuerat; affectabat tamen illud, & Ierosolymis imperabat, ad quam Magi acceperant, quærentes nouū Regem Iudæorū; & ideò verisimilius erat cum simul cum regno, alterius successoris odium à patre hæreditasse. Vel certè, quia Antipas iustè, ac pacificè prouinciā suam moderabatur; Archelaus verò crudelior erat, ac tyrannicè gubernabat, propter quòd etiam regno priuatus est, & missus in exilium, vt videre est in Iosepho, dicto libro Antiquitatum, capitulo vltimo, & libro secundo de bello Iudaic. cap. sexto.

SECTIO III.

Quid egerit Christus, quamque viuēdī rationem cum parentibus tenuerit, vsque ad trigessimū ætatis annum.

DE toto hoc tempore vitæ Christi Domini nihil certi habemus præter nonnulla valde generalia capita, quæ ex Scripturis colliguntur. Primum est, Christum hoc tempore habitasse in Nazareth cū parētibz suis. Hoc colligitur

Hilar.

Responsio.

Hilar.

Dubium.

tur, ex Luc. 2. ubi expressè hoc asseritur de tēpore vsque ad duodecimū ætatis annū; de reliquo verò solum dicitur, *Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & infra, Et Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.* Si autem cum his coniungantur, quæ statim capitulo. 3. idem Euangelista scribit, *Anno autē quinto decimo imperij Tiberij Caesaris, &c. Satis indicatur, vsque ad illum annum perman- fuisse in Nazareth, rationemque viuendi in superiori capite descriptam tenuisse, hoc est, non solitariam, nec ab hominum conuictu semotam; sed veluti communem & ordinariam in exterioribus.* Ita Abulen. Matth. 13. q. 79. qui aduertit, Christū vocatū esse Nazaræum, quod maiorem vitæ partem Nazareth transegisset, cur autem hoc vitæ genus in ea ætate elegerit dicemus infra, questionem quadrage- simam explicantes.

Hinc intelligimus eo tempore paupe- rem vitam Christum duxisse, quia paren- tes eius pauperes fuerunt, vt ex Euange- lio colligitur: tum ex ijs, quæ de Natiui- tate Christi narrantur: tum ex ijs, quæ di- cuntur de Purificatione Virginis, & de oblatione ab ipsa facta, quæ pauperum propria fuit (vt ibi notauimus:) tum etiā ex ijs, quæ dicuntur de fabrilī arte, quam Iosephus exercebat, quæ accommodata est hominī pauperi. Vnde Chrysostomus homi. 67. in Matth. *Regulas, inquit, nobis præbuit, ne maiora, quā necessarius vsus exigat, requiramus. Itaque quādo nascebatur, non magnificas edes, non locupletem matrem, sed pauperrimam, & fabro desponsatā elegit.* Et similia habet Basil. lib. de constituti- onib. monasticis. ca. 5. cuius verba paulō inferius commodius referemus. Ac denique Origenes hom. 8. in Leuiticum, agens de oblatione Virginis in templo, *In hoc, inquit, ostēditur, verum esse illud, quod scriptum est, quia Christus Iesus, cum diues es- set, pauper factus est, ideo, & matrē, de qua nas- ceretur, eligit pauperem.*

Secundō hinc colligo, quamquam Christus hac ætate pauperem egerit vi- tam, non tamen adeō inopem, vt ē men- dicato viueret; an verō hunc modum vi- uendi postea tēpote assumpserit, quando ad prædicandum progressus est infra di- cemus. Ratio verō cur de illo tempore id asseramus, in promptu est. Quia eo tē-

pore in domo parentum, & ex eorum bo- nis, vel laboribus alebatur, vnde Hiero. *epist. 22. ad Eustoch. de custodia virginis.* tatis, *Vsque ad triginta, inquit, annos pa- rentum paupertate contentus est.* Non ergo opus fuit victum mendicare; neque enim imputandū est parentes Christi adeō ino- pes fuisse, vt aliorum eleemosynis viue- rent (vt hæretici huius temporis non in laudem, sed in Virginis contemptum fal- so, & sine vllō fundamento confingunt.) Nam in primis ex Scriptura sacra ha- bemus Iosephum fabrilē artem exer- cuiſſe; non solent autem huiusmodi arti- fices mendicare, neque eleemosynas exi- bere. Deinde supra disputat. 2. sect. 1. & 3. Sanctos Patres retulimus asserentes paren- tes Virginis honestæ fuisse conditionis, & B. Virginem fuisse vnigenitam, & hæ- redem, & ideō nupſisse viro eiusden tri- bus, & familiæ, quin potius annotat Ni- cephor. lib. 1. Histor. ca. 3. parentes Do- mini rediſſe Nazareth ē Bethlehē, post Christi natiuitatem, *propter eam, quātunc ibi eis erat, substantiā, & possessionem, & tro- bique enim, inquit, habitabāt, quod vtroque lo- coprouentum aliquem, (vt cōſecere licet) habe- rent.* Denique Eusebius Emis. homil. in Natiui. Virg. Mar. *Manifestum, inquit, est, Beatissimā Virginem Mariam, quā nobilissi- ma hæres parentibus suis in hereditatē succes- serat (si quidem neque fratres habuit, neque hæ- buisse legitur) neminem de alia tribu coniugē accipere potuisse. Sed fortasse dicis eam non hæ- buisse hereditatem. Lege ergo in Leuitico, & inuenies, quod nemo hereditatem suam ex toto vendere poterat, et si vsum eius vendere potuiſ- set. Veniente namque iubileo omnis hereditas ad proprium Dominum reuertebatur, quomo- do ergo sine hereditate esse poterat, quæ ex tam nobilissimis parentibus orta fuerat? Itaque li- cet non essent diuites Maria, & Ioseph; non tamen adeō inopes existimandi sunt vt sine aliorum subsidio paruam fami- liam suam alere non possent. Neque de- cebat Sanctissimā Virginem talis ege- statis modus, ac viuendi ratio. Neque etiā ad virtutis, ac Sanctitatis perfectionem fuit necessaria, neque conueniens, sal- tem pro eo tempore, quo in statu matri- monij vitam priuatam, & in exterioribus rebus communem agebat. Et eadē ratione non oportuit, Christum, saltem pro illo tēpore hunc paupertatis modum assumere.*

Hæc

Hierony.

Nicephor.

Euseb. Emis.

Chr. sost.

Basil.

Pauperem vi- tam Christus agit.

Hæc verò generatim intelligenda sunt, ut casus speciales excipiamus. Nā de tribus illis diebus, quibus Christus annum agens duodecimū à parentibus abfuit, Bernard. Bonau. & alij, qui de illo mysterio scribūt, probabiliter credunt Christum ē mendicato vixisse. Et idem aliqui contemplātur de tēpore, quo in Aegypto peregrinabatur, quod accidere fortasse interdū potuit; incertum tamen est an factum fuerit.

Secundū caput est, Christū duodecimo ætatis anno in die solenni Paschæ venisse cum parentibus ad Ierosolimy tanū tēplū, consummatifq; diebus festiuitatis, parentibus id ignorantibus, Ierosolymis remansisse; post triduum verò inuentum fuisse in templo, sedentem in medio Doctorum, audiētem illos, & interrogantem eos, ita ut omnes stuperent super prudentia, & responsis eius.

De quo mysterio, quia quæ ad scholasticū institutū pertinet, supra dicta sunt disp. 3. sect. 3. ideò hoc loco solum adijciā: primo

Luc. 2.
In templis
Solomonis quo
tannis Christi
ascendit.

ex hac historia colligi, quod Lucas Evangelista. c. 2. dicit, *Et ibant parentes per singulos annos in Ierusalem in die solenni Paschæ, etiam de Christo intelligēdum esse. Nam statim de anno duodecimo subdit, Ascendentibus illis, consummatifq; diebus, cum redirent, remansit puer Iesus.* Vbi dicit puerum remansisse, quem antea nō dixerat apertē cū parētib; venisse. Vult ergo intelligi, filiū nunquā separari à parentibus solere, præsertim in operibus religionis, & pietatis, & ideò sub verbo illo, *Ascendentibus illis, filiū etiā fuisse cōprehensum, ergo similiter in prioribus verbis, cū dicuntur parentes soliti esse ascendere per singulos annos, de Christo etiam dictum esse, intelligendū est.* Secundo obseruandum est, voluisse Christum (ut Ambros. notat libr. 2. in Lucam) à duodecimo ætatis anno sumere suæ disputationis exordium, suæque eximix sapientiæ indicium dare, & quasi radium quendam sui splendoris emittere, ut ab ea ætate, in qua perfectum rationis iudiciū incipere solet, sese paratū ostenderet ad iussa Patris implenda, & ut Iudæorum animos aliquo modo excitaret, ac disponeret, ut postea doctrina eius non omnino noua videretur, neque ipse repente omnino Doctor prodiret; sed recordari possent eum à tenera ætate, magnum sapientiæ suæ specimen illis exhibuisse. Cetera videri possunt in expositoribus Euā-

Ambros.

gelij, legi etiam potest Baronius in Annalibus, anno. 12. nam quæ adducit, historiā illustrare possunt.

Baron.

Tertium est, quod Lucas subdit. c. 2. *Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.* Ex quo verbo colligūt sancti Patres, Christum Dominū toto hoc tempore coluisse, & obediuisse parētib; suis, ut eleganter notat Hierony. epistol. 47. de

Luc. 2.

vitando suspecto cōtubernio, cuius verba, supra retuli agens de dignitate sancti Iosephi. Addunt etiam, eos in rebus domesticis iuuisse, & præsertim sanctū Iosephum, quandiu vixit, in arte fabili. Vnde Basil.

Hierony.

Basil.

inquit, *sua ætate, parentum suorum imperio esset subiectus, & labores corporis omnes æquo vna cū ipsis animo illis obediens tolerauit. Verisimile est enim, cum homines illi essent & iustitie, & pietatis cultores: tennes tamē, solitos eos in assiduus corporis laboribus versari, & hac ratione quotidianum sibi victū queritare.* Porro Iesus cum his (ut diuina litera prædicat) esset subiectus, sine dubio in perferendis etiam vna cum ipsis laboribus, morigeram declarabat suam obedientiam, & similia ferè habet Iustinus dialogo cōtra Typhonē, & reuelatū fertur sanctæ Brigittæ, lib. 6. reuelation. c. 18. Ex quo verisimile est etiā post mortem Iosephi (diximus enim suprā probabile esse eum, ante trigessimū Christi annū mortuū fuisse) Christū Dñm per se solum in ea ætate fabrilē artem exercuisse, ut se, ac

Obedientia
Christi erga
parentes.

Inst. Mar.

Fabrilē artem
Christus
exercet.

Marc. 6.

Beatissimā matrē suā aleret. Vnde Marc. 6. dicebāt de illo Iudæi, *Nonne hic est faber, filius Mariæ? &c.* Quod verbū licet cōuincat, potuit enim sic appellari, vel ob vulgi exstimationē, vel quia erat filius fabri, ut putabatur, sicut ibi Chartusia. & Iansenius notāt: nihilominus adiuncta ratione, sumitur inde verisimile argumentū, nam ut ibi Caietan. notat, cum eo tēpore literis non vacaret, (ut patet ex aliorū verbis & admiratione, *quomodo literas scit, cum nō didicerit?*) credendū esse, arti fabili operam dedisse, ne vagus, & otiosus videretur. Et idē considerauit idē Caietan. infra quæst. 40. in princip. & ante illū sanctus Bonauentura, in lib. meditat. vitæ Christi. c. 15. ac ferè omnes, qui vitā Christi Dñi describunt, vno excepto Simone de Casia, lib. 4. de vita Dñi. cap. 2. qui oppositum indicat sine fundamento.

Caietan.
Bonau.

Quartum est, verbum illud eiusdem Euange-

Euangelistæ Luc. c. 2. *Et Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines.* Quæ verba in primo tomo huius materiæ, agens de gratia, & sciëntia Christi fufè tractaui, & expositionibus ibi datis intelliigi potest his verbis descripsisse Euangelistam summam perfectionem omnium, ac singularum actionum, quas Christus toto hoc tempore exercuit. Apud Deum enim erant excellentis meriti, & coram hominibus etiam summa prudetia, & honestas in eis elucebant. Nec prætermittendum existimo, quod cum Euangelista in eo capite bis indicet hunc Christi profectum, diuersis tamen verbis illū describit. Prius enim agens de ætate Christi ante duodecimum annum, *Puer*, inquit, *creſcebat, & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.* Vbi nullam mentionem facit de profectu, nisi quoad ætatem; de sapientia autem, & gratia solum dicit, fuisse illis plenum. Nam cum in his nunquam creuerit in se; sed solum quoad ostensionem, & manifestationem per operationes, quas in ea ætate coram hominibus non ita demonstrabat, ideo tunc non dicitur in his creuisse, sed his fuisse plenus. At postea agens de illo in grandiori ætate, *Proſciebat*, inquit, *sapientia, ætate, & gratia apud Deum, & homines*, quia toto eo tempore maxima virtutis, ac sapientiæ opera perficiebat, & in eis quodammodo augebatur, vel in demonstratione, ac ostensione suæ virtutis. Scio priora verba à multis accipi in eodē sensu, quo posteriora. Quia in Græco dicitur, *& confortabatur spiritu*, quam particulam *spiritu* ferè omnia exemplaria Græca habent, licet in vulgata Latina desit: & ita legunt Theoph. & Euthymius, & interpretantur de augmento in extensione spiritus, & virtutis, & in robore ad vincendam omnem malitiam. Illud autem verbum, *Plenus sapientia*, si ad verbum è Græco redatur, idem significat, quod implebatur sapientia, Participium enim *πληγῶν* *μεν* *ορ* de præſenti est, & prædictam propriam significationem habet, vt iidem authores interpretantur, & Cyrillus, ac Origenes statim citandi: quæ lectio, & interpretatio probabilis quidem est; prior tamen, quam adduximus, non est omnino reiicienda. Nam in primis illa particula, *spiritu*, etiam ab antiquioribus Patribus

A Græcis videtur prætermiſſa, vt apertè colligitur ex Orig. ne, hom. 18. & 19. in Lucā, & clarius ex Cyrillo Alexan. lib. 2. de fide ad Reginas ante mediū, vbi illud verbum *& confortabatur*, ad corpus refert, his verbis *exinanitioni quidem verè conuenire aſſerimus, cum corpore incrementi ſuſceptionē: tum corpulentarum quoq; partium conſolidationē, & confortationem.* Et eodem modo legit, & exponit hunc locū S. Vigilius, lib. 4. contra Euthychem, circa finem, & Gaudentius Brixienſis in reſponſione ad Paulum Diaconum, de his verbis, *Pater maior me eſt.* Aliud autem verbum, *plenus ſapientia*, licet iuxta vim verbi Græci, ſupra dicto modo verti poſſet; tamen etiā admittit vulgatam lectionem, & ſignificationem. Vnde B. Vigilius libr. 3. contra Euthychem, verſus finem, ita citat hunc locum, *Puer autem creſcebat, & confortabatur repletus ſapientia.* Denique (vtcumque legatur) res, de qua agimus, ſatis conſtat, voluiſſe ſcilicet Euangelistam docere Chriſtum, in quo gratia, & ſapientia Dei ſingulari modo ſemper habitauit, toto illo tempore eximia gratiæ & ſapientiæ opera exercuiſſe, & vna cum corporis incremento (vt Cy-

Vigil.
Gaudent.

C Quinto & vltimo addere poſſumus, Ioan. 2. *Hoc fecit initium ſignorum Ieſus in Cana Galiliæ, & maniſeſtauit gloriam ſuam.* Nam ex hoc loco colligunt Patres, Chriſtū toto hoc ætatis ſuæ tempore miracula nō edidiſſe; Quidam enim exponere voluerunt illud fuiſſe primum ſignum factum à Chriſto in Cana Galiliæ: non verò primum ſimpliciter. Quam expolitionem refert Chryſoſto. hom. 22. in Ioann. & licet non probet, non tamen reiicit. Tamen reuera non eſt veriſimilis, quia Euangelista non dicit hoc eſſe primum miraculum factum in Cana Galiliæ, ſed ſimpliciter dicit hoc fuiſſe initium ſignorum Ieſu, & hoc initium dicit factum eſſe in Cana Galiliæ, deinde ſubdit, *& maniſeſtauit gloriam ſuam*, indicās antea nō illam maniſeſtaſſe per ſigna, & miracula. Denique quid ferebat, quod illud miraculum eſſet primum in illa ciuitate, vel cur potius adnotatum eſſet ab Euangelista primum miraculum in Cana factum, quàm in alijs ciuitatibus?

Ioan. 2.
Initium mi-
raculorum
Chriſti quā-
do.

Chryſoſt.

Theophyl.
Euthym.

Cyr. Alex.
Origen.

Sensus

Sensus ergo planus est, illud miraculum A fuisse initium signorum, quibus Christus coepit suam gloriam manifestare, & discipulorum fidem sibi conciliare. Propter quod dixit de Christo Tertullian. lib. de baptis. cap. 9. *Prima rudimenta potestatis suae vocatus ad nuptias aqua auspicatur.* Eadem sententiam late probat Epiphanius haeres. 51. Ita etiam exponunt Ambros. sermone. 19. D. Thom. infra quaestio. 43. articulo. 3. Theophylact. & Euthymius ibi, & inclinatur magis Chrysostomus, qui tanquam certius affirmat Christum ante baptismum miracula non edidisse; quod latius confirmat homil. 16. in Ioannem, dicens, signa illa, & miracula, quae de Christi infantia referuntur, vera non esse, & optimas congruentias adducit, ob quas non decuit Christum in ea aetate miracula facere. Primò, quia cum nondum doceret, nec discipulos haberet, non indigebat miraculis, miracula enim sunt ad doctrinam confirmandam. Deinde, quia si ante aetatem conuenientem miracula ederet, vel phantasma putaretur, vel ante conueniens tempus morti traderetur. Denique quia oportuit prius manifestari à Ioanne Baptista, sicut ipse dixit Ioan. 1. *Et manifestetur in Israel, ego veni in aqua baptizans; ergo signum est antea non fuisse miraculis manifestatum.* Quod tamen intelligendum est, de miraculis ab ipso Christo factis in sui manifestationem, ita ut ipse ostenderet se esse authorem eorum, quod ideo dico, ut excludam miracula illa opera, quae in Christi infantia patrata sunt. Nam in illis ex modo, quo fiebant, non ostendebatur ipsum puerum esse authorem eorum, sed à Deo fieri singulari amore, & benevolentia erga illum. Relinquitur ergo Christum ea aetate priuatam vitam egisse, & reliqua omnia, quae ab eo tunc temporis gesta dicuntur, incerta esse, & apochrypha, ut Gelasius Papa docuit in capitul. Sancta Romana, decima quinta dist. de quibus videri etiam potest Irenaeus lib. primo contra Haereses, cap. decimo septimo, & quae ibi Feuardenius notat. Et haec de infantia, & priuata vita Salvatoris sufficiant, quae hoc loco intermittenda est, ut quae de Beata Virgine dicenda super sunt, antequam ab illa separemur, compleamus.

DISPUTATIO XVIII. In quatuor sectiones distributa.

De perfectione meritum, & gratiae Beatae Virginis.

Distinxi in principio huius materiae triplicem Virginis sanctificationem, & solum primam explicuimus (quoniam de illa ferè sola Diuus Thom. quaest. 27. differuit) superest igitur, ut de secunda, quae per totum illius vitae tempus durauit, ac demum de tertia, quae in fine vitae illi in premium data est, sermonem instituamus. Quoniam verò secunda sanctificatio per propria merita potissimum facta est, & cum illa coniuncta fuit aiorum donorum gratiae, scientiae, ac sapientiae perfectio, de his omnibus hoc in loco disputabimus, eodem fere ordine, quo in priori tomo de huiusmodi donis animae Christi collatis differuimus. In praesenti autem disputatione solum de meritis, ac perfectione gratiae sanctificantis, quam Beata Virgo obtinuit, in sequenti verò de donis scientiae, & sapientiae, postea de gratijs gratis datis dicemus.

SECTIO I.

Utrum Beata Virgo, toto tempore vitae suae potuerit in gratia crescere per propria merita.

Post primam sanctificationem, Beata Virgine suis meritis, ac operibus magnam gratiae augmentum consequuta esse, compertum est. Diximus enim supra non fuisse à principio Beatam, sed viatricem: gratia autem viatoris augeri potest per bona opera (ut fides docet) quanto ergo Virginis opera fuerunt meliora, tanto vberius gratiae augmentum per ea mereri potuit, quod euidentius ex dicendis constabit. Solum igitur disputari potest, an haec potestas merendi, & augendi gratiam durauerit in B. Virgine toto tempore mortalis vitae. In qua re neminem inuenio, qui negauerit potuisse Virgine crescere in gratia usque ad filij conceptionem, quia eo tempore potuit semper ad maiorem perfectionem tendere, & ex fide, & charitate magis, ac magis operari, & nunquam ultimam perfectionem

gratiz consequuta est, quandiu filium A non concepit. Vnde Gabriel Angelus, qui eam *gratia plenam* appellauerat, deinde subiunxit, *spiritus sanctus superueniet in te*, vt nimirum *superimpleret eam* (vt Bernardus dixit) idest, vt abundantiori gratia, & sanctitate cumlaret, v cæteri Patres exponunt. Videantur, quos in primo tomo citauimus, disputa. 8. sect. 7. & 8. dum tractarem quomodo Beata Virgo meruerit esse mater Dei, condignam illi dignitati dispositionem merendo: totum enim illud meritum incarnationem filij antecessit.

De tempore autem ab incarnatione filij vsque ad mortem fuit quorundam opinio, Beatam Virginem non potuisse amplius mereri, neque in gratia crescere. In hanc sententiam, quauis cum timore inclinatur Scotus in. 4. distin. 4. quæst. 6. ad. 5. Almain. in. 3. distin. 3. q. 3. Possunt etiam citari Richardus ibi artic. 1. quæst. 4. & Alensis. 3. par. quæst. 9. memb. 3. art. secundo. 9. secundo, ad primum, quatenus dicunt Beatam Virginem post conceptionem filij non potuisse peccare, quia erat in statu plenæ gratiæ, & perfectæ charitatis. Et Diuus Thom. supra, quæst. 27. art. 5. ad secundum, quatenus dicit *gratiâ Virginis fuisse consummatam in conceptione filij*, & Diuus Bernardus sermo. 51. de conceptione, qui dicit Virginem in filij conceptione, accepisse tantam gratiam, quantum accipere potest viatrix creatura, ac denique Damascenus. orat. 1. de dormitione Deiparæ, vbi ita loquitur, *Mors enim eos, id est, alios sanctos, perficit, beatosque ostendit, id videlicet ipsis afferens, vt in eorum virtutibus nulla iam mutatio cadat: minime tamē hoc in te versabimur, neque enim mors tibi beatitudinem attulit, neque migratio perfectionem conciliabit. Omnium etenim bonorum initium, medium, & finis, securitas etiam, ac vera confirmatio in illa seminis ex parte conceptione posita fuit.* Fundamentum huius sententiæ solum esse potest, quia de- cuit beatam Virginem ad concipiendum filiū perfectissime præparari, ac disponi, ergo verisimile est accepisse tunc gratiā quā tam pura creatura capere potest, non igitur habuit postea, quod ultra progredere- tur.

Hæc verò sententia mihi probabilis non est, quare sine vlla dubitatione dicendum existimo, potuisse Virginem post filij incarnationem crescere in gratia. Ita sumo ex Diuino Thoma, dicta quæst. 27. articu-

5. ad secundum, vbi triplicem perfectionem gratiæ Virginis distinguit: primam qua disposita fuit, vt esset idonea mater Christi: secundam, quam accepit in conceptione Christi: tertiam, quam habet in gloria. Et quamuis expresse non dicat hanc vltimam, & consummatam gratiam in intentione fuisse maiorem cæteris: tamen reuera hoc etiam intendit, ita enim præfert tertium statum secundo, sicut secundum primo: & similia habet opusculo. 60. artic. tertio. Et eandem doctrinam alijs verbis insinuat Rupertus libr. 6. in Cantica, non longe à principio, dicens Virginem *in sua prima sanctificatione fuisse vt auroram, in filij conceptione vt lunam, in morte vt solem*, quia semper perfectiorem gratiam habuit. Et sub hac ipsa metaphora *Aurora* explicauit optimè eādem doctrinam Bonauent. in speculo Mariæ. capit. 9. & 11. expressius docuit hanc conclusionem Durand. in tertio, distin. 3. quæstio. 4. dicens, licet beata Virgo post filij conceptionem non potuerit peccare, potuisse tamen mereri, quia erat pure viatrix. Idem Gab. ibi, quæst. 2. artic. 3. dub. 1. inde enim probat Virginem habuisse libertatem ad actus præceptos, etiam post filij conceptionem, quia alias non potuisset mereri, nec de facto meruisset elicere actum bonum: quod reputat omnino falsum, idemque tenet Ocham, quem ibi citat. Eandem sententiam docuit Vega lib. 10. in Tridentinum, cap. 2. cuius verba, quia probabiles rationes continent, referam. *Quis enim, inquit, neget ipsam sanctiorem, & gratiorē Deo fuisse, postquam filium Dei concepit, peperit, nutriuit, & pro nobis patienter tulit in cruce mori, si fieri potest, vt gratior sit aliquis apud Deum vno tempore, quam alio, nescio, quemadmodum possit quis credere, tam parui apud Deum fuisse tanta illa, ac præcellentia obsequia, vt non eam, post ipsa, multo habuerit cariorem, & gratiorem? Nam quod quidam existimant, datum ei esse in conceptione filij Dei totam gratiam, quam postea meritura erat, somnium est absque illo fundamento, contra legem Dei effectum, quod eadem facilitate, qua dicitur, merito est contem- nendum.* Idem docuit Scotus in. 4. d. 5. artic. 2. eisdem ferè verbis. *Quis ambigat, quin, cū merita premium præcedant, per tā egregia omnium virtutum officia, que post sacratissimū partū accumulauit, cumulator etiā in dies, et excellentior illi accresceret gratiā? fuit quidē gra-*

Post Chri-
sti incarna-
tionē cresce-
re in gratia
Virgo po-
tuit.

Rupert.

Bonauent.

Durand.

Gabr.

Vega.

Scotus.

sia

Bernard.

Scotus.
Almain.
Richard.
Alens.

D. Thom.

Bernard.
Sen.

Damasc.

D. Thom.

si plena ante conceptionem filij, quantum par erat, ut fieret Christi mater: attamen gratia illa non fuit eo modo summa, ut non posset deinceps meritis augeri. Eandem denique sententiam ceteri Theologi in. 3. dist. 3. supponere videntur ut certam, & Patres ubicunq; disputant de obsequiis B. Virginis in Christum, & de doloribus, ac cruciatibus, quos in eius nece sustinuit. Tandem ratione probatur primò, quia (ut bene dicti autores dicunt) per se incredibile est, tot labores, & dolores ex perfectissimo amore, & charitate pro Christo susceptos nullius fuisse meriti apud Deum, aut personam Virginis illi gratiorem, & cariorè non reddidisse.

A pax erat alicuius premij, ergo negandum non est beatam Virginem mereri potuisse, sed non potuit mereri aliis de condigno, ergo sibi: ergo potuit per merita in gratia crescere: quia nec ratione dignitatis suæ personæ, nec ratione status erat incapax huius augmenti.

Sed dici potest, beatam Virginem potuisse

se quidem toto vitæ suæ tempore mereri non augmentum gratiæ de nouo obtinendo, sed iam obtentum. Potuit enim Deus eo momento, quo filium concepit, dare illi omnem gratiam, quam toto tempore vitæ suæ meritura erat: iam enim Deus omnia illa merita preuidebat, & poterat illorum præmium statim conferre, de cuius se autem videtur, saltem gratiæ augmentum illi statim præbere, ut Beata Virgo, simul ac mater Dei effecta est, fieret illi gratissima, atq; charissima. Sed hæc enatio in primis sine fundamento conficta est præter ordinariam legem, exactamque, ac propriam merendi rationem, quæ postulat, ut meritum antecedit præmium, & principium meriti ipsum meritum, præfertim in eadem persona. Præterea principium meriti nunquam cadit sub meritum: si autem tota gratia, quæ futura erat præmium meritorum Virginis, antecessisset tempore eadem merita, necessario fuisset principium illorum. Nam gratia, quæ antecedit in operante executionem operum, est principium eorum, quatenus apud Deum grata, & meritoria sunt: meruisset ergo beata Virgo ipsum principium meriti: quod neque in Christo Domino concedimus. Rursus vix potest intelligi illi modus meriti, & premij nisi omnino immutando omnes leges, ac conditiones merendi. Quod ita declaro, quia si beata Virgo à principio incarnationis habuit omnem gratiæ intentionem, quam perpetuò esset habitura, ergo ex illo tempore potuit elicere actus charitatis æquales in intentione ipsi gratiæ. Quia gratia de se non est otiosa: sed efficax ad operandum iuxta totam perfectionis suæ latitudinem: & si in aliquo puro viatore ita vnquam operari potuit, maxime in Virgine, quæ nunquā diuinæ gratiæ restitit, neq; obstaculum eius efficacæ opposuit, operabatur ergo ex tota intentione habitus gratiæ, & charitatis, sed per

Obiectio.

Responsio.

Obiectio.

Responsio.

Dicit aliquis, etiā Angeli exhibent Deo multa ministeria, & obsequia, & ex perfecto amore: & tamen neq; merentur, neque fiunt illi gratiores. Christus quoq; per sua opera non reddebatur gravior Deo. Sed differentia inter hos sanctos, & Virginem, veritatem hanc illustrat, & rationem eius à priori ostendit. Primò enim beata Virgo quandiu in corpore mortali vixit, non fuit beata, neq; in statu comprehensoris secundum animam (ut in superioribus probatum est) ergo per fidem semper ambulauit, ergo erat in statu merendi, ergo poterat mereri augmentum gratiæ. Quia ex parte gratiæ nullum erat impedimentum, cum nondum esset in termino, & ipsa de se augeri posset in infinitum, neque alia conditio ad hoc meritum necessaria deerat. Nisi quis fingat singularem legem in Virgine, vel potius exceptionem à lege communi, de potestate merendi in statu viæ, quæ conficta esset, & sine fundamento, & in Virginis potius detrimentum poneret, quàm utilitatem. Melius est enim cuilibet viatori posse mereri, quàm sine fructu operari: sed hæc potestas concessa est omnibus viatoribus, cur ergo dicemus negatam esse Virgini, eo præsertim tempore, quo perfectius operata est? Exemplum ergo de sanctis Angelis adductum, non est accommodatum, cum illi in termino sint. Neque etiam exemplum de Christo Domino est ad rem: tum quia ob dignitatem suæ personæ erat infinitè gratus: tum præterea, quia etiam ille secundum animam fruebatur Deo, & ut sic non erat viator: tum etiam, quia ut viator fuit, mereri potuit, & aliis, & sibi quatenus ca-

vnum actum charitatis ita intensum meretur homo æqualem intensiorem habitus (vt ex materia de gratia, & de charitate suppono) ergo beata Virgo vel post vnum actum suæ gratiæ adæquatum nihil per sequentes meruit (quod improbatum est) vel ampliorem, quam receperat, meruit gratiam. Nisi quis fortasse dicat, tam singulis actibus æqualibus, quam omnibus simul eandem omnino gratiam veluti pluribus titulis meruisse, sicut de Christo Domino dici solet. Sed hoc non recte dicitur, Christi enim meritum fuit infinitum, & ideo non potuit esse intensius maius in multis actibus, quam in vno, in Virgine autem meritum singulorum actuum erat finitum, & vnumquodque capax noui præmij, non ergo poterat omnibus ex æquo satisfieri vno, & eodem finito præmio, seu gratiæ augmento. Denique aliorum hominum merita non ita remunerantur (vt suppono) cur ergo dicemus beatam Virginem in hoc deterius fuisse conditionis?

Superest respondeamus testimonijs initio positis. Diuus Thomas, cum dicit beatam Virginem in conceptione filij fuisse in gratia consummatam, non intelligit de consummatione simpliciter, quæ solum futura est in gloria: sed de consummatione, per quam ita confirmata est in bono, vt amplius peccare non posset. Vnde sic inquit. *In conceptione filij consummata est in gratia confirmante eam in bono.* Et idem est reliquorum scholasticorum sensus, vno, vel alio excepto. Ad testimonium sancti Bernardini respondetur, verisimile esse beatam Virginem in conceptione filij habuisse maiorem gratiam, quam vllus viator in statu viæ vnquam habuerit non tamen inde sit habuisse tunc tantam gratiam, quantam ipsamet in statu viæ habitura erat.

Ad Damascenum (cuius verba difficilia sunt, & per exaggerationem dicta) respondeo intelligendum esse de perfectione gratiæ, quoad omnis mali remotionem, & perfectam securitatem, & confirmationem in bono: non verò quoad omnem intensiorem, seu perfectionis modum, aliàs ex eisdem verbis colligi posset beatam Virginem ab eo tempore, quo filium concepit, fuisse plenè, ac perfectè beatam.

A Ad vltimam coniecturam respondetur plenitudinem gratiæ Virginis non repugnare augmento, semper enim ab instanti conceptionis plena fuit: quia semper habuit quidquid pro temporis opportunitate conueniens fuit, & dignitatem eius de cuius semper tamè magis, ac magis impleri potuit, quia hoc ipsum eadem dignitati, ac meritis eius debitum erat. Quocirca, sicut dignitati matris non fuit debitum, vt ad statum gloriæ subito tunc eleuaretur, ita nequè, vt omne gratiæ augmentum illi conferretur: sed quod viatoris statui esset proportionatum, sufficiensque principium perueniendi ad statum gratiæ consummatæ, seu gloriæ Deiparæ consentaneum. Et hoc sensu etiam dici potest accepisse in conceptione filij omnem gratiæ perfectionem, non formaliter, sed quasi in radice. Quo sensu explicari etiam Bernardinus, & Damascenus possent. Sit ergo certum beatam Virginem quoad hic vixit, potuisse mereri.

SECTIO II.

Vtrum Beata Virgo in singulis actibus, singulisque momentis vite sue perfectè, & quasi continuè meruerit.

EXposita potestate merendi, quam Beata Virgo toto tempore vite habuit, sequitur, vt actum, seu perfectum exercitiū huius potestatis explicemus. In qua re illud solum in genere certum est, beatam Virginem meruisse suis actibus, perfectumque gratiæ augmentum consequutam esse, quoniam illa potestas non fuit otiosa, sed in actum prodijt multo perfectius, quam in cæteris iustis. Vnde August. de bono coniugali, cap. 25. *Quæ August. sint, inquit, Maria merita, quis ignorat? & Damascen. lib. 4. capit. 15. creuisse dicit sicut olivam fructiferam.* A nobis verò specialius explicandum est, qualis fuerit perfectio huius meriti, tamen in multitudine actuum, quam in perfectione (vt ita dicam) intensiva, & extensiva, eiusque continuatione.

Dico ergo primò beatam Virginem per omnes, ac singulos actus humanos, quos in mortali vita post primam sanctificationem exercuit, augmentum charitatis, gratiæ, & gloriæ meruisse. Dixi post primam sanctificationem, quia per actum, quo se ad illam dispo-

Responsio
ad argumen-
ta in opposi-
tum.

Per singula
opera Virgo
augmentum
gratia mere-
batur, & glo-
ria.

disposuit, licet primam gloriam meruerit; non tamen gratiam, & augmentum eius, ut in superioribus docui. Prebatur ergo, quia in primis Beata Virgo nullos habuit actus indeliberatos, neque inter deliberatos habuit aliquem malum (ut in superioribus demonstratum est) ergo omnes actus eius fuerunt moraliter boni (quia non datur actus indifferens in individuo, in eo præsertim qui perfecto modo operatur) ergo omnes fuerunt meritorij, quia (ut per se credibile est) omnes actus suos frequenter referebat in Deum magna charitate dilectum, quia nullum habebat inordinatorum affectuum impedimentum. Vnde verisimile est frequentissimè, ac ferè sine intermissione, quandiu vigilabat, de Diuinis rebus cogitasse, mentemque suam in Deo fixam habuisse. Cum enim plenum dominium suorum actuum haberet, nunquam præter voluntatem suam distrahebatur; voluntariè autem non auertebat mentem à Diuina contemplatione, nisi fortasse corporis imbecillitas, aut necessitas eam compelleret, quod ratio accidere poterat. Ad externas enim actiones peragendas satis erat interiorem mentis attentionem remittere, quanquam non omnino suspenderetur: ut autem corruptibile corpus id ferre posset, in causa erat, quod summa facilitate, & iucunditate in Diuinis meditationibus versabatur. Testis est Ambrosius lib. secundo, de Virginibus, in principio, qui eleganter virtutum officia, quibus Beata Virgo apud Deum promerebatur, describit. Inter alia, *Intenta*, inquit, *operi, & recunda sermone, arbitrum mentis solita non hominem, sed Deum querere, & infra. Ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis, & iterum, Hac ad ipsos ingressus Angeli inuenta domi in penetralibus sine comite, ne quis intentionem abrumperet, ne quis obstreperet. Neque enim comites feminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habebat. Nihil ergo in singulis operationibus beatæ Virginis ad rationem meriti de condigno deesse poterat.*

Augmētum
gratia quod
Virgo mere-
batur, statim
obtinuit.

A Hæc conclusio probari potest iuxta varias Theologorum sententias, de augmento gratiæ, & charitatis per nostra merita. Quidam enim existimant omne gratiæ augmentum, quod iustus meretur (siue per intensos, siue per remissos actus illud mereatur) statim conferri. Quæ sententia valde probabilis semper mihi visa est, quia meritum est sufficiens causa præmij, & ideo, si ratione status non repugnat, statim confertur. Et in hac sententia, conclusio posita euidens est. Alij verò censent, non dari statim augmentum gratiæ, nisi meritum eius in actu intensiori, ac feruentiori fundetur: & in hac sententia probanda est conclusio sumpto alio principio, scilicet Beatam Virginem semper respondisse Diuinæ gratiæ vocanti, tantumque cooperatam fuisse, quantum poterat iuxta mensuram Diuinæ gratiæ, quæ illi conferebatur. Quod probō primò, quia quidquid perfectionis in genere gratiæ sanctificantis alicui puræ creaturæ concessum est, non est Beatæ Virgini denegatum (ut initio huius materiæ ostendimus) sed illa gratiæ perfectio data in primis est Angelis sanctis (ut constat ex prima par. quæstio. 62. articulo. 6.) & nonnullis hominibus saltem aliquo tempore vite, ut Beato Francisco post vocationem suam, usque ad mortem: quod facilius credi potest de Paulo, ac reliquis Apostolis; & per se probabile est in tanta multitudine, ac varietate donorum gratiæ, hoc etiam fuisse aliquibus hominibus diuinitas datum: maxime igitur Beatæ Virgini. Secundo ita explicatur, quia in Beata Virgine nihil fuit, quod eam impediret, ac retardaret, quominus Diuinæ gratiæ cooperaretur quantum posset, quia nec habebat fomitem, neque ullam potentiarum deordinationem: ergo sicut sancti Angeli propter hanc causam omnino cooperati sunt Diuinæ gratiæ, ita etiam Beata Virgo. Præsertim, quia licet in conditione naturæ esset inferior, in diuinis donis erat superior, & ab Spiritu Sancto facile poterat tam accommodatè, tamque suauiter semper moueri, ut promerita vocationis responderet. Ex hoc ergo principio ita concludo; Beata Virgo quando amabat Deum semper operabatur ex tota efficacia charitatis, & gratiæ, tam habitualis, quàm actualis, seu mouentis: ergo semper ita operabatur, ut mereretur

augmentum gratiæ, & se disponderet ad illud statim obtinendum. Probatur consequentia, quia verisimile est actum sic elicatum à charitate esse intensiorem habitum, à quo procedit, quia habitus de se est sufficiens principium actus æqualis, quod si accedat specialis Dei motio, facile eliciet intensiorem. Quod si quis contēdat B. Virginem non semper habuisse motionem, qua intensius operaretur, in hoc non multum contendam, quia res incerta est, quamvis pietati magis consentaneum sit, altius, & excellentius de Virgine sentire. Ad probandam verò consequentiam illatam satis esse existimo, quod B. Virgo (ut dixi etiam S. Bernardinus dicto serm. 51. cap. 3.) nihil unquam elegit, nisi quod ei sapientia diuina demonstrabat, tantumque semper dilexit Deum, quantum à se diligendum existimauit. Quid enim amplius in homine viatore desiderari potest, quo se ad recipiendum gratiæ augmentum disponat, quam quod cum diuina, & ex diuina gratia operetur, quantum iuxta mensuram diuinæ motionis potest? Si enim Deus non deneget suam gratiam facienti ex priori gratia quod in se est, quomodo negabit præmiū augmenti gratiæ facienti quantum ex diuina gratia potest ad illud merendum? Certe qui plus requirit, impossibilem constituit huius augmenti consequentiam in hac vita, idque sine fundamento, & præter diuinæ gratiæ liberalitatem, vel potius præter diuinæ iustitiæ in remunerandis meritis æquitatem, & præter infirmorum hominum necessitatem, & utilitatem. Ex qua ratione, cum proportionem applicata, idem concludi potest de omni merito Beatæ Virginis fundato in quibuscunque actibus quaremcunque virtutum, & de quacunque latitudine, ac multitudine meritorum, vel ex multitudine actuum, vel ex continuatione, ac perseverantia proveniente. Nam cum Beata Virgo omnibus ijs modis meruerit operando perfecte, & ex tota efficacia suæ gratiæ, & auxilij, statim obtinebat quicquid gratiæ merebatur: quia faciebat, quod in se erat, ad id obtinendum, nihil autem aliud desiderari potest, ut dictum est.

Dico tertio, Beata Virgo meruit per actus perfectissimos tam vitæ actiue, quam contemplatiue. Hanc conclusionem pono ad explicandam amplius perfectionem

A huius meriti, simulque declarandam exitiam, ac perfectissimam rationem viuendi, & aptissimam ad sanctitatem augendam, quā Beata Virgo in hac vita habuit. Et primum in genere probari potest, quia perfectissimus status hominis utramque vitam actiuam, & contemplatiuam, cōpieñti debet, ut Diuus Thomas docet Secunda Secundæ, quæsti. 188. articul. sexto, & infra, quæsti. 40. articul. primo ad secundū. Vbi hanc viuendi rationem dicit Christum assumpsisse: maximè autem decuit Virginem imitari filium, & post illum, perfectissimum viuendi modum habere. Secundo declaratur breui discursu facto de vita Deiparæ, quam in tria potissima tempora parti possumus. Primum protenditur vsque ad filij conceptionem, de quo supra initio disputationis septimæ ex antiquorum Patrum scriptis ostendimus, Beatā Virginem in templo habitasse, ibique diuinæ contemplationi potissimum vacasse, & ardentissimis desideriis, ac orationibus Messias aduentum impetrasse, ac promeruisse. Addit verò Ambrosius libr. secundo de virginib. in principio, non caruisse tunc Virginem perfectissimo exercitio virtutum ad vitam actiuam pertinentium, inter alia, *Quid ego, inquit, exequar ciborum parsimoniam, officiorum redundantiam, alterum ultra naturam superfuisse, alterum pene ipsi nature defuisse? Illic nulla intermissa tempora, hinc congeminationis ieiunio dies, & si quando reficiendi successerit voluntas, cibis plerumque obuius, qui mortem arceret, non delicias ministraret.* Vbi quanquam Ambrosius, non loquatur in particulari de hoc tempore, sed generatim de tota vita Virginis: tamen, quæ dicit, ad illam maxime ætatē sunt accommodatissima. Refert præterea Sabellicus libro secundo exemplorum, capitulo quarto, & nono, & libr. octauo. capitul. quarto, ex quadam antiqua traditione, solitam fuisse Virginem tota hac ætate à prima luce ad tertiam diei horam contemplationi, ac rebus sacris vacare: deinde verò vsque ad meridiem operi alicui incumbere: reliquam verò diei partem sacræ lectioni, & orationi impendere. Quod etiam ita fuisse reuelatum sanctæ Brigittæ refert Canisius, qui de hac ætate Virginis latè disputat libro de Beata Maria, capitul. 12. & 13.

Maria per
actus perfe-
ctissimos vitæ
actiue
& contem-
platiue me-
ruit.
D. Thom.

Modus vi-
uendi Vir-
ginis vsque
ad filij con-
ceptionem.

Ambros.

Sabellic.

Canisius.

Secun-

Bernard,

Secundum tempus durauit ab Incarnatione usque ad Ascensionem Domini, in quo excellentiora opera vtriusque vitæ exercuit: tum quia maiori semper gratia, & sanctitate pollebat: tum etiam, quia maiorem opportunitatem perfectiùs operandi nata est. Primò enim ad hoc tempus spectat singulare illud meritum fidei, charitatis, obedientie, & humilitatis, quod in ipsa filij conceptione enituit, quando

Modus viuendi Maria ab incarnatione usque ad Ascensionem Domini.
Bern. Sen.
Ambros.
Lau. Iustin.
Anselm.

suum consensum præstitit. Vt mirum in modum ponderat, & exaggerat Bernardinus Senensis sermone. 51. Ponderant etiam Ambrosius lib. secundo in Lucam. Bernardus in homilijs in *Missus est*, & Laurentius Iustinianus sermone de Annunciatione. Deinde quod ad vitam contemplatiuam pertinet, plurimum ad perfectionem eius contulit præsentia filij, qua semper fruebatur, & ad illum amandum non tantum gratiæ, sed etiam naturæ impetu ferebatur, vt recte notauit Anselmus, lib. de excellentia Virginis, capit. 4. Accedit quòd *sedens secus pedes filij audiebat verbum illius*, nunquam enim ferè à filio discedebat, propter quod Epiphanius hæres. 78. eam vocat, *perpetuam Iesu sectatricem*. Quod si audiendo verba Simeonis, vel aliorum, custodiebat ea, *conferens in corde suo*, quid audiendo verba filij existimandum est effecisse? Denique quod ad vitam actiuam spectat, in hac ætate exercuit summa pietatis officia erga filium: sponso etiam suo ministravit, ac familiæ curam gessit. Et (quod caput est) maximos labores, & dolores simul cum filio sustinuit, vt recte considerauit Anselmus lib. de excellentia Virginis, cap. quinto, & eleganter Rupertus. 3. lib. in Cantica, in fine: Item Petrus Damianus sermone. 1. de natiuitate Beatæ Mariæ.

Anselm.

Rupert.
Petr. Dam.

Modus viuendi Maria in nouissimo vita te
Sabellie.
Nicephor.
Lau. Iustin.

Tertium tempus durauit usque ad Beatæ Virginis obitum, quo tempore cœlestem quandam vitam egisse nemo pius dubitare potest. Vnde (vt est apud Sabellium cum supra, & Nicephorum lib. secundo Histor. capit. 3.) post Christi mortem in Ioannis domo habitauit, priuatamque, & ab hominum consortio semotam vitam egit, vbi filij absentiam perpetua illius consideratione, & charitate compensabat. Vnde Laurentius Iustinianus sermone de Assumptione, de hac ætate Deiparæ loquens, inquit. *Nulius ardorem Vir-*

ginis sufficit explicare, quanto desideriorum cremabatur in cœdio, quàm crebris suspirijs agebatur, & alia quæ eleganter persequitur, & Rupertus lib. quinto in Cantica, cuius magnam partem in explicanda altissima Virginis contemplatione ponit. Nec verò huic tempori exercitium actiue vitæ defuit: quin potius, cum alijs temporibus actiuam vitam circa corporales actus exercuisset, in hoc tempore illam in spiritualibus actibus qui ex suo genere perfectiores sunt, exhibuit. Nam (vt sub nomine Hieronymi refertur sermone de Assumptione, & sequenti disput. latius dicemus) Apostolos docuit, & Lucam Euāgelistam de mysterijs fidei instruxit. Et credibile est in consolandis ac spiritualiter iuuandis alijs fidelibus sæpe occupatam fuisse: Vnde

Hierony.

Ignatius.

B.

Beatus Ignatius epistol. 3. ad Mariam, eam deprecatur, vt se confortare, & consolari dignetur, ad quem Beata Virgo rescripsit, eum confirmans in fide, & ad persecutiones sustinendas erigens, eique aduentum suum cum Ioanne Euāgelista ad Antiochenam Ecclesiam inuisendam pollicetur. Et Epiphanius hæres. 78. dubitat, an Beata Virgo cum Ioanne in Asiam profecta sit: Patres autem Concilij Ephesini, cap. 27. tom. 2. affirmant ipsam cum Ioanne Euāgelista Ephesiorum ciuitatem incoluisse: Quod si ita factum est, propter proximorum salutem, & Ecclesiæ augmentum sine dubio peractum est. Constat igitur Beatam Virginem in toto vitæ suæ progressu perfectissimas operationes actiue, ac contemplatiue vitæ exercuisse, quas eleganter describit Ignatius epistol. 1. ad Ioannem Euāgelistam, vbi post multa, ita concludit. *sicut nobis à fide dignis*

Epiphan.

Conf. Ephes.

Ignatius.

C.

narratur, in Maria matre Iesu humane naturæ natura sanctitatis Angelicæ copulatur, & hæc talia excitauerunt viscera nostra, & cogunt valde desiderare aspectum huius, si fas est fari, cœlestis prodigij, & sacratissimi spectaculi. Cuius epistolæ meminit etiam Bernard. serm. 7. in Psal. 90.

Bernard.

Dico quarto, Verisimile est, Beatam Virginem toto tempore vitæ suæ continuè meruisse, & in gratia creuisse. Hæc conclusio duplicè potest habere sensum, & in vtroque est pia, & probabilis, in altero autem certior. Docet illam Albert. Magn. lib. de B. Virgine, cap. 1. 6. & 177. & 197. Vbi dicit nouum priuilegium Virginis fuisse, quia

Alb. Mag.

Antonin.
Bernard.
de Busto.

Canis.

Ambros.

Bernard.
Senens.

Jerem. I.

Cant. 5.

Rupert.

quolibet tempore meruit. Quod dictum refert & approbat Antonius. 4. part. titul. 15. c. 20. §. 6. Idem tenet Bernardinus de Busto. 4. part. ser. 9. §. ultimo, dicens non esse dubitandum, quin à primo instanti usus liberi arbitrij vsque ad suum felicissimum transitum semper fuerit in actu merendi. Indicat Canis. lib. 5. cap. 1. in illo verbo, *Cuius vita ingis, & continua quadam fuit contemplatio*, & alios statim referemus. Potest autē hæc conclusio intelligi, vel de tempore, quo vigilabat, & hoc sensu non solum est verisimilis, sed etiam certa, quia quandiu ratione usa est, sine vlla intermissione semper est bene operata, ut rectē dixit Ambros. lib. 2. de virginibus in principio. Et patet, quia cū haberet perfectum dominium suorum actuum, nunquam est indeliberatē operata, nec verō cellare omnino poterat ab omni actu externo, & interno: tum quia hoc ferē est humano modo impossibile: tum etiam quia in homine utente ratione, & potente aduertere, nonnulla culpa esset, sic otiosum manere, semper ergo ex quo permanentem usum rationis habuit, aliquem actum liberum exercuit, vel internum tantum, vel simul externum: ergo cōtinuē benē operata est: ergo continuē meruit: vtraque consequentia constat ex principiis positis. Alio ergo modo intelligi potest conclusio etiam de tempore, quod somno tribuebat, & hoc sensu est incerta, sed quōd sit verisimilis probari potest. Primo testimonio Bernardini Senensis dicto sermo. 5. i. art. 1. Vbi ex sua, & aliorum sententia dicit, non fuisse somno impeditā, quominus libere in Deū conuerti posset, & affert cōiecturam, quia hoc priuilegium aliquibus sanctis pro aliquo vitæ tempore concessum est. Accommodat etiam illud Ieremiæ. 1. *Virgam vigilantem ego video*. Idem habet in. 3. opere sermonum tractatu de Beata Virgine serm. 4. art. 1. cap. 2. vbi dicit, etiam cum dormiebat, fuisse Virginem in altiori contemplatione, quam fuerit aliquis alius dum vigilaret. Vnde illi attribuit verba illa Cant. 5. *Ego dormio, sed cor meum vigilat*. Quæ eleganter de Virgine exponit Rupertus, lib. 5. in Cantica. initio, vbi inter alia inquit. *Multarum quoque animarum fuit, & est, non solum secundum similitudinem otio sancto dormire, id est, à terrenis curis vacare, & in cœlestibus per contemplationem corde vigilare*.

A Verum etiam eodem modo, quo & Iacob dormiuit, secundum corpus dormire, & secundum animam cœlestia videre, sed cu, o Cœlum Dei, vnica sedes Domini, in vtroque vigilandi modo cunctis mortalibus, siue terrenis hominibus longē eminentior extitisti, longē studiosior ad contemplan- dum eum, in quem de siderant angeli prospicere, atque aptior fuisti. Fauet huic sententiæ Ambros. lib. 2. de Virginib. in principio dicens, *Dormire non prius cupiditas, quam necessitas fuit: & tamen, cum quiesceret corpus, vigilaret animus, qui frequenter in somnis aut lecta reperit, aut somno interrupto continuat, aut disposita gerit, aut gerenda prænu- nciat*. Quæ verba tractans Canis.

Ambro.

Canis.

Bernard.
Busto.

Dionys. Ri-
chel. Aug.

B Ergo maior ratione possumus de Beata Virgine dicere, tam felicem fuisse dormiendo, quam vigilando. Quidquid enim perfectionis gratiæ in illo statu communicatum est, illi non est denegatum. Ex quo aliam sumo confirmationem, quia angelis sanctis datum est, ut ex quo in primo instanti suæ creationis conuersi sunt in Deum, nunquam ab illius actuali amore cessauerint, sed hoc donum maxime pertinet ad perfectionem charitatis, & sanctitatis, ergo credi potest communicatū esse Beata Virgini. Præterea, si verum est Beata Virgini datam esse aliquam scientiam, seu cognitionem per se infusam, qua uti posset sine conuersione ad phantasmata, facile intelligimus etiam in somno potuisse illa scientia uti, & consequenter meritorie per voluntatem operari, quia hæc nō pendet à corpore, si intellectus expeditus sit ad cogitandum, & proponendum obiectum: est autem probabile Beatam Virginem præditam fuisse hac scientia, vel toto, vel maiori tempore vitæ suæ. Est ergo verisimilis hæc sententia, quanquam in re adeo incerta, ut nihil constanter affirmare possimus.

Addo tamen, licet demus hoc meritum propter somnum, & corporis imbecillitatem interdum interruptum esse: nihilominus tam breuem fuisse illam moram, totq; diuinis

diuinis cogitationibus fuisse interceptam, vt morali quodam modo possit hoc meritum appellari continuum, Beata enim Virgo partim propter optimam corporis temperiem, partim propter moderatissimam viuendi rationem exigui temporis somno indigebat, & ex virtute perfecta, qua corpus suum affligebat, magnam etiam illius temporis partem vigilijs, & orationi tribuebat. Vnde Bernardinus, ac Bonauentura, & Canisius supra, varias reuelationes referunt, quibus nonnullis hominibus patefactum fuit, solitam fuisse B. Virginem ferè integras noctes in omnes meditando, ac orando traducere, & ipso eo tempore, quo dormiebat, credi potest solitam fuisse, præ nimia charitate, qua Deum diligebat, frequenter excitari à somno, ac statim animum suum in Deum eleuare. Hoc enim experimento constat accidere, & ex diuina gratia concedi multis, qui diuina charitate flagrant, præsertim eo tempore, quo de rebus diuinis frequentius cogitant, & in actibus diuini amoris sapius, ac feruentius exercentur: hæc enim animi promptitudo, atque facilitas ad eliciendos huiusmodi motus in Deum maior fuit, ac perfectior in Beata Virgine à principio vitæ, quam fuerit in quocunque alio sancto eo tempore, quo maiorem perfectionem, & deuotionem consequutus est, vt ex supra dictis de perfectione primæ sanctificationis Virginis satis constat.

SECTIO III.

An B. Virgo aliquod augmentum gratiæ obtinuerit ex opere operato, & quibus modis.

QVod B. Virgo magnum gratiæ augmentum ex opere operato fuerit consequuta, dubitari non potest, quia non fuit peioris conditionis, quam alij iusti: nec sacramenta fuerunt in illa minus efficacia, imò eò quidem magis, quò meliori dispositione illis utebatur. Solū ergo necesse est, vt modos, seu tempora huius augmenti distinctius aperiāmus, & explicemus. Possunt autem ad tria capita reuocari. Primū est, sacramentum illud, quod in remedium originalis peccati foemini applicari solitum erat, in illo enim gratia dabatur non

A propriè ex opere operato, sed ad modum eius, id est præter omne meritū suscipientis, sicut dabatur in circumcisione, & in remedio legis naturæ, præsertim quādo infatibus applicabatur, vt infra dicemus agentes de sacramētis in genere. Certū est autē B. Virgini paulo post eius natiuitatē applicatū esse hoc sacramentū, sicut Ioannes Baptista circumcisis fuit, etiā si in vtero matris fuisset sanctificatus. Extraordinaria enim Dei sanctificatio nō obstat, quominus ordinaria remedia contra peccata applicari debeant, præsertim cum hæc supernaturalia, & diuina mysteria non sint hominibus nota: ergo in hoc sacramento datum est Virgini aliquod augmentum gratiæ ad modum operis operati. Quia hæc gratia infallibili legē dabatur per tale sacramentū, & B. Virgo eo potissimū tempore capax erat augmenti gratiæ, & prior sanctificatio non reddiderat illam incapacem huius sacramentalis gratiæ. Notauit hoc Paludan. in 3. d. 3. q. 2. paulo ante solutiones principalium argumentorum.

Alterū caput cōtinet vsum sacramentorū nouæ legis, & fructū eorū, de quibus similiter certū est, nō caruisse Virginem fructu illorū, quibus est vsa, quanquā Scotus, in 1. sectione citatus in hoc dubitauerit, cuius sententiā Sotus, & alij ibidē citati, merito reiiciūt. Est enim certū principiū fidei, hæc sacramēta conferre gratiā non ponētibus obicē. Solū ergo superest, vt dicamus, quibus sacramētis nouæ legis Deipara vsa fuerit: & quidē de tribus cōstat non fuisse Virgini collata. Primū est Ordo, cuius nō erat capax propter foemineū sexū. Secundū est Pœnitētia, cuius materiā nō habuit, & ideò illud suscipere nō potuit. Tertium fuit Matrimonium, quod à Virgine contractū non est, postquam in sacramentū nouæ legis est institutū. De duobus verò certū est, illa suscepisse: primū est sacramentū Baptismi, vt omnes Theologi docent, & Euth. Ioan. 3. scribūt, inquit, quidā Apostolorū rēporibus proximi, quod Christus Petrum, & Virgine matrem baptizauerit: Petrus verò reliquos Apostolos, quibus verbis videtur explicari historia, quam ex Euodio refert Nicephorus, lib. 2. cap. 2. Vbi dicit Christū manibus suis Petrū tantummodò baptizasse, explicandum autem videtur, vt illa dictio exclusiua non excludat Virgine Christō coniunctissimam, quæ non est eisdem

V 5 legibus,

Bernardin.
Bonauent.
Canis.

Paludan.

Scotus.

Sotus.

Sacramen-
tum ordinis
pœnitentiæ,
& Matrimo-
nii Virgo non sus-
cepit.

Euthym.
Maria Virgo Christi
manibus baptizata.
Euodius.
Nicephorus.

Sacramen-
tum pro re-
mediō origi-
nalis peccati
institutum
Mariæ cum
augmento
gratiæ suscepit.

legibus, quibus cæteri, comprehendenda. Ratio verò est, quia præceptum Baptismi omnibus generatim propositum est, & verbum illud, *Nisi quis renatus fuerit*, neminem excipit, neque oportet, ut nos Beatam Virginem ex aliquo speciali privilegio excipiamus, cum nec fundamentum habeat, neque ad eius perfectionem pertineat. Secundò, quia hoc decuit ad exemplum aliorum fidelium. Tertiò, quia per Baptismum constituuntur, & signantur membra Ecclesiæ, prout à Christo instituta, cuius perfectissimum membrum debuit esse Beata Virgo. Tandem quia per Baptismum datur potestas utendi sacramentis novæ legis, sacratissima autem Virgo eis uti debuit, præsertim Eucharistia.

*Eucharistia
sacramentum
frequentius
Virgo
suscepit.*

Alterum ergo sacramentum, quod certum est Beatam Virginem frequenter accepisse, est Eucharistia. Primò, quia usus huius sacramenti est in præcepto divino, quod eadem ratione, qua præceptum Baptismi, Virginem comprehendebat. Secundò, frequentia eius est in consilio, & per sese honestissima, & utilissima, & valde conformis eximie charitati Virginis erga filium. Tertiò, quia legimus Acto. 2. in primitiva Ecclesia fideles omnes vel quotidie, vel frequenter usus esse hoc sacramento, ergo multo magis Beata Virgo hanc consuetudinem observavit.

Acto. 2.

His duobus adiungi potest tertium Confirmationis sacramentum, nam licet reuera illud non receperit quoad signum visibile, in quo ratio sacramenti consistit, recepit tamen characterem, gratiam, & abundantiam Spiritus Sancti, quæ sunt effectus illius sacramenti. Sicut enim Apolloli in die Pentecostes præter omne meritum suum receperunt quasi ex opere operato Spiritum Sanctum, & perfectissimum confirmationis effectum, & ideò postea sacramentum ipsum non susceperunt, quia iterari non potest, ita maiori ratione Beata Virgo eodem die similem effectum & donum perfectius, ac copiosius accepit.

*Sacramentum
confirmationis
aliquando
Virgo
recepit.*

Solum igitur de sacramento Extremæ Vnctionis potest esse controuersia. Multis enim indecens, ac indecorum videtur, quòd B. Virgo illo munita fuerit. Ita sentit Palud. in. 4. dist. 23. quæst. 3. artic. 2.

Palud.

A Supplementum Gabrielis, quæst. 1. dub. *supplemen.*
3. & Victoria in sum. numer. 222. Funda- *Gabr.*
mentum esse potest, vel quia Beata Vir- *Victor.*
go erat incapax huius sacramenti, quoniã institutum est pro ijs tantum, qui aliquando actualiter peccauerunt, ut constat ex forma illius, in qua dicitur, *Remittat tibi Deus, quidquid peccasti per visum, auditum, &c.* Beata autem Virgo nunquam actualiter peccauit; sicut ergo, quia hoc sacramentum institutum est pro infirmis ægitudine corporali, ideò dari non potest sanis, ita quia institutum est pro ijs, qui actuali labe peccati aliquando infecti fuerunt, ideò dari non potest ijs, qui nunquam peccauerunt. Vel secundo, liceat admittamus Beatam Virginem fuisse capacem huius sacramenti, videtur tamen indecens, ut vngeretur: tum quia non decuit deprecari illi remissionem actualium peccatorum: tum etiam propter honestatem, præsertim cum illo non indigeret, nec ratione effectus, nec ratione alicuius præcepti diuini quod nullum esse creditur de tali sacramento.

B Alij verò existimant Beatam Virginem ante mortem vinctam fuisse. Ita docuit Albertus Magnus in Mariali. cap. 72. & 74. cuius sententiam referens Antonin. 3. p. tit. 4. cap. 8. §. 3. *Ponit*, inquit, *Albertus quod Beata Maria in morte se fecerit inungi, sicut etiam communicauit, & hoc non, quia indigeret, cum nullum peccatum etiam veniale, nec reliqua peccati essent in ea, sed ut præberet fidelibus in omnibus exemplum humilitatis, & vite Christianæ.* Et hanc sententiam sequutus est Syluester in Rosa aurea, tractat. 3. de quæstionibus impertinentibus, casu. 53. & Bernardinus de Busto. 4. parte principali, serm. 11. part. 3. Canisius etiam libr. 1. de Beata Maria. cap. 9. in hac est sententia, dum laudat Albertum supra, cap. 81. dicentem Beata Virginem omnia sacramenta novæ legis suscepisse, præter Ordinem, quod verbum, vel correctione, vel pia aliqua interpretatione indiget, ut ex dictis patet, debuisset enim matrimoniū, & poenitentiam excipere. Supponit verò hæc sententia non esse de necessitate huius sacramenti, ut persona cui tribuitur, aliquando peccauerit actualiter: sed satis esse, ut habeat usum rationis, & consequenter, quòd in se est, peccare possit, & à dæmone tentari, ut graues Theologi docent

Alb. Magn.

Antonin.

*Syluest.
Bernardin.
de Busto.
Canis.*

Bonauent.
Richar.
Guiliel.
de Rub.
Maior.

docet in. 4. d. 23. Bonauen. Richard. Guilielmus de Rubio. Maior, & alij. Quia hoc satis est ad primarium effectum, propter quem per se primò hoc sacramentum est institutum, scilicet, ad confortandum hominem in vltima pugna, præbendo auxiliū aduersus insidias inimici, quæ eo tempore solent esse vehementiores, simulq; spiritua- lem sanitatem præstandam, si homo illa in diguerit, atq; etiā corporalem, si illi expedierit. Ita enim graues Theologi hunc effectum explicant, vt suo loco vberius dicemus, & interim videri possunt Petrus Sotus lectione. 1. de hoc sacramento, & Palatius in. 4. d. 23. disput. 2. conclusionem. 1. homo autem adultus, quamuis nunquā peccauerit, ex se capax est huius effectus, & verba formæ circa illum vera erunt in sensu conditionali, scilicet *si quid peccasti*. Hoc enim modo ordinatum est hoc sacramentum ad peccata, vel eorum reliquias delendas, vt ex verbis Iacobi c. 5. colligitur, *si in peccatis est, dimittentur ei*. Ergo licet Beata Virgo nunquam peccauerit, capax fuit effectus huius sacramenti, quia capax fuit gratiæ, & spiritualis auxiliij, quò aduersus insidias inimici in vltima pugna ita munitur, ac si illi obijciendæ essent, nā simpliciter libertatem habuit, quamuis diuinitus esset in bono confirmata.

Sacramentū
extremæ vn-
ctionis vtrū
Virgo suscep-
erit.

Iudicium inter has sententias pendet ex principijs pertinentibus ad sacramentum extremæ vñctionis, scilicet, quod sit subiectū capax illius, quis effectus, & quæ forma. Ne igitur hoc loco hæc omnia sine sufficiēti probatione, & examine definiamus, respōdeamus tantum sub cōditione, si vt homo sit capax huius sacramenti, necessarium non est, quòd actualiter peccauerit, B. Virginem fuisse capacem illius: si autē fuit capax illius, verisimilius esse illud suscepisse, tum propter fructum eius, tum propter fidei, ac fidelium adificationem, & humilitatis exemplum. Neque enim ex parte formæ est vlla indecentia, tum quia facile intelligi potest, concessum esse in hoc peculiari casu, aliquod speciale priuilegium. Tum maxime: quia sensus illius est conditionalis, vel (vt ita dicam) potentialis, id est, *Remittat tibi Deus, si quid peccasti*, vel cōferat Deus tibi gratiam sufficientem ad delendam omnem maculam, quæ per sensus contrahi solet. Neq; etiam ex parte materiæ erat hoc

A indecens, quia semper applicatur cū summa honestate.

Tertium caput huius augmēti constitui potest in aliquibus temporibus, vel opportunitatibus, in quibus Beata Virgo immediate à Deo suscepit singularem sanctificationem, seu augmentum eius. Huiusmodi intelligimus fuisse instans illud, in quo filium concepit, vt omnes Theologi in. 3. d. 3. sentire videntur. Qui dicunt, licet in conceptione sua accepit primam sanctificationem, præter omne meritum, & præter omnem sacramentalem sanctificationem, sed ex singulari priuilegio: ita in conceptione filij accepisse præter omnem meritam singularem perfectionē sanctificationis, ob nouam, & admirabilem præsentia diuini Verbi, iuxta verbum angeli dicentis, *Spiritus sanctus superueniet in te*. Et hoc modo sensit aperte D. Th. supra. q. 27. ar. 3. tunc fuisse illi sublatum fomitem peccati, qui iuxta illius sententiam, antea tantum fuerat ligatus, & art. 4. docet gratiam Virginis in filij conceptione fuisse quodammodo consummatam. Idem latē Durand. supra. q. 3. Scotus etiam, & reliqui, quos sectione. 1. retuli, dum aiūt, tam perfectam fuisse in eò infatā gratiam Virginis, vt amplius crescere non potuit, hoc necessario supponunt. Idem apertē docent Damasc. Rupertus, ac Bernardinus ibi citati, Bernardus sæpe in homilijs super *Missus est*, Laurentius Justinian. serm. de Annuntiatione. Denique Athan. ser. de sanctissima Deipara inquit,

B Tunc descendisse spiritum sanctum in Virginem cum omnibus suis virtutibus essentialibus, imbuentem eam gratia, & virtute, & infra excludit errorem putantium tantum vim quandam, & energiam illi datā esse spiritus, vt incarnatio perficeretur. Et paulò post subdit, secundum orthodoxorum dogmatum rectitudinem virtute, & spiritu esse impletam Virginē, tum vt corpus eius sanctificaretur, tum vt salutare illum futurum concipere posset. Vnde Euseb. Emi. hom. super *Missus est*, inferiam quartam Dominicæ quartæ Aduentus. Cum gratia, inquit, plena sit priusquam concipiat, post conceptionem quanta abundanti? Et Albertus Magnus in Mariali, cap. 60. quē imitatur D. Tho. opus. 60. ar. 3. triplicem distinguit plenitudinem gratiæ Virginis, aliam vocant sufficientiam, quā habuit à principio. aliam abundantiam, quam dicit habuisse in filij cōceptione: aliam singularis excellentiam.

In concep-
tione filij
virgo singu-
lariter ornata.

D. Thom.

Durand.
Scot.

Damascen.
Rupert.
Bernardin.
Bernard.
Laur. iust.
Athan.

Euseb. Emis.

All. Magn.
D. Thom.

lentia, quam in toto vitæ decursu consecuta est. Denique afferri potest coniectura, quia quando Beata Virgo visitauit Elisabeth, propter Christi præsentiam, & Ioannes fuit sanctificatus, & Elisabeth gratia impleta: quid ergo mirum, quod diuinum Verbum ingrediens vterum Virginis, singulari modo illam sanctificauerit. De hoc ergo augmento nullus sine temeritate dubitare potest. Alia verò sunt tempora, de quibus simile quidpiam probabiliter coniectare possumus, quamuis sit res minus certa, huiusmodi sunt dies natiuitatis Christi, dies mortis, vel resurrectionis eius; de die verò Pentecostes iam diximus.

SECTIO III.

Quantam gratia perfectionem, ac intentionem fuerit B. Virgo consequuta.

Hactenus varios modos explicuimus, quibus Beata Virgo toto tempore vitæ suæ in gratia, & sanctitate creuit, reliquum est vt tandem concludamus, & explicemus cumulum gratiæ, quem toto illo tempore congregauit, id est, in quo gradu, & intentione gratiam habuit in instanti mortis suæ. In qua re vnum tantum est certum, scilicet, eam gratiam fuisse intensiorem, quàm sit in supremis Angelis, vel hominibus sanctis. Sicut enim de fide est, Deiparam in perfectione beatitudinis esse omnibus superiorem, ita etiam certum est in intentione gratiæ, omnes antecellere, quia perfectio beatitudinis perfectioni gratiæ respondet. Et hoc etiam facile ostendi potest ex his, quæ de prima sanctificatione, & meritis Beatæ Virginis hætenus tractata sunt. Solum ergo desiderari potest, vt explicemus, quanta fuerit hæc excellentia, vel quis excessus huius gratiæ Virginis respectu gratiæ collatæ reliquis sanctis, vel singulis, vel omnibus simul sumptis. Quæ res cum nec reuelatione manifesta sit, nec certa ratione ostendi possit, vix tractari potest, nedum à nobis definiti, quia non possumus verè dicere Beatam Virginem tot habuisse gradus gratiæ, neque plures, neque pauciores. Nihilominus tamen conandum nobis est, vel sub ratione aliqua communi, & vniuersali, vel per

A comparisonem ad alios sanctos perfectionem, & excellentiam huius gratiæ, quoad fieri possit, explicare.

Dico ergo primò, Beatam Virginem in fine vitæ peruenisse ad summam, & (vt ita dicam) pene immensam gratiæ perfectionem, & intentionem. Probatur primò ex modo loquendi sanctorum Patrum. Damascenus enim orat. 2. de Assumptione, gratiæ abyssum, Virginem vocat, Epiphanius oratione de laudibus Virginis, *Gratia*, inquit, *sanctæ Virginis est immensa*. Et infra vocat eam, *mare spirituale habens gemmam celestem Christum*, Et infra, *solo Deo excepto cunctis superior existis*, cui prædicanda, neque hominum, neque Angelorum lingua sufficit. Sic etiam Anselmus de excellentia Virginis, capit. 3. inquit, *Nullus hominum, vel Angelorum penetrare potest immensitatem diuini amoris erga Virginem*, Et infra, *ineffabilis est, & stupenda omni seculo huius mulieris gratia, & exaltatio*. Et capit. 8. post multa concludit, *Quid amplius dicere possum, Domina, immensitatem quippe gratiæ, & gloriæ, & felicitatis tuæ considerare incipienti, & sensus deficit, & lingua fatiscit*. Sic etiam Bernard. sermo. 4. de Assumptione, *ineffabile* vocat priuilegium meritorum sanctissimæ Virginis, & Bernardin. dicto sermone. 5. 1. tantam dicit esse perfectionem Virginis, vt *soli Deo cognoscenda reseruetur*. Multa similia habet Andreas Cretenensis oratio. de dormitione Virginis, vbi inter alia vocat eam *omnis sanctitatis sanctissimum thesaurum*. Ephræ in quoque oratione de laudibus Virginis inter alia inquit, *sanctior Cherubim, sanctior seraphim, & nulla comparatione ceteris omnibus superis exercitibus gloriosior*. Bonauent. in speculo Mariæ, capitulo. 5. *Immensa certe fuit gratia, qua ipsa fuit plena*. Denique verba illa, quæ supra ex Ignatio citauimus, quibus in epistola prima ad Ioannem, eam vocat *celeste prodigium, & sacratissimum spectaculum*, satis indicant hanc gratiæ immensitatem.

B Secundo, explicatur conclusio rationibus. Prima, quia supremus inter sanctos Angelos valde intensam habet gratiam, ita, vt verisimile sit nullum sanctorum hominum ad eam gratiæ perfectionem peruenisse, solis Christo & Virgine exceptis, peruenit autem ille supremus Angelus ad eam gratiæ perfectionem, per vnum, vel

Damasc.
Epiphanius.
Gratia Virginis in fine vite immensa prope.

Anselm.

Bernard.

Bernardin.

And. Cret.

Ephrem.

Bonauent.

Inati.

summum, duos actus fidei, spei, charitatis, religionis, obediencie, humilitatis, & aliarum virtutum, si fortasse illos in breuissimo illo intervallo, quo fuit viator, exercere potuit. Est enim communis Theologorum doctrina angelum in primo instanti per aliquem actum se disposuisse ad primam gratiam recipiendam, & in secundo perfecte, & ex toto conatu operando, illam consummasse. Ex hoc ergo concluditur ratio. Nam Beata Virgo in primo instanti sue sanctificationis perfectiorem gratiam assequuta est, quam supremus angelus in sua prima sanctificatione, sed B. Virgo non duobus, aut tribus: sed penè infinitis actibus perfectis, & ex toto conatu, atque tota efficacia sue gratiæ, & charitatis elicitis, eiusdem gratiæ augmentum, & perfectionem promeruit, ergo est penè immensum hoc augmentum. Vtraque assumptio in superioribus probata est, consequentia verò solum consideratione indiget, & (vt ita dicam) enumeratione frequentissimorum actuum charitatis, & aliarum virtutum, quos beata Virgo sexaginta annorum spatio exercuit.

Secundo vt hoc amplius explicetur, suppono actus amoris Dei elicitos à charitate esse meritorios augmenti eiusdem charitatis, & consequenter gratiæ, & gloriæ secundum totam latitudinem graduum, eorumque æqualitatem, & adæquationem, ita vt si actus sit vt quatuor, mereatur quatuor gradus augmenti gratiæ, & sic de reliquis. Et quidem quod ij actus meritorij sint secundum totam latitudinem suam augmenti habitus, certum esse censeo, quia si solū essent meritorij secundum excessum actus remissi, vel æqualis, nullius essent valoris, ac meriti, quod plusquam falsum esse censeo, & repugnans doctrinæ Concilij Trident. Sess. 6. vt latius in prima secunde docetur. Quod verò hoc augmentum sit cum prædicta æqualitate, & proportionem, non de omnibus actibus meritorijs, sed de solis perfectissimis actibus charitatis asseritur, non vt certum, sed vt verisimilius, quia sicut in prima sanctificatione si quis disponitur per actum charitatis vt quatuor, habitum æqualem suscipit ex vi talis dispositionis, ita etiam pari, vel maiori ratione, qui post iustificationem primam similem actum operatur totidem gradus augmenti, & perfectionis habitus consequitur: quia in hoc actu intercedit meritum de condigno

A no, quod non inuenitur in prima dispositione. Præterea sicut hi actus charitatis sunt nobilissimi, ita etiā sunt efficacissimi ad meritum, & augmentum eiusdem charitatis: ergo rationi consentaneum est, vt tot gradus mereantur, quot in se habent. Ex hoc ergo principio concluditur, Virginis gratiam sapissime fuisse effectam duplò maiorem, quàm antea erat, quia (vt supra ostendi) operabatur ex tota virtute gratiæ, & motionis diuinæ, igitur eliciebat actus æqualis, vel maioris intensiōis, quam esset habitus: ergo per singulos actus huiusmodi ita crescebat illa gratia, vt fieret duplò maior, quàm in principio erat: sed hi actus numero, & multitudine fuerunt penè infiniti, vt ex dictis etiam patet: ergo.

B Tertio considerandum vltèrius est posteriores actus hoc modo, & cū hac perfectione elicitos semper extitisse duplò maioris meriti, quàm priores, quia semper procedebant ex habitu factio intèriori per priorem actum secundum totam latitudinem eius. Vnde si prior gratia Virginis fuit v.g. vt centum, & per illam operata fuit vt centum, gratia effecta est ducentorum graduum, si ergo postea gratia illa operabatur secundum totam actiuitatem suam, efficiebat actum habitui proportionatum, vel intensiorem: ergo vltèrius talis gratia per talem actum in duplò augebatur: ergo si hoc modo iterum, atque iterum, ac sapissime, & gratia augeatur per actus, & aucta eliciat meliores actus, & à melioribus C melius augeatur, in fine augmenti tanta erit perfectio, vt vix possit humano ingenio comprehendere. Hic autè discursus præter principium positum de merito actus secundum totam latitudinem, supponit aliud scilicet statim dari homini totum augmentum, quod per huiusmodi actus meretur. Sed hoc quàm sit verum, & rationi cōsentaneum ex dictis in. 2. sectione satis constat. Nam licet de merito fundato in actibus, in quibus homo non operatur, quantum potest, nec facit totum, quod in se est magis sit controuersum, ac dubium, an statim detur augmentum illi respondens: tamen de merito illorum actuum, in quibus homo facit totum quod in se est, nulla videtur esse posse ratio dubitandi. Præsertim quia etiam de merito actuum remissorum verisimilius est statim habere effectum augmenti gratiæ sibi respondentis, quia meritum

meritum de se est sufficiens causa præmij.

Quarto ex eisdem principiis potest amplius explicari hæc perfectio: nam ex illis manifestè sequitur B. Virginem in fine vitæ suæ potuisse tot gradus gratiæ vno actu mereri, quot in toto tempore superioris vitæ, per omnes actus, & modos sanctificationis, & augmēti eius, fuerat consecuta. Quia ille actus eliciebatur ab actu sic intenso, ex tota virtute, & efficacia sua, & ex toto conatu, & auxilio sibi proportionato, ergo merebatur per talem actum tot gradus gratiæ, & charitatis, quot antea habebat, vel certe plures, ergo multiplicando huiusmodi actus, penè immensum, & incomprehensibile erit tale augmentum.

Obiectio.

Contra hanc assertionem nihil inuenio, quod possit difficultatem parere, nisi fortasse quod aliquibus videri poterit incredibile tale, ac tantum augmentum, quia excellentiam, ac magnitudinem eius capere non possunt. Si tamen quis consideret Deiparæ dignitatem penè infinitam, & initium sanctificationis eius, quod fundamentum habuit in montibus sanctis, seu in culmine sanctitatis, & progressum vitæ eius admirabilis, ac diuinæ, non hæsitabit ob admirationem; sed faciliè (ut existimo) intelliget totam hanc gratiæ perfectionem optimè in beatam Virginem conuenire. Dices, hinc sequi videtur, quenlibet iustum, vel sanctum, si aliquo tempore merendo perseueret, præfertim postquam ad perfectionem peruenit, breui tempore posse consequi ingens gratiæ augmentum, nam principia posita eadem ferè proportionem applicari possunt. Respondetur non esse similem rationem, primò, quia reliqui semper habent impedimentum fomitis, & rarò operantur secundum totam latitudinem habituum, præsertim si sint valde intensi. Deinde quia etiam, cum ad eam perfectionem deueniunt, vix attingunt primam gratiam, quam, vel Beata Virgo, vel primus Angelus in sua prima sanctificatione obtinuerunt.

Responsio.

Obiectio.

Dico secundo: Probabiliter credi potest B. Virginem consequutam esse plures gradus gratiæ, & charitatis, quàm sint in omnibus sanctis hominibus, & Angelis, etiam collectiue sumptis, itaque si mente concipiamus ex multitudine gra-

*Augmentū
charitatis,
& gratiæ
Virginis in
fine vitæ
quantum.*

A tiarum sanctorum omnium vnā intensissimam gratiam cōsurgere (quod solum explicandæ rei gratia dictum sit) non adæquaret intensiōem gratiæ Virginis. Conclusio hæc ab scholasticis, antiquisque scriptoribus non disputatur, & ideo fortasse in terminis à nemine reperietur asserta, sicut etiam neque negata est, neque improbata; fit tamen probabilis, & verisimilis, tum testimoniis, & coniecturis adductis in prima conclusione, tum etiam iis quas nunc adiiciemus. Primū enim sancti Patres, vbicunque loquuntur de gratia Virginis, & gloria (perinde namquē est) tam magnificè de ea sentiunt, & loquuntur, ut non solum prædictam perfectionem, sed maiorem etiam illi tribuere videantur. Ihesus serm. 2. de Assumptione, sicut est incomparabile quod gessit, & ineffabile quod percepit, ita est incomprehensibile præmium gloriæ, quod meruit. Andreas Cretensis sermon. de dormitione Deiparæ talem, ac tantum dicit esse statum gloriæ Virginis, ut quia nec discerni possit, honoretur silentio. Et infra, Quia habes cum aliis nō comparabilem appellationem, quæ excepto Deo solo, es omnibus altior. Ac denique cōcludit, O sancta, & sanctis sanctior, & omnis sanctitatis sanctissime thesaurē. Petrus Damianus serm. de Assumptione, Virgo, inquit, inter animas sanctorum, & Angelorum choros supereminens, & euecta, merita singulorum, & omnium titulos antecedit, vbi illæ duę particule, singulorum, & omnium, energiam aliquam habere videntur, & ibidē, ita dicit superare Virginem alios sanctos in gratia, sicut Sol in luce, & claritate stellas excedit, ac tandem de eadem Virgine sic loquitur, In illa inaccessibili luce perlucens, sic utrorumq; spirituum hebetat dignitatem, ut sint quasi non sint, & comparatione illius nec possint nec debeant apparere. Et serm. de natiuitate Virginis. Quid grandius Virgine Maria, quæ magnitudinem summæ diuinitatis intra sui ventris conclusit arcanum? Attende seraphim, & videbis quidquid maius est, minus Virgine, solumque opificem opus istud supergredi, & infra, gloria, quæ eam ex hoc mundo transeuntem excepit, principium ignorat, nescit finem, de qua nihil aliud possumus dicere, nisi quia gloriosa dicta sunt de te gloria Dei, Et sermone de Annuntiatione, Hæc est, in quam dulcis Dominus cum omni sua dulcedine superuenit. Cum enim fecerit Deus omnia opera sua valde bona, hoc melius fecit,

B

Ihesus.

Andr. Cre.

C

Damasc.

fecit, cōsecrās sibi in ea recōciliatoriū aureum. Damascenus orat. 1. de dormitione Virginis, satis post medium, *Dei matris*, inquit, & *seruorum Dei infinitū est discrimen*. Chrysostomus in liturgia, primū negat aliquid esse in tota rerum vniuersitate, quod cum B. Virgine comparari queat. Deinde eam vocat incomparabiliter gloriosorem, quā se raphim. Et in sermone, quem Ecclesia refert in festo natiuitatis Virginis. *Magnū reuera miraculū, fratres dilectissimi, fuit sepe B. Virgo Maria. Quid namque illa maius, aut illustrius vllō vnquam tempore inuentum est, seu ali quādo inueniri poterit? hac sola calum, ac terrā amplitudine superauit. Quid nam illa sāctius? non Propheta, non Apostoli, non Martyres, nō Patriarcha, non Angeli, non Throni, nō Dominationes, non Seraphim, non Cherubim, non denique aliud quidpiā inter creatas res visibiles, aut inuisibiles maius, aut excellentius inueniri potest. Nihil ergo Chrysostomus excipit, siue Virgo beata cū singulis, siue cū omnibus sanctis cōparetur. Vnde Ephrē oratione de laudibus Virginis, Nulla, inquit, comparatione omnibus superis exercitibus gloriosior, praestantissimum orbis terra miraculum, omnium sanctorum corona ob fulgorem inaccessa. Laurentius Iustinian. in ser. de Assumptione apertius inquit. Merito quidquid honoris, quidquid felicitatis habebatur in singulis, totū abundabat in Virgine. Hinc sanctorum admiratio de Maria. Anselmus de laudibus Virginis, cap. 9. Pura sanctitas, & sanctissima puritas pīssimi pectoris eius omne omnis creatura puritate, siue sanctitatem transcendens, incomparabili sublimitate hoc promouit, vt reparatrix perditī orbis dignissime fieret, & cetera, quae subiungit, quae ad eandem rem confirmandam plurimum valēt, Et hoc ipsum confirmat, quod Bonauentura opusculo de laudibus Virginis cap. 7 ex sententijs Patrum docet, Dei gloriā magis in sola Virgine, quā in ceteris Dei operibus purē creatis relucere, atque adeo perfectiones omnes in ceteris rebus diuisas, ac distributas in Virgine beata excellentiori modo esse congregatas. Et accommodat verba illa, Omnia flumina intrāt in mare & mare nō redundat. Quia omnia flumina gratiarum intrant in Mariam, & dignitatē eius non excedunt. Vnde sicut in mari, inquit, aquarum, ita in Maria sunt congregationes gratiarum. Quod Hieronymi verbis cōfirmat, dicentis, Ceteris per partes praestatur,*

Ephrem.

Ansel.

Bonauen.

Hieron.

A Maria verò simul se tota infudit gratiae plenitudo. Afferret etiā id. Eccle. 24. In plenitudine sanctorum Mariae delectatio mea, & cū Bernardo sic explicat. Ideo in plenitudine sanctorum Mariae delectatio fuit, quia in mirifica perfectione sua, plenitudo perfectionis omnium sanctorum illi nō defuit. Quod postea declarat discurrendo per singulas virtutes, & gratiarum genera: possumus autem eadem ratione per omnes gradus gratiae sanctificantis discurre: horum enim collectio, & congregatio multo magis ad illius perfectionem pertinet. Et ad hoc cōfirmandum conferre possunt, quibus supra disput. 3. ostendimus, quidquid donorum gratiae diuisum est in reliquis sanctis, totum fuisse collectum in Virgine. Quamobrem Hieronymus eam vocat, hortū deliciarū, in quo cōdita sunt omnia florum genera, & odora menta virtutum, & Petrus Damianus supra locum voluptatis appellat, quem Deus omnibus gratiae diuitijs cumulauit.

Hierony.

Petr. Dam.

B Secundō principaliter fit verisimilis conclusio varijs coniecturis. Prima sumitur ex dignitate matris Dei, quae in suo genere est infinita. Nam Deus vnicuique dat gratiā accommodatam statui, ac muneri suo, vt in principio huius materiae explicuimus: sed tota haec gratiae intensio, ac plenitudo optimē conuenit cum dignitate matris Dei. Primō, quia illa dignitas est altioris ordinis, & suo modo infinita: vnde etiam si in infinitum illa gratia intenderetur, nunquā excederet terminos, aut debitam proportionem illius dignitatis. Propter quod Euthy. serm. de Zona Virg. & Andreas Creten. serm. de dormitione Dei parae, dixerunt, si quid, quod nos superat, in ea diuina operata est gratia, nemo miretur intuens ad nouū, & ineffabile, quod in ea peractū est mysteriū ab omni infinitate infinites infinite exēptū: ergo, cū ex diuina sapientia ad certū gradum definita fuerit illa gratia, verisimile est eam esse talem, tamque perfectam, vt omnes inferiores in se quodammodo complectatur. Sicut enim Anselmus dixit decuisse Virgine ea puritate nitere, quae maior sub Deo nequeat intelligi, ita dicere possumus decuisse ea sanctitate, & gratia pīfici, qua nulla maior in vlla pura creatura, neque in omnibus simul intelligatur. Et confirmatur, quia maior est dignitas matris Dei, quā munera sanctorum omnium, & dignitates, etiam si in vnam congregentur,

Euthym.

And. Cret.

Anselm.

tur, ergo optime huic dignitati respondet gratia, quæ omnium aliorum gratias superet. Propter quod S. Bernardus in sermone. 15. de sollicitudinibus Virginis dicit plus meruisse Mariam eo actu fidei, & obedientiæ, quo Angelo annuntianti filij conceptionem assentita est, & assentiendo sese condigne disposuit, ac de congruo meruit, ut esset mater Dei, quam meruerint omnes sancti omnibus actibus, ac meritis suis, quia videlicet eo actu meruit saltem de congruo eam dignitatem, cui excellentior gratia, & gloria quodammodo debetur. Et ad hoc accommodat verba illa sapientis, *Multa filia congregauerunt sibi diuitias, tu supergressa es vnuerfas*. Ac tandem concludit tantam esse perfectionem Virginis, ut soli Deo cognoscenda referretur. Dices hac ratione probaretur, Beatam Virginem habuisse hanc gratiæ plenitudinem ab eo saltem instanti, in quo incepit esse mater Dei.

Responsio. Respondetur negando consequentiam: satis est enim, quod tunc habuerit totam hanc perfectionem quasi in radice, quia nondum peruenerat ad vltimum terminum perfectionis suæ; quanquam, si quis illud consequens concederet, fortasse non admodum erraret.

Secunda ratio esse potest, quia Deus plus amat Virginem, quam reliquos sanctos omnes, ergo plus gratiæ illi confert, gratia enim respondet amoris Dei erga personam quam perfecte amat. Antecedens probatur, quia talis amor videtur debitus matri. Vnde Augustinus (prout refert Bonaventura in speculo Mariæ. capit. 6.) ad Virginem sic loquitur, *Te ipse Rex Regum, ut matrem veram, & decoram sponsam præ omnibus diligens amoris amplexu sibi associat*. Et Anselmus lib. de excellentia Virginis. capitulo. 4. inde concludit amorem Dei erga Virginem esse maiorem, quam erga alias creaturas, quia, quod carius amauit, illi seruauit, ostendit ergo, inquit, amorem erga matrem, quo nullum putemus esse posse maiorem, & infra, *Quid ergo hic dicemus, est ne putatis, vlla mens hominis, quæ modum huius dilectionis, quam Deus ad hanc Virginem habuit, queat penetrare? & infra, Potest ne quæso vllus hominum, aut Angelorum istius amoris immensitatem penetrare, vel dignitati honoris illius, quidquam cogitatu percipere comparabile?* Hinc etiam Bernardus dicto sermone, capitulo tertio,

A Christum potius venisse pro sola Virgine redimenda, quam pro cæteris omnibus hominibus, quod refert ex Glossa in id Canticum. 4. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa*, &c. Hinc etiam Methodius sermone de Purificatione Virginis ad eam sic loquitur, *Euge, quæ debitorem illum habes, qui omnibus mutuatur, Deo enim vnuerſi debemus, tibi autem etiam ille debet*. Quocirca quod Abulensis, primo Prologo in Matth. quæstio. 19. simpliciter dixit, Christum plus diligere Ecclesiam, quam matrem suam si sub Ecclesia matrem comprehendat, indubitatum est, quia hoc modo comparatur totum cum parte, & hoc sensu recte probant, quæ adducit Christum maxime diligere Ecclesiam suam, quæ suo sanguine redimitur ad Ephes. quinto. Si vero per Ecclesiam intelligit reliquum corpus Ecclesiæ excludendo Virginem (quomodo sumi debet, ut recte fiat comparatio) in hoc sensu falsum est, quod inquit, amorem Christi ad Ecclesiam esse incomparabiliter maiorem, quam ad matrem suam, & Ecclesiam incomparabiliter maioris estimationis esse apud Christum, quam matrem suam. Ratio autem illius est, quia De par est quedam pars Ecclesiæ, & redempta, sicut vnus de Ecclesia. Quæ ratio in prædicto sensu nullius est momenti, quia etiam reliquum corpus absque Virgine non est tota Ecclesia, sed pars eius quæ licet multitudine, & extensione maior sit, tamen Beata Virgo intensius, & in valore, ac pretio est longè excellentior: & illius redemptio (ut cum Bernardino diximus) magis fuit à Deo intenta, quam reliquorum hominum. Potest vero confirmari hæc ratio, quia verisimile est, Beatam Virginem plus amare Deum, quam cæteros sanctos simul. Nam (ut recte dixit Bonaventura in speculo Mariæ, capitulo. 6. circa finem) *Quid mirum, si præ omnibus diligat, quæ præ omnibus est dilecta*: Decuit enim inter matrem, & filium amorem mutuum esse perfectissimum, præsertim, quia tali filio à tali matre, talis amor debebatur, habuit autem Beata Virgo omnem perfectionem, quam habere debuit. Denique verisimile est Beatam Virginem hunc amorem & optasse, & petiisse, cur ergo dubitabimus illum impetrasse? Ponderat, & exaggerat hunc amorem eleganter Anselmus quinto libro de excellentia Virginis, capitulo quarto,

& inter

Glossa
Canticum 4.
Moisod.

Abulensis.

Ephes. 5.
Maria mater
Christi
dilecta, quæ
Ecclesia.

Bonaventura.

Amor Virginis
erga Deum
quæritur.

Bernardus.

Obiectio.

Responsio.

Augustinus.

Bonaventura.

Anselmus.

Bernardus.

Anselm. & inter alia sic Virginem alloquitur: *Et tu, o beatissima foeminarum, in quam fluxit tam copiosa, & supereminens gratia omnium gratiarum, quid animi quaso gerebas ad eum, qui tibi hac magna fecit? quasi dicat, habuisse amorem diuino amoris consentaneum.*

Similitudo inter gratiam Christi, & virginis. Tertia ratio ijs non dissimilis colligi potest ex similitudine, ac porportionione inter Christum, & Virginem. Diximus enim in priori tomo, gratiam creatam animae Christi infusam, cum non fuerit infinita (quia esse non potuit) fuisse tamen, quantum esse potuit, proportionatam dignitati capitis, & maiestati Verbi Dei, & ideo in intentione superasse omnes aliorum hominum, & Angelorum gratias etiam simul sumptas, decuit autem Virginem esse Christo simillimam, & coniunctissimam, ergo in hac etiam perfectione, & intentione gratiae debuit ad illius perfectionem cum debita proportionione accedere.

Obiectio. Dices, cum hac excellentia conveniat Christo ratione suae dignitatis, potius fit illi iniuria, si Virginem ei faciamus equalem. *Responsio.* Respondetur, ideo diximus cum debita proportionione, non cum aequalitate: Christi enim gratia tam ipsius Virginis, quam reliquorum sanctorum Angelorum, & hominum gratias etiam simul collectas plurimum superat; gratia autem Virginis solum cum aliorum sanctorum gratijs confertur, & illas superare dicitur; & in hoc dicimus servari optimam proportionem, & similitudinem. Primum quidem, quia (ut Bernardus dixit sermon. de Natiuitate Beatæ Mariæ) Christus in Ecclesia est tanquam fons gratiae; Beata autem Virgo, ut aqueductus, reliqui verò sancti, ut riuuli, ergo in Christo, ut in fonte congregantur omnes gradus gratiae, qui tam ad aqueductum, quam ad riuulos fluunt; in Virgine verò, ut in aqueductu congregantur omnes, qui ad riuulos deriuantur. Hoc enim modo, & in toto corpore Ecclesiae est optima proportio, & inter Christum, & Virginem conueniens similitudo, & coniunctio.

Deinde hinc potest quarta ratio formari. Nam quia gratia Christi respectu omnium est gratia capitis, ideo habet illam excellentiam, sed Beata Virgo participat illam dignitatem; decet ergo, ut &

A gratia eius illam perfectionem participet. Explicatur secunda propositio assumpta ex Sanctis Patribus. Ireneo libro tertio contra Hæreses, capitulo trigésimo tertio, Sicut Eva inobediens facta, & sibi, & uniuerso generi humano causa facta est mortis, sic & Maria habens prædestinatum virum; tamen Virgo obediens, & sibi, & uniuerso generi humano causa facta est salutis; & infra, Eva inobedientie nodus solutionem accepit per obedientiam Mariæ, quod enim alligauit Virgo Eva per incredulitatem, hoc Virgo Maria soluit per fidem. Quomodo dixit etiam Hieronymus in Epistola ad Eustochium de custodia virginitatis, Mors per Euam, vita per Mariam. Latius Augustinus, sermone trigésimo quinto de sanctis. Altior cælo est, de qua loquimur, abyssus profundior, cui laudes dicere conamur. Hæc est enim, quæ sola meruit mater, & sponsa vocari hæc primæ matris dāna resoluta, hæc homini perditio redemptionem adduxit. Mater enim generis nostri peccatū intulit mūdo; genitrix Domini nostri salutem edidit mūdo, auctrix peccati Eva, auctrix meriti Maria; Eva occidendo obfuit, Maria viuificando profuit, illa percussit, ista sanauit. Ex quo principio inferius ita cōcludit. Quid dicam pauper ingenio, cum de te quidquid dixerō, minor laus est, quā dignitas tua meretur? Si cælum te vocem, altior es; si matrem gentium dicam, præcedis, si formam Dei appellem, digna existis, si dominam Angelorum vocitem, per omnia te esse probaris. Similia multa habet sermone vndecimo, & decimo septimo de Natiuitate. Eleganter verò & copiose Petrus Chrysolog. sermone. 140. *Quantus sit Deus, satis ignorat ille, qui huius Virginis mentem non stupet, animum non miratur. Paueat Cælum, tremunt Angeli, creatura non sustinet, natura non sufficit, & una puella sic Deum in sui pectoris capit, recipit, oblectat hospitio, ut pacem terris, cælis gloriam, salutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum cælestibus parentelam, ipsius Dei cum carne commercium, pro ipsa domus exigit pensionem, & sermone. 142. Ipse, inquit, Angelus miratur, omnes homines vitam meruisse per foeminam. Hinc Bernardus, sermone secundo, de Assumptione, Per te, inquit, accessum habemus ad filium, o benedicta, inuentrix gratiae, genitrix vitæ, & sermone secundo Pentecostes, Tunc, inquit, operabatur salutem nostrā in medio terra, in vtero videlicet Virginis,*

*Irenæus.**Hieronymus.**Augustinus.**Petrus Chrysologus.**Bernardus.*

ginis, qui mirabili proprietate terra medium appellatur. Ad illam enim, sicut ad mediū, sicut ad arcam Dei sicut ad rerum causam, sicut ad negotium seculorum respiciunt, & qui in cælo habitant, & qui in inferno, & qui nos præcesserunt, & nos qui sumus, & qui sequentur, & nati natorum, & qui nascuntur ab illis; & infra, in te Angeli latitiam, iusti gratiam, peccatores veniam inuenerunt in æternum: Merito in te respiciunt oculi totius creatura, quia in te, & per te, & de te benigna manus omnipotentis, quicquid creauit, recreauit. Et similia multa habet in serm. signū magnum, & in sermone de Natiuitate Mariæ, quibus in locis indicat nullū gratiæ donum communicari hominibus nisi per Mariam, & inter alia inquit, *Maria omnibus facta est: sapientibus, & insipientibus copiosissima charitate se debitricem effecit, omnibus misericordie sinum aperuit: ut de plenitudine eius accipiant vniuersi, captiuus redemptionem, ager curationem, tristis consolationem, peccator veniam, iustus gratiam, Angelus latitiam, tota Trinitas gloriam, denique filij persona humana carnis substantiam, ut nemo sit, qui se abscondat à calore eius.* Subscribunt eidem sententiæ Sanctus Ephræ, orat. ad sanctissimam Virginem, ubi mediatricem, & reconciliatricem appellat, & sanctus Germanus, sermone de Cæna Domini, latissimè Petrus Damianus, sermone de Annuntiatione, & sermone de Assumptione, & sermone primo de Natiuitate Mariæ, quorum nonnulla verba infra afferemus tractantes de intercessionem Virginis, & cultu illi debito. Si ergo omnia gratiæ dona per Virginē cæteris communicantur, rationi consentaneum est, ut in ipsa prius recipiantur: Quod si de gratijs, vel donis, aut virtutibus (ut ita dicam) diuersarum rationum, nemo hoc negabit, propter dictam causam, & alias, quas in principio huius materiæ adduximus, videtur sanè, neque de gradibus, & intensiōe gratiæ id esse negandum, cum ad perfectionem sanctitatis hoc maximè pertineat. Vnde rectè dixit Bonauentura supra, *Quid mirū, si omnis gratia ad Mariam confluxit, per quam tanta gratia ad cæteros diffluxit?* Et Laurentius Iustin. sermone de Annuntiatione, *Magna, inquit, profecto fuit Mariæ gratia, exuberans, atque cōpleta, quæ cælis dedit gloriam, terris præbuit Deum gaudium præstitit, Angelis, secundoque*

A pacem refudit, fide docuit gentes, vitijsque finem imposuit, humana vita instituit ordinē, atque spirituales edidit moribus disciplinam. Quomodo non est Maria, iuxta Gabrielis oraculum, plena gratia, quæ effecta est mater Dei, paradisi scala, cæli ianua, interuentrix mundi, demonum fuga, peccatorum spes, Dei, & hominum verissima mediatrix?

Quinta, & vltima ratio formari potest ex præcedentibus, quia actus perfectæ charitatis, quos Beata Virgo habuit in hac vita innumerabiles fuerunt, ita ut eorum multitudo possit fortasse cū numero Sanctorum omnium conferri, quia (ut ostendimus) serè totam vitam in perpetua contemplatione transegit, in qua frequentissimè Deum amabat, & huic amoris actum frequentissimè repetebat. Præterea ostendimus, non minus meruisse Beatam Virginem quolibet horum actuum, quàm meruit supremus Angelus illo actu perfectè libero, quo meritum suum consummauit; Vnde fit consequens sæpissimè singulis actibus plus meruisse Beatam Virginem, quàm singulos homines sanctos omnibus actibus vitæ suæ, quia meritum supremi Angeli non fuit minus perfectum, quàm totum meritum cuiuslibet hominis, saltē regulariter loquendo (ut abstinemus à quæstione nō necessaria, an scilicet aliquis homo præter Virginem, maiorem gratiam consequutus fuerit, quàm supremus Angelus) igitur, si huiusmodi actus meritorij Beatæ Virginis adæquant numerum omnium beatorum, planè consequitur, etiam gratiam eius superare gratiam omnium illorum. Si verò numerus actuum est inferior numero sanctorum (ut credi facile potest) compensari potest hæc inæqualitas. Primò, gratia ipsa quæ data fuit Virgini ex opere operato. Secundò perfectione, & valore singulorum actuum, nā etiam meritum primi Angeli excedit merita multorum inferiorū simul sumpta. Tertiò augmento, & maiore intensiōe ipsorum actuum, non enim fuerunt omnes inter se æquales, sed quò gratia fiebat actior, eò actus ab illa procedentes erant intensiores, & maioris meriti, ut supra fusè declaratum est. Quæ omnia si exactè computentur, fit reuera valde verisimile, quod asserimus: in re enim adeò obscura,

Maria omnibus saluans, & vili.

Ephrem.
German.
Pet. Dami.

Bonauent.
Lau. Iusti.

obscura, & non apertè reuelata, non est querenda maior certitudo.

Obiectio.

Nec video, quid possit contra hanc sententiam obijci, nisi fortasse, quòd noua, inusitata, ac præter hominum opinionem esse videatur. Sed non est cur nouum censendum sit, quod doctrinæ priscorum Patrum, nò solum non aduersatur; verum etiam ita ab eis insinuat, ut merito illis attribui possit: vel saltem existimari, hanc esse accommodatam explicationem eorum, quæ ipsi magno verborum pondere virtute docuerunt. Accedit, quòd cum ante viginti annos in Academia Salmanticensi rogatus à grauius viris, quæstionem hanc disputare, atque definire fuërim aggressus, cumq; in hanc sententiam valde propenderem, rei nouitate detentus, eam proprio iudicio, ac sententia definire ausus non fui, donec doctores sapientissimos, & in rebus Theologicis valde versatos consului, quibus omnibus pia, atque probabilis hæc sententia visa est.

Poterat hoc loco disputari, quid amplius præter gratiæ perfectionem Beata virgo sibi meruerit, sed si generalia principia de merito obseruentur, & commodè applicentur, non est quòd in hac re amplius immoremur. Nam singularis illa quæstio, an Beata Virgo aut Incarnationem, aut dignitatem matris Dei meruerit, in priori tomo, disputatione decima, sectione septima, diligenter tractata est, de gloria verò, quam sibi Virgo promeruit, infra est dicendum. Præter gratiā autem, & gloriam nihil est, quod per se cadat sub meritum, nisi quod ad illas per se ordinatur, aut per se est cum illis coniunctum. Dedique de merito Beatæ Virginis respectu aliorum, an scilicet alijs etiam meruerit, nonnihil in hac sectione attigimus, & superius tractantes de merito Incarnationis. Constat enim de condigno nihil meruisse nobis Beatam Virginem, quia est proprium priuilegium Christi, de congruo verò merendo Incarnationem magnum bonum nobis promeruit, & dum vixit, potuit etiam multa bona aliquibus hominibus mereri. An vero aliquid amplius nobis meruerit, dum hinc viueret, aut nunc etiam nobis mereatur, vel saltem impetret, infra disputandum est, Disputat. 23. Sect. 1. & 2.

ADISPUTATIO. XIX.

in sex sectiones distributa.

De scientia, & sapientia, quam Beata Virgo in statu viæ cōsequuta est.

QVAE diximus de gratia sanctificante Virginis Beatæ, communia sunt omnibus virtutibus Theologicis, & moralibus, & Spiritus Sancti donis, quæ cum eadem gratia cōnexa sunt, vnde explicando perfectionem huius gratiæ, & meritorum Deiparæ, excellētiam quam in his omnibus virtutibus habuit, explicatā reliquimus; & obiter nonnulla adduximus de frequentissimo vsu; ac ferè continua eorundē exercitatione. Quapropter nihil amplius de illis dicendum occurrit. Solum ergo superest, ut de intellectualibus perfectionibus, atque gratijs gratis datis sermonem instituamus; de prioribus in hac disputatione, de posterioribus verò in sequenti disserendo.

SECTIO I.

Utrum Beata Virgo habuerit in hac vita perfectam diuinarum rerum cognitionem.

PRincipio ponendum est, quādiu Deipara vixit in corpore mortali, nò fuisse Beatam secundum animā (vt ostendimus supra disputat. 4. sect. 1.) vtor autem beatitudinis nomine, ut indicem, nò habuisse stabilem, ac permanentem visionem; an verò habuerit interdū illam in raptu, dicemus disputatione sequenti.

Ex hoc autem principio necessario sequitur, habuisse in hac vita fidem mysteriorum Dei (vt eadem disputatione quarta, sectione septima dixi) quia fundamentum sanctitatis, & iustitiæ in viatore est fides, sed Beata Virgo quādiu fuit in corpore mortali, fuit viatrix, & sancta: ergo per fidem semper ambulauit, quia sine fide non potuisset placere Deo, & ideo Lucæ secundo, Beata prædicatur, quia credidit.

Luc. 2.

Ex quo vlteriùs manifestum est, hanc fidem in Virgine fuisse perfectissimam,

*Virginis si-
des perfectis-
sima.*

Ambros.

*Epiphan.
August.
Bernard.*

*Rupert.
Abulens.*

*Obiectio.
Matth. 8.
Responsio.*

tum ex parte subiecti, in quo fuit valde intensa, & prorsus certa, omnem motum etiam primò primum dubitationis excludens; tū ex parte obiecti, quia per illā distinctissimè credidit myſteria Trinitatis, & Incarnationis, & reliqua omnia, quæ ad diuinitatem, & humanitatē pertinent. Ita docent Patres, Ambrosius libro secundo de Virginibus, & libro secundo in Lucam, Epiphan. sermone de laudibus Virginis, Augustinus sermone de assumptione, Bernard. sermone trigesimo quinto in Cantica, circa finem, & in libro de Passione Domini, qui inter eius opera habetur, capitulo secundo. Rupertus ferè toto libro in Cantica. Vnde Abulensis par. prima, capitulo trigesimo primo, dicit propter hanc fidei perfectionem vocari Virginem ab Augustino, & Bernardo *matrem credentiū*. Ratio autem sumenda est ex principiis supra positis. Ostendimus enim Beatā Virginem habuisse omnem donum, omnemque perfectionem gratiæ sanctificantis, quæ Angelis, vel hominibus cōmunicata est, imò & excellentiori modo: tota autem hæc perfectio fidei ad dona gratiæ sanctificantis pertinet. Deinde ostendimus in B. Virgine fuisse in omni genere virtutis eximiā sanctitatem: sed fides est fundamentū iustitiæ: ergo debuit infundi in perfectione proportionata tantæ sanctitati, & iustitiæ. Præterea ostendimus in B. Virgine nullū fuisse inordinatū motum in aliqua potentia ipsius: ergo nullū dubitationis impulsū, aut motū passā est. Denique agēs de eius innocentia, eximiā fidē, quam in filij cōceptione, passione, ac morte habuit, apertè demonstrauimus. Blasphematur igitur Lutherus, qui fidē Centurionis, Mariæ fidei præfert, eò quòd Matth. octauo, de Centurione dixit Christus, *Non inueni tantā fidem in Israhel*. Eo tamen loco non comparat Christus Centurionē cum omnibus, ac singulis, qui ex populo in ipsum crediderunt, hoc enim modo, non solū fides Virginis, sed etiā Simeonis, & Annæ, Iosephi, & Ioānis Baptiste, & Magorū, atque aliorū plurimorum fuit maior, quā fides Centurionis. Comparat ergo cum his, quibus ipse prædicauerat, & corā quibus miracula fecerat, quique fidem in Christum inde cōceperant, inter quos hic Centurio excel-

luisse dicitur, vel simpliciter, vel solū proportionē quadam, quia ille cum esset gentilis, & neq; ex Scriptura, neque ex maiori traditione esset instructus, facilius, cōstantius, atque admirabilius credidit.

Dubium. 1.

Sed quæret aliquis, an Beata Virgo fuerit consecuta totam hanc fidei perfectionem à principio suæ sanctificationis, vel postea temporis decursu. Vbi nō potest esse difficultas de perfectione intensiua. Nam certum est, non habuisse totam illā à principio, sed in illa creuisse, sicut in gratia, alijsque virtutibus, habuit tamē à principio, & singulis tēporibus eam fidei intensiōē, quæ intensiōi gratiæ proportionatē respōderet. Deinde nulla etiā est difficultas de illa perfectione, quæ omnē dubitationis motum excludit. Quia constat hanc habuisse à principio, ex quo caruit fomite, igitur solū potest inquiri de perfectione ex parte obiecti crediti, præ-

sertim an à principio distinctè cognouerit myſteria Trinitatis, & Incarnationis. Erasmus enim sensit Virgine nō adorasse filium suum statim ac illū peperit, quia non cōstat tūc cognouisse illū esse Deū. Sed est impia, & hæretica sentētia, cōtra vniuersā Ecclesiæ sensum, ac traditionē, vt constat ex ijs, quæ in superioribus de Annūtiatione Angelica, & de Christi Natiuitate tractauimus, & ex ijs, quæ sancti Patres tradunt explicātes hæc myſteria, præsertim Cyprianus sermone de Natiuitate, Augustinus sermone nono de Natiuitate, Bernard. homilijs super *Missus est*, Ambrosius super Lucam, & libro de Ioseph Patriarcha, capitulo secūdo, vbi Mariæ, & Iosephi meminit, & diuus Thomas supra quæst. trigesima, articulo primo ad secundum. Itē ex Lucæ primo colligitur sanctā Elisabeth cognouisse, & credidisse eum, quē Virgo conceperat esse Deū, vt patet ex illis verbis, *Vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me?* Quomodo igitur potuit hoc ignorare Sancta Virgo? Dicendum est ergo Beatam Virginem à principio suæ sanctificationis habuisse fidem explicitā Trinitatis, quia huius obiecti cognitio maximè spectat ad primariā fidei perfectionē, quā Angeli, & Adā habuerunt in sua prima sanctificatione, ergo multo magis B. Virgo. Deinde cognouit explicite myſteriū Incarnationis, quoad

*Erasm.
Qualem fidei perfectio-
nem ab ins-
titio sua san-
ctificat, omnis
Virgo ha-
buit.*

*Cyprianus.
Aug.
Bernard.
Ambr.*

D. Thom.

Luc. 1.

quoad substantiam illius, id est, Verbum diuinum secundam Trinitatis personam carnem fuisse assumpturum. Quod eodē argumento probari potest, quia etiam hæc est maxima fidei perfectio, quæ aliquibus in prima sanctificatione est communicata, & superius ostendimus etiam Ioannem Baptistam, cum in vtero sanctificatus est, Christum Deum, & hominem cognouisse. Non oportuit autem ut à principio cognosceret B. Virgo omnes circumstantias huius mysterij. Certum est enim non agnouisse, ex qua scemina Deus esset assumpturus carnem, neque quo loco, & tempore, in horum igitur cognitione proficere potuit, prius legendo, & intelligendo vetus testamentum, postea per Annunciationem Angelicā, Christi doctrinam, ac multarum rerum experimentum.

Dubium. 2.

Respon-
sio
Apostolos.
& Theolo-
gos omnes fi-
dei cog-
nitione Vir-
go superauit
Anselm.

Ignatius.

Rupert.
Virgo apo-
stolorū euan-
gelistarum-
que magi-
stra.

Bernard.

Ex hac verò responsione alia dubitatio oritur. Quantum Beata Virgo in hac Dei cognitione profecerit, an scilicet Apostolos, & Theologos omnes, qui in Ecclesia Dei fuerunt, superauerit. Respondetur sine vlla dubitatione ita de Beata Virgine sentiendum esse. Primò enim ita sentiunt Patres, Anselmus, lib. de excellentia Virginis, capitulo septimo, *Licet ipsi, scilicet Apostoli, per reuelationem Spiritus Sancti edocti fuerint in omnē veritatem; incomparabiliter tamen emineantius, ac manifestius ipsa per eum spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat, & per hoc multa eis per hanc reuelabantur, quæ in se non solum simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat.* Vnde Sancti eam sæpè vocant *Apostolorū Magistrā*, Ignatius epistola prima, vocat *nostræ religionis magistrā*. Ac propterea Rupertus, libro secundo de gloria, & honore filij hominis circa principiū, inter alia dicit, habuisse Virginem tempus tacendi, & tempus loquendi, priusque durasse quandiu Christus in hoc mūdo vixit, cum conseruabat, & conferebat in corde suo omnia diuina verba, & erat hortus vere conclusus, & fons signatus; posterius verò tempus à Christi Domini Ascensione inchoasse, in quo erant emissiones eius paradisi, & fauus distillans labia eius. Denique eadem ratione Bernardus, sermone quarto, in *Missa* est, dicit Mariam Evangelistas illuminasse *iuxta sui nominis, in-*

quit, *etymologiā*. Nam Maria inter alias interpretationes *illuminatrix* exponitur à Diuo Hieronymo, libro de nominibus Hebraicis in Exodum. Denique Ambrosius, libro primo de institutione Virginis, capitulo septimo, de Ioanne Evangelista dicit, *mirum non esse præ ceteris fuisse loquutum mysteria, cum ei præsto esset aula celestium sacramentorū*. Et Euseb. Emis. sermone de Assumptione Virginis, *Ipsa, inquit, non solum secundum humanitatem, sed etiam secundum diuinitatem, & cōtemplari, & plus omnibus cognoscere meruit.* Et confirmatur, quia B. Virgo à sanctis Patribus esse dicitur *omnium hæresum interemptrix*, ut patet ex Athanasio, sermone de sanctissima Deipara, Hieronymo, vel Sophronio, in sermone de Assumptione; Bernardo, in sermone, *signum*

magnum, & super salutē Regina, prout habetur inter opera eius; & Ruperto libro primo in Cantica, *Quia sicut ante nos, inquit, dictum est, Tu es sola Virgo, quæ vniuersam hæreticam prauitatem interemisti.* Vnde canit Ecclesia, *Gaudē Maria Virgo, cunctas hæreses interemisti in vniuerso mundo.* Potest autē hoc specialiter attribui Beatæ Virgini, vel quia generando eum, qui est *lux vera, quæ illuminat omnem hominem*, omnes errorum tenebras fugauerit: vel quia singulari modo cunctis fidei defensoribus, ac doctoribus opitulatur: vel (quod ad rem præsentē pertinet) quia singulari modo fuerit fidei magistra; & quia ipsos etiā Apostolos docuerit, quorū doctrina omnes hæreses interimuntur. Denique confirmatur ratione, quia tota hæc perfectio fidei, & cognitionis diuinæ erat proportionata sanctitati, & dignitati Beatæ Virginis: tū etiā, quia in ea fuerunt causæ potiores, & efficaciores ad hanc diuinam sapientiam consequendā, ut in sequenti sectione docebimus.

SECTIO II.

Quibus modis B. Virgo in Dei cognitione profecerit, dū in humanis fuit.

Variis modis solet rerum cognitio comparari: doctrina, ad quam librorum continua lectio reuocatur; & inuentione, ad quam pertinet effectum

Spiritus sanctus primus Mariæ in fide, & cognitione magister.

Cedren. Gre. Nico.

Bernard.

Rupert. Ambros.

Anselm.

Dubium.

Bernard. Quidnā ab hominibus de diuinis mysterijs Virgo cognouit.

fectum experimentum, & obseruatio ad ipsorum causas cognoscendas conducēs. Primum igitur certum est Beatæ Virginis sapientiam, omnesque progressus, quos in ea fecit, primum ab Spiritu Sancto, ut à primo, & principali Doctore manasse; ab illo enim accepit per reuelationem, & infusionem primam cognitionē diuinorum mysteriorum, & dona scientiæ, sapientiæ, & intellectus, quibus hæc cognitio maximē iuuatur. Deinde per sanctos Angelos, præsertim per Gabrielem ante filij conceptionem sæpe fuit instructa, & edocta, ut Cedrenus refert in Compendio historiæ, & Gregorius Nicomediensis, homilia de oblatione Virginis, & Bernardus, homilia quarta, in *Missus est*, cuius verba statim referam, de qua re multa etiam supra diximus agentes de Annuntiatione Angelica. Rursus post Christi Incarnationem, dubium non est, quin ab illo fuerit, singulariter instituta, atque illuminata, ut latè profequitur Rupertus, libro primo in Cantica. Vnde Ambrosius, libro de institutione Virginis, capitulo decimo quarto, ab eo tempore, quo filium gestabat in utero, sentit, illius opera, & auxilio in hac sapientia profecisse, sic enim inquit, *Vere autē alius ille Mariæ creter tornatilis, in quo erat sapientia, quæ miscuit in cretere vinum suum in deficiente piæ cognitionis gratiam, diuinitatis suæ plenitudine subministrans.* Hinc etiā sic colligit Anselm. in homilia super Euangelium, Luc. decimo, *Intrauit Iesus in quoddam castellum; Christus, ut dicit Apostolus. 1. ad Corinthios. & ad Colossenses. 2. est Dei virtus, & Dei sapientia, & in eo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei, & Christus est in Maria, ergo omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei sunt in Maria.*

Quæri verò non immeritò potest, an ab alijs hominibus aliquid Beata Virgo didicerit in hac diuinarum rerum cognitione. Bernardus enim, homilia quarta, in *Missus est*, partem negantē indicare videtur, dum inquit Gabrielem nuntiasse Virgini conceptionem Elizabeth, quia decuit, ut ab Angelo potius quā ab homine mysteriū disceret, nemater à cōsilijs filij aliena videretur. Et ut ipsa rerum tēpus, & ordinem melius tenens, scriptoribus, & prædicatoribus Euāgelij referet veritatē, quæ & ple-

A ne de omnibus à principio calitus fuerat instructa mysterijs. Anselmus etiam libro de excellentia Virginis, capitulo septimo dicit, per spiritum veritatis fuisse altius, ac profundius edoctam, quā Apostolos. Sicut ergo ipsi non ab hominibus, neque per hominem (scilicet purum) sed per reuelationem Spiritus Sancti, & Christi domini instructi sunt, ita multò potius Beata Virgo.

Quod si quis obijciat, quia Luc. secundo, Simeon docuit Virginem dicens, *Eccē hic positus est in ruinam, &c.* & ibidē subiungitur, quod cap. etiam. 1. dictum fuerat, *Maria autē cōseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo.* Quibus verbis indicatur Beatam Virginem multa didicisse ex ijs, quæ alijs de Christo loquebantur.

B Responderi potest, Simeonem non propter Virginem instruendam, sed propter alios, & propter Ecclesiam illa prophetica verba protulisse; loquutum autem esse singulariter ad Virginem, quia illa mysteria specialiter ad eam pertinebant. Quæ expositio suaderi præterea potest, quia Simeon in illis verbis alluisse videtur ad locum, Isai. octauo, *Et erit vobis in sanctificationē: in lapidem autē offensionis; & in petra scandalī duabus domibus Israel, in laqueum, & in ruinam habitā tibus Ierusalem, &c.* Quæ locū de Christo exponunt Petrus prima Canonica, capitulo secundo, & Paulus ad Romanos. 9. qui etiam ad Hebræos. 2. de Christo exponit sequentia verba Isaia, *Eccē ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus; in signum, & in portentum Israel, à Domino exercituum, qui habitat in monte Sion.* Indicauit ergo sanctus Simeon hoc signum, & hunc lapidem esse Christum: sed Beata Virgo erat versatissima in Scripturis, & eas optimē norat: ergo nihil docuit eam Simeon, quod ignoraret, sed in memoriā adduxit, quod sæpe legerat, & intellexerat. Quod autem Beata Virgo obseruaret verba, quæ audiebat, & in corde suo ea recogitaret, nullū argumentū est, quod propterea ab hominibus aliquid disceret, sed solum, quod audiendo huiusmodi verba occasionemsumeret, magis, ac magis diuina mysteria contemplan- di. Et hunc esse Euāgelij sensum constat, tum quia huiusmodi verba dicuntur de rebus, ac mysterijs notioribus, &

Anselm.

Obiectio.

Lu. 1. &c.

Responsio.

Isai. 8.

1. Pet. 2.

Rom 9.

Hebr. 2.

perti-

Responsio.

pertinentibus ad ipsam substantiam incarnationis, & redemptionis humanæ, quæ non est verisimile Virginem ignorasse, tum etiam, quia de eisdem rebus sæpius illa eadem verba dicuntur. Est ergo hæc sententia satis verisimilis, & non parum confirmari potest ex ijs, quæ multi Theologi docent de eximia sapientia Beatæ Virginis infusa, quæ partim iam attingimus, partim attingemus sectione sequenti. Et quidem si sermo sit de substantia mysteriorum fidei, & perfectæ eorum intelligentia, nihil existimo Virginem à puro homine didicisse, quia nec decuit, nec oportuit, cum singulariter fuerit à Spiritu Sancto præuenta. Si tamen sit sermo de aliquibus circumstantijs, vel de alicuius rei futuræ prædictione, vel fortasse etiam alicuius loci Scripturæ intelligentia, & similibus, non est inconueniens, quod misterio hominum ea interdum didicerit: quia non simul habuit à principio horum omnium exactam cognitionem.

Secundò creuit B. Virgo in cognitione, & sapientia, ex assidua lectione, ac meditatione sanctarum scripturarum, ac diuinorum mysteriorum contemplatione. Ita docet Augustinus, sermone quinto de Natiuitate, dum Virginē alloquitur, *Recole Maria prophetica lectionem, neque enim te scientia potest diuinorum præterire librorum, quæ ipsam plenitudinem pariter ac prophetarum.* Ambrosius libro secundo de virginibus, *Tunc minus sola esse videbatur, cum sola esset. Nam quomodo sola, cum tot libri adessent, tot Archangeli, tot Prophetæ?* Origenes homilia sexta, in Lucā, dicit *Mariam fuisse turbatam in salutatione Angeli, quia nunquam legerat ad aliū quempiam similem factum esse sermonem.* *Habebat, inquit, legis scientiā, & Prophetarum vaticinia quotidiana meditatione cognouerat.* Vnde Gregor. Nyssen. sermone de Natiuitate, & Sophronius sermone de Assumptione dicunt, Beatam Virginem à tenera ætate didicisse sanctā linguam, & quandiu in templo vixit, lectioni sacrarū Scripturarum, & meditationi vacasse. Et Andreas Ierosolymitanus, sermone in salutationē Deiparæ, *Verisimile, inquit, est ipsam & de clara stirpe natam, & Davidis filiam, haud ignaram di-*

A *uinorum, quæ in diuinis literis habentur, oraculorum fuisse.* Ratio verò est quia (vt supra ostendimus) Beatā Virgo optimam partem vitæ contemplatiuæ sibi elegit, munera autem huius vitæ sunt diuinarū rerum, ac scripturarum lectio, meditatio, & contemplatio, ergo in ijs maximè B. Virgo se exercuit. Quod autē hoc exercitio plurimū in diuina cognitione profecerit, per se notū est, nihil enim est, quod adhuc cognitionis perfectionem magis iuuat, vt ipsa etiam experientia docere potest. Præsertim, cum Beatā Virgo perfectissimo ingenio, ac intellectu polleret, & animum haberet pacatissimum, & ab omni mentis perturbatione semetum, cumque earum rerum, quas legebat, intelligentiam orationibus suis à Deo deprecaretur, nemo enim (vt existimo) audebit hoc in dubium reuocare: aut negare, quin fuerit tā iusta deprecatio à Deo exaudita, ergo singulari etiam Spiritus Sancti gratia, & lumine continuè adiuuabatur, vt legendo, meditando, ac contemplando in hac diuina sapientia mirabiles progressus faceret.

Tertiò dicendum est, Beatam Virginem multorum effectuum experimento, & obseruatione, ita in aliquorum mysteriorum cognitione profecisse, vt euentia quadam naturali, seu morali illa vera esse diiudicauerit. Quomodo dixit Bernardus, homilia quarta, in *Missus est. solidatum est nosse, cui datum est experiri.* Et Anselmus, de excellentia Virginis, capitulo septimo, *Multa in se non solum simpliciter scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat mysterijs Domini nostri Iesu Christi.* Et Bernardinus dicto sermone quinquagesimo primo, *non solum per diuinā reuelationē, sed ipso experimento.* Et Antoninus quarta parte, tit. decimo quinto, capitulo decimo septimo, paragrapho primo, *Vidit, inquit, & experta est se concepisse non opere humano, & se peperisse paruulum cum virginitatis honore.* Et infra ex hoc principio colligit cum Alberto Beatam Virginē habuisse de Incarnatione, & de Verbo incarnato cognitionem, quæ est supra fidem. Denique Augustin. in libro de Assumptione Virginis, capitulo septimo inter alia dicit, ex ijs, quæ acciderunt in conceptione, natiuitate, & alijs myste-

August.
Ambros.Origen.
Maria salu-
tationis linc-
tarum scien-
tissima.Gre. Niss.
Sophron.

And. Iero.

Bernard.

Ansel.

Bernardin.

Antonin.

Albert.

August.

Athanas.

rijs Christi, liquido potuisse Virginem A cognoscere, quod talia obsequia non nisi Deum decerent. Et Athanas. sermone de sanctissima Deipara, dicit per signa, & effectus vidisse Virginem Verbum incarnatum non in seipso, & facie ad faciem, sed eo modo, quo nos per actiones vitæ cognoscimus euidenter animā nostram. Et declaratur breuiter, quia quædam opera miraculosa euidenter experta est in se, vt conceptionem sine viro, subitam, ac momētaneam prolis animationem in vtero exultantem, meliūs quā Ioannes exultauerit, partum sine dolore, Angelorum ministeria, Magorum, ac pastorum aduentum. Deinde in mente, ac voluntate experiebatur mirificos ardentissimi amoris effectus, singularis gaudij omnino spiritualis, ac diuini, admirabilis intelligentiæ cum profundissima humilitate. Quæ omnia non obscure testabatur, Deum esse iliorum operum authorē. Ad hæc adiungebat prophetias, easque euidenter impleri intuebatur. Ex his ergo, & similibus euidenter inferebat Gabrielem Angelum fuisse nuntium à Deo missum, & consequenter sibi vera narrasse, seque verum Deum in vtero concepisse, ac denique omnia, quæ ipse postea edocuit, vera esse.

Dubium.

Responsio.

Dices, Qualis fuit hæc Virginis cognitio, naturalisne, an supernaturalis, scientiæ, an fidei? Respondeo respectu aliquarum rerum, quas euidenti experimento immediatē cognoscebat Beata Virgo, fuisse cognitionem naturalem non scientiæ propriè dictæ, sed euidentis experiētiæ, vt v.g. quod concepit sine viro, quod peperit sine dolore, & similia. Aliarum verò rerum cognitio, quam ex hac euidenti experientia eliciebat, naturalis etiam erat, cum ex naturali cognitione profecta, & in illa omnino fundata esset. Vnde non erat fides, sed dici potest scientia, quia, quatenus ex effectibus, naturalibusque signis oriebatur, & quoad multa erat cognitio euidentis in testificante, vt quando sola euidentia signorum, & effectuum absque aliquo adiuncto testimonio, non erat sufficiens ad colligendam alicuius veritatis euidentem cognitionem. Et huius generis sunt mysteria ad diuinitatem pertinentia, nam quæ ad

humanitatē pertinent, priori modo cognosci poterat.

Dices, Si Beata Virgo consequuta est euidentem cognitionē mysteriorem fidei, ergo neque indiguit fide, neque illam habuit. Respondetur, negando consequentiam, nam in primis ante huiusmodi veluti experimentalem cognitionē necessaria illi fuit fides, nisi enim credidisset, nunquam intellexisset, neque supernaturales effectus in se experta esset. Deinde, cognitio euidentis postea acquisita, non potuit expellere fidem, est enim inferioris rationis, & minus certa, quā supernaturalis fides, & ideo non potest certitudinem eius excludere, neque illius actum omnino impedire. Vnde etiam fit, vt ad iudicandum de supernaturalibus mysterijs iuxta eorū dignitatem, modo, ac lumine supernaturali, necessaria Virgini fuerit fides infusa, quæ licet obscuritate videatur inferior, tamen in obiecto formali, atq; adeo in essentia sua simpliciter est superior.

Obiectio.

Responsio.

SECCIO III.

Virum habuerit Beata Virgo scientiā aliquam diuinorum mysteriorum per se infusam.

PRIMA sententia esse potest, habuisse Virginem ab instanti conceptionis supernaturalem scientiam per se infusam diuinorum mysteriorum. Ita sentit Sanctus Bernardinus, tractatu de Beata Virgine, sermone quarto, articulo primo, capitulo quarto, dicens, *In prima sanctificatione quantum ad rationem, & intellectū, tanta ei sapientiæ claritas à Deo superinfusa est, quod perfecte intelligebat creaturas, & creatorem, & spiritus, & omnia bona amplectenda, & mala fugienda.* In eadem sententia videtur esse Albertus Mag. libr. de B. Virgine, capitulo. 71. vbi inquit, Virginē habuisse cognitionem supra fidem, & super cognitionem puræ creaturæ existentis in via, & capitulo. 96. dicit simul cum habitu fidei habuisse habitum, quo perfectius, quā Adam in sopore, & quā Ioānes super pectus Domini recumbens, & quā Paulus in raptu cognouit mysteria supernaturalia, & capitulo. 132. &

Bernard.

Albert.

149. inter alia Virginis priuilegia ponit, quod Trinitatem sine medio per specialissimam gratiam in via cognouit, & idē ferē dicit de mysterio Incarnationis. Addit etiam habuisse Virginem per gratiā cognitionem matutinam, & vespertinam. Vespertinam intelligere videtur fuisse fidem; matutinam autē scientiam infusam.

Antonin.

Quam doctrinam ferē amplectitur Antoninus, quarta parte, titul. decimo quinto, capit. decimo septimo, paragrapho primo, ubi inter alia dicit habuisse Beatam Virginem in habitu, & in actu perfectiorem cognitionem, quā Paulum in raptu. Quanquam non a principio sanctificationis, sed ex quo Deum concepit, hanc diuinam cognitionem illi tribuat. Et capitulo decimo octauo, paragrapho secundo, distinctiū refert, & approbat Alberti doctrinam. Præterea Dionysius Richelius Cant. 5. dicit ab initio habuisse splendissimam, & exuberantissimam sapientiam sibi infusam. Idē Bernardinus de Busto in Mariali, sermone secūdo, & nono. Fundamentum solum est, quia Deus potuit hanc perfectionem matri suæ tribuere, & est consentanea dignitati, & statui eius. Quæ sententia, & pia est, & probabilis, præsertim de tempore post filij conceptionem, nam de anteriori tempore nō videtur adeo verisimilis.

Diony. Richel.

Bernardin. Busto.

Mihi tamen distinctione vtendum videtur; possumus enim loqui propriē, & in rigore de scientia per se infusa, vt includit, & lumen intellectuale clarum, ac euidens, & species repræsentantes res supernaturales creatas, prout in se sunt; increatas verō, quātum ex creatis supernaturali euidētia cognosci possunt. Alio modo loqui possumus de cognitione per se infusa in comuni, comprehendendo fidem, ita tamen, vt non solum ratione luminis; sed etiam ratione specierum intelligibilium, quæ ad vsum illius luminis necessariae sunt, intelligatur esse per se infusa, & apta, vt anima coniuncta corpori mortali, possit illa vti sine conuersione ad phantasmata. Lumen enim fidei per se infusum est, & de se non requirit consortium phantasmatum, cū Angelis etiam commune sit. Vnde proprius etiam actus eius, qui est assensus veritatis reuelatæ, de se non requirit

A phantasmata. Nam & Angeli viatores actum habuerunt eiusdem rationis, (vt opinor) cum nostra fide. Per accidens ergo ratione subiecti, vsus fidei, prout in nobis est, fieri non potest sine conuersione ad phantasmata, quia obiectum illi proponitur modo connaturali homini per species sensibus acquisitas. Vnde in Angelis, quia propositio obiecti fit altiori modo illis connaturali, ideō vsus eiusdē fidei in eis nullo modo a sensibus pendet.

Dico ergo primō verisimilius esse, habuisse Beatam Virginem cognitionem supernaturalem per se infusam, quoad lumen, & species, ita vt obiecta fide modo Angelico per altiores species illi fuerint diuinitus proposita independentē a phantasmatibus. Et in hoc sensu explicato sententia principio adducta, est

B reuera probabilissima, & multi ex citatis authoribus possunt faciliē in hunc sensum adduci. Et probatur primo, quia totus hic modus cognitionis est non solum possibilis, sed etiam facilis, & multum conferre potuit ad maiorem, ac perfectiorem vsum gratiæ sanctificantis, & non excedit limites viatoris, quin potius in viatoribus Angelis inuentus est, ergo valde credibile est concessum fuisse Beatæ Virgini. Secundo multa priuilegia concessa creduntur Beatæ Virgini, quæ vel hunc modum cognitionis requirunt, vel certē illoposito,

C facilius, & commodius intelliguntur, vt verbi gratia, quod in primo instanti suæ conceptionis fuerit, per propriam dispositionem, & cōuersionem in Deum sanctificata. Item quod toto tempore infantia habuerit vsum rationis, circa res diuinas, item quod tempore somni, in Dei contemplatione, & amore occupari posset; quæ omnia, & si quæ sunt alia id genus, faciliē intelliguntur posito prædicto modo cognitionis per se infusæ, & sine illo intelligi nequeunt, absque alijs permultis miraculis. Tertiō, hoc modo rectē etiam intelligitur, potuisse Virginem in statu viæ nunquam desistere ab actuali aliqua diuinarum rerum consideratione, absque corporis impedimento, aut defatigatione: corpus enim non defatiga-

Scientiā de
uiciorū mys-
teriorū per se
infusā Vir-
go quomodo
habuerit

tur cōtemplatione intellectus, nisi propter necessariam eius cooperationem, & phantasmatum concomitantiam: decuit autem (vt supra diximus) animam Beatæ Virginis, ex quo creata est, nunquam à Dei cognitione, & amore cessare. Nam si hoc Angelis datum est, quomodo credemus B. Virgini fuisse negatum?

Quartò, hoc etiam modo intelligimus potuisse Virginem altius, & perfectius ex vi cognitionis, & amoris Diuini, quem perpetuò habebat, præuenire in se, & cohibere omnem inordinatum motum. Vnde Sanctus Bernardinus supra sermone quarto, articul. primo, capit. tertio, & sermone octauo articul. tertio, cap. quarto: & Gerson tractatu quinto, super *Magnificat*, Alphabeto. 86. litera. C. requirunt vt potissimam causam intrinsecam huius perfectionis, independentiam mentis Virginis à corpore in Diuina cognitione, & sapientia. Ex quibus rationibus colligitur, Virginem habuisse hoc genus cognitionis, ab initio suæ sanctificationis: Hoc enim consequenter probant rationes factæ, si alicuius sunt momenti.

Dico secundò, verisimile est, Beatam Virginem, non solum habuisse infusam simplicem fidem, sed etiam Theologicam sapientiam, qua distinctius cognoscuntur mysteria fidei, & veritates, seu conclusiones, quæ in eis continentur. Iuxta hanc etiam conclusionem possunt intelligi multi ex autoribus in principio huius sectionis citatis, & illi fauet Bernardus dicta homilia quarta, in *Missæ* est, dicens, à principio fuisse cōstitutus, ac plene de omnibus mysterijs instructus: & Anselmus supra dicens. *Licet Apostoli per reuelationem Spiritus sancti edocti fuerint in omnem veritatem: incomparabiliter tamen eminentius, ac manifestius ipsa per eum spiritum sanctum, veritatis illius profunditatem intelligebat.* Quem imitatur Bonauentu. in lib. de laudibus Virginis, capit. octauo. Præterea fauent Sancti suipracitati, dicentes, Mariam fuisse Apostolorum magistrā: ergo decuit eam esse sapientissimam in omnibus mysterijs nostræ religionis, multo magis quam Apostoli fuerunt: constat autem Apostolos non solum habuisse habitum fidei

A infusum, sed etiam habitum scientiæ Theologiæ, qui ad explicandam, & defendendam fidem vtilissimus est. Hoc autem fiet verisimilius, si supponamus hūc habitum Theologiæ, si sit perfectus, & inclinans ad assentiendum, cum maiori certitudine, quā sit omnis certitudo naturalis, esse supernaturalem, & ex natura sua per se infusum, sicut est prudentia infusa, quod est valde probabile, vt nunc suppono ex ijs, quæ in principio primæ partis, & in materia de gratia tradi solent. Quo supposito, rationi valde consentaneum est, Beatam Virgindem habuisse hunc habitum per se infusum, quia decuit illam esse perfectam omni supernaturali virtute tam morali, quā intellectuali, statui viatorum accommodata. Præsertim cum & ad propriam perfectionem, & ad diuinarum rerum cōtemplationem, & ad aliorum vtilitatem, multum potuerit ei talis scientia deferuire.

Sed quæres, vtum habuerit hanc scientiam à principio suæ conceptionis, vel à filij incarnatione, vel aliquo alio tempore, vt in die Pentecostes: de his enim tribus temporibus dubitari potest, & coniecturæ in vtramque partem facile afferri. Mihi tamen videtur, omni tempore habuisse, hanc scientiam, non tamen semper cum eadem perfectione, sed in singulis ætatibus per eam intellixisse omnia, quæ illo tempore erant opportuna, & pro ratione status decebant. Itaque in principio existimo habuisse perfectam scientiam Theologicam earum rerum, quæ ad cognitionē Diuinitatis, & Trinitatis spectant, quia hæc cognitio per se est valde expetenda, & quasi necessaria ad perfectionem viatoris. Habuit etiam perfectam scientiam de promissione Messiae, & consequenter de mysterio Incarnationis secundum substantiam eius, quia aliqua illius cognitio in omni statu per se fuit necessaria. Vnde perfectio eius pertinebat ad perfectionem status viatoris. Habuit denique eam scientiam infusam, quæ ad intelligendum vetus testamentum sufficeret, quia hæc etiam perfectio decebat Virginem in omni statu vitæ suæ, vt ex supradictis satis constare

Dubium.

Responsio.

Bernardin.

Gerson.

Bernard.

Anselmus.

Bonauent.

constare potest. Nihilominus tamen potuit ille habitus discursu temporis perfici, tum in intensione, tum etiam fortasse in extensione quadam, & in maiori usu, & exercitio, cum acquisitione plurium specierum intelligibilium, per quas homo redditur habilior ad ipsius scientiæ operationes. Sed specialiter credi potest aliquibus temporibus accepisse Virginem singulare augmentum huius scientiæ à Deo infusum, ut in Incarnatione, vel natiuitate Christi circa ea, quæ ad Christum ipsum, & ad mysterium redemptionis humanæ pertinebant. Quia statui illius temporis consentaneum erat, ut maior cognitio daretur Virgini de mysterio, quod in ipsa, & per ipsam perficiebatur. Et eadem ratione in die Pentecostes accepit ampliorem scientiam de rebus omnibus, quæ ad statum Ecclesiæ Christi pertinent, ut de sacramentis omnibus, de vocatione Gentium, & reprobatione Iudeorum, de cessatione legalium, & similibus.

Dubium.

Quæres, si ita edocta fuit Beata Virgo in omnibus mysterijs fidei, cur in cōtrouersia illa de cessatione legalium, cum tanta fieret inquisitio, non fuit ipsa ab Apostolis vocata, ut rem totam doceret, & illustraret? Quod enim quidam dicunt eo tempore iam obijisse, falsum esse inferius ostendimus. Respondet Rupertus, libro primo in Cantica, circa mediū, Virginem interfuisse Cōcilio, & omnem soluisse quæstionē. Sed hoc neque in Scriptura legitur, neque consentaneū est his, quæ in actibus Apostolorum narrantur, neque est verisimile, quia munus illud in Ecclesia ad statum, & sexum fœmineum non pertinet. Neque oportuit Beatam Virginem ex singulari aliqua dispensatione, illud exercere: tum quia hoc nihil ad eius perfectionem pertinebat: tum maximè, quia eo tempore veluti indicabatur forma futurorum Cōciliorum, & docebatur Ecclesiæ modus, qui in definendis fidei quæstionibus obseruandus esset. Quapropter licet quilibet Apostolus per se posset quæstionem definire: maluerūt tamen publico Concilio rem totam statuere, & ob eandem causam nō oportuit, ut Virgo in Concilio adesset, vel loqueretur, quanquam fieri potuerit, ut Apostoli priuatim Virginem consulerint, & ab illa fuerint instructi.

Ruper.

Responsio.

IN superioribus sectionibus egimus de cognitione rerum supernaturalium permanente, & per modum habitus, nunc dicendum superest de reuelationibus, seu illustrationibus, quæ fieri solent transeunter, & per modum actus. Quæ (ut generatim loquamur) ad duo capita reuocari possunt, scilicet in Verbo, & extra Verbum, seu per visionem Dei claram, aut per aliquod aliud genus abstractiue cognitionis.

A Dico tertio: Verisimilius est Beatam Virginem non habuisse scientiam euidētem, & per se infusam supernaturalium mysteriorum. Hæc conclusio videtur contraria nonnullis ex autoribus supra recitatis, sed nihilominus est consentanea antiquioribus Theologis, qui, licet quæstionem hanc ex professo non exagitent, tamen, dum omnino de illa tacent, & hanc scientiam Christo singulariter tribuunt, eam satis indicare videntur. Et idem argumentum sumi potest ex Patribus antiquis, apud quos nullam huius scientiæ mentionem inuenio, sed solum perfectæ fidei, & illius scientiæ, & sapientiæ, quæ cum perfectâ fide coniuncta esse potest. Præterea (ut non disputemus, an cum tali scientia potuisset simul esse fides) tamē vel oriosa esset, vel saltem parum necessaria. Nam, cum illa scientia sit supernaturalis, & per se infusa, esset eiusdem ordinis cum fide, & non minus certa: ergo superflua esset fides, vel denique multum minui posset meritum, & exercitium eius. Vnde sumitur alia coniectura, quia hæc scientia non erat necessaria ad perfectionē sanctitatis, & meriti, neque statui viatorum est accommodata, non est ergo sine sufficienti ratione, aut aliquo maiori fundamento ponenda.

B

C

SECTIO III.

Utrum per speciales reuelationes nonnulla cognouerit Beata Virgo.

IN superioribus sectionibus egimus de cognitione rerum supernaturalium permanente, & per modum habitus, nunc dicendum superest de reuelationibus, seu illustrationibus, quæ fieri solent transeunter, & per modum actus. Quæ (ut generatim loquamur) ad duo capita reuocari possunt, scilicet in Verbo, & extra Verbum, seu per visionem Dei claram, aut per aliquod aliud genus abstractiue cognitionis.

Dico ergo primò, piè, ac probabiliter credi posse, Beatam Virginem in hac vita interdum eleuatam fuisse ad videndum clarè diuinā essentiā breuī tempo-

B. Virgo in
hac vita in
terdū vidit
diuinā essen-
tiam.

Antoninus

Bernard.

Albert.

Diony. Ri-

chel.

Gerson.

Cassalius.

Villanoua

Medin.

Cyprian.

Rupers.

Obiectio.

re. Hæc est sententia grauium authorum Diui Antonini quarta part. titul. 15. capit. 17. §. 1. forte, inquit, in ipso conceptu, vel partu illi datum est ad horam, vt videret mysterium huiusmodi, vt in patria, sicut Paulus vidit Deum in raptu. Et affert in huius rei confirmationem verba illa Bernardi homil. quarta in Misus est. Illi soli datum est nosse, cui datum est experiri: & illa. Vt qui soli Patri notus est, sit & illi: & in eandem sententiam citat Albertum. Quam esse certam dixit Dionysius Richelius super Dionysiu de Coelesti hierarchia, articul. decimo octauo: & Gerson Alpha beto. 15. titul. octauo, Alphabeto. 88. titul. nono: & Vbertinus Cassalius libr. primo arboris vitæ crucifixi capit. nono, circa finem, & Villanoua Archiepiscopus Valentinus, in sermone de resurrectione: & Medina supra quæstione 27. articul. 5. in fine. Et insinuat Diuus Cyprianus, sermone de natiuitate, his Verbis. Vnde & matri plenitudo gratiæ debebatur, & Virgini abundantior gloria, quæ carnis, & mentis integritate insignis, spiritali, & corporali intus, & extra Christi præsentia fruebatur. Vbi agit de die natiuitatis, in quo dicit fuisse datam Virgini abundantio- rem gloriam, qua Christi præsentia intus, & extra frueretur. Rupertus etiā lib. tertio in Cantic. in ea verba. Oculi tui columbarum, dicit Virginem raptam esse in tertium cælum: & vidisse arcana, mysteria, quæ non licet homini loqui, perfectius, & excellentius, quam Paulum. Ex quo verbo sumi potest prima coniectura. Quia probabilis sententia est Paulum, & Mosem vidisse aliquando Diuinam essentiam viuentes in corpore mortali: ergo idem de Virgine sentire non solum probabile, sed & probabilius, magisque rationi consentaneum existimandum est, quia omnia priuilegia gratiæ reliquis cōcessa, perfectiori, & abundantiori modo Virgini fuere collata.

Dicunt aliqui, illud principium esse verum in ijs bonis, quæ ad propriam sanctificationem spectant: priuilegium autem illud videndi interdum Deum in via, non referre ad maiorem hominis sanctificationem, sed solū esse quoddam donum gratis datum, & ideo licet probabile sit, illud esse concessum Paulo, & Moysi, quia Scriptura sacra id

A indicat, & nonnulli sancti ita eam exponunt, non proterea fieri verisimile de Beata Virgine, de qua nec Scriptura sacra quidquam indicat, neque antiqui Patres aliquid docent, cum tamen alioqui sit vniuersalis Scripturæ lex, Non videbit me homo, & viuet. Exodi trigesimo tertio, & apud Ioannem capit. primo. Deum nemo vidit vnquam, & apud Paulum. 1. ad Timoth. 6. Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest. Sed in primis, sine causa negatur hoc donum inter ea, quæ ad propriam sanctificationem hominis pertinent, esse annumerandum. Non enim per se ad aliorum tantum vtilitatem, sed potissimum ad susipientis bonum, ac perfectionem confert. Magnum enim spirituale bonum secum affert nō solum, quia pro eo tempore, quo durat, totam animā Deo vnit, & singulari eius amore, & charitate inflamat (quod per se satis esset) sed etiam, quia transacta illa visione, memoria, & vestigium eius manens in homine plurimum potest excitare ad eundem Dei amorem, & ad maiorem cum eo familiaritatem, cordisque puritatem. Quocirca, si priuilegium hoc aliquibus hominibus datum esse creditur, immerito Virgini negatur, non enim oportet aliud speciale testimonium, vel rationem magis propriam spectare ad credenda huiusmodi priuilegia, & singularia beneficia diuinitus Deipare esse data. Nam in ipsamet dignitate matris tantum in radice, & fonte omnia continentur, vt supra latè declarauimus, agēs de prima eius sanctificatione, præsertim cum non desint authores graues, & sancti, qui ita sentiant.

Addo denique, simpliciter loquendo probabilius fortè esse, neque Paulum, neque Moysen donatos fuisse, dum adhuc vitam mortalem agerent, claro conspectu Diuinæ essentiae. Quia reuera Scriptura sacra hoc non affirmat, si recte intelligatur, vt frequentius à sanctis Patribus intelligitur, & ablato Scripturæ testimonio, nullum est fundamentum, neque sufficiens ratio, vt illos à generali regula Scripturæ excipiamus. Hoc verò non obstat, de B. Virgine piè satis, ac probabiliter creditur interdū vidisse in hac vita Deū, vel in die Incarnationis,

Exodo. 33.
Ioann. 1.

1. Timot. 6.

Responsa.

Ioan. 1.

1. Timot. 6.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

aut

aut Natiuitatis Christi, propter singulari-
rem matris dignitatem, ad quam tunc
euecta est, vel in die Resurrectionis, pro-
pter incredibilem dolorē, quem in Chri-
sti passione sustinuit, vel alijs temporibus
opportunis iuxta diuinę sapientię
dispositionem.

Obiectio.
Athanas.

Contra hanc verò cōclusionem obijci
potest Athanas. sermone de sanctissima
Deipara, ubi negat, vidisse Beatam Vir-
ginem in die Incarnationis Verbum, seu
Incarnationis mysterium, prout in se est.
Et in quæstionibus ad Antiochum, quæ-
stione duodecima generalius negare id
videtur de toto tempore vitę. Sed hoc
posterius testimonium incertum est. Ad
utrūque verò, licet fateamur Athanasium
fuisse illius sententię, id non obstat, quo-
minus contraria sententia probabiliter
defendi possit.

Multas in
vita reuela-
tiones Vir-
go habuit.

Dico secūdo, extra Verbū, seu per cog-
nitionem abstractiuā etiā habuit Beata
Virgo in hac vita varias, ac multiplices
reuelationes. Conclusio est certa; & pro-
batur primo, generali ratione, quia hoc
beneficium, & significatio diuini amo-
ris, & familiaritatis ferē omnibus homi-
nibus, qui singulari dono sanctitatis ex-
celluerunt, concessum est, & præsertim
virginibus, & statum contemplatiuę vi-
tę profitētibus, vt ex historijs, quę gesta
sanctorum continent, satis constat, ergo
multo magis hoc beneficium conceden-
dum est Virgini. Deinde ante filij concep-
tionem, dum in templo habitaret, fre-
quentes habuisse diuinas illustrationes, &
Angelorum conspectus docent Ambros.
Hieronym. Gregorius Nicomediensis, &
alii Patres, quos supra retuli, disputat. se-
ptima, in initio, & disputatione nona, se-
ctione tertia. In filij autem conceptione,
primū accepit insignem illam reue-
lationem, quam per Angelum Gabrielem
factā Lucas narrat, capitulo primo. Ad-
dit præterea Anselmus, libr. de excellen-
tia Virginis, capitulo septimo, *Accepisse
Virginem ea hora, qua filium concepit, suę
prædestinationis, & super omnes choros An-
gelorum exaltationis, certam, atque indubi-
tatam reuelationem.* Quod etiā sentit Da-
mascen. oratione prima, de dormitione
Deiparę. Post Incarnationem verò in-
ter diuinas reuelationes computari po-
test, quod Christus post resurrectionem

A suam illi ante ceteros apparuit, suęque
gloriam euidenter ostendit, vt infra suo
loco tractabimus. Huc etiā spectat, quod
post Ascensionem suam, Christus illam
frequenter visitasse, ac docuisse creditur,
vt affirmat Rupertus, libro tertio in Can-
tica, & elegāter Laurentius Iustinianus, *Ruper.*
sermone de Assumptione, dicens, *Neque
Angelica tantum, verumetiam filij iugiter
visione, ac colloquio exultauit, illi enim cœ-
lestis visio debebatur, cui incomparabilis gra-
tia inerat plenitudo.* Hinc denique An-
dreas Cretensis, sermone de Assumptio-
ne, Virginem vocat, *fontem, qui non possit
exauriri, diuinarum reuelationum.*

Lau. Iust.

And. Cret.

*Dubium
Responsio.*

Sed quæret aliquis, qualis esset cog-
nitio, quæ per has reuelationes Virgini cō-
municabatur. Respondetur, non posse
aliquid certum, quodque omnibus reue-
lationibus cōmune sit affirmari, sed pro
diuersitate obiectōrū, ac rerum, vel op-
portunitatum, credendum est fuisse qua-
litatē cognitionis. Itaque sæpe erat cog-
nitio fidei, vt patet in reuelatione, quę de
cōceptione filij Dei, & hominis per Ga-
brielem facta est. Et idē est credibile de
reuelatione proprię salutis, & prædesti-
nationis (si verum est, illam habuisse) in-
terdum verò fortasse eleuabatur, vt cla-
re videret, ac intueretur rē, quę sibi reue-
labatur, vel personā, per quam fiebat re-
uelatio, vt supra cum Athanasio, quæst.
duodecima ad Antiochum diximus, vi-
disse clarē, & in se Gabrielem Angelum
sibi Incarnationem Christi nuntiantem.
Denique nonnulla mysteria potuit cog-
noscere per euidentiam in attestante, si-
cut Propheta interdum illa cognosce-
bant. Nam, quod ipsa verum, ac perfe-
ctum Prophetię donum habuerit, in se-
quenti disputatione probandum est.

Athanas.

SECTIO V.

*Vtrum habuerit Beata Virgo huma-
nam scientiam rerum naturalium.*

QVæstio hæc intelligi potest de sciētia
acquisita, & infusa, rursus de infusa,
tam per accidens, quā per se (suppono
enim de rebus etiā, & obiectis naturali-
bus posse homini cōmunicari scientiam
per se infusam: vt in priori tomo agentes
de

Ambros.
Hieron.
Gre. Nico.

Luc. I.
Ansel.

de scientijs animæ Christi, latius diximus.) Quidam ergo existimant habuisse Virginem scientias omnes naturales, & humanas, per accidens infusas. Ita sentit Antoninus, tertia part. titul. 15. capit.

Antoninus. 19. §. 2. & in eandem sententiam refert Albertum. Et suaderi potest primo, quia

Albert. Adam habuit has scientias infusas. Secundò, quia hæ scientiæ sunt necessariæ primum ad perfectionem scientiæ Theologicæ, in qua, diximus Beatam Virginem fuisse instructissimam: deinde ad exactam Scripturarum intelligentiam, denique ad scientiam morum, & prudentiam, quam supra diximus habuisse Virginem ab initio infusam, non tantum per se, sed etiam per accidens. Alij verò addunt, habuisse Virginem, harum rerum scientiam etiam per se infusam, ut posset spirituales substantias, Angelos, & animas, prout in se sunt, perfecte cognoscere, ac contemplari. Quæ sententia tribui solet Iacobo Christopholitano, in tractatu quodam super Canticum *Magnificat.*

Iacob Christopholis.

Mihi tamen videtur, primo esse verisimilius, non fuisse communicatam Virgini in hac vita scientiam rerum naturalium, naturalem capacitatem intellectus humani superantem, & ita hoc sensu non fuisse illi datam scientiam per se infusam huiusmodi rerum. Hæc conclusio non aliter probatur, nisi, quia de hac scientia Virginis nulla est mentio apud Doctores sanctos, & antiquos Theologos, & alioquin nec necessaria illi fuit ad propriam sanctitatem, & perfectionem, neque ad munus, & officium, ad quod assumpta fuit; non enim futura erat magistra scientiarum, aut veritatum naturalium. Præterea scientia huiusmodi non est debita statui viatoris, neque ad perfectionem fidei necessaria. Ad hæc, scientia hæc de se vniuersalis est, & primario circa res supernaturales versatur, diximus autem, de rebus supernaturalibus non habuisse Virginem huiusmodi scientiam, cur ergo existimabimus, habuisse illam de rebus naturalibus, quarum cognitio minus est necessaria? Quòd denique Beata Virgo haberet cognitionem propriam substantiarum spiritualium, prout in se sunt, nullum est argumentum, quòd habuerit

A hanc scientiam per se infusam, de qua in hac conclusione loquuti sumus. Primum quidem, quia non fuit necesse, ut habuerit illam cognitionem permanentem, ac per modum habitus, ita ut arbitrio suo posset, cum vellet, spirituales substantias intueri, hoc enim nulla sufficienti ratione, vel autoritate constat, sed solum quòd aliquando Diuina reuelatione ad huiusmodi cognitionem fuerit eleuata. Deinde, quia licet concedamus habuisse illam cognitionem habituales, potuisset fieri per species proportionatas animæ separatæ, confortando solum intellectum Virginis, ut posset illis, uti independentem à corpore mortali, nulla ergo ratione videtur hæc scientia per se infusa necessaria Virgini, nec sine aliquo maiori fundamento asserenda.

B Dico secundo verisimile esse habuisse Beatam Virginem per accidens infusam eam cognitionem rerum naturalium, vel moralium, quæ ad perfectam scripturarum intelligentiam, & ad perfectionem Theologicæ doctrinæ, item ad penetranda, explicanda, ac suadenda fidei mysteria, denique ad consummatam prudentiam, & cognitionem rerum agendarum, illi fuit necessaria, aut expediens. Hæc conclusio ex ipsis terminis videtur per se probabilis. Nam huiusmodi scientia naturalis ex se, non est admodum necessaria Virgini, neque ita accommodata statui, & cōditioni eius, ut propter se elset expetenda, aut inquirenda. Et ita (ut mea fert opinio) in harum scientiarum usu parum se exercuit: libentius enim, ac vtilius supernaturalium rerum cognitioni, & contemplationi vacabat. Nihilominus tamen hæc naturalium veritatum cognitio, ad eos fines, quos in conclusione explicuimus, valde utilis est, ac necessaria. Ostendimus autem, decuisse Beatam Virginem habere omnem illam supernaturalis cognitionis perfectionem: ergo credendum est habuisse eam naturalem cognitionem, quæ ad supernaturalem necessaria est: non est autem verisimile proprio labore, ac industria paulatim illam acquisiuisse, quia (ut diximus) non decuit eam in huiusmodi actionibus occupari: ergo verisimile est

*Qualiter
Virgini
scientia rerum
naturalium
sit infusa.*

est habuisse hanc cognitionem, vel omnino, vel maiori ex parte dono datam à Deo. Quamquam potuerit etiam ex principijs cognitis, plurimum veritatum cognitionem elicere: plurimum enim valebat ingenio, & pacatissimum habebat animum, ut facillimè posset quasdam veritates ex alijs indagare.

Dubium. Quòd si quis inquirat quando fuerit illi infusa hæc cognitio, & an simul habuerit totam eius perfectionem, vel per

Responsio. discursum, aut interualla temporis. Respondetur rem esse incertam, solumque dici posse eo tempore, & modo illam habuisse, quo secundum ordinem Diuinæ sapientiæ, & iuxta conditionem, & statum vitæ eius conueniens fuit.

SECTIO VI.

Virum in Beata Virgine aliqua fuerit ignorantia.

DVplex à Dialecticis distinguitur ignorantia, alia positua consistens in errore, quæ dicitur *prædispositio*. Alia est priuatiua consistens in carentia scientiæ, quæ dicitur *ignorantia negationis*, quæ à Theologis distingui solet in propriam ignorantiam priuatiuam, quæ dicit carentiam scientiæ debitæ, aut conuenientis alicui iuxta illius statum, & conditionem, & hæc proprie meretur *ignorantia* nomen: alia est per solam negationem scientiæ possibilis, non tamen debitæ, aut pertinentis ad hominis statum, & hæc non proprie dicitur ignorantia, sed negatio scientiæ.

Prima ergo sententia esse potest, Beatam Virginem interdum habuisse in intellectu errorem, & in phantasia falsas imaginationes. Ita sentit Gerson Alph. 15. liter. S. qui solum loquitur de eo tempore, quo Virgo dormiebat, in quo dicit potuisse habere falsa somnia. Generalius tamen etiam de tempore vigiliæ, & de proprio iudicio erroneo hoc docuit Cordub. libr. primo Theologicarum questionum, questione quadragesima sexta, fundatus in verbis illis Lucæ. 2. *Existimantes autem illum esse in comitatu.*

Secunda sententia esse potest fuisse

A in Virgine ignorantiam priuatiuam: quia (ut constat ex Euangelio Lucæ. 1. & 2.) multa non intelligebat, & ideo interdum admirabatur, & conseruabat verba quæ audiebat, eaque in corde suo conseruebat, interdum interrogabat, *Quomodo fiet istud?* denique de illa, & Iosepho expresse dicitur. *Et ipsi non intellexerunt*, nimirum Christi Domini responsum.

Dicendum verò est primò, in intellectu Beatæ Virginis nūquam fuisse errorem, neque ignorantiam prædispositionis. Hæc conclusio apud me certa est, & contraria pias aures offendere videtur, eamque supponere videntur omnes authores, qui tribuunt Virgini donum iustitiæ originalis ab initio sanctificationis suæ: expresse vero id docuit Bartholomæus Medina supra, questione trigesima, articul. 1. Probatur autem primo, quia in statu innocentie non fuisset illa imperfectio erroris: Beatæ autem Virgini communicata est omnis perfectio illius status, ijs exceptis quæ corpori mortali, & passibili repugnant: omnis enim huiusmodi perfectio statum, ac dignitatem Virginis decebat. Secundò, qua error, vel deceptio poena est per peccatum introducta, ut ex prima ratione constat, & ex D. Thoma. 1. 2. quæstio. 85. articul. 3. ergo sicut Beata Virgo non contraxit culpam, ita neque hanc poenam.

B Diximus enim superioribus, sicut Beata Virgo fuit præseruata à culpa, ita fuisse præseruatam ab illis, poenisque magnam aliquam indecentiam, & spirituales imperfectiones continent, inter quas sine dubio annumeranda est poena erroris, & deceptionis, non minus quam quælibet alia inordinatio virium animæ. Vnde oritur tertia ratio, quia Beata Virgo habuit plenum dominium suarum potentiarum, summamque prudentiam, absque vilo inordinato motu, ergo poterat facile nūquam definitè iudicare de rebus incertis: sed vel suspēdere iudiciū, vel iudicare hoc esse probabile, aut verisimile, vel apparens, vel aliquid huiusmodi. Hæc enim existimatio sufficit ad operandum prudenter, & qui non vult se exponere periculo errandi, si perfecte dominatur suis actibus, cum hac moderatione iudicat, adeo ut ipsi etiam beati

Nullus error ignorantiæ prædispositionis nisi in intellectu Virginitatis.

D. Thom.

Ignorantia quo duplex.

Gerson.

Cordub.

Luc. 2.

Luc. 1. &

2.

de

de his rebus, quas certo non norunt, non aliter iudicium ferant, nisi Diuina reuelatione instruantur: quos in hac perfectione imitatum esse Beatam Virginem credibile est, cum & facile potuerit, & melius, ac perfectius hoc sit.

Et hinc facile exponi possunt verba illa existimantes illum esse in comitatu. Primo, per Synecdochen, ut scilicet pluraliter dicatur de multis, quod in aliquo tantum accidit, sicut dicuntur latrones blasphemasse Christum, quamuis alter tantum blasphemaret. Sic enim dici potuerunt parentes Christi existimasse illum esse in comitatu, quia Ioseph ita existimabat. Vnde Rupertus libro primo in Cantica docet, Virginem optimè tunc temporis cognouisse, ubi filius esset: sed quia erat tempus tacendi, dissimulasse, atque ita se gessisse, ac si id ignorasset, & existimasset filium esse in comitatu. Quod tamen absolute, & simpliciter non placet. Patres enim simpliciter intelligunt Euangelicam historiam, prout sonat, atque sentiunt Beatam Virginem ignorasse, ubi Christus tunc esset, quia hoc nullam imperfectionem importat, quæ Virginem non deceat, & propter mysterium expedire potuit, ut tunc se Christus matri occultaret, quod etiam illi ad meritum, & nobis ad exemplum prodesse poterat. Secundo ergo exponi possunt illa verba, parentes Christi existimasse eum esse in comitatu, non simpliciter iudicando ita esse, iudicio falso, ac erroneo, sed solū iudicando id accidere potuisse, & ex signis, & circumstantiis occurrentibus id fuisse verisimilius, quod iudicium verum erat, & sufficiens ad illa omnia, quæ ab Euangelista narrantur. Eteodem sensu piè exponendos censeo expositores sacros, si alicubi falsam existimationem Virgini tribuere videantur, ut circa eandem historiam, quod perdiderit filium existimando rediisse cum Iosepho, & si quæ sunt similia.

Dico secundo, Beatam Virginem non omnia semper sciuisse, sed pro temporum varietate nonnulla ignorasse negatiue: nihilominus tamen nunquam habuisse propriè ignorantiam priuatiam. Prior pars nota est, ex Euangelio Lu-

A cæ primo & secundo: ut inter referendum secundam sententiam dictum est. Ratio verò solum est, quia sicut non oportuit, illam semper esse Beatam, ita etiam neque fuit necessarium, neque contemporaneum statui eius, ut omnia sciret, & ideo neque ante Angelicam annuntiationem sciuit se futuram matrem Dei, neque modum conceptionis: & similiter post Incarnationem non omnia futura semper cognouit, neque quæ in loco distanti fiebant, neque omnes circumstantias mysteriorum Christi. Quo sensu piè exponendus est Origenes homil. vigesima in Lucam, dum negat habuisse Virginem eo tempore fidem plenam omnium mysteriorum, scilicet quoad distinctam cognitionem rationum omnium, ac circumstantiarum illorum. Altera pars explicatur, quia Beata Virgo omni tempore vitæ suæ eam omnium rerum cognitionem habuit, quæ pro ratione sui status illi maximè expediebat, hoc enim illius dignitatem, & perfectionem decebat, ergo non habuit propriè ignorantiam priuatiam, quæ huic cognitioni opponitur, ut in principio sectionis expositum est.

B Contra hanc verò posteriorem partem solum video obijci posse verbum illud Lucæ secundo. *Eripi non intellexerunt.* Cum enim Christus de Patre suo æterno loquutus esset, & Beata Virgo illius verba non intellexerit, videtur illa ignorantia fuisse valde moralis, ac propria, & de re ad statum eius valde pertinente. Respondetur. Si verba illa ad Virginem referantur (non enim desunt qui vel propter circumstantes, vel per Synecdochen propter Ioseph dicta esse existiment) si (inquam) de Virgine intelligatur, non potest esse sensus eam non intellexisse Christum, cum dixit. *Nescitis, quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* de suo æterno Patre fuisse loquutum. Tam clarum enim hoc erat, ut neque Ioseph in hoc hæsitare potuerit. Sciebant enim Christum non habere Patrem alium in terris. Et licet verisimile sit, Christum interdum Iosephum ipsum Patris nomine appellasse: tamen euidenter erat, Christum non dixisse illa verba propter Ioseph, tum quia numero multitudinis loquutus est, *Nescitis*

Luc. 1. &
2.
In intelle-
ctu Virgi-
nis ignoran-
tia non fuit.

Origen.

Obiectio.

Responsio.

batis

batis, quia in his quæ Patris mei sunt, &c. Patrem suum ab utroque distinguens. Tum etiam, quia manifestum erat Christum illis diebus non tractasse negotia, quæ ad Iosephum pertinerent. Quamvis ergo Beata Virgo rectè intellexerit Christum loqui de Patre suo cælesti, dicitur tamen non intellexisse Christi verba, quia non satis comprehendit, quæ nam essent res illæ ad æternum Patrem pertinentes, in quibus Christum occupari, & propter eas parentes suos relinquere oportuerat: vel etiam quia non intellexit, an significare voluerit Christus appropinquasse iam tempus manifestandi seipsum mundo, & inchoandi humanam redemptionem, ut notauit Iansenius capit. vñdecimo Concordiæ. Et hoc modo explicatis illis verbis non attribuitur Virgini aliqua ignorantia priuatiua: sed solum carentia scientiæ alicuius rei, quæ ad ipsam illo tempore minimè spectaret.

Et ex ijs facilè intelligitur quomodo in Beata Virgine potuerit esse vera ac propria admiratio: tum, quia in ea fuit noua rerum cognitio, quæ admirationem parere solet: tum etiam, quia de rebus antea cognitis, si noua quadam attentione considerentur, aut nouo modo proponantur, potest etiam admiratio oriri, ut latius in priori tomo diximus agentes de Christi admiratione in commentar. artic. octauo, quæstione. 8.

DISPUTATIO XX.

In tres sectiones distributa.

De gratiis gratis datis Beate Virgini.

HÆC sola superest disputatio de donis supernaturalibus Deiparæ collatis in statu viæ, quam pro materiæ dignitate breuissimè expediemus, has gratias gratis datas ad tria capita reuocantes. Quædam enim ad cognitionem, quædam ad sermonem, quædam denique ad operationem spectant, de quibus singillatim dicendum est.

Vtrum habuerit Beata Virgo gratias gratis datas ad cognitionem pertinentes

PRæcipua harum gratiarum est prophetia, ad quam spirituum discretio reuocatur, interpretatio item sermonum in quodam sensu sub hoc capite comprehendendi potest.

Dico ergo primò Beatam Virginem verè, ac propriè fuisse prophetissam, atque adeò habuisse gratiam prophetiæ.

Conclusio est certa, & communis Sanctorum, quam colligunt ex Lucæ primo: vbi

Beata Virgo, cum dixit, *Magnificat anima mea Dominum, &c.* prophetico spiritu loquuta est. Vnde Ambrosius libi. *Quo maior, inquit, est persona, eo plenior est prophetia.* Quamobrem Basilius exponens illa verba *Isai. 8. Accessi ad prophetissam, & in utero concepit,* de Beata Virgine illa interpretatur, dicens. *Quod Maria prophetissa fuerit, ad quam proxime per spiritus prænotionem accesserit Isaias, nemo contraxerit, qui sit memor verborum Mariæ, quæ prophetico afflata spiritu eloquuta est, Magnificat anima mea Dominum.* Et inferius. *Quod si animum ad vniuersa eius verba accommodaueris, non utique dissidium negaueris, quod fuerit prophetissa.* Eodem modo exposuit illa verba *Isaiæ, Cyril.*

Sanctam Virginem prophetissam vocat: & eandem amplectuntur Nazian. oratio. 42. quæ est secunda in Pascha, Epiphanius hæref. 78. sub finem, Gregor. Nyssenus, lib. de testimonio ex veteri Testamento contra Iudæos, cap. de natiuitate Christi ex Virgine, Euseb. lib. 7. de Demonstratio. capit. 6.

Hieronymus verò in *Isaiam* (licet aliam sequatur expositionem) subdit tamen. *Quidam prophetissam sanctam Mariam interpretantur, quam Prophetam fuisse non dubium est. Ipsa enim loquitur in Euangelio, Ecce enim à modo beatam me dicent omnes generationes.* Augustinus etiam. *17. de Ciuitat. capit. vltimo. Istorum, inquit, quinque prophetatio, scilicet, Zacharia, Elisabeth, Simeonis, Anna, & Ioannis Baptista, ex Euangelio nobis nota est, vbi & ipsa Virgo mater Domini, ante Iohannem prophetasse inuenitur.* Præterea Rupertus,

Luc. 1.

Virgo verè habuit gratiam prophetiæ

112

Ambros.

Basil.

Isai. 8.

Cyrl.

Greg. Naz.

Epiphani.

Grego. Nyss.

Euseb.

Hieronym.

August.

Rupert.

Y tus,

D. Tho.

Adamus.
Galatin.

tus, libro primo, in Cantica, eam vocat *Prophetissam Prophetarum*, quia & Prophetas docuit, & de ipsa omnes Prophetæ prophetarunt. Idem libr. primo de Trinitat. & eius operibus in Isaia, capit. 34. Diuus Tho. supra, quæstio. 27. articul. quinto, ad tertium. Adamus Isaia. 8. Galatinus, libr. septimo de Arcanis, capi. 4. 5. & 12. & ad hoc confirmandum valent, quæ supra diximus de reuelationibus Beatæ Virgini factis. Nam ferè illæ omnes reuelationes Prophetiæ dici possunt. Ratio verò generalis, tam huic gratiæ, quam cæteris omnibus communis est, quia Beata Virgo ita fuit plena gratiæ, ut quidquid alijs per partes datum est, totum simul in ea fuerit cumulatè perfectum, sicut dignitatem eius decebat.

Et ex hac conclusione inferitur obiter, accepisse Virginem aliquo modo donum illud, & singulare Spiritus sancti auxiliū quod solet dari Scriptori sacro ad canonicam scripturam scribendam. Nam sicut scriptori canonico Spiritus sanctus dictat singula verba, ita Beatæ Virgini dictauit singula verba, quæ in illo celebri cantico, *Magnificat anima mea Dominum*, protulit, quæ omnia, sicut ab ipsa prolata sunt, Lucas Euangelista scripsit (hoc enim, & ad fidem historiæ, & ad reuerentiam debitam Virgineis verbis pertinet) canticum autem illud canonica est scriptura non solum quasi materialiter, id est, quia Euangelista refert Beatam Virginem illud protulisse: sed etiam formaliter, ac per se, ut ab ipsa Virgine prolatum est, & ut tale recipitur ab vniuersa Ecclesia: fuerunt ergo singula verba illius à Spiritu sancto dictata. Habuit ergo tunc donum, & gratiam de qua loquimur. Nam quòd hæc detur ad loquendum, vel scribendum, non variat rationem doni, quod ad gratiam prophetiæ reuocari potest, vel (ut alij volunt) ad interpretationem sermonum. An vero Beata Virgo aliquid scripserit, non constat. Nam epistola quædam ad Ignatium, quæ nomine eius circumfertur, incertæ auctoritatis est, si tamen Ecclesiæ constaret, illā, vel aliquam aliam fuisse à Beata Virgine scriptam, nemo (ut existimo) dubitaret, quin inter canonicas scripturas esset annueranda.

Dico secūdo datam fuisse Virgini gra-

A tiam interpretationis sermonū. Probatur conclusio, quia si hæc gratia exponatur in sensu superius tracto, iam constat fuisse in Virgine: si autem intelligatur esse speciale donum, & auxiliū Dei ad veram Scripturæ sacre intelligentiam assequendam, in præcedenti disputatione ostendimus, quantum Beata Virgo in hac cognitione excelluerit, quam certum est non tantum proprio labore, & ingenio fuisse assequutam, sed multo magis ope, ac inspiratione diuina. Confirmatur, & declaratur, quia hæc gratia quamuis propter vtilitatē aliorum potissimum dari soleat, multū tamen ad propriam fuscipientis perfectionem confert, non solum quatenus intellectum illustrat: sed etiam quatenus ad excitandam, & mouendam voluntatem adiuuare potest: utraq; autē ratione oportuit dari Virgini, scilicet, & propter eius perfectionem, & propter aliorum vtilitatem, quia futura erat magistra Apostolorum, & Euangelistarum, quibus hoc donum datum est, quia futuri erant lux mundi: ergo multo magis debuit dari Beatæ Virgini, quæ ipsorum lux futura erat, cuiusq; *vita inclita* (ut Ecclesia canit) *cunctas illustrat Ecclesias*.

Dico tertio datam præterea esse Beatæ Virgini gratiam illam, quæ dicitur *discretio spirituum*. Potest autem hæc gratia duobus modis explicari, primò ut sit internum lumen, seu reuelatio, per quam homo intuetur interiores cogitationes cordium, quæ cognitio per modum scientiæ habitualis infusæ soli Christo communicata creditur. Vnde non existimamus Virgini tribuendam, iuxta ea quæ præcedenti disputatione diximus: non est tamen incredibile, interdum per specialem reuelationē Spiritus sancti datum esse Virgini, ut aliorum cogitationes posset intueri, prout expedire aliquando potuit, vel ad res agēdas, vel ad aliorū vtilitatem. Hæc enim gratia sic explicata pars est prophetiæ, & alijs sanctis interdum communicata est, præsertim initio nascentis Ecclesiæ, quoniam plurimum conferre poterat ad persuadendam fidem, & confirmandos eos, qui credere incipiebant, ut colligitur ex primæ ad Cor. decimo quarto. Alio modo exponi potest hæc gratia, ut significet speciale donū Spiritus sancti ad discernendum, à quo spiritu bono, vel malo interiores cogitationes, ac desu-

1. Cor. 14.

Gratia discernendi spiritus virginis data.

ac desideria proueniant, tam in ipsomet, qui donum hoc recipit, quam in aliis. Quod ergo pertinet ad proprios interiores motus ipsius Virginis, certum est in omni ætate, ac vitæ suæ tempore habuisse singulare Spiritus sancti auxilium, ut certissimè iudicaret omnes suos motus, & effectus ab Spiritu sancto esse profectos: quia singulari modo ab Spiritu sancto regebatur, & nullam mentis cogitationem, aut motionem habere potuit veluti ab extrinseco motore inspiratam, quæ non esset à bono spiritu, quia caruit fomite, & omni interna deordinatione potentiarum, ut in superioribus ostensum est. Quocirca licet exterius tentari potuerit, sicut tentatus fuit Christus: non tamen interius per inordinatum aliquem affectum, vel motum. In exterioribus verò tentationibus, vel apparentibus reuelationibus (si fortasse interdum eas passa est, in hoc enim potuit Christo assimilari, quamuis interdum id sit) in ijs, inquam, occasionibus credendum est, ita fuisse ab Spiritu sancto illuminatam, partim per infusam prudentiam, partim per hanc gratiam discernendi spiritus, ut certitudine quadam infallibili posset inter bonum, & malum spiritum diiudicare. Cuius sufficiens argumentum est diuinum illud colloquium, quod cum Angelo Gabriele habuit, in quo tanta prudentia vsa fuit, ut omnia verba eius à sapientiæ thesauro profecta, & à spiritu sancto dictata esse videantur, sicut Damascenus dixit oratione prima de Assumptione. Deniquè (quod attinet ad discernendos spiritus aliorum) credendum est Beatam Virginem etiam in hoc habuisse gratiam singularem, non solum propter summam experientiam, quam de rebus spiritualibus habuit, sed etiam per speciale Spiritus sancti donum, quo maximè indiguit post Christi Domini Ascensionem. Erat enim tunc omnium magistra, ad quam consilij causa fideles vndiquè confluebant, ut ex Epistolis Ignatii, & ex alijs Patribus supra citatis constat. Addit Diuus Antonius, hanc gratiam discernendi spiritus fuisse quodammodo debitam summæ Virginis humilitati. Cum enim Beatus Antonius vniuersum mundum videns plenum laqueis inter se connexis, exclamasset, *Quis euadet*

A *laqueos istos?* responsum ei est, *sola humilitas.* Summæ igitur humilitati Virginis datum est, ut omnes Dæmonum deceptiones posset agnoscere, arque ita spiritus discernere.

SECTIO II.

Utrum habuerit Beata Virgo gratias illas, quæ circa sermonem versantur.

Gratiæ hæ quatuor sunt, sermo fidei, scientiæ, sapientiæ, ac donum linguarum.

B Primò igitur gratia fidei dupliciter exponitur, primò ut non tantum ad sermonem, sed etiam ad interiorem mentis actum referatur, & importet singularem, & extraordinarium modum certitudinis in rebus fidei credendis, vel absolute, & per se, seu quasi speculatiue, vel practice in ordine ad aliquid operandum. Et hoc sensu nemo dubitare potest, quin Beata Virgo gratiam fidei habuerit, quia omnibus modis habuit perfectissimam mentis fidem, ut sæpe in superioribus ostensum est. Alio modo refertur hæc gratia fidei ad sermonem, & nihil aliud est, quam speciale donum Spiritus sancti ad proponendas, & explicandas res fidei modo accommodato hominibus simplicioribus, & rudioribus, præsertim cum primum ad fidem veniunt. Et hoc etiam sensu per se satis credibile est habuisse Virginem huiusmodi donum, seu auxilium, quia (ut diximus) omnium magistra fuit, & omnibus omnia fieri oportuit.

C Secundò ex eodem principio constat habuisse gratiam sermonis scientiæ, & sapientiæ, quæ nihil aliud sunt, quam vires, & facultates quædam, seu auxilia ad explicandas faciliè, & confirmandas res fidei per causas, & rationes, vel superiores, vel inferiores. Cum enim Beata Virgo de rebus fidei cum simplicioribus, & cum sapientioribus tractaret, omnibus modis oportuit in eis tum intelligendis, tum explicandis esse instructam. De quibus gratijs plura videri possunt in Diuo Antonino. 4. par. tit. 15. cap. 19. §. primo, & secundo.

Y 2 Obijci

Damasc.

Ignat.

Antoni.

Gratia fidei Virginis data.

Obiectio.

D. Thom.

1. Timot. 2.

Responsio.

Caietanus.

Obijci verò potest Diuus Thomas, quæstio. 27. articul. 5. ad. 3. Vbi negare videtur habuisse Virginem vsum sapientiæ quantum ad docendum, quia hoc non conueniebat sexui muliebri, secundum illud, 1. ad Timot. 2. *Docere autem mulierem non permitto.* Respondetur tamen cum Caietano ibi, illud esse intelligendum de vso docendi publicè, & pro concione: priuatim enim docere, vel instruere aliquem de rebus fidei, interdum decet etiam fœminas, & in superioribus ostēdimus, Beatam Virginem Apostolos etiam docuisse. Quin potius Rupertus, libr. quinto in Cantica contendit, interdum etiam publicè docuisse. Nam ob singularem aliquam rationē aliquando concessum est hoc fœminis, vt de Maria Magdalena legimus. Sed hoc dictū Rupertī incertum est.

Rupertus.

Caiet.

Tertiò hinc oritur ratio dubitandi de dono linguarum, quia videtur dari ad publicas functiones, & conciones, & ideo videri potest hæc gratia non fuisse Virgini necessaria. Et ita Caietanus dicta quæst. 27. articul. quinto, negare videtur Beatam Virginem habuisse vsum huius gratiæ, quod est negare illi hanc gratiam, quia hæc gratiæ gratis datæ in vso consistunt, non in aliquo habitu. Sed nihilominus verisimilius creditur non defuisse Virgini hanc gratiam, vt docent Albertus in Mariali, & Antoninus supra. §. 8. qui existimat in die Pentecostes simul cum Apostolis hoc donum accepisse, vt nihil spiritualis gratiæ illi deesset. Quod etiam potest colligi ex Athanasio, serm. de Deipara, dicente, *Virginem omnibus gratijs abundasse.* Et confirmatur, quia initio Ecclesiæ, frequenter dabatur hoc donum fidelibus non solum illis, qui futuri erant prædicatores Euangelij, sed etiam alijs ferè communiter, vt constat Act. 8. & 19. quid ergo mirum, quòd fuerit Beatæ Virgini concessum? Eo vel maxime, quod licet Beata Virgo, non esset ad varias nationes, ac gentes migratura, vt eas doceret: verisimile tamen est, & ex Patribus, ac historijs colligitur, fideles ex varijs nationibus ad illam confluxisse, tum pietatis causa, tum vt ab ipsa magis instruerentur, ac in fide confirmarentur: oportuit ergo, vt & illos intelligeret, & ab illis intelligi posset, quæ duo sunt huius gratiæ munera. Denique mihi est probabile etiam

Donum linguarum virginis datum.

Albert.

Antonin.

Athanas.

Act. 8. &

19.

A ante illa tēpora habuisse vsum huius gratiæ (si fortasse necessitas, vel occasio illum postulauit) vt. v. g. quando Christus adoratus fuit à Magis, credibile est illos intellexisse, vel cum peregrinata est in Aegyptū, Aegyptiorum lingua vti potuisse.

SECTIO III.

Vtrum B. Virgo habuerit gratias ad operationem pertinentes.

DVæ sunt huiusmodi gratiæ, scilicet, gratia miraculorum, & gratia sanitatum, quæ ad vnam reuocari possunt: quia sanitatis restitutio, prout per huiusmodi gratiam fit, præter naturam, & extraordinariam legem est, & ideo inter miracula cōputari potest. De gratia ergo miraculorū generatim dicta, vt has duas gratias comprehendit D. Tho. q. 27. arti. 5. ad. 3. negat B. Virginem in vita mortali habuisse vsum huius gratiæ, quòd est dicere non habuisse illam, quia hæc etiam gratia in vso consistit. Fundamentum est, quia tunc temporis confirmanda erat doctrina Christi miraculis, & ideo soli Christo, & discipulis eius, qui erant baiuli doctrinae Christi, conueniebat miracula facere. Et hanc sententiā sequens Caietanus ibi, addit aliud fundamentum, quia solida Theologia fundatur in sacra Scriptura: ex sacra autem Scriptura non habemus, B. Virginem, dum vixit in vita mortali, fecisse miracula.

D. Tho.

Caiet.

Contrariam verò sententiā docent Albertus in Mariali, & D. Antoninus supra. §. 5. & 6. & Rupertus, libro. 3. in Cantica, dum in vniuersum docet, Beatam Virginem habuisse omnes gratias gratis datas, & eodem modo citari potest pro hac sententiā Athan. dicto sermon. de sanctissima Deipara. Et hæc sententiā simpliciter videtur vera: vt tamen eam explicemus, oportet, & varia tempora, & varia miraculorū genera, seu varios modos illa operandi, distinguere.

Albert.

Antonin.

Athanas.

Primò igitur de tempore, seu ætate Virginis, antequam filium conciperet, nec constat, nec aliqua verisimili ratione affirmare possumus, eam aliqua miracula edidisse, nec videtur illud tempus fuisse adeò opportunum ad huiusmodi gratiam exercendam. Quia nequē ad doctrin-

ad doctrinam confirmandam erant necessaria, nec merita, & sanctitatem Virginis oportebat tunc per miracula manifestari.

Secundò, de tempore à conceptione Christi Domini, vsque ad eius Ascensionem, etiam est verisimile nulla per se edidisse miracula præsertim publica. Et hoc fortasse præcipuè intendit Diuus Thomas, probabiliterque suadet eius ratio, & exemplum, quo utitur de Ioanne Baptista, qui propter hanc causam *signum fecit nullum*, ut dicitur Ioan. 10. Dico autem per se, quia per filium dici potest Virgo interdum operata esse miracula fide, ac impetratione sua. Hic enim est vnus modus concurrendi ad miracula, scilicet, impetrandò, & hac ratione operatio virtutum fidei attribui solet. Quia talis oratio requirit peculiarem fidei perfectionem, & singularem Spiritus sancti motionem ad petendum miraculum tanta fide, & fiducia, ut infallibiliter obtineatur, iuxta illud. *si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit.* Matth. 17. Et hoc modo dicere possumus Beatam Virginem habuisse fidem miraculorum, & per illam operatam esse, obtinèdo à filio miraculorum operationem. Cuius signum habemus in miraculo nuptiarum, quod fide sua mater à filio obtinuit, suamque fidem ostendit (ut Sancti notant) tùm in eo quòd primum miraculum publicum à filio postulauit: tùm etiam in eo, quòd Christi responsione conturbata non fuerit, quamuis exteriori specie videri posset, passa fuisse repulsam. Quin potius confidenter dixit ministris. *Quidquid dixerit vobis, facite.* Dixi præterea, præsertim publica, quia de secretis miraculis incertum est, an aliqua fecerit, præsertim tempore infantie Saluatoris, vel in Aegypto, vel aliis temporibus, si fortasse aliqua opportunitas, vel necessitas occurrit.

Gratiam miraculorum, & sanitatis quo tempore Virgo exercuit.

Tertiò, de tempore post Christi Ascensionem, verisimile est Beatam Virginem multa miracula perpetrasse, vel præbuisse multis sanitatem. Quia licet ad eam non pertineret, publicè concionari, vel persuadere fidem, tamen ad magnum Ecclesiæ bonum, & profectum pertinebat, quòd agnosceretur, & coleretur ut Dei mater. Quod totum in Christi Domini manifestationem redundabat, & fidem in ipsum confirmabat: ergo non fuit præter statum,

A & conditionem Virginis, ut eo tempore miracula faceret, & insignia beneficia hominibus conferret, quibus eorum fides, & deuotio augetur. Quamobrem Damascenus, sermone primo de Natiuitate Virginis, eam vocat *miraculorum abyssum*. Et Andreas Cretensis, sermone de Assumptione, eam vocat *miraculorum effectricem, potestatem habentem, quæ nequeat labefactari*. Et confirmatur, nam (ut ibidem refert hic author, & Damascenus sermone primo, de Assumptione: & Simeon Metaphrastes de vita, & dormitione Deiparæ) corpus Beatæ Virginis, statim post obitum eius, multa miracula operatum est, & sepulcrum eius solum, quia corpus illud aliquo tempore habuit, effectione miraculorum illustre fuit. Quid ergo mirum, quòd etiam, dum vitam ageret, similia opera interdum effecerit? Nec ratio Diui Thomæ contra hoc concludit: quia etiam Beata Virgo fuit illo tempore suo modo magistra fidei, & miracula eius in gloriam filij, & fidei confirmationem cedebant. Ratio verò Caietani inefficax valde est, ab auctoritate enim negatiua scripturæ nullum argumentum in Theologia sumitur, ut constat ex iis, quæ de aliis mysteriis supra tractata sunt, & quæ generatim de traditionibus Ecclesiasticis contra hæreticos Theologi docent.

Damasc.

And. Cret.

Simeon Metaphra.

B etiam, dum vitam ageret, similia opera interdum effecerit? Nec ratio Diui Thomæ contra hoc concludit: quia etiam Beata Virgo fuit illo tempore suo modo magistra fidei, & miracula eius in gloriam filij, & fidei confirmationem cedebant. Ratio verò Caietani inefficax valde est, ab auctoritate enim negatiua scripturæ nullum argumentum in Theologia sumitur, ut constat ex iis, quæ de aliis mysteriis supra tractata sunt, & quæ generatim de traditionibus Ecclesiasticis contra hæreticos Theologi docent.

DISPUTATIO XXI.

In quatuor sectiones distributa.

C De gloriosa morte & assumptione Beatæ Virginis.

D Isputauimus hætenus de donis gratiæ, & scientiæ, quæ Beata Virgo in statu viæ consequuta est, simulque (quantum scholastica ratio patitur) mysteria vitæ eius percurrimus, reliquum est, ut de felici statu gloriæ eius disseramus. Quoniam verò mors terminus est viæ, ac transitus ad beatitudinem, prius de morte eius, postea de resurrectione, assumptione, ac denique de eximia eius gloria, & beatitudine dicemus.

SECTIO I.

Virum B. Virgo corporalem mortē passa fuerit.

Epiphani.

Epiphanus hæref. 78. hanc quæstionē attingens insolutam relinquere visus est. *Quarant*, inquit, *vestigia scripturarum, & inuenerint utique neque mortē Mariæ, neque an mortua sit, aut non mortua, neque an sepulta sit, aut nō sepulta. Et inferius, Ego enim non audeo dicere, sed silētium mihi impero, fortassis enim alicubi etiam vestigia inuenerimus sanctæ illius, ac beatæ, sic nec inuenire datur mortem ipsius.* Et paulō post. *Nō autem omnino definitio hoc, & nō dico, quod immortalis mansit, sed neque affirmo an mortua sit.* Fūdamētum eius est supra tactum, quod iterū repetit, dicens. *Excessit enim scriptura mentem humanam, & in suspensio reliquit propter vas pretiosum, ac excellentissimum.* Cui fundamento addi potest, quōd nec ex historiis humanis aliquid certi habemus de morte eius. Libellus enim, qui de transitu Virginis inscribitur, & à Tritthemio, Melitoni Sardicēsi tribuitur, & apocryphus est, teste Gelasio Papa in capitulo sanctæ Romanæ, dist. 15. & falsō Melitoni imponitur, ut ex Hieronymo de Scriptoribus Ecclesiasticis colligi potest. Referens enim Melitonis scripta, huius non meminit. Et ex Beda in retractione Actorum, capit. 8. Vbi & opus ipsum refutat, quōd multa historiarū Lucæ de Actis Apostolorum repugnātia contineat, & non dicit esse Melitonis, sed illi imponi. Præterea alius liber, qui de eodem transitu, seu Assumptione Virginis inter opera Hieronymi refertur, omnium sententia non est Hieronymi, quia in eo fit mentio hærefum Nestorij, & Eutyche- tis, quæ post Hieronymum exortæ sunt. Quæ coniectura eodem modo probat non esse Sophronij, ut aliqui existimant, quia Sophronius æqualis est Hieronymo, ut ex libro eiusdem Hieronymi de Scriptoribus Ecclesiasticis constat. Nihil ergo est scriptum vnde aliquid certi de Virginis obitu definiri possit.

Nihilominus sine vlla dubitatione dicendum est, Beatam Virginem mortem obiisse. Ita sentit hoc tempore vniuersa Ecclesia, & ad id confirmandum sufficit generalis regula scripturarum. Nam omnes filij Adæ corporali morti obnoxij sunt, à qua regula neque autoritas vlla, neq; ra-

Atio suadet excipiendam esse Virginem. Quin potius grauiissimi, & antiquissimi Patres eam mortuam esse testantur, ut constat ex Damasceno, Epiphanio Presbytero Constantinopolitano, Andrea Cretensi, sermonib. de dormitione Deiparæ, & Iuuenali Ierosolymitano, apud Nicephorum, lib. 5. Histor. cap. 4. & Simeone Metaphras- te de vita, & dormitione Deiparæ, die. 15. Augusti, qui omnes referunt Dionysiu Areopagitam loco statim citādo, & ex alijs recentioribus, quos statim cōmemorabo. Ratio etiam hoc suadet, quia in primis decuit Beatam Virginem esse similē Christo: cū ergo Christus mortem suscepit, nō oportuit, Beatam Virginem ab hac lege excipi. Deinde ut per mortem Virginis constaret euidentius, & indignissime Christi morte, qua fuit redempta, & habuisse carnem passibilem, à qua Christus similem sump- sit, & ita excluderetur error eorū, qui finxerunt, Beatam Virginem fuisse cuiusdā cœlestis, seu angelicæ naturæ, ut Epiphanius supra refert, & Diuus Thom. in. 3. dist. 4. quæst. 2. art. 1. Tandem quia mors nullam imperfectionem includit, quæ Virginem non deceat: quin potius est pœna, quæ propter Deum suscepta magnum gratiæ augmentum promereri potest: propter quod mors sanctorum pretiosa in conspectu Domini esse dicitur: ergo nulla est causa, ob quam à morte corporis fuerit præseruata. Neque Epiphanius hanc veritatem negat citato loco: sed solum asserit in scriptura nihil de illius morte referri.

C Sed quæret aliquis primo. Quæ fuerit causa, vel occasio mortis Deiparæ, an scilicet morbo aliquo, seu ægritudine vsque ad mortem laborauit, vel absque aliqua naturali causa, sola Dei voluntate, & arbitrio defuncta sit, sicut mortuus videtur Moyses, cui dixit Deus. *Ascende in montem, & moreris ibi.* Deutero. 32. Vnde cap. 34. subditur, *Mortuusque est ibi Moyses seruus Dñi in terra Moab, iubente Dño*, & sicut mortuus videtur Ioannes Euāgelista, si vera est historia, quā Nicephorus refert libr. 2. cap. 42. qui propter hanc fortasse causam dixerat lib. 1. cap. 35. Ioānem mortuū fuisse eo modo, quo Dei genitrix. Ex quibus exēplis hæc pars posterior verisimilis fieri videtur, quia hic mortis mod⁹ videtur excellentior, & innocentij ac puritati Virginis quodammodo debitus. Item quia mortua credi

Virginis mors.

Damasc.
Epipha. Com.
Andr. Cret.
Iuuen. Iero.
Nicephor.
Simeon Metaphrast.Epiphanius.
D. Thom.

Dubium. I.

Deut. 32.
& 34.

Nicephorus.

Damasce.

tua creditur sine ullo dolore, (vt Damasce-
nus sentit orat. secunda de dormitione
Virginis.) Tūm, quia sine libidine conce-
pit, omnique inordinata concupiscentia
semper caruit. Tūm etiam, quia in morte
filij maiores dolores, quam in morte sen-
tiantur, degustauit.

B. Virgo vi
amoris mor
tua.

Addere tamen possumus, quamuis Bea-
ta Virgo mortua non fuerit, vi alicuius
morbi corporalis: vi tamen amoris, & ar-
dentissimi desiderij, & intensissime con-
templationis obiisse. Fieri enim potest, vt
mens tanta efficacia, & intensione in his
actibus occupetur, vt veluti destituat cor-
pus, ita vt paulatim eius dispositiones re-
mittantur, ac deficient, ac tandem, ob ea-
rum defectum, nō possit anima in corpore
conseruari.

Isidor.
Ambros.
Beda.

Non defuerunt tamen, qui dicerēt, eam
fuisse martyrio coronatam, vt videre licet
apud Isidorum, libr. de vita, & morte San-
ctorum, capit. 68. & apud Ambrosium, &
Beda Lucę secundo, sed (vt idem autho-
res dicunt) hoc nullo probabili fundamen-
to ninitur, quia nulla historia, nulla tradi-
tio, nullaque probabilis autoritas hoc cō-
firmat. Verba autem illa Simeonis, *tuam
ipsius animam pertransibit gladius*, ex qui-
bus falsa suspicio orta videtur, non esse de
corporali eius morte intelligenda, in supe-
rioribus ostensum est.

Dub. 2.

Responsio.

Queres secundo, quo ætatis anno mor-
tua fuerit. Respōdetur rem esse incertam.
Ex his enim, quę in superioribus dicta sunt
de Christi conceptione, & in sequentibus
de morte eius dicemus, cōstat Beatam Vir-
ginem egisse annum quadragessimum no-
num, quando Christus Dominus mortuus
est. Quia quando illum peperit iam deci-
mum quintum annū expleuerat, & Chri-
stus trigesimo quarto anno ætatis inchoa-
to mortuus est: expleuerat ergo tunc tem-
poris Beata Virgo quadraginta octo æta-
tis annos, & agebat quadragessimum no-
num. Post Christi autem mortem quidam
dixerunt vixisse tātum annum integrum,
& aliquot menses. Quę tamen sententia,
inter omnes improbabilissima est & solum
inquadam incerto, & apocrypha reuela-
tione fundata.

Alij ergo existimarunt vixisse Virgine
vsque ad secundum annum imperij Clau-
dij, qui fuit vndecimus a Christi morte,

A quo primum Petrus profectus fuit Romā,
teste Eusebio in Chronicis, & Hierony-
mo de Scriptoribus Ecclesiasticis. Vnde
fit coniectura, Petrum permanisse in lu-
dæa, quādiu Deipara vixit: statim verò
post mortem eius discessisse, vt Romam
pergeret.

Euseb.
Hierony.

Quocirca iuxta hanc senten-
tiam Beata Virgo obiit anno ætatis quin-
quagesimo nono, vel iam expleto, vel pro-
pè. Quę fuit sententia Euodij apud Nice-
phorum, libr. 2. Histor. capit. tertio, quam
ipse videtur sequi, tam ibi, quā capit. 21.
vbi dicit, Beatam Virginem obiisse cum
annum ageret sexagesimum. Vnde sentit,
quod Euodius dixit, intelligendum esse de
annis quinquaginta nouem expletis; non
tamen sibi constat Nicephorus, dum dicit
Beatam Virginem mortuam esse quinto

Euod.

Nicephor.

B anno imperij Claudij, qui est decimus
quartus a morte Christi, vt aperte constat
ex dictis, & ex Chronico Eusebij. In ean-
dem sententiam de quinquaginta nouem
annis refertur Hippolytus Thebanus ab
Epiphano Presbytero Constantinopoli-
tano, in sermone de Deipara, vt refert Tur-
rianus, libr. tertio, pro Epistolis Pontificiis,
capit. 16. Quanquam (vt Cæsar refert in
Annalibus anno quadragesimo octauo)
ille author potius asseruit Beatam Virgi-
nem tantum quinquaginta septem annos
vixisse: & ibidem refert alios asseruisse,

Hippoly.
Theban.
Epiphant.
Constant.
Turrianus.
Cæsar Ba-
ron.

C quinquagesimo octauo ætatis anno diem
humanæ vitæ clausisse. Quę fortasse va-
rietas ex eo orta est, quod circa annum
conceptionis, vel mortis Christi, aliter, quā
nos supponimus, opinabantur. Ab hac sen-
tentia parum discrepat Driedo, libr. tertio,
de dogmatibus sacre Scripturæ, tractat.
tertio, capite quarto: vbi dicit, Beatam Ma-
riam obdormisse anno duodecimo post
Christi mortem, secundum Chronologiam
Eusebij. Sed apud Eusebium hoc ego non

Dried.

Euseb.

reperio: quin potius in Chronico eius As-
sumptio Beate Virginis annotatur in anno
sexto imperij Claudij, qui est decimus
quintus a morte Christi, vt dixi, quanquam
illa adnotatio videatur potius ab aliquo
addita, quā ab Eusebio scripta. Sic enim
habet. *Maria Virgo, Iesu Christi mater, ad fi-
lium in Cælum assumitur, vt quidam fuisse sibi
reuelatum, scribunt.* Nunquam enim Euse-
bius huiusmodi incertis reuelationibus
vti solet, neque ante ipsum aliquid de

huiusmodi reuelatione scriptum inuenimus.

Hinc autem orta est aliorum opinio dicentium, Beatam Virginem obiisse annum agentem sexagesimum tertium, quam esse vulgi opinionem dicit Turrianus supra. Cæsar autem Baronius scribit opinionem hanc fundari in traditione quadam, eamque distinguit ab opinione, quæ colligitur ex dicto loco Eusebij. Sed si iuxta principia posita fiat computatio nulla est diuersitas.

Responsio.

Vltima verò sententia, quæ in re ambigua verisimilior videtur, est B. Virginem mortuam fuisse anno ætatis septuagesimo secundo. Ita sensit dictus Epiphanius Presbyter, & Cedrenus in compendio historiæ, & insinuat Andreas Cretensis, sermo. de dormitione Deiparæ, dum inquit peruenisse Virginem ad summam ætatem. Et hæc sententiam confirmat eleganter Cæsar ex testimonio Dionysij, cap. 3. de diuinis nominibus, ubi sic inquit. *Nam, & apud ipsos diuino spiritu plenos Pontifices nostros, cum & nos (ut nosti) & plerique ex sanctis fratribus nostris ad contuendum corpus illud, quod auctorem vitæ, Deumque ceperat cõuenissemus, aderat autem, & frater Domini Iacobus, & Petrus supremum decus, & antiquissimum Theologorum columen, ubi post contutum placuit, ut infinitè potentem, diuina infinitatis bonitatem Pontifices laudarent omnes, quisque pro capto suo. Quæ verba de sancto corpore B. Virginis, & non de sepulcro Christi, aut de domo Ioannis, in qua Christus cœnauerat, esse intelligenda, & ipsa verba per se sumpta satis suadent, & est cõmunis sententia Sanctorum, qui ex hoc loco colligunt, diuina prouidentia factum esse, ut omnes Apostoli, qui tunc temporis viuebant, & præcipue ex eorum discipulis ac Pontificibus Ecclesiæ ad transitum, ac funus B. Virginis conuenirent. Ita Maximus. D. Tho. & Albertus Magn. illum locum exponentes, Damascenus, & Andr. Cretensis orationibus, de dormitione, & Assumptione Virginis, Epiphanius Presbyter, & Simeon Metaphrastes scribentes de vita, & educatione Deiparæ, Nicephorus, & Iuuenalis Ierosolymitanus apud eundem lib. 2. histor. cap. 21. 22. & 23. Vbi hanc historiam de transitu, & glorioso funere virginis corporis latè describit. Et inter alia affirmat etiã*

*Quo ætatis
sua anno
Virgo sit
mortua.
Epiphanius
Presbyter.
Cedrenus.
Andr. Cret.
Cæsar Baro-
n.
Dionys.*

*Maxim.
D. Tho.
Alber.
Damasc.
Andr. Cret.
Epi. Presby.
Simeon Me-
taphr.
Nicephor.
Iuuenal. Ie-
rosol.*

Christum Dominum magna Angelorum multitudine comitatum dormitioni eius interfuisse. Quod etiã affirmarunt Damasc. Andreas Cretens. & alij. Indicant etiam Athanas. de sanctissima Deipara, & Bernard. sermo. 1. de Assumptione. Igitur (ut quod intendimus concludamus) scribit Dionys. citato loco transitum Virginis, & Apostolorum conuentum illius causa coactum: at verò Dionysius (ut ex historia Actuum Apostolicorum colligitur) non venit ad fidem, usque ad decimum octauum annum à nece Christi, qui fuit quinquagesimus secundus à natiuitate eius, quia non antea Paulus peruenit Athenas: ergo, ut posset adesse morti Virginis, necesse est, ut Beata Virgo ultra sexaginta sex annos vixerit, & ita evertuntur omnes superiores sententiæ. Verisimile autem est, à conuersione Dionysij usque ad aduentum eius in Ierusalẽ, aliquot annos fluxisse, præsertim si (ut Turrianus, & Baronius citatis locis indicant) conuentus ille Apostolicus absque miraculo, suauis dispositione diuinę prouidentię factus fuit. Quia & Petrus eo tempore Roma Ierosolymam rediisse creditur, & Paulus etiam circa illa tempora Ierosolymam reuersus fuit post conuersionem Dionysij, & alia ab eo gesta, quæ in Actibus Apostolorum narrantur à cap. 18. ad 21. est ergo in re incerta verisimilis hæc coniectura.

*Damasc.
Andr. Cret.
Athanas.
Bernard.*

Act. 17.

B

*Turrianus.
Cæsar. Baro-
n.*

*Act. 10. &
21.*

SECTIO II.

Utrum B. Virgo paulò post mortem gloriosa surrexerit, & in Cælis assumpta fuerit.

DE statu, quæ corpus, & anima B. Virginis post mortem eius habuerunt, antequam iterum coniungerentur, nihil ferè dicendum occurrit. Nam de corpore eius constat ex omnibus historiis supracitatis, statim post mortem fuisse in sepulcro repositum, quod Damasc. Andr. Cretens. & Simeon Metaphrastes magnis miraculis fuisse à Deo illustratum referunt. Vnde admiratione dignum videri potest, Hieronymum, Eusebium, Sozomenum & Theodoretum numerantes celebriora sepulcra, aut loca sancta Ierosolymitana, sepulcri

*Sepulcrum
Virginis
multis mira-
culis clarum
Damasc.
Andr. Cret.
Simeon Me-
taphr.
Hierony.
Euseb.
Sozomen.
Theodoret.*

huius

Beda. huius non meminisse. Beda tamen libr. de locis sanctis, cap. 6. huius sepulcri mentionē facit, & in illius loco Ecclesiā extructā esse dicit. Vnde verisimile est, (quod dicit Bruchardus in descriptione terræ Sanctæ. 1. par. cap. 7. §. 47.) post cladem Ierosolymitanam, sepulcrum hoc multo tempore latuisse: posteaq; fuisse repertum. Nam nūc etiam, qui sacra Ierosolymorum loca inuifunt, hunc locum sepulcri Virginis cernere se dicunt. Et in libr. de Assumptione Virginis, (qui nomine Hieronymi circūfertur) dicitur monstrari sepulcrum eius in valle Iosaphat inter montes Siō, & Oliueti: additq; Beda propē illud conspici sepulcrum sancti Ioseph. In illo ergo sepulcro repositum fuit corpus B. Virginis, & integrum, atq; prorsus incorruptum vsq; ad gloriosam eius resurrectionem perdurauit, vt omnes citati Patres docent, & per se manifestum est, considerata dignitate, puritate, ac innocentia Virginis Beatissimæ, & ex dicendis hoc amplius constabit.

*Anima Vir-
ginis à cor-
pore separa-
ta: statim vi-
dit Deum.*

De anima autem Virginis à corpore separata, certum est statim vidisse Deū, atq; in cælum fuisse sublatam. Hoc cōstans est ex certissimis principis fidei. Est enim mors terminus viæ hominibus à Deo præscriptæ ad præmium promerendum, quod animæ perfectē purgatæ, & mundę statim ac discedunt ē corporibus, consequuntur, postquā Christus Dominus per mortem suam pro toto humano genere satisfecit, sed anima Beatę Virginis absquē vlla macula, aut debito poenæ, & perpetuō vixit, & à corpore discessit, ergo statim beata fuit, & ad locum beatorum euecta.

*In transitu
à via ad pa-
triam virgo
amorē Dei
non interru-
pat.*

Vnde obiter coniectare licet, in transitu à via ad patriā non interrupisse, aut intermisisse B. Virginē diuinę charitatis, & amoris actū, sed vel eundē, quē vsq; ad mortem in terra viuens liberē exercuit, in termino viæ maiori quadam perfectione, & necessitate continuasse (si tamen verum est, vt fortasse est, actum diuini amoris in via, & in patria esse posse eiusdem rationis) vel certē si quis sentiat esse diuersos, saltem sequitur B. Virginem ab actu amoris vię immediatē transisse ad actum amoris patrię absq; vlla intermissione. Verisimile enim est animam B. Virginis eo præsertim tempore, quo morti appropinquabat, nunquā ab actu diuini amoris cessasse, quia neque corporis dolore, neque sensuum perturba-

A tione impediēbatur. Quin potius, quia ex diuina reuelatione horam, & momentum sui discessus præsciebat, (vt Patres omnes superius allegati docent) quō ad exoptatum illum terminum magis, ac magis accedebat, eō vehementius diuina charitate, & amore flagrabat, atque sic disposita vsq; ad instans mortis, quod dicitur *primum nō esse hominis*, peruenit, in quo, & videre Deum, & illum beatifica charitate diligere, incepit, nulla ergo facta fuit interruptio. Ad quātam verō glorię perfectionem anima Virginis tunc assumpta fuerit, dicemus sectione. 4.

Addēdum est vltimō, B. Virginem paulō post mortem ad gloriosam, & immortalē vitam corporis, & animę resurrexisse atque in cælum gloriosam ascendisse. Ita sentit vniuersa Ecclesiā: & hic eius consensu ex antiquorum Patrum traditione manauit, vt constat ex Athanasio in serm. de sanctissima Deipara. Quod tamen opus plerique viri eruditi dubitant an sit Athanasij, quia videtur post tempora concilij Ephesini editum, cum in eo refellatur error Nestorij, & Cyrillus, ac alij Patres cōcilij Ephesini nūquam illius operis meminerint, cum tamen autoritate Athanasij sepius vtantur. Alij tamen probabile existimant esse Athanasij, quia sub eius nomine est ab Ecclesia receptum ante multos annos, & nullus dubitat authorē illius fuisse virum aliquem valde illustrem in Ecclesia, pietate, doctrina, & antiquitate præstantē. Et idem iudiciū est de libris de assumptione, qui sub nomine Augustini, Hieronymi, vel Sophronij referuntur, ex quibus

*Paulō post
mortē Virgo
in corpore
gloriosa re-
surrexit.*

B hec veritas confirmari potest. Præterea ex Damasceno, & Andrea Cretensi orationibus de dormitione Deiparæ. Item ex Iuuenali Ierosolymitano apud Nicephorum, lib. 2. hist. cap. 23. Vbi refert non sine diuino consilio factum esse, vt funeri Virginis Apostolus Thomas defuerit, cumq; paulō post Ierosolymam venisset, sacrum tumulum, vbi corpus Virginis positum fuerat, reueratū fuisse, vt à sancto Apostolo, & videri posset, & adorari, non tamē fuisse repertum, sed sola sepulcralia lintheamina, aptē loco commodo composita: Quæ & ipse (inquit Nicephorus) & qui cum eo aderant, cum veneratione exosculati, incredibilibus voluptate, odorisq; suauitate repleti, sepulcrum quidem ad pristinum conformant modum,

Athanas.

Sophron.

*Damasc.
And. Cret.
Iuuenal. le-
rosol.
Nicephor.*

dum, miraculum autem ipsum quasi per manus posteris traditum, ad nos quoque transmissum.

Vnde omnes posteriores Sancti, & Doctores traditionem hanc amplexi sunt, Bernardus, & Laurentius, Iustinianus in sermonibus de Assumptione, Anselmus de excellentia Virginis, capit. 8. Rupertus, libro sexto in Cantica, tractans illa verba:

Qua est ista, qua progreditur, tanquam aurore surgens? Richard. Victorinus in Cantica, capit. 42. Hugo item Victorinus, libro tertio, eruditionis Theologicae, cap. 125. ubi inter Beatæ Virginis privilegia ponit, quod sine dolore mortis obiit, quodque cum corpore in Cælo viuit, & ad dexteram filij singulariter sedet, Psalmista testante, *Assistit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.* Item Divus Thomas, supra quæstio. 27. articul. 1. & Opusc. 8. Bonavent in speculo Mariæ, cap. 2. Antoninus, prima part. Histor. titul. 6. capit. tertio. Gerson Alphabeto. 14. & consentiunt scholastici, in. 3. distin. 3. Et confirmatur ex celebritate festi Assumptionis Beatæ Virginis, quod valde antiquum est in Ecclesia Nam licet Nicephor. libr. 17. capit. 28. dicat tempore Mauritij Imperatoris institutum fuisse: tamen ex Athanasio, Andrea Cretensi, Sophronio, & aliis constat fuisse antiquius. Dicit etiam Nicephorus, tunc fuisse institutum festum dormitionis Virginis. Vnde Vsuarius, & Ado in suis Martyrologiis dicunt, Ecclesiam celebrare dormitionem Virginis. Nam

ubi eius sanctissimum corpus collatum sit, plus, inquit, elegit sobrietas Ecclesia, cum pietate nescire, quam quid frivolum, & apocryphum in d. tenendo docere. Sed hoc aperte pugnat cum communi sensu Ecclesiæ, ut constat ex omnium fidelium, tam simplicium, quam sapientum mente, & sermone, & ex inscriptione Romani Martyrologij, ac Missalis, ex officio illius diei in introitu Missæ, & aliis antiphonis, & versiculis, in quibus sæpe repetit Beatam Virginem assumptam fuisse in cælum. Neque est verisimile, intelligere de Assumptione solius animæ: tum, quia Assumptio localis propriæ, & in rigore refertur ad corpus. Tum, quia etiam animæ aliorum Sactorum deferuntur in cælum: & tamen Ecclesia nullius Assumptionem cõfiteretur, aut celebrat, sed solum transitum, migrationem, aut natalium diem.

A Rationes, seu congruentiæ ad hanc veritatem persuadendam accuratè indicantur à citatis Patribus, præsertim Augustino, & Damasceno, & obiter attinguntur nonnullæ Scripturæ: quæ ad hoc mysterium piè accommodantur. Summa earum est: Prima, quia cum corpus Christi ex corpore Virginis sumptum sit, dici possunt quodammodo esse una caro. Quare sicut Adam dixit: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea*, ita è contrario Christus dicere potest, *Hæc nunc caro, de qua est caro mea*: sicut ergo decuit carnem Christi omni ex parte esse beatam, & incorruptam: ita etiam, & carnem matris, cuius gloria in illius honorem redundat. Vnde hic meritò accommodatur illud Psal. 131. *Surge Domine in requiem tuam, tu, & arca sanctificationis tue.* Hæc enim arca videtur esse illa, de qua Ecclesia canit, *Ventris sub arca clausus est.* Vnde à Patribus Græcis frequenter appellatur Virgo, arca sacrosancta, Ad quam meritò accommodari possunt verba illa Apocalyp. 11. *Apertum est templum Dei in cælo, & visa est arca testamenti eius in templo eius.* Sicut Bonavent. supra, capit. 9. accommodat etiam illud. 3. Reg. 8. *Intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum.*

Secunda, quia Christus Ioan. 12. promissit, *Vbi ego sum, illic & minister meus erit*: Beata autem Virgo singulariter ministravit Christo, quia ex proprio sanguine proprium illi corpus præbuit, ac ministravit, & proprio lacte illum aluit, ergo singulariter etiam in illa completa est hæc Christi promissio, ergo ubi ipse est, iam ipsa cum eo regnat corpore, & anima gloriosa: tertia, quia incredibile est (ut Augustinus inquit) corpus illud ex quo Deus indutus est carne, & in quo primùm ab homine Deus visus est, corruptum, & in cinere redactum esse. Vnde Augustinus, *corpus Virginis escam vermibus traditum, quia sentire non valeo, dicere perhorresco.* Rursus si corpus Virginis integrum, & incorruptum in terra persisteret, incredibile est permissurum fuisse Deum, ut tanto tempore Ecclesiam lateret, & absque honore, & veneratione in occulto aliquo, & inuiso loco iaceret. Variis enim exemplis constat, cum corpora aliquorum Sactorum in obscuris, ac minus decentibus locis laterent, diuina prouidentia factum esse, ut Eccle-

Bernard.
Lau. Iusti.
Anselm.
Rupert.

Richer.
Victor.
Hug. Victor.
vin.

D. Tho.

Bonavent.
Antonin.
Gerson.

Festum Assumptionis
Mariæ quæ
sit antiquum.
Nicephor.
Athanas.
And. ret.
Sophron.

Vsuari.
Ado.

August.

Psal. 131.

Apoc. 11.

3. Reg. 8.
Ioan. 12.

August.

Ecclesię reuelarentur, atque honorificè cōderentur: quid ergo facturum fuisse credendum est cum corpore B. Virginis, si adhuc in terris permaneret? Quarta, corpus Virginis fuit quodammodo initium humanę salutis, quia ex illius sanguine corpus, sanguisque Christi sumptus est, quod fuit nostrę salutis pretium, ergo rationi consentaneum est, ut idem Virginis corpus singulari modo hanc redemptionem participauerit, atque adeo ut gloriam, & immortalitatem statim fuerit consequutum. Quinta, quia hunc honorem quodammodo debebat filius matri, & sponsus sponsę, sicut ergo Salomon. 3. Reg. 2. in speciali throno matrem ad dexteram collocavit, ita & Christus in Cęlo regnans: unde multi de Christo, & Virgine intelligunt verba illa Luc. 22. *Exierunt obuiam sponsę, & sponso.* Sexta, aliqui probabiliter existimant, Ioannem Euangelistā iam surrexisse cum corpore glorioso: probabilis etiam sententia est, eos, qui cum Christo surrexerunt, corpore, & animo glorioso cum Christo regnare, ergo de corpore B. Virginis non solum erit hoc probabile, sed certum. Septima, quia animę beatorum appetunt gloriam corporum, & illam petunt. Unde quatenus ex hac parte non habent expletum omnem appetitum, quędam accidentalıs beatitudinis perfectio illis deest, ergo etiā anima B. Virginis a corpore separata hūc habuit appetitum, ac desiderium: ergo decuit statim expleri, ut omni ex parte esset perfecta: & si hoc postulauit, sine dilatione exaudita est propter singularem dignitatem, & quasi iure materno. Tandem hoc priuilegium Virginis ad gloriam Dei spectat, Christique Domini, & dignitatem Virginis, summamque innocentiam, puritatem, & charitatem maxime decet, quę enim vniversę carnis maculas non cōtraxit, & ab omnibus fordibus, quā longissimè absuit, non debuit, ut ceteri, carnis resurrectionem expectare. Cui veritati nihil est, quod repugnet, ergo sicut alia priuilegia proportionata matris Dei creduntur Virgini esse cōcessa, ita est sine vlla dubitatione de hoc iudicandum.

Dubium. I. Sed queres, qua certitudine hęc veritas tenēda sit. Author enim lib. de Assumptione nomine Hieronymi, eam dubiam relinquere visus est, quanquam ita pię posse existimari non neget. Et ferè cum eadem

A formidine hoc asseruit Augustinus (si author est libri de Assumptione, qui inter eius opera refertur, tom. 9.) & serm. 34. de Sanctis, Abulensis etiam Matth. 22. q. 230. solum dicit esse probabiliorem opinionem. Caietan. autem opus. de Conceptione dicit esse piā sententiam, & ferè idem docet Sotus in. 4. d. 43. Canus verò lib. 12. de locis, cap. 11. addit esse petulātem temeritatem hoc negare, quem sequutus est Corduba, lib. 1. quęstionum Theologicarum, q. 17. Catharinus autem libr. 4. contra Caietanū, & in opus. de Conceptione contendit esse de fide. Sed reuera non est, quia neque est ab Ecclesia definita, nec est testimonium scripturę, aut sufficiens traditio, quę infallibilem faciat fidem. Est igitur iam nūc tamen recepta hęc sententia, ut a nullo pio, & catholico possit in dubium reuocari, aut sine temeritate negari, atque adeo videtur habere eum gradum certitudinis, quem habet alia veritas supra tractata de sanctificatione Virginis in vtero matris.

Ex ijs colligere licet incertū esse quanto tēpore post mortē Virgo surrexit, in Cælūque assumpta fuerit. Quidā enim asseruerunt surrexisse, & assumptam esse quadraginta diebus post mortē suā, id est, vigesima tertia Septēbris. Nā mors creditur accidisse die decima quinta Augusti, quādo Ecclesia celebrat festū Assumptionis. Cui sententię fauet Beda, qui in Martyrologio, nono Kalēdas Octobris ponit secūdā Assumptionē sanctę Marię Virginis, & priorē posuerat decimo octauo Kalen. Septēbris. Unde necesse est hanc intelligi de Assumptione in sola anima: illam verò de Assumptione in anima, & corpore. Alij existimant eodem die mortē, resurrectionem, & Assumptionem accidisse, quia Ecclesia eodem die omnia celebrat. Quę tamen coniectura debilis est, ut assertionem parum verisimilem confirmet, aliquam verò probabilitatem habet ad præcedentem sententiam refellendam: Ecclesia enim duplicem illam festiuitatem non agnoscit.

Probabilior ergo coniectura est post triduum surrexisse, hoc enim magis cōsentaneum est historiis dictis. Dicit enim Nicephorus Apostolos totum triduum ad monumentum Virginis perseuerasse, hymnorum carmina audientes: post diem autem tertium aduenisse Thomam, & quod supra narratum est, accidisse: deinde quādam

August.

Abulens.
Caietan.Sotus.
Canus.Cordub.
Catharin.

Responsio.

Dubium. 2.

Beda.

Responsio.

Quanto post
mortem tempore
Virgo surrexit.

dam congruitatē habet, quod in hoc etiā Beata Virgo fuerit filium imitata. Eodem autem die, quo resurrexit, in cælum assumpta est, quia nulla erat ratio, vel occasio alicuius dilationis, sicut in Christi Domini Ascensione fuit. Quo autem honore, & Angelico comitatu perducta in paradysum fuerit: tractant eleganter Sancti Patres supra citati, & pia potius consideratione, quā scholastica discussione indiget. Precipue videri possunt Athanas. sermon. de sanctissima Deipara, & Sophronius epistol. de Assumptio. Virg. & Damascen. orat. 1. de dormit. Virginis in fine, & oratio. 2. per totum, & D. Anselmus de excellentia Virginis, cap. 8. qui Patres pie credunt non solum omnes Angelorum, & Sanctorum choros, verum etiam ipsum met Christum Dominum in Virginis occursum venisse, & cum ingenti gloria, & gaudio secum eam in thronum deduxisse: quos Patres secutus est D. Anton. 1. part. Histor. titul. 6. capit. 3. §. 1. & videri etiam potest Canisius, libr. 5. de Deipara, cap. 3. & sequentibus. Illud denique in hoc mysterio aduertendum est, propter Assumptionis nomen, & propter vulgarem picturam, qua depingitur Virgo quasi Angelico ministerio, & virtute in cælum eleuata: videlicet non esse hoc ita intelligendum, ac si Beata Virgo illorum opera ad ascendendum indigeret, propria enim virtute, quæ omnibus gloriosis corporibus cōmunis est, ascendere poterat. Dicitur ergo assumpta ab Angelis, quia honoris causa eam comitabantur, & magis dicitur assumi, quā ascendere, quia illa virtus simpliciter nō erat connaturalis tali personæ, sicut fuit Christo, ac propterea etiam (vt supra dicebam) magis propriè dicitur assumptio de corpore, quā de solo spiritu, quia spiritus non tantum gloriosa, sed etiam propria, & naturali virtute ascendere potest.

SECTIO III.

Ad quantam perfectionem essentialis beatitudinis fuerit Virgo assumpta.

Primum omniū certum est, Beatā Virginem superare in perfectione beatitudinis, omnium hominum, & Angelorū hierarchias. Hæc est veritas fidei, quam

A Ecclesia confitetur illis verbis. *Exaltata est sancta Dei genitrix super choros Angelorum ad celestia regna.* Et eam vt certissimā vniuersa Ecclesia amplexa est. Vnde Anselm. de excellentia Virginis, cap. 4. *Tota, inquit, christianitas nouit, quæ illam super omnes cælos exaltatam, & Angelicis choris prelatam certissime credit.* Quod infra cap. 8. eleganter confirmat. Et eadem est omnium antiquorum Patrum traditio, quos magna ex parte supra retuli disput. 18. sect. 4. de eximia Virginis sanctitate sermonem habes, vbi attuli Chrysost. Damascen. Ephrem, Andreā Cretensem, Petrum Damianū, & alios. Quibus adiūgi potest Iacobus, qui in liturgia, Virginem appellat gloriosiore, quam Cherubim & Seraphim. Et Athanas. de sanctissima Deipara, vbi eam inquit, vere esse Reginam, & dominam omnium a dextris filij assistentem, & vique regnantem. Et Bernard. ferm. 1. & 2. de Assumptione. *Quantum gratia in terris adepta est præ ceteris, tantum obtinuit in cælo gloriæ singularis.* Et Guaricus sermone de Assumptione, sic introducit Christum loquentem: *Nullus mihi plus ministravit in humilitate mea, nulli abundantius administrare volo in gloria mea, nec satis glorificatus videor, donec tu glorificeris.* Et Damascen. orat. 1. de dormitione Deiparæ. *Omnes, inquit, res creatas superat, omnibus dominatur operibus. super cælos cælorum extollitur incomparabiliter.* Et Nazian. in inuocatione ad Virginem. *Præstantiorem exercitiibus celestibus vocat.* Rationes verò non sunt necessariae, quia ex iis, quæ de gratia, & merito B. Virginis diximus, sunt satis manifestæ.

C Reliquum est, vt ad explicandam hanc beatitudinis virginæ perfectionem, quid in Verbo singulariter videat doceamus. Dico autem singulariter, quia suppono videre ea omnia, quæ communia sunt omnibus beatis, vt sunt mysteria fidei, & rerum naturalium genera, & species, & si quæ sunt similia. Suppono etiam hæc omnia videre maiori intensione, & claritate, quā vllum Angelorum, aut hominum: hoc enim necessariò consequitur ex perfectione beatitudine, vt per se notum est. Solum ergo desiderari potest vt explicemus perfectionem quasi extensiuam in ordine ad res creatas, seu effectus in Deo visos, ac denique vt visionem Beatæ Mariæ cum aliorum beatorum visionibus cōparemus.

Secun-

*Cur Virgo
ab Angelis
in cælum di-
catur assum-
pta.*

*Virgo in per-
fectione bea-
titudinis
omnium ho-
minum, &
Angelorum
hierarchias
superat.*
Anselm.

*Chrysost.
Damasc.
Ephrem.
Andr. Cret.
Pet. Dam.
Iacob.
Athanas.*

Bernard.

Guaric.

Damasc.

Grego. Naz.

*Virgo videt
in Verbo
quicquid
Angeli, ho-
mine/que vi-
dent.*

Secundò ergo probabiliter dicitur Be-
tam Virginem videre in Verbo quidquid
omnes Angeli, & puri homines vidēt. Ex-
plicatur conclusio, contingit enim aliquē,
qui est minùs perfectē beatus, aliquid vi-
dere in Verbo, quod non videatur à perfe-
ctiori beato, quia perfectio beatitudinis
non sumitur ex ijs obiectis secundarijs, sed
ex perfectiore visione Dei. Et inter ipsa
obiecta secundaria, quamvis vnum lateat
perfectiorem beatum, possunt alia ab ipso
videri, ratione quorum non solum compē-
setur perfectio visionis, sed etiam superetur.
Hoc igitur modo, quamvis Deipara
beatitudinis perfectione omnes superet,
posset aliquis videre in Verbo aliquid,
quod ipsa nō videat. Dicimus ergo, quāvis
ex sola maiore perfectione intensiua bea-
titudinis non sequatur B. Virginem videre
omnia, quæ omnes, ac singuli Beati vident,
nihilominus verum esse B. Virginem etiā
in hac perfectione extensiua superare om-
nes beatos. Quod vt probem, rursus aduer-
to, tripliciter posse in hoc genere vnū Bea-
tum excedere alium. Primò, quia vnū, &
idem supernaturale opus, seu mysterium
perfectiùs cognoscit, quā alius, plures. v. g.
rationes, circumstantias, seu causas illius
cognoscendo. Secundò, quia vnus cognos-
cit aliquas rerum species, quas non cognos-
cit alius. Tertiò, quia cognoscit aliqua in-
diuidua. De primo, & secundo membro fe-
rè nulla est difficultas in præsentī conclu-
sione, quia de supernaturalibus mysterijs
certum est omnia perfectiùs videri à Bea-
ta Virgine in Verbo, quàm ab vlllo beato.
Hæc enim mysteria ad duo præcipuè refe-
runtur, Trinitatis, scilicet, & Incarnationis,
omnes enim alij effectus supernaturales,
& gratiæ, ad incarnationem aliquo modo
ordinantur, vel ab illa manāt. Mysterium
autem Incarnationis magis ad Virginem
pertinet, quàm ad vllum alium beatorum,
& ideo nullus esse potest infra ipsam, qui
plura de hoc mysterio cognoscat, quā illa,
præsertim cū cōiunctio, quam B. Virgo
habet cū tali opere, & fructus gratiæ, ac
meritorum, quos per ipsum obtinuit, om-
nium aliorum beatorum statum, ac digni-
tatem excedat. Mysterium verò Trinita-
tis, cū nihil aliud sit, quàm Deus ipse, eò
ab vnoquoq; beato perfectiùs videtur, quò
in essentiali perfectione beatitudinis ma-
gis reliquos superat, quia essentialis perfe-

A ctio beatitudinis penes hoc potissimū obie-
ctū attēdēda est. In quo nō sunt aliæ ratio-
nes præter essentielles, & notionales, quas
omnes vniuersi beati necessariò vident,
quāvis vnus maiori claritate, & intēsiōne,
quā ali⁹, in quo B. Virgo omnes antecedit,
vt in principio huius sectionis dictum est.
Rursus (quod ad species rerū pertinet) vi-
dent omnes beati vniuersas, quæ vel in ali-
qua temporis differētia futuræ sunt, vel in
virtute causarū naturalium continentur. De
speciebus verò absolutè possibilibus incer-
tū est an aliquis beatus aliquid in hoc ge-
nere videat. Si tamē nōnulli vidēt aliquas,
solū est, quatenus ex perfectione visionis
necessariò cōsequitur: quidquid autem est
perfectionis in visione beatifica aliorū bea-
torū, visioni B. Virginis deesse non potest:
quia & dignitas eius, & merita, & gratia,
pene infinitè dignitatem, gratiam, ac meri-
ta reliquorum beatorum excedunt, ergo, si
quæ species possibiles à Beatis videntur in
Verbo, omnes illas videt B. Virgo, & tūm
has, tūm cæteras omnes perfectiùs videt, ac
comprehendit, quàm cæteri.

In tertio autē membro, id est, in indiui-
duorū cognitione, solet esse maior differen-
tia inter beatos. Fieri enim potest, vt infe-
riores beati plura ex ijs videant, quia ad eo-
rū statū pertinet. Sed de his etiā rebus vera
est doctrina tradita, B. scilicet Virgine vi-
dere omnia singularia, & indiuidua, quæ
omnes, ac singuli beati vidēt. Nā (vt suppo-
no ex. 1. par. q. 12.) videt vnusquisque bea-
tus in Verbo à principio beatitudinis om-
nes effectus singulares ad suū statū pertinē-
tes, mēsurādo statū illū nō per momēta, &
successiones nostri tēporis: sed per instans
eternitatis, in qua ipsi, vt beati sunt, viuūt:
sed omnia, quæ ad statū omnium, & singu-
lorū beatorum pertinent, altiori quadā ra-
tione spectant ad Virginis statum: ergo vi-
det ipsa quidquid singuli vident. Explica-
tur minor, quia omnes isti effectus, vel res
singulares, quæ dicuntur ad statum beato-
rum pertinere, pertinent aliquo modo ad
effectus gratiæ, & ad salutem prædestina-
torum ordinantur. Nam qui huiusmodi nō
sunt, nec de illis beati solliciti sunt, nec per
se pertinent ad beatificam eorū perfectio-
nem: sed B. Virgo singulari modo coope-
rata est Christo ad omnium hominum, ac
prædestinatorum salutem, vt superius dis-
put. 18. sect. 4. ex Patrum sententijs osten-
dimus.

And. Cret.

dimus. Et nunc sufficiunt verba Andreæ A
Cretens. sermo. de dormit. Virginis. *Sola
præter naturam fuit electa ad naturam renouandam, sola deseruit opifici vniuersa natura.*
Et confirmatur, nam B. Virgo propter hæc
cooperationem, & propter matris digni-
tatem vocatur à Patribus *Matervincentium,*
domina rerum, regina beatorum, vt videre est
in August. sermonib. de natiuitat. & serm. 35. de sanctis, Athanasio de sanct. Deipara, Damasc. lib. 4. capit. 15. Anselm. libr. de excellētia Virginis, cap. 9. ergo ad statum eius pertinent omnia, quæ ad singulos subditos, seruos, ac spirituales eius filios specialiter pertinent. Denique vt exemplis rem explicemus, quidquid sanctus Bernardus in sua religione operatus est, adiutricem habuit B. Virginem, & hoc idem de Beato Dominico, ac singulis aliis meritò affirmare possumus: comparatur ergo ad omnes B. Virgo tanquā vniuersalis causa, ad quā referuntur omnia, quæ ad singulos pertinent. Complectitur ergo eminēti dignitate, & statu suo omnia, quæ ad inferiores status singulorum pertinet: ergo in omni rerum genere videt in Verbo, quidquid omnes, ac singuli beati vident.

August.
Athanas.
Damasc.
Ansel.

Tertio ex his piè, & probabiliter colligo, videre Beatam Virginem in Verbo, quidquid Deus videt scientia visionis, ijs solum exceptis, quæ singulariter ad Christum, & ad interiores animæ eius cogitationes pertinet. De hac exceptione nullus (vt opinor) dubitabit. Quia cū Beata Virgo longè sit Christo inferior, tā dignitate, quā beatitudine, non decet vt sine manifestatione, & consensu eius, omnes illius cogitationes, & interiores actus intueri possit. Nec enim pertinet ad statum inferioris, vt omnes cogitationes superioris videat, nequē vllum est probabile fundamentum ad hoc asserendum, præsertim cū B. Virgo non omnino comprehendat excellentiam gratiæ, & gloriæ Christi Domini.

Videt Virgo
in Verbo
quicquid
Deus per
scientiam
visionis, exceptis
ijs, quæ
ad Christum
singulariter
pertinent.
Bernard.
Apocal. 1.
August.

Hac igitur relicta exceptione, de reliquis probatur conclusio. Primò ex ijs quæ Patres docent de excellētia gloriæ, ac beatitudinis Deiparæ, Bernard. enim in serm. *signum magnum,* tractans illa verba Apocalyp. 12. *Et mulier amicta sole,* & per illam Virginē intelligens cum Augustino, lib. 4. de Symbolo ad Catechuemenos, cap. 1. *Iure,* inquit, *sole perhibetur amicta, quæ profundissimum Diuina sapientia, vltra quā dici po-*

test, penetravit abyssum, vt quā antī creaturæ cōditio patitur, luci illi inaccessibili videatur vniuersa. Quæ verba, ne nimium probare videatur, non de absoluta capacitate obediētiæ, sed secundum legem ordinatam, & iuxta congruentē, ac decētem rationem, considerata cōditione personæ, ac dignitate, cū qua aptissime quadrat hæc perfectio visionis, de qua loquimur. Vnde Germanus sermo. de Assumpt. *Spiritus tuus, o Maria, viuit in æternum, omnia obseruas, omnia intueris, & inspectio tua ad omnes se porrigit.* Et plures statim referam. Secundo ita hoc confirmo, quia verisimile est, totam multitudinem beatorum inferiorum Virgine videre omnia, quæ habitura sunt esse in aliqua differentia temporis, his exceptis, quæ ad personas Christi, & Virginis spectant. Non quod singuli omnia videant, sed quòd, dum hi quædam vidēt, alij alia, tota beatorum collectio totam rerum collectionem exhauriat, quia re vera omnia sunt propter electos, ita vt peccatorum, & reproborum permissio ad bonum prædestinatorum ordinetur. Cū ergo vnusquisquē videat, quæ ad se spectant, & omnia sint propter illos, omnes videbunt omnia. Sed Beata Virgo videt omnia, quæ omnes, & singuli vident (vt probatum est) & præterea videt omnia, quæ sibi sunt propria, ergo. Tertiò, ratio in præcedenti assertione facta, ad hanc potest accommodari, quia omnia supernaturalia, quodam modo per Virginem, & propter Virginem facta sunt, vt sancti loquuntur. Quia per illam facta est incarnatio, per quam, seu propter quam facta sunt cætera omnia bona: mala enim sunt horum defectus, quæ sicut priuationes per habitus cognoscuntur: est ergo Beata Virgo sub Christo veluti vniuersalis causa illi coniunctissima, ergo ad illius statum pertinet totum vniuersum, & statum beatorum omnium, ac damnatorum in Verbo comprehendere. Quæ tota perfectio maximam congruentiam habet cum dignitate matris Dei, Domine, ac reginæ rerum omnium, nihilquē est quod illi obstat possit; ergo.

Dices, Videmur æquare matrem filio *Obiectio.*
in perfectione gloriæ, atq; essentialis beatitudinis. Respondetur, minimè id sequi, *Responsio.*
primū, quia simpliciter non videt anima Virginis omnia, quæ cadunt sub scientia visionis, sicut videt anima Christi.

Deinde

Deinde licet videret omnia: nihilominus multū excederet Christus in visione Dei, quia perfectiori lumine, & claritate videt Deum, & ex rebus possibilibus multo fortasse plura intueretur.

*Perfectio
Virginis
beatitudi-
nis quanta.*

Quartò addo, probabiliter credi posse superare Virginem in perfectione visionis beatæ non solum singulos sanctos Angelos, vel puros homines, sed etiam vniuersas omnium perfectiones in vnū collectas.

Ildephon.

Sensus huius assertionis, eiusque fundamentum ex supra dictis de gratia, & meritis B. Virginis petenda sunt. Nam (vt Ildephonus loquitur serm. 2. de Assumptione)

sicut est incomparabile quod gessit, & inestimabile quod accepit, ita est incomprehensibile premium gloriæ, quod promeruit. Quæ verba cum aliis multis sanctorum Patrum testimoniis retuli supra dispu. 18. sectio. 4. quæ

Bonauc.

hoc loco repetere molestum, & superuacaneū esset. Addi verò potest, quod Bonauent. libr. de laudibus Virginis, ex Patrum sententijs dicit, Dei gloriam magis in sola Virgine, quam in cæteris Dei operibus (Christū semper excipio) enitere. Quod verum nō esset, nisi omniū bona, & perfectiones gloriæ in Virgine essent congregatæ. Vnde concludit, *gloriosum gloria Mariæ priuilegium est, quod post Deum, maior nostra gloria, & maius nostrum gaudiū ex Maria est. Cætera, quæ hic desiderari possunt, in prædicto loco videantur.*

SECTIO IIII.

Utrum habeat omnes perfectiones gloriæ accidentalis, corporis, & animæ.

EX ijs quæ de essentiali gloria Virginis dicta sunt, facile intelligi potest, quid de accidentali eius gloria sit sentiendum. Hæc enim gloriam essentialem consequitur, illiquē proportionatur, ac cōmenfuratur. Primum igitur (quod ad animam pertinet,) quædam sunt perfectiones gloriæ accidentalis omnibus beatis cōmunes, quamuis non sint æquales in omnibus, vt sunt variæ reuelationes, quæ fiunt extra Verbum, gaudia, impetrationes aliquorum effectuum, & si quæ alia sunt huiusmodi. De quibus nullum est dubium quin B. Virgo perfectiū, & cumlatiū abūdet huiusmodi præmiis accidentalibus, quam omnes alij beati, vt per se constat

A ex hæcenus dictis. Aliæ vero sunt perfectiones singulariter, & propriè pertinētes ad quasdam personas, seu munera, & status earum. In quo ordine poni possunt aureolæ, quæ tribus statibus hominum attribui cēsentur, scilicet, Virginibus, Doctoribus, & martyribus. Et de aureola quidem virginitatis constat, tanto esse excellentiorem in Virgine, quanto ipsa perfectius ceteris virginitatem coluit: quod enim absq; pugna carnis, perfectissimam castitatē seruauerit, nec illius meritum, nec coronam diminuit, vt doctē, ac piē, & copiose ad hoc propositum differuit Supplem. Gab. 4. d. 49. q. 4. ar. 3. dub. 2. Rursus existimo nō caruisse propria aureola Doctoris, quia (vt supra ex sanctis Patribus ostendimus) singulari, & excellentiori modo fuit fidei magistra, & Doctorum doctrix. Neque enim ad hanc aureolam promerendum necesse est publicè docere, aut pro concione prædicare: sed satis est, veritatem fidei in alios diffundere, vt D. Thom. docet in. 4. d. 49. q. 5. ar. 5.

*Aureola do-
ctoris in ca-
lo Virgo
fruitur.*

B Dubitatio nonnulla est de aureola martyrij, quia B. Virgo violētā mortem passa non est, vt supra diximus, non ergo fuit verè martyr: ergo neque habet aureolam martyrij. Neque enim satis est, quod in morte filij valde de illius passionibus doluerit: alioqui qui meditando Christi passionem vehementer dolent, hæc aureolam cōsequerentur, quod est apertè falsum. Et hanc sententiam tenet Abulens. Matth. 13. q. 20. & Sotus in quarto. d. 49. q. 5. articu. 2. Sotus.

Dubium.

Alii simpliciter videtur B. Virginem verè, ac propriè habere aureolam martyrij. Ita docuit Supplem. Gab. supra, & Viguer. rursus in institutionib. Theolog. cap. 14. §. 3. vers. 2. & potest fundari, quia sancti absolute eam vocant *martyrem*, & *plusquam martyrem*, vt colligitur ex Bernard. in serm. sig- num magnum, Hieron. ser. de Assump. Ildephonso. serm. 2. de Assump. Anselm. libr. de excellēt. Virg. c. 5. qui hoc epithetum præcipuè Mariæ attribuunt propter dolorem, quem in filij morte passa est. De quo Si- meon dixit: *Tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Qui (inquit Anselmus) maior fuit omnibus doloribus. Quidquid enim crudelitatis inflatum est corporibus martyrum, leue fuit aut potius nihil comparatione tue passionis. Quæ nimirum sua immēstate transfixit cūcta penetralia tua, tuiq; benignissimi cordis inti-

*Abulens.
Sotus.*

C Bernard. Hieron. Ildephon. Anselm.

*Viguer.
Bernard.
Hieron.
Ildephon.
Anselm.*

ma. Et vtiq; pia domina non crediderim te potuisse vilo pacto stimulos tanti cruciatus, quin vitam amitteres sustinere, nisi ipse spiritus vite dulcissimi filij tui, pro quo moriente conquirebaris, & tantopere torquebaris, te confortaret. Ex quibus verbis potest hæc sententia in hunc modum explicari. Christus Dominus verè, ac propriè martyr fuit. Nam propter veritatem morum, & doctrinæ violenter interfectus est, vt docet D. Thom. loco citat. ex. 4. sententiarum, B. autem Virgo, tum propter summam cum Christo cõiunctionem, tum, quia simul cum filio constanter perseuerabat in suæ fidei, & amoris testimonio, simul cum ipso patiebatur. Et (vt inquit Lauren. iust. libr. de triumphali Christi agone, cap. 21.) *cor eius clarissimum passionis Christi speculū, & perfectæ mortis imago effectum erat.* Ergo simul cū Christo martyr effecta est. Nam licet Christi interfectores directè non intenderent illā propter Christū affligere, tamen re ipsa persequendo Christum, ipsam persequabantur, & occidendo Christum, quantum in ipsis erat, eam interficiebāt. Qui modus passionis, & persequutionis sufficiens est ad martyriū, vt in Innocentibus constat, qui verè fuerūt martyres, quamuis persequutores non intenderent occidere eos propter Christum, sed solum interficere Christum, ergo ex hac parte sufficiēter B. Virgo passā est propter fidem, & propter Christū. Aliūde verò sustinuit dolorem sufficientem ad inferendam mortem corporis, nisi peculiari Dei auxilio fuisset suffulta, ergo potest dici martyr, vel (vt Ephrem eam vocat orat. ad Virginem) *martyrum honor, ac decus:* ergo hoc satis est ad aureolam martyrij cõparandam.

Hæc controuersia parui momēti esse videtur, nā in gloria essentiali cõstat habere Virginē, quidquid respondere potest perfectissimo martyrio: tum propter discursum factum: tum, quia animo, & volūtate paratissima fuit ad mortem pro Christo sustinendam. Quod verò pertinet ad accidentalem ornatum, seu decorem, qui aureola dicitur, etiam videtur certum aliquid peculiare habere B. Virginē in hoc genere, quod est veluti insigne quoddam excellentissimæ fortitudinis, & charitatis eius, siue hoc dicatur aureola martyrij, siue aliquid eminentius illa, quod videtur proprius, ac verius dici. Quemadmodum etiā

A verisimile est, ob dignitatem matris Dei, & egregiū pietatis opus, quod Beata Virgo in Christū exercuit, habere ipsam singularem aliquē splendore, ac decorē, qui perfectior sit, quā omnis aureola, qui tamē inter aureolas non connumeratur: sed perfectio quædam est altioris rationis.

Et ex ijs facilè est intelligere, quid de gloria corporis Virginis sentiendū sit. Habet enim omnes illas dotes, quæ omnibus beatis cōmunes sunt, tantoq; excellentius, quātò perfectiori animæ beatitudine fruitur. Rursus ob singularem filij generationem, castissimam, atq; purissimā, existimo habere in corpore singularem aliquē, & admirabilem splendorem, vel aliquid aliud, quod sit veluti insigne Regiæ dignitatis, ac diuinæ maternitatis, ac principatus, & dominij in omnes beatos, Bonauen. in speculo B. Virginis, cap. 6.

Ex quibus omnibus tandem sequitur B. Virginem ita in omnibus excedere alios beatos, vt sub Christo ipsa sola specialem sedem, & singularem chorū in beatitudine constituat. In ordinibus enim Angelorum sanctorum nouē chori distinguuntur ministerijs, & operationibus distincti: sancti verò homines, vel sub illis ordinibus collocantur, vel certè in illis ordinantur, & cōstituuntur. Nam (vt Theologi docēt in. 2. d. 9.) ad singulos ordines Angelorum aliqui homines assumuntur: at verò B. Virgo, quoniam habuit superiorē dignitatem, quæ altioris est ordinis, & ministrorū statum excedit, ideò per se singularem chorū constituit. Et hoc modo dicitur ab Ecclesia: *exaltata super omnes choros Angelorū,* tāquam omniū domina, ac regina. De qua melius, quā de Esther verum est, quod scribitur Esther. 2. *Ducta est ad cubiculum regis, & habuit gratiam, & misericordiā corā eo super omnes mulieres, & posuit diadema regni in capite eius.*

DISPUTATIO XXII.

In tres sectiones distributa.

De adoratione Beate Virginis debita.

Postquā de omnibus Deiparæ perfectionib⁹ actū est, superest, vt de cultu, ac veneratione, qua illā prosequi tenemur, sermonē instituamus. Hic autē cultus ad dua præcipua capita reuocari potest.

Dotes Virginis corporis in celo quales.

Bonauen.

Singularem in celo chorū sub Christo Virgo cōstituit.

Ephrem.

Aureolam martyrij in celo, quo modo Virgo habeat.

test. Alterū est honor, seu adoratio, de quo in disputatione præsentī. Alterum est oratio, de quo in sequenti dicemus. Quoniam verò de adoratione: tūm in genere: tūm de illa, quæ sanctis hominibus, & Angelis debetur, in priori tomo copiosè satis disputatum est, ideò ea solum quæ sunt Virginis propria hoc loco adiungemus.

SECTIO I.

Utrum Beata Virgo cultu religioso adoranda sit.

Hæretici, qui sanctos homines adorandos negant, nullam Virginis exceptionem faciunt. Sed quoniam nihil speciale afferunt ad cultum Virginis euertendum, & quæ generalia sunt, prædicto loco satis sunt pertractata, eos missos faciamus. Alia hæresis extremè contraria fuit Collyridianorum, qui Virginem adorabant ut Deam, & illi sacrificia offerebant. Ita refert Damascenus, libr. de hæreticis, & Epiphanius, hæres. 78. Ecclesia verò, & Catholica veritas mediā via incedit.

Dicendum est ergo primò Beatam Virginem esse adorandam. Est de fide ex supra dictis de Sanctis in communi. Nam, si reliqui sunt adorandi, multò magis Beata Virgo. Vnde in septima synod. Actio. 4. 6. & 7. & in Trident. Sess. 25. in decreto de reliquiis, & veneratione Sanctorum, primo loco docetur Deiparæ adoratio. Sanctorum testimonia ex citato loco peti possunt, & statim plura afferemus explicando rationem huius adorationis. Ex qua etiam constabit à priori ratio huius conclusionis. Contra quam nihil video quod obijci possit, nisi fortasse Epiphanius dicta hæres. 78. ubi negare videtur Virginem esse adorandam. Sed mens eius ex hæresi, quam impugnat, colligenda est, nomē ergo adorationis pro latria usurpauit, vnde ibidem postea docet Beatam Virginem honore, ac veneratione prosequendam esse.

Secundo pie addi potest B. Virginem ab initio seculi, tam in Ecclesia triumphante, quam in militante aliquo modo adoratam esse. Explicatur, quia in primis S. Angeli, à principio suæ creationis Christum fide cognouerunt, & à principio beatitudinis eundem in Verbo intuiti sunt. Tūm, quia

A fidei visio respōdet. Tūm etiā, quia ad eorū statū maximè spectabat suū caput, ac Regē agnoscere. De qua re in priori tom. super. q. 1. 8. & 19. D. Thom. plura attulimus, & in. 1. par. q. 57. & 62. fufius tradi solet.

Hinc ergo verisimile est cognitā etiā fuisse à Sanctis Angelis ab initio Deiparam, vel cōmuni cōceptu, ut in statu viæ, credendo Deum ex fœmina sumpturum carnem, vel proprio, & particulari, ut in beatitudine intuendo fœminam illam, ex qua Verbum incarnandum erat. Cū enim illa visio sit perfectissima, & clarissima, verisimile est, ita esse terminatā ad mysteriū Incarnationis, ut clarè etiam visa sit ea quæ futura erat mater Dei: præsertim quia etiam B. Virginis cognitio multū ad eorū statū pertinebat, cum ipsa perpetuò futura esset eorū Domina, ac Regina. Item, quia

B incredibile est tam perfectum Dei opus, quale est B. Virgo, nō videri ab aliquo beato in Verbo. At si ab aliquo videtur, maxime à Sanctis Angelis. Quod si hunc ab eis videtur in Verbo, etiam ab initio visum est, quia visio beata non recipit mutationem, & augmentum. Et hoc indicauit D.

Thom. supra. q. 30. art. 2. ad. 3. si rectè ponderetur solutio, & cum argumento conferratur. Et ex doctrina, quā ibi tradit, interpretari possumus nonnullos Patres, qui interdum significare videntur, Angelos non cognouisse matrem Dei, ut videre licet in Bernard. hom. 1. in Missas est, & serm. 4. & 5. de Assumptione, ubi Angelis accommodat verba illa. *Quæ est ista, quæ progreditur?* quasi inquirentibus de persona libi ignota: quod etiam habet Laur. Iustin. serm. de Annunt. Tamen ex D. Thoma citato loco interpretamur hæc intelligenda esse de cognitione quoad omnes circumstantias: non verò quoad substantiam, & personam ipsam. Ex hoc ergo ulterius concluditur, sicut Christus, vel fide creditus, vel clarè in Verbo visus statim adoratus est ab Angelis, quomodo multi interpretantur illud ad

C Heb. 1. *Et cū iterum introducit primogenitum in orbē terræ, dicit. Et adorent eū omnes Angeli eius*, semel enim præceptus est adorari ab Angelis, cū primū illis per fidē propositus est, & iterum cum re ipsa fuit incarnatus. Sic igitur etiā Beatissima ei⁹ mater, cū primum Sanctis Angelis est cognita, fuit ab eis adorata, cum ab eis sit cognita, ut Dei mater, ac Domina omnium atque adeò, ut adoratione digna. *Deceit enim* (ut Damasc.

Z inquit,

Collyridia
vū hæresis.
Damasc.
Epiphanius.

7. Synod.
Con. Trid.

Obiectio.

Epiphanius.
Responsio.

Adoratio
Virginis
peruersa.

D. Thom.

Bernardus.

Laur. Iustin.

inquit, orat. 1. de Natiuit. B. Mariæ, & 2. de Assumptione.) *Dei matrem ea qua filij sunt, possidere, & ab omnibus adorari.*

Rursus eodem ferè discursu explicari potest, semper Virginem fuisse in Ecclesia ex hominibus cōstante cognitam, & in veneratione habitam. Ante aduētum Christi, non quidem ab vniuersa plebe, quæ valde implicitè, & confusè, ac imperfectè Christum cognoscebat, sed à sapientibus, Patriarchis, ac Prophetis, à quibus & præcognita fuit, & prædicta, vt ex Hierony. Bernard. & aliis Patribus in principio huius libri ostendimus: post Christi autem aduentum, dum in vita mortali extitit, à fidelibus omnibus qui illam cognoscebant, in summo honore est habita, vt ex antiquis historiis constat, & ex Epistolis Ignatii ad Ioānem Euangelistam. Postquam verò in cœlum translata est, singulari cultu est ab vniuersa Christi Ecclesia celebrata. Cuius rei certam fidem faciunt: primò vniuersalis consensus, & traditio Ecclesiæ, cuius initium ignoratur, quod teste Augu. lib. 4. de Bap. c. 24. certum iudicium est huiusmodi traditionem vsque ad Apostolorum tēpora esse reuocandā. Secundò ex antiquorū Patrum certis testimoniis, quæ partim in superioribus attulimus, agētes de dignitate, gratia, & gloria B. Virginis, partim in sequentibus sectionib⁹ afferemus. Tertiò ex diebus festis, quos Deo in memoriam, & honorem Virginis Ecclesia dicauit. Cuius modi sunt, in primis festum Annuntiationis, in quo ante mille annos, conciones habuere Auguſt. Andreas Ierosolymitanus, & alij. Et multo antiquius esse constat ex Athanas. de sanctissima Deipara, & ex Leone Pap. epistol. 4. cap. 2. & ex Concilio Tolet. 12. c. 1. quibus locis significatur festiuitatem hanc esse ab Apostolis institutā. Aliud festum est Purificationis Virginis, quod nōnulli exiltimarunt tempore Iustini Imperatoris fuisse institutum ex Nicephor. lib. 17. histo. c. 28. & Paulo Diacon. lib. 10. rerum Romanarum. Sed licet fortasse eo tempore fuerit speciali præcepto sancitum, seu renouatū: solēnitatē autē ipsam antiquiorem fuisse, constat ex Grego. Nysseno, Chrysost. Cyril. Alexād. concionibus de Purificatione, quæ apud Surium leguntur, & ex Leone Papa. sup. Et de hoc videri possunt, quæ tradit Albin. Flaccus, libr. de diu. off. c. de Purificatione. Tertium est festum Assumpt. de quo in superioribus dictū est, & huius, ac præcedentis

meminit Concilium Moguntiacū sub Carolo Magno. cap. 36. Conc. Lugdun. c. 1. de cōsec. dist. 3. Quartum est festum Natiuitatis Virginis, de cuius antiquitate diximus sup. agentes de prima sanctificatione Virginis. His quatuor festiuitatibus, quæ celebrioribus, & antiquiores sunt, additæ sunt aliæ in Ecclesia Rom. Quinta ergo est festiuitas S. Mariæ ad Niues, ante mille ducentos annos, tempore Liberij Pap. instituta ob diuinam reuelationem, vt constat ex eius gestis, & ex antiquissima traditione, & ex insigni monumento, quod Romæ adhuc extat. Sexta est visitationis, quæ in Ecclesia Græca antiquior est, vt constat ex Græcorum Calend. In Latina verò ab Urbano. 6. ante ducentos annos fuit instituta: postea verò in Concilio Basiliensi confirmata, vt constat ex Sessione. 43. huius Concilij. Septima est Conceptionis eiusdem Virginis, de qua supra disputatio. 3. sect. 5. latè dictum est. Octaua est Præsentationis Beatæ Virginis in Templo, quæ ante multos annos in Ecclesia Latina inchoata est. Nam in constitutionibus Manuelis Imperatoris, quas in Latinū vertit Ioānes Cleonaius, quedam extat tit. de feriis, constit. 1. quæ præcipitur hoc festum feruari, ac celebrari die. 21. Nouemb. quæ constitutio facta est ante quadringentos quinquaginta annos tēpore Coelestini. 2. Et quāuis non fuerit in vniuersali Ecclesia iam inde introducta: à multis tamen Ecclesijs celebrata est præsertim in Hispania, ac tandem à Sixto Quinto vniuersali Ecclesiæ proposita. Vnde nunc rectè quadrat (quod ab Antonino. p. 4. tit. 15. cap. 24. §. 3. animaduersum est) cum in Ecclesia octo sint solennitates Deo in solum ipsius cultū dicatæ, scilicet Trinitatis, Pentecostes, Natiuitatis, Circuncisionis, Epiphaniæ, Resurrectionis, Ascensionis, & Corporis Christi, tot esse vniuersales festiuitates in Virginis honorem eidem Deo consecratas. Quibus addi possunt singulares festiuitates Virginis, quæ in diuersis prouincijs celebrantur. Quales sunt in Hispania festum Expectationis Virginis, ante non-gentos annos institutum, vt ex Concilio Toletano constat, & festum Descensionis eiusdem, quod in Ecclesia præsertim Toletana antiqua traditione colitur, & vtraque festiuitas à Gregorio. 13. nuper confirmata est. Tandem in vniuersa Ec-

Con. Mog.
Con. Lug.

Con. Bas.

Ioan. Cleon-
dai.

Six. P. Pap.

Antoninus.

Con. Tol. X.

Cultus Vir-
ginis in Ec-
clesia qua-
lis, quæque
antiquus.

Auguſt.
Dies festi in
honore Vir-
ginis dica-
ntur.

Auguſt.
And. Ieros.
Athanas.
Leo Pap.
Conc. Tolet.
12.

Nicephor.
Paul. Diacon.

Grego Nyss.
Chrysost.
Cyril. Alex.
Surius.
Leo Pap.
Alb. Flac.

sa Ecclesia dies Sabbathi in peculiarē Vir-
ginis memoriam, & honorem, destinatus
est. Cuius rei certum initium reperire non
potui: dicitur autē inchoata fuisse in Con-
cilio Claramontano, sub Urbano II. ante
quingentos annos, quod tamen Concilium
nunc non extat.

*Templa in
honore Vir-
ginis conse-
crata.*

Quartò principaliter testantur eandem
traditionē antiquissima templa Deo in
honorem Beatæ Virginis cōsecrata, quo-
rum tam frequens est in historiis mentio,
tamque evidens experientia, cum maiorū
traditione cōiuncta, ut superuacaneum sit
in eis numerandis immorari. Quod maxi-
me illud confirmat, quia in huius cultus
confirmationem magna, & frequentia mi-
racula in huiusmodi tēplis Virgineis Deus
operatur. Legantur, quæ eruditè congerit
Canisius, lib. 5. de B. Maria, cap. 23. 24. 25.
& quæ cap. 22. refert de imaginibus Virgi-
nis, & veneratione earum eandem veritatē
confirmare possunt. De qua re multa atti-
ginus in præcedenti tomo agentes de ima-
ginum adoratione.

Ex quibus omnibus constat adoratio-
nem hanc, quæ Virgini debetur, eique ab
Ecclesia tribuitur, cultum Religiosum con-
tinere, quia & in Dei honorem redundat,
& ad pietatem, & spirituale bonum ani-
marum conducit. Quod maximè confir-
mant ea quæ de simili cultu religioso san-
ctorū in genere diximus, & in sequētibz
sectionibus amplius explicabitur.

SECTIO II.

*Ob quam potissimam rationem Beata
Virgo sit adoranda.*

Expedita quæstione, an sit hæc adora-
tio, ut explicemus qualis, seu cuius
rationis illa sit, oportet obiectum eius
explicare. Et quoniam de materiali obie-
cto constat, cum de Beata Virgine sermo
sit, solum superest ut formalem rationem
huius adorationis explicemus. Triplex
enim potest ratio adorationis in Virgine
intelligi.

*Prima ratio
adorationis
Virginis.*

Prima igitur ratio, propter quam po-
test Virgo adorari, extrinseca est, qualis in
reliquis, ut in cruce, vel clavis Christi re-
peritur. Sicut enim crux, & Christum te-
gigit, & instrumentum fuit nostræ redem-
ptionis, ita multo perfectius Beatissima

A Virgo, & Christum tetigit, & ad nostram
redemptionem est cooperata. Hoc igitur
modo adorabilis est Beata Virgo ratione
extrinseca, id est, quatenus Christum teti-
git, ita ut tota ratio huius adorationis sit
Christus. Ita sentit D. Tho. sup. q. 25. art. 5. *D. Thom.*
Vbi Caiet. id clarius exponit. Est tamen
ex eisdē authoribus, & aliis Theologis in
3. dist. 9. obseruandum, quāquam hæc ratio
speculatiuè cōsiderata sufficiens sit, ut pro-
pter eam Virgo sit adorabilis: practice ta-
men, seu in vfu non esse hoc modo adoran-
dam, præsertim communi, ac publica Ec-
clesiæ adoratione, non quia hoc sit intrin-
secè malum, nam reuera non est. Nā si quis
idoneus sit ad discernendas rationes ado-
rationis, & cauendum omne periculum, &
ad scandalum vitandum, nulla est in huius
modi adoratione deordinatio, aut mali-
tia. Sed tamen illius communis vsus vitan-
dus dicitur. Primò, propter periculum,
quod esse potest in adoranda creatura ra-
tionali propter diuinam excellentiā, licet
extrinsecè applicatā. Cum enim creatura
rationalis per se sit capax absolutæ adora-
tionis, propter aliquam intrinsecam excel-
lentiā, fieri potest, ut homines, præsertim
ignorantes, in errorem labantur diuinam
illi tribuentes excellentiā. Propter quam
causam superiori lib. diximus, neq; homi-
nem, ut est ad imaginem Dei, neq; Sāctos,
ut singulari modo sunt templa Dei, esse la-
tria adorandos propter diuinam excellen-
tiam. Secundò, quia maior honor personæ
adoratæ est, quod propter intrinsecam, &
propriam excellentiā colatur, quam prop-
ter extrinsecam habitudinem contactus,

C v.g. aut repræsentationis: quia huiusmodi
honor potius est testimonium excellentiæ
illius personæ, propter quam sit adoratio,
quàm eius inquam materialiter termina-
tur adoratio.

Secundò adorari potest B. Virgo prop-
ter intrinsecā sanctitatē, quā habet: quod
est per se notum ex his quæ in genere de
adoratione sanctorum dicta sunt. Quia in
B. Virgine est sanctitas eiusdē rationis, &
maioris perfectionis, ut supra probatū est.

Tertia ratio propter quam est adorabi-
lis B. Virgo, assignari potest dignitas ma-
tris Dei. Hoc sumo ex D. Th. in 2. 2. q. 103.
ar. 4. ad 2. & ita declaratur. Quia hæc dig-
nitas distincta est à dignitate gratiæ, & al-
tioris quodammodo rationis, quam illa, ut

*Secunda ra-
tio ad ora-
tionis Vir-
ginis.*

in principio huius materiæ ostendimus.

*Tertia ratio
adorationis
Virginis.*

Rursus non est extrinseca, sed propria, & intrinseca ipsius Virginis, siue in ea intelligatur esse physice, propter relationem realem ad Christum, quæ est in Virgine, siue moraliter, ut eodẽ loco supra citato explicui, sicut dignitas Regis est in Rege, quod satis est ad absolutam, & propriam adorationem. Est ergo adorabilis Virgo propter hanc dignitatem, sicut ipsa dixit, Lucæ. 1.

Luc. 1.

Quia fecit mihi magna, qui potens est. Et quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes: ut il, i non incommode applicate possimus verba Apostoli ad Philip. 2.

Philip. 2.

Humiliauit semetipsam, propter quod, & Deus exaltauit illam, & dedit illi nomen quod sub Deo est super omne nomen, scilicet, nomen matris Dei, ut in hoc nomine omne genu flectatur congruẽti, & accommodata adoratione. Ut enim supra ex Damasceno dicebamus orat. 2. de Assumptione Virginis, Decet matrem ea que filij sunt possidere, & ab omnibus rebus adorari. Ex quibus verbis confirmatur, & magis explicatur hic titulus adorationis.

Damasc.

Nam B. Virgo eodẽ quod mater Dei est, habet speciale quoddam ius, & dominium in omnes creaturas, sed unicuique iure dominij debetur ab inferioribus adoratio: ergo. Maior patet ex sanctis Patribus, qui primo fundant hoc dominium in coniunctione, & affinitate inter Deum, & Virginem. Athanas. sermone de sanctissima Deipara: *Quia ipse Rex est, & Dominus, mater quam eum genuit, & Regina, & Domina vere censetur. Et infra quali explicans, vel limitans hoc dominium dicit, esse secundum sexum femininum, ac si diceret esse tale, quale esse solet in vxore, vel matre, propter coniunctionem ad Regem. Quanquam enim non solet habere supremum dominium: suam tamen potestatem imperandi habet, & omnes illi, tanquam dominæ, ac superiori deferunt. Vnde Damascen. lib. 4. de fide, cap. 15. Vere enim, inquit, rerum omnium conditarum domina effecta est, cum creatoris mater extitit. Et Aug. serm. 35. de Sanctis, agens de hac matris dignitate, Quid, inquit, dicam pauper ingenio, cum de te quidquid dixerim, minor laus sit quam dignitas tua meretur? & infra, si dominam Angelorum vocitem, per omnia te esse probaris. Et Rupert. lib. 3. in Cati. circa id Cat. 4. Non coronaberis, ita (inquit) coronaberis, ut in calis Regina sanctorum, &*

*Dominium
Virginis in
creaturas
omnes vnde
orthom.
Athanas.*

Damasc.

August.

Rupert.

A in terris Regina si regnorum. Et Anselmus de Excellentia Virginis, capit. 8. *Deus eam cuncta secum creaturæ perenni iure dominaturam in throno gloria sua collocauit. Et eodem modo loquuntur Bernard. sermo. 1. de Assumptio. Petrus Dam. sermo. 1. de Natiuit. Mariæ. Ac denique VII. Synodus, actione 4. citans Gregorium, eam specialiter vocat*

*Ansel.
Bernard.
Pet. Dam.
7. Synod.*

omnium Christianorum dominam, indicans alium titulum huius dominij, scilicet, quia ad nostram redemptionem singulari modo cooperata est. Sicut enim Christus eodẽ quod nos redemit, speciali titulo Dominus est, ac Rex noster, ita & Beata Virgo propter singularem modum, quoad nostram redemptionem concurrit, & substantiam suam ministrando, & illum pro nobis voluntarie offerendo, nostramque salutem singulariter desiderando, petendo, procurando. Propter quod mater etiam omnium

B

hominum dicitur, ut inquit Rupert. lib. 13. in Ioan. Quia nimirum, salutis omnium causam, tunc sine dolore peperit, quando Deum hominem factum de carne sua genuit. Et tunc natus in gremio dolore parturiebat, quando iuxta crucem eius stabat. Ergo titulus hic maternitatis, ac dominij est sufficientissima adorationis ratio. In quo magna est differentia inter Virginem, & alios Sanctos, quidquid Durand. dicat in. 3. d. 9. q. 3.

*Rupert.
Durand.*

Sed dicet aliquis hanc rationem adorationis non esse à prima distinctam, quia Beata Virgo non aliter effecta est mater Dei, quam concipiendo ipsum, contingendo: & in vtero suo portando. Respondeo esse magnam, & apertam differentiam, quia

Obiectio.

Responsio.

C in prima ratione solum consideratur præcisa ratio contactus, vel representationis, que ut sic non dicit moralem dignitatem propriam creaturæ rationalis, sed solum habitudinem quandam, quæ in rebus etiam inanimatis reperitur. Item illa prima ratio non requirit causalitatem aliquam, nec propriam coniunctionem ad Christum, & Deum: sed reperiri potest in qualibet alia persona, quæ Christum tetigisset. At verò in hac vltima ratione consideratur dignitas omnino propria creaturæ rationalis, fundata in vera causalitate matris: & singulari ad Christum coniunctione: sunt ergo hi tituli valde diuersi.

Rursus tamen obijci potest, quia hæc dignitas sic explicata, & præcise sumpta, non est sufficiens ratio absolutæ adorationis

Obiectio.

nis

Responsio.

nis. Nam si à gratia sanctificatē separetur, non constituit personam per se adorabilem: ergo hic titulus separatus à secundo non est sufficiens ratio adorationis. Respondeo primò fieri non posse secundum potētiam ordinariam, & iuxta legem quasi connaturalem dignitati matris, quin dignitas gratiæ coniuncta sit, & veluti consequatur dignitatem matris, ut in superioribus ostendi: & hoc satis est, ut hæc matris dignitas per se, & vi sua intelligatur esse sufficiens ratio adorationis. Secundò, admissio illo casu, dupliciter posset fingi: primò, ut ea persona quamvis esset sine gratia: non tamen esset in peccato mortali, sed veluti in puris naturalibus adiuncta solum dignitate matris Dei, absque vlla alia gratia, vel beatitudine supernaturali, vel ordinatione, vel acceptatione ad illam: & in eo casu dico eam personam fore adorabilem propter dignitatem matris, quia est sufficiens ratio, & non esset impedita. Secundò, potest fingi talis persona in statu peccati, & inimicitia diuinæ, & in eo statu non posset adorari cultu saltem religioso, quia peccatum existens redderet illam indignam tali adoratione, & impediret rationem aliam propter personæ indignitatem.

S E C T I O III.

Cuius speciei, & virtutis actus sit hæc Virginis adoratio.

Virgo nō potest proprie adoratione latræ adorari.
Epiphanius.
Damascenus.

Ambrosius.

Obiectio.

Explicato formali obiecto huius adorationis, facile erit exponere, & cuius naturæ sit, & ad quam virtutem pertineat: primò enim de fide certum est Beatam Virginem non posse adorari propria, ac perfecta latræ. Hæc enim soli Deo debetur propter excellentiam infinitam, & increatam, quam Virgini attribuire idololatria esset, & hoc sensu Epiphanius & Damascenus, dānant, ut hæreticos Collyridianos, qui Virginem latræ colebant, & eodem dixi Ambrosius lib. tertio de Spiritu sancto, capit. 12. adorationem Christi propriam non esse cum eius matre communicandam.

Sed contrā, nam Ecclesia videtur hanc adorationem Virgini tribuere, dum eam

A vocat spem nostram, matrem gratiæ, & similibus titulis eam honorat, ac si ipsa esset author gratiæ, & salutis, quod pertinet ad cultum latræ. Et similia reperiuntur in Sanctis Patribus, Augustinus sermone secundo de Annuntiatione, qui vocat eam *spem unicam peccatorum*. Similia habet Bernardinus sermone de Natiuitate Beatæ Mariæ, Ephraem oratione de laudi Virginis, ubi vocat, *gaudium, salutem, & pacem mundi*, & pleraquæ id genus in superioribus allata sunt. Respondeatur in his omnibus non verba, sed verborum sensum esse attendendum. Quamquam enim etiam inter homines eodem verbo petamus à Rege, & ab amico Regis, ut nostri miserentur, vel nos adiuuet: tamē nō idem respectu vtriusque significamus, neque idem ab utroque postulamus: sed alterum ut faciat, alterum verò ut intercedat, rogamus. Sic igitur Ecclesia, & Patres loquuntur ad Virginem, quam etiam (ut supra vidimus) interdum vocant *reparatricem*, ac *mediatricem*, non immediatē, & per se, sed per Christum, quia Redemptorem nobis genuit, & apud illum plurimum valet, ut in disputatione sequenti latius dicemus. Quæ mens, & sensus Ecclesiæ tam est per se perspicuus, & omnib⁹ notus, ut propterea Sancti nihil formident illis modis securissimè loqui.

Augustinus.

Bernardus.
Ephraem.

Responsio.

C Secundò licet supra dixerimus Beatam Virginem publico & communi cultu non esse adorandam propter extrinsecam excellentiam Christi, seu propter contactum ad illum: tamen si ita aliquando ab aliquo adoretur, certum est illud adorationis genus ad religionem pertinere, atque dici posse secundariam latræ, quatenus ab eadem virtute latræ proficiscitur, quamvis reuera sit actus distinctus ab adoratione latræ propriæ, & simpliciter dictæ. Quia illa adoratio, ut terminatur præcisè ad Virginem, non est summa adoratio, neque absoluta, neque propter intrinsecam excellentiam increatam, sed est similis illi, qua reliquiæ Christi adorantur. Quæ omnia constant ex dictis supra de reliquiis, est enim prorsus eadem ratio, itaque hæc conclusio iuxta ibi dicta explicanda est, & amplificanda.

Tertio, si Beata Virgo propter sanctitatem gratiæ, & gloriæ adoretur, talis adoratio essentialiter eiusdem speciei est cum adoratione aliorum Sanctorum, & ab

*Adoratio
hyperdulia
Virgini de-
bita ob san-
ctitatem gra-
tiae, quam ha-
bet.*

eadem virtute proficitur, quia excellē-
tia, in qua nititur eiusdem speciei est, &
eodem modo essentiali Virginem perfe-
cit. Quanquam quia hæc dignitas excel-
lentior est in Virgine, quam in aliis sanctis,
adoratio etiam illi respondens perfectior
in eadem specie, magisque illi debita est.
Ad quam excellentiam explicandam
Theologi hanc Virginis adorationem non
simpliciter *duliam*, sed per *hyperdulam* vo-
carunt: quæ vox excellentem *duliam* sig-
nificat. Circa quam vocem solum obser-
nandum est, interdum solere vsurpari ad
significandam omnem adorationem, quæ
aliquomodo excedit communem *duliam*,
& inferior est, quam perfecta latria. Et hoc
modo non solum dicitur de adoratione fun-
data in sanctitate gratiæ, sed etiam de aliis,
vt in superioribus dictum est, & in sequen-
ti assertionem dicam. Alio autem modo,
& magis proprio vox *hyperdulia*, significat
adorationem, quæ propter gratiam crea-
tam datur, eminens tamen est, ac perfectis-
sima in illa oratione, & hoc modo in præsen-
ti sumitur: sed habet etiam hic vsus quan-
dam latitudinem. Est enim in hoc genere
quædam *hyperdulia* non simpliciter, sed
respectu quorundam, quo modo sicut Ioā-
nes Baptista, & Apostoli dicuntur habe-
re excellentem gratiam, & gloriam, ita di-
ci possunt adorari *hyperdulia*. Et ita lo-
quitur Felicianus contra secundam con-
fessionem Andeburgensem, artic. 2. quæst.
4. Alia verò est *hyperdulia* non respectu
huius, vel illius sed simpliciter in tali ge-
nere, & hoc modo dicitur Beata Virgo
adoranda *hyperdulia*, quia habet summā
excellētiā gratiæ, quæ moraliter, & in
vsu Ecclesiæ sit fundamentum, & ratio hu-
ius adorationis. Quod propterea dico, quia
in Christo Domino est gratia creata, mul-
to perfectior, quam in Virgine, propter
quam posset excellentiori *hyperdulia* ado-
rari, quam Beata Virgo, tamen hic modus
adorationis in Christo nō est vsitatus, quia
in Christo est excellentior dignitas gratiæ
vnionis.

Dubium. 1.

Sed quæret aliquis in quo consistat
hic excessus, seu maior perfectio *hyper-
duliæ* ultra communem *duliam*. Quia ne-
quē externi actus sunt diuersi vt per se
constat, neque interni, cum dictum sit ac-
tus voluntatis eiusdem rationis esse, nec
per se possint in intensione differre, quia

A interdum inferior sanctus potest intensio-
ri affectu coli, quam Beata Virgo. Res-
pondetur primum esse differētiā in exi-
stimatione, à qua hæc adoratio procedit,
quæ de Virgine altior est, & excellentior.
Secundò in actibus voluntatis potest as-
signari differentia non intensiōis (hæc
enim est impertinens, vt rectè argumen-
tum probat) sed veluti obiectiua, & appre-
tatiua, quatenus aliquis vult, & maiora ho-
noris signa Virgini exhibere, & (quan-
tum in se est) honorem Virginis aliorum
honori præferre, ita vt si necessarium es-
set alterutrum prætermittere, potius alio-
rum sanctorum, quam Virginis cultum
omitteret. Tertiò hinc potest assignari dif-
ferentia in actibus externis, possunt enim
aliqui destinari ad singularem Virginis ex-
cellētiā significandam, qui alijs sanctis
accommodari non possunt, vt in verborū
vsu conspicitur, & alias actiones facile ac-
commodari potest.

Quartò adoratio illa, quæ tribuitur Vir-
gini propter specialem matris Dei digni-
tatem, quamuis lato modo supra expolito
hyperdulia vocetur: videtur tamen esse di-
uersæ naturæ, ac speciei à *dulia*, seu *hyper-
dulia*, quæ in dignitate gratiæ fundatur, &
præcedenti assertionem explicata est. Hæc
videtur esse sententia D. Thom. 2. 2. quæst.
103. artic. 4. ad. 2. Vbi dicit *hyperdulam*,
quæ debetur Virgini propter affinitatem
ad Deum, esse potissimam speciem *duliæ*
communiter sumptæ. Vbi Caietanus ad-
uertit Virginem habere consanguinita-
tem cum Christo, vt homine: affinitatem
verò cum Christo, vt Deo: & ideò illi de-
beri specialem adorationem, quia propria,
inquit, operatione attingit fines diuinitatis, id
est, quia concepit, peperit, ac nutriuit
Deum. Ratione probatur, quia dignitas in
qua fundatur hæc adoratio, est specie di-
stincta à dignitate gratiæ habitualis, & ad
aliū ordinem spectat, scilicet ad ordinē
vnionis hypostaticæ, ergo adoratio in illa
fundata est diuersæ rationis, quia habet
obiectum formale diuersum. Dices Ergo
adoratio sancti Petri propter dignitatem
Apostolicam, vel sancti Ioannis propter
dignitatem præcursoris, erit etiam diuersæ
speciei ab adoratione propter sanctitatem.
Respondetur non esse eandem rationem:
tū, quia hæc non sunt dignitates quæ
præcise sumptæ sint sufficiens ratio reli-
giōsi

Responsio.

*Qualis Vir-
ginis debeat
adorna-
tio ob digni-
tatem ma-
tris Dei.*

Caietan.

Obiectio.

Responsio.

giō cultus, de quo nunc loquimur, sed A sunt ministeria quædam, quæ coniuncta cum gratia conferre possunt ad maiorem quendam honorem, & venerationem. Tūc etiam, quia illa omnia ministeria immediatē ordinantur ad gratiam sanctificantem, & ita in eodem ordine constituuntur, ac propterea tota illa adoratio ad dūliam pertinet: dignitas autem matris Dei in utroque excellit.

Dubium 1. Sed quæres an hæc adoratio sit perfectior altera, quæ in gratia fundatur. Nam dignitas gratiæ (vt supra vidimus) multis excellentior videtur, quàm dignitas matris Dei præcisè considerata, ergo etiam adoratio in ea fundata erit perfectior, quia licet altera videatur ad altiorē ordinem pertinere, quia aliquo modo respicit hypostaticam vñionem: tamen fieri potest, vt supremum inferioris ordinis excedat B infimum superioris.

Responsio. In contrarium verò est, quia dignitas matris considerando omnia, quæ formaliter, & in virtute, vel quasi in radice includit, excellentior est (vt supra ostendimus) ergo etiam adoratio, quæ in illa nititur, perfectior est. Et confirmatur, nam propter hanc causam Ecclesia potissimum veneratur Virginem, & matrem Dei, & hanc rationem maximè prædicat, & omnibus præponit, ergo intelligit ob hanc causam illi deberi potissimum cultum. Adde hanc dignitatem matris requirere gratiam tanquam congruentem, & veluti connaturalem dispositionem, & ideo illa vna adoratione, qua adoratur mater Dei, vt sic, etiam coadoratur eius sanctitas, & omnis eius perfectio sub altiori quadam C ratione, quatenus scilicet omnia manant ex maternitate Dei, & ad illam ordinantur. Et hic videtur perfectissimus modus adorationis Virginis, & maximè proprius, & accommodatus dignitati eius.

Dubium 3. Vltimò inquiri potest à quo habitu oriatur hæc adoratio. Ad quod tribus modis responderi potest. Primò, vt oriatur à virtute dulciæ, à qua oritur adoratio aliorum Sanctorum, quia hæc virtus inclinatur ad honorandam personam creatam, propter quamcunque dignitatem creatam supernaturalem, vel supernaturali regulæ conformem. Sed hic modus non videtur admodum probabilis, neque consentaneus iis quæ dicta sunt. Quia ratio formalis hu-

ius adorationis est valde diuersa, & licet sit supernaturalis: tamen est in diuerso ordine, & constituit actum valde diuersum, non ergo est cur dicamus habitum esse eundem. Secundò ergo dicitur proficisci ab eodem habitu Religionis, à quo oritur Dei, & Christi adoratio. Primò, quia licet hæc dignitas matris creata sit: tamen respicit excellentiam increatam, & inde sumit valorem suum, quod videtur sufficere ad vnitatem habitus. Vnde in humanis idem habitus, qui inclinatur ad honorandum Regem, inclinatur etiam ad honorandam matrem Regis vt sic. Videntur enim hæc esse quasi correlatiua, & ideo consequentiam quandam inter se habere, quæ satis est, vt in eodem habitu, seu principio radicentur. Et huc spectare videtur, quod sæpe Patres dicunt, *totum honorem matris ad filium referri*. Tandem, quia hæc dignitas (vt dixi) pertinet ad ordinem vñionis hypostaticæ, ergo adoratio, quæ in illa nititur, pertinet ad illam virtutem, quæ vñionem hypostaticam veneratur. Sicut enim dulcia, quæ respicit gratiam creatam, complectitur omnia quæ sunt illius ordinis, ita religio, quæ respicit excellentiam increatam, & consequenter gratiam vñionis, comprehendet omnia, quæ in eodem sunt ordine. Hic dicendi modus videtur satis probabilis.

Tertio verò dici posset hoc genus adorationis constituere propriam virtutem, & habitum distinctum à cæteris, quia fundatur in singulari quadā dignitate propria, & intrinseca creaturæ. Quod satis esse videtur, vt distinguatur à virtute religionis, vt significare visus est Diuus Thomas in citato loco ex. 2. 2. reuocans hanc adorationem potius ad dūliam in cōmuni, quàm ad religionem. Quia licet vltimate totus hic honor matris, cedat in honorem filij: proxima tamen, & immediata ratio eius diuersa est, & non consideratur vt respectiua, sed vt absolutè constituit hanc personam excellentem, & veneratione dignam. Cum verò hæc dignitas singularis sit inter omnes creatas, mirum non est, quod singularem, ac propriam virtutem requiratur. Quapropter hic etiam dicendi modus probabilis censendus est. Quid autem simpliciter verius sit, aliis iudicandum relinquo.

Responsio.

D. Thom.

DISPUTATIO XXIII.

In tres sectiones distributa.

De Beata Virginis intercessione, atque inuocatione.

Materia huius disputationis reliquis Sanctis communis est. Et quoniam de illa nihil in superioribus diximus, non omnino generalia principia prætermittimus, præsertim cum hæretici, qui hanc Virginis intercessionem detestantur, nihil singulare afferant quod in reliquos Sanctos maiori ratione non conueniat. Curabimus tamen in ea præsertim incumbere, quæ Beatæ Virgini sunt propria. Quoniam verò inuocatio intercessionem supponit (si enim Beata Virgo pro nobis non intercederet, superuacanea esset eius inuocatio) idcirco prius de illius intercessione, ac deinde de inuocatione differemus.

SECTIO I.

Virum Beata Virgo ante statum beatitudinis fuerit aliquo modo nostræ salutis causa.

NON defuerunt hæretici, qui dicerent Beatam Virginem esse præcipuam salutis nostræ causam, vel per modum efficientiæ, vel per modum meriti, & redemptionis. In quem errorem, videntur incidisse hæretici, quos refert Epiphanius, hære. 78. & 79. Et eundem Ecclesiæ Catholicæ tribuunt huius temporis hæretici. Quoniam Catholici Virginem oramus, ut nostri misereatur, eamque nuncupamus *matrem gratiæ, & misericordiæ, reparatricem sæculi, & mediatricem generis humani*. Addunt etiam nos dicere Virginem, non tantum orare Christum, sed etiam ei imperare. Hic tamen error nullum habet fundamentum. Quod verò sit falsa calumnia, quam Nouatores imponunt Catholicis, ex dicendis constabit.

Dicendum ergo est primò Beatam Virginem non fuisse per modum causæ ef-

ficientis propriam, aut principalem causam nostræ salutis. Hæc conclusio est certissima, & in primis si intelligatur de causa prima, vel etiam de causa principali, ac per se nostræ salutis, est certa de fide. Quia Beata Virgo, nec Deus est, ut sit causa prima alicuius effectus, nec virtutem habet iustificandi, aut dandi gratiam, vel gloriā: cum etiam hoc sit proprium solius Dei, iuxta illud Psal. 83. *Gratiam, & gloriam dabit Dominus*. Vbi nomine gratiæ, omne supernaturale donum comprehenditur, iuxta illud Iacobi. 1. *Omne datum optimum, & omne donū perfectum, desursum est descendens à patre luminum*. Quod si hæc conclusio intelligatur de causa efficiente quacunque ratione, vel principali, vel instrumentali, non est expresse de fide. Quia neque est expresse in Scriptura, neque tradita, aut definita ab Ecclesiā, neque ex principiis fidei euidenter colligitur: tamen est certa, ita ut oppositum asserere, plus sit quam temerarium. Quia est præter omnium Theologorum doctrinam, & sine fundamento. Neque enim Beata Virgo habet de se hanc efficientiam instrumentariam, neque vlla probabili autoritate, vel ratione dici potest Deum illam eleuare ad huiusmodi actionem: quin potius solam Christi humanitatem sentit Ecclesiā esse instrumentum Deo coniunctum ad efficiendam gratiam: sacramenta verò esse instrumenta ipsius humanitatis. Quod autem Beata Virgo sit etiam instrumentum Christi inauditum est, aliàs etiam posset dici esse instrumentum ad consecrandum (quod esset hæreticum) nullo igitur modo est causa efficiens gratiæ, præsertim si ex lege ordinaria, ac regulariter loquamur. Nam si quis dicat per modum miraculi interdum assumptam fuisse, ut instrumentum ad alicuius sanctificationem, v.g. Ioannis Baptistæ, vel alterius, id esset quidem incertum: non tamen aliqua censura dignum.

Vnde vlteriùs si eadem conclusio generalius intelligatur de omnibus beneficiis, non solum supernaturalibus, sed etiam naturalibus, ut sunt salus corporis, bona temporalia, &c. proportionem seruata eandem habet veritatem. Quia Beata Virgo, nec causa prima potest esse horum bonorum, nec causa secunda principalis, nec ordinariè potest illa efficere, etiam instrumentali-

Virgo non fuit propriæ causæ nostræ salutis.
Psal. 83.

Iacobi. 1.

Epiphanius.

liter,

liter, nisi per modum miraculi, quando Deus ei virtutem præstat. An verò ex Dei dono concessum sit B. Virgini, & positum in eius voluntate, ut hæc bona, vel omnia, vel aliqua possit in hominibus operari miraculose, & instrumentaliter, in hoc nihil inuenio certa fide esse definiendum: probabilius tamen existimo hoc esse proprium animæ Christi, cui potentia faciendi miracula per modum habitus, seu permanentis facultatis data est, & idè non tantum rogando Deum, sed etiam volendo, & imperando creaturis, operatur.

Dico secundò, quamvis Beata Virgo, nec nos redemerit, nec aliquid de condigno nobis meruerit: tamen impetrando, merendo de congruo, & ad Incarnationem Christi suo modo cooperando, ad nostram salutem aliquo modo cooperata est. Prior pars est certa de fide, quia esse mediatorem Dei, ac hominum propriè, ac perfectè solius est Christi, ut in præcedenti tomo, in. q. 26. probatum, & explicatum reliquimus. Posterior verò etiam est clara, scilicet quòd Beata Virgo tribus modis ad salutem nostram operata fuerit. Primò merendo de congruo Incarnationem. Secundò orando, & petendo, & quandiu fuit in via, de congruo merendo nobis salutem. Tertiò concipiendo Christum nostræ salutis authorem. Quæ omnia ex dictis in superioribus satis patent. Et eisdem modis sapissimè Sancti Patres Beate Virgini attribunt, quòd nostræ fuerit salutis causa, quos latè supra retuli, disput. 18. sect. 4. agens de excellentia gratiæ Virginis, & disp. 3. sect. 5. explicando locum illi Gen. 3. *Ipsa conteret caput tuum*. Præter quos videri possunt Irenæus, lib. 3. cap. 33. Anselm. lib. de Laud. Virg. cap. 9. Fulgent. sermo. de Laudib. Mariæ, ex partu Saluatoris, ubi egregiè opponit Mariam Eue, ut sicut hæc fuit humani casus principium, ita illa fuerit nostræ reparationis exordium, & causa, Vnde Aug. ser. 17. de Nati. *Auxilix peccati Eva, auxilix meriti Maria*. Et Innocè. 3. sermo. 2. de Assumpt. *Quod damnauit Eva, saluauit Maria*. Quæ comparatio prædicti Sanctorum sensum exponit. Eva enim nõ fuit propria, ac directæ causæ humani casus, quia in ea non peccauimus, dicitur autem causa nostræ ruinæ, quia Adamum ad peccandum induxit, ita igitur B. Virgo

A non fuit per se causa nostræ salutis, nec nos redemit, nec de condigno nobis meruit, dicitur ergo causa: quia nobis Christum genuit, & aliquo modo ipsum nobis promeruit, & obtinuit. Quo sensu dicit etiam Bernard. serm. 98. *Per te Virgo sancta, calum repletum est, infernus euacuatus est, & ruina celestis Ierusalem instaurata*. Et infra, *Maria omnibus facta est, sapientibus, & insipientibus copiosissima charitate debitorum se fecit, omnibus misericordia sinum apernit, ut de plenitudine eius accipiant vniuersi, captiuus redemptionem, ager curationem, tristis consolationem, peccator veniam, iustus gratiam, Angelus letitiam, tota Trinitas gloriam, denique filij persona carnis humane substantiam, et non sit, qui se abscondat à calore eius*. Et Germanus sermone de Zona Domini, sic Virginem alloquitur, *Non est ulla satietas tue defensionis, non est numerus tuorum beneficiorum*. Nul-

B lus enim est, qui saluus fiat, nisi per te Virgo sanctissima, nemo est qui liberetur à malis, nisi per te ò purissima: nemo est cui donum concedatur, nisi per te ò castissima, nemo est cui miseretur gratia, nisi per te ò honoratissima. Quæ omnia per Christum, quem ipsa genuit, veritatè habere intelligenda sunt. Quo modo etià dixit Andreas Ierosolymit. orat. de dormit. Virg. *Sola præter naturam fuit electa ad naturam renouandam: sola deseruit opifici vniuersæ nature*. Quod infra explicans sic loquitur ad Virginem, *Rex desiderauit gloriam tuæ pulcritudinis, & admauit diuitias tuæ Virginitatis, & in te habitauit, & inter nos fixit tabernacula, & per te Deus, & Patri nos reconciliauit*. Similiter Ephrem, orat. ad Virginem, inquit, *Per te reconciliati sumus Christo, Deo meo, Filio tuo: tu captiuorum redemptio, & omnium salus, Aue pax, gaudiū, & salus mundi: aue mediatrix gloriosissima, aue vniuersi terrarum orbis conciliatrix*. Deinde Petrus Damianus, sermone de Annuntiatione, *Euocatur celestis ille conuentus, inquit Deus consilium, cogit concilium, facit Deus sermonem cum Angelis de restauratione eorum, & de redemptione hominum, ac statim de thesauro diuinitatis Maria nomen euoluitur, ac per ipsam, cum ipsa, & in ipsa totum hoc faciendum decernitur, ut sicut sine ipso nihil factum est, ita sine illa nihil reffectum sit, & multa similia habet sermone de Assumptione, ubi post multa concludit: In Virgine virga, & baculo cruce, peccatorum spes, &*

Quamodo
Virgo salu-
tis nostræ
causa fuerit

Irenæ.
Ansel.
Fulgent.

August.
Innocen.

Bequard

Germanus

And. I.

Ephrem

Pet. Dam.

consolatio sita est, quemadmodum Propheta clara voce declarat, dicens. *Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Et sermone primo de Natiuitate Virginis. *Hodie, inquit, nata est illa, per quam renascimur omnes, quod tum in illa, tum in duabus sequentibus concionibus eleganter prosequitur.* Denique Richard. Victorinus, capit. 26. in Cantic. *Talis, inquit, fuit in virtutibus, tantaque fuit eius charitas, vt non solum ad eius gentem, Iudæos videlicet, tenderetur: sed ad ignotos, & notos, ad omnes denique homines dilatata fuerit, pro his indefinenter orauit, pro his sollicita fuit, pro his orando exaudita fuit, dicente ad eam Angelo Gabriele, Inuenisti gratiam apud Deum, scilicet quem querebas. Omnium salutem desiderauit, quæsiuit, & obtinuit: imo & salus omnium per ipsam facta est, vnde & mundi salus dicta est.*

SECTIO II.

Verum Beata Virgo nunc etiam in cælo existens ad nostram salutem cooperetur, pro nobis intercedendo.

Non inueni aliquem in particulari negasse Beatæ Virginis intercessionem potius, quam aliorum Sanctorum, neque potuit hoc in alicuius mentem cadere, seruos nimirum posse rogare pro nobis Deum: non verò matrem. Illi verò hæretici, qui generaliter, & in vniuersum negarunt Sanctos intercedere pro nobis, idem de Beata Virgine docuerunt. Horum author Vigilantius fuit, vt testis est Hieronymus, libr. contra illum, quem sequuti sunt Henriciani, vt tradit Bernardus, sermone. 66. in Cantica: & VValdenses, vt refert Antonin. quarta part. titul. 11. capit. septimo. §. secundo. Cathari, vt refert Turrecremata in summa de Ecclesia, libr. 4. part. 2. capit. 35. & Ioannes VVicleph apud VValdensẽ tomo tertio, de sacramentalib. capit. 108. Fundamentum horum esse potuit, vel quia inutile putarunt, quòd Beata Virgo intercedat pro nobis, cum Deus sit paratissimus ad benefaciendum nobis: vel secundò, quia putant hoc esse iniuriosum Christo, quia hoc est ponere alium mediatorem præter ipsum,

ac si eius intercessio non esset sufficiens, vel denique quia existimant sanctos ignorare res nostras, & ideo non posse excitari, vt nobis quicquam postulent.

Ex quo tertio fundamento videtur ortus secundus error, quem Lutherani sectantur, Beatam Virginem, & alios Sanctos in genere, & in vniuersali intercedere pro nobis, quia in communi cognoscunt indigentiam nostram, labores, pericula, &c. Quæ cognitio sufficit, vt ex charitate moueantur ad optanda: & petenda nobis Diuina beneficia: at verò in particulari negant Sanctos intercedere, hoc, vel illud beneficium huic, vel illi personæ petendo, quia ignorant, quid vnusquisque desideret, vel qua re indigeat.

B Dicendum verò est primò Beatam Virginem pro nobis in cælo orare, ac intercedere. Est de fide ex communi sensu Ecclesiæ, & traditione. Et probari in primis potest testimoniis, & rationibus, quibus probari solet in genere Sanctos orare pro nobis. Nam si alij pro nobis intercedunt, multo magis id præstabit Beata Virgo, quæ & gratia apud Deum, & charitate erga homines reliquos omnes superat. Antecedens verò de Sanctis Angelis constat frequentibus scripturæ locis. Tob. 12. *Ego obtuli orationem tuam Domino.* Daniel decimo: *Princeps regni Persarum restitit mihi.* Apocalyp. 8. *Ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli coram Deo.* De Sanctis verò hominibus sunt egregia verba illa Petri, 2. canon. capit. 1. *Dabo autem operam frequenter habere vos post obitum meum, vt horum memoriam faciatis, id est, habere vos in memoriam, vosque iuuare: vt hæc adimpleatis.* Apocalyp. etiam capit. 5. *Visi ginti quatuor seniores ceciderunt coram agno habentes singuli phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum.* Et hic est communis sensus Ecclesiæ, & Sanctorum Patrum, quorum egregia testimonia congerunt Alanus toto Dialog. 3. & Bellarminus lib. 1. de Sanctorum beatitudine, capit. 18. Hic verò afferre possumus propria testimonia de Beata Virgine. Augustinus sermo. 35. de Sanctis, postquam de felicitate Virginis multa dixerat, ita ipsam alloquitur. *Has ergo tuas felicitates possi-*

Virgo pro nobis in cælo intercedit.

Tob. 12. Dani. 10. Apocal. 8.

2. Pet. 1.

Apoc. 6.

Alanus. Bellarmin.

August.

Richard. Victor.

Hierony. Bernard.

Antonin.

Turrecre.

VValdens.

possidens, conuertere ad nostrarum miseria-
rum salutem. Inter hac igitur fratres cum toto
mentis affectu Beatissima Virginis nos inter-
cessionibus committamus, vt ipsa nos sedula
prece commendare dignetur in calis. Neque
nim dubium: quæ meruit pro liberandis pro-
ferre pretium, posse plus omnibus liberatis im-
pendere suffragium. Et multa similia habet
sermone secundo de Annuntiatione. Ger-
manus Constantinopolitanus, sermone de
Zona Virginis: Quis, inquit, post tuum fi-
lium, curam gerit generis humani sicut tu?
quis ita nos defendit in nostris afflictionibus?
quis in supplicationibus adeo pugnat pro pec-
catoribus? Tu enim, cum habeas maternam
apud tuum filium fiduciam, & potentiam, nos
tuis interpellationibus, & intercessionibus ei
efficis familiares, & das salutem, & ab aeterno
liberas supplicio: omnia tua admirabilia sunt,
ò Deipara, omnia ingentia, & aliorum vires su-
perant propterea, & patrocinium tuum ma-
ius est, quam intelligentia apprehendi possit. Et
inferius concludit: Potens ergo est tuum au-
xilium, ò Deipara, ad salutem, & non indiget
aliquo alio ad Deum intercessore. Quo vlti-
mo verbo non excludit Christum, quem
nomine Dei merito complectitur, nec
aliorum Sanctorum intercessionem ex-
cludit: sed solum docet Virginem non vti
aliis sanctis, vt intercessoribus ad Deum:
sed alios potius ad Virginis intercessio-
nem confugere. Similiter Andreas Cret-
ensis, in sermone de Assumptione Virgi-
nis, sic illam affatur: *Abi in pacem, place*
Dominum pro communi sigmento. Nam, quan-
diu versabar in terra, te habuit parua terra
portio: ex quo tamen translata es in terram, te
uniuersus mundus continet commune propi-
tatorium. O vita suppetitrix, & vita viu-
entium, & causa vite. Nec dissimiliter E-
phrem in oratione citata, eam vocat, Pec-
catorum, & auxilio indigentium apud Deum
adiutricem. Et his verbis illam salutat: Aue
vallum fidelium, & mundi salus, Aue tran-
quillum portus, Aue refugium peccatorum, &
hospitium, Aue propitiatorium laborantium,
Aue anima mea spes bona, Aue Christiano-
rum omnium firma salus. Præterea sanctus
Bernardus, multis in locis, hanc Beatæ
Virginis intercessionem eleganter com-
mendat, & exaggerat, vt videre licet, ho-
milis secunda, in Missus est, ex qua non-
nulla verba sequenti sectione referam, &

A in sermone, signum magnum. Quod si vere est
plena pietatis, & gratia, plena mansuetudi-
nis, & misericordie, age gratias ei, qui talem
tibi mediatricem benignissima miseratione
prouidit, in qua nihil possit esse suspectum. De-
nique omnibus omnia facta est, & quæ supra
retuli. Multa similia habet in sermone de
Natiuitate Mariæ, de aquæ ductu, & ser-
mone secundo Dominicæ primæ post Epi-
phaniam, si piè à nobis pulsata fuerit, non
deerit necessitati nostræ, quoniam misericors
est, & mater misericordie. Præterea sanctus
Bonauentura in speculo Mariæ, sapius ver-
itatem hanc docet, & nonnulla ex Scri-
ptura, & ex sancti Patribus colligit, præ-
fertim, capitulo. 8. Quia Dominus, inquit,
potentissimus tecum est, ideo & tu es poten-
tissima secum, potentissima es per ipsum, po-
tentissima apud ipsum, ita vt vere dicere possis
illud Ecclesiast. vigesimo quarto, in Ierusalem
potestas mea. Et infra refert Anselmum di-
centem: Exaudi pia, adesto propitia, adiua
potentissima, & infra, Quid mirum, inquit, si
Maria in filio suo permancat in æternum, cum
etiam beneficia Mariæ in seruis suis perma-
neant in æternum? Et infra, accommodans
illud Ruth secundo: Benedicta es à Domino
filia, quæ priorem misericordiam posteriore su-
perasti, Magna, inquit, erga miseros fuit mi-
sericordia Mariæ adhuc exultantis in mundo,
sed multo maior erga miseros est misericordia
eius iam regnantis in Cælo. Vnde pro splen-
dore prioris misericordie fuit pulchra vt Luna, pro
splendore vero posterioris, misericordie est ele-
cta vt Sol. Nam quemadmodum Sol Lunam su-
perat magnitudine splendoris, sic priorem Ma-
riæ misericordiam superat magnitudo postero-
ris. Similia repetit capit. 12. citans Ber-
nardum dicentem, Quis misericordie tue,
ò benedicta, longitudinem, & latitudinem, &
sublimitatem, & profundum queat inuestiga-
re? Et in toto illo libro multa congerit fi-
milis, & capit. 5. accommodat Virgini
verba illa Psalm. Abysus abyssum inuocat,
exponens, id est, mater filium pro nobis, &
refert Augustinum de Virgine dicentem,
sicut apud Deum est potentior, ita & præ om-
nibus sanctis est pro nobis sollicitior. Hinc
Gregorius Nicomedien. omnipotentem, vo-
cat Virginem, oratione sua. Et Anselm.
de Laudibus Virginis, cap. duodecimo, in-
quit, Te sic Deus exaltauit, vt omnia secum
possibilia esse donauerit. Et infra, Tu velis, &
nequa-

Bonauent.

Ansel.

Ruth. 2.

Bernard.

Psalm.

August.

Gre. Nico.

Ger. Conf.

And. Cret.

Ephrem.

Bernard.

*nequaquam fieri non poterit . Ac deniquè Petr. Damian. sermone primo de Natiuitate Mariæ: Fecit, inquit, tibi magna, qui potens est, & data est tibi omnes potestas in Cælo, & in terra, & nihil tibi impossibile, cui possibile est desperatos in spem beatitudinis reuolare. Quomodo enim illa potestas potentia tua poterit obuiare, quæ de carne tua, carnis suscepit originem? accedis enim ad illud aureum reconciliationis humana altare non solum rogans: sed etiam imperans, Domina, non ancilla. Quæ posteriora verba calumniantur, valdequè reprehendunt hæretici huius temporis, vt refert Canisius, libr. 5. cap. 11. vbi similia verba refert ex Bonauentura, & propter hanc causam, nobis imponunt, quòd rogemus Virginem, vt iubeat filium facere, quod petimus. Sed nullus Christianorum hoc modo orat. Quod enim per metaphoram, dictum est ad exaggerandam efficaciam intercessionis Virginis, non est propriè vsurpandum, sicut Iosue. 10. dicitur. *obediente Deo voci hominis*. Vnde non fit, nos, cum rogamus Deum, imperare illi.*

Rationes ad hanc veritatem confirmandam colliguntur ex prædictis verbis Sanctorum. Prima, quia Beata Virgo, dum in mortali corpore vixit, orabat pro hominibus: ergo multò magis in patria. Antecedens neque ab hæreticis negatur, quia constat ex Scriptura sacra in hac vita fideles, & iustos orare pro aliis, & Lucæ. 2. Beata Virgo rogauit filium, vt indigentibus subueniret. Consequentia verò probatur, quia orare pro hominibus est opus charitatis, misericordiæ, ac religionis: sed Beata Virgo in statu beatitudinis, nec minore charitate nos prosequitur, nostri què miseretur, nec minus Deum colit, ac reueretur, quàm in via, ergo ex hac parte non minus excitatur in patria ad orandum Deum pro nobis, quàm in via. Aliunde verò in superioribus ostensum est Beatam Virginem intueri in Verbo, quæ hic geruntur apud nos: ergo hinc etiam potentior erit ad orandum in patria, quàm in via: quia in via, nequè omnes nostras miseras ita cognoscebat, & quas cognoscebat, non semper considerabat, sicut nunc eas semper in Verbo contemplatur. Præterea ex parte Dei nihil est quod huic intercessionis magis in patria obstat, quàm in via. Quia quamuis

A Deus sit paratissimus ad benefaciendum nobis: nihilominus vult rogari à nobis tam pro nobis, quàm pro aliis, quia ita vult nobis benefacere, vt tamen velit per media charitati, & religioni magis consentanea, nobisque vtiliora, sua bona nobis elargiri: ergo eadem ratione vult rogari à Virgine pro nobis ad maiorem sui gloriam, & charitatis Virginis ostensionem, & vt secundum ipsum Beata Virgo à nobis honoretur, vt par est, vt statim dicemus. Deniquè nulla fit in hoc iniuria Christo: sed totum potius in illius gloriam cedit, quia (vt in fine superioris tom. quæst. 26. artic. primo diximus) quamuis solus Christus sit per se mediator præcipuus inter nos, & Deum, nihilominus sancti homines, & Angeli quodam modo sunt mediatores, tamen per ipsum Christum. Nam ad ipsum, & per ipsum intercedunt pro nobis, & ita etiam Beata Virgo in nomine eius petit, cum pro nobis orat, & per ipsum impetrat, quidquid impetrat. Quia quidquid omnes homines, & ipsa etiam Virgo à Deo obtinent, per merita Christi obtinent, vt in eodem priori tomo, quæstione decima nona, latissimè probatum est. Sic igitur per Virginis intercessionem non obscuratur, sed illustratur potius Christi gloria, quandoquidem tota illa oratio Virginis Christo nititur, & non adhibetur eò quòd merita & orationes Christi per se sufficere non possint: sed quia ipse voluit vt conuenienti modo, & ordine nobis applicarentur, vt eadem applicatio in maiorem nostram vtilitatem, & suorum sanctorum, ac præsertim Beatæ matris suæ honorem cederet.

C Ex quibus rationibus colligitur Beatam Virginem non solum in generali, sed etiam in particulari pro nobis orare. Quia omnia, quæ adduximus, hoc probant, & si quod obstar, maximè quòd res nostras ignoraret. Atqui certissimum est illas agnoscere (vt in superioribus ostensum est.) Nam licet de modo cognoscendi, & de multitudine rerum cognitarum disputatio sit inter Theologos: tamen quòd res nostras aliquo modo cognoscat, quantum ad statum suæ beatitudinis, & ad Ecclesiæ vtilitatem necessarium est, nullus catholicus dubitat. Id enim non solum de Beata Virgine, sed

Canis.

Iosue. 10.

Luc. 2.

sed etiam de cæteris Sanctis proportionē seruata vniuersalis Ecclesia sentit. De qua re in materia de beatitudine disputatur la-
August. Grego. Pap. tius in. 1. part. quæstio. 12. & in. 1. 2. quæst. 3. & 2. 2. q. 83. & videri potest August. libr. de cura pro mortuis agenda. c. 15. & Greg. 12. Moral. c. 13.

Vltimò colligitur ex dictis, non solum intercedere pro nobis Beatam Virginem, sed etiam eius intercessionem esse omnium efficacissimam, vt omnes Sancti citati docent, & rationes factæ conuincunt. Quin potius, si vera sunt quæ de charitate, & gratia Beatæ Virginis in superioribus docuimus, existimo à B. Virgine in hac potestate, & efficacia, nō solum Sanctos singulos: sed omnem etiam cælestem curiam superare. Itaque, si cogitatione fingamus Beatā Virginem aliquid postulare, totamque curiam cælestem illi resistere (sicut apud Daniëlem vnus Angelus alteri resistebat) potentior esset, maiorisque efficacix, & valoris apud Deum Virginis, quàm reliquorum Sanctorum omnium oratio. Et ita quidem sentiunt Sancti Patres paulò antecitati, estquē dignitati matris maximè cōsentaneum, & perfectissimæ gratiæ, & charitati Beatæ Virginis quodammodo debitum. Et ideo Ecclesia & frequentius, & altiori quodam modo orat ad Virginem, quàm ad reliquos Sāctos, vt iam iam dicemus.

SECTIO III.

Virum B. Virgo sit à nobis oranda.

Hæretici qui negant Virginem orare pro nobis, consequenter negaturi sunt ipsam esse à nobis orandam. Quia neque petere ab illa possumus, vt nobis bona elargiatur tanquam eorum author, neque etiam vt à Deo vel Christo ea nobis obtineat, si pro nobis non orat. In quo errore versantur omnes hæretici citati sectio. præcedenti, & præterea omnes huius temporis nouatores, qui generaliter dicunt inatile esse interpellare sanctos, quia nos non audiunt: & illicitum, quia est contra gloriam Christi vnici mediatoris nostri: nullus tamen hæreticus fuit, qui admittens aliquem Sanctorum posse à nobis orari, hoc specialiter Beatæ Virginis denegauerit.

A Qua propter dicendum est, Beatā Virginem inuocandam esse, & orandam ab hominibus. Conclusio est de fide ex communi vsu, & consensu totius Ecclesiæ, ac perpetua traditione Sanctorum, quæ colligitur ex omnibus supra adductis. Vbi-
B. Virgo inuocanda & oranda. cunque enim dicunt Beatam Virginem orare pro nobis, & ipsam orant, & à nobis orandam esse docent. Præterea in canone Missæ, & in liturgiis Iacobi, Basilij, & Chrysostomi, sæpe fit inuocatio, & oratio ad sanctissimam Virginem, ex quo euidenter colligitur hanc esse Apostolicam traditionem. Accedunt præterea sancti Patres, Augustinus, sermone. 18. de Sanctis. *August.* Accipe itaque quascunque exiles, quascunque meritis tuis impares gratiarum actiones, & cum susceperis vota, culpas nostras orando excusa, admitte nostras preces intra sacrarium

B exauditionis, & reporta nobis antidotum reconciliationis, &c. & similia habet sermone. 35. de Sanctis, & Anselmus, de Laudibus Virg. capit. 12. Rogamus te Domine, per ipsam gratiam, qua te pius, & omnipotens Deus sic exaltauit, & omnia secum possibilia esse donauit, quatenus id apud ipsum impetres, nec sis obsecratu difficilis, quia proculdubio ideo vnigenitus filius tuus Dominus noster Iesus Christus erit ad concedendum promptissimus. Optima etiam sunt verba illa Germani Constantinopolitani in sermone de Zona Virginis. *Anselm.* Quæso vt in aduentu filij tui, cum assistemus omnes iudicandi, tuæ maternam habens fiduciam, & maximam potetiam, valida illa manu tua ab æterno igne nos eripias. Illustris etiam est, quamuis vulgaris, locus ille Bernardi, homil. 2. in Missus est. *German. Constantinopol.* Si insurgant venti tentationum, si incurras scopulos tribulationum, respice stellam, voca Mariam. In periculis, in angustiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam inuoca. Non recedat ab ore, non recedat à corde, & vt impetres eius orationis suffragium, nō deseras cōversationis exemplum. Et in sermone. Signum magnum. Quid ad Mariā accedere trepidet humana fragilitas? Et infra. Amplectamur vestigia Mariæ, fratres mei, & deuotissima supplicatione beatis illius pedibus prouoluamur, teneamus eā, nec dimittam⁹, donec benedixerit nobis. Potens est enim, nōne vellus est mediū inter rorem & arcam, mulier inter solem, & Lunam, Maria inter Christum, & Ecclesiam constituta. Et in sermone de Nat. Mariæ. Ad patrem cre-

baris

baris accedere, Iesum tibi dedit mediatorem, sed forsan, & in ipso maiestatem vereare diuinam, aduocatum habere vis, & ad ipsum, ad Mariam recurre, &c. quæ latè, & eleganter prosequitur Athanas. in serm. de sanctissima Deipara sub finem, sic inquit. *Ad te clamamus, recordare nostri sanctissima Virgo, & retribue nobis pro exiguis istis eloquiis magna dona ex diuitiis tuarum gratiarum, tu qua gratia plena es. Nam ideo his vocibus, ut ex re ipsa desumptis, & natura laudatoriis, præcipue in tuum encomium utimur, si quando hymnus, si quando laus tibi, siue à nobis, siue ab vniuersa Ecclesia offertur.* Gregor. Nazian. orat. 18. de laudibus sancti Cypriani, de eodem sancto hæc refert. *Virginemque Mariam supplex obsecrans, ut periclitanti supplicias ferret, ieiunij, & chameuniæ pharmaco se se communit.* Et Gregor. Nyssenus similia refert in oratione de Gregorio Thaumaturgo, cui Virginem inuocatam apparuisse significat. Neque est dissimile, quod de seipso refert Rupertus Abbas, initio Canticorum. Tandem in Concilio Ephesino, frequentes sunt homiliæ Cyrilli, & aliorum Patrum, in quibus Beatæ Virginis auxiliū, & opem implorant. Et in 6. Synodo, actio. 18. Constantinus Imperator fidei subscribens ait, *sperare se salutem consequi à multorum munerum datore Deo intercessionibus sanctæ immaculatæ Deiparæ.* Et in 7. Synod. act. 6. tom. 6. cum relatus esset canon. 15. Conciliabuli Constantinopol. ubi anathema fertur in eum, qui Deiparæ intercessionem sincera fide non postulauerit: respondet Epiphanius totius sacrosanctæ synodi nomine: *In his firmata, & stabilita catholica Ecclesia, ab iis qui aliter, quam dogmata, & traditiones eius habent, sentiunt, non vult confirmari.* Et Concil. Basiliense, sess. 43. *Inter omnes, inquit, qui caelestem Regem pro nobis interpellant, præcipue ad gloriosissimam illam, & omni laude dignissimam Dei genitricem Mariam est recurrendū, quæ quanto altior existit, tanto humiliter ad nos respicit, omnes ad se trahere cupiens, pro quibus in vtero gestauit saluatorem.* Denique Trident. sess. 25. generatim definit sanctorum inuocationē. Vnde his addi possunt omnia testimonia, quæ in uocationi Sanctorum communia sunt, quæ tantò efficacius conuincunt de Virgine, quāto ipsa excellentior est ipsis.

Præterea adiungi potest ratio similis illi,

A quæ seculi præcedenti facta est. Quia Beata Virgo orat, & intercedit pro nobis, & hoc modo nos adiuuat, cur ergo non expediet illam orare, ut hoc ipsum beneficium nobis præstet? Inter homines enim non solum rogamus eum, qui rem optatam præstare potest: sed etiam eum qui apud eum intercedere potest: quid ergo ob stare potest quin simili modo ad Virginem oremus? Neque enim timendum est ne nostras orationes non agnoscat, quia (ut probauimus, & vniuersa Ecclesia sentit) res nostras cognoscit, & præcipue orationes, quæ maximè ad illius honorem, & statum beatificum, & ad nostram utilitatem pertinent. Deinde non obstat Christi honor, quia sicut ipsa Virgo per Christum orat, & sicut nos, cum Deum oramus, per Christum petimus, ita cum oramus Virginem, non aliud petimus, quam ut Christum ipsum pro nobis oret, vel Deum per Christum: & ut nostram indignitatem, & infirmitatem suppleat, & ita totum redundat in gloriam Christi. Atque eadem ratione totum cedit in diuinam gloriam: quia hæc oratio ad Virginem prædicto modo, & sensu facta non ad cultum latræ, sed ad cultum dulci, vel hyperdulci pertinet.

Dices, Nonne maior esset fiducia, maiorque Dei gloria, si immediate ad Deum accederemus? Respondetur, interdum hoc facere, bonum esse, ac expediens: tamen quod aliquando per Virginem accedamus, etiam est illi placitum, & per se conueniens. Primò, ob maiorem reuerentiam Diuinæ maiestatis, ut significauit Bernardus locis supra citatis. Secundò, propter matris honorem. Vt enim **C** Deus amicos suos honoret, interdum per eos facit, quod sine illorum intercessione non concedit, sicut legimus fecisse cum Abraham, & Abimelech, Genes. 20. & clarius cum Iob, & amicis eius Iob. 42. *Iob autem seruus meus orabit pro vobis, faciem eius suscipiam.* Tertiò, ut dignitas intercessoris suppleat inopiam nostram, unde Virginem interpellare, non est de Diuina misericordia diffidere: sed de propria indignitate, & in dispositione timere: Vnde Bernardus dicta homil. in *Misus est, si* (inquit) *criminum immanitate iactatus, &c.* & eodem sensu dixit in serm. de Natiuita. Mariæ. *Hæc peccatorum scala, hæc tota ratio*

spei

Andr. Cret. Richard. Vict. *spei mea.* Et similia multa habent Petrus Damian. Andr. Creten. & alij supra citati, & optimè Richardus Victorinus, capit. 23. in Cant.

Bernard. Ex his sequitur non solum esse à nobis Virginem orandam: sed etiam præ omnibus sanctis. Primò, quia eius oratio dignior est, & efficacior (vt ostendimus) & ipsa quò nos magis amat, humiliorque est, eò propior est, & sollicitior pro nobis. Secundo, quia eius oratio vniuersalior est, nam quidquid alij impetrat, aliquo modo per Virginem impetrant, quia (vt Bernardus dixit) illa est mediatrix ad mediatorem, & veluti colum, per quod influentia capitis ad corpus descendunt, & ideò epistol. 174. monet Bernard. vt quidquid Deo offerre volumus, per Mariam offeramus, *vt eodem alio ad largitorem gratia gratia redeat, quo fluxit, & sermon. signum magnum. Totum, inquit, nos habere voluit per Mariam.* Et Germanus, serm. de Zona, *Nemo est, cui donum concedatur, nisi per te.* Et ideò vocant illam *refugium nostrum, naufragantium portum,* & similibus encomiis, quæ passim in citatis sanctis reperientur. Et hinc ortum est vt inter alios sanctos non vtamur vno vt intercessore ad alium, quia omnes sunt eiusdem ordinis: ad Virginem autem tãquam ad Reginam, & Dominam, alij adhibentur intercessores. Quo sensu Angelicam salutationem alijs sanctis recitamus, vt nimirum eam pro nobis Virgini representent. Rursus, hinc etiam fit interdum vt nonnullos sanctos ad hæc, vel illa specialia beneficia obtinenda singulares aduocatos habeamus, vt constat ex vsu Ecclesiæ, & indicauit Augusti. epistol. 37. Virginem autem ad omnia habemus vniuersalem aduocatam, quia in omnibus est potentior, quàm ceteri in singulis. Hinc denique ortum est vt Ecclesia sancta, & præstantioribus modis Virginem oret, eam vocando *spem nostram, vitam dulcedinem, matrem misericordiae, &c.* Et frequētius, ac instantius ad illam, quàm ad reliquos sanctos oret. Nullus enim est dies, in quo non illi publicas orationes offerat, vel in horis canonicis, vel in Missæ sacrificio, vel signo publicè dato semel, aut bis, aut ter in die, vt vniuersus populus Virginem deprecetur. De qua consuetudine nihil omnino certum reperire potui, quamuis in vita D. Bonauenturæ referatur, eius auctoritate, & diligentia cœpisse introduci con-

A. suetudinem præbendi signum in occasu Solis ad Virginem salutandam, quod in superioribus etiam tactum est. Præterea in cõcionibus etiam publicis orationem ad Virginem præmittit: de qua consuetudine legi potest Arboreus. 4. Theosophia. cap. 6. & Castro verbo, Oratio. heresi. 4. Deinde ad eam inuocandam plures dies festos illi habet dicatos, vt supra latè explicuimus. Sentit ergo Ecclesia Virginis intercessionem, & orationem præ omnibus alijs sibi esse vtilem, ac necessariam, est ergo Beata Virgo à nobis præ omnibus oranda. Vt autem Bernardus dixit, ne oratio inefficax sit, post Deum est à nobis amanda, & imitanda.

Bernard.

QVÆSTIO XXXVIII.

B De Baptismo Ioannes in sex articulos diuisa.

De qua re disputant Doctores in. 4. dist. 2. & expositores Sanctarum scripturarum, Matth. 3.

Einde considerandū est de Baptismo, quo Christus, baptizatus est. Et quia Christus baptizatus est baptismo Ioānis: primò cōsiderandū est de baptismo Ioānis in cōmuni: secundo, de baptizatione Christi.

C Circa primum quæruntur sex. Primò, vtum cōueniens fuerit quòd Ioānes baptizaret. Secundo, vtum ille baptismus fuerit à Deo. Tertiò, vtum cōtulerit gratiā. Quartò, vtum alij præter Christū illo baptismo debuerint baptizari. Quintò, vtum baptismus ille cessare debuerit Christo baptizato. Sextò, vtum baptizati baptismo Ioānis erant postea baptizandi baptismo Christi.

DISPUTATIO XXIII.

In sex sectiones distributa.

De Ioanne Christi præcurfore.

Quoniam ab hac disputatione præcipuam iam nunc huius materiæ partem exordimur, in qua de mysteriis vitæ, ac mortis Christi Dñi, ac de eo præsertim tempore, quo sese hominibus publice manifestauit, ac prodidit: tractandum est, operæpretium duximus à Ioanne Christi præcurfore initium sumere, quoniam & ad hoc præcipue est missus, ut de Christi aduentu publicum testimonium prædicaret, & ab illius baptismo Christus cognosceretur, ac manifestari cœperet. Dicemus ergo primò de ipso Ioanne, quis, qualisvè fuerit, & ad quod munus à Deo assumptus, quibusq; gratiæ donis, ac privilegiis ornatus sit, deinde de baptismo eius in genere, ac tandè de Christo à Ioanne baptizato, & ab æterno Patre inter Iordanis flueta manifestato differemus.

SECTIO I.

Vtrum Ioannes Baptista fuerit præcursor Messia in lege promissus.

Dvo sunt præcipua in scripturis vaticinia, quibus futurus Messia præcursor prædictus est. Primū est apud

Isai. 40. Isai. c. 40. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Dñi, rectas facite in solitudine semitas*

Malach. 3. *Dei nostri. Alterū est apud Malachiam. c. 3. Ecce ego mitto Angelū meum, & præparabit viam ante faciem meam. Quæ testimonia (ut*

Iusti. Mart. *indicauit Iustinus Martyr dialogo cū Triphone, enarrans præsertim prius testimonium) si ante rem impletā cōsiderentur, obscurā prophetiā, & ambiguū continere sensum videri possunt: postquā tamen manifestata veritas est, ac Ioānes Christū prædicauit, & post prædicationē eius lex, Prophetæque cessarunt, & in Christo impleta sunt omnia, quæ de Messia prædicta olim fuerant, satis apertè monstratū est prænunciari hisce in locis Messia præcurforem.*

Euseb. *Vnde Euseb. libr. 9. de Demonstr. cap. 5. & Prosper. de prædictionib. & promissionib. Dei. par. 3. c. 1. & Iustinus supra significat, inter alia signa, quæ data sunt Iudæis ad cognoscendū Messia aduentū, id vnū fuisse, quòd ante illū præcursor quidam, tāquam*

publicus præco antecessurus esset, qui & hominū referaret aures, & oculos illuminaret, ut venientē Messia, & audire possent, & cognoscere. Quapropter meritò huius præcursoris munus sub duplici metaphora in illis testimoniis significat. Primò enim appellatur *Vox*. Quia (ut inquit Epiphanius. *Epiphanius* hæres. 69. circa mediū.) *Vox est præparatiua auditus hominū, primum enim in articulata vocem sonantem reddere solent clamantes, è loquinquo vocantes eos, qui ab ipsis aliquid audire debent. Et vbi illi vocem solam audierint, & mentem ad audiendum conuerterint, auresque præparauerint, tunc is qui sonantem vocē emisit, de cetero distinguit sermonem, quem dicere voluit. sic etiam Ioānes vox fuit, aures hominum præparans, non enim ipse verbum, sed, post ipsum venit Verbum.* Deinde appellatur *Angelus*, non natura (ut sensit Origenes, *Origenes* tomo 5. in Ioan. & eius tacito nomine Cyril. refert, *Cyriacus* lib. 1. in Ioā. c. 7. & Beda Marc. 1.) sed munere, & officio, ut iidem Patres tradūt. Quia nimirum præcursor Dñi futurus erat nuncius à Deo missus, qui clamaret, & aduentū Messia hominibus nuntiaret, sicq; viā Dño præpararet. Vnde quasi ad euer-

tendū illum errorē dixit Ioan. cap. 1. *Fuit homo missus à Deo, homo, inquit, propter naturā, sed missus à Deo, & ideo Angelus ministerio. Ut autem notauit Chrysostomus. in imperfecto in Matthæū, homil. 27. singulariter vocatus est Angelus, præcursor Domini, ut sanctitas eius, ac vitæ puritas, quæ tāto muneri necessaria erant, indicarentur. Puto, inquit, quod gloriosior est Ioannes, quia homo fuit, & propter virtutis meritum, Angelus est vocatus, quā si nomine Angelus, & natura fuisset. Angelus enim hoc ipso, quòd Angelus non est virtutis premium, sed natura proprietatis. Iste autem mirabilis est, qui in humana natura Angelicam sanctitatē transgressus est, & obtinuit quod non habuit natura, per gratiam.*

Primum igitur omnium constat ex his testimoniis, promissum fuisse à Prophetis quendam hominem Messia præcurforem, cuius id esset futurum munus: Præparare scilicet viam ante faciem Messia, non solum nuntiando aduentum eius, (quod aliis quoque Prophetis commune fuit) sed etiam ostendendo illum præsentem, & quasi digito monstrando, & prædicatione sua homines disponendo, ut illum susceperent. Vnde Chrysostomus supra.

Omnes

Omnes Prophetæ venturum testati sunt, ille solus iam venisse monstravit: Deinde alij Prophetæ missi sunt ut aduentum eius annuntiarent: iste autem ut prepararet viam ipsius: aliud autem est aduentum eius annuntiare: aliud est viam preparare. Nuntiantibus aduentum eius predicationis sermo commissus est: preparanti autem vias, humana correctionis opus iniunctum est.

Ioannes Baptista
Missus a Deo
promissus.
Ioanne. 1.

Secundo constare ex his facile potest has prophetias impletas esse in Ioanne, atque adeo illum fuisse precursorem Messie à Deo promissum. Primò quidem, quia priorem prophetiam exposuit idem Ioannes de seipso Ioannis. 1. vbi interrogatus à Iudæis, quisnam esset, cum negasset se Christum esse, Eliam, aut Prophetam, & ipsi vrgerent dicentes. *Quis es ut responsum demus ijs qui miserunt nos? quid dicis de te ipso?* ait. *Ego vox clamantis in deserto dirigere viam Domini, sicut dixit Isaias Prophetæ.* Vbi clarè affirmat esse se precursorem Messie, illum, quem sub nomine vocis Isaias ante prædixerat, & ita etiam exposuerunt Matth. & Lucas, capit. tertio, & Marcus capit. primo. Posterius autem testimonium, de ipsomet Ioanne exposuit Christus Matth. vn. decimo, dicens. *Hic est, de quo scriptum est, Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam.* Secundò hoc patet ex consensione verborum vtriusque prophetie cum rebus à Ioanne gestis, & in Ioanne. Primum enim verè is dicitur *vox clamantis in deserto.* Quia, vt Lucas dicit capit. tertio, factum est Verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto, & venit in omnem regionem Iordanis prædicans baptismum poenitentiae. Quin potiùs vniuersa eius vita appellari potest perpetua quædam vox clamantis in deserto, quia ab utero matris coepit Christum in montanis Iudææ prædicare, ac diuulgare; & statim ac natus est, per patrem suum coepit de Christo prophetare, ac prædicare. Nam (vt dicit Ecclesia in hymno sancti Ioannis) per ipsum fuit vox Zachariæ restituta, & gratia prophetie communicata, qua Christi aduentum prædicauit, dicens. *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebis sue.* Deinde statim ab infantia eremum inhabitare orsus (vt infra dicemus) quamuis non verbis, factis tamen ac exemplo Christum

Matth. 3.
Luc. 3.
Marc. 1.
Matth. 11

Luc. 3.
Tota Ioannis
vitæ vox
clamantis in
deserto.

A virtutisque viam prædicare coepit. Inde tandem postea egressus, propriè, & verè fuit vox clamantis, seu, vox clamans in deserto. Quod ad litteram (vt inquit Cyril. rillus in Elai. & Euseb. supra) intelligitur de deserto propè Iordanem, in quo poenitentiam prædicare exorsus est. Per metaphoram verò (vt inquit Hieronymus) intelligitur Ecclesia solitudo, de qua Isai. 35. dicitur. *Latere deserta sitient, exaltet solitudo, & floreat quasi lilium.* Hec enim deserta erat notitia Dei, & ab idolis tenebatur. Verba ite alterius prophetie optime in Ioannē conueniunt, qui & nuntius Dei fuit, & Angelicam in terris vitam agens, missus à Deo Patre est ante faciem suam, id est, ante Verbum incarnatum, quod facies Patris dicitur, iuxta illud Psalm. 79. *Domine Deus virtutum conuertere nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.* Vel certè missus est ab ipsomet Verbo, ante faciem suam, id est ante se ipsum, iuxta communem phrasim Scripturæ. Vnde Zacharias Luc. 1. intelligens completam esse in filio suo hanc prophetiam, inquit. *Tu puer Prophetæ altissimi vocaberis, præbis enim ante faciem Domini parare vias eius.* Parauit autem viam Domini (vt in vtraque prophetia prædictum erat) prædicando Christum iam venisse, & Regnum cælorum propè esse, & hortando omnes ad poenitentiam, vt sese ad Christum, & spirituales eius fructus suscipiendos compararent. Est igitur manifestè in Ioannē impleta vtraque de precursore Messie, prophetia: ipse ergo fuit precursor à Deo promissus. De quo nonnulli Patres etiam interpretantur illud Psalm. 131. *Parauit lucernam Christo meo.* Ita Cyrillus libr. primo in Ioann. capit. septimo, & Tertullianus libr. contra Iudæos, capit. nono, vbi sic inquit. *Nec nouum est spiritu sancto, Angelos appellare eos, quos ministros sue virtutis Deus præfecit. Idem enim Ioannes non tantum Angelus Christi vocatus est, sed & lucerna lucens ante Christum, Parauit enim, inquit, lucernam Christo meo, vt Dauid prædicat. Quare ipse Christus veniens adimplere Prophetas, dicit ad Iudæos. Ille fuit lucerna ardens, & lucens, utpote qui non tantum vias eius preparabat in crimo, sed & agnum Dei demonstrando, illuminabat mentes hominum præconio suo. Eandem expositionem, habent Idacius Clarus libro. 1. contra*

B

C

Euseb.

Hieron.

Isai. 35.

Psalm. 79.

Luc. 1.

Ioannes Christi
fuit lucerna.Psalm. 131.
Cyril.
Tertul.

Idacius Cla.

A 2

Vari.

Aug.
Hieron.

Varimadum Arianum non longè à principio, Aug. & Hieron. eundem Psalmum exponentes.

SECTIO II.

Quod nam fuerit munus præcursoris.

IN hoc munere explicando heretici huius temporis mirè allucinantur, & infinita mendacia cōfingūt. Dicunt enim Baptistæ ministeriū fuisse abrogare Mosaicam legem, sicut de facto, inquit, & iure abrogavit, & caeremonias Mosaiicas abstatit, totumque statam religionis mutauit. Hinc præterea addunt ipsam nouum testamentum inchoasse, & baptismum in illo permanens instituisse, gentesque ad illum, & ad Ecclesiæ societatem manifestè recepisse, & alia similia, quæ late refert Canisius libr. de sancto Ioanne, capit. 6. Ad hæc autem portenta asserenda solum nituntur verbis illis Christi. Luc. 16.

Canis.

Luc. 16.

Cyri. Iero.

Paulin.

Lex, & propheta usque ad Ioannem. Propter quæ nonnulli etiam Patres asseruerunt Ioannē fuisse antiquæ legis finem, & nouæ principium. Vnde Cyril. Ierosolymit. cat. 3. Veteris, inquit, testamenti finis, & noui principium est baptisus. Ioānes erat dux eius, quo maior inter natos mulierum nullus, qui finis erat Prophetarum. Omnes enim Prophetæ & lex usque ad Ioannem, & idem erat rerum Euangelicarum principium, initium enim Euangelij Iesu Christi erat Ioannes baptizans. Et infra vocat Ioannem huius gratiæ ducem. Et sanctus Paulinus in natali. 9. de sancto Felice, sic inquit.

Hic est præcursor Domini, & Baptista Ioannes,

Idem Euangelij sacra ianua, metaque legis.

Petr. Chry.

Insuper Petrus Chrysologus sermone. 91. de sancto Ioanne in hunc modum loquitur, *Christi præco, arcanum Patris, filij nutius, signifer superni Regis, peccatorum venia, Iudeorum correctio, vocatio gentium, & (ut propriè dicam) legis, & gratiæ fibula.*

Sed horum hæreticorum sententia, & in Christum iniuriola est, & nullo nititur apparenti fundamento. Dicendum igitur est præcursoris munus illud dumtaxat fuisse, quod in prædictis Prophetarum testimonijs continetur, quodque Zacharias Lucæ. 1. illis verbis complexus est. *Tu puer propheta Altissimi vocaberis, præabis*

Præcursoris officium quod.

Luc. 1.

A enim ante faciem Domini parare vias eius, ad dandum scientiam salutis plebi eius. Hæc verò scientiam salutis, præcursorisque ministerium apertius explanat Ioannes capit. 1. dicens. *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.* Primum ergo, ac præcipuum munus præcursoris fuit, ut testimonium de Christo perhiberet, prædicando ipsum esse Messiam in lege promissum, & ut populum præpararet, ac diserneret ad hoc testimoniū de Christo suscipiendum. Quod partim fecit exemplo vitæ innocentissimæ, & integerrimæ, partim prædicando poenitentiam, & ad hunc eundem finem (ut infra dicemus) ordinatus est baptisus eius, quo

B mediante multitudinem hominum congregabat quibus Christum, ac Messiam annuntiabat. Et ita exponunt hoc munus præcursoris Patres omnes exponentes prædicta Ioannis, & Lucæ testimonia, præsertim Augustinus, Ambrosius, Chrysostomus, Cyrillus, & alij, quos statim referam. Confirmatur ex rationibus, quas sancti assignant, ob quas fuit necessarium hoc præcursoris munus: nimirum quoniam Christi a duentus futurus erat occultus, & in humilitate, ac paupertate, ideoque conueniens tuiti, ut præter alia signa de Messia exhibita præcederet etiā quidem testis omni exceptione maior, qui illum veluti digito demonstraret, ut re-

C tē dicit Augustinus tractatu. 35. in Ioannem. Accedebat præterea, homines propter innumera peccata fuisse veluti obsecratos ad videndum lumen Christi, quare expediens idcirco erat, ut prædicatio Ioannis præcederet, qua homines ad poenitentiam prouocaret, ut ablatis densissimis delictorum tenebris, splendidiissimum iustitiæ solem intueri possent, ut Augustinus latè prosequitur homilia. 20. & 21. de sanctis, & Origenes tom. 5. & Chrysostomus, homilia. 5. in Ioannem, præcursoris ergo munus nullum aliud fuit, quàm testimonium reddere Messia, & præparare homines ad illud testimonium suscipiendum.

Ex quo infero, & dico secundo, non pertinuisse ad munus præcursoris ferre le-

gem

Ioan.

Aug.
Ambros.
Chrysost.
Cyril.

August.

Origen.
Chrysost.

Nouam legem, aut testamentum condere non fuit munus præcursoris.
Isai. 33.
Ioel. 2.

Ioan. 1.

Matth. 9.
Luc. 6.
2. Pet. 1.
Ioan. 13. 14.
et. 15.
Matth. ult.

gem gratiæ, aut nouum condere testamentum. Est de fide, & probatur primò, quia id non esset ante Christum præcurrere, sed munus potiùs ac dignitatē Christo præripere. De illo enim solo scriptum erat Isai. 33. *Dominus Rex noster, Dominus legifer noster, & Ioel. 2. Filij Sion exultate, & lætami in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem iustitiæ.* Quæ testimonia, aliaquæ similia fusi explicauimus, & confirmauimus in præcedenti tomo, disputat. 47. sectione. 2. sed omnia clarius explicuit Ioannes capit. 1. dicens. *Non erat ille lux, sed vt testimoniū perhibere: de lumine.* Et infra refert testimonium eiusdem præcursoris dicentis. *De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Sub gratia autem, quæ à veteri lege distinguitur, vniuersa lex gratiæ comprehenditur, in qua potissimum est gratia ipsa, & efficacia, quam ad illam cōferendam habet. Propter quam ad Roman. 8. vocatur à Paulo, *lex spiritus vitæ in Christo Iesu.* Et cōfirmatur, quia nunquam æternus Pater iussit nobis, vt obediamus præceptis Ioannis, sed filij sui dicens. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cōplacui, ipsum audite.* Matth. & Luc. 9. & 2. Petr. 1. Neque Christus ipse præcepit nobis seruare mādāta Ioannis, sed sua, Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis, & capit. 14. Mandata mea seruate.* Et capit. 15. *Si præcepta mea seraueritis, manebitis in dilectione mea.* Et Matthæ. vltim. dicit Apostolis. *Docete omnes gentes, docentes eos seruare omnia quacumque mandauimus vobis.* In tota autē Scriptura nulum est verbum in quo insinuetur Ioannem fuisse legislatorem: ergo heretici hoc asserentes & sibi ipsis contrarij sunt, qui nihil credendum existimant, nisi quod in Scriptura habetur, & ipsi Scripturæ repugnant, quæ solum Christum facit legis gratiæ authorem. Et cōfirmatur secundo, nam præceptum de suscipiendo baptismo (quod videtur esse veluti ianua totius legis gratiæ, & in quo ipsi hæretici multū ponunt) non est à Ioanne latum, sed à Christo. Tum quia (vt infra probabo) baptismus Christi valde diuersus est à baptismo Ioannis, & præceptum de baptismo Christi durat, de baptismo autem

A Ioannis nullū est, imò nec fuisse vnquam etiam quando Ioannes baptizabat, verisimile est, vt infra dicemus. Et quidem tametsi fuerit, ad legem gratiæ non pertinuisse, certum profecto est, cum in illa non obliget, neque obligauerit vnquam. Tum etiam, quia Ioan. 3. legimus Christū dixisse. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, de Ioanne verò nec scriptum, nec traditum habemus quòd similia verba, quæ præceptum indicare possunt, protulerit.* Nec sine causa dixit Christus; *Ex aqua, & spiritu sancto*, vt significaret se nō præcipere baptismū Ioānis, qui erat in sola aqua: sed suum, qui futurus erat etiam in spiritu sancto, vt dicitur Ioan. 1. Tandem lex noua, vel est idem quod nouum testamentum, vel in illo continetur: sed non est testator noui testamenti Ioannes, sed Christus; non enim Ioannes morte sua, sed Christus illum confirmauit, teste Paul. ad Hebr. 9. non ergo Ioannes est author legis nouæ, sed Christus. Neque enim à Ioāne factæ sunt promissiones noui testamēti: sed à Christo, neq; in Ioannis meritis fundantur, sed Christi, nec Ioannes fundauit Ecclesiam, instituit Sacramenta, summusvè illius est Pontifex, sed Christus, vt prædicta disputatione. 47. superioris tomi latius tractatum est.

Hinc dico tertio Ioannem non immutasse, neq; abrogasse legem veterem, nequē hoc ad munus illius pertinuisse. Hæc assertio de fide est, & necessariò sequitur ex præcedenti. Quia lex vetus non est abrogata, nisi per nouam. Neque auctoritas abrogandi legem est, nisi apud eum, qui auctoritatē habet illam cōdendi. Vnde vtraque auctoritas æquē soli Christo in Scriptura tribuitur, ad Galatas tertio, *Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictus, & infra. Quid igitur lex, propter transgressionē posita est, donec veniret semē, cui promiserat, & infra. Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur cōclusi, in eam fidem, quæ reuelanda erat. Ita quæ lex pedagogus noster fuit in Christo, at vbi venit fides iā nō sumus sub pedagogo.* Per fidē autē intelligit Paulus viuā fidē Christi, & gratiā noui testamēti, sicuti apertē explicuit subiungens. *Omnes enim filij Dei estis per fidem in Christo Iesu. Quicumque enim in*

Ioan. 3.

Ioan. 1.

Heb. 9.

Lex vetus nō est à Ioanne abrogata.

Galat. 3.

Christo baptizati estis, Christum induistis, & A capitul. 4. cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes: at ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, ut ad optionem filiorum reciperemus. Et deinde postquam veritatem hanc varijs modis, ac testimonijs Scripturæ confirmasset, cōcludit. Itaq; fratres nō sumus ancilla filij, sed libera, qua libertate Christus non liberauit. Nō ergo Ioānes, sed Christus legē veterem abrogauit, nosque ab illius iugo, & seruitute liberauit. Quapropter in Scriptura vbiq; excluditur lex, statim gratia Christi subiūgitur, Act. 15. Quid tentatis Deū imponere iugū super ceruices discipulorū, quod neq; Patres nostri, neq; nos portare potuimus, sed per gratiā Dñi Iesu Christi credimus saluari. Et ita hæc veritas vt manifesta supponitur ab omnibus Patribus, & Theologis, vbiq; de cessatione legaliū disputat, vt videre licet præsertim in Augustino, & Hieronymo in epistol. quas inter se mutuō de hac materia scripserūt. Adiūgi etiā potest in huius, & præcedētis assertionis cōfirmationē locus ille Deuter. 18. Prophetā de gēte tua, & de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi Dñs Deus tuus, ipsum audies, & infra. Prophetā suscitabo eis de medio fratru tuorū similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia, quæ praecepero illi. Qui autē verba eius, quæ loquetur in nomine meo audire noluerit, ego ultor existam. Quod testimonium de Messia esse intelligendum in superiori tomo, disp. 2. fuliū ostendi. Prædicatur autem in illo Messia futurum alterum legislatorē diuinę legis: & insinuat nō obscurē Moyse legē tuā se obseruandam, donec ipse veniret, & noua, diuinaque præcepta ferret. Ille ergo diuinus Propheta fuit author nouæ legis, & abrogator veteris, & non Ioannes, qui interrogatus à Iudæis, an esset Propheta, verē ac fideliter respondit, Non. Vt enim notauit Cyrill. lib. 1. in Ioan. c. 24. non sciscitabantur illum, an esset qualiscunq; Propheta (hoc enim modo nō inficiaretur esse se prophetā) sed an esset ὁ προφήτης, id est ille Propheta, cuius præcepta, & leges audituri essēt. Et idē meritō respōdit se non esse prophetam illum, sed esse vocē preparantem homines vt essent dispositi

ad audiendum illum prophetam, eiusque fidem, & Euāgelium suscipiendum. Et hoc sensu dixit rectē August. serm. 20. de sanctis Ioannem sub lege existentem Christū proclamasse, & prædicasse, & hoc modo legem ad Euangelium transmisisse. Quod August. enim, inquit, nondum natus de secreto materni uteri prophetauit, & expertus lucis iā testis est veritatis, hoc est intelligendū, quod latens sub velamine, & carne literæ, & Redēptorē mūdi spiritu prædicauit, & nobis Dominum nostrū de quodam legis vtero proclamauit, & infra. Quod autem Ioānes in carcere cōstitutus ad Christū discipulos suos ordinat, legem ad Euangelium transmittit, & infra, Præmittitur ante Iesum Christū Ioānes, quasi testamentū vetus ante nouum. Similiter Hilarius can. 14. in Matt. Ioannes, inquit, formā prætulit legis, quia lex Christū prædicauit, & Ioannes profectus ex lege est, Christū ex lege prænunciatus Elegātius, & apertius Chrysost. hom. 3. imperfecti, tractās illa verba, Vox clamantis in deserto. Vox, inquit, est sonus cōfusus, nullū secretū cordis ostēdens, & infra, Verbum autē est sermo rationalis mysteriū cordis aperiēs, & infra. Idē ergo Ioānes dictus est vox, nō verbum, quia per Ioannē neq; misericordias suas De⁹, neq; iustitias, neq; ante cōstitutionē mūdi preparata cōsilia, demonstrauit, sed hoc tāti modo, quia aliquid magni facere Deus in hominib⁹ meditabatur: postea autē per filiū suū plenissimū mysteriū suū volūtatis aperuit, & infra allegoricē exponēs locustas quas manducabat Ioannes. Quod docebat, inquit, idē manducabat, volatilia quidem erant, non autem magna, nec satis in altū volantia quia Iudæi, quibus à Ioāne penitentia sola iniungebatur, secundū iustitiam legis, metu pœnæ vivebant, non secundū spiritalia, & altissima Christi præcepta, & infra. Idē Ioānes mel agreste edebat, quoniam adhuc ante Christum, ante spiritum sanctum constitutus sub lege, legis utebatur eloquijs, insipidis, insuauibus: & agrestibus, & infra, filius Dei sub lege factus est, ut eos qui sub lege erant redimeret, & educeret: Ioannes autem sub lege natus est, non ut eos qui sub lege, erant educeret, sed ut essent sub lege & secundum legem & viuerent, & docerent: propterea nihil extra legem aut fecit, aut docuit: sed tantum poenitentiam prædicauit.

Præterea ex re ipsa, & ex processu Euāgelicæ historiæ faciliē cōuinci potest Ioānem

Lex vetus
per Christū
abrogata.
Act. 15.

Deut. 18.

Cyrril.

August.

Hila.

Chrysost.

C

nem, neque factis suis legis opera neglexisse, neque verbis illam non esse observandam docuisse. Si enim Iudæi frequenter Christo obijciebant, quod (ipsorum existimatione) legem transgrediretur, quomodo crimen hoc non observassent in Ioanne, aut cur illud dissimulassent? Deinde in Actibus Apostolorum sæpe legimus, præsertim cap. 21. vsq; ad 26. quam acriter Iudæi Paulum persequerentur, quod gentibus communicare, legem transgredi, & templum violare videretur, ac docere non esse necessarium legem Moysi observare; quid igitur facturi essent, si Ioannes ante Christi, & Apostolorum prædicationem, ac miracula legem abrogare ausus esset. Adhæc, cum baptismus Ioannis non esset legi contrarius, sed potius quodam modo consentaneus, eo quod aquæ baptismata, ac laucra frequentissima essent in illa lege; nihilominus tamen quoniam novum baptizandi ritum introducebat, ad illo interrogant. *Quid ergo baptizas si tu non es Christus, neque Elias, neque Prophetas?* ergo si aliquid contra legem aut faceret, aut doceret, multo magis, illud obijceret, eiusque rationem postularët: ergo id asserere alienum est ab Evangelica historia, voluntarièque confictum.

*Obiectio.
hæreticorum.*

Sed hæreticorum respondendum objectionibus, qui præcipuè nituntur verbis illis: *Lex, & Prophetas usque ad Ioannem.* In quibus duo sunt explicanda, alterum de duratione Prophetiæ, alterum de duratione legis: quorum primum licet ad præsentem controversiam pertinere non videatur, per se tamen difficultatem habet, quia non solum ipse Ioannes Prophetas fuit: sed etiam multi post ipsum prophetauerunt, præsertim Ioannes Evangelista, & alij de quibus in Actibus Apostolorum fit mentio, & in epistolis Pauli, & alij, & præsertim in Apocalypsi multa spiritu prophetico dicta continentur. Imò & in antiquis Prophetis multa sunt, quæ usque ad Ioannem non sunt impleta, sed temporæ legis gratiæ respiciunt. Dicendum verò est cum Hieronymo Matt. 11. sermo nem esse de Prophetis, qui de Christo venturo scripserunt. Nam quia Ioannes non solum illum venturum esse dixit, sed iam venisse ostendit, & digito demonstravit, ideo usque ad illum dicuntur esse prophetiæ. Nam licet in eis multa contineantur posterioribus impleta temporibus, tamen

Responsio.

*Prophetias
usque ad Ioannem
durasse
quomodo in
telligendum.
Hic. ony.*

A quia præcipuus omnium prophetiarum scopus erat Christus, ideo absolute dicuntur prophetiæ esse usque ad illud tempus, in quo Christus præsens manifestari coepit. Aliam interpretationem statim trademus.

Altera pars de lege, primò potest in eundem sensum exponi ex verbis Matthæi cap. 11. *Prophetas, & Lex usque ad Ioannem prophetauerunt.* Vbi non dicitur Lex, usque ad Ioannem durasse: sed prophetasse. Vniuersa enim lex quædam erat prophetia, mysteria Christi repræsentans: quæ dicitur prophetasse usque ad Ioannem, quia ex eo tempore coepit impleri. Antea enim erat veluti grauida, & sub velaminibus, ac figuris Christum continebat, à temporibus autem Ioannis parturire est orsa, quando iam non in figuris, sed aperte Regnum cælorum prædicare, & Christus coepit ostendi. Et hanc expositionem indicavit Euthym. cap. 58. in Lucam, & capit. 20. in Matthæi. qui aliam expositionem addit, dicens omnes Prophetas, & legem usque ad Ioannem Iudæis prophetasse, eumque fuisse ultimum prophetarum: deinceps verò nullum alium eis prophetasse. Vel aliter dicamus sensum esse, legem durasse usque ad Ioannem (ut philosophicis terminis utamur) intelligendum esse intrinsece durasse usque ad illum, quia toto ipsius tempore duravit, & iam inde abrogari coepit, quasi extrinsece, quia tunc coepit Evangelium prædicari, & homines præparari ad deferendam illam legem, altioremq; amplectendam. Vnde Ambros. lib. 8. in Lucam, in principio, *Lex, & Prophetas usque ad Ioannem, non quia lex desinit, sed quia incipit Evangelij prædicatio. Videntur enim minora compleri, cum posteriora succedunt.* Et ad eundem ferè modum exponit Augustin. lib. 83. quaest. 100. in 58. aliam partem de prophetia, vbi dicit Ioannem prophetiæ gestasse personam: Christum autem, qui per prophetiam prænuntiabatur, Evangelij duxisse personam, & ideo prophetiam coepisse minui, postquam id, quod prænuntiabat aduenit. Itaque sentit ideo dictum esse: *Lex, & Prophetas usque ad Ioannem*, quia ex tunc antiqua prophetia minui coepit. Vnde inferius inquit. *Postquam ergo prophetia ipsa in Ioanne constituta digito ostendit præsentem, quem venturum ab exordio generis humani cecinerat, incipit minui, atque inde*

Legem durasse usque ad Ioannem quomodo in intelligendum Matth. 1.

Euthym.

Ambros.

August.

erescere prædicatio regni Dei. Et in eodē sensu A Hieronymus epist. 151. Algasiam. quæst. 1. Lex, inquit, & Propheta usque ad Ioannem prophetauerunt, non quod Ioannes prophetarum sit finis, & legis: sed ille qui Ioannis testimonio prædicatus est.

Ioannes in
rui legis no
ua, & finis
veteris quo
modo.

Ex his constat, quis sit sanctorum Pa-
trum sensus, quorum autoritate hæretici
abutuntur. Vocant enim Ioannem princi-
pium legis nouæ, & finem veteris in eodem
sensu, quia ab illo prædicari cœpit, & pro-
mitti regnum Cœlorum, & demonstrari
Christus noui testamenti conditor; & ita
dici potest Ioannes quasi extrinsecum prin-
cipium nouæ legis, sicut lucifer dicitur esse
initium diei, & finis noctis. Vnde Tertull.
libr. 4. in Marcion, cap. 33. Agnoscamus, in-
quit, Ioannem constitutum inter vetera, & no-
ua, ad quem desineret Iudaismus, & a quo inci-
peret Christianismus, quod infra explicans
subdit, Ioannes antecursor, & preparator
ostenditur Viarū Domini Euāgelii superductu-
ri, & regnum Dei promulgaturi. Sic etiā Gre-
gor. Nazian. orat. 21. in laudem Athanasij,
Ioannem vocat, lucernam ante lucem, vocem
ante sermonem, mediatorem ante mediatorem,
& subdit, mediatorem, inquam, veteris, & noui
testamenti, & orat. 20. Basilium cum Ioan-
ne conferens, inter alia inquit, Ipse quoque
inter duo testamenta medius, illius videlicet lite-
ram euertens, huius autem spiritū in publicum
effrens, ac per externa, & visibilis legis euer-
sionem occultam legem implens. Quæ verba
per accommodationē de Basilio dicuntur: no-
mine autem visibilis legis, intelligi videtur
lex carnis: nomine autem legis occultæ, lex
spiritus, & rationis; propriè verò pertinent
ad Ioannem Baptistam. Non sunt autem
ita intelligenda, ac si Ioannes directè euer-
tisset legem veterem, aut contra illam præ-
dicasset: sed quod regnum Cœlorum, &
spiritum legis nouæ, & eius authorem pau-
latim ostendens, ac prædicans, quoddā fue-
rit legis veteris euertendæ principium. Hinc
denique Aug. libr. quæstionum veteris, &
noui testamenti, in. 69. simul dicit prædi-
cante Ioanne cessasse legem veterem, &
illam nihilominus durasse usque ad Chri-
stum, per quæ obrogata est; & simul etiam
dicit legem & prophetas fuisse usque ad
Ioannem, & fuisse usque ad Christum.

Tertul.

Grego. Naz.

Augus.

Quia vtrumque iuxta distinctio-
nem positam verum est.

SECTIO III.

Quam sanctitatis, & gratiæ perfectio-
nem, fuerit Ioannes Baptista conse-
quutus.

IN hac sectione sermo est de gratia san-
ctificante, nam de gratijs gratis datis in
sectione. 5. dicendum. Duplex autem
perfectio gratiæ distingui potest: altera, quæ
consistit in collatione boni: altera, quæ ad
remouendum malum pertinet. De priorī
dicemus in sectione hac, de posteriori verò
in sequenti.

Dico ergo primò perfectionem gratiæ,
& sanctitatis, quam B. Ioannes est conse-
quutus, fuisse eximiam. Hæc assertio du-
pliciter explicari potest, primò absolutè,
ita vt sensus sit Ioannem dignioribus, atq;
excellētoribus sanctis, & Dei amicis esse
annumerandum, & hoc sensu est de fide,
vt est vniuersalis Ecclesiæ sensus, ac tradi-
tio, quæ satis probatur testimonio Angeli,
Luc. 1. erit magnus coram Domino, & infra.
Ipse precedet ante ipsum in spiritu, & virtute
Eliæ. Vbi Ambros. Non corporis, inquit, sed
animi magnitudinem declarauit, est coram Do-
mino magnitudo animi magnitudo virtutis.
Ac ratō enim anime numeramus nō pro ratione
temporis, sed pro qualitate virtutis, & infra.
Idē fortasse in spiritu, & virtute Eliæ, quia
sanctus Eliæ, & virtutē habuit magnā, & gra-
tiam. Similiter & Procopius ibidem docet
more Scripturæ sacræ solum eum magnum
prædicari, qui virtute & sanctitate, verè
magnus, & singularis existit. Quod etiam
optimè declarauit Angelus verbo illo, coram
Domino. Homines enim ea vident, & in
existimatione habent, quæ apparent, Deus
autem intuetur cor. Et hoc saltem conuin-
cit sermo Christi Matthæi. 11. Inter natos
mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista.
Ex quibus verbis licet colligere alterā ra-
tionem explicandi hanc Ioannis sanctita-
tem, eum cum alijs conferendo. In ea verò
exponenda duo sunt extrema vitanda.

Vnum est eorum, qui propter prædicta
Christi verba existimare possent Ioan-
nem in perfectione sanctitatis, & gratiæ
omnibus hominibus testimonio Christi
anteponi, Alterum est hæreticorum huius
tēporis, qui vel ad vitandum extremum er-
rorem, vel certè, quia ipsi neq; inæqualis
sancti-

Ioannis san-
ctitas ex-
imia.

sanctitatis gradus, neque veram aliquam in hominibus sanctitatem agnoscunt: sed solā imputationē iustitiæ Christi, negant verba illa esse de perfectione sanctitatis intelligenda: sed solum de excellētia muneris, & officij præcursoris. Sed in primis quod Christus de perfectione vitæ, ac sanctimonie loquutus sit, tum ex ipsis verbis, tum ex Sanctorū Patrum expositione euidenter constat. *Quid, inquit, existis in desertum videre arundinē venio agere?* Hic certē non officiū: sed animi virtutem, constantiamque commendat. *Quid existis videre hominem mollibus vestitus?* Quibus sane verbis vitæ austeritatem, ac seueritatē perfectamque mundi abnegationem declarat. *Sed quid existis videre Prophetam? etiam dico vobis plusquam Prophetam: is quidem verbis muneris magnitudinē, ac dignitatem exaggerat, non tamen ut in ea persistat: sed ut ex illa ad explicandā excellentiam sanctitatis ascendat.* Vnde sequentibus verbis satis indicat eum sicut munere, ita & sanctitate, & innocentia Angelū fuisse. Ac tandē iure iurando confirmat, *inter natos mulierum non surrexisse maiore Ioanne Baptista.* Eō vel maximē quod nomine Prophetæ Iudæi in cōmuni, ac vulgari sermone intelligebant hominē, qui non solum futura prædiceret: sed etiā singulari quadam virtutis laude, & Dei familiaritate polleret. Vnde Ioan. 9. cum pharisæi cæcum interrogassent, quid de Christo sentiret, ille respondit, *quia Prophetæ est, illo verbo significans illum esse eximium, ac sanctissimum virum.* Similiter turbæ Christi sanctitatē confiteri, & laudare volentes, sæpe dicebant eum esse Prophetam, aut Prophetam magnum surrexisse, & Deum visitasse plebem suam, cum ergo Christus interrogat, *quid ex istis videtis Prophetam?* cōmuni & consueta significatione, Prophetæ nomine vsus videtur. Vnde cū subiungit esse *plusquam Prophetam*, planē indicat non solum munere: sed etiam sanctitatis gloria inter ceteros Prophetas excelluisse, quod statim apertius declarās dixit. *Inter natos mulierū, &c.*

Chrysost.

Accedunt Sanctorum Patrum testimonia, & expositiones. Chrysostom. homil. 37. in Mart. h. hec verba Saluatoris de magnitudine sanctitatis intelligens ex rebus ipsis ita confirmat, *Veniat tibi in mentem mensa illius, educatioque, & mentis altitudo, ita enim in terris, quasi in cælis versabatur,*

A &c. & hom. 27. operis imperfecti. *Quanto vox proximior verbo, non tamen verbum, tanto Ioannes propinquior Christo, non tamen Christus, & iterum, vide ergo, quia omnibus sanctis est maior, cui solus Christus est prior.* Hec autem Chrysostomi verba supra tantam difficultatem inculcant, quoniam in aliud extremū inclinant. Ita enim videtur Chrysost. sanctitatem Ioannis extollere, ut solū Christum ei anteponeere videatur, quod cōmune ei est cum reliquis Patribus, ut videre licet in Theophylact. Euthymio, & alijs expositoribus. Ambr. lib. 5. in Lucam propē finem, qui dicunt Christum comparare Ioannē cum natis ex mulieribus humano, & communi natiuitatis modo, non verò cum nato ex Virgine.

Theophyl.
Euthym.

B Vnde Ambros. *Hunc (id est Ioannem) omnibus dico esse maiore, sed inter mulieris, nō virginis natos.* Maior enim fuit iis, quibus equalis esse poterat sorte nascendi. *Alia ista natura est, nec cū humanis generationibus comparanda.* Sentiant igitur hi Patres Ioannem omnibus sanctis testimonio Christi esse prælatum, Christo ipso dumtaxat excepto. Quin etiā iuxta expositionem Aug. lib. 2. contra aduersar. leg. & Proph. cap. 5. & tract. 13. in Ioan. & Epipha. heres. 26. & Chrysost. in imperfecto, quem Theophylact. & Euthym. imitantur, ipsemet Christus fecit hanc exceptionē, cum dixit, *Qui autem minor est in regno Cælorum, maior est illo, seipsum vocans minore in Regno Cælorū, quia & minor erat ætate, & apud homines in Ecclesia militante (quam Regnum Cælorū appellat) in minori estimatione habebatur.* Quæ expositio propter authoritatē dictorum sanctorū valde probabilis est, quamquam Cyrillus lib. 2. Thesau. cap. 4. eō quod illa abuteretur Eunomius, ut Christum parū hominem faceret, eā reiiciat. At verò (ut Iurisperiti dicunt) *exceptio firmat regulam*, ergo Christus se solum excipiens, affirmat Ioannem esse omnibus alijs, sine vlla exceptione maiorem. Quapropter Ambros. serm. 94. hæc eadem verba tractans. *Præcellit, inquit, cunctis, eminet in universis, antecellit Prophetas, supergreditur Patriarchas, & quisquis ex muliere est inferior est Ioanne.* Et Cyrillus Ierosolymita. cat. 3. ad illuminatos. *Etiā si Eliam Testitem dixerite esse in cælū assumptum, attamen non est, hic maior Ioanne, Enoch translatus est, sed non est maior Ioanne. Moyses maximus legislator, & omnes*

August.
Epiphan.
Chrysost.
Theophyl.
Euthym.
Cyril.

propheta, sed non maiores Ioanne. Non ego prophetas prophetis audeo comparare, sed ipse Dominus noster, & illorū Dominus Iesus pronuntiavit. Maior inter natos mulierum Ioanne non surrexit: non inter natos Virginum, sed mulierum. Magna serui ad conseruos comparatio: filij vero ad seruos minime comparanda est gratia, & excellentia. Aug. serm. 23. de sanctis, Si in natis mulierū, hoc est in hominibus, nemo exurrexit maior Ioāne Baptista, quisquis Ioanne plus est, nō tantum homo, sed & Deus est, & præfat. in 2. enarrationem in Psalm. 29. tractans verba illa Psalm. 44. *Vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis pre partibus tuis*, colligit Christum non esse vnctum eo modo, quo ceteri homines iusti, Patriarchæ, Prophete, Apostoli, Martyres, & quidquid magnum est in genere humano. Quandoquidem, inquit, nihil maius extitit in genere humano quam Ioānes Baptista, nec in natis mulierum exurrexit. Si quæris excellentiam hominis, Ioannes Baptista est. Cuius autē Ioānes se dicit non esse dignū corrigiā calceamēti soluere, quid erat ille nisi amplius quam ceteri homines? Interpretatur ergo hanc gratiæ magnitudinē de excellentia gratiæ sanctificātis, quam in nullo pro homine sentit esse maiorem, quā in Ioāne Baptista. Eodem ferē modo loquuntur alij Patres in concionibus de Ioanne Baptista, Maximus, Honorius, Eusebius, Emissenus, Petrus Chrysologus, Bernardus, Laurentius Iustinianus, & alij. Sed inter omnes excedere videtur Cyrillus lib. 2. thesauri, cap. 4. ubi prædicta verba tractans, inquit, *Non maior inter natos mulierum tēpore dicitur, sed virtutis sublimitate, qua ad eos peruenit terminos quo natura humana peruenire potest.*

Nihilominus huiusmodi sanctorum Patrum dicta prudenti moderatione explicāda sunt, & ad verba Saluatoris, & ad rem, de qua agimus, applicāda. In primis enim certum est in huiusmodi sanctorum comparationibus non posse B. Virginem comprehendere. Etenim in gratiæ, & sanctitatis perfectione B. Virginem superiorem Ioanne extitisse, indubitatum est, atque etiam eo tempore, cū Christus prædicta verba protulit, vt ex tractatis in superioribus satis constat. Neque quoad hoc verba Christi difficultatem habent, vt ex dicēdis facile constabit, præsertim, cū dici possit non cum fœminis, sed cum viris tantum illum contulisse. Nonnulla autem Patrum verba,

A præsertim Chrysostomi, Ambrosij & Aug. quæ videntur vniuersaliora, & veluti per quandam exaggerationem dicta piē interpretanda sunt, & vel ad sensum verborū Christi accommodanda: vel saltem dicendum B. Virginem ita esse cum Christo cōiunctam, vt cum illo excipi intelligatur. Nam sicut Theologi dicunt dictionem exclusiuam non excludere concomitantia, ita dici potest, cum nonnulli Patres asserūt solum Christum esse maiorem Ioanne, nō excludi Virginem, sed potius cum Christo copulari, & comprehendere. Cuius manifestum argumentum est, quia alijs locis an teponunt Virginem non modo omnibus sanctis hominibus: sed etiam omnibus Angelis, quorum testimonia superius attulimus: Ioannem verō nunquam præferunt omnibus Angelis, vt videre licet citatis locis, & Petrus Chrysologus serm. 127. ad summū vocat illud *Angelis parem*, & eodē modo loquutus fuit Aug. serm. 22. de sanctis. Quin potius Aug. lib. 2. contra aduers. leg. s. & Prophet. cap. 5. & lib. quæstionum veteris testam. q. 28. dicit alios Prophetas esse æquales Ioāni, licet non maiores, quæ est etiam sententia Hieronymi Matth. 11.

B Deinde ex vi verborum Saluatoris non constat Ioannem esse sanctiorem omnibus sanctis noui testamenti, præsertim Apostolis, nō quòd hoc affirmare dignum aliqua censura sit: sed quòd sit incertum, & Christi testimonio probari nō possit: Christus enim de præterito tempore vsque ad illud, in quo ea verba protulit, loquutus est, dicens, *Inter natos mulierum non surrexit maior.* Vnde non sequitur maiorem vnquā postea fuisse surrecturum neminē. Quod in verbis Lucæ euidentius apparet, ubi nō simpliciter *maior*, sed inter prophetas *maior*, dicitur: ergo inde nō colligitur esse maiorem Apostolis, præsertim cum prophetarum nomine sancti precipuē veteris testamēti intelligi soleāt. Adde Anselmi & S. Thomæ iudicio Matth. 3. Apostolos mune- re, & officio superiores fuisse Ioanne, quia fuerunt Ecclesiæ fundamēta, vniuersalesque pastores, ac principes, & in vniuerso orbe testimonium Christo reddiderunt, quod Ioannes in vno populo Iudæorū præstitit. Cum ergo Deus det gratiā, & sanctitatem muneri accommodatam, fieri potest, vt sicut Apostoli ministerio superiores fuerunt Ioāne, ita fuerint & gratia,

Ioannes minor Virgine.

Pet. Chrys. Aug.

Hierony.

Anselm. D. Thom.

Inter Ioannē, & Apostolos comparatio.

Aug.

Idem.

Idem.

Maxim. Honorius. Euseb. Emissenus. Petrus Chrys. Bernardus. Laurentius Iustianus. Cyrillus.

tia, igitur Christi verba non possunt de Apostolis intelligi.

Anselm.
D. Thom

Non tamen ideo assero Apostolos fuisse sanctiores Ioāne, nā Anselmus, & Thomas, qui affirmant eos ministerio antecellere Ioānem, negant meritis, & sanctitate esse illo superiores. Et ratio adhiberi potest, quia licet simpliciter munus Apostolicum fuerit maius potestate, dignitate, & rerū agendum magnitudine, ac difficultate, fieri tamen potuit, ut ministerium Ioannis considerata Iudeorum dispositione, & temporis opportunitate, quādo neq; Christus vlla miracula ediderat, neque gratia Spiritus Sancti adhuc effusa fuerat, abundantiorē quādam gratiam, & vitæ innocentiam postulauerit, ut eius testimonium, quod nullis miraculis, aut signis, sed solius vitæ autoritate confirmabat, idoneum, & omni fide dignissimum prudenter existimari posset. Vnde egregiē Cyrill. lib. 1. in Ioan. cap. 7. *Quo modo, inquit, authoritati eius credēdū nō erat, qui tanto cumulo virtutis præfulsit, ut lux ipsa à nonnullis crederetur?* Et in eandem sententiam Euseb. lib. 6. de Demōst. cap. 5. quæstionem proponit, quid esset in Ioanne, quo capta multitudo illa admiraretur hominem & prædicanti baptisma penitentia fidem haberet, cū præsertim nulla illius gesta memorie prodita sint. Neque enim quod aut mortuos excitaverit, aut alia miracula fecerit, scriptum extat. Et Respondet, nihil aliud, quam novum, & admirabile vitæ genus: cūque late illius mores, descripsisset, tandem concludit. *Hæc igitur arbitror ipsum Ioannem intuentibus, admirationem, ac stuporem erga hominem attulisse.* Adde denique quamquam Deus nūquam denegat omnem gratiam necessariam ad obeundum munus, in quo ipse hominem constituit: non tamen solam illam necessario præbere, sed interdum longē maiorem. Sicut quibusdam Apostolorum maiora impertiuit dona gratiæ, quā alijs, licet in Apostolico munere omnes fuerint æquales. Et e contrario quamvis B. Petrus fuerit alijs potestate, ac dignitate superior, non propterea necesse est, ut sanctitate omnes superauerit. Sic igitur quamvis ministerium Ioannis inferius fuerit, & propter illud præcise consideratum, non indignerit tanta gratia, quanta Apostoli: nihilominus fieri potuit, ut ex singulari Dei benevolentia, & propter coniunctionem, &

Inter Ioan-
nē, & Apo-
stolos com-
paratio.

Cyril.

Euseb.

A spiritalem quādam familiaritatē ad Christum, cumulationē gratiam susceperit. Ergo hæc comparatio incerta est, nihilquē videtur in ea temere affirmandum.

Præterea, etiam si comparisonem hanc à Christo factam ad Prophetas veteris testamenti limitemus, necesse non est, ut propter verba Christi strictē, ac rigorosē intellecta eum omnibus sanctis Christo antiquioribus anteponamus.

Primò quidem, quia (ut ex verbis Luca colligitur) non cum omnibus sanctis, qui eum antecesserunt, sed cum solis prophetis comparatus est. Nisi dicamus perinde esse comparare Ioannem cum Prophetis, & cum omnibus antiquioribus iustis. Nam ante Ioannem nulli sancti fuerunt maiores Prophetis. Omnes enim Patriarchæ, & celebriores veteris testamenti homines prophetiæ gratia claruerunt. Præsertim quia (ut paulò ante diximus) propter hanc causam deriuatum est hoc nomē in illo populo ad significandum quemlibet virum vitæ moribus, & sanctitate conspicuum.

Ioānes Baptista maior ne sanctis omnibus fuerit.

Secundò est hoc ita sit, in prædictis verbis non asseritur Ioānem esse maiorem superioribus iustis, seu Prophetis, sed alios non esse maiores illo. Vnde fieri potuit (ut Aug. & Hierony. notarunt) ut aliqui fuerint Ioanni pares. Quāquam ad hoc etiam responderi possit licet verba illa nudē, atque præcise sumpta, ita possint exponi: cum antecedentibus tamen sequentibusque coniuncta & iuxta vsitatum loquendi modum, non solum negatiuum, sed etiam positivum, & affirmativum sensum continere. Primò quidem, quia præmiserat Christus Ioannem esse plusquam Prophetam, & in huius confirmationem, ac declarationem subdidit, nullum ex muliere natū esse maiorem illo. Deinde, quia in communi modo loquendi eo dicendi genere significamus aliquem esse sanctiorem, doctiorem, vel alijs.

August.
Hierony.

Tertiò addi potest Christum non dixisse simpliciter Ioannem fuisse sanctiorem omnibus Prophetis, sed nullum surrexisse maiorem illo. Quod multi existimant referri posse ad primam sanctificationē Ioannis, ita ut sensus sit, nullū Prophetam surrexisse à peccato originis cū abundantiori gratia, ac pluribus privilegijs, & Spiritus Sancti donis. Quo non obstāte fieri potuit,

Aa 5 tuit,

tuit, ut in progressu viæ alij fuerint maiorem sanctitatem consequuti. Sed & hoc etiã faciliè reijci potest. Tum quia ille sensus de prima sanctificatione non videtur literalis, sed valde metaphoricus. Nūquam enim verbū, *surrexit*, in Scriptura in ea significatione ad literam sumitur, & in Euangelio Lucæ non est verbum, *surgō*: sed verbum substantiuum, est, vnde idem significat aliud verbum absolute dictum: sicut quando Christo populus acclamabat, *Propheta magnus surrexit in nobis*, id est, apparuit, seu missus est à Deo: & Deute. 9. *Non surrexit vltra Propheta in Israel sicut Moyses*. Tum etiam quia (ut statim dicam) ex prima Ioannis sanctificatione adiuncta perfectione vitæ eius satis verisimiliter colligitur, non minus Ioannem reliquos Sanctos in augmento sanctitatis gratiæ, quàm in prima sanctificatione antecelluisse.

Quartò dici posset ex Cyrillo lib. 2. Theofauri, capit. 4. Ioannem dictum esse maiorem, propter humanam virtutem, in cuius usu, & exercitio mirabilis fuit, propter asperissimam vitam, & quia eremum semper coluit, & robore animi carnem rationi subiecit. Nihilominus tamen mirabiliores Ioanne esse, qui per spiritum renati sunt, cuius donum Regnum Cælorum, dicitur, iuxta illud, Regnum Cælorum intra vos est. Lucæ. 17. In quibus verbis non est intelligendum, docere Cyrillum Ioannem habuisse virtutem humanam sine gratia Spiritus: sed præcisè alteram cum altera comparare, & significare voluisse meliorem esse vel minimam gratiam, quam maximam virtutē humanam per se consideratā. Quæ expositio est quidem subtilis: non tamen admodum literalis, præsertim cum perfectio virtutis Ioannis, non nisi ex abundanti gratia spiritus profecta sit, & illius augmentum, perfectionemque meruerit.

Quintò tandem exponi possunt prædicta verba, Ioannē non dici maiorem propter solam sanctitatis excellentiam, ac perfectionem: sed propter singularem modū, maioresq; prærogativas, ac priuilegia sanctitatis, in quibus sine dubio excelluit, ac singularis fuit. Sed hoc etiã non satisfacit, Tum quia declaratum est, Christum præcipuè loquutum esse de vitæ sanctitate, quæ reuera sola est, quæ facit simpliciter maiorem apud Deum. Tum etiam, quia

ex illis prærogatiuis rectè perpenſis, sit consequens in perfectione etiam sanctitatis Ioannem excelluisse, ut statim explicabitur. Quocirca quamuis propter hos varios exponendi modos, nec certū nec constans sit, in quo gradu sanctitatis Ioannes inter omnes Sanctos, & Prophetas collocandus sit: est tamen verisimile superare omnes antiquos Patriarchas, ac Prophetas, & absque iniuria posse cum Apostolis, ac reliquis Sanctis noui testamenti conferri.

Secundò ac principaliter explicari potest assertio supra posita ex progressu vitæ Sancti Ioannis, quæ in Euangelio describitur (quod inter singularia eius priuilegia non immeritò annumerandū est.) Primo enim conceptio eius ab Angelo est annuntiata, quod de nullo alio, nisi de Christo in nouo testamēto legitur: in veteri autem de vno tantum, aut altero, ijsq; præstantissimis viris, nimirū Isaac, & Samsonē, qui præter insignem sanctitatē, Christi Domini typi fuerunt. Et in hoc priuilegio singulare præterea fuit in Ioanne quod eius conceptio ab eodem Gabriele Angelo, à quo Christi Incarnatio annūtiata est, & quidem in templo: imò & in sacratori parte templi, nimirū in Sancta sanctorum, ut putant Bernard. ser. de priuilegijs Ioannis Baptistæ. Ambros. Beda, Euthym. August. hac de causa censent Zachariā patrē Ioannis fuisse summum sacerdotem. Verius tamen est Zachariam non fuisse summū sacerdotē. Lucas enim non vocat eum principem Sacerdotum, vel sacerdotem summum, sed simpliciter sacerdotem, qui alios habebat æquales, atq; eiusdem ordinis, ut colligitur ex illo verbo Luc. 1. *Fuit Sacerdos quidam nomine Zacharias*, & infra. *Factum est autem, cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ*, id est, suæ clasis, seu familiæ, de qua prius dictum fuerat, de vice Abiæ. Ut enim constat ex. 1. Paralipomen. 24. sacerdotum multitudo in viginti quatuor ordines, seu clases erat distincta, quæ vices dicebantur, seu *turme*. 2. Paralip. 20. Vnus ergo ex his sacerdotibus erat Zacharias. Vnde non est ingressus in sancta sanctorum, in quæ solus Summus sacerdos semel in anno ingrediebatur: sed in aliam templi partem, quæ vocabatur *primum tabernaculum*.

Gene. 73.

Iud. 11.

Bernard.

Ambros.

Beda.

Euthym.

August.

Zacharias

Ioannis pa-

ter non fuit

summus sa-

cerdos.

Luc. 1.

1. Par. 20.

2. 14.

Heb. 9.

ber-

Lege Fran-
cisum Tole-
m in cap.
18. Ioannis
et Baroniū
in apparatu.

bernaculum, seu sancta ad Hæbreos. 9. quod erat post primum velum, & in eo erat altare thymiamatis, & panes propositionis atque illuc soli sacerdotes functionis suæ tempore ingrediebantur. In hoc ergo loco facta est conceptionis Ioannis annuntiatio, & quidem grauissimis verbis, magnificisque de Ioanne prædictionibus, nomen quæ illi impositum, quod gratiam significat, quæ omnia excellentem Ioannis sanctitatem futuram manifeste indicant.

Ioannes in
vtero matris
gratia reple-
tus.

Secundò post conceptionem in vtero matris, repletus est Spiritu Sancto, & donum gratiæ sanctificantis, & prophetiæ ac liberi arbitrij vsum, & perfectam quandam Christi cognitionem accepit, quæ omnia latè in superioribus tractata sunt, cum de prima Virginis sanctificatione ageremus.

Ambros.
Ierem.

Et videri præterea potest Ambros. serm. 63. Vbi ad Ioannem accommodat illud Ie-

Hierony.

Pet. Chrys.

remiz. 1. Prius quam te formarem in vtero, nunti te, & antequam exires de vulua, sanctificauite, & prophetam in gentibus dedite. Quæ ibidem Hieronymus de Ioanne interpreta-
tur. Vnde eleganter. Petrus Chrysost. serm. 88. Beatus, inquit, Ioannes, qui ante Dei Spiritum, meruit insonare, quam hominis vagiret in fle-
tu Beatus, qui ante diuinam possidere meruit, quam fortiter mala, Beatus, qui ante meruit Cælum scire, quam terram. Beatus, qui antequam videret præsentia, futura meruit nuntiare: beatus, qui ante Deum capere potuit, quam sua ipso capere-
tur à corpore: beatus, & singulariter est: beatus qui antequam sciperet, querere, meritum conqui-
siuit: beatus, qui non peruenit ad gratiam per la-
borem, sed ad labores ipsius gratiæ dignatione descendit. Et similia habet sermon. 91. Vide-
tis, quemadmodum Ioannes ante peruenit ad cælum, quam tangeret terram, ante accepit diuinum Spiritum, quam haberet humanum, ante suscepit diuina munera, quam corporis membra, ante cepit viuere Deo, quam sibi, ante rapuit arma quam membra, & ut vinceret mundum, vicit ante na-
turam, antequam Christum præcederet, se præ-
cessit.

Origen. ad
Ambros.

Tertiò post primam sanctificationem in vtero vsque ad natiuitatem suam plurimū in diuina gratia, & sanctitate creuit. Quia (vt Origen. Ambros. & alij Patres sentiunt) non solum in ipso sanctificationis instanti vsum rationis habuit: sed etiā postea in illa permansit. Quod si verum est, dubitari non potest, quin actus fidei, charitatis, ac religionis sapius exercuerit, &

A quod B. Virginis & Christi præsentia, singulariter fuerit illis tribus mēlibus ad eos exrecendos excitatus, & adiutus. Ac denique in eius natiuitate tot signa, & mirabilia facta sunt, vt homines stupore repleti dicerēt. Quis putas puer iste erit? etenim (subdit Euangelista) manus Domini erat cum illo. Vnde licet hæc per se se sanctitatem, aut gratiam sanctificatam non augerent, sunt tamen honorifica eximie beneuolentiæ diuine, ac conspicua Ioannis sanctitatis indicia.

Ioannes ab
infantia ere-
mi incola.
Luc. 2. Cr. 2

Quanta paulò post natiuitatem statim ab infantia in eremum se abdidit, & admirabilem vires rationem instituit. Quod ijs verbis indicauit Lucas cap. 1. Puer autē crescebat, & confortabatur spiritu, & erat in desertis, vsq; in diem ostēnsionis suæ ad Israel. Quod explicans cap. 3. dicit fuisse ibi, donec factum est super eum verbum Domini, & ad concionandum, & baptizandum exiuit. Ex quibus locis, (quidquid hæretici huius temporis nugentur) intellexit semper Ecclesia Ioannem à prima ætate consortia hominū vitasse: vitamque solitariam in eremo duxisse, vnde in eius hymno canit.

Antea deserti teneris sub annis,
Ciuum turmas fugiens, petisti.

Vnde Simeon Metaphrast. Ioannis vitam describens dixit, vix a fascijs solum solitudinem habitasse, vitamq; egisse angelicam, Et Chrysost. hom. 10. in Matth. Ab ipsis in cunabilis in eremo semper inhabitauit, & angelicā quandā vitam mortali in carne præstitit, & hom. 38. Ita in terris, quasi in cælo hærere bat, & infra, Nulli hominum, antequam ad baptizandum accederet, Deo autem soli sua semper offerebat colloquia, neminem vidit inquam conseruorum, neque ab aliquo horū visus fuit, non lacte nutritus, non lecto susceptus, nō tacto, non foro, non alia re humana vsus erat. & ho.

15. in Ioan. Vita, & asperitate, & omnium hominum contemptu erat insignis, si quidē veste, mensa, domo, & ipso iusto contempto eremum ab ineunte ætate coluit, & Hieronymus aduersus Luciferianos, parum à principio. Quid mihi necesse est in talis viri laudibus immorari cum à Deo Patre etiā angelus nūcupetur? Planè Angelus, qui post materni ventris hospitium eremi deserta seclatus, parulus de serpētib; lussit, qui oculis spectantibus Christū, nihil aliud est dignatus aspicere, quā eloquijs Domini, quæ melle, & fauo dulciora sunt, digna Deo voce erudiuit, & ne quæstione morer, sic decebat orēs

cere præcursores Domini, & epist. 4. ad Rusticum. Ioannes baptista sanctam matrem habuit, Pontifici; filius erat: & tamen nec matris affectu, nec patris opibus vincebatur, ut in domo patrum cum periculo viueret castitatis. Viuebat in eremo, & oculis desideratibus Christum, nihil aliud dignabatur aspicere. Vestis aspera, zona pellicea, cibus locuste, mel; sylvestre, omnia virtuti, continentiaque preparata. Et epist. 7. ad Lexam. samuel nutritur in templo, Ioannes in solitudine preparatur, hic fugit vrbes, zona pellicea cingitur, locustis alitur, ac melle sylvestri, & in typum penitentia predicande tortuosissimi animalis vestitur exuuijs. Similia habet Origen. hom. 11. in Lucam.

Origen.

Digne qui sic conceptus fuerat, & natus, non expectauit, ut à patre nutrireretur, sed recessit, & abiit in desertum, ubi purior aer erat, & cælum apertius, & familiarior Deus, ut vacaret orationibus, & cum Angelis cõuersaretur, appellaretque Dominum, illumque audiret respondens, & dicentem: Ecce adsum. Sicut enim Moyses loquebatur, & Deus respõdebat ei, sic puto, quod Ioannes loquutus fuerit in deserto, & Dominus responderit ei. Eadem ferè repetit homil. 16. Vnde de augmento gratiæ illius sic loco superiori loquitur, tractans illud. Puer autem crescebat, & cõfortabatur spiritu. Non in eadem permanebat mēsurā, quā cõpērat: sed semper crescebat in eo spiritus, & per singulas horas, & momenta spiritu suerescere animā quoq; sua incrementa capiebat, & non solum animā: sed etiam sensus, & mens augmenta spiritus sequebantur. Eodem modo de Ioanne loquuntur, & vitæ illius rationem exponunt Epiphanius, hæref. 63. in fine. Eusebius lib. 9. de Demonstr. cap. 5. Theophylactus, Euthym. & alij exponētes loca Matthæi, & Lucæ, August. Bernard. Beda, Euseb. Emissen. & reliqui Patres concionibus de Ioanne Baptista. Huic etiam rei fidem faciunt Historiographi, qui referent Ioannem Baptistam annum cum dimidio ætatis agentem ductum esse in eremum à matre sua, Herodianā fugiente fortasse iram, ut scribit Nicephorus lib. 1. Histor. capit. 14. & Cedrenus in cõpendio historiæ, qui addit delituisse in spelunca quadam, ibiq; matrem obiisse. Angelū autē curam pueri suscepisse. Cuius speluncæ ad Iordanem sita sit mentio in Prato spirituali, cap. 1. & ibi dicitur Ecclesia ædificata, cuius etiā meminit Beda lib. de locis sanctis, cap. 13. Errant ergo Hæretici, qui negāt Ioannem

Epiphanius.
Eusebius.
Theophylactus.
Euthymius.
Augustinus.
Bernardus.
Beda.
Eusebius Emis.
Nicephorus.
Cedrenus.
Beda.

A eremum inhabitasse, & solitariā egisse vitam, nihil aliud deserti nomine interpretantes, quam domum parentum in montanis sitam. Quod & alienū est à proprietate verborum Scripturæ, & à sanctorum Patrum expositione, & sensu Ecclesiæ. Eo vel maximè, quod domus Zachariæ non erat in deserto, sed intra quandam ciuitatem in montanis sitam, ut colligitur ex illis verbis Luc. 1. Exurgens Maria abiit in montanna cum festinatione in ciuitatē Iudæ, & intrauit domum Zachariæ. Et his ergo omnibus constat, cum B. Ioannes à principio plenitudinem Spiritus Sancti fuerit consequutus, & postea tanto tempore, adeo continue, constanter ac intensè per illam meruerit, magnā perfectionem fuisse sanctitatis adeptum.

Vltimo perfectionem gratiæ, & meritū Ioannis inde explicare possumus, quod perfectissimū statum vitæ actiue, & contemplatiue assequutus est: primum enim ad perfectionem vitæ contemplatiue duo potissimū pertinere videntur: alterum quasi disponens, & præparans, scilicet corporis mortificatio, & carnis afflictio: alterum, in quo propria huiusce vitæ ratio consistit, scilicet unio mētis ad Deum, & charitatis, ac contemplationis perfectio. Primum horū explicatur in Euangelio varijs in locis. Nā de eius abstinētia dixit Christus Matt. 11. Venit Ioannes, neque manducās, neque bibens. Propter quod dixit Basiliscus concione. 1. de ieiunio. Ioannis Baptiste vita quid aliud erat, quam vnicum, ac perpetuum ieiunium? Et Ambrosius lib. de Elia, & ieiunio cap. 3. Quia vitæ, inquit, humana possibilitatem continentia supergeßus fuerat, non homo, sed Angelus appellatus est. Dicitur ergo Ioannes venisse non manducans, neque bibens, non quia omnino nihil manducaret: sed quia vix humano cibo, & qui ad hominē alendum sufficeret, vteretur. Vnde Matt. 3. dicitur. Esca autem eius erat locusta, & mel sylvestre. In quo cibo exponendo licet Sancti varij sint: omnes tamen conueniunt, fuisse cibum austerum & vilem, insuauem, & amarum, ut notarunt August. serm. 65. de tempore. Chrysostom. Euthym. & Ambrosius in Matt. & Luc. 3. cap. & Chrysostom. etiam hom. 2. in Marcum, & Origenes homil. 11. in Lucam. Rursus dicitur de vestitu eius in eisdem locis Euangelij, fuisse de pilis camelorū, & zonam pelliceam circa lū-

C sed Angelus appellatus est. Dicitur ergo Ioannes venisse non manducans, neque bibens, non quia omnino nihil manducaret: sed quia vix humano cibo, & qui ad hominē alendum sufficeret, vteretur. Vnde Matt. 3. dicitur. Esca autem eius erat locusta, & mel sylvestre. In quo cibo exponendo licet Sancti varij sint: omnes tamen conueniunt, fuisse cibum austerum & vilem, insuauem, & amarum, ut notarunt August. serm. 65. de tempore. Chrysostom. Euthym. & Ambrosius in Matt. & Luc. 3. cap. & Chrysostom. etiam hom. 2. in Marcum, & Origenes homil. 11. in Lucam. Rursus dicitur de vestitu eius in eisdem locis Euangelij, fuisse de pilis camelorū, & zonam pelliceam circa lū-

Matth. 11.
Basil.
Ioannis ab-
stinētia.
Ambrosius.

Matth. 3.

Augustinus.
Chrysostomus.
Euthymius.
Ambrosius.
Origenes.

Paulin.

bos suos. Quod vestimentum ciliciū fuisse significat Paulinus epistol. 10. ad Seuerū dicens. Ioannem pili camelorū hirtō tegmine vestiebāt. Et in carmine de Ioāne Baptista.

Vestis erat curui fetis contexta Cameli.

Contra luxuriam, molles duraret ut artus.

Arceretque graues cōpuncto corpore somnos.

Anselm.

Apertius D. Ansel. Matt. 3. Gerebat, inquit, habitū pōnitētiæ, dum cilicio camolino indutus esset, & cibos syluestres comederet. Alij verō Patres, quāuis nō aperte dicāt fuisse cilicium: omnes tamen docent fuisse asperum, ac pōnitentis indumentū. Id etiā colligunt ex alijs verbis Christi Mat

Matth. 11.

Ambros.

Greg.

Chrysost.

thæ. 11. Quid existis videre? hominē mollibus vestitus: ut videre licet in Ambros. serm. 65. Greg. hom. 6. in Euangelia, & Chrysost. homil. 3. imperfecti, vbi de Zona pellicea specialiter dicit fuisse morē Iudæorū

Gaud. Brix.

zonis laneis præcingi; Ioannem vero ob maiorem carnis macerationem zona pellicea vsum fuisse. Vnde Gaudētiū Brixien. tract. 2. in Exo. Zona, inquit, pellicea circa lumbos mortificationem significat vitiorū: pellis enim, quæ aptatur in vsu, nō nisi mortui animantis est. Et eodem ferē modo loquuntur Hieron. Theophyl. & alij in Matth.

Hierony.

Theophyl.

Grego. Naz.

alijq; patres supra citati, ac deniq; Nazian. qui hæc omnia his versibus complectitur in carmine de præceptis ad Virgines.

Melle famē agresti repulit vilique locusta.

Zacharias genitore satus, texitque cameli.

Membra pilis, habuitq; domū de satile calū,

Atq; in humo dura corpus dabat ipse sopori.

Alterum, quod ad perfectionem vitæ contemplatiuæ præsertim spectat, insinuatū est à Luca. c. 1. his verbis. Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu. Et ex dictis de vita eius solitaria, austera, & pōnitenti per se fit credibile non nisi in diuinis cogitationibus, colloquijs, & affectibus potuisset toto illo tempore versari, ut docent Patres locis supra citatis, & optimē Bernard.

serm. de priuilegijs Ioā. Baptiste, Relinquit Ioannes mūdum, homines fugit, patriā nescit

parentes aspernatur, & in solius diuinitatis apicē defigit obtutus. Mira rerū cōuersio, hominē vix mūdū ingressū, mūdi fugere gloriā, & seculi cupiditates nō solum obliuisci: sed nescire, perpetuūque cū diuinitate habere consortiū. Et Chrysost. hom. 1. in Marcū, Felix ista cōuersatio, despiciere homines, angelos querere, vrbes deserere, & in solitudine inuenire Christiū. Hinc docet Bernard. ser. de na-

tivitate. Baptista, Ioannem in rebus diuinis magisterio spiritus intrinsecūs edoctum fuisse, Ioānes in spiritu, tanquā angelus eruditur, nimirū tantō propinquior verbo, quanto vox verbo vicina, cui nulla voce alia media, quod foris sonet, oportet intimari. Neq; enim Ioāne prædicatio, sed inspiratio docuit, quem repleuit spiritus in utero matris suæ verē ardēs & vehementer accensus, quē sic præoccupauit flāma celestis, & infra, Ardēs erat in se ipso vehemente austeritate cōversationis erga Christiū intimo quodam, & pleno sermone deuotionis. Nec dissimilia sunt verba Chry-

sol. hom. 12. in Ioannē. Ita igitur Ioānes, cū omnibus se se sibi libus exuisset, alijs magistris nō indiguit, sed cōlitus eruditus est. Et eodē modo loquitur Gregor. lib. 1. dialog. ca. 1. Huc accedit quōd hac de causa frequēter sancti Patres Ioannem vocant Principem, & quasi exemplar vitæ monasticæ, quæ tota in cōtēplatione posita est. Vnde Bernard. supradictō sermone de priuilegijs Baptiste, Ioannes aetatis supergressus infantiā, & nobilioris generis generositate oblitus, soli vacat diuinitati, factus forma vitæ monachorū propositū, Anachoretarum principium, totius religionis assertio. Et Chrysost. hom. 1. in Marcū, Monachorū principem, vocat. Hieronymus verō epistol. 22. ad Eustochium de custodia Virginitatis principē anachoretarum appellat. Et eadē est sententia Isidor. lib. 2. de diuinis officijs, cap. de monachis. Cassiani collat. 18. c. 6. Euthym. & Theophyl. in Matt. Nicephori lib. 8. Historie, cap. 39. & Sozomeni lib. 1. c. 12.

Constat igitur beatissimum Ioannem vitæ contemplatiuæ summum apicem attigisse.

Quod verō actiuæ vitæ partem summam cum laude, ac virtutis exemplo exercuerit, Non est (ut Bernardus inquit) currentis linguæ volubilitate differendū, sed Euāgelicæ dignitatis cōprobandum eloquio. In illo enim legimus perfectissima munera vitæ actiuæ, in quibus sanctus Ioannes diuino iussu, & inspiratione se exercuit. Primò enim (ut Lucas ait cap. 3.) Euāgelium est super eum verbum Dñi, & venit in omnem regionem Iordanis prædicās baptisimū pōnitētiæ in remissionem peccatorum. Et ut Patres animaduertunt, illi singulariter datū est ut primus omnium regnum cœlorum clarē, ac distinctē hominibus annūtiaret. Dein de missus est ad baptizādos homines, eosque

Luc. 1. Luc. 3.

Bernard.

Chrysost.

Ioannis cōtēplatio quæ

14.

Bernard.

Chrysost.

Ioannis cōtēplatio quæ

14.

Bernard.

Chrysost.

Ioannis cōtēplatio quæ

14.

Bernard.

Chrysost.

Ioannis cōtēplatio quæ

14.

Bernard.

Chrysost.

Ioannis cōtēplatio quæ

14.

Bernard.

Chrysost.

Ioannis cōtēplatio quæ

14.

Matth. 3. quæ ad Christi baptisma preparandos, & (quod maximè dignitatis indicium est) ipsiusmet Christi baptizator efficitur, dicente Christo: *sine modo, sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* Tertiò, Christo testimonium perhibet, eumque præsentem demonstrat, dicens, *Eccæ agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Deniq; sūma animi constantia, veritatē docens, vitia, ac hominum peccata reprehendit, & vsq; ad mortem, quam pro tuenda veritate sustinuit, in hoc admirabilis vitæ genere perseveravit. Cōcludamus igitur cū *Ambros.* Ambros. præfat. in Lucam Ioannem Baptistam humilitate, abstinentia, fide, vestimento, cibo nuntio ad summum quandam sanctitatis gradum peruenisse.

SECTIO III.

Vtrum Ioānes maloculpa, & defectib⁹, qui ex illo fluunt subiectus fuerit.

TRia sunt culparum genera, originale, mortale, ac veniale, defectusque duo, qui ex illis nascuntur, ignorantia, & fomes peccati, de quibus in præsentī quæstione aliquid desiderari potest. Nam de ceteris malis poenæ, quæ licet ex peccato oriantur, per se tamen nec indecētia sunt, nec inter maxima mala annumerantur (vt sunt mors, dolor, & huiusmodi) nihil est quod dicamus, cū ex Evangelio constat Ioannem his incōmodis fuisse subiectum, & ad illius profectū, maximumque bonum pertinuerit ea pati, ac propter Deum ac virtutē cōstanter sustinere. Primò igitur certum sit Ioannem in peccato originali fuisse conceptum, & vsque ad sextum à conceptione sua mensem in culpa, ac Dei inimicitia extitisse. Hoc existimo esse omnino certum. Licet enim in Scriptura non sit in particulari expressum, & explicatum, cōtinetur tamen illis regulis generalibus, quibus significatur omnes homines, qui ex Adamo per feminalem rationem originem ducunt, originalem ab eo maculā contrahere. Constat autē ex *Luc. 1.* Ioannem hoc naturali modo fuisse conceptū. Quod autem ab illa generali regula non fuerit speciali priuilegio exemptus, totius Ecclesiæ consensu, & sanctorum Patrum traditione constat, & insinuaturn est ab *Angelo Luc. 1. Et Spiritu sancto replebitur*

A *adhuc ex vtero matris sue.* Sensus enim esse *Luc. 1.* videtur, quamuis non in ipso conceptionis momento: adhuc tamen in matris vtero existentem eximio quodā fuisse sanctificationis genere sanctificandum. Unde inferius subditur cum post sex menses à conceptione Ioannis, audisset vocem Mariæ Elisabeth, Ioannem in vtero exultasse, & repletam esse Spiritu Sācto Elisabeth. Vbi Patres omnes in superioribus citati intelligunt, tunc primū Ioannem sanctificatum, & originale peccatū illi fuisse dimissum. Ratio verò, præter comunem legem, solum est, quia non oportuit priuilegium hoc alteri quam Deiparæ, communicari, neque ad munus præcursoris necessarium erat.

B Secūdò ex hoc principio colligo Ioannem Baptistam fuisse subiectum fomiti, & ex renatis motibus sentientis appetitus, quibus sentiebat aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis sue, & captiuū ipsum ducentem in legem peccati. Hæc assertio eisdem modis, quibus præcedens probanda est. Nam hic fomes intrinsece sequitur ex originali culpa, atque carentia originalis iustitiæ, huiusmodi autem fomes secundum ordinariam legem non tollitur, quando originale peccatum remittitur, vt in baptismo constat, & experientia ipsa satis ostendit, & colligitur ex ijs quæ Concil. Trident. tradit Sess. 5. can. 5. & August. 1. retr. cap. 26. & sæpe alias ergo quamuis Ioanni fuerit remissa originalis macula; nihilominus in illo fomes permanfit. Quia nullum est fundamentū quo illum hac in parte à generali regula excipiamus, & singulare ei priuilegium fuisse cōcessum affirmemus: cum nec ex Scriptura sacra colligi possit, neque ab aliquo sanctorum Patrū asseratur: imò nequē in dubium reuocetur. Quin potius omnibus in locis supra citatis (in quibus de poenitentia Ioannis disputant) apertè supponunt eum passum esse carnis pugnam, & contradictionem, & ad eam moderandam, ac superandam, ieiunijs, vigilijs, ac diuturna carnis maceratione indiguisse. Denique neque ex munere præcursoris, vel ex alia Ioannis dignitate, probabilis coniectura fieri potest, vt fomite caruisse dicatur. Neque enim Paulus postquam à Deo vocatus, & gentium Apostolus effectus est, inferior fuit dignitate, & officio, neq; charitate in Christum,

Ioānes Baptista fomiti peccati subiectus.

Con. Trid. August.

Ioannes in originali peccato conceptus.

Luc. 1.

tum, neque diuina cōtemplatione, & tamen interdum vehemētibus somitis motibus p̄mebatur. Quin potius (si occasiones, aut ministerij necessitatem spectemus) multo magis indigebant hoc dono Apostoli, quam Ioannes, hic enim ferē solitariam vitā egit, ita vt etiam eo tēpore, quo concionabatur, & baptizabat, in desertis versaretur; Apostoli verō per vniuersum orbem peregrinabantur, varias prouincias peragrandō. Vnde necesse erat inter homines, hoc est, inter occasiones, & pericula sēpē versari, & nihilominus tali dono caruerūt, & cuidam eorum (vt de omnibus intelligatur) dictum est, *Sufficit tibi gratia mea, virtus in infirmitate perficitur.* Idē ergo eadē, vel maiori ratione de Ioanne intelligendum est. Contra hoc verō obijci potest Origen. hom. 9. in Leuit. dicens, zōnam pelliceam circa lumbos Ioannis significasse partem illam corporis eius, ita emortuam, vt neq; leuis motus, neque alius quisquam in lumbis eius fuisse credatur, sed sola castitas, & pura pudicitia. Respōdeo idem de Ieremia affirmat, vnde sano modo intelligendus est de motu voluntario, aut quōd rarissime & leuius quā cāteri homines hos motus passus fuerit.

Tertiō ex his probabilius colligo, Iōannem Baptistam non caruisse omni culpa veniali. Hęc consequutio nititur doctrina Augustini lib. 5. contra Iulian. capit. nono, vbi existimat rectē inferri eum qui caruit actuali culpa, carere etiam originali, ergo si Ioannes habuit origenale, habuit etiam actuale. Vnde idem Augustinus libro de natura, & gratia, capitulo. 36. cū ostendisset in vniuersum omnes homines conclusos esse sub peccato tam originali, quā actuali solam Beatā Virginem excepit, de qua nullam vult, cū de peccatis agitur, haberi controuersiam. Quæ exceptio satis indicat ex sententia Augustini neminem alium esse excipendum, & merito. Sunt enim in Scriptura generales regulæ *neminem esse qui non peccet, si diximus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*, Propter quas Augusti. libr. de bono perseuerant. capitulo. 2. inter tria dogmata, quæ dicit Ecclesiam aduersus Pelagianos defendere. *Vnum est, inquantacunque instituta, sine qualibuscūque peccatis in hoc corruptibili corpore neminem vno*

A re. Et in eā sententiam refert Cyprian. in expositione orationis dominicæ. Qui libro de opere, & eleemosynis ita loquitur, *Agnoscamus diuinā indulgentiam mun⁹ salubre & emendādīs, purgandisque peccatis nostris, qui sine aliquo cōscientiæ vulnere esse nō possumus insistamus*, Et infra. Si autē nemo sine peccato esse potest, quisquis se inculpātū dixerit aut superbus, aut stultus est. Similia habet lib. 3. ad Quirinū, num. 56. Et eadē generalis locutio passim in Patribus reperietur, p̄sertim apud Hieronymum in dialogis contra Pelagianos, Gregor. lib. 17. Moral. cap. 10. alias. 8. & libr. 18. cap. 5. alias. 4. vbi quædam dicit esse peccata, quæ a iustis vitari possunt, quædam, quæ non possunt, & lib. 2. cap. 4. alias. 2. & Ber. lib. de p̄cepto: & dispensatione.

B Vbi absolute dicit esse impossibile cuius mortalium, quin interdum saltem venialiter peccet. Nō est ergo, cur ab hac generali regula Ioannem Baptistā sine alia authoritate, aut rationis fundamēto excipiamus. Addo Apostolos etiā post Apostolatū & confirmationē in gratia, ac plenitudinem Spiritu Sancti, interdum venialiter deliquisse: Paulus enim ad Galat. 2. affirmat Petrum reprehensibilē fuisse. Dixi tamen assertionem hanc solum esse probabiliorē, quia non defuerunt Catholici quidam, qui hoc priuilegiū Ioanni tribuerint, vt Galatin. libr. 7. de Arcanis, cap. 9. & Catharinus opusc. 2. de eximia Christi p̄destinatione, quoniam de illo canit Ecclesia.

Antra deserti teneris sub annis.
Ciuium turmas fugiens petisti,
Ne leui saltem maculare vitam
Famine posses. Et rursus,
O nimis felix, meritisque celsi
Nesciens labem niuei pudoris.

Quibus adiungi possunt nonnulla Patrum testimonia, quæ in assertionē sequēti declarabimus. Propter quæ horum authorum sententia nulla censura digna est, vt notauit Driedo. libr. 1. de grat. & libr. arbit. capit. 5. part. 2. P̄sertim cum D. August. qui constantius, ac frequentius docet, nullum hominem posse vitare omnia peccata, interdum dicat, *si quis doceat aliquem fuisse, qui nō ex viribus liberi arbitrii, sed singulari gratia priuilegio illa vitauerit, nec temere, nec perniciose errare*, vt videre licet libr. de spiritu, & litera. capit. 2. & Epist.

Obiectio.

Origen.

Responso.

Aug.

Cyprian.

Hierony.
Greg.

Bernat.

Galat. 2.

Galatin.
Catharin.

Driedo.

Aug.

Con. Trid.

& epist. 95. quā ipse cū alijs quatuor Episcopis Africanis ad Innocentium. 1. scripsit. Vnde Concil. Trident. sess. 6. can. 23. negat quidē posse hominem sine speciali, priuilegio viuere absq; peccato veniali, & affirmat hoc priuilegium datū esse Beatę Virgini. An verō alteri concessum fuerit, nec affirmat, nec negat. Est ergo res hæc, quę sub opinionē cadere potest: tamen quia nullum est sufficiens fundamētū ad hoc priuilegium asserendum, & generalis regulę sunt in contrariū, idē assertiōne posita mōgē probabiliorum iudicamus. Prędicta autem Ecclesię verba ita exponi possunt, quod priorū sensus sit. Ioannem fugisse hominū consortia, vt (quoad fieri posset) venialia peccata vitaret, & ne sermone offendere, quod fręquentissimum est: non tamen inde sit assequutum fuisse, ne vnquam venialiter caderet. In posterioribus autem verbis, nomine *labi* intelligi potest mortalis culpa, pręsertim castitati opposita, propter cuius in signem perfectionē meritō appellari potest *niuei pudoris*. Addere deniq; possumus duplex esse genus venialiū peccatorū: aliud quod plena libertate, & deliberatione cōmittitur: aliud quod ex surreptione cōtrahitur. De hoc posteriori genere euidentior est assertio posita, quia vix, & nō sine magno miraculo fieri potest, vt homo, qui in ordinationi fomitis subditus est interdum hoc peccati genere non inficiatur. At verō de priori genere peccati non est improbabile, Ioannem nunquā venialiter peccasse, & ita exponi posse prędictum Ecclesię hymnum. Nec de Apostolis post Spiritus Sancti aduētū id est incredibile, quia hoc genus peccati, in modo peccādi, simili est mortali: solūque in grauitate, & materia differt. Sed in hac re nihil certi statuendū censeo.

Quarto dicendū est, Ioannem Baptistā nunquā mortaliter peccasse, atq; adeo in prima sua sanctificatione cōfirmatum in gratia fuisse. Hęc assertiōne existimo ita certā, vt sine magna temeritate, ac errore negari nō possit. Probari primum potest ex verbis Angeli ad Zachariā, *spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris sue*. Luc. 1. In quo testimonio ponderandū in primis est aduerbiū illud, *adhuc*, & illa prępositio, *ex*, Nā vis illorum verborum est, non

A solum replendum fuisse in vtero Spiritu Sancto, sed ex vtero, quia ex eo tempore deinceps semper futurus erat Spiritu Sancto repletus, Quod rectē perpendit Iansenius. c. 2. Concordiæ. Deinde verbū ipsum *replebitur spiritu sancto*, perfectā quādam sanctificationē, firmam, ac stabiliē indicat. Quod si antecedentiā, & subsequētia verba pōderentur, hoc plurimū confirmabūt. Pręmisit enim Angelus. *Erit magnus corā Domino, & vinum, & ficeram non biberet*: quibus verbis indicauit fore perpetuū conseruandū diuino obsequio, & postea subiūgit, *Et multos filios Israel conuertet ad Dominū Deum ipsorum, & ipse pręcedet ante illum in spiritu, & virtute Elię*. Ac deniq; in fine capitis concluditur. *Puer autē crescebat, & confortabatur spiritu*: nūquam ergo amisit Spiritū Sanctū, quē in prima sanctificatione recepit, sed in illo semper creuit. Et hoc etiā maximē confirmant omnia quę de eius prędicatione, & vita narrat idem Luc. c. 3. Matth. c. 3. & 11. Propter quā dixit Greg. Nyss. lib. 6. de beatitudinib. in. 3. *Quod parū aut magnū in vita illorum (agit enim etiā de Eliā) historia nouit delictum?* Quę verba, & alia, quę ibidē adiūgit, iuxta hanc assertiōne temperāda sunt. Secūdō, vniuersa Ecclesia, & Patres omnes hoc modo scripturam intelligentes, ita planē sentiunt de innocētia, & prima sanctificatione Ioannis. Etenim nisi Ecclesia sentiret Ioannē ab eo tēpore perpetuū fuisse sanctum, Deique amicū, nunquā natiuitatē eius tāta veneratione coleret. Vnde Ambros. lib. 2. in Lucā, dicit. *Ioannē cepisse à me sūra perfectę etatis plenitudinis Christi*, Clarius Athanas. sermo. 4. contra Arianos ad mediū dicit, *quosdam fuisse puros omni crimine, siquidem Ieremias ex vtero sanctificatus, & Ioānes dū adhuc à grauida matre gestaretur, exultauit in gaudio ad vocē Deiparę Virgini*. Quibus verbis aliā egregiam coniecturam indicat: valde enim verisimile est nō fuisse Deum largiturū alicui tā singulare, ac miraculosum sanctificationis modum, quem permitturus esset in grauiā peccata labi, ac tāto beneficio priuari. Quapropter Beda serm. in vigil. Ioan. Baptist. sic colligit.

C *Quid viuenti, & cōuersanti inter homines poterat deesse virtutis, qui etsi homo in iniquitatibus cōceptus est, cōtra morem tamen humanę conditionis non in delectis cum prauaricationis:*

Iansen.

Luc. 3.
Matth. 3. &
11.
Gre. Nyss.

Ambros.

Athanas.

Ioannes Baptista ab utero matris cōfirmatus in gratia.
Luc 1.

Cypria.

Gre Maga
Ioannes Bap
tista culpa
mortalis ex
pers.

Beda.

Euseb Emis.

Bernard.

tionis: sed in gratia remissionis mater sua peperit. Neque enim dubitandum est quin Spiritus Sanctus, qui eum replevit, etiam peccatis omnibus absoluit. Vbi Absolvere apertè vocat, præuenire, ne in ea laboretur. Hinc etiam Cyprian. libr. 1. epist. 6. aliàs epist. 76. inquit, ut certum esset Ioannem, quando baptizavit Christum, habuisse Spiritum Sanctum, accepisse illum, adhuc in utero matris constitutum. Quæ collectio nullius esset momenti, nisi Cyprianus ut manifestum supponeret, non potuisse Ioannem Spiritum Sanctum amittere, à quo tam maturè fuerat præventus. Præterea Greg. libro. 3. Moral. cap. 5. de carcere, & morte Ioannis sermonem habens, *Nunquid credimus, inquit, aliquid fuisse, quod in eius vita illa sic despecta mors tergeret? Sed quando ille, vel in cibo peccavit, qui locustas solummodo, & mel silvestre edidit: quid Deo, vel de qualitate sui tegminis deliquit, qui camelorum pilis corpus operuit? quid de conversatione sua offendere potuit, qui de eremo non recessit? Apertius loquitur Beda, hom. De decollatione Ioan. Bap. dicens. Quis nostrum dicere audeat B. Ioannem actu, vel dicto, vel habitu, vel motu peccasse? Quis in eius præcordijs peccato poterat esse locus, quæ & ante natiuitatē Spiritus Sancti consecrauit aduentus? Quæ verba tam generalia sunt, ut peccatū etiā veniale excludere videantur; sed temperanda sunt, ut solum de mortalibus, quæ simpliciter peccata sunt, intelligantur. Et eodē modo exponendus est Euseb. Emis. sen. ferm. 1. de Ioanne Bapt. cū in hæc verba loquitur, *Sicut vas plenum balsami admixtionē liquoris alterius respuit, & penitus excludit, ita in eum nihil secularis macula introire poterat, in quo sanctificationis plenitudo regnabat.* Deinde hoc confirmari potest ex supra citatis Sanctorum testimonijs, in quibus agentes de acerbissima Ioannis poenitentia, ex eo potissimum capite illam exaggerant, quod cū esset à peccato immunis, tam asperam vitæ rationem amplexus sit. In cuius rei confirmationem egregia sunt Bernardi verba, sermon. in Natiuit. Bapt. *Ioannes sanctus homo missus à Deo, imò Angelus Dei, quo nullus maior in natis mulierum, innocentissimum illud corpus sic castigat, sic affligit.* Denique afferri possunt ad hoc ostendendum variæ epitheta, quibus Sancti Patres Ioannem ornant, dum illum vocant *virtutis scholam, magi-**

A *steriū vitæ, sanctitatis formam, normā iustitiæ, orbis exemplum, correctionem Iudæorum.* Quæ omnia, & similia videri possunt in Aug. sermon. 22. de Sanctis, Petro Chryologo sermon. 127. Bernard. ferm. de Excellent. Ioānis, & Andrea Ierosolymitano de amputatione capitis Ioannis Bap. & Isidor. libr. de vita, & morte Sanctorum, cap. 67. Sed in illis omnibus titulis, & nominibus, vel supponitur, vel apertè continetur Ioānis innocentia, simulque indicatur multiplex ratio, propter quam expediens fuit ut hoc donum Christus suo præcursori, testi, ac eximio concionatori concederet, quem ad corripiendos Iudæos, ac iustitiæ parandam viam præmittebat. Sic ergo constans, atque certissimum, Ioannem à prima sanctificatione fuisse in gratia confirmatum. In qua re, nec dissentientem aliquem catholicum, nec difficultatem ex scriptura, aut ex rationibus desumptā inuenio. Quid verò hæreticorum ineptijs respondendum sit, post sequentem assertionem subiiciemus.

Quintò igitur, quod ad ignorantiam pertinet, quamuis negandum non sit Ioannem multa ignorasse, & ut hominem interdum decipi, aut errare potuisse; tamen in rebus ad bonum animæ pertinentibus, certum est nihil ignorasse, quod ad perfectionem sanctitatis necessarium sit. Prior pars constat primò ex ipsa naturali hominis conditione, & imbecillitate. Deinde ex radice originalis peccati. Tertiò, quia si Ioannes fuit subiectus fōmiti, cur non etiam ignorantia, ac humanæ deceptioni? Denique quia nullo probabili fundamento affirmari potest datum esse Ioanni peculiare aliquod privilegium, quo hæc imperfectio tolleretur, cū nonnulli dubitent an id ipsi Deiparæ sit datum. Occurrebat verò hoc loco statim inquirendum, quarum rerum scientiam Ioannes habuerit, & utrum aliqua vel per se, vel per accidens infusa, illi data fuerit; sed non exi-
Bb id est,

August.
Chrylog.
Bernard.
Andr. Iero.
Isidor.

Ioannē quā-
lē habuerit
scientiam.

id est, cū Dei, & Christi cognitione, amore, & exultatione suscepisse, atque in ea indies singulos debita proportionē crescēdo, ad sanctitatis fastigiū tandem peruenisse, ergo necesse est, ut semper habuerit spiritualium, ac diuinarum rerū cognitionem huic perfectioni sanctitatis accommodatam. Deinde Ioannes Propheta fuit, & plusquam propheta missus à Deo, ut de Christo testimonium perhiberet, ergo habuit quidquid necessarium est, ut aliquis testis fide dignus habeatur; ad hoc autem non tantum innocentia, & vitæ probitas, sed etiam scientia earum rerum necessaria est, quarum serendum est testimonium: ergo cum B. Ioānes de Christo, de Regno Cælorum, de Spiritus Sancti gratia in homines effundenda testimonium esset redditurus, & rectas ad Deum vias ostensurus, oportuit de his omnibus perfectam habuisse notitiam. Quod refellendo hæreticorum errores amplius confirmabimus.

Contra doctrinam enim in hac, & præcedenti assertione contentam Brentius, & alij hæretici huius temporis (ut Canisius refert libr. de sanct. Ioan. capit. 9.) varia mendacia ex falsa sacrarum literarum intelligentia, confingunt. Primò enim docent, imprudenter egisse Ioannem, ac grauiter peccasse, quando Christū recusauit baptizare, dicens, *Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me?* Matth. 3. Quia eo facto iudicium, consiliumque suum iudicio, & consilio Christi videtur prætulisse. Secundò, ex verbo illo, *Et ego nesciebam eum.* Ioan. 1. Colligunt ante baptismū habuisse Ioannem solum humanam quandam opinionem de Christo, donec in baptismo allequutus fuit perfectam cognitionem per diuinam reuelationem. Tertiò, hic referri potest antiqua sententia quorundam, qui dixerunt etiam post baptismum dubitasse Ioannem an Iesus esset Messias promissus, quando in vinculis constitutus misit ad illum discipulos, qui eum interrogarent, *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Matth. 11. & Luc. 7. Ita sentit Tertullia. libr. de præscriptionib. Hæret. cap. 8. his verbis. *Cum adhuc dubitaretur apud omnes, an esset Christus, cū etiā Ioannes certus esse desisset, & libr. de baptis. cap. 10. Ipsum, quod cæleste donum in Ioanne fuerat spiritus prophetia, post totius spiritus in Dominū translationē, & que adeo defecit, ut*

A quem predicauerat, quem aduenientē designauerat, postmodū an ipse esset, misit sciscitantum: Idem repetit lib. 4. contra Marc. cap. 18. ubi inquit Ioannem auditis virtutibus Christi scandalum passum fuisse, & ideo dubitasse an Christus esset, qui expectabatur, & causa Ioannis Christum dixisse, *Beatus, qui non fuerit scandalizatus in me.* Quem errorem de Ioannis scandalo fuisse Marcionis, colligitur ex Epiphano hærec. 42. confutat. 8. ubi dicit, verba illa, *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me.* Marcionem ad Ioannem retulisse. Quin etiam Iustinus martyr. q. 38. ad Orthodoxos significat Ioannem hanc interrogationem per discipulos fecisse, ut disceret: & Christum miracula coram discipulis Ioannis fecisse, ut & illis, & per illos Ioāni persuaderet, se esse eum, de quo idem Ioannes testatus fuerat.

Ad primam obiectionem facilis est responsio. Patres enim omnes factum illud Ioannis explicantes, illius fidem, humilitatem, modestiam, ac moderationem maxime commendant. Inter peccatores enim Dominum, ac Redemptorem suum agnouit, & quasi stupore quodam in admirationem raptus expauit, eumque attingere, & ut peccatorem baptizare veritus est. Ut tamen Chrysostomus, notat, nec pertinax fuit, nec contentiosus: sed Christo præcipienti statim obsequutus est. Ita exponunt Ambr. libr. 2. in Lucam. Chrysost. homil. 12. in Matth. Cyprian. libr. de Cardinalib. Christi operibus, cap. de baptis. Christi, August. serm. 29. & 37. de tempore, & alij Patres, quorum testimonia, & sententias Canisius refert loco superius citato.

Ad secundam obiectionem. Occasio errandi hæreticis fuit, quòd de tota infantia, & de Ioannis educatione sinistrè, & contra Euāgelicam historiam sentiunt. Putant enim in domo parentum vixisse, & cum Christo Domino omni tempore ætatis suæ familiariter, & amicè conuersatum esse. Vnde fit, ut non potuerint interpretari verba illa. *Et ego nesciebam eum,* quòd Christus de facie ignotus fuerit Ioāni, & ideo exponunt de ignorantia personæ; quod scilicet eius diuinitatem, & dignitatem certa fide, ac reuelatione nondum agnosceret. At verò sancti Patres ficut aliter de Ioanne sentiunt, ita longè aliter

Hæreticorum
errores circa
sanctitatem
Ioannis.
Canis.
Matth. 3.
Ioan. 1.

Matth. 11.
Luc. 7.
Tertullia.

Epiph.
Iustinus.

Chrysost.

Ambr.
Cyprian.

August.

Canisius.

Ioannes ab
utero matris
Christū ve-
rum Deum,
& Messiam
esse cognouit

aliter locum hunc interpretantur. In primis enim docent, Ioannem à visceribus matris Christum verum Deum esse, verumque Messiam cognouisse. Ita docent Ambrosius, & alij multi, quos retulimus agentes de prima sanctificatione Ioannis, & de usu rationis illi accelerato. Docent præterea reliquo vitæ tempore usque ad baptismum solitariam vitam egisse, & Spiritus Sancti instinctu, ac illustratione magis, ac magis edoctum esse, ut præcedenti sectione retulimus. Et ita conciliari possunt Hilarius, & Bernardus. Ille enim lib. 6. de Trinitate versus medium tractans verbum illud Patris, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Hoc, inquit, Ioannes licet non ignarus audiuit; tamen ad doctrinam nostram paternæ vocis testimonium mittitur, & infra, Ioannes enim iam ab utero prophetans non eguit hac voce. Hunc audite.* At verò Bernardus in serm. de excellentia Ioannis inter eius privilegia ponit, quod illi in baptismo prima facta sit Trinitatis reuelatio. Intelligendum enim hoc est de reuelatione externa clariori, & expressiori, quam antea facta esset alicui. Etenim si loquamur absolute de quacunque reuelatione, neque ipsi Ioanni tunc primum facta est, cum prius Christum filium Dei esse, eumque in Spiritu Sancto baptizaturum cognouisset, neque ipse Ioannes fuit primus cui Trinitas reuelata est.

Ex his ergo principiis necessario colligunt Patres, cum dixit Ioannes, *Et ego nesciebam eum*, non ignorasse, eum esse verum Messiam, verumque Deum, quamquam in illo verbo exponendo varij sint, ut latè tractat, ac diligenter Franciscus Toletus, capit. 1. Ioann. annotat. 72. & Iansen. capit. 14. Vera tamen expositio est, Ioannem quandiu in deserto fuit, de facie Christum ignorasse, quia nunquam cum illo conuersatus fuerat, neque familiariter egerat, quod non absque diuina prouidentia factum est, ut testimonium eius de Christo apud homines, omni suspitione caret. De illo ergo tempore dixit Ioannes, *Et ego nesciebam eum*, & ideo subdidit, *sed qui misit me baptizare, ille mihi dixit, super quem videris Spiritum Sanctum descendentem, & manentem, ille est qui baptizat in spiritu sancto.* Hæc expositio colligitur ex Chrysostomo, Theophyl. Ruperto.

A Euthymio, & alijs.

Solum potest ob stare, quia priusquam Ioannes vidisset Spiritum Sanctum in specie columbæ descendentem in Christum, eum agnouerat, eique testimonium reddiderat dicens, *Eccè agnus Dei*, nam illa visibilis ostensio facta est post baptismum Christi; Ioannes verò ante baptismum protulit illa verba, cum videret Iesum venientem ad se, & postea timuit illum baptizare propter reuerentiam, & humilitatem. Responsio communis ex Chrysost. Euthym. & alijs super. 1. caput. Ioannis est, Ioannem non vno modo cognouisse Christum, sed prius prophetice, & interiori reuelatione, postea externa, & signum datum Ioanni illis verbis. *Super quem videris Spiritum Sanctum descendentem, & manentem*, non fuisse solum ad ipsius cognitionem, id est, ut ipse in particulari Christum agnosceret, sed ut agnosceret ad testimonium de eo reddendum, & populo manifestandum, ut etiam significauit ipse Ioannes dicens statim post illa verba, *Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Ita respondet Iansen. capit. 14. & 16. concord. Addendum verò est in obiectione facta aliquid assumi incertum, scilicet id quod narrat Ioannes capite. 1. *Altero die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & c.* contingisse ante Christum baptizatum. Quamquam enim interdum hoc indicet Gregorius hom. 6. in Euang. & homil. 1. in Ezech. probabilius tamen est, postea contigisse. Nam statim subditur, *Et testimonium perhibuit Ioannes dicens, quia vidi Spiritum Sanctum quasi columbam descendentem.* Quod constat in Christi baptismo factum esse, igitur ex hac parte obiectio nullam difficultatem habet. Quomodo autem Ioannes cognouerit Christum accedentem ad baptismum, prius quam columba super eum apparuisset: dici potest, ante publicam ostensionem columbæ, Ioannem vidisse descendentem ipsam columbam & manentem super Christum, quia non sine causa singulariter illi dictum fuit, *super quem videris Spiritum descendentem, & manentem*, sed hoc non satis quadrat contextui Matth. & aliorum Euangel. ut latius dicemus Disputat. sequenti. Addi ergo potest communi responsioni supra positæ, Ioannem habuisse eo tem-

Euthy.
Obiectio.

Responsio
Chryso.
Euthym.

Iansen. 14.
Ioan. 16.
Greg.

Chrysost.
Theophyl.
Ruperto.

pore reuelationem de Christo, & per eam illum cognouisse, quem antea non agnouerat; tamen hanc reuelationem prius incepisse interius, ac tandem consummatam esse in illo externo signo columbe descendentis, & vocis Patris personantis, ac tunc reuelationem perfectam, & aptam non solum ad priuatam Ioannis cognitionem; sed etiam ad reddendum publicum de Christo testimonium, & ideo meritò dixisse Ioannem illud signum sibi esse datum, quo Christum cognosceret, & agnitum demonstraret, ac de illo testimonium præberet.

Ad tertiam obiectionem dicitur, Ioannem non misisse discipulos ad Christum eo, quòd dubitaret eum esse verum Messiam Redemptorem mundi; sed potius, ut ipsi discipuli, & occasione interrogationis eorum, reliqua plebs, visis miris operibus Christi, eiusque verbis auditis, magis in fide eius confirmarentur. Vnde eleganter Hieronymus epist. 151. ad Algasia. quæst. 1. *Ioannes mittebat discipulos suos in vinculis constitutus, ut sibi quærens illis disceret, & capite truncandus illum doceret esse sectadum, quem in interrogatione sua magistrum omnium fatebatur. Neque enim poterat ignorare, quem ignorantibus antea monstrauerat, de quo Patrem intonantem audierat, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Et hæc est sine dubio literalis expositio illius interrogationis. Subiungit verò statim Hieronym. aliam his verbis. *Quid autem dicit. Tu es, qui venturus es? hunc quòque sensum habere potest. Scio, quod ipse sis, qui tollere enisti peccata mundi. Sed quia ad inferos descensurus sum, etiam interrogo, utrum & illuc ipse descendas, ut qui te in terris hominibus nuntiavi, etiam inferis nuntiem, si forte venturus es?* Quam posteriorem expositionem sequutus est Gregor. homil. 6. in Euangel. & 1. in Ezech. & illam post priorem subiunxit Beda lib. 3. in Lucam, cap. 27. Tamen reuera potius est allegorica, quam literalis, ut patet tum ex illo verbo, *Qui venturus es*, nam absolutè dictum, significat venturum in hunc mundum, non in infernum, præsertim cum tunc Ioannes in mundo esset, & nondum ad sinum Abraham descendisset. Tum ex illo verbo, *alium expectamus.* Planè enim loquutus est de Messia expectato à Iu-

A dæis, nam quod descensurus esset in infernum, neque omnibus erat notum, neque ita expectatum. Tum denique ex responsione Christi, in qua solum ostendit se esse Christum, & per eum impleri signa Messia à Prophetis prædicta; de descensu autem ad inferos nihil respondit. Adde interrogationem illam in hoc sensu vix fuisse vtilem futuram, quia quod Christus iam venisset, verissimile est, iam tum fuisse notum Patribus in limbo existentibus, vel per diuinam reuelationem, vel certè testimonio iustorum, qui post Christum natum illuc descenderant, Simeonis, Iosephi, & aliorum, & non erat cur Ioannes dubitaret, quin descendens in limbum hoc ipsum testificari posset. Quod verò Christus descensurus esset in infernum si Ioannes antea ignorabat, certè ex illa interrogatione, & responsione addiscere non poterat. Verisimilius autem est, mysterium illud & ipsi Ioanni, & veteribus iustis fuisse ex antiquis prophetijs notum. Licet enim de illo mysterio non sint admodum frequentes, nec sine obscuritate, tamè à sapientibus prophetis, & à Ioanne, qui plusquam propheta erat, non ignorabantur.

Et propter easdem rationes mihi etiam non placet alia expositio, quam in commentarijs super Matth. adiungit Hierony. his verbis, *An non conueniat filio Dei, ut gustet mortem, & aliud ad hæc sacramenta misurus es?* Quomodo enim dubitare potuit Ioannes Christum fuisse moriturum pro hominibus, quem mundi Redemptorem esse crederet? Aut quomodo sciscitari poterat, an alterius mors ad hæc Sacramenta perficienda futura erat sufficiens? Ad hæc in Scripturis præsertim Isaia, clarissimè erat prædictum, Messiam moriturum esse pro hominibus, quis autem existimet Ioannem, aut non legisse Isaia, aut legendo non intellexisse? Denique veteres Patres animaduertunt, Ioannem demonstrasse Christum sub metaphora agni, ut indicaret illum per mortem fuisse offerendum in sacrificium pro peccatis hominum. Sola ergo prima expositio vera est & literalis, quam elegantissimè confirmat Chrysost. in Matt. ostendens nullomodo potuisse cadere dubitationem, vel formidinem in Ioannem, qui tot, ac tantis testimo-

niji

Ioannes ad
Christum discipulos
miserit cum
legatione.
Hierony.

Greg.
Beda.

Hierony.

Chrysost.

nij Christum agnouerat, neque rationem ullam habebat, quæ se ad dubitandum induceret, & hom. 38. id rectè confirmat ex verbis, quibus constantiam Ioannis Christus prædicauit, *Quid existis videre? arundinem vento agitatam? Excusat, inquit, Ioannem ostendens non ipsum esse mutatum à priori sua sententia, neque esse leuem hominem, qui huc, atq, illuc iactetur: sed stabilem, atque constantem.* Nec minus eleganter Hilarius can. 11. in Matth. *Ioannes detentus carcere Dominum ignorat? & propheta tantus Deum suum nescit? atque venturum ut prætor nuntiavit, consistentem ut propheta agnouit, aduenientem ut confessor veneratus est, unde tam varie, & tam abundanti eius scientiæ error obrepit? sed consequens de eo Domini testimonium sentire hoc ita non sinit, neque sanè credi potest spiritus sancti gloriam in carcere posito defuisse.* Et infra. *Alii igitur Ioannes exemplo non sua, sed discipulorum ignorantia consulit.* Et eandem expositionem habet Ambros. lib. 5. in Lucam, circa finem, Anselm. Theophyl. & Euthym. in Matth. eamque egregiè explicat Rupert. lib. 9. de gloria, & honore filij hominis in Matthæum, in principio, prius demonstrans nihil aliud interrogasse Ioannem à Christo per Discipulos, nisi an esset verus Messias in lege promissus, ac deinde ostendens hoc fecisse Ioannem, ut ij discipuli ab ipsomet Christo audirent, & operibus eius comprobatum viderent, ipsum esse Christum. Addit denique Chrysost. dicta hom. 37. de hoc fuisse sollicitum Ioannem, cum esset in vinculis, & mortem sibi esse propinquam agnosceret; *Dum timeret, ne pernicioſa materia opinionis relinqueret, si discipuli maiorem se Christo putantes, nullo pacto illi coniungerentur, & ideo hoc modo Christo ipsos offerre curauit.* Nulla ergo in fide Ioannis dubitatio, nulla in hoc eius facto culpa fuit, nullum denique scâdalum passus est. Non igitur propter Ioannem dixit Christus, *Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me;* sed propter discipulos Ioannis, qui inuidiæ moribus in Christum insurgabant, & ita illius operibus scandalizabantur, ut exponit Hieronymus suprà, & cæteri Patres; Addit verò Hilarius, Christum statim subiūxisse Ioannis encomium, ne existimare quisquam posset propter Ioannem illa verba dixisse. Aliter tamen Epiphan. inquit dicta hæref. 42. quoniam Christus aiebat nul-

lum esse maiorem Ioanne inter natos mulierum, ideo dixisse beatum esse qui in ipso non scandalizaretur, existimans Ioannem se etiam maiorem esse. Quæ tamen expositio aliquantulum videtur esse violenta, quia Christus nondum encomium illud de Ioanne protulerat, quando hanc edixit sententiam. Potius ergo accommodanda est hæc expositio ad animum discipulorum Ioannis, qui affectu quodam humano cupiebant, Ioannem esse maiorem, & ideo in Christo scandalizabantur, cuius opinionem, & estimationem indies augeri cernebant. Quo sanè modo expositio hæc cum superiori coincidit.

SECTIO V.

Quæ gratia gratis data, & singularia priuilegia in Ioanne fuerint.

Diximus de gratia sanctificante, meritis, & innocentia sanctissimi Ioannis, & obiter fidem, & cognitionem supernaturalem eius attigimus: Ex quibus facile colligere licet, fuisse in illo omnes virtutes per se infusas, & omnia Spiritus Sancti dona, hæc enim ex natura sua gratiam sanctificantem comitantur, earumque perfectio gratiæ perfectioni proportionate respondet. Reliquum ergo est, ut de gratijs gratis datis nonnulla dicamus, ac tandem singularia eius priuilegia breuiter enumeremus.

CPrimò igitur ex omnibus gratijs gratis datis solum videtur certum fuisse in Ioanne gratiâ prophetiæ, Pars negatiua huius assertionis ex sequentibus constabit, quia reliquæ gratiæ nulla certa autoritate ostendi possunt, quod secus est in gratia prophetiæ. De hac enim prædixit Zacharias Lucæ primo. *Et tu puer propheta Altissimi vocaberis.* Et ex ipso usu id confirmari potest, statim enim cap. 3. dicit idem Evangelista, *Factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto;* qui dicendi modus spiritum propheticum indicat. Vnde statim describit actum prophetandi, *Veniet fortior me, ipse vos baptizabit in spiritu sancto, & igne, cuius ventilabrum in manu eius, & purgabit aream suam.* Et ad eundem spiritum prophetiæ spectat quod refert Ioannes capit primo. *Qui*

misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, &c. Est ergo secundum fidem certum, Ioannem fuisse verè, ac propriè prophetam.

Matth. 11. Quocirca, cum Christus dixit Matth. 11. *Quid existis videre prophetam? Amen dico vobis, & plusquam prophetam;* non ita intelligendum est, ac si affirmare voluerit Ioannem quidem esse aliquid maius propheta, & negare esse verum prophetam; sed potius quod utrumque affirmauerit, scilicet & esse prophetam, & aliquid amplius. Et in hunc sensum exponunt locum illum sancti Patres. Vnde Hieronymus dicta epist. ad Algal. q. 1. *Plus, inquit, quam propheta, quod ad privilegium prophetæ*

Ioannes quomodo plus, quam propheta. *Aug. Hilat.* etiam baptistæ accessit præmiū, ut Dominum suum baptizaret. Rursus idem Hieronymus Matth. 11. & super ad Ephes. 3. *Plus, inquit, quam propheta, quod quem alij prædicauerūt, ipse digito demonstrat, ut etiam tradit Aug. lib. 2. contra literas Petilianæ, capit. 37. & tract. 4. in Ioannem, & Hilarius can. 11. in Matt. gloriam, inquit, omnem Ioannis Domini ostendit dicens esse eum, ultra prophetam, quia soli ipsi licuerit, & prophetare Christum, & videre.*

Hierony. Chrysos. Addit præterea Hieronymus ad Galat. 1. in principio, esse plus, quam prophetam, *quia non tantum prophetam, sed etiam Apostolus fuit.* Quam Apostoli dignitatē eidem Ioanni tribuunt Chrysos. hom. 15. ex varijs in Matth. Damascen. lib. 4. de fide. c. 16. Cyrill. lib. 2. in Ioannem. c. 1. Origenes tom. 32. in Ioan. circa illa verba, *Amen amen dico vobis, qui recipit eum, quem ego misero, me recipit.*

Ioan. 1. Qui Patres, ut Ioannem Apostolum vocent, nituntur verbis illis Ioan. 1. *Fuit homo missus à Deo, quia Apostolus idem est, quod missus.* Vnde non loquuntur de dignitate Apostolica propriè sumpta, ut ad legem Evangelicam pertinet, & includit vniuersalem quandam potestatem, & iurisdictionem in vniuersum orbem; sed largè, ut significat Christi prædicatorem, ac testem speciali modo à Deo missum.

Ambros. Propter quod etiam Angelus in Scriptura dictus est, *missus ad viam Domino preparandam, qua etiam appellatione, & munere superior cæteris prophetis fuit, ut eodem loco Christus significauit.* Eodem modo interpretatur Ambros. 4. de fide. capit. 4. Ioannem esse plusquam prophetam, quamquam diuersam rationem adiungat, scilicet, quia nondum editus prophetauit. Quam rationem habet etiam Ili-

dor. libr. de vita, & obitu sanctorum noui testamenti, & Bernard. sermon. de nativitate Bernard. Ioannis Bap. Deinde Chrysostom. Chrysos. homil. 27. imperfecti eandem expositionem indicans rationem illam magis exag-

gerat his verbis. *Quis prophetarum cum esset propheta, prophetam facere posuit? Elias quidem vixit Eliseum in prophetam; non tamen prophetandi gratiam illi donauit, iste autem in utero matris existens diuini introitus scientiæ matri donauit, & os illius in verbo confessionis aperuit, ut cuius non videbat personam, cognosceret dignitatē, & infra, statim exultans puer prophetauit non voce, sed motu.* Præter has verò addi potest alia ratio ex eodē Chry-

Chrysos. soltom. ibi, *Quia omnes prophetae prophetauerunt de Christo; de illis autem non prophetatum est: ipse autem non solum prophetauit de Christo: sed etiam alij prophetae prophetauerunt de ipso.* Tandem dici potest ex Chry-

B soltom. homil. 15. ex varijs in Matth. *Quia Ioannes non solum propheta fuit: sed etiam silentium prophetarum, quoniam sicut ipse Christus ibidem dixit, Lex, & propheta vsque ad Ioannem.* Quæ ratio fundatur in altera supra posita, quod Ioannes non prophetauit Christum futurum; sed præsentem monstrauit, & ideo in illo reliqui Prophetæ siluerunt. Vnde rectè August. lib. 17. de Ciuitat. cap. 24. *Non-uisimus prophetam, inquit, fuit Ioannes, qui iuuenis iam iuuenem Christum non quidē futurum prædixit, sed tñ incognitum (scilicet de facie) prophetica cognitione monstrauit, propter quod ipse Dominus ait. Lex, & propheta vsque ad Ioannem.*

C Fuit ergo Ioannes verus propheta, licet omnibus dictis modis plusquam propheta fuerit. Et eodem sensu accipiendum est, quod de illo Christus dixit Luc. 7. *Maiores inter natos mulierum propheta Ioannē baptistam nemo est.* Nā his verbis apertè affirmat, vel potius supponit, eum esse prophetam: imò & maiorem cæteris. Congruentia denique adiungi potest, quia hoc donum maximè necessariū erat Ioanni, ut fidem, & auctoritatem testimonio suo conciliaret. Prima enim conditio in fideli teste necessaria est certa rerum cognitio, quæ de rebus diuinis, & occultis ab homine viatore maximè per prophetiam comparatur.

Ob. citio. Solū potest contra hanc veritatē obijci eiusdem Ioannis testimonium, qui interrogatus, *Propheta es autē respondit. Non sum.* Ioan.

Ioan. 1.
Augustin.

Ioan. 1. & difficultatem auxit interpreta-
tio. August. tract. 4. in Ioannem, dicentis,
*Et nō erat propheta Ioannes: maior erat, quam
propheta.* Vbi etiam Christi testimonium
supra tractatū, aliter quā nos, interpretari
videtur. Quod acutē confirmat à simili.
Nam illæ interrogationes Christi. *Quid
existis videre, arundinem vento agitatū? homi-
nem mollibus vestitum?* sensum reddunt ne-
gatiuum, ergo & illa, *Quid existis videre?*
prophetam? similem quoque fortitur intelli-
gentiam. Respondetur primum cum Cy-
ril. & Chrys. Orig. Theop. & Euthy. Ioan.
1. hanc interrogationem intelligi non de
quocumque propheta in communi, sed in
particulari de illo, quem Moyſes Deuter.
18. prædixerat: Iudæi enim non intelli-
gebant illū prophetā futurum esse Mes-
ſiam, & ideō postquam ſciſcitati ſunt à
Ioanne, an eſſet Meſſias, Eliasvè, quem B
ante Meſſiam expectabant, rursus inter-
rogant, an ſit inſignis ille propheta: & hoc
ſenſu meritō negauit Ioānes eſſe ſe illum
prophetam, quamuis alioqui verus eſſet
propheta. Quam expoſitionem tanquam
improbabilem reiſcit Ianſenius capit. 16.
concordiæ, ſed exceſſit valde, ſufficiens
enim erat tantorum Patrum authoritas, vt
eam faceret probabilem, & ratio, quia (vt
Euthym. inquit) illi aut vix, aut nullo mo-
do dubitare poterant, quin Ioannes eſſet
propheta, quem frequenter prophetan-
tem audierant, igitur interrogabant de
aliquo ſingulari propheta. Cui etiam fa-
uet articulus Græcus, quia non propheta
ſimpliciter, ſed *ille propheta* dicitur. Se-
cundo reſpondeo cum Auguſtino (quem C
Gregor. ſequitur homil. 3. in Euangel.) Iu-
dæos in communi interrogaffe, an eſſet
propheta, eos tamen de propheta ali-
quo ex ijs, qui iam antea præceſſerant, vel
certè illiſimili in gratia, & munere præ-
dicendi futura intellexiſſe. Et in hoc ſen-
ſu negauit Ioannes ſe eſſe prophetam,
non quòd negauerit ſe habere ſpiritum
prædicēdi futura: ſed quòd negauerit hoc
eſſe ſuum præcipuum munus, aut ſe eſſe
ordinarium prophetam, qui quaſi in ob-
ſcuro, & de longinquo futura tantum præ-
diceret, & non potius præſentem demon-
ſtraret eum, in quem prophetiæ tēdebant
vniuerſæ, quo ſenſu dictum eſt, *Lex, &
propheta vſque ad Ioannem.* Et ad eundē mo-
dum intelligi rectè poteſt, Chriſtum ne-

Reſponſio.
Origenes.
Theophyl.
Euthym.
Ioan. 1.
Cyril.
Chryſoſt.
Origenes.
Theophyl.
Euth.
Deu. 18.
Ianſen.

Greg. Papa.
Auguſt.

A gaſſe Ioannē eſſe prophetam, quamquam
iuxta ſenſum magis literæ conſonum re-
uera non neget, ſed affirmet potius, cum
ſubiungat, *Etiam dico vobis pluſquam pro-
phetam.*

Secundò de alia gratia gratis data, quæ
ad cognitionē etiā pertinet, & interpreta-
tio ſermonū diſitur, verſimile eſt datā eſſe
Ioanni, ſiue hæc gratia ſignifi et ſpecia-
le auxilium ad Scripturam ſacram inter-
pretandam, ſiue ad ſcribendum, vel lo-
quendum more canonici ſcriptoris. Et
quidem in priori ſenſu eſt res facilior, &
magis propria. Oportebat enim tam in-
ſignem prophetam, Chriſti præconem,
ac nuntium, eo Scripturas intelligere ſpi-
ritu, quo eſſent diuinitus conditæ. Et vt
vno exēplo rem totam exponamus, quan-
dò Ioannes de ſe ipſo interpretatus eſt
prophetiam Iſaiæ, *Vox clamantis in deſer- Uai. 40.*
to, ſine dubio eius interpretatio inſalli-
bilem habuit authoritatem, quia non ſo-
lum ex humanis coniecturis, ſed ex ſin-
gulari Spiritus Sancti inſtinctu orta eſt.
Hanc ergo vocamus gratiā interpretationiſ
ſermonum. At verò in poſteriori ſen-
ſu certum eſt, Ioannem Baptiſtā non fuiſſe
ſe ſcriptorem canonicum, atque ita ad hoc
munus non accepiſſe ſpeciale gratiam;
tamen quia verbo multa dixit, & prophe-
tauit, quæ in Euangelio narrantur, & ca-
nonicam authoritatem habere videntur,
non tantum quaſi materialiter, vt ab Euā-
gelifta referuntur, ſed etiam formaliter,
prout ab ipſo Ioanne ſunt dicta, ideō quo-
ad hæc dicimus aliquomodo hanc gratiam
participaſſe.

Tertiò eſt alia gratia ad cognitionem
pertinens, quæ diſcretio ſpirituum appella-
tur, quæ in vno ſenſu, ſed in maxima ſua
perfectiōe ſignificat diuinam quandam
vim ad cognoscendas cordium cogita-
tiones. Quo ſenſu probabilius exiſtimo,
Ioannem non habuiſſe hanc gratiam, quia
qua ratione non fuit expediens vt ſigna,
vel miracula faceret (ſicut infra dice-
mus) eadem non oportuit, vt poſſet homi-
num cogitationes reuelare, quia hoc eſt
vnum ex maximis miraculis, & quod in
Scriptura ſacra poni ſolet, vt maximum
diuinæ omnipotentis ſignum. Dices, Po-
tuit cognoscere etiā ſi non eſſet alijs reue-
laturus. Sed contra, quia huiſmodi gratia
non datur propter propriam perfectiōem,

Gratia in-
terpretatio-
nis ſermo-
num Ioannē
data.

Gratia diſ-
creti ſpi-
ritus Ioan-
nem quomodo da-
ta.

Reſponſio.
Obiectio.

sed ad vtilitatem aliorum, & maximè ad confirmandam fidem, quæ vtilitas non obtinetur, nisi alijs de huiusmodi gratia, seu cognitione constet. Sicut in Christo Domino videmus sæpe verbis, & factis ostendisse se cognoscere aliorum corda, & cognitiones, vt hoc modo fidem sibi conciliaret, doctrinamque suam confirmaret. Sicut ergo eo tempore cætera signa Christo reseruata sunt, & ideo *Ioannes signum fecit nullum*, ita de hac gratia videtur existimandū. Alio verò sensu significat hæc gratia speciale donum ad discernendos motus à bono, vel malo spiritu prouenientes. Et hoc sensu non dubito quin Ioannes hanc gratiam habuerit. Maximè enim pertinet ad perfectionem spiritualis viri, & præsertim cum Ioannes fuerit publicus concionator, & doctor ad quæ consilij causa homines cōfugiebāt, vt etiam ex Euangelio colligitur, Luc. 3. vbi eum interrogabant, *Quid ergo faciemus?*

Luc. 3.

Gratia sermonis quomodo Ioanni communicata.

Act. 2.

Quarto de gratijs pertinentibus ad sermonem non videtur dubium quin Ioannes habuerit gratiam fidei, scientiæ, & sapientiæ. Quoniam hæc in tanto concionatore valde fuerunt necessariæ. Gratiam autem, seu donum linguarum probabilius videtur non habuisse. Tum quia prædicaturus non erat, nisi in regione Iudæorum. Tum quia hoc etiam fuisset quoddam miraculosum signum, quod non minus homines in admirationem raperet, quam cætera miracula, vt in Apostolis experientia docuit Act. 2. ergo nec necessarium, nec conueniens fuit hoc donum communicari Ioanni.

Ioan. 10.

Ioannes miracula non parauit.

Quinto de alijs duabus gratijs ad operationem pertinentibus expressè dicitur Ioan. 10. *Quia Ioannes quidem signum fecit nullum.* Vbi ponderanda sunt Euangelistæ verba. Non enim videtur ipse hoc affirmare, sed ex aliorum ore referre. Sic enim ait loquens de Christo, *Quarebant igitur eum apprehendere, & exiit de manibus eorum, & abiit iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primum, & mansit illic, & multi veniebāt ad eum, & dicebant, quia Ioannes quidem signum fecit nullum.* Ex quibus constat, alios hoc asseruisse, & Euangelistam solum referre, quod illi dixerunt. Vnde non videtur esse de fide, quia ipse non affirmat eos vera dixisse, neque Spiritus Sancti instinctu loquutos,

A neque fuisse homines singularis sanctitatis: sed de media plebe, qui nondū in Christum credebant, sed illis se se rationibus, & coniecturis, ad credendum excitabant. Nihilominus non videtur in dubium reuocandum, quin ea sententia sit vera, & certa. Tum quia licet Euangelista id non expressè affirmet, sed referat, tacitè confirmat tamen. Commemorat quippe credidisse in Christum permultos, & explicat, qua ratione fuerint ad credendum permoti, conferendo scilicet facta Ioannis cum factis Christi, & verba Ioannis, quibus testimonium Christo reddiderat, cum ijs quæ in ipso Christo essent experti. Sicut ergo mens Euangelistæ fuit, eos rectè fecisse credendo, ita etiam tacitè affirmavit prudenti, veraque ratione fuisse ad-

B ductos. Hoc ergo modo, & refert, & affirmat simul Ioannem signum fecisse nullum. Et ita intelligit hunc locum Chrysostomus. homil. 60. in Ioannem, quem Theophylactus & Euthymius imitantur, & eadem est sententia Aug. tract. 48. Ex quo vlteriùs addendum est, nomine signorum comprehendere opera vtriusque gratiæ, sic enim ait, *Nullum miraculum ostendit Ioannes, nō demonia fugauit, non expulit febrem, non cecos illuminauit, non mortuos suscitauit, &c.* Et eadem est sententia aliorum exppositorum, & ex ipsa voce signi constat. Vsurpatur enim ad significanda extraordinaria, & singularia opera, atque adeo miraculosa, quibus annumeratur sanitatū effectus, quando præter ordinem naturæ fit. Ratio autem, seu congruentia, ob quam ita diuinitus ordinatum est, redditur à D. Thom. in hac. q. art. 2. ad. 2. Quia Ioannis doctrina, & operatio ad Christū ordinabatur, & ideo vt homines principaliter in Christum intenderent, & differentiam inter ipsum, & Ioannem agnoscerent, expediens erat vt Ioannes miracula non faceret, sed vt vitæ exemplo, & Scripturæ testimonio doctrinam confirmaret suam.

Chrysostomus.
Theophylactus.
Euthymius.
Augustinus.

C Vltimo ex dictis in hac, & præcedentibus sectionibus constat, quot, & quanta fuerint priuilegia sancti Ioannis. Omnia enim reuocari possunt vel ad gratiam sanctificantem, & virtutes, quæ illam comitantur, vel ad gratias gratis datas, vel ad statum vitæ actiue, & contemplatiue, vel ad ministerium, in quo est à Deo constitutus, de quibus omnibus in superioribus.

perioribus dictum est. Quocirca nihil hoc loco addendū superest ijs, quæ in sequenti sectione de illius gloria, & aureolis dicemus.

SECTIO VI.

Quæ sit excellentia gloriæ S. Ioannis.

HActenus diximus de donis, ac ministerijs gratiæ, quæ in hac vita Ioannes est consequutus, reliquum est, ut de donis gloriæ dicamus, quod facile erit ex præcedentibus colligere, cū gloria gratiæ, operibusque respondeat.

Gloria Ioannis quanta.

Primò igitur certum est, in essentiali gloria B. Ioannem summum quendam gradum, & excellens præmium fuisse consequutum. Gratia enim, & merita, quibus in hac vita Ioannes inter alios excelluit, non fuerunt inania, vel humana tantū; sed digna singularis coronæ, ac præmij apud Deum. Vnde eleganter Bernar. dicto ferm. de Excellent. S. Ioannis, *Considera*, inquit, *mansiones regni, & vniuersum ordinem humanæ generationis circūuola, solumque Ioannem tam veteris, quam noui testamenti Patribus videbis esse præpositum, vel æquatum, & inferius in Seraphinorum ordine illum constituit.*

Bernard.

Hic verò addendum est, gloriosam B. Ioannis animam non statim, ac separata est à corpore, hanc gloriam fuisse consequutam. Quia (ut ex Euangelio constat) ante Christum Dominum mortuus est, quo tempore ianua regni nondum erat hominibus patefacta. Vnde æquali quoque certitudine constat fuisse Ioannem eo tempore in eo loco, in quo iustorum animæ recipiebantur, eisque instantem iam iam sui exilij terminum annuntiasse.

Dubium.

Hinc verò dubitatio oritur, vtrum Ioannes dicendus sit ad nouum, an potius ad vetus testamētum spectare? Videtur enim ex hoc sequi pertinere ad testamentum vetus. Tum quia in eo videntur distingui Sancti noui, ac veteris testamenti, quod illi in termino viæ statim ad gloriam admissi sunt, si nullum habuissent personalem obicem: hi verò minimè, donec totius naturæ impedimentum auferretur. Tum etiam, quia Ioannes mortuus est, priusquam nouum testamentum es-

set confirmatum: sanguine enim, & morte Christi (ut Paulus inquit) confirmatum est. Tum denique quia vetus testamentum obseruauit, illiusque præceptis, ac legibus obnoxius fuit, non autem præceptis, & legibus noui testamenti. Vnde Epiphani. lib. de vitis Prophetarum, Ioannem vltimo loco ponit, indicans fuisse vltimum prophetam veteris testamenti. Nihilominus D. Thom. 2. 2. quæstio. 174. articul. quar. ad tertium simpliciter dicit Ioannem pertinere ad nouum testamentum. Et hoc modo explicat, quomodo Ioannes potuerit esse maior propheta quam Moyses, de quo scriptum erat Deuterno. vltimo, *Non surrexit vltra in Israel propheta sicut Moyses. Nam hoc loco, inquit, comparatio fit cum prophetis veteris testamenti: Ioannes autem ad nouum testamentum pertinet, cuius ministri præferuntur etiam ipsi Moysi, quasi magis clarè speculantes, ut habetur. 2. ad Corin. 3.* Quo vltimo verbo rationem huius rei indicat, quia Ioannes apertè Christum cognouit, & in eum non iam venturum, sed præsentem credidit. Quæ videtur prima, & quasi fundamentalis differentia inter Patres veteris, & noui testamenti. Deinde probabile est, Ioannem à Christo fuisse baptizatum, ut D. Thom. hic artic. 6. ad 3. existimat cum Chrysost. homil. 4. imperfecti. Quod etiam sentit Nazian. orat. 39. versus finem, dicens de Christo, *sciebat enim paulò post futurum, ut ipse Baptistam baptizaret.* Baptismus autem ianua est noui testamenti. Quamobrem Isidor. lib. de vita, & morte sanctorum, Ioannem ponit inter sanctos noui testamenti. Hæc verò disceptatio videtur esse posse de modo loquendi. Quia non potest certa aliqua ratione definiri quid omnino requiratur, ut quispiam ex Sanctis ad nouum testamentum propriè pertinere dicatur. Nam si aliquis contendat necessarium esse, ut viuat is aliquo tempore post confirmatum huiusmodi testamentum per mortem Christi, non poterit (ut existimo) ab opinione sua efficaci aliqua ratione adduci, & idem ferè erit, si quis è contrario contendat sufficere baptismum, vel fidem Messie iam Incarnati, ut aliquis de nouo testamento esse censeatur.

Epiphani.

D. Thom.

Deuter. 34.

2. Cor. 3.

D. Thom.

Chry.

Grego. Naz.

Isidor.

Hic verò posterior modus loquendi cum D. Thom. mihi magis probatur. Quia cum

Responsio.

Bb 5 præcipua

Ioannes Baptista non ad veterem, sed ad nouum testamentum pertinet.

præcipua ratio veteris testamēti consistat in promissione, & expectatione Messia, qui iam illum non expectabat, sed præsentem intuebatur, sub ea ratione non ad veterem, sed ad nouum testamentum pertinere meritò censebitur. Confirmatur ac declaratur in Ioanne, nam promissio, ac prædicatio expressa Regni coelorum, propria est noui testamenti: hæc autem initium habuit à Ioanne Baptista: ergo ille etiam ad nouum testamentum pertinuit. Posset tamen aliquis distinctione fortasse non improbabili uti. Potest enim Ioannes considerari, vel ut membrum Ecclesiæ, vel ut Propheta, & præcurzor Christi. Priori modo non pertinuit Ioannes ad nouum testamentum, quia non fuit propriè membrum Ecclesiæ, ut à Christo institutæ, prius enim mortuus est, quam Christus Ecclesiam suam perfecte fundaret: posteriori autem ratione meritò dicitur pertinere ad nouum testamentum, quia præsentem Christum annuntiabat, non futurum, sicut veteres Prophetae. Et hoc modo locutus est Diuus Thomas citato loco, & simili modo in præsentī quæstione, articul. 1. ad primum dicit, baptismum Ioannis aliqua ratione pertinuisse ad legem Christi, quia fuit quasi Sacramentale quoddam disponens ad baptismum Christi.

Secundò dicendum est habere Ioannem in beatitudine, præter communem gloriam accidentalem, quæ ex essentiali manat, tres aureolas Virginis, Doctoris, & Martyris: probantur singulæ partes. Nam in primis Ioannem fuisse perpetuo Virginem, communis est totius Ecclesiæ vox, & consensus, eumque inter virgines numerant Ignatius epistola. 9. ad Philadelphenses, Epiphanius hæresi 63. Ambrosius sermone. 65. Calsianus libr. sexto de cœnobiorum institutis, capit. quarto. Et idem colligitur ex omnibus Patribus, qui eum *Angelum* appellatum esse dicunt, quòd Angelicam vitam in corpore duxerit (quos supra latè retulimus) sed præcipuè videri potest Chrysostomus homil. 10. & 38. in Matthæum, Ratio præterea ex dictis est manifesta, quia ostendimus Ioannem nunquam mortaliter peccasse: rursus ex Euangelio, & ex iis, quæ supra de instituto, & ratione eius disseruimus, constat cum

Ioannes virgo perpetuus.
Ignatius.
Epiphanius.
Ambrosius.
Calsianus.
Chrysostomus.

A vxorem non duxisse, cum solitariam, & eremiticam vitam egerit: ergo necesse est, ut virgo permanferit. Nam sine graui peccato, aut illicita copula virginitas à cœlibe amitti non potest. Vnde rectè Petrus Chrysologus. Meritò in natis mulierum cunctis maior est hic Ioannes, qui non solum adulteras arguit; sed & licita mulierum consortia virginitatis amore calcavit, & rursus. Quid peteret luxuria, nisi castitatis interitum, pudicitia necem? Idem serm. 127. Ioannem vocat virginitatis speculum, pudicitia titulum, castitatis exemplum.

B Quæret verò fortasse aliquis an Ioannes non solum virgo fuerit, sed etiam virginitatem suam Deo voto consecrauerit. De hoc nihil inuenio à veteribus scriptum; satis tamen piè, & probabiliter id affirmare possumus, quoniam ab infanzia se totum Deo consecrauit, vitamque cœlibem, ac solitariam perpetuo agere decreuit, ergo verisimile est, hoc suum propositum voto firmasse; ut & immobilis esset, & Deo gratus. Neque id omnino intactum Patres reliquerunt, sed indicant potius, cum dicunt Ioannem monasticam vitam egisse, ac monachorum principem fuisse, sicut antea retulimus. Ex his ergo satis constat habere Ioannem in gloria virginis aureolam. Nam si virginitatem coluit, non carebit propria virginum corona. Atque eadem ratione probari breuiter potest, habere aureolam Doctoris, quia teste Christo *lucerna fuit ardens & lucens*. Quibus verbis munus Doctoris, seu Euangelici prædicatoris indicatur, quemadmodum Christus Apostolis dixit. *Vos estis lux mundi, & sic luceat lux vestra coram hominibus.* Matth. 5. Denique ex Euangelica historia, & ex iis, quæ in superioribus diximus de munere Ioannis satis constat, ipsum Doctoris munus obijisse.

Aureolam virginis, & Doctoris in celo Ioannes habet.

Matth. 5.

C Postremò martyrem fuisse Ioannem, atque adeò martyris aureolam habuisse, etiam colligitur ex Euangelio, in quo legimus interfectum fuisse ab Herode, eo quòd de adulterio ab ipso reprehenderetur: Interfectus ergo est quia testimonium perhiberet veritati, seu quòd virtutis actum exerceret, quod ad rationem martyris satis est, ut D. Thom. ostendit. 2. 2. quæst. 124. articulo. 5. vbi hoc exemplo Ioannis probat id sufficere ad rationem

Aureolam Martyris in celo Ioannes habet ut verus martyr.
D. Thom.

nem martyrij. Nam in Ecclesia, inquit, beati Ioannis Baptista martyrium celebratur, qui non pro neganda fide: sed pro reprehensione adulterij mortem sustinuit. Quam rationem scripsit Augustinus P salm. 140. in fine, his verbis. Pro lege veritatis, pro aequalitate, pro iustitia, ideo sanctus, & ideo martyr. Et eandem appellationem illi tribuit Ambros. dicto serm. 65. & ceteri Patres exponentes historiam decollationis eius, vel in concionibus de eadem re. Vnde obiter notandus est, & cauendus error Iosephi libr. 18. antiquit. capit. 7. dicentis, Ioannem fuisse interfectum ab Herode, quoniam veritus est, ne tanta hominis auctoritas defectionem aliquam pareret. Quæ ratio (si vera esset) per se sola satis non esset, ut ea mors rationem martyrij haberet. Vera ergo ratio est, quam Euangelista protulit, quæ absque vlla prorsus dubitatione ad martyrium satis fuit, ut bene confirmat Nicephorus libr. 1. Histor. capit. 19. Qui rursus addit eum passum esse martyrium anno trigesimo secundo ætatis eum dimidio, quod etiam dixit Algerus libr. 2. de Euchar. capit. 7. Addunt denique Hieronym. Epist. 27. & Isidor. de vita, & morte Sanctorum, corpus eius apud Sebastem fuisse sepultum: & notat Hieronym. (quem Nicephorus imitatur) truncum corpus fuisse sepulture traditum. Nam Herodiades (ait Nicephorus) Ioannis reprehensionem quodam modo etiam post capitis resectionem verita, coniungere id rursus reliquo corpori timens, apud se remotis arbitris in abstrusiori regie loco sepeliendum duxit.

Hoc verò loco offerebat sese quæstio de reliquijs, & corpore Ioannis, an credendæ sint esse in terris, & quo in loco esse probabiliter existimentur, & qua rursus veneratione habendæ. Sed hoc postremum commune est Ioanni cum ceteris sanctis, & disputatum in superiori tomo, de alijs verò, quæ ad historiam pertinent, legi potest Canis. de S. Ioanne, cap. 14. & non nihil attingemus inferius, cum de his, qui cum Christo surrexerunt, disputabimus.

Hic verò adnotare non omittam, locum Gregor. libr. 9. epist. 39. dicentis, Corpus præcursoris post mortem à persecutoribus fuisse incensum, sicut (inquit) historia mor-

tis eius testatur. Quæ verba ut admiranda notavit Adrianus Pap. supra in Rescripto de imaginibus ad Carolum Magn. c. 23. eò quòd in Euangelio legimus, corpus Ioannis post mortem à discipulis eius sepultum esse. Marc. 6. Fieri tamen potuit, ut post illa tempora ossa Ioannis fuerint igni tradita, & hoc fuisse, memorie proditum in historia, quam Gregorius allegat.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum fuerit conueniens Ioannem baptizare.

D primum sic proceditur. Videtur, quòd non fuerit conueniens Ioannem baptizare.

208

4. d. q. 2. ar. 1. 4.

Omnis enim ritus Sacramentalis ad aliquam pertinet legem. Sed Ioannes non introduxit nouam legem. Ergo inconueniens fuit, quòd nouum ritum baptizandi introduceret.

¶ 1. Præterea, Ioannes fuit missus à Deo in testimonium tãquam Propheta: secundum illud Lucæ. 1. Tu puer Propheta Altissimi vocaberis. Sed Prophetæ qui fuerunt ante Christum, non introduxerunt nouum ritum, sed ad obseruantiam legalium rituum inducebant, ut patet Malach. vltim. Memen-
C tote legis Moyse serui mei. Ergo nec Ioannes nouum ritum baptizandi introducere debuit.

¶ 3. Præterea, Vbi est alicuius rei superfluitas, non est ad illud aliquid addendum. Sed Iudæi excedebant in superfluitate baptismatum, dicitur enim Marci. 7. quod Pharisei, & omnes Iudæi nisi crebrò lauerint manus, non manducant, & à foro venientes nisi baptizentur, non comedunt, & alia multa sunt, quæ tradita sunt illis seruare, baptismata calicum, & vrceorum & aramentorum, & lectorum. Ergo

incon-

August.

Ambros.

Ioseph.

Nicephor.

Alger.
Hierony.
Isidor.
Nicephor.

Corpus Ioannis
vbi sepultum
quo modo.

Canisius

Gregor.

inconueniens fuit, quod Ioānes baptizaret.

¶ Sed cōtra est authoritas Scripturæ Matth. 3. vbi præmissa sanctitate Ioānis, subditur. Quod exhibant ad eū mul-
ti, & baptizabantur in Iordane.

¶ Respondeo dicendum, quod conueniens fuit Ioānem baptizare, propter quatuor. Primò quidē, quia oportebat Christum à Ioāne baptizari, vt baptismū cōsecraret, vt Augustinus dicit super Ioannem. Secūdò, vt Christus manifestaretur. Vnde ipse Ioānes Baptista dicit Ioannis primo, vt manifestetur, scilicet Christus in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans: cōcurrentibus enim turbis ad baptismū, annuntiabat Christum, quod quidem facilius sic factum est: quam si per singulos discurrisset, vt Chrysosto. dicit super Ioan. Tertiò vt suo baptismo af-
fueret homines ad baptismū Christi. Vnde Gregorius dicit in quadā homil. quod ideo Ioannes baptizauit, vt præcursionis suæ ordinē seruans, qui nasciturum Dominum nascēdo præueniat, baptizando quoque baptizatum Dominū præueniret. Quartò, vt ad pœnitētiā homines inducens, homines præpararet ad digne suscipiendū baptismum Christi. Vnde ibidē Beda dicit, quod quantum catechumenis nō dum baptizatis prodest doctrina fidei, tantum profuit baptisma Ioannis ante baptisma Christi. Quia sicut ille prædicabat pœnitētiā, & baptismū Christi prænūtiabat, & in cognitionem veritatis, quæ mundo apparuit attrahebat: sic ministri Ecclesiæ primo erudiūt post peccata eorum redarguunt, demū in baptismo Christi remissionē peccatorum promittunt.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod baptismus Ioānis nō erat per se Sacramentum: sed quasi quoddam Sacramē-

A tale disponens ad baptismum Christi. Et ideo aliquoter pertinebat ad legē Christi, non autē ad legē Moy si. ¶ Ad secundum dicendum, quod Ioānes nō solum fuit Propheta, sed plusquā Propheta, vt dicitur Matth. 11. fuit enim terminus legis, & initium Euangelij. Et ideo magis pertinebat ad eū, verbo & opere inducere homines ad legem Christi, quā ad obseruatiam veteris legis. ¶ Ad tertium dicendum, quod baptismata illa Phariseorum erāt inania, vtpotē ad solam mūditiā carnis ordinata. Sed baptismus Ioannis ordinabatur ad mūditiā spiritualem: in-
B ducebat enim homines ad pœnitētiā: vt dictum est.

Quæstio huius art. per se facilis est, & litera D. Thom. adeò perspicua, vt non indigeat commentario, præter dicta Disputat. præcedenti, & ea quæ in sequenti addemus.

ARTICVLVS II.

Vtrum baptismus Ioannis fuerit à Deo.

AD secundū sic proceditur. Vi-
detur, quod baptismus Ioan-
C nis non fuerit à Deo. Nihil enim Sacramentale, quod est à Deo denominatur ab homine puro, sicut baptismus nouę legis nō dicitur Petri, vel Pauli, sed Christi. Sed ille baptismus denominatur à Ioanne, secundum illud Matthæ. vigesimo primo. Baptismus Ioānis vnde erat? ē cœlo an ex hominibus? ergo baptismus Ioannis non fuit à Deo.

¶ 2. Præterea, Omnis doctrina de nouo à Deo procedens, aliquibus signis cōfirmatur, vnde & Dominus Exod. 4. dedit Moy si potestatem signa faciēdi. Et Hebr. 2. dicit, Cū fides nostra principiū accepisset enarrari à Deo ab eis qui audie-

Habetur ex
scim. 1. de
Epip. 10. 10.

Chry. ho. 10.
in Ioan. ante
mediū, 10. 3.
Homil. 7. in
Euan. parum
ante med.

209
4. d. 2. q. 2.
artic. 1. q. 3.
Baptismus
hic non fuit
Sacramentū
sed Sacra-
mentale.

audierunt, in nos confirmata est, con-
testante Deo signis, & portetis. Sed de
Ioanne Baptista dicitur Ioan. 1. Ioan-
nes signum fecit nullum. Ergo videtur,
quod baptismus quo baptizauit, non
esset à Deo.

¶ 3. Præterea, Sacramenta, quæ sunt
diuinitus instituta, aliquibus sacræ
Scripturæ præceptis continentur. Sed
baptismus Ioannis non præcipitur ali-
quo præcepto sacræ Scripturæ. Ergo
videtur, quod non fuerit à Deo.

¶ Sed contra est quod dicitur Ioan. 1.
Qui me misit baptizare in aqua, ille
mihi dixit, Super quem videris Spiritu-
m, &c.

¶ Respondeo dicendum, quod in bap-
tismo Ioannis duo possunt considerari,
scilicet ipse ritus baptizandi, & effe-
ctus baptismi. Ritus quidem baptizandi
non fuit ex hominibus, sed à Deo qui fa-
miliari Spiritus Sancti reuelatione Ioan-
nem ad baptizandum misit. Effectus
autem illius baptismi fuit ab homine:
quia nihil in illo baptismo efficiebatur
quod homo facere non posset. Vnde non
fuit à solo Deo, nisi in quantum Deus in
homine operatur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod
per baptismum nouæ legis hominis inte-
rius per Spiritum Sanctum baptizatur,
quod facit solus Deus. Per baptismum
autem Ioannis, solum corpus mundaba-
tur aqua. Vnde dicitur Matth. 3. Ego
baptizo vos in aqua, ille vos baptizabit
in Spiritu Sancto. Et ideo baptismus
Ioannis denominatur ab ipso: quia scili-
cet nihil in eo agebatur, quod ipse non
ageret. Baptismus autem nouæ legis non
denominatur à ministro, qui principalem
baptismi effectum non agit, scilicet
interiorem emundationem.

¶ Ad secundum dicendum, quod ro-
tadoctrina, & operatio Ioannis ordi-
nabatur ad Christum, qui multitudine
signorum, & suam, & Ioannis doctri-

A nam confirmauit. Si autem Ioannes sig-
na fecisset, homines ex æquo Ioanni, &
Christo attēdisset. Et ideo ut homines
principaliter Christo intenderent, non
est datum Ioanni ut faceret signum: lu-
dæis tamen quærentibus quare bapti-
zaret, confirmauit suum officium au-
thoritate Scripturæ, dicēs, Ego vox cla-
mantis in deserto, & ut dicitur Ioan.
1. Ipsa etiam austeritas vitæ eius offi-
cium commēdabat, quia ut Chrysosto-
mus dicit super Matth. mirabile erat,
in humano corpore tantam patiētiā vi-
dere.

¶ Ad tertium dicendum, quod bap-
tismus Ioannis non fuit ordinatus à Deo
nisi ut modico tempore duraret, propter
causas prædictas. Et ideo non fuit com-
mēdatus aliquo præcepto cōmuniter
edito in sacra Scriptura, sed familiari
quadam reuelatione Spiritus Sancti, ut
dictum est.

COMMENTARIUS.

Proprius sensus huius articuli est an
baptismus Ioannis quoad ritum, & *Ioannis bap-*
modum baptizandi fuerit à Deo in- *tismus à Deo*
stitutus, & Ioanni traditus, ac inspiratus,
an verò fuerit humanum inuentum? Ad
maiores autem doctrinæ explicatio-
nem, distinguit Diuus Thomas inter ritum,
& effectum baptismi, & quoad ritum dicit
C baptismum illum fuisse à Deo, iuxta illud
Ioan. 1. *Qui misit me baptizare in aqua.* Ex
quo verbo constat, ex peculiari Spiritus
Sancti inspiratione fuisse Ioannem ad bap-
tizandum missum, atque ita à Deo ac-
cepisse baptismum. Sed posset aliquis res-
pondere, accepisse quidem Ioannem à
Deo reuelationem, seu præceptum bap-
tizandi: non tamen modum, ritumvè bap-
tismi. Sed cum Euangelista dicat, *Qui mi-*
sit me baptizare in aqua, illo verbo satis to-
tum illius baptismi ritum expressit, quia
(ut infra videbimus) nihil aliud erat de
necessitate illius baptismi, quam exte-
rior aquæ ablutio. Quamquam, etiam si
aliquid aliud ad ritum illius baptismi per-
tinuisset, totum id foret intelligendū sub
illo

illo verbo esse comprehensum, sicut cūm dicimus Christum misisse Apostolos ad baptizandum, illa voce complectimur, totum id, quod ad baptismum Christi perficiendum necessarium est. Quia licet nomen illud ab exteriori lotionē sumptum sit: significat tamen totam illam actionem, vel ceremoniam, quæ ad baptismum perficiendum est necessaria. Quoad affectum verò illius baptismi ait D. Thomas fuisse ab homine. Quod nihil aliud dictum est, quam baptismum illum non habuisse effectum vllum supernaturalem: sed in sola externa lotionē, quæ ab homine fit, constituisse: Quod (vt infra videbimus) certum est de effectu ex opere operato, & propria efficacia ipsius baptismi. Nam ad effectum gratiæ ex opere, seu dispositione operantis consequendum, poterat ille baptismus aliquo modo concurrere, excitando, & mouendo homines ad pœnitentiam: quo sensu, inter alios (dictus est ille) *baptismus pœnitentiæ*.

In solut. ad primum notandum est verbum illud. *Baptismus nouæ legis non denominatur à ministro, qui principalem baptismi effectum non agit, scilicet interiorem emundationem*. Exponendum namq; est iuxta communem doctrinam D. Thom. scilicet in baptismo nouæ legis ministrum non agere effectum gratiæ sua virtute, neque suo nomine: sed in virtute Christi, & idè meritò vocari *baptismus Christi*. In baptismo autem Ioannis nihil fiebat, nisi illud sensibile, & externū, quod ab homine virtute propria fieri potest. De solutione ad. 2. & 3. dicemus in proxima disputatione sequenti.

ARTICVLVS III.

Vtrum in baptismo Ioannis gratia daretur.

210
4. d. 2. q. 2.
art. 1. q. 1.
eo.

D tertium sic proceditur. Videtur, quod in baptismo Ioannis gratia daretur. Dicitur enim Marci primo, Fuit Ioannes in deserto baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Sed pœnitentia, & remissio peccatorum est per gratiam: Ergo baptismus Ioannis gratiam conferebat.

A 2. Præterea, Baptizandi à Ioanne confitebantur peccata sua, vt habetur Matth. 3. & Marc. 1. Sed confessio peccatorum ordinatur ad peccatorum remissionem, quæ fit per gratiam. Ergo in baptismo Ioannis, gratia conferebatur.

¶ 3. Præterea, Baptismus Ioannis, propinquior erat baptismo Christi, quam circūcisio. Sed per circūcisionem remittebatur peccatū originale: quia, vt Beda dicit, idem salutaris curationis auxilium circūcisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat, quod nūc baptismus agere reuelatæ gratiæ tempore cōsuevit. Ergo multo magis baptismus Ioannis remissionem peccatorum operabatur, quod sine gratia fieri non potest.

¶ Sed cōtra est, quod Matth. 3. dicitur: Ego quidē baptizovo in aqua in pœnitentiā. Quod exponens Gregor. in quadam Homil. dicit, Ioannes nō in Spiritu, sed in aqua baptizat, quia peccata soluere non valet. Sed gratia est à Spiritu Sancto, & per eam peccata tolluntur. Ergo baptismus Ioannis gratiam non conferebat.

C Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, tota doctrina, & operatio Ioannis præparatoria erat ad Christū: sicut ministri, & inferioris artificis est præparare materiam ad formam, quā inducit principalis artifex. Gratia autē conferenda erat hominibus per Christū, & secundum illud Ioan. primo, Gratia, & veritas per Iesum Christū facta est. Et ideo baptismus Ioannis gratiā non conferebat, sed solum ad gratiam præparabat tripliciter. Vno quidem modo per doctrinam Ioannis inducentem homines ad fidem Christi. Alio modo assuefaciēdo homines, ad ritum baptismi Christi. Tertio modo per pœnitentiā, præparando homines ad suscipiendum effectū baptismi Christi.

Beda ex hō.
circūcisio-
nis inter
prin. & me-
dium: Eam
habet in ho-
mil. totius
anni.

Homil. 7. in
Euā. primum
anæ med.

*Super illud
Marc. 1.
Fuit Ioan-
nes in deser-
to baptizans,
est. c. 3. secū-
dum ordinē
Beda.*

Ad primum ergo dicendum, quod in illis verbis (vt Beda dicit) potest intelligi duplex baptismus. Vnus quidē, quem Ioannes baptizando conferebat, qui dicitur baptismus pœnitentiæ, quia scilicet ille baptismus erat quoddam inductiuum ad pœnitentiam: & quasi quēdam protestatio, qua profirebātur homines se pœnitentiā acturos. Alius autem est baptismus Christi, per quē peccata remittuntur, quem Ioānes dare non poterat: sed solum prædicabat, dicens. Ille vos baptizabit in Spiritu Sancto. Vel potest dici quod prædicabat baptismum pœnitentiæ, id est inducentem ad pœnitentiam: quæ quidem pœnitentiā ducit homines in remissionē peccatorum. Vel potest dici quod per baptismū Christi (vt Hieronymus dicit) gratia datur, qua peccata gratis dimittuntur: quod autem consummatur per spōsum, initiatur per paranympum, scilicet Ioannem. Vnde dicitur, quod baptizabat, & prædicabat baptismum pœnitentiæ in remissionē peccatorū: nō ideo quia hoc ipse perficeret, sed quia præparando, ad hoc homines disponebat. ¶ Ad secundum dicendum quod illa confessio peccatorum, nō fiebat ad remissionē peccatorum statim per baptismum Ioānis exhibendā, sed consequendam per pœnitentiam cōsequētem, & per baptismum Christi, ad quē pœnitentia illa præparabat. ¶ Ad tertium dicendum, quod circumcisio instituta erat ad remedium originalis peccati. Sed baptismus Ioannis ad hoc nō erat institutus, sed solum erat præparatorius ad baptismum Christi: vt dictum est. Sacramenta autem ex vi institutionis, suum habet effectum.

COMMENTARIUS.

IN corpore articuli nihil occurrit explicandum, quia tam assertio negatiua D. Thom. quæ posita etiam erat in

articulo præcedenti, quā ratio, seu congruentia, quam adiungit, satis in ipso contextu perspicua sunt, de re verò ipsa disputabimus statim disputatio. 25. Sect. 2.

In solutione ad primum, explicat D. Thom. locum Marci. 1. *Fuit in deserto Ioannes baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.* Quia in eo obscurum esse videtur, quo modo Ioannes dicatur baptizasse in remissionē peccatorum, cum per baptismum eius gratia non daretur, per quam peccata remittuntur. Et ideo est prima expositio in illis verbis non vnum: sed duo baptismata indicari. Aliud enim est baptizare, aliud baptismum prædicare. Ioannes ergo vnum baptismum dabat, & alium prædicabat, non ergo baptismus à Ioanne datus: sed prædicatus dicitur esse in remissionem peccatorum, dabat enim baptismū suum, prædicabat autē baptismum Christi, qui dicitur dari in remissionem peccatorum. Quæ expositio confirmari potest testimonio eiusdem Ioannis Baptistæ, sic loquentis apud Ioannem, cap. 1. *Ego baptizo in aqua, medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis, ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est, & infra. Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quem videris spiritum descendētem, & manentē super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Ecce duplex baptisma aliud datum à Ioanne, aliud prædicatum. Et hanc expositionem attigit Gregor. homil. 20. super Euangelia Beda super Marcum, nec videtur valde dissimilis expositio Hieronymi in Marcum dicentis. *Quod consummatur per sponsum, initiatur per paranympum.* Dicitur enim Ioānes præparasse, & disposuisse homines ad baptismū Christi: tum baptizādo: tum perfectiorem Christi baptismum prædicando. Hæc verò expositio non videtur probanda, nam certum est, ipsomet baptismum Ioannis dici in Scriptura baptismum pœnitentiæ, vt constat ex verbis Pauli Actū. decimo nono: *Ioannes baptizauit baptismō pœnitentiæ populum.* Cum ergo dicitur Ioannes prædicasse baptismum pœnitentiæ, non est sensus prædicasse baptismū Christi, sed suum, prius enim quam illum daret, oportebat, prædicādo homines ad eū suscipiendum inuitare. Vnde Matthæ. cap. 3. *Venit, inquit, Ioannes prædicans,*

*Baptismus
Ioannis cui
baptismus
pœnitentiæ
dicitur.*

*Super illud
Marc. 1. Præ-
dicans bap-
tism. pœnit.
20. 9.*

Et dicens, pœnitentiam agite. Lucas verò capit. 3. addit. *Venit predicans baptismum pœnitentia.* vbi Ambros. aliud, inquit, fuit baptismus pœnitentia, aliud vero gratia est. Secunda ergo expositio, & facilis est, Ioannem prædicasse pœnitentiam, & baptismum pœnitentia in remissionem peccatorum, non vt hæc per ipsum baptismum obtinere. tur: sed per pœnitentiam, in cuius quasi testimonium baptismus ille dabatur, & ideò dictus est *baptismus pœnitentia.* Et hæc expositionem magis videtur probare D. Thom. hic, & Caiet. & ad illam magis accommodat verba Hierony. supra citata. Quia enim Ioannes prædicatione, & baptismo suo inuitabat homines ad pœnitentiam, & remissionem peccatorum, quæ per Christum consummatur, ideò dicit Hieronymus, initiari per Ioannem, quod consummatur per Christum.

In solutione ad secundum insinuat D. Tho. confessionem illam peccatorum, quam faciebant Iudæi ad Ioannis baptismum accedentes, fuisse propriam, & vocalem manifestationem peccatorum, quæ unusquisque commiserat. Et quidē, quod fuerit actio distincta à susceptione illius baptismi, dubitari non potest, quidquid Caietan. super Euang. dicat, quia verba Euangelistarum sunt satis aperta. Quod verò illa non tantum fuerit confessio peccatorum in genere, (vt quidam putant) sed in specie (vt hic D. Tho. insinuat) sententia est Basil. libr. 1. de bapt. par. 2. aliquantulum à principio, & in regulis breuioribus regula. 288. & Chrysost. homil. 3. imperfecti, & Tertul. libr. de bapt. c. 20. quem sequitur Iansenius. c. 13. concordia, & Canis. lib. 1. de corrupte. ver. Dei. c. 8. quia aliud est, se agnoscere peccatorem, quod omnes homines habent, aliud peccata sua confiteri, quod difficilius est. Illa verò confessio nec Sacramentalis erat, vt per se notum est, nec à Ioanne exigebatur, sed vel ex quodam feruore verè pœnitentis animi, vel ex quadam consuetudine, quæ in illa lege erat huiusmodi confessiones faciendi, proficiscebatur, vt latè ac benè explicat Iansenius suprâ.

In sol. ad tertium significat D. Tho. circumcisionem ex vi suæ institutionis habuisse effectum remittendi originale peccatum. Dicit enim fuisse institutam in remedium originalis peccati, & subdit, Sacramenta habere effectum ex vi suæ insti-

tutionis. Sed hæc intelligenda sunt accommodatè, iuxta ea quæ D. Tho. in proprio loco de Circumcisione docet. Non enim fuit Circumcisio propria causa gratiæ, sed signum, & conditio, ad cuius præsentiam Deus gratiam conferebat, peccatumque originale remittebat non ex virtute ipsius Circumcisionis, neque ex speciali, ac propria ratione institutionis eius, sed ex providentia, ac promissione Diuina, qua propter Christum venturum, statuit iustificare infantes, cum primùm ritu aliquo religioso Deo consecrarentur. Sed de hoc latius in sequenti tomo.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum alij præter Christum, baptismo Ioannis baptizari debuerint.

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod baptismo Ioannis solus Christus debuerit baptizari. Quia sicut dictum est, ad hoc Ioannes baptizauit, vt Christus baptizaretur: sicut Augus. dicit super Ioannem. Sed quod est proprium Christo, non debet alijs cōuenire. Ergo nulli alij debuerunt illo baptismo baptizari.

¶ 1. Præterea, Quicumque baptizatur, aut accipit aliquid à baptismo, aut baptismo aliquid confert. Sed à baptismo Ioannis nullus aliquid accipere poterat, (quia in eo gratia non cōferebatur, vt dictum est) nec aliquis baptismo aliquid conferre poterat, nisi Christus, qui tantum mundissimæ suæ carnis aquas sanctificauit. Ergo videtur, quod solus Christus baptismo Ioannis debuerit baptizari. **¶** 3. Præterea. Si alij illo baptismo baptizabantur, hoc non erat nisi vt præpararēt ad baptismum Christi: & sic cōueniens videbatur, quod sicut baptismus Christi omnibus confertur, & magnis, & paruis, & Gentilibus, & Iudæis, ita etiā & baptismus Ioannis conferretur. Sed non legitur quod ab eo

Articuli. 1.
Tracta. 13.
in Ioan. in-
ter primi &
mediū, 10. 9.

art. præced.

pueri

D. Thom.
Caietanus.

pueri baptizarentur, nec etiam Gentiles: dicitur enim Marci. 1. quod egrediebantur ad illum Israelitæ vniuersi, & baptizabatur ab illo. Ergo videtur, quod solus Christus à Ioanne debuerit baptizari.

¶ Sed contra est quod dicitur Luca. 3. Factum est, cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato, & orante aperti sunt cœli.

Respondeo dicendum, quod duplici de causa oportuit alios à Christo, baptizari baptismo Ioannis. Primo quidē, (vt August. dicit super Ioann.) quia si solus Christus baptismo Ioannis baptizatus esset, non deessent, qui dicerent baptismum Ioannis, quo Christus est baptizatus, digniorē esse baptismo Christi, quo alij baptizantur. Secundo, quia oportebat per baptismū Ioannis alios ad baptismum Christi præparari: sicut dictum est.

¶ Ad primum ergo dicendū, quod non propter hoc solum fuit Ioannis baptismus institutus, vt Christus baptizaretur, sed etiam propter alias causas, vt dictū est. Et tamē si ad hoc solū esset institutus, vt Christus eo baptizaretur, oportebat, prædictū incōueniēs vitari, alijs hoc baptismo baptizatis.

¶ Ad secundum dicendū, quod alij qui ad baptismū Ioannis accedebant, non poterant quidem baptismo aliquid cōferre, nec tamen à baptismo gratiā accipiebant, sed solū pœnitentiæ signū.

¶ Ad tertiū dicendū, quod quia ille baptismus erat pœnitentiæ, quæ pueris non conuenit, ideo baptismo illo pueri nō baptizabantur. Cōferre autē Gētibz viā salutis, soli Christo referuabatur, qui est expectatio Gentīū, vt dicitur Genes. penultim. Sed & ipse Christus Apostolis inhibuit. Gētilibus Euāgelīū prædicare, ante passionem, & resurrectionē: vnde multo minus conue-

niebat per Ioannem Gentiles ad baptismum admitti.

COMMENTARIUS.

Questio huius articuli, est facillima, & nulla indiget expositione, nec ferē habet dubitandi rationem. Nā cum ille esset baptismus pœnitentiæ, & ad hoc præcipuē daretur, vt omnes ad illam excitarentur, & ad baptismum Christi præpararentur, perspicuum est, debuisse generatim omnibus hominibus cōferri. Hinc verō colligit D. Thom. in solut. ad. 3. baptismum illum non esse datum infantibus, qui non sunt capaces pœnitentiæ, in cuius significationē, vel excitationem baptismus ille dabatur. Baptismus enim Christi, quia virtute sua prodesse potest, datur infantibus: ille autē baptismus, cum per se non prodesset, & alioqui nō posset excitare infantes ad pœnitentiam, non erat cur ipsis tribueretur.

Quod non obscure colligitur ex Matth. & Luca. 3. vbi, ij qui baptizabatur à Ioanne, dicuntur cōfiteri peccata sua, & corripī à Ioanne, & similia, quæ non nisi in adultos conueniunt. Addit denique D. Tho. baptismum illum non fuisse datū Gentilibus, quod ex eisdem Euangelistis, & ex Marco, & Ioanne haud obscure colligitur. Nā ratio D. Thom. est optima. Et ante Christi prædicationem non expediebat viam salutis publicē gētibz prædicari. Vnde Luc.

1. inquit Zacharias ad Ioannē. Tu puer propheta Altissimi vocaberis, præbis enim ante faciem Domini parare vias eius, ad dandā sciētiam salutis plebi eius: non ergo missus est ad prædicandum gentibus, sed Iudæis tantum: Ioannes autem illos solos baptizabat, quibus baptismum, & pœnitentiam prædicabat. Denique ad munus præcursoris ita fieri oportebat, quia magnū fuisset Iudæis scandalū si Ioannes ad baptismum suum homines gentiles, & incircuncisos vocaret.

ARTICVLVS V.

Utrum baptismus Ioannis debuerit cessare Christo baptizato.

Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod baptismus Ioannis cessare debuerit, postquā

Christus

Tract. 4. in Ioan. à med. & tract. 5. interpret. & mediū. 10. 9.

Art. 1. & 3. huius. q.

Art. 1. huius. q.

Matth. 3. Luc. 3.

Luc. 1.

Christus fuit baptizatus. Dicitur enim Ioann. 1. vt manifestetur in Israel, propterea veni in aqua baptizans, sed Christo baptizato sufficiēter fuit manifestatus, tum per testimonium Ioannis, tum per descensum columbe, tum etiam testimonio paternæ vocis. Ergo videtur, quod non debuerit postea baptismus Ioannis durare.

Matth. 4. in Ioann. inter med. & fin. tom. 9.

¶ 2. Præterea Augustinus dicit super Ioān. Baptizatus est Christus, & cessauit Ioannis baptismus. Ergo videtur, quod Ioannes post Christū baptizatū, non debuerit baptizare.

Super. 3. cap. Luc. super illa verba, factum est ante, & gloss. or. super illa verba Luc. ca. Et Iesu baptizato.

¶ 3. Præterea, Baptismus Ioannis erat præparatorius ad baptismum Christi. Sed baptismus Christi incepit statim Christo baptizato, quia tactu suæ mū dissimæ carnis vim regeneratiuam cōtulit aquis, vt Beda dicit. Ergo videtur, quod baptismus Ioannis cessauerit Christo baptizato. Sed contra est, quod dicitur Ioannis. 3. quod venit Iesus in Iudæam terram, & baptizabat, erat autem & Ioannes baptizans. Sed Christus non baptizauit, nisi postquā fuit baptizatus. Ergo videtur, quod postquam Christus fuit baptizatus, adhuc Ioannes baptizabat.

Hom. 28. in Ioann. non multum remote à principio. tom. 3.

Respondeo dicēdū, quod baptismus Ioannis cessare nō debuit Christo baptizato. Primò quidē quia (vt Chrysostomus dicit) si cessasset Ioānes baptizare. Christo baptizato, existimaretur, quod cœlo, vel ira hoc faceret. Secundò, quia si cessasset à baptizando, Christo baptizante, discipulos suos in maiore zelū immisisset. Tertiò, quia persistens in baptizādo, suos auditores mittebat ad Christū. ¶ Quartò, quia (vt Beda dicit) adhuc permanebat vmbra veteris legis: nec debuit præcursor cessare, donec veritas manifestaretur.

habetur in gloss. ord. super. 3. cap. ord. super illa verba, Erat autem Ioann.

Ad primū ergo dicēdum, quod nondū Christus erat plene manifestatus

A eo baptizato: & ideo adhuc necessariū erat, quod Ioannes baptizaret. ¶ Ad secundū dicendū, quod baptizato Christo cessauit baptismus Ioannis: non tamen statim, sed eo incarcerato. Vnde Chrysost. dicit super Ioannem. Aestimo propter hoc permissam esse mortē Ioānis, & eo sublato de medio, Christum maximè prædicare cœpisse, vt omnis multitudinis affectio ad Christū trāsiret, & nō vltra his quæ de vtroq; erant, sentētijs scinderetur. ¶ Ad tertium dicendum, quod baptismus Ioannis præparatorius erat, non solum ad hoc quod Christus baptizaretur, sed etiam ad hoc quod alij ad Christi baptismum accederent. Quod nondum fuit impletum Christo baptizato.

Hom. 28. in Ioann. non remote à principio. tom. 3.

COMMENTARIUS.

IN hoc articulo explicatur tempus, quod durauit Ioannis baptismus, & in corpore articuli solū dicit D. Thom. durasse post Christi baptismum. Quod recte colligit ex Ioan. 3. vbi dicitur. *Post hæc venit Iesus, & discipuli eius in Iudæam terram, & illic demorabatur cum eis, & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon, iuxta salim: & cap. 4. in initio, vt ergo cognouit Iesus, quia audierunt Pharisei, quod Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quam Ioannis, &c.* certum est autem, Christū non habuisse discipulos, nec baptizasse per illos donec baptizatus fuit à Ioanne. Durauit ergo baptismus Ioannis aliquo tempore, postquam baptizatus est Christus. In solut. verò ad. 2. addit diuus Thomas, durasse vsque ad incarcerationē Ioannis, quod non obscurē etiam indicatur Ioann. 3. cum dicitur, *Erat autē Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim, quia aqua multa erant illic, & veniebant, & baptizabantur, nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerē,* indicat ergo Euangelista, Ioanne coniecto in vincula cessasse eius baptismum. Vnde Chrysost. hom. 28. exponens illud verbum Ioannis, inquit, *In eum vsque diem eam baptizasse significat, vbi optimas etiam congruentias adducit.* Ioannes enim, postquam in carce

rem

rem coniectus fuit, per se baptizare non potuit (vt constat) nullibi autem legimus per discipulos suos baptizasse. Quod non sine mysterio, & ratione actum est, tū quia baptismus illius duraturus non erat, tum etiam quia præcipuè baptizabat, vt occasionem haberet prædicandi Christum, & disponēdi homines ad cognitionem illius, quod munus fuit proprium eius, nec poterat per discipulos exerceri. Antequam verò coniectus esset in vincula, sicut nō fuit expediens vt à prædicando Christo cessaret, ita neque à collatione baptismi, quia nōdū erat Christus perfectè manifestatus.

Observandum verò hic est, D. Thom. solum egisse de fine, aut termino huius baptismi, nihil autem de initio dixisse, fortasse quoniam ex Luca, cap. 3. habemus coepisse Ioannem baptizare anno. 15. imperij Tiberij Cæsaris, & multos ante Christum baptizasse. Observandum denique est, D. Thom. explicasse terminum baptismi Ioannis ex circumstantia coniectionis eius in vincula, quo autem anno vtrumque acciderit, scilicet Ioannem coniectum esse in vincula, & cessasse baptismum eius D. Thom. non explicat. Vnde etiam obscurū relinquitur, quanto tempore, seu quot annis baptismus Ioannis durauerit. De qua re dicimus agentes de tempore, quo Christus fuit baptizatus.

ARTICVLVS VI.

Vtrum baptizati baptismo Ioannis, essent postea baptismo Christi baptizandi.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod baptizati baptismo Ioannis, non fuerint baptizandi baptismo Christi. Ioānes enim non fuit minor Apostolis, cum de eo scriptū sit Matth. 11. Inter natos mulierum nō surrexit maior Ioanne Baptista. Sed illi qui baptizabātur ab Apostolis, non iterum baptizabantur, sed solum modo addebatur eis impositio manuum. Dicitur enim Actor. 8. quod aliqui baptizati tantum erant à Philippo in nomine Domini Iesu: tunc

A Apostoli, scilicet Petrus, & Ioannes, imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum Sanctum. Ergo videtur, quod baptizati à Ioanne, non debuerint baptizari baptismo Christi. ¶ 2. Præterea, Apostoli fuerunt baptizati baptismo Ioannis: fuerunt enim quidam eorum discipuli Ioannis, vt patet Ioann. 1. Sed Apostoli non videntur esse baptizati baptismo Christi: dicitur enim Ioann. 4. quod Iesus non baptizabat, sed discipuli eius. Ergo videtur, quod baptizati baptismo Ioannis, non erant baptizandi baptismo Christi. ¶ 3. Præterea, Minor est, qui baptizatur, quam qui baptizat. Sed ipse Ioannes non legitur baptizatus baptismo Christi. Ergo multo minus illi qui à Ioanne baptizabantur, indigebāt baptismo Christi. ¶ 4. Præterea, Actor. 19. dicitur, quod Paulus inuenit quosdam de discipulis, dixitque ad eos, Si Spiritum Sanctum accepistis credentes. At illi dixerunt ad eum. Sed neque si Spiritus Sanctus est, audiuius. Ille verò ait: in quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt, in Ioannis baptismate. Et sequitur, quod baptizati sunt iterum in nomine Domini nostri Iesu Christi. Sic ergo videtur, quod quia esse Spiritum Sanctum nesciebant, oportuit eos iterum baptizari: sicut Hieronymus dicit super Ioelem, & in epistola de viro vnius vxoris, & Ambrosius in libro de Spiritu Sancto. Sed quidam fuerunt baptizati baptismo Ioannis, qui habebant plenam notitiam Trinitatis. Ergo non erant baptizandi iterum baptismo Christi. ¶ 5. Præterea. Roman. 10. super illud, Hoc est verbum fidei, quod prædicamus, dicit glossa Augustinus. Vnde est ista tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo, non

1147 4 in
Ioan. inter
med & fin.
tomo. 9.

cap. 2. Icel
non multum
remote à fin.
10. 6.

Amb lib. 1.
cap. 3. cuncta
princ. tom. 1.

Est gl. Aug.
1147. 80. in
Ioan. à med.
illius, 10. 9

quia dicitur, sed quia creditur? Ex quo patet, quod virtus baptismi dependet ex fide. Sed forma baptismi Ioannis significauit fidem Christi, in qua nos baptizamus: dicit enim Paulus Act. 19. Ioannes baptizabat baptismum penitentiae populum, dicens. In eum qui venturus est post ipsum, ut crederent, hoc est in Iesum. Ergo videtur, quod non oportebat, baptizatos baptismum Ioannis, iterum baptizari baptismum Christi.

Tract. 5. in Ioan. inter prim. & secundum 10. 8.

¶ Sed contra est, quod Augustinus dicit super Ioannem. Qui baptizati sunt baptismo Ioannis, oportebat ut baptizarentur baptismate Christi.

Respondeo dicendum, quod secundum opinionem Magistri in 2. dist. 4. Sent. illi, qui baptizati sunt à Ioanne, nescientes Spiritum Sanctum esse, ac spem ponentes in illius baptismum, postea baptizati sunt baptismum Christi. Illi vero qui spem non posuerunt in baptismum Ioannis, & Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum credebant, non fuerunt postea baptizati, sed impositione manuum ab Apostolis super eos facta, Spiritum Sanctum receperunt. Et hoc quidem verum est, quantum ad primam partem, quod multis autoritatibus confirmatur.

Sed quantum ad secundam partem est penitus irrationabile quod dicitur. Primum quidem, quia baptismus Ioannis, neque gratiam conferebat, neque characterem imprimebat, sed erat solum in aqua, ut ipsemet dicit Matth. 3. Vnde baptizatis fides, vel spes, quam habebant in Christum, non poterat hunc defectum supplere. Secundo: quia quando in sacramento omittitur, quod est de necessitate sacramenti, non solum oportet suppleri, quod fuerat omissum, sed oportet totaliter innouari. Est autem de necessitate Baptismi Christi, quod fiat non solum in aqua, sed etiam in Spiritu Sancto: secundum illud Ioan-

A nis tertio. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. Vnde illis qui tantum in aqua baptizati erant baptismum Ioannis, non solum erat supplendum quod deerat (ut scilicet daretur eis Spiritus Sanctus per impositionem manuum) sed erant iterum totaliter baptizandi in aqua, & Spiritu.

Tract. 5. in Ioan. inter prim. & secundum 10. 6.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut Augustinus dicit super Ioannem, ideo post Ioannem baptizatum est, quia non dabat baptismum Christi sed suum: quod autem dabatur à Petro, & si quod datum est à Iuda, Christi erat. Et ideo si quos baptizauit Iudas, non sunt iterum baptizandi: baptismum enim tale est, qualis est ille, in cuius potestate datur, non qualis ille, cuius ministerio datur. Et inde est etiam quod baptizati à Philippo diacono, qui baptismum Christi dabat, non sunt iterum baptizati: sed acceperunt manus impositionem per Apostolos, sicut baptizati per sacerdotes confirmantur per Episcopos.

Epist. 108. à med. principie, 10. 2.

¶ Ad secundum dicendum, quod sicut Augustinus dicit ad Seleucianum, intelligimus discipulos Christi fuisse baptizatos, siue baptismum Ioannis (sicut nonnulli arbitrantur) siue quod magis credibile est, baptismum Christi, neque enim ministerio baptizandi defuit, ut haberet baptizatos seruos, per quos ceteros baptizaret, qui non defuit memorabilis illius humilitatis ministerio, quando eis pedes lauit.

Hom. 4. in Matth. in oper. imperfecto super illud, sine modo 10. 6.

C ¶ Ad tertium dicendum, quod sicut Chrysostomus dicit super Mattheum per hoc quod Christus Ioanni dicit. Ego à te debeo baptizari, respondit, Sine modo: ostenditur, quod postea Christus baptizauit Ioannem. Et hoc dicit in quibusdam libris apocryphis manifeste scriptum esse. Certum tamen est, ut Hieronimus dicit super Matth. quod sicut Chri-

Christus fuit baptizatus in aqua à Ioāne, ita Ioannes à Christo erat in Spiritu baptizandus. ¶ Ad quartum dicendum, quod non est tota causa quare illi fuerunt baptizati post baptismum Ioannis, quia Spiritum Sanctum non cognouerāt, sed quia non erāt baptismo Christi baptizati. ¶ Ad quintū dicendum, quod sicut dicit Augustinus contra Faustū, Sacramēta nostra sunt signa præsēntis gratiæ: sacramenta verò veteris legis fuerūt signa gratiæ futuræ. Vnde ex hoc ipso, quod Ioannes baptizauit in nomine venturi, datur intelligi, quod non dabat baptismum Christi, qui est sacramētum nouæ legis.

DISPUTATIO XXV.

In quinque sectiones distributa.

De baptismo Ioannis.

Disputatio hæc posset in materiam de sacramento baptismi reici, quoniam collato inter se Christi, Ioannisque baptismo, vtriusque ratio melius dignosci posset: tamen tum propter Diuum Thomam, tum propter rationem, quæ ipsum mouit, scilicet vt commodius mysterium baptismatis Christi, explicemus, hoc loco expedienda est. Primum igitur naturam, causas, effectusque huius baptismi explicabimus: deinde cum Christi baptismate illud breuiter confereamus.

SECTIO I.

An baptismus Ioannis essentialiter constituitur ex aliqua materia, & forma.

Quoniam ex omnibus Euangelis constat Ioānem baptizasse, & in actis Apostolorum sæpe etiam fit mentio baptismatis Ioannis, ideo suppono illud reuera extitisse, & inquirō, quid fuerit? Po-

test autē eius essentia dupliciter explicari. Primo per partes physicas, illisue similes, materiam scilicet, & formam, vel per principia metaphysica, genus scilicet, & differentiam: hoc posteriori modo explicabitur postea declarando, an ille baptismus sacramentum fuerit, quod nunc intelligi non potest, donec effectus & institutio illius baptismatis intelligatur. Priori igitur modo nunc tractanda res est.

Principio igitur certa fide constat, quæ si materiam remotam baptismatis Ioannis fuisse aquam naturalem. Nam, vt constat Matth. tertio, & Marc. primo. Ioannes in Iordane baptizabat aqua ipsius fluminis, quæ naturalis erat, & Ioan. tertio dicitur. *Erat Ioannes in Aenon baptizans iuxta salim, quia aqua multa erant ibi.* Aquæ autem simpliciter dictæ naturales aquas significant. Vnde Actor. 1. dixit Christus: *Ioannes quidem baptizauit aqua*, quod ipsemet Ioannes testatus fuerat Matth. & Lucæ. 3. & Marc. ac Ioanne. 1. dicens. *Ego baptizo in qua.*

Secundò certum item est, quasi materiam proximā, vel essentiam illius baptismatis constituisse in ipso usu, vt nomen ipsum baptismi præferret, & in his duobus absque vlla controuersia habuit similitudinem ille baptismus cum baptismo à Christo instituto, & hoc sensu dixit Tertullianus libr. de baptis. capit. 4. *Nec quicquam refert inter eos, quos Ioannes in Iordane, & Petrus in Tyberi tinxit*, scilicet, quoad similitudinem materiæ. Tractat enim ibi de similitudine, quæ est inter naturales aquas, propter quam quælibet ad baptismum conficiendum sufficit. Difficultas ergo superest, an totus ritus, & essentia illius ceremoniæ posita fuerit in sola externa ablutione aquæ, vel illa sola fuerit materia, & aliquid aliud adiunctum per modum formæ.

Prima sententia affirmat, habuisse baptismum illum eandem formam: quam habet noster baptismus: ita necesse est sentiant hæretici, qui affirmant baptismum Ioannis, & Christi omnino eiusdē rationis fuisse. Quem errorem Donatistis tribuit Aug. lib. 2. contra literas Petilian. capit. trigesimo secundo, quanquam Donatistæ reuera nō affirmabant Ioānem baptizasse sub forma Trinitatis, vt ex Augustino constat. Vnde necesse est eos negas-

Materia remota baptismi Ioannis aqua naturalis.

Matth. 3.

Marc. 1.

Ioan. 3.

Act.

Luc. 3.

Ioan. 1.

Tertullia.

Canisius.

Belarmin.

August.

se, hanc formam esse de essentia baptismi Christi, vel certè imperite secum pugnas- se. Et in eodem errore versantur huius tē- poris hæretici, vt referunt Canis. libro. de sancto Ioann. c. 9. Et Bellar. libr. primo de sacramento bap. c. 19.

Secunda sententia est, Ioannem baptizaf se sub aliqua forma, non quidem inuocan- do Trinitatem, sed Christum venturum, vt v. g. dicendo. *Ego te baptizo in nomine Christi venturi*, vel alio simili modo. Ita sen- tit D. Thom. hic art. 6. ad. 5. vbi Caietan. id supponit, ac sentit. Idē tenet Magist. in. 4. d. 2. & Bonauent. ibi explicans literam Ma- gistri, Paludan. q. 2. ar. 1. Marfil. q. 2. art. 2. Alens. 4. p. q. 9. mem. 3. art. 1. Hugo Victo- rinus lib. 2. de sacram. parte. 6. cap. 6. Cui sententiæ videtur fauere Hieronym. circa illa verba Ioelis. 2. *Efundam de spiritu meo super omnem carnem*, vbi sic inquit, *Vnde & in actibus Apostolorū, qui baptizati erant bap- tismate Ioannis, in eum, qui vēturus erat, hoc est in nomine Domini Iesu, quia responderunt Paulo interroganti, sed nec si sit spiritus san- ctus nouimus: iterum baptizatur, imo verū bap- tisma accipiūt, quia sine spiritu sancto, & mys- terio Trinitatis, quidquid in vna vel altera per- sona accipitur, imperfectum est.* Ambros. item 1. de Spiritu sancto, cap. 7. *Ioannes quidem in aduenientis Iesu, non in suo baptizabat no- mine, & ideo spiritu nesciebant* (loquitur de illis, de quibus est sermo Act. 19.) *quia nec baptismum in Christi nomine, sicut Ioannes bap- tizare solebat, acceperant.* Denique Augu. in lib. quæstionum noui testamen. q. 29. dicit baptismum Ioannis non fuisse sine saluto- ris mentione. Fundari potest hæc opinio in verbis. Act. 19. *Ioannes baptizauit baptismō penitentia populum dicōs in eum, qui venturus esset post ipsum, vt crederent*, hoc est, in Iesu, vbi Beda in eadem est sententia.

Tertia sententia negat, Ioannē baptizaf se sub aliqua forma verborum. Hanc te- nent in. 4. dist. 2. Durand. quæst. 3. Gabr. q. 2. Sotus quæst. 2. artic. 1. Scotus verò q. 2. vtramque censet probabilem. Fun- damentū huius sententiæ est, quia ex scrip- tura hoc nō colligitur, & alio qui non erat necessaria hæc forma ad finē illius baptis- matis.

Dico breuiter primò certum esse, Ioan- nem non baptizasse sub illa forma, *ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Hoc colligitur ex Act. 19. vbi bap- ti-

A zati baptismo Ioannis negant se no mē Sp- ritus sancti audiuisse, ergo signū est in il- lo baptismo non fuisse solitam fieri Trin- tatis inuocationem. Quod testimonium esset euident, si certum esset illis homi- nibus datum fuisse integrum baptismum Ioannis, sed quia hoc Ambrosius supra ne- gare visus est, ideò non videtur omnino concludere, quanquam (vt verum fatear) non video quæ ratione, aut fundamento id negetur. Quia absolute ibi dicuntur illi homines baptizati baptismō Ioannis, quod simpliciter non ita esset, nisi bap- tismū illum integrum acceperant. Deinde, ideò Paulus explicauit illis, quomo- do Ioannes baptizaret, vt eos doceret, qua ratione fieri poterat, vt baptizati es- sent Baptismo Ioannis, & nihil de Spiri- tu sancto audiuisent: ergo supponit, po- tuisse illos accipere integrum Ioannis bap- tismū sine Spiritus sancti inuocatione. Et ita intellexit hunc locum Hieronym. loco supra citato, & idem indicat in epist. 150. ad Hedibiam. q. 2. Præterea constat hæc veritas, quia Christus fuit, qui hanc formam instituit, vt constat ex verbis il- lis, *Baptizantes eos in nomine Patris, & Fi- lij, & spiritus sancti.* Matth. vltim. Ac meritò, quia expressa fides Trinitatis non est omnibus publice prædicata, nisi per Christum, & Apostolos, non per Ioannem. Rursus (vt infra dicemus) baptismus Ioan- nis non dabat Spiritum sanctum; neq; er- go necesse erat in illo inuocari. Vnde quod Ioannes ipse dixit. *Ego vos baptizo in aqua, alius veniet qui fortior me est, ipse vos baptizabit in spiritu sancto.* Exponi potest tū dando, tū etiam inuocando Spiritū san- ctum. Vnde apud Aug. lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 32. habentur hæc verba, *Ioan- nes dedit aquā sine nomine Trinitatis, sicut ip- se professus est dicens, ego baptizo vos in aqua, &c.* Fateor tamen hæc verba esse Petilia- ni, non Augustini, cæterum quia Augusti- nus illa admittit, sententiam approbare vi- sus est.

Dico secundo, ex scripturis colligi non posse an Ioannes baptizauerit sub certa forma verborum, nec neq; illis tamen, & ra- tioni magis consentaneum videtur, Ioan- nem in suo baptismō nulla forma vsum fuisse. Prior pars constat, quia in Euan- gelio, vbi præcipue narratur huius bap- tismi historia, nulla talis formæ fit men- tio,

D. Thom.
Caietan.
Magist.
Bonauen.
Palud.
Marfil.
Alens.
Hug. Viñ.
Hieron.
Isid.

Ambros.
August.
Act. 19.
Beda.

Durand.
Gab.
Sot.
Scot.

Act. 19.

Hieron.

Matth. vlt.

August.

Baptismus
Ioannis non
fuit sub v-
la forma ver-
borum.

tio, neq; etiam in loco illo Actuum, quia ibi non dicitur, Ioannem baptizasse in nomine Christi, seu inuocando illud, sed dixisse, *ut crederent in eum, qui venturus esset post ipsum*. Quorum verborum sensus apertus est Ioannem docuisse, & monuisse eos, quos baptizabat, ut in Christum crederent; ex quo non fit, ut formam illam suo baptismi adhiberet, quia non est sermo de forma, sed de doctrina, ut latè Chrysost. homil. 10. in Matth. quanquam eo loco nihil dicat de prædicto Pauli testimonio, sed solum prædicationem, & baptismum Ioannis explicet.

Posterior pars declaratur primo, quia ubique in Scriptura tantum dicitur Ioannis baptisma fuisse *in aqua*, non est ergo unde asseramus fuisse etiam in verbo, seu habuisse formam aliquam. Deinde est coniectura, quia postquam Ioannes aliquo tempore baptizauit, miserunt ad eum Pharisei interrogantes, an esset Christus, ergo signum est illum non fuisse solitum baptizare in nomine Christi venturi. Præterea, vel intelligitur baptizasse in nomine Christi venturi, solum eo sensu, quo Iudæi credebant, Christum esse venturum, & hoc non est verisimile: tum quia Christus tunc non erat venturus hoc sensu; sed iam venerat, neque ad Ioannis munus pertinebat prædicare hoc modo Christum venturum, sed præsentem; vel baptizabat in nomine Christi venturi, id est, quia iam iam manifestandus erat hominibus, & baptizaturus eos in spiritu. Quomodo intelligendum videtur, quod dicit Paulus prædicto loco, Ioannem docuisse homines, ut crederent in eum, qui post ipsum venturus erat: at, si Ioannes baptizasset hoc sensu explicato, ante baptismum exigeret ab hominibus fidem illius, in cuius nomine baptizandi erant: hoc autem non esse verisimile non obscure colligitur ex Marc. 3. & Luc. 7. Ad hæc est alia coniectura, quia si Ioannes baptizaret sub illa forma, etiam Christum sub eadem baptizasset, consequens autem videtur absurdum. Dices in Christo non seruasse illam formam, ut respondent Paludan. & Marsilius. Sed contra, quia sequitur reuera Christum non recepisse baptismum Ioannis, sicut non recipit nunc Sacramentum Baptismi, qui abluitur sine forma.

A Deinde, cum ille baptismus fuerit potissimum institutus, ut esset occasio parandi viam Christo, ut ipse baptizaretur ad sanctificandas aquas, credendum est eo modo fuisse institutum, quo expediebat ut Christo commode applicaretur. Tandem in Sacramentis nouæ legis, formæ verborum institutæ sunt, quia sunt aptæ ad expressius significandos spirituales effectus gratiæ horum sacramentorum, & ad inuocandam, seu applicandam virtutem Diuinam, quæ in eis principaliter operatur: sed in baptismo Ioannis non dabatur gratia, aut spirituales aliqui effectus (ut iam dicemus) nec virtus Diuina specialiter in eo operabatur, ergo non fuerunt in eo verba necessaria: sicut neque in Sacramentis veteris legis adiungebantur verba propter eorum imperfectionem, & propter prædictam causam.

Ultimo igitur ex ijs concluditur, totam substantiam, & essentiam illius baptismi positam fuisse in exteriori aquæ ablutione. Patet tam ex dictis testimonijs Scripturæ, quam à sufficienti enumeratione, quia exclusis verbis nihil aliud esse videtur quod de necessitate, vel de essentia illius baptismi dici possit. Dices, si ille baptismus tantum erat ablutio quædam exterior, nihil ergo habebat sacri, nihilque à communi, & vulgari ablutione differabat. Respondetur negando consequentiā, nam illa cæremonia ex intentione, & speciali deputatione, seu impositione, & modo quo fiebat, habebat rationem quædam signi, & cæremoniæ sacræ. Baptizabat enim Ioannes *baptismo penitentia in remissionem peccatorum*. Vnde ille baptismus erat signum quoddam subiectionis, & humilitatis, quo homines sese peccatores profitebantur, & indigere interna ablutione, atq; remissione peccatorum. Erat etiam ille baptismus ad significandum perfectionem baptismum Christi futurum: & ita licet materialiter non esset nisi ablutio aquæ: tamen in ratione talis cæremoniæ, & signi à communi ablutione differabat.

*Baptismus
Ioannis in
externa a-
que ablutio-
ne positus.
Obiectio.
Responsio.*

SECTIO II.

Utrum baptismus Ioannis, ad dandam gratiam fuerit institutus, vel cuius rei gratia.

Explicata essentia, & natura huius baptismi, sequitur ut aperiamus causas eius. Et quoniam intrinsecæ causæ cū rei substantia coincidunt, supersunt tantum extrinsecæ explicandæ, dicemus ergo primò de finali, quoniam hæc quodammodo prior est, & rei naturam maximè declarat, præsertim in rebus arte, seu usu hominum factis, simul verò dicemus de effectu, quoniam finis, & effectus in eadem rem indicunt. Hæretici ergo huius temporis contendunt baptismum Ioannis non minus contulisse gratiam, quàm nostrum, qui sanè consequenter videntur loqui. De nostro enim baptismo dicunt, non conferre gratiam nisi excitando fidem, quis autem neget etiam baptismum Ioannis potuisse excitare fidem? Et hæc videtur esse antiquior hæresis Donatistarū, ut colligitur ex citato loco Augusti, lib. 2. contra Petilianum, cap. 23.

Dicendum verò est primò, baptismum Ioannis non habuisse virtutē conferendi gratiam, neque ad hūc finem fuisse institutū. Hæc assertio est de fide. Et probatur primò ex Scriptura, Sāctorū expositionibus adiunctis. Nā Mat. & Luc. 3. Mar. & Ioannis. 1. differentiā constituit ipsemet Ioannes inter suū, & Christi baptismā, dicens. *Ego baptizo vos in aqua, qui autē post me venturus est, ipse vos baptizabit in spiritu sancto.* Quæ differentiā ita sumēda necessario est, ut intelligatur baptismus Ioannis non contulisse gratiā, & spiritū. Nam cū vterque baptismus Ioannis, & Christi sit in aqua, certè cū inter eos cōstituitur differentiā, & Ioannis baptismā esse in aqua dicitur, necessario intelligendū est esse tantum in aqua: baptismū autē Christi habere vtrūque, aquam scilicet, & spiritum, ut dicitur Ioan. 3. Vnde elegāter Richar. Viēt. tract. de baptis. Christ. Ioannes baptizat in aqua solū, sicut homo, Iesus in aqua, & spiritu sancto, sicut homo Deus. Baptizare in aqua, & spiritu est omni forde peccati mūdare, in super gratiā infundere. Idē docēt Orig. tom. 8. in Ioann. Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 26. & lib. 2. ca. 57. Chry. hom. 10. 11. & 12. in Matt. Vbi expressè dicit in Christi baptismo dari Spiritus Sancti gratiam: Ioannis autē baptismum hoc dono caruisse, & hom. 16. in Ioann. id confirmat illis verbis, quæ dixerunt quidam baptizati baptismo Ioannis Act. 19. *Sed neque si Spiritus sanctus est, au-*

diuimus. Idē ho. 40. in acta Apostolorū Nazian. orat. 39. in sancta lumina, prope finē dicit, baptismū Ioannis non fuisse omnino similē Iudæorū baptismatibus, quia ad pœnitentiā dabatur, neque etiā fuisse æquale baptismō Christi, quia spiritū non dabat. Cuius sententiæ sensus esse videtur, Ioannis baptismū non fuisse, vel solum signum, aut figurā futurorum, sicut fuit transitus maris rubri, vel ad tollendos aliquos legales defectus, vel immunditias, sicut erant Iudæorum lauacra, sed fuisse ad excitandos homines ad pœnitentiam, eosq; ad Christi baptismā disponendos, & in hæc legalia baptismata superasse: fuisse tamē inferiorem baptismō Christi, quia gratiā ex opere operato non conferebat. Eodem modo Basil. loquitur hom. 13. & lib. 1. de baptismo non longē à principio. *Quantum discriminis est inter spiritū, & aquam, tantundē videlicet est inter eū qui baptizat in spiritu sancto, & eū qui baptizat in aqua.* Vnde Damascen. li. 4. c. 10. propter hanc causam baptismū Ioannis rudimentarium appellat. Eandē sententiam late docet Hieron. dial. cōtra Luciferianos, vbi contrarium errorem vocat *dogma perversum*. Eandem sententiam tradunt Ambr. præfat. in Psal. 37. Greg. hom. 7. in Evangelia, August. frequenter contra Donatistas li. 2. contra literas Petiliani. ca. 32. & lib. 3. cap. 56. & lib. de vnico baptismo, cap. 7. & libro. 5. de Baptismo, capit. 9. & 10. & epist. 48. ad finem, & præterea in Enchirid. cap. 49. & lib. quæstionum noui testamenti. q. 29. optime Leo Pap. epistol. 4. c. 6. Deniq; videtur hæc veritas definita in Concilio Trident. sess. 7. canon. 1. de baptismo, vbi anathemate ferit, qui dixerit baptismō Ioannis habuisse eandem vim, quā habuit baptismus Christi. Nam licet posset aliquis tergiuersari dicēs, hinc solū colligi baptismum Ioannis non contulisse tantam gratiam, vel eosdem spirituales effectus omnes quos Christi baptismus, non verò nullum omnino contulisse, aut peccatum non remisisse. Quæ interpretatio, si nuda verba consideremus, non potest ex illis satis confutari: si tamen attendamus mentem Concilij, quæ non est alia, quàm Scripturæ, & sanctorū, quibus nititur, intelligemus apertè non fuisse intentionem eius comparare hæc baptismata in quantitate virtutis: sed in specie (ut ita dicam) quia vnum habet vim conferendi gra-

August.

Baptismus
Ioannis non
contulit gratiam.
Mat. 3.
Luc. 3.
Marc. 1.
Ioannis. 1.

Ioan. 3.
Rich. Viēt.

Origenes.
Cyr.
Chrysost.

Act. 19.

Gre. Naz.

Basil.

Damascen.

Hieron.

Ambrosius.

Gregor.

August.

Leo Papa.

Con. Trid.

di gratiam, qua caruit aliud. Ratio verò, seu congruentia est, quia Ioannes neque erat autor gratiæ, nec redemptor peccatorum: sed precursor redemptoris, ergo neque oportuit, nec decuit, ut ante Christum institueret baptismum, quo gratiā daret, vel ex opere operato peccata remitteret, hoc enim ad illius munus non pertinuit: sed solū, ut sua prædicatione homines ad gratiam Christi suscipiendam prepararet. Et ideò de Christo dictū est, *Gratia, & veritas per Iesum Christum facta est*, Ioan. 1. de Ioanne verò solum dicitur, *Præbis ante Dominum parare vias eius*. Luc. 1. Hanc rationē attigit, & elegāter explicuit Tertullia. lib. de bap. c. 10.

Dico secundo, Ioannis baptismus solum fuit institutus, ut Christi manifestationi, ac ostensioni deferuiet, atque viā ad baptismū Christi pararet. Ita docuit ipsemet Ioannes, illis verbis, *sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans*. Ioan. 1. Quomodo autem baptismus ille ad manifestandum Christum contulerit, varijs rationibus explicuit D. Tho. hic. ar. 1. Nam in primis, sicut prædictum erat, venturum esse Messia, ita de illo fuerat scriptum effusurum super homines aquam mūdā, qua ab omnibus inquinamentis mūdarentur, Ezech. 36. & alijs locis, quæ congerit eleganter Cyprian. epist. 63. & ideò, ut admonerentur homines, Messiam, eiusque baptismum iam iam adesse, decuit (ut Greg. inquit homil. 7. in Euang.) ut sicut Ioannes prædicatione sua, ita baptismo, homines ad Christum, & baptismum eius excitaret. Deinde, in ipso baptismo Ioannis manifestatus est Christus à Patre coram vniuersa multitudine, quæ ad baptismum Ioannis confluebat, & ipse Ioannes commodius hoc modo potuit Christum prædicare omnibus, qui ad baptismum accedebant, ut Chryso. notauit homil. 16. in Ioan. & latius hom. 10. in Matt. & Cyrill. 1. in Ioan. cap. 26. & Aug. tract. 4. in Ioann. qui alias rationes adducunt, quæ in D. Tho. legi possunt. Solum notanda est alia, quam tetigit Aug. tractatu. 5. in Ioann. his verbis. *Quare missus est Ioannes baptizans, quia oportebat baptizari Christum. Quæ potest ad illam de manifestatione reuocari, oportuit enim, ut Christus in baptismo à Patre manifestaretur.*

Supereft verò hæreticorum obiectio,

A quia Matt. 3. dicitur Ioannes dedisse baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorū. Quæ verba explicans Basil. lib. de baptismo, excellentiam baptismi Ioānis ex illis colligit, dicens. *Simul atque accesserat quis, & peccata sua, quā acūque & quali acūque fuissent, confessus fuerat, in Iordanis flumine baptizabatur, & cōfestim peccatorū remissionē accipiebat.* & Cyrill. Ierolymitan. cat. 3. *Baptizabatur, inquit, ab illo confitentes peccata sua, primum ostēdebant vulnera, deinde ille medicamēta ponebat, & credētes liberabat ab igne aeterno,* & Aug. lib. 5. de baptismo, ca. 9, dicit, baptizati in aqua penitētiæ in remissionem peccatorum nulli hominum nisi Ioanni fuisse concessum, & in illo lib. q. noui testamenti, qui eius nomine circumfertur, in q. 29. indicatur, baptismum Ioannis remississe peccata, quamuis gratiam nō contulerit. Respondetur ad locum Matt. illum baptismum dictum esse pœnitentiæ, quia introductus est ad excitandos homines ad pœnitentiam, quam propterea Ioannes cepit prædicare, dicens, *Pœnitentiam agite*. Et quia per pœnitentiam remittuntur peccata, dicitur etiam fuisse in remissionem peccatorum, non quam ipse per se daret, sed ad quā per pœnitentiam comparandam, homines excitaret. Vnde eleganter Chrysologus serm. 137. *Erat, inquit, penes Ioānem venia, sed non sine pœnitentia, erat remissio, sed luctibus comparata, & infra, per baptismū Ioānis purificabatur homo ad pœnitentiā, nō promouebatur ad gratiā: at vero Christi baptisma sic regenerat, sic immutat, sic hominem reddit ex vetero nouū, ut præterita nesciat,* & c. Aug. ser. 37. de tem. *Prædicabat in deserto Ioannes baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, non quo crimina commissa deleteret, sed quo emendaret errantes. Nam remissio peccatorum Christi gratia seruabatur. Et hinc est, quod in Scriptura baptismus Christi, sepe dicitur mundare, regenerare, & saluare, ad Ephe. 5. ad Titum. 3. nunquam verò hoc dicitur de baptismo Ioannis. Item quāuis ad baptismū Christi requiratur pœnitentia, Aet. 2. non tamen ipse appellatur baptismus pœnitentiæ, sicut baptismus Ioannis. Quia non est solum ad excitandos homines ad pœnitentiam, sicut erat ille, sed potius supponere debet pœnitentiā. Denique baptismus Christi tribuitur remissio peccatorum tanquam proximæ causæ, ut Aet. 2. & alijs locis citatis; at verò Ioannis baptisma solum*

Cc 5 media

Ioan. 1.
Luc. 1.
Tertull.

Baptismus
Ioannis cur
institutus.
Ioan. 1.
D. Thom.

Ezech. 39.
Cyprian.

Gre.

Chry.
Cyr.
Augusti.
D. Thom.

Responso

Baptismus
Ioannis bap-
tismus pœ-
nitentiæ cur
dictus.
Pet. Chry.

Aug.

Ephes. 5.
Titum. 3.
Aet. 2.

media poenitentia dicitur fuisse propter remissionem peccatorum. Et idem est sine dubio sensus Cyrilli. & Basilij locis supra citatis. Augustinus verò expressè negat, baptismum Ioannis dedisse remissionem peccatorum, quin potius libr. 5. de baptis. cap. 10. aliam expositionem illorū verborum. Matth indicat, quam supra tra-
 ctauimus in commētario art. 1. D. Thom. dicens, Ioannem baptizasse in remissionem peccatorum, quia dando baptismum aquæ, prædicabat alium baptismū, in quo erant remittēda peccata, & hoc modo dicit Ioā-
 nem, vel baptismū eius dedisse remissionē peccatorum, non in re, sed in spe. Quod ex Gregorio, & Beda ibidem retulimus.

SECTION III.

Quando fuerit institutus, & datus baptismus Ioannis, quantumq; durauerit.

DVplex distingui solet causa efficiens sacramentorum, instituens, & ministrans, & vtraque inquirenda est in baptismo Ioannis. Quia licet propriè sacramentum non sit (vt infra dicam) modū tamen sacramentorum imitatur.

Primo igitur de institutione Baptismi Ioannis certum est, illum à Deo duxisse primam originem. Hoc constat ex Luca cap. 3. dicente, *Factum est verbum Domini super Ioannem Zacharia filium in deserto, & venit in omnem regionē Iordanis prædicans baptismum poenitentia.* Quibus verbis satis indicatur, hoc fuisse verbū Domini factum super Ioannem, scilicet vt ad baptizandū, & baptismum prædicandum exiret. Quod clarius explicuit ipsemet Ioannes dicens Ioan. 1. *Qui misit me baptizare, ille mihi dixit, &c.* ex præcepto ergo Dei baptizauit, hoc ergo modo baptismus ille à Deo traxit originem. Nam qui Ioanni dixit, *super quem videris spiritum descendentem, & manētem, hic est qui baptizat in spiritu sancto*, nō fuit alius nisi Deus (fuit enim illa diuina reuelatio) idem ergo Deus illum ad baptizandum misit, vt rectè exponit Cyrill. libr. 2. in Ioan. cap. 2. & 3. dicens hæc dixisse Ioannē, *ne sua spōte præcurrere videretur, qui non suæ voluntatis, sed diuina dispensatio*

A*nis minister fuit.* Et Aug. lib. 4. de bap. cap. 22. dicit, eundem Dominū Ioanni dedisse munus baptizandi, qui ab eodē baptizatus est, quod per cūmunicationē tātum idiomatū intelligēdum est (vt ipse disertè explicuit tract. 5. in Ioann.) baptizatus enim fuit Dominus in humanitate, non est autē verisimile per humanitatē misisse Ioannē ad baptizandum, sicut Apostolos postea misit, vt ex verbis Euangelij satis costat. Et cōfirmatur primo conclusio posita ex verbis Christi Matth. vigesimo primo, vbi Christus interrogat, *Baptismus Ioannis vnde erat, e cælo, an ex hominibus?* quod ideō interrogauit, quia intelligebat Phariseos non fore negaturos baptismum Ioannis fuisse e cælo, & à Deo duxisse originē. Ex quo tanquam ex vero principio eos cōuincere volebat, quod malè agerent non credentes Ioanni, qui de ipso testimoniū præbuerat, vt Chrysostomus & cæteri expouunt. Rursus confirmatur, quia non fuisset ausus Ioannes propria authoritate nouū, & inusitatum ritum introducere, quid potius ipsi etiam Iudæi intelligebant id sine diuino mandato, & authoritate nō licuisse. Vnde, cū Ioannes negasset se esse Mesia, Eliam, aut prophetam, ab eo sciscitantur, *Quid ergo baptizas, si tu nō es Christus, neque Elias, neque propheta?* Ac si dicerent, si non es propheta, ergo non habes diuinam reuelationem, & mandatum baptizandi, quomodo ergo audes propria authoritate baptizare? Ipse autem Ioannes respondit tacitè, se non propria, sed diuina authoritate baptizare, quia plus erat, quā propheta, scilicet Præcurzor Domini, vnde inquit. *Ego vos baptizo in aqua, medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.*

CDifficultas verò superest, vtrum ille baptismus ita duxerit à Deo originem, vt ab illo fuerit immediatè institutus, an solum quia ipse misit Ioannem ad baptizandū, illi cōmittens, vt suo arbitrio baptismū institueret. Hæretici enim huius temporis priori modo explicāt institutionem huius baptismi, vt illum nostro baptismo similio-
 re efficiāt. Nonnulli verò Catholici, vt ab illis omnino dissideāt, docēt, proximū institutorē huius baptismi fuisse Ioannē, cuius arbitrio, & voluntati ritus illius baptismi à Deo cōmissus est. Quod confirmāt ex appellatione, quia in Scriptura, ille baptismus frequēter vocatur *baptismus Ioannis*, fuit

Aug.

Gregor.
Beda.

August.

Matth. 21.

Chrysost.

Baptismus
Ioannis à
Deo.
Luc. 3.

Ioan. 1.

Cyrill.

August.
Bellarmin.
Medin.

fuit ergo Ioannes non minister solū: sed institutor illius baptismi, illa enim denominatio nō solet ministris attribui. Hac enim ratione baptismus Christi nūquam appellatur baptismus Petri, aut Pauli. Quā differentiam inter baptismum Christi, & Ioānis indicauit Aug. lib. 5. de bap. c. 13. & hāc sententiam tradit Bellarminus libro. 2. de baptismo, cap. 20. & Medina hic.

Baptismus
Ioannis de
Deo institu-
tus.

D. Thom.
Sot.
Canis.
Ioan. 1.

Nihilominus dico secundō, ritum huius baptismi immediatē esse à Deo institutū, & Ioanni traditum. Hāc est expressa sententia D. Th. hic, art. 2. quē sequitur Sotus in. 4. d. 2. q. 2. art. 1. Et in eandē sententiam inclināt Canis. lib. de B. Ioanne. c. 7. Et factis probata videtur in cōmētario ar. D. Th. ex verbis illis Ioānis, *Qui mi sit me baptizare in aqua*, ex ijs enim habemus totum ritum illius baptismi: ergo Ioannes non tantum in genere præceptum baptizandi: sed etiā in particulari accepit ritū quo baptizaturus esset, quia ille ritus (vt probatū est) nō erat alius, nisi vt in aqua fieret baptismus. Et declaratur amplius, nā in ritu illius baptismi duo possunt spectari, alterum (vt ita dicā) positium, alterū negatiuum. Positium appello, quod fiebat per ablutionem naturalis aquæ, & quoad hoc negari nō potest, fuisse in particulari ex institutione diuina, vt verba citata videntur conuincere. Negatiuum autem voco, quod non habuit alias essentiales ceremonias, neque aliquā formam, &c. Et quoad hoc contēdere posset aliquis, quamuis Deus præscripserit Ioanni, vt in aqua baptizaret: illius tamen arbitrio cōmississe, vt modum. & ritum talis baptismi institueret, vt v. g. quod cū forma, vel sine illa fieret, vel alio ritu. Sed hoc mihi non probatur. Et varijs modis rejici potest. Primō quia de facto probabilius credimus, in illo baptismo non fuisse alium ritum præter ablutionem aquæ: ergo saltem de facto totus ille ritus non fuit alius, nisi quem Deus præscripsit, ergo gratis, & sine fundamento dicitur, fuisse liberum Ioāni adiungere alium ritū, si voluisset. Deinde, quia Christus dixit Apostolis, *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, et Spiritus sancti*, non solum positiuē colligimus hunc ritum esse essentialem huic baptismo, sed etiā negatiuē, nihil illi adiūgi posse, quod essentiale sit, ergo si Deus præcisē dixit Ioanni, *baptiza in aqua*, non solum positiuē colligēdum est illum fuisse ritum essentia-

Matth. 28.

lem, sed etiam negatiue nihil adiūgi potuisse, quod esset essentiale. Vnde licet fateremur potuisse Ioannem suo arbitrio adiungere aliquas ceremonias: non tamen propterea dicēdum esset, eas esse potuisse de essentia illius baptismi. Et confirmatur, quia vbicunque in Scriptura dicitur Ioannē baptizasse *in aqua*, intelligitur exclusiue in sola aqua, vt supra notauimus, ergo si Deus præcisē reuelauit Ioanni vt baptizaret in aqua, recte intelligitur, præscripsisse ritum illius baptismi in sola aqua. Et confirmatur præterea, quia aliās potuisset Ioānes instituere suum baptismū sub illa forma. *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, et Spiritus sancti*, quod nō apparet verū simile. Sed dicūt aliqui hāc recte cōvincere, illum baptismum datum esse Ioanni ex instinctu Spiritus sancti, nihilominus Ioānem illū ritum instituisse. Sed non video quomodo hāc cohæreāt. Aliās eodē modo possent dici sacramēta vetera instituta à Mose. Quia licet ea acceperit ex reuelatione diuina: ipse tamen fuit primus eorū promulgator. Deinde quæro, quid sit baptismū institui à Deo, nisi quod Deus ipse tradat, & præcipiat ritū talis baptismi, quod enim tradat per hominē, non tollit, quin institutio diuina sit. Quocirca si aliquādo vocatur Ioannes institutor illius baptismi, intelligendū est, quia fuit primus promulgator. Ita loquitur D. Tho. 4. d. 2. q. 2. art. 1. Tādem coniectura alterius opinionis parum efficax est, eam enim dissoluit D. Tho. hic ar. 2. ad. 1. dicens baptismum Ioannis denominatum fuisse ab ipso Ioanne. Quia cū spiritualem non conferret effectum, nihil in eo agebatur quod ipse non faceret, & ideo quāuis ipse non esset institutor illius baptismi: tamen quia in exequutione nō solū erat minister, sed veluti causa principalis, ideo ab ipso Ioanne denominabatur. Et nihil aliud significauit Augustinus citato loco, cū enim dicit Ioāni datā esse potestatem baptizandi, non est sensus, illi datam esse potestatem instituendi baptismum: sed conferendi illum propria virtute, & per modum principalis causæ. Quo etiam sensu dixit Tertull. lib. de baptismo cap. 10. *Ioannis baptismum diuinum fuisse, mādātō tamē, non & potestate, quod & Ioannē à Domino missum legimus in hoc munus, ceterū humana conditione*. Quibus verbis idem, qd D. Thomas hic, docet, scilicet baptismum illum

lem, sed etiam negatiue nihil adiūgi potuisse, quod esset essentiale. Vnde licet fateremur potuisse Ioannem suo arbitrio adiungere aliquas ceremonias: non tamen propterea dicēdum esset, eas esse potuisse de essentia illius baptismi. Et confirmatur, quia vbicunque in Scriptura dicitur Ioannē baptizasse *in aqua*, intelligitur exclusiue in sola aqua, vt supra notauimus, ergo si Deus præcisē reuelauit Ioanni vt baptizaret in aqua, recte intelligitur, præscripsisse ritum illius baptismi in sola aqua. Et confirmatur præterea, quia aliās potuisset Ioānes instituere suum baptismū sub illa forma. *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, et Spiritus sancti*, quod nō apparet verū simile. Sed dicūt aliqui hāc recte cōvincere, illum baptismum datum esse Ioanni ex instinctu Spiritus sancti, nihilominus Ioānem illū ritum instituisse. Sed non video quomodo hāc cohæreāt. Aliās eodē modo possent dici sacramēta vetera instituta à Mose. Quia licet ea acceperit ex reuelatione diuina: ipse tamen fuit primus eorū promulgator. Deinde quæro, quid sit baptismū institui à Deo, nisi quod Deus ipse tradat, & præcipiat ritū talis baptismi, quod enim tradat per hominē, non tollit, quin institutio diuina sit. Quocirca si aliquādo vocatur Ioannes institutor illius baptismi, intelligendū est, quia fuit primus promulgator. Ita loquitur D. Tho. 4. d. 2. q. 2. art. 1. Tādem coniectura alterius opinionis parum efficax est, eam enim dissoluit D. Tho. hic ar. 2. ad. 1. dicens baptismum Ioannis denominatum fuisse ab ipso Ioanne. Quia cū spiritualem non conferret effectum, nihil in eo agebatur quod ipse non faceret, & ideo quāuis ipse non esset institutor illius baptismi: tamen quia in exequutione nō solū erat minister, sed veluti causa principalis, ideo ab ipso Ioanne denominabatur. Et nihil aliud significauit Augustinus citato loco, cū enim dicit Ioāni datā esse potestatem baptizandi, non est sensus, illi datam esse potestatem instituendi baptismum: sed conferendi illum propria virtute, & per modum principalis causæ. Quo etiam sensu dixit Tertull. lib. de baptismo cap. 10. *Ioannis baptismum diuinum fuisse, mādātō tamē, non & potestate, quod & Ioannē à Domino missum legimus in hoc munus, ceterū humana conditione*. Quibus verbis idem, qd D. Thomas hic, docet, scilicet baptismum illum

Tertul.

illum fuisse diuinum quoad ritum, & institutionem; non verò quoad effectum, ideòq; *humenum* denominari, quod idē est, ac denominari baptismum Ioannis. Addi etiam potest, sicut lex vetus dicta est *lex Moysi*, non quia eius ille autor fuerit (hoc enim sensu lex illa diuina fuit, quia solum Deū habuit autorē) sed quia per Moysen primum est promulgata, & quia spiritum non dabat, neq; alium effectum supernaturalem secundum se habebat, sic nimirum dici de baptismo Ioannis posse.

Ex his dico tertio proximā causam illius baptismi effectiuam fuisse sanctū Ioannē. Hoc per se notum est ex euangelio, & ex paulo ante dictis explicatum relinquitur, Ioannem non tam fuisse ministrum, quā principalem causam illius baptismi, quamuis vtroque modo denominari possit. Nam in genere causæ moralis dici potest minister Dei, quia missus ab illo eiusque iussu illud ministeriū exercebat, tamen in genere causæ physicæ dici causa propria, & principalis potest, vt ex D. Thoma hic colligitur. Quia quidquid erat in illa actione, vel effectū eius, humana poterat virtute fieri.

Dubium. Sed quæret aliquis, vtrum Ioannes solum per seipsum baptizauerit, an verò etiam discipulis illud munus commiserit. Cum enim ille baptismus tantum fuerit quædam ablutio exterior, videtur verisimile potuisse facile per alios exerceri. Nihilominus Ioannem solum per se ipsum baptizasse, est expressa sententia Cyri. li. 2. in Ioan. cap. 57. & fortasse aliter fieri non potuisse, probabilius est. Et primum quidē colligi potest ex Ioan. 3. & 4. nam

Ioannes nō per discipulos, sed per seipsum baptizauit.
Cyr.
Ioan. 1. & 2.
in priori loco sic dicitur, *Erat autem Ioannes baptizans in Aënon iuxta Salim, quia aqua multa erant illic, & veniebant, & baptizabantur, nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem.* Vbi ponderanda est illa particula, *enim*, redditur enim causa, quod Ioannes baptizaret, quia nondum erat missus in carcerem, ex quo colligitur non per discipulos; sed per seipsum baptizasse. Nam si per discipulos baptizasset, potuisset vtique baptismus eius durare etiam ipso coniecto in vincula. Vnde in posteriori loco de Christo explicatur, quod non baptizaret ipse; sed discipuli eius, quod de Ioāne non dicitur, sed solum baptizasse. Denique hoc colligi potest ex illis verbis

A eiusdem Ioannis, *Qui misit me baptizare, ille mihi dixit*, Ioan. 1. soli ergo Ioanni datum est præceptum baptizandi, nec legimus datam esse ei potestatem communicandi munus illud cum alijs hominibus. Præterea ex fine illius baptismi hoc colligi potest. Ordinabatur enim ad Christi manifestationem (vt diximus) & ad munus præcursoris pertinebat, sicut ergo Ioannes non poterat per alios exercere munus præcursoris, ita neq; baptizare. Quocirca quamuis ille baptismus esset tantum in aqua; tamen quatenus erat cæremonia quædam sacra, vna ex circumstantijs illius erat, vt à Ioanne solo ministraretur. Et hinc sumi potest alia ratio, ob quam ille dictus est baptismus Ioannis, quam significauit etiam August. lib. 5. de baptism. cap. 13. & tract. 5. in Ioannem. *August.*

Cōtra hoc verò obijci potest, quia Act. 19. dicitur, cum Paulus peruenisset Ephesum, peruenisse ibi quosdam discipulos Ioannis baptisate baptizatos, qui non videntur ab ipso Ioanne potuisse immediate baptizari, cum ille nūquam Ephesi baptizauerit. Respondetur potius credendum illos fuisse ludæos aliquos, qui eo tempore, quo Ioannes baptizabat, Ierosolymis inuenti fuerant, & ab illo tunc fuisse baptizatos. Quod ipsemet Paulus sequentibus verbis indicauit, dicens, *Ioannes baptizauit baptismō pœnitentiæ populum, &c.*

Ex quo vltimo colligitur, qua ratione baptismus ille durare non potuerit vltra vincula Ioannis, & cum vita illius simul fuerit extinctus, vt latè docet Augustin. tract. 4. in Ioan. Quia nimirum solo illius ministerio nitebatur: & sicut Ioanni nullus successit in munere præcursoris, ita neque in ministerio baptizandi illo baptismo. Quod autem vsque ad incarcerationem Ioannis durauerit, in commentario art. 5. explicatum est.

SECTIO IIII.

Vtrū baptismus Ioannis fuerit sacramētū veteris, aut nouæ, aut alterius legis.

Primo hæretici supra citati, qui hunc baptismum eundem esse existimant cum baptismo Christi, consequenter dicent esse sacramentum nouæ legis, non enim negant nostrum baptismum

Lindan.
Canisius.
Bellarmin.

num esse verum sacramentum. Quanquā A fortasse Donatistæ nō dicerent, illum baptismum, prout à Ioanne inchoatum, pertinuisse ad nouam legē, sed fuisse etiam ante illam. Hæretici verò huius temporis, qui dicunt Ioannem inchoasse nouam legem, consequenter dicūt, illum esse sacramentum nouæ legis, vt referunt Lindan. lib. 4. Panopl. cap. 19. Canis. lib. de B. Ioanne. Bellarminus lib. 1. de bap. cap. 16. Et hi cōsequenter etiam docēt, baptizatos baptismo Ioannis non fuisse iterum baptismo Christi baptizandos.

Sed horum hæreticorum nullum est fundamentum, vt ex hactenus tractatis de ritu, & effectu illius baptismi cōstare potest.

Secundo fuit multorum Catholicorum sententia, baptismum illum fuisse verum sacramētum specie, ac natura diuersum à nostro baptismo, quia tam in ritu, quā in significatione, & efficacia ab illo differebat, distinctum etiam à sacramētis veteris legis, quia talis baptismi modus in tota illa lege non continebatur: simile tamē sacramētis veteribus, quia erat egenū elementum, quoniā gratiam nō cōferebat. Ita opinatus est Hugo Victorinus lib. 2. de sacram. part. 6. c. 6. Magister in. 4. d. 2. quem ibi D. Tho. q. 2. ar. 1. quæst. 1. sequutus est, & Bonauen. ar. 2. q. 2. Duran. q. 3. Palu. q. 2. art. 2. Richardus art. 2. q. 1. Alexander. 4. p. q. 3. mem. 3. Marfil. q. 2. ar. 2. Fundamentum est, quia ille baptismus erat quædam sancta cæremonia ordinata ad aliqualem hominum sanctificationem, & significās gratiam, & spiritualem ablutionem per Christum dandam, nihil ergo illi deerat ad veram rationē sacramenti, quin potius Marfilius existimat fuisse perfectius sacramentum, quā legalia, quia non solum significabat gratiam, sed etiam proximē ad illā disponebat.

Dicendum verò est primò, illum baptismum non fuisse sacramentum nouæ legis. Hoc est de fide. Et probatur primò, quia sacramenta nouæ legis tantum sunt septē à Christo instituta, ille autem baptismus nullum ex his sacramētis fuit, maxime enim fuisset baptismus Christi, quod dici non potest secundū fidem, vt ex dictis constat. Quia differebant, primo in ritu ex parte forme, quæ rei essentiam constituit. Secundò in efficacia, vt ostensum est. Tertiò consequenter in significatione, quia

baptismus Christi significat gratiam præsentem, quæ per ipsum datur: baptismus autem Ioannis, vel non significabat gratiā, vel non vt à se conferendam. Quartò in origine, quia noster baptismus institutus est à Christo Deo homine, ille autē à Deo vt sic inspiratus est. Quintò hinc fit, vt ille baptismus non potuerit esse professio, neque omnino Sacramentum nouæ legis, sicut est noster baptismus, quia neque fuit institutus ab authore huius legis vt sic, neque etiam tempore huius legis. Nam antequam hæc esset inchoata, ille incœpit, & extinctus est antequam illa fuerit tradita. Hinc fit sextò, quòd per illum baptismum non imprimebatur character indelebilis, sicut imprimitur per nostrum. Quia per illum non regenerabantur homines, neque profitebantur aliquam legem, neque efficiebantur membra alicuius Ecclesiæ, nec denique fiebant capaces aliorum sacramētōrū magis, quā antea essent. Et ita hæc est omnium Sanctorum Patrum sententia, quos latè retulimus, sect. 1. & 2. & omnium Theologorum, quos paulò ante citauimus.

Ex quo inferunt omnes (vno excepto Magistro, qui in hoc grauiter errauit) illū baptismum Ioannis non fuisse ita ad salutem sufficientem, quin post institutum, & præceptum Christi baptismū obligati fuerint omnes ad suscipiendum illum, etiam si baptismo Ioannis essent baptizati, sicut D. Thomas hic docet ar. vlt. & sine vlla dubitatione est de fide certum. Quod manifestè probatur primo ex illa historia Act. 19. Vbi baptizati baptismo Ioannis iussi sunt iterum baptizari baptismo Christi, vt eūdenter constat ex plano literæ contextu, & proprietate verborum, quæ hæretici huius temporis varijs modis conantur ad falsos, & methaphoricos sensus detorquere, tam improbabiler, atque impudēter, vt superuacaneum censeam eos referre. Præsertim cū legi possint apud Canisiū lib. sæpe citato, cap. 7. & Bellarminum lib. 1. de bap. cap. 22. Prædicto autem modo intelligunt eam historiam Chrys. Beda, & omnes expositores. Innocentius Pap. epist. 22. cap. 1. Origenes, tom. 8. in Ioannem Hier. Ioelis. 2. & Dialog. cōt. Luciferianos Ambros. ad Galat. 3. August. lib. 2. contra literas Petilianī, cap. 37. & lib. 5. de baptismo, cap. 9. & 10. Vnde tracta. 5. in Ioannē, qui baptizati sunt à Ioāne, nō eis suffecit, baptizati

Ioannis baptismo baptizati baptismum Christi si tenebantur suscipere.
D. Thom. Act. 19.

Hug. Victo.
Magist.
D. Thom.
Bonauen.
Duvand.
Paludani.
Richard.
Alens.
Marfil.

Baptismus.
Ioannis non
fuit sacramentum nouæ legis.

Canis.
Bellarmin.
Chrysos.
Beda.
Innocen.
Origenes.
Hieron.
Ambros.
August.
Chrysos.
Terul.

*ritati sunt enim baptismo Christi, quia non baptis-
mus Christi erat baptismus Ioannis; qui de-
cipiunt baptismum Christi, baptismum Ioannis
non querunt, qui acceperunt baptismum Ioannis,
baptismum Christi quaesierunt. Et confirmatur
quia verisimile est, aliquos ex Apostolis
Christi fuisse baptizatos à Ioanne præfer-
tim Andream, qui discipulus eius fuerat:
quin potius de omnibus, id affirmat Chry-
sost. hom. 1. in Acta Apost. & Tertullian.
lib. de baptis. c. 12. & tamen constat om-
nes Apostolos fuisse baptizatos baptismo
Christi, ut videre licet in August. epif. 108.
ad Seleucianum. Quin etiam est verisimi-
le, multos ex ijs Iudæis, qui initio Aposto-
licæ prædicationis Ierosolymis conuerte-
bantur ad fidem Christi, fuisse antea à
Ioanne baptizatos. Dicit enim Marcus
cap. 1. quod egrediebatur ad Ioannem omnis
Iudæa regio, & Ierosolymita vniuersi, & bap-
tizabantur ab eo, & tamen omnes sine dif-
ferimine, cum conuertebantur, statim bap-
tizabantur baptismo Christi, ut constat ex
Actibus Apostolorum, ubi c. 2. quærenti-
bus Iudæis à Petro, & reliquis Apostolis.
Quid faciemus viri fratres? respondit Petrus
Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque
vestrum in nomine Iesu Christi, &c. Quibus
verbis baptismum Christi proponit omni-
bus ut necessarium, quanquam dubitari
non possit, quin multi ex illis essent bap-
tismo Ioannis abluti. Tandem simile argu-
mentum sumi potest ex verbis Christi
Matt. ultimo. Baptizantes eos in nomine Pa-
tris, & filij, & spiritus sancti. Ex quo præ-
cepto sumenda est ratio à priori huius ve-
ritatis, quia baptismus Christi omnibus
hominibus est in præcepto, ut necessarius
ad salutem; sed per solum baptismum Ioan-
nis non impletur hoc præceptum. Tum
quia baptismus Ioannis longè alius erat à
baptismo Christi. Tum etià, quia ille bap-
tismus non imprimebat characterem Chri-
sti, ergo. Quocirca sine fundamento distin-
xit Magister inter baptizatos baptismo
Ioannis. Nam si non habebant, inquit, no-
titiam Trinitatis, seu Spiritus Sancti, indi-
gebant baptismum Christi propter locum Act.
19. si autem iam habebant notitiam Trini-
tatis, non oportebat iterum baptizari. In
quo grauius, & valde inconstanter lapsus
est. Quia necessitas baptismi Christi non
est propter notitiam Trinitatis comparā-
dam (ad id enim satis est instructio, & do-
ctrina) sed ex præcepto Christi oritur,*

A quod non minus obligabat eos, qui fidem
Trinitatis habebant, quam qui illius igna-
ri erant. Item cum baptismus Christi non
solum sit præceptum: sed etiam medium
necessarium ad salutem, eius necessitas etià
est propter effectum eius, quem non dabat
baptismus Ioannis, etiam si homines il-
lum suscipientes, cognitione Trinitatis
pollerent.

Ex his ergo colligitur alia differentia
inter baptismum Ioannis, & nostrum, quod
hic est ad salutem necessarius, non verò il-
le. Vnde etiam fit, ut oportuerit hunc dura-
re vsque ad finem mundi, non tamen illum.
Fit etiam, hunc vniuerso mudo fuisse pro-
positum, & prædicatum: illum verò tantum
vni regioni Iudæorum. Denique hinc con-
sequenter necessariū fuit, ut hic ministra-
ri potuerit non solum à Christo, vel Apo-
stolis, sed ab alijs etiam hominibus: illi ve-
rò satis fuit solius Ioannis ministeriū, quia
solum pro illo breui tempore institutus
est.

Quæri verò hic obiter potest, an pro il-
lo tempore quo ille baptismus durauit,
fuerit necessarius Iudæis, non quidem ne-
cessitate medij, nam hoc modo satis ex
dictis constat non fuisse necessarium, cum
nihil contulerit necessarium ad salutem,
sed necessitate saltem præcepti. Elias Cre-
tensis super orationem. 1. Nazian. 9. *Id-
circo Iesus baptismi aqua tingitur: significat
de hoc fuisse eo tempore Diuinum præ-
ceptum, sicut erant alia legalia. Verius ta-
men contrarium apparet, & ideo dicen-
dum est, neque hoc modo fuisse neces-
sarium, ut bene docuit Paludan. in 4. di-
stinct. 2. quæstio. 2. artic. 2. Quia huius-
modi præceptum non continetur in præ-
ceptis legis nouæ, nec veteris, ut per se
notum est. Neque sine certa ratione, aut
authoritate affirmandum est, cum ex vo-
luntate Dei pendeat. Et confirmatur ex
Luc. septimo, ubi sic dicitur. Pharisei, &
legis periti consilium Dei spreuerunt in semet
ipso non baptizati ab eo, fuit ergo ille bap-
tismus in consilio, non sub præcepto. Vnde
statim, & inferius capit. vigesimo. re-
prehendit Christus Phariseos, quod Ioan-
ni fidem non adhiberent, quodque in
eum essent blasphemæ, quod autem bap-
tizari ab eo noluerint, nunquam eos re-
prehendit tanquam alicuius præcepti trans-
gressores, signum ergo est non fuisse in præ-
cepto. Congruentia verò esse potest, quia
ille*

*Ioannis bap-
tismus non
erat necessa-
rium.*

Dubium.

Elias Cre.

Responsio.

Palu.

*Baptismus
Ioannis in
consilio lu-
cis fuit,
non in præ-
cepto.
Luc. 7. &
10.*

Aug.

Marc.

Matt. ult.

Act. 19.

ille baptisumus non erat res adeò vtilis, & A necessaria, vt oporteret strictè mandari.

*Baptismus
Ioannis non
fuit sacra-
mentum le-
gis antiquæ
Iustinus.*

Nazian.

Aug.

Dico secundò, baptismum illum non fuisse sacramentum legis veteris. Ita docent ferè omnes Theologi relati, & referendi, & Iustin. Martyr. q. 36. ad Orthodoxos, *Baptisma (inquit) Ioannis præuium erat legis gratia, & ideo supra legem erat, id est, præter obligationem legis, vel etià aliquomodo perfectior veteribus vmbis, quia propinquius ad Christum disponebat. Et hoc modo dixit Naz. ora. 36. in sancta lumina, Ioannem non baptizasse Iudaico more, & Aug. li. 5. de bapt. ca. 9. nulli hominum concessum esse ante Ioannem illo baptismi genere baptizare. Quia non in aqua solùm, sed ad poenitentiam, & aliquo modo ad remissionem peccatorum comparandam dabatur, quod non habebant vetera baptismata. Ratio vero est, quia sacramenta legis veteris sunt illa, quæ in veteri lege continentur, & per Moysen à Deo data fuerunt. Vnde etià circūcisio, quæ non est ex Moyse sed ex Patribus, à multis non censetur sacramentum veteris legis, quāquā de illa maior quædā sit ratio. Quia licet non fuerit primum in illa lege data, fuit tamē veluti acceptata, & eius præceptum in ea lege obligauit, & veluti ianua ac fundamentum illius extitit: baptismus autē Ioannis nullo modo cōtentus fuit sub lege veteri, nec per Moysen traditus, nec præceptus, aut obseruatus. Vnde ipsimet Iudæi cū viderēt, illum ritum esse præter legem Moysis, interrogabant. Quid ergo baptizas si tu non es Christus? Corrigendus ergo est Orig. lib. 5. in ad Roman. ca. 6. vbi dicit, Christum fuisse baptizatum non eo baptismo quod in Christo est, sed eo quod in lege est. Vbi baptismum Ioannis vocat baptismum in lege. Et infra subdit, *Baptismus Ioannis expletio erat veterum, non inchoatio nouorum.* Sed re vera ille baptisumus non fuit propriè in lege veteri (vt ostensum est) potuit tamen hoc modo appellari, propter quamdā similitudinem, quia erat baptisumus inefficax, & in aqua solum.*

Obiectio.

Dices, Cur magis dicitur *expletio veterum, quā inchoatio nouorum?* Quia sicut fuit quoddammodo terminus legis veteris: ita fuit initium nouæ, extrinsecus tamē vtrique, quia ad neutram pertinuit, Respondetur, Quia durante lege veteri, & antequā noua promulgata esset, & institutus est, & cessauit.

Responsio.

*Baptismus
Ioannis non
fuit proprie*

Dico tertio, baptisumus Ioannis non fuit proprie sacramentum. Ita D. Th. hic art. 1. & Alber. in. 4. d. 2. art. 6. Sot. q. 2. art. 1. & re-

centiores omnes. Ratio tamen non ab omnibus efficax redditur. Prima esse solet, quia omnia sacramenta spectant ad veterem vel nouam legem. Necesse enim est, sacramentum ad legem aliquam diuinam pertinere. Quia à solo Deo institui potest saltē secundum potentiam ordinariam: lex autem diuina positiua nulla est præter veterem, aut nouam. Baptisumus autē Ioannis non fuit sacramentum veteris legis, nec nouæ. Quæ ratio efficax esset, si probaretur de ratione sacramenti esse, vt sub aliqua lege comprehēdatur, quod prædicta ratione non fit, nec videtur necessarium. Quia non est de ratione sacramenti, vt eius vltus præcipiatur, sicut multi de Cōfirmatione, & Extrema vnctione putant. Et quia præceptum est quid extrinsecum, & posterius ratione Sacramenti.

B

Alia ratio est, quia ille baptisumus non fuit per se institutus ad significandum, sed ad disponendos homines ad poenitentiam. Verum hoc in primis videtur gratis dictum. Cur enim ille baptisumus non fuit propter aliquam significationem, sicut alia sacramenta vetera? Deinde non posset ille baptisumus deferuire ad excitandos, & preparandos homines, nisi haberet aliquam significationem. Quia non poterat excitare, nisi tanquam signum: sicut vox non posset hominem excitare, si non significaret. Denique omnes sancti dicunt, Ioannem baptismo suo Christo baptismum prænuntiasse. Et D. Th. dixit, fuisse sacramentale quoddam, quod intelligi absque ratione signi sacri non potest.

D. Thom.

C

Tertia ergo ratio sit, quia de ratione sacramenti est, vt sit cæremonia stabilis ad sanctificandum hominem aliquo modo instituta, & gratiam sanctificatē modo practico significans. Quam definitionem nunc suppono, latius in materia de Sacramentis in genere explanandā: sed in hoc baptismo fere nihil horum reperitur, quia ille baptisumus nec cōferebat per se aliquam sanctificationem internā, & spirituale, nec legale, seu cæremoniale, quia non auferebat irregularitatem aliquam, immunditiam vt legale: nullo ergo modo per se sanctificabat, sed solum excitabat homines, vt se peccatores recognoscerent, & aliquod humilitatis opus exercebant. Deinde non fuit ille baptisumus cæremonia stabilis, quæ pro statu alicuius legis permaneret. Quo sane sensu intellecta prima ratio reiicienda non est. Quia licet de ratione Sacramenti non sit, vt singulis sit in præcepto: est tamen, vt permanen-

*Sacramentum,
Albertus.
Sot.*

manentem habeat institutionem, atque vt hoc modo ad aliquā legē, seu statutū alicuius legis pertineat. At Baptismus Ioannis non fuit institutus, vt cum aliqua lege duraret, sed solum vt præambulū quoddā, & dispositio remota ad introductionem legis nouæ. Rursus non videtur ille Baptismus habuisse practicā significationem gratiæ, quæ per illum baptismum, tanquā per signum quoddam practicū promitteretur, sed primò, & per se introductus fuit, ad excitandos homines ad poenitentiam, & humilitatem, & hinc quasi ex naturali similitudine habuit, vt aliquāliter Baptismus Christi futurum significaret eo modo, quo vnus actus virtutis ex natura rei significat alium similem, vel actus exterior interiorē. Et hoc modo admitti etiam potest secunda ratio supra tacta. Nō ergo fuit ille baptismus Sacramentū.

Quod si inquiras, quid tandē sit, Iustinus q. 37. vocat illum *præludium*, seu *proœmium euangelicæ gratiæ*. Rabbanus, lib. 2. de insti. cleric. c. 26. vocat, *voluti catechismus ad Baptismum Christi*. Indicat etiā Hieronym. Mar. 1. Cyr. 2. in Ioannē, cap. 57. appellat, *Introduitorium ad perfectionem*. D. Tho. hic art. 1. vocat *quasi quoddam sacramentale, disponens ad Baptismum Christi*. Denique (vt sæpe dixi) solū fuit cæremonia quædā externa ad prouocādos homines ad virtutē, quod non satis est ad rationem Sacramenti, nisi latissimē ea voce vtī velimus.

QVÆSTIO XXXIX. C

De baptizatiōe Christi,
In octo articulos diuisa.

Einde considerandum est, de baptizatiōe Christi. ¶ Et circa hoc queruntur octo. ¶ Primo, vtum debuerit baptizari. ¶ Secūdo, vtum debuerit baptizari baptismo Ioannis. ¶ Tertiò, de tempore baptismi. ¶ Quartò, de loco, ¶ Quintò, de hoc, quod ei sunt celi aperti. Sextò, de Spiritu Sancto apparēte in specie columbæ. ¶ Septimò, vtum illa columba fuerit verum animal. ¶ Octauò, de voce paterni testimonij.

Vtrum fuerit conueniens Christum baptizari.

AD primū sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conueniens Christū baptizari. Baptizari enim est ablui. Sed Christo nō conuenit ablui, in quo nulla fuit impuritas. Ergo videtur, quod Christū non decuerit baptizari. ¶ 2. Præterea, Christus circumcisiōne suscepit, vt impleret legem. Sed baptismus non pertinebat ad legem. Ergo non debebat baptizari. ¶ 3. Præterea, Primum mouens in quolibet genere est immobile secundū illum motum: sicut cælum quod est primum alterans, nō est alterabile. Sed Christus est primum baptizans, secundū illud Ioan. 1. Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem, hic est, qui baptizat. Ergo ipsum non decuit baptizari. ¶ Sed contra est, quod dicitur Matthæi. 3. quod venit Iesus a Galilæa in Iordanem ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo.

Respondeo dicendum, quod conueniens fuit, Christū baptizari. Primò quidem, quia vt Ambros. dicit super Lucā. Baptizatus est Dominus, nō mūdare volens, sed mūdare aquas, vt ablutæ per carnē Christi, quæ peccatū nō cognouit, baptismatis vim haberēt: & vt sanctificatas aquas relinqueret post modū baptizādis, sicut Chrysost. dicit super Matthæum. Secūdo, quia sicut Chrysost. dicit super Matth. quāuis ipse nō esset peccator, tamen naturā suscepit peccatricē, & similitudinē carnis peccati, propterea, etsi pro se baptismo nō indigebat, tamē in alijs, carnalis natura opus habebat. Et sicut Greg. Nazian. dicit, Baptizatus est Christus, vt totū veteranū Adā immergat aqua. ¶ Tertiò,

214

4. d. 1. q. 3.
art. 3. q. 3.
q. 1. corp. &
Matt. 3. co.
12. op. 60.
cap. 9.

Lib. 2. in
Luc. c. ult.
in prin. 10. 5.

Hom. 4. in
oper imper-
fecto non re-
mota a prim.
tom. 1.

In orat. in
sancta Lu-
mina a me-
dio, tom. 5.

Dubium.
Responsio.
Baptismus.
Ioannis.
quid.
Hieron.
Civil.
D. Thom.

Es. 2. in 2u.
c. vii. à me.
tom. 5.

Tertio baptizari voluit, sicut Aug. dicit in sermone de Epiphania: quia voluit facere quod faciendum omnibus imperauit. Et hoc est quod ipse dicit, Sic decet nos implere omnem iustitiā. Vt enim Ambro. dixit super Luc. Hec est iustitia, vt quod alterum facere velis, prior ipse incipias, & tuo alios hor- teris exemplo.

In corp.

Ad primum ergo dicendum, quod Christus non fuit baptizatus, vt ablueretur, sed vt ablueret, sicut dictum est. Ad secundum dicendum, quod Christus non solum debebat implere ea, quæ erant veteris legis, sed etiam inchoare ea, quæ sunt nouæ legis. Et ideo non solum voluit circuncidi, sed etiam baptizari. Ad tertium dicendum, quod Christus est primum baptizans spiritualiter: & sic non est baptizatus, sed solum in aqua.

Titulus huius articuli generatim de baptismo intelligendus est, abstrahendo à baptismo Christi, vel Ioannis. Nam in artic. sequenti inquit D. Thomas, quæ specie baptismi oportuerit baptizari Christum. Et ideo vt rationes, propter quas id fuit expediens, melius explicemus, commodius erit vtrumq; simul Articulum interpretari.

ARTICVLVS II.

Vtrum Christus baptismo Ioannis debuerit baptizari.

Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit baptizari baptismo Ioannis. Baptismus enim Ioannis fuit baptismus poenitentiae. Sed poenitentia Christo non conuenit, quia nullum habuit peccatum. Ergo videtur, quod non debuerit baptizari baptismo Ioannis.

Hom. 12. in
Matth. non
longe à me
dio. tom. 2.

¶ 2. Præterea, Baptismus Ioannis, sicut dicit Chrysost. medium fuit inter baptismum Iudæorum, & Christi baptismum. Sed medium sapit naturam extremam.

Argu. Cum ergo Christus non fuerit baptizatus baptismate legali, nec etiā baptismate suo; videtur, quod pari ratione baptismate Ioannis baptizari non debuerit. **¶** 3. Præterea, Omne quod in rebus humanis est optimum, debet attribui Christo. Sed baptismus Ioannis non tenet supremum locum inter baptismata. Ergo non conuenit, Christum baptizari baptismo Ioannis. **¶** Sed contra est, quod dicitur Matt. 3. quod venit Iesus in Iordanem, vt baptizaretur à Ioanne.

Respondeo dicendum, quod sicut dicit Aug. super Ioan. baptizatus Dominus baptizabat, non eo baptismate, quo baptizatus est. Vnde cum ipse baptizaret baptismum proprio, consequens est, quod non fuerit baptizatus suo baptismate, sed baptismate Ioannis. Et hoc fuit conueniens, primo quidem propter conditionem baptismi Ioannis, qui non baptizauit in Spiritu, sed solum in aqua: Christus autem spirituali baptismate non indigebat, qui à principio suæ conceptionis gratia Spiritus Sancti repletus fuit, vt patet ex dictis, & hæc est ratio Chrysostomi. Secundo, vt Beda dicit, baptizatus est baptismio Ioannis, vt baptismio suo baptismum Ioannis cōprobaret. Tertio, sicut Greg. Nazian. dicit, Accedit Christus ad baptismum Ioannis, sanctificaturus baptismum.

Tract. 13.
in Ioan. ali-
quantulum
à prim. to. 9.

Beda Mar-
ci 1. circa
prin. cap. 4.
tom. 2.

Nazian. in
ora. in san-
cta lumina
à medio.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sicut supra dictum est, Christus baptizari voluit, vt nos suo exemplo induceret ad baptismum. Et ideo ad hoc, quod esset efficacior eius inductio, voluit baptizari baptismio, quo manifestè non indigebat, vt homines ad baptismum accederent, quo indigebant. Vnde Ambro. dicit super Luc. Nemo refugiat lauacrum gratiæ, quando Christus lauacrum poenitentiae non refugit. **¶** Ad secundum dicendum, quod baptismus Iudæorum in lege præceptus, erat solum figuralis: baptis-

art. præc.
Cais.

lib. 2. in 2u.
c. vii. à me.
to. 5.

mus autē Ioannis aliquantulum erat realis, inquantū inducebat homines ad abstinendum à peccatis: baptisumus autem Christi habet efficacia mundandi à peccato, & gratiā cōferendi. Christus autē neq; indigebat percipere remissionem peccatorū, quæ in eo nō erant: neque recipere gratiam quā plenus erat: similiter etiam cum ipse sit veritas, nō cōpetebat ei, id quod in sola figura gerebatur. Et ideō magis congruū fuit, quod baptizaretur baptismo medio, quā aliquo extremorū. ¶ Ad tertiū dicendum, quod baptisumus est quoddam spirituale remedium. Quantō autē aliquid est magis perfectum, tantō minori remedio indiget. Vnde ex hoc ipso, quod Christus est maximē perfectus, cōueniens fuit, quod non baptizaretur perfectissimo baptismo: sicut ille qui est sanus, nō indiget efficaci medicina.

COMMENTARIUS.

Quamuis D. Thomas simplicem, seu affirmatiuam tantum quæstionem proponat, mens tamen ipsius fuit exclusiuam tractare quæstionem, an scilicet debuerit solo baptismo Ioannis baptizari. Vnde ex his duobus articulis trēs assertiones colligi possunt.

Prima est, conueniens fuisse Christū baptizari baptismo Ioannis. In qua alia generalis conclusio continetur scilicet fuisse cōueniens aliquo baptismo baptizari. Huius assertionis varias adducit rationes D. Tho. Prima, vt suo baptismo mūdaret, & sanctificaret aquas, vimq; regenerandi illis conferret. Hæc est, 1. In 1. art. & 1. in 2. quam eisdem fere terminis habent Gregor. Nazian. oratione in sancta lumina, quæ est. 39. Hilarius canone. 2. in Matth. Chrysost. homil. 10. in Matth. Ambr. ferm. 4. Epiphani. & libr. 2. in Lucam, cap. ult. Hieronymi. Matth. 3. Aug. ferm. 1. Epiphani. & ser. 1. dominicæ, infra octa. Epiphani. & sermon. 2. addit. *vt noui baptismatis constituat sacramentum*, Vbi indicat, Christum recipiendo baptismum Ioannis, instituisse suum. Quia (vt suo loco

A latius dicendū) tunc veluti destinauit aquas ad sacramentale ministerium. Et eodem modo intelligendum est sanctificasse illas, aut dedisse eis virtutem, non imprimendo qualitatem aliquam, sed per extrinsecam denominationem, seu deputationem. Eodem modo explicanda est illa vox *mūdaret*, quæ metaphoricè hic vsurpatur, eamque magis explicans Aug. lib. 3. de mirabilibus scriptu. cap. 5. *Ad baptismum* (inquit) *descendit, vt aquas, quas in delicto Ada Deus non maledixerat, terra tamen, qua continebantur, maledictione infectas purgaret.*

Secunda ratio in primo art. est, vt suo baptismo nobis proficeret: Ipse enim baptismo non indigebat, quod Nazian. sup. dixit, quem Damascen. imitatur, lib. 4. c. 10. *vt vererem Adam in aquis sepeliret*, quod potest exponi, vel secundum representationem, quia illo baptismo significatum est, totam humanam naturam in Christo, & per Christum à peccatis abluendam: vel secundum valorem, & meritum, quia per illum humilitatis actum, meruit Christus, vt hominis peccatum deleteretur, in aquisque sepeliretur. Vel secundum institutionem, quia suo baptismo dedit Christus aquis virtutem ad lauandum, atque mundandum veterem Adam: Et hoc ultimo sensu hæc ratio cum prima coincidit.

Tertia ratio in primo articulo est. Quia de cuius Christum prius exequi, quod facendum omnibus imperabat. Quam rationem refert D. Thom. ex Aug. ferm. de epiphania. Nam in primo sic ait. *Quod facere nos voluit, prior ipse fecit*, videtur tamen difficilis, quia si quid probat, illud est, oportuisse scilicet baptizari Christum suo baptismo, non Ioannis, quia non hunc, sed illum præcepit. Hanc verò difficultatem veluti explicans August. tra. 5. in Ioann. sic ait. *Authoritatem dare baptismo suo hinc dignatus est, vt cognoscerent serui sui, quanta alacritate deberent currere ad baptismum domini, quando ipse dignatus est, accipere baptismum serui*, & infra *accipiens vi, quod inferius erat ab inferiori ad id, quod superius erat, hortaretur inferiorem*, similia habet libro. 4. de baptis. capitulo. 22. & libr. 3. de mirabilibus Scripturæ, cap. 3. & eodem modo dixit Ambros. libr. secundo. in Lucam propè finem: *Quid enim tam diuinum ad populos pronocandos, quam vt nemo*

Gre. Nazian.
Damascen.

Augustinus

Ambrosius

Baptismo
Ioannis baptizari cur
Christus debuit.
Gre. Nazian.
Hilar.
Chrysost.
Ambros.
Hieronym.
August.

refugia

refugiat lauacrum gratia, quando Christus lauacrum penitentia non refugit: nemo se dicat exortem esse peccati, quando Christus venit ad remedium peccatorum. Ad hunc etiam modum accipiendum est, quod ait Nazian. oratione. 40. tres scilicet esse hominis natiuitates, per generationem, per baptismum, per resurrectionem, quas Christus honorauit nascendo, resurgendo, & baptismum recipiendo. Hoc enim necesse est intelligi de baptismo secundum externam ablutionem, non verò secundum propriam rationem, & ritum nostri baptismi. Et eodem modo exponenda sunt verba August. lib. quæst. noui testamenti. q. 49. Dignum erat, ut ipse exemplo esset futuris filijs Dei, qui per baptismum filios Dei fieri docebat, & qui credentibus spiritum sanctum à Deo dari promittebat, debuit istud in semetipso visibiliter demonstrare. Et infra, Hominis causam suscipiens, & per regenerationem filios Dei fieri docens baptizari debuit, ut in se hoc ostenderet ratum.

Quarta ratio ex art. 2. est, Christum fuisse baptizatum, ut Ioannis baptismum comprobaret, sicut circumciscus est, ut circumcisionem bonam esse exemplo suo ostenderet. Quam rationem attigit Chrysos. hom. 4. imperfecti, & Beda Mar. 1. & explicari amplius potest. Nam cum Christus esset statim baptismum suum instituturus, ne videretur baptismum Ioannis, tamquam malum abijcere, alium loco eius introducendo, decuit illum prius accipere.

Quinta ratio adungi potest ex August. in Enchirid. cap. 49. dicente. *In aqua voluit baptizari à Ioanne, non ut iniquitas eius dilueretur: sed ut magna commendaretur humilitas, & serm. 63. de verbis Domini, Hoc fecit ad humilitatis exemplum, in ipsa quippe humilitate ostendit impleri iustitiam.* Alludens verba Christi. Matth. 3. *sine modo, sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* Similia habet tract. 5. & 13. in Ioan. & lib. 4. de baptis. cap. 22. & Bern. serm. 4. de Epiphani.

Sexta, quæ præcedentem magis explicat, sumitur ex Nazian. orat. 39. dicente, *Christus baptizatus est ante suam prædicationis initium, ut ea res nobis documento esset, purificationem, animique submissionem prius adhibendam esse, nec concionandi pronunciam ante suscipi debere, quam ad spiritualis, & corporalis ætatis perfectionem ventum fuerit.*

Septima addi potest ex eodẽ Nazian. ibi, baptizatum esse Christum, ut suum bap-

tizatorem sanctificaret, id est, ut ampliori sanctitate illum ornaret. Octaua adungi potest ex Aug. lib. 3. de mirabilibus scripturæ. c. 5. vbi inquit, Christum esse baptizatum, ut se dæmoni occultaret existimanti illum ad baptismum accessisse tanquam lauacri, & purificationis indigum. Dices id non potuisse fieri sine mendacio, quia illud erat signum peccatoris, & indigentis penitentia. Respondetur sæpe in superioribus expeditam esse obiectionem simile. Nam opera, quæ per se bona sunt, fieri possunt propter suam honestatem sine animo significandi aliquid falsum, quamuis futurum fortè sit, ut alij occasionem deceptionis inde accipiant. Addi verò potest, Christum propter se non indiguisse penitentia; tamen propter nos debuisse satisfacere, & humilitatis opera exercere, & hoc potuisse illo facto significari.

Secunda assertio D. Thomæ est, nõ oportuisse Christum baptizari suo baptismo. Quam conclusionem notandam censeo propter huius temporis hæreticos. Quia potissimum ratione probat, Ioannis baptismum eundem fuisse cum baptismo Christi, quoniam Christus solo vno baptismo baptizatus fuit, constat autem illum fuisse baptismum Ioannis. Decuit autem (inquiunt) ut suum baptismum ipse recipere. Tum propter magnum fidelium solatium. Tum etiam, quia per baptismum efficimur vnũ corpus (ut dicitur. 1. ad Corint. 12.) D. Thomas igitur veluti his hæreticis occurrens negat, decuisse Christum proprium baptismum suscipere: cuius rei nonnullas reddit rationes. Primam insinuat art. 1. ad. 3. *Quia Christus fuit primum baptizans spiritualiter,* ac si diceret Christum esse principium nostri baptismi in superiori ordine existens, & ideò ad hoc significandum decuisse, ut ipse non subderetur baptismi, quod instituebat. Quæ ratio explicanda est ex ijs, quæ tradit D. Thom. supra. q. 63. art. 5. & 6. vbi probat in Christo non esse characterẽ, quia in eo est plenitudo potestatis, & sacerdotij, cuius character solũ est participatio quædam. Sic enim in præsentia, cum per baptismum Christi imprimatur character baptismalis, qui est proprium inferiorum militum insigne, non oportuit illo insigniri suum ducem. Secunda ratio ex. 2. articulo est, quia baptismus Christi est non tantum in aqua, sed etiam in spiritu (est enim

August.

Obiectio.

Responsio.

Christum suo baptismo baptizatum non decuit.

1. Cor. 12. D. Thom.

regeneratio spiritualis) ne igitur videretur Christus indigere tali regeneratione, non oportuit illum baptismum suscipere. Quæ ratio non habuit locum in baptismo Ioannis, qui tantum erat *in aqua*. Tertia ratio ex solut. ad 2. & 3. in eodē art. est, quia baptismus Christi est spirituale remediū: Christus autem, cum esset perfectissimus, remedio non indiguit. Vt hoc igitur significaretur, non oportuit suo lauari baptismo. De qua re commodè dicemus infra in fine totius quæst. disputat. 27. sect. 3.

Tertia assertio D. Tho. est, non oportuisse Christum baptizari aliquo baptismo legali, seu veteris legis. Hanc habet D. Tho. arti. 2. ad 2. & solum eam probat, quia ille baptismus erat tantum figura; cum autem Christus esset veritas, non competebat ei (inquit) quod in sola figura gerebatur. Quæ ratio videtur nimium probare, alioquin neque circūcisionem debuisset Christus assumere, neque alias ceremonias legales exercere, quia *omnia in figura continebantur illis*. Quocirca hæc ratio D. Thomæ solum probat in illis baptismatibus veteribus secundum se consideratis non fuisse sufficientem rationem, propter quam eis Christus vteretur, & ideo, cum in illis non inueniatur peculiaris ratio, quæ in circūcisione, & alijs similibus reperta est, verisimile esse Christum non fuisse illis usum. Addo præterea baptismata illa legalia non potuisse ab omnibus proprio arbitrio exerceri, sed ad aliquā purificationē ab immunditijs legalibus. Quia ergo Christus nulla purificatione indiguit, neq; immunditiā legalem contraxit, ideo necesse non fuit, illis baptismatibus uti.

ARTICVLVS III

Utrum Christus conuenienti tempore fuerit baptizatus.

D. tertium sic proceditur. Videtur, quod non conuenienti tempore Christus fuerit baptizatus. Ad hoc enim Christus baptizatus est, ut suo exemplo alios ad baptismum prouocaret.

A Sed fideles Christi laudabiliter baptizantur, non solum ante trigessimum, annū sed in infantili ætate. Ergo videtur, quod Christus non debuerit baptizari in ætate triginta annorum.

¶ 1. Præterea, Christus non legitur docuisse, vel miracula fecisse ante baptismum. Sed utilius fuisset mūdo, si priori tempore docuisset, incipiens a vicesimo anno, vel etiam prius. Ergo videtur, quod Christus, qui pro utilitate hominum venerat, ante trigessimum annum debuerit baptizari.

¶ 3. Præterea, Iudicium sapientiæ diuinitus infusæ, maximè debuit manifestari in Christo. Est autem manifestatum in Daniele tempore suæ pueritiæ: secundum illud Daniel. 13. Suscitauit Dominus spiritum pueri iunioris, cuius nomen Daniel, ergo multo magis Christus in sua pueritia debuit baptizari, & docere.

¶ 4. Præterea, Baptismus Ioannis ordinatur ad baptismum Christi, sicut ad finem. Sed finis est prior in intentione, & posterior in executione, ergo vel Christus debuit primus a Ioanne baptizari, vel vltimus.

C Sed contra est, quod dicitur Luc. 3. Factum est, cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato, & orante: & infra. Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta.

Respondeo dicendum, quod Christus conuenienter fuit in trigesimo anno baptizatus. Primo quidem, quia Christus baptizabatur quasi ex tunc incipiens docere, & prædicare. Ad quod requiritur perfecta ætas: qualis est triginta annorum. Vnde legitur Genes. 41. quod triginta annorum erat Ioseph, quando accepit regimē Aegypti. Similiter etiam. 2. Reg. 5. legitur de Dauid, quod triginta annorum erat cum regnare cœpisset.

Ezechiel

Baptismo legali Christi baptismum baptizatur non decens.

216
ad. 4. q. 3.
ar. 1. q. 2. 1.
C. d. 44.
in prim. expo.
sitionis li.
beta.

Ho. 10. non
remote ap.
som. 2.

Ezéchiël etiam in trigésimo anno coepit prophetizare, ut habetur Ezéchiël. i. Secundò, quia sicut Chrysost. dicit super Matth. futurum erat, ut post baptismum Christi lex cessare inciperet. Et ideo hac ætate Christus ad baptismum venit, quæ post omnia peccata suscipere, ut lege seruata nullus dicat, quod ideo eam soluit, quia implere non potuit. Tertiò, quia per hoc, quod Christus in ætate perfecta baptizatur, datur intelligi, quod baptismus parit viros perfectos, secundum illud Ephes. 4. Donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Vnde & ipsa proprietas numeri ad hoc pertinere videtur: confurget enim trigenarius numerus, ex ductu ternarij in denarium. Per ternarium autem, intelligitur fides Trinitatis, per denarium autem impletio mandatorum legis, & in his duobus perfectio vitæ Christianæ consistit.

In oratio.
in Epiph.
Lumina
post med.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut Greg. Nazianzenus dicit, Christus non est baptizatus, quasi indigeret purgatione, nec quod, aliquod illi immineret periculum differendo baptismum, sed cuius alij non in paruum redundat periculum, si exeat ex hac vita non indutus veste incorruptionis, scilicet gratia. Et licet bonum sit post baptismum baptismi munditiam custodire, potius tamen est (ut ipse dicit) interdum paulisper maculari, quam gratia omnino carere. ¶ Ad secundum dicendum, quod utilitas, quæ à Christo prouenit hominibus, præcipue est per fidem, & humilitatem, ad quorum utrumque valet, quod Christus in pueritia, vel adolescentia non cepit docere, sed in perfecta ætate: ad fidem quidem, quia de hoc apparet in eo vera natura humanitatis, quod per temporum incre-

Eodem loco.

A mēta corporaliter profecit; & ne huiusmodi profectus putaretur esse phantasticus, noluit sapientiam suam, vel virtutem manifestare ante perfectam corporis ætatem: ad humilitatem vero, ne ante perfectam ætatem aliquis præsumptuose prælationis gradum, & docendi officium assumat. ¶ Ad tertium dicendum, quod Christus proponebatur hominibus in exemplum omnium, & ideo oportuit in eo ostendi id, quod competit omnibus secundum legem communem: ut scilicet in ætate perfecta doceret. Sed sicut Greg. Nazianzen. dicit, non est lex communis, quod raro contingit, sicut nec vna hirundo ver facit. Aliquibus enim ex quadam speciali dispensatione secundum Diuinæ sapientiæ ordinem, & B rationem, concessum est præter legem communem, ut ante perfectam ætatem officium vel præsidendi, vel docendi haberet: sicut Salomon, Daniel, & Hieremias. ¶ Ad quartum dicendum, quod Christus nec primus, nec ultimus debuit à Ioanne baptizari: quia ut Chrysost. dicit super Matth. Christus ad hoc baptizabatur, ut confirmaret prædicationem, & baptismum Ioannis: & ut testimonium acciperet à Ioanne. Non autem creditum fuisset testimonio Ioannis, nisi postquam fuerunt multi baptizati ab ipso. Et ideo non debuit primus à Ioanne baptizari. Similiter etiam nec ultimus: quia (sicut ipse ibidem subdit) sicut lux solis non expectat occasum Luciferi, sed eo procedente egreditur, & suo lumine obscurat illius cadorem: sic & Christus non expectauit, ut cursum suum Ioannes impleret, sed adhuc eo docente, & baptizante, apparuit.

Loco citato
ad arg. 1.

Homi. 4. in
opere imper
se circa præ
illius 10. 2.

ARTICVLVS III.

Utrum Christus debuerit in Iordane baptizari.

Ad quartum sic proceditur. Vi-
detur, quod Christus non de-
buerit baptizari in Iordane.

Veritas enim debet respondere figu-
ræ. Sed figura baptismi præcessit in trā-
situ maris Rubri; ybi Aegyptij sunt
submersi, sicut peccata delētur in bap-
tismo. Ergo videtur quod Christus
magis debuerit baptizari in mari Ru-
bro, quā in flumine Iordanis.

¶ 2. Præterea, Iordanis interpretatur
descensus. Sed per baptismum aliquis
ascendit magis, quā descendat, vnde
etiam Matth. 3. dicitur, quod baptiza-
tus Iesus confestim ascendit de aqua.

Ergo videtur inconueniens fuisse,
quod Christus in Iordane baptizaretur.

¶ 3. Præterea, Transeuntibus filiis
Israel, aquæ Iordanis conuersæ sunt re-
trorsum, vt legitur Iosue. 4. & sicut
etiam in Psalm. 113. dicitur. Sed illi,
qui baptizantur, non retrorsum, sed in
antea progrediuntur. Non ergo fuit cō-
ueniens, quod Christus in Iordane
baptizaretur. ¶ Sed contra est, quod di-
citur Marc. 1. quod baptizatus est Iesus
à Ioanne in Iordane.

Respondeo dicendum, quod fluuius
Iordanis fuit, per quem filij Israël in
terram promissionis intrauerunt. Hoc
autem habet baptismus Christi specia-
le præ omnibus baptismatibus, quod in-
troducitur in regnū Dei; quod per terrā
promissionis significatur. Vnde dici-
tur Ioannis 3. Nisi quis renatus fuerit
ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest
introire in regnum Dei. Ad quod etiā
pertinet, quod Helias diuisit aquas Ior-
danis, quando erat in curru igneo ra-
piendus in coelum, vt dicitur. 4. Reg.
2. quia scilicet transeuntibus per aquā
baptismi, per ignem Spiritus Sancti
patet aditus in coelum. Et ideo conue-
niens fuit, vt Christus in Iordane bap-
tizaretur.

Ad primum ergo dicendum, quod
trāsitus maris Rubri præfigurauit bap-
tismum, quantum ad hoc, quod bap-
tismus delet peccata, sed transitus Iorda-
nis, quantum ad hoc, quod aperit ianuā
regni coelestis, qui est principalior ef-
fectus baptismi, & per solum Christū
impletus. Et ideo conuenientius fuit,
quod Christus in Iordane, quā in ma-
ri baptizaretur. ¶ Ad secundum dicen-
dum, quod in baptismo est ascensus
per profectum gratiæ, qui requirit des-
censum humilitatis: secundum illud Ia-
co. 4. Humilibus autem dat gratiam.
Et ad talem descensum referendum est
nomen Iordanis. ¶ Ad tertium dicen-
dum, quod sicut August. dicit in sermo-
ne de Epiphania. Sicut antea aquæ Ior-
danis retrorsum conuersæ fuerant, ita
modo Christo baptizato retrorsum
peccata conuersa sunt. Vel etiam per
hoc significatur, quod contra descen-
sum aquarum, benedictionum fluuius
sursum ferebatur.

DISPUTATIO XXVI.

in duas sectiones distributa.

*De Tempore, & ætate, in qua Christus
baptizatus est.*

DE Christi baptismo, quoad substantiā,
& causas eius nihil addendum occurrit
ijs, quæ in superioribus dicta sunt, quo-
niam ex Euangelio constat baptizatū fuisse
Christū baptismo Ioannis, de quo quid
fuerit, iam dictum est, causæ verò, seu ratio-
nes, ob quas Christus baptizatus est, satis
sunt in commentario artic. 2. explicatæ.
Superest igitur, vt de circumstantijs illius
baptismi, ac de ijs, quæ in ipso acciderunt,
disseramus. Tractat autem D. Tho. in his
duobus articulis de circumstantijs temporis,
& loci baptismi Christi, & quidem de cir-
cūstantia loci nihil dicendum occurrit. Tū
quia non videtur esse res magni momenti.
Tū etiā, quia rationes omnes, quas D. Tho.
affert,

affert, allegoricae sunt, ac morales. Literales enim fortasse ratio, ob quam Christus in Iordane baptizatus fuit solum est, quia ille erat aptus, & accommodatus locus, ut ad illum maior hominum multitudo conflueret, ut coram eis Christus à Patre, & à Ioanne manifestaretur. De circumstantia verò temporis accuratè disputandum est, quoniam hic iaciendum est fundamentum ad ea, quæ de tempore prædicationis, & mortis Christi, tractanda postea sunt.

SECCIO I.

Quo die, ac mense baptizatus sit Christus.

Epiphani.

Prima sententia est Epiphaniij hæres. 51. non longè à fine asserentis Christum baptizatum esse sexto idus Nouembris. Quæ sententia nullo testimonio ab ipso probatur, nec video, quo niti fundamento possit. Quid verò de ea sentiendum sit, dicam postea.

Onuph.
Cassio.
Baron.

Secunda ergo sententia est, illum fuisse baptizatum sexto die Ianuarij. Hanc tenent Onuphrius in fastis lib. secundo. Canus lib. vndecimo de locis, capit. 5. ad 6. & Cæsar Baronius in apparatu suorum Annalium, ubi dicit Romanam Ecclesiam semper ab Epiphaniij sententia abhoruisse, & antiquos Patres, ac ipsammet Ecclesiam hanc sententiam profiteri. Quod quàm constanter ab ipso dictum sit, ex dicendis constabit. Nititur ergo hæc opinio in quadam Ecclesiastica traditione, quæ docet Epiphaniam, seu apparitionem Domini factam Magis, sexta die Ianuarij accidisse (ut suprâ de illo mysterio agentes, indicauimus.) Sed eadem Ecclesiastica traditio docet eodem mense, mensisque die Christum fuisse baptizatum. Quod patet primo ex officio Epiphaniæ, ubi sæpè hoc Ecclesia repetit. Vnde in primo responsorio inquit: *Hodie in Iordane baptizato Domino, aperti sunt celi, & in quadam antiphona. Hodie celesti sponso iuncta est Ecclesia, quoniam in Iordane lauit Christus eius crimina, & rursus in alia, Tribus miraculis ornatam diem sanctum colimus, hodie in Iordane à Ioanne Christus baptizari voluit. Ac denique in Hymno, Lavacra purgurgitis celestis agnus attigit, peccata, quæ non detulit, nos ablundo sustulit. Se-*

eundò videtur hæc antiquorum Patrum sententia: Augustinus serm. 37. de tempore, sic inquit. *Quaquam nonnulli hodie Dominum à Magis æstimant adoratum, alij aquam in vino mutasse, quidam vero baptizatum illum à Ioanne confirmant, in omnibus tamen filius Dei creditur, in omnibus est vera festiuitas, & eodem sensu dixerat sermo. 29. In hac die, siue quod stella ortus sui nuntium præbuit, siue quod aquam in vinum conuertit, siue quod in Iordanis undis aquas ad reparationem humani generis suo baptismo consecrauit, in quolibet horum solutis nostræ mysteria continentur. Et eodem fere modo loquitur Ambrosius sermo. 18. 21. & 22. Sed (si rectè prædicta verba ponderentur) hi duo Patres non multum fauent huic sententiæ.*

Nam fatentur quidem alterum ex ijs mysterijs hoc die factum esse, incertum tamen relinquunt omnia ne, an vnum tantum, & quod illorum fuerit. Et quamuis Ambrosius in postremo loco addat hæc verba. *Licet à diuersis alterutrum factum esse credatur, ego vero vtrumque factum esse confirmo: tamen mysticè hoc esse intelligendum statim declarat, dicens vnum mysterium in alio contineri. Neque aliter videtur sentire S. Maximus, cui potissimum*

Ambros.

Maxim.

solet hæc sententia tribui: In sermone enim de Epiphania sic loquitur. *In hac dilectissimi celebritate, sicut relatu paternæ traditionis instruimur, multiplici nobis est festiuitate letandum. Forunt enim hodie Christum Dominum vel stella duce à gentibus adoratum, vel inuitatum ad nuptias aquas in vina vertisse, vel suscepto à Ioanne baptismo consecrasse fluenta Iordanis.* Vbi sub disunctione loquens

Origenes.

Cassian.

indicat quidem aliquod ex ijs mysterijs illo die contigisse, non tamen omnia. Et ad eundem modum loquitur Origen. homil. 8. in diuersos, & Cassian. collat. 10. capit. 2. ubi refert Aegyptios solitos esse vna die celebrare Epiphaniarum festum, & natalis, ac baptismi Domini, *quoniam sacerdotes illius prouinciæ (inquit) vel dominici baptismi, vel secundum carnem natuitatis eundem diem esse definiunt.* Vbi etiam, sub disunctione loquitur, & occasionem præbet eodem fere modo interpretandi Latinæ Ecclesiæ consuetudinem, dum nimirum eodem die celebrat illa tria mysteria. Quia certum existimat aliquod ex illis eo die esse factum, & incertum est, quod illorum sit. Quocirca cum in ea festiuitate

uitate dicitur. *Hodie Christus baptizatus est, vel Magis apparuit*, iuxta hanc sententiam non intendit affirmare, reuera omnia hæc facta esse illo die, sed omnia illo die representari, atque in memoriam reuocari: sicut quando Christi Domini resurrectionem, aut mortem colit, etiam dicit eo die Christum esse mortuum, aut ex mortuis surrexisse, cum tamen secundum veram anni computationem, sæpè non sit idem dies, in quo hæc mysteria sunt gesta. Et in aliquibus annis festiuitatibus sæpè hoc accidit, quodcumque Ecclesia ad recolendum aliquod mysterium, vel memoriam alicuius sancti faciendam propter speciales causas eligit diem aliquem præter eum, in quo reuera res ipsæ contigerunt: & nihilominus ita Ecclesia loquitur, ac si illo die facta essent.

Propter hæc est tertia opinio, quæ negat quidem baptismum Christi accidisse sexto die Ianuarij: non tamen affirmat, quo die contingerit; sed incertum relinquit. Ita opinatur Iansenius capit. 14. Concordiæ, ubi negat intercessisse annum inter baptismum, & nuptias; & tamen capit. 18. affirmat nuptiarum miraculum sexta die Ianuarij factum esse. Eodem modo opinatus est Benedictus Pererius libr. 11. in Daniele, par. 1. Nam quæstione. 6. affirmat Christum sexto Ianuarij conuertisse aquam in vinum: & tamen quæstione. 7. verisimilius credit non annum integrum, sed paucos menses fluxisse a die baptismi usque ad nuptiarum diem. Præterea Franciscus Toletus super Ioannem, cap. 2. annot. 15. credit esse probabilius, magisque traditioni Ecclesiæ consentaneum, tria illa mysteria non accidisse vno, eodemque die; non tamen docet, quod ex his mysterijs sexto Ianuarij die contingerit. Rursus Cæsar Baronius in Annalibus, anno. 31. negat etiam supradicta tria mysteria facta esse eodem die. Fundamentum est, quia Patres supra relati non copulatiue, sed sub disiunctione loquuntur: sentiunt ergo non omnia, sed solum aliquod ex ijs mysterijs illo die factum esse. Accedit quod si baptismus, & nuptiæ eodem die acciderunt, necesse est inter illa annum integrum fuisse transactum; quia certissimum est non fuisse facta eodem numero die. Nam ut constat ex Euangelio Matthæ. 3. & 4. Ioan.

A 1. & 2. postquam Christus baptizatus est, ieiunauit quadraginta diebus, deinde verò discipulos vocauit, priusquam nuptiarum miraculum patraret, ergo, ut eodem die factum sit, necesse est, ut integer annus reuolueretur: hoc autem creditu difficile est. Primò, quia D. Petrus Act. 1. dicit Christum cœpisse docere, & congregare discipulos à baptismo Ioannis, ergo non est verisimile integrum annum transegisse nullo signo, seu miraculo facto. Secundò, quia in baptismo Christus declaratus est à Patre doctor, & magister hominum, ergo statim cœpit eo fungi munere, non ergo per annum distulit. Tertiò est vrgens locus apud August. serm. 154. de tempore, ubi affirmat baptismum Christi, & miraculum nuptiarum die dominico accidisse, quod esset impossibile, si post annum eodem die menses vtrumque esset factum. Addi præterea possent hoc loco difficultates, quæ ex opposita sententia sequuntur circa ætatem Christi, & tempus mortis eius. Sed de his postea oportunitus.

Inter has sententias difficile est ferre iudicium, quoniam pendent ex historia valde incerta: existimo tamen (ut consequenter, & cum aliquo fundamento loquamur) alterutrum è duobus esse dicendum, scilicet vel omnia illa tria mysteria eodem die esse facta, vel de nullo illorum definitè constare an illo die fuerit factum, nec ne? Vnde miror Iansenium, Pererium, & Baronium, quomodo, cum illud primum negent, potuerint de aliquo illorum determinatè tam constanter affirmare illo die factum esse, ut dicant esse vetustissimam traditionem, usum, & obseruationem Ecclesiæ, communemque Doctorum sententiam, cum nullum sit maius fundamentum ad hoc asserendum de vno, quàm de alio, neque ipsi vllum afferant; sed unusquisque id eligat, quod alijs opinionibus vnicuique proprijs videtur magis consentaneum. Vnde fit, ut inter se etiam non conueniant, dum alius de baptismo, alius de nuptiarum miraculo, id affirmet.

Quocirca, ne cogamur omnia in dubium vocare, sentiendum existimo baptismum Christi, & alia etiam duo mysteria

Ioan. 1. & 2.

Act. 1.

Aug.

Iansen.

Perer.

Fra. Tol.

Cæs. Baron.

Matth. 3.
C. 4.

teria sexto die Ianuarij facta esse. Primo, quia id negare de festo Epiphaniæ videtur sanè communi fidelium consensui reluctari, & ijs testimonijs, quæ de tempore aduentus Magorum supra retulimus, non est autem maior ratio certitudinis (vt dixi) de hoc mysterio, quàm de reliquis.

Secundò, quia reuera Ecclesia in officio Epiphaniæ, multum huic sententiæ fauet. Quod verò quidam dicunt elegisse Ecclesiam illam opinionem, vt probabilem ad suam instituendam festiuitatem, nos omnino iuuat. Non enim contendimus nostrā sententiam esse certam: sed vt probabiliorem esse eligendam, quandoquidem Ecclesia illam eligit. Tertiò, licet fateamur Augustinum, & Ambrosium locis citatis non affirmare omnia illa eodem die esse facta; sed solum referre quosdam ita de vno mysterio sensisse; quosdam verò de alio; non tamen referūt quenquam negasse, aliquod ex ijs mysterijs eo die esse transactum. Vnde sine causa illis imponitur, quòd insinuent non omnia, sed vnum tantum illo die accidisse, sed solū præferūt dubitationem aliquam, vel incertitudinem. Ita tamen vt in eam sententiam magis propendeant, & iuxta illam simpliciter loquantur, vt videre licet in eodem Augustin. serm. 36. de tempore, & Ambros. d. serm. 18. & 20. Sanctus verò Maximus licet vtatur coniunctione disjuncte vel, videtur tamen eam pro copulante posuisse, quod Latinis frequens est.

Et colligi potest ex verbis, quæ subiungit, *Et quam recte nobis tria hæc mysteria vno acta die prædicantur, qui ineffabile Trinitatis arcanum vno Dei sub nomine consistemus.* Et eodem sensu videntur loquuti Paulinus in natali. 9. Sancti Felicis, & Isidorus libr. 1. de officijs Eccles. capit. de Epiphania, qui simili modo loquendi vtuntur. Quod euidentius est, præsertim apud Isidorum, qui sic inquit, *siquidem eodem die idem Iesus etiam Iordanis lauacro tingitur, diuisoque cælo Spiritus Sancti descendētis testimonio Dei filius esse declaratur, cuius diei nomen ex eo, quòd apparuit gentibus, Epiphania nuncupatur;* dixerat autem eodem die Magis apparuisse. Deinde non est contemnenda autoritas Bernardi, qui serm. 1. de Epiph. expressè id affirmat, dicens, *Nec sola hæc apparitio, sed alte-*

A *ra quedam (sicut à Patribus nostris accepimus) hodie celebratur, quæ etsi longo post tempore, facta creditur hoc ipso die, Vnde sermonem secundum sic exorditur, Tres apparitiones Domini legimus vno quidem die: sed non vno tempore factas. Idem repetit sermon. 3. Et Petrus Chrysolog. sermon. 57. vbi post multa in fine ita concludit. Christus diuerso tempore, vno, eodemque die Magorum munere, aquæ mutatione, atque Patris voce Deus trino testimonio noscitur, fitque de trina ostensione Christi Epiphania vna, & sacrata solemnitas. Et similiter sermon. 160. postquam multis verbis idem docuerat, concludit, Tribus autem modis hodie Christi Deitas est probata, Magorum munere, Patris testimonio, aquæ mutatione in vinum, quia tribus*

Pet. Chrys.

B *stare omne verbum scripturæ firmavit auctoritas. Ad hæc Hieronym. Ezech. 1. exponens illa verba In quinta mensis, dicit mensum illum fuisse Ianuarium, & in illa die significatum esse baptisma (in quo aperti sunt Christo cæli,) & Epiphaniarum diè hucusque venerabilem. Quibus verbis indicat Christum apparuisse, & baptizatum esse quinta die Ianuarij. Sed fortasse propter propinquitatem dierum non existimauit hoc ad figuram, seu metaphoram referre; Insinuat ergo Hieronymus hanc sententiam, & satis apertè significat baptismum, aduentumque Magorum in eundem incidisse diem. Huc accedit Albinus libr. de Ecclesiast. officijs, capit. de baptismo Domini, qui memoriæ prodidit ieiunium Christi absolutum esse decimo quinto Kalen. Mart. quem diem constat esse quadragesimū à die sexto Ianuarij. Deinde verò subdit post anni reuolutionem inchoasse miracula, aquas in vinum conuertendo. Tandem disertis verbis docet, illa tria mysteria eodem die esse facta. Denique in hanc sententiam propendit Leo Papa epistol. 4. vbi dum*

Hieron.

Albinus.

C *reprehendit eos, qui in die Epiphaniæ solemniter catechumenos baptizabant, cum iuxta Ecclesiæ Romanæ ritum in die Paschatis, & Pentecostes baptizandi sint, subdit in hunc modum. si quis autē Epiphaniæ festiuitatē, quæ in suo ordine debito honore veneranda est, ob hoc existimat priuilegiū habere baptismatis, quia hoc*

Leo. Papa.

Dd 5

quidam

Aug.
Ambros.Baptismus
Christi quæ
do contige-
rit. Paulin.
Isidor.
Bernard.

quidam putant, quod in ea die Dominus ad baptismum sancti Ioannis accesserit, sciat illius baptismi aliam gratiam, aliam fuisse rationem, neque ad eandem pertinuisse virtutem, qua ex spiritu sancto renascuntur, qui ex Deo nati sunt. Vbi quâvis eam sententiam non referat, ut certam, eam tamē probabiliorem esse sentiens non reijcit, ut aliorum rationem excludat: sed illam potius, ut veram, amplecti videtur, ut aliam causam Ecclesiasticæ consuetudinis præbet.

Responsio
ad argumen-
ta in opposi-
tum.

Caietan.
Epiphani.

Luc. 4.

Matth. 13.
Marc. 6.
August.

Ioan. 1.

Neque contra hanc sententiam vrgent coniecturæ, quibus tertia opinio fulciebatur, quin potiùs prima, & secunda possunt hanc sententiam comprobare. Nam verisimilius est inter baptismum, & nuptias annum intercessisse, ut Caietan. etiam sentit quæstione. 43. artic. 3. & patet. Quia Christus post baptismum recessit in eremum, & ieiunauit quadraginta diebus, post ieiunium verò statim rediit Nazareth, ibique aliquo tempore commoratus est (si Epiphanio loco superiùs commemorato credimus, ex Euang. enim probari id nō pōst.) Quia etsi Luc. c. 4. statim post historiā ieiunij, & tentationis subdat: *Et regressus est Iesus in virtute spiritus in Galileam, & fama exiit per vniuersam regionem de illo, & ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus, & venit Nazareth, vbi erat nutritus.* Tamen hoc (quod Lucas narrat) non accidit statim post, ieiunium, & tentationem: sed postquā iam Christus aliquo tempore prædicauerat, & multa ediderat miracula, ut ex ipsis verbis Euangelistæ, & ex Matth. 13. & Marc. 6. colligitur. Vndē Augustin. lib. 2. de consensu Euangelist. capit. 17. hunc reditum Christi in Galilæam (quem Lucas memorat) post coniectum in vincula Ioannem accidisse testatur. Nihilominus tamen verisimile est, etiam post ieiunium rediisse Nazareth, & nonnunquā inter suos fuisse versatum, interdum verò venisse, vbi baptizabat Ioannes, ut illi esset occasio sæpiùs de ipso reddendi testimonium. Quod valde conueniens, ac necessarium fuit, ut Christi fama, & prædicatio, ac testimonium Ioannis de ipso, per omnium aures vulgaretur, & ora. Et aliquomodo indicatur capite. 1. Ioannis, vbi narratur, Christum semel, & iterum venisse ad Ioannem, qui statim viso Christo illum demonstrabat, dicens: Ecce

Agnus Dei, & tamen ex contextu historiæ Euangelicæ, & ex ijs, quæ suprà diximus, constat illa omnia accidisse post baptismum, & consequenter post ieiunium, & tentationem, quæ immediate baptismō successerunt. Deinde postquam satis fuerat Christus Ioannis prædicatione manifestatus, antequā miraculum in nuptijs edidisset, cœpit prædicare, & discipulos vocare, ac congregare, ut constat ex Ioannis secundi. Vbi legimus Christum habuisse discipulos, qui nuptijs & miraculo præsentibus affuerunt, & capit. 1. Andream, & alterum discipulum Ioannis adhæsisse Christo, eumque interrogasse, *Magister vbi habitas?* Qua interrogatione satis indicantur (ut ibi Caietan. notat) iam tunc habitum fuisse Christum publicum magistrum, & doctorem. Quod certè nomen breuiori tempore, quā vno anno, sibi comparare non poterat, igitur nihil mirum est (imò id congruit quidem) quod annus integer inter baptismum, & nuptias intercesserit. In quo non desijt Christus doctoris munere fungi, quamuis non statim cœperit patrare miracula. Quia (ut Chrysostomus ait homil. 22. in Ioan.) prius debuerunt congregari discipuli, qui deuoti attenderent miraculis, quæ fieri incipiebant, eisque in fide, quam conceperant, confirmarentur.

Ioan. 1. cap. 2.

Chrysos.

B Ad tertiam verò coniecturam negatur vtrumque mysterium baptismi, & conuersionis aquæ in vinum die Dominico accidisse. Nec est vlla ratio probabilis, quā id persuadeatur. Illud autem Augustini testimonium non omnino cogit, ut huic rei fidem faciamus, præsertim cum inter illos sermones falsò nonnulli sint Augustino adscripti, ex quibus ille existimari vnus potest. Quia neque Augustini stylum redolet, neque aliquid habet Augustino dignum. Vndē in quibusdam decretis, quæ sextæ synodo tribuuntur, in. 8. vbi narrantur mira opera, quæ Deus die Dominico patrauit, inter alia ponitur baptismus Christi, non tamen nuptiarum miraculum.

6. Synod.

SECTIO II.

Quo ætatis suæ anno Christus Dominus fuerit baptizatus.

Duo

Circa an-
num decimū
quintum Ti-
berij impe-
rantis bap-
tizatus
Christus.
Luc. 3.

D. Thom.
Chrysost.

Differre
baptismum
suum Chri-
stus cur non
debuisset.

DVo sunt hac in re certa. Primum est, Christum fuisse baptizatum circa annum decimum quintum Imperij Tiberij Cæsaris. Hoc ex Euangelio, aliquo modo colligi potest. Nam Lucæ tertio asseritur anno decimo quinto Tiberij, factum esse verbum Domini super Ioannem, ut ad prædicandum, & baptizandum exiret. Ex quo necessario sequitur ante illum decimum quintum annū Christum non fuisse baptizatum, ut per se constat. Additur verò ibidem, cum baptizaretur omnis populus, Iesum etiā baptizatum fuisse: non tamen expressè eodem anno baptizatus dicitur. Non verò id est probare difficile. Primò, quia (ut hic notauit Diuus Thomas articul. 3. ad. 4. ex Chrysostomo homilia quarta imperfecti) Christus, neque primus, neque vltimus fuit à Ioanne baptizatus. Quia ut conuenienter posset Ioannes testimonium de Christo reddere, oportuit, ut prius ad baptismum populi multitudo conflueret. Neque etiam vsque in finem differre baptismum suum decebat Christum, quia oportuit, ut adhuc Ioanne docente, & baptizante, manifestaretur, & inciperet docere, ac baptizare Christus, ut nulla inter eos videretur esse contentio. Discipulosque suos ad Christum mittere, & reliquos omnes in fide eius confirmare Ioannes posset, ut latius docuit Diuus Thomas quæstione præcedent. articul. 5. Et vtramque partem insinuauit Lucas illo verbo: *Cum baptizaretur omnis populus, Iesu baptizato, &c.* Nam in hoc verbo continetur, vñ cum alijs ascensisse Christum ad baptismum, atque adeò venisse ante ipsum alios, alios post ipsum. Baptismus autem Ioannis non durauit nisi per annum, & paulò amplius, quod ex historia Euangelica, & ex ijs, quæ supra diximus de ætate, in qua obiit Ioannes, manifestè datur intelligi: necesse est ergo, Christum fuisse baptizatum eodem anno, quo Ioannes baptizare primū cœpit, & ante impletum illum. Baptizatus ergo est ipso anno decimo quinto Imperij Tiberij, vel certe non multo post illum impletum. Neque enim affirmare simpliciter possum, euenisse id intra ipsum annum decimum quintum. Quia non mihi constat, quo men-

A se illius anni Ioannes baptismum inchoarit: quanquam verisimile sit, ex quo Ioannes baptizare cœpit, Christum non per plures menses distulisse baptismum. Tum quia oportebat in operibus pietatis, & humilitatis promptum se, & paratum ostendere, atque alijs exemplo esse. Tum etiam, quia sciebat tempus prædicationis Ioannis futurum esse perbreue, & idè expediens esse non differri manifestationem suam. Et confirmari potest, nam (ut colligitur ex primo, & secundo capit. Ioannis) quando Christus fecit miraculum in Cana Galileæ, nondum erat Ioannes coniectus in vincula, ergo (si vera sunt, quæ sectione præcedenti docuimus) baptizauit Ioannes toto illo anno à Christi baptismo, vsque ad nuptias, ergo cum eius baptismus paulò ampliùs durauerit, necesse est, dicamus, Christum prope initium baptismatis Ioannis, statim ac populi multitudo cœpit ad illum concurrere, fuisse baptizatum; ergo baptizatus fuit eodem decimo quinto anno Imperij Tiberij. Et addi potest coniectura, Quia Lucas non tam propter Ioannem Baptistam, quàm propter Christum texuit historiam, designauitque tempus, & annum, in quo Ioannes cœpit baptizare, ergo non solum voluit indicare initium baptismi Ioannis: sed multo magis initium baptismi Christi: credendum est ergo eodem anno vtrumque factum esse. Et ita sentiunt Patres omnes, & expositores Euangeliorum, & Eusebius in Chronico.

C Hinc colligitur grauem esse errorem, qui apud Tertullianum legitur, libr. 1. contra Marcion. capit. 15. nimirum cœpisse Christum Dominum sese hominibus manifestare anno duodecimo Imperij Tiberij. Siue enim hoc ex propria sententia asserat, siue ex Marcione referat, nulla ratione potest consistere. Tum quia Christus nec docere cœpit, nec miracula edere, nec alio modo se publicè manifestare ante baptismum; ut omnes docent, & ex Euangelio non obscure colligitur, & manifeste testatur Petrus Actor. primo illis verbis, *Incipiens à Baptismo Ioannis*. Denique quia Præcursor præire debuit ante Dominum, sed Ioannes non cœpit sese populo ostendere, nec bapti-

Io. I. c. 29

Euseb.

Tertull.

Mat. 11.

baptizare ante decimum quintum annum Tiberij, ergo nec Christus.

Secundo est certum, ac de fide, Christū

Trigesimum baptizatum fuisse circa trigesimum ætatis
circiter æta-
tatis annum suæ annum. Id enim testatur Lucas eodem
agens bapti-
zatur Chris-
tus. loco ijs verbis: *Et ipse Iesus erat incipiens qua-*
si annorum triginta. Quæ verba sine dubio

referuntur ad ea, quæ immediatè præcesse-

rant. *Factum est, cum baptizaretur omnis popu-*
lus, Iesu baptizato, & orante, apertum est cœlū:

dicitur ergo Christus fuisse quasi triginta

annorum, quando hoc accidit. Et hæc est

communis omnium Patrum, scriptorumq;

sententia. Quam verò ob causam vsque ad

tantam ætatem baptismum Christus distu-

lerit, variæ rationes redduntur à Patribus

(vt hic Diuus Tho. articul. 3. notauit) quæ

partim morales sunt, partim allegoricæ.

Quas ferè Gregor. Nazianzen. oratio. 39.

his verbis complexus est. *Quæ res nobis do-*
cumento esse debet, purgationem, animique

submisionem prius adhibendam esse, nec con-
cionandi prouintiam ante suscipi debere, quam

ad spiritualis, & corporeæ ætatis perfectionem

uentum fuerit, latius oratione. 40. At di-
ces, Christus tricesimo anno baptizatur, id-

que cum Deus esset, tu me baptismum urge-
re iubes? Cum Deum dixisti, quæstio abs te

soluta est. Primò, nam ille purgatio ipsamet
erat, nec purgatione indigebat. Secundò,

Nec vero ei quicquam periculi metuendum erat
baptismi prorogandi. Tertiò, ille tricesimo

anno, ac non prius sese indicauit, ne osten-
tationis cuiusdam opinionem præberet. Quar-

tò, Quia hæc ætas plenam virtutis argumen-
tum, docendique maturitatem habet. Quint-

tò, Quoniam ei salutiferum mundo suppli-
cium subendum erat, omnia, quæ ad passionem

spectabant, ad passionem, concurrere oportebat,
nimirum extensionem baptismum, cœle-

ste testimonium, prædicationem, multitudinis
concursum, miracula, & velut corpus vnum

fieri non diuulsum, nec tēporum interuallis dis-
iunctum, & interruptum. Addi verò potest

(si literalem, vt ita dicam, rationem spe-
ctemus) Christum non fuisse antea bapti-

zatum, quia Ioannes antea baptizare non
cœperat: ideò autem Ioannes ante illud

tempus baptizare non cœperat, quia, cum
esset illius baptismi primus institutor, non

poterat ante maturam, & perfectam æta-
tem tantum, tamq; graue munus inchoa-

re. Præsertim cum oporteret prius prædi-

care pœnitentiam, & per eam homines ad

baptisma cohortari, & per nouum bap-

ti-zadi ritum omnes in admirationem rape-

re, ac deinde in ipso baptismo testimoniū

de Christo præbere. Quæ omnia in minori

etate, nec grauitè, nec conuenienter fieri

poterant.

His ergo positis, grauis, & difficilis

controuerſia superest, quomodo intel-

ligendum sit, Christum baptizatum esse

agentem quasi annum trigesimum. Cu-

ius decisio pendet ex vero sensu illorum

verborum Lucæ. *Erat Iesus incipiens quasi*

annorum triginta.

In qua re prima sententia est, Chri-

stum Dominum venisse ad baptismum,

anno vigesimo nono ætatis suæ, in fi-

ne eius, antequam illum expleret, &

trigesimum inchoaret, vt sensus sit, erat

Iesus quasi incipiens annum trigesimum

ætatis, nondum enim inceperat: sed

iam iam propè ad illum accedebat. Ita

Caietanus Lucæ. 3. Cui sanè non mul-

tum repugnant verba Euangelistæ. Nam

licet multi dicant (& probabile sit) nec participium illud, *Incipiens*, ad ætatem, sed ad manifestationem, & prædicationem Christi, esse referendum: nec aduerbium illud, *quasi*, referri ad participium *Incipiens*, nec diminuerè illud: sed pertinere ad ætatem triginta annorum: Quia Lucas non dicit: *Quasi incipiens annorum triginta, sed incipiens quasi annorum triginta.* Ita vt sensus planus sit, erat Iesus, quando baptizatus est, & cœpit manifestari quasi annorum triginta: Licet hoc (inquam) ita sit: nihilo minus posset litera commodè admittere illum sensum. Rectè enim dici potest quasi triginta annorum ille, qui ferè iam compleuit vigesimum nonum annum, quamuis trigesimum nondum attingerit, quia hanc vim habet illud aduerbium *quasi*.

Et hæc sententia probanda necessariò est illis authoribus, qui existimarunt, Christum trigesimo ætatis anno passum esse, quanquam eorum sit opinio improbabilis, vt infra dicam. Item posset facile defendi hæc opinio Caietani, si vera esset sententia Epiphaniij, asserentis Christum baptizatum esse mense Nouembri. At verò positis ijs, quæ diximus,

&

&

&

& ipse etiam Caietanus admittit, nempe Christum baptizatum esse sexto Ianuarij, nullo modo potest hæc opinio defendi. Quia Christus explebat ætatis annum vigesimo quinto die Decembris, ergo si nōdum expleuerat vigesimum nonum ætatis annum, attigisset quidem ille tantummodo vigesimum octauum, & tredecim dies, ergo nō potuit dici quasi triginta annorū, cō quod ferē vigesimum nonum ætatis annum impleisset. Accedit, quod nullus veterum hunc dicendi modum sequutus est.

Secunda sententia extremē contraria est Christum triginta annos natum, attingentemque iam trigessimū primum per aliquot menses, aut saltem dies ad baptismum venisse. Primus author, qui disertis verbis hanc scripsit sententiam fuit Beda, libr. de ratione temp. cap. 45. quem ex recentioribus multi, & graues scriptores sequuntur, & ex antiquis Patribus in illius confirmationem adducuntur multi. Quorum præcipuus est Ignatius episto. 5. ad Trallianos ubi sic inquit. *Et expletis tribus annorum decadibus vere baptizatus est à Ioanne.* Quibus verbis (vt multis placet) expresse dicit expleuisse iā trigessimū annū. Quod confirmare videtur Chrysost. hom. 10. in Matth. dicens, *post triginta annos Iesum venisse ad baptismum*, eodemq; modo loquitur Euth. Matth. 3. in principio, & Bern. serm. 1. Epiphaniæ dicit. *Cum trigessimū annum exegisset in carne.* Sed hæc Patrum testimonia (si exacte considerentur) parum fauent huic sententiæ. Nam ijs locis non tractant, an omnino completus esset trigessimus annus ætatis Christi, quando ad baptismum peruenit sed loquuntur cōmuni, & vulgari modo: in cōmuni autē sermone verē, ac proprie dicitur aliquid factum esse expletis triginta annis, etiam si durante anno trigesimo factum sit, Sicut Luc. 2. dicitur. *Postquā consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer,* cum tamen durante octauo die sit circumcīsus. Et Christus dixit Marc. 8. *Post tres dies resurgam,* cum tamē in ipsa die tertia resurrectorus esset. Est præterea ad hanc expositionem confismandam optimum testimoniū desumptū ex canonibus collectis ex Græcis Synodis per Martinum Bracarensem Episcopum, ubi can. 20. sic dicitur. *si quis triginta ætatis*

A *sua non impleuerit annos, nullo modo presbyter ordinetur, etiam si valde sit dignus, quia & ipse dominus trigesimo anno baptizatus est, & sic cepit docere,* constat autem non fuisse necessarium integrum complere trigessimū ætatis annum, vt quis posset ordinari. Ex antiquis ergo Patribus non potest hæc sententia satis suaderi: ex Scriptura autem probari etiam nequit hūc esse sensum Lucæ, persuaderi verō potest, verba Lucæ cōmodē, & sine vlla vi hūc sensum pati. Quia aduerbium illud *quasi*, non semper diminutionem; sed interdum excessum, licet exiguum significat. Vt cum dicimus, *Hic sunt quasi mille homines*, significare possumus, vel pauciores esse, quā mille, vel paulō plures. Exemplum est in Euangelio Marc. 8. *Erant, qui manducauerant, quasi quatuor millia,* & similiter Ioan. 6. dicuntur manducasse, *quasi quinque millia*, & tamen Matth. 14. dicitur fuisse numerus *quinque millia virorum, exceptis paruulis, & mulieribus.* Quocirca, si hic modus dicendi magis conuenit cum humana historia, & chronologia, sustineri potest non repugnare Scripturæ. Ex Scriptura verō, aut alia Ecclesiastica auctoritate probari satis non potest.

Tertia opinio est, Christum post expletum vigesimum nonum annum, & inchoatum trigessimū, ad baptismum venisse. Hæc est communis sententia, vt Abulens. Matth. 3. & Lyranus Luc. 3. adnotarunt. Videturque esse expressa Diui Thomæ articul. tert. dicentis, Christum fuisse in trigesimo anno baptizatum. Nam in omni sermonis proprietate illud dicitur fieri tali anno, quod fit illo durante, antequam ad finem deueniat. Et eodem ferē modo loquuntur Patres antiqui, Nazianzenus oratione. 39. & 40. *Trigesimo (inquit) anno baptizatur.* Hieronymus Ezechiel. 1. *Triginta annos natus venit ad baptismum, quæ in homine perfecta ætas est.* Et vtitur exemplo Numer. 4. ubi sacerdotes dicuntur ministrare à tricesimo anno, & supra, ubi sine dubio requiritur, quod attigerint tricesimum annum, non quod expleuerint. Sic etiam Augustinus libr. 3. de mirabilibus sacræ Scripturæ, capit. 5. dicit, Christum trigessimū annum agentem venisse ad baptismum. Origen. hom

Beda

Ignat.

Chry.

Euth.
Bernard.Luc. 2.
Marc. 8.Martin.
Brac. Episc.Marc. 8.
Ioan. 6.

Matth. 14.

Abulen.
Nico. Lyr.
Di. Thom.
Trigesimo.
Atque in
choato an-
no baptiza-
tus est Chri-
stus.
Gre. Naz.
Hieron.
Num. 4.

Aug.

Origen.

Iust. Mar.
Theophyl.

hom. 1. in Ezechielem ferè nihil aliud dicit, quàm Euangelista, & eodem ferè modo Iustinus Martyr in dialogo cum Triphone ait. *Christus per annos ferme triginta expectauit, donec iohannes præiret baptismum prædicando.* Theophylact. Lucæ. 3. solum dicit, *cum triginta annorum esset Dominus, baptizatus est*: & eodem ferè modo loquitur Ambrosius Luc. 3. Quin etiam Irenæus, libr. 2. capit. 39. dicit Christum incepisse annum tricesimum, & Eusebius libr. 1. Historiæ, capit. 10. *Incipiebat* (inquit) *tunc tricesimum annum.* Denique Epiphanius ex professo hoc suadet hæres. 51. Et hæc sententia optimè verbis Lucæ consonat. Quia aduerbium illud *quasi*, & proprius, & frequentius ad diminuendum ponitur, quam ad augendum; ergo, cum dicitur Christus fuisse *quasi annorum triginta*, rectè exponitur nondum illos expleuisse.

Ambros.
Irenæ.
Euseb.
Epiphani.

Potest etiam hæc sententia humana historia, seu chronologia confirmari; quam & illa etiam tam incerta sit, ut facile ad alias detorqueri quoque sententias possit: si tamen nonnulla statuamus probabiliora, magisque recepta principia, videtur fortasse opinio hæc verisimilior. Primum est, Christum natum esse quadragésimo secundo anno Imperij Augusti, ut ex sententia Clementis Alexandrini, Eusebij, Epiphani, ac Bedæ ostendimus in priori tomio, disput. 6. sect. 1. in fine. Alterum est, Augustum imperasse annos quinquaginta sex integros, numerando imperium eius ab initio consulatus. Nam eodem ferè die, quo mense Augusti consul renuntiatus est, post quinquaginta sex annos, qui fuit ætatis eius septuagesimus sextus, defunctus est. Vnde, si imperium ab initio Triumuiratus arcessamus, idem est annorum numerus, duobus tamen exceptis mensibus, qui soli à consultatu ad Triumviratum vsque fluxerunt. Hæc chronologiæ ratio sumpta est ex Dione libr. 48. & 56. histor. Roman. Eutropio libr. 7. eiusdem historiæ. Suetonio capit. 5. 8. & sequentibus. Quam amplecti videtur Euseb. in chronicis, tribuens Augusto prædictos quinquaginta sex annos imperij. Et idem colligitur ex Tertuliano libr. contra Iudæos, capit. 8. Dicit enim, Christum natum esse quadragésimo primo anno imperij Augusti, & illo

Clem. Ale.
Euseb.
Epiph.
Bedæ.
Anni imperij Augusti quot.

Diony.
Eutrop.
Sueton.
Euseb.
Tertul.

A imperante quindecim annis vixisse, ex quo apertè efficiuntur dicti quinquaginta sex anni, quidquid sit, an ea, quæ assumit, verà sint. Idem sentit Nicephorus, lib. 1. Histor. capit. 17. quatenus dicit, Augustum vixisse supra septuaginta quinque annos, idest, ferè septuaginta sex. Constat enim ex prædictis historiis eum accepisse consulatum pridie, quàm vigesimum ætatis annum impleveret, supersunt ergo quinquaginta sex anni imperij. Quod ergo ibidem ait Nicephorus imperasse quadraginta tribus annis intelligendum est de tempore monarchiæ, quod fere quadraginta quatuor annorum fuit iuxta veriore sententiam. Deniq; hanc computationē sequitur Onuphrius, libr. 2. fastorum, & ferè reliqui recentiores. At verò Epiphanius in Anchorato, & Beda libr. de sex ætatibus, sex menses addunt huic imperio Augusti. Quia fortasse non ab initio consulatus, seu triumuiratus illud numerant: sed ab eo tempore, quo missus est à Senatu cum exercitu contra Antonium, quod sex menses durauit ante consulatum, ut constat ex Suetonio, & illo etiam tempore dici potest imperasse. Quod ergo Iosephus lib. 18. Antiquit. capit. 7. tribuit imperio Augusti quinquaginta septem annos cum dimidio, ab omnibus rejicitur. Nisi Augusti imperium computetur à morte Iulij Cæsaris, quæ duobus ferè annis antecessit primum Augusti consulatum, teste Appiano libro. 4. de bello ciuili. Quamuis alij vnum tantum annum intercessisse contendant, ut latè Baronius in apparatu Annalium. Ex his ergo constat vixisse Christum, imperante Augusto, quatuordecim annos integros, & præterea octo menses, qui sunt à fine Decembris, quando natus est Christus, vsque ad finem Augusti, quando Augustus mortuus est, si ergo ijs quindecim addamus Tiberij imperantis annos, in cuius decimo quinto anno diximus Christum fuisse baptizatum, efficiuntur prædicti triginta anni inchoati, & nondum expleti.

Nicephor.

Onuphr.

Epiphani.
Beda.

Sueton.
Ioseph.

Appian.
Baron.

Sed ut hæc collectio clarior sit, oportebit tertium principium adiungere, scilicet Tiberium statim post mortem Augusti absque vlla intermissione, seu alicuius interregni interpositione, imperij

tij

Onuph. rij gubernacula suscepisse Memoriam enim proditum est, eodem fere die, quo Augustus obiit, Tiberium tanquam filium heredem adoptatum ab Augusto, regnare coepisse, ut videre licet in Onuphrio supra, & alijs. Ex quo etiam intelligitur Tiberium coepisse imperare mense Augusto, vel (ut alij volunt) Septembri, quia eo tempore mortuus est Augustus. Ut hinc etiam concludamus (supposita sententia, quam precedenti sectione elegimus) Christum fuisse baptizatum quinto mense anni decimi quinti Imperij Tiberij (tot enim menses fluxerunt a fine Augusti usque ad sextum diem Ianuarij) vixit ergo Christus imperante Tiberio quatuordecim annos, & menses fere quinque, qui additi supra quatuordecim annos, & menses octo, quos sub Augusto vixerat, efficiuntur viginti novem anni integri, & aliquot dies. Ultimo tandem confirmari potest hæc sententia ex Olympiadibus Eusebii, quarum computatio ad texendas chronologias, & temporum series, omnium probabilissima existimatur, & tamen ille ponit baptismum Christi anno quarto Olympiadis ducentessimæ primæ, cum natiuitatem eius posuisset anno tertio Olympiadis centessimæ, nonagesimæ quartæ, quæ si recte computentur, aperte colliguntur triginta anni non integri, sed inchoati.

Epiphani. Hinc etiam explicatum relinquitur, quot menses, aut dies agerentur anni tricesimi Christi Domini, quando baptizatus est. Epiphanius enim supra consequenter dicit, attigisse tunc Christum decimum mensem tricesimi anni. Sed hoc non potest consistere cum ijs, quæ de die baptismatis sunt dicta, neque cum Romana chronologia, ut a nobis est explicata. Nam si Christus fuisset baptizatus mense Nouembri, post expletum vigesimum nonum ætatis annum, non potuisset baptizari intra decimum quintum annum Imperij Tiberij. Sed oportebat illum expleri, & inchoari decimum sextum, saltem per tres menses, qui inter Augustum, & Nouembrem intercedunt, quod facile supputari potest ex ijs, quæ diximus. Dicendum est ergo, tantum per tredecim dies inchoasse annum tricesimum. Totidem enim, & non plures fluxerant a vigesima quinta die Decembris, quando iuxta Ecclesiasticam traditionem natus est, & vigesimum nonum ætatis

A annum impleuerat usque ad sextam Ianuarij, quando illum baptizatum diximus. Ex quo etiam obiter colligitur baptizatum a Ioanne Christum post tres, vel ad summum, post quatuor menses, ex quo baptizare coeperat. Quia id orsus est facere inchoato iam decimo quinto anno Imperij Tiberij, Christus autem baptizatus est quinto mense illius anni. Unde etiam verisimile sit Ioannem incepisse prædicationem suam fere in initio anni decimi quinti Imperij Tiberij, & ita esse Lucæ narrationem intelligendam.

B Vna verò superest obiectio, quia iuxta hanc sententiam non videntur commode exponi illa verba, *erat Iesus, incipiens quasi annorum triginta*. Non enim recte dicitur esse aliquis *quasi triginta annorum*, eo quod solum per tredecim dies, tricesimum annum inchoauerit: sed potius cum ad complementum fere tricesimi anni peruenerit. Respondetur quacunque ratione hæc verba exponamus, in omni rigore, & proprietate prædictum sensum admittere. Nam si participium illud, *incipiens*, referatur, non ad Christi ætatem, sed ad manifestationem seu prædicationem (ut supra dicebam) nihilominus recte dicitur Christus fuisse, *quasi triginta annorum*, quando prædicare coepit. Quia iam annum agebat trigessimum. Nam illud, *quasi*, præcisè sumptum non indicat multum, vel parum defuisse temporis illius tricesimi anni; sed solum illum annum fuisse inchoatum, & nondum impletum. Et ita videtur exponere Origenes homil. 28. in Lucam. & clarius Euthymius Lucæ tertio. Si verò participium illud *incipiens*, referatur ad ætatem Christi, adhuc est clarior, & euidentior expositio. Si enim simpliciter dixisset fuisse *quasi annorum triginta*, ambiguum relinqueretur, esset ne in initio, vel fine, aut medio illius anni. Additum ergo est participium, *incipiens*, ad indicandum ita fuisse *quasi triginta annorum*, ut trigessimum inchoaret.

Dices hoc sensu superflua est illa particula, *quasi*, satis enim fuisset dicere. *Erat incipiens annorum triginta*. Respondetur si ita esset simpliciter scriptum, existimari posset, vel saltem dubitari, an incipere habere triginta annos completos, & ideo ad rem magis explicandam utraque vox addita est. Ita videtur intellexisse Theo-

Obiectio.

Responsio.

Origenes.
Euthymius.

Obiectio.

Responsio.

Theo-

Theophyl. Theophylapud quem ita legimus. *Et ipse A*
Iesus incipiebat esse ferme annorum triginta.

ARTICVLVS V.

Utrum Christo baptizato, cœli debuerint
aperiri.

D quintum sic proceditur. Videtur, quod Christo baptizato non debuerint cœli aperiri. Illi enim aperiendi sunt cœli, qui indiget intrare in cœlū, quasi extra cœlum existens. Sed Christus semper erat in cœlo: secundum illud Ioan. 3. Filius hominis, qui est in cœlo. Ergo videtur, quod non debuerint cœli aperiri.

¶ 2. Præterea, Apertio cœlorum, aut intelligitur spiritualiter, aut corporaliter. Sed non potest intelligi corporaliter: quia corpora cœlestia sunt impassibilia, & infrangibilia: secundum illud Iob. 37. Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi, quasi ære fusi sunt. Similiter etiam nec potest intelligi spiritualiter: quia ante oculos filij Dei cœli ante clausi non fuerant. Ergo videtur incōueniēter dici, quod baptizato Christo, aperti fuerint ei cœli.

¶ 3. Præterea, Fidelibus cœlum apertum est per Christi passionē, secundū illud Hebr. 10. Habemus fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Christi. Vnde etiam nec Christi baptismo baptizati, si qui ante eius passionem decesserint, cœlos intrare potuerunt. Ergo magis debuerunt aperiri cœli Christo patiente, quā eo baptizato. ¶ Sed contra est, quod dicitur Lucæ. 3. Iesu baptizato, & orante, apertum est cœlum.

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, Christus baptizari voluit,

ut suo baptismo cōsecraret baptismū, quo nos baptizaremur. Et ideō in baptismo Christi ea demonstrari debuerunt, quæ pertinent ad efficaciam nostri baptismi. Circa quam tria sunt consideranda. Primō quidem principalis virtus, ex qua baptismus habet efficaciam: quæ quidem est virtus coelestis. Et ideō baptizato Christo, apertum est cœlum, ut ostenderetur, quod de cætero cœlestis virtus baptismum sanctificaret. ¶ Secundō operatur ad efficaciam baptismi fides Ecclesiæ, & eius qui baptizatur, unde & baptizati fidē profitentur: & baptismus, fidei dicitur sacramentum. Per fidem autem inspicimus coelestia, quæ sensum, & rationem humanam excedunt. Et ad hoc significandum Christo baptizato aperti sunt cœli. ¶ Tertiō, quia per baptismum Christi specialiter aperitur nobis introitus regni coelestis, qui primo homini præclusus fuerat per peccatū.

Vnde baptizato Christo, aperti sunt cœli: ut ostenderetur, quod baptizatis patet via in cœlum. Post baptismum autem necessaria est homini iugis oratio, ad hoc quod cœlum introeat. Licet enim per baptismum remittantur peccata, remanet tamen fomes peccati, nos impugnans interius, & mundus, & dæmones, qui impugnant exterius. Et ideo signāter dicitur Lucæ. 3. quod Iesu baptizato, & orante, apertum est cœlum, quia sci. icet fidelibus necessaria est oratio post baptismum. Vel ut detur intelligi, quod hoc ipsum quod per baptismum cœlum aperitur credentibus, est ex virtute orationis Christi.

Vnde signanter Matth. 3. dicitur, quod apertum est ei cœlum, id est, omnibus propter eum, sicut si Imperator alicui pro alio petenti dicat, Ecce, hoc beneficiū nō illi do, sed tibi, id est, propter te illi: ut Chrysost. dicit super Matth.

Bed. 2. 10
super Luc.

Hom. 4. 10
Matth. a me.
illius in ope
re imper.
lib. 2.

Ad

218
Infr. 1. 49.
art. 5. 3. Et.
3. d. 18. art.
6. 1. 3. 2. Et.
d. 2. 1. 9. 3.
art. 1. 4. Et.
pp. 60. c. 9.

Art. 1. huius
quæst.

Hom. 4. in
Matth. in ope
re impe. fe.
Ho in medio
illius. to. 2.

Circa finem
comment. vj
in. 3. c. Mat.
to. 9.

Homil. 4. in
Matth. in ope
re imperfecto
circa med. il
lius, to. 2

Ad primum ergo dicendū, quod sicut Chryf. dicit super Mat. sicut Christus secundū dispensationē humanā baptizatus est, quāuis ipse propter se baptismo nō indigeret: sic etiam secundū humanam dispensationē aperti sūt ei cœli, secundū autē naturam diuinā semper erat in cœlis. ¶ Ad secundum dicendū, quod sicut Hier. dicit super Mat. cœli aperti sūt Christo baptizato, nō refectione elementorū, sed spiritualibus oculis, sicut & Ezechiel in principio uoluminis sui coelos apertos esse commemorat. Et hoc probat Chryf. super Mat. dicēs, Quod si ipsa creatura, scilicet coelorum rupra fuisset, nō dixisset, aperti sūt ei: quia quod corporaliter aperitur, omnibus est apertū. Vnde etiā Marci primo expresse dicitur, quod Iesus statim ascendens de aqua vidit apertos coelos: quasi ipsa apertio coelorum ad visionē Christi referatur. Quod quidē aliqui referūt ad visionē corporalē, dicētes, quod circa Christū baptizātū tātus spendor fulsit in baptismo, ut viderentur coeli aperti. Potest etiā referri ad imaginariā visionē, per quē modum Ezechiel vidit coelos apertos. Formabatur enim ex virtute diuina & uolūtate rationis talis visio in imaginatione Christi: ad designandū, quod per baptismū cœli aditus hominibus aperitur. Potest etiā & ad visionē intellectūalē referri, prout scilicet Christus vidit iā baptismō sanctificato apertū esse cœlū hominibus: quod tñ etiā ante uiderat fiendū. ¶ Ad tertium dicendum, quod per passionē Christi aperitur cœlū omnibus, sicut per causā cōmunē apertionis coelorum. Oportet tñ hāc causam cōmunē apertionis coelorum, singulis applicari ad hoc, quod cœlum introeant, quod quidē fit per baptismū, secundū illud Roma. 6. Quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati

sumus. Et ideo potius fit mētio de apertione coelorum in baptismo, quā in passione Christi. ¶ Vel sicut Chryf. dicit super Matth. baptizato Christo, coeli tantū sunt ei aperti: postquam vero tyrannū vicit per crucē, quia nō erat necessariā portā coelo, nunquam claudēdo, nō dicūt Angeli, Aperite portas, iam enim erāt apertæ, sed, Tollite portas. Per quod dat intelligere Chryf. quod obstacula, quibus prius obfistētibz animā defunctorū introire nō poterāt coelos, sunt totaliter per passionem Christi ablata: sed in baptismo Christi sūt aperta, quasi manifestata iā via, per quā homines erant in cœlū intraturi.

COMMENTARIUS.

DVo precipue tractat D. Th. in hoc articulo: primū, cuius causa hoc signum factū sit: alterum quomodo factū sit. Primum explicat in corpore articuli ubi tres rationes affert, ob quas Christo baptizato aperti sunt cœli. Prima est, ut significaretur, virtutem cœlestē datā esse baptismō. Vnde Cyprianus serm. de bapt. Christi, *Adesse se tantis mysterijs, & præsentia suam dignosci dignata est sempiterna diuinitas, cœlisq; apertis in specie colūbe spiritus sanctus, & intelligi voluit, & uideri.* Secūda, ut significaretur, fidē, quē humana transcendat, & cœlestia attingat, necessariā esse, ut baptismus in nobis efficax sit: & præsertim indicatū est debere eos, qui in Christo baptizantur, oculis fidei videre coelos sibi aperi. & Spiritū sanctū ad eos mitti, si ipsi non resistent, vel obicem porant. Addit præterea Chryf. hom. 12. in Matth. hoc factum esse, ut baptizati intelligant, se ad cœlestia quærenda vocatos, nihilque iam cum rebus terrenis habere commune.

Tertia ratio, & vulgarissima est, ut significaretur per Christi baptismū ianuā regni coelorum, quē prius clausa erat hominibus, reclusam esse, & apertā. Ita Chryf. supra, & hom. 4. imperfecti, & Anselm. Matth. 3. & ibidē Beda, & Luc. 3. *Iesu (inquit) baptizato opertū est cœlū, quia dū corporis humilitate Dñs undas iordanis subijt, diuinitatis sue potētia cœli nobis ianuās pādīt.* Quæ omnes rationes partim morales, partim allegorice cōuenientissime sunt. Tamen ad li-

Ec teram,

Hom. 4. in
Matth. in ope
re imperfecto
à medio il-
lius. to. 2.

Baptizato
Christo cur
cœli aperti
sunt.
Cyprian.

Chryf.

Anselm.
Beda.

teram, dici potest, quia Spiritus Sanctus visibiliter descensus erat in specie colubæ, oportuisse visibiliter demonstrari colubam illā ē cœlo descēdere singulari, atq; extraordinario modo. Ad hoc ergo cœlum aperiri visum est, ac præterea, vt vox Patris inde proficisci videretur. Addi etiam potest ex Chrysostomo supra oportuisse tūc maiestatem Christi ostendi, nam multi existimare poterant Ioannem esse maiorem illo. Tum propter admirandam vitæ rationem, & insignem Ioannis famā, ac nomē. Tum etiam, quod Christum viderent ab ipso baptizatum. Vt ergo non deciperentur, sed intelligere possent Christum esse maiorem Ioanne, & quodammodo cœlestem hominem, imō & plusquam hominem, ideo illo baptizato aperti sunt cœli, & reliqua signa facta. Hęc enim ratio eque de cunctis procedit, & efficacius de omnibus simul sumptis, quā de singulis. Vnde Cyrill. Ierosoly. cat. 17. *Spiritus Sanctus descendit, cum Dominus baptizaretur, ne baptizati dignitas lateret, & infra, Aperti sunt cœli, propter dignitatem descendantis verbi.*

Secundū, quomodo hoc factū sit explicat D. Tho. in sol. ad. 2. vbi varias opiniones refert, nec satis apertē sententiā definit suam: qua de re postea differemus: cætera argumenta nō indigent expositione.

ARTICVLVS VI.

Vtrum conuenienter Spiritus Sanctus super Christum baptizatum descendit in specie columbæ.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod inconuenienter Spiritus Sanctus super Christum baptizatum dicatur descendisse in specie columbæ. Spiritus enim Sanctus habitat in homine per gratiam. Sed in homine Christo fuit plenitudo gratiæ à principio suæ conceptionis, quia fuit vnigenitus à Patre: vt ex supra dictis patet. Nō ergo debuit Spiritus Sanctus ad eum mitti in baptismo.

¶ 2. Præterea Christus dicitur in mūdum descendisse per mysteriū Incarnationis, quando exinaniuit semetip-

Asum, formam serui accipiens. Sed Spiritus Sanctus non est incarnatus. Ergo inconuenienter dicitur, quod Spiritus Sanctus descenderit super eū. ¶ 3. Præterea. In baptismo Christi ostendi debuit, sicut in quodā exemplari, id quod fit in nostro baptismo. Sed in nostro baptismo nō fit aliqua missio visibilis Spiritus Sancti. Ergo nec in baptismo Christi debuit fieri visibilis missio Spiritus Sancti. ¶ 4. Præterea, Spiritus Sanctus à Christo in omnes alios deriuatur: secundum illud Ioa. 1. De plenitudine eius nō omnes accepimus. Sed super Apostolos Spiritus Sanctus descendit, nō in specie columbæ, sed in specie ignis. Ergo nec super Christū debuisset descendere in specie colubæ, sed in specie ignis. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Luc. 3. Descendit Spiritus Sanctus corporali specie, sicut colūba in ipsū.

¶ Respondeo dicendū, quod hoc, quod circa Christū factum est in eius baptismo (sicut Chryso. dicit super Mat.) pertinet ad mysteriū omniū, qui post modum fuerant baptizandi. Omnes autē, qui baptismo Christi baptizantur, Spiritū Sanctum recipiūt, nisi fidē accedant, secundum illud Matth. 3. Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto. Et ideo conueniens fuit, vt super Christū baptizatum Spiritus Sanctus descenderet.

C Ad primum ergo dicendum, quod sicut August. dicit. 15. de Trinit. absurdissimū est dicere, quod Christus cū iam triginta esset annorum, acceperit Spiritum Sanctum, Sed venit ad baptismum, sicut sine peccato, ita nō sine Spiritu Sancto. Si enim Ioanne scriptum est, qd Spiritu Sancto replebitur ab utero matris sue, quid de homine Christo dicendū est, cuius carnis ipsa cōceptio non carnalis, sed spiritualis fuit? Tunc ergo, id est, in baptismo, corpus suū, id est Ecclesiā præfigurare dignatus est, in

*Hom. 4. in
Matth. in ope
re impenite-
ntia à mēl.
præci. 10. 3.*

*l. 15. c. 26.
à mēl. 10. 3.*

li. 2. cap. 6.
10. 3.

in qua baptizati præcipue accipiunt Spiritū Sanctū. ¶ Ad secundū dicendum, quod sicut August. dicit in. 2. de Trinitate. Spiritus Sāctus descendisse dicitur super Christū corporali specie, sicut columba: non quia ipsa substātia Spiritus Sācti videretur, quæ est inuisibilis, neque ita quod illa visibilis creatura in vnitatem personæ diuinæ assumeretur: neq; enim dicitur, quod Spiritus Sanctus sit columba, sicut dicitur, q̄ filius Dei est homo ratione vnionis. Neq; etiā hoc modo Spiritus Sanctus visus est in specie colūbæ, sicut Ioannes vidit agnū occisum in Apocalypsi: vt habetur in Apocalyp. 2. Illa enim visio facta fuit in Spiritu per spirituales imagines corporū: de illa verò columba nullus vnquam dubitauit, quin oculis visa sit. Nec etiā hoc modo in specie colūbæ Spiritus Sanctus apparuit, sicut dicitur. 1. ad Corin. 10. Petra autem erat Christus. Illa enim petra iā erat in creatura, & per actionis modū nuncupata est nomine Christi, quem significabat: illa autem columba ad hoc tantum significandum repente extitit, & postea cessauit, sicut flamma, quæ in rubo apparuit Moy si. Dicitur ergo Spiritus Sanctus descendisse super Christum, nō ratione vnionis ad columbam, sed vel ratione ipsius colūbæ significantis Spiritum Sanctum, quæ descendēdo super Christum venit. Vel etiā ratione spiritualis gratiæ, quæ à Deo per modū cuiusdam descensus in creaturam deriuatur: secundum illud Iacob. 1. Omne datum optimum, & omne donū perfectū de sursum est descēdens à Patre luminum. ¶ Ad tertium dicendum, q̄ sicut Chrysos. dicit super Marth. in principijs spiritualiū rerū semper sensibiles apparent visiones, propter eos qui nullā intelligentiā incorporealis naturæ suscipere possunt: vt si postea nō

Homi. 12. in
Matth. ante
mediū 10. 2.

A fiant, ex his, quæ semel facta sunt, recipiant fidem. Et ideo circa Christum baptizatum corporali specie Spiritus Sanctus visibiliter descendit, vt super omnes baptizatos inuisibiliter postea credatur descēdere. ¶ Ad quartum dicendum, q̄ Spiritus Sanctus in specie colūbæ apparuit super Christū baptizatum propter tria. Primō, quidem propter dispositionem, quæ requiritur in baptizato, vt scilicet non fictus accedat: quia dicitur Sapient. 1. Spiritus Sanctus disciplinæ effugiet fictū. Colūba autem est animal simplex, astutia, & dolo carens: vnde dicitur Matth. 10. Estote simplices sicut colūbæ. Secūdo ad designandum septem dona Spiritus Sancti, quæ columba suis proprietatibus significat. Columba enim secus fluēta habitat, vt inde viso accipitre, mergat se, & euadat: quod pertinet ad donum sapientiæ, per quam sancti secus Scripturæ diuinæ fluentia resident, vt incursum diaboli euadant. Item columba meliora grana eligit: quod pertinet ad donum scientiæ, qua Sancti sententias sanas, quibus pascantur, eligunt. Item columba alienos pullos nutrit, quod pertinet ad donū consilij, quo Sancti, homines, qui fuerūt pulli, id est, imitatores diaboli, doctrina nutriunt, & exemplo. Item columba non lacerat rostro: quod pertinet ad donū intellectus, quo sancti bonas sentētiās lacerando non peruertunt hæreticorum more. Item columba felle caret: quod pertinet ad donum pietatis, per quam sancti ira irrationabili carent. Itē colūba in cauernis petræ nidificat, quod pertinet ad donum fortitudinis, qua Sācti in plagis mortis Christi, qui est petra firma, nidum ponunt, id est, suum refugium, & spem. Item columba gemitum pro cantu habet: quod pertinet ad donum timoris, quo sancti delectantur in gemitu pro peccatis.

Ec 2 tis.

ris. Tertio apparuit Spiritus Sāctus in specie columbæ propter effectum propriū baptismi, qui est remissio peccatorum, & reconciliatio ad Deum, columba enim est animal mansuetū. Et ideo sicut Chrysost. dicit super Matt. in diluio apparuit hoc animal, ramū ferēs oliuæ, & cōmunem orbis terrarū tranquillitatem annuntians, & nunc etiam colūba apparet in baptismo, liberatorē nobis demonstrans. Quarto apparuit Spiritus Sāctus in specie cel libæ super Dominum baptizatum, ad designādū cōmunē effectū baptismi, qui est cōiūctio ecclesiasticæ unitatis, vnde dicitur Ephes. 5. quod Christus tradidit se metipsū, vt exhiberet sibi gloriosā Ecclesiā nō habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, lauans eā lauacro aquę in verbo vitę. Et ideo cōueniēter Spiritus Sāctus in baptismo demonstratus est in specie colūbę, quę est animal amicabile, & gregale: vnde & Cant. 5. dicitur de Ecclesia. Vna est colūbamea. Super Apostolos autē in specie ignis Spiritus Sāctus descēdit propter duo. Primo quidē ad ostēdendum feruorem, quo corda eorū erant cōmouēda, ad hoc quod Christū ubique inter pressuras predicarēt: & ideo etiā in igneis linguis apparuit. Vnde Aug. dicit super Ioā. Duobus modis ostendit visibiliter Dominus Spiritū Sanctum, scilicet per colūbā super Dominum baptizatum, & per ignē super discipulos cōgregatos: ibi simplicitas, hic feruor ostēditur. Ergo ne Spiritu Sanctificati dolū habeāt, in colūba demonstratus est: & ne simplicitas frigida remaneat, in igne demonstrat⁹ est. Nec temoueat, quia linguę diuise sunt, unitatem in colūba cognosce. Secūdo, quia sicut Chrysost. dicit, cū oportebat delictis ignoscere (quod fit in baptismo) māfuerudo necessaria erat, quę demonstratur in colūba: sed vbi adepti sumus gra-

tiam, restat iudiciij tempus, quod significatur per ignem.

ARTICVLVS VII.

Vtrum illa columba, in qua apparuit Spiritus Sanctus, fuerit verum animal.

D septimū sic proceditur. Vi-
detur, quod illa colūba, in qua
Spiritus Sāctus apparuit, non
fuerit verū animal. Illud enim videtur
specie tenus apparere, quod secūdu
similitudinē apparet. Sed Luc. 3. dicitur
quod descēdit Spiritus Sāctus corpora-
li specie, sicut colūba in ipsū. Nō ergo
fuit vera colūba, sed quēdā similitudo
colūbę. ¶ 1. Præterea, Sicut natura ni-
hil facit frustra, ita nec Deus, vt dici-
tur in. 1. de Cœlo. Sed cum columba
illa non aduenerit, nisi vt aliquid signi-
ficaret, atq; præteriret (vt Aug. dicit
2. de Trini.) frustra fuisset vera colū-
ba: quia hoc ipsum fieri poterat per
columbæ similitudinē. Nō ergo illa
columba fuit verum animal. ¶ 3. Præ-
terea, Proprietates cuiuslibet rei du-
cūt in cognitionē naturæ illius rei. Si
ergo fuisset illa columba verum ani-
mal, proprietates columbæ significas-
sent naturam veri animalis, nō autem
effectus Spiritus Sancti. Non ergo vi-
detur, quod illa columba fuerit verum
animal. ¶ Sed contra est, quod Augus-
tinus dicit in li. de agone Christiano, Neque
hoc ita dicimus, vt Dñm Iesum Chri-
stum dicamus solum verū corpus ha-
buisse, Spiritū autem Sanctum falla-
citer apparuisse oculis hominum, sed
ambo illa corpora vera esse credimus.

Respondeo dicendū, quod (sicut supra
dictū est) nō decebat, vt filius Dei, qui
est veritas Patris, aliqua fictione vtē-
tur: & ideo nō phantasticū, sed verum
corpus accepit. Et quia Spiritus Sāctus
dicitur spiritus veritatis, vt patet Ioā.

16. ideo

Hom. 12. in
Matth. parū
ante mediu.
10. 1.

Tracta. 6. in
Ioan. aliqua
culū a prin.
10. 9.

116
Ioan. 1. 1.
10. 1. 1. 1.
op. 10. 1. 9.

li. 1. de cœ-
lo text. 3. 2.
10. 1. lib. 1.
de Trini. 6.
6. in fi. 10. 3.

c. 12. a me-
dio 10. 3. q.
5. art. 1.

*Eod. l. de a-
gone Chris-
tiano. c. 12.
post med. to.
3.*

16. ideo etiam ipse verā columbā formavit, in qua appareret licet nō afflueret ipsā in unitatē personæ. Vnde post prædicta verba Augustin. subdit. Sicut nō oportebat vt homines falleret filius Dei, sic etiā nō oportebat vt falleret Spiritus Sāctus: sed omnipotenti Deo, qui vniuersā creaturam ex nihilo fabricauit, non erat difficile, verū corpus columbæ sine aliarum colūbarum ministerio figurare, sicut non fuit ei difficile verū corpus in vtero Mariæ sine virili semine fabricare cum creatura corporea, & in viscerib⁹ fœminæ ad formandū hominē, & in ipso mundo ad formadū colūbā, imperio Domini, voluntatiq⁹ seruiret.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Spiritus Sanctus dicitur descendisse in specie, vel similitudine colūbæ, non ad excludendam veritatē colūbæ, sed ad ostendendū quod ipse nō apparuit in specie suæ substantiæ. ¶ Ad secundū dicendum, quod nō fuit superflūū formare verā columbam, vt in ea Spiritus Sanctus appareret: quia per ipsā veritatem columbæ significatur veritas Spiritus Sancti, & effectuum eius.

¶ Ad tertium dicendum, quod proprietatis columbæ, eodem modo ducunt ad significandum naturam colūbæ, & ad significandos effectus Spiritus Sancti. Per hoc enim quod colūba habet tales proprietates, ostenditur quod columba significat Spiritū Sanctum.

COMMENTARIUS.

*In Christum
baptizatum
cur Spiritus
Sanctus des-
cendit Ioan
1. & 3.
Aug.*

IN his articulis tria tractat D. Thom. Primum, cur baptizato Christo Spiritus Sanctus visus est in eum descendere: scilicet ad significandum Spiritum Sanctum dandum esse per Christi baptismum, iuxta illud. *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.* Ioan. 1. & illud. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto.* c. 3. Quod

A amplius explicans D. Thom. in solut. ad primum dicit cum August. lib. 15. de Trinitate, cap. 26. non descendisse Spiritum Sanctum in Christum baptizatum, quod eum tunc primò repleuerit. Ab instanti enim conceptionis suæ ita fuit omni gratia refertus, vt crescere nō potuerit. Descendit ergo ad significandum donum, quod dandum erat baptizandis in Christo, & præterea ad indicandum donum illud plenissimè, ac perfectissimè in Christo habitare, de cuius plenitudine omnes alij erant accepturi. Quod significatum est Ioanni Baptistæ, quando illi dictum est, Ioan. 1. *Super quem videris Spiritum Sanctum descendentem, & manentem, ipse est, qui baptizat in Spiritu sancto:* vt latissimè exponit August. tract. 5. in Ioannem. Ex quo intelligitur aliter descendisse visibiliter Spiritum Sanctum in Christum, & in Apostolos, aliosvè sanctos: ad Christum enim facta est missio visibilis solum quoad externam speciem, & significationem, non verò quoad internum effectum, & inuisibilem missionem. Vnde Spiritum Sanctum visibiliter mitti ad Christum, nihil aliud fuit, quàm Spiritus Sancti donum, quod à principio conceptionis in Christo erat, ac permanebat, nouo signo visibili manifestari. At verò in alijs simul cum nouo visibili signo facta est interior Spiritus Sancti missio per noua dona gratiæ, aut specialem eorum perfectionem. Et ad hunc modum exponendi sunt Patres, cum interdum videtur docere Christum in baptismo Spiritu Sancto fuisse vñctum, impletumque illud

*Ioan. 1.
Aug.*

*Missio visibi-
lis Spiritu
Sancti qua-
liet ad Chri-
stū sit facta.*

C Psalm. 44. *Vixit te Deus, Deus tuus oleolantia:* vt Athanasius oratione. 2. contra Arianos, & Cyril. Ierosolymitan. cat. 17. illuminat. & 3. mystagogica, & Optatus Mileuitam. lib. 4. contra Parmen. Hieronym. Isai. 61. & Hilarius libr. 11. de Trinitate, intelligendi (inquam) sunt, quoad externam manifestationem illius vñctionis. Nam alioqui certum est, Christum in conceptione sua fuisse perfectissimo Spiritu Sancto vñctum perpetua, atque inamissibili vñctione, vt docuit Damascenus libr. 4. de fid. capit. 6. Ambros. libr. de Noe, & arca capit. 3. & libr. 2. in Lucam, in fine, ex quo id mutuatus est Beda lib. 1. in Lucā, cap. 10. & Greg. lib. 9. registri, epist. 61. De qua re latissimè egimus, multaque alia congesimus ex Patribus in priori to.

*Psal. 44.
Athanas.
Cyril. Iero.
Opt. Mileu.
Hierony.
Hilar.*

Damascen.

mo disputat. 18. Sect. 1. 2. & 3.

Supra Chri-
stum bapti-
zatum in spe-
cie columbæ
cum Spiritus
Sanctus ap-
paruit.
Tertul.

Secundū declarat D. Th. in sol. ad. 4. cur apparuerit Spiritus Sanctus in specie columbæ. Cuius rei varias adhibet rationes, quæ ab ipso enucleante satis exponuntur. Summa omnium est, ut in columbæ proprietatibus tum effectus baptismi: tum dispositio suscipientis significantur. Quas breuiter attigit Tertull. lib. de baptismo, cap. 8. dicens. *Tunc ille sanctissimus spiritus supermundatus, & benedicta corpora libens à Patre descendit super baptismi aquas, tãquã pristinam sedem recognoscens conquescit columbæ figura delapsus in Dominum, ut natura spiritus sancti declaratur per animal simplicitatis, & innocentie, quod etiam corporaliter ipso felle carcat columba, lege Isidorū lib. 12. originū. c. 7. Vnde quod D. Tho. hic dixit per simplicitatem colūbæ significari dispositionem, quam accedentes ad baptismū habituri sunt, ut exposuerunt etiam Ambros. & Beda in Lucam. Tertullianus refert ad effectum baptismi, seu donū Spiritus Sancti, quod per illum datur. Subiūgit deinde Tertul. rationem aliam, quæ hic apud D. Th. est tertia, quam paucioribus verbis ille cōplexus est, lib. cōtra Valentinianū, cap. 2. dicens. *Colūba à principio diuina pacis est præco. Quem imitatus Hieron. dial. aduersus Lucif. Emittitur (inquit) de arca coruus, & non redit, & postea pacem terra colūba nūtiat. Itæ in baptismo Ecclesia teterrimo alite expulso, id est, diabolo, pacem terra nostra columba spiritus sancti nūtiat.* Similia habet epif. 83. ad Ocean. & Chrysost. hom. 12. in Matt. & egregiè Cyril. Ieros dicta cat. 17. ubi latius figurā hanc, & utrāq; rationē persequitur, & Beda Mat. 3. ubi aliā significat rationē his verbis. *Ideo spiritus sanctus super saluatorem in specie colūba apparuit, quia nō ueniebat, ut per zelum peccata puniret: sed ut per mansuetudinem toleraret.* Et inde colligit rationē, ob quam Spiritus Sanctus in baptismo descendit in specie colūbæ, in die verò Petecōstes in specie ignis, dicens. *In igne uero super simplices hominis apparuit, ut eos ad puniendam in se peccata spiritualis ferox accenderet, quæ Deus per mansuetudinē vindicari parceret.* Quibus verbis cōprehendit utrāq; rationē D. Tho. hic in eadem solutione ad. 4. Tertiō declarat D. Th. ar. 6. ad. 2. & toto ar. 7. qualis illa colūba fuerit, & quomodo apparuerit. Quæ res diligentiorē examinatio nē requirit in disput. sequenti tractādā.*

Isidor.

Ambros.
Beda.
Tertul.

Hierony.

Chrysost.
Cyr. Iero.

Beda.

A

ARTICVLVS VIII.

Verū conuenienter Christo baptizato, fuerit vox Patris auditam filiū protestantis.

D octauū sic proceditur. Videtur quoddam inconuenienter Christo baptizato, fuerit vox Patris audita, Eiliū protestantis. Filius enim, & Spiritus Sanctus secundū hoc quod sensibiliter apparuerūt, dicuntur uisibiliter esse missi. Sed patri nō conuenit mitti, ut patet per Aug. in. 2. de Trini. Ergo etiā nec apparere. ¶ 2. Preterea, Vox est significatiua uerbi in corde cōcepti. Sed Pater nō est uerbum ergo inconuenienter manifestatur in uoce. ¶ 3. Præterea, Homo Christus nō incepit esse filius Dei in baptismo, sicut quidā hæretici putauerūt, sed à principio suæ conceptionis fuit filius Dei, magis ergo in natiuitate debuit vox Patris protestari Christi diuinitatē, quā in eius baptismo. ¶ Sed contra est, quod Matt. 3. dicitur. Ecce vox de cœlis dicens. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

B

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictū est) in baptismo Christi, qui fuit exemplar nostri baptismi, demonstrari debuit, quod in nostro baptismo perficitur. Baptismus autē, quo baptizatur fideles, cōsecratur in inuocatione, & uirtute Trinitatis, secundū illud Mat. ultimo: Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & filij, & Spiritus Sancti. Et ideo in baptismo Christi (ut Hieron. dicit) mysteriū Trinitatis demonstratur. Dñs enim in natura humana baptizatur, Spiritus Sanctus descendit in specie columbæ, Patris vox testimoniū Filio perhibentis auditur. Et ideo cōueniens fuit, ut in illo baptismo Pater declaratur in uoce.

C

¶ Ad primum ergo dicendum, quoddam missio uisibilis addit aliquid super apparitionem

221

Inf. q. 45.
art. 4. & q.
66. artic. 6.
cor. & opus
60. c. 2.

l. 1. de Tri.
c. 12. in fin.
10. 3.

art. 6. huius
quæst.

In comens. 3.
c. Ma. circa
fin. 10. 9.

ritione, scilicet auctoritate mittentis. Et ideo Filius, & Spiritus Sanctus, qui sunt ab alio, dicuntur mitti visibiliter, & non solum apparere: Pater autem, qui non est ab alio, apparere quidem potest, visibiliter autem mitti non potest. ¶ Ad secundum dicendum, quod Pater non demonstratur in voce, nisi sicut actor vocis, vel loquens per vocem. Et quia proprium est Patri producere verbum, quod est dicere, vel loqui: ideo convenientissime Pater per vocem manifestatur, quæ significat verbum. Vnde & ipsa vox à Patre emissa filiationem Verbi protestatur. Et sicut species colubæ, in qua demonstratus est Spiritus Sanctus, non est ipsa natura Spiritus Sancti, nec species hominis, in qua demonstratus est ipse Filius, est ipsa natura filii Dei: ita etiam ipsa vox non pertinet ad naturam Verbi, vel Patris loquentis. Vnde Ioannis. 5. Dominus Dicit, neque vocem eius, id est patris unquam audistis, neque speciem eius vidistis. Per quod (sicut Chrysostomus dicit super Ioan.) paulatim eos in philosophicum dogma inducens, ostendit quoniam neque vox circa Deum est, neque species, sed superior est, & figuris, & loquelis talibus. Et sicut columbam, & etiam humanam naturam à Christo assumptam tota Trinitas operata est, ita etiam & formationem vocis. Sed tamen in voce declaratur solus Pater, ut loquens, sicut naturam humanam solus Filius assumpsit, & sic coluba solus Spiritus Sanctus demonstratus est, ut patet per Augustinum in libro de Fide ad Petrum. ¶ Ad tertium dicendum, quod Diuinitas Christi non debuit omnibus in eius natiuitate manifestari: sed magis occultari in defectibus infantilis ætatis. Sed quando iam peruenit ad perfectam ætatem, in qua oportebat eum docere, & miracula facere, & homines ad se conuertere, tunc testimonio Patris erat eius diuinitas manifestanda, ut eius doctrina

credibilior fieret: unde & ipse dicit Ioan. 5. Qui misit me Pater, ipse testimonium perhibet de me. Et hoc precipue in baptismo, per quem homines renascuntur in filios Dei adoptiuos. Filii autem Dei adoptiuo instituantur ad similitudinem filii naturalis: secundum illud Roman. 8. Quos præsciuit, hos & prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui. Vnde Hilarius dicit super Matt. quod super Iesum baptizatum descendit Spiritus Sanctus, & vox Patris audita est, dicentis. Hic est filius meus dilectus: ut ex his, quæ consummabantur in Christo cognosceremus per aquæ lauacrum, & de cælestibus portis Sanctum in nos Spiritum inuolare, & paternæ vocis adoptione, Dei filius fieri.

Can. 2. in
Matth circa
finem.

COMMENTARIUS.

Ratio, quam D. Thom. reddit, vocem Patris auditam idcirco esse, ut expressa representatio Trinitatis, illiusque professio in baptismo Christi futura indicaretur, communis est sanctorum omnium, ut videre licet in Augustino. serm. 63. de verbis Domini. Hieronymus. Beda, Anselmus. & Chrysostomus. & alij Græcis & Latinis Matth. 3. & Luc. item. 3. Vbi rectè Ambrosius. *Vidimus (inquit) Spiritum, sed in specie corporali, videamus & Patrem, sed quia videre non possumus, audiamus.* Alia verò ratio addi potest ex Cyprian. libr. 1. ad Quirinum, cap. 10. auditam esse vocem Patris dicentis. *Ipsam audite*, eo quod tunc lex gratiæ inchoari videretur. Tertia addi potest ex Hilario canon. 2. in Matth. illius paternæ vocis testimonio indicatum esse nos per adoptionem filios Dei fieri, cum per baptismum regeneramur. Reliqua, quæ in solutionibus argumentorum traduntur, licet obseruatione digna sint, expositione non indigent.

Vox Patris
in baptismo
Christi au-
dita cur.

August.
Hieronymus.
Beda.
Anselmus.
Chrysostomus.
Ambrosius.
Cyprianus.
Hilarius.

DISPUTATIO XXVII.

In tres sectiones distributa.

De ijs, quæ in baptismo Christi accidunt.

Rom. 39. in
Ioan. 2. med.
10. 3.

Cap. 9. circa
prim. 10. 3.

TRia narrantur ab Euangelistis, cœlorum apertio, columbæ descensus, & vox Patris. De quibus sigillatim dicemus, ac tandem ordinem eorum, quidque ad baptismum Christi contulerint, vel an naturam eius mutauerint, explanabimus.

SECTIO PRIMA.

Virum baptizato Christo verè fuerit cœlum apertum, ita ut externis sensibus percipi potuerit.

Primò Doctores omnes sine controuersia, ac ferè sine disputatione docent cœlum, quod elementis imminet, non fuisse re ipsa diuisum, non quia id fuerit Deo impossibile: sed quia tam inusitatum miraculum nec fuit tunc necessarium, nec verba Scripturæ cogunt, ut id fingamus. Primum declaratur, quia in primis cœlum incorruptibile diuidi miraculū est. Deinde illo diuiso, vel oportuisset spatium interiectum vacuum relinqui, vel elementa ad illud replendum ascendere. Ad hæc, si illa diuisio fieret in cœlo, & non in aere, non posset certè oculis percipi sine nouo miraculo, si verò facta est simul in aere, hoc sufficit ad repræsentationem mysterij, nec oportuit diuisionem ad cœlos vsq; peruadere, quò vix possunt humani sensus attingere. Denique etiam Ezechiel. cap. 1. dicuntur cœli fuisse aperti, & Genes. 7. & Act. 7. & sæpè aliis reperitur idem modus loquendi Scripturæ, & non propterea fit, ut passim cœli diuisi fuerint. Quomodo autem cœli dicantur aperti Christo baptizato, non eodem modo ab omnibus explicatur.

Quidam enim dicunt, in externis corporibus nullam diuisionem, vel mutationem, quæ oculis cerni posset, factam esse, sed solum interius in mēte, seu in imaginatione cœlum, ac si apertum esset, apparuisse. Ita videtur sensisse Hieron. Matth. 3. & Ezech. 1. Quæ sententia dupliciter explicari potest, primò, ut solum per metaphoram dicatur *cœlum apertum*, non quia vel visui, vel imaginationi sic apparuerit: sed solū, quia visus est sensibilis effectus columbæ, quasi descendens è cœlo, sicut Gen. 7. dicuntur *aperta cataracta cœli*, propter abundantem aquarum fluxum: non verò propter ali-

quam cœli vel aëris diuisionē. Quæ metaphorā est frequēs in Scriptura. *Aperiat terra, & germinet saluatorem*, vel quia apparuerunt, & quodammodo visa sunt cœlestia mysteria, sicut Act. 7. dixit Stephanus *ecce video cœlos apertos*, non quia visu, aut imaginatione cœlum tanquam diuisum aspiceret: sed quia videbat Christū in cœlo existentem. Similiter quoque dicitur Ezech. 2. *Aperti sunt cœli, & vidi visiones Dei*. Vbi Hieron. hunc dicendi modum indicans, ait, *apertos cœlos non diuisione firmamenti: sed fide credentis intelligi, cō quod cœlestia sint illi reuerata mysteria. Vnde & in baptismo saluatoris, quando spiritus sanctus in specie columbæ descendit super eum, apertos cœlos legitur*. Eundem sensum indicat Matt. 3. cum inquit. *Aperiuntur cœli, non reueratione elementorum, sed spiritualibus oculis, quibus & Ezechiel, &c.* Idem Beda Mar. 1. & Chrys. in imperfecto, hom. 4.

Secundo modo explicari potest hæc sententia, quòd ipsum cœlum diuisum apparuerit quasi sensibili diuisione, ita tamen, ut hæc apparitio non oculis, sed solū imaginariæ visioni sit facta. In hunc modū explicant aliqui sententiam Hieronymi, Bedæ, & Chrysostomi iam expositam, & D. Thom. hic ita interpretatur Ezechielē vidisse cœlos apertos, & licet vtrumque modum probabilem existimet, in hūc tamen maximè videtur propensus. Nam cum secundo loco ponit, & ex duobus modis explicandi, priorem, qui est omnino per metaphoram, intellectualemque visionē significat, vltimo loco constituit, & ita videtur eum præferre alijs (ut etiam Caietan. notauit) rationemque indicauit, quia visio intellectualis perfectior est. Solet autem hæc sententia fundari præcipuè in verbo Matth. 3. *Et ecce aperti sunt ei cœli*. Nam illo pronomine ei, indicatur soli Christo ostensam esse illā cœlorum apertionē. Vnde Marcus. *Et statim ascendens de aqua vidit cœlos apertos*. Solus ergo ipse vidit, ergo nō est facta mutatio, neque ostensio aliqua in obiectis sensibilibus, quæ aliorum etiam oculis patebant, ergo fuit solum imaginaria in Christo, vel certè intellectualis.

Sed retorquendo hoc idem fundamentum, reijcienda videtur hæc sententia, quia illa apertio cœlorum non soli Christo, sed cæteris etiam, qui presentes aderant, ostensa est: ergo, signum est factam esse per aliquam

Baptizato Christo non est in cœlis facta diuisio.

Ezech. 1.
Genes. 7.
Act. 7.

Genes. 7.
Act. 7.

Ezech. 1.
Hierony.

Bed.
Chrys.

D. Tho.

Caietan.

Matth. 3.

Mar. 1.

Cœlos in Iordane sensibilibus apertos alij præter Christū vident quomodo.

quam externam mutationem, & visionem sensibilem. Patet consequentia, quia licet potuerit fieri in singulorum imaginationibus, tamē alius modus erat facilior, & hominum multitudini accommodatior. Antecedens verò constat ex omnibus cōiecturis, quas supra adduximus, ob quas fuit expediēs cōelos aperiri in Christi baptismo. Nam omnes fundantur in significatione mysterij, quē illo sensibili signo facta est: illa autē significatio sensibilis, non erat Christo necessaria, sed nobis: ergo oportuit ut talis esset, quā ab alijs perciperetur. Vnde sancti omnes, qui eas rationes afferunt, non obscure hoc supponunt. Et hinc etiam fit, illam apertionem nō debere omnino metaphoricē exponi, quia sic exposita non significat aliquod sensibile signum distinctum à descensu colūbæ, sed solam intelligentiam mysterij cōelestis, & spiritualis ibi recōditi: ergo cū illa apertio censeatur facta propter specialem significationem, non solam metaphoram continet, sed veram mutationem in re factam, & sensibus obiectam significat. Et augeri potest vis huius rationis, quia Euangelistæ tria illa distinctē enumerant, cōelū apertū, colūbam descendantē, & vocem de cōelo factam: ac duo posteriora intelliguntur aliquo modo propriē facta, & sensibus obiecta, inter sese distincta, ergo eodem modo interpretandum est primum, quod sit signum aliquod sensibile distinctum ab alijs duobus. Cōfirmatur præterea ex Marco, qui sub eodem verbo inquit. *Vidit cōelos apertos, & spiritum tanquam columbam*, sicut ergo intelligit sensibili, & externa visione vidisse colūbam, ita & vidisse cōelos apertos intelligendum est. Vnde sicut dicens Marcus, Christum vidisse columbam, non excludit quin alij viderint, ita etiam dum dicit vidisse cōelos apertos, non propterea solum ipsum vidisse putandum est. Neque etiam ex verbo Matthæi hoc colligi potest. Tum quia verbum illud, *Aperti sunt ei*. Ex Græco verbo verti potest aperti sunt *super eum*, & *ἐπ' αὐτόν*. Quod dici potest, non quia ipse viderit, sed quia circa eum facta est illa ostensio, & explicari potuisset illo modo, etiam si ipse eam non vidisset; sed solum alij, qui aderant. Vel si ad cognitionē referatur, ita ut sensus sit Christum vidisse cōelum sibi apertum, nō propterea excluduntur alij (ut dixi) quinidem

A viderint, sed explicatum est ab Euangelista illo speciali modo ad indicandū mysterium, cōelos scilicet singulariter aperiri ei, qui baptizatur.

Secundo igitur probabilius fit, illam cōelorum apertionem externis oculis visam esse omnibus, qui aderant, & consequenter factam esse per externam aliquam mutationem in obiecto sensibili. Nam licet interdum fieri possit, ut etiam oculus aliquid videre videatur, non per mutationem obiecti, sed per solam impressionem speciei factam in oculo: tamen in presenti non ita factū est. Quia quando ita fit visio, ut eodem modo obiectum ab omnibus videatur, signum est, non fieri visionem per huiusmodi impressionem solum in vidente factam, sed per mutationem obiecti, ut D. Thom. docuit (quamvis de realia disputans) infra quæst. 76. art. 8. Ratio verò est (quam etiam supra tetigi de visione imaginaria) quia hic modus est facilior, & magis proportionatus: tum ad sensibilem representationē: tum ad visionem, quā omnibus presentibus communis est. Ita ergo verisimile est factam esse illam cōelorum apertionem, ut Iansen. & alij recentiores docent, & prius significauerat Euthym. Matth. 3. & D. Thom. hic non repugnat.

Quod si tandem inquiras, quā nam mutatio in obiecto facta, & in quo obiecto, seu corpore facta sit. Dicendum est factam esse in aëre, qui in Scriptura nomine *cæli* frequentissimē appellatur. Nul- lum enim erat corpus propinquius, & aptius ad eam immutationem recipiendam. Modus autem esse potuit. Primò, quod reuera ipse aër diuisus sit, & in partes separatus: sed hoc difficultatem inuoluit, an spatium illud, quod erat inter partes diuisas interiectum, esset vacuum, vel quod nam aliud corpus illud occuparet. Secundò, formari potuit in aëre species, seu similitudo aliqua apertionis, seu hiatus sensibilis, faciendo scilicet ut partes aëris ita oculos immutarent, ut apparerent diuisæ, & distantes. Quod intelligi potest, si partes illæ, quæ separari videntur, densiores fiant, & lucidiores, ita ut ad illas possit visus terminari: aer autem interiectus maneat rarior. Tunc enim videbuntur partes illæ inter se disiungi, atque ita cōelum aperiri.

Cœlorum apertio sensibilibiter in Iordane facta, astantiū oculis visa.

Iansen. Euthym. D. Thom.

Cœlos in Iordane apertos intelligendum quo modo.

Matth. 3.

SECTIO II.

Utrum Spiritus Sanctus verè in specie columbæ descenderit ita, vt externis oculis cerni posset.

Non hinc inquirimus id, quod ad ipsam personam Spiritus Sancti spectat, quia supponimus illam nec per sui mutationem descendere potuisse, sed solum, quia nouo modo representata est in ordine ad specialem gratiæ effectum, (vt latius. 1. par. quæst. 43. dilletur) nec ipsam secundum se oculis videri posse corporeis: sed solum in figura, vel signo sensibili (vt tractatur ex professo. 1. p. q. 12.) Agitur ergo hæc quæstio de ipso signo, seu columbæ, sub cuius specie Spiritus sanctus apparuit.

Columba in Iordane apparenti oculis visa.

Aug.

Ioan. 1.

Chrysost.

D. Thom.

Aug. Chrysost.

D. Thom. Tertul.

Quia in re primo certum est, columbam illam exterioribus oculis visam esse super Christum descendere, & in hoc omnes conueniunt. Primò, propter proprietatem verbi *videndi*, quod non oportet metaphoricè exponi de intellectuali, vel imaginaria visione: Vnde Aug. libr. 2. de Trinit. c. 6. sic scribit. *De illa columba nullus unquam dubitauit, quòd oculis visa sit.* Secundò, quia non solum Christus, sed etiam Ioannes illam vidit, vt dicitur Ioan. 1. Tertiò, quia verisimilius est ita descendisse, vt ab omnibus qui aderant conspecta sit, vt indicat Augustinus supra, & docent expostores omnes super Euangelia, præsertim Chrysost. hom. 16. in Ioan. & probari potest omnibus rationibus superiori sectione adductis, & sequenti sect. latius tractabitur, & confirmabitur.

Secundo certum est, siue illa columba verum fuerit animal, siue specie tenus duntaxat, non fuisse hypostaticè unitam Spiritui Sancto, vt hic docet D. Tho. ad. 2. cum Augustino loco citato, & Chrysost. homil. 11. in Matth. & est omnino certum. Non enim dicitur Deus factus colūba, sicut dicitur factus caro, aut homo. neq; ad finem missionis, seu apparitionis Spiritus Sancti necessaria erat hypostatica unio, sicut fuit ad finem incarnationis, vt rectè notauit D. Tho. 1. p. q. 43. artic. 7. ad. 4. Quia non apparuit Spiritus Sanctus sub specie colūbæ, vt per illam aliquid operaretur merendo, aut satisfaciendo, sicut Verbum per humanam naturam. Denique licet huius-

A modi natura irrationalis non sit huius hypostaticæ unionis omnino incapax: non tamen diuinam maiestatem decet illi uniri. De qua re latius in superiori tomo dictum est. Circa hoc verò obscurus est locus Tertul. lib. de carne Christi. c. 3. vbi dicit, *Spiritum colūbæ corpori illapsum descendisse super Dñm, qui spiritus (ait) cū hoc esset, tam verè erat colūba, quā spiritus, nec interfecerat substantiam propriam assumptam substantia extranea.* Sed hæc verba vel corrigenda sunt, quia Euangelium non dicit Spiritum fuisse verè columbam, sed apparuisse quasi colūbam: vel exponenda sunt iuxta ea, quæ statim dicemus.

B His ergo positis controuersia est, utrum illa colūba fuerit verum animal, nec ne. Prima sententia est, fuisse verum animal de nouo à Deo creatum ad illud munus. Ita sentit Aug. libr. de agone Christiano. c. 22. solet etiam tribui Chrysost. hom. 12. in Matth. & 4. in acta, sed ijs locis reuera neutrum affirmat, sed solum docet Spiritum Sanctum non dici apparere in specie colūbæ, vel ignis, quia naturam columbæ assumat, sed quia in his representatur. An verò sub illa specie vera fuerit natura columbæ, nec ne, non explicat. Ad hanc verò sententiam accommodari possunt verba Tertulliani supra citata, vt non sit sensus Spiritum verè factum esse columbā, sed verā colūbā assumptisse, non hypostaticè; sed vt in ea representaretur. Augustinum sequutus est Anselm. Matt. 3. & Hugo Cardinalis Ioan. 1. & nonnulli ex scholasticis in. 1. dist. 16. ac denique D. Tho. hic arti. 7. qui vtitur ratione sumpta ex Augustino. Quia decuit, vt Spiritus veritatis, nec fictione vteretur, nec homines falleret: hoc enim argumēto concludimus Verbum assumptisse verā hominis naturam, quoniam alias nos decepisset. Sed (quidquid sit de assertionem) certum est rationem hanc non concludere. Eam enim in re simili dissoluit idē D. Tho. 3. p. q. 76. artic. 8.

C ex doctrina eiusdē Aug. lib. 2. quæstionum in Euangelia, quæst. vltima, dicens quando species aliqua diuinitus formatur, & ad veritatem aliquam significandam refertur nullam esse deceptionem, sed veritatis significationem. Vt cum Christus apparuit discipulis euntibus in Emaus in specie peregrini, nulla fuit deceptio, etiam si ob eam causam contigerit alios decipi. Quia aliorum deceptio tribui non potest illi, qui verbis, vel factis vera significat sine intentione

Aug. Chrysost.

Tertullian.

Anselm. Hug. Car. D. Thom.

Aug.

Luc. 24.

ne fallendi. Neque est eadem ratio de humana natura à Verbo assumpta. Quia assumpta est non tantum ad representandum: sed ad existendum, & operandum, & ideo non solum dicitur Verbum apparuisse in specie hominis, sed factum homo: quod nequit esse verum sine vera natura hominis.

Secunda ergo sententia est, columbam illam non fuisse veram sed tantum apparentem. Hanc docet Aug. epist. 102. Vbi late probat non oportuisse illam speciem columbæ vera informari anima, sicut nec vocem Patris, quæ in eodem baptismo audita est, per organa vitæ formari. Idem lib. 3. de mirabilibus Scripturæ, cap. 5. his verbis. *Quamvis corporali specie Spiritus sanctus super Dominum descendere dicitur, non tamen de aëribus sumpsisse columbam, sed ex aëre minime dubitatur.* Quæ verba non possunt exponi solum de assumptione ad unionem hypostaticam, alioqui posterior pars falsa esset, quia hoc modo nec veram, nec apparentem columbæ Spiritus Sanctus assumpsit. Videri tamen potest Aug. his verbis solum negare illam columbam sumptam esse ex aëribus, quæ antea existebant, non tamen fuisse verum animal de nouo ex aëre procreatum. Sed huic sensui repugnat ratio, quam Aug. subiungit, dicens. *Nequaquam enim ex aëribus spiritum sanctum necesse fuit corpus assumere, dum aues in nullo transgressæ sunt legem naturæ, sed & si in aliquo transgredierentur, non debuit à spiritu assumi, ut ei dilecti vindicta solueretur, cum neque rationalis sit, neque æterna.* Quæ ratio directe solum probat, naturam columbæ non esse assumptam à Spiritu in unitatem personæ, hinc tamen consequenter voluit concludere non oportuisse, ut esset vera, sed tantum apparens, ut etiam in principio capitis dixerat. & insinuat lib. 2. de Trinit. cap. 5. dum ait, *Facta est quadam creatura species ex tempore, in qua visibiliter ostenderetur spiritus sanctus, siue cum in ipsum Dominum corporali specie velut columba descendit, siue cum die Pentecostes, &c.* Vbi etiam perpendendum est eodem modo loqui Augustin. de columba, & de igne Pentecostes, quem & ipse August. dicta epist. 102. & omnes docent non fuisse verum ignem. Clarius videtur hoc docere Amb. lib. 1. de Sacram. cap. 5. dicens. *Non columba descendit, sed quasi columba: Christus carnem suscepit, non sicut carnem, sed carnis veritatem, spiritus autem sanctus in specie columbæ,*

A *non in veritate columbæ.* Huc accedit Optatus Miliuitan. lib. 4. contra Parmenian spiritalem (inquit) solum in imagine columbæ descendit. Nazian. verò orat. 39. solum dicit, *Descendit ut columba corporeo modo conspecta.* Et hoc ipsum videntur sentire Chry. Theop. & Euthy. Matth. 3. qui semper vocant speciem columbæ, seu quasi columbam: expressius verò id docet recēiores expositores Caic. Iansenius post Glossam Matth. 3. Lyra. Mar. 1. Abulens. quæst. 84. & 85. in tertium caput Matth. & Procopius Genes. 18. & hanc sententiam sequutus fuerat D. Tho. in 1. d. 16. artic. 3. q. unica. Quæ videtur verisimilior: cui in primis fauent verba Scripturæ, quæ non appellat simpliciter columbam, sed *tanquam*, vel *sicut* columbam. Quod licet referri possit ad ipsam personam Spiritus Sancti, qui non potest dici simpliciter columba, etiā si illa esset verum animal, cum non eam hypostaticè assumpsit, ideoque dicatur *quasi columba*, commodius tamen intelligitur de tota illa re, quæ apparuit: sicut cum Act. 2. dicitur apparuisse *tanquam ignis*, non solum intelligitur de Spiritu Sancto, sed & de specie externa. Coniecturæ verò sunt prima, quia Deus nihil facit frustra, ad finem autem illius apparitionis satis, superque erat imago columbæ, cum solum esset ad representandum: & (ut Aug. dixit dicta epist. 102.) non minus declaratur omnipotentia, & sapientia Dei in hoc, quod ita illi creatura obtemperet, ut sine animæ viuificantis ministerio figura, motusque volucris eadem potentia creatoris ingeratur aspectibus, quam creādo verum animal. Secundo quia post factam illam representationem, vel illud animal erat corrumpendum, & destruendum (ut Tertul. & alij authores primæ sententiæ factum esse fatentur,) & ita supernacanea fuisset illa creatio: peccertim cum Deus non soleat destruere ea, quæ condidit, quando alioqui ex proprijs principijs, & causis corruptio non sequitur: Vel permanens erat illa columba, ut peracto ministerio auolaret, sicut reliquæ aues, & hoc non erat ita decens, neque ad confirmandum miraculum necessariū, vel admodum vtile. Tercio omnes aliæ apparitiones quæ ministerio Angelorū in corporibus assumptis factæ sunt, ita explicantur, ut res non sint veræ, quæ apparēt, nisi fortasse quando res apparentes sunt ita simplices, seu

Optat Mileuit.
Greg. Naz.
Chrysost.
Theophyl.
Euthym.
Caietanus.
Iansen.
Glossa.
Lyra.
Abulens.
D. Tom.

Act. 2.

Aug.

Tertul.

ima.

Columba in baptismo super Christum descendens, non fuit vera, sed apparens.
Aug.

Amb.

imperfectè, vt non possint facilius representari, quàm fieri, vt nubes, & aliæ res huiusmodi, non verò res alię perfectæ, ac viuentes. Neque enim tres viri, qui Abrahæ apparuerunt, fuerunt veri homines, & sic de cæteris. Non est ergo, quòd in hac apparitione aliquid singulare, & inusitatum sine nouo fundamento fingamus.

Dubium.

Sed inquireret tandem aliquis. Vtrùm hæc columba apparuerit super Christum ante, an post baptismum eius, aut utroque tempore. Quæ difficultas orta est ex verbo Ioannis, *super quē videris spiritū sanctū descendentem, & manentē, ipse est, qui baptizat.* Hinc enim videtur sequi, antequam Ioannes Christum baptizaret, vidisse Spiritum descendentem, & manentem super Christum, quia antea illum cognouit: vnde fit ante baptismum descendisse columbam: & ita opinatur Caietan. Matth. 3. & alij, quos audacter loquutos esse meritò dixit Franciscus Toletus Ioan. 1. annot. 72. quia sine vlllo Scripturæ fundamento id confingunt. Certum ergo sit columbam apparuisse, Iesu baptizato, vt dixit Lucas cap. 3. imò expressè Matt. cap. 3. dicit post baptismum Christum ascendisse de aqua, & statim vidisse cœlos apertos, & Spiritum descendentem quasi columbam; tunc igitur solum credendum est, columbam apparuisse. Nam si antea etiam descendisset, vidisset utique illam Christus, & Euangelistæ aliquam illius mentionē fecissent, quod non solum non faciunt; imò in ipso narrationis modo indicant apparitionem illam fuisse nouam & insolitam. Ad difficultatem autem positam, iam supra declaratū est, quomodo Ioannes prius de facie ignorauerit Christum, & postea ante baptismū priuata reuelatione illum cognouerit absque signo externo: postea verò, publica reuelatione & aptiori ad testimonium de Christo reddendum.

SECTIO III.

Vtrùm baptizato Christo vox Patris verè audita fuerit, & ob quam causam.

Quæstio hæc intelligi primū potest de ipso signo externo, an verum fuerit, id est, an fuerit vera vox, quæ percipi auribus posset: & hoc modo exiguum, aut ferè nullam difficultatem ha-

bet. Nam certum est illam non fuisse vocem in ea veritate, ac proprietate, qua vox dicitur sonus formatus, per organa vitæ informata anima, vt August. notauit epistol. 102. & est per se clarum. Aequè tamen certum videtur illum fuisse verum sonum realem, ac sensibilem, qui & sensum immutare, & menti non minus significare posset, quàm si esset vox ab homine prolata, vt eodem loco Augustin. aduertit, qui propterea dicit sonum illum talem fuisse, qualis edi potest ex corpore animato. Et patet ex verbis Euangelistarū dicentium factam esse vocem de cœlo. Nam, vt hoc verum sit, necesse est, vt saltem fuerit sonus articulatus ad modum vocis, quia non poterat aliquid aliud, seu imago, aut similitudo vocis illis verbis significari. Quod confirmari potest ex alijs locis Euangeliorum, in quibus voces similes auditæ esse dicuntur, quæ statim cōmemorabimus.

Hinc necessariò sequitur eam vocē auditam esse non solum à Christo, & Ioanne, sed etiam à reliquis hominibus, qui præsentés aderant. Probatur ex dictis, quia erat verus sonus sensibilis, nec poterat sine nouo miraculo peruenire ad aures Ioannis, quin ad alios etiam deferretur. Deinde ex fine illius vocis non enim propter Christum, & Ioannem solum necessaria erat illa vox. Sicut Ioann. 12. cū venisset de cœlo vox, & audita esset à turba, dixit Christus. *Non propter me hæc vox venit, sed propter vos.* Tercio ex communi omnium interpretatione: Chrysost. hom. 12. in Matth. Theophyl. Euthym. & aliorum.

Verum est, Hylarium libr. 9. de Trinitate ante medium significare illam vocem non esse auditam nisi à solo Ioanne præter Christum. Et potest suaderi, quia si omnis populus illam audisset de cœlo delatam, omnes credidissent, nec fuisset testimonium Ioannis necessarium: cū tamen ille post baptismum non cessauerit testimoniū Christo reddere, quòd se maior esset. Sed hæc sententia reuera non est verisimilis, neque Hilarius eam docet. Ibi enim obiter interpretatur verba illa Ioan. 5. *Neque vocem eius audistis, neque speciem eius vidistis.* Quæ ipse refert ad hanc vocem Patris in baptismo auditam, & interrogat, quomodo illam non audierint Iudæi? & respondet, *sed foris in Ierosoly-*

*August.
Vox in Ier.
danielis
delapsa ve-
rus sonus
realis, &
sensibilis.*

*Vox super
Christū bap-
tizatum de
cœlo lapsa ab
astantibus au-
dita.*

Ioan. 12.

*Chrysost.
Theophyl.
Euthym.
Obiectio.
Hilar.
Responsio.
Ioan. 5.*

*Ioan. 1.
Caietan.
Fran. Tol.
Responsio.
Post Chris-
tum bap-
tizatum colum-
ba apparet.
Luc. 3.
Matth. 3.*

mis manentes non audierant, quia in desertis Ioannes solus audierat. Ex qua ratione potius colligitur eos, qui nō manserant Ierofolymis: sed in deserto cū Ioanne fuerant, audiuisset vocem illam. Etenim si illi non audierunt, quia Ierofolymis māserunt certe si cum Ioanne fuissent, audiuisent, cum ergo dicit solus Ioannes, non excludit eos, qui comitabantur eum: sed eos, qui Ierofolymis manserant. Et hæc quoad mētem Hilarij. Nam quod attinet ad verba illa Ioann. 5. Vocem eius non audistis, fortasse alium habent literalē sensum, de quo legi possunt expositores.

Albert.

Ad coniecturam verò respōderi potest ex Albert. Matth. 3. eos, qui aderant, audisse quidem confusum sonum illius vocis, non tamen distinctē significationem eius percepisse. Sicut Ioan. 12. quando audita est vox illa. *Et clarificauit, & iterū clarificabo, turba, que stabat, & audierat, dicebat tonitrum esse factum: alij dicebāt, Angelus ei loquutus est.* Sed hoc & dicitur gratis sine fundamento, & licet credi posset de aliquibus, qui fortasse longē aberant, vel de rudiprobe, tamen verisimile non est verba illa non esse clarē, ac distinctē percepta, & audita à multis, sicut in die transfigurationis Apostoli distinctē audierunt simile Patris testimonium, vt Petrus inquit. 2. Canonica, cap. 1. Respondetur ergo mirum non esse, quod Iudæi, quamuis vocem audierint, non statim illi fidem adhibuerint, neque enim erat illis euidentis eam vocem esse à Deo. Nam euidentiora signa postea habuerunt: quibus tamen non crediderunt.

Chrysost.

Ex ijs colligitur, ac cōfirmatur, quod supra dicebamus, necessarium esse, vt tria hæc signa ab omnibus, qui aderant, perciperentur. Quia (vt eleganter notat Chrysost. hom. 12. in Matth.) si omnes audissent vocē illam. *Hic est filius meus dilectus, & nullum vidissent speciale signum, quod indicaret eum, de quo verba illa dicebantur, potius crederent de Ioanne, quam de Christo proferri. Quia nō est dictum: Hic, qui baptizatur. Sed simpliciter hic.* Vnde, cū maiorem haberent de Ioanne, quam de Christo existimationem, potius illum designari putarēt, quam Christum. Propterea ergo descendit Spiritus Sāctus in specie columbæ, & super Christum mansit, vel vt Optatus Mileuitanus ait loco cita-

Optat. Mil.

A to, capiti eius insedit, & vocem (ait Chrysost. Chrysost. stomachus) traxit ad filium, cunctisq; fecit esse perspicuum, quod illa vox de baptizato deberet intelligi, quam sententiam eisdem ferē verbis habet Damascor. de transfig. Paterna, Damascen. inquit, voce cœlitus intonante, dilectus filius esse asserbatur, is baptizabatur, à columba autem tanquam à spiritu, veluti digito indicabatur is, cui testimonium dicebatur. Necessariū ergo fuit, vt colūba ab omnibus conspici posset, quemadmodum vox potuit audiri: & quia cœlorum appertio ad descensum columbæ fiebat, & omnia in eundē finem, Christi scilicet manifestationem, tendebant, consequens est, vt omnia æque fuerint cunctorum sensibus obiecta.

Secundo potest intelligi quæstio proposita de veritate illius vocis quoad eius significationem, id est, an vera fuerit illa vox de Christo prolata. Cum qua quæstione cōiuncta est alia, scilicet quo sensu illa vox prolata sit. Sed huiusmodi quæstiones partim ad materiam de Trinitate spectant, partim in priori tomo à nobis explicatæ sunt: tum disputat. 2. dum diuinitatē Christi monstraremus: tum proprius disputat. 49. dū de Christi filiatione diceremus, vbi Adrianū Papam Conc. Francford. & alios Patres retuli ex hoc loco probantes Christū esse filium Dei naturalem, & non adoptiuum, quod illi proprium est, ac singulare, & ideō singulariter vocatur à Patre *Filius meus*, id est, proprius, ac naturalis, ac singulariter dilectus, id est, non filius, quia dilectus, quod proprium adoptiuorum est: sed dilectus, quia filius.

Et hinc colligitur primò, verba illa, vt vera sint, singulariter tribuēda esse personæ Patris, quia Christus non est filius totius Trinitatis, sed solius primæ personæ. Quod si quæras quomodo possit illa vox soli Patri tribui, cū à tota Trinitate sit effecta. Respondet D. Thom. hic ad. 2. cum Fulgentio lib. de fide ad Petrum, cap. 9. licet efficientia vocis cōmunis sit toti Trinitati, sicut & efficientia columbæ: tamen sicut colūba specialiter est ad representandā personā Spiritus Sancti: ita illa vox ad declarandū solū Patrē, vt loquentem, & ideo vox illa ei singulariter tribuitur, & eius significatio de sola illius persona vera existit. Vnde eleganter Cyprian. serm. de baptismo sic ait. *Huc vsque Domine sancte Pater, non audimus te ita loquentē, vt personaliter tibi*

D. Thom.
Fulgentius
Cyprianus

tibi assignetur loquutio, quam proferres, hanc vocem à paternitate tua delatam, nemo est, qui ambigat, nō est, qui sibi hoc verbum audeat arrogare, & infra. Hoc testimonium auditum est, quia filius Dei est, quē Ioannes tenet in manibus, verus homo, verus Deus, vnicus Patris, dilectus à Patre, immeritos nos dilexit. Duo grata vocabula, filius, & dilectus, ipso Deo dictate nostris sensibus imprimuntur, vt communio nominum nos associet collegio munerum, & tanta dulcedinis nomina nostrum emolliant animum; accedantq; deuotionis affectum. Per omnia sibi Pater in filio complacuit.

Secundum: exprēdicta verborum veritate, & testimonio Cypriani colliguntur variae rationes, propter quas hoc paternum signum datum est in Christi baptismo, quas etiam in commentario artic. 8. explicatas reliquimus. Intelligitur denique, quomodo in Christi baptismo facta est expressa Trinitatis representatio, ac manifestatio. Quia in Christo baptizato persona filij erat, in columba autem, & voce, personæ Patris, & Spiritus Sancti representatæ sunt, simulq; indicatum est Christi baptismum in Trinitatis professione, ac inuocatione perficiendum fore.

Ex hac autem veritate sumpserunt aliqui occasionē asserendi illum baptismum, quo Christus baptizatus est, non tantum fuisse baptismum Ioannis, & aquæ; sed & gratiæ, eiusdemque rationis cūm baptismo à Christo instituto. Cui opinioni videtur fauere Damascen. libr. 4. de fide cap. 10. vbi distinguens varia genera baptismatum. Quartum, inquit, Ioannis fuit, quintū Domini baptisma, quo ipse tinctus est. Vbi Clichtoneus, & ita exponit Damasceni sententiam, vt simpliciter sonat, & mordicus illam defendit. Sed licet fortasse hæc sententia potius ad loquendi modum, quàm ad rem pertineat, vitanda tamen est: tum quia fauet huius temporis Hæreticis: tum etiam quia repugnat Patribus dicentibus Christum Baptizatum esse baptismo Ioannis, vt illum approbaret, & vt magnā ostenderet humilitatem assumendo imperfectum baptismum poenitentiae, cum ipse poenitentia non egeret: tum denique quia in rigore est falsa. Primò, quia quando Christus baptizatus est; nondū erat baptismus illius institutus, quanquam tunc aliquo modo inceperit eius institutio. Secundò, quia Ioannes, qui fuit minister illius baptismi, non habuit intentionem

A baptizandi baptismo Christi: sed suo, quia tunc potestatem aliam nō acceperat. Tertiò, quia de ratione baptismi Christi est, vt minister, qui baptizat, Trinitatem inuocet proprijs verbis, quod Ioannes tūc non fecit: quin potius (si verba Euangelistarū attentē considerentur) illamet Trinitatis representatio, quæ in illo baptismo facta est, non fuit ad perficiendum, consecrandumquē baptismum. Sed potius peracto iam baptismo, & postquam Christus iam ex aquis ascenderat, facta est, ergo nec propter illam representationem, nec propter aliam causam potest dici Christus baptizatus suo baptismo, sed Ioannis. Damascenus autem lato quodam, & improprio modo loquutus est, dicens Christum baptizatum esse suo baptismo, quia dum baptizatus est à Ioanne, suum baptismum præfigurauit, & quodammodo instituit, vt ex Augustino sumi potest libr. 15. de Trinitate, cap. 26. Hierony. & Chrysost. Ambros. Beda, alijsq; expositoribus in Matth. & Luc. cap. 3.

Q V A E S T I O XXXX.

De modo conuersationis Christi, in quatuor articulos diuisa.

Consequenter postea, quæ pertinent ad ingressum Christi in mundum, vel ad eius principium, considerandum restat de his quæ pertinent ad progressus ipsius. ¶ Et primò considerandum est de modo conuersationis ipsius: secundò, de tentatione eius: tertio, de doctrina: quarto, de miraculis. ¶ Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primò, vtrum Christus debuerit solitariam vitam ducere, an inter homines conuersari. ¶ Secundò, vtrum debuerit austerā vitam ducere in cibo, & potu, & vestitu, an cum alijs cōmunem. ¶ Tertiò, vtrum debuerit abiectē viuere in hoc mundo, an in diuitijs, & honore. ¶ Quarto, vtrum debuerit secundum legem viuere.

COM-

In Christi baptismo expressa Trinitatis manifestatio facta.

Damasc.

Clichton.

Christus baptismo Ioannis locus nō suo.

COMMENTARIUS.

Q Vanquam in ordine Euangelicæ narrationis baptismū proximè sequatur Christi ieiunium, & tentatio, D. Th. autem, vt seruato doctrinæ ordine ab vniuersalibus ad singularia descendat: explicato Christi baptismo, qui fuit quasi initium ostensionis & manifestationis Christi, quæstionem hanc interponit, in qua explicat rationem, modumque viuendi, quem Christus in hac vita elegit. Et quæ in tribus primis articulis docet, sunt quidem egregia, & ad mores hominū componendos notanda: adeo tamen perspicua, vt expositione non egeant. Quare nullū illis adiiciemus commentarium: sed vna breui disputatione complectemur omnia.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum conueniens fuerit Christum inter homines conuersari.

AD primū sic proceditur. Videtur, quod Christus nō debuerit inter homines cōuersari, sed solita-

riā vitā agere. Oportebat enim quod Christus sua conuersatione nō solum se hominē ostenderet esse, sed etiam Deum. Sed Deum nō cōuenit cum hominibus cōuersari: dicitur enim Dan:

2. Exceptis dijs, quorum nō est cū hominibus cōuersatio. Et Philosophus dicit in primo Politica, quod ille, qui solitarius vjuit aut est bestia, si scilicet propter sequitiā hoc faciat: aut est De⁹, si hoc faciat propter cōtēplādā veritatē. Ergo videtur, quod nō fuerit cōueniēs Christū inter homines cōuersari.

¶ 2. Prætereā, Christ⁹ dū in carne mortali dixit, debuit perfectissimā vitam ducere. Perfectissima autē vita est cōtēplatiua, vt in secunda parte habitum est. Ad vitā autem cōtēplatiuā maximè cōpetit solitudo: secundam illud Osee. 2. Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius: ergo videtur, quod Christus debuerit solitariā vitam ducere. ¶ 3. Prætereā, cōuersatio Christi

A debuit esse vniformis, quia sēper in eo debuit apparere id, quod optimum est. Sed quandoq; Christus solitaria loca quærebat turbas declinās. Vnde Remigius dicit super Mat. Tria refugia legitur Dominus habuisse, nauim, mōtem & desertum: ad quorū alterū quotiescunq; turbis comprimebatur, conscēdebat: Ergo & semper debuit solitariā vitam agere. ¶ Sed contra est, quod dicitur Baruch. 3. Posthēc in terris visus est & cum hominibus conuersatus est.

¶ Respondeo dicendū, quod cōuersatio Christi talis debuit esse, vt cōueniret fini Incarnationis, secundum quā venit in mundum. Venit autē in mundum, primò quidem ad manifestandū veritatē: sicut ipse dicit Ioa. 18. In hoc natus sum, & ad hoc veni in mundū, vt testimoniū perhibeā veritati. Et ideo non debebat se occultare vitā solitariā agens: sed in publicū procedere publice prædicando. Vnde Luc. 4 dixit illis, qui volebant eum detinere. Quia & alijs ciuitatibus oportet me euāgelizare regnū Dei, quia ideo missus sū. Secūdo venit ad hoc, vt homines à peccato liberaret: secūdū illud primæ ad Timot. 1. Christus Iesus venit in hūc mūdū, peccatores saluos facere. Et ideo vt Chryso. dicit, licet in eodē loco manēdo posset Christus ad se oēs attrahere, vt eius prædicationem audiret: non tamen hoc fecit, præbens nobis exēplū, vt perābulemus & requiramus pereūtem: sicut pastor ouē perditā, & medicus accedit ad infirmum. Tertio venit, vt per ipsū habeamus accessū ad Deū, vt dicitur Ro. 5. & ideo familiariter cū hominibus cōuersando, cōueniēs fuit, vt omnibus fiduciā daret ad se accedēdi. Vnde dicitur Mat. 9. Factū est discūbēte eo in domo, ecce multi publicani, & peccatores veniētes, discūbebāt cū Iesu & discipulis eius. Quod exponens Hiero. dicit, videbant publicanū

à pec-

222
Inf artic. 2.
eor. & ad 3.
c. 22. q.
25. artic. 6.
eo. 5. Pro.
30.

lib. 7. q. 2. a
medio 10. 5.

22. q. 182.
2. 4.

à peccatis ad meliora conuersum, locum inuenisse poenitentiae, & ob id etiam ipsi non desperant salutem.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Christus per humanitatem suam, voluit manifestare diuinitatem. Et ideo conuersando cum hominibus (quod est proprium hominis) manifestauit omnibus suam diuinitatem, prædicando, & miracula faciendo, & innocenter, & iuste inter homines conuersando. ¶ Ad secundum dicendum, quod (sicut in secunda parte dictum est) vita contemplatiua simpliciter est melior, quam actiua, quæ occupatur circa corporales actus. Sed vita actiua, secundum quam aliquis prædicando, & docendo contemplata alijs tradit, est perfectior, quam vita, quæ solum

cōtemplatur: quia talis vita præsupponit abundantiam contemplationis. Et ideo Christus talem vitam elegit. ¶ Ad tertium dicendum, quod actio Christi fuit nostra instructio. Et ideo ut daret exemplum prædicantibus, quod non semper se daret in publicum, ideo quandoque Dominus se à turbis retraxit. Quod quidem legitur fecisse propter tria. Quandoque quidem propter corporalem quietem. Vnde Mar. 6. dicitur, quod Dominus dixit discipulis. Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum: erant enim, qui veniebant, & redibant multi, & nec spatium manducandi habebant. Quandoque vero causa orationis. Vnde dicitur Luc. 6. Factum est in illis diebus, exiit in montem orare, & erat per noctas in oratione Dei. Vbi ait Ambrosius, ¶ ad præcepta virtutis suo nos informat exemplo. Quandoque vero, ut doceret fauorem humani vitæ, vnde super illud Matt. 5. Videns Iesus turbas, ascendit in montem, dicit Chrysostomus. Per hoc quod non in ciuitate, & foro, sed in monte, & solitudine sedit, erudiuit eos, nihil ad ostentationem facere, à tumultibus ab-

cedere, & maxime cum de necessarijs disputare oportet.

ARTICVLVS II.

Utrum Christus austeram vitam in hoc mundo ducere debuerit.

¶ D secundum sic proceditur.

Videtur, quod Christus debuerit austeram vitam ducere in hoc mundo. Christus enim multo magis prædicauit perfectionem vitam, quam Ioannes. Sed Ioannes austeram vitam duxit, ut suo exemplo homines ad perfectionem vitam prouocaret: dicitur enim Matt. quod ipse Ioannes habebat vestimentum de pilis camellorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos, esca autem eius erat locustæ, & mel syluestre. Quod exponens Chrysostomus dicit. Erat mirabile in humano corpore, tantam patientiam videre: quod & Iudæos magis attrahebat. Ergo videtur quod multo magis Christum decuerit austeritas vitam. ¶ 2. Præterea, Abstinencia ad continentiam ordinatur: dicitur enim Osee. 4. Comedent, & non saturabuntur, fornicati sunt, & non cessauerunt. Sed Christus continentiam in se seruauit, & alijs seruandam proposuit, cum dixit Matth. 19. Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum celorum: qui potest capere capiat. Ergo videtur, quod Christus in se, & in suis discipulis austeritatem vitam seruare debuerit. ¶ 3. Præterea, Ridiculum videtur, ut aliquis districtiorem vitam incipiat, & ab ea in laxiorem reuertatur: potest enim dici contra eum quod habetur Luc. 14. Hic homo coepit edificare, & non potuit consummare. Christus autem districtissimam vitam incepit post baptismum, manens in deserto: & ieiunans quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Ergo videtur non fuisse

223
Inf. q. 41.
ar. 3. ad. 1.

Hom. 10. in
Matth. ante
mediū. to. 2.

22. q. 181.
ar. 4. q. 9.
188. ar. 6.

l. 5. in Luc.
c. 11. us. uisulo
est. De ora-
tione Iesu in
monte ante
mediū. to. 5.
Hom. 15. in
Matth circa
prim. to. 2.

fuisse congruū, quod post tantā vitæ di-
strictionem ad cōmunē vitā rediret.

¶ Sed contra est, quod dicitur Matth.
11. Venit Filius hominis manducans,
& bibens.

Art. præc.

¶ Respondeo dicendum, quod (sicut
dictum est) congruū erat incarnatio-
nis fini, ut Christus non ageret solita-
riam vitam, sed cum hominibus con-
uerfaretur. Qui autem cum aliquibus
conuersatur, conuenientissimum est
ut se eis in conuersatione conformet,
secundum illud Apostoli primæ ad
Corin. 9. Omnibus omnia factus sum.
Et ideo conuenientissimum fuit, ut
Christus in cibo, & potu cōmuniter
se, sicut alij haberet. Vnde August. di-
cit contra Faustum, quod Ioannes di-
ctus est, nō manducans, neque bibens,
quia illo victu, quo Iudæi utebantur,
non utebatur. Hoc ergo nisi Dominus
uteretur, non in eius comparatione,
manducans, bibensquē diceretur.

*li. 16. c. 30.
ante medi.
tom. 6.*

*hull. n.
de 2. m.
m. 2. m.
li. 16. c. 30.
q. 2. m.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quod
Dominus in sua conuersatione exem-
plum perfectionis dedit in omnibus,
quæ per se pertinent ad salutem. Ipsa
autem abstinentia cibi, & potus, non
per se pertinet ad salutem: secundum
illud Romanor. 14. Non est Regnum
Dei esca & potus. Et August. dicit in
libr. de Quæstionibus Euangel. expo-
nens illud Matth. 23. Iustificata est sa-
pientia à filiis suis: quia scilicet sancti
Apostoli intellexerunt Regnum Dei
non esse in esca, & potu, sed in æqua-
nimitate tolerandi: quos nec copia su-
bleuat, nec deprimit egestas. Et in ter-
tio de doctrina Christiana dicit, quod
in omnibus talibus non vsus rerū, sed
libido vtentis in culpa est. Vtraque
autem vita est licita, & laudabilis: ut
scilicet aliquis à communi consortio
hominum segregatus, abstinentiā ser-
uet, & ut in societate aliorū positus,
communi vita vtatur. Et ideo Domi-

*li. 2. cap. 11.
ante medi.
tom. 4.*

*li. 3. cap. 12.
pau. à prin.
tom. 3.*

nus voluit vtriusque vitæ exemplum
dare hominibus. Ioannes autem (sicut
Chrysost. dicit super Matthæ.) nihil
plus ostendit præter vitam, & iustitiā:
Christus autem & à miraculis testi-
monium habebat: dimittens ergo Ioā-
nem ieiunio fulgere, ipse cōtraria in-
cessit via, ad mensam intrans Publi-
canorū, & manducans, & bibens.

¶ Ad secundum dicendum, quod sicut
alij homines, per abstinentiam conse-
quuntur virtutem continendi, ita etiā
Christus in se, & in suis discipulis, per
virtutem suæ Diuinitatis, carnem cō-
primebat. Vnde sicut Matth. 9. dicitur
Pharisæi, & discipuli Ioannis ieiuna-
bant, nō autē discipuli Christi. Quod
exponens Beda dicit, quod Ioannes vi-
num, & ficeram non bibit; quia illi ab-
stinentia meritum auget, cui potentia
nulla inerat natura. Dominus autem,
cui naturaliter suppetebat delicta do-
nare, cur eos declinaret, quos abstine-
tibus poterat reddere puriores.

*super illud
Mat. 2. Quæ-
re dist. tu nō
seruauit.*

¶ Ad tertium dicendum, quod sicut
Chrysostom. dicit super Matthæ. Ut
discas quam magnum bonum est ieiu-
nium, & quale scutū est aduersus dia-
bolum, & quoniam post baptismū non
lasciuia, sed ieiunio intendere oportet,
& ipse ieiunauit, non eo indigens,
sed nos instruens. Non autē ultra pro-
cessit ieiunando, quā Moyses, & He-
lias, ne incredibilis videretur carnis
assumptio. Secundum mysterium au-
tem, ut Gregor. dicit, quadragenarius
numerus exemplo Christi in ieiunio
custoditur: quia virtus decalogi per li-
bros quatuor sancti Euangelij imple-
tur: denarius enim quater ductus, in
quadragenarium surgit. Vel quia in
hoc mortali corpore ex quatuor ele-
mentis subsistimus: per cuius volupta-
tes, præceptis dominicis contraimus,
quæ per decalogum sunt accepta. Vel
secundum Augustin. in libr. 83. Quæ-

*super illud
Mat. 2. Quæ-
re dist. tu nō
seruauit.*

*Hem. 16. in
Euang. post
med. illius.*

187. q. 81.
in prin. 10. 4

tionum, omnis sapientiæ disciplina est Creatorem, creaturamque cognoscere. Creator est Trinitas, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus. Creatura verò partim est inuisibilis, sicut anima, cui ternarius numerus attribuitur: diligere enim Deum tripliciter iubemur, ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente. Partim visibilis, sicut corpus, cui quaternarius debetur, propter calidum, humidum, frigidum, & siccum. Denarius ergo numerus, qui totam insinuat disciplinam, quater ductus, id est, numero, qui corpori tribuitur, multiplicatus, quadragenarium conficit numerum, & ideo tempus quo ingemiscimus, & dolemus, quadragenario numero celebratur. Nec tamen incongruum fuit, ut Christus post ieiunium, & desertum, ad communem vitam rediret: hoc enim conuenit vitæ secundum quam aliquis contemplata aliis tradit, quam Christus dicitur assumpsisse, ut primò contemplationi vacet, & postea ad publicam actionis descendat, aliis conuiuendo. Vnde & Beda dicit super Marc. Ieiunauit Christus, ne præceptum declinaret, manducauit cum peccatoribus, ut gratiam cernens, agnosceres potestatem.

Id habet
formaliter
Ambro. l. 2.
in Luc. in. c.
de Maria
substantia con-
solatione,
non remote
à prin. 10. 5.

ARTICVLVS III.

Virum Christum in hoc mundo debuerit pauperem vitam ducere.

224
4. cont. c. 5.
ad. 10. c.
opus. 18. c.
15. et opus.
20. l. 3. c. 5

D tertium sic proceditur. Videtur, quod Christus in hoc mundo non debuerit pauperem vitam ducere, Christus enim debuit eligibilissimam vitam assumere. Sed eligibilissima vita est quæ est mediocris inter diuitias & paupertatem: dicitur enim Proverbiorum. 30. Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria. Er-

go Christus non debuit pauperem vitam ducere, sed moderatam.

¶ Præterea, Exteriores diuitiæ ad usum corporis ordinantur, quantum ad victum, & vestitum. Sed Christus in victu, & vestitu communem vitam duxit, secundum modum aliorum, quibus conuiuiebat. Ergo videtur, quod in diuitiis & paupertate communem modum viuendi seruare debuerit, & non uti maxima paupertate.

¶ Præterea, Christus maxime homines inuitauit ad exemplum humilitatis: secundum illud Matth. 11. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Sed humilitas maxime commendatur in diuitibus: unde dicitur. 1. Tim. ultim. Diuitibus huius seculi præcipe, non altum sapere. Ergo videtur, quod Christus non debuerit ducere pauperem vitam. ¶ Sed contra est, quod dicitur Matthæ. 8. Filius hominis non habet ubi caput reclinet, quasi dicat, secundum Hieronymum. Cur me propter diuitias, & seculi lucra cupis sequi, cum tantum sim pauperitatis, ut nec hospitium quidem habeam, & tecto utar non meo. Et super illud Matth. 17. ut non scandalizemus eos, vade ad mare, dicit Hieronymus. Hoc simpliciter intellectum ædifica auditorum, dum audit tantum Dominum fuisse paupertatis, ut unde tributa pro se, & Apostolo redderet, non habuerit.

In illud
Matt. 8. ac-
cedens vnus
scriba, ait il-
li. 10. 9.

l. circa fin.
commenta ad
c. 17. Matt.
10. 9.

¶ Respondeo dicendum, quod Christum decuit in hoc mundo pauperem vitam ducere. Primò quidem: quia hoc erat congruum prædicationis officio, propter quod venisse se dicit Marc. 1. Eamus in proximos vicos, & ciuitates, ut & ibi prædicem: ad hoc enim veni. Oportet autem prædicatores verbi Dei, ut omnino vacent prædicationi, omnino à secularium rerum cura esse absolutos: quod facere non possunt, qui diuitias possident. Vnde & ipse Dominus Apostolos

tolos ad prædicandum mittens, dicit eis Matthæ. 10. Nolite possidere aurum, neque argentum. Et ipsi Apostoli dicunt, Actor. 5. Nō est æquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Secundo, quia sicut mortē corporalem assumpsit, vt nobis vitam largiretur spiritualement: ita corporale paupertatem sustinuit, vt nobis diuitias spirituales largiretur. Secundum illud. 2. ad Corin. 8. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniā propter vos egenus factus est, vt illius inopia vos diuites essetis. Tertio, ne si diuitias haberet, cupiditati, eius prædicationis adscriberetur. Vnde Hierony. dicit super Matthæum. Quod si discipuli eius diuitias habuissent viderentur non causa salutis hominum, sed causa lucri prædicare, & eadem ratio est de Christo. Quartō, vt tātō maior virtus diuinitatis eius ostenderetur, quāto per paupertatē videbatur abiectior. Vnde dicitur in quodā sermone Ephe fini Concilij: Omnia paupera, & vilia elegit, omnia mediocria, & plurimis obscura, vt diuinitas cognosceretur orbem transformasse terrarum, propterea pauperulam elegit matrem, pauperiorem patriam, egens fuit pecunijs: & hoc tibi exponi præsepe.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod superabundantia diuitiarum, & mediocritas, vitanda videntur ab his, qui volunt viuere secundū virtutem, in quantum occasiones peccandi. Abundantia namque diuitiarum est superbiendi occasio: mendicita autem est occasio furandi, & mentiendi, aut etiam periurandi. Quia verō Christus peccati causa pax non erat, propter hanc causam, ex qua Salomon hoc vitabat, Christo vitanda nō erant. Neque tamē quælibet mediocritas est furandi, & periurandi occasio, vt ibidē Salomō subdere vide-

A tur, sed sola illa, quæ est cōtraria voluntati, ad quam vitandā homo furatur, & periurat. Sed paupertas voluntaria hoc periculum non habet: & talē paupertatem Christus elegit.

¶ Ad secundum dicendum, quod cōmuni vita vti, quantum ad victum, & vestitum, potest aliquis non solum diuitias possidendo, sed etiam à mulieribus, & diuitibus necessaria accipiēdo. Quod etiam circa Christum factum est: dicitur. n. Lucæ. 8. quod mulieres quædam sequebantur Christum, quæ ministrabāt ei de facultatibus suis. Vt enim Hierony. dicit contra Vigilantium, consuetudinis Iudaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquo, vt mulieres de substantia sua victum, atq; vestitū præceptoribus suis ministrarent. Sed quia hoc scandalū facere poterat in nationibus, Paulus se abieciisse cōmemorat. Sic ergo communis victus poterat esse sine sollicitudine impediēte prædicationis officium: nō autem diuitiarum possessio.

¶ Ad tertium dicendum, quod in eo, qui ex necessitate pauper est, humilitas non multum commendatur: sed in eo qui volūtariē pauper est (sicut fuit Christus) ipsa paupertas est maximæ humilitatis indicium.

DISPUTATIO XXVI.

In tres sectiones distributa.

De ratione, seu statu vitæ, quem Christus in hoc mundo habuit.

IN hac disputatione solum tractandū est de tēpore a baptismo Christi, quod dici potest tēpus prædicationis, ac manifestationis eius. Nā de tēpore q̄ baptismū antecessit, in superioribus dictum sat est: hīc verō pauca quædā addemus, prout loci, & materiæ opportunitas postulauerit. Supponendū igitur in primis est, in modo seu ratione vitæ Christi Domino duo posse cōsiderari. Vnū est id quod ad proprios mores,

Ee 2 alte-

In illud Matth. 10. nolite possidere aurum, nem. 9.

Hoc habet formaliter, ca. 27. Matæ super illud Erāt ibi mulieres 10. 9a

Añ. 1.

alterum, quod pertinet ad munus, seu officium, quod ad aliorum utilitatem exercuit. Quæ duo complexus est Lucas illis verbis Acto. 1. *Cœpit lesus facere, & docere*: & de illis eodem ordine tractat D. Thom. disputabiturq; à nobis. Hic enim de priori parte solum agemus, de posteriori verò quæst. 42. & sequentibus. Deinde supponenda sunt ea generalia principia, quæ in priori tomo satis probata sunt, scilicet Christum Dominum non potuisse non instituire vitam irreprehensibilem, atque honestissimam: imò operatum semper esse quod gratius erat Deo, cuius voluntatem cognoscebat, summaque, ac perfectissima charitate diligebat. Quocirca de interiori animi eius perfectione, & virtutum exercitio nihil fere est quod hoc loco addamus. Quia ex dictis locis, & ex ijs quæ de gratia, & scientia beata, & infusa animæ Christi diximus, constat fuisse veluti in cōtinuo actu, seu exercitatione virtutum, actibus earum semper sine otio, vel interruptione, sibi inuicem succedētibz, prout ordini charitatis Dei, & proximorum magis erat consentaneum. Solum ergo dicendum superest de ratione viuēdi, quam instituit in his rebus externis, quæ ad corporis moderationem, & conuictum humanum pertinent. Nam licet ex prædictis generalibus principijs aperte inferatur in his omnibus elegisse quod pensatis omnibus foret honestius, Deoque gratius, explicandum verò à nobis est, quid illud fuerit, quam vè ob causam ita sit factum.

S E C T I O I.

Cur non instituerit Christus vitam eremiticam, & ab hominum consortio seiunctam.

Osee. 2.

Isa. 10.

Ratio dubitandi esse potest, quia hoc genus vitæ est perfectissimum, & apertissimum ad nobiliores actus charitatis exercendos, & familiarius cum Deo agendum, iuxta illud, *Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius*, Osee. 2. Propter quod de hoc vitæ genere videtur Christus dixisse, *Optimam partem elegit sibi Maria*, debuit ergo Christus eandem eligere. Dicit fortasse aliquis, hæc habere locum in puris hominibus, qui externis actioni-

Abus, vel hominum conuersatione impediri possunt, ne se Diuinis rebus feruenter impendant, & interdū etiā exponi periculo minus honestè operādi; nō verò in Christo, cui nihil poterat ad perfectam virtutis rationē officere. Sed hoc nō satisfacit, tū quia Christus Dominus in modo vitæ suæ nō solū quid sibi necessariū, sed quid etiam nobis futurum esset exemplo, obseruare debuit. Tum etiam quia licet omnia Christi opera ex dignitate personæ haberēt infinitā quandam perfectionē, ex se tamen, & ex obiectis vnum præstabat alijs, cūque non posset omnia simul efficere (neque enim miracula non necessaria fingenda sunt) debuit ea, quæ meliora essent, præstare: huiusmodi autem sunt quæ in vita solitaria exerceri possunt, ergo.

B Dicendum verò est conuenientiū fuisse, vt Christus Dominus inter homines versaretur, & cum illis vitam communē ageret. Hoc est certum, quia ita factum esse constat ex Euangelio: certū est autē Christum id egisse quod magis decebat. Rationem autem reddit D. Thomas. Quia hoc vitæ genus maximè necessarium, vel vtile fuit ad finem Incarnationis, exercēdūq; munus, ad quod à Patre fuit missus in mundum. Non enim venit solum, vt esset redemptor hominum, sed etiam doctor, & magister, tum veritatem docendo, tum etiam exemplo, ac doctrina hominum mores cōponēdo. Quam rationē eleganter, ac perspicuè D. Thom. declarat, & in tria capita distinguit. Solum potest obijci, quia hæc ratio ad summum videtur probare de eo tempore, quo Christus prædicauit in mundo. Tunc enim necesse fuit peregrinari inter homines, & facilem se tractabilemque præbere, vt eos ad sui cognitionem, & amorem alliceret: at vero de toto tempore vitæ ante baptismum non concludit hæc ratio. Quia tunc priuatam vitam egit, & neque docebat, neque populo concionabatur, ergo non oportuit tunc communem vitam agere. Potuisset quippe more Ioannis Baptistæ prius solitariā, & eremiticam vitam degere: postea verò opportuno tempore homines docere, & ad eum finem cum ipsis vnā conuincere. Nec dici potest, propter exemplum mansisse etiam illis prioribus annis inter homines: tum quia opera illo tempore facta ita priuata fuerunt, & paucis hominibus cognita,

Vita Christi
eremitica
cur non
deceat

Obiectio.

ta, ut nemini ferè exemplo esse potuerint. Tum quia licet, solitariam vitam ageret, plurimum posset exemplo suo homines ad similem vitæ rationem, quæ omnium est perfectissima, permouere. Respondetur primo ad ipsummet doctoris munus, quo postea fungendum ei fuit, conduxisse quamplurimum, ut totum prioris vitæ tempus in conspectu, & communi hominum conuictu traduceret, ut comper- tum esset omnibus nihil ab hominibus didicisse vnquam, nec potuisse nisi diuinitus edoctum admirandam rerum diuinarum scientiam ostendere. Vnde hinc postea mirabantur dicentes, *Quomodo hic literas scit, cum non didicerit?* Ioann. 7. Marc. 6. *Admirabantur in doctrina eius dicentes, Vnde huic hæc omnia, & quæ est sapientia, quæ data est illi, & virtutes tales, quæ per manus eius efficiuntur. Nonne hic est faber, filius Mariæ, &c.* Itaque ipsemet conuictus, & quasi familiaris communicatio, & vulgaris officij, ac vitæ ratio occasio fuit, ut eius doctrinam maiorem haberet splendorem, & admirationem. Secundo, non oportuit exordiri solitariam vitam, & ab hominum frequentia, confortioque semotam, cum oporteret cum ijs postea valde familiariter agere, etiam cum publicanis, & peccatoribus, eorum fragilitati quodammodo (in ijs, quæ praua non erant) se se accommodando: tum ut eos ipse à peccatis abduceret: tum ut ipsi maiori cum fiducia ad eum accederent: hæc autem tanta mutatio posset, aut leuitatem indicare animi, aut suspicionem afferre, quod de prioris vitæ perfectione aliquantulum remisisset. Tertiò, magnum, & admirabile eo tempore datum est hominibus humilitatis exemplum, quod maioris esse momenti Christus existimauit, quàm omnem aliam vitæ rationem instituere, quæ hominibus sanctior, & excellentior appareret. Addo etiã decuisse, ut Christus exemplo suo doceret homines temperatè, & sine reprehensione inter homines degere.

Ad rationem ergo dubitandi in principio positam respondet D. Thom. hic ad secundum, perfectius esse illud vitæ genus, quod cum diuina contemplatione coniunctam habet eam actionem, qua aliquis contemplando, & docendo, quæ meditatus est, aliis tradit. Et huiusmodi vitæ ratio à Christo est inita, quia licet non semper prædicauerit: semper tamen vitæ suæ modum ad

A eum finem retulit, & quando munus prædicatoris exercuit, diuinam contemplationem non omisit, non solum interius (vbi nunquam illa caruit) sed etiam exterius, vacando scilicet ab externis functionibus, & ab hominum frequentia se se abducendo. Et hinc patet responsio ad alteram difficultatis partem. Nam in hoc vitæ genere instituendo perfectissimum virtutū exemplar hominibus Christus præbuit. Nec tamen oportuit exercere semper actus ex obiecto perfectissimos: tum quia debuit humano modo viuere, & operari, perfectio autem humanæ vitæ varietatem quandam actionum necessariò requirit: tum etiam quia non semper est melius operari actum secundum se, seu ex obiecto meliorem, sed eum, qui fini charitatis magis est consentaneus: tum denique quia cum Christus sit velut exemplar vniuersale omnibus hominibus propositum, operæpretium fuit, ut omnium virtutum opera in eo elucerent, & (quoad fieri posset) omnes in se hominum conditiones, ætates, & status complecteretur eminenter quidam ratione, ut omnes in eo haberent quod imitarentur. Quam certè ob causam oportuit, ut & actiuam, & contemplatiuam vitam, ita coniungeret, ut interdum eam actionem exerceret, quæ posita est in corporalibus rebus, interdum verò spiritualem, item aliquando vitam ageret in exterioribus vulgarem, & communem: aliquando rursus cœlestem, ut ieiunando quadraginta dies, pernoctando in oratione Dei.

C Hanc denique D. Thomæ doctrinam confirmare possumus eleganti Gregorij Nazian. testimonio, quod ipse quidem Basilio præstitit orat. 20. multo tamen verius, ac perfectius Christo quadrat. Cum solitaria (inquit ille) vita, & quæ societate gaudet, ut plurimū inter se dissideret, ac pugnaret, ne vtraque omnino, vel commoda, vel incommoda sua, pura, & immixta haberet: prælatrecas inter se reconciliauit, ac permiscuit, ut nec contemplatio communicationis, expers esset, nec actio contemplatione careret, sed quemadmodum terra, & mare, ita etiam hæc duæ vitæ commoda sua inter se communicantes ad vnicam Dei gloriam concurrerent. Multaq; similia in eadē sententiā edisserit orat. 21. in Atha vbi inter alia sic scribit. Sic enim hæc duo, hoc est, tranquillam actionē, & actiuam tranquillitatem consociavit, & copulauit, ut per sua sum omnibus reddo-

Greg. Nazian.

ret, monastica vite professionem, morum potius grauitate, & constantia, quam corporis secessione exprimi, atque insigniri.

SECTIO II.

Vtrum Christus Dominus religioſe vite ſtatum coluerit.

SI nomine vite religioſe intelligamus vitam ſanctam, & honeſtam, eo generalis locutionis genere, quo dixit Iacobus cap. 1. Religio munda, & immaculata apud Deum, & Patrem hæc eſt, viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo: hoc, inquã, loquendi modo non eſt locus quæſtioni, ſatis enim conſtat, Chriſtum ſanctiſſimã duxiſſe vitam. Si vero ea voce peculiarem illam viuendi rationem, & ſtatum intelligamus, in quo homines ab affectibus terrenarum rerum abſtracti Diuino muneri conſecrantur paupertatem, caſtitem, & obedientiã colentes, hoc ſenſu pauca poſſunt certò affirmari, dubitari verò, & inquiri permulta.

Primo igitur de obedientiæ voto, aut profeſſione certum eſt non habuiſſe locum in Chriſto. Quia ppter dignitatẽ perſonæ nulli hominũ iure ſubditus fuit, vt priori tonio oſtenſum eſt. Et quamuis prioribus annis ſubditus fuerit parentibus; poſtea verò nullũ habuit cui ſpecialiter obediret, nec iure, nec facto, quamuis ſacerdotibus, & Principibus Rempublicam gubernantibus iuxta communem legem, & morem obediret. Secundo certum eſt, Chriſtum Dominum perpetuam virginitatẽ ſeruauſſe. Hoc eſt de fide certũ, quia licet in Euangelio in proprijs terminis nõ ſit expreſſum; tamen ex tota illius ſerie ſatis conſtat, & vniuerſa Eccleſia ſemper intellexit, & omnes Patres paſſim prædicant, neque oportet rem ſatis perſpicuam ac manifeſtam, quam ne hæretici quidem in dubium vnquam vocarunt, latius comprobare. Congruentiæ autem ſunt etiam per ſe notæ, primo quia hæc vitæ ratio eſt per ſe excellentior, & ad omnem finem incarnationis, & vitæ Chriſti magis accommodata, & officio Doctoris, ac ſacerdotis ſummi aptiſſimè conueniens. Secundo quia Euangelica puritas maximè decebat Diuinã perſonã. Tertio propter exemplũ: Prædicaturus enim erat hominibus virginis conſiliũ, ideòque operæ pretiũ fuit, vt

A eos ad amplectendã illam ſuo exẽplo permoueret. Quo loco adduci poſſunt omnia, quæ ſupra agẽtes de virginitate B. Mariæ ex Patribus congeſimus, illa enim multò magis in Chriſto locum habent.

Inquiri tamen conſequẽter poteſt, vtrũ Chriſtus Dominus Deo virginitatẽ ſuam, & perpetuã caſtitem voto conſecrarit. Sed de hac re nihil vel in Scriptura ſacra, vel in veteribus Patribus ſcriptũ inuenio D. Tho. quidem, 2. 2. q. 88. art. 4. ad. 3. in genere attingit quæſtionem, an Chriſtus aliquid vouerit, & id ſimpliciter negare videtur, quanquam ſolum dicat, quòd Chriſto ſecundum ſe non competebar vouere, duasque huius rei reddit rationes. Prima, quia erat Deus. Secunda, quia voluntatem habebat firmatam, & immobilem in bono: (ſinis enim voti eſſe videtur ſtabilire voluntatem in ea re, quæ Deo promittitur) ſed neutra harum rationum cõcludit. Nam quamuis Deus eſſet, erat etiam homo.

Qua propter mihi non eſt dubium quin non obſtante Diuinitate perſonæ ſuæ fuerit capax voti, & obligationis ex illo ortæ. Probat, quia ratione naturæ, & volũtatis humanæ erat capax proprii dominij, propriique iuris, & obligationis. Item hac ratione poterat ſe obligare homini per veram promiſſionem, cur non etiam Deo? Nam vnitas perſonæ Diuinæ in vtraque natura Diuina, & humana non obſtabat, quia ea non obſtante poterat intercedere vera ratio iuſtitie, & ſatiſfactionis Chriſti hominis ad Deum (vt in ſuperioribus oſtenſum eſt) ergo poterat etiã interuenire promiſſio, & obligatio eius. Non enim hæc eſt magis ad alterum, quàm iuſtitia. Præterea fuit Chriſtus capax præcepti, ergo & voti: Patet conſequentia, tum quia votum habet vim cuiuſdam particularis legis, tum etiã quia non minus videtur repugnare Deo recipere legẽ ſuperiorem, quàm ſe obligare ſuperiori, ergo ſi primum habet locum in Deo propter aſſumptam naturam, ſecundum non repugnabit illi. Et hæc quidem rationes non ſolum videntur probare non repugnauſſe ſimpliciter votum Chriſto, eò quòd Deus eſſet, ſed etiam non fuiſſe indecens neq; minus conueniens, ſicut non fuit indecens habere præceptum neque orare, ſacrificium offerre, alioſvẽ actus religionis exercere, ergo neque actus vouendi, & voti obſeruatio, qui ſunt ex perfectioribus actibus religionis. Et hinc

etiam

Dubium;

D. Thom.

*Chriſtus vo-
ti capax ſi-
cut & præ-
cepta.*

*Perpetua in
Chriſto vir-
ginitas.*

etiam videtur enervari altera D. Thomæ ratio. Quia votū nec solum, nec præcipue est propter firmandam voluntatem: sed propter offerendum Deo obsequium, cōsecrandamq; & ad nobiliorem ordinem eleuandam ipsam voti materiam. Ac denique, vt actus ex voto factus perfectior sit, quam sine voto. Et hīc etiam locū habet argumētum factū de præcepto, quod positum fuit Christo etiam si haberet voluntatē firmā tam in bono, idemq; facturū esset, etiam si non interueniret præceptum. Quia præceptum non semper ponitur propter inducendam, seu firmandam volūtatem: sed per se propter maius obedientiæ bonum.

Ex quo aliqui probabiliter opinantur, sicut Christus habuit præceptum moriendi pro hominibus, ita etiā de eadē re votum emisisse. Atque adhuc accommodant illud Psal. 2. 1. *Vota mea Domino reddam.* Nā Psal-
 mum illum de Christo omnes interpretantur. In eo enim habentur verba illa, quibus Christus in Cruce vsus est, *Deus Deus meus, quare me dereliquisti*, & ita Glossa ibi verba illa de Christo interpretatur: Et quamuis D. Thomas probabiliter dicat Christum ibi esse loquutum in persona suorum mēbrorum, si tamen propriē & sine incommodo potest de Christo intelligi, cur non ita interpretabimur? Nam & Hieronymus ibi inter alia inquit, *Vota Christi sunt natiuitas, vel passio, vel mysterium corporis, ac sanguinis eius.* Quæ non possunt vota dici, nisi quatenus voto oblata sunt. Eodē ferē modo exponit August. ibi. Basil. verò, & Theodor. addunt, *votum*, ibi propriē significare promissionem. Est ergo probabile Christū in primo instanti cōceptionis suæ, se voto cōsecrasse Deo ad redimendos homines, & in hunc finem omnes actiones, ac passionēs vitæ suæ voto obtulisse, erit igitur etiam probabile perpetuæ virginitatis votū Deo nuncupasse. Et cōfirmatur tandē, quia virginitas per se est amabilis, & digna Christo: ergo & eius perfectio, ac consecratio. Huc accedit quod hac ratione voluit Christus, matrē suam virginitatē vouere: nobis etiā cōsuluit vt idē faciamus, quid ergo ob-
 stare potest quo minus in hoc ipse præierit exemplo, cū ad perfectionē hoc spectet & nullam imperfectionē includat, quæ Christi debeat? Certē videtur hic dicendū modum habere plurimū pietatis, ac probabilitatis. Neq; videtur aduersari D. Thomæ, quia ip-

A se solū videtur docuisse, nō fuisse eandē rationem vouendi in Christo, quæ in nobis est: atq; esse in eo peculiarem causam, ob quā voto non indignerit, quod rectē probat rationes eius. An verò de facto vouerit, nec ne, videtur consilio prætermisisse propter rei incertitudinem: quod sanē consilium eligendum nobis est, ne rem nouam, & incertā simpliciter affirmare videamur. Nobis ergo sufficiat Christum à principio castitatem coluisse, eamq; firmā, ac stabili voluntate sibi proposuisse, & in diuinum honore, & gloriā retulisse. Vnde fit, vt eminenter habuerit, quidquid perfectionis est in castitate Deo cōsecrata per votum, siue propriū, ac formale votū emisserit, siue nō.

Tertiō certū est, Christū Dñm paupertatem seruasse, atq; coluisse. Hoc constat ex historia Euāgelica. Nā Matt. 8. dicitur: *Filius hominis nō habet vbi caput suum reclinet*, Idem notat Hieron. Matt. 17. in illo facto, quando Christus misit Petrum ad mare, vt afferret vnde solueret tributum: vnde, 2. ad Cor. 8. ait Paulus, *scitis gratiam Domini nostrī Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est.* Deinde Christus consilium dabat Apostolis suis Matt. 10. *Nolite possidere aurum, neq; e argentum*, ergo maximē decebat vt quod prædicabat verbo, doceret exemplo. Vnde Matt. 19. dicebat, *si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me*, id est imitare me, & statim subiunxit diuitem difficilē posse saluari, & ideo Petrus respondit: *Eccē nos reliquimus omnia, & sequenti sumus te*, ergo dabat Christus discipulis suis exēplum paupertatis. Quæ circa hæc veritas in genere, & absolute sumpta de fide est, & tradita in decretis Pontificū, quos statim referam.

C In modo autē explicandi hæc paupertatē magna controuersia est, quæ (vt multi existimāt) inter summos quoq; Pōtifices versatur. Vt verò inteligatur, ponendum est primo, nō esse sermonē de paupertate, quæ excludat excellens illud, & quasi diuinum dominiū: quod Christus habuit in omnes creaturas ratione hypostaticæ vnionis, de quo in priori tom. disput. 48. sect. 2. latius disseruimus: est igitur sermo de paupertate, vt est in vsu hominū, & dicit carentiam humani domini, aut vsus liberi earū rerū quæ corpori necessaria sunt. Secundō ponendū est non esse quæstionem de tempore vitæ Christi ante baptismū. Nā de illo in super-

Christus paupertatē seruauit, & coluit.
 Matth. 17.
 2. Corin. 8.
 Matth. 10.
 & 19.

Psal. 2. 1.

Glossa.

D. Thom.

Hier.

August.
 Basil.
 Theodor.
 Responso.
 Christū per-
 petuæ virgi-
 nitatis votū
 Deo nuncu-
 pisse Proba-
 bile est.

rius satis diximus, viſitaffe ſcilicet ex bonis parentum: & fortaffe etiam aliquid ſuo labore, & fabrili arte peperiffe. Nec affirmari ſatis poteſt, verum aliquid eo tempore, vt proprium poſſederit, quanquam de bonis immobilibus ſatis certum videatur, eorum non habuiſſe dominium, quia neque parentum fuit hæres, neque illis emendis, aut acquirendis nauauit operam. Quod ſi beatus Ioseph bona aliqua immobilia reliquit, verifiſimilius eſt dono illa dediffe Virgini, ſi ijs ad vitam tranſigendam indigebat. Cæterarum autem rerum mobilium potuit fortaffe Chriſtus habere dominium aliquod, ſeu proprietatem, licet etiam fieri potuerit, vt ſolo vſu contentus ſibi à parentibus dato, dominium illis proprietatemque permiferit. Vel credi etiam poteſt in illa ſanctiſſima Familia Ieſu, Mariæ, & Ioseph omnia fuiſſe communia, ſeruato tamen ordine. Nam Iosepho commiſſum erat, vt eſſet veluti diſpenſator illius domus, & veriſimile eſt, Chriſtum ſemper ſe ſe vt ſubditum, inferioremque geſiſſe: atque adeò nihil vt proprium toto illo tempore poſſediſſe, ac diſpenſaſſe, ſed iuxta parentum arbitratum.

Omiſſo ergò hoc tempore, de reliquo eſt controuerſia, quod genus paupertatis profeſſus tunc fuerit. Et primo eſt dubitatio de modo, ſeu obiecto huius paupertatis, vtrum ſcilicet omnium rerum dominiũ à ſe abdicauerit, ſolo vſu retento, an proprietatem aliquarum rerum habuerit, vel in particulari, vel in communi: & eſt quæſtio de rebus mobilibus, nam de immobilibus eadem, vel maior ratio eſt de hoc tempore, quæ de tota vita ſuperiori, & ita de his bonis nulla eſt controuerſia, ſed de mobilibus & vſu cõſumptilibus. Ratio verò diſcultatis eſt, quia Nicolaus. III. in. c. exit, de ver. ſign. in ſexto, tradit Chriſtum exemplo ſuo docuiſſe eam paupertatẽ, quæ omnium rerum proprietate, tam in communi, quam in particulari priuat. Vndè ſentire videtur, eo tempore non habuiſſe Chriſtum dominium, neque in particulari, neque in communi etiam earum rerum quæ vſu conſumuntur. At verò Ioannes. XXII. in extrauagantibus, *Ad conditorem, & Cum inter nonnullos, & Quia quorundam*, de verborum ſignificatione, videtur damnare vt hæreticum, dicere, Chriſtum nullius rei proprium dominium habuiſſe. De quorum

A Pontificũ diſſenſione videri poſſunt Turcremat. lib. 2. ſum. cap. 112. & Bellarm. lib. 4. de ſummo Pontifice, cap. 14. & Soto. lib. 4. de iuſt. quæſt. 1. artic. 1. Sed exponamus breuiter primò, quid res habeat inde verò conſtabit, quid ad prædicta iura reſpondendum ſit. De re igitur ipſa quatuor mihi videntur partim certa, partim veriſimilia.

Primũ eſt in aliqua parte illius temporis habuiſſe Chriſtum aliquarum rerum dominium, ſaltem in communi, ideſt, ſimul cum diſcipulis. Hoc vt minimum docet Ioannes. 22. & colligi poteſt ex Ioannis. 4. vbi dicitur, *diſcipulos abiſſe in ciuitatem, vs cibos emerent.* Et capit. 6. dixit Chriſtus ad Philippum: *Vnde ememus panes, vt manducent hi?* & Matt. 14. dixit: *Non habent neceſſe ire, date illis vos manducare,* & Ioan. 12. dicitur: *Iudam habuiſſe loculos, & ea, quæ mittebantur portaffe,* & additur ibidem Iudã fuiſſe *furem & latronem* eò, quòd aliquid ex illis bonis vſurparet. Agebat ergò contra iuſtitiam, & dominium, quod in ea bona Chriſtus, & alij Apoſtoli habebant: & capit. 13. cùm Chriſtus dixiſſet Iudæ, *Quod facis, fac citius,* putarunt diſcipuli, *quia loculos habebat Iudas, quòd dixiſſet ei Ieſus, Emee ea, quæ opus ſunt nobis ad diem feſtum, aut vt egenis aliquid daret.* Quæ omnia ſupponunt fuiſſe aliquarum rerum dominium in collegio Apoſtolico, cui Chriſtus præerat.

Vndè Gregor. Nazianz. orat. 16. in fine. vt exemplo Chriſti homines ad erogandam eleemoſynam inducat, inquit. *Quin memouet Chriſti crumena, quæ nos ad pauperes alendos exhortatur.* Et Auguſtin. lib. de mendacio. c. 5. *Videmus & ipſum Dominum habuiſſe loculos, quòd ea, quæ dabantur, mittebantur, vt ſeruari poſſent ad vſus pro tempore neceſſarios.* Similia habet de opere Monachorum capit. 14. & concione. 3. in Pſal. 103. & ratione probatur. Quia non poterat Chriſtus non habere vſum aliquarum rerum, & illum habebat liberum, & independẽtem ab alio, qui omnino eſſet extra collegium Apoſtolicum, ergò neceſſe eſt, vt vel Chriſtus ipſe, vel ſaltem totum illud collegium haberet talium rerum dominium. Patet conſequentia, tum quia dominium nihil aliud eſt, quam facultas libera vtendi re in omnem vſum. Tum etiam, quia illæ res non habebant alium dominium. Niſi quis fortaffe dicat voluiſſe Chriſtum

Aliq. tempore poſt baptiſmum Chriſtus aliquarum rerum dominium in cõmuni habet.

Io. 4. & 6. Matth. 14.

Ioan. 12. & 13.

Greg. Naz.

Auguſt.

Quod genus paupertatis ante baptiſmum profeſſus ſit Chriſtus.

Christum, ut vel soli Apostoli haberent illud dominium, vel certè, ut maneret apud eos, à quibus eleemosynas accipiebant, ipsis solum usum recipientibus, quæ tamen & valde friuola sunt, & sine fundamento conficta. Quia hoc neque ad perfectionem spectabat, neque ad moralem usum aliquid referebat: Et hæc est fundamentalis ratio huius veritatis. Quia huiusmodi dominium in communi, neque perfectioni, neque eius statui repugnat.

Secundò verisimilius mihi est in aliqua etiam parte illius temporis habuisse Christum dominium aliquarum rerum proprium, & in particulari. Hoc probatur, quia non statim, ac baptizatus fuit, habuit discipulos, quibus cum in communi viveret, ut eis statim essent omnia communia: sed aliquo tempore saltem breui solus degerebat, & quando cœpit habere sectatores, non statim habuit illos stabiles, & perfectionem profitentes. Vndè legimus semel, atque iterum Apostolos vocasse, quia non statim à principio cum eo permanserunt, nec effecerunt unum veluti corpus politicum, quod esset capax dominij communis, ergò necesse erat, ut eo tempore eorum quæ Christus possidebat, & ad victum, & vestitum ei donabantur, proprium, ac peculiare haberet dominium, ut eisdem rationibus ostendi potest. Quia tunc habebat liberum usum illarum rerum, nec potest fingi, apud quem alium earum dominium resideret. Præterea hoc nihil perfectioni derogat, quia pro temporis, & status opportunitate non poterat esse alia conveniens vivendi ratio. Denique hoc ipsum insinuat Ioannes, 22. dicens, cum hoc non sit per se malum, etiam decuisse, ut in hoc genere paupertatis, & moderati dominij Christus esset hominibus exemplo. Cum enim Christus esset commune omnium exemplar, & doctor, decuit ut omnibus præberet exemplum, & ijs, qui perfectam, & ijs, qui minus rigidam paupertatem profiterentur.

Tertiò certum esse debet Christum Dominum aliqua parte illius temporis, nihil proprium in particulari habuisse: sed ad summum in communi. Hoc sentit uterque Pontifex supra citatus. Et colligitur satis ex locis Evangelij, & alijs coniecturis, & rationibus adductis.

Quartò, an aliquando Christus tam in

A speciali, quam in communi omnium rerum proprietate caruerit, dubium, & incertum est. In hoc enim Pontifices dissidere videntur: possumus autem hac uti distinctione. Nam aliud est actu carere huiusmodi rerum dominio: aliud verò etiam professione, seu proposito, vel (ut ita dicam) etiam aptitudine. Priori modo dubitari non potest, quin Christus Dominus aliquando caruerit dominio rerum omnium tam in communi, quam in particulari, ut fortasse cum dicebat. *Filius hominis non habet, ubi caput suum reclinet*, vel quando. *Mulieres eum sequebantur ministrantes ei ex facultatibus suis*. Luc. 8. Quòd si dicas tunc saltè habuisse vestes, quibus operiebatur, quarum dominium non erat apud aliū: sed apud ipsum, vel saltem apud collegium Apostolicum: dicam certè, saltem eo tempore, quo in Cruce pepēdit omnium rerum temporaliū, & usu, & dominio caruisse. Nā libenter cessit ijs, qui proprias vestes eripuerant. Alij vero ab hac generali propositione excipiunt vestes, quibus utebatur, quòd mihi non displicet. Nam licet in Cruce vi priuari potuerit usu illarum: nō tamen dominio, quòd antea habebat, qualecunq; illud fuerit. Vndè scriptum est. *Diriserunt sibi vestimenta mea, & supra vestem meam miserunt sortem*. Psal. 21. ubi vox illa mea dominium indicat. Et hoc satis fuisse videtur, ut Nicolaus dicere potuerit Christū dedisse nobis perfectissimæ paupertatis exemplum, tam in communi, quā in particulari. Nā & Chrysost. hom. 17. in 2. epist. ad Corinth. explicans illa verba. *Propter nos egenus factus est*, & inquires, quæ fuerit illa Christi paupertas, respondet fuisse eam, quā in sua passione monstravit. Posteriori modo non reperio quòd aliquo tempore Christus Dominus hoc genus paupertatis professus sit ita, ut neque in communi, neque in particulari aliquid proprium habere decreverit. Quod ut declaratur, fingamus Christum paupertatem voto firmasse, & Apostolos votum paupertatis emisisse. Dico ergò nunquam instituisse eam vitæ rationē, & statum, in quo nihil essent habituri neque in communi, neq; in particulari, nec hanc paupertatem vouisse. Probatur quia in nocte cœnæ Christus habebat oculos; ergò in communi habebat dominium aliquarum rerum (ut Nicolaus fatetur) ergò signum est nūquam antea professum esse illum vitæ statū, qui hoc domi-

Christus aliquando rerum omnium dominio omnino caruit.

Matth. 3.

Luc. 8.

Psal. 21.

Nicol. 14.

Chrysost.

Proprium, particulare rerum dominium post baptismum quādo Christus habuit.

Joā. 22. Pa.

nijum in communi non admitteret. Nam si aliquando eam rationem viuendi Christus instituisse ab ea nunquam recessisset. Fuisse enim quodammodo ab inchoato maioris, ac strictioris paupertatis statu decidere: & iuxta hæc possunt intelligi, quæ Ioannes. 22. de Christi paupertate docet, quæquam fundamētum eius nobis probare nō sit necessesse. Existimat enim vsum, & dominium nō distinguī in his rebus quæ vsum consumuntur, & inde concludit, si Christus habuit vsum, habuisse etiam dominium. Quæ collectio, si bona esset, non solum cōcluderet de dominio in communi, sed etiam in speciali. Illud ergo, quod Ioannes assumit, non pertinet ad doctrinam fidei, vnde non est ab eo, vt Pontifice definitum: sed vt à priuato doctore probabiliter existimatur, atque idcirco necessesse non est, vt illi assentiamus. Verius enim est etiam in his rebus inueniri posse facultatem vtendi, quæ verè dominium non sit, & quod definita sit ad determinatum vsum, semperque à voluntate alterius pendeat. Non igitur hac ratione negamus Christum caruisse hoc dominio in cōmuni: sed quia ex Euangelio colligi potest, nunquam eum professum esse huiusmodi paupertatis genus.

Obiectio. Dices, Hoc est perfectius: ergo oportuit, vt aliquo tempore illud profiteretur. Respondio. Rēpōdeo primūm satis esse, vt interdum eam paupertatem exercuerit. Quia licet profiteri hanc paupertatem ad statū perfectionis pertinere possit, non tamen necesse est, vt ad maiorem perfectionē pertineat. Nā pro diuersitate personarum, & statuum interdum ita esse potest, interdum minime.

Art. 4.

Vnde Ioan. 22. in hoc sensu definit, non esse statui perfectionis cōtrarium aliquid in cōmuni possidere. Et quidam dicti Fratricelli (qui oppositum docuerunt) vt hæretici damnati fuerunt. Quia propter, cū Nicolaus indicat: quod habere loculos aliquid de perfectione diminuit, dicens, Christum, cum loculos habuit, sese infirmioribus, minusque perfectis accomodasse, vt omnibus exemplo esset, quidam dicunt non hoc definiisse, sed aliud agendo, vt particularē doctore tradidisse. Quod insinauit Bened. 12. vt colligitur ex directorio inquisitorū q. 12. & 18. Melius verò dicitur, Nicolaum solum asseruisse in genere paupertatis minorem, minusque rigidam esse illam, quæ loculos habere permittit: nō verò inde sit,

A quod semper pertineat ad maiorem perfectionem simpliciter. Adde quamuis in particulari persona, vel Ecclesiæ cōgregatione ad perfectionis statum pertineat, profiteri paupertatem in communi, vel in particulari: tamen respectu totius Ecclesiæ, non pertinere ad perfectionem eius, vt non habeat bona cōmunia, id est, vt ea bona, quibus aluntur membra eius, non sint sub dominio saltem ipsius corporis Ecclesiæ. Vnde primitiua Ecclesia, quæ videtur professæ statum perfectionis, habebat dominium bonorum in cōmuni. Quia ergo Christus cum Apostolis Ecclesiam inchoabant, necesse fuit, vt ea bona, quæ habebant, essent sub dominio illius corporis. Et ad hūc modū posset exponi Nicolaus Papa. Nam ibi ait Apostolos abdicasse dominium rerum in particulari, & in cōmuni. Quod nequit intelligi de abdicatione in communi respectu totius Ecclesiæ. Neque enim negari potest, quin eo tempore, quo fidelibus omnia erant communia: ea bona, quibus utebantur Apostoli, essent sub dominio totius Ecclesiæ, ergo solum dici possunt abdicasse dominium in communi, communitate aliqua particulari, quæ fuerit specialis congregatio, & pars Ecclesiæ. Sicque dici potest, viuente Christo nihil proprii habuisse collegium Apostolicum, etiam in communi. Quia quidquid habebant, commune erat ipsis, & omnibus fidelibus, seu Christi sectatoribus, & discipulis. Et ita verissimum est Christum dedisse exemplum omnis perfectæ paupertatis, quæ in Ecclesia esse potest conuenienter.

C Ex his constat, quid dicendum sit ad dictorum Pontificum decreta. Vt enim alia omittamus, quæ præsentis disputationis non sunt, quod ad nos pertinet: nulla est inter eos contradictio, quod etiam Ioannes. 22. in vltima extrauaganti declarauit. Ioannes enim docuit Christum aliquando habuisse rerum dominium, vel in particulari, vel in communi, & contrarium vt hereticum damnat: hoc autem Nicolaus non negat. Sed potius expressè id admittit, dum declarat Christum habuisse loculos. Non definit autem Ioannes, semper Christum habuisse hoc dominium, quia ex Euangelio colligi non potest, & ipse solum docet, quod in Euangelio continetur, fieri ergo potuit quod Ioannes non negat, vt aliquando neque in communi, neque

Inter Nicolaum, & Ioannem. 22. Pontifices nullū de Christi paupertate disidū

In rebus vbi consumptibilibus dominium ab vso quomodo distinguitur.

neq; in speciali, quicquā Christus habuerit, quanquā hoc multo minus sit certum, quod à Nicolao non expressè asseritur, & explicandam est iuxta superius dicta. Sed roget quis vtrum Christus votum prædictæ paupertatis nūcupauerit, sicut D. Thomas de Apostolis probabiliter colligit ex illis verbis: *Eccè nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te*. Nam inde videtur haberi, Apostolos hac in re fuisse Christū imitatos, atque adeo illū ut ipsi foret exemplo, idem propositum ostendisse, votoque firmasse. Sed hac in re nihil addendum occurrit ijs, quæ in simili de castitate antea diximus. Nam licet Medina hic definiat ut certum, Christum huiusmodi votum nō emisisse: nihil tamen noui affert quod id ostendat, nec D. Thomas cuius sola autoritate, & rationibus ipse nititur, id ut certū definit ut supra satis explicato reliquimus.

Illud sanè certius est, siue Christus paupertatem hanc vouerit, siue non: libera tamen & spontanea voluntate illam assumpsisse, ut nostram salutem operaretur, nobisque perfectionis exemplo esset. In quo grauiter errauit Armachanus ser. 4. qui dixit, Christū nullius rei dominium, vel proprietatem habuisse, non voluntate sua, sed quia ea conditione accepit à Deo vsum rerum, ut nullam sibi posset appropriare: Tale enim, inquit, accepit dominium, quale Adam in statu innocentie: Adā verò hac conditione vsum rerum accepit. Quæ omnia vana sunt, & sine fundamento, & cōtra Paul. 2. ad Cor. 8. dicentem, esse gratiam & beneficiū Christi, quoddā egenus fuerit propter nos. Adhæc Christus voluntarie pro nobis dolores, passionisque sustinuit, ergo simili voluntate pro nobis pauper factus est. Item Ioan. 6. cū turbæ illum creare velent Regem, volūtariè fugit. Deniq; illud, quod de Adamo dicitur, incertū est, & fortasse non verū, tamen (quamuis ita esset) Christus non erat subditus illis legibus, & præterea cū secundū corpus factus fuerit in similitudinē carnis peccati, & quoad hoc non assumpsit perfectiones iustitiæ originalis, consequenter fuit capax dominij, & proprietatis, quæ introducta est, & accommodata statui naturæ lapsæ, & carnis passibilis. Quod ergo Christus non assumpsit hoc dominium politicū & humanum, non ideo fuit quia esset incapax illius, sed quia volūtariè illud à se abdicauit, seu usurpare noluit.

Tandem solet circā hanc Christi paupertatem inquiri, an interdum tanta fuerit, ut mendicare cōpulsus sit. Caiet. Matt. 5. negat, Christū aliquando mendicasse: cuius sententiā sequitur Medina hic, & Castrus lib. 10. aduersus hæres. verbo, mendicitas. Fundamentū horum authorum solum est, quia non legimus Christum mendicasse. Quāquam enim Ioan. 4. legamus Christū petiisse à Samaritana potum aquæ, illud verò non fuit propriè medicare, nam illud etiam diuitibus, & nobilioribus interdum euenit. Quin potius legimus, Christum mēdiis, & egenis eleemosynam erogasse: legimus etiam mulieres quasdam Christi sectatrices, suis eum facultatibus aluisse. Addi solet in huius sententiæ cōfirmationem, quod in veteri lege videtur prohibitum mendicare. Deut. 15. *Omnino indigens*, Deut. 15.

et mendicus non erit inter vos.

Contrariam sententiā constantissimè defendit Vvaldēsis lib. 4. doctrin. fidei antiquæ. c. 3. & 4. ubi priorem sententiā appellat nimis hæreticā, & Scripturæ, ac veterum doctorū assertioni contrariam. Sed in hac censura excessit, nisi loquatur iuxta mentē eorum hæreticorū, quos impugnat. Illi enim negabant licere religiosis mendicare, & ideo negabāt, Christū mendicasse, ut mendicitatē damnarent. Et hoc modo hæreticū est dicere, Christum mendicitate vitasse ut malam, quod verò re ipsa mendicauerit, nec ne, ad dogmata fidei non spectat. Eandē sententiā scilicet Christum mendicasse tenuit Cathar. lib. 2. contra Caiet. & Sixtus Senen. lib. 6. Biblioth. annot. 118. & 137. & Albertus Pighius lib. 5. contra Erasmi. Probari autē potest, primo quia coniecturæ alterius sententiæ nullius momenti esse videntur. Ut enim omittam interdū Augustinū interpretatū esse, actum illum petēdi potum à Samaritana, fuisse actum mendicandi. Item, quod alijs placet verbum illud Christi Lucæ. 19. *Zachæ in domo tua oportet me manere*, fuisse quoddā mendicandi genus: etiā si demus, scriptū non esse Christum interdum mendicasse, non propterea sequitur nunquam mendicasse. Quia neque hoc etiam legitur neq; omnia, quæ Christus fecit, vel non fecit scriptis madata sunt: deinde ex ijs quæ scripta sunt, coniecimus quæ scripta non sunt. Ut ex eo quod Christus duodecimo ætatis anno relictis parētib; Ierosolymis mansit, piē colligunt Bernardus, & Bonavent.

Dubium.
D. Thom.

Matt. 19.

Responsio

Medina.

Dubium
Caiet.
Medina
Caj.

Ioan. 4.

Deut. 15.

Vvalden.

Cathar.
Sixt. Senen.
Alb. Pigh.

August.

Luc. 19.

Вопрашен. uentura illis diebus è medicato vixisse: Sic igitur legimus, eo tempore quo Christus prædicauit, aliquando indiguisse vt alienis facultatibus aleretur, vt videre est Luc. 8. non conitat autem, neq; est admodum verisimile semper fuisse illi vltro oblatas res omnes necessarias ipso nihil petente, ergo verisimile est interdum sibi necessaria postulasse, quod est mendicare. Explicatur minor, primò quia licet legamus aliquando mulieres sequentes ipsum, eum suis facultatibus sustentasse: non tamen semper habuit mulieres sectatrices. Nam in principio sue prædicationis, quando discipulorum delectum habere coepit, nõ est verisimile, statim adhæsisse ei comites fœminas, in eiusque obsequium suas facultates erogasse. Deinde quia Matth. 21. legimus Christum aliquando venientem Bethania Ierosolymam in itinere esuriuisse, & ad arborem ficu accessisse, vt inde reficeretur, non ergo tunc aderant fœminæ, quæ ex facultatibus suis illum alerent. Quid ergo prohibet, quominus similem persæpe passus inopiam, è medicato sibi subuenerit? Præterea verisimilius videtur Apostolos interdum mendicasse, vt quando missi sunt sine pecuniis, & cæteris rebus, apud Matth. & Luc. vtròque cap. 10. vt prædicarent, & ab ijs, quos docebant, victum haberent, iuxta illud.

Matth. 21. *Dignus est operarius mercede sua*, cur ergo non credemus illud etiam interdum fecisse Christum, vt Apostolos suo inflammaret exemplo, & quia actus ille est bonus, & humilitatem præsefert. Neque enim verum est fuisse inter Iudæos mendicare prohibitum. Verbum enim illud Deut. 15. non prohibitionem continet: sed promissionem, promittit enim Deus illis tantam rerum abundantiam, vt nemini mendicare, futurum necesse sit. Quæ promissio sub conditione facta est, quæ ibi statim subiungitur, *si audieris vocem Domini Dei tui*: & ideo non est impleta, quia conditio non est apposita. Vel certè (vt exponit D. Thom. 2. 2. quæst. 187. articul. 5. ad. 3.) licet illa sit prohibitio, non tamen fit egenis, ne mendicent: sed diuitibus, ne in subueniendis pauperibus ita sint auari, vt eos cogant mendicare. Quæ expositio videtur magis consentanea textui: tum quia ibi non tradebantur promissiones: sed potius præcepta, vel admonitiones quædam ad misericordiam pertinen-

A res. Tum quia statim subiungitur in vulgata, *Non eris mendicus inter vos, vt benedicat tibi Dominus*. Intelligendum autem puto, illud non tam fuisse rigorosum præceptum, quam exhortationem ad elargiendas copiose eleemosynas: tamen, quia id re ipsa futurum non erat, subiungitur ibidem, *Non decrunt pauperes in terra habitationis tue, & ideo ego præcipio tibi, vt aperias manum fratri tuo, &c.* vbi nomen pauperis mendicum significat, vt constat ex Hebræo, quia eadem vox est vtròque. Et quia præceptum eleemosynæ (quod statim subiungitur) raro obligat, nisi quando is, qui indiget, petit, non ergo prohibiti erant mendici, qui ibidem futuri esse prædicuntur. Vnde in Euangelio legimus multos inter Iudæos mendicasse, vt de duobus cæcis Ioan. 9. & Luc. 18. & de alio claudo Act. 3. & de Lazaro Luc. 16. Et hinc facile constat nullius momenti esse coniecturam illam, quod Christus interdum alijs eleemosynam dabat. Hoc enim etiam de Apostolis dici posset & de omnibus ferè, qui paupertatem voluntariam profitentur, quibus frequenter accidit, vt nonnulla, quæ mendicando quæsierunt, pauperibus elargiantur. Tandem de Christo rectè intelligitur illud Psal. 39. *Ego autem mendicus sum, & pauper*. Nā psalmum illum de Christo intelligit Paul. ad Hebræ. 9. item illud Psal. 108. *Persecutus est hominem in opem, & mendicum*. Petrus enim Act. 1. exponit persecutorem illum esse Iudam, atq; adeo mendicum fuisse Christum: Et ita etiam ibi interpretatur Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, & Arnobius. Basiliius etiā in regulis breuioribus regul. 262. ita legit locum illum Paul. 2. ad Cor. 8. *Propter nos mendicus factus est*. Quia verbum Græcum *πρωχτω* propriè mendicare significat, quanquā interpretetur, eum posse dici mendicū, quia ex diuite egenus factus est, & similiter alij Patres sentiunt posse mendicum exponi, id est, pauperem, & egenum, tamen nihil etiam vetat, quod propriè, & in omni rigore intelligatur, & idem est de alijs testimonijs, quæ VValdenlis congerit.

Quocirca (si in re incerta iudiciū feren-
dū est) hæc posterior sententia videtur magis probanda, quia supposita Christi paupertate, & varijs itineribus, vix fieri potuit, vt nõ interdū illi occurrerit necessitas medicandi, Præsertim cū tanta paupertatis fuerit (vt notat Hiero. Mat. 21.) & ita nul-

Ioan. 9.
Luc. 18.

Act. 3.

Luc. 16.

Psal. 32.
& 108.
Act. 1.

Hieron.
August.
Theodo.
Arnob.
Basil.
2. Cor. 8.

Responsio
Christum
aliquando
mendicasse
probabile.
Hieron.

li adulatus sit, ut interdū in vrbe maxima nul-
lum hospitem nullam inuenerit mansionē, &
oportuerit eū redire Bethaniam, ut in domo La-
zari hospitio reciperetur, quod certē quod-
dam genus mēdicitatis erat. Atque hactē-
nus de Christi paupertate.

*Christus ve-
ligiosus
quomodo
fuerit.*

Vltimo loco ex his omnibus facile col-
ligi potest, quid propositæ quæstioni res-
pondendum sit. Nam si loquamur de sta-
tu religionis, qui per tria vota essentialia
constituitur, manifestē constat Christum
Dominum hoc sensu religiosam vitā pro-
fessum non esse. Quia neque illa tria vota
emisit, nec satis constat an aliquod eorum
nuncupauerit. Si verō consideremus id
quod perfectionis est in statu religionis, &
religiosum vocemus eum, qui se totum ab
effectu humanarum rerum abstraxit, ac
diuino cultui perpetuō, & immobiliter cō-
secrauit, sic certū est Christum instituisse
vitam habentem excellētiōri modo quid-
quid perfectionis est in vita religiosa se-
culis imperfectionibus. Nam status reli-
gionis solum est via ad perfectionem, Chri-
stus autem nunquam fuit in via perfectionis:
sed semper in termino. Rursus alij in-
digent voto, quo eorum vitæ ratio stabilis,
ac firma censeatur: Christo autē Domino
sufficiens ad hoc erat deliberata voluntas,
firmumque propositum, quia de se erat ita
confirmatus in bono, ut semper, quod esset
perfectius, facillimē posset operari. His au-
tem alijsque ablatis imperfectionibus, in
Christo fuit summa perfectio paupertatis,
castitatis & obedientiæ, ad Deum qui-
dem iure, & factō, ad homines verō saltē
vfu, & factō: Nam homini iure subdi non
debit, non propter defectum, sed potius
propter personæ maiestatem, & excellen-
tiam. Denique summam habuit perfectio-
nem charitatis, ad quam hæc omnia ordi-
nantur, habuit ergo eminentissimo modo
quidquid perfectionis in religiosorum cō-
uentibus, & in quolibet alio perfectionis
statu esse potest.

SECTIO III.

*Vtrum Christus vitam austeram agere
debuerit, an moderatam.*

Quæstio intelligitur de vitæ seueritate
in victu, & vellitu, rebusque alijs, quæ

A ad corporis castigationem pertinent. Ra-
tio dubitandi est, quia multis de causis vi-
detur decuisse, ut Christus magis, quā
alii homines, hoc vitæ genus institueret.
Primō, quia eius modi vitæ seueritas ma-
ximē est ad hominis perfectionem insta-
tu naturæ lapsæ propter vincendas cupi-
ditates, exercendamque patientiam neces-
saria, ergo quamuis Christus propter se ip-
sum non egeret hoc medio ad perfectionē
acquirendam: tamen ut homines ad illud
amplectēdum alliceret, oportuit ut eo ute-
retur. Secundō, quia huiusmodi corporis
afflictiones sunt ad satisfaciendum Deo
pro peccatis aptissimæ, quāuis autē Chri-
stus non haberet peccata, pro quibus satis-
faceret; tamē tota mortalis eius vita ordi-
nata est ad satisfaciendum pro nostris, ergo,
ut non solum ex dignitate personæ, sed
etiam ex ipsorum operum proportionē,
& qualitate magis satisfaceret, decuit ut
hanc vitæ rationem assumeret. Tertiō,
multum confert hoc seueræ vitæ institutū
ad commouendos homines, & persuaden-
dū, quia magnam conciliat sanctitatis opi-
nionem. Et licet non debeat propter hunc
finem præcipue fieri; tamen, quando simul
sperari hic fructus potest, non est malum:
sed potius bonum simul illū intēdere. Sed
incarnatio, & vita Christi ordinabatur ad
docendos, excitandosque homines ad vir-
tutem, & pœnitentiam, ergo propter hunc
etiam finem maximē decuit, ut vitæ seue-
ritatem seruaret Christus, & ostenderet:
C Quæ omnia in Ioanne Baptista confirma-
ri possunt, qui eximia vitæ austeritate est
vfu, non quidem propter peccata, quæ cō-
miserat, quæ vel nulla, vel exigua fuerūt:
sed ne illa committeret, & ut hominibus
pœnitentiæ præberet exemplum, sicque
sanctitatis exemplo, & opinione, apud ho-
mines plurimum valeret, ut testimonium
de Christo redderet. Quartō, potest hæc
pars suaderi ex factō ipso: nam vita auste-
ra nihil aliud esse videtur, quā vita labo-
ribus, & doloribus plena, & perpetuæ cui-
dam abiectiōni seu corporis mortificatio-
ni & cruci subiecta: constat autem ex hi-
storia Evangelica, huiusmodi fuisse Chri-
sti Domini vitam: ergo.

Dicendum verō est primō, non oportuisse, ut Christus austerū vitæ genus pro-
fiteretur. Conclusio hæc est certa, quæ sa-
tis probatur, primo ex factis, & verbis ip-
sius

*Vita Chri-
sti cur au-
stera non de-
cuss*

huf-

Matth. 11. fuismet Christi. *Matt. enim. 11. dixit: Venit Ioannes non manducans, neque bibens, & dicunt demonium habet. Venit filius hominis manducans, & bibens, & dicunt, ecce homo vorax, & potator vini, ex quo loco colligunt Sancti Patres, consulto Christum instituisse vitam minus seueram, ac rigidam, quam Ioannem, ut facilius omnes lucrificaret, ut dixit Chrysostomus. hom. 38. in Matt. qui subdit. Illa autem viuendi via, que ieiunio claros efficit, Ioanni omnino postea dimisit; ipse vero publicanorum, atque peccatorum mensas elegit, ut publicanos, & peccatores saluaret. Dicit autem postea, quia, ut paulo antea dixerat, aliquando Christus, illam quoque vitam consecit, cum quadraginta diebus ieiunauit. Quod breui tempore fecit, ut daret exemplum: communis autem modus vite fuit alius, ut commodius munus suum impleveret. Et ex eodem etiam loco colligit Irenæus lib. 4. contra Hæreses. c. 5. Christum ita conuersatum esse cum hominibus, ut eorum communibus cibis vteretur, & vinum biberet. Sed latius hoc profequitur Augustinus lib. 16. contra Faust. cap. 31. animaduertens non ideo dictum esse, Ioannem nec manducasse, nec bibisse, quia omnino non manducaret, nec biberet: sed quia vinum, & siceram non biberet, sed aquam, nec communibus cibis hominum vteretur: sed locusta, & melle syluestri. Vnde recte concludit de Christo dici, *venit filius hominis manducans, & bibens, eo quod & vino, & illo victu, quo Iudæi utebantur, vteretur.* Apertius D. Thom. *Matt. 11. dupliciter (inquit) homines attrahuntur ad bonam vitam, quidam enim per speciem sanctitatis, alij per viam familiaritatis, Dominus & Ioannes diuiserunt sibi duas vias; Ioannes, imò Dominus per Ioannem elegit sibi viam austeritatis: per se elegit viam lenitatis.* Et infra querit cur ita se gesserit Christus, & tres reddit rationes sumptas ex fine redemptionis, quæ ibi legi possunt. Idem in Cathena *Matt. 11. vbi Chrysostomus, & Hieronymus citat, & Lucæ. 7. ibi affert Augustinus lib. 2. quæst. Euangel. in. 11. dicentem, Christum vtendo, cum ceteris cibo, & potu lætitiâ regni significasse. Multa similia habent alij Patres, & expositores his locis, Ambrosius lib. 2. in Lucam. c. 1. Abulæ. Matthæi. 11. q. 43. Quinque rationibus confirmat non decuisse Christum austeram vitam agere. Idem Theophylactus, Euthymius, Caietanus, Gagneus, Titelmanus, & alij *Matt. 11. vbi Palacios refert Druth-***

A marum dicentem, Dominus sumens à publicanis corporalem cibum, ut eis spiritualē traderet, ideo laxius vivebat: idem Albertus Magnus *Lucæ. 7.* Iansenius in concordia. c. 47. De vestitu autem constat ex Euangelio non fuisse vsum veste contexta ex pilis camelorum, aut zona pellicea, sicut Ioannem; sed alijs, quæ in more essent apud Iudæos. Tum quia si in hoc aliquid singulare Christus egisset, non omnes Euangelistæ id prætermisissent. Tum etiam, quia vestis aspera, & rigida, ac mensa vulgaris, & communis non recte inter se coherent. Tum etiam, quia sæpe in Euangelio fit mentio vestimentorum Christi, & indicatur non fuisse vnum, & simplex: quin etiam fuisse ex materia comuni, qua reliqui homines vterentur. Hoc patet ex *Ioan. 13. Surgit à cæna, & ponit vestimenta sua, non quidem omnia (ut per se constat) neque enim nudum manere decebat, pluribus ergo vestibus induebatur. Quod etiam ex ijs, quæ in passione narrantur, euidenter constat. Nā *Ioan. 19. milites quædam vestimenta inter se diuiserunt, super tunicam verò inconsutilem sortem miserunt, ergo necesse est fuisse vestes diuersas. Imò Euthymius. his locis, & super *Matth. ex prædictis verbis colligit Christum, ut minimum tribus vestibus vsum fuisse, nimirum interiori tunica, siue subucula, & alio vestimento, quod super indusum gestari solet, & pallio, quod est externum operimentum aliarum vestium. In quo (ut idem author meminit) non agebat Christus contra consilium, quod Apostolis dederat *Matthæ. 10. Neque duas tunicas, &c. Quia ibi non agit de pluribus vestibus diuersarum rationum, quæ veluti vnum integrum indumentum constituunt, sed de vestibus mutatorijs eiusdem rationis. Sicut Ioannes Baptista, cum *Luc. 3. dicebat. Qui habet duas tunicas, det non habenti, non loquebatur de vestibus diuersarum rationum, quæ singulæ ad munus suum necessariae sunt, ut homo integre, & decenter vestiatur: sed agebat de vestibus superfluis, & ad eundem finem confectis. Rursus ex eisdem locis colligere licet, quanquam vestes Christi pretiosæ non fuerint (quod aliqui de veste incensuili opinati sunt, non tamen recte, quia id non decet Christum, qui dixerat *Qui molibus vestiuntur, in domibus regum sunt.)* Licet (inquam) pretiosæ non fuerint, non fuisse ta-*****

Chrysost.

Irenæus
Victus Christi
siqualis.

August.

Vestitus
Christi qualis.

Ioan. 13.

Ioan. 19.

Euth.

Matth. 10.

Luc. 3.

Matth. 11.

Luc. 7. se tamen omnino viles, sed mediocres, & communes. Alioquin non tantam diligentiam adhibuissent milites, ut eas partirentur inter se, sortem mittentes, ut nec fieret ulli iniuria, nec inter se cōtenderēt, cui pars melior esset tribuenda. Nam (ut recte notauit Iansen. cap. 143. concord. & insinuarunt Theophyl. in Marcum, & Ambros. in Lucam) super omnia vestimenta sortem miserūt (ut ex verbis eorundē Euāgelistarū non obscure colligitur) sed specialiter super tunicam, quam nullo modo scindere voluerunt, ne tota dissolueretur, & omnino periret. Erat ergo vestis illa lanea, & iuxta communē morē illius populi contexta. Vnde notat Isidorus Peleusiota lib. 1. Epist. 74. ad Cratonem fuisse communē vestem, qua utebantur pauperes Galilæorum, fuit ergo victus, & vestitus Christi cōmunis, & vulgaris. Quōd si hoc verū est de illo tempore, quo mundo prædicauit, potiore id iure credendum de priori tempore, quo priuatam debebat vitam. Præsertim cum tum temporis vulgarem exerceret artem, & more aliorum exterius viueret. Ratio autem omnium est, quā supra tetigit Chrysof. & hic explicuit D. Tho. art. 2. quia ad finem Incarnationis, ita fuit expediens, ut prædicatione sua, familiariq; vsu posset homines ad se allicere. Quam rationem ipsemet Christus reddidit Pharisæis, quando eis calumniantibus, quōd cum publicanis, & peccatoribus manducaret, respondit. *Non veni vocare iustos, sed peccatores.* Mat. 9. Præterea, quia ut dixit Nicolaus. 4. in c. *Exij qui seminat*, de verborū significat. cū Christus omnibus sit propositus in exemplar virtutis, oportuit, ut omnes, & fortes, & infirmi in eo haberent quod imitarentur, atque in illum intuentium nullus posset de virtute consequenda desperare. Et ideo summæ charitatis, atq; adeo, & perfectionis in eo fuit, quod omnibus omnia fieri voluit, & fratribus assimilari, ut misericors fieret.

Dico secundo, quamuis Christus non egerit exteriorem vitam nimis seueram, & rigidam: egit tamen moderatissimam, quæ ad feneram potius, & austeram, quàm ad blandam, ac suauem proprius videretur accedere. Hanc conclusionem probant rationes dubitandi in principio positæ, & per se videtur satis clara, & certa. Quia hoc vitæ genus decebat Christi personam, & grauitatem, præsertim cum vitam per-

A sectam prædicaret, omnesquē delicias aspernandas doceret. Quod facere expediebat & verbo, & exemplo, ut ex his quæ de paupertate eius dicta sunt, & de mysterijs infantia, & iuuentutis eius liquido constare potest. Denique hæc assertio soluendo difficultates in principio positas explicabitur, & confirmabitur melius.

Ad primam ergo rationem respondetur ex D. Thom. hic ad. 1. abstinenciam cibi, & potus, (& idem est de cæteris corporis afflictionibus) per se non pertinere ad salutem, neque ad perfectionē virtutis. Quia *regnum Dei non est esca, & potus*, ad Roman. 8. *sed in aquanimitate tolerandi, quos nec copia subleuat, nec deprimunt egestas*, ut dixit Augustinus, quem D. Tho. citat. Quod ut magis explicetur, aduertendum est, moderationem in cibo, & potu, & reliquis, quæ ad corporis cultū spectant, quatenus per eam seruetur medium rationis, pertinere, ac necessariam esse ad virtutem. Quia hoc est temperantiæ obiectū, quæ virtus per se, & in omni statu homini est necessaria, præsertim in animali corpori viuente: huiusmodi autem virtutis obseruatio non potest dici seueritas vitæ, sed moderatio, & temperatio. Alia verò est abstinencia cibi, & potus, & aliarum deliciarum corporis, quæ non solum superflua moderatur, sed etiam ex ijs, quæ temperata censetur multa respuit, & hæc in tota sua latitudine dici potest poenitentia: quæ si aliquo modo sit excellens, vel supra communem hominum virtutem potest dici austeritas, seu seueritas vitæ, in qua varij possunt esse gradus, ut per se constat. Hæc ergo vitæ austeritas, seu poenitentia per se non est necessaria ad salutem, neque in statu innocentia esset necessaria ad perfectionem virtutis; in statu tamen naturæ lapsæ est valde utilis, & necessaria ad perfectionē virtutis non propter se, sed propter aliud.

B Primò ad satisfaciendum pro peccatis. Secundo ad frænandā carnis concupiscentiā. Tertiò ad abstrahendum animum ab effectū terrenarum rerum, ut delicijs corporis carens, proprijs, ac spiritualibus oblectetur. Quarto ad humilitatis, patientiæ, fortitudinis, & similium virtutum exercitationē. Christus ergo Dominus in primis dedit nobis exemplum moderationis, & temperantiæ, quatenus per se est ad virtutem necessaria, quia cū hæc sit propter se amanda, & obseruanda, non potuit in

Responso ad argumenta in oppositū.

D. Thom. Rom. 8. August.

Austeritas vitæ in statu naturæ lapsæ, utilis & necessaria quomodo.

Christo

Austeritas Christo non esse perfecta. At verò austeritatis, & seueritatis vitæ non fuit ita necessarium vt nobis daret exemplum, quia in eo non erat eadem ratio, & necessitas huius austeritatis quæ in nobis est sicut in statu innocentie non esset necessaria. Quia quantum pertinet ad animi rectitudinem & perfectum potentiarum omnium ordinem, atque integram subiectionem partis inferioris ad superiorem, Christus habuit plusquam donum originalis iustitiæ, & impeccabilis fuit, & connaturaliter in omni virtute perfectus, & ideo non indiguit vitæ seueritate, aut pœnitentia propter supra dictos fines, & ideo ex hoc capite non fuit ita necessarium, vt exemplum summe austeritatis, vel seueritatis hominibus præstaret. At verò, quia non solum propter se, sed magna ex parte propter nos plurimum virtutum actus exercuit, & quia erat doctor, & exemplar hominum, idcirco non omnino prætermisit huius austeritatis opera, sed tempore opportuno quedam perfectissima, & eximia illius præbuit exempla: vt cum quadraginta diebus ieiunauit, & cum circumiit ita docens, vt non haberet ubi caput reclinaret, vt Chrysostomus supra aduertit. Quæ tamen exēpla ita cum ordinaria, & communi vitæ moderatione coniunxit, vt & pœnitentiæ, ac seueritatis vtilitatem nobis ostenderet, & suo muneri prædicandi, ac leniter, & familiariter conuersandi cum hominibus, vt eos ad se traheret, non deesset.

Ex quo præterea intelligi voluit (vt etiam Augustinus, & Diuus Thom. parum antea citati adnotarunt) quanquam austeritas vitæ multum ad perfectionem conferat, & quodam modo necessaria sit, non tamen ab illa sumendam esse regulam perfectionis, ita vt ratio aliqua, seu institutum vitæ religiosæ eò perfectius censendum sit, quò maiorem vitæ austeritatem proficitur. Quod præter exemplum Christi, & Augustini, & Thomæ auctoritatem, ratio etiam conuincit, quia hæc austeritas non est necessaria ad perfectionem propter se, sed vt medium ad virtutem comparandam, præsertim charitatem Dei, & proximi, vt per se constat, & tradit D. Thom. 2. 2. q. 184. ar. 3. & Cassian. quem ipse refert collat. 1. cap. 7. ex quo si de hoc medio aliquid remittatur, vel quia charitas Dei, & proximi id postulat, vt accidit Christo, vel quia adhibentur alia media, quæ iudicantur magis necessa-

ria, & oportuniora in aliquo statu, confiderato fine, & actionibus eius, quæ non possunt omnia cum summa illa seueritate coniungi, hominum fragilitate spectata, hæc (inquam) austeritatis diminutio nihil remittet de perfectione status, sed ea non obstante tantò poterit esse maior perfectio, quantò & finis vitæ perfectior, & media ad eum obtinendum magis sunt proportionata. Nam vt Paul. inquit. 1. ad Timoth. 4. *Exercitatio corporalis ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia.* Quem locum, licet Chrysost. & Græci aliter interpretentur, tamen Amb. Anselm. D. Tho. Caietan. & alij intelligunt in eo loqui Paulum de corporis afflictione, & castigatione, & non quidem eam reiicere vt inutilem, sed eam conferre cum pietate, quæ in Dei cultu, & proximorum beneuolentia, & misericordia posita est & hanc illi præferre, vt meliorem, & vtiliorem. Vnde Anselmus, *corporalis (inquit) exercitatio, quæ est in ieiunijs, vigilijs, labore manuum, ac multimoda corporis afflictione, parum vtilitatis habet respectu magnæ vtilitatis, quam habet pietas religionis, & infra, Exerce te ad pietatem, id est, compassionem proximorum, & ad opera misericordie.* Quod magis explicans D. Thom. inquit, *Exercitatio ieiunij, & in huiusmodi in sua natura non sunt bona, sed pœnalia, & si homo non peccasset, nihil horum fuisset, sed sunt bona medicinalia. sicut enim rhabarbarum est bonum, in quantum releuat à cholera, sic & ista, in quantum comprimunt concupiscentias: ergo ad istud modicum sunt vtilia, & infra, Quia tantum ad morbum peccati carnalis, non spiritualis, quia aliquando propter abstinentiam homo in iracundiam, inanem gloriam, & huiusmodi incurrit, præfert ergo abstinentia pietatem, & accipitur hic vtroque modo pro cultu Dei, & misericordia.* Quo adhuc amplius exponens Caietan. ait. *Secundum genus proprium corporalis exercitatio in ieiunijs abstinentijs, peregrinationibus, cilicijs, & huiusmodi ad modicum utilis est, quia tantum valet ad domandum corpus proprium, pietas autem ad omnia utilis est, id est, officia pietatis erga Ecclesiæ membra, & cultus erga Patrem familias domus, quæ est Ecclesiæ, sunt vtilia ad omnia tam spiritualia, quam temporalia.* Ad eundem modum intellixit hunc locum D. Bernardus in appologia ad Gullielm. Abbatem, ubi postquam prædicto modo Paulum exposuerat, subiungit. *Sicne illa spiritualia persuades, vt etiam hæc, quæ ex regula*

1. Timot. 4.

Chrysost.
Ambros.
Anselmus.
D. Thom.
Caietan.
Perfectionis
status religiosi, maior,
minor vtrum
de sumēdus.
Anselm.

D. Thom.

Caietan.

Bernardus.

gula

gula habemus, corporalia damnes? Ne quāquam, sed illa oportet agere, & ista non omittere; alioquin cū aut ista omitti necesse est, aut illa, ista potius omittenda sunt, quā illa. Quāto enim spiritus corpore melior est, tantō spiritualis, quā corporalis exercitatio fructuosior. Tu ergo cum de horum obseruatione elatus, alyis eadem non obseruantibus derogas, nō ne te magis transgressorē regulę indicas, cuius licet minima quādā teneas, meliora deuitas? de quib⁹ Paulus, *Emulamini, ait, charismata meliora. Detrahendo quippe fratribus, in quo temetipsum extollis, perdis humilitatem, in quo alios deprimis, charitatem, quę sunt charismata meliora. Tu, si tuū corpus multis, ac nimis laboribus attereris, ac regularibus asperitatibus mortificas membra tua, quę sunt super terram, bene facis. Sed quid si ille, quem similiter non laborantem dyjudicas, modicum quidem habeat de hac, quę ad modicum est utilis, corporali videlicet exercitatione, amplius autē, quā tu de illa, quę ad omnia valet, id est pietate? Non potest ergo ex sola vitę austeritate perfectio mensurari, sed omnia consideranda sunt, præsertim finis, mediaq; omnia, quatenus tali finī sūt magis accommodata, ita ut nō vnū tātum, aut alterū mediū per se consideretur, & cum alio conferatur, sed vniuersa mediōrū, & videndi ratio. Nam interdū, quod de corporali austeritate remittitur, alijs laboribus compensatur, & præsertim omnium spiritualiū affectuū deligēti, ac cōtinua moderatione, & omniū humanarum dignitatū, & honorū abdicatione, ac deniq; integra voluntatis renuntiatione, quę ad perfectionē obtinēdam maximē cōfert. Nam ut elegāter dixit Ioannes, 22. in extrauaganti, *Quorū dā de verborum significatione. Magna quidē paupertas: sed integritas maius bonū est, sed obedientia maximū, si custodiatur illa. Nā prima rebus, secūda carni, tertia verō menti donatur, & animo.* Vnde fit, cū corporis castigatio ad castitatē per se, & vi sua referatur, nō posse inter maxima bona ad perfectionē cōducentia annumerari: sed mediū locū tenere. Ac propterea Christus Dñs prima, ac præcipua exēpla vitę suę in virtute obediētę cōstituit: deinde in operibus pietatis, & hominū cōuerfione, & ijs omnibus adiūxit aliquā vitę seueritatē, docēs hęc etiā esse necessariā, sed in ea mēsurā, quę suo muneri expediret.*

A Vnde ad secundā rationē in principio positā responderetur, Christū munus redēptoris cū munere doctoris coniunxisse, & vtriq; omni ex parte satisfecisse, & ideo assumpsisse omnes dolores, & afflictiones corporis, quę secundū perfectā æqualitatem, & proportionē ad satisfaciendū pro nobis, satis, superq; essent, eam autē vitę seueritatē, quę ad perficiendū prædicatoris munus accommodata nō erat, omisisse. Addere præterea possumus austeritatē vitę, & castigationē corporis nō consistere solū ijs in rebus, quę manifestē, & in hominū cōspectu fiunt. Multa enim occultē, ac secretō fieri solēt, quibus corpus castigatur, & affligitur, ut secreta verberatio, cilicium, humiq; cubatio, & alia id genus, quis autē scire potest, vtrū Christus Dñs sæpe his modis carnē suam occultē afflixerit, ut magis ac magis pro nostris sceleribus satisfaceret? Ego quidē nō dubito, quin sæpe cū in oratione Dei dies, noctesq; cōsumeret, peccata nostra defleret, pro eisq; cōtristaretur. Quia charitas Dei, & hominū illū vrgebat. An vero alijs modis supradictis vsus fuerit ad affligendum carnē suam, & satisfaciendum pro nobis, quia neque scriptum inuenio, neq; ad modum necessariū apparet, affirmare non audeo, quāquam neq; indecēs neque incredibile mihi esse videatur.

Corpus suū quomodo Christus afflixerat.

B Ad tertiū, & simul ad exemplū de Ioāne Baptista responderetur cum Chry. hom. 38. in Matt. Vbi de hoc argumēto multa eleganter disputat, & primū inquit, *Ioannes præter vitę sanctimoniam nihil aliud magni ostendit, quia nullū fecit signum, Christus vero signorum, atq; miraculorum testimonio claruit, & ideo aliā viuendi viā Ioanni dimittens, ipse publicanorū, atque peccatorum mentes elegit, ut publicanos, atq; peccatores saluaret.* Secundo ait Ioannem, & Christū venatorum more diuersis, & quasi contrarijs vijs incessisse, ut homines caperent. *Nam quoniā vniuersum pene genus humanū maximē ieiunātes solet admirari, & duritiā viuēdi nimīū approbare, ideo à teneris vnguiculis dispensatione diuina duriter vixit Ioannes, ut ad credendū verbis suis populi duceretur, Christus vero licet hanc viā ipse cōfecerit, cū quadraginta dieb⁹ ieiunauit, & cū circumcūct, ita docēs, ut nō haberet, vbi caput reclinaret, sed tamē etiā alteram preparauit, ut facilius, omnes lucrificeret, & ut Iudæi nullū haberēt*

Chry. Chrylas, & Ioannes in eligēdo vitę suę curā diuersi.

Ioan. 22. Papa

excusationem, si severitas Ioannis tristis, & gravis videbatur, cur Iesum edentem, & bibentem repulerint. Vnde concludit eadem fuisse utriusque studia, & si specie tenus contraria videantur. Nam à summa concordia diuerfas iniere vias, quæ tamen ad vnum exitum omnino perducerent. Hæc in sententia, & ferè ad verbum Chry. quæ valde notanda sunt ijs, qui diuerfa studia virtutis, ac religionis profitentur, vt intelligant ad eundem terminum tendere omnia, & quamuis in exteriori cultu diuerfa, & quali cōtraria sint, re tamen vera summam inter se habere, & posse, & debere concordiam.

Ad quartum respondetur, cū de vitæ austeritate agitur, non esse sermonem de his laboribus, qui in actionibus misericordiarum circa proximos inueniuntur: neque de ea difficultate aut labore, quem in diuturna oratione, aut contemplatione corpus pati solet: neque etiam de iniurijs & doloribus, quos ab alijs Christus passus est, neque de paupertate vitæ, & alijs huiusmodi, quæ proprias habent considerationes. Sed est sermo de dura & rigida viuendi ratione, in modo tractandi corpus proprium, eiusque necessitatibus subueniendi, vel illud moderandi, aut castigandi. Vnde si hæc omnia, quæ commemorauimus, simul in Christo Domino considerentur, non est dubium quin eius vita fuerit asperrima, quia ex illis omnibus simul sumptis non coalescit (vt ita dicā) vita austerā, sed vita sanctissima & studiosissima, & in se complectēs perfectum exemplar omnium virtutum. Austeritas autem vitæ non hæc complectitur, sed quandam partem, vt diximus, pertinentem ad voluntariam corporis castigationem & illam non omnem, sed quæ in exteriori viuendi ratione ac modo tractandi proprium corpus posita est. Et hoc modo dicimus, est quæ omnino certum, non passum fuisse Christum summam austeritatem, sed cum ea moderatione, quæ ad munus Redemptoris, & Doctoris maximè congruebat.

Dubium.

Ex ijs verò, quæ in hac sectione disputauimus, facile expediri potest breuis quedam dubitatio huic sanè loco nō importuna. Vtrum scilicet Christus Dñs nudis pedibus incesse-rit. Nōnulli enim ita existimarunt, Bonauent. opus. seu epist. hac

Bona.

A de re, quæ habetur tom. 1. opusc. Lyranus Ioan. 1. & Replicator Mar. 1. Abu. q. 68. in 3. c. Matt. & q. 49. in 20. c. Exo. & videtur esse sententia. Hier. epist. 72. ad Eustochium de custodia virginitatis, vbi sic habet *Moyſes, & Iesus Naue nudis in sanctā terrā pedibus iubetur incedere, & discipuli sine calceamentorū onere, & vinculis pelliū ad predicationē noui Euāgelij destinātur, & milites vestimētis Iesu sorte diuisis, caligas nō habuerunt, quas tollerēt, nec enim habere poterat Dñs quod prohibuerat seruis.* Quibus verbis etiā fundamenta huius sententiæ indicat. Primum est, quod Christus mittens discipulos ad prædicandum consuluit, vel iussit, ne calceamēta portarent Luc. 9. & Matt. 10. Quod interpretans Chrysost. hom. 9. super epist. ad Philip. ad literā intelligit fuisse præceptum, quod Christus eo tempore discipulis suis imposuit, quamquam illud postea in nocte cænæ reuocauerit, quādo dixit Apostolis. *Quādo misi vos sine sacco & pera, & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? sed nunc qui habet saccum, tollat similiter & peram.* Luc. 22. quod eodem modo intelligit August. 21. cont. Faust. c. 67. Secundū, quia quando Christus est crucifixus, nudatus est vestibus, non calceis. Tertiū addi potest, quia Magdalena lauit pedes Iesu in domo Pharisæi Luc. 7. quod non potuisset cōmode fieri, nisi Christus nudis pedibus esset.

Luc. 22. August.

Luc. 7.

Ceterū cōtraria sententia probabilior est, quam amplectūtur Burgensis Mar. ad edition. 1. Caiet. Luc. 3. Iansenius in cōcordia, cap. 55. & Franciscus Toletus Ioan. 1. annot. 65. & est sententia D. Aug. ser. 42. de sanctis, vbi metaphoricè exponēs illud verbū Christi, *Neque calceamenta*, de mortuis operibus, subdit, *Nā de ijs calceamentis quibus calceati ambulamus, cōsolatur me idē Dñs meus. Si enim ipse calceatus nō esset, nō de illo Ioannes diceret, Nō sum dignus soluere corrigiā calceamentorum.* Quibus verbis vnum fundamentum huius sententiæ indicat sumptum ex dictis verbis Ioannis, quæ videtur supponere Christum vsum fuisse calceis, quāquam hæc verba multi existimant dicta fuisse per modū prouerbij, quo voluit Ioānes dicere se esse indignū, vt vel in ministerio vilissimo Christo famularetur. Quæ quidem interpretatio probabilis est, sed nō satisfacit, quia licet verū sit Ioāne, id significare voluisse, probabilius

Responsio. Christus calceatus incesse-rit. Burgens. Caietanus. Iansen. Franc. Tolet. Aug.

babilius tamen est vsum fuisse verbis, & A modo dicendi, quæ in omni veritate, & proprietate Christo possent adaptari. Deinde si id erat prouerbum illius gentis, signū est omnibus commune, ac vulgare fuisse vti calceis, ergo verisimilius est Christū etiam illis fuisse vsum. Dicit præterea potest verbis Ioānis, tunc Christū incessisse calceatū quod nemo certē negare potest, quia illo tempore, neque muneri, neque modo viuendi Christi aliud expediebat, credi tamen posse, postquam prædicare incepit, calceos abiecit. Contra hoc tamen est potissima coniectura huius opinionis, quia ostensum est, Christum etiam tempore prædicationis suæ vsum fuisse communi modo viuendi in victu, & vestitu, ergo etiam in calceorum vsum reliquis similis fuit. Patet consequentia, quia est eadem ratio, vel fortasse maior. Quia nudis pedibus ambulare magna pars est austeritatis vitæ, & præsertim in terra aspera, & calidiori, qualis est Iudæa, per quam assidue discurrebat, & peregrinabatur. Et confirmatur, nam prophetæ non incedebant nudis pedibus, vt colligi potest ex Isai. 20. vbi ad commouendum populum, & aliquod supplicium indicandum dixit Deus ad Isaiam, *Vade, & tolle calceamenta tua de pedibus tuis*, ergo cū hoc non fuerit moris apud Iudæos, & Christus studuerit se in exterioribus communi modo accommodare, non est credibile in hoc solo fuisse singularem, præsertim cū Euangelistæ nullam huius rigoris mentionem faciant, quæ nō videretur omittenda, eō quod esset inusitata, notatuque dignissima.

Responso ad
argumēta in
oppositum.
August.
Hierony.
Burgensis.
Caietanus.

Neque obstant alterius sententiæ fundamenta. Ad. 1. enim (vt omittamus metaphoricas expositiones. August. supra dicto ferm. & lib. 2. de consensu Euangel. cap. 30. quas etiam attigit Hierony. Epist. 24.) dicendum est, siue illud fuerit consilium, siue præceptum, siue temporale, siue perpetuum, non fuisse sensum verborum Christi instruere discipulos, vt nudis omnino pedibus incederent, sed vel, vt secum non ferrent duplicia calceamenta, & mutatoria, sicut supra explicuimus prohibuisse duas tunicas, & ita exponunt Burgens. & Caiet. Matth. 10. in idem ferè incidit, quod alij dicunt solum esse illo modo dicendi prohibitam nimiam curam, & sollicitudinem earum rerum, quæ corporis commoditati inseruiunt. Sicut cū ibidem dicitur

Neminem salutaueritis in via, nō significatur id, quod litera præferre videtur, sed illo modo dicendi significata est diligentia, & sollicitudo, quam in suo exercendo munere prædicatores Euangelici adhibere debent. Vel certē melius intelligitur, Christum dixisse discipulis, vt sine calceis illud iter agent: tum quia (si proprietas literæ retineri potest) non est cur ad alios sensus diuertamus. Tum etiam, quia Luc. 22. iterum dixit illis, *Quando miseros sine sacculo, & pera, & calcamentis*. At verò licet eos miserit sine calceis, non inde fit, vt nudis pedibus ambulauerint, sed (vt Marcus. c. 6. expressè dicit) *calceari sandalijs*, quæ hoc differunt à calceis, quod non cooperiunt totum pedem. Sed superiorem partē relinquunt apertam, Quod significat Aug. lib. 2. de consensu Euang. cap. 30.

Quod si quaeras, cur Christo curæ fuerit vt discipuli potius sandalijs calceati incederent, quam calceis Augustinus varias rationes affert allegoricas, & inter alias hæc reddi potest, Christū significare voluisse solum necessaria ferenda esse, sandalia autē cum plantæ pedis muniant, humanæ necessitati præcise subueniunt, quod autem superior pedis pars tecta sit, potius comoditatis cuiusdam, quam necessitatis esse videtur. Sed fortasse literalis ratio est, quia Iudææ incolæ præsertim pauperes sandalijs frequentius vterentur: ad iter verò agendum sandalia cum calceis cōmutarent. Voluit autē Christus discipulos suos etiam in via vti sandalijs, vt significaret nullo ipsis apparatu, vel sumptu opus esse, neque aliter in via, quam in vrbe, cum se comitarentur, instructos ire oportere. Ita respondet Iansenius. Sed quia hæc tantum est coniectura, potuit etiam e contrario accidere, vt iter agentes sandalijs vterentur propter maiorem facilitatem, & agilitatem, sicut nostrates homines, vulgares nimirū, ac plebei, in itinere quidē sculponeis in oppidis autē, & vrbibus calceis vti cernimus. Voluit ergo Christus, vt nullum aliud calceamentum præter id, quo in itinere vsuri essent, secum adferrent, & hoc modo hæc responsio incidit in expositionem Caietani, eamque magis explicat.

Ex hac verò doctrina, colligunt multi Christum tempore prædicationis vsum fuisse sandalijs, & non calceis: Ita sentiunt Iansenius, & Toletus supra. Tum propter hoc consilium, quod Apostolis dedit,

G g 2 & eorum

Mat. 6.
Luc. 7.

& eorum vsum, quæ Marcus refert. Tum ex A illo facto Magdalenz. Nam si Christi pedes non erant superius cooperti, facile poterant à Magdalena lacrymis irrigari. Præterea quia Apostoli post Christi Ascensionem dicuntur vñ fuisse sandalijs. Quod iuxta lectionem Græcam colligi potest ex Act. 12. vbi dixit Angelus Petro, *calceate caligas tuas*. Græcè enim legimus *sandalia*, vbi Chryso. & alij Græci ita exponunt, & glossa ordinaria. Vnde fertur Romæ seruari quoddam Petri sandalium, & aliud B. Andreæ fertur esse in Hispania in ciuitate Ouetensi, & ita de Apostolis opinantur Abul. Mat. 10. q. 60. & 83. & Diony. Carthusianus ibidem. Et eundem fuisse vsum priscorum Christianorum colligi potest ex Tert. libr. de pallio. c. 5. & clarius ex Clemen. Alexan. lib. 2. pædagog. c. 11. ergo verisimile est, Christum illis etiam fuisse vsum. Quæ cōiecturæ probant quidem fieri potuisse, vt Christus interdum sandalijs vteretur, præsertim si illorum vsuserat iam more Iudæorū, quod verò nunquam vsus fuerit calceis, non satis probant. Nam si illi quoque erant in vsu, cur non etiam fieri potuit, vt illis interdū vteretur: cum communi vsui se accommodauerit, sicut diximus. Nihil ergo de hoc affirmari certo potest.

Ad secundam ergo coniecturā Hieronymi respondetur, vel milites crucifigentes Christū contempsisse calceos, vel sandalia, quod nullius essent valoris, vel certè nomine vestimentorum comprehendere potuisse, ita enim vulgari more loquimur.

Ad 3. de Magdalena, iam responsum est, si verum est Christū vsum fuisse sandalijs. Alij verò respondent morem fuisse veteribus, (quoniam in stragulis accumbabant in conuiuijs) discalciari vt discuberet, ne forte calceorum sordibus pretiosa lectorū stragula inquinarentur. De quo multa cōgerit Dion. Lambinus in Scholijs Oratij, satyra vltima lib. 2. & Gullielmus Philander super Vitruuiū. lib. 6. c. 5. Et fortasse hac de causa dictum est Iudæis Exod. 12. vt māducaturi agnam calceamenta haberent in pedibus, quia nimirum in conuiuijs sine calceis accumbere solerent, sed de hac re hætenus.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum Christus in hac vita secundum legem conuersatus fuerit.

D quartum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit conuersatus secundum legem. Lex enim præcipiebat vt nihil operis in sabbatho fieret: sicut Deus die septimo requieuit ab omni opere, quod patrarat. Sed ipse in sabbatho curauit hominem, & ei mandauit, vt tolleretur lectum suum, ergo videtur, quod non fuerit secundum legem conuersatus. ¶ 2. Præterea. Eadem Christus fecit, & docuit, secundum illud Act. 1. Cœpit Iesus facere, & docere. Sed ipse Matth. 15. docuit, quod omne quod intrat in os, non coinquinat hominem, quod est contra præceptum legis, quæ per esum, & contractum quorundam animalium dicebat hominem immundum fieri, vt patet Leuit. 11. Ergo videtur, quod ipse non fuerit secundum legem conuersatus. ¶ 3. Præterea, idem iudicium videtur esse facientis, & consentientis: secundum illud Rom. 1. Non solum illi qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus. Sed Christus consentit discipulis suis soluentibus legem, in hoc quod sabbatho spicas vellebant, excusando eos: vt habetur Matth. 12. Ergo videtur quod Christus non conuersatus fuerit secundum legem. ¶ Sed contra est, q̄ dicitur Matth. 5. Nolite putare quoniam veni soluere legem, aut prophetas. Quod exponens Chrys. dicit. Legē impleuit, primo quidem nihil transgrediendo legalium, secundò iustificando per fidem, quod lex per literam facere non valebat.

¶ Respondeo dicendum, quod Christus in omnibus secundum legis præcepta conuersatus est. In cuius signum etiam voluit circumcidi: circumcisio enim est quædam protestatio legis implendæ: secundum illud Galat. 5. Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ.

Hom. 16. in
Matth. 4. p.
2. pri. illius
10. 2.

Accubitus
veterum in
mensis qua-
lis.

Diony. Lam.

Gull. Phil.
Exod. 12.

ciendæ. Voluit autem Christus secundum legem conuersari: primò quidem, ut legē veterem approbaret. Secūdò, ut eā obseruando, in seipso consummaret, & terminaret, ostendens, quod ad ipsum erat ordinata. Tertiò, ut Iudæis occasionem calumniandi subtraheret. Quartò, ut homines à seruitute legis liberaret: secundum illud Gala. 4. Misit Deus filium suum factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant redimeret. Ad primum ergo dicendum, quod Dñs super hoc se excusat à transgressione legis tripliciter. Vno quidem modo, quia per præceptum de sanctificatione sabbathi, non interdicitur opus diuinū, sed opus humanum: quāuis enim Deus die septimo cessauerit à nouis creaturis condendis, semper tamen operatur in rerum conseruatione, & gubernatione. Quod autem Christus miracula faciebat erat operis diuini. Vnde ipse dicit Ioan. 5. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Secundò excusat se per hoc, quod illo præcepto non prohibentur opera, quæ sunt de necessitate salutis etiam corporalis. Vnde ipse dicit. Luc. 13. Vnusquisque vestrū sabbatho non soluit bouem suum, aut asinum à præsepio, & ducit ad aquare? Et infra. 14. Cuius vestrum asinus, aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illū die sabbathi? Manifestū est autem, quod opera miraculorū, quæ Christus faciebat, ad salutem corporis, & animæ pertinebant. Tertiò, quia illo præcepto non prohibentur opera, quæ pertinent ad Dei cultum. Vnde dicitur Matt. 12. An non legistis in lege, quia sabbathis sacerdotes in tēplo sabbathū violant, & sine crimine sunt? & Ioan. 7. dicitur, quod circūcisionē accipit homo in sabbatho. Quod autem Christus paralytico mandauit, ut lectum suum sabbatho portaret, ad cultum Dei pertinebat, id est ad laudē virtutis diuinæ.

A Et sic patet, quod sabbathum non soluebat, quamuis hoc ei Iudæi falso obijcerent, dicētes Ioan. 9. Nō est hic homo à Deo, qui sabbathum non custodit.

¶ Ad secūdum dicendū, quod Christus voluit ostēdere per illa verba, quod homo nō redditur immūsus secundū animā ex vsu ciborū quorūcūq; secundū suā naturā, sed solū secundū quandā significationē: quod autē in lege quidā cibi dicūtur, immūdi, hoc est per quandā significationem. Vnde Aug. dicit contra Faustū: Si de porco, & agno requiratur, vtrum natura mundus est, dicimus, quia omnis creatura Dei bona est, quādā vero significatione agnus mundus, porcus immundus est.

B ¶ Ad tertiū dicendū, quod etiā discipuli quādo esurientes, spicas sabbatho vellebant, à trāsgressionē legis excusantur, propter necessitatem famis. Sicut & Dauid non fuit trāsgressor legis, quando propter famis necessitatē comedit sanctos panes, quos ei edere nō licebat.

Hic articulus diligenter expositus est superiori tomo dispu. 43. sect. 2. dum quæriretur. Vtrum Christus subiectus fuerit alicui legi. Quā propter earundē rerū inutili repetitione lectori molesti nō erimus. Quod in sequentibus semper obseruabimus.

C Q V A E S T I O X L I.

De tentatione Christi, in quatuor articulos diuisa.

De qua Doctores super Matthæum. c. 4.

Einde considerandum est de tentatione Christi.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primò, vtrum fuerit cōueniens Christū tentari. ¶ Secundò, de loco tentationis. ¶ Tertiò, de tempore. ¶ Quartò, de modo, & ordine tentationis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum cōueniens fuerit Christū tentari.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod Christo tentari nō con-

ueniebat.

lib. 6. c. 7 nō
longè à prim.
10. 6.

226
 Op. 60. c.
 11. prin.

ueniebat. Tētare enim est experimētū
 sumere, quod quidē nō fit nisi de re ig-
 nota. Sed virtus Christi erat nota etiā
 dāmonibus: dicitur enim Luc. 4. quod
 non sinebat dāmones loqui: quia scie-
 bant eum esse Christum. Ergo videtur,
 quod non decuerit Christum tentari.
 ¶ 2. Præterea, Christus ad hoc venerat,
 vt opera diaboli dissolueret: secundum
 illud Ioannis. 3. In hoc apparuit filius
 Dei, vt dissoluat opera diaboli. Sed nō
 est eiusdē dissoluere opera alicuius, &
 ea pati. Et ita videtur incoueniens fuisse,
 quod Christus pateretur se tētari à
 diabolo. ¶ 3. Præterea, Triplex est tēta-
 tio, scilicet à carne, à mundo, & à dia-
 bolo. Sed Christus nō fuit tētatus nec
 à carne, nec à mundo. Ergo nec etiā de-
 buit tentari à diabolo. ¶ Sed cōtra est,
 quod dicitur Mat. 4. Ductus est Iesus à
 Spiritu in desertū, vt tētaretur à diabolo.
 ¶ Respondeo dicendum, quod Christus
 tētari voluit. Primo quidē, vt nobis cō-
 tra tentationes auxilium ferret. Vnde
 Greg. dicit in hom. Non erat indignum
 Redēptori nostro, q̄ tētari voluit, qui
 venerat occidi: Iustum quippe erat, vt
 sic tētationes nostras suis tētationibus
 vinceret, sicut mortē nostram venerat
 sua morte superare. Secundo, propter
 nostram cautelam, vt nullus quantum-
 cūq; sanctus se æstimet securū, & in-
 munē à tentatione. Vnde, et post baptis-
 mū tentari voluit: quia sicut Hilarius
 dicit super Mat. in sanctificatis nobis
 maximē diaboli tētamenta grassantur:
 quia victoria magis est ei exoptata de
 sanctis. Vnde, & Eccles. 2. dicitur. Fili,
 accedēs ad ferantutē Dei, sta in iustitia,
 & timore, & præpara animā tuā ad tēta-
 tionē. ¶ Tertio, propter exēplū, vt scili-
 cet nos instrueret qualiter diaboli tē-
 tationes vincamus. Vnde Aug. dicit in
 quarto de Tri. quod Christi⁹ diabolo se
 tentandū præbuit: vt ad superādas ten-
 tationes eius mediator esse, non solū

A per adiutoriū, verumetiā per exēplū.
 ¶ Quarto, vt nobis fiduciam de sua mi-
 sericordia largiretur. Vnde dicitur
 Heb. 4. Non habemus pontificem, qui
 non possit compati infirmatibus no-
 stris, tentatum autem per omnia pro
 similitudine absque peccato.
 ¶ Ad primum ergo dicendū, quod sicut
 Aug. dicit in. 9. de ciui. Dei. Christus tā-
 tū innotuit dāmonibus, quātum voluit:

B
 non per id, quod est vita eterna, sed per
 quādā tēporalia suæ virtutis effecta: ex
 quibus quādam coniecturam habebant
 Christū esse filiū Dei. Sed quia rursus
 in eo quādā signa humanæ infirmitatis
 videbant, nō pro certo cognoscebāt eū
 esse filium Dei, & ideo eum tētare vo-
 luit. Et hoc significatur Matt. 4. vbi di-
 citur, q̄ postquā esuriit, accessit ten-
 tator ad eum: quia vt Hilar. dicit. Ten-
 tare Christum diabolus non fuisset au-
 sus, nisi in eo per esuritionis infirmita-
 tē quæ sūt hominis, recognosceret. Et
 hoc etiā patet ex ipso modo tētandi, cū
 dixit, Si filius Dei es. Quod exponens
 Amb. dicit, Quid sibi vult talis sermo-
 nis exorsus, nisi quia cognouerat Dei
 filiū esse venturū, sed venisse per hanc
 infirmitatem corporis non putabat?

C
 ¶ Ad secundū dicendū, quod Christus
 venerat dissoluere opera diaboli, nō po-
 testatiuē agēdo, sed magis ab eo, & eius
 mēbris patiēdo, vt sic diabolu vince-
 ret iustitia, non potestate, sicut August.
 dicit. 13. de Trinita. quod diabolus non
 potētia Dei, sed iustitia superādus fuit.
 Et ideo circa tentationē Christi cōside-
 randū est, quid propria volūtate fecit,
 & quid à diabolo pass⁹ fuit. Quod enim
 tentatori se offerret, fuit propriæ vo-
 lūtatis. Vnde dicitur Matth. 4. Ductus
 est Iesus in desertū à Spiritu; vt tenta-
 retur à diabolo. Quod Greg. intelligen-
 dum dicit de Spiritu Sancto: vt scilicet
 illuc eū Spiritus suus duceret, vbi eum
 ad tentandū spiritus malignus inueni-
 ret.

lib. 9. c. 21.
 & p. 10. 5.

Canone. 2.
 in Matt. nō
 remose à
 prin.

Amb. l. 4. in
 Luc. c. 14. in
 ord. int. de
 1. tētatione
 Christi. 10. 2

lib. 13. c. 13.
 in prin. 10. 3.

Hom. 16. in
 Euang. non
 logē à prin.

Hom 16 in
 Euang. nō lo-
 ge à prin.

Cano. 3. in
 Matth. non
 logē à prin.

lib. 4. c. 12.
 aliquātulū
 à prin. 10. 3.

Homil. 16.
Euan. non
longè à prin-
cipio.

Homil. 31 in
Lucam, in.
prim. 10. 3.

ret. Sed à diabolo passus est, vt assume-
retur, vel supra pinnaculū templi, vel
etiā in mōtem excelsū valde. Nec est
mirū (vt Gregor. dicit) si se ab illo per-
misit in montem duci, qui se pertulit
etiā à membris ipsius crucifigi. Intelli-
gitur autē à diabolo assumptus nō qua-
si ex necessitate: sed quia (vt Origen. di-
cit super Lucā) sequebatur eum ad ten-
tationē, quasi athleta spōte procedens.

Ad tertium dicendum, quod sicut
Apostolus dicit, Christum in omnibus
tentari voluit absq; peccato. Tentatio
autem, quæ est ab hoste, potest esse sine
peccato: quia fit per solam exteriorē
suggestionem. Tentatio autem, quæ est
à carne, nō potest esse sine peccato: quia
huiusmodi tentatio fit per delectatio-
nē, & cōcupiscentiā. Et sicut Aug. dicit
nonnullū peccatū est quādo caro cōcu-
piscit aduersus spiritū. E ideo Christus
tētari voluit ab hoste, sed non à carne.

COMMENTARIUS.

Libro. 19. de
ciuit. Dei.
c. 4. à med.
10. 5.

Tentari cur
Christus de-
buit.
Cyprian.
Chrysost.

Rationes D. Thom. optimæ, & perspi-
cuae sunt, atq; ex sanctis Patribus de-
sumptæ quos ipse refert, quibus addi
potest Cyprianus serm. de ieiunio, & tentat.
Christi, vbi inter alia, inquit. *Voluit sapien-
tia Dei erudiendos informare exemplo, & cōtra
tentamenta proponere documenta, vt videret, &
sentiret humana ratio, quam insuperabilis sit,
victrixque peccati, si libero moderamine diriga-
tur.* Addit Chrysost. hom. 13. in Matth. idēd
post baptismū tentatū fuisse, *vt vnusquisque
baptizatorū, si post baptismā maioribus tētatio-
nibus yrgeatur, nō turbetur quasi insperatū sibi
aliquid obuiauerit.* In hom. verō. 5. imperfecti
dicit idēd tentatū esse Christū, postquam
testimonio Patris declaratus est filius Dei, vt
significaret nobis, quādo abrenūtiamus dia-
bolo, & filij Dei per baptismum efficimur,
tunc totis nos, & viribus, & impetu agitari à
dæmone, quasi à se alienos, & iā Christi mi-
lites designatos. Significatum etiā est, in-
quit Tertullian. libr. de bap. cap. vlt. nemi-
nem intentatum regnum Dei consequu-
turum, simul verō declaratum est, ait idem

Tertull.

A Tertul. de orat. c. 8. quis sit artifex, & præ-
ses tentationum omnium, dataque nobis
est virtus ad eum superandum, vt docuit
Damas. lib. 1. cap. 20. & in idem redit quod
ait Athanas. lib. de passione, & cruce Domi-
ni non longè à fine, tentatoris vires esse cō-
fractas, ita vt à sectatoribus Christi concul-
cari, & ludibrio haberi possit. Quod rectē
exposuit Aug. lib. 3. de mirabil. sacræ Scrip-
turæ, cap. 6. dicens, *cum inimicus damnatur,
& vincitur, humano generi libertas, & redemp-
tio præparatur. In hoc namque conflictu, dū sa-
tanus supra authore se eleuare voluit, homo, qui
sub eo illucisque fuerit, per Domini victoris au-
xilium ultra ipsum excreuit, & dum contra se
fortiorem pugnare nititur, interim ille qui erat
infirmior, aduersus eum roboratur.* Ac deniq;
B eleganter Ambros. lib. 4. in Luc. ductus est,
*vt diabolū pronocaret, nam nisi ille certasset,
non mihi isse vicisset. Myserio, vt illum Adam
de exilio liberaret. Exemplo, vt ostenderet nobis
diabolū ad meliora tendentibus inuidere, &
tunc magis esse cauendum, ne mysterij gratiam
deserat mentis infirmitas.*

Damas.
Athanas.

Augus.

Ambros.

Sed est hoc loco obseruandum (vt simul
solutionem ad. 1. D. Tho. explicemus) alias
esse causas, ob quas Christus se tentari per-
misit, quas citati Patres explicarunt: alias
vero, ob quas dæmon Christum tentare au-
sus est. Alios enim homines potissimum
tentat Dæmon, vt ad peccandum inducat,
Christum verò nec solum, nec præcipuē
eam ob causam aggressus est, sed potissi-
mum, vt exploraret, vtrum verē filius Dei
esset. Varijs enim modis & suspicatus fue-
rat, & audierat (inquit Chrys. dicta homil.
5. imperfecti) Christum esse filium Dei, &
Saluatorem mundi, ab Angelis in die na-
tiuitatis, à Ioanne, & à Patre in baptismo,
aliunde verò signa, & infirmitates verī, ac
passibilis corporis in eo conspiciebat, &
idēd accessit exploraturus, an esset verē fi-
lius Dei. Quod satis indicauit prima inter-
rogatione, *si filius Dei es*, quod omnes ex-
positores intelligunt de filio Dei vero, ac
naturali. Nā quod Christus esset filius Dei
per gratiā, id est, bonus ac sanctus, dubitare
non poterat, cū peccatū nullum, opera au-
tem virtutis innumera in eo conspexisset.
Quin etiā declarauit hoc in eo signo, quod
ab eo postulauit, *dic, vt lapides isti panes fiāt.*
Nam à puro homine, licet sancto nō erat
cur huiusmodi signū exigeret, quia certus
erat opus illud, nec potuisse fieri humana

Damō Chri-
stū tur ten-
tauit.

virtute, imo neq; Angelica, neq; ignorabat, homini iusto ex eo, quod sit filius Dei adoptiuus, nō statim dari virtutē ad similia opera faciendā: de filio autē Dei naturali non dubitabat, quin tale miraculum edere posset. Voluit ergo explorare, an esset filius Dei naturalis: & ita exponunt Chryso. Cyprianus, & reliqui Patres supra citati.

Ex quo intelligimus primo, dæmonem usque ad illud tempus nondum agnouisse, Christū esse verū Deum, an vero illum postea cognorit, infra disputabimus. Hoc verō facile credi potest: tum ex hac ipsa tentatione, nam si persuasus esset, Christum esse verum Deum, ac naturālē, illū aggredi ausus non esset. Tum etiam quia usque ad id tempus nondum Christus fecerat miracula in suæ diuinitatis testimonium, & quamuis multa mirabilia in eius cōceptione, & natiuitate cōtigerant, nōnulla creduntur fuisse demoni occultata virtute diuina, vt conceptio ex Virgine sine viro, & fortasse alia similia. Præterea cū potuerit Deus illa omnia efficere in puro homine, dubitare potuit dæmon, factum ne ita fuisset. Quando verō audiebat, Christum vocari filium Dei, etiam potuit decipi, & existimare solum propter singularem sanctitatem, & beneuolentiam Dei erga illum ita appellari.

Dubium.

Quocirca potius potest aliquis inquirere, quomodo potuerit dæmon dubitare, an Christus esset filius Dei naturalis, cū non dubitaret eum esse verum hominem, & de mysterio vnionis hypostaticæ nihil posset suspicari. Respondetur (vt omittamus quæstionē illā an ex carentia subsistentiæ potuerit in hanc suspensionem venire, de qua in priori tomo satis dictum est) cum Amb. lib. 4. in Lucam, & D. Tho. hic cognouisse dæmonem Dei filiū esse venturū, quod intelligere potuit, vel per illā reuelationē, quam de Dei Incarnatione habuit, statim ac creatus fuit, cuius occasione, & inuidia peccauit, per quam licet nec tempus, nec modum nec causam humanę redēptionis agnouit, habuit tamen notitiā aliquā hypostaticę vnionis, quam non solum possibilem, sed & futuram esse credidit, & ideō perspectis indicijs, quæ in Christo iam viderat, merito in suspensionem diuinitatis eius venire potuit. Vel certē cognoscere potuit Deum esse venturum per Scripturas, & oracula Prophetarum, quibus satis apertē prædictum erat Messiam venturū, & futurum esse

Chryso.
Cypri.

Responsio.

Amb.

D. Thom.

De Christi
diuinitate
dubitare dæ-
mon quomo-
do potuit.

A verū Deū, & hominē, vt in principio prioris tomi probatum est. Eas ergo cum intelligeret dæmon, dubitare potuit, an IESVS esset Messias, & consequenter an esset verus Deus. Dices, si ex Scripturis cognitionem accepisset, non esset verum quod statim addunt Ambrosius, & D. Thom. *sed venire per hanc infirmitatem corporis nō putabat.* Quia iisdē Scripturis satis manifestū erat, Messiam quidem (quamuis verus Deus futurus esset) venturum tamen mortalem, atque passibilem: ergo dæmon, eō quod videret Christum passibilem, non dubitaret an esset verus Deus, vt dicti Patres dicunt, sed potius coniungendo signa infirmitatis cum signis maiestatis adduci profecto posset, vt eum Messiam, ac verum Deum esse crederet. Respondetur hoc argumēto concludi dæmonem non satis intellexisse Scripturas omnes: neq; omnia illarum mysteria inter se contulisse, vt Christum agnosceret. Quia quamuis dæmon magna vi naturali ad intelligendum polleat: tamen Scripturæ altiori, quo sunt conditæ Spiritu intelligendæ sunt, præsertim propheticæ prædictiones, quæ antequam omnino cōpleantur, obscurissimæ sunt. Accedit, quod dæmon prauo superbiæ, & inuidiæ affectu impediri multum poterat, nec syncerum Scripturæ sensum percelleret, sed de hac rei iterum postea redibit sermo.

Obiect.

Responsio.

Secundō ex dictis intelligitur, hanc tentationem à dæmone fuisse instructam, & ad explorandum, & ad inducendū ad malum. Quod eleganter dixit suprā Ambrosius, *Artificem diaboli discere versutiam, sic tentat vt exploret, sic explorat, vt tentet.* Vnus enim est Ambrosius verbo *tentandi* in ea significatione magis vulgari, qua in malam partem accipitur, idemque est, quod ad malum inducere, quamuis primaria significatione idem tentare sit, quod rē incognitam explorare, vt D. Thom. etiam notauit. 1. part. q. 114. art. 2. Vnde in Scriptura sacra tentatio vtroque modo sumitur, vt vulgare est. Ex ijs denique fortasse ortum est, quod August. existimauit lib. 9. de ciuitat. cap. 21. diabolum, qui ad tentandum Christum accessit, fuisse principem demonum, eō quod ad rem grauissimam explorandam venerat.

Amb.

Tentare quid sit.

D. Thom.

August.

In solutione ad secundum responsio in forma notanda est, argumentum enim erat. *Christus apparuit vt dissoluat opera Diaboli;* atqui tentatio est opus diaboli; ergo non debuit

*Tentari quo
modo nō sit
malum.*

buit illi subijci, sed eā impedire potius, ac dissoluere. Dicendum verò est, tentationem posse dici opus Diaboli actiue (vt sic dicam) idest, vt ab illo progreditur, nō tamen passiuè, vt in homine recipitur. Quia tentari, & pati non est malum, si homo tentationibus resistat, si verò consentiat, malum id est, atque peccatum, quod licet per se, ac proximè sit opus hominis, etiam est opus Diaboli, vt consulentis, & inducentis. Christus ergo præcipuè venit ad dissoluendum illud opus Diaboli, quod est peccatum, non tamen ad tentationes ita dissoluendas, vt omnino non sint, sed vt à nobis vinci possint, & ideò nō fuit cōtrarium fini eius vt se tentari permiserit, sed potius valde consentaneum, vt victoriam nobis cōtra tētationes Dæmonum reportaret, non solum magnitudine potentia, sed etiam meritò iustitiæ, vt rectè D. Thomas declarauit in hac solutione ad secundum.

Solutio ad tertium existimari solet difficilis, quoniam in eo D. Thom. ait Christum non potuisse tentari per delectationem, & concupiscentiam carnis, quia hæc non potest esse sine peccato. Quod non videtur verum, quia hæc concupiscentia saepe est omnino naturalis, & preueniens omnem vsum rationis, & libertatis. Sed hæc difficultas expedita fuit in superiori tomo disput. 34. sect. 2. vbi diximus in nobis posse esse huiusmodi motus sine vlla culpa etiam veniali, vt aperte probat ratio facta, & tradit Con. Triden. sess. 6. Quæ res tam clara est, vt D. Thom. de illa dubitare non potuerit. Cum ergo dicit in Christo esse non potuisse huiusmodi tentationis genus, quia non potest esse sine peccato, intelligi potest non simpliciter, sed sub ea conditione, si ab homine præueniri potest, & euitari, & quia à Christo semper vitari poterat, ideò non potuit admitti sine aliqua culpa. Vel secundo potest exponi, vt non sit sensus non posse esse sine peccato, idest quin ipsa sit peccatum, sed non posse esse sine aliquo peccato, quod sit veluti origo, & radix eius. Quia hæc tentatio, seu cōcupiscentia ad fomitem pertinet, qui tantum ex originali peccato originem ducit, & ideo interdum quasi per denominationem extrinsecam peccatum appellatur, vt Conc. Trid. supra dixit. Addo etiam huiusmodi motus per se se esse indecentes, & ideò, quamuis vi sua, ac formaliter culpæ non sint, si

Con. Trid.

Concupiscentia carnis quomodo non sit sine peccato.

Con. Trid.

A nulla voluntas intercedat, habent tamen quodāmodo materiale turpitudinem culpæ, & idecirco nullo modo decebat esse in Christo: & sic intelligendus etiam est B. Cyprian. qui serm. de tent. Christi hæc scribit. *Honestius cum spiritu, quam cum carne luctamur, quia carnis fœdus cōplexus exhalās nebulas, eū qui sibi adhaerit aliqua ex parte contaminat, nec libidinum morsus quisquā euasit illasus.*

Cyprian.

ARTICVLVS II.

Vtrum Christus in deserto tentari debuerit.

D quartum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit tētari in deserto. Chri-

227

Art. præc.

B stus enim tentari voluit propter exemplum nostrum: vt dictum est. Sed exemplum debet manifeste proponi illis, qui sunt per exemplum informandi. Non ergo debuit in deserto tentari. ¶ 2. Præterea, Chrys. dicit super Matt. quod tunc maximè instat diabolus ad tentandum, cū viderit solitarios: vnde & in principio mulierem tentauit, sine viro eā inueniens. Et sic videtur per hoc, quod in desertū inuit, vt tentaretur, quod tentationi se exposuit. Cum ergo eius tentatio sit nostrū exemplū, videtur quod etiam alij debeant se ingerere ad tentationes suscipiendas: quod tamen videtur esse periculosum, cum magis tentationū occasiones vitare debeamus. ¶ 3. Præterea, Matt. 4. ponitur secunda Christi tentatio, quia diabolus Christū assumpsit in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculū templi. Quod quidem non erat in deserto. Non ergo tentatus est solum in deserto. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Matt. 1. quod erat Iesus in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & tentabatur à Satana.

*Hom 13. in
Matt paulo
post princ.
10. 5.*

Respōdeo dicendū quod (sicut dictū est) Christ' propria volūtate se diabolo exhibuit

Art. præc.

lib. 4. in Lu
ca. in sit. de
ductu Iesu
in desertum
non longe à
fine. to. 5.

exhibuit ad tentandum, sicut etiam propria voluntate membrum eius se exhibuit ad occidendū, alioquin diabolus venire ad eum non auderet. Diabolus autem magis attētat aliquem, cum est solitarius, quia, ut dicitur Ecclesi. 4. si quis pia præualuerit contra unū, duo resistunt ei. Et inde est, quod Christus in desertū exiuit, quasi ad campum certaminis, ut ibi à diabolo tentaretur. Vnde Ambrosius dicit super Lucam, quod Christus agebatur in desertū consilio, ut diabolum provocaret: nam nisi ille certasset, scilicet diabolus, non iste mihi vicisset, id est, Christus. Addit autem & alias rationes, dicens hoc Christum fecisse mysterio, ut Adā de exilio liberaretur, qui scilicet de Paradiso in desertum eiectus est: & exemplo, ut ostenderet nobis diabolum ad meliora tendentibus invidere.

Ad primū ergo dicendū, quod Christus proponitur omnibus in exemplū per fidem, secundū illud Heb. 12. Aspicientes in Authorem fidei, & consummatorē Iesum. Fides autem (ut dicitur Romanor. 10.) est auditu: non autem ex visu. Quinimo Ioan. 20. dicitur Beati, qui non viderunt, & crediderunt. Et ideo ad hoc, quod tentatio Christi esset nobis in exemplum, non oportuit, quod ab hominibus videretur, sed sufficiens fuit quod hominibus narraretur. Ad secundum dicendum, quod duplex est temptationis occasio. Vna quidem ex parte ho-

Art. præc. ad
3. q. 2. 1.
q. 88. ar. 4.
ad. 2.
Amb. lib. 4.
in Luc. De
ductu Iesu
in desertum
non procul
à fine to. 5.
Hom. in ope
re imperfecto
in. 3. par. à
prin. to. 1.

minis, puta cum aliquis se peccato propinquum facit, occasiones peccandi non evitans. Et talis occasio temptationis est vitanda, sicut dictum est Lot. Gene. 16. Ne steteris in omni regione circa Sodomam. Alia verò temptationis occasio est ex parte diaboli, qui semper invidet ad meliora tendentibus: ut Ambrosius dicit Et talis temptationis occasio non est vitanda. Vnde dicit Chrysostomus, supra Matthæum, quod non solum Christus ductus est in

desertum à Spiritu, sed omnes filij Dei habentes Spiritum Sanctum. Non enim sunt contenti sedere otiosi, sed Spiritus Sanctus urget aliquod magnū apprehendere opus. Quod esse in deserto, quantum ad diabolum: quia non est ibi iniustitia, in qua diabolus delectatur. Omne etiā bonū opus est desertū quantum ad carnem, & mundū: quia non est secundum voluntatem carnis, & mundi. Talem autem occasionem temptationis dare diabolo, non est periculosū: quia magis est auxilium Spiritus Sancti, qui est perfecti operis actor, quā impugnatio diaboli invidentis. Ad tertium dicendum, quod quidam dicunt omnes temptationes factas fuisse in deserto. Quorū quidam dicunt, quod Christus ductus est in sanctam civitatem, non realiter, sed secundum imaginariam visionem. Quidam autem dicunt, quod etiā ipsa civitas sancta, id est, Hierusalem, desertum dicitur, quia erat derelicta à Deo. Sed hoc non est necessariū: quia Marcus dicit, quod in deserto tentabatur à diabolo, non autem dicit, quod solum in deserto.

In hoc art. & duobus sequentibus explicat D. Th. circumstantias, ordinemque, ac modum temptationis Christi, & obiter attingit aliqua de ieiunio eius. Quæ omnia in sequenti disputatione commodius explicabuntur, contextus enim D. Tho. satis perspicuus est, nec alia indiget expositione.

ARTICVLVS III.

Utrum Christi tentatio debuerit esse post ieiunium.

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod Christi tentatio non debuerit esse post ieiunium. Dictum est enim supra, quod Christum non decebat conversationis austeritas.

228

q. 122. art. 2.

Hom. 16. in
Euangelio
medium.

steritas. Sed maximæ austeritatis fuisse videtur, quod quadraginta diebus, & quadraginta noctibus nihil comederit: sic enim intelligitur quadraginta diebus & noctibus ieiunasse, quia scilicet in illis diebus nullū omnino cibū sumpsit, ut Gregorius dicit. Ergo non videtur, quod debuerit huiusmodi ieiuniū tentationi præmittere. ¶ 2. Præterea, Marci. 1. dicitur, quod erat in deserto quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & tentabatur à Satana. Sed quadraginta diebus, & quadraginta noctibus ieiunauit, ergo videt, quod nō post ieiunium, sed simul dū ieiunaret, sit tētatus à diabolo. ¶ 3. Præterea, Christus non legitur nisi semel ieiunasse. Sed nō solum semel fuit tētatus à diabolo: dicitur enim Lucæ. 4. quod consummata omni tētatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus. Sicut ergo secundæ tētationi nō præmisit ieiunium, ita nec primæ præmittere debuit. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Matth. 4. Cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit, & tunc accessit ad eum Tentator.

art. 1. huius
quæst.

Hom. 13. in
Matt. paulo
post princ.
p. 1.

Respondeo dicendum, quod cōuenienter Christus post ieiuniū tētare voluit: Primo quidem propter exemplum: quia cum omnib⁹ (sicut dictū est) immineat se cōtra tētationes tueri, per hoc, quod ipse ante tentationem futuram ieiunauit, docuit quod per ieiuniū nos oportet contra tentationes armari: unde inter arma iustitiæ Apostolus ieiunia cōmunerat. 2. ad Corint. 6. Secundo, ut ostenderet, quod etiam ieiunantes diabolus aggreditur ad tentandū, sicut alios qui bonis operibus vacāt, & ideo sicut post baptismum, ita post ieiuniū Christus tentatur. Vnde Chryso. dicit super Matth. ut discas, quā magnum bonū est ieiunium, & qualiter scutum est aduersus diabolum, & quoniā post baptismū non lasciuiat, sed ieiunio intēdere

A oportet: & ideo Christus ieiunauit, nō ieiunio indigens, sed nos instruens. Tercio, quia post ieiunium sequuta est esuriēs, quæ dedit diabolo audaciam eū aggrediendi: sicut dictum est. Cum autem esuriit Dñs. (ut Hilar. dicit super Matth.) nō fuit ex surreptione incidiæ, sed naturæ suæ hominē dereliquit: nō enim erat à Deo diabolus, sed à carnē vincēdus. Vnde etiam ut Chryso. dicit, non ultra processit in ieiunando, quam Moyses & Helias, ne incredibilis videretur carnis assumptio.

B Ad primū ergo dicēdū, quod Christū non decuit cōuersatio austerioris vitæ ut se communem exhiberet illis, quib⁹ prædicauit. Nullus autē debet assumere prædicationis officium, nisi prius fuerit purgatus, & in virtute perfectus, sicut, & de Christo dicitur Actuum. 1. quod cœpit Iesus facere, & docere. Et ideo Christus statim post baptismū austeritatē vitæ assumpsit, ut doceret post carnē edomitā, oportere alios ad prædicationis officium transire: secundum illud Apostoli, Castigo corpus meū, & in seruitutē redigo, nec fortē cum alijs prædicauero, ipse reprobus efficiar.

C Ad secundū dicendum, quod verbum illud Marci, potest sic intelligi, quod erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, quibus scilicet ieiunauit. Quod autē dicitur. Et tentabatur à Satana, intelligendum est, non in illis quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, quibus ieiunauit, sed post illos eo quod Matt. dicit. Quod cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus postea esuriit: ex quo sumpsit tentator occasionē accedēdi ad ipsū, unde & quod subditur. Et Angeli ministrabant ei, consecutiue intelligendum esse ostēditur ex hoc, quod Matt. 4. dicitur. Tunc reliquit eum diabolus, scilicet post tētationem, & ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei. Quod
yero

Homil. 15.
in Matt. pau-
lo prin. tom.
2. c. 1. Mar.
in. c. 1. Mar.
in. c. 5. secū-
do, eius or. d.
gem. 2.

verò interponit Matth. Eratque cū bes-
tiji, inducitur, secundū Chrysoſt. ad of-
tendendum quale erat desertum, quia
scilicet erat inuiū hominibus, & bestiis
plenum. Tamen secundum expositionē
Bedæ Dominus tentabatur quadragin-
ta diebus, & quadraginta noctibus. Sed
hoc intelligendum est non de illis tē-
rationibus visibilibus, quas narrant Mat-
thæus, & Lucas, quæ manifestæ factæ
sunt post ieiunium: sed de quibusdam
alijs impugnationibus, quas forte illo ie-
iunij tēpore Christus est à diabolo pas-
sus. ¶ Ad tertium dicendum, quòd si-
cut Ambros. dicit super Lucam, recessit
diabolus à Christo vsque ad tēpus,
quia postea non tentaturus, sed aperte
pugnaturus aduenit: tēpore scilicet pas-
sionis. Et tamen per illā impugnationē
videbatur Christum tētare de tristitia
& odio proximorū, sicut in deserto de
delectatione gulæ, & contemptu Dei
per idolatriam.

ARTICVLVS IIII.

*Virum fuerit conueniens ordo, & mo-
dus tentationis Christi.*

Ad quartum sic proceditur. Vi-
detur, quod Christi non fue-
rit conueniens tētationis mo-
dus & ordo. Tentatio enim diabo-
li ad peccandū inducit. Sed si Christus
subuenisset corporali fami, conuertēdo
lapides in panem, nō peccasset: sicut nō
peccauit, cū panes multiplicauit (q̃
nō fuit minus miraculū) vt turbæ esu-
rienti subueniret. Ergo videtur, quòd
nulla fuerit illa tentatio. ¶ 1. Præterea,
Nullus persuasor conuenienter suadet
cōtrarium eius, quod intendit. Sed dia-
bolus statuēs Christum supra pinnacu-
lum templi, intendebat, eū de superbia
feu vana gloria tentare. Ergo inconue-
nienter persuadet ei, vt se mittat deor-
sum: quod est contrarium superbiæ, vel
vanæ gloriæ, quæ semper quærit ascē-

dere. ¶ 2. Præterea. Vna tentatio conue-
niēs est, vt sit de vno peccato. Sed in tē-
tatione, quæ fuit in monte duo peccata
persuasit, scilicet cupiditatem, & idolo-
latrīā. Nō ergo cōueniens videtur fuisse
tentationis modus. ¶ 3. Præterea. Tē-
tationes ad peccata ordinantur. Sed sep-
tem sunt vitia capitalia: vt in Secunda
parte habitum est. Nō autem tentauit
nisi de tribus, scilicet gula, vana gloria,
& cupiditate, nō ergo videtur sufficiēs
tentationis modus fuisse. ¶ 4. Præterea,
Post victoriam omnium vitiorū, rema-
net homini tētatio superbiæ, vel vanæ
gloriæ: quia superbia etiā bonis operib⁹
insidiatur, vt pereant, sicut dicit Augu.
Inconueniēter ergo Mat. ultimā ponit
tentationē cupiditatis in monte, mediā
autem inanis gloriæ in templo, præfer-
tim cum Lucas ordinet eō conuerso.

¶ 5. Præterea Hieronym. dicit super
Matth. quod propositū Christi fuit dia-
bolū humilitate vincere, nō potestate.
Ergo non imperioso: & obiurgando, eū
repellere debuit, dicens, Vade retro Sa-
tana. ¶ 6. Præterea, Narratio Euangelij
videtur falsum continere. Nō enim vi-
detur possibile, quòd Christus supra
pinnaculum tēpli statui potuerit, quin
ab alijs videretur: neque aliquis mons-
trā altus inuenitur, vt inde tot⁹ mūdus in-
spici possit, vt sic ex eo potuerint Chri-
sto omnia regna mūdi ostēdi. Inconue-
niēter ergo videtur descripta Christi
tentatio. ¶ Sed cōtra est, Scripturæ sa-
cræ auctoritas. ¶ Respondeo dicēdum,
quod tentatio, quæ est ab hoste, fit per
modum suggestionis, vt Gre. dicit. Nō
autem eodem modo potest aliquid om-
nibus suggeri, sed unicuiq; suggeritur
aliquid ex his, circa quæ est affectus.
Et ideo diabolus hominem spiritua-
lem nō statim tentat de grauib⁹ pecca-
tis: sed paulatim à leuioribus incipit vt
postmodū ad grauiora perducatur. Vnde
Gre. exponēs illud Iob. 39. Procul ado-

Super illud
Matt. 4. non
in solo pane
vixit homo.
to. 9.

Hom. 16. in
Euang. paulū
post pri.

li. 31. Moral.
c. 32. in prin-
cipio.

ratur

229
pus. 60. c.
1. circa me-
ium.

ratur bellū, exortationē ducū, & vlulātū exercitus, dicit. Bene duces exhortari dicti sūt: exercit⁹ vlulare, quia prima vitia deceptæ menti quasi sub quadā ratione se ingerūt, sed innumera quæ se quūtur, dū hanc ad omnem infaniā pertrahunt, quasi bestiali clamore confundūt. Et hoc idem diabolus obseruauit in tentatione primi hominis: nā primò sollicitauit mentē primi hominis de ligni vetiti esu, dicēs Gen. 3. Cur præcepit vobis Deus, vt non comederetis de omni ligno paradisi? secundo de inani gloria, cum dixit. Aperientur oculi vestri. Tertiò perduxit tentationem ad extremam superbiam, cum dixit. Eritis sicut dii, scientes bonum, & malum. Et hunc etiam tentandī ordinem seruauit in Christo. Nam primò tentauit ipsum de eo quod appetunt quātuncunque spirituales viri, scilicet de sustentatione corporalis naturæ per cibum: secundo, processit ad id, in quo spirituales viri quandoque deficiunt, vt scilicet aliqua ad ostentationem operentur, quod pertinet ad inanem gloriam: tertio, perduxit tentationem ad id, quod iam non est spiritualium virorum, sed carnalium scilicet vt diuitias, & gloriam mundi concupiscant vsque ad contemptū Dei. Et ideo in primis duabus tentationibus dixit, Si filius Dei es, non autem in tertia, quæ non potest conuenire spiritualibus viris (qui sunt per adoptionē filij Dei) sicut duæ primæ. His autem tentationib⁹ Christus restitit testimonijs legis nō potestate virtutis: vt hoc ipso, & plus hominē honoraret, & aduersariū plus puniret, cum hostis generis humani nō quasi à Deo, sed quasi ab homine vinceretur, sicut dicit Leo Papa.

Ad primum ergo dicendū, quod vti necessarijs ad sustentationē, nō est peccatū gulæ, sed quod ex desiderio huius sustentationis homo aliquid inordinatū

A faciat, ad vitium gulæ pertinere potest. Est autem inordinatum, quod aliquis, vbi potest recursus haberi ad humana subsidia, pro solo corpore sustentando, miraculosè sibi cibum quærere velit. Vnde, & Dominus filius Israel miraculosè manna præbuit in deserto, vbi aliunde cibus haberi non poterat, & similiter Christus in deserto turbas paup⁹ miraculosè, vbi aliter cibi haberi non poterat. Sed Christus ad subueniendum fami, poterat aliter sibi providere, quam miracula faciendo, sicut, & Ioannes Baptista fecit (vt legitur Matt. 3.) vel etiā ad loca proxima properando. Et ideo reputabat diabolus, quod Christus peccaret, si ad subueniendum fami miracula facere attentaret, si esset purus homo. **¶** Ad secundum dicendum, quod per humiliationem exteriorē, frequēter quærīt aliquis gloriā, qua exalteretur circa spiritualia bona. Vnde Aug. dicit in libro de sermone Domini in monte. Animaduertendum est, nō in solo rerū corporearū nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordib⁹ luctuosis esse posse iactantiā. Et ad hoc significādū diabolus Christo suaserit, vt ad quærendum gloriā spiritualem, corporaliter mitteret se deorsum. **¶** Ad tertium dicendum, quod diuitias, & honores mundi appetere peccatū est, quando huiusmodi inordinate appetuntur. Hoc autem præcipuè manifestatur ex hoc, qd pro huiusmodi adipiscendis homo aliquid inhonestū facit. Et ideo nō fuit cōtentus diabolus persuadere cupiditatem diuitiarū, & honorum: sed induxit ad hoc, qd propter huiusmodi adipiscēda Christus eū adoraret, quod est maximū scelus, & contra Deū. Nec solū dixit. Si adoraueris me: sed addidit, Si cadens: quia, vt dicit Ambros. habet ambitio domesticum periculū: vt enim dominetur alijs prius seruit, & curua-

tur

In serm. de
quadage.
paulo ante
medium.

li. 2. c. 19.
in med. 10. 4.

lib. 4. in La
ca in tit. 3.
deret. Chr
stus, à med
10. 5.

tur obsequio, vt honore donetur: & dū A
vult esse sublimior, sit remissior. Et si-
militer etiā in præcedētibus tentationi-
bus, ex appetitu vnus peccati in aliud
peccatum inducere est conatus, sicut ex
desiderio cibi, conatus est inducere in
vanitatem, sine causa miracula faciēdi
& ex cupiditate gloriæ, conatus est in-
ducere ad tentādum Deum, per præci-
pitium. ¶ Ad quartum dicendū, quod
(sicut dicit Ambros. super Lucam) non
dixisset Scriptura, quod consummata
omni tentatione, diabolus recessit ab il-
lo, nisi in tribus præmissis esset omniū
materia delictorum: quia causæ tenta-
tionum, causæ sunt cupiditatum, scili-
cet carnis oblectatio, spes gloriæ, & au-
ditas potentiz. ¶ Ad quintum dicendū,
quod sicut August. dicit in libr. de con-
sensu Euangel. incertum est quid prius
factum sit, vtrum regna terræ prius de-
monstrata sint ei, & postea in pinnacu-
lum templi locatus sit, an hoc prius, &
illud postea: nihil tamen ad rem, dū om-
nia facta esse manifestum sit. Vidētur
autem Euāgelistæ diuersum ordinē te-
nuisse: quia quandoque ex inani gloria
venitur ad cupiditatem, quādoque è cō-
uerso. ¶ Ad sextum dicendum, quod
Christ⁹ cū passus fuisset tērationis in-
iuriam, dicente sibi diabolo, Si filius
Dei es, mitte te deorsum, non est turba-
tus, nec diabolū increpauit. Quādo ve-
rò diabolus, Dei sibi vsurpauit honorē
dicens, Hæc omnia tibi dabo, si cadens
adoraueris me, exasperatus est, & repu-
lit eum dicens. Vade Satana. Vt nos il-
lius discamus exemplo nostras quidē in-
iurias æquanimiter sustinere, Dei au-
tem iniurias nec vsque ad auditum suf-
ferre. ¶ Ad septimum dicendum, quod
sicut Chrysost. dicit forsitan diabolus,
quantū ad se, sic Christū assumebat in
pinnaculum tēpli, vt ab omnibus vide-
retur, ipse autem nesciente diabolo sic

li. 4. c. de re-
cessu diabo-
li à Christo
circa princ.
10. 5.

lib. 2. c. 16.
circa med.
20. 4.

Homil. 5. in
Matth. circa
medium, in
pere imper-
180. 2.

agebat, vt à nemine videret. Quod au-
tē dicit, & ostendit ei omnia regna mū-
di, & gloriā eorum, non est intelligē-
dū, quod videret ipsa regna, vel ciuita-
tes eorū, vel populos, vel aurum vel ar-
gentum. Sed partes terræ, in quibus
vnumquodque regnū vel ciuitas posita
est, diabolus Christo digito demonstra-
bat: & vniuscuiusque regni honores, &
stratum verbis exponebat. Vel secundū
Origen. ostendit ei quomodo ipse per
diuersa vitia regnabat in mundo.

Hom. 13. in
Luc. paulo à
pri. 10. 3.

DISPUTATIO XXIX.

In quatuor sectiones distributa.

*De recessu Christi in desertum, & ijs,
quæ ibi acciderunt.*

Narrant Euangelistæ Matthæus, &
Lucas. 4. Marc. verò. c. 1. Christum
statim post baptismum, ductum esse
in desertum, & ieiunasse quadraginta dies,
& noctes, posteaque esurisse, ac tentatum
esse. Quæ omnia eo quo sunt ordine pro-
posita, explananda à nobis sunt.

SECTIO PRIMA.

*Quid causæ fuerit cur Christus in deser-
tum secesserit.*

C Væ causæ huius mysterij explican-
dæ nobis sunt, efficiens, & finalis.
De efficiente dicit Matth. *Ductus est* Matt. 4.
Iesus in desertum ab spiritu. Marcus, *Expulit*
eum spiritus. Lucas verò, *Agebatur in spiritu.* Marc. 1.
Quo loco omnes Patres intelligunt Spiritu Luc. 4.
Sanctum significari, Hieron. in Matth.
Ambr. libr. 4. in Lucam. Chrysost. hom. 13.
in Matth. & 5. imperfecti. Origenes. 29. in
Lucam. *Quia quotquot spiritu Dei ducuntur, ij*
filijs sunt Dei: hic autem extra omnes, propriè fi-
lius Dei erat, ideo & ipsum oportebat spiritu
sancto duci. Idem Cyprian. serm. de tentat.
Athanaf. in epist. ad Serapionem, Spiritum
Sanctum nō esse creaturam, Greg. homil. 16. in Euangelia, Chrysolog. serm. 11. Et
primo

Christus in
desertum ab
Spiritu San-
cto ducitur.

Hierony.

Ambros.

Orig. primo hoc colligit Athanas. ex absoluta, *A* spiritus, appellatione, ante quam proximè præcellerat, Spiritum Sanctum tanquam columbā descendisse in Christum. Vnde apertè constat eundem spiritū indicari, cum subiungitur, *Ductus est à spiritu.* Quod clarius est apud Lucam dicentem, *Iesus autem plenus spiritu sancto regressus est à Iordane, & agebatur in spiritu.* Nā cū sermo est (inquit Athanas.) de illis, apud quos est Spiritus Sanctus, & aliquid dicitur de spiritu in illis operante, sine aditamento Dei, aut alterius notæ, ambiguum esse non potest. quin spiritus sanctus intelligendus sit, maximè si ad sit, Tó, quem hoc loco reperies in omnibus Euāgelistis. Præterea hoc satis probari potest ex verbis Matth. *Ductus est à spiritu, ut tentaretur à diabolo.* Nā si spiritus malus eum duxisset, dicturus potius erat Euangelista. *Duxit eum spiritus ut tentaret eum.* Illa ergo distinctio, & contrapositio spiritus, & diaboli, satis declarat ductum esse ab Spiritu Sancto.

Sine violentia ab spiritu Christus in desertum adducitur. Ex quo intelligimus primò, non fuisse Christum ductum ab spiritu, motu corporali, externo, & quasi violento, sed interno instinctu, & spirituali motione, cui Christus volūtariè consentiens, seipsum agebat, & ita intelligēdū est naturali motu, & progressu iuisse in desertū. Atque hac ratione exponenda sunt illa verba Matth. *Ductus est à spiritu, id est, spiritu sancto duce & comite, ut Cyprianus inquit.* Quod magis explicuit Lucas dicēs. *Agebatur in spiritu.* Quod ita intelligendum est, sicut illud Pauli ad Rom. 8. *Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei,* id est, qui eius interno cientur impulsu, de quo impulsu intelligendum est illud Marci, *Expulit eum in desertum.* Vnde eleganter Cyril. lib. 2. ad Reginas. 9. de Christi sanctificatione, *Virtute (inquit) spiritus in deserto magi dicitur, non quod vi aliqua eo abreptus, adductusve sit: sed quod vitam ad tempus ibi traduxerit, moratusque sit spiritus virtute armatus supra humanam naturam conditionem.*

Colligitur secundò, non potuisse Christum nō recta intentione, & propter honestissimas causas in desertū duci, quandoquidem & Spiritu Sancti motione proprioque consensu, & voluntate, quæ non poterat nō esse sancta, & honesta, ductus est. Sed oritur circa hoc difficultas ex

verbis Euangelistæ dicentis, *Ductus est ut tentaretur à diabolo.* Vbi hanc vnicā ponit causam, quæ non videtur rationi consentanea. Quia licet tentari nō sit malū, quærere tamen tentationum occasiones, & hominem aliquid eo fine operari, ut tentetur, nō videtur honestum, qui enim hoc intendit, virtute vult aliquid mali fieri, nam tentatio, ut à dæmone proficitur, mala est. Sicut si homo quidpiam faceret, ut alteri daret occasionem peccandi, ipse sine dubio peccaret, ergo idem est de eo, qui operatur, ut dæmoni occasionem præbeat malè operandi. Quia licet illa praua actio dæmoni non imputetur ad nouam poenam ratione status: tamē reuera ipsa vi sua est praua, quare non potest honesta volūtate intendi. Nec refert, quod dæmon sit paratissimus ad tentandum, quia quamuis propter honestum finem liceat vti malitia eius qui paratus est: directe tamen intendere, ut is malum illud exequatur quod facere paratus est, & hac intentione aliquid efficere, id est, ad exercitandum, seu prouocandum illum, non licet quia hoc est malum ipsum intendere, ac velle. Et augetur difficultas, quia *omnis Christi actio nostra est instructio:* licebit ergo nobis occasiones quærere, ut à dæmone tentemur, quod planè videtur absurdum. Hoc enim esset tentare Deum, & occasionibus ac periculis peccandi sese exponere.

Ex hac difficultate oritur alia, quia non videtur decuisse, ut Christus in desertum recederet, & quasi eremiticā vitam institueret. Tū quia nec propter se indiguit, nec propter nos: quia non oportuit, ut illius viuēdi modi nobis exemplum præberet, qui hominibus nō expedit, cū sit charitati, beneficiæ, & humane communicationi contrarius, innumerisque periculis expositus. Tum maximè, quia non decebat solitariam, ac seuerissimā vitam aggredi, quadraginta tantū dies duraturā, ne videretur manum ad aratrum misisse, & postea retrò respexisse, atque indesumerēt homines occasionē ab instituta vitæ seueritate recedēdi, quæ ipsemet Christus dā nauit Luc. 9. Dicendū verò est primò Christum Dominum ob multas, easque iustissimas causas, statim post baptismū in eremum secessisse. Nā licet Euangelistæ vnā tantū commemorent: nō tamen excludunt

Dubium.

In deserto
Christus
secessit.

excludunt alias, quæ à sanctis Patribus excogitatae sunt. Et in primis, si proximam, & quasi intrinsecam causam contemplerur, sine dubio Christus reliquit hominum consortia, & recessit in locum omnino solitariū, & iucultum, ubi tantum bestiae versabatur (vt Marcus notauit), vt illis diebus coelestem, & quasi Angelicam vitam ageret, *non quidem humanā, & corporeā* ait supra Cyrill. *sed supra humanā naturæ conditionem*, vt ab omni corporis cura, & actionibus liber, soli diuinæ contemplationi vacaret. Hoc enim vitæ genus intelligere debemus Christū egisse illis diebus, nec enim otiosus esse poterat, cuius animus Deo erat coniunctissimus, nec somno indigebat, qui cibo, & potu non utebatur. Cumque ille recessus in desertum quasi de se, & natura sua ad hunc finem tēdat, non videtur dubitandum quin propter hunc finem à Christo & Sancto Spiritu institutus sit, & in hunc modum possunt exponi illa verba Lucæ agebatur in spiritu diebus quadraginta, vt significet omnibus illis diebus actum esse à spiritu, id est vitam omnino spirituales, ac penè diuinā omnibus illis diebus egisse: & ad hoc illuc esse ductum, vt huiusmodi vitam ageret. Verumtamen hæc expositio violēta esse videtur, tum quia Græcè non dicitur *in deserto*, sed *in desertum*, quod significat terminum localis motus, qui non durauit quadraginta diebus: tū etiā quia vt ex testibus Græcis emendatioribus constat, illud *quadraginta diebus*, non coniungitur cum verbo agebatur quod præcesserat, sed cum sequentibus, vel si cum illo construatur, aliquid subintelligendum est, scilicet agebatur in desertum vt ibi esset quadraginta diebus. Docuit tū hanc sententiā Cypria. dicto serm. de tētat. Eligitur (inquit) solitudo vt soli Deo vacans anima, cum in se per continentiam macerauerit voluptatis, purgatis affectibus ad celestia euolet: loquitur de Christo ac si indigeret purgatione, & carnis maceratione, quia propter exemplum nostrum ita operatus est, ac si hæc illi essent necessaria. Et hinc solui potest obiectio, si quis dicat vt Christus huiusmodi duceret vitam, non indigebat solitudine, nec cessatione à ceteris humanis actionibus. Quia nihil illi impedimento esse poterat, quominus semper, & Deo frueretur per visionem beatā, & per inferiorem aliquam scientiam in

perpetua contemplatione perseueraret. Respondetur quamuis per scientiam per se infusam potuerit Christus sine dependentia à sensibus contemplari diuina, tamen per cognitionem omnino naturalem non poterat sine speciali miraculo multa simul perfecte considerare, neque etiam per operationem phantasie simul comitari operationem intellectus si circa res varias, omninoque diuersas versaretur. Vt igitur Christus Dominus secundum omnes animi vires tam naturales, quam supernaturales, tam intellectus, & voluntatis, quam phantasie, & appetitus, totum sese in res diuinas immergeret, longè perfectiori modo, quam ex natura reiposset, dum alia sensibilia tractaret, & cum hominibus conuersaretur, potuit illis diebus in desertum recedere. Quo etiam modo intelligi possunt Euangelistæ, cum alijs in locis dicunt solitum esse Christum in desertum secedere, vt oraret, vt Lu. 5. *ipse secedebat in desertum, & orabat* Præterea quauis recessus in eremum non esset Christo necessarius propter hunc finem: tamē oportuit, vt suo exemplo nobis ostenderet solitariā vitam esse ad contemplationem aptissimā, & ad eā, vt ad finem potissimum ordinari, vt latè diserit Cassian. collat. 19. Et hinc oritur secunda causa, & quasi finis extrinsecus huius recessus Christi in eremum, scilicet, vt hominibus daret exemplum. Primò quidem ijs qui solitariam vitam amant, eam suo exemplo approbando, & suadendo: vt eleganter notauit Basilii opus. de laudibus eremi, ubi post multa, quæ de illo argumento dixerat concludit, *Et quid amplius memorem? quādoquidē ipse saluator omnium in exordio suæ manifestationis inuisere, ac propria se dignatus est habitatione consecrare. Postquā enim baptismatis aquam, quæ lotus est, lauit (vt Euangelista testatur) statim spiritus expulit eum in desertum.* Similia ferè habet in epist. ad Chelidenium. Deinde hoc etiā facto dedit Christus exemplū hominibus communem vitam degentibus, nimirum eos debere interdum ab hominum consortio recedere, & soli Deo vacare, vt sine offensione, & periculo possint ad actionem descendere, & cum hominibus agere. Quod (vt D. Thom. notauit) adeos spectat maximè, qui profitetur munus docendi, & instruendi alios: quos prius oportet contemplationi se dare, vt postea

Responsio.
Ad vacandum Deo quomodo solitudo dicitur Christi indiguisse.

Luce. 5.

Cassian.

Solitaria vita quam vultis.

Marc. 1.

Cyrrill.

Cypria.

Obiectio.

postea securius, maioriq; cū fructu possint in proximorum salutem incumbere. Nam quia Christus hoc erat genus vitæ professurus, idcirco à diuina contemplatione exorsus est. Vnde obiter expeditur vltima difficultas supra tacta. Non enim erat Christo domino, & muneri eius conueniens, vt illa solitudo per totam vitam duraret, sed solū, vt esset dispositio, & preparatio ad suum munus exercendum: & hac intentione inita est, ideòque non fuit præter animi constantiam, & robur, quod quadraginta tantum diebus in ea permanerit.

*Quomodo
in desertum
Christus cū
diabolo pugnauit e-
grediuntur.*

Vltimò dicendum est, Christum etiam ductum esse in desertum, vt cum dæmone pugnaret eumque superaret. Hanc causam reddit Euangelista, eò quòd aptior erat ad explicandam tentationem, quam statim erat narraturus. Potest autem (vt ad primā difficultatem respondeamus) hoc explicari, primò vt illa particula, *vt*, dicat consequutionem non verò propriam causam, & rationem quod est in Euangelii frequentissimum. Itaque primario, ac per se recessit in eremum Christus propter honestatem, & exercitium virtutis, quod in eo obiecto reperitur, præsciens autem fore, vt ibi tentaretur à Satana, voluit id permittere propter causas ar. 1. commemoratas. Et hūc sensum indicauit Petrus Chrysolog. serm. 11. dicens *Iesus ductus est in desertum à spiritu, non à diabolo, vt esset diuinus cursus, non humanus incursum, vt esset spiritus præscientia, incertitia non esset humana.* Secundo potest illa particula, *vt*, causaliter explicari, ita tamen, vt non tentatio, sed permissio tentationis, & fructus eius intelligantur intenta. Quod quidem ad Spiritum sanctum propiissimè referri potest, atque ita facilis res est. Nam Deus sapientissimè, ac rectissimè facit permittendo tērationes peccatorum, & aliquid operando, vt facilius tentationi locus sit, si dæmon illam exercere voluerit. Nam per hoc ipse neque inducit dæmonē, nec posituē prouocat, sed solum permittit propter maius bonum. Tamen quia, hæc permissio Dei cum præscientia illius coniuncta, tam certa, & infallibilis est, ac si esset efficax voluntas, ideò interdum in scriptura sacra dicitur Deus facere, quæ permittit, vel operari, ac si illud intēderet, cū solam intēdat permissionem, & hoc etiam modo loquuntur sancti Patres in præsentī tentatione, vt videre licet in Amb. lib. 4. in

Pet. Chry.

A Lu. Chry. hom. 13. in Matt. & alijs supra citatis. Sic ergo Spiritus sanctus hac intentione duxit Christum in desertum, vt eum à Dæmone tentari permetteret propter effectum, & fructum tentationis, quem præsciebat. Quod non solum cum Christo, sed etiam cum alijs hominibus præstat Deus, interdum cum iustis propter maius illorum bonum, interdum cum peccatoribus in poenam, & supplicium. Potest etiam hæc intentio humanæ Christi voluntati tribui, ita vt non solum Spiritus sanctus eum hac intentione duxerit, sed etiam ipse hac intentione inceslerit. Et hoc etiam Christo domino licuit: tum quia illi constabat hanc esse diuini spiritus voluntatem, & intentionem: tum maximè quia præsciebat nullum sibi ex ea tentatione periculum imminere, sed potiùs in magnā Dei gloriam, hominum vtilitatem, ac dæmonis confusionem redundaturam. Quam obrem non sequitur, posse alios homines temere velle à dæmonibus tētari, aut sese eorum tentationibus obijcere. Quia illis, nec de suo periculo, nec de Spiritus sancti voluntate, & speciali auxilio ita constat: quanquam (vt rectè hic D. Thom. dixit artic. 2. ad 2.) omnibus liceat virtutis perfectionem profiteri, tametsi intelligant, vehementius esse se à dæmonibus aggrandos. Quia hoc non est Deum tentare, sed de illius potius auxilio, & virtute sperare, quæ efficacior est, quàm omnis Dæmonum tentatio. Et eadem ratione licet solitariam vitam aggredi, si quis à Spiritu sancto excitetur, licet illic vehementius soleat Dæmon homines vexare, vt idem notauit D. Thom. ex Chrysos. hom. 13. in Matth. Cauendum tamen est, ne temere id fiat, quia se cluso extraordinario Spiritus sancti instinctu secundum ordinariam legem, vita prorsus solitaria nō est incipientibus accomodata, sed iis, qui diu se in virtute exercuerunt, & perfectionis apicem attigerunt, vt docuerunt antiqui Patres, Benedictus in sua regula. c. 1. Hieronym. epist. 1. ad Rusticum, August. lib. de moribus Ecclesiæ. c. 3. Qua de re eleganter loquitur Abbas Ioannes apud Cassianum collat. 19. cap. 3. Et ex his sit satis difficultatibus supra positis. Quærere verò potest aliquis, quare remotus, ac solitarius sit locus electus ad congregiendum cum Dæmone, sed hac de re oportuniùs erit sermo sect. 2. & 3.

D. Thom.

Chryf.

*Bened.
Hieron.
August.
Cassian.*

SECTIO II.

Quomodo potuerit Christus quadraginta diebus sine sensu famis ieiunare.

Primò Christum quadraginta diebus ieiunasse, manifestè testantur Euangelistæ: causæ verò cur ieiunare voluerit, facile ex dictis in præcedenti sectione colligi possunt. Scilicet vt exemplo nobis esset. *Ne putet homo* (inquit Cyprian.) *se iam euasisse periculum, & maceratione carnis non indigere, cum in eremum venit, & rursus: Elegit desertum, ac ieiunium, vt solitudine fugiens mundum, & ieiunio macerans carnem, cum solo Dæmone dimittetur.* Sic Basil. hom. 1. de ieiunio. *Dominus noster non prius in carne, quam pro nobis assumpserat, diaboli insultus excepit, quàm eam ieiunio communisset.* Deinde, vt ieiunij necessitatem, ac præstantiam commendaret: Vndè Tertull. lib. aduersus Psychicos. c. 8. *Ipse Dominus baptisma suum, & in suo omnium ieiunys dedicauit, imo nouum hominè in veteris sugillationem virtute fastidiendi tibi initiabat: vt eum diabolo rursus per escam tentare querenti, fortiozem fame ostentaret. Præstituit deinde ieiunys legè sine tristitia transigendis: cur enim triste, quod salutare? Docuit etià aduersus diriora Dæmonia ieiunys præliandū. Quid enim mirum, si eadem operatione spiritus iniquus educitur, quæ sanctus inducitur? Denique ostendere suo exemplo voluit ad orationem, & contemplationem ieiunium esse instar alarum, quibus anima sursum ferri, & cœlestia contemplari valet, vt dixit Chrysostom. homil. 1. in Genes.*

Secundò constat ex Euangelio, Christū ita ieiunasse illis quadraginta diebus, vt nullum omnino cibum, potumvè sumpserit. Expressè enim Lucas dicit, *Et nihil manducauit in diebus illis.* Vbi licet expressa mentio non fiat abstinentiæ à potu; nomine tamen mādicationis comprehenditur. Quia manducatio seu refectio integra potum, ac cibum cōprehendit. Atq; in hunc modū ieiuniū hoc Christi semper vniuersa intellexit Ecclesia. Vndè Cyril. lib. 2. ad Reginas. *Abique cibo, & potu* (inquit) *rebus utique humani corporis necessarijs ibi degebat.* Et Ignatius epist. 8. ad Philippē. *Quadraginta dies, & noctes perdurauit sine humano alimento,* & August. lib. 3. de mirabil. lib. scrip. c. 6. *Nullò humani pastus suffragio fultus.*

Statim verò se se offert inquirendum, qua virtute potuerit Christus tot dies, no-

Actesque sine cibo, potuque transigere solane diuina & miraculosa, an alio quo modo naturali? Quibusdam enim videtur potuisse hoc fieri modo quodammodo naturali, supposita supernaturali perfectione animæ Christi, per quam ita fuit illis diebus diuinæ contemplationi intentus, & quasi continua raptus ecstasi, vt operationes animæ vegetantis omnino fuerint impeditæ: ad eū modum, quo Paulus in raptu sine cibo, & potu, ac famis sensu permansit. Quia cum eadem anima sit harum operationum principium, dū eius virtus circa superiores actiones veluti absorpta est, impeditur profectō ne alias inferiores actiones expedite exerceat. Quare tāta potest esse animæ in illas operationes intentio, vt hæc omnino impediantur. Vndè experimur ex nimia animi attentione in rerum meditatione, & contemplatione fieri, vt cibus concoqui, ac digerī nequeat, ergō eadē ratione, & proportionē fieri poterit, vt omnino impediatur, impedita autem actione naturalis caloris, necessario, ac sine nouo miraculo sit, vt homo sine cibo, & potu conseruari possit, quandiu illa animi attentio durauerit.

Sed hæc sententia non potest satisfacere. Quia licet demus inter actiones vitales, in quibus anima propria virtute, & suo intrinseco, ac speciali modo operatur, esse connexionem supradictam, actiones tamen merè naturales, quæ per solam alterationem qualitatū naturalium fiunt, impediri nō possunt propter animi attentionē ad alias superiores actiones, quia illæ qualitates in actione sua merè naturali non pendent ab actuali animæ operatione, & influxu. At verò sola actio harū qualitatū sufficiens est, vt homo non possit naturaliter conseruari quadraginta diebus sine cibo, & potu. Quia tāto tēpore necessario fieret alteratio à calore naturali & partib⁹ dissimilibus inter se, & à medio, seu corpore circūstante, & ab alijs causis externis, quæ naturale hominis temperamentum ad vitam conseruandam necessarium dissoluerent.

Quapropter dicendum est, Christum Dominū super naturali virtute, & miraculorum effectrice vsum esse, qua huiusmodi actionem, & alterationem impediuit. In quo Moysen, & Eliam superauit, qui simili quidem modo quadraginta diebus sine cibo, potuque manserunt Exod. 34. & 3. Reg. capit. 19. sed illi extrinseca virtute

Diuinæ;

Responsio.

Quia Christus virtute quadraginta diebus ieiunus inde fectio permansit.

Cyprian. Christus cur ieiunauerit.

Basilus.

Tertull.

Chrys.

Cir. Alex.

Ignat.

August.

Dubium.

Ieiunij Christi in deserto quale.

Basil.

Exod. 34. Diuina: Christus verò propria, & intrinseca virtute, qua plenum dominium habebat supra corpus suum, vt ea tantum agere, & pati posset, quæ vellet. Atque hæc est concors Patrum sententia, præsertim Cyrilli, & augustinij locis statim citandis.

Dubium. Et hinc facile expeditur dubitatio alia, quæ propter singularem Caietani sententiam prætermitti hoc loco non potest. Dubitat enim ille Matth. 4. vtrum Christus quadraginta hisce diebus, quibus ieiunauit, esurierit, an verò expletis omnibus diebus. Et responder omnibus illis diebus famem sensisse, quia superfluum est (inquit) multiplicare miracula sine necessitate, imò aliàs quoque frustra ieiunasset, si nihil sensisset. Nihil enim tale ieiunium, vel ad meritum, vel ad corporis afflictionem, vel ad nostrum exemplum contulisset. Quam sententiam hoc loco referens Medina probabilem existimat. Mihi tamen & improbabilis, & temeraria vt minimum videtur.

Responsio. Primùm, quia ferè apertè repugnat verbis Euangeliorum. Nam Matt. dicit, *Cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esurijt.* Dices, non tamen dicit antea non esurijse. Respōdeo nisi velimus vim literæ inferre, satis hoc significat illa vox, *postea*, præsertim cùm Lucas addiderit: *Et consummatis illis esurijt.* Nam si quis narret expleto tali tempore aliquid esse factum, planè significat antea non esse factum, vt patet ex similibus locutionibus eiusdem Lucæ. *Postquam consummati sunt dies octo, cap. 2. Et cum complerentur dies pentecostes. Acto. 1.* Adde hanc esse communē veterum Patrum, & expositorum intelligentiam, vt videre licet in Hilario, Origene, Hieron. Chrysost. Ambrosio, alijs deniq; Græcis & Latinis super Matth. & Lucam.

Luc. 2. Vnde Basil. dicta hom. 1. de ieiunio. *Et vide* (inquit) *quā mirabiliter ille tentatori per esuritionem præbuit ansam, alioqui propter Diuinæ naturæ sublimitatem non patebat ad illum aditus diabolo, nisi se per esuritionem ad humanam imbecillitatem submisisset.* & Grego. Nyssen. lib. de Beatitudinib. in. 4. *Cum quadraginta dies* (inquit) *ieiunus permanisset, postea esurijt.* Dedit enim quando volebat occasionem naturæ officio suo fungēdi, sed tentationum inuentor, cum intellexit affectum famis etiam illum inuasisse, cōsuluit vt lapidibus exciperet appetitū, & cætera quæ persequitur, hoc tentationis genus egregiè ad mores accommodans, & Cyril. dicto lib. ad Reg. *Cum*

A quantum sat erat, iam ieiunasset, diuinæque virtute absque cibo, & potu in corruptam carnem conseruasset, vix eandē, quæ propria illius sunt, pati eam sinit, esurijse enim dicitur. sed quam ob causam, queso esurijt? Ob eam nimirum, quo apte per vtrumque Deum simul, & hominem se esse declararet. Præterea Aug. lib. 3. de Mirab. scrip. cap. 6. *Quare consummatis quadraginta diebus esurire Dominus Iesus describitur, cum Moyses, & Elias tāto temporis spatio per ieiunium famem pati non memorentur? Famem verò, & laborem Redemptor noster consummato tanto dierum numero sustinet, quatenus & tentatori occasionē tentandi inferret, & nosceretur, quam veram humanæ carnis substantiā gestaret.* Tandem Petrus Chrysolog. dicto *Chysol.* serm. 111. *Postea* (inquit) *esurijt: Hoc non est infirmitatis signū, sed insigne virtutis, quia cum dicit, postea esurijt, quadraginta diebus, & quadraginta noctibus probat in illo esuriem nō fuisse. Esuriem sentire, & vincere est laboris humani, diuinæ virtutis est esuriē non habere.* Deinde vero subiungit rationes, ob quas postea esurire voluit, à superioribus Patribus tactas. Quas etiam non obscure significauit Ignatius dicta epist. & Cyprian. sermon. de ieiunio, & tentat. Domini, & Irenæ. lib. 5. contra hæres. cap. 31. Ratione præterea hoc declaratur, refellendo simul cōiecturas Caietani. Quia vno, eodemq; miraculo fieri potuit, vt Christus sine cibo, & potu quadraginta dies, noctesque transigeret, & vt famem, ac sitim non sentiret: nimirum impediendo, ac suspendendo actionem caloris naturalis, aliorumque contrariorum agentium, ergò in hoc nulla multiplicantur miracula, quin potius maius esset miraculum, quòd fame premeretur tot diebus, nec tandem consumeretur. Nam vel illa esuries augebatur indies, vel in eodem statu permanebat: si primum, ergò naturaliter mortem induceret, & maius esset miraculum in tanta corporis alteratione, ac debilitate viuum, ac vegetum conseruari. Si secundum, illud certè vt minimum esset æquale miraculum. Quia in agētibus naturalibus eiusdem rationis est, postquam applicata sunt, & non impedita, inchoare actionem, & in ea ad finem, vsque progredi. Et similiter eiusdem miraculi est eorum actionem, vel in principio, vel in progressu suspendere, ergò (si alterutrum hic dicendum est) melius dicitur, actionem esse suspensam in principio: & ideo illis diebus omnino fuisse appetitum

petitum cibi, & potus impeditum. Præterea dicunt Patres supra citati non sine mysterio factum esse, ut prius Christus tot diebus famis morsum non sentiret, & postea esuriret, nimirum ut cum prius aliquod dedisset sue diuinitatis indicium, veram postea humanitatem ostenderet, atque ita dæmonem dubium, ancipitemque relinqueret. Denique Christus illis diebus non tantum ieiunauit, ut per carnis afflictionem pro nobis satisfaceret, nobisque exemplo esset, sed etiam, ut doceremur propter spirituales delectationes, corporales contemnere. Item, per diuinam contemplationem, & gaudium, quod ex ea nascitur, quodammodo rerum sensibilium appetitum extinguere, & memoriam cibi, ac potus auferri. Sicut de Ioanne Abbate refert Casian. collat. 19. c. 4. quod delictis spiritualibus occupatus, non recordabatur, an pridem comedisset, nec ne. Vnde etiam sumi potest confirmatio, quia non sentire famem, sine magno miraculo provenire interdum potest ex nimia rerum diuinarum attentione, quæ omnes vires tum intellectus: tum etiam imaginationis absorbeat. Ergo vel hac de causa potuit Christus non esurire illis diebus: postea verò de illa attentione remittens, & calori naturali, alijsque agentibus veluti facultatem agendi præbens, famem sensit, eamque sustinuit toto tempore, quo tentationes durarunt. In quo opportunum satis nobis exemplum præbuit patienter, & æquo animo ferendi corporis molestias, quæ ex ieiunijs, & tentationibus oriuntur.

SECTIO III.

Quo loco & tempore Christus ieiunauit, & à dæmone tentatus est.

DE causis ob quas Christus tentari se permisit, satis in comment. artic. 1. dictum est, de circumstantijs verò illius tentationis pauca dicenda supersunt.

Principio igitur de tempore, quo tentatus fuit, sic scribit Matth. *Cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esurijt, & accedens tentator dixit ei, si filius Dei es, &c.* Ex quibus verbis colligunt omnes Patres, & docet expressè hic D. Thomas, art. 3. Christum fuisse tentatum illis tentationibus (quas Euangelistæ narrant) post quadraginta dies ieiunij. Ita supponunt apertè omnes allegati in superiori

A sectione, qui dicunt, dæmonem accepisse animum tentandi Christum, quod eum esurientem vidisset.

Circa quod dubitare potest aliquis, quia *Dubium.*

Matthæus non affirmat tentatorem accelsisse, postquam vidit Christum esurientem: sed solum vnum post aliud narrat, ex ordine autem literæ non rectè colligitur, eodem ordine res gestas esse, quo recensentur, præsertim cum alij Euangelistæ simpliciter narrent, Christum tentatum fuisse illis diebus; imò Lucas prius narrat fuisse tentatum, postea ieiunasse. Est autem aduertendum, D. Thom. hic artic. 3. in argu.

sed contra in hunc modum citare verba Matth. *Cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esurijt, & tunc accessit ad eum tentator.* Sed in textu *D. Thom.*

Euangelij non est illa particula, *Tunc*, nec in Græcis, Latinisve codicibus, cum tamen in ea tota vis testimonij sita esse videatur. Deinde refertur totus ille contextus tanquam vna periodus, cum tamen duplex sit, quarum prior ibi finitur, *postea esurijt*; posterior verò subsequitur. *Et accedens tentator, & ita locum habet difficultas proposita.* Ad quam dicendum videtur, non ex solo ordine literæ: sed ex tota narratione hoc sufficienter colligi, præsertim cum in fine illius concludant Matthæus, & Lucas.

Et consummata omni tentatione reliquit eum diabolus, & ecce Angeli accesserunt, & ministrabant ei. Ex quo rectè intelligimus post finitam tentationem Christum soluisse ieiunium, quod quadraginta diebus durauerat, ergo signum est, tentationem fuisse factam finitis illis diebus, vel certe in ultimo eorum. Quid enim horum duorum verius sit, non satis certum est. Nam cum Lucas dicat: *Consummatis diebus postea esurijt, & tentatio post famem intelligatur subsequuta, videtur accidisse die quadagesimo primo ab inchoato ieiunio: & hoc sentit D. Thom. hic artic. 3.* Aliunde verò obstat, quod Patres dicunt non sine mysterio factum esse, ut Christus non minus, quam quadraginta diebus ieiunauerit, ne minor esse, quam Moyse, & Elias videretur: & ut ieiunium in Ecclesia seruandum præsignificaret: Nec etiam quadraginta dies ieiunij excefferit, ne existimaretur non esse verus homo, & propter multa mysteria, quæ de quadagenario numero frequenter ipsi commentantur. At verò si post integros quadraginta

D. Thom.

Responsio.

Casian.

Matth.

*Quo tempore
Christus ten-
tatus sit.*

ginta

quadragin-
ta diebus
cur Chri-
stus ieiuna-
uerit.

Luc. 1.

ginta dies Christus fuisset tentatus, oportuisset eum ultra quadraginta dies ieiunare, quia non poterant tentationes illæ una hora, imò neque fortasse minori tempore, quam unius diei obfolui. Adde, argumentum illud sumptum ex eo verbo, *consummatis diebus*, non esse efficax, quia hic loquendi modus etiam locum habet, quando ultimus dies inchoatus est, ut supra diximus, exemplo eiusdem Lucæ capit. primo. *Postquam consummati sunt dies octo.*

Nihilominus facile potest prior sententia defendi, dicendo tentationes breui tempore fuisse consummatas, & ideo non posse dici Christum ultra quadraginta dies ieiunasse, quamvis non statim in initio, sed post aliquot horas diei quadragiesimi primi cibum sumperit.

Sed quanquam ratio facta satis concludat finem totius tentationis fuisse vel post quadraginta dies, vel in fine illorum: tamen non satis probat initium, seu primam illarum tentationum antea non fuisse. Quod quidem ex eo pendet, utrum illæ tentationes quasi continuè factæ fuerint, prout narrantur, an verò interpositis aliquot diebus. Intelligi enim potest Dæmonem coepisse tentare Christum prima tentatione decimo, aut vigesimo die, postea verò nonnullis diebus interiectis addidisse secundam, ac denique in fine tertio, ac vehementius incubuisse. Quæ explicatio Matthæo non repugnat, ut dixi, Marco autem, & Lucæ consentaneo est dicentibus: *Erat in deserto quadraginta diebus, & tentabatur à Satana.*

Sed nihilominus omnes Patres, & expolitores intelligunt tentationes expressas ab Evangelistis continenter esse factas: quia Matthæus & Lucas narratione sua hoc magis indicant. Item quia & ex modo primæ tentationis, & ex verbis Evangelistarum non obscure colligitur, illam tentationem factam esse, postquam Christus esurire coepit. Hinc enim occasione sumpta instigabat illum Dæmon, ut lapides in panem conuerteret, ergo omnes illæ tentationes factæ sunt post quadraginta dies. Deinde finitis tentationibus addit Lucas. *Et consummata omni tentatione diabolus recessit ab illo usque ad tempus*, ergo significat, postquam illum tentare coepit non destitisse unquam, donec omnes tentationes consummaret. Sine dubio ergo asserendum est sine dierum interpolatione factas

Christus tentari quando coepit.

A fuisse, atque adeò post quadraginta dies ieiunij, & inchoatas, & perfectas fuisse.

Dubium.

Sed adhuc explicanda supersunt verba illa Lucæ, & Marc. *& tentabatur à Satana.* Propter quæ graues aliqui authores dixerunt, quamvis illæ tentationes, quas in specie Evangelistæ exprimunt, factæ sint post ieiunium, alijs tamen modis, qui in Euangelio non explicantur, Christum tentatum à Dæmone fuisse illis quadraginta diebus. Ita sentit Beda libro. 1. in Beda. Marcum capit. 5. dicens. *Tentatur quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, ut indicet, quod quandiu hic viventes Domino seruiamus, adest adversarius, qui iter nostrum tentando impedire non cessat.* Clarius Origenes homil. 29. in Lucam. *Quadraginta (inquit) diebus tentatur Iesus, & quæ fuerint tentamenta, nescimus, quæ ideo forsità prætermittuntur, quia maiora erant, quam ut literis crederentur.*

Orig.

B *Et si sic oportet dicere, sicut mundus capere non poterat omnes libros, si scripta fuissent, quæ fecit, & docuit Iesus, sic quadraginta dierum tentationes, quibus tentatus est Dominus à diabolo, mundus ferre non poterat, si scriptura docuisset.* Idem sentit Eusebius libro. 9. de Euseb.

Demonstr. capit. 7. ubi dicit diebus, & noctibus tentatum esse, & ad hunc sensum Psal. 90. *Non timebis à timore nocturno, à sagitta volante in die, à negotio per ambulante in tenebris, ab incurso, & Dæmonio meridiano.* Et ibidem ait magnam Dæmonum cateruam omnibus illis diebus Christum circumdasse ad eum inuadendum. Euthym. verò Matth. 4. ita Euthym.

C explicat hanc sententiam, ut dicat illis diebus Dæmonem tentasse Christum, è longinquo per somnium, per tristitiam, per ignam, & similia. Nec D. Thom. hic artic. 3. ad 2. ab hac sententia est alienus, sed intelligendam esse dicit non de illis tentationibus visibilibus, quas Evangelistæ narrant: sed de quibusdam alijs impugnationibus, quas forte illo ieiunij tempore Christus est à diabolo passus. Et Caietanus addit probabile videri illis diebus Dæmones formasse corporeas similitudines varias ad tentandum Christum, sicut de B. Antonio, alijsque Patribus anachoretis legimus. Denique hanc sententiam sequitur Iansenius capit. 15. Concordiæ. Est Iansen. igitur hæc opinio satis probabilis. Nam & per se credibile est Dæmonem fuisse valde propensum ad tentandum Christum, & nisi fortasse speciali Dei providen-

Caiet.

Iansen.

tia fuit impeditus, magna sollicitudine ac diligentia id peregisse. Præterea verba Euāgelij fauere videntur: Nā licet verba Marci non ita vrgeāt, quia ille, rem breuiter, & concisè narrat, & simul dicit: *Tentabatur à satana, & Angeli ministrabant illi.* Vnde sicut ex hoc colligi non potest, sapius Angelos ei ministrasse illis diebus: sed solum post ieiunium, & tentationes, ita nō potest colligi sapius fuisse tentatū ante quadragesimum diem: sensus ergo erit in illis quadraginta diebus, vel immediatè post illos hæc omnia accidisse. Cæterum verba Lucæ magis videntur fauere, quæ ita habent. *Agebatur in spiritu in deserto, vel, in desertum diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo,* ubi in Græco deest illa particula, &, vnde ille numerus dierum coniungi videtur cū verbo *tentabatur*, seu cum participio *tentatus*, quod est in Græco, scilicet *quadraginta diebus tentatus à diabolo.*

Sed reuera sensus Lucæ non est alius à sensu Marci. Nam in Græco utrobique est participium, idemque cōtextus. Vnde rectè intelligi potest primum illud verbum dictum esse à Luca per recapitulationem, seu anticipationem; postea verò distinctè, suoque ordine esse narrata, quæ breuiter anticipata fuerāt, quod frequens est in Scriptura iuxta sextā regulam Ticonij apud Augu. lib. 3. de doct. Christ. capit. 36. Quocirca nullum video in Euāgelij sufficiens fundamentū, ut asseramus illis diebus fuisse Christum à Dæmone tentatum. Deinde probabilius videtur Dæmonem non tentasse illis diebus Christum in forma visibili, & quasi humana persuasionem, sicut postea fecit, quod rectè docuit hic D. Thomas, & est clara sententia omnium Patrū, quos sect. præcedenti retuli, Ignatij, Hilarij, Hieronymi, Chrysostom. Ambros. Cypriani, & aliorum, qui dicunt Dæmonem non fuisse ausum aggredi Christum, donec eum conspexit esurientem, & humana patientem. Valde enim timebat, ne fortasse esset plusquam homo, propter ea quæ de illo audierat, & viderat. Et ideo quandiu in deserto illum vidit vitam agentem supra humanæ naturæ conditionem, & nihil sentientem, nec occasionem inuenit, nec ausus est apertè cum illo congregari. Rursus secluso hoc tentationis genere, cū ipse non potuerit Christum tentare interna tentatione: sed tantum externa per suggestionem, vix apparet,

A quibus alijs modis tentare eum illis diebus potuerit, nisi fortasse obiecta aliqua sensibilia exterius proponendo, quibus vel terreretur, vel perturbaretur, ut excitando strepitum vehementem, aut proponendo monstrosas figuras, & imagines. Qui sanè modus possibilis quidem fuit: sed tam puerilis mihi videtur, ut vix credam Dæmonem ijs modis aggressum esse Christum, cuius insignem virtutem, & perfectionem, vel inuitus agnouerat, & dignitatem Diuinam suspicabatur, ac reuerabatur. Quocirca illæ Origenis exaggerationes nimis sunt, & sine aliquo fundamento scriptæ: verba autem Euthymij minus cautè dicta. Quia Dæmon non poterat torporem, vel segnitiam in Christum immittere, quia hæc pertinent ad intrinsecum tentandi modum, & ad imperfectionem fomitis, cum hæc sine aliquo affectu sensibili minimè fiant: quem non potuit Dæmon in Christo excitare, sed externa solum obiecta proponere, ac repræsentare. Atque de tentationis tempore hætenus.

B Secundò, de loco tentationis docent Euangelistæ Christum ductum esse in desertum, ibique tentatum esse, quare dubium non est, quin Christi tentatio in deserto aliquo modo sit facta. Cuius rei variorum rationes morales traduntur à Patribus locis citatis, quas hic articul. 2. attigit D. Thom. Quibus addi possunt duæ, quas indicauit Cyprian. alteram ijs verbis. *Locus secretus elligitur, quia solius Dei iudicio ieiunia sunt agenda.* Quam latè prosequitur, docens voluisse Christum hoc exemplo docere in huiusmodi externis operibus virtutū in primis humanas esse laudes fugiendas. C Quæ ratio licet à Cypriano in ieiunio explicetur, eandem, maioremque vim habet in insigni victoria de Dæmone reportata. Quod infra declarat dicēs recessisse in desertum, ut fugiendo mundum, expeditior esset ad Dæmonem superandum. Vnde alteram rationem his verbis adiungit. *Ut anima expedita liberius obuiet impugnanti, securior est congressus, ubi singula non vellicant dimicantem, nec inebriant animam lenocinia voluptatum.*

Difficultas verò communis hoc loco est, an tota illa tentatio peracta fuerit in deserto. Ratio dubitandi est, quia quamuis Matthæus, & Lucas referant, primā tentationem factam esse in eodem deserto, in quo

Responsio.
Quot dies,
& quando
tentatus à
Dæmone
Christus sit.
August.

In deserto
cur Chris-
tus tentatus.
D. Thom.
Cyprian.

Dubium.

quo Christus ieiunauit: secundam tamen A in pinnaculo templi: tertiam verò in monte excelso narrant esse factam. Circa hoc quidam dicunt reipsa omnes tentationes fuisse in deserto factas, & Christum non verè, sed imaginariè tantum ductum esse in Ierusalem super pinnaculum templi. Ita refert hic D. Thomas: & videtur insinuatè, licet subobscurè, Cyprian. dicto ferm. dum ait. *Localiter quidem in deserto prima fuit tentatio: sed ceteras eo modo circumduxit tētatoris astutia, quomodo Ezechiel, cum superfluiū Chobar s:deret Ierosolymā raptus in spiritu, ciuitatē adificat, & metitur, & muros & tēplum instaurat, hoc modo super culmē templi Christus erat in spiritu.* Et potest hoc suaderi, quia in Euangelio dicitur, Dæmonē ostendisse Christo super excelsum montem posito omnia regna orbis terræ: quod nequit intelligi secundum veram, ac realem præsentiam. Quia non poterant simul omnia regna mundi ita obiecti oculis, ac fieri localiter propinqua, vt verè, & in seipsis cernerentur, ergo necesse est id secundum imaginariam præsentiam intelligi: ergo eadem ratione cætera quoque possunt intelligi.

Responsio. Nihilominus vera sententia est, Christum Dominum verè, & corporaliter ductum esse Ierosolymam, & super pinnaculum templi collocatum. Ita sentit Diuus Thom. hic, & Caietan. contrariam sententiam *figmentum* vocat, quia verba Euangeliorum sunt satis expressa. Matt. enim sic ait. *Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem, seu, in Ierusalem* (vt ait Lucas) & *statuit eum supra pinnaculum templi.* Quæ verba sunt historica, & propriè possunt intelligi. Deinde subiungit Euangelista; dixisse Dæmonem, *Mitte te hinc deorsum*, quæ verba necessariò supponunt Christum reuera fuisse in loco illo eminenti positum, quia (nisi ita esset) non posset inde se præcipitem agere. Præterea, quia Dæmon non poterat interius immutare Christi phantasiam (hoc enim nō decebat) sed externa solum obiecta proponere, non poterat ergo efficere, vt Christus imaginaria apprehensione supra pinnaculum templi ferri videretur. Denique in hoc nullum est incommodum, nulla indecentia, vt videbimus. Quapropter Patres omnes ita hunc locum ad literam intelligunt, vt verba sonant, vt ex omnibus supra citatis patet, & statim etiam nonnullos indicabimus.

Nec coniectura ex tertia tentatione sumpta quicquam contrariæ sententiæ confert. Quia etiam in illa reipsa Christus fuit ductus super montem excelsum, eique demonstrauit Dæmon omnia regna mundi, non solum imaginaria cognitione, sed (vt rectè dixit Euthymius) *digito ei demonstrans partes orbis, in quibus mundi regna sita erant, dicens. In hac parte est regnum Romanorum, in illa Persarum, in illa Syriorum, & sic de alijs, & hoc gloriam habet in ijs rebus, illud in alijs, &c.* Hoc ergo modo in momento, id est, in breui tempore, (vt Lucas ait) ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum. Quæ omnia sumpsit Euthymius, ex Chrysostomo in imperfect. homil. 5. Theophyl. verò addit, *sensibiliter ei monstrasse in monte omnia regna, ante oculos ea apparere faciens.* Sed hoc quomodo fieri potuerit, vix intelligi potest, nisi fortasse veluti describendo imagines quasdam vrbium, quod non videtur necessarium.

Sed quæres rursus quomodo Christus à Dæmone in hæc loca sit ductus. Cyprianus supra inconueniens ait esse credere diabolum cum tulisse, aut quòd Christus ei ferendum se commiserit, cuius insidias agnoscebat. Vnde concludit, proprio spiritu, id est, virtute animæ suæ Christum ad hæc loca deductum Dæmonis sequentem vestigia. In eandem sententiam propendunt Anselm. Matthæ. 4. & Origen. homil. 3. in Lucam. D. autem Gregor. homil. 16. in Euangelia sentit Christum Dominum ab ipso dæmone fuisse in templū, & in montem excelsum transportatum.

Responsio. Nec mirum (inquit) est, si se ab illo permisit in montem duci, qui se perculit etiam ab illius membris crucifigi. In eadem sententia est Chrysostom. homil. 5. imperfecti, & ferè reliqui expositores, & D. Thom. hic artic. 4. ad. 7. Et hæc sententia videtur magis consentanea verbis Euangeliorum. Primum, illud verbum *Assumpsit*, propriè hoc significat. Deinde etiam verbum illud *statuit eum super pinnaculum templi*, supponit quòd ab ipso vehabatur. Et addi potest coniectura, quia hic modus erat facilis dæmoni. Nam si humano gressu totum illud iter esset agendum non nisi longo tempore, & magna Christi defatigatione confici posset. Rectè verò annotat D. Thomas cum Chrysostomo, quamuis Christus per aera vectus sit, non permisisse tamē vt ab alijs cerneretur,

Euthym.

Chrysost.
Theophyl.Dubium.
Cyprian.Anselm.
Origen.
Greg. Pap.

Responsio.

Christus in
templum, &
montē excel-
sum a Dæ-
mone trans-
portus.
Chrysost.
D. Thom.D. Thom.
Cyprian.

Responsio.

D. Thom.
Caiet.

Matt. 4.

Luc. 4.

Tentationes
Christi non
in deserto
omnes sunt
factæ.

ne aut scandalum, & admirationem eis in-
generaret, aut magis videretur.

Ex his ergo necessariò concluditur, non
omnes tentationes factas esse in deserto:
sed primam tantum: secundam vero in tem-
plo Ierosolymitano in pinaculo, id est, in
fastigio, seu in summitate ædificij: tertiam
verò in alio monte excelsio. Quod autem
fuerit illud desertum, & quis hic mons, quã-
tumque inter se, & à Ierosolymis distaue-
rint, affirmare non possum. Quia quamvis
nonnulla in expositoribus legantur, mihi
valde incerta sunt, & ambigua, fuerunt au-
tem hæc loca singulis tentationibus ac-
commodata. Nam locus desertus, ubi cibus
humanus inueniri non poterat, aptus erat,
vt homo famelicus cibum sibi miraculosè
fieri optaret, locus eminens, & altus, atque
in medio regiæ ciuitatis situs vanitati com-
modus: denique mons excelsus, opportu-
nus apparebat vt oculus multa conspice-
ret, quæ animus appeteret, & ideò ad tentã-
dum de auaritia meritò electus est. Neque
huic sententiæ Euangelistę repugnãt, cum
ex eis potiùs deprompta sit. Nec enim af-
firmant omnem tentationem factam esse
in deserto, sed solum Christum tentatũ esse
in deserto, quod verũ est, quia ibi primò
tentatus est, indequẽ sumptum omnis ten-
tationis initium. Neque est incredibile, sta-
tim post vltimam tentationem Christum
inuentum esse in deserto, propter verba
Marc. dicentis. *Et erat in deserto quadragin-
ta diebus, & quadraginta noctibus, & tenta-
batur à Satana, eratque cum bestijs, & Angeli
ministrabant illi.* Ex quo loco videtur colli-
gi hæc omnia peracta esse in deserto. Re-
fert autem Matth. illud Angelorum mini-
sterium fuisse post vltimam tentationem,
& omnes expositores intelligunt cibum
illi, ac potum in eodem deserto, in quo ieiui-
nauerat, ministrasse; ergo credibile est re-
ductum esse in desertum è monte, in quo
tentatus fuerat. Quod si hoc verum est,
non est credendum, vectum esse à Dæmo-
ne, cum iam à tentando desitisset, & Mat-
th. & Luc. narrent statim ab eo recessisse,
sed vel eorundem sanctorum Angelo-
rum ministerio, qui iam in deserto men-
sam illi parauerant, vel sua certe propria
virtute, vt erat ei facillimum.

SECTIO IIII.

*Quibus in rebus, quoque ordine, ac mo-
do Christus tentatus fuerit.*

TRia in titulo proponuntur, quæ ad
complementum huius disputationis ne-
cessaria videri possunt, & ideò bre-
uiter expedienda sunt. Primo igitur (quod
ad res, seu materias harum tentationum
attinet) omnes affirmant vnã fuisse
gulæ, alteram superbix, seu gloriæ van-
itæ, auaritiæ alteram. In quo nulla ferè
est difficultas, solum est circa primam ad-
uertendum, illam vocari tentationem gul-
læ, quia in materia cibi versabatur, &
quia inducebat Christum ad subuenien-
dum fami modo indebito, in quo inclu-
ditur nimius cibi appetitus, & inordina-
tus, non ex parte materiæ, seu quantita-
tis, quæ reuera non excessisset medium
temperantiæ in homine sic esuriente, cui
nec manducatio, nec talis species cibi pro-
hibita erat: Sed in modo iam explicato.
B Qui etiam vanitatem quandam contine-
bat petendo miraculum, quod neque ad
Dei gloriam pertinebat, neque ad alium
finem tunc erat necessarium, sed solum cu-
iusdam ostentationis causa. Idem ferè in
tertia tentatione adnotandum est. Nam li-
cet promissio regnorum ad auaritiam per-
tineat: in ea tamen continentur ambitio,
superbia, & similia vitia. Etenim appetitus
regnandi, dominandi quæ libido hæc om-
nia complectitur, & ita in omnibus his ten-
tationibus fuit præcipuè intentata super-
bia, & vanitas, quamvis sub diuersis (vt ita
dicam) coloribus, & ad diuersas materias
applicata.

C Illud præterea considerandum est, licet
hæc vltima tentatio, ratione promissionis
à Dæmone factæ, ad auaritiam pertinere
dicatur: tamen ratione materiæ, seu actus
ad quem inducebat Christum, pertinuisse
potius ad sacrilegium, & idololatriam.
Tamen sicut Aritoteles dixit, qui furatur
propter mæchiam potius est mæchus, quã
fur, ita Dæmon inducens ad sui adorationem
propter auaritiam, simpliciter dicitur
de auaritia tentasse, & hoc ipsum in
alijs tentationibus notandum est, quam-
uis in eis videatur paulatim processisse.
Nam in prima, videtur respexisse ad ali-
quod de se non malum nempe esurientis
corporis refectiõem, per medium tamen
malum, & inordinatum. In secunda res-
pexit ad aliquid turpe quidem, & malum,
sed quod de se videri posset, non ad mo-
dum graue, vt est vana apud homines
existimatio: per medium tamen magis,
atque

*Qua de re
in deserto
tentatus sit
Christus.*

*Loca tenta-
tionum opor-
tuna.*

Marc. I.

*Post vltimã
tentationem
Christus in
desertum ve-
nit.*

atque euidentius inordinatum. In tertia verò manifestius prodidit malitiam suam, & ad summum malum contra Deum induxit, propter infirmum quoddam motuum, quod radix, & occasio vitiorum omnium esse solet.

Caiet.

Rectè etiam aduertit Caietanus hoc loco, ita voluisse Dæmonem inducere Christum ad hæc vitia, ut in singulis diuinitatis eius explorare studuerit, ideoque in prima ab illo requisitum opus diuinitatis proprium, nempe ut rem vnā in aliam solo imperij sui nutu, verboque conuerteret: quod non nisi à Deo, vel saltem virtute diuina fieri potest. Vnde si Christus in testimonium, & probationem, quod esset filius Dei, prout à Dæmone exigebatur, opus illud patrasset, euidenter agnouisset Dæmon, quod optabat. Christus autem Dominus (ut notauit Irenæus lib. 5. contra hæres. c. 21.) ita illum elusit. *Et ad illud, si filius Dei es, tacuerit, & hominis confessione eum excacauerit, dicens. Non in solo pareuiuit homo.* Et hæc ferè omnia in secunda tentatione obseruari possunt, in qua etiam opus supernaturale in testimonium diuinitatis Dæmon postulauit. Cui tamen ita Christus respondit, ut de sua diuinitate silēs, & humanitatem recognoscens ac secundum illam subiectionem ad Deum, diceret, *Non tentabis Dominum Deum tuum.* At verò in tertia tentatione Dæmon nullum supernaturale opus exegit, quod de illo obtinendo iam desperasset: sed flagitauit potius opus omnino diuinitati contrarium, & iniuriosum, ut si verus Deus esset, tanta blasphemia, & illata sibi prouocatus iniuria, se Dæmoni potius adorandum imperaret, atque hoc modo suam diuinitatem proderet, Christus autem summa sapientia, & eximia auctoritate (qualis hominem iustum deceret) & Dæmonis temeritatem, audaciamque perfringit dicens, *Vade Sathana, & suam diuinitatem abscondit adiungens. Dominum Deum tuum adorabis.*

Iren.

Ex quibus etiam relinquitur, quomodo Christus exemplo suo docuerit, qua ratione sint à nobis Dæmonis tentationes superandæ. Primò verbo Dei & Scripturis sanctis vtendo. Secundò, diuina mandata in memoriam reuocando. Tertiò, diuinis promissionibus confidendo. Quartò, tentatoris insidias percallendo, & nulla in re earum, quas intendit, ei cooperando: sed magna fiducia in Deum, & auctoritate

A etiam, si opus fuerit, illum repellendo.

Secundo (quod ad ordinem pertinet) nonnulla est diuersitas inter Euangelistas, quoad secundam, & tertiam tentationem. Quia Luc. 2. loco tentationem de auaritia, seu idololatria in excelso monte factam commemorat. Matth. verò hanc ponit tertio loco, in secundo verò tentationem factam in templo, quam Lucas. 3. loco recenset. Quapropter August. lib. 2. de consens. Euang. c. 16. dubium relinquit, quid horum factum sit prius, quem D. Thom. hic imitatur artic. 4. ad 5. Caietan. autem ibidem miratur, cur August. hoc in dubium vocauerit, & certum existimat, eum ordinem seruatum fuisse quem præscribit Matthæ. Quia in Luca nulla est vox, quæ ordinem indicet, sed simplex narratio vnus rei post aliam, ex qua serie narrationis non satis colligitur ordo rerum, at verò apud Matth. multa sunt, quæ ordinem indicant. Nam finita prima, tentatione dicitur. *Tunc assumpsit, &c.* quæ particula consequutionem vnus post aliud indicat, & similiter post secundam subiungitur, *Iterum assumpsit eum &c.* Quibus verbis idē ordo indicatur, & tandem absoluta vltima tentatione, concluditur, *Tunc reliquit eum diabolus.* Et hanc sententiam sequuntur communiter expositores omnes, & veteres Patres, Hier. Hilar. Chrysost. & alij supra citati, quibus addi potest Pacianus in parenesi de poenitentia, in vltima parte, quæ est de baptismo, & expressius Casian. collat. 5. cap. 6. Qui ordo tentationum est etiam ipsis rebus magis accommodatus, ut ex dictis, & ex ijs quæ D. Thomas tradit, planè colligitur.

August.

D. Thom.
Ordo tentationis Christi.

Caiet.

Hieronym.
Hilar.
Chrysost.
Pacian.
Casian.

C

Tertio de modo harum tentationū omnes dicunt apparuisse Dæmonē in specie visibili, ut ipsa verba Scripturæ insinuant. *Accedens tentator, nā illud verbū motū corporalem indicat.* Deinde ipsa mutua colloquutio etiam indicat corporalia organa. In qua autem specie apparuerit Dæmon nō satis constat, omnes tamen existimant, in humana specie apparuisse, quia hæc ad loquendum, & audiendum est aptior. Et Carthus. addit apparuisse sub specie viri sancti. Denique credendū est apparuisse sub illa forma, quæ aptior ei ad persuadendum visa est: modus autē solum fuit per exteriorē sermonem, quia Dæmon non poterat Christi affectum, vel interiores sensus aliter excitare, ut in superioribus diximus,

Sub specie visibili
Christo diaboli tentator apparuit.

Caietan.

& notauit Damasc. lib. 3. de fide. c. 20. Vbi id confirmat, quia Dæmō non potuit alio modo Adamū tentare, ergo multo minus Christum. Vnde bene coniectat Caietan. hic, quanquam paucissimis verbis rei summa ab Euangelistis referatur, tamen verisimile esse Dæmonem longa oratione fuisse vsum, vt Christum flecteret, quanquam verisimilius sit à Christo solo vno, aut altero verbo Dæmonem fuisse superatum, ac repulsum.

QVÆSTIO. XLII.

De Doctrina Christi, in quatuor articulos diuisa.

DEinde considerandum est de doctrina Christi. ¶ Et circa hoc quærentur quatuor. ¶ Primò, vtrū Christus debuerit prædicare solū Iudæis, an etiam Gentilibus. ¶ Secūdo, vtrum in sua prædicatione debueriturbationem Iudæorum vitare. ¶ Tertio, vtrū debuerit prædicare publicè, vel occultè. ¶ Quarto, vtrum debuerit docere solū verbo, vel etiam scripto. ¶ De tempore autem, quo docere incepit, supra dictum est, cū de baptismo eius ageretur.

ARTICVLVS I.

Vtrum conueniens fuerit, Christum Iudæis, & non Gentilibus prædicare.

130

AD primū sic proceditur: videtur, quod Christus nō solū Iudæis, sed etiā Gētilibus debuerit prædicare. Dicitur enim Isai. 49. Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Israel, & facies Iacob conuertēdas, dedite in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Sed lumē, & salutem Christus præbuit per suam doctrinam: ergo videtur, parum fuisse

A si solum Iudæis, & non Gentilibus prædicauit. ¶ 2. Præterea, Sicut dicitur Matt. 7. Erat docēs eos, sicut potestare habens. Sed maior potestas doctrinæ ostenditur in instructione illorum, qui penitus nihil audierunt, quales erant Gentiles, vnde Apostol. dicit ad Rom. 15. Sic prædicaui Euangelium hoc, nō vbi nominatus est Christus, ne super alienum fundamētum ædificārē. Ergo multo magis Christus prædicare debuit Gentibus, quā Iudæis. ¶ 3. Præterea, Vtilior est instructio multorum, quā vnius. Sed Christus aliquos Gentilium instruxit, sicut mulierem Samaritanā, Ioan. 4. & Chananeā, Matt. 15. Ergo videtur, quod multo fortius Christus debuerit multitudini Gentium prædicare. ¶ Sed cōtra est, quod Dñs dicit Matt. 15. Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierūt domus Israel, Sed Rom. 10. dicitur, Quomodo prædicabūt, nisi mittantur? ergo Christus non debuit prædicare nisi Iudæis.

C Respondeo dicendum, quod conueniens fuit prædicationem Christi, tam per ipsum, quā per Apostolos à principio, solis Iudæis exhiberi. Primo quidem, vt ostenderet per suum aduentū impleri promissiones antiquitus factas Iudæis, nō autem Gētilibus. Vnde Apostol. dicit Rom. 15. Dico Christū Iesum ministrum fuisse circumcisionis (id est Apostolum & prædicatorem Iudæorum) propter veritatē Dei, ad confirmandas promissiones Patrū. Secundo, vt eius aduentus ostenderetur esse à Deo. Quæ enim à Deo sunt, ordinata sunt: vt dicitur Rom. 13. Hoc autē debitus ordo exigebat, vt Iudæis, qui Deo erant propinquiore per fidem, & cultum vnius Dei, prius doctrina Christi proponeretur, & per eos transmittetur ad Gentes. Sicut etiam in cōlesti hierarchia, per superiores Angelos ad inferiores, diuinæ illuminationes deueniunt.

In illud ver-
bum Matth.
10. Nō sum
miss. 10. 9.

In illud
Matth. 10. in
viam gentiū
10. 9.

Tract. 5 1.
in Ioan. cir-
ca medium
illius, 10. 9.

ueniunt. Vnde super illud Matth. 10. Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel, dicit Hieronym. Non hoc dicit, quin & ad gentes missus sit: sed quod primum ad Israel missus est. Vnde & Isa. vltim. dicitur. Mittam ex eis, qui saluati fuerint (scilicet ex Iudæis) ad Gentes, & annuntiabunt gloriam meā Gentibus. Tertiò, vt Iudæis auferret calumiani materiam: vnde super illud Matth. 10. in via Gentiū ne abieritis, dicit Hieronym. Oportebat primum aduentū Christi nuntiari Iudæis, ne iustam haberent excusationē, dicentes, ideò se Dominum reijcisse, quia ad Gentes, & Samaritanos Apostolos miserit. Quartò, quia Christus per crucis victoriam, meruit potestatem, & dominium super Gentes. Vnde dicitur Apocal. 2. Qui vicerit dabo illi potestatem super Gentes, sicut & ego accepi à Patre meo, & Phil. 2. dicitur, quòd quia factus est obediens vsque ad mortem crucis, Deus exaltauit illum, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, & omnis lingua ei confiteatur. Et ideo ante passionem suam noluit Gentibus prædicari suam doctrinam: sed post passionem dixit discipulis, Matth. vltim. Euntes docete omnes Gentes. Propter quod, vt legitur Ioan. 12. cum imminente passione quidam Gentiles vellent Iesum videre, respondit, Nisi granum frumenti cadens in terrā mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Et sicut August. dicit ibidem, se dicebat granum mortificandum in infidelitate Iudæorū, & multiplicandum in fide omnium populorum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quòd Christus fuit in lumen, & salutē Gentiū per discipulos suos, quos ad prædicandum Gentibus misit. ¶ Ad secundum dicendū, quòd nō est minoris potesta-

tis, sed maioris facere aliquid per alios, quàm per seipsum. Et ideo in hoc maxime potestas diuina in Christo monstrata est, quòd discipulis suis tantam virtutem contulit in docendo, vt Gentes, quæ nihil de Christo audierāt, cōuerterēt ad ipsum. Potestas autē Christi in docendo attenditur, & quantū ad miracula, per quæ doctrinam suam confirmabat, & quantum ad efficaciam persuadendi, & quantum ad auctoritatē loquentis: quia loquebatur quasi dominiū habens super legē, cum diceret, Ego autē dico vobis: & etiam quantū ad virtutē rectitudinis, quam in sua conuersatione monstrabat, sine peccato viuendo. ¶ Ad tertiū dicendū, quòd sicut Christus non debuit à principio indifferenter Gentilibus suā doctrinā cōmunicare, vt Iudæis tanquam primogenito populo deditus obseruaretur: ita etiā non debuit Gentiles omnino repellere, ne spes salutis eis præcluderetur. Et propter hoc aliqui Gentiliū particulariter sunt admissi, propter excellentiā fidei, & deuotionis eorum.

COMMENTARIUS.

C Sententia D. Thom. in hoc articulo est conueniens fuisse vt Christus per se Iudæis tantū prædicaret, gentibus autem per Apostolos, & discipulos suos. Cuius rei optimas, & perspicuas congruentias affert. Intelligendum est autē (vt ex eodem colligitur in sol. ad. 3.) non fuisse simpliciter Christo prohibitū ne gentes doceret, cum interdū legamus id fecisse: sed missum esse dūtaxat, vt publicè, & ex instituto Iudæis prædicaret, non verò gentibus, vtque hoc conuenienti tempore reseruaret per Apostolos exequendum. Ex quo rectè colligit D. Thom. in sol. ad. 1. Christum non solum fuisse doctorem Iudæorum, sed etiam Gentium, modo nimirum quodammodo excellentiori, quique virtutem eius, & potestatem excellentiæ valde commendat. Habuit quippe auctoritatem ad creandos do-

Christus do-
ctor gentium
quomodo.

ctores

doctores gentium longè aliter, quàm homines possint: etiam si vtantur potestate ab eodem Christo data. Nam licet vicarius Christi possit mittere ad prædicandum, & dare ius docendi, non tamen facultatē, seu sufficientiam ad docendum, & multò minus potest tribuere vim, & efficaciam verbo. At verò Christus vtrūq; præbuit Apostolis, quos totius orbis doctores instituit, iuxta illud: *Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere omnes aduersarij vestri.* Luc. 21. Et ideò Paulus ad Galat. 1. gloriatur se esse constitutum Apostolum gētiū non ab hominibus, neque per hominē, sed per Iesum Christum, & 1. ad Timoth. 2. *In quo positus sum ego prædicator, & Apostolus (veritatem dico, & nō mentior) doctor gentium in fide, & veritate,* quòd nimirum Doctores ab ipso Christo immediatè creati excellentiores fuerint, & sapientia, virtuteque maiores.

Luc. 21.
Galatas. 1.

1. Timot. 2.

Obiectio.

Responsio.

Sed potest quis circa rationem quartam D. Thom. obicere. Probat enim ideò noluisse Christum doctrinam suam gentibus ante mortem prædicare: quia eadem morte potestatem, & dominium super gentes meruit. Quæ ratio eodem modo in Iudæis procedit, quia etiam in illos singulare dominium, & potestatem per mortem comparauit: nam & pro illis mortuus est, sicut & pro gentibus. Respondetur rectè concludi hoc solo titulo non fuisse prædicandum Iudæis ante mortem: fuerunt tamen aliæ causæ, propter quas illis prædicare Christus debuit, scilicet quia illis fuerat specialiter promissus ac missus: & quia illis credita erant eloquia Dei, ac denique quia omnino oportebat, vt Christus per seipsum aliquibus prædicaret: non poterat autem ab alijs conuenientius ordiri, quàm à Iudæis.

ARTICVLVS II.

Vtrum Christus debuerit Iudæis sine eorum offensione prædicare.

231 **A**D secundū sic proceditur. Videtur, quòd Christus debuerit Iudæis sine eorum offensione prædicare. Quia vt Aug. dicit in lib. de Agone Christia. in homine Iesu Christo se nobis ad exemplū vitæ præbuit filius Dei. Sed nos debemus vitare of-

A fensionē non solū fidelium, sed etiā infidelium: secundū illud. 1. ad Corint. 10. Sine offensione estote Iudæis, & Gentibus, & Ecclesiæ Dei. Ergo videtur quod etiā Christus in sua doctrina offensionē Iudæorum vitare debuerit. ¶ 2. Præterea, Nullus sapiens debet facere vnde effeētū sui operis impediatur. Sed per hoc, quod sua doctrina Christus Iudæos turbauit, impediabatur effectus eius doctrinæ. dicitur enim Lucæ. 11. quòd cū Dominus Phariseos, & Scribas reprehenderet, cœperunt grauiter insistere, & os eius opprimere de multis, insidiantes ei, & quærētes aliquid capere ex ore eius, vt accusarēt eum. Non ergo videtur conueniēs fuisse, quòd eos in sua doctrina offenderet.

¶ 3. Præterea, Apostolus dicit primæ ad Timoth. 5. Senioreni ne increpaueris, sed obsecra vt patrē. Sed sacerdotes, & principes Iudæorum erant illius populi seniores. Ergo videtur, quòd non fuerint duris increpationibus arguendi. ¶ Sed cōtra est, quod Isa. 8. fuerat prophetizatū, quòd Christus esset in lapidem offensionis & petra scandali duabus domibus Israel.

C Respondeo dicendū, quòd salus multitudinis est præferenda paci, quoruncūq; singularium hominum. Et ideo quādo aliqui sua peruersitate multitudinis salutem impediunt, non est timenda eorum offensio à prædicatore vel doctore, ad hoc, quòd multitudinis saluti prouideat. Scribæ autē & Pharisei, & principes Iudæorum sua malitia plurimum impediabant populi salutem: tū quia repugnabāt Christi doctrinæ, per quam solā poterat esse salus: tum etiā quia prauis suis moribus vitam populi corrūpebant. Et ideo Dominus nō obstāte offensione eorū, publicē veritatem docebat, quam illi oderant, & eorū vitia arguebat. Et ideo dicitur Matthæi.

thæi. 15. quod discipulis Domino dicen-
tib⁹, Scis quia Iudæi audito hoc verbo,
scandalizati sunt: responder, Sinite il-
los, cæci sunt, ducesque cæcorum: cæcus
autem si cæco ductū præstet, ambo in
foueam cadunt.

¶ Ad primum ergo dicendū, quod ho-
mo sic debet esse sine offensione omnib⁹,
vt nulli det suo facto vel dicto minus
recto occasionē ruinæ. Sed cū de verita-
te scandalum oritur, magis est sustinen-
dum scādalum, quā virtus relinqua-
tur: vt Gregor. dicit. ¶ Ad secundum
dicendū, quod per hoc, quod Christus
publicē Scribas & Phariseos arguebat,
nō impediuit, sed magis promouit esse
stum suæ doctrinæ, quia cū eorū vitia
populo innotescēbāt min⁹ auertebatur
à Christo propter verba Scribarum, &
Phariseorū, qui semper doctrinæ Chri-
sti obfistebant. ¶ Ad tertium dicendū,
quod illud verbum Apostoli est intelli-
gendum de illis senioribus, qui non so-
lū ætate vel authoritate, sed etiam ho-
nestate sunt senes, secundum illud Nu-
mer. 11. Cōgrega mihi septuaginta vi-
ros de seniorib⁹ Israel, quos tu nosti, &
senes populi sint. Si autem authoritatē
senectutis in instrumētum malitiæ ver-
tant, publicē peccando, sunt manifeste
& acriter arguendi: sicut & Daniel di-
xit Danie. 13. Inueterate dierum malo-
rum, &c.

Doctrina huius articuli moralis est,
& concionatoribus utilis, vt & pru-
denter, & fideliter suo munere fun-
gi sciant, & ideò eam in sequenti disputa-
tione latius tractabimus.

ARTICVLVS III.

*Vtrum Christus omnia publice docere
debuerit.*

Ad tertium sic proceditur. Vi-
detur, quod Christus non om-
nia publicē docere debuerit.

A Legitur enim multa seorsum discipu-
lis dixisse: sicut patet in sermone Cœ-
næ, vnde & Matt. 10. dixit. Quod in au-
re audistis in cubilibus, prædicabitur
in tectis. Non ergo omnia publicē
docuit.

¶ 1. Prætereā, profunda sapientiæ non
sunt nisi perfectis exponenda: secundum
illud. 1. ad Corin. 2. Sapientiā loquimur
inter perfectos. Sed doctrina Christi cō-
tinebat profundissimam sapientiā. Nō
ergo erat imperfecte multitudini com-
municanda.

B ¶ 3. Prætereā, Idem est, veritatem ali-
quam occultare silentio, & obscuritate,
verborum. Sed Christus veritatē, quā
prædicabat, occultabat turbis obscuri-
tate verborum, quia sine parabolis non
loquebatur ad eos: vt dicitur Matth.
13. ergo pari ratione poterat occul-
tare silentio. ¶ Sed contra est, quod
ipse dicit Ioann. 18. In occulto locutus
sum nihil.

¶ Respondeo dicendū, quod doctrina
alicuius potest esse in occulto triplici-
ter, Vn modo quātū ad intētionē docē-
tis, qui intendit suam doctrinam nō mā-
nifestare multis; sed magis occultare.
Quod quidem contigit dupliciter, quā-
doque ex inuidia docentis, qui vult per
suam scientiā excellere, & ideo scientiā
suam nō vult alijs cōmunicare. Quod
in Christo locum non habuit: ex cuius
persona dicitur Sap. 7. Quā sine fictio-
ne didici, & sine inuidia comunico,
& honestatem illius non abscondō. Quā
doque verò hoc cōtingit propter in ho-
nestatem eorum, quæ docentur: sicut
Aug. dicit super Ioan. quod quēdā sunt
mala, quæ portare non potest qualiscū-
quē pudor humanus, vnde de doctrina
hereticorū dicitur Prouer. 9. Aquæ fur-
tiuæ dulciores sunt. Doctrina autem
Christi nō est, neque de errore, neque
de immunditia, & ideò Dominus dicit
Marc.

Tract. 96.
circa fin. 10.
mo. 5.

Marc. 4. Nunquid venit lucerna, idest, vera, & honesta doctrina, ut sub modio ponatur? Alio modo aliqua doctrina est in occulto, quia paucis proponitur, & sic Christus etiã nihil docuit in occulto: quia Christus omnẽ doctrinã suam vel turbæ toti proposuit, vel omnibus suis discipulis in cõmuni. Vnde Augustinus dicit super Ioan. Quis in occulto loquitur, qui corã tot hominibus loquitur præsertim si hoc loquitur paucis, quod per eos vult innotescere multis? Tertio modo aliqua doctrina est in occulto quãtũ ad modũ docẽdi. Et sic Christus quædã turbis loquebatur in occulto, parabolis vtẽs ad annũtianda spiritualia mysteria, ad quæ capienda non erãt idonei, vel digni. Et tñ melius erat eis, vel sic sub tegumẽto parabolarum, spiritualium doctrinam audire, quam omnino ea priuari. Harũ tamẽ parabolarum apertam, & nudã veritatẽ Dominus discipulis exponebat, per quos deueniret ad alios, qui essent idonei: secundũ illud. 2. ad Timot. 2. Quæ audisti à me per multos testes, hæc cõmenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt, & alios docere. Et hoc signatum est Nume. 4. vbi mandatur, quod filij Aaron inuoluerẽt vasa Sãctuarij, quæ Leuitæ inuoluta portarent.

¶ Ad primũ ergò dicẽdũ, quòd (sicut Hilarius dicit super Matth. exponẽs illud verbũ inductũ) nõ legim⁹ Dñm solitũ fuisse noctibus sermocinari, & doctrinã tradidisse in tenebris: sed hoc dicit, quia omnis sermo eius carnalibus tenebræ sunt, & verbũ eius infidelibus nox est. Itaq; quod à se dictũ est, cũ libertate fidei, & cõfessionis vult esse loquẽdũ. Vel secũdũ Hieronym. cõparatiue loquitur: quia videlicet erudiebat eos in paruo Iudææ loco respectu totius mundi, in quo erat per Apostolorum prædicationẽ doctrina Christi publi-

canda. ¶ Ad secũdũ dicẽdũ, quòd Dñs nõ omnia profunda suæ sapientiæ suæ doctrina manifestauit, nõ solũ turbis, sed nec etiam discipulis, quibus dixit Ioan. 16. Adhuc multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modò. Sed tñ quodcũq; dignũ duxit alijs tradere de sua sapiẽtia, nõ in occulto, sed palã proposuit, licet non ab omnibus intelligeretur. Vnde Augustinus dicit super Ioan. Intelligendũ est ita dixisse Dñm. Palã locutus sum mũdo: ac si dixisset. Multi me audierũt, & rursus nõ erat palã, quia non intelligebãt. ¶ Ad tertiuũ dicẽdũ, quòd turbis Dñs in parabolis loquebatur (sicut dictũ est) quia non erãt digni, nec idonei nudã veritatem accipere, quam discipulis exponebat. Quòd autẽ dicitur, quòd sine parabolis nõ loquebatur eis, secũdũ Chrysostomũ intelligẽdũ est quantũ ad illũ sermonẽ: quãuis aliàs sine parabolis multa turbis locutus fuerit. Vel secũdũ Augustinum in lib. de Quæstionibus Euangelist. hoc dicitur, non quia nihil propriẽ locutus est, sed quia nullũ ferẽ sermonem explicauit, vbi non per parabolam aliquid significauerit: quãuis in eo aliqua propriẽ dixerit.

COMMENTARIUS.

Respõsio D. Thom. simpliciter, & absolute est Christũ omnia publicẽ, nihilq; in occulto tradidisse. Quæ assertio sub his terminis de fide est, nam eisdem illã Christus asseruit. Ioan. 18. Ego palãm locutus sum mundo, & in occulto locutus sum nihil. Circa quæ verba omnes ferẽ expositores, præsertim Augustinus, Chrysostomus & Cyrilus dubitãt, quomodo Christus nihil in occulto docuerit, cũ sæpẽ cũ discipulis suis de diuinis rebus secretò egerit. Matth. 20. Assumpsit duodecim discipulos suos secretò, &c. & cap. 17. Accesserunt discipuli ad Iesum secretò, & dixerunt, Quare nos non potuimus eijcere illum? & statim ipse docuit eos. Et similiter. c. 24. Accesserunt ad eum secretò dicẽtes, Quãdo hæc erunt? & similiter eos solos instruxit

Tr. 113. in
Ioan. in me.
2. 9.

In cor. att.

Hom. 48. in
Matth. circa
principium
illus. 10. 2.

In lib. 1. ex
Matth. 15. c.
4. in princ.

Christus om
nia publicẽ
nihil in oc
culto docuit
Ioan. 18.
Obiectio.

August.
Chrysost.
Cyril.
Matth. 17. 20
& 24.

Tr. 113. in
Ioan. in me.
2. 9.

Can. 10. in
Matth. parũ
à medio.

Super ver
bũ Matth.
citatum in
art. 16. 9.

xit de signis diei iudicii. Præterea in die Transfigurationis, cū opere ipso gloriā suā tribus tantū Apostolis ostēdisset, dixit eis. *Nemini dixeritis visionē, donec filius hominis à mortuis resurgat.* Mat. 17. Ac deniq; in nocte cœnæ solis Apostolis multa, magna; mysteria declarauit, & illis specialiter dixit.

Ioann. 15. *Iam nō dicā vos seruos, sed amicos, quia omnia, quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Alia rursum fit obiectio. Nā licet interdū Christus publicè corā multis loqueretur: ita tamen sub figuris, & parabolis loquebatur, vt à paucis intelligeretur, videlicet ab Apostolis, quibus interdum doctrinā suam priuatim declarabat & dicebat. *Vobis datum est nosse mysteria Regni Dei: cæteris in parabolis, vt audientes non intelligant.*

Matth. 13. *Ad has igitur difficultates soluēdas, vsus est D. Tho. distinctione trimēbri quā sumpsit ex August. tract. 113. in Ioannē, & possumus eam ad bimembrē reuocare. Duplīciter enim potest aliquis dici occultè loqui. Primo ex parte eorū, quibus loquitur, & ex modo, ac intēctione qua loquitur: quia videlicet, & paucis loquitur, & secrete ita vt intēdat doctrinā suam occultare. Secundo ex parte modi, quia loquitur verbis obscuris, & sub ænigmate, quamuis corā multis loquatur. Prior sensus est proprius, quia hæc est significatio propria illius verbi, in occulto loqui. Et hoc sensu loquutus est Christus in citato loco. Vnde id explicuit, quia non in locis abditis, sed in synagoga, in tēplo corā omnibus semper docuerat. Quoverbo non excludit, quin interdum in deserto, interdum in nauis, nonnūquam domi loquutus sit: sed quod publica loca ad docendum non fugerit, neque aliud publicè, aliud occultè prædicarit. Denique quod nunquā ita docuit, vt voluerit doctrinā suam tanquam mendacem, & fraudulentā in angulo latere. Vnde si interdum solos discipulos docebat, eos tamē iam antea instruxerat. Quod in aure auditis, predicate super teſta, & quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine. Mat. 10. Vt autem acutè dicit August. qui ita loquitur, vt velit publicè, quæ docuit, non potest dici occultè loqui, etiā si paucis loquatur. Et ita facile expediuntur omnia, quæ in prima ratione dubitādi proponebantur. Quibus solū addenda sunt duo. Vnum est, licet Christus aliqua dixerit, vel ostenderit Apostolis, quæ voluit secretò teneri, quandiu ipse viueret, hoc non*

Responsio.

Doctrina à Christo in occulto quo modo tradita.

Matth. 10. August.

A repugnare supradictis verbis eius. Quia illa omnia non aduersabantur ijs quæ publicè docebat, neque erant talia quæ publicè dici non possent eò quod essent mala, aut suspecta (de quo genere doctrinæ Iudæi arguere Christum volebant) sed erant eiusdē rationis cum ijs, quæ publicè docebat, & ad ea magis stabilienda, & declaranda referebantur, vtque oportuno tempore publicè vulgarentur. Alterum est, multa Christum docuisse Apostolos, quæ non erāt in vulgus imperitæ plebi propalanda: nec propterea dicendus est ea occultè docuisse. Quia (vt notauit Gregor. lib. 2. Pastor. c. 4. & latius Clemens Roman. epist. 3.) ad sapiētiā doctoris pertinet, non omnia in vulgus effundere, sed ea duntaxat quæ necessaria sunt, & quæ capere vulgus potest, altiora verò mysteria doctrinibus solum, ac magistris populi tradendo. Quæ satis docentur publicè quando ijs qui sunt capaces, & ad quorum munus pertinet eorum cognitio, proponuntur.

B Ex his facile expediri potest secunda obiectio, quæ procedit iuxta aliam acceptionem occultæ doctrinæ ex parte modi, quæ ad veritatem verborū Christi non referebat. Quia (vt Augustin. etiam notauit) quando dixit, *palam loquutus sum*, non fuit sensus, idest, perspicue, & clarè: sed corā multis. Potest tamen etiam, hoc modo explicari Christi sententia; vt etiam volunt Cyril. lib. 11. in Ioan. c. 44. Chrysost. hom. 82. Theophyl. Ioan. 18. qui tamen non eodem modo exponit verba Christi: Chrysost. enim, & Theophyl. dicunt Christum respōdisse ad mentem interrogantis, vt negaret se aliquid seditiosum, aut falsum docuisse, quale ipsi Pharisei, & Pontifices existimabant, & hoc modo dicit se palā semper docuisse. Quia nunquā propter eam causam quicquam occultè, & sub ænigmate dixerat: sed si quid interdū hoc modo docuisset, solum fuit, quia mysteria erant altiora, quā à multitudine capi possent. Aliter verò ait August. Christū dicere omnia se loquutum esse palā, nā (quod in ipso erat) paratus profectò erat in palā docere omnia, vt à cunctis posset intelligi; quia verò nō omnes ad intelligēdū erant, credendūq; dispositi, idcirco nō omnibus ita loquebatur. Tertio potest dici ex Cyrillo, & ex paulo antea notatis pietatis viam non ænigmatice, sed dilucide Christū mundo prædicasse, quoad

Quæ nā, & quibus publicè proponenda.

Greg. papa. Clem. papa.

Vide Cep. in mandatis distim. 43.

Cyrl. Chryl. Theophyl.

August.

Cyrl.

quoad omnia, quæ necessaria sunt, idest, quoad præcepta, doctrinamq; moralem, & cognitionem fidei, quoad mysteriorum substantiam: altiora tamen mysteria pro temporum, & personarum opportunitate obscurius tradidisse.

ARTICVLVS III.

Verum Christus debuerit doctrinam suam scripto tradere.

*Ad Hebr. 8.
L. 2. m. fin.*

MD quantū sic proceditur. Videtur, quod Christus doctrinam suam debuerit scripto tradere. Scriptura enim inuenta est ad hoc, quod doctrina commendetur memoriæ in futurum. Sed doctrina Christi duratura erat in æternum: secundum illud **B** Luc. 21. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Ergo videtur, quod Christus debuerit suam doctrinam scripto mandare.

¶ 2. Præterea, Lex vetus in figura Christi præcessit: secundum illud Hebr. 10. Vmbra habens lex futurorum bonorum. Sed lex vetus à Deo fuit descripta: secundum illud Exod. 24. Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem ac mandata quæ scripsi. Ergo videtur, quod etiam Christus doctrinam suam scribere debuerit. **¶ 3.** Præterea, Ad Christum, qui venerat illuminare his, qui in tenebris, & vmbra mortis sedent (ut dicitur Lucæ primo) pertinebat erroris occasiones excludere, & viam fidei aperire. Sed hoc fecisset, doctrinam suam scribendo: dicit enim Augustin. in primo de consensu Evangel. quod solet nonnullos mouere, cur ipse Dominus nihil scripserit, ut alijs de illo scribentibus necesse sit credere. Hoc enim illi & maxime Pagani quærent, qui Christum culpæ, aut blasphemare non audent, eique tribuunt excellentissimam sapientiam, sed tamen tanquam homini. Discipulos verò eius dicunt magistro suo amplius tribuisse, quam erat: ut eum

*Lib. 7. au
te medium
som. q.*

A filium Dei dicerent, & Verbum Dei per quod facta sunt omnia. Et postea subdit. Videntur parati fuisse hoc de illo credere, quod de se ipse scripsisset non quod alij de illo pro suo arbitrio prædicassent. Ergo videtur quod Christus ipse doctrinam suam scripto tradere debuerit.

¶ Sed contra est, quod nulli libri ab eo scripti habentur, in canone Scripturæ. **¶** Respondeo dicendū, conueniens fuisse Christum doctrinam suam non scripsisse. Primo quidem, propter dignitatē ipsius. Excellentiori enim doctore excellentior modus doctrine debetur, & ideo Christo tanquam excellentissimo doctore hic modus competeat, ut doctrinam suam auditorum cordibus imprimere. Propter quod dicitur Matt. 7. quod erat docens eos sicut potestatem habens. Vnde etiam apud Gentiles Pythagoras & Socrates, qui fuerunt excellentissimi doctores, nihil scribere voluerunt. Scriptura enim ordinatur ad impressionem doctrine in cordibus auditorum, sicut ad finem. Secundò, propter excellentiā doctrine Christi, quæ literis comprehendere non potest: secundum illud Ioan. vlt. Sunt & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundū capere posse eos, qui scribendi sunt libros. Quos sicut August. dicit, non spatio locorum credendum est mundum capere non posse: sed capacitate legentium comprehendere fortasse non posse. Si autem Christus scripto doctrinam suam mandasset, nihil altius de eius doctrina homines æstimarent, quam quod Scriptura contineret. Tertio, ut ordine quodam ab ipso, doctrina ad omnes perueniret, dum ipse scilicet discipulos suos immediatē docuit, qui post modū alios verbo, & scripto docuerūt. Si autē ipsemet scripsisset, eius doctrina immediatē ad omnes peruenisset.

*Eccl. lib. 1.
de consensu
Euang. 7.
inca. med.
tom.*

*Tra. vlt. in
Euan. Ioan.
non precat
à fine.*

Vnde

lib. i. c. 61.
c. 10. 10. 4.

Vnde & de sapiētia Dei dicitur Prou. 9. quod misit ancillas suas vocare ad arcem. Sciendum tamē est (sicut Augus. dicit in primo de consensu Euang.) aliquos Gētiles existimasse Christū quosdam libros scripsisse, cōtinentes quædā magica, quibus miracula faciebat, quæ disciplina Christiana condēnat. Et illi tamē, qui Christi libros tales se legisse affirmant, nulla talia faciunt, qualia illum libris talibus fecisse mirantur. Diuino enim iudicio sic errant, vt eosdē libros ad Petrū & Paulum dicant tanquā epistolari titulo prænotatos, eo q̃ in plurib⁹ locis simul eos cū Christo pictos viderūt. Nec mirū, si à pingētib⁹ fingentes decepti sunt, toto enim tēpore quo Christus in carne mortali cū suis discipulis vixit, nōdum erat Paulus discipulus eius.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod (sicut Augus. dicit in eodem lib.) omnibus discipulis suis tanquam mēbris sui corporis Christus caput est. Itaq; cū illi scripserunt quæ ille ostēdit, & dixit, nequaquam dicēdum est, quod ipse nō scripserit: quādoquidem mēbra eius id operata sūt, quod dictāte capite cognouerūt. Quicquid enim ille de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribēdū illis tanquā suis manib⁹ imperauit.

¶ Ad secundū dicendum, quod quia lex vetus in sensibilib⁹ figuris dabatur, ideo etiā cōueniēter sensibilib⁹ signis scripta fuit. Sed doctrina Christi, quæ est lex Spiritus vitæ, scribi debuit non atramēto, sed Spiritu Dei viuī, nō in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, vt Apostolus dicit. 2. ad Corinth. 3.

¶ Ad tertium dicēdum, quod illi qui Scripturæ Apostolorū de Christo credere noluerūt, nec ipsi Christo scribēti credidissent: de quo opinabantur, quod magicis artibus fecisset miracula.

COMMENTARIUS.

Probat D. Thom. 3. rationibus non fuisse conueniens, vt Christus doctrinam suam scripto traderet. Et prima quidem ratio rectē probat, magis oportuisse vt Christus verbo doceret, quia ille est perfectior docendi modus. Præsertim quando doctrina non tantum ad illuminandum intellectum; sed etiam & maximē ad excitandum affectum ordinatur. Non videtur autem probare illa ratio non fuisse conueniens, vt præter illum modum scripto quoq; Christus doceret, cum hic modus neque imperfectus sit, neque quidpiam includat, quod Christum non deceat, & melius videatur pluribus modis, quā vno dumtaxat docere: Eō vel maximē, quod modus docendi in scripto habet aliquam perfectionem, qua alius modus caret, scilicet durationem stabilem. Quo fit, vt non modo præsentibus, sed prodeste etiam posteris queat. Et hinc eneruatur etiam tertia ratio. Cur enim non decuit, imō & melius fuit, vt Christus omnes nos immediatē doceret, si non verbo, saltem scripto? Certē si fieri potuisset, vt omnes eum loquentem audiremus, melius id existimaretur, ac cōueniētius: ergo cū id potuerit saltē scripto fieri, cur negabimus id fuisse conueniens? Nam reuera magna fuisset consolatio fidelium si haberemus doctrinam ab ipsomet Christo scriptam. Et hinc tandem obscurior redditur secunda ratio D. Thom. scilicet quod altitudo doctrinæ Christi non poterat literis comprehendī. Quidquid enim verbo profertur, potest literis significari. Verba enim vel scripta, vel voce prolata idem significāt, si ergo doctrina Christi quantumuis excellens, & alta potuit verbo doceri, cur non etiam scripto? Deinde doctrina Dei, & Spiritus Sancti scriptis continetur, nec propterea putant homines in diuina scientia nihil aliud esse, quā in Scriptura contineatur, non est autem altior, quā Spiritus Sācti, doctrina Christi.

Potissima quidem ratio, quæ conuincit fuisse conueniens vt Christus nihil nobis in scriptis traderet, est ita fecisse eū, quem constat nihil potuisse facere, vel omittere, quod non fuerit conueniens. Dixi tamen super articulum. 1. huius. 3. part. interdum dici conueniens, quod non est malum: sed recta aliqua ratione fieri potest. Quidquid

li enim

*Doctrina in
scriptis à
Christo tra-
di, cōueniens
ne fuerit.*

enim bonum est, ea ratione conueniens dici potest, & hoc sensu nulla est hic difficultas. Quod enim Christus Dominus per seipsum doctrinam suam scriberet, vel non scriberet, ex se indifferens est, & sine dubio potuit propter aliquam honestam rationem, vel fieri, vel omitti. Vnde, cū de facto omissum sit, non est dubium quin consulto, & non casu fuerit à Christo factum, & consequenter quod propter honestum finem effectum sit, atque adeo, quod in hoc sensu fuerit conueniens. Alio verò modo dicitur conueniens, quod consideratis omnibus magis eligendum iudicatur, vel quia propter se est amabilius, vel quia ad res alias est utilius: & in hoc sensu non est facile rationem reddere, cur fuerit cōueniens vt Christus doctrinam suam scriptam non reliquerit. Neque fortasse id dicere est admodum necessarium, nam si aliquid scripsisset, non deessent rationes plures, propter quas id conuenientius crederetur, vel saltem erat res æquē indifferens, quia & scribendo, & non scribendo æquē commodē, ac sufficienter potuit Christus finem suum assequi, & nostrę saluti, ac instructioni providere. Si tamē hoc verū est (vt reuera esse videtur) hinc satis probabiliter concludi potest, conuenientius fuisse, vt Christus in sua doctrina scribenda nullam operam poneret. Quia scriptioni intendere, per se non est experibile, neque Christo ad aliquam eius perfectionem, dignitatemvē necessarium. Si ergo ad commodum nostrum, neque erat necessarium, neque utilius, impertinens fuit Christo huiusmodi actio. Quod autem nobis necessaria non fuerit, notum est. Quod autem nec utilior, pater, quia quidquid Christus per seipsum scribere potuit, potuit etiam per alios, & cum eodem fructu, & æquali certitudine, & auctoritate. In quo differt multum Scriptura à voce viuā. Nam Scriptura à quocumque manet, non magis mouet, neque illuminat, dummodo omnino eandem doctrinam, & eisdem verbis contineat, & eadem veritatis auctoritate munita sit. Quæ omnia potuit habere Scriptura facta à Christo per ministros suos, & non per seipsum: at verò viuā vox tam ad docendum, quā ad mouendum, & delectandum magnam vim, & energiam habet à persona loquentis, & ideo maximē oportuit, vt hoc saltē modo Christus nos doceret.

A Ex ijs facile est intelligere vim rationum D. Thomæ. Nam prima fundatur non solum in hoc, quod modus docendi voce melior est ac perfectior: sed etiam qui illo posito, alius nihil ad Christi perfectionem, vel ad nostram utilitatem referebat. Secunda verò solum est congruentia quædam, quia videtur magis consentaneum excellentiæ tantæ doctrinæ, vt in ipso modo docendi primi, ac supremi doctoris eius, indicatum sit illam literis comprehendere non posse. Tertia etiam est optima, quia supposito, Scripturam illā nō fuisse necessariam, conuenientius fuit seruare ordinem suavis prouidentię Dei, vt homines per homines doceantur. Ex his etiam facile intelliguntur, quæ de hac quæst. disseruit Aug. libr. 1. de consens. Euang. capit. 7. & sequentibus. Ex quo etiam intelligere licet ad Christi auctoritatem pertinuisse, vt scriptoribus eius tanta fides haberetur, ac si ipse per se ipsum scripsisset.

Hic verò optabit scire quispiam, quæ fides adhibenda sit ijs, qui dicunt Christum aliquid scriptitasse. Nam Eusebius. 1. lib. Hist. cap. 13. refert se vidisse epistolam à Christo domino scriptam, & ad Regem Abgarum missam. Ioannis etiam. 8. legimus Christum digito scripsisse in terra. Respondetur, certissimum esse Christum nihil scripsisse ad docendum, seu quod doctrinam cōtineret, ita enim docet vniuersæ Ecclesiæ traditio. Nec enim verisimili est Christū scripsisse aliquid ad docendū, idq; in Ecclesia nunquam fuisse receptum. De illa verò epistola, & res incerta est, nam inter apocryphas ponitur à Gelasio, & ignoratur (si forte talis extitit epistola) vtrum à Christo per seipsum, an per aliquem discipulum sit scripta. Ac deniq; illa non fuit ad doctrinam tradendam, sed vrbauitatis, & salutandi causa.

Aliud verò quod ex Ioann. 8. assertur non est ad rem. Primò, quia illa non erat Scriptura permanens, & durabilis, de qua nunc loquimur. Secundò, quia non erat ad docendum, sed ad significandum ijs, qui adulteram accusabant, dignos esse qui in terra scriberentur, iuxta illud Ierem. 17. Recedentes à te in terra scribentur, vt indicauit Hieronym. libr. 2. cont. Pelag. & Rabanus in Ioannem, & Ambros. epist. 76. dicit. Peccatores in terra scribuntur, iusti in celo.

*Responso ad
obiectionem*

August.

Dubium.

Euseb.

Ioan. 8.

Responso.

*Nihil ad doctrinam in-
scriptis à
Christo re-
lictum.*

Gelas. Pap.

*Christus
digito scrip-
sit in terra
cur.*

Ierem. 17.

Hic.

Raban.

Ambros.

DISPUTATIO XXX.
Intres sectiones distributa.*De Christo Doctore, eiusque doctrina.*

IN superiori tomo disp. 46. in initio adnotavi pertinuisse ad Christum, quatenus sacerdos est, & summus Ecclesiæ Pontifex, munus docendi, ac prædicandi hominibus: huius verò rei tractationem, quamvis cum disputatione de sacerdotio Christi coniuncta videretur, in hunc tamen locum distulimus: tum ut seruaremus D. Thomæ ordinem: tum etiam quia Christus in mortali vita hoc præcipuè munus exercuit, postquam se hominibus manifestare coepit. Possent autem de hac re multa disputari, quæ vel in superioribus sunt dicta, vel ad alia Theologiæ loca spectant, & ideo, ne eadem repetamus, neq; ad peregrinas questiones diuertamus, indicabo breuiter omnia, & ea seligam quæ ad præsens institutum spectant. Primò ergo inquiri posset, an in Christo Domino fuerint omnia, quæ ad perfectum doctorem necessaria sunt. Sed circa hanc rem videantur, quæ diximus de scientia, gratia, innocentia, ac perfecta vita eius. Nam hæ sunt, quæ perfectum aliquem doctorem constituunt: hic ergo solum dicendum, qua ratione cõueniat Christo hoc munus, seu ius docendi homines. Secundò inquiri posset, quibus, & ubi prædicauerit, de qua re satis dictum est in cõmentarijs articul. 1. & 3. Tertiò quid, seu quam doctrinam docuerit, & hæc res pertinet ad materiã de Fide, & de Sacramentis, docuit enim doctrinam fidei, & Sacramentorum: hic satis est supponamus docuisse semper veritatem, non solum quia Deus erat, sed etiam quia vir summè sapiens, ac summè iustus non potuit aliud docere. Quia neque falli potuit propter summam sapientiam, neq; fallere propter bonitatem, & innocentiam, Vnde etiam constat non quãcumque veritatem, sed ad bonum animi spectantem docuisse, de quo nonnihil postea dicemus. Quarto tractari potest, quomodo docuerit. In quo multa cõtinentur, scilicet, an verbo, vel scripto, clarè, vel obscurè, publicè, vel secretò, de quibus iam egimus. Rursus an sufficienter doctrinam suam tradiderit, & veram esse, ac fidedignam ostenderit, & hoc ad materiã fidei spectat, ubi de credibi-

A litate Christianæ fidei latissimè differitur, & in sequenti Disputatione gentes de miraculis Christi nonnulla insinuabimus. Deinde ad hoc etiam pertinet, quanta auctoritate, efficacique virtute verborum, atque adeò quo fructu, vel scandalo prædicauerit, de quibus nonnulla dicemus. Vltimo dicendum est, quanto tempore prædicauit. Nam de initio prædicationis eius iam diximus fuisse post baptismum, seu tentationem eius. Quot verò annis durauerit, hoc loco dicendum erit.

ARTICVLVS I.

Vtrum Christus ad docendos homines venerit, & perfectè munus illud obierit.

Dico primò, Christum Dominum esse missum à Patre in mundum, ut esset doctor hominum, est de fide. Quæ satis probatur, Isai. 30. *Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & non faciet auolare à te ultra doctorem tuum.* Quia ex quo Christus Ecclesiam docere coepit non illam deseruit, sed eam semper docet per se, aut per discipulos suos. Et ideo nomen hoc doctoris seu magistri, sibi specialiter reservari voluit idem Dominus Matth. 23. dicens, *Nec vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus, de quo propterea dicit æternus Pater per eundem Isaiam cap. 55. Ecce testem populis dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus. & cap. 49. Parum est, ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Israel, & facies Iacob conuerterendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra, & cap. 61. Spiritus Dñi super me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem.* Et Ioel. 2. *Fily Sion exultate, & letamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorẽ iustitiæ.* Quem locum de Christo esse intelligendũ nullus, qui Iudæus non sit, negare poterit. Præsertim cum paulò inferius subiugatur, *Et erit post hæc, effundam de spiritu meo super omnem carnem.* Quæ verba de Spiritu Sancti aduentu interpretatus est Pet. Act. 2. Præterea ipsemet Christus testatus est de se Ioan. 18. *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati, & Luc. 4. Ad euangelizandum pauperibus*

*Christus m̃
di doctor,
& magister
diuinus da-
tus.
Isai. 30.*

*Marc. 13.
Isai. 49-55
& 61.*

Ioel. 2.

*Act. 1.
Ioan. 18.
Luc. 4.*

Matth. 11. peribus misit me. Et ideo Matth. 11. ut se Christus ostenderet verum Messiam, inter alia signa, hoc præbuit, Pauperes euangelizantur.

Ioan. 13. Ac denique Ioannis. 13. Nos (inquit) vocatis me magister, & Domine, & bene dicitis, sum etenim. Et ideo æternus Pater semel in baptismo, & iterum in transfiguratione cum ut proprium doctorem nobis proposuit, dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, ipsum audite.

Vnde Aug. orat. de quinque hæresibus ad finē, Gratiarum (inquit) tibi Deus, æterna virtus, gratias tibi Deus Pater omnipotens, qui & filium tuum ostendisti, & mihi in doctorem dedisti.

Ratio verò, seu congruentia est. Quia ad salutem nostram, non tantum necessarium erat, ut Christus redemptionem nostrā perficeret, sed etiam ut viam salutis opere, & verbo nobis ostenderet, alioqui non esset nobis sufficienter prouisum, quia sine fidei, & mediōrū cognitione, quæ ad salutē necessaria sunt, nullus posset saluari. Et ideo (ut Greg. inquit. 1. p. pastor. c. 3.) Ita Deus in carne apparuit, ut nō solum nos per passionem redimeret, sed etiā conuersatione doceret.

Et ipse Dominus propter hanc causam seipsum appellat bonum pastorem, quod & verbo, & doctrina oues suas pascat, & pro eis animam suam ponat.

Vnde in priori tom. disp. 3. sect. 3. inter rationes quas adduximus, propter quas fuit per se conueniens Deum fieri hominem, una fuit ut ipsa Dei Sapientia, quæ est lux vera, hominem doceret, ac viam salutis ostenderet.

Dico secūdō. Potestas docendi per se conuenit Christo ratione hypostaticæ vnionis, vnde non solum homines, sed etiam Angelos docere, & illuminare potest. Conclusio est certa, quia Christus ratione vnionis habet quod sit caput omnium, & consequenter ut possit in omnes influere, modo omnibus accommodato. Deinde ratione vnionis est summus Sacerdos, ac supremus Ecclesiæ pastor, est autem de ratione summi Pontificis ut possit docere, & illuminare sibi subditos. Habet etiam Christus, quia Deus homo est, quasi ius quoddam ad saluandos, & redimendos homines, & hoc etiam titulo habet, ut possit eos docere, quatenus hoc medium necessarium est ad salutē hominum. Et hinc fit potuisse Christum obligare omnes homines ad suam doctrinam audiendam, quam ipse per se, vel per discipulos suos prædicabat, quod ad potestatem excel-

lentiæ Christi pertinet, de qua superiori tom. disp. 47. dictum est.

Dico tertiō. Facultas, seu virtus docendi fuit maior in Christo, quam in vlla creatura esse possit. Hoc constat primō, quia in Christo est maior scientia, & altiori modo, quàm sit in vlla pura creatura, quàm a principio habuit summē perfectam, & connaturalem. Vnde hoc illi singulare est, quod ita docet, ut nunquam discat, & ita sit magister, ut nunquam fuerit discipulus. Nam licet anima eius in primo instanti suæ creationis à Verbo scientiam acceperit, & ea ratione dici possit tunc didicisse, & habuisse magistrum Deum ipsum. Quomodo intelligi possunt verba illa Ioannis. 7. Doctrina mea non est mea, sed eius, qui misit me, ut intelligit etiam August. lib. 1. de Trinit. cap. 12. & Ambros. lib. 2. de fide. cap. 4. & lib. 5. cap. 2. tamē quia vnā, & eandem personam cū Verbo componit, dicitur Christus hanc scientiam à se habere, ut sibi connaturalem, & ideo non tam didicisse, quàm perfectam scientiam simul accepisse. Discere enim videtur quendam motū, seu progressū ab imperfecto ad perfectū significare. Sicut etiā Christus ut Deus per æternam generationem habet scientiam à Patre, de qua etiam intelligi possunt verba illa, Doctrina mea non est mea, sed eius, qui misit me, ut exponunt August. 2. de Trinit. capit. 2. & tract. 27. in Ioannem, & Cyrillus lib. 4. in Ioannem. cap. 42. & Chrysostom. hom. 48. in Ioannem, & nihilominus nō potest propriē, aut verē dici Verbum discere à Patre, quia per naturalem generationem ab illo habet scientiam perfectam. Ad hunc ergo modum loqui possumus de scientia humanitatis, quamuis nec tam perfecta illa sit, neque eodem modo connaturalis. Intelligendum ergo hoc est secundum quandam imitationem: non verō secundum æqualitatem. Et huic modo loquendi fauet Ambr. priori loco supra citato. Nam cū prius dixisset, Christum, ut hominem protulisse illa verba. Mea doctrina non est mea, subdit, Iudæi cum doctrinam eius secundum hominem quærent, & dicerēt, quomodo hic literas scit, cum non didicerit? Respondit Iesus, Mea doctrina non est mea. Nam cum sine eruditione literarum doceat, non quasi homo: sed ut Deus videtur docere, qui doctrinam non didicerit, sed inueniret. Adinuenit enim omnem viam disciplina, & post hac in terris visus est, & cum hominibus conuersa-

Virtus docēdi in Christo quā excellens.

Ioan.

Aug. Ambros.

Aug. Cyrillus. Chrysostomus.

Excellentia doctrinæ in Christo vnde.

Ambrosius.

Ambrosius.

Baruc. 3. conuersatus est, *Baruc. 3.* Hæc est ergo prima causa ob quam Christus in ratione doctoris super omnes seminet. Nam ut de eo testatus est Baptista Ioann. 3. *Qui de celo venit, super omnes est, & quod uidit, & audiuit, hoc testatur.* Secunda ratio est, quia in Christo est maior sanctitas, & vitæ puritas, quæ ad excellentiam doctoris maximè pertinet. Propter quod ipse dixit Ioann. 9. *Quis ex vobis arguet me de peccato? & subiunxit, si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?* Tertia esse potest, quia Christus non solum habebat vim ad docendum exterius, proponendo veritatem (quod alij homines habere possunt) sed etiam interiùs illuminando, & virtutem dando ad intelligendum, & credendum altissima mysteria, quæ ratio non attingit. Denique quia ita docet, ut etiam rudes, & quodammodo ad scientiam capessendam ineptos interdum subito sapiētes reddat, & diuinorum capaces mysteriorum. Quarta excellentia est, quia docendo non solum illustrat intellectum, sed etiam cor penetrat, ut Paul. ait ad Hebræos. 4. Propter quod meritò dicebant discipuli Ioann. 6. *Quò ibimus: verba vitæ æterna habes.* Et ideò, quando volebat, unico verbo ita excitabat hominem, ut suæ voluntati, & vocationi statim obediret, quod diuinæ virtuti, & efficaciæ verbi tribuendum est.

Ex quibus præterea intelligitur, exceluisse etiam Christum in modo docendi, ut art. 1. ad 2. D. Tho. notauit, ubi ex quatuor conditionibus hoc declarat. Prima, quòd suā doctrinā miraculis cōfirmabat. Secunda quia loquebatur in virtute, & efficacia ad persuadendum. Tertia quia magna auctoritate suā doctrinam proponebat. Quarta quia quod docebat probitate vitæ confirmabat. Vbi Caietanus addit conditiones alias, quæ magis sunt proprietates doctrinæ, quàm modi docendi, scilicet excellentia doctrinæ, utilitas, rectitudo, integritas & cōsummata perfectio in rebus omnibus, quæ ad mores pertinent. Sed hæc (ut dixi) in materia de fide latius explicanda sunt.

SECTIO II.

Virum decuerit Christum cum offensione, & scandalo Iudæorum docere.

Matth. 7. **R**atio difficultatis est, quia ipsemet Christus Dominus Matth. 7. monet. *Nolite*

A dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Et Prouer. 9. commonefacit Sapiens, *Noli arguere derisorem, ne oderit te, Et Eccle. 8. Non incendas carbones peccatorum, arguens eos, & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum.* Cum ergo Christum non lateret doctrinam suam non profuturam Iudæis, sed potius futuram eis occasione perperandi maiora mala, nō par erat ut eos doceret, aut corripere. Nam & ratio charitatis hoc postulat, quæ prohibet dari proximis occasionem peccandi: & ratio etiam ipsius doctrinæ, ne otiosè, & sine fructu projiciatur, atque omnino contemnatur. Quamobrem dixit Aug. lib. 50. homil. in. 41. *si scirem non tibi prodesse, nō te admonerem, non te terrem.* & serm. 36. de sanctis, *Solent (inquit) aliquoties doctores Ecclesiæ non pro negligentia peccantium ab increpatione cessare, sed quia eos timent ex ipsa castigatione ad peiora mala prorumpere.* Quam rationem docendi tanquam prudentē laudat, & cōmēdat, & 1. lib. de Ciuitat. c. 9. *si propterea (inquit) quisq; obiurgandis, & corrigendis male agentibus parcat, quia opportunius cōpus inquit, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam, & piam erudiendos impediunt infirmos alios, & premant, atque auertant à fide, non videtur esse cupiditatis occasio: sed cōsiliū charitatis.* Eadem autem est ratio de doctrina, & de correptione, & hæc omnia quæ Aug. describit, in Christi prædicatione, & doctrina vsu venerunt: fuisse ergo charitatis cōsiliū Iudæos ita dispositos non docere. Vnde Hieronym. super Amos. 5. in hanc sententiam videtur interpretari verba illa. *Idco prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est.* Quando (inquit) vir Ecclesiasticus, & prudens in domo Dei multas impietates esse cognouerit, & non solum multas, sed & fortes, quæ opprimere possint iustitiam, taceat in illo tempore, nec det sanctum canibus. Ac denique Gregor. lib. 6. in. 1. Regum, cap. 2. propè finem. Quandoq; (inquit) mala Regum, & terra magnorum toleranda sunt, ne exasperati ad priora dilabantur. Vnde tandem augetur difficultas, quia prædicatione Christi exemplum esse debuit futuris Euangelij prædicatoribus, sed ij prædicare aut docere non debent, quādo maius timetur damnum, quàm fructus speretur, ergo nec docere Christus debuit cum tanta Iudæorum offensione.

Hæc difficultas ferè communis est in materia

peccata publica etiam
um proximo
orum offensa
one quando
irrigenda.

tertia de correptione fraterna, & de scandalolo. Nam de illa interrogari solet (vt videre est. 2. 2. q. 33. art. 7.) an interdum sit faciēda publicē, etiam si is qui corrigitur, non sit emendatus: de scandalolo verō tractari etiam solet, an propter aliquorum scandalū correptione sit omittenda, atque eadem est ratio de doctrina. Et ad vtramque quæstionem definiendam regula generalis est, quam hic statuit D. Thom. salutem multitudinis preferendam esse bono priuato cuiuscunque personæ. Vnde si doctrina per se bona sit, & ad salutem populi necessaria, aut valde utilis, vel ad bonum promouendum vel ad vitanda mala, & peccata, omittenda non est, quanquam aliqui perturbandi sint, & peiores efficiendi. Quia illud scandalum non est datum, sed acceptum, nec factum, sed permissum, ordo autem charitatis non obligat ad vitandum huiusmodi scandalum cum aliorum detrimento, vel incommodo. Et eadem ratio est de correptione, si enim consideretur correptione, vt ad emendationem delinquentis dirigitur, sub hac ratione faciēda non est, vbi desperatur fructus, nec dum si maius detrimentum timeatur. At si reprehensio vnius consideretur, vt medium ad coercendos alios, vel saltem ad impediendum, nec scelera quorūdam alios ad similia peccata inducant (quod solum habet locum in peccatis publicis) sæpe non est omittenda, non solum, si non speretur emendatio priuatæ personæ, sed neq; etiam si maiora mala, & peccata ipsius timeantur. Quia tunc reprehensio non est inutilis, cum communitati profutura speretur. Neque est iniusta, cum sit quædam innocentū hominum, & ipsius virtutis, ac diuini honoris iusta defensio, & poena quædam ipsius peccatoris de se medicinalis, ad quam infligendam ius habet Euangelicus prædicator, ac doctor, quatenus ad commune bonum necessaria est. Neque etiam est contra ordinem charitatis, quandoquidem minus malum permittitur propter maius bonum, & scandalum illud non est actiuum, sed passiuum, vt explicatum est. Et hæc regula sic explicata, & generatim sumpta, omnino certa est, & indubitata. Hoc enim sensu in Scriptura reprehenduntur Prophete, & pastores, qui peccata populi nō corrigunt, sed dissimulant. I. sai. 55. *clama, ne cesses*, & c.

lai. 55. &
6.

56. *Canes muti non valentes latrare.* Threnor. 2. *Neque aperiebāt iniquitatē tuā, & latissime*

Ezech. 3. 13. & 33. quibus locis videndus est Hiero. qui hoc recte declarat, & confirmat. Et Greg. 2. p. Pastoral. c. 4. Optimè Chryso. in illud ad Timot. 5. *Peccantē corā omnibus argue: Quid (inquit) non ne maius scandalū facit coram omnibus argue-e? Minime id quidem. Magis enim scandalizantur, si peccata nō ignorantes, nullum inferri videant cruciatum: sicut enim si impune peccatur, plurimi delinquit, ita si peccata puniuntur, cōplures vitati sūt dēt.* lo. quitur autem de peccatis publicis, de quibus Paulus fuerat loquutus, vt omnes exponunt, & per se clarū est. Nam de occultis Christus dixerat, *Corripe illū inter te, & ipsum solum.* De qua re Bern. epist. 78. eleganter dixit, *Cum carpuntur vitia, & inde scandalum oritur, ipse sibi scandalī causa est, qui fecit quod argui debet, non ille qui arguit. Denique, nec cautiō sum in verbo, nec circumspectior in sensu, illo qui ait, Melius est vt scandalum oriatur, quā vt veritas relinquatur. Quanquā nescio quid proffit, si quod mūdus clamat, ego tacere vo, omniumque passim, vāribus in tēto fatore solus dissimulo pestem.* & Greg. libr. 7. epist. 1. quæ refertur in c. Paulus. 2. q. 7. exponens illud, *Seniorem ne increpaueris.* Hæc regula tūc seruanda est, cum culpa senioris exēplo suo non trahit ad interitū corda iuniorum, vbi autē senior ad interitū iuuenibus exēplum præbet, ibi disticta increpatione feriendus est. Atq; multa similia de hoc argumento facile reperiūtur tam in dictis, quā in factis, & exemplis: tum Prophetarum, cum Apostolorum, & aliorum Sanctorum Patrū. Quanquam verō hæc generalis doctrina indubitata sit, eam tamen ad praxim reducere, circumstantias omnes prudenter perpendere, vt doctor Euangelicus, neque in tacēdo segnis, neque in loquendo imprudens sit, valde est difficile, & ideo & constanti animo, & maturo iudicio pollere necesse est eum qui hoc munere fungitur.

Ex hac verō regula optimè colligitur, prudentissimè egisse Christum Dominū constanter docendo, & corripiendo Iudæos, etiā si multorū offensionem, & scandalum inde oriturum esse præsciret. Hoc cōstat primo ex ipsius Christi auctoritate, qui nihil potuit imprudenter, aut præter charitatis ordinem operari: sed legimus ita fecisse, & discipulis interdum ipsum monentibus qd Iudæi scandalizarentur, respondisse, *Sino te illos: cæci sunt, & duces cecorum.* Secundo id patet ex re ipsa. Nam doctrina Christi erat

Thren. 2.
Ezech. 3. 13.
& 33.
Hieron.
Greg. Papa.
Chrys.
1. Timot. 5.

Matth. 18.
Bernard.

Greg.

Prudentia
Christi in
struēdo, cor
rapiēdoque
Iudæis.

erat vniuerso mundo necessaria maiorisq; momenti erat, quod vel pauci illam recipere, qui erat futuri veluti semen disseminandum, & multiplicandū in vniuerso orbe, quā quod Iudæi offensionis, ac scandalii occasionem acciperet. Deinde Iudæorum principes, Scribæ, & Pharisei publicè corrumpebant populum, eiusque salutem impediabant: tum prauis moribus: tum etiam resistendo veritati, & doctrinæ Christi, quæ sufficienter illis proponebatur, reprehēdēdo, & ideo non obstante qualibet eorum offensione, publicè à Christo obiurgandi fuerunt. Denique quamuis ex doctrina, & reprehensione Christi Iudæi sumpturi erant occasionem occidendi ipsum, quod grauius peccatum fuit, quā cetera omnia, quæ antea ipsi commiserant, tamen hoc eorū malo bene vsurus erat Deus ad maximum bonum, qualis est redemptio, & totius mundi salus. Non ergo debuit Christus doctrinam suam celare, ne illud malum fieret, sed potius debuit, neque à docendo, neque increpando desistere, ne tantum bonum impediretur.

Responso ad
argumēta in
oppositum.

Rationes autem dubitandi in initio positæ solum procedunt in illis casibus, quando ex doctrina, aut reprehensione, vel priuata, vel publica nullum speratur commodum, sed solum detrimentum. Vel certè quando tantum est malum, quod timetur, tamque exiguum bonum, quod speratur, vt hoc potius prætermitti debere, quā illud permitti, prudenter iudicetur. Sæpe enim huiusmodi casus morales euenire possunt, cūque hæres, neque intrinsecè mala sit, neque necessariò bona, sed iuxta diuersas circumstantias interdum vnum expediat, interdum aliud, ideo Scriptura, & sancti nunc vno modo loquuntur, nunc alio, vbiq; tamen idem intendunt, nimirum vt id semper fiat, quod ordini charitatis magis fuerit consentaneum.

SECTIO III.

Quanto tempore Christus predicauerit.

HÆC questio necessaria est, vt intelligatur, quā tate Christus mortuus est, & ideo diligenter est hoc loco discutieda. Prima ergo sententia est quorundam Patrum, qui solum vnum annum Christi predicationi adscribunt. Ita do-

A cent Clemens Alex. lib. i. Strom. non longè à fine, afferēs illud, Isai. 61. *Spiritus Domini super me, cō quod vnxit me Dominus, & infra, vt predicarem annum placabilem Domino, & in hanc sententiam meritò citari possunt Lactantius, Iulius Africanus, & alij, qui asserunt, Christum trigesimo ætatis anno obiisse, quos infra suo loco referemus. Tribui etiā solet hæc opinio Tertulliano, quia lib. cont. Iudæos, cap. 8. dicit, Christum mortuum esse anno. 15. Imperij, Tiberij. Sed hic author potius videtur errasse ponens initium predicationis Christi anno. 12. Tiberij, vt supra ex libro cōtra Marcionē annotauimus.*

Lactant.
Iul. Afr.
Tertul.

Secunda sententia est, Christum Dominum duobus annis predicasse. Hæc videtur fuisse sententia Apollinaris Laodicensis apud Hierō. Daniel. 9. & eā sequitur Cyprianus Alexand. in. 29. capit. Isaiæ in principio.

Apol.

Hierony.
Cyr.

Tertia sententia & cōmunis est Christum predicasse tribus annis, & nonnullis mensibus, cuius authores postea referam. Quarta sententia esse potest, posuisse in predicatione super quatuor annos menses quoque aliquot. Vt autem de his tribus sententijs vltimis feramus iudicium (prima enim in omni sensu est improbabilis) est animaduertendum, initium predicationis Christi posse cōputari vel à baptismo, vel à miraculo nuptiarum. Quæ differentia in nostra sententia multum ad præsentem questionem refert. Existimamus enim annum integrum inter illa duo mysteria intercessisse: qui verò hoc negant, tantumq; aliquot menses intercessisse asserunt, nihil referre putant, quod à baptismo, vel nuptijs predicationis sumatur exordium.

C Principio igitur certū existimo, à miraculo nuptiarū posuisse in predicatione Christū vt minimū duos annos, & aliquot menses, aut dies. In quo ferè omnes sancti Patres cōueniūt, idque ex discursu Euangelij Ioannis manifeste colligunt. Nam capite 2. statim post miraculum nuptiarum commemorat vnum pascha, quod Christus Ierosolymis celebrauit, deinde. c. 6. aliud memorat, quod sine vlla dubitatione est distinctū à superiori (vt aperte cōstat ex historia illorū capitū) atq; ita numeratur vnus annus, qui vt minimum inter illa Paschata interpositus est. Rursus cap. 11. & 13. mentionē facit alterius paschatis, in quo Christus interfectus est, quod esse distinctū à reliquis

Io. 2. & 3.

Io. 11. & 13.

liquis eodem modo ex eadem historia constat, ergo necesse est, ut prædicationis Christi durauerit saltē duobus annis, quia tria paschata non possunt minori tempore numerari. Quibus insuper addendum est tempus illud, quod à miraculo nuptiarum usque ad proximū pascha fluxit, quod iuxta sententiam supra à nobis approbatam fuit à 6. die Ianuarij usque ad finem Martij. Et ex eadem sententiā sequitur, si numeremus annos prædicationis Christi à baptismo, non posse à nobis pauciores, quam tres numerari, & hinc etiam euidenter cōfutatur prima sententia. Quia siue initium prædicationis sumatur à baptismo, siue à miraculo nuptiarum, non potest prædicationis tēpus vno anno coarctari. Aliæ verò tres sententiæ omnes habent aliquid probabilitatis, vel statuendo diuersum prædicationis initiū, vel iuxta diuersas sententias probabilis circa annū, qui à baptismo ad nuptias usque fluxit, diuersimodē sentiendo.

Iam verò inquirendum superest, an ex historia euāgelica colligi possit alius huiusce prædicationis annus, petito ipsius principio, à miraculo nuptiarum, atque adeo vtrum ab eo die numerandi sint tres anni, an tantum duo. Nam quod vltra triēnium non extendatur, ex eadem historia euāgelica Ioānis ferē omnes auctores colligunt. Quia Ioannes latē describit, & per diuersa paschata indicat annos prædicationis Christi, saltē à miraculo nuptiarū. Et ideō vanum esset, & sine fundamēto, aliquem annum addere qui ex hac euāgelica historia non colligatur, ut dicemus latius agentes de morte Christi. Tota igitur cōtrouersia posita est in expositione illorum verborum Ioannis cap. 5. *Post hæc erat dies festus Iudaorum, & ascendit Iesus Ierosolymam.* Dubium est enim quod fuerit illud festum. Si enim fuit pascha, cum illud sit distinctum ab ijs, quæ c. 2. & 6. memorantur, atque illis interiectum, necesse erit addere alium annum: si autem fuit festum Pentecostes, vel aliquod aliud, nulla erit necessitas addēdi alium annum. Prima ergo expositio, & satis frequens est, illud festum non fuisse pascha. Primo quia non est verisimile Ioannem cap. 5. mentionē facere vnus paschatis, & statim c. 6. transitum ad aliud facere, vnus integri anni historia prætermittā. Secundo, quia Ioan. diligens fuit in designandis festis paschæ, ut seriem, & veluti

A chronologiam prædicationis Christi notaret, & ideō distinctē semper illa nominat, & non communi, vulgarique voce *dies festi*. Denique, quia aliās necessarium erit nobis admittere quatuor annos integros prædicationis Christi, numerando à baptismo quod inauditum est, & cum humana historia, & chronologia non potest coherere. Quod si inquiras quodnam fuerit illud festum, de quo fit mentio Ioan. 5. Chrysost. hom. 35. in Ioan. (quem Theoph. & Euthym. sequuntur) sine probatione dicit, *ut mihi videatur Pentecostes*, Cyrillus verò lib. 2. ca. 123. eandem tenens sententiam, probationem adiungit, quia hoc festum videtur immediatē sequutum post pascha, at verò Iudei nullum festum immediatē post pascha celebrant, nisi Pentecostes. Assumptum vero solum probatur à Cyrillo ex ordine historie, quia postquam c. 2. Ioannes mentionem fecerat paschatis, usque ad cap. 5. non fecit mentionem alterius diei festi. Quæ tamen probatio non est efficax, si per enim euāgelica historia facit transitū ab vno festo ad aliud remotum. Hanc sententiam docuit etiā Apollinaris, apud Hiero. Daniel. 9. D. Thom. Albert. Mag. Lyranus, & alij super Ioann. & Petrus Comestor in histo. Euangel. c. 81.

Secunda expositio est, illud festum fuisse pascha. Ita sensit Irenæ lib. 2. aduers. Hæres. c. 39. & optime Rupert. lib. 5. in Ioannem in initio. Atque idem sentiunt alij antiqui Patres infra citandi, & ex recentioribus Iansen. & Fran. Tolet. ibi, & Benedict. Pereirus. libro. 11. in Daniele questione 7. Suaderi potest primo ex absoluta appellatione *dies festi*. Quia neque in veteri, neque in nouo testamento, alia solemnitas absoluta *dies festi* appellatione nominatur, pascha verò quasi per antonomasiam sæpe ita vocatur, præsertim à Ioanne, ut capit. 4. *Cum venisset in Galilæam exceperunt illum Galilæi, cum omnia vidissent, quæ fecerat Ierosolymis in die festo, & ipsi enim venerant ad diem festum.* Vbi per diem festū necesse est Pascha intelligi, alludit enim ad historiam, quam c. 2. narrauerat, quomodo scilicet in die Paschæ eiecisset Christus e mentes, & vendentes è templo. Et videtur hic locus non parum vrgere, quia paucis interpositis subdit Ioan. in cap. 5. *Post hæc erat dies festus Iudaorum*, ergo verisimile est in eadem significatione usum esse

Apollin.
Hieronym.
D. Thom.
Albert.
Lyrus.
Pet. Com.

2. exposit.
Irenæ.
Rupertus.
Ians.
Tolet.
Pereirus.

Testimonium
Ioan. de die
festi intelli-
gendum de
Paschata.

Ioan. 2. & 5.

Ioan. 3. & 11.

esse

Testimonium
Io. 5. de die
festi Iudæo-
rum.
2. expositio.

esse illa voce. Præsertim quia statim, cap. 7. agens de alia solemnitate sub nomine *dici festi*, nō simpliciter ita vocauit, sed cum addito *dici festum scenopegia*, cap. verò. 11. & sequentibus sæpe Pascha, *dici festum*, simpliciter appellat. Et similiter Matt. cap. 26. *Non in die festo*, & Luc. cap. 2. *secundum consuetudinē dici festi*, quē paulō antea Pascha vocauerat. Secundō est vehemens coniectura, quia illa omnia, quæ à Ioanne narrantur dicta, & facta à Christo, à capit. 2. (vbi in die Paschæ dicitur eiecisse ementes & vendentes ē templo) vsque ad capit. 5. (vbi fit mentio huius diei festi) non videntur potuisse fieri solis quinquaginta diebus, imō neque breuiori tempore, quam integro anno.

Quod ita declaratur: nam. c. 3. narrat colloquium Christi cum Nicodemo, & postea dicit venisse Iesum cū discipulis in Iudæā, & ibi moratum esse, & baptizasse. Quo loquendi modo significat non paucis diebus illic habitasse. Deinde (quod magis vrget) c. 4. narrat rediisse Christum à Iudæa in Galilæam, & transiisse per Samariam, & post colloquiū cū Samaritana inter alia dixisse discipulis. *Non ne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, & messis venit?* Quæ verba perpendens Rupert. supra inquit, *Constat, quod vbi non plus, quàm quatuor menses ad mensem intersunt, paschalis festiuitas non plus, quàm duobus mensibus longè abest, quo utique spatio temporis nulla alia festiuitas occurrit, in qua secundum præceptum legis omne masculinum deberet apparere ante conspectum Domini.* Et ex eisdem verbis colligunt S. Thom. Hugo Cardin. Claud. Caietan. & Iansenius, illud tempus, in quo Christus Samariam pertransijt, fuisse hyemale, inter Nouembrem, & Ianuarium. Quia tempus messis in Iudæa erat mensis Martij, vel Aprilis, vt colligi potest ex Iosue. 4. Vbi dicitur populus Israel pertransiisse Iordanem decimo die mensis primi (qui erat Martius) & tamen cap. 3. dictum erat, illud fuisse tempus messis his verbis, *Iordanis ripas aluei sui tempore messis implenerat.*

Dicere verò aliquis posset in. c. 4. per mensem primum non intelligi Martium, qui solum erat primus in ordine ad festiuitates celebrandas, sed Septembrem, qui erat primus in computatione anni communis Hebræorum. Sed hæc fuga excluditur. c. 5. vbi dicitur *transmissio Iordane fecisse populū Pha-*

A *se decimā quartā die mensis ad vesp̄eram in cæp̄stribus Iericho;* nō autē est dubium quin de eodē mense intelligatur: quia non permanserunt ibi sex menses, vt facerent pascha, sed post quatuor dies illud celebrarunt, vt notauit Theod. q. 2. in Iosue, & indicauit Hierony. libr. 1. contra Iouinianū circa medium. Aliter eludi posset hic locus, dicendo verbis illis, cap. 3. non affirmari illud fuisse tempus messis, sed comparari enundationem illam cum ea quæ tempore messis fieri solebat. Nam Septuaginta legunt, *sicut in tempore messis*. Sed huic expolitioni obstat vulgata lectio, quæ non habet, *sicut in tempore*, sed simpliciter, *tempore messis*. Secundō, quia statim. c. 5. post narratam paschæ celebrationem additur, & *comederunt de frugibus terræ die altero* (scilicet die decimo quarto mensis primi) *azimos panes, & polentā eiusdē anni, defecitq; manna, postquā comederunt de frugibus terræ, neque vñ sunt ultra cibo illo filij Israel, sed comederunt de frugibus præsentis anni terræ Canaā.* Ergo negari non potest, quin eo tēpō. e fructus terræ iam ad maturitatē peruenissent, atque adeō, quod tempus messis iam instaret. Atque ita expoununt hunc locum Lyranus, Hugo, & Abulens. q. 35. in. c. 3. qui aduertunt primū mensem Iudæorum interdum coincidere cum nostro Aprili, & ita potuisse accidere illo anno, cūque illa regio calidior sit, & propè Iordanem esset, & humidior, atque magis disposita, vt citius fructus maturefcerent, fieri potuisse vt eo iam tempore aliqua ex parte messis inciperet. Et confirmari potest hæc sententia ex Leuit. 23. vbi præcipitur in paschate offerri manipulum primitiarum coram Domino, quod est signum eo tempore segetes fuisse iam aptas ad messem. Vnde Ioseph. 3. antiquit. cap. 12. refert, tempore paschatis solita esse omnia sata habere iā culmū, spicā, & grana, & quāuis nō essent omnino perfectā, fuisse tamen vicina maturitati, saltē in aliquibus locis, ita vt meti possent, vt manipulus spicarum offerretur Deo, vtque possent grana torrerī, & in sacrificium offerri. Quod etiam notauit Lyranus supra, & Leuit. ac Exod. 23. Vbi propter hanc causam primus mensis vocatur, *Mensis nouorum*, & apertius cap. 23. *Mensis nouarū frugum.* Relinquitur ergo, tempus illud, in quo Christus pertransijt Samariam nō potuisse esse paulō ante Pentecostem. Illud namque tempus

Theod.
Hierony.

Matt. 26.
Luc. 2.

Ioan. 4.
Tempus mes-
sis in Iudæa
quando.

Rupert.

D. Thom.
Hug. Cat.
Claud.
Caiet.
Ians.
Ios. 3. & 4.

Hugo.
Abulens.
Lyr.

Leu. 23.

Ioseph.

Lyr.
Exod.
Leuit. 23.

Iosue. 5.

Ioan. 5.

Ioan. 7.

Caiet.
Cannus.

Exod. 23.

pus non distabat à tempore messis per menses quatuor, maximè cum Christus non de fine: sed de initio messis loquatur. Sic enim ait. *Adhuc quatuor menses sunt, & messis venit* ergo illud festum, de quo Ioannes loquitur capit. 5. non potuit esse festum Pentecostes, quia illud proximè sequutum est post transitum I E S V per Samariam. Et eadem ratione concluditur, non posse etiam explicari locum illum de festo tabernaculorum proximo Septembri celebrato post illud Pascha, cuius facta fuerat mentio cap. 2. Quia in illo tēporis interuallo nunquam defuere quatuor menses, vsq; ad tēpus messis, ergo festum illud non fuit festum tabernaculorum. Nec etiam esse potuit festum Enceniorum (vt Caietan. finxit Ioā. 5. quem Canus sequitur lib. 10. de locis. c. 5. ad. 6.) Tum quia illud festum non erat adeò solenne, vt simpliciter *dies festus*, quasi per antonomasiam diceretur. Quæ ratio generaliter probat de reliquis festis minoribus, quæ hyeme celebrabantur. Tum etiā, quia illa modo non possunt commodè verba Christi explicari. Oportuisset enim, vt ante mensem Nouembri, in quem festum illud incidebat, Christus transisset per Samariam, ergo tunc dicere non posset. *Adhuc quatuor menses sunt, & messis venit.* Eò vel maximè quòd solum in tribus solennioribus festis Paschæ Pentecostes, & Tabernaculorum tenebatur omnes Iudei, qui terram promissionis incolebant, Ierosolymam ad sacrificandum ascendere, vt constat Exodi. 23. Illud autem festum, de quo Ioannes loquitur. c. 5. videtur fuisse aliquod ex ijs tribus, vt omnes grauiores expositores intelligunt. Nam verba illa. *Erat dies festus Iudaorum, & ascendit Iesus Ierosolymam.* vim habent causalis propositionis, scilicet ascendisse Christum, quia era dies festus, nimirum in quo omnibus ascendendum erat. Cum ergo ostensum sit non fuisse festum Pentecostes, neque Tabernaculorum, nihil sanè verisimilius dici potest, quàm quòd fuerit festum Paschæ.

Contra hoc vero aliqui contēdunt, tempus messis apud Iudæos fuisse eodem tempore, quo est apud nos. Nam Leuit. 23. & Exod. 23. indicatur finem messis in fine Augusti accidere solitum esse, atque ita colligunt festum Paschæ incidere solitū in principium veris, vt Hieronym. notat Aggæi. 2. Vnde fit eodem tempore paulò post pascha potuisse Christum dicere. *Adhuc qua-*

A tuor menses sunt, & messis venit, vt sensit Cyrill. lib. 2. in Ioan. cap. 106. Cui sententiæ fauet Chryt. 2. sermone quodam de Ioanne Baptista, vbi dicit, Iunium fuisse initium messis frumētaceæ. Iuxta quam sententiam rectè intelligi potest locus Ioannis de festo Pentecostes. Sed præterquam quòd illa expositio de festo Paschæ non solum prædicta ratione sed etiam alijs, & quidem efficacibus nititur. Hæc, quæ ad refellendam prædictam rationem afferuntur, nullo modo nobis suaderi possunt. Tum quia loca Scripturæ in contrarium adducta, tam aperta sunt, vt vix possint explicari. Tum etiam, quia id quod dicitur, repugnat, & principijs geographiæ, & omni hystoriæ, ac experientiæ. Tum etiam quia ex citatis locis Leuit. & Exod. 23. constat in festo Pentecostes solitas esse offerri primitias frugum, & duos panes ex primitijs tritici. Vnde fit eo tempore non solum inchoatum, sed ferè finitum fuisse tempus messis: in fine autem Augusti non solum messis, sed etiam vindemia finita erat, vt eisdem locis Hieronym. notat, & Deut. 26. Quod etiam est lignum multò antea finitum fuisse tempus messis. Nullo ergo modo à paschate ad initium messis poterant quatuor menses superesse, non ergo potuerunt illa verba à Christo dici tempore veris, statim post pascha, sed tempore hyemis ante pascha, ergo locus ille Ioan. 5. non potest de Pentecoste, sed solum de pascha intelligi.

B Ex hac ergo huius loci expositione (quæ veriore ex æstimamus) concluditur, quatuor paschata numerari à Ioanne post miraculum nuptiarum, & consequenter numerando prædicationem Christi ab eo miraculo, tribus annis, & tribus mensibus durasse, atque adeò (si sumamus initium à tempore baptismi) numerandos esse quatuor annos, & tres menses.

C Sed supersunt nonnullæ difficultates circa hanc sententiam. Prima est, quia nullus author grauis tot annos tribuit prædicationi Christi, sed ad summum tres, & aliquot menses, vt videre licet in Euseb. libro. 8. de Demonstr. demonstr. 2. circa finem, vbi tamē non declarat, ex quo tempore illorū annorum seriē ordiatur, in chronico tamen aperte, vt videtur illos à baptismo Christi repetere, vt patet computando quæ narrat in Olympiade ducentissima prima, & ducentissima secunda, sed apertissimè id docet li.

Tempus prædicationis Christi quātum.

1. Obiectio.

Euseb.

1. Hist.

Hierony.
Theodor.
Ignat.

Beda.
Aymo.
Niceph.
Responsio.

1. Hist. c. 10. Eusebium autem sequutus est A Hieron. Daniel. 9. vbi Theodoret. idē sensit, & clarius Ignatius epist. 5. ad Trallianos, *Triennium prædicauit Euāgelium, signa, & prodigia patrauit.* Et videtur initium sumere à baptisinate, cuius proximè mentionem fecerat. Eandem sententiam videtur tenuisse Beda lib. de ratione temporum, cap. 45. & Aymo Apocalyp. 12. & Nicephor. lib. 1. cap. 29. Ad hanc difficultatē nihil aliud habeo quod respondeam, nisi hos Patres non satis distinxisse inter initium prædicationis Christi sumptum à baptismo, vel à miraculo nuptiarū, solumque docere voluisse ex euangelio Ioannis tres tantum annos colligi posse, quod nos etiam fatemur. Ceterum, quia ex traditione Ecclesiastica alium integrum annum credimus intercessisse à baptismo, vsque ad nuptias, ideò annum alium annumerandum censemus, siue ille annumeretur inter annos prædicationis (quia extunc cœpit docere, & discipulos congregare, vt supra diximus) siue dicatur initium potius esse sumendū à nuptijs, quia tunc cœpit Christus dominus manifestare gloriam suam hominibus, & doctrinam miraculis confirmare, quod admodum loquendi spectat. Quamuis prior, qui initium doctrinæ sumit à baptisinate, videatur magis vsitatus, magisque historix, & rationi conformis.

2. Obiectio.
Luc. 3.

Secunda difficultas sumitur ex Luc. c. 3. dicēte. *Anno quintodecimo imperij Tiberij Cæsaris, sub principib⁹ sacerdotum Anna, & Caipha factum est verbum Domini super Ioannem.* Ex quibus verbis colligi vedetur totum tēpus prædicationis Christi comprehensum esse sub pontificatibus Annæ, & Caiphæ, idest baptizatum esse eo anno, quo Annas pontificatum gerebat, mortuum autem in pontificatu Caiphæ. Nam hoc posterius manifestò constat ex omnibus euāgelistis, illud verò prius ex hoc loco Lucæ deducitur. Et ita interpretatur Euseb. lib. 1. Hist. cap. 10. Rursus addendum est ex Iosepho. lib. 18. antiquitatum. cap. 3. inter Annam, & Caipham tres Pontifices intercessisse, Hamaelem, Eleazarum, & Simeonem, qui eo tēpore annui erant, vt aperte colligitur ex verbis illis Ioannis. cap. 1. 1. *Cum esset Pontifex anni illius,* & Iosephus idem testatur, ergo tota Christi prædication à baptismo vsque ad mortem non potuit integrum quadriennium efficere. Quo argumento vsus

Euseb.

Ioseph.

Ioan. 1. 1.

est Eusebius supra, eumque imitatur Nizephorus. Sed est valde inefficax argumentū multis de causis. Primo quia etiam si concedatur omnia, quæ in argumento sumuntur, consequētia non est efficax. Quia cum non constet, quando inciperet, vel finiretur annus pontificatus illorum pontificum, fieri rectè potuit, vt sub illis quinque pontificibus Christus prædicauerit quatuor annis integris, & aliquot mensibus, vt facile constabit intuenti, & consideranti. Secundò, quia non satis constat Annam fuisse Pontificem eo anno, quo Christus est baptizatus. Quia verba illa Lucæ, *sub principibus Anna, & Caipha,* valde ambigua sunt & obscura. Quia nudè, ac simpliciter accepta potius indicare videntur, vtrunq; fuisse Pontificem eo anno, & per vices ministrasse, vt sentit Augu. tract. 49. in Ioannem. Alij existimant Caipham tunc fuisse Pontificē, & durasse vsque ad Christi mortem. Nam illum accepisse pontificatum quarto, vel quinto anno imperij Tiberij, & in eo perdurasse vsque ad finem imperij eius, non obscure colligitur ex Ioseph. libr. 18. antiq. capit. 3. & 6. quod verò ipse solus summus Pontifex esset, satis constat ex Matth. 26. *Duxerunt eum ad Caipham principem sacerdotum,* & Ioan. 1. 1. & 18. *Duxerūt eū ad Annā primum, erat enim socer Caiphæ, qui erat Pontifex anni illius,* ergo etiam ille solus erat Pontifex anno baptismi Christi. Cū illo autem numeratus est Annas à Luca: tum quia pontificatū paulò ante gesserat, & idcirco nomen principis sacerdotum nondum amiserat: tum etiam quia erat socer Caiphæ, ac propterea eximia autoritate pollebat, atq; hanc ob causam in passione Domini ad illum primū ductus est Christus. Quidam etiam arbitrantur illum fuisse summū præsidem concilij Sanhedrin, ad quod veræ, vel falsæ doctrinæ iudicium pertinebat. Nā Act. 4. in illo Concilio, quod aduersus Apostolos coactum est. Annas vocatur princeps sacerdotum, Caiphas verò deinde cum reliquis annumeratur, cum tamen eodem anno, quo mortuus est Christus, durante adhuc Caiphæ pontificatu concilium illud congregatum sit. Alij deniq; arbitrantur Annam, & Caipham alternis annis pontificalem dignitatem obtinuisse, & ideo dictū esse, *sub Anna, & Caipha.* Quia licet eo anno, quo Ioannes Baptista prædicare cœpit, alter eorum tantummodo esset pontifex,

Euseb.
Nicephor.
Responsio.

Aug.
Mat. 26.

Ioan. 1. 1.
18.

Anna, &
Caipha pontificatus quælis.

sext,

fex, tamen sub vtriusque pontificatu prædicauit, & vterque dicebatur princeps sacerdotum, quia alternis sibi annis mutuo succedebant. Quæ res sicut probari non potest, ita neq; alia efficaciori ratione refelli. Adde præterea contra Euseb. non potuisse dici *factum esse verbum Domini sub Anna, & Caipha*, solum quia Caiphas futurus erat pontifex post triennium, vel quadriennium, quando Christus mortuus est, præsertim cum eo anno defunctus iam esset Ioannes, nullo ergo modo consistere potest Eusebij computatio. Quod præterea euidenter conuincitur, quia historia Iosephi qua Euseb. vtitur, antecessit ferè per quatuordecim annos Christi baptismo, & prædicationem: accidit enim in initio imperij Tiberij, vt dictum est & euidenter constet ex Iosepho. Ex quo etiam facile intelligitur, non fuisse perpetuò obseruatum eo tempore, vt summi pontifices annui essent. Sed hoc pendebat ex Romanorum imperio: qui interdum breuiori tempore: interdum diuturniori, aliquem pontificem patiebantur esse. Vnde etiam euenire poterat, vt idem sæpe pontifex fieret. Ex historia ergo, & successione horum pontificum nihil certi de tempore prædicationis Christi haberi potest.

3. Obiectio.

Responsio.

Tertia, & grauis difficultas sumitur ex chronologia Romana euangelicæ coniuncta. Nam ex Luca habemus Christum baptizatum esse anno decimo quinto imperij Tiberij, sed historie graues anno eiusdè imperij decimo octauo Christum defunctum memorant, ergo non potuit prædicationis Christi à baptismo inchoata, quatuor integris annis durare. Sed hæc difficultas commodiorem locum habebit infra, cum agemus de anno quo defunctus est Christus, ubi docebimus euenisse id quidem anno decimo nono imperij Tiberij, ex quo etiam confirmabitur amplius sententia, quam hic defendimus.

Q V AESTIO XLIII.

De miraculis à Christo factis in generali, in quatuor articulos diuisa.

Einde considerandum est de miraculis à Christo factis: & primò in generali, secundo in speciali de

A singulis miraculorum generibus: tertio in particuli de transfiguratione ipsius. ¶ Circa primum quæruntur quatuor. ¶ Primò, vtrum Christus debuerit miracula facere. ¶ Secundò, vtrum fecerit ea virtute diuina. ¶ Tertiò, in quo tempore inceperit miracula facere. ¶ Quarto, vtrum per miracula fuerit sufficenter ostensa eius diuinitas.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum Christus debuerit facere miracula.

A D primum sic proceditur. Videtur, quod Christus miracula facere non debuerit. Factum enim Christi verbo ipsius debuit concordare. Sed ipse dicit Mat. 16. Generatio mala, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ. Non ergo debuit miracula facere. ¶ 2. Præterea, Sicut Christus in secundo aduentu venturus est in virtute magna, & maiestate, (vt dicitur Mat. 24.) ita in primo aduentu venit in infirmitate: secundum illud Isa. 53. Virum dolorum, & scientem in firmitate. Sed operatio miraculorum magis pertinet ad virtutem quam ad infirmitatem. Ergo non fuit conueniens quod in primo aduentu miracula faceret.

¶ 3. Præterea, Christus venit ad hoc vt homines saluaret per fidem, secundum illud Heb. 12. Aspicientes in authorem fidei, & consummatorem Iesum. Sed miracula diminuunt meritum fidei, vnde Dominus Ioã. 4. dicit, Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis. Ergo non videtur, quod Christus debuerit miracula facere. ¶ Sed contra est, quod ex persona aduersariorum Dei dicitur Ioã. 11. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? ¶ Respondeo dicendum, quod diuinitus conceditur homini miracula facere propter duo. Primò quidem, & principa-
liter

234.
Opus. 2. c. 7.
Opus. 3. c.
135. Opus.
11. d. 17.
Opus. 60. c.
51. prin.

liter ad confirmandam veritatē quā alius docet, quia enim ea, quæ sunt fidei, humanā rationē excedūt, nō possūt per rationes humanas probari: sed oportet quod probentur per argumētū diuinæ virtutis, vt dū aliquis facit opera, quæ solus Deus facere potest, credantur ea, quæ dicuntur esse à Deo, sicut cū aliquis defert literas anulo Regis signatas, creditur ex volūtate Regis processisse, quod in illis cōtinetur. Secundò, ad ostēdendam præsentiā Dei in homine per gratiam Spiritus Sancti, vt dū scilicet homo facit opera Dei, credatur Deus habitare in eo per gratiā. Vnde dicitur Gala. 3. Qui tribuit vobis Spiritū, operatur virtutes in vobis. Vtrūq; autē circa Christū erat hominibus manifestandū scilicet q̄ Deū esset in eo per gratiam, nō adoptionis, sed vnionis, & quod eius supernaturalis doctrinā esset à Deo. Et ideo conuenientissimū fuit vt miracula faceret. Vnde ipse dicit Ioānis decimo. Si mihi non vultis credere, operibus credite. Et Ioā. 5. Opera, quæ dedit mihi pater vt faciam, ipsa sunt, quæ testimonium perhibent de me.

¶ Ad primum ergo dicēdum, quod hoc quod dicit. Signum non dabitur ei, nisi signū Ionæ Prophete, intelligēdū est, vt Chrys. dicit, quod tunc non acceperūt tale signum, quale petebant, scilicet de cœlo: nō quod nullum signum eis dederit, vel quia signa faciebat, non propter eos, quos sciebat lapideos esse, sed vt alios emēdaret: & ideo non eis, sed alijs illa signa dabantur.

¶ Ad secundum dicendum, quod licet Christus venerit in infirmitate carnis, quod manifestatur per passiones: venit tamē in virtute Dei, quod erat manifestādum per miracula. ¶ Ad tertium dicendum, quod miracula in tātum diminuūt meritum fidei, in quātum per hoc ostenditur duritia eorum, qui nolūt cre-

A dere ea, quæ scripturis diuinis probātur, nisi per miracula. Et tamen melius est eis, vt vel per miracula cōuertātur ad fidē, quā quod omnino in infidelitate permaneāt: dicit enim primæ ad Cor. 14. quod signa data sunt infidelibus, vt scilicet conuertantur ad fidem.

COMMENTARIUS.

Respondet D. Thomæ conuenientissimū fuisse, vt Christus miracula faceret. Quod euidenter probat ex fine prædicationis Christi, & excellentia eius, ad quam confirmandam, & demonstrandam Christi diuinitatem vtilia erant miracula. Non tamen declarat, vtrum ad hunc finē fuerint simpliciter necessaria: cum tamen ex verbis Christi domini interdū necessitas, interdum vtilitas colligi videatur. Quam rem inferius disputabimus, vbi etiā exponemus, quod in sol. ad. 3. tetigit D. Thom. quomodo miracula conferant ad fidem, & augeant, vel minuāt meritum eius.

In sol. ad. 1. explicat D. Tho. locum illū *Mat. 12. & 16. Generatio praua, & adultera* Mat. 12. 16.

signum querit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophete. In quo primum obseruandum est, Phariseos petentes à Christo signum de cœlo dupliciter peccare potuisse. Primò, ex praua intentione, quia nō petebant illud signum, vt crederent, sed vt occasionem haberent calumniandi Christum vt ariolum, seu incantatorem. Hanc enim fuisse istorum mētem indicauit Christus, tum eos appellās hypocrytas, (vt Græca habet, nonnullaque latina) tum acriter incessens illis verbis *Generatio praua, et adultera.* Secundo peccabant per duritiam, & infidelitatem contemnendo cætera miracula, quæ Christus faciebat, & nouū atque inusitatum signum exigētes, vt Christi potentiam explorarent. Propter quod dicuntur accessisse ad tentandum eum, & hanc eorum mentem indicauit Christus, cum illos arguit, quod ex signis aeris, faciē cœli diiudicare nossent: Messia autem aduentum ex proprijs eius operibus, & signis nollent agnoscere, & ideo sine necessitate nouum signum postularent. Propter hanc ergo duplicem causam Christus eos acriter repulit, & omnino negauit signum eis se esse daturum. Quod dupliciter

D. Tho.

Hom. 54. in
Matth. ante
med. tom. 2.

Signum de
cœlo Iudæi
quorsum pe-
runt.

Signum de
cælo quomo-
do Iudæis
Christus ne-
gat.
Chrys.

D. Th. exponit. Primò, quod Christus non negauerit absolute se daturum vllum signum, quandoquidem postea multa edidit miracula, sed non daturum tale signū, quale illi volebant. Ita exponit Chry. hom. 44. Iuxta quam expositionem, illud, *Nisi signū Iona Prophætae*, non habet vim excipiendi propriè (nam exceptio propriè fit ex rebus comprehensis sub clausula vniuersali, à qua fit exceptio, resurrectio autem non erat tale signum, quale petebant Iudæi) habet ergo vim aduersatiuæ, ita vt sit sensus non dabitur eis signum, quale petunt, sed aliud longè dissimile, quod omnes eorum calumnias possit superare. Alia expositio est, *Non dabitur eis*, idest, propter eos, ita vt non negauerit Christus se facturum signa, quæ alijs prodesse, sed negat se facturū, vt consulat eorum vtilitati, vel vt annuat eorum petitioni, quia lapidei erant, imò ferrei, ideoq; talia signa poscebāt. Ita etiam exponit Chryso. & sequitur Euthym. in Matt. suo cap. 23. & Theoppy. Matth. 26.

Quod si obijcias. Etiam illud signum Ionæ non esse datum istis, qui signum petebant, idest propter ipsos, aut ipsorum petitionem. Respondent Theophy. & Euthy. signa de cælo, quæ facta sunt in morte Christi, & in eius resurrectione, ipsis Iudæis, & induratis specialiter data esse, vt vel conuerterentur, vel inexcusabiles fierent, corū quæ cæcitas omnibus nota foret. Vide Iansen. cap. 49. Con. & Toletum Ioan. 2. annot. 23.

ARTICVLVS II.

Vtrum Christus fecerit miracula diuina virtute.

233
3. di. 15. q.
1. ar. 3. co.
2. di. 15. q.
1. ar. 3. cor.
2. ad. 4. q.
1. ar. 1. 2.
1. cor. op. 11.
e. 17.

D secundū sic proceditur. Videtur, quod Christus non fecerit miracula diuina virtute. Virtus enim diuina est omnipotens. Sed videtur Christus non fuisse omnipotens in miraculis faciendis: dicitur enim Marc. 9. quod non poterat ibi, scilicet in patria sua virtutem vllam facere. Ergo videtur quod non fecerit miracula virtute diuina. 2. Præterea, Dei non est orare. Sed Christus aliquando in miraculis faciendis orabat:

vt patet in suscitatione Lazari Ioā. 11. & in multiplicatione panum, vt patet Matth. 13. Ergo videtur, quod non fecerit miracula virtute diuina. 3. Præterea, Ea quæ virtute diuina fiunt, nō possunt virtute alicuius creaturæ fieri. Sed ea quæ Christus faciebat, poterant etiam fieri in virtute alicuius creaturæ: vnde & Pharisei ei dicebant, quod in Beelzebub principe dæmoniorū eiciebat dæmonia. Ergo videtur quod Christus nō fecerit miracula virtute diuina. 4. Sed cōtra est, quod Dominus dicit Ioan. 14. Pater in me manens, ipse facit opera. 5. Respondeo dicendū, quod sicut in prima parte habitū est, vera miraculi sola virtute diuina fieri possunt: quia solus Deus potest mutare naturæ ordinem, & pertinet ad rationē miraculi. Vnde à Leo Papa dicit in epistola ad Flavianū, quod cum in Christo sint duæ naturæ, vna earum est diuina, quæ fulget miraculis: altera scilicet humana, quæ succumbit iniurijs. Et tamen vna earum agit cum communicatione alterius, in quātum scilicet humana natura est instrumentum diuinæ actionis, & actio humana virtutē accipit à natura diuina, sicut supra habitum est.

Ad primum ergo dicendū, quod hoc quod dicitur, non poterat ibi vllā virtutem facere, non est referendū ad potentiam absolutā: sed ad id quod potest fieri congruenter, nō enim cōgruū erat, vt inter incredulos operaretur miracula. Vnde subditur. Et mirabatur propter incredulitatē eorū: secundum quem modum dicitur Gen. 28. Nū celare potero Abraham quæ gesturus sum; & 19. Non potero facere quicquā, donec ingrediaris illuc.

Ad secundum dicendum, quod (sicut Chrysost. dicit super illud Mat. 14. Acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, aspiciens in cælum, benedixit, & fregit)

q. 1. q. 110.
art. 4.

Epi 10. c. 4.
patet à prim.

q. 13. ar. 3.

Hom. 50. in
Matt. par. 2.
prim. 1. 2.

& fregit) oportebat credi de Christo A quoniam à Patre est, & ei æqualis est. Et ideo ut vtrumque ostēdat, nunc quidē cum potestate, nunc autē orans miracula facit: & in minoribus quidem respicit in cœlū, puta in multiplicatione panū: in maioribus autē, quæ sunt solius Dei, cum potestate à seipso agit: puta quādo peccata dimisit, mortuos suscitauit. Quod autē dicitur Ioann. 1. quod in suscitatione Lazari oculus sursum leuauit, nō propter necessitatē suffragij, sed propter exēplū hoc fecit. Vnde dicit, propter populum, qui circumstat dixi, ut credant, quia tu me misisti. ¶ Ad tertium dicendum, quod Christus alio modo expellebat dæmones, quam virtute dæmonum expellātur. Nam virtute superiorum dæmonū, ita dæmones à corporibus hominū expelluntur, quod tamen remanet dominium eorū quātū ad animam: nō enim contra regnū suū diabolus agit. Sed Christus dæmones expellebat non solū à corpore, sed multo magis ab anima. Et ideo Dñs blasphemiam Phariseorum dicētium eum in virtute dæmoniorum dæmonia eiicere, reprobauit, primo quidem per hoc, quod Satanā contra seipsum non diuiditur: secundo, exemplo aliorū qui dæmonia eiiciebāt per Spiritum Dei: tertio, quia dæmonium expellere non posset, nisi ipsum vicisset virtute diuina: quarto quia nulla cōuenientia in operibus nec in effectu erat sibi, & Satanæ, cum Satanā dispergere cuperet, Christus colligebat.

De hoc articulo legantur, quæ scripti mus priori tomo disput. 31. sect. 1. & 2.

ARTICVLVS III.

Virum Christus inceperit facere miracula in nuptijs.

D tertium sic proceditur. Vi- 236
detur, quod Christus non ince- 4. d. 44. in
perit miracula facere in nup- expositione
tys mutando aquam in vinum. Legitur lit. & opus.
enim in lib. de infantia Saluatoris, quod 11. art. 18.
Christus in sua pueritia multa mira- & 10.1. le.
cula fecit. Sed miraculum de conuer- 11. co. 1. &
sione aquæ in vinum fecit in nuptijs 14.1.1.1. fi.
tricesimo, vel tricesimo primo anno sue & c. 15. h.
ætatis. Ergo videtur quod nō inceperit 5. fi.
tūc miracula facere. ¶ 2. Præterea, Chri-
stus faciebat miracula secundum virtu-
tem diuinam. Sed virtus diuina in eo à
principio suæ conceptionis erat: ex tūc
enim fuit Deus, & homo. Ergo videtur
quod à principio miracula fecerit. ¶ 3. Præ-
terea, Christus post baptismū, & ten-
tationē cœpit discipulos cōgregare, ut
legitur Matt. 4. & Ioan. 1. Sed discipu-
li præcipuè cōgregati sūt ad ipsū, prop-
ter miracula, sicut dicitur Luc. 4. quod
Petrum vocauit obstupescētē propter
miraculū quod fecerat in captura pisa-
ciū. Ergo videtur quod ante miraculū
quod fecit in nuptijs, fecerit alia miracu-
la. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Ioan. 3.
Hoc fecit initium signorū Iesus in Ca-
na Galilee.

¶ Respondeo dicēdum, quod miracu-
la facta sunt à Christo propter cōfirma-
tionem doctrinæ eius, & ad ostendēdā
virtutem diuinam in ipso. Et ideo quā-
tum ad primū non debuit ante miracu-
la facere, quā docere inciperet. Nō au-
tē debuit incipere docere ante perfe-
ctam ætatē, ut supra habitum est, cum
de baptismo eius ageretur, quantū au-
tem ad secundū, sic debuit per miracu-
la deitatem ostēdere, ut crederetur ve-
ritas humanitatis ipsius. Et ideo sicut di-
cit Chrysost. super Ioan. decēter nō in-
cepit signa facere in prima ætate: existi-
māset enim phāstasma esse Incarnatio-
nem, & ante opportunū tempus cruci-
eum tradidissent.

¶ Ad

Hom. 20. in
Ioan. parum
ante med. 2.
Ius. 10. 3.

Hom. 16. in
Ioann. circa
med. illius
10.3.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod si cut Chrysostom. dicit super Ioannē ex verbo Ioannis Baptistæ dicētis. Vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizās, manifestum est quod illa signa, quæ quidam dicūt in pueritia à Christo facta, mendacia, & fictiones sunt. Si enim à prima ætate miracula fecisset Christus, nequaquam Ioannes eū ignorasset, neque reliqua multitudo indi- guisset magistro ad manifestandum eū.

¶ Ad secundum dicendum, quod Dei vir- tus operabatur in Christo. secūdu quod erat necessarium ad salutem humanā, propter quā carnem assūpserat, Et ideo sic miracula fecit virtute diuina, vt fi- dei de veritate carnis eius, præiudicium non fieret.

Gr. ho. 53 in
Euang. in pr.
Chrys. hom.
22. In Ioā.
paul. à pr.
10.3.

¶ Ad tertium dicendum, quod hoc ip- sum ad laudem discipulorum pertinet, quod Christum secuti sunt, cum nulla eum miracula facere vidisset, sicut Gre- go. dicit in quadā homil. Et Chrysos. di- cit, tunc signa, maximè necessarium erat facere, quando discipuli iam cōgregati erāt, & deuoti, & attendentes his, quæ fiebant. Vnde subditur. Et crediderunt in eum discipuli eius: non quia tūc pri- mum crediderunt: sed quia tunc dilige- tius, & perfectius crediderunt. Vel disci- pulus vocateos qui futuri erāt discipu- li, sicut exponit Aug. in lib. de consensu Euangelistarum.

li. 1. c. 17. à
med. 10.4.

Circa hunc articulum videantur dicta su- pra hoc tomo, disputatione deci- ma septima, sectione tertia.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum miracula per Christum facta suf- ficienter eius diuinitatem ostenderint.

237
3. d. 15. q.
1. art. 1. & d.
16. q. 1. & 3.
10. & 1. 16.
c. 6 & d. 4.

D quartum sic proceditur. Vi- detur, quod miracula, quæ Christus fecit, non fuerint suf- ficientia ad ostendendam diuinitatem ipsius. Esse enim Deum, & hominē pro-

primum est Christo. Sed miracula, quæ Christus fecit, etiā ab alijs, sūt facta, ergo videtur, quod non fuerint sufficientia ad ostendendam diuinitatē ipsius. ¶ 2. Præ- terea, Virtute diuina nihil est maius. Sed aliqui fecerunt maiora miracula, quàm Christus, dicitur enim Ioan. 14. Qui credit in me opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horū faciet. Ergo videtur quod miracula quæ Chri- stus fecit, non fuerint sufficientia ad ostendendam diuinitatem ipsius.

¶ 3. Præterea, Ex particulari non suffi- cienter ostēditur vniuersale. Sed quod- libet miraculorum Christi fuit quoddā particulare opus. Ergo ex nullo eorū po- tuit manifestari sufficienter diuinitas Christi, ad quam pertinet vniuersalē vir- tutem habere de omnibus. ¶ Sed contra est, quod Dominus dicit. Ioann. 5. Opera quæ dedit mihi Pater vt faciā, ipsa te- stimonium perhibent de me.

¶ Respondeo dicendum, quod miracula quæ Christus fecit sufficientia erant ad manifestandam diuinitatem ipsius, secū- dum tria. Primò quidem, secūdu ipsam speciem operum, quæ trāscēdebāt om- nem potestatem creatæ virtutis: & ideo non poterāt fieri nisi virtute diuina. Et propter hoc cæcus illuminatus dicebat Ioan. 9. A seculo non est auditum, quia aperuit quis oculos cæci nati: nisi esset hic à Deo nō poterat facere quicquam. Secūdo, propter modum miracula faciē- di: quia scilicet quasi ex propria potesta- te miracula faciebat: nō autem orādo, sicut alij. Vnde dicitur Lucæ. 6. quod virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Per quod ostēdit (sicut Cyrillus dicit) quod non accipiebat alienam virtutē: sed cum esset naturaliter Deus propriā virtutem super infirmos ostendebat, & propter hoc innumerabilia miracula faciebat. Vnde super illud Mat. 8. Eij- ciebat spiritus verbo, & omnes male habentes

c. 55. ad. 8.
& quod. 1.
ar. 6. ad. 4.
& Ioan. 15.
le. 5. col. 2.

Hom. 8 in
Matt paulo
a prin. 10.2.

habentes curauit, dicit Chryf. Intende quantam multitudinem hominum curatam transcurrunt Euangelistæ, non vnunquenque curatum enarrantes, sed vno verbo pelagus ineffabile miraculo inducentes. Et ex hoc ostendebatur, quod haberet virtutē cōequalem Deo patri, secundum illud Ioā. 5. Quicunq; Pater facit, hæc & filius similiter facit. Et ibidem. Sicut pater suscitatur mortuos, & viuificat, sic & Filius hominis, quos vult viuificat.

Tertiò ex ipsa doctrina, qua se Deū dicebat, quæ nisi vera esset, nō cōfirmaretur miraculis diuina virtute factis. Et ideo dicit Marc. 1. Quæ nā doctrina hæc noua: quia in potestate spiritibus immundis imperat, & obediūt ei. ¶ Ad primū ergo dicendū, quod hæc erat obiectio Gētiliū. Vnde Aug. dicit in Epist. ad Volusianū. Nulla, inquit, comperētibz signis tantæ maiestatis indicia clauerūt: quia larualis illa purgatio, qua scilicet dæmones effugabat, debiliū curæ, reddita vita defunctis, si & alia considerētur Deo parua sūt. Et ad hoc respondet Aug. Fatemur, & nos talia quædā fecisse Prophetas, sed & ipse Moyses, & cæteri prophete Dominum Iesum prophetauerunt, & ei gloriā magnam dederunt. Qui propterea talia, & ipse facere voluit, ne esset absurdum quod per illos facerat, si ipse etiam non faceret. Sed tamen, & aliquid proprium facere debuit, nasci de virgine, resurgere à mortuis, cœlum ascendere: hoc Deo qui parum putat, quid plus expectet ignoro. Nū homine assumpto aliū mundum facere debuit, vt eū esse crederemus per quem factus est mundus. Sed nec maior mundus nec isti æqualis in hoc mundo fieri posset. Si autē minorē faceret infra istū, similiter hoc quoq; parum putaretur. Quæ tamen alij fecerunt Christus excellentius fecit. Vn-

Epist. 3 post
med. illius
10.2.

Epist. 3. a
me illius
10.2.

A de super illud Ioann. 15. Si opera non fecissē in eis, quæ nemo alius fecit, &c. dicit Aug. Nulla in operibus Christi videntur esse maiora, quam suscitatio mortuorum: quod scimus etiam antiquos fecisse Prophetas. Fecit in aliqua Christus, quæ nemo alius fecit. Sed respondetur nobis, & alios fecisse quæ nec ipse nec alios fecit. Sed qui tam multa vitia, & malas valetudines, vexationesq; mortalium tanta potestate sanaret, nullus omnino legitur antiquorū. Vt enim taceam quos iubendo, sicut occurrebant, saluos singulos fecit. Marcus dicit, quod quocunq; loco introibat in vicos, aut in villas, aut in ciuitates, in plateis ponebat infirmos, & deprecabantur eum, vt vel fimbriā vestimenti eius tangerent, & quotquot tangebant, eum salui fiebant. Hæc nemo alius fecit in eis. Sic enim intelligendū est quod ait, in eis, non inter eos, aut coram eis, sed prorsus in eis, quia sanauit eos. Nec tamen alius quicunq; in eis talia opera fecit, quoniam quisquis alius homo aliquid eorum fecit, ipso fatiente fecit: hoc autem ipse non illis fatientibus fecit. ¶ Ad secundum dicendum quod Aug. exponens illud verbū Ioan. inquit, quæ sint ista opera maiora, quæ credentes in eum erant facturi: an fortē, quod ægros ipsis transeuntibus etiam eorum vmbra sanabat, maius est enim quod sanet vmbra, quā fimbria. Verumtamen quando ista Christus dicebat, verborū suorum facta, & opera commendabat. Cū enim dixit, Pater in me manens ipse facit opera: quæ opera tunc dicebat, nisi verba quæ loquebatur? Et eorundem verborum fructus erat fides illorum. Verumtamen euangelizantibus discipulis non tam pauci, quā illi erant, sed Gētes etiā crediderunt. Nonne ab ore ipsius diues ille tristis abscessit? & tamē postea, quod ab

Inuitur. 13
tra in Io. su
peri illud, ma
iora demon
strabat illis
10.9.

illo auditum non fecit vnus, fecerunt A multi, cum per discipulos loqueretur. Ecce, maiora fecit prædicatus à credē-
tibus, quam locutus est audiētibus. Ver-
rūm hoc adhuc mouet, quod hæc ma-
iora per Apostolos fecit: nō autem ip-
sos tantū significans ait, Qui credit in
me, opera quæ ego facio, & ipse faciet.
Audi ergo, & intellige. Qui credit in
me, opera quæ ego facio, & ipse faciet.
Prius ego facio, deinde & ipse faciet:
quia facio, vt faciat. Quæ opera nisi vt
ex impio iustus fiat? Quod vtique in
illo, sed nō sine illo, Christus operatur.
Prorsus maius hoc esse dixerim, quam
creare cœlum, & terrā, cœlū enim &
terra transibunt, prædestinatorū autē
salus, & iustificatio permanebit. Sed &
in cœlis Angeli sunt opera Christi, nū-
quid etiā his operibus maiora facit qui
cooperatur Christo ad suam iustifica-
tionē? Iudicet qui potest, vtrū maius sit
iustos creare, quām impios iustificare.
Certē si æqualis est vtrunque potētia,
hoc maioris est misericordiæ. Sed om-
nia opera Christi intelligere, vbi ait.
Maiora horū faciet: nulla nos neces-
sitas cogit: horū enim forsītā dixit, quæ
illa hora faciebat. Tūc autē verba fidei
faciebat: & vtiq; minus est verba iusti-
tiæ prædicare (quod fecit præter nos)
quā impios iustificare, quod ita facit in
nobis, vt faciamus & nos. ¶ Ad tertium
dicēdū, quod quādo aliquod particula-
re opus propriū est alicuius agētis, tūc
per illud particulare opus probatur to-
ta virtus agētis, sicut cū ratiocinari sit
propriū hominis, ostēditur aliquis esse
homo ex hoc ipso q̄ ratiocinatur circa
quodcūq; particulare propositū. Et si-
militer cū propria virtute miracula
facere sit solius Dei, sufficienter ostē-
sum est Christum esse Deum, ex quo-
cunque miraculo quod propria virtute
fecit.

DE quæstione huius articuli integra
disputatio nobis est statim instituē-
da, & ideo solum est circa literā ad-
notandum, tria illa quæ D. Th. in art. ponit,
non esse diuisim, sed coniunctim accipien-
da, & præsertim tertium non esse separan-
dū à reliquis. Nisi enim Christus affirmas-
set, se esse Deum, & in huius veritatis con-
firmationem miracula edidisset, sola ipsa
miracula per se sumpta non satis ostende-
rent, ipsum esse verum Deum, at verō fa-
cta in confirmationem doctrinæ, efficacis-
sima fuerunt ad illam roborandam, vt sta-
tim ostendemus. Oportet autē, antequam
disputationem instituamus, sequentē quæ-
stionem D. Thom. percurrere, quoniā ean-
dem continet materiam, & si quid est in ea
difficultatis, eadem disputatione aptius
comprehendetur.

Q V A E S T I O XLIIII.

De singulis miraculorum specie-
bus, in quatuor articulos diuisa.

Einde considerandū est de
singulis miraculorū spe-
ciebus. ¶ Et primò, de mi-
raculis quæ fecit circa spi-
rituales substantias. ¶ Secundò, de mi-
raculis quæ fecit circa cœlestia corpo-
ra. ¶ Tertiò, de miraculis quæ fecit cir-
ca homines. ¶ Quartò, de miraculis
quæ fecit circa creaturas irracionales.

ARTICVLVS PRIMVS.

*Vtrum miracula facta per Christum
circa spirituales substantias fuerint
conuenientia.*

AD primū sic proceditur. Videtur
quod miracula, quæ fecit Christi
circa spirituales substantias non fuerint
cōuenientia. Inter spirituales enim sub-
stancias sancti Angeli præpollent dæmo-
nibus: quia vt Aug. dicit in. 3. de Trin.
spiritus vitæ rationalis desertor, atque
peccator, regiū per spiritū vitæ ratio-
nalē pium, & iustū. Sed Christus non
legitur aliqua miracula fecisse circa
Angelos

li. 3. c. 4. nō
procul a. p.
1023.

Angelos bonos. Ergo nec etiã circa dæmones aliqua miracula facere debuit. ¶ 2. Præterea, Miracula Christi ordinabantur ad manifestandam diuinitatem ipsius. Sed diuinitas Christi nõ erat dæmonibus manifestãda, quia per hoc impeditũ fuisset mysteriũ passionis eius, secũdũ illud. 1. Cor. 2. Si cognouissent, nunquã Dominum gloriæ crucifixissent. Ergo nõ debuit circa dæmones aliqua miracula facere. ¶ 3. Præterea, Miracula Christi ad gloriã Dei ordinabãtur, vnde dicitur Matt. 9. quod videntes turbæ paralyticũ sanatum à Christo, timuerũt, & glorificauerũt Deum, qui dedit potestatem talẽ hominibus. Sed ad dæmones nõ pertinet glorificare Deum, quia nõ est speciosa laus in ore peccatoris, vt dicitur Eccle. 15. Vnde, & sicut dicitur Mar. 1. & Luc. 4. non sinebat dæmonia loqui ea, quæ ad gloriã ipsius pertinebãt. Ergo videtur nõ fuisse cõueniens, quod circa dæmones aliqua miracula faceret. ¶ 4. Præterea, Miracula à Christo facta, ad salutẽ hominũ ordinãtur. Sed quædã dæmonia ab hominibus eiecta fuerunt cũ hominũ detrimento quandoque quidẽ corporali, sicut dicitur Marci. 9. quod dæmon ad præceptũ Christi exclamans, & multũ discerpens hominẽ, exijt ab eo, & factus est sicut mortuus: ita vt multi dicerent, quia mortuus est. Quandoq; etiã cum dãno rerũ: sicut quando dæmones ad eorum preces misit in porcos, quos præcipitauerũt in mare. Vnde ciues illius regionis rogauerũt eum, vt transiret à finibus eorũ, vt legitur Mat. 7. Ergo videtur incõuenienter fecisse huiusmodi miracula. ¶ Sed cõtra est quod Zach. 13. hoc prænũtiatũ fuerat vbi dicitur, Spiritũ immundũ auferã de terra. ¶ Respondeo dicendũ quod miracula quæ Christus fecit argumẽta quædam fuerũt fidei, quam ipse docebat. Futu-

rum autẽ erat, vt per virtutem diuinitatis eius excluderet dæmonũ potestatem ab hominibus credituris in eum: secundum illud Ioan. 12. Nunc princeps huius mũdi eiicietur foras. Et ideo cõueniens fuit, quod inter alia miracula etiam obsessos a dæmonibus liberaret. Ad primũ ergo dicendũ, q̃ homines sicut per Chrm erãt à potestate dæmonũ liberandi, ita pereũ erãt Angelis confociandi: secundũ illud Col. 1. Pacificas per sanguinẽ crucis eius, quæ in cõlis, & quæ in terris sunt. Et ideo circa Angelos alia miracula hominibus demonstrare nõ cõueniebat, nisi vt Angeli hominibus apparent, quod quidẽ factũ est in natiuitate ipsius, & in resurrectione, & ascensione eius. ¶ Ad secundũ dicendũ, quod sicut Aug. dicit, 9. lib. 9. c. 21. de Ciui. Dei, Christus tantũ innotuit, dæmonibus, quantũ voluit, tantum autem voluit, quãtum oportuit. Sed innotuit eis nõ sicut Angelis sanctis per id quod est vita æterna: sed per quædã temporalia suæ virtutis effecta. Et primo quidẽ vidẽtes Christũ esurire post ieiuniũ, æstimauerũt eum nõ esse filium Dei. Vnde super illud Lu. 4. Si fili' Dei es, &c. dicit Ambr. Quid sibi vult talis sermonis exorsus, nisi quia cognouerat Dei filiũ esse venturum, sed venisse per infirmitatẽ corporis nõ putauit? Sed postmodũ visis miraculis, ex quadam suspitione cõiecturauit, eum esse filiũ Dei. Vnde super illud Marc. 1. Scio quod sis sanctus Dei, dicit Chryl. quod non certã, aut firmã aduentus Dei habebat notitiã, sciebat tamẽ ipsum esse Christũ in lege promissũ. Vnde dicitur Luc. 4. Quia sciebant ipsum esse Christũ. Quod autẽ ipsum cõfitebantur esse filiũ Dei, magis erat ex quadã suspitione quã ex certitudine. Vnde Beda dicit super Luc. Et dæmonia filiũ Dei cõfitebãtur. Et sicut postea dicitur, Sciebat

lib. 9. c. 21. de Ciui. Dei, Christus tantũ innotuit, dæmonibus, quantũ voluit, tantum autem voluit, quãtum oportuit. Sed innotuit eis nõ sicut Angelis sanctis per id quod est vita æterna: sed per quædã temporalia suæ virtutis effecta. Et primo quidẽ vidẽtes Christũ esurire post ieiuniũ, æstimauerũt eum nõ esse filium Dei. Vnde super illud Lu. 4. Si fili' Dei es, &c. dicit Ambr. Quid sibi vult talis sermonis exorsus, nisi quia cognouerat Dei filiũ esse venturum, sed venisse per infirmitatẽ corporis nõ putauit? Sed postmodũ visis miraculis, ex quadam suspitione cõiecturauit, eum esse filiũ Dei. Vnde super illud Marc. 1. Scio quod sis sanctus Dei, dicit Chryl. quod non certã, aut firmã aduentus Dei habebat notitiã, sciebat tamẽ ipsum esse Christũ in lege promissũ. Vnde dicitur Luc. 4. Quia sciebant ipsum esse Christũ. Quod autẽ ipsum cõfitebantur esse filiũ Dei, magis erat ex quadã suspitione quã ex certitudine. Vnde Beda dicit super Luc. Et dæmonia filiũ Dei cõfitebãtur. Et sicut postea dicitur, Sciebat

lib. 4. in Luc. c. 14. in tit. de. 1. tent. Christi, non procul à p. tom. 3.

super illud Luc. 4. Sciebãt ipsum esse Christum Est c. 14. secund. ordin. Beda 10. 2.

eum esse Christū: quia cum ieiunio fatigatū eum diabolus videret, verū hominē intellexit. Sed quia tentando non præualuit, vtrum filius Dei esse dubitabat. Nunc autē per signorū potētiam, vel intellexit, vel potius suspicatus est esse filiū Dei. Nō ideo igitur Iudæis eū crucifigere persuasit, quia Christū Dei filiū non esse putauit: sed quia se morte illius nō præuidit esse damnamum. De hoc enim mysterio à seculis abscondito, dicit Apostolus, quod nemo principum huius seculi cognouit: si enim cognouissent, nunquā Dominum gloriæ crucifixissent. Ad tertium dicendum, quod miracula in expulsiōe dæmonū nō fecit Christus propter vtilitatē dæmonū sed propter vtilitatē hominum, vt ipsi eum glorificaret. Et ideo prohibuit eos loqui ea, quæ ad laudē ipsius pertinebant, primo quidē propter exemplum:

*Id habet Chrys. con-
cione. 2. de
Lazaro ante
me. tom. 1.
& Theoph.
Luc. 4. &
Mat. 1.*

quia, vt dicit Athanas. cōpescēbat diaboli sermonē, quamuis vera fateretur: vt nos etiam assuefaciat, ne curemus de talib⁹, etiā si vera loqui videatur. Nefas est enim, vt cū adsit nobis Scriptura diuina, instruamur à diabolo: Est enim hoc periculōsū quia veritati frequēter dæmones immiscēt mendacia. Secūdo quia (sicut Chrys. dicit) non oportebat eos surripere officij Apostolici gloriā: nec decebat Christi mysterium lingua fœtida publicari, quia non est speciosa laus in ore peccatorū. Tertiō, quia (vt Beda dicit) nolebat ex hoc inuidiā accendere Iudæorum. Vnde etiā ipsi Apostoli iubētur reticere de ipso, ne diuina maiestate prædicata, passionis dispensatio differetur. Ad quartum dicendum quod Christus specialiter venerat docere, & miracula facere propter vtilitatē hominū, principaliter quantum ad animæ salutē. Et ideo permisit dæmones, quos eiiciebat, hominib⁹ aliquod nocumētum inferre vel in corpore, vel in re

*e. 4. in Lu.
est in c. 14.
Jecund. ord.
Beda circa
finem illius
30. 2.*

bus propter animæ humanæ salutē, ad hominum scilicet instructionē. Vnde, Chrys. dicit super Matth. quod Christus permisit dēmonibus in porcos ire, nō quasi à dēmonib⁹ persuasus: sed primò quidē, vt instruat magnitudinē nocumēti dæmonū, qui hominibus insidiatur. Secūdo, vt omnes discerent quoniā nec aduersus porcos audeāt aliquid facere, nisi ipse consentiat. Tertiō, vt ostēderet, quod grauiora in illos homines operati essēt, quā in illos porcos, nisi essent diuina prouidētia adiuti. Et propter easdem etiam causas permisit cum, qui à dæmonibus liberabatur, ad horā grauius affligi, à qua tamen afflictione eum cōtinuō liberauit. Per hoc etiam ostenditur (vt Beda dicit) quod sæpe dum cōverti ad Deum post peccata conamur, maioribus, nouisq; antiqui hostis pulsamur insidijs. Quod facit, vel vt odium virtutis incutiat, vel expulsiōis suę vindicet iniuriam. Factus est etiam homo sanatus velut mortuus (vt Hierony. dicit) quia sanatis dicitur, Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.

*Hom. 19. in
Matth. circa
me. 10. 2.*

*Mat. 9. sup.
verbi in argu-
cit. 10. 9.*

In hoc articulo sola solutio ad. 2. singulārē difficultatem tangit, an dæmones agnouerint Iesum esse Messiam, & Deum, quam statim discutiemus.

ARTICVLVS II.

Vtrum conuenienter facta fuerint miracula per Christū circa coelestia corpora.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod inconuenienter fuerint à Christo facta miracula circa cœlestia corpora, vt enim Diony. dicit. 4. cap. de Diu. no. diuinæ prouidentię non est, naturam corrumpere, sed saluare. Corpora autem cœlestia secundum suam naturā sunt incorruptibilia, & inalterabilia: vt probatur in primo de cœlo. Ergo non fuit conueniens

ueniens vt per Christū fieret aliqua im-
mutatio circa ordinem cœlestiū corpo-
rum. ¶ 2. Prætera, Secundum motū cœ-
lestium corporum, tēporū cursus desig-
nātur, secundum illud Gen. 1. Fiāt lumi-
naria in firmamēto cœli, & sint in sig-
na, & tempora, & dies, & annos. Sic er-
go mutato cursu cœlestiū corporū, mu-
tatur tēporum distinctio, & ordo. Sed
nō legitur hoc esse præceptū ab Astro-
logis, qui cōtemplantur sydera, & cōpu-
tant menses: vt dicitur Isaia. 47. Ergo
videtur, quod per Christū nō fuerit ali-
qua mutatio facta circa cursum cœle-
stium corporum. ¶ 3. Preterea, Magis
cōpetebat Christo facere miracula vi-
uens, & docens quam moriens: tū quia,
vt dicitur secundæ ad Corinth. vltimo,
Crucifixus est ex infirmitate, sed viuit
ex virtute Dei, secundū quam miracu-
la faciebat: tū etiam quia eius miracu-
la cōfirmatiua erāt doctrine ipsius. Sed
in vita sua nō legitur, Christū aliquod
miraculum circa cœlestia corpora-
fecisse: quinimo Phariseis petētib⁹ ab
eo signū de cœlo, eis dare renuit: vt ha-
betur Mat. 12. & 16. Ergo videtur, quod
nec in morte circa cœlestia corpora ali-
quod miraculum facere debuerit. Sed
contra est, quod dicitur Lucæ. 23. Tene-
bræ factæ sunt in vniuersa terra vsque
ad horam nonam: & obscuratus est sol.
¶ Respondeo dicendum (quod sicut su-
pra dictū est) miracula Christi talia es-
se debebant, vt sufficienter esse Deum
ostenderent. Hoc autē nō ita euidenter
ostenditur per transmutationes corpo-
rū inferiorum, quæ etiam ab alijs causis
moueri possūt, sicut per transmutatio-
nē cursus cœlestiū corporū, quæ à solo
Deo sunt immobiliter ordinata. Et hoc
est quod Dionys. dicit in Epist. ad Poly-
carp. Cognoscere oportet nō aliter ali-
quādo posse aliquid peruerri cœlestis
ordinationis, & motus, nisi causam ha-
beret ad hoc mouentem, quæ facit om-

nia, & mutat secundum suum sermo-
nem. Et ideo conueniens fuit, vt Chri-
stus miracula fecerit etiam circa cœ-
lestia corpora.

¶ Ad primum ergo dicendū quod sicut
inferioribus corporib⁹ naturale est mo-
ueri à cœlestibus corporibus (quæ sunt
superiora secundum naturæ ordinē) ita
etiā naturale est cuilibet creaturæ, vt
transmutetur à Deo secundum eius vo-
luntatem. Vnde Augus. dicit. 26. contra
Faustū, & habetur in gloss. Rom. 11. su-
per illud. Contra naturam insertus es,
&c. Deus creator, & conditor omnium
naturarum nihil contra naturam fecit,
quia id est cuique rei natura, q̃ Deus
facit. Et ita non corrumpitur natura
cœlestium corporū, cū eorū cursus
immutatur à Deo, corrumperetur au-
tē, si ab aliqua alia causa immutaretur.

¶ Ad secundum dicendū, quod per mi-
raculum à Christo factum, non est per-
uersus ordo temporum. Nam secundū
quosdā illæ tenebræ vel solis obscura-
tio, quæ in passione Christi accidit, fuit
propter hoc, quod sol suos radios retra-
xit, nulla immutatione facta circa motū
cœlestium corporum, secundū quē tē-
pora mensurantur. Vnde Hieron. dicit
super Matth. Videtur luminare maius
retraxisse radios suos, ne aut pendente
videret Dominū, aut impij blasphemā-
tes sua luce fruerentur. Talis autem re-
tractio radiorū non est sic intelligēda,
quasi sol in sua potestate habeat radios
emittere, vel retrahere: non enim ex
electione: sed ex natura radios emittit:
vt dicit Dionys. 4. c. de Diui. nomi. sed
sol dicitur retraxisse radios, in quantū
diuina virtute factum est, vt solis radij
ad terrā nō peruenirēt. Origenes autē
dicit hoc accidisse per interpositionē
nubium. Vnde super Matt. dicit, Cōue-
niens est intelligere, quasdam tenebro-
sissimas nubes multas, & magnas cōcur-
risse super Hierusalem, & terrā Iudææ.

lib. 26. c. 2.
ante med. 10.
6.

In. c. 27. su-
per illud.
Al. hora. 6.
tenebræ fa-
ctæ sunt. 10.
9.
Hom. 35. in
Mat. in. 5. f.
ante fi. hom.
10. 3.

Artic. 4. q.
præc.

Parum ante
med. epist.

& ideo facta sunt tenebræ profundæ à sexta hora vsque ad nonam. Arbitror enim sicut cetera signa, quæ facta sūt in passione, scilicet quod velum tēpli est scissum, quod terra tremuit, &c. in Hierusalem tantummodo facta sunt, ita & hoc. Aut si latius voluerit quis extēdere ad terrā Iudææ, propter hoc quod dicitur, Tenebræ factæ sunt in vniuersa terra. Quod intelligitur de terra Iudææ sicut in. 3. libr. Regum dicit Abdias ad Eliā, Viuit Dominus Deus tuus, quia nō est gens aut regnū, vbi nō miserit Dominus meus quærere te, ostendens quod cum quæsierat in gentibus, quæ sūt circa Iudæā. Sed circa hoc magis credendū est Diony. qui oculata fide inspexit hoc accidisse per interpositionē lunę inter nos, & solē. Dicit enim in Epist. ad Polycarpum. Inopinabiliter soli lunam incidentem videbamus, in Aegypto scilicet existentes: vt ibidē dicitur. Et designat ibi quatuor miracula.

Quorum primum est, quod naturalis eclipsi solis per interpositionē lunę, nūquam accidit, nisi tempore cōiunctionis solis, & lunæ: tūc autē erat luna in oppositione ad solē, decima quinta existēs, quia erat Pascha Iudæorū. Vnde dicit: Non enimerat coniunctionis tēpus. Secundum miraculum est, quod cū circa horā sextam luna visa fuisset simul cū sole in medio cœli, in vesp̄is apparuit suo loco, id est in Oriente opposita soli. Vnde dicit. Rursus ipsam vidimus, scilicet lunā, à nona hora (in qua scilicet recessit à sole cessantibus tenebris) vsque ad vesp̄ā supernaturaliter cōstitutā ad diametrū solis, id est vt diametraliter esset soli opposita, & sic patet, quod nō est turbatus cōsuetus tēporū cursus, quia diuina virtute factum est, & quod ad solē supernaturaliter accederet præter tēpus debitum, & quod à sole recedens, in locū propriū restitueretur tēpore debito. Tertiū miraculū est, quod

A naturalis eclipsi sēper incipit ab Occidentali parte solis, & peruenit vsq; ad Orientalem. Et hoc ideo: quia luna secū dū propriū motū, quo mouetur ab Occidente in Orientē, est velocior sole in suo proprio motu, & ideo luna ab Occidēte veniēs attingit solē, & pertrāsit ipsum, ad Orientē tendens. Sed tūc luna iā pertransuerat solem, & distabat ab eo quasi per medietatē circuli, in oppositione existens, vnde oportuit quod reuerteretur ad Orientē versus solem, & attingeret ipsum primò ex parte Orientali, procedens versus Occidentem. Et hoc est quod dicit, Eclipsim etiā ipsam ex Oriente vidimus inchoatā, & vsq; ad solarē terminū venientem (quia totū solē eclipsauit) postea regredientē. Quartū miraculū fuit, quod in naturali eclipsi ex eadē parte incipit sol prius re apparere, ex qua parte incepit prius obscurari: quia scilicet luna se soli subiiciens naturali suo motu solē pertransit versus Orientē, & ita partē Occidentalem solis, quā primò occupat, primo etiā derelinquit. Sed tunc luna miraculose ab Oriente versus Occidentem rediens, nō pertrāsiuit solem, vt esset eo Orientalior: sed postquā peruenit ad terminum solis, reuerfa est versus Orientem: & ita partem solis, quam vltimo occupauit, primo etiā derelinquit. Et sic ex parte Orientali inchoata fuit eclipsi, sed in parte Occidentali prius incepit claritas apparere. Et hoc est quod dicit. Et rursus vidimus non ex eodem, id est non ex eadem parte solis & defectū & purgationē, sed ecōuerso secundū diametrū factā. Quintū miraculū addit Chrys. super Matt. dicens quod tribus horis tūc tenebræ permāserunt, cū eclipsi solis in momento pertranserat, nō enim habet morā, vt sciunt illi qui cōsiderauerūt. Vnde datur intelligi quod luna quieuerit sub sole, nisi forte velimus dicere, quod tempus tenebrarū compu-

In epi. ad Polycarpum post med. illius.

Loco vnde dicitur.

In prædic. ap. ad Polycarpum à med. illius.

Ho. 89 in Matth. non multum longe à prim. 1.

compu-

Mat. 3. 5. in
Mat. 3. 4.
et. 5. in su.
ante fin. b.
f. 10. 3. 6

computatur ab instanti, quo sol incepit obscurari, vsq; ad instans in quo totaliter fuit repurgatus. Sed sicut Orig. dicit super Mart. aduersus hoc filij sæculi huius dicunt. Quomodo hoc factū tam mirabile nemo Græcorū aut Barbarorū scripsit? Et dicit, quod quidam nomine Phlegon in Chronicis suis scripsit hoc in principatu Tiberij Cæsaris factum, sed nō signauit q̄ fuerit in luna plena. Potuit ergo hoc cōtingere, quia Astrologi vbiq; terrarū tunc tēporis existentes nō sollicitabātur de obseruāda eclipsi, quia tunc tempus nō erat sed illam obscuritatem ex aliqua passione aeris accidere putauerunt. Sed in Aegypto, vbi rarō nubes apparent propter aeris serenitatē permotus est Dion. & socij eius, vt prædicta circa illā obscuritatē obseruarent. ¶ Ad tertium dicendum, q̄ tunc præcipuē oportebat in Christo diuinitatem per miracula ostendere, quādo in eo maximē apparebat infirmitas secundū humanā naturā. Et ideo in Christi natiuitate stella noua in cœlo apparuit. Vnde Maxim⁹ dicit in sermone Natiuitatis. Si præsepe despicias erige parūper oculos, & nouā in cœlo stellā, protestatē mundo natiuitatem Dominicam cōtuere. In passione autē adhuc maior infirmitas circa humanitatē Christi apparuit, & ideo oportuit vt maiora miracula ostēderētur circa principalia mundi luminaria. Et sicut Chrys. dicit super Matth. hoc est signū quod petentibus promittebat dare dicēs. Generatio praua, & adultera signū quærit, & signū nō dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ, crucē significans, & resurrectionē. Etenim multo mirabilius est in eo qui crucifixus erat, hoc fieri, quā in eo ambulante super terram.

COMMENTARIVS.

IN hoc art. D. Tho. totus est in explicandis signis cœlestibus quæ in morte Christi contigerunt. De qua re inferius suo

A loco disputandum ā nobis est: sicut etiam suo etiam loco supra differuimus de signo cœlestis syderis, quod tempore natiuitatis Christi Magis apparuit (quod hic D. Tho. in sol. ad. 3. attigit) ideoque hoc loco nō est nobis ampliū immorandum.

Solū in sol. ad. 1. sano modo intelligenda sunt verba illa, quæ D. Thomas ex Aug. affert, id esse cuiusq; rei naturā, quod Deus facit, & ideo nihil posse Deū facere in creatura, quod sit contra naturam eius, nec corrumpi aliquo modo cœlum, si ā suo naturali motu ā Deo immutetur, corrūpendum autē fore, si ab aliqua creatura immutetur. Nam per hæc verba solum indicata est potentia obedientialis, quam omnis creatura habet, vt Deo obediat, ratione cuius dicitur habere quandā vniuersalē propensionem ad omnia, quæ Deus in ea operari voluerit. Non est autem negandum, quin vnaquæque res habeat suam propriā, particularemque naturam, & connaturales proprietates, quæ tales sunt non solum, quia ā Deo donatur, sed quia ipsa res ex se illas postulat. Vnde si ijs priuetur, ā quocunque priuetur, siue ā Deo, siue ā creatura, aliquid præter naturam patietur, & ex parte corrumpetur, ac imperfecta manebit.

Verba Aug. gustini de potentia creaturæ obedientiali quomodo intelligenda.

ARTICVLVS III.

Vtrum conuenienter Christus circa homines miracula fecerit.

CD tertium sic proceditur. Videtur, quod inconuenienter Christus circa homines miracula fecerit. In homine enim potior est anima: quam corpus. Sed circa corpora, multa miracula Christus fecit, circa animas verō nulla miracula legitur fecisse: nam neq; aliquos incredulos ad fidem virtuosē cōuertit, sed admonēdo, & exteriora miracula ostendēdo, neq; etiā aliquos fatuos sapiētes legitur fecisse. Ergo videtur quod nō cōueniēter sit circa homines miracula operatus.

¶ 2. Præterea, Sicut supra dictum est, q̄ præte ap. 11. 2. Christi faciebat miracula virtute diuina, cuius propriū est subito operari & perfectē absq; adminiculo alicuius. Sed Christi nō sēper subito homines cura-

249

Chrys. 89. in
Matth. circa
p. 10. 2.

uit quātū ad corpus: dicitur enim Mar. 8. *¶* apprehensa manu cæci, eduxit eū extra vicum, & expuens in oculos eius, impositis manibus, interrogauit eū si quid videret, & aspiciens ait. Video homines velut arbores ambulātes. Deinde iterū imposuit manus super oculos eius & cœpit videre, & restitutus est ei visus, ita vt clarē videret omnia. Et sic patet, quod non subito eū curauit: sed primò quidē imperfecte, & per sputū. Ergo videt, nō cōueniēter circa homines miracula fecisse. ¶ 3. Præterea, Quæ se inuicē nō cōsequūtur, nō oportet quod simul tollātur. Sed ægritudo corporalis nō sēper ex peccato causatur, vt patet per illud *¶* dominus dicitur Ioa. 6. Neq; hic peccauit, neq; parētes eius, vt cæcus nasceretur. Nō ergo oportuit vt hominibus corporū curationem querētibus peccata dimitteret, sicut legi fecisse circa paralyticum Mat. 9. Præsertim quia sanatio corporalis cum sit minus, quā remissio peccatorū, nō videtur esse sufficiens argumētū, *¶* possit peccata dimittere. ¶ 4. Præterea, Miracula Christi facta sunt ad cōfirmationē doctrinæ ipsius, & testimoniū diuinitatis eius: vt supra dictū est. Sed nullus debet impedire finē operis sui. Ergo videtur incōueniēter Christus quibusdā miraculose curatis præcepisse, vt nemini diceret: vt patet Mat. 9. & Mat. 8. præsertim quia quibusdā alijs mandauit, vt miracula circa se facta publicarēt, sicut Mar. 5. legitur, quod dixit ei, quem a dæmonib; liberauerat. Vade in domū tuā ad tuos, & annuntia eis quanta tibi Dominus fecerit. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Mar. 7. Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui. ¶ Respondeo dicendū quod ea, quæ sunt ad finē, debēt fini esse proportionata. Christ; autē ad hoc in mūdū venerat, & docebat, vt homines saluos faceret: secūdū illud Ioa. 3. Nō enim misit De-

A filiū suum in mundum, vt iudicet mūdū, sed vt saluetur mundus per ipsum. Et ideo conueniēs fuit, vt Christus particulariter homines miraculose curādo ostenderet se esse vniuersalem & spiritualement hominum saluatorem.

Ad primum ergo dicendum, quod ea quæ sunt ad finē, distinguuntur ab ipso fine. Miracula autē à Christo facta ordinabātur sicut ad finē, ad rationalis partis salutē, quæ consistit in sapiētiae illustratione, & hominū iustificatione: quorū primū præsupponit secūdū: quia, vt dicitur Sap. 1. in maleuolā animā nō introibit sapiētia, nec habitauit in corpore subdito peccatis. Iustificare autē homines, nō cōueniebat nisi eis volentib; hoc enim esset & cōtra rationē iustitiæ, quæ rectitudinē volūtatis importat: & etiā cōtra rationē humanæ naturæ, quæ libero arbitrio ad bonū ducēda est, nō autē per coactionē. Christ; ergo virtute diuina interiori homines iustificauit, non tñ eis inuitis: nec hoc miracula pertinet, sed admiraculorū finē. Et similiter etiā virtute diuina simplicibus discipulis diuinā sapiētiā infudit. Vnde dicit eis Lu. 21. Ego dabo vobis os, & sapiētiā, cui nō poterūt resistere, & cōtradicare oēs aduersarij vestri. Quod quidē quātū ad interiorē illuminationē inter visibilia miracula, non numeratur, sed solū quātū ad exteriorē actū, in quantū scilicet videbāt homines eos, qui fuerāt illiterati & simplices, tā sapienter, & cōstanter loqui. Vnde dicitur Acto. 4. Videntes Iudæi Petri constantiā, & Ioannis, comperto quod homines essēt sine literis, & idiotæ, admirabantur. Et tñ huiusmodi spirituales effectus, & si à miraculis visibilibus distinguantur, sunt tñ quædam testimonia doctrinæ, & virtutis Christi, secundum illud Heb. 2. Contestante Deo signis & potentis, & varijs virtutibus, & Spiritus Sancti distributionibus,

nibus. Sed tñ circa animas hominū, maxime quātum ad immutādas inferiores vires, Christus aliqua miracula fecit. Vnde Hiero. super illud Mat. 9. Surgēs secutus est, eū dicit, Fulgor ipse, & maiestas diuinitatis occultæ, quæ etiā in facie relucebat humana, vidētes ad se trahere poterat ex primo aspectu, & super illud Mat. 21. Eijciebat oēs vendentes, & ementes, &c. dicit idem Hiero. Mihi inter omnia signa, quæ fecit Dñs, hoc videtur esse mirabilius quod vnus homo & illo tēpore contēptibilis, potuerit ad vnus flagelli verbera tātā eijcere multitudinem. Igneū enim quidā, atq; sydereū radiabat ex oculis eius, & diuinitatis maiestas lucebat in facie eius. Et Orig. dicit super Ioann. hoc esse maius miraculū eo, quo aqua conuersa est in vinū, eoq; illic inanimata subsistit materia, hic verò tot milliū hominū domantur ingenia. Et super illud Ioā. 18. Abierunt retrorsum, & ceciderunt in terrā dicit Aug. Vna vox tantā turbam odijs ferocē, armisq; terribilē sine tello villo percussit, repulit, strauit: Deus enim latebat in carne. Et ad idē pertinet quod dicitur Luc. 4. q̄ Iesus trāsiens per medium illorum ibat. Vbi dicit Chrysost. quòd stare in medio infidiātium & nō apprehēdi, diuinitatis eminentiā ostendebat. Et quod dicitur Ioā. 8. Iesus abscondit se, & exiuit de templo: vbi Aug. dicit, Nō abscondit se in angulo templi quasi timens, vel post murū aut colūnā diuertēs: sed diuina potestate se inuisibilem infidiātibus cōstituens, per mediū illorū exiuit. Ex quibus omnibus pater, quòd Christus quādo voluit virtute diuina animas hominū immutauit: nō solum iustificādo, & sapientiā infundendo, quod pertinet ad miraculorū finē, sed etiā exterius alliciendo, vel terrendo, vel stupefaciendo, quod pertinet ad ipsa miracula. ¶ Ad secundū dicendum, quod Christus venerat saluare mundū

A nō solum virtute diuina, sed per mysteriū Incarnationis ipsius. Et ideo frequēter in sanatione infirmorū nō sola potestate diuina vtebatur, curādo per modū imperij, sed etiā aliquid ad humanitatem ipsius pertinens apponendo. Vnde super illud Luc. 4. Singulis manus imponēs, curabat omnes, dicit Cyrill. Quāuis vt Deus potuisset omnes verbo pelere morbos: tāgit tñ omnes, ostendens propriā carnem efficacem ad præstāda remedia. Et super illud Mar. 8. Expuēs in oculos eius impositis manib⁹, &c. dicit Chrys. Spuit quidē, & manus imponit cæco, volens ostendere q̄ verbum diuinū operationi adiunctū miracula perficit: manus enim operationis est ostensiuā, sputū sermonis ex ore prolati. Et super illud Ioā. 9. Fecit lutū ex sputo, & liniuit lutū super oculos cæci, dicit Aug. De salua sua lutum fecit, quia verbū caro factū est. Vel etiā ad significandū, quod ipse erat qui ex limo terre hominē formauerat: vt Chrys. dicit. Est autem circa miracula Christi, cōsiderādū, quod cōmuniter perfectissima opera faciebat. Vnde super illud Ioā. 2. Omnis homo primū bonū vinū ponit. dicit Chryso. Talia sunt Christi miracula, vt multo his, quæ per naturā fiunt, speciosiora, & vtiliora fiāt. Et similiter in instanti infirmis perfectā sanitatem conferebat. Vnde super illud Matth. 8. Et surrexit, & ministrabat illis, dicit Hiero. Sanitas, quæ confertur à Dño, tota simul redit. Specialiter autem in illo cæco contrariū fuit propter infidelitatem ipsius: vt Chrysost. dicit. Vel sicut Beda dicit. Quem vno verbo totū simul curare poterat, paulatim curat, vt magnitudinē humanæ cæcitatē ostēdat, quæ vix, & quasi per gradus ad lucem redeat, & gratiā suam nobis indicet, per quā singula perfectionis incrementa adiuvat. ¶ Ad tertiū dicendum, quod sicut suprā dictum est, Christus

Chrys. in
Matth. circa
med. 10. 2.

Trac. 54. in
Io nō remote
a pri. 10. 9.

Ho. 21. in 10.
post med. 11.
lin. 10. 3.

Super illud
Mat. 8. Cum
venisset Ie-
sus in domū
Petri, 10. 9.

Hier. 9. in
Mat. inuui-
tur.

Beda Mat.
8. ff. c. 34.
secundū eius
ex. 10. 2. q.
præ. art. 1.

Super illud
Mat. 9. cum
transires vi-
dis hominem
sedēte, 10. 9.

Super illud
Mat. 21. vi-
dēs Prin.
¶ Scribē mi-
rabilia quæ
fecit, 10. 9.

In fol. 118.
qui liber pri-
mo in lucem
prodyt, anno
Dni. 1555.
Parisijs a
pud Carollū
Guillart.
Trac. 112.
in Ioan. post
med. 10. 9.

miracula faciebat virtute diuina. Dei **A** autem perfecta sunt opera, ut dicitur Deuteronomij, 32. Nō est autē aliquid perfectum, si finē non cōsequatur: finis autē exterioris curationis per Christū facta, est curatio animæ, & ideo nō cōueniebat Christo, ut alicui corp⁹ curaret, nisi ei⁹ curaret animā. Vnde super illud Ioā. 7. Totū hominem sanū fecit in sabbato, dicit Aug. quod curatus est, ut sanus esset in corpore: & credidit, ut sanus esset in anima. Specialiter autem paralytico dicitur. Dimittuntur tibi peccata: quia ut Hiero. dicit super Matth. datur ex hoc nobis intelligētia propter peccata pleraque euenire corporū debilitates: & ideo forsitan prius dimittuntur peccata, ut causis debilitatis abatis, sanitas restituatur. Vnde & Ioan. 5. dicitur. Iā nōli amplius peccare, ne de **B** terius tibi aliquid contingat. Vbi dicit Chrys. Dicimus quod ex peccatis nata erat ei egritudo. Quāvis autē ut Chrys. dicit super Matth. quanto anima est potior corpore, tātō peccatū dimittere maius sit, quā corpus sanare: quia tamē illud nō est manifestū, fecit minus, quod est manifestū: ut demonstraret maius, & non manifestum. Ad quartū dicēdū, quod super illud Matth. 9. Videte, ne quis sciat, dicit Chrys. Nō est hoc cōtrariū, quod hic dicitur, ei quod alteri dicitur, Vade, & annūtia gloriā Dei. Erudit. n. nos prohibere eos, qui volunt nos propter nos laudare: si autem ad Deum gloria refertur, non debemus prohibere, sed magis iniungere, ut hoc fiat.

COMMENTARIUS.

QUæ D. Thomas docet in articul. perspicua sunt. In solutione verō ad. 1. inuestigat an, sicut Christus fecit miracula in corporibus hominum, ita fecerit in animabus. In qua re in primis dubitari potest cur D. Thom. omnino prætermiserit motuorum resurrectionem. Huius-

modi enim miraculum nō minus circa animam, quam circa corpus sit. Tam supernaturalē enim est animā semel à corpore separata iterū illi vniri, sicut corpus animæ. Quando enim Christus dixit, Lazare veni foras, non minus miraculosum fuit animam obedire, & ab inferis illius vocis virtute reuocari, & corpori copulari, quā corpus ipsum subito excitari, & extra monumentum prodire, hoc igitur miraculi genus circa animas versatur. Tamen D. Tho. de illo non est loquutus, quia in argumento nō considerat animā in ordine ad corpus, seu ut est forma corporis. Quoniam miracula quæ circa illam sub hac ratione fiunt, cum terminentur ad totum compositum, sub miraculis (ut ita dicam) corporeis continentur. Considerauit ergo animam, ut est mens, seu spiritus, id est, ut intelligit, & amat, nam sub ea ratione quodāmodo abstracta hinc à corpore.

In hac re est secūdo cōsiderandum, quod licet hominum iustificatio potius sit finis miraculorum, quā inter miracula annumeranda, tamen quoad modum interdum est miraculosa, & tali modo facta, potuit etiam ad doctrinæ confirmationem, & testimonium diuinitatis Christi adduci. Et hoc modo miraculosum fuit, quod Christus verbo, & imperio suo peccata dimitteret quanquam quia talis modus non obicebatur sensibus, interdū oportuerit eum alio sensibili signo cōfirmare, ac manifestare, sicut legimus factum Matth. 9. In hoc etiam genere numerari possunt subitæ conuersiones hominum, qui diuturna cōsuetudine in peccatis volutabatur, sicut de Mattheo legimus. Sicut enim Aug. inter magna miracula Christi ponit, quod per paucos, & simplices homines mundū conuerterit, ita merito etiā inter miracula magna numerari potest, quod vno verbo Mattheum conuerterit. Mat. 9. ut ibidē notat Hieron. quā ipse indicit aliquid sensibili reluxisse in facie Domini, quo videntes ad se trahere poterat primo aspectu, quod etiā hic D. Thom. refert & non videtur ei displicere. Mihi tamen incertū est, non enim videtur necessarium, quod in vultu Christi aliquid sensibile miraculose apparuerit præter decentissimā vultus eius grauitatem, ac venustatem, efficacia enim verbi eius nō erat in sensibili specie, sed in virtute, quanquam etiam aspectus eius esset gratissimus, & ut sic posset aliquid deservire.

Responsio.

Conuersio peccatoris in signum miraculi.

Matth. 9.

Aug.

Matth. 9.

Hierony.

D. Thom.

Ter-

Trac. 30. in do. d. me. 1. 9.

Matt. 9. super illud quid est scilicet dicitur, 10. 9.

Hom. 37. in Ioan. 10. 3. H. m. 30. in Matt. 4. me. 8. 1. 2.

Hom. 33. nō mulin longe d. p. 10. 1.

Dubium.

Verbo.
Christus.
virtus, &
euergia.
Ioan. 18.

Tertio est in vltima parte eiusdē solutio-
nis obseruandum, duo genera miraculorū
ibi numerari. Primum est in virtute, quam
Christus habebat in verbo ad terrendos ho-
mines, eosque solo etiam verbo in terram
prosternendos, vt Ioan. 18. fecit Et hec vir-
tus esse poterat vel ex actione circa animā,
quia timorem, ac terrorem illis incutiebat,
vel etiam circa corpora, quia efficaciter illa
mouere poterat, atque deicere.

D Thom.
August.
Euthym.
Ioan. 8.
Luc. 4.
Miraculo-
sa Christi
presentis.
occultatio
Iudæis co-
ram, quali-
ter facta.

Aliud erat genus miraculi, quod Christus
hominum sensibus in eorum sese præsen-
tia, & clara luce celabat. Quomodo expo-
nit D. Th. cum Augu. quem ipse refert, &
Euthy. Ioan. 8. illud Ioann. 8. *Iesus abscondit
se, & exiit de templo.* & fortasse eodē mo-
do accidit, quod dicitur Luc. 4. *Iesus tran-
siens per medium illorum ibat.* Quanquam po-
tuerit alio etiam modo id fieri, scilicet vt
sua ita illos presentia perterruerit, vt in eū
quantunius præsertim manus injicere non
sint ausi. Illa verò sui occultatio fieri po-
tuit absque actione miraculosa circa alios
per solam suspensionem influxus sensibili-
um specierum, sicut D. Th. supra docuit,
tenebras in die passionis fieri potuisse per
solam suspensionem influxus radiorum so-
larium. Et si hoc modo facta est non potest
computari hoc miraculum inter ea, quæ fa-
cta sunt circa animas, sed potius videtur es-
se miraculum circa ipsum corpus Christi,
in quo tale habebat dominium, vt posset
etiam actionem naturalem, seu emanationem
specierum suspendere, sicut miraculū
tenebrarum magis fuit circa solem, quam
circa aerem. Alio verò modo potuit illud
miraculum fieri, scilicet vt quamuis ipse
Christus sui species effunderet, alij nihilo-
minus vel illis vti, vel ad eum videndum at-
tendere non possent, & si hoc modo factū
est, magis propriè dici potest: miraculū il-
lud circa animas extitisse, prior tamen mo-
dus videtur faciliior, & consentaneus do-
ctrinæ D. Th. int. q. 54. ar. 1. ad. 2. & 3.

In sol. ad. 2. duo attingit D. Th. Alterum
est, cur Christus miracula fecerit per actio-
nes, & res sensibiles, quales sunt contactus,
salua & alia id genus. Et respondet id fe-
cisse, vt doceret ipsam carnem suā habuisse
se vim effectricem horum miraculorum: de
qua re videri possunt dicta superiori to-
mo disput. 3. sect. 3. 5. 6. & 8. Alterum est,
cur Christus quædam miracula non subi-
to, sed paulatim perfecit. Et duplicē causam
indicat. Prior est in dispositione non phy-

sica, sed moralis hominis suscipientis bene-
ficiū, quem paulatim volebat Christus ad
perfecte credendum inflectere, posterior
est significatio alicuius mysterii. Quod est
notandum, vt Christi miracula non solum
vt eximia opera, ac beneficia a nobis confi-
derentur, sed etiam vt signa, per quæ inter-
dum aliquid innuebat, seu loquebatur. Re-
liquæ solutiones non indigent aliqua no-
tatione.

ARTICVLVS III.

*Vtrum conueniēter Christus fecerit mi-
racula circa creaturas irracionales.*

AD quartū sic proceditur. Videē
quod incōueniēter fecerit Chri-
stus miracula circa creaturas irraciona-
les. Bruta enim animalia sunt nobiliora
plātis. Sed Christus fecit aliquod mira-
culum circa plātas, puta cum ad verbū
eius est siccata ficulnea: vt dicitur Mat.
21. Ergo videtur, quod etiam circa ani-
malia bruta miracula facere debuisset.
¶ 1. Præterea, Pœna non iuste infertur
nisi pro culpa. Sed nō fuit culpa ficulneæ
quod in ea Christus fructū non inuenit
quādo nō erat tempus fructuum. Ergo
videtur, quod inconueniēter eam sicca-
uerit. ¶ 2. Præterea, Aqua, & aer sunt
in medio coeli & terra. Sed Christi^o ali-
qua miracula fecit in coelo (sicut supra
dictū est) similiter etiam in terra quan-
do in eius passione terra mota est. Ergo
videtur, quod etiam in aere, & aqua ali-
qua miracula facere debuerit, vt mare
diuidere, sicut fecit Moyses, vel etiam
flumen, sicut fecerunt Iosue & Helias,
& vt fierēt in aere tonitrua, sicut factū
est in monte Sinai, quando lex dabatur
& sicut Helias fecit. 3. Regum. 18.
¶ 4. Præterea, Opera miraculosa perti-
nēt ad opus gubernationis mūdi per di-
uinā prouidentia. Hoc autem opus præ-
supponit creationē. Inconueniens ergo
videtur q̄ Christus in suis miraculis
v̄sus est creatione, quādo scilicet multi-
plicauit panes. Nō ergo cōueniētia vi-
dentur

detur fuisse eius miracula circa irracionales creaturas. ¶ Sed contra est, quod Christus est Dei sapientia, de qua dicitur Sapientia. 8. quod disponit omnia suauiter.

Art. Præc. Respondeo dicendum quod (sicut supra dictum est) miracula Christi ad hoc ordinabatur, quod virtus diuinitatis cognosceretur in ipso ad hominum salutem. Pertinet autem ad virtutem diuinitatis, ut omnis creatura sit ei subiecta. Et ideo in omnibus creaturarum generibus miracula eum facere oportuit, & non solum in hominibus, sed etiam in irrationalibus creaturis.

Ad primum ergo dicendum, quod animalia bruta propinque se habent secundum genus ad hominem, unde & eodem die cum homine facta sunt. Et quia circa corpora humana multa miracula fecerat, non oportebat, quod circa corpora brutorum animalium aliqua miracula faceret: præsertim quia quantum ad naturam sensibilem, & corporalem, eadem ratio est de hominibus, & de alijs animalibus, præcipue terrestribus. Pisces autem cum viuunt in aqua, magis à natura hominum differunt, unde & alio die sunt facti. In quibus miraculum Christus fecit in copiosa piscium captura: ut legitur Lucæ. 5. & Ioan. vlti. & etiam in pisce, quem Petrus cepit, & in eo inuenit staterem. Quod autem porci in more præcipitati sunt, non fuit operatio diuini miraculi: sed operatio demonum ex permissione diuina.

Hom. 68. in Mat. dñ agi de hist. ficul. uen. 10. 3. ¶ Ad secundum dicendum, quod sicut Chrysostomus super Matth. cum in plantis, vel brutis aliquid tale Dominus operatur, non quæras qualiter iuste siccata est ficus, si tempus non erat. Hoc enim quærere est ultimæ dementiæ, quia scilicet in talibus non inuenitur culpa, & poena: sed miraculum in specie, & admirare miraculi factorem. Nec facit creator iniuriā possidenti, si creatura sua suo arbitrio utatur ad aliorum salutem: sed magis (ut Hilar. dicit super Matth.) in hoc bonita-

Atis dominicæ argumentum reperimus. Nam ubi afferre voluit procuratorem perfectæ salutis exemplum virtutis suæ potestatem in humanis corporibus exercuit: ubi vero in contumaces formam seueritatis constituebat, futuri speciem damno arboris indicauit, & præcipue (ut Chrysostomus dicit) in ficulnea, quæ est humidissima, ut miraculum maius appareat. ¶ Ad tertium dicendum, quod Christus etiam in aqua, & in aere fecit miracula, quæ sibi conueniebant quando scilicet, ut legitur. Matth. 8. imperauit ventis, & mari, & facta est tranquillitas magna. Non autem conueniebat ei, qui omnia in statum pacis, & tranquillitatis reuocare venerat, ut vel turbationem aeris, vel diuisionem aquarum faceret. Vnde Apostolus dicit. Hebr. 12. Non accessistis ad tractabilem, & accessibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam. Circa passionem tamen diuinum est velum, ad ostendendum reuerentiam mysteriorum legis. Aperta sunt monimenta, ad ostendendum, quod per eius mortem, mortuis vita daretur. Terra mota est, & petreæ scissæ sunt, ad ostendendum, quod lapidea hominum corda per eius passionem emollirentur, & quod totus mundus virtute passionis eius erat in melius commutandus. ¶ Ad quartum dicendum, quod multiplicatio panum non est facta per modum creationis, sed per additionem extraneæ materiæ in panes conuersæ. Vnde Augustinus super Ioannem dicit, Vnde multiplicat de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicauit quinque panes. Manifestum est autem, quod per conuersionem grana multiplicantur in segetes.

COMMENTARIUS.

Litera Diui Thomæ est elegantissima, & perspicua: Solum ergo superest circa totam questionem animaduertendum, D. Tho. mentionem fecisse omnium miraculorum, quæ circa res à se distinctas operatus est Christus, prætermisisse autem ea, quæ circa

Loco iam dicto in p. inc. huius solutionis.

Tract. 24. in Ioan. nō procul d. p. 10. 9

Can. 21. in Mat. parum ante mediu.

circa seipsum est operatus, cum tamen illa sint omnium excellentissima, & maxima, & ad doctrinam Christi confirmandam efficacissima, ex quibus alia facta sunt in Christi infantia, ut partus ex Virgine, alia tempore prædicationis, ut quod quadraginta diebus sine cibo, & potu ieiunauerit quod super aquas ambulauerit, &c. alia in eius passione, & morte, ut quod aqua, & sanguis flugerint e corpore iam emortuo, alia in eius resurrectione. Hæc verò non sine causa prætermisit D. Thom. Nam inter hæc quædam sunt, quæ ita pertinent ad corpus Christi, ut etiam fiant circa res alias, ut est occultari sensibus, ambulare super aquas, & hæc non sunt omissa, sed inter illa censentur miracula, quæ circa res alias sunt facta. Alia verò sunt miracula propria ipsius corporis Christi, quasi in ipso manentia, & hæc inter mysteria ipsius vitæ Christi meritò numerantur, & declarantur, sicut in superioribus factum est de miraculis infantie, & ieiunij, & inferius fiet de miraculis passionis, & resurrectionis, & ideo nullum ex his miraculis declarandum supererat, præterquam transfigurationis eiusdem. De qua propterea convenientissimo ordine D. Thomas questionem sequentem instituit, eamque nos post sequentem itidem disputationem, explicabimus.

DISPUTATIO XXXI.

In quatuor sectiones distributa.

De efficacia miraculorum Christi ad doctrinam eius suadendam.

DE miraculis Christi secundum se, id est, an verè facta sint, quavè potestate, ac virtute, quaque actione, ac modo, nihil hoc loco addendum occurrit ijs quæ in priori tom. disput. 31. tractauimus. Quoniam verò ea miracula Christus edidit ad suam diuinitatem manifestandam, confirmandamque doctrinam illud videtur huius loci proprium, ut ostendamus quam fuerint ad hunc finem assequendum efficacia. In quo tria potissimum consideranda veniunt, scilicet, quam fuerint illa miracula ad prædictum effectum necessaria, vel vtilia, rursus quam sufficientia,

A & efficacia, ac denique in quibus hunc effectum habuerint.

SECTIO PRIMA.

Utrum miracula Christi fuerint simpliciter necessaria ad suadendam, ac confirmandam eius doctrinam.

Ratio dubitandi est, quia ipsemet Christus Ioann. 15. dicit, *Si opera non fecissem eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: ergo erant illa opera simpliciter necessaria, ut homines Christo credere tenerentur, quandoquidem sine illis non peccarent non credendo: certum est autem Christum de peccato infidelitatis* Ioan. 15.

B fuisse locutum: ergo fuerunt illa miracula necessaria, ut Christi doctrinam satis credibilem redderent. Quia (ut constat ex materia de fide obligatio ad credendum statim oritur, cum doctrina sufficienter prædicatur, ac proponitur. Vnde Ioann. 10. ait ipsemet Christus, *Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me, & infra, Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi.* In quibus conditionatis loquutionibus necessitas talis medijs virtute continetur. In contrarium verò est, quia præter miracula possunt esse alia testimonia, quæ ad doctrinam confirmandam sufficientiant, ut sunt vitæ puritas cum sapientia coniuncta, vnde Christus dicebat, *quis ex vobis arguet me de peccato; si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi;* Ioannes. 8. Item, prophetia, quæ cum impleta ostenditur, sufficiens est veritatis testimonium, sic igitur Christus sine miraculis poterat ex prophetijs impletis ostendere se esse verum Messiam (ut sæpius fecit) hoc autem principium sufficiens erat, ut ostenderet se esse Deum, nam hoc etiam de vero Messia erat prædictum: ergo hoc etiam satis erat, ut suæ doctrinæ veritatem confirmaret. Et confirmatur, nam Ioannes Baptista nullis factis miraculis sola vitæ sanctitate factis comprobavit testimonium, quod de Christo reddebat, ita ut non possent Iudæi prudenter non illi fidem adhibere: ergo, &c.

C

Suppono sermonem esse posse vel de vtilitate miraculorum ad confirmandam doctrinam, vel de necessitate simpliciter, quæ intelligi potest aut secundum legem Dei ordinariam, aut etiam

etiam de potentia Dei absoluta: rursus, vel de necessitate absoluta, id est, nulla suppositione facta, vel de necessitate tantum ex hypothese. Itē tractari potest de necessitate, ut doctrina prudenter credi possit, vel non tantum ut possit, sed etiam debeat, nec possit homo sine infidelitate illi non assentiri. Denique sermo esse potest de necessitate vel in ordine ad fidem humanam, vel in ordine ad diuinā, id est, certā & infallibilem quæ diuina autoritate nititur. Aduertendum vltimò est, non esse hic sermonem de quacunque doctrina in generali, sed in particulari de doctrina Christi, quæ est supra omnem sensum, & supra omnem creatum intellectum.

Primò igitur certum est, ad suadendā hanc doctrinam aptissima media, & conuenientissima fuisse opera miraculosa in eius confirmationem facta. Hoc est certissimū, primò ex ipso vsu Christi testimonio confirmato. Ioan. 5. *Kos misisti ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati, & infra, Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim, quæ dedit Pater, ut perficiā ea illa testimonium perhibent de me. & cap. 10. Opera, quæ facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me, & infra. Si mihi non vultis credere, operibus credite. & cap. 14. Alioquin propter opera ipsa credite.* Idem confirmat potestas data Apostolis ad faciendā miracula, quia post Christū futuri erāt primi huius doctrinæ predicatorum. Vnde Paul. ad Hebr. 2. *Quomodo nos effugiemus, si tāta neglexerimus salutē, quæ cum initium accepisset enarrari per Dñm ab eis, qui audierūt, in nos confirmata est, contestante Deo signis, & portētis.* Idem videri licet in lege veteri. Moyse enim, quia futurus erat primus illius legislator, magna virtus, & potestas in miraculis faciendis data est. Itē apud omnes homines, qui Deo nolunt resistere, magnam vim semper habuerūt miracula ad coelestem doctrinam cognoscendam. Vnde Ioā. 3. dicebat Nicodemus, *Scimus, quia à Deo venisti Magister. Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo, & 3. Regum. 17. mulier illa vidēs resuscitatum filiū, dicebat ad Eliam. In isto cognoui, quod vir Dei es tu, & quod verbum Dei manet in ore tuo.* Ratio denique hæc confirmat, quia supernaturalis doctrina necesse est, ut Deum ipsum habeat principalem authorē, & assertorem: ergo opera propria ipsius Dei sunt etiam aptissima ad confir-

A mandam talem doctrinam: quod nimirum à Deo ipso originem ducat. Quia euident est talia opera non posse fieri nisi virtute diuina: euident rursus est non posse Deum sua autoritate, singularique virtute mendacium confirmare, & ideo hæc mira opera in veritatis confirmationem facta vocantur à Patribus, *Quasi sigillum Dei*, quod talem doctrinam consignat.

Secundò certum est, talia miracula non fuisse simpliciter necessaria ut doctrina Christi prudenter credi posset, & deberet non solum fide humana, ac formidolosa, sed etiam infusa, ac certa. Hoc etiam existimo certum, & probatur primò exemplo adducto Ioannis Baptistæ, cuius testimonium de Christo tale erat, ut omni fide dignum esset, ita ut qui sufficientem illius cognitionem haberet, grauiter peccaret illi non assentiendo, sed ille non fecit miracula, ergo non sunt simpliciter necessaria ad hunc effectum, non solum de potentia absoluta, sed nec de ordinaria. Maior patet ex illo Ioan. 1. *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhibet de lumine: opera autem Dei sunt perfecta, & quando ad munus aliquod seu ministerium destinatur quempiam, dat ei omnia necessaria, ad illud obeundum: dedit ergo Ioanni omnia necessaria, ut sufficiens testimonium de Christo redderet (alioqui quid opuserat in sufficienti testimonio, & fide non digno?) & ideo Christus Ioan. 5. tacitè reprehendit Iudæos, quod testimonio Ioannis non habuissent fidem, ut ibi significarunt Chrysost. hom. 39. & Cyrillus lib. 2. cap. 149.*

Dices, Ioāni non fuisse necessaria miracula, quia non introducebat nouam legem, nouamvè doctrinam supernaturalem, sed eandem, quam haberent Iudæi, stabiliēbat, & confirmabat, solumq; monstrabat Messiam, quē ipsi expectabant. Accedit, quod sanctitas, & asperitas vitæ eius, magnæque autoritas, quam apud populum habebat, poterant ad prædictum genus doctrinæ confirmandum sine miraculis sufficere. Sed imprimis mysterium præcipuum, quod Christus, & Ioannes prædicarūt, & ex quo tota veritas doctrinæ, vtriusque pendebat idem omnino fuit, scilicet Iesum esse verum filium Dei, & Messiam in lege promissum, qui peccata mundi toleret, & spiritū vitæ conferret: ergo ex parte doctrinæ eadem erat difficultas. Deinde quoad vitæ inno-

Miracula ad suadendam Christi doctrinam conuenientissima.

Ioan. 1.

Ioan. 5. Chrysost. Cyr.

Obiectio.

Responsio.

Miracula ad suadendam Christi doctrinam conuenientissima.

Ioan. 5.

Ioan. 10. & 14.

Heb. 2.

Exod. 4.

Ioan. 3.

3. Reg. 17.

circa seipsum est operatus, cum tamen illa sint omnium excellentissima, & maxima, & ad doctrinam Christi confirmandam efficacissima, ex quibus alia facta sunt in Christi infantia, ut partus ex Virgine, alia tempore prædicationis, ut quod quadraginta diebus sine cibo, & potu ieiunauerit quod super aquas ambulauerit, &c. alia in eius passione, & morte, ut quod aqua, & sanguis flugerint e corpore iam emortuo, alia in eius resurrectione. Hæc verò non sine causa prætermisit D. Thom. Nam inter hæc quædam sunt, quæ ita pertinent ad corpus Christi, ut etiam fiant circa res alias, ut est occultari sensibus, ambulare super aquas, & hæc non sunt omissa, sed inter illa censentur miracula, quæ circa res alias sunt facta. Alia verò sunt miracula propria ipsius corporis Christi, quasi in ipso manentia, & hæc inter mysteria ipsius vitæ Christi meritò numerantur, & declarantur, sicut in superioribus factum est de miraculis infantia, & ieiunij, & inferius fiet de miraculis passionis, & resurrectionis, & ideo nullum ex his miraculis declarandum supererat, præterquam transfigurationis eiusdem. De qua propterea convenientissimo ordine D. Thomas questionem sequentem instituit, eamque nos post sequentem itidem disputationem, explicabimus.

DISPUTATIO XXXI.

In quatuor sectiones distributa.

De efficacia miraculorum Christi ad doctrinam eius suadendam.

DE miraculis Christi secundum se, id est, an verè facta sint, quavè potestate, ac virtute, quaque actione, ac modo, nihil hoc loco addendum occurrat ijs quæ in priori tom. disput. 31. tractauimus. Quoniã verò ea miracula Christus edidit ad suam diuinitatem manifestandam, confirmandamque doctrinã illud videtur huius loci proprium, ut ostendamus quàm fuerint ad hunc finem assequendum efficacia. In quo tria potissimum consideranda veniunt, scilicet, quàm fuerint illa miracula ad prædictum effectum necessaria, vel ytilia, rursus quàm sufficientia,

A & efficacia, ac denique in quibus hunc effectum habuerint.

SECTIO PRIMA.

Verum miracula Christi fuerint simpliciter necessaria ad suadendam, ac confirmandam eius doctrinam.

Ratio dubitandi est, quia ipsemet Christus Ioann. 15. dicit, *Si opera non fecissem eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: ergo erant illa opera simpliciter necessaria, ut homines Christo credere tenerentur, quandoquidem sine illis non peccarent non credendo: certum est autem Christum de peccato infidelitatis*

B fuisse locutum: ergo fuerunt illa miracula necessaria, ut Christi doctrinam satis credibilem redderent. Quia (ut constat ex materia de fide obligatio ad credendum statim oritur, cum doctrina sufficienter prædicatur, ac proponitur. Vnde Ioann. 10. ait ipsemet Christus, *opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me, & infra, Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi.* In quibus conditionatis locutionibus necessitas talis medijs virtute continetur. In contrarium verò est, quia præter miracula possunt esse alia testimonia, quæ ad doctrinam confirmandam sufficientiant, ut sunt vitæ puritas cum sapientia coniuncta, vnde Christus dicebat, *quis ex vobis arguet me de peccato; si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi;* Ioannes. 8.

C Item, prophetia, quæ cum impleta ostenditur, sufficiens est veritatis testimonium, sic igitur Christus sine miraculis poterat ex prophetijs impletis ostendere se esse verum Messiam (ut sæpius fecit) hoc autem principium sufficientis erat, ut ostenderet se esse Deum, nam hoc etiam de vero Messia erat prædictum: ergo hoc etiam satis erat, ut suæ doctrinæ veritatem confirmaret. Et confirmatur, nam Ioannes Baptista nullis factis miraculis sola vitæ sanctitate satis comprobavit testimonium, quod de Christo reddebat, ita ut non possent Iudæi prudenter non illi fidem adhibere: ergo, &c.

Suppono sermonem esse posse vel de utilitate miraculorum ad confirmandam doctrinam, vel de necessitate simpliciter, quæ intelligi potest aut secundum legem Dei ordinariam, aut etiam

etiam de potentia Dei absoluta: rursus, vel de necessitate absoluta, id est, nulla suppositione facta, vel de necessitate tantum ex hypothese. Itē tractari potest de necessitate, ut doctrina prudenter credi possit, vel non tantum ut possit, sed etiam debeat, nec possit homo sine infidelitate illi non assentiri. Denique sermo esse potest de necessitate vel in ordine ad fidem humanam, vel in ordine ad diuinā, id est, certā & infallibilem quæ diuina autoritate nitatur. Aduertendum vltimò est, non esse hic sermonem de quacunque doctrina in generali, sed in particulari de doctrina Christi, quæ est supra omnem sensum, & supra omnem creatum intellectum.

Primò igitur certum est, ad suadendā hanc doctrinam aptissima media, & conuenientissima fuisse opera miraculosa in eius confirmationem facta. Hoc est certissimū, primò ex ipso vsu Christi testimonio confirmato. Ioan. 5. *Vos misisti ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati, & infra, Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim, quæ dedit Pater, ut perficiā ea illa testimonium perhibent de me. & cap. 10. Opera, quæ facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibet de me, & infra. Si mihi non vultis credere, operibus credite, & cap. 14. Alioquin propter opera ipsa credite. Idem confirmat potestas data Apostolis ad faciendā miracula, quia post Christū futuri erāt primi huius doctrinæ predicatorum. Vnde Paul. ad Hebr. 2. *Quomodo nos effugiemus, si tātā neglexerimus salutē, quæ cum initium accepisset enarrari per Dñm ab eis, qui audierūt, in nos confirmata est, conestante Deo signis, & portētis. Idem videri licet in lege veteri. Moyse enim, quia futurus erat primus illius legislator, magna virtus, & potestas in miraculis faciendis data est. Itē apud omnes homines, qui Deo nolunt resistere, magnam vim semper habuerūt miracula ad celestem doctrinam cognoscendam. Vnde Ioā. 3. dicebat Nicodemus, *Scimus, quia à Deo venisti Magister. Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo, & 3. Regum. 17. mulier illa vidēs resuscitatum filiū, dicebat ad Eliam. In isto cognoui, quod vir Dei es tu, & quod verbum Dei manet in ore tuo. Ratio denique hoc confirmat, quia supernaturalis doctrina necesse est, ut Deum ipsum habeat principalem authorē, & assertorem: ergo opera propria ipsius Dei sunt etiam aptissima ad confir-***

A mandam talem doctrinam: quod nimirum à Deo ipso originem ducat. Quia euident est talia opera non posse fieri nisi virtute diuina: euident rursus est non posse Deum sua autoritate, singularique virtute mendacium confirmare, & ideo hæc mira opera in veritatis confirmationem facta vocantur à Patribus, *Quasi sigillum Dei*, quod talem doctrinam consignat.

Secundò certum est, talia miracula non fuisse simpliciter necessaria ut doctrina Christi prudenter credi posset, & deberet non solum fide humana, ac formidolosa, sed etiam infusa, ac certa. Hoc etiam existimo certum, & probatur primò exemplo adducto Ioannis Baptistæ, cuius testimonium de Christo tale erat, ut omni fide dignum esset, ita ut qui sufficientem illius cognitionem haberet, grauitè peccaret illi nō assentiendo, sed ille non fecit miracula; ergo non sunt simpliciter necessaria ad hunc effectum, non solum de potentia absoluta, sed nec de ordinaria. Maior patet ex illo Ioan. 1. *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhibet de lumine: opera autem Dei sunt perfecta, & quando ad munus aliquod seu ministerium destinatur quempiam, dat ei omnia necessaria, ad illud obeundum: dedit ergo Ioanni omnia necessaria, ut sufficiens testimonium de Christo redderet (alioquin quid opuserat in sufficienti testimonio, & fide non digno?) & ideo Christus Ioann. 5. tacitè reprehendit Iudæos, quod testimonio Ioannis non habuissent fidem, ut ibi significarunt Chrysost. hom. 39. & Cyrillus lib. 2. cap. 149.*

Dices, Ioāni non fuisse necessaria miracula, quia nō introducebat nouam legem, nouamvè doctrinam supernaturalem, sed eandem, quam haberent Iudæi, stabiliēbat, & confirmabat, solumq; monstrabat Messiam, quē ipsi expectabant. Accedit, quod sanctitas, & asperitas vitæ eius, magna que autoritas, quam apud populum habebat, poterant ad prædictum genus doctrinæ confirmandum sine miraculis sufficere. Sed imprimis mysterium præcipuum, quod Christus, & Ioannes prædicarūt, & ex quo tota veritas doctrinæ, vtriusque pendebat idem omnino fuit, scilicet Iesum esse verum filium Dei, & Messiam in lege promissum, qui peccata mundi toleret, & spiritū vitæ conferret: ergo ex parte doctrinæ eadem erat difficultas. Deinde quoad vitæ inno-

*Miracula
non fuerunt
simpliciter
necessaria
ad
credendum
Christi
doctrinam.*

Ioan. 1.

*Ioann. 5.
Chrysost.
Cyr.*

obiectio.

Responsio.

*Miracula ad
suadendam
Christi do-
ctrinam con-
uenientissi-
ma.*

Ioan. 5.

*Ioan. 10. &
14.*

Heb. 2.

Exod. 4.

Ioan. 3.

3. Reg. 17.

Innocentia Christi quā
14.

Ioan. 8.

Efficacia
verborū Christi
quā

Ioan. 15.

Ioan. 14.

innocentiam, & sanctitatem maior fuit in Christo; & licet in exteriori modo viuendi maior esset asperitas in Ioanne: tamen hæc non est simpliciter necessaria ad veritatis confirmationem, quando alioqui puritas, & innocentia vitæ omnibus nota est, quæ tanta in Christo fuit, vt coram aduersarijs ausus sit dicere, *Quis ex vobis arguet me de peccato*; vbi non solum criminis probationem, verum ne probabilem quidem, & apparentem objectionem extimuit. Tanta erat, tamq; omnibus euidēs ipsius innocentia. Aliunde etiam superabat Christus Ioannem in virtute, sapientia verborum, & in autoritate, qua loquebatur *tāquam potestatem habens*. Vnde non dubito quin seclusis miraculis, sola Christi prædicatio prout ab illo fiebat, esset sufficiens ad doctrinā ita suadendam, vt ad adhibendam sibi fidem prorsus obligaret. Quomodo intelligi potest, quod ipsemet Christus dixit *Ioā. 15. si nō venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo*. Vbi nulla miraculorū mētiōe facta in exculpabiles appellat eos, qui sibi loquenti non credederant. Tanta erat vis, & efficacia verbo rumeius. Vnde *Ioan. 4. Samaritana absque miraculis propter solum Christi sermonem credidit, & postea, multo plures crediderunt propter sermonem eius, & mulieres dicebant. Quia iam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audiimus, & scimus, quia hic est saluator mundi*, & tamē Christus ibi nulla miracula fecisse legitur, sed efficacia verbi sui illos ita inferius commouit, vt & credere possunt, & tenerentur. Et hæc est ratio à priori huius veritatis, quia Christi virtus non erat aligata miraculis, sed poterat alijs modis veritatem doctrinæ suæ ostendere & confirmare, atque ita eam prædicare vt exterius sufficienter proponeretur, & interius etiam sufficienter excitaret, atque illuminaret hominem, vt si vellet, posset quidem diuino fultus auxilio sibi præsentissimo credere.

Miracula
ad firmandā
Christi doctrinam quo
modo necessaria.

Dico tertio, Miracula Christi Domini quodam modo dici possunt ad confirmandam sufficienterque proponendam Christi doctrinam fuisse necessaria. Declaratur primo, quia quod moraliter est valde vtile, dici potest quodammodo necessarium, miracula autem Christi fuisse ad hunc effectum valde vtilia iam ostensum est. Et præter

A dicta notant sancti Patres aliam vtilitatem. Nam Christi opera simul erāt & miracula, & magna beneficia, & misericordiæ opera hominibus collata, & ad illustrandum intellectum, & ad amorem conciliandum aptissima. Quoniam vero ad suscipiendam doctrinam, quæ euidenter non cogit intellectum, necessaria est pia voluntatis affectio, ideò ex hoc etiam capite fuerunt illa opera quodammodo necessaria, vt ea doctrinā ab animis audientium beneuolè susciperetur. Secundò, quauis miracula non sint necessaria singulis, vt possent credere, tamen respectu communitalis possunt dici quodammodo necessaria, quia sine illis pauci crederent. Cuius signū est quia interueniētibus signis etiā miraculis, pauci in Christum crediderunt, quid ergo si miracula non extitissent? Et hæc ratio necessitatis maxime augetur, si Ecclesia non consideretur solum, prout erat in illis hominibus, qui Christum audierunt, sed vt erat perpetuo vsque ad finem seculi duratura in eis, qui nec viderunt Christum, neque audierunt, & hoc sensu videtur dixisse Gregor. libr. 27. Moral. capit. 6.

Greg.
Sanctis predicatoribus nequaquam ad persuadendum verba sufficiunt nisi etiam miracula addantur. Tertiò potest hæc necessitas ita explicari, vt non sit absoluta, sed ex suppositione. Prædictum enim erat, Messiam patraturum magna miracula, vt constat *Isai. 35.* & alijs locis, vt ergo Christus persuaderet hominibus se esse verum Messiam, necessarium fuit, vt miracula faceret, quæ de Messia erant prædicta. Quia sicut necessarium fuit alia signa primi aduentus Messie impleri, ita & hoc.

C Ex his, ergo facilis est responsio ad rationes dubitandi initio positas, Nam, quæ secundo loco sunt posita secundam assertionem confirmant: quæ prior loco iuxta primam, & tertiam exponi possunt vno è tribus modis. Primus est, si Christus tam mira opera non fecisset, Iudæos fore excusandos, vt saltem non eo genere peccati nec tam grauius delinquerent, sicut nunc peccarunt, non verò quòd omnino culpa vacarent. Nam etiam si absque tot miraculis non crederent, esset ignorantia crassa, & culpabilis, nunc autem non solum fuit ignorantia, sed & malitia, & blasphemia in Spiritum Sanctum. Ab hoc ergo peccato excusari possent, si non fuissent miracula

non

Isai. 35.

Responsio ad
argumenta in
oppositum.

Testimoniū
Ioan. 15. pri
ma expositio

Tolet.

non tamen simpliciter ab omni peccato. Hanc responsionem indicat Toletus Ioan. 4. annot. 27. in fine. Sed difficultatem patitur, quia verba Christi absoluta sunt, & generalia, unde simpliciter negare videtur Iudæos commissuros peccatum infidelitatis non credendo in Christum, si ipse miracula non fecisset. Ita videtur exponere August. tract. 89.

August.

Secunda expositio.

Alter modus est, si Christus miracula non fecisset, plurimos Iudæorum excusari potuisse à peccato infidelitatis. Doctores enim, qui Scripturas intelligebant, Christi, quæ prædicatione facilius capere poterant, inexcusabiles essent non credendo, etiam sine miraculis, at verò plebei, qui difficilius mysteria capiunt, potuissent excusari à peccato, si nulla miracula vidissent, visis autem tot miris operibus inexcusabiles facti sunt. Hanc expositionem habet Toletus cap. 15. annot. 22. Sed non minorem difficultatem habet, quam præcedens. Qui etiam quoad hoc, verba Christi sunt generalia, imò (si recte series contextus consideretur) prædicta Christi verba potius ad Principes, quam ad plebem Iudæorum referebantur. Sic enim inquit, *si me persequuti sunt, & vos persequentur*; at verò potius Principes, quam turba, persequuti fuerant Christum. Addit, *sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum*; at Principes Iudæorum persecuti sunt Apostolos, potius, quam plebs.

Tolet.

Ioan. 15.

Subiungit, *quia nesciunt eum, qui misit me, si non venissem, & locutus fuissim eis, & infra, si opera non fecissem in eis, &c.* de persecutoribus ergo suis loquitur, & de eisdem utramque conditionalem propositionem profert.

3. expositio.

Si Christus miracula non fecisset, num Iudæi in non credendo peccassent.

Obicectio.

Responsio.

Tertius ergo modus exponendi esse potest, ut Christus loquatur de necessitate ex suppositione. Nam cum se Messiam esse prædicaret, si mira opera non præstitisset, quæ de Messia prædicta erant, non esset dignus, cui fides haberetur, nam facta dictis repugnarent, & ideo dicere potuit, *si opera non fecissem, peccatum non haberent*. Dices ergo antequam Christus efficeret omnia miracula, quæ de Christo prædicta erant, non tenebantur in eum credere. Respondetur, negando consequentiam. Sicut etiam, si Christus non resurrexisset, non peccaremus in illum non credendo. Nam, si Christus non resurrexit, inanis est prædicationis nostra, inanis est & fides vestra, inuenimur

autem & falsi testes Dei. 1. ad Cor. 15. & tamen non inde fit, antequam Christus resurgeret Iudæos non fuisse obligatos ad credendum ei. Nam talis præcesserat prædicationis, quæ sufficiens erat ad credendum, illum esse Messiam promissum, & ad sperandum fore, ut implerentur, quæ deerant. Unde utrumque; verum est, scilicet non fuisse expectanda omnia dicta miracula ad credendum, & quod (si facta non fuissent) non peccarent, non credendo. Quia si Christus non fuisset facturus ea miracula, quæ de Messia erant prædicta, neque etiam posset ita proponere se esse Messiam, ut alios ad credendum obligaret, & in sensu composito impossibile fuit sic prædicare, & non facere prædicta miracula. Præter hos modos occurrit alius, nimirum, ut illis verbis, *si opera non fecissem in eis*, non tantum miracula: sed tota Christi vita, & prædicationis contineretur, atque hoc modo nulla est difficultas. Quia sensus non est, si miracula non fecissem, sed absolute, nisi dictis, & factis meam fidem satis confirmassem, peccatum non haberent, ex quo non sequitur quod si sola miracula deessent, etiam excusarentur. Et hic sensus videtur certe simplicior, eumque indicavit Cyril. lib. 10. in Ioannem, cap. 30.

1. Cor. 15.

4. expositio.

Denique circa aliud testimoniū ex Ioanne. 10. *si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere*, addi potest alius sensus, qui mihi videtur germanus, scilicet si opera, quæ facio, non sunt à Patre meo, id est, si non sunt virtute diuina facta, sed Dæmonis præstigijs, non est, quod mihi credatis: si autem ipsa opera sese manifestant, quod sint diuina, vel illis saltem credite. Ex quo sensu nulla difficultas relinquitur præsentis quæstioni. Quia licet Christo non essent miracula simpliciter necessaria, ut dignus fide haberetur: tamen postquam mira opera fecisset, si non satis constaret illa esse vera, & non ficta, non posset illi fides adhiberi, & hoc modo veritas miraculorum necessaria erat ad Christi doctrinam confirmandam. Quæ etiam non est necessitas simpliciter, sed ex suppositione, scilicet supposito quod miracula fiant.

Cyrl.
Testimoniū
Ioan. 10. ex
positio.

SECTIO II.

Utrum miracula Christi doctrinam ita confirmarent, ut ad credendum cogerent.

Principio

Principio certū est, miracula Christi sufficientia fuisse ad doctrinam confirmandā, ita ut qui illa conspexerant, prudenter credere, & possent, & tenerentur. Quod euidenter probant verba Christi paulō antē tractata, & alia multa in superiori sectione adducta, & quæ dicimus, euidentius hoc confirmabunt. Quod ergō hic explicatione indiget, illud est, utrū illa miracula euidenter ostenderent, Christum esse Deum, atque hoc modo cogèrent, seu necessitatē inferrent intellectui ad assentiendum. Ratio difficultatis est, quia illa miracula non solum ostendebant euidenter, Christi doctrinam esse credibilē, sed etiam esse verā, euidentia autem veritatis cogit intellectū. Antecedens probatur, quia euidentis est talia opera, scilicet suscitationē mortuū, illuminationem cæci, & sanitates tali modo factas scilicet per solum imperium, vel per contactum non posse fieri nisi diuina virtute. Rursus est euidentis illa opera esse facta à Christo in confirmationem doctrinæ suæ propterea enim dicebat, *Ipsa testimonium perhibent de me, & operibus credite.* Denique etiam est euidentis, Deum non posse mentiri, & idē nec etiam posse virtute sua specia i mendacium confirmare, ergō ex his principiis euidentis erat Christum esse Deum, & vera dicere. In contrarium verō est, quia si miracula Christi euidenter intellectum conuincerent, omnes necessarii illū agnouissent, eique credidissent: at qui non ita accidit: ergō.

Ut controuersiam hanc melius comprehendamus, reuocāda tota Christi doctrina est ad duo principia, quæ ipse in ea perpē inculcabat, quoniam ab illis, & totius doctrinæ veritas, & cunctōrum hominum salus pendeat. Vnum est esse se verū Messiam. Alterum est, esse verum Deum. Quamquam enim hoc posterius ex priori necessario consequatur suppositis ijs, quæ de Messia in veteri testamento prædicta erāt (ut superiori tomo disput. 2. latē tractatū est) tamen quia intelligentia, & cognitio scripturarum non omnibus inerat, voluit Christus vtrumque distinctē prædicare, & miraculis confirmare. Vnde vltius aduertendum est miracula Christi dupliciter considerari posse, vno modo ut coniuncta cum scripturis, & prædictionibus, quæ de Messia erant, alio modo per se, sine coniunctione cum superioribus prophetiis, non

aliter, quā si illæ non precessissent. Et sub hac posteriori ratione adhuc possunt dupliciter considerari, vel ut cadunt in assertionē Christi, qui affirmabat se esse Messiam, & Deum, & in eius veritatis confirmationem talia miracula faciebat, vel per se sola, ut sunt veluti effectus diuinitatis sub illa humanitate latentis absque vllō alio principio.

Dico primō, miracula Christi per se sola, & cum nullo alio principio cōiuncta, etiā si euidenter vera esse cognoscerentur, non erant sufficientia ad cognoscendum Christum esse Messiam, aut Deum. Hæc assertio est per se euidentis, quia poterat Deus illa miracula facere per hominem purum, qui non esset Messias. Nam etiam Christus Dominus de discipulis suis dixit, *Maiores horum facient.* Ioann. 14. de qua re dixi etiam priori tomo, disput. 3. sect. 2. Quinimō nec miracula sola per se euidenter ostendunt hominem esse sanctum, atque adeo nec vera semper dicere. Quia potest Deus miracula per peccatores facere, gratiæ enim gratis datæ non sunt euidentia signa sanctitatis.

Dico secundō, miracula Christi, ut coniuncta prophetiis, quæ de Messia erant absque alia Christi testificatione suæ diuinitatis, euidenter ostendebant ipsum esse Messiam, & Deum, dummodo, & prophetiæ intelligerentur, & crederentur, & veritas miraculorum euidenter cognosceretur. Ratio huius posterioris partis est, quia cognitio conclusionis præsupponit cognitionem præmissarum. Quod autem ex illis principiis euidenter sequatur hæc conclusio, probatur. Quia in veteri testamento satis clarē reuelatū erat Messiam futurum esse verū Deum, ut dicto loco ostendimus. Deinde prædicta erāt eius miracula tanquam propria signa, quibus certō d. gnosci posset, ergō qui intuebatur illa opera, & euidenter cognoscebat esse illa, quæ Isai. 35. erant prædicta, euidenti signo cognoscere poterat Christum esse Messiam, & consequenter esse verum Deum. Et hoc argumento tacitē vsus est Christus Matth. 11. cū Ioanni interroganti per discipulos, an ipse esset Messias, respondit quidem miracula ipsa quæ faciebat ostendens, alludens sine dubio ad locum Isaiæ, in quo eadem miracula eisdem penē verbis prædicta fuerant, ut indicauit Chr. sol. ibi homil. 37.

Miracula Christi per se sola non euidenter conuincunt illū esse Messiam, & Deū.

Ex mirabilis Christi, cū prophetarū testificatione cōiunctis diuinitas eius quomodo euidenter agnoscitur.

Isai. 35.

Matth. 11.

Lactan.
Albanas.

& optimè, ac eleganter Lactantius lib. 4. de vera sapientia cap. 15. & Athanas. lib. de incarnatione Verbi, eiusque corporali aduentu. *Evidentia* (inquit) *documenta intueatur. At enim Scriptura. Tunc aperientur oculi cæcorum, &c. Quomodo audient vel contra ista oculos attollere, siquidem prophetia Deum aduenturum significat, & signa eius præsentia rebus ostendunt;* & deinde notant quanquam antiqui Prophetæ vnum, vel aliud miraculum patrauerint: tam multa verò miracula ædere, proprium signum fuisse Messie. Quod etiam observavit Ambros. lib. 5. in Lucam, cap. de missione discipulorum Ioannis ad Iesum. Alia patrum testimonia videri possunt in priori tom. disputat. 2. sectio. 3.

Ambros.

Obiectio.

Dicet aliquis hanc evidentiam solum esse consequentiæ, non consequentis: quia non solum fundatur in evidentia miraculorum, sed in testimonijs etiam veteris testamenti, quæ non erant evidenter vera, sed fide credita. Respondetur quando testimonia continent prædictionem rerum futurarum, si res prædictæ iam videantur impletæ, evidenter tunc constare illa fuisse vera. Quamvis ergo prophetiæ, in quibus hæc miracula, & signa Messie prædicta erant, antequam implerentur, sola fide crederentur: visis tamen effectibus, & evidenter agnitis, convincitur intellectus ut credat illam prædictionem fuisse veram. Et in præsentia materia etiam convincitur, illam prædictionem esse à Deo: tum quia erat de re contingenti, & libera: tum etiam, quia erat de effectibus supernaturalibus, qui à Dei voluntate, & singulari influxu pendeant. Vnum verò est, quod in tota hac cognitione videtur potius creditum, quam evidens, scilicet an hæc prophetiæ dictæ sint de Messia, & in quo sensu: & quoad hoc fatemur non esse hic maiorem evidentiam, quam esse possit in interpretatione cuiusvis locutionis in propria, & simplici verborum significatione. Omnis enim evidentia, quæ est in testificante, necessariò supponit verba, vel signa quibus ille loquitur, & eorum nudam, atque apertam intelligentiam. Hic verò supponimus prædictas prophetias de Messias, & eius diuinitate, tam esse perspicuas, & claras, ut à nemine, qui non sit admodum pertinax, negari possint, maximè post earum euentum, ut prædictis disputationibus, prima & secunda supe-

Responsio.

Arioris tom. fusè disseruimus. Denique ad rem præsentem satis nobis est evidentia consequentiæ. Quia solum hoc intendimus, ex illis Prophetijs sic intellectis, & evidentia miraculorum, necessariò, ac evidenter inferri Christum esse Messiam, ac verum Deum.

Dico tertio, Miracula Christi evidenter cognita, & coniuncta testimonio ipsius Christi, qui asserbat se esse Messiam, & verum Deum, & in eius confirmationem talia miracula faciebat, convincere poterant Christum esse verum Deum evidentia morali in testificante. Hæc est sententia D. Thom. hic, ut eum exponit Caietan. hic & infra quæst. 47. articul. 5. & in eandem inclinat D. Thom. 3. distin. 16. quæstio. 1. articul. 3. & 1. contr. gen. cap. 6. Scotus in prolog. sent. quæst. 4. & eandem supponere videtur Athanas. dicto libro de Incarnat. & Orig. lib. 8. contr. Celsum, eaque probat prima ratio dubitandi in principio posita. Fundatur enim hæc evidentia in hac ratiocinatione. Quidquid Deus sua auctoritate confirmat, est verum, sed id quod Christus affirmabat, Deus sua auctoritate confirmabat, ergo erat verum, atqui affirmabat se esse Messiam, & Deum, ergo verè ita erat. Omnes præmissæ sunt evidentes. Maior primi syllogismi, quia evidens est Deum non posse mentiri, ut nunc suppono. Minor, quia evidens est, vera miracula non posse fieri nisi virtute divinæ: suppono autem evidenter cognosci illa miracula esse vera, & in confirmationem eorum, quæ à Christo dicebantur facta. Denique quod Christus hæc doceret evidens erat audientibus.

D. Thom.
Caiet.

Scot.
Athanas.
Orig.

Subterfugere posset aliquis, dicendo minimè repugnare ut Deus speciali auxilio, & gratia gratis data eocurrat cum homine ad faciendam miracula, quamvis ipse homo illa faciat in confirmationem falsitatis. Quia hinc non sequitur, quod Deus mentiatur, & nullum aliud est principium huius repugnantiae, aut incommodum, quod inde sequatur. Antecedens declaratur. Nam primò, Deus dat sacerdoti supernaturalem facultatem consecrandi, & eam ipsius libertati committit, ut benè, vel malè ea utatur: & quando malè utitur, Deus nihilominus speciali, ac supernaturali auxilio cum illo concurrit, ad faciendam opus vi sua miraculosum: & nihilominus malitia hominis

Obiectio.

nis

nis in Deum non redundat: ergo idem erit in presenti proportionem seruata. Secundo, Deus potest conferre homini gratiam fan-
tatū, vt similiter ea benē, vel malē vtatur: ergo sicut potest Deus concurrere cum tali homine ad conferendam miraculosē fan-
tatē, etiā id faciat propter auaritiā, vel vanā gloriā, potest etiā concurrere, etiā si id faciat ad decipiendos alios homines, atq; adeo in confirmationē falsitatis. Tertiū est ratio à priori, quia licet homo, qui facit mi-
racula, dicat se id facere in confirmationē eorū, quæ loquitur, non inde fit Deum cō-
currere ad eandem cōfirmationē. Sed con-
curreret solum ex vi prioris donationis, seu legis, vel pacti, quo statuit dare illi homini talem virtutem & cōcurrere cum illo, pro-
pter quencumq; finem ipse operetur, ergo etiā si Deus concurrat, nō sequitur ipsum mentiri, nec confirmare mendacium: sed solū permittere, vt alij putent, confirmare. Deniq; nunquā est euidēs miracula, prout à Deo procedunt, fieri in confirmationem veritatis: sed solū, prout sunt ab homine. Quartō, ampliū hoc exemplo illustratur difficultas: Fingamus Deū decreuisse crasti-
na die miraculū aliquod facere propter finē sibi cognitū, & alicui homini hoc reue-
lasse. In eo casu posset huiusmodi homo er-
rorem aliquem prædicare, ac dicere in eius confirmationem facturum Deum, tali die tale miraculum, nūquid propterea teneretur Deus cessare à perpetrando miraculo, ne mendacium confirmaretur? aut propterea confirmaret, quia homo dicit propter hanc causam fieri, cū reuera Deus hoc non intē-
dat, nec propter hanc causam faciat? Sicut ergo in hoc casu non obstat mendacio ho-
minis, posset Deus miraculum facere, & nō propterea mentiretur, licet homines deci-
perentur, nec cōfirmaret mendacium, quā-
uis homines id existimarent: ita quamuis propter alias causas daret alicui homini po-
testatem faciendi miracula, cum pleno do-
minio vtendi illa in quemcūque vsum bo-
num, vel malum, non propterea mentire-
tur concurrente cū tali homine, nec reue-
ra mendacium sua autoritate cōfirmaret, quidquid homines sibi persuaderent.

Responsio.

Hæc argumenta (vt verum fatear) sunt apud me difficilia, & vellem potius eorum solutiones ab alijs discere, quā docere. Vnde Duran. quæst. 1. prologi illa breuiter at-
tingens, propter ea negat miracula facta in

Duran.

A testimonium veritatis efficere euidentiā eius. Cuius sententia fortasse est vera de euidentiā Mathematica, non tamē de eui-
dentiā morali, quæ sufficiat ad conuincen-
dum intellectum non admodum prauē di-
spositum. Quod ita declaro, supponēdo id, quod in materia de fide latius docetur, per-
tinere ad diuinā prouidentiam vt nō per-
mittat aliquid falsum suo sub nomine. & autoritate ita proponi, atq; exterius cōfir-
mari, vt secundum rectam rationem cogā-
tur homines ad credendum illud esse dictū à Deo & assentiendum ea certitudine, quæ omnē dubitationē expellat. Quia si Deus hoc permittere, & cooperetur ad omnia si-
gna, & opera, quibus mendacium confirma-
tur, quamuis reuera propriē non mentire-
tur (vt argumenta facta probant) quodam modo tamē abuteretur supremæ suæ pote-
state in præiudiciū suæ autoritatis, quā fide dignus existit. Nam si concurrentibus tot signis, & diuinis operibus exterius factis in confirmationem veritatis adhuc posset subesse falsitas, nulla superesset via ad cre-
dendum Deo loquenti per homines, vel per signa, quod est contra diuinā veritatem, & autoritatem, quam ipsum oportet ha-
bere in dicendo. Propter hanc ergo cau-
sam existimo esse moraliter euidens, fieri non posse, vt Deus concurrat cum homi-
ne ad perficienda vera opera supernatura-
lia, quæ fieri non possunt nisi virtute diui-
na, & quod illa faciat in confirmationem falsæ doctrinæ, quam vt diuinā, & à Deo reuelatam proponit.

*Deus men-
dacia confir-
mare non po-
test per ope-
ra superna-
turalia in
confirmatio-
nē falsæ do-
ctrinæ facta.*

C Dices, ergo eadem ratione pertineret ad Dei prouidentiam non permittere appa-
rentia miracula, quæ virtute dæmonum, fieri solent, & ab Antichristo fiunt. Quia illa etiā moraliter sufficiunt ad decipien-
dos homines, qui vix possunt vera miracula à falsis internoscere; illa autem decep-
tio, cum fiat sub specie diuinæ virtutis & autoritatis, etiā redundat in præiudi-
cium eiusdem diuinæ autoritatis, & me-
ritō potest diminuerē fidem, quæ Deo lo-
quenti debetur. Respondetur non esse ean-
dem rationem, quia quando sunt falsa mi-
racula, semper relinquitur aliquis modus, quo moraliter possint dijudicari, si homi-
nes, quod in se est, faciāt ad cognoscendam veritatē. Primō benē considerādo ipsamet opera, signaq; & circumstantias eorū. Secū-
dō, considerando personā, vitam, & mores

Obiectio.

Responsio.

eius qui sic loquitur, & operatur. Tertiò, A
considerando doctrinam ipsam, an aliqua
in parte rationi aduersetur, vel alijs reue-
lationibus diuinis sufficienter propositis
per Ecclesiam. Denique orando Deum, &
consultando scripturas, & prædictiones in
ea factas, & signa data, ne in errorem indu-
camur. Itaq; non pertinet ad prouidentiam
Dei nõ permittere falsa signa, quæ ad proba-
tionem, & profectum electorum profunt:
sed pertinet ad prouidentiam Dei dare au-
xilium, ac modum quo possint dijudicari,
& cognosci, quia non est diuinæ bonitatis,
& sapientiæ, vt permittat hominem tenta-
ri ultra id quod potest. Ac propterea quan-
do facta morali diligentia, & inuestigatio-
ne adhuc constat euidenter vera esse mira-
cula, quæ fiunt in confirmationem doctri-
næ, nulla relinquitur ratio dubitandi de ta-
lis doctrinæ veritate, præsertim si miracu-
la sint frequentia & magna auctoritate, ac
potestate facta, & vite innocentia, ac sancti-
tate confirmata, & in ipsa doctrina nihil
contra honestatem, nihil contra rationem
rectam, nihil denique contra alias diuinas
reuelationes appareat. Quæ omnia in do-
ctrina, & miraculis Christi cumulatisimè
inuenta sunt, & ideò ad moralem euiden-
tiam præstādam satis fuisse creduntur. Ex
his ergò ad difficultates positas dicendum
est, quamuis demus posse Deum permitte-
re aliquem efficere miraculū, seu opus su-
pernaturale affirmantē, se id facere in cō-
firmationem alicuius rei, quæ in se falsa est,
quā tamen Deus neque affirmare, neq; cō-
firmare intendit: nihilominus semper pos-
se hominem si velit omnia, quæ tale opus
circumstāt, attentè cōsiderare, ex eis conij-
cere, quo spiritu tale opus fiat, ita vt saltē
dubitare possit, & ad Deum recurrere, &
quātum in se est facere ad falsitatem vitā-
dam, quòd si ita se gerat, ad diuinam prou-
identiam spectabit non permittere eum deci-
pi. Addo denique quando Deus dat pote-
statem ad supernaturale opus faciendum
considerandum esse modum & finem eius,
Quādo enim datur modo stabili, ac perma-
nenti non ad confirmandam veritatem, sed
ad aliquam publicam vtilitatem, vt inter-
dum datur gratia sanitatis, vel alia similis:
tunc licet quis dicere se illa vti in confirma-
tionem veritatis, non ideò statim esset illi
fides adhibenda, sed vtendum potiùs esset
alijs regulis fidei certis, & infallibilibus.

Si verò potestas hæc, & vsus eius datur sin-
gulari, & extraordinario modo, ita vt non
appareat alius finis vel vtilitas eius, præter
veritatis cōfirmationem, tunc certè maxi-
mè spectat ad diuinam prouidentiam non
concurrere specialiter ad tale opus: quādo
homo per illud intendit falsitatem persuade-
re, ac alios decipere propter rationes dictas.

SECTIO III.

*Vtrum miracula Christi coegerint Ange-
los ad credendum Christo prædicanti,
se esse Messiam, ac Deum.*

Q Væstio hæc in malis Angelis tantum
locum habet, quia beati semper Chri-
stum clarè cognouerunt, ac in Verbo
viderunt: habere tamen posset locū in quo-
libet Angelo, secundum suam naturam so-
lum considerato. Et specialis ratio dubitan-
di in illis est, quia ipsi euidentissimè cog-
noscunt veritatem miraculorum, quia vi-
dent rerum substantias, & actiones, prout
in se sunt. Vnde, si miraculum sit super-
naturale quoad terminum, vt quod duo
corpora sint penetratiuè in eodem loco,
postquam factum est, euidenter illud vi-
dent. Idemque est, si miraculum sit in mo-
do, vel ex parte subiecti, vt quando cæcus
illuminatur, vel mortuus resurgit, vel ex
parte actionis, seu agentis, vt quando su-
bitò, & sine applicatione naturalis agentis
fit effectus sanitatis, vel alius similis. Rur-
sus euidenter etiam sciunt hæc miracula
non posse fieri nisi virtute diuina, quia eu-
denter cognoscunt naturas rerum, & sciūt
in tota natura non esse virtutem, quæ ad
hoc se extendat, sed solū in auctore na-
turæ: ergò visis huiusmodi miraculis con-
uincuntur ad credendum Deum esse testē
eius doctrinæ, quæ per talia miracula con-
firmatur: ergò & ad credendam ipsam do-
ctrinam; sed dæmones hoc modo videbant
miracula Christi, videbant etiam ea face-
re in confirmationem doctrinæ suæ; Audie-
bant enim eum dicentem. *Vt autem sciatis* Matth. 9.
quia filius hominis habet potestatem in terra Ioan. 11.
dimittendi peccata, adolescens, tibi dico surge. Ioan. 5. &
Matth. 9. & Ioan. 11. *Vt credant, quia tu me* 10.
missisti, & Ioan. 5. & 10. sæpè in sua prædica- Matth. 17.
tionem hoc Christus significabat. Et quod
maximè vrget, non solū Christi, sed etiā
ipsius Dei testimonium bis audierunt, Hic
est

D. Thom.

1. p. q. 105.

art. 8.

Matth. 9.

Ioan. 11.

Ioan. 5. &

10.

Matth. 17.

est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audire, & euidenter cognoscebant illud non fuisse pronuntiatum opera alicuius dæmonis, sed Dei, vel per seipsum, vel (quod perinde est) per sanctos Angelos, ac ministros suos: ergo conuicti fuerunt ad credendum, eomodo, quo Iacobus ait, Dæmones credunt, & contremiscunt.

1. Cor. 2. In cōtrarium verò est illud Pauli. 1. ad Corinth. 2. Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.

In hac difficultate idem est quærere, an dæmones de facto cognouerint, Christum esse verū Messiam, ac Deum, & an ad hoc credendū fuerint conuincti, & necessitate cōpuli. Quia ipsi vel nō habent assensum opinatiū, & cū formidine, vel (si illū habent) non habēt piā volūtatis affectionē, qua propensi sint ad supernaturalem veritatem credendam, quando nullo modo coguntur, & conuincuntur. Et ideò explicādo, quid factū sit, simul explicabimus modum, seu necessitatem talis assensus.

Dico ergo primò, si dæmones speciali Dei prouidentia impediti non fuerunt, ne Christum cognoscerent, conuicti sunt ad credendum, & assentiendum, illū esse verū Messiam à Deo promissum. Propono conclusionem hanc sub conditione. Quia (vt August. ait libr. 9. de Ciuit. cap. 21. *Christus tantum innotuit dæmonibus, quantum voluit, tantum autem voluit, quantum oportuit.* Hæc igitur conclusio colligitur ex doctrina D. Thom. & Sanctorum, vt statim ostendam, eamque docet Caiet. hic. Nunc solum ratione probatur. Quia (vt dixi) dæmones euidenter cognoscebant veritatem miraculorum Christi, & (quod magis est) si à Deo non fuerunt impediti, cognouerunt euidenter fuisse conceptum sine opera viri, & natum ex virgine, matris integritate seruata, & in eius natiuitate euidenter audire potuerunt Angelos annuntiantes natum esse Saluatorem, qui est Christus Dominus, quos euidenter sciebant non posse mētiri, cū sciant esse beatos. Rursus euidenter cognoscebant innocentiam, & puritatem vitæ Christi. Adhæc audiebant ipsum Christum expressè dicentem se esse Messiam promissum Ioan. 4. *Ego sum, qui loquor tecum,* & Matth. 15. cū Petrus confessus esset, *Tu es Christus filius Dei viui:* ipse confessionem eius approbavit dicēs: *Beatus es,* &c. & cap. 11. cū Ioannes Baptista misit

A set ad quærendū, an ipse esset Messias, satis clarè affirmavit, ostēdēs, miracula, & Ioan. 11. cū Martha dixisset: *Ego credidi, quia tu es Christus,* ipse tacitè probauit, & postea faciens miraculū, inquit: *Vt credant, quia tu me misisti,* intelligens se esse illū, qui quasi per antonomasiam mittendus expectabatur. Quod clariùs dixit Ioan. 17. *Vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* Quæ verba tā clara sunt, & aperta, vt nullam amphibologiam, vel violentiam, aut falsam interpretationem patiantur. Præterea clarè intelligebāt dæmones Christū facere miracula in confirmationē huius veritatis, iuxta illud: *Vt credāt homines, quia tu me misisti.* Deniq; sciebant scripturas, & signa, ac miracula, quæ de Messia prædicta erant, & euidenter cernebant ea omnia cōpleri per Christum: ergo vel inuiti cogebantur fate-
 B ri ipsum esse Christum, si à Deo non sunt impediti, ne ipsum agnoscerent. Neque verò dici potest dæmonem voluntariè non animaduertisse omnia signa, quibus Messias cognosci poterat, neque ea inter se, & cū operibus Christi contulisse, vt eum agnosceret. Quia (vt ex Euangelio colligitur, & notant Patres explicantes Christi tētionem, vt suprā vidimus) dæmon summo ardebat desiderio cognoscendi Christum, quis esset: ergo non est verisimile, voluntariè, & data opera prætermisisse aliquid, quo ipsum posset agnoscere: si ergo diuina prouidentia impeditus non fuit, euidenter cognouit illum esse Messiam ex miraculis, & signis eius, cū eiusdem ac scripturarum testimonio coniunctis, & inter se collatis.

C Sed inquirendum superest, an fuerit dæmon impeditus à Deo, nè hoc agnosceret. Quidam affirment toto tempore vitæ mortalitatis nunquam dæmonem cognouisse Iesum esse Messiam, ita vt definitè, & indubitanter hoc iudicaret, consequenterq; impeditū esse à Deo, ne vel omnia Christi mysteria intueri, vel omnia verba eius audire, vel omnes prophetias, quæ de illo erant, considerare, & inter se conferre posset. Ita sentit Carthusian. Luc. 4. & Marc. 1. & super ad Roman. 10. artic. 4. citantur etiam Caietan. Scot. & Abulensis, sed falsò. Poteest verò suaderi hæc opinio: quia si dæmon agnouisset Iesum esse Messiam, agnouisset etiam filium Dei, ac verū Deū, quia ex scripturis notum erat Messiam futurum fuisse verū filium Dei: consequens autem est falsum.

Dubium.

Carthus.

1. Corin. 2.

Iacob. 2.

1. Cor. 2.

August.

D. Thom. Caiet.

Dæmo euidenter agnoscebat veritatem miraculorum Christi.

Ioan. 4.

Matth. 15.

Matth. 11.

Quia (ut Paulus citato loco dixit) si eum
cognouissent esse Deum, non essent ausi ei
passionem, ac mortem tam sollicitè moliri.
Et ideo Hieron. Matt. 1. cum Ignatio dicit
impeditum esse demonem ne mysteria na-
tuitatis, & conceptionis Christi cognosce-
ret, ne si eum Deum esse sciret, mortem
eius impedi-er.

Hieron.
Ignat.

Responsio.
Christa-
dama Me-
siam vera
esse cogn-
uit.
D. Thom.

Sed contraria sententia mihi sine dubio vera videtur. Quia licet fortasse tempore infantiae impeditus sit dæmō, ne Christum agnosceret (non ob eam p. osecrō causam, ne mortem eius impediret; sed ob eam potius, ne illum acrius insectaretur, & maturius, quā diuina prouidentia disposuerat interficeret, vt D. Tho. suprà docuit. q. 29. artic. 1. ad 3.) Nihilominus tamen, postquā Christus cœpit predicare, antequā patere-
tur, permittus est dæmon, seu non impeditus cognoscere ipsum esse Christum. Ita docet eodem loco. D. Thom. & hic. q. 44. art. 1. a 1. 2. & infra. q. 47. ar. 5. Lyran Marc. 1. & Luc. 4 & Abulen. Matth. 4. q. 22. Idem sentit Amb. os. 1. ad Corint. 2. vbi expressè ait sciuisse dæmones Iesum esse eum, qui in lege promissus erat. Et August. lib. quæst. noui, & vet. testam. q. 66. Greg. Beda, & alij infra citandi. Qui Patres hoc colligunt ex Marc. 1. & Luc. 4. vbi dæmon sic Christum alloquebatur. *Quid nobis, & tibi Iesu Nazarene, venisti perdere nos? scio te, qui sis, sanctus*

Ly^{re}.
 Abulen.
 Ambros.
 August.
 Gregor.
 Beda.
 Mirc. 1.
 Luc 4.
 Marc. 5.
 Matth. 8.
 Luc. 8.

Responsio.

mi. Responderi verò potest, vel vocasse filiū
Dei per adoptionē, & eximiam sanctitatē
& eadem de causa vocasse, *sanctum Dei*, vel
certē mentitos esse, & adulandi, & tentan-
di causa eum vocasse *Filiū Dei*. Sed quā-
quam verba dæmonis non faciant fidem:
tamen verba Lucæ videntur convincere:
subdit enim dicto cap. 4. *Nō sinebat ei loqui,*
quia sciebant ipsum esse Christum. Quæ verba
aliqui ita interpretantur, vt illud, *quia scie-*
bant non sumatur causaliter, neque Euāge-
lista reddat causam, ob quam Christus non
sinebat dæmonia loqui: sed sumantur in-
definite, seu ad explicandum, quid erat il-
lud, quodea loqui, non sinebat, nēpè quod
scirent ipsum esse Christum. Nam hoc est
quod dæmones dicebant: *scio, quod sis san-*
ctus Dei, ita Iansen. c. 28. Concord. & Era-
mus Marc. 1. Cui expositioni fauet Græca
lectio, quanquam alteram etiam expositio-
nē admittat. Et iuxta hanc interpretatio-

Luc 4.

Trans.
Eras.

A nem hoc testimonium nō habet maiorem vim, quā præcedentia. Tamen simplicior sensus videtur, vt illa sint verba Euangelistæ, & causaliter exponantur. Et ita exponit Beda lib. 2. in Luc. c. 4. dicens *Dæmonia filium Dei confitebantur, & attestante Euangelista sciebant ipsum esse Christum.* Siue autem vno, siue alio modo interpretemur, Sancti Patres dicunt dæmonem compulsū esse tacere, nō quia falsum dicere: Sed quia nolebat Christus dæmonis testimonio cōprobari se esse filiū Dei. Ita Tertul. sic et subobscurē lib. 4. cōtra Marc. c. 7. & 8. Hieron. Marc. 1. *Sciens sanctulum Dei, obmutescere iubetur, quia sciens Deum, nō sicut Deum glorificauit.* & Matth. 8. circa illa verba. *Quid tibi, & nobis Iesu fili Dei. Non voluntatis* (inquit) *istā cōfessio est, sed necessitatis extorsio:* & infra, *Dæmones cernentes Dominum in terris repente versari, ad iudicandos se venisse credebāt.*

B Quæ verba ex Hieron. mutuatus est Beda. Chrys. hom. 5. in Marcū. cogitur verum dicere, tormentā cogunt, sed malitia vetat. Et infra, explicans verbū illud Christi. *Obmutesc.* e. *Nolo me laudet vox tua, non veni, ut tuo testimonio comprobaret:* Clarius id dixit Euthy. Marc. 1. & Theoph. Luc. 4. *Non faciebat* (inquit) *dæmonia loqui: tum quod non indigebat immundorum testimonijs: tum quod nolebat accendi inuidiam Hebræorum videntium ab omnibus honorari.* Et Marc. 1. addit aliā rationē, scilicet vt nos doceret ne credamus dæmonijs, etiam si vera dicant. Qui omnes Patres planē sentiunt verum pronuntiasse dæmonem, cū aiebat se scire illū esse Christū.

C Ratio verō est, quia nullum est fundamentū, vt asseramus Deum impediuisse dæmonē, ne hanc veritatem agnosceret: ergo cū aliās cōstet ipsum habuisse sufficiēs principium ad eam cognoscendā, & scriptura hoc magis significet, non est cur negetur. Antecedens probatur. Quia nec est authoritas vlla ad id asserendū, nec ratio, aut inconueniens quod inde sequatur, ex vt sequēti cōclusionē apertē constabit. Et confirmatur tandem expresso testimonio Aug. lib. 9. de Ciuit. c. 21. *Ipsi* (inquit) *dæmones etiam hoc ita sciūt, vt eidē Domino infirmitate carnis induto dixerint. Quid nobis, & tibi Iesu Nazarene, venisti huc antē tēpus perdere nos? Clarum est in his verbis, quod in eis & tanta scientia erat, & charitas non erat.* & inferiūs subdit, quamuis in principio dæmō dubitaret, & idē in tentatione explorare voluerit, an

esset Christus: postea verò illum cognouisse, per quadam temporalia sue virtutis effecta, & occultissima signa presentia, quæ Angelicis sensibus, etiam malignorum spirituum potius, quam infirmitati hominum possent esse conspicua.

Christi diuinitatem daemones ante eius mortem agnouerunt.

D. Thom.

Dico secundò, quamuis in principio dæmō de Christi diuinitate dubitauerit, verisimile tamē est, antequā mortem eius machinaretur, existimasse, ac iudicasse illum esse filium Dei naturalem. Hæc est sententia D. Thom. locis citatis, quamuis dicat, dæmonem non habuisse firmum hac de re iudicium: sed potius suspicionem, & formidolosum assensum. Et eodem modo intelligendum est, quod docet D. Thom. 1. p. q. 64. artic. 1. ad 4. & eandem sententiam tuetur Caietan. hic. Quæ probatur ex eisdē locis Euangelij supra adductis, adiunctis Patrū expositionibus, ac testimonijs. Hieronym. Matth. 8. in verbis suprā citatis, non solū de Messia, sed de Deo, seu filio Dei loquitur, quamquam addat hæc verba. *Tam daemones, quam diabolus suspicari magis filium Dei, quam nosse intelligendi sunt.* Sed verba, quæ postea subiungit, declarant vocare suspicionem, non quod non esset iudicium definitum, sed quia nō erat clara cognitio, seu per Dei reuelationē, sed per signa. Sic enim inquit. *Nemo enim nouit Patrem, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare.* Et eodem modo intelligendus est Beda lib. 2. in Lucam. c. 14. cum ait de dæmone. *Per signorum potentiam vel intellexit, vel potius suspicatus est esse filium Dei.* Idem lib. 1. in Marc. c. 8. & lib. 2. in Matth. c. 8. Euthym. & Theophyl. suprā, & expressè Gregor. 33. lib. Moral. c. 7. alijs. 10. tractans illa verba. *In oculis eius quasi homo capiet eū. In hamo (inquit) incarnationis captus est, quia dum in illo appetit escam corporis, transfixus est aculeo diuinitatis, & infra subdit. Et quidem Behemoth iste filium Dei incarnatum nouerat, sed redemptionis nostræ ordinē nesciebat.* Et infra, *Unde benè dicitur, in oculis eius quasi hamo capiet eū, in oculis quippè habere dicimus, quod corā nobis positum videmus.* Antiquus verò hostis humani generis redemptorem ante se positum vidit, quem cognoscendo confessus, confitendo pertimuit dicens. *Quid nobis, & tibi fili Dei? In oculis itaque suis hamo captus, quia & nouit, & momordit.* Idem ferè sentit hom. 25. in Euangelia, quamuis non nihil recedat à priori sententia. In eadē verò est Greg. Nyss. orat. 1. de resurrect.

Greg. Nys.

A vbi eodem modo locum Iob interpretatur. Item August. locis citatis præced. conclusionē. Chrysost. etiam hom. 5. in Marcum, prius videtur in hanc sententiam propensus, postea verò, aut ab illa recedit, aut rem dubiam relinquit. Ponderat enim, cur dixerit dæmon, *scio, qui sis, sanctus Dei.* Et nō *scio, qui sis, sanctus Deus.* Inquit, *O peruersitas mentis. Inter flagella, & tormenta positus & scit verum, & tamen confiteri non vult.* Subdit verò postea. *Fingis te scire, sed nescis, aut enim scis, & dolose taces, aut certè ignoras: Non est enim sanctus Dei, sed sanctus Deus.* Notat autem circa hoc Euthym. non simpliciter dixisse, *sanctus, sed cū adiectione articuli. Ille sanctus, siquidem & prophete sancti sunt: sed per participationem, solus autem Deus propriè, & natura sanctus est.* Ob id ergò dixit *sanctus ille, hoc est natura, & propriè sanctus.* Et idē Chrysost. hom. 29. in Matth. affirmat tunc accessisse daemones diuinitatem Christi prædicantes. Nec dissentit Ambros. lib. 4. in Lucam cap. de confirmatione doctrinæ Christi per miracula, qui Iudæorū improbitatem inde exaggerat, quod quem daemones cōfitentur, & Deum agnoscunt, ipsi negarunt. Clarius Tertullianus lib. contra Praxean. c. 26. probans Christum esse naturalem filium Dei. *Hoc (inquit) & Sathanas cum in temptationibus nouit, si filius Dei es, hoc & exinde damna cōfitentur, scio, qui sis filius Dei: & lib. 5. contra Marcionē, cap. 6. eadem ferè habet verba. Et elegāter Athanas. lib. de Incarnatione Verbi Dei, eiūque corporali aduentu satis post medium, vbi sic inquit. Quod non est persuasum hominibus impijs, id daemones suis oculis contuentur, Deumque illum esse & sentiunt & credunt, ideòque fugitiui, & adorabundi in has voces erumpunt, quæ tunc loquebantur, cum ille adhuc in carne versaretur, nouimus qui sis, tu es ille sanctus Dei. Rursumque clamabant, quid tibi nobiscum fili Dei? Idemque sentit in epistola ad Marcelli. de interpret. Psalmorum in fine. Et Greg. Nazian. orat. 42. agens de Christi diuinitate. *Deitate fidem abrogas? hoc ne Daemones quidem ipsi fecerunt. Ita & iudicij peruersitate Iudeos, & incredulitate daemones superas. Illi enim filij vocabulū equalitatis vocem esse censuerunt, hi autem eum à quo fugabantur, Deum agnouerunt, doloribus nimirum, quos sentiebant, fidem ipsi facientibus: vbi Nicetas notat Gregorium alludere ad prædictum locum Marc. 1.**

August.
Chrysost.

Euthym.

Chrysost.
Ambros.

Tertull.

Athanas.

Greg. Naz.

Nicen.

Secundò principaliter probatur ratione. Primò, quia in veteri testamento euidentissimè prædictum erat, Messiam futurum verum Deum, Deique filium (de quo in prioribus tomo disput. 2. testimonia multa congestimus) sed dæmon intelligebat eas scripturas, & cognoscebat Iesum esse Messiam, ergò & esse Deum. Secundò, audiuit vnū, & alterū testimonium Patris (vt supra diximus) audiuit etiā sæpè ab ipsomet Christo se esse filium Dei, & vnum cum Patre, Ioan. 5. 8. & sæpè, euidenterque cernebat miracula in eius rei confirmationem facta. Sed ad hæc dici potest primò, Deum impediuisse, ne dæmon intelligeret scripturas de diuinitate Messiae, aut certè, ne illas applicaret, & interfese, & cū verbis, factis, & persona Christi conferret, impediuisse etiam, ne audiret testimonium Patris de Christo, aut ipsiusmet Christi de seipso. Sed hæc euasio (vt supra in simili dixi) nullo fundamento nititur. Quia licet aliquo tempore oportuerit Christum occultari dæmoni; tamen hoc nō fuit necessarium toto tempore vitæ ad eum finem, scilicet vt nostra redemptio, & passio Christi non impediretur, vt itatim ostendam, seclusa autem hac necessitate nulla est ratio, neque auctoritas, quæ probet dæmonem impeditum esse à Deo, ne Iesum Deum esse agnoscere. Secundò responderi potest, dæmonem sæpè quidem audiuisse, & legisse, Messiam esse Deum, Deique filium: tamen non satis intellexisse, an diceretur filius Dei naturalis, vel per participationem, & verisimilius esse hoc posteriori modo ea intellexisse, cum non posset mysterium Incarnationis intelligere naturali cognitione, & aliunde haberet voluntatem prauè affectam, vt propterea, vbi non omnino cogeretur, in deteriorem partem rem acciperet. Quæ quidem Euasio conferre potest, vt intelligamus, quod aliqui sancti dicunt dæmonem non tam habuisse certam cognitionem, quàm suspicionem diuinitatis Christi, quia semper habuit hanc qualemcūq; occasionem non nihil formidandi, vel timendi: tamen non fuit sufficiens vel adiudicandum contrarium, vel ad suspendendum assensum. Nam in primis dæmon non ignorat Deum habere naturalem filium (mysterium enim Trinitatis à principio creationis agnouit) similiter ante Incarnationis tempus cognouit filium Dei fore in-

carandum, vt Amb. Greg. ante citati, & probatiores Theologi sentiunt, & D. Tho. in loco citato ex. 1. p. docet etiam à principio creationis habuisse omnes Angelos huius mysterij reuelationē. Ex hoc ergò capite non fuit difficile dæmoni intelligere, ac credere aliquem hominem esse filium Dei naturalem. Quia hoc iam credebatur esse possibile, & futurum: aliunde verò prædictiones scripturæ erant tam multæ, tamque præspiciæ, vt vix credi possit angelicum intellectum in eis percipiendis allucinatum fuisse, verba etiam Christi erant tam clara, vt ipsi quoq; Iudei (sicut Nazian. supra notauit) intelligerent prædicare seipsum verum Dei filium, & æqualem Patri. Quanquam ergò dæmon, quandiu non satis intellexit Iesum esse Messiam, potuerit dubitare de sensu, in quo Christus in baptismo. v. g. dictus est filius Dei; tamē postquā sibi persuasit illū esse Messiam, & tot testimonia diuinitatis eius vidit, & audiuit, sine dubio id credidit, quāuis fortasse interdum, quando nō omnia considerabat, propter magnitudinē mysterij, & suam prauam dispositionem vel hæsitaret, vel etiam dubitaret.

Ex his verò necessariò cōcluditur, post Christi Resurrectionem multò euidentius cognouisse dæmonem Christi diuinitatē, & si quam fortasse hæitationem, vel formidinem patiebatur, eam abiēcisse, & vel inuitum credidisse, atque tunc maximè locū habuisse, quod Iacobus ait. c. 2. *Dæmones credunt, & contremiscunt*, quodque ait Paul. ad Philip. 2. *In nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, &c.* Ratio verò est manifesta, quia in Christi morte, & resurrectione experti sunt dæmones euidentiora signa diuinitatis Christi. Viderunt enim illū descendentem ad inferos cū dominio, & potestate, & iustorū animas ex Tartari faucibus eripientem, videbant præterea ab angelis sanctis adorari, & proclamari Deū ac Dñm virtutum. Sic enim multi Patres interpretantur verba illa Psal. 23. *Attollite portas Principes vestras, & eleuamini portæ æternæ, & introibit Rex gloria. Quis est iste Rex gloria? Dñs virtutum ipse est Rex gloria.* Rursus ex tūc cœperunt euidentius intelligere, quo sensu Iesus prædicaretur Deus, Deiq; filius non per participationem: vel adoptionē: sed per naturā. Ac deniq; intellexerunt eum esse, qui sibi ipsis cū primū creati

Ambros.
Gregor.
D. Thom.

Vnde dialo-
lus Christi
agnouit esse
filium Dei
naturalem.

Greg. Naz.

Post resurre-
ctionem nul-
lam de Chri-
sti diuinitate
dubitatio-
nem dæmon
habuit.

Ioan. 2.
Philip. 2.

Psal. 23.

Ioan. 5. 8.
& 10.
Euasio.

Responsio.

creati sunt, per fidē est propositus, ut eum venerarentur, & tanquam suum caput, ac principem recognoscerent, quod ipsi facere detrectantes, eiusque diuinitatem ambientes, tanquam fulgur à celo ceciderunt.

Testimonijs
Pauli. 1. ad
Cor. 2.
1. expositio
Origenes.
Tertul.
Chrysost.
Hieronym.
Theoph.
Ansel.
1. Cor. 2.

Superest ut explicemus illa verba Pauli. 1. ad Corin. 2. *Si cognouissent, nunquam Dominum gloriā crucifixissent.* Quæ à multis nō de dæmonibus, sed de Iudæorum principibus, vel in vniuersum de principibus, seu de sapientibus, seu philosophis huius sæculi intelliguntur. Quod patet ex Origen. hom. 2. in Cantica, & Tertullian. lib. 3. contra Marc. cap. 6. Chrys. Hierony. Theoph. Anselm. ibi. Et est probabilis expositio, tamē habet difficultatem, quam attingam sect. sequenti. Præterea illa verba Pauli. *Sapientiam loquimur nō huius sæculi, neque principum huius sæculi,* non videntur Iudæorum principibus conuenire. Tum quia non possunt dici *principes huius sæculi.* Tum etiam, quia Paul. vniuersaliter loquitur, dicens, neminem principum huius sæculi cognouisse mysterium Christi, quod propter solos Iudæos dici non potuisset. Quod argumentum visum est Caietano ibi insolubile. Sed responderi posset, quod si qui erāt principes sæculi, qui Christum potuissent, & debuissent agnoscere, maximē erant principes Iudæorum, ut Pilatus, ac alij, inter quos Christus versatus est, & ideo potuit Apostolus ex eo, quod Christus est crucifixus ab illis principibus huius sæculi propter ignorantiam, generaliter concludere, non esse agnitum à principibus huius sæculi.

2. expositio.
Hieron.
Ambros.
Ansel.
August.
Gregor.
Caiet.

Sed quidquid sit de hac expositione, alij verba illa de dæmonibus interpretantur, quæ etiam expositio est probabilis, & satis consentanea textui, eamque Hieronymus amplectitur Daniel. 10. Ambros. 1. ad Corinth. 2. & ibi Anselmus, Augustin. dicta quæstion. 66. Noui testamenti, ubi propterea negat, dæmones cognouisse Iesum esse filium Dei, quamuis cognouerint esse Christum. Ille verò liber non est certæ authoritatis. Gregorius etiam locis suprā citatis verba illa de dæmonibus intelligit, & propterea in posteriori loco dicit dæmones prius in miraculis Deum cognouisse: postea verò, dum viderent eum passibilem, de cognitione sua in dubitationem cecidisse. Sed melior est responsio, quæ ex priori eius loco colligitur. Nimirum non

A dixisse Paulum, ignorasse dæmones Christi diuinitatem: sed mytterium absconditum in Christi passione, & morte, scilicet salutem, ac reparationem hominum, ac imperij dæmonum euerfionem, maximāque Dei gloriam, & honorem in ea contineri. Ita exponit D. Thom. hic dicens. *Non ideo dæmon Christum Iudæis crucifigere persuasit, quia filium Dei non esse putauit, sed quia se morte illius non præuidit esse damnandum.* Quæ verba sumpsit D. Thom. ex Beda locis supra citatis. Eadem expositionem tradit Leo Pap. ferm. 9. de passione dicens. *Neque ipse itaque diabolus intellexit, quod saluando in Christum, suum destrueret principatum, qui antiquæ fraudis iura non perderet, si se à Domini Iesu sanguine contineret, sed malitia nocēdi audis dum irruit, ruit, dū capit, captus est, dum prosequitur mortale, incidit in saluatorem.* Caietan. etiam tam. 1. ad Corinth. 2. quā hoc loco ingeniosē declarat, quomodo dæmones, etiam si diuinam Maiestatem in Christo cognouerint, non propterea à Christo persequendo abstinerint, quin potius ex odio, & ira, quam contra Deum & res omnes eius inueteratam habent, vehementius in eum exarserint. Quod ita potest amplius explicari. Nā dæmones ita Deum odio habent, ut si possent in ipsam Diuinitatem irruere, eamque in nihilum redigere, id facere tentarēt. Ergo etiam si cognouerint Christi humanitatem esse deificatam, & ipsius Dei singulari modo effectam, multo maiori odio mortem, ignominiam, atque omnia illi machinarentur mala. Item etiam si dæmon cognouerit personam Christi, non propterea contineri potuit ex amore, aut reuerentia (ut per se constat) neque etiam ex timore seruili, quia nullum certum damnum timebat, ut magis iam explicabo.

Duæ verò difficultates super sunt in hac expositione. Prior est, quia non videtur potuisse dæmon cognoscere Iesum esse Messiam, ac verum Deum, & Ignorare, per passionem, & mortem eius esse homines redimendos, quia hoc etiam erat expresse prædictum in Prophetis, præsertim in Psalmis, & Isaia, quin etiam ipse Christus sæpè prædixerat se post triduum resurrecturum, ergo necessariò hoc etiam credebatur dæmon: ergo sciebat per mortem tendere Christum ad gloriam, non tantum suam, sed etiam aliorum. Nam hoc

L1 5 etiam

etiam satis aperte prædixerat ipsemet Christus, ut cum dicebat, *Vado parare vobis locum, ut ubi ego sum, & vos sitis.* Posterior est, quia dæmon, ut Iudæos ad necem Christi incitaret, præcipue movebatur ex odio Dei, ergo quamvis sciret futurum esse, ut per mortem Christi, amitteret imperium in omnes, non propterea desisteret à procu-
 randa morte Christi, quia intelligebat maiorem fieri iniuriam Deo, Christum occidendo, quam quolibet alio peccati genere. Hanc ergo iniuriam præ nimio odio prætulisset cuicumque alteri incommodo.

Responsio.

Ad priorem difficultatem respondetur, eas prophetias non fuisse adeo claras, ut necessarium fuerit dæmoni omnes intelligere, antequam implerentur, & ideo facile potuit vel ignorare illas, vel certe non animaduertere. Præsertim cum ob nimiam superbiam, & inuidiam totus esset positus in Christo expugnando, & superando. Considerandum est enim, sicut, cum homo vehementi passione ducitur aduersus inimicum, non semper considerat incommoda sibi imminuentia, & licet interdum aliquo modo represententur, fidem non adhibet: sed seipsum excæcat, ita accidisse dæmoni ob prauum affectum, quem in Christum habebat. Multi verò existimant in ipsa nocte passionis Christi, quando iam antiquæ prophetiæ ad exitum perducebatur, cœpisse dæmonem aliquid suspicari, & per uxorem Pilati voluisse Christi mortem impedire. Ita sentit Anselmus, Lyran. & Caietan. Matth. 27. & Petrus Comestor. in histor. Evangelica cap. 166. & optimè Bernard. serm. 1. de resurrectione. Sed hoc valde incertum est, nam multi antiqui Patres existimant, non dæmonem, sed bonum aliquem Angelum immisisse somnū illum uxori Pilati, non ut impediretur mors Christi (sciebat enim Deus non fuisse impediendam) sed ut causam suam magis iustificaret, & nullam excusationē peccati Pilato relinqueret, & fidem nostram magis confirmaret. Nam si dæmon voluisset impedire mortem Christi, potius per Iudæos, quam per uxorem Pilati id facere aggrediretur. Ita sentiunt super Matthæ. cap. 27. Origin. Hilarius, Hieron. Chrysostomus, Theophyl. Euthym. Ambros. August. Athanas.

Matth. 27.
 Anselm.
 Lyr.
 Caiet.
 Pet. Com.
 Bernard.

Orig.
 Hilar.
 Hieron.
 Chrysost.
 Theoph.
 Euthym.
 Ambros.
 August.
 Athanas.

stifuisse sollicitum de perditione sua, & ideo incitasse Iudæos, ut diceret verba illa. *Si filius Dei est, descendat de Cruce, & credimus ei.* Quia Domini mortem, inquit, evitare cupiebat, ne alijs salus efficeretur.

Ad posteriorem partem respondetur, quanquam peccatum interficientium Christum fuerit maximum: tamen multo maiorem esse diuinam gloriam, quæ ex Christi morte, & hominum reparatione resultat. Item multo maius malum esse, quod confurgit ex infidelitate, & idololatria fore totius orbis. Denique cum dæmon sit superbissimus, numquam committeret aliquid, ex quo futurum sciret, ut imperium in homines amitteret, & cultu, ac adoratione priuaretur.

SECTIO III.

Verum ex Christi miraculis cognouerint Iudæi, Iesum fuisse Messiam promissum, Verumq; Deum.

Diximus de Angelis, superest dicamus de hominibus, & tota quæstio reuocatur ad Iudæos. Illi enim & Messiam sperabant, & notitiam diuinarum scripturarum habebant, & doctrinam Christi, ac miracula experti sunt. Agit Autem ex professo de hac re D. Tho. infra. q. 47. artic. 5. non potuit tamen hoc loco prætermitti, ne res inter se connexas separaremus. Supponimus ergo ex hæcenus dictis potuisse Iudæos præsertim, qui scripturas nouerant, & verba Christi audiebant, eiusque miracula conspiciebant, cognoscere illum esse Messiam, & consequenter verum Deum. Probatur primò de cognitione per fidem infusam, quia illud obiectum satis, superque proponebatur, ut expositum est. Secundò de cognitione per fidem humanam vehementer inducentem intellectum ad assentiendum propter motiua sensibus manifesta, supposita præsertim prædictione scripturarum, ad quas Christus semper illos prouocabat dicens, *Scrutamini scripturas, quia illa testimonium perhibent de me. Et si Moysi crederetis, crederetis & mihi.* Neque hoc indiget maiori probatione, & ex ijs, quæ dicemus, euidentius constabit. Difficultas ergo superest, an de facto Iudæi conuicti fuerint ad hoc credendum, Ratio difficultatis est, quia supra

Ioan. 5.

præ diximus miracula Christi coniuncta scripturis, & testificationi eius euidenter ostendisse ipsius diuinitatem: euidentia autē cogit intellectum: ergo coegit etiam intellectus Iudæorum. In cōtrariū verò est, quia etiam suprà diximus hanc euidentiam nō oriri, nisi veritas miraculorum euidenter cognoscat, & prophetiæ, & testimonia perspicuè intelligantur: at verò homines nec possunt euidenter cognoscere veritatē miraculorum, quia non intuetur naturas rerū, nec scripturas possunt adeò clarè intelligere, præsertim prophetias. Adhæc quamuis nonnulla signa Messia in Iesu viderentur impleta: tamen multa alia implenda supererant, præsertim ea, quæ de secundo Christi aduentu sunt: neque verò erat illis euidentia, quæ essent de primo, quæ vè de secundo adhuc intelligenda. Denique hæc euidentia estō aliqualis esse possit, consurgit tamen ex plena multarum rerum, & circūstantiarum consideratione: ingenium autem humanum vix potest ita omnia necessaria considerari, quin aliquid prætermittat, præsertim si aliquo prauo, & repugnante affectu ducatur.

In hac re prima sententia est, Iudæos cognouisse Iesum esse Messiam, & verū Deū, & nihilominus ex ira, atq; odio, quod cōtra eum animo conceperant, illum interfecisse. Ita sentiunt multi Patres exponentes parabolam vineæ Matthæ. 21. vbi ait Christus. *Agricola autem videntes filium, dixerunt intra se, hic est heres, venite occidamus eum: Per quos agricolas Iudæos significabat, vt ipsi etiam statim intellexerunt, significat ergo eos cognouisse Christum.* Ita Origen. tract. 19. in Matth. vbi inquit Iudæos cognouisse Christū filiū Dei, eūq; nihilominus occidisse, sicut Herodes credidit Christum nasciturum in Bethlehem, & nihilominus quæsiuit illum, vt occideret, etiam si esset Messias promissus, Denique filius, Chrysostom. quoque hom. 40. imperfecti aperte dicit. *Ex omnibus operibus eius cognouerunt eum filium Dei esse, & hoc significat dicentes, hic est heres.* Rursus Beda lib. 3. in Matth. *Manifestissime (inquit) probat Dominus non per ignorantiam, sed per inuidiam Principes Iudæorum crucifixisse filium Dei. Intellexerunt hunc esse de quo dictum est. Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, quæ verba usurpauit Anselm. eodem loco. Et confirmari hæc sententia potest ex verbis Christi*

A Ioan. 15. *Si non venissem, & loquutus eis non fuisset, peccatum nō haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo, quia viderunt, & nouerunt me, & patrem meum.* Et idē cap. 12. vocat eos Christus obcecatos, & obduratos, non ergo ex ignorantia, sed ex malitia Christum cognitum occiderunt. Ioan. 12. & 15.

Secunda sententia esse potest, Iudæos cognouisse Iesum esse Messiam: non tamen esse verum Deum. Ita sentit Euthym. in Matth. suo. c. 50. Dicit enim Christum agnitum esse à Iudæis Regem Israel à Prophetis prædictum, non tamen filium Dei. Idem insinuat Theophyl. ibidem dicens agnouisse Christum, idem Burgen. Matth. 21. Sixtus libr. 6. an. 98. Lyranus Matth. 21. Et hæc opinio quoad partem negantem fundari potest in illis verbis. 1. Corinth. 2. *Quem nemo principum huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquā Dominum gloria crucifixissent, quæ (vt suprà vidimus) à multis Patribus exponuntur de principibus Iudæorum.* Neque hic habet locū expositio, quod ignorauerint fructum redemptionis: non autem Christi diuinitatem. Quia Iudæi non habebant tam præuium affectum, & odium in Deum, sicut dæmones, vt verum Deum agnitum interficere auderent. Et confirmari potest. Nam sæpè voluerunt Iudæi Christum interficere eò quod se Deo æqualem faceret, vt patet Ioan. 8. & 10. *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Denique non videntur Pharisei intellexisse Messiam futurū verum Dei filium naturalem: ergo licet cognouerint esse Messiam, non inde fit cognouisse etiam filium Dei. Antecedens colligi potest ex Matth. 22. vbi Christus Phariseos interrogauit. *Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est?* Ipsi autem respondentibus esse filium Dauid (quoniam reuera sentiebāt futurum purum hominem) obiecit rursus verba eiusdem Prophetæ. *Dixit Dominus domino meo, & c. vt concluderet esse plusquam hominem, & plusquā filium Dauid.* Euthym. Theoph. Burgenf. Sixt. Lyr. 1. Cor. 2.

C Tertia sententia est, Iudæos neutrum cognouisse scilicet neque esse Messiam, neque verum Deum. Ita sentit Abulensis Matthæus. 21. quæstion. vltim. Caietan. Luc. 23. circa illa verba. *Ignosce illis, quia nesciunt, quid faciant: vbi ait ignorasse Iudæos, quis esset ille, quem cruciungebant.* Expres- Ioan. 18. & 10. Math. 22. Psalm. 109. Abulen. Caiet. Luc. 23.

fius

Matth. 21.

Origenes.

Chrysost.

Beda.

Ansel.

sius id docet hic. q. 47. art. 5. Quorum potissima ratio est, quàm superius tetigimus. Quia ipsi sperabant Messiam futurum Regem temporalem. Nihil enim spirituale in diuinis promissionibus, ac prophetiis intelligere valebant, vt in priori tom. disput. 1. sect. 4. fusè declarauimus, vbi plures ex Patribus retulimus hoc docentes, & in Euangelio habemus nonnulla vestigia. Nam ipsi etiam Christi discipuli in principio, nihil altius de regno Christi cogitabant. Vnde dicebant, *Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel.* Act. 1. & Luc. 24. *Nos sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel,* scilicet à Romanorum Imperio. Denique filij Zebedæi (vt Patres notant) nihil aliud, quàm regnum temporale cogitabant, quâdo præcipuas in illo sedes petebat Matth. 20. Cum ergo Iudæi de regno Christi temporalis cogitarent, & in eo nullum signum, indiciumvè eiusmodi regni cernerent, non videntur potuisse cognoscere eum esse Messiam.

In hac quæstione primum oportet distinguere de ijs Iudæis, qui in Christum crediderunt, vel de ijs qui eum interfecerunt, nam de his posterioribus præcipuè est quæstio: De prioribus autem breuiter dicendum est eos cognouisse Iesum esse Messiam, ac verum Deum, sicut cognouit Petrus, quando confessus est. *Tu es Christus filius Dei viui.* Matth. 16. & Martha cum dixit. *Ego credidi, quia tu es Christus filius Dei, qui in hunc mundum venisti.* Ioan. 11. iuxta interpretationem Augustini tract. 49. & Hilarij lib. 6. de Trinitate. Ea verò cognitio solū erat per fidem, vt apertè constat ex verbis citatis, & ex illis, quæ Christus dixit Petro: *Caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus.* Et fortasse in aliquibus, saltē in principio non fuit illa fides cum certitudine necessaria ad fidem infusam, sed solū fides quædam humana propter apparentia motiua. Rursus intelligendum est, eosmet, qui in Christum credebant, facilius credidisse illum esse Messiam, quàm verum Deum. Quia hoc posterius continebat mysterium altius, & obscurius, quod (vt verisimile est) pauci distinctè intellexerūt vsque ad Christi resurrectionem, & Apostolorum predicationem: sed inuolutè credebant, Christū esse filium Dei cum insigni quadam sanctitate, & excellentia. Quia vulgus nō erat tunc capax maioris cognitionis, vt patet

A ex toto discursu Euangelij, & ex ignorantia, quæ in aliquibus Apostolis erat nocte cœnæ, vt meritò Christus eis dixerit. *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me?* Ioan. 14. Vnde Petro dictum est ex singulari Patris dono tantam, tamque distinctam de Christo cognitionem ei fuisse datam, & de Martha Chrysostomus, & alij probabilius existimant non cognouisse distinctè Christum esse filium Dei naturalem. Ex his consequenter colligitur hos qui in Christum crediderunt, non omnes habuisse euidentiam veritatis doctrinæ eius, neque quòd ipse esset Messias, aut Deus. Fuit quidem ipsis euident, ipsum esse dignum fide, & prudenter fieri credendo illi (vt satis ex superioribus constat) non tamen fuit euident, vera esse quæ diceretur: tum quia ferè omnes erant simplices, ac illiterati homines, qui non sciebant scripturas. Tum etiam quia non omnes videbāt cuncta miracula, & multò minus eorum veritatem, euidenter cernebant. Præterea, quia non omnes sciebant euidenter miracula illa fieri in confirmationem doctrinæ, aut non posse permittere Deum, vt falsitatis prædicator talia signa faceret.

Non est autem incredibile, imò valdè probabile, ac fortasse verum, nonnullos, qui miracula Christi viderunt, & in eum crediderunt, aliquando peruenisse ad euidentem cognitionem veritatis doctrinæ Christi, ac diuinitatis eius. Quòd maximè credi potest de Apostolis, saltē post Christi resurrectionem (vt omittam Beatam Virginem, quæ multò antea hanc euidentiam habuit.) Ita docuit hoc loco Medina super quæst. 42. Et suadetur breuiter. Quia (vt ostendimus) Christi opera coniuncta cum eius doctrina, & Prophetarum prædicationibus ad exitum iam perductis, sufficientia erant ad præstandam hanc cognitionem euidentem in testificante: sed Apostoli hæc omnia considerabant, & intelligebant. Nam in primis veritas miraculorum satis euidenter illis erat nota. Quid enim euidentiùs quàm Lazarū fuisse mortuum, & postea vixisse? certè non erat minus euident, quàm quemlibet alium hominem viuere, & idē iudicium est de illuminatione cæci nati, & similibus operibus, quæ ex diuturnitate, atq; permanentia effectuum, & ex eorum frequentia satis se se ostendebant esse vera. Præsertim cum is, qui

Ioan. 14.
Chrysost.

Credentes in
Christū qua-
lem de ipso,
eiusque do-
ctrina noti-
tiam habue-
runt.

Medina.

Act. 1.
Luc. 24.

Matth. 20.

Iudæi in
Christum
credentes
Messiam il-
lum esse, ve-
rūque Deū
agnouerūt:
Matth. 16.
Ioan. 11.
August.
Hilar.
Matth. 16.

qui ea faciebat, & homines ad bonos mores institueret, & ad illos sese perfectè formeret, nullamq; temporale vtilitatem ab hominibus quæreret: sed solū Dei honorē, & gloriam, & bonorū morum instaurationē. Accedit, quòd dum ipsimet Apostoli faciebant miracula, euidenter sciebant se non inijsse fœdus cum dæmone, sed potius hostile bellum: sciebāt etiam talia opera esse, quæ non poterant fieri vi dæmonis: & tamē fieri videbāt virtute Christi, & in cōfirmationē doctrinæ eius. Præterea euidenter cōspexerant Christum à mortuis suscitatum (quantum humanis sensibus aliquid potest euidenter iudicari) ergò omnibus consideratis euidentis illis erat testimonium de Christi diuinitate, ac eius doctrinæ veritate. Neque contra hanc euidentem cognitionem aliquid afferri potest, quod difficultatem ingerat. Quia hæc euidentia non excludit fidem ab homine: quanquam enim assensus hic euidentis ex signis, non sit assensus fidei infusus, nec tam perfectus, aut certus, sicut ille, nec in substantia sua supernaturalis, sicut ille, quia nititur solo humano discursu, & principijs, quatenus per sensus, vel naturale lumen euidenter cognoscuntur, nihilominus tamen huiusmodi cognitio non excludit à subiecto fidem infusam, qua homo voluntariè certiori assensu credit, non humanis sensibus, sed diuinæ veritati tāquam rationi assentiendi innixus. De qua relatiū in. 2. 2. differitur.

Secundò, de alijs Iudæis, qui non sunt Christum sequuti, D. Thom. distinguit communem plebem à Iudæorum principibus, & Phariseis, & de communi plebe docet non agnouisse Iesum esse Messiam, neque Deum: quæ sententia quoad hanc partem (si sano modo explicetur) mihi certa videtur. Quia isti (vt supponimus) non crediderunt in Christum fide voluntaria (agimus enim de illis, qui per voluntatem non ei adhæserunt) nec etiam fide coacta, quæ euidentiam aliquam supponit. Quia ij non erant tam capaces, vt possent ad euidentem cognitionem peruenire. Nesciebant enim scripturas, nec virtutem miraculorum, nec sensum verborum Christi, neque alia multa, quorum perfecta cognitio ad huiusmodi euidentiam est necessaria. Non potest tamen negari fuisse in illo populo rumorem sparsum, & vehementem suspicionem exortam, quòd Iesus

A esset Messias. Vnde Ioannes. 7. Dicebant Ioan. 7. quidam, *Eccē palam loquitur & nihil ei dicunt, nunquid verè cognouerunt principes, quia hic est Christus?* statim verò subiungunt, *sed hunc scimus, vnde sit, Christus autem cum venerit, nemo scit, vnde sit.* Ex quo etiam dubitari non potest, quin præter eos, qui vera, ac infusa fide in Christum credebant, multi ex plebe interdum hoc crederent fide humana, sicut accidit in omnibus rebus, quæ in ore vulgi circumferuntur, & per coniecturas eliciuntur. Et tales fortasse fuerunt multi ex illis, qui Matth. 21. clamabant, *Osanna filio David*, & ille de quibus apud Ioan. capit. 7. subditur. *De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant, Christus cū venerit nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit?* & infra. *Alij dicebant, hic est verè propheta, alij, hic est Christus, alij, nunquid è Galilea venit Christus?* & facta est dissensio. Itaque nullus ex his habebat euidentem cognitionem, sed fidem aliquam humanam cum formidine, vel tantūm dubitationem, & suspicionem. Alij verò habebant repugnantem sententiam ortam, aut ex praua voluntate, aut ex leuibus coniecturis, & nonnullis signis, quæ videbantur non esse in Christo impleta, vel ex inconsideratione, vel denique ex timore Principum, qui eos insectabantur, qui in Christum credebant. Nam (vt dicitur Ioan. 9.) *Iam cōspirauerant, vt si quis confiteretur eum esse Christum, extra synagogam fieret.* Quæ tamen omnia ad eorum ignorantiam excusandam satis non erāt. Quia motiua ad credendum erant de se sufficientissima, & vrgentissima, & si quid habebant dubitationis, facta mediocri diligentia poterant faciliè ab ipso Christo, eiusque discipulis edoceri: timor autem humanus non poterat eos exculare, vt per se constat. Potuit autem illa ignorantia culpæ gravitatem minuere, & ex parte excusare, & impedimenta auferre, vt postea facilius eos posset tanti peccati poenitere. Vnde Iustinus. q. 108. ex ijs, qui Christum non agnouerunt, existimat fuisse eos, qui post Christi mortem faciliè conuersi sunt. Et eodem fortasse sensu dixit Beda libr. 6. in Lucam cap. 94. Christum orando in Cruce obtinuisse remissionem peccati eis, qui ex ignorantia peccauerant, non alijs.

Tertiò, de principibus Iudæorum, & Phariseis, qui Christum persequuti sunt, verius

D. Thom.
Plebs Iudæorum non agnouit Christum esse Messiam, ac Deum.

Matth. 21.
Ioan. 7.

Ioan. 9.

Iustin.

Beda.

verius videtur, eos non cognouisse, Christū esse filiū Dei naturalē. Quod etiā D. Tho. docet, & in eo conueniunt authores primæ, & secundæ sententiæ, & ad id suadendum videntur efficacia ea, quæ in cōfirmationē secundæ sententiæ adducta sunt. Quia (quidquid sit, an cognouerint, illū esse Mesiā) tamen (vt ego existimo) pauci, vel nulli ex principibus Iudæorum, qui eo tempore vivebant, intelligebāt Mesiā futurum verum Deum, neque mysterium Incarnationis suspicabantur, & ideo in eo maximè scandalum paciebantur, quod Christus, cū esset homo, se prædicare Deum: quod tamen nullum scandalum eis esset, si sperarent aliquem qui simul esset verus homo, verusque Deus.

Iudæorum principes & Pharisæi diuinitatem Christi ignorant. Obiectio.

Responsio.

Dices, Ergo non erat in tota Synagoga Iudæorum, qui veram de Mesiā existimationem haberet. Respondetur veram existimationem habebant, qui sperabāt illū verum hominem, Prophetā, sanctum, ac Deo coniunctissimū, in qua vera cognitione implicitè credebāt reliqua, quæ ad Christum pertinent, quod illis tunc ad salutem sufficiebat, pauci verò erant qui distinctè altiora mysteria de Mesiā cognoscerent, & si qui erant, fuerant à Deo singulariter illuminati, vt Simeon, Anna, Zacharias, Elizabeth, & alij, qui sine dubio Christo non repugnarunt, sed faciliè optemperarunt. Fortasse etiā aliquis erat tūc versatus in scripturis, tamque syncerè, ac propriè eas intelligens, vt aliquid de diuinitate Mesiæ, vel suspicaretur, vel opinaretur: sed in hoc nihil certi affirmari potest. Quia illi Iudæi nullum signum aut vestigium dederunt talis cognitionis, neque tempore, quo Christus prædicauit, neque postea, semper enim conati sunt scripturas euertere, & ad falsos sensus detorquere.

Quartò (quod attinet, an cognouerint Iesum esse Mesiā) existimo illos fuisse ancipites, vel inconstantes, multum enim & signis, & prophetijs vrgebantur, & conuincebantur. Vndè quando actuali passione odij, iræ, aut inuidiæ non erant commoti, & obsecrati, videbantque signa Christi, & considerabant verba prophetarum, existimo sæpè definito assensu, quamuis humano, & ex coniecturis, iudicasse eum esse Mesiā. Quia argumenta erant fortissima, quare ablato impedimento prauis affectibus, vehementisquæ passionis non po-

terant non interdum habere suum effectū.

At verò (vt notauit Euthy. Luc. 23. & significat D. Thom. super. 21. capit. Matth. & loco suprā citato) suborta passione, vel timore humano, quidam faciliè ab hac persuasione cadebant, quia firmam fidem non habebant. Nam (vt dicitur Ican. 12.) *Cum tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, vt sermo Isaia propheta impleretur, excacauit oculos eorum, &c.* Alij verò, quamuis in eadem opinione persisterent, non audebant eam profiteri propter hominum timorem: Sic Ioannes eodem loco subiungit. *Veruntamen ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, vt è synagoga non eicerentur. Dilexerunt enim magis gloriam hominum, quam Dei.*

Euthy. D. Thom.

Ioan. 12. Pharisæi Christū nō cognouerūt esse Mesiā.

Quocirca tempore passionis Pharisæos, & Principes, qui Christum crucifixerunt, verisimilius est tunc non credidisse illum fuisse verum Mesiā, quod satis significauit eis Christus, quando in concilio interrogatus, an esset Christus, respondit, *si dixerō vobis, non credetis mihi?* Luc. 22.

& Ioan. 10. cum Iudæi dicerent. *Quousque animam nostram tolles?* ipse respondit. *Lo-*

Luc. 22. Ioan. 10. &

quor vobis, & non creditis mihi. & cap. 12. habentur verba suprā citata. Adhæc Petrus

Act. 3.

Act. 3. scio, quod per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri. Nam licet Caietan.

Caiet.

hic dicat posse illam similitudinem intelligi in facto, seu in cooperatione eiusdem peccati, non tamen in modo, seu origine culpæ: tamen verba ipsa planè intellecta satis indicant vtrosque ex ignorantia peccasse.

Deindè Paulus in lege edoctus ad pedes Gamalielis dicit se misericordiam consequutum esse, quod ex ignorantia fecerit.

Act. 22. 1. Tim. 1.

Vndè etiam colligi potest præceptorem eius in lege edoctum eadem ignorantia laborasse, idem ergo credibile est de cæteris saltem frequentius. Præterea hoc ipsum

indicaui Christus affix⁹ Cruci Matth. 23.

Matth. 23:

illis verbis: *ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.* Deniquè cū Iudæi magna Dei beneficia per Mesiā sperarent, & hanc fidem, & expectationem Mesiæ non mutassent, si sibi persuadissent hunc esse Mesiā, & in hac persuasionē durassent, non potuissent illi mortem, ac perniciem tanto studio machinari, vt hic etiam optimè locum habeat, quod Paulus dixit. 1. ad Corin. 2. *Si cognouissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent.*

1. Cor. 2.

Neque

Obiectio.
Responsio.
Matth. 21.
Sapient. 2.

Caiet.

Ians.

Iustin.

Neque contra hanc sententiam sic explicatam video aliquid obijci posse, quod difficultatem habeat, nisi fortasse illud Matth. 21. *Hic est hæres.* Ex quo (cùm in parabola dictum sit) non potest colligi firmum argumentum: tum quia non est necesse applicare singula verba parabolarum: tum etiam, quia non omnia in proprietate, & rigore dicuntur. Vnde exponi potest eos dixisse, *Hic est hæres*, id est, hic se facit hæredem, & Dei filium, sicut Sap. 2. de Iudæis prædictum erat dicturos. *Filium Dei se nominat, morte turpissima condemnemus eum.* Deinde potest exponi. *Hic est hæres*, id est, qui primum locum in populo tenet quemque omnes sequuntur, & colunt. Prætereà Caietan. inquit illo verbo Christum sub parabola prædixisse, quod postea in Concilio Iudæi propriis verbis dixerunt. *Omnes credent in eum.* Dicere ergo. *Hic est hæres*, non fuit dicere, hic est Messias, sed hic est, in quem omnes credent, & ita fiet Dominus, ac hæres populi Israel. Iansenius verò dicit illo verbo significatum esse, vel quod multi ex populo credebant, vel quod ipsi Principes faciliè cognoscere poterant, & debebant: quæ responsio colligitur ex Iustino quæst. 140. Denique id dici potuit, quia interdum argumentis convincebantur ad id credendum, quamvis postea propter humanum timorem, aut avaritiam, aliosvè affectus in sua cæcitate permanferint.

Vltimò verò addendum in hac quæstione est, Iudæos, vel omnes, vel ferè omnes euidenter cognouisse Christum fuisse virum iustum, & innocentem, & poena mortis indignum. Hoc constat ex publica innocentia vitæ Christi, quæ tanta erat, vt eo interrogante, *Quis ex vobis arguet me de peccato?* nullus sit ausus ei quicquam obijcere, etiamsi maximo illum odio prosequerentur. Deinde ex operibus miraculosis, & doctrina eius id euidenter intelligere poterunt. Denique etiam Iudas coram Iudæis professus est, se tradidisse sanguinem iustum, cui ipsi non contradixerunt.

QVÆSTIO XLV. De Transfiguratione Christi, in quatuor articulos diuisa.

A De qua Doctores Matth. 17. Marc. 9. Luc. 9. & Doctores in. 3. dist. 16.

DEinde considerandū est de Trāfiguratione Christi. ¶ Et circa hoc quærantur quatuor. ¶ Primo, virum conueniens fuerit Christum trāfigurari. ¶ Secundò, virū claritas trāfigurationis fuerit claritas gloriosa. ¶ Tertiò, de testimoniis transfigurationis. ¶ Quartò, de testimonio Paternæ vocis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Virum fuerit conueniens Christum transfigurari.

D primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conueniens Christum transfigurari.

143

Non enim competit vero corpori, vt in diuersas figuras mutetur, sed corpori phantastico. Corpus autem Christi non fuit phantasticum, sed verum: vt supra habitum est. Ergò videtur quod transfigurari non debuerit. ¶ 2. Prætereà, Figura est in quarta specie qualitatis, claritas autem est in tertia, cùm sit sensibilis qualitas. Assumptio ergò claritatis à Christo, trāfiguratio dici nō debet. ¶ 3. Prætereà, Corporis gloriosi sunt quatuor dotes (vt infra dicitur) scilicet impassibilitas, agilitas, subtilitas & claritas. Non ergò debuit transfigurari magis, secundū Assumptionem claritatis, quàm secundū Assumptionem aliarum dotium.

q. 5. art. 1.

Nō completur
uit morte
præueniens.

¶ Sed contrā est, quod dicitur Mat. 17. quod Iesus transfiguratus est antè tres discipulorum suorum.

Respondeo dicendum, quod Dominus discipulos suos prænūtiata sua passione, induxerat ad suæ passionis sequelā. Oportet autem adhuc quod aliquis directè procedat in via, quod finem aliquā qualiter

qualiter præcognoscat: sicut sagittator non recte iacet saggitam, nisi prius signum prospexerit in quod iaciendum est. Vnde & Thomas dixit Ioan. 14. Dñe, nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire? Et hoc præcipue necessarium est, quando via est difficilis & aspera, & iter laboriosum, finis vero incundus. Christus autem per suam passionem ad hoc peruenit, ut gloriam obtineret non solum animæ, quam habuit à principio sue conceptionis, sed etiam corporis, secundum illud Luc. ultim. Hæc oportuit Christum pati, & ita intra re in gloriam suam. Ad quam etiam perducit eos, qui vestigia sue passionis sequuntur, secundum illud Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum celorum. Et ideo cōueniens fuit, ut discipulis suis gloriam suæ claritatis ostenderet, quod est ipsum transfigurari, cui suos cōfigurabit, secundum illud Philippen. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Vnde Beda dicit super Mat. Pia provisione factum est, ut contemplatione semper manentis gaudi ad breue tempus delibata, fortius aduersa tolerarent.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sicut Hieron. dicit super Matth. nemo putet Christum per hoc quod transfiguratus dicitur, pristinam formam, & faciem perdidisse, vel amisisse corporis veritatem, & assumpsisse corpus spirituale, vel æreum. Sed quomodo transformatus sit, Euāgelista demonstrat dicens, Resplenduit facies eius sicut sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. Vbi splendor faciei ostenditur, & cadaver describitur vestium, non substantia tollitur, sed gloria cōmutatur. ¶ Ad secundum dicendum, quod figura circa extremitatem corporis consideratur: est enim figura, quæ termino vel terminis cōprehenditur. Et ideo omnia illa quæ circa extremitatem corporis considerantur, ad fi-

guram quodammodo pertinere videntur. Sicut autem color, ita & claritas corporis non transparentis, in eius superficie attēditur. Et ideo assumptio claritatis transfiguratio dicitur. ¶ Ad tertium dicendum, quod inter prædictas quatuor dotes, sola claritas est qualitas ipsius personæ in seipsa: alia vero tres dotes non percipiuntur nisi in aliquo actu, vel motu, seu passione. Ostendit igitur Christus in seipso aliqua illarum trium dotium indicia, puta agilitatis, cum supra vndas maris ambulauit: subtilitatis quando de clauso utero Virginis exiuit: impassibilitatis, quando de manibus Iudæorum vel præcipitare, vel lapidare eum volentium, illæsus euasit. Nec tamen propter illa transfiguratus dicitur, sed propter solam claritatem, quæ pertinet ad aspectum personæ ipsius.

COMMENTARIUS.

Primum omnium in argumento primo & secundo, cum solut. explicat D. Tho. quid nomen *Transfigurationis* significet, dicens non significare mutationem formæ, aut figuræ corporis Christi Domini. Quia talis mutatio fieri non poterat sine magna alteratione, & immutatione intrinseca corporis Christi, quam tunc fieri non decebat, solum ergo significat immutationem in vultus splendore, & candore vestium. Quod (ut D. Thom. refert) optime colligit Hieronymus ex ipsis verbis Euāgelistæ. *Transfiguratus est ante eos, & resplenduit facies eius, sicut sol, vestimenta autem eius facta sunt alba, sicut nix.* Quod ergo dixerat *Transfiguratus*, sequentibus verbis exposuit. Eadem autem erit vocis significatio, etiam si iuxta proprietatem Græci idiomatis *transformationem* vocemus. Quia forma, & figura ad idem significandum accipi solent, ut patet ex Arist. cap. de qualitate, & ideo mutatio facta in hominis vultu, quoad omnia, quæ in eius superficie apparent, siue sit color, siue splendor, *transformatio*, vel *transfiguratio* dici potest. Vnde recte Euthy. suo c. 34. in Matt. *Transformatus* (inquit) est, corpore quidem in propria figura manente, diuino vero splendore modicum quiddam in eo detegente.

Mat. 9. primum à primo som. 2.
Super illud Matth. 17. transfiguratus est ante eos, som. 9.

Hieron.

Matth. 17.

Aristot. in prædican. c. de qualis. Euthym.

Luc. 9. *re, ac facie illustrante, speciemque illius ad maiorem Dei similitudinem immutante. Et eodem modo exponendum est verbum Lucæ. 9. dicentis. Et facta est species vultus eius altera, scilicet quoad splendorem, non verò, quoad figuram, vel alias qualitates.*

Transfigu-
vati cur Chri-
stus voluit.
Rom. 8. *Secundo in corp. art. reddit D. Thom. rationem, ob quam Christus transfigurari voluit, scilicet ut hominibus ostenderet finem, & terminum, quò per Crucem, & passionem peruenturus esset, discipulosque suos, atque in illis omnes homines ad vestigia Crucis suæ, spe perueniendi ad eundem terminum seu eiudem gloriæ participationem excitaret, iuxta illud ad Rom. 8. Si filij, & heredes, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, si autem compatimur, ut & conglorificemur. Quam rationem ex Beda refert D. Thom. eandem verò latè explicat Leo Papa in serm. de transfig. & eam tetigit Damascen. orat. de transfiguratione dicens: Nam qui laborum fructus perspectos habet, idem quoque intrepido animo in certamen descendit. Etenim lucri cupiditas homines eo adducere solet, ut corpori suo minimè parcant. Quod humanis exemplis fusè declarat, & tacitam objectionem dissolvit.*

Obiectio. *Possent enim aliquis dicere, satis fuisse per fidem ostendi Apostolis Christi gloriam, & laborum terminum, ut possent viam Crucis amplecti: non ergo necesse fuit etiam quoad externam speciem ostendi. Nam & ipsemet Petrus huius mysterij testis de eodem sermonem habens epist. 2. cap. 1. Habemus (inquit) firmiorem propheti-*

2. Petr. 1. *cum sermonem, cui bene facitis attendentes tanquam lucerna lucenti in caliginoso loco. Cui respondendum est, potuisse quidem fidem sufficere, & ideò hanc ostensionem gloriæ Christi non fuisse simpliciter necessariam: fuisse tamen valde utilem, ac convenientem. Quia (ut Damascen. prædicto loco subiungit) spirituales Domini propugnatores non terrenorum quæstum cupidi, nec fluxorum bonorum desiderio flagrant, cum ea, quæ in spe posita sunt, ipsis etià oculis contuentur, eosque, qui prius labores pertulerunt, bonorum in spe positorum delicijs fruenter conspiciunt, maioribus animis ad certamina se comparant. Secundam rationem significat eodem loco Damascen. Christum transfiguratum fuisse, suamque gloriam discipulis ostendisse, ut discrimen inter vetus, ac novum testamentum significaret. Olim*

Responsio. *Respondendum est, potuisse quidem fidem sufficere, & ideò hanc ostensionem gloriæ Christi non fuisse simpliciter necessariam: fuisse tamen valde utilem, ac convenientem. Quia (ut Damascen. prædicto loco subiungit) spirituales Domini propugnatores non terrenorum quæstum cupidi, nec fluxorum bonorum desiderio flagrant, cum ea, quæ in spe posita sunt, ipsis etià oculis contuentur, eosque, qui prius labores pertulerunt, bonorum in spe positorum delicijs fruenter conspiciunt, maioribus animis ad certamina se comparant. Secundam rationem significat eodem loco Damascen. Christum transfiguratum fuisse, suamque gloriam discipulis ostendisse, ut discrimen inter vetus, ac novum testamentum significaret. Olim*

A enim Israeliticus populus in faciem Moyfi intendere non poterat propter splendorem vultus, nunc autem Apostoli, *revelata facie gloriam Domini speculantur.* Quod etiam significatum esse dicit in nube lucida, quæ in transfiguratione apparuit. Moyfes enim caliginem subibat, umbram, & opacitatem legis subindicans: Christum autem, & Apostolos nubes lucida obumbrat, quia iam *mysterium a sæculis absconditum detectum est, ac perpetua, & sempiterna gloria ostenditur.* Terciam rationem addere possumus ex Leone Papa, sermone de transfiguratione. Transfiguratum esse Dominum, *ut de cordibus discipulorum Cruclis scandalum tolleretur, nec conturbaret eorum fidem voluntaria humilitas passionis, quibus revelata esset abscondita excellentia dignitatis.* Itaque hoc mysterio actum est, ut Apostoli in fide de Christi diuinitate confirmarentur, & eum esse agnoscerent, quem prophetæ prædixerant, & lex præfigurauerat. Petrus enim Matthæ. 16. Christi diuinitatem prius confessus est: postea verò cum Christus suam passionem, & mortem prædicaret, exillimans rem illam Christo indignam, *Abstine inquit, à te Domine, non erit tibi hoc, quem Christus acriter reprehendit. Ut verò eius, & aliorum discipulorum infirmitati subveniret, statim capit. 17. eis suam gloriam ostendit, ut neque propter infirmitatem passionis de ipsius diuinitate dubitarent, neque propter magnitudinem diuinitatis Crucis opprobrium exhorrescerent, cum illud talis haberet exitum gloriæ. Vnde quartam rationem colligere possumus, voluisse Christum hoc mysterio hominibus ostendere, quid corpori suo esset debitum, quantaque illud priuaret gloria propter eorum commodum ac reparationem. Et propter eandem fortasse causam, quando transfiguratus est, loquebatur de excessu, quem completurus erat in Hierusalem, id est de passione sua, quam ut pro hominibus posset assumere, gloriam corpori suo debitam intra finis animæ miraculosè reprefferat. Cuius rei signum, ac testimonium in die illa hominibus ostendit. Nam (ut Damascenus supra dixit.) Non externa gloria illi corpori accessit, sed interna ex Verbi deitate, modo quodam omnium sermonem excedente, ipsi personam liter vnica.*

Tertio in sol. ad. 3. incipit D. Thom. amplius explicare, quid sit hæc transfiguratione,
Mm tio,

1. Cor. 3.

Coloss. 1.

Leo Papa.

Mat. 16.

Mat. 17.

Corpus Christi
si gloria pri
uati in hac
victoria prop
ter hominū
salutem.

Damasc.

Transfiguratio quid sit. tio, nempe quod sit assumptio, seu communicatio illius claritatis, quæ est vna ex quatuor dotibus gloriæ corporis. Quam

Obiectio.

*Responsio.
D. Thom.*

Cui sola immutatio secundum dotem claritatis, dicitur in Christo transfiguratio.

rationem art. sequenti magis explicat: hic verò rationem reddit, cur potius assumptio huius dotis dicatur *transfiguratio*, quam assumptio agilitatis, quando super mare ambulavit, vel subtilitatis quando de clauso Virginis utero prodijt. Habet autem difficultatem ratio D. Thom. quia indicat ex quatuor dotibus corporis gloriosi solam claritatem esse qualitatem inherenterem illi, quod certè non omnes admittant. Multi enim existimant alias dotes esse qualitates, præsertim agilitatem, & impassibilitatem. Dici verò potest, primum D. Thom. non negare esse qualitates, sed esse qualitates sensibiles, quæ per se immutent sensum, sic enim ait, *Alia verò tres dotes non percipiuntur, nisi in aliquo actu, vel passione*, non ergo dicit non esse, sed non percipi. Et hoc sensu rectè accommodatur ratio. Nam ratio, & perfectio claritatis tota consistit in informatione, seu actu formali, quem confert corpori, quod propterea facit apparere alterius formæ, & idcirco immutatio secundum hanc dotem rectè vocatur *transfiguratio*, seu *transformatio*: at verò alia dotes vel non sunt qualitates vel non sunt huiusmodi: sed ordinantur ad aliquem actum secundum efficiendum, vel impediendum, unde fit, ut non immutent corporis formam, prout sensibus obijcitur, atque ita secundum illas non dicitur fieri *transfiguratio*, seu *transformatio*. Adde præterea (quidquid sit, an propriè dotes corporis gloriosi omnes sint qualitates, necne) certum tamen esse ad effectus aliarum dotium quos Christus in mortali corpore assumpsit non fuisse necessarias inherentes qualitates, quia quod ambulaverit super undas maris, id fecit per virtutem miraculorum effectricem, quæ non est aliqua qualitas corpori Christi super addita (ut latè disseruimus priori tomo disp. 31. sect. 3. & 5.) quod verò per alium corpus penetrauerit, non potest per qualitatem hærentem fieri, quia neque in corpore glorioso ille potest esse effectus qualitatis corporeæ, ut infra latius dicemus. Denique quod de manibus Iudæorum inter dum illæsus euaserit (quod D. Thom. reuocat ad dotem impassibilitatis) sine dubio non est factum per qualitatem, qua illud corpus in se fieret impassibile, sed solum,

A quia Iudæis occultatus est (ut supra circa q. 44. in commentario art. 3. explicuimus) At verò claritas transfigurationis non potest intelligi absque inherente qualitate, ut magis ex sequentibus patebit, & idcirco optima est differentia à D. Thoma assignata.

ARTICVLVS II.

Utrum claritas Christi in transfiguratione fuerit claritas gloriosa.

D secundum sic proceditur. Videtur quod illa claritas non fuerit claritas gloriosa. Dicit enim

3 di. 16. q. 2. art. 2.

quædam gloss. Bedæ super illud Matt. 17. Transfiguratus est coram eis. In

B corpore, inquit, mortali ostendit non immortalitatem, sed claritatem similem futuræ immortalitati. Sed claritas gloriæ est claritas immortalitatis. Non ergo illa claritas, quam Christus discipulis ostendit, fuit claritas gloriæ. ¶ 2. Præterea, Super illud Lucæ. 9. Non gustabunt mortem donec videant regnum Dei, dicit gloss. Bedæ, id est glorificationem corporis in imaginaria representatione futuræ beatitudinis. Sed imago alicuius rei, non est ipsa res. Ergo claritas illa non fuit claritas beatitudinis.

C ¶ 3. Præterea, Claritas gloriæ non est nisi in corpore humano. Sed claritas illa transfigurationis apparuit non solum in corpore Christi: sed etiam in vestimentis eius & in nube lucida, quæ discipulos obumbravit. Ergo videtur quod illa claritas non fuerit claritas gloriæ. ¶ Sed contra est, quod super illud Matth. 17. Transfiguratus est ante eos, dicit Hierony. Qualis faturus est tempore iudicii, talis Apostolis apparuit. Et super illud Matth. 17. Donec videant Filium hominis venientem in regno suo, dicit Chryso. Volens monstrare quid est illa gloria, in qua postea venturus est, eis in præsentī vita reuolauit, sicut possibile erat eos discere, ut neque in Domini morte iam doleant.

Super illud
Matth. 17:
transfigura-
tus est ante
eos, 10. 6.

H. 57. in
Matth. circa
prin. 10. 2.

Respondeo

Respondeo dicendum quod claritas illa, quâ Christus in transfiguratione assumptus fuit, claritas gloriæ quantum ad essentiam, non tamen quantum ad modum essendi. Claritas enim corporis gloriosi derivatur ab animæ claritate, sicut Aug. dicit in Epistola ad Dioscorum. Et similiter claritas corporis Christi in transfiguratione derivata est à diuinitate ipsius (ut Damascene. dicit) & à gloria animæ eius. Quod enim à principio cōceptionis Christi, gloria animæ non redūderet ad corpus, ex quadā dispensatione diuina factū est, ut in corpore passibili, nostræ redēptionis expleret mysteria, sicut supra dictū est. Non tamen per hoc adempta est Christo potestas derivandi gloriā animæ ad corpus. Et hoc quidem fecit quantum ad gloriæ claritatem in transfiguratione. Aliter tamen quā in corpore glorificato: nam ad corpus glorificatū redundat claritas ab anima, sicut qualitas quædā permanens corpus afficiēs, unde fulgere corporaliter, non est miraculosū in corpore glorioso. Sed ad corpus Christi in transfiguratione derivata est claritas à diuinitate, & anima eius, non per modū qualitatis immanentis, & afficientis ipsum corpus, sed magis per modū passionis transeuntis: sicut cū aer illuminatur à sole. Unde ille fulgor tūc in corpore Christi apparēs, miraculosus fuit: sicut & hoc ipsum quod ambulauit super undas maris. Unde Dion. dicit in Epistola. 4. ad Caium. Super hominem operabatur Christus ea quæ sunt hominis: & hoc mōstrat Virgo supernaturaliter cōcipiens, & aqua instabilis, materialium & terrenorum pedū sustinens gravitatem. Unde non est dicendū (sicut Hugo de Sanct. Vi. dicit) quod Christus assūpsit quatuor dotes, claritatis, in transfiguratione, agilitatis, ambulādo super mare, subtilitatis egrediendo de clauso utero Virginis,

A & impassibilitatis in cœna, quando dedit corpus suum ad edendum, sine hoc quod diuideretur: quia dos nominat quandam qualitatem immanentē corpori glorioso. Sed miraculose habuit ea, quæ pertinent ad dotes. Et est simile quantum ad animam de visione, qua Paulus vidit Deum in raptu, ut in secunda parte dictum est.

B Ad primū ergo dicendum, quod ex illo verbo non ostenditur, quod claritas Christi non fuerit claritas gloriæ, sed quod non fuerit claritas corporis gloriosi: quia corpus Christi nōdū erat immortale. Sicut enim dispensatiue factū est, ut in Christo gloria animæ nō redūderet ad corpus, ita fieri potuit dispensatiue, ut redūderet quantum ad dotem claritatis, & nō quantum ad dotem impassibilitatis. ¶ Ad secundum dicendū, quod illa claritas dicitur imaginaria fuisse, non quin esset vera claritas gloriæ: sed quia erat quædā imago representans illam gloriæ perfectionem, secundū quam corpus erit gloriosum. ¶ Ad tertium dicendū, quod sicut claritas quæ erat in corpore Christi, representabat futuram claritatem corporis eius, ita claritas vestimentorum eius designabat futurā claritatem sanctorum quæ superabitur à claritate Christi, sicut candor niuis superatur à splendore solis. Unde Grego. dicit. 32. Moralium, quod vestimēta Christi facta sunt splendētia, quia in supernæ claritatis culmine facti omnes, ei luce iustitiæ fulgētes adhærebūt. Vestitiū enim nomine iustos, quos sibi adiūget, significat: secundum illud Isai. quadragesimo nono. His omnibus velut ornamento vestieris. Nubes autē lucida significat Spiritus Sancti gloriā vel virtutem paternam (ut Orige. dicit) per quam sancti in futura gloria protegentur. Quamuis etiā conuenienter significare possit claritatem

Mm 2

mun-

Ep. 56. ad
se med. 10. 2.

¶ 14. ad 1. 1.
ad. 10.

Incipit hæc
epi. Quærit
tu quidā civ
came. illius.

lib. 3. 2. 1. 54
in fine.

li. 3. in Ma.
inter mediā
et fin. 10. 3.

mundi innouati, quæ erit sanctorum tabernaculum. Vnde Petro disponere tabernacula facere, nubes lucida discipulos obumbravit.

COMMENTARIUS.

Responso D. Tho. est illam fuisse claritatem gloriæ quantum ad essentiam, non tamen quantum ad modum essendi.

Explicat autem diuersitatem huiusmodi consistere in hoc, quod illa claritas non est data corpori Christi per modum qualitatis permanentis: sed passionis transeuntis: non explicat autem utrum illa differentia fuerit essentialis, an accidentalis. Dicens enim fuisse claritatem gloriæ quoad essentiam, indicat fuisse eiusdem speciei, atque adeo solum accidentaliter distingui, nisi interpretemur, dici *claritatem gloriæ quoad essentiam*, non secundum speciem ultimam: sed secundum gradum, seu ordinem rerum, quæ expositio videtur violenta. Aliunde, cum D. Tho. dicat differre, sicut lumen aeris à claritate solis, videtur constituere differentiam specificam. Nam ita censent multi Philosophi differre inter se lumen aeris, & lucem solis. Sed prior expositio videtur probabilior, & quoad mentem D. Tho. (ut probatum est ex verbis eius) & quoad rem ipsam. Quia maior vel minor duratio qualitatis, quæ provenit ex sola causa extrinseca conseruante, non est satis ad specificam distinctionem, neque illam indicat: sicut si Paulo in raptu data est visio Dei clara, & lumen gloriæ (hoc enim exemplo D. Thom. hic utitur) lumen illud, & visio non erant specie diuersa ab eis, quæ sunt in animabus beatis quamuis breui tempore durauerint. Quia hoc fuit ab extrinseco, solum ex voluntate causæ conseruantis, sic ergo in presenti. Item quia sancti citati dicunt Christum ostendisse tunc gloriam, quam prædicabat: ergo.

Ex hac verò conclusione infert duo D. Tho. Primum est, fuisse miraculosum corpus Christi fulgere illa claritate. Potest autem hoc miraculum explicari aut ex parte corporis, quia in statu corruptibili, & (ut ita dicam) animali, non est capax illius splendoris, & ex parte ipsius claritatis. Nam præter naturam eius est, quod fiat transeunter, & non permanenter, atque in corruptibiliter. Vbi solum est confide-

randum corpori humano secundum propriam & intrinsecam naturam semper esse super naturalem claritatem gloriæ, sicut intellectui humano semper est supernaturale lumen gloriæ intellectuale. Ex hoc ergo capite non minus est miraculosa claritas corporis gloriosi, quam fuit claritas transfigurationis. Rursus corpori humano informato anima beata ratione beatitudinis animæ quodammodo naturalis, ac debita est propria gloria, & claritas. Vnde quia corpus Christi anima beata informabatur, ex hoc capite non magis fuit miraculosa hæc claritas transfigurationis, quam claritas corporis gloriosi. At verò quia non quidquid est supernaturale, miraculosum dicitur, sed quod præter legem, ordinariumque modum fit, ideo claritas transfigurationis data corpori mortali tali modo miraculosa dicitur, non ex parte principij, seu animæ neque ex parte corporis secundum nudam essentiam eius, sed ex parte status, & ex parte modi. Adde etiam, ex eo quod illa claritas data est ab alijs dotibus separata.

Secundo infert D. Tho. illam claritatem non esse dicendam dotem corporis gloriosi: sed participationem eius, aut aliquid ad illam pertinens. Quod magis ad modum loquendi quam ad rem ipsam spectat, supposita sententia (quam duximus probabilior) has claritates non differre specie. Vult enim D. Tho. dotem significare qualitatem habentem modum stabilem, ac permanentem, seu inamissibilem, sicut beatitudo hunc etiam statum requirit: dos enim significat beatificam proprietatem ad accidentalem saltem beatitudinem pertinentem.

Circa rationem autem, qua D. Tho. probat illam fuisse claritatem gloriosam, dubitat Caieta. Quia solum probat in anima, Christi eo, quod gloriosa esset, & diuinitati coniuncta, fuisse potestatem communicandi gloriam illam, & claritatem corpori. Sed hoc (ut idem Caiet. vidit) facilem habet responsionem, quia probata ea potestate, Diuus Thomas pro comperto habuit à nemine posse in dubium renocari, quin illa fuerit claritas gloriæ. Tum quia si aliqua claritas futura erat, potiori iure ac ratione futura illa, quæ à principio intrinseco dimanare poterat, quam alia, quæ extrinsecus adueniret. Tum etiam quia illa claritas erat magis accommodata fini transfigurationis, scilicet ut homines aliquo modo suis oculis gloriam Christi conspicerent.

Claritas transfigurationis fuit ne dos corporis gloriosi.

Dubium. Caietanus.

Responsio.

Claritas transfigurationis in Christi corpore mirabilis.

picarent. Quia, si non fuisset illa gloriosa claritas, non viderent homines gloriam Christi.

Dubium.

Aug.

Damas.

Responsio.

*Claritas corporis glorio-
sioris quomodo ex anima
claritate dimanet.*

Maiores difficultates esse poterat in principio (quod D. Tho. assumit) claritatem corporis gloriosi derivari ex claritate animæ, ex Aug. epi. 56. ad Dioscorum, & in Christo derivari à divinitate illi corpori coniuncta, ex Damas. dicta orat. de transfiguratione. Sed prior pars, cum communis sit omnibus hominibus, non est hoc loco late disputanda. Ego vero sic existimo, id non esse intelligendum de propria, ac physica dimanatione, quia claritas gloriosa animæ non est nisi aut lumen gloriæ, aut visio beata: lumen autem gloriæ est virtus quædam intellectualis, quæ ex natura sua solum est principium sui actus secundi, seu operationis, operatio autem, quæ est ipsa visio beata, est quidam actus immanens, qui per se, & natura sua non est operativus extra suam potentiam. Deinde illud lumen, ac visio per se omnino abstrahunt à corpore, & communia sunt Angelis, atque illis omnino accidentarium est, quod anima uniatur corpori non est ergo unde habeant naturalem virtutem effectricem claritatis in corpore, neque in anima gloriosa fingi, aut excogitari potest aliud principium, à quo physice manet claritas. Nam gratia, quæ est in essentia animæ & quando consummata est vocatur etiam gloria, non est principium physicum talis claritatis, ut per se constat. Illud ergo fundamentum, seu dictum Aug. intelligendum est, non secundum dimanationem physicam, sed secundum quandam rationem debiti fundatam vel in merito, vel in connaturali proportionem inter animam, & corpus, & inter beatitudinem animæ, ac beatitudinem corporis. Et hoc satis est ad intentionem D. Tho. ut ex dictis constat. Et eodem modo intelligenda est altera pars ex Damas. sumpta. Nam si consideretur divina persona, quatenus subsistentia est unita illi corpori, ut sic non est principium alicuius physice actionis ad extra, sed solum quatenus habet voluntatem, & omnipotentiam cum Patre, & Spiritu Sancto communem ergo ab illa ut unita non potuit physice manare hæc claritas. Sed, quia ratione illius est aliquo modo debita, & quia eadem persona, quæ illam efficiebat, erat persona illius naturæ, ideo dicitur ab ipsa divinitate manasse. Sicut etiam gratia habitualis, & aliæ virtutes infusæ dicuntur emanare à gratia unionis, sicut explicuimus in prioribus.

Amo disp. 18. sect. 3. Hæc vero intelligenda sunt de emanatione connaturali per propriam, & connaturalem actionem. Nam si sit sermo de actione instrumentaria, facile intelligitur, animam Christi habere vim ad efficiendam gloriam in suo corpore, sed hanc vim non habet propter beatitudinem animæ nec solum per illam, sed propter unionem ad Verbum, & per suam substantiam, vel voluntatem, vel per visionem, si voluerit. Hanc vero actionem instrumentariam concedere omnibus beatis, seu visionibus beatificis voluntarium est.

Solutiones argumentorum claræ sunt. Solum in sol. ad 3. est animadvertendum, D. Tho. explicare candorem vestium Christi in transfiguratione nihil aliud fuisse quam claritatem, & splendorem, Caiet. addit splendorem vestium à corporis splendore redundasse, quod etiam significavit Euthym. suo capi. 34. in Matt. dicens. *Vestimenta eius facta esse candida, sicut lumen diffuso etiam in illa splendore.* Addit etiam Caiet. nubem lucidam splendore à corpore Christi, & eius vestibus resultante illuminatam esse. Quæ pie, ac probabiliter sunt considerata. Quia non est dubium, quin ipsamet virtus Christi fuerit proximum principium efficiens omnem illum splendorem. Et sic quidem fieri potuit, ut unus splendor ab alio resultaret. Et hic modus est magis connaturalis, magisque declarat vim, & energiam illius gloriosæ claritatis, qua corpora beata non solum in se lucida erunt, sed etiam fulgebunt sicut sol, & circumstantia corpora illustrare poterunt.

*D. Thom.
Caiet.
Euthym.*

*Candor in
veste Christi
& splendor
in nube
de oris.*

ARTICVLVS III.

Utrum testes transfigurationis conuenienter fuerint inducti.

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod non conuenienter inducti fuerint testes transfigurationis. Unusquisque enim maxime potest prohibere testimonium de notis. Sed qualis esset futura gloria, tempore transfigurationis Christi nulli homini per exprimendum erat adhuc notum sed solis Angelis. Ergo testes transfigurationis

544

tionis magis debuerunt esse angeli, quàm homines. ¶ 2. Præterea Testes veritatis nō decet aliqua fictio, sed veritas Moy ses autem, & Helias non ibi verè affue- runt, sed imaginariè: dicit enim quædā gloss. super illud Luc. nono, Erant autē Moy ses & Helias, &c. Sciendū est, in- quit, nō corpora vel animas Moy si & Helias ibi apparuisse, sed in subiecta creatura illa corpora fuisse formata. Potest etiā credi Angelico ministerio hoc factū esse, vt Angeli eorū perso- nas assumerēt. Nō ergo videtur quod fuerint cōueniētes testes. ¶ 3. Præterea, Act. io. dicitur, ¶ Christo oēs prophete testimonium perhibēt. Ergo nō soli Moy ses, & Helias debuerunt adesse tāquam testes, sed etiā oēs prophete. ¶ 4. Præ- terea, Gloria Christi omnib⁹ Christi fi- delib⁹ repromittitur: quos per suā trās-figurationem ad illius gloriæ desiderium accendere voluit. Nō ergo solos Petrū Iacobum, & Ioannē in testimonium suæ transfigurationis assumere debuit, sed omnes discipulos. ¶ In contrarium est Euangelicæ Scripturæ autoritas.

Respondeo dicendum, quod Christus transfigurari voluit, vt gloriā suam ho- minibus ostenderet, & ad eā desideran- dā homines prouocaret: sicut supra di- ctū est. Ad gloriā autem æternæ beatitu- dinis adducuntur homines per Christū, nō solum qui post eum fuerūt, sed etiā qui eum præcesserūt. Vnde eo ad passio- nē properāte, tam turbæ, quæ sequebā- tur, quam quæ præcedebant, ei clamabāt Hosanna: vt dicit Mat. 21. quasi salutē ab eo petētes. Et ideo cōueniēs fuit, vt de præcedentibus ipsum testes adessēt, scilicet Moy ses, & Helias: & de sequen- tibus ipsum, scilicet Petrus, & Iacobus, & Ioānes, vt in ore duorum, vel trium testium staret hoc verbum.

Ad primum ergo dicēdū, quod Chri- stus per suam transfigurationē manife- stauit discipulis corporis gloriā, quæ

ad solos homines pertinet. Et ideo cōue- niēter non Angeli, sed homines ad hoc pro testibus inducuntur. ¶ Ad secun- dum dicēdum, quod gloss. illa dicitur es- se sūpta ex libro, qui intitulatur de Mi- rabilibus sacræ Scripturæ, qui nō est li- ber authenticus, sed falso ascribitur Au- gust. & ideo illi glossæ non est strādum. Dicit enim expresse Hierō. super Mat- thæum. Considerandū est quod Scribis & Phariseis de cœlo signa poscētibus dare noluit: hic vero vt Apostolorū au- geat fidem, dat signū de cœlo. Helia in- de descendente, quō conscenderat, & Moyse ab inferis resurgente. Quod nō est sic intelligendū quasi anima Moy si suum corpus resumpserit: sed quod ani- ma eius apparuit per aliquod corp⁹ as- sumptum, sicut Angeli apparēt. Helias autē apparuit in proprio corpore, nō qui dē de cœlo empyreo allato, sed de ali- quo eminenti loco, quo fuerat in curru igneo raptus. ¶ Ad tertiū dicēdū, quod (sicut Chrys. dicit super Mat.) Moy ses & Helias in medium adducuntur prop- ter multas rationes. Prima est hæc: quia enim turpæ dicebāt eum esse Heliam, vel Hieremiam, aut vnum ex Prophe- tis, capita Prophetarū secum ducit, vt saltem hinc appareat differentia seruo- rum, & domini. Secunda ratio est, quia Moy ses legem dedit. Helias pro gloria Domini æmulator fuit. Vnde per hoc quod simul cum Christo apparent, ex- cluditur calumnia Iudæorum accusan- tium Christum tanquam trāsgressorē legis, & blasphemum, Dei sibi gloriā vsurpantē. Tertia ratio est, vt ostendat se habere potestatem mortis, & vitæ, & esse iudicem mortuorum, & viuorum, per hoc quōd Moysem iam mortuum, & Heliam adhuc viuētem secum du- cit. Quarta ratio est: quia sicut Lucas di- cit, Loquebantur cum eo de excessu, quem cōpleturus erat in Hierusalem, id est de passione, & morte sua. Et ideo

*Super illud
Mat. 17. Et
apparuit illis
Moses & He-
lias, 10. 9.*

*Hum. 57. in
Mat super il-
lud Appa-
runt Moses
& Helias,
10. 1.*

*av. 1. huius
quæst.*

Canone. 17.
in Mat. non
remotè à pri.

Homi. 57. in
Mat. non pro-
cul à p. 1. 2.

Super illud
Mat. 17. Ne-
mini dixeris
vis visionem.

Mysterium
transfigura-
tionis coram
testibus cur
effectum.
Euthym.

Damasc.

ut super hoc discipulorum animos confir-
maret, inducit eos in medium, qui se
morti exposuerunt pro Deo. Nā Moyses
cū periculo mortis se obtulit Pharaoni:
Helias vero Regi Achab. Quinta
ratio est: quia volebat ut discipuli sui
æmularerentur Moyse māsuetudinē, & ze-
lū Helias. Sextā rationem addit Hilari-
us: ut ostenderet scilicet se per legē, quam
dedit Moyses, & per Prophetas, inter
quos fuit Helias præcipuus, esse prædica-
tum. Ad quartum dicendum, quod al-
ta mysteria non sunt omnibus exponē-
da immediate: sed per maiores suo tē-
pore ad alios debēt deuenire. Et ideo, ut
Chrysostomus dicit, assumpsit tres tāquā
potiores. Nā Petrus excellēs fuit in di-
lectione, quam habuit ad Christum, &
iterum in potestate sibi cōmissa. Ioānes
vero in priuilegio amoris, quo à Chri-
sto diligebatur propter suā virginitatē:
& iterum propter prærogatiuā Euāge-
licæ doctrinæ. Iacobus autē propter præ-
rogatiuam martyrij. Et tamē hos ipsos
noluit hoc quod viderāt, alijs annūtia-
re ante resurrectionē, ne (ut Hieronimus di-
cit) & incredibile esset pro rei magni-
tudine, & post tātam gloriā apud rudes
animos sequens crux scandalum face-
ret, vel etiā totaliter impediretur à po-
pulo, & ut cum essent Spiritu Sācto re-
pleti, tunc gestorū spiritualiū testes es-
sent.

COMMENTAR V S.

IN corpore arti. probat. D. Thom. opor-
tuisse mysterium hoc coram aliquibus
testibus fieri. Quia (ut rectē supra no-
tauit Euthym.) non fiebat propter Chri-
stum: sed propter vtilitatem nostram: si au-
tem esset omnino occultum, quæ fuisset
in eo vtilitas? Rursus optimam etiā cō-
gruentiam affert D. Thom. ob quam de-
cuit testes illos assumi, & ex hominibus,
qui Christum præcesserant, & qui eum se-
quebantur, ut indicaretur omnes futuros
esse participes illius gloriæ per eundem
Christum. Cui addi potest, (quod Damas-

cen. ait (vocalle Christū testes vtriusq; te-
stamēti, ut se vtriusq; dominum declararet,
& eorum conformitatem ostenderet. Deni-
que rectē etiam probat D. Tho. fuisse con-
uenientem illum numerum testium. ut in
ore duorum, vel trium firmaretur hoc ver-
bum. Quam rationem tetigit Leo Pap. dicti.
sermo. de transf. Cui addi potest, accersitos
esse tres ex ijs, qui sequebantur Chri-
stum, cum ex ijs, qui ipsum antecesserāt,
duo sint tantum vocati, vel ut significaretur
maior perfectio legis gratiæ, pluresque
esse gloriā cōsequuturos ex ijs, qui Chri-
stum sequuntur, quam ex ijs, qui præces-
serunt, vel certē, quia testimonium de ex-
cellentia illius gloriæ magis necessarium
erat ijs, qui crucem Domini erāt inspectu-
ri, & imitaturi, quam ijs, qui iām præces-
serant. Cur autem hi potius homines, quam
alii assumpti sint ad testimonium de hoc
mysterio reddendum, explicat D. Tho. in
solut. argument.

In sol. ergo ad primum rationem tradit,
cur non sint vocati angeli, eamque esse di-
cit, *quia non spiritualis, sed corporalis gloria
ostēdebatur*. Vbi ponderandum est, si D. Th.
censuisset, Angelos non habere gloriā per
Christum, potuisse rationem reddere con-
sentaneā ijs, quæ in corp. ar. docuerat, so-
lum vocatos fuisse homines, quia soli illi
per Christum ad gloriā adducuntur: ta-
men quia D. Tho. est in ea sententia, (quæ
vera est) Angelos etiam habere gloriā à
Christo, ideo non est vsus ea ratione: sed
alia de gloriā corporis, quæ sufficiens est.

In sol. vero ad 3. (omissa solutione ad 2.
de qua postea disputandum) plures ratio-
nes adducit, ob quas Moyses, & Elias po-
tius, quam alij ex veteribus in transfigu-
ratione apparuerunt, quæ sumptæ sunt ex
Chrysost. hom. 57. in Matth. & ex Hilario,
can. 17. in Matth. Eisdem ferē habet Da-
masc. dicta orat. de transfiguratione, & Leo
magnus loco citato. Qui aliam rationem
indicat, scilicet apparuisse Moysen legis-
latorem, ut ostenderetur possibilia fieri
mandata per gratiam, & Eliam insignem
prophetam, ut doceretur prophetiam ve-
ram fieri per Christi præsentiam. Adde
ex Tertulian. lib. 4. contra Marc. c. 22. ap-
paruisse Moysen, & Eliam, quando Pa-
ter dedit testimonium filio, eumque nos
audire præcepit. *ut intelligatur facta tran-
sfiguratio auditionis à Moyse legislatore, &
Elia emulatore legis, à creatore in Christum*

Dent. 71.
1. Cor. 13.

Leo Papa

Chrys.
Hilar.
Damas.

Leo Papa

Tertull.
Epiphani.

Petrus, Iacobus,
& Ioannes testes assumpti
transfigurationis
cur.
Damas.

Ioan. I.

1. Ioan. I.

Damas.

eius secundum decessionem veteris, & successione[m] noui testamenti. Tradit igitur Pater filio discipulos novos, ostensis prius cum illo Moyse, & Elia in claritatis prerogativa atque ita dimissis quasi iam officio, & honore perfundis, & hanc rationem tetigit etiam Epiph. hæres. 42. confu. 17. Euangelij Marcionis dicens, Christum duxisse secum in gloria sua Moysem, & Eliam, ut sese ostenderet non esse contrarium legi, & prophetis.

In sol. ad. 4. rationem reddit, quare potius Petrus, Ioannes, & Iacobus huius mysterij testes vocati sint, quam alij Apostoli. Et ferè eandem habet Damas. dicta oratione, dicens Petrum quidem vocatum esse, & quod esset caput Ecclesiæ, & quod Christo testimonium reddidisset, esse filium Dei viui, & experimento cognosceret reuelatione æterni Patris se tantum mysterium didicisse, Ioannes verò quod esset virgo, quodque de Christi diuinitate clarissimum illud esset testimoniū redditurus. In principio erat Verbum, usque ad illud, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à Patre. Ioann. I. ut posset dicere. Quod audiuius, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus: & manus nostræ contractauerunt de verbo vite annuntiamus vobis. 1. Ioan. I. Iacobum denique, quod Apostolorū primus martyrium esset pro Christo subiturus. Denique (ait Damas.) hi vocati sunt, quod summis virtutum ornamentis præditi essent, & singulariter à Christo diligenterentur.

ARTICVLVS IIII.

Utrum conuenienter auditum fuerit testimonium paternæ vocis in transfiguratione.

245
In cat. an.
Mat. 17. li.
2. & Marc.
9. lib. 1.

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod incouenienter auditum fuerit testimonium paternæ vocis dicentis. Hic est filius meus dilectus. Quia, ut dicitur Iob. 33. semelloquitur Deus, & secundò id ipsū nō repetit. Sed in baptismo hoc ipsum paternæ vocis fuerat protestata. Nō ergo fuit cōueniēs, quod hoc iterū protestaretur in transfiguratione.

¶ 2. Præterea. In baptismo simul cum

A voce paternæ affuit Spiritus Sanctus in specie columbæ, quod in transfiguratione factum non fuit. Non ergo conueniens videtur fuisse Patris protestatio. ¶ 3. Præterea, Christus docere incepit post baptismum, & tamen in baptismo vox Patris ad eum audiendum homines non induxerat: ergo nec in transfiguratione inducere debuit.

¶ 4. Præterea, Non debent aliquibus dici ea, quæ ferre non possunt, secundum illud. Ioan. 16. Adhuc habeo vobis multa dicere, quæ nō potestis portare modo. Sed discipuli vocem Patris ferre nō poterant, dicitur enim Matth. 17. quod audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde, ergo non debuit vox paternæ ad eos fieri. ¶ In contrariū est autoritas Euangelicæ Scripturæ.

¶ Respondeo dicendum, quod adoptio filiorum Dei est per quādam cōformitatem imaginis ad filium Dei naturalem. Quod quidē fit dupliciter. Primò quidē fit per gratiā viæ, quæ est conformitas imperfecta. Secundò, per gloriam patriæ quæ erit conformitas perfecta secundum illud. 1. Ioan. 3. Nunc filij Dei sumus, & nondū apparuit quid erimus: scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniā videbimus eum, sicuti est. Quia igitur gratiā per baptismum consequitur, in transfiguratione autem præmōstrata est claritas futuræ gloriæ, ideo tam in baptismo, quàm in transfiguratione conueniens fuit manifestari naturalem Christi filiationem testimonio Patris, quia solus est perfecte conscius illius perfectæ generationis simul cum filio, & Spiritu Sancto.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod illud verbum referendum est ad æternam Dei locutionem, qua Deus Pater Verbum vnicum protulit sibi coæternum. Et tamen potest dici, quod licet
idem

idem corporali voce Deus protulerit, non tñ propter idem, sed ad ostendendum diuersum modum, quo homines participare possunt similitudinē filiationis æternæ. ¶ Ad secundū dicēdum, quod sicut in baptismo, vbi declaratum fuit mysterium primæ regenerationis, ostensa est operatio totius Trinitatis per hoc quod fuit ibi filius Incarnatus, apparuit Spiritus Sanctus in specie columbæ, & Pater fuit ibi declaratus in voce: ita etiam in trāsfiguratione, quæ est Sacramentū secundæ regenerationis, tota Trinitas apparuit, Pater in voce, Filius in homine, Spiritus Sāctus in nube clara. Quia sicut in baptismo dat innocentia, quæ per simplicitatē colūbæ designatur: ita in resurrectione dabit electis suis claritatem gloriæ, & refrigerium ab omni malo, quæ designatur in nube lucida. ¶ Ad tertiū dicendum, quod Christus venerat gratiam actualiter dare, gloriam vero promittere verbo. Et ideo cōueniēter in trāsfiguratione inducūtur homines, vt ipsum audiant, non autem in baptismo.

¶ Ad quartū dicendum, quod conueniēs fuit discipulos voce paterna terri & prosterni, vt ostēderetur quod excellentia illius gloriæ, quæ tūc demonstrabatur, excedit omnē sensum, & facultatē mortaliū, secundū illud Exod. 33. Non videbit me homo, & viuet. Et hoc est quod Hieron. dicit super Matthæū, quod humana fragilitas conspectū maioris gloriæ ferre non sustinet. Ab hac autem fragilitate sanantur homines per Christum, eos in gloriam adducendo: quod significatur, per hoc quod dixit eis. Surgite, nolite timere.

Litera D. Tho. est elegans, & perspicua, nihilque addendum occurrit ijs, quæ supra diximus agentes de baptismo Christi, in quo Pater idem testimonium filio reddidit.

A DISPUTATIO XXXII.

In tres sectiones distributa.

De ijs, quæ in transfiguratione Domini acciderunt.

EX rebus omnibus à Christo in vitæ gestis ante passionem, solum mysterium transfigurationis superest explicandum, quod licet fuerit vnum ex miraculis, quod ad confirmationem doctrinæ suæ perfectitatem quia in propria illius persona gestum est, & singularem habet excellentiam, dignitatem, atque vtilitatem, id o merito propria, & speciali disputatione tractatur. Tria vero sunt, quæ ad illius cognitionem desiderari possunt: Nimirū quid sit transfiguratio, propter quid, & quibus circumstantiis sit facta. Quæstio enim, an facta sit, locum non habet: sed supponenda est ex historia euangelica. Ex his autē tribus partibus, secunda sufficienter explicata est in commentario. art. 1. D. Thom. vbi rationes varias reddidimus propter quas Christus transfiguratus est: de prima verò tertiāque parte multa etiam circa præcedētes art. dicta, pauca vero quædam addenda supersunt.

B SECTIO PRIMA.

Vtrum trāsfiguratio facta sit per nouam claritatem gloriæ corpori, vel faciei Christi inherentem.

IN hac re variæ possunt esse sententiæ. Prima est, transfigurationem Christi nō esse factā nouā per aliquā mutationem effectam in ipso obiecto: sed solum per immutationem sensuum Apostolorum. Quæ sententia duobus adhuc modis fingi potest. Vnus est, quod Apostoli reuera nihil exterius viderint: sed solum imaginaria repræsentatione omnia, quæ ibi narrantur, transfacta sint. Hanc sententiam tribuit Henrico Medina hic, non tamen designat locum, neque ego reperire potui. Eandem adscribunt aliqui Bedæ propter quædam verba, quæ D. Tho. hic. ar. 2. argumento. 2. refert. Sed illa, & à D. Thom. satis explicantur, & in Bedā nō reperiūtur. Quin potius Luc. 9. docet expresse contrarium. In gloss. autē interlineali Lucæ. 9. inueniuntur, verba similia: tamen sensus est quem D. Th. tradit.

Mm 5

Igitur

*Super illud
Matth. 17. au-
dientes disci-
puli cecide-
runt in facies,
10.9.*

Igitur cuiuscunque sit illa opinio, erronea est, contra veritatem, expressamque historiam Euangelij, quam ipse Beda satis aptè, & conuenienter exponit libr. 3. in Lucam. cap. 38. Itaq; certum sit proprietatem verborum esse retinendam, prout fides historiarum requirit, atque ita verè, ac sensibilibiter faciem Christi splenduisse, & idem iudicium est de reliquis, quæ narrantur. Alter modus, seu secunda sententia est, faciè Christi affulxisse oculis discipulorum, non quia nouum lumen acquisierit: sed quia tunc datum est discipulis, ut videre possent lumen, quo caro Christi in se semper fulgebat. Sicut enim Aug. 22. de ciui. c. 19. dicit in corpore Christi post resurrectionem claritatē non defuisse, sed oculis fuisse discipulorum absconditam, quia eam ferre nō poterat humanus atque infirmus aspectus, ita existimare aliquis posset, hanc claritatē nūquā defuisse corpori Christi, oculis tamen hominum fuisse occultam, quia illam intueri non poterant, atque ita in transfiguratione solum fuisse confortatos oculos discipulorum, ut illam possent aspicere. Quē dicendi modū posset aliquis ex Damasceno colligere: sic enim scripsit in prædicta oratione. *Coram discipulis transfiguratur, qui semper eodē modo glorificatus est, ac diuinitatis fulgore collucet, & infra, Ac gloriam quidem caro, simul atq; ex nihilo in ortu producta est, obtinuit, diuinitatisque gloria corpori quoque gloriā conciliavit, & infra, quāquam igitur nunquā sanctum illud corpus diuinæ gloriæ expers fuerit: at cum ea gloria in corpore sub aspectu cadente obscura esset, ab ijs, qui carnis vinculo constringebantur, cerni non poterat. Transfiguratur itaque non quod nō erat assumēs neque in id, quod non erat, migrans, verum id, quod erat discipulis suis declarans, eorum nimirum oculos aperiens. Atque hæc sententia est horum verborum. Transfiguratus est ante eos. Idem enim ipse manēs præter id, quod prius cernebatur, aliud nunc discipulis apparere videbatur. Ad hunc modum videtur loqui Epiph. libr. 2. hæref. 69. in fin. Sed longè alia est mens Damasceni. Sententia enim illa nullomodo fustineri potest, est enim erronea contra veram corporis Christi possibilitatem. Dicere enim corpus Christi fuisse semper in se gloriosum licet non apparuerit, nihil aliud est, quàm affirmare ipsum in se fuisse impassibile, quāuis pati videretur. Dices, habuisse semper in se dotem claritatis, absque dote im-*

passibilitatis. Sed hoc est in primis contra vniuersæ Ecclesiæ sensum, ac perpetuam traditionem, quæ docet Christi corpus caruisse corporis gloria, quandiu vixit. Est præterea fingere sine fructu, & fundamento quoddā perpetuum miraculum, nimirū ut corpus passibile, & mortale fuerit semper gloriosa claritate affectum, & quod splendor ille existens in corpore nullo modo sensibus obijceretur, & quod corpus ipsum conspiceretur non aliter lucidum, aut coloratum, quam sint alia corpora humana. Damascenus ergo in citato loco, gloriā corporis Christi vocat non claritatem corpoream: sed ipsammet hypostaticam vniōnem: seu diuinitatem ipsi carni Christi substantia liter vnitam, & hoc sensu dicit corpus illud fuisse glorificatum statim, ac formatum est: hanc vero eius gloriam propter carnis passibilitatem fuisse occultam: in transfiguratione autem fuisse manifestam non in se: sed per radios gloriōsæ claritatis ab illa manantes, nec quia ipsa tunc de nouo facta fuerit: sed quia tunc quodam modo sit facta visibilis oculis discipulorū, qui hoc sensu dicuntur fuisse tunc aperti, non quia immutatio in solis illis facta sit: sed quia latens diuinitas tunc quodammodo illis manifestata est. Hunc autem esse sensum Damasc. constat. Tum ex eius doctrinæ lib. 3. de fide ca. 17. & in alijs locis frequenter, vbi hoc modo explicat hanc carnis glorificationem, quam deificationem etiam appellat. Tum etiam ex illamet oratione, vbi sæpe dicit claritatē transfigurationis mansisse ex ipsa deitate, & discrimen constituit inter claritatem, quæ facies Moysis splenduit, à Christi claritate, quod illa fuit ab extrinseco: hæc vero (inquit) ex insita diuinæ gloriæ claritate manabat. Sentit ergo fuisse hanc claritatē nouā, quāuis à diuinitate manatē, & eodem modo exponendus est Epiph. Cum hac vero interpretatione optime consentit alter locus Gre. Nazian. orat. 49. de fide, vbi de hoc mysterio sic loquitur. *Ut sol cum in nube tegitur, claritas eius comprimitur, nō cecatur, & lumen illud, quod toto orbe diffusum claro splendore cuncta perfundit, paruo admodū obstaculo nubis includitur, non aufertur: sic & homo ille, quem Dei filius induit, deitatem in illo nō interceptit, sed abscondit. Deniq; cum se in mōte paululum extra ipsum hominem extrulisset, fulgere luminis eius pene obsecati Apostoli sunt, & in-*

Verba Damasceni quomodo intelligenda.

August.

Damasc.

Epiph.

Christi corpus ante resurrectionem non erat gloriosum. Obiectio. Responsio.

hanc claritatem non fuisse in se, sed per radios gloriōsæ claritatis ab illa manantes.

fra

fra. *Ut claritas solis non usque ad nostros emicet visus, sed sibi salua est, quia quod non videtur, infirmitatis est nostra, quorum oculos nubium texit obscuritas, ita & maiestas illa diuina, quæ ut dixi, corpus induerat, probat se non suo detrimento proprio latuisse fulgore, sed carnis (ut dixi) beneficio, cuius causa filius Dei filius hominis esse sustinuit.*

Tertius modus explicandi hoc mysteriū est, quod reuera noua quædam claritas circa Christum sit effecta, ratione cuius facies eius splendescere visa sit, ipsa verò claritas reuera nō adhæserit ipsi corpori, seu faciei Christi, sed solum acri: ad faciem autem Christi terminata fuerit extrinsecè, seu per solā contiguitatem, sicut multi censeant lucem solis terminari ad speculū, seu ad corporis opaci superficiem. Hic modus dicendi videtur insinuari ab Aug. libr. 3. de mirab. sacr. Scrip. c. 10. Vbi sic inquit, *licet in hac ostensione Domini facies, solari splendore fulserit, non ipsa caro splenduit, sed diuinitas latens in corpore luminis sui portinnculā cōspiciē d. m. foris videntibus, quantum poterant, concessit.* Sed hic etiam modus explicandi, licet nō sit tam apertè erroneus, sicut præcedentes, est tamē sine dubio falsus. Primò, quia Matt. dicit, *resplenduisse faciem eius, sicut solem, & esse transfiguratum, seu transformatum,* & Lucas dicit, *Et facta est species vultus eius altera.* Sed hæc omnia non possunt in proprietate sermonis esse vera propter solum extrinsecum corpus Christo adiacens de nouo immutatū, necesse est ergo, ut in ipsa met facie, & carne Christi facta sit immutatio per aliquam qualitatem illi inhaerentem, non quidem corruptentem, neque alterantem naturalem dispositionem eius, sed perficientem, & illustrantem illam.

Secundò, quia quod Christus paulò ante dixerat Matth. 17. *Sunt quidam de hic astantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis, venientem in regno suo,* id est, in gloria sua, multi sancti interpretantur esse impletum in Christi transfiguratione, ut Chrysost. Damasc. Leo Papa, & alij supra citati, & Euseb. Emisen. ferm. in sabbato post. 2. Dominicam Quadragesimæ. Qui omnes colligunt tunc esse visum corpus Christi in gloriosa claritate corporis sui, sed corpus gloriosum non erit splens per claritatem alterius corporis ad ipsum extrinsecè terminatam: ergo nec corpus Christi. Neque mens Aug. in verbis supra

citatis fuit negare carnē Christi verè splenduisse, sed non proprio lumine, seu quod à se haberet, sed lumine à diuinitate manāte, ut verba statim subiuncta declarant. *Vnde vestimenta candorem nivis habuerūt, dū neque de carne, neque de diuinitate erant? Nisi forte ut per carnē diuinitas foris illuxit, sic & caro illuminata de diuinitate per vestimēta radiabat.*

Dicendū est igitur, Christū transfigurari nihil aliud fuisse, quā corpus eius eximia gloriæ claritate sibi ipsi inhaerente de nouo affici, ac illustrari. Quod ex refutatione aliorū modorū, & ex dictis in comment. art. 1. & 2. D. Tho. satis est comprobatum.

Sed possunt circa hoc nonnulla dubia agitari. Primum est, an illa claritas fuerit eiusdē naturæ cū lumine, & claritate solis.

Dubium.

B Sed hæc dubitatio communis est omnibus beatis, suppositis ijs, quæ diximus, scilicet claritatē corporis Christi fuisse eiusdē rationis cum claritate gloriæ, & ideò de illa plura dicemus infra de resurrectione disputantes. Nunc breuiter videtur illā claritatē esse altioris rationis, quāuis contrariū doceat Durandus in. 3. dis. 16. q. 2. sine efficaci probatione. Nostri verò sentētia est D. Th. ibi. q. 2. art. 1. ad. 4. & ad. 2. & eandem videtur supponere in tota hac quæstione, tenet etiam Richar. in. 4. d. 49. art. 4. q. 6. vbi dicit hanc claritatem esse supernaturalē. Idē sentit Scot. ibi. q. 15. & Sor. q. 4. art. 8. quamuis non nihil hæsitet. Et videtur hoc magis cō-

Responsio.

Durand.

D. Thom.

Richard.

sentaneum modo quo Scripturæ de hac claritate loquuntur. Quāquam enim interdum illam comparent cum luce solis, sicut hic dicitur, *Et splenduit facies eius, sicut sol,* & Matt. 23. *Fulgebunt iusti, sicut sol,* tñ hę comparationes fiunt (ut Patres notant) quia nō est in sensibilibus aliud exemplum, quo intellectus noster possit manuduci ad concipiendam illā admirandam claritatē corporum gloriosorum. Quam alterius rationis esse indicant Scripturæ alijs locis, Apocalyp. 21. vbi cōlestem beatitudinem Ioannes describit, *Ciuitas (inquit) illa nō eget sole, neque luna, ut luceant in ea, nam claritas Dei illuminabit illam, & lucerna eius est agnus, & prius dixerat, Vidi ciuitatem sanctā habētem claritatem Dei.* Solet enim Scriptura, quādo excellentiā alicuius rei explicare vult, Dei cognomine insignire, ut *paradisus Dei, ceteri Dei, montes Dei.* Sic ergo Ioannes, ut significet claritatem illam esse alterius ordinis, & excellentiæ, vocat *claritatem Dei.* Vnde

Sor.

Sor.

C illam comparent cum luce solis, sicut hic dicitur, *Et splenduit facies eius, sicut sol,* & Matt. 23. *Fulgebunt iusti, sicut sol,* tñ hę comparationes fiunt (ut Patres notant) quia nō est in sensibilibus aliud exemplum, quo intellectus noster possit manuduci ad concipiendam illā admirandam claritatē corporum gloriosorum. Quam alterius rationis esse indicant Scripturæ alijs locis, Apocalyp. 21. vbi cōlestem beatitudinem Ioannes describit, *Ciuitas (inquit) illa nō eget sole, neque luna, ut luceant in ea, nam claritas Dei illuminabit illam, & lucerna eius est agnus, & prius dixerat, Vidi ciuitatem sanctā habētem claritatem Dei.* Solet enim Scriptura, quādo excellentiā alicuius rei explicare vult, Dei cognomine insignire, ut *paradisus Dei, ceteri Dei, montes Dei.* Sic ergo Ioannes, ut significet claritatem illam esse alterius ordinis, & excellentiæ, vocat *claritatem Dei.* Vnde

Mat. 23

August.

Mat. 17.

Luc. 9.

Mat. 17.

*Chrysost.
Damasc.
Leo Papa.
Euseb.
Emis.
August.*

Philip. 3.

de Pau. ad Philip. 3. *Reformabit* (inquit) *corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ*, non claritatis solis: sed altius excellentioris claritatis, quæ propria est corporis Christi, & ab illo tanquam à primo fonte, & exemplari ad alia corpora beatorum manat. Deinde illa claritas habet principium, & radicem alterius ordinis, nempe supernaturalē gloriam animæ, ergo & ipsa esse debet supernaturalis. Nam si anima dotibus supernaturalibus perficitur, cur non etiam, & corpus? Præsertim cum alię tres dotes corporis supernaturales sint. Denique non repugnat intelligere claritatem corporalem in specie sua nobiliore claritate solis: cur ergo negabimus Deū illam dedisse corporibus beatorū, eū hoc totū perfectioni illius beatitudinis sit cōsentaneum.

Claritas corporis gloriosi corporis oculis nū videri naturaliter possit.

An verò illa claritas gloriæ naturaliter possit oculis corporis videri, alio loco disputandū est. Mihi tamen videtur illam non esse extra latitudinē obiecti visibilis, quam quam corruptibilis oculus propter imbecillitatem non possit fortasse in illā intendere, ut idē verisimile sit (quod Durandus etiam supra notauit) confortatos fuisse discipulorū oculos, ut possent eam claritatem intueri. Nam quod eam oculis corporis viderint, certissimū est, ut notauit Aug. libr. cont. Adimant. Manich. c. 28. De quo legi post D. Thom. in. 4. d. 44. q. 1. art. 4. quæst. 2. & quæ dicem⁹ in materia de resurrectione.

Dubium. 2.

Alterum dubium est, utrū hæc claritas transfigurationis fuerit tantū in superficie corporis Christi, an etiam in intimis partibus corporis: sicut erat in nube, & videtur etiam fuisse in vestibus, quia *diuina lucis communicatione condecorata fuerunt*, ut Damasc. loquitur: insinuans id, quod cum Caietano supra dicebamus, corpus ipsum fulgore suo illuminasse vestes: non potuissent autem vestes illuminari à corpore ita, ut in externa superficie candidæ apparent, ac lucidæ, nisi lux totam substantiam vestium penetraret, ac si esset Chrystallus, vel aliud simile corpus. Nam si sola superficies vltima illustraretur, sola interior superficies, quæ erat carni coniuncta fuisset illuminata: exterius autem non appareret lux: sed potius contegeretur, si ergo lux vestes omnino penetrauit, multo magis totum Christi corpus. Deinde hæc claritas dicitur manasse ab anima beata: ergo sicut anima beata totum corpus intimè informat, ita vi-

Damasc. Caiet.

A detur proportionatū, ac debitum illi esse, ut totum illud reddat fulgens, ac lucidum, atque ita videntur sentire Theologi de corporibus beatorum: sicut ignitus carbō totus fulget non solum in extrema superficie, sed intus, quia intus habet conceptum lumen, qui per poros foras radios effundit, vel sicut sol non solum in vltima superficie: sed intimè in tota sua substantia lucidus est, ergo idem dicendū est de corpore Christi. Quod sicut sol fulsisse dicitur, & in gloria sua apparuisse eo modo, quo à beatis conspicietur (ut Damasc. ait.) vel sicut in die Iudicii apparebit (ut inquit Hieronym.) quantum ad claritatem scilicet corporis, non verò quantum ad visionem diuinitatis, quam discipuli mortali carne circumdati intueri non poterant, ut Leo Papa dicit.

Damasc. Hierony.

Nihilominus D. Thom. ar. 1. ad. 2. sentit claritatem illam tantum fuisse in superficie externa corporis Christi, & idem habet in. 3. d. 16. q. 2. artic. 1. ad. 3. & Durand. q. 2. num. 7. Et D. Thom. hoc colligit ex nomine transfigurationis. Nam sicut figura est in termino, seu superficie, ita color, seu claritas corporis opaci, & inde dicta est transfiguratio mutatio illa, quæ facta est in extremitate, seu superficie corporis Christi, ergo illa claritas tantum ibi fuit. Deinde non potest esse claritas tam profundi corporis, quin illud reddat transparentes & visu penetrabile, quia lux est actus diaphani, ut diaphanum est: corpus autem Christi non videtur factum fuisse transparentes in transfiguratione, alioqui viderent Apostoli interiores partes corporis eius: cum tamen solum legantur vidisse faciem eius splendescere. Quo circa nec vestimenta eius facta sunt transparentia, quia sola ipsa visa sunt alba, & non per illa visa est caro Christi. Vnde sicut candor, in extrema superficie tantū videtur, ita ille candor, seu splendor vestium. Ex his sententijs quilibet potest facile defendi: hæc tamen posterior videtur probabilior. Tum propter authoritatem D. Thom. Tum quia est magis consentanea verbis Euangelij. Tum quia ad finem, & vtilitatem huius miraculi hoc satis est, & idē non est augendum miraculum sine necessitate: multo autem maius miraculū est mortale corpus totum intimè lucere, quam in sola superficie extrema claritatem quantumcūq; recipere. Quapropter licet probabile sit corpora gloriosa

Leo Papa.

D. Thom. Durand.

Claritas vñs in superficie tantum, ex imago corporis Christi recepta.

Responsio.

sa futura esse lucida omnino, & trāsparen-
tia non est necesse, vt de corpore Christi in
transfiguratione hoc fateamur. Quia licet
tunc assumpserit claritatem gloriæ, non ta-
men modo perfectio, & stabili, & ideo sa-
tis est, quod superficie tenus assumpserit.

Dubium.
Mat. 17.
Luc. 9.

Responsio.

Totū Christi
corpus clari-
tate gloriæ
perfulsum.

Marc.

Hierony.

Tertium dubium esse potest, an hæc cla-
ritas fuerit tantum in facie Christi. Et ratio
dubitandi esse potest, quia Matt. solum di-
cit, *Et resplenduit facies eius sicut sol.* Luc. ve-
rò, *Et facta est species vultus eius altera*, indi-
cant ergo solū in facie Christi fuisse clari-
tatē illā. Deinde ad vtilitatē miraculi hoc
satis est, quia sola species faciei ab Apo-
stolis conspiciebatur. Nihilominus verifi-
milis est, totū corpus fuisse claritate per-
fulsum, quia totum dicitur *transfiguratum*,
seu *transformatum*. Et quia totum informa-
batur anima beata, & quia tota hæc illu-
stratio poterat miraculo deferuire. Nā dum
Euangelistæ dicunt splenduisse faciē eius,
non excludunt reliquas corporis partes.
Nam sine dubio etiam splendebant manus
cum cerni oculis possent, reliquæ autem
intimæ partes, quæ vestibus tegebantur,
quamuis in se se immediatē nō viderentur,
in vestibus tñ quodammodo cōspiciebātur
nēpe per splendorem, qui in vestes ipsas re-
dūdabat. Vnde Marc. nulla faciei facta mē-
tione solum dixit, *Transfiguratus est, & ve-
stimenta eius facta sunt splendentia*, vbi par-
ticula, & consequentiā quādam videtur
significare, ac si diceret, totus ipse est trans-
figuratus, & noua claritate perfulsus: vnde
factum est, vt etiam vestimenta splen-
derint, est ergo verisimile claritatē illam
pertotum Christi corpus fuisse diffusam.
Quam sententiam expressē docuit Hier.
in epist. 61. ad Pamachium aduersus erro-
res Ioannis Ierosolymitani, dicens, *sic &
Dominus noster in monte transfiguratus est in
gloria, nō vt manus, ac pedes, ceteraq; membra
perderet, & subito in rotunditate, vel solis, vel
spheræ volueretur: sed eadē mēbra solis fulgore
rutilantia Apostolorum oculos præstringerent:*
*Vnde & vestimenta eius mutata sunt in cado-
rē, non in aerem, ne forē & vestes eius asseras,
spirituales. Et facies eius (inquit) fulgebat si-
cut sol. Vbi autem facies nominatur, existimo,
quod & cetera mēbra conspecta sint.* Quod vl-
timū verbum sic intelligendū existimo, ef-
se conspecta per vestimentorum splendo-
rem, qui ex corpore radiabat. Nam, quod
velles ipsæ factæ sint trāsparentes, & mem-

A bra omnia in seipsis visa sint, nec necessa-
rium est, nec verisimile, quamquam (si id
asseratur) multo magis dicendum erit om-
nia illa perfusa fuisse lumine, & claritate.
Sed illud prius (vt dixi) est verisimilius.
Quod etiam Augustinus significauit illis
verbis, *Caro illuminata per vestimenta radia-
bat*, & idem sensit Lyranus Luc. 9. dicens,
*Vestimenta facta esse candida, vt essent confor-
mia claritati corporis.*

August.
Lyr.

SECTIO II.

*Vtrum Moyses, & Elias, verē cum
Christo apparuerint in eius transfi-
guratione.*

P Rincipio dicendū erit de Elia, de quo
minor difficultas est. D. Thom. igitur
art. 3. refert Glossam super Luc. 9. di-
centem Eliam verē nō apparuisse, sed An-
gelico ministerio simulacrum Eliæ demon-
stratum esse, & in solutione ad. 2. dicit illam
Glossam sumptam fuisse ex libro de mira-
bilibus sacræ Scripturæ, Augustino falso
ascripto, ac propterea nullius esse authori-
tatis. Sed in illis libris de mirabilibus sacræ
Scripturæ eam inuenire nō potui. Nam
licet referri soleat ex lib. 3. cap. 13. tamē ibi
nulla omnino fit mentio Eliæ, in capite au-
tem. 10. expressē contrarium docetur, ni-
mirum verē ibi Eliam apparuisse. In Glos-
sa verō ordinaria, & apud Hugonem Luc.
9. indicatur hæc sententia, & vt probabilis
relinquitur, eamq; tribuit Ambrosio Hu-
go Cardinalis, quam apud illum non repe-
rio, neque alium inuenio huius sententiæ
defensorem, neque rationem, qua nitatur,
qua propter, vt erronea reiicienda est.

D. Thom.
Gloss.

Gloss. ord.
Hugo Ca.

Marc. 9.
Mat. 17.
Luc. 9.

C Dicendum itaque Eliam in propria, ac
vera persona corpore, & animo viuente ibi
apparuisse. Hoc probatur ex historia Euā-
gelica, Marc. enim sic inquit, *Et apparuit il-
lis Elias cum Moyse*, Matthæus verò, *Et appa-
ruerunt Moyses, & Elias cum eo loquentes*, Lu-
cas autem addit, *Et ecce duo viri loquebantur
cum eo, erant autem Moyses, & Elias.* Quæ
verba in sua proprietate, quam historia
requirit, vera esse nō possunt, nisi in præ-
dicto sensu, & ideo omnes Patres ita illa
intelligunt, & consentit vniuersa Ecclesia.
Præterea nulla in hoc est difficultas, quia
Elias corpore, & animo viuus perseuerat,
vt est communis traditio Patrū, quos infra
agentes de secūdo Christi aduētū comme-
mora-

Elias verē
in transfigu-
ratione Chri-
sti apparuit.

morabimus, nunc duos tantum testes proferamus. Alter est Augu. lib. 1. de peccator. meritis cap. 3. dicens, *Neque enim Enoch, & Elias per tam longam aetatem senectute marcuerunt, neque tamē credo eos iam in illam spiritua- lem qualitatem corporum commutatos, qualis in resurrectione promittitur, quæ in domino prima præcessit, nisi quia isti fortasse, neque ipsi cibis egēt, qui sui consumptione reficiunt.* Alter est, Tertull. lib. de anima. cap. 35. *Elias (inquit) nō ex decissione vitæ, sed ex translatione venturus est, neque corpori restituendus, de quo non est exemptus, sed mūdo reddendus, de quo est translatus, non ex postliminio vitæ, sed ex supplemento prophetiæ.* Cū ergo Elias nō esset ex mortuis reuocandus, sed ex alio loco, in quo viuit in montem Thabor transferendus, quod facili negotio fieri poterat, non est, quod ambigamus ita factum esse, cum Scriptura dicat ibi Eliam apparuisse, & cum Christo loquutum esse. Vnde merito Epiph. hæ. ref. 64. ex Proclo, & Methodio hæc verba refert, & approbat. *Nihil Dominus mentitus est, quare non spectrum aut visū ostēdit discipulis in monte, Eliā, & Moysē, quo ipsos deciperet, sed id quod erant extra falsitatem.* Statim vero occurrebat quæstio, ex quo loco adductus sit, D. Thom. enim hic solum dicit allatum esse non de cœlo empyreo, sed de aliquo eminenti loco quo fuerat curru igneo raptus, sed quæstionem hanc in prædictum locum reijciamus, vbi de Elia ex professo disputabimus.

Secundo ex dictis licet colligere veram Moysis animam alicui corpori coniunctam præsentem mysterio affuisse. Hoc enim, vt minimum probant verba Scripturæ, & communis omnium Patrum cōsensus, vt statim videbimus. Vnde Augu. lib. de cura pro mortuis agēda, cap. 15. vbi probat animas mortuorum interdum apparere, cum induxisset. Samuelis exemplum, quod in dubium reuocari poterat, subdit. *Quid de Moysē dicluri sumus qui & in Deuter. mortuus, & in Euāgelio cū Elia, qui mortuus nō est, legitur apparuisse uiuentibus; Vbi aperte sentit hoc nō posse in dubium reuocari.* Qua propter quod Hugo Cardinalis Luc. 9. ex Chrysost. refert, nullam animam ex inferno exiisse donec Christus illuc descendit, intelligendum est de exitu ad statum gloriæ, quamuis ipse Hugo non recte in hoc sentiat, sicut de Elia dictum est.

Controuersia autem est, in quo corpo-

re Moysis apparuerit, & quomodo illi fuerit anima coniuncta. Quam vt explicemus supponendum est, ante illud mysterium animam Moysis mansisse à corpore separatam, & in sinu Abrahæ cum alijs Patribus quieuisse. Quod præmitto ad excludendas duas falsas opiniones: Prior est quorundam, qui dixerunt Moysen nondum esse mortuum, sed cum Elia, vsque ad iudicij diem reseruari, vt iidem sint testes iudicij, qui fuerunt transfigurationis. Ita sentit Hilarius can. 20. in Matth. Ambros. etiam lib. 1. de Cain. & Abel cap. 2. sentit Moysen non fuisse mortuum, & ideo dicit. *Nemo scit sepulturam Moysi, quia vitam eius omnes nouerunt.* Idem insinuat Hieron. exponens verba illa Amos. 9. *Qui edificat in cœlo ascensionem suam, Ascendit (inquit) Dominus in cœlo cum Henoch, ascendit cum Elia, ascendit cū Moysē, cuius sepultura locus quia in cœlum ascenderat, in terra non potuit inueniri, & Grego. Nisen. lib. de vita Moysi sub finem sic de illo scribit. Virtuosa vita huius sæculi finem affert verbo Dei cōsummatū, finē dico viuū, sui nō succedat sepultura cui nō addatur tumulus, cui nullā oculis caliginē, nullā faciei corruptionē inducat.* Et ex recentioribus tenuit hanc sententiam Catharin. Gen. 1. & 2. Ioannes Arboreus, lib. 11. Theosophiæ. cap. 11. Qui autores nituntur quibusdam coniecturis, quas amitto, quia nihil habent difficultatis. Præsertim cū de morte Moysis expressa habeamus sacre Scripturæ testimonia. Deu. 34. sic dicitur *Ascendit Moyses super montē Nebo: mortuusque est ibi Moyses seruus Domini in terra Moab iubente Domino.* Quæ Vulgata versio tollit ambiguitatem, quam habet versio Septuaginta interpretum, & Ambrosium decipit. Illi enim legūt, *Mortuus est ibi iuxta verbum Domini*, ex quo Ambros. colligit, illam non fuisse veram mortem, nā verbum Domini non occidit, sed viuificat. Quæ leuis est coniectura, nam verbum Dei interdum occidit. Verbum ergo illud nullum aliud fuit, nisi illud, quod capit. 32. Dominus dixerat Moysi, *Ascende in montem Nebo: & morere in monte.* Quod esse intelligendum de vera morte, tam expresse ibi explicatur, vt non videatur, quomodo potuerit in dubium reuocari. Additur enim, *Quem confcendens iungeris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus in monte Hor, & appositus populo suo.* Quid clarius? Rursus additur,

Quia

Hilarius.
Ambros.

Hieron.
Amos. 9.

Gre. Nys.

Catharin.
Ioan. Arb.

Deute. 34.
Moyses, verē
mortuus.

Deuter. 32.

Aug.

Tertullia.

Epiphani.
Proclo.
Method.
August.

Hug. Car.
Chrysost.

Dubium.

*Sepulcrum
Moyſi occultum quare.*

*Epiphaniſi
Philoſ.*

*Abulenſi.
Chryſoſt.
Ioseph.*

*Rabbi Sa-
muel.*

*D. Thom.
Abulenſi.*

*Moyſes in
proprio ſuo
corpore in
transfigura-
tione appa-
ret.
Hierony.
Auguſt.
Damaſce.*

Quia præuicati eſtis contra me in medio filiorum Iſrael. Vbi illa præmatura mors dicitur eſſe pœna illius culpæ. Denique poſt mortem dicitur traditus ſepulturæ, vnde quod ſepulcrum eius occultum dicatur, tantum abeſt vt inde coniiciendum ſit fuiſſe mortis expertem, vt potius mortem eius manifeſte confirmat. Vnde Epiphaniſ. lib. 1. Hæreſ. 9. ſcribit corpus Moyſis fuiſſe ab Angelis ſepultum, quod in honorem tanti viri factum eſſe dicit Oecumen. ſuper epistolam Iudæ ex Philone lib. de vita Moyſis, & latè tractat Abulenſ. Deuter. 3. 4. q. 3. & ſequentibus. Chry. vero hom. 1. in Matt. dicit factum id eſſe, ne Hebræi corpus eius adorarent. Denique Iosephus lib. 4. antiquitatum in fine, dicit conſulto Moſem in ſacris voluminibus ſcripſiſſe ſe mortuum, ne Iudæi propter excellentiæ eius virtutē à Deo raptum prædicarent.

Poſterior ſententiā (quam etiam omnino falſam eſſe ſupponimus) dicit Moyſem quidem mortuum eſſe: ſtatim tamen ſurrexiſſe, ac propterea ſepulcrum eius agnouit neminem. Ita tradidit Rabbi Samuel lib. de aduentu Meſſiæ, cap. 13. Sed hæc ſententiā erronæa eſt, & ſine vlllo fundamento, & contra omnium Patrum conſenſum, vt videbimus ſtatim, & latius infra agentes de deſcenſu Chriſti ad inferos.

Cum igitur animus Moſis tunc eſſet à corpore ſeparatus de corpore in quo apparuit in tranſfiguratione, duplex eſt opinio. Prima apparuiſſe in corpore aerea, quod non informabat: ſed ſolum vt motor illi coniugebatur, ad eum modum, quo Angeli ſolent aſſumere corpora. Hæc eſt opinio D. Th. hic ar. 3. ad. 2. quem Lyranus ſequitur Matth. 17. Abulen. q. 54. & 55. ibi. Ratio ſolum eſt, quia ad illam apparitionem id ſatis erat, neque oportebat tantum miraculum fieri, cum ſtatim eſſet corpus relicturus.

Secunda ſententiā eſt, Moyſem in ſuo vero corpore per veram Reſurrectionem, & propriam animæ informationem apparuiſſe. Ita docet Hieronymus, cap. 17. Matt. illis verbis. *Moyſe ab inferis reſurgente.* Idem expreſſe Auguſt. dicto lib. 3. de mirab. ſacræ Scripturæ cap. 10. vbi in terminis quæſtionem tractat, & vtramque opinionem referens, hanc eligit, & eandem indicat Damascen. dicta orat. dicens. *In hoc monte mortuorum reſurrectionis fides aſſeruitur, ac mortuo-*

*ram, ac viuorum Dominus eſſe declaratur, vt qui ſcilicet ex mortuis Moyſem aſſumpſerit, viuum autem Eliam teſtem adhibuerit, & hanc opinionem amplexus eſt Sotus in. 4. d. 43. q. 2. ar. 1. ad. 2. Et licet prima ſit probabilis hæc mihi magis probatur. Primò, quia hoc modo ſyncerior eſt veritas Scripturæ. Dicit enim aparuiſſe Moyſem, non eſſet autem Moſes in omni proprietate, niſi corpore conſtaret. Secundò, quia ibi apparuerunt Moſes, & Elias, vt eſſent teſtes gloriæ Chriſti, qua propter non fictæ, ſed vere apparere debuerunt, ergo eadem ratione debuit ad eſſe Moſes in corpore proprio, quia adhibitus eſt, vt eſſet teſtis oculatus qui proprijs ſeſibus gloriam Domini cõſpiceret, quod eſſe non poterat, niſi in proprio corpore. Tertiò, quia (vt eſt probabilior opinio) anima ſeparata vi ſua naturali non poteſt aſſumere corpus, neque mouere illud, ergo vt anima Moyſis aſſumeret aerè corpus, & per illud loqueretur, oportebat vim ei ſupernaturalem, & miraculoſam imprimi: ergo, ſi oportet, vt fateamur aliquod ſuper naturale opus, melius eſt proprii corporis aſſumptionem, ac temporaneam reſurrectionem fateri, cum & æque facile à Deo fieri potuerit, illaque poſita ſcripturæ verba, ac totum myſterium proprius, ac verius intelligantur. Quin etiam conſonum huic ſententiæ eſt, quod aliqui ex antiquis Patribus docent in tranſfiguratione expleuiſſe Deum quod Moyſi promiſerat Exod. 33. Vbi Moyſi petenti à Deo, *oſtende mihi gloriam tuam.* Dominus reſpondit, *cum tranſibit gloria mea, videbis poſteriora mea,* vt exponit Tertulian. libr. 4. cont. Marcionem. c. 22. & lib. cõtra Praxeā. capit. 14. quibus locis dicit etiam in hoc monte expletum eſſe illud Num. 12. *Os ad os loquar ad eum in ſpecie, non in enigmate, id eſt, in ſpecie hominis, quam erat geſtaturus.* Eandem expoſitionem latè tradidit Irenæus, lib. 4. contra hæreſ. cap. 37. & Cyril. Ieroſolym. cat. 10. & Ori. hom. 12. in Exodū, qui omnes Patres ſentiunt Moyſem non tantum viſione intellectuāli, ſed etiam corporali vidiffie gloriam Chriſti, & ſimiliter, eſſe cum eo locutum, ſentiunt ergo in proprio corpore viuum apparuiſſe.*

Sed duo hinc oriuntur breuia dubia. Primum eſt, an corpora Moyſi, & Eliæ apparuerint etiam ſplendentia, & gloriæ claritate rutilantia. Et ratio dubij eſſe poteſt, quia

Sotus.

Exod. 33.

*Tertul.
Irene.
Cyr. Ieroſ.
Ori.*

Dubium. 1.

quia Lucas inquit, Erant autem Moyses, & Elias visi in maiestate, quod alij vertunt, visi in gloria, iuxta proprietatē vocis Græcæ δὲ ἐν δόξῃ.

Vnde Tertullian. libr. contra Marc. cap. 22. dicit Moysen, & Eliam visos esse in consortio claritatis, quod dignationis, & gratia exemplum est. Et Origines. homil. 12. in Exod. Apparuerunt (ait) Moyses, & Elias in gloria, hic non refertur, quia glorificatus est vultus eius, scilicet Moysi, sed quia totus apparuerit in gloria, & infra, necessario gaudius est, quia iam non solū vultu glorificatus descendit de monte, sed totus glorificatus ascendit in montem. Quin Damasc. dicta orat. de transfiguratione, eandem sententiam indicans, rationem adhibet dicens, oportebat siquidem ipsis (id est, discipulis) consensum suorum, ac Dei famulorum gloria, animiq; fiducia cōspecta, Domini bonitatem, atq; indulgentiā admirari, atque zelū inde maiore cōcipere, & ad suscipienda certamina cōfirmari, & eadē sententiam indicat Epiphani. hære. 42. dum inquit Christum duxisse secum in propria sua gloria Moysen, & Eliam, & ostendisse discipulis, quo ipsos coheredes sui regni ostenderet. In contrarium verò est. Primo, quia Euangelium de solo Christo dicit, Resplenduit facies eius, sicut sol, & solum illū fuisse transfiguratum, atq; Elias claritatem gloriæ accepisset, etiam ille esset transfiguratus. Deinde quia Moyses, & Elias non erant beati secundum animam, ergo non conueniebat illis: vt haberent corpora glorificata.

In hac re probabilius videtur, eos aliquo modo fuisse factos participes gloriæ, & claritatis corporis Christi (vt Lucas significat) videtur autem verisimile, habuisse illam claritatem ex consortio, & redundancia corporis Christi, quod videtur significasse Tertull. supra loquens de Moysē, dum ait steterisse eum Christo os ad os, & facit ad faciem, & in gloria ipsius nedum in conspectu De qua (inquit) gloria non aliter illustratus discessit à Christo, quam solebat à creatore.

Alterum dubium est. Quomodo cognouerit Petrus Moysen, & Eliam. Hoc tetigit Tertull. supra, & primum dicit, non potuisse eos cognoscere per imagines eorum, quia imaginum vsus erat Hebræis prohibitus. Sed hæc ratio rem incertam assumit, vt latè in priori tomo dixi disput. 54. sectio. 1. & 2. est tamen ratio verisimilis,

Quia (quantum ex historijs colligitur) imagines apud Hebræos non erant in vsu. Deinde docet Petrum eos cognouisse, in spiritu, id est interno instinctu, & reuelatione, & est hoc verisimile. Quia cum illi apparerent vt testes maiestatis, & gloriæ Christi, oportebat eos ab Apostolis cognosci. Tertio verò non est improbabile eos fuisse cognitos ex colloquio cum Christo, vel quia interdum sunt ab illo proprijs nominibus appellati, vel quia talem sermonem ipsi habuerunt de passione Christi. vt ex illo agnosci potuerint, vt notauit, & latius explicuit Iansen. cap. 67. concordia.

Responso.
Quomodo
Moysen, &
Eliam in mō
te Thabor Pe
trus agnos
cit.

Ian. en.

SECTIO III.

Quibus circumstantijs, quod è ordine facta sit transfiguratio.

IN hac sectione breuiter comprehendam pauca quædam, quæ ad completam huius mysterij explicationem videtur necessaria. Primum igitur de tēpore, in quo Christus transfiguratus est, scilicet quo mense, die, aut anno, nihil ferè inuenio ab authoribus scriptum. Illud solem ex serie Euangelicæ historiæ verisimilius colligitur, Christum post mortem Ioannis, cum iā trigessimū tertium ætatis annum ageret nec multum à passione abesset, quam paulò antea (Matth. 16.) vt iam imminētem, discipulis nuntiauerat, transfiguratum esse. Ita sentiunt Ammon. Alex. an. in harmonia Euangelica. Iansenius in concordia, & Baronius in annalibus. In verbis autem Euangeliorum notari solet quædam diuersitas. Nam Matt. Marc. & Lucas numerant diē transfigurationis ab eo die, in quo Christus sermonem habuerant cum discipulis, eosque ad crucem ferendam hortatus fuerat, concludens sermonem illis verbis sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortē, donec videant filium hominis, &c. & Matt. & Mar. dicunt trāsfiguratum esse, post dies sex Lucas vero ferè post dies octo, Sed hanc varietatem facillè Patres conciliant, quia Matt. & Mar. omiserunt dies extremos, quos Lucas numerauit. Ita Aug. de consensu Euangelistarum cap. 56. & omnes expositores, & Epiphani. lib. 2. hære. 66. in fine, ac Damascen. in prædicta oratione. Qui addit Euangelistas utroque modo numerasse propter

Transfigura
tionis Chri.
sti tempus.

Mat. 16.

Ammon. Ale.

Iansen.

Baron.

Tertul.

Orig.

Damasc.

Epiphani.

Responso 2
Corpora Moys
is & Elia
nū apparue
rit cum cla
ritate glorio
sa.
Tertull.

Exod. 34.

Dubium. 1.
Tertul.

propter varia mysteria, quæ in utroque numero indicantur, ut latius ipse prosequitur.

Secundò de loco. Primum euangelistæ dicunt, Christum transfiguratum esse in monte. Cuius rei sancti Patres varias rationes morales, & mysticas afferunt. Illæ nobis sufficiant, quas paucis verbis complexi sunt Damasc. dict. orat. & Euthy. super Matth. subducit illos in montem excelsum, scorsim, ut à nullo alio conspici possit, nihil enim faciebat ad gloriam, sed omnia ad utilitatem. Præterea, ut discamus oportere à terrena subleuari humilitate eum, qui diuina contemplatione dignus habendus est. Item ut ostenderet tantum perfectis in charitate fore manifestandum. Denique quoniam solitudo mater est orationis. Addit Tertull. lib. 4. contra Mar. c. 22. in montem secedit, nam & pristinum populum apud montem, & visione, & voce sua creator initiarat: oportebat in eo suggestu consignari nouum testamentum, in quo conscriptum vetus fuerat, sub eodē etiam ambitu nubis, quam nemo dubitauit de aere creatoris conglobatā. Nec nunc muta nubes fuit, sed vox solita de calo, & Patris nouum testimonium super filium, de quo in Psal. 2. Filius meus es tu, ego hodie genui te, & in Isaia, quis Deū metuens audi vocem filij eius. Addunt præterea expostores euangeliorum, ex historia vel traditione recepta, illum fuisse montem Thabor, quem multi censent esse illum montem, in quem (ut dicitur Matth. 28.) discipuli iussu Domini congregati sunt ut ipsum iam uiuentem, & à mortuis suscitatum, priusquam in cælum ascenderet, conspicerent. Qui propterea in magna veneratione à Christianis est habitus, ut ex Hieron. colligitur in Epitaphio Paulæ, ubi refert eam solitam esse montem illum, religionis ergo, conscendere, & ex Beda de locis sanctis cap. 17. qui refert ibi fuisse tres ecclesias ædificatas in memoriā huius mysterij. Denique Damascen. supra dicta orat. intelligit tunc impletum esse illud. Psal. 88. Thabor, & Hermon in nomine tuo exultabunt. Nam Hermon (inquit) prius exultauit, quando paterno testimonio Christo ad baptismum profecto filij nomen tributum est, nunc verò exultat, ac lætitia perfunditur Thabor, diuinus, ac sanctus ille mons non minus gloria, quam altitudine sublimis. & cætera, quæ ibidem eleganter prosequitur.

Tertiò circa ordinem ex Matth. & Mar. colligitur, primò Christum fuisse transfiguratum, deinde apparuisse ei Moysem, &

Elia, postea dixisse Petrum, Bonum est nos hic esse, & statim factam esse nubem, quæ omnes illos complexa est, ac tunc auditam vocem, Hic est filius meus dilectus, quæ terribili discipuli ceciderunt in terram, posteaquæ à Christo confortati, leuantes oculos neminem viderunt nisi solum Iesum. Ex Luca verò addendum est, antequam Christus transfiguraretur, orasse, & interim discipulos somno grauatos dormitasse, eisquæ dormientibus Christum transfiguratum esse, eiquæ Moysem, & Elia apparuisse, & postea Apostolos excitatos è somno vidisse gloriam Christi, & qui cum eo adstabant. Subdit autem Lucas Petrum non esse locutum donec Elias, & Moyses iā à Christo discedebant. Quod nonnullam difficultatem habet, quam tetigit Aug. lib. 2. de consensu Euangelist. c. 56. quia alij Euangelistæ significant multo antea Petrum loquutum, quam Moyses & Elias cum Christo loquerentur. Dicendum verò est Petrum non esse loquutum donec Moyses, & Elias colloquium cum Christo finierunt & signum aliquod discedendi præbuerunt. Hinc enim Petrus motus videtur ad ea verba proferenda, quasi dolens, quod gaudium illud tam breui tempore duraret. Addunt denique Euangelistæ præcepisse Christum discipulis, ne quidquam de ijs, quæ viderant, loquerentur. Cuius rei causas adducit hic D. Thom. art. 3. ad 4. ex Hieron. quibus addi potest alia ex Damasc. supra, quæ mihi valde placet, hoc fecisse Christum, ne aliorum discipulorum pectora mæstitia perfunderentur. Adde etiam, ne inuidiæ stimulis concitarentur, & præsertim (ait Damasc.) ne proditorem inuidiæ rabies in furorem ageret.

QVÆSTIO XLVI.

De passione Christi, in duodecim articulos diuisa.

De qua Doctores in 3. d. 15. vsque ad d. 20.

Onsequenter considerandū est de his, quæ pertinent ad exitum Christi de mundo.

Et primo de passione eius: secundo de morte: tertio de sepultura: quarto de descensu ad inferos. ¶ Circa passionem occurrit triplex consideratio: prima de ipsa passione: secunda de

Nn causa

Locus transfigurationis Christi.
Damasc.
Euthym.

Transfiguratus in monte cur Christus valuit.
Tertull.
Exod. 19.

Psal. 2.
Isai. 50.

Matth. 28.

Hieron.

Beda.

Damasc.
Psal. 88.

Ordo gestarum in transfiguratione Christi.

Dubium.

August.

Responsio.

D. Thom.
Hieron.
Damasc.

causa efficiente passionis: tertia de fructu passionis.

¶ Circa primum quærètur duodecim.

¶ Primò, vtrum necesse fuerit Christum pati pro liberatione hominum.

¶ Secundò, vtrum fuerit alius modus possibilis liberationis humanæ.

¶ Tertiò, vtrum ille modus fuerit conuenientior.

¶ Quartò, vtrum fuerit conueniens quod in cruce pateretur.

¶ Quintò, de generalitate passionis eius.

¶ Sextò, vtrum dolor, quem in passione sustinuit, fuerit maximus.

¶ Septimò, vtrum tota anima eius pateretur.

¶ Octauò, vtrum passio eius impediuerit gaudiū fruitio-

nis.

¶ Nonò, de tēpore passionis.

¶ Decimò, de loco.

¶ Vndecimò, vtrum conueniēs fuerit, ipsum cū latronibus crucifigi.

¶ Duodecimò, vtrum passio ipsius Christi sit diuinitate attribuenda.

Quoniam præcipua mysteria à Christo in vltima cœna peracta, in sequenti tomo in materia de Eucharistia explicanda sunt, ideò eis prætermisissis incipit D. Thom. agere de passione. In quo tractatu multa repetit, quæ de Incarnatione, & actionibus Christi in genere dicta sunt, & ideò vt breuitati consulamus, ea semper omitemus, & loca designabimus in quibus in priori tomo tractata fuerint.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum fuerit necessarium Christum pati pro liberatione humani generis.

De primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit necessarium Christum pati pro humani generis liberatione. Humanum enim genus liberari non poterat nisi à Deo: secundū illud Isai. 45. Nunquid non ego Dominus, & non est vltra Deus absque me? Deus iustus, & saluans non est præter me. In Deum autem non cadit aliqua

necessitas: quia hoc repugnaret omnipotentia ipsius. Ergò non fuit necessarium Christum pati.

¶ 2. Prætereà, Necessarium voluntario opponitur. Sed Christus propria voluntate est passus:

dicitur enim Isai. 53. Oblatus est, quia ipse voluit, non ergo necessarium fuit eū pati.

¶ 3. Prætereà, Sicut in Psal. 24. dicitur. Vniuersa viæ Domini misericordia, & veritas. Sed non videtur necessariū, quod pateretur ex parte misericordiae diuinæ: quæ sicut gratis dona tribuit, ita videtur, quod gratis debita relaxet absque satisfactione, neque

etiam ex parte diuinæ iustitiæ, secundū quā homo æternā damnationē meruerat.

Ergò videtur, nō fuisse necessariū quod Christus pro liberatione hominū pateretur.

¶ 4. Prætereà, Angelica natura est excellētiore, quā humana, vt patet per Diony. 4. c. de di. no. Sed pro reparatione angelicæ naturæ, quæ peccauerat, Christus non est passus. Ergo videtur, quod nec etiam fuerit necessariū eū pati pro salute humani generis.

¶ Sed contra est, quod dicitur Ioan. 3. Sicut Moyses exaltauit serpentē in deserto: sic oportet exaltari Filiū hominis, vt omnis qui credit in eū, non pereat, sed habeat vitā æternā. Quod quidē de exaltatione in cruce intelligitur, ergo videtur, quod Christū oportuerit pati.

¶ Respondeo dicendum, quod (sicut Philosophus docet in quinto Meta.) necessariū multipliciter dicitur. Vno

quidē modo quod secundum sui naturā impossibile est aliter se habere: & sic manifestū est, quod nō fuit necessariū Christū pati, neq; ex parte Dei, neque ex parte hominis. Alio modo dicitur aliquid necessariū ex aliquo exteriori.

Quod quidē si sit causa efficiēs vel mouēs, facit necessitatē coactionis: vt pote cū aliquis nō potest ire propter violentiā detinētis ipsum. Si verò illud exte-

cap. 4. non remote a princ.

lib. 5. text. 6. tom. 3.

rius

246
2. disp. 10.
artic. 1. q. 3.
¶ art. 4. q.
1. Et op. 2.
cap. 7.

rius, quod necessitatē inducit, sit finis, A
dicetur aliquid necessarium ex suppo-
sitione finis, quādo scilicet finis aliquis,
aut nullo modo potest esse, aut non po-
test esse cōuenienter, nisi tali fine præ-
supposito. Non ergo fuit necessarium
Christum pati necessitate coactionis,
neque ex parte Dei, qui Christum dis-
finiuit pati, neq; etiam ex parte ipsius
Christi, qui voluntariē passus est. Fuit
autē necessarium necessitatis finis: qui
quidē potest tripliciter intelligi. Pri-
mò quidē ex parte nostra, qui per eius
passionem liberati sumus: secundum
illud Ioan. 3. Oporteret exaltari Filium
hominis, vt omnis, qui credit in eū nō
pereat sed habeat vitam æternam. Se-
cundò, ex parte ipsius Christi, qui per
humilitatē passionis meruit gloriam
exaltationis. Et ad hoc pertinet quod
dicitur Lucē vlti. Nōne oportuit Chri-
stū pati & sic intrare in gloriam suam.
Tertiò, ex parte Dei, cuius diffinitionē
circa passionē Christi prænuntiātam
in scripturis, & præfigurātam in obser-
uātia veteris Testamēti oportebat im-
pleri. Et hoc est quod dicitur Luc. 22.
Filius hominis, secundū quod definitū
est, vadit. Et Luc. vlti. Hæc sunt verba,
quæ locutus sum ad vos, cū adhuc es-
sem vobiscū, quoniā necesse est imple-
ri omnia quæ scripta sunt in lege Moy-
si, & Prophetis, & Psalmis de me. Quo-
niā sic scriptum est, & sic oportebat
Christum pati, & resurgere à mortuis.
¶ Ad primum ergo dicendū, quod ra-
tio illa procedi de necessitate coactio-
nis ex parte Dei. ¶ Ad secundū dicendū,
quod ratio illa procedit de necessitate
coactionis ex parte hominis Christi.
¶ Ad tertiū dicendū, quod hominem li-
berari per passionē Christi, cōueniens
fuit, & misericordiæ, & iniustitiæ eius.
Iustitiæ quidē: quia per passionē suam
Christ⁹ satisfecit pro peccato humani

generis: & ita homo per iustitiā Chri-
sti liberatus est. Misericordiæ verò,
quia cū homo per se satisfacere nō pos-
set pro peccato totius humanæ nature
(vt supra habitū est) Deus ei satisfacto-
rē dedit filiū suū, secundū illud Rom. 3.
Iustificati gratis per gratiā ipsius, per
redēptionem, quæ est in Christo Iesu,
quē proposuit Deus propitiatorē per
fidē in sanguine ipsius. Et hoc fuit abū-
dantioris misericordiæ, quā si peccata
absque satisfactione dimisisset. Vnde
dicitur Ephes. 2. Deus, qui diues est in
misericordia, propter nimiam charita-
tē, qua dilexit nos, cū essemus mortui
peccatis, conuiuificauit nos in Christo.
¶ Ad quartum dicendū, quod pecca-
tum Angeli nō fuit remediabile sicut
peccatum hominis, vt ex supradictis
in prima parte patet.

COMMENTARIUS.

T Extus D. Thomæ est perspicuus, si
aduertamus, eum nō loqui, de neces-
sitate simpliciter, neque ad melius esse,
vel ex suppositione, sed abstracte, ac præ-
cisē, nam in sequentibus explicat modum
huius necessitatis. Tres verò quæstiones
hic attigit D. Tho. Prima, an Christus li-
berē, vel necessariō se se morti obtulerit,
quā priori tomo dis. 37. latē disputauimus.
Secūda, an eius passio fuerit necessaria ad
reparationem generis humani. Tertia, in
sol. ad. 3. cur Deus hominem lapsum repa-
rauerit & nō Angelum, quas eodem tomo
dis. 4. sectione. 1. & 2. & 4. tractauimus, vbi
etiam diximus, cur magis dicatur nos rede-
misse Christus per passionem, & mortem,
quā per alia opera vitæ suæ.

ARTICVLVS II.

*Vtrum fuerit possibilis alius modus li-
berationis humanæ, quā per pas-
sionem Christi.*

D secundum sic proceditur.
Videtur, quod non fuerit, pos-
sibilis alius mod⁹ liberationis
humanæ, quā per passionem Christi.

Nn 2

Dicit

P. p. q. 64.
art. 2.

247
3. dist. 20.
art. 4. q. 1.
Et opus. 1.
cap. 17.

Dicit enim Dominus Ioan. duodecimo. Nisi granum frumenti, cadens in terram, mortuum fuerit ipsum, solū manet si autem mortuum fuerit multum fructum affert, vbi dicit August. quod seipsum granum dicebat. Nisi ergo mortem passus esset, aliter fructum nostræ liberationis non fecisset.

¶ 2. Præterea, Matth. 26. Dominus dicit ad Patrem, Pater mi, si nō potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Loquitur autem ibi de calice passionis, ergo passio Christi præterire non poterat. Vnde & Hilar. dicit: ideo calix transire non potest, nisi illum bibat, quia reparari, nisi ex eius passione non possumus.

¶ 3. Præterea Iustitia Dei exigebat, vt homo à peccato liberaretur, Christo per passionem satisfaciente. Sed Christus suam iustitiam non potest præterire: dicitur enim. 2. ad Timoth. Si nō credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum nō potest. Seipsum autem negaret, si iustitiam suam negaret, cum ipse sit iustitia, ergo videtur, quod non fuerit possibile alio modo hominem liberari, quā per passionem Christi.

¶ 4. Præterea, Fidei non potest subesse falsum. Sed antiqui Patres crediderūt Christū passurum, ergo videtur, quod non potuerit esse, quin Christus pateretur. ¶ Sed contra est, quod August. dicit. 13. de Trin. Istum modum, quo nos per mediatorem Dei, & hominū, hominem Christum Iesum, Deus liberare dignatur, asserimus bonum, & diuinæ congruum dignitati: verum etiā ostendamus, non alium modum possibilem Deo defuisse, cuius potestati cuncta æqualiter subiacent.

¶ Respondeo dicendum, quod aliquid potest dici possibile, vel impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolutē, alio modo ex suppositione.

A Simpliciter igitur absolutē loquendo, possibile fuit Deo alio modo hominē liberare, quā per passionem Christi: quia non est impossibile apud Deum omne verbum, vt dicitur Luc. 1. Sed ex aliqua suppositione facta, fuit impossibile: quia enim impossibile est Dei præscientiam falli, & eius voluntatem, seu dispositionē cassari, supposita præscientia, & præordinatione Dei de passione Christi, non erat simul possibile Christum non pati, vel hominē alio modo, quā per eius passionem liberari. Et est eadē ratio de omnibus his, quæ sunt præscita, & præordinata à Deo, vt in prima parte habitum est.

B Ad primum ergo dicēdū, quod Dominus ibi loquitur supposita præscientia, & præordinatione Dei secundum quam erat ordinatum, vt fructus humanæ salutis nō sequeretur, nisi Christo patiente. Et similiter intelligendū est, quod secundo obijcitur. Si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, scilicet propter hoc, quod tu ita disposuisti, vnde subdit. Fiat voluntas tua.

¶ Ad tertium dicēdum, quod hæc etiā iustitia dependet ex voluntate diuina, ab humano genere satisfactionem exigēte pro peccato, nā si voluisset absq; omni satisfactione hominem à peccato liberare, contra iustitia non fecisset. Ciuilis enim Iudex nō potest salua iustitia culpam sine pœna dimittere, quā habet punire culpam in alium cōmissam: puta, vel in alium hominē, vel in totam rempublicam, siue in superiorem principem. Sed Deus non habet aliquē superiorem, sed ipse est supremum, & cōmune bonū totius vniuersi. Et ideo si dimittat peccatū, quod habet rationē culpæ ex eo quod contra ipsum cōmittitur, nulli facit iniuriā: sicut quicumque homo remittit offensam in se cōmissam absque satisfactione, misericorditer,

Tract. 51. in
Ioann. circa
med. tom. 9.

Canon. 31.
in Matth. nō
multum re-
mote à fine.

Paris. 1. 7. 13.
art. 3.

lib. 13. c. 10.
circa princ.
tom. 3.

corditer, & non iniuste agit. Et ideo Dauid misericordiam petens, dicebat. Tibi soli peccaui: quasi dicat, potest sine iniustitia mihi dimittere. ¶ Ad quartum dicendum, quod fides humana, & etiam Scripturæ Diuinæ, quibus fides instruitur, innituntur præscientiæ, & præordinationi Diuinæ. Et ideo eadem ratio est de necessitate, quæ prouenit ex suppositione eorum, & de necessitate quæ prouenit ex præscientia, & voluntate Diuina.

Huic art. nihil addendum occurrit, sed videnda sunt dicta in citatis locis.

ARTICVLVS III.

Utrum fuerit aliquis modus conuenientior ad liberationem humani generis, quam per passionem Christi.

D tertium sic proceditur. Videtur, quod alius modus conuenientior fuisset liberationis humanæ, quā per passionem Christi. Natura enim in sua operatione imitatur opus diuinum, ut pote à Deo mota, & regulata. Sed natura non facit per duo, quod per vnum potest facere. Cum ergo Deus potuerit hominem liberare sola propria voluntate, non videtur conueniens fuisse, quod ad liberationem humani generis Christi passio adderetur.

¶ 2. Præterea, Ea, quæ fiunt per naturā, cōuenientius fiunt, quam ea quæ fiunt per violentiam: quia violentia est quædam excisio, seu casus ab eo, quod est secundum naturā: ut dicitur in libro. 2. de cælo. Sed passio Christi mortē violentam induxit, ergo conuenientius fuisset, ut Christus naturali morte moriendo, hominem liberaret, quā quod pateretur.

¶ 3. Præterea, conuenientissimū videtur, quod ille qui violenter, & iniuste detinet aliquid, per superioris poten-

tiam spoliatur, unde Isai. 52. dicitur: Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Sed diabolus nullum ius in hominem habebat, quem per fraudem deceperat, & per quendam violentiam seruituti subiectum detinebat. Ergo videtur conuenientissimum fuisse, quod Christus diabolum per solam potētiā spoliaret, absq; sua passione.

¶ Sed contra est, quod August. dicit. 13. de Trin. Sanandæ nostræ miserix cōuenientior modus alius nō fuit, quā per Christi passionem.

lib. 13. c. 10.
paulo post
prin. 10. 3.

¶ Respondeo dicendū, quod tantō aliquis modus conuenientior est ad assequendum finem, quātō per ipsum plura concurrunt, quæ sunt expedientia fini. Per hoc autē, quod homo per Christi passionē est liberatus, multa cōcurrerunt ad salutem hominis pertinētia præter liberationem à peccato. Primo enim per hoc homo cognoscit, quātū Deus hominē diligit, & per hoc prouocatur ad eū diligendū, in quo perfectio humanæ salutis consistit. Vndē Apost. dicit Rom. 5. Cōmendat suam charitatem Deus in nobis, quoniam cū inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Secundo, quia per hoc dedit nobis exemplum obedientiæ, humilitatis, constantiæ, iustitiæ, & ceterarū virtutum in passione Christi ostensarum, quæ sunt necessariæ ad humanam salutem. Vndē dicitur. 1. Petr. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius. Tercio, quia Christus per passionem suam non solū hominem à peccato liberauit, sed etiam gratiam iustificantiæ, & gloriam beatitudinis ei promeruit, ut infra dicitur. Quarto, quia per hoc est homini inducta maior necessitas, se immunem à peccato conseruandi, qui se sanguine Christi redēptū cogitat à peccato: secundū illud primæ

Corinth.

quæst. 48.

248
3. dist. 18.
art. 6. q. 3.
cor. Et dist.
20. ar. 4. q.
2. Et quod
2 art. 2.

Ex libr. 2.
tex. 18. 10. 2

Corinth. 6. Empti enim estis pretio magno: glorificate, & portate Deum in corpore vestro. Quinto, quia hoc ad maiorem dignitatem hominis cessit: ut sicut homo victus fuerat, & deceptus à diabolo, ita etiam homo esset, qui diabolum vinceret: & sicut homo mortem meruit ita homo moriendo, mortem superaret: vnde dicitur primæ ad Corinthios. 15. Deo gratias, qui dedit nobis victoriâ per Dominum nostrum Iesum Christum. Et ideo cõueniẽtius fuit, quod per passionem Christi liberaremur, quàm per solam Dei voluntatẽ. ¶ Ad primum ergo dicẽdum, quod natura etiam ut aliquid conuenientius faciat plura ad vnum assumit, sicut duos oculos ad videndum. Et idem patet in altis. ¶ Ad secundum dicendum, quod sicut Chrysostom. dicit Christus non sui mortem, quam non habebat, cum sit vita, sed hominum mortem venerat consumpturus. Vnde non propria morte corpus deposuit, sed ab hominibus illatam sustinuit. Sed etsi ægrotauisset corpus eius, & in conspectu omnium solueretur, incõueniens erat eũ, qui sanaret aliorum languores, habere proprium corpus affectum languoribus. Sed & si absque morte corpus aliqui seorsum deposuisset, ac deinde se offerret, non crederetur ei de resurrectione differenti. Quomodo enim pateret Christi in morte victoria, nisi coram omnibus eam patiens per incorruptionem corporis probasset extinctã? ¶ Ad tertiam dicendum, quod licet diabolus iniuste inuaserit hominem: tamẽ homo propter peccatum, iustẽ erat subseruitute diaboli derelictus à Deo. Et ideo conueniens fuit, ut per iustitiam homo à seruitute diaboli liberaretur, Christo satisfaciente pro ipso per suã passionem. Fuit etiam hoc conueniens ad vincendam superbiam diaboli, qui

A est desertor iustitiæ, & amator potentie, ut Christus diabolum vinceret, & hominem liberaret, non per solam potentiam Deitatis, sed etiam per iustitiam, & humilitatem passionis, ut August. dicit. 13. de Trinitate.

lib. 1. ex ca.
13. & 19.
simul, 10. 3.

COMMENTARIUS.

Hic etiam articulus in supradictis locis est expositus. Solùm circa rationes D. Thom. & id, quod Caietan. notat, aduertendum est, duplicem hic fieri posse comparisonem: vna est, alterius modi redemptionis quæ esset à persona creata, cum redemptione facta à persona diuina, in quo sensu quæstio hæc magis est de incarnatione ipsa, quàm de passione, quàm rationes D. Thom. præsertim. 1. 3. & 4. etiam in hoc sensu procedant. Potest verò fieri alia cõparatio inter hunc modum redemptionis, & alium qui esset ab eadem persona diuina, non per mortem, sed per aliud genus actionis: & hæc videtur esse propria huius loci, & de illa optimè procedunt etiam rationes D. Thom. cætera videantur locis citatis.

ARTICVLVS III.

Virum Christus pati debuerit in cruce.

C quantum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit pati in cruce. Veritas enim debet respondere figuræ. Sed in figura Christi præcesserunt omnia sacrificia veteris Testamenti, in quibus animalia gladio necabantur, & postmodum igni cremabantur. Ergo videtur, quod Christus nõ debuerit pati in cruce, sed magis gladio, vel igne. ¶ 2. Prætereà, Damascen. dicit, quod Christus nõ debuerit assumere detestabiles passionis. Sed mors crucis videtur fuisse maximè detestabilis, & ignominiosa, vnde dicitur Sapient. 2. Morte turpissima condemnemus eum. Ergo videtur, quod Christus non debuerit pati mortem crucis. ¶ 3. Prætereà, De Christo

249
3. dist. 20.
ad. 4. q. 26
ad. 1. Et. 4.
contr. 6. 55.
ad. 17. &
18. Et. 1.
quo. q. 1. ad.
2. Et op. 3.
c. 235.

lib. 3. orib.
fid. cap. 200

sto dicitur, Benedictus qui venit in nomine Dñi, vt patet Matt. 21. Sed mors crucis erat mors maledictionis, secundū illud Deut. 21. Maledictus est à Deo, qui pēdet in ligno. Ergo videtur, quod non fuerit conueniens Christum crucifigi. ¶ Sed contra est, quod dicitur Phil. 2. Factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.

¶ Respondeo dicendum, quod conuenientissimum fuit Christum pati mortem crucis. Primo quidem, propter exemplum virtutis. Dicit enim Augustin. lib. 83. quæst. Sapientia Dei hominem ad exemplum, quo recte viueremus, suscepit. Pertinet autem ad vitam rectam, ea quæ non sunt metuenda, non metuere. Sunt autem homines, qui quamuis mortem ipsam nō timeant, genus tamen mortis horrescunt. Vt ergo nullum genus mortis recte viuenti homini metuendum esset, illius hominis cruce ostendendum fuit: nihil enim erat inter omnia genera mortis, illo genere execrabilius, & formidabilius. Secundo, quia hoc genus mortis maximè cōueniens erat satisfactioni pro peccato primi parentis, quod fuit ex eo quod contra mandatū Dei, pomum ligni vetiti sumpsit. Et ideo conueniens fuit, quod Christus ad satisfaciendū pro illo peccato seipsum pateretur ligno affigi, quasi restituens quod Adam sustulerat: secundū illud Psalm. 64. Quæ non rapui, tunc exolvebam. Vndè Augustin. dicit in quodam sermone de passione. Contēpsit Adam præceptum, accipiens ex arbore pomum: sed quicquid Adam perdidit, Christus in Cruce inuenit.

Tertia ratio est, quia (vt Chrysostomus dicit in serm. de passione) in excelso ligno, & non sub tecto passus est, vt etiam ipsius aeris natura mūdetur, sed & ipsa terra simile beneficiū sen-

A tiebat, decurrentis de latere sanguinis stillatione mūdatur. Et super illud Ioan. 3. Oportet exaltari filium hominis, dixit. Exaltari audiens, suspensionem intelligas in altum, vt sanctificaret aerem, qui sanctificauerat terram, ambulando in ea. Quarta ratio est: quia per hoc quod in alto moritur, ascensum nobis parat in cœlum, vt Chrysostomus dicit. Et inde est, quod ipse dicit Ioan. 12. Ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Quinta ratio est, quia hoc cōpetit vniuersali saluationi totius mundi. Vndè Gregorius Nissen. dicit, quod figura crucis à medio contactu in quatuor extrema partita, significat virtutem & prouidentiam eius, qui in ea pependit, vbique diffusam. Chrysost. etiā dicit, quod in cruce expansis manibus moritur, vt alterā manu veterem populum, altera eos, qui ex Gentibus sunt, trahat. Sexta ratio est, quia per hoc genus mortis diuersæ virtutes designantur. Vndè Augustinus dicit in lib. de gratia vet. & noui Testament. Non frustra tale genus mortis elegit, vt latitudinis, & altitudinis, & longitudinis, & profunditatis, de quibus Apostolus loquitur, magister existeret. Nam latitudo quæ est in eo ligno quod transuersum desuper figitur, hoc ad bona opera pertinet: quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipso ligno vsque ad terram conspicuum est, ibi enim quodammodo statatur, idest, persistitur & perseueratur, quod longanimitati tribuitur. Altitudo est in ea ligni parte, quæ ab illa quæ transuersum figitur, sursum versus relinquitur, hoc est, ad caput crucifixi: quia benè sperantium superna expectatio est. Iā vero illud ex ligno quod fixum occultatur, vndè totum illud exurgit, profunditatem significat gratuitæ gratiæ.

Tract. 119.
in Ioan. pa-
rum à princ.
tom. 9.

Et sicut August. super Ioan. dicit. Lignum, in quo fixa erant membra patiens, etiam cathedra fuit magistri docentis. Septima ratio est, quia hoc genus mortis plurimis figuris respondet. Vt enim August. dicit in sermone de passione, de diluuiio aquarum humanum genus arca lignea liberauit. De Aegypto Dei populo recedente, Moyses mare virga diuisit, & Pharaonem prostrauit, & populum Dei redemit. Idem Moyses lignum in aquam misit, & amaram aquam in dulcedinem commutauit. Ex ligna virga de spiritali petra salutaris unde profertur. Et ut Amalec vinceretur, circa virgam Moyses expansis manibus extenditur: & lex Dei, arcæ Testamenti creditur lignæ, ut his omnibus ad lignum crucis, quasi per quodam gradus veniatur.

Ad primum ergo dicendum, quod altare holocaustorum, in quo sacrificia animalium offerebantur erat factum de lignis, ut habetur Exod. 26. & quantum ad hoc veritas respondet figuræ. Non autem oportet, quod quantum ad omnia: quia iam non esset similitudo, sed veritas, ut Damasc. dicit in 3. lib. Specialiter tamen, ut Chrysostom. dicit, non caput ei amputatur, ut Ioanni, neque sectus est, ut Isaias: ut corpus integrum, & indiuisibile morti seruet, & non fiat occasio volentibus Ecclesiam diuidere. Loco autem materialis ignis, fuit in holocausto Christi, ignis charitatis.

Ad secundum dicendum, quod Christus detestabiles passiones assumere renuit, quæ pertinebant ad defectum scientiæ, vel gratiæ, aut etiam virtutis. Non autem illas, quæ pertinet ad iniuriam ab exteriori illatam: quinimò, ut dicitur Hebr. 12. sustinuit crucem, confusione contempta.

Ad tertium dicendum, quod (sicut August. dicit. 14. contra Faustum) pec-

lib. 3. orob.
fid. c. 26. nō
lōge à fine.

lib. 14. c. 3.
q. 4. 10. 6.

catum maledictum est, & per consequens mors, & mortalitas ex peccato proueniens. Caro autem Christi mortalis fuit, similitudinem habens carnis peccati: & propter hoc Moyses eam nominat maledictum: sicut & Apostolus nominat eam peccatum: dicens secundæ ad Corint. 5. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, scilicet propter penam peccati. Nec ideo maior inuidia est: quia dixit, Maledictus est à Deo: nisi enim Deus peccatum odisset, non ad eam suscipiendam, atque tollendam filium submitteret. Confiteri ergo maledictum suscepisse pro nobis, quem confiteris mortuum esse pro nobis. Unde ad Galat. 3. dicitur. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.

COMMENTARIUS.

Quoniam de materia huius articuli integram disputationem instituturi sumus, nunc circa textum D. Thom. solum annotabimus, ex septem rationibus, quibus

probat fuisse conueniens Christum in Crucipati, non omnes, ac singulas per se sumptas probare assertionem: sed vnaquæque ratio probat fuisse conueniens aliquid, quod in eo mortis genere reperitur & consequenter omnes simul sumptæ rectè concludunt illud mortis genus ad reparationem, & exemplum nostrum fuisse conuenientissimum.

Itaque primario D. Tho. probat deuisse Christum sustinere mortem valde execrabilem, ac formidabilem. Quæ duo verba videntur referri ad ignominiam, & dolorem, eo enim magis formidatur mors, quod maioribus cruciatibus, ac doloribus sustinenda est, & eo magis eam execramur, quod cum maiori ignominia, & dedecore coniuncta est. Vt ergo Christus exemplo suo nos doceret, non solum non timere mortem, sed nec genus mortis, etiam cum summo esset dolore, ignominiaque coniunctum, Crucem subire voluit, in qua & ingens dolor erat, & ignominia non minor. Unde Isidor. lib. 5. Originum cap. vlt. circa finem, Maiorem (inquit) esse penam Crucis, quam patibuli. Nam patibulum appensos statim exanimat, Crux autem suffixos diu cruciat. Unde

Passio Christi
in Cruce
multis mortis
conuenientissima.

Isidor.

et in

Et in Euangelio latronibus, ut morerentur, & de ligno ante Sabbathum deponerentur crura confracta sunt, quia ligno suspensi, cito mori non poterant. Et August. tract. 31. in Ioan. supplicium ideo durius erat, quia diutius cruciabat, & omnes crucifixi longa morte necabantur. Et ideo cum Christus citius inuentus fuerit mortuus, omnes admirati sunt. Et in eadem sententiam eleganter loquitur August. tract. 36. ubi dicit. Illa morte peius nihil fuit inter omnia genera mortuum, &c. Eadem luculentius repetit idem August. serm. 18. de verbis Domini, ubi inter alia, inquit: Si genus mortis exhorrescit infirmitas, nihil eo tempore fuit ignominiosius, quam mors Crucis, non enim frustra commendans eius obedientiam Apostolus addidit dicens, Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis. Quod verbum ponderans etiam Chrysost. serm. 7. in epistol. ad Philippenf. sic scribit. papa, quam magnum, & vehementer ineffabile est, quod seruius factus est. Quod verò mortem sustinuit, multo plus est: sed est & aliud maius quid dicitur istud, & admirabilius, quam obire? Quoniam non quavis mors ista similis est, ista namque omnium videbatur probrosissima, ista plena de decore, ista maledicta. Maledictus enim, inquit, omnis qui pependit in ligno: & D. Tho. ibi dicit illo verbo, mortem, mortem autem crucis, notari, Christum non fugisse ignominiam quia mors erat ignominiosissima. Vnde & sap. 2. dicitur in persona Iudeorum, Morte turpissima condēnemus eum. Illo enim supplicij genere solū mancipia, aut serui, non autē liberi solebāt affici. Vnde Lactan. lib. 4. diuinarū Instit. cap. 26. Dicat, inquit, fortasse aliquis, cur si Deus fuit, & mori voluit, non saltem aliquo honesto mortis genere affectus esset? cur potissimum cruce? cur infami genere supplicij? quod etiam homini libero, quāvis nocenti, videatur indignū. Cuius rei optimā rationē affert, veluti amplificans superiorē causam, ex nostro exemplo desumptā, ijs verbis. *Et is, qui humilis ad uenerat, humilibus, & infirmis opem ferret, & in omnibus spē salutis ostenderet, eo genere afficiendus fuit, quo humiles, & infirmi solent, ne quis esset omnino, qui eum non posset imitari.* Addendum verò ulterius est, non solū propter exemplū nostrum voluisse Deum tam acerbū, & ignominiosū mortis genus Christū exaltare: sed etiā, ut Christi obedientia ad Deum, & charitas erga homines, & seueritas diuinæ iustitiæ magis ostēderetur. Denique ut diuina sapientia, ac virtus amplius eluceret, dum per mortē ignominio-

sam, & dāmonē vicit, & homines ad suā cognitionē, & amorē traxit. Et ideo Paul. 1. ad Corinth. 1. Verbum crucis Dei virtutem appellat, & subdit, *Quia quod stultū est Dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Vnde Leo Papa serm. 1. de pass. Dñi. *Non est (inquit) dilectissimi, erubescenda crux Christi, quæ de virtute est diuini consilij, non de conditione peccati, & serm. 2. Crux Christi sacramentū, veri, & prænūtiati habet altaris, ubi per hostiam saluamur, natura humana celebraretur oblatio. Ibi sanguis immaculati agni, antiqua prauaricationis pacta delebat, ibi tota diabolice dominationis conterebatur aduersitas, & de elatione superbiæ victrix humilitas triumphabat.* Rursus serm. 8. *O admirabilis potētia crucis, o ineffabilis gloria passionis, in qua & tribunal Domini, & iudicium mundi, & potestas est crucifixi.* Et cetera, quæ eleganter prosequitur. Vltimò cōsiderandū est in hac ratione ex Chrysost. dict. ser. 7. ad Philip. quāuis Christus ob prædictas causas hoc genus mortis elegerit, Iudeos verò idē genus ignominiosē mortis ad eum interficiendū delegisse, ut Christū probrosum efficeret, ut et si nemo propterea ab ipso abstineret, quod occisus esset: abstineret tamen vel ideo, quod hoc pacto occisus esset, Quā Iudeo- rum mētē satis significauit Ieremias illis verbis, *Venite mittamus lignū in panē eius, & non mētē eius non memoretur amplius.* Verū (prosequitur Chrysost.) tantò magis splendet veritas, tantò redditur illustrior, quia tali mortis genere putabant eum abominandū fore, & omnino abominandissimum, & tamen nihil potuerunt, sed ipse illustrior, ac maior esse ostenditur.

Secunda ratio probat tantū decuisse Christum in ligno mori, quoniam per lignum, seu fructum arboris deceptus homo fuerat. Quam rationem indicat Ecclesiā, cū in hymno canit, *Et medellā ferret inde, hostis vnde laserat.* & alibi. *Et qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur.* Eandē breuiter significauit Leo Papa ser. 6. de passione, dicens. *Per lignū erigitur lapsus in ligno, & gustu fellis, & aceti diluitur esca peccati.* Et Damasc. lib. 4. cap. 12. *Quoniam morti per lignū aditus patuerat, consentaneum erat, ut per lignū quoque vita, & resurrectio donaretur.* Et Hieron. ad Galat. 3. *Ille pependit in ligno ut peccatum, quod commiseramus in ligno scientiæ boni, & mali, digno deleter appensus.* Decuit enim ut eisdem armis, quibus dāmon hominem vicerat, ab eodē vinceretur, &

August.

Ignominia crucis quā

August.

Chrysost.

D. Thom.

Sap. 2.

Lactan.

Acerbitas, & ignominia tanta in morte a Christo, cur assumpsa.

1. Cor. 1.

Leo Papa.

Chrysost.

Iere. ii.

Chrysost.

Leo Papa.

Damasc.

Hieron.

Cant 8.

Greg.

Exaltari
Christum a
terra in lig
no cur de
cussit.
Ioan. 3. &
12.
Chrysost.
D. Thom.
Lactan.

Athanaf.

ut homo, sicut per inobedientiam ligni pec-
cauerat, ita per obedientiam in ligno redi-
meretur. Ad quod accommodari possunt
verba illa Cant. 8. *sub arbore malo suscita-
uit, ibi corrupta est meretrix.* Nam priora
verba de arbore crucis intelligit Grego-
rius ibi.

Tertia, & quarta ratio solùm sunt con-
gruentiæ, ob quas expediens fuit, Chri-
stum à terra eleuatum, seu in aere, mori:
iuxta illud Ioan. 3. *Oportet exaltari filium
hominis, & capit. 12. Ego si exaltatus fuero
à terra, omnia traham ad me ipsum.* Quam
rationem præter Chrysostomum (quem
D. Thomas citat) luculenter tractat La-
ctant. libro quarto. de vera sapientia capi-
te. 26. vbi sic inquit, *illa quoque præcipua fuit
causa cur Deus crucem maluerit, quod illa exal-
tari eum fuit necesse, & omnibus gentibus pas-
sionem Dei notescere. Nam quoniam is, qui pa-
tibus suspenditur, & conspicuus est omnibus,
& ceteris altior, crux potius electa est, quæ sig-
nificaret illum tam conspicuum, tamque subli-
mem futurum, ut ad eum cognoscendum pari-
ter, & colendum cuncta nationes ex omni orbe
concurrerent.* Eandem rationem simul cum
multis alijs amplificat eleganter Atha-
naf. lib. de Incarnatione Verbi, & corporali
eius aduentu. Primo, quia oportuit Chri-
sti mortem esse notissimam, & in oculis om-
nium, ut tanto esset admirabilior, & cer-
tior resurrectio, quanto mors esset omni-
bus manifestior, seu (quod perinde ferè est)
ut victoria de morte clariùs ostendi posset,
dum eam in oculis omnium in se prouoca-
tam, mortuam reddidisset, ac iam deinde ina-
nem, & exhaustam, sui corporis incorruptibili-
tate probasset. Secundo, quia oportuit Dia-
bolum præcipitari, aeremque purificari.
Dæmon enim è cælo lapsus in hoc aere
vim suam exercebat, & ideò Christus in
aere sublimatus, aerem purgauit, & con-
tra dæmonum insectationes vim, atque ef-
ficaciam tribuit. Tertiò sublimatus est in
aere, quia nouum cælorum iter nobis ape-
riebat, quos ipse suo corpore in sublimè at-
tollebat. Nam quemadmodum illud pro
omnibus morti obtulit, ita quoque per il-
lud viam ad cælos commonstrauit.

Quinta, & sexta ratio D. Thom. propriè
procedunt de supplicio crucis quoad figu-
ram, & proprium modum eius. Et quinta
est præcipua, & quæ frequentius reperitur
in patribus, optime Lactan. suprâ, *Extendit*

A in passione manus suas, orbemque dimensus est,
viam tunc ostenderet ab ortu solis vsque ad
occasum, magnum populum ex omnibus lin-
guis, & tribus congregatum, sub alas suas
esse venturum: & signum illud maximum, atq;
sublime frontibus suis suscepturum. Et Athan.

Athanaf.

Quatuor par-
tes crucis
Christi
quid porten-
dant.

B cis designata ligno eius transuerso indicat
generalem fructum crucis, per vniuersum
orbem diffundendū, ut Lactantius, & Atha-
nafius exposuerunt: longitudo verò signi-
ficata in ligno recto, cuius extremæ par-
tes sunt sublimitas, & profundum, quia ex
altera in terra infixum, ex altera versus
cælum erigitur, hoc (inquam) Lignum in-
dicabat crucem, & in terra, & in cælo, &
etiam subtus terrā vim, & efficaciam ha-
bituram, iuxta illud ad Colos. 1. *Pacificans*
per sanguinem crucis eius, & quæ in cælis, &
quæ in terra sunt, & illud ad Philip. 2. *Et in*
nomine Iesu omne genua flectatur, cælestium,
terrestrium, & infernorum. Vnde Damascen.

2. Colos. 1.
Philipp. 2.

Damasc.

Hieronymo.

C Marc. 15. inquit, *species crucis, quid est, nisi
forma quadrata mundi? Oriens de vertice ful-
gens, Arcton dextra tenet, Austrum in laua con-
sistit. Occidens sub plâtis firmatur: Et idè ferè
habet Beda Luc. 22. vbi refert carmina Se-
dulij lib. 5. Paschalis, in quibus eadè senten-
tia cõtinetur. Aliter Clemēs Alexādrinus
oratione exhortatoria ad Gentes in fine, di-
cit, per extensionē manuum Christi signifi-
cari, solutum esse hominem, qui alligatus
erat interitui, & corruptioni. Deniq; Gre-
gorius Nazian. oratione prima apologeti-
ca ante medium, ferè omnes has rationes
breuissimis verbis complexus est, dicens,*

Beda.
Sedul.
Clem. Alex.

Greg. Naz.

Idcirco

Lactan.

Idcirco lignum aduersus lignum, & manus aduersus manum, illa inquam fortiter extensa, aduersus incontinentem extensam, illa clauis confixa, atque cōstricta, aduersus remissa, & solutam, illa orbis fines cōiungentes, aduersus eam, quæ Adamum ē paradiso exturbauit. Idcirco sublimitas aduersus lapsum, & fel aduersus gustum, & spinea corona aduersus prauum imperium, & mors aduersus mortem, & tenebra aduersus lumen, & sepultura aduersus illam in terram reuersionem, & resurrectio propter resurrectionem. Plura de hac re videri possunt apud Ambrosium serm. 55. & 56. Chrysostomum tribus homilijs de cruce, in tertio tomo, & Irenæum libro quinto contra hæres. capite. 17. & Cyprianum, seu potius Ruffinum in expositione symboli, Cyprianum etiam sermone de passione Domini, & Augustinum lib. 2. de doctrina Christi. cap. 41. & tractat. 118. in Ioannem.

Septimam rationem ex eo conficit. D. Thom. quod oportuit veteres figuras crucis impleri. Quæ ratio supponit mysterium futurum, & conuenientiam eius secundū se, & ex eius suppositione procedit. Et simile argumentum sumi posset ex prophetijs, quas infra suo loco afferemus. Nam etiam prophetias impleri necessarium erat. Offerebat autem se hoc loco occasio multa dicendi de huiusmodi Crucis figuris. Sed eā rem vt alienā ab scholastico instituto prætermittamus. Videri autē possunt multa de hoc argumento apud Iustinum Mar. dialogo cum Triphone, & apolog. 2. & Tertull. lib. 3. contr. Marcion. cap. 18. & sequentib. & libr. contra Iudæos capit. 10. & sequent. Lactan. lib. 4. de vera sapientia capit. 18. & Augustinum lib. 16. cont. Faust. cap. 15. & sequentibus, vbi explicat. Virgam, qua Moyses petram percussit, fuisse crucis figuram. Damasc. lib. 4. capit. 12. vbi inter alia explicat, Iacob. quando cancellatis manibus, & adorato virgæ fastigio, filiis Iosep. benedixit, crucis mysteriū delineasse. Quod etiam attigit Hieronym. Ierem. 31. Peruulgata etiam est Crucis figura in serpente æneo, quam ipsemet Christus explicuit Ioan. 3. *Sicut Moyses exaltauit serpentē in deserto, ita oportet exaltari filium hominis.* Quā Cyrillus ibi, Augus. Chrysostom. & alij expōitores latē explicant, & alij exponentes illud ad Galat. 3. *Factus pro nobis maledictum.* Refert etiam Iustinus supra, agnum paschalem in figuram Crucis solitum esse

affari affixum duobus lignis recto, & transuerso in modum Crucis expansis. Moysen præterea orantem expansis manibus in figurā Crucis, vt populus vinceret, hoc mysterium significasse, multi Patres exponūt, quos retuli priori tom. disp. 56. sect. 3. Sed de his hætenus. Solutiones argumentorū primi & secundi non indigent annotatione vlla. De loco verò illo ad Gal. 3. qui in sol. ad. 3. tractatur, plura dicemus inferius in disputatione de Mysterio Crucis.

ARTICVLVS V.

Vtrum Christus omnes passiones sustinuerit.

AD quantum sic proceditur. Videtur, quod Christus omnes passiones sustinuerit. Dicit enim Hilarius. 10. de Trinitate. Vnigenitus Dei ad peragendum mortis suæ sacramentum consummasse se omne humanarum genus passionum testatur, cum inclinato capite emisit spiritum. Videtur ergo, quod omnes passiones humanas sustinuerit.

¶ 2. Præterea, Isai. 52. dicitur, Ecce intelliget seruus meus, & exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde, sicut obstupuerunt super eum multi, sic inglorius erit inter viros aspectus eius, & forma eius inter filios hominū. Sed Christus est exaltatus secundum hoc, quod habuit omnem gratiam, & omnem sciētiā pro quo super eum multi admirantes obstupuerunt. Ergo videtur, quod inglorius fuerit, sustinendo omnem passionem humanam.

¶ 3. Præterea, Passio Christi ordinata est ad liberationem hominis a peccato, vt suprà dictum est. Sed Christus venit liberare homines ab omni genere peccatorū, ergo debuit pati omne genus passionum. Sed cōtra est, quod dicitur Ioan. 19. quod milites primi quidem fregerunt crura, & alterius, qui

Ambros.
Chrysost.
Irenæus
Ruffin.
Cyprian.
August.

Iustin.
Tertul.

Lactant.
August.

Damasc.

Hieron.
Figura crucis Christi.
Ioan. 3.
Cyril.
August.
Chrysost.
Galat. 3.
Iust. Mar.

250
Infr. 7. 48.
147. 2.
lib. 10. in. 2.
fo. a principi-
prolibri.

Art. 3. huius
in quæst.

qui crucifixus est cum eo: ad Iesum autem cum venissent, non fregerunt eius crura. Non ergo passus est omnem humanam passionem.

¶ Respondeo dicendum, quod passionem humanam possunt considerari dupliciter. Vno modo quantum ad speciem, & sic non oportuit Christum pati omnem passionem, quia multarum passionum species siue inuicem contrariatur, sicut combustio in igne, & submersio in aqua. Loquimur enim nunc de passionibus ab extrinseco illatis, quia passionem ab intrinseco causatas, (sicut sunt ægritudines corporales) non de-
 9. 14. 4. cuit eum pati, ut supra dictum est. Sed secundum genus, passus est omnem pas-

sionem humanam. Quod quidem potest considerari tripliciter. Vno modo ex parte hominum, à quibus passus est. Passus est enim aliquid & à Gentilibus, & à Iudæis, & à masculis, & à fœminis, ut patet de ancillis accusantibus Petrum. Passus est etiam & à principibus, & à ministris eorum, & popularibus, secundum illud Psal. 2. Quare fremuerunt gētes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt Reges terræ, & principes conuenerunt in vnū aduersus Dominū, & aduersus Christum eius. Passus est etiam à familiaribus, & notis, sicut patet de Iuda cū prodente, & Petro ipsum negante. Alio modo patet idem ex parte eorum in quibus homo potest pati. Passus est enim Christus in suis amicis, eum deserentibus. In fama per blasphemias contra eum prolatas. In honore & gloria, per irrisiones, & contumelias ei illatas. In rebus, per hoc quod etiā vestibus spoliatus est. In anima per tristitiam, tedium, & timorem. In corpore, per vulnera, & flagella. Tertiò potest considerari quantum ad corporis mēbra. Passus est enim Christus in capite, pungentium spinarū co-

ronā, in manibus, & pedibus fixationem clauorū, in facie alapas, & sputa, & in toto corpore flagella. Fuit etiā passus secundum omnem sensum corporeum: secundum tactum quidē, flagellatus, & clavis confixus: secundum gustum, felle & aceto potatus: secundum olfactum, in loco fœtido cadauerum mortuorū (qui dicitur Caluariæ) appensus patibulo: secundum auditum, laceratus vocibus blasphemantium & iridentium: secundum visum, videns matrem & discipulum, quem diligebat, flentes.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod verbum illud Hilar. est intelligendum quantum ad omnia genera passionum, non autem quantum ad omnes species. ¶ Ad secundum dicendum, quod similitudo ibi attenditur, non quantum ad numerum passionum & gratiarum, sed quantum ad magnitudinem vtriusque: quia sicut sublimatus est in donis gratiarum super alios, ita deiectus est infra alios per ignominiam passionis. ¶ Ad tertium dicendum, quod secundum sufficientiam vna minima passio Christi sufficeret ad redimendum genus humanum ab omnibus peccatis: sed secundum conuenientiam, sufficiens fuit quod pateretur omnia genera passionum, sicut iam dictum est.

Citas in ar
gumen. 1.

COMMENTARIUS.

Circa literam huius articuli ferè nihil annotandum occurrit, quia perspicua sunt omnia quæ D. Thomas dicit, & sub illis capitibus, quæ numerat, potest quilibet ex Evangelica historia recensere in indiuiduo personas, à quibus Christus passus est, conuitia, iniurias, passionem, ac dolores, quæ sustinuit, de quibus omnibus infra in disputationibus aliquid attingemus. Videri etiam possunt circa hunc articulum, quæ in superiori tomo disputata sunt de defectibus à Christo assumptis, disput. 32. & 34. In his verò, quæ Caietan. notat, rectè dictum est mala poena quodam

quodam modo esse deificata, eò quòd à Christo assumpta sunt. Quod verò malum culpæ quodammodo etiam deificatum sit, non rectè dictum est. Nam malo culpæ tanta dignitas omnino repugnat: Ratio enim ob quam malum poenæ ad tantam dignitatem euectum est, nimirum vt valorem infinitum haberet ad satisfaciendum Deo, & vt nobis fieret amabile, ac desiderabile, non habuit locum in malo culpæ, quod neque est aptum ad satisfaciendum, sed potius satisfactionem requirit, neque etiam debet à nobis expecti, quin potius ipsum malum poenæ assumptum est, vt sit indicio, quàm sit nobis odio habendum malū culpæ. Quòd verò Christus assumpserit corpus de massa peccatrice, non id fecit, vt peccatū vllò modo deificaret, quia parentum peccata nullo modo ad ipsum pertinuerunt quoad culpam: sed solum quoad poenam: sed id fecit, vt peccatores honoraret, eorumq; naturā deificaret. Hæc obiter dicta sint propter notationem Caietani, quem non in re, sed solum in proprietate sermonis lapsum esse existimo. De hac verò re disputatum est disp. 33. sect. 2. tom. prioris.

ARTICVLVS VI.

Vtrum dolor passionis Christi fuerit maior omnibus doloribus.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod dolor passionis Christi non fuerit maior omnibus alijs doloribus. Dolor enim patiens augetur, secundum grauitatem, & diuturnitatem passionis. Sed quidam martyres grauiore passione: & diuturniores sustinuerunt, quàm Christus, sicut patet de Laurentio, qui est assatus in craticula, & Vincentio, cuius carnes sunt ungulis ferreis laceratæ, ergò videtur, quod dolor Christi patientis nõ fuerit maximus. ¶ 1. Præterea, Virtus mentis est mitigatiua doloris, in tantum quòd Stoici posuerunt, tristitiam in animū sapientis non cadere, & Aristot. posuit quod virtus moralis mediū tenet in passionibus. Sed in Christo

A fuit perfectissima virtus mentis, ergò videtur, quod in Christo nõ fuerit maximus dolor. ¶ 3. Præterea, quanto aliquod patiens est magis sensibile, tanto maior sequitur dolor passionis. Sed anima est sensibilior, quàm corpus, cum corpus sentiat ex anima. Adam etiam in statu innocentie videtur corpus sensibilius habuisse, quàm Christus, qui assumpsit corpus humanum cū naturalibus defectibus, ergò videtur, quod dolor animæ patientis in purgatorio, vel in inferno, vel etiam dolor Adæ, si passus fuisset, maior fuisset quàm dolor passionis Christi. ¶ 4. Præterea, Maioris boni amissio causat maiorem dolorē. Sed peccator peccando amittit maius bonum, quàm Christus patiēdo: quia vita gratiæ est melior, quàm vita naturæ. Christus etiam, qui amisit vitā, post triduum resurrecturus, minus aliquid amisisse videtur, quàm illi qui amittunt vitam permanfuri in morte. Ergo videtur, quod dolor Christi nõ fuerit maximus dolorum. ¶ 5. Præterea, Innocentia patientis diminuit dolorē passionis. Sed Christus innocenter est passus, secundum illud Hierem. Ego autem quasi agnus māsuetus, qui portatur ad victimam, ergò videtur, quod dolor passionis Christi non fuerit maximus. ¶ 6. Præterea, in his quæ Christi sunt, nihil fuit superfluum. Sed minimus dolor Christi suffecisset ad finem salutis humanæ: habuisset enim infinitā virtutē ex persona diuina. Ergo superfluum fuisset assumere maximū dolorē. ¶ Sed cōtra est, quod Thre. i. dicitur ex persona Christi, attēdite & videte, si est dolor, sicut dolor meus. ¶ Respondeo dicendū, quod sicut supra dictū est, cū de defectibus assumptis à Christo ageretur, in Christo patiente fuit verus dolor, & sensibilis, qui causatur ex corporali nociuo: & dolor interior, qui

251
3. di. 15. q. 1.
2. ar. 3. q. 3.
Et op. 3. c.
238. et 23.

lib. 2. Ethic.
cap. 3. 6. c.
9. tom. 5.

9. 15. ar. 5.
c. 6.

q. 15. & ar.
precedenti.

qui causatur ex apprehensione alicuius nocumenti, qui tristitia dicitur. Vterq; autem dolor in Christo fuit maximus inter dolores præsentis vite, quod quidem contigit propter quatuor. Primo quidē, propter causas doloris: nā doloris sensibilis causa fuit læsio corporalis, quæ acerbiter habuit: tum propter generalitatē passionis, de qua dictum est: tum etiā ex genere passionis, quia mors confixorum in cruce est acerbissima: quia cōfiguntur in locis neruosis, & maxime sensibilibus, scilicet in manibus, & pedibus, & ipsum pondus corporis pendentis cōtinuē auget dolorē, & cū hoc etiā est doloris diuturnitas, quia nō statim moriuntur, sicut hi qui gladio interficiuntur. Doloris autē interioris causa fuit: primo quidē omnia peccata humani generis, pro quibus satisfaciebat patiēdo, vnde ea quasi sibi ascribit dicens in Psal. 21. Verba delictorū meorum: secundo, specialiter casus Iudæorū, & aliorum in eius morte delinquentiū, & præcipuē discipulorū, qui scādalam passi sunt in Christi passione: tertio, etiam amissio vitæ corporalis, quæ naturaliter est horribilis humanæ naturæ. Secundo potest magnitudo doloris eius considerari ex perceptibilitate patiētis, & secundū animā, & secundū corpus. Nā & secundū corpus erat optimē cōplexionatus, cū corpus eius fuerit formatum miraculosē operatione Spiritus sancti: sicut & alia quæ per miracula facta sunt, fuerunt alijs potiora (vt Chrysostom⁹ dicit de vino, in quod Christus aquā conuertit in nuptijs) & ideo in eo maxime viguit sensus tactus, ex cuius perceptione sequitur dolor. Anima etiā secundū vires interiores, efficacissimē apprehendit omnes causas tristitiæ. Tertio, magnitudo doloris Christi patientis potest considerari ex doloris, & tristitiæ puritate.

Hom. 21. in
loco à medio
illius, 10. 3.

A Nam in alijs patiētibus mitigatur tristitia interior, & etiam dolor exterior, ex aliqua consideratione rationis, per quandam deriuationem, seu redundantiā à superioribus viribus ad inferiores, quod in Christo patiente non fuit, quia unicuique virium permittit agere, quod est sibi proprium, sicut Damascenus dicit. Quarto potest considerari magnitudo doloris Christi patientis, ex hoc quod passio illa, & dolor à Christo fuerunt assumpta voluntariē, propter finem liberationis hominum à peccato. Et ideo tantam quantitatem doloris assumpsit, quæ esset proportionata magnitudini fructus, qui inde sequebatur. Ex his igitur omnibus causis simul consideratis manifestē apparet, quod dolor Christi fuerit maximus.

lib. 3. c. 15.
à medio.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit ex vno tantū prædictorum, scilicet ex læsione corporali, quæ est causa sensibilis doloris. Sed ex alijs causis multo magis dolor Christi patientis augetur, vt dictum est.

C Ad secundum dicendum, quod virtus moralis aliter mitigat tristitiam interiorem, & aliter exteriorem dolorem sensibilem. Tristitiam enim interiorem diminuit directē, in ea medium constituendo, sicut in propria materia, Medium autem in passionibus virtus moralis cōstituit (vt in secunda parte habitum est) non secundum quantitatem rei, sed secundum quantitatem proportionis, vt scilicet passio nō excedit regulam rationis. Et quia Stoici reputabāt, quod nulla tristitia esset ad aliquid vtilis: ideo credebant quod totaliter à ratione discordaret, & per consequens quod totaliter esset sapienti vitanda, sed secundum rei veritatem tristitia aliqua laudabilis est (vt Augustin. probat in. 14. de ciuit. Dei,) quando scilicet procedit ex sancto amore, vt pote cum

in corp. ar.

p. 2. q. 64.
art. 1 & 2.

Luc. 14.
c. 9. 10m.

cum aliquis tristatur de peccatis proprijs, vel alienis. Assumitur etiã, vt vtilis ad finem satisfactionis pro peccato, secundũ illud Apost. 2. ad Cor. 7. Quæ secundũ Deum est tristitia, pœnitentiã in salutẽ stabilem operatur. Et idẽ Christus, vt satisfaceret pro peccatis omnium hominũ, assumpsit tristitiam maximã quidem quantitate absoluta, non tamen excedentẽ regulã rationis. Dolorem autem exteriorẽ sensus, virtus moralis directẽ nõ minuit: quia talis dolor non obedit rationi, sed sequitur corporis naturam. Diminuit tamẽ ipsum indirectẽ, per redundantia a superioribus viribus in inferiores, quod in Christo non fuit, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendũ, quod dolor animæ separatę patiẽtis, pertinet ad statũ futuræ dãnationis, quæ excedit omne malũ huius vitæ, sicut sanctorũ gloria excedit omne bonam præsents vitæ. Vnde cũ dicimus Christi dolorem esse maximũ, nõ cõparamus ipsum dolori animæ separatæ. Corpus autẽ Adæ pati nõ poterat nisi peccaret, & sic fieret mortale & passibile, & minus doleret patiens, quàm corpus Christi, propter rationes prædictas. Ex quibus etiam apparet, quod etiam si per impossibile ponatur, quod Adam in statu innocentia passus fuisset, minor fuisset dolor eius, quàm Christi.

¶ Ad quartum dicendum, quod Christus nõ solũ doluit pro amissione vitæ corporalis proprię, sed etiam pro peccatis omniũ aliorũ, qui dolor in Christo excessit omnem dolorẽ cuiuscunq; contriti: tum quia ex maiori sapiẽtia, & charitate processit, ex quibus dolor contritionis augetur: tum etiam quia pro omnibus peccatis simul doluit: secundum illud Isa. 53. Verẽ dolores nostros ipse tulit. Vita autem corporalis Christi fuit tantæ dignitatis, & præci-

A pue propter diuinitatem vnita, quod de eius amissione etiam ad horã, magis esset dolẽdum, quàm de amissione vitæ alterius hominis per quantũcũq; tempus. Vndẽ & Philosophus dicit. 3. Ethic. quod virtuosus plus diligit vitã suam, quantõ scit eam esse meliorem, & tamen eam exponit propter bonum virtutis. Et similiter Christus vitam suam maximẽ dilectam, exposuit propter bonum charitatis, secundum illud Hierem. 12. Dedi dilectam animam meam in manibus inimicorũ eius.

¶ Ad quintum dicendum, quod innocentia patientis minuit dolorem passionis quantum ad numerum: quia cũ nocens patitur, dolet non solum de pœna, sed etiam de culpa: innocens autem solũ de pœna. Qui tamen dolor in eo augetur ex innocentia, in quantum apprehendit nocumentum illatum, vt magis indebitum. Vnde etiã & alij magis sunt reprehensibiles, si ei non cõpatiuntur, secundũ illud Isa. 57. Iustus autẽ perit, & non est qui recogitet in corde suo.

¶ Ad sextum dicendũ, quod Christus voluit genus humanum a peccatis liberare non sola potestate, sed etiam iustitia. Et ideo non solũ attendit quantam virtutem dolor eius haberet ex diuinitate vnita, sed etiam quantũ dolor eius sufficeret secundũ humanam naturam ad tantam satisfactionem.

COMMENTARIUS.

DE materia huius articuli agem⁹ proxima disputatione. Litera autẽ D. Thomæ nõ indiget alia expositione: nam ex ijs quæ ibi dicemus, fiet satis perspicua. Quod verò D. Thom. dicit hĩc in vltima ratione, & in sol. ad. 6. Christum assumpsisse eam quantitatem doloris, quæ non solum ex vnione ad Verbum, sed ex se sufficeret ad condignã satisfactionem pro humana natura, explicatũ est in superiori tom. disputat. 4. sect. 4. in sol. secundæ objectionis, vbi diximus id esse intelligendum secundum quandam proportionem.

ARTICVLVS VII.

Utrum Christus passus fuerit secundum totam animam.

AD septimum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit passus, secundum totam animam. Anima enim patitur patiente corpore per accidens, in quantum est corporis actus. Sed anima non est actus corporis, secundum quamlibet partem eius: nam intellectus nullius corporis actus est, ut dicitur in 3. de anima. Ergo videtur, quod Christus non fuerit passus, secundum totam animam.

¶ 2. Præterea, Quælibet potentia animæ patitur à suo obiecto. Sed superioris partis rationis obiecta sunt rationes æternæ: quibus inspiciendis, & consulendis intendit, ut August. dicit. 12. de Trinit. Ex rationibus autem æternis nullum potuit Christus pati. nocumen- tum, cum in nullo ei contrarietur. Ergo videtur, quod non fuerit passus secundum totam animam. **¶ 3.** Præterea, quando passio sensibilis usque ad rationem pertingit, tunc dicitur completa passio, quæ in Christo non fuit, sed solum pro passio, ut Hieron. dicit. Unde & Dion. dicit in epist. ad Ioannem Euangelistam, quod passiones sibi illatas patiebatur secundum iudicare solum. Non ergo videtur, quod Christus secundum totam animam pateretur. **¶ 4.** Præterea, Passio dolorem causat. Sed intellectu speculatio non est dolor: quia delectationi, quæ est ab eo quod est considerare, nulla tristitia opponitur, ut Philosophus dicit in 1. Topic. Ergo videtur, quod Christus non pateretur, secundum totam animam. **¶ Sed contra est,** quod in Psalmo 87. dicitur ex persona Christi, Repleta est malis anima mea. Glossa, non vitij, sed doloribus, quibus anima carni compatitur, vel malis, scilicet

A cet pereuntis populi cõpatiendo. Non autem fuisset anima eius his malis repleta, si non secundum totam animam passus esset. Ergo Christus est secundum totam animam passus.

¶ Respondeo dicendum, quod totum dicitur respectu partium: partes autem animæ dicuntur potetiae eius. Sic ergo dicitur anima tota pati, in quantum patitur, secundum suam essentiam, vel in quantum secundum omnes suas potetias patitur. Sed considerandum est, quod aliqua potentia animæ potest pati dupliciter. Vno modo passione propria, quæ quidem est secundum quod patitur à suo obiecto sicut si visus patitur ex superabundanti visibili. Alio modo patitur aliqua potentia passione subiecti, super quod fundatur, sicut visus patitur patiente sensu tactus in oculo, super quem fundatur visus, puta cum oculus pungitur, aut etiam distemperatur per calorem. Sic igitur dicendum est, quod si intelligamus totam animam ratione suæ essentiae, sic manifestum est totam animam Christi passam esse. Nam tota essentia animæ coniungitur corpori, ita quod tota est in toto, & tota in qualibet parte eius, & ideo corpore patiente, & dispositio ad separationem ab anima, tota anima patiebatur. Si vero intelligamus totam animam, secundum omnes potetias eius, sic loquendo de passionibus proprijs potetiarum, patiebatur quidem secundum omnes vires inferiores: quia in singulis viribus inferioribus animæ, quæ circa temporalia operantur, inueniebatur aliquid, quod erat causa doloris Christi: sicut ex supradictis patet. Sed secundum hoc superior ratio non patiebatur in Christo ex parte sui obiecti, scilicet Dei, qui non erat animæ Christi causa doloris, sed delectationis & gaudij. Secundum autem illum modum passionis, quo

152
5. dist. 15.
q. 2. ar. 1. q.
3. & ar. 3.
q. 2. & ver.
q. 2. 6. ar. 3.
ad. 1. & ar.
8. & 9. Et
quod. 7. ar.
5. Et opus.
3. c. 135.
Ex lib. 3.
ex tex. 6. &
12. tom. 2.

lib. 12. c. 7.
in fine 10. 3.

Hiero. super
illud Matt.
2. Capit. cõ
tristari cõ
matus esse,
tom. 9.
Incipit hæc
epist. Dion.
Dionys. Salu
co te animas,
&c. circa
medium il
lius.
1. Topic. cap.
13. in loco.
Ab his in
quibus repe
ritur alteru
contrarium.
tom. 1.
Psal. 87.
Est August.
ibi tom. 8.

ar. 5. & 6.
huius. q.

quo potentia aliqua dicitur pati ex parte sui subiecti, sic omnes potentiae animae Christi patiebantur: omnes enim potentiae animae radican- tur in essentia eius, ad quam peruenit passio, passio corpore, cuius est actus.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod licet intellectus, secundum quod est potentia quaedam, non sit corporis actus: essentia tamen animae est corporis actus, in qua radicitur potentia intellectiva, ut in prima parte habitum est.

¶ Ad secundum dicendum, quod illa ratio procedit de passione, quae est ex parte proprii obiecti, secundum quam superior ratio in Christo passa non fuit.

¶ Ad tertium dicendum, quod dolor tunc dicitur esse passio perfecta, per quam anima perturbatur, quando passio sensitivae partis pertingit usque ad immutandum rationem à rectitudine sui actus, ut scilicet sequatur passionem, & non habeat liberum arbitrium super eam. Sic autem passio sensitivae partis non peruenit in Christo usque ad rationem, sed ex parte subiecti, sicut dictum est.

¶ Ad quartum dicendum, quod intellectus speculativus non potest habere dolorem, vel tristitiam ex parte sui obiecti, quod est verum absolute confideratum, quod est perfectio eius. Potest tamen ad ipsum pertingere dolor, vel causa doloris per modum iam dictum.

COMMENTARIUS.

IN titulo huius articuli multae quaestiones continentur, quas D. Th. in corpore distinguit, ut bene Caiet. explicat. Sed una tantum est, in qua non nihil potest esse difficultatis, quae à nobis in superioribus est satis tractata. Prima ergo quaestio est, an tota anima Christi secundum essentiam suam dolores passa sit, & in hac, licet videatur esse aliqua controuersia inter D. Thomam hic, qui affirmat, & inter Scotum. in 3. d. 15. qui hoc negare videtur; tamen in re non potest esse controuersia, quia & cer-

tum est, dolorem non recipi immediate in essentia animae, sed in potentia, cuius est actus vitalis, & immanēs: & certum etiam est totam animam secundum essentiam esse principale principium doloris & hoc sensu ipsam pati, & sentire dolorem.

Altera quaestio est, an omnes potentiae animae Christi passae fuerint ex parte subiecti, & hac quaestio videtur potius de modo loquendi, quam de re. Quia potentiam aliquam pati solum ex parte subiecti, nihil aliud esse videtur, (quantum ex D. Tho. colligitur) quam quod subiectum, in quo talis potentia existit, seu radicitur, patitur, & hoc modo ex decisione prioris quaestionis est manifestum, omnes potentias animae Christi passas esse patiēte ipsa anima, in qua omnes potentiae radican- tur. Sed reuera valde improprie dicitur aliqua potentia pati, solum quia est in subiecto, quod per aliam potentiam patitur, nisi passio vnius potentiae aliquo modo redundet in alteram, impediendo illam à sua actione, vel alio simili modo. Ut in exemplo D. Tho. quando tactus, qui est in oculo patitur, dicitur visus pati, quia illa passio aliquo modo redundat in visum, nam dum alteratur tactus, mutatur dispositio necessaria in organo, ad exercendam convenienti modo operationem visus. Quod si hoc riguroso sensu haec secunda quaestio ageretur, negandum potius esset, Christum passum esse ex parte subiecti secundum omnes animae potentias, quia passio, aut dolor vnius potentiae, quantumvis maximus, non redundabat necessario in omnes, etiam si omnes in eadem anima radicaretur, neque impediēbat illas, quominus operationes suas perfecti exercerent, ut hic D. Tho. docet, & latius dictum est in superioribus, loco statim citando. D. Thomas ergo quoad hanc quaestionem non est loquutus in hoc sensu riguroso, sed in priori, siue ille proprius sit, siue improprius.

Tertia quaestio est, an anima Christi passa fuerit in omnibus potentijs suis per se, ac directe, ex proprijs actibus, & obiectis omnium potentiarum. Et haec est propria quaestio ad rem spectans, & hoc loco intenta. Cui D. Thomas respondet animam Christi passam esse in omnibus inferioribus potentijs, non tamen in ratione superiori. Et in priori quidem parte huius responsionis nulla est difficultas, si confide-

O o rentur

Dub. 1.

Responsio.

Dub. 3.

Responsio
Anima Christi
si nū in om-
nibus poten-
tijs suis dire-
cte passa fue-
rit.

P. p. q. 77.
ar. 1. q. 8.

In corp. art.

In corp. art.

Dub. 1.

D. Thom.
Scotus.
Responsio.

rentur ea quæ in præcedenti articulo dicta sunt, & animaduertatur, non vocari hic passionem, solum dolorem, vel tristitiam, (hæc enim formaliter non sunt, nisi in appetitu, & voluntate.) Sed vocatur passio, omnis immutatio corporis, vel animi, ex qua nata sunt oriri dolor vel tristitia. Illud etiam est aduertendum sermonem hic esse solum de potētij animæ, quæ sunt ad cognoscendum, & appetendum, quia est sermo de passione animali, seu vitali, & ita in hac parte nulla est difficultas. At verò alia pars negans Christum passum esse in portione superiori, maiorem difficultatem, & controuersiam habet, sed ea est à nobis latè disputata in superiori tomo disput. 38. sect. 2. ubi dixi etiam in portione superiori passum esse Christum tristitiam, & dolorem, & exposui, D. Thomam hic esse intelligendum de ratione superiori in ordine ad suum obiectum primum, quod est Deus, ita enim ipse seipsum exposuit. Et eodem loco late disputaui, quomodo in eadem voluntate Christi potuerint simul esse gaudiū & tristitia, quod D. Thom. articulo sequenti tractat, cui propterea nihil addendum hoc loco occurrit.

ARTICVLVS VIII.

Utrum tota anima Christi in passione fruereur fruitione beata.

253
3. dist. 15. q.
2. ar. 3. q. 2.
C. ver. 4.
10. art. 31.
ad. 3. C. 9.
26. art. 9.
C. 10. Et
quod. 1. q.
2. ar. 2. cor.
C. opus. 3.
exp. 278. C.
270. quæst.
35. art. 10.
lib. 10. c. 4.
C. lib. 7. c.
ult.

Doctauum sic proceditur. Videtur quod anima Christi in articulo illius passionis nō tota fruereur fruitione beata. Impossibile est enim simul dolere, & gaudere, cum dolor, & gaudium sint contraria. Sed anima Christi tota patiebatur dolorem in tempore passionis: vt suprà habitum est. Non ergo poterat esse, vt tota fruereur.

¶ 2. Præterea, Philosophus dicit in. 7. Et hic, quod tristitia si sit vehemens nō solum impedit delectationem contrariā, sed quamcunque, & ecōuerso Dolor autem passionis Christi fuit maximus (vt ostēsum est) & similiter delectatio frui-

tionis est maxima: vt in principio Secū dæ partis habitum est. Nō ergo potuit esse, & anima Christi tota simul patere tur, & fruereur. ¶ 3. Præterea, fruitio beata est secundum cognitionē, & amorem diuinorum, vt pater per Augu. in primo de doctrina Christiana. Sed non omnes vires animæ attingūt ad cognoscendum & amandum Deum. Nō ergo tota anima Christi fruebatur. ¶ Sed contra est, quod Damascenus dicit in. 3. lib. quod diuinitas Christi permisit carni agere, & pati quæ propria. Ergo pari ratione cum proprium esset animæ Christi, in quātū erat beata, quod frueretur, passio eius fruitionem nō impediēbat.

¶ Respōdeo dicendum sicut, quod dictū est prius, tota anima potest intelligi & secundum essentiam, & secundum omnes eius potētiās. Si autē intelligatur secundum essentiā, sic tota anima fruebatur, in quātum est subiectum superioris partis animæ, cuius est frui diuinitate vt sicut passio ratione essentiæ attribuitur superiori parti animæ, ita ecōuerso fruitio ratione superioris partis animæ attribuitur essentiæ. Si vero accipiamus totam animam ratione omniū potētiarum eius, sic non tota anima fruebatur, nec directē quidem, quia fruitio nō potest esse actus cuiuslibet partis animæ, nec per redundantiam gloriæ: quia dū Christus erat viator, non fiebat redundantia gloriæ à superiori parte in inferiorē, nec ab anima in corpus. Sed quia nec ecōuerso superior pars animæ impediēbat circa in quod est sibi propriū, per inferiorē, consequens est quod superior pars animæ perfectē fruebatur Christo patiente.

¶ Ad primum ergo dicēdum quod gaudium fruitionis non contrariatur directē dolori passionis: quia nō sunt de eodē, nihil autem prohibet contraria eidē inesse non secundū idem. Et sic gaudiū fruitio-

P. 2. q. 40

lib. 1. ex ca.
4. C. 10. 180
3.lib. 3. c. 15
post med.

ar. præced.

art. 6. huius
quæst.

fruitionis potest pertinere ad superiorem partem rationis per propriū actū, dolor autem passionis secundum suum subiectum. Ad essentiam vero animæ pertinet dolor passionis ex parte corporis, cuius est forma: gaudium vero fruitionis ex parte potentiae, cui subijcitur.

¶ Ad secundum dicendum, quod verbum illud Philosophi habet veritatem ratione redundantiae, quæ naturaliter fit ab vna potentia animæ in aliam. Sed hoc in Christo nō fuit, vt suprà dictum est.

In corp. art.
¶ art. 6.

¶ Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de totalitate animæ, quantum ad eius potentias.

DISPUTATIO XXXIII.

In duas sectiones distributa.

De passione Christi in genere.

Suppono primò, sermonem esse de ijs quæ Christus Dominus passus est hominum actionibus, & iniurijs, præsertim eo tempore, quo potestati, & manibus eorum est traditus. Nam de cæteris passionibus, laboribus, ac doloribus, quæ reliquo vitæ tempore sustinuit, nihil fere in particulari scriptum habemus, quod expositione indigeat, in communi verò satis de hoc diximus in superioribus, & præsertim in primo tomo super q. 14. & 15. D. Thomæ.

Ex quo loco secundo est in præsentis supponendam, Christum dominum vere, & non tantum specie sustinuisse passiones omnes quæ de ipso leguntur, vt dolorem, tristitiam, timorem, & huiusmodi conaturalis, & irreprehensibiles affectus. Quod late ibi ostendimus dispu. 32. sect. 1. & 3. & dispu. 34. sectio. 3. & latius disput. 38. sect. 3. & super questionem. 15. D. Thomæ in commentarijs articuli. 5. & 17. Quibus locis & varios errores refellimus, & nonnulla Patrum dicta præsertim Hilarii, quæ obscuriora videbantur, exposuimus. Rursus, Christum ab hominibus passiones multas sustinuisse, ex historia Evangelicæ veri-

Atate constat, de causis vero earū, & de fructu qui ex illis ad nos redundauit, nihil nunc dicendum est, tum quod D. Thom. tribus sequentibus questionibus de hac re latissime disputat; tum quod in superiori tomo satis à nobis explicata sunt, vt ibi annotamus. Quid vero hæc passio sit, ex ipso nomine constat, & ex ijs, quæ in citato loco de tristitia, & dolore dicta sunt, & in sequenti sectione amplius explicabitur: agitur duo tantū in genere explicanda supersunt: quæ nimirum fuerint, & quam graues hæc Christi passiones.

SECTIO PRIMA.

Quæ passionum genera Christus sustinuerit.

Hæretici huius temporis non cōtēti ijs passionibus, & doloribus, qui in Scriptura de Christo referuntur, dicunt ipsum pertulisse inferni cruciatus, & dolores. Quod nō solū affirmant de anima Christi post mortem (quæ de re postea agemus) sed etiam de Christo viuente in hac mortali vita, præsertim eo tempore, quo passus dicitur, scilicet ab illa hora, quæ in notato orauit vsq; ad crucem. Cum autē hæretici cruciatus, & dolores inferni nominant, nō intelligunt dolorem ex combustionē ignis prouenientem, quæ vocamus *painā sensus*, sed intelligunt *painā damni*, seu quandam participationem eius, quæ cōsistit in interna quadā, ac vehemēti anxietate, atq; tristitia, quæ dicunt Christum habuisse eo quod sentiret Deū sibi iratum, leq; ita ab ipso derelictum, vt vehemētissimè timeret, ne à morte absorberetur, & ad perpetuam Deo alienatus maneret. Huius blasphemie primus assertor, & inventor fuit Calvinus, quem Brentius, Melancthon, & alij sequuti sunt (vt refert Robertus Bellarminus lib. 4. de Christo. c. 8.) Sed in hoc errore quamplures hæreses, & blasphemie continentur. Primo, quod Christus in passione sua ita senserit Deum sibi iratum, vt de propria salute dubitauerit, quod repugnat & cum vera Christi diuinitate, & cum perpetua beatitudine animæ eius, & omni summa innocentia, ac perfecta scientia, quæ & se immuni omni culpa cognoscebat, & diuinam iusticiam non ignorabat, quæ nemi-

Bellarmin.

nem sine propria culpa perpetuo damna. **A** Deniq; pugnat cum verbis ipsiusmet Christi, si qui in horto discipulis dixit. *Spiritus qui deus promptus est, caro autem infirma.* Et Petrus *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi maiorem plusquam duodecim legiones Angelorum?* Nunquid hæc verba sunt hominis sentientis sibi Deum iratum? Postea verò dixit principi sacerdotum. *Modò videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli.* Sunt ne hæc verba hominis de sua salute dubitantis? Deinde in cruce dixit latroni, *Hodie mecum eris in paradiso*: non ergo formidabat de sua salute, qui etiam alteri, & quidem maximo peccatori, salutem pollicebatur. Quod argumentum notavit Hilarius lib. 10. de Trinit. ut hunc errorem, antequam natus esset, confutaret. Præterea **B** Ioan. capit. 18. sic inquit. *Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super se processit, & non ergo accessit Christus ad passionem ignorans quid sibi evenitum esset, atque adeò nec de salute sua dubitans: quin potius sæpe antea ipse prædixerat. Filius hominis tradetur ad flagellandum, & crucifigendum & tertia die resurget.* Ac denique discessurus ex hac vita, dixit ad Patrem, *In manus tuas Domine, commendo spiritum meum.*

Secundus error horum hæreticorum est, quòd Christo attribuunt vel desperationem, vel certè motus desperationis, & verba inordinatè prolata, quibus illum desperationis motum expressit. Quod est hæreticum, ut constat ex dictis in priori tomo disp. 33. sect. 1. & 34. sect. 2.

Terrio errant hi hæretici, quoniam non putant ad redemptionem nostram sufficere dolores, passionem, & mortem, quæ Scriptura de Christo refert. Quod etiam est hæreticum, nam Scriptura sacra non tribuit nostram redemptionem, nisi sanguini, & morti Christi ad Rom. 5. ad Colos. 1. ad Eph. 1. & sæpe aliàs.

Quarto denique errant, quia sine vlllo fundamento confingunt huiusmodi genus doloris & anxietatis in Christo. Quia neque in Scriptura fundamentum habet, neque perfectioni, & excellentiæ Christi consonat, quia huiusmodi pœnæ genus cõiunctum est vel cum culpa, vel cum magna ignorantia: nec denique ad nostram utilitatem confert. Quia neque ad exemplum cum non deceat, neque expediat nos huiusmodi

actiones imitari, neque etiam ad nostram redemptionem, quia à iis passionibus, quæ in Euangelio narrantur satis, superque fuerunt ad satisfaciendum pro nobis. Non immorabor autem in referendis ac dissoluendis argumentis, quibus hi hæretici nituntur: tum quòd in eis nihil difficultatis sit, ut videre est in Bellarmino supra: tum etiam, quia (si aliquid in ea re potest esse utilitatis) traditum est à nobis priori tomo locis nuper citatis.

Dicendū est ergo primo, Christum Dominum suscepisse tantum eas passionibus humanas, quas naturali modo ab hominibus tolerare poterat. Non assero, passum esse omnes passionibus huiusmodi, quæ possibiles sunt. Neque enim fuit igne combustus, neque ense occisus, neque membra eius secta sunt, ossa vè cõfracta, quæ omnia, & infinita similia vnus homo ab alijs pati potest, sed assero, quidquid Christus passus est, contineri sub hoc passionibus modo. Quod ita declaro quia non est fingendum Deum per se ipsum exagitasse Christum, aut speciali modo, vel in miraculoso fuisse operatum, ut Christus inuitatas aliquas passionibus sustineret, id enim alienum est à Dei benignitate, neque fundamentum vllum habet in Scripturis, aut traditione aliqua. Quod enim Isai. 53. dicitur, *Christus percussus à Deo, & humiliatus*, de morte, ac flagellatōe eius à Hieronymo & omnibus expositoribus, & permissiue intelligitur, sicut ad Rom. 8. dicitur. *Proprio filio suo non peperit: sed à pro nobis omnibus tradidit illum.* Rursus non est etiam fingendum Deum permisisse dæmoni, ut per se ipsum illum torqueret suo arbitrio, & voluntate. Quia quamquam hoc per se indecens non esset, neque alienum à charitate Christi, si nobis esset necessarium (nam qui permisit se tentari, & in montem ferri à dæmone, permittere etiam posset, se torqueri: & dolorem ab eodem pati, & qui passus est à membris dæmonis, potuisset etiam per-

mittere se ab eodem dæmone immediatè torqueri, ut aliàs argumentatur Greg. hom. 16. in Euangelia) nihilominus tamen asserendum non est, ita factum fuisse, quia neque nobis est necessarium, nec id legimus aut nobis est traditum: sed solum permissum esse dæmoni, ut per malos homines Christum affligeret, ac contristaret, quantum posset, ac vellet, iuxta illud Luc. 22. *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum*, id est malignorum

Quia Christum
passiones suscepit.

Hieronymus
Roman. 8.

Dæmon per
se se non contristavit
Christum.

Greg.

Luc. 22.

norum

Luc. 23.
Matth. 18.
Matth. 10.
Luc. 23.

Rom. 5.
Colos. 1.
Ephes. 1.

Iansen.
Euthym.
Lyr.

norum spirituū, qui cūm hactenus semper per vos me perdere conati sint, nunc tandē permittūtur, quod diu concupierunt, perficere per vos, qui eorum estis ministri, vt bene ex posuit Iansen. cap. 137. Cōcord. & ante eum Euthy. suo cap. 78. in Lucam, & Lyrām. Luc. 22.

Ex his ergo concluditur, Christum tantum ea passionum genera sustinuisse, quæ vi, & malitia humana effici potuerunt. Quia seclusa speciali virtute Dei, & immediata actione dæmonis non superest alius passionis modus, quia (vt supponimus) sermo est de passionibus ab ex. trinseco illatis non à naturalibus causis, nec casu, sed virtute, & industria alicuius liberi agentis.

Secundo dicendum est in hoc genere sustinuisse Christum omnes quodammodo passiones, quas aliquis homo industria hominum pati potest. Hanc conclusionem rectē explicuit D. Thom. art. 5. & rectē docet intelligendam esse non de singulis speciebus passionum, quia hoc non fuerat possibile: tum quia quædam ex ijs passionibus alijs repugnant: tum etiam quia possunt infinitis modis excogitari. Intelligitur ergo de generibus passionum, quia scilicet Christus in omni bono humano passus est, in omni exteriori parte corporis, in omnibus sensibus, ab omnibus personis, à coniunctis, ab alienis, Iudæis, à gentibus, & sic de reliquis. Solum est aduertendum nomine *passionis*, hic non comprehendit solum passionem physicam, quæ corpus realiter attingit, & alterat, & dolorē efficit sed in vniuersum omnem actum, quo priuatur homo aliquo bono suo, vel aliquod malum patitur, siue sit per realē passionē siue per extrinsecam tantum denominationem vt accidit in infamia, vel per immutationem intentionalem sensuum, vt in contumelijs, vel per solam priuationē, vt in amicorum desertione, & similibus. Et hoc modo est facilis, & perspicua cōclusio quæ satis ex Euangelistis constat.

Est verò prudenti lectore considerandum in his Christi passionibus nihil esse leuiter fingendū, quod vel ab Euangelistis narratum non sit, vel ex ijs, quæ ipsi narrant, ad iūcta Patrū expositione probabiliter colligi non possit. Possunt quidē fideles piē meditari acerbicatem earum passionū, quæ narrantur, earumq; circumstantias ex ijs, quæ humano modo contingunt, & ex affectu, &

dispositione talium personarum coniectare: non tamen licet noua passionum signimenta coningere, quia hoc neq; temeritate carere potest, neque euidenti periculo falsitatis. Cur autem voluerit Christus tot passionum genera perferre, optima est ratio, quam hoc loco Caie. adhibet, scilicet vt omnes illas deificaret, & hominibus expetendas redderet, & vt doceret hominem omnia humana cōmoda cōtemnere, & nihil eorū malorum timere, quæ ab hominibus inferri possunt, sicut ipse dixerat. *Nolite timere eos (timore scilicet mundano) qui occidunt corpus animam autem non possunt occidere.* Matth. 10. Quod vno verbo dixit Damasc. li. 3. de fide. cap. 20. *Omnia hæc assumpsit, vt sanctitatem omnibus efferret,* & hic accommodari possunt rationes omnes, quæ de supplicio crucis in ar. 4. D. Th. explicatæ sunt.

Caie.

Mat. 10.
li. 3. de fide. cap. 20.

SECTIO II.

Quam graues, & acerbis fuerint dolores passionum Christi.

Quoniam humana passio eo maxime videtur habere rationem pœnæ quo dolorem, vel tristitiam infert, ideo ad intelligendam pœnam, quam Christus pro nobis sustinuit, acerbicatem dolorum eius oportet explicare. Possumus autē id præstare, vel absolutē, vel comparatione facta cum alijs doloribus. Et quidem priori modo, cum nobis non constet, quis fuerit gradus, illius doloris, solum dicere possumus dolores passionum Christi fuisse maximos, ac vehemētes, vt constat ex ipsa narratione Euāgelicæ historiæ, quam in sequētib; disputationibus ex parte explicabimus, & sanctorum testimonia proferemus. Nunc sufficiant testimonia Dauidis, & Isaiæ, qui elegantissimē acerbicatem passionum Christi describunt: ille psalm. 21. *Circū dederūt me vituli multi tauri pingues obsiderūt me. aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens, & rugiens. sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera liquefciens in medio ventris mei,* & Psalm. 68. *Sustinui, qui simul contristaretur, & non fuit, & qui consolaretur, & non inueni,* Isaias. cap. 53. *Non est species ei; neque decor: & vidimus eum & non erat aspectus, & desiderauimus eum, despectum, & nouissimum virum, virum dolorum, & scientem infirmitatem.*

Acerbitas
dolorū Christi
si quantitas.

Psalm. 21.

Psalm. 68.
Psalm. 5. 3.

Vt ergo hæc grauitas dolorum Christi aliquomodo à nobis explicetur, oportet

Oo 3 compa-

comparatione vii. Potest autem hæc comparatio fieri, vel in specie doloris, quæ ex obiecto, et causis eius sumenda est: vel in intensione, quæ comparatio locum habet etiam inter dolores specie distinctos, sicut calor, & frigus possunt in intensione conferri, quanvis specie differant: vel potest etiam fieri comparatio in duratione doloris: vel denique in extensione, quæ solum habere potest locum in dolore sensibili, quatenus eius causa per plures, vel pauciores partes corporis extendi potest. Rursus comparari potest dolor Christi, vel cum dolore, quem patitur anima, aut Angelus: ab igne inferni, vel purgatorii, vel cum dolore, quem patientur damnati cum corporibus suis post resurrectionem: vel denique cum omnibus doloribus, quos homines in hac vita passi sunt, aut etiam pati possunt. Denique animaduertendum est, nomine doloris non solum intelligi sensibilem dolorem, qui ex reali læsione corporis nascitur, sed etiam interiorem tristitiã, quæ nascitur ex apprehensione cuiuscunque mali præsentis, & odio illius quæ tristitiã, seu dolor interdum esse potest de malo culpæ propriæ, vel alienæ, aut de malo pœnæ. Ut igitur de his omnibus non nihil dicamus, ab ijs quæ clariora sunt initium sumamus.

Primo itaque certum est, dolorem de peccatis omnibus fuisse in Christo vehementiorem, & intensiorem, quàm fuerit, vel secundum ordinariam potentiam esse possit in alio homine. Hoc affirmat D. Tho. ar. 6. ad. 4. Vbi solum facit comparisonem cum dolore cuiuscunque hominis contriti. Et hoc sensu est evidens ob rationes, quas breuissimè D. Th. attigit. Quia ex parte materialis obiecti Christus doluit de omnibus peccatis hominum simul sumptis, ac perfectissime consideratis: ex parte obiecti formalis nullus ita cognouit, ac perpendit offensionem Dei, in gratitudinem, & malitiam omnem, quæ est in peccato: ex parte cognitionis, nullus tam clare, ac tanta animi attentione omnia, quæ ad detestandum peccatum mouere possunt considerauit: ex parte principij nullus tanta charitate Deum dilexit, aut Deum colere ac diuinum illæium seruare studuit. Denique nullus tantam gratiã habuit, tantumq; auxilium ad destandam peccata ergo sine vilo dubio vehementius de illis doluit, quam quiuis alius. Quæ ratio procedit de dolore peccati,

A vt est ad satisfaciendū Deo, vel ex charitate Dei: eadem tñ fieri potest de dolore peccatorum, vt sunt mala ipsorū hominū, eisque æternam damnationem pariunt. Nam etiã Christus intensius diligebat homines, & distinctius, ac clarius hæc eorū mala, & dāna perpēdebat, quā vlla creatura. Quin potius addo huiusmodi dolorem de peccatis hominum, fuisse in Christo vehemetiorem & intensiorem, quā sint oēs alij dolores de quibuscunq; rebus, vel obiectis, qui in hominibus, vel Angelis sunt vel secundū ordinariã potentiam esse possunt. Quod ita declaro, quia omnes alij dolores, aut sunt prauī aut honesti, naturales aut supernaturales. De supernaturalibus iam dictum est, & eadem est ratio de quolibet dolore honesto, quia cum hic dolor de peccatis omnibus, oriretur in Christo ex perfectissima charitate, & gratia, excessit in intensione omnē actū virtutis cuiuscunq; creature, quia nulla creatura tam intente operata est in aliquo genere virtutis, sicut Christus dominus, quia gratia in Christo excedit in intensione omnē virtutem creature: Christus autē dolebat de peccatis hominum secundum totam intensiōem gratiæ suæ, & charitatis. Et eadem ratio cōcludit, si comparatio fiat cum quouis dolore prauo, & turpi. Quia omnis dolor huiusmodi, elicitur per solas vires naturæ humanæ, vel Angelicæ: nulla autem est naturalis potentia, quæ in suo gradu possit tam intensum actum efficere sicut potest gratia Christi in suo ordine: excessit ergo hic dolor Christi in intensiōe, omnes dolores hominū, vel dæmonum, cuiuscunq; rationis sint.

C Secundò, si loquamur de interiori tristitia, quæ provenire potest ex malo pœnæ proprio, certum est naturālē tristitiã, quam Christus habuit de malis, quæ passus est, non fuisse tam vehementem ex parte obiecti, seu secundum speciem suam, sicut est tristitia, quam damnati habent de suo statu, ac perditione. Hoc etiam docet D. Tho. articul. 6. ad. 3. Et ratio est manifesta, quia illa tristitia oritur ex malo pœnæ altioris ordinis, & rationis, nimirū ex pœna damni, & amissione æternæ beatitudinis (de hac enim potissimum agimus, & habet cōiunctam desperationē salutis, sicut gaudiū beatorum, cum certa, & inamissibili possessione coniunctū est: tristitia vero Christi de proprio, malo pœnæ solū fuit de malo temporalī

Tristitia, quam Christus habuit de malis, quæ patiebatur, sit ne cum tristitia damnatorū comparanda.
D. Thom.

D. Thom.

Dolor Christi de peccatis omnibus quantius.

porali & humano, ergo sunt hæc tristitiæ diuersarū rationū, & illa est specie sua multo acerbior, sicut malū ipsū quo nititur, est lōgè maius, nā actus proportionatus est obiecto suo, & effectus causæ. An verò idem dicendū sit, si hæc tristitiæ in gradu intensiōnis cōparentur, nō ita constat. Quia sicut in naturalibus qualitatibus, potest qualitas in sua specie minus perfecta, minusq; actiua, in intensiōne habere tot gradus, quot habet qualitas perfectior, vt patet in frigore, & calore, ita in actibus voluntatis, & appetitus potest idem reperiri, vt in amore patet, vel gaudio. Nā licet amor Dei, & gaudium de bonis eius, sit excellentius secundū speciem, quā amor vel gaudiū boni creati: potest nihilominus interdū hoc esse intensius illo: sic igitur, quāuis hæc tristitia Christi secundū speciem sit inferioris rationis, quā tristitia dānatorum, fieri potuit, vt intensius esset maior. Quæ ratio sanè concludit hoc non repugnare, sed ita accidere potuisse. An verò ita de facto fuerit, non potest constare, & verisimilius est non fuisse tā intensam, quia hæc tristitia solum eliciebatur ab appetitu, vel voluntate Christi iuxta naturales vires, & efficaciam earū, erat enim tristitia me: ē naturalis, ergo ad summū, habuit maximā intensiōnem, quam anima Christi per naturales facultates, & vires earum potest efficere circa tale obiectū: sed verisimile est damnatos, v. g. Dæmones, etiā trīstari de suo damno æternæ damnationis totis viribus, ac toto conatu, quem naturaliter possunt adhibere, ergo elicient tristitiam intensiorem, nam eorū voluntas natura sua efficacior est, & obiectū ipsū vehementius excitat ad talē conatū. Quod si sit sermo de volūtātibus hominū dānatorum, quamuis illæ in naturali efficacia non superent naturales vires voluntatis Christi: tamen vt minimū, elicient actum tristitiæ intensum, quantū per vires nature possunt, quia hoc naturale est, supposita apprehensione tantū mali; & ultra hoc vnusquisque cogetur diuina virtute, vt eò vehementiorem tristitiam sentiat, quō maiori pœna dignus est. Itaq; hæc Christi tristitia, cum tristitia dānatorum, nec in specie, nec in gradu comparabilis est.

Dicūt hæretici, Ergo non sumpsit Christus pœnam pro qua satisfaturus erat, nec æqualem illi; consequens est falsum: tum quia est contra illud Isaia. 53. *Disciplina*

A *pœnis nostræ super eum.* Tum etiam, quia inde fit Christum non soluisse condignam pœnam. Sed hæc nullius momenti sunt: concedo enim Christum non assumpsisse formaliter, & in se pœnā illā, pro qua satisfecit, alioquin assumpturus esset pœnā damni, & pœnam ignis æternæ: assumpsit ergo pœnas huius vitæ, per quas pro pœnis alterius vitæ satisfaceret. Huius autem satisfactionis dignitas non ex identitate pœnæ, sed ex proportionē, neq; ex sola qualitate, & quantitate pœnæ, sed maximè ex dignitate personæ, & perfectione charitatis pensanda est, vt latius diximus in superioribus.

Tertiò, si conferamus hanc Christi tristitiā cum omni alia humana tristitia, quæ de humanis, ac temporalibus malis concepta est, verissimum est (quod D. Thom. ait) Christi tristitiā fuisse summā in intensiōne, & acerbitate. Quod rectè probat D. Thom. discurrendo per omnes causas

B quæ huiusmodi tristitiā generare, vel augere possunt. Nam obiectum huius tristitiæ secundū se maximū erat primū mors, quæ inter omnia humana mala censetur maximū, & in Christo augebatur ex dignitate vitæ eius, quæ diuina erat propter vniōem. Secundò, modus mortis ignominiosissimus, & acerbissimus, & cū alijs grauissimis doloribus cōiunctus, ex flagellis, spinis, & alijs similibus passionibus ortis. Tertiò, accedit perfecta, & intensissima apprehensio horum omnium, quæ maximè solet tristitiā excitare. Quartò, volūtas, & appetitus Christi permissus est naturæ suæ, vt circa tale obiectū sic propositū, quantū naturæ propensione, & efficacia posset, cōtristaretur, & diuinitus factū est, vt vnus actus aliū non impediret, nec gaudiū vnius partis in aliā redundaret, nec deniq; aliquod aliud solatiū adhiberetur, quod tristitiā illam posset minuire, vel leuare. Nam humanū nullū habuit, quia ab amicis derelictus est, & ab vno venditus, ab alio negatus. Vnde de Christo dictum est. *Isai. 63. Torcular calcani solus, & Psalm. 68. Consolantem me quasiui, & nō inueni.* Diuina verò consolatione omnino priuatus est modo iam explicato. Porro quantum necessarium non sit Christum toto tempore vitæ hoc genus tristitiæ assumpsisse, tū quod aliquo tēpore saltē in passione illā assumpserit omnes Theologi dicunt in 3. d. 15. cum D. Thom. hic, eiusq; tristitiæ sufficientia signa sunt sudor sanguinolentus

Responsio.

D. Thom.

*Tristitia Christi quā-
ta.*

Isai. 63.

Psalm. 68.

*Obiectio
Isai. 53.*

illa verba Christi, *Tristis est anima mea usque ad mortem*, quæ ita multi interpretantur, *Tanta affecior tristitia, quæ posset mortem afferre, nisi ego mea virtute illam impedirem*, Aug. verò Psal. 86. ita exponit, *Tanta est tristitia animæ meæ, ut parum absum à morte*. Illa autem tristitia, quæ tunc maxima videbatur, in progressu passionis aucta est, quâdo ipse dolor sensibilis, & mali perpessio interiori repræsentationi adiungebatur: ac tandè in cruce videtur ad supremum gradum peruenisse, ut declarât illa Christi verba, *Deus Deus meus, ut quid dereliquisti me?* de quibus postea redibit sermo. Ergo omnibus perspectis talè interdum habuit Christus tristitiam humanam, ac naturalem, qualè nullus hominû habuit nec habebit. Fuit autem conueniens Christum tantam tristitiam assumere, propter congruentias sæpe allatas, scilicet propter maiorem excellentiam suam satis factionis, etiâ ex parte poenæ assumptæ, & propter exemplum nostrum, ac prætera, ut euidentius veritatem naturæ assumptæ demonstraret.

Sed oblici potest, quia in Christo multa erant, quæ possent tristitiam eius lenire. Primo ipsa virtutis operatio, atque animi fortitudo, & constantia, quæ per se plurimum valet ad consolandum hominem, etiâ si inter maximos labores, & res tristes versetur. Secundo charitas Dei, & proximi, quæ magnum gaudium secum affert. Tertio, spes fructus, videbat enim per eas passionibus, hominum æternam salutem esse comparandam. Quanto, etiam humana consolatio non omnino caruit. Nam licet exterius nullus amicorum permitteretur ad illum accedere, & eum alloqui: tamen multi præsertim B. Virgo, & Apostoli fidem ad illum seruauerunt, & de eius passionibus anxij erant, ac solliciti, quod ipsum non latebat, ex quo non nullum solatium humanam capere poterat. Imo nec angelica consolatio caruit, ut in horto declaratum est. Vnde non nulla sumi potest coniectura, non omnino caruisse diuinam, sicut multi sancti martyres inter ingentia tormenta exultabant consolatione diuina: ergo non videtur tristitia Christi fuisse tam acerba, tãquàm omni consolatione destituta. Respondetur, quanquam fieri potuerit, ut Christus interdum aliqua considerauerit quæ tristitiâ possent remittere, & consolationem afferre, non tamen oportuit, ut hæc semper haberet animo præsentia, ut ab eis aliquam consolationem caperet. Sed interdum

ut summam tristitiæ locum daret, ab his omnibus quæ consolationem afferre poterant, animum auertebat (loquor extra visionem beatam, quæ ita superiorem partem perficiebat, ut in inferiorem nullo modo redundaret.) Interdum verò, ne tristitia conficeretur, ac naturales vires ad patiendum amitteret, poterat tristitiam remittere & ea considerare, quæ & consolari, & confortare hominem possent. Et hoc solum probant omnia adducta: nihil tamen faciunt contra sententiam à nobis positam, quia non asserimus semper Christum habuisse illam summam tristitiam, sed aliquândo. Addo tamen aliud esse mente contemplari ea quæ possunt hominem excitare, & confortare ad agendum fortiter, constanterque, sustinendas passionibus, & iniurias: aliud verò hæc considerare, ut tristitiam remittant. Possunt enim hæc duo coniungi, magna, scilicet animi constantia, & fortitudo cum eximia tristitia, & ita in Christo domino fieri potuit, ut ea consideratio, quæ animum confortabat, tristitiam non leniret. Vnde in horto dictum apparuisse Angelum *confortans eum*: non verò gaudium aliquod, vel delectationem afferens. Itaque hoc sensu non est dubium quin interdum in portione inferiori caruerit omni diuina consolatione, quæ tristitiam mitigare posset qui in hoc voluit suos martyres superare, & maiorem animi fortitudinem, ac patientiam ostendere, & sua tristitia eorum consolationem promereri.

Quarto superest conferamus sensibilem Christi dolorem cum reliquis, est enim in eo alia difficultatis ratio, quàm in tristitia: Et (ut omitamus, quæ clara sunt) constat in duratione non fuisse Christi dolorem maiorem reliquis, cum breui tempore durauerit. Deinde etiam est manifestum in extensione, quæ est ex parte subiecti, non excessisse, neque superasse dolores omnium martyrum. Quia aliqui martyres ita fuerunt minutatim in frustra disiecti, ut in omnibus partibus corporis externis & internis dolorem vehementem senserint. Alij sunt ferreis vnguibus laniati: alij lentis vel facibus, vel igne combusti per totum: at verò de Christo Domino non constat, quod in omnibus partibus corporis etiam externis læsionem acceperit, quæ proprium dolorem causare potuerit, ut v.g. in brachio, in crure, & in alijs fortasse partibus. De interioribus autem multo certius est non acceperit

Obicectio.

Responsio.

Christus in
passione sua
omni solatio
destituitur.

Luc. 22.

Dolor Christi
si sensibilis
quantus.

Luc. 22.
et c.

cepisse Christum propriam læsionē doloris effectricem. Quia nec flagella, nec clavi, aut alia instrumenta doloris omnes partes penetrarunt. Vt.ū est tamen quasi per quādam redundantia, dolorem illum fuisse per totum corpus, & omnes partes præsertim solidas, & sentientes diffusum. Tum quia læsis quibusdam partibus, nervi cōtrahebantur, & aliarum partium virtus debilitabatur. Tum etiam, quia ex nimio labore, & fatigatione absq. vlla requie, quam haberet præsertim in cruce, necessarium fuit vt omnes partes dolore afficerentur: & hoc sensu in extensione ex parte subiecti nullus dolor humanus videtur potuisse dolorem Christi superare, quanuis alij fortasse fuerint in hoc æquales. Quia cum corpus humanum sit finitū, facile potest dolor totum illud occupare. Quod si ita cōingat, non poterit esse in hoc excessus, sed æqualitas; in hoc autem dicimus excessisse interdum aliquos martyres, quod ferro, aut igne directe in pluribus partibus corporis externis, & internis tormenta passi sunt. Et hinc vltius sequitur accidere potuisse, vt multi martyres in vna, vel altera parte corporis maiorem, ac intensiorem dolorem perpessi sint, quam Christus in alia, vt v.g. in oculis, lingua, & similibus partibus, in quibus alij vehemēter cruciati sunt: Christus autem aut minimē, aut certē leuius. Comparatio ergo fieri debet inter sumum dolorem sensibilem, quē Christus habuit in ea parte corporis, in qua maximum dolorem sensit, & alium quemcunq. dolorem maximum. Ex quo intelligitur ad explicandā hanc acerbitatem doloris Christi nō referere multitudinem dolorū seu læsionum, nempe quod in manibus, & pedibus clavis fuerit confixus, in capite spinis coronatus, & toto corpore flagellatus, nā hæc augēt dolorem extēsiuē, nō intēsiuē. In quo est natanda differētia inter dolorem, & tristitia.

Nam tristitia oritur ex apprehensione interiori: potest autē intellectus, vel imaginatio simul, ac per modum vnius apprehendere multa, quę tristitiam vehemētiore, ac intensiore efficiāt: ut verō dolor sensibilis causatur ex reali læsione, & ideo quōd hæc in diuersis partib⁹ multiplicetur, nō auget dolorem intēsiuē sed extēsiuē, nisi fortasse læsio vnius redūdet in alteram vt supra dicebamus.

Sic igitur intellecta, & explicata hac cōparatione sententia D. Tho. est, dolorem

Christi fuisse maximum intensiue, nō quidem omnium dolorū, qui esse possunt de potentia absoluta, (nam in eodem Christo potuisset esse maior dolor, si vehemētiore causa, aut læsio adhiberetur) sed eorū, quos homines passi sunt. Cuius assertionis duplex ratio ex D. Tho. colligitur. Prima est, quia magnitudo doloris oritur & ex magnitudine læsionis, quæ est causa doloris, & ex dispositione patētis, quæ esse potest magis perceptiua doloris, tum ex optima complexione corporis, in qua sensus tactus maximē uiget: tum ex efficacia animæ, & interiori apprehensione, ex qua vis doloris maxime pēdet. At vero in Christo Domino, & læsio corporis fuit magna, præsertim quando clavis affixus, iisque toto corporis pōdere dumtaxat innixus, capite spinis coronatus, totoq. corpore cruciatus, in cruce pependit. Complexio etiam corporis eius fuit perfectissima, & vis animæ ad apprehendum, & attendendum efficacissima, ergo & dolor eius fuit maximus. Secunda ratio, quæ ex D. Thoma colligitur, est quia Christus voluntariæ assumpsit hanc doloris magnitudinem, vt pro nobis exactius satisfaceret. Hæc vero secūda ratio ita intelligenda est, vt non putetur Christus suo arbitrio intendisse illum dolorem vltra eum gradum, quem tales causæ in tali corpore sic disposito naturaliter efficere poterāt. Quia (vt cōcedamus hoc miraculū fuisse possibile) nō est necessariū, neque vlla authoritate, vel ratione fundatū, sed ex hac ratione solum concludendum est, Christū Dñm nullo modo impidiuisse causas huius doloris neque auertisse interiorē mentis seu imaginationis apprehensionem: sed potius efficacissimē ea omnia considerasse, quæ augere dolorem possent. Itaque tota vis rationis in priori cōsistit, & posterior solum est addita vel ad explicandam congruentiam, ob quam Christus tam acerbū dolorem assumpsit, vel ad excludendam tacitam obiectionem, causas scilicet doloris fuisse grauissimas. Christum autem voluntate sua potuisse illas impedire: nec enim ita fecit, sed vnicuique causæ, & facultate permisit operari, quæ illius sunt propria, vt Damasc. dixit libr. 3. cap. 15. & 20.

Sed adhuc superest difficultas circa assertionem D. Thom. & priorem eius rationem. Quanquam enim rectē concludat in eodem genere doloris, vel suppositis cau-

Dolores
Martyrium
in compara-
tione dolorū
Christi qua-
les & qua-
nti.

Dolor Christi
sibi intensiue

omniū mō-
ximū

Damasc.

Obiectio.

lis æqualibus, seu eiusdem rationis, non tamen in vniuersum probat de omnibus doloribus sensibilibus. Nam in ijs potest esse non solū diuersitas maioris, & minoris intensiōis intra eandem speciem: sed interuenire etiam potest differentia specifica pro diuersitate læsionum, seu causarum. Non enim videtur esse eiusdem rationis dolor, qui prouenit ex combustione ignis, & qui ex diuisione continui, aut qui ex nimio calore, vel ex nimio frigore nascitur. Habent enim obiecta valde diuersa, vnde etiam in ipso effectu sensibile modo valde diuerso percipiuntur, vt in fame, & siti perspicere licet, sunt enim hæ passiones quædam doloris. Et è contrario ex delectationibus sensibilibus confirmari potest, neque enim omnes sunt eiusdem rationis, igitur nec dolores. Hoc ergo supposito, fieri potest, vt alius dolor sensibilis specie sua sit grauior, quam is, qui oritur ex confixione manuum, aut pedum, aut ex alijs læsionibus, quæ in Christi corpore factæ sunt. Vnde enim constat eam læsionem natam esse efficere summum dolorem, quoad essentiam, & speciem doloris sensibilis. Quod si ex alia causa v. g. igne aut simili potest oriri grauior dolor in specie, ergo, cum aliæ causæ doloris alterius rationis applicatæ fuerint alijs hominibus fieri potest, vt ex eo capite corū dolor fuerit maior, saltem quoad grauitatem essentialē, quanquam ex dispositione patientis fuerit minor aptitudo ad dolendum. Quin potius hæc ratio procedere potest, etiā si supponantur dolores esse eiusdem rationis, & differre solum in intensiōe. Nam potest esse tantus excessus in læsione, causæ uero doloris, vt excessum ex dispositione sentientis exuperet. Videntur autem læsiones, seu vulnera aliquorū martyrum plurimū excessisse læsionē factā in corpore Christi: ergo.

Responsio.

Hæc obiectio apud me conuincit non posse in hac re esse certitudinē, sed rem esse dubiam, & ancipitem, & potuisse quidem vno, vel altero modo accidere. Neque ad perfectionem nostræ redemptionis, & passionis Christi multum refert exacta hæc intensiō, & doloris acerbitate comparatio: satis enim est, quod assumpserit grauissimos dolores, quantum expediebat, decebatque; maximè nihilominus tamen recedendum non est à sententia D. Thomæ quam etiam Theologi in. 3. dist. 15. magis

A probant, & communi sensu piorum fidelium videtur recepta, & ad illam accommodari solent verba illa Thren. 1. *Attendi tibi est dolor, sicut dolor meus.* Magis enim exaggerat charitatē Christi erga nos: atque illius prouidentia potuerunt facillè omnes causæ ita disponi, præparari, aut permitti, vt maximum ipsi dolorem incuterēt. Deinde ex parte subiecti constat fuisse in Christo sufficientem causam maioris doloris: ex parte uero læsionis valde grauem, & efficacem: ita, vt de nulla alia constet esse maiorem intensiue in determinata parte subiecti, ergo omnibus consideratis sentiendum est, dolorem Christi fuisse maximum inter oēs dolores, quos mortales homines in hac vita passi sunt, vel aliquādo patientur.

B Ex quibus colligo primum, non solum in determinata corporis parte v. g. manibus, pedibus, & capite sensisse Christum dolorem maximum, sed etiam in toto corpore: ita quod considerando dolorem illum quem Christus in cruce patiebatur, tanquam vnā passionem per totum corpus diffusam, nullus hominum vnquam habuerit totum corpus suum simul tanto dolore affectum. Quia licet ille dolor Christi non fuerit æqualis in omnibus partibus eius, & in aliqua habere potuerit remissionem dolorem, quam aliquis martyr in alia: tamē considerando totam integram corporis affectionē, in nullo fuit vnquam similis dispositio, & acerbitas doloris, vt ratio facta proportionaliter applicata sufficiēter ostēdit.

C Secundo colligitur quid dicendum sit, si hic dolor comparetur cum dolore gehennæ, qui dicitur *pœna sensus*. Ille enim si dolore damne vlla dubitatione est longè alterius rationis, & prout fit in solis spiritibus, habet etiam perceptionem, seu sensum alterius ordinis, & ideo non est dubium quin ratione sua sit acerbior. Quod autem sit etiam intensior in gradibus, non ita constat: est tamen verisimilius propter rationem supra factam de tristitia, quæ hic facile applicari potest. Nam & causa doloris, quæ est ignis, vt instrumentum diuinæ iustitiæ, & dispositio patientis, cum sit purè spiritualis, ac propterea magis efficax, etiā ad maiorem intensiōem conferre potest. An uero idem dicendum sit de animabus purgatorij, res magis dubia est, quia illæ mitius puniuntur. Vnde aliqui credunt non solum in Christo, sed etiam in alijs hominibus

Dolor cori-
stis pœna, &
dolorē dam-
natorum mi-
nor.

minibus

minibus reperiri posse interdum maiorem **A** dolorem, quam in animabus purgatorii. Sed quoad genus poenę & doloris mihi nō est dubiū, quin dolor purgatorii sit maior, quia est eiusdem ordinis cum poena sensus inferni. Quod verò attinet ad intensiōem, probabile est, posse aliquam poenam purgatorii esse minus intensam, quia potest esse propter causam leuem. De qua re latius in materia de purgatorio. Deniq; quid dicendum est, si comparatio fiat cum dolore sensibili, quem patientur corpora damnatorum post resurrectionem? Res etiam est incerta, quia ille dolor damnatorum videtur esse futurus sensibilis eiusdem rationis cum dolore qui percipitur ex combustionē ignis. Nihilominus probabilius est etiam illum dolorem futurum esse maiorem, & ignem non solum naturali virtute: sed etiam ut instrumentum Dei ad illum esse cooperaturum: sed de hoc aliās.

DISPUTATIO XXXIII.

In tres sectiones distributa.

De ijs quæ Christus Dominus vsq; ad comprehensionem passus est.

Explicata generatim acerbitate passionis Christi, ut ea quæ nonnullam difficultatem habent in ijs, quæ de rebus in ea gestis narrantur, & theologicam expositionem requirunt, in particulari pertractemus, totam illam historiam in tres præcipuas partes diuidemus: primam vsque ad Christi comprehensionem: secundam vsque ad crucis gestationem: tertiam vsque ad mortē. In hac igitur disputatione, quæ primam partem continet, tria potissimum mysteria declaranda occurrunt, scilicet venditio Christi, Iudæ quæ crimen, sudor sanguinis, quem orans in horto passus est, ac denique quomodo à Iudæis fuerit comprehensus. In quibus mysterijs exponendis non solum dicemus, quid Christus passus fuerit (quod videtur nostri instituti proprium) sed etiam, si oportuerit, ut res tota magis illustretur, interdum declarabimus, quid Christus fecerit, loquutus vè sit.

SECTIO PRIMA.

Quam ob causam, & quo pretio Iudas Christum vendiderit.

Primò supponendum est ex historia Euangelica, Iudam Christum vendidisse, ut constat ex verbis illis Matth. 26. *Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad Principes Sacerdotum, & ait, Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam?* Ex quo loco coniectare possumus Iudam pepigisse cum Iudæis de Christo tradendo pridie ante noctem cœnæ. Ut enim ex eo loco constat, biduo ante Pascha Principes, & Pharisei concilium coegerunt, ut de Christo capiendo, & interficiendo deliberarent. Narrat autem statim Matth. Iudam, cum agrè tulisset factum illud de muliere, quæ in Bethania effudit vnguentum super caput Iesu, abiisse ad Principes sacerdotum. Hinc ergo intelligi potest Iudam se ad concilium, in quo erant congregati, atque ita illo eodem die de tradendo Christo pepigisse.

Dices, Ergo die Martis vendidit illum, quia ille erat dies biduus ante paschā, quod die Iouis ad vesperam incipiebat, non ergo factum est hoc pridie ante cœnam. **Responsio** Respondetur, si solum consideremus literam Euangelij potuisse hoc modo exponi tamen adiuncta Ecclesiastica consuetudo, & traditio declarat illud biduum dictum esse respectu diei festi, qui die Veneris celebrabatur, atque adeo factum Iudæ contigisse die Mercurij, & in eodem fuisse coactum concilium Iudæorum aduersus Iesum. Nam propter hanc causam dies Mercurij inter dies, qui spectant ad passionem Dñi, numeratur: quia in eo cœpit pati Christus, cum in eo venditus sit, & ideo etiam apud complures fuit antiqua consuetudo ieiunandi feria quarta in honorem passionis Dñi, ut constat ex Augustino epist. 86.

Sed rursus dices, Matthæus narrat Iudam vendidisse Christum statim post cœnam factam in Bethania: constat autem ex Ioanne cap. 12. cœnam illam factam esse sexto ante pascha die, ergo venditio Iudæ antea etiam facta est.

Non defuerunt qui dicerent, cœnam illam, & vñctionem, de qua loquitur Ioannes, esse diuersam ab ea, de qua loquitur Matthæus; & ita potuisse diuerso tempore celebrari, alteram sexto die ante Pascha, alteram biduo. Nam etiam videntur in diuersis domibus celebratæ: Matthæus enim ait, Christum cœnasse in domo Simonis leprosi: Ioannes vero significat cœnasse in domo

Matth. 26.

Obiectio.

Responsio

Quo nā die Iudas Christum vendidit.

August. Obiectio.

Ioan. 12.

Matth. 26. Ioan. 12.

in domo Marthæ, aderant enim Lazarus, & Maria, & Martha ministrabat, non est autem verisimile ministrasse in aliena domo. Item Matth. dicit sceminam illam vnxisse caput Iesu, Ioannes verò ait Mariam vnxisse pedes: apud Matth. discipuli indignantur, apud Ioannem solus Iudas: & iuxta hanc sententiam facilis est responsio ad objectionem, scilicet cœnam narratam à Mat. contigisse biduo ante Pascha: quam verò narrat Ioannes antea celebratam, fuisse diuersam. Hæc fuit sententia Origenis tract. 35. in Matth. & eandem indicat Chrysost. hom. 81. in Matth. & clarè Euthym. suo. c. 62. in Matth. & hanc sententiam sequutus est Cæsar Baronius in annalibus, anno. 32. & 34. eamque ex Euangelio colligi existimat.

Sed leui fundamento motus est, quia nequè Matth. neq; Marcus scripserunt cœnam illam factam esse biduo ante Pascha, sed cùm narrare inciperent concilium Iudæorum illo die factum, & deinde narraturi essent proditorem Christi, quam in eo concilio Iudas fecit, per recapitulationem interposuerunt, quid ante paucos dies gestum esset in illa cœna, vt occasionem indicarent, qua Iudas indignatus, & ad Christum prodendum impulsus est. Vnde neque etiam dicunt Iudam statim post illam cœnam abiisse ad prodendum Christum: sed finita narratione vnctionis, quam interposuerant, reuertuntur ad historiam narrationem, quam aggressi erant. Deinde tot sunt circumstantiæ limiles in vtraq; cœna, & vnctione, vt non sit verisimile diuersas fuisse, præsertim cùm contrariæ coniecturæ non repugnent eidem cœnæ. Nā illa de diuerso tempore iam reiecta est: alia verò de diuersa domo non cogitum quia Chrysost. homil. 64. in Ioann. refert, multos sensisse cœnam quam narrat Ioannes, non fuisse factam in domo Lazari, potuit enim Martha, vel ex magna ad Christum deuotione, vel propter cognationem, & familiaritatem aliquam cū Simone in domo eius ministrare. Tum etiam, quia Theophyl. in Matth. refert illum Simonem fuisse Patrem Lazari, & Marthæ, quod etiam refert Nicephor. libr. 1. Hist. cap. 27. Reliquæ coniecturæ faciliores sunt, non enim oportet, vt singuli Euangelistæ singula narrent, sed satis est, vt ea quæ referunt, inter se non pugnent: non pugnat autem quod eadem mulier in ea-

dem cœna vnxit pedes, & caput, & quòd Iudas cœperit indignari, & postea alij discipuli eum imitati sint, quam ais fortasse non eadem intentione, vt Chrysost. dixit. Et eadem responsio est ad cætera, quæ obijci solent, vt egregiè obseruauit August. qui præcipuus author est huius sententiæ libr. 2. de consensu Euang. cap. 79. quem sequuti sunt Anselm. Matth. 6. & Rupertus lib. 10. in Ioannem, & eam videtur tandem tenuisse Chrysost. hom. 64. in Ioannem, dum Mattheum cum Ioanne concordare nititur, & eandem sequitur Hieron. Matt. 26. qui attente est legendus, nā initio videtur distinguere mulierem, quæ vnxit pedes Domini ab ea, quæ vnxit caput. Sed (quidquid sit de eius sententia quoad distinctionem personarum, de quo alias) tamen non distinguit has cœnas in Bethania factas, & narratas à Matth. & Ioanne, vt euidenter patet ex sequentibus, imò in priori distinctione non videtur agere de vnctione pedum, quam narrat Ioannes, sed quam narrat Lucas. c. 7. quæ sine dubio fuit diuersa, & antea facta est. Denique hanc sententiam sequuntur Caiet. Iansen. Toletus, & alij, & iuxta illam facile patet solutio ad objectionem factam, nimirum Iudam non vendidisse Christum eo die, quo cœna facta est. Quia licet immediate post illam narretur, non oportet res eodem ordine gestas esse, quo narrantur.

Secundo dicendum est de causa huius venditionis, quæ inquiri potest, vel ex parte Dei, vel ex parte Iudæorum, aut ex parte Iudæ. Ex parte quidem Dei, cur permisit Christum à Iuda vendi. Ad quod respondendum est, propter eam causam permisit, se vendi, propter quam permisit comprehendendi, flagellari, & crucifigi. Quam Paulus ad Rom. 8. vno verbo complexus, dixit, *qui proprio filio suo non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*. Itaq; inter alia voluit Christum pro nobis hoc genus iniuriæ, infidelitatis, & ingratiitudinis perpeti, vt & nos doceret similia mala patienter ferre, & vt specialem modum tristitiæ, & doloris, quem talis proditio causare poterat, ad satisfaciendum pro nobis assumeret. Vnde de hoc afflictionis genere scriptum est Psalm. 40. *Homo pacis mea, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem*. Vbi Aug. & Hieron. de Iuda hoc interpretantur, & ponderant verbum illud *panes meos*, quo dicunt esse indicatum myste-

August.
Anselm.
Rupert.
Chrysost.
Hierony.

Luc. 7.
Caiet.
Iansen.
Tolet.

Christus à
Iuda vendi
cur passus
est.

Rom 8.

Psal. 40.

Aug.
Hierony.

Orig.
Chrysost.
Euthym.
Cæs. Baron.

Responsio.

Chrysost.

Niceph.
Theophyl.

Psal. 54.

mysterium Eucharistiæ, cuius proditor Iudas particeps fuit, ut in materia de Eucharistia latius dicendum est. Et eodē modo exponunt verba illa Psal. 54. *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuiſſe utiq; & si is, qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondiſſem me forſitā ab eo, tu verò hominū animis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulamus cum consensu, &c.*

Rurſus ex parte Iudæorum inquiri poteſt, non quidem, quid eos impulerit, ut Christum comprehendere cuperent, (nam ſatis notum eſt ex Euangelio, invidia, & odio motos eſſe) ſed ſpecialiter quid eos mouerit, ut pecunijs emerēt, quem quotidie in templo, vel in ciuitate ſuo arbitrio, ſine difficultate vlla poterant comprehendere. Sed huius rei cauſam apparuerunt etiam euāge liſtæ Marcus enim ſic inquit cap. 14. *Querebant ſummi ſacerdotes, & ſcribæ, quomodo eum dolo tenerent, & occiderent, Lucas verò addit, Timebant verò plebem. Itaque ſicut timebant illum occidere in die feſto, ne tumultus fieret in populo, ita etiam timebant publicē, & coram plebe eum comprehendere, ne fieret ſeditio, & ne fortasſe multi eum defendere conarentur. Propter hanc ergo cauſam querebant opportunitatem, ut in loco ſecuro, & remoto eum caperent, atque in iudicio liſterent, & tumultum, ac plebem contra eum excitarent, priuſquam ſe tueri, aut à diſcipulis, amicisq; defendi poſſet. Ad hoc ergo cautē præſtandum ſuam induſtriam, ac diligentiam Iudas promiſit, & propterea gauſi ſunt Iudæi, pecuniam quē ei ſponſponderunt. Addi etiam poteſt timuiſſe Iudæos, ne Chriſtus eorum cogitata cognoscens fugeret, ſequē occulta ret. Nam cap. 11. inquit. Ioannes, Iudæos ad inuicem colloquentes dixiſſe. *Quid putatis, quia non venerit ad diem feſtum? Dederant autem Pontifices, & Phariſæi mandatū ut ſi quis cognouerit, ubi ſit, indicet, ut apprehendant eum.**

Denique ex parte Iudæ quid ipſum impulerit ad vendendum Chriſtum non deſuerunt quidam heretici Caiani appellati, qui dicerēt. Iudam benē egiſſe vendendū Chriſtum, vel quia Chriſtus legem peruertebat, quod Iudas impedire voluit, vel certē, quia Chriſtum perfectē cognouit, & ex perfectā cognitione veritatis eum prodidit zelo generis humani, quod cognouit non poſſe ſaluari niſi per Chriſtum, nec Chriſtum po-

tuiſſe mori, niſi ab ipſo proderetur. Ita ſerē refert Iren. libr. 1. contra Hæref. cap. vlti. & Terullian. libr. de præſcriptionibus aduerſus hæreticos capit. 47. Epiphani. hæref. 38. Poſſunt autem hi hæretici in confirmationem ſui erroris adducere verba illa Chriſti. *Quod facis, fac citius.* Niſi enim benē operaretur, nō eum Chriſtus ad operandum impelleret.

Sed repugnant euidentibus ſcripturæ teſtimonijs: paſſim enim in Euangelio hoc Iudæ peccatum damnatur, & Chriſtus dixit, *Va homini illi, per quem filius hominis tradetur, bonum erat ei ſi natus nō fuiſſet homo ille,* Matth. 26. & apud Ioannes. c. 13. *Vos mundi eſtis, ſed nō omnes, ſciebat enim quis eſſet qui traderet eum, & propterea dixit, Nō eſtis mundi omnes.* & ibidem. *Cum diabolus miſiſſet in eor, ut traderet eum Iudas, & infra. Et poſt buccellam introiuit in eum ſathanas, & exiit continuo.* Denique iſti hæretici peiores ipſo Iuda eſſe videntur. Ille enim peccatū ſuum confeſſus eſt & agnouit, dicens. *Peccauitradens ſanguinem iuſtum.* Quibus verbis etiam rationem ſui peccati agnoſcit, quod nimirum contra omnem iuſtitiam, virum innocentem, ac ſanctum prodiderit. Quamquam (ut notauiſſet Leo Papa ſermo. 1. de Paſſione) non totam grauitatem ſui peccati declarauit: in quo aliud peccatum ſux infidelitatis indicauit, non enim peccauit ſolum tradendo hominem iuſtum, ſed etiam tradendo ipſum filium Dei quē ille non ſatis agnoſcebat, nec credebat.

Dicendum eſt ergo, Iudam propter auaritiā Chriſtum vendidiſſe. Hæc eſt communis ſententia omnium Patrum quam colligunt, tum ex eo, quod Matth. & Marcus antequam narrent hanc Iudæ prodicionem, interponunt indignationem eius ob vnguentum effuſum ſuper caput Ieſu. Quam ortam fuiſſe ex auaritate pecuniæ, declarauit Ioannes illis verbis. *Non quia de egenis pertinebat ad eum, ſed quia fur erat.* Vnde colligunt ex eo die machinatum eſſe Iudam, quomodo Chriſtum venderet, ut illam iacturam reſarciret. Tum etiam quia hanc mentem ſuam ſatis ipſemet expandit illis verbis. *Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?* Vnde Auguſtinus enarrat. Psal. 63. *Auaritia, quæ captiuauit diſcipulum comitem Chriſti, captiuauit & militem cuſtodem ſepuleri:* & Chryſoſtomus hom. 64. in Ioannem inquirens, cur Chriſtus diſpenſatorem pecuniarum

Irenæus.
Terullius.
Epiphanius.
Ioan. 13.Matth. 26.
Ioan. 13.

Matth. 27.

Leo Papa

Auaritia.
cauſa Iudæ
Chriſtus videretur.

Ioan. 12.

Matth. 16.
Aug.

Chryſoſtomus

cuniarum

cuniz fecerit eum, quem furem, & avarum esse non ignorabat, dicit Christum hoc permisisse, ut in maius malum vitaret, scilicet, ut cupiditas, & avaritia eius inde expleri posset, & ita tolleretur ei prodicionis occasio. Quam rationem attingit etiam Euthym. super cap. 12. Ioannis. Quæ tamen hoc sensu accipienda est, quod tanta fuerit cupiditas Iudæ, ut expleri non potuerit ijs quæ furabatur, nisi etiam magistrum suum venderet. Et ita sunt intelligenda verba quæ subdit Chrysost. *Neque enim poterat dicere pecuniarum id cupiditate fecisse, sufficientes enim loculi esse debebant, qui eius satisfacere cupiditati, sed sola malitia.* Nō enim intendit negare Iudam hoc fecisse cupiditate pecunie; sed solum non fuisse talem cupiditatem illam, quæ aliquam vel humanam posset excusationem habere, erat enim nimis effrenata cupiditas, & ex ingenti malitia orta. Quam porro admixtam avaritiæ malitiam significare volens Leo Papa serm. 9. de passione, inquit. *Impius Iudas maluit minister esse diaboli, quam Apostolus Christi, quem non timoris perturbatione deseruit, sed pecunia cupiditate distraxit. Hoc perfidus Iudas inebriatus veneno, dum sitit lucrum, peruenit ad laqueum, & tam stultè impius fuit, ut triginta argenteis, & Dominum venderet, & magistrum.* Illud verò est considerandum, nō fuisse proditum à Iuda Christum, ut occideretur: sed solum quia existimavit fore, ut in exilium mitteretur, aut in carcere detineretur ne populum commoveret. Hinc enim factum est, ut postea intelligēs, Christum damnatū esse à Iudæis, poenitentia ductus fuerit referens triginta argenteos, ut narratur Mat. 27. nō ergo motus est invidia aut odio, sicut alij Iudæi sed avaritia.

Dices, Qui potuit Iudas qui tot, ac tanta miracula Christi conspexerat, propter solum affectum pecunie illum tradere Iudæis? Quidam dicunt Iudam non credidisse illa fuisse vera miracula: sed apparentia, & virtute dæmonis facta, quod sentit Hieron. Mat. 26. Vel dici potest, quamvis crediderit miracula esse vera: non tamen cognovisse, nec credidisse Christum esse Deum, sed solum virum iustū & sanctum, hoc enim tam evidens illi erat ex dictis, & factis Christi, ut aliud sibi persuadere non potuerit, ut postea ipsemet confessus est, dicens, *Tradens sanguinem iustum:* excæcatus tamen passione, & avaritia ipsum prodi-

dit. Ad quod eò facilius induci potuit, quod & indignatus erat ex priori facto, & non æstimavit tantum nocumentū fuisse Christo inferendum, ut dictum est. Quamquam autem ille iustum esse Christum crederet, cum autem ad Phariseos est loquutus, ut eum proderet, gravissimè mentitum esse credendum est (quod est novum peccati genus). Vt enim factum suum excusa- et, & probabile Iudæis faceret, necessarium illi fuit Christum accusare, & dicere se zelo legis moveri ad illum tradendum, cuius mores expertus erat, neque ferre poterat, &c. Iansen. in Con. c. 128.

Tertiò dicendum de pretio, quo Iudas Christum vendidit, de quo solus Matthæus scripsit fuisse triginta argenteos. Circa quod duæ occurrunt dubitationes. Prima est, quæ fuerit illa pecuniæ quæritas, si eam ijs mensuris, quæ apud nos sunt in usu, metiamur. Secunda quomodo veritas nō exatè responderit figuræ. Nam Patriarchæ Ioseph venditio figura fuit venditionis Christi, ille autem tantum viginti argenteis venditus legitur Gen. 37.

Circa primam, magna est opinionum diversitas, quas latè refert Iansen. capit. 128. Concord. quarum brevis summa est, quosdam asseruisse illos argenteos eiusdem valoris fuisse cum nostris, quos Hispani *reales* vocant. Ita sentit Rupert. libr. 10. in Matthæum, qui ait Iudam solitum fuisse furari decimam partem eorum, quæ habebat in loculis, & ita ceptis his triginta denarijs, recuperasse decimam partem trecentorum denariorum, quibus vnguentum vendi poterat, quam sibi perijisse indignè ferebat.

Secunda opinio est, vniquemque argenteum illorum habuisse valorem decem denariorum, seu argenteorum nostrorum, atque ita vendidisse Christum trecentis illis denarijs, quibus vnguentum vendi poterat. Ita Lyran. Mat. 26. Sed hæc dicta sunt sine fundamento.

Tertia ergo opinio Iansenij est valorem argentei fuisse quatuor argenteorum ex nostris, atque adeo triginta argenteos equivaluisse duodecim scutis argenteos, seu quindecim florenis, seu centum, & viginti argenteis ex nostris: hæc enim omnia idem sunt. Fundamentum est, quia *argenteus* substantiivè sumptus, idem solet significare, quod *siclus*, ut patet ex lib. 2. Reg. capit. 18. & Isaia. 7. adiuncta expositione Hierony.

Leo Papa.

Mat. 27.

Obiectio.

Hierony.
Mat. 26.

Iansen.

Matth. 27.

Genes. 37.
Dubium.

Ians.

Rupert.

Lyran.
Iansen.Sicli & dra-
chma valor.
2. Reg. 18.
Isai. 7.

Hieron.

Hieronymi, & ex Ioseph. libr. 3. antiquit. cap. 9. siclus autem pendebat quatuor drachmas, ut dicit Iosephus, & Hierony. Ezechiel. 4. & Iere. 32. drachma autem eiusdem ferè ponderis, & valoriserat cum nostro argento, ut Budæus, & omnes tradunt.

Ioseph.
Budæus.

Addit verò idem author ex Budæo lib. 5. de asse, probabile etiam esse, argenteum, quo Hebræi utebantur, duas drachmas Atticas pependisse, & ex ijs esse triginta illos argenteos, quibus venditus fuit Dominus, quia etiam nunc aliqui eorum visuntur Romæ, & Parisijs eius ponderis, & qualitatis. Quam sententiam sequutus est Franciscus Ribera Amos. 8. & Zacha. 11.

Fr. Rib.
Cæs. Bar.

At verò Cæsar Baronius in annalibus in Appendice ad annum. 34. aliam excogitavit sententiam, dicens verum quidem esse hoc pretium solum esse Iudæ in numis argenteis, qui erant in usu Iudæorum, quales sunt, qui modo ostenduntur, & creduntur esse ex illis qui Iudæ numerati sunt à Scribis, & Phariseis, non tamen solos triginta esse numeratos, sed multo plures. Existimat enim argentum hoc loco significare libram argenteam, quia iuxta Hebræorum traditionem, quam ibi ex Rabbinijs, & ex Aria Montano refert, hæc vox *argenteus*, licet in Pentateucho significet *scilicet*: in Prophetis verò significat *libram*, & verisimile est Matthæum hac significatione usum esse illa voce, cum prophetica prædictionem afferat. Et ita iuxta hanc sententiam triginta argenteorum valor fuit ferè trecentorum aureorum. Nam unaquæque libra argentea pendere dicitur quatuor & centum denarios seu argenteos ex nostris. Præter dictam verò vocabuli observationem, nititur potissimum hic author ea coniectura, quod triginta illis argenteis emptus est ager figuli in peregrinorum sepulturam, ut constat Matt. 27. & Act. 1. ubi dicitur ager ille. *Emptus de mercede iniquitatis*, quo significatur solo illo pretio emptum esse. Nō est autem verisimile agrum propè Ierosolymam, quem esse oportuit non exiguae magnitudinis, ut posset capere omnes peregrinos, quibus Ierosolyma abundabat, potuisse minori pretio, præsertim cum ager ille non ad tempus, id est, usque ad annum Iubilæi (ut moris erat apud Iudæos) sed in perpetuum emeretur, eo quod vsui sepulturæ ascribi deberet in posterum.

Sed (si coniectura utendum est) obstat

huic sententiæ alia, quæ apud me maiorem (ut verum fatear) probabilitatem efficit. Qui enim credi potest, Iudæos tam facile obtulisse trecentos aureos propter opus, quod nullius ferè laboris, vel negotij erat, præsertim cum Iudas nec rogatus, nec qualis, se se ad tradendum Christum obtulerit propensumque ostenderit? Unde Hieronymi. Matth. 26. hac coniectura colligit Iudam vili pretio Christum vendidisse. *Sed quasi vile* (inquit) *tradens mancipium, in potestate ementium posuit quantum vellent dare.* Et cæteri omnes expositores idem sentiunt, illud scilicet pretium fuisse multo minoris valoris. Quamquam enim dicere quis posset, Iudæos præ nimio desiderio, quo ardebant comprehendendi Christum, facile maximam pecuniæ vim obtulisse: id fieret verisimile, si vel in opere ipso, vel in proditore aliquam difficultatem experti essent, eo vel maxime, quod eo tempore decem aurei in maiori pretio, & æstimatione habebantur, quam nunc centum.

Quocirca non coniecturis, sed propria significatione vocis *argenteus*, quæstio hæc definienda esset: cum autem vox illa sit valde æquivoca, & varias monetas ex argento factas significare soleat, vix potest certa ratione definiri, in qua significatione hoc loco sumenda sit tam in Evangelio, quam apud Zachar. c. 11. Videretur autem verisimilius argenteum illic significare simplicem aliquam monetam argenti, quæ tunc erat in usu, & illam fuisse vel scilicet, vel dimidiam partem sicli, ut tertia, & quarta opinio asserabat. Potuit autem ea quantitas pecuniæ sufficere ad emendū agrum in sepulturam peregrinorum, vel quia non sola illa emptus est, nam licet scriptura dicat ex illis emptum esse, non tamen affirmat ex solis illis, vel cerre quia nō oportebat agrum esse adeo magnum, quia rari solent esse peregrini, qui in aliqua ciuitate moriuntur, etiam si magna illorum multitudo illuc confluat, ut etiam nunc Romæ, & Compostellæ videre licet. Nam ad sepeliendos peregrinos exiguus locus sufficit, præsertim, quia (ut dicebam) eo tempore moneta carior erat, quam nunc sit, quare tunc decem aureis emi poterat ager, qui nunc fortasse non potuisset centum comparari.

Ad Vltimam dubitationem non desue-
runt,

Iudas enim
vili pretio
Christum
vendidit.Responsio
Quo pretio
Christus a
Iuda venditus
fuit.

Zach. 11.

Mat. 27.
Act. 1.

runt, qui in loco Gene. triginta argenteos existimarent esse legendum. Sed lectio illa nullam habet probabilitatem, quia & Hebræi codices habent viginti, & eodem modo legunt omnes codices emendationes vulgatæ editionis. Septuaginta etiam interpretes quoad numerum viginti legunt, quamvis quoad pecuniæ qualitatem non argenteos, sed aureos interpretati sint. Iosephus etiam libr. 2. Antiquit. c. 3. numerum viginti retinuit, sed non dicit viginti aureis, vel argenteis fuisse venditum, sed viginti minis, quod longè maius pretium est. Nā vnaquæque mina sexaginta siclos pendebat, ut constat Ezech. 45. Sed in utroque erratum est, nam & Hebraica veritas, & vulgata editio viginti argenteos habet, & ita esse legendum notauit Hiero. quæstionib. Hebraicis in Gen. & Matth. 26. Vbi expresse refellit translationem septuaginta subdens, *Neque enim pretiosior esse poterat seruus, quam dominus.* Ad dubitationem ergo respondetur, non oportuisse figuram in omnibus conuenire cum re representata. Et addi potest ex prædictis verbis Hieronymi in hoc seruatum esse proprietatem figuræ, quod seruus minori pretio venditus est, quam dominus. Addo denique nequē hunc pretij numerum relictum esse sine figura, & prophetia. Nam Exodo. 21. pro seruo, aut ancilla occisis solui præcipiebantur triginta sicli argentei: unde Iudæi tanti Christum emere voluerunt, quantum ab eis seruus æstimabatur Zachariæ autē. 11. de hoc pretio prædictū erat. *Appenderunt mercedem meam triginta argenteos,* idest cum pro beneficijs acceptis gratiam reddere deberent, dederunt Iudæ triginta argenteos, ut me traderet. Ita exponunt Hiero. ibi, & super Matth. Ruffin. in symbol. Cyrill. Ierosoly. cateches. 13. & huius prophetiæ meminit Matth. cap. 27. quāquam mutatis verbis, & non tribuit illam Zachariæ, sed Ieremiæ, quod non paruam difficultatem multis ingessit, quam variè expediunt Origen. Hieron. & alij expostores ibi. & Aug. libr. 3. de consen. Euāgelistarum cap. 7. Sed illud verisimilius videtur, Euangelistam non posuisse nomen Ieremiæ, sed simpliciter nomen prophetæ: ab aliquo autem additum nomen Ieremiæ in margine, postea irrepsisse in textū in aliquibus codicibus, non enim in omnibus habetur. Et hæc est sententia Hieron.

ron quam Iansenius cap. 140. magis probat, & eandem sequitur Cæsar Baronius in dicta appendice.

SECTIO II.

Virum sudor sanguineus Christi in horto orantis verus, ac naturalis fuerit.

Explicata Christi venditione, quæ legalem cœnam antecessit, explananda sequebantur mysteria cœnæ: sed quoniam hæc in sequentem tomum, ubi mysterium Eucharistiæ explicabimus, a nobis remittuntur, gradum facimus ad explicandum ea, quæ Christo oranti in horto contigerunt: hæc enim proximè post cœnam subsequuta sunt. Sic enim habent Euangelistæ, & hymno dicto exierunt in montem oliuari, qui propè Ierusalem erat sabbathi habens iter, ut dicitur Act. 1. idest, per vnum miliare distans, tātum enim itineris licebat Iudæis in sabbatho agere (ut Oecumenius ibi nota) vel sex stadijs (ut Iosephus tradit libr. 6. de bello Iudaico cap. 3.) In eo ergo itinere, quantum ex Matth. & Mar. colligi potest, sermonem habuit Christus cum discipulis, in quo & eorum scandalum, & mortem suam, ac resurrectionem iterum prædixit, Petroque asserenti se nullo modo scandalum in eum passurum, quod eum esset negaturus, etiam prædixit, quamvis iam antea in cœna iterum, atque iterū eandem negationem illi prædixisset (ut August. notauit libr. 3. de consensu euangelist. cap. 2.) & in eodem itinere pertransiit Christus torrentem Cedron, qui per vallem fluit quæ inter montem oliuarum, & Ierusalem interiacet (ut Ioseph. supra retulit) ac tandem peruenit in villam Gethsemani, quæ erat ad radices montis Oliuarum (ut Hieronym. refert lib. de traditionibus Hebraicis). Erat autē ibi hortus (ut Ioānes refert) in quem ingressus est Iesus cum discipulis, ut oraret. Tria autem sunt potissima, quæ ab Euangelistis narrantur facta in illa oratione: primum, quod cepit Iesus pauere, & cadere, & mortuus esse. Secundum, orasse ad Patrem illis verbis, *Pater, si possibile est, &c.* Tertium addit solus Lucas dicens, *Et factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.* Quæ verba, quamvis Hilarius lib. 1. de Trinit. dicat in multis codicibus tam Græcis, quam Latinis deesse, & idem significet Hieronym. libr. 2. contra Pelagian. quatenus

Ian en.
Cæsar. Bar.

Matth. 26.

Sabbathi iter
quantum.
Act. 1.
Oecumen.
Ioseph.

August.

Ioseph.

Hieronym.

Luc 22.

Hilari.

Hieronym.

Ioseph.

Ezech 4.

Hieronym.

Respons.
Ioseph à fra
tribus in Ae
gyptum quo
pretio vendi
turi.

Exod. 21.

Zachar. 21

Hieronym.
Ruffin.
Cyrill. Iero.
Orig.
Aug.

Con. Tri.

Quatenus solum dicit eam partem historiae in multis codicibus Græcis, & Latinis reperiri: tamen certa fide tenendum est eam partem esse canonicam, & Scripturam Sacram: præsertim post Con. Tridentini decretum in sess. 4. vbi definit, libros Scripturæ integros esse suscipiendos cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, & in Vulgata Latina editione habentur. Hæc autem pars communi Ecclesiæ consuetudine, & consensu recepta est, & antiquissimi Ecclesiæ Patres eam ut canonicam susceperunt, ut patet ex Dionys. cap. 4. de Cælest. Hiera. Epiph. hæres. 69. August. Irenæo, & alijs quos ita- tim referam. Quæ omnia intelligenda sunt etiam de illa parte, in qua Lucas refert apparuisse angelum confortantem Christum. Vnde si in aliquibus codicibus hæc pars deest, credendum est expunctam fuisse ab aliquibus indoctis, specie pietatis. Nam & S. Nicon in quadam epistola de religione Armenorum refert, eos abstulisse ex euangelio hanc historiam de sudore sanguinis, imbecillitatis hoc esse existimantes non diuinæ maiestatis.

Igitur de prima, & secunda parte huius mysterij multa dicta sunt in superioribus, de prima in primo tomo circa quæst. 15. D. Thom. in comment. artic. 7. & disput. 38. sect. 2. & in hoc præcedenti disputat. multa de hac tristitia Christi dicta sunt. De secunda verò parte, idest de illa Christi oratione, & de voluntate à qua profecta est, dixi in primo tomo dis. 33. sect. 1. vbi refutavi hæreticos, qui hanc Christi orationem ausi sunt reprehendere, & disput. 24. sect. 3. interpretatus sum August. & Hieron. qui interdum indicant verba illa *si possibile est*, &c. profecta esse ex ignorantia aliqua, & dubitatione, in disputat. verò. 38. sect. 2. exposui, illa oratione declarasse Christum naturalem affectum voluntatis suæ: quæ permittere in se voluit, & exterius exprimere, ad confirmandam naturæ assumptæ veritatem, & tristitiæ suæ acerbiteriam declarandam. Solum ergo superest, ut hoc loco de tertia parte huius mysterij sermonem instituiamus.

Christus in
homo verus
ac natura-
lem sangui-
nem sudavit.

Dico ergo primò, Christum Dominum verum, proprium, ac naturalem sanguinem emisisse, quando sanguinem sudasse fertur. Hæc assertio mihi est certa, nam verba Lucæ sunt expressa, & cum historiam con-

tineant, propriè intelligenda sunt. Vnde (quod Theophylactus dixit) ea scripta esse per hyperbolem. Nam sicut qui amare flet, dicimus sanguinem flere, ita qui præ anxietate, & interno labore nimium sudat, dicitur sanguinem sudasse, idest, fluentem sudorem fortiter stillasse. Hæc (inquā) interpretatio cum aliena sit à literæ proprietate, & necessaria non sit, nullo modo est ad mittenda. Sed ait Euthym. qui in eadē est sententia suo, cap. 64. in Matth. Lucam non dicere Christum sudasse sanguinem: sed sudorem eius fuisse, sicut sanguinis guttas, idest fuisse crassum, & concretum sudorem similem guttis sanguinis. Sed certè, si solam similitudinem voluit, et Lucas significare, potius dixisset, *sicut gutta aquæ*: limiliores enim videntur guttæ sudoris guttis aquæ, quam sanguinis. Adde particulam illam *sicut*, quemadmodum & particulam *quasi*, nō semper significare in Scriptura similitudinem: sed interdum identitatem, & veritatem, ut Ioan. 1. *Vidimus gloriam eius gloriam quasi unigeniti à Patre*. Denique si in hoc loco per particulam illam *sicut*, importatur aliqua similitudo, quæ à veritate deficiat, non est in substantia sanguinis, quasi verum sanguinem non sudauerit Christus, sed in forma, & figura guttarum. Quia fortasse nō habebant perfectam figuram guttæ, sed illi similē, vel certè, quia non erant ex puro sanguine, sed aliquid sudoris habebant admixtum. Itaque simpliciter fatendum est, Christum sanguinem verum sudasse, ut Euangelij litera præsefert, & communi sensu Ecclesiæ intellecta est, etiam ab Apostolorum temporibus, ut colligere licet ex Iustino Martyre dialog. cum Triphone, Irenæo lib. 4. contra hæres. cap. 32. vbi contra negantes veritatem carnis Christi illud incommo- dum infert, quod *globos sanguinis*, non sudasset. Idem repetit lib. 4. cap. 69. Idem sentit aperte Epiph. in Anchorato, & Athanas. lib. 6. ad Theophyl. qui est de beatitudine filij Dei, anathema dicit in eos, qui Christum verum sanguinem sudasse negant: Hilar. etiam & Hieronym. locis citatis, plane intelligunt ea verba de vero sanguineo sudore, & August. lib. 3. de consensu euangelist. capit. 4. vbi dicit Christum emisisse sudorem sanguineum. Ammonius verò Alexan. in Harmonia Euangeliorum *sudorem sanguinolentū*, appellauit. Ratio huius sudoris propria, & literalis statim ex-

Iust. Mart.
Iren.

Epiph.
Athanas.

Hilar.
Hieronym.

Aug.

Ammon.
Alex.

Pp

pli-

Beda.

plicabitur. Rationes autem mysticæ variæ traduntur à Patribus, Beda super Lucam dicit, significatum esse hoc Christi sudore defluente in terram, etiam terrenos homines sanguine Christi esse irrigandos. August. in lib. sententiarum, sententia. 68. *Orans (inquit) cum sudore sanguineo Dominus Iesus Christus, significabat de toto corpore, quod est Ecclesia, emanaturas martyrum passiones.*

Bernard.

Bernard. ferm. 1. in Dominicam Palmarum, dicit Christum non fuisse contentum lacrymis oculorum: sed totius corporis sanguine lacrymis peccata nostra flere, ac lauare voluisse.

Sanguinei
sudoris in
Christo. cau-
sa qua fue-
rit.
Caiet.
Iansen.

Dico secundo, Christus Dominus absque speciali miraculo sanguinem sudauit ex vi internæ afflictionis, & agoniz, quam in illa oratione passus est. Ita sentit Caietan. Luc. 22. cuius opinione non multum discrepat Iansenius cap. 137. Concord. Declaratur primo, ratione theologica. Quia si ille sanguis miraculose esset emissus, & non ex vi interioris afflictionis non fuisset signum certum, & euidens maximi angoris, & tristitiæ interioris, quia miraculose poterat etiam cum minima afflictione, imò sine vlla emitte; consequens autem est contra sensum omnium sanctorum ab vniuersa Ecclesia receptum. Secundo hoc explicat Caietan. naturali, & physica ratione. Quia sicut magnitudo passionis pellit violenter sudorem, ita si vehemens sit passio, & deficiat sudoris materia, fieri potest ut sanguinem expellat. Sicut natura vi (ut ita dicam) effrenis concupiscentiæ coacta, deficiente semine in proprijs organis, sanguinem fundit, & deficiente lacte, qui nimium vbera emungit, ut dicitur, elicit sanguinem: in Christo autem corpus erat debile, & exhaustum, cumque alioqui afflictio interior esset vehemens, fieri potuit, ut deficiente materia sudoris, sanguis fuerit ex vi interioris afflictionis expulsus.

Arist.

Nam & Arist. lib. 3. de Hist. animal. cap. 19. dicit interdum euenire ex abundantia sanguinis, & intemperie corporis, ut aliquis sanguinem sudet: hæc autem causa non habuit locum in Christo: tamen, sicut hæc à natura est, ita alia à nobis explicata est naturalis, & sufficiens ad hunc effectum.

Obiectio.

Dices, Metus, & tristitia, quibus tunc Christus angebatur, non emittunt sanguinem foras, sed potius ad cor attrahunt, natura ita

A prouidente, ut principaliori membro in huiusmodi afflictionis tempore subueniatur. Respondetur si angor, & afflictio ex tristitia, metuque proueniens tanta sit, ut corpus commoueat, & inflammet, vim habent attenuandi sanguinem, & aperiendi poros, & hinc consequi potest emissio sanguinis ad exteriores partes corporis. Eo vel maxime, quod licet Christus naturali affectu timeret, tamen deliberata voluntate, & efficaci, & actu appetitus à voluntate imperato, mortem, & omnes dolores, qui efficacissime proponebantur, amplectebatur, & naturalem affectum superabat, & hinc agonia proueniebat. Ex hoc ergo actu fortitudinis, & audaciæ, magis quam ex timore, & tristitia illa corporis alteratio, & sanguinis emissio prouenire potuit. Quod satis narratione sua Lucas indicauit dicens. *Et factus in agonia prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut gutta sanguinis decurrentis in terram.*

Responsio.

Luc. 22.

B

Sed vrgebis, nam licet fieri possit, ut aliquis subtilis sanguis per poros effluat: tamen verba Lucæ indicant, non tenues, sed crassiores guttas, ex crassiori sanguine concretas, usque ad terram decurrisse. Hanc enim vim habet dictio Græca, *ῥομφα* quæ grumum crassiorem significat, ergo non videtur hoc naturaliter fieri potuisse. Quæ ratio tandem mouit Iansenium, ut diceret non omnino naturali causæ, sed miraculo tribuendum esse, quod de Christi sudore refert Lucas. Sed dici potest, licet propter dictam causam naturalem, subtilis sanguis, & liquidus è Christi corpore fluere, tamen statim ac perueniebat ad externam corporis superficiem condensari potuisse absque miraculo, propter aeris intemperiem, præsertim cum esset nox, aerque frigidior. Sic ergo sanguis densior, & crassior, effectus, & in guttulas diuisus, in terram decidebat.

Obiectio.

Iansen.

Responsio.

C

Huic verò nostræ sententiæ contradicere videtur Hilar. lib. 10. de Trinit. his verbis. *Sudorem vero nemo infirmitati audebit deputare, quia dum & contranaturam est sudare sanguinem, neque infirmitas est, quod potestas non secundum naturam consuetudinem gessit.* Exponi tamen potest hoc non fuisse infirmitatis. hoc est impotentiz, & coactionis: Christus enim non ex imbecillitate, aut ex impotentia ita timuit, aut tristatus est, ut sanguinem sudauerit, sed voluntariè hos affe-

Obiectio.

Hilar.

Responsio.

affectus in seipso permisit. Deinde dici potest potestatis miraculose in Christo fuisse sustinere tam ingentem tristitiam, ac internum dolorem, ex quo tam mirabilis externus effectus effluxit, fortasse enim id non est homini possibile per naturam: vel saltem fieri non potest, ut homo huiusmodi passionem patiatur, quin mors inde subsequatur, & hoc modo concedi potest aliquod miraculosum opus hic intercessisse. Non negat autem Hieronymus, quod posito tali affectu in corpore ita disposito: potuerit naturaliter sequi praedictus effectus.

Reliquum erat, ut de Angelo confortante Christum (quod eodem loco Lucas narrat) aliqua disputaremus: sed hunc locum sufficienter tractavi in priori tomo super quaest. 12. D. Thom. in commun. en. art. 4. quibus nihil fore hoc loco addendum occurrit. Id est duntaxat adnotandum, angelum illum in forma sensibili, & humana apparuisse, solumque exterius loquutum ad Christum fuisse, ut ex verbis Lucae facile colligi potest, & ex ijs, quae supra agentes de tentatione Christi diximus, scilicet non potuisse interiores Christi potentias immutari immediate ab angelis. Unde sicut exterius tantum tentari potuit, & ita confortari, non tamen doceri, aut illuminari, ut in praedicto loco ex priori tomo citato D. Thomas disseruit. Quis autem ille angelus fuerit, incertum est, nihilque invenio de ea re à Sanctis Patribus dictum.

SECTIO III.

Quae mirabilia acciderint in Christi comprehensione.

IN hoc mysterio duo praecipue considerari possunt, scilicet quid in eo Christus sit passus, & quid egerit. Prior pars propria est nostri instituti, nihil tamen habet, quod scholasticam disputationem requirat, sed potius considerationem, ac meditationem. Ad tria verò capita revocari possunt, quae tunc Christus passus est. Primum est iniuria, & infidelitas Iudae, qui osculi signo illum tradidit. De quo legi potest Orig. tract. 36. in Matth. & Hiero. Matth. 26. qui dicunt timuisse Iudam, ne Christus seipsum transformeret, vel transfiguraret, ne agnosci posset, & ideo dedisse

A Iudaeis hoc signum. Sed hoc difficile creditum est. Primo quia non est sufficiens fundamentum ut asseramus Iudam hoc timuisse, quia transfigurationi Domini non assuevit: neque ab alijs audire id potuit: cum illis praecceptum fuerit ne id dicerent, & ipsi tacuerint, ut dicitur Luc. 9. Deinde, quia si Iudas timuit, ne Christus eo modo se occultaret, etiam timere potuit ne sibi ipsi invisibilis fieret, vel alterius formae, ergo pari ratione timere posset ne suum signum esset inutile. Quin potius Cyril. lib. II. in Ioann. cap. 33. & Chrysostomus hom. 82. in Ioannem, dicunt Christum potestate divina ita se se occultasse ministris Iudaeorum, & ipsi Iudae, ut eum non agnouerint, quando eos interrogavit, *Quem queritis?* quanquam neque hoc sit admodum verisimile, sed probabilius est quod Augustinus dicit lib. 3. de consens. Euang. ca. 5. & Ammonius in harmonia Euang. Iudam, quia Ios antecederet, primum omnium usque ad Christum venisse, eumque agnouisse, & osculum dedisse & tunc Christum eum interrogasse, *Amice ad quid venisti?* ut cor eius leniret, & ad meliorem mentem renovaret: statim verò, ut eum confunderet, subiunxisset, *osculo filium hominis tradis?* ac deinde ulterius processisset quasi sese effrensus ijs, qui ad eum comprehendendum veniebant, eosque interrogasse, *Quem queritis?* non quia prius sese illis occultasset, sed ut ostenderet potentiam suam in miraculo, quod statim fecit, & quod voluntarie sese morti offerebat. Qui ordo rerum ex ipso Evangelio satis colligitur, & quia si Iudas non cognovisset Christum, antequam ipse interrogaret *Quem queritis?* superuacaneum postea fuisset illius signum, quia iam Christus se satis prodiderat.

Dices, Quid necesse fuit, Iudam praebere hoc signum, cum Christus esset omnibus probe cognitus, praesentim Pharisaeis eorumque ministris Multicentis id factum esse propter Iacobum fratrem Domini, qui erat Christo simillimus. Sed facilius dici potest, Iudam fuisse valde sollicitum, ne errore aliquo Christus e manibus militum elaberetur, ut illa eius verba satis declarant, *Tenete eum, & ducite eum.* Ferebatur enim semper eadem pecuniae cupiditate, quia nondum illam acceperat: sed promissa tantum illi erat, ut plane ex Evangelio constat. Haec ergo de causa, sollicitus fuit in eo signo prestando, & quia nox erat, & ideo facile in

Luc. 9.

Cyril.
Chrys.

Ioan. 18.

Aug.
Ammon.

Matth. 26.

Obiectio.
Osculi signum
Iudaeis a Iuda
curdatur.

Responsio.

persona errari poterat, & præterea quia cohors militum Romanorum, quæ ad Christum capiendum veniebat, facile poterat eum de facie non agnoscere. Hæc ergo fuit prima iniuria, quam in hoc mysterio Christus passus est, quæ sane fuit maxima: in qua ferenda Christus summam patientiam, & charitatem ostendit. Iudas autem summam ingratitude, ac mentis cecitatem, adeo ut visum Hieronymo sit eum non credidisse signa, & miracula Christi fuisse vera: sed magicis artibus facta, aliorum qui non exstimasset posse à se Christum decipi: Cyrillus autem supra dicit eum passionem obsecratum non considerasse ea, quæ faciebat. Plura de hoc Iude facinore legantur apud Chrysostomum, de prodicione Iudæ, & Leonem Magnum sermo de passione.

Secundo passus est Christus desertionem ab amicis, & discipulis, omnes enim relicto eo fugerunt, quod non sine speciali Christi providentia factum esse satis significatum est illis verbis, quæ Ioannes refert, dixisse Christum. *si ergo me queritis, sinite hos abire*, ut ibidem Augustinus notavit tract. 112. *ostendit*, inquit, *quam curam salutis eorum omni tempore habuerit*. Quod magis explicans Rupertus lib. 13. in Ioan. ait prænovisse Christum non fuisse tunc Apostolos satis firmos in fide, neque dispositos ad patiendum, & ideo non permisisse eos comprehendere. Quia facile cum essent negaturi, & ita recte exponit illud verbum, quod subdit Ioannes, *Et adimpleretur, quod dixit, quos dedisti mihi, non perdidisti ex eis quemquam*, quia etiam tunc servavit eos corporaliter, ne spiritaliter perirent. Addunt verò Augustinus & Chrysostomus hom. 82. ex hac Christi providentia, & efficacia verbi eius factum esse: ut Iudæi neminem Apostolorum comprehenderint: neque etiam Petrum, qui ausus fuerat servum principis sacerdotum vulnerare, quod non immerito inter miracula à Christo tunc facta computari potest.

Ex quo vltius colligit Caietan. adolescentem illum (quem Marcus refert comprehensum esse à militibus, & nudum relicto syndone ex manibus eorum effugisse) non fuisse aliquem ex Apostolis: quanquam Epiphanius hæres. 78. dicat fuisse Iacobum fratrem Domini, & Hieronymus ps. 37. Et quavis Beda super Marcum probabile censet illum fuisse Ioannem Evangelistam, quæ fuit etiam sententia Ambrasi super ps. 36. &

A Gregorius lib. 6. Reg. cap. 2. & 14. Morali. cap. 23. Sed Caietani sententia verisimilior videtur, quam latius ipse confirmat in ientaculo. 6. q. 4. & fuit etiam sententia Theodoretus, & Euthymius in Mar. Quia cum verbum Christi fuerit efficax, non potuerunt Iudeorum ministri in aliquem Apostolorum manus iniicere. Addo nullum fuisse fundamentum ad affirmandum illum fuisse Iacobum, vel Ioannem, præsertim cum neuter eorum adolecens tunc fuerit, vel potius adolescentulus (ut Græci habent). Nam Iacobus sexagesimum ætatis annum exegerat, Ioannes verò trigessimū attigerat, si tempora, & ætates, in quibus mortui sunt, consulantur. Addo incredibile esse aliquem ex Apostolis tunc fuisse nudū, & sola syndone coopertum, quare verisimile est (quod Caietanus dicit) illum fuisse aliquem ex feruis, qui in ea villa degebant. Sed de his satis.

B Inquiri verò hic posset, an Apostoli peccauerint fugiendo, & deserendo Christum. Respondeo breuiter, si actum illum externum secundum se, & secundum occurrentes circumstantias per se consideremus, non videri actum de se malum, quia neque ipsi poterant defendere Christum, nec debebant (ut statim dicam) sese autem obijcere morti, aut comprehensioni non erat eis specialiter præceptum. Quia non erant ipsi pro hominibus morituri, nec Christo erat eorum mors tunc necessaria: neque etiam ad confitendam, vel non negandam fidem, erat necessarium non fugere. Quia fuga de se non est contra fidei confessionem, ordinatur enim ad vitam custodiendam, non ad explicandam mentem, ergo non habebat ille actus, unde esset de se malus, maximè cum discipuli audissent Christum dicentem, *sinite hos abire*. Dico autem per se, quia per accidens, aut ratione scandali, aut ob conscientiam erroneam, aut si fortasse fuga illa ex aliqua dubitatione in fide, seu fiducia in Christum orta est, potuit in illo actu intervenire peccatum.

C Tertio passus est Christus comprehensio-nem violentam magno cum strepitu armatorum hominum, à quibus non solum est comprehensus: sed etiam ligatus tanquam insignis quidam latro, & malefactor, ut ipsemet dixit. De quo mysterio legi potest Cyrilus Ierosolym. cat. 13. Et Alexandrinus, lib. 11. in Ioan. cap. 32. & 33. & tunc im-

Theophyl.
Euthym.

D. binm.
Responso

Fuga Apostolorum Christi sum desertum peccatum ne fugit.

Comprehensio Christi qualis.

Cyris.
Psalm. 118

ple-

Ingratitudo Iudæ erga Christum quanta.
Hieron.

Cyris.

Chrys.
Leo Papa.

Ab omnibus in comprehensione Christus deorsum.
Mat. 26.
Ioan. 18.
Aug.
Rupert.

Ioan. 18.

Aug.
Chrysos.

Caiet.
In nullum Apostolorum ministerium Iudeorum in hortum quis intravit.
Epiphanius.
Hieron.
Beda.
Ambr.
Gregor.

pletum est illud ps. 21. *Circumdederunt me viri multi; tauri pingues obsederunt me, & illud. Circumdederunt me canes multi, concilium malignantiū obsedit me, Et illud Isai. 53. sicut ovis ad occisionem ducetur, Et illud Thren. 4. spiritus oris nostri Christus Dominus captus est, ut ibi Hieron. exponit.*

Quoad secundam partem superius propositam, duo miracula breuiter cōsideranda sunt, quæ tunc Christus est operatus. Quia licet non directè pertineant ad passionē eius: pertinent tamen ad ostendendam innocentiam eius, & voluntatem, quæ patiebatur: quæ duo in toto hoc negotio præ oculis semper habenda sunt. Ideo enim Christus etiam eo tempore, quo infirmior, & imbecillior videbatur, miracula operari non destitit, ne existimaretur à maiestate, & potestate sua cecidisse, aut inuitus, & coactus pati. Primum ergo miraculū fuit prostrare vnico verbo, *ego sum*, tantam hominum multitudinem, quod factum est efficacia verbi, & potentia Christi. Nam sicut verbo suo omnia creauit, & panem in corpus suum conuertit, vel sicut psalm. 24. dicitur. *Vox Domini confringentis cedros*, ita facile fuit eodem verbo homines prosterne. Et non caret mysterio (ut Rupertus indicauit) verbum illud, *ego sum*, quod est diuinitatis proprium, à qua virtus, & efficacia illius verbi manauit. De quo eleganter Leo Pap. serm. i. de Passione. *Hoc verbū illam manum ita ex ferocissimis congregatam, quasi quodam fulmineo ictu prostrauit, atque percudit, ut omnes illi atroces, minaces, atque terribiles retro acti corruerent, & serm. 15. dicit hoc fuisse diuinæ potestatis indicium. Quæ impiorum conatus, non armis contrariis, neque ullius creature potentis auxilio, sed sola Dei virtute prosterneret. Et ibidem: Vna Domini voce ita percussa est illa multitudo, ut omnes simul amisso membrorum officio retrorsum acti, elisiq; corruerint.* Quo significat non solum impetu quodam deiectos esse in terrā, sed etiam priuatos esse virtute sentiente, & mouente, ita ut sustinere se ac regere non valerent, sicut paralyticis solet accidere.

Quæri autem solet, cur potius factum est ut retrorsum caderent, quam in faciem, vel alio modo. Cuius rei variæ rationes mysticæ videri possunt in Cyrill. lib. 11. in Ioannem, cap. 33. & Greg. hom. 9. in Ezech. Propria, & literalis ratio esse videtur, quia maior potentia; & efficacia verbi

A Christi reluxit in eo deiectionis modo.

Secundum miraculum fuit, quod Christus restituit auriculam Malco, quā ei Petrus absiderat. Hoc enim post præcedens factum fuisse constat ex Ioann. 18. & late explicat August. lib. 3. de consens. Euang. capit. 5. De hoc autem miraculo præter supradicta nihil aliud notandum occurrit, quā quod propria, & speciali ratione videtur Christus hoc miraculum fecisse, non solum ad exemplum mansuetudinis, & patientiæ: sed etiam ne Iudæi arriperent occasionem accusandi illum, quod se violenter defendere voluisset, & publicum Reipublicæ ministrum, per se, aut per discipulos vulnerasset.

Hinc verò occasio oritur inquirendi, an peccauerit Petrus in eo facto. Et ratio dubitandi esse potest, quia Petrus ex amore Christi motus est ad eum defendendum, ut Chrysostom. notat homil. 85. in Matth. & Hieronym. Matt. 26. & Augustinus lib. de agone Christiano, ca. 27. *Petrus (inquit) non superbia sed quamuis carnali, tamen amore Domini hoc fecit, idque per se satis credibile est: & alioquin factum ipsum ex obiecto non erat malum, quia licitum est defendere innocentem, Ecclesiastici. 4. & Prou. 24. Vnde Cyrillus. lib. 11. in Ioannem capite. 35. Petrus (inquit) gladium habuit, quia secundum legem gladio se defendere licebat. Vnde intentio Petri, qui gladium aduersus hostes accepit, à mandato legalit non fuit aliena, & infra significat Christum non reprehendisse factum Petri, ut malum, sed ut minus perfectum, Christus (inquit) motum huiusmodi, quamuis secundum legem fuerit, repressit, quasi longe à perfecta virtute constitutum.* Quin potius Ambrosius Luc. 22. factum Petri comparat cum facto Phinees, Petrus (inquit) eruditus in lege promptus affectu, qui sciret Phinees reputatum ad iustitiā, quod sacrilegos peremisset, percussit principis seruum. Et confirmatur, nam Christus paulò antea dixerat discipulis, *qui non habet, dāt tunicam suam, & emat gladium*, ergo potuit Petrus intelligere, voluntatem Christi fuisse, ut gladios haberent ad sui defensionem, ergo existimauit actum illum esse iuxta Christi voluntatem. Vnde Augustinus in quaestionibus noui, & veteris testamenti, quaestione. 104. indicat, Petrum non iniuste percussisse, *quia sicut significatur in Luca, ipso Domino permittente percussit*.

C

Isai. 53.
Thren. 4.

Hieron.

Efficacia
verbi Christi
si quantā.

Ioan. 18.
Psalm. 24.

Rupert.

Leo Papa.

Dubium.

Responsio.
Civ. l.
Greg.

Ioan. 18.
Aug.

Dubium.

Chrys.
Hieron.
Aug.

Ecclesi. 4.
Prou. 24.
Cyril.

Amb.
Num. 25.

Luc. 12.

Aug.

fit, & infra addit, Christum non dixisse Pet-
tro, *Qui accipit gladium, gladio peribit*, prop-
ter id, quod fecerat, *sed ne iterum percuteret,*
permissum enim ei erat, ut dolorem faceret, non
occideret. In contrarium verò est, quia
Christus videtur reprehendisse factum il-
lud, ut malum, penaque dignum, sic enim
ait, *Conuertere gladium tuum in vaginam, omnes*
enim qui acceperint gladium gladio peribunt.
Quæ verba ius indicant, non factum. Ne-
que enim omnes, qui gladio aduersus
alios vtuntur, re ipsa gladio pereunt, dig-
ni tamen sunt, ut gladio perimantur. Quod
de ijs necesse est intelligi, qui iniuste gla-
dio vtuntur, & ideo non sine mysterio di-
xit Christus, *Omnes, qui gladium acceperint,*
propria scilicet autoritate, vel arbitrata
suo, ut notauit August. 22. contra Faustum,
cap. 70. significat ergo Petrum, hoc modo
vsum esse gladio. Item huius rei rationes
varias subdit Christus, dicens, *Calicem, quæ*
dedit mihi Pater, non visis bibam illum? Quo-
modo ergo implebuntur Scriptura? Petrus enim
fatis intellexerat Dei ordinationem esse ut
Christus pateretur, & Christi voluntatem
esse ut omnino ita fieret. Vnde alio in lo-
co, cum Petrus Christo prædicanti passio-
nem suam dixisset, *Abstine Domine*, gra-
uiter ab ipso increpatus audiuerat. *Vade post*
me Satana, scandalum es mihi, quia non sapi-
es, quæ Dei sunt, sed quæ hominum: ergo in
hoc opere fecit contra Dei ordinationem,
& Christi voluntatem sibi cognitam, &
(quantum in se est) voluit scripturarum
prædictiones inanes reddere. Deinde addi-
dit Christus, *an putas, quia non possum roga-*
re Patrem meum? &c. ac si diceret, Tu existi-
mas indigere me defensione tua, in quo
multum erras, ergo etiam ex hoc capite re-
prehensibile fuit factum Petri. Ex imperfe-
cta enim fide & Christi existimatione or-
tum est.

Responsio.

In hac re mihi vera videtur sententia
Hieronymi, qui Matth. 26. vno verbo di-
xit, Petrum hoc fecisse eodem mentis ar-
dore, quo cætera. Alludit autem Hiero-
nym. ad id, quod ipsemet dixerat Matth.
14. *In omnibus locis ardentissima fidei inueni-*
tur Petrus. Volentem ad passionem pergere
prohibet, & licet erret in sensu, non tamen er-
rat in affectu, nollens eum mori, quem filium
Dei fuerat paulo ante confessus. Itaque si fa-
ctum ipsum secundum se consideremus,
excusari non potest propter rationes di-

Quo animo
Petrus Mal-
chi auricu-
lam obstru-
erat.

A. Etas: & præterea (ut rationi in contrarium
factæ respondeamus) quia factum Petri
non potuit habere rationem iustæ defensio-
nis, non solum quia erat contra Christi vo-
luntatem, sed etiam quia illa non erat de-
fensio, sed temeraria quædam aggressio, &
iræ impetus, aut vindictæ. Non enim Pe-
trus poterat Christum à tot armatis militi-
bus vno mucrone defendere. Vel igitur Pe-
trus considerabat Christum ut imbecillum
hominem indigentem defensione, & sic
etiam ipse erat impotens ad defendendum,
& ideo non habebat iustam rationem in-
choandi defensionem, ut si aliquis videret
decem homines aggredientes innocentem,
si non speraret se posse defendere innocen-
tem, etiam si speraret posse vnum, vel alter-
um ex aggressoribus occidere, non iuste fa-
ceret, neque actio illa dici posset iusta de-
fensio: vel Petrus considerabat Christum,

B. ut habentem virtutem plusquam humanâ,
quæ nixus, & in virtute verbi eius, quod di-
xerat, *Qui non habet tunicam, emat gladium,*
sperabat se posse aduersus totam cohortem
illum tueri, licet alibi dixit, *Tota nocte labo-*
rantes nihil cepimus, in verbo autem tuo laxa-
bo rete. Hanc enim fuisse mentem Petri ve-
risimiliter possumus inde conijcere, quod
statim Christo obtemperauit imperanti,
Conuertere gladium tuum in vaginam, ut Chrys.
supra indicauit. Sed (licet hoc admittamus)
non possumus factum Petri secundum se
excusare, quia ut tantum facinus aggredere-
tur virtute Christi fretus, debuisset illius
verbum, & præceptum expectare. Et ita re-
ctè intelligitur quod Aug. dixit, lib. 22. cõ-
tr. Faust. cap. 70. Petrum non benè vsum
fuisse gladio. *Quia Dominus (inquit) iusserat*
ut ferrum discipuli eius ferrent: sed nõ iusserat,
ut ferirent. Ex quo vltèrius duplex alia inor-
dinatio in illo actu inuenitur. Altera quod

C. Petrus se exposuit euidenti periculo mor-
tis sine iusta causa: imò propter actionem
iniustam. Altera, quod Christum ipsum,
quem defendere cupiebat, maiori periculo
exposuit. Dedit enim occasionem Iudæis,
ut acius in Christum sauirent, & causan-
di iustam aliquam, vel apparentem occasio-
nem accusandi Christi. Et hæc quidem ve-
ra sunt, considerando factum secundum se.
An verò persona ipsa excusanda sit, non fa-
cile dixerim, quia ex nimio feruore, & amo-
re potuit non considerare has rationes om-
nes, inuoluntaria, seu inuincibili in cõfide-

Luc. 22.

Luc. 5.

Chrys.

Aug.

Factum Pe-
tri culpa no-
cuerit.

Chrysos.

Ambros.

Aug.

Exod. 12.

bili inconsideratione. Vnde Chrys. dicit id fecisse Petrum ex pio, & feruenti amore: Ambros. verò indicat, fuisse illum actum quasi ex dono Spiritus Sancti: at verò Augustinus supra, id non excusat: sed plane dicit peccasse non minus, quam Moysen, quando percussit Aegyptium. *Pterque enim* (inquit) *nō detestabili immanitate, sed emēdabili animositate iustitia regulam excessit.* Imō nec Cyril. dict. cap. 35. videtur illum omnino excusare. Sed cū hoc ex interiori affectu, & dispositione Petri pendeat, non potest à nobis certa ratione definiri, non caret autē magna probabilitate dicere, Petrum tanto feruore, & amore motum esse, vt nihil peccauerit non considerando omnia, quæ in illo negotio considerata erāt.

DISPUTATIO XXXV.

In tres sectiones distributa.

De ijs quæ Christus Dominus vsque ad latam mortis sententiam passus est.

IN ijs omnibus, quæ Christus passus est ex quo fuit comprehensus vsque ad flagellationem, nihil fere est, quod disputationem nostram requirat, præter ea quæ Euangelistæ narrant de Petri negatione. Quæ licet non videatur ad Christi passionem pertinere, pertinet tamē maximē: quia licet non externam dolorem, iniuriam tamen, & tristitiam ei intulit maximam. De cæteris ergo omnibus passionibus solū est historia Euangelica breuiter adnotanda. Christus enim à militibus comprehensus, primū ductus est ad Annā, de hoc enim nulla potest esse controuersia, cū sit expressum in Euāgelio. Vnde, quod legitur apud

Clem. Pap.

Turrian.

August.

Ioan. 18.

Clemen. lib. 5. Const. Apostol. cap. 16. primū ductum esse ad Caiphani, deinde ad Annam, vt apocryphum reiiciendum est, Quāquam Turrianus illud interpretari conetur. Deinde aliqui existimant in domo Annæ contigisse, quæ Ioannes narrat de prima negatione Petri. & de alapa Christo inflata propter responsum, quod pontifici reddiderat: & ita intelligit August. lib. 3. de consens. Euang. cap. 6. Quia post eā narrationem subdit Ioannes. *Et misit eum Annas ligatum ad Caiphā.* Alij verò existimāt hæc verba dicta esse à Ioanne per recapitu-

A lationem, non seruatō ordine historię, aut præteritum illud *misit* positiū esse pro præterito plusquam perfecto *miserat*. Iuxta quam expositionem nō est necesse aliquid horum factum esse in domo Annæ, sed in domo Caiphæ, vt sentit Origen. tract. 35. in Matth. & Cyril. lib. 12. in Ioannem, cap. 1. qui tamen in lib. 11. cap. 38. quædam verba interponit in textu Ioannis, quæ non habentur in vulgata, scilicet *miserunt autem eum ligatum ad Caiphā pontificem.* Et hæc expositio magis accommodata est textui, præsertim iuxta ea, quæ alij Euangelistæ narrant, vt videbimus sequenti sectione. Itaq; in domo Annæ nihil actum legimus: sed solum videtur eō Christus adductus propter conjunctionem Annæ cum Caiphā, vel vt illi aliquis honor deferretur, vel certe vt ipse auctoritate sua Christi comprehensionem approbaret, atque prouheret, vt omittam rationes alias, quæ in August. Cyril. Beda.

Orig.
Cyril.Christus ad
Annam cur
adductus.
August.
Cyril.
Beda.
Euthym.

B Euthy. & alijs expositoribus legi possunt. Post hæc ab Anna ductus fuit ad Caiphā: in cuius domo multa quidem contigerunt admiranda, & consideratione dignissima, quæ tamen nostram explicationem nō desiderant, nec nostri sunt instituti, sed solū ad literam Euangeliorum explicandam pertinent. Obseruandum ergo est breuiter, tota illa nocte Christū Dominum in domo Caiphæ varijs iniurijs, ac doloribus fuisse affectum. Primū enim alapis, & colaphis percussus est: deinde velauerunt faciē eius, vt liberius iriderent, & conitijs incescerent, dicentes, *Propheta nobis &c.* quasi iridentes ei, quod lese prophetam iactaret. Rursus expuebant in faciē eius, quod erat eximie ignominie, vt constat ex Deu. 25. & Num. 12. Præterea credibile est alijs modis eum afflixisse, & ictibus eum cecidisse, & præsertim barbam eius expilasse, genasq; vultu, iuxta illud Isai. 50. *Corpus meum de-*

Christus in
domo Cai-
phæ quanta
passus.

Matt. 26.

Deu. 25.
Num. 12.

Isai. 50.

Aug.
Ioan. 18.

Dubium.

Mat 5.

Circa quæ dubitat Augustinus quomodo Christus non obseruauit consilium, quod dederat, si quis te percuisset in dexteram maxillam tuam. præbe illi & alteram. Et in primis respondet, illud consilium non esse iuxta corticem literæ intelligendum, sepius enim id facere non expedit. Sed literalis sensus illius modi loquendi est, similem iniuriam æquo & tranquillo animo esse ferendam, & debere nos esse paratos ad sustinendam potius aliam iniuriam, quam vltiscendam priorem. Et hoc modo perfectissime seruauit Christus, quod præceperat. Vnde addit Augst. Christum tunc non ta-
 cuiſſe, sed respondiſſe, ne videretur ob iniuriā iratus, aut perturbatus, dum enim magna animi tranquillitate, & verborum mansuetudine loquutus est, satis ostendit nihil esse interius perturbatum. Sic Chrys. hom. 3. in. 1. ad Cor. circa finem, dicit Christum his verbis magis declarasse suam mansuetudinem, quam si tacuiſſet. Hinc etiam Basil. hom. contra irascentes. hæc verba Christi tractans. *Mansuete* (inquit) *atque immoto animo percutientem sustine*, quod etiam optime prosequitur Sanct. Ephrem. serm. de passione Domini. Addendum vterius est, Christum ita fuisse loquutum, ut innocentiam suam tueretur, & suam causam, quæ simul etiam Dei, & omnium nostrum causa erat, defenderet, ne tacendo videretur sentire, se male fuisse loquutum, aut iusta de causa percussum. Et hoc ipsum in toto progressu dominicæ passionis est diligenter obseruandum. Vbi cunque enim ad refellendam calumniam, vel contra doctrinā suam, vel contra personam, & innocentiam respondere oportebat, id fecit summa animi modestia: atque interdum magna auctoritate, ne animum despondiſſe videretur, & ut nobis exemplum daret, non solum patie-
 ter sustinendi iniurias, verum etiam constanter loquendi vbi oportuerit, & Dei honor, aut publica vtilitas id requisiuerit. Et hæc satis sunt de reliqua parte totius historię passionis. Quomodo scilicet ductus fuerit Christus ad Pilatum, & Herodem, & corā hoc omnino tacuerit, coram illo verò interdum responderit, interdum minime. Quæ recte perpendit Athan. orat. de passione, & cruce Domini, & alij Patres exponentes Euangelia. Igitur tria precipua capita totius Historię, vsque ad crucifixionē exclusiue tractanda selegimus, scilicet de

Responsio

In passione
sua interdu-
cur pro se
Christus
responderit.
Aug.

Chrys.

Basil.

Ephrem.

Athan.

A gatione Petri, de Christi flagellatione, & de coronatione, & illusione quæ cum illa coniuncta fuit.

SECIO PRIMA.

Quoties Petrus Christum negauerit, & quomodo.

DVo sunt precipue declaranda, primum numerus negationum, secundum genus peccati, vbi nonnihil de Petri poenitentia adiungemus. Circa primum nonnulli asserunt, Petrum negasse Christum pluries, quam ter. Ita Carthusi. Matth. 27. & Caiet. Ioann. 18. Fundamentum est, quia ex tribus primis Euangelistis constat aperte, Petrum ut minimum ter negasse Christum in domo Caiphæ: sed ex Ioanne etiam colligitur negasse illum in domo Annæ, ergo necesse est, ut pluries, quam ter negauerit. Imò si credendum est Augustin. tract. 113. in Ioan. & lib. 3. de consensu Euangel. cap. 6. hinc efficitur sexies ut minimū negasse Christum, quia August. dicit ter in domo Annæ illum negasse. Existimat enim August. omnes negationes relatas à Ioanne factas esse in domo Annæ. Primam quidem, quia ordo literæ Ioannis hoc indicat, & præterea quia Matthæus significat primam negationem in domo Caiphæ factam esse postquā Petrus ingressus fuerat atriū, iamque sedebat, Ioannes verò indicat negationem à se relata[m] accidisse in ipso ingressu. Et simile argumentum fit de secunda, nam Matth. refert Petrum secundò negasse, cum ianuam exiret ad interrogationem ancillæ, Ioannes verò dicit Petrum stantem ad ignem, ut calefieret, interrogatum ab ijs qui astabant, negasse. Et idem argumentum fit de tertia negatione. Nam Ioannes dicit interrogatum fuisse Petrum à seruo pontificis, Matth. verò ab ijs, qui astabant. Verba etiam, quibus Petrus interrogatur, & quibus negat, in ijs Euangelistis sunt valde diuersa, sunt ergo omnes negationes distinctæ. Quin potius propter simile argumentum addidit Caietan. septimam negationem in domo Caiphæ. Quia Lucas post negationem ad interrogationē ancillæ, addit. *Et post pusillum alius videns eum dixit: Et tu de illis es: & dixit, o homo non sum.* Quæ negatio videtur diuersa ab omnibus, quæ Matth. & Mar. narrant: & tamen

Carthusi.
Caiet.

Aug.

Caiet.
Luc. 22.

tamen accidit in domo Caiphæ, quater ergo negavit in domo Caiphæ, & ter in domo Annæ.

Dicendum verò est, Petrum tertantum negasse Christum. Hæc sententia communior est, & probari potest primo ex verbis Christi, *ter me negabis*. Si enim pluries esset negaturus, cur non prædixisset: vel cur potius numerum ternarium designaret, quàm alium? Certè nisi voluisset designare certum numerum, & dicere neque maiorem neque minorem esse futurum, potius simpliciter prædixisset, *Me negabis*. Adde Euangelistas omnes fuisse sollicitos in demonstrando Christi prædictionem fuisse impletam, & ideo singuli Petri negationem narrarunt (vt notavit Chrys. hom. 82. in Ioannem), unde non nisi trinam singuli scribere negationem, indicantes Christi prædictionem trinam tantum negatione fuisse implendam. Secundo, omnes antiqui Patres exponentes Euangelia tantum trinæ negationis mentionem faciunt. Multi etiam tractantes. 21. cap. Ioann. dicunt pro trina negatione reddidisse Petrum trinam confessionem. Vnde Aug. tract. 123. in Ioan. *Redditur* (inquit) *trina negationi trina confessio, ne minus amoris lingua seruat, quam timori, & plus vocis elucuisse videatur mors imminens, quam vicia præsens*, & Cyril. lib. 12. in Ioan. cap. 64. *Quoniã Petrus ter in tempore passionis negavit, iure nunc ab eo ternæ dilectionis confessio petitur, vt ternæ negatio æquali confessionis numero compensetur. Ita, quod verbis commissum fuit, verbis curatur. Idem significauit Ambros. lib. 2. de sacram. cap. 7. dicens Petrus, qui antea negauerat, vt illum lapsum aboleret, tertio interrogatur à Christo, si se amaret. Idem Luc. 22. Et Euthym. Ioan. 21. Pro trina negatione trinam offert confessionem, & Hieronym. epist. 149. ad Marcellam, *Trinam negationem trina postea confessione deleuit*, qui epist. 39. dixerat, *Petrus ter negantem, amarum suum locum restituere lacryma*.*

Tertio, quia omnia, quæ Euangelistæ referunt, possunt satis in concordiam redigi. Quia in primis verisimilius est, omnes negationes, quas Ioannes refert, accidisse in domo Caiphæ. Quod dupliciter explicari potest. Primo cum Euthym. super. 26. cap. Matth. si dicamus eandem fuisse domum Annæ, & Caiphæ. Potuit enim id facile contingere, eo quod Annas esset socer Caiphæ: contingit autem sæpe, vt gener domum socer

incolat. Hæc verò responsio primò omnino diuinat: quia non habet fundamentum ad hoc asserendum. Deinde non videtur consona Euangelio, nam dicitur Christus missus ab Anna ad Caiphā: si autem in eadem domo habitassent, non esset cur mitteretur. Nā licet dici posset, in eadem domo fuisse diuersa conclauia, inter quæ erat atrium, & ita potuisse ab vno ad alium mitti: tamen si intra eandem domum habitarent, cum vterque maximo desiderio teneretur videndi Christum comprehensum, & alloquendi, & examinandi illum, non est verisimile expectasse, vt ab vno ad alium mitteretur, & non potius statim conuenisse simul, vt illum venientem exciperent. Secundo ergo hoc melius explicatur dicendo, Christum ad Annam adductum nihil ibi fuisse immoratum, sed protinus ad Caiphā fuisse deductum: atque ita negationes Petri, &

omnia, quæ Ioannes narrat, in domo Caiphæ accidisse (vt supra ex Origen. retulimus) & sit verisimile. Quia semper Ioannes vocat atrium, seu domum pontificis. Annas autem non erat Pontifex, sed Caiphas. Quod enim Caiet. & alij dicunt simul ambos fuisse Pontifices, & fundamentum non habet, & contra legem erat, & mores Iudeorum, & verbis ipsius Ioannis repugnat dicentis singulariter de Caipha. *Quia erat pontifex anni illius*, & de illo pontifice semper loquitur, cum ait, *Erat notus pontifex in atrium pontificis*, ac denique cum dixit, *Pontifex ergo interrogauit Iesum*. Ex quo actum etiam intelligi potest illum fuisse Caiphā. Nam examinare reum, ad pontificem pertinebat. Denique iam supra explicuimus, quomodo illa verba Ioannis, *& misit eum Annas ad Caiphā pontificem*, ad hunc sensum rectè accommodentur, vel per recapitulationem, aut sumendo illud præteritum *Misit*, pro plusquā perfecto *Miserat*. Quod, ait Cyril. Ioannem repetuisse, vt indicaret locum, in quo omnes negationes Petri acciderunt.

Secundo, supposita identitate loci, declaratur, quomodo omnes negationes, quas Euangelistæ referunt, sint eadē. Et quidē de prima nulla est difficultas inter Mat. Marcū, & Lucā. Solū est inter eos differētia, quod vnus quibuscūque verbis vtitur, alius alijs, & tamē eadē explicant, vel etiā vnus addit aliquid, quod alius tacet, vt v.g. Marcus, & Lucas, referunt Petrum tunc sedisse ad ignē,

In domo Caiphæ negationes Petri omnes acciderunt.

Orig. Ioan. 18. Caiet. Ioan. 18. 18.

Cyrl.

Petrus tertantum
Christum negavit.
Mat. 26.
Marc. 14.
Luc. 22.
Ioan. 13.

Chrys.

Ioan. 21.

Aug. 123.
Trina à Petro
redditur Christo
pro trina negatione
confessio.
Cyril.

Ambros.

Euthym.

Hierom.

quod Matth. non negauit, quamuis neque hoc dixit. Est etiam alia differentia quod Matth. & Marcus incipiunt narrare negationes Petri, post contumelias Christo factas in domo Pontificis: Lucas verò prius narrat negationem, sed hoc non refert (vt August. notauit lib. 3. de conf. Euang. cap. 6) quia non oportet ordinem narrationis semper ordini rerum esse conformem, & verimilius est neq; omnino antecessisse, neque subsequitas esse, sed fuisse interpositas. Quia contumeliæ ferè continuè illa nocte Christo irrogabantur, negationes autem per interualla temporū factæ sunt.

Prima Petri negatio
qua.

Quod autem prima negatio (quam refert Ioannes) non sit alia ab ea, quæ est prima apud alios Euangelistas, non difficile explicatur. Quia in duobus videtur esse differentia, primo quia Matth. dicit Petrum exiisse foris in atrio, quando primū Christum negauit: Ioannes verò dicit iam fuisse introductum ab alio discipulo. Sed hæc non sunt pugnātia, quia aduerbium illud, *foris*, relationē quoddammodo dicit. Prius ergo erat Petrus *foris*, id est, extra totam domum, & à discipulo introductus est in primum atrium, & hoc dixit Ioannes, adhuc tamen dicitur esse *foris*, non respectu totius domus, sed respectu secundi atrij, vel illius aulae in quam erat Christus introductus, & hic est sensus Matth. vt constat. Quoniam postquam narrauit contumelias Christi, subdit, *Petrus autem sedebat foris in atrio*. Tum ex Marco, qui loco illius aduerbiij *foris* dicit, *In atrio deorsum*, In hoc ergo atrio, quod erat foris, & intus, respectu diuersorum, prima contigit negatio. Neque est verum Ioannem dicere factam esse in ipso ingressu ostij, sed solum narrat, Ioannem introduxisse Petrum: deinde ancillā ostiariam interrogasse Petrum, non verò dicit statim in ipso ingressu id accidisse. Alterum, in quo discordare videntur, est, quia Lucas dicit, Petrum cum alijs circum sedisse ad ignem: Ioannes verò cum alijs stetit, conuiliantur tamen, quia in primis verbum *standi*, interdum significat solum præsentiam, vt Ioannis. 1. *Medius vestrum stetit, quem vos nescitis*, & Luc. 8. *Foris stant querentes te*. Deinde Ioannes non dicit Petrum stetit, quando primo negauit: sed prius narrat negationem, postea subdit, *Stabant autem* &c. intelligi ergo potest sedisse quando negauit: statim verò post hanc ne-

Ioan. 1.
Luc. 8.
Secunda Petri negatio.

gationem surrexisse, & exiisse foras ante atrium (vt Marcus retulit) & deinde iterū intrasse, & accessisse ad ignem, & cū alijs ibi fuisse.

De secunda negatione conueniunt Matth. & Marc. factam esse ad interrogationem ancillæ, quam Matthæus explicat fuisse diuersam à priori: Lucas verò ait, *Et post pusillum alius*, quo pronomine relatio masculini generis indicat, non fuisse ancillam, sed aliquem hominem. Quod euidentius colligitur ex responsione Petri, *O homo, non sum*, at verò Ioannes, solum dicit, *Dixerunt ergo ei, Nunquid tu ex discipulis eius es*. Propter quod August. supra, ait aliquē hominem simul cum ancilla interrogasse Petrum, dedisseque illi huius negationis occasionem. Sed est diligenter considerandum, Marcum, & Matth. non dicere ancillam alloquutam Petrum, sed circumstantes: ad quos cum illa esset loquuta, vnus ex eis interrogauit Petrum, an ita esset, sicut illa affirmabat: in hoc ergo nulla est repugnantia. Maior apparere potest esse in eo, quod Matth. dicit, hanc secundam interrogationem ancillæ factam esse, Petro iamquam exeunte: Ioannes verò dicit, *Erat autē simon Petrus stans, & calefaciens se, dixerunt ergo ei, &c.* Propter hoc fort. sic dixit Cyrillus lib. 12. in Ioannem, cap. 1. omnia hæc, quæ Ioannes narrat post primam negationem, pertinere ad tertiam. Sed iuxta hanc expositionem, vel fatendum est, esse plures negationes tribus (quod nostræ sententiæ aduersatur) vel Ioannem non narraisse tres, quod videtur esse contra contextum, & intentionem tam Ioannis, quam reliquorum Euangelistarum, vt supra notauimus. Aliter Origenes, tract. 35. in Matth. explicat illud, *Exeunte autem ipso*, id est, volente exire, nondū autē egresso. Sed hoc repugnat Marco, qui statim post primā negationem dicit, *Et exiit foras ante atrium, & statim gallus cantauit*. Dicendum ergo videtur cum Beda, & Anselmo Marcum explicasse, quod Matth. breuius dixit. Cum ergo Matth. ait, *Exeunte autē illo*, non est intelligendum in ipso exitu, vel Petro foras existente, secundò negasse: nā ex eodem Matth. constat omnes negationes factas esse intra atrium, vt patet ex illis verbis, quæ in fine subiungit, *Egressus foras fleuit amare*. Intelligendū ergo est, Petrū post primā negationem exiisse extra atrium,

Luc. 22.

Ioan. 18.

Aug.

Ioan. 18.

Cyrl.

Orig.

Beda.

Anselm.

Concordia euangelistarum circa secundam Petri negationem.

(vt

(vt Marc. dixit) & tunc ab alia quadam ancilla visum, atque ad eum iterum in atrium reuersum, & ad ignem applicatum, accessisse illam ancillam, & interrogasse, occasionemque secundo negandi dedisse. Imò addit Anselmus ancillam statim, ac vixit, & obseruauit Petrum exeuntem, dixisse circumstantibus. *Et hic erat cum Iesu.* Petrum verò non fuisse interrogatum ab aliquo homine, nec respondisse negando, donec ad atrium, & ad ignem reuersus est.

Anselm.

Tertia Petri negatio.

In tertia negatione facilius est concordia. Nam quod Matth. & Marc. aiunt. *Post passum*, Lucas explicuit, & interuallo facto *quasi hora vnius.* Rursus Matth. & Marc. generatim dicunt eos qui astabant, interrogasse Petrum: Lucas verò dicit quendam singularem hominem hoc fecisse, & Ioannes explicat, illum hominem fuisse seruū Pontificis, cognatum Malchi, cuius auriculam Petrus absciderat. Sed hæc etiam facile rediguntur in concordiam, potuit enim ille seruus inchoare sermonem, instare deinde alios, & Petrum vrgeri. Atque hæc ratione nulla est repugnantia, nam omnis alia varietas, quæ est in interrogationibus aliorum, & responsionibus Petri, non spectat ad repugnantiam, vel contrarietatem: sed ad illam generalem varietatē, quæ in Euangelijis reperitur, & ad concordiam potius eorum spectat, vt August. notat, lib. 2. de consensu Euangelistar. c. 12. & sequentibus, scilicet, quòd eandem rem varijs modis referunt, & vnus attigit, quod alius omisit.

Aug.

Dubium.

Petri negationes quomodo ante galli cantum fuisse dicantur.

Mat. 26. Responso. Mat. 14.

Aug. Bed. Anselm.

Solum hic dubitare quis poterat, nam iuxta hæc quæ diximus ante galli cantum tantum semel Petrus Christum negauit: Christus autem simpliciter dixerat. *Antequam gallus cantet, ter me negabis.* Matth. 26. Respondetur hoc explicuisse Marcum cap. 14. dicentem. *Prius quam gallus vocem bis dederit.* Et ideo ipse solus inter Euangelistas curam habuit obseruandi post primam negationem semel gallum cantasse, iterum autem post tertiam. Quod ergo apud Lucam, & Matth. dixit Christus. *Antequam gallus cantet*, intelligendū est, vel cum August. Beda, & Anselmo supra, antequam gallus cantet, animo paratus eris ad ter me negandum, & exterius id exequi incipies. Vel melius cum recentioribus, antequam gallus præcipuum cantum suum det, seu antequam cantum suum expleat: dicitur

A enim gallus bis cantare, semel media nocte, & iterum propè auroram, & hunc posteriore cantum esse præcipuum, & quasi complementum alterius. Sed facilius est dicere Marcum explicasse, quod alij Euangelistæ dixerunt, & hæc de priori parte sectionis.

Circa posteriorem partem, scilicet quomodo Petrus peccauerit, non defuerunt etiam ex præcis Patribus, qui Petrum in eo facto a peccato excusauerint, quanquā non omnes eodem modo. Principiò igitur Hilar. can. 32. in Matth. & Ambr. li. 10. in 22. cap. Luc. excusant Petrum, ita verba eius interpretando, vt falsam negationē non contineant. Quod enim dixit, *Non noui eum*, dicunt esse verum, quia, *Nemo nouit filium, nisi pater.* Quod verò dixit, *Non noui hominem, quem dicitis*, dicunt esse verum, quia non noscebat purum hominem, aut malefactorem hominem, sicut ipsi putabant. Et similiter, quod dixit, se non fuisse sequutum Iesum Nazarenum, dicunt sensum esse, non esse illum sequutum, quòd esset Nazarenus, & Galilaus, sed quod esset filius Dei. Secundo dixit Origen. tract. 35. in Matth. Petrum quidem negasse Christum: tamen non peccasse, quia non poterat non negare. Quia, *Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto*, & ideo ad eos, qui Iesum confitentur, dicitur. *Non estis vos, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Matth. 10. At verò Petrus nō habebat Spiritum Sanctum. *Nondum enim erat hominibus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus.* Adde, quòd Christus prædixerat, Petrum se negaturum, & non poterat falsum esse, quod dixerat, ergo non poterat Petrus non negare.

Hilar. Ambr. Matth. 112. 1. Cor. 12. Mat. 10.

Ioan. 7.

Mat. 10.

Dicendum est primo, Petrum graviter peccasse negando Christum. Hoc est de fide. Probatum primo ex verbo Christi, *ter me negabis*, negare autem Christum graue peccatum est ex obiecto suo, & ideo dixit idem Christus, *Qui me negauerit coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo.* Præterea negando Christum mentitus est, Petrus in dicens, *Non sum, non noui hominem*, quod mendaciū de se, & perniciosum, & iniuriosum erat Deo. Sed vltius fuit iuramento confirmatum, periuriū autē graue peccatū est. Rursus quòd Petrus peccauerit, satis significauit Christus illis verbis. Luc. 22. *Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* De-

Petrus in christi negatione graue peccatum. Luc. 22. Mat. 26.

Luc. 22.
Matt. 16.

Denique ipsemet Petrus peccatum suum agnoscens, *Fleuit amare*. Et in hac sententia conueniunt omnes catholici scriptores, & est vniuersalis Ecclesiæ sensus. Ex quo etiā certum est illud peccatū fuisse mortale, vt apertè docet Aug. tract. 113. in Ioannem, & Cury. hom. 83. in Matt. vbi illud appellat *tetrū, & insolitū crimen*, Neq; excusatio Ambros. & Hilarij probabilis est, repugnat enim verbis Christi, *Ter me negabis*, & alibi *Donc ter abneges nōsse me*. Vnde Hierony. Matt. 26. & epist. 149. ad Marcellam, *Ridiculam*, appellat illam interpretationē, quia mēdācem facit saluatorem. August. etiam tract. 6. in Ioan. de hac expositione dicit. *Quidam fauore peruerso Petrum excusare nuntur, & infra, sed quid multis immoror? cum ipse Dominus abstuleris omnes humana argumentationis ambages, dicens, Donc ter me neges: non accusamus Christum, cum defendimus Petrum*. Tandem perse se satis constat incredibile esse, illas amphibologias, & verborum interpretationes fuisse à Petro excogitatas, & intentas. Et fortasse Hilarius, & Amb. solum asserere voluerunt, verba Petri secundum se considerata posse in hunc modum exponi. Vnde Hilar. non excusat Petrum à culpa, sed dicit, *prope sine piaculo fuisse: tamē quia ex infirmitate carnis, vel ambiguus extitit, amarissime fleuisse, recolētem trepidationis istius culpam, se neque admonitum potuisse vitare*. Ambros. etiam post illas interpretationes subdit. *sed nos excusamus: Dominus autem non excusauit. Non enim satis est inuoluta responsio confitentis Iesum, sed aperta confessio. Quid prodest verba inuolueres, si videri vis negasse? & ideo Petrus non de industria sic respondisse inducitur, quia postea recordatus est, & tamen fleuit. Maluit enim ipse suum accusare peccatum, vt iustificaretur fatendo, quam granaretur negando. Quare fleuit? quia culpa obrepit ei*. Fortasse etiam voluerunt hi sancti dicere, Petrum non negasse corde, & animo Christum: sed exterius, & in hoc peccasse: indicant tamen etiam exterius vsum esse verbis ambiguus. Quod non est hæreticum: neque erroneum: non est autem probabile. Multo verò magis improbabilis, & erronea est excusatio Origenis. Quia certum est Petrum antea habuisse gratiam Spiritus Sancti. Neq; enim sine ipsius auxilio confiteri potuit Christum *filium Dei viui*, neque gratia carebat, quando Christus illi dixit. *Vos mundi estis*

Aug.
Cbrystof.
Ambros.
Hilar.

Hierony.

August.

Hilar.

Matt. 16.

Matt. 16.

Ioan. 13.

A. *sed non omnes. & Qui lotus est non indiget nisi vt pedes lauet*. Itaque quāuis ante passionem non esset datus Spiritus Sāctus signo visibili, & cum ea plenitudine, qua die Pentecostes: tamen gratia Spiritus Sancti, & auxilium ad non peccandum, & confitendū Christum conferebatur hominibus: alioqui neque Iudæi peccatum haberent non credentes illi. Quod verò Christus prædixerit Petro, peccatum suum, non abstulit, ei libertatem ad non peccandum, de qua re aliās latius.

Secundò verò dicendum est, Petrum nō ita negasse Christum, vt fidem amiserit, sed solum charitatem. Ita docet Aug. tract. 113. in Ioann. & Cyrill. lib. 12. c. 1. Et ratio est, quia non legimus Petrum negasse dissentiendo: sed solum exterius negādo, imò neque exterius negauit Christū esse Deū, vel Messiam, sed solum se nōsse illum, sequutumvè fuisse. Hoc autem peccatum di rectè est contra confessionem fidei, non contra fidem: vnde non expellit fidem, sed charitatem. Sicut qui exterius negat se esse Christianum, non negat fidei veritatem, sed in eius confessione deficit, non est autem cur Petro imponamus aliud peccatū, quā eius verba indicent. Vnde Leo Pap. serm. 9. de passione, sic Petrum alloquitur. *Vidit in te Dominus non fictam fidem, non dilectionem auersam, sed constantiam fuisse turbatam*. In quibus verbis non est intelligendum, Petrum habuisse charitatem: sed non amisisse illam exstimationem, quam de Christo habebat, & bonū affectum erga illum, quāuis humanum, & imperfectum. Et eodem modo intelligendus est Bernardus dicens, *in Petro non fuisse extinctam charitatem, sed sopitam*. Quod durius quidē dictum est: exponi tamen potest, quòd quia non peccauit ex defectu fidei, neque ex directa auersione in ipsum Christū: sed ex quadam fragilitate, ita charitatem amisit vt facile potuerit eam recuperare, ideoq; dicitur non tam extincta, quā sopita. Quinimo Cyril. lib. ii. in Ioan. capit. 41. addit, illum negasse Christum ex quodam nimio affectu ad Christum, quia ex amore illius cupiebat eum videre, & ideo negauit, ne ingredi atrium, & ibi adesse, ac videre Christum prohiberetur. Probabilius autem est prætore eum negasse, sicut ei indicauerat Christus, dicens. *Animam tuā pro me pones? Amen amen dico tibi, non canta*

August.
Cyril.
Petrus negando Christum, fidem non amisit.

Leo Pap.

Bernard.

Cyril.

Ioan. 13.
bit

*Petrus uer-
gare Chris-
tum cur a
Deo permis-
sus.*
bit gallus, donec ter me neget. Nam his ver-
bis satis significauit, non ex affectu ad
ipsum: sed ex metu illum fuisse negatu-
rum.

*Leo Papa.
Chrys.
August.
Cyril.
Gregor.*
Quas verò ob causas Deus tam grauem
laptum permisit, facile potest vniquis-
que considerare, & apud prædictos Patres
legere, præsertim Leonem dicto sermo. 9.
Chrysost. hom. 80. in Matth. August. ser-
mo. 124. de tempore, Cyrillum lib. 12. ca-
pit. 1. & Gregor. homil. 21. in Euangelia.
Solum hoc adnotandum existimo, propter
huius temporis hæreticos, qui propter
hunc Petri lapsum, & alios, quos ipsi
vel conficiunt, vel ultra veritatem exag-
gerant, eum dicunt fuisse indignum Ec-
clesiæ primatum: adnotandum (inquam) est:
Ideò permissum fuisse sic cadere, quia
futura erat pastor Ecclesiæ, ut in sua cul-
pa disceret, qualiter aliorum misereri de-
buisset (vt Gregor. ait.) Vel (vt ait Hiero-
nym. dicta epistol. 149.) vt exemplo Pe-
tri intelligeremus, quanta vis sit pœnitent-
iæ, per quam non solum veniam conse-
qui: sed etiam maiorem dignitatem recu-
perare, aut obtinere possumus. Addunt
etiam Ambros. Luc. 22. & D. Thom. Mat-
thæ. 26. Petrum permissum esse cadere,
quia nimium de sua constantia fidebat, vt
paulo antea illis verbis ostendit, *Si oportu-
erit me mori tecum, non te negabo* (vt ibi-
dem Hieronym. & Chrysostom. homil.
83. adnotarunt) & ita illius exemplo om-
nes edocti sumus, neminem quantunvis
sanctum, & in quauis dignitate constitu-
tum, debere de sua gratia, vel stabilitate
confidere.

*Petrus post
pœnitentiam
peccati ve-
niã adeptus.
Luc. 22.*
Vltimo dicendum est, Petrum statim sui
peccati perfectam pœnitentiam egisse, at-
que illius veniam fuisse cōsequutum. Hoc
costat ex Euangelistis, ex quibus solus Lu-
cas originem huius pœnitentiæ indicauit
dicens, *Et conuersus Dominus, respexit Petrum.*
Circa quæ verba dubitari solet, an intelli-
genda sint de corporali, vel tantum de spi-
ritali intuitu. Ratio difficultatis est, quia
Petrus negauit deorsum in atrio: Christus
autem erat superius in interiori parte do-
mus. Propter quod August. lib. 3. de con-
sens. Euang. cap. 6. & lib. 1. de gratia Chri-
sti, cap. 45. hoc interpretatur de interiori
aspectu, seu auxilio, quo Christus Domi-
nus respexit Petrum, eumque ad pœnitent-
iam excitauit, & negat posse dici, quòd

*Ambros.
Beda.
Leo Papa.*
A corporalibus oculis Dominus visibiliter as-
pexerit Petrum. Et ita etiam interpretatur
prædicta verba Ambros. super Lucā. Idem
sentit Beda lib. 6. in Luc. 22. cap. Eadem vi-
detur esse sententia Leonis Pap. sermo. 9.
de Passione dicens *Dominus Iesus, qui in-
tra pontificale concilium, solo corpore teneba-
tur, trepidationem discipuli foris positi diuino
vidit intuitu, & parentis animum, mox vt res-
pexit, crexit, & in fletus pœnitentis incitauit.*
Et eleganter serm. 3. *Illis turbatum discipu-
lum conuenit oculis, quibus eum pie viderat esse
turbandum, & in illum conuersa est veritatis
inspectio, ubi erat cordis facienda correctio.* Et
potest hæc sententia confirmari ex illis
Scripturæ locutionibus. *Respice in me, & mi-
serere mei,* & similibus. Quæ sententia, cum
sit tantorum Patrum, non potest non esse
valde probabilis. Mihi tamen difficulta-
tem ingerunt verba Luc. Non enim tan-
tum dixit. *Dominus respexit Petrum,* sed
dixit, *Et conuersus Dominus respexit Petrum.*

*Psalm. 140
Christus cor-
poralibus ne-
oculis Pe-
trum negan-
tem aspexit.*
B Nam illud participium, *conuersus*, non po-
test intelligi de interiori, & spiritali cōuer-
sione, quia Christus non fuerat antea auer-
sus à Petro, ergo intelligitur de cōuersio-
ne corporali, habebat enim faciem auer-
sam à Petro, eamque ad illum cōuertit. Et
ita intelligunt Chrysost. hom. 86. in Matt. Eu-
thy. cap. 66. in Matt. Theoph. Luc. 22. qui
notant, Petrum adeò fuisse timore turba-
tum, vt vix galli cātū audierit, donec Chri-
stus signo vultus eum alloquens, excitauit,
& ad sanio rem mentem reuocauit. Et hanc
sententiā amplectitur Maximus Taurinen-
sis duab. homilijs de negatione Petri, ubi
dicit, Christum oculis respexisse Petrum,
& mihi videtur magis literalis. Neque est
difficile inuenire modum, quo Christus
potuerit corporaliter respicere Petrum: vel
quia Christus eductus est foras, & in tran-
situ respexit Petrum, vel quia non constat
tertiā negationem, quæ per horam dista-
uit à secunda factā esse infra in atrio. Nul-
lus enim Euangelistarum hoc dicit: sed tā-
tum de prima. Imò neq; dicunt factam es-
se ad ignem, & potius ibi significant factā,
quò satellitum multitudo confluēbat, quos
verisimile est non longè à Christo concu-
rresse: fieri ergo potuit, vt Petrus cupiens
videre Christum (vt ex Cyril. supra diceba-
mus) curauerit ascendere, & in gredi aulā,
ita vt potuerit videre Christū, simulque ab
eo conspici. Vt cunq; vero sit, certū est as-
pectum

*Chrysost.
Euthym.
Theophyl.*

Maxim.

*Petrilacry-
ma.
Psal. 147.
Leo Papa.*

pectum exteriorē non fuisse sine interiori illustratione, & motione, qua ita Christus tetigit cor Petri, ut flante eius spiritu, ex oculis Petri aquæ fluxerint, & felices manarint lacrymæ, quæ ad diluendam culpam negationis (ut Leo Papa inquit) virtutem faceri habuere baptismatis. Quibus verbis significat talem fuisse pœnitentiam Petri, ut nō solum ad culpam, sed etiam ad omnem pœnam tollendam suffecerint. Quod verisimile faciunt illa verba Evangelistarum: *Fletis amare*. De quibus, ac de pœnitentia Petri plura videri possunt apud citatos Patres, præsertim Ambros. super Luc. 22. cap. Aug. dicto libro. 1. de gratia Christi, cap. 44. & 45. Chrysostom. hom. 1. & 4. de pœnitentia, & orat. 5. contra Iudæos.

SECTIO II.

Quoties, & quam acerbe flagellatus sit Christus.

*Matt. 27.
Marc. 15.
Ioan. 19.*

QUOD Christus Dominus iussu Pilati sit flagellatus, expresse referunt Matth. Mar. & Ioan. An verò de eadem flagellatione loquantur, non constat, quia Matt. & Marcus significant fuisse flagellatum, postquam sententia mortis fuit in eū prolata, sic enim aiunt. *Videns Pilatus, quia nihil proficeret, tradidit illis Iesum flagellis caesum, ut crucifigeretur*: at vero Ioannes cap. 19. apertè dicit eum fuisse flagellatū ante sententiam mortis in eum latam. Ex qua diuersitate oritur ratio dubitandi: an fuerit bis flagellatus (ut quidam volunt) semel ante sententiam, iterum verò post illam, vel si semel tantum, an ante sententiam, & Marcus, & Matt. loquuti fuerint per recapitulationem: an verò post sententiam, & Ioannes loquutus fuerit per anticipationem. Et hinc oritur alia dubitatio, quæ fuerit ratio huius flagellationis. Hierony. enim Matth. 27. refert, fuisse Romanis consuetudinem eos prius flagellandi, qui pœna capitis dānandi forent, quod si Christus ob hanc solam causam flagellatus est semel; & post sententiam latam flagellandus fuit. Lucas autem, quamvis flagellorum expresse mentionem non fecerit: tamen illis verbis, *Corripit eum & dimittit*, significauit (ut notauit Eut. 19.) & ita ex ea his verbis colligunt Cyril. Aug. Chry. Theoph. Euthy. & alij

*Chryf.
Theoph.
Euthym.
Ioan. 19.*

A expositores, Pilatum flagellasse Christū, ut aliqua ex parte satisfaceret furori Iudeorum, eumque posset morte liberare. Quod etiā indicauit Ioannes referens post flagellationem exiisse Pilatum, & ostendisse Iudæis Christum, atque dixisse. *Ecce homo, nullam inuenio in eo causam*. Et iuxta hæc necesse est fuisse flagellatum ante sententiam. Quod si flagellatus etiam fuit propter priorem causam (ut sentit Hierony. & Matt. indicat) sequitur bis esse flagellatū. Tertio hinc oritur alia dubitatio de acerbitate flagellationis. Nam, si solum est facta tanquam via ad mortis supplicium, credendum est non fuisse valde acerbam: sed pro consuetudine, & more Romanorū. Si autē facta est animo satisfaciēdi Iudæis, ut essent cōtenti illa pœna, fit verisimile fuisse acerbissimā ad aplacandos Iudæorū animos.

*Christus se
mel tantum
flagellatus
ante mortis
sententiam.*

Dico primo Christum Dominum fuisse flagellatum, antequam sententia mortis in eū esset lata, & non amplius. Prior pars est certa, nam expresse id asserit Ioannes, neque habet locum anticipatio, qui ipse satis explicat ordinem rerū, cum ait post flagellationē contendisse Pilatum cū Iudæis, an esset morte dignus, necne, ac tandem timore humano adductum, sedisse pro tribunali, mortisq; sententiam protulisse. Posterior pars est ita recepta, ut contraria, vel propter solam nouitatem nullo ferè fundamento nixā, prorsus reiicienda sit. Nullus enim antiquorum Patrū hoc excogitauit, & Euāgelium Ioannis vix hoc admittit. Nā post sententiam mortis latam illis verbis, *Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur*, statim sequitur, *Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum, &c.* Deinde verba Mat. & Marci nullo modo indicant aliam flagellationem, quæ post latam sententiā subsequuta sit, si enim habent. *Tūc dimisit illis Barabā: Iesum autē flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur*. Quibus verbis nō dicūt flagellasse Iesum, ut crucifigeretur: sed Iesum iam flagellatū tradidisse, ut crucifigeretur, quod verū erit, etiam si multo antea Christus esset flagellatus. Deinde (si attentè consideretur, omnes circumstantiæ) facile intelligetur omnes hos Euāgelistas de eadem flagellatione esse locutos. Nam Ioannes ante sententiam narrat Christum fuisse flagellatum, spinis coronatum, & à militibus illatum, quæ omnia Matt. & Marcus post sententiam retulerunt, necesse est, ergo dicamus, omnia

omnia hæc per recapitulationem fuisse ab eis narrata, nisi velimus fingere ea omnia bis facta esse. Denique esto concedamus fuisse Romanis morem flagris cædendi capite plectēdos: tamen ea flagellatio potuit etiam ad hūc finem sufficere, vt dicemus.

Flagellari
Christus
curvolutis.

Dico secundo, Pilatum flagellasse Christum, vt Iudæis satisfaceret. Christum verò flagellari voluisse, vt Patri satisfaceret. Ratio enim huius insignis ignominie, ac doloris inquiri potest vel ex parte Dei, & Christi, vel ex parte Pilati, & Iudæorum. Et ex parte quidem Dei, & Christi eadem ratio est, huius passionis, quæ cæterarum, quam explicuit Isai. ca. 53. *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum, & infra vulneratus est propter iniquitates nostras, disciplina pacis nostra super eum.* & Ps. 128. *supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam, & ideò psalm. 34. dicitur in persona Christi, Congregata sunt super me flagella, & ignoravi, id est, innocens fui, & causam illorum in me nesciui: sed aliorum culpas in me expiandas suscepi. Propter quod ps. 37. ait. Et ego in flagella paratus sum, & per Isaiam cap. 50. Corpus meum dedi percussentibus, & ps. 72. Et castigatio mea in matutinis.* Christus enim matutino tempore flagris cæsus fuit. Ex quibus colligere licet aliam diuinam rationem huius flagellationis, scilicet, vt prophetie implerentur, quæ quam ipsarum prophetiarum ratio sit, quæ prius est tacta. Quæ ita etiam explicari potest, Christum flagellatum esse, vt à nobis auerteret diuina flagella. Item, vt nos doceret patienter sustinere, si contingat propter eum flagellari, iuxta illud Act. 5. *Ibant Apostoli gaudentes, &c.* At verò ex parte Iudæorum non est, quòd rationem reddamus: ipsi enim reuera nec postularunt, nec intenderunt flagellationem Christi, quanquam eis non displicuerit, dummodo non ea sola afficeretur poena. Pilatus ergo suo arbitratu illum flagellauit, vt Iudæis aliquid concederet: vsus autem est illa poena. Primo, quia extra poenam mortis, aut mutilationis nulla est in vsu grauior, maiorisve doloris. Secundo, quia nulla erat maioris ignominie, erat enim poena seruorum, vt colligitur ex lege in seruorum. ff. de poenis. Et ex Act. 22. constat, non licuisse ciuem Romanum flagellari propter ignominiam. Quod etiam legitur apud Ciceronem orat. pro Caio Rabirio, & in septima actione in

Isai. 53.

Psalm. 128.

Psalm. 34.

Psalm. 37.

Isai. 50.

Psalm. 72.

Act. 5.

Flagellari
ignominia
quantia.

Act. 22.

Cicero.

A Verrem. Tertio, quoniam hæc poena non excluderat poenam mortis: sed illam fortasse antecederet, voluit Pilatus hanc potius adhibere, quàm aliam, ne Iudæos ad iram commoueret, si forte desperarent eum mortis poena esse puniendum, voluit ergo eos paulatim lenire, atque adducere, vt poenam mortis ei remitti consentirent.

Dico tertio, Christum valde grauiter fuisse flagellatum. Ita videntur sentire omnes viri Catholici, ac pij, qui de hoc mysterio scripserunt, & colligi potest ex prædicta ratione. Nam Pilatus eo animo Christum flagris cædi iussit, vt ea esset totius accusationis integra poena, Iudæique maiorem non exigent: ergo verisimile est præcepisse, vt flagellatio esset acerba, & grauis: si enim esset moderata, non existimaretur satis ad placandos Iudæos. Secundo confirmari potest: nam Christus vbicumque prædicebat suam passionem primum omnium commemorabat flagella Matth. 20. *Tradetur gentibus ad flagellandum, &c.* & in prophetijs de passione Christi, sit insignis mentio huius vapulationis, psal. 72. *Fuit flagellatus*

Christus
atrociter
flagellatus.

Mat. 20.

Psalm. 72.

B *rota die, Quod aliqui explicant dictum esse propter magnitudinem flagellationis id est, tam crudeliter, ac si tota die essem flagellatus. Non est ergo verisimile, quod quidam dicunt tantum quadraginta plagas vna minus iuxta consuetudinem Iudæorum accepisse. Tertio hoc explicatur ex circumstantijs huius flagellationis, nam primo Christus, vt flagellaretur alligatus columnæ est, vt habet traditio. Nam hæc columna dicitur Romæ esse in templo sanctæ Prædixidis, & Hieronym. epi. 27. sic inquit de locis Ierosolymitanis. *Ostendebatur illic columna Ecclesie porticum sustinens infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur, & flagellatus.* Quibus verbis significat columnam illam esse maiorem ea quæ Romæ conspicitur, & ideò fortasse illa Romana tantum est pars eius columnæ, nisi loquatur Hieronym. de inferiori porticu, quæ humiliori columna poterat sustineri. Beda lib. de locis sanctis, cap. 3. dicit in superiori planitie montis Sion edificatam esse magnam Ecclesiam, in cuius medio erat columna marmorea, cui adhaerens Dominus flagellatus est, Secundo flagellatus fuit Christus à militibus. Quod enim Ioannes dicit. *Apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit, non est putandum Pilatum manu sua flagellasse Christum, vt existimauit**

Hieronym.

Beda.

Beda

Beda.

Beda li. 4. in Mar. cap. 44. Id enim incredibile est, non enim erat officium illud Præsidis, cum vile, & infimum sit, & præter omnium gentium consuetudinem. Neque verò fingi potest Pilatum aliqua ira percitum id fecisse. Nam potius fauebat Christo, & curabat eum eripere è manibus Iudæorum. Dicitur ergo flagellasse illum, quia tradidit eum militibus, ut flagellarent. Unde coniectare licet eos magna vi adhibita eum verberasse, quæ ex alijs conuictijs, quibus eum affecere, non obscure colligitur. Et præsertim quia præter iussum præsidis videtur illum spinis coronasse. Quod significauit Ioannes, cum subdidit, & milites plebentes coronam de spinis, &c. Et verisimile est Iudæos, qui aderant, milites incitasse, & data etiam pecunia corrupisse, ut eum acrius verberarent. Tertiò flagellum (ut Eutym. notat, cap. 67. in Matt.) erat è funiculis, aut loris cõtextum, & quidam dicunt habuisse in extrema parte ferrea quædam puncta, quæ carnem lacerarent, alij verò affirmant etiam catenas fuisse loris admixtas. Quamuis alij dicant primo fuisse funibus crassioribus flagellatum: secundo additos esse ferreos scorpiones: tertio catenis, quarto virgis spineis cæsum, non quod quater sit flagellatus, sed quod in eadem flagellatione hæc omnia instrumenta sint continentur intermixta. Sed hæc incerta sunt, quamuis dicantur ex quadam traditione referri ab ijs, qui terram sanctam incolunt.

Quartò de numero plagarum nihil inuenio ab antiquis Patribus scriptum, multi tamen pij scriptores præsertim ex recetioribus affirmant fuisse ultra quinque millia, quod aliquibus videtur incredibile.

Quia nec Iudæi, nec Romani consueuerant ita flagellare, & quia tot verbera sufficerent ad necandum hominem; cum ergo Pilatus flagellaret Christum, ne illum necaret, non est verisimile permisisse, eum tam atrociter verberari. Et licet Ludolphus Carthusius in vita Christi. 2. p. cap. 58. & Echius in serm. de passione Domini, & alij referant hoc fuisse reuelatum cuidam fœminæ, tamen neque huiusmodi reuelationes fœminarum cogit nos, ut eas veras esse credamus, neque ibi dicitur plagas flagellorum, sed vulnera passionis eum numerum excessisse. Itaque hæc res incerta est. Unde licet verisimilius sit flagella multum excessisse quadragenarium numerum propter rationes adductas, & quia

Christus à militibus Romanis flagellatus.

Ioan. 19.

Eutym.

Ludolph. Echius.

A Christus non more Iudæorum, sed Romanorum flagellatus est: tamen quantus fuerit ille numerus, affirmare non possumus, quia neque in euangelio habetur, neque in scriptura, neque à sanctis Patribus traditus est.

SECTIO III.

Quæ, & quanta passus fuerit Christus, quando spinis fuit coronatus.

I N hoc mysterio explicando ferè nihil est difficultatis, & ideo breuiter expedimus illud. Tria enim possunt hoc loco desiderari: primò quæ, & qualis fuerit hæc corona. Secundo, quibus circumstantijs hæc coronatio facta sit. Tertiò quæ fuerit eius causa, & ratio.

Circa primum Euangelistæ nihil aliud dicunt, præterquam Christo Domino impositam fuisse à militibus spineam coronam. Vbi est apud Ioanem obseruandum, quod supra capimus indicare: sic enim scribit, *Apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit, & milites plebentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius.* In qua diuersitate narrationis, videtur planè indicare Pilatum non iussisse militibus, ut imponerent hanc coronam Christo, neque alijs contumelijs eum afficerent, quæ ibi narrantur. Nam, si Pilatus hoc iussisset, sicut dicitur flagellasse Christum, ita dici posset & spinis coronasse. Quia (sicut diximus) non per seipsum flagellauit: sed per milites, cum ergo Euangelista vnum tribuat Pilato: aliud verò militibus videtur planè insinuare Pilatum non ita præcepisse vnum, sicut aliud, ut obseruauit Chrysost. hom. 83. in Ioan. August. verò tract. 116. solum sub disiunctione dicit Pilatum præcepisse hæc, vel permisisse: quo pacto etiam Leo Pap. serm. 10. de passio. loquens de Pilato (inquit.) *Dominum Iesum diuersis contumelijs affici aut permisit, aut iussit.* Qualis autem fuerit illa corona, & quales spinæ, ex quibus fuit contexta, communiter fertur fuisse ex iuncis marinis, qui habent oblongas, & acutas spinas duriores terrestribus, & ita indicant spinæ illæ, quæ in Ecclesia asseruantur. De numero verò spinarum nonnulli affirmant fuisse duas, & septuaginta, alij plures, alij verò pauciores: quo autem fundamento, vel traditione hoc nitantur, non inuenio, quia veteres Pa-

spinea corona Christi.

Ioan. 19.

Chrys. Aug.

Leo. Papa.

tres

tres agentes de hoc mysterio, nihil dicunt: omnes tamen intelligunt illam coronam fuisse integram, ac circularem, quæ coronæ instar regiæ totum vndique caput Saluatoris ambiret.

Dubium.

Potest verò aliquis dubitare, cum hæc corona Christo sit ante latam sententiam mortis imposita, quando Pilatus adhuc curabat eum à morte liberare, quomodo permiserit huiusmodi coronam illi inponi, quæ non poterat non inferre vulnera lethalia: Respondetur non esse hoc necessarium, quia non est intelligendum spinas illas craneum capitis perforasse. Sed solam carnem, & pellem, quæ est in capite, & verisimile est spinas ita fuisse infixas, per superiorem capitis partem, ut per inferiorem sanguine conspersæ prodirent, atque hac ratione fortiter in carne infixæ hæreret. Vnde necesse erat vehemētem sequi dolorem, præsertim quando venas simul, & nervos traiecissent.

Responsio.

Quod attinet ad secundū multas, & graves contumelias narrat Euangelistæ, quas Christus in hoc mysterio passus est ab integra cohorte. Etenim cum Iudæorum vox esset Christum se fecisse Regem voluerunt milites (ut Hieronym. Athanasius, Cyril. Chrysostom. & omnes notant) ei ut falsò fictoque Regi illudere. Primū ergo adduxerunt Iesum in prætorium, ut in loco publico maior esset iniuria, maiorque contumelia. Deinde exiunt illum proprijs vestibus (ut inquit Matth.) ex quo aliqui colligunt omnibus vestibus fuisse priuatum, ita ut nudus manserit. Sed est animaduertendum duobus modis posse intelligi hæc peracta fuisse: primò ut eodē loco, & vna quasi continenti actione Christus fuerit flagellatus, indutus purpura, coronatus, & illusus, & si hoc ita est, constat illum fuisse nudatum omnibus vestibus, ut flagellaretur, & consequēter veste purpurea indueretur, & illuderetur, quia iuxta hanc expositionem non fuit bis denudatus: sed semel tantum. Neque videtur aliquid esse in Euangelio quod repugnet huic expositioni. Nam licet Matth. post illa verba: *Tunc dimisit illis Barabbam, Iesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur*, subdat: *Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorium, congregauerunt ad eum vniuersam cohortem: & exeuntes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei*: tamen certum est vel illa verba: *Iesum*

*Hieron.
Athanas.
Cyril.
Chrysost.*

Matth. 27.

Matth. 27.

autem tradidit, ut crucifigeretur: dicta esse per anticipationem, vel hæc posteriora per recapitulationem. Nam ex Euangelio Iohannis constat, prius fuisse Christum ijs omnibus contumelijs affectum, quam fuerit traditus ad crucifigendum, ergò non obstantibus illis prioribus verbis rectè intelligi potest Iesum, statim ac flagellatus est, antequam proprijs vestibus indueretur, chlamyde coccinea circumdatum, aliaque ludibria esse passum. Et confirmatur, nam verisimile est Christum, quando flagellatus est, traditum esse militibus, quos supra diximus fuisse ministros, & ab eis ductum esse in atrium prætorij: tum quia si verum est Christum alligatum esse ad columnam, ut flagris caderetur, melius intelligitur id factum esse in atrio, quam in interiori parte domus. Tum etiam quia si flagellatus est ad placandos Iudæos, etiam verisimile est publicè fuisse flagellatum, ut & ab omnibus conspiceretur, maiori que ignominia afficeretur: ergò quamuis Euangelistæ in ordine narrationis hoc non explicant, tamē ex his quæ narrant, verisimiliter colligitur non bis, sed semel tantum fuisse Christum traditum militibus antè sententiam mortis, ut eum educentes in atrium prætorij, & flagellarent, eos vero statim post flagellationem induisse eum purpura, coronasse spinis, atque illuisse.

B

C

Alio verò modo intelligi potest, Christum post flagellationem permissum esse proprijs vestibus indui: postea verò, cum Pilatus differret mortis sententiam in eum dicere, vel eo præcipiente milites, ut magis Iudæos placaret, vel sua voluntate in Iudæorum gratiam, aut certè, ut veluti ludicro aliquo spectaculo oblectarētur, eum iterum exuisse. Quem sensum videtur indicare Matth. illis verbis: *Et exuerunt eum, & chlamydem coccineam circumdederunt*. Quibus significat, tunc eum non ad flagellationem: sed ad hunc specialem actum, exutum fuisse. Et hæc videtur esse cōmunior expositio omnium interpretum. Qua supposita non satis constat, an tunc fuerit, nudatus omnibus vestibus: vel solum aliqua superiori veste hinc enim videtur hoc posterius probabile, quia vestis purpurea, qua indutus est, erat tantum superior quædam vestis: non videtur autem consentaneum, ut toto corpore nudus sola chlamyde coccinea fuerit circumdatus: vestis enim illa

Orig.

Christus in
Prætorio à
Pilato mili-
tibus nuda-
tus.

non erat ad hunc vsum apta, neque ad re-
præsentationem, quam ipsi milites inten-
debant. Nihilominus Origin. tractat. 31. in
Matth. dicit eum tunc nō solū fuisse ve-
stimentis spoliatum extimis: sed etiam tu-
nica inconsutili, & stola. Itaque sentit om-
nino fuisse nudatum, & verbū illud Matth.
& exherunt eum, simpliciter, & absolutē di-
ctum videtur hoc indicare. Atque ita hæc
sententia est probabilis, & accommodata;
tum ad pietatem: nam hoc modo intelli-
gitur, hanc iniuriam, nec sine magno dolo-
re fuisse, quia vestes carnibus recenti ver-
beratione laceratis adhærebant, vnde non
poterant sine magno dolore diuelli, nec si-
ne magno pudore, qui ex illa denudatio-
ne oriebatur: tum etiā ad mysticos sensus.
Sic enim intelligitur ter fuisse Christus
proprijs vestibus omnino nudatus, vt fla-
gellaretur, vt illuderetur, vt crucifigeretur.
In quibus plura moralia documenta facili
excogitari possunt.

Præterea post prædictam denudationē
sequebatur alia contumelia. Induerunt
enim eum veste coccinea, coronarunt spi-
nis, dederuntque ei arundinem pro regali
sceptro, ac denique flectentes genua coram
ipso, spuebant in faciem eius, alapas dabāt,
& arundine percutiebant. Quæ multa in-
digent meditatione, disputatione vero ferè
nulla. Illa enim diuersitas, quæ videtur es-
se inter Matthæum & alios Euangelistas
de veste rubra, quia Matth. eam vocat *coc-
cineam*, Marcus verò, & Ioannes *purpuream*,
facile conciliatur. Quia licet *coccus*, & *pur-
pura*, propriè, & in rigore sumpta diuersa
sint, vt cōstat ex Plinio lib. 9. cap. 35. & 36.
& lib. 21. cap. 8. tamen propter similitudi-
nem coloris interdum vnum pro alio vsur-
patur, & ita in præsentī nihil aliud signifi-
cant, quā vestem rubei coloris, aptam ad
ludicram illam regni Christi repræsentati-
onem: quia purpura Reges, & Imperato-
res uti solebant. Et ita exponit Athanas.
in lib. de Pass. & cruce Domini. Ambros.
verò Luc. 23. *chlamydem coccineam* & *purpu-
ream tunicam*, distinctas vestes fuisse existi-
mat. Sed id non est necesse, quamuis si ve-
rum est Christum omnino fuisse nudatum
proprijs vestibus, nō est incredibile præter
chlamydem indutum esse alia veste. Quia
chlamys solū erat paludamentum: quo
principes, & milites Romani super arma
utebantur.

Chlamyde
coccinea
Christus in-
dutus.
Plini.

Athanas.
Ambros.

A Quod attinet ad tertiam rationem hu-
ius mysterij, eodem modo explicanda est,
quo in alijs fecimus. Nam ex parte eorum,
qui his iniurijs Christum afficiebant, ratio
iam explicata est, scilicet vt regno eius irri-
derent, simulque vt eum dolore, ac dedeco-
re afficerent. Ex parte autem Dei, & Chri-
sti plura mysteria sancti Patres considerāt,
ex quibus Hieron. Matth. 27. Nos, inquit,
*hæc intelligamus mystice, in chlamyde coccinea
opera gentium cruenta sustentat, in corona spi-
nea maledictum soluit antiquum spinas, & tri-
bulos germinabit tibi, Gen. 3. in calamo venena-
ta occidit animalia.* Quod explicās Athan.
serm. de Pass. & cruce Dñi, inquit, dæmonē
ignorantem dedisse Christo gladium con-
tra se, quia arundo serpētibus lethalis esse
dicitur. Alij in chlamyde rubea dicūt signi-
ficatum esse imperium, quod Christus suo
sanguine comparabat. Vnde Apocal. 19. vi
sus est veste conspersa sanguine, in qua scri-
ptum erat: *Rex Regum, & Dominus dominan-
tium.* Clemens verò Alex. lib. 2. Pædagog.
cap. 8. addit, coronam spineam nos prophe-
ticè significasse, & typum fidei nostræ fuis-
se, quod ibi latè explicat. Nec dissimiliter
Tertul. lib. de corona militis. c. 14. *Ex spinis,*
inquit, *in figuram delictorū, quæ nobis protulit
terra carnis,* & alia quæ ibi prosequitur.

Mystica in
contumelijs
Christi sig-
nificatio.

Hieronym.

Gen. 3.

Apoc. 19.

Clem. Alex.

Tertul.

DISPUTATIO XXXVI. In quatuor sectiones distributa.

De crucifixione Christi.

E Xplicatis omnibus cruciatuum, ac ig-
nominiarum generibus, quæ ante la-
tam sententiam Saluator noster pas-
sus est, superest vt de vltimo eius supplicio
sermonem instituamus. Duo sunt autem
consideranda, primum id quod pertinet ad
crucifixionem ipsam, & intrinsecum mo-
dum eius: secundum de extrinsecis circun-
stantijs illius.

SECTIO PRIMA.

Quam inique fuerit Christus ad Crucis supplicium damnatus.

A Ntequam de crucifixione ipsa dica-
mus, oportet vt de sententia iudicis,
ac de itinere Christi vsque ad locū
supplici nōnulla præmittamus. Primū ex-
pediemus in hac sectione. In qua breuiter
dicen-

dicendum est, Christum Dominum iniqua, A
 atque iniusta Pilati sententia dñatum esse
 ad crucis supplicium, Iudæis hoc pertina-
 citer efflagitantibus. Hoc constat ex narra-
 tione Euangelistarum, præsertim Ioannis:
 vñdè Petrus. 1. cano. c. 2. inquit. *Tradebat*
autem iudicanti se iniuste, idest permittebat
 se tradi iudici, qui iniuste eū iudicaturus
 erat. Aduertendū autē est Græcè legi, *iudi-*
canti se iuste: & sic est sensus diuersus, sed
 non contrarius, scilicet, *Cum pateretur, non*
comminabatur: tradebat autem, idest, commit-
 tebat omnia diuino iudicio seu Deo, qui
 iustum iudicium de se ferebat, non iniustū,
 sicut homines.

1. Pet. 2.

Ioan. 19.

Dubium.

Leuit. 24.

Matth. 26.

Responsio.

Solū potest hoc loco inquiri primò, quid
 mouerit Iudæos, vt hoc genus supplicij
 Christo Domino procurarent. Ratio dubi-
 tationis est, quia ipsimet dixerunt. *Nos legē*
habemus, & secundum legem nostrā debet mori,
quia filium Dei se fecit: at verò in tota lege
 veteri non erat lex, quæ hoc genus mortis
 imponeret. Illi enim alluserunt ad legem
 latam Leuit. 24. cōtra blasphemos, sic enim
 paulò antè dixerant. *Blasphemanit, quid ad-*
huc egemus testibus? ibi autem non impone-
 batur poena crucis, sed lapidationis. Respō-
 detur Iudæos ex sola ira, & odio optasse
 hanc mortē Christo propter maiorem acer-
 bitatem, & ignominiam eius (vt suprà in
 commentario artic. 4. diximus.) Vñdè non
 postulabant vt iuxta legem Moyli iudica-
 retur: sed iuxta morem Romanorum, nec
 solum vt blasphemus, sed etiam vt reus Cæ-
 sareæ maiestatis, quia se Regem fecerat, &
 ideò summam & acerbissimam poenā po-
 stulabant. Quia tamen interdum videbant
 Pilatum propensum ad absoluendū Iesum,
 suam etiam legem interponebāt, & secūdū
 illam etiam esse reum mortis affirmabant.
 Nam si hoc semel obtinerent, facile existi-
 mabant fore vt illud etiam genus mortis
 quod optabāt, assequeretur. Notant etiam
 aliqui, Iudæos solitos esse homicidas cruci-
 figere: Romanos verò, famosos latrones.
 Vñdè hoc supplicium duplici titulo Bar-
 abbæ debitum erat, qui & homicida erat,
 & latro (vt Euangelium testatur.) Quoniā
 ergo Iudæi Barabbam Christo prætulerāt,
 in eum transferendum putarunt esse sup-
 plicium, quod illi homicide, ac latroni de-
 bebatur, & ita statim ac illis data est optio,
 & Barabbam elegerunt, aduersus Christū
 clamare cœperunt, *Crucifige, crucifige.*

Luc. 23.

Ioan. 19.

Secundo inquiri potest, quamuis hæc
 sententia lata in Christum reipsa iniusta
 fuerit, & Iudæi ab hac iniustitia, & multi-
 plici alia malitia odij, inuidiæ, &c. excu-
 sari non possint, eò quod vel ex malitia,
 vel ex affecta ignorantia id egerint: an sal-
 tim Pilatus possit excusari ignorantia. Vi-
 detur enim potuisse excusari, quia secun-
 dum allegata testimonia satis videtur pro-
 bata delicta, quæ Christo obieciabantur,
 quandoquidem infinita erat hominū mul-
 tudo, quæ hæc testabatur. Et confirmatur,
 nam Christus dixit Pilato, *Non haberes*
in me potestatem ullam, nisi tibi datum esset de-
super: ergo Pilatus vtens hac potestate à
 Deo data, existentibus legitimis accusato-
 ribus, & testibus, potest à culpa excusari.
 Respondetur nullo modo excusari posse. B
 Fuit quidem peccatum eius aliqua ex par-
 te leuius peccato Iudæorum: non tamen po-
 test excusari quin grauissimè peccauerit.
 Et vtrumque significauit Christus illis ver-
 bis Ioan. 19. *Propterea, qui me tradidit tibi,*
maius peccatum habet. Vbi iuxta cōmunem
 expositionē Cyril. Chrysostomi, Euty-
 mij, & aliorum, quæ etiam probant Leo,
 ferm. 8. de passione, & Basil. in regulis bre-
 uioribus, respon. 46. & colligitur ex Aug.
 in enarrat. psal. 63. cōparatio fit inter pec-
 catum Pilati, & Iudæorum, & horum gra-
 uius esse dicitur, quam illius. Deinde ipse-
 met Pilatus cognouit Christi innocentiam,
 imò Athanas. ferm. de pass. & cruce, dicit,
 cognouisse Christi diuinitatem, quod diffi-
 cilis est creditu, tamen de innocentia nō
 est dubium, id enim ipse testatus est, & ver-
 bis, & signo lauandi manus. Euidenter etiā
 cognouit non fuisse legitimas probationes,
 quia neque ordo iuridicus seruatus est, nec
 examinati testes. Deniq; publica quadam
 euidentia constabat de Christi innocentia,
 & Iudæos odio, atque inuidia contra eum
 fuisse percitos. Peccauit ergo Pilatus tam
 in re iudicata, quàm in modo iudicandi, &
 celeritate, ac temeritate ferendi sententiā.
 Quo loco rectè accommodari possunt verba
 Basil. epist. 37. dicentis, *si y, qui rerum in hoc*
mundo potiuntur, quando facinorosum, aliquē
mortui sunt ad iudicaturi, cortinas obducunt, &
spectatissimos quosque ad causæ translationem
aduocant, multumque temporis insunt, nunc
legis rigorē contuentes, nunc naturæ comuniō-
nem suspicientes, multumq; ingemiscientes, iu-
dicandi necessitatem deplorantes, quāto magis
 C
 oportet

Dubium.

Responsio.

Ioan. 19.

Cyril.

Chrysost.

August.

Euthym.

Leo Papa.

Basil.

Peccati Pi-

lati in Chri-

sti dñatio-

ne, leuius

peccato Iu-

dæorum.

Basil.

Clen. Papa. oportebat, &c. Et similia legi possunt in Clemente lib. 2. Const. capit. 56. Ad rationem ergo dubitandi iam responsum est.

Chrysost. Ad illud verò de potestate Pilati respōdetur eū Chrysost. hom. 83. in Ioan. illa Christi verba permissiue esse intelligenda. Itaque nō fuit illi data potestas, sed permissa. Alioquin, ait Chrysost. si data esset ei potestas non esset reus criminis. Sed hoc expositione indiget, quia nomine potestatis intelligi potest, vel facultas seu vis ad interficiendum, vel iurisdictio, & auctoritas, priorem potestatem habebat Pilatus in Christum, si solum naturales vires humanitatis consideremus. Nam si Christus voluisset potestate effēditrice miraculorum uti, non haberet Pilatus vim interficiendi Christum, & ex hoc capite potest illa potestas dici permissa potius, quā data, quamvis aliud vis illa, & facultas, quā Pilatus habebat per se, & suos milites, ad occidendum Christum, non solum permissa, sed data ei potest a Deo, eo modo, quo temporalia bona dantur a Deo per prouidentiam naturalem, quamvis postea homo illis malè utatur. At verò si loquamur de potestate ut dicit iurisditionē, & auctoritatem superioris, hanc dicunt aliqui habuisse Pilatum non solum permissam, sed concessam, quia erat præses, & Dominus se ei subdiderat; nihilominus verò peccasse non peccato vſurpatæ iurisditionis: sed peccato abutēti iurisditione sibi data. Sed verius existimo Pilatum non habuisse talem potestatem in Christū. Cum enim esset Dei filius, liber erat, nulliq; humane potestati subiectus, ut dictū est priori tomo disp. 43. sect. 2. Hoc ergo sensu non potest dici illi data potestas: sed permissa. Quia Christus Dominus nūquam se illi subdidit iure, (ut ita dicam) id est volens reuera fieri subditus illius, & ut alius haberet iurisditionem in se. Vbi est enim declarata hæc Christi voluntas, vel quo fundamēto fingi potest? De facto verò permisit se tractari ut subditū. Vndē etiam ex hoc capite fuit iniqua sententia Pilati, quia fuit in non subditū, quāquā circa hanc circumstātiā potuerit facilius per ignorantiam excusari, non credo tamen fuisse illam ignorantiam inuincibilem, quia ab ipsismet Iudeis audiuit, quod Christus filiū Dei se fecisset, & cum audisset hūc sermonem magis timuit, & ex ore ipsius Christi audierat, ipsum esse regem, non ad

Fuerit ne aliqua Pilati potestas in Christū.

Ioan. 19.

A. modum regum huius mundi, sed alio excellentiori, audierat etiam multa alia de Christo, quæ illum obligabant, saltem ad expectandum, & inquirendum, ut veritatem cognosceret, & quis ille esset, quem iudicandum sibi offererant, & tamen propter humanū timorē temerē se præcipitem egit, & in illum sententiam damnationis dixit.

Ex quibustandem colligitur hanc Pilati sententiam multis capitibus fuisse iniustam ex defectu iurisditionis, ordinis iudicarii, & ex defectu æquitatis. Nihilominus tamen peccatum Iudæorū fuit grauius, quia omnis hæc iniquitas ab illis habuit originē, ipsi enim quasi coegerunt illum: vnde ij ex odio peccarunt, ille verò ex timore humano. Deniq; illi maiorem habebant de Christo, & de diuinis rebus cognitionē, & ideo minus potest eorum peccatum excusari.

Pilati in Christum sententia multis modis iniusta.

SECTIO II.

Vtrum Christus crucem, in qua suspensus est proprijs humeris gestauerit.

*H*Ac in re nonnulla videtur esse difficultas inter Euangelistas. Nam Lucas videtur hoc negare, cum dicit. *Le* sum vero tradidit voluntati eorum. Cum autem ducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Iesum. & eodē ferē modo loquuntur Marcus, & Matth. At verò Ioannes expressē dicit. *Et* baiulans sibi crucem, exiuit in eum, qui dicitur, Caluaria locum. Vndē certum de fide est, Christū portasse crucem suam aliquo tempore, vel spatio illius itineris. Nam hoc manifestē dicit Ioannes. Vndē omnes colligunt, ut minimum impositam esse Christo crucem, quādo exiuit de prætorio, eamque portasse usque ad eum locum, in quo Simoni Cyrenensi occurrerunt. Nam, quod eum in via offenderint, Lucas significat illis verbis *venientem de villa*, ergo usque ad eum locum portauit illam Christus, ut Ioānes docet. In quo dicunt sancti impletam esse figuram Isaac, portantis ligna ad sacrificiū Genes. 22. ita Chrysost. homil. 84. in Ioan. & Augustin. serm. 71. de tempore, qui addit, tunc etiam impletum esse illud, quod per Isaiam scriptum erat capit. 9. *Factus est principatus super humerum eius.* Crux enim, quia Christus per illam de dæmone triumphauit, & suam exaltationem meruit, (ut dicitur

Luc. 23.

Ioan. 19.

Christus crucem suis humeris portauit.

Gen. 22.

Chrysost.

August.

Isai. 9.

Philipp. 2. dicitur ad Phil. 2.) inſigne eſt, & quali ſcep-
Tertul. trum regale imperij Chriſti. Vnde elegan-
 ter Tertullian. libr. cont. Iudeos. capit. 10.
Psalm 59. Quis omnino Regum inſigne poteſtatis ſua hu-
Iuſtin. mero præſert, & non aut capite diadema, aut
 in manu ſceptrum, aut aliquam propria veſtis
Ambroſ. notam? ſed ſolus nouus Rex ſæculorum Chriſtus
Auguſt. Ieſus nouæ gloriæ, & poteſtatem, & ſublimita-
 tem ſuam in humero extulit, crucem ſcilicet, vt
 ſecundum prophetiam, Dominus exinde regna-
 ret à ligno. Eadem repetit lib. 3. cont. Mar-
 cionem cap. 19. Sic etiam Iuſtinus Apolog.
 2. pro Chriſtianiſis dicit illis verbis, ſignifica-
 tam eſſe vim crucis, cui dominus humeros ſubie-
 cit. Eadem ſc. è tradit Ambroſ. lib. 3. de fid.
 capit. 4. & eleganter Auguſt. tractat. 117. in
 Ioannem, ibat, inquit, ad locum, vbi fuerat,
 crucifigendus, portans crucem ſuam Ieſus, ſi ſpe-
 let impietas, grande ignominie documentum,
 ſi pietas, grande fidei munimentum: ſi ſpectet im-
 pietas, videt regem, pro virga regni, lignum ſui
 portare ſupplicij: ſi pietas, videt Regem baiulā-
 tem lignum ad ſemetipſum figendum, quod figu-
 ratus fuerat etiā in frontibus regum, in eo ſper-
 nendus oculis impiorū, in quo erās eum gloria-
 tura corda Sanctorū. Diſcuro enim Paulo, mihi
 abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu
 Chriſti, ipſam crucem ſuam ſuo geſtans hume-
 ro cōmendabat, & lucerna arſura, quæ ſub mo-
 dio ponenda non erat, candelabrū ferebat. Sed
 elegantiffimè inter omnes Leo Papa. ſer. 8.
Leo Papa. de paſſ. Traditus (inquit) Dominus ſcien-
 tium voluntati, ad irriſionem regie dignitatis,
 ſupplicij, ſui iuſſus eſt eſſe geſtator, vt implere-
 tur quod Iſaias propheta præviderat, dicens:
 Ecce natus eſt puer, cuius imperiū ſuper humeros
 eius. Cū ergo Dñs lignū portaret crucis, quod in
 ſceptrum ſibi cōuertere poteſtatis, erat quidē
 hoc apud impiorum oculos grāde ludibrium: ſed
 manifeſtabatur fidelibus grande myſteriū: quia
 glorioſiſſimus diaboli victor, & inimicarū vir-
 tutū potētiſſimus debellator, pulcra ſpecie triū-
 phi ſui portabat tropheū, & inuicta patientia
 humeris ſignum ſalutis adorandum regnis om-
 nibus inferbat. Ex quibus testimonijs colli-
 gi poſſunt plures rationes ex parte Dei, &
 Chriſti, propter quas hoc myſterium pera-
 ctum eſt. Quibus addi poſſunt egregia ver-
 ba Euthymij in Ioan. Ferebat crucem in hu-
 meris tanquam extre-
Euthym. nus miles lanceam, qua
Cyri. deiecturus erat aduerſarium. Et quæ ſcribit
 Cyril. lib. 12. in Ioan. cap. 28. Crucem portat
 Chriſtus, non ſibi, ſed nobis trāſgreſſoribus de-
 bitam, & inſrā, hoc ſingulari, præclariffimo quo

A Chriſti facinore ad fortitudinē, roburq; animi,
 quo pati omnia pro pietate velimus, mirum in
 modum exhortamur: Omnis enim inquit qui nō
 accipit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt mō
 dignus. Et hæc quidem ex parte Chriſti.

At verò ex parte militum, & Iudeorum
 impoſita eſt illi crux, quia moris erat, vt ho-
 mines crucifigēdi crucem deferrent, vt te-
 ſtatur Plutarch. lib. de ſera Numinis vindi-
 cta. Quocirca ex vi ſentētiæ latæ, & nō ſo-
 lū ex ſingulari odio, hæc poena Chriſto fuit
 addita. Quod indicauit Euthym. c. 67. in
 Matth. dicens. Primum impoſuerunt ipſi Cru-
 cem tanquam cōdēnato, & baiulans eam exi-
 nit. Nec ſunt diſimilia, quæ dicit Athanaſ.
 de paſſ. & cruc. Domini. Poſtquam Dominus
 indicatus eſt, crucem ſuam, ſiquidem iudi-
 cium ſubiit, & ſtetit ante præſidem Et idē in-
 ſinuat Chryſoſ. hom. 88. in Ioannē, illis ver-
 bis, Et ei crucem tanquam reo impoſuerunt.

Plutarch.

Euthym.

Athanaſ.

Chryſoſ.

Addendum denique eſt propter alios
 Euangeliftas ab eo loco, quo Simon Cyre-
 neus in via occurrit, ei fuiſſe crucem impo-
 ſitam, vt eam poſt Chriſtū portaret. Quod
 duobus modis intelligi poteſt, primo vt nō
 fuerit Chriſto crux ſublata: ſed Simon cō-
 ductus fuerit, vt ſimul cum Chriſto illam
 portaret, & ita intelligit Caietan. verba il-
 la Luc. 23. Impoſuerunt crucē ſimoni, vt por-
 taret illā poſt Ieſum, Chriſtus enim (inquit)
 ferebat illam in anteriore parte: ſimon vero in
 poſteriori, & ita ibat poſt Ieſum. Atque hæc
 explicatio videtur poſſe cōfirmari ex Ioan-
 ne dicente, Et baiulans ſibi crucem exiit in
 eum, qui dicitur Caluarie locum. In quibus ſig-
 nificat, vſque ad illū locum eam portalle.

Luc. 23.

Caiet.

Ioan. 19.

C Et hanc expoſitionem confirmant multæ
 picturæ. Alio verò modo exponi poſſunt
 illa verba Lucæ, occurrente Simone, crucē
 ſublatam Chriſto, illi fuiſſe impoſitam, vt
 eam ferret poſt Ieſum ſive illud, poſt, expli-
 cetur in ordine ad tempus, id eſt, poſtquam
 Chriſtus illam portauerat, ſive in ordine
 ad locum, id eſt, quōd Chriſtus anteiret, ſe-
 queretur autem Simon portans crucem. Et
 hoc ſignificant magis verba Euangeliftarum.
 Angariauerunt ſimonem, vt tolleret cru-
 cem eius, & impoſuerunt ei crucem. Atque eſt
 communior Patrum expoſitio Hieronym.
 Theophyl. Euthym. Matth. 27. & Auguſt.
 lib. 3. de conſenſ. Euang. capit. 10. Origen.
 tractat. 35. in Matth. & Athanaſ. orat.
 de paſſion. & cruce Domini. Ratio verò
 huius facti veriſimilis eſt, quia Chriſtus

Hieronym.

Theoph.

Euthym.

Auguſt.

Origenes.

Athanaſ.

defatigatus cruciatibus, vel deficiebat in via, & interdum cadebat, vel lentius incedebat, quam ipsi cuperent, qui vitam eius citò finire cupiebant, & ne turbatio populi oriretur, & quia erat dies festus, & post illum Sabbathum sequebatur. Fuerunt autem à Deo multa mysteria in hoc facto significata, quæ in prædictis sanctis legi possunt, & apud Gregor. libr. 8. Moral. capit. 26.

Orig.

Dubium. 1.

Inquiri verò potest hoc loco (quod ad ea, quæ diximus magis explicanda conferet) quanta fuerit crucis magnitudo. De hac re nihil dicunt sancti Antiqui. Quidam verò recentiores explicantes Euangelia referunt crucem Christi fuisse longitudinis quindecim palmorum: tantæ verò crassitudinis, ut posset pondus hominis etiam proceræ staturæ facile sustinere. Addit verò Petrus Comestor cap. 172. histor. Euang. quatuor fuisse ligna in cruce, primum rectum, quod fuit prædictæ magnitudinis, secundum transversum, de quo nihil legimus, credendum verò est fuisse alteri proportionatum, tertium fuit tabula, in qua titulus crucis scriptus fuit. Ex quo obiter colligi potest, necessarium fuisse, ut in cruce Domini super lignum transversum fuerit aliqua pars ligni recti eminens, in qua titulus crucis configi potuerit, ita ut crucis figura talis fuerit, qualis in Ecclesia depingitur. Quod etiam significare videntur omnes Patres distinguentes quatuor crucis partes, altitudinem, latitudinem, longitudinem, & profundum. Omnes enim, & præcipue Augustin. libr. 2. de doctrin. Christian. capit. 41. distinguentes has quatuor crucis partes altitudinem appellant superiorem partem crucis, quæ est super lignum transversum. Verum est tamen, argumentum illud ex titulo crucis desumptum non satis ostendere, figuram crucis per se habuisse hanc superiorem partem. Unde aliqui existimant tantum fuisse instar figuræ literæ, T. quæ erat signum salutis, & liberationis à percussione Angeli, Ezech. 9. & apud Aegyptios dicitur vitâ significasse (ut Ruffinus refert libr. 2. Histor. cap. 29. & libr. 5. cap. 17). Ad affigendum autem titulum poterat aliquod frustum ligni superaddi, & cruci affigi. Sed quanquam hoc ita sit, & res sit incerta, non tamen videtur sine maiori fundamento recedendum à communi estimatione fidelium, videtur enim orta ex antiqua tradi-

August.

Ruffin.

tionem, quæ in imaginibus etiâ conseruatur. Et videtur quoque hæc figura magis accommodata homini crucifixo, qui corpore similem figurâ refert. Denique sæpè homines inuerso ordine crucifigebantur (ut de sancto Petro cõmunis habet traditio) & tunc necesse erat crucem habere supra lignum transversum, partem aliquam, quæ terræ infingeretur. Quartum lignum Crucis dicitur fuisse stipes defossus in rupe, in quo infixæ erat Crux. Sed de hoc ligno maior mihi est dubitatio, quia non video, cur non fuerit facilius, & firmitus ipsummet lignum Crucis in terra, seu rupe defigi. Quidquid tamen sit, certum est, quâdo Christus crucem portabat, solû constasse ex duobus lignis recto scilicet, & transverso.

Figura crucis Christi qualis.

Dubium. 2.

Responsio.

Tandem potest inquiri, an verum sit, quod à multis affirmari solet: Beatam Virginem occurrisse Christo Domino in via Crucem portanti. Respondetur hoc in scriptura non contineri: neque ab antiquis Patribus tradi: non tamen esse reiiciendum. Id enim affirmant sanctus Bonaventura. in lib. meditat. vitæ Christi, cap. 77. & sancta Brigitta lib. 1. reuelat. cap. 10. ubi dicit Beatam Virginem præsentem affuisse, quando Christus flagellatus est, & quâdo portauit crucem & quâdo fuit cruci affixus, cumque hoc postremum ex Euangelio constet, ex eo potest id de quo agimus, probabiliter colligi. Quia rumor passionis Christi per Ioannem, vel alios potuit ad Virginem perferri: statim ac comprehensus est. Unde verisimile est multo ante, quàm damnatus esset ad mortem, Virginem exiisse domo, ut eum videret, vehementi enim amore, & doloreangebatur, non ergo fuit difficile, ut audita sententia mortis statim ad locum supplicij properaret, & in via vel illi occurrerit, vel expectarit ut eum conspiceret. Cauendum est tamen, ne quis existimet Beatam Virginem fuisse inter mulieres illas, quæ Christum flebant, ad quas ipse dixit. *Nolite flere super me.* Illæ enim (ut notat Leo Papa sermon. 10. de Passione) solû mouebantur quodam humano affectu, quo solet infirmior sexus, etiam pro ijs qui digni sunt morte, ad lacrymas moueri: quem non reprehendit Christus, nam licet supernaturalis non esset: erat tamen pius, sed reprehendit earum estimationem. Putabant enim eum coactum pati ut imbecilem, & qui se tueri non

Bonavent. Brigi. Christo crucem gestanti occurrisse matrem in via verisimile est.

Luc 23.
Leo Papa.

non posset, & causam mortis nō intelligebant, nec peccatum eorum qui eum occidebant, & idē illis dixit Christus. *Nolite flere super me: sed super filios vestros: hæc autem existimatio in Beatam Virginem cadere non poterat. Et quāvis summē doleret, ac fleret: tamen exterius nullum signū vociferationis, aut perturbationis edidisse, sed summa modestia, ac constantia dolorem hunc vehementissimum tulisse, putandum est. Vndē quod supra Bonaventura dicit, Beatam Virginem factam esse semimortuam præ angustia, piē interpretandum est, sicut infra dicemus, agentes de crucifixione.*

SECTIO III.

An verē Christus Dominus fuerit Crucifixus.

Non defuerunt hæretici, qui negarent Christum Dominum fuisse in Cruce positum: sed Simonem Cyrenensem, qui conductus fuit ut crucem ferret, fuisse etiam Christi loco cruci affixum. Ita sensit Basilides, ut referunt Irenæus lib. 1. contr. hæres. capit. 23. Tertullian. lib. de præscript. Hæreticor. c. 46. Euseb. lib. 4. Histor. c. 8. Epiphani. hæres. 2. August. her. 4. qui nullū referunt huius hæresis fundamentum. Potest tamen afferri illud Deuteronom. 21. *Maledictus omnis qui pendet in ligno*, si ergo Christus in eo pependisset: eum hæc maledictio comprehendisset, quod absurdissimum est dictū. Alij verō hæretici dixerunt quidem Christum positum fuisse in cruce: negarunt tamen fuisse clavis affixum, sed funibus, aut alio modo ligatum. Hunc errorem tribuunt aliqui Anabaptistis. Sed ego non reperio apud Prateolum, vel alium, qui hæresum cathalogum cōscripserunt: refert autem Prateolus quendā Ioannē Vvestphalum hæreticū in quadam cōtione de passione dixisse. *Quis scit, an funiculis eum alligauerunt cruci?* Fundamentum horum hæreticorum esse potuit, quia apud Hæbreos erat mos suspēdendi homines in cruce, non tamen clavis affigendi, ut patet ex Deuter. 21.

Dicendum verō est primo, Christum Dominum in cruce fuisse positum, ac supplicio affectum: est de fide, quæ primò cōstat ex historia Evangelica, & ex Paulo ad Philipp. 2. dicente. *Factus obediens vsque ad*

A mortē, mortem autem crucis, & 1. Corinth. 1. *Prædicamus Christum, & hunc crucifixum*: Et plura afferemus in secunda cōclusionē. Est enim in nouo Testamento frequentissima hæc veritas. Secūdo, probari potest ex veteri testamento, in quo multis oraculis prædicta fuit hæc veritas, Deuter. 28. *Erit vita tua pendens ante te*, quod de hoc mysterio interpretatur Leo Pap. serm. 8. de Passione, August. 16. cont. Faust. cap. 22. & 23. Iren. lib. 5. cap. 18. Lactan. lib. 4. de vera sapientia, capit. 18. Tertull. lib. cont. Iudæos, cap. 11. & 12. qui legit, *Erit vita tua pendens in ligno ante oculos tuos*, & Cyprian. lib. 2. ad Quirinum, cap. 20. Præterea Psal. 95. David prædixerat, *Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit à ligno*. Quanquā enim neq; in vulgata editione habeatur particula illa, à ligno, neque in Hebræis codicibus, tamen olim fuisse particulam eam in Hebræo, & malitia Iudæorum expunctam, contendit Iustinus Martyr dial. cont. Triphonem, & ita refert hunc locū Tertull. contra Iudæos capit. 10. & 12. & Leo Pap. serm. 4. de Passione, Cyprian. lib. de mōte Syna, & Syon, August. & Arnob. in illum locum, & Ambros. 1. Corin. 15. Ac denique magnū argumentum est, quod septuaginta interpretes ita verterint, quanquā Genebr. existimat, particulam illam additā esse ab ipsis interpretibus spiritu prophetico, ad explicandū modum singularem, quo Dominus regnaturus erat, & tempus, ex quo regni possessionem erat obtenturus, scilicet, ex quo mortuus est in ligno. Sed verius existimo, (quod etiam viri docti censent, ut notauit Pamelius super Tertullianum) hanc esse genuinam lectionem illius loci, quam Ecclesia videtur recepisse in illo hymno. *Impleta sunt, quæ concinit, David fidelis carmine, dicens in nationibus, regnavit à ligno Deus*. Præterea hoc idem mysterium indicatum est à Ieremia, cap. 11. *Mittamus lignum in panem eius*, id est crucem in corpus eius, quod est panis vite, ut exponit Tertullian. lib. 3. cont. Marcian. cap. 19. & lib. 4. capit. 40. & Iustinus prædicto dialog. & Lact. lib. 4. c. 18. & Cyprian. lib. 2. cont. Iud. c. 15. & 20. & Rufinus in expositione Symboli, & indicant Hieronym. & Orig. in Ieremiam. Denique in hūc etiam sensum à prædictis Patribus exponitur illud Deut. 33. vbi Moyses benedicēs Ioseph, ait, *Quasi primogeniti tauri pulcritudo eius, & cornua Rhinocerotis*

Deut. 8.

Leo Papa.

August.

Iren.

Lactan.

Tertul.

Cyprian.

Psal. 95.

Iust. Mart.

Tertul.

Leo Papa.

Cyprian.

August.

Arnob.

Ambros.

Genebrat.

Pamel.

Mysterium crucis olim prænūciatū.

Iere. 11.

Tertul.

Iustin.

Lactan.

Cyprian.

Rufin.

Hieron.

Origenes.

Deut. 33.

Iustin.

in manibus eius, in illis ventilabit gentes usque ad terminos eius. De quo testimonio videri potest Iustinus dicto dialogo; & optimè Tertullian. lib. contra Iudæos capit. 10. ubi dicit cornua Rhinocerotis præterre figurâ crucis. Vnde de eodem mysterio rectè intelligitur illud Acab. 3. *Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius.* Quem locum de eodem mysterio exponunt Hieronym. ibi, & Cyprian. dicto libro contra Iudæos capit. 21. Augustin. 18. de Ciuitat. capit. 32. & Euseb. lib. 6. de Demonstrat. capit. 15. Et ad hoc videtur alludere Paul. 1. ad Corinth. 1. dicens, *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Nā in cruce Christi, quæ hominibus infirma videtur, eius maxima fortitudo relucet. Rationes ad probandam hanc conclusionem petendæ sunt ex dictis supra in commentario, ar. 4. ubi exposuimus, quid mouerit Iudæos, ut Christum supplicio crucis afficerent; quid verò Deum, & Christum, ut tantam ignominiam sustinere voluerit.

Quocirca nihil huic veritati repugnat locus ille Deuteronom. 21. Primò, quia ut Paul. ait ad Galat. 3. tanta fuit Christi charitas, ut, nos redemerit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Vnde August. lib. 14. cont. Faust. cap. 2. & 12. refellens Fausti heresim, qui propter hunc locum libros Moysis reiciebat, sic inquit, *Auferit Christus de maledicto maledictum, quomodo de morte mortem, & de peccato peccatum.* In Christo ergò nihil aliud est illa maledictio, quam mors, vel pœna peccati nō proprii, sed nostri. Eteandem responsionem habet idem August. contra Adimantum Manichæum capit. 21. Secundò addendum est ex Hieronym. ad Galat. 3. & Tertullian. lib. contra Iudæos cap. 37. literalem sensum illius loci Deuter. 21. esse, maledictionem illam ferri in eum, qui propter merita delictorū suorum suspenditur in ligno, quia non pati pœnam, sed esse dignū pœna, iniustum est Deo, & eandem expositionem amplectitur Epiph. hæres. 66. & colligi potest ex ipso contextu, sic enim incipit. *Quando peccauerit homo, quod morte plectendum est, &c.* Idque rectè confirmat Hieronym. Nam si Mardocheus iniuste suspenderetur in ligno, in quo iuste fuit suspensus Aman, aut si tres pueri apud Daniele cruci affigerentur, quia non adorabant idola, nullo modo ad eos pertinuisset hæc maledictio.

Auxta hanc ergò expositionē non est Christus comprehensus sub hoc maledicto legis, quin potius de ligno, in quo ipse fuit suspensus, scriptum est, *Benedictum lignum, per quod sit iustitia.* Sapientia. 14. Iamē sicut Christus quamuis non assumpsit carnem peccati, quia assumpsit similitudinē eius, dicitur interdum ab Apostolo factus pro nobis peccatum, ita quamuis non assumpsit id quod maledictione dignum est in ijs qui iuste suspenduntur in ligno, dicitur tamen ab Apostolo factus pro nobis maledictum, & hæc est mens August. citatis locis. Non omitam vltimo animaduertere, quod Hieronymus supra refert, se fuisse edoctum à quodam Hebræo, posse illum locum Deuteronom. ita legi. *Non permanebit cadaver eius in ligno, quia contumeliose Deus suspensus est.* Iuxta quam lectonem sensus erit, quia Deus contumeliā se suspendendus est in ligno, in eius honorem lege præscriptum sit, ut corpora crucifixorum non maneant in ligno: sed sepulture tradantur.

Dico secundò Christus Dominus fuit in cruce clavis affixus. Est de fide, expresse enim habetur sæpè in Euangelio. Nam vox crucifixionis hoc propriè significat, ea autem videntur Euangelistæ, & Petrus Act. 2. & 4. *Quem vos crucifixistis*, & Paul. 1. ad Corinth. 1. *Predicamus Christum, & hunc crucifixum.* Denique, ne possint heretici impropriè interpretari crucifixionem pro suspensione, vel adhesionē in ligno, est euidentis locus Ioan. 20. ubi dixit Thomas, *Nisi videro in manibus eius figuram clauorum, non credam.* Cui postea dixit Christus: *Infert digitum tuum huc, & vide manus meas.* Præterea prædict. erat hæc veritas Zacharie cap. 12. *Aspicient ad me, quem confixerunt.* Quem locum de hoc mysterio exposuit Ioan. capit. 19. & latè tractant expositores ibi, & Euseb. lib. 8. de Demonstrat. cap. 4. August. 1. de Trinitat. cap. 13. & 10. de Ciuit. cap. 30. Et rursus apud eundem prophetā cap. 13. dicitur. *Qui sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* Et dicet, *His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Quæ verba Ecclesia intelligit de plagis Christi, & est satis consentanea expositio, ut rectè prosequitur Franciscus Ribera in eum locum, Denique est aperta prophetia Psalm. 21. *Foderunt manus meas, & pedes meos.* Nam licet Hebræi contendāt, non esse ita legendum:

Tertull.

Abac. 3.

Hieronym.
Cyprian.
August.
Euseb.
1. Cor. 1.

Galat. 3.

August.

Hieron.

Epiph.

Sap. 14.

Hieron.

Christus in
cruce clavis
affixus.Act. 2 & 4
1. Corin. 1.

Ioan. 20.

Zach. 12.

Ioan. 19.
Euseb.
August.Franc. Rib.
Psalm. 21.

dum: sed, *Sicut leo manus meas, & pedes meos*, supple, *lacerauerunt*: tamen illa lectio noua est, ab inimicis Christi excogitata ex similitudine quadam literarum: cæterum septuaginta Interpretes vertunt, ut vulgata habet lectio, & Hieronymus sequens Hebraicam veritatem eodem modo transtulit, *Fixerunt manus meas, & pedes meos*. Neque unquam meminit alterius lectionis, quod argumēto est eius tempestate non fuisse confectam. Rursus ex Ecclesiastica historia constat hæc veritas. Nā Helena Constantini mater, simul cum Cruce clauos inuenit, quibus Christus Dominus crucifixus fuit, ut refert Theodoret. lib. 1. Histor. Eccl. cap. 18. Nicephor. lib. 8. capit. 29. Sozomenus lib. 7. capit. 1. Socrates lib. 1. capit. 17. Rufinus lib. 1. capit. 18. & Ambrosius in oration. de obitu Theodosij.

Denique ut fundamento contrariæ hæresis respondeamus: Primum, non fuit omnino præter consuetudinem Iudæorum, eos, quos Cruce puniebant, clauis affigere, legimus enim, 2. Reg. capit. 21 septem filios Saul fuisse crucifixos, nam licet lex non præscriberet talen modum poenæ: non tamen prohibebat. Deinde (quidquid sit de lege Iudæorum) constat tamen Romanos vsos esse hoc genere supplicij, de quo multa legi possunt apud Couarrum. lib. 4. variarum resol. capit. 5. Christus autem non est punitus à Iudæis, sed à Romanis, unde multa in illo gesta sunt, quæ lege veteri non erant præscripta. Latus enim eius apertum est, & nisi inuentus esset mortuus, crura essent illi contracta. Et ex his etiam colligi potest ratio, ob quam Christus est hoc supplicio affectus. Nam ex parte Gentilium fuit eorum consuetudo: ex parte Iudæorum odium in Christum: ex parte verò Christi fuit voluntas sustinendi maximum dolorem, qui in his clauorum vulneribus sentitur, ut in superioribus explicatum est.

Dubium. 1. Duo verò supersunt hic explicanda. Primum est, an Christus fuerit Cruci affixus in terra, vel in aëre, id est, utrū priusquam erecta fuerit Crux, & defossa in terram, Christus in ea fuerit affixus: an verò è contrario, prius fuerit erecta, deinde Christus in ea sit appensus. Quidam dicunt factum esse priori modo, & referunt, in locis sanctis demonstrari nunc locum crucifixionis

A distantem à loco, in quo Crux infixa est terræ per aliquot passus. Et videtur hic modus esse facilior: tum ad crucifigendum Christum: tum ad amplius eum torquendum. Unde multi meditantur vehementer fuisse extensum corpus Christi, ut manus, & pedes eius foramina in cruce facta possent attingere. Quo sensu exponunt Hieronymus, Augustinus, & Euthymius. illud Psal. 21. *Dinumerauerunt omnia ossa mea*, & illud, *Dispersa sunt omnia ossa mea*; id est quasi ex locis suis euulsa atque ita distenta, ut dinumerari possent: hoc autem non poterat tam facile fieri in aëre, sicut iacente cruce super terram. Alij nihilominus dicunt prius fuisse crucem erectam, & postea eleuatam Christum, ut in ea crucifigeretur: Et hoc docet Bonauen. in lib. meditat. vitæ Christi cap. 78. & Ludolphus. 2. part. vitæ Christi. cap. 63. & lib. reuelationum S. Brigittæ cap. 10. ubi etiam scribitur, postquā altera manus confixa fuit cruci, fune attractam esse alteram, donec pertingeret ad foramen in alia crucis parte factum. Et huic sententiæ videtur fauere sancti qui de crucifixione Christi per modum ascensus loquuntur, ut Ambr. lib. 10. in Lucam cap. *Qualis Christus crucem ascenderit*, quod sic incipit. *Refer igitur considerare qualis ascendat, &c.* & Cyprian. ser. de passione Domini. *Ascendisti Domine palmam, quia illud crucis tue lignum portendebat triumphum de diabolo.* & Gregor. Cant. 7 ita explicat, illud, *Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, quia in cruce suspensus fructum vitæ apprehendit*, iuxta illud Gen. 49. *Ad prædā fili mi ascendisti.*

C Sed hæc facile possunt ad utrumque dicendi modum accommodari, & ideo utrumque potest quilibet pie meditari, nam quomodo re ipsa factum sit, incertum est.

Secundò queri potest quot clauis fuerit Christus affixus. Nā cū certū sit non fuisse pauciores tribus, nec plures quatuor, nō satis constat, an fuerint tres, vel quatuor. Multi enim censent fuisse tantū tres, quod sentiunt Bonau. & Ludolphus Carthusian. locis antea citatis, & nonnulli recētiore, videturque esse cōmunis sensus populi Christiani, & frequēs pictura Christi crucifixi. Ratio verò adiungi potest, vel quia hic numerus clauorum sufficit, vel quia maiorem cruciatum, & dolorem affert, quia si tantū fuerūt tres clauī, oportuerit utrumque pedem alterum superpositū alteri, vno clauo

Qq 5 configi,

Responso.

Hieron.

August.

Euthym.

Psal. 21

Bonauen.

Ludolph.

Ambros.

Cyprian.

Gregor.

Gen. 49

Dubium. 2.

Bonauen.

Ludolph.

Carthus.

Quot clauis
cruci Christi
affixus.

Abulen.

Ambros.

Greg. Tur.

Cyprian.

configi, quare necesse fuit huiusmodi clauum longiorē, & crassiorē esse, ac proinde magis, magisque terebrare pedes. Propter quam rationem videtur in hanc sententiam inclinare Abulens. Parad. 3. c. 10. Eamque nonnulli confirmare nituntur ex citatis historijs de inuentione clauorum, sed nihil ex eis effici potest, quia nihil dicunt de numero clauorum, & Ambros. & alij tantum duorum mentionem faciunt, quorum alterum in freno equi, alterum in clypeo. Constantini Helena ponendum curauit. Aliorum verò opinio est, eos clauos fuisse quatuor ita sentit Greg. Turonen. lib. 1. de gloria martyrum cap. 6. vbi dicit in stipite crucis fuisse tabulam in qua pedes Christi singulis clauis infixi fuerunt. Et huic sententiae videtur fauere Cyprian. ser. de passion. dicens, *clauis sacros pedes terebrantibus*, atque eadem sententia habetur. 1. lib. reuelat. S. Brigittæ. cap. 10. & illi fauent aliquæ antiquæ imagines in quibus cernitur Christus hoc modo crucifixus. Et potest etiam afferri coniectura: tum quia difficile erat, utrumque pedem vno clauo perforari, & præsertim quia erat vehemens periculum, ne aliquod os confringeretur: cum tamen certum sit nullum os corporis Christi fuisse fractum. In hac re nihil certi statui posse existimo.

SECTIO III.

Utrum Christus omnino nudus, & spinis coronatus fuerit crucifixus.

Explicato mysterio crucifixionis Christi, sequitur, ut de circumstantijs eius dicamus. Incipimus autem ab ijs, quæ propinquiores videntur Christi corpori, hæ verò tantum dux sunt, quæ in titulo proposito attinguntur.

Circâ priorem ergo partem de Christi nuditate. Vnum videtur certum, scilicet, Christum Dominum fuisse nudatum omnibus vestibus, quibus induebatur. Nam Euangelium dicit, milites diuissse sibi vestimenta Christi, & super tunicam, quæ interior subuecula fuisse existimatur, misisse fortem. In dubium ergo reuocatur, an nudus omnino fuerit crucifixus, vel aliquod velum ei sit datum, quo verenda tegerentur. Quidam enim hoc posterius sentiunt, ac piè meditantur, quod legitur in dicto

A lib. reuelat. S. Brigittæ, vbi B. Virgo sic loquens introducit, *stante filio meo, sicut natus erat, nudo corpore, vultus tunc accurrens apportauit sibi velamen, quo ipse exultans intime velabat verenda sua.* Iuxta quæ verba Christus prius tectus fuit, quam crucifigeretur, vel in altum eleuaretur. Et confirmari potest, quia Christus tantum ea passus est, quæ ipse decreuit, ac voluit, ergo cum in hac nuditate videatur esse quædam indecentia valdè repugnans honestati, verisimile est Christum ita decreuisse passionem suam, ac mouisse voluntates eorum qui astabant, ut huiusmodi nuditatem adeò verecundâ pati minimè coactus sit. Denique propter hanc naturalem honestatem omnes crucifixi imagines hoc modo depinguntur, ergo verisimile est propter eandem causam effecisse Deum, ut in ipsa re repræsentata eadem honestas seruaretur.

Nihilominus communior sententia sanctorum Patrum est, Christum omnino nudum, absq; alicuius partis velamine, crucem ascēdisse. Ita Ambros. lib. 10. in Lucam, vbi sic inquit, *Refert considerare qualis ascendat nudum video. Talis ascendit, quales nos auctore Deo natura formauit, talis in paradiso homo primus habitauit, talis ad paradysum homo secundus intrauit.* Idè significat Athanas. orat. de Pass. & cruce Dñi, dicens. *Exuebat vestimenta sua; decebat enim, cum hominem introduceret in paradysum, exuere tunicas, quas Adâ accepit, cum è paradiso eiceretur.* Atq; eandē sententiam amplectuntur Bonauent. & Ludolphus locis citatis. Coniectura etiam adiungi potest primò quia Christus, cum alligatus fuit columnæ, ut flagellaretur, omnium sententia omnino nudus fuit, ergo non recusauit pro hominibus affici hoc dedecore, & dolore, atq; tristitia ex huiusmodi pudore orta. Præterea (si ratione humana utamur) non est verisimile hostes ipsos Christi habuisse curam tegendi illum. Quis etiam ex ijs qui astabant, ausurus esset illi subuenire, aut hanc beneuolentiam in eum ostendere? quinimò, etiam si aliquis ut B. Virgo, Magdalena, aut Ioannes hoc auderet, non fuisset permissus ab ijs, qui omnem iniuriam, & ignominiam Christo vehementer optabant. Si autem diuinæ prouidentiae rationem spectemus, nihil absurdum est, quòd Christus nuditate sua nostram nuditatem operire voluerit, omniumq; temporalium rerum abiectionem

Christus omnino nudus cruci affigitur.
Ambros.

Athanas.

Bonauent.
Ludolph.

perfectam

perfectam docuerit. Item hoc signo manifestauit fuisse a Patre relictum voluntati, & arbitrio Iudæorum. Denique in huius rei confirmationem afferri potest, hanc Christi nuditatem figuratam esse in Noe, Gen. 9. qui, cum vineam plātasset, inebriatus vino illius, omnino nudatus est. Quod de Christo eleganter explicant Auguſt. 16. de Ciuitat. cap. 2. & lib. 12. cont. Faust. c. 263. & Cyprian. epist. 63. Rupertus, & Eucher. in Genesim. In re igitur incerta, hæc sententia posterior probabilior videtur.

Circa posteriorem partem prima sententia est Christum non fuisse crucifixum cum spinea corona, quia quando nudatus est chlamyde coccinea, & propriis iterum indutus vestibus ad portandam crucem, deposuit cætera insignia regia, quamuis ludicra, ergo verisimile est etiam tum ablata illi fuisse coronā. Ita colligit Euthym. cap. 67. in Matth. Sed hæc opinio nullam affert probabilem coniecturam, & ideo probabilior est altera sententia, quæ affirmat, Christum ductum esse ad patibulum cum spinea corona, & cum eadem esse cruci affixum.

Ita docuit Orig. trac. 35. in Matth. qui melius, quam Euthym. ita colligit ex verbis Matth. De chlamyde scriptum est, quoniam de-
nuo spoliauerunt eum chlamyde coccineam, de corona autem spinea nihil tale Euāgelista scripserunt, propterea quod, & nos querere voluerunt exitum rei de corona semel imposita, & nunquam derelicta. Et eandem sententiam indicat Cyprian. serm. de pas. Dñi ubi Christum in cruce pendentem sic alloquitur.

Consideraui opera tua, & expaui: clauis sacros pedes terebrantibus, fossisque manibus de vulnere anxietate non loqueris, de spinis sacrum caput pungentibus non quereres, sed sat agis, ut innotescat posteris, quare derelictus a Deo videaris, expositus contumelijs, & Iudæorum ludibrijs. In eadem sententia est Tertullian. lib. cont. Iudæos cap. 13. ubi de Christo explicans figuram Isaac, inquit, Isaac cum ligno reseruatus est, ariete oblato in reple cornibus hærente, & Christus suis temporibus lignum humeris suis portauit, inherens cornibus crucis, corona spinea in capite eius circumdata. Confirmari etiam hoc potest ex traditione, quæ habet, Christum, cum duceretur ad locum supplicij portans crucem in via, sudario quodā faciem terfisse, atq; in eo effigiem suam impressam reliquisse, & sudarium ipsum sanguine tinctum, qui per faciem fluebat pro-

pter spineam coronam. Deinde, si ex parte militum rationem literalem attendamus, potest reddi probabilis ratio, quare exuerunt eum chlamyde, non verò abstulerunt coronā spineam, quia vestis illa purpurea fortasse erat alicuius valoris, & erat aliena, & fieri potuit, ut proprius Dominus eam recuperare voluerit. Quæ ratio in corona spinea locum non habet. Rursus auferre coronam esset aliquo modo leuare dolorem eius: in mutatione autem vestium nulla erat diminutio doloris: quin potius poterat esse aliqua accretio, non est ergo eadem ratio de utroque: & ideo non recte dicitur, Euāgelistam sub vno aliud comprehendisse, sed melius colligitur, affirmando vnum, & tacendo aliud, indicasse vestem esse sublatam, non autem coronā. Vltimò non omit- tam aduerte, quosdam existimare, necessarium fuisse auferri coronam, ut vestis in consuetudine indui, exuere posset. Vnde meditantur tempore crucifixionis sublatam esse, & iterum impositam. Quod etiam indicatur in lib. 1. Sanctæ Brigittæ cap. 10. & 11. Et aliqui addunt, quando iterum corona imposita est, noua vulnera in capite effecisse. Sed hæc quauis vera esse possint, & ideo nullum sit periculum ea pie meditando: tamen non habent sufficiens fundamentum, ut simpliciter asserantur, quia spinæ non erant adeo oblongæ, & vestis ipsa, quamuis esset inconsuetilis, poterat esse superiori parte satis diuisa, ita ut commodè exui posset, sed de his hætenus.

Aliæ circulantæ huius mysterij sunt tempus, locus, & latronum societas, cum quibus crucifixus est Christus, de quibus quoniam D. Thom. tract. in reliquis articulis huius quæstionis, ideo illos explicando hanc disputationem simul absolueamus.

ARTICVLVS IX.

Utrum Christus fuerit conuenienti tempore passus.

Donum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit conuenienti tempore passus. Passio enim Christi figurabatur per immolationem agni paschalis: unde & Apostolus dicit. 1. ad Corinth. 5.

Pascha

254
Infrat. 10.
Corin.

Gen. 9.

Auguſt.
Cyprian.
Rupert.
Eucher.

Euthym.

Christus spi-
nis corona-
tus cruci af-
figitur.
Orig.

Cyprian.

Tertul.

Pascha nostrum immolatus est Christus. Sed agnus paschalis immolabatur decima quarta die ad vesperam: vt dicitur Exod. 12. Ergo videtur, qd Christus tunc debuerit pati, quod patet esse falsum. Nā tunc pascha cum suis discipulis celebrauit (secundū illud Marc. 14. primo die azymorum, quando pascha immolabāt) sequenti autē die passus fuit. ¶ 2. Prætereā, Passio Christi dicitur eius exaltatio: secundum illud Ioan. 3. oportet exaltari filiū hominis. Ipse autem Christus dicitur sol iustitiæ: vt patet Malach. vltim. Ergo videtur quod debuerit pati hora sexta, quādo sol est in sua maxima exaltatione, cuius cōtrariū viderur per id quod dicitur Marc. 15. Erat autem hora tertia, & crucifixerūt eum. ¶ 3. Prætereā, Sicut sol in hora sexta maximē exaltatur quolibet die, ita in solstitio æstiuāli maximē exaltatur quolibet annō. Debuit ergo magis pati circa tempus solstitij æstiuālis, quā circa tempus æquinoctij vernalis. ¶ 4. Prætereā, Per præsentiam Christi in mundo, mūdus illuminabatur, secundum illud Ioan. 9. Quādiu sum in mundo, lux sum mūdi: conueniens igitur fuisset humanæ salutis, vt diutius in hoc mundo vixisset, ita quod non pateretur in iuuenili ætate, sed magis in senili.

¶ Sed cōtra est, quod dicitur Ioan. 13. Sciens Iesus quia venit hora eius, vt trāseat de hoc mūdo ad patrē. Et Ioan. 2. dicit, Nondum venit hora mea. Vbi dicit August. Vbi tantū fecit, quantū sufficere iudicauit, venit hora eius, non necessitatis, sed voluntatis. Conuenienti igitur tempore passus est.

¶ Respondeo dicendū, quod (sicut supra dictum est) passio Christi subiecta erat eius voluntati. Voluntas autē eius regebatur diuina sapientia: quæ omnia conuenienter, & suauiter disponit,

vt dicitur Sapient. 8. Et ideo dicēdum est, quod conuenienti tempore passio Christi celebrata est. Vnde August. in lib. Quæstionum vet. & nou. Test. dicit, Omnia proprijs locis, & temporibus gessit Saluator.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod quidam dicūt Christum fuisse passum decima quarta luna, quando Iudæi pascha immolabant. Vnde & Ioan. 18. dicitur, Iudæi non introierunt in prætorium Pilati ipso die passionis, vt non contaminarentur, sed vt manducarēt Pascha. Vbi Chrys. dicit, quod tūc Iudæi faciebant pascha, ipse vero ante vnā diem celebrauit pascha, reseruans suam occisionem sextæ feriæ, quando vetus pascha fiebat. Cui videtur consonare: quod dicit Ioan. 13. quod ante diem festū paschæ, Christus facia cœna pedes discipulorum lauit. Sed cōtra hoc videtur esse quod dicitur. Matth. 26. quod prima die azymorū accesserūt discipuli ad Iesum dicētes. Vbi vis parem? tibi comedere pascha? Ex quo patet, quod cum primus dies azymorū dicatur decimus quartus, dies mēsis primi, quādo agn⁹ immolatur, & luna plenissima est (vt Hieronym. dicit) cōstat decima quarta luna Christū cœnā fecisse, & decima quinta eū esse passum. Ex hoc expressius manifestatur per id qd dicitur Marc. 14. Primo die azymorū, quādo pascha immolabāt, &c. Luc. 22. Venit dies azymorū, in quo necesse erat occidi Pascha. ¶ Et ideo quidā dicūt quod Christus die cōuenienti in. 14. luna pascha cū discipulis suis māducauit, demonstrans quod vsque ad vltimū diē nō erat cōtrarius legi, vt Chrysos. dicit super Matth. Sed Iudæi occupati circa procurationem mortis Christi cōtra legem celebrationem paschæ in crastinum distulerunt. Et propter hoc de his dicitur quod in die Passionis Christi

Hom. 8. in
Ioan. p. xviii
ad med. 10. 3.

Super illud
Matth. 26.
prima die
azymorum
accesse. un.
tom. 9.

Hom. 8. in
Matth. p. xxi
10. ad princ.
tom. 2.

Tract. 8. in
Ioan. non
procul. a fi-
ne.

Art. 1. hu-
ius quæst.

Christi noluerunt, intrare prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha. ¶ Sed nec istud videtur esse consonum verbis Marci dicentis: Primo die azymorum quando pascha immolabatur. Simul ergo Christus, & Iudei vetus pascha celebrauerunt. Et sicut Beda dicit super Mar. licet Christus, qui est pascha nostrum, sit crucifixus sequenti die, hoc est, decima quinta luna: attamen nocte qua agnus immolabatur, corporis sanguinisq; sui discipulis tradens mysteria celebranda, & à Iudeis tentus, ac ligatus ipsius immolationis, hoc est passionis suæ, sacramentum exordium. Cui autem dicitur Ioan. 13. ante diem festum paschæ intelligitur, hoc fuisse decima quarta luna, quod tunc euenit. 3. feria, nam luna existere decima quinta erat dies sollemnissimus paschæ apud Iudeos. Et sic eundem diem, quem Ioannes nominat ante diem festum paschæ, propter distinctionem naturalem dierum, Matthæus nominat primum diem azymorum: quia secundum ritum Iudaicæ festiuitatis sollemnitas incipiebat à vespere præcedentis diei. Quod autem dicitur, eos comesturos esse pascha in decima quinta luna, intelligendum est, quod ibi pascha non dicitur agnus paschalis (qui immolatus fuerat decima quarta luna) sed dicitur cibum paschalis, id est azymi panes: quos oportebat comedere à iudeis. Vnde Chrysostomus ibidem aliam expositionem ponit, quod pascha potest accipi pro toto festo Iudeorum, quod septem diebus agebatur. ¶ Ad secundum dicendum, quod sicut Augustinus dicit in libro de consensu Evangelii, hora erat quasi sexta, cum traditus est Dominus crucifigendus à Pilato, ut Ioannes dicit. Non enim erat plene sexta, sed quasi sexta, id est, peracta quinta, & aliquid etiam de sexta esse coeperat, donec completa sexta, Christo pendente in cruce, tenebræ fierent. Intel-

ligitur autem fuisse hora tertia, cum clamauerunt Iudei, ut Dominus crucifigeretur: & veracissime demonstratur, tunc eos crucifixisse quando clamauerunt. Ergo ne quisquam cogitationem tanti criminis auersus à Iudeis in milites conuerteret, erat inquit, hora tertia, & crucifixus eum, ut illi eum potius crucifixisse inueniantur, qui hora tertia, ut crucifigeretur, clamauerunt. Quamquam non desunt, qui per parasceue, quam Ioannes commemorat, dicunt: Erat parasceue hora quasi sexta, horam diei tertiam velint intelligi. Parasceue quippe interpretatur preparatio. Verum autem pascha quod in passione Domini celebratur, incepit preparari ab hora noctis nona, quando scilicet omnes principes Sacerdotum dixerunt, Reus est mortis. Ab illa ergo noctis hora, usque ad Christi crucifixionem, occurrit hora parasceues sexta, secundum Ioannem. & hora diei tertia secundum Marcum. Quidam tamen dicunt, quod hæc diuersitas ex peccato scriptoris apud Græcos contingit: nam figuræ, quibus tria & sex representantur, satis sunt propinque apud eos. ¶ Ad tertium dicendum, quod sicut dicitur in libro de Quæstionibus veteris & noui Testamenti, tunc voluit Dominus passionem suam mundum redimere, & reformare, quando eum creauerat, id est, in æquinoctio. Et tunc dies super noctem increuit: quia per passionem Saluatoris à tenebris ad lucem perducimur. Et quia perfecta illuminatio erit in secundo aduentu Christi: ideo tempus secundi aduentus æstati comparatur. Matth. 24. ubi dicitur, Cum ramus eius iam tener fuerit, & folia nata, scitis quia prope est æstas: ita & vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est, & in ianuis. Et tunc etiam erit maxima Christi exaltatio. ¶ Ad quartum dicendum, quod Christus in iuuenili ætate pati voluit, propter

Beda in ea.
Mar. 14. in
c. 2. secundum
Beda ordinem,
20. 2.

il. 1. 1. 1.
1. 1. 1. 1.
1. 1. 1. 1.
1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.
1. 1. 1. 1.
1. 1. 1. 1.
1. 1. 1. 1.

Hom. 86. in
Ioan. à me-
dio, tom. 3.

Lib. 3. c. 12.
non pro ul-
a prima. 10. 4.

In lib. 4. ex
nom. 1. 1. 1. 1.
quæst. 55 in
prim. tem. 4.
inter opera
Augusti.

propter tria. Primò quidem, vt ex hoc magis suam dilectionem cõmendaret, quod vitã suam pro nobis dedit, quãdo erat in perfectissimo statu. Secundo, quia non conueniebat, vt in eo appareret naturæ diminutio, sicut nec morbus, vt suprà dictum est. Tertio, vt in iuuenili ætate moriens & resurgens, futuram resurgentium qualitatem in seipso Christus præmõstraret. Vnde dicitur Ephe. 4. Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

Materia huius articuli latissima est, & integram disputationem, ac plures quæstiones requirit, & comprehendit non solam crucifixionem, sed totam passionem Christi à principio eius vsque ad finem, & ideo infrà cõmodiori loco postquam de Christi mortem dixerimus, propriam de hac materia disputationem instituemus.

ARTICVLVS X.

Vtrum Christus fuerit conuenienti loco passus.

Ad decimum proceditur. Videtur, quod non conuenienti loco Christus passus fuerit. Christus enim passus est, secundum carnem humanam, quæ quidem concepta fuit ex Virgine, in Nazareth, & nata in Bethlehem. Ergo videtur quod non in Ierusalem, sed in Nazareth, vel in Bethlehẽ pati debuerit. ¶ 2. Præterea, veritas debet respondere figuræ. Sed passio Christi figurabatur per sacrificia veteris legis. Sed huiusmodi sacrificia offerebantur in templo. Ergo videtur, quod & Christus in templo pati debuerit, & non extra portam ciuitatis. ¶ 3. Præterea, Medicina debet morbo respondere. Sed passio Christi fuit medicina contra peccatum Adæ. Adam

autem non fuit sepultus in Ierusalem, sed in Hebron, dicitur enim Iosue 14. Nomen Hebron antè vocabatur Cariatarbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est. Ergo videtur, quod Christus in Hebron, & non in Ierusalem, pati debuerit. ¶ Sed contra est, quod dicitur Luc. 13. Non capit Prophetã perire extra Ierusalẽ. Sed Christus fuit Prophetã. Conuenienter ergo passus est in Ierusalem.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut dicitur in lib. 83. quæstionum. Omnia proprijs locis & tẽporibus gessit Saluator: quia sicut omnia tempora sunt in manu eius, ita etiam omnia loca. Et ideo sicut cõuenienti tẽpore Christus passus est, ita etiam conuenienti loco.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Christus conuenientissimè in Ierusalem passus est. Primo quidem: quia Ierusalem erat locus à Deo electus, ad sacrificia sibi offerenda. Quæ quidẽ figuralia sacrificia figurabant Christi passionem, quod est verum sacrificium, secundũ illud Ephes. 5. Tradidit semetipsum hostiam & oblationem in odore suauitatis. Vnde Beda dicit in quadã homilia, quod appropinquante hora passionis, Dominus appropinquare vult loco passionis, scilicet in Ierusalem, quo peruenit ante sex dies Paschæ, sicut agnus Paschalis ante sex dies Paschæ, idest, decima luna secundũ præceptũ legis ad locum immolationis ducebatur. Secundo, quia virtus passionis eius ad totum mundum diffundenda erat, in medio terræ habitabilis pati voluit, idest, in Ierusalem. Vnde dicitur Psam. 73. Deus autem rex noster, ante sæcula operatus est salutem in medio terræ, id est in Ierusalem: quæ dicitur esse vmbilicus terræ. Tertio, quia hoc maximè conueniebat humilitati eius: vt scilicet, sicut turpissimum genus mortis

Aug. in li. 1. ex nou. Test. q. 45. in princip. tom. 4.

Hom. in Dominica Palmarum in princ. quæ uenit in hominibus 10. annis.

259
Supra q. 35
ar. 7. ad 10
et inf. q. 83
ar. 3. ad 1.
Et op. 60.
c. 18. col. 2.

In serm. 1.
ante mediū.

mortis elegit, ita etiam ad eius humilitatem pertinuit, quod in loco tam celebri confusionē pati non recusauit. Vndē Leo Papa dicit in quodam sermone Epiphaniæ. Qui serui suscepit formam Bethlehem prælegit natiuitati, Ierusalem passioni. Quarto, ut ostēderet à principibus populi Iudæorum, exortam esse iniquitatem occidentiū ipsum: & idē in Ierusalem, ubi principes morabantur, voluit pati. Vndē dicitur Actuum. 4. Conuenerunt in ista ciuitate aduersus sanctū puerum tuum Iesum, quē vnxiisti, Herodes, & Pōtius Pilatus cū Gentibus, & populis Israel. ¶ Ad secundū dicendum, quod Christus non in templo, aut in ciuitate, sed extra portam passus est propter tria. Primo quidem, ut veritas responderet figuræ: nam vitulus, & hircus, qui solēnissimo sacrificio, ad expiationem totius multitudinis offerebantur, extra castra comburebantur, ut præcipitur Leuitic. 16. Vndē dicitur Hebræo. 13. Quorum animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta, per Pontificem, horū corpora cremantur extra castra: propter quod & Iesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Secundo, ut per hoc daret nobis exemplum exeundi à mūdā cōuersatione. Vndē ibidem subditur. Exeamus igitur ad eum, extra castra, improprium eius portantes. Tertio, ut Chrysostomus in sermone de passione, dicit. Noluit Dominus pati sub recto, non in templo Iudaico, ne Iudæi subtraherent sacrificium salutare, ne putares pro illa tantū plebe oblatum. Et ideo foras ciuitatem, foras muros, ut scias sacrificium esse cōmune, quod totius terræ est oblatio, quod cōmunis est purificatio.

In serm. qui
incipit: hodie
dierna die
Dominus no
sterv. aliquā
tūlū à prim.
rom. 3.

Super illud
Matth. 27.

¶ Ad tertium dicendum, quod (sicut Hieronymus dicit, super Mattheum.)

A Quidam exposuit Caluariæ locum, in quo sepultus est Adam, & ideo sic appellatum: quia ibi antiqui hominis sit conditum caput. Fauorabilis interpretatio, & mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, & foras portam, loca sunt in quibus truncantur capita damnatorum, & Caluariæ, idē decollatorum sumpsere nomen. Propterea autē ibi crucifixus est Iesus, ubi prius erat area damnatorum, ut ibi erigerentur vexilla martyrij. Adam vero sepultum iuxta Hebron, & Arbee, in Iesu filij Naue volumine legimus. **B** Magis autem Iesus crucifigendus erat in loco communi damnatorum, quā iuxta sepulcrum Adæ, ut ostenderetur quod crux Christi, non solum erat in remedium, contra peccatum personale ipsius Adæ, sed etiam contra peccatum totius mundi.

Et venerunt
in locū qui
dicitur Gol
gotha. 10. 9.

COMMENTARIUS.

Prima generalis assertio D. Thomæ est Christum esse conuenienti loco passum. Quam fundat in ratione generali, scilicet, quia omnes circūstātiæ passionis Christi fuerunt speciali Dei prouidentia definitæ, ac ordinate, iuxta illud. Actuum. 2. Hunc definito cōsilio, & præscientia Dei traditū per manus iniquorum affligētes intermisistis, & cap. 4. Conuenerunt in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum facere, quæ manus tua, & cōsiliū tuum decreuerunt fieri. Circa quam rationem, quoniā D. Thomas in his articulis sæpē illam repeti, obseruandum est in passione Christi considerari posse actionem Iudæorum, quæ cū mala sit, non fuit definita à Deo absolutā, & efficaci voluntate: sed solum permissa. Potest item considerari passio Christi, quæ bona est, & hæc fuit à Deo voluntate absoluta præordinata, sicut etiam ab ipso Christo fuit absoluta voluntate amata. Quoniam verō passio hæc ab illa actione necessariō pendebat, est vltērius considerandum, Deum prius ratione, nostro modo intelligendi, quam in æterno cōsilio præordinaret hanc passionem, præuidisse quid Iudæi facturi essent in Christum. si illis

Act. 2. & 4

*Passio Christi
sive qualiter
a Deo præor-
dinata.*

illis permittere suo arbitrio, & voluntate uti, qua præscientia supposita Deus ordinavit Christum tali tempore, & loco nasci, prædicare, & alia opera facere, simulque voluit permittere Iudæos ea facere, quæ facturos ipse præviderat, si permetterentur, & tunc etiam voluit, & ordinavit ut Christus ea pateretur, quæ passus est, & eo tempore, loco, atque modo, quo passus est: & hoc sensu dicitur præordinata passio Christi, ita ut illud verbum dicat antecessorem æternitatis, in qua consilium Dei diffinitum est, ad tempus, in quo executioni mandatum est, non verò, ut dicat antecessorem ordinis, seu rationis voluntatis prædefinitis passionem Christi, ad voluntatem permittentem actionem Iudæorum, neque ad prædictam scientiam conditionatam, quæ utrique voluntati necessario supponenda est. Hoc ergo modo dicitur Deus prædefiniisse locum, & tempus passionis Christi, quatenus se tenent (ut ita dicam) ex parte passionis, non verò, ut tenent se ex parte actionis Iudæorum, quia ut sic non sunt prædefinita, sed permixta. Quanquam ea permissio, supposita prædicta scientia conditionata, quoad infallibilem consequutionem rei permissæ, eandem certitudinem habeat, quam voluntas efficax, solumque differat in causalitate. Adde denique, quāvis Deus non prædefiniat actum peccati, quia non potest instigare, nec determinare voluntatem ad talem actum, nec absolute velle illud, cum prauum obiectum sit: tamen supposita determinatione voluntatis humane ad aliquod malum agendum, potest se Deum pro ratione suæ sapientiæ inclinare illam, ut in hoc loco, potius, quàm in alio id operetur, quia facta priori suppositione iam hoc non est malum, sed indifferens, vel bonum respectu causæ extrinsecæ. Sicut supposita determinatione voluntatis ad peccandum, v.g. ad iniuriam faciendam non est per se malum inclinare, & cōsulere, ut hanc potius, quàm illam inferat. Hoc ergo etiam modo potuit Deus præordinare locum mortis, & passionis Christi supposita Iudæorum praua dispositione a Deo præuisa, sed hæc in p. p. & 1. 2. vberius disputantur. Supposita ergo hac generali assertione, ut magis in specie hæc circumstantia explicetur, distinguere possumus more philosophorum, tria loca passionis Christi. Vnus est communissimus,

*Locus passionis quo-
modo præor-
dinatus a
Deo.*

scilicet ciuitas Ierosolymorum, alius est locus cōmunis extra ciuitatem, tertius quasi proprius, nimirum mons Caluaria. De his ergo tribus locis tres aliæ colliguntur assertiones ex tribus solutionibus argumentorum.

Secunda ergo assertio D. Thom. est, cōueniens fuisse Christum pati Ierosolymis. Hanc probat D. Thom. 1. 1. 4. quatuor optimis rationibus. Prima ex eo sumitur, quod Ierusalem erat ciuitas a Deo constituta ad sacrificia sibi offerenda, quibus Christi sacrificium præfigurabatur. Circa quā solum occurrit aduertendum (si rationem à priori spectemus) potius ea de causa statuisse Deum, ut sacrificia, Christi holocaustum representantia, Ierosolymis sibi offerrentur, quia in eo loco erat Christus moriturus. Nam sacrificium mortis Christi fuit causa exemplaris, & quodammodo finalis præcedentium sacrificiorum, cum ergo dicitur Christus tali loco mortuus, ut impleantur figuræ, illud non tam explicat causam & rationem, quàm consequutionem, & necessariam connexionem.

*Christus
cur Ieroso-
lymis pas-
sus.*

Secunda ratio sumpta est ex Psal. 73. *Operatus est salutem in medio terra.* Qui locus saltem in spiritali sensu, rectè intelligitur de redemptione hominum, quā Christus operatus est, quæ quia omnibus hominibus erat profutura, merito in Ierusalem facta est, quæ in medio terræ sita esse dicitur. Quam rationem indicauit Tertullian. lib. 2. carminum contra Marcionem cap. 4.

Psalm. 73.

Golgotha locus est, capitis caluaria quondam, Lingua paterna prior sic illum nomine dixit, Hic medium terra est, hic est victoria signū.

Hieronymus etiam Ezech. 5. dicit Ierusalem in medio mundi sitam esse, ita exponens prædicta verba Psalm. 73. & illa Ezech. 5. *Ista est Ierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras.* Idem Cyril. catech. 13. & Hilar. canon. 33, in Matth. Beda etiam de locis sanctis cap. 3. Iosephus autem lib. 3. de bello Iudaico cap. 2. solum dicit, Ierusalem esse in medio Iudææ, & quasi umbilicum illius regionis, inde autem fit esse ferè in medio orbis, qui tunc habitari existimabatur, & hoc satis est ad significationem mysterij, quanquam in rigore, & propriè non sit Ierusalem in medio totius mundi. Tertia ratio est moralis, & satis clara. Quarta verò videtur maximè literalis. Nam quia Ierusalem erat quasi Metropolitana ciuitas

Tertul.

Hieron.

Ezech. 5.

Cyrl.

Hilar.

Beda.

Ioseph.

scilicet Adamus sepultus esset in loco Caluarie, alius de denominatione Caluarie, unde sumpta sit. Quod ergo ad rem attinet, in primis non videtur contemnenda tantorum Patrum traditio. Neque enim verisimile est, non fuisse ex aliquo probabili fundamento ortam. Præsertim, quia argumentum Hieronymi ex loco Iosue. 14. desumptum, non est efficax. Quia nomen Adam, non est tantum proprium: sed commune, idem significans quod homo. 2. Reg. 7. Osee. 11. Sumitur autem prædicto loco in hac significatione & sensus est, aliquem hominem propter peccata statum ibi esse sepultum. Unde idem Hieronymus in Epistola. 27. quæ est epitaphium Paulæ, dicit plerumque existimasse illum maximum hominem ibi sepultum esse Caleb. Alij ex textu colligunt esse Enac filium Arbe, de quo fit mentio Iosue. 15. Ille enim existimatur fuisse gigas & progenitor gigantum, quare causa gigantes in Scriptura vocantur filij Enacim Numer. 13. Deuteronomio. 1. & 2. Iosue 11. E. Ioseph. lib. 3. Antiquit. capit. 2. refert eo loco se ita esse reperiri ossa gigantum, qui ibi sepeliebantur. Alij censent, illum hominem fuisse Arbe, cuius erat illa ciuitas, & a quo nomen accepit. Denique alij dicunt, Adamum prius sepultum esse Ierosolymis in monte Caluarie: postea verò translatum esse in Heb. on. Sed hoc nullo nititur fundamento. Prius verò solutio omnino soluit argumentum Hieronymi, quare non est relinquenda communis traditio.

Addendum autem est, satis etiam credibile esse, illum locum fuisse quoque commune in alijs damnatis ad mortem: tum quia nulla est ratio, cur fingamus Christum ad locum peculiarem fuisse ductum: tum etiam quia cum esset eminens & propè ciuitatem, facile intelligi potest fuisse commodum ad illum usum. Neque obstat, quod Iohannes dicat in illo loco fuisse hortum, seu prædium. Quia non oportet intelligi e. in partem, in qua crucifixus est Dominus fuisse prædium, vel hortum alioqui non dixisset in loco, ubi crucifixus est Dominus fuisse hortum: sed potius Christum fuisse crucifixum in orto. Intelligi ergo debet propè illum locum fuisse hortum, aut certè in ipso monte ad radicem eius fuisse prædia, sicutque esse puniri damnatos ad mortem, in superiori eius parte, à qua potuit totus mons Caluarie appellari.

Atque ita in illo loco, ubi crucifixus est Dominus, id est in monte illo, potuit esse hortus, quamuis ex alia parte, etiam esset locus institutus ad supplicia damnatorum.

Unde (quod attinet ad denominationem Caluarie) probabile est, quod Hieronymus dicit, sumptam esse ex eo, quod ibi truncantur capita damnatorum: illa enim alia etymologia est valde recondita, & incerta, sed hoc cum ad nomen pertineat non multum refert. Non prætermittam autem adnotare aliam etymologiam, quam Cyrillus Ierosolymitan. cat. decima tertia, scriptam reliquit. *Aliqui (inquit) prophetice locum hunc Caluarie appellant, in quo verum caput Christus crucem sustinuit, sicut Apostolus dicit, qui est caput omnis principatus, & potestatis, caput hoc in loco Caluarie passum est. O magnam prophetice appellationem, modò enim & nomen hoc te admonet, ut non tanquam simplici homini attendas crucifixo, caput enim omnis potestatis crucifixum est. Denique adnotandum est, quod affirmat Augustinus dicto sermo. 7. de tempore, hunc montem, in quo crucifixus fuit Dominus, fuisse illum, in quo Abraham filium Isaac sacrificare voluit, & in eam sententiam refert Hieronymum, qui hoc affirmat Marc. 15. ex traditione Iudeorum, quamuis multi existiment, hos commentarios non esse Hieronymi, & in eadem sententiam consentit Beda lib. de locis sanctis. c. 2.*

ARTICVLVS XI.

Utrum conueniens fuerit, Christum cum latronibus crucifigi.

Ad vndecimū sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conueniens Christum cum latronibus crucifigi, dicitur enim. 2. ad Corinth. 6. Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Sed Christus factus est nobis iustitia à Deo, iniquitas autem pertinet ad latrones. Non ergo fuit conueniens, ut Christus simul cum latronibus crucifigeretur. Præterea, Super illud Matthæi. 26. Si oportuerit me mori tecum, non te negabo, dicit Ori.

Mori

2 Reg. 7.
Osee.

Hierony.

Iosue. 15.
Enac gigantum progenitor
Numer. 13.
Deut. 1.
Iosue. 11.
Ioseph.

Obiectio.
Ioh. 18.

Responsio.

Caluarie locus
cuius vnde dicitur
Hic.

Cyril. Iero.

Aug. 15.
Hierony.

Beda.

256

Origen. 35. in Mat. post 5. fol. 2. pri. hom. tom. 3. libr. 10. in Luc. c. cuius sita est, despo sione premi j 20. 5.
Mori cum Iesu pro omnibus moriēte hominum non erat. Et Ambros. dicit super illud Luc. 22. Paratus sum tecū & in carcerem, & in mortem ire, Passio, inquit Domini æmulos habet, pares non habet. Multò igitur minus conueniens videtur, quòd Christus simul cum latronibus pateretur.

¶ 3. Præterea, Matth. 27. dicitur, quod latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. Sed Lucæ. 23. dicitur, quod vnus eorum, qui crucifixus erat cum Christo, ei dicebat, Memento mei Domine, dum veneris in regnum tuum. Ergo videtur, quod præter latrones blasphemantes fuerit cum eo crucifixus alius non blasphemans. Et sic videtur inconuenienter ab Euangelistis narratū, quod Christus fuerit cum latronibus crucifixus. ¶ Sed contra est, quod Isaia. 53. fuerat prophetatum. Et cum sceleratis reputatus est.

Respondeo dicendum, quod Christus inter latrones crucifixus est, alia quidem ratione quantum ad intentionem Iudæorum, alia vero quantum ad Dei ordinationem. Quantum enim ad intentionem Iudæorum, duos latrones

utrinque crucifixerunt (sicut dicit Chrysostom.) ut eorū suspicionis fieret particeps. Sed non ita euenit: nam de illis nihil dicitur. Huius autem ubique crux honoratur, Reges diademata deponentes, assumunt crucē in purpuris, in diadematis, in armis, in mensa sacrata: ubique terrarum crux emicat. Quantum vero ad Dei ordinationem, Christus cum latronibus crucifixus est: quia ut Hieronym. dicit super Matthæum. Sicut pro nobis maledictum crucis factus est Christus, sic pro omnium salute inter noxios quasi noxius crucifigitur. Secundò, dicit Leo Papa in sermone de passionē, duo latrones, vnus ad dexteram, & alius ad sinistram crucifigun-

tur: ut in ipsa patibuli specie monstraretur illa, quæ in iudicio ipsius, omnium hominum facienda est discretio. Et August. dicit super Ioan. Ipsa crux, si attendas, tribunal fuit: in medio enim iudice constituto: vnus, qui credidit, liberatus: alius qui insultauit, damnatus est: iam significabat quid facturum esset de viuis, & mortuis, alios positurus ad dextram, alios vero ad sinistram. Tertiò, secundum Hilarium, duo latrones læuæ, ac dextræ affiguntur, omnē humani generis vniuersitatem vocari ad Sacramentum passionis Domini estēdentes. Sed quia per diuersitatem fidelium, ac infidelium, fit omnium secundum dextram, sinistramque diuisio, vnus ex duobus ad dextram eius situs, fidei iustificatione saluatur. Quartò, quia ut Beda dicit super Marc. latrones, qui cū Domino crucifixi sunt, significant eos, qui sub fide, & confessione Christi, vel agonem martyrii, vel quælibet arctioris disciplinæ instituta subeunt. Sed qui hoc pro æterna gloria gerunt, dextri latronis fide designantur: qui verò humanæ laudis intuitu, sinistri latronis mentem imitantur & actus.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sicut Christus debitum mortis non habuit: sed mortem voluntariē subiit, ut sua virtute vinceret mortem, ita etiam nō habuit meritum, ut cum latronibus poneretur, sed voluit cum iniquis deputari, ut sua virtute iniquitatem destrueret. Vnde Chrysost. dicit super Ioan. quod latronem in cruce conuertere, & in paradysum inducere, non minus fuit, quàm cōcutere petras. ¶ Ad secundum dicendum, quòd non cōueniebat, ut cū Christo aliquis alius pateretur ex eadem causa. Vnde Orig. ibidem subdit. Omnes fuerant in peccatis, & omnes opus habebant, ut pro eis alius moretetur, non ipsi pro alijs.

August. tr. 3. in Ioan. in fin. 10. 9.

Canon. 33. in Mat. ante medium.

Cap. 15. in Mat. in cap. 4. secundū eius ord. 11. ca. me. 10. 2.

Hom. 84. in 10. non rema te. 2. pri. 10. 3.

Emittis. 5. f. priusbus 4. pri. hom. 35. in Mat. numerando. 10. 3. Li. 2. cap. 16. in medio 10. 4.

Hom. 88. in Mat. aliquantulum 2. prin. 10. 2.

Mat. 27. super illud uenerunt in locum qui dicitur Golgotha. 10. 6. in 4. ser. de passionē parum 2. prin.

¶ Ad tertiū dicendum, quod sicut August. dicit in lib. de consensu Evangelistarum, possumus intelligere Matth. posuisse pluralem numerum pro singulari, cum dixit, latrones improperabant ei. Vel potest dici secundum Hierony. quod primum vterque blasphemauerit, deinde visis signis vnus eorū crediderit.

Super illud
Matt. 27 latrones im-
properabant
ei. 10. 9.

COMMENTARIUS.

IN hoc articulo replicat D. Thom. aliam circumstantiam crucifixionis Domini, eiusque optimas rationes reddit: tum ex parte Iudæorum: tum ex parte Dei. Ex parte quidem Iudæorum vnā reddit rationem sumptam ex Chrysost. hom. 88. in Matt. voluisse scilicet Iudæos Christi causam confundere cum causa latronum, vt eadem omnium ratio esse existimaretur. Item addi potest id fecisse, vt supplicium Christi in maiorem eius ignominiam cederet, iuxta illud Isai. 53. *Et cū iniquis deputatus est. Quāquam enim hoc intelligi possit impletum in ipsomet supplicio crucis, quo affectus est, ac si esset reus: tamen Marcus cap. 15. narrat, hoc facto specialiter impletā prophetiam illam. Secundo ex parte diuinæ prouidentie affert D. Thomas quatuor rationes ex Patribus desumptas, ob quas hoc facinus permixtum est. Quibus addi potest alia ex Chrysost. hom. 84. in Ioann. Permississe hoc Deū, vt sicut (iuxta cōmune prouerbiū) opposita iuxta se posita magis elucescant, ita iustitia Christi inter latrones posita clarior appareret. Vnde tribus crucifixis miracula patuerunt: nemo tamen vllū alteri latronū attribuit, sed soli Iesu, & ita diaboli insidia irrita factæ sunt. Alia etiam ratio adiungi potest. Fuisse scilicet hoc eximium diuinæ prædestinationis consilium, quo præordinatum erat, vt latro ille eo modo admirabili salutem æternam consequeretur, vt tradit Aug. ser. 120. de tēpore his verbis. *Vt redimeret impios (sicut ait sermo diuinus) vt redimeret iniquos, inter iniquos reputatus est, inter duos, quos dextra, lauaq; legimus pependisse. seipsum confusioni, & opprobrio crucis tradidit, vt latronem glorificaret. Hoc autem conuenientissimum fuit. Tum vt effi-**

Chrysost.

Isai. 53.

Marc. 15.

Chrysost.

Aug. 120.

A cacia passionis statim in ipso ligno crucis conspiceretur: tum etiam, vt diaboli insidia in caput ipsius retorqueretur, vt Chrysost. supra dixit. *Quia dum ex duobus vnus saluus factus est, non solum crucifixi gloriam non offendit: sed potius non parum auxit.* Neque enim minus fuit in cruce latronem conuerti, & in paradysum ingredi, quā petras collidi.

Chrysost.

Solutiones ad primum, & secundū non indigent expositione. In solutione vero ad 3. attingit D. Thom. concordiam Evangelistarum. Nam Matt. & Marcus in plurali dicunt latrones improperasse Christo: Lucas verò vnum ait blasphemasse, alterum verò confessum esse Christum. Et duas adhibet solutiones. Prior est, in principio vtrumq; latronem blasphemasse Christum, postea verò alterum pœnituisse. Hanc ponit D. Thom. posteriori loco, vnde videtur illā magis probare. Fuit autem hæc expositio Hierony. Chrysost. Theoph. & Euthymij in Matt. & Cyril. Ierosoly. cat. 13. Origen. tract. 35. in Matt. significat eam Hilar. can. 33. in Matt. Posterior expositio est Marcū & Mattheū loquutos fuisse figuratē, vt etes numero plurali pro singulari, quæ locutio est frequens in Scriptura. Ita Epiph. hæres. 66. in catalogo hæresum, & Aug. libr. 3. de consens. Euan. cap. 16. & Ansel. in Matth. Et hæc expositio videtur mihi præferenda, quamquam Amb. libr. 10. in Luc. sub dubio vtramque relinquens, dicat. *Fortasse & iste prius conuictus est, sed repente conuersus, & infra. Poruit enim de vno pluraliter dicere, sicut est illud ad Hebr. 11. In pellibus caprinis, sciti sunt, obturauerunt ora leonum, cum solus Elias melotem habuisset. Isaias scetus esse, Daniel leonibus intactus mansisse doceatur.*

Matt. 27.

Marc. 15.

Luc. 23.

Hierony.

Chrysost.

Theoph.

Euthym.

Cyrl.

Orig.

Hilar.

Matth.

Epiph.

Aug. 16.

Anselm.

Ambros.

C Sed antequam ad alia transeamus, oportet de his latronibus nonnulla breuia dubia explicare. Primum est, an fuerit clauis affixi crucibus. Cui breuiter affirmando respondendum est sine vlla dubitatione.

Dubium 1.

Primò propter verbum crucifigendi, quo Evangelistæ vtuntur. Nam propriè significat fixationem clauis factam, præsertim cum in eodem contextu eodem modo de Christi, atque istorum crucifixione sermo sit. Et vbi cumque in Scriptura legimus aliquem fuisse crucifixum, & non tantum suspensum, intelligimus clauis esse affixū. Deinde ex ijs, quæ leguntur de inuentione crucis Christi. Legimus enim in historijs su-

Responso.

Latrones et

Christo cru-

cibus clauis

affixi.

in ijs m.

ex ijs m.

legimus

de inuentione

crucis

Christi.

Legimus enim in historijs su-

Pra

pra citatis, cum inuenta essent tres cruces, non potuisse discerni, quæ nam illarum esset Christi, donec miraculo diiudicatum hoc est. Hinc enim necessario concluditur cruces illas fuisse, & eiusdem figure, & omnes habuisse foramina clauorum. Si enim crux Christi hac in re excelleret, facile potuisset eo signo à cæteris discerni. Et quamquam Ambrosius in oratione de obitu Theodosij, differat à prædictis historiographis, quia nõ dicit crucem Christi miraculo esse cognitam: sed in titulo, nam licet titulus separatus fuerit inuentus, & non cruci affixus, tamen potuerunt videri in summitate crucis signa, & vestigia affixionis tituli, quod etiam sentit Chrysostomus hom. 84. in Ioann. (quamquam hoc ita sit) nihilominus Ambrosius confirmat hanc sententiam, quatenus dicit, illas cruces in reliquis omnibus fuisse similes, nec potuisse discerni. Tandem adhiberi potest coniectura, quia cum Iudei voluerint Christum existimari latronem, eiusque causam similem reputari causæ latronum verisimile est eodem genere poenæ exterioris latrones affecisse. Et hanc sententiam docuit Augustinus serm. 130. de tempore, ubi de bono latrone loquens, inquit. *In semetipso erat clavis confixus, & non sanctum intellectum, neque confixum sensum habebat; & Chrysostomus hom. 1. de cruce, & latrone. Quam mente sana vigilabat clauorum confixione costrictus, quis poterit non admirari? & Gregorius 18. Moral. capit. 23. In cruce clauimanus, pedesque eius ligauerunt, nihilque in eo à pœnis liberum, nisi cor, & lingua remanserant.* Denique Abulensis paradoxæ 3. cap. 44. rectè notat consuetudinem quorundam, qui aliter latrones pingunt ligatos, & non affixos, ex indiscreta aliquorum deuotione introductam esse.

Dubium. 2. Secundò, de bono latrone dubitari potest, quomodo Christum cognouerit, cum tamen multa tunc essent, quæ illius fidem & cognitionem possent impedire. Præsertim ex parte Christi scandalum crucis, videbat enim tunc eum in summa ignominia, dolore, & abiectione: ex parte verò ipsius, quod etiam erat positus in grauissimo dolore, & angustia. Communis responsio sanctorum Patrum est, hunc latronem fuisse tunc interius à Deo illuminatū, cum exterius nihil haberet, quod eum ad eam fidem, & confessionem excitaret. Vnde Leo Papa sermo. 2. de Passione. *Quæ istam fidem exhor-*

A *tatio persuasit? quæ doctrina imbuit? quis prædicator accendit? non viderat prius acla miracula, cessauerat tunc languentium curatio, cæcorum illuminatio, viuificatio mortuorum: ea ipsa, quæ mox erant gerenda, non aderant. Et tamen Dominum confiteretur, & Regem, quem videret supplicij sui esse consortem. Inde ergo oriebatur hoc donum, unde accepit fides ipsa respondit. In qua sententia Leonis notanda sunt illa verba, ea ipsa, quæ mox erant gerenda, non aderant. Videtur enim illis tacite reprehendere id, quod apud Hieronymum in capit. 27. Matt. reperimus scriptum, sole fugiente, terra commota, saxisque disruptis, & ingruentibus tenebris, unum latronem cepisse credere, & confiteri Iesum. Quam sententiam penè eisdem verbis habet Chrysostomus homil. 2. de cruce, & latrone, & significat Origenes tractat. 35. in Matth. Sed mirum est, hos Patres non animaduertisse, hanc sententiam pugnare cum Euangelio, quia exceptis tenebris cætera signa acciderunt mortuo iam Christo (ut plane ex Euangelio constat) cum tamen ex eodem Euangelio præspicuum sit, latronem conuersum esse viuente Christo. Solis autem defectio, & tenebræ post latronis conuersionem à Luca narrantur. Eandem verò cum Leone sententiam docet Cyrillicus 13. dicens. *Quæ virtus te illi luminauit, o latro? quæ te docuit adorare contemptum, & simul cruci affixum? O lumen perpetuum illuminans obscuratos! Eandem sententiā latissime prosequitur Augustinus dicto serm. 130. de tempore. Chrysostomus serm. de latrone, & serm. 1. de cruce, & latrone.**

C Cæterum (quamquam verum sit, hoc ita fieri potuisse, sicut hi Patres affirmant) tamen duo nihilominus videntur addenda. Primum est, fieri etiam potuisse ut hic latro, antequam esset datus in custodiam, Christi prædicationem audierit, miraculaque conspexerit, & fortasse in ipsum crediderit: cur enim hoc repugnat? aut unde potest oppositum ostendi? non enim necesse est, ut omnes, qui Christo credere incipiebant, statim vitia, ac peccata relinquerent, potest enim fides incipere esse sine charitate, sicut & conseruari. Vnde Augustinus lib. 1. de Origen. animi. capite. 9. sub dubio relinquit, an fuerit antea baptizatus baptismo Christi. *Baptizatum (inquit) non fuisse, quoniam nemo nostrum nouit, nemo conuincit.* Sed quauis hic modus dicendi neque Euangelio, neque rationi repugnet: nõ est tamen

Augst.
Cyprian.
Gregor.

recedendum à communi sententia Patrum, qui ubique sentiunt latronem illū in cruce cœpisse credere in Christum. Quod præter citatos Patres affirmat August. lib. 4. de baptismo contra Donatistas cap. 22. & sequentibus, & insinuat Cyprian. serm. de coena Domini, & Greg. loco supra citato. *Inspirato Deo, totum illi obtulit, quod in se liberum inuenit, ut corde crederet ad iustitiam, ore confiteretur ad salutem. In corde autem fidelium tres summo opere manere virtutes restatur. Apostolus, fides, spes, charitas, quas cunctas subito repleuit gratia, & accepit luto, & seruauit in cruce.* Quæ tamen sententia facilius fundari potest, si teneamus primam sententiam recitatam in concordia Euangelistarum, nimirum principio ambos blasphemasse: postmodum verò alterum credidisse. Supposita verò altera expositione, solum potest fundari hæc communis opinio probabili coniectura: Quia cum de hoc homine solum legamus antea fuisse latronem, & solum in cruce confessum esse Christum non est vnde fingatur antea credidisse. Præsertim cum probabile sit magnam partem illius temporis, quo Christus predicauit, in vinculis fuisse: reliquam verò partem in latrocinij consumpsisse. Ait enim Leo Papa supra, fuisse insidiatorem viarum, & saluti hominum semper infestū, quod colligit ex supplicio crucis, Vnde subdit, *Esque ad crucem reus, sit Christi repente confessor.*

Leo Papæ.

Orig.

Theoph.
Euthym.

Secundò addendum est, quamuis verum sit, in cruce fuisse conuersum ad fidem, & præcipuam causam illius cōuersionis fuisse internam motionem, & illustrationē Spiritus Sancti; ex parte tamen obiecti, sit credibile iuari potuisse, primò, fama miraculorum, quæ audierat, & fortasse etiam non nulla viderat, ut expressè attigit Origen. dicto tract. 35. in Matt. secundò, exemplis virtutum, quæ in Christo conspiciebat, eximix videlicet charitatis, quæ illum pro inimicis orantē audierat, & patientiæ, ac modestiæ, &c. ut expressè notarunt Theophyl. Luc. 22. & Euthy. c. 67. in Matt. tertio publica voce populi acclamantis Christum innocentem, propter odium vsque ad crucem adductum esse. Sed hæc omnia non satis essent sine magna, & penè miraculosa Dei motione, & illustratione, qua cognitio- nem Christi tam explicatam habuit, ut eum, & innocentem hominem, & altioris regni regem, & supremum Dominum, in

cuius potestate esset subuenire, si vellet, simul confiterentur.

Dubium.

Cyprian.
August.

Tertiò dubitari potest, quomodo sanctus hic latro saluus fuerit sine baptismo; Quod dubium propono, solum propter Cyprianum, & August. ille enim Epist. 73. ad Iulianum, propter hanc fortasse causam, hunc latronem martyrem facit, & suo sanguine baptizatum, idque repetit in Sermo. de coena, & in Sermo. de passione Domini. Quam sententiam refert August. libro 1. de Anima, eius origine capit. 9. & libro 4. de baptis. capit. 22. & hoc posteriori loco dicit, martyrium non fuisse simpliciter necessarium huic latroni, ut potuerit saluari. Quia fides, & contritio cordis sufficere potest, ubi propter temporis angustias baptismus conferri nequit. In priori verò loco explicat Cyprianum in hunc modum, quod licet non fuerit propriè martyr, quia nō est mortuus pro Christo, neq; in testimonium fidei eius: *Tamen apud Deum tantum valuit, quod confessus est Dominum crucifixum, quantum, si fuisset pro Domino crucifixus, atque ita inuenta est in eo mensura martyris, qui tunc in Christum credidit, quando defecerunt, qui futuri erant martyres.*

B

Addit verò ibidem Agustinus, non esse improbabile, tunc fuisse baptizatum baptismo aquæ, tinctum illa aqua, quæ ex latere Christi manauit. Sed hi duo sancti Patres fuerunt solliciti in explicando, quomodo potuerit hic sanctus latro sine baptismo saluari, & ideo alius ad baptismum sanguinis, alius ad baptismum aquæ, vel flaminis recurrunt. Verum non oportebat esse sollicitos: quia tunc necessitas baptismi nōdum urgebat, quare nec fuit propriè martyr, neque est verisimile potuisse baptizari aqua, quæ de latere Christi profluxit. Tum quia nullus ibi erat baptizans cum Christus esset mortuus, & fortasse etiam ipse latro. Tum etiam quia nulla fuit forma. Denique quia vix est credibile, aquam tanto imperu è latere exilisse, ut latronem attingeret, præsertim si verum est, hunc latronem dexteram Christi tenuisse, aquam verum de latere Christi sinistro manasse.

Responsio.

Bonus latro
sine baptis-
mo sanguinis,
& aquæ
saluari quo-
modo potuit.

Quarto dubitari potest de sensu verborum Christi, *Hodie mecum eris in paradiso.* Quia vox illa *paradisus*, varias significatio- nes habet in Scriptura: sed ad rem duæ sunt præcipuæ: altera, qua vsurpatur pro terre- stri paradiso: altera, qua metaphorice pro gloria

Dubium. 4.
Luc. 23.

Iustin.

Euthym.

Responsio.

Quid para-
disi nomen
Christus la-
troni promi-
sis.

August.

Cyrl. Iero-
solum. disci-
puli de bono la-
trone.

gloria cœlesti sumitur. Neque enim defue-
runt Patres, qui priori modo in his verbis
Christi accipi contendunt, ut Iustinus mar-
tyr. q. 75. 76. & 85. ad Orthodoxos, & mul-
ti ex Patribus (quos retulimus) dicunt la-
troni fuisse promissum paradysum, ex quo
ejectus fuit Adam. Et hanc expositionem
defendit Euthym. cap. 81. in Lucam. Sed
hæc expositio primo fundata videtur in
falso errore, iam ab Ecclesia dānato, quod
animæ ante diem iudicii cœlestem gloriam
non assequantur. Præterea non potest ac-
commodari verbis Christi: tum quia pro-
missio eius respōdet petitioni latronis: ille
autem non petebat terrestrem paradysum:
sed consortium regni cœlestis: tum etiam,
quia Christus non erat futurus illo die in
paradiso terrestri, ut infra Disput. 43. sect.
4. dicturi sumus, ubi illā particulā, *Hodie*,
exactius explicabimus. Omitto (quod mul-
ti censent) paradysum terrestrem non ex-
tare iam nunc. Quod si ita est, non potuit
certē fieri illius promissio. Promisit ergo
Christus latroni visionem beatam, eodem
die conferendam. Et ita intelligunt Patres
citati, & præterea August. Epist. 57. ad Dar-
danum, ubi latissimè hunc locum tractat,
& licet per paradysum videatur intelligere
locum corporeum: intelligit tamen esse lo-
cum illum, in quo beati fruuntur Deo, ubi-
cumque ille sit.

Solum superest hoc loco adnotandus lo-
cus Cyrilli Ierosolym. ne alicui fortasse sit
occafio errandi. In citata enim catechesi.
13. prædictam expositionem eleganter ap-
probans, ex ea infert hunc latronem ingres-
sum fuisse paradysum ante omnes antiquos
Patriarchas, atque adeo hūc primum inter
homines, post Christū Deum clare vidisse.
Sed hæc sententia in rigore non est vera,
quia (ut infra dicemus) ianua regni cœle-
stis in instanti mortis Christi aperta fuit
hominibus, in eodem ergo momento om-
nes, qui digni erant, neq; alio impedimēto
tenebantur, ingressi sunt, ergo cū Chri-
stus mortuus fuerit ante latronem, necesse
est, ut multi fuerint paradysum ingressi ante
illum. Neque ex verbis Christi potest aliud
colligi, quia non dixit latroni, tu solus, vel
tu primus eris mecum in paradiso. Neque
fortasse Cyrillus voluit, oppositum docere:
sed solum ponderare huic latroni primum
omnium factam esse promissionem specia-
lem, & datam certam spem ingrediendi

paradysum, statim post suum obitum, quod
neque Abraham, neque Moyse concessum
est. Itaque verba Cyrilli, licet minus pro-
pria sint, intelligenda sunt tamen non de
propriate absoluta, sed proportionali, ut
ita dicam, id est, hunc latronem fuisse pri-
mum, qui statim post suum obitum para-
dysum ingressus est. Atque ita prius propor-
tionaliter ingressum esse, quam omnes an-
teriores sanctos. Illi enim longo tempore
post mortem: hic verò statim ab instanti sue
mortis vidit Deum.

Dubium.

Sed hac occasione inquire hic poterat,
an hoc sit certum, scilicet, latronem, hūc sta-
tim post obitum admissum fuisse in para-
dysum, absque vlla mora. Respondetur de
fide solum est certum, eo die, quo Christus
dixit, ingressum fuisse paradysum. Quod
potest intelligi vel de die artificiali, ut sit
sensus, *Hodie*, id est, ante solis occasum, vel
de die naturali, & ita potest extendi vsque
ad mediam noctem. Vnde si quis diceret
post mortem habuisse hunc latronem ali-
quid purgandum, atque ita per aliquot ho-
ras fuisse in purgatorio, dum tamen dice-
ret intra illum diem naturalem fuisse in
paradiso, nihil diceret contra fidem. Cate-
rum probabilius, & doctrinæ sanctorum
magis consentaneum, ac denique ferè cer-
tum est, statim sine vlla mora fuisse beatū.
Quia credendum est conuersionem adeo
miraculosam, fuisse ita perfectam, ut inte-
gram remissionem culpe, & poenæ conse-
quuta sit. Item quia opera Christi erant
perfecta, & verba eius indicant plenissimā
remissionem. Denique etiam tormentum
crucis, & contractio crurium illi potuerunt
ad plenam satisfactionē valere. Et fortasse
hoc etiam senserunt Cyprian. & August.
appellantes hūc martyrem, & baptizatum.
Quia scilicet assequutus est plenam remis-
sionem, quæ per baptismum, & martyrium
obtineri solet.

Responsio.

Anima boni
latronis sine
purgatorio
paradysum
ingressa.

ARTICVLVS XII.

Utrum passio Christi sit eius diuinitati
attribuenda.

De duodecimum sic pro-
ceditur. Videtur quod
passio Christi sit eius di-
uinitati attribuenda. Dici-

257 tur enim primæ ad Corint. 2. Si cogno-
uissent, nunquam Dominū gloriæ cruci-
fixissent. Sed Dominus gloriæ est
Christus secundum diuinitatem, ergo
passio Christi competit ei secundum
diuinitatem.

¶ 2. Præterea, Principium salutis hu-
manæ est ipsa diuinitas, secundum illud
Psal. 36. Salus autem iustorum à Dño.
Si ergo passio Christi ad eius diuinita-
tem non pertineret, videtur quod non
posset nobis esse fructifera.

¶ 3. Præterea, Iudæi puniti sunt pro
peccato occisionis Christi, tãquam ho-
micide ipsius Dei: quod magnitudo
pœnæ demonstrat. Hoc autē non esset,
si passio ad diuinitatem non pertinet,
ergo passio Christi ad diuinitatē eius
pertinuit.

¶ Sed contra est, quod Athanasius di-
cit in Epistola ad Epictetum. Natura
Deus manens Verbum est impassibile.
Sed impassibile non potest pati. Passio
ergo Christi non pertinebat ad eius
diuinitatem.

¶ Respondeo dicendum, quod (sicut
suprà dictū est) vnio humanæ naturæ,
& diuinæ facta est in persona, & hypo-
stasi, & supposito, manente tamen di-
stinctione naturarum: vt scilicet sit ea-
dem persona, & hypostasis diuinæ, &
humanæ naturæ, salua tamen, vtriusq;
naturæ proprietate. Et ideò (sicut supra
dictum est) supposito diuinæ naturæ,
attribuenda est passio, non ratione di-
uinæ naturæ, quæ est impassibilis, sed
ratione humanæ naturæ. Vnde in Epi-
stola synodali Cyrillus dicit. Siquis nō
confitetur, Dei Verbum passum carne,
& crucifixum carne, anathema sit. Per-
tinet ergo passio Christi ad suppositū
diuinæ naturæ, ratione naturæ passi-
bilis assumptæ, non autem ratione di-
uinæ naturæ impassibilis.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod

A Dominus gloriæ dicitur crucifixus, nō
secundum quod est Dominus gloriæ,
sed secundum quod erat homo passi-
bilis.

Ad secundum dicendum, quod (sicut
dicitur in quodā sermone Ephesini cō-
cilij) mors Christi tanquam facta mors
Dei, scilicet per vnionē in persona, de-
struxit mortem: quoniā Deus, & homo
erat, qui patiebatur. Non enim natura
Dei læsa est, sed humana, neque muta-
tione sua suscepit passiones.

¶ Ad tertium dicendum, quod sicut
subditur ibidem, non purum hominem
crucifixerunt Iudæi, sed Deo intulerūt
præsumptiones. Pone enim principem
loqui per verbum, & hoc formari per
literas in charta aliqua, & dirigi ciuita-
tibus, & aliquis inobediens, chartā dis-
rumpat, ad mortis sententiam deduce-
tur, non tãquam chartam disrumpens,
sed tanquam verbum imperiale disrū-
pens. Non ergo securus sit Iudæus, tan-
quam purum hominē crucifigēs: quod
enim videbat, quasi charta erat: quod
autem in ea celabatur, imperiale ver-
bum erat natum ex natura, non prola-
tum per linguam.

In illo sermo.
Conc. Ephes.
finit.

Circa hunc artic. legantur dicta de com-
municatione idiomatum in priori tomo.

DISPUTATIO XXXVII.

In quatuor sectiones distributa.

De ijs quæ Christus in cruce pendens
ante mortem passus, et operatus est.

E Xplciata crucifixione Christi, ante-
quam ad eius mortem gradum facia-
mus, ad huius materiæ complemen-
tum, operæpretium visum est nonnulla,
quæ dum Christus vixit cruci affixus, ac-
ciderunt.

eiderunt, & notatu digna sunt, explanare. A Nam quedā ex illis ad Christi passionem, iniuriaque ei illatas pertinent: quādam verò eius charitatem, & innocentiam demonstrant, quæ in hac passionis causa potissimum perpendenda sunt. Omnia igitur, quæ Euangelistæ narrant, ad quatuor præcipua capita redigi possunt. Primum est diuisio, & sortitio vestimentorum Christi à militibus facta. Alterum est tituli crucis impositio. Tertium, quòd aceto fuerit potatus. In ultimo comprehendemus verba, quæ Christus in cruce loquutus est, simulque an tunc testamentum condiderit, explicabimus.

SECTIO PRIMA.

Quomodo milites vestimenta Christi inter se diuiserint, (&) quod genus peccati, (&) iniuriæ hoc fuerit.

Diuisio, ac sortitio in vestimentis Christi à Deo cur permissa. Psal. 21.

DE hoc mysterio duo narrant Euangelistæ. Primum est, milites quedam Christi vestimenta inter se diuidisse. Alterum super tunicam inconsutilem misisse sortem. Vtrumque autem (si diuinæ prouidentie rationem spectemus) factum est: tum adimpleretur prophetia, vt Euangelista notauit, *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Tum quia Christus omnibus rebus, ac fortunæ bonis priuari, & spoliari voluit. Tum propter alias rationes mysticas, quas Patres tradunt, vt statim adnotabimus. Si verò ex parte militum causam cōsideremus Theophyl. & Euthy. dicunt, & indicat etiam Chryso. milites non ex avaritia, nec propter vestium estimationem motos esse ad diuidendas, & fortiendas illas (alioqui idem fecissent de vestibus latronum, quas non est verisimile fuisse viliores,) sed id fecisse in nouam irrisiōnem Christi, illum subannando, ac si illa essent vestimenta eo digna, qui se Regem prædicauerat. Sed in primis, vnde constat non usurpasse milites, atque inter se diuisisse vestes latronum? Nam quòd Euangelistæ hoc non narrent, nullum est argumentum, quia ipsi non assumpserunt prouinciam narrandi omnia, quæ circa illos acta sunt: sed solum attigerunt ea, quæ ad Christi historiam texendā poterant cōducere. Deinde, quamuis illa ratio horum authorū con-

temnenda non sit: non est tamen negandum, quin etiam propter vtilitatem suam id fecerint milites. Nam id solet esse veluti stipendium huiusmodi ministrorum, vt notauit Cyril. lib. 12. in Ioann. capite. 32. Vnde, eam etiam ob causam tunicam inconsutilem non diuiserunt: sed sortiti sunt, quia, si scinderetur, omnino redderetur inutilis. Addunt verò nonnulli, ex Procopio Gaza *Lyra.* in Genesim capite. 28. milites fuisse sollicitos, vt haberent partem vestium Christi, præsertim tunicam, quia sperabant fore in eis virtutem ad depellendos morbos. Nam sæpe audierant, & fortasse etiam viderant plurimos earum contactu in pristinam sanitatem fuisse restitutos. Sed hoc non est verisimile. Huiusmodi enim spes sine aliqua fide in Christum haberi non poterat: illi autem milites nullam fidem, vel estimationem de Christo habebant. Quod si fortasse existimabant illum esse virum sanctum, & timore humano, vel cupiditate eum auferant occidere, & in eo peccato perseverabant, quomodo credibile est eos sperasse per illius vestes consequuturos esse salutem, aut alia supernaturalia beneficia? Nulla ergo pietatis specie moti sunt ad hoc agendum: sed solum vel propter vtilitatem temporalem, vel vt Christum irriderent. Ex quo intelligitur actum illum ex parte militum fuisse nouum peccatum furti, seu rapinæ, præter aliam rationem iniuriæ, quæ esse poterat in irrisiōne, & contemptu Christi.

C Sed circa singula aliquid notandum superest. Et primò circa diuisionem. Duobus enim modis fieri potuit, primo absque diuisione alicuius vestis, distribuendo scilicet integras vestes in quatuor partes: & vnoquoque milite vnā accipiente. Hunc modum refert Euthy. sed nō approbat. Primò, quia iuxta illum oportebat ad minimum Christum indui quinque vestibus, quod ipsi videtur incredibile. Sed certè licet id credi non possit de vestibus, quæ totum corpus tegunt, vt sunt toga, vel tunica tamen si numerentur etiam vestes, quæ tantum partem corporis operiunt, vt sunt thorax, caligæ, & alia id genus, id non est improbabile, neque etiam est incredibile Christum huiusmodi genere vestium fuisse vsum. Secundo verò improbatu ille modus dicendi ex verbis Ioannis. *Et fecerunt quatuor partes unicuique militi partem, & tunicam.*

Rr 5

caro,

Theophyl. Euthym. Chrysost.

Diuisa vestimenta à militibus cur facta.

Euthym. Partitio vestimentorum Christi inter milites quomodo facta.

cam, &c. & infra, *Non scindamus eam.* Quo verbo aperte indicatur, alias vestes fuisse scissas. Præterea, quia facta esset partitio sine scissione, per partiales vestes, potuisset tunica alicui illarum partium annumerari, atque ita non fuisset necesse sortem mittere super eam. Et idèd Euthy. (quem alij recentiores sequuti sunt) probabilius existimat, illam partitionem factam esse scissis vestibus per futuras in quatuor partes, iuxta numerum militum, quos quatuor fuisse rectè hinc deducit Augustin. tract. 118. in Ioann. Et hanc sententiam docuit Cyrill. cat. 13. ille verò existimat, Christum præter tunicam non habuisse nisi aliam vestem, quæ necessariò diuidenda fuit, cum in sortes non fuèrit missa. Euthy. verò ut minimū existimat fuisse duas præter tunicam, quia in plurali dicuntur vestimenta diuisa: quod tamen argumentum non est efficax. Quia (ut supradiximus), quādo est sermo de multis, interdum solet in numero multitudinis referri, quod circa vnum dumtaxat gestum est. Atque ita de hoc numero vestium Christi nihil certi potest affirmari, quamuis de scissione vestium prædicta sententia probabilior videatur.

Dabiumi.

Tertio circa sortitionem, dubitari solet, an sola tunica missa sit in sortem, vel etiā vestes aliæ. Ratio dubij est, quia Ioannes solū de tunica refert dixisse milites, *Non scindamus eam, sed sortiamur.* Et idem videtur colligi ex prophetia Dauid, *Super vestem meam miserunt sortem.* Et ita sentiunt Aug. & S. Thom. in Ioannē. In contrarium verò est, quia reliqui Euangelistæ dicunt: *Diuidentes vestimenta, miserunt sortes.* Et Marcus addit, *Mittentes sortem super eis, quis quid tolleret.* Et ita multi existimant facta diuisione vestium in quatuor partes, ut nullus cōqueri posset, sorte definitum esse, quæ pars cuique obtingeret. Ita significat Ambros. Luc. 23. dicens. *Diuiduntur vestimenta: alij aliud sorte deferunt.* Et Theophyl. Mar. 15. & hanc sententiam recentiores amplectuntur. Et videtur certè valde consentanea verbis Marci, quibus indicatur, quidquid vnusquisque militum accepit, sorte tulisse. Et per se videtur hoc verisimile, scilicet ad vitandas contentiones, & rixas, ad sortes descendisse. Quia aliās nullus esset sua parte contentus. Et hoc etiā est argumentum, eos in propriam vtilitatem vestes diuisisse. Nec repugnat hæc sententia Ioanni, aut pro-

phetæ, quia sensus illius est, solam vestem inconsutilem mansisse indiuisam, & tamen sorte alicui obtigisse: cæteras autem vestes diuisas fuisse: non excludit tamen, quin de illis postea iacta fuerit fors.

Vltimo loco superat dicendū de mysterijs, quæ in hac diuisione, & sortitione latuerunt: sed quoniam hoc ad institutū nostrū non pertinet, videantur de hac re sancti Patres exponentes Euāgelia, præsertim Cyril. Aug. Amb. Chry. & Atha. dicto serm. de pass. & cruce. Duplex verò mysteriū frequētius notatur à Patribus. Primum est, per vestes Christi, Ecclesiam significari. Nam de iustis scriptum apud Isaiam est. *His omnibus tanquam ornamento vestieris.* Ecclesiæ autem amplitudo significata est in quatuor partibus vestimentorum, quæ quatuor orbis plagas significant. Per tunicam autem inconsutilem significata est vnitas Ecclesiæ, ut præter notatos Patres, notauit Cyprian. lib. de vnitate Ecclesiæ. Alterum est (quod obseruarunt Cyrill. & Athan.) tunicam inconsutilem significasse carnem Christi, quam quatuor orbis partes impartibiliter inter se partiti sunt. Cum quo mysterio rectè quadrat, quod notauit Euthym. vestem illam fuisse à B. Virgine contextam. Addit Ambrosius aliam mysticam significationem quatuor Euangelistarum, sorte diuinæ gratiæ inter se gesta Christi diuidentium, quam eleganter persequitur.

Cyrl.
Aug.
Amb.
Chrys.
Athanaf.
Isai. 49.

Cyp.
Cyril.
Athanaf.

SECTIO II.

Cur fuerit titulus super crucem Christi impositus.

IN narranda historia huius tituli omnes Euangelistæ cōueniunt, sed in modo narrandi aliquatenus differre videntur. Primo enim Matt. post Christū crucifixum, & diuisa vestimenta, subdit, positā esse causam super caput eius. Ioannes verò prius narrat tituli inscriptionē, postea vestiū diuisionē. Sed hoc nihil affert difficultatis. Quia (ut sæpe diximus) nō oportet ordinē narrationis ordinē rerū respondere; neq; Euangelistæ dū aliquid prius memorant, propterea affirmant factū esse prius: In certum tamē hinc relinquitur, vtrum horum prius fuerit, nec mihi cōstat, an positus sit titulus super crucē, postquā in illa elatus in sublimē Christus est, an verò prius: verisimile tamen est non

Titulus crucis Christi quando impositus.

Aug.
Cyril.

Ioan. 19.
Psal. 21.
Aug.
D. Thom.
Mat. 27.
Luc. 32.
Marc. 15.

Ambros.
Theophyl.
Responsio.
Sortitio super vestes Christi omnes facta.

non fuisse positum, donec iam Christus fuit crucifixus. Vnde si affixus fuit cruci antequam à terra eleuaretur, probabile est tunc etiam fuisse titulum affixum, nam maiori difficultate, & labore postea affigeretur. Si autem Christus affixus est cruci iam erectæ, & eleuatæ in aera, credibilis est finita Christi crucifixione, statim affixum esse titulum. Vnde vtraque ratione, fit probabile, hunc actum antecessisse diuisionem vestium.

Dubius.

Responsio.

Latronum crucibus titulus non superpositus cur.
Chrysost.

Quod si ratio inquiratur, cur titulus causæ fuerit affixus cruci Christi potius, quam crucibus latronum. Responderi potest primo, fortasse etiam eorum cruces habuisse titulos, quia licet Euangelistæ non narrent, tamen non inde fit non habuisse, ut in simili supra diximus. Quod si ita est, ratio huius inscriptionis reddi poterit. Quia mos erat inscribendi causam supplicij. Nichilominus tamen Chrysost. homil. 84. in Ioan. ex ijs, quæ in inuentione crucis Christi acciderunt, B probat latronibus non fuisse titulos superpositos. Atq; hinc colligit, non sine speciali Dei ordinatione hoc factum esse: dicens. Non parui in hoc dispensatio, sed hinc pendet. Cum enim postmodum defossum esset lignum crucis, nulla de eo cura suscepta, cum & fideles timerent, & alij vacarent, contigit ut diu post perquireretur: & cum tres cruces inuenta essent, par est, & quia media erat, & propter titulum, Domini crucem agnitam, nam latronum cruces titulum non habebant. Eandemq; sententiam eisdem penè verbis sequutus est Euthym. c. 67. in Matt. dicens. Iuxta Diuinam omnino providentiam titulum super solam Christi crucem positum esse. Et inferius etiam addit, inuentam Domini crucem: A titulo potissimum fuisse cognitam. Theoph. verò in Ioan. c. 19. ita hoc explicat, ut dicat, propterea diuina dispensatione factum esse, ut sola crux Christi titulum haberet, ut postea non ignoraretur, sed per hoc signum cognosci posset. Sed quidquid de re ipsa sit, ratio verò, quæ hos Patres mouit, non videtur multum vrgere. Primo quidè, quia iuxta historiam in Ecclesia magis recepta, & supra indicata; in crucis inuentione non fuit cognita crux Domini, ab alijsque discreta ex titulo, sed speciali miraculo. Deinde, quia licet de mus ex titulo fuisse cognitam, potuit hoc esse, non quia aliæ cruces titulis carerent: sed quia diuersas admodum supplicij causas continebant. Quod significat Ambros. orat. de

Euthym.

Theoph.
Ambros.

A obitu Theodosij dicens. *Tria patibula confusa reperit: sed non potuit obliterari Christi triumphus, & infra. Inuenit quia in medio patibulo prelatus titulus erat, Iesus Nazarenus Rex Iudeorum, & infra, Habeat ergo Helena, quæ legat, vnde crucem Dñi recognoscat.* Ergo licet aliæ cruces titulos haberent, ex varietate inscriptionum posset satis crux Christi cognosci. Quamuis autem hæc ratio non cogat, nihilominus illorum Patrum opinio per se probabilis est, & potest facile sustineri. Ea verò posita necesse est reddere specialem rationem, cur potius Christi causa, quàm aliorum inscripta sit. Et fortasse esse potuit, quia eius causa erat insignior, & illustrior. Nam licet fortasse huiusmodi titulus non omnibus sceleret apponi: probabile tamen est in causis insignibus, hunc more seruatum esse. Fortè etiam propria, & specialis ratio mouit Pilatum, de qua statim dicam.

Secundo videtur discordare inter se Euangelistæ in describendo hoc titulo, qui causam supplicij Christi continebat. Matt. enim dicit scriptum esse. *Hic est Iesus Rex Iudeorum.* Marc. tantum habet, *Rex Iudeorum.* Luc. *Hic est Rex Iudeorum.* Ioannes verò, *Iesus Nazarenus Rex Iudeorum.* Dicendum verò est nullo modo inter se pugnare, cum eandem rem contineant, quamuis diuersis verbis. Ea tamen, quæ Ioannes retulit, sunt reuera ipsamet, quæ scripta fuerunt in titulo, ut nunc etiam conspiciuntur Romæ in templo Sanctæ crucis, continent autem ille quatuor voces, primò nomen proprium, (quod Lucas omisit, & per pronomen hic illud explicauit.) Quia verò multi eo nomine appellari poterat, subiunctum est cognomen ex patria sumptum: alia verò duo verba causam continent, quam eisdem verbis omnes Euangelistæ posuerunt. Verbum autè illud *hic est*, (quod Matt. & Lucas posuerunt) formaliter non erat in titulo: erat tamen virtute, & in sensu, quem ipsi explicarunt, potius quàm formalia verba.

Sed hic rursus inquiri potest, cur Pilatus voluerit his verbis causam Christi describi: Non enim dixit. *Hic se regem finxit, aut fecit: sed simpliciter eum regem appellauit.* Et difficultatè auget, quod, cum Iudei conquererentur de huiusmodi titulo, vellentq; inscribi ipsum dixisse, *Rex sum Iudeorum*: ipse nihilominus in sententia persistit. Hac de causa aliqui existimant Pilatū reuera conuissse, Iesum esse verū Regem, sicut antea multis verbis

Matt. 27.
Marc. 15.
Luc. 23.
Ioan. 19.
Titulus crucis Christi scriptus perperisus qui.

Dubium.

Chrysost.
Ioan. 19.

verbis significauerat Iudæis dicens : *Eccæ Rex vester*, & rursus, *Regem vestrum crucifigam* ? Et huic sententiæ videtur fauere Chrysostom. homil. 84. in Ioan. dum ait, Pilatum scripsisse hunc titulum, cum ut Iudæos vlcisceretur : tum ut Christum excusaret. *Nam cum eum tanquam prauum tradidisset, & sententiam hanc latronum societate confirmari vellet, ne quis tam turpem mortis notam inurere, & tanquam malum, & perditum eum accusare posset, ut calumniantium os obstrueret, in Regem suum insurrexisse denuntiat, & tanquam trophæo cuiuspiam literas insculpsit, clara voce, & victoriam, & regnum profitentes, quamuis non perfecte.* Sic etiam Augustinus Psal. 56. dicit hunc titulum scriptum esse : *Ad exprobandam frontem Iudæorum, quod à Rege suo manus non abstinnerunt.* Et rursus postquam retulit querelam Iudæorum apud Pilatum de hoc titulo, Respondit (inquit) eis Pilatus. *Quod scripsi, scripsi, quid suggeritis mihi falsitatem? ego non corrumpo veritatem.* Et ibi latè explicat hoc mysterium prædictum esse in titulo illius Psalmi, qui est huiusmodi. *In finem ne corrumpas tituli inscriptionem. Nam illud (inquit) ne corrumpas tituli inscriptionem, non video, quomodo pertineat ad illum David. Non enim aliquis titulus inscriptus erat ipsi David, quem corruperet Saul.* Vnde inferius concludit. *Saul ergo, populus Iudæorum erat, David Christus erat, titulus ibi, Rex Iudæorum.* De quo infra iterum redibit fermo. Et confirmari hoc potest, quia Pilatus euidenter cognoscebat innocentiam Christi, quam apertè est professus, & alioqui ipsum audierat dicentem, *Regnum meum non est de hoc mundo.* Intellexerat etiam quid vxor sua passa esset propter Christum, ergo non est mirum, quod sibi persuaserit Christum esse regem. Cæterum hoc est creditu difficile. Primò, quia vel Pilatus intellexit Christum iure, licet non facto, esse regem temporalem Iudæorem : & hoc non, quia Christus illi dixit, *Regnum meum non est de hoc mundo*, neque habuit aliquod aliud fundamentum ad hoc credendum. Vel intellexit esse regem spiritualement, & alterius rationis, & (si hoc intellexisset) non dixisset esse regem Iudæorum : sed totius mundi.

Responso.

Dici ergo potest, Pilatum non intellexisse Christum esse Regem eo modo, quo nos credimus eum esse Regem, scilicet regem cœli, & terræ, & reuera supremum

A Dominum totius mundi : aut etiam Iudæorum, hæc enim, & similia, non possunt vllò sufficienti fundamento affirmari : tamen quia certò sciebat Christum esse innocentem, ut sæpe confessus est, & ab ipsomet audierat se Regem esse, non tamen huius mundi, non credidit ipsum mentiri. Sed confusè intellexit, eum habere inter Iudæos regiam dignitatem alterius rationis à regno temporali, pertinentem ad ritum Iudæicum, sicut pontifices, & prophetæ habebant inter Iudæos singularem excellentiam, & dignitatem. Itaque verisimile est intellexisse Christum, iuxta religionem Iudæorum fuisse virum, ab illorum Deo missum, eisq; datum, ut in rebus ad religionem pertinentibus eos instrueret, & gubernaret. Et hoc sensu, aliòve simili vocasse illum *Regem Iudæorum*, atque ita non in Christi ignominiam, & accusationem : sed potius in excusationem, & honorem atque in Iudæorum opprobrium, & indignationem, hunc titulum posuisse. Erat enim illis insensus, propterea quòd in procuranda morte innocentis, ei fuerat molestissimè. Et hoc modo explicata hæc ratio est satis probabilis, quam ex contextu Euangelico acutè deduxit noster Cardinalis Toletus capit. 18. & 19. in Ioannem. Alio verò modo potest hæc ratio explicari, Pilatum posuisse hunc titulum ex humano timore. Nam quia Iudæi illi comminati fuerant, *si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris*, voluit quasi testimonio publico ostendere, & satisfacere Cæsari, quòd regnum eius diligenter defendisset. Voluit etiam omnibus satisfacere, cur ad mortem dānasset hominē, quē innocentē iudicauerat, scilicet quia accusatus esset, quod regnum affectasset, aut quod Regis Iudæorū nomē vsurpasset. Noluit autem scribere, *se fecisse Regē Iudæorum* : sed simpliciter, *Rex Iudæorum*, vel in odium ipsorum Iudæorum, quibus hoc displicebat, vel quia nunquam ipsum audierat dicentem se esse Regem Iudæorum : sed Regem, qui testimonium perhiberet veritati, sed ipsos tantum Iudæos audierat hoc illi obijcientes, & ideò noluit scribere, *se fecisse, aut dixisse Regem Iudæorum* : sed simpliciter, & indefinitè, *Rex Iudæorum*. Denique addit Cyrill. Alex. libr. 12. in Ioann. cap. 31. & August. tract. 117. in Ioannem, diuina prouidentia factum esse ad gloriam Christi, & prophetiarum complementum, ut Pilatus etiam ignorās, quid faceret, reg-

Tituli crucis
inscriptio
non talis à
Pilato cur
posita.

Tolet.
Ioan. 19.

Tituli crucis
inscriptio re
dūdat in glo
riā christi.
Cyril.
August.
Psal. 56.
Nic. Papa.
August.
Galat. 3.
Rom. 4.

num Christi, Iudæis reluctantibus, publice profiteretur. Vnde de hoc mysterio intelligi fuisse scriptum in titulo Psal. 56. *Ne corrumpas tituli inscriptionem.* Quod ita explicuit etiam Nicolaus Papa. 1. Epist. ad Michael. Imperatorem. Vnde sumpsit August. occasionem dubitandi, *Si diuina providentia factum est, cur non potius Rex hominum, quam Rex Iudæorum scriptum est?* Et respondet, intelligendos esse in illo titulo Iudæos spirituales, id est, fideles, & iustos, qui filij Abraham dicuntur ad Galat. 3. & ad Roman. 4. Quod quidem intelligendum est in mystico sensu, foras ab Spiritu Sancto intentio. Nam ad literam Pilatus solum intellexit de Iudæis carnalibus, à quibus Christus accusatus erat, quod ipsorum regnum affectasset.

Titulus crucis
quoniam
idiomate in
scriptus.

Tertio narrant Lucas, & Ioannes, hunc titulum scriptum esse Hebraicè, Græcè, & Latinè, quod tamen reliqui Euangelistæ non expresserunt: nec tamen negarunt. Intelligendum autem est, titulum non semel tantum partim Hebraicè, partim Græcè, partim Latinè: sed ter potius in prædictis idiomatibus fuisse integrè descriptum. Ita enim omnes expositores docent, & ex ipso titulo (qui Romæ aservatur) clarè constat. Ratio etiam id persuadet. Vt enim notarunt Aug. tract. 117. in Ioan. Euthym. capit. 67. in Matth. scripsit Pilatus titulum illis tribus linguis, ut ab omnibus gentibus, & nationibus, quæ ad diem festum Ierosolymam venerant, legi posset. Erant enim illæ lingue præcipuæ, & frequentiores in orbe: Hebræa propter antiquitatem, & quia illius regionis erat propria: Græca propter sapientiam, & eloquentiam Græcorum: Latina propter Romanorum potentiam, & gloriam; ergo ad hunc finem necessariū fuit, ut in vnaquaque harum linguarum integrè scriberetur. In quo etiam significatum fuit Christi regnum per vniuersum terrarum orbem propagatum iri, & omnes gentes, ac linguas Christi obsequio fuisse mancipandas, iuxta illud Daniel. 7. *Dedit ei potestatem, & honorem, & regnū: & omnes populi, & tribus, & lingue ipsi seruiunt: & illud Psalm. 71. Adorabunt eam omnes reges terræ, omnes gentes seruiunt ei.* Et ad Philipp. 2. *Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Ita Cyrill. Alexand. lib. 12. in Ioann. c. 30. & significauit Nicolaus Papa loco citato. Addit

August.
Euthym.

Tituli crucis
mystica
significatio.

Dan. 7.
Psal. 71.
Philipp. 2.

Cyrril.

Nico. Papa.

Theophyl. Luc. 23. *Hoc, licet non è mente scrij Theophyl. bentis, symbolum fuisse, quod potentissimi gentium, quales Romani, & sapientissimi, quales Græci, & religiosissimi, quales Hebræi, regno Christi subijcendi essent.* Et super Ioannem capit. 19. inquit, his linguis significatū esse, Dominum, regem esse philosophiæ practicae, naturalis, & theologicæ, quod fufius prosequitur.

SECTIO III.

Quando, & quomodo vinum, & acetum felle mixtum fuerint Christo ad bibendum data.

Ratio difficultatis est, quia Matth. & Marcus ante crucifixionem narrant datum esse Christo vinum ad bibendum, ita enim legimus in vulgata Latina. Nam iuxta Græcam Matth. non dicit. *Vinum*, sed, *acetum*, & ita legunt Græci, Origenes, Chrysost. Theophyl. & Euthymius. Et præterea inter se differunt, Nam Matthæus dicit illud fuisse, *Vinum felle permixtum*, Marcus autem dicit fuisse, *Amyrratum vinum*, Matth. quoque ait, *Crucifixe illud, non tamen bibisse*, Marcus verò simpliciter negat accepisse. Post crucifixionem verò idem narrant, datum esse Christo acetum ad bibendum in sponsia: Lucas verò, & Ioannes prætermisso priori potu vini, tantum aceti meminerunt. Ioannes autem in eo enarrando differt à prioribus Euangelistis, cum dicat acetum datum esse Christo occasione illius verbi, *Sicio*, quod in cruce protulit: alij verò dicunt propinatum illi esse acetum, statim ac dixit, *Eli, Eli, &c.*

Primo igitur omnium certum est, bis ut minimum fuisse Christo potum in passione datum: Id enim expressè habetur ex Marco, & Matth. Vnde mirum est in hoc Lyranum super Matthæum hallucinatum fuisse.

Secundò certum est, prius quàm Christus Crucem ascenderet, illi fuisse propinatum vinum ad bibendum, statim ac in montem Caluariæ peruenit, paulò antea quàm crucifigeretur. Ita enim Matthæus, & Marcus significant, & credibile est, fuisse illius gentis consuetudinem, quando aliquis esset capite plectendus, præsertim in Cruce, quod erat acerbissimum suppli-

Ante cruci-
fixionem po-
tus bibisse
datus.

supplicium, ut vinum deferrent, quo possent hominem confortare, ne deficeret.

Difficultas verò est, an hic potus datus sit Christo semel tantum ante crucifixionem, vel etiam bis, atque adeò, an Matthæus, & Marcus de eodem potu loquantur. Communis sententia affirmat, fuisse eundem potum, qui reuera fuit vinum, ut Marcus ait, & in Matthæo, vel ita est legendum (ut etiam aliquot Græci codices habent, vel si legatur *acetum*, ita dictum est, quia erat vinum acidum, iamque aceti saporem referebat. Illud autem fuit *myrrha conditum* (ut Matthæus dicit) dicitur autem à Marco *cum felle mixtum*, quia vel simul fel habebat, vel per metaphorā, quia amarissimū erat, dictum est felle mixtum. Hoc autē vinum Christus nō accepit, ut Marcus dixit. Quia licet illud degustauerit (ut Matt. refert) nō tñ bibit neq; in stomachum traiecit. Ita fere hoc explicant, & Evangelistas conciliāt Hieronymus, Beda, Anselmus, & Augustinus libro tertio de consensu Evangelistarum capite vndecimo. Alijs verò magis placet Matthæum, Marcum de diuersis potibus esse loquutos. Quam sententiam indicat Euthymius capit. 67. in Matthæum, & Theophylactus in Marcum, utramque sententiam probabilem relinquit. Hanc verò posteriorem opinionem constanteer defendit Cæsar Baronius in annalibus, anno. 34. noua quadam ratione quam eleganter, & eruditè persequitur. Dicit enim, vinum myrrhatum non fuisse vinum amarum (ut cæteri omnes scriptores communiter existimant) (sed vinum optimum, quod in vasis myrrhinis admixtis varijs speciebus condiebatur, ut saporem odoremque gratissimum imbiberet, & ad confortandum hominem maiorem vim haberet. Huiusmodi enim vinum in vsu, magnoque prerio fuisse apud antiquos, probat ex Plinio libro decimo quarto Historia: um capite duodecimo, & ex Martiali veteribusque alijs apud quos *myrrhina* appellatur. Ex nominis ergo similitudine coniecat hic author, huiusmodi fuisse vinum myrrhatum, de quo Matth. loquitur. Vnde consequenter colligit illud non fuisse propinatum Christo ex odio: sed ex commiseratione alicuius, qui id attulerat, ut aliquod solatiū Christo, vel etiam alijs damnatis ad mortem afferreret. Quod, cum gustare nolisset, ab-

alijs (inquit) qui cum odio habebant, vinum felle mixtum ei propinatum est. Et huic sententiæ fauet, quod Lyranus in Matthæo. refert ex traditione Iudæorum, statutum esse à senioribus eorum, ut damnatis ad mortem vinum aromaticum daretur, propter illud Prouerbiior. vltimo. *Date siceram mœrētib; & vinum ijs qui amaro sunt animo.* Hæc sententia non est improbabilis, præsertim si (ut Græca frequentius habent) Matthæus *acetum* scripsit. Non enim placet, ut aceti nomine vinum ad corruptionem tendens, explicemus: alioqui etiam posset eodem modo exponi aliud acetum, quod post crucifixionem ei datum est: & eodem modo posset explicari prophetia, vnde non posset constare verum, & proprium acetum Christo fuisse propinatum. Et eadem ratione non placet, ut apud Matthæo. nomine *fellis* intelligamus amaritudinem myrrhæ. Non enim metaphoris uti necesse est, vbi proprietates potest retineri verborum: Si verò (ut probabilius est) Matthæo. non *acetum*, sed *vinum*, scripsit (in quo Græci codices sunt emendandi: facile enim potuerunt corrumpi, propter vocis similitudinem, ut Iansenius notauit) hoc (inquam) posito, facile defendi potest, illud vinum fuisse vnum, & idem dummodo myrrhatum, & felle mixtum censeatur. Si cui verò placuerit fuisse diuersa, non repugnabit Evangelio, aduersabitur tamen ferè omnibus exppositoribus. Rursus an illud vinum myrrhatum fuerit, tam pretiosum (ut Baronius scribit) mihi incertum est, & difficile est creditu tanta diligentia, & cura in crucifixorum vsus fuisse conditum. Nam si dicamus hoc beneficium specialiter fuisse Christo collatum, propter specialem alicuius deuotionē: id nō sit probabile, cum Psa. 68. de illo scriptum sit. *Solantem me quasiui, & non inueni*, ac statim subdatur. *Dederūt in escā meā felle, nā ij, qui eum amore prosequēbātur, vel nō audebāt illi subuenire, vel præ nimio dolore vix poterant, vel certē intelligebāt nō fore hoc illi gratum.* Si autem dicamus huiusmodi vinum solitum esse dari hominibus damnatis ad mortem, etiam id difficile credi poterit, præsertim cum authores scribant illam pretiosam myrrhinam in vasis myrrhinis, quæ sunt pretiosissima, & ratissima admixtis

Hierony.
Beda:
Anselm.
August.
Iulium.

Theophyl.

Cæsar. Bar.

Vinum myrrhatum, seu myrrhinum.

Quale vinum
ante crucifixionem Christo
datum.

Psal. 68.

admixtis varijs, & pretiosis rebus, solere condiri. Facilius ergo credi poterit, in eo vino admixtum aliquid mirrhæ, non ex odio: sed ex consuetudine, neq; ob delicias, & gustum, (fortasse enim amarum erat) sed quod esset efficacius ad confortandum hominem, & impediendum, ne vapores caput hominis occuparent, ut ibidem ex Aristotele Baronius refert. Nam si hunc effectum efficere potest vas myrrhinum, eundem poterit præstare myrrha vino immixta. Sed hæc sint satis de re incerta, concordia enim Evangelistarum satis ex dictis constat.

Quæri verò potest, cur Christus illud vinum non biberit? De vino felle mixto, ait Theophyl. fuisse mortiferum, & habuisse venenū admixtum, & quia Christus elegerat mortem crucis, & non aliam, noluisse accipere. Sed hoc non video, quo fundamento dictum sit. Hieronymus ad mysticos sensus recurrit. Ait enim gustasse: sed non bibisse, ut significaret, se mortem gustaturum, non tamen in ea permanfurum. Alij dicunt significasse, gustasse se peccati pœnam, non tamē bibisse culpam. Fortasse literalis ratio est, quia tunc non indigebat potu, & noluit bibere sine causa. Vel certe noluit tunc extinguere sitim, ut vehementius eam in cruce pateretur. Tum quia hæc maior pœna erat, quā illa, quæ esse poterat in vini amaritudine. Tum etiam, ut in cruce impleteretur propheta, quæ de siti Christi erat prædicta. Si autem vinum myrrhatum erat dulce, & pretiosum, illud nec gustare voluit, cum vinum felle permixtum saltem gustauerit, ut omnem consolationem omnino respueret. Deniq; ipse dixerat in cœna, non gustaturum vinum vsq; ad mortē quod voluit obseruare.

Tertio dicendum est, Christo iam crucifixo, & in cruce pendenti in spongia propinatum fuisse acetum. Hoc constat ex omnibus Evangelistis. Sed superest inter expositores controuersia, an Evangeliste omnes de eodem potu loquantur. Et ratio dubii est. Quod Matth. & Marc. dicunt spongiam fuisse arundini, vel calamo impositam, Ioannes autem inquit. *illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes, obulerunt ori eius.* Propter quod Cyrill. Alexandr. 12. libr. in Ioannem. cap. 35. docet, diuerfas fuisse has actiones. Alij

(inquit) calamo, alij ligno hyssopi potum lesu offerebant. Sed hæc dubitandi ratio non cogit ad hoc asserendum, nam si lignum hyssopi satis esse poterat ad sustinendam spongiam, non est difficile intelligere, ipsum met vocari potuisse arundinem, vel calamum, & ita sentiūt Theophyl. & Euthym. est tamen per se difficile creditu, lignum, seu culmum hyssopi fuisse aptum ad hoc munus, cum hyssopus herba sit humilis, & mollis, quæ non emittit longum, neq; durum calamum, ut videre licet in Plinio libr. 26. capite. 4. Dioscoride libr. 3. capite. 28. Vnde. 3. Reg. 4. de Salomone dicitur, *disputauit super lignis, a cedro, quæ est in Libano, vsq; ad hyssopum, quæ egreditur de pariete*, quali diceret, quæ est minima herba. Quocirca hæc difficultas non tam est de concordia Evangelistarum, quā de intelligentia Ioannis, quomodo scilicet, potuerit spongia hyssopo circumponi. Quidam igitur dicunt spongiam non fuisse impositam hyssopo: sed potius hyssopum mixtum aceto, & spongiam fuisse illo liquore, ex aceto, & hyssopo confecto, imbutam. Hanc interpretationem indicauit Theophyl. in Ioannem, & eam defendit Baronius loco citato, quam dicit esse accommodatam textui Græco. Sed planè repugnat verbis Ioannis, cum apertè dicat, spongiam aceto plenam, hyssopo fuisse circumpositam, & non è contra acetum fuisse hyssopo conditum. Et textus Græcus eodem prorsus modo habet, quo Latinus vulgatus. Caietanus ergo respondet spongiam fuisse ligatam calamo, nexu herbarum hyssopi. Sed, ut verba Ioannis melius accommodentur, intelligi potest,

in summitate arundinis factam esse ex herba hyssopi, receptaculum quoddam, & veluti canistrum, in quo facile posset immitti, ac sustineri spongia. Atque hac ratione propiissimè intelligitur, simul fuisse spongiam impositam & calamo, & hyssopo. Qui modus fit etiam verisimilis ex eo, quod accommodatior erat, ut facile posset spongia poni in summitate calami, absque alio vinculo, & nexu.

Maiorem rationem dubitandi affert differentia supra tacta in enarratione Evangelistarum. Nam Ioannes dicit Christo sitienti, & propria voce sitim explicanti, da

Theophyl.

Euthym.

Hyssopus

herba.

Plin.

Dioscori.

3. Reg. 4.

Theophyl.

Baron.

Caiet.

Hyssopo

spongia quo

modo im-

posita.

Dubium

Ioan. 16.

tium

Arist.

Baron.

Dab.

Spongia a-
ceto plena
Christo in
cruce penden-
ti oblata.Mat. 27.
Marc. 15.
Ioan. 19.
Cyril.

tum esse iunc potum. Alij verò dicunt post verbum illud. *Eli, Eli*, &c. quendam ex ijs, qui astabant, per iocum, & irrisi-
nem accepisse spongiam, ut ei potum daret. Propter quam varietatem videtur posse defendi sententia illa Cyrilli, sapius datum esse acetum Christo in cruce penden-
ti. Cui etiam fauet modus loquendi Lucæ. *Illudebant ei milites, accedentes & acetum offe-
rentes ei, dicentes, Si tu es Rex Iudæorum salu-
te fac.* Sed tamen verior sententia est, de ea-
dem re Evangelistas esse loquutos. Statim enim post illa verba. *Deus Deus meus*, ut
quid dereliquisti me? Christus protulit aliud verbum, quod solus Ioannes scripsit, *sitis*, quod proprie & de siti corporali intelligen-
dum est. Reuera enim sitiebat, & (ut Cy-
rillus supra notauit) naturale ei fuit ve-
hementem sitim pati, quia ab hora cœ-
næ nihil biberat, & semper vigilauerat, multumque laborauerat, ac vehemen-
ti agonia, & tristitia sudorem, ac san-
guinem emiserat. Denique cruci affixus ferè totum sanguinem fuderat, ac penè exhaustus fuerat. Quæ omnia ex na-
tura rei acerbam sitim excitare pote-
rant, quam Christus explicare voluit (præter mysticos, & spirituales sensus) ut ostenderet se non solum exterius, sed etiã
interius vehementer torqueri. Sciens etiam inde futurum fuisse, ut Scripturæ imple-
rentur, dum Iudæi, vel milites moueren-
tur ad nouam poenam, & iniuriam illi in-
ferendam in Scripturis prædictam, quam ipse non recusabat, quamvis eorum actio-
nem non intenderet. Occasione igitur il-
lius verbi à Christo prolatis, oblatum est illi acetum, quod Ioannes explicauit. Alij
euangelistæ, quamvis hoc prætermiserint, non tamen negarunt. Quod autem Lucas in plurali loquitur, intelligendum est, sicut
supra diximus, per sylleptim, seu synedochem. Nam quod sit à multitudine, quam-
uis per vnum fiat, solet dici factum esse à pluribus.

Sed inquiri hic solet, quomodo tam facile potuerint ad manum haberi spōgia, alia quæ instrumenta necessaria ad dandum po-
tum Christo iam in crucem acto. Respon-
sio communis Caiet. Iansenij, & aliorum est fuisse consuetudinem deferendi acetum
quo poterant crucifixos, eorumque mor-
tem accelerarent. At verò Cæsar Baronius
supra, contendit spongiam, acetum, & hys-

sopum ad duci solita ut cruciatus esset pro-
ductior, & vehementior. Quia illa omnia apta erant ad sistendum sanguinem, siue
acetum potaretur, siue vulneribus appli-
caretur, ex ut Plinio & alijs colligit. Sed ipse in eo discursu supponit acetum illud
fuisse hysopo conditum, quod nobis su-
pra non placuit. Dicit tamen in præsentia potest, satis esse, quod utcumque sit hysopo
admotum. Nam & per se habet ad hoc virtutem aliquam, & inde potest maiorem
participare, sicut ex coniunctione etiam cum spongia ad eum effectum dicitur red-
di efficacius. Aliud tamen videtur huic sententiæ ob stare, quia verisimilius est
voluisse milites, & Iudæos mortem crucifixorum accelerare potius, quam retar-
dare, illos quidem, ut sese expedirent, ne-
quē cogerentur ibi diutius adesse ad custo-
diam damnatorum: hos verò, quoniam se-
cundum legem oportebat eadem die crucifixos ē patibulo deponere. Quæ conie-
ctura magis urgebat in morte Christi: tum quia ex odio, & timore tumultus, vehe-
menter optabant illum citissimè occide-
re. Tum etiam, quia erat dies festus. Sed hæc coniecturæ facile solui possunt. Quia
milites non poterant immutare eam con-
suetudinem, si à iudicibus statuta erat, ne-
quē Romani Iudæorum legibus astringe-
bantur. Quare cum hæc sententia princi-
pijs philosophicis sit magis consentanea, & Scripturæ, & patribus non repugnet,
præferenda videtur. Nam etiam Lyranus supra Matth. priorem sententiam reiicit.
Etenim illa sine vilo fundamento asserit, acetum potatum habere vim ad acceleran-
dam mortem.

Vltimo tandem circa hunc Christi cruciatum inquiri potest, cur, sicut ad exple-
tionem prophetiæ propinatum fuit Christo acetum in potum, non etiam datum fuit
fel in cibum. Vtrumque enim Psal. 68. prædictum erat, *Dederunt in escam meam fel, &
in siti mea potauerunt me aceto.* Neq; enim ne-
gari potest, quin utraque pars huius pro-
phetiæ Christum respiciat, cum utraq; ab
Euangelistis de Christo explicata sit. Res-
pondet quidam ex Aug. super Psal. 68. illa
verba, *Dederunt in escam meam fel*, per mo-
dum prouerbij esse intelligenda, id est, in-
credibili acerbitate dolorū me cruciarunt.
Est enim phrasis hæc in Scriptura trita fa-
tis, ac peruulgaris. Quam expositionem in-
dicant

Cyrill.

Luc. 23.

Responso.
Sitis Chri-
sti de cruce
pendentis in
de osta.
Mat. 27.
Ioan. 19.

Acetum
Christo in
cruce cur da-
tum.

B

Lyr.

C

Dubium.

Psal. 68.

Dubium.

August.

Cæs. Bar.

dicant etiam Theodoret. & Basilus sic exponentes. *Ipsam cibum amarum mihi reddiderunt, quia cibus in dolore, & angustia sumptus, etiam si suavis sit, amarus redditur.* Hæc expositio mihi non probatur, quia non seruat Scripturæ proprietatem absque sufficienti causa. Alioqui etiam potu aceti possemus metaphoricè interpretari. Curenim vnam partem potius quam aliam proprie intelligemus? Euthymius igitur partim super ps. 68. partim super Matth. multa commentatur, ut explicet hoc esse ad literam impletum, & dicit fieri potuisse, vel, ut aliqui porrexerint Christo fel ad manducandum, vel fragmenta fellis aridi pro bucella panis, aceto, vineve diluta dedisse. Sed hæc, licet vera esse possint: tamen quia non colliguntur ex Euangelio, non videntur probanda. Nam iuxta hanc responsionem sequitur, saltem ex Euangelij non satis ostendi, illam prophetiam fuisse impletam. Quod videtur esse præter intentionem Matth. qui non sine causa fel nominavit, & expressit, ut communiter expositores ibi intelligunt, & Hieron. ps. 68. & Ruinus in symbolo, & Tertullian. lib. contr. Iudæos, cap. 10. Censeo igitur, primam partem illius prophetiæ impletam esse, quando ante crucifixionem datum fuit Christo vinum felle permixtum. Quia etiam si fel datum sit in vino, verè dicitur datum esse in cibum. Nō enim ita sunt intelligenda verba psalmi, *dederunt in escam meam fel*, id est, in cibo meo miscuerunt fel: sed, ipsum fel dederunt mihi in escam: hoc autem verissimè, ac propriissimè dicitur, etiam si id, quod datur in cibum, vino, vel alteri liquori permixtum detur, ut sorberi potius possit, quam comedi, quod satis constat ex vulgari, & communi loquendi modo. Verè enim dicitur auis dari in escam, etiam si comminuta, vel in ius redacta præbeatur. Et hæc est (ut existimo) intelligentia antiquorum Patrum, & propter hanc causam Tertullian. supra ita legit prædicta verba psalmi, *Miserunt in potum meum fel*. Latentius verò lib. 4. cap. 18. dicit illa verba psalmi impleta esse in cibo, & potu, quæ antequam Christum Iudæi crucifigerent, illi obtulerunt.

SECTIO IIII.

Utrum Christus verbis, quæ in cruce protulit, testamentum condiderit.

A Hanc propono dubitationem, tum ut occasionem nobis præbeat breuiter explicandi verba, quæ Christus in cruce loquutus est: tum etiā quod ad intelligenda nonnulla Scripturæ testimonia, fideique mysteria conducere potest. Est igitur in primis supponendum, testamentum propriè significare vltimam hominis voluntatem, qua de sua hereditate disponit, ut constat ex communi usu huius vocis. Quia verò hominis voluntas non sit nota hominibus nisi per aliquod signum, aut instrumentum, ideo ipsum etiam instrumentum, quo voluntas testatoris continetur, ac panditur, *testamentum* solet appellari, & utraque significatio ad Deum est in Scripturis translata. Voluit enim Deus homines esse participes hereditatis suæ. Et hanc suam voluntatem varijs modis contestatus est, unde hæc voluntas Dei hominibus significata, *testamentum* dicitur. Tamen, quia hæc voluntas Dei manifestatur homini per modum promissionis non absolutæ, sed conditionatæ, ideo testamentum Dei dicitur etiā *fœdus*, & *pactum*. Vnde August. lib. 1. locutionum de Genesi, num. 94. *Amāt* (inquit) *Scriptura pro pacto ponere testamentum*, Et ideo ubi Exod. 24. legimus. *Hic est sanguis fœderis*, Paul. ad Heb. 9. citat. *Hic est sanguis testamenti*, & ubi Genesi. 17. circumcisio dicitur *signum fœderis*. Ecclesi. quadragesimo quarto dicitur, *In carne eius stare fecit testamentum*. Rursus quia conditio, sub qua Deus suam hereditatem promittit, est observatio mandatorum eius, ipsum etiā Dei præceptum, *testamentum* appellari solet, ut Iosue. 7. *Transgressus est testamentum meum, quod disposui ad eos*, ut ibi notauit August. lib. questionum in Iosue. Hinc deniq; distinguuntur duo testamenta in Scripturis, *nouum*, & *vetus*, ut constat Ierem. 31. ad Galat. 4. ad Hebr. 8. quæ distinguuntur tum in diuinis promissionibus, quæ in testamento veteri præcipue erant temporales: in nouo autem spirituales, & æternæ: iuxta illud: *Melioris testamenti mediator est, quod in melioribus re-promissionibus sanctum est*, ad Heb. 8. Tum quia illud continebat præcepta externa, & carnalia: hoc autem interna, & spiritualia, iuxta illud. *Pactum feriam cum domo Israel*. Ierem. 31. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum superferiam eam*, ad Heb. 8. Denique illud sacramenta habebat egenæ, & infirmæ, unde iubebat: sed nō iuuabat, hoc

Testamentum Dei quod sit.

Aug.

*Exod. 24.
Hebr. 9.
Gen. 17.
Eccle. 44.*

*Iosue. 7.
Aug.*

Testamentum nouum & vetus Ierem. 31. Galat. 4.

Hebr. 8.

Hebr. 8.

S f verò

August.

verò habet sacramenta efficacia gratiz, quibus plurimum iuvat ad implendum, quod iubet, ut latissimè tractat August. lib. toto de spiritu, & litera, præsertim cap. 25. & lib. 3. contra duas Epist. Pelagian. cap. 4. Hinc denique ipsæ Scripturæ, in quibus hæc voluntas, & promissiones Dei continentur, *testamentum novum*, & *vetus* dicuntur, tanquam instrumenta Dei voluntatem continentia, & significantia. Præcepta etiam ipsa vetera, & nova pellantur dici *vetus*, & *novum testamentum*, ac deniq; ipsa sacramenta, quæ etiam sunt signa, vel instrumenta pacti, promissionisq; divinæ.

Test. nū
novum, &
veteris Chri
stus condidit.
Hebr. 7.

Hebr. 8.

Marc. 14.
Luc. 22.
1 Cor. 11.
Hebr. 13.

Hebr. 9.

Prima sen
tentia.

Secundo supponendum est, Christum Dominum testamentum condidisse nō vetus & temporale sed novum, & æternum. Hoc in primis constat ex Paul. Hebræ. 7. dicente. *Melioris testamenti sponsor factus est Iesus. Vocat autem sponsores, quia (ut dicebamus) diuinum testamentum per modum pacti, & promissionis fit, dādo leges, & præcepta, & promittendo hereditatem servantibus ea, & ideò cap. 8. vocat Christum, Mediatorem novi testamenti. Quia Deus per Christum novum testamentum condidit, & bona illius repromisit, quæ suo sanguine idem Christus nobis promeruit, & ideò sanguis eius dicitur, Sanguis novi testamenti. Marc. 14. Lucæ. 22. & 1. ad Corint. 11. & ad Hebr. 13. dicitur, Sanguis testamenti æterni. Quia Christus testamentum quod condidit, suo sanguine ita confirmavit, ut in æternum duraturum sit, vel simpliciter, quantum ad bona, quæ promisit, vel usque ad finem sæculi, quoad leges, & sacramenta, quæ stabilivit. Et hinc colligitur, Christum ante mortem suam condidisse hoc testamētum, quia prior debet esse institutio testamenti, quam mors testatoris, testamentum enim morte confirmatur, ut Paulus docuit ad Hebr. 9. Alioquin (inquit) nondum valet, quando vivit, qui testatus est. Vbi de Christo Domino loquitur, supponit ergo Christum, dum vixit, testamentum condidisse. Loquimur autem de testamento, ut significat ultimā voluntatē verbis, aut signis sufficienter expressam, siue sit scriptum, siue nō, hoc enim nihil ad rē præsentem refert.*

His ergo positis difficultas suporest, an Christus Dominus in cruce positus, hoc testamentum condiderit, vel antea. Prima sententia esse potest, Christum in cruce te-

A stamentum condidisse. Primo, quia si verba Christi in cruce spectemus, inueniemus omnia, quæ in prudenti testamento condendo observari solent. Primo enim solet is qui testatur, animam suam Deo offerre, & commendare: hoc Christus in cruce præstitit. Secundo solet qui testatur, si ab aliquibus passus est iniurias, eas in testamento remittere, quod etiam Christum in cruce fecisse legimus. Tertio qui testatur, providere solet filiis, si eos habet, vel parentibus, si eius ope indigent, vel amicis: Christus autem in cruce, & matris curā habuit, & amici Ioannis, ac spiritualis filij: unde Ambros. Epist. 82. in fin. *Testabatur in cruce Christus, & inter matrem, atq; discipulū dividit pietatis officia.* Denique hereditatē promittit, qui testatur: hanc Christus latroni pollicetur in cruce, & in persona eius, omnibus in se credentibus, ac verè poenitentibus. Secundo ibi concurrebant omnes circumstantiæ ad condendum testamentum necessariæ. Solet enim testamentum, quando necessitas, aut periculum prius non urget, in fine vitæ institui: Christo autē nulum imminere periculum, cum horam mortis suæ præsciret, non ergo illi fuit necessarium testamentum condere ante ultimum vitæ terminum. Fuit autem conveniens usque ad illud tempus differre, tum ut ostenderet in sua voluntate, & consilio omnia momenta esse posita, tum etiam, ut se ostenderet liberum, suiq; iuris, etiam si clavis fixus, & in hostium potestate, quasi victus, & captivus esse videretur. Deinde, ut testamentū eius statim, ac esset absolutū, seu (ut ita dicā) immediatè post, morte confirmaretur. Tandem quia, ut testamentum sit validum, oportet ut solenne sit, & corā testibus fide dignis fiat, testamentum autem in cruce institutum, maximam solennitatem habuisse necesse est. Nam publicè, & coram omni plebe fiebat, & in loco alto, ac voce publica, ut à nemine possit ignorari, & corā testibus fide dignissimis, Maria Virgine, Ioanne Evangelista, Magdalena, & alijs. Tertio tunc Christus condidit testamentum novum, quando abrogavit prius. Quia (sicut Paulus ait ad Hebr. 8.) *Dicendo novum, veteravit prius: quod autē antiquatur, & senescit, prope interitum est*, ita nos dicere possumus, instituendo novū testamentum abrogasse prius. Sed Christus in cruce pēdens dixit, *Consummatū est.* Quo verbo

Ambros.

Hebr. 8.

Ioan. 19.

verbo

verbo significauit impletas fuisse omnes prophetias, omnesq; umbras, & figuras, & consequenter cōsummatum testamentum, quod in illis fundabatur, ergo illo verbo significauit Christus & nouum testamentū fuisse tunc plenē cōditū, & antiquum ablatū, vt explicuit D. Th. hic. q. 47. art. 2. ad. 1.

D. Thom.

2. Sententia.

Damas.

Tertull.

Chrysost.

Matth. 4.

Ambros.

Luc. 22.

Matth. 26.

Marc. 14.

Chrysost.

Theoph.

Euchym.

Ansel.

Exod. 24.

Ioan. 13.

Luc. 22.

Matth. 26.

Secunda sententia esse potest, Christum Dominum non in cruce, sed in nocte cœnæ condidisse testamentum nouum. Hæc videtur antiquorum Patrum sententia. Damas. lib. 4. cap. 14. *Cum voluntariam (inquit) mortē nostrā causa suscepturus esset, ea nocte quā seipsum tradebat, testamentū nouum sanctis suis discipulis, & Apostolis, ac per illos omnibus, qui in eum credunt, instituit.* Indicauit etiam Tertull. lib. 4. cōtra Mar. cap. 40. vbi de mysterio, quod Christus in cœna perfecit sermonem habens inquit. *Sic, & in calicis mentione testamentum constituit, sanguine suo obsignatum.* Vbi alludit ad verba, quæ Christus in cœna protulit. *Hic est sanguis meus noui testamēti*, illius scilicet, quod ipse tunc cōdebat. Quod etiā significauit Chrysost. hom. 83. in Matth. dicens. *Hoc ipsum testamentum nouum confirmat. Et quemadmodū vetus pecudes, & vitulos habebat, eodem modo nouum Dominicum posset sanguinem.* Et idem sentit Ambr. 1. ad Corint. 11. Secundo hoc idem probatur ex verbis Christi Luc. 22. *Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, vel (vt Matth. & Marcus habent) Hic est sanguis noui testamēti.* Quo loco omnes expositores Chrysost. Theophyl. Euthym. Ansel. Ambros. aduertunt opposuisse Christum sanguinem suum sanguini hircorum, & vitulorum, quo antiquum testamentum sancitum est, dicente Moyse Exodi. 24. *Hic est sanguis testamēti, quem mandauit ad vos Deus.* Sicut ergo Moyse dicens illa verba obsignauit vetus testamentum, ita Christus dicens. *Hic est sanguis noui testamēti*, nouum testamentum obsignauit: Non potest autem testamentum obsignari, nisi etiā condatur, ergo ibi etiam conditum est nouum testamentum. Tertiō ex ijs, quæ gesta sunt in cœna. Ibi enim Christus præcipua præcepta legis nouæ discipulis tradidit, nimirum præceptum charitatis. *Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem*, & illud, *Mandatum nouum do vobis*, & præceptum noui sacrificij. *Hoc facite in meam cōmemorationem.* Quibus etiam verbis vsum præcipui sacramenti præcepit. Ibidem etiam facta

A est promissio remissionis peccatorum, quæ virtute continet promissionem gratiæ, & gloriæ, & non est facta vni, vel alteri: sed omnibus præsentibus, & absentibus. *Qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* In his autem quasi in primis quibusdam capitibus continetur nouum testamētum, in quo per se, & essentialiter tantū sunt præcepta fidei viuæ, & sacramentorū cum promissione æternæ hæreditatis. Deinde hoc totum gestum est coram legitimis testibus, qui futuri erant principes Ecclesiæ, & ministri noui testamēti. 2. ad Cor. 3. quod ministerium in eadem cœna sunt consequuti. Nam illis verbis. *Hoc facite in meam cōmemorationem*, ordinati sunt sacerdotes, & dispensatores mysteriorum Dei. 1. ad Corint. 4. non debuerunt autem ministri testamēti ante ipsum testamentum initiari, sed in ipso testamento solent institui. Denique tempus illud aptissimum erat ad testamētū condendum, quia tūc Christus vale dixit discipulis suis, vt ad passionem, & mortem iret. Vndē oportuit, vt prius disponderet ea, quæ ad nouum testamentum pertinebant.

1. Cor. 3.

Luc. 22.

1. Cor. 4.

Tertia sententia esse potest, Christum neque in cœna, neque in cruce testamētū condidisse: Sed paulatim in discursu vitæ suæ, præsertim à baptismo, & prædicatione sua. Fundamentum est, quia condere testamentum nouum nihil aliud fuit, quàm legem nouā ferre sub expressa promissione gratiæ, remissionis peccatorum, ac regni cœlorum, noua sacramenta, ac nouum ritum colendi Deum instituēdo: Sed Christus non præstitit hoc in sola cœna, & cruce, sed prædicto tempore. Nam statim à principio prædicationis cepit promittere regnum cœlorum, eamq; promissionē sæpissimē in discursu prædicationis suæ confirmauit. Deinde vel in Baptismo, vel paulo post, sacramētū Baptismi instituit, qui est quasi fundamentum, seu initium nouæ legis, & ianua, quæ Christi hæreditatē adi-mus. Rursus alia sacramenta discursu temporis instituit, nec de omnibus cōstat quādo sunt instituta, quāuis constet de aliquibus. Adhæc præceptū Fidei de suo aduētū, ac de diuinitate sua, quæ est vna ex præcipuis cōditionibus noui testamēti, multo antē cœnā sufficienter prædicaui, ac promulgauit Christus Dominus: ergo nō vno, vel alio definito ætus ac tempore cōdidit

3 Sententia

Sf 2

hoc

hoc testamentum: sed successionem temporis, ac diuersis actionibus. Ex hoc autem discursu (si rectè procedit) apertè colligitur, nouum testamentum non fuisse à Christo integre conditum ante mortem. Multa enim ex præcipuis, ac valdè necessarijs, addita sunt post resurrectionem eius, nam eo tempore institutum est sacramentum poenitentiae, & præceptum confessionis latum: imò & præceptum baptismi antea datum non erat. Monarchia etiam Ecclesiastica postea instituta est, & suprema potestas Petro delegata, antea enim solum erat promissa, hæc autem omnia constituunt integre nouam legem, seu nouum testamentum.

Vt rem hanc exactè explicemus, duplici ratione Christi personam cōsiderare possumus. Vno modo vt personam publicam, id est, vt caput, & authorem, summumque Ecclesiæ Pontificem, ac legislatorem. Secundò vt personam priuatā habentem propriam aliquam, & specialem cognitionem. Sicut enim solet distingui duplex ratio in gratia Christi, scilicet capitis, & priuatæ personæ, ita nos hanc duplicem rationem in eius voluntate cōsiderare possumus, & sub vtraque intelligi potest condere testamentum, & declarare ultimam volūtatē suam. Et nouum quidem testamētum propriè condidit vt caput, & Pontifex Ecclesiæ. Quia condidit illud vt legislator, & quatenus virtutem habet ad infundendam gratiam, & gloriam in cohæredes suos. Vt priuata autem persona diceretur condere testamentum: si tantum vt homo ex bonis temporalibus, & humanis aliquid legasset.

Christus vt caput, & Pontifex Ecclesiæ nouū testamētū in cruce nō condidit.
Dico ergò primò, Christus Dominus vt caput, & Pontifex Ecclesiæ nullo modo instituit testamentum nouum in cruce pendens. Hæc conclusio probatur. Quia Christus in cruce nullum verbū protulit, quod ad hoc testamentum cōdendum pertineat. Quod breuiter ostenditur discurrendo per singula verba, quæ in cruce protulit, quæ septem ab Euangelistis referuntur.

Prima Christi in cruce pendens vox.
Luc. 23.
Iren. orat.
Primum est illud, *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.* Quod retulit Lucas capit. 23. Quibus verbis ostenditur, in primis (vt Irenæus ait lib. 3. contr. Hæres. cap. 20.) longanimitas, patientia, misericordia, & bonitas Christi, dum etiam eos, qui ipsum occidebant excusat, pro eisque orat. Deinde (vt ait Cyprian. serm. de passione) ostendit se Christus in verbis illis Pontifi-

cem, ac mediatorem inter Deum, & homines. Quia (vt Paul. dicit ad Hebræos. 5.) Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in ijs quæ sunt ad Deum, vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis, vt condolare possit ijs qui ignorant, & errant. Vndè Leo Papa ser. 4. de passione, *Passio* (inquit) Christi salutis nostra continet sacramenta, quæ Dominus Iesus ita ad omnium suscepit salutē, vt inter clauos, quibus ligno tenebatur affixus, pro interfectores suis paternæ clementiæ supplicaret, & diceret, *pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Paul. autem ad Hebræos. 5. de Christo Pontifice loquens ait,

Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesque ad eum qui possit illum saluum facere à morte, cum clamore valido, & lacrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia. Exauditus autem dicitur, ad ostendendam vim, & efficaciam illius orationis. Eo enim modo exaudita fuit oratio, quo Christus exaudiri voluit. Vndè licet, non omnibus crucifixoribus dimissum sit peccatum: nihilominus tamen oratio Christi suum effectum consequuta fuit, quia Christus (vt ait Theoph. phil. Luc. 23.) nō absolute voluit omnibus dimitti: sed omnibus, qui illius poenitentiam agerent. Vndè Hieronym. in illa verba Isai. 27. *Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Iacob. Propter hoc* (inquit) *id est, propter Christi orationem, auferetur peccatum eius, si volueris agere poenitentiam, & merebitur benedictionem Dei, qui sibi maledictionem fuerat imprecatus, dicens: Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Itaque ea ratione & veniam poenitentibus obtinuit, & auxilium sufficiens, quo poenitere possent.

Adde etiam ex D. Thom. suprà quæst. 21. artic. 4. ad 2. & Euthym. Luc. 23. illa oratione obtinuisse Christum efficax auxilium ad peccati remissionem cum effectu consequendam: hoc tamen modo non esse factam pro omnibus, sed pro prædestinatis tantum: & hoc sensu videtur dixisse Leo Papa serm. 11. *De eius orationis potentia fuisse, vt prædicatio Petri Apostoli ex ijs qui dixerunt, Sanguis eius super nos, & super filios nostros, multorum ad poenitentiam corda conuerteret, & vno die baptizarentur tria fere millia Iudeorum, fieretque cor vnum, & anima vna: paratorum iam pro eo mori, quem poposcuerant crucifigi.* Et ita etiam censent multi, confessionem latronis, & centurionis, & eorum, qui reuertebantur percutientes pectora sua, huic

huic Christi orationi esse adscribendam. Denique multi existimant, propter hanc Christi orationem, Iudæorum supplicium per quadraginta, & eo amplius annos dilatum esse, ut possent (si vellent) poenitentiam agere, sui que peccati remissionem consequi. Quod indicat Cyprian. supra, ubi copiose, & eleganter de huius orationis efficacia tractat. At verò in huius orationis verbis nihil est quod ad testamentum novum condendum pertineat, quia licet Christus exemplum nobis dederit pro inimicis orandi: non tamen illis verbis aliquid præcepit, vel promisit, vel aliquem novi testamenti ritum instituit.

Secunda Christi pendens in cruce vox
Luc. 23.

Secundum verbum Christi in cruce fuit ad latronem: *Hodie mecum eris in paradiso*, de quo multa in superioribus dicta sunt. Et hoc etiam fuit quidem verbum summi Pontificis, qui potestatem habebat excellentiæ ad remittenda peccata, & dandi gratiam, ac perseverantiam in illa, atque adeo promittendi regnum cælorum: sed neque hoc verbum aliqua ratione ad novum testamentum condendum spectavit. Sicut etiam, cum dixit Magdalene. *Remittuntur tibi peccata tua*, ille fuit quidam actus potestatis excellentiæ, & remissionem peccatorum per eum præstitit: non tamen propterea ad institutionem novi testamenti pertinuit.

Tertia Christi de cruce pendens vox.
Ioan. 19.

August.
Tertium verbum Christi fuit ad matrem, *Mulier, ecce filius tuus*: Et ad Ioannem, *Eccè mater tua*. Quod quidem fuit verbum pietatis & charitatis, quo ostendit quanta cura, & sollicitudo materis curabat, quantumque dolori eius: & orbitati compatiebatur. Fuit etiam (ut Augustinus dicit tract. 119. in Ioannem) exemplum, quod docuit, quomodo sint honorandi parentes. Per se autem constat illa verba nihil pertinuisse ad novi testamenti institutionem. Imò neque illis verbis explicuit Christus aliquem actum pertinentem ad ipsum, ut caput Ecclesiæ, seu ut personam publicam: sed fuit actus personæ privatae, quæ curam gerebat matris suæ. Quamquam enim Cyrillus lib. 12. in Ioan. capit. 34. reprehendat eos, qui dicunt Christum carnis coniunctione commotum fuisse, tamen non videtur negandum, quin propter specialem coniunctionem, quam secundum naturam humanam Christus habebat cum Virgine, specialem illius curam gesserit, ut Augustinus supra docuit. Chrysost. Theophyl. & Euthym. in

Cyrl.

August. Theoph. Euthym. Chrysost.

Ioannem. Neque ipse Cyrillus hoc negare potuit. Nam statim subdit, illo actu, & re ipsa nos docuisse Christum honorandos esse parentes; ergo tunc Christus loquutus est ad Virginem ut ad parentem. Imò Chrysost. ait, hoc tacto obtruxisse Christum os Marcionis, *Nam, si non esset genitus* (inquit) *secundum carnem, neque matrem habuisset, cuius gratia tantam circa eam solam habuisset providentiam?* Unde eleganter Cyprian. sem. Cyprian.

de passione Domini. Considerate in cruce de matre sollicitum, cui volenti loqui tecum, cum Evangelizares, negaveras retroactis diebus colloquium. Nunc materno moveris affectu, & thalamum humanitatis tuæ cubiculario dilecto commendas, & provides sedulo benedictæ inter mulieres Apostolicam clientelam, & obsequium virginis, virgini discipulo tradis.

B Sensus ergo Cyrilli est, Christum non fuisse commotum ex sensibili affectu, sed ex ratione dictante matrem esse honorandam. Cur autem Christus communi nomine *mulieris* Virginem appellavit, dixi superius disput. 1. huius tomi, sect. 1. Quam etiam ob causam, eam potius Ioanni, quam alteri commendaverit, alterius negotij est. Dicit autem potest breviter, mortuum iam tunc fuisse Iosephum (ut in superioribus diximus) ex Apostolis verò solum Ioannem affuisse cruci, & sua constantia, & amoris significatione tantum honorem, tantumque beneficium meruisse: ad quod etiam plurimum contulit singularis eius puritas, & virginitas, & quod, (ut par est credere) singulari amore Virginem prosequeretur, & (quod caput est) quod eum Christus vnicè diligebat. Neque verò defuere quidam, qui affirmarent, & scriptis proderent, tam efficaciam fuisse illa Christi verba, ut proprium, ac physicum effectum effecerint, quem significabant, ita ut veras & phycas relationes matris, & filij, Virgini, Ioanni que impresserint. Sed hoc fictitium est, & impossibile. Quia relationes non possunt imprimi sine fundamento. Illud tamen verisimile est, Christum illis verbis impressisse Virgini, & Ioanni singularem quendam mutuum affectum maternum ac filialem. Sed de hoc aliàs.

Quartum verbum est, Deus Deus meus, ut Matth. 27. gard. dereliquisti me? De cuius sensu nihil Marc. 15.

hoc loco dicam, quoniam illud satis tractavi in priori tomo, disput. 33. sect. 1. & inferius dis. 38. sect. 2. iterum de illo sermo redibit. Certum ergo est, verbum hoc, cum

Quarta, &
quinta Chri-
sti pendens
de cruce vox

nec promissionem, nec præceptum contineat, ad rationem testamenti nullo modo pertinere: sed solum fuisse quandam ostensionem grauissimi doloris, & afflictionis, quam Christus patiebatur in inferiori parte absque ullo solatio, quod in eam redundaret. Et eadem ratio est de quinto verbo, *sitio*, de quo in præcedenti sectione multa diximus. Vtrumque enim fuit prolatum tantum ad explicandum dolorem animi, & corporis, ut utriusque veritas, & acerbitas pœnæ manifestaretur.

Ioan. 19.

Sextum verbum, *Consummatum est*, nullam institutionem continet, nec promissionem, aut præceptum: sed solum testificationem Christi, quod iam prophetiæ cōpletæ essent, quæ de passionibus prædictæ erant. Ac si diceret, nihil aliud iam superest in mea passione implendum, sicut Luc. 18. dixerat, *Eccē ascendimus Ierosolimam, & consummabuntur omnia quæ dicta sunt à prophetis de filio hominis*. Hic est enim sensus literalis, illius verbi, quod Christus protulit, ut significaret mortem suam non casu accidere, sed eo tempore, ac modo, quo à Deo præordinata erat, & prædicta. Quod autem testamentum vetus cōsummaretur, id est aboleretur, consequutum quidem est ex morte Christi, hoc tamen non est propriè illo verbo significatum. Quia nec verbum, *Consummatum est*, id propriè significat, nec tunc, quando Christus illud protulit testamentum vetus exoleuerat, sed paulo post in morte eius abrogatum est.

Septima
Christi pen-
dens in cru-
ce vox.
Luc. 23.

Septimum verbum fuit, *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, Quod statim præ se refert nihil continere subse, quod ad institutionem testamenti noui pertineat, neque prolatum esse à Christo, ut exerceret aliquod munus capitis, & Pontificis: sed solum ut ostenderet affectum, pietatem, ac reuerentiam, quam erga patrem habebat suum. Et a luenisse iam tempus, de quo ipse prædixerat Ioan. 15. *Exiui à patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem*. Et ut confutaret hereticorum blasphemiam, qui propter superiora verba, *Deus Deus meus*, &c. desperationem illi imponere ausuri erant. Nam in hoc verbo ostendit summam certitudinem, & securitatem quod suus spiritus esset sub tutela, & protectione Dei. Hoc enim propriè metaphorica illa locutio significat, iuxta illud Sapient. 3. *Iustorum animæ in manu Dei sunt, &*

Sap. 3.

A non tanges illos tormentum mortis: visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace, & Deut. 33. Omnes sancti in manu illius sunt. Addunt etiam aliqui eo verbo indicasse Christum certitudinem suæ resurrectionis. Nam verbum illud *commendandi*, iuxta proprietatem verbi Græci, significat traditionem alicuius rei, veluti in depositum, ut seruetur, & post exiguum tempus restitatur.

Dens. 31.

Ex his ergo omnibus satis constat, nullum in verbis Christi prolatum in cruce, vestigium fuisse institutionis testamenti noui, cum tamen de ratione testamenti sit, ut propriis, & clavis verbis instituitur. Dicit aliquis non verbo, sed facto ipso instituisse testamentum nouum, proprium sacrificium offerendo, quo testamentum illud confirmatum est. Sed hoc nullius momenti est, quia aliud est obsequiare testamentum, aliud cōdere, sicut etiam inter homines testamentum morte confirmatur, id est, stabile, & irrevocabile fit: non tamen in ipsa morte fit, sed factum supponitur. Adde (quod infra ostendemus) illud sacrificium crucis non fuisse sacrificium proprium nouæ legis, ut propter solum illud possit dici aliquo modo tunc esse testamentum nouum conditum.

Obiectio

Responsio

Dico secundò, Christus Dominus ut caput, & princeps Ecclesiæ præcipue condidit nouum testamentum in cœna, quoad id quod in eo est precipuum, quamuis aliqua, quæ ad illius integritatem pertinent, alijs temporibus instituerit. Priorem partem huius assertionis probant, quæ adduximus in secunda sententia. Et potest breuiter ita explicari. Quia tunc aliquis propriè dicitur instituire testamentum, quando aliquibus relinquit omnia bona sua, sed Christus in cœna reliquit Ecclesiæ suum corpus, & sanguinem, atque seipsum totum, in quo & omnes diuitiæ eius, & omne bonum continetur: ubi non incommode applicari potest illud Zach. 9. *Quod est bonum eius, & quod pulchrum eius, nonne frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Deinde tunc etiam promittit Ecclesiæ suum spiritum, & præcipua præcepta tradidit (ut supra dicebamus) ac deniq; noui testamenti expressam mentionem fecit: ergo sine dubio tunc præcipue condidit testamentum nouum, quod suo etiam sanguine tunc incruente immolato sancit: postea verò in sacrificio crucis omnino stabiluit, ac confirmavit. Posterior pars assertionis satis probatur ex ijs,

Christus no-
caput, &
princeps ec-
clesiæ noui
testamenti
præcipue in
ultima cœna
condidit.
Zach. 9.

quæ

quæ in tertia sententia adducta sunt. Nam cum testamentum nouum multa cõtineat, potuit proratione diuinæ Sapientiæ temporibus opportunis quoad diuersa præcepta, & sacramenta paulatim, & successiue perfici. Neque est inconueniens, testamentum hoc prius fuisse morte testatoris confirmatum, quàm fuerit omni ex parte absolutum, quia hoc ipsum indicium fuit, testamentum non diu fuisse inter mortuos permansurum, sed paulò post ad vitam rediturum, atq; omnibus rebus suis ultimam manum impositurum, antequàm in cælum ascenderet.

Christus ut priuatus homo testamentum propriè non cõdidit.

Dico tertiò, Christus ut priuatus homo propriè testamentum non cõdidit. Quia nulla bona tẽporalia habuit, de quibus disponeret: si autem aliquid egit quod vmbra testamenti haberet, illud potius in cruce, quàm alibi factum reperitur. Hoc probant adducta in prima opinione, & nihil amplius. Atque hæc de Christi passione sufficiant.

QVÆSTIO XLVII. De causa efficiente Passionis Christi, in sex articulos diuisa.

Einde cõsiderandum est de causa efficiente passionis Christi. ¶ Et circa hoc quærentur sex.

¶ Primò, vtrum Christus fuerit ab alijs occisus, vel à seipso. ¶ Secundò, ex quo motiuo seipsum passioni tradiderit. ¶ Tertiò, vtrum Pater tradiderit eum ad patiendum. ¶ Quarto, vtrum fuerit conueniẽs, vt per manus Gentium pateretur, vel potius à Iudæis. ¶ Quinto, vtrum occisores eius eum cognouerint. ¶ Sexto, de peccato eorum, qui Christum occiderunt.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum Christus fuerit ab alio occisus, an à seipso.

D primum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit ab alio occisus, sed à seipso. Dicit enim ipse, Ioannis. 10. Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam. Ille autem dicitur aliquem occidere, qui animam eius tollit. Non est ergo Christus ab alijs occisus, sed à seipso.

255
Infr. q. 50.
art. 1. ad. 2.
q. 51. a
3. Cor. Et
op. 3. c. 337
c. 338.

¶ 2. Præterea, Illi qui ab alijs occiduntur, paulatim debilitata natura deficiunt, & maxime hoc apparet in crucifixis: vt enim dicit Augustin. in. 4. de Trinitat. longa morte cruciabantur ligati suspensi, In Christo autem non hoc accidit: nam clamans voce magna, emisit spiritum: vt dicitur Matth. 27. Non ergo Christus est ab alijs occisus, sed à seipso.

Lib. 5 c. 13.
paulò post
prim. tom. 3

¶ 3. Præterea, Illi qui ab alijs occiduntur, per violentiam moriuntur, & ita non voluntariè: quia violentum opponitur voluntario. Sed Augustin. dicit in. 4. de Trinit. quod spiritus Christi non deseruit carnem inuitus, sed quia voluit, quando voluit, & quomodo voluit. Non ergo Christus est ab alijs occisus, sed à seipso.

¶ Sed contra est, quod dicitur Luc. 18. Postquàm flagellauerint, occident eum.

¶ Respondeo dicendum, quod aliquid potest esse causa alicuius effectus dupliciter. Vno modo directè ad illud agendo. Et hoc modo persecutores Christi eum occiderunt, quia sufficentem causam mortis, ei intulerunt, cum intentione occidendi ipsum, & effectu subsequente: quia scilicet ex illa causa est mors subsecuta. Alio modo dicitur aliquis causa alicuius indirectè, scilicet quia non impedit cū impedire possit, sicut si dicatur aliquis aliū perfundere, quia nō clausit fenestram per quàm imber ingreditur. Et hoc modo ipse Christus fuit causa suæ passionis.

nis, & mortis: poterat enim suam passionem, & mortem impedire. Primum quidem, aduersarios reprimendo, ut eum aut non vellent, aut non possent interficere. Secundo, quia espiritus eius habebat potestatem conseruandi naturam carnis suæ, ne à quocunque læsuo inflicto, opprimeretur. Quod quidem habuit anima Christi, quia erat Verbo Dei coniuncta in vnitatem personæ, ut August. dicit in quarto de Trin. Quia ergo anima Christi non repulit à proprio corpore nocumētum illatum: sed voluit quod natura corporalis illi nocumēto succumberet, dicitur suam animam posuisse, vel voluntariē mortuus esse.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur. Nemo tollit animam meā à me intelligitur, me inuito: quod enim aliquis ab inuito aufert, qui resistere non potest, illud propriē dicitur tolli.

¶ Ad secundū dicendum, quod ut Christus ostenderet, quod passio illata per violentiam, eius animā non eripiebat, naturam corporalem in sua fortitudine conseruauit, ut etiam in extremis posset voce magna clamaret, quod inter alia miracula mortis eius computatur. Vnde dicitur Marc. 15. Videns autem Ceterio, qui ex aduerso stabat, quia sic clamans expirasset, ait. Verē hic homo filius Dei erat. Fuit etiam & mirabile in Christi morte, quod velocius mortuus fuit alijs, qui simili pœna afficiebantur. Vnde dicitur Ioann. 19. quod eorum, qui cum Christo crucifixi erant, fregerūt crura, ut cito morerentur: ad Iesum autē cū venissent, ut viderunt eum iam motuum, nō fregerunt eius crura. Et Marc. 15. dicitur, quod Pilatus mirabatur, si iam obiisset. Sicut enim eius voluntate, natura corporalis conseruata est in suo vigore vsq; ad extremū: sic etiam quando vo-

luit, subito celsit nocumēto illato.

¶ Ad tertium dicendum, quod Christus simul & violentiam passus est, ut moreretur, & tamen voluntariē mortuus fuit: quia violentia corpori eius illata est, quæ tamen tantū corpori eius præualuit, quantum ipse voluit.

COMMENTARIUS.

Materia huius articuli per se est perspicua: solum est aduertendum, cum D. Thom. dicit Christum fuisse causam passionis, & mortis suæ, non directam sed indirectam, non loqui de causa propria, seu morali, sed de causa tantū per accidens physicē loquēdo. Nam ut aliquis dicatur causa simpliciter, & moralis alicuius effectus, non satis est, quod possit effectum impedire, & non faciat: sed oportet ut etiam teneatur, quia alioqui effectus nō imputatur, nec moraliter reputatur voluntarius: Christus autem Dominus, licet potuerit suam mortem vitare, non tamen tenebatur. Quia licet homo semper teneatur non se occidere, nō tamen tenetur semper custodire vitam, cum possit: sed potest eam exponere propter graues causas, sicut Christus eam exposuit pro hominū redēptione.

Dubitat autem hic Caietan. quomodo verum sit, potuisse Christum vitare mortē suam. Quia Scot. in 3. dist. 16. quæst. 2. hoc negare videtur. Sed non video hic specialem quæstionem de morte potius, quā de alijs defectibus, seu passionibus corporis, de quibus generatim dictum est superiori tomo, disp. 32. sect. 3. Et summa omnium est, voluntatem Christi per vires suas naturales non potuisse vitare dolorem, passionem, & mortem, ubi semel corpori sufficientes causæ naturales horum effectuum essent applicatæ. Et hoc sensu existimo loquutum Scotum: cumque Caietan. admittit, neque vllus Catholicus potest in dubium reuocare. At verò voluntas Christi, ut organum Verbi poterat multis modis hos effectus impedire, quod etiam constat, supposita instrumentaria virtute, quam anima Christi habuit ad supernaturales effectus. Scotus autem, quia virtutem hanc instrumentariam propriam, & physicam non admittit, nihil de hac potestate loquutus est: non tamen credo, negaret quin eo modo, quo Christus

*Dubium.
Caietan.
scot.*

*Responsio.
Christus vi
tare mortem
suā quomo-
do potuit.*

Christus faciebat alia miracula, posset etiã hoc facere, si expediret. Occurrebat tamen hîc quæstio, quam Diuus Thom. attingit solut. argument. quomodo de facto mors, seu separatio animæ Christi à corpore facta sit, & vtrum ad illam aliquid anima Christi directè, & positiuè fuerit cooperata. Sed hoc pertinet propriè ad disputationem de morte Christi, quam infra circa quæstionem. 50. instituemus.

ARTICVLVS II.

Vtrum Christus fuerit ex obedientia mortuus.

D secundum sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit ex obediẽtia mortuus.

Obediẽtia enim respicit præceptum. Sed non legitur Christo fuisse præceptum, quòd ipse pateretur. Non ergo ex obediẽtia passus fuit.

¶ 1. Præterea, Illud dicitur aliquis ex obedientia facere, quod facit ex necessitate præcepti. Christus autem, nõ ex necessitate, sed voluntariè passus fuit. Non ergo passus est ex obedientia.

¶ 3. Præterea, Caritas est excellentior virtus, quàm obediẽtia. Sed Christus legitur ex caritate passus: secundum illud Ephes. 5. Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Ergo passio Christi magis debet attribui caritati, quàm obediẽtiæ.

¶ Sed contra est, quod dicitur Philip. 2. Factus est obediens Patri vsq; ad mortem.

¶ Respondeo dicendum, quòd conuenientissimum fuit, quod Christus ex obedientia pateretur. Primo quidem, quia hoc cõueniebat iustificationi humanæ: vt sicut per vnus hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per vnus hominis obedientiam, iusti constituentur multi, vt dicitur Roman. 5. Secundo hoc cõueniens fuit reconciliationi Dei ad homines.

A Vnde dicitur Rom. 5. Reconciliati sumus Deo per mortem filij eius, in quã scilicet ipsa mors Christi fuit quoddam sacrificium acceptissimum Deo: secundũ illud Ephes. 5. Tradidit ipsum pro nobis, oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis. Obedientia vero omnibus sacrificijs antefertur, secundũ illud. 1. Reg. 15. Melior est obedientia quàm victimæ. Et ideo conueniens fuit, vt sacrificium passionis, & mortis Christi ex obedientia procederet. Tercio hoc conueniens fuit eius victoriæ, qua de morte, & authore mortis triumphauit. Nõ enim miles vincere potest, nisi duci obediat, & ita homo Christus victoriam obtinuit, per hoc quod Deo fuit obediens: secundũ illud Prouer. 11. Vir obediens loquetur victorias.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Christus mandatum accepit à Patre, vt pateretur: dicitur enim Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meã, & potestatem habeo iterum sumendi eam, & hoc mandatum accepi à Patre meo, scilicet ponendi animam, & sumendi eam. Ex quo (vt Chrysost. dicit) nõ est intelligendum, quod prius expectauerit audire, & opus ei fuerit discere: sed voluntariũ monstrauit processum, & contrarietatis ad Patrem suspicionẽ destruxit. Quia tamen in morte Christi lex vetus consummata est (secundũ illud quod ipse moriens dixit Ioan. 19. Consummatum est) potest intelligi quod patiendo, omnia veteris legis præcepta impleuit. Moralia quidẽ, quæ in præceptis caritatis fundantur, impleuit in quantum passus est, & ex dilectione Patris (secundum illud Ioan. 14. Vt conoscat mundus quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio, surgite eamus hinc, scilicet ad locum passionis) & etiam ex dilectione proximi: secundum illud Galat. 2. Dilexit

259.
Infr. q. 48.
art. 2. & 3.
col. Et 4. cõ
tra. c. 5. ad
13. & 16.
Et op 3. cap.
234. Et
Rom. 5. l. 2.
fin. & lib. 5.
col. 5 fin.

Hom. 59. in
Ioan. in pag.
3. & princ.
tom. 3.

2. Dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Cæremonialia verò præcepta legis, quæ ad sacrificia, & oblationes præcipuè ordinantur, impleuit Christus sua passione, in quantum omnia antiqua sacrificia, figuræ fuerunt illius veri sacrificij, quod Christus obtulit, moriendo pro nobis. Vndè dicitur Colos. 2. Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut ne omne, quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi: eo scilicet, quod Christus comparatur ad illa, sicut corpus ad vmbra. Præcepta verò iudicialia legis, quæ præcipuè ordinantur ad satisfaciendum iniuriam passis, impleuit Christus sua passione: quoniam (vt in Psal. 68. dicitur) quæ non rapuit, exoluit, permittens se ligno affigi, pro pomo, quod de ligno homo rapuerat contra Dei mandatum.

¶ Ad secundum dicendū, quod obedientia etsi importat necessitatem respectu eius quod præcipitur, tamen importat voluntatem respectu impletionis præcepti, & talis fuit obedientia Christi. Nam ipsa passio, & mors secundum se considerata, naturali voluntati repugnabat: volebat tamen Christus Dei voluntatem circa hoc implere: secundum illud Psalm. 39. Vt facerem voluntatem tuam Deus meus voluit. Vndè dicebat Matth. 26. Si non potest transire à me calix iste, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.

¶ Ad tertium dicendum, quod eadē ratione Christus passus est ex charitate, & obedientia: quia & præcepta charitatis ex obedientia impleuit, & obediens fuit ex dilectione ad patrem præcipientem.

Materia huius articuli diligenter disputata est in priori tomo, disput. 43. sect. 1. 2. & 3. & quia hic nihil addendum occurrit, nihil etiam repetendum esse censeo.

ARTICVLVS III.

Vtrum Deus Pater tradiderit Christum passioni.

D tertium sic proceditur. Videtur, quod Deus Pater non tradiderit Christum passioni. Iniquum enim, & crudele videtur esse, quod innocens passioni, & morti tradatur. Sed, sicut dicitur Deut. 32. Deus fidelis, & absque vlla iniquitate. Ergo Christum innocentē nō tradidit passioni, & morti. ¶ 2. Prætereā, Nō videtur, quod aliquis à seipso, & ab alio morti tradatur. Sed Christus tradidit semetipsum pro nobis: secundū quod dicitur Isa. 53. Tradidit in mortem animā suā. Non ergo videtur, quod Deus Pater eum tradiderit. ¶ 3. Prætereā, Iudas vituperatur ex eo, quod tradidit Christū Iudæis: secundū illud Ioan. 6. Vnus ex vobis diabolus est: quod dicebat propter Iudā, qui eum erat traditurus. Similiter etiā vituperantur Iudæi, qui eum tradiderunt Pilato: secundum quod ipse dicit Ioan. 18. Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi. Pilatus etiā tradidit ipsum, vt crucifigeretur, vt habetur Ioan. 19. Non est autē participatio iustitiæ cum iniquitate, vt dicitur. 2. ad Cor. 6. Ergo videtur quod Deus Pater nō tradiderit Christū passioni. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Ro. 8. Proprio filio suo nō pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum.

¶ Respondeo dicendum, quod (sicut dictū est) Christus passus est voluntariē ex obedientia Patris. Vndè secundum tria Deus Pater tradidit Christū passioni. Vno quidē modo, secundū quod sua æterna volūtate præordinauit passionē Christi ad humani generis liberationem, secundū illud quod dicitur Isaia. 53. Dominus posuit in eo iniquitatē omniū nostrum: & iterū, Dominus voluit

260
3. d. 20. art.
5. q. 1. Et
quo. 1. art.
3. fin. &
Matth. 263
col. 2.

Art. præced.

voluit conterere eum in infirmitate. A Secundo, in quantum inspirauit ei voluntatē patiendi pro nobis, infundēdo ei charitatem. Vnde ibidem sequitur, Oblatus est, quia ipse voluit. Tertio, non protegēdo eum à passione, sed exponendo persequētibus. Vnde & legitur Matt. 27. quod pēdēs in cruce Christus dicebat, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? quia scilicet potestati persequentium eum exposuit, ut Aug. dicit, de gratia noui Testam.

In ep. 120.
ex cap. 6. &
10. rom. 1.

¶ Ad primum ergo dicēdum, quod innocentē hominem passioni, & morti tradere contra eius voluntatē, est impium, & crudele: sic autem Deus Pater Christum non tradidit, sed inspirando ei voluntatem patiendi pro nobis. In quo ostenditur, & Dei seueritas, qui peccatum sine poena dimittere noluit (quod signat Apostolus dicēs, Proprio filio suo non pepercit) & bonitas eius in eo, quod cū homo sufficiēter satisfacere non posset per aliquam poenā, quā pateretur, ei satisfactorem dedit. Quod signauit Apostolus dicens. Pro nobis omnibus tradidit illū, & Rom. 3. dicit. Quē, scilicet Christū, proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius. ¶ Ad secundum dicendū, quod Christus secundū quod Deus, tradidit semetipsum in mortem, eadē voluntate, & actione, qua & Pater tradidit eum: sed in quātum homo tradidit seipsum voluntate à Patre inspirata. Vnde non est cōtrarietas in hoc, quod Pater tradidit Christum, & ipse tradidit semetipsum. ¶ Ad tertium dicendum, quod eadem actio diuersimodi iudicatur in bono vel in malo, secundum quod ex diuersa radice procedit. Pater enim tradidit Christum, & ipse semet ipsum, ex charitate, & ideo laudantur. Iudas autem tradidit ipsum ex cupiditate, Iudæi autem ex inuidia, Pilatus ex

timore mundano, quo timuit Cæsare: & ideo ipsi vituperantur.

COMMENTARIUS.

H Vnc articulū proposuit D. Thom. ad explicanda illa verba Pauli ad Rom. 8. *Proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradit illum.* Quē sic egregiē exponit, Deum tradidisse Christum pro nobis, quatenus æterno consilio definiuit, ut per mortem suam nos redimeret, ex quo ortum est, ut pro nobis fieret homo passibilis, eique Pater inspirauerit voluntatem moriendi pro nobis, ac deniq; ut manibus persequētium illum obiecerit, & eorum voluntati, potestatique permiserit. Vnde Origen. libr. 7. in epist. ad Rom. *Pro nobis (inquit) tradidit eum, non illa traditione, quā dictum est, Tradet frater fratrem in mortem, & parentes filios, sed tradidisse eum dicitur hoc ipso, quod eum, cū in forma Dei esset, passus est exinanire semetipsum, & formā serui suscipere, & usque ad mortē crucis peruenire.* Ex qua positione obiter refellitur impietas hæreticorum nostri temporis, dicentium, Patrē tradidisse Christū inspirando Iudæis eius mortē, eosq; ad illam instigando. Sed de hoc allās. Eodem autem modo exponēda sunt ferē similia verba Isai. c. 53. *Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrū,* quæ Septuaginta hoc modo verterūt, *Dominus tradidit eum propter iniquitates nostras.* Quæ in hunc modum legit, & exponit Tert. lib. contra Praxeas. c. 30. vbi, Patrē tradere filium exponit nihil aliud fuisse, quā mortem permittere. Clemens verò Alexan. lib. 1. Pedagog. cap. 8. sic legit, *Dominus tradidit ipsum peccatis nostris,* & exponit, *Peccatorum scilicet correctorem, & directorem, & ideo hic solus potest peccata dimittere.* Sic etiam exponenda sunt verba Christi Matth. 26. *Calicem, quem dedit mihi Pater, nos vis ut bibam illum.* Dicitur enim dedisse prædictis modis. Solum est in his locutionibus considerandum, cū dicitur Pater tradidisse Christum, si in verbo, tradendi, includatur missio filii, propriē id dici de prima personā Trinitatis: si autem solum dicat ordinationem redemptionis nostræ, & permissionem mortis Christi, sic propriē dici de tota Trinitate, atque hoc sensu Patrem non personaliter, sed essentialiter sumi, quamuis a propriate possit accommodari primæ personæ Trinitatis.

Testimonij
Pauli ad
Rom. 8.
Expositio.

Deus Pater
Christum
suum pro nobis
tradidit
morti.
Origenes.

Isai. 53.

Tertul.

Clem. Alex.

Matth. 26.

Circa

Circâ rationem verò expositionis D. Thom. inquiri poterat, quomodo Deus prædefiniret mortem Christi. Item quomodo eam Christo inspirauerit, & suam de illa voluntatem ostenderit. Sed de hac re videantur, quæ supra notauimus quæstione præcedenti in commentar. artic. 10. & in priori tom. disput. 43. sect. 3.

Circa solad primum, meritò dubitauit Caietanus quomodo D. Thomas agens de Deo, dixerit impium esse, innocentem inuitum ad mortē trahere. Cum enim Deus sit Dominus vitæ, & mortis, respectu illius non esset impium, etiam si innocentem inuitum a morte traheret. Et respondet, cū D. Thom. ita loquutus est, non tractasse in ordine ad Deum: sed secundum se, & absolute. Sed non satis percipitur, quomodo de hoc possimus loqui absolute, & non in ordine ad aliquem. Vel quid referat ad argumentum, quod de Deo procedit, consideratio absoluta, quæ in Deo non habet locum. Deinde, etiam respectu hominis nō potest ea locutio accommodari, quia respectu hominis iniquum est innocentem morti tradere, non solum inuitum, sed etiam volentem. Dices, interdum ex iusta causa potest tradi innocens hosti, etiam si occidendus sit, dum modo ab habente potestatem tradatur, vt a Republica. Respondetur, in eo casu etiam inuitum posse tradi: imò hoc ipso q̄ esset simpliciter inuitus, iam non esset innocens, quia in eo casu tenetur ipse consentire. Et similiter in præfati, si Deus vellent aliquem innocentem morte afficere, & ipse absolute repugnaret, hoc ipso desineret esse innocens, si de diuina voluntate ei constaret. Videtur ergo Diuus Thomas vsus illa propositione, solum ad explicandam suauē diuinæ prouidentie dispositionem. Nam licet sit absolutus Dominus, & possit suo arbitratu absque alia causa, quem voluerit vita priuare, non vult tamen vti absoluto dominio, sed legibus iustitiæ, & æquitatis quodam modo se accommodat. Et hoc modo non considerando in Deo absolutam Domini potestatem, sed solam rationem gubernatoris, ac iudicis, crudele esset, & iniquum, innocentem inuitum interficere. Præsertim quia hoc ipso, quod mors ei esset inuoluntaria, esset quoque consequenter ad satisfaciendum Deo, & ad omnes alios effectus prorsus inutilis. Et hoc for-

tasse sibi voluit Caietanus quamuis obscure loquutus sit. Aliæ solutiones clare sunt ex dictis.

ARTICVLVS IIII.

Virum fuerit conueniens, Christum pati à Gentilibus.

Quartū sic proceditur. Videtur, quod non fuerit conueniens Christum pati à Gentilibus. Quia enim per mortē Christi homines erant à peccato liberandi, conueniens videbatur, vt paucissimi in morte eius peccarent. Peccauerunt autem in morte eius Iudæi, ex quorū persona dicitur Matth. 21. Hic est hæres, venite occidamus eum. Ergo videtur conueniens fuisse, quod in peccato occisionis Christi Gentiles non implicarentur.

¶ 2. Prætereā, Veritas debet respondere figuræ. Sed figuralia sacrificia veteris legis non Gētiles, sed Iudæi offerebant. Ergo neque passio Christi, quæ fuit verum sacrificium, impleri debuit per manus Gentilium. ¶ 3. Prætereā, sicut dicitur Ioan. 5. Iudæi quærebant Christum interficere, non solum quia soluebat Sabbathum, sed etiam quia patrem suum dicebat Deum, æquale se Deo faciens.

Sed hoc videbatur esse solum contra legem Iudæorum, vnde & ipsi dicunt Ioan. 19. Secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Videtur ergo conueniens fuisse, quod Christus non à Gentilibus, sed à Iudæis pateretur, & falsum esse quod dixerunt, Nobis non licet interficere quēquam: cū multa peccata secundum legem morte puniantur, vt patet Leuit. 20. ¶ Sed contra est, quod ipse Dominus dicit Matth. 20. Tradent cum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.

¶ Ref-

Dubium.
Caietan.

Responsio.

Obiectio.

Responsio.

¶ Respondeo dicendum, quòd in ipso modo passionis Christi præfiguratus est effectus ipsius. Primo enim passio Christi effectum salutis habuit in Iudæis: quorū plurimi in morte Christi baptizati sunt: ut patet Act. 2. & 3.

Secundo vero Iudæis prædicatibus. effectus passionis Christi transiit ad Gentes. Et ideo cōueniēs fuit, ut Christus à Iudæis pati inciperet, & postea Iudæis tradentibus, per manus Gentilium, eius passio finiretur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Christus ad ostendendum abundantiam charitatis suæ, ex qua patiebatur, in cruce positus veniam persecutoribus postulauit. Et ideo ut huius petitionis fructus ad Iudæos, & Gētiles perueniret, voluit Christus ab utrisque pati.

¶ Ad secundū dicendum, quod passio Christi fuit sacrificij oblatio, in quātū Christus propria voluntate mortē sustinuit ex charitate. In quātum autem à persecutoribus est passus, non fuit sacrificium, sed peccatum grauissimum.

¶ Ad tertium dicendum: quod sicut August. dicit Iudæi dicentes, Nobis nō licet interficere quemquam, intellexerunt non sibi licere interficere quemquam, propter festi diei sanctitatem, quam celebrare iam coeperant. Vel hoc dicebant (ut Chrysost. dicit) quia volebant eum occidi, non tanquam transgressorem legis, sed tanquam publicum hostem, quia Regē se fecerat: de quo non erat eorum iudicare. Vel quia non licebat eis crucifigere (quod cupiebāt) sed lapidare: quod in Stephano fecerūt. Vel melius dicēdū est, quod per Romanos quibus erant subiecti, erat eis potestas occidendi interdicta.

COMMENTARIUS.

Hic articulus non indiget expositione. Solum est notanda solutio ad. 3. in qua D. Thom. dubitat: quomodo vera fuerint

verba illa, quæ Iudæi dixerūt Pilato Ioan. 18. *Nobis non licet interficere quemquam*, cū ipsimet dixissent. *Nos legem habemus, & secundū legem nostram debet mori*. At verò licitum erat Iudæis eum interficere qui secundū legem reus mortis erat. Refert igitur D. Thom. varias responsiones. Prima est non licuisse Iudæis interficere quemquam in die Pasche. Ita respondent Cyril. lib. 12. cap. 6. & Aug. tract. 114. & eandem attigit Chrysostom. Hom. 82. in Ioan. & 86. in Matth. & Beda Ioan. 18. Et potest fundari in eo, quod refertur. Act. 12. ubi, cū Herodes apprehendisset Petrum, quoniam dies erant azymorum, non statim interfecit illum: sed tradidit militibus ad custodiendum. *Volens post pascha producere eum populo*. Sed hic locus nō satis probat id non licuisse: sed non decuisse, vel ordinariē non fuisse in usu: in casu autem raro, & atroci, qualem Iudæi fingebant causam Christi, non satis constat id non licuisse. Præsertim cū iam esset causa ab eis in consilio præiudicata, essetq; per milites solos executioni mandanda. Præterea si solum propter temporis circumstantiam hoc illis non licuisset, facile fuisset Pilato respondere illis, ut paucos dies expectarent: postea verò eum interficerent.

Secunda responsio est, Iudæos voluisse Christum occidere, non tantū ut legis fugat transgressorem, sed etiam ut seditiosum, hostemque Cæsaris, cuius regnum affectasset, propter quod delictum non licebat eis iudicare, neque interficere illum. Sed & hæc responsio est difficilis creditu. Tum quia Iudæi, quādo illa verba dixerunt, nulum aliud crimen Christo obiecerant, nisi blasphemiam. Tum etiam quia per legem etiam licebat Iudæis, quodcumque crimen punire condigna pœna.

Tertia responsio est, Iudæos non esse loquutos de quacumque pœna mortis: sed de crucifixione ita, ut idem fuerit dicere. *Nobis non licet interficere*, ac si dixissent nobis non licet crucifigere. Hanc expositionem habet etiam Chrysostomus, & eam sequuntur Euthym. & Theophyl. Et illi fauent verba, quæ statim subdit Euangelista. *Ut sermo Iesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus*, scilicet morte crucis, ac si apertius diceret hoc dixerunt Iudæi, ut crucifigeretur. Sed in primis hæc verba significare possunt non causam, propter quam id dixerunt Iudæi,

sed

Tr. 114.
in Ioan. circa
medium.
rom. 9.

Hom. 82. in
Ioan. post
med. illius.
rom. 3.

Testimonij
Ioan. 18.
Expositio pri
ma.
Ioan. 19.

Cyril.
August.
Chrysost.
Beda.
Act. 12.

Expositio. 2.

Expositio. 3.

Chrysost.
Euthym.
Theoph.

sed conſequutionē, vt ſapē diximus. Deinde etiam ſi mens, & deſiderium Iudæorum eſſet hoc efficere, vt Chriſtus crucifigeretur: tamen illis verbis non hoc ſignificatū, nec videtur eſſe poſſe hic illorum ſenſus. Tum quia nec verba id ſignificant, & tunc nondum à Pilato petierant Chriſtum crucifigi. Tum etiam, quia facile potuiſſet illis reſpondere, non oportere eum crucifigi, ſed ſatis fuiſſe lapidari, vel alio mortis genere affici.

Expoſitio.
4.

Quarta reſponſio, quam Diuus Thom. magis probat, eſt, eo tempore non licuiſſe Iudæis aliquem interficere non propter legem Dei prohibentem, ſed quia per Romanos id erat eis interdictum. Quod ex Euangelio colligi ex parte poteſt. Ideo enim adduxerunt Chriſtum ad Pilatum, ideò etiam ab eo poſtularunt, vt Barabbam ſibi concederet, quia ipſi non erat iudices in cauſa mortis. Itē Acto. 18. adduxerūt Paulum coram Gallione, quia ipſi nō ſunt auſi illum occidere. Quin etiam Ioseph. 20. libr. Antiquit. cap. 8. reſert Annam Pontificem occidiſſe Iacobum ſine conſenſu præſidis Romani, & propterea priuatum fuiſſe pontificatu. Et hanc expoſitionem ſequitur Rupertus in Ioannem. Sed habet difficultatem. Quia id, quod aſſumitur, eſt valde incertum. Nam Ioan. octauo: Iudæi in cauſa adulteræ oſtendebant, ſe habere facultatem lapidandi illam iuxta legem Moyſi & Actor. 7. lapidauerunt Stephanum. Dici poteſt factum eſſe vel conſentientibus, vel conuiuentibus Romanis: non quia abſolute hoc eſſet in eorum poteſtate. Sed hinc oritur potiſſima difficultas contra hanc reſponſionem. Nam ſaltem ex conſenſu præſidis Romani abſque vlla dubitatione eis licebat interficere malefactorem: at verò iam Præſes Romanus ſuum conſenſum dederat, dicens. *Accipite eum vos, & ſecundum legem veſtram iudicate eum*; iam ergo non poterant illo ſenſu reſpondere, *Nobis non licet*.

Expoſitio.
4.

Ioseph.

Quinta reſponſio, eſt Pharifæos ex ſpeciali, & propria ſecta hoc obſeruallē, vt neminem ad mortem damnarent, vt reſert Iosephus filius Gorionis libr. quarto hiftoriæ Iudaicæ, capit. ſexto. Illi ergo, ſpecie religionis, dixerunt, *Nobis non licet*: multi enim & præcipui ex his, qui mortem Chriſti procurabant, erant Pharifæi, & quia auctoritatem apud populum habebant, eos

A alij imitati ſunt, hoc præcipue ea excuſatione intendentes, vt & Chriſtus à Romanis crudeliori morte afficeretur, & ipſi minorem apud plebem inuidiam ſibi conciliarent. Sed hæc reſponſio, in primis diuinat, & leui nititur fundamento. Deinde cū Pilatus dixit. *Accipite eum vos, & ſecundum legem veſtram iudicate eum*: non eſt loquutus ad Pharifæos: ſed ad iudices populi, non ergo Pharifæi, ſed iudices debuerunt reſpondere.

Ioan. 18.

Quocirca illud, in quo omnes hæ expoſitiones conueniunt, certum eſt: Iudæos uſos fuiſſe hac excuſatione, intentione crucifigendi Chriſtum, & vitandi populi inuidiam. Quomodo autem verum dixerint ad ſe excuſandum, incertum eſt. Omnibus verò cōſideratis, id, quod prima ſententia aſſerebat, videtur veriſimilius. Illi etenim omnino volebāt ſtatim Chriſtū interfici, timebant enim vehementer, ne ē manibus elaberetur: & ideò ſumpſerunt eam probabilem excuſationem, quod eo tempore non liceret eis, aliquem ad mortem damnare. Quæ expoſitio euidentius conſtabit ex ijs, quæ infrā dicemus de die, in quo interfectus eſt Dominus.

ARTICVLVS V.

Vtrum Chriſti perſecutores eum cognouerint.

D quintum ſic proceditur. Videtur, quod perſecutores Chriſti eū cognouerint. Dicitur enim Matth. 21. quod agricolæ videntes filium dixerunt intra ſe, Hic eſt hæres, venite occidamus eum. Vbi dicit Hieronym. Manifeſtē Dominus probat ex verbis Iudæorum, principes non per ignorantiam, ſed per inuidiā Dei filium crucifixiſſe: intellexerunt enim eum eſſe illū, cui Pater per Prophetam dicit, *Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam*. Ergo videtur, quod cognouerint eam eſſe Chriſtum, vel filium Dei.

¶ 2. Prætereā. Ioan. 15. Dominus dicit.

Nunc

262
Opus. 60. c.
c. 18. in ſim.
c. 1. ad
Corinth. 2.
2. Corin. 10.
Id innuit. c.
21. Matth.
in ſi. illius.
tom. 9. &
etiā in gloſ.
or.

Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum. Quod autem videtur, manifestè cognoscitur. Ergo Iudæi cognoscentes Christum, ex causa odij, ei passionem intulerunt.

¶ 3. Præterea, In quodā sermone Ephesini Concilij dicitur, Sicut qui chartam imperialem discerpserit, tanquàm Imperatoris disrumpens verbum, ad mortem addicitur: sic crucifigens Iudæus, quem viderat, pœnas dabit, tanquàm in ipsum Deum, verbum præsumptionis iniiciens. Hoc autem non esset, si eū esse Dei filiū, non cognouissent: quia ignorantia eos excusasset. Ergo videtur, quod Iudæi crucifigentes Christū cognouerint eū esse filium Dei. ¶ Sed contra est, quod dicitur. 1. ad Corinth. 2. Si cognouissent, nunquàm Dominum gloriæ crucifixissent, & Act. 3. dicit Petrus, Iudæis loquens, Scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri, & Dominus in cruce pendens dicit, Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.

¶ Respondeo dicendum, quod apud Iudæos, quidam erant maiores, & quidā minores. Maiores quidē, qui eorū principes dicebātur, (v̄t dicitur in lib. Quæstionum veteris, & noui Test.) sicut & dæmones, cognouerunt eum esse Christum promissum in lege: omnia enim signa videbant in eo, quæ dixerāt futura prophetæ. Mystrium autem diuinitatis eius ignorabant: & ideò Apostolus dicit. Quod si cognouissent, nunquàm Dominū gloriæ crucifixissent. Sciendum tamē, quod eorum ignorantia non eos excusabat à crimine: quia erat quodammodo ignorantia affectata: videbant enim euidentia signa diuinitatis ipsius: sed ex odio, & inuidia Christi, ea peruertebāt, & verbis eius, quibus se Dei filium fatebatur, credere noluerunt, vnde ipse de eis dicit Ioa. 15.

A Si non venissem, & loquutus eis nō fuisset, peccatū non haberent, nunc autē excusationē non habēt de peccato suo. Et postea subdit, Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatū nō haberent, & sic ex persona eorum accipi potest, quod dicitur Iob. 21. Dixerūt Deo, recede à nobis, scientiam viarum tuarū nolumus. Minores vero, id est, populares, qui mysteria Scripturæ nō nouerāt, non plenè cognouerūt ipsum esse nec Christū, nec filiū Dei: licet enim aliqui eorum in eum crediderint, multitudo tamen non credidit. Et si aliquādo dubitauerūt, an ipse esset Christus, propter signorum multitudinem, & efficaciam doctrinæ (v̄t habetur Ioan. 7.) tamen postea decepti fuerūt à suis principibus, v̄t eū non crederent, neque filiū Dei, neque Christū. Vnde & Petrus eis dixit. Scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri: quia scilicet, per principes seducti erant.

¶ Ad primū ergo dicendum, quod illa verba dicuntur ex persona colonorum vineæ, per quos significātur rectores illius populi, qui eū cognouerūt esse hæredē, in quantū cognouerunt eum esse Christū promissum in lege. Sed contra hanc responsionē esse videtur, quod illa verba Psalmi, Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuā, eidē dicuntur, cui dicitur, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Si ergo cognouerūt eū esse illum, cui dictū est, Postula à me, & dabo tibi Gētes hæreditatē tuā, sequitur quod cognouerint eum esse filium Dei. Chrys. etiā ibidē dicit, quod cognouerunt eū esse filium Dei. Beda etiā dicit super illud Luc. 23. Quia nesciunt quid faciūt. Notandū, inquit, quod non pro eis orat, qui quē filium Dei intellexerunt, crucifigere, quā confiteri maluerunt. Sed ad hoc potest responderi quod cognouerunt eū esse filium Dei,

non

August. in
lib. 7. ex no.
cessum. qui
incipit. De
seru. q. 66.
à me. 10. 4.

Hier. 40. in
Matt. in ope
re imperf. a
me. tom. 2.
cap. 94. se-
cund. ord.
Beda circa
prin. 10. 2.

non per naturam, sed per excellētiam gratiæ singularis. Possumus tamen dicere, quod etiam, verum Dei filiū cognouisse dicuntur, quia euidentia signa huius rei habebāt: quibus tamen assentire, propter odium, & inuidiam noluerunt, ut eum cognoscerent esse filium Dei. Ad secundum dicendum, quod ante illa verba præmittitur, Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, & postea subditur. Nunc autem viderūt, & oderūt, & me, & patrem meum. Per quod ostenditur, quod videntes opera Christi mirifica, ex odio processit, quod eū filium Dei nō cognouerunt. Ad terciū dicendum, quod ignorantia affectata nō excusat à culpa, sed magis videtur culpam aggrauare: ostendit enim hominē sic vehementer esse affectum ad peccandum, quod vult ignorantiam incurere, ne peccatū vitet. Et ideo Iudæi peccauerunt, non solūm ut hominis Christi, sed etiam tanquā Dei crucifixo- res.

Hunc articulum tantūm per occasionem hic D. Thom. præmisit, ut in artic. sequenti, peccatum crucifigentium Christum explicaret, nos verō supra rem hāc in proprio loco tractauimus, cū de Christi miraculis ageremus.

ARTICVLVS VI.

Utrum peccatum Christum crucifigentium fuerit grauissimum.

AD sextū sic proceditur. Videtur, quod peccatum crucifigentium Christum, nō fuerit grauissimum. Non enim est grauissimum peccatum, quod excusationem habet. Sed ipse Dominus excusauit peccatum crucifigentium eū, dicens, Pater ignosce illis, quia nesciūt quid faciunt. Non ergo peccatum eo-

Arum fuit grauissimum. ¶ 2. Præterea, Dominus dixit Pilato Ioan. 19. Qui tra- didit me tibi, maius peccatum habet. Ipse autem Pilatus fecit Christum crucifigi per suos ministros, Ergo videtur fuisse maius peccatum Iudæi proditoris, peccato crucifigentium Christum.

¶ 3. Præterea, Secundum Philosophum in. 5. Ethicor. Nullus patitur iniustum volens, & sicut ipse ibidem dicit, Nullo patiente iniustum, nullus facit iniustū: ergo volēti nullus facit iniustum. Sed Christus volūtariē est passus: ut supra habitum est. Non ergo iniustum fecerunt crucifixo- res Christi, & itā eorum peccatum non fuit grauissimum.

¶ Sed contra est, quod super illud Mat- thæ. 23. Et vos implete mensuram pa- trum vestrorum, dicit Chrysost. Quā- tum ad veritatem excefferunt mensu- ram patrum suorum: illi enim occide- runt homines, isti Deum crucifixerūt.

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est. Principes Iudæorum cognouerunt Christum: & si aliqua ignorantia fuit in eis, fuit ignorantia affectata, quæ eos non poterat excusare. Et ideo peccatum eorum fuit grauissimum: tū ex genere peccati, tum ex malitia volū- tatis. Minores autem Iudæi grauissimē peccauerunt quantum ad genus peccati: in aliquo tamen diminuebatur eorū peccatum, propter eorum ignorantia. Vnde super illud Luc. 23. Nesciūt quid faciunt: dicit Beda, Pro illis rogat qui nescierunt quid facerēt: zelum Dei habentes, sed non secūdum scientiā. Multo autem magis fuit excusabile peccatum Gentilium, per quorum manus crucifixus est, qui legis scientiam non habebant.

Ad primum ergo dicendum, quod excusatio illa Domini non refertur ad principes Iudæorum, sed ad minores de populo: sicut dictum est. Ad secundum di-

l. 5. Ethicor.
9. com. 5.

ar. 2. huius
quæst.

hom. 45. in
Mat in ope-
re imperf.
aliquantū-
lum à me.
tom. 2.

art. præc. in
arg. 1. & in
responsione.

c. 94. secū.
ord. Bedæ.
cir. princio.

In cor. ar.

263
Sup art. 4.
ad. 2. fin. &
opus. 60. c.
18. ff.

dum dicendum, quod Iudas tradidit A Christum, non Pilato, sed principibus Sacerdotum, qui tradiderunt eum Pilato: secundum illud Ioan. 18. Gens tua, & pontifices tui tradiderunt te mihi. Horum tamen omnium peccatum fuit maius, quam Pilati, qui timore Cæsaris Christum occidit. Et etiam quam peccatum militum, qui de mandato præsidis Christum crucifixerunt non ex cupiditate, sicut Iudas, nec ex invidia & odio, sicut principes Sacerdotum. ¶ Ad tertium dicendum, quod Christus voluit quidem suam passionem, sicut & Deus eam voluit. Iniquam tamen actionem Iudæorum non voluit, & ideo occisores Christi ab iniustitia non excusantur. Et tamen ille, qui occidit hominem, iniuriam facit, non solum homini occiso, sed etiam Deo, & reipublicæ. Sicut etiam & ille qui occidit seipsum, ut Philosophus dicit in 5. Eth. Unde & David damnauit illum ad mortem, qui non timuerat mittere manum, ut occideret Christum Domini, quamuis eo petente: ut legitur. 2. Reg. 1.

COMMENTARIUS.

R Esponso D. Thom. est peccatum illud fuisse grauissimum ex genere suo, & in principibus Iudæorum habuisse magnam grauitatem ex malitia, & ex ignorantia affectata: in plebe autem leuius fuisse propter maiorem ignorantiam, quæ quod maior erat in militibus Romanis, eo magis eos excusare poterat.

Circa quam doctrinam, ut eam explicemus, nonnulla notanda sunt. Primum est, in hoc peccato occisionis Christi, secundum se considerato plures malitias, secundum speciem reperiri. Nam primò si consideremus Christum ut innocentem, & ea morte indignum, illud fuit peccatum homicidij, & iniustitiæ. Secundò considerando Christum, quatenus erat Messias promissus à Deo, hominumque redemptor, ut sic occisio eius habet malitiam impietatis, eo grauiorem, quod spiritualis coniunctio, seu paternitas maior est, quam carnalis. Tertiò si

consideretur, quatenus fidei prædicator, quam sufficienter proponebat, eius occisio habet malitiam infidelitatis. Quia in odiū eius fidei, quam prædicabat, illum occiderunt. Unde dicebant. *secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit.* Quartò potest considerari Christus, quatenus Deus erat, & homo, & ut sic occisio eius fuit immane sacrilegium contra iustitiam Deo debitam. Nam sicut Christi adoratio actus est religionis, qua Deus colitur, ita eiusdem interfectio, aut quælibet iniuria, aut contumelia, sacrilegium est religioni contrarium.

Ex his sequitur primo, nullam malitiam illius peccati fuisse summam ex ijs, quæ esse possunt in omni genere peccati, ut bene notauit Gabr. lect. 87. in Canon. ex Diuo Thom. hac. 3. part. quæst. 80. artic. 5. Nam malitia odij Dei, secundum se, & ex genere suo grauius peccatum est, quia directè, & formaliter contra Deum. Dices, etiam peccatum Iudæorum, fuit odium Dei, iuxta illud Ioan. 17. *Nunc autem & viderunt: & oderunt me, & Patrem.* Respondetur primū, alium esse loqui de peccato externo crucifixionis, aliud de interiori actu, à quo procedebat, vel imperabatur. Peccatum ergo ipsum, secundum se habebat malitiam iniustitiæ, vel sacrilegij, & per se nõ requirebat formale odiū, sicut occisio hominis per se est iniustitia, & non requirit odium, quāuis ex ipso possit procedere. Deinde est peccatum illud in Iudæis, præsertim in principibus eorum, ortum fuerit ex formali odio Christi, quod veluti per communicationem idiomatum erat odium Dei: sed tamen non erat formale odium Dei, ut Deus est. Neque enim Iudæi abominabantur diuinam naturam, aut personam, neque ei secundum se malum aliquod optabant: sed erat odium Dei in assumpta natura, quod secundum se minus peccatum est, quam odium diuinitatis. Sicut charitas ad Deum maior est, quàm ad Christum ut hominem. Quin potius si formaliter, & secundum speciem compareretur infidelitas Iudæorum cum Christi homicidio, maius peccatum fuit infidelitas, quàm occisio Christi. Quia per se maiori virtuti opponitur, scilicet fidei, quæ maior est, quàm religio, vel iustitia: & quia infidelitas est peccatum contra diuinitatem, secundum se, cum aliud peccatum circa humanitatem versetur. Et

T t hinc

Lib 5 eth c.
vlt. non longè à princ.
cap. 5.

Peccatum
crucifigen-
tium Chri-
stum quale.

Peccatū crucifigentium Christum non fuit omnium grauiusimum.
Gabr.
D. Thom.
Obiectio.

Ioan. 17.
Responso.

Gabr.
Peccatum
desperatio
nis in Iuda
gravius pec
cato proditi
onis.

Greg. Papa.

hinc etiam rectè colligit Gabr. supra, ma
ius fuisse peccatum in Iuda desperare, quā
tradere Christū. Quia illud prius fuit con
tra virtutem theologicam, atque adeo cō
tra diuinitatem ipsam. Vnde ab aliquibus
peccatum illud dicitur esse *peccatum in spi
ritum sanctum*, quod maius est, quā *pecca
tum in filium hominis*. Et hoc modo intelligi
potest dictum Greg. lib. 11. mor. c. 5. *Iudas
prius de peccato pœnituit, quā peccauit.*

Secundò sequitur, post peccata contra
theologicas virtutes, hoc peccatum occisionis
Christi esse ex suo genere maximum,
vel ferè. Probat, nam in primis est con
trarium maximæ virtuti post theologicas,
quæ est religio seu iustitia ad Deum. Deinde
immediatè attingit ipsam personā Dei,
quāuis non in propria, sed in assumpta
natura. Dices, maius videri peccatum blas
phemæ & contumeliæ in Deum ipsum
secundum se, seu in diuinitatem eius, quia
attingit Deum ipsum non in assumpta na
tura, sed in propria. Respondetur posse
quidē inter hæc duo peccata inueniri mu
tuum aliquem excessum, secundum ratios
nes, comparationesquē diuersas omnibus
tamen consideratis maius esse peccatum oc
cisionis Christi. Quia Deum lædit in re sibi
maximè coniuncta, & de se maius nocumē
tum infert, auferendo vitam infiniti valo
ris: Blasphemia verò tantum lædit Deum
in honore, vel fama, quæ sunt magis extrin
seca. Et iuxta assertionē hanc potest exponi
D. Thom. hic, cū ait hoc peccatū esse gra
uissimum, scilicet inter ea, quæ sunt con
tra virtutes morales: quamuis etiam possit
intelligi, non loqui in proprio rigore res
pectiuo: sed absolutè vocare grauissimum,
id est, valdè acerbum, & graue. Sicut etiam
ibi dixi fuisse grauissimum ob circun
stantiam, ex parte peccantium ex malitia:
cum tamen sine vlla dubitatione potuerit
ea circūstantia grauiori modo concurre
re. Aliam interpretationem postea subij
ciemus. Et hæc de grauitate illius peccati
secundum se considerati.

Secundò igitur possumus spectare graui
tatem huius peccati ex parte peccantium.
In quibus multa possunt considerari, Pri
mam est scientia, vel ignorantia, de qua re
satis in superioribus diximus. Et ad mini
mum certum est ex dictis, neminem ex ijs,
qui ad Christi mortem concurrerunt, pos
se simpliciter excusari propter ignorantia

A à grauissima culpa, saltem homicidij viri
sancti, & innocentis. Quod de Pilato, su
pra ostendimus, quia ipse confessus est,
Nullam inuenio in eo causam, & cū lauit
manus suas dixit: *Innocēs ego sum à sanguine
iusti huius.* De principibus etiam Iudæorū
id satis constat ex supra dictis, quibus addi
potest, ipsos scienter, falsos aduersus Chri
stum testes induxisse. De plebe autem Iu
dæorum potest esse aliqua dubitatio, &
maior de militibus Romanis. Nihilominus
tamen innocentia Christi tā publica erat,
ac manifesta, vt neminem ad illius mortē
cooperantem ignorantia excusare potue
rit, saltem à malitia iniustæ cædis. At verò
quoad aliam malitiam sacrilegij, vel im
pietatis poterat maior ignorantia interue
nire, atque adeo excusatio maior saltem
in gentilibus, & in plebe Iudæorum, vt pa
tet ex D. Thom. hic, & ex superius dictis.

B Quanta verò fuerit, non potest à nobis de
finiri: vix tamen potest in aliquo admitti
inuincibilis, cū omnes multa de Christo,
eiusque diuinitate vidissent signa, & audis
sent testimonia, quæ vel ad credendum, vel
saltem ad veritatem plenius discendam,
eos obligarent. In principibus autem Iu
dæorum nulla esse potuit excusatio, vt
Christus ipse dixit Ioan. 15. quia eorum
ignorantia fuit valdè crassa, & affectata, &
ex quadam obstinatione, & duritia magis
quā ex fragilitate aliqua. Non videtur
tamen posse negari quin, si Iudæi agnosce
rent, & sibi persuaderent, Christum esse
verum Deum, & nihilominus eum interfici
cere ausi essent, peccatum ex hac parte es
set grauius, quia esset maior irreuerentia,
& iniuria Dei. Nihilominus tamen Iudæo
rum peccatum dicitur grauissimum ex par
te peccantium, vel quia sermo est de pec
cato, quod moraliter loquendo in hominē
cadere poterat, nam ille alius modus pec
candi, & occidendi Deum cognitum, vix
poterat in homines cadere. Vel certè quia
circūstantia infidelitatis, & voluntariæ
excæcationis non minus quā alia videtur
aggrauare. Huc accedunt aliæ circūstan
tiæ grauissimæ prauorum affectuum, odij,
iræ, & inuidiæ in Christum, qui ex magna
superbia, & ambitione oriebatur. Quæ om
nia ex historia Euangelica constant, & ex
summa illa diligentia, importunaquē po
stulatione ac furore, quo in morte Chri
sti procuranda impij Iudæi debacchati sunt.

Quo

*Crucifixorū
Christi in
excusabiles
in peccato
suo omnes.
Ioan. 18. &
19.
Matth. 27.*

D. Thom.

*Quæst.
peccati: et in
Christum ex
obiecto.
Obiectio.*

Responsio.

D. Thom.

*Peccati cruci-
fixionem gra-
uissimam
D Thom.
Bernar.*

Quo tandem fit, ut peccatum illud saltem in indiuiduo, consideratis omnibus malitijs, & circumstantijs eius, possit existimari grauissimum omnium, quæ ab hominibus vnquam commissa sunt. Quo sensu potest exponi D. Thom. & eodem videtur dixisse Bernar. serm. quodam de passione Domini peccatum illud fuisse, *Gravissimum, ac singulare*, quamquam hoc etiam incertum sit, & Bernar. recte intellectus facile possit exponi. Solet verò comparari hoc peccatum cū peccato Adæ, quia illud vididetur fuisse grauius propter nocumentum generis humani. Sed Bernard. supra videtur hoc peccatum præferre, quia maioris æstimationis est dignitas Filij Dei, quā omnes homines: & præsertim, quia non constat illud nocumentum esse ita præuisum ab Adamo, ut multum aggrauaret. Sed de hoc etiam nihil certi definiri potest. An verò quia persona Christi fuit infinita, peccatum crucifixionem Christum fuerit infinitum, & cur Iudæorum demeritum ex illa circumstantia non tantum creuerit, quantum Christi meritum, & satisfactio ex circumstantia personæ patientis, latè tractatum est in priori tomo disput. 4. sect. 4.

*Testimonij
Luc. 23.
Expositio.
Beda.
Iustin.
Añ. 3.*

In solut. ad. 1. explicat D. Thom. verba illa Christi, *Pater dimitte illis, nō enim sciūt, quid faciunt*, quod illa excusatio nō ad principes, sed ad minores de populo Iudæorū referenda sit. Quæ est expositio Bedæ Luc. 23. & Iustini. q. 108. Quod si obijcias verba Petri Act. 3. *Scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri*. Respondendū est, illam particulam, *sicut*, dicere similitudinem in ignorantia aliqua, non æqualitatem. Sed difficile creditu est, Christum orasse tantum pro plebe, & non pro principibus. Tum quia oratio est vniuersalis, & illa causa non videtur addita ad limitandam orationem: sed ad facilitandam impetrationem. Tum etiam, quia Christus dedit exemplum dilectionis inimicorum, vnde orare etiam debuit pro principibus Iudæorum, qui erant præcipui inimici eius. Denique, quia effectus illius orationis, quos supra posuimus, etiam in principibus Iudæorum locum habere potuerunt. Quare dici potest, orationem Christi generalem fuisse, & illam excusationem ad omnes etiam pertinere posse, quia omnes aliqua ignorantia laborarunt. Nam licet hæc in principibus fuerit affectata, tamen quate-

*Oratio Christi
pro peccatis
in cruce ge-
neralis pro
omnibus cruci-
fixoribus.*

nus ex aliqua parte diminuit audaciam, vel irreuerentiam in Deum, potuit ad impetrandam veniam allegari. Et huic expositioni magis videntur fauere omnia, quæ circa hanc orationem ex sanctis Patribus supra tradidimus.

In sol. ad. 2. D. Thom. insinuat, grauius peccasse Pontifices Iudæorum, quam Iudam, Pilatumque, & milites eius. Et de hac parte posteriori supra diximus. Circa priorem verò Caietan. censet peccatum Iudæ fuisse grauius, propter maiorem Christi cognitionem, & altiore statum, quem habebat: & propter maiorem ingratitudinē, ac denique propter maiorem proditoris turpitudinem. Ad D. Thomam autem tacite respondet, non definiisse contrarium, sed indecisam quæstionem reliquisse. Cæterū ego in primis existimo D. Thom. definiisse quæstionem, alias argumento non satis fecisset. Deinde censeo, eius sententiam esse veriorē propter duas præcipuas rationes, quas D. Thomas insinuat. Prima est, quia Iudas reuera noluit Christum occidi, neque id futurum existimauit, ut eius poenitentia, quamuis peruersa, declarauit, & supra etiam exposuimus. Et hanc rationem insinuat D. Thom. cum dicit Iudam non tradidisse Christum Pilato sed Pontificibus. Altera est, quia Iudas ex cupiditate, non ex inuidia, & odio tradidit Christum, sicut principes Iudæorum. His addi potest, quod Principes Iudæorum maiori duciā, & pertinacia in Christo tradendo perdurarunt, quod etiam est signum vehementioris, ac intensioris affectus, quæ omnia, si recte perpendantur, videntur magis peccatum augere.

D. Thom.

Caietan.

Gravius peccauerunt Pontifices Iudæorum quam Iudas.

C

Solutio ad. 3. clara est. Ex ea tamen colligi potest summa quædam totius quæstionis huius de causa efficiente passionis Christi. Illud enim opus, ut fuit actio Iudæorum, nullo modo est tribuenda Christo, aut Deo. Quia licet Deus ad eam concurreret, physice tamquam vniuersalis causa: tamen quia illa actio absolute mala est, in Deum referri non potest: sed hoc modo tribuitur Iudæis, ut proditoribus, & homicidis Act. 7. gentibus, ut executoribus, Matthæ. 20. Luc. 18. demoni, ut primo instigatori, Ioann. 13. At verò quatenus illa passio tenuit se ex parte Dei, & Christi, qui voluntate sua illam acceptauit, permisit, & non impediuit, sic tribuenda est Christi

Causa efficiens passionis Christi quæ.

*Añ 7.
Matth 20.
Luc 18.
Ioan. 13.*

sto, & Deo. Et ita intelliguntur scripturæ
Isai. 53. Ioann. 11. ad Galat. 2. ad Roman. 8.
Nec de hac materia aliquid amplius dis-
putandum occurrit.

QVÆSTIO. XLVIII.

De modo passionis Christi quantum ad effectum, in sex articulos diuisa.

Einde considerandum est
de effectū passionis Chri-
sti. Et primo de modo effi-
ciendi: secundo de ipso ef-
fectu. ¶ Circa primum quærun-
tur sex.

¶ Primo, vtrum passio Christi causaue-
rit nostram salutem per modum
meriti.

¶ Secundo, vtrum per modum satisfac-
tionis.

¶ Tertio, vtrum per modum sacrificij.

¶ Quarto, vtrum per modum redem-
ptionis.

¶ Quinto, vtrum esse redemptorē sit
propriū Christi.

¶ Sexto, vtrum causauerit effectum no-
stræ salutis per modum efficientiæ.

Sensus D. Thom. in titulo quæstionis est,
agendum esse de modo, quo passio Chri-
sti suum effectum operata est. Itaque non
hic agitur de modo passionis secundum se,
sed de modo, quo influit in effectum. Et
hac occasione tractat hic D. Thom. de
merito, & satisfactione Christi, & de re-
demptione nostra, quæ res, quia copiose
disputata est à nobis in priori tomo, hoc lo-
co iterum repetenda non erit, vbi nihil no-
ui addendum occurrit, sed quæ in genere
dicta sunt de operibus Christi, passioni ap-
plicanda sunt.

ARTICVLVS PRIMVS.

*Vtrum passio Christi causauerit nostram
salutem per modum meriti.*

D Primum sic procedi-
tur. Videtur, quod passio
Christi non causauerit no-
stram salutem per modum

meriti. Passionum enim principia non
sunt in nobis. Nullus autem meretur
vel laudatur, nisi per id, cuius princi-
pium est in ipso. Ergo passio Christi
nihil est operata per modum meriti.

¶ 2. Præterea, Christus ab initio suæ
conceptionis meruit, & sibi, & nobis: vt
supra dictū est. Sed superfluum est ali-
quem iterū mereri id quod ante me-
ruerat. Ergo Christus per suā passionē
nō meruit nostrā salutē.

¶ 3. Præterea,
B Radix merendi est charitas: Sed chari-
tas Christi non fuit magis augmētata
in passione, quā ante. Ergo nō magis
meruit salutem nostram patiēdo, quā
ante fecerat. ¶ Sed contra est, quod su-
per illud Philippen. 2. Propter quod &
Deus exaltauit illum, &c. dicit Augus-
t. Humilitas passionis, claritatis est me-
ritum, claritas humilitatis est præmiū.
Sed ipse clarificatus est, non solum in
seipso, sed etiam in suis fidelibus: vt ip-
se dicit Ioann. 17. Ergo videtur, quod
ipse meruit salutem suorum fidelium.

Respondeo dicendum, quod (sicut
supra dictū est) Christo data est gra-
tia, nō solū sicut singulari personæ, sed
in quātū est caput Ecclesiæ: vt scilicet
ab ipso redūderet ad membra. Et ideo
opera Christi hoc modo se habēt tā ad
se, quā ad sua mēbra, sicut se habēt ope-
ra alterius hominis in gratia cōstituti
ad ipsum. Manifestum est autē, quod
quicumq; in gratia cōstitutus, propter
iustitiam patitur, ex hoc ipso meretur
sibi salutem, secundum illud Matth. 5.
Beati qui persecutionem patiuntur
propter iustitiam. Vndē Christus per
suam passionem non solum sibi, sed
etiam omnibus membris suis meruit
salutem.

Ad

Ad primum ergo dicendum, quod passio, in quantum huiusmodi non est meritoria: quia habet principium ab exteriori. Sed secundum quod eam aliquis voluntarie sustinet, sic habet principium ab interiori: & hoc modo est meritoria.

¶ Ad secundum dicendum, quod Christus à principio suæ conceptionis meruit nobis salutem æternam: sed ex parte nostra erant quædam impedimenta, quibus impediēbatur consequi effectum præcedentium meritorum. Unde ad remouendum illa impedimenta oportuit Christum pati: ut supra dictum est.

q. 46. 4. 3.

¶ Ad tertium dicendum, quod passio Christi habuit aliquem effectum, quem non habuerunt præcedentia merita: non propter maiorem charitatem, sed propter genus operis, quod erat conueniens tali effectui: ut patet ex rationibus supra inductis de conuenientia passionis Christi.

q. 46. 4. 3. & alijs.

De hoc art. videantur dicta in priori tomo, disput. 41. sect. 1. & sequentibus, cum illis coniungendo, quæ diximus disput. 39. sect. 2. ubi tractauimus, per quos actus Christus meruerit.

In sol. ad. 2. & 3. attingit D. Thomas, an Christus meruerit aliquid sua passione, quod prioribus actibus non meruerit, & cur meritum nostræ salutis specialiter tribuatur passioni, cum per reliqua opera vite sue etiam nobis meruerit. Sed de his videnda sunt, quæ diximus eodem tomo disput. 4. sect. 4. in. 2. obiectione.

ARTICVLVS II.

Utrum passio Christi causauerit nostram salutem per modum satisfactionis.

265.
4. 60. c. 55.
ad. 27. &
14. & op.
60. cap. 18.
vol. 6.

Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod passio Christi non causauerit nostram salutem per modum satisfactionis. Eiusdem

enim videtur esse satisfacere, cuius est peccare: sicut patet in alijs penitentiarum partibus: eiusdem enim est contriti, & confiteri, cuius est peccare. Sed Christus non peccauit: secundum illud 1. Petri. 2. Qui peccatum non fecit. Ergo ipso non satisfecit propria passione.

¶ 2. Præterea, Nulli satisfecit per maiorem offensam. Sed maxima offensa fuit perpetrata in Christi passione, quia grauissimè peccauerunt qui eum occiderunt: ut supra dictum est. Ergo videtur quod per passionem Christi non potuerit Deo satisfieri.

q. 46. 4. 6.

¶ 3. Præterea, Satisfactio importat æqualitatem quædam ad culpam, cum sit actus iustitiæ. Sed passio Christi non videtur esse æqualis omnibus peccatis humani generis: quia Christus non est passus, secundum diuinitatem, sed secundum carnem: secundum illud 1. Petri. 4. Christo igitur passio in carne. Anima autem in qua est peccatum, potior est quam caro. Non ergo Christus sua passione satisfecit pro peccatis nostris.

¶ Sed contra est, quod in persona eius dicitur Psalm. 68. Quæ non rapui, tunc exolvebam. Non autem exoluit qui perfectè non satisfecit. Ergo videtur quod Christus patiēdo, perfectè satisfecerit pro peccatis nostris.

Respondeo dicendum, quod ille propriè satisfacit pro offensa, qui exhibet offenso id, quod æquè vel magis diligit, quam oderit offensam. Christus autem ex charitate, & obedientia patiēdo, maius Deo aliquid exhibuit, quam exigeret recompensatio totius offensæ humani generis. Primo quidem propter magnitudinem charitatis, ex qua patiebatur. Secundo, propter dignitatem vitæ suæ, quam pro satisfactione ponebat: quæ erat vita Dei, & hominis. Tertio, propter generalitatem passionis, & magnitudi-

¶ 4. 6. ar. 6.

nem doloris assumpti: vt supra dictū A
est. Et ideo passio Christi non solum
sufficiens, sed etiam superabundans sa-
tisfactio fuit pro peccatis humani ge-
neris: secundum illud. 1. Ioann. 2. Ipse
est propitiatio pro peccatis nostris, nō
pro nostris autem tantum, sed etiam
pro totius mundi.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod
caput & membra sunt quasi vna perso-
na mystica: & ideo satisfactio Christi
ad omnes fideles pertinet, sicut ad sua
membra. In quantum etiam duo homi-
nes sunt in charitate, vnus pro alio sa-
tisfacere potest, vt infrā patebit. Non
autem est similis ratio de confessione,
& contritione: quia satisfactio consi-
stet in actu exteriori, ad quem assumi
possunt instrumenta inter quæ compu-
tantur etiam amici.

¶ Ad secundū dicendum, quod maior
fuit charitas Christi patientis, quā ma-
litia crucifigentium. Et ideo plus po-
tuit Christus satisfacere sua passione,
quā crucifixores offendere occiden-
do: in tantum quod passio Christi suf-
ficiens fuit, & superabundans ad satis-
faciendum pro peccatis occidentium
ipsum. ¶ Ad tertium dicendum, quod
dignitas carnis Christi non est æstimā-
da solum secundum carnis naturam, sed
secundum personam assumentem, in-
quātum scilicet erat caro Dei, ex quo
habebat dignitatem infinitam.

— Videantur dicta in priori tomo, in tota
disput. 4. In sol. ad. 1. attingit D. Tho. quæ-
stionem cur vnus homo possit satisfacere
pro alio: non verō conteri, vel confiteri.
Sed hæc res habet proprium locum in ma-
teria de satisfactione.

ARTICVLVS III.

*Virum passio Christi operata sit per mo-
dum sacrificij.*

D tertium sic proceditur.

Videtur, quod passio Chri-
sti nō sit operata per modū
sacrificij. Veritas enim de-
bet respondere figuræ. Sed in sacrifi-
cij veteris legis, quæ erāt figuræ Chri-
sti, numquam offerebatur caro huma-
na, quinimo hæc sacrificia immunda,
& nefanda habebantur: secundum illud
Psalm. 105. Effuderunt sanguinem in-
nocentem, sanguinem filiorum suorū,
& filiarum suarum, quas sacrificau-
erunt sculptilibus Chanaan. Ergo vi-
detur, quod passio Christi sacrificium
dici non possit. ¶ 2. Præterea, Augusti-
nus dicit in. 10. de Ciuitate Dei, quod sa-
crificium visibile, inuisibile sacrificij
sacramētum, id est, sacrum signum est.
Sed passio Christi non est signum, sed
magis signatum per alia signa. Ergo
videtur, quod passio Christi non sit sa-
crificium. ¶ 3. Præterea, Quicumque
offert sacrificium, aliquod sacrum fa-
cit, vt ipsum nomen sacrificij demon-
strat. Illi autem qui Christum occide-
runt, non fecerunt aliquod sacrum, sed
magnam malitiam perpetraverunt.
Ergo passio Christi magis fuit male-
ficium, quā sacrificium. ¶ Sed con-
tra est, quod Apostolus dicit Ephes. 5.
Tradidit semetipsum pro nobis, obla-
tionem, & hostiam Deo in odorem
suauitatis.

¶ Respondeo dicendum, quod sacri-
ficium propriè dicitur aliquid factum
in honorem propriè Deo debitum ad
eum placandum. Et inde est quod Au-
gustinus dicit in. 10. de ciuit. Dei. Verum
sacrificiū est omne opus quod agitur,
vt sancta societate inhxreamus Deo,
relatum scilicet ad illum finem boni,
quo veraciter beati esse possim⁹. Chri-
stus autem (vt ibidem subditur) seip-
sum obtulit in passione pro nobis, &
hoc ipsum opus quod voluntariè pas-
sionem

266
Infr. 1. 4. 2.
ar. 4. Cor.
¶ 1. 73. 4
4. 10. 26
3. 83.
ar. 1. 10. 26
op. 6. 1. 26
18. col. 6.

Lib. 10. col.
p. 11. 2. 11
cap. 10. 5.

lib. 10. c. 6.
in prim. 10. 5

sionē sustinuit. Deo maximè acceptū fuit, utpote ex charitate maxime pro-
ueniens. Vnde manifestum est, quod
passio Christi fuerit verum sacrificiū.
Et sicut ipse postea subdit in eodem li-
br. Huius veri sacrificij, multiplicia va-
riaque signa erant sacrificia prisca San-
ctorum: cum hoc vnum per multa fi-
guraretur, tamquam verbis multis res
vna diceretur, ut sine fastidio multum
cōmendaretur. Et cū quatuor confide-
rentur in omni sacrificio (ut August. di-
cit in. 4. de Trid.) scilicet cui offeretur,
à quo offeratur, quid offeratur, pro qui-
bus offeratur, idem ipse vnus verusq;
mediator per sacrificium pacis recon-
cilians nos Deo, vnum cum illo mane-
ret, cui offerebat, vnum in se faceret,
pro quibus offerebat, vnus ipse esset,
qui offerebat, & quod offerebat.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod
licet veritas respondeat figuræ, quan-
tum ad aliquid: non tamen quantum
ad omnia: quia oportet, quod veritas
figuram excedat. Et ideo cōuenienter
figura huius sacrificij, quo caro Christi
offertur pro nobis, fuit caro non homi-
num, sed aliorum animalium significā-
tium carnem Christi, quæ est perfectis-
simum sacrificium. Primo, quidē, quia
ex eo quod est humanæ naturæ caro,
congruè pro hominibus offertur, & ab
eis sumitur sub sacramento. Secundo,
quia ex eo quod erat passibilis, & mor-
talis, apta erat immolationi. Tertio,
quia per hoc, quod erat sine peccato,
efficax erat ad emundanda peccata.
Quarto, quia ex eo, quod erat caro ip-
sius offerētis, erat Deo accepta propter
ineffabilem charitatem, suam carnem
offerentis. Vnde August. dicit in. 4. de
Trid. Quid tam congruenter ab homi-
nibus sumeretur, quod pro eis offerre-
tur, quàm humana caro? & quid tam
aptum huic immolationi, quàm caro

Lib. 4. ar. 14.
non longe à
fin. tom. 3.

Lib. 4. c. 14.
in me. 10. 3.

A mortalis? & quid tam mundum pro-
mundandis vitijs mortalium, quàm si-
ne contagione carnalis concupiscen-
tiæ caro, nata in vtero, & ex vtero vir-
ginali? & quid tam gratè offerri, & su-
scipi posset, quàm caro sacrificij nostri,
corpus effectū sacerdotis nostri? ¶ Ad
secundum dicendum, quod August. ibi
loquitur de sacrificijs visibilibus figu-
ralibus. Et etiam ipsa passio Christi li-
cet sit aliquid signatum per alia sacri-
ficia figuralia, est tamen signum alicu-
ius rei obseruandæ à nobis: secundum
illud. 1. Pet. 4. Christo igitur passio in
carne, & vos eadē cogitatione arma-
mini: quia qui passus est in carne, de-
siit à peccatis, ut iam non hominum
desiderijs, sed voluntate Dei, quod re-
liquum est in carne viuat temporis.
¶ Ad tertium dicendum, quod passio
Christi ex parte occidentium ipsum,
fuit maleficium: sed ex parte ipsius ex
charitate patientis, fuit sacrificium.
Vndè hoc sacrificium ipse Christus
obtulisse dicitur: non autem illi, qui
eum occiderunt.

Loco citato
in arg.

COMMENTARIUS.

C Materiam huius artic. tractaui etiā
in superiori tom. dispu. 46. sect. 1.
Cum enim de sacerdotio Christi
sermo esset, operæpretium fuit explicare
propriū illius sacrificium, quoniam est
potissimus actus sacerdotij, & potestas per
actus explicanda est. Hic igitur solum cir-
ca D. Thom. rationem occurrit difficul-
tas. Probat enim Christi passionem fuisse
sacrificium, quia fuit aliquid factum in ho-
norem propriè Deo debitum ad eum pla-
candum. Quæ ratio, (si solida est) probat
circumcisionem Christi fuisse sacrificium,
& ieiunium, orationem, & similia. Nam in
hæc omnia cōuenit illa ratio sacrificij, quā
D. Thom. ex August. sumpsit. Vndè non
videtur D. Thom. probare, & consequen-
ter, nec docere passionem Christi esse pro-
priè, & in rigore sacrificium: sed solum ea

Dubium.

D. Thom.
August.

lata, & communi significatione, qua omne opus bonum factum in cultum Dei, ad eumque placandum, dicitur sacrificium. Et augetur difficultas, nam sacrificium propriè dictum debet esse signum sensibile publica auctoritate ad significandum aliquid sacrum, & spirituale impositum, & permanenti lege statutum, quæ omnia non videntur convenire Christi passioni, & morti. Hæc verò difficultas postulabat ad perfectam sui decisionem, integrum tractatū de natura sacrificij: Quia verò iam dudum ab initio statuimus, ne peregrinas quæstiones aliunde quasi diuulsas adduceremus, & quoniam in sequenti tomo materiam de sacrificio integre disputamus, ideò ad dubitationem positam hoc loco dicendum est, D. Thom. breuiter, ac concisè sacrificij notionem hoc loco posuisse. Nam (vt argumentum conuincit) in ea amplitudine multa continentur, quæ propriè sacrificia non sunt, atque ideo addendum est, de ratione sacrificij esse, vt sit oblatio exterior & sacra, ordinata ad colendum, vel placandum Deum publico, & solenni ritu. Agitur enim hic præcipuè de sacrificio propitiatorio, quod est actus sacerdotis propriè dicti, qui (vt Paulus ait ad Hebr. 5.) ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis. Quam rationem sacrificij etiam in superiori tomo sufficienter explicatam reliquimus, & ex ea optimè concluditur Christi passionem, & mortem fuisse verum ac proprium sacrificium, quia per eam Christus se obtulit oblatione, & hostiam Deo in odorem suauitatis, ad Ephes. 5. ad Hebræos. 7. & sequentibus. Fuit etiam illa oblatio à Deo ordinata, & instituta, tamquam supremus cultus illi offerendus pro toto genere humano in satisfactionem, & reconciliationem eius, & ad hunc cultū offerendum, Christum summum Sacerdotem ordinauit, vt prædicto loco latiùs explicatum est. Ad argumentum ergò respondetur non esse eandem rationem de alijs actionibus, vel operibus Christi. Tum quia alia non sunt ita ordinata ad placandum Deum, & consummandam redemptionem, sicut passio, & mors: tum etiam quia de ratione sacrificij est, vt victima aliquo modo conficiatur, & immutetur in honorem Dei, quod factum est per passionem: non verò per alias actiones. Sūt verò qui dicāt,

A totam Christi vitam fuisse veluti vnicū sacrificium, quod in morte consummatum est. Quod pie dictum est, non tamen in rigore, secundum propriam rationem sacrificij. Quin potius neque tota passio videtur propriè, & intrinsecè pertinere ad rationem sacrificij: sed solum id, quod Christus in cruce passus est. Ibi enim accepit vulnera lethalia, & ad illius mortem proxime ordinata. Et ideò dicitur à Patribus hoc sacrificium oblatū in altari crucis, vt videre licet in Leone Papa epistol. 84. ad Episcopos Palestine. Et multi eo modo exponunt verba Pauli ad Hebræos. 13. *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt. Et colligi etiā potest ex Paulo ibidē dicēte. Quorum animalium infertur sanguis pro peccato, horū corpora cremantur extra castra, ita & Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est:* indicans in mysterio crucis, quod extra portam peractum est, oblatum fuisse hoc sacrificium. Ideò etiam Christus portans crucem dicitur fuisse significatus in Isaac portante ligna ad sacrificium. Igitur reliqua quæ antecesserunt, fuerunt quasi via, & applicatio victimæ ad sacrificium: ipsum verò sacrificium non sine magno mysterio, & diuina ordinatione veluti ritu mystico extra portam in altari crucis, manibus extensis, solenni die Paschæ, consummatum est.

C Ad aliam difficultatem, quod sacrificium oportet esse signum sensibile. Respondetur, duplicem significationem posse in sacrificio excogitari, aliam moralem, de qua dixit August. lib. 10. de Ciuit. cap. 5. *sa-* *crificium visibile inuisibilis sacrificij signū esse:* aliam mysticā, de qua dixit August. lib. 1. contra aduers. legis, & Proph. capit. 18. *Vnum verum, & singulare sacrificium Christi multis esse antea sacrificiorum significatum figuris.* Prior significatio est essentialis omni sacrificio, quia sine illa esse non potest verus cultus latris, quod est de essentia sacrificij: & hæc significatio in Christi sacrificio inuenta est. Significabat enim interdum sacrificium, quo Christus vitam suam offerebat ad placandum Deum, significabat etiam destructionem peccati, & ipsius mortis mortem, quā sacrificium illud operaturum erat. Posterior autem significatio non est de essentia sacrificij, sed inuenta est in omnibus sacrificijs veris, & à Deo, vel

Heb. 13.

Gen. 22.

Responsio.

Heb. 5.

Passio Christi verū, ac proprium sacrificium.

Ephes. 5.

Heb. 7.

August.

Qua nā significatio sit de ratione proprii sacrificij.

ex singulari eius inspiratione institutis, vel in expectationem, vel in commemorationem sacrificij Christi. At verò in sacrificio Christi, quod fuit prototypus cæterorum sacrificiorum, non oportuit significationē illam inueniri, sed potius ipsum per cætera sacrificia significari.

Et ex his ad alteram partem (scilicet quòd oporteat sacrificium lege stabiliri) respondetur, illud esse verum de sacrificio (vt ita dicam) legali, quod cum lege durat, non verò de sacrificio, quod est supra omnem legem communiter hominibus impositam, quale fuit sacrificium Christi, quod causa vniuersalis, & exemplar sacrificiorū omnium, finisque legis veteris, ac principium, & fundamentum nouæ, fuit.

ARTICVLVS IIII.

Virum passio Christi operata sit nostram salutem per modum redemptionis.

D quartum sic proceditur. Videtur, quod passio Christi non sit operata nostram salutem per modum redemptionis. Nullus enim emit, vel redimit quod suum esse non desijt. Sed homines numquam desierunt esse Dei: secundum illud Psal. 23. Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo. Ergò videtur, quòd Christus non redemerit nos sua passione. ¶ 2. Præterea, Sicut Augustinus dicit. 13. de Trinitate. Diabolus à Christo iustitia superandus fuit. Sed hoc exigit iustitia, vt ille qui inuasit dolosè rem alienam, debeat priuari ea, quia fraus, & dolus nemini debet patrocinari, vt etiam iura humana dicunt. Cùm ergò diabolus creaturam Dei, scilicet hominem, dolosè deceperit, & sibi subiugauerit, videtur, quòd non debuerit homo per modum redemptionis ab eius eripi potestate.

A ¶ Tertiò præterea, Quicumque emit, aut redimit aliquid, prætium soluit ei, qui possidebat. Sed Christus non soluit sanguinem suum (qui dicitur esse pretium redemptionis nostræ) diabolo, qui nos captiuos tenebat. Non ergò Christus sua passione nos redemit.

B ¶ Sed contra est, quod dicitur. 1. Petr. 1. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati, & incontaminati Christi. Et Galat. 3. dicitur, Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum. Dicitur autem pro nobis factus maledictum, in quantum pro nobis passus est in ligno, vt supra dictum est. Ergo per passionem suam nos redemit.

¶ Respondeo dicendum, quod per peccatum dupliciter homo obligatus erat. Primo quidem seruitute peccati, quoniam qui facit peccatum, seruus est peccati: vt dicitur Ioann. 8. & 1. Petr. 2. A quo quis superatus est, huius & seruus est. Quia igitur diabolus hominem superauerat, inducendo eum ad peccatum, homo seruituti diaboli additus erat. Secundo, quantum ad reatum poenæ, quo homo erat obligatus secundum Dei iustitiam. Et hoc etiam est seruitus quedam, ad seruitutem enim pertinet, quod aliquis patiatur quod non vult: cùm liberi hominis sit vti seipso, vt vult. Quia igitur passio Christi fuit sufficiens, & superabundans satisfactio pro peccato, & reatu poenæ generis humanis: eius passio fuit quasi quoddam pretium, per quod liberati sumus ab vtraque obligatione. Nam ipsa satisfactio qua quis satisfacit, siue pro se, siue pro alio, pretium

T c s quod

267
Infr. q. 49.
ar. 1. & 2.
d. 19. ar. 2.
q. 3. d. 19.
artic. 4. &
op. 60. cap.
18. col. 6.

l. 13. de
Trin. c. 13.
in prin. to. 3

q. 46. ar. 4.
ad 3. arg.

quoddam dicitur, quo seipsum, vel alium redimit à peccato, & à pœna: secundū illud Daniel. 4. Peccata tua elemosynis redime: Christus autem satisfecit nō quidem pecuniam dando, aut aliquid huiusmodi: sed dando id quod fuit maximum, seipsum scilicet pro nobis. Et ideo passio Christi dicitur esse nostra redemptio.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod homo dicitur esse Dei dupliciter. Vno modo in quantum subijcitur potestati eius. Et hoc modo nūquam homo desijt Dei esse: secundum illud Daniel. 4. Dominatur excelsus in regno hominū, & cuiusque voluerit, dabit illud. Alio modo per vnionem charitatis ad eum: secundum quod dicitur Romanorū. 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Primo ergo modo nūquā homo desijt esse Dei: secundo verò modo desijt esse Dei per peccatū. Et ideo in quantum fuit à peccato liberatus Christo passio satisfaciens, dicitur per passionem Christi esse redēptus. ¶ Ad secundum dicendum, quod homo peccando obligatus erat, & Deo, & diabolo: quantum enim ad culpam, Deum offenderat, & diabolo se subdiderat, ei consentiens. Unde ratione culpæ non erat factus seruus Dei: sed potius à Dei seruitute recedens, diaboli seruitutem incurrerat, Deo iustē hoc permittente propter offensam in se cōmissam. Sed quantum ad poenam, principaliter homo erat Deo obligatus sicut summo iudici: diabolo autem tamquam tortori: secundum illud Matth. 5. Ne forte tradat te aduersarius tuus iudici, & iudex tradat te ministro, idest, Angelo poenarum crudeli: vt Chrysost. dicit. Quamuis igitur diabolus iniustē, quantum in ipso erat, hominem sua fraude deceptum, sub seruitute teneret, & quantum ad culpā, & quantum ad po-

nā: iustum tamen erat hoc hominem pati, Deo permittente quantum ad culpam, & ordinante quantum ad poenam. Et ideo per respectum ad Deum, iustitia exigebat, quod homo redimeretur, non autem per respectum ad diabolum.

¶ Ad tertium dicendum, quod quia redemptio requirebatur ad hominis liberationē per respectum ad Deum, non autem per respectum ad diabolum, non erat pretium soluendum diabolo, sed Deo: & ideo Christus sanguinem suum (qui est pretium nostræ redemptionis) non dicitur obtulisse diabolo, sed Deo.

Quod in hoc art. quæritur, reipsa diuersum non est ab eo quod in præcedentibus tractatum est: solumq; proponitur ad explicandam metaphoram emptionis, seu redemptionis, qua meritum, & satisfactio Christi pro nobis in diuina Scriptura explicantur. De qua re satis, superq; dictum est superiori tom. disput. 4. sect. 3.

ARTICVLVS V.

Vtrum esse redemptorem, sit proprium Christi.

¶ Ad quintū sic proceditur. Videtur, quod esse redemptorē, non sit proprium Christi. Dicitur enim in Psalm. 30. Redemisti me Domine Deus veritatis. Sed esse Dominum Deum veritatis, conuenit toti Trinitati. Non ergo est proprium Christi. ¶ 2. Præterea, ille dicitur redimere, qui dat pretium redemptionis, sed Deus pater dedit filium suum redemptionem pro peccatis nostris, secundum illud Psalm. 100. Redemptionem misit Dominus populo suo. Gloss. idest Christum, qui dat redemptionē captiuis. Ergo non solum Christus, sed etiam Deus Pater nos redemit.

¶ 3. Præ-

Hom. 1. in
Matt. in ope
re impe. non
longe à fin.
Rom. 2.

268.
3. dist. 19.
Art. 4. q. 2.

Gloss. inter.
ibidem.

¶ 3. Præterea, Non solum passio Christi, sed etiam aliorum Sanctorum proficua fuit ad nostram salutem: secundum illud Gloss. 1. Gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia. Ergo non solum Christus debet dici redemptor, sed etiam alij Sancti. ¶ Sed contra est, quod dicitur Galat. 3. Christus non redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Sed solus Christus factus est pro nobis maledictum. Ergo solus Christus debet dici noster Redemptor.

Respondeo dicendum, quod ad hoc quod aliquis redimat, duo requiruntur, scilicet actus solutionis, & pretium solutum. Si enim aliquis soluat pro redemptione alicuius rei, pretium, quod non est suum, sed alterius, ipse non dicitur redimere principaliter: sed magis ille, cuius est pretium. Primum autem redemptionis nostræ est sanguis Christi, vel vita eius corporalis, quæ est in sanguine, quo ipse Christus exoluit. Vnde vtrumque istorum ad Christum pertinet immediate, in quantum est homo, sed ad totam Trinitatem, sicut ad causam primam, & remotam: cuius erat, & ipsa vita Christi, sicut primi authoris, & à qua inspiratum fuit ipsi homini Christo, ut pateretur pro nobis. Et ideo esse immediate redemptorem, proprium est Christi, in quantum est homo: quauis ipsa redemptio possit attribui toti Trinitati, sicut primæ causæ.

Ad primum ergo dicendum, quod Gloss. hoc sic exponit, Tu Dñe Deus veritatis, redemisti me in Christo clamante: in manus tuas Domine commendo spiritum meum. Et sic redemptio immediate pertinet ad hominem Christum: principaliter autem ad Deum.

¶ Ad secundum dicendum, quod pre-

tium redemptionis nostræ homo Christus soluit immediate: sed de mandato Patris sicut primordialis authoris.

Ad tertium dicendum, quod passionibus Sanctorum proficiunt Ecclesiæ, non quidem per modum redemptionis, sed per modum exempli, & exhortationis, secundum illud. 1. ad Corinth. 1. Siue tribulamur pro vestra exhortatione, & salute.

COMMENTARIUS.

Hunc articulum egregie exposuit Caietanus hic. Ex quo aduertendum est primo, posse munus redimendi dici proprium Christi, vel respectu aliarum diuinarum personarum, vel respectu aliorum hominum, vel etiam angelorum. Priori modo ita est proprium Christi esse redemptorem, sicut proprium est illius, incarnari, esse hominem, pati, & mori. Quocirca si redimere significet viam suam, & sanguinem offerre pro hominibus, hoc ita est proprium Christi, ut non conueniat alijs personis. Si autem significet absolute conferre pretium, vel concurrere, excitare, & mouere ad ipsam pretij oblationem, sic non est proprium Christi: sed totius Trinitatis opus. Nam sicut tota Trinitas operata est incarnationem, ita etiam contulit Christo humanam vitam, & sanguinem, atque adeo pretium, quo nos posset redimere, eademque Trinitas inspirauit Christo voluntatem moriendi pro nobis, & illi cooperata est, ut seipsum pro nobis offerret in pretium. Quod si inquiras,

an absolute Christus solus dicendus sit nos redemisse & non Pater, neque Spiritus sanctus: Respondeo, hoc ad significationem vocis pertinere, atque ita consulendum esse usum eius. Videtur autem in Scriptura, præsertim in nouo testamento, vbi frequentius sermo est de hominum redemptione, *Redimere*, dici de eo, qui immediate soluit pretium, ideoque significare propriam actionem personalem Christi, sicut comedere, vel sanguinem effundere. Vnde Apocal. 5. dicitur de agno, *Dignus es Domine accipere librum, & aperire signacula eius, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo, & ad Titum. 2. Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri*

Dubium.

Redemptio. hominū propria Christi si quomodo Apoc. 5.

Tit. 2.

Eligens ex Gloss. ordi. 1.

noſtri Jeſu Chriſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, &c. Et eodem ſenſu nomen Redemptoris abſolute dictum, proprium eſt Chriſti, qui eodẽ modo dicitur noſtra ſanctificatio, & redemptio.

1. Corin. 1. prior. 1. ad Corinth. 1. & ita etiã redemptio ſepe attribuitur Chriſto, ut propria illius, ad Roman. 3. ad Ephes. 1. & ad Colof. 1. 1. ad Timoth. 2. ad Hebræos 9. Quia ipſius proprium fuit, dare animam ſuam in redemptionem pro multis Matth. 20. Interdũ verò redimere ſumitur priori modo, & ita explicat D. Thom. hic ad. 1. illud Pſal. 30. *Redemiſti me Domine Deus Veritatis*, id eſt redemiſti me per Chriſtum, & in Chriſto: quanquam ad literam *Redimere*, illo loco nihil aliud ſit, quàm de manibus perſequentium eripere, quæ ſignificatio frequens etiam eſt in Scriptura. In ea verò ſignificatione videtur propriè dictum Luc. 1. *Benedictus Dominus Deus Iſrael, quia viſitauit, & fecit redemptionem plebis ſuæ*. Et ad eundem modum exponit D. Thom. in ſol. ad. 2. illud Pſal. 100. *Redemptionem miſit Dominus populo ſuo*.

Posteriori modo, id eſt, facta comparatione ad alias perſonas creatas, certum eſt, proprium eſſe Chriſti eſſe redemptorem. Qua de re videantur dicta priori tomo in commentario artic. 1. quæſt. 26. D. Thom. ubi expoſuimus, quomodo Chriſtus ſit vnicus mediator inter Deum, & homines, idemque his nominibus *Redemptoris*, & *Mediatoris* ſignificetur. Contra hoc verò obijcit D. Thom. in argumento. 3. illud ad Colofen. 1. *Adimpleo ea, quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea, pro corpore eius, quod eſt Eccleſia*. Et reſpondet, paſſiones Sanctorũ proficere Eccleſiæ, non per modum redemptionis: ſed per modum exempli: & exhortationis. Circa quam reſponſionem merito dubitat Caietan. quia præter illos duos modos exempli, & exhortationis, poſſunt opera iuſtorum prodeſſe alijs per modum ſatisfactionis, vel quia vnus propria voluntate poteſt pro alio ſatisfacere, illi ſuam ſatisfactionem applicando: vel quia ſatisfactione ſanctorum in theſauro Eccleſiæ repositæ poſſunt per clauſes Eccleſiæ applicari alijs ad indulgentiam, & remiſſionem poenarum. At verò ſatisfactio pro alijs genus quoddam redemptionis eſt, quandoquidem ſoluto pretio alter à poena liberatur. Ad quam obiectionem Caietan. mul-

ta dicit, nescio tamen an mētem D. Thom. ſatis explicent. Ego exiſtimo D. Thom. prudenter egiſſe, id tantũ attingendo, quod locus Pauli poſtulabat. Nam reuera literalis ſenſus illius loci eſt, quem D. Thomas ſignificauit. Nam paſſionibus Chriſti verè, ac propriè nihil de eſt, niſi ut nobis earum fructus applicetur, & in hoc laborabat Paulus exemplo, & doctrina, & propter hoc paſſiones ſuſtinebat, ut etiam in ſuperiori tomo diſput. 4. ſect. 10. attigimus, & fauente Deo, latius in materia de ſatisfactione dicemus. An verò paſſiones iuſtorum poſſint alijs prodeſſe ad ſatisfactionem, quia neque huius loci erat, neque breuiter explicari poterat, D. Thom. omninò ab ea quæſtione abſtinuit: & ſimpliciter negauit huiusmodi opera prodeſſe Eccleſiæ per modum redemptionis. Ita enim loquendum eſt abſolute, & ſimpliciter, etiam ſi proſint per modum ſatisfactionis: vel quia licet vnus poſſit ſatisfacere pro alio: non tamen de condigno: ſed tantũ de congruo (ut multi volũt,) vel quod certius eſt, quia non ex perfecta iuſtitia, quàm nomen redemptionis ſignificat. Et hæc videtur eſſe magis propria ratio, quàm alia, quas attigit Caietan. etſi illæ non ſint reiſciendæ, ſcilicet, quia ſatisfactio Chriſti, eſt ſimpliciter neceſſaria aliæ tantũ ex abundantia: illa liberat ſimpliciter ab omni culpa, & poena: hæc tantũ à quadam poena temporali. Quibus etiam addi poteſt, alias ſatisfactiones non prodeſſe Eccleſiæ, niſi ut fundatas in Chriſto, ex cuius meritis, & virtute prouenit, ut inter membra eius eſſe poſſit ſatisfactionis communicatio. Denique propter has cauſas non dicitur homo redimere ſeipſum quauis poſſit pro ſe ſatisfacere, ergo multo minus poterit dici redimere alios, etiam ſi aliquo modo pro illis ſatisfaciat.

Opera Sanctorum quomodo proſint Eccleſiæ.

ARTICVLVS VI.

Utrum paſſio Chriſti operata ſit noſtram ſalutem per modum efficiẽtiae.

D ſextum ſic proceditur. Videtur, quod paſſio Chriſti nõ ſit operata noſtram ſalutẽ per modum

269
Infr. 1. 49.
2. 1. Cor. Et
op. 3. c. 238.

Obiectio.
Testimonio
Pauli ad
Colof. 1.
Expositio.

Caiet.

fl. & ad R.
4. fl. & 1. Co
vinth. 1. l. 2.
2. col. 4.

modū efficientiæ. Causa enim efficiēs nostræ salutis est magnitudo diuinæ virtutis: secundū illud Isai. 59. Ecce nō est abbreviata manus eius, vt saluare non possit. Christus autem crucifixus est ex infirmitate: vt dicitur. 2. ad Corinth. 13. Non ergo passio Christi efficienter operata est nostram salutem.

¶ 2. Præterea, Nullum agens corporale efficiēter agit nisi per contactū, vnde etiam & Christus tangendo mūdauit leprosum, vt ostenderet carnem suam salutiferam virtutem habere: sicut Chrysost. dicit. Sed passio Christi non potuit cōtingere omnes homines. Ergo non potuit efficienter operari salutem omnium hominum. ¶ 3. Præterea, Non videtur eiusdem esse operari per modum meriti, & per modum efficiētiæ: quia ille, qui meretur, expectat effectū ab alio. Sed passio Christi, operata est nostram salutem per modum meriti. Non ergo per modū efficiētiæ. ¶ Sed contra est, quod dicitur. 1. ad Corinth. 1. quod verbū crucis, his qui salui fiunt, est virtus Dei. Sed virtus Dei efficienter operatur nostram salutem. Ergo passio Christi in cruce efficiēter operata est nostram salutem.

¶ Respondeo dicendū, quod duplex est efficiens, principale, & instrumentale. Efficiens quidem principale humanæ salutis, est Deus. Quia verō humanitas Christi est diuinitatis instrumentum (vt suprà dictum est) ideo ex consequenti omnes actiones & passionēs Christi, instrumentaliter operantur in virtute diuinitatis ad salutē humanam. Et secundū hoc passio Christi efficienter causat salutem humanam.

Ad primum ergo dicendū, quod passio Christi relata ad Christi carnem, congruit infirmitati assumptæ: relata verō ad diuinitatem, cōsequitur ex ea infinitam virtutem, secundū illud. 1. ad

Rom. 2. 6. in
Matth. & in
opere imper.
Rom. 2. 1. id
innuit, 2. 2.

4. 13. 41. 12.
4. 3. & 4.
43. 41. 2.

A Corinth. 1. Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus: quia scilicet ipsa infirmitas Christi, in quantum est Dei, habet virtutem excedentem omnem virtutem humanam. ¶ Ad secundum dicendū, quod passio Christi, licet sit corporalis, habet tamen spirituales virtutes ex diuinitate vnitas. Et ideo per spirituales contactum efficaciam sortitur, scilicet per fidem, & fidei sacramentum: secundū illud Apostoli, Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius. ¶ Ad tertium dicendū, quod passio Christi secundum quod cōparatur ad diuinitatem eius, agit per modum efficiētiæ: in quantum verō comparatur ad voluntatem animæ Christi, agit per modum meriti: secundum verō quod consideratur in ipsa carne Christi, agit per modum satisfactionis, in quantum per eam liberamur à reatu pœnæ: per modum verō redemptionis, in quantum per eam liberamur à seruitute culpæ: per modum autem sacrificij, in quantum per eam reconciliamur Deo, vt infra dicitur.

Doctrina D. Thom. in hoc art. difficilis planè est, nisi benignè explicetur. In quā tam ad rem explicandam, quā ad exponendam sententiam D. Thom. pro viribus laboratum est superiori tom. disput. 31. sect. 7. Neque hoc loco aliquid addendum occurrit.

QVAESTIO XLIX.

De effectibus passionis Christi, in sex articulos diuisa.

Einde considerandum est de ipsis effectibus passionis Christi. ¶ Et circa hoc quaeruntur sex. ¶ Primo, Vtrum

utrum per passionem Christi simus liberati à peccato. ¶ *Secundò*, utrum per eam simus liberati à potestate diaboli. Tertiò, utrum per eam simus liberati à reatu peccati. ¶ *Quartò*, utrum per eam simus Deo reconciliati. ¶ *Quintò*, utrum per eam sit nobis aperta ianua cæli. ¶ *Sextò*, utrum per eam Christus adeptus sit exaltationem.

Cum passio Christi potissimè operetur per modum meriti, & satisfactionis, nihil aliud est querere effectus illius passionis, quam querere quid Christus sua passione meruerit, aut pro quibus personis, vel pro qua re satisfecerit. De quo in priori tomo fuisse disputatum est, & ideo ferè in tota hac quæst. nihil aliud præstabitur, quam designare loca, in quibus tractata unaquæque res est. Ordo verò huius, præcedentisque quæstionis videri potest quodam modo inuersus, quia prius oportebat inuestigare, quid causa possit operari, & deinde modum, quo potest operari: D. Thom. verò voluit prius explicare varios modos operandi passionis Christi, quia ad singulos effectus pos sunt omnes, vel plures eorum applicari, quod in artic. 1. & alijs præstat, estq; ad eorum intelligentiam obseruandum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum per passionem Christi simus liberati à peccato.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod per passionem Christi non simus liberati à peccato. Liberare enim à peccato, est proprium Dei: secundum illud Isa. 43. Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Christus autem non est passus secundum quod Deus, sed secundum quod homo. Ergo per passionem Christi non sumus liberati à peccato. ¶ *2. Præterea*, Corporale non agit spirituale. Sed passio Christi est corporalis, peccatum autem non est nisi in anima, quæ est spiritualis creatura. Ergo passio Christi non potuit nos emundare à peccato.

A ¶ *3. Præterea*, Nullus potest liberari à peccato, quod nondum commisit, sed quod in posterum est commissurus. Cum igitur multa peccata post Christi passionem sint commissæ, & tota die committantur, videtur quod per passionem Christi non simus liberati à peccato. ¶ *4. Præterea*, posita causa sufficienti nihil aliud requiritur ad effectum inducendum. Requiritur autem adhuc alia ad remissionem peccatorum, scilicet baptismus, & poenitentia. Ergo videtur, quod passio Christi non sit sufficiens causa remissionis peccatorum.

B ¶ *5. Præterea*, Prouer. 10. dicitur, Vniuersa delicta operit charitas, & 15. dicitur, per misericordiam, & fidem purgantur peccata. Sed multa sunt alia de quibus habemus fidem, & quæ sunt prouocatiua charitatis, ergo passio Christi non est propria causa remissionis peccatorum. ¶ Sed contra est, quod dicitur Apoca. 1. Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.

Respondeo dicendum, quod passio Christi est propria causa remissionis peccatorum tripliciter. Primo quidem, per modum prouocantis ad charitatem: quia ut Apost. dicit Rom. 5. Commendat Deus suam charitatem in nobis, quoniam cum adhuc inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Per charitatem autem consequimur veniam peccatorum, secundum illud Lucæ. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Secundo: passio Christi causat remissionem peccatorum per modum redemptionis: quia enim ipse est caput nostrum per passionem, quam ex charitate, & obedientia sustinuit, liberauit nos tamquam membra sua à peccatis: quasi per pretium suæ passionis. Sicut si homo per aliquod opus meritorium, quod manu exerceret, redimeret se à peccato quod

quod pedibus commisisset. Sicut enim naturale corpus est vnum ex mēbrorū diuersitate cōsistens, ita tota Ecclesia, quæ est mysticum corpus Christi, cōputatur quasi vna persona cum suo capite quod est Christus. Tertiò, per modū efficiētīæ, in quantū caro secundū quā Christus passionē sustinuit, est instrumentū diuinitatis: ex quo eius passionēs, & actiones operantur in virtute diuina ad expellendum peccatum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod licet Christus non sit passus secundum quod Deus, tamē caro eius est diuinitatis instrumentum. Et ex hoc passio eius habet quādam diuinam virtutem dimittēdi peccata, vt dictum est.

1a Cor. art.

¶ Ad secundū dicendum, quod passio Christi licet sit corporalis: sortitur tamen quandā spiritalē virtutem ex diuinitate, cuius caro ei vnita est vt instrumentū. Secundū quam quidē virtutem, passio Christi est causa remissionis peccatorū. ¶ Ad tertiū dicendū, quod Christus sua passionē nos à peccatis liberauit causaliter, idest, instituens causam nostræ liberationis, ex qua possent quæcūque peccata quādoquē remitti, vel præterita, vel præsentia, vel futura. Sicut si medicus faciat medicinā, ex qua possint quicūque morbi sanari, etiam in futurum. ¶ Ad quartū dicendum, quod quia passio Christi præcessit, vt causa quædam vniuersalis remissionis peccatorū (sicut dictū est) necesse est quod singulis adhibeatur ad deletionē priorū peccatorū. Hoc autē fit per baptismum, & poenitentiam, & alia sacramenta, quæ habent virtutem ex passione Christi, vt infrā patebit.

q. 4. 6. ar. 4. & alij

q. 62. ar. 5.

¶ Ad quintum dicendum, quod etiam per fidē applicatur nobis passio Christi ad percipiēdum fructum ipsius: secundū illud Rom. 3. Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in san-

guine eius. Fides autē per quam à peccato mūdatur, non est fides informis: quæ potest esse etiam cū peccato, sed est fides formata per charitatem, vt sic passio Christi nobis applicetur, nō solum quātum ad intellectum, sed etiam quantum ad affectum. Et per hūc etiā modum peccata dimittuntur ex virtute passionis Christi.

De hoc artic. videantur dicta superiori tomo, disput. 4. sect. 3. & disput. 41. sect. 1.

ARTICVLVS II.

Utrum per passionem Christi simus liberati à potestate diaboli.

D secundū sic proceditur. Videtur, quod per passionem Christi non simus liberati à potestate diaboli.

271
1 d. 19. ar.
2 & 3. dis.
19. 2. 1. &
veri. q. 19.
47. ad 9. et
op. 90. c.
18. ca. 8. &
He. 2. 18. 4.
c. 1.

Ille enim non habet potestatem super aliquos, in quibus nihil sine permissio- ne alterius facere potest. Sed diabolus numquam potuit aliquid in nocumen- tum hominū facere, nisi ex permissio- ne diuina: sicut patet Iob. 1. & 2. quod potestate diuinitus accepta, eū primo in rebus, & postea in corpore læsit. Et similiter Matth. 8. dicitur, quod dēmo- nes nisi Christo cōcedente, non potue- runt in porcos intrare. Ergo diabolus nūquā habuit in hominibus potestātē. Et ita per passionē Christi non sumus liberati a potestate diaboli. ¶ 2. Præte- rea, diabolus potestātē suā in homines exercet tentando, & corporaliter ve- xando. Sed hæc adhuc in hominibus operatur post Christi passionē. Ergo nō sumus per passionē Christi ab eius potestate liberati. ¶ 3. Præterea, Virtus passionis Christi in perpetuum durat (secundū illud Hebræ. 10. Vna oblatio- ne consummauit sanctificatos in sem- piternum) simpliciter etiam vbique

exten-

extenditur. Sed liberatio à potestate diaboli, nec est ubique (quia in multis partibus mūdi adhuc sunt idololatræ) nec etiam erit semper: quia tempore Antichristi maximè suam potestatem exercebit diabolus in hominum nocu-
mentum: de quo dicitur. 2. ad Thes. 2. quod eius aduentus erit secundum operationem Satanæ in omni virtute, & signis & prodigijs mendacibus, & in omni seductione iniquitatis. Ergo videtur, quod passio Christi non sit causa liberationis humani generis à potestate diaboli. ¶ Sed contra est, quod Dominus dicit Ioan. 12. imminente passionem, Nunc princeps huius mundi ei-
cietur foras: & ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Est autem exaltatus à terra per crucis passionem. Ergo per eam diabolus est à potestate hominum eiectus.

Respondeo dicendū, quod circa potestatem, quā diabolus in homines exercebat antè Christi passionem, tria sunt consideranda. Primum quidem ex parte hominis, qui suo peccato meruit, ut in potestatem traderetur diaboli, per cuius tentationem fuerat superatus. Aliud autem est ex parte Dei, quē homo peccando offenderat, qui per suam iustitiam hominem reliquerat potestati diaboli. Tertium est ex parte ipsius diaboli, qui sua nequissima voluntate hominem à consecutione salutis impediebat. Quantum ergo ad primū, homo est à potestate diaboli liberatus per passionem Christi, in quantum passio Christi est causa remissionis peccatorum. Quantum autem ad secundū dicendum, quod passio Christi nos à potestate diaboli liberavit, in quantum nos Deo reconciliavit, ut infra dicetur. Quantū verò ad tertium, passio Christi nos à diabolo liberavit, in quantum in passione Christi excessit modum

A potestatis sibi traditæ à Deo, machinando in mortem Christi, qui non habebat meritum mortis, cum esset absque peccato. Vnde August. dicit in. 13. de Tri. Iustitia Christi victus est diabolus, quia cum in eo nihil morte dignum inueniret, occidit eum tamen: & utique iustum est, ut debitores, quos tenebat, liberi dimittantur, in eum credentes, quem sine ullo debito occidit.

Ad primum ergo dicendum, quod nō dicitur sic diabolus in homines potestatem habuisse, quasi posset eis nocere, Deo non permittente. Sed quia iuste permittebatur nocere hominibus, quos tentando, ad suum cōsensum perduxerat. ¶ Ad secundū dicendum, quod diabolus etiam nūc potest quidē Deo permittente homines tentare, quantū ad animam, & vexare quantum ad corpus. Sed tamen præparatum est homini remedium ex passione Christi, quod se potest tueri cōtra hostis impugnationes, ne deducatur in interitum mortis æternæ. Et quicumque ante passionem Christi diabolo resistebāt per fidem passionis Christi hoc facere poterant, licet passione Christi nondum peracta. Quantum autem ad aliquid nullus poterat diaboli manus euadere: ut scilicet non descenderet in infernum à quo post passionem Christi, se possunt homines eius virtute tueri. ¶ Ad tertium dicendum, quod Deus permittit diabolo posse decipere homines in certis personis, temporibus, & locis, secundum occultam rationem iudiciorum suorum. Semper tamen per passionē Christi est paratum hominibus remedium se tuendi contra nequitias dæmonum, etiam tempore Antichristi. Sed si aliqui hoc remedio uti negligant, nil deperit efficaciz passionis Christi.

l. 13. c. 14.
non longè à
fin. tom. 3.

art. 3. huius
quæst.

COM.

COMMENTARIUS.

EAdem sunt loca consulenda, quia res eadem est, alijs verbis explicata, quia non aliter liberavit nos Christus à potestate diaboli, quàm liberando nos à peccato. Quod fecit aut merendo nobis remissionem peccati iam contracti, vel cõmissi, vel merendo nobis auxilium ne in peccata labamur, & quo demonis tentationes vincere possimus: vel certè suis meritis obtinendo, ne dæmon nos tam acriter insectari, & tentare permittatur. Quæ in prædictis locis tractata, & explicata sunt omnia. Circa id verò, quod D. Thom. ait, dæmonem in passione excessisse modum potestatis sibi traditæ à Deo, dubitat Caiet. quia dæmon non potuit facere, nisi quod Deus illi permisit. Sed responsio est facilis, D. Tho. non loqui de absoluta permissione Dei: sed de potestate illa, quæ data est dæmoni ut tortori ad vindicandam in homine iniuriam diuinam, quam in se, vel in suo parente commiserat. Quam potestatem excessit, quādo Christum aggressus est, qui immunis erat à peccato.

ARTICVLVS III.

Utrum per passionem Christi homines sint liberati à pœna peccati.

AD tertiū sic proceditur. Videtur quod per passionem Christi, nō sint homines liberati à pœna peccati.

Præcipua enim pœna peccati est æterna damnatio. Sed illi qui damnati erant in inferno pro suis peccatis, non sunt per Christi passionem liberati: quia in inferno nulla est redemptio. Ergo videtur, quod passio Christi non liberavit homines à pœna peccati. ¶ 2. Præterea, Illis, qui sunt liberati à reatu pœnæ, non est aliqua pœna iniungenda. Sed pœnitentibus iniungitur pœna satisfactoria. Non ergo per passionem Christi sunt homines liberati à reatu pœnæ.

¶ 3. Præterea, Mors est pœna peccati: secundum illud Rom. 6. Stipendiū pec-

Acati mors. Sed adhuc post passionem Christi homines moriuntur, ergo per passionem Christi non sunt homines liberati à reatu pœnæ.

Sed contra est, quod dicitur Isai. 53. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit.

Respondeo dicendū, quod per passionem Christi liberati sumus à reatu pœnæ dupliciter. Vno modo directè, in quantum scilicet passio Christi fuit sufficiens, & superabundans satisfactio pro peccatis totius humani generis. Exhibita autem satisfactioe sufficienti, tollitur reatus pœnæ. Alio modo indirectè, in quantum scilicet passio Christi est causa remissionis peccati, in quo fundatur reatus pœnæ.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod passio Christi sortitur effectum suum in illis, quibus applicatur per fidem & charitatem, & per fidei Sacramenta. Et ideo damnati in inferno, qui prædicto modo passione Christi non coniunguntur, effectum eius percipere non possunt.

¶ Ad secundū dicendum, quod (sic ut supra dictum est) ad hoc quod consequamur effectum passionis Christi, oportet nos ei configurari. Configuramur autem ei in baptismo sacramentaliter: secundum illud Rom. 6. Consepulti sumus ei per baptismum in mortem. Unde baptizatis nulla pœna satisfactoria imponitur: quia sunt totaliter liberati per satisfactionem Christi. Quia verò Christus semel tantum pro peccatis nostris mortuus est (ut dicitur, 1. Pet. 3.) ideo non potest homo secundario configurari morti Christi per sacramentū baptismi. Unde oportet, quod illi qui post baptismum peccant, configurentur Christo patiēti, per aliquid pœnalitatis vel passionis, quam in seipsis sustineam: quæ tamen multo minor sufficit, quam esset cōdigna peccato, coo-

Vu perante

av. 1. huius
q. in cor. &
ad. q.

272
Infr. q. 52.
av. 5. cor. &
q. 86. av. 4.
ad. 3. Et. 3.
di. 19. av. 3.
& verit. q.
29. 2. 7. ad
9.

ar. 1. huius
quæst.

peratē satisfactiōne Christi. ¶ Ad tertium dicendum, quod satisfactio Christi habet effectū in nobis, in quātū incorporamur ei, ut mēbra suo capiti: sicut supradictū est. Mēbra autē oportet capiti conformari. Et ideo sicut Christus primo quidem habuit gratiam in anima cū passibilitate corporis, & per passionē ad gloriā immortalitatis peruenit, ita & nos qui sumus mēbra eius, per passionem ipsius liberamur quidē a reatu cuiuslibet poenę: ita tamen, q̄ primo recipimus in anima spiritū adoptionis filiorum, quo ascribimur ad hēreditatem glorię immortalis, adhuc corpus passibile, & mortale habentes. Postmodum vero configurati passionibus, & morti Christi, in gloriā immortalem perducimur: secundum illud Apostoli Rom. octauo. Si filij, & hēredes: hēredes quidem Dei, cohēredes autem Christi, si tamen compatimur, ut & conglorificemur.

vi leantur loca prædicta, & pro materia de satisfactiōne notetur solutio ad. 2. quam merito Caiet. obseruauit.

ARTICVLVS III.

Utrum per passionem Christi simus Deo reconciliati.

273
Sup. q. 49. a.
q. 107. & 3.
d. 19. art. 4.
q. 2. & 0.
pu. 60. a. 12.
col. 8.

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod per passionē Christi non simus Deo reconciliati. Reconciliatio enim non habet locum inter amicos. Sed Deus semper dilexit nos: secundum illud Sapient. 11. Diligis omnia quę sunt, & nihil odisti eorum quę fecisti. Ergo passio Christi nō reconciliauit nos Deo. ¶ 2. Præterea, Nō potest idem esse principiū & effectus: unde gratia, quę est principiū merēdi, non cadit sub merito. Sed dilectio Dei est principiū passionis Christi: secun-

Ad illud Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suū vnigenitum daret. Nō ergo videtur, quod per passionem Christi simus reconciliati Deo, ita q̄ de nouo nos amare inciperet. ¶ 3. Præterea, Passio Christi impleta est per homines Christū occidētes, qui ex hoc grauiter Deo offenderūt. Ergo passio Christi est magis causa indignationis, quā reconciliationis Dei. ¶ Sed cōtra est, quod Apostolus dicit Rom. 6. Reconciliati sumus Deo per mortem filij eius.

Respondeo dicendum, quod passio Christi est causa reconciliationis nostre ad Deū dupliciter. Vno modo, in quantum remouit peccatū per quod homines constituuntur inimici Dei: secundum illud Sapient. 14. Similiter odio sunt Deo impius, & impietas eius, & in Psal. 6. Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Alio modo in quantum est sacrificiū Deo acceptissimū: est enim hoc propriē sacrificij effectus, ut per ipsum placetur Deus. Sicut cū homo offensam in se cōmissam remittit propter aliquod obsequiū acceptū, quod ei exhibetur. Vnde dicitur. 1. Regū. 26. Si Dñs incitat te aduersum me, adoretur sacrificium. Et similiter tantū bonum fuit, quod Christus voluntariē passus est, quod propter hoc bonum in natura humana inuentum, Deus placatus est super omni offensa generis humani, quantum ad eos, qui Christo passo cōiunguntur, secundū modū præmissum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Deus diligit omnes homines, quātū ad naturā, quam ipse fecit: sed odit omnes quātū ad culpam, quam cōtra eū homines cōmittunt: secundum illud Eccl. 12. Altissimus odio habet peccatores. ¶ Ad secundum dicendum, quod passio Christi nō dicitur quātū ad hoc Deo nos reconciliaffe, q̄ de nouo nos amare inciperet: cū scriptum sit Hieremias

trigesimo

trigesimoprimum. In charitate perpétua dilexi te. Sed quia per passionem Christi sublata est odij causa, tum per ablationem peccati, tum per recompensationem acceptabilioris boni. ¶ Ad tertium dicendum, quod sicut occisores Christi homines fuerunt, ita & Christus occisus. Maior autem fuit charitas Christi patientis, quam iniquitas occisorum. Et ideo passio Christi magis valuit ad reconciliandum Deum toti humano generi, quam ad prouocandum ad iram.

COMMENTARIUS.

Materia huius articuli in eisdem locis disputata est. Est enim eadem, quæ præcedentium diuersis vocibus, & respectibus. Solum est solutio ad. 2. B adnotanda. Non enim videtur directe respondere argumento. Nam argumentum procedebat de dilectione Dei, hoc modo. Quia reconciliare nos Deo videtur idem esse quod promereri nobis amorem diuinum, cuius peccando facti eramus indigni: sed Christi passio non potuit promereri nobis Dei dilectionem, quia potius supponit Dei dilectionem erga nos, & ab illa processit. Quod argumentum non minus in dilectione æterna procedit, quam si ex tempore in Deo inciperet. D. Tho. autem in solutione solum respondet Christum per passionem suam non meruisse, ut Deus ex tempore nos diligere inciperet, quod est euidentius: quia id repugnat Deo, cum includat mutationem. Meruit ergo ut ille amor Dei in tempore inciperet habere in nobis effectum, & quantum in se est, abstulit impedimentum illius amoris, offerendo condignam satisfactionem pro peccatis nostris. Sed quamquam hoc verum sit, non videtur omnino satisfactum propriæ difficultati. Ideo addendum est, quamuis dilectio Dei secundum se sit una, & simplex; per comparationem tamen ad diuersa obiecta ratione distingui, & secundum quandam rationem posse esse principium, secundum aliam verò terminum meriti. Ut in præsentibus, illa dilectio generalis Dei circa genus humanum, qua voluit illi dare Christum in redemptorem, non cadit sub meritis Christi, sed est

*Dilectio Dei
seu electio
eade[m] sub
Christi me-
rito quomo-
do posuit.*

A principium eorum: at illa, qua propter meritum Christi iam exhibita, vel præuisa homines sanctificat, & sibi reconciliat, potest optimè cadere sub meritis Christi, siue promerendo nobis effectum illius dilectionis, siue ipsammet dilectionem, vel electionem Dei, ut ad nos liberè terminatam. Vtrumquè enim verum est, quidquid aliqui hoc loco contendunt. De qua re plura non dicam, quia fusè illā disputaui priori tomo, disputat. 41. sect. 4.

ARTICVLVS V.

Vtrum Christus sua passione aperuerit nobis ianuam cœli.

D quantum sic proceditur. 274

Videtur, quod Christus sua passione non aperuit nobis ianuam cœli. Dicitur enim

Proverb. 11. Seminanti iustitiam, merces fidelis. Sed merces iustitiæ est introitus regni cœlestis. Ergo videtur, quod sancti Patres qui operati sunt opera iustitiæ, fide consecuti essent introitum regni cœlestis, tiam absque Christi passione. Non ergo passio Christi est causa apertionis ianuæ regni cœlestis.

¶ 2. Præterea, Ante passionem Christi Helias raptus est in cœlum: ut dicitur 4. Regum. 2. Sed effectus non præcedit causam. Ergo videtur, quod apertio ianuæ cœlestis non sit effectus passionis Christi.

¶ 3. Præterea. Sicut legitur Matthæi. 3. Christo baptizato aperti sunt ei cœli. Sed baptismus præcessit passionem. Ergo apertio cœli non est effectus passionis Christi. ¶ 4. Præterea, Mich. 2. dicitur. Ascendit pandens iter ante eos. Sed nihil aliud videtur esse pandere iter cœli, quam eius ianuam aperire. Ergo videtur, quod ianuam cœli sit nobis aperta, non per passionem Christi, sed per Ascensionem eius. ¶ Sed contra est, quod Apostolus dicit Hebræo. 10. Habemus fiduciam in introitu San-

3. d. 18. ar.
6. q. 2. c.
3. d. 19. ar.
3. c. 4. q. 1.
art. 2. q. 6.
c. verb. q.
29. ar. 7. ad
9.

Vu 2. etorum

ctorum, scilicet cœlestium, in sanguine Christi.

Respondeo dicendum, quod clausio ianuæ est obstaculum quoddam prohibens ab ingressu. Prohibebantur autem homines ab ingressu regni cœlestis propter peccatum, quia sicut dicitur Isa. 35. via illa sancta vocabitur, & non transibit per eam pollutus. Est autem duplex peccatum impediens ab ingressu regni cœlestis. Vnum quidem commune totius humanæ naturæ, quod est peccatum primi parentis, & per hoc peccatum præcludebatur homini aditus regni cœlestis. Vnde legitur Gen. 3. quod post peccatum primi parentis, collocavit Deus cherubim, & flammæum gladium, atque versatile, ad custodiendum viam ligni vitæ. Aliud autem est peccatum speciale vniuscuiusque personæ, quod per proprium actum committitur vniuscunque hominis. Per passionem autem Christi liberati sumus, non solum a peccato communi totius humanæ naturæ, & quantum ad culpam, & quantum ad reatum pœnæ, ipso solvente pretium pro nobis, sed etiam a peccatis propriis singulorum, qui communicant eius passioni per fidem, & charitatem, & fidei Sacramenta. Et ideo per passionem Christi aperta est nobis ianua regni cœlestis. Et hoc est quod Apostolus dicit Hebr. 9. quod Christus assistens Pontifex futurorum bonorum, per proprium sanguinem introiit semel in Sancta, æterna redemptione inuenta. Et hoc figuratur Numeri 35. ubi dicitur, quod homicida manebit ibi, scilicet in ciuitate refugij, donec Sacerdos magnus, qui oleo sancto unctus est, moriatur, quo mortuo poterit in domum suam redire.

Ad primum ergo dicendum, quod sancti Patres operando opera iustitiæ, meruerunt introitum regni cœlestis per fidem passionis Christi (secundum illud Heb. 11. Sancti per fidem vicerunt regna

operati sunt iustitiâ) per quam etiam vnusquisque a peccato purgabatur, quantum pertinet ad emundationem propriæ personæ. Non tamen alicuius fides vel iustitia, sufficiebat ad remouendum impedimentum, quod erat per reatum totius humanæ creaturæ, quod quidem remotum est pretio sanguinis Christi. Et ideo ante passionem Christi nullus intrare poterat regnum cœlestis, adipiscendo scilicet beatitudinem eternam, quæ consistit in plena Dei fruitione. ¶ Ad secundum dicendum, quod Helias subleuatus est in cœlum aereum: non autem in cœlum impyreum, qui est locus Sanctorum. Et similiter etiam Enoch raptus est ad Paradisum terrestrem: vbi cum Helia simul creditur viuere vsque ad aduentum Antechristi. ¶ Ad tertium dicendum, quod (sicut supra dictum est) Christo baptizato aperti sunt coeli, non propter ipsum Christum, cui semper cœlum patuit: sed ad significandum, quod cœlum aperitur baptizatis baptismo Christi, qui habet efficaciam ex passione ipsius. ¶ Ad quartum dicendum, quod Christus sua passione meruit nobis introitum regni cœlestis, & impedimentum remouit. Sed per suam ascensionem nos quasi in possessionem regni cœlestis introduxit: Et ideo dicitur, quod ascendit pandens iter ante eos.

COMMENTARIUS.

IN titulo huius articuli obseruandum est non esse omnino idem mereri nobis regnum cœlorum, seu æternam beatitudinem, & appetiri nobis ianuam regni. Nam licet in hoc illud contineatur: non tamen conuertuntur, Christus enim Angelis meruit regnum cœlorum: non tamen propriè eis aperuit ianuam regni, quæ nunquam eis clausa fuit. Hominibus autem per peccatum fuit clausa, per quod contraxerunt reatum æternæ damnationis, & carentiæ beatitudinis, pro quo Christus condignè satisf-

satisfaciendo, ianuam regni nobis aperuit. Et ita in hac metaphora duplex ille effectus hæcenus explicatus meriti, & satisfactionis Christi pro nobis, continetur. Quare in referre non explicat effectum distinctum à præcedentibus. Solum in circumstantia temporis (vt ita dicam) nouum aliquid hoc loco addi potest.

Ad quod intelligendum obseruandum est, dupliciter potuisse Christum aperire hominibus per suam passionem ianuam regni. Vno modo per passionem vel exhibitam, vel præuisam. Nam sicut Deus propter satisfactionem Christi, & merita præuisa, contulit gratiam antiquis iustis, eisq; æternam poenam remisit; ita etiam potuisset illis æternam beatitudinem conferre. Vnde sicut verè nunc dicuntur per passionem Christi iustificati, ita etiam verè dicerentur per eandem passionem ad regnū introducti, & consequenter diceretur ianuam regni per ipsammet passionē eis aperta, quæ per peccatum Adæ fuerat clausa. Quod ergo passio Christi absolute abstrahendo ab hoc quod sit exhibitā, vel tantum præuisa, a dictum hominibus ad regnū aperuerit, certissimum est ex dictis de meritis, & satisfactione Christi, nec nouam habet quæstionem. Alio ergo modo intelligi potest, passionem Christi exhibitam statim aperuisse hominibus ianuam regni cœlestis: non tamen solum præuisam, & in hoc sensu propriè tractatur, ac definitur hæc quæstio, & in ea, præter omnia quæ diximus de merito, & satisfactione Christi, duæ aliæ catholicæ veritates includuntur. Prior est, ante mortem Christi nulli hominum paruissē aditum ad æternam Beatitudinem obtinendam. Posterior est, à morte Christi omnes iustos, qui nil habent purgandum, statim introduci ad regnū cœlorum. Sed hæc posterior quæstio proprium locum habet in materia de beatitudine, & ideò, ne ab instituto more recedamus, in eum locū reijcienda est, præsertim cum ad explicanda Christi mysteria, & valorem meritorum eius ferè nihil pertineat. Certum est enim ex principijs iam traditis, Christum exhibendo satisfactionem (quantum in se est) sufficientissimè aperuisse ianuam regni, & abstulisse omne impedimētum, atq; adeò, quātū est ex parte Christi, statim dari. An verò aliud, vel ob alias causas differratur,

A alterius speculationis est, quamquā de fide sit non differri. Prior verò quæstio poterat hoc loco disputari: tñ quia inferi⁹ occurret cōmodior locus, cū agemus de statu, & loco animæ Christi separatæ à corpore, ideò vique in illum locum differenda est.

ARTICVLVS VI.

Vtrum Christus per suam passionem meruerit exaltari.

D sextum sic proceditur.

Videtur, quod Christus per suam passionem non meruerit exaltari. Sicut

enim cognitio veritatis est proprium Deo, ita & sublimitas: secundum illud Psal. 112. Excelsus super omnes gentes Dominus, & super cœlos gloria eius. Sed Christus, secundum quod homo, habuit cognitionem omnis veritatis, non ex aliquo merito præcedente, sed ex ipsa vnione Dei, & hominis: secundum illud Ioan. 1. Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vni-
geniti à patre, plenum gratiæ, & veritatis. Ergo neque exaltationem habuit ex merito passionis, sed ex sola vnione.

¶ 2. Præterea, Christus meruit sibi à primo instanti suæ conceptionis, vt supra habitum est, nō autem maior charitas fuit in eo tēpore passionis, quàm ante. Cum ergo charitas sit merendi principium, videtur, quod non magis meruerit per passionem suam exaltationem, quàm antè.

¶ 3. Præterea, Gloria corporis resultat ex gloria animæ, vt August. dicit in Epistola ad Dioscorum. Sed Christus per passionem suam non meruit exaltationem quantum ad gloriam animæ, quia anima eius fuit beata à primo instanti suæ conceptionis. Ergo neque etiam per passionem meruit exaltationem, quātum ad gloriam corporis.

¶ Sed contra est, quod dicitur Philip. 2.

Vu 3

Factus

*Ianuam cœli
per passionē
Christi quo
modo homi-
nibus aper-
ta.*

275
3. dist. 18.
vi. 4. 13.

q. 19. ar. 4.
q. 34. ar. 4.

Epi. 5. 6. an-
te med. 10. 2.

Factus est obediens vsque ad mortem, A mortem autem crucis, propter quod, & Deus exaltauit illum.

Respondeo dicendum, qd meritum importat quandam æqualitatem iustitiæ, vnde & Apostolus dicit Roma. 4. quod ei, qui operatur merces imputatur secundum debitum. Cum autē aliquis ex sua iniusta voluntate sibi attribuit plus, quā sibi debeat, iustū est, vt diminuatur etiā quantū ad id, quod sibi debebatur: sicut cum furatur quis vnā ouem, reddet quatuor, vt dicitur Exod. 22. Et hoc dicitur mereri, in quātum per hoc punitur eius iniqua voluntas. Ita etiā cum aliquis sibi ex iusta voluntate subtrahit quod debebat habere, meretur, vt sibi amplius superaddatur, quasi merces iustæ voluntatis. Et inde est, quod sicut dicitur Luc. 14. Qui se humiliat, exaltabitur. Christus autem in sua passione seipsum humiliavit infra suam dignitatem, quantū ad quatuor. Primò quidē, quantum ad passionem, & mortē, cuius debitor non erat. Secundò, quantū ad locum quia corpus eius positū est in sepulcro, & anima in inferno. Tertiò, quantum ad confusionē, & opprobria, quę sustinuit. Quarto, quantum ad hoc, quod est traditus humanæ potestati, secundum quod ipse dicit Pilato Ioan. 19. Non haberes in me potestatem, nisi datū tibi esset de super. Et ideo per suā passionē meruit exaltationē quantū ad quatuor. Primo quidē, quantū ad resurrectionē gloriosam: vnde dicitur in Psal. 138. Tu cognouisti sessionē meam, id est, humilitatē meā passionis, & resurrectionem meam. Secundo, quantum ad ascensionē in cōlū: vnde dicitur Ephes. 4. Descēdit primū in inferiores partes terræ: qui autē descendit, ipse est & quia ascendit super omnes cōelos. Tertio, quantū ad confessum paternæ dexteræ

& manifestationē diuinitatis ipsius: secundū illud Isai. 52. Exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde: sicut ob stupuerūt super eū multi, sic inglorius erit inter viros aspectus eius. Et Phil. 2. dicitur. Factus est obediens vsque ad mortē, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomē: vt scilicet ab omnib⁹ nominetur Deus, & omne ei reuerentiā exhibeant sicut Deo. Et hoc est quod subditur. Vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cōlestiū, terrestriū, & infernorū. Quarto, quantū ad iudiciariā potestatem: dicitur enim Iob. 36. Causa tua quasi impij iudicata est causam, iudiciumq; recipies.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod principium merendi, est ex parte animæ, corpus autem est instrumentum meritorij actus. Et ideo perfectio animæ Christi quæ fuit merendi principium non debuit in eo acquiri per meritum, sicut perfectio corporis, quod fuit passionis subiectū, & per hoc fuit ipsius meriti instrumentum.

¶ Ad secundum dicendum, quod per priora merita Christus meruit exaltationē ex parte ipsius animæ cuius voluntas charitate, & alijs virtutibus informabatur. Sed in passione meruit suam exaltationem per modum cuiusdam recompensationis, etiam ex parte corporis: iustum est enim, vt corpus quod fuerat ex charitate passioni subiectū, acciperet recompensationem in gloria.

¶ Ad tertium dicendum, quod dispensatione quadam factum est in Christo, vt gloria animæ ante passionem non redūdaret ad corpus, ad hoc quod gloriam corporis honorabilius obtineret, quando eam per passionem meruisset. Gloriam autem animæ differri non conueniebat, quia anima immediatē vnicebatur

vniebatur Verbo, vnde decens erat, vt gloria repleretur ab ipso Verbo: sed corpus vniebatur Verbo, mediante anima.

De hoc articulo egimus in priori tomo, disput. 40. sect. 3.

HOC loco Bartholomæus Medina, prolixam instituit disputationem de medijs, quibus Christi merita hominibus applicantur, & cu quibusdam, non verò omnibus fructus infinitus meritorum Christi communicetur. Sed disputatio hæc neque huius loci est, neque vnam tantum Theologiæ materiam, sed plures, easque grauissimas complectitur, de gratia, & iustificatione, de fide, & operibus, de Sacramentis, de prædestinatione, ac reprobatione hominum, quæ omnia pro dignitate hoc loco tractate, sat per se constat, nec fieri posse, nec expedire, in summam verò ea redigere, & superuacaneum est, & inutile. Quod verò ad præsentem rem spectat paucis verbis attigimus in priori tomo, disp. 4. sect. 3. in fine.

QVAESTIO. L.

De morte Christi, in sex articulos diuisa.

Einde considerandum est de morte Christi. Et circa hoc quaeruntur sex.

Primo, vtrum cōueniens fuerit Christū mori. Secundo, vtrum per mortē fuerit separata diuinitas à carne. Tertio, vtrum fuerit separata diuinitas ab anima. Quarto, vtrū Christus in triduo mortis fuerit homo. Quinto, vtrū corpus eius fuerit idem numero viuū, & mortuum. Sexto, vtrum mors eius sit aliquid operata ad nostram salutem.

ARTICVLVS PRIMVS:

Virū cōueniens fuerit Christū mori.

Primū sic proceditur. Videtur, qd nō fuerit cōueniēs Christum mori. Illud enim quod est primū principium

in aliquo genere, non disponitur per illud quod est contrariū illi generi: sicut ignis, qui est principium caloris, nunquam potest esse frigidus. Sed filius Dei est fons & principium omnis vitæ secundum illud Psalm. 35. Apud te est fons vitæ. Ergo videtur, quod non fuerit cōueniens Christum mori. Præterea, Maior est defectus mortis, quā morbi: quia per morbum peruenitur ad mortē. Sed nō fuit cōueniens Christū aliquo morbo languescere: vt Chrysost. dicit. Ergo etiam non fuit cōueniēs Christum mori. Præterea Dominus dicit, Ioānis. 10. Ego veni, vt vitā habeāt, & abundantius habeāt. Sed oppositum nō perducit ad oppositū. Ergo videtur, quod non fuerit cōueniens Christū mori.

Sed contra est, quod dicitur Ioan. 11. Expedi nobis, vt vnus homo moriatur pro populo, & nō tota gens pereat. Quod quidem Caiphas propheticē dixit, vt Euangelista testatur.

Respondeo dicēdū, quod cōueniēs fuit Christū mori, Primo quidē ad satisfaciendū pro humano genere, quod erat morti adiudicatū propter peccatū: secundū illud Genes. 2. Quacūq; die comederitis, morte moriemini. Est autē cōueniēs satisfaciēdi pro alio modus, cum aliquis se subijcit pœnæ, quā alius meruit. Et ideo Christus mori voluit, vt moriendo, pro nobis satisfaceret, secundū illud, i. Pet. 3. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Secundū ad ostēdēdum veritatem naturæ assumptæ: sicut enim Eusebius dicit. Si aliter post conuersationē cū hominibus, euā nescens subito euolaret fugiēs mortē, ab omnibus cōpararetur phantasmati. Tertio, vt moriēdo, nos à timore mortis liberaret: vnde dicitur ad Hebr. 2. qd cōmunicabit carni, & sanguini, vt per mortē destrueret eū, qui habebat mortis imperiū, id est, diabolum, & libera-

ret eos, qui timore mortis per totā vitam obnoxij erant seruituti. Quarto, ut corporaliter moriēdo similitudini peccati, id est, pœnalitati, daret nobis exemplum moriendi spiritualiter peccato, vnde dicitur Rom. 6. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem viuit, viuit Deo: ita & vos existimate mortuos quidem esse peccato, viuentes autē Deo. Quinto, ut à mortuis resurgendo, & virtutem suā ostenderet, quā mortem superauit, & nobis spem resurgendi à mortuis daret. Vnde Apostolus dicit. 1. ad Cor. 15. Si Christus prædicatur, quod resurrexit à mortuis, quomodo quidam in vobis dicūt, quod resurrectio mortuorum non est.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Christus est fons vitæ secundum quod Deus non autem secundum quod homo: mortuus est autē secundum quod homo, non secundum quod Deus. Vnde Aug. dicit contra Felicia. Absit, quod Christus sic senserit mortem, ut quantum in se est vita, vitam perdiderit: si enim hoc ita esset, vitæ fons aruisset. Sensit ergo mortem participatione humani affectus, quē sponte susceperat: nō naturæ suæ perdidit potentiā, per quam cuncta viuificat.

¶ Ad secundum dicendum, quod Christus non sustinuit mortem ex morbo prouenientem, ne videretur ex necessitate mori propter infirmitatē naturæ. Sed sustinuit mortē ab exteriori illatā, cui se spontaneū obtulit, ut mors eius voluntaria ostenderetur. ¶ Ad tertium dicendum, quod vnum oppositum per se non ducit ad aliud: sed quandoque per accidens: sicut frigidū, quandoque per accidens calefacit. Et hoc modo Christus per suam mortem nos perduxit ad vitam, dum sua morte, mortē nostram destruxit: sicut ille, qui pœnā pro alio sustinet, remouet pœnam eius.

A Hic art. nulla indiget expositione. Nā congruentiæ, quas D. Thom. affert, sunt perspicuæ, & de illis: atque alijs videri possunt sententię Patrum, quas supra retulimus agentes de passione, & crucifixione. Nam eadē est horum omnium ratio. Videri etiam possunt hæ rationes & aliæ apud Euseb. lib. 4. de l'emonf. c. 12. & Athan. serm. de passione & cruce Domini. In solutionibus item argumentorum nulla est difficultas. Circa solutionem vero ad 2. cur Christus non assumpserit corporis egri tudines & non naturaliter moreretur, si non esset violenter occisus, videantur quæ diximus superiori tomo, disp. 32. sect. 2.

ARTICVLVS II.

Utrum in morte Christi fuerit separata diuinitas à carne.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod in morte Christi fuerit separata diuinitas à carne. Vt enim dicitur Matt. 27. Dominus in cruce pendens clamabat, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Quod exponens Ambr. dicit. Clamabat homo, separatione diuinitatis moriturus: nam cum diuinitas à morte libera sit, utique mors ibi esse non poterat, nisi vita discederet: quia vita diuinitas est. Et sic videtur, quod in morte Christi sit diuinitas separata à carne.

¶ 2. Præterea, Remoto remedio separatur extrema. Sed diuinitas vnita est carni mediante anima: ut supra habitum est. Ergo videtur, quod cum in morte Christi anima sit separata à carne, quod per consequens diuinitas sit à carne separata.

¶ 3. Præterea, Maior est virtus viuificatiua Dei, quàm animæ. Sed corpus mori non poterat nisi anima separata: ergo multò minus mori poterat nisi separata diuinitate. ¶ Sed contra est, quod ea quæ sunt humanæ naturæ, non dicuntur de filio Dei, nisi ratione vnionis, ut supra

277

3. di. 2. q. 2.
art. 1. q. 1.
d. 2. q. 1.
art. 1. q. 1.
quod. 2.
art. 1. cor.
quod. 2.
art. 6. cor.
opus 3.
cap. 3. 6.
237. & opus
60. cap.
19. fin.
lib. 10. in
Luc. in vir.
de comend.
spiritus lesu
in med. 10. 5.
q. 6. art. 1.

q. 16. art. 4. **supra** habitum est. Sed de filio Dei dicitur id, quod cōuenit corpori Christi post mortem, scilicet esse sepultum: ut patet in Symbolo fidei, ubi dicitur, quod filius Dei conceptus est, & natus ex Virgine, passus, mortuus, & sepultus. Ergo corpus Christi non fuit in morte à diuinitate separatum.

¶ Respondeo dicendum, quod illud, quod per gratiam Dei conceditur, nunquā absque culpa reuocatur, unde dicitur Roman. 11. quod sine pœnitentia sunt dona Dei, & vocatio, Multo autē maior est gratia vnionis, per quam diuinitas vnita est carni Christi in persona, quā gratia adoptionis, per quā alij sanctificantur, & etiam magis permanens ex sui ratione: quia hæc gratia ordinatur ad vnionem personalem, gratia autem adoptionis ad quādam vnionem affectualem, & tamen videmus, quod gratia adoptionis nunquam perditur sine culpa: cum igitur in Christo nullum fuerit peccatū, impossibile fuit: quod solueretur vnio diuinitatis à carne ipsius. Et ideo sicut ante mortē caro Christi vnita fuit secundum personam & hypostasim Verbo Dei, ita & remansit vnita post mortem, ut scilicet non esset alia hypostasis Verbi Dei, & carnis Christi post mortem, ut Damascē. dicit in 3. lib.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod derelictio illa nō est referenda ad solutionem vnionis personalis: sed ad hoc quod Deus pater eū exposuit passioni. Unde relinquere ibi, nō est aliud, quam nō proteggere à persequētibus. Vel dicit se derelictum quātum ad illam orationem, qua dixerat, Pater si fieri potest, trāseat à me calix iste: ut August. exponit in libro de Gratia noui Testamenti.

¶ Ad secundum dicendū, quod Verbū Dei dicitur vnitū carni, mediante ani-

Ama, in quātum caro per animā pertinet ad humanam naturam, quam filius Dei assumere intendebat: non autem ita quod anima sit quasi mediū ligans vnita. Habet autē caro ab anima quod pertineat ad humanam naturā, etiam postquam anima separatur ab ea: in quantum scilicet in carne mortua remanet ex diuina ordinatione quidam ordo ad resurrectionem. Et ideo non tollitur vnio diuinitatis ad carnem.

¶ Ad tertium dicendum, quod anima habet vim viuificandi formaliter: & ideo ea præsente, & vnita formaliter, necesse est corpus esse viuum. Diuinitas autem non habet vim viuificandi formaliter, sed effectiue: non enim potest esse corporis forma. Et ideo non est necesse, quod manente vnione diuinitatis ad carnem, caro sit viuā: quia Deus non ex necessitate agit, sed ex voluntate.

COMMENTARIUS.

EGregia est ratio, qua D. Thom. probat corpus Christi in morte non fuisse à diuinitate separatum. Quia Deus neminem priuat gratia illi concessa absque eius culpa: gratia autem vnionis facta est corpori Christi. Quam rationē sumplit ex Gregor. Nyssen. orat. 1. de resurrect. cuius verba in disput. referam. Eamq; confirmat D. Tho. comparatione facta inter gratiam vnionis, & adoptionis. Nā gratia adoptionis nunquam amittitur sine culpa, ergo nequē gratia vnionis, quæ maior est, & ex suo genere permanentior, cum sit substantialis vnio ipsius diuinitatis. Unde rectē notat Caietan. primam propositionem assumptam intelligendam esse de gratijs suo genere permanentibus, ac de se incorruptibilibus. Nam gratiæ, quæ consistunt in actu secundo, & de se sunt veluti transeuntes, haberi possunt, & amitti sine culpa.

Sed dicere aliquis posset, quamuis gratia Dei de se permanēs non auferatur sine culpa, manēte subiecto, tamē destructo subiecto posse id accidere. Sicut, si verum est, per gratiam adoptionis aliquas virtutes,

Vu s vel

*lib. 3. orob.
fi. c. 27. cir-
ca finem.*

*In ep. 110.
ex. cap. 6
10. rom. 4.*

Greg. Nyss.

*Corpus Chr
sti in mort
e diuinitat
nō se iunctū
quare.
Caiet.*

subiectio.

vel qualitates permanentes infundi corpori hominis, quamvis illæ non amittantur sine culpa manente homine: tamen illo mortuo destruentur, etiam si nulla culpa intercedat, ergo eodem modo, cum gratia vnionis facta sit humanitati, destructa per mortem humanitate, tolletur illa gratia. Respondetur vnionem illam ita esse factam cum humanitate, vt per se, & immediate facta etiam fuerit cum anima, & corpore (vt supra quæst. 6. latè dictum est) & ideo quamvis per mortem destructa fuerit humanitas: non tamen destructum omnino fuit subiectum in quo vnio illa facta est, ac proinde non fuit priuatum gratia vnionis sibi concessa. Dices, Ergo nulla pars corporis, seu materia; in qua facta est hæc vnio, separata est amplius à Verbo, propter eandem rationem: consequens autem est planè falsum. Quia partes materiae, quæ per continuam actionem resoluebantur, vnitæ erant Verbo, & tamen sine dubitatione vlla, dimittebantur. Respondetur negando sequelam, quia in huiusmodi partibus, cum resoluntur, & separantur potest dici destrui subiectum, in quo facta est vnio. Quia licet maneat eadem materia prima: non tamen manet in ratione corporis humani, seu partis humani corporis, cui facta est hæc gratia. Nam propterea dicitur corpus hoc assumptum mediante anima, vt hic explicat D. Thom. ad 2. & latius diximus priori tomo, disp. 17. sect. 4. Denique in illis partibus, cum non essent iterum vnitæ animæ, non fuit ratio, ob quam diuinitati vnitæ manerent.

In sol. ad 1. obseruandū est in argumento D. Thom. proposuisse sententiam Ambrosij exponentis verba illa, *Deus, Deus, meus, vt quid dereliquisti me?* de derelictione per separationem diuinitatis à carne, cui potuisset etiam adiungere Hilariū cant. 33. in Matth. dicentem, *clamor vero ad Deum corporis vox est recedentis à se Verbi contestata dissidium.* In solutione verò respondet D. Thom. aliter exponendo verba Christi, de derelictione per permissionem passionis, & mortis. Ad autoritatem autem Ambrosij nihil dicit, modeste illum reprehendens, & eius sententiam relinquens, indicans nullam pati expositionē: & idem iudiciū est de verbis Hilarij, sunt enim simillima. Possemus quidē eos exponere de recessu, vel separatione diuinitatis nō sub-

stantiali, sed quoad protectionem & defensionem: tamen vix patiuntur verba hunc sensum: sed de hoc plura in Disputatione.

ARTICVLVS III.

Vtrum in morte Christi fuerit facta separatio diuinitatis ab anima.

D. tertium sic proceditur. Videtur, quod in morte Christi fuerit facta separatio diuinitatis ab anima. Dicit enim Dominus Ioan. 10. Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam à me ipso, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Non autē videtur, quod corpus animā ponere possit, eam à se separando: quia anima nō subijcitur potestati corporis, sed potius econuerso. Et sic videtur, quod Christo, secundū quod est Verbum Dei, cōueniat animā suam ponere. Hoc autē est eā à se separare. Ergo per mortē anima eius fuit à diuinitate separata.

¶ 2. Præterea, Atha. dicit maledictū, qui totum hominem quem assumpsit Dei filius, denuo assumptum, vel liberatū, tertia die à mortuis resurrexisse non confitetur. Sed non potuit totus homo denuo assumi, nisi aliquando fuerit totus homo à Verbo Dei separatus. Totus autem homo componitur ex anima & corpore. Ergo aliquando fuit facta separatio diuinitatis & à corpore & ab anima. ¶ 3. Præterea, Propter vnionem ad totū hominem: filius Dei verè dicitur homo. Si ergo soluta vnio ne animæ & corporis per mortē, Verbum Dei remanuit vnitum animæ, sequeretur quod verè dici potuisset, filium Dei esse animam. Hoc autem est falsum: quia cum anima sit forma corporis, sequeretur, quod uerbū Dei fuerit corporis forma, quod est impossibile, ergo in morte Christi anima fuit à Verbo Dei separata.

¶ 4. Præ.

Responsio.

Obiectio.

Responsio.

D. Thom.

Amb.

Matth. 27.

Hila.

278

3. d. 11. q. 1.
art. 1. q. 1.
& quod. 2.
ar. 1. col. 2.
opu. 1. 3. c.
136 & op.
60. cap. 9.
fi. & P. alim.
21. col.

Refertur. 3.
sentent. di.
2. paragra.
pho. 6.

¶ 4. Præterea, Anima & corpus ab inuicem separata, non sunt vna hypostasis, sed duæ. Si igitur Verbum Dei remansit vnitum tam corpori, quàm animæ Christi, separatis eis ab inuicē per mortem Christi, videtur sequi, quòd Verbum Dei durantē morte Christi, fuerit duæ hypostases, quod est inconueniens. Non ergo post mortē Christi remansit anima Verbo vnita.

¶ Sed contra est, quod dicit Damascē. 3. in lib. Et si Christus mortuus est vt homo & sancta eius anima ab incontaminato diuisa est corpore: diuinitas tamen inseparabilis ab vtrisque permansit ab anima dico, & corpore.

¶ Respondeo dicēdū, quòd anima vnita est Verbo Dei immediatius, & per prius, quā corp⁹, cū corp⁹ vnitū sit Verbo Dei mediante anima, vt supra dictū est. Cū ergo Verbū Dei nō sit separatū in morte à corpore, multominus separatū est ab anima. Vnde sicut de filio Dei prædicatur id, quod cōuenit corpori ab anima separato, scilicet esse sepultū: ita de eo in Symbolo dicitur, quod descendit ad inferos, quia anima eius à corpore separata, descendit ad inferos.

¶ Ad primum ergo dicēdū, quod August. exponēs illud verbum Ioā. inquit, cū Christus sit Verbū, anima, & caro, vtrū ex eo ꝑest verbum, ponat animā, an ex eo quod est anima, an iterum ex eo quod est caro. Et dicit, quod si dixerimus, quòd Verbum Dei animā posuit, sequitur, quod aliquando anima illa separata est à Verbo, quod est falsum: mors enim corpus ab anima separauit, à Verbo autem animā separatā esse nō dico. Si verò dixerimus, quod ipsa se anima ponat, sequitur, quod anima ipsa à se separata sit: quod est absurdum. Relinquitur ergo, quod ipsa caro animā suā ponit, & iterū eam sumit, non potestate sua, sed potestate Verbi inhabitātis

carnem: quia sicut supra dictum est, per mortē non est separata diuinitas Verbi à carne. ¶ Ad secundum dicēdū, quod in Verbis illis Athanasius non intellexit, quod totus homo denuò sit assumptus, id est, omnes partes eius, quasi Verbum Dei partes humanæ naturæ deposuerit per mortem: sed quod iterato talitas naturæ assumptæ, sit in resurrectione redintegrata per iteratam vnionem animæ & corporis. ¶ Ad tertium dicendum, quod Verbum Dei propter vnionem humanæ naturæ, non dicitur humana natura: sed dicitur homo, quod est habens humanam naturam. Anima autem & corpus sunt partes essentialis humanæ naturæ. Vnde propter vnionem Verbi ad vtrumq; eorū, non sequitur, quod Verbū Dei sit anima vel corpus, sed quod sit habens animam vel corpus. ¶ Ad quartum dicendum, quod sicut Damascen. dicit in. 3. libro, quod in morte Christi est separata anima à carne, non est vna hypostasis in duas hypostases diuisa, nam & corpus & anima Christi secundū idem ex principio in Verbi hypostasi habuerunt existentiam, & in morte inuicem diuisa, singulum eorum mansit vnā hypostasis, Verbi habens. Quare vna Verbi hypostasis Verbi & animæ & corporis extitit hypostasis: nunquam enim neque anima, neque corpus propriam habuerunt hypostasim, præter Verbi hypostasim. Vna enim semper Verbi hypostasis, & nunquam duæ.

COMMENTARIUS.

Hic articulus ex dictis in superiori explicatus est. In solutione tamen primi argumenti tractat D. Dhom. illa Ioānes. 10. verba. Ego pono animam meam, vt iterum sumam eam, nam potestati habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Quibus videtur significare, Verbum diuinum

lib. 3. orth. fid. ca. 27. in medio.

art. præc. in arg. 2. & q. 6. ar. 1.

Tr. 4. 47. in Ioannē, post med. to. 9.

In cor. art.

lib. 3. orth. fid. ca. 27. in medio.

Ioan. 10.

Aug.

Testimonijs
Ioan. 10.
expositio.Chrys.
Theophyl.
Euthym.
Athanas.

num animam à se separasse, & iterum assumplisse, quia illud pronomen, *ego*, pro persona Verbi supponit. Et respondet ex Augustin. tract. 47. in Ioann. illa verba dicta esse à Verbo non secundum se: sed ratione carnis, ita ut Verbum per carnem animam posuerit, id est, ab eadem carne animam separauerit, & iterum assumpserit. Sed (quidquid sit de re ipsa) non existimo tamen propter hæc verba esse necessarium dicere, carnem ipsam specialiter cōcurrisse ad deponendam, & resumendam animam. Alijs enim duobus modis potest sufficienter explicari ille locus. Primò, ut, *anima*, nihil aliud significet, quam vitam corporalem, sicut est frequens in Scriptura, & ibidem paulò antea: *Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis*, id est vitam suam: Et ita sensus est facilis, vitam meam corporalem pono, id est, voluntarie amitto, ut iterum suam, id est, ut iterum illam mihi restituam, & ita exponunt Chrysost. Theophyl. & Euthym. Vel secundo, si per *animam* intelligamus essentialē partem, *Verbum ponere animam*, non est separare illam à se, sed separatam à corpore ponere. Prior tamen expositio videtur propria, & literalis.

In solutione ad secundum attingitur quæstio an tota humanitas habeat aliam vnionem ad Verbum distinctam à partialibus vnionibus corporis, & animæ: quæ in morte fuerit amissa, & in resurrectione restituta. Nam Athanasius ibi citatus affirmantem partem indicat, Diuus Thomas verò nihil de hoc affirmauit: sed solum dixit totalitatem naturæ redintegratam fuisse in resurrectione per iteratam vnionem animæ, & corporis. Sed hanc rem satis discussimus priori tomo, disputatio. 17. sectio. 5. vbi sententiam, quam hic indicat Athanasius, probabiliorē duximus.

Circa solutionem ad tertium tractat D. Thomas an ex vnione Verbi cū anima, vel corpore, sequatur communicatio idiomatum, quod anima sit Deus, &c. videantur dicta de hac re supra disputat. 14. sectio. 3. & 4. disputatio. 15. sectio. 6. in fine.

ARTICVLVS IIII.

Virum Christus in triduo mortis fuerit homo.

A

D quantum sic proceditur. Videtur, quod Christus in triduo mortis fuerit homo. Dicit enim Aug. in primo de Trinit.

Talis erat illa susceptio, quæ Deū hominē faceret, & hominē Deū. Sed illa susceptio nō cessauit per mortē. Ergo videtur, quod per mortē nō desierit esse homo.

¶ 2. Præterea, Phil. dicit in. 9. Ethic. quod vnusquisque homo est suus intellectus: vnde & post mortē, animā Petri alloquētes dicimus, Sanctæ Petre ora pro nobis. Sed post mortē filius Dei nō fuit separatus ab anima intellectuali. Ergo in illo triduo filius Dei fuit homo.

B

¶ 3. Præterea, Omnis sacerdos est homo, Sed in illo triduo mortis, Christus fuit sacerdos: aliter enim nō verum esset quod dicitur in Psal. 109. Tu es sacerdos in æternum. Ergo Christus in illo triduo fuit homo.

¶ Sed contra, Remoto superiori, remouetur inferius. Sed viuum, siue animatum est superius ad animal, & ad hominem: nam animal est substantia animata sensibilis: sed in illo triduo mortis corpus Christi non fuit viuum, neque animatum. Ergo nō fuit homo.

C

Respondeo dicendum, quod Christū verē fuisse mortuū, est articulus fidei. Vnde asserere omne illud, per quod tollitur veritas mortis Christi, est error cōtra fidē. Propter quod in epist. synodali Cyrilli dicitur, Si quis nō cōfiteretur Dei Verbū passum carne, & crucifixū carne, & quod mortē gustauit carne, anathema sit. Pertinet autē ad veritatē mortis hominis vel animalis, quod per mortē desinat esse homo vel animal: mors enim hominis, vel animalis prouenit ex separatione animæ, quæ cōplet rationē animalis, vel hominis. Et ideo dicere Christū in triduo mortis hominē fuisse, simpliciter, & absolutē loquēdo,

erroneum

279

3. d. 2 l. 9.
1. art. 1. &
quo. 2. art.
1 & quo. 3.
art. 4. c. 6.
fi & quo. 4.
art. 1. & op.
3. c. 13 6. &
op. 60. c.
20. fin.
lib. 1. c. 13.
circa princ.
tom. 3.
lib. 9. cap.
4. antemed.
tom. 5.

Mabetur in
Cencil. 1.
Ephe. c. 120

erroneum est. Potest tamen dici, quod A

Christus in triduo fuit homo mortuus.

*in lib. 2. de
fact. 1. par.
12. c. 11.* Quidam tamen cōfessi sunt Christum

in triduo hominem fuisse, dicētes qui-

dem verba erronea, sed sensum erroris

non habētes in fide. Sicut Hugo de san-

cto Vic. qui ea ratione dixit Christum

in triduo mortis fuisse hominem, quia

dicebat animam esse hominem, quod

tamen est falsum: vt in prima parte

ostensum est. Magister etiam Senten-

tiarū in. 22. dist. tertij lib. posuit, quod

Christus in triduo mortis fuit homo

alia ratione: quia credidit quod vnio

animæ, & carnis non esset de ratione

hominis, sed sufficeret ad hoc, quod

aliquid sit homo, quod habeat animā

humanam, & corpus, siue coniuncta,

siue non coniuncta. Quod etiam patet

esse falsum ex his quæ dicta sunt in. 1.

p. & his quæ supra dicta sunt, circa mo-

dum vnionis.

Ad primum ergo dicendum, quod

Verbum Dei suscepit animam, & car-

nem vnitam: & ideo illa susceptio fecit

Deum hominem, & hominem Deum.

Non autem cessauit illa susceptio per

separationem Verbi ab anima, vel à

carne, cessauit tamen vnio carnis, &

animæ.

Ad secundū dicendum, quod homo

dicatur esse suus intellectus, nō quia in-

tellectus sit totus homo, sed quia intel-

lectus est principalior pars hominis, in

quo virtualiter consistit tota dispositio

hominis. Sicut si rector ciuitatis dica-

tur tota ciuitas, quia in eo cōsistit tota

dispositio ciuitatis.

Ad tertium dicendum quod esse sa-

cerdotem, conuenit homini ratione

animæ: in qua est ordinis character.

Vnde per mortem homo non perdit

ordinem sacerdotalem, & multo mi-

nus Christus, qui est totius sacerdotij

origo.

Quæstio huius art. (si recte conside-
retur) eadē est cum illa, quā D. Tho.
tractauit supra. q. 2. art. 5. an in
Christo homine facta fuerit

vnio animæ & corporis. Qua ratione fuit
necessaria illa vnio animæ, & corporis, vt
Verbū fieret homo, eadē ratione fuit nece-
ssaria, vt perseveraret homo, & ideo sicut
ex principio fidei, quod Deus factus est ho-
mo, necessa- iō sequitur, assumpsisse corpus,
& animam inter se vnītā, ita ex contrario
principio, quod in morte dissoluta fuit vnio
animæ, & corporis, sequitur tunc Deum de-
fuisse esse hominē. Quocirca nulla hic su-
perest noua difficultas. Videatur dicta pri-
ori tomo. disputatio. 14. sect. 4.

An verò concedendum sit, in triduo fuisse

Christum, quæstio est de modo loquen-

di, & Durandus quidem in. 3. d. 26. q. 2. ab-

solute negat. Quia Christus dicit suppo-

situm subsistens in duabus naturis, humana

& diuina: Christus autem in triduo non

subsistebat in illis duabus naturis. Item Ie-

sus non erat in triduo, quia si non erat ho-

mo, non erat hic homo, ergo neque erat

Christus. Vnde infert Durandus non esse

verum, Christum descendisse ad inferos,

& iacuisse in sepulcro. Alij verò dixerunt

in triduo verē, ac proprie fuisse Christum,

quia fuit eius anima: quæ est Christus. Ita

Vvicleph. (vt refert Vvaldens. libro. 1. do-

ctrinalis fidei antiquæ cap. 34.) qui hereti-

cus in modo loquendi non errabat: tamen

in festi, & ratione suæ locutionis incidit

in errorem, quem ex Hugone hic refert

D. Thom. Dicebat enim animam esse ho-

minem. Dicendum est ergo propriē, & in

rigore Christum, vt significat subsisten-

tem in duplici natura integra, non perman-

sisse in triduo, vt argumentum supra fa-

ctum probat: tamen per sinecdochem tri-

buendo parti appellationem totius, dici-

tur Christus fuisse in triduo, sicut nunc di-

citur Sanctus Petrus esse in coelo. Vel cer-

te (vt Caiet. hic notat circa titulum arti.)

Christus in triduo non significabat suppo-

situm duarum naturarum, idest, diuinita-

tis, & humanitatis, sed suppositum diuini-

tatis, quod erat vnium animæ, & cor-

poris. Sed hæc sunt satis de quæ-

stione de modo lo-

quendi.

Dubium.

D. Durandus.

Vvaldens.

D. Thom.

Responsio.

In triduo
verone, ac
proprie Chri-
stus fuit.

Caiet.

Vtrum fuerit idem numero corpus Christi viuentis & mortui.

280

quo. 2. ar. 1.
 & quo. 3.
 ar. 4. ad. 1.
 & quod. 4.
 q. 5.

D quintum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit idem numero corpus Christi, viuentis, & mortui.

Christus enim verè mortuus fuit, sicut & alij homines moriuntur. Sed corpus cuiuscumque alterius hominis, non est simpliciter idem numero mortuū & viuū: quia differunt essentiali differētia. Ergo neque corpus Christi, est simpliciter idem numero mortuū & viuū. ¶ 2. Præterea, Secundū Philosophum in 5. Metaph. Quæcumque sunt diuersa specie, sunt etiam diuersa numero. Sed corpus Christi viuū, & mortuum fuit diuersum specie, quia non dicitur oculus, aut caro mortui, nisi æquiuocè: ut patet per Philosophum in 2. de Anima & 7. Metaph. Ergo corpus Christi non fuit simpliciter idem numero viuū, & mortuum. ¶ 3. Præterea, Mors est corruptio quædam. Sed illud quod corrumpitur corruptione substantiali, postquā corruptum est, iam non est: quia corruptio, est mutatio de esse in non esse. Corpus ergo Christi postquā mortuū fuit, non remansit idem numero, cum mors sit substantialis corruptio.

Sed contra est, quod Athanasius dicit in Epistola ad Epictetum: Circunciso corpore, & potato, & māducante, & laborante, & in ligno affixo, erat impassibile, & incorporeum Dei Verbum, hoc erat in sepulcro positum. Sed corpus Christi viuū fuit circuncisum, & in ligno affixum. Corpus autē Christi mortuum fuit positum in sepulcro. Ergo hoc idem corpus, quod fuit viuū, fuit etiam mortuum.

Respondeo dicendū, quod hoc quod

A dico simpliciter, potest accipi dupliciter. Vno modo secundū quod simpliciter idē est quod absolute, sicut simpliciter dicitur quod nullo addito dicitur, ut Philosophus dicit. Et hoc modo corpus Christi mortuū, & viuū simpliciter fuit idē numero: dicitur enim aliquid esse idem numero simpliciter, quia est supposito idē. Corpus autē Christi viuū, & mortuum, fuit supposito idem: quia non habuit aliā hypostasim, viuū & mortuū, præter hypostasim Verbi Dei, ut supra dictū est. Et hoc modo loquitur Athanasius in autoritate inducta. Alio modo simpliciter idē est, quod omnino vel totaliter: & sic corpus Christi mortuum & viuū non fuit simpliciter idē numero: quia non fuit totaliter idem, cum vita sit aliquid de essentia corporis viuentis: est enim prædicatum essentialē, non accidentale. Vnde consequens est, quod corpus, quod desinit esse viuū, non totaliter idē remaneat. Si autē diceretur, quod corpus Christi mortuum totaliter idē remaneret, sequeretur quod non esset corruptum, corruptione dico mortis: quod est hæresis Gaianitarū, ut Isidorus dicit, & habetur in Decretis. 24. quæst. 3. & Damas. dicit in 3. lib. quod corruptionis nomen duo significat: vno modo separationē animæ à corpore, & alia huiusmodi: alio modo perfectā dissolutionē in elementa. Ergo incorruptibile dicere corpus Domini (secundum Iulianum & Gaianum) secundum primum corruptionis modum ante resurrectionē, est impium, quia corpus Christi non esset consubstantialē nobis, nec in veritate mortuum esset, nec secundū veritatem saluati essemus. Secundo autem modo corpus Christi fuit incorruptū.

Ad primum ergo dicendū, quod corpus mortuum, cuiuscumque alterius hominis non remanet vnitum alicui hypostasi permanēti, sicut corpus Christi

lib. 2. Top.
 in fi. illius
 10. l.

Arti 2. huius
 quæst.
 In argum.
 Sed contra.

Isid. S. Ety.
 ca. 5. in De-
 cre. 24. q.
 3. ca.
 Quidam au-
 tem hæresici
 à medio.
 Dam. lib. 3.
 c. 28. in. pr.

Lib. 5. met.
 tex. 12. 10.
 3.

Li. 2. de ani-
 ma, tex. 9.
 7. met. text.
 35. tom. 2.
 & 3.

Circa me. il-
 lius. inci. E-
 go arbitra-
 bat.

si mortuum. Et ideo corpus mortuum cuiuscumque alterius hominis, non est idem simpliciter, sed secundum quid: quia est idem secundum materiam, non autem idem secundum formam. Corpus autem Christi remanet idem simpliciter propter identitatem suppositi: ut

In cor. art. dictum est. ¶ Ad secundum dicendum: quod quia idem numero dicitur aliquid secundum suppositum, idem autem specie est idem secundum formam, ubicumque; suppositum subsistit in una sola natura, oportet, quod sublata unitate speciei, auferatur unitas numeralis. Sed hypostasis Verbi Dei subsistit in duabus naturis, & ideo quamvis in Christo non remaneat corpus idem secundum speciem humanæ naturæ, remanet tamen idem numero secundum suppositum Verbi Dei. ¶ Ad tertium dicendum, quod corruptio, & mors non competit Christo ratione suppositi secundum quod attribuitur unitas, sed ratione naturæ, secundum quam inuenitur differentia mortis, & vitæ.

COMMENTARIUS.

Responsi. D. Thom. est, simpliciter, id est absolute, & sine addito fuisse idem numero corpus propter identitatem suppositi: non tamen fuisse omnino, & ex omni parte idem, cum fuerit sub diuersis formis. De qua assertionem quoad rem ipsam postea disputabimus. Quoad intelligentiam verò literæ D. Thom. difficile est, quod ait, illud dici simpliciter idem numero, quod est supposito idem. Anima enim, & corpus Christi inter se non erant unum numero, etiam si essent supposito idem, & humanitas, & diuinitas non sunt numero idem, etiam si sint supposito idem. Et similiter, si Christus dimitteret animam, quam habet, & assumeret aliam, non propterea essent una numero, licet essent in eodem supposito. Respondeo, totum hoc pertinere etiam ad modum loquendi. Existimo tamen D. Thomam locutum esse in eo sensu, quo superiori tomo, disput. 13. sect. 2. cum eodem Diuo Thoma, diximus, si Verbum assumeret

Obiectio.

Responsio.

A plures humanitates, futurum esse unum hominem, & non plures. Sic ergo in presenti dicit, esse idem corpus numero propter identitatem suppositi, loquendo de corpore in concreto. Obiectiones autem factæ solum probant naturas, vel partes in abstracto sumptas non posse dici idem numero propter identitatem suppositi.

ARTICVLVS VI.

Vtrum mors Christi aliquid operata sit ad nostram salutem.

B D sextum sic proceditur. Videtur, quod mors Christi nihil operata sit ad nostram salutem.

Mors enim est quedam priuatio: est enim priuatio vitæ. Sed priuatio, cum non sit res aliqua, non habet aliquam virtutem agendi. Ergo non potuit aliquid operari ad nostram salutem. ¶ 2. Præterea, Passio Christi operata est ad nostram salutem per modum meriti. Sic autem non potuit operari mors Christi: nam in morte separatur anima à corpore, quæ est merendi principium. Ergo mors Christi non est operata aliquid ad nostram salutem. ¶ 3. Præterea, Corporale non est causa spiritalis: Sed mors Christi fuit corporalis, non ergo potuit esse causa spiritalis nostræ salutis. ¶ Sed contra est quod Aug. dicit in. 4. de Trin. Una mors nostri Saluatoris (scilicet corporalis) duabus mortibus nostris (id est, animæ, & corporis) saluti fuit.

Respondeo dicendum, quod de morte Christi dupliciter loqui possumus. Vno modo, secundum quod est in fieri: alio modo secundum quod est in facto esse. Dicitur autem mors esse in fieri, quando aliquis per aliquam passionem vel naturalem, vel violentam tendit in mortem. Et hoc modo idem est loqui de morte Christi, & de passione ipsius. Et ita secundum hunc modum mors Christi causa est salutis nostræ, secundum id quod

281
Infr. q. 52.
ar. 2. cor. 1.
q. 56. ar. 1.
ad 4. cor. ad
Gal. 1. col.

1. 4. c. 3. c. 1.
ca. 10. 3.

Quæst. 49.

de passione supra dictum est. Sed in facto esse, mors Christi consideratur, secundum quod iam facta est separatio corporis & anime, & sic nunc loquimur de morte Christi. Hoc autem modo mors Christi non potest esse causa salutis nostræ per modum meriti, sed solum per modum efficientiæ: in quantum scilicet nec per mortem diuinitas separata fuit à Christi carne: & ideo quicquid cōtigit circa carnem Christi, etiam anima separata, fuit nobis salu- tiferum virtute diuinitatis vnitæ. Cō- sideratur autem propriè alicuius causæ effectus secundum similitudinē causæ: vnde quia mors est quædam priuatio vitæ propriæ, effectus mortis Christi attenditur circa remotionem eorum, quæ contrariantur nostræ saluti, quæ quidem sunt mors anime & mors corporis, & ideo per mortem Christi dicitur esse destructa in nobis & mors anime, quæ est per peccatum nostrum (secundum illud Rom. 4. Traditus est, scilicet in mortē, ppter delicta nostra) & mors corporis, quæ cōsistit in separa- tione anime: secūdū illud primæ ad Co- rint. 15. Absorpta est mors in victoria.

Ad primum ergo dicendum, quod mors Christi est operata salutem no- stram ex virtute diuinitatis vnitæ, & non ex sola ratione mortis. Ad secun- dum dicendum, quod mors Christi sec- undū quod consideratur in facto esse, etsi non est ad nostram salutem ope- rata per modum meriti: est tamen ope- rata per modum efficientiæ, vt dictum est. Ad tertium dicendum, quod mors Christi fuit quidē corporalis: sed cor- pus illud fuit instrumentum diuinita- tis sibi vnitæ, operans in virtute eius etiam mortuum.

COMMENTARIUS.

DVo docet in hoc artic. D. Thom. Pri- mum est, Christum per mortem in fa-

Acto esse nihil meruisse nobis: sed solum per mortem in fieri. Quod est dicere, Christum meruisse nobis toto tempore, quo patieba- tur: in instanti verò mortis iam non me- ruisse. Quod est verissimum, quia tunc iam non erat homo, nec viator, vt latius est à nobis disputatum in superiori tomo disp. 39. sect. 3. Alterum est, mortem Christi in facto esse per modū efficientiæ operatam esse nostram salutem. Quod necessariò est intelligendum de carne ipsa, seu humani- tate, quod scilicet, ratione mortis fuerit ve- luti proportionatum, & accommodatū in- strumentum ad aliquos effectus nostræ sa- lutis, vt etiā hic Caietan. & Medina ex- plicarunt, & latius diximus priori tomo, disp. 31. sect. 7.

DISPUTATIO XXXVIII. Intres sectiones distributa.

*De morte Christi quoad substantiam,
& causas eius.*

Postquam disputatum est de passione Christi, consequens est, vt de illius morte disseramus. De qua tria dispu- tãda occurrunt: primum de morte ipsa se- cundum se, quod in hac disputatione bre- uiter expediemus, quia circa D. Thom. li- teram omnia ferè tacta sunt. Secundo, de prodigiis, quæ in ea morte acciderunt, de quo dicemus disputatione sequenti. Ac de- nique de tempore quo illa mors accidit, hæc enim sola circumstantia explicãda su- pereff. Ceteræ enim ipsa passione expoli- tæ sunt.

SECTIO PRIMA.

Vtrū Christus verè, ac naturaliter mor- tuus fuerit.

NON Desuerunt hæretici qui nega- rent, Christum verè mortuum esse: Ita enim senserūt Caiani, vt hic D. Thom. refert ex Damasc. lib. 3. de fide. cap. 28. & Isidor. 8. Etymolog. cap. 5. Et idem necesse est sensisse hæreticos omnes, qui in Christo veritatem humanæ naturæ, aut corporis humani, aut corporis passibilis nega-

negarunt, quorum errores fusè relati, atq; refutati sunt in. 1. tom. quæst. 4. & 5. & 1. 4. Hi hæretici nullum omnino habent fundamentum, nisi fortasse, quod indicens, & indecorum illis visum est Deum mori, vel certe: quod putarunt Christi corpus ex vi unionis factum esse impassibile. Quod videtur etiam sensisse Ambros. libr. 10. in Lucam, quatenus sentit, necessarium fuisse diuinitatem recedere à corpore, vt mori posset.

Christus vere mortuus.

At verò fidei veritas imò & articulus fidei est, Christum verè fuisse mortuum. In qua veritate probanda non oportet prolixius immorari, quia verba Euangelistarum sunt expressa, & in omnibus symbolis eam apertè profiteamur. Ac denique hæc est vnica fides, & spes Christianorum, qui per mortem Christi credunt se esse redemptos à morte peccati, & ab æterna morte animæ, & corporis. Rationes verò sunt theologicæ quidem, quia ad manifestationem diuinæ sapientiæ, & virtutis, & ad delendum delicta nostra, id fuit conuenientissimum, iuxta illud. *Mortuus est propter delicta nostra*, ad Roman. 4. Physicè verò, quia reuera habuit corpus passibile, & mortale, & tot doloribus, ac passionibus affectum est, vt ad interimendum hominem fuerint sufficientissimi.

Sed hinc nascitur dubium, an illa mors fuerit naturalis. Potest autem dici naturalis, vel vt distinguitur à miraculosa, vel vt distinguitur à violenta, vel vt distinguitur à libera, & de singulis breuiter dicemus.

Mors Christi si naturalis.

Dico ergo secundo, mors Christi in se non fuit miraculosa: sed naturalis. Explico. Nam vt mors in Christo locum haberet. Quoddam miraculum supponi necesse fuit, nimirum vt quamuis anima esset gloriosa, corpus permetteretur esse passibile, & hoc sensu omnes passio, & dolor, & mors Christi potest dici miraculosa, tanquam ex miraculo proueniens. At verò supposito hæc miraculo, dicimus Christi mortem fuisse naturalem, id est ex vi actionis naturalium causarum necessario, ac naturali ordine subsecutam. Quo in sensu est certa conclusio, quam docent Theologi in. 3. distincti. 36. qui etiam addunt, futurum potius fuisse magnum miraculum, si ex talibus tormentis in tali corpore mors non fuisset subsecuta. Ratione declaratur, quia naturale est homini, vt ad conseruandam vitam talem corporis dispo-

sitionem, ac compositionem requirat, ita vt si illa dissoluatur, vel remittatur vsque ad certum gradum, vel terminum, sub illo cōseruari, nequeat: sed corpus Christi Domini magnam per passionem passum est alterationem, & dissolutionem quandam debite compositionis quatenus sanguinem suum effudit, & cum eo alios humores. Ex quo necesse etiam fuit, vt magna vis vitalium, & animalium spiritum effluerit, ergo, cum hæc alteratio, & dissolutio multis horis durauerit, necessarium fuit peruenire ad eum statum, in quo vita naturaliter conseruari non posset, atque adeò & mortem naturaliter ingruere.

Ob. c. 10.

Dices, Potuit anima Christi à corpore recedere, ante quam ad eum terminum, extremumque discrimen perueniret, & tunc mors miraculosa esset: ita verò factum esse colligi potest ex illis verbis. *Ego pono animam meam, & nemo tollit eam à me.* Ioan. 12.

Ioan. 12.

D. Thom.

Vnde D. Tho. q. 47. art. 1. ad. 2. dicit mirabile fuisse in Christi morte, quod mortuus sit citius, quam alij, qui simili passione afficiebantur. Pilatus quoque miratus fuit, quod iam obiisset Marc. 15. & addit D. Thom. *Sicut enim eius voluntate natura*

Marc. 15.
Cyp.

corporalis conseruata est in suo vigore vsque ad extremum, sic etiam quando voluit subito cessare motu. sic etiam Cyprian. libro de idolorum vanitate de Christo dicit, *Crucifixus prauento carnificis officio spiritum sponte dimisit*, Et Origines libro. 2. contra Celsum significat, animam Christi sponte recessisse à corpore quando adhuc naturaliter posset viuere. Et confirmari hoc potest ex modo mortis Christi: refert enim Ioannes, Christum prius voce magna clamasse, finitq; illis verbis. *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, statim efflasse animam. Sed si esset in naturali dispositione morti proxima, non potuisset tam potentem clamorem effundere. Ergo signum est, emisisse spiritum, etiam tunc cum robur corporis, & firmitatem haberet, atque adeò prius, quam naturalis necessitas postularet. Vnde etiam Cæturio videns quod sic clamans exspirasset, exclamauit, *verè filius Dei erat iste*, Quod non aliunde intulit, nisi quia conspexit eum arbitrio suo emisisse Spiritum statim, ac tam valide clamauit. Vnde Hieron. ibi Matt. 26. *Diuina potestatis inquit fuisse indicium spiritum sic emittere*, & Marc. 15. *Nos (inquit) cum in voce vel sine voce morimur, qui de ter-*

Xx

td

ra sumus, ille vero cum exaltata voce expirauit qui de celo descendit. Et Chryl. hom. 89. in Matth. 23. propter (inquit) voce magna clamauit, ut ostenderet sua totum id fieri potestate. Quod alijs verbis docuit Athanas. q. 77. ad Antiochū dicēs, Christū clamaſſe, ut suam declararet potentiā, & q. 76. hoc ipsum indicat, tractās quæſtionē cur Christus prius inclinauerit caput, & postea spiritū emiserit, cū alij homines prius mori soleant, & postea caput inclinare. Quia omnibus (inquit) imple ris, quæ pati debuerat, sola mors restabat adhuc, atq; hac quidē sibi metus appropinquare nō au debat, ideo Christus in clinato capite vocauit ip sam. Et in eodem sensu videtur dicere Euse. lib. 4. de D. mō. c. 12. cum altius vocē emisisset solutus à corpore abiit, neſtquam expectans dum mors ad ipsum accederet, sed illā cunctan tem, ac veluti ceſſantem, & fugitantem, ipse à B tergo ſequitur. Et hanc ſententiam tenet Gab. eccl. 82. in Can. lit. D. ibi addit cōgruē tiam, ſcilicet Christum anteuertiſſe tempus naturalis mortis, ut euidentius conſtaret ſua ſponte, & voluntate mori.

Nihilominus hic modus dicendi non eſt veriſimilis, ſed omnino dicendum videtur, animā Christi non prius deſeruiffe corpus ſuū, quā in illo fuerit ſufficiēs cauſa mor tis, id eſt, talis diſpoſitio, cum qua nō poſſet anima naturaliter corpus illud informare. Probatuſ primò, quia alioqui Christus non eſſet occiſus à Iudæis, & Gentibus. Quia reuera nō fuiſſet mortuus ex vi vulnerum ab eis inflictorū. Neq; ſatis eſt, qd Gabriel ait, occidiſſe eū quia volutariē inflixerunt vul nera, ex quibus mors eſſet ſecuta, niſi Chri ſtus præueniſſet. Nā licet hoc ſatis fuerit ad C cōmittendā culpā internā homicidij; non tñ, ut verē dicerentur exterius occidiſſe, quia de facto non eſt mors ex corū actione ſecuta. Sicut quando Saul iacebat in terra lethalibus ſauciatus vulneribus, ex quibus fortaſſe interiret, utque citius moreretur, poſtulauit ab Amalecite, ut ipſum interficeret, certē in eo caſu Saul nō dicitur verē interfectus ab ijs militibus, qui prius eū vul nerarāt: Sed ab illo, qui eum ultimo percuf ſit, quē propterea Dauid poſtea capite ple cti iulſit: eō qd auſus eſſet interficere Chri ſtum Dñi. Sic ergo in præſenti dici nō poſſet verē, ac propriē, occiſus à militibus Chri ſtus. Vnde fieret vltē ius Chriſtū, ſeipſum interfeciffe, quia illa mors eo inſtanti, quo facta eſt, aliquā cauſam efficientē habuit:

A ſed non naturalē extrinſecam, ut prædicta opinio aſſerit, ergo. Tandē nulla eſt ratio, vel coniectura, quæ cogat ad illum mortis modum aſſerendum, nec videtur rationi conſentaneū, ut prius anima Christi deſe ruerit corpus ſuū, quā ſit deſerta ab ipſo (ut ſic dicam) id eſt, quā corporis debili tas, ac neceſſitas naturalis id poſtularēt.

Quin potius exiſtimant aliqui, nō ſtatim mortuū eſſe Chriſtū, ac corpus habuit ita debilitatū, ac diſpoſitū, ut naturaliter non poſſet ab anima informari, ſed miraculoſē aliquo tempore vitā conſeruafſe. Quod vi detur ſignificare D. I. Thomas quodl. 1. art. 3. & coniectura eſſe poteſt. Quia vix credi bile eſt, corpus tēperatiſſimū poſt tam cru delē flagellationē, atrocīaq; tormenta tam multa, & tam copioſam ſanguinis effuſionē, potuiſſe naturaliter tanto tempore morti reſiſtere. Et cōfirmari hoc poteſt ex ſudore ſanguineo Christi, & triſtitia vehementē, quā tunc paſus eſt, quæ tanta fuiſſe vide tur, ut ad hominē extinguentū ſufficeret. Præſertim cū uſq; ad mortem durauerit iuxta illud. *Triſtis eſt anima mea* uſq; ad mor tem: hoc enim etiā exponi poteſt (ut Caiet. *Caiet.* ibi indicauit) de intēſione triſtitie, quæ tāta fuit, ut ad mortē uſq; perduceret, niſi ei di uina virtus obſtituiſſet. Nec verò ex hoc modo dicēdi ſequitur fuiſſe mortē Christi miraculoſam, ſed potius dilationē mortis. Et iuxta hunc etiam dicendi modum rectē intelliguntur omnia, quæ ex Scriptura, & Patribus adducta ſunt. Sic enim Chriſtus, quādo voluit, emiſit ſpiritum, & nō quādo leges nature ad id cogeant, quod diuinæ poteſtatis eſt.

C Sed (licet hoc probabile ſit) non tamen videtur neceſſariū. Nunquam enim Christi anima præter naturali modo corpus ſuum informauit: ſed ſemper habuit in corpore cōnaturales, ac ſufficientes diſpoſitiones ſaltem, quæ ad conſeruationem neceſſariæ ſunt. Cur enim fingemus miraculū nō ne ceſſarium, quod nec in Scriptura, nec in ra tione fundari poteſt, nec ad explicandam acerbitatē paſſionis, & mortis Christi quic quam refert? Quo circa, ſi fortaſſe nocu menta illata Chriſto in paſſione de ſe fue runt efficacia, ut breuiori tempore mortem afferrent, & illis diuina virtute reſtitit Chri ſti corpus, ſeu anima, ne tam citò deficeret, non id factū eſt conſeruando animā in cor pore ſine ſufficienti diſpoſitione, ſed effi ciendo

Christus ex
vulnerum
mortalis.

1. Reg. 31.

2. Reg. 1.

ciēdo potius ne corporis dispositiones tāta celeritate deficerent, id est, retinendo sanguinem, & spiritus, ne breuiori tempore eis corpus destitueretur, caloremq; & alias corporis qualitates similiter conseruando, ne proportio, ac temperamentum omnino necessarium solueretur. Etenim (si quod genus miraculi intercessit) istud videtur facilius, magisque porportionatum, quamquam & hoc incertum, neq; admodum necessarium videatur. Nam (quod ad tristitiā interiorem attinet) non credo Christum in suo appetitu talem, ac tantā permisisse, quā ipsum posset naturaliter interimere. Quo enim fundamento hoc affirmari potest? Nam potius videtur aliquid inordinationis, vel indecentiæ habere: non enim potest tristitia interimere, nisi intercedēte magna commotione humorum, & corporis alteratione. Deinde ratio postulat, vt in huiusmodi affectibus admittendis, præsertim quando ex sola interna consideratione excitatur moderatio aliqua adhibeatur. Quod verò attinet ad extrinseca nocumenta, & vulnera, non satis constat talia fuisse, vt non potuerit humanum corpus dimidia diei parte illa sustinere.

Clamor Christi in cruce tam in moriturum miraculosus.

Vnum ergo solum miraculum certū est in ea morte intercessisse, scilicet, quod potuerit voce magna clamare, cum esset iam morti proximus. Non enim fieri poterat, vt haberet naturalem virtutem ac robur ad eum clamorem emittendum, corpus penē exangue, ac vitalibus spiritibus, & consequenter viribus fere exhaustum. Et in hoc miraculo ostendit Christus (vt prædicti Patres aiunt) potentiam suam. Sicut enim potuit resistere, & superare debilitatem corporis ad sic clamandum ita potuisset morti resistere, si vellet, & ideo ait D. Th. dicto quolib. declarasse Christū illo facto, se esse dominum vitæ & mortis. Et non necessitate absoluta: sed sponte mortem suscipere, cui facile resistere posset, si vellet. Et ita etiā facile intelleguntur omnes scripturæ, & sententiæ Patrum adductæ. Hinc vero non fit, mortem Christi in se, & propriē fuisse miraculosam: sed habuisse miraculū adiunctū, quod paulō ante præcessit.

Obiectio. Responsio.

Dices, Miraculum fuit, corpus quod robur habuit ad talem vocem emittendam, statim mori. Respondeo, si robur illud fundatum esset in intrinseca corporis dispositione, bona esset consequutio: tamen quia

A non inde ortum est, sed ex virtute operatrice miraculum, ideo nullum nouum miraculum fuit, quod corpus diuinitus eleuatum ad illam vocem emittendam, statim naturæ suæ relictum, mortem naturaliter oppeteret. Centurioni autem miraculosa fuit illa aerum successio, & coniunctio, quia reuera simpliciter loquendo miraculosa erat, quamuis ipse fortasse nō perciperet, in quo esset ratio miraculi constituta. Pilatus autem (vt ego existimo) non tam mirabatur de velocitate mortis Christi, quod existimaret tormenta non fuisse sufficientia ad illum interficiendum, quā quod aliquid diuinum, seu plusquam humanū de Christo suspicatus fuerat, & ideo vel speraret, vel formidaret illum non tam cito, aut certe neque omnino moriturum fuisse.

B Dico tertio, Mors Christi violenta fuit, & non naturalis. Probatur, quia licet naturale fuerit mori posita tali corporis dispositione: tamen ea dispositio ex causa extrinseca, ac violenta orta est. Oportet autem meminisse violentum non esse idem, quod coactum (hoc enim opponitur appetitui elicitō: illud vero naturali) vis autem illata Christo, & si non fuerit propriē coactio, quia ipse voluntate absoluta non resistit, si enim resistere voluisset, nulla humana vis contra eum valuisset. Fuit autem violenta, quia fuit contra naturalem inclinationem. Et specialiter in hominibus violenta mors dicitur, quæ fit præter intrinsecam hominis dispositionem, & actionem ac reactionem, ex qua naturalis mors solet oriri, & fit per applicationem extrinsecæ causæ corruptentis.

C Dico. 4. Mors Christi non fuit naturalis, id est necessaria: sed potius libera, ac volūtaria, quatenus supernaturali virtute illā impedire potuit, & noluit, vt in. q. 47. ar. 1. satis explicatū reliquimus. Dices ergo male egit Christi anima recedendo à suo corpore voluntate sua, cum posset in illo permanere. Respondet D. Thomas in dicto quodl. si anima in sui potestate haberet recedere à corpore, quādo vellet, & iterum aduenire, non maioris esset culpa, si corpus desereret, quam quod habitator suam deserat domum. Quia ergo Christi anima hanc potestatem habuit, ideo nulla culpa illi fuit sic recedere. Iuxta quam responsionem, etiam si illa anima recederet à corpore optimè disposito,

Xx 2 nulla

Mors Christi violenta sed non coacta.

Mors Christi omnino libera, ac volūtaria.

D. Thom.

nulla esset à culpa: imo neque se occidere, esset Christo culpæ tribuendum. Quod quidem in sensu composito verum est. Nam si Christus id fecisset, nulla esset culpa: tamen secundum se, seclusisque miraculis, obiectum illud sese occidendi malum est. Facilius ergo dicitur (quod in dicto etiam articul. q. 47. indicauit D. Thomas) animam Christi non debuisse miraculo uti, vel ad resistendum causis extrinsecis, ne corpori nocerent, vel ad informandum corpus carens dispositione ad huiusmodi informationem necessaria. Nulla enim vel naturalis, vel diuina lex obligabat ad huiusmodi miraculum efficiendum: sed potius lex charitatis, & obediencie postulabant, ut propter consummationem hominis redemptionem mortis legibus se subijceret.

SECTIO II.

Quæ nam substantialis vnio in Christi morte dissoluta sit.

Separatio
animæ à cor-
pore in mor-
te Christi fa-
cta.

Primū omniū constat in morte Christi factā esse separationē animæ à corpore. In hac enim separatione essentialiter mors hominis cōsistit, & hāc separationē significarūt Euāgelistæ illis verbis, *Expirauit*, seu, *Tradidit*, vel *emisit spiritū*. Animā enim *spiritū* appellarūt, ut Sācti omnes interpretātur exponētes illa verba, & Athanas. lib. de Incarnat. Epiph. hær. 42. in cōfutatione. 73. Marcionis. Et rationē Caiet. addit, quia animus dū viuificat corpus habet rationem animæ, quia tunc propriè animat: cum verò incipit esse à corpore separatus veluti induit rationē spiritus. Quæ ratio (si etymologiā vocis spectemus) non est cōtemnenda (si autem vsum,) & anima quoq; separata nomē, anima retinet iuxta illud, *Nō derelinques animā meā in inferno*, Ps. 15. & anima cōiuncta vocatur spiritus, iuxta illud, *Et in spirauit in eo spiraculū vita*, Gen. 1. Eccl. 12. *Spiritus redit ad Deū, qui dedit illum*, ubi simul anima separata & coniuncta spiritus appellatur.

Psalm. 15.
Gen. 1.
Eccl. 12.

In morte
Christi hu-
manitas ef-
fesse desijt.

Duvand.

Hinc sequitur primò in morte Christi desisse esse humanitatē eius. Quia de essentia humanitatis est vnio corporis, & animæ. Vnde etiā fit dependitā tūc esse vnionē humanitatis ad Verbum, non per propriā, seu puram, ac præcisam separationē extremorum, sed per destructionē alterius extremi, ut notauit Duran. in. 3. d. 21. q. 1. Nam

A duarum rerum vnio vtriusq; existentia necessariò supponit, vnde ablata humanitate nō potuit manere vnio humanitatis ad Verbum. Dices, verū est nō mansisse illam vnionē in humanitate, mansisse tū in anima, & corpore: atq; ita, licet nō manserit vnio humanitatis, idest, afficiēs, & vnies humanitatem: mansit tū vnio, quæ erat humanitatis, vnies Verbo animā, & corpus. Respon-
Obiectio.
Responsio.
detur hoc quidē rectē dici, (si vnio humanitatis ad Verbum nihil addit partialibus vnionibus animæ, & corporis) tū, si verū est, totalē vnionē humanitatis partialibus illis vnionibus quicquam addere, sicut totalitas humanitatis addit aliquid præter animam, & corpus, saltem modum distinctum, necesse est dicere, destructa humanitate, destrui etiā eius vnionem, ut totalem: & formaliter, ac integre nō manere, etsi maneant partiales vniones, ex quibus in re ipsa constabat, sicut etiā nō manet humanitas, etiā si maneant partes, ex quibus constabat.

B Secūdo ex dicto principio inferitur, Verbum in triduo ab instanti mortis non fuisse hominē. Quia homo humanitate constituitur: destructa ergo humanitate, desijt esse homo. Dices, homo anima constituitur: sed Verbū habuit animā, ergo māsit homo. Itē homo cōstat corpore, & animo, sed tunc Verbū etiā his cōstabat, ergo. His rationibus videntur moti Hugo Victorinus libr. 2. de Sacrament. p. 1. c. 11. & Mag. in. 3. d. 22. ut dicerent, nō cōstāte morte Christi, Verbum permanfisse hominē. Sed, (ut D. Th. supra, & Bonauent. & reliqui Theologi in prædicta. d. notarunt) grauiter lapsi sunt in re Theologica, ex falso philosophico principio. Respondetur ergo hominē cōstitui animā ut formā informāte corpus: in morte verò Christi permanfisse animā in Verbo, ut partialē naturā hypostatice terminatā: non vero ut formā informātē. Ac similiter homo constat corpore, & animo, ut partibus essentialibus, vnā naturā actu cōponentibus: in Verbo autem manserunt anima, & corpus post Christi mortē, non ut partes actu cōponentes vnā naturā, sed solū ut subsistentes eadem Verbi subsistentia, & ideò certū est Verbum in triduo non fuisse hominem.

Verbum in
triduo desijt
homo esse.
Obiectio.
Hug. Vict.
Magist.
Responsio.

D. Thom.
Bona.

Dico secundo, in Christi morte nō fuisse separata à diuinitate corpus, & animā. Itaque non proprijs: sed diuina Verbi subsistentia subsisterūt. Cōclusio est communis Theologorū cum D. Tho. hic, & Magist. 3. d. 21.

Corpus, &
anima in
Christi mor-
te a divinitate
separata
non sunt.
Symbol.
Apo.

d. 21. & est certa ex cōmuni traditione, & cōsensu Ecclesiæ. Primū enim colligitur ex Synbolo Apostolorū, in quo sic habetur. *Es in Iesum Christū filiū eius, unicum Dñm nostrum, qui cōceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos. Que omnia dicuntur de filio Dei solū per cōmunionē idiomatū propter hypostaticam vnionem.* Sicut ergo ex his verbis necessario inferitur, quando Christus pendit in cruce, Verbū fuisse naturæ humanæ hypostaticē vnitum: ita etiā concluditur, cū corpus eius iacuit in sepulcro, vel anima descendit ad inferos, Verbum fuisse illis hypostaticē vnitū. Et hoc modo afferri possent hoc loco omnia testimonia Patrū asserentiū Christū vel Deū sepultū esse, vel ad inferos descendisse, quæ postea suis locis referemus. Confirmari hoc potest ex alia locutione fidei, scilicet, Deū mortuū esse, seu mortem pro nobis accepisse, vt expresse loquitur Concil. Tolosan. in confessione fidei. Nā sicut, si in instanti conceptionis Christi Verbū nō fuisset vnitū corpori, non potuisset verē dici Deus cōceptus ex Virgine, ita, si non esset vnitū corpori mortuo in instanti mortis, non potuisset verē dici Deus mortuus, seu assumpsisse mortē. Sicut etiā, si Verbū dimitteret humanitatem, licet in eodem instanti peccaret, iam Deus nō peccaret. Vnde dici posse, participiū *mortuus*, ampliare ad id, quod est, vel fuit, tñ reuera, *assumpsisse mortem*, non rectē ita explicatur, sed requirit vnionem cum corpore mortuo, præsertim cū etiā sit concedendū, Deum surrexisse à mortuis. Nam, teste Paulo ad Coloss. 1. filius Dei hac ratione est *primogenitus mortuorū*. De quo idem Paul. Actor. 13. interpretatur illud Psal. 2. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Non autē resurgit, nisi quod mortuū iacet, ergo necesse est ad veritatem harū locutionū, vt filius Dei manserit corpori vnitus. Præterea est hæc communis Patrū sententia. Damasceni lib. 3. c. 27. ex quo illud axioma manauit. *Quod Deus assumpsit, nunquam dimisit.* Greg. Nyss. orat. 1. de Resurrectione. *cum Deus (inquit) totum hominem per sui infusionem, & contemperationem in diuinā naturā transformasset, in tēpore, quo passio administrata est, ab altera parte id, quod semel immixtū, & contemperatum erat, non separauit. Nam dona Dei huiusmodi sunt, vt eorū illū pœnitere nō possit: sed animam*

A *quidem Deitas à corpore sponte sua disiunxit, se autem in vtrisque manere ostendit. Et infra ex hac veritate declarat, quomodo simul esse potuerit idem filius Dei in sepulcro, & in paradiso. Quod clarius dixit Athanas. lib. de Incarn. Christi. Nonne diuisus in duas partes vt homo, & in sepulcro, & apud inferos agebat: & infra inquit. Deitatem nudam non potuisse ad inferos descendere, & expirationē non fuisse Deitatis translationē, seu transmigratiōnē: sed animæ discessum.* Idem latē docet Augustinus tract. 47. in Ioannem. Ratio verō est, quam supra in cōment. art. 2. D. Thom. explicatum reliquimus. Hic verō addere possumus, cū Christus statim surrecturus esset in eadem humanitate Verbo hypostaticē vnita, non oportuisse, vt relinqueret partes eius, & eas statim reassumeret. Præterea, Verbum assumpsit nostrā naturam, ad operandum nostram salutem: sed etiam in morte illam operatum est moriēdo, descendendo ad inferos, resurgēdo, ergo oportuit semper illam vnionem conseruare, vt hæc omnia Deus ipse pro nobis operaretur. Tandem, corpus & anima Christi ita fuerunt vnita hypostaticē Verbo Dei, vt vnio eorū ad Verbū non habuerit essentialē, seu physicā dependentiā ab vnione eorū inter se, ergo dissoluta hac vnione nō sequitur illam etiam fuisse dissolutā: ergo non fuit amissā. Quia quod nō est necessarium ad mortem Christi, neq; ad nostrā salutem, & ad honorem Christi non pertinet: sed potius illi, ac diuinæ gratiæ derogat.

C *nullo modo asserendum est. Dices ex Ambros. lib. 10. super Lucā, corpus Christi non potuisse mori manens Verbo vnitum, quia cum Verbū sit vita, illo presente non potuit mors in Christo locū habere. Respondetur, si (vt Ariani dicebant) Verbū fuisset carni vnitum per modum animæ formaliter viuificantis illā, argumentum locum haberet: tamen, cū illa sentētia sit hæretica, facile respondetur, Verbum in se esse vitam, non fuisse tamen vnitum corpori vt formā viuificantem: sed per modum subsistentiæ, & ideo sicut manet corpus subsistens absque anima, & humana vita, ita potuisse manere corpus vnitum Verbo absque eadem vita: Vnde eleganter August. lib. contra Felicianum. c. 14. *Sic mortuus est non recedente vita, sicut passus est non pereunte potentia.**

Contra hanc autem veritatē videtur sensisse (vt supra dixi) Hilar. in Matt. & Am-
bros.

brof. in Lucam, ita exponentes verbi illa Christi, *Deus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* Eeodem modo videtur loqui Eusebius lib. 4. de Demonf. c. 12. vbi fic inquit, *Tāquā homo corpus de more fepeliendum reliquit, ab eodem vero corpore tāquam Deus difceffit.* Sed horū Patrū fententia, fi (vt verba fonāt) intelligatur de reffū per feparationē hypoftafis, omnino vt erronea rejicienda eft, nec video probable fundamentū, quo nitatur. Nā verba illa Christi Dñi, *vt quid dereliquisti me?* longē diuerfum fensum habent, fcilicet de Defertione, per carētiā omnis gaudiij, & cōfolationis, qua acerbā paffionis poena, ac triftitia mitigaretur. Pollent autē dicti Patres (vt fupra dicebā) exponi de feparationē quoad protectionē carnis: quod neceffariū videtur in Ambrofio. Neq; enim dicere quis audebit, illū exiftimaffe, diuinitatē fuiffe corporis Christi loco animæ, cū ergo dicit, *cum diuinitas vita fit, nō poffet caro mori, nifi ab ea fepararetur,* neceffario exponendus eft per metaphorā loqui. Ad eū modū quo apud Theodoretū in reprehentione 12. Anathematifmi Cyrilli, ex perfona eiufdē Cyrilli referuntur hic verba, *Non paffus Deus Verbum carni vnitum: fed caro cōinnēta Deo Verbo, & fecundum fuam indulgentiā, propria fufcinuit. Non enim paffio, vel mors facta fuiffent, nifi ipfe permiffiffet. Nam fi anima prefente non fit mors, quomodo Deo prefente, nec folū prefente fimpliciter: fed etiam coniuncto fecundum summā quandam, & ipfi foli cōprehensibilē vniōem, turbaret eius templum, vel paffio, vel mors?* Quæ verba ipfe Cyrillus in refponfione admittit. Vnde neceffariō funt in prædicto fenfu intelligenda.

Vltimo hic inquiri poterat, quæ cōmunicatio idiomatum ex hac vniōe oriatur, de quo videri poffunt dicta fupra priori to. q. 16. & aliquid addemus infr. q. 51. art. 1. circa fol. ad. 3. Rurfus tractādū supererat, an idē fentiendum fit de fanguine in paffione effufo: manfiffe, fcilicet, vnitum Verbo in tri-duo. De hac verō re dicemus commodius infra difput. 47. fect. 3.

SECTIO III.

Vtrum in morte Christi aliqua noua generatio, vel hypoftatica vniō intercefferit

HAEC quæst. non habet locū in anima Christi Dñi. Quia ex illa nihil generari poterat, nec noua vniō in ea fieri, quia prior conferuata fatis erat, vt Verbo vnita

A maneret. Quāquā dubitant aliqui, an fuerit neceffariū priorē vniōē diffolui, & nouam fieri, fed fine dubio id neceffe nō fuit, quia (vt diximus latē in fuperiori tom. q. 6.) partes, fcilicet anima, & corpus, fecundū fe, ac prius natura fuerūt vnitæ Verbo indepēdēter à rota humanitate. Procedit ergo quæftio in corpore Christi, & duplex dubitatio in ea continetur, altera phyfica eft, altera Theologica.

B Phyfica dubitatio eft, an in corpore Christi recedēte anima, introducta fuerit alia forma fubftantialis. Videtur enim hoc neceffarium fuiffe iuxta principia Philofophiæ, ne materia māferit fine forma fubftantiali: hac enim de caufa in vniuerfum neceffariū eft, corruptionē vnus effe alterius generationē. In cōtrariū verō eft, quia fi alia forma effet introducta, nō māfiffet idē corpus, quia variata forma nō m. nec idē cōpofitū: cōfequens autē eft cōtra modū loquēdi Scripturæ, & fāctorū. Ioann. 19. *Hic accēffit ad titatē, vt tolleret corpus Iefu* Pfal. 19. *Caro mea requiefcet in fpe.* Vnde Athan. epifc. ad Epifc. cōtra Hæreticos, *Corpus quidē cruciatus patiebatur, fluxitq; ab illius latere fanguis, & aqua: idem tamen, quia templum Verbi, deitate adimplēbatur.* Et in Refcripto ad Liberium, dicit, *Eandem carnē Christi fuiffe obnoxiam paffionibus, & morti, & affixam in cruce, et poftea refuscitatā.* Similiter Leo Pap. Serm. 1. de Afceffione. *Ad fanandā* (inquit) *infidelium cordium vulnera, clauorū, & lanceæ erāt feruata vefigia, vt nō dubia fide, fed cōftantiffima fcientia teneretur, eā naturā in Dei Patris confefurā throno, quæ i. tuerat in fepulcro.* Et fimilia ferē habet Aug. lib. cōtra Felicianum. c. 14. & Serm. 3. de Afceffione, *offa intra fepulcri anguftias paulō ante cōclufa Angelorum catibus inferuntur.* Greg. hom. 29. in Euāgelia, & alij Patres agētes de fepultura, Afceffione, & refurrectione Domini.

C Propter hæc aliqui Theologi dixerūt, in corpore Christi defuncti nullā formā fubftantialē fuiffe introductā, quāuis nō omnes eodē modo. Alij enim in vniuerfum putāt idē vfu venire in quauis hominis morte. Exiftimāt enim recedēte anima manere formā corporeitatis folā, eamq; ad materiam cōferuandā fufficere. Hæc fuit opinio Henrici quodlib. 2. q. 2. quā latē defendit Scot. in 4. d. 1. q. 3. Durandus etiā in 3. d. 21. q. 2. fignificat eā fententiā philofophicā effe præferendā, quia neceffaria videtur ad vitādum

erro-

Dubij phy-
fi. m.

Ioan. 19.
Pfal. 19.
Athan.

Leo Pap.

Aug.

Gre.

Opinio de
forma cor-
poreitatis.

Henrici
Scot.
Durand.

erroneū loquendi modū in hac materia, scilicet nō māsse idē numero corpus mortuū, quod erat viuū, & cōsequēter illud corpus, q̄ pri⁹ fuit vnitū Verbo, nō mansisse illi vnitū, quia destructo altero extremo necesse est deltrui vnionē. Sed hęc sentētia supponit duo principia philosophica falsa. Vnum est formam corporeitatis esse re distinctam ab anima. Alterū est posse manere substantiale indiuiduū corporis, in nulla tamē specie corporis cōstitutū. De quibus nō est hic disputandi locus: satis sit dicere, verā theologicā doctrinā nō posse ex his falsis principijs pendere, vt statim explicabimus.

Henric.
Marfil.

Aliorum ergo sententia fuit, māsse corpus Christi post mortem absque vlla forma substantiali. Ita iudicat probabile Henricus quodlib. 1. q. 4. tenet Marfilius in. 3. q. 3. art. 1. & latius q. 13. art. 1. qui dicit, neminem antiquorum Doctōrū asseruisse, nouā formam introductam fuisse in corpus Christi, anima recedēte. Vnde supponendo nō esse in composito formā corporeitatis distinctam ab anima, omnino existimat necessarium, vt manserit materia sine forma. Qui non fundatur in principio philosophico. Neque enim existimat hoc esse naturale in morte cuiuslibet hominis, sed vtitur ratione Theologica, scilicet, quia illa forma vel fuisset assumpta à Verbo, vel non, neutrum autē existimat dici posse sine magno incōmodo. Sed hoc postea vidēbimus. Nūc hic dicendi modus non videtur verisimilis, quia fingit nouū miraculum sine vlla causa, vel necessitate, & sine vilo fundamento. Vnde mirum est, quomodo Marfilius dicat, nullum authorem asseruisse nouā formam substantialem introductam fuisse in materiam corporis Christi, cum D. Tho. totaque eius schola negent fieri posse, vt materia maneat sine forma. Deinde cur negabimus, corpus Christi mortuū fuisse verū cadauer humanū? Nā si hoc negatur propter solam identitatem corporis viui, & mortui, negatur etiā in cadaueribus Sanctorū introduci formam cadaueris, quia reliquæ Sanctorum adorantur tanquam ipsamet sanctorū corpora. Præterea, supponendo (vt Marfil. admittit) non dari formam corporeitatis, hoc ipso quod anima separatur à materia, non potest manere idē corpus, quod antea erat, quatenus corpus significat compositum ex materia, & forma, siue introducat alia forma siue nō, ergo negare huiusmodi formam nihil ferē confert ad saluandam cor-

A poris identitatem, cum in omni sententia maneat eadem materia: non tamen idem compositum ex materia, & forma.

Dicendū est ergo, ex Christi morte consecutum fuisse, vt in materiam corporis eius noua forma cadaueris introduceretur, sicut in reliquorū hominū morte fit. Et hęc est sententia D. Thom. hic, & discipulorū eius. Quia hic est ordo, & modus naturalis humanæ mortis, quem immutari non fuit necesse. Quomodo autē illud corpus mortuum idem fuerit cum viuo, satis explicatū est à D. Tho. supra. Illud solum addo, hanc identitatē melius intelligi, si dicamus manere idē corpus numero, quoad materiam, quantitatem, & omnia alia accidentia sensibilia, à quibus corporis ratio, vel denominatio præcipuē sumi videtur. Quia prima radix quantitatis, & corporeæ molis est materia: forma autem cadaueris non per se intenditur, sed per accidens introducitur, ne materia maneat sine forma, & quia illa materiā retinens priorē organizationē, retinet etiā habitudinem ad priorem formam: hæc satis sunt, vt illud dicatur simpliciter idem corpus. Neq. enim in omnibus rebus inuenitur idem modus identitatis, seu vnitatis. In Christo etiam illud fuit singulare, quod fuit etiam corpus illud omnino idem ex parte suppositi, vt iam explicabimus.

B

C

Occurrit igitur secunda dubitatio Theologica, quam supra latē versat Marfilius, an scilicet illa forma cadaueris, atq. adeo integra natura ex illa forma, & materia composita assumpta fuerit à Verbo Dei. Marfilius enim supra existimat, semel admissa huiusmodi forma necessariū esse dicere, illam, & compositū ex illa non esse assumptum hypostaticē à Verbo Dei. Quia aliās aliquid Verbum assumpsisset, quod postea dimitteret, cōtra cōmune axioma Theolorū. Quod potest confirmari primo, quia assumptio illius forme, & cōpositi nō erat ad nostrā redēptionē necessaria, & aliqui erat noua actio supernaturalis, cuius effectus statim erat dissoluendus, ergo superuacaneū fuisset illā actionē efficere. Et aliunde nihil est quod nos cogat ad huiusmodi assumptionē asserendā. Quia ex doctrina Scripturæ, & sanctorū solum habemus, corpus Christi mansisse vnitū Verbo Dei, quod necessario intelligendum est de corpore, q̄ antea erat vnitū, quia sancti non dicunt nouam vnionem esse factam: sed priorem nō fuisse dissolutam, ergo solū intelligunt de corpore

Inde mortuum Christi si corpus cadaueris forma introducitur.
D. Tho.

Corpus Christi mortuum idem cum viuo quomodo fuit.

Dubium.
Theologicū
Marfil.

quoad materiā primā. E. cōfirmat secūdo, quia licet illud corpus manserit vnitū Verbo nō admittitur à Theologis hæc loquutiones, cadauer est Deus, vel e cōtrario, Deus est cadauer. Cuius rei nō potest reddi ratio melior, quā Deū non assumpsisse totā naturā illius cadaueris, sed solā materiā. Nam quod quidā dicunt naturā cadaueris esse imperfectā, & quā per accidens, & propter a iud nō propter se assumptam, non videtur satisfacere. Quia natura integra cadaueris nō est pars alterius, sicut materia, forma, aut sanguis: sed est per se natura integra licet imperfecta, & ideo videtur satis esse, vt ex illa resultet communicatio idiomatum, sicut resultaret, assumpta natura ignis, vel leonis. Vnde D. Thomas hic art. 3. ad. 3. negans hanc loquutionem, *Deus est corpus, rationem reddit. Quia tantum supponit corpus, prout est pars essentialis humane nature*, ergo cum cadauer, prout includit aliam formam substantialē, non possit dici pars essentialis humane nature, sentit D. Tho. vt sic nō fuisse vnitum Verbo Dei. Et eodem modo Richard. in. 3. d. 21. art. 1. q. 2. ad. 2. dicit, *Verbum non remansisse vnitum carni post separationem anime, vt cuidam toti, sed vt parti humane nature*. Et idem ferē dicit Bonauent. art. 1. q. 2.

Aliunde verō videtur necessario dicendū nouam illam formam, & naturā ex illa compositam, fuisse assumptam à Verbo. Quod Marsilius supra probat, quia aliās illud cadauer subsisteret noua substantia creata. Quia natura integra substantialis ab alio non assumpta necessariō habet secū suā substantiā, esset ergo in illo cadauere suppositum creatū prater substantiā Verbi, quod videtur esse valde absurdū, & cōtra Damas. & alios Patres dicentes in corpore Christi mortuo, & anima separata, nō fuisse aliud suppositum prater Verbum Dei, vt D. Thom. hic art. 3. ad. 3. latē refert.

In hac re, quam à paucis autoribus inuenio in terminis disputatam, nihil noui affirmare audeo: sed censeo simpliciter asserendum, corpus Christi mortuum mansisse vnitum Verbo Dei, & in illa substantia absolute, & simpliciter nullum aliud suppositum extitisse, prater Verbum Dei. Et quoad hoc rectē loquitur Marf. supra, & verē dicit, nullum autorem contrarium asseruisse. Potest autem hoc varijs modis explicari. Primō, si teneamus in substantijs omnino materialibus, quarum formæ

nō subsistunt, nō esse aliā substantiā prater substantiā materiæ, in qua forma existit, & per quā tota natura subsistit. Nā ea opinione supposita, dici posset in presenti nullā esse factā nouā vniō, ē ad formā, vel naturam cadaueris: sed ex vi solius vniōis antea factæ illius materiæ cum Verbo mansisse totū illud cadauer subsistens in Verbo, eo modo, quo subsistere potest. Et hic modus nullum habet in Theologia incommodū. Tamē quia illud fundamentū metaphysicū multis videbitur difficile, adiungi potest alius modus, nimirum, quamuis ex natura rei ex materia, & forma vnitis resultet substantia totius, cuius compositiōnē ingreditur partialis substantia materietū, quia materia corporis Christi subsistebat substantia Verbi, quæ non potest esse pars, seu nouam substantiam componere, ideo ex vi præedētis vniōis talis materiæ ad Verbum impedimentū esse positum, ne adueniente forma cadaueris resultaret substantia totius: & ita, quamuis talis forma denuō adueniens non fuerit in se, & proximē vnita Verbo: nihilominus ex illa, & materia non resultaſſe suppositū creatum, neque illā integrā naturam mansisse per se, & adequatē subsistentem in se: sed in Verbo, mediāte sola materia, in qua extitit forma, solum per inexistentiā, & quasi inherentiā absq; alia substantia. Et hic modus est etiam probabilis, & facilē defendi potest. Tercio verō dici potest, totam illā naturam substantialem speciali modo vniōis sibi adequatō vnitam esse immediatē Verbo. Qui modus videtur magis receptus, & faciliōr, quia nullum est inconueniens, quod Verbum aliquid assumpsit, quod postea id miserit, quādo illud non est per se, & ex primaria intentione assumptum: sed veluti in via, & propter aliud. Deinde supposito priori miraculo, seu supernaturali opere, rebus ipsis magis consentaneū est, vt neque cū substantia diuina alia cōiungatur, quod vix intelligi pōt, neq; natura integra maneat sine proxima, & adequata substantia. Et ita licet, negari non possit, quin oportuerit hunc modum vniōis noua actione fieri, quādoquidē ipse est nouus, & res etiā quæ vnitur, noua est: tñ, quia fit consequenter ratione prioris operis, vel miraculi, ideo non censetur omnino noua vniō: sed veluti consequens & cōcomitans antiquam. Et hoc modo facilē est rationibus dubitandi in principio positis satisfacere.

DISPV.

DISPUTATIO XXXIX.

In duas sectiones distributa.

De Prodigijs, quæ in morte Christi Domini acciderunt.

IN hac disputatione sermo est de miraculis, seu prodigijs in Christi morte factis, in alijs creaturis: nã de ijs, quæ facta sunt in ipso corpore Christi, partim superius dictum est, partim in sequentibus disputationibus dicemus, agentes de ijs, quæ in corpore Christi gesta sunt. Hæc aut prodigia dicuntur in Christi morte facta non solum, quia in ipsomet instanti mortis acciderunt (hoc enim vix constare potest) sed quia propè ipsam mortem, Christo iam in cruce pendente facta sunt. Ex quibus vnũ insigne prodigiũ narratur obuenisse ante Christi mortem, scilicet solis defectio, *Et tenebræ factæ super vniuersam terram*, in quo multa continentur miracula, vt infra videbimus. Post mortem verò varia prodigia narratur ab Euangelistis, præsertim à Matt. quæ breuiter explicabuntur.

SECTIO PRIMA.

Utrum in morte Christi tenebræ factæ sint in vniuerso orbe, & quæ earum causa fuerit.

QUOD Christo in cruce pendente factæ sint tenebræ super vniuersam terram a sexta hora vsque ad horam nonam, ijs ferè verbis affirmant Matt. Marc. & Lucas. Quare de hoc nulla est cõtrouersia: sed de eorum verborum intelligentia, & præsertim, an intelligendum sit in vniuerso mundo defecisse lumen solis, vel tantum in regione Iudææ, quæ ibi nomine vniuersæ terræ appellata sit. Hac in re fuit sententia Origen. tract. 35. in Matth. quem Erasmi in 27. c. Matt. est secutus, tenebras illas solum in Iudæa accidisse. Ratio esse potest, quia huiusmodi prodigia præcipuè fiebāt propter Iudæos, ergo non oportebat signum hoc extra Iudæorũ fines apparere. Sicut etiam alia prodigia, scilicet terræ motus, &c. non acciderunt nisi in illa regione. Nec verbum Euangelistarum, *super vniuersam terram*, cogit ad aliam interpretationem. Quia interdum in Scriptura ille modus loquendi reperitur. Et confirmatur primò ex Origen. quia si illæ tenebræ in vniuerso orbe accidissent, notatæ sine dubio essent, & obseruata ab aliquo gentiliũ scriptorũ, qui

Matt. 27.
Marc. 15.
Luc. 23.

Origen.
Erasmi.

A eò tempore, vel prope floruerunt, Strabone Valeri. Maximo, aut Plinio, erat enim res valde admirabilis, notatuque digna: nullus autè illius prodigij meminit. Secundo quia nisi multa miracula multiplicentur, nõ potuit illa solis defectio esse tam vniuersalis. Quia vel facta est per interpolationem nubium densissimarum, ad eum modum, quo facta sunt in Aegypto (vt Origen. putat) vel certè (vt Dionysius indicat) per interpolationem Lunæ: neutro autem modo potuerunt tenebræ esse adeò vniuersales.

Dionys.

Dicendum verò est primo eam Solis defectiõnem vniuersalem fuisse in toto orbe. Hæc est cõmunis sententia, Chrys. homil. 89. in Matt. quam clarius explicuit Euthy. c. 67. & Theophyl. Matt. 27. Hiero. ibidem, & frequentius ceteri expositores Gaudenti tract. 3. in Eod. Idem significat Athanas. serm. de pass. & cruce Dñi, illis verbis. *Reverentia sua sole despicua fuit.* Idem sentiunt Tertull. & alij, quos referam, & D. Thom. sup. q. 44. art. 2. ad secundum. Quæ probatur primo ex verbis omnium Evangelistarum, sunt enim adeò expressa, & conformia, vt temeritatis esse videatur ea restringere, aut sine fundamento in sensu improprio interpretari. Et confirmari hoc potest, quia in Scriptura, hæc solis defectio occasus solis appellatur: occasus autem solis significat generalẽ lucis absentiam. Antecedens patet ex illo Amos. 8. *Et erit in die illa dicit Dñs, occidet vobis sol in meridie, & tenebre faciam terram in die luminis.* Quæ locũ de hoc mysterio interpretantur præter Hieronymum, & alios interpretes, Cyril. Ierosolym. Cat. 13. Isidor. lib. de pass. Dñi. c. 45. Tertull. lib. 4. cont. Marcionem. c. 42. Cypri. libr. 2. ad Quirinum cap. 23. Ruffin. in symbo. Euseb. libro 10. de Demonstr. c. 6. Aug. libr. q. ex utroque testam. q. 15. & nonnulli ex his, præsertim Tertull. de eodem mysterio interpretantur verba illa Isai. 50. *Induam callos tenebris*, & Isido. citat etiã illud Ierem. 15. *Occidit ei sol cum adhuc esset dies.* Secundo, Dionys. Areopag. epist. 7. ad Polycar. contra Apolophanem refert, se Heliopoli in Aegypto vidisse eã Solis defectiõnem simul cum ipso Apolophane. Idem repetit epist. 10. ad eundem Apolophanem. Et licet Erasmus has epistolas non recipiat: tamẽ apud omnes eruditos, & probos in authoritate sunt. Rursus Tertull. in Apologetico. c. 21. indicat etiã Romæ visam esse illã solis defectiõnem, quem nõ est, verisimile scribentem aduersus gentes, vt

Chrys.
Euthym.
Theophyl.
Hiero.
Gaudent.
Athanas.
Tertull.
D. Thom.

Amos.

Hierony.
Cyril.
Isidor.
Tertull.

B **C** Tertull. & alij, quos referam, & D. Thom. sup. q. 44. art. 2. ad secundum. Quæ probatur primo ex verbis omnium Evangelistarum, sunt enim adeò expressa, & conformia, vt temeritatis esse videatur ea restringere, aut sine fundamento in sensu improprio interpretari. Et confirmari hoc potest, quia in Scriptura, hæc solis defectio occasus solis appellatur: occasus autem solis significat generalẽ lucis absentiam. Antecedens patet ex illo Amos. 8. *Et erit in die illa dicit Dñs, occidet vobis sol in meridie, & tenebre faciam terram in die luminis.* Quæ locũ de hoc mysterio interpretantur præter Hieronymum, & alios interpretes, Cyril. Ierosolym. Cat. 13. Isidor. lib. de pass. Dñi. c. 45. Tertull. lib. 4. cont. Marcionem. c. 42. Cypri. libr. 2. ad Quirinum cap. 23. Ruffin. in symbo. Euseb. libro 10. de Demonstr. c. 6. Aug. libr. q. ex utroque testam. q. 15. & nonnulli ex his, præsertim Tertull. de eodem mysterio interpretantur verba illa Isai. 50. *Induam callos tenebris*, & Isido. citat etiã illud Ierem. 15. *Occidit ei sol cum adhuc esset dies.* Secundo, Dionys. Areopag. epist. 7. ad Polycar. contra Apolophanem refert, se Heliopoli in Aegypto vidisse eã Solis defectiõnem simul cum ipso Apolophane. Idem repetit epist. 10. ad eundem Apolophanem. Et licet Erasmus has epistolas non recipiat: tamẽ apud omnes eruditos, & probos in authoritate sunt. Rursus Tertull. in Apologetico. c. 21. indicat etiã Romæ visam esse illã solis defectiõnem, quem nõ est, verisimile scribentem aduersus gentes, vt

historia

historia incerta, & illis incognita. Sunt autem hæc Tertull. verba: *Eodem momento dies, medium orbem signante sole, subducta est: deliquium utique putauerant, qui id quoque super Christum prædicatum non scierunt. Et tamen eum mundi casum relatū in archiis vestris habetis.* Ex Græcis præterea historiographis Phlegon lib. 14. olimpiadarū eiusdem eclipsis meminit, ut ipsemet Origenes supra refert, & Eusebius in Chronico sub Tiberio, Orosius etiam lib. 7. iuxta historiam. c. 4. idem colligitur ex Greg. Turc. lib. 1. sacre histo. Sedulio lib. 5. Paschal. Laetantius quoque lib. 4. de vera sapientia. c. 19. refert, huiusmodi vniuersalē Solis defectiōnē à Sybillis fuisse prædictam. Tertiō, nulla est ratio, propter quā omnia prodigia facta in Christi morte debuerint intra Iudææ terminos contineri, cum Christus nō solū pro Iudæis, sed etiam pro gentibus moreretur, necessariumque foret diuinitatē eius, & humanitatē omnibus esse testatā. Quod si aliquod prodigiū vniuersale esse debuit, maximē illud, quod in Sole fiebat, quod est totius mūdi luminare. Adde etiam ex prædictis historiis colligi, terræmotum non fuisse tantum in Iudæa, de quo infra dicam. Vnde illis duobus signis cœli, & terræ, monstratu est, eum, qui moriebatur cœli, & terræ esse conditorem, & tam cœlestes, quā terrestres creaturas Domini suo famulari, ac mortem eius defflere, ut Theopyl. notauit. Ex quibus non solum nostra sententia confirmata relinquitur: sed etiam ostensum est, coniecturas Origenis nullius esse momenti.

Colligitur etiam hinc non esse verisimilē modū, seu causam harū tenebrarū quam Origenes excogitauit, scilicet, quod nubes aliqua valde densa inter Solē, & terrā interposita fuerūt. Queniammodū probabile est, tenebras Aegyptiacas accidisse, quæ harū figuræ fuerūt. Illa enim causa sine vllō fundamento excogitata fuit ab Origene, quia sufficiens visa est ad eam exiguā extensionē tenebrarū, quā ipse factā opinatus est. Tamē ad obscurandū Solē in toto orbe minime potuit esse sufficiens. Ac deinde Eusebius supra ex Phlegoneo refert, in eis tenebris visas esse stellas in toto cœlo, quod est signū, magnā fuisse aeris serenitatem, ac perspicuitatē, non ergo erat densis nubibus obscuratū. Quod præterea ad maiore miraculi euidentiā, ita fieri oportuit. Nā si solo nubium obiectū, & in paruo terræ spatio illæ tenebræ contigissent, faciliē existimari

A posset casu aliquo, & ab aliqua causa naturali prouenire potuisse, ut indicauit August. de mirabilib. sacre Scripturæ libr. 3. cap. 12.

Sed difficultas est in assignando modo, & causa huius effectus. Et ratio dubitandi est, quia Dionys. supra refert, huiusmodi tenebras factas esse per eclipsis, seu interpositionē Lunæ inter Solē, & terrā, in qua etiā interpositione quatuor ponderauit miracula præter totū naturę ordinē. Primū, quod Luna obiecta est Soli in plenilunio, cū naturaliter solum possit hoc fieri tempore cōiunctionis Solis cū Luna. Quo argumētō utitur sæpe Aug. ut probet illā eclipsis miraculosam fuisse, ut epist. 80. ad Hirsichium, & lib. 3. de Ciuit. c. 15. Secundum, quod Luna paulō ante in proprio situ erat, maximē distans à Sole, quia suo naturali motu discurrebat: subito verò magna celeritate retroacta est, solique obiecta, ac finito trāitu horarū spatio iterū eadē celeritate ad eū sitū reuersa est, ad quē, suo naturali motu incedens, illis horis peruenisset. Quod factū est, ut licet tēpore, quo durauit hoc prodigium, cœlorū motus fuerint aliquantulū immutati: eo verò transacto, in suo naturali ordine, sitque permanferint, ac si nihil accidisset. Tertiū miraculū, quod in naturali eclipsi luna incipit obijci Soli ab occidentali parte, quoniam tendit ab occidente in oriens: in hac verò eclipsi cœpit obscurare Solē à parte orientali, quia retroacta est ab oriente in occidentem. Quartū, quia in naturali eclipsi, ea pars Solis, quæ prius obscuratur per interpositionē Lunę, prius etiā incipit apparere, Luna in suo proprio motu, velociusquā Sol progrediente: at verò in hac eclipsi Luna postquā obiecta Soli est, non est vltimū progressa: sed retrogrediendo in suū situm recurrit. Vnde factum est, ut ea pars Solis, quæ vltimō obscurata fuerat, prius apparere inceperit. Hæc notauit Dionys. ut fusius explicuit D. Thom. in loco citato: & ita ipse etiam pro cōperto habet, has tenebras factas esse per interpositionē Lunæ. In contrarium verò est, quia sola Luna non potest impedire illustrationem Solis in toto orbe.

Dicēdū est ergo secundo, propriā, & adequatā causam harū tenebrarū terræ fuisse, quia diuina virtute factum est, ut Sol radios suos cōtineret, ita ut licet nullū corpus interijceretur inter Solem, & terrā, non illuminaret illam. Hæc est sententia Hieronymi in capit. 27. Matth. quem sequitur Beda

Aug.

Dubium,
Dionys.
Eclipsis so-
lis in morte
Christi mul-
tis clara mō-
straculis.

Aug.

D. Thom.

Phlegon.

Origenes.

Euseb.

Oros.

Greg. Turc.

Sedul.

Laetant.

Aug.

Iai. 50.

Eclipsis so-

lis in morte

Christi fa-

cti mundo

vniuersalis.

Origenes.

Theopyl.

Exodi. 10.

Euseb.

Phlegon.

*Eclipsis solis
in morte Christi
causa qua
fuerit.
Hierony.
Bed.
Caiet.
Cyp.
Oros.*

Beda lib. 4. in Marcum. c. 15. & lib. 6. in Lucam. c. 23. Caetan. & alij. Eandem prius significauit Cypria. de bono Patiē. dicens, cum ad crucem Domini confundantur sidera, elementa turbentur, contremiscat terra, non diem claudat, Sol, ne Iudeorum facinus aspicere cogatur, & radios, & oculos suos subtrahat, &c. Idem sentit Orosi. lib. 7. hist. c. 8. Et probatur dicta ratione, aliter enim non potuisset defectio solis esse vniuersalis. Præterea, hic modus est facilis, quia sicut ignis Babylonius continuit actionem suam, Deo suspendente concursum suum, ita Sol potuit non illustrare terram, quia Deus suspendit suum concursum.

Tertio addendū est, simul interpositam fuisse Lunam inter Solem, & terram. Hoc solum constat autoritate Dionysij. Et congruentia reddi potest, quia ut miraculum esset maius, & manifestius, voluit Deus utroque modo fieri. Deinde voluit utrumque luminare maius Christo specialiter deferuire, & ad occultandam Christi nuditatem quantum in se erat, quodammodo facere, aliterum continendo radios suos, alterū retrogrediendo, ut sese soli obijceret, in quo dignitas Christi morientis manifestata est, cui coelestes creaturæ seruiebāt. Propter quam etiam causam aliud miraculum superioribus adiunctum est (ut D. Tho. supra notauit ex Chrys. homil. 89. in Ioan.) scilicet quod illæ tenebræ per tres horas durarunt, cum naturalis eclipsis tanto tempore durare non possit. Quia scilicet Christus in cruce tribus horis pependit, quo euidenter ostensum est, effectum illum non casu, nec propter aliam causam fieri, nisi propter Christum. Potuit autem fieri, ut illis tribus horis utrumque astrum nimirum Sol, & Luna quæta permanerent, (ut D. Thom. supra indicat) vel certè, quod facilius videtur, ut Sol naturalem suum motum perageret, & illum Luna præternaturaliter subsequeretur, seruans semper eandem proportionem, & interpositionem inter Solem & terram. Dices, si Sol continuit radios suos, qui fieri potuit, ut Dionysius conspiceret Lunam interpositionem, & eclipsim. Respondetur solum impeditum fuisse Solem, ne terram illuminaret: non tamen, ne superiores coeli partes illustraret. Nam (ut supra diximus) eo tempore stellæ lucebant, quas à Sole illustrari, communior est Philosophorum sententia. Adde, etiam ingressum, egress-

sumque Lunæ sub Sole successiue factum esse, & non oportuisse perfectas tenebras vnico instanti fieri, aut expelli, sed paulatim prout Luna ingrediebatur, & egrediebatur sub Sole, atque ita factum esse, ex Dionysij observatione non obscure colligitur. Imò D. Tho. existimat probabile, non esse necessariū, ut perfectæ tenebræ tribus horis durauerint, sed illas horas computari ab eo tempore, quo coepit remitti lumen Solis, usque ad illud instans, in quo ad naturalem statum restitutum est. Quod est quidē verisimile, quāquam existimo, tempus illud, quo immorata Luna est ingrediendo, & egrediendo sub Sole, fuisse perexiguū. Quia licet tanta morā intercesserit, ut obseruari sensibus potuerit, tamen non est necesse tantā fuisse, ut per horam integram durauerit, atque ita perfectæ tenebræ ultra duas horas durarent, & ideo simpliciter tribus, aut fere tribus horis durasse, dici possunt.

SECTIO II.

*Quæ prodigia, & quomodo facta sint
mortuo iā Christo, & in cruce pēdēte.*

Miraculum defectiois Solis, de quo haecenus ante Christi mortem accidit: cætera, quæ ab Euangelistis narratur post mortem, licet plura numero sint: breuius tamen expediri possunt. Primum ergo Matthæus narrat velū templi scissum esse, quod Lucas posuit antequam mortē Christi narraret, sed anticipatione usus est, verba enim Matth. satis clare denotant consequationem rerum. Sic enim ait, *Emisit spiritum, & ecce velum templi scissum est*, ac si clarius diceret, & statim, seu subito hoc euenit, ut notauit August. libro tertio de consensu Euangelistarū. c. 9. Quid autē voluit Deus hoc prodigio significare? Multa dicunt sancti Patres, quæ ad expositores Euangeliorū magis expectat. Omnia verò videtur comprehendisse Ambros. lib. 10. in Lucā paucis his verbis. *Velum scinditur, quod vel duorum populorū diuisio, vel mysteriorū synagoga prophanatio, declaratur. Scinditur ergo velū vetus, ut Ecclesia noua fidei suæ vela suspendat. Synagoga velamen auferitur, ut religionis interna mysteria reuelato mentis cernamus obtutu.* Itaque hac veli diuisione significatum est, antiquatam iam esse legem Iudaicam, tem-

*Primum post
mortē Christi
prodigiū.*

*Matth. 27.
Luc. 23.*

*Aug.
Velum tem-
pli scissum
quid portem-
derit.*

Ambros.

plura

Obiectio.

Responsio.

Dan. 9.

Leo Papa.
Cyril.Heb. 9.
Theophyl.Dubium.
Ians.
Orig.

Hebræo. 9.

Velum tem-
pli quoru-
plex.

plum fore prophandū, & sacrificia abolenda sicuti prædictum erat Daniel. 9. Rursus Sacramenta, quæ sub velamine literæ occulta erant, per Christi mortem esse patefacta. Quam porrò mysticā significationē eleganter, ut solet, persequitur Leo Pap. ser. 17. & 18. de passione. Addit Cyrill. lib. 12. in Ioann. c. 37. etiam significatum esse, per mortem Christi propalatam esse sanctorum viam, & ianuam cœli apertam quæ antea clausa erat, ad Hebr. 9. Denique subiungit Theophyl. Matt. 27. voluisse Deum signo Iudæis accommodato ostendere, quantum eorum scelus detestaretur. Mos enim erat Iudæis, audita blasphemiam in Deum scindere velles suas: Ita ergo (inquit) nunc diuinum templum, quasi agrè ferens mortem Christi, dirumpit vestem suam.

Est autem de hoc velo controuersia, quod duplex fuerit, & quodnam fuerit scissum. Iansenius enim capit. 143. Concord. refert opinionem Origenis, asserentis duo fuisse in templo vela: vnum in intima parte templi quæ sancta sanctorum dicebatur, in quam solus supremus Pontifex semel in anno ingredi batur: quamque velum hoc diuidebat ab alia parte, quæ dicebatur sancta, in quam reliquis sacerdotibus ad sacrificia offerenda ingredi fas erat. Alterum in exteriori parte templi, quod diuidebat Sancta ab alia parte templi magis externa, in quam populus ingrediebatur: & hoc posterius diuisum esse, ait Origen. non prius. Quam Origenis sententiam Iansenius improbabilem esse censet, quia licet in tabernaculo fuerint duo vela (vt ex ad Hebr. 9. constat) tamen in templo Salomonis non videtur fuisse, nisi vnum coram propitiatorio. Quia propitiario velo erant (inquit) ostia, & porta templi. Et confirmatur, quia si esset duplex, non dicerent Euāgelistæ adeo indistincte, *Velum templi scissum est*, In modo ergo loquendi satis significant fuisse tantum vnicum.

Sed in primis (quod attinet ad numerum velorum) sententia Origenis valde probabile habet fundamentum. Nam Iosephus lib. 6. de bello Iudaico capit. 6. id expresse testatur, describens enim totam fabricam templi, dicit: illam interiorem partem, ad quam soli sacerdotes ingrediebantur, separari ab exteriori, interiecta porta deaurata, quæ fores habebat aureas, & aulam longitudine pari, hoc est velum, quod ibi

late describit. Et infra subdit. *Intima vero templi pars viginti cubitorum erat, discernebatur autem similiter velo ab exteriori, & Sancta sanctorum vocabatur.* Deinde præter Iosephum, & Origenem testatur id aperte Cy. Cyril. lib. 12. in Ioann. cap. 37. vbi prius sic inquit. *Velum templi linteamen quoddam erat dilatare ad latus, à superioribus templi in medio pendens, ut ad interius tabernaculum solus Pontifex ingredi posset.* Postea verò subdit. *In primis enim ianuis templi velum erat extensum, intra quod primum tabernaculum erat.* Eadem sententiā manifeste supponit Hieron. epist. 150. quæst. 8. cum quæstionem proponit, quod velum templi scissum fuerit exterius, an interius. Quo circa cum res hæc solum ex historia pendeat, & tam graues antiquique scriptore hoc referant, non video quo fundamento negari possit. Nā quod Euāgelistæ indefinite loquantur nullum est argumentum. Sæpe enim indefinita loquutio æquiualeat particulari, ac si dicerent, quoddam velum templi scissum esse. Neq; oportuit magis definite loqui, quia ad historiam nihil referebat. Quod verò in exteriori parte templi parietes essent, & ostia, nihil impedit, quominus in eis velum esse posset, vt per se constat.

Quod autem ex ijs velis scissum fuerit, res dubia est. Communis enim opinio esse videtur scissum fuisse velum, quod Sancta sanctorum occultabat, & hoc aperte sentit Cyrillus supra. Nam Sancta sanctorum cœlestem patriam representabat, vt colligitur ex Paulo ad Hebr. 9. si ergo scissio veli significauit ianuam cœli aperiri, necesse est, vt illud velum scissum fuerit, quod coram Sanctis sanctorum pendebat. Idem docet expresse Isidorus super Exodum, cap. 50. Euthym. capit. 67. in Matth. Leo Pap. sermo. 10. de Passione: *Velum, cuius obiectu includebantur sancta sanctorum, a summo usque ad ima disruptum est, & sacrum illud, mysticumq; secretum, quod solus summus Pontifex iussus fuerat intrare, reueratum est, ut nihil iam esset discretionis, vbi nihil resederat sanctitatis:* Ex quibus verbis aliæ rationes mysticæ ad hoc confirmandum sumi possunt. Cæterū exterius velum scissum fuisse præter Origen. tract. 35. in Matth. affirmat expresse Hieronymus loco nuper citato. Et vterque vtitur mystica coniectura. Quia nunc ex parte videmus, & ex parte cognoscimus; cum autem venerit, quod perfectum

Dubium.
Quod nā velu-
m templi scis-
sum.
Cyril.Heb. 9.
Isidor.
Euthym.Leo Papa.
Origen.
Hieron.

etiam

enim est, tunc & velum interius dirupendū est, ut omnia, quæ nūc nobis abscondita sunt, domus Dei sacramenta videamus. Nunc enim per speculū videmus in agnitate, & cum historia nobis velū scissum sit, ut ingrediamur atrium Dei: tamen secreta eius, & vniuersa mysteria quæ in ecclesiā Ierusalē clausa retinentur, scire nō possumus. Hæc Hierony. quæ videtur ad literā ex Origene desumpsisse. Quid igitur horum verius sit, mihi incertum est. Quia allegoricę rationes non cogūt, & verba Euangelistarum communia sunt. Si tamē verum est, quod refert Aristæas in historia de septuaginta interpretibus, illud extrinsecum velum tale fuisse, ut templum in circuitu clauderet, verisimile est fuisse appellatum simpliciter, *velum templi*. Sed quoniam illius Iosephus non meminit, imō videtur prorsus diuersum ab ijs, quæ Iosephus commemorat, mihi suspecta res est.

Aristæas.

Secundum in
morte Chri-
sti prodigiū
terræmotus.
Psal. 17.
Hebr. 12.

Secundum prodigium fuit terræmotus, quod factum est primo ad iram Dei indicandam iuxta illud Psalm. 17. *Cōmota est, & contremuit terra, & fundamenta eius cōturbata sunt, quoniam iratus est eis.* Secundo ad significandam magnam mutationē rerum futuram. Quod insinuat Paul. ad Hebræ. 12. dicens, *Cuius vox mouit terram tunc, (id est, cum promulgaretur lex vetus,) nunc repromittit dicens. Adhuc semel, & ego mouebo non solum terram: sed & cælum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat mobiliū translationem, tanquam factorum, ut maneat ea, quæ sunt immobilia.* Tercio ad indicandum supplicium, quod Iudæis imminabat propter mortem Christi. Ac denique propter alias causas, quæ Theophyl. Euthym. & alij expostores Euangeliorum, & Hieronym. dicta quæst. 8. obseruauerunt.

Theophyl.
Euthym.
Hierony.

Dubium.
Origen.
Terræmotus
in mōte Chri-
sti factus nū
generalis
erit.

Cron. Ta.
P. 133.
Paul. Oros.

Quæri verō potest, quibus in locis hic terræmotus contigerit. Origenes tracta. 35. in Matth. sentit solum Ierosolymis, vel ad summum in terra Iudææ accidisse. Et sanè ex Euangelij nihil aliud colligi potest, unde hoc latis est, ad historiæ Euangelicæ veritatem. Ex alijs verō historijs colligi videtur, non solum in Iudæa, sed alijs etiam in locis eo tempore terræmotum accidisse. Referūt enim Cornelius Tacitus lib. 2. suorum Annalium, & Plinius lib. 2. historiæ cap. 84. Paulus Orosius lib. 7. historiæ cap. 4. tempore Tiberij plures ciuitates in Asia terræmotum corruisse. Quem terræmotum accidisse eodem die passio-

nis Domini multi arbitrantur, ad quem videtur alluisse Aug. de mirabilibus sacre Scripturæ lib. 2. c. 3. dicens, *In die mortis Domini duodecim ciuitates in Tracia terræmotu concidisse.* Sed tamen cum terræmotum non in anno Domini passiois: sed tredecim, vel 14. annos antea accidisse, colligitur ex Euseb. in Chronico, qui terræmotum illum adscribit quinto anno Tiberij: cum tamen Christus anno. 18. vel. 19. eiusdem Tiberij obierit. Nihilominus tamen idem Euseb. in 18. anno Tiberij scribit hæc verba, *Bithinia terræmotu concussa, & in vrbe Nyssena ades plurimæ corruerunt, quæ omnia his congruunt, quæ in passione saluatoris acciderunt.* Et infra, ex Phlegonte refert, hunc terræmotum Bithiniæ eodem anno, & die, quo generalis solis defectio, accidisse. Itaque duo terræmotus videntur accidisse in Asia tempore Tiberij, vnusque eorum in diem passionis Domini incidisse, fuit igitur mota terræ in alijs regionibus extra Iudæam. An verō tota terra contremuerit, non constat.

Aug.
Euseb.

Phlegon.

Tertium prodigium fuit petrarū discissio. Quod aliqui exultimant consequutum esse ex vehemēti terræmotu, & petrarum concussione. Quod fieri quidem potuit: tamen Matth. hoc narrat, ut prodigium diuersum, & speciali Dei prouidentia factum ad conuincendam Iudæorum perfidiam, & eorum corda lapidea significanda, quæ tot prodigijs commota nō sunt, cum tamen dura saxa scissa fuerint. Addit Hieronymus ex Euangelio Nazareorum, etiam iuperliminare tēpli, quod ingentis erat magnitudinis, per medium diuisum fuisse, & Cyrill. Ierosolymitan. Cat. 13. refert, in monte Caluarię vsque in hodiernam diem apparere, clareque monstrari, vbi petra scissæ sint propter Christum. Præterea, dicitur esse traditio incolarum eius loci, rupem illius montis, in qua tres cruce fixæ erant, ita diuisam fuisse, ut scissio inter crucem Christi, malique latronis interiecta sit, quasi eum à Christo separans. Refert Denique Baronius in Annalibus, anno. 34. non solum Ierosolymis: sed in alijs etiam regionibus disruptos fuisse montes, scilicet montem Aluerniæ in Hetruria, & Cafietæ promontorium propè campanum litus, quod dicit constare ex traditione incolarum.

Tertium in
morte Chri-
sti prodigiū
petrarū dis-
ruptio.

Hierony.

Cyr. Ierosol.

Baron.

Quartum prodigium fuit sepulcrorum patefactio. Quod Cæsar Baronius terræmotui

Quartum
in morte

te Christipro
digeum Je
puleron pa
refactio.
Cas Baron.
D. Thom.

Cyrril. Iero.

Mat. 27.

Dubium.

Responsio.

Hierony.
Chrys.
Euseb.
Ioseph.

mortui etiam tribuit. Sed dubitari non potest quin fuerit singulari Dei prouidentia factum ad efficaciam mortis Christi ostendendam, per quam mortua mors fuerat & sancti erant ad immortalē vitā reuocandi. Vnde D. Thom. supra quæst. 45. art. 4. ad 3. *Aperta sunt monumenta ad ostendendū, quod per eius mortem mortuis vita daretur, & Cyril. Ierosolymit. dicta cat. 13. Defecit (inquit) sol propter iustitiam solē, petra scissa sunt propter spiritum alem petrā, sepulcra aperta sunt, & mortui surrexerunt propter eum, qui est inter mortuos liber, & emisit ipse vinctos de lacu non habente aquam. Obseruanda autem sunt verba Matth. sic scribentis. Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem eius viderunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis.*

In quibus dubitari potest, an hæc omnia acciderint statim mortuo Christo. Nā difficile est creditu, aliquem ex ijs sanctis ante Christum surrexisse: & contrario verò non videtur posse dubitari, quin monumenta statim aperta fuerint simul cum terramotu, & petrarū scissione: at verò resurrectio sanctorum eodem contextu, & modo narratur. Nihilominus dicendum est, monumenta quidem fuisse aperta eodem tempore, quo terramotus fiebat, & saxorum crepitus, ac scissio. Ita enim Matth. indicat, & omnes interpretes, & sancti exponunt. Quia omnia hæc signa sunt quodammodo ejusdem rationis, & inter se connexa, præferim, si verum est, ex terramotu reliqua esse consequuta. At verò de corporibus, quæ in monumentis iacebant, probabile est, non surrexisse vsque ad Christi resurrectionem. Nam ipse Matth. dicit. *Exiisse de monumentis post resurrectionem Christi*, ita enim distinguenda, & construenda sunt verba Matth. v. habemus in Vulgata. Certum est autem simul, ac surrexerunt, exiisse de monumentis. Itaque alia verba. *Et multa corpora sanctorum, quæ dormierant, surrexerunt*, per anticipationem posita sunt, de qua re plura dicemus infra, de Christi resurrectione agentes.

Præter hæc prodigia, quæ ex Euangelio habentur, narrant aliud Hieron. & Chryl. in Matth. Euseb. in Chronico, auditas scilicet tunc fuisse voces in templo clamantium. *Migremus ex hoc loco.* Sed an hoc acciderit tempore passionis, incertum est.

A Nam Ioseph (cuius testimonio Hieronym. & Euseb. vtuntur) factum esse dicit paulò ante excidium Ierosolymitanum, tempore Pentecostes, vt constat ex lib. 2. de bello Iudaico. c. 13. & lib. 7. c. 12. Aliud ex Plutarcho narrat Eusebius lib. 5. de præparatione c. 9. circa insulas (quas appellat Echinadas) à quibusdam Romanis ex Aegypto in Italiam nauigantibus auditam fuisse vocem gubernatori nauis præcipientem. *Quando iuxta paludem fueris, annuntia Pan magnum mortuum esse.* Quod cū ille fecisset, magnus gemitus auditus est quorundam discedentium ab illo loco. Quod multi referunt ad mortem Christi, per quam Princeps huius mundi foras eiectus est. Denique Paulus Palacios super Matth. aliud prodigium refert ex reuelatione Sæctæ Brigittæ. Eodem momento, quo Christus expirauit, omnes homines, qui vbique terrarum erant subito quodam horrore, ac timore fuisse percussos, causam illius effectus ignorantes. Sed horum, quæ in Euangelio non habentur, fides sit pœnes authores.

Plutarch.
Euseb.

Paul. Pala.

DISPUTATIO XL.

In sex sectiones distributa.

De tempore passionis, & mortis Dñi.

C Disputationem hanc in hunc locum reieciimus, quoniam passioni, & morti Christi communis est. Sumus autem in ea annum, mensem, diem, & horam declaraturi, in qua Christus mortuus est. Et quoniam ex Euangelio constat mortuum esse die proximè sequenti, postquam cum discipulis cœnauit, hic etiam tractanda erit celebris illa controuersia, quotidie lunæ Christus cœnauerit, ac mortuus fuerit. Quamobrem non poterit disputatio hæc non esse cæteris prolixior.

SECTIO PRIMA.

Quo anno ætatis sue Christus Dominus diem obierit.

I Nquirimus primum omnium ætatis annum, quoniam illo cognito, & suppositis ijs, quæ superiori tomo de anno Incarnationis Dominicæ dicta sunt, facile erit intelligere, quo anno ab orbe condito fuerit mortuus. In hac ergo quæstione sex

sex inuenio sententias, quatuor improbabiles, & iam antiquatas: duas verò probabiles, ex quatuor prioribus duæ peccant per excessum, per defectum duæ.

Irenæ.

Prima est Christum excessisse quadagesimum ætatis annū. Hanc docuit Irenæus. 2. libr. contra hæres. cap. 39. & 40. vbi ferè quinquaginta annos ætatis Christo attribuit: August. etiam lib. 2. de doct. Chri. cap. 28. refert quosdam dixisse, Christum quadraginta sex annos vixisse, quos ex ignorantia historię lapsos dicit. Et Irenæus quidem suam sententiā confirmat: primo auctoritate, & traditione quorundā presbyterorum Asię, indicans eos à Ioanne Euangelista edoctos fuisse. Secundo id colligit ex verbis Ioann. 8. *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Nullus enim ad iuuenem triginta annorum ita loquitur, sed ad eum, qui iam non longè à quinquagesimo ætatis annos distare videtur. Tertio addit coniecturas, scilicet, quia decuit Christum omnem hominis ætatem sanctificare.

Ioan. 8.

Præterea, quia hæc ætas prouectior honorabilior, & muneri præceptoris accommodatior erat. Hæc verò sententia ab omnibus Patribus reiecta est. Quia tum ex Euāgelica: tum ex humana historia falsa esse conuincitur. Primū satis constat ex ijs, quæ dicta sunt de tēpore, quo Christus baptizatus est, ac prædicauit. Nam ex Euangelio constat baptizatum esse trigessimū annum agentem, & paulò post suam prædicationē inchoasse, vt ex modo Euāgelicę narrationis, & ex verbis Petri Act. 1. cōstat. Rursus, nō prædicauit vltra quatuor annos, præsertim à miraculo nuptiarum, vt in superioribus ostensum est. Secundū declaratur, quia Christus passus est sub Pontio Pilato, vt præter Euangelicā historiam scripsit etiam Ioseph lib. 18. antiq. c. 6. vbi Christi Dñō illustre testimonium reddit. Idem verò Ioseph eodem lib. c. 11. refert, Pilatum ante Tiberij mortē Ierosolyma discessisse, ergo necesse est, vt Christi mors Tyberio imperante contingerit, Tiberius autem viginti tribus annis nondum integris imperauit, vt in omnibus historijs vulgatum est. Cū ergo trigessimus Christi annus in decimum quintum imperij Tiberij inciderit, nullo modo potuit quadagesimū ætatis annum Christus attingere. Et hoc euidentius constabit ex sequentibus, vbi ostendemus Christū decimo octauo, vel decimo nono anno

Iren. 1.

Ioseph.

A imperij Tiberij Cæsaris passum esse. Fundamenta Irenæi non habent difficilem repositionem. Illorum enim presbyterorum traditiones apocryphæ sunt, & ignotæ auctoritatis. Illa autē verba Euangelij, *Quinquaginta annos nondum habes*, dici potuerūt vñtato quodam, & vulgari modo loquendi, vel certè quòd Christus, ob vultus grauitatem, & corporis macerationem, ac seueram vitam, maioris ætatis appareret, quàm re ipsa esset. Reliqua solutione non indigent.

Secunda sententia esse potest, Christum mortuum esse anno. 34. ætatis expleto, & 35. inchoato. Quæ licet à nullo authorum, (vt reor) asseratur: videtur tamē posse colligi ex probabilibus principijs. Primū est, Christum baptizatum esse anno trigesimo ætatis expleto. Secūdū, post integrū annū effecisse miraculum in nuptijs. Tertium, à nuptijs vsque ad mortem Christi quatuor paschata numerari à Ioāne, id est, tres anni integri, & aliquot menses. Ex ijs ergo simul sumptis necessariò concluduntur triginta quatuor anni integri, & aliquot menses ætatis Christi. Nihilominus autem censeo opinionem hanc improbabilem esse, quia licet ex sola historia Euangelicā nō possit conuinci, hanc sententiam esse falsam, & improbabilem (vt discursus factus ostendit) tamen adiuncta Græca, Romanaque historia communiter recepta, nullo modo sustineri potest. Quia oportuisset Christi mortem contigisse in ducentissima tertia olympiade, & vigesimo anno imperij Tiberij, quod non potest vlla cum probabilitate affirmari, vt videbimus. Quo circa quamuis illa tria principia singula per se probabilia sint: tamen omnia illa simul coniungere non est probabile, quod in rebus probabilibus sæpe euenit.

C

Tertia sententia est, Christum mortuum esse expleto trigesimo ætatis anno. Nam initio illius baptizatus est, & in illo prædicauit iuxta illud Isai. 61. *Vt predicarem annū acceptabilem Domino*, & illo finito mortuus esse asseritur. Hæc fuit sententia Valerini, & Gnosticorum, vt refert Irenæus supra, & Epiphan. hæres. 51. vbi eam impugnat. Et eandem sententiam tenuit Clemens Alex. lib. 1. Stromat. qui dicit, expleto trigesimo anno, Christū mortuum esse, & Iulius Africanus, apud Hieronymum Daniel. 9. Referri etiam potest Lactantius

Isai. 61.
Iren.
Epiphan.
Clem. Alex.
Iul. Afric.
Hieronym.
Lactant.

lib. 4.

lib. 4. de vera sapientia. c. 10. ubi ait Christum fuisse crucifixum anno. 15. imperij Tiberij, quem fuisse trigessimum ætatis Christi constat ex Luca. Et eodem modo errauit Tertull. lib. contra Iudæos capit. 8. (vt notauit Eusebius in Chronico olympiade. 194.) de cuius sententia supra diximus agentes de predicatione Christi. Et ad hanc sententiam videtur allusisse Aug. epist. 80. cum dixit, *A natiuitate Dñi hodie computantur anni ferme quadringenti viginti, à resurrectione autem, vel ascensione eius anni plus minus trecenti nonaginta.* Sentit ergo à natiuitate ad resurrectionem solum triginta annos fluxisse. Sed cum Aug. dicat, *ferme, & plus, minus*, non exactè rationem temporis habuit. Quod verò idem Aug. lib. 18. de Ciuit. c. vltimo dicit, Christum passum esse sub consulibus Rubellio Gemino, & Ruffo Gemino, quorum consulatus in annum. 15. Tiberij incidit, vt constat ex historijs, videtur, potius in Consulibus, quàm in Christi ætate, à Tertulliano, & alijs scriptoribus deceptus.

Quarta sententia est, Christum obiisse anno. 3. ætatis expleto, inchoato trigesimo secundo. Ita senserunt Seuerus Sulpitius lib. 2. Sacre historię, Philastrius lib. de hæresibus capite de hæresi circa annos Christi. Atque eadem sententia tribui potest Cyril. Alex. Cassiodoro, & Apollinari Laodece. no supra citatis in disputat. de doctrina Christi, sect. 3. quatenus dicunt, Christum duobus tantum annis prædicasse. Et eadem tradit Paulus Orosius lib. 7. Hist. c. 4. dum inquit, Christum esse mortuum anno. 17. imperij Tiberij. Sed hæ duæ sententiæ etiam sunt planè falsæ, & improbabiles. Quia repugnant Euangelio, ex quo (vt supra vidimus) euidenter concluditur, Christum cœpisse prædicare post. 29. annū ætatis, & vt minimū prædicasse tribus annis integris, & aliquot mēsis. Quo argumēto tertia sententia euidentissimè refutatur. Quarta vero aliquo modo respondere posset Christū non habuisse triginta annos expletos, quando fecit miraculum nuptiarū: postea verò solum prædicasse duobus annis, hoc enim probabile est (vt supra vidimus:) sed hæ euasio non reddit illam opinionem probabilem, quia consideratis verbis Luc. cap. 3. & quæ facta narrantur à Christo à tēpore baptismi vsque ad nuptias, non est verisimile, Christum nondum expleuisse tunc

A trigessimum annum ætatis. Nam baptizatus dicitur, *Quasi annorum triginta*, & postea ieiunauit quadraginta diebus, congregauit discipulos, &c. Adde necessarium esse dicere, in illo primo paschate, (cuius Ioannes meminit. c. 2.) in quo Christus eiecit emētes, & vendentes è templo, habuisse iā tunc saltem triginta annos, & tres menses: alioqui habuisset tantum viginti nouē annos, & tres menses. Quare in baptismo non habuisset viginti nouem annos integros, quia non potuit baptismus non distare ab illo paschate ultra tres menses. Quia (vt dictum est) illo tempore Christus ieiunauit, tentatus est, congregauit discipulos, fecitque miraculum nuptiarum, & alia, quæ Ioannes narrat cap. 1. & 2. At vero ab illo primo Paschate vsque ad mortem Christi, vt minimū fluxeret duo anni integri, quia Ioannes euidenter numerauit tria paschata, ergo nullo modo sustineri potest, quin Christus expleuerit trigessimum secundum ætatis annum. Quod etiam ex prophana historia cum Euangelica coniuncta clarè conuinci potest, vt in sequentibus sententijs enarrandis videbimus.

Quinta ergo sententia valde probabilis est, Christum mortuum esse expleto trigesimo secundo ætatis anno, & inchoato trigesimo tertio. Hoc sentit Epiphanius hæres. 78. dicens, *Christum crucifixum esse anno trigesimo tertio sui aduentus in carne.* Et colligitur ex omnibus autoribus, qui dicunt Christum obiisse anno. 18. imperij Tiberij, vt ex dicendis patebit. Illud autem affirmant Euseb. in Chronico, Beda lib. de ratione temporum capit. 7. & lib. de sex ætatibus, Nicepho. lib. 1. hist. cap. 40. Et ex recentioribus hanc sententiam defendunt Ioannes Lucius lib. de vero die passionis Christi, Dried. lib. 3. de dogmatibus tract. 3. cap. 5. 4. parte, Canus lib. 1. de locis cap. 5. & 6. & Benedictus Pereirus lib. 1. in Daniel. quæst. 7. Hæc verò sententia varijs modis ab ijs authoribus explicatur iuxta diuersa principia supra posita de ætate, in qua baptizatus est Christus, & de tempore, in quo prædicauit, & de anno, qui inter baptismū & miraculum nuptiarum intercessit. De quibus satis in superioribus dictū est. Nonnulla verò generalia fundamenta huius sententiæ postea expendemus.

Sexta igitur sententia, quam nos probabiliorē existimamus est, Christum Dominum

Laſan.
Tertull.
Euseb.
Aug.

Auguſt.

Seuer. Sul.
Philast.
Cyril. Alex.
Cassiodor.
Apollinar.

Paul. Oroſ.

Luc. 3.

Ioan. 2.

Epiphani.

Euseb.
Beda.
Nicephor.
Ioan. Dried.

Canus.

Pereirus.

*Christus tri-
gesimum
quartū a-
tatis annum
agens mori-
tur.
Beda.
Marian.
Scot.
Onuph.
Genebrar.
Ces. Baron.
Chrysof.
Cedren.
Nicet.
Hieron.*

Petey.

minum mortuum esse expleto trigesimo tertio anno ætatis, annum agentem trigessimū quartum. Hanc docet Beda lib. de ratione temporum cap. 4. ubi incūctanter dicit, hanc esse Ecclesiæ fidem, quam vsu quodam, & traditione Ecclesiastica confirmat. Et eandem tener Marianus Scotus in Chronico. Et ex recentioribus Onuphrius in Fastis, Genebrardus in Chronico, & Cæsar Baronius in Annalibus, anno. 34. qui refert Chrysof. Cedrenum, Nicetam, & Hieronymum. Et hæc sententia necessariō sequitur ex principiis positis à nobis in superioribus. Diximus enim Christum baptizatum esse inchoato anno trigesimo ætatis, & post annum miraculum nuptiarum edidisse, & postea numerari quatuor paschata à Ioāne, ergo necessariō concluduntur triginta tres anni & tres menses. Quia verò annus ille à baptismo ad nuptias à multis in dubium reuocatur, loco illius sumam aliud principium, quod certius existimatur etiā ab ijs scriptoribus, qui aliud negant, quiq; quintam sententiam defendunt: nimirum Christum aquam in vinum cōmutasse die sexto Ianuarij: quā esse vetustissimam traditionem, vsum, & obseruationem Ecclesiæ Catholicæ, communemq; scriptorum sententiam, affirmat Benedictus Pereirus dicto lib. in Daniel. quæst. 6. Neque ego reperio aliquem authorem Catholicum hoc negasse. Hinc ergo fit, Christum eo tempore, scilicet ante tredecim dies expleuisse ætatis annos. Quæro igitur an expleuerit tunc trigessimū, & inchoauerit trigessimū primum, vel potius expleuerit vegesimum nonum, & inchoauerit trigessimū. Hoc posterius dici non potest, quia hinc sequitur fuisse baptizatum Christum duobus, vel tribus mensibus antequam expleret vigesimum nonum annum. Quia (vt suprà ostendi) necessarium fuit baptismum antecedere nuptias saltem tribus, vel quatuor mensibus. Consequens autem illud omnino falsum est (vt suprà vidimus) ergo necessariō dicendum est primum, scilicet, Christum triginta iam annos natū in nuptijs patrasse miraculum, ergo addendo quatuor paschata, quæ numerat Ioannes, concluditur necessariō prædicta ætas triginta triū annorum, & aliquot mensium. Et confirmari potest hæc sententia, computando annos Christi per Olympiades Græcorum. Ad quod suppono primo, initia Olympiadum

in mense Iunio esse sumendum, vt latè deducit Onuphrius lib. 1. fastorum. Suppono deinde, Christū Dominum natum esse anno. 3. cētesimæ nonagesimæ quartæ Olympiadis, vt suprà etiam ostendimus ex Eusebio in Chronico, Beda in lib. de sex ætatibus, & alijs. Tertiō pono Christum mortuū esse anno. 4. ducentesimæ secundæ Olympiadis, quod omnes ferè scriptores sine cōtrouerfia admittunt, ex Eusebio in Chronico, ubi ex Phlegonte refert miraculosam solis defectionem, in passione Domini factā, illo anno. 4. ducentesimæ secundæ Olympiadis accidisse. Ex his ergo concluditur necessariō prædictus annorum numerus. Nā ex cētesima nonagesima quarta Olympiade Christus vixit sex menses tertij anni illius Olympiadis, & præterea annum integrum. Quia cum initium anni Olympiaci sumatur in fine Iunij, & Christus natus sit in fine Decembris, apertè concluditur natum esse in dimidio illius anni: natus est autē in tertio anno illius Olympiadis, vixit ergo anno, & dimidio illius. Sed præterea vixit octo Olympiades integras minus tribus mensibus, tot enim defunt vsque ad ducentesimam quartā, in cuius anno quarto, mense Martio, idest, nono mense illius vltimi anni Olympiaci, mortuus est Christus: octo autem Olympiades continent triginta duos annos, vt per se constat: ergo si addas annum cum dimidio, & tres menses sumas ad complendas octo Olympiades, colliges ætatem Christi triginta trium annorum, & trium mensium.

Duo verò sunt, quæ huic sententiæ maximè obflare videntur. Vnum pendet ex principiis Astronomicis, quod postea agentes de die paschatis attingemus. Alterum oritur ex computatione secundum Romanam Chronologiam. Posuimus enim suprà Christum natum esse anno. 42. imperij Augusti, ac præterea diximus Augustū imperasse tantum quinquaginta sex annis, vixit ergo Christus imperante Augustio. 14. annis, sed iuxta communem ferè omnium sententiam Christus mortuus est 18. anno imperij Tiberij, vt docet Euseb. in Chronico, Beda lib. de sex ætatibus, & de ratione temporum, cap. 7. Epiphani. lib. de ponderibus, & mensuris. Marianus Scotus in Chronico, Nicephor. Calixtus lib. 1. Histor. capit. vltimo, & Nicephorus Gregoras in Chronographia. Sed decem &

*Euseb.
Beda.*

Phlegon.

Obiectio.

*Euseb.
Beda.
Epiphani.
Marian.
Scot.
Niceph.
Calisto.*

Yy octo

octo anni supra quatuordecim reddunt triginta duos. Ostendimus item supra initium imperij Augusti, & initium Tiberij nullum tempus intercessisse, ergo. Et potest hoc ipsum aliter explicari. Nam diximus supra, Christum esse baptizatum, cum inchoaret trigessimus annus: dicit autem Lucas baptizatum esse, 15. anno imperij Tiberij, ergo, si mortuus est, 18. anno eiusdem Tiberij, non potuerunt intercedere à baptismo vsq; ad mortem nisi tres anni, & aliquot menses, ergo non potuit explere Christus trigessimus tertius ætatis annus.

Responsio.

Christus quatuordecim annis imperij Tiberij Cæsaris mortuus.
Onuph.
Euseb.

Hæc difficultas duobus modis expediri potest. Prior est, imperium Augusti computari posse à morte Iulij Cæsaris, vel à primo consulatu Augusti, & priori modo Christum natum esse quadragesimo secundo anno imperij Augusti, posteriori autem modo in quadragesimo primo. Atque ita ab illo anno vsque ad. 18. imperij Tiberij fluxisse triginta tres annos integros, & aliquot menses. Hunc modum dicendi defendit Cæsar Baronius in apparatu Annalium, & anno trigesimo quarto. Sed hæc sententia nullo modo nobis probatur. Primò, quia ex illa sequitur, Christum esse baptizatum post expletum trigessimus ætatis annum, quod non consonat Evangelio. Secundò, quia iuxta hanc computationem, vel negandum est intercessisse annum inter baptismum, & miraculum nuptiarum, vel negandum est à miraculo nuptiarum vsq; ad mortem Christi fluxisse quatuor paschata: vel denique dicendum esset, Christum ultra triginta quatuor annos integros vixisse. Deinde iuxta prædictam sententiam, natiuitas Christi non in tertio: sed in secundo anno centesimæ nonagesimæ quartæ Olympiadis esset statuenda: quod Eusebio repugnat, & alijs ferè scriptoribus. Posterior ergò responsio sit, Christum non decimo octauo, sed decimo nono anno imperij Tiberij mortuum esse: Ita docuit Onuphrius libr. 2. factorum. Et videtur planè colligi ex Chronico Eusebij. Ponit enim initium imperij Tiberij, in principio anni secundi centesimæ nonagesimæ octauæ Olympiadis: mortem autem Christi in quarto anno ducentesimæ secundæ Olympiadis circa finem ut superius explicatum est, ergo vixit Christus in imperio Tiberij decem, & nouem inchoatis annis. Nam toti-

Phl. gon.
Baron.

dem conficiunt quinque Olympiades dempto primo anno vnus, & parte postremi anni vltimæ Olympiadis. Assumptum patet ex supradicta historia Phlegontis referentis, eclipsim mortis Christi in anno quarto ducentesimæ secundæ Olympiadis accidisse. Quo argumento prellus Baronius supra, duobus modis respondet. Primò, mendosum esse locum, & legendum esse *Tertio anno*, ubi habetur, *Quarto*, quia Eusebius referens verba Phlegontis, ponit ea in tertio anno illius Olympiadis, ergò non est verisimile, ad confirmationem suæ sententiæ adduxisse historiam sibi apertè repugnantem. Secundò respondet Phlegontem non numerasse annum quartum illius Olympiadis more Græcorum: sed secundum Romanam computationem, idest, appellasse illum quartum annum, quia sub eisdem Consulibus, & eodem anno. 18. imperij Tiberij, quartus annus illius Olympiadis inchoatus est, quamuis ante initium eius, atque adeò in tertio anno illius Olympiadis reuera eclipsis illa acciderit. Sed quod ad hanc posteriorem responsionem spectat, mirum mihi videtur, & incredibile Phlegontem Græcum historiographum, & egregium Olympiadum obseruatorem (ut Eusebius testatur) ac singulos annos singularum Olympiadum distinctè numerantem, Romana potius computatione, quam Græca usum esse. Prior verò responsio quàm sit voluntaria, satis constat, pari enim facilitate dici posset vitio scriptoris errorem irreplisse in verba Eusebij, & ubi legitur, *Decimo octauo anno imperij Tiberij*, legendum esse, *Decimo nono*. Fateor quidem apparere contradictionem in verbis Eusebij. Vnde autem orta sit, non satis reperio.

Euseb.

SECTIO II.

Quid fuerit Pascha Iudeorum, & quo tempore celebraretur, & ab azymorum festo quomodo differret.

Explicato anno mortis Christi, ut de mense, ac die disseramus, quoniam ex Evangelio solum constat, Christum in Paschate, seu primo die Azymorum esse mortuum, necessariò sumendum est initium ab explicatione diei, in quo Iudei Pascha celebrabant. Cuius solennitatis

nitatis fundamētū erat illa lex lata Exod. 12. *Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. Decima die mensis huius tollat unusquisque agnum per familias, & domos suas, & seruabit eum usque ad .14. diē mensis eius, immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vespēram, & edent carnes nocte illa assas agni, & azymos panes cum lactucis agrestibus, & comedetis festinantes. Est enim phase, id est, transitus Domini. Habebitis autem hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam solennem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno. Septem diebus azyma comedetis, In die primo non erit fermentum in domibus vestris. Dies prima erit sancta, atque solennis, & dies septima eadem festiuitate venerabilis. Hæc sunt Scripturæ verba, quæ ad nostrum institutum spectant, quanquā nonnulla verba in eis recensedis, prætermissa sint.*

In quibus exponendis primum omnium aduertendum est, duo præcepta, duasque solennitates, ac festa Iudæorum in eis contineri. Alterum appellatur Phase, seu Pascha: alterum festum azymorum, quæ duo interdum confunduntur: & alterum pro altero ponitur, quia simul incipiebāt: propriè tamen sunt reuera distincta, vt expressè docet Ioseph. lib. 3. antiq. capit. 10. & notarunt Cyrill. lib. 9. in Leuit. Beda in lib. hymnorum, qui habetur tom. 1. Abul. 2. part. sui defensorij capit. 3. & Franciscus Toletus in Ioan. cap. 7. annotat. 2. Sunt autem multa discrimina obseruanda inter hæc præcepta, quæ plurimum lucis huic disputationi afferent.

Primò ergò consideranda est materia, & forma horum præceptorum, & in quo consisteret vtraque dictarum festiuitatum. Nam præceptum de azymis præcipuè videtur fuisse negatiuum, eiusque materia erat, vt abstinerent à pane fermentato: consequenter verò, quia non poterant omnino abstinere ab esu panis, præcipiebatur vsus azymi panis, non simpliciter, & absolute: sed si quis pane vti vellet. Nam si posset aliquis, & vellet illis diebus omnino à pane abstinere, & alijs cibis vti, quantum est ex vi huius præcepti, non peccaret, dummodo fermentatum non comederet. Quia Deus hoc præcepto non per se intendebat præcipere esum panis: sed designare qualitatem eius, vt per se constat. Præcipiebatur præterea hac lege, vt pri-

ma, & vltima die azymorum ab omni opere seruii esset feriatio, & quoad hanc partem etiam erat præceptum formaliter negatiuum, quanquam finis eius esset, vt illis diebus cultui Dei vacarent. Præter hac verò aliquid etiam positium præcipiebatur, nimirum vt illis diebus varia sacrificia offerretur, vt patet Num. 28. vbi de ijs diebus azymorum sic præcipitur. *Dies prima venerabilis, & sancta erit, omne opus seruale nō facietis in ea, offeretisque incensum holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos septem, &c. & infra. Ita facietis per singulos dies septem dierum. Et rursum, Dies quoque septimus celeberrimus, & sanctus erit vobis, omne opus seruale non facietis in eo. De his verò sacrificijs populus participare poterat, quantum ex. 2. Paral. cap. 35. colligi potest. Quauis de hirco, qui ijs diebus pro peccato offerebatur, refert Ioseph. lib. 3. antiq. cap. 10. in vsum sacerdotum solitum fuisse referuari. Adde præterea, secundo die azymorum præceptum esse Leuit. 23. offerri manipulum primiciarum.*

At verò aliud præceptum erat affirmatiuum, duoque præcipuè continebat: primum immolationem agni: alterum, esum eius cum quibusdam circumstantijs. Primum continetur illis verbis, *Immolabitque eum vniuersa multitudo Israel ad vespēram.* Quod præceptum supponebat præparationē agni, à decima die mensis, & conditiones agni, scilicet vt esset anniculus, & sine macula. Secundum autem continetur illis verbis. *Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes, &c.* Vnde in hac lege sicuti directè præcipitur esus agni, & lactucarum agrestium, & aliæ circumstantiæ, ita & vsus azymorum: consequenter verò prohibentur illo præcepto quædam alia, scilicet vt nihil crudum, vel coctum aqua comederetur, &c. Et in hac posteriori parte huius præcepti nulla est difficultas, comedebatur enim agnus in singulis domibus, & ab omnibus tamen sacerdotibus, quam laicis.

At verò in priori parte difficile est explicatu, vbi, & à quibus offerendum esset illud sacrificium agni, id est, an in templo, & à sacerdotibus, nec ne. Et est ratio dubij, quia Exod. 12. nulla facta mentione sacerdotum dicitur. *Immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vespēram, & sument de sanguine eius, & ponet super vtrumque postem, ac in superliminibus domorum.* Quibus

Y y 2 verbis

Num. 28.
2. Paral. 35.
Ioseph.
Leuit. 23.

Ioseph.
Cyril.
Beda.
Abulen.
Tole.

Celebritas
Pasche, &
festum azymorum longe diuersa.

Dubium.

Exod. 21.

Philo.

verbis indicatur in singulis domibus, & à quolibet è populo fore sacrificandum. Vnde Philo. lib. 3. de vita Moïsis, sic scribit. *Eius mensis luna decima quarta sub ipsum tempus, quo luna suum orbem solet complere lumine; celebratur migrationis publicæ festiuitas, quam Chaldaicè Pascha nominant. Quo tempore, non ut alias plebei homines victimas adducunt ad altare mactandas à Sacerdotibus, sed, iubente lege, tota gens sacrificat, dum pro se quisq; mactat hostiam proprijs manibus.* Et lib. de Decalog. numerando dies festos, inquit. *Et quod patria Hebræorum lingua Phase dicitur, quando populariter singuli sacrificant non expectatis Sacerdotibus, ipsi permisso legis fungentes sacerdotio quotannis per vnum diem destinati huic negotio.* Idem indicat Iosephus. 2. Antiquitatum. ca. 6. alias. 10. *Quartadecima (inquit) die omnes ad exitum animati sacrificabant; & infra, Vnde nunc solenne nobis manet idem sacrificium, quam solennitatem vocamus Pascha.* Et addi potest coiectura, quia cum agnus esset mactandus luna decima quarta ad vesperam, & statim esset comedendus, fieri non poterat, ut tot agnorum millia, quot pro vniuerso populo Israel erant necessaria, in templo, & per manus sacerdotum, tam breui tempore mactarentur.

Ioseph.

In contrarium verò est, quia de ratione sacrificij est, ut à sacerdote, sacrificetur & super altare offeratur: quod in lege veteri non erat extra templum Ierosolymitanum, & ideo non poterant extra illud sacrificia offerri: sed hæc agni mactatio erat verum sacrificium, quod satis constat ex citatis locis, ergo necesse erat ut per Sacerdotes offerretur.

Dicetur fortasse (quod supra indicat Philo) permisso legis datam esse omni populo potestatem sacrificandi agnum Paschalem. Sed si hoc ita esset, omnes Israelitæ possent dici verè sacerdotes, & communis plebs tantum differret à Sacerdotibus Leuiticis (ut ita dicam) secundum magis, & minus: non tamen in vera, ac propria ratione sacerdotij. Quia ad verum Sacerdotium satis est potestas sacrificandi, siue vnum, siue plura sacrificia: Sicut in lege noua verum sacerdotium est, quamuis ad vnum tantum sacrificium ordinetur. Et quamuis diuina lege statutum esset, ut hoc sacrificium semel in anno offerretur, nihilominus verus esset Sacerdos, qui potestatem illud offerendi haberet: er-

go similiter omnes qui habebant potestatem offerendi semel in anno sacrificium agni, erant verè sacerdotes. Consequens autem est falsum, quia, ut Paulus ait ad Hebræos septimo. *Extra tribum Leui nihil Moyses de Sacerdotibus loquutus est.* Et confirmari potest hæc pars ex primo Esdræ sexto. *Eccerunt filij Israel transmigrationis Pascha, decima quarta die mensis primi. Purificationem fuerant Sacerdotes, & Leuitæ, quasi vnus, omnes mundati ad immolandum Pascha vniuersis filijs transmigrationis, & fratribus suis Sacerdotibus, & sibi, & comederunt filij Israel qui reuersi fuerant de transmigratione.* Ex quo loco habetur Sacerdotes immolasse Phase pro omni populo, erat ergo hæc communis, & vltatus ritus sacrificandi Phase, quia non est verisimile Esdræ, qui volebat antiquum ritum instaurare, nouum introduxisse.

Nec dici potest, Pascha hoc loco significare reliqua sacrificia, quæ septem diebus azymorum immolabantur. Tum quia hæc non cedebant in vsum populi: sed sacerdotum: at verò de illo Paschate subditur, *Et comederunt filij Israel;* illud ergo idem Pascha, quod à filiis Israel comedebatur, id est agnus à Sacerdotibus fuerat immolatum. Tum etiam quia apertè ibi distinguitur vtrumque festum Paschæ, & azymorum, & in citatis verbis solum de Paschate facta erat mentio: postea verò subditur, *Et fecerunt solennitatem Azymorum.* Tandem hoc ipsum confirmatur, quia (ut ex locis supra citatis colligitur) agnus non poterat nisi in templo Ierosolymitano immolari: hoc enim significare videntur illa verba, *sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen eius ibi.* Huiusmodi enim locus non potest propriè dici tota ciuitas Ierosolymitana, quia non erat illa locus specialiter electus, ut nomen Dei in ea specialiter habitaret, nisi ratione templi. Quia eodem modo, quo habitabat in ea ciuitate, scilicet, quia ibi habitabant fideles cultores Dei, habitabat etiam in reliquis ciuitatibus, & populis Israeliticis, ergo, cum specialiter designatur locus in quo habitabat Deus, templum intelligitur; ibi ergo erat sacrificandus agnus; ergo per manus sacerdotum erat sacrificandus.

In hac re diuersæ sunt sententiæ inter recentiores, quamuis nullus ex professo eam dispu-

Hebr. 7.

1. Esdr. 6.

Claudius. disputet. Claudius sanctes. 1. repetitione A
Eucharist. capit. 7. docet morem Iudeorū
fuisse deferendi ad templum agnos. ut ubi
iugularentur, & viscera separatim adolerē
tur opera sacerdotum, & postea in singulis
domibus assari, & comedi fuisse solitos. At
Marcell. verò Marcellus lib. de tempore horarum
canonicarum capitulo. 71. num. 11. dicit il-
lud sacrificium populariter peragi solitum
esse non expectatis sacerdotibus. Et idem
Bellarmin. sentit Robertus Bellarminus lib. 1. de Mis-
sa capitul. 7. dum ait agnum solitum fuisse
immolari in singulis domibus, patrefami-
lias per se immolare, & reliquis per illum.
Dio. Char. Et hanc sententiam prius docuit Diony-
sius Chartusianus. 2. Paralipom. capit. 30.
2. *Pav. 4. 30.* & 35. Ex quibus locis videtur plurimum
hæc sententia suaderi. Nam in illo cap. 30.
sic dicitur. *Immolauerunt autem phase decima*
quarta die mensis secundi, sacerdotes quoque, B
atque leuita tandem sanctificati obtulerunt ho-
locausta in domo Domini. Vbi distinctio fit
inter immolationem phase, & aliorum ho-
locaustorum. Et hæc tribuitur sacerdoti-
bus & dicitur facta in domo Domini, non ve-
ro illa: sed absolute tribuitur filiis Israel. Et
infra dicitur, Leuitas immolasse phase pro
ijs qui non potuerunt sanctificari Domino,
multa enim turba sanctificata non erat. In
Dionys. quo indicatur (ut Dionysius notat) turbā,
seu quemlibet de populo potuisse immola-
re phase: indignisse tamen sanctificatione
legali. Et ideo hac deficiente Leuitas hoc
munus obijisse: cum tamen ad eos etiam nō
pertineret alia sacrificia offerre: sed ad sa-
cerdotes.

Sacrificij. Quocirca hæc sententia sicut commu- C
agni pascha- nior, ita & probabilior videtur. Et alia Scri-
lis minister turæ testimonia, quæ in contrarium affere-
quis. bantur, facilem habent expositionem. Nā
in priori rectè intelliguntur sub nomine
Pascha, comprehendere omnia sacrificia, quæ
illis diebus fiebant, tam sacrificium agni,
quàm alia holocausta, & sacrificia, ex qui-
bus aliquid etiam in vsum populi cedebat.
In posteriori verò per locum à Deo ele-
ctum, in quo nomen eius habitaret, præci-
pue quidem intelligitur templum Ieroso-
lymitanum, non tamen solum: sed etiā cō-
prehendi potest tota ciuitas Ierosolymita-
na, quæ hoc speciali privilegio gaudebat,
ut diuinum templū intra se haberet. Quan-
quam autem non oporteret hoc sacrifici-
um in templo offerri, nihilominus spe-

cialiter electa est Ierosolyma, vel propter
mysterium, quia verus agnus in ea sacrifi-
candus erat vel certe, ut in ea solennitate
omnes Israelitæ Ierosolymis conuenirent,
& in templo adorarēt, ac alia sacrificia of-
ferrent. Illa verò difficultas præcipua de sa-
cerdotio ita expedienda videtur, ut conce-
damus quoad illum actum quemlibet de
populo, vel (quod verisimilius est) vniuscui-
usque familiæ caput constitutum esse à
Deo, ut sacerdotem idoneum ad hoc sacrifi-
cium offerendum: illud verò sacerdotium
non fuisse proprie leuiticum, & legale: sed
potius simile illi sacerdotio, quod in lege
naturæ erat. Quod inde etiam confirma-
ri potest, quia etiam ipsum sacrificium ag-
ni paschalis extra sacrificia legalia & illis
quodammodo reputabatur antiquius: sicut
& sacramentum circumcisionis Sacramen-
tis legalibus erat vetustius Sicut enim hoc
fuit institutum ante legem latam, ita &
illud. Nam quod non tanto tempore ante-
cesserit, nihil refert. Vnde Iere. 7. simplici-
ter dicit Deus, *Non sum loquutus cum Patri-*
bus vestris, & non precepi eis in die, qua edu-
xi eos de terra Egypti de verbo holocaustoma-
rum, & victimarum. Quod necessario intel-
ligendum est de holocaustis, & victimis le-
galibus. Nam (ut notat Hieronym. ibi &
Hieron. *Clemens. libr. 6. Const. capitul. 20. & Au-*
gust. libr. 10. quæstionum vtriusque testa-
menti. q. 13. & Anastasius libr. quæstionum
Anast. Sacre Scripturæ. quæst. 50.) illa sacrificia
legalia non fuerunt propter se intenta à
Deo: sed ut populum ad idololatriam propen-
sum, ab illa reuocaret, & ideo inquit
Deus se non dedisse illa sacrificia à princi-
pio, sed post adorationem vituli. At verò
hoc sacrificiū agni à principio in ipso exi-
tu datū est, quia per se institutū est in me-
moriam suscepti beneficii, & in singu-
larem, & insignem figuram passionis
Christi, & sacrificij nouæ legis, & ideo
non habuit omnes conditiones sacrificij
legalis: sed retinuit quandam amplitudi-
nem sacrificij legis naturæ tam in loco
ubi offeri poterat, quàm in sacerdotio:
atque in utroque perfectior ratio figu-
ræ seruata est. Nam Christi sacrificium
non erat in templo Ierosolymitano of-
ferendum. *Quia crux Christi, non templi*
futura erat ara, sed mundi: ut ait Leo Papa
serm. 8. de Passione. Et sacrificium legis no-
uæ non in vno tantum templo offerendum

erat: sed in vniuersa Ecclesia, quam ciuitas Ierosolymitana representabat, neque à sacerdotibus definiti generis: sed ex quauis familia fidelium assumi possunt, & ordinari, vt sint in singulis Ecclesijs veluti Patresfamilias domus, vt pro vniuerso populo possint immaculatum agnum offerre.

Hactenus dictum est de prima differentia inter has solennitates. Ex quibus colligi potest secunda ex circumstantia loci desumpta, quia Phase solum Ierosolymis poterat celebrari, postquam populus terram promissionis ingressus est: azyma verò in omni loco etiam extra Ierusalem edendum erat, vt colligitur ex Deuteronomio. 16. prius enim dicitur. *Immolabisque Phase Domino Deo tuo in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi.* Infra verò subditur. *Non apparebit fermentum in omnibus terminis tuis septem diebus.* Et infra. *Non poteris immolare Phase in qualibet urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus daturus est tibi: sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi.* Et idem colligitur ex Exod. duodecimo, & 4. Reg. 23. Et ex Euangelio non obscure colligitur, ad celebrandum Pascha omnes solitos fuisse ascendere in Ierusalem. Unde etiam nunc Iudæi, licet Phase celebrare non audeant extra Ierusalem: dies tamen azymorum obseruant. Distinguere tamen oportet in hoc festo azymorum id quod in eo erat per modum præcepti negatiui, vel affirmatiui. Nam quoad illud primum obseruandum erat à Iudæis vbique terrarum: quoad secundum verò, id est, quoad sacrificia, quæ illis diebus offerebantur, non poterat extra templum Ierosolymitanum obseruari, quia legalia sacrificia non poterant nisi in Ierosolymitano templo offerri.

Tertia differentia, & (quæ ad rem nostram maximè spectat) est in circumstantia temporis. Nam festum Pasche, vno tantum die, eoque non integro, scilicet decimaquarta luna primi mensis ad vespeream celebrabatur, vt constat ex Exod. 12. Leuitic. 23. Deuteronomio. 16. & alijs locis: At verò dies azymorum per septem dies integros durabat, quorum initium sumebatur ab eadem vespere decimæ quartæ lunæ, & vsque ad vigesimum primum protraheretur. Et quoniam hæc posterior pars clarior est, solum est in ea aduertendum, festum

Azymorum, propriè cœpisse celebrari decimaquinta luna primi mensis, vt patet Leuitic. 23. *Mense primo, quartadecima die mensis ad vespeream Phase Domini est, & quinta decima die mensis huius solennitas azymorum Domini est.* Et hoc modo sumpto initio azymorum septem dies eius festiuitatis numerantur, vt ibidem dicitur, & Exod. 12. & 34. & Numer. 28. & Deuter. 16. Neque refert, quod ibidem dicitur. *sex diebus comedes azyma, & in die septima, quia collecta est Domini Dei tui, non facies opus.* Nam hæc dies septima distinctè ab alijs numeratur, non quia non esset etiam dies azymorum (vt paulò antea in eodem capite dictum fuerat) sed quia sanctior, & celebrior erat alijs diebus, vt Leuitic. 23. dicitur. At verò, quia festa Iudeorum incipiebant à vespere præcedentis diei, iuxta illud Leuitic. 23. *A vespere vsque ad vespeream celebrabitis Sabatha vestra:* hinc fieri aliquando solet, vt etiam decimaquarta luna diebus azymorum annumeretur, quia ad vespeream illius incipiebant Iudæi à fermentato abstinere.

Et hoc modo Matth. 26. dicitur. *Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes, Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Quod non potuit fieri decimaquinta luna: sed decimaquarta ante vespeream, quia in vespere illius diei comedendus erat agnus.* Vocatur ergò prima dies azymorum ipsa decimaquarta luna. Quod clarum etià est apud Marcum capit. decimoquarto, dicentem. *Et primo die azymorum, quando Pascha immolabant.* Et eodem sensu dixit Lucas capit. vigesimo secundo. *Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha.* Et ita intellexit hæc loca Augustinus epistol. 86. ad Casulanum. Et egregiè confirmatur ex Iosepho lib. secundo, antiquit. capit. 5. aliàs. 13. in fine, dicente. *Qua propter in memoriam eius inopia festa per octo dies celebramus, quos vocamus azymorum.* Quod non aduersatur scripturis supracitatis, quia in illis diebus decimaquartam lunam comprehendit, quæ propter rationem supradictam, *Prima dies azymorum* interdum vocatur.

Circa alteram verò partem de tempore celebritatis Phase distinguendæ sunt duæ actiones, quæ in illa solennitate fiebant. Altera erat immolatio agni: altera eiusdem efus. De hac posteriori compertum est, debuisse fieri luna. 14. in fine eius, noctis tempore

Phase Ierosolymis tantum celebre.

Deut. 16.

Exodo. 12.
4. Reg. 23.

Tempus pasche, & azymorum.

Exod. 12.
Leuit. 23.
Deut. 16.

Exo. 12. &
34.
Num. 28.
Deut. 16.

Leuit. 23.

Festiuitates Iudeorum à vespere vsque ad vespeream. Leuit. 23. Matth. 26.

Mat. 14.

Luc. 22.

August. Ioseph.

Beda.
Nic. Lyr.
Abulen.
Exod. 12.

tempore quando iam luna 25 inceperat. Ita sentit Beda Luc. 22. Lyranus, Abulens. & alij. Exod. 12. Et colligitur ex verbis illis. Exod. 12. *Et edent carnes nocte illa assas igni*, nocte ergo erat agnus comedendus illa autem nox proximi antecessit diem decimum quintum, ut constat Exod. 12. Quod inde etiam confirmatur, quia ab eo tempore, quo agnus edebatur, incipiebant azyma, & fermentum erat prohibitum, non erat autem prohibitum usque ad noctem. 14. luna, quando iam 15. incipiebat. Alias si tota die decima quarta luna esset prohibitum fermentum, non fuissent tantum. 7. sed. 8. integri dies azymorum, quia die. 21. finiebantur: hoc autem aperte repugnat scripturæ. Unde in lib. Paschim, seu Paschatum, (ut Iansenius refert cap. 144. Concor.) ferunt Hebræi consuetudinem suam fuisse, ut in fine 14. diei fermentum inquirerent ad lumen lucernæ, quia scilicet ea nocte incipiebat esse prohibitum, & ideo antequam comederent agnum cum azymis diligenter scrutabantur domos, ne aliquid fermenti remaneret. Quota verò hora noctis tenerentur Iudæi manducare agnum, illud solum mihi videtur certum, debuisse manducari ante dimidiam noctem. Tum quia (ut legimus 12. Exod.) Angelus, in noctis medio percussit omne primogenitum in terra Ægypti primogenitis Iudæorum exceptis. Et subditur inferius. *Nox ista est observabilis Domino, hanc observare debent omnes filij Israel.* Vbi Lyranus hoc indicat. Tum etiam quia si post mediam noctem comederetur iam non decima quarta, sed potius die decima quinta comederetur. Et fortasse propter hanc causam, quamvis eadem vespere seu nox esset finis. 14. lunæ, & initium decima quintæ, non dicitur agnus comedendus in decima quinta luna, sed in decima quarta, quia non comederetur in illa, quatenus, iuxta festorum computationem, ad decimam quintam pertinebat: sed quatenus erat pars illius diei naturalis, qui in. 14. luna inceperat. Itaque propter has causas verisimilius videtur ante mediam noctem debuisse agnum manducari. At verò à principio noctis ad mediam usque liberum erat, ut qua vellēt hora cœnare possent, quia nulla hac de re per legem inuenitur temporis facta definitio.

De tempore autem, in quo altera actio, scilicet agni immolatio, facienda erat, multiplex est opinio. Prima est Claudij repeti

Claudius.

tionem. i. cap. 7. qui dicit, tempus immolandi agnum comprehendisse totum diem decima quartæ lunæ, usque ad vespeream, quæ ingrebat luna decima quinta, ita ut celebritas agni paschalis diem quartumdecimum, & noctem decimiquinti occuparet; illum quidem ad immolationem, hanc verò ad esum. Cuius fundamentum postea examinabimus. Hæc tamen sententia singularis est, & a nemine (ut opinor) antiquorum asseritur, nec vllum in scriptura habet fundamentum, quin potius illi repugnat. Nam Exod. 12. & alijs locis, ubi de hac festiuitate sermo est, semper dicitur immolandum esse agnum. 14. luna ad vespeream, ubi particula *ad vespeream*, non dicit terminum, ad quæ usque licebat immolare: sed potius designat horam, & tempus, in quo id faciendum erat, ut ex ipsis verbis planè constat, & omnes expositores ibi interpretantur. Certum ergo videtur ad vespeream decima quartæ lunæ debuisse agnum immolari. Duplex autem vespere illius diei distingui potest, altera quæ erat initium illius diei, & finis decimæ tertie lunæ, altera in qua decima quarta luna vergebat ad exitum, & imminebat decima quinta. Dubitari ergo potest de quo vespere intelligendum hoc sit. Et ratio dubij est, quia Iosephus lib. 2. antiquit. cap. 5. iuxta versionem Gelenij, sic inquit, *Illucscēte quarta decima omnes ad exitum animati sacrificabant*, dicitur autem decima quarta illucescere, quando incipit. Unde alia versio habet, *Cum autē instaret decima quarta dies*. Dicendum verò est sine vlla dubitatione, hoc præceptum intelligendum esse de posteriori vespere, quando iam luna decima quarta ad exitum tendebat. Ita docent Beda, Abulens. & Lyranus suprâ. Et colligitur ex Cyrillo, & alijs, qui dicunt festum azymorum in ipsamet paschæ celebritate inchoari. Et probatur ex. 12. Exodi, & alijs locis in quibus institutionis huius festi fit mentio. Illa enim verba. *Decima quarta luna ad vespeream*, hoc propriè significant. Item dies azymorum durabant usque ad vigesimum primum diem ad vespeream, ut dicitur Exod. 12. quod necesse est intelligi de ultimo vespere, in quo finitur dies vigesimus primus, nam totus ille dies erat celeberrimus, atque sanctissimus: ergo incipiebant dies azymorum die decimo quinto à primo vespere eius, ergo in eodē vespere celebrandum erat Pascha. Nam hæc duæ festiuitates

Exod. 12.

Vespere decimæ quartæ lunæ Agnus paschalis immolatur.

Ioseph. Gelen.

Dubium.

Responsio.

Exod. 12.

ita iungebantur inter sese, ut unius initium esset finis alterius. Quod etiam inde confirmatur, quia populus Israeliticus eadem nocte, quia Pascha celebrauit, eductus ex Aegypto est, seu initio diei proximi sequentis, iuxta illud Exod. 11. *In eadem ipsa die educam exercitum vestrum de terra Aegypti*: eductus autem fuit die decimoquinto, ut ex eodem loco colligitur. Ideo enim singulariter præcipitur, ut illa dies sit solennis, & expressè docet Iosephus libro secundo antiquit. cap. 5. aliàs. 13. ergo comedit Pascha & immolauit Phase in vespera proximè antecedenti, ergo deinceps in eadem celebrandum fuit.

Ioseph.

Obiectio.

Exod. 12.

Responsio.

Dicet aliquis his rationibus rectè probari agnum fuisse comedendum nocte proximè præcedente diem decimoquintum (sicut supra etiam tradidimus) nihil verò concludere de immolatione. Poterat enim agnus immolari in principio lunæ decimæ quartæ ad vesperam, & reservari usque ad diem sequentem, ut in nocte comederetur. Sed hoc planè repugnat verbis Exod. 12. *Immolabit eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam, & edet carnes nocte illa assas igni*. Ex quibus aperit colligitur, post immolationem in nocte proximè sequenti comedendum fuisse agnum, at verò si potuisset immolari in priori vespere, oportuisset noctem vnā, & diem integrum interijci ab agni immolatione usque ad eius esum. Rursus solo vno vespere licebat agnū immolari, ergo hic erat finis lunæ decimæ quartæ, non autem eius initium. Nam si in priori licuisset, certè etiam liceret in posteriori, quin potius toto illo die integro. Sit ergo certum immolandum fuisse agnum ad vesperam, quando luna decimaquarta ad exitum tendebat.

Neque Iosephus loco supra citato nobis aduerfatur. Nam verba Græca non significant initium, seu finem diei, sed tantū præsentiam, seu existentiam eius. Sic enim habent, *ὥσπερ ἡ τῆς ῥιγασίας καὶ ἀναρῆς*, quæ ad litteram verti possunt, *cum adesset decimaquarta luna*. His adde Epiphani. hæres. 50. dicentem à decimo die mensis, quando agnus præparabatur, usque ad diem decimamquartam, in qua comedebatur, solitos fuisse Iudæos quinque diebus ieiunare, quod non posset esse verū, nisi agnus comederetur in fine diei decimæ quartæ. Vnde quod Alexan. Aletensis dicit, 4. p. q. 100. memb. 3.

Artic. 3. Iudæos solitos esse ieiunare septem dies, ut se præpararent ad esum agni, non video, quo fundamento dictum sit. De hac verò re plenius disputatum est infra in. 3. tom. disput. 4. 1. sect. 1.

Sed adhuc superest explicandum quæ sit ista vespera, & quando inciperet, finireturque, & quot diei horas comprehenderet. Quam rem difficile reddidit Hebraica lectio, præsertim Leuit. 23. quæ sic habet, *Inter duas vespertas, vel (ut Septuaginta verterunt) inter medium vespertarum*. Ex quibus verbis colligi videtur plures fuisse vespertas, & tempore intermedio Pascha fuisse immolandum. Quæ autem fuerint hæ vespere explicatu difficile est, & ideo de ea re multa traduntur ab expositoribus eius loci, ut videre licet in catena Lypomani Genes. 1. & Exod. 12. & Abulensi. Caietan. & Oleastro in Exod. & Leuit. & in Ians. cap. 129. Concordiæ, & Hieronymo Vvielmo in opere sex dierum, lect. 11. & Marcello Francolino dicto lib. de horis Canonicis. c. 18. 19. 20. & 44. Quidam ergo duas dixerunt esse vespertas, aliam solis, quæ est in occasu solis, aliam totius diurni luminis, quæ est in principio noctis, quādo iam omnino finitur crepusculum pomeridianū. Iuxta quam expositionem tēpus inter medium duarum vespertarum, erit solū ipsum crepusculum nocturnū, quod vix durat vnus horæ tempore, & hoc significant Lypomanus & Oleaster supra. Cui expositioni fauet in primis locus ille Deuter. 16. *Immolabis Phase vespere ad solis occasum, quādo egres-*

Leuit. 23.

Lypoman.

Abulen.

Caiet.

Oleastro.

Ianseni.

Hic Vviel.

Marcell.

Deut. 16.

Plini.

Macrobi.

Alijs verò illud tempus nimium breue visum est ad immolandum, assandum, parandumque agnum, ut statim in principio noctis, si vellent, possent illum manducare, cum tamen de Christo Domino scriptum sit Matth. 26. *Vespere autem facto discumbat cum discipulis suis*, quod intelligendum videtur de secundo vespere, seu de principio noctis, & ideo dixerunt primam vespertam incipere à meridie, quando sol incipit declinare, secundam verò ab occasu solis, atque ita medium vespertarum esse totum pomeridianum tempus, quod Græcè *ἡμέρα*, Hispanè

Hispanè *la tarde*, appellatur. Iuxta quam A interpretationem agnus poterat immolari post meridiem, quacumque hora vsque ad noctem. Et hæc sententia placuit Iansenio, estque probabilis, quanuis illa vesperearum acceptio nimis sit lata, nec in scriptura habeat sufficiens fundamentum.

Et ideo satis probabile videtur (quod alij existimant) primam vespeream solitam esse incipere secunda, vel tertia hora post meridiem, quæ nona hora olim dicebatur, atque ita tempus medium inter duas vespereas incepisse ab hora nona, & durasse vsque ad noctem, quæ interdum etiam nomine vespereis significatur, saltem quoad eius primam partem. Quæ interpretatio consentanea est vsui huius vocis, ut colligi potest ex Matth. 14. ubi sic dicitur. *Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli eius dicentes, Desertus est locus, & hora iam præterijt, &c.*

Quo loco nomine vespereis significatur hora secunda, vel tertia à meridie, quia neque est verisimile fuisse ipsum meridianum tempus: quando solet esse ordinaria hora prandij, cum dicat. *Et hora iam præterijt*, Et Marcus. cap. 6. *Cum iam hora multa fieret.* Neque etiam credi potest transactam fuisse horam prandij ultra duas, vel tres horas, erat ergo sine dubio multo ante occasum solis. Vnde Lucas. c. 9. clarius dixit. *Dies autem cæperat declinare.* Postea verò Christus fecit miraculum quinque panum, & postquam omnes pransi sunt, dimisit turbam, dimissa autem turba ascendit in montem ad orandum, & postea subdit Matth. *Vespere autem facto solus erat ibi.* Vbi necesse est nomine vespereis occasum solis, vel primam noctis partem significari. Ergo tempus inter vespereas rectissime interpretamur tempus illud ab hora nona, vsque ad occasum solis, seu vsque ad perfectum luminis recessum.

Iuxta quam interpretationem, illud Deuter. 16. *Immolabis pascha vespere ad solis occasum*, exponendum est non post solis occasum: sed quando iam sol tedit ad occasum. Et ita etiam optime quadrat figura cum re representata. Nam Christus Dominus paulo post horam nonam mortuus est, qua hora agnus incipiebat immolari. Atque hanc sententiam amplectitur Caiet. Exod. 12. ubi Lyran. parum discrepat, qui dicit incepisse ab hora septima. Et in eam magis inclinatur Abulens. 2. par. defens. cap. 3. Et si dicat Iudæos extendisse hoc tempus, inci-

piendo hanc festiuitatem immediate post meridiem, quando soli incipit declinare à meridiano, iuxta secundam sententiam supra citatam. Vnde autem hæc consuetudinem collegerit, non inuenio, præsertim cum Ioseph. lib. 16. Antiquit. cap. 10. alias. 6. indicet generalem consuetudinem Hebræorum fuisse inchoare sabbatha, seu festiuitates suas, ab hora nona præcedentis diei, & clarius lib. 7. de bello Iudaico cap. 17. *cum dies (inquit) festus adesset, qui pascha vocatur, quando à nona quidem hora, vsque ad undecimam hostias cadunt.* Hæc igitur, in re incerta, videtur verisimilior sententia.

Quarta differentia inter has festiuitates est in causa, seu ratione earum, cum qua coniungi potest differentia, in nominibus & appellationibus, quamuis hæc interdum confundi soleant. Festiuitas igitur azymorum introducta est in memoriam beneficii suscepti, quando populus eductus est de Aegypto, ut constat Exodi. 12. *Observabitis azyma, In eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Aegypti, & custodietis diem istum in generationes vestras ritu perpetuo.* Et cap. 34. *Septem diebus vesceris azymis, sicut præcepi tibi in tempore mensis novorum, mense enim verni temporis egressus es de Aegypto, & idem repetitur Deuter. 16. & subditur. Septem diebus comes des absque fermento afflictionis panem, quoniam in paucorem egressus es de Aegypto.* Quando enim Hebræi ea nocte ad exitum se præparabant, cogentibus Aegyptijs, non sunt permisi fermentare panem, & ideo fecerunt panes azymos, quos secum ferrent. In huius ergo rei memoriam iussi sunt ijs diebus quotannis azymis uti. Et hinc dies illi dicti sunt azymorum, vel ex materia, & re præcepta, vel ex re representata. Quia verò ex ijs diebus non omnes erant festiui, sed primus, & ultimus, ideo licet omnes dicerentur dies azymorum: tamen festum azymorum propriè dicebatur illi duo tantum dies, & in primo eorum dicebatur festum illud incipere iuxta illud Leuitic. 23. *Quarta decima die mensis ad vespeream pasche Domini est, & quinta decima die mensis huius solennitas azymorum Domini est.*

At verò festum Paschatis institutum est in memoriam alterius beneficii, quod eadem nocte egressionis ex Aegypto à Deo suscepit Israel, quando Angelus percutiēs, & primogenitos Aegyptiorum interficiēs, pertransibat domos Hebræorum, primoge-

Ioseph.

Festiuitas
azymorum
cur instituta.
Exod. 12. 34.

Deut. 16.

Dies azymorum vnde dicitur.

Leuit. 23.

Festum paschatis cur institutum.

Vespereis nomine apud
Hebræos
quid significatur.

Matth. 14.

Marc. 6.

Deuter. 16.

Caietan.
Nica. Lyr.
Abulens.

nitos eorum illæfos relinquens, vt constat Exod. 12. *Cum introieritis terram, quam Dominus daturus est vobis (vt pollicitus est) obseruabitis caeremonias istas, & cum dixerint vobis filij vestri, Quæ est ista religio? dixeris eis, Vt Etima transitus Domini est, quando transiuit super domus filiorum Israel in Ægypto, percutiēs. Ægyptios, & domos nostras liberans. Et hinc festiuitas illa vocata est Pascha, seu phase, quæ vox diligenter est à nobis explicanda, quoniam ad ea, quæ dicentur, non parum conducet.*

Existimarunt ergo aliqui vocem Pascha Græcam esse, à verbo πασχει quod pati significat, quod eo die passus est Dominus. Vnde, quod Moyse dixit Exod. 12. *Est enim Pascha Domini*, putant propheticè esse dictum, id est, *passio Domini*, quod scilicet eo die passurus esset Dominus. Ita sentit Tertullian. lib. cont. Iudæos, capit. 10. & indicat Irenæus libr. 4. contra Hæres. capit. 23. Greg. Naz. & Nazian. orat. 2. de Paschate. Sed hi Patres nō sunt ad literam vocem interpretati, sed mysticè. Non enim putarunt carere mysterio, quod eadem vox iuxta diuersa idiomata varias habeat etymologias, quæ rebus ipsis accommodatæ sint. Re tamen vera vox illa Phase Hebræa est, & transitū significat, vt clarè constat ex Exod. 12. à verbo מָצָא quod est transire. Et sumpta est hæc appellatio à supradicta causa vel ratione, propter quam diximus hanc solennitatem fuisse introductam in memoriam Angeli percutientis, vt notauit Hieronym. Matth. 26. Quanquam Nazian. & August. supra, putent sumptam esse illam vocem ex transitu populi Israel ex Ægypto in terram promissionis, vel ex transitu per mare rubrū: sed prior est vera, & propria etymologia, vt constat ex citato loco Exodi. Postea verò aliquātulum corrupta est illa vox, & pascha introducta, quæ non Græca, sed Chaldaica est, vt supra ex Phylone citauimus, libro tertio de vita Moyse.

Vndè intelligitur, hanc vocem primò esse impositam ad significandam totam illā caeremoniam, seu solennitatem coenæ agnī paschalis, vt non obscurè indicatur in illis verbis Exod. 12. *Et comederis festinanter: est enim Phase, id est, transitus Domini: & Leuit. 23. Quartadecima die mensis ad vespērā, Phase Domini est: & in eadem significatione dicitur Exod. 34. Neque residebit mane de vittima solennitatis Phase. Hinc verò secundo*

translatum est hoc nomen ad significandū ipsum agnum, qui luna decimaquarta immolabatur, Exod. 12. *Immolate Phase*, & sic dicitur Marc. 14. *Quovis, vt paremus tibi comedere Pascha*, & Luc. 22. *Venit dies azymorum, in quo necesse erat occidi Pascha*. Et in eadem significatione dixit Paul. 1. ad Corinth. 5. *Pascha nostrum immolatus est Christus*. Item. 3. Esdra cap. 1. *Immolate Pascha*. Ex hac verò duplici significatione duplex alia orta est. Nam in primis, quia solennitas Phase coniuncta erat cum festo azymorum, sicut ipsum festum Paschatis interdū diebus azymorum annumeratur (vt diximus) ita etiam dies azymorū nomine Paschatis significantur Act. 12. *Volens post Pascha, id est post dies azymorū, producere eum populo*, & Luc. 22. *Appropinquabat autē dies festus azymorum, qui dicitur Pascha*. Et eodem modo Ioan. cap. 13. diem primū azymorum vocat diem festum Pascha, & Matth. cap. 26. indifferenter appellare videtur Pascha, & azyma, dicens. *Erat autem Pascha, & azyma post biduum*. Notauit hoc Beda Mar. 14. Luc. 22. & in quadam homil. in feriam 3. Dominicæ Palmarum, dicens, quamuis Pascha propriè significet solū diem immolationis agnī: translatum tamen esse ad significandos dies azymorum. Ex quo tandem translatum etiam est ad significandas victimas, quæ (vt supra diximus) illis diebus offerri solebant, ex Numer. 28. quo sensu dictum videtur Deuteronomi. 16. *Immolabis Phase Domino Deo tuo, de ouibus, & de bobus*. Vbi Augustin. in quæstionibus in Deuteronom. q. 24. dicit hoc esse additum propter sacrificia, quæ in diebus azymorum erant immolanda, & Abulensis secunda parte defensorij cap. 8. & expositores cōmuniter. Et eodem modo intelligi potest illud. 2. Paralipom. 35. *Dederunt sacerdotibus ad faciendum phase pecora cōmixtim duo millia sexcenta, & boues trecentos, & infra, Immolatum est phase, asperseruntque sacerdotes manu sua sanguinem, & Leuita detraxerunt pelles holocaustorum*. Et in superioribus alia testimonia ex. 1. Esdra. 6. explicuimus.

SECTIO III.

Vtrum Christus Dominus vltimam coenam eo tempore celebrauerit, quo lege præscriptum erat, atque adeò, an decima

Exod. 12.

Tertul.

Iren.

Greg. Naz.

Pascha, seu phase vnde dictum.

Exod. 12.

Hieronym.

Nazian.

August.

Philo.

Exod. 12.

Leuit. 23.

Vox phase, seu pascha vsurpata quomodo solent.

Exod. 12.

Marc. 14.

Luc. 22.

1. Cor. 5.

3. Esd. 1.

Act. 12.

Luc. 22.

Ioan. 13.

Matth. 26.

Beda.

Num. 28.

Deut. 16.

August.

Abulen.

2. Para. 35

decimaquarta luna cœnauerit cum discipulis, & decimaquinta sit pas- sus.

STatuendum primò est, Christum Do-
minum ante passionem suam legalem
cœnam cum discipulis celebrasse, ag-
numque paschalem ritu Iudaico immolaf-
se, & comedisse. Quæ res tam aperta est in
Euangelistis, vt mirum sit non defuisse hoc
tempore hæreticos, qui eam negarent. Di-
cunt enim (vt Claud. refert repetit. 1. de Eu-
char. capit. 7.) Christum misisse discipulos
primo die azymorum, vt pascha præpara-
rent, ideoque non posse id intelligi de agno
paschali, quia illud tempus iam non erat op-
portunum ad agnum immolandum, & co-
medendum, cum ante illum diem immo-
landus esset, ac comedendus. Sed & ante
hos refert Theophyl. Matth. 26. quosdam
hæreticos negasse Christum cœnasse agnū
paschalem. Qui diuerso nitebantur funda-
mento, scilicet, quia Iudæi stantes comede-
bant agnum: Christus autem legitur recu-
buisse ad cœnandum.

Sed hæc sententia est planè hæretica.

Matth. 26. Nā Matth. 26. apertè dicitur, misisse Chri-
stum discipulos, vt præpararent pascha, il-
ludque postea cum eis comedisse. Neque
dici potest, Pascha, ibi mysticè, aut in alia
significatione sumi. Tum quia hoc est con-
tra historię fidem, veritatem, ac certitudi-
nem, & contra omnium Patrum exposi-
tionem. Tum etiam, quia Christus misit
discipulos dicens. *ite ad ciuitatē ad quendā,*
& dicite ei, Magister dicit, Tēpus meum pro-
pe est. apud te facio pascha cū discipulis meis.
Constat ergo pascha, ibi propriè sumi, quia
aliàs ille alius non intellexisset Christi nū-
tium. Tum præterea quia Mar. 14. expres-
se dicitur. *Primo die azymorum, quando pas-*
cha immolabant, dicunt ei discipuli, Quo vis ea-
mus, & paremus tibi, vt manduces pascha. Vbi
verbum illud. *Quando pascha immolabant,*
necesse est intelligi de agno paschali. Ergo
& sequentia in quibus dicitur inisse disci-
pulos, & præparasse pascha, & postea Chri-
stum cum eis cœnasse, vt rectè exposuit

Epiphani.

Luc. 22.

Ioann. 13.

1. Cor. 11

Epiphani. hæres. 30. inde etiam argumentū
sumens aduersus eos, qui negabant licere
carnes comedere. Et idem est manifestum
ex narratione Lucæ cap. 22. Et de hac cœ-
na legali absq; vlla dubitatione loquitur

A Ioannes cap. 13. cum dicit, & cœna facta, &
Paul. 1. ad Cor. 11. cum ait. *Similiter & cali-*
cè postquam cœnauit dicens, vt rectè exposuit
Concilium Trid. sess. 22. cap. 1. & August. **Con Trid.**
tract. 55. in Ioannem; & lib. 3. de consensu **August.**
Euang. cap. 1. & in sequenti tomo de myste-
rio Eucharistiæ disputatum est latius. Præ-
terea, hic ritus paschalis erat celeberrimus,
ac præcipuus inter Iudæos, & in diuina lege
in primis commendatus (vt bene D. Tho.
in. 1. ad Cor. 5. lect. 2.) & constat ex addu-
ctis sect. præcedenti, ergo verisimile nō est,
à Christo ritum illum esse prætermisum,
aut, si prætermisisset, quomodo non fuisset
ei crimen illud à Iudæis obiectum? Deniq;
fundamentum contrarij erroris nullius mo-
menti est: quia (vt præcedenti sectione ex-
posuimus) *prima dies azymorum*, illis locis
non significat. 15. lunam, sed. 14.

B Dices, lege præceptum erat, vt die deci-
ma agnus adduceretur, & vsque ad decimā
quartam diem seruaretur. Respondetur pri-
mo ex Abulensi. Exod. 12. illud non fuisse
ita lege statutum, vt ritu perpetuo seruare-
tur: sed tantum pro ea nocte, quā Iudæi
egressi sunt ex Aegypto. Vnde licet illud
tradatur. 12. Exodi, nunquam tamen repe-
titur in omnibus alijs locis, in quibus illius
præcepti mentio fit. Et literalis ratio reddi
potest, quia tunc propter instantem neces-
sitatem oportuit Iudæos antea esse præpa-
ratos ad hoc sacrificium, & ad exitum: po-
stea verò nulla erat huiusmodi necessitas.
Ratio verò mystica est ad præfigurandum
Christum, qui die dominica, quinque die-
bus ante passionem suam solenniter ingres-
sus erat Ierosolymam, tanquam agnus,
qui ad victimā præparabatur, vt ex Chry-
notait D. Thom. in Cætera. Ioann. 12. &
Beda homil. in Dominicam Palmarum,
tractans verba illa Matth. 21. *Cum appropia-*
quasset Iesus Ierosolymam, & super idem ca.
21. Matt. & ibidem Anselm. Lyra, & Gage-
neus Ioan. 12. & Rupert lib. 10 in Ioan. lu-
per cap. 10. & 11. & lib. 2. super Exod. ca. 6.
& lib. 5. de diuinis offic. cap. 7. Qui tamen
authores, & multi alij, qui hoc mysterium
notant, potius indicant illud præceptū ad-
ducendi agnum in domum decima die per-
tinuisse ad ritum perpetuò seruandum in
illo sacrificio. Et certe ex verbis Exodi
aliud colligi non potest.

Quod si hoc ita est respondendum est cū
Claudio supra fuisse Ierosolymis consue-
tudinem

Obiectio.

Responsio. 1.

Abulen.

Chrysost.

D Thom.

Beda.

Ansel.

Lyra.

Gagnei.

Rupert.

Respon. 2.
Claud.

tudinem, vt ciues Ierusalem decima die mensis adducerent in domos suas agnos, & pararet cubicula, ac cætera necessaria pro aduenis, & hospitibus, qui pene innumeri confluebant, cum nec agnus extra Ierolymam offerri, nec illuc ante decimam diem venire omnes possent, vt agnos præpararent. Sic igitur peregrini homines postea accedentes (quamuis eadē die decimæ quartæ lune Ierolymam venirent) poterant facile pretio dato domum conducere, & agnam iuxta ritum legis decima die adductum inuenire, vt pascha possent celebrare. Quam consuetudinem refert Claud. ex Iosepho lib. 5. de bello Iudaico cap. 45. sed ille liber solis quatuordecim capitibus concluditur in quibus nulla illius historię mentio fit. Non hinc verò indicat lib. 7. ca. 17. & per sese est illa historia verisimilis, & ijs quæ in Euāgelio narratur consentanea.

Ad fundamentum autem aliorum hæreticorum, primum negatur, necessariū fuisse agnum comedi stando, deinde dicitur Christum cœnam legalem, & vsualem celebrasse & licet in vna recubuerit, in alia stare potuisse, de qua re latius in materia de Eucharistia dicturi sumus.

Secundo statuendum est, Christum Dominum interfectum esse die proxime sequenti postquam legalem cœnam cum discipulis manducauit, vt euidenter ex progressu Euangelij constat. Nam noctu cœnarunt, & statim egressus est ad orandum in horto, ibique comprehensus, & paulo post eodem die demum occisus. Vnde in canone missæ dicimus. *Qui pridie, quam pateretur, accepit panem, &c.* Quæ verba à tempore D. Petri dicta esse in missa tradit Hugo Victorin lib. 2. de sacra. par. 8. c. ult. In breuiario autem Romano fertur, Alexandrum primum illa addidisse. Et hinc fit quæstionem de die mortis dominicæ coniunctam esse cum quæstione de nocte cœnæ, quæ proxime antecessit.

His positis, est celebris sententia Græcorum dicentium Christum decima tertia luna ad vespeream pascha cœnasse, & luna 14. durante fuisse occisum. Ita docet Euthym. Matth. 26. & Niceph. lib. 1. Hist. cap. 23. & ex antiquioribus Græcis videtur illi fauere Chrysost. hom. 8. 2. in Ioannem. Interpretans enim verbum illud Ioann. 18. *Et ipsi non introierunt prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent pascha,* Per pas-

cha agnū paschalem intelligit, quem eo (inquit) die comesturi erant, Christus enim pridie fecerat pascha, vt reseruaret eadem suam in parasceue, quando pascha secundum antiquam institutionem celebrandum erat. Quæ verba Theophy. suis commentarijs interpretatur, Cyrillus etiam Alexan. lib. 12. in Ioan. cap. 2. nomine pascha in illo loco intelligit agnum paschalem. Ex qua interpretatione hæc sententia plane colligitur, præsertim cum ipse dicat. *Quia iam pascha celebraturi erant, & infra subiungit. sed illud multo ridiculosius est: quod vt agnum comederent, qui nihil aliud, quam Christi mysterium figurabat, cauent, ne inquinentur, in ipsam autem veritatem insaniunt.* Citari etiam potest Origenes tract. 35. in Matth. quatenus dicit Christum mortuum esse. 14. luna, quod etiam affirmat Epiphanius. heres. 50. quamquam in hoc posteriori loco obscuris mis verbis hanc rem explicet. Huius etiam sententiæ videtur fuisse Autor quæstion. noui, & vet. testamenti inter opera August. q. 94. in fine adiunctis ijs, quæ tradit. q. 55. In commentarijs etiam Anselmi super. 27. cap. Matth. in fine reperitur hæc sententia, sed videtur certe ab aliquo supposita ea commentarij pars Quia Ansel. 26. cap. in initio docet contrarium & in proprio quodam opusculo de fermentato & azymo. Fundamenta potissima huius sententiæ sunt. Primum, testimonium illud Ioan. cap. 13. *Ante diem festum pascha.* Ex quo habetur Christum cœnasse cum discipulis suis ante pascha Iudeorum, ergo præuenit saltem vno die. Secundo, quia quando Iudei Christum accusabant coram Pilato, nondum comederant pascha, vt constat ex prædictis verbis Ioan. 18. & ex alijs infra tractandis, ergo Christus passus est ante finem vespere lune 14. quando Iudei immolaturi erant, & comesturi pascha. Tercio adiungitur ratio, & cōiectura. Nam oportuit veritatem respondere figuræ, sed immolatio agni paschalis erat figura sacrificij crucis Christi, iuxta id Ioan. 19. *Os non comminuetis ex eo,* ergo vt veritas figuræ responderet, sicut agnus immolabatur luna. 14. ad vespeream, ita eadem. 14. luna debuit Christus immolari. Vnde Leo Pap. serm. 7. de passione. *Hosia in hostiam trāsit, sanguinem sanguis excludit, & legalis festiuitas dum mutatur, impletur.* Et Irenæus lib. 4. cap. 13. de Moyse loquens. *Irenæus.*

Diem (inquit) passionis non ignorauit, sed figurasse

Theoph.
Cyril.

Origen.
Epiphanius

Anselm.

Ioan. 13.

Hug. Vict.

Euthym.
Niceph.
Chrysost.
Ioan. 18.

Irenæus.

figurasse

garate prænūtiavit eum Pascha nominans, & in eadem ipsa die, quæ ante tantum temporis à Moyse prædicata est, passus est Dominus, adimplens Pascha. Et hæc est ratio, quare Christus præuenit pascha Iudæorum, scilicet, quia præsciuit fore, ut in legitimo die Paschæ occideretur. Alia fundamenta, quæ hic afferri solent, tractabimus sectione sequenti.

Decima

quarta luna ad vesperam Phæse
Christus celebrat.

Matth. 26.

Marc. 14.

Luc. 22.

Vera tamen sententia est Christum cœnasse agnum legale decimaquarta luna ad vesperam, prout lege præscriptum erat & consequenter luna decimaquinta passum esse. Probatur primò ex Evangelio Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. ubi dicitur, Christum cœnasse, agnum prima die azymorum, in qua (ait Matth.) *Accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Vbi vis paremus tibi comedere pascha?* & postea subdit: *Vespere autem facto discumbebant cum discipulis.* Non potest autem hic locus intelligi de primo die azymorum, idest de die decimaquinta lune ad vesperam seu ad finem eius, ut omnes tam Latini quam etiam Græci fatentur, & convincit locus Ioan. 13. *Ante diem festum paschæ* ergò necesse est intelligi de die decimaquarta ad vesperam, quæ erat initium decimaquintæ: & ideo *prima dies azymorum* vocabatur, à parte totum nominando, ut supra explicatum est. Respondet Euthym. diem de imā tertiam vocatam esse ab ijs Evangelistis, *Primam diem azymorum*, quia proximè precedebat illam. Sed hoc nulla ratione sustineri potest. Nam dies decima tertia ita distabat ab azymis, ut in tota illa, neque in aliqua parte illius observari inciperent, quo ergò titulo dici poterat *Prima dies azymorum*? Quis enim ultimam diem Augusti dicat esse primam Septēbris, quia proximè antecedit? Aliter respondet, Euāgelistas nō dicere illum fuisse primum diē azymorum: sed quod instabat prima dies azymorum. Nam verbum Græcum *ἀρτε*, ita cōmode exponi potest. Quæ expositionem aliqui etiā tribuunt Chrysostom. hom. 82. in Matth. Tamen neque est Chrysost. neque accommodari potest Euāgelistis. Matth. 26. Matth. enim nullo verbo utitur: sed simpliciter dicit *Prima die azymorum accesserunt discipuli.* Vbi euidenter loquitur de die, in qua id factum est; quam non potuit vocare *primam azymorum*, quia post illam instabat: quis enim ita loquitur? Marcus verò magis adhuc rem explicans, inquit. *Prima die azymorum*, quando pascha immolabant. Lucas vero, qui posuit verbum *ἀρτε*, prius dixit. *Appropinquabat autē dies festus azymorum*: postea verò ut significaret illum diem iam aduenisse, subdit. *Erat autem dies azymorum, quando pascha immolabant.* Chrysostom. autem in citato loco potius dicit expresse illum diem vocatum esse *primum azymorum*, ab Euāgelistis quia in vespere eius incipiebat observatio azymorum, & hoc sensu dicit, quòd tunc instabat dies azymorum, quia iam illuxerat dies, ad cuius vesperam incipiebant azymorum dies. Quæ expositio eadem est cum ea, quam tradidimus. Quo circa nonnulli Græci videntes hos Evangelistas nullam pati expositionem, in tantam insaniam inciderunt, teste D. Thom. in. 4. dist. 11. q. 2. artic. 2. q. 3. Ut dicerent eos errasse, & à Ioanne fuisse correctos. Quod nō solum hæreticum est: sed etiā humana cōiectura incredibile. Si enim Euāgelistæ errare possunt, cur potius tres, quam vnum errasse dicemus, cum præsertim ij clarè loquantur, ille verò minimè: cumque Matth. in cœna præsens fuerit, sicut Ioannes, nullus ergò erravit, neque est vlla contrarietas, ut postea videbimus.

B

Secundò ita docent omnes Patres. In primis Chrysost. dicta homil. 8. ita exponit prædicta loca Evangeliorum, quem Theophyl. sequitur. Idemq; Chrysost. hom. 85. in Matth. expresse dicit Christum eo die manducasse pascha, quo lege præscriptum erat, & hom. 82. in Ioā. dicit celebrasse pascha eo die, quo antiquitus celebrari erat. Illa enim vox *antiquitus* planè dicit relationem ad tempus institutionis. Præterea Theodor. q. 24. in Exod. dicit, Christum traditum esse in manus Iudæorum in vespera decimaquartæ lune, quando pascha immolabant. Idem significat Theophyl. Alexan. epistola ad Theodosium apud Bedam lib. de ratione temporum cap. 57. quatenus negat licitum esse nobis soluere ieiunium luna. 13. sed observandum esse vsq; ad. 14. in qua nimirum Christus cœnavit. Idē sentit Victor Antiochenus, quē nuper Latini reddidit Theodor. Peltanus nostræ societatis. Nam exponens locum Marci, ita eum intelligit, sicut exposuimus. Deniq; Origen. tract. 33. in Matth. (si attente legatur) in eadem est sententia. Interpretans enim illa Christi verba *scitis quia post biduum pascha fiet*, dicit ea fuisse dicta à Christo in. 14. luna,

Luc. 22.

Chrysost.

D. Thom.

Chrysost.

Theoph.

Theodos.

Theod. Alex.

Bedam.

Vict. Ant.

Theod. Pelt.

Origen.

na, cū pascha celebraretur die. 14. quæ duobus diebus distabat, ab. 11. non computatis extremis. Et inde concludit Christum traditū esse post illud biduum, sicut ipse prædixerat, & postea subdit Christum passum esse primo die azymorum, cū vespera antecedenti pascha celebrasset.

Hieron. Ex Latinis verò idem docent Hieronym. **Ansel.** Ansel. Beda, Rupertus, ac ferè relinqui omnes exponentes Euāgelia, & præterea Ambros. epist. 83. August. epist. 86. Cyprianus serm. de cœna Domini, Ansel. lib. 2. de imagine mundi cap. 17. Ruper. lib. 2. in Exod. cap. 11. & idem sentit Tertullian. licet sub obscure lib. contra Iudæos cap. 8. & 10.

Tertiò est manifesta ratio, quia Christus in omnibus legem seruauit, vt in superiori bust tractatum est, & ad hoc propositum tradunt Chrys. dicta hom. 82. in Matth. & Epiph. hærel. 51. Sed lege præscriptū erat tēpus celebrandi pascha, vt cōstat. Exod. 12. nec licebat tempus illud immutare priuata autoritate. Vnde Num. 9. dicitur. *Faciāt filij Israel phase in tempore suo, quartadecima die mensis ad vesperam, & infra. Si quis autem & mundus est, & in itinere non fuit, & tamē non fecit phase, exterminabitur anima illa de populo suo, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo.* Et ibidem pro ijs qui impediti erant illo die, præscribitur dies decima quarta mēsis secundi. Quod verò Euthym. ait fuisse prohibitum postponere: non verò anticipare illum diem, & voluntarium est, cum neque autoritate neque ratione, neque exemplo probari possit: & improbable. Quia quando lex affirmatiua certum tempus statuit, vel diem, in quo aliquid faciendum est, sicut pro illo tempore obligat, & neque antea, neque post ita illo tempore impleri potest, & nō antea. Præsertim quādo circumstantia temporis pertinet ad specialem ritum, & cæremoniam actus præcepti, & in specialem sanctificationē, & memoriam talis diei, posita est, sicut erat in præfenti die. 14. vt constat Exod. 12.

Obiectio. Quod si quis tandem dicat Christū fuisse supra legem. **Responsio.** Respōdetur, id quidem esse verum quoad obligationem, & culpam nō tamen quoad executionem obseruantia legis, quā voluntariē voluit assumere, neque quoad externā speciem transgressionis legis, de qua sine dubio accusatus esset a Iudæis, si contra legē pascha celebrasset: præsertim cū Iudas proditor præfens adfuisse.

A Et hanc rationē eleganter persequitur Genennad. nadius scholarius disputans cōtra Græcos pro defensione Concilij Florentini, cap. 2.

Ad fundamenta contrariæ sententiæ. **Primum,** locus ille Ioannis. 13. *Ante diem festū pasche,* tantum abest, vt cæteris Euāgelistis contrarius sit, vt potius nostram sententiā confirmet. Nam si Christus Dominus ante diem festum paschæ cum discipulis cœnauit: ergo in die festo paschæ mortuus est. Nam (vt ostendimus) pridie, quā patetur, cœnauit: dies autem festus Paschæ erat 15. luna, vt constat Exod. 12. & Leuit. 23. ergo cœnauit Christus decimaquarta luna. Respondent Græci diem festum Paschæ appellari illū diem, in quo pascha immolabatur, qui erat. 14. & ideò diem ante illū non fuisse nisi. 13. Sed errant non distinguētes inter diē paschæ, & idem festū Paschæ.

B Dies enim paschæ erat ille, in quo immolabatur agnus, de quo verè dicitur fuisse. 14. luna: sed idem ipse dies paschæ erat ante diem festum paschæ. Nam dies festus indicat illū diem, in quo à seruilibus operibus vacatur, & omnino diuino cultui dicatus est, & hoc modo dies immolationis paschæ non erat dies festus, quia in eo non erāt seruilis opera prohibita (vt suprà diximus) sequēs autem primus dies azymorum erat propriē dies festus paschæ, nam in eo seruilis opera interdicta erant, vt supra etiam dictum est. Et de hoc aperit loquutus est Ioannes, nam licet huiusmodi festum inciperet à vespera, tamen quia dies naturalis incipit à media nocte, ideò rectē dici potest, Ioannem loquutum esse de die naturali, ac festiuo, ante quem diem Christus cœnauit cum discipulis. Hæc autem ita esse ostendi potest primo ex eodem cap. 13. Ioannis. Refert enim Christum dixisse Iudæ, *Quod facis, fac citius,* & subdit existimasse quosdam ex discipulis dixisse Christū, *Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum.* Ex quo intelligimus diē ab ea nocte proximi, fuisse diem festū: alioqui nulla fuisset occasio suspicandi Christum tanta festinatione voluisse, vt præpararentur necessaria ad festū, si dies integra adhuc superesset, in qua possent necessaria præparari. Secūdo hoc ipsum cōfirmatur ex Leu. 23. & Num. 28.

C *Mense primo, quartadecima die mensis ad vesperam Phase Domini est, & quintadecima die mensis huius solēnitās azymorum Domini est.* Verè ergo dici poterat Phase esse ante solēnitatem

Responsio. ad argumēta opposita sententiæ. Ioan. 13.

Dies festus Paschæ quis Exod. 21. Leuit. 23.

Leuit. 23. Num. 28.

lennitatem azymorum. Hanc ergo solennitatem vocauit Ioannes *diem festum pasche*, quia *Pascha* interdum significat omnes illos dies azymorum, ut supra dixi. Et de primo illorum subditur in eodem loco Leuitic. *Dies primus erit vobis celeberrimus, sanctusque, omne opus seruile non facietis in eo.* Tertiò denique ipsum nomen *festi* hoc pre se fert, & potest exemplo declarari. Quia nunc etiam in Ecclesia festa quoad officium Ecclesiasticum incipiunt in primis vespere: & tamen quod in eis fit, rectè dicitur fieri ante diem festum, quia propria festiuitas, & dies naturalis non incipit à vespere, sed à media nocte: sic ergo intelligi potest suo modo seruatum esse inter Iudæos. Vnde licet quoad legales ceremonias inciperent dies azymorum, sicut alia festa à vespere antecedente: tamen quoad communem vsum, non incipiebant vsque ad mediam noctem. Et hanc interpretationem indicauit D. Thom. supra quæst. 46. artic. 9. ad 1. dicens, Ioannem computasse dies naturales, quando dixit: *Ante diem festum pasche*, & idem docet Ioannis. 13. & eandem doctrinam indicauit alijs verbis Caietan. super Ioan. 13. & Exod. 12. dum distinguit dies legales, & vsuales Iudæorum, dicens illos à vespere in vespere, hos verò à media nocte in mediam noctem computari, Ioannem autem de die vsuali fuisse loquutum. Aliter etiam dici potest Ioannem loquutum esse de die artificiali, qui incipit ab ortu solis, & in scriptura simpliciter vocatur dies, & à nocte distinguitur. De hoc ergo die verissimè dictum est, ante illum Christum lauisse pedes discipulorum, quandoquidem nocte, quæ illud diem præcessit, munus illud obuiuit.

Aliud testimonium ex Ioan. 18. tractandum latè est sectione sequenti, vbi ex eodem ostendimus Christum in die solenni Pasche mortuum esse: ex quo etiam conuincitur luna decimaquarta cœnasse, quod hic intendimus.

Ad vltimam coniecturam, primò dicitur, sacrificium agni Paschalis non minus fuisse figuram Eucharistici sacrificij, quam crucis, ut docent Sancti Patres, Cyprian. serm. de cœna Domini, & lib. de vnitatē Ecclesiæ. Leo Papa serm. 7. de passione Domini. Gregor. homil. 22. in Euangelia & alij, quos statim, & latius infra in materia de Eucharistia comemorabimus. Cum

A ergo idem sacrificium agni fuerit figura vtriusque sacrificij Christi cruenti, & incruenti, eque profectò representauit vtriusque quoad id in quo conueniunt, quodque in eis præcipuum est, scilicet quoad rem oblatam, quæ est agnus immaculatus, qui tollit peccata mundi: quoad ea verò, in quibus differunt, non potuit vtrumque æquè exprimere: sed quoad aliqua repræsentauit vnum, quoad alia verò aliud. Vnde in ratione sacrificij cruenti similis fuit sacrificio crucis (ut per se constat) in ratione tamen institutionis, & vsu, alijsque circumstantijs magis repræsentauit Eucharistiæ sacrificium. Nam sicut agnus Paschalis institutus est in memoriam transitus Angeli, & liberationis Iudæorum, ita Eucharistia in memoriam transitus Christi ex hoc mundo, & liberationis hominum: & sicut agnus immolatus cedebat in vsum Iudæorum, ita Christus incruentè immolatus datur in cibum Christianorum dicente Paulo. 1. ad Corinth. 5. *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.* Præterea sicut ille agnus comedebatur in pane azymo, ita hic Christus manducatur sub speciebus panis. Sunt etiam multæ aliæ similitudines, quas Sancti Patres citati, præsertim Gregorius latè persequitur. Ita ergo quoad temporis circumstantiam magis repræsentauit sacrificium agni, sacrificium Eucharistiæ, quam crucis. Vnde Gregorius Nazian. orat. 2. de Paschate, dicit imperasse Deum, ut agnus luna decimaquarta immolaretur, quia tunc Christus daturus erat discipulis suum corpus, & sanguinem. Chrysostomus verò homil. de prodit. Iudæ, & homil. 83. in Mattheæ, dicit Christum luna decimaquarta dedisse discipulis Eucharistiam, ut figuram agni Paschalis impleteret. Adde ex Ambros. epistol. 83. & Cyprin. epistol. 63. per agnum ad vespeream immolatum præfiguratum esse Christum fuisse immolandum in cruce ad vespeream mundi. Distinguitur etiam supra, & significat Irenæus lib. 4. contra Hæres. capit. vigesimo tertio, per horam immolationis agni, significatam esse horam, in qua Christus in cruce moriturus erat. Hoc ergo modo satis fuit impleta illa figura.

Ad Patres verò qui videtur dicere Christum mortuum esse luna decimaquarta: partim ex dictis patet responso, partim dicā sect. sequenti latius.

1. Corin. 5.

Nazian.

Chrysos.

Ambros.

Cyprian.

Sacrificium
agni pasche
lis figura
Eucharistiæ
Cyprian.
Leo Papa.
Gregor.

SECTIO IIII.

Vtrum Iudæi tempore mortis Christi celebrarent pascha, & festum azymorum tempore à lege prescripto, atque adeò, an Christus mortuus fuerit primo die solenni, ac festivo azymorum.

EX dictis in sectione præcedenti constat Christum mortuum esse luna. 15. quia luna. 14. cœnauit & postridiè occisus est. Vnde necessariò fit, si Iudæi obseruabant ritum paschæ, & azymorum in lege præscriptum, Christum occisum à Iudæis esse, postquàm ph. se sacrificauerant, in ipso primis die azymorum solenni ac festivo. Controuersia ergò nunc est an eo tempore, quo Christus vixit, Iudæi seruaret tempora solennitatum à lege præscripta. Nā hinc pendet resolutio alterius quæstionis vtrum Christus fuerit occisus in die festo.

Sunt autem in hac re dux Latinorū sententiæ, quæ partim conueniunt cum sententiâ Græcorū tractata sectione præcedenti, partim differunt. Prima es Iudæos ex parte immutasse tēpus celebrationis paschæ, & azymorū, atq; adeò i. lo. anno, quo Christus mortuus est, non comedisse agnū luna. 14. ad vespertā, sed. 15. & festū azymorū reiecis-
se in. 16. Quæ sententia conuenit cū sententia Græcorū in eo quòd negat Christū eadē die cœnasse agnū, quo cœnabant Iudæi, negat etiam occisum esse in die festo, sed antequàm illud inciperet, & antequàm Iudæi immolaret phasē. Differt tamē quia Græci dicunt hoc accidisse propter anticipationem Christi, authores verò huius sententiæ euenisse aiunt propter postpositionē Iudæorū. Quam originē traxisse dicūt, ex constitutione quadam facta à Iudæis in secunda templi inlauratione, qua cautum est, ne vnquam primus dies azymorum in feria sexta obseruaretur. Sed si interdum luna. 14. in feriam quintam incideret, immolatio agni in lunam. 15. & dies festus in lunam. 16. seu in Sabbathum transferretur. Quòd si dicas, quomodo ausi fuerint tēpora à lege præscripta mutare. Respondetur obseruasse illa, iuxta Ecclesiasticam (vt ita dicam) computationē, non iuxta astrologicam, & naturalē. Sumebant enim Iudæi initium mensis à prima luna, seu Neomenia, & initium totius anni à prima luna post

A æquinoctium vernale: à qua fere omnium festorum anni numerationem sumebant. Vnde quando prima Neomenia totius anni incidebat. v. g. in feriam sextam, non numerabant illam, vsq; ad diem Sabbathi, & ita cōponebant Calendaria, & designabāt pascha in. 14. luna iuxta suam cōputationem, quamuis reuera esset. 15. iuxta lunæ conuersiones. Hanc sententiā docuit Paulus Burgenfis in additionibus ad Lyranum Matth. 26. Ioannes Hentenius in præfatione ad Euthym. super Euangelia, Gagneius in id Ioannis. 18. *Et ipsi non introierunt prætorium.* Ioānes Lucidus opusculo de vero die passionis Christi, cap. 9. Onuphr. lib. 2. factorum in cōmentarijs, Iansenius cap. 128. Concordiæ, & Catharinus lib. 2. contra Cæcetanum. Qui referunt constitutionem illam, seu traditionem Hebræorum, ex quodam libro Rabbi Gamalielis, de solis, & lunæ motibus. Reddunt autem rationem illius consuetudinis, quia in primis non erat mala, quia non tenentur Iudæi ad celebrandas suas festiuitates exactè obseruare motus cœlorum, & regulas Astronomiæ, (id enim ferè impossibile erat) satis ergo erat, vt ea celebrarent, iuxta vulgarem cōputationem suorum Calendariorum, sicut nunc facit Ecclesia in obseruatione festorum mobilium. Poterant ergo licitè hoc modo componere regulas Calendarij, quas sciebant non ad amulū respondere iuxta calculum astronomicum: sed plus, minus vè ab illo distare. Deindè erat hoc illis vtile, ne cogerentur duo simul festa seruare, in quibus neq; cibos parare, neque mortuos sepelire, neque alia similia illis licebant, à quibus duobus continenter diebus abstinere valdè onerosum fuisset. Denique, etiā nunc dicuntur Hebræi vt huiusmodi Calendarijs, vt quodcumq; prima Neomenia in feriam secundam, quartam, vel sextam incidat, in diem aliam transferatur vt prædictum incommodum omnibus anni festis vitetur, vt Ioannes Hentenius supra, & alij latius declarant. Fundamentum præcipuum huius sententiæ est, quia ex Euangelio Ioannis apertè colligitur, Iudæos nondum manducasse agnū, quando Christum occiderunt: ergo vel hoc fuit, quia Christus anticipauit Phasē, vel quia Iudæi postposuerunt: nō primum: ergo secundum. Primum antecedens patet primo ex Ioan. 18. *Et ipsi non introierunt prætorium,*

Paul. Bur.

Ioan. Hent.

Gagnei.

Ioan. Luc.

Onuphr.

Ians.

Catharinus

Rab. Gam.

Ioan. 18. & 19. *ne contaminarentur, sed ut manducarent Pascha.* Secundo, Ioan. 19. *Erat autem parasceue Pascha,* id est præparatio ad Pascha. Ipso ergo die, quo Christus est crucifixus, nondum erat Pascha celebratum, sed ad illud fiebat præparatio. Et ita videntur exponere hunc locum August. tract. 117. in Ioannem, & lib. 3. de consensu Evangelistarum cap. 13. Beda, & Glossa ordinaria Ioannis 19. & Anselmus Matt. 27. in illa verba. *Altera autem die, quæ est post Parasceue.* Et confirmatur, quia si erat dies præparationis, ergo non erat dies festus, in quo nihil licebat præparare. Alia fundamenta afferemus in sequenti opinione.

August.
Beda.
Gloss. ord.
Anselm.

Secunda sententia est Iudeos solitos fuisse celebrare semper Pascha luna decima quarta ad vespèram: tamen quando hæc incidebat in feriam quintam, transferre solitos primum diem azymorum in diem Sabbathi, ne duos nimirum festos dies continuè celebrarent. Quæ opinio differt à præcedenti, & à sententia Græcorum in hoc, quia docet Christum eadem nocte cœnasse agnum, quæ illum cœnabat synagoga Iudeorum vniuersa: cum illis autem conuenit, quia docet Christum non fuisse occisum in die festo, & solenni. Hæc fuit sententia Ruperti lib. 2. in Leuiticum cap. 36. & lib. 10. in Matth. circa id capit. 26. *scitis, quia post biduum Pascha fiet.* Hic verò autor in nulla vel historia, vel traditione fundat eam consuetudinem Iudeorum. Solum contendit ex Evangelio probare Christum non fuisse occisum in die festo. Primo ex illo Matth. 26. *Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.* Secundo est illo Verbo Ioannis 19. *Et non remaneret in cruce corpora Sabbatho, erat enim magnus dies ille sabbathi:* porro non alia erat ratione magnus nisi quia festiuitas Paschalis in eum transferebatur. Tertiò, quia in eo die multa opera facta sunt à Iudeis, quæ in die festo non lucuisent: vt v. g. omnia, quæ in Christi morte procuranda fecerunt: neque est verisimile eos publicè egisse contra obseruantiam legis. Quia licet alijs in rebus essent prauis, tamen caeremoniarum legis erant obseruantissimi, vnde non ausi sunt ingredi prætorium, ne contaminarentur: imò Pilato dixerunt, *Nobis non licet interficere quemquam.* Deinde etiam pii viri, & mulieres nonnulla fecerunt eo die, quæ non licebant die festo, nimirum, quod Iosephus ab Arimat.

Matth. 27.
Ioan. 19.

Ioan. 18.

thia emerit syndonè, & deposuerit Christi corpus de cruce, illudq; inoluerit, ac posuerit in monumèto, & aduoluerit lapidem ad ostium monumenti. Marc. 15. & de mulieribus, quod reuertentes parauerunt aromatha, & vnguenta Luc. 23.

Matth. 15.
Luc. 23.

Dicendū verò est primo Iudeos eadem, qua Christus, nocte cœnasse Paschalem Agnum, atque adeò post illius esum mortem Christi à Pilato petiisse. Hæc sententia est cõmunis Theologorum, quos infra referam, & probatur primo ex Evangelio Matth. 26. & Marc. 14. Luc. 22. *Primo die azymorum, quando Pascha immolabant.* Vel (vt Lucas ait) *In quo necesse erat occidi Pascha.* Ex quibus verbis, primo habemus Christum comedisse agnum prima die azymorum, non dicebatur autem, *prima dies azymorum*, nisi quia incipiebant in ea Iudæi abstinere à fermentato, scilicet ad vespèram lunæ decimæ quartæ, vt supra explicatum est. Responderi potest non vocari primam diem azymorum factò, sed iure. Nam erat dies, in qua secundum legem abstinendum erat à fermentato, quamuis de facto Iudæi hoc non facerent, sed transferrent. Sed in primis hoc non dicitur consequenter. Nam si Iudæi legitime introduxerant eam consuetudinem, & festorum translationem, iam non tenebantur eo die seruare azyma, ergo nec iure, nec facto erat primus dies azymorum. Deinde licet illa interpretatio possit accommodari verbis Lucæ, *In quo necesse erat occidi Pascha*, quæ ius significant, tamen cum verbis Marci stare non potest. *Quando Pascha immolabant*, hæc enim factum, & executionem apertè demonstrant. Præterea idem conuinci potest ex verbis Christi Matth. 26. *scitis, quia post biduum Pascha fiet:* quæ nō ius, & obligationem: sed factum indicant. Præsertim cum discipuli, qui non erant docti, sed vulgares homines, nihil aliud scirent de die, in quo Pascha erat celebrandum nisi quod in vsu erat totius plebis; & tamen ipsi etiam discipuli supponentes illum esse diem Paschatis, querebant à Christo. *Vbi vis paremus tibi comedere pascha?* Non est igitur sermo in toto illo contextu Evangelico, nisi de die, in quo de facto Iudæi pascha immolabant: & tamen eodem die dicitur Christus illud immolasse. Deniq; etiam si admittamus illam verborum Lucæ interpretationem, potest retorqueri argumentum contra prædictam sententiā.

Iudæi eadem
qua Christus
nocte agnum
paschale immolant.

Matth. 14.
Luc. 21.

Matth. 26.

Quia si iuxta legem necesse erat occidī pascha. 14. luna quando Christus agnum coenauit: ergo non solum secundum calculum astronomicum, sed etiam iuxta vsitatum morem, & calendarium synagoga id erat necessarium: alioqui fieret, illam consuetudinem, & traditionem Iudæorum esse legi contrariam, quod etiam autores contrariæ sententiæ concedere non audent: neque est verisimile, quandoquidem dicunt esse introductam à viris sanctis, & in lege peritis, & sine vlla contradictione, vel prophetarum reprehensione tot annis obseruatam. Quod argumentum potius videtur conuincere, nullam fuisse talem consuetudinem tempore Christi Domini, de quo statim dicam. Tamen illa admissa, non propterea negandum est (quod in Euangelio est manifestum) Christum eodem die celebrasse pascha, quo synagoga illud sacrificabat, atque adeo eodem modo numerasse decimam quartam lunam, quo in tota synagoga numerabatur.

Secundo probatur nostra sententia testimonijs sanctorum Patrum. Nam in primis Græci, qui dicunt Christum coenasse decima tertia luna, vt Iudæorum pascha anteuertet, manifeste supponunt solitos esse Iudæos celebrare pascha decima quarta luna: & eadem die tempore passionis Christi illud celebrasse.

Deinde Patres tam Græci, quam Latini, vbicunque de hac materia loquuntur, nullam distinctionem faciunt inter tempus à lege præscriptum, & à Christo, & à cæteris Iudæis in nocte coenæ obseruatam. Id patet ex autoribus, supra citatis, præsertim Theodoret. quæst. 24. in Exod. dicente, Christum esse traditum decima quarta luna, quando Iudæi pascha immolabant. Et idem supponit Clem. Roman. libr. 5. constit. capit. 13. & 16. Beda libro de ratione temp. capit. 57. & 59. Anselmus libro. 2. de imagine mundi capitulo. 17. vbi dicit Christum iuxta ritum legis, & morem Iudaicum celebrasse Pascha, quando illi celebrabant. Rupert. lib. 2. in Exod. capit. 18. & lib. 3. in Ostr. cap. 7. & lib. 4. de operibus Spiritus Sancti capit. 8. *Faciebant (inquit) Pascha secundum lunæ cursum decima quarta die, comedebant agnum secundum legis mandatum, & eadem nocte Dominum nostrum comprehenderunt.* Denique Chrysost. hom. 85. in Matth. licet in aliquo à nostra

A sententia discrepet, vt postea dicam, tamen eo ipso hanc assertionem statuit. Dicit enim Iudæos præ ira, & odio in Christum præuaticatos esse legem, suosque ritus, & mores transgressos, pascha differendo, ergo supponit, tam secundum legem, quam secundum obseruatam consuetudinem debuisse pascha ea nocte celebrari.

Tertio id, quod supponitur de illa traditione, & consuetudine, apocriphum est, & improbabile. Nam in primis autores, & libri, qui ad eam probandam afferuntur, nullius sunt autoritatis: solum enim sunt quidam Rabbini, qui ante quingentos tantum annos scripserunt. Deinde Iosephus libro. 2. antiqui. c. 5. & lib. 3. c. 10. cum retulisset ritum lege præscriptum, Exod. 12. eodem modo suo tempore à Iudæis seruatum esse dicit, nulla facta mentione alicuius mutationis, seu transpositionis dierum. Et eodem modo loquitur Philo Iudæus, temporibus Christi vicinus, in citatis libris de Decalogo, & libro. 3. de vita Moyfis, Idem quæ refert Euseb. lib. 7. hist. ca. 26. ex Anatolio in libris de paschate: qui id etiam confirmat autoritate Iosephi, Philonis, & aliorum antiquorum. Idem Nicepho. libro 6. histo. cap. 36. & 37. Et confirmatur nam ex antiquis Patribus, & historia Ecclesiastica constat, Iudæos indifferenter solitos esse celebrare pascha decima quarta luna, in quacunque die hebdomadæ incidisset, & ideo hæretici dicti, *Quarto decimani*, dicti sunt *Iudaizantes*, quod in quocunque die hebdomadæ pascha celebrandum esse contenderent, si decima quarta luna in eum incideret. Quam consuetudinem aliquando Orientalis Ecclesia magna ex parte seruauit. Ita colligitur ex epistola Concilij Niceni ad Ecclesiam Alexandrinam, quam refert Nicephorus libro octauo historiae, capitulo. 24. & 15. & Theodoretus libro primo historiae capit. nono, & decimo, & Socrates libro histor. capit. sexto & in Tripartita libro secundo ca. duodecimo. Item ex epistola Constantini Imperatoris. quam refert Euseb. libro. 3. de vita Constantini capit. 16. & 17. Idem colligitur ex eodem Eusebio libro. 5. Hist. ca. 22. & sequentibus, & Nicephor. libr. 4. Histor. capit. 36. & ex Augus. hæres. 29. & Epiphano hæres. 50. & hæres. 70. Isidoro libr. 8. originum, ca. 5. & Athanas. epistolol. ad Orthodoxos

Ioseph.

Philo.
Euseb.
Anatol.
Nicephor.Hæretici
quarto decimani.Con. Nicæ.
Theodore.
Socrat.

Euseb.

Augus.
Epiph.
Isidor.
Athanas.

Theodore.

Clem. Pap.

Beda.

Anselm.

Rupert.

Chrysost.

doxos de synodis Arimini, & Seleucię congregatis. Si igitur tempore primitiua Ec-
clesiæ, Iudæi Pascha celebrabant decima
quarta luna, in quancumque diem hebdo-
madæ incideret (vt disertis verbis dicunt
multi ex citatis Patribus) falsa omnino, at-
quę conficta est illa mutatio, atque obser-
uatio dierum, quæ ab alia sententia asseri-
tur. Præsertim quia ex hac eadem traditio-
ne constat, solitos fuisse Iudæos die domi-
nica suum pascha celebrare, si in illud de-
cima quarta luna incidisset, & consequen-
ter feria secunda primum diem festum azy-
morum agere. Quod prædicta sententia
negat, eo quod alias necessariū esset in se-
quenti hebdomada duo festa continenter
obseruare, scilicet Sabbathum, & dominicā
diem, quæ futura erat septima azymorum,
in qua iuxta legem, ab omni opere serui-
li vacandum erat: quod inconueniens præ-
dicta sententia vitare cupiebat. Illud ve-
rò quod assumimus, non obscure colligitur
ex dictis Patribus, & ex Ambros. epif.
83. & Bedæ libro de ratione temporū. c. 56.
& 59. qui referunt, hac de causa præcep-
tum esse in Ecclesia, vt quando luna deci-
ma quarta indicit in diem dominicam Pas-
chale festum in sequentem dominicam dif-
feratur, ne Christi annorum, & Iudæorum
celebritas, in eum diem coincideret, quod
nunc etiam obseruat Ecclesia. De qua re
videri possunt epistolæ decretales Pij pri-
mi, & Victoris Pontificum.

Quarto hinc obiter soluitur præcipuum
fundamentum, quod excogitatum est ad
hanc mutationem confingendam, simul-
quę ostenditur nulla ratione fuisse neces-
sariā, quia si aliqua esset, maximè ne duo
dies festi continenter occurrerent: sed hæc
ratio nullius momenti est. Primò, quia re-
uera nunquam Iudæi hoc incommodum
vitare studuerunt, vt ex dictis satis con-
stat, & ex Ioseph. libr. 13. antiquit. cap. 16.
vbi refert, tempore Hircani festum Pente-
costes proximè post Sabbathum incidisse.
Ac præterea ex ijs, quæ contraria sen-
tentia docet, apertè conuincitur. Dicunt
enim autores illius, primum diem azy-
morum tempore mortis Christi celebratum
esse à Iudæis in die Sabbathi: vnde ne-
cesse fuit septimam diem azymorum inci-
dere in feriam sextam sequentem, illa au-
tem dies etiam erat festiua, & solennis, er-
go necessario incidunt in illud incommo-

A dum, quod vitare student. Deinde nullum
reuera erat incommodum in ea festorum
continuatione. Duo etiam sunt, quæ affe-
runtur, primum est de necessitate ciborum,
quæ in die festo parari non poterant. Sed
hoc procedit ex falso fundamento. Nam
licet in die Sabbathi, prohibitum esset
coquere, & parare cibos Exod. 16. non ta-
men in alijs festiuitatibus, & præsertim in
die Paschæ, de quo, & de die septimo azy-
morum dicitur Exod. 12. *Nihil operis facie-
tis in eis exceptis ijs, quæ ad vescendum perti-
nent.* Ac propterea (vt notauit D. Thomas
Ioan. 19.) prima dies azymorum, licet es-
set festum Paschæ, poterat esse parasceue,
idest, præparatio ad Sabbathum sequen-
tem. Alterum incommodum erat de sepul-
tura mortuorum, quam biduo differre val-
de fuisset molestum. Sed hoc etiam falso
nititur fundamento. Nam (vt aduertit Ca-
rieran. Leuitic. 23.) non erat prohibitum
in die Paschæ sepelire mortuos, quia illud
non erat opus seruale. Vnde Tobia. 2. legi-
mus eum die festo surrexisse ante pran-
dium, & corpus mortuum occultè do-
mum attulisse, vt illud postea sepeli-
ret.

Sed dicunt, si festum Paschæ feria sexta,
& decima quinta luna celebraretur, neces-
sario sequi, vt dies septima festi tabernacu-
lorum incideret in Sabbathum, hoc autem
erat inconueniens, quia in eo festo multa
fiebant, quæ in Sabbatho fieri non licebat.
Hæc vero argumentatio nullius momenti
est. Tum quia diuina lex nihil in toto fe-
sto tabernaculorū faciendum præcipiebat,
quod in die Sabbathi fieri non posset, vt
constat ex Leuitic. 23. & Num. 26. Alia ve-
rò, quæ Burgenfis refert, incerta sunt, ex
apocryphis traditionibus Iudæorum de-
sumpta, quas verisimilius est non esse
adeò antiquas: sed multo post Christi tem-
pora adinuentas. Tum etiam quia si ea
omnia, quæ in eo festo solita fieri refe-
runtur, actiones erant religiosa, & sacra,
atque ad Dei cultum pertinentes, nulla lex
vetabat, quin in Sabbatho fieri possunt,
iuxta illud Matthæ. 12. *Sabbathis sacer-
dotes in templo sabbathum violant, & sine
crimine sunt:* si autem actiones illæ erant
prophanæ, non erat propter eas mutatio
festi facienda. Vnde confirmatum tota
hæc ratio. Quia omnes istæ causæ, vel
incommoda denuo excogitata, vt fie-

Ambros.
Bedæ.

Pius. 1. Pa.
Vict. Papæ.

Ioseph.

Exod. 12.
16.
D. Thom.

Caier.

Tob. 2.

Obiectio.

Responsio.

Leuit. 23.
Num. 19.

Matth. 12.

ret hæc mutatio, etiam si vera fuissent, non tamen essent de nouo exorta, sed cum ipsa diuina lege necessario coniuncta veluti intrinsicè, & ex natura rei, ergo non poterat sufficere ad eam mutationem faciendam. Quia eo ipso quod necessario consequuntur ex lege lata per se, & non tantum ex accidenti, intelligitur legislator ea non curasse, sed potius eis non obstantibus voluisse obligare lege sua, prout ab ipso lata est. Tandem vel illa mutatio, & consuetudo honesta, atque legitima fuit, vel iniqua. Si primum, ergo Christus Dominus eam obseruasset, nam de eo legimus, quod *ascendebat Ierusalem secundum consuetudinem diei festi*, alioqui sequuntur incommoda præcedenti sectione illata contra Græcorum opinionem: scilicet, quod præbisset Christus occasionem scandali, si iuxta receptam, iustamque consuetudinem, legem Dei non obseruaret. Item neque Iudas, neque Pharisæi omisissent, quin de hoc crimine illum accusarent. Ac denique saltem sequitur aliud incommodum ad materiam de Eucharistia pertinens, scilicet, quamuis demus Christum voluntarie anticipasse legalem cœnam agni, tamen post illam licuisse iuxta illam consuetudinem fermento uti: ex quo facile inciditur in sententiam Græcorum asserentium, Christum in fermentato consecrasse. Si verò dicatur secundum, scilicet illam mutationem fuisse iniquam, mirum est fuisse introductam à viris sanctis, qui tempore reedificationis templi affuerunt, & à nullo prophetarum, neque ab ipso Christo Domino fuisse reprehensam. Sit igitur certum tempore Christi Domini non fuisse factam huiusmodi mutationem. Quod si verum est Iudæos eam nunc obseruare, longè post Christi tempora illi consuetudini initiū dedere, ut etiam ex Rabbi Aben Esra in commentario Leuitic. c. 23. refert Bellarminus loco supra citato.

Dico secundo Christum Dominum interfectum esse in die festo, ac solemnī Paschæ, quando Iudæi primum diem azymorum celebrabant. Hæc conclusio necessario sequitur ex præcedenti. Nam constat ex Evangelio Christum interfectum esse die proximè sequenti post noctem, in qua tam ipse, quam Iudæi omnes pascha immolabant: sed dies ille erat primus azymorum solemnīs, atque festiū, ut constat ex

Exod. 12.

12. Exod. & alijs locis Scripturæ supra ci-

tatis, ergo. Respondet Rupertus, hoc ita futurum fuisse secundum legem: Iudæos vero transulisse festiuitatem. Sed hoc in primis, cum sine historia, aut probatione asseratur, meritò rejicitur, ut per se incredibile, ac voluntariè confictum. Deinde rationes omnes nuper adductæ aduersus Burgenſis translationem, eodem modo urgent contra hanc sententiam, & euidenter refellunt fundamentum eius. Præterea sequitur ex hac sententia aliud incommodum ad doctrinam de Eucharistia pertinens. Nam si Iudæi prius cœnabant agnum cum azymis, & statim redibant ad fermentum per integrum naturalem diem, sequitur (inquam) Christum seruasse hanc consuetudinem, quæ iusta esse supponitur. Vnde vltèrius probabile fit illum in fermentato consecrasse. Nam consecrauit post legalem cœnam, vsuali cœna iam inchoata, vel proximè ante illam, quando ad fermentum redire licebat.

Denique ex Scriptura sacra, & Patribus potest hæc conclusio directe probari. Primo ex verbo illo Ioann. 13. *Ante diem Ioann. 13. festum Paschæ.* Nam præcedenti sectione ostendimus illud necessariò intelligendum esse de naturali, seu artificiali die, qui proximè sequebatur post eam noctem, in qua Christus lauit pedes Discipulorum, & hic appellatur à Ioanne *dies festus Paschæ*: constat autem in illo mortuum esse Christum. Secundò, Ioann. 18. dicunt Iudæi, *Nobis non licet interficere quemquam*, quod supra quæsti. 47. in commentario artic. 4. ostendimus intelligendum esse ratione festi Paschalis, quia nulla alia potest afferri ratio probabilis, cur eis non liceret hominem pœna mortis afficere, si alioqui illa esset dignus. Vnde Chrysost. August. Cyrill. ac Beda, supra pro hac expositione citati, hanc planè docent sententiam. Tertio, eo die, quo Iudæi moliti sunt Christi mortem, simul curarunt liberationem Barabbæ, eamque obtinuerunt, sed hoc posterius factum est in die festo, ergo & illud prius. Minor probatur ex verbis Luc. 23. *Neceſse autem habebat dimittere eis per diem festum, vnum: & Marc. 15. Per diem autem festum solebat dimittere eis vnum ex vinculis.* Matthæ. verò capit. 27. dicit. *Per diem solemnem:* Non potest autem eo loco dici: *Dies festus & solemnis*, nisi primus azymorum. Quod si quis exponat, id dici fieri per diem solē-

Rupertus.

Ioann. 13.

Ioann. 18.

Chrysost.
August.
Cyr.
Beda.Luc. 23.
Mar. 15.
Matt. 27.

nem,

Bellarmin.

Primo azymorum die
Christus occiditur.

nem, quia fiebat in vigilia, & propter solenitatem sequentis diei, magnam vim infert literæ, cum Evangelistæ apertè dicant, id solitum esse fieri in die festo, & solemniori, & ita, ut verba præ se ferunt, simpliciter intelligunt Patres omnes, ut videre est in Chrysostomo, Hieronymo, & alijs Græcis, & Latinis. Quarto afferre possumus illud Amos octauo. *Occidit sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis, & conuertam festiuitates vestras in luctum.* Quem locum quamuis allegorico sensu interpretatur Tertullian. lib. contra Iudæos cap. 9. de die mortis Christi, & subdit, tunc cœpisse solemnitates Iudæorum verti in luctum, quia in die solemniori Paschæ, & primo azymorum, sol occidit in meridie, dum tenebre facta sunt per vniuersam terram. Et eodē modo exposuit Euseb. lib. 10. de Demonstr. Demonstratione sexta: & eleganter Cyril. Ierosolymit. cat. 13. Quibus adiungi potest Origenes hom. 23. in Num. dicens, defecisse omnes Iudæorum festiuitates, eò quòd in loco sancto, & in die festiuitatis Dominum Iesum Christum occiderunt. Et hoc etiam modo intelligendum est, quod scribit Clemens lib. 5. Const. capit. 14. alias. 16. *In ipso die suo festo Dominum comprehenderunt, ut perduceretur ad exitum, quod scriptum est. Posuerunt signa sua signa, & in medio solemnitatis non cognouerunt.* Dicit enim Iudæos cōprehendisse Christum in die festo, quia comprehenderunt illum in nocte decimæ quintæ lunæ, ineunte iam die festo iuxta computationem Hebræorum. Idem docet aperte August. tractat. 50. in Ioannem, exponēs illa verba. *Proximum ergo erat Pascha Iudæorum. Illum (inquit) diem festum Iudæi cruentum habere Domini sanguine voluerunt, illo die festo occisus est agnus, qui nobis eundem diem festum suo sanguine consecrauit.* Ratione non possumus hanc veritatem confirmare, cum solum ad historiam pertineat, tamen (ut Leo Papa notauit sermone. 7. de Passione) non caruit mysterio, nec sine diuino consilio factum est, ut impij Iudæi, qui sauiendi in Christum occasiones sæpe quaesierant, non nisi in solēnitare Paschali exercēdi furoris sui acciperent potestatem. Oportebat enim tam in signe sacrificium in die festo, ac solemniori offerri, & in eo antiquarum victimarum umbras, ac figuras consummari.

Ad fundamenta aliarum opinionum, ut respondeamus, exponenda sunt varia lo-

ca Euangeliorum. Primus est Ioan. 18. *Ipsi non introierunt pratorium, ne contaminarentur, sed ut mādūcarent Pascha.* Prima expositio est, Iudæos quidem nondum immolasse, & comedisse agnum, quando Christum accusabant coram Pilato: id tamen non euenisse, aut quia tempus præscriptum à lege non esset transactum, aut quia ex antiqua consuetudine soleret immutari: sed quia præoccupati, circa mortem Christi, non potuerant eo anno huic solēnitati vacare. Hæc vero responsio, si de omnibus Iudæis intelligatur, æque improbabilis est, ac aliæ opiniones supra improbatæ: tum quia repugnat verbis Euangeliorum supra tractatis. Tum quia in credibile est vniuersam plebem, atque omnes homines externos, qui ad immolandum agnum Ierosolyma conuenerant, in machinanda Christi morte fuisse occupatos, impeditosque, ne agnum suo tempore immolare possent. Si autem intelligatur responsio solum de Phariseis, Scribis, ac principibus sacerdotum, & de nonnullis eorum ministris, est probabilis hæc expositio, & habet autorem Chrysost. homil. 82. & 85. in Matth. quam Theophyl. sequitur: & eadem videtur esse sententia Cyrilli Alexan. loco supracitato, quam etiam ex Eusebio Emisleno refert D. Tho. in catena Luc. 22. & hic videtur esse sensus Leonis Papæ serm. 7. de passione, ubi sic inquit. *Cum Scribas, & seniores populi ad impium concilium Pontifices congregarent, omniumque animos sacerdotum cura admittendi in Iesum sceleris occupasset, ipsi se doctores legis lege priuarunt, & spontaneo defectu ritus sibi patrios abstulerunt. Incipiente enim festiuitate Paschali, qui ornare templum, mundare vasa, victimas providere, & legitimis purificationibus sacratiorem diligentiam adhibere debuerant, parricidalis odij furore concepto, ad vnum opus vacant, & in vnu facinus simili crudelitate coniurant. Quæ ferè verba mutatus videtur Leo ex Hieronymo Matth. 26. circa illud. *Tunc congregati sunt principes sacerdotum, &c.* Addi etiam potest coniectura. Quia cum principes Iudæorum vehementi odio in Christum ducerentur, Iudæque promissionem, & aduentum auidissimè expectarent, verisimile est tota illa nocte huic operi fuisse intentos, prius præparando cohortem, & ministros, ut Christum caperent, postea ipsum cōprehendendo, examinando,*

ta in oppositum.
Testimonij
Ioan. 18.
1. exposit.

Chrysost.
Theophyl.
Cyril. Alex.
Euseb. Emis.
D. Thom.
Leo Papa.

Hierony.
Matth. 26.

Act. 23.

nando, ac iniurijs afficiendo. Denique cum A legamus Actor. 23. quosdam Iudæos ita exarsisse odio in Paulum, ut sese deuoxerint, neque māducaturus, neque bibituros, donec ipsum occiderent, quid mirum est si dicamus hoc Iudæos, qui multo maiori odio in Christum ardebant, tam fuisse sollicitos circa mortem Christi, ut nihil de agni māducatione curarint?

Obiectio.

Exod. 12.

Quod si obijcias, hoc fuisse contra legem quæ Exod. 12. præcipiebat, ut omnes eadem nocte manducarent agnum: Iudæos autem, quamuis alioqui essent iniquissimi, tamen in obseruandis suis legalibus cæremonijs fuisse obseruantissimos. Respondetur, eos ita fuisse obsecratos odio, & inuidia in Christum, ut maius Dei obsequium existimauerint curare illius mortem, quam legem exequi. Et fortasse multorum ex nimia malitia, atque ira contra propriam conscientiam legem transgressi sunt, ut animi affectum immoderatum, & insatiabilem sitim sanguinis Christi explerent.

Nihilominus hæc expositio suspecta mihi est. Quia illi Iudæi nullam habuerunt probabilem occasionem omittendi celebrationem Pasche, etiamsi omnem sollicitudinem circa mortem Christi adhibere voluissent. Nam Iudas traditor, etiam si de eadem re fuerit sollicitus, tempus habuit manducandi Pascha. Quinimò verisimile est ita fuisse inter ipsos constitutum, ut post agni cœnam, noctis tempore, opportunam horam ad illum tradendum, & comprehendendum quæreret. Præsertim quia post cœnam agni lauit Christus pedes discipulorum, instituit cœnam mysticam, & vsualem obiuit, & postquam egressus est Iudas longum sermonem habuit cum discipulis suis: habuerunt ergo satis temporis, ut possent agnum manducare. Adde, quod si māducationem agni ea nocte à lege præscriptam prætermisissent, non debuissent manducare illum vsque ad. 14. lunam mensis sequentis, iuxta legē latam Num. 10. ergo non erant solliciti de manducatione agni, quando prætorium non sunt ingressi, ut manducarent Pascha.

Num. 10.

2. Exposit.

D. Thom.

Alcuin.

August.

Chrysost.

Theophyl.

Innocent.

Secunda ergo expositio est nomine Pasche eo loco non agnum, sed azymos panes significari. Hanc amplexus est D. Thom. hic quæst. 46. artic. 9. ad. 1. & super Ioann. & in catena pro illa refert Alcuinum; eique

fauent August. tract. 114. in Ioann. & Chrysost. hom. 82. in Ioann. & Theophyl. Ioann. 18. eamque sequitur Innocent. libr. 4. de mysterio missæ, cap. 4. Duo vero huic expositioni obstare possunt. Primum est, quia non potest ex Scriptura ostēdi panes azymos interdum vocari Pascha. Alterum est, quia similiter non potest probari ex Scriptura ad manducandum azyma, fuisse necessariam munditiam legalem: imò cum panis azymus illis diebus esset quasi vsualis, & ritus ille per septem dies integros duraret, non est admodum verisimile ad illum fuisse necessariam specialem munditiam, vel obseruantiam. Quæ obiectioes satis probant hanc expositionem esse valde incertam, ac dubiam. Si quis tamen eam sustinere velit, respondere potest ad primam, nomē Pasche, (ut supra dictum est) quamuis primæua significatione solemnitatem dumtaxat agni significaret, translatum tamen esse ad significandum totum tempus solemnitatis azymorum. Vnde sicut nomen Pasche, prout significat proprium Pascha interdum significat tempus, in quo manducatur agnus, interdum agnū ipsum, ita etiam prout significat totam solemnitatem azymorum, interdum significat totum tempus illius solemnitatis: interdum verò proprium cibum illius temporis, seu paschalem, qui præcipue erat panis azymus: atque ita, cum dicitur, *Et manducarent Pascha*, non malè exponitur, id est, ut manducarent Paschalem cibum. Neque oportet, ut hæc significatio huius vocis omnino eodem modo in aliis locis Scripturæ reperiatur, sed satis est, quod ex alijs probabiliter deducatur. Et eodem modo respondetur ad secundam. Nam panes azymi habebantur sancti, & legales, sicut panes propositionis, ad quos edendos necessaria erat munditia, ut aperte colligitur ex. 1. Reg. 1. capite. 21. quanquam in lege nullibi repetiatur expressum, quod ea munditia esset necessaria, sed solum subintellectum sit, quia panes sancti habebantur. Ad hunc ergo modum, quamuis non æquali ratione, panes azymi sancti, & legali obseruatione, ac puritate digni existimari possunt, & ita inter sacros cibos numerantur à Iosepho. libro. 3. antiquitat. capite. 10. & Philone lib. de vita contemplat. iuxta finem.

Ioseph. Philo.

Tertia verò expositio, quæ eò probabilior videtur, quo in scriptura maius habet funda-

Vera expositio.

*In pratorii
Filiis ingre-
di Principes
Iudeorum cur-
rentes.*
Num. 28.
Deut. 16.
1. Para. 30.
C. 35.
Ioseph.
August.
Leuit. 6. 7.
C. 22.

fundamentum, est nomine *pascha* illo lo-
co non significari agnum Paschalem, sed
alia animalia, quæ illis diebus sacrificari so-
lebant. Quod enim illis diebus præsertim
primo, & ultimo plures victimæ, & sacrifici-
cia Paschalia offerrentur, constat ex Num.
28. Deuter. 16. 2. Paralipomen. 30. & 35.
& ex Iosepho libr. 3. antiquitat. cap. 10. &
lib. 17. c. 11. Quod verò hostiæ illæ, seu vi-
timæ *pascha* nomine interdum in Scrip-
tura significantur, tradidit Augustin. libr.
quæst. super Deuter. c. 24. & in superio-
ribus ex varijs locis Scripturæ probatum à
nobis est sect. 2. in fine. Deniq; quod huius-
modi victimæ Paschales tantum à mundis
legitimè manducari possent generaliter
colligitur ex Leuit. 6. & 7. & 22. & ex
Num. 18. specialius vero ex Deuter. 22.
Rectè igitur in supradicto loco Ioannis no-
mine Pasche huiusmodi sacrificia intelli-
guntur. Quæ expositione attigit Abulensi.
in. 2. parte sui defensorij, eamque recentio-
res scriptores frequentius approbant.

August.
Secundum testimonium explicandum,
est illud Ioan. 19. *Erat autem parasceue Pascha.*
Circa quod notandū est cum August. tract.
117. in Ioannem *parasceuem* vocem Græcā
esse, & *præparationem* significare. Vnde fit,
cum Ioannes vocat diem mortis Christi
parasceuem pascha, dupliciter posse intelli-
gi, primo vt vox illa, *pascha*, significet (vt ita
dicam) terminum ad quem, id est præpara-
tionem ad Pascha: & hæc interpretatio fa-
uet obiectioni factæ, & ex illa sequitur
Christum non in primo die Paschatis esse
mortuum, sed in vigilia Paschatis. Sed hæc
interpretatio falsa est, vt ostendam. Alio
ergo modo exponenda est illa vox *pascha*,
vt significet quasi subiectum, seu tempus,
in quod dies ille præparationis, tunc inci-
dit, ita vt habeat vim adiectiui, & idem sit

*Testimonij
Ioan. 19.
Expositio.*
*Exod. 35. &
16.*
*Testimonij
Ioan. 19.
Expositio.*
parasceue pasche, quod parasceue Paschale,
seu quod in die Paschæ fiebat. Hanc verò
esse legitimam expositionem ostendo. Pri-
mum, quia feria sexta erat apud Iudæos
dies præparationis ad Sabbathum, quia in
illa præparabantur necessaria ad Sabbathum.
Quia (vt supra diximus) licet in alijs
festisliceret necessaria ad victum præpa-
rare: non tamen in Sabbatho. Vnde Exod.
35. etiam succedere ignem prohibitū erat,
& ideo die ante Sabbathum omnia ita præ-
parabant Iudei, vt in Sabbatho omnino
vacare possent, vt colligitur Exod. 16. vbi

A die sexta præcipiuntur colligere cibos du-
plices. Vbi Origenes hom. 7. notat, hinc *Origens.*
diem illam sextam hebdomadæ vocatam *Mar. 15.*
esse *parasceuem*. Quod non obscure colligi-
tur ex Marco cap. 15. dicente, *Erat parasceue,*
quod est ante Sabbathum: non ergo vocatur
parasceue, quia esset preparatio ad Pascha:
sed quia communi nomine dies illa ita vo-
cabatur. Et eodem sensu dixit Matt. c. 27. *Matt. 27.*
Altera autem die, quæ est post parasceuem,
qua circumloquutione explicat diem Sab-
bathi, & absolute vocat *parasceuem*, plane
indicans hoc nomine absolute dicto solitā
esse significari feriam sextam. Et idem col-
ligitur ex Luc. 23. dicente, *Erat parasceue &
Sabbathum illucescat.* Et confirmatur, quia
ad diem Paschæ nulla præparatio fiebat,
B quia (vt diximus) in eo poterant cibi præ-
parari, ergo sine fundamento dicitur diem
illum vocari præparationem ad Pascha.
Confirmatur tandem ex Iosepho libr. 16. *Ioseph.*
Antiq. cap. 10. vbi refert Augusti rescriptū,
vbi hæc verba habentur. *Neque cogi Iudæos
ad præstandum iudicamenta Sabbatho, aut pri-
die Sabbathorum, post horam nonam in para-
sceue.* Vbi aperte vox illa *parasceue* feriam
sextam significat, quæ interdum etiam in
antiquis canonibus Ecclesiæ retinetur, vt
videre licet in cano. 68. Apostolorum, &
apud Clement. lib. 7. Const. c. 24.

Sed contra, Nam Augustinus tract. 120.
in Ioan. dicit, *Acceleratam fuisse à Iudæis se-
pulturam Christi, ne aduersperasceret, quando-
iam propter parasceuem, quam cœnam puram
appellant, facere tale aliquid non licebat.* Et si-
milis habet Beda Ioan. 19. Sentiant ergo,
Iudæos cœnatos fuisse illa nocte cœnam
puram, & ideo Christi sepulturam matu-
rasse: cœna autem pura non videtur dici
posse nisi cœna agni. De hoc testimonio
August. atque de cœna pura multa cōmen-
tatur Cæsar Baroni. in suis annalibus, ann.
34. ac reprehendit eos, qui nomine *cœnæ
puræ* censent appellari solitam quamlibet
feriam sextam, seu diem *parasceues*, quia
nulla ratio reddi potest huiusmodi genera-
lis appellationis. Vnde existimat cœnam
Paschalem intelligi nomine cœnæ puræ pro-
pter azymos panes, qui puritatem, & synceritatem
significabant. ad Corin. 5. Atque
ita tandem fatetur, Augustinum illo loco
favere contrariæ sententiæ asserenti Iudæos
nondum cœnasse Pascha, quando Christus
mortuus est. Et confirmat ex eodem Au-
gust.

gust. tract. 117. in Ioann. & libr. 3. de consensu Euang. capit. 13. vbi *parasceue* Paschæ interpretari videtur, fuisse preparationem ad Pascha. Sed quidquid sit de alijs locis: tamen (quod ad cœnam puram attinet) probabilius existimo, non diem Paschatis fuisse ita appellatum propter cœnam agni: sed quamlibet diem parasceues, seu feriæ sextæ. August. enim non dicit cœnam agni, nec parasceuem Paschæ vocatam esse cœnam puram: sed absolute *parasceuem*, & eodẽ modo loquitur Beda. Et expresse Iren. lib. 1. cont. hæres. cap. 10. dicit sextam diem appellari *cœnam puram*: & lib. 5. cap. 23. *Parasceue* (inquit) *quæ dicitur cœna pura, id est, feriæ sextæ*. Cur autem feriæ sexta ita sit appellata, mihi non satis constat. Probabile verò est, solitos fuisse Iudæos in nocte feriæ sextæ propter Sabbathi festiuitatem, solennem aliquam cœnam instituere. Constat enim ex Tertul. lib. 5. cont. Marci. c. 4. Iudæos inter alias festiuitates annuere cœnas puras, quas ibi à ieiunijs distinguit. Et hætenus de fundamentis allatis pro prima sententia.

In fundamentis secundæ sententiæ alia occurrunt exponenda testimonia, primum est illud Matt. 29. *Non in die festo*. Ad quod primum dicendum est cum Chrys. hom. 80. in Matth. eos, qui hoc dicebant, non pietatis causa fuisse permotos, vt id dicerent, aut quia putarent id esse cõtra solennitatem diei festi, sed (vt ipsimet dixerunt) *Ne tumultus fieret in populo*. Deinde quamuis nonnulli ex illis hoc concilium dederint: sed aliorum certè sententiæ præualuit, præsertim cum Iudas vltro offerret se se pollicitus IESVM sine tumultu, ac rumore tradere. Quod ferè notauit Rupertus libro. 3. in Oseam, circa illa verba. *Quienit paulum ciuitas à commissione fermèri*. Imò verisimile est, Iudæorum principes maiori ex parte studuisse, obstinatoque animo voluisse Christum in die solenni Paschæ interficere, quando ex omnibus regionibus congregati erant Iudæi Ierosolymis, vt supplicium esset celebrius, ac notius. Quod diuina prouidentia in bonum conuertit, nam inde factum est, vt Christi innocentia, & veritas mortis, ac resurrectionis eius neminem posset latere, nisi voluntarie excæcari voluisset.

Secundus locus explicandus est de *magno die sabbathi*, qui (vt ibi notat Rupertus)

A tus) nõ propterea ita est appellatus, quod esset primus azymorum: sed quia erat Sabbathum Paschale, & simul cum festiuitate Paschæ coniungebatur azymorum obseruatio, quod multum augebat diei solennitatem: tum propter dictam causam, tum etiam, quia quando illud Sabbathum occurrebat proximè post primum diem azymorum, non poterant Iudæi, qui Ierosolymam conuenerant, longum iter agere, vt ad propria redirent, & ita reddebatur solemnior ille dies Sabbathi propter magnam populorum frequentiam. Adde præterea, quod Deuter. 21. præceptum erat, vt corpora eorum, qui supplicio afficiebantur eodem die de patibulo deponerentur. Aliunde verò instabat iam vespere in qua solennitas Sabbathi incipiebat, & quia cum illa cœnata erat festiuitas azymorum, ideo solliciti erant, ne cogerentur aut in die Sabbathi corpora deponere, quod fortasse non licebat eis, maxime quando facile præueniri poterat, vel ea per totum diem in patibulis relinquere, quod & contra legem erat, & contra tanti diei solennitatem.

B Dices, maior erat solennitas primi diei azymorum, quam solennitas Sabbathi, etiam si in secundum azymorum incideret. Rursus grauius erat corpora hominum in patibulis ponere, & interficere, quam ibi iam posita relinquere, ergo, si hoc posterius tanta sollicitudine vitarunt Iudæi, multo magis prius. Respondetur, quidquid sit de antecedenti, quod non caret dubitatione, quia dies Sabbathi, quoad alias actiones, & circumstantias festiuior erat (vt ex supra dictis colligi potest) negatur consequentia. Quia non erat æqualis affectus Iudæorũ. Antequam enim Christum interficerent, vehementi passione, & affectu mortis eius impellebantur, & ideo nihil de festi solennitate curabant, dummodo mortem eius accelerarent: postquam verò desiderium expleuerunt suum, neque amplius haberent, quod aduersus Christum machinarentur, religionem, dieiq; festiuitatem simulare voluerunt.

C Tertio loco exponendum est, quomodo in die festo potuerunt fieri à Iudeis omnia, quæ de passione Christi Evangelistæ narrant. Et primum quidem de Iudæis hostibus Christi dici potest, eis non fuisse prohib. tum causam dicere in die festo, & mortem procurare: sed exequi, iuxta illud

Beda.
Irenæ.

Tertul.

Responsio
ad argumen-
ta secundæ
sententiæ.
Matt. 27.
Chrysost.

Ruper.

Magnus
dies sabbatithiquid.
Ruper.
Deut. 21.
Deut. 21.
Deut. 21.
Deut. 21.
Deut. 21.
Deut. 21.
Deut. 21.
Deut. 21.
Deut. 21.Deut. 21.
Deut. 21.
Deut. 21.

Obiectio.

Responsio.

Dubium.

Responsio.

Ioan. 18.
Cyr.
Chryf.
August.

Iud Ioan. 18. *Nobis non licet interficere quemquam*, quod dictum à Iudeis esse propter diem festum, supra cum Cyril. Chryf. & August. docuimus. Supponebant ergo Iudæi tibi licere petere in die festo mortem Christi, quod faciebant, cum eam exequi recusarent, quia non licebat. Secundo dici potest eos actos esse incredibili odio, & invidia in Christum, adeoque fuisse obsecratos, ut exilimarēt magnum se obsequium prestare Deo, interficiendo eum, quem Deo blasphemum, & genti suæ valde perniciosum iudicabant: aliunde verò timebant populi tumultum, quia sciebant eū habere plures discipulos, à quibus diligebatur, verébantur denique ne aliqua ratione elaberetur ē manibus, sicut alias sæpe fecerat, & ideo nacta opportunitate, eam neque breuissimo tempore differre voluerunt. Cuius voluntatis nonnulla signa prius dederant. Nam Ioan. 7. in die festiuitatis Scenopægie voluerunt eum comprehendere, ideinque tentarunt postea in die magno, seu octauo festiuitatis. Et Ioann. 10. in alio die festo eum lapidare tentarunt, ubi iam non tantum procurare, sed exequi mortem eius volebant in die festo, sicut Num. 25. transgressor Sabbathi eodem die lapidatus est.

Ioann. 7. &
10.
Num. 25.

Dubium.
Responsio.

Deinde de mulieribus, vel alijs personis, quæ ex pietate Christi corpus eodem die sepulturæ mandarunt, respondetur facile, ea opera non fuisse seruilia, sed charitatis, & pietatis, & ideo non fuisse prohibita in illo die (vt supra probatum est) secus verò erat de die Sabbathi, in quo non seruilia opera, sed simpliciter opera prohibebantur, vt patet Exod. 16. 20. & sequētib. Quod absolute de omnibus operibus Iudæi intelligebant, & saltem intelligi de laboriosis potest, quorum magna necessitas non occurrebat, seu quæ sine incommododifferri, aut præueniri nō poterāt. Deniq; q̄ de mulieribus additur, quæ parauerunt aromata, vt Christum iam sepultum vngerent, quamuis eandem possit admittere responsionē: probabile tamen est eas non id fecisse eodem die, quo mortuus est Christus, sed die sequenti post occasum solis finita iam Sabbathi festiuitate. Marcus enim cap. 16. expresse dicit. *Et cum transisset sabbathum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum.* Vnde quod Lucas ait, c. 23. *Et venerunt parauerunt aromata, & vnguenta, & sabbatho*

Exod. 16.
c. 20.

Aromata ad
vngendū Chri-
sti corp⁹ mu-
lieres quādo
parauerunt.
Mar. 16.

Luc. 23.

quidem sluerunt secundum mandatum, vel in. Innocent. 3. telligendum est per anticipationem (vt exponit Innocent. 3. lib. 4. de myste. missæ, ca. 4.) vel certè intelligi potest, quædam parasse illo die veneris, antequam sol occideret, & Sabbathum inciperet, quæ domi habebant, vel ad manum facile habere poterant: plura vero emisse postea die sequenti finita Sabbathi festiuitate.

SECTIO V.

Qua die hebdomadæ, & mensis Christus Dominus fuerit mortuus.

DVbitatio hæc facillè potest ex dictis in præcedenti sectione definiri. Nam quod attinet ad priorem partem, ex dictis planè sequitur Christum mortuum esse feria sexta, hoc est, die Veneris, quod aperte constat ex Euangelio. Dicitur enim Matt. 27. Christum crucifixus & sepultus in die parasceues, & Marcus cap. 15. addit. *Quod est ante sabbathum.* Et Lucas cap. 23. *Erat (inquit) parasceues, & sabbathum illucescebat*, loquitur autem de die, & hora sepulturæ Christi, dicit autem illuxisse Sabbathum, quia erat propè occasum solis, in cuius crepusculo Sabbathi festiuitas incipiebat. Denique Ioannes cap. 19. dicit depositum fuisse Christum de cruce eodē die, quo sepultus est, ne in cruce Sabbatho maneret, constat ergo crucifixum esse die Veneris. Quod enim quidam exponere conati sunt *sabbathum* ibi non significare propriè, & in rigore septimam diem hebdomadæ, sed Paschæ festiuitatem, inauditum est, & omnino falsum, atq; contra propriā significationē *parasceues*, & *sabbathi*: & procedit ex falso fundamento, scilicet diē proximū post mortē Christi fuisse festū paschæ. Repugnat deniq; cōmuni sensui, & traditioni Ecclesiæ, quæ sextū diē hebdomadæ specialiter veneratur, ac celebrat, eò q̄ Christus Dñs in eo sit mortuus, vt tradidit etiā August. lib. 4. de Trinitat. c. 5. & epistola. 119. ad Iannarium. c. 13. 14. & 15. quæ etiam habetur inter epistolas Hieronymi tomo. 9. Et eandem causam ab initio Ecclesiæ obseruatam est, vt fideles eo die à carnibus abstineant, vt constat ex Clemente lib. 5. Constit. cavltimo, & libro. 7. cap. 22. al'as. 24. & Ignatio epistola octaua ad Philippenſes iuxta finem, Clemēte Alexandrin.

Feria sexta
Christus mor-
tuum.

Mat. 27.
Mar. 15.
Luc. 23.
Ioan. 196

Dies veneris
in Ecclesia
cur venera-
bilis, ac ce-
lebris.
August.
Hierony.
Clem. Pap.
Ignat.
Clem. Alé.
Origen.
Epiphani.
Tertul.
August.

August.
Hiero.
Cle Papa.
Ignat.
Clem Ale.
Origen.
Epiphani.
Tertul.
Aug.
Beda.
Irena.

libro. 7. stromat. satis post medium, Origen. A
ne h. milia. 10. in Leuitic. circa finem,
Epiph. hæres. 25. & in Anchorato, Tertul-
liano contra Psychicos capite. 1. & nono,
August. epist. 86. ad Casulanum. Qui ad-
dunt etiam feriã quarta solitum esse serua-
ri ieiunium, quia in ea coactum est con-
cilium, in quo de morte Christi definitum
est. Propter quã Beda lib. de ratione com-
puti capite. 17. & lib. de ratione tempo-
rum capite. 45. Nulli (inquit) Catholico du-
bitare licet Christum feriã sexta fuisse occisum.
Et ad id potest congruentia ex Irenæo libr.
5. contra hæres. capite. 23. Quia decuit
Christum eadem mori die, qua homo crea-
tus est, quia pro illo redimendo, ac veluti
recreando moriebatur: constat autem sex-
ta die hominem fuisse creatum: imo arbi-
trantur multi eodem die peccasse, de quo
aliã. Contra hanc autem veritatem oc-
currebat difficultas de die Pentecostes,
seu aduentus Spiritus Sancti, quomodo po-
tuerit esse dominica dies, si Christus feriã
sexta mortuus est, sed hanc tractabimus cõ-
modius infra agentes de die resurrectionis.

Circa posteriorem partem quæstionis,
non est sermo de lunari mense. Iam enim
diximus Christum in primo mense, quem
luna confecit post æquinoctium verna-
le, die illius quinta decima, fuisse cru-
cifixum, sed est sermo de mense solari.
Et ratio dubij est. Quia primus mensis lu-
naris partim in Martium, partim incidit
in Aprilem, & interdum plures dies vnius
mensis interdum verò plures alterius cõple-
ctitur, & ideò res dubia est, an in Martio,
vel in Aprili, & quoto die alterutrius mē-
sis Christus obierit. Vnde quidam dixe-
runt Christum mortuum esse in mense
Aprili, alij in die. 16. (vt refert Marcellus
Francoilinus lib. de horis canonicis capite.
74.) alij in die secundo, alij verò in die ter-
tio, quã sententia à multis recentioribus
probat. Quia recte subducta ratione per
tabulas Regis Alfonso, & per computatio-
nem Ecclesiasticam ex aureo numero, &
litteris Ecclesiasticis, anno trigésimo quar-
to ætatis Christi, & per aliquot annos an-
te, & post illum, dies decimæ quintæ lune
non incidit in feriam. 6. hebdomadæ, neq. in
mense Martio: reperitur autem incidisse
in prædictum diem Aprilis. Ita Abulen-
s. 2. parte defensorij cap. 13. & Ioannes Luci-
du, libro de vero die passionis Christi, cap.

Mar. Fran.

Ambulen-
s. Ioan. Luc.
Bela.
Epiphani.

9. & 12. Alij verò dixerunt Christum esse
mortuum in mense Martio. Sed inter eos
est magna varietas in assignando die, vt
Beda etiam attigit lib. de ratione tempo-
rum cap. 59. vbi ait, quosdam sensisse Chri-
stum esse mortuū vigesima sexta die Mar-
tij, in quam sententiã potest citari Epipha-
n. libro. 4. capite. 10. iuxta communẽ lectiõnẽ
quẽ habet, septimo Calendas Aprilis Chri-
stum fuisse mortuum, quam etiam sequitur
Onuphrius in Chronico, anno Christi. 34. Alij
dixerunt Christum mortuum fuisse
trigesima die Martij: alij è contrario in
die septima: alij in. 18. vt refert Epiphan.
hæres. 50. vbi ipse dicit fuisse in vigesima
secunda. Anselm. verò supra Matth. capite
27. affirmat in vigesima prima. Alij refe-
runt Theophylum Cæsariensem asserentẽ
mortuum fuisse in. 24. vt colligitur ex
Beda libro. de æquinoctio vernali in fine,
vbi ex eodem Theophylo, cum concilio
sub illo congregato, refert Christum resur-
rexisse septimo Calendas Aprilis, hoc est vi-
gesima sexta die Martij, vnde fit mortuū
esse die vigésimo quarto, seu nono Calen-
das Aprilis. Vnde quod ibi dicitur, iux-
ta hanc sententiã Christum passum
esse ab vndecimo Calendarum Aprilis, hoc
est, die vigesima secunda Martij, intelli-
gendum videtur, non, quòd eo die fuerit
comprehensus sed quia eo die in concilio
definitum est à Iudæis, vt Christus more-
retur. Alias si Christus vndecimo Calendas
fuisset comprehensus, sequenti die, id est,
decimo Calendas, fuisset mortuus, vnde si
non resurrexisset nisi septimo Calendas,
duobus diebus integris iacuisset in sepul-
cro, quòd fidei repugnat, vt inferius osten-
demus.

Onuphr.
Anselm.
Theo. Cæs.

Sed interpretatio durior videri ali-
quantulum potest, quia ibi dicitur Chri-
stus passus ab vndecimo Calendarum A-
prilis, quia ea nocte à Iudæis traditus est.
Et ideo potius dicendum videtur mendo-
sis esse codices, in quibus legitur septimo
Calendas resurrexisse, nam legendum est,
octauo Calendas, vt emendatiores codi-
ces habent, & vt ex antecedentibus, & se-
quentibus facile potest quisque conijce-
re. Quia solum tres dies ibi numerantur
ab initio passionis vsque ad resurrectio-
nem.

Iuxta hanc ergo veram lectionem, & in-
terpretationem, ex sententia huius autho-
ris,

vis, & Concilij cum eo congregati, die vigesima tertia Martij mortuus est Christus: & ita refert, & sequitur hanc sententiam Theophyl. idem Beda libr. de ratione temporum cap. 65. & idem colligitur ex cap. 45. & 59. Ex quibus locis etiam constat olim Ecclesias Galliæ sequutas fuisse hanc opinionem. Quæ fuit etiam sententia nonnullorum Patrum, Eusebij Cæsariensis, ut est apud Turrianum lib. 5. Constitutionum Apostolicarum cap. 16. & Lactantij libr. 4. diuinarum institutionum cap. 16. Nam licet in quibusdam codicibus legatur, Christum mortuum esse ante septimam diem Calendarum Aprilis, tamen emendatiores habent ante diem decimum, id est, decima die ante Calendas Aprilis, quæ est vigesima tertia Martij. Et eandem sequitur Anselmus libr. 2. de imagine mundi. c. 7.

Vltima denique sententia frequentius recepta & vsitata est, Christum mortuum esse die vigesima quinta Martij. Hanc (ut inquit, Beda lib. de ratione temp. capit. 28. & 45.) plures Ecclesiæ magistri, & Doctores Ecclesiastici tradiderunt. Inter quos est August. libr. 4. de Trinitat. cap. 5. & 18. de Ciuit. capit. vltimo, & libr. 83. quæstionum, quæstio. 56. Chrysostom. sermone quodam de natiuit. Ioan. Baptistæ. Tertullian. libr. contr. Iudæos capit. 8. quam sequuntur Diuus Thomas super Ioann. capit. 2. Antoninus, Platina, Vsuardus, & alij.

Inter quas sententias nullum constans iudicium ferre possumus, quia pēdet vel ex humana historia, vel ex tabulis astronomicis, & in utroque est summa varietas, & ita res est incerta. Quare consultius est velud iudicium differre, vel cum vltima, utpote communiore, magisque recepta sententia loqui.

SECTIO SEXTA.

Qua hora Christus Dominus passus sit, ac mortuus.

HAec sola quæstio superasse videtur, quæ ad hanc temporis circumstantiam plenè explicandam pertineat. In qua primum inquiri potest, qua hora Christus Dominus comprehensus fuerit. Deinde qua hora cruci affixus, quauē mortuus. Reliquum enim temporis spatium quod in alijs passionis eius mysterijs posi-

atum est, satis ex Euangelistis, & ex hactenus tractatis, tractandisque constabit.

Ex tribus autem quæstionibus tactis, prima facile expediri potest. Quia cum Euangelistæ nihil expresse dicant, coniectura solum vti possumus ex ijs quæ ipsi referunt. Quibus rectè perpenlis, ac consideratis verisimilis videtur sententia, quæ ex Chrysostomo colligitur hom. 84. in Matt. & 72. in Ioan. Christum comprehensum esse hora noctis intempesta, vna fortasse, vel altera hora ante noctis dimidium. Quia post solis occasum Christus cum discipulis ad celebrandam legalem cœnam discubuit, iuxta illud Luc. 22. *Facta hora discubuit*, cum nec anticipare debuerit tempus à lege præscriptum, neq; exequutionem eius differre. Post cœnam autem agni discipulorū pedes lauit, postea sacramentum Eucharistiæ instituit, deinde cœnam vsualem, & cōmunem cum discipulis manducauit, ac postea longum sermonem, quem Euangelista Ioannes refert, cum eis habuit, ac tandem hymno discessit in montem oliueti. Quæ omnia non potuerunt certè paucioribus, quam tribus, vel fortasse etiam quatuor horis perfici. Rursus in itinere vsque ad hortum aliquid temporis consumptum est, orando autem in horto videtur integram fecisse horam, antequam primo ad discipulos reuerteretur, eosque dormientes inueniret. Nam eistunc dixit. *Sic non parauistis vna hora vigilare mecum?* & tamen postea redijt, & orauit secundo, & tertio ergo cum post hæc omnia comprehensus sit, rectè coniectamus summa nocte fuisse comprehensum. Vnde cum Aug. ait libr. 3. de censens. Euan. c. 13. adhuc noctis primas partes fuisse, quādo Christus à Iudæis apprehensus est, exponendus est, per primas partes noctis intellexisse eas quæ mediam noctem antecedunt. Quod etiam colligi potest ex probatione, quam subiungit, scilicet quia quando Christus ad domum Annæ peruenit, nondum gallus cantauerat. Inde enim solum colligi potest nondum fuisse mediam noctem, vnde Chrys. supra, transiens verba Christi, *non cantabit gallus*, &c. colligit ex illis verbis galli cantum non longè abfuisse ab illa hora. *Quia iam*, (inquit) *secunda vigilia agebatur*. Quod vero Gab. lect. 13. in Can. dicit, Christi passionem quantum ad violentiam ab extrinseco illatum hora noctis tertia incepisse, in qua Iudæi

Quotannis
hora cōpre-
hensus sit
Christus.
Chrysost.

Luc. 22

Matt. 26
August.

Chrys.

Gab.

Beda.
Euse. Cæs.

Turrian.
Lactan.

Anselm.

Beda.
August.
Chrysost.
Tertul.
D. Thom.
Antonin.
Platina.
Vsuard.

Iudæi violentas manus in Dominum iniecerunt, non est ab hac sententia alienum. Nam hora tertia comprehendebat totam secundam vigiliam noctis: nam prima durabat per tres primas horas noctis secundum nostram computationem: secunda vero protendebatur à fine primæ vigiliæ usque ad mediam noctem, & tota illa dicebatur *hora tertia*, seu *secunda vigilia*, in cuius dimidio tempore, seu circa finem eius comprehensus est Dominus.

In secundo puncto grauior est difficultas propter apparentem contradictionem, quæ in Euangelistis esse videtur. Ioannes enim cap. 19. plenè indicat Christum fuisse crucifixum hora sexta. Dicit enim horam, quando Pilatus fedit pro tribunali, ut sententiam mortis in Christum diceret, fuisse quasi sextam: unde colligere licet, quando crucifixus est, fuisse iam horam sextam. Quod etiam ex Matt. colligi potest, nam capit. 27. dicit, *A sexta hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram usque ad horam nonam*, & illa expleta statim ferè mortuum esse Christum. Lucas verò ait, *Erat hora fere sexta, & tenebræ factæ sunt*. In contrarium verò est, quia Marcus cap. 15. expresse dicit, *Erat autè hora tertia, & crucifixerunt eum*, & tamen postea subdit, hora sexta factas esse tenebras. Quæ diuersitas in narratione Euangeliorum tam aperta contradictio nonnullis visa est, ut dixerint alterius Euangelistæ codicem esse mendosum. Quia signa (inquiunt,) quibus numerus ternarius, vel senarius Græce scribuntur, simillima sunt, & ita facile potuit vnū pro alio transcribi. Quam sententiam ita indefinitè retulit D. Thom. sup. quæst. 46. art. 9. ad 2. & neque illam reprehendit, neque declarat in quo Euangelistarum mendum accideret, tamen in commentarijs Hieronymi super Psal. 77. legimus, textū Marci fuisse corruptum. Quam sententiam sequuti sunt Caietan. Marc. 15. Sixtus libr. 6. Bibliot. annot. 131. & Canus libr. 2. de locis capit. 18. ad 5. qui falso eandem opinionem Theophy. attribuit. Hic enim autor Marci. 15. simpliciter affirmat Christum crucifixum esse hora tertia, & Ioan. 19. idem confirmans potius in aliam sententiam inclinat, quòd error acciderit in Euangelio Ioannis, ut pro *tertia sexta* sit positum, quamuis Theophy. solum referendo procedat. Neutra tamen harum eua-

tionum est à nobis admittenda. Primo, quia si hoc modo licet sine alio fundamento scripturam corrigere, nihil erit firmum. Secundo & maximè, quia in nullis codicibus nec Græcis nec Latinis est vlla diuersitas lectionis in Marco, vel in Ioanne, ut Erasmus, & alij expositores fatètur, & constat ex Augustino infra citando, Beda, & alijs expositoribus Euangeliorum. Atque idem fuisse ab initio nascentis Ecclesiæ inde licet conijcere, quoniam ex antiquissimis Patribus quidam dicunt Christum crucifixum hora tertia, ut Telesphorus in epistola decretali, & habetur in cap. *Nocte sancta*, de consecr. d. 1. & apud Burchardum libro. 3. decreti, cap. 63. Ambros. in hymno, qui in Ecclesia Mediolanensi sic canitur.

Iam surgit hora tertia.

Qua Christus ascendit crucem.

Et Cyrillus Ierosolymitan. cat. 13. *Crucifixus* (inquit) *hora tertia*, Hieronymus in Marc. (si tamen ipse est autor,) qui etiam id confirmat. Postquam enim Christus cruci affixus est, illudebatur à prætereuntibus, qui capita mouebant, quod non potuit accidere post horam sextam, quando tenebræ terram suffuderant, ergo oportuit antea, scilicet hora tertia fuisse crucifixum. Alij verò dixerunt fuisse crucifixum hora sexta, ut Clemens libro. 5. Const. ca. 13. aliàs. 16. & libr. 4. cap. 34. aliàs. 40. Ignatius epist. 2. ad Trallianos. Cyprian. libr. de oratione dominica. Isidorus libro. 1. de Ecclesiasticis officijs cap. 19. Athan. lib. de Virginitat. *Sexta hora*, (inquit) *celebrato preces cum psalmis, quoniam hac hora filius Dei sublatu*

est in cruce. Quæ diuersitas inter Sanctos Patres quamuis rei difficultatem augeat, tamen aperte ostenditeos ita legisse codices Euangeliorum, sicut nos legimus. Addo præterea sine fundamento dici, hunc errorem accidisse propter similitudinem, & facilem mutationem signorum numeralium: tum quia neque inter ea signa est tanta similitudo, ut facile mutari poterint: tum etiam, quia non constat eas voces scriptas fuisse signis numeralibus, & non potius proprijs literis, ac vocibus, ut nunc in Græcis codicibus habentur. Sit ergo certum, contextum Euangeliorum non esse mutandum, nec corrigendum. Quo posito duo videnda sunt, primum quomodo res ipsa se habeat: deinde verò quomodo

Erasm.

August.

Theophyl.

Beda.

Tolopho.

Pap.

Ambros.

Cyr. Iero.

Hierony.

Cle Pap.

Ign.

Cyprian.

Isidor.

Athanas.

Dubium.
Ioan. 19.

Matt. 27.

Luc. 23.

Marc. 15.

D. Thom.

Hierony.

Cait.
Six. Sen.
Canus.

Theoph.

quomodo Euangelistæ sint in concordiam A redigendi.

*Hora sexta
in meridie
crucifixus
est Christus.*

Dicendum est igitur, Christum dominum fuisse crucifixum in meridie, vel propè, seu (quod idem est) hora sexta diei, vel circa illam. Hanc conclusionem in primis probat textus Ioannis, cuius veritas nulla alia ratione potest defendi, aut consistere, ut videbimus. Secundo eandem conclusionem probant testimonia Patrum supra allata, & communis sensus, ac traditio Ecclesiæ, quæ habet Christum ante mortem tribus horis in cruce pependisse: constat autem mortuum esse hora nona, unde fit crucifixum esse in sexta. Tertio id potest explicari ex discursu passionis Christi. Referunt enim Euangelistæ. Iudæos summo manè, idest prima hora illius diei concilium inisse, atque in illud Christum adduxisse, eumque iterum examinasse, an esset Christus, ac postea detusile eum ligatum ad Pilatū, ubi primum facta est accusatio Iudæorū, & variæ interrogationes, ac responsiones inter eos, & Pilatū, & inter Pilatum, & Christum, quæ omnia si rectè pensentur plus quam primā diei horā integram requirūt. Deinde missus est Christus ad Herodem, apud quem iterum accusatur ab scribis, & illuditur ab Herode cum exercitu, & veste alba induitur, & ad Pilatum remittitur, in quibus necesse fuit aliam horam scilicet secundam diei consumi. Postea instruitur noua accusatio, & examinatio causæ apud Pilatum, varij sermones, & colloquia ultro, citroque miscentur, daturq; Iudæis optio, utrum vellēt liberari, Barabbam ne, an Christum, & principes persuaferunt populo, ut peterent Barabbam, & tunc primum apertè clamauerunt de Christo. *Crucifigatur.* Atque ita in officio de cruce Christi à Pio V. probato sic dicitur.

of. Pij. V.

Crucifige clamitant hora tertiæ.

Circumferuntur etiam versiculi quidā de horis Ecclesiasticis, ab omnibus recepti, in hunc modum.

Prima replet sputis, causam dat tertia mortis.
Hæc ergo omnia in tertia hora facta sunt, & vel tota, vel magna pars eius in his elapsa est.

Post illam verò acclamationem Iudæorū Christus Dñs flagellatus est, & postea iterū ductus à cohorte in pretoriū, & exutus proprijs vestibus, & chlamyde coccinea circumdatus, & spinis coronatus, & à militi-

bus varijs modis illusus. Quæ certe omnia non potuerūt breuiori tēpore quā tota hora quarta expedire. Postea à Pilato populis ostenditur, quando Iudæi iterū clamauerunt. *Tolle, tolle crucifige eum,* et illud Secundum legem nostrā debet mori, quia filiū Dei se fecit. Quo audito Pilatus magis timuit, atq; iterum Christū secū introduxit, longuinq; cū illo sermone habuit, redijtq; post ad populum cupiens liberari eum, & post nōn al- las interrogationes, ac responsiones, tandem sententiam mortis in eum tulit hora quasi sexta (ut Ioan. dixit.) quia si rerum series spectetur, necesse est, ut minimum horam quintam tūc fuisse transactā, vel instasse finem eius. Deinde suscepērūt Iesum, & iterū illuserunt, & exuerūt chlamyde, & proprijs vestibus induerunt, atq; in Caluariæ locum adduxerūt, angariauerūtq; in via Simonem Cyrenensem, & Christus orationē habuit ad mulieres. Quæ omnia iter retardabant, ac tādē peruentū est ad locū Caluariæ, ubi prius obtulerunt ei myrrhatū vinū, quod est signum aliquantulū quieui sse prius, quam eum crucifigerent. Non potuit ergo in his omnibus non infumi alia integra hora: ergo non potuit Christus ante sextam horā, vel propè illā crucifigi. Nam quæ acta legimus illo die, non potuerunt paucioribus, quam sex horis absolui omnia.

Ioan. 19.

Superst ergo ut secundo loco concordiam Euāgeliorum exponamus. In quo primo occurrit difficilis locus Marci supra citatus. In cuius expositione plurimum laborauit C. August. lib. 3. de consens. Euāg. c. 13. & tract. 117. in Ioan. & in lib. 65. quæstionum. q. 15. & in li. quæstionum. noui, & veteris testamēti. q. 65. & sup. Pl. 63. circa illud, *Exaceruerūt ut gladiū linguas suas.* Qui duas excogitauit expositiones. Prima est, ut locus Marci ad literam intelligatur (ut sonat) scilicet Christum verè fuisse cruci affixum hora diei tertiæ: locum autē Ioannis non esse intelligendum de sexta hora diei: sed de sexta hora parasceues Paschæ, quoniam Ioannes ita inquit, *Erat autem parasceue Paschæ hora quasi sexta:* per Pascha autem putat esse intelligendum ipsum Christum, seu immolationem eius in cruce, quæ præparari (inquit) incepit hora nona noctis, à cuius initio computando vsque ad tertiam horam diei, sex præterlabuntur horæ. Erat ergo hora sexta non diei, sed præparationis veræ Paschæ. Hæc verò exposi-

*Testimoniū
Mar. 15. de
hora cruci-
fixionis Christi.
1. Expositio
Augustini
Pl. 63.*

tio, nec ipsi Augustino admodum placet, nec probari ullo modo potest. Primo quia, quod de textu Marci dicitur, iuxta dicta non potest consistere. Ostensum est enim Christum non potuisse crucifigi hora tertia diei, computando durationem horarum, ut nos computamus, & sumendo earum initium à principio diei. Secundo, quia expositio Ioannis est nimis violenta, & metaphorica: tum quia nomen paschæ in propria significatione id non significat, neque Evangelistæ unquam eo sensu utuntur ea voce: Tum etiam, quia modus ille computandi, & numerandi horas nunquam est usitatus: Tum denique quia gratis dicitur, præparationem mortis Christi incepisse ab hora nona noctis. Nam si aliquod initium eius assignari potest, non potest esse aliud nisi comprehensio Christi, quæ non incepit hora nona noctis, neque multo post illam (ut quidam scribunt) sed potius multo ante illam, quia hora nona noctis iuxta hanc computationem est tertia post dimidiam noctem iuxta nostram computationem. Quia ab hora nona usque ad diem tantum supersunt tres horæ noctis, ut Aug. etiam supponit, ostendimus autem supra Christum ante mediam noctem fuisse comprehensum.

2. expositio.
August.

Secunda expositio Aug. est Ioannem esse intelligendum ad literam, ut sonat: Marcum verò loquutum fuisse de crucifixione, non quando re ipsa facta est in monte Calvarie: sed quando facta est à Iudæis, quantum in illis fuit, quando scilicet clamauerunt. *Crucifige, crucifige eum.* Quod factum esse hora tertia supra declaratum est ac probatum. Hanc expositionem sequitur Innocent. libro. 5. de myster. missæ. cap. 9. & D. Thom. supra, utramque expositionem Aug. referens, huic magis adhærere videtur, sicut & Beda in Ioan. & clarius in Marcum: ubi Theophyl. eandem referens expositionem non improbat. Nihilominus tamen probari nullo modo potest. Primo, quia propter solam petitionem, aut acclamationem Iudæorum, non potest propriè ac verè dici, Iudæos crucifixisse Christum hora tertia, alioqui etiam dici posset, eum interfecisse summo mane, quando in suo concilio sententiam tulerunt dicentes, *Reus est mortis.* Imò idem dici posset in feria quarta, quando eandem sententiam in alio concilio dixerunt. Eò vel maxime,

Ioan. 19.
Iuven.
D. Thom.
Beda.
Theophyl.
Mact. 27.

A quod decretum, vel petitio Iudæorum non erat causa efficax, nec sufficiens crucifixionis Christi, donec Pilatus sententiam diceret, ergo non solum propriè, verum etiam neque impropria, & metaphorica significatione dici potest Christus crucifixus hora tertia propter solam petitionem Iudæorum, cum nondum Pilatus protulisset sententiam, usque ad horam saltem quintam, ut visum est. Responderi potest, quamvis Pilatus non protulerit sententiam hora tertia, sedens pro tribunali & autoritate iudiciaria: tamen tunc incepisse ostendere Iudæis voluntatem consentiendi petitioni eorum: Cuius signum est, quia statim præcepit, eum flagellari, quæ erat veluti dispositio quædam ad crucifixionem, iuxta legem Romanorum, (ut in superioribus tractatum est) ergo ex tunc habuit animum illum crucifigendi, si non posset aliter satisfacere Iudæis. Propter quam fortasse causam Clemens, & Ignatius locis paulò ante citatis dicunt hora tertia sententiam mortis latam esse in Christum. Et Athanas. dicto libro. de virginitate dicit hora tertia adductum esse lignum crucis. Sed hæc in primis incerta sunt. Nam potius (quantum ex Evangelio conijci potest) Pilatus erat eo tempore anceps & dubius, cupiebatque eripere Iesum à morte, atque eo animo illum verberari iussit. Deinde (ut ea omnia concedamus) non satis sunt ad explicandum textum Marci, qui apertè loquitur de reali crucifixione in executione ipsa, non verò, de animi deliberatione, nisi magnam vim, & æquivocationem tã litera patiatur, quam ipsa series historicæ narrationis, quæ sic habet, *Crucifigentes eum, diuiserunt sibi vestimenta eius, quis quid tolleret, erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Utrobique ergo de eadem crucifixione sermo est. Præterea in utroque loco euidenter loquitur Marcus de militibus, de quibus sermo est ab illis verbis. *Milites autem duxerunt eum, &c.* & de illis dicitur, *Percutiebant eum, illudebant ei, dabant ei bibere myrrhatum vinum, diuiserunt vestimenta eius, crucifixerunt eum & postea, & cum eo crucifixerunt duos latrones.* Non est ergo sermo de Iudæis lingua crucifigentibus, nec de Pilato, animo, vel sententia: sed de militibus manibus, clauisque Christum in cruce figentibus.

Clem. Pap.
Igna.
Athanas.

Marc. 15.

Tertia

3. Exposit.

Tertia ergo expositio est, verba illa, *Erat autem hora tertia*, non esse coniungenda cum sequentibus, *Et crucifixerunt eum*: sed simpliciter, præcisè, ac per se sumenda, referendaque ad tempus illud, in quo coepit Saluator pati à militibus Pilati. Ita Euthym. capite. 47. in Marcum. Quæ expositio placuit Catharino libr. 2. in Caetan. Sed vix potest etiam mente concipi. Quomodo enim possunt efficere sensum verba illa interposita, quæ nec cum antecedentibus, nec consequentibus coniectantur? Aut quo fundamento dici potest illa hora tertia referri ad hanc vel illam actionem, vel passionem, si nihil dicitur factum in illa, sed solum, quod erat hora tertia? Imò nec diuinari potest, quæ, vel quando fuerit hæc hora tertia. Addo falsum esse, quod dicit Euthym. Christum expisse pari à militibus Pilati hora tertia. Nam si loquatur de initio post sententiam latam, constat ex Ioanne fuisse horam quasi sextam. Si verò loquatur de initio passionis absolutè, & ante sententiam constat fuisse multo ante horam tertiam, scilicet nocte precedenti vel summo mane, si sermo sit de ijs, quæ Christus passus est, postquam ductus est ad Pilati prætorium.

4. Exposit.
Marcel.

Quarta expositio, quam solum inuenio apud Marcellum lib. de horis canon. capit. 23. est illud, *Et crucifixerunt eum*, non esse solum copulatiuè interpretandum: sed in vi a luerij tempus significantis ita ut sit sensus, *Erat autem hora tertia* non diei, sed ex quo crucifixerunt eum, ita ut illis verbis significauerit Marc. tribus horis Christum in cruce pependisse viuum, dum milites diuidebant vestimenta eius, illudebantque ei, ac latrones crucifigebant. Sed hæc expositio auget potius difficultatem, quam explicet. Primo enim violenta est interpretatio illius copulatiuæ, & præter omnem usum tam proprium, quam metaphoricum. Deinde illa, quæ Marcus ibi, & in sequentibus verbis narrat esse facta, ante sextam horam gesta sunt. Nam post illa omnia dicit. *Et facta hora sexta tenebra factæ sunt*, si ergo iam tunc Christus pependit in cruce tribus horis, necesse est, ut hora tertia diei fuerit crucifixus, incidimus ergo in eandem difficultatem.

5. exposit.
communis.
Lyr.

Quinta ergo, & communis, ac vulgaris expositio est, qua vtuntur Nicol. Lyran.

A Dion. Chartus. Gagneus, & alij recetiores Euangelij expositores infra citandi, & Magist. hystorix Euangelij. c. 166. citatur Duran. in Ration. Diu. fil. lib. 3. cap. 1. Sed hæc potius sequitur Aug. Ait ergo hæc opinio, Euangelistas de eadem re, atque de eodè tempore esse loquutos, quauis sub diuersis rationibus, seu habitudinibus, diuersis itè nominibus vsi fuerint. Ad quod explicandum, aduertendū est primo, quādo de tempore cuius actionis loquimur, interdū solere nominari tempus, quod inchoatū est, seu actū fuit, quod dicitur *tempus currens*: interdum verò, quod immediatè ante præcessit, & iā est exactum, seu quod immediatè subsequitur, quando proximè distat, & uterque modus est proprius; vulgaris, & vñtatus dic enim quidquid fit post horam tertiam expletam ante inchoatam quintā, potest dici fieri hora quarta, etiam si fiat in principio, vel fine illius: pot. it etiā dici fieri hora tertia, quia scilicet ante expletam quartā factum est. Quod maximè tunc habet vsus, quando initio quartæ horæ aliquid factum est. Et eadem ratione, si res fiat prope initium quintæ horæ, dici potest facta hora quinta, & præsertim si addatur particula diminuens, *quasi* hora quinta.

Chartus.
Gagneus.
Duranus.

B

Secundo est obseruandum, horas diei, ac noctis varijs rationibus diuidi posse ac numerari, primò, à media nocte ad meridiem, & à meridie ad mediam noctem, astronomica numeratione, de qua constat non fuisse loquutos Euangelistas. Constat enim ex dictis, iuxta hanc numerationem crucifixū esse Christū fere hora duodecima diei, cum esset tempus æquinoctij, & sex horæ diei iam transissent. Secundo numerando horas ab occasu ad occasum solis sicut Itali numerāt, & hoc etiā modo constat non fuisse loquutos Euangelistas, quia iuxta eam rationē crucifixus est Christus hora decima octaua. Tertiò incipiendo numerationem horarū ab ortu solis, & sigillatim numerādo omnes horas, primam, secundam, tertiam, &c. & hoc modo intellexerunt Euangelistas scriptores omnes, qui opiniones priores requiti sunt: tamen hoc modo non possunt in concordia redigi, si de eadem re loquuntur, ut verè loquuntur. Quia hora tertia nullo ex supra dictis modis dici potest *quasi sexta*, cū longè ab illa distet. Superest ergo quartus modus, qui olim fuit in vsu apud Iudeos, qui tam diem, quam noctem in quatuor

Moli. comm.
putandi ho-
ras die & noctis.

tuor vigilias seu partes diuidebant, singulis A
tres horas assignanter. Ita tradunt multi,
grauisque autores statim referendi: in mo-
do autem explicandi hanc diuisionem non
concordant.

Quidam ergo dicunt primam illarum par-
tium vocatam esse *Primam*, & durasse per
tres primas horas diei, ab ortu solis nume-
rando, & sic consequenter de reliquis, nam
secundam illarum, quæ tres subsequentes
horas complectebatur, vocabant, *tertiam*,
aliam *sextam*, aliam *nonam*. Quo supposito,
est facilis expositio. Nam Christus Domi-
nus crucifigi potuit, ante inchoatam horam
sextam, id est paulò ante meridiem, quan-
do adhuc currebat hora *tertia*, id est secunda
pars diei, & ita potuit rectè Marcus dicere
crucifixum esse *hora tertia*. Quia verò illa
hora *tertia* iam ad exitum tendebat, & hora
sexta proximè, atque immediatè instabat, B
ideò rectè potuit dicere Ioan. *Erat hora qua-
si sexta*. Et hanc expositionem sequuntur
recentiores, Iansen. in concor. c. 143. & alij
quos Marcel. refert.

Sed obijci solet contra hanc sententiam.
Quia hic diuisionis modus videtur gratis
& sine fundamento confictus, præsertim
cum in Euangelio legamus Ioan. 11. *Nonne
duodecim hora sunt diei?* ubi constat Iudæos
solitos esse numerare non tantum prædictas
quatuor partes diei: sed duodecim horas
tertio modo supra explicato. Vnde Ioan.
1. legimus: *Erat autem hora quasi decima*, &
Ioan. 4. *Heri hora septima reliquit eum febris*,
Et Matth. 20. *Circa undecimam horam exijt*. Et
confirmatur, quia licet admitteremus diui-
sionem illam diei in quatuor partes, gratis C
diceretur, secundam partem vocatam esse
tertiam horam, & tertiam sextam & quar-
tam nonam: sed primam, secundam, ter-
tiam, & quartam. Primo quidem, quia no-
men *hora*, nunquam in Scriptura signifi-
cat, nisi duodecimam diei partem, ut patet
ex locis allegatis, sicut quatuor partes, in
quas nox diuidebatur, non dicebantur qua-
tuor hore, nec *tertia*, *sexta* &c. Sed prima
vigilia, secunda vigilia, &c. Deinde quia si
prima ex his partibus dicta est *Prima*, vel
ex ordine ad alias partes, vel quia in prima
hora incepit, cur secunda pars non est etià,
vel secunda hora appellata, ex ordine ad
alias partes, vel certe quarta hora, ex sui
initio, quia scilicet hora quarta incipiebat
& eadem interrogatio fieri potest de *tertia*

& quarta parte. Nec refert si quis fortasse
dicat diuisionem hanc diei in quatuor par-
tes fundamentum habere in antiquis Patri-
bus, ut videre licet in Tertull. lib. de ieiunio
c. 10. & Cyprian. libr. de oratione dominica
iuxta finem, Chrysostom. homil. 59. ad po-
pulum, & Isidoro. libr. 1. de officiis Ecce-
siast. c. 19. qui tractantes de horis canonicis,
seu de temporibus diei olim solemniter ritu
ad orationem deputatis, dicunt diuisum
fuisse diem in huiusmodi horas, & insinuat
traditionem esse antiquissimam, & à tem-
pore Iudeorum seruata. Quod etiam col-
ligi potest ex illo Acto. 11. *Petrus & Ioan-
nes ascendebant in templum ad horam oratio-
nis nonam*, &c. 10. *Ascendit Petrus in su-
periora, ut oraret circa horam sextam*: & infra.
Orans eram hora nona in domo mea. Hæc (in-
quam) responsio non satisfacit: quia in cita-
tis Patribus nunquam reperimus tertiam,
sextam, aut nonam plures diei horas am-
plecti: sed solum singulas istarum horarum
diei in ordine ad res diuinas, & officium
orationis fuisse solèniore. Neque ex Scrip-
tura locis citatis videtur aliud posse colligi.
Illud etiam difficultatem auget, quod neq;
in Scriptura, neque in citatis Patribus sit
vlla mentio primæ horæ, sed tantum nume-
rant tertiam, sextam, & nonam, & interdum
addunt vespèram, de qua etiam sæpe fit
mentio in sacris literis. Vnde nouum quo-
què sumitur argumentum contra prædi-
ctam diuisionem dicto modo expositam.
Quia si nona hora comprehendit decimam,
vndecimam, & duodecimam horam diei
vsque ad occasum solis, nullum diei tem-
pus relinquitur, quod nomine vespèræ
significetur, nisi fortasse crepusculum no-
ctis aut certè sequitur nonam, & vespèram
coincidere: neutrum autem consonat tam
ijs, quæ supra dicta sunt de vespèra, quam
consuetudini Ecclesiasticæ, quæ in horis
canonicis hæc tempora sub hisce nomini-
bus distinguit.

Propter hæc alij, licet admittant illam
diuisionem diei in quatuor partes, multò
aliter dictas voces explicant. Dicunt enim
tertiam significare eam partem, quæ durat
per tres primas horas diei, & ad tertiam ter-
minatur: sextam autem vocari secundam
partem, quæ fluit vsque ad finem sextæ ho-
ræ: nonam verò simili proportionem partem
tertiam diei nuncupari, quæ in fine horæ
nonè absoluitur: quartam autem partem
diei,

Tertul.
Cyprian.
Chrysost.
Isid.

Act. 11.
Act. 10.

Iansen.
Marcel.

Obiectio
Ioan. 11.

Ioan. 1. & 4.
Mat. 10.

Cali. Plac.
Syluest.
Marcel.

diei, quæ decimam, vndecimam, & duodecimam horam diei complectitur, vesperrum nomine appellari. Ita docent Calixtus Placentinus enarratione. 46. super Euangelia quadragesimæ ferm. de Resurrectione Domini, & Syluester in Rosa aurea in sermone diei Parasceues, art. 3. & in summa, Ve bo ieiunium. q. 4. Marcell. dicto libro de horis Canonicis. c. 21. Iuxta quam explicationem expediuntur facillimè omnes dubitationes supra positæ. Quia vnaquæq; pars nomen accepit ab vltima hora in qua terminatur. Vnde quarta pars ab aliquibus vocatur etiam duodecima: sed rectè quoq; vocatur *vespera*, quia vergit ad occasum solis. Hoc etiam modo assignatur fundamentum huius diuisionis satis probabile. Sumpta enim est ex quatuor illis solennioribus horis ad orationem, vel ad res sacras destinatis: & licet illæ voces *tertia*, *sexta*, & *nona*, propriè significant speciales illas horas, quæ hisce numeris notantur: tamen facillè extendi potuerunt ad significandum totum illud tempus, quod in illis horis terminatur, vel quia per orationem, quæ singulis illis horis fit, satis fit toti illi tempori, vel quia orationes illis horis assignatæ toto illo tempore fieri poterant. Aut certè (quod in idè redit) descriptio diurni temporis per illas horas tãquam per notiores, & celebriores tãpè fiebat, intermedijs omisissis: & quæ in his horis intermedijs fiebant, dicebãtur fieri in altera ex prædictis horis extremis, fortasse in ea, quæ minus distabat. Supposita ergò hac explicatione huius diuisionis diei in quatuor partes, conciliantur prædicta loca hoc modo Christum crucifixum esse tẽpore intermedio inter tertiam, & sextam horã, & idèò denominari potuisse ab vtroque extremo.

Et hæc interpretatio est quidem probabilis, sed non minores difficultates patitur quã præcedens. Primo quidem, quia si prima pars diei tribus primis horis concludebatur difficile creditu est, propriè, ac verè dici potuisse factu esse hora *tertia* id, quod post horam integram, vel fortasse duas gestu est. Vel è contrario, si secunda pars diei sub sexta concludebatur, non erat, cur Ioannes adderet *hora quasi sexta*, sed simpliciter dicendum esset *hora sexta*. Secundo (quod me magis mouet) iuxta hanc expositionem oportet dicere Christum fuisse crucifixum intra horam quartam diei, vel ad summum

A in initio quintæ: hoc autem incredibile videtur, si quæ supra notata sunt de discursu passionis, attente p̄sentur. Deinde tota illa interpretatio tantum videtur quadam cōiectura probabilis niti. Si autem coniectura vti licet possemus fortasse aliam nō minus probabilem excogitare, scilicet tertiam, sextam, & horam nonam diei fuisse olim specialiter ad orandū deputatas, & idèò fuisse notiores, & celebriores (vt supra probatum est.) Tamen quia homines facillè aliquātulum anteponant, vel postponunt actiones, quæ certis tẽporibus præscriptæ sunt, hinc fieri facillè potuit, vt nomen *tertia* non tantum horam tertiam, sed etiam antecedentem, & subsequenter complecteretur. Et eadem ratio est de sexta, & de nona. Sicut nunc etiam, vulgari sermone dicimus esse horam vesperrum, quamuis paulò magis, vel minus distet. Et in hac significatione hora *tertia* incipiebat à secunda hora diei, & finiebatur in quarta & sic de alijs atque ita superest vndecima, & duodecima hora diei, quæ possint vesperrum nomine significari. Et iuxta hunc modum est ferè eadem conciliatio Euangelistarum: euitatur tamè prima difficultas tacta. Quia hoc modo propriè potest dici Christus crucifixus hora *tertia*, etiamsi in fine quartæ crucifixus sit, quæ etiam dicitur *hora quasi sexta*, quia statim à tempore quintæ horæ incipiebat sexta, hoc modo, idest, in ordine ad orationem, vel ad res sacras. Altera tamen difficultas eadem manet in hac sententiã, quia videtur tempus illud quatuor horarum breuius, quam vt potuerit in eo Christus crucifigi.

C Denique difficultates tactæ contra primum modum explicandi illam diei diuisionem non ita vrgent, quin possit earum omnium sufficiens ratio reddi, si commodè explicetur. Vnde, cum aliàs modus ille aptior sit ad explicandos Euangelistas, & soluendas difficultates in historia passionis occurrentes, videtur præferendus. Et primum quod attinet ad fundamentum, vel auctoritatem, in qua nititur hæc partitiō diei eadem difficultas cōmanis est hac modo, & cæteris. Atqui non dicimus diurnum tempus fuisse aliquādo diuisum in quatuor partes æquales, quæ illis nominibus *prima*, *tertia*, *sexta*, & *nona* significant, sicut nox diuidebatur in quatuor vigilias, quia neque hoc nobis est necessarium, neque sufficiens

A a a habemus

habemus illius fundamentum. Hoc ergò solum ex antiquitate sumimus, illas horas, *terciam, sextam, & nonam* fuisse celebriores, fortasse quia erant ad orationem specialiter deputatæ, atque ideò illarum vsum frequentiore fuisse, magisq; vñtatum ad referendas actiones sacras, seu tēpora, in quibus fiebant. Vndè coniectamus extensionē aliquam factam esse in vñu, & significatione illarum vocum *tertia, sexta, & nona*, vt plustemporis, quam singulæ, ac præcisæ diei horæ significarent, quacunque ratione id interpretemur. Deinde non refert, quòd nomen primæ horæ non reperiatur apud antiquos in hac significatione. Quod enim hæc sententia asserit, solum est, tres primas horas diei non esse comprehēsas sub nomine *tertiæ*, siue illud prima hora, siue simpliciter primum matutinum tempus, aut manē diei, siue alio modo appelletur. Rursus potest aptissima ratio reddi horum nominum in prædicta significatione. Tempus enim assignatum v. g. ad eam orationem, quam *terciam* appellamus, erat hora *tertia* diei elapsa, seu audita, iuxta communem autem loquendi modum, quòd faciendum est statim audita hora *tertia*, proprijsimè dicitur fieri *hora tertia*. Sic enim, qui docet, vel legit à signo horæ *tertiæ*, vsque ad signum horæ *quartæ*, propriè dicitur docere hora *tertia*. Ad hunc ergò modum illa oratio dicebatur fieri hora *tertia*, & inde extenso vocabulo totum illud tempus dicebatur *tertia hora*, donec inchoaret *sexta*, de qua, & de *nona* eadem ratio est, proportionē seruata. Nec refert, quòd illud tempus, quòd *nona* ascribitur, possit etiam *vespera* appellari iuxta vñum scripturæ, & Iudæorum. Quia nomen *vesperæ* non est desumptum à tempore orationis, sed aliunde, vt supra tractauimus. Quanquam etiam dici potest, etiam si dicamus horam *nonam* incepisse audito signo horæ *nonæ*, & currente iam *decima*, non oportere, vt totum tempus reliquum vsque ad finem diei dicatur hora *nona*. Nam si fortasse antea erat tempus aliquod orationi, vel sacrificio *vespertino* deputatum, incipiente illo tempore, potest dici finiri tempus *nonæ*. Iam enim diximus non oportere has voces ad significandas æquales temporis partes esse extensas: sed vnæquæque significat tempus suæ orationi consecratum, quòd eandem denominationem retinet, donec tem-

A pus alterius orationis incipiat, siue illud æquè distet, siue non. Tandem non obstat quòd in scriptura sacra interdum fiat mentio aliarum horarum. Neque enim negamus, quin Iudæi diuiderent diurnum tēpus in duodecim partes, vel horas, quibus ad metiendas suas actiones vterentur: quin potius illa nomina *tertia, sexta, & nona* horæ hanc diuisionem supponunt, & ideò non est mirum, quòd interdum fiat mentio aliarum horarum, præsertim quādo agitur de integra diuisione totius diei, vt in eo loco Ioan. 11. vel quando iuxta occurrentē materiam oportet proprium, ac indiuisibile tempus, quoad fieri possit, indicare. Et hoc modo videtur loquutus Pet. A. & 2. cum dixit, *Cum sit hora diei tertia*. Ille enim proprijsimè de *tertia hora diei* videtur loquutus. Quia id erat necessarium ad rem, de qua agebat, scilicet, vt ostenderet non esse aptum tempus, in quo discipuli ebrii esse possent. Similiter in illo loco Ioan. 4. Regulus voluit conferre tempus verborum Christi cum tēpore, in quo melius filius habuit, & ideò oportuit propriam horā septimā describere. Et idem ferè est de alio loco Matth. 20. in quo oportuit declarare, operarios vltimo loco vocatos solū vna hora diei laborasse. Quod ergò dicimus est, aliam descriptionem per horas ad orationem deputatas fuisse etiam valde vñtatam, vt ex alijs locis scripturæ probauimus, & per se verisimile esse, Euangelistas vsos esse hoc genere enumerationis: tum quia hoc apparet necessarium ad eorum concordiam: tum quia non sine causa, & mysterio solis illis vocibus vsi sunt *tertia, sexta, & nona*. Quia enim mors Domini erat res maxime sacra, ac perfectissimum sacrificium, ideò voluerunt illam describere per horas diuinis rebus destinatas, quæ etiam illo tempore, quo ipsi scripserunt, inter Christianos obseruabantur in memoriam passionis Christi, vt in eis speciales orationes, seu horæ canonicæ recitarentur. Quocirca in re tam lubrica, & difficili hæc expositio videtur omnino probanda, dum alia aptior non occurrerit.

Adhuc verò superest difficultas ex verbis Lucæ. 23. dicentis. *Erat autem hora sexta, & tenebræ factæ sunt super vniuersam terram*, cum tamen Ioannes dicat hora ferè sexta Pilatum sedisse ad iudicandum: quòd necesse est factum esse ante illas tenebras, per horam saltem integram, & Matthæus,

Horarum cōputatio inter Iudæos qualis.

Act. 2.

Ioan. 4.

Matth. 20.

Dubium.
Luc. 23.

ac

ac Marc. dicant tenebras se se effudisse hora sexta. Quæ difficultas facillimè posset expediri, si intelligeretur hæc loca de sexta hora diei propriè, & in rigore. Nam (vt alibi supra notauimus) illud *quasi* potest interdum minuere, & interdum addere, & ita in præsentī potest indicare, vel horam nondum inceptā, vel parum antea transactā. Ioannes ergo dixit *hora quasi sexta*, quia nondum erat incepta: Lucas verò quia paulò post transactam, seu auditam sextam horam tenebræ factæ sunt. Alij verò Euangelistæ dixerunt simpliciter *hora sexta*, quia quod fit paulò post auditum signum alicuius horæ, in ea hora fieri dicitur, vt paulò antea notauimus. Quia verò dictum à nobis est Euangelistas nō numerare horas diei prædicto modo, sed secundum aliam enumerationem supra explicatam, idè addendum est Ioannem dixisse, *hora quasi sexta*, quia maior pars totius temporis, quod sub hora tertia comprehendi poterat, transactum erat: quanquam fortasse integra hora diei deesset vsque ad initium sextæ horæ. Quando enim plusquam dimidia pars precedentis horæ transacta est, cōmuniter solemus dicere, quasi adesse sequentem horā. Quod maximè in loquutione Ioannis locū habuit, quia illa hora cuius initium proximè instabat, erat reuera hora sexta diei, & in fine eius, quando scilicet audiri solet signum vniuscuiusq; horæ, incipiebat sexta hora, secundum aliam appellationem, quam diximus sumptam esse in ordine ad orationem, seu res sacras.

Quod verò Lucas dixit tenebras factas esse *quasi hora sexta*, dupliciter explicari potest, primò dicendo etiā tenebras inchoatas fuisse paulò ante auditum signum sextæ horæ. Nā illa particula diminuens *quasi*, potest magis, vel minus minuere, & idè licet tempus, de quo loquitur Lucas, vt minimum distet per horam diei integram à tempore, de quo loquitur Ioannes nihilominus potuit eodem verbo explicari. Alij verò Euangelistæ dixerunt tenebras factas esse *hora sexta*, quia propè auditū signū eius factæ sunt. Sed hæc Lucas expositio vnā patitur difficultatem. Quia videtur necessarium, vt à crucifixione Christi, vsque ad tenebras bonum aliquod tēporis spatium intercesserit, vt supra ex Hieronymo super Marcum argumentabamur. Diximus autem exponētes locum Marci, Christum

crucifixum esse, paulò ante sextam horā, ergo non potuerunt eodem tempore tenebræ fieri. Nam quod Canus dicit, Christum crucifixum esse in initio sextæ horæ diei, & tenebras inchoatas esse in fine eiusdem horæ, non videtur posse consistere cum narratione Ioannis, etiam iuxta ipsius Cani interpretationem. Nam si Pilatus sententiam dixit paulò ante initium sextæ horæ, quomodo potuit Christus crucifigi in initio eiusdem horæ? Non enim potuerunt in dimidia hora naturali fieri omnia, quæ à prolatione sententiæ vsque ad crucifixionem facta sunt, vt supra deduximus. Potest ergo aliter exponi Lucas, tenebras coepisse ingruere aliquanto tempore post sextam horam inchoatam, seu auditum signū illius, & idè dixisse, *hora quasi sexta*. Quia non initio illius, sed illa iam decurrente tenebræ factæ sunt. Quod non obstat, quominus alij Euangelistæ dicere potuerint, factas esse *hora sexta*, & hoc modo intercessit aliquod tempus inter crucifixionem, & tenebras, nempe aliqua pars horæ tertiæ in fine eius, & alia, quæ fluxit in principio sextæ. Quod tempus satis est vt in eo potuerint fieri circa Christum crucifixum ea quæ Euangelistæ narrant facta esse ante initium tenebrarum.

In tertio membro præsentis quæstionis indagandum iam nunc est, quæ hora Christus sit mortuus. Quod facillè ex dictis decidi potest. Tres enim primi Euangelistæ significant Christum mortuum esse hora nona, & quamuis non declarent expressè, in principio ne, an decursu illius: tamen satis clarè ex eis colligi, ac probari potest in initio, vel paulò post, mortuum esse. Dicunt enim tenebras durasse vsque ad horam nonam, nimirum inchoatam, siue vsque ad auditum signum horæ nonæ. Nam licet illud signum reuera sit finis naturalis horæ diei: tamen vocatur initium in ordine ad actiones, secundum communem modum loquendi, & mensurandi, vt supra notauimus. Deinde dicit Matthæus Christum circa horam nonam exclamasse, *Deus meus, Deus meus*, &c. & statim subiungit mortem eius. Denique ab illo initio horæ nonæ vsq; ad occasum solis tantum tres horæ deerant: ergo non potuit Christus mori multo post, quia ante solis occasum fuit de cruce depositus, ac sepultus: nō potuerunt autem omnia, quæ facta leguntur à morte vsque ad

Canus.

Hora mortis Christi.

Matth. 27.

Hieron.

Ien.

sepulturam eius multo breuiori tempore, quam trium horarum fieri, vt facile patebit historiam Euangelicam consideranti. Ex quo tandem colligitur (quod etiam Iansenius annotauit) Christum aliquantū plus tribus horis viuum in cruce pependisse. Quia (vt diximus) paulō ante sextam crucifixus est, & tota hora sexta, quæ (vt dictū est) tres horas diei complectebatur viuus permāsit in cruce, ac tandem in initio horæ nonæ (quod erat initium quartæ horæ à crucifixione sua) vel paulō post mortuus est.

Q V A E S T I O L I.

De sepultura Christi, in quatuor articulos diuisa.

Einde considerandū est de sepultura Christi. ¶ Et circa hoc quærentur quatuor. ¶ Primò, utrū conueniens fuerit Christū sepeliri. ¶ Secundò, de modo sepulturæ eius. ¶ Tertiò, utrū corpus eius fuerit in sepulcro resolutum. ¶ Quartò, de tempore quo iacuit in sepulcro.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum fuerit conueniens Christum sepeliri.

D primum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit cōueniens Christum sepeliri. De Christo enim dicitur in Psal. 87. Factus est sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber. Sed in sepulcro includuntur corpora mortuorum, quod videtur esse contrarium libertati. Ergo non videtur fuisse cōueniens, quod corpus Christi sepeliretur. ¶ 2. Præterea, Nihil circa Christū fieri debuit, quod non esset salutiferum nobis. Sed in nullo videtur ad salutem hominum pertinere, quod Christus fuit sepultus. Ergo non fuit cōueniens Christum sepeliri.

A ¶ 3. Præterea, Inconueniens esse videtur, quod Deus qui est super cælos excelsus, in terra sepeliretur. Sed illud quod cōuenit corpori Christi mortuo, attribuitur Deo ratione vnionis. Ergo inconueniens videtur, Christum fuisse sepultum. ¶ Sed contra est, quod Dominus dicit Matth. 26. de muliere quæ eum inunxerat, opus bonū operata est in me, & postea subdit. Mittens enim hoc vnguentū in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.

B ¶ Respondeo dicendum, quod conueniens fuit Christū sepeliri. Primò quidem ad comprobendam veritatē mortis: non enim in sepulcro aliquis ponitur, nisi quando iam de veritate mortis constat. Vndè & Marc. 15. legitur, quod Pilatus antequā cōcederet Christum sepeliri, diligētī inquisitione cognouit eum mortuū esse. Secundò, quia per hoc quod Christus de sepulcro resurrexit, datur spes resurgendi per ipsum, his qui sunt in sepulcro: secundū illud Ioan. 5. Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Tertiò, ad exemplū eorū, qui per mortem Christi spiritaliter moriūtur peccatis: qui scilicet absconduntur à conturbatione hominum. Vndè dicitur Colos. 3. Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Vndè & baptizati, qui per mortem Christi moriūtur peccatis, quasi conssepeliuntur Christo per immersionem, secundum illud Roman. 6. Conssepulti sumus cum Christo, per baptismum in mortem.

C ¶ Ad primū ergo dicendū, quod Christus sepultus, se inter mortuos liberū fuisse ostendit, in hoc quod per inclusionē sepulcri, non potuit impediri, quin ab eo resurgendo exiuerit. ¶ Ad secundū dicendum, quod sicut mors Christi efficienter operata est nostram salutem, ita

282

Infr. q. 52.
Art. 4. co. &
opus. 3. cap.
241. &
242. & op.
60. cap. 20.
pri. & 1. co.
15. lec. 1. c.
3.

Glos. or ibi.
id habet.

ita etiam, & eius sepultura. Vndè Hieron. dicit super Matth. Sepultura Christi resurgimus. Et Isa. 53. super illud, Dabit impios pro sepultura, dicit glo. idest, Gentes, quæ sine pietate erant, Deo, patrique dabit: quia mortuus & sepultus eos acquisiuit. Ad tertium dicendū, quod sicut dicitur in quodā sermone concilij Ephesini. Nihil horum, quæ saluāt homines, iniuriam Deo facit: quæ ostendunt eum non passibilē, sed clementē: Et in alio sermone eiusdē concilij legitur. Nihil putat iniuriā Deus, quod est occasio salutis hominibus: tu quidem non ita vilē Dei naturam arbitraberis, tãquam quæ aliquādo subiecta possit esse iniurijs.

COMMENTARIUS.

Litera huius articuli facillima est, & in corpore eius posset addi cōgruentia, voluisse Christum sepeliri, vt exēplo suo indicaret curā sepeliendi mortuos honestam esse, & ad pietatē, & misericordiā pertinere, quam etiam attingit D. Thom. ar. 2.

In solutione ad. 1. de Christo explicat D. Tho. illud Psal. 87. *Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.* Quod dicit rectē accōmodari corpori Christi, quod in sepulcro liberum fuit, quia impediri non potuit, quin exiret, cū vellet. Quam expositionem indicat Aug. in expositione illius Psal. dicens. *Inter mortuos liber est, qui carnē suam, tanquam solum ab eis templum resuscitare poterat, cum volebat.* Hieron. verò ibidē eadē verba de Christo interpretās, ad Christi animam ea referre videtur, dicens. *Inter mortuos liber, quia nemo me in inferno vinxit, sed ego vincitorum catenā propria virtute calcavi.* Eodem modo Ruffinus in expositione Symboli Apostolorum, *Evidentiissime* (inquit) *de eo dicitur, Factus sum, sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.* Non dixit, homo, sed sicut homo, quia etiam descenderat in infernum: sed inter mortuos liber, quia à morte teneri non poterat. Quæ tamē verba tām ad corpus, quàm ad animā accomodari possunt. Eodem ferè modo exponit Cyprian. serm. de passione Christi versus finem. Tota verò hæc expositio allegorica est. Ad literam

D. Thom.
Psal. 87.
Christus sepultus inter mortuos liber.

August.

Hieron.

Ruffin.

Cyprian.

Basil.
Theodor.

enim David loquitur de seipso; quādo eum Saul, vel Absalon ita affligebant, vt videretur à Deo derelictus. Vndè Basilus, & Theodoretus ita interpretantur illa verba. *Inter mortuos liber. Cum nondum mortis servitus per mortē factus sim obnoxius, me ipse mortuis cōnumero.* Non est tamen negandum, quin prima expositio quamvis mystica, sit maximè ab Spiritu sancto intenta, imo & David quoq; respexisse ad Christū credibile est. Multa enim sunt in illo Psalmo, quæ vix possunt in alium conuenire.

In sol. ad. 2. dicit D. Thom. sepulturam Christi operatam esse nostram salutem efficienter, quāvis non meritoriè. Sed hoc (vt in superioribus notavi) non potest propriè intelligi, sed per quandam proportionem, seu accommodationem, quatenus corpus sepulcro traditum propter homines, est accommodatum instrumentum ad excitandos homines à sepulcris.

In sol. ad. 3. supponit D. Thom. esse communicationem idiomatum inter Deum, & corpus mortuum illi vnitum, & ea ratione verum esse dicere, Deum iacuisse in sepulcro. In quo potest esse nonnulla difficultas, quia illa communicatio idiomatum, supponit veritatem huius propositionis. *Deus est corpus mortuum, vel hoc corpus est Deus.* Nam in huiusmodi propositionibus fundatur: at vero illæ loquutiones non admittuntur cōmuniter. Quia ibi corpus erat per modum partis humanæ naturæ: communicatio autem idiomatum non est inter suppositum, & partem naturæ, quia nomē partis abstracte significat: propter quod nō dicitur Verbum in triduo esse animam. Dicendum verò est illam loquutionem simpliciter esse admittendam, Deus est sepultus, vt dictum est supra disput. 38. sect. 2. Hæc autem loquutio fundari potest vel in hoc, quod corpus illud simpliciter erat quoddam totum: vel certè (quod verius est) quod per synecdochem nomen totius parti tribuitur, quomodo Petrus dicitur sepultus, vbi est corpus eius. Et eadem ratione dicitur Christus sepultus, & quia Christus est Deus, dicitur etiam Deus sepultus. Legatur Richar. in. 3. d. 2. ar. 1. q. 2. & Bonau. d. 2. art. 1. quæst. 1.

Simpliciter
dicitur Deus
sepultus.

ARTICVLVS. II.

Virum conuenienti modo Christus fuerit sepultus.

D secundū sic proceditur. Videtur, non conuenienti modo Christum fuisse sepultum. Sepultura enim eius respōdet morti ipsius. Sed Christus fuit passus mortem abiectissimā: secundū illud Sapient. 2. Morte turpissima condēnemus eum: incōueniens videtur fuisse quod Christo exhibita fuit honorabilis sepultura: in quantum à magnatibus fuit tumultatus, scilicet à Ioseph ab Arimathia, qui erat nobilis Decurio (vt habetur Marc. 15.) & à Nicodemo, qui erat princeps Iudæorū: vt habetur Ioan. 3.

¶ 2. Prætereā, Circa Christum nō debuit aliquid fieri, quod esset superfluitatis exemplū. Videtur autē superfluitatis fuisse, quod ad sepeliendū Christū Nicodemus venit ferens mixturā myrrhæ & aloes quasi libras centum (vt dicitur Ioan. 19.) præsertim cum mulier preuenerit corpus ei⁹ ungere in sepulturā, vt dicitur Marc. 14. Non ergo fuit hoc cōuenienter circa Christū factū.

¶ 3. Prætereā, Nō est cōueniēs vt aliquid factū sibi ipsi sit diffonū. sed sepultura Christi fuit simplex ex vna parte: quia scilicet Ioseph inuoluit corpus ei⁹ in sindone munda (vt dicitur Mat. 27.) non autē auro aut gēmis, aut serico, vt Hieron. ibidē dicit: ex alia verō parte videtur, fuisse ambitiosa, in quantū eū cum aromatibus sepelierunt. Ergo videtur, nō fuisse conueniens modus sepulturæ Christi.

¶ 4. Prætereā, Quæcunque scripta sunt, præcipuē de Christo, ad nostrā doctrinā scripta sunt, vt dicitur Rom. 15. Sed quædam scribuntur in Euāgelijis circa sepulcrū Christi, quæ in nullo vidētur ad nostrā doctrinā pertinere: sicut quod fuit sepultus in horto, quod in monumento alieno, & nouo, & exciso in petra. Incōueniēs ergo fuit modus sepulturæ Christi.

¶ Sed contra est, quod dicitur Isa. 53.

A Et erit sepulcrum eius gloriosum.

¶ Respondeo dicendum, quod modus sepulturæ Christi ostenditur esse cōueniens quantum ad tria. Primò quidē quantum ad confirmandam fidē mortis, & resurrectionis ipsius. Secundò, ad commendandam pietatem eorum, qui eum sepelierūt. Vndē August. dicit in 1. de ciuit. Dei: Laudabiliter cōmemorantur in Euāgelio, qui corpus eius de cruce acceptum diligenter, atque honorificē tegendum, sepeliendumq; curarunt. Tertiò, quātum ad mysterium, per quod informantur illi, qui Christo consepeliuntur in mortem.

Li. 1. ca. 13
circa med.
tom. 5.

B Ad primū ergo dicēdū, quod circa mortē Christi cōmendatur patientia, & constātia ipsius, qui mortem est passus: & tantò magis, quantò mors fuit abiectior. Sed in sepultura honorifica consideratur virtus morientis, qui cōtra intentionem occidentium etiā mortuus honorificē sepelitur: & præfigurat deuoio fidelium, qui erāt Christo mortuo seruituri. ¶ Ad secundū dicendum, quod in hoc, quod Euāgelista dicit, Quod sepelierūt eum, sicut mos est Iudæis sepelire (sicut Aug. dicit super Ioan.) admonuit in huiusmodi officijs, quæ mortuis exhibētur, morē cuiuslibet gentis esse seruandum. Erat autem istius gentis consuetudo, vt mortuorū corpora varijs aromatibus cōdirētur, vt diutius seruarentur illæsa. Vndē & in tertio de doctrina Christiana dicitur, quod in omnibus talibus, non vsus rerū, sed libido vtentis in culpa est. Et postea subdit, quod in alijs personis plerūq; flagitiū est: in diuina vel prophetica persona maximæ cuiusdā rei signū est. Myrrha enim, & aloes propter sui amaritudinē significant pœnitentiā, per quā aliquis in seipso Christū cōseruat absque corruptione peccati: odor autem aromatū significat bonā famā.

Tract. 110.
in Euange.
Ioan. à med.
tom. 9.

Lib. 3. c. 12
parū à principio, 10. 3.
eodem loco
nunc disto.

¶ Ad

Super hoc
verb. Matt.
27. 20. 9.
Bela super
Marc. c. 44.

¶ Ad tertium dicendū, quod myrrha, & aloes adhibebātur corpori Christi, vt immune à corruptione seruetur, quod videbatur ad quādam necessitatem pertinere. Vnde datur nobis exemplum, quod licet possumus aliquibus pretiosis vti medicinaliter pro necessitate nostri corporis conseruandi. Sed inuolutio corporis pertinebat ad solā quandam decentiam honestatis: & in talibus, simplicibus debemus esse contenti. Per hoc tamen significabatur (vt Hieron. dicit) quod ille in sindone munda inuoluit Iesum, qui mente pura eum suscepit. Et hinc, vt Beda dicit super Mar. Ecclesiæ mos obtinuit, vt sacrificium altaris nō in serico, neq; in panno tincto, sed in lino terreno celebretur: sicut corpus Domini est in sindone munda sepultum.

¶ Ad quartum dicendum, quod Christus sepelitur in horto, ad significandū, quod per mortē & sepulturam ipsius, liberamur à morte, quam incurrimus per peccatum Adæ in horto paradisi commissum. Ideo autem Saluator in aliena ponitur sepultura (vt August. dicit in quodam sermone) quia pro aliorum moriebatur salute: sepulcrum autem mortis est habitaculum. Per hoc etiam considerari potest paupertatis abundantia pro nobis susceptæ: nam qui domum in vita non habuit, post mortem quoque in alieno sepulcro reconditur, & nudus existens à Ioseph cooperitur. In nouo autem ponitur monumēto (vt Hieron. dicit) ne post resurrectionem, cæteris corporibus remanētibus, surrexisse alius fingeretur. Potest autē & nouum sepulcrum, Mariæ virginalem vterum demonstrare. Per hoc etiā datur intelligi, quod per Christi sepulturam omnes innouamur, morte & corruptione destructa. ¶ In monumento autem exciso in petra conditus est (vt

Hieron. dicit) ne si ex multis lapidibus ædificatum fuisset, tumuli fundamētis suffossis ablati furto diceretur. Vnde & saxum magnū, quod appositū fuit, ostendit quod non absque auxilio plurimorum sepulcrū potuisset reserari. Si etiam sepultus fuisset in terra, dicere poterant, Suffoderunt terram, & furati sunt eū: sicut August. dicit. Significatur autē mystice per hoc (vt Hilar. dicit) quod per Apostolorum doctrinā in pectus duritiæ Gētilis quodā doctrinæ opere excisum Christus infertur, rude scilicet ac nouum, & nullo antea ingressu timori Dei peruium. Et quia nihil præter eū oportet in pectora nostra penetrare, lapis ostio aduoluitur. Et sicut Ori. dicit non fortuito scriptū est, quod Ioseph inuoluit corpus Christi sindone munda, & posuit in monumento nouo, & quod aduoluit lapidem magnum: quia omnia quæ sunt circa corpus Iesu, mūda sunt, & noua, & valde magna.

COMMENTARIUS.

Litera est clara, & de re ipsa nonnulla dicemus disputatione sequenti. Solūm est hic annotandus locus ille Ioannis 19. quem D. Thom. attingit in solut. ad. 2. In quo dicitur, Nicodemū adduxisse quasi libras centū confectionis myrrhæ & aloes. Quia non solūm superfluum (vt D. Thom. argumentatur) verum etiam incredibile apparet, tot libras vnguenti in vnius corporis vnctione fuisse consumptas. Propter quod aliqui existimarunt libram eo loco nō significare mensurā ponderis, sed numi: vt sensus sit, ad vngendum Christum adductum esse vnguentum, quod centum libris fuerat comparatum. Sed hæc expositio nō placet: tum quia nō quadrat contextui: tum etiam quia non soluit difficultatem. Nam cētum libræ argēti etiam videri potest nimia quantitas pecuniæ. Adde, nomen *libra* in ea significatione, pro quātitate, & mēsurā pecuniæ non esse admodū generale, sed in paucis nationibus vsurpari. Vnde neque apud Latinos antiquos fuit in vsu in ea significatione, neque in Scriptura sacra reperitur.

Super illud
Matth. 27.
tom. 9.

Beda in præ
dictum ver.
Marc. c. 44.
secund. ord.
Beda, non
procul à fin.

Ser. 2. in vi
gi. Pasche,
qui est 133.
in ordine
post med.
tom. 10.

Super hoc
verbu Mat.
27. tom. 9.
Beda cap.
94. super
Lucam.

Super hoc
verb. Mat.
27 to. 9. &
Beda super
Lucam.

In vig. Pas-
che in ser. 2
à me to. 10.
Hilar. can.
vt in Mat.
non multū
procul à fin.

Hom. 35. in
Matth. in
ult. fol. bo.
tom. 3.

Dubiu cir-
ca testimo-
nium Ioan-
nis. 19.

Medin.

Dicunt ergo alij illas libras fuisse minoris quantitatis, quam sint nostræ: & Medina hic asserit fortasse apud Iudæos librâ vnciam fuisse. Sed non oportet hoc dicere sine fundamento. Nam licet verum sit non omnem libram easdem vncias habere, tamen certum est quanlibet pluribus vncijs constare, & frequentius constitisse duodecim.

Responsio
Nicodemus
magnificè
Christi cor-
pus aromati-
bus condit,
ac sepelit.

Dicendum est ergo Nicodemum fuisse virum diuitem, nobilem ac potentem, & (vt Chrysost. ait hom. 84. in Ioan.) voluisse sepelire Iesum, non vt reum, sed magnifice, tanquam magnum aliquem, atq; admirandum virum, & ideò magnam copiam myrrhæ, ac aloës attulisse, vt Christi corpus condiretur, siue tota illa quantitas consumpta fuerit in illa vñctione (hoc enim Euangelistæ non exprimunt) siue non solû corpus, sed etiam locum, ac pauimentum sepulcri eoliquore perfuderit, id enim fieri etiam potuit, quamuis scriptum non sit.

ARTICVLVS III.

Vtrum corpus Christi fuerit in sepulcro incineratum.

84
Infr. q. 53.
art. 1. co. &
ad. 1. Et 3.
di. 2. 1. q. 1.
art. 2. & q.
2. art. 1. ad
1. & opus.
3. ca. 24. 1.
& op. 60.
ca. 20. co. 2.

D tertium sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi in sepulcro fuerit incineratum. Sicut enim mors est poena peccati primi parentis, ita etiam & incineratio: dictum est enim primo homini post peccatum. Puluis es, & in puluerem reuerteris: vt dicitur Genes. 3. Sed Christus mortem sustinuit, vt nos à morte liberaret. Ergo etiam incinerari debuit corpus eius, vt nos ab incineratione liberaret.

¶ 2. Præterea, Corpus Christi fuit eiufdē naturæ cum corporibus nostris. Sed corpora nostra statim post mortē resolui incipiūt, & ad putredinē disponūt: quia exhalante calido naturali, superuenit calor extraneus, qui putrefactionem causat. Ergo videtur, quod similiter in corpore Christi acciderit.

¶ 3. Præterea, Sicut dictum est, Christus sepeliri voluit, vt daret homini-

Art. 1. hu-
ius quæst.

bus spem resurgendi etiam de sepulcris. Ergo etiam incinerationem pati debuit, vt spem resurgendi incineratis post incinerationem daret.

¶ Sed contra est, quod in Psalm. 15. dicitur. Non dabis sanctū tuum videre corruptionem. Quod Damasc. exponit in. 3. lib. de Corruptione, quū est per resolutionem in elementa.

Lib. 3. Or-
tho. fid. c. 18.

¶ Respondeo dicendum, quod non fuit cōueniens corpus Christi putrefieri, vel quocumque modo incinerari: quia putrefactio cuiuscumque corporis prouenit ex infirmitate naturæ illius corporis, quæ non potest amplius corpus continere in vnum. Mors autem Christi (sicut suprā dictum est) non debuit esse ex naturæ infirmitate, ne crederetur non esse voluntaria: & ideo non ex morbo, sed ex passionē illata voluit mori, cui se obtulit sponte. Et ideo Christus, ne mors eius naturæ infirmitati adscriberetur, noluit corpus suum qualitercumque putrefieri, aut qualitercumq; resolui: sed ad ostensionem virtutis diuinæ voluit corpus illud incorruptum permanere. Vnde Chrysostomus dicit, quod viuētibz alijs hominibus, his scilicet qui egerūt strenuē, arrident propria gesta: his autem pereuntibus, pereunt. Sed in Christo est totum contrarium: nam ante crucem omnia sunt mœsta & infirma: vt autem crucifixus est, omnia clariora sunt facta, vt noscas non purum hominem crucifixum.

In tra. qui
dicunt, ad-
uersus gen-
tiles demon-
stratio quod
Christus sit
Deus parū
ante med.
tom. 5.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Christus cum non esset subiectus peccato, neque morti erat obnoxius, neque incinerationi: voluntariē tamen mortem sustinuit propter nostram salutem, secundū rationes supradictas. Si autem corpus eius fuisset putrefactum vel resolutum, magis hoc fuisset in detrimentum salutis humanæ: dum

non

In Cor. att.
& quæst. 50
art. 1.

non crederetur in eo esse virtus diuina. Vnde ex persona eius in Psal. 29. dicitur, *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* quasi dicat. Si corpus meum putrescat, perdetur effusi sanguinis utilitas.

¶ Ad secundum dicendū, quod corpus Christi quantum ad conditionem naturæ passibilis putrefactabile fuit: licet non quantum ad meritum putrefactionis, quod est peccatum. Sed virtus diuina corpus Christi à putrefactione præseruauit, sicut & resuscitauit à morte. ¶ Ad tertium dicendū, quod Christus de sepulcro resurrexit virtute diuina, quæ nullis terminis coarctatur. Et ideo hoc, quod à sepulcro surrexit, sufficiens argumentum fuit, quod homines erant resuscitandi virtute diuina, non solum de sepulcris, sed etiam de quibuscumque cineribus.

COMMENTARIVS.

Christi corpus in sepulcro non est in cineres solutū.
Psal. 15.
Damasc.

Respondet D. Thom. negando Christi corpus in sepulcro in cineres redactū esse. Quæ assertio certa est secundum fidem, quam D. Thom. in argumento, sed contra, probat verbis Psal. 15. *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Quæ cum Damasceno lib. 3. de fide cap. 28. de Christo interpretatur, & de corruptione, non hominis per mortem, sed humani corporis iam mortui per putrefactionem, & resolutionem in elementa. Quæ est expositio omnium Patrum in illum locum, Augustini, Hieronymi, Basilij, & Theodoret, Et omnino certum est hunc esse proprium, ac literalem sensum, cum Petrus Act. 2. ita sit hūc locum interpretatus. *Propheta (inquit) cum esset, & sciret, quia iure iurando iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius sedere super sedem eius, prouidens loquutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, nec caro eius vidit corruptionem.* Eodē modo exposuit hunc locum Paul. Act. 13. Vbi probat non posse de Dauide intelligi. *Dauide enim (inquit) in sua generatione cum administrasset, voluntate Dei dormiuit, & appositus est ad patres suos, & vidit corruptionem: quem*

August.
Hierony.
Basil.
Theodor.
Act. 2.
Act. 3.

A vera Deus suscitauit, non vidit corruptionem. Ex quibus etiam testimonijs euidenter colligitur, sermonem esse de prædicta corruptione corporis iam mortui: tum quia loquēs Paulus de Dauide hæc condistinguit, dicēs eum & mortuum esse, & vidisse corruptionem: Tum quia loquens de Christo, & supponit eum mortuum esse, cū resurrexisset affirmet, & negat vidisse corruptionem.

Ratio prætereā, qua D. Thom. cōfirmat assertionē, est optima. Sūma eius est. Quia sicut non decuit Christum corporis morbis, & infirmitatibus subiacere, aut ex ægritudine mori, ne videretur hæc necessitate potius naturæ, quam voluntate pati, ita non decuit post mortem pati corruptionem, ne mors eius naturæ infirmitati adscriberetur. Et in solutione ad primum addit rationem aliam. Nam Christus mortem assumpsit propter nostram utilitatem, corporis autem mortui corruptio non erat nobis necessaria, aut utilis, quia per illam nec mereri iam poterat, nec satisfacere, quin potius posset esse nobis impedimento, si propter huiusmodi corruptionē corporis, quispiam aut de veritate voluntariæ mortis, resurrectionisvè, aut de virtute diuinitatis illi corpori coniunctæ dubitaret. Atq; in hunc modum interpretatur illud Psal. 29. *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* id est, si descendero, seu si corpus meum putrefiat, impediatur fructus, & utilitas sanguinis effusi. Quo sensu interpretentur etiam hæc verba, Augustinus, & Hieronymus. Et est satis accommodatus sensus quamuis spiritualis magis, quā literalis videatur. Tertia cōiectura, & satis literalis addi potest. Quia cū corpus Christi paulo post esset suscitandum, non oportuit eum in cinerem redigi. Vt enim Origenes notat lib. 2. contra Celsum, idē Christus non permisit ossa sua confringi: sed integrū corpus manere voluit, vt significaret cito esse resurrecturum; multo ergo magis permittere nō debuit corpus suum putrefieri, aut in cineres solui.

Psal. 29.

August.
Hieron.

Origen.

In solutione ad secundum sentit D. Thomam corpus Christi mortuum, ac suæ naturæ relictum naturaliter fuisse corruptum, atque adeo diuinæ virtutis fuisse, omnino incorruptum conseruari. Quæ sententia communis est Theologorum in 3. dist. 21. (vbi præsertim videri possunt
Aaa 5 Scotus,

Scot.
Gab.
Corpus Christi
fuit defunctum
sua per natura
obnoxium corruptioni.

Scotus, & Gabriel) & omnino indubitata videtur. Quia necessariò sequitur ex vera cõpositione mortalis corporis ex quatuor elemētis, atque humoribus. Quocirca sicut in priori tomo. q. 14. ostēdimus, Christi corpus mortale, sublata omnipotentia diuina, necessitate quadam naturali fuisse subiectum passionibus corporis: ita dicendum est de corpore iam defuncto quoad vltiorem corruptionem, ac resolutionem, nisi diuina virtute specialiter conseruaretur.

Obiectio.
Henric.
Damasc.

Contra hanc vero doctrinam citari solet Henricus quodl. 12. quæst. 12. dicens corpus illud ex vi solius vnionis non potuisse naturaliter corrumpi, hoc genere corruptionis. Cui sententiæ fauet Damascen. lib. 3. de Fide, cap. 28. dicens corpus Christi fuisse incorruptibile illo genere corruptionis. Sed in hoc non potest esse inter Catholicos controuersia, nisi fortasse in modo loquendi. Et in primis Damascenus seipsum exponit, dicens. *Secundò corruptionis significatu (scilicet per resolutionem) incorruptibile, hoc est interitus expers corpus Domini confitemur, quēmadmodum p̃ Patres nobis tradiderunt: solum ergò appellat incorruptibile, quia secundum diuinam prouidentiam nō potuit talē corruptionis modū pati.* Quod rectē exposuit Elias Cretensis super orationem primam Nazian. his verbis. *Cum Domini corpus, ut communem cum omnibus essentiam habens, mortale esset, proinde etiam ut alia similia, mortem obibat: at vero ab Verbi in ipsum inscensionem, non iam ut ipsius natura consentaneum erat, corrumpebatur, verum ob inhabitantem in ipsum Deum Verbum, à labe, à corruptione integrum seruabatur. Atque admirabili modo hæc duo concurrerunt, nempe ut omnium hominum mors in dominico corpore impleretur, & item mors, ac corruptio propter socium Verbum extingueretur.* Quocirca cum hoc genus prouidentie, & præseruationis esset quodammodo debitum ratione vnionis, potest dici quodammodo naturale, non quia sola vnio per se, ac formaliter sumpta sufficeret ad præseruandum illud corpus à corruptione, nec quia intrinseca dispositio, & qualitas illius corporis natura sua non esset corruptione obnoxia. Neque enim existimandum est corpus illud statim post animæ separationem fuisse aliqua intrinseca qualitate affectum, quæ vim haberet resistēdi omni corrumpenti, omnemq; peregrinam alterationē impediendi, hoc enim sine

Elias Cre.

A villo fundamento, vel authoritate fingetur. Huiusmodi enim dispositionem consequutum est illud corpus per resurrectionē: antea verò tale perinansit, quale exterius apparebat, & ideò lancea aperiri potuit, & potuissent etiam crura eius confringi, si Deus permitteret, & potuit etiam frigere fieri: ac denique de facto passum est huiusmodi alterationes, vsque ad illum gradum, in quo naturaliter posset conseruari absq; vlla putrefactione. Neque Henricus loco citato docet oppositū, imò expressē dicit, quod illud corpus esset putrefactum cursu naturali, & miraculosē fuerit præseruatū. Addit verò, hoc miraculum sequi ex priorī vnione, & ideò fuisse futurum diuina prouidentia ita ordinante, etiam si diu dillata esset resurrectio. Sine causa ergò Scotus in 3. distinct. 21. quæst. vnica Henricum reprehendit, & cum eo de modo loquēdi potius, quàm de re ipsa contendit.

Scot.

DISPUTATIO XLI.

In tres sectiones distributa.

De is, quæ post mortem circa Christi corpus facta sunt.

C IN superioribus disputationibus vsque ad Christi mortem explanandam peruenimus: reliquum ergò est, antequam de resurrectione dicamus, ut de partibus separatis, corpore scilicet, & anima, quid videlicet in vtraq; illo tempore actum sit, inquiramus. Tria vero potissimum sunt, quæ ab Euāgelistis narrari videtur facta circa corpus Christi iam defunctum. Primò, quòd latus eius lancea apertum sit: deinde quòd depositum fuerit de cruce, & præparatum ad sepulturam: ac demum sepultū. De his igitur dicendum est, & obiter adiiciendum quoque quid B. Virgo in hoc mysterio passa sit, ut quandam vulgi opinionem corrigamus, ac refellamus.

SECTIO PRIMA.

Virum Christi corpus in cruce pedes post mortē fuerit ita lancea vulneratū, ut ex latere eius sanguis, et aqua manauerint.

Ratio dubitandi esse potest. Quia non videtur decuisse, ut Christus post mortem nouum vulnus acciperet, quia

quia solum propter peccata nostra vulneratus est, ut eis mederetur: vulnus autem post mortem susceptum non poterat esse medicina peccati, cum neque rationem meriti, neque satisfactionis habere posset. Simili enim ratione dicemus inferius animam Christi post separationem a corpore nihil amplius passam esse; & D. Thom. ferè eodem discursu intulit non debuisse Christi corpus in cineres redigi. Et confirmatur, nam sicut decuit Christum ante mortem ab hominibus illudi, & iniuriose tractari, ita etiam decuit post mortem honorari, ut eius virtus, & diuinitas ostenderetur, ut Chrysostomus etiam notauit in demonstratione, quod Christus sit Deus. Et hac ratione, speciali Dei prouidentia factum est, ut honorifice sepeliretur, ergo. Propter hanc fortasse causam, quidam hæretici dixerunt Christi corpus ante mortem fuisse lancea vulneratum. Cuius hæresis autor dicitur fuisse Petrus Ioannes, ut refert Guido Carmelita, & ex illo Castrus lib. 4. contra hæres. verbo Christus, hæres. 10. & Prateolus lib. 14. elèchi hæresum, in. 20.

Dicendum verò est primò corpus Christi post mortem, antequam de cruce deponeretur, lancea vulneratum esse, eiusque latus apertum. Assertio est de fide, quam contra prædictam hæresim definiuit Clemens V. cum concilio Viennensi, in Clemens. de summa Trin. & fide cath. & probatur expressis verbis Ioannis. 19. *Ad Iesum autem cum venissent, ut viderent eum iam mortuum, non fregerunt eius crura sed vnus militum lancea latus eius aperuit. Quæ verba licet expressa sint: tamen ab illo hæretico ita corrumpebantur, ut per recapitulationem postrema verba exponeret, & loco illius præteriti, *Aperuit*, poneret præteritum perfectum, *Aperuerat*, ut facilius posset referri ad illud tempus, in quo Christus adhuc vivebat.*

Quam falsam interpretationem damnare voluit prædictum concilium, cum dixit, *Nos igitur ad tam præclarum euangelistæ testimonium, & sanctorum Patrum, ac doctorum communem sententiam, Apostolica considerationis (ad quam duntaxat hac declarare pertinet) faciliè conuercentes, sacro approbato concilio, declaramus prædictum Apostolum, & Euangelistam Ioannem rectum in præmissis factæ rei ordinè tenuisse, narrando, quod Christo iam mortuo, vnus militum lancea latus eius aperuit. Et verba Ioannis satis cōuincunt, nam exponere, *aperuit*, id est *aperuerat*, non est interpretari, sed cor*

A rumpere scripturam. Deinde, aduersatiua illa *sed vnus militum*, &c. plane ostendit, id factum esse ab vno milite, postquàm alij decreuerant Christi crura non frangere, eo, quòd eum iam mortuum inuenissent Ratio verò huius facti, si ex parte militis percussus inquiratur: dicere possumus cum Chry. homil. 84. in Ioann. & Cyrill. lib. 12. c. 39. id fecisse, ut vel exploraret, an vere Christus mortuus esset, vel certe, si non esset, ut eum omnino interficeret, quod facere etiam potuit, ut Iudæis placeret, vel temeritate quadam, ac ferocia militari. Ante vero, quàm mortuus existimaretur, nemo ausus esset tale vulnus infligere: tum quia in crucifixorum supplicio hoc non continebatur: tum maxime, quia crucifixi permittebatur paulatim mori, nec solebat accelerari eorum mors alijs vulneribus inflictis. Et ideo licet Iudæi cupere eo die crucifixorum corpora cito de cruce deponere, non sunt ausi eorum maturare mortem: sed à Pilato id petierunt. Si autem ex parte Dei, & Christi ratio inquiratur, permittit ipse lancea latus suum aperiri, primo ut magis testata esset, ac confirmata eius mors, quis enim dubicaret mortuum, cuius latus post tot, ac tanta tormenta lancea apertum conspiceret. Secundò, ut idem vulnus testimonium postea esset veræ resurrectionis, quemadmodum Thomæ fuit. Tertiò propter mysteria sanguinis & aquæ, quæ statim explicabimus. Propter quæ etiam voluit mortuus potius, quàm viuus hoc vulnus suscipere, ut prius intelligeretur consummata redemptio per mortem, à qua virtus sacramentorum fluxit, & per quàm ianua regni aperta est. Quæ omnia in apertione lateris, & in effusione sanguinis, & aquæ significabantur. Et prætereà voluit Christus ante hoc vulnus mori, ut non tam extrinseca necessitate ferientis militis, quàm propria voluntate animam tradidisse crederetur.

B Quod si quis inquirat, quo in latere Christus fuerit percussus, dextro ne, an sinistro? Nullum firmum, ac certum responsum præbere possumus, quia neque Scriptura id explicat, neque apud antiquos Patres aliquid hac de re scriptum inuenitur. Solū dicunt omnes in hoc mysterio impletum esse, quod in Adamo, & Eva fuerat præfiguratum, quando Eva de latere Adæ dormientis formata est in figuram Christi, de cuius latere dormientis in cruce formanda erat

Chrysost.
Cyril.

Corpus suū
Christus lā
cea aperiri
cur permisit
Ioan.

Dubium.
Eua de co-
ssa Adæ dor-
mientis edū-
ta figura Ec-
clesiæ de la-
tere Christi
defuncti for-
mata.

erat

Chrysost.

Guid. Card.
Cast.
Prateol.

Corpus
Christi post
mortem de
cruce pen-
dens lancea
perforatum
Clemens. 5.

Ioan. 19.

Con. Vien.

Gen. 2.
Ephes. 5.
Cle. Pap.
Eucher.
Ruper.
Hierony.
August.
Leo Papa.
Tertull.

erat Ecclesia, vt significauit Paul. dicens ad Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & in Ecclesia*, & notauit Clemens Papa in prædicta Clementina, & Eucherius, Rupertus, & alij in Genesim. Hieronym. ad Ephes. 5. August. tract. 9. in Ioan. & lib. 9. Genes. ad liter. c. 19. & Leo Pap. epist. 22. & alij quos retuli in priori tomo. q. 1. in cōmē. art. 3. Quibus adde Tertullian lib. de anima cap. 43. sic de Adamo loquentem. *Inde deducimur etiam imaginem mortis iam tunc eum recensere, si enim Adam de Christo figurabat, somnus Ade mors erat Christi dormituri in mortem, vt de iniuria per inde lateris eius vera mater viuentium figuraretur Ecclesia.* Hinc Ambros. lib. 5. de sacram. cap. 1. sentit in eo latere fuisse Christū vulneratum, ex quo Eua formata fuit. Quare (inquit) *de latere? quia vnde culpa, inde gratia: culpa per foeminam, gratia per Dominum Iesum Christum.* Et Ruffinus in expositione Symboli, *si quæris (inquit) cur non ex alio membro, sed ex latere potius produxisse dicatur aquam, & sanguinem: Videtur mihi in latere per costam mulier indicari, quia fons peccati, & mortis de muliere prima, quæ fuit primi Adam costā, processit fons redēptionis, ac vita de secundi Adā costā producitur.* Coniectant autem viri docti, & eruditi Euam de sinistro latere fuisse formatam, in quod vergit cor humanum: propter summum amorem, qui inter virum, & vxorē esse debet. Eam enim ob causam formata est foemina ex viro, vt notauit D. Thom. 1. p. q. 92. art. 2. & August. 12. de Ciuit. cap. 26. Theodoret. Ruper. & alij in Genesim. Hinc ergo conijcere possumus Christum in latere sinistro fuisse vulneratum, tum vt res figuræ responderet: tum etiam, vt indicaretur summa eius charitas erga sponsam Ecclesiam, cuius amore vulneratum erat cor eius, iuxta illud. *Vulnerasti cor meum.* Et eodem amore vulnerari voluit in eā potissimum parte corporis, qua eius cor hominibus quasi patere posset, intelligenterque sibi apertum ostium per quod in cor Christi ingredi, illicque possent requiescere. Vnde August. in Manual. c. 23. *Longinus (inquit) aperuit mihi latus Christi lancea, & ego intravi, & ibi requiesco securus.* Possumus item literalē rationem adiungere, quia similes Christum vulnerauit exploraturus aut certē perfecturus mortem eius, verisimile est, cor eius voluisse transfigere. Denique si diuina prou-

Ambros.

Ruffin.

Responsio
Christum in
sinistro late
re latus vul
neratum ve
risimile est.
D. Thom.
August.
Theodor.
Ruper.
Cant. 4.
August.

dentia hoc permisit, vt mors Christi esset magis testata, & euidens: cōuenientius etiā fuit, vt in sinistro latere percuteretur. Video tamē huic probabili cōiecturæ obstare frequentem vsum pingendi imagines crucifixi in dextro latere vulnerati: solet autem hæc pictura in Ecclesia habere auctoritatem, quoniam indicium est antiquæ traditionis, & consensionis Ecclesiæ. Sed non constat hanc consuetudinem esse vel vniuersalē, vel antiquam. Quare non est, quod nos multum moueat, quanquam nihil etiā sit temere affirmandum.

Secundò dicendum est verum sanguinē, veramque aquam de latere Christi aperto fluxisse. Hæc conclusio est de fide definita ab Innocentio in cap. In quadam, de celebratione missarum, contra quosdam, qui negabant exiuisse veram aquam, sed pituitam, seu phlegmaticum quendam humorē, quem dicebant aquam appellatum, quia in eo aqua prædominatur. Verba autem Ioannis in propria significatione esse intelligenda semper Ecclesia intellexit, & veritas scripturæ hoc requirit: nam in enarratione præsertim historię non fuisset Ioannes vsus verbis improprijs, & metaphoricis. Deinde inquiri, cur aquam improprie interpretentur. Respondet, quia non poterat naturalis aqua de corpore humano naturaliter exire. Sed in primis non defuerunt Catholici, qui hoc negarēt. Nam (vt refert Abu. parad. 2. capit. 29. & 30.) quidam dixerunt in corpore humano, cum primum recedit anima & incipit frigesce, naturaliter generari aquam per resolutionem phlegmatis, & ita potuisse accidere in corpore Christi. Quæ sententia præferenda esset præcedenti: si aliter veritas historię Euangelicæ consistere non posset: sed non indiget Euangelica veritas Philosophica fictione. Quia nec vera aqua tam cito potuisset generari naturaliter, vbi non erat principium à quo generaretur, alioqui fluxisset etiam per foramina clauorum, & ex quocunque corpore humano iam mortuo post aliquas horas posset naturaliter aqua educi, quod repugnat experientiæ. Concedendum est ergo id nō potuisse naturaliter fieri, nec tamen propterea negandum est fuisse veram aquā. Quia etiā nō poterat de corpore mortuo naturaliter sanguis effluere, & nihilominus sanguinē proprie interpretamur, quod neque ipsi heretici negare auli

De latere
Christi in
cruce verus
sanguis a-
qua mana-
uit.
Innoc. Pap.

1. Ioann. 5. aucti sunt. Vtrumque ergo miraculose acci-
 disse ad mysterium aliquod significandum
 Patres Ecclesiæ docent. Primò ut veritas
 humanæ naturæ assumptæ illo testimonio
 probaretur, de quo dixit Ioan. 1. Canon ca-
 pit. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in terra,*
spiritus, aqua, & sanguis. Spiritus enim cla-
 more valido emissus, & in paternas manus
 commendatus testis fuit, in Christo fuisse
 veram animam rationalem: sanguis verò, &
 aqua significarunt corpus Christi fuisse ve-
 rum humanum corpus cōpositum ex qua-
 tuor humoribus, quorū præcipuus est san-
 guis, & ex quatuor elementis, quorū vnum
 est aqua, quæ ad huiusmodi ministerium
 magis erat accommodata, quàm cætera. Sec-
 undò in sanguine, & aqua significatū est,
 Ecclesiam, pretio sanguis Christi fundan-
 dam, atque abluendam esse. Vtrumq; enim
 fit per baptismum, qui in aqua confertur,
 & in sanguine Christi habet efficaciam, iux-
 ta illud Pauli ad Ephef. 5. *Christus dilexit*
Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam
sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in
verbo vitæ: & illud Ioan. 5. *Hic est, qui venit*
per aquam, & sanguinem Iesus Christus, nō in
aqua solum, sed in aqua, & sanguine, id est, nō
in aqua tantum significatiua, qualis erat in
lauacris Iudæorum, & in baptismo Ioānis:
sed in aqua, quæ efficaciam haberet ex san-
guine Christi iam effuso. Et propter hanc
 etiam causam, hæc effusio sanguinis Chri-
 sti non (est facta ante mortē, quia tota hæc)
 virtus sanctificandi & fundandi Ecclesiam
 ex morte Christi potissimum dimanauit.
 Vnde Ambros. lib. 5. de sacram. cap. 1. *Qua-*
re aqua? quare sanguis? aqua ut emundaret, san-
guis, ut redimeret. Et hoc sensu intelligendi
 sunt Patres, cum dicunt in hoc vulnere lan-
 ceæ, fluxuque sanguinis, itaque significa-
 tum esse Ecclesiæ formationem ex latere
 Christi dormientis in cruce. Vt Cyprianus
 lib. de montibus Sina, & Sion in fine, *Per-*
cussus (inquit) in latere lancea, sanguis &
aqua mistus profusus fluebat, vnde sibi Eccle-
siam sanctam fabricauit. Vnde vltius in hu-
 iusmodi sanguine, & aqua significata sunt
 omnia sacramenta Ecclesiæ, quæ ex Chri-
 sti morte habent efficaciam. Aqua enim
 indicat baptismum, qui est ianua, sanguis
 verò Eucharistiam, quæ est finis, & con-
 summatio sacramentorum, & ideo sub his
 duobus reliqua comprehenduntur. Et hoc
 sensu dicunt etiam Patres per hoc myste-

A rio indicatum esse, omnia sacramenta de
 latere Christi manasse, citauit plures in prio-
 ri tomo disput. 39. sect. 3. quibus addi pos-
 sunt Cyprian. serm. de passione Christi, in
 fine dicens. *De latere tuo fons egreditur in vi-*
ram eternam prosiliens. & infra. *Ex hoc fonte*
nō tantum ablutionis prima, qua inicianur ac-
cedentes ad Christum, vndas haurimus, sed &
compunctionum, & lacrymarum perennes ef-
fluunt riuus, misericordiarū suauitas, & totius
pietatis effectus emanat. Tu Domine sacerdos
 sancte, qui in tempore iracundia factus es recō-
 ciliatio, sancti huius sanguinis permanentē ple-
 nitudinem reliquisti, & beneficium huius san-
 cti liquoris in perpetuum tradidisti, & consti-
 tuisti nobis in consumptibiliter potum viuificū,
 crucis signum, & mortificationis exemplum. Et
 eleganter Tertull. lib. de baptis. cum cap. 9.
 dixisset, etiam in passione sua Christum
 dedisse testimonium baptismi aquæ, cum
 vulneratus est, & aqua de latere prorupit, sub-
 dit cap. 16. *Est quidem nobis secundum laua-*
crum, & ipsum sanguinis, de quo Dominus. Ha-
beo (inquit) baptismi tingi, cū iam tinctus fuif-
set, venerat enim per aquam, & sanguinem, si-
cut Ioannes scripsit, ut aqua tingeretur, sangui-
ne glorificaretur, proinde & nos faceret aqua
vocatos, sanguine electos, hos duos baptismos
de vulnere per fossi lateris emisit. Quia qui san-
guinē eius crederent, aqua lauantur: qui aqua
lauissent etiam sanguinem potarent. In quibus
 verbis tertium etiam mysterium indicat,
 in aqua scilicet, & sanguine duplex fide-
 lium baptisma, nimirum sanguinis, seu mar-
 tyrij, & aquæ, seu sacramenti baptismi sig-
 nificatum esse. Quod mysterium notauit
 clarius Ruffinus dicta expositione symboli
 dicens. *Potest etiam intelligi, quod duplicē*
gratiam baptismi figurauerit, vnam, quæ datur
per aquæ baptismum, aliam, quæ per martyrium
profusione sanguinis queritur. Idem myste-
 rium notauit Hieronymus, epistol. 83. ad
 Oceanum dicens. *Latus Christi percutitur*
lancea, baptismi, atque martyrij pariter sacra-
menta fundantur. Vltimum mysterium ad-
 iungi potest ex eodem Ruffino eodem loco
 his verbis. *Hoc quidem mysticum est (videlicet*
effundere sanguinem, & aquam) Ipse enim
dixerat, quia flumina de ventre eius procedent
aquæ viuæ, sed produxit, & sanguinem, quem
petierant Iudæi venire super se, & super fi-
lios suos. Produxit ergo aquam, quæ creden-
tes diluat: produxit & sanguinem, qui condem-
net incredulos.

Sanguinis,
 & aqua de
 latere Chri-
 sti manantis
 mystica sig-
 nificatio.
 Cyprian.

Tertul.

Ruffin.

Hieron.
Ruffin.

Dubium.

Vnum vero potest hoc loco desiderari, scilicet, quomodo sanguis, & aqua fluxerint, an permixta, vel separata. Nam in citato loco Cypriani lib. de Sina, & S. on dicitur effluxisse sanguis aqua mixtus. Dicendum verò sine dubio est, exiuisse impermixta, & loco separata: Tum quia hoc significant verba Ioannis. *Fluxit sanguis, &*

sanguis & aqua. Tum etiam quia aliàs non potuisset aqua à sanguine discerni: & tamen in prædicto modo dicendi significatur distinctè potuisse cognosci, & oculis videri. Quod significatum est etiam illis verbis, *Et qui vidit, testimonium perhibuit.* Non enim loquitur Ioannes illis verbis de alia persona, à se distincta, ut videntur intellexisse, qui sinxerunt eum, qui Christum percussit, fuisse cæcum, appellatumque Longinum: atque illo liquore, qui de latere Christi exiuit, visum recuperasse, atque ita de illo scriptum esse, *Vidit & testimonium perhibuit.* Hoc enim apocryphum est. Neque villo modo est verisimile militem illum, qui Christum percussit, fuisse cæcū. Qualis enim esse potest cæcus miles? Neque etiam constat appellatum esse Longinum, sed potius fertur centurionem eum, qui exclamavit, *Verè filius Dei erat iste,* fuisse Longinum illum, qui postea martyr fuit, ut videre licet apud Lippomanum, tom. 6. & Surium, tom. 2. ex Metaphraste die. 25. Martij, & 16. Octobris. Igitur Ioannes in tertia persona de seipso loquitur, ipse enim vidit, & testimonium perhibuit, & verum scribendo dixit. Non potuisse autem (nisi aliud miraculum nõ necessarium fingamus) videre aquam, & sanguinem exeuntem, nisi discretè efflueret.

Ioan. 19.

Lippoman.
Surius.
Metaphr.

Cyprian.

Vndè Cyprian. serm. de pass. Christi. *De latere* (inquit) *tuus fons egreditur in vitam æternam proficiens, & de eadem, consubstantialiq; origine diuisis limitibus aqua, & sanguis emanant, ad complementum, perfectionemq; totius iustitiæ.* Duobus autem modis excogitari hoc potest. Primò ut simul tempore aqua, & sanguis exierint, per diuersas tamen partes eiusdem foraminis: & si hoc modo factum est, non potuit fieri sine nouo miraculo, ut non permiscerentur. Secundo intelligi potest, prius totum sanguinem exiisse: deinde verò aquam manasse. Et hic modus videtur facilior, & accomodatus tum ordini narrationis Ioannis, tum etiam mysterio. Primus enim Christus suum sanguinem effudit: multiq; piè meditantur totum sanguinem suum

A. in passione fudisse: & in huius rei signum, ac testimonium, id quod reliquum erat, accepto lanceæ vulnere profudisse. Postea verò effuso sanguine, & quasi pretio soluto, manauit aqua, quæ virtutem sanctificantem ab illo sanguine habitura erat. Vndè Hieronymus dicta epist. ad Oceanum, tractans simul hunc locum, & illum Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c.* inquit, *quia ab aquis experat, finit in aquis.* Quod si per aquam fidelem populum significatum esse interpretemur (solent enim in scriptura aquarum nomine populi significari) rectè etiam cõsonat, ut post effusum omnino sanguinem de latere Christi, intelligatur Christianus populus, seu Ecclesiæ corpus de illius latere exiuisse. Deniq; hæc etiam successio effusionis aquæ post sanguinis effusionem, aptissima esse potuit, ut vtriusq; effusio clarè, ac distinctè discernetur.

B

Ad rationem ergò dubitandi in principio positam, respondetur. Quamuis vulnus lanceæ nõ fuerit necessarium ad meritum, vel satisfactionem: ad mysterium autem, & veritatis cõfirmationem fuisse vtilissimū. Addo etiam, quoniam Christus ante hoc vulnus nondum totum suum sanguinem effuderat, atque effusum ostenderat, idè quodammodo dici posse, nondum fuisse finitum tempus patiendi in corpore. Illo autem vulnere suscepto finita fuit abiectio passionis, & honor gloriæ sepulturæ paulò post incepit, in quo satis virtus omnipotentia morientis demonstrata, ut Chrysostomus citato loco, & D. Thom. hic art. 2. ad. 1. adnotarunt.

C

SECTIO II.

Quomodo fuerit corpus Christi de cruce depositum, & ad sepulchrum preparatum: quidue tunc B. Virgo passa fuerit.

Primo de depositione corporis Christi Domini de cruce Euangelistæ nihil aliud dicunt, quàm Iosephum ab Arimathæa virum nobilem, ac decurionem, seu senatorem populi, obrepta à Pilato facultate deposuisse, seu tulisse corpus Domini ut illud sepulturæ traderet. Quomodo autem id factum sit, neque Euangelistæ expliçant: neque ferè ab expositoribus aliquid additum reperio. Obseruari tamen potest prime

Math. 27.
Marc 15.
Luc. 23.
Ioan. 19.
Christi corpus de cruce depositum quomodo.

primo dupliciter posse intelligi Christum depositum de Cruce. Primò crucem simul cum corpore tollēdo, seu euellendo ē foramine petrae, in quo posita fuerat, eamq; in terra collocando, ac deinde clauis eductis corpus deponendo. Secundò fieri potuit, vt ē cruce manēte immota, & in suo loco erecta, corpus deponeretur. Quo autem horū modorum factum sit, non constat: & quidē prior videtur facilior, atque paucioribus indigens instrumentis: posteriorem tamen indicat cōmunis Ecclesiæ pictura. Et fortasse, quāuis Pilatus dedit facultatem deponendi corpus, non intelligitur etiā illam dedisse ad tollendam crucem. Solet enim hoc habere vsus Reipublicæ, vt cū aliquis publicē damnatur propter delicta publica, & scandalosa, vel corpus eius maneat in loco supplicij, vel si datur facultas deponendi corpus, saltem maneat patibulum, quasi in signum supplicij ad aliorum terrorem. Hac ergō ratione fortasse accidit, vt corpus deponeretur de cruce: non verò crux ipsa ē proprio loco tolleretur. Atque hæc forsan occasio fuit, vt crux eo tempore à Christianis non vsurparetur, neq; in varias partes pietatis ergō diuideretur: sed integra vsque ad tempora Helenæ permanere, atque ita reperiri posset subtus terram. Fortasse enim in eodem loco mansit vsque ad euersionem Ierusalem, & casu factum est, vt ruinis contexta fuerit. Quod significasse videtur Ambros. orat. de obitu Theodosij dicens. *Aperit itaq; humum, decutit puluē, tria patibula confuse reperit, qua ruina cōtexerat, inimicus absconderat: & infrā. Poterat fieri, vt patibula inter se ruina confunderet.*

Ambros.

Obiectio.

Dices, quid obitare potuit, quin B. Virgo, vel alij fideles, saltem clauos referuarēt, quos Iosephus ē cruce eduxerat? constat enim non fuisse à fidelibus custoditos, nam simul postea cum cruce ab Helena inuenti sunt, vt Ambrosius supra refert, & vulgaris Ecclesiæ traditio habet. Dicere potest aliquis, clauos non fuisse extractos ē cruce, sed ab ipsis fixis manentibus, manus, ac pedes Christi depositos, quia fortasse ob tēporis breuitatem, ac celeritatem non liquit eis in eruendis clauis immorari. Tamen hic modus mihi nō probatur, necesse enim fuisset foramina manuum, ac pedum moiora fieri, vt per clauorum capita extrahi possent: non est autem credibile pios homines ausos fuisse corpus Christi quāuis mortuum am-

Responsio.

plius lacerare, atq; disrumpere: eò vel maxime, quòd non nihil erat periculi, ne dum Christi corpus hoc modo deponerēt, os aliquod manuum, pedumvè confringerent. Vndē communis sensus Ecclesiæ (quem pictura refert) est, Iosephum adduxisse omnia instrumenta necessaria ad clauos eruēdos, vt Christi corpus posset de cruce deponi. Potius ergō dicerem, eadem lege, qua coactus fuit Ioseph corpus tollere, & crucem immotam relinquere, coactum etiā fuisse clauos quoque in ea infixos tamquā potissima supplicij insignia, instrumētāq; relinquere. Vndē licet ad deponendum corpus Christi illos abstulerit: fieri tamen potuit, vt eos iterum in cruce figeret propter dictam causam. Quod si hæc ratio nō probatur, ego quidem aliam probabilem nō reperio, quanquā sine speciali Dei prouidentia, aut consilio factum esse non dubitem.

B

Illud etiā quæri potest, an necesse sit dicere Iosephum, & Nicodemum proprijs manibus corpus Christi Domini deposuisse, quoniam Euangelistæ ita loquuntur. *Tu lit, deposuit.* Sed iam in superioribus diximus vim illius verbi hoc non requirere. Dicitur enim aliquis facere, quod fieri iubet, quamuis ipse per se non faciat: quomodo Pilatus interdum dicitur flagellasse Iesum. Et cum alioqui illi essent viri nobiles, verisimile est non per se ipsos, sed per alios Christi depositionem, sepulturamq; curasse. Sed licet hoc ita sit, nihilominus magis videtur pietati cōsentaneum, hos viros suis manibus deposuisse Christum. Mouebantur enim affectu charitatis, & religionis, neque existimabant illud esse opus seruile, aut sua nobilitate indignum: sed religiosum potius, ac supra suum meritum, & dignitatem: non tamen oportet eos solos hoc fecisse: iuuari enim ab alijs potuerunt, præsertim à Iohanne, & mulieribus, quæ præsentibus aderant. Neque existimandum est piā operam Beatae Virginis ibi defuisse, quæ corpus Christi Domini statim, ac de cruce depositum est, virgineo venerabunda suscepit in gremio.

Dubium.

Responsio
Christi corpus Iosephus & Nicodemus manibus de cruce pie depositum.

Tandem inquiri potest, qua hora Christi corpus depositum sit. In quo Euangelistæ solum dicunt, postquam Christus lancea vulneratus est, & iam ferò factū esset, accessisse Iosephum ad Pilatum, & ab eo facultatem petiisse, atq; obtinuisse: postea vero illud de cruce deposuisse. Ita sumitur

Dubium.

Marc. 15.
Ioan. 19.
Corpus Christi
de cruce
quando de-
positum.

ex Mar. 15. & Ioan. 19. Vbi solùm est aduer-
tendum depositionem hanc fuisse ante solis
occasum per horam fortasse integram, vel
ferè. Nam ab occasu solis incipiebat Sab-
bathum Iudæorum, quando non licebat il-
lis operibus vacare: ideò solliciti fuerunt hi
Christi cultores, vt totum negotium sepul-
turæ eius ante occasum absoluerent, quod
vix fieri potuisset, nisi saltem ante vnâ hor-
am inciperent Christi corpus de cruce de-
ponere. Et hoc significauit Marc. c. 15. illis
verbis, *Cum sero esset factum, quia erat parasce-
ne, quod est ante sabbathum*. Et ideò etiam
in principio cap. 16. notat, mulieres transa-
cto Sabbatho emisse aromata, &c. Idem in-
dicat Lucas illis verbis, quæ supra exposui-
mus. *Dies erat parasceues, & sabbathum il-
lusebat, & infra, sabbatho quidem siluerunt
secundum mandatum*. Idem deniq; est, quod
Ioannes ait cap. 19. *Ibi ergo propter parasce-
nem Iudæorum, quia iuxta erat monumentum,
posuerunt Iesum*. Ex quibus tandem constat
corpus Christi post mortem, duabus ferè
horis in cruce pependisse.

Christi cor-
pus ad sepul-
turam præ-
paratum
quomodo.
Ioan. 19.

Secundò de modo, quo Christi corpus ad
sepulturam præparatum est, & conditum
Matth. Marc. & Luc. solùm dicunt Iosephum
ab Arimathæa, postquam deposuit corpus
Iesu, inuoluisse illud in sindone munda, solus
vero Ioannes addit, Nicodemum adduxisse
aromata ad corpus Domini vngendum, at-
que ita vinctum, & ligatum sepulturæ tra-
didisse. Et de priori quidem parte nihil ad-
dendum occurrit ijs, quæ D. Thom. art. 2.
in solut. ad. 3. dixit, vbi & rationem literalẽ
illius pij facti reddit: scilicet id fuisse con-
uenientissimum propter quãdam honesta-
tem, & indicat moralem, scilicet illo facto
doceri, debere nos huiusmodi rebus simpli-
cibus, ac vilioribus esse contentos. Addit
præterea rationem mysticam, nimirum sig-
nificatum esse, Christum mente pura, ac sim-
plici suscipiendum esse. Denique adducit
ex Beda in huius mysterij memoriam, sta-
tutum esse ab Ecclesia, vt corpus Domini
tantum in panno lineo consecratur, vt ha-
betur cap. consultò. de cons. d. 1. & idem notat
Hier. Matth. 27. Innocen. lib. 2. de mysterijs
missæ, cap. 56. Vbi dicit, corporales pallas
significare linteamina, quibus inuolutum
fuit corpus Domini: partem autẽ, quæ pli-
cata ponitur super calicem, significare sud-
arium, quod fuerat super caput eius sepa-
ratim inuolutum in vnum locum. Idem docet

D. Thom.

Beda.

Hieron.
Innocen.

A egregiè Aleuinus libr. de diuinis officijs. c. Aleuini
de celebratione missæ, & eius significatio-
ne, & Rupertus, Amalarius, Hugo Victorius, Ruper.
nus, ac ferè alij, qui de sacramentis, & diui-
nis officijs scribunt. Amala:

De posteriore autem parte, scilicet vn-
ctione corporis Domini, iã supra diximus
de quantitate illius vnguenti: de qualitate
verò omnes scriptores dicunt fuisse illa aro-
mata efficacia ad præseruandum cadauera
à corruptione, vt diutius cõseruari possint.
Quorum vsus frequens erat apud Iudæos,
vt Euangelista dixit, indicans voluisse Chri-
stum in huiusmodi rebus, quæ ad pietatem
spectabant, & quodammodo necessaria es-
se videbantur, gentis suæ morem seruare,
seque communi consuetudini conforma-
re, vt ex August. rectè D. Thom. explicuit
citato loco ad. 2. & 3.

B Vnum verò hinc nascitur dubium, quod
ab authoribus prætermittitur, quamuis re
vera expositione indigeat. Dicunt enim om-
nes Iosephum, & Nicodemum vnxisse cor-
pus Domini eo animo, vt diutius incorru-
ptum seruaretur. Vndè Chrys. hom. 84. in
Ioan. eos imperfectæ fidei arguit, dicens:
*Adhuc de eo tanquam de puro homine opina-
bantur, & ea ferunt aromata, quæ maxime cor-
pora seruare soleant, quod nihil magnũ de Iesu
ipso existimare arguebat: multum tamen amo-
rem præseferunt*. Ex qua doctrina nascitur
dubiũ. Nã si hi viri vnixerunt corpus Chri-
sti propter præseruationem, ergò oportuit
eos sacrum illud corpus exenterare, & inte-
stina extrahere, vt intus, ac foris illud vnge-
re possent. Patet sequela, tũ quia illi vsitato
more vnixerunt corpus: hic autem est mos
vngendi corpora, quãdo propter præserua-
tionem vnguntur. Tum etiam, quia aliàs
inutilis, & inefficax esset vinctio. Nã exter-
na vinctio in superficie corporis nõ potest
impedire, quominus interiora corrumpatur,
præsertim cũ illa propter fæces, quæ sunt
intra corpus, & propter magnã humiditatẽ
valde subiecta sint corruptioni. Cõsequens
autem est absurdissimum. Et sanè propter
hãc maxime causam hoc dubiolũ præter-
mittere noluit, ne fortasse aliquis casu in
illud incidens, ita de Christi corpore senti-
re auderet. Est enim reuera impium, & ab
omni Ecclesiæ sensu alienissimum. Repug-
nat etiã simplici narrationi Euangelistarũ,
prout ab vniuersa Ecclesia semper intelle-
cta est. Solum enim inquit fuisse vinctum
aroma-

Hug. V. p. 8.
Christi cor-
pus vinctum,
& aromati-
bus conditum
ante sepul-
turam.

Chrysost.

Dubium.

Responso.

aromatibus, inuolutum sindone, linteis-
que ligatum. Item Ecclesia semper intellexit
quinque tantum vulnera Christum in
suo corpore suscepisse, non ergo exentera-
tum fuit, quod pie aures exhorrescunt.

*Christi cor-
pus aroma-
tibus condi-
tum est.*

Ad difficultatem ergo dici potest pri-
mo, licet ea vnctio fieret propter præservationem
aliquam, non tamen fuisse adeo perfectam,
& exactam, sicuti apud nos interdum fieri
videmus. Neque enim credibile est communem
morem sepeliendi huiusmodi fuisse. Quamvis
ergo intendatur præservatio, non tamen adeo
diuturna: sed qualis per externam vnctionem
haberi posset. Deinde, fortasse non impro-
babiliter dici potest, huiusmodi vnctionem
non fuisse solitam fieri propter præservationem:
sed honoris ergo, & propter decentiam quandam,
ne fetorem aliquem corpora exhalarent. Sicut
etiam solebant Iudæi lauare cadauera, vt ex
Act. 6. colligitur, quæ consuetudo etiam in
Ecclesia antiqua est, vt colligitur ex Gregor.
lib. 3. dialog. cap. 17. & lib. 4. cap. 16. & 27.
& tamen illa ablutio non fit propter præservationem,
sed propter decentiam, & in benevolentiae
signum. Ita ergo facile introduci potuit, vt
propter easdem causas lotioni adiungeretur
vnctio, & ita fortasse factum est in hac
vnctione corporis Christi Domini. Quod si hoc
verum est, facile Iosephus, & Nicodemus ab
ignorantia, & infidelitatis nota liberari possunt.
Nam licet sapientissimè de Christo sentirent,
& proximam illius resurrectionem sperarent,
religiosè admodum, ac pie potuerunt corpus
eius prædicto animo, atque intentione ungere.

*Dubium de
B. Virgine.*

Tertio, locus hic postulat, vt explicemus,
quid B. Virgo tempore huius mysterij passa sit,
præsertim quando filiū mortuum, ac de cruce
depositum in vlnis suscepit. Est enim cōmunis
vulgi opinio beatam Virginem eo tempore
passam esse spasmodum, id est præ nimio dolore
sensum amisisse, atque in terram corruisse.
Cui opinio non fauet etiam communis pictura.
Nec desunt sancti Patres, & graues scriptores,
qui hoc modo de Virgine loquantur, quamvis
non omnes explicent in hoc mysterio potius,
quàm in alijs spasmodum ei accidisse. Alij
enim hoc affirmant de eo temporis articulo,
in quo B. Virgo Christo crucem ferenti occurrit.
Vnde qui historiam, seu

A terræ sanctæ situm describunt, dicunt in
via Caluarie fuisse templum, cuius ruinae
nunc extant, quod sancta Maria de Spasmo
diceretur, quia in eo loco B. Virgo occurrit
filio portanti crucem, & præ dolore quasi
exanimis concidit: & sanctus Bonauent.
lib. meditat. vitæ Christi, capit. 77. de hac
re loquens. *Cernens (inquit) eum oneratum
ligno tam grâdi, quod primo non viderat,
semimortua facta est præ angustia, nec verbum
ei dicere potuit.* Alij vero hoc referunt ad
illud tempus, in quo B. Virgo conspexit
Christum nudum super crucem extendi, vt
crucifigeretur. Vnde Anselm. dialogo. de

Bonau.

B

passione Domini ex persona Virginis sic
inquit. *Cum venissent ad locum Caluarie, gnomi-
osissimè, nudauerunt Iesum filiū meum tota-
liter vestibus suis, & ego exanimis facta fui.*
Alij de toto tempore crucifixionis id affir-
mare videntur. Vnde in opusculo de lamentatione
Virginis Mariæ, quod habetur inter opera
Bernardi, sic dicitur. *Iuxta crucem Christi
stabat emortua mater, quæ ipsum ex spiritu
sancto concepit: vox illi non erat, quia dolore
atrita iacens pallescebat, quasi mortua viuens
uebat moriens, moriebatur uiuens, nec mori
poterat, quæ uiuens mortua erat.* Et ad eundem
modum loquitur Bonauent. supra. c. 79. *Bon.*
*Credo quod vel propter angustiarum multitudinem
absorpta erat, & quasi insensibilis facta,
vel semimortua facta est, nunc quidem multo magis,
quam cum obuiuit ei crucem portanti: & cap. 80. idem
clarius affirmat accidisse Virgini, quando Christus
lancea est vulneratus. Tunc (inquit) mater semimortua
cecidit inter brachia Magdalene. Et similia reperiuntur
apud alios, qui meditationes vitæ Christi scripserunt,
quos ex parte supra retuli, disput. 4. sect. 3.*

Bernard.

C

Dicendum autem est, cum sit certum
Beatam Virgiuem toto tempore passionis
Christi huiusmodi animi, & corporis affec-
tionem passam non esse: certius tamen esse,
atque euidentius multò minus in depositione
Christi de cruce aliquid huiusmodi ei accidisse.
De prioris parte huius sententiæ dixi nonnulla
supra, disputa. 4. sect. 3. ubi præter autoritatem
Ambrosij, Anselmi, & Bernardi, eam probaui ex
verbis illis Ioannis cap. 19. *Stabant autem iuxta
cruce Iesu Maria mater eius, &c.* quæ veritatem
hanc mihi conuincere videntur, sicut & ferè
omnibus grauioribus expostoribus visum est.
Si enim eo tempore, quo

*Responsio
Quid B. Virgo in depositione
corporis Christi de cruce
sensit.
Ambrosij,
Anselm.
Bernard.
Ioan. 19.*

Christus Dominus maiorem ignominiam, A maximosque dolores sustinebat, nimirum dum viuis in cruce penderet, Beata Virgo stabat iuxta crucem inter hostes Christi sine ullo timore, & absque animi deiectione, & infirmitate, quo modo credibile est, in aliquo alio passionis tempore sensum, aut constantiam amisisse? Nā si quid eiusmodi B. Virgo passura fuisset, maxime ex nimio dolore, atque magnitudine tristitiæ: sed tunc maxime doluit, quando filius magis dolebat (erat enim affectu, & animo cum eo crucifixa) filius autem gravissimum dolorem in cruce pendens viuis pertulit, ergo tunc maxime debuisset Virgo spasmodum pati: certum est autem ex verbis Ioannis, tunc nihil huiusmodi passam esse, ergo. Denique ratio vniuersalis est, quia B. Virgo semper habuit perfectum dominium super omnes actus, affectusque suos, atque ita regebat omnes motus portionis inferioris, ut nihil indecorum, nihil B dissonū in ea esse permetteret. Erat autem valde indecens, propter inferioris partis tristitiam, ac perturbationem, corporis viribus, & rationis usu priuari: non igitur admisit in se B. Virgo talem affectum: sed quamuis acerbissimè doleret, ita tamē moderabatur affectum suum, diuinum beneplacitum, ac gloriam, fructumque passionis, & hominum salutem considerando, ut posset corpore, & animo constans inter dolores permanere. Quod si necessarium fuit, etiā diuina virtus, & gratia intercessit, quæ & robur, ac vires corpori adderet, & humores corporis quasi contineret, ne præ doloris acerbitate nimium commouerentur. Ex qua ratione colligitur, B. Virginem non solum non passam esse spasmodum: verum C etiam neque aliquid egisse indecorum, neque aliquid, quod non summam modestiam præ se ferret: sed (ut rectè loquitur, Anton. 4. part. theolog. tt. 15. capit. 41. §. 1.)

stabat verecunda modesta, lacrymis plena, doloribus immersa, ita tamen diuinæ voluntati conformis, quod (ut Anselmus ait) si obnoxiasset, ad implendam secundum rationem voluntatē Dei, ipsa filium in cruce posuisset, atque obtulisset. Neque enim minoris fuit obediētia, quā Abrahā.

Et ex ijs tandem euidenter conuincitur posterior pars. Quia quando Christus deponebatur de cruce, iam non sentiebat dolorem, iamque à multis agnoscebatur, atque honorifice tractabatur, quæ omnia

Antonin.

multum poterant dolorem Virginis lenire. Deinde resurrectio eius propinquior erat, de cuius fide B. Virgo erat certissima & verisimile est ea spe sapius animum suū erexisse, atque vires resumpsisse. Non est ergo in hac parte credendum picturis, quæ ex vulgi opinione introduci potuerunt. Quia fortasse nō valuerunt aliter eximium Virginis dolorem pictura exprimere. Autores verò, (qui in contrarium adducunt) in primis non sunt admodum antiqui: at antiquiores non solum illo modo non loquuntur: sed etiam contrarium sæpe indicant. Deinde aliqui ex illis libris, qui afferuntur, incerti sunt, præsertim liber ille de lamentatione Virginis inter incerta Bernardi opera ponitur. Dialogus etiam de Passione Anselmo ascriptus mihi est valde suspectus, tum quia stylus non redolet Anselmum, tum etiam quia multa in illo continentur, quæ nec grauitate, nec doctrina Anselmi digna videntur. Ut v.g. quod B. Virgo cœperit clamare, & eiulare, quando Christus lanceæ vulnus accepit. Denique etiam illi Patres non omnes expresse loquuntur, Anselmus enim in vno loco dicit, *Quasi exanimis*, in alio verò, quāuis dicat, *Exanimis facta fuit*, statim verò explicat non amisisse sensus officia. Dicit enim accepisse illico Virginem velamen capitis, ut Christum tegeret. Itaque verbum illud *Exanimis*, solum est positum ad explicandam acerbitatem doloris: eademq; fere est Bernardi, & Bonauenturæ sentētia. Nā per exaggerationem quandam loquuti videntur, ut loco etiam supra citato dixi.

SECTIO III.

C *Utrum expediēs fuerit Christum sepeliri.*

Ratio dubitandi esse potest. Nam corpora defunctorum propter alterutram ex duabus causis solent sepeliri, scilicet aut propter viuos, aut propter ipsum defunctum. Propter viuos quidem, vel ad eorum consolationem. Nam, ut August. dixit libr. 1. de ciuitate Dei, capit. 12. *Sepultura mortuorum solatia sunt viuorum, dum eos, quos amabant, prout possunt, honorant, atque honestè collocant.* Vel ad utilitatem corporalem, neque enim ferre possent corpora corruptioni obnoxia. Vel etiam ad spiritualem quendam fructum, non sepeliendo corpora mortuorum, fidem resurrectionis se habe-

August.

re testantur, & de futura morte frequenter admonentur. Propter defunctos verò: tum quia eorum honori consulitur, ac famæ, quatenus adhuc manent in memoria hominum: tum etiam, quia hoc modo plura pro eis sunt suffragia, ac frequentius oratur. At verò in Christo Domino neutra harum rationum locum habebat, cum enim Christi corpus, & propter unionem ad Verbum corrupti non posset, & paulò post suscitandum esset, propter se non indigebat sepultura: quia neque indigebat hominum suffragijs, aut orationibus, neque ab eis honorem quærebat, maiorque fuisset is, si eorum discipuli præfens corpus semper haberent, ac venerarentur: & hoc etiam in maius ipsorum hominum commodum redundaret. Fuisset enim præclarior Christi confessio, ac protestatio, maiorisq; charitatis opus, atque indicium, igitur conuenientius fuisset corpus Christi sepulturæ non tradi. Et confirmatur, quia si tradendum fuit sepulturæ, debuisset saltem in loco sacro sepeliri, & sacris potius ceremonijs, ac ornatu, nimirum cum psalmodijs & hymnorum cantu, &c. quam humano, ac solum exteriori cultu.

Dicendum verò est primò, valde conueniens fuisse Christi corpus tradi sepulturæ. Hæc assertio intelligi potest, vel ex parte ipsius Christi, considerando illud opus quasi passiuè in ipso corpore. Et hoc sensu conclusio absolutè est de fide, quæ satis probatur ex re ipsa. Quia ita factum est non sine magna Dei prouidentia, atq; consilio. Quidquid enim Christus vel viuens, vel mortuus passus est, ut sic, ex diuina ordinatione fuit: fuit ergo conueniens absolute, & simpliciter: siue hæc conuenientia sumenda sit respectu ipsius Christi, siue respectu nostri, hoc enim posterius in præsentem verius est. Christi enim corpus propter se non admodum egebat sepultura (ut rectè probat difficultas in principio tacta) quamuis etiam fuerit decens eum post tam insignem mortem ab hominibus honorari, reuerenterque tractari. Respectu ergo hominum sumenda est præcipua conuenientia huius mysterij: ut notarunt Cyrill. Augu. & alij supra Ioannem. Ac propterea Grego. Nazian. oratione. i. sicut dixit, *Mors aduersus mortem, & resurrectio propter resurrectionem*, ita etiam adiunxit, *sepultura aduersus illam in terram*

reversionem. Circa quæ verba, sic inquit Elias. *Quoniam post transgressionem, illud Adamus audiuit, terra es, & in terram reuerteris, idcirco sepultura Christus afficitur, atque in monumento collocatur, ut Adamum hac cõdennatione liberet. Ita Domini sepultura nostram in terram reversionem delet*. Quod (ut supra dixi) non est intelligendum, ac si Christus per sepulturam nobis de nouo quicquam meruerit, sed quia ex vi præcedentis meriti, & quia voluntariæ passioni se, & sepulturæ præuisæ obtulit, illud corpus fuit potens ad liberanda nostra corpora ab illa maledictione, quam in Adamo incurrerant. Addit præterea D. Thom. conuenientem fuisse Christi sepulturam ad nostram fidem de Christi morte, & resurrectione confirmandam. Nam in primis quia sepeliri non solent, præsertim à veris, & fidelibus amicis, nisi corpora verè mortua, neq; verè resurgunt, nisi quæ veram mortem subierunt: ideo sepultura magnum fuit testimonium veræ mortis, & resurrectionis. Ac deinde ipsum quoque sepulcrum, & lapis ille superpositus perpetuum est monumentum, cum usque in hodiernum diem testis sit mortis, & resurrectionis Christi. Vnde eleganter Petr. Chrysolog. sermo. 74. tractans illa verba. *Angelus Domini descendit de cælo, & accedens reuoluit lapidem: inquit, Non dixit, voluit, sed reuoluit lapidem, qui aduolutus probauit mortem, & reuolutus exitit resurrectioni assertor: Beatus lapis, qui Christum reuelare meruit, & reuelare. Beatus, qui non minus corda aperit, quam sepulcrum. Beatus qui dat resurrectioni fidem, fideique resurrectionem. Mutatur hic ordo rerum, mortem, non mortuum deuorat hoc sepulcrum, &c.* & similia multa habet sermo. 75. Hieronymus etiam epist. 27 (quæ est Epitaphium Paulæ) sic de illa loquitur. *Ingressa sepulcrum, resurrectionis osculabatur lapidem, quæ ab ostio monumenti amouerat Angelus, & ipsum corporis locum in quo Dominus iacuerat quasi sitiens desideratas aquas fidelio ore lambebat*. Deinceps etiam dicitur Christus sepultus, ut mysticè significaretur, nos esse cum illo spiritaliter sepeliendos, iuxta illud ad Rom. 6. *Consepulti enim estis per baptismum in mortem*. Vnde Augu. in Enchirid. capit. 53. *Quidquid (inquit) gestum est in cruce Christi, in sepultura, & in resurrectione, & ascensione, ita gestum est, ut is rebus non mysticè tantum dictis, sed etiam gestis confirmaretur vita Christiana, quæ hic geritur*.

Elias Gre.

Pet. Chry.
Hierony.Christi corpus
sepeliri
decentissimum.Cyr.
Augu.
Gre. Naz.Rom. 6.
Augu.

Secundo intelligi potest conclusio posita de sepultura Christi ex parte discipulorum, seu ut erat actio sepulchrum ipsum. Et hoc etiam sensu est de fide certa, nimirum opus illud sepeliendi Christum fuisse honestum, ac pium. Hoc patet primò ex modo, quo Euangelistæ narrant hoc factum, Ideò enim præmittunt Iosephum, & Nicodemum fuisse discipulos Christi, & Marcus de Iosepho addit, *Quia & ipse erat expectans regnum Dei: & filius Lucas. Erat* (inquit) *vir bonus, & iustus, hic non consenserat cõcilio, & actibus eorum, quia expectabat & ipse regnum Dei.* Et de Nicodemo notat Ioannes, fuisse illum, *qui venerat ad Iesum nocte primò*, ut ipse narrauerat capit. 3. ut significaret, illum fuisse pium virum, quique iam in Christum crediderat. Non autem ob aliam causam horum virtutes adnotarunt Euangelistæ, nisi ut eorum factum studiosum, magnæque fidei, & charitatis fuisse indicarent. Secundo constat conclusio ex vniuersali consensu totius Ecclesiæ, & traditione omnium Patrum, tam exponentium Euāgelia, quàm mysteria vitæ, & mortis Christi tractantium. Quin etiā addunt, reliquos Christi discipulos, qui ibi aderant, ipsumque Deiparā funeri Christi piā operā dedisse. Addit etiā Simeō Metaphr. vitam Virginis describēs, die. 15. Augusti. Iosephum adhuc occultū discipulū, & timore detentū, Virginis horatu fuisse excitatū, atque animatum, ad Christi corpus tendendū & sepeliendū. Tertiò, sepelire mortuos per se bonum est, atque honestū, ergo multo magis honestum fuit sepelire corpus Christi. Antecedens de fide certum est, ut patet ex vsu scripturæ. Abraham enim, & alij iusti semper habuerunt curam sepeliendi defunctos, & Iacob, atque Ioseph præceperunt corpora sua sepeliri in terra promissionis, in qua Christus moriturus, ac sepeliendus erat: non præcepissent autem nisi rem honestam. Et. 2. Reg. 2. Dauid laudat eos, qui sepelierant corpus Saul dicens. *Benedicti vos à Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, & sepelitis eum.* Denique Tobias inter alia plurimū laudatur, propter curam, quam habuit sepeliendi mortuos. Idem confirmat Catholicæ Ecclesiæ perpetua consuetudo. De qua videri potest Dionysius, cap. 7. de Ecclesiæ Hierar. Grego. Nazian. orat. 4. quæ est. 2. in Iulianum, Chrysostom. homi. 4.

A super Epist. ad Hebr. & August. libr. de cura pro mort. agen. & libr. 1. de Cuit. c. 12. & 13. Vbi licet dicat vnumquemque; fidelium debere multū esse sollicitū, quid post mortem circa corpus suum agendum sit: addit tamen, viuentes debere piam operam adhibere circa corpora mortuorū, præsertim fidelium, ut ea sepelienda curent. Ratio verò est. Quia (ut dicebam) hoc opus & ad bonā hominū gubernationem est necessarium, & ad quoddam viuorum solatiū, & ad aliquam vtilitatē ipsius defuncti, cuius etiam honori, & decentiæ hac in re consulitur. Est igitur hoc opus laudabile, & per se honestum. Prima vero consequentia patet, quia hoc obsequiū magis erat Christo debitum, quàm cuius alteri. Vnde Aug. & alij Patres notant voluisse Christum sepeliri, ut sub exemplo hoc pietatis opus probaret. Quia etiam Matth. 26. in defensionē Magdalenæ dixit, *opus bonum operata est in me, Mittens enim unguentum hoc, ad sepeliendum me fecit.* Quocirca licet Christus propter se quodāmodo minū hoc obsequio indigeret: tamen etiam pertinuit ad decetiam quandam, & honorem illi debitū. Neque propter spem resurrectionis proximē futuræ prætermittendum fuit. Nam (ut omittam eos, qui Christi sepulturam curabant, excepta Virgine, valde imperfectos fuisse in hac fide, & spe resurrectionis) ad maiore eiusdem resurrectionis fidem poterat sepultura Christi pertinere, nō solum propterea, quæ suprà diximus: sed etiam, quia maioris fidei esse poterat credere, sine vlla difficultate posse Christum suum corpus ē sepulcro quantumuis clauso, & grandi lapide obserato viuū educere. Ac denique magnæ fuit prudentiæ, cum aliunde nihil aliud de diuina voluntate constaret, Christi corpus humano more religiose, ac honeste curare.

Vnde dicendum est secundo, etiam modum funeris, ac sepulture Christi, pro loci, & tēporis opportunitate fuisse cōuenientissimum. Hæc conclusio eodem ferè modo explicanda, & probanda est, ac præcedens. Nam si consideretur modus huius funeris ex parte hominū, prudentissimè egerūt, primo seruando consuetudinem gentis sue, eamque existimationi, quam de sanctitate, ac dignitate Christi habebant, accommodando. Et ideo recte etiam egerunt, illum vngendo, honesteque ad sepulcrum deferendo. Deinde, quia tēpus tale erat, ut mo-

August.

Mat. 26.

Funus Christi cōuenientissimum.

ras non pateretur, merito etiā in loco vicino, & cū eo ornatu, comitatuque quem breui habere potuerūt eū sepelierunt. Sed & illud quoq; prudentiæ fuit, & maximē etiā fidei esse potuit in monumēto scilicet nouo, in quo nullus alius positus antea fuisset, eū recōdere. Tū quia nouo homini nouū monumētū debebatur, nec decebat diuinū corpus cum alijs cadaueribus sepeliri. Tum etiā quia ad fidem resurrectionis eius hoc expedire potuit (vt Hieronymus, & alij notarūt) ne illius resurrectio alteri posset attribui. Deniq; etiā fuit opus liberalitatis, q̄ Ioseph monumētū, quod sibi parauerat (vt ex Matthæo colligitur) Christo tribueret. Si autē hoc opus ex parte Dei cōsideretur, egregiē ostendit diuinā sapientiā, & prouidentiā. Ita enim res omnes disposuit, vt & more consueto, & p̄lo ci, & tēporis opportunitate cōuenienti, sepeliretur Christus & tñ plura mysteria in eo modo funeris, & sepulcri cōtinerētur, ac denique omnes circūstantias haberet, quæ ad perpetuitatē illius sepulcri, & utilitatem ei⁹ significāda, veritatemq; resurrectionis Christi contestandam, erant necessaria. Vt meritō imp̄ta tūc cēseatur esse p̄phetia Isaie dicētis. *Et e⁹ sepulcrum eius gloriosum.* Quæ omnia, quoniā à D. Th. supra copiosē explicantur, latius persequi necesse nō est.

ARTICVLVS IIII.

Utrum Christus fuerit in sepulcro solum una die, & duabus noctibus.

Ad quartū sic proceditur. Videtur, quod Christus nō fuerit in sepulcro solū vna die, & duabus noctibus. Dicit enim ipse Matt. 12. sicut fuit Ionas in vētre Ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita Filius hominis erit in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Sed in corde terræ fuit in sepulcro existens. Nō igitur fuit in sepulcro solum vna die & duabus noctibus. ¶ Præterea, Greg. dicit in hom. Paschali, quod sicut Sāson abstulit media nocte portas Gazæ, ita Christus media nocte auferēs portas inferni, resurrexit. Sed postquā resurrexit, nō fuit in sepulcro. Er-

go nō fuit in sepulcro duabus noctibus integris. ¶ 3. Præterea, Per mortē Christi lux præualuit tenebris. Sed nox ad tenebras pertinet, dies autē ad lucē. Ergo cōuenientius fuit, q̄ corpus Christi fuerit in sepulcro duobus diebus & vna nocte, quā e conuerso. ¶ Sed cōtra est, q̄ sicut Aug. dicit in 4. de Trinit. à vespere sepulturæ, vsq; ad diluculum resurrectionis, triginta sex horæ sunt, id est, nox tota cū die tota, & nocte tota.

¶ Respondeo dicendū, q̄ ipsum tēpus, quo Christ⁹ in sepulcro māsit, effectū mortis eius representat. Dicitū est autē supra, quod per mortē Christi liberati sumus à duplici morte, scilicet à mortē animæ, & à mortē corporis, & hoc significatur per duas noctes, quib⁹ Christ⁹ in sepulcro permāsit. Mors autē eius, quia non fuit ex peccato proueniens, sed ex charitate suscepta, non habuit rationem noctis, sed diei, & ideo significatur per diem integrum, quo Christus fuit in sepulcro. Et sic cōueniens fuit, quod Christus vna die & duabus noctibus esset in sepulcro.

¶ Ad primū ergo dicendū, quod sicut Aug. dicit in lib. de consensu Euāgelistarū. Quidā modū loquutionis Scripturæ nescientes, noctē voluerūt annumerare tres illas horas, à sexta vsq; ad nonā, quibus sol obscuratus est, & diem, tres horas alias, quibus iterū terris est redditus, id est, à nona vsq; ad eius Occasum. Sequitur enim nox futuri Sabbathi, qua cum suo die cōputata, erunt iā duæ noctes & duo dies. Porro autem post Sabbathū sequitur nox primi Sabbathi, id est, illucescētis diei Dominici, in qua tūc Dñs resurrexit, & ita adhuc nō cōstabit ratio triū dierū, & triū noctium. Restat ergo, vt hoc inueniatur, illo Scripturarū v̄sitato loquēdi modo, quo à parte totum intelligitur, ita sci-

Matt 27.

285

Inf. q. 52.
rit. 4. co. &
q. 53. art. 2.
co. & op.
3. c. 2. 43. &
op. 60. cap.
20. co. 1. h.
& 1. co. 1. 5.
l. 1. co. 2.
Hom. 21. in
Euan. de li.
mando ad fi.

lib. 4. ca. 6.
post medium
10. 3.

in 6. q. prae.
cedenti.

lib. 3. c. 2. 46.
in me. 19. q.

licet, q̄ vnā noctem, & vnā diē accipiamus, pro vno die naturali. Et sic primus dies cōputatur ab extrema parte sui, qua Christus in sexta feria est mortuus, & sepultus: secūdas autē dies est integer cum. 24. horis nocturnis & diurnis: nox autem sequens pertinet ad tertiū diē. Sicut enim primi dies, propter futurū hominis lapsum, à luce in noctē: ira isti, propter hominis reparationem, à tenebris cōputantur in lucē.

¶ Ad secundum dicendum, quod sicut Aug. dicit in. 4. de Trinit. Christus in diluculo resurrexit, in quo aliquid lucis apparet, & adhuc tamen aliquid remanet tenebrarū noctis. Vnde de mulieribus dicitur Ioā. 20. quod cū adhuc essēt tenebræ, venerunt ad monumentum. Ratione ergo harum tenebrarū Greg. dicit Christū media nocte surrexisse, non quidem diuisa nocte in duas partes æquales, sed infra ipsam noctem. Illud enim diluculum, & pars noctis, & pars diei dici potest propter conueniētiā quam cum vtroque habet.

¶ Ad tertium dicendum, quod in tantū lux in morte Christi præualuit (quæ significatur per vnā diē) quod tenebras duarum noctium, id est duplicis mortis nostræ, remouit, vt dictum est.

COMMENTARIUS.

DE tempore, quo Christus iacuit in sepulcro, duo sunt certa. Primum est, Christum esse sepultum in occasu solis, vel prope illum, vt satis constat ex dictis supra de hora, qua Christus fuit de cruce depositus. Alterum est, corpus Christi mortuum iacuisse in sepulcro toto eo tempore, quod vsque ad resurrectionem inter lapsum est. Hoc enim per se notū videtur supposita vera morte illius corporis, & ijs, quæ ab Euangelistis de eius sepultura narrantur, à quibus quōque, id est satis expressum. Hanc enim vim habet illud verbum. Angeli Matt. 28. *Non est hic: surrexit enim.* Per resurrectionem ergo desijt esse ibi, & vsque ad resurrectionem mansit ibidem. Idem confirmat, quod infra re-

A fert Matthæus de mendacio à Iudæis confecto, Christi corpus sublatum esse ē sepulcro: cum tamen inde non exierit ab alio sublatum: sed sua virtute iam viuum, ac gloriosum. Ex his ergo duobus, quæ certa sunt, colligitur, quæstionem hanc de temporis duratione, quo corpus Christi in sepulcro permanfit, pendere ex alia, scilicet quo die, & quota hora resurrexit, quam postea suo proprio loco tractabo, & idē in expositione huius articuli nihil est, quod amplius immoremur.

Solum circa rationem, qua D. Tho. probat in articulo fuisse cōueniens Christū iacere in sepulcro vno die integro artificiali, & duabus noctibus, ad significandum, ipsum morte sua, quæ per lucem diei significatur, destruxisse duas mortes nostras, animæ scilicet, & corporis, quæ in duabus noctibus indicantur circa hanc (inquam) rationem aduertendum in primis est, illam esse mysticam: literalis verō est. Quia illud tempus fuit conueniens ad demonstrandā veritatem mortis Christi, vt inferius latius tractabimus. Deinde sciendum est, illam rationem sumptam esse ex August. libr. 4. de Trinit. c. 3. & libr. 65. qq. quæst. 26. & serm. 181. de tempore, quem imitati sunt Beda, & Anselmus Matth. 12. & Alcuinus lib. de diuinis off. cap. de feria sexta.

Circa argumenta. De primo infra ex professo disputandum est. Tertium est facile. Circa secundum in quo D. Thom. citat Greg. hom. 21. in Euangelia, explicantem de Christi resurrectione figurā Samsonis Iud. 16. & dicentē Christū media nocte surrexisse, observandū est Gregorium applicando figurā Sāsonis, qui media nocte exijt ē ciuitate, & portas eius tulit, non dicere Christum media nocte surrexisse, sed ante lucē, indicans non oportere veritatē in omnibus circūstantijs exacte respondere figuræ, sicut ad hoc propositū notauit Bonauēt. in. 3. d. 22. q. 3. ad. 1. Et ita est facilior expositio Gregorij. Quāquā ea etiā, quam adhibet D. Thomas utilis esse possit propter alios Patres, qui asserunt Christum media nocte surrexisse, vt infra videbimus.

QVÆSTIO LII.

De descensu Christi ad inferos, in octo articulos diuisa.

Deinde

lib. 4. ca. 5.
10. 3.

Rom. 21. in
Euang. non
remptē a fi-
ne.

Matt. 28.

Einde considerandū est de descēsu Christi ad inferos. ¶ Et circa hoc querūt octo. ¶ Primò, vtrum fuerit cōueniēs Christū ad inferos descendere. ¶ Secūdò, in quem infernū descenderit. ¶ Tertiò, vtrum totus fuerit in inferno. ¶ Quartò, vtrum aliquā moram ibi traxerit. ¶ Quintò, vtrum sanctos Patres ab inferno liberauerit. ¶ Sextò, vtrum dānatos ab inferno liberauerit. ¶ Septimò, vtrum liberauerit pueros in peccato originali defunctos. ¶ Octauo, vtrum liberauerit homines de purgatorio.

DISPUTATIO XLII.

In duas sectiones distributa.

De loco, ac statu animarum sanctarum ante Christi mortem.

HÆc disputatio necessaria mihi visa est ad intelligenda ea, quæ de loco, in quo beata Christi anima in tri-duo fuit: & de ijs, quæ in eo operata est, adijcienda sunt postea. In qua supponendū est, sicut post mortē Christi, ita & ante illā, quatuor fuisse animarū separatarū ordines, seu status. Quædā, quæ in statu peccati mortalis ē corporibus emigrarūt: quædam, quæ in solo originali: quædā verò in statu iustitiæ, cum aliqua tamen veniali culpa, aut reatu pœnæ: alia rursus iustæ, & omnino puræ, ac mundæ: siue ita ē corporibus egressæ sint, siue post egressum fuerint purgatae, plenèquē mūdātæ. De tribus prioribus generibus non habemus quæstionem, quia in omnibus illis eadem est ratio de statu, & loco animarum ante, & post Christi mortem. Nam quæ ē vita in primo statu decessissent, perpetuo detrudebantur in Tartarum: quæ verò in secundo, perpetuò quoque excluderentur à regno beatitudinis, & in proprio ipsis destinato loco (qui *Limbus puerorum* dicitur) recipiebantur, vbi vsq; ad hodiernum diem manent, manebuntq; vel perpetuo, vel vsq; ad iudicij diem. Quas verò tertio loco annumerauimus, in locū purgatorij desereban-

tur. Poterant autem inde exire ante Christi mortē, quia poterant antea plenè purgari. Hoc enim non pendeat ex executione mortis, seu reali satisfactione Christi pro genere humano: sed ex commensuratione, ac proportionē pœnæ purgatorij ad reatum ex peccatis dimissis relictum, vt latius in materia de purgatorio dicendum est. Igitur sermo præsens de quarto ordine animarum instituendus est. Supponimus autem vlteriùs ex materia de beatitudine, sanctas animas plenè mundas, & purgatas statim ad beatitudinem euolare post Christi mortem. Inuestigandum igitur est, an idem fieret ante Christi mortem, vel quo reciperentur illæ animæ, quemvè statim haberent.

SECTIO PRIMA.

Vtrum Animæ sanctæ ante Christi mortem fuerint gloriose.

Ratio dubitandi in primis oriri potest ex verbis Sapientis Ecclesiastici. *Facile est coram Deo in die obitus retribueri unicuique secundum vias suas: retributio ergo diuina semper unicuique data est in die obitus, iuxta eius meritum: sed retributio propria harum animarum est beatitudo.* Secundo adiungi potest illud Luc. 16. *vbi Lazarus consolari dicitur, diues autem cruciari, sicut ergo diues receperat pœnā vltimam, ita & Lazarus vltimum præmiū.* Vnde Augus. ep. 96. ad Euodiu propter hoc testimonium fateri videtur animas sanctas ante Christi aduentum diuinitatem vidisse. Eteodem modo intellexit illum locum Iustin. martyr, quæf. 60. ad Gêtes, quāuis ipse historiam illam non admittat. Tertio ex Paulo ad Hebræos. 11. vbi de antiquis Sanctis dicit. *per fidem vicerunt regna, adepti sunt repromissiones.* Quod de repromissione vitæ æternæ intelligit Anselmus ibidem. Obijcit tamen quia in fine eiusdē capitis dicit Apostolus. *Et omnes testimonio fidei prabati non acceperunt repromissiones.* Sed respōdet priora verba esse intelligēda de beatitudine animæ: posteriora verò de corporum resurrectione. Quarto vti possumus ratione, quia ad diuinam iustitiam, spectat unicuique reddere præmiū, atque illud non differre, quando anima est iusta,

& nihil in se habet, quod beatitudinē repugnet. Dicitur fortasse fuisse impedimentum ex parte totius naturæ humanæ, quia nondum Christus pretium meriti, & satisfactionis suæ pro illa soluerat. Sed quāvis hæc ratio sit sufficiens, ne tota natura humana ad beatitudinem admitteretur ante Christi passionem; non tamen, ut singulæ personæ ab ingressu beatitudinis retardarentur: alioqui nec remissio peccati, nec gratia danda fuisset alicui hominum ante Christi passionem, quia etiam respectu horum effectuum nondū erat pretiū solutum. Et similiter neque Angelis sanctis danda esset gloria ante Christi mortē, quia etiam ipsi per Christum illam obtinuerunt.

Nihilominus certa fide tenendum est ante Christi mortem, nullam animā quantumvis sanctam, & puram, essentialē beatitudinem accepisse. Ita docent Theologi in. 3. d. 18. & in. 4. d. 2. Diuus Thom. ibi, & supra quæst. 49. artic. 5. & in hac etiam. q. art. 5. Alex. Alen. 3. p. q. 18. mem. 4. Scotus in. 4. d. 2. q. 2. & reliqui: qui hoc sensu tradunt Christum morte sua aperuisse hominibus ianuam regni. Quod potius de essentiali beatitudine, quā de corporeo loco cœli Empyreī intelligendum esse, tradit etiam Innocent. in cap. Maiores. de baptismo.

Et probatur primò ex Paulo ad Hebræos. 9. ubi explicans ritum illum veteris legis, quo summus sacerdos tantum semel in anno ingrediebatur in Sancta Sanctorū non sine sanguine, quem offerret pro peccato, dicit in hoc significatum esse nōdum fuisse *propalatam sanctorum viam*, donec Christus summus sacerdos seipsum pro peccato in sacrificium obtulit. Ita exponit Chrysost. hom. 15. Theophyl. & alij, & Amb. inquit, *cœlum mortalibus fuisse inaccessibile*. Idem Anselmus, & D. Tho. qui addit, propterea Christum vocari *ostium* Ioann. 10. & *viam* Ioann. 14. quia ipse aperuit viam, & ostium regni cœlorū. Vnde subiungit Paulus statim cap. 10. *Habentes itaq; fratres fiduciā in introitu sanctorū in sanguine christi, quam initiavit nobis viam novam, & viuentem per velamen, id est carnem suam*. Vbi Chrysost. hom. 18. *Introitum* (inquit) *hic cœlam dixit, & accessum ad spiritualia, quam initiavit, inquit, seu propalavit*. *Dedicatio enim dicitur initium utendi, & ideo novā dicit, siquidē nunc aperte sunt portæ cœli, quod neq; tēpore Abra-*

A *hæc corrigi*. Et eodem modo exponit reliqui Patres citati. Ac propterea de veteribus Sanctis dixit Paul. c. 11. eiusdē Epistolæ, *iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus: sed à longe eas aspicientes, ut ibi exponit D. Tho. & Anselm. A longe, inquit, id est, oculis fides considerantes, quod post mortem eas essent accepturi, non protinus, sed post longa tempora in adventu Christi*.

Secundo vti possumus alio testimonio Pauli ad Ephes. 4. ita illud Psalmi interpretantis, *Ascendit in altū, captivam duxit captivitatem*, ubi nomine captivitatis intelligit Sanctos antiquos, qui ante Christi mortem veluti captivi, & in carcere detinebantur, quos ipse moriens inde liberavit. De quo mysterio dicitur Zachar. 9. *Tu autem in sanguine testamenti duxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua, ut ibi Hieronymus, Rupertus, alijque exponunt*. Idem quoque mysteriū videtur significasse Petrus. 1. Canon. c. 3. dicens, *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo, mortificatos quidem carne, vivificatos autem spiritu, in quo veniens predicavit illis, qui in carcere erant spiritibus*. Proprius enim sensus esse videtur, Christum *in spiritu*, id est, in sola anima prædicasse, ac simul contulisse æternā gloriam spiritibus sanctis qui in carcere erant detenti. Ita Cyrill. Alex. 12. in Ioan. cap. 36. & lib. 1. de fide ad Reginas satis post mediū, & lib. de fide ad Theodos. prope medium, ubi introducit Christum dicentem *compeditis, Egredimini, & existentibus in tenebris, Revelamini*. Idem Nicephor. Constantinop. Epist. ad Leonem Pap. quæ habetur in Synodo Ephesina, tom. 5. cap. 22. iuxta finem, dicens, *animam Christi prædicasse illis spiritibus resurrectionem, libertatemque, & redemptionem impertivisse*. Idem Irenæus libr. 4. contra hæres. c. 45. versus finē, Athanas. Epist. ad Epictetum non longè à principio, quam refert Epiph. heres. 77. Ruffinus in expositione symboli, & Cyprian. libr. 2. ad Quirinum. c. 27. Damascen. lib. 3. cap. ultimo, ac denique Clemens Alex. lib. 6. Strom. prope medium, cuius verba latius explicabimus sequenti disputatione, ubi plura in hanc sententiam afferemus.

Tertio in huius rei confirmationem notant sancti Patres, initium Evangelicæ prædicationis sumptum esse à regno Cœlorum, quod sub eo nomine expresso antea in veteri testamento non fuerat annuntia-

tum

Nulla anima ante Christi mortē essentialē beatitudinē accepit.
D. Thom.
Alen.
S. o.
Annoten.

Hebr. 9.

Chrysost.
Theophyl.
Amb.
Anselm.
D. Thom.
Ioan. 10.
& 14.
Hebr. 10.

Chrysost.

Heb. 11.

D. Thom.
Anselm.Ephes. 4.
Psalm. 67.Hierony.
Rupert.

1. Pet. 3.

Cyr. Alex.

Niceph. Con-
stantino.
Con. Eph.

Irenæ.

Athanas.

Epiph.

Ruffin.

Cyp.

Damascen.

Clem. Alex.

Regni cœlo-
rum prædica-
tio legis no-
væ propria
est.

tum, quia tunc longè distabat, & pro illo A statu adiri non poterat. Vt ante passionem Christi appropinquasse dicitur regnum coelorum, Matth. 3. *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum coelorum.* Quia nimirum passio Christi, per quam ianua regni erat referenda, iam parum aberat. Quapropter illa iam exhibita non solum appropinquasse, sed aduenisse dicitur regnum coelorum. Hinc Chrysost. hom. 4. in Marcum. *Quantum in meo corde est legens legem, legens prophetas, legens & Psalterium, nunquam regnum coelorum audiui, nisi in Euangelio.* Quia antequam Christus aperiret ianuam regni, omnes anime in ista detinebantur in inferno. De qua re scribit optimè Hieronym. ad Dardanum, epistol. 129. docens, in veteri testamento sub figuris, & umbris promissum esse regnum Coelorum: non vero apertè. Quia ianua illius nōdū erat aperta. Vnde subiungit: *Sanguis autem Christi clauis est paradisi, terram enim uiuentium, quam primus Adam perdidit, secundus inuenit: imò ab illo perditam iste restituit. Mihi ergo (concludit inferius) in Euangelio promittuntur regna coelorum, quæ uetus instrumentum omnino non nominat.* Idem Hieronym. Dialog. 1. contra Pelag. satis post medium, Augustin. 19. contra Faust. capit. ultimo, & 1. Retract. capit. 22. Indicat etiam Origenes lib. 5. super epist. ad Roman. circa illa uerba. *Per unius delictum in omnes homines in condemnationem.* Et alios in sequentibus referemus.

Quarto, ratio à priori huius ueritatis ex ordinatione, ac lege Diuinæ iustitiæ sumenda est, quæ in lapsu totius humanæ naturæ fundamentum habuit. Adam enim peccando omnibus hominibus clausit regnum Coelorum: nam totam naturam humanam in sua radice infecit, atque odiosam Deo reddidit, ac propterea indignam æternæ beatitudinis reliquit. Fuit ergo iustitiæ diuinæ consentaneum, neminem ad eam beatitudinem admittere, donec pro tota natura esse satisfactum. In quo magna est diuersitas inter naturam Angelicam, & humanam, ut latius diximus superiori, tom. disput. 4. sect. 1.

Ex his inferitur, Sanctorum animas à corporibus separatas retinuisse fidem, & spem usque ad mortem Christi. Probat, quia in primis certū est habuisse charitatem (nam de Sanctis, & iustis loqui-

mur) & potuisse illius actus exercere, ut ^{monitū Christi} per se constat, quia non erat futura otiosa ^{si fides, & charitas in illis iustis,} ergo necesse est, ut ^{spes permansit.} aliquam supernaturalem cognitionem habuerint, ergo cum non habuerint uisionem necesse est, ut fidem retinuerint: fides autem, quæ per charitatem uiuit, sine spe esse non potest, quia, cum nondum teneat, quem amat, necesse est, ut spe in illum tendat. Deinde in animabus illis nihil erat quod ab eis fidem, aut spem expelleret, cum nec uisionem haberent repugnantem fidei, nec consequutionem, quæ spei obiectum destrueret: neque etiam aliquem actum his uirtutibus contrariū, cum essent iustæ, & sanctæ: ergo. Tandem in animabus purgatorii manet fides, & spes, ergo multo magis in ijs animabus, quæ erant in Sinu Abrahæ. Hinc uerò nonnullæ dubitationes oriuntur, quæ de statu harum animarum inquiri possunt.

Prima est an essent confirmatæ in gratia, ita ut peccare non possent. Cui breuiter respondeo, minime peccare potuisse. Quia mors hominis, sicut est terminus uitæ, ita etiam & uitæ à Deo præfixæ, ut in ea possit bene, vel malè operari, post mortem autem statim vel obstinatur in malum, vel confirmatur in bono, iuxta illud Ecclesiastes. 11. *si ceciderit lignum, siue ad austrum, siue ad aquilonem, ubi ceciderit, ibi erit.* Vbi mors casus appellatur, aquilonis autem nomine, statu peccati, nomine autem austeri status gratiæ significatur, ut Hieronymus ibi exponit. Sæpius ergo est omnem hominem vel in gratia, vel in peccato decedere: & quoad hoc in eo statu, in quo moritur, perpetuo manere, ut præter Hieronymum exponit etiam Gregor. 12. moral. cap. 3. & Bernad. serm. 46. ex paruis. Et confirmatur, nam propter hanc causam animæ purgatorii sunt confirmatæ in bono, & peccare non possunt, ut est communis, certaue sententia (quam Deo damus in. 4. tom. huius. 3. par. tractabimus) ergo multo magis idem dicendum est de animabus sanctis existentibus in Sinu Abrahæ. Erant enim multo magis in termino, quam animæ purgatorii, alioqui possent inde ad purgatorium, vel etiam ad infernum transire. Quod est plane hæreticum contra uniuersalem Ecclesiæ sensum, & contra illud Luc. 16. *Fili recorde, quia recepsi bona in uita tua, & Lazarus similiter mala,*

1. Dubium. Anima sanctorum Patrum in sinu Abrahæ confirmata in bono, & immutabile.

Eccles. 11.

Hieronym.

Greg.
Bernad.

Luc. 16.

*mala, nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris, & in his omnibus inter nos, & vos chaos magnū firmatū est, ut i, qui volunt hinc transire ad vos, non possint neque inde huc transmeare. Ex quibus omnibus non solum probatur, illas animas non potuisse peccare mortaliter: sed etiam neque venialiter. Vnde August. libr. 12. Gen. ad liter. capit. 34. agens de Sinu Abrahæ (sic inquit.) *Vbiā nulla tēatio, vbi tāta requies post oēs dolores vitæ huius.**

August.

Responsio.

Dubium.

Anima san-
ctorum in sinu
Abrahæ im-
peccabiles
vnde.

Quod si quæras, vnde hæc firmitas in bono oriretur. Respondeo breuiter, ut multa omittam, quæ ad alias materias spectant, non ex sola natura, neque ex aliqua virtute intrinseca, & inhaerente, sed ex diuina gratia tales animas ptegete, ortā fuisse: quia neque ex intrinseca necessitate perseuerabāt perpetuū in actuali Dei amore super omnia, neque in intellectu habebāt aliquid intrinsecū, quod eas necessariō cōtineret, ne inconsideratē, vel imprudenter possent aliquid operari. Erat ergo omnino necessaria diuina protectio gratiæ, qua fiebat, ut vel semper essent in actuali amore, & contemplatione Dei, vel nunquam actum elicerent, quin prius omnia, ad bene, ac prudenter operandum necessaria, cōsiderarent. Quomodo autem hoc non obstante liberē operarentur, difficultas vulgaris est quā facile expedire quis potest ex ijs, quæ tradidimus in priori tomo disput. 37. sect. 3.

2. Dubium.

Responsio

Anima san-
ctorum Pa-
trum in lim-
bo incapaces
meriti,
aut.

2. Corin. 5.

Hieron.

Eccle. 9.

Greg. Pap.

Secunda dubitatio similis præcedenti est, an illæ animæ possent mereri. Et breuiter negandum est potuisse: quod etiam est certum. Ratio verò reddi non potest ex sola rei natura, nihil enim repugnaret eas ibi mereri, cum essent in gratia, & optimos actus liberos exercerent. Fundatur ergo in diuina lege, quæ solum huius vitæ tempus ad merendum tribuit (ut in priori tomo. q. 19. disp. 39. sect. 3. tractatum fuisse est) & hoc quoque modo terminum vitæ Deus in morte præscripsit, iuxta illud Pauli. 2. ad Cor. 5. *Referet vnusquisque propria corporis prout gessit siue bonum, siue malum.* Quo sensu interpretatur Hieron. illud Eccle. 9. *Mortui nihil nouerunt amplius, neque habent vltra mercedem, & illud. Quodcunq; facere potest manus tua, instanter operare. Quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas, scilicet quæ ad meritum prodesse possint.* Quam expositionem sequutus est etiam Gregor. 4. dialog. capit. 39. De qua re dice-

mus plura agentes de animabus purgatorii, vbi ex eodem principio ostendimus eas non posse mereri. Quod etiam est certum, & inde potest desumi argumētum ad propositam sententiam confirmandam. Ac denique, quia alias pene infinita fuissent merita, quæ tanto tempore fierent. Quocirca prædicta assertio potissimū intelligitur de merito proprio, ac de condigno, quod est in ordine ad propriam beatitudinem, & gratiæ incrementum. An verò de congruo possent mereri, vel incarnationem, vel aliquid aliud sibi, vel alijs, fortasse est quæstio de nomine, ut iam dicam.

3. Dubium.

Tertia enim dubitatio esse potest, an illæ animæ possent Deum orare pro se, vel pro alijs. In qua primum certum ex ultimo absolute, & simpliciter potuisse orare: imò frequentissimē, ac summis conatibus orasse, petendo Messias aduentum, suamque redemptionem. Ita docet hic D. Thom. art. secundo ad secundū, citans Augu. serm. 137. de tempor. vbi prope finem multa dicit in hanc sententiam, quæ per se satis est clara. Nam si in hac vita hoc faciebant, ut ex innumeris locis sacre Scripturæ cōstat, quos in superiori tomo tractauī disput. 10. sect. 6. cur non in eo statu, in quo & maiorem charitatē habebant, & liberiores, ac expeditiores ad orandum erant? Neque enim in eis aliquid erat, quod huiusmodi orationem impedire posset. Nam orare pro seipsis non repugnat etiā animabus beatis, si aliquid illis desit, & ita legimus in Apocalypsi

Responsio.

D. Thom.

August.

Apor.

cas postulare sua corpora, eorumque beatitudinem: multo ergo minus repugnabat ijs animabus, ut suum redemptorem, suam redemptionem, suamque beatitudinem flagitarent, cum hæc omnia illis deessent. Vnde fit, ut pro seipsis orare possent, postulando tum prædicta bona, tum etiam alia, quibus carebāt. Pro alijs verò in comuni saltem etiam orare poterant, ut pro humano genere, pro Ecclesia, vel Synagoga, pro amicis, pro filijs, & pro alijs, quos in hac vita cognouerant. Vnde Ierem. 15. *Dixit Dñs ad me, si steterint Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Qui modus loquendi supponit Moysen, & Samuelem, quamuis iam mortuos, solitos esse orare pro suo populo, multaquæ à Deo impetrare, ut satis significauit ibi Hieron. & Grego. libro 9. Moral. c. 9. alias 12. Et Chryl. hom. 1. in Episto. 1. ad Theofalon-

Anima san-
ctorum in Lim-
bo existen-
tes pro se,
atque alijs
orare pote-
rant.

Ierem. 15.
Hierony

Greg. Pap.

Chrysoſt. ſalonicenſ. & apertior locus eſt. 2. Mach. A
2. Matth. vi. ultimo, vbi Iudas vidit Oniam, & Ieremiā
 iam defunctos orare pro populo Iſrael. Vbi ponderandum eſt verbum illud, *Hic eſt*
fratrum amator, &c. eadē enim charitas, quæ in via mouet ad orandum, mouere poterat in eo ſtatu, cū aliās nihil eſſet, quod hanc ſaltem generalem orationem impediret. At vero in particulari, cum illæ animæ nescirent omnia, quæ in hoc mundo gerentur, orare non poterant, niſi iuxta menſurā cognitionis, quam habebant, quamque vel ab hac vita ſecum duxerant, vel ab animabus illuc migrantibus acceperant, vel ex locutione ſanctorum angelorū, vel deniq; ex diuina reualatione, quæ earum ſtatui tunc debita nō erat: & ideo (vt exiſtimo) ex lege ordinaria non fiebat, ſingularia autem priuilegia, ſicut ſine fundamento affirmanda non ſunt, ita etiam nec temerē reiicienda. Supponit autem hic diſcuſus animas non poſſe naturali virtute omnia cognoscere, quæ hic geruntur, quia non eſt neceſſe, vt omnium recipiant ſpecies infulas: quæ eſt ſententia Auguſtini & Gregorij, quos refert & ſequitur D. Tho. 1. p. q. 89. art. 8. vbi de hac re latius. Vnde etiam fit, vt eo tempore non poſſent regulariter orationes directē fundi ad animas in eo ſtatu exiſtentes. Quia cū non viderent Deum, nō poterant orationes hominū ſupplicantiū agnoscere: poſtulare autē, vt Deus eas manifeſtaret illis, fuiſſet petere ſingulare priuilegium, & quaſi miraculum præter ordinariam legem. Et ideo in veteri teſtamento legimus fideles omnes interdum, oraſſe directē ad Angelos. Genef. 48. *Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis*: legimus item homines oraſſe Deum reſpreſentando merita Sanctorum iam defunctorum, vt eis iuuarentur. Exod. 32. *Recordare Domine Abraham, Iſaac, & Iacob, & Daniel*. 3. *Propter Abraham dilectum tuū, & Iſaac ſeruum tuū, & Iſrael ſanctum tuum*. Legimus etiam vnum hominē directē poſtulare ab alio homine viuente, vt pro ſe oret, 1. Reg. 7. *Ne ceſſes pro nobis clamare ad Dominum*. Quod autem aliquis directē orauerit Sanctos defunctos, vt ſe adiuuarent, vel pro ſe orarēt, nuſquam legimus. Hic enim modus orandi eſt proprius legis gratiæ, in quo Sācti vidētes Deum poſſunt etiā in eo videre orationes, quæ ad ipſos funduntur, de qua re latius in materia de Beatitude.

Quarta dubitatio eſſe poteſt, an illæ animæ poenā aliquam ſuſtinerent. In qua breuiter dicendum eſt, in primis certū eſſe caruiſſe omni poenā ſenſus, ſeu ignis, imō potius magno gaudio, & conſolatione affectas fuiſſe, tam ob ſtatū gratiæ, quā ob ſpēm certam futuræ gloriæ. Cognoscebant enim ſe eſſe in gratia confirmatas, & ita nullo timōre afficiebantur, quod non poterat non afferre eis magnū ſolacium. De quo dictum eſt Luc. 16. *Hic autem conſolatur*, vt bene Chryſ. hom. de diuite, & Lazaro. D. Thom. hic art. 5. ad primum, vbi in hunc ſenſum interpretatur Auguſt. & verba illa Ioan. 8. *Abraham exultauit, vt videret diem meū*. Certum denique eſt, eas habuiſſe temporalem poenā damni vſque ad Chriſti aduentum. Quia (vt dictum eſt) diuina viſione carebant, & omnibus bonis, quæ illam intrinſecē conſequuntur: ex quo non poterant non mororē aliquem triſtitiæ vè perſentire propter tanti boni dilationem, vt D. Thom. hic art. 2. ad ſecundum apertē docet, & Caiet. ar. 5. Vnde Greg. 13. Moral. ca. 16. aliās. 21. *in ipſis, (inquit) inferni locis iuſtorum animæ ſine tormento tenebantur: graue tamen tedium illis fuit poſt ſolutionem carnis adhuc ſpeciem non videre creatores*. Et de hac triſtitiā intelligendus eſt Auguſt. ſermo. 2. de reſurrectione. cum introducit dæmones ſuam flentes ruinam, his verbis. *Ligatos ſoluit, liſtus eorum in gaudium conuertit. Ecce ipſi, qui ſub noſtris ſolebant ſuſpirare tormētis, inſultāt nobis de perceptione ſolutis. Nūquā potuerūt ſic latere captiui, & cetera quæ latē perſequitur*. Superelt, vt rationes dubitandi in principio poſitas diſſoluamus. Prima fundatur in eo, quod Deus dicitur retribuere in die obitus, quod accommodate intelligendum eſt in diuerſis ſtatibus pro temporum diuerſitate. Tunc ergo in die obitus non dabatur iuſtis vltima retributio in ſeipſa propter naturæ impedimentum: dabatur tñ in ſpe certa, & inſallibili. Deinde ibi ſolum dicit Sapiens, Deum conferre retributionem ſecundum merita in die obitus: non tamen dicit, quæ nam ſit iſta retributio. Quocirca ille ſtatus, quem ſanctæ animæ habebant in ſinu Abraham, poteſt dici retributio accommodata ipſarum meritis pro illo tempore. Sic enim dixit Abraham Luc. 16. ad diuitem, *Fili recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala: nūc vero*

Dubium.
Reſp. niſi anima ſanctorum in limbo poenæ ſentiat omnia ea reſp.

Luc. 16.
Chryſoſt.
D. Thom.
Auguſt.
Ioan. 8.

Caiet.
Grego.

Auguſt.

Reſponſo ad argumētum in oppoſitum.

Luc. 16.

vero

vero hic cōsolatur: tu vero cruciaris. Vbi aperte significat illum statum gaudij, & consolationis fuisse retributionem meritorum, non vltimam, & perfectam: sed temporariæ, & statui accommodatam. Sicut etiam animabus, quæ in purgatorium tendunt, in die obitus datur retributio iuxta merita. Quia & pro malis operibus datur temporalis poena, & pro bonis etiam datur tunc aliqua retributio. Nam confirmantur in bono & certæ fiunt suæ salutis æternæ, vnde maxima consolatione recreantur: non recipiunt autem statim vltimum præmiū, quia nondū sunt capaces. Quocirca tādē dici potest, omnes in die obitus recipere retributionem vltimam, nisi aliquod ex parte eorum impedimentum interueniat.

Et ex ijs expedita manet secunda difficultas sumpta ex citatis verbis Luca. Nam illa consolatio Lazari erat quidem de æterna beatitudine, non tamē in re obtenta, sed in spe. Locus autem Augustini, quo illa difficultas confirmabatur, valde obscurus est, & quidem D. Thom. hic artic. 5. ad 3. ita interpretatur Augustinum, vt nō simpliciter neget Christum descendendo ad inferos aliquid sanctis Patribus contulisse, neque etiam affirmet eos antea vidisse Deum: sed solum doceat, eos qui erāt in Sinu Abrahæ, non fuisse doloribus inferni subiectos. Retulerat enim Augustinus opinionem, quæ hoc affirmabat, quam improbauerat, & quoad hoc subdit, se nō inuenire, quid illis patribus Christus suo descensu contulerit, scilicet quoad solutionem à doloribus. Sed obseruandum est, Augustinū eo loco sentire Sinū Abrahæ, in quo erant Patriarche, Prophetæ, & alij iusti, nō fuisse in inferno, & consequenter, cum in Scriptura dicitur, Christū descendisse ad inferos, nō intelligi de Sinu Abrahæ. Ex quo vltèrius infert, illud beneficium, quod Christus cōtulit ijs, qui erant in inferno, illuc descendendo, & soluendo eos à doloribus inferni, non esse collatum illis Patribus, qui erant in Sinu Abrahæ, sed quibusdam alijs. Et hinc tandem concludit, se nescire, quid Christus descendendo ad inferos, Patribus existentibus in Sinu Abrahæ contulerit, & potius sentit nihil contulisse. Sed ex hoc non potest inferri, Augustinum sentire, illos Patres antea vidisse Deum, aut non recepisse hanc visionem post passionem Christi, & propter ipsam, quia Augustinus hoc nō di-

cit, sed solum ait, propter hunc effectū non fuisse necessarium descensum Christi, & ideo ablata alia necessitate descendendi propter soluendos dolores inferni, concludit se non inuenire, quid suo descensu Christus his Patribus contulerit. Hanc verò esse mentem eius constat ex ratione quam reddit: Cum enim dixisset, *quia euidentia testimonia & infernum commemorant, & dolores, nulla causa occurrit, cur illo credatur venisse saluator, nisi ut ab eis doloribus saluos faceret*: postea sic infert. *Vnde illis iustis, qui in Sinu Abrahæ erant, cum ille ad inferna descenderet, nondum quid contulerit inuenio*: Nimirum quia non soluit eos à doloribus. Et quia dicere posset aliquis contulisse eis visionem beatam, ad hoc excludendum subdit hæc verba. *A quibus eum, secundum beatissimam præsentiam suæ diuinitatis nunquam video recessisse*. Vbi non dicit eos fuisse semper beatos, sed eum per diuinitatem, & beatitudinem suam, & per propriā essentiam semper fuisse illis præsentem: quasi diceret, ad communicandam eis hanc beatitudinem nō fuisse necessarium illuc descendere. Hæc de mente Augustini. Nam de re ipsa postea dicemus, quāquam vno etiā verbo dici posset, Augustinum in tota illa epistola, inquirendo potius & dubitando, quā affirmando processisse, & ideo obscure, ac dubitanter esse loquutum. Ad lustinum respondetur falso citari, nam potius eo loco indicat neminem ante generalem resurrectionem videre Deum quod ab Ecclesia iam damnatum est, de qua re alibi.

Ad tertiū cum Paulus dicit, *Adepti sunt repromissiones*, de temporalibus repromissionibus loquitur, vt cōmunius expositores intelligunt. Quod si admittere velimus expositionem Anselmi ibi citatam, intelligendum est, Paulum loqui respectu temporis in quo ipse scribebat. Nam iam tum Patres antiqui adepti erant repromissiones quoad animæ beatitudinem, non verò de tempore ante Christi aduentum.

Ad quartum ex ratione sumptum, iam ferè responsum est: comparatio autem, quæ fit inter remissionem peccati, seu gratiam, & gloriam, non est eiusdem rationis. Quia gratia & remissio peccati erat simpliciter necessaria ad salutem: gloria vero poterat sine incommodo æternæ damnationis aliquo tempore differri, vt dixi etiam in superiori tomo, disp. 4. sect. 1.

SECTIO

D. Thom.

August.

Sententia
August. de
descensu ani-
mæ Christi
ad inferis.

SECTIO II.

In quo loco fuerint Sanctorum anime ante Christi mortem.

Luc. 16.

August.

Aug.

Luc. 16.

August.

Origen.
Ioan. 13.

*Sinus Abra-
he, in qua
terre parte
fuerit.*

DE hoc loco in Scriptura solum habemus appellari Sinū Abrahæ, Luc. 16. *Factum est, ut moreretur etiam mendicus, & portaretur ab Angelis in sinū Abrahæ.* & infra expressè dicitur in eodem loco fuisse Abraham. Ex quo rectè colligit August. dicta epist. 99. ibidem fuisse alios iustos Patriarchas, & Prophetas, & absurdū existimat de hoc dubitare. Vnde lib. de anima, & eius Orig. c. 15. definit Sinū Abrahæ intelligendum esse, *Remotam sedem quietis, atque secretam, quæ dicta est Abrahæ, non quod ipse tantum ibi sit, sed quod ipse pater multarū gentium sit positus, quibus est ad imitandum fidei principatum propositus; sicut & Deus Abrahæ se Deum vocari voluit, cum sit innumerabilium Deus.* Quo autem loco, seu in qua parte orbis situs sit hic Abrahæ Sinus, in Scriptura non videtur expressum. Quod autem nō sit in inferno, sentit August. Epist. 57. & dicta Epist. 99. Et fundamentum eius est. Quia *infernus* in Scriptura sacra semper fumitur in malam partem pro loco dolorum, ac tormentorum: Sinus autem Abrahæ dicitur esse locus quietis, & consolationis, & veluti cuiusdam beatitudinis. Et cōfirmatur, nam Luc. 16. condistinguntur Sinus Abrahæ, & infernus, sic enim dicitur. *Factum est ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ: mortuus autem est, & diues, & sepultus est in inferno.* Et inferius dicitur magnū chaos firmatum esse inter vnum, & alium locum. Vnde quidam existimarunt esse locū aliquem cœlestem: alij esse paradisum terrestrem: alij (vt August. refert lib. 4. de Virginit. c. 15.) putarunt nō esse locū animarū, sed partē quandam animæ ipsius Abrahæ, quod satis ridiculū est, vt ibidem ipse dixit, qui etiam lib. 8. Genes. ad liter. c. 5. dubitat quid Sinus Abrahæ sit. Origenes autem super Ioannem circa illa verba, *Erat autem vnus ex discipulis Iesu recubens in sinu ipsius, methaphoricè Sinum Abrahæ interpretatur.*

Dicendum verò est primò, locum in quo animæ sanctæ detinebantur vsque ad Christi mortem, quem *sinum Abrahæ* vel *Limbum sanctorum Patrum* appellamus, fuisse in

A inferioribus partibus terræ. Conclusio hæc certa est, quæ primo probari potest ex modo loquendi sacre Scripturæ. Nam Genes. 37. ait Iacob, *Descendam ad filium meum lugens in infernum.* Quod loco (quidquid hæretici cōtendant, vt postea videbimus) non

Genes. 37.

potest inferni nomine sepulcrum intelligi. Primò, quia nec vox Latina hoc proprie significat, nec vox Hebræa לֵוְיָ, cuius loco Septuaginta verterunt ἄδης, quod significat gehennam, non τάφος, quod significat sepulcrum. Secundò, quia cum Iacob dicat se descensurum ad filium suum, non loquitur de corpore: sed anima, quia secundum corpus non erat descensurus ad sepulcrum filij sui, non enim erat in eodem loco sepeliendus. Præsertim cum putaret

B filium fuisse à fera pessima deuoratum: descensurum ergo se dicit secundum animam ad locum Sanctorum Patrum, in quo (sine dubio) filium suum esse confidebat. Dicit autem se descensurum in infernum, est ergo locus ille subterraneus, atque in inferioribus terræ partibus constitutus. Quin potius addo, si interdum in Scriptura veteri nomine inferni significatur mors, vel sepulcrū, vt Iob. 7. & alibi, ideo esse quia tunc per mortem omnes animæ, in aliquem inferni locum descendebant. Vnde reuera nō tam sepulcrum vocatur infernus, quam ipsamet mors, vocatur descensus ad inferos. Præterea de eodem loco idem Iob loquebatur, cum Genes. 42. & 44. dicebat. *Deducetis canos meos cū mœrore ad inferos, vt Chrysost. exponit hom. 4. in Marcum, & bene Hieronymus Ecclesiastes. 3. vbi adiungit eundem locum optasse Iob*

Inferni nomen in Scriptura quid denotat.

Iob. 7.
Gene 42.
Chrys.
Hierony.
Iob. 14.

C cap. 14. cum dicebat. *Quis mihi tribuat, vt in inferno protegas me?* Quod in eundem sensum exposuit Greg. 11. Moral. cap. 6. aliàs 7. & lib. 13. cap. 16. & 17. simili modo exponit illud Iob. 17. *si sustinueris, infernus domus mea est.*

Greg.

Iob. 17.

Et confirmari hoc potest ex. 1. Reg. 28. 1. Reg. 28. vbi anima Samuelis visa est de terra ascendere, quasi existens prius in inferiori loco. Quamquam enim Augustinus libr. 2. ad Simplicianum quæst. 3. & libr. 8. de quæstionibus ad Dulcitium quæst. 6. dubitauerit, an illa verè fuerit anima Samuelis, & multi id negauerint, vt Tertullian. libr. de Tertul. anima capit. 57. & Iustinus, quæstione. 52. Iustm. ad Gentes, & Augustin. libr. 2. de mirabilibus sacre Scripturæ, capite. 11. & lib. quæstionum

August.

August.

stionum veteris testament. quæst. 27. & habetur in capite, Nec mirum, 26. quæst. 5. Et libr. 2. de doctrina Christiana capite. 23. vocat *imaginem samuelis*, & ita refertur in capit. Illud. 26. quæst. 2. Sic etiam Hieronymus Matth. 6. vocat *samuelis phantasma*, eodemque modo sentit, ac loquitur Rupertus lib. 2. de operibus Trinitatis in libros Regum, capite. 17. & Anastas. Nyssen. libr. quæstion. sacræ Scripturæ quæst. 37. & inclinât Isidor. lib. 8. originum cap. 9. Nihilominus, illam fuisse veram animam, verius est: tum quia Scriptura dum potest commodè, simpliciter, ac propriè debet intelligi, præsertim in historia, ac sæpe repetita narratione, qualis est in præsentī loco, qui propriè potest sine incommodo intelligi. Quid enim obstat, quin voluerit Deus in supplicium Saulis Samuelem illi verè apparere, ut illum reprehenderet, ac mortem illi prædiceret? Tum etiam, quia Ecclesiastici. 46. inter encomia Samuelis ponitur, quod post mortem prophetauerit. Propter quod testimonium Augustin. libr. de cura pro mortuis agenda. capite. 15. & 16. sententiam mutauit, & Diuus Thom. prima parte, quæstio. 89. artic. 8. ad. 2. dicit. Si Ecclesiastici autoritas admittatur (ut omnino admittenda est) dicendum esse, Samuelis animam verè apparuisse Sauli. Ad quod alludens Ambros. libr. primo in Lucam capit. de Zachariæ turbati confirmatione, dicit. *Samuel post mortem secundum Scripturæ testimonium futura non tacuit.* Et eandem sententiam docet Iustinus Martyr dialogo cum Triphone. Vnde verisimile fit (quod multi viri eruditi putant) librum illum quæstionum ad Gentes non esse Iustini. Et idem videtur sensisse Basilus Episto. 80. citatur etiam Hieronymus in capit. 7. Isai. & 13. Ezech. Sed hæc loca in vtramque partem afferri possunt, sicut & verba illa Nazian. oration. 3. quæ est primâ aduersus Iulianum, *Samuel per ventriloquam trahitur, aut trahi videtur.* Denique Ioseph. lib. 6. antiquitatum. c. 14. aliâs. 15. ita planè Scripturæ historiam intellexit. Quo sensu supposito, optimè etiam ex verbis Samuelis confirmatur conclusio posita. Dixit enim Sauli, *Crastin, & filij tui mecum eritis*, id est, in loco inferni, seu sub terram. Ita enim generatim loquutus est, quia fortasse Saul, & filij eius non omnes ad eundem locum subterraneum descenderunt. Vltimò

A probari posset conclusio illis testimonijs Scripturæ, quibus dicitur Christus ad inferos descendisse, de quibus postea dicemus.

Secundo principaliter probatur conclusio Patrum testimonijs, communique Ecclesiæ cōsensu. Vniuersa enim Ecclesia ita sentit de loco antiquorum Patrum, vnde in hymno Ascensionis canit.

*Inferni claustra penetrans,
Tuos captiuos redimens, &c.*

Sicque exponit Irenæus libr. 4. c. 45. & 66. quædam verba, quæ dicuntur fuisse Ieremix prophetae, & ab impijs Iudæis expuncta (quod incertū est.) Verba autem sunt, *Recordatus est Dominus Sanctorum mortuorum suorum, qui prædormierunt in terra limo, descendit ad illos.* Idem Iustinus Martyr dialogo cum Triphone, Chrysost. homil. de Lazaro, & diuite, vbi Sinum Abraham vocat *Paradisum in inferno existentem.* Basil. in id Psalm. 48. *sicut oues in inferno positi sunt.* Cyrill. Alexan. libr. primo de fide ad Reginas, capit. Quod Christus sit Deus ex Matth. Vbi propter hanc causam dicit, *In Christi morte infernum sanctorum animas emittere compulsum esse.* Idem sentit Origenes libr. 3. Periarch. versus finem, & optimè Augustinus lib. 20. de Ciuitate cap. 15. Atque idem docent multi ex Patribus citatis in priorī probatione ex Scripturis, & plures alij, quos commodius in sequenti disputatione referemus.

C Tertiò potest adiungi ratio ex ordinē diuinæ sapientiæ, & iustitiæ desumpta. Non enim expediebat animas illas à corporibus separatas, & extra viam constitutas super hanc terræ superficiem manere, quæ locus est viatoribus hominibus deputatus: & ideò extra paradisum terrestrem collocari debuerunt. Quia & pro hominibus viatoribus creatus fuit, & propter peccatū primi hominis, pro quo nondū fuerat satisfactum, ab illo eiecti erant. Præterea ille locus deliciarum non erat aptus, neque proportionatus animabus, quæ adhuc in carcere detinebantur. Et propter eandem causam non fuit expediens eas in cælum ascendere, præsertim Empyreum, vbi proprius locus Beatorum est. Iuste ergo, ac sapienter locus illis sub terra consignatus est.

Dices, cum animæ separatæ nō sint corporeæ, non indigebant loco corporeo. Quod argumentum sæpe habuit dubium August.

Hieron.

Rupert.

Anast.

Nyl.

Isidor.

Anima Samuelis vere
ac propriè
Sauli apparuit.
Eccles. 46.
August.
D. Thom.

Ambros.

Iust. Mart.

Basil.
Hieronym.
Gre. Naz.

Ioseph.

Irenæ.

Iust. Mart.
Chrysost.
Basil.
Cyr. Alex.

Origen.
August.

Augustinum ut videre licet libr. 12. Genes. A
ad liter. capit. 32. & alijs. Respondetur ta-
men, hoc argumento probari posse, neque
damnatas, neque purgandas animas esse
in locis corporeis, imò neque beatas. Di-
cendum est ergo (quamvis multi aliter sen-
tiant) non posse animam separatam exis-
tere in mundo, quin sit realiter præsens
in certo aliquo, ac determinato loco cor-
poreo, non quod in illo sit corporeo mo-
do, id est replens illum quantitatis mole:
sed quòd sit ibi realiter præsens, & indi-
stans: distans autem ab alijs corporibus,
quæ in locis distantibus existunt. Illud er-
go spatium corporeum, in quo anima est
realiter præsens, vocamus locum eius, siue
proprie, siue metaphorice dicatur locus,
quod nihil ad præsentem veritatem spe-
ctat.

Anima sepa-
rata alicubi
præsens ne-
cessario est.

Sinus Abra-
hæ pars que
dam inferni
superior.

Philipp. 2.
Ephes. 4.
Eccles. 24.
Apoc. 5.
Luc. 16.

Secundo dicendum est, hunc locum, seu B
Sinum Abrahamæ esse partem quandam in-
ferni cæteris omnibus superiorem. Ut in-
telligatur, & probetur hæc assertio suppo-
nendum est, iuxta quatuor status animarum,
aliquo modo poenales, qui fuerunt ante
Christi mortem, quatuor distingui à Theo-
logis in. 4. d. 45. loca subterranea, quæ circa
terræ centrum esse censentur, & ideo in-
ferna vocantur ad Philip. 2. celestium, terre-
strium, & infernorum, vel inferiores partes
terra ad Ephes. 4. & Ecclesiast. 24. & Apo-
calip. 5. dicuntur esse sub terra. Que-
dam enim animæ sunt perpetuo damnatæ
propter propriam mortalem culpam, & hæ
sunt in infimo loco, qui per antonomasiam
infernus dicitur Luc. 16. Sepultus est in infer-
no, Matth. 11. vsq; ad infernum descendes. Isai.
54. & Numer. 16. sunt optima loca. De qui-
bus videri potest Hier. in Isai. & ad Ephes.
4. & Epiphani. in Ancor. à medio. Alia sunt
animæ iustæ: pargandæ tamen aliqua poena
ignis, & hæ locum distinctum requirunt,
cum in sanctitate, & iustitia extremè di-
stent ab alijs animabus, quamvis propter
participationem poenæ ignis vicinum lo-
cum postulare videantur. De quo loco, &
de situ eius in quarto tom. huius tertiæ par-
tis Deo iuvante dicemus. Aliæ sunt animæ
damnatæ propter solum originale pecca-
tum, & hæ propter carentiam poenæ ignis
diversum locum ab utrisque numerati. re-
quirunt: & quia nec iustæ sunt, ut cum ius-
tis collocari debeant, nec tam prava, ut
societatem aliorum damnatorum merean-

tur, quia nec Deum odio habent, neque
blasphemant, neque (ut existimo) inordi-
natè vivunt: sed licet fide careant, secun-
dum rationem naturalem rectè vivunt, de
quo loco, & statu in prima secunda, ubi de
peccato originali agitur, latius differitur.
Nunc sufficiat testimonium Concilij Flo-
rentini in literis unionis, ubi locum harum
animarum in inferno collocat. Aliæ deniq;
fuerunt animæ iustæ nulla purgatione in-
digentes: tamen propter naturæ impedi-
mentum, usque ad Christi mortem, quasi
in carcere detentæ, ac beatitudine priua-
tæ. Hæ igitur quantum locum requirunt
distinctum à cæteris, vel propter carentiam
poenæ ignis, vel propter sanctitatem ani-
marum, & spem certam beatitudinis, vel
propter utrumquæ.

Statim verò occurrebat in hac enume-
ratione difficultas vulgaris de homine dis-
cedente in peccato originali, & actuali tā-
tum veniali. Sed de hoc aliàs, multi enim
negant posse hominem in hoc statu mori,
vel quia ex natura rei repugnat in hoc statu
esse, ut D. Th. prima secund. q. 89. art. 6. vel
quia licet possit homo esse in hac vita in
hoc statu, nunquam contingit in eo mori,
Deo fortasse id specialiter providente. Alij
verò admittendo huiusmodi statum etiam
in anima separata, dicunt huiusmodi ani-
mam ad infimum locum inferni pertinere,
quia perpetuò aliqua poena ignis puniēda
est, ut Richar. in 4. d. 45. art. 1. quæst. 2. ubi
id significat D. Thom. facta dicta suppo-
sitione. q. 1. artic. 3. ad 6. Alij verò cum Scoto
putant maculā illam posse purgari in pur-
gatorio. De qua re quid sentiendum sit, in
prædicto loco primæ secundæ tractandum
est, & infra in materia de poenitentia ali-
quid attingemus.

Secundo observandum est incertum es-
se, & hætenus non satis explicatum quo
situ, & ordine hæc loca collocentur: &
an contigua sint, vel quantum inter se di-
stent, & quibus terminis claudantur, ac de-
nique an inter ea sint interiecta aliqua so-
lida corpora, quibus discernantur. Sed quia
in quarto tomo in materia de purgatorio
iterum de his redibit sermo, ideo in eum
locum hæc omnia remittimus. Quia ferè
præcipua difficultas huius rei consistit cir-
ca ordinem, quem inter se servant Purga-
torium, & Limbus puerorum. Nam si con-
sideretur conditio locorum, quatenus
vnus

Dubium.

Responsio.

D. Thomæ.

Ritb. 2.
D. Thomæ
Scot.

Inferni Si- vnus requirit ignem, & non alius, videtur *Aug.*
nus, & reces Purgatorium debere esse inferno propin-
sin vaty. quius. Si vero spectetur dignitas locatorum,
quia in purgatorio sunt animæ iustæ, vi-
dentur esse debere in loco magis ab inferno
remoto. De extremis vero locis nulla est
difficultas, nam gehenna omnino debuit
esse in loco infimo: tum propter maius de-
meritum, & deteriore statum persona-
rum ibi existentium: tum etiam quia sicut
in iustis, & desperatione maximè distant à
beatitudine, ita etiam & loco distare de-
bent. Quartus verò locus (de quo agimus)
propter easdem causas superior alijs om-
nibus existimatur. Primo, quia animæ ibi
existentes erant iustæ, & omnino mundæ:
deinde quia minus distabant ab statu, &
spe beatitudinis: ut ergo seruetur proportio
inter locum, & locatum, meritumque &
præmium, vel pœnam oportuit has animas
in superiori, & honoratiori loco collocari,
& hoc alio quo modo potest confirmari ex
Luc. 16. ubi inter gehennam, & Sinum Abrahæ
magnum chaos esse dicitur. Erat ergo hic
Sinus merito eminentior & superior. Vnde
Chrysostomus, h. m. de diuite in Lucam notat,
Luc. 16. dici de diuite existente in inferno
cleuasit oculos suos, ut Lazarum videret,
tâquam in superiori loco existentem. Quod
notauit etiam Tertullianus lib. 4. cont. Marcion.
c. 34. & Gregorius lib. 12. moral. c. 6. sic inquit.
Nec tamen ita iustorum animas ad infernum
dicimus descendisse, ut in locis pœnalibus tene-
rentur: sed esse superiora inferni loca, esse &
alia inferiora credenda sunt, ut & in superioribus
iusti requiescent, & ut in inferioribus iniusti
cruciarentur. Et lib. 13. c. 17. tractans
illa verba, *In profundissimum infernum des-*
cendent omnia mea, dicit, quamuis Iob des-
census non esset nisi ad hunc locum ani-
marum sanctarum, qui cæteris locis inferni
superior est: vocari tamen illum profundis-
simum, respectu cœli, & terræ. Ex his ergo
satis probata est conclusio posita, plura vero
de hoc loco inquirere, scilicet, quo nâ cor-
pore repleteretur ille locus, diaphano, vel
opaco aere, vel terra, an esset tenebrosus,
vel lucidus, vel similia superuacaneum est
hæc inuestigare. Quia omnia hæc sunt no-
bis incognita: solum possumus affirmare
ibi non fuisse aliquod corpus quod pœnam
inferret sanctis illis animabus, & verisimile
est aere fuisse plenum, & propterea vocari
Zachar. 9. *Lacum, in quo non erat aqua.* Est

item verisimile non fuisse lucidum, licet
contrarium sine probatione doceat Tur-
rianus lib. 4. pro Epist. Pontificijs. c. 12. Pro-
bati vero potest ex August. 12. Gen. ad liter.
c. 34. licet in ille locus exponi possit de luce
spirituali. Itaque loquendo proprie de cor-
porea luce, quod dixi, videtur probabilius.
Tum quia modus loquendi Scripturæ hoc
magis indicat, ut Iob. 17. *Si sustinueris, infer-*
nus domus mea est, & in tenebris stravi lectu-
lum meum, Isai. 49. *Ut diceret his, qui in tenebris*
sunt, Exite: & his, qui in tenebris sunt, Reuela-
mini. Quod de sanctis Patribus in Limbo
existentibus rectè intelligitur. Tum etiam
quia naturaliter ibi esse non potest lux cor-
porea, & supernaturaliter fieri, neque illis
animabus necessariū erat, nec pro ratione
sui status eis debebatur. Et hanc sententiā
docuit Anselmus in elucidario iuxta finē,
Bern. ferm. 4. de omnibus Sanctis, & signi-
ficat Gregorius super Iob loco citato, eamque
supponit D. Thomas in 3. d. 22. q. 2. art. 2. q. 1.
Ric. 2. 3. q. 1.

Ex his facile soluitur ratio dubitandi in
initio posita. Quando enim Luc. 16. Sinus
Abrahæ ab inferno distinguitur, nomine
inferni significatur gehenna, id est, infimus
locus ex quatuor enumeratis. Ad Augusti-
num verò respondetur, eo loco dubium
fuisse, quia nondum assecutus fuerat veri-
tatem: alij tamen locis agnouisse Sinum
Abrahæ fuisse apud inferos, quod dicit ex-
presse. 20. de Ciuit. c. 15. & in id Psalm. 85.
Eduxisti animam meam ex inferno inferiori.
Ad rationem autem, quæ aliquando Au-
gustinum mouit, rectè respondet hic Diu.
1. hom. art. 1. ad 1. infernum significare lo-
cum pœnæ, & hoc modo etiam compre-
hendere Sinum Abrahæ, quia erat veluti
carcer, & in eo aliquam pœnam, & micro-
rem patiebantur animæ sanctæ, ut dixi-
mus.

ARTICVLVS RIMVS:

Utrum fuerit conueniens, Christum ad
infernum descendere.

D primum sic proceditur. 286
Videtur, quod non fuerit
conueniens, Christum ad
infernum descendere. Dicit
enim August. in Epist. ad Euodium.

Nec

Epi. 90 in
ter prin
med. tom. 2.

Nec ipsos quidem inferos vsquam scripturarum in bono appellatos potui reperire. Sed anima Christi non descendit ad aliquod malum: quia nec animæ iustorum ad aliquod malum descendunt.

Ergo videtur, quod non fuerit conueniens, Christum ad inferos descendere.

¶ 2. Præterea, Descendere ad inferos, non potest Christo convenire, secundum diuinam naturam (quæ est omnino immobilis) sed solum convenire potest ei secundum naturam assumptam. Ea verò quæ Christus fecit vel passus est in natura assumpta, ordinantur ad humanam salutem, ad quam non videtur necessarium fuisse, quod Christus descenderet ad inferos, quia per passionem suam, quam in hoc mundo sustinuit, nos liberavit à culpa, & poena, ut supra dictum est. Non igitur fuit conueniens, quod Christus ad infernum descenderet.

¶ 3. Præterea, Per mortem Christi separata est anima à corpore eius, quod quidem in sepulcro positum fuit: ut supra habitum est. Non autem videtur quod secundum animam solam ad infernum descenderet: quia anima, cum sit incorporea, non videtur, quod localiter possit moveri: hoc enim est corporum, ut probatur in sexto phys. descensus autem motum corporalem importat. Non ergo fuit conueniens, quod Christus ad infernum descenderet. ¶ Sed contra est, quod dicitur in Symbolo. Descendit ad inferos. Et Apostolus dicit Ephes. 4. Quod autem ascendit, quid est nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ? gl. idest, ad inferos.

¶ Respondeo dicendum, quod conueniens fuit, Christum ad infernum descendere. Primo, quidem: quia ipse venerat poenam nostram portare, ut nos à poena eriperet, secundum illud Isa. 5. Verè languores nostros ipse tulit, & do-

A. lores nostros ipse portavit. Ex peccato autem homo incurrerat non solum mortem corporis, sed etiam descensum ad inferos. Et ideo sicut fuit conueniens eum mori, ut nos liberaret à morte: ita conueniens fuit, eum descendere ad inferos, ut nos à descensu ad inferos liberaret. Vnde dicitur Osæ. 13. Ero mors tua o mors, ero morsus tuus inferne. Secundò, quia conueniens erat, ut victo diabolo per passionem victos eius eriperet, qui detinebantur in inferno, secundum illud Zachar. 9. Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti victos tuos de lacu. Et Col. 2. dicitur. Expolians principatus, & potestates, traxit confidenter. Tertiò, ut sicut potestatem suam ostendit in terra, vivendo & moriendo, ita etiam potestatem suam ostenderet in inferno, ipsum visitando, & illuminando. Vnde dicitur in Psalm. 23. Attollite portas principes vestras, gloss. idest, principes inferni auferite potestatem vestram, qua vsq; nunc homines in inferno detinebatis: & sic in nomine Iesu omne genu flexatur, non solum celestium, sed etiam infernorum, ut dicitur Philip. 2.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod nomen infernorum sonat malum poenæ, non autem in malum curæ. Vnde decuit Christum in infernum descendere: non tanquam ipse esset debito poenæ, sed ut eos qui erant poenæ obnoxij, liberaret.

¶ Ad secundum dicendum, quod passio Christi fuit quasi quedam causa universalis humanæ salutis, tam vivorum, quam mortuorum. Causa autem universalis applicatur ad singulares effectus per aliquid speciale. Vnde sicut virtus passionis Christi applicatur viventibus per sacramenta configurantia nos passioni Christi, ita etiam applicata est mortuis per descensum Christi

Ccc sti

q. 50. ar. 6.

quæst. præ.

Lib. 6. Phy.
text. 3. 1. 10.

Et s. inter.
ibidem.

Glos. ex. &
inter. simul
ibid. ex An
gust.

*vs expone
glos. interl.
ibid.*

1. p. 7. 23.

sti ad inferos. Propter quod signanter dicitur Zachar. 9. quod eduxit vinctos de lacu in sanguine Testamenti sui, idest, per virtutem passionis suæ. Ad tertium dicendum, quod anima Christi non descendit ad inferos eo genere motus, quo corpora mouentur, sed eo genere motus, quo Angeli mouentur, sicut in prima parte habitum est.

COMMENTARIUS.

Quanuis D. Thomas in articulo sequenti ad doctrinam exactè tradendam distinguat duplicem descensum: alterum secundum virtutem, seu effectum: alterum secundum essentiam, seu realem presentiam: simpliciter tamen ac propriè loquendo, descensus significat localem mutationem, que ad realem presentiam, seu existentiam in inferiori loco terminatur. Et de hac intelligendus est titulus huius articuli, atque de eadem futurus est præcipuus sermo in tota hac quæstione.

Responset igitur D. Thomas affirmando conueniens fuisse Christum ad infernū descendere: & in argumento, sed contra, probat ita factum esse: in articulo vero tres adducit rationes conuenientia. Prima est, quia Christus venit, vt susceperet nostram poenam, vt ab ea nos liberaret: homo autē in peccati poenam descendebat ad inferos, & ideo oportuit Christum illuc descendere, vt eo descensu nos ea poena liberaret, sicut suscepit mortem, vt mortem interficeret.

Obiectio.

Quæ ratio duplicem habet difficultatem. Prima est, quia collectio Diui Thomæ non est in vniuersum bona, alioqui, oportuisset etiam Christum suscipere purgatorij, & inferni cruciatus. Secunda est, quia assumptio solum procedit de poenis, pro quibus Christus potuit satisfacere: descendendo autem ad inferos non satisfecit pro nobis, non fuit ergo propter eam causam necessarium ad inferos descendere. Adde illum descensum Christi ad inferos nō posse propriè vocari poenam, sed voluntariam quādam actionem, quæ de se nec tristitiam inferre poterat, nec dolorem. Sicut si Rex visitet carcerem, aut xenedochium, illa non est poena. Quo exemplo vtitur Ruffinus in expositione Symboli, inde cōcludēs, Christum fuisse in loco carceris: nō tamen sicut

Ruffin.

Alij, quia alij erant vt soluerent poenas: Christus verò vt absolueret. Et idem explicuit optimè D. Thom. in 3. d. 22. q. 2. a. 1. quæstioncula prima ad primū. Respondetur in primis non fuisse D. Tho. mentem, hunc descensum vocare propriè poenam animæ Christi. Quia reuera non fuit per modum supplicij, nec ad satisfactionem, & propter alias rationes supra insinuatæ: tam n quia veluti materialiter similitudinem habet cū poena animarum, quatenus ea ratione impedita fuit anima Christi, ne statim in celestem locum ascenderet, & ad hoc adducta, vt veluti exularet, & vt in loco maiestati suæ minus proportionato existeret: ideo in hac similitudine cum malo poenæ coniecturā suam fundauit Diuis Thomas. Vnde in solutione ad primū rectè dicit, Christum descendisse in infernum non tanquā poenæ debitorem, sed vt eos, qui erant poenæ obnoxij, liberaret. Ex qua solutione etiam intelligi voluit, nō fuisse conueniens, Christum, præsertim post mortem, assumere quamcunque poenam, vel dolorem nobis debitum: sed solum ea quæ ipsum Christū decebant, & quibus se ostenderet euerforem poenæ, potius quā debitorem. Quocirca nō est eadem ratio de poena purgatorij, vel inferni. Et hoc est, quod vno verbo dixit acutè Caietanus, primam rationem D. Thom. ex sol. ad. 1. complendam esse. Et explicari amplius potest ex solutione ad 2. Decuit enim Christum assumere nostras penas, quæ nobis vtilis esse possent vel per modum satisfactionis, vel per modum applicationis satisfactionis iam factæ: descensus autem ad inferos, licet non esset satisfactorius, tamen fuit conueniens mediū ad applicandum iustis fructum passionis, iuxta illud Zachar. *In sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu.* Poena autem purgatorij, vel inferni neque per se nobis erant vtilis, quia illæ non sunt inhiutæ ad satisfaciendum pro alijs, sed ad purgandos, vel puniendos eos, qui eas patiuntur. Neque etiam erant medium ad applicandam satisfactionem Christi.

Ex his satis expositis relinquuntur secunda & tertia ratio, quæ per se sunt faciles, quanquā, si nudè sumantur, non videantur probare de descensu locali, sed tantū secundum effectum, sed quia ipsa localis presentia fuit medium accommodatum ad eos effectus in inferno præstandos, qui in his rationibus

*D. Thom.
Responso.*

Caietan.

Zachar. 9.

rationibus enumerantur, nimirum victos eripere, expoliare principatus, & potestates, eisq; suam potentiam ostendere, ac iustos visitare, & illuminare, ideò illis rationibus satis concluditur, etiam localem descensum fuisse cōuenientem. Et hoc etiam est, quod Caietanus dixit, secundam rationem complendam esse ex solutione ad. 2. Quæ amplius etiam roboranda est ex ijs, quæ artic. sequenti D. Thomas tradit.

Solutiones ad. 1. & 2. iam sunt expositæ, in solutione verò ad. 3. multa dici possent de motu animæ separatæ, quæ omitto, quia philosophica sunt. Non poterimus tamen non attingere aliqua disputatione sequenti.

Ultimò obseruare oportet D. Thom. in hoc articulo multa scripturæ loca exponere quæ nunc omittimus, quia sequenti disputatione expendenda sunt.

ARTICVLVS. II.

Virum Christus descenderit ad infernū damnatorum.

AD secundū sic proceditur. Videtur, quod Christus descenderit etiam ad infernum damnatorum: dicitur enim ex ore diuinæ Sapiētiae Eccles. 24. Penetrabo omnes inferiores partes terræ. Sed inter partes inferiores terræ cōputatur etiam infernus damnatorum, secundū illud Psal. 62. Introibunt in inferiora terræ. Ergo Christus, qui est Dei sapientia, etiam vsque ad infernum damnatorū descendit. ¶ 2. Præterea, Act. 2. dicit Petrus, quod Deus Christū suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illū ab eo. Sed dolores non sunt in inferno Patrum, neque etiam in inferno puerorū, qui nō puniūtur pœna sensus propter peccatum actuale, sed solum pœna damni propter peccatū originale. Ergo Christus descendit in infernum damnatorū, vel etiam purgatoriū vbi homines puniūtur pœna sensus pro peccatis actualibus. ¶ 3. Præterea. 1. Pet. 3. dicitur,

A quod Christus his, qui in carcere conclusi erant, Spiritu veniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando. Quod, sicut Athanas. dicit in Epistola ad Epiſterum, intelligitur de descensu Christi ad inferos: dicit enim quod corpus Christi fuit in sepulcro positum, quādo ipse perrexit prædicare his, qui in custodia erant, spiritibus: sicut dixit Petrus. Constat autem, quod increduli erant in inferno dānatorū. Ergo Christus ad infernū dānatorum descendit.

Circa mediū illius.

¶ 4. Præterea, August. dicit in epistola ad Euodium. Si in illum Abraham Sinū Christum mortuum venisse sacra Scriptura dixisset, non nominato inferno, eiusque doloribus, miror, si quisquam ad inferos eum descēdisse asserere auderet: sed quia euidentia testimonia, & infernū commemorant, & dolores, nulla causa occurrit, cur illo credatur venisse Saluator: nisi vt ab eisdem doloribus saluos faceret. Sed locus dolorum est infernus damnatorum. Ergo Christus in infernum dānatorum descendit. ¶ 5. Præterea, Sicut August. dicit in quodā sermone de resurrectione, Christus ad infernum descendens, omnes iustos, qui originali peccato astricti tenebantur, absoluit. Sed inter illos erat etiam Iob, qui de se ipso dicit, Iob. 17. In profundissimum infernum descendent omnia mea. Ergo Christus etiam vsque ad profundissimum infernum descendit. ¶ Sed contra est, quod de inferno damnatorum dicitur, Iob. 10. Antequam vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Nulla autem est conuentio lucis ad tenebras, vt dicitur. 2. ad Corinth. 6. Ergo Christus, qui est lux, ad illum infernum damnatorum non descendit.

Est. epi. 21. inter prim. et med. tom. 2.

In ser. 2. de res. 7. qui est in ordi. 137. paulò à principio. 10. 10.

¶ Respondeo dicendū, quod dupliciter dicitur esse aliquid alicubi. Vno modo per suum effectum, & hoc modo Christus in quemlibet infernorū descendit, aliter tamen & aliter. Nam in infernum damnatorū habuit hūc effectum, quod descendens ad inferos, eos de sua incredulitate, & malitia confutavit. Illis verò, qui detinebātur in purgatorio, spēs glorię consequendę dedit. Sanctis autem Patribus, qui pro solo peccato originali detinebātur in inferno, lumen æternę glorię infudit. Alio modo dicitur aliquid esse alicubi per suā essentiā, & hoc modo anima Christi descendit solum ad locū inferni, in quo iusti detinebātur, ut quos ipse per gratiam interius visitabat secundum diuinitatem, eos etiam secundum animam visitaret & loco. Sic autē in vna parte inferni existens effectum suum aliquo modo ad omnes inferni partes deriuauit, sicut & in vno loco terrę passus, totum mundum sua passione liberauit.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Christus, qui est Dei sapiētia, penetrauit omnes inferiores partes terrę, non localiter secundum animā omnes circumeundo, sed effectum suę potentię aliquo modo ad omnes extendendo. Ita tamē quod solos iustos illuminauit: sequitur enim. Et illuminabo omnes sperantes in Domino.

¶ Ad secundum dicendum, quod duplex est dolor, vnus de passione pœnę, quem patiuntur homines pro peccato actuali: secundum illud Psal. 17. Dolores inferni circūdederunt me. Alius autem dolor est de dilatione speratę glorię: secundū illud Prouerb. 13. Spes quę differtur: affligit animam. Quem quidem dolorē patiebantur sancti Patres in inferno, ad quod significandum August. in sermone de resurrectione,

A dicit, quod lacrymabili obsecratione Christum orabant. Utrosque autē dolores Christus soluit ad inferos descendens: aliter tamen & aliter. Nam dolores pœnarū soluit, præseruando ab eis: sicut medicus dicitur soluere morbum, à quo præseruat per medicinam: dolores autem causatos ex dilatione glorię actualiter soluit gloriam præbendo.

¶ Ad tertium dicendum, quod illud, quod ibi dicit Petrus, à quibusdam refertur ad descensum Christi ad inferos, sic exponentes verbum illud. His qui in carcere inclusierant, id est in inferno; spiritu, id est secundum animam, Christus veniens prædicauit, qui increduli fuerāt aliquando. Vnde & Damas. dicit in tertio lib. quod sicut his, qui in terra sunt, euangelizauit: ita & his, qui in inferno.

Non quidem ut incredulos ad fidē conuerteret, sed ut eorum infidelitatem confutaret. Quia ipsa prædicatio nihil aliud intelligi potest, quā manifestatio diuinitatis eius, quę manifestata est infernalibus per virtuosum descensum Christi ad inferos. Augustinus tamē melius exponit in Epistola ad Euodium, ut referatur non ad descensum Christi ad inferos: sed ad operationem diuinitatis eius, quam exercuit à principio mundi. Ut sit sensus, quod his qui in carcere conclusierant viuentes, scilicet in corpore mortali (quod est quasi quidā carcer animę) spiritu suę diuinitatis veniens prædicauit per internas inspirationes: & etiam exteriores admonitiones per ora iustorum. His inquam prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, Noe scilicet prædicanti, quando expectabant Dei patientiam, per quam differebatur pœna diluuij: vnde subdit, in diebus Noe, cum fabricaretur arca. ¶ Ad quartum dicendum, quod Sinus Abrahę potest secundum duo considerari: vno modo secundum

est. 137. in ord. 2. mediæ som. 10.

lib. 3. orib. fid. cap. 2.

Epist. 99. 2. mediæ illius som. 2.

dum quietem, quæ ibi erat à pœna sensibili: & quantum ad hoc non competit ei nec nomen inferni, nec sunt ibi aliqui dolores. Alio modo potest considerari quatum ad priuationem gloriæ speratæ: & secundū, hoc habet rationem inferni, & doloris. Et ideo nūc dicitur Sinus Abrahæ, illa requies beatorum: non tamen dicitur infernus, nec dicuntur nunc in Sinu Abrahæ esse dolores. ¶ Ad quintum dicendum, quod sicut Gregor. ibidem dicit, ipsa loca superiora inferni profundissimum inferni vocat. Si enim quantum ad celsitudinem cœli, aer iste caliginosus infernus est, quantum ad eiusdem aeris altitudinem, terra quæ inferius iacet, & infernus intelligi, & profundum, potest. Quantum verò ad eiusdem terræ altitudinem, & loca illa inferni, quæ superiora sunt alijs receptaculis inferni, hoc modo inferni profundissimi appellatione significantur.

COMMENTARIUS.

S Vpposita distinctione suprâ tradita D. Thom. duplici assertionem respōdet. Prima est, secundum effectum Christum in quemlibet locum inferni descendisse. Quam explicat de gehenna, purgatorio, & Sinu Abrahæ. Quia damnatos de sua incredulitate confutauit, & verisimile est dæmones speciali tristitia, doloreque affectos esse Christi gloriam, & triumphum conspiciētes: animas autem dānatas etiam fuisse de nouo accidētaliter afflictas, & inuidia perculsas, videntes salutem vltimam cæteris hominibus aduenisse, de cuius ipsæ participatione desperauerant. Vnde intelligitur, hunc effectum solum fuisse per modum cuiusdam locutionis, seu reuelationis, qua datum est omnibus damnatis, vt Christi victoriam, atque triumphum conspicerent, quantum ad eorum confusionem satis esset. Hunc autem effectum D. Thomas nō probat, sed quasi per se credibilem, & verisimilem affirmat, vel probatum supponit ex nonnullis testimonijs scripturæ, quæ in precedenti articulo attigerat. Vt est illud Psalmi. 23. *Assolite portas principes vestras,*

A & eleuamini portæ æternales, & illud ad Col. 2. *Expolians principatus, & potestates, traduxit confidēter palam, triumphans illos in semetipso.* Triumphus ergo Christi solennis fuit, ac publicus coram omnibus angelis, & animabus tam bonis, quàm malis, vt extūc omnis lingua confiteretur Dominum Iesum esse in gloria Dei Patris, ad Philip. 2. Ex quo vltius facilius explicatur, ac persuadetur effectus circa animas in purgatorio existentes. Nam illæ redemptionem suam perfectā esse agnouerunt, & spem obtinendi gloriam statim post perfectam purgationem conceperūt, quæ magnum eis gaudium peperit. Denique, quod in Sinu Abrahæ habuerit effectum, per se constat.

B De alio autē loco, scilicet limbo puerorum D. Thom. nihil dicit, neque explicat an, vel quomodo Christus in illum descendit secundum effectum. Et in art. 7. vbi de his pueris specialem habet sermonem, negat quidem Christum eduxisse eos pueros ab eo loco: nihil tamen explicat, quod in eis fuerit operatus. Caietan. verò in hoc articulo exponit, hos pueros comprehendī à D. Thom. sub damnatis, atque ita Christū habuisse in eis illum effectū, quem in alijs damnatis habuit, seruata proportionē. *Quia confutati (inquit) sunt de malitia originalis peccati, & de incredulitate, quam nec propria, nec parentum fide euaserunt.* Quin potius addit Medina hic, locum horum puerorum non esse distinctum à loco aliorum damnatorum. Sed hoc posterius, & est contra communem sententiam Theologorum. **C** in. 4. distint. 45. vbi Paludan. Sotus & alij existimant magis distare hunc locum à gehenna, quàm à purgatorio. Et multi etiam existimant satis probabiliter eum locum non futurum perpetuum habitaculum horum puerorum, sed solum vsque ad diem iudicij. Denique acerbissima esset pœna eos detineri in gehenna, vbi nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat, & in societate, ac consorcio Dæmonū, & aliorum, qui perpetuò Deū blasphemant, & oderūt. Aliud verò, quod Caietan. dicit, est vtrūq; probabile, satis tamen dubiū. Quia hi paruuli cum nihil propria voluntate peccauerint, limbo existētes quid amprehensione, & cōfusione. Et quāuis actu redemptionis Christi frui non meruerint: nō tamē videtur pietati Christi consentaneū, vt eos cōtristaret, cū ipsi per se inpedimētū

lib. 13. Moral. capite. 22. à med.

Christi triumphus, & gloria Demonibus, & damnatis infestissima.

Psalm. 23. Colof. 2.

Philip. 2.

Caiet.

Medin.

Paulin. Scot.

Iob. 10.

Caietan.

Infantes in limbo existentes quid amprehensione, & cōfusione. Et quāuis actu redemptionis Christi frui non meruerint: nō tamē videtur pietati Christi consentaneū, vt eos cōtristaret, cū ipsi per se inpedimētū

non posuerint, nec ipsius redemptioni fuerint ingrati. Et ideo forte D. Thomas de hoc effectu omnino tacuit, quia res erat dubia, & incerta. Quā latius tractandā, ac definiendam in propriū locum remitto, quia ex alio principio mihi pendere videtur, scilicet an illæ animæ puerorum nunc cognoscāt originem status sui, & lapsum primi parentis, & Christi redemptionem sibi nō applicatam. Nā si hæc non cognoscunt, apertè loquitur, Christum non habuisse in eis illum effectum, quæ Caietanus affirmat. Est autē verisimile hæc non cognoscere. Quia nec naturalia sunt, neq; ad earum statum pertinere videntur, eum neque illis possint ad salutē prodesse, neque oporteat, vt ad pœnam deseruiant, quia cum earū culpa non fuerit personalis, sed quali naturalis, satis esse videtur quod patiantur generalē pœnā carendi visione beata, regnoque Cœlorū, absque alio dolore vel afflictione personali. Aliunde verò obstat, quod ex animæ iudicatur iudicio priuato statim in morte, sicut postea in fine mundi iudicio iudicandæ sunt vniuersali: si autē iudicatur, necessarium videtur, ac rationi consentaneū, vt intelligant rationē, & causam sui status, quæ fuit lapsus earū in Adamo. Quod si hoc agnoscunt, verisimile etiam est habere notiā redemptionis Christi, & consequenter Christum descendente ad inferos habuisse in illis aliquē effectum, non directē, vt eas affligeret, & puniret: sed ad maiorem suā gloriam & honorē, vt ab omnibus aliquo modo cognosceretur & in veneratione haberetur. Et hæc pars magis nobis probatur, quam infra agentes de iudicio latius expendemus.

Secunda assertio D. Thomæ est, Christū vere, & secundum essentiā descendisse ad Sinū Abrahæ, sed non descendisse hoc modo ad alia loca inferni. Prior pars est certior, quam posterior: vtraque tamen longa examinatione, & disputatione indiget, quam infra trademus, in eaque varia testimonia, quæ D. Thomas in solutionibus argumentorū attigit, cōmodiū explanabimus.

ARTICVLVS. III.

Vtrum Christus fuerit totus in inferno.

D tertium sic proceditur. Videtur, quod Christus non fuerit totus in inferno. Corpus

A enim Christi est pars eius: sed corpus Christi non fuit in inferno: ergo totus Christus non fuit in inferno.

¶ 1. Præterea, Nihil, cuius partes ab inuicem separatæ sunt, potest dici totū. Sed corpus, & animæ, quæ sunt partes humanæ naturæ, fuerunt ab inuicē separatæ post mortem, vt supra dictū est. Descendit autem ad infernū mortuus existens. Non ergo potuit esse totus in inferno.

¶ 3. Præterea, Illud totū dicitur esse in aliquo loco, cuius nihil est extra locum illum. Sed aliquid Christi erat extra infernum: quia & corpus erat in sepulcro, & diuinitas vbiq;. Ergo Christus non fuit totus in inferno. ¶ Sed contra est, quod Augustinus dicit in libro de Symbolo. Totus Filius apud Patrē, totus in cœlo, totus in terra, totus in vtero Virginis, totus in cruce, totus in inferno, totus in paradiso, quod Latronem introduxit.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut patet ex his, quæ in prima parte dicta sunt, masculinū genus refertur ad hypostasim, vel personam, neutrum autē genus pertinet ad naturam. In morte autem Christi, licet anima fuerit separatā à corpore, neutrum tamē fuit separatū à persona filij Dei, vt supra dictum est. Et ideo in illo triduo mortis Christi, dicendum est, quod totus Christus fuit in sepulcro: quia tota persona fuit ibi per corpus sibi vnitum: & similiter, totus fuit in inferno: quia tota persona Christi fuit ibi ratione animæ sibi vnitæ: totus etiam Christus tunc erat vbiq; ratione diuinæ naturæ.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod corpus, quod tunc erat in sepulcro, nō est pars personæ increatæ, sed naturæ assumptæ. Et ideo per hoc quod corpus Christi non fuit in inferno, nō excluditur, quin totus Christus fuerit. sed

osten-

ostenditur quòd non fuit ibi totū, quod pertinet ad humanam naturā. ¶ Ad secundum dicendum, quòd ex anima & corpore vnitis, cōstituitur totalitas humanæ naturæ, non autem totalitas diuinæ personæ. Et ideo soluta vnione animæ, & corporis per mortē, remansit totus Christus, sed nō remansit humana natura in sua totalitate. ¶ Ad tertium dicendum, quòd persona Christi est tota in quolibet loco, sed non totaliter: quia nullo loco circumscribitur. Sed nec omnia loca simul accepta eius immensitatē comprehendere possunt, quinimo ipse sua immensitate omnia cōprehendit. Hoc autem locum habet in his, quæ corporaliter, & circūscriptiue sunt in loco: quòd si totum sit alicubi, nihil eius sit extrā: sed hoc in Deo locum non habet. Vnde August. dicit in sermone de Symbolo. Non per diuersa tempora, vel loca dicimus ubiq; Christum esse totum, vt modò ibi totus sit, & alio tempore alibi rotus, sed vt semper vbique sit totus.

COMMENTARIUS.

IN hoc articulo uon explicatur res noua, sed modus loquendi. Nam in re constat, Christum non descendisse ad infernum secundum totam humanitatem, sed tantum secundū animā, cui tota persona Christi cōiuncta erat, pro qua supponit Christus; cū dicitur ad inferos descendisse. Hac ergo ratione dicitur Christus totus descēdisse ad inferos, vt bene explicuit Dur. in. 3. d. 22. q. 2.

Solutio ad tertium notanda est pro illa quæstione, an Deus sit extra mundum. Nam si attente legatur, aperte docet Diuus Thomas sententiam affirmantem. Dicit enim omnia loca simul accepta Diuinitatis immensitatem capere, vel comprehendere nō posse. Vnde infert in Deo non habere locū eūmodum, ita existendi alicubi, vt extra non sit.

ARTICVLVS IIII.

Virum Christus aliquā moram traxerit in inferno.

AD quartum sic proceditur Videtur, quod Christus nullā moram traxerit in inferno. Christus enim ad hoc in infernum descendit, vt ex eo homines liberaret. Sed hoc statim ab eo factum est in ipso suo descensu: facile enim est in conspectu Dei, subito honestare pauperem, vt dicitur Eccles. 11. Ergo videtur quod nullam moram in inferno traxerit.

¶ 2. Præterea Augustinus dicit in sermone de resurrectione, quod sine aliqua mora, ad imperiū Domini, ac Saluatoris omnes ferrei cōfracti sunt vestes. Vnde ex persona Angelorum cōcomitantium Christum, dicitur Tollite portas principes vestras. Ad hoc autē Christus illuc descendit, vt vestes inferni confringeret, Ergo Christus in inferno nullam moram traxit. ¶ 3. Præterea. Luc. 23. dicitur, quod Dominus in cruce pendens dixit Latroni. Hodie mecum eris in paradiso. Ex quo pater, quòd eodem die Christus fuit in paradiso. Nō autem secundū corpus, quod positum fuit in sepulcro, ergo secundū animam, quæ ad infernum descēderat.

Et ita videtur, quòd non traxerit morā in inferno. ¶ Sed contra est, quod Petrus dicit Act. 2. Quē Deus suscitauit, solutis doloribus inferni: iuxta quod impossibile erat teneri illū ab eo. Ergo videtur, quod vsque ad horam resurrectionis manserit in inferno.

¶ Respondeo dicendum, quòd sicut Christus, vt nostras pœnas in se susceperet, voluit corpus suum in sepulcro poni, ita etiā voluit animam suā ad infernum descendere. Corpus autē eius māsit in sepulcro per diem integrū, & duas noctes ad comprobādum veritatem mortis suæ. Vnde etiam tantundē credendum est, animam eius fuisse in inferno, vt simul anima eius educeretur de inferno, & corpus de sepulcro.

Ccc 4

¶ Ad

lib. 3. c. 7. in
med. tom. 9.

189.
2. d. 12. q. 1.
ar. 1. q. 3.
Et op. 90. c.
11. ci. fi.

In ser. 2. de
resurr. quē
est in ordi.
137. de rēp.
a med. illius
tom. 10.

Ad primum ergo dicendum quod A Christus statim ad infernū descendēs Sanctos ibi existētes liberauit, nō quidem statim educendo eos de loco inferni, sed in ipso inferno eos luce gloriæ illustrando. Et tamen conueniens fuit, ut tandiu anima eius remaneret in inferno, quandiu corpus manebat in sepulcro.

Ad secundum dicendum, quod vētes inferni dicuntur impedimēta, quibus sancti Patres de inferno exire prohibebantur, reatu culpæ primi parentis: quos Christus, statim descendēs ad inferos, virtute suæ passionis, & mortis confregit. Et tamen voluit in inferno aliquandiu remanere propter rationem prædictam.

Ad tertium dicendum, quod illud verbum Domini, est intelligendum nō de paradiso terrestri corporeo, sed de paradiso spirituali: in quo esse dicuntur quicumque diuina gloria perfruuntur. Vnde Latro, loco quidē cum Christo ad infernum descendit, ut cum Christo esset: quia dictum est ei. Mecum eris in paradiso. Sed præmio in paradiso fuit, quia ibi diuinitate Christi fruebatur, sicut, & alij Sancti.

COMMENTARIUS.

Sententia D. Thomæ in hoc articulo est, Christi animam fuisse in inferno vsq; ad horā resurrectionis corporis ē sepulcro. Qua de re postea. Nunc solum occurrunt obseruāda duo. Primum est circa modum loquendi D. Thomæ, Christus, ut nostras pœnas in se susciperet, voluit corpus suum in sepulcro reponi. & animā in infernum descendere. Nam in eo significat, existentiam corporis Christi in sepulcro, & animæ in inferno, fuisse pœnas à Christo susceptas. Et ita simpliciter loquitur Caietanus hic, & Actor. 2. qui in hunc modum interpretatur verba illa Petri. *Quē Deus suscitauit a mortuis solutis doloribus inferni*, id est, liberādo illum à pœnalitatibus, quas in

inferno patiebatur. Quæ, duæ fuisse censentur, nimirum esse animam separatam à corpore, & esse in loco vili, atque infimo: & aliæ duæ similes cōsiderari possunt ex parte corporis. Confirmat autem hoc Caietanus ex illo Psalmi. *Non derelinques animam meam in inferno.* Nam his verbis significatur fuisse beneficium animæ Christi cōcessum, liberari à loco inferni, & consequenter aliquam pœnam fuisse ibi existere: sicut in verbis, quæ statim Psalmista subiungit, *Nec dabis sanctum tuū videre corruptionem*, indicat aliam pœnam humani corporis, scilicet corruptionem eius, à qua Christus immunis fuit. Allis verò non placet hic loquēdi modus. Quia pœnæ, ac pœnalitates Christi in morte finitæ esse censentur, quia tunc fuit cōsummata nostra redemptio, propter quā Christus omnes pœnas, & pœnalitates assumpsit. Nec D. Thomas fauet priori sententiæ, ut ex iis, quæ in artic. 1. dicta sunt, colligi potest. Nā licet dicat Christum assumpsisse in anima, & corpore separatim id, quod in nobis habet rationē pœnæ seu pœnalitatis: non tamen vnquam dixit in anima, & corpore Christi hæc habuisse rationem pœnæ, seu pœnalitatis. Quod ita explicari potest: nam in primis constat inter Catholicos Christi animam nullam tristitiam, vel dolorem, aut tædium sensisse ob descensum, vel detentionem in inferno. Quatenus ergo pœna indicat aliquid dolorem afferēs, non potest illa vocari pœna. Et hoc sensu acutē dixit Bonauen. in. 3. dis. 22. q. 4. Christum fuisse in loco pœnæ sine pœna: Deinde certum est, neque animam Christi fuisse in inferno detentam, neque corpus in sepulcro positum in vindictam, vel supplicium, aut satisfactionē alicuius peccati. Quia nec Christus assumpsit hæc ad satisfaciendum pro nobis, nec ob aliquam aliam culpā erat debita huiusmodi pœna: ergo neque ea ratione possunt hæc vocari pœnæ, vel pœnalitates, scilicet, quatenus omne malum, seu carentia cuiuscunque boni propter culpā infligam, est pœna, licet fortē nō sentiat, neque dolorem afferat. Igitur nullo modo hæc possunt vocari pœnalitates Christi. Et hic modus loquendi videtur proprior, & securior. Quāuis dissensio sit de modo loquēdi, quia de re inter catholicos constat. Possunt ergo dici carētiæ quædam aliquarum perfectionum, quæ pœnam mortis consequutæ sunt, & assumptæ ad veritatem mortis.

Descensus in infernum nulla animæ Christi pœna fuit sicuti nec sepultura corpori. Bonauen.

In 1. cor. 15.

Luc. 22.

Caiet. Art. 2.

tis, & resurrectionis magis confirmandam: in se tamen non habentes veram rationem poenæ: vt corpus Christi in sepulcro poni, detineriquè ex morte consequutum est: tamen supposita morte illud non est poena, sed commoditas potius corporis. Quod autem separatio animæ, & corporis facta per mortem aliquo tempore durauerit, necessitate quadam naturali cōsequutū est. Quod verò illud tēpus breuius, diuturniusvè fuerit, diuina voluntate definitum est, non in poenā animæ, vel corporis Christi, sed iuxta rationem diuinæ sapientiæ, prout ad bonū hominū, & Ecclesiæ magis expediebat. Loca verò scripturæ quæ Caietanus adducit, non rectè ab eo exponuntur. Illud enim Petri, *solutis doloribus inferni*, nō potest de iis poenalitibus (vt Caietanus loquitur) exponi propriè, cū certum sit, eas nullū animæ Christi dolorē attulisse. At cū scriptura *dolores* vocat, cum proprietate intelligenda est, cum facile possit. Quis autem sit proprius huius loci sensus, infra videbimus. Verba autem Psalm. 15. *Nō derelinques animam meam in inferno*, licet concedamus indicare aliquod Dei beneficium, vel potius accidentale præmium debitum illi animæ, non solum ratione vnionis, sed etiam ratione meritorum, non tamen inde fit carētiā illius boni fuisse propriè poenam: sed medium quoddam accommodatū ad exequendum ea, quæ Deus circa homines disposuerat, vt articulo. 1. etiam tactum est.

Secundò est obseruandum, quod D. Thomas ait, simul animam Christi eductā fuisse de inferno, & corpus de sepulcro. Nulla enim ratione videtur hoc posse consistere, quia corpus non exiuit de sepulcro nisi viuū, atque adeò anima informatum: non potuit autem informari ab anima, & virtute eius educi de sepulcro, nisi prius, vel per vnum instans anima in ipso sepulcro fuerit vnita corpori. Nam illa vnio necessariò in aliquo loco facienda fuit, ergo vel in sepulcro, vel extra: si extra sepulcrum, ergo non potuit ab ipsa anima, & virtute eius educi de sepulcro. Quia prius saltem natura debuisset educi: repugnat autē animam prius natura mouere corpus, quā illi vniatur, debuit ergo vnio fieri in sepulcro, ergo necessarium fuit animam prius educi de inferno, & ad sepulcrum adduci, quam corpus inde exire, ergo non potuerat

A simul educi corpus de sepulcro, & anima de inferno. Respondetur, argumentum me sententia conuincere, aliqua morula, vel duratione eductam prius animam de inferno, quā corpus de sepulcro. Hoc vero iuxta diuersas sententias de motu spiritualium rerum diuersimode explicari potest. Suppono enim hic non esse confingenda miracula sine necessitate: sed potius præsuppositis mysteriis, ac supernaturalibus operibus, quæ docet fides in cæteris rebus id seruātū esse, quod est magis cōnaturale, quoad fieri possit. Atque ita sine disputatione, & controuersia sumo, animam Christi non fuisse simul in duobus locis distantibus, itē in vno instanti nostri temporis fuisse iterū corpori vnitam. Hæc enim magis connaturalia sunt, neque fuit vlla necessitas illa immutandi. De motu autem animæ separata, sicut & angeli, quidam sentiunt, non posse transire de extremo ad extremū nisi per medium: quod si ita est, necessariū fuit aliquam vel breuissimam moram temporis consumi ab exitu animæ Christi de inferno vsque ad instans, in quo fuit in sepulcro corpori vnita, & consequenter toto illo tempore prius exiuit ipsa de inferno, quā corpus de sepulcro. Quod si quis velit hanc sententiam (quæ valde probabilis est) defendere, potest exponere Diuum Thomā cum dicit *simul*, non loqui adeò mathematicè, sed morali modo, id est, non prius exiuit anima, quam veniret ad assumendum corpus. Alij verò sentiūt posse animam, sicuti angelorum transire ab extremo ad extremū sine medio, quod de corporibus gloriosis Durandus, & alij affirmant. Quod probabilius erit de anima beata saltē supernaturali virtute debita ratione beatitudinis, & præsertim animæ Christi ratione vnionis. Et iuxta hanc sententiam tantum per vnum instans oportuit animā Christi prius exire de inferno, quam corpus de sepulcro. Nam illudmet instans, quod fuit primum non esse animæ Christi in inferno, fuit primum esse eius in sepulcro, & in eodem fuit corpori vnita, atque immediate post eduxit corpus de sepulcro. Et hoc modo saluatur dictum D. Thomæ in sensu magis rigoroso. Quia in eodem instanti, in quo anima mota est ab inferno, cœpit etiam corpus de sepulcro moueri; vnumquodque tamen modo sibi accommodato. Nam si verum est) vt infra videbimus

Responsio
Anima
Christi de
inferno, &
corpus de se-
pulcro simul
educta quo-
modo.

Durandus

Psal. 15.

Dubium.

corpus illud eductum fuisse per medium, penetrando saxum sepulcro impositum, negari etiam non potest, quin aliquod tempus consumpserit, priusquam de sepulcro prodiret. Quo toto tempore verum est dicere, prius animam fuisse extra infernum, quâ corpus extra sepulcrum, & nihilominus possunt dici simul educta, quia toto illo tempore iam corpus educebatur, modo sibi accommodato, ut dixi.

Lut. 23.

Solutiones argumentorum D. Thomæ sunt faciles. Verba autem illa Christi, quæ in sol. ad. 3. tractat, *Hodie mecum eris in paradiso*, & sunt in superioribus exposita, & in sequentibus nonnihil addemus.

ARTICVLVS. V.

Utrum Christus descendens ad inferos, B sanctos Patres inde liberauerit.

D quintum sic proceditur. Videtur, quod Christus descendens ad inferos, sanctos Patres inde non liberauerit. Dicit enim Aug. in epistola ad Euodium. Illis iustis, qui in Sinu erant Abraham, cum Christus in inferna descenderet, nondum quid contulisset, inueni: à quibus eum secundum beatificam præsentiam suæ diuinitatis, nunquam video recessisse. Multum autem eis contulisset, si eos ab inferis liberasset. Non ergo videtur, quod Christus sanctos Patres ab inferis liberauerit.

¶ 2. Prætereà, nullus in inferno detinetur, nisi propter peccatum. Sed sancti Patres dum adhuc viuerent, per fidem Christi iustificati fuerant à peccato. Ergo non indigebant liberari ab inferno, Christo ad inferos descendente.

¶ 3. Prætereà, Remota causa remouetur effectus, Sed causa descendendi ad inferos est peccatum, quod fuit remotum per passionem Christi, ut supra dictum est. Non ergo per descensum Christi ad inferos sancti Patres sunt de inferno educti.

¶ Sed contra est, quod August. dicit in sermone de resurrectione, quod

A Christus quando ad inferos descendit, portam inferni & vectes confregit, & omnes iustos, qui originali peccato astricti tenebantur absoluit.

est. 137. in ord. post med. 10. 10.

Ar. p. r. c. ad. ad. 2. arg.

¶ Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) Christus descendens ad inferos, operatus est in virtute suæ passionis. Per passionem autem Christi liberatum est genus humanum, non solum à peccato, sed etiā à reatu poenæ, ut supra dictum est. Dupliciter autem homines reatu poenæ erant astricti. Vno modo pro peccato actuali, quod quilibet in sua persona commiserat. Alio modo pro peccato totius humanæ naturæ, quod à primo parente in omnes originaliter deuenit: ut dicitur Rom. 5. Cuius quidem peccati poena est mors corporalis, & exclusio à vita gloriæ, (ut patet ex his quæ dicuntur Genes. 2. & 3.) nam Deus hominem de paradiso post peccatum eiecit, cui ante peccatum mortem fuerat comminatus, si peccaret. Et ideo Christus descendens ad inferos, virtute suæ passionis ab hoc reatu Sanctos absoluit, quo erant à vita gloriæ exclusi, ut possent Deum per essentiam videre, in quo consistit perfecta hominis beatitudo, ut in secunda parte dictum est. Per hoc autem

q. 49. ar. 3. & q. 50. ar. 6.

P. 2. q. 3. art. 8.

C sancti Patres detinebantur in inferno, quod eis ad vitam gloriæ, propter peccatum primi parentis, aditus non patebat. Et sic Christus descendens ad inferos, sanctos Patres ab inferis liberauit. Et hoc est quod dicitur Zachar. 9. Tu vero in sanguine Testamenti tui eduxisti uinctos de lacu, in quo non erat aqua. Et Colos. 2. dicitur, quod expolians principatus & potestates, scilicet infernales, auferendo Abraham, Isaac & Iacob, & ceteros iustos, traduxit eos, id est, longe ab hoc regno tenebrarum ad cælum duxit, ut glos. ibidem dicit.

glo. inte. & ord. simul.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod August.

August.

290.

3. d. 2. q. 1.

2. ar. 1. q. 1.

Etop. 3. cap.

2. & 1.

Est. epi. 99.

declinando

ad medium

illius 10. 2.

q. 50. ar. 6.

Infer. 2. de

resurr. qui

Lococitato
in argum.

Est Epi 99.
ante mediū
rom. 2.

Augustinus ibi loquitur contra quosdā A
qui æstimabāt antiquos iustos ante ad-
uentum Christi, in inferno doloribus
pœnarum fuisse subiectos. Vnde parū
ante verba inducta præmittit dicens.
Addunt quidam hoc beneficium anti-
quis etiam Sanctis fuisse concessum, vt
Dominus cū in infernum venisset, à
doloribus solueretur, sed quonam mo-
do intelligatur Abraham, in cuius sinū
etiam pauper ille susceptus est, in illis
fuisse doloribus, ego quidem nō video.
Et ideo cum postea subdit, se nondum
inuenisse quid descensus Christi ad in-
feros, antiquis iustis contulerit, intel-
ligendum est quantum ad absolutionē B
à doloribus pœnarum: contulit tamen
eis quantum ad adeptionem gloriæ: &
per consequens soluit eorum dolorem,
quem patiebātur ex dilatione gloriæ.
Ex cuius tamen spe magnū gaudiū ha-
bebant: secundum illud Ioan. 8. Abra-
ham pater vester exultauit, vt videret
diem meum. Et ideo subdit, A quibus
eum secundum beatificam præsentiam
sue diuinitatis, nunquam video reces-
sisse: in quantum scilicet, ante aduentū
Christi erant beati in spe, licet nondū
essent perfectē beati in re. ¶ Ad secun-
dum dicendum, quod sancti Patres dū
adhuc viuerēt, liberati fuerunt per fi-
dem Christi ab omni peccato tam origi-
nali, quā actuali: & à reatu pœnæ
actualium peccatorum: non tamen à
reatu pœnæ originalis peccati, per quē
excldebātur à gloria, nondum soluto
pretio redemptionis humanæ. Sicut
etiam nunc fideles Christi liberantur
per baptismum à reatu actualium pec-
catorum, & à reatu originalis quātum
ad exclusionem à gloria: remanent ta-
men adhuc obligati reatu originalis
peccati, quantum ad necessitatem cor-
poraliter moriendi: quia renouātur se-
cundum spiritum, sed nondum secun-

dum carnem: secundum illud Rom. 8.
Corpus quidem mortuū est propter
peccatum: spiritus vero viuit propter
iustificationem. ¶ Ad tertiū dicendū,
quod statim Christo mortem patiēte,
anima eius ad infernum descendit, &
sue passionis fructū exhibuit Sanctis
in inferno detentis: quāuis ex loco illo
non exierint, Christo apud inferos cō-
morante: quia ipsa Christi præsentia
pertinebat ad cumulum gloriæ.

COMMENTARIUS.

Sententia D. Thomæ in hoc articulo, &
litera eius est clara ex ijs quæ in proxi-
ma disputatione tractata sunt. Solum
in solutione ad. 3. potest desiderari exposi-
tio illorum verborum D. Thomæ. *Statim* B
Christo mortem patiente, anima eius ad infer-
num descendit, & sue passionis fructum exhi-
buit sanctis in inferno detentis. Loquitur enim
de fructu passionis, non quocunque: sed de
fructu æternæ beatitudinis. Hic enim ma-
ximè desiderabatur ab illis Patribus, & fe-
rè hic solus illis deerat. Et de hoc fuerat ser-
mo in responsione, & ratione corporis ar-
ticuli. Inquiri verò potest quomodo intel-
ligendum sit illud, *statim*, an scilicet in eo-
dem instanti mortis Christi sancti Patres
fuerint ab ipso illuminati. Sed de hoc po-
stea disputabimus.

D. Thomæ

ARTICVLVS. VI.

C *Utrum Christus aliquos damnatos ab*
inferno liberauerit.

D sextum sic proceditur. Vi
detur quod Christus aliquos
damnatos ab inferno libera-
uit. Dicitur enim Isa. 24. Cō

291.
3. d. 22. q.
2. ar. 2. q. 2.
Op. 3. ca.
242.

gregabitur congregatione vnus fascis
in lacū, & claudentur ibi in carcere, &
post multos dies visitabuntur. Loqui-
tur autem ibi de dānatis, qui militiam
cœli adorauerant. Ergo videtur, quod
etiam damnati, Christo descendente
ad inferos, sint visitati, quod ad eo-
rum liberationem videtur pertinere.

¶ 2. Præ-

*glo. interli-
nea. ibid.* ¶ 2. Præterea, super illud Zacha. 9.
Tu autem in sanguine Testamenti tui
eduxisti vinctos de lacu, in quo nō erat
aqua. Dixit glo. Tu eos liberaſti, qui
tenebantur vincti carceribus, vbi nul-
la miſericordia eos refrigerabat, quā
diues ille petebat. Sed ſoli damnati in-
cludūtur carceribus abſque miſericor-
dia: ergo Chriſtus liberauit aliquos de
inferno damnatorum. ¶ 3. Præterea,
Potentia Chriſti non fuit minor in in-
ferno, quā in hoc mundo: vtrouque
enim operatus eſt per potentiā ſuā di-
uinitatis, ſed in hoc mūdo, de quolibet
ſtatu aliquos liberauit, ergo etiā in in-
ferno liberauit aliquos etiam de ſtatu
damnatorum. ¶ Sed contra eſt, quod
dicitur Oſeæ. 13. Ero mors tua o mors,
morſus tuus ero inferne, glo. Electos
educendo, reprobos ibidem relinquen-
do. Sed ſoli reprobi ſunt in inferno dā-
natorum. Ergo per deſcenſum Chriſti
ad inferos, non ſunt aliqui de inferno
damnatorum liberaſti.

¶ Reſpondeo dicendum, quod (ſicut
ſupra dictum eſt) Chriſtus deſcendens
ad inferos, operatus eſt in virtute ſuā
paſſionis. Et ideō eius deſcenſus ad in-
feros, illis ſolis liberationis cōtulit fru-
ctum, qui fuerunt paſſioni Chriſti cō-
iuncti per fidē charitate formatā, per
quam peccata tolluntur. Illi autem qui
erant in inferno damnatorum, aut pe-
nitentiam fidem paſſionis Chriſti non ha-
buerant ſicut infideles: aut ſi fidem ha-
buerāt, nullam conformitatē habeant
ad charitatē Chriſti patiētis. Vnde nec
a peccatis ſuis erant mundati. Et prop-
ter hoc, deſcenſus Chriſti ad inferos
non contulit eis liberationem à reatu
pœnæ infernalis.

¶ Ad primum ergo dicendū, quod
Chriſto deſcendēte ad inferos, omnes
qui erant in quacunque parte inferni,
ſunt aliquāliter viſitati: ſed quidam ad

ſuā conſolationem, & liberationē, qui-
dam autē ad ſuam conſutationē & con-
fuſionem, ſicut damnati. Vnde ibidem
ſubditur, Et erubeſcet luna, & cōfunde-
tur ſol, &c. Poſteſt etiam referri ad viſi-
tationē, qua viſitabuntur in die iudicij:
non vt liberentur, ſed vt amplius con-
demnentur: ſecūdm illud Sophoniæ.
1. viſitabo ſuper viros defixos in feci-
bus ſuis. ¶ Ad ſecundum dicendū, quod
cū dicitur in glo. Vnde nulla miſeri-
cordia eos refrigerabat, intelligēdum
eſt quantum ad refrigerium perfectæ
liberationis: quia ſancti Patres ab illis
inferni carceribus ante Chriſti aduen-
tum non poterant liberari. ¶ Ad tertium
dicendum, quod nō fuit propter Chri-
ſti impotentiam, quod non ſunt aliqui li-
berati de quolibet ſtatu infernalium, ſi-
cut de quolibet ſtatu mundanorū: ſed
propter diuerſam vtrorumque condi-
tionē. Nam homines quādiu viuunt
poſſunt ad fidem & charitatē cōuerſi:
quia in hac vita non ſunt homines con-
firmati in bono, vel malo, ſicut poſt
exitum ab hac vita.

COMMENTARIUS.

Doctrina D. Thomæ in hoc articulo
communis eſt, & clara, quāvis Me-
dina hic quatuor contra illa argu-
menta obiiciat, quæ cuiq; Theologo (vt di-
cit) poſſunt facere negotium. Sed quarta
difficultas, quæ ab eo tangitur, ad materiā
pertinet de ſuffragiis: & quod hoc loco ne-
ceſſarium videtur, attingamus poſtea. Alia
verò tria argumenta ſunt eadem omnino,
quæ D. Thomas propoſuit, quæ ipſe eiſdē
verbis repetit, & ſoluit nulla expoſitione
addita, quia reuera in D. Thoma ſunt adeo
perſpicua, vt nulla indigeant.

Solum circa teſtimonium illud Iſai. 24.
(quod in ſolutione primi argumēti expo-
nitur) *Congregabuntur cōgregatione vnus faſ-
cis in lacum, & claudentur ibi in carcere, &
poſt multos dies viſitabuntur*, aduertendū eſt,
hoc teſtimonio uſum fuiſſe Origenē ad con-
firmandum ſuum errorem, inferni pœnas
aliquando finitum iri. Sed ex toto diſcurſu
illius capitis, & ex verbis conſequentibus con-

Poſita in ar-
gum. 2.

Teſtimonij
Iſai. 24.
Expoſitio.
Origen.

constat Prophetam nō loqui de visitatione ad consolandum, seu liberandum à poenâ: sed ad puniendos, seu confundendos peccatores. Nam de hac paulo ante dixerat: *Visitauit Dominus super militiam cali.* Vbi Hieronymus, *visitauit* (inquit) *agrotantem militiam, secundum illud. Visitabo in virga peccata eorum, & in flagellis iniquitates eorum.* Et post alia verba subiungit. *Erubescet luna, & confundetur sol.* Quæ sunt verba vindictæ, & iræ, vt rectè hic notauit D. Thomâs non potest ergo ex hoc loco colligi liberatio aliqua damnatorum. Vnde (si exponatur de descensu Christi ad inferos) intelligitur visitasse damnatos, eos conuincendo, & corripiendo. Et hæc est prima expositio D. Thomæ. Sed non est literalis, quia neque cum antecedentibus, & consequentibus coheret, neque in toto eo capite fit mētio de hoc mysterio. Magis ergo ad rem videtur secunda expositio, vt ibi sit sermo de visitatione, quæ fiet in die iudicii, vbi Christus quasi de nouo damnatos condemnabit. In toto enim illo capite de vltima mundi consummatione sermo est.

Solum est difficultas in ipso cōtextu verborum, Præmiserat enim Propheta, *Et erit in die illa, visitauit Dominus super militiam cali,* quæ dies intelligitur esse dies iudicii, vt Hieronymus, & omnes exponunt. Vnde in illo intelligitur futurum esse, quod statim subditur, *Et congregabuntur congregationes vnus fascis in lacum, & claudetur in carcere.* Ergo illa visitatio, quæ post multos dies futura dicitur, non videtur posse intelligi de visitatione futura in die iudicii: sed multo tempore post illam. Propterea Adamus, & alij censent illis verbis, *Et post multos dies visitabuntur,* significari potius perpetuitatē eiusdem poenæ: ac si propheta diceret, visitabit Dominus peccatores condemnando illos, & post multos dies, id est, post quodcunque tempus, ac semper visitabit, quia semper punit. Et hæc est satis commoda expositio. Potest autem retineri expositio D. Thomæ, dicendo, in verbis illis, *Post multos dies visitabuntur,* nō addi visitationē à priori distinctam: sed explicari eam futuram esse post multos dies, statim enim subditur. *Erubescet luna, & confundetur sol,* quæ propriè ad diem iudicii pertinent, vt Hieronymus exposuit. Cyrillus vero hæc omnia multo aliter explicat, scilicet de idololatria per Christi aduentum tollenda, & de potesta-

A te Dæmonum per Christum ablata, ipsis virtute eius quasi in custodiam, & carcerē conclusis. Quæ expositio in illo videri potest, latè enim eam persequitur.

ARTICVLVS. VII.

Vtrum pueri, qui cum originali peccato decesserant, fuerint à Christo liberati.

D septimum sic proceditur.

Videtur, quod pueri qui cū originali peccato decesserant, fuerint per descensum

Christi liberati ab inferno. Non enim tenebātur in inferno, nisi pro peccato originali, sicut & sancti Patres: Sed sancti Patres sunt ab inferno liberati per Christū, vt supra dictum est. Ergo & pueri similiter per Christū sunt ab inferno liberati. ¶ 2. Præterea, Apostolus dicit Roman. 5. Si vnus delicto multū mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnus hominis Iesu Christi in plures abundauit. Sed propter peccatum primi parentis, pueri cū solo originali peccato decedentes, in inferno detinentur. Ergo multo magis per gratiam Christi sunt ab inferno liberati. ¶ 3. Præterea, Sicut baptismus operatur in virtute passionis Christi, ita, & descensus eius ad inferos, vt ex dictis pater. Sed pueri per baptismum liberantur à peccato originali & ab inferno. Ergo similiter liberati sunt per descensum Christi ad inferos. ¶ Sed cōtra est quod Apostolus dicit Rom. 3. quod Deus proposuit Christū propitiatorem per fidē in sanguine eius. Sed pueri, qui cū solo peccato originali decesserant, nullo modo fuerant participes fidei Christi. Ergo non perceperūt fructum propitiationis Christi, vt per ipsum ab inferno liberarentur.

¶ Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) descensus Christi ad

191
3. dist. 22. q. 2.
2. ar. 2. q. 3.
Et op. 3. cap. 242.

art. 4. huius
q. 2. ad. 2.

art. 5. & 6.
præc.

art. 9. q. 1.

art. præc.

Hieron.

Psalm. 83.

Hieron.

Adamus.

D. Thom.

Hieron.
Cyril.

ad inferos, in illis solis effectum liberationis habuit, qui per fidem, & charitatem passioni Christi coniungebantur, in cuius virtute descensus Christi ad inferos liberatorius erat. Pueri autem, qui cum originali peccato decesserant, nullomodo fuerant coniuncti passioni Christi per fidem, & dilectionem. Neque enim fidem propriam habere poterant, quia non habuerant usum liberi arbitrii: neque per fidem parentum, aut per aliquod fidei sacramentum fuerant à peccato originali mundati. Et ideo descensus Christi ad inferos huiusmodi pueros non liberauit ab inferno. Et præterea sancti Patres ab inferno sunt liberati, per hoc quod sunt ad gloriam diuinæ visionis admissi, ad quam nullus potest peruenire nisi per gratiam secundum illud Rom. 6. Gratia Dei vita æterna. Cum igitur pueri cum originali peccato descendentes, gratiam non habuerint, non fuerunt ab inferno liberati.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod sancti Patres, etsi adhuc tenerentur attriti reatu originalis peccati, in quantum respicit humanam naturam, tamen liberati erant per fidem Christi ab omni macula peccati: & ideo capaces erant illius liberationis, quam Christus attulit descendens ad inferos. Sed hoc de pueris dici non potest, ut ex supra dictis patet. ¶ Ad secundum dicendum, quod cum Apostolus dicit, quod Gratia Dei in plures abundauit, id est plures, non est accipiendum comparatiue: quasi plures numero sint saluati per gratiam Christi, quam damnati per peccatum Adæ, sed absolute: ac si diceret, quod gratia vnius Christi abundauit in multos, sicut & peccatum vnius Adæ peruenit ad multos. Sed sicut peccatum Adæ ad eos tantum peruenit, qui per seminalem rationem carnaliter ab eo descenderunt, ita gratia Christi ad illos tan-

rum peruenit, qui spirituali regeneratione, eius membra sunt facti, quod non competit pueris descendantibus cum originali peccato.

¶ Ad tertium dicendum, quod baptismus adhibetur hominibus in hac vita, in qua homo potest transmutari de culpa in gratiam, sed descensus Christi ad inferos exhibitus fuit animabus post hanc vitam, ubi non sunt capaces transmutationis prædictæ. Et ideo per baptismum pueri liberantur à peccato originali, & ab inferno: non autem per descensum Christi ad inferos.

COMMENTARIUS.

Responso D. Thomæ est, Christum Dominum non liberasse eos pueros ab æterna poena damni, quam patiuntur. Ratio eius est, quia Christus descendens ad inferos, in illis solis effectum liberationis habuit, qui per fidem, & charitatem passioni Christi coniungebantur, & similiter illis solis contulit gloriam, qui gratiam habebant, cum gloria non comparatur nisi per gratiam. Sed dicet aliquis hoc esse, quod inquitur, scilicet an Christus descendens ad inferos aliquibus contulerit charitatem & gratiam, quam ante non habebant. Videtur enim hoc fieri potuisse saltem in ijs paruulis, qui non habebant voluntatem ita repugnantem diuinæ dilectioni, sicut alij damnati, qui sunt in inferno. Ad hoc ergo respondet D. Thomas in sol. ad. 3. Tempus à Deo deputatum, ut possit homo transmutari de culpa in gratiam, esse tempus huius vitæ, post illam verò iam non esse tempus huius transmutationis. Et hæc est ratio à priori assertionis tam huius articuli, quam præcedentis. Illa enim poena ex diuina lege est æterna, & ideo descendens Christus ad inferos illam non immutauit, neque huiusmodi damnatis sua merita applicuit. Quæ ratio alio etiam modo explicari potest ex solutione ad. 1. scilicet, neminem peruenire ad Dei visionem nisi per fidem: at hi paruuli nunquam habuerunt fidem Christi, & ideo non fuerunt capaces, ut per visionem beatam ab illo statu liberarentur. Ille autem status sicut non erat status viæ, neque meriti, ita non erat status acquirendi fidem, per quam perueniretur ad speciem.

Christus descendens in infernum pueros in limbo existentes non liberauit.

In corp. art.

Ex

Ex qua doctrina obiter obserua, nemine saluari, qui non prius in hac vita fidem, & gratiam saltem habitualement habuerit. Quod utile est ad definiendam illam quæstionem de infantibus, qui per martyrum saluatur, an iustificentur, ante instans mortis, nec ne. Quod quæri etiam solet de infante baptizato, si contingat eum mori in eodē instanti, in quo baptismus perficitur. Ex quibus etiam quæstionibus possent desumi argumenta contra discursum D. Thomæ in hoc art. si verum esset in eis casibus posse hos infantes immediate ad gloriam pertrahere, etiam si in hac vita nec fidem, nec gratiam essent consequuti. Responderi verò potest esse dissimilem rationem, quia illi in hac vita receperunt ordinaria media destinata ad salutem consequendam, nimirum baptismum aquæ vel sanguinis, & ita quodammodo dici possunt habuisse fidem, quia habuerunt baptismum, vel professionē fidei in actu exercito. Veritas tamen est, infantibus martyribus dari gratiam ante mortis instans, quādo iam naturaliter amplius vivere non possunt. In illo autē casu de baptismo, existimo illum non esse baptismum essentialiter perfectum, defectu subiecti, ideoque nec conferre gratiam, nec fidem ante mortis instans, nec postea. De qua relatus in materia de baptismo.

In solutione ad. 2. recte exponit Diuus Thomas locum illum ad Romanos. 5. *Non sicut delictum, ita & donum. si enim vnus delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei & donum, in gratia vnus hominis Iesu Christi in plures abundauit.* Dicit enim, verbum illud, in plures, non esse sumendum comparatiue, sed positiue, vt idem sit in plures, quod in multos. Quæ expositio, licet videatur difficilis, quia Paulus comparisonem videtur facere, cum dicit, *multo magis*: tamē est communis omnium, & omnino vera, ac necessaria. Tum quia quoad effectum, seu efficaciam plures homines condemnantur, quā saluatur (vt recte D. Thomas docet) & tam ex scriptura, quā ex re ipsa est satis notum: eiusq; rei causam attingimus superiori tomo disp. 4. sect. 4. Tum etiam quia quoad sufficientiam, omnes ex æquo ceciderunt in Adam, & redempti sunt per Christum. Comparatio ergo Pauli hoc loco nō fit in numero personarum: sed in maiori dignitate personæ Christi, maioriq; virtute gratiæ eius, quantum est ex parte

illius. Quod euidentius patet ex textu Græco. Nam vbi nos legimus, *multi, & plures*, Græcis est eadem vox, nēpē πολλοι, & πολλὰς

ARTICVLVS VIII.

Vtrum Christus suo descensu liberauerit animas à purgatorio.

Doctauū sic proceditur. Videtur, quod Christus suo descensu ad inferos, liberauerit animas à purgatorio. Dicit enim Augustinus in Epistola ad Euodiū. Quia euidentia testimonia, & infernum commemorant, & dolores, nulla causa occurrir, cur illo credatur venisse Saluator, nisi vt ab eisdem doloribus saluos faceret. Sed vtrum omnes, quos in eis inuenit, an quosdam, quos illo beneficio dignos iudicauit, adhuc requiro: fuisse tamen Christū apud inferos, & in eorum doloribus constitutis hoc beneficium præstitisse non dubito. Nō autem præstitit beneficium liberationis damnatis: sicut supra dictum est. Præter eos autē nulli sunt in doloribus pœnalibus constituti, nisi illi, qui sunt in purgatorio. Ergo Christus animas de purgatorio liberauit. ¶ 2. Præterea, Ipsa Christi præsentia non minore effectum habuit, quam sacramenta ipsius. Sed per sacramenta Christi liberantur animæ à purgatorio, & præcipue per Eucharistiæ sacramentum, vt infra dicetur. Ergo multo magis per præsentiam Christi ad inferos descendens sunt animæ à purgatorio liberatæ. ¶ 3. Præterea, Christus quoscunque curauit in hac vita, totaliter curauit, vt August. dicit in lib. de Pœnitentia, & Ioan. 7. Dominus dicit, Totum hominem saluū feci in sabbatho. Sed Christus eos qui in purgatorio erāt, liberauit à reatu pœnæ damni, quo excluderantur à gloria. Ergo etiam liberauit eos à reatu pœnæ purgatorij. ¶ Sed contra est, quod

193
3. dist. 22.
q. 2. ar. 2. q.
4. Et opus.
3. c. 242.
Est epi. 69.
in ordi. epi.
solayum nō
remote ante
med. to. 2.

Art. 6. hū.
ius quæst.

q. 79. ar. 2.

In lib. de vt
ra & falsa
pœnit. c. 9.
post mediū,
tom. 4.

Nemo sal-
uatur nisi
prius in vi-
ta fidem &
gratiā ha-
buerit.

Rom. 5.

D. Thom.

Lib. c. 29.
circa finem.

quod Gregor. dicit in. 13. Moral. Dum conditor ac redemptor noster claustra inferni penetrans, electorum exinde animas eduxit, nos illo ire nō patitur, vnde iam alios descendendo liberauit. Patitur autem nos ire ad purgatoriū: ergo descendens ad inferos, animas à purgatorio non liberauit.

Ar. 4. 5. 6.
et 7. huius
quæst.

¶ Respondeo dicendum, quod (sicut sæpè dictum est) descensus Christi ad inferos, liberatorius fuit in virtute passionis ipsius. Passio autem eius nō habet temporalem virtutem & transitoriam, sed sempiternam, secundum illud Hebræ. 10. Vna oblatione consummavit in sempiternū sanctificatos. Et sicut patet, quod non habuit tunc maiorem efficaciam passio Christi, quā habeat nunc. Et ideo illi, qui fuerunt tales quales nunc sunt, qui in purgatorio detinentur, non fuerunt à purgatorio liberati per descensum Christi ad inferos. Si qui autem inuēti sunt tales quales etiam nūc virtute passionis Christi à purgatorio liberantur, tales nihil prohibet per descensum Christi ad inferos, à purgatorio esse liberatos.

¶ Ad primam ergo dicendum, quod ex illa autoritate August. non potest concludi, quod omnes illi qui in purgatorio erant, fuerint à purgatorio liberati, sed quod aliquibus eorū fuerit hoc beneficium collatum: illis scilicet, qui iam sufficienter purgati erant, vel etiam qui dum adhuc viuerent, meruerunt per fidem & deuotionem ad mortem Christi, vt eo descendēte, liberarentur à temporali purgatorij pœna.

¶ Ad secundū dicendum, quod virtus Christi operatur, in sacramētis per modum sanationis & expiationis cuiusdam. Vnde Sacramentum Eucharistiæ liberat hominem à purgatorio, in quantum est sacrificium quoddam satisfactorium pro peccato. Descensus

A autem Christi ad inferos non fuit satisfactorius, operabatur tamen in virtute passionis, quæ fuit satisfactoria: vt suprà habitum est. Sed erat satisfactoria in generali, cuius virtutē oportebat applicari ad vnumquemque per aliquid specialiter ad ipsum pertinēs. Et ideo non oportet, quod per descensum Christi ad inferos, omnes fuerint à purgatorio liberati.

¶ Ad tertium dicendum, quod illi defectus, à quibus Christus in hoc mūdo simul homines liberabat, erāt personales, propriè ad vnumquēq; pertinentes, sed exclusio gloria Dei, erat quidam defectus generalis pertinēs ad totā humanam naturam. Et ideo nihil prohibet eos, qui erant in purgatorio, per Christum esse liberatos ab exclusione à gloria: non autem à reatu pœnæ purgatorij, qui pertinet ad propriū defectum. Sicut è contrario sancti Patres ante Christi aduentū liberati sunt à proprijs defectibus: non autē à defectu communi, sicut supra dictum est.

COMMENTARIUS.

N On est faciliis doctrina D. Thomæ in hoc articulo: duas enim assertiones statuit. In prima negat Christū descendēdo ad inferos liberaſſe omnes animas quæ in purgatorio erant, redditque rationem. Quia passio Christi non habuit tūc maiorem efficaciam, quā nunc habeat: quia eius virtus non est transitoria, sed eadem semper: sicut ergo nunc non liberat omnes animas à purgatorio, donec soluant, ita nec tunc. Deinde verò subiungit secundam assertionem in hęc verba. *Si qui autem inuenti sunt tales, quales etiam nunc, virtute passionis Christi à purgatorio liberantur, nihil prohibet per descensum Christi ad inferos: à purgatorio esse liberatos.* Affirmat ergo Christū descendendo ad inferos aliquos à purgatorio liberaſſe. Quam assertionem non aliter probat, videtur tamē eam posuisse propter auctoritatem Augustini, quam in argumēto primo refert, vt in eius resolutione clariùs explicat. In hac verò doctrina primū diffi-

q. 49. ar. 3.
et alij eius
dem. quæst.

q. 49. ar. 5.

difficilis est ratio D. Thomę in prima assertionione, quia simili ratione posset cōcludi, nostra Sacramenta non magis iustificare nunc ex opere operato, quā Sacramenta vetera, quia virtus passionis Christi semper est eadem. Quōd si dicas, licet in se sit eadem, tamen aliter operari in vno tempore, & aliter in alio: eadem ratione concludam, licet in se sit eadem, plura tamen operari in vno tempore, quā in alio, & interdum per vnum medium, interdum per aliud. Sicut ergo nunc applicatur virtus passionis per suffragia Ecclesię ad liberandas animas à purgatorio, ita potuit tūc applicari per descensum ad inferos, vel per impetrationē Christi, qui propter suę presentię dignationem potuit hoc meritō possulare. Deinde est difficultas, quomodo cohæreat secunda assertio cum ratione ad probandam priorem assertionem adducta. Interrogo enim, qui sunt illi, qui liberati sunt? si dicatur (ex solutione ad. 1.) fuisse eos, qui sufficiēter purgati erant: hoc certe nihil est, quia si iam ipsi sufficienter soluerant, non sunt per Christi descensum liberati à purgatorio. Nam eodem tēpore educerentur, etiam si Christus illuc non descendisset: quamquam tunc non fuissent statim assumpti ad visionem beatam, sicut modo fuerunt: per hoc tamen non tam fuerunt liberati à purgatorio, quā à Sinu Abrahę, & à pœna, quam ibi reliqui Patres sancti sustinebant. Si verō dicas (ex eadem solutione ad. 1.) liberatos fuisse eos, qui dum adhuc viuerent, meruerunt per fidem, & deuotionem ad mortem Christi, vt eo descendente liberarentur à temporali purgatorii pœna: quæro rursus, an isti per illam fidem, & deuotionem reuera meruerint in hac vitā remissionē alicuius pœnæ, & illa tantum remissa fuerit in purgatorio: & si hoc dicatur, redit argumentum factum, quōd illis nulla facta sit remissio propter descensum Christi, sed suis actibus, & pœnis sufficienter soluerint. Vel præter omne meritum, & satisfactionem ipsorum operantium aliqua pœna gratis remissa est à Christo ad inferos descendente propter priorem fidem, & deuotionem tanquam propter dispositionem aliquam, vel meritū de congruo. Et contra hoc procedit ratio articuli, quia nunc nullus liberatur gratis à purgatorio virtute passionis Christi, etiam si æqualem, vel maiorem fi-

dem, & deuotionē habuerit ad passionem, quam illę animę habuerunt: ergo neque illę gratis liberatę sunt: quia virtus passionis semper est eadem. Quod si ceteris existentibus paribus ex parte animarum, aliqua tunc liberatę sunt, quę nunc non liberantur, iam falsa est propositio, quam D. Thomas in priori parte articuli posuit, scilicet, *illi, qui fuerunt tales, quales nunc sunt, qui in purgatorio desinunt, nō fuerunt à purgatorio liberati per descensum Christi ad inferos.*

Respondetur nihilominus D. Thomę doctrinā piā esse, & probabilem. Voluit enim extrema vitare, vt neque omnes animas purgatorii affirmaret esse liberatas, neque de omnibus negaret. Fundamentum autem primę assertionis ita videtur explicandum, quod passio Christi de se solum est quādā vniuersalis causa, quę licet virtutem habeat sufficientem ad saluandum: tamen re ipsa non saluat, neq; liberat à pœnis, nisi per conuenientia media applicetur. Descensus autem ad inferos per se nō erat medium quasi certa lege statutum ad applicandam Christi passionem, & satisfactionem, & ideo per se, & infallibiliter nō liberauit Christus nisi eos, quibus per fidē viuam, & sufficientia media, erat Christi passio applicata ad perfectā remissionem peccatorum, vt erant propria vniuscuiusque personę, quia iam per mortem Christi erat impedimentum naturę ablatū. Vnde tandem concluditur, nulla sufficienti ratione affirmari posse, Christum generaliter omnes animas purgatorii liberasse. Et contra hanc rationem sic explicatam non procedit obiectio. Nam virtus passionis secundum ordinariam legem applicari solet per Sacramenta, & ita hæc sunt media per se statuta ad hunc effectum, ideoque potest aliter applicari per quādam Sacramenta, & aliter per alia: descensus autem ad inferos non fuit medium institutum ad applicanda merita, & satisfactionem passionis Christi. Et ideo quāuis fateamur, potuisse Christum sua voluntate, vel impetratione applicare illis sua merita, & pro illis solvere, nullum tamen est fundamentum ad asserendum ita esse factum. Et hinc responderi potest ad secundam difficultatem, quomodo hæc ratio non repugnet secundę assertioni. Nam illa solum probat, non esse id asserendum generaliter de omnibus, quia ad hoc oporteret esse aliquam certam

Per descensum Christi ad inferos nunc liberata à purgatorio sunt animæ.

legem: tamen si in quibusdam inuenta fuit aliqua specialis ratio, seu congruitas, piè, ac probabiliter credi potest, beneficiū hoc illis esse concessum. Hæc autem specialis ratio, & congruitas videtur fuisse sufficiens in ijs, qui singularem aliquam perfectionem fidei ac deuotionis erga Christum, vel passionem, aut gloriam eius habuerunt. Neque obstat, quod aliqua animæ, quæ nunc habent tantam fidem, & deuotionem, non statim à purgatorio liberentur. Quia non dicimus satis esse ipsam fidem, vel deuotionem, nisi simul intercedat aliqua alia causa vel occasio, ob quam congruum sit, hoc beneficium liberationis alicui concedi. Vnde illa comparatio, quam D. Thomas facit inter eos, qui nunc sunt, & qui tunc erant in purgatorio, cum hac proportionem intelligenda, videtur. Quod sicut nunc aliqua animæ liberantur à purgatorio per passionem Christi nō ex lege iustitiæ, sed ex Dei benignitate propter aliquam congruentiam fundatam aliquo modo in fide, & merito illarum: ita ex simili benignitate, liberatæ sint aliqua alia, in quibus similis fides, & meritum inuentum est, quando Christus ad inferos descendit. Et hæc dicta sint ad explicandam mentem D. Thomæ. De re vero ipsa nonnihil postea addemus.

DISPUTATIO XLIII.

In quatuor sectiones distributa.

De statu, quem anima Christi habuit à corpore separata.

Supponimus animam Christi Domini eo tempore, quo fuit à corpore separata, fuisse plenè, perfectèque beatam quoad visionem, amorem, ac fruitionem Dei, retinuisseque omnes perfectiones scientiæ, & gratiæ, quibus, cum esset coniuncta corpori, prædita erat, vel in substantia sua, vel in intellectu, & voluntate. Quod est omnino certum: tum quia hæ perfectiones non pendent à corpore, vnde si est certum fuisse beatam in corpore (vt in. i. tom. probatum est) multò magis extra. Tum etiam quia de fide est mansisse vnità Verbo Dei, ratione cuius vnionis omnia hæc illi debentur. Denique quia etiam propter infi-

nita merita debitū illi esse potuit, vt nunquam eis priuaretur. Cum enim propter ea merita potuerit etiam alios eos tempore beatificare, multo magis necessarium fuit eam tunc fuisse beatam. Quia verò fieri potuit, vt anima illa existens in corpore, simul aliquid passa fuerit, vel ab extrinseco agente, vel per internā cogitationē, ideo inquirendum superest, an idem acciderit Christi animæ iā separatæ à corpore. Primo ergo inquiremus, an statim in morte facta sit omnino impassibilis, atque adeo omni ex parte beata, deinde vbi fuerit, ac tandem quid egerit.

SECTIO PRIMA.

An anima Christi per separationē facta sit omnino impassibilis.

Prima sententia est hæreticorum huius temporis, animā Christi post mortem non solum fuisse passibilem, sed etiam poenas inferni pertulisse: & (quod mirandum maximè est) non loquuntur de aliqua poena sensus proueniēte ab agente extrinseco, v. g. igne (hanc enim ipsi etiam in alijs spiritibus esse negant) sed loquuntur de interna, & spiritali afflictione proueniēte ex interna cōgitatione, qua (vt inquiunt) apprehendebat Deum, vt sibi iratum, & infestum, & ideo de sua salute timebat. Vnde necesse erat anxietatem magnam animi, ac diros cruciatus pati. Ita docuerunt Calvinus, & Brentius, quos alij sequuti sunt. Fundamentum eorum fuisse videtur, vt exaggerarent Christi cruciatus, & dolores, & credibile redderent (quod vehementer optabant) nostras satisfactiones iam nō esse necessarias. Vnde videtur illa ratione vti, quam supra circa art. i. D. Thomæ attigimus. Quia Christus debuit sustinere omnes poenas, quas nostra peccata merebātur, iuxta illud Isai. *Isai. 53. 53. Disciplina pacis nostre super eū.* Sed nostra peccata merebantur gehennæ poenam, ergo oportuit, vt Christus illa etiā afficeretur. Præterea mouere eos potuit, quia ipsi non agnoscūt propriū infernū, qui sit locus corporeus, & subterraneus, & ideo, vt explicent Scripturas dicentes, Christum descendisse ad inferos, explicant, hoc nihil aliud fuisse, quàm humiliatum esse vsq; ad poenas inferni patiendas. Adhibentur rur-

sus aliqua Scripturæ testimonia, ita perpetram intellecta, vt in eis referendis immorari inutile sit. Præsertim quia potissima sunt ea, in quibus explicatur timor, & tristitia, ac magna poena, quæ Christus in passione & cruce sustinuit. Propter quæ in eam dementiam Calvinus incidit, vt diceret, Christum ab initio suæ passionis, seu ab ea tristitia, quam est in horto passus, prædictos inferni dolores sensisse. Ea vero omnia testimonia partim in priori tomo (vbi in genere de tristitia, ac timore Christi egimus) partim in superioribus disputationibus (vbi hæc mysteria in particulari tractauimus) expolita sunt nonnulla etiam attingemus in sequenti sententia, quia illi communia sunt.

Secunda sententia esse potest, Christi animam post mortem fuisse passibilem, non passione aliqua inordinata, quæ aliquam culpam, vel errorem, aut ignorantiam supponat: sed passione innoxia, & irreprehensibili. Vel interna, qualis esse posset tristitia aliqua de hominū peccatis, aut de pœnis damnatorum, quatenus mala eorum sunt, vel quid simile. Vel quasi extrinseca vt. v. g. poena ignis, aut alia simili. Ita enim sensisse aliquos refert hic Medina. Et quāuis neminem pro hac sententiā referat, significat tamen fuisse Catholicos, neque ipsi eorum sententiam damnat, vt hereticam, sed tantum, vt temerariam. Quia licet dicerent Christum passum fuisse pœnas damnatorum: non tamen eo modo, quo damnati, scilicet inuoluntariè, aut eum interna deordinatione: sed voluntariè pro peccatis nostris, & ex maxima charitate. Bonau. etiā in. 3. d. 2. l. art. 2. q. 1. incertū esse dicit, an anima Christi statim post mortem fuerit impassibilis, quāuis probabilis id existimet: & eum sequutus est Gabriel ibi, dub. ultimo. Potestque hæc sententia fundari in illo Act 2. *Quem Deus suscitauit à mortuis solutis doloribus inferni.* Nā his verbis significatur in resurrectione solutam fuisse Christi animam à doloribus inferni. Item Psalm. 57. in persona Christi dicitur, *Dolores inferni circumdederunt me, Et in. 87. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebris, & in umbra mortis.* Ratio etiam adiungi potest, quia non fuit repugnantia, quod anima Christi separata à corpore, etiam si videret Deum, pateretur. Quia sicut passa est per corpus, ita etiam pati po-

tuit immediatè, quia tristitia & dolor vtrouque modo redundat in eandem voluntatem, non est ergo repugnantia. Neque etiam est indecentia. Quia non est contra aliquam virtutem: imò potuit esse opus magnæ charitatis, & accommodatum ad exaggerandam malitiam peccati. Denique propter has causas in corpore separato ab anima aliquid pati voluit, ergo etiā in ipsa anima separata à corpore pati potuit.

Tertia sententia referri potest, animam Christi domini in triduo aliquam poenam extrinsecam, & (vt ita dicam accidentariā) fuisse perpassam: non ita, vt eam aliquo dolore, vel tristitia afficeret: sed ita, vt aliquo accidentario bono eam priuaret. Ita Caiet.

Caiet.

Dico tamen primò, animam Christi neque in corpore, neque à corpore separatā passam esse internos cruciatus, & afflictiones, quas damnati patiuntur, ex eo quod apprehendunt Deum sibi iniatum, & quia de sua salute desperant. Hæc assertio est de fide, & contraria est heretica, & blasphemica. Et in primis quod Christus in passione nec fuerit incertus de sua salute, nec formidauerit, quoniam Pater se, suamque humanitatem diligeret, satis in priori tomo, & in hoc etiam in superioribus demonstratū est: & illa Christi verba sufficiunt, quæ Caiaphæ dixit. *A modo videbitis filium hominis venientem in nubibus cæli, &c.* Et quæ dixit latroni, *Hodie mecum eris in paradiso.* Quæ ponderans Hilar. libr. 10. de Trinit. quasi nouos hereticos impugnans. *An ne tibi (inquit) metueret infernum credendus est, dicens latroni, hodie mecum eris in paradiso? Dominus communionem ei paradisi mox pollicetur, tu Christum sub pœnali terrore constituis?* Illa etiam verba, quæ Christus dixit mulieribus, non parum veritatem hanc declarant. *Nolite flere super me, sed super vos ipsas flete. Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Ac si diceret, se tantum pati temporalem poenam: gratiorem verò peccatoribus seruatam esse. Præterea hi hæretici non solum supponunt Christi animam non vidisse Deum in hac vita mortali: sed etiam faciunt illam ignorantem, & subiectam erroribus, & inordinatis, atque indeliberatis motibus, imò & peccatis, vel desperationis, vel immoderati timoris, qui

Anima Christi cruciatus damnatorum nullo modo passus.

Mat. 27.
Luc. 23.
Hilar.
Luc. 23.

Medin.

Bonau.

Gab.

Act. 2.
Psalm. 57.
Psalm. 87.

in desperationem posset inducere, & verba A desperationis extorquere. Quæ omnia sunt manifestè blasphemiar. Lege Robertum Bellarminum lib. 4. de Christi anima. c. 8. ubi acutè Calvinum premit proprijs eius verbis, ac sententijs secum pugnantibus. Quod verò neque post separationē à corpore pati potuerit anima Christi huiusmodi genus pœnæ, euidenter constat ex illo principio, quod tanquam de fide certum posuimus, eam animā semper vidisse Deū, & quæ in sequenti assertionē adducemus, hoc etiam conuincunt.

Anima Christi separata à corpore non est passiva pœnæ sensus, seu ignis inferni, vel purgatorii. Hanc assertionem existimo etiam esse de fide, & contrariam non solum temerariam, sed etiam hereticam, quamvis non sit adeò impia, & blasphemica, sicut præcedens. Quia non tribuit Christo defectus scientiæ, gratiæ, & gloriæ repugnantes, sicut illa. Probatur conclusio, & censura illius. Quia licet non inueniatur in terminis hæc veritas ab Ecclesia definita: tamen in Scriptura, prout ab omnibus Sanctis, & vniuersa Ecclesia intelligitur, continetur, & ex alijs principijs fidei necessariò colligitur. Vtrumque probatur primo ex illis verbis Christi Luc. 24. O stulti, & tardi corde ad credendum, nonne oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Vbi euidenter loquitur de passionē crucis, post quam non inferni pœnam, sed gloriam, & triumphum dicit fuisse sequutū. Deinde cū latroni dixit. Hodie mecum eris in paradiso, apertè supposit, se futurum non in gehennæ doloribus, ac cruciatibus: sed plenum gaudio, & fruitione beata. Præterea in illo verbo, Consummatū est, significauit Christus & passionē suam, & redemptionem nostram in morte fuisse consummatas, iuxta illud, quod ipse dixerat Luc. 18. Ecce ascendimus Ierosolimam, & consummabuntur omnia, quæ dicta sunt à Prophetis de filio hominis. Si autem omnes prophetæ euoluantur, inueniuntur prædictæ passionē eius usque ad corporis mortem, non tamen post illam duraturas fuisse Psalm. 21. Isai. 53. &c. Denique hoc egregiè confirmat Paulus ad Philipen. 2. dicens. Exinanituit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Ibi ergo fuit terminata obedientia Christi de redimendis hominibus, & illa fuit sum-

ma exinanitio, post quam non fuit sequuta maior pœna: sed potius gloria, & triumphus. Vnde subdit, Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum,

Vnde possumus secundo argumentari. Nam licet sancti Patres doceant, Christum ad inferna descendisse: simul tamen docent non ut reum, aut pœnis subiectum, sed ut victorem, ac triumphatorem descendisse, eique (ut Paulus dictis verbis indicauit) omne genu etiam in ipsis infernis fuisse curuatum. Quam rem elegantissimè descripsit August. serm. 137. de tempore, ad hoc ipsum inducens verbo illa Osæ. 13. Morsus tuus ero inferne, Tunc enim (inquit) Dominus noster Iesus Christus illum tenebrarum, & mortis principē colligauit, legiones illius perturbauit, & infra in eandē sententiā interpretans illud Ioan. 12. Si exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipsum. Postquam exaltatus est (inquit) id est à Iudæis in cruce suspensus, mox ut spiritum reddidit, vnita suæ diuinitati anima ad inferorum profunda descendit; cumque tenebrarum terminum quasi depredator, splēdidus ac terribilis attigisset, aspicientes eum impiæ ac Tartaricæ regiones, territæ, ac tremētes inquirere cœperunt dicentes, Quisnam est iste terribilis, & nives splendore coruscans? Nunquam noster talem excepit Tartarus. Inuasor iste, non debitor, exactor est; non peccator. Iudicem videmus, non supplicem. Hic sireus esset, tam potens non esset. Et post multa similia, quæ eleganter prosequitur, inquit. Quis ergo iste est, qui sic intrepidus, nostros fines ingreditur? & nō solū nostra supplicia nō reuertitur, insuper & alios de vinculis nostris absoluit? Simili modo loquitur Cyril. Ierosol. catech. 14. Exterrita est mors, vidēs nouum quēdā descendente in infernum, vinculis, quæ illic sunt, non ligatum. Idem significat Hierony. Osæ. 13. & ad Ephes. 4. Hilar. lib. 10. de Trinit. Ambros. lib. de myster. Pasch. c. 14. & alij quos infra referemus. Ex quibus satis constat hanc veritatem perpetuò in Ecclesia fuisse creditam, tanquam certam & indubitatam: ergo hoc satis est ut existimanda sit de fide certa.

Tertiò, de fide est animas sanctas, si sint omnino puras, nullumque reatum pœnæ habeant, cum separantur à corpore, non experiri pœnas purgatorii, nedum inferni: ergo

Christus triumphans instar in infernum penetrat. August. Osæ. 13. Ioan. 12.

Cyr. Ierosol.

Hierony. Hilar. Ambros.

Bellarmin.

Anima Christi separata à corpore non est passiva pœnæ sensus, seu ignis inferni, vel purgatorii.

Luc. 24.

Luc. 13.

Ioan. 19.

Luc. 18.

Psalm. 21.

Isai. 53.

Philip. 2.

ergo multo magis eadem certitudine idem est de Christi anima sentiendum; non ergo illa attigit ignem inferni, cum nullam haberet culpam; nec purgatorij, cum nullum haberet poenæ reatum. Et reuera si auctores secundi erroris suprà relati constanter loquerentur, potius dicere debuissent Christum passum fuisse poenas purgatorij, quam inferni: quia voluntariè, ac ex charitate, & breui tempore illas passus fuisset; in quibus circumstantijs poena purgatorij censetur differre à poena inferni. Quis autem neget esse hæreticum dicere Christi animam sine ullo reatu poenæ poenas purgatorij sustinuisse, cum de qualibet alia anima iusta ita sentire hæreticum sit? Dicēs Christum non esse passum ob reatum poenæ quam ipse sua causa deberet, sed nostri causa & ut fideiussor ac redemptor noster. Sed huic euasioni obstant alia principia fidei. Primum, quod purgatorij poena non est instituta ad satisfaciendum pro alijs (hoc enim est proprium officium huius vitæ) sed ad satis patiendum proprijs reatibus ac debitis. Deinde (quod præcipuum est) quia secundum fidem Christus in cruce plenissimè soluit pro omnibus nostram consummationis redemptionem, ad Hebr. 9. & 10. & pretium quod soluit, non fuit poena purgatorij, sed sanguis. 1. Petr. & 1. Ioan. 1. Apoc. 5. & ideo nostra redemptio morti eius, & non poenalitibus inferni singulariter tribuitur, ad Rom. 5. ad Colos. 1. De qua re multa congesimus in 1. Tom. disp. 4. & disp. 13. sect. 6. & disp. 39. sect. 3. ergo post mortem nec fuimet causa, nec ut fideiussor habuit aliquem reatum aut debitum poenæ: ergo nullo modo pati potuit poenas purgatorij vel inferni. Et hinc facile potest colligi propria ratio huius veritatis quæ in sequente conclusione magis explicabo.

Dico tertio, anima Christi Domini ab instanti in quo fuit à corpore separata, fuit omnino impassibilis. Ita sentiunt theologi suprà citati: sed illi probabiliorē dumtaxat existimant hanc assertionem; mihi tamen ita certa est ut contrariā omnino improbabilis, temeraria, ac errori proxima videatur, & in primis suppono animam rationalem à corpore separatam suapte natura esse impassibilem passionē extrinsecus illata, quæ ad corruptionē tendat. Est enim spirituales, quæ à corporibus pati non potest, neq; ab vlla creatura alterari, corrup-

pivè. Solum posset ex natura rei ab spiritibus naturæ superioris per vim alicubi detineri, quod genus quoddam passionis existimari potest. Certum est autem animam Christi à nullo potuisse hanc vim pati, quia ratione vnionis habebat vim & efficaciam supra omnes spiritus. Vnde etiam in corpore mortali existens, eos suo nutu ac voluntate mouebat. Rursus potest anima separata ex natura rei pati passione vel receptione aliqua intentionali, recipiendo aliquā speciem, vel speciei modum, aut à Deo, aut per locutionem & illuminationem ab alio spiritu. Hæc verò receptio ex suo genere non pertinet ad passionem poenalem, de qua nunc loquimur, sed potius pertinere potest ad passionem perfectiuam; quæ habere non potuit locum in anima Christi separata, cum esset omni scientia plena, nisi fortasse in spiritali locutione quæ ad præsentem materiam non spectat. Non enim hic explicandum est quo modo angeli loquantur cum Christo, vel nunc in gloria, vel cum anima eius in triduo. Potest tamen hæc qualiscumq; impressio ad passionem poenalem pertinere quando inuoluntariè recipitur, vel est de re quæ possit tediū, tristitiamve parere. Quod genus passionis inuenitur sine dubio in gehenna; & fortasse in purgatorio animæ sanctæ aliquid huiusmodi patiuntur. In Christi autem anima habere locum non potuit: quia cum ratione vnionis esset omnibus creaturis superior, nihil inuoluntariè ab eis pati vel recipere poterat. Propter quæ causam etiam in hac vita corpori vnita non potuit à dæmonibus pati suggestionem aliquam internam, ut in superioribus dictum est. Cum vero esset Deo vnita, & plene beata nec quidquam simile ab ipso Deo pati, nec aliquod ei obiectum repræsentari poterat, quod illam cōtristaret: quia diuina fruitio nullam vel minimam tristitiam secum admittit. Igitur, cōsiderata natura animæ rationales, & superadditis animæ Christi vnione hypostatica, & visione beata, necessitate quadam naturali sequitur ut illa anima separata ex natura rei sit impassibilis: quia præter passionē enumeratas nulla alia excogitari potest.

Superest ut probemus, etiam supernaturaliter fuisse impassibilem animam Christi ab instanti mortis. Quod facile fiet, si supponamus non esse sermonem de potentia remota, sed proxima. Potentiam remotā vo-

Anima rationalis separata pati quid possit

Hebr. 9. &
10.
1. Petr. 3.
1. Ioan. 1.
Apoc. 5.
Roman. 5.
Coloss. 1.

Anima Christi post mortem omnino impassibilis.

eo solam potentiam obedientialem cum A non repugnantia, nec implicatione contradictionis. Quo certè sensu non solum in triduo, sed etiam nunc anima Christi est passibilis, & omnes Angeli beati pati possunt: tamen ab hac potentia non denominantur res simpliciter & absolute loquendo, præsertim si consuetudo lege ac promissione diuina statutum esse ut nunquam reducat in actum. Potentia ergo proxima in præsentia dicitur si fingamus alicui creaturæ datam esse instrumentariam virtutem ut passionem aliquam in anima Christi separata posset efficere, vel si diuinitus ordinatum esset, ut aliqua tristitia posset affligere illam animam, non obstante fruitione beata, ut hoc sensu negamus potuisse illam animam supernaturaliter pati, sed potius fuisse impassibilem. Et probatur primò, quia B cum hoc miraculum neque scriptum sit neque traditum, & sit præter dignitatem, & meritum vnionis hypostaticæ temerè fingeretur. Et in hoc est maxima differentia inter animam separatam & coniunctam: quia, dum est in corpore passibili, naturaliter pati potest ab extrinsecis agentibus, quæ Deus agere permittit sine nouo miraculo; secus verò quando iam est separata. Atque eadem est differentia inter animam & corpus inter se separata; nam corpus, siue coniunctum, siue separatum ab anima, pati potest: & ideo mirum non est quòd corpus Christi in triduo aliquid passum fuerit. Quia non fuit necessarium ut Deus supernaturaliter omnem actionem naturalem impediret, sed solum eam quæ corruptionem afferret aut quæ Christum non deceret. At verò è contrario anima naturaliter nihil C pati poterat: & non oportuit ut Deus aliquod instrumentum eleuaret, ut miraculum faceret, quo illa pateretur. Vnde est secunda ratio, quia Christus non assumpsit passionem, seu potentiam proximam patiendi nisi propter operandum nostram salutem: & hac ratione miraculose effecit ut anima existens in corpore, etiam si beata esset, capax foret tristitiæ: sed consummavit opus nostræ salutis dum in corpore mortali vixit: ergo non est cur anima à corpore separata, supernaturaliter fieret passibilis: fuit ergo statim impassibilis. Maior de fide est, ut latè tractaui superiori tomo, disp. 5. Minor etiam est de fide, ut paulò ante probatum est. Et hæc est potissima differentia

inter animam Christi coniunctam & separatam, propter quam, licet in utroque statu fuerit beata & vnita verbo, in vno tamè fuit passibilis, & non in altero. Tertiò, repetito argumentum supra factum, quia animæ sanctæ post mortem saltem Christi, statim sunt gloriosæ & impassibiles, si nihil habeant purgandum: ergo multò magis anima Christi Domini, propter easdem rationes quibus similis consequentia supra probata est.

Quod tandem ita declaro, nam vel anima Christi de facto aliquid passa est in triduo, vel non. Primò dici non potest, ut probant omnia quæ in secunda conclusione adduximus: illa enim generaliter procedunt de quavis passione. Cōvincitur etiam exemplo aliarum animarum iustarum, quæ post Christi mortem nihil purgandum habent. Ac præterea quia nihil fingi aut excogitari potest, quod tunc anima Christi passa fuerit, cum neque gehennæ, neque purgatorii poenas sustinuerit, neque illud tædium, vel tristitiam, quæ Sancti Patres ante Christi mortem patiebantur, nam potius suo aduentu ac descensu ad inferos eam abstulit. Neque verò ipse descensus ad inferos, aut existètia in eo loco potuit Christum affligere, quia non erant ei inualuntaria, neque ibi existeret ut reus, sed ut victor, & Dominus. Denique neque peccata hominum, neque poenæ damnatorum, quas intuebatur, tristitiam patere potuerunt: aut ex charitate, & cælo diuini honoris, aut ex charitate, & compassione proximorum. Alioquin etiam nunc posset Christus, & quilibet alius beatus ex earundem rerum consideratione tristari: non tamen ita est, quia ratione status non sunt capaces tristitiæ, & quia omnia illa considerant sub ordine diuinæ prouidentiae ac iustitiæ, quam præferunt omnibus creaturarum commodis, & iudicant omnia illa in maiorem Dei gloriā, & honorem cedere: eadem autem ratio est de anima Christi in triduo, quæ (ut diximus) nullam habuit causam, vel rationem, ut miraculose aliquam tristitiam in se admitteret, nihil ergo passa est ab instanti mortis, ergo extunc fuit impassibilis, quandoquidem nec secundum propriam naturam, & dispositionem pati poterat, nec diuinitus ordinatum erat, ut aliquid pateretur.

Dico quarto, Anima Christi in triduo caruit quidem aliquibus perfectionibus gloriæ

Anima
Christi in
triduo nul-
lam proprie
pœnam susti-
nuit.

riæ accidentalis: propriè tamen nullâ pœnâ sustinuit. Hanc conclusionem in fatis explicui in commētarijs ar. 1. & 5. Et patet breuiter prior pars, quia caruit corpore, & omnibus gaudijs, & operationib⁹, quæ per corpus nunc operatur, caruit etiâ loco cœlesti, vt infra dicâ. Posterior pars probatur, quia his bonis non caruit in supplicium, vel pœnam alicuius culpæ: sed quia propter alias rationes diuinę prouidentię ita expediebat. Adde hoc ipsum nunc etiâ dici posse de Christo in cœlo regnante. Adhuc enim caret aliquo præmio accidentali: imò & aliqua mala extrinseca suffert, quæ improprie dicuntur mala pœnæ. Adhuc enim à multis blasphematur, & in multorū mētibus infamiâ sustinet, quia à multis adhuc existimatur seductor, & iniquus. Vnde caret perfectâ, ac integra exaltatione nominis sui: caret honore, & adoratione sibi ab omnibus debita caret deniq; societate multorū prædestinatorū atq; adeò integro cōplemento sui corporis mystici. Quæ omnia ad gloriâ, & præmiū accidentale pertinet: non tamen propterea dici potest adhuc sustinere aliquâ pœnâ propter eadem rationem supradictam. Sicut etiam in quantum Deus caret honore debito à multis, & fama, & existimatione debita: non tamen propterea dici potest aliquam perpeti pœnam.

Responsio
ad argumen-
ta in oppo-
situm.

Ad fundamenta primi erroris nihil ferè oportet respondere, quia omnia alijs erroribus nituntur. Primo enim falsum est per Christi redemptionem factū esse, vt nostræ dispositiones, & satisfactiones non sint necessariae. Deinde etiam est falsum, debuisse Christum nos redimere per easdem pœnas, quibus peccatū in hac vita non remissum, in futura punitur. Alioqui etiam in aeternū debuisset in inferno puniri: pœnæ ergo huius vitæ satis superque fuerunt, cū essent in finiti valoris. Præterea valde errant, dum negant esse proprium locum inferni, vt facile constare potest ex disputatione præcedenti, & nonnulla addemus scēt. sequenti.

Testimonij
Acto. 2.
expositio.

In fundamentis secundi erroris, solum superest exponendus vnus, vel alius Scripturæ locus. Ratio enim quæ ibi adiugitur, iam expedita est. Primus locus est Act. 2. *Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni.* Quæ locū Caietanus ibi exponit de pœnis accidentibus, & extrinsecis: sed eam expositionē supra refellimus. Dupliciter ergo potest exponi cum Aug. epist. 99. Primo, vt hæc verba referantur ad ipsum Christū, & hoc modo soluit dolores inferni, non auferendo quos

Aug.

A passus est: sed præueniendo, ne illos patere tur. Secundo, vt referatur ad alios, & ita soluit dolores ab animabus sanctis, quæ (vt supra diximus) aliquos dolores patiebantur. Omitto aliter legi illum locū in Græco, scilicet, *solutis doloribus mortis*, quomodo legit Chrys. hom. 6. in Acta. Nam lectio vulgata retinenda est, quāquam illa alia faciles etiâ habeat expositiones, scilicet, Christū resurrexisse solutis doloribus, quos in morte passus est, vel resurrexisse soluta morte, quam tot doloribus sustinuerat, vel certe, quod sicut morte sua, & resurrectione, mortē interemit, ita & dolores, qui mortē comitari solent, quodammodo soluit, dādo nobis spem vitæ immortalis, & impassibilis.

Chrysi.

B Secundus locus ex Psalmo. 17. *Dolores inferni circumdederunt me*, facilem habet expositionē. Dolores enim inferni dicuntur, non qui sunt in inferno, sed *dolores mortiferi*, vt exponūt Basilus, & Theodor. Nā (vt supra dicebam) quia per mortē omnes homines descendebant in infernum, ideò mors quasi quidam trāsitus ad infernum existimabatur, & hac de causa grauissimi dolores, qui mortem possint inferre, *dolores inferni* dicuntur. Hieronymus vero exponit dolores inferni, id est, *inuidia detrahentium, quæ mortē infernalem operantur*. Quod magis explicans Aug. dicit. *Dolores inuidientia, qui perducunt ad infernum peccati, circumdederunt me*, significans non esse sermonē de doloribus, quos Christus patiebatur: sed quos ex inuidia patiebantur, qui eum persequerentur. Ita vt significetur ira, & rabies, quæ Iudæos in Christum agitabant. Sed prior expositio magis literæ conseranea videtur.

Testimonij
ex Psal. 17.
Expositio.
Basi.
Theodore.

Hierony.

Aug.

C Tertius locus explicandus est ex Psal. 87. *Posuerunt me in lacu inferiori, &c.* Qui eadem ferè cū præcedenti habet expositionem. Nihil enim aliud illis verbis significatur, quam acerba tormenta, quibus Iudæi Christū affecerunt, vt eum morti traderēt. Est enim in his, & similibus locis considerandum, Dauidem ita loqui de Christo, vt etiâ de se ipso loquatur, suamque afflictionem describat, quando à Saule, vel ab Absalone quærebatur, vt interficeretur. Et quia mors maximū malorum indicatur, & eo tempore censebatur, vt via ducens ad infernum, ideo illis metaphoris, & loquendi modis, & suas, & Christi calamitates descripsit, vt omnes Patres supra citati intelligunt. Non est ergo in huiusmodi locis sermo de doloribus, quos damnati in inferno patiuntur.

Psal. 87.
Expositio.

SECTIO II.

Utrum anima Christi in triduo vere, ac proprie descenderit ad inferos.

QVanquā nullus, qui sacras Scripturas admittat, simpliciter negare audeat Christum ad inferos descendisse, quoniam (ut videbimus) & frequenter, & expressisve bis id testantur: hæretici tamen, nonnulliq; Catholici ita eas exponunt, ut evertant, atq; rem ipsam negent. Primo ergo hæretici huius temporis cōtendunt, Christum secundum animam non descendisse ad aliquem locum subterraneū, qui nomine *inferni* significetur. Putant enim huiusmodi locum nullum esse, atq; sine fundamento ab scholasticis confectū. Et ideo quidam eorum (ut Brentius, & Caius) dicunt animam Christi descendisse ad inferos, solum quia dolores inferni sensit. Alij neq; hoc existimant necessarium, quia descendere in infernum nihil aliud putāt fuisse, quā mori. Iuxta quā interpretationem Christus potius secundum corpus, quā secundum animam ad inferos descendit. Fundamentum huius erroris præter tractata præcedenti sectione, solum videtur esse potuisse. Quia nomine *inferni* in Scriptura sepulcrū significatur, iuxta illud Iob. 17. *si sustinuerio, infernus domus mea est*: & Psal. 87. *Porta mea inferno appropinquavit*. & Psal. 114. *Pericula inferni inuenerunt me*, id est, pericula mortis: & Psal. 149. *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum*. Ergo hoc satis est ad intelligendas Scripturas, quæ de descensu Christi ad inferos loquuntur.

Secunda sententia est Durandi in. 3. d. 22. q. 3. qui & admittit proprium locū subterraneū, qui *infernus* dicitur, & ad illū intelligit Christum descendisse, & in his differt a superioribus hæreticis: tamen in verbo *descendendi* ponit metaphorā. Quia non existimat Christum propriè secundum substantiam, & præsentiam animæ suæ illuc descendisse: sed tantum secundum virtutē, & efficaciam. Potest hæc sententia suaderi primò, quia hoc satis est ad explicandas Scripturas, maxime cum Christus dicatur descendisse ad inferos, ut animas sanctorum Patrum beatificaret, easque inde eriperet: sed ad hoc nō est necessaria præsentia substantialis sed sufficit virtus, & efficacia, ergo. Et confirmatur à simili quia etiā Christus dicitur eo tempore fuisse in paradiso,

A iuxta illud, *Hodie mecum eris in paradiso*, & tamen non est necesse intelligere fuisse in loco paradisi secundum realem præsentiam, sed secundum efficaciam, scilicet quia ibi beatificauit animam latronis. Vel certè, si ibi fuit secundum realem præsentiam, vel non fuit in inferno, vel in duobus locis distinctis, ac valde distantibus simul extitit. Secundo, de Christo non solum dicitur descendisse ad infernū, sed etiam ad omnes partes inferni, iuxta illud Eccle. 24. *Penetrabo omnes inferiores partes terra, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino*: & tamen non propterea creditur descendisse ad omnes partes inferni secundum præsentiam realem. Nā D. Thomas quoad locum gehennæ, & purgatorij hoc explicat de descensu secundum efficaciam, ergo eadem ratione potest Durandus id etiam exponere simili modo quoad Sinū Abrahamæ. Tertio, proprium fundamentum Durandi fuit. Quia res spirituales non dicuntur esse in loco, nisi ratione operationis transeuntis ad corpora, imò existimat ille Angelum (idemq; est de anima) non esse ubi operatur, secundum realem præsentiam: sed secundum præsentiam ordinis, anima autem separata non potest habere operationem circa corpus, neque Christus Dominus ullam habuit, ergo.

C Dicendum verò est primò, Christum Dominum ad infernum secundum animam descendisse. Assertio est de fide. Intelligimus autem nomine *inferni* locum aliquem certum subterraneum. Et hoc sensu definita est hæc conclusio ab Ecclesia, ut postea videbimus. Probatur ergo primò ex Scriptura, & Sanctis Patribus. Primus locus, & clarissimus est Act. 2. ubi Petrus ad probandam Christi resurrectionē affert illud Psal. 15. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctam tuam videre corruptionem*: & subdit, *Providens loquutus est de resurrectione Christi, quia neq; derelictus est in inferno, neq; caro eius vidit corruptionem*. Si ergo anima Christi post separationem à corpore non fuit derelicta in inferno: sed inde reuocata, ut Christus resurgeret, necesse est, quod illuc antea descendit. Ita interpretantur hunc locum Basil. Theodor. & Hieronymus, ac reliqui expositores in Psal. 15. & Beda cum alijs Act. 2. & Augustin. Epist. 57. & 99. & Ambros. serm. 74. Neque potest hic accommodari interpretatio *inferni* pro sepulcro, cum sermo sit de anima, non de corpore: quin potius

Eccle. 24.

Iob. 17.
Psal. 87.
Psal. 144.
Eccl. 24.

Durand.

Luc. 23.

Psal. 15.
Act. 2.
Basil.
Theodor.
Hier.

Beda.
Aug.
Ambros.
Matth. 12.
Chryl.
Eutymio.

Hierony.
Theophil.
Ioann. 2.
Tertul.

tius à corpore, seu carne euidenter distinguitur: anima autem non fuit in sepulcro. Secundus locus sit Matth. 12. *Erit filius hominis in corde terre tribus diebus, & tribus noctibus.* Quod licet à Chrysostomo & Eutymio exponatur de sepulcro, quia sepulcra Iudæorum erant incisa in cauernis, & spuluncis, & ita erant quodammodo intra profundum terræ, sicut cor est intra profundum corporis, rectius tamen exponitur de inferno cum Hieronymo, Theophylacto, & alijs. Tum quia *cor terre* proprius dicitur centrum eius, quod est in medio, sicut cor est in medio animalis. Tum etiam, quia hoc sensu melius quadrat figura Ionæ, quam ibi Christus explicuit. Nam Ionas dicitur fuisse *in ventre piscis*, venter autem est quasi medium, & profundum animalis. Dicitur etiam fuisse *in ventre inferi, in profundo, in corde maris, in abyssō.* Quibus omnibus non sepulcrum propriè, infernus autem aptissimè significatur. Deniquè dicitur de Iona existente in ventre ceti, *clamaui ad Dominum, & exaudiuit me.* Quod rectè accommodatur animæ Christi existenti in inferno, non autem corpori mortuo iacenti in sepulcro. Recte igitur intelligitur hic locus de anima ad inferos descendente. Vnde eleganter Tertullian. libr. de anima, cap. 55. ex hoc loco probat inferos esse in profundo terræ, dicens. *Nobis inferi non nuda cauostris, nec subdualis aliqua mundi sentina creduntur: sed in fossa terræ, & in alio vastitas, & in ipsis visceribus eius abstrussa profunditas. Si quidem Christum in corde terræ triduum mortis legimus expunctum, id est, in recessu intimo, & interno, & in ipsa terra aperto, & intra ipsam cauato, & inferioribus adhuc abyssi super fructo. Et infra, Forma humanæ mortis apud inferos functus, hic quoque legi satisfecit, neque ante ascendit in sublimiora cælorum, quam descendit ad inferiora terrarum, ut illic Patriarchas, & Prophetas compotes sui faceret.* Eodem modo exponit Irenæus, lib. 5. contra hæres. cap. 31. indicat Ambros. ad Ephes. 4. optimè omnium Hieronymus Ionæ. 2. Tertio hi Patres eisdem locis huic testimonio coniungunt illud ad Ephes. 4. *Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ?* Apertè enim Paulus loquitur de loco inferni, ut ibi etiam Chrysostomus, Hieronymus, & alij exponunt. Tum quia non loquitur de descensu ad terram, qui fuit per Incarnationem: sed de descensu ad inferiores partes terræ, tum etiam

Irenæ.
Ambros.
Hieronymus.
Ephes. 4.
Chrysost.

Hieron.

A quia loquitur de illo descensu, quo eduxit victos de lacu. Quartus locus est ad Rom. 10. *Quis ascendit in cælum? id est Christum deducere. Aut quis descendit in abyssum, id est Christum à mortuis reuocare.* Vbi supponitur Christum fuisse in abyssō, indeque fuisse reductum, ut resurgeret, nomine autem *abyssi* infernus significatur. Vnde Luc. 8. legio Dæmonum rogabat Christum ne imperaret illis, ut in abyssum irent, & ideo cælo opponitur tanquam extrèmè distans ab illo, & ut res homini difficillima proponitur, illuc descendere, sicut in cælum ascendere. Ita exponunt Ambrosius, Anselmus, Theodoretus, & Theophylactus, qui aperte dicit, *ex abyssō, id est, ex abditissimo, ac profundissimo loco inferorum.* Quintus locus est 1. Petri. 3. *Qui uiuificatus autem spiritu, in quo ipsi, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicauit.* De quo loco nonnulla diximus disp. præcedenti, & statim plura attingemus.

Luc. 8.
Anselmus.

Theodore.
Theophyl.
1. Pet. 3.

Præter hæc verò testimonia, quæ propria sunt, afferri possunt alia ex veteri testamento, in quibus mysterium hoc adumbratum est. Vt est illud Psalm. 23. *Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ aternales.* Quod de hoc mysterio exponunt Hieronymus, & Augustinus ibi, idem August. serm. 2. de resurrect. & significat Athanas. serm. 4. contra Arianos versus finem. Item illud Psalm. 29. *Eduxisti ab inferno animam meam:* item illud Psal. 48. *Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me:* & illud Psal. 106. *Quia cōtrivit portas areis, & velles ferreos confregit, & illud Psal. 138. Domine probasti me, & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam, & infra, si ascendero in cælum, tu illi es: si descendero in infernum ades.* Quæ loca, & similia in sensu mystico afferuntur, de quibus videri potest Hieronymus, Augustinus, Hilar. & Basil. in Psalmos.

Psalm. 23.

Hierony.
Aug.
Athanas.
Psalm. 29

Psalm. 106.
& 138.

Hierony.
Aug.
Hilar.
Basil.
Con. Lat.
Con. To. 4.
Syn. Ath.
Syn. Apost.

Secundo principaliter probata est hæc veritas Ecclesiæ definitione, ac traditione. De finita enim est in Con. Later. ut habetur in cap. Firmiter, de summa Trinit. & fide Cathol. Idem traditur in Concil. Toletan. 4. in confessione fidei, & in symbol. Athanasij, quod Ecclesia recepit, & in symbolo Apostolorum, prout nunc ab Ecclesia recipitur, & recitatur. Hunc etiam fuisse perpetuū Ecclesiæ sensum, ac traditionem ex scriptis Sanctorū Patrum euidenter constat, quorū testimonia tā sunt frequētia, & vulgaria, ut in eis recēsendis immorari superuacaneum videatur. Indicabo tamen non-

nulla loca præter ea, quæ inter exponenda A
Scripturarum testimonia indicata sunt, tã
in hac sectione, quã in præcedenti disputa-
tione, & alia quæ in sequentibus necessariò
erunt referenda. Ex Græcis igitur Patribus
docuerunt hanc veritatẽ Ignatius episcopus. 5. ad
Trallianos, Athanasius, lib. de Incarnat. Christi pro-
pe finẽ, Clemens Alex. lib. 2. & 6. Stromat.
Greg. Nazian. ora. 35. quæ est. 3. de Theolo-
gia in fine, & orat. 42. quæ est. 2. in Pascha,
versus finem, Basil. hom. in Psal. 44. circa
illud, *Myrrha, gutta, & casta à vestimetis tuis*,
Cyril. Ierosol. cat. 4 & 14. & Alexan. lib. de
fide ad Theodosium circa medium. Epiph.
in Ancorato, & hæres. 46. 69. 77. & 79. &
in fine Panarij, in professione fidei. Dama-
sc. lib. 3. de fide. cap. vltim. Orig. hom. 15.
in Genes. Euseb. lib. 4. de Demonstr. c. 12. &
lib. 1. Historiæ. cap. vltim. refert orationem
Thaddæi vnus ex septuaginta discipulis
ad Abagarum, in qua inter explicanda alia
Christi mysteria, descensum ad inferos po-
suit, eiusquẽ rationem reddidit, idem Ni-
ceph. lib. 1. Hist. c. 31. Ex Latinis verò Cy-
prius, lib. 2. aduersus Iudæos. c. 24. & 25. &
serm. de Passione circa finẽ & serm. de As-
censione prope finem. Leo Pap. Epist. 91.
aliàs. 93. cap. 17. & serm. 1. de Resurrectione.
Ambros. lib. 3. de fide. c. 3. clarius in libr. de
myster. Paschæ, cap. 4. Hier. Oseæ. 13. Aug.
Epist. 57. & 91. & 20. de Ciuit. c. 15. & tract.
78. in Ioan. Greg. magnus lib. 13. moral. cap.
15. & 16. Fulgentius lib. 3. ad Thrasimundũ
cap. 23. Vigil. lib. 2. contra Eutych. & Be-
da lib. 3. in Iob, cap. 37.

Vltimo possumus congruentes rationes
reddere, ob quas voluit Christus ad inferna
descendere, quas melius in sequenti conclu-
sione explicabimus, & in solutione argu-
mentorũ Durandi.

Dico ergo secundò Christi anima descẽ-
disse ad inferos secundũ substantiã suam, &
realẽ præsentia. Ita interpretantur hoc my-
sterium omnes Doctores scholastici, in 3. d.
23. vno excepto Durando, cuius sententia
non solum non est probabilis (vt existima-
uit Picus Mirandulan. in apolog. q. 1.) ve-
rũ potius est erronea, & plane heretica.
Primo, quia est contra Scripturam, vt ab
omnibus Patribus exponitur, & ab Ecclesia
vnanimi consensu intelligitur. Secũdò quia
loquitur contra proprietatẽ verborũ Scri-
pturæ, sine vlla necessitate metaphoricĩ
sensus, & sine vlla autoritate. Tertio, ver-
ba illa, *Non derelinques animã meam in infer-
no*, nullo modo admittunt illum sensum de

existentia per solã operationem, & effica-
ciã. Quia si nunquam ibi fuit, etiã si ibi ope-
raretur, non potuit ibi derelinqui. Itẽ si ani-
ma Christi solũ per operationẽ fuit in infer-
no, quid, quæso, est ibi non derelinqui? Cer-
tẽ solũ esse poterit desinere operari in in-
ferno. Derelinqui vero in inferno, esset sem-
per operari ibi, hæ autem interpretationes
per se sunt absurdissimæ. Præsertim cũ Pe-
trus addat Act. 2. *Iuxta quod impossibile erat*
teneri illum ab eo, id est, Christũ ab inferno,
nõ erat autẽ impossibile Christum semper
ibi operari: neq; hoc fuisset teneri ab infer-
no, neq; illo modo oportuisset eius animã
ab inferno educi, vt corpori vniretur, &
Christus resurgeret, quod tamen aperte Pe-
trus intẽdit, atq; ita exponit verba David.
Et eodẽ modo induci ferẽ possunt reliqua
Scripturæ testimonia, in quibus, inter præ-
mia diuinitus concessa animæ Christi, &
inter mira opera virtutis eius, ponitur quod
anima eius paulò post descensum suum li-
berata ab inferno sit, quod non potest ad
operationẽ referri. Nã si esset in inferno tã-
tũ erat ibi operari, liberari ab inferno erit
cessare ab illa operatione: hæc autem nullũ
erat beneficium animæ Christi, neq; ad id
præstandũ magna aliqua virtus erat neces-
saria. Quartò, hæc veritas definita est ab Ec-
clesia, & in symbolo fidei ab Apostolis, &
Athanasio proposita, ergo in sensu proprio
& nõ metaphorico tradita est, aliàs cũ si-
mul dicatur, resurrexisse, & ascendisse in
cœlum, possent omnia ad metaphoras tra-
duci. Adde, omnes Patres supracitados ita
aperte exponere, & in dicto Concil. Late-
ranensi expresse declarari, descendisse se-
cundũ animam. Quia si propter solam
operationem dicitur anima Christi descen-
disse ad infernum, poterit, & dici ascendi-
sse in cœlum. Quia etiam ibi aliquid ope-
rata est, Angelos illuminando. Dicitur etiã
iuisse ad paradysum terrestrem, vel eum lo-
cum, in quo Elias, & Enoch viuũt. Quia ve-
rissimile est, illis etiam manifestasse glo-
riam suam, eisquẽ gaudium consummata
redemptionis annuntiasse. Similiter dice-
tur anima Christi profecta in domũ Vir-
ginis, vel in locum, vbi Petrus amare siebat
peccatum: denique vbicunquẽ aliquid
operata est. Consequens autem repugnat
Scripturis, quæ dum specialiter dicunt ani-
mam Christi fuisse in inferno & inde fuis-
se eductam, vt Christus resurgeret, aperte
significant, & tantũ ibi propriẽ fuisse,
& alio modo, quàm esset in alijs locis, vbi
operaba-

Ignat.
Athanas.
Clem. Alex.
Greg. Naz.
Basil.
Psal. 44.
Cyril. Ierosol.
Cyr. Alex.
Epiphanius.
Damas.
Origen.
Euseb.

Niceph.
Cyprian.
Leo Papa.
Ambros.
Hier.
August.
Greg. Papa.

Fulgent.
Vigil.
Beda.

Anima
Christi sub-
stantiali rea-
lique præ-
sentia ad in-
feros descẽ-
dit.
Esc. Mir.

Psal. 15

operabatur. Et confirmatur, quia aliàs eodem modo diceretur nunc Christus descendere in terram, quia in ea multa operatur per virtutē animæ suæ: imò & in infernum nunc descendit, quia interdum aliquid ibi operatur saltem in animabus purgatorij.

Sexto argumento contra Durandi fundamentum. Quia vel repugnat animæ humanæ separatæ verè, ac realiter esse præsentem in loco corporeo, seu in inferno, vel non. Si dicat primum, necesse est, ut neget animas hominum damnatorum verè, ac propriè esse in inferno, quod est plane hereticum contra expressa Scripturæ testimonia supra adducta disp. præced. sect. 2. & contra vniuersalem Ecclesiæ sensum, & Patres omnes, ut in. 1. p. q. 64. latius ostenditur. Quod si dicat cum aliquibus discipulis D. Thomæ esse ibi, per passionem à corpore, seu ab igne: quid dicet de animabus puerorum, quæ nullam poenam sensus patiuntur? Quid rursus de animabus sanctorum Patrum, in quarum loco nullus ignis erat, neque aliud corpus, à quo afficerentur, vel in quod ipsæ operaretur? Dicit fortasse illas animas fuisse ibi, quia detinebantur ab illis corporibus. Sed in primis hoc est falsum saltem de animabus Sanctorum Patrum. Nullam enim vim à corporibus patiebantur: fuisse enim illa quædam poena sensus, & miraculosa operatio sine necessitate fundamentoque conficta. Præsertim cum illæ summa voluntate obedirent diuinæ voluntati, cuius iussu ibi manere cogebantur. Deinde inquiri, quid sit ibi detineri? Certè nihil est aliud, quam esse, & conseruari spiritum aliquem præsentem tali corpori. Ergo hæc detentio, ut sit possibilis, supponit esse possibilem realē præsentiam animæ separatæ in tali loco, vel corpore, & addit quòd talis præsentia fiat, vel conseruetur per efficaciam ipsius corporis, vel per aliam vim extrinsecam, ergo eadem ratione erit possibilis per virtutem diuinā, vel intrinsecam ipsius animæ vim. Quòd si hæc præsentia est possibilis, sine causa negatur contra Scripturas, animam Christi fecisse seipsam realiter præsentem loco inferni, quod est illuc descēdisse. Aliiter eludit hoc argumentum Durandus dicens animas damnatas esse in inferno per deputationē. Quia scilicet destinatæ sunt, ac deputatæ, ut ibi perpetuò sint resumptis

A corporibus: animas verò Sanctorum Patrum ante Christi aduentum fuisse in inferno per deputationem conditionatam, quia ibi futuræ essent cum corporibus, nisi redimerentur. Sed in hac responsione multi continentur errores. Primo enim sequitur, animas damnatorum nunc re vera non esse in inferno. Quia nunc non sunt præsentēs: sed erunt postea, cum vniuntur corporibus. Secundo sequitur malos angelos non esse in inferno, quia non possunt deputari ratione corporū, quæ nunquā sunt habituri. Tertio sequitur, animas Sanctorum Patrum fuisse in gehenna damnatorū, quia secundū illam conditionatā deputationem ibi futuræ fuissent cū corporibus, nisi redimerentur. Quarto sequitur, animas purgandas nullo modo esse in loco purgatorij, quia nequē absolute, nec conditionate deputantur, ut ibi sint cū corporibus, quia tantum purgandæ sunt in hoc statu, in quo sunt à corporibus separatæ. Atque idem argumentum fieri potest de animabus infantū, si verum est eas post diē iudicij reassumptis corporibus non futuras in loco subterraneo, sed in hoc mundo. Vltimo tandē argumētum, quia vel anima separata est nusquā vel alicubi. Si nusquā, primū id intelligi nequit, deinde sequitur animas Sanctorū nunc non esse in cœlo, & Christū nō vere, ac realiter eduxisse animas Sanctorum ab inferno: sed tantum spiritualiter, quæ omnia repugnant Scripturis, & Patribus. Si verò anima separata potest esse alicubi, potuit ergo anima Christi esse in inferno: fuit ergo ibi, ut Scriptura radicit. Cur autem ibi fuerit, iam iam dicemus, respondendo argumentis Durandi.

Ad fundamentū hæreticorū respōdetur, primū hæreticum esse dicere nomen inferni in Scriptura nunquam significare locum subterraneum supplicij animarū deputatum, est cōtra euidentissima loca Scripturarum, Luc. 16. Matth. 11. aliæque præcedenti disputatione notata, & contra omniū Patrum sententiam, & expositionem, ut videre licet in omnibus quos hactenus adduximus, & August. lib. 2. Retract. cap. 24. Hieron. Isai. 14. Greg. 4. dialog. capit. 42. Tertul. in apologetico, cap. 11. & 47. & lib. de anima, cap. 54. & 55. Deinde probabiliter dici potest, infernum, in Scriptura nunquam significare sepulcrum. Omnia enim loca, quæ ibi citantur, & similia, aptissime explicari possunt de loco subterraneo inferni.

Responsio.

Responsio ad fundamentum hæreticorum.

ferni. Secundo, estò, concedamus aliquando *infernum* significare mortem, vel sepulcrum, illud solum est significatione analogâ, & translaticia, ex qua potius sequitur *infernum* proprie, & simpliciter dictum significare locum subterraneum, quando aliunde ad aliam significationem non distrahitur. Nam (vt supra dicebam) quia animæ omnium hominum ante Christi aduentum ferebantur in *infernum*, inde mors reputata est quasi via ad *infernum*. Ex quo tandem fieri potuit, vt aliquando nomine *inferni* significaretur. Tercio ergo dicitur, Scripturam dicentem Christum descendisse ad inferos, non posse villo modo de sepulcro, vel de morte declarari, vt supra probatum est.

Responsio
ad argumen-
ta Durandi.

Ad fundamenta Durandi. Ad primū falsum est, eius interpretationem de descensu per solam operationem fatisse ad explicandas Scripturas, vt satis liquidò ostendimus. Ratio verò ibi adducta de beatitudine animarum Sanctorum Patrum, rectè quidem probat, non fuisse Christo simpliciter necessarium secundum animam ad *infernum* descendere, vt aliorū animas bearet; tamen nos non id affirmamus propter necessitatem huius effectus, sed quia Scripturæ id affirmant. Congruentes autem rationes propter quas ita factū est à D. Thom. artic. 1. & 2. adducuntur. Quarum summa est. Primo, quia Christus summa benignitate voluit eos, quos per gratiam interius secundum diuinitatem illuminabat, etiam secundum animam loco visitare, vt sicut ijs, qui in terra versabantur, iustitiæ sol ortus erat, ita etiam ijs, qui infra terram in tenebris, & umbra sedebant, illuiceret, vt Damascen. inquit lib. 3. de fide, cap. 29. Vbi alias rationes adducit, quæ in eo videri possunt. Quibus etiam addi potest, noluisse Christum supra terram ascendere, donec suum corpus secum ferret. Item voluisse ad inferna descendere, vt se victorem, ac triumphatorem Dæmonum declararet. Et propter alios effectus infra tractandos, quos licet absque reali præsentia animæ suæ perficere potuisset; tamen conuenientiori modo, & ad suum finem magis accommodato eos præstitit, illuc in propria persona, atq; animæ substantiâ descendens.

Respiri-
uales sine
vlla vel ope

Aliæ rationes Durandi, præter ultimam, petunt difficultates proprias in sequentibus sectionibus tractandas. Ultima ve-

A rō ratio primū procedit ex falso fundamento, scilicet animam, seu rem spiritua-lem non posse esse alicubi, nisi per operationem, vel applicationem virtutis ad corpus, nec posse moueri secundum propriam substantiam, & realē præsentiam. Vtrumque enim est falsum. Anima enim, cum sit res finita, & intra mundum contineatur, alicubi necessariò est præsens, & indistans ab aliquo loco corporeo. Et quamuis tunc propriè non sit in corpore tanquam in loco (vt D. Thomas de Angelis docet, & recte explicuit Gregor. Nyssen. lib. 2. Philosophiæ capit. 11.) tamen suo modo, & per præsentiam sibi intrinsecam verè dicitur esse ibi, vbi est corpus. Cum enim nos res spirituales non concipiamus, prout in se sunt, necesse est, vt de ijs in ordine ad corpora loquamur. Præpterea (quidquid sit de naturali virtute ipsius animæ) tamen quod per potentiam diuinam possit alicubi constitui, etiam si nihil ibi operetur, docuit August. 21. libr. de Ciuit. cap. 10. Et non video quomodo ab villo Catholico possit negari, credendo ea, quæ de locis animarum fides docet: nisi fortasse excogitando actiones aliquas animarum circa corpora, absque necessitate, & fundamento confictas. Vnde vltimò dici potest, Christi animam habuisse in inferno aliquam actionem circa corpora: videlicet imperio suo illuminasse non tantum mentes animarum sanctarum: sed etiam aerem ipsum, seu locum corporeum, in quo illæ animæ habitabāt, vt docent Sanctus Thomas. 3. dist. 22. q. 2. art. 2. quæst. 1. Ric. artic. 3. quæst. 2. Decebat enim, vt locus ille tanti victoris præsentia cohonestatus, quoad fieri posset illustraretur, maiestatemque gloriæ referret.

Superest autem breue dubium ad hanc sectionem pertinens. An hæc veritas, de descensu Christi ad inferos non solum de fide sit, sed etiam articulus fidei. Et ratio dubij esse potest, quia in symbolo Niceno hic articulus non continetur. Et quāuis in symbolo Apostolorum habeatur: tamen quod ab ipsis Apostolis positus non fuerit, argumento est, quod aliqui antiqui Patres exponentes symbolum, illum omit-
tant, vt August. in libris de fide, & symbolo, & libris de symbolo ad Catechumenos, & Irenæus lib. 1. capit. 2. & Tertullianus, lib. de velandis virginibus, in principio, & lib.

ratione, vel
applicatio-
ne virtutis
possunt esse
in loco.

D. Thom.
Sic. Nyl.

August.

D. Thom.

Ruffin.

Dubium.
Syn. Nicen.
Syn. Apo.

August.
henc.
Tertul.
Origen.

Responsio.

Descensus
Christi ad
infernus in
symbolo A.
apostolorum ex
pressus.

Chrys.
Cyr. Iero.
Ruffin.

August.

Euseb.

Clichton.

Eras.

descensu Christi

& libr. de præscript. hæret. cap. 13. & libr. A contra Praxean. in principio, & Origenes in initio librorum Periarchon. Respondetur aliud esse inquirere, an hæc veritas posita sit ab Apostolis expressè in symbolo, prout nunc habetur: aliud verò, an nunc computanda sit inter articulos fidei. Quoad priorem partem, licet non sit omnino certum Apostolos illam particulam addidisse, propter adducta testimonia: est tamen longè probabilius. Primò quidem, quia prædicti authores non negant, Apostolos addidisse illam particulam: sed solum illam omittunt. Quia nec formaliter referunt totum symbolum Apostolicum, prout ab eis editum est, & nunc in Ecclesia recitatur, neque in ijs locis solliciti fuerunt de explicando mysterio, quod in articulis mortis, & resurrectionis continebatur. Secundo, quia alij Patres antiqui eam particulam referunt, & exponunt, quorū testimonium affirmans maius est, quam autoritas negatiua aliorum. Exponunt autè Chrysostomus, de symbolo, Cyrilus Ierosolymitanus, cat. 4. & Ruffinus in expositione symboli. Qui tamen addit in Ecclesiæ Romanæ symbolo, & in Orientis Ecclesijs non haberi illam particulam. Existimo autem loqui de symbolo Niceno, non de Apostolico. Augustinus denique ferm. 137. & 181. de tempore (qui est de expositione symboli) illam particulam addit, & exponit in cap. 7. quin etiam ferm. 115. (qui etiam est de traditione symboli) singulis Apostolis attribuens singulas particulas fidei, Thomæ Apostolo tribuit hanc particulam. *Descendit ad inferna.* Eusebius vero libr. 1. Historiæ, cap. ultimo refert Thaddæum discipulum Christi in summam quandam, quasi in symbolum redigens Christianam fidem, hunc articulum cum alijs posuisse. Denique Clichtonæus super Damas. lib. 3. de fide. c. ultimo dicit hunc articulum fuisse à beato Philippo symbolo Apostolorum adiectum: non adiungit vero probationem, neque mihi constat, unde id elicuerit. Satis tamen probabile ex dictis est, ab aliquo Apostolo fuisse additum. Unde apparet eximia impudentia hæreticorum huius temporis, dicentium hunc articulum fuisse ab scholasticis excogitatum, quos imitatur Erasmus in paraphrasi in Matth. in prologo.

Quoad aliam verò partem, an hæc veri-

tas annumeranda sit articulis fidei, ne sit de nomine quæstio, distinctione utendum est. Si enim per articulum fidei intelligamus veritatem fidei specialem difficultatem habentem (ut D. Thomas illum definit. 2. 1. q. 1. art. 6.) sic propriè dicendus est articulus fidei à cæteris distinctus, ut idem D. Thomas ibi tradidit art. 8. Si verò nomine articuli intelligamus veritatē, quam omnes fideles explicite scire, ac credere teneantur, sic non existimo necessarium hunc computare inter articulos fidei. Quia non est res admodum necessaria singulis hominibus: & quia ob hanc fortasse causam in symbolo Niceno omittitur. Cuius symboli cognitio videtur esse sufficiens ad præceptum fidei implendum. Denique propterea fortè August. & alij Patres in principio citati exponentes symbolum, non explicant populo hoc mysterium. Cōtra hoc sentit Medina hic, art. 1. dicens esse omnibus hominibus necessariū explicite scire, & credere hunc articulum, & in Niceno symbolo esse omissum, non quia necessarius non sit, sed quia in Apostolorum symbolo erat sufficienter traditus, nouaq; difficultas orta non esset. Quæ sententia est probabilis, ac secūra: absolute tamen non existimo dari tale præceptum, nec posse sufficienter ostendi.

Veritas de
descensu
Christi ad
infernus num
arti ulus fidei
dei sit.
D. Thom.

August.

Medina

SECTIO III.

Quid Christus in animabus existentibus in inferno operatus sit.

Quatuor (ut supra diximus) erant in inferno animarū ordines, de quibus sigillatim dicemus, atq; ita explicabimus omnes operationes, quas Christus in eo loco habuit. Nā de actionibus eius circa corpora, non est aliquid certū, & (si quid est verisimile) iam suprā tactum est. De actionibus item circa Angelos sanctos nihil specialiter occurrit dicendum. Quia cum illi iam viderent Deum, certū est animam Christi nihil noui in eos influxisse, quod ad essentialē beatitudinem pertinuerit. Quia beatitudo est immutabilis, & augeri nō potest secundum naturam suam, & secundum legē Dei ordinariam, & non sunt fingenda miracula sine

la sine fundamento, aut necessitate. Quoad accidentalem verò beatitudinem, credendum est Christi animam è corpore egredientem illuminasse Angelos, atque noua gaudia illis attulisse. Ea tamen actio per se non pertinet ad effectus à Christo factos in loco inferni, quia Angeli sancti per se ad illum locum non pertinent. Quamquam dubitandum non sit, eos cum Christo illuc descendisse.

Christus in infernū descendens, animabus sanctorum Patrum essentialem beatitudinem influxit.

Primò ergo certum est, Christum descendendo ad inferos animabus sanctis, quæ in Sinu Abrahamæ erant, essentialem beatitudinem, ac cetera animæ dona, quæ illam consequuntur, contulisse. Hoc de fide certum existimo. Quia de fide est illas animas non vidisse Deum ante Christi mortem, ut supra ostendimus. Deinde est de fide certum Christum per mortem aperuisse hominibus ianuam regni (ut ibi declarauimus) ideoque de fide etiam certum est animas Sanctorum omnium post Christi mortem decedentium (si nihil purgandum habeant) statim videre Deum; ergo idem est de prædictis animabus.

Obiectio.

Dices, quamuis sit de fide statim vidisse Deum: non est tamen de fide animam Christi operatam esse in illis hanc visionem. Respondetur, quamuis probabiliter existimemus Christi animam per veram, ac physicam efficientiam operatam esse in his animabus lumen gloriæ, per quod Deum videre possent (ut etiam Caiet. hic art. 2. opinatur) nunc tamen non loquimur in hoc sensu: sed abstrahendo à physica efficientia, de operatione per modum meriti, vel quacumque alia ratione, ita ut sensus sit Christum descendisse ad inferos, ut propter sua merita statim sancti Patres visionem beatam acciperent, atque de illo loco simul cum Christi anima educerentur. Et hoc sensu dicimus esse hanc veritatem de fide, quam. 13. c. Osæas prædixerat, dicens, *Ero mors tua, o mors, morsus tuus ero inferne*, ut interpretantur August. serm. 137. de tempore, & Greg. 12. Moral. cap. 8. & Zacharias cap. 9. *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non erat aqua*, ut Hieronymus, Cyrillus, & ferè omnes exponunt. Quamuis Aug. 18. de Ciuit. c. 35. aliter interpretetur. Paulus præterea ad Ephes. 4. in eundem sensum de Christo interpretatur verba illa Ps. 67. *Ascendens in altum, captivam duxit captiuitatem*, & subdit.

Osæa. 1.

Aug.

Greg. Pap.

Zach. 9.

Hierony.

Cyr.

Aug.

Psalm. 67.

Ephes. 4.

A Quod autem ascendit, quid est, nisi quia descendit primum in inferiores partes terra? Quæ verba veluti interpretans Thaddæus apud Euseb. libr. 1. Hist. c. vlt. Descendit (inquit) ad inferos, & disruptit maceriem, quam à saeculo nemo disruperat. Qui descendit quidem solus: ascendit autem cum grandi multitudine. Et similia ferè verba habet Ignatius dicta Epistol. ad Trallianos. Deniq; omnes Patres supra citati, cum testantur Christum descendisse ad inferos, addunt illuc descendisse, ut animas Sanctorum ibi quiescentes liberaret. Propter quod rectè dixit Orig. hom. 15. in Genes. Quod Christus dixit latroni, hodie mecum eris in paradiso, non illi soli dictum: sed omnibus sanctis dictum intellige, pro quibus in infernum descendit.

Euseb.

Ignat.

Orig.

Obiectio.

Sed obijci potest, quia in eodem instanti, in quo Christus est mortuus, animæ sanctorum Patrum beatitudinem acceperunt, cum in illo instanti consummata sit nostra redemptio, & ablatum humanæ naturæ impedimentum, & consequenter aperta ianua regni. Vnde, cum in illis animabus nullum esset personale obstaculum, in eodem instanti regnum ingressæ sunt, & diuinam hereditatem, ac mercedem acceperunt. Ingressus namq; ille temporis moras non requirit, & Deus non differt præmium, & coronam, quando ex parte hominis nullum est impedimentum. Sed in eo instanti nodum Christi anima descenderat ad infernum: ergo nullo modo potest dici Christus suo descensu operatus esse hunc effectum, neq; ea de causa illuc descendisse, cum prius res esset facta, quam ipse illuc descenderet. Quæ ratio adeò mouit Durandum, ut propter illam negauerit Christum secundum reale præsentiam ad inferna descendisse. Respondetur tamen (si verum est spirituale substantiam posse transire ab extremo in extremum absque existentia in medio) facile intelligi posse, hunc descensum Christi ad inferos fuisse per huiusmodi discretam mutationem: atque adeò in eodem instanti, in quo Christus est mortuus, animam eius fuisse præsentem in loco inferni. Mortuus est enim per primum non esse, ergo in instanti mortis iam non erat in corpore, ergo transiuit in eodem instanti ad locum inferni. Et hæc responsio, supposita illa sententia, mihi valde probatur, quia & omnem difficultatem euacuat, & perfectiorem modum descensus Christo attribuit. Quapropter, etiam si secundum

Durand.

Responsio.

Ab instanti mortis Christi anima sanctorum Patrum loca esse caperunt

eundem potentiam naturalem non esset possibilis animæ, vel Angelo huiusmodi motus, verisimilius videtur Christi animam per supernaturalem potentiam, sibi multis titulis debitam, & quasi connaturalem, eo motus genere in infernum descendisse. Nam, quod diuina virtute ille motus fieri possit, certum existimo, cum nulla repugnantia, vel implicatio contradictionis in eo ostendi possit. Secundò, si quis velit asserere Christi animam motu continuo ad infernum descendisse, negare in primis potest illas animas in eodem instanti, in quo Christus est mortuus, fuisse beatas, quia noluit Christus, antequam ipse secundum animam præsens adesset, eas illuminare, quia hic modus congruentior illi visus est, & illa brevis dilatio non erat magni, vel momenti, vel incommodi. Hæc vero responsio mihi sanè non placet: tum propter rationem inter argumentandum factam, quæ videtur efficax. Tum quia non existimo dilationem beatitudinis, etiam si sit per breuissimam moram, parui esse momenti. Neque est vlla sufficiens ratio, ob quam credamus Christum suo descensu hoc incommodum illis animabus attulisse. Et ideo melius dicitur eo instanti fuisse illuminatas, & hoc attribui suo modo descensui Christi, quia ab eo instanti coepit illuc moueri, quauis nondum illuc peruenisset.

Secundo certum est animam Christi descendendo ad inferos non eduxisse de locis inferni animas ad æterna supplicia dānatas, neque illis beatitudinē cōtulisse (sub dānatis cōprehendimus etiā pueros in solo originali decedentes: quia licet in pœnæ modo ab alijs differant: tamen in eternitate pœnæ dāni eadem est de illis, ac de ceteris ratio.) Et hoc sensu assertio posita est cōmunis Sanctorum, quos supra citauimus, & Theologorum in. 3. d. 22. Sed antequam illam probemus inquiri statim potest, an sit certa de fide. Et ratio dubitandi esse potest, quia Gregor. Nazian. orat. 42. l. 2. de Paschate agēs de descensu Christi ad inferos, sub dubio relinquit, *Verum omnes sine vlla exceptione aduentu suo saluos fecerit, an illic quoque eos dūtaxat, qui crediderunt.* Et August. Epist. 99. ad Euodium, propter locum Act. 2. *Solutis doloribus inferni*, non dubitat affirmare, quin præter animas sanctas, quæ in Sinu Abrahamæ quiescebant, Christus liberauerit aliquas ex ijs, quæ dolores inferni

A patiebantur: incertum tamen relinquit, an omnes, quos in eis doloribus inuenit, liberauerit, an quosdam, quos illo beneficio dignos iudicauit. Deinde Clem. Alex. 6. lib. l. c. m. ante medium scribit, Christum descendendo ad inferos, etiam damnatis prædicasse suum aduentum, ac fructum eius, si in ipsum crederent ijs præsertim, quibus in hac vita non fuerat prædicatum, propter verba Petri. 1. Canon. cap. 3. *in quo (id est in spiritu)*

& his, qui in carcere erant, spiritu veniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquādo, quādo expectabant Dei patientiam in diebus Noe. Illi enim qui increduli fuerunt in diebus Noe, damnati sunt, ergo potuerunt aliqua animæ damnatæ credere Christo in inferno prædicanti, ideoque inde educi. Vnde. c. 4.

B subdit Petrus. *Idcirco & mortuis prædicatum est Euangelium, ut iudicentur quidam secundum hominem in carne.* Eademque sententia habetur in oratione de defunctis, quæ Damasceno attribuitur. Et in quibusdam Patrum histerijs (vt Nicetas refert super Greg. Nazian. dicta orat. 42.) legitur, Platonem apparuisse cuidam Christiano, qui ei saepe maledicebat, & conuictijs lacerabat, atque dixisse. *Ego quidem me peccatorem esse non inficio: verum, cum Christus in infernum descendit, nemo ante me ad fidem accessit.* Quin

C potius referunt etiam Irenæus lib. 1. contra hæres. cap. 29. & Epiph. heres. 24. Marcionem asseruisse Christum descendendo in infernum omnes animas damnatas liberasse, & (quod stultissimum est) sanctorum Patrum animas ibi reliquisse, quod prædicationi eius, quam in inferno habuit, fidem adhibere nolissent. Tandem aliqui existimarunt nostra suffragia posse valere damnatis ad aliquam pœnæ remissionem. Multorum etiam opinio fert, Traiani Imperatoris animam orationibus sancti Gregorij fuisse ab inferni pœnis ereptam, propter Damasceni auctoritatē in oratione de defunctis, ubi idem refert de Falconilla similiter ab inferno liberata orationibus sanctæ Theclæ. Quid ergo mirum, quod Christus descendens ad inferos animas damnatas liberauerit?

Nihilominus respondeo conclusionem positam, intellectam secundum ordinariam legem, atque vniuersaliter de omnibus damnatis (vt possit esse locus alicui priuilegio) esse certā de fide. Propter q. Aug. libr. de heres. in. 79. inter hæreses ponit, quæ

Anima Christi ad infernum delapsa damnatorum animas ab inferis non liberauit.

Dulium. Greg. Naz.

August.

Act. 2.

Clem. Alex.

1. Pet. 3.

Nice.

Irenæus. Epiph.

Supplicia
damnatorum
aeterna.
August.
Philos.

quæ asserit, Christo descendente ad inferos credidisse incredulos, & omnes indeliberatos, sequutus Philastr. libr. de hæresib. cap. de descensu Christi ad inferos. Et satis constat ex vniuersali consensu totius Ecclesiæ, & omnium sanctorum Patrum locis supra citatis, & ex testimonijs Scripturæ, quæ iam afferemus. Nam in primis Scripturæ docent poenas damnatorum esse æternas, Matth. 25. *Itē in ignem æternum, & inferius, Et ibunt hi in supplicium æternum.* Ergo etiam poenæ eorum, qui ante Christi aduentum damnati sunt, sunt æternæ. Nam de omnibus loquitur generaliter Scriptura, ergo non omnes liberati fuerunt à Christo. Quia si omnes fuissent liberati à Christo, omnium poena temporalis fuisset. Et hoc argumentum conuincit, secundum communem legem diuinæ iustitiæ nullam ex illis animabus fuisse inde eductam, quia hæc est lex lata, vt, *vbi ceciderit lignum, ibi maneat, siue ad austrum, siue ad aquilonē.* Item quia huius vitæ tempus concessum est hominibus ad comparandam, vel amittendam æternam vitam, & ideò, qui hic non fuit vsus medijs concessis à Deo ad fidem, & gratiam obtinendam, secundum legem ordinariā consequi salutem non potest. Tandem quia alijs peioris conditionis fuissent homines, qui nunc damnantur, quam qui ante mortem Christi: nõ ergo eduxit Christus ab inferno animas damnatas. Et in hunc sensum interpretantur Augustinus, & Gregorius supra, illud Osæ. 13. *O mors ero mors tua, morsus tuus ero inferne.* Dicitur enim Christus interemisse mortē, quia omnino illam extinxit, & perpetuam vitam hominibus obtinuit: infernum autem tantum dicitur momordisse, quia non omnino illum euacuauit: sed quandam ei partem duntaxat eripuit. An verò ex speciali priuilegio sua voluntate, & arbitrio aliquem damnatum à gehenna Christus eduxerit, dubitari quoquomodo potest. Nā licet videatur temerarium hoc affirmare contra generales regulas Scripturæ sine fundamento, vel autoritate, simpliciter tamen non videtur esse erroneum, vel hæreticum. Quia non est de fide generalem illā legem, nullam dispensationem, priuilegium vè admittere. Et iuxta hæc possent intelligi Nazianzenus & Augustinus supra citati, quāquam Nazianzenus nõ videatur illa scripsisse verba, quoniam de hac veritate dubi-

taret, sed solum vt proponeret quid de hoc mysterio inquirere, ac scire oporteat. Augustinus verò rectè potest intelligi de animabus purgatorii, vt infra dicemus. Ad Clementem Alexand. respondetur ea in re deceptum, atque ex parte sequutum fuisse errorem Marcionis, quem meritò Irenæus & Epiphanius impugnant. Ad Damascenum respondetur, illam orationem falso imponi ei.

Ad rationem dubitandi sumptam ex loco Petri, omnino falsa & absurda est illa intelligentia: historiaque de Platone, & similes apocryphæ censendæ sunt. Quia in inferno nulla est redemptio (vt Ecclesia sentit.) Nõ est ergo ille status, vt in eo de nouo applicetur per fidem, & amorem redemptio Christi. Non igitur prædicauit Christus damnatis, vt spem salutis illis præberet. Verba autē D. Petri (quæ obscurissima sunt) varijs modis exponuntur. Aug. Epist. 99. existimat Petrum non loqui de descensu Christi ad inferos, nec de prædicatione Christi facta per animam assumptam: sed de prædicatione facta ab ipso Deo per spiritum suum in diebus Noe. Vnde quod Petrus dicit, Christum *in spiritu* prædicasse, non intelligit Augustinus in anima, vel per animam: sed in diuinitate sua, vel *in spiritu*, id est spirituali modo per internam inspirationem. Quod vero dicit, prædicasse *spiritibus, qui in carcere erant*, Augustinus exponit, id est, animabus hominum, quæ in corpore mortali tanquam in carcere erant inclusæ. Quam expositionem magis probauit D. Thom. hic artic. 2. ad. 3. Est tamen creditu difficilis, primò. Quia multa verba exponuntur improprie, & per translationem, cur enim dicetur Christus in diuinitate venisse ad prædicandū in diebus Noe? Proprie enim venire non potuit secundum localem mutationem, vt per se constat, neque vero etiam improprie ratione alicuius effectus. Quem enim singularem effectum in incredulis tunc habuit, vt ea de causa venisse dicatur? Deinde per carcerem interpretari corpus, valde metaphoricum est, & Origenis sapit errorem, eò vel maxime, quòd Petrus dicit mortuis prædicasse Christum, quod exponere de mortuis spiritualiter per peccatum, valde violentum est, præsertim cum illos mortuos ab hominibus viuis Petrus distinguat, & ibidem in hoc sensu dicat, Christum esse iudicem vi-

Testimonij
1. Pet. 3.

August.

D. Thom.

uorum, & mortuorum. Denique nō placet hæc expositio, quia iuxta illam non potest litera connecti, nec reddi ratio, cur Petrus repente, & absque vlla occasione illius prædicationis fecerit mentionem.

Propter quæ reliqui Patres frequentius explicant locum hunc de descensu Christi ad inferos (vt annotauimus præcedēti disputatione, sectione. I.) & optimè quadrat cum contextu. Dixerat enim Petrus. *Christus semel pro peccatis mortuus est, iustus pro iniustis, vt nos offerret Deo; mortificatos quidem carne, viuificatos autem spiritu. Vbi spiritus, cum carni opponatur, animam manifeste significat. Alia vero lectio habet, Mortificatus quidem carne viuificatus autem spiritu. Et iuxta illam est sensus, Christum, vt nos redimeret, mortificatum fuisse secundū carnem: non autem secundū spiritum, id est, secundum animam, quæ viuā semper, & gloriosa permansit. Subdit deinde, In quo, scilicet in spiritu (ad illum enim euidenter fit relatio) id est, in anima veniens predicauit, qui in carcere erant, spiritu, id est secundū animam: vel (vt alia litera habet) his qui in carcere erant spiritibus. Quæ verba optimè, ac propriè intelliguntur de animabus, quæ erant in inferno. Et accommodari etiā possunt animabus sanctorum Patrum, quæ suo modo etiam erant in carcere, vt supra vidimus. Merito autem Petrus mentionem fecit huius descensus Christi, vel vt declararet, quomodo viuificauit spiritu etiam eos, qui mortui erant secundum carnem, vel vt magis declararet, quod dixerat, Christum mansisse viuū secundum spiritū, quādoquidē in illo descendit ad inferos, & Euangelistam egit. Sed difficultatem habent sequentia verba, scilicet. *Qui increduli fuerant aliquando.* Sensus enim est, Christum prædicasse in inferno illis animabus, quæ tempore Noe incredulæ fuerant. In quibus verbis est duplex difficultas. Prima quæ propriè ad nos pertinet, in quo statu essent illæ animæ. Secunda, cur Petrus illarum fecerit specialem mentionem, cum Christus ad omnes animas eiusdem status æquè descenderit. Ad primam autores supra citati dicunt, fuisse ex animabus damnatis. Sed hoc non colligitur ex verbis Petri. Nam licet illæ animæ fuissent aliquādo incredulæ, scilicet cū fabricaretur arca Noe, cuius prædicationi, & diuinis comminationibus credere noluerunt, donec poenam diluuij ex-*

A pte sunt: tamē postea cōuerſi potuerunt, pœnitentiam agere, ac saluari. Imo Petrus addens illam particulā *aliquando*, clarè indicat eas non semper perseuerasse in ea incredulitate. Deinde statim cap. 4. dicit *eos mortuos, quibus Euangelizatum est, iudicatos fuisse secundum hominem in carne*, id est, pœna diluuij fuisse castigatos in corpore, vi uere autem secundum spiritum, non ergo fuerunt damnati. Alij ergo dixerunt, illas animas fuisse in purgatorio, in quo vsq; ad descensum Christi ad inferos detentæ sunt propter duriciam suam, & incredulitatem: Christum autem illuc descendentē eis prædicasse, easque specialiter liberaſſe. Ita exponit Turrianus lib. 4. pro epistolis Pontificum. c. 12. vbi ex hoc loco contendit probare locum purgatorij. Quia Sinus Abrahæ non potest propriè dici carcer, nec locus tenebrosus, qualis significatur fuisse locus, ad quem descendens Christus mortuis prædicauit, vt colligitur ex Isaia. 49. vbi hæc Christi prædicationi videtur describi illis verbis. *Et dices his, qui in tenebris sunt, Exite, & his qui in tenebris sunt, Reuelamini.* Sed hæc nō est sufficiens probatio: tum quia verius est (vt supra dixi) locum illum sanctarū animarum fuisse tenebrosū: tum etiam quia illi Sancti poterant dici esse in tenebris nō solum sensibilibus, sed etiam spiritualibus, quia lumine gloriæ, & visione Dei carebāt. Et eadem ratione dici poterāt fuisse in vinculis, quia in eo loco detinebātur, & ab ingressu Patriæ, & coelesti loco exulare cōgebantur: propter quod merito etiam dici possunt fuisse in carcere. Præterea per se videtur incredibile illas animas tot annis fuisse in pœnis purgatorij. Adde incertū esse, an Christus ex purgatorio aliquos eduxerit.

Melius ergo, & facilius dicitur, has animas fuisse ex illis iustis, qui erant in Sinu Abrahæ. Sed cur Petrus illarum in particulari mentionem fecit, cū Christus omnibus, qui ibi erant, dixerit, *Exite, Reuelamini.* Bellarminus supra respondet Petrum fecisse horum mentionem, quia de illis erat maius dubium, an essent salui necne. Sed hæc ratio nō satisfacit, quia oportet explicare, quid referret ad intentionem Petri, & epistolæ cōtextum hoc dubium tollere. Magis enim dubium est, an Salomon fuerit ex illis iustis, quos Christus liberauit, & infinita dubia possunt agitari, de quibus

Discursus
Petri Apo-
stoli in esp.
3. epistola
Jua canonica
et prima.

Petrus ibi mentionem non fecit. Igitur retinendo vulgatâ lectionē in illis verbis, *ut nos offerret Deo, mortificatos quidē carne, vivificatos autem spiritu*, ex eis videtur huius rei ratio sumenda. In toto enim illo capite Petrus consolatur fideles, & animos addit ad patiendū pro Christo, & tandem summā rationū in eo posuit. Quod sciet mortificemur carne, id est, in corpore affligamur, & puniamur: tamen per Christum saluamur in spiritu. Hanc ergo rationem voluit illustri exemplo declarare, ac persuadere. Nulli enim videntur magis mortificati in carne, quā illi, qui tempore diluvij aquis diuinæ iustitię submersi sunt: & tñ multi ex illis in fide Christi spiritu vixerunt, & ideō Christus illis vna cū Sanctis alijs prædicaui, veniens in infernum. Et ita etiā optimē intelliguntur verba. c. 4. *Propter hoc enim, & mortuis Evangelizatum est, ut iudicentur secundū hominem in carne*, id est, ut more hominum, qui corpus possunt interficere, & non animā puniantur in carne, viviant autē in spiritu. Neque prædictæ expositioni obstat, quod multi codices præsertim Græci non legāt, *Mortificatos carne, & vivificatos spiritu*, sed, *Mortificatus, & vivificatus*. Quā lectio, nē supponit etā Aug. dicta Epist. 99. & eodē modo legit Rufinus in expositione symboli, & Idacius Clarus lib. 3. cōtra Varimadum. Non (inquam) obstat, quia emendatio res codices habent prædicto modo, ut videlicet in Bibliis Cōplutenis, & in alijs. Et idem existimo olim fuisse in Græcis codicibus, nā ita legit iuxta Theodori Peltani translationem Petrus Alexandrinus in lib. de Deitate, & refertur in Cōcilio Ephesino tomo. 2. c. 7. & Cyril. lib. 1. de fide ad Theodosiū, & lib. 2. ad Reginas, prout habentur in eodem concilio. c. 4. & 6. Et reuera, si cōtextus per se consideretur, magis quadrat hæc lectio, & verba ipsa, præsertim illud, *vivificatos spiritu*, melius ac proprius de nobis dicuntur, quam de Christo. Hæc ergo videntur sufficere ad fundandam dictam expositionem.

Ad alia verō exempla, quod ad effectū suffragiorum attinet, falsum est habere locum in damnatis, ut recte D. Thom. docuit in. 4. d. 45. q. 2. ar. 2. De qua re. Deo dāte, dicemus in. 4. tomo huius. 3. partis. Ad illud verō speciale de Traiano (si verā est ea historia) dicendum est cū scholasticis illum non fuisse simpliciter damnatum ad infer-

num, neque immediatē trāslatum ad beatitudinē: sed reuocatū ad hanc vitam, ut poenitentiam ageret. Verius tamē est, illā historiam non esse probatē fidei. Quia tota nititur auctoritate Damasceni, & tamen opus illud, quod Damasceno tribuitur, meritō creditur nō esse illius. Nō quidē, quod Damascenus sit antiquior Gregorio (ut existimavit Medina hoc loco art. 6. sequutus Tritemiiū: verius enim est Damascenū vixisse tempore Iconomachorū imperāte Leone Isau-ro, & sub Greg. 2. de quo latē Billius in vita Damasceni) sed propter rationes, scilicet, quia in ea oratione habetur alius error supra reprobus, & cōtrarius doctrinæ eiusdē Damasceni li. 2. de fide c. 4. Itē quia incredibile est Gregoriū orasse pro Traiano Imperatore, cum ipse li. 34. Moraliū. c. 13. doceat nō esse orandū pro dānatis. Item quia Ioannes Diaconus in vita Gregorii li. 2. c. 44. dicit, illam historiam in Ecclesia Romana nunquam fuisse existimatā dignā fide. Quæ omnia latius persequitur Bellarm. li. 2. de purgatorio. c. 8. & artigit Canus lib. 11. de locis cap. 2. Sotus in 4. d. 45. q. 2. art. 2. Atque eadē respōsione expeditur exemplū aliud de Falconilla. Sed quæres, an Christus habuerit in damnatis aliquē alium effectū. Respondet nō habuisse effectū in eis propter eorum comodū, aut perfectionē, nec ut eorum poenas leniret. Omnia enim quæ hæcenus adduximus, hoc totum probant, quia illæ animæ indignæ sunt omni bono, præsertim illæ, quæ sunt in gehenna. Habuit tamen Christus in illis animabus eum effectū, quem D. Thom. ponit. Nā se ipsum secundū animam illis manifestavit & ut se adorarent, cōpulit, ut generaliter verum sit illud. *In nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum*. Vnde consequenter factum est, ut & Christus earū malitiam, & pertinaciam reprehenderit, & ipsæ ex superbia novam quandā afflictionē, invidiamque persenserint. Quæ omnia de propriē damnatis ad gehēnam intelligēda sunt. Nam de animabus puerorum (ut dixi in commentario ar. 2.) res est valde dubia, de qua sufficiunt, quæ ibi diximus.

Tertio, & ultimo superest dicamus de animabus purgatorij. In quibus certum est Christum habuisse aliquem effectū illuminationis, gaudij, & consolationis, ut in commentario artic. 8. explicatum reliquimus. Quod ergo in dubium vocatur, est, an sta-

Traiani im-
peratoris
anima non
est Gregorij
Pape precibus
ab infer-
ni penis
erepta.

Damascen.
Greg. Pap.
Ioan. Dia-
Bellar.
Canus.
Sot.

Dubium
Responsio.

D Thom.
Philip.

Dubium.

Augustin.
Ruf
Idac. Clar.

Theo. Pel.
Pet Ale.
Con Eph.
Cyr. Ale.

D. Thom.

Bonavent.

tim fuerint per Christum liberatæ à pœna, & ad Sinum Abrahæ, beatitudinemq; traductæ. In qua re nihil est certum, & ideo tres vel quatuor sunt Catholicorum sententiæ. Prima affirmat Christum liberasse omnes animas, quas in purgatorio inuenit. Hec tribui solet Bonauen. in. 3. d. 22. q. 5. Vbi tamen de purgatorio nihil dicit: interdum verò videtur huic sententiæ suffragari, quatenus generatim ait, liberasse ab inferno omnes electos: tamen interdum videtur potius contrariæ sententiæ favere. Nā expresse dicit, *quod Christus solum ad limbū descendit: unde Sanctos Patres eripuit: & ita ad supremam partem inferni, non ad mediam, vel ultimam.* Citatur etiā Marfil. in. 3. q. 13. art. 2. dub. 3. vbi refert in hanc sententiā Thomā de Argent. ipse verò valde dubius est, licet tandem in hanc partem inclinet. Quia est (inquit) *magis pia.* Eandem tenet maior in. 3. d. 22. & inclinat etiā Gab. ibi, dub. ultim. indicans hanc esse communem sententiam doctorum: quam obscure tractat Supplementum Gabrielis in. 4. d. 45. q. 1. art. 1. vbi prius dicit Christū euacuasse sinū Abrahæ, omnes & singulos qui ibi erant, liberando: & ita exponit, & Sanctos dicentes Christum liberasse de inferno suos electos, intelligendos esse de electis qui nihil expiandum habebant. Postea verò subdit Christum liberasse singulos de purgatorio. Quæ verba vix intelliguntur, nisi fortasse velint liberasse aliquos, & non omnes. Præterea in hanc sententiam inclinant Sotus d. 15. q. 1. ar. 1. & Gerson alph. 8. liter. F. vbi dicit fortè Christum purgatoriū euacuasse. In eādē sententiam adduci potest Turrian. lib. 4. cont. Madeburg. c. 12. quauis ipse inde finite loquatur de animabus purgatorii: loci verò scripturæ quos adducit, non probant, vt suprà dici. Potest tamen aliquo modo fundari hæc sententia in verbis illis Ecclesiastici. 24. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino.* Quæ verba de sapientia incarnata, & de descēsu eius ad inferos multi intelligūt, & inter eos D. Thomas: sed animæ purgatorii numerātur inter dormientes sperantes in Domino: ergo. Et idem argumentum sumi potest ex Gregorio lib. 13. Moral. c. 20. dicente, Christum descendendo ad inferos liberasse omnes electos: & fusius Augustin. ser. 137. de tempore. De electis suis nullum

A apud inferos reliquit: omni abstulit, vti que electa; illos rapuit, quos suos fide & actibus cognouit. Et præterea idem Aug. epl. 99. propter locum Actorum. 2. *solutis doloribus inferni*, necessarium existimat dicere Christum liberasse aliquos ex his qui pœnas inferni patiebantur præter eos qui erāt in sinu Abrahæ. Quod de animabus tantum purgatorii sine errore dici potest. Et idem habet. 12. Genes. ad liter. c. 33. expressius verò docuit hanc sententiam Anselmus in Elucidario, vbi inquirens quam pœnam haberent iusti in inferno ante Christi descensum; respondet quosdam fuisse tantum in tenebris, quosdam verò etiam in quibusdam pœnis, quod non potest intelligi nisi de animabus purgatorii: & tamen infra subdit, *Omnes absoluit, & in gloriam duxit Rex gloria.* Et ita exponit illud Isai. 49. *Dices ihs qui vincit sunt, Exite; & ihs qui in tenebris sunt, reuelamini:* vbi per vincit inteligit eos qui erant in pœnis. Potest tamen addi coniectura, quia in die triumphi & victoriæ solet concedi venia vincit, præsertim his qui non sunt rei mortis, quique gratiam & benevolentiam apud Principem inuenerunt. Item solet Deus propter orationem iusti liberare animam à purgatorio: quid ergo mirum quod eo die ad Christi voluntatem & petitionem fuerit purgatorium euacuatum? Et similes congruentiæ facile possunt excogitari.

C Secunda sententia extremè contraria est, Christum à purgatorio descensu suo liberasse nullum qui non iam ex integro luisset pœnas. Nam si aliquos fortasse reperit quorum purgationis tempus in illo momento quo Christus descendit, vel certè eo tempore quo in inferno fuit completū est, illos sine vlla dubitatione liberauit, tamen, vt suprà dicebam, qui huiusmodi fuerunt non tam à purgatorio, quàm à sinu Abrahæ erepti sunt. Et pro hac sententia potest referri Bonauentura, & eam videtur tenere Viguer. in institut. c. 16. §. 4. vers. 30. & potest suaderi, quia cōmuniter sancti solum dicunt descendisse Christum ad infernum, vt eriperet antiquos Patriarchas, & prophetas, ac alios iustos, qui erant in sinu Abrahæ, vt expresse tractat. Cyrill. Ierosol. catech. 4. Gregorius autem, & Augustinus in priori loco exponi possunt de his qui nihil habebant purgandum. Vel quod eduxerit omnes, non quod statim

omnes beatificauerit, sed quia omnibus contulit ne detinerentur in Limbo expectantes beatitudinem: quam tamen singulis dedit statim ac inuenti sunt absque personali aliquo reatu. Augustinus vero in alijs duobus vltimis locis aliter locutus est: quia nondum intellexerat sinum Abrahæ esse locum subterraneum & partem inferni; quod postea alijs locis docuit, vt supra vidimus: & ideo non cogimur illi credere in citatis locis, cum ex falso fundamento processerit. Quo destructo verba illa Petri, *solutis doloribus inferni*, rectè intelliguntur de sanctis patribus, quia etiam illi in inferno erant, & dolorem de carentia beatitudinis, & dilatione redemptionis habebant. Eo vel maximè quòd verba illa iuxta aliam expositionem suprâ traditam, de Christo possunt intelligi. Locum autem ille ex Ecclesiastici. 24. quanquam non constet ad literâ intelligi de sapientia incarnata, & de descensu eius ad inferos, potius quàm de sapientia increata, quæ sua prouidentia omnia visitat, tamen hoc dato nihil inde probari potest; quia ibi solum dicitur sapientiam illuminasse omnes sperantes in se: illuminatio autem latius patet quàm glorificatio. Vnde verisimile est illuminasse etiam animas purgatorii, earumque spem auxisse & nouum gaudium contulisse: non tamen vnde sit eas liberasse, ergo neque in scriptura, neque in partibus est aliquod sufficiens fundamentum ad asserendum Christum liberasse omnes animas purgatorii: ergo cum aliunde stet lex generalis diuinæ iustitiæ, vt qui in hac vita non satisfecerit, in alia satisfaciatur, non potest sine fundamento Scripturæ, & Sanctorum Patrum aliquid probabiliter affirmari quod huic legi iustitiæ repugnet. Et confirmatur primo, nam coniecturæ ille de die triumphi, & similes sunt valde infirmæ, præsertim vt dicamus Christum generaliter dispensasse in hac lege iustitiæ. Aliàs eadem ratione dici posset dispensasse cum damnatis, saltem cum infantibus, eisque immediate sua applicuisse merita, etiam si in hac vita non fuerint applicata. Satis ergo fuit ad ostensionem suæ victoriæ & triumphi quòd omnibus iustis contulit noua gaudia, & aliquo modo beatitudinem iuxta vniuscuiusque dispositionem, alijs scilicet in re, alijs in proxima spe. Confirmatur secundò, quia alio-

A qui melioris conditionis fuissent illi homines mortui ante Christum, quam alij qui in lege gratiæ moriuntur, quod est contra perfectionem status legis gratiæ, & sine vlla sufficiente ratione. Cur enim Christus descendens ad inferos omnibus illis animabus poenam gratis remisit, & regnans in cælo non eandem indulgentiam concedit omnibus qui in ipso moriuntur? Deinde inquiri an eduxerit omnes animas quas in purgatorio inuenit, cum primùm illuc descendit, an verò omnes etiam illas quæ illuc descendebant, quandiu ipse in inferno mansit. Neutrum enim videtur conuenienter & consequenter dici. Quis enim credat nullam animam, etiam si descenderet onerata grauissimarum poenarum reatu, purgatam esse, quandiu Christus fuit in inferno, sed statim glorificatam solum propter præsentiam eius in loco illo. B Ac si illa præsentia esset nobilior & efficacior, quam præsentia quam habet in cælo. Aut quomodo potest consequenter dici liberatas fuisse eas quæ antea erant; non verò eas quæ postea descenderunt, cum nulla fere sit maior vel diuersa ratio?

Vnum tamen video posse ad hæc omnia responderi: & potest esse tertius dicendi modus, Christum scilicet eduxisse omnes animas è purgatorio, non tamen sine sufficiente compensatione, & solutione poenæ pro culpa. Potuit enim fieri vt diuturnitas temporis minueretur, ita tamen vt grauitate & acerbitate poenæ compensaretur. Hoc enim modo & legi iustitiæ satisficeret; & propter Christi gloriam augendam maior captiuorum numerus in inferno eriperetur. Sed contra hunc modum (præter nouitatem eius) retorqueri possunt omnes rationes factæ. Inquiri enim an tanta poenæ diuturnitas sit certa lege statuta, nec ne. Si non est, ergo nihil est de nouo concessum his animabus propter Christum. Si est; vnde constat in ea lege iustitiæ esse dispensatum? Item vel illis animabus fuit commodius acerbiora pati breuiori tempore, vel non. Si non; Quod nam beneficium illis contulit Christus? Si verò fuit commodius: Cur non confertur nobis simile beneficiū propter Christum iam glorificatum, & ostendentem Patri vulnera suæ passionis, quod illis collatum est propter Christum descendantem ad inferos? Tandem, vel in commutatione seruata

seruata est omnimoda æqualitas, vel non. Si non; sine causa ponitur, quia necessario asserendum est dispensatum esse in lege iustitiæ, & id quod deerat, solutum esse ex satisfactionibus Christi. Et contra hoc procedunt omnes rationes factæ. Nam idem dici potuisset de totius poenæ remissione. Si verò dicatur, seruata esse æqualitatem, id quidem difficile intelligitur, quia dilatio beatitudinis vix potest sola poenæ sensus compensari. Vel certè, si fuit æqualitas nulla fuit necessitas, nec ratio ob quam illa commutatio fieret.

Ultima sententia est media inter præcedentes, scilicet Christum non eduxisse omnes animas e purgatorio; aliquas tamen liberalesse. Hæc est mens D. Thomæ hic art. 8. ad. 1. quauis reuera D. Thomas non omnino id affirmet, nam sub disunctione loquitur: unde ad veritatem sententiæ eius sufficeret prior modus, scilicet quod Christus eduxit eos qui iam perfectè soluerant. Tamen Caietanus hic, & alij Thomistæ intelligunt D. Thomam in sensu copulatiuo, scilicet Christum eduxisse animas quæ vno vel alio modo aptæ erant ad exitum. Et videtur reuera mens Diui Thomæ, quem sequutus est Durand. in. 3. dis. 22. quæst. 4. & Pauludanus quæst. 3. Autores quoque aliqui citati in prima sententia nihil aliud dicunt, cum loquantur indefinitè de animabus purgatorii, præsertim Gabriel & Turrianus. Et prior pars negatiua huius sententiæ satis probata est ex dictis in secunda opinione. Posterior verò sit probabilis ex dictis in comment. artic. 8. Nam sicut Christus dominus hic viuens quibusdam remisit peccata speciali gratia, & liberalitate, & moriens similem latroni imperituit gratiam, & postea resurgens quosdam secum suscitauit, non tamen omnes: ita verisimile est aliquibus animabus purgatorii hoc beneficium cõtulisse propter aliquam specialem imitationem meriti, & deuotionis. Item suffragia, & orationes Sanctorum iuuant animas purgatorii, vt citius liberentur: ergo multò magis iuuare poterit Christi oratio, si illa speciali aliquo titulo eo modo iuari meretur. Ergo simili modo credibile est sua voluntate, & petitione aliquas tunc liberalesse, quæ ad hoc magis erant dispositæ.

In hac re (vt ferè citati Theologi docent, & specialiter Richard. in. 3. dis. 22.)

artic. 3. quæst. 2.) vix potest definitum ferri iudicium, cū res sit valde incerta pendens tantum ex humanis coniecturis, quæ in omnē partem facile accommodari possunt. Tamen inter omnes opiniones, sententia D. Thomæ videtur maiorem speciem probabilitatis, simulque pietatis, ac iustitiæ diuinæ congruentem rationem habere.

SECTIO QVARTA.

Ad quæ loca inferni Christus descendit, quantumque ibi moratus sit.

HÆc duo sub vno titulo comprehendimus, quia breuiter possunt expediri. Circa priorem ergo partem certum est descendisse ad Sinum Abr. hæ, qui erat proprius locus Iustorum: difficultas verò est de cæteris locis. Quidam enim probabile existimant descendisse Christum ad locum gehennæ, & damnatorum, & consequenter ad cætera loca. Ita opinatur Bellarmin. libro. 4. de Christi anima. cap. 16. propter verba Sapientis Eccles. 24. *Per-* Bellarmin. *netrabo omnes inferiores partes terræ, inspi-* Eccles. 24. *ciam omnes dormientes.* Nam licet D. Thom. D. Thom. art. 1. ad. 1. hæc verba explicet de penetratione secundum effectum, tamen non videtur satisfacere, vt supra in fauorem Durandi argumentabamur. Quia aliàs dici posset ad nullum locum aliter descendisse, quàm per effectum, cum scriptura equè de omnibus loquatur. Adducit præterea quædam Patrum testimonia dicentium, Christum descendisse, ad locum doloris, ex Augustin. epist. 99. *In quo peccatores torque-* Aug. *bantur.* Fulgentio lib. 3. ad Thrasimundum. Fulgent. cap. 30. *Quique est domicilium magnæ illius* Enl. Emis. *mentis, vt loquitur Emisenus orat. 1. de resurrectione, & similia.* Adungi præterea potest coniectura. Quia Christus in omnibus inferni locis aliquid operatus est, sed perfectior modus operandi, magisque conaturalis est per realem præsentiam. Item in morte sua declaratus est Christus, dominus viuorum, & mortuorum, ita vt omnes etiam demones, & dampnati ad eius regnum pertineant, eiusque potestati subditi sint, ergo oportuit vt sua præsentia veluti possessionem regni sui caperet, ac de omnibus triumpharet.

Christus
per suum ad
infernus des-
censum non
omnes e pur-
gatorio edu-
xit animas.
D. Thom.
Caiet.

Durand.
Pauludan.
Gab
Turrian.

Richard.

D. Thom.
Bonauent.
Richard.
Gab.
Palud.
Mairil.

Contraria sententia est communis Theologorum. D. Thom. hic, artic. 2. & in. 3. dist. 22. ubi Bonauent. Richar. Gabr. Palud. & Mairil. quæst. 13. & reliqui in hoc conueniunt, quod ad locum damnatorum non descendit, ad locum autem purgatorii quidam eorum censent probabile descendisse, si verum est inde aliquos liberafse. Qui Theologi nullam aliam probationem adducunt, nisi quod potissima, & adequata ratio, ob quam Christus ad inferos descendit, fuit, vt sanctos Patres visitaret, & consolaretur, vtque eos inde educeret. Hanc enim rationem illius descensus reddunt omnes Patres supra citati. Vt videre licet, præsertim in Cyrill. Ierosolymitano cat. 4. Damascen. lib. 3. cap. ultimo. Rufino in expositione symboli, & Tertulliano lib. de anima. Et reuera scripturæ hanc potissimam causam assignant, ergo verisimile est tantum descendisse in illum locum, in quo Sanctorum animæ exiiebant. Vnde August. dicta epist. 99. *Nulla* (inquit) *causa occurrit, cur illo venisse credatur saluator, nisi ut ab eius* (id est inferni doloribus *saluos faceret.* Ergo ex sententia Augustini ad nullum locum inferni descendit Saluator, ex quo neminem erepturus erat. Confirmat hoc D. Thom. hic artic. 8. in argumento, *sed contra.* Quia non decebat Christum ad locum damnatorum descendere, in quo nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Iob. 10. *Quæ enim conuentio lucis ad tenebras? Christi ad Belial?* 1. ad Corinthios sexto.

In hac re censeo primam sententiam, quamvis noua appareat, non esse tamen temerariam: neque omnino improbabilem. Quia non desunt illi apparentia fundamenta, & contraria non fundatur certa auctoritate, sed dubijs coniecturis: multo tamen probabilius videtur Christum non descendisse (altem ad locum damnatorum). Primum quidem propter communem consensum scholasticorum: deinde, quia nulla apparet sufficiens ratio, cur illuc descenderit. Est enim præter supra dicta considerandum. Christi animam non descendisse ad infernum solum propter effectum, vel propter alios, sed quodammodo propter se, supposito ordine diuine prouidentie. Quia cum illa anima à corpore separata alicubi futura esset, nullus erat pro illo statu aptior locus, in quo existeret. Erat

A enim ille locus ex diuina prouidentia deputatus pro animabus sanctis vsque ad consummatam hominum redemptionem, & Christi resurrectionem: ideo ibi debuit anima Christi etiam collocari, donec iterum corpus assumeret. Noluit enim sine illo supra terram ascendere. Hæc autem ratio optimè declarat, Christum descendisse ad Sinum Abraham. Ad gehennam autem nullam habuit occasionem descendendi, quia neque ille locus erat accommodatus ipsi neque effectus, quem ibi habuit, hoc requirebat. Quia totus fuit per modum loquutionis, seu cuiusdam manifestationis. Vt autem vnus spiritus cum altero loquatur, seque illi manifestet, nulla loci propinquitas necessaria est. Deinde vt Rex possessionem regni capiat, non perambulat omnia loca, etiam vilia, & abiecta: sed in ea ciuitate, quæ est caput regni, in qua cum maxime residere decet, totius regni suscipit gubernacula. Igitur vt Christus omnibus damnatis, ac demonibus dominaretur, eosque terreret, & sibi genia flectere compelleret, nec necessarium, nec expediens fuit vt ad eorum teterrimum locum descenderet. Et hæc de loco damnatorum. Quæ pari fere probabilitate procedunt de loco puerorum. Quia licet in illo non sint horror, & inordinatio, quæ in loco damnatorum, tamen etiam non congruebat Christo. Ac præterea, quia adhuc est incertum, an Christus sese manifestauarit his pueris, vel aliquid eis contulerit: & si quid contulit, non pertinuit ad eorum salutem, aut spirituale profectum, sed solum ad recognitionem dominij Christi, ad quem effectum satis, superque erat loquutio, & spiritualis præsentia secundum cognitionem. De loco vero purgatorii res est magis dubia, tamen etiam probabilius censeo, Christum ad illum non descendisse. Primum, quia existimo non eduxisse omnes animas è purgatorio: & si aliquas eduxit, eas non in purgatorio, sed in Sinu Patrum glorificasse. Atqui vt eas illuc adduceret, non oportuit, vt ad locum purgatorii descenderet, sed vt suam voluntatem ac imperium manifestaret. Ad illuminandas verò ceteras animas iam diximus, non esse necessariam propinquitatem loci, ergo cum alijs nec loci qualitas, & conditio esset Christi animæ accommodata, nec ex parte animarum, quæ ibi purgabantur, esset ea congruitas, quæ erat

Cyr. Ierosol.
Damascen.
Rufin.
Tertul.

Aug.

D. Thom.
Iob. 10.
1. Cor. 6.

Anima
Christi non
descendit in
viduo ad lo-
cum damna-
torum.

Christus im-
mediato ad
purgatorium
non descendit

erat in animabus Patriarcharum & Prophetarum, non oportuit Christi animam illuc descendere.

*Responsio ad
argumenta
in oppositū.*

Nec locus adductus ex Eccles. 24. difficile habet expositionem. Primò quidem, quia non constat, ibi ad literam esse sermonem de Sapientia incarnata. Secundo, quia licet hunc locum interpretemur de descensu per effectum, tantum habetur, ex hoc solo loco non probari sufficienter Christum descendisse ad inferos secundum realem presentiam, ex quo non sequitur aliquid in fauorem Durandi. Nam ex alijs locis scripturæ necessariò conuincitur, Christi animam ad aliquem locum inferni verè, ac realiter descendisse. Tertio respondetur, de Christo dici penetrasse *omnes partes terræ*, quia non solum ad superficiem eius descendit, sed etiam vsque ad infimum terræ locum penetrauit: non autem oportet, vt eū in locum quoad omnes eius sinus quoquoersum irruerit. Sicut cap. 17. dicit Iob. *In profundissimum infernum descendit omnia mea*, vbi Gregor. lib. 18. cap. 17. aliàs 22. adnotat, Iob non fuisse descensurum vsque ad infimam inferni partem: totum vero illum locum comparatione nostri dici profundissimum infernum. Iam vero locus Augustini ad summū procedit de purgatorio, vt euidenter probatum est, cum dicat non descendisse, nisi ad eum locum, ex quo animas eduxit. Et adhuc quoad hoc procedit Augustinus in ea epist. ex eo fundamento, quod existimabat Sinum Abrahamæ non posse dici locum inferni, & dolorum, cuius contrarium ex eodem Augustino, & alijs Patribus satis ostendimus. Et ita etiam constat, cætera Patrum testimonia de eodem loco sufficienter intelligi Cōiecturæ verò probando nostram sententiam satis expeditæ sunt.

Circa posteriorem partem quæstionis nulla ferè est difficultas suppositis ijs, quæ diximus. Vnum tamen inuenio Nicephorum lib. 1. Historiæ, capitul. 31. dicentem eadem die, & hora, qua Christus descendit ad inferos, rediisse secum ducentem Sanctorum animas, & cum eis ad paradysum transiisse. In quam sententiam citat Chrysostomum, nullum tamen locum designat, solumque adducit coniecturam. Quia non erat rationi consonum animam eius apud inferos retineri, quæ nihil prorsus de primi parentis maleditione, & exitio secum ar-

A tulisset: & ideò subito, ac in momento vno ad tabernacula paradysi inmensa luce relucetia transiuisse. Et confirmari potest ex illis verbis Christi, *Hodie mecum eris in paradiso*. Quæ ad literam, & in sermonis proprietate verificari possunt de paradiso terrestri, etiam si fateamur Christum verè, & secundum realem presentiam ad inferos descendisse. Potuit enim eadem die prius descendere, & statim paulò post ad paradysum transire secum ducens latronis animam, ergo ita exponendus est ille locus. Nam scriptura sacra, quando propriè exponi potest, non est ad metaphoras detorquenda. Et ita intelligit illum locum Iustinus quæst. 76. ad Orthodoxos, & indicant Irenæus, & alij antiqui, qui existimarunt, animas hominum expectare in paradiso terrestri, vsque ad corporum resurrectionem, vt suam beatitudinem recipiant: præsertim ita exponit Euthym. in fauorem illius sententiæ, Luc. 23.

*Iustin
Irenæ.
Euthym.*

Nihilominus veritas est Christi animam in inferno fuisse toto illo triduo, donec ascendit, vt corpori vniretur hora resurrectionis. Veritatem hanc non minùs certā existimo, quàm quòd Christus in infernum descenderit. Nam loca scripturæ suprà citata, vtrumque eodem ferè modo conuincunt, præsertim ille Matt. 12. *Eris filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus*. Quod dictum esse ratione animæ descendentis ad inferos, supra ex ipsis verbis, & ex sanctis Patribus ostendimus: & tamen ibi non solum dicit Christus se descendurum in cor terræ: sed etiam ibi per triduum futurum. Idē probant verba Psal. 15. prout exponuntur à Petro Act. 2. *Quoniam non dereliquis animam meam in inferno*. Nam prouidens (inquit Petrus) loquutus est de resurrectione Christi. Igitur non est ibi derelictus, quia exiuit inde, vt resurgeret, ibi ergo vsque ad resurrectionem mansit. Vnde eodē loco ait Petrus. *Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat, teneri eum*. Tunc ergo solutus est à loco inferni, quando suscitatus est. Ac tandē Paulus ad Rom. 10. *Quis* (inquit) *descendet in abyssum? id est Christum à mortuis reuocare*. Ac si apertè diceret, tunc Christum ex abyssu reductum quando à mortuis reuocatus est. Constat ergo ex scriptura, Christum mansisse in inferno vsq; ad horam resurrectionis, quā ita etiam intellexerunt omnes Pa-

*Responsio
Christi ani-
ma per tri-
duum in in-
ferno fuit,
Matt. 12.*

*Psal. 15.
Act. 2.*

Rom. 10.

tres supra citati. Inter quos manifeste Aug. epist. 57. dicit animā ex inferno remeasse in die resurrectionis. Vnde ex dictis verbis Christi, *Hodie mecū eris in paradiso*, colligit in inferno fuisse paradisum. Itē Irenæus li. 5. cōtra Hæres. c. 31. & Tertul. lib. de anima c. 55. ac Petrus Chrysolog. ser. 74. explicās verba illa, *Ecce terramotus factus est magnus*, (quæ de die resurrectionis dicta fuerūt) inquit. *Tremuit terra, nō quia angelus descendit de cælo: sed quia ab infernis Dominator ascendit*. Deniq; omnes scholastici in. 3. d. 22. in hac veritate cōsentiant. Rationes verò, seu congruentiæ ad hoc confirmandum, ex priori parte huius sectionis sufficienter peti possunt.

Ad coniecturā Nicephori respondetur, Christi animā non fuisse detentā in inferno in pœnā: sed solū, vt expectaret corporis sui resurrectionē, quā oportebat aliquo tēpore differri, vt eiū veritas euidentius probaretur. Et eadē ratione detentē sunt etiam aliorū animæ, non iā in pœnā: sed vt Dñm suum comitarētur: & quia nō decebat ante ipsum aliquē exire. Ad illud verò testimonium, *Hodie mecū eris in paradiso*, Origenes tom. 2. in Ioannē in fine dupliciter respondet. Primo, illud *hodie*, nō sumi propriē pro præsenti die, sed pro præsenti tēpore, vel seculo. Sed hoc est contra proprietatem verbi, & sensum Sanctōrū, & Ecclesiæ. Secundo, fortasse Christū prius iuisse ad paradisum, vt impleret promissū, & deinde descendisse in infernū. Sed hoc est gratis confictū contra omnia in superioribus tractata.

Aliter interpretabantur alij, quos Theophyl. refert, scilicet Christū dixisse. *hodie*, non quia eodē die id futurū esset, sed ad indicandā certitudinē promissionis. Sed hæc expositio nō solum proprietatem verborū destruit, sed etiā veritatē. Verba enim Christi non continent prophetiam de futuro, in quo solet interdū præsens pro futuro poni, sed simplicē promissionem, quæ si non fuit impleta, prout facta est, non fuit vera. Alij exponebant, coniungēdo dictionem *hodie* cū antecedentibus verbis, hoc modo, *Amē dico tibi hodie, mecum eris, &c.* sed est elusio potius scripturæ, quam interpretatio. Sic enim sine fructu adieciſſet Christus illā tēporis determinationē, in qua posita est magna vis, energia illorū verborū. Quia enim latro petierat, vt Christus recordaretur sui quando veniret in regnū suū: ideo Christus

A eū docuit eodē die fuisse implendā petitionem eius. Dicendū ergo est, iuxta superius tractata. q. 46. a. 11. in commen. paradisum in illis verbis nō sumi pro paradiso terrestri: sed pro gloria, ac beatitudine: iuxta illud Apocal. *Princēti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei*. Dices; Si licet metaphorice interpretari paradisum, cū Christus dicit se futurū in paradiso, licebit etiā, metaphorice interpretari infernū, vel descēsum, cū Christus dicitur descendisse in infernum. Respondetur, non esse eandē rationem. Primò, quia ex frequentiori vsu illius vocis *infernus*, tam in nouo quā veteri testamento, itē ex multitudine testimoniorū & ex eorū contextu, & circumstantijs, ac denique ex Ecclesiæ, ac Sanctōrū sensu, & interpretatione cōstat, descensum ad inferos propriē esse intelligendū: at vox *paradisus*, licet in primēua significatione locū anenū, vel pomarium significet: tamē in scriptura, præsertim in nouo testamento translata est ad significandū locū beatitudinis: vt patet etiam. 2. ad Cor. 12. Ac præterea ex circumstantijs eiusdē loci cōstat ita esse intelligendum. Quia latro nō petebat esse in pomario: sed in regno Christi, & hoc illi promissit Christus sub nomine *paradisus*, simul significās latroni regnum suum non esse de hoc mundo, sed in cœlesti beatitudine. Et ita etiam ibi interpretantur Ambrosius, Theophylactus, & alij expositores.

Ambros.
Theophyl.

QVÆSTIO LIII.

C De resurrectione Christi, in quatuor articulos diuisa.

Consequenter cōsiderandū est de his, quæ pertinet ad exaltationē Christi. Et primò, de eius resurrectione. Secundo, de eius ascensione. Tertio, de eius sessione ad dexteram Patris. Quartò, de iudiciaria potestate ipsius. ¶ Circa primū occurrit quadruplex consideratio. Quarum prima est de ipsa Christi resurrectione, Secunda, de qualitate resurgentis. Tertia, de manifestatione resurrectionis. Quarta, de eius causalitate. Circa primum quæruntur quatuor. ¶ Primo, de necessitate resurrectionis eius. ¶ Secū-

dō

dò, de tempore. ¶ Tertio, de ordine. A
¶ Quarto, de causa.

DISPUTATIO XLIIII.

In octo sectiones distributa.

De resurrectione secundum se.

Post tractatum de Christi passione, & morte incipit D. Thomas cōsequenti ordine de Christi resurrectione differere. Quia verò resurrectionis ratio vniuersalior est (Christo enim, & alijs conuenire potest) necessariū visum est, nonnulla præmittere resurrectioni Christi, nostræque cōmunia. Quoniam ex eorū cognitione pēdēt ferē omnia, quæ de Christi resurrectione tractanda sunt. Dicemus ergo quid nomine resurrectionis intelligamus, & an possibile sit, & qua virtute.

SECTIO PRIMA.

Quid sit resurrectio, quæ vè sint ad veram resurrectionem necessaria.

Inquirimus prius, quid sit, quā an sit resurrectio. Quia oportebat vocis significationē ante omnia explicare, quod non potest breuius, & clarius fieri, quā inuestigando simul rei quidditatē. Suppono igitur primò, resurrectionem esse mutationē substantialem, qua id, quod prius extiterat, & corruptum erat, idemmet iterū producit. Hoc constat ex cōmuni vsu huius vocis, præsertim in scriptura, & sanctis patribus, & Ecclesiasticis doctoribus à quibus potissimum sumēda est huius vocis significatio, quia nō tam Latina est, quā Ecclesiastica. Apud Latinos enim veteres nō reperitur resurrectionis vox, præsertim in hac significatione. Neque mirū est, quod, cum rem nō agnouerint, nec vocem indiderint. Vnde licet interdum vtantur verbo *resurgendi*, non tamen in ea proprietate, quam descripsimus, sed vt significat instaurationem, seu restitutionem rei ad priorem statū, quanuis non idē numero quod perierat, reparetur. Vt autē posita descriptio cōstet, singula penē verba expēdēda sunt. Dicimus enim in primis resurrectionem esse mutationem; in quo à creatione, seu potius à recreatione distinguitur. Si enim Deus Angelū vel hominē semel productum in nihilū

redigeret, rursusque illū postea produceret, esset illa recreatio, seu restitutio eiusdē rei, quæ antea fuerat, in quo cum resurrectione conueniret: non tamē foret resurrectio prout nunc loquimur, quia non esset mutatio, sed simplex effectio ex nihilo. Est ergo de ratione resurrectionis, vt sit propria mutatio, atque adeò, vt fiat ex præsupposita materia, seu subiecto: in hoc enim differt propria mutatio à simplici effectio, quæ mutationem non includit. Quod si quis contēdat, illam quoque simplicem reproductionem ex nihilo posse resurrectionem dici, de nomine tantum quæstionem agitat. Quia certum est, illam actionem conuenire in hoc cū resurrectione, quod sit reproductio rei, quæ antea erat: tamen etiam constat hanc reproductionem, cū sit ex subiecto adhuc permanente, esse diuersæ rationis, & esse propriē mutationē, & posse propria aliqua voce significari. In hac ergo significatione vtimur resurrectionis voce. Sic enim illa vtuntur scriptura, & Patres, vt videbimus. Et ratio adiungi potest, quia sicut res creatæ secundum legem ordinariam nō annihilantur, ita neque reproduuntur ex nihilo. Vnde si aliquid quod prius fuerat iterū producit, semper fit per mutationem aliquā ex præsupposito subiecto: resurrectio autē non significat quamcunque reproductionem absolute possibilem, sed secundū potentiam, aut legem ordinariam, est ergo resurrectio mutatio ex subiecto.

Ex quo colligitur primo, resurrectionem tantum habere locum in rebus ex materia, formaque compositis. Quia tantum hæ res possunt ex præsupposito subiecto produci, vel reproduci. Est tamen considerandum interdum hanc vocem attribui rei spirituali seu ratione partis spiritualis, quomodo dicitur homo resurgere spiritualiter, quando à statu peccati ad statū gratiæ restituitur; sed illa est metaphorica significatio, tum quia ibi reuera nō reparatur eadem numero gratia, quæ defuerat esse: tum etiam quia idem homo simpliciter permanet, & solū secundum quēdā accidentia mutatus est. Dicitur ergo, tunc resurgere homo ea Latina significatione supra posita, qua resurgere dicitur, quod ad meliorem statum, quam prius habuerat, restituitur. Secundo est obseruandum, posse intelligi, vt in eodem subiecto idem numero accidens, quod destructū fuerat iterum producat per mutationem ex

Resurrectio est propria ex præsupposito subiecto transmutatio.

Resurrectio nis descriptio.

Resurrectio in rebus tantum materia libus proprie reperitur.

*Resurrectio
proprie nō est
accidentis.*

subiecto resurrectioni similē, quod mutationis genus etiā in spiritualibus rebus reperiri potest, vt constat: tamen sicut esse, & productio accidentis non sunt talia simpliciter, sed secundum quid, ita restauratio eiusdē accidentis non est simpliciter reparatio, sed secundum quid, & ideo non significatur absolute nomine resurrectionis. Igitur resurrectio simpliciter dicta mutationē substantialem significat (vt dixi) ac propterea solum habet locum in substantiis ex materia, formæque compositis.

Ex quo vterius sequitur, nō in quacunque re materiali, sed in corruptibilibus tantum resurrectionem habere locum. Primo quidē quia productio ex præsupposito subiecto, propriē nō habet locū nisi in re generabili, & corruptibili, ergo nec reproductio. Deinde quia oportet (vt dixi) vt hæc mutatio tendat ad producendam rē, quæ prius extiterat, corruptaq; fuerat. Quia nisi esset destructa, non esset capax reproductiois, & nisi destructa fuisset per corruptionem, nō māsisset subiectum, ex quo iterum produci posset. Neesse ergo est, vt corruptio, seu mors resurrectionem antecedit, sicut ergo corruptio non habet locum nisi in re corruptibili, ita neq; resurrectio. Dices, Posset Deus destruere cœlum separando formā, & conseruando materiam, ex qua posset iterum illud reproducere ergo habet locū resurrectio in re incorruptibili. Respondetur illud esse præter naturas rerū, tamen in eo genere mutationis, sicut cœlum est reparabile per actionē ex materia in ordine ad diuinam potentiā, ita in ordine ad eandem dici potest corruptibile, seu dissolubile, eius materia manente. Omisissis tamen his extraordinariis miraculis, resurrectio de potentia ordinaria (vt loquimur) solum in substantiis corruptibilibus locum habet, vt satis probatum est.

Sed aduertendum est huiusmodi substantias multiples esse: & in omnibus intelligi posse huiusmodi mutationis genus, quāquam non omnes etiam catholici illud admittant, sine fundamento tamen, vt postea videbimus. Resurrectionis ergo nomen, generaliter sumptū ad omnes huiusmodi res accommodari potest, frequentius tamen dicitur de rebus animatis, sed maxime de homine, qui veluti per antonomasiam propriē resurgere dicitur, & hoc modo vtimur ferē semper hac voce simpliciter dicta. Et ratio

A reddi potest. Quia (vt dixi) hæc vox usurpata est ad significandam hanc mutationē, vt interdū a Deo solita est fieri. Solent autē fieri propriē hominum resurrectiones, non autem aliarū rerum, vt constat ex canonica, & ecclesiastica historia. Quod si interdum fortasse leguntur res alia, vel animalia mortua repente miraculose excitata, nō est necesse credere tūc idem numero, quod exciderat, cum eadem forma excitari, cum neque ex effectibus, & signis colligi id possit, neque ad aliquem finem sit necessariū. In quo est magna differentia inter homines, & res alias corruptibiles. In homine enim forma separata à corpore manet, & est immortalis, & ideo multiplicatio animarum, & hominum non est omnino per accidens, sed per se ex intentione naturæ, vt notauit D. Thom. 1. p. quæst. 98. artic. 1. Vnde quia resurrectio, vt sic, non tendit ad multiplicationem, sed ad reparationē eius, quod ceciderat, quando homo suscitatur, necesse est, vt eadem anima, quæ manserat separata, iterum corpori vnjatur, vt idem homo resurgat. At verō in alijs rebus, quando corrumpuntur, formæ omnino pereunt, ac desinunt esse, & ideo earum multiplicatio est tantum per accidens ad conseruationem speciei. Atque eadem ratione, si aliquando post corruptionem subito excitari videntur, non est necesse, quod in eodem indiuiduo, sed in eadem specie resurgant, quia ad finem intentum non magis refert vnum indiuiduum, quā aliud. Resurrectio ergo simpliciter dicta tantum in hominibus regulariter locum habet. Et hoc sensu semper de resurrectione loquemur.

C Ex his satis exposita relinquitur vltima pars in descriptione posita, scilicet oportere, vt per resurrectionem idem homo fiat, qui antea desierat esse. Nam si esset alius, iam non esset resurrectio, sed multiplicatio hominum, nouaque generatio. Sed licet hoc certum sit: tamen in explicanda hac identitate, ex qua ratio resurrectionis pendet nonnullæ occurrunt difficultates, quæ in sequentibus sectionibus commodius tractabuntur.

SECTIO SECVNDA.

Vtrum sit necessarium, vt id quod resurgit, eandem numero animam, & materiam habeat.

Quod

*solus homo
antonomasti
cē resurgere
dicatur quo
modo.*

D. Thom.

*Resurrectio
in rebus so-
lum corrup-
tibilibus lo-
cum habet.
Obiecto Re-
surrectio.*

Quod ad priorem partem sectionis at-
tinet res est facilis. Nam de anima
rationali nulla est cōtrouersia prop-
ter rationem factam in fine præce-
dentis sectionis: tamen supposita sententia
asserente in homine plures esse animas, &
formas substantiales, aliqui existimant nō
esse necessarium ad veram resurrectionē,
vt eadem numero anima sentiens, vel ve-
getans redeat. Quod necessariō sequitur ex
eorū opinione, qui negant posse per diui-
nam potentiam reparari eandem numero
formam materiale, dependentemque à
materia, postquā destructa est. Et licet sit
possibile, tamen quod ad resurrectionem
eiusdem hominis non sit necessarium, pro-
bari potest. Quia homo formaliter consti-
tuitur per animam rationalem vt sic, non
verò per superiores formas. Nihilominus
contrarium verius est, vt colligitur ex D.
Thom. in 4. d. 44. quæst. 1. artic. 1. quæst.
2. ad 3. Vbi inquit, si in resurrectione non
redeat eadem anima sensibilis, non fore
idem animal, & consequenter neque eun-
dem hominem. Quia hic homo essentia-
liter includit, quod si hoc animal: & quia
variata parte essentiali, non potest sim-
pliciter manere idem, quod antea erat.
Deinde supposita vera sententia, in homi-
ne tantum esse vnā formam substantia-
lem, est hoc simpliciter necessarium. Quia
non potest eadem numero anima ratio-
nalis redire, quin redeat eadem anima ve-
getans, & sentiens talis hominis, cum sit
vna, & eadem, quæ non potest informare
secundum vltimum gradum, quin infor-
met secundum omnes. Tum quia in re non
distinguuntur hi gradus, tum etiam quia
sunt essentialiter subordinati. Denique
(etiam si verum esset illas animas esse distin-
ctas, ac materiales) tamen sine dubio pos-
sunt à Deo iterum produci, vt in sequen-
tibus attingemus. Atque de facto asseren-
dum esset, ita fieri in vera hominis resur-
rectione, vt sit verè idem numero homo,
qui resurgit.

Tota igitur difficultas versatur in poste-
riori parte quæstionis, an scilicet de neces-
sitate resurrectionis sit eadem materia cor-
poris, resurgentis, & mortui. In qua non
est dubium de identitate specifica, seu es-
sentiali. Quia cum hæc species materiæ sci-
licet rerum generabilium, & corruptibili-
um sit de essentia corporis humani, & cō-

A sequēter de essentia hominis, si materia cor-
poris resurgentis nō esset eiusdem speciei,
compositum ex illa non solum non esset
idē homo, qui antea fuerat, verum etiā ne-
quē esset homo. Non esset ergo illa resurre-
ctio: sed noua productio cuiusdā noui mō-
stri. Vnde sententia Eutichetis, Origenis,
& aliorum, qui posuerunt corpora homi-
num resurgentium futura alterius rationis,
quā nunc sunt, vel hoc titulo hæresis me-
ritō damnatur, quod veritatem resurre-
ctionis euertat, quāuis illa hæresis possit
alijs modis intelligi, vt inferius iterum at-
tingemus. Dubium ergo inter catholicos so-
lum est de identitate numerica materiæ pri-
mæ. Quidam enim existimāt, non esse ne-
cessariam. Quæ sententia tribuitur Origeni
exponenti verba illa Psal. 1. *Non resurgent*
impii in iudicio, vt ex Methodio in dialogo
Aglaophō, seu de resurrectione refert Epi-
phan. hæres. 64. vbi licet non expresse lo-
quatur de identitate numerica, necesse est
tamen saltem de hac intelligi. Nam ex-
presse dicit non requiri idem primum sub-
iectum, & hoc modo defendit hanc senten-
tiam Durandus. 4. distinctione. 44. q. 1. Cu-
ius fundamentum est, quia forma est, quæ
dat composito esse, & vnitatem. Materia
enim, cum de se sit pura potentia, ab hac
forma habet, quod sit hæc, & quod distin-
guatur ab alia, quia sicut totum esse eius
est à forma, ita & identitas, & diuersitas
actualis, ergo quādoque est sub ea-
dem forma idem compositum resultat: er-
go, vt sit vera resurrectio eiusdem hominis,
latis est quod anima sit eadem. Et confir-
matur primo, quia in homine per nutri-
tionē variatur materia, & fortasse per ali-
quot annos tota variatur: & nihilominus
manet semper idē homo: ergo simpliciter ef-
fit idē homo, si iterum produceretur ex ea-
dē anima compositus, quāuis materia esset
diuersa: ergo esset vera resurrectio. Et hoc
argumentum amplificat valde Origenes
apud Methodium supra, inquirens si ma-
teria futura est eadem in resurrectione, an
sit illa, quā homo habuit in pueritia, vel in
senectute, quia materia semper fluit. Cōfir-
matur secundo, quia aliās si duo homines suc-
cessiuè habuissent eandē materiā, non pos-
sent postea simul resurgere. Quia non pos-
set vtriq; eadem materia tribui sine nouo
saltem miraculo, scilicet quod eadem ma-
teria simul sit sub duabus formis, quod Du-
randus

Origen.
Metb. d.

Epiphani.

Durand.

randus simpliciter impossibile esse iudicat. Similiter qui mortus esset puer, non posset nisi puer resurgere.

Communis verò sententia est, de necessitate resurrectionis esse, vt corpus resurgens constet ex eadem numero materia, ex qua prius constituitur. Ita D. Thom. 4. con. Gent. c. 81. & quodlib. 11. art. 6. & in 4. dist. 44. q. 1. ar. 1. quæst. 1. vbi Scot. Palud. Capreol. & cæteri scholastici hanc sententiam amplectuntur. Ratio est, quia sicut materia est de essentia hominis, ita identitas materiæ est de ratione eiusdem hominis. Quod declaratur, refellendo simul præcipuum Durandi fundamentum, in quo repugnantiam quandam inuoluere videtur.

Materia propria in se & de se propria habet entitatem.

Materia enim suam propriam entitatem habet quæ sub diuersis formis manet eadē, alias in generatione nihil maneret in genito, quod fuit in corrupto. Quia si aliquid manet illud est aliqua res: maximè autem est res, quæ est materia: ergo repugnat, vt materia accipiat totam idēitatem, vel diuersitatem à forma. Nam illa entitas, quæ supponitur formæ, de se est eadem vel diuersa. Imo nisi hoc ita sit, in ipsa quæstione, quam Durandus admittit vt possibilem, inuoluitur repugnantia. Nam si materia hoc ipso, quod est sub eadem forma, est eadem, impossibile est, eandem animam informare diuersas materias, quod in proposta dubitatione supponitur. Quod si Durandus dicat materiam, vt puram potentiam esse diuersam: tamen vt est actu, esse eandem, in primis falsum supponit. Quia quantunvis materia consideretur, vt potentia pura in ordine ad actum formalem, necesse est vt in se sit aliqua entitas, vt esse possit vera ac realis potentia passiva. Deinde non expedit difficultatem. Quia materia etiam vt pura potentia est de essentia compositi substantialis, & ideo si illa est diuersa, non erit idē homo, qui resurgit. Et confirmatur, nam transmigratio animarum (quam Pythagoræi ponebant) non censebatur resurrectio: sed noua generatio, quanuis eadem anima relicto vno corpore aliud informaret, ergo ad resurrectionem non satis est identitas animæ, si distincta sit materia, quam informat, sed erit potiùs illa quædam animæ transmigratio.

Hæc difficultas pendet multum ex illa quæstione, an variata materia sub eadē for-

ma sit idem homo, nec ne. Quæ quidē multum potest esse de nomine. Nam res ferè constat, scilicet illum hominem omnino & quoad omnes partes essentielles non esse eundem quoad præcipuam vero partem, quæ propriè hominem constituit, esse eundem, & ideo si illa variatio materiæ paulatim fiat, & sub eadē corporis organizatione, simpliciter censetur idem homo, loquendo humano more. Si autem fieret subita quædam mutatio totius corporis in aliud, non censeretur simpliciter idē homo: quanuis fortasse, fieret modo imperceptibili, & cum organizatione & figura simili: idem simpliciter vocaretur. Nam quod variatio paulatim fiat, vel subito ad verā rei identitatem, vel diuersitatem nihil refertur videtur: sed solum ad existimationem, & ad loquendi modum. Iuxta hæc ergo difficultas posita resolui posset, dicendo resurrectionem perfectam ex omni parte requirere identitatem materiæ, resurrectionem verò imperfectam, & secundum quid posse consistere cum sola identitate formæ.

Vt tamen non tantum modus loquendi, sed res ipsa magis explicetur, aduerto, quod cum resurrectio (vt dixi) sit mutatio quædam, in qua subiectum, & terminus reperitur, interdum potest denominare subiectum, quo modo dicimus resurgere corpus, quod mortuum erat, corpus enim illud, subiectum est, non terminus resurrectionis. Interdum verò potest denominare terminum, quo modo dicimus resurrexisse hominem vt Lazarum. v.g. Animam verò propriè non denominat, quia illa non ceciderat, sed viua permanserat, quanuis denominari possit reunita corpori per resurrectionem. Igitur si resurrectio consideretur in ordine ad terminum, si recte responsum est, sicut est idem, vel alius homo mutata materia sub eadē anima: ita secundū quid posse dici reproductionē, seu resurrectionē eiusdem hominis variata materia, non tamen simpliciter, & perfecte. At verò, si resurrectio dicatur in ordine ad subiectum, sic non potest dici vera illius resurrectio, nisi eadem materia numero, quæ fuit in mortuo, sit in homine suscitato. Quia si non est eadem materia corporis mortui, & resurgentis, quanuis resurgat aliquo modo idem homo, tamen illud corpus, quod fuit mortuum, verè non resurgit, quandoquidem vltèrius non informatur anima

De ratione perfectæ resurrectionis est omnimoda formæ, materiaque idētitatis.

Durand.

anima. Item, quia si corpus denominatur A
resurgens, ergo oportet, ut illa mutatio,
quæ est resurrectio in illo fiat, tanquam in
subiecto (aliàs nullo modo denominari
poterit à tali mutatione) ergo necesse est,
ut forma introducatur in illammet mate-
riam, ex qua tale corpus constat, quia cor-
pus non est subiectum illius mutationis ni-
si ratione materiæ, quæ in se recipit for-
mam. Denique propter hanc causam in
scriptura sacra non tantum hominum re-
surrectio prædicatur: sed etiam promit-
titur ipsorum corporum, & ossium, ac
membrorum suscitatio, ut significetur non
utrumque homines esse suscitandos, sed
perfecte, hoc est per viuificationem eorun-
dem corporum, quoniam videlicet hæc est
de ratione perfectæ resurrectionis. Vnde
Ioan. 5. ait Christus, *Venit hora, in qua
omnes, qui in monumentis sunt, audient vo-
cem eius, & procedent, qui bona fecerunt, in
resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in
resurrectionem iudicii*, & Luc. 21. *Capillus de
capite vestro non peribit.* 1. ad Cor. 15. *Semi-
natur corpus animale, surget spirituale: semina-
tur in corruptione, surget in incorruptione,*
& Job. 19. *In nouissimo die de terra surrectu-
rus sum, & rursum circumdabor pelle mea, &
in carne mea videbo Deum.* Vbi Gregor. lib.
14. cap. 27. & sequentibus id late confir-
mat, & inter alia inquit. *Non recte resurre-
ctio dici potest, ubi non resurgit, quod cecidit.*
Et eodem modo interpretatur hæc loca
Hieron. in epist. 61. ad Pammachium con-
tra errores Ioannis Ierosolymitani, & late
Aug. 21. de Ciuit. cap. 22. & sequentibus,
& in Enchirid. cap. 84. & sequentibus, ubi C
fussè declarat, quo modo eadem materia sit
futura in corporibus resurgentium, & op-
timè lib. 2. de consolatione mortuorum.
Vbi id confirmat ex Isaia. 26. *exurgent mor-
tui, & resurgent, qui in monumentis sunt,* &
Ezech. 73. *Ossa arida audite verbum Dei, &c.* Et
Fulgentius lib. de fide ad Petrum, cap. 3. ubi
dicit in Christi aduentu à primi hominis
corpore, usque ad omnium hominum cor-
pora esse suscitanda, & singula corpora
singulis suis animabus esse reddenda. De-
nique Damascen. lib. 4. de fide, cap. 28.
*Resurrectionem (inquit) dicentes, corporum
resurrectionem intelligimus. Resurrectio enim
nihil aliud est, quam secunda, eius quod ceci-
dit, resurrectio. Ex quo efficitur, ut illud ipsum
met corpus, quod interit, & dissoluitur, tan-*

dem interitus expers ad vitam rediturum sit. Si
milia multa habet Tertullian. in lib. de re-
surrectione carnis, Chrysostomus variis ho-
milijs de resurrectione, in tomo. 5. & alij
Patres, qui de hoc argumento scripserunt,
quorum testimonia in sequentibus attin-
gemus. Itaque quauis ille modus imper-
fectæ resurrectionis à Durando confictus
concipi possit, & intelligi ut possibilis: ta-
men vera resurrectio, prout Scriptura &
Ecclesia de ea loquuntur, identitatem re-
quirit nō solum animæ, sed etiam materiæ.
Et præter dicta, addi potest ratio sumpta
ab ordine diuinæ iustitiæ ex Dion. cap. 7.
de Eccl. Hier. par. 1. ubi sic inquit, *Alij ve-
rò animabus aliorum corporum contugia tri-
buunt, iniurijs (ut reor) quantum in se est affi-
cientes corpora, quæ cum sanctis animabus labo-
rarunt, sacrisque retributionibus priuantes, quæ
ad finem sanctissimi cursus perueniunt.*

Fundamento Durandi iam satisfactum
est, prima quoque confirmatio expedita
est. Ad secundam vero de primo casu, illo
fere argumento utebantur gentes ad eludē-
dam resurrectionem, ut refert Iustinus in
quæstionibus Græcorum ad Christianos in
fine. Quibus ipse nihil aliud respondet, quā
propter has nugas non esse resurrectionem
in dubium reuocandam, sed spectandam
Dei potentiam. Plura verò de eodem ar-
gumento scribit Athenagoras lib. de resur-
rectione, ubi dicit, etiam si quis humanis
carnibus vescatur, nunquam illis nutriri
nec eas in se conuertere, sed vim nutritiua
statim resilire, & id alimentum abicere.
Sed hoc, & contra experientiam est, &
contra rationem physicam, quia naturalis
calor naturaliter operatur. D. Thom. ergo.
4. d. 44. q. 1. ar. 2. q. 4. ad. 3. & 4. & 4. cōtra
gen. c. 8. respondet, si eadem pars materiæ
in duobus hominibus fuerit, illi esse tri-
buendam, qui eam habuit in sua prima
productione, quod si contingit in hoc esse
æquales, illi esse tribuendam, qui primus
illam habuit. Et hac sola posteriori regu-
la vitur Augustinus supra citatis locis, di-
cens eam materiam illi animæ esse tribuē-
dam, quæ primo illā informauit. Quia velu-
ti primum ius in eā acquisiuit, & illius fa-
cta est propria, quæ vero postea illā habuit,
quasi mutuata illam accepit. Sed in pri-
mis non video, quā certa ratione hoc con-
stet, aut cur sola temporis antecessio ali-
quod maius ius conferat. Præsertim cum
fieri

Tertull.
Chrysost.

Dionys.

Responsio de
argumēta in
oppositum.
Iustin.

Athenag.

D. Thom.

Aug.

LUC. 21.
1. Cor. 15.
Job. 19.
Greg.
In resurre-
ctione eius
dem omnino
corporum su-
tura repa-
ratio.
Hierony.
Aug.

Isai. 26.
Ezech. 37.
Fulgent.

Damascen.

fieri possit, ut is, qui posterius illā habuit, diuturniori tempore eā possederit: vel certe ut habuerit per generationem, & quasi primum sui corporis fundamētum: alius verò solum per nutritiōnem, ut D. Thomas dixit. In cuius regula illud solum difficultatis occurrit, quia solum attendit rationem physicam, non moralem. Videtur autem etiam esse habenda meritorū ratio. Dicendum ergo videtur, sine speciali miraculo (quod fingendum non est sine fundamēto) non posse euenire, ut duo homines in toto vitæ discursu eandem omnino materiā habeant. Quia nullus est, qui solis humanis carnibus nutriatur: imo pauci sunt, qui aliquando eis utantur in cibum: ac deinde tot sunt rerum transmutationes, ut naturaliter accidere nō possit, eandem omnino materiā partem tam in generatione, quam in nutritiōne & augmento à duobus hominibus participari. Quocirca, nō fingēdo aliud miraculum, semper unicuique restituitur saltem illa pars materiæ, quæ illius fuit propria, & nō alterius hominis. Quod si fortasse in aliquibus partibus materiæ cōmunicent, & non sufficiant ad vtrumq; corpus integrum formandum: tunc iuxta ordinem diuinæ prouidentię, & iustitiæ, vel diuidetur illa materia, vel alteri tota dabitur pro ratione meritorum vtriusque: ita, ut quoad fieri possit, seruetur iustitia distributiva, & homo accipiat præmium, vel poenam etiam in ea parte corporis, quæ ad bonū, vel malū operandum magis illi cooperata est, alia verò pars materiæ supplebitur aliūde. In quo nihil fit contra veritatem resurrectionis: quia vere resurgit totū, quod ceciderat: suppleantur autem defectus, quos in hominibus esse contingit. Et idem proportionaliter dicendum est, etiam si fingatur casus, in quo aliquis homo nullam materiā habeat, quæ non fuerit alterius hominis. Quia cum materia humani corporis in toto vitæ discursu multa sit, etiam si pars materiæ vnius corporis alteri tribuatur, nunquam deerit aliqua alia pars materiæ proprii corporis, ex qua possit hominis resurgens corpus fabricari. Ac denique facile est Deo sua potentia, & prouidentia ita omnia disponere ac distribuere, ut vnusquisque vel omnino, vel maiori ex parte suum proprium corpus accipiat. Vnde vanū est, quod Origenes supra interrogabat, an hæc materia sumenda sit ex puerili, vel senili

A corpore: nihil enim hoc refert, dummodo identitas materiæ aliquo modo seruetur: reliqua verò Deus disponet vel prout magis expediet ad reddendum singulis condignū præmium, poenamve, vel prout necessarium fuerit ad communem omnium hominum resurrectionem perficiendam.

B Ex quo etiam facilis est responsio ad aliā partem secundæ confirmationis Durandi, scilicet quomodo possit resurgere in maiori corpore, verbi gratia virili, qui in paruo, & infanti mortuus est. In quo quidam dicunt, posse Deum ex quacunque parte materiæ quātunvis minima fabricare corpus magnæ molis, & quantitatis, nulla facta additione substantiæ, seu materiæ, sed tantum quantitatis & aliorum accidentium. Sicut formauit corpus Euzæ ex costa Adæ, in qua exigua portio erat materiæ, & tamen corpus ex illa formatum perfectum, & cōpletæ magnitudinis fuit. Ita sentit Gregor. Nyssen. orat. 3. de Resur. circa medium, & insinuat Augustinus serm. 2. de consolat. mortuorum cap. 3. dicens. *sed dubitas, quomodo de paruis ossibus totus possit homo restitui. Reuera tu ex modica scintilla ignis ingentē suscitasti flammam. Deus non poterit ex modico cineris fermento totum corpusculi tui redintegrare conspersum.* Nec defuerūt Philosophi, qui crediderint hoc esse possibile. Quod si verum esset, facile iuxta hunc dicendi modū omnia dubia suprā insinuata soluerentur. Mihi tamen huiusmodi responsio probari nō potest. Quia modus ille vel impossibilis est, vel eo modo, quo est possibilis, ad veram resurrectionem non confert. Quod ita explico: nam ex parua materia intelligi potest fieri corpus magnæ molis suis membris distinctum, æquē, vel magis densum, quā ex eadem materia prius esset paruum corpus cōpactum: hoc (inquā) intelligi potest, si talis materia sub eadem, vel sub diuersis partibus quātutatis, in pluribus locis, iuxta partiū, ac membrorū multitudinem cōstituatur. Hic tamen modus nec cōnaturalis est, nec veritati resurrectionis accōmodo datus. Corpora enim resurgētū futura sunt in sua natura integra, & perfectā, & quātū ad substantiālē cōpositionem pertinet, modo connaturali cōstituta. Si autē non fingitur huiusmodi replicatio materiæ in multis partibus, & locis, nō potest mēte cōcipi, quo modo ex parua materia fiat magnum corpus, nō per rarefactionē (hoc enim non

*Puer in exi-
quo defunc-
tus corpore
resurgere in
maiori quo-
modo possit:*

*Gre. Nys.
Aug.*

est

est ad rem) sed cum debita densitate, quæ maior est in virili, quā in puerili corpore. Quia naturalis constitutio corporis in tanta densitate necessariō requirit tantā materiam, sicut & tantam quantitātē. Imo tanta quantitas necessariō postulat tantam materiam. Vnde, si pars materiæ auferatur, vel pars quantitatis tollēda est, vel necesse est, vt sine subiecto maneat. Quia quantitas veluti adæquatē adhæret materiæ, ita vt pars quantitatis parti materiæ respōdeat, & neque in vna parte materiæ intelligatur esse duplex pars quantitatis, neque vna pars quantitatis in duplici materiæ parte. Ergo, sicut ex parua quantitate non potest fieri magna equē, vel magis densa, nulla addita quantitate: ita neque ex parua materia potest fieri magnum corpus substantiale, & materiale, nulla facta additione materiæ. Respondetur ergo cum D. Thom. in 4. d. 44. q. 1. art. 2. q. 4. ad. 3. vt puer resurgat in magnitudine perfecta, & in corpore naturali modo cōstituto, necessarium esse aliquam additionem fieri. Quod non erit contra veritatem, & perfectionem resurrectionis, quia verē resurget idem numero, quod cecidit, habebitque totam materiam eandē, quam antea habuit, sed non illam solam, quia non habuerat integram, atque perfectam.

Ex his facile etiam intelligi potest, an sit de necessitate veræ resurrectionis, vt tota materia, quæ fuit in mortuo, restituitur homini suscitato. Dicendum est enim ad verā resurrectionē solum requiri, vt ex priori materia restituitur corpus humanum constans ex omnibus, quæ sunt caro, sanguis, & aliæ partes, & humores, quanquam aliquæ partes nō sunt simpliciter necessarię, sed ad quandam integritatem, ne corpus sit mutilum, aut imperfectum, vt latissimē explicat D. Thom. in 4. dist. 44. q. 1. art. 2. Illa ergo materia, quæ sufficiens fuerit ad huiusmodi corpus componēdum, resumetur, & satis erit ad veram resurrectionem. Si qua verō superfuerit, cum illa non sit necessaria corpori humano, nec erit necessaria ad veram resurrectionem: si tamen aliquid defuerit, aliunde suppleri poterit, vt dictum est.

Duo tamen supersunt dubia circa superius dicta. Primum est, vtrum non solum necessarium, sit vt materia totius corporis sit eadem: sed etiam, vt materia singulorum membrorum respectiue sit eadem, id est, vt

A ex eadem parte materiæ, ex qua prius constabat caput, constet postea, & similiter manus, iecur, pes, &c. Nam D. Thom. in 4. dist. 44. q. 1. art. 1. quæstiūcula. 3. indicat hoc esse de necessitate resurrectionis, præsertim loquendo de materia, quæ existerat in partibus diuersarum rationum. Quia facta variatione in huiusmodi partibus, fit varietas essentialis. Et hanc sententiam sequuntur ibi aliqui recentiores. At verō D. August. in Enchirid. cap. 89. & lib. 22. de Ciuitate, cap. 19. expresse negat hoc esse de necessitate resurrectionis. Quam sententiam sequutus est Anselmus in Elucidario, & ad Ephef. 4. & ex scolasticis supplementum Gabrielis in 4. d. 44. q. 1. art. 2. conclusionē. 6. quam dicit esse communem doctorū sententiam. Et probari potest ratione cōtraria illi, quam D. Thomas insinuarat. Nā si totum corpus constaret ex tota eadē materia, realiter, & substantialiter erit idem corpus, etiam si inter partes sit facta materiæ commutatio, quia huiusmodi varietas non facit substantialem diuersitatem, sed situale tantum, vel accidentalem, ergo ea nō obstante erit simpliciter idē homo, qui resurgit, erit ergo vera resurrectio. Et confirmatur. Nam de partibus homogeneis D. Thomas concedit non esse contra veritatē resurrectionis, quod situ transmutentur secundum materiam, ergo idem erit de partibus heterogeneis. Nam quauis hæ partes dicantur diuersarum rationum, hoc solum est quoad dispositiones, & accidentia (nam in substantiali compositione non differunt) ergo nō obstante prædicta transmutatione erit simpliciter idem homo quoad substantiam, atque adeo & vera resurrectio, quæ intrinsecē est mutatio substantialis.

Et hæc posterior sententia verior mihi videtur, si in rigore loquamur de his quæ necessaria sunt ad veram, & absolutam resurrectionem. Si autē loquamur de maiori perfectione resurrectionis, & prout illam futuram speramus, hoc modo probabilius est seruandam esse identitatē materiæ non solum in toto: sed etiam in partibus, quoad fieri cōmode possit. Hoc enim diuinę potētīæ facile est, habetque maiore quandā congruitatē, & pertinere interdū potest ad perfectā remunerationē, & vindictā, vt nimium in eadē parte, quæ fuit organū virtutis, aut vitij, præmiū, vel poena recipiatur. Sicut enim Sancti probāt resurrectionē, quia æquum

D. Thomas

Augustinus
Anselm.
Sup. Gab.Responsio
Identitas in
materia singulorum
membrorum quomodo sit de
necessitate
resurrectionis.

æquum est, ut corpus, quod fuit instrumen-
tum animæ ad opera iustitiæ, sit particeps
beatitudinis eius: ita probari potest con-
gruum esse, ut pars, nimirum oculus, per
quem Sanctus lacrymas conpunctionis ef-
fudit, resurgat etiam oculus, per quem San-
ctus Christi visione fruatur, iuxta illud Job
16. *Quem oculi mei conspexerunt*, & sic de
cæteris. Quæ ratio, & congruentia maior
est inter partes heterogeneas, quæ sunt in-
strumenta operationis, earumque ordo, &
situs intentus à natura est, quæque aliquo
modo formaliter distinguuntur: quam in
partibus homogeneis, quæ omnino sunt
eiusdem rationis, & earum situs, & ordo quo-
dam modo accidentarius est, & ita D. Tho-
mas supra interpretatur suam, & Augusti-
ni sententiam.

2. Dubium

*Unio animæ
& corporis
eadem in spe-
cie cum prio-
ri necessaria
ad resurre-
ctionem.*

Alterum dubiū est, an de necessitate re-
surrectionis sit eadem unio animæ, & cor-
poris, quæ antea erat. Vbi nō est sermo de
vnitate specifica. Nam hæc sine dubio est
necessaria, quia in resurrectione necesse
est, ut anima informet corpus modo, & cau-
salitate formali connaturali ipsi animæ, &
ē contrariū, ut materia suscipiat animam,
componatque hominem concurrente etiā
modo connaturali in genere causæ mate-
rialis. Hæc ergo causalitas necessario est fu-
tura eiusdem rationis, & speciei, ergo &
unio, quæ est ipsamet causalitas, seu quasi
via in tuo genere ad effectum istarum cau-
sarum componendum. Quin potius fortas-
se nō est possibilis unio inter materiam, &
animā alterius speciei: si tamē talis sit unio,
ut ex ea homo resultet. Nā sicut homo est
vnus speciei: ita & unio, & informatio, per
quam componitur, est vnus tantum ratio-
nis. De vnitate vero numerica potest esse
nonnulla ratio dubitandi. Hinc enim vide-
tur non solum nō esse necessarium: verum
nec possibile, ut idem modus vnionis resti-
tuatur. Quia non habet entitatem propriā,
sed solum est modificatio entitatis, & non
habet vnitatem numericam ab ipsa entita-
te, quam modificat, cum in eadem entitate
possint modi numero differētes successiue
fieri: ergo indiuiduatur hic modus ex eo,
quod hic, & nunc sit in tali re, ergo hoc ip-
so, quod sit diuerso tempore, & diuersa ac-
tione, quam prior modus, necessario erit
numero diuersus. Et confirmatur, nā prop-
ter hanc solam causam res successiue, quæ
semel transeunt, non possunt eadem nu-

A mero restitui, quia sunt modi quidam, qui
per se se indiuiduantur ex eo, quod hic, &
nunc fiant. Quocirca si ille modus vnionis
idem numero restitui potest etiam eadem
numero sessio poterit restitui: ergo & eadē
circulatio, & quælibet alia res successiua,
Hoc autem absurdum est: alias sequeretur
etiam ex natura rei semper redire eundem
numero modum, quandocunque in eadem
re, & in ordine ad idem, iterum, atque ite-
rum redit. Ut verbi gratia si postquam sur-
rexi, iterum sedeo in eodem loco, & cum
eodem omnino situ, eadem omnino nume-
ro sessio fiet, quæ ante præcesserat: & idem
est de figura, motu, & similibus. Quia in his
nulla est ratio distinctionis, nisi tēporis di-
uersitas, ergo vel hæc nunquam satis est ad
numericā diuersitatem, & ita redibit semper
idem numero, vel si aliquando sufficit, sem-
per illam efficiet, etiam in ordine ad diuinā
potentiam. In contrarium autem est. Quia
de essentia hominis nō tantum sunt mate-
ria, & anima, sed etiam unio earum inter
se, ergo de ratione huius hominis, non tan-
tum est hæc materia, & hæc anima, sed hæc
etiam unio: ergo ut verum sit reparari hunc
hominem absolutē, necessarium est etiam
hanc vnionem materiæ, & formæ restitui.
Respondent aliqui, illam vnionem esse ac-
cidents, & ideo non esse de necessitate eius-
dem hominis. Ita Viguerius in institutio-
nibus. c. 21. §. 2. versicul. 4. Sed hoc est fal-
sum, nam illa unio non est accidens, sed mo-
dus substantialis, cum ad compositionem
substantiæ intrinsecē pertineat.

C In hac re dicendum videtur nō esse sim-
pliciter ad veram resurrectionem necessa-
rium, ut idem modus vnionis materiæ, &
formæ restituatur. Ita docet D. Thom. in 4.
distin. 44. q. 1. art. 1. quæst. 2. ad 2. Quia
principia, quæ simpliciter constituunt hūc
hominem, sunt materia, & forma: unio au-
tem est conditio, & quasi via, & causalitas
in genere causæ materialis, & formalis ad
hunc effectum constituendum, & ideo effe-
ctus, seu homo erit simpliciter idem nume-
ro, si ex eisdem principiis constet, etiam si
unio sit numero diuersa. Sicut si Christus
nunc humanitatem dimitteret, & iterum
illam assumeret per aliam vnionem nume-
ro distinctam, nihilominus persona com-
posita eadem numero esset, quæ antea erat.
Addo vero non esse impossibile Deo eandē
vnionem numero reparare. Potuisset enim
ille

Viguer.

D. Thom.
Unio mate-
riæ, & for-
mæ eadē nu-
mero cū prio-
ri non est de
necessitate
resurrectio-
nis.

ille hanc vnionem numero nunc facere, si antea non fuisset: quod autem prius fuerit: cum iam non sit, non abstulit Deo potentiam ad illam faciendam. Item, Deus potuisset conseruare illam vnionem vsque ad hoc tempus, ergo eadem ratione poterit in priori, & posteriori tempore illam efficere, non conseruando eam in tempore medio: nulla est enim maior repugnātia, cum conseruare sit reuera efficere. Tandē Deus non pendet in sua actione à circumstantijs, nec determinatur ab illis ad agendum hoc potius quā illud: sed à sua voluntate. Et hæ rationes (vt verum fatear) procedunt de omnibus rebus, & modis præsertim permanentibus (vt nunc abstraham à disputatione de successiuis) Nequē inde tamen fit, naturaliter semper eundem numero modū redire, quandoquē redit omnino similis in specie. Hi enim modi, sicut & res aliæ permanentes, non distinguuntur numero ex circumstantijs extrinsecis, quia hic, & nunc fiunt (sunt enim hæc valde extrinseca) sed distinguuntur seipsis. Nam eo modo, quo habent esse, per illud distinguuntur, sicut & constituuntur. Tamen quamuis res hæc non distinguantur numero per illas circumstantias: sed agentia naturalia determinantur ad agendum hoc indiuiduū potius, quā illud à subiecto, & circumstantijs, & ideo successu temporis efficiunt formas, & modos numero diuersos in subiecto. At Deus non pendet, nec determinatur à subiecto, & circumstantijs, ideoquē potest & efficere vnionem numero diuersam, & eandem reparare pro sua voluntate. Ex quo tandem probabilius existimo de facto reparari in resurrectione eandem numero vnionem, quæ antea fuerat inter materiā, & formam. Quia licet hoc non sit simpliciter necessarium ad vnitatem eiusdem hominis: tamen aliquid confert ad perfectionem vnitatem. Cum ergo tam facile possit Deus eandem numero restituere, sicut nouā efficere, verisimilius est eandem restituere.

SECTIO III.

Vtrum ad resurrectionem eandem requirantur accidentia, idemque sexus.

Circa priorem partem loqui possumus (sicut in alijs diximus) vel de identitate specifica, vel de numerica. Et videtur sanè neutram vnitatem requiri. Quia cum resurrectio dicat mutationem substantialem (vt diximus) si restituatur eadem numero substantia, erit vera resurrectio, etiam si nulla accidentia restituantur, neque eadem, neque similia. Et ita videtur de resurrectione sensisse Eutyches qui dixit resurrectura quidem corpora, non tamē palpabilia: sed aere subtiliora. Qui error solet etiam tribui Origeni, qui videtur negasse, futura esse corpora organica, sed rotunda, vt videre licet in Prateolo verb. Origenis, & ver. Eutychiani. Castr. verb. resurrectio, hæres. 2. & 13. & videri etiam potest Sixtus Senen. lib. 5. Bibli. annot. 143. qui eū vindicat ab hac nota. Dicendum itaque in primis, necessaria esse aliqua accidentia saltem similia in specie. Quod exillimo certum, quia de fide certum est ad veritatem resurrectionis pertinere vt resurgat corpus heterogeneum habens ossa, carnem, & nervos, cæteras partes apte dispositas, vt per animam rationalem viuificentur: sed hæc dispositio fieri nequit sine aliquibus accidentibus, ac temperamento connaturali corpori humano, hæc ergo accidentia necessaria sunt, saltem specie similia. Consequentia cum minori euident est. Maior verò constat ex scripturis supracitatis, in quibus ossium, & carnis resurrectio promittitur. Vnde Christus aiebat. *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Hoc ergo exemplo capitis nostri (vt inquit Concilium Toletanum. 11. in confessione fidei) *confitemur veram fieri resurrectionem carnis omnium mortuorum, neque in aëre, vel qualibet alia carne (vt quidam delirant) resurrecturos nos credimus: sed in ista, qua viuimus, mouemur, & sumus.* Ex quo testimonio euidenter colligitur, ad veritatem resurrectionis non tantum requiri eandem materiam primam. Hanc enim fortasse non negassent, saltem secundum identitatem specificam, Eutyches, Origenes, & alij, qui dicebant corpora resurgentium futura aërea, vel rotunda. Nam hæc corpora eiusdem materiæ essent cum terrestri: differrent autem in temperamento, & dispositione. Ergo illi fuerunt hæretici non negando identitatem materiæ: sed veritatem temperamenti corporis humani, & partium eius, quod tēperamentum

Reproduc-
tio earundem
numero verū
permanentium
possibilis
Deo.

Vnio inter
materiam, &
formam ean-
dem cum
priori recupe-
ratur in re-
surrectione.

Origen.
Prateol.
Castr.
Six. Senen.

Identitas
accidentium
specifica ad
resurrectionem
necessaria.

Luc. 24.
Conc. Tol.

ramentum in accidentibus consistit. Ratio A vero est, quia licet resurrectio essentialiter sit mutatio substantialis: tamen substantia, quæ per illam fit, non potest naturaliter consistere absque huiusmodi accidentibus, & ideo, quamvis hæc accidentia per se primo non requirantur, tanquam de essentia ipsius resurrectionis, vel primarij termini eius: requiruntur tamen per se secundo, ut dispositiones, & proprietates necessariæ ad eam unionem, quæ per resurrectionem fit, vel eam consequentes. Vnde intelligitur non solum esse necessaria hæc accidentia similia in specie: sed etiam in illo gradu, & temperamento quod possit esse connaturale corpori humano tum in specie, tum in individuo. Quia ratio facta æque de his omnibus procedit: de alijs autem accidentibus non est eadem ratio. Et propter hanc causam non dixi esse necessaria omnia accidentia, sed aliqua. Nam si qua erant in homine prius vivente aduentitia, nihil ad perfectionem conducentia, neque ad naturalem rei statum, hæc non est necesse redire, quia neque pertinent ad identitatem simpliciter hominis, neque ex illa sequuntur. Et similiter fieri potest, salva veritate resurrectionis, ut homo resurgens habeat multa accidentia, quæ prius non habuerat nec in individuo, nec in specie. Quia hoc non repugnat cum vera eiusdem hominis unitate, neque est contra naturalem perfectionem eius, sed spectare potest ad altioris eius perfectionem, & statum. Et hoc modo salva veritate resurrectionis potest, corpus animale resurgere spirituale, & quod erat mortale, resurgere immortale, ut Apostolus dixit, 1. ad Corin. 15. & in sequentibus latius declarabimus.

1. Cor. 15.

Restitutio
eorumdem
numero ac-
cidentium
cum priori-
bus num sit
ad resurre-
ctionem ne-
cessaria.
D. Thom.

Secundo de unitate numerica dicendum est quædam esse accidentia, quæ post mortem hominis, & dissolutionem compositi semper manent in altera ex partibus separatis, ut intellectus, & voluntas in anima, & & quantitas in materia prima, iuxta probabilioris sententiam, ut ad hoc etiã propositum docuit D. Thom. in. 4. d. 44. q. 1. art. 1. q. 1. ad 3. Et hæc accidentia necesse est, ut eadem numero redeant. Quia necessario consequuntur eadẽ principia substantia- lia, quorum unio per resurrectionem fit. Alia vero sunt accidentia, quæ per se pendent à toto composito & illo dissoluto, vel statim pereunt, ut sensus, vel paulatim corrumpuntur, ut calor, & aliæ qualitates: & de his, si

in rigore loquamur, dicendum est non esse simpliciter necessaria ad veram resurrectionem. Ita D. Thom. lococit. ad. 4. Et patet, quia quamvis illa varientur, potest eadem substantia consistere modo connaturali. Declaratur exẽplo, nam quando Christus v. g. illuminavit cæcum, non est necesse, ut eundem omnino numero visum illi restituerit, quem antea habuerat, aut quem habiturus esset, si à principio generationis non impediretur. Quæ est enim huius rei necessitas? Sicut enim ignis quocumque calore, etiam si numero distinctus sit, erit contentus, & connaturali modo existet: ita si homo recipiat visum suæ naturæ accommodatum, satis illi erit, tametsi idem numero non sit: idem ergo dici poterit in resurrectione. Et de facto ita esse futurum sentiunt D. Thom. Scot. & Duran. Sotus, & alij, in. 4. dist. 44. & idem D. Tho. 4. contr. Gent. c. 81. ad 2. objectionem. Sed licet hoc probabile sit, verisimilius tamen est, in resurrectione hominum, quæ erit perfectissima, restitutum iri eadem numero accidentia, præsertim illa, quæ sunt aliquo modo intrinseca naturæ, ut sunt facultates sensuum, & similes. Quod indicatur verbis illis Iob, *quem oculi mei conspexerunt sunt.* Et congruentia adiungi potest. Quia hoc est Deo æque facile, & pertinet ad quandam rationem iustitiæ, ut iidem sensus, qui fuerunt organa merendi, sint etiam præmij participes. Et hanc opinionem elegit Palacius, in. 4. dist. 43. disput. 2. in fine.

D. Thom.
Scot.
Duran.
Sot.

Iob. 19.

Palac.

Ex his oritur ratio dubitandi circa posteriorem partem quæstionis de identitate sexus, eiusque resolutio. Sexus enim non pertinet ad substantialem identitatẽ eiusdem compositi. Nam si constet ex eadem materia, & anima, erit idem compositum, quamvis sexus varietur. Neque etiam pertinet ad ea, quæ intrinsece consequuntur substantialem hominis compositionem: sed videtur esse quoddam accidens valde extrinsecum consistens tantum in figura quadam, & situ aliquarum partium corporis humani, ergo licet varietur, vel omnino tollatur, non tolletur veritas resurrectionis. Et confirmatur, nam ita fiet in hominum resurrectione, quæ tamẽ perfectissima erit. Assumptum patet ex Basilio Psal. 114. & Hieronym. ad Ephes. 5. ubi sic inquit. *Forcamus, & viri uxores, & anima nostra corpora: & uxores in viros, & corpora redigantur in ani-*

Basil.
Hieron.

in animas, & nequaquam sit sexuum vlla diuersitas. Sed quomodo apud Angelos non est vir, & mulier, ita & nos, qui similes Angelis futuri sumus, iam esse incipiamus, quod nobis in celestibus repromissum est. Similia habet Athanas. serm. 3. contra Arrian. non longe à fine.

Athanas.

In generali resurrectione futura sexuum distinctio.

Tertullia. Hierony. Aug.

Ephes. 4.

Luc. 10.

Beda.

Chrysost.

Euthym.

Dicendum verò est in primis, in futura generali resurrectione hominum seruandâ esse sexuum diuersitatem ita, vt in eo vnusquisq; resurgat, in quo conceptus fuit. Hoc certum est, vt constat ex doctrina omnium scholasticorum in. 4. dist. 44. nequè aliquis catholicus id vertit in dubium, sed solum illi hæretici, qui humanum corpus organicum negarunt futurum esse in hominibus resurgentibus. Sancti verò Patres sicut credunt illa corpora futura esse suis organis distincta, & composita, ita distinctionem sexuum in eis futuram agnoscunt. Vt disertè tradunt Tertul. lib. de resurrectione carnis. c. 60. & sequentibus, Hieron. Epist. 61. supracitata ad Pammach. de erroribus Ioannis Ierosolymitani, & in Epistola 27. ad Euloch. non longe à fine, & August. 22. de Ciuit. c. 17. vbi refert quosdam dixisse resurrecturos omnes in sexu virili (quem errorem aliqui tribuunt Armenis) propterea quòd Paulus ad Ephes. 4. dixit, *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Quorum sententiam ipse rejicit. Primò, quia distinctio sexuum non ad vitium, sed ad naturam pertinet. Et quamuis ad veterem vsum futura non sit, potest tamen deseruire ad decorè, & vt laudetur Dei sapientia, atque clementia, qui & quod non erat fecit, & liberauit à corruptione, quod fecit. Secundo, quia Christus interrogatus à Saduceis, cuius in resurrectione futura esset vxor illa, quæ septem viros habuerat, non respondit in eo statu non esse futuros viros, & fœminas sed non futuras nuptias; supponens potius futuras tunc fœminas, non tamen ad vsum nuptiarum. Quod argumentum eodem modo ponderauit Beda Luc. 20. vbi eandem sententiam docet. Indicauit etiam Chry. hom. 71. in Matt. & clarius Euthym. suo cap. 53. dicens. *Neq; viri matrimonium contrahent, neq; mulieres n. ptui tradentur.* Et notat, Lucam addidisse, *Neque amplius mori poterunt. Quia nuptia propter mortem facta sunt, & loco mortuorum alij generantur, vbi autem nō est mors, iam neq; nuptia sunt.* Quæ verba optimè con-

A firmant, quòd intendimus: caute tamen legendà sunt. Quia nuptiæ etiam in statu innocentia fuissent, vnde non tantum propter mortem introductæ: sed propter multiplicandos homines, donec impleretur numerus electorum. Ex quo potest eadem proportionem ratio confici. Quia post generalem resurrectionem iam erit numerus electorum impletus: non ergo erunt nuptiæ necessariae. Manebit tamen sexuum distinctio propter alias causas. Tertiam rationem addit D. Thom. in. 4. distin. 44. q. 1. artic. 3. quæstiunc. 3. Quia ad perfectam resurrectionem oportet, vt redeat idem numero homo secundum omnes conditiones, quas postulat talis natura non solum specifica, sed etiam individualis. Sed hanc sexuum diuersitatem postulat in primis ipsa natura specifica, cuius diuersi gradus implentur per huiusmodi varietatē. Deinde talis indiuidua natura, sicut postulat certum temperamētum, & dispositionem, ita & sexum determinatum, ergo. Vltimam rationem ad iungere possumus, quia vel omnes homines resurgent vnus sexus, vel nullius. Hoc posterius dici nullo modo potest, si pro constanti supponamus illa corpora futura esse organica, & verè humana, ac integra, & non monstruosa, nec mutila. Nam si propter fictam quandam honestatis speciem, quis existimet priuanda esse corpora gloriosa sua integritate, & naturali compositione: eadem ratione dici posset, non habitura multa alia membra, quæ turpitudinem præ se ferunt, aut pudorem. Si autem primum dicatur, inquiri, cur vnus sexus retinendus sit, & rejiciendus alius? Nunquid propter vitandam concupiscentiam, & pudorem? Sed hoc nullius momenti est, quia in statu innocentia nullus erat pudor, nequè concupiscentia inordinata, propter summam animæ rectitudinem, & naturæ integritatem: ergo multo minus est, quòd in resurrectione timeatur. Dices hoc solum, procedere in Sanctis, non verò in damnatis. Respondetur, primum nullum esse incommodum, quòd illi pudore afficiantur. Deinde illi etiam non patientur concupiscentia motus, nam suo modo habebunt corpora, quæ ab intrinseco alterari non possint, sed solum ab igne, & alijs agentibus externis, quæ fuerint instrumenta diuinæ iustitiæ. Adde, eos tanta tristitia, ac dolore afficiendos esse, vt nul-

D. Thom.

lus eis futurus sit voluptatis & concupiscentiæ locus. Vel fortasse rejicietur sexus foemineus, quia imperfectus ut enim Aristoteles dixit, foeminae sunt ex quodam defectu naturæ. Sed nequæ hoc dici potest, tum quia ad perfectionem vniuersalis naturæ pertinet ipsa varietas rerum, etiam si in perfectione sint inæquales. Tum etiam, quia licet sexus virilis ex suo genere perfectior sit: tamen etiam sexus foemineus est per se intentus à natura. Vnde non dicitur esse ex defectu naturæ, quia sit monstrosus, aut per accidens: sed quia in eo generatio naturalis est minus perfecta, ergo seruetur eadem diuersitas in perfectissimo statu naturæ. Quod ergo Paulus dixit, omnes resurrekturos in *virum perfectum*, non propter sexum: sed propter perfectionem ætatis, & iudicij dictum est, ut Ambrosius ibi exponit. Vnde nomine viri, foeminae etiam comprehenduntur, sicut in illo Psal. *Beatus vir, qui timet Dominum*; ut Hieronymus, & August. exposuerunt. Patres verò citati solum sentiunt, non esse futuram sexuum diuersitatem, quoad usum, secus quoad substantiam.

Ex quo vltius inferre possumus, quamuis non sit simpliciter necessarium ad veram resurrectionem substantialem, ut seruetur idem sexus in eo, qui resurgit: pertinere tamen maximè ad perfectionem resurrectionis. Priorem partem probat ratio dubitandi in principio facta, & quia sine dubio posset Deus eundem hominem transmutare ab vno sexu in alium, seruata identitate numerica substantiali, ergo posset etiam suscitare eundem numero hominem in alio sexu, ergo tunc esset vera resurrectio. Posteriores vero partes prebant omnia, quæ adduximus de futura resurrectione. Nam ex illis constat, hoc pertinere ad maiorem quandam identitatem eius, qui resurgit, & ad statum quasi connaturalem, qui in resurgente requiritur. Quia licet resurrectio in modo sit supernaturalis: tamen terminus eius res naturalis est (præcise loquendo de substantiali resurrectione) & ideo, ut perfecta sit, connaturalem in suo termino requirit statum.

SECTIO III.

Utrum resurrectio sit mutatio instantanea.

HAc in re nulla est difficultas, quod attinet ad substantialem ipsam mutationem. Non enim est dubium, quin possit fieri in instanti, & quod hic modus sit maximè proprius, & accommodatus tali mutationi. Nam si generatio substantialis sit in instanti, multo magis resurrectio. Item primi hominis productio facta est in instanti, ergo & resurrectio de se est mutatio instantanea, est enim eadem ratio. Nam in vtraque actione facta est vnio totius animæ cum corpore, per diuinam virtutem. Dico autem hunc modum esse possibilem, & magis accommodatum ex natura rei tali mutationi. Quia si Deus vellet vnire animam corpori successiue, non dubito quin de potentia absoluta id facere posset. Nam licet anima indiuisibilis sit, & tota simul necessario vniri debeat cui vnitur, tamen, hoc ipso quod ex parte corporis est extensio, & diuisibilitas, potest ratione illius successiue fieri vnio, altero ex duobus modis. Primò, ut vnio in primo aliquo instanti fiat in aliqua certa, ac determinata parte corporis, & deinde successiue extēdatur ad reliquas. Secundò ut in nullo primo instanti intrinseco fiat vnio animæ, cū determinata parte corporis: sed successiue, & in tēpore fiat. Neuter enim modus inuoluit contradictionem, tamen posterior est a pte præter naturam rerū substantialium, præsertim viuētiū: prior vero modus nec est cōsentaneus diuinæ virtuti, quæ quantum in se est perfecte, & efficaciter efficit actiones suas, quādo ex parte illarum non est repugnantia: nec etiam est cōsentaneus ipsi actioni, & termino eius: est enim substantialis, & ut sit perfectus, postulat certam quantitatem, in qua totus redeat.

Itaq; de substantiali mutatione nō est difficultas: de mutatione verò accidentali, quā necesse est substantiali coniungi, ut fabricetur, & suis organis corpus disponatur, ut ad animā recipiendam aptum sit, dubitari potest. Nā Aug. epist. 49. q. 1. significat totum hoc futurum esse in instanti: imò (quod difficilius est) etiam si materia, ex qua componendum est corpus, varijs in locis dispersa sit, eadem celeritate fore corpus fabricandū, ac si tota esset simul. Et ita exponit verba illa. 1. ad Cor. 15. *In momento, in ictu oculi*, q. Cor. 15. Et quæ verba tractans etiā Hieron. epist. 152. ad Minerium. *Ad (inquit) saltē in breui spacio, sed in atomo, et in puncto temporis, atq; momento*.

Mutatio substantialis in resurrectione in instanti.

Aug.

1. Cor. 15. Hieron.

Theodor.
Oecumen.
Anselm.
Gre. Nis.

mento. Et idem sentiunt Theodor. Oecumenius, Anselmus, & alij. 1. ad Corin. 15. & 1. ad Thessalonicens. 4. & Greg. Nyss. oratione. 3. de resurrect. In contrarium verò est, quia hæc mutatio accidentalis videtur intrinsecè petere successionem.

Quocirca in hac mutatione accidentali distinguere oportet. Nam quædam fit solo motu locali, quæ valde remotè concurret, ut est congregatio materiæ, seu cinerum in locum resurrectioni aptum: & hæc successivè fieri postulat, & ita fiet, quamvis brevissimo tempore. Quia vel aliter fieri non potest, vel (si quo modo potest) non oportet multiplicare miracula sine necessitate, præsertim cum Paulus, qui dixit, *In momento*, dixerit etiam, *In istu oculi*, quod brevissimam temporis moram significat. Alia mutatio fit sola alteratione, ut est intensio, vel temperamentum qualitatum: & hæc (si per se tantum consideretur) non est dubium, quin possit fieri in instanti, quanquam ratio resurrectionis ex se considerata, hoc non requirat. Quia licet ponamus hanc mutationem successivè fieri, in termino eius fieret in instanti resurrectio. Neque hoc etiam pugnaret cum sententia Apostoli, quia posset illud tempus esse brevissimum. Nihilominus tamen, si consideremus virtutem Dei infinitam, probabile est de facto non futuram successionem in hac mutatione præcise considerata. Quia qualitates, quæ per hanc mutationem fiunt, non requirunt per se successionem in sua productione: sed solum ratione resistantiæ, quam agens non potest subito superare, respectu autem infinitæ potentæ Dei nulla est resistantia in contrariis qualitatibus, & ideo in hac mutatione præcise considerata nulla est successio necessaria.

Alia vero est mutatio, quæ licet alteratio sit, habet tamen quandam mutationem localem coniunctam, ut est rarefactio, & condensatio. Et de hac mihi non est dubium, quin natura sua, & seclusis alijs miraculis petat successivè fieri. Quia non fit sine aliqua mutatione loci, tunc ipsius corporis, quod condensatur, & rarefit: tum corporis ambientis, quod vel alteri corpori cedit, quando rarefit, & maiorem locum occupat; vel ad replendum vacuum accedit, quando aliud per condensationem ad minorem locum contrahitur. Ex quo fit, ut ratio resurrectionis per se non requirat, ut hæc mu-

Atatio in instanti fiat. Quia resurrectio non postulat plura miracula, quam sint necessaria, ut idem, quod ceciderat, resurgat. At vero hoc miraculum non est necessarium, quia licet organizatio ratione condensationis, & rarefactionis breviter tempore fiat, nihilominus in termino eius resurget in instanti idem homo.

An vero de facto mutatio hæc futura sit in instanti, nec ne, inter scholasticos controversum est. Aliqui enim affirmant, ut Scot. in 4. dist. 43. q. 5. Durand. q. 4. Paludanus. q. 4. Sotus. q. 2. artic. 3. Qui tamen inter se diffident in explicando, quomodo possit localis mutatio in instanti fieri. Durandus enim existimat id esse impossibile, & ideo conatur inquirere modum, quomodo id fiat sine loci mutatione. Sed id non assequitur, quia reuera non potest, ut Sotus satis ostendit. Neque etiam quod Paludanus dicit, satisfacit, scilicet, hanc mutationem fieri, ut comitantem generationem, vel corruptionem, & ideo posse fieri in instanti, ut ipse latius declarat. Non (inquam) satisfacit. Quia si quod generatur est densius, vel rarius, quam erat illud, ex quo genitum est, semper manet eadem difficultas, quomodo in instanti generari possit sine prævia dispositione, quandoquidem necesse est, ut maiorem vel minorem locum occupet. Scotus ergo admittit motum localem divina virtute fieri in instanti, & in re idem dicit Sotus: corrigit tamen modum loquendi, ut scilicet, non sit motus, sed mutatio. Alij verò Theologi negant hanc mutationem fieri in instanti, sed tempore brevissimo. Ita sentit Viguerius in Instit. c. 21. §. 2. vers. 3. qui ta-

tamen falso nititur fundamento. Existimat enim hanc organizationem ministerio Angelorum esse faciendam, quod est sine fundamento dictum, & contra ceteros Theologos, qui solam congregationem cinerum, quæ per motum localem fit, Angelis concedunt. Sed de hac re postea.

In præsentī ergo dubitatione verū existimo, posse Deum hanc organizationem facere in instanti, ut in simili questione dixi supra tractando de Christi conceptione, ubi explicui modum, quo intelligi potest mutatio loci in instanti, quæ ibi intercedit. Est enim eadem omnino ratio in præsentia, quare non est, quod plura hac de re addamus. An vero Deus sit vsurus hac potestate, & factururus hoc miraculum in generali

Scot.
Durandus.
Palud.
Sotus.

Viguer.

Organiza-
tio in resur-
rectione, an
debeat in in-
stanti fieri.

resurrectione hominum, incertum est. Nā **A** Scripturæ, quæ de hoc loquuntur, interdū indicant successionem, vt Ezech. 37. interdum subitam mutationem, quæ breuissimū tempus admittit. Ita etiam loquuntur Patres supracitati, & expositores omnes. Nec videtur vlla sufficiens necessitas ad multiplicanda miracula. Et ita probabilē hāc partem existimo: tamen etiam cōtraria potest facillimē defendi. Nā cū in eo opere Deus immediatē operetur sua infinita virtute, ad illius decorem, & manifestationem pertinet, vt sine vlla mora operetur. Item quia aliā oporteret ibi fieri aliquas transmutationes substantiales medias, quod non videtur expediens. Est ergo probabile, hanc mutationem in instanti fieri. Illud tamen est certum, siue fiat in instanti, siue in tempore: tamen in quoddam instanti terminari, & compleri in quo simul fit vnio animæ cum corpore. Vnde valde errant, qui cū admittant organizationem fieri in instanti, dicūt nihilominus duratione antecedere vnionē animæ ad corpus. Sūt enim hæc pugnātia. Quia vel illa organizatio pertingit vsquē ad vltimam dispositionem, & ita in eodem instanti inducetur forma, vel nō pertingit, & ita non tota organizatio fit in instanti, cū aliquid sit illi addendum in alio tempore, vel instanti.

SECTIO V.

Utrum resurrectio sit supernaturalis mutatio, à physica generatione essentialiter distincta.

Ratio dubitandi esse potest. Quia, si substantialē mutationem consideremus, nihil in ea videtur diuersum ab ea naturali actione, qua in hominis generatione anima corpori vnitur. Nam in primis terminus integer est idē: & similiter terminus formalis, quia tam anima, quam vnio animæ ad corpus est eadem, seu eiusdem speciei, & naturalis omnino. Rursus vtraque actio fit in instanti, & vtraque, quatenus est vnio ad materiam, pendet ab illa, vtriusquē quoq; principiū immediatū est Deus. Nam licet in generatione naturali agens proximum attingat dispositiones vltimas: nō tamen attingit immediatē vnionem, quæ est modus ipsius anime, & spiritualis, sicut illa: ergo nihil est, in quo possit vna mutatio ab

alia essentialiter differre. Confirmatur, & explicatur hęc ratio. Nam postquā Deus aliquem suscitauit, eadem actione cōtinuata, ac durante conseruat illam vnionē animæ, & corporis, quia illam fecit in primo instanti resurrectionis (nulla enim alia actio est necessaria, neq; oportet sine causa illas multiplicare), sed illa actio, qua conseruat vnionem, est eiusdem rationis, cū ea qua conseruat quemlibet alium hominem, & vnionem eius animæ ad corpus in generatione factam, quia homo suscitatus (ceteris paribus) tam naturali modo existit, & cōseruatur, sicut homo genitus, ergo etiam illa actio, qua homo refurgit, est eiusdē rationis cum illa, qua primo generatur. Et hæ rationes procedunt de substantiali actione, & mutatione. Tercio tamē possumus eodem modo argumentari de mutatione accidentali, quæ est ad disponendum, & organizandum corpus. Nam si fit in tempore, ad summum differt in velocitate, & in agēte (quæ differentia est accidentalī, vel extrinseca) in reliquis autem omnino conueniunt, scilicet in termino, in subiecto, & in eductione de potentia illius. Si autem mutatio illa fiat in instanti, ad summum different tanquā mutatio instantanea, & successiua, quā differentiam multi arbitrantur esse accidentalem, quando terminus est omnino idem, habens in se aliquam latitudinem. Et licet in hoc admittamus essentialē diuersitatē, non erit maior, quam sit inter calefactionē factā in instanti, vel in tempore, quæ nihil videtur referre, cum inter actiones naturales possit hęc differentia reperiri.

In contrariū vero est, quia resurrectio (vt dicemus) est actio omnino supernaturalis, ergo non potest esse eiusdem rationis cum actione naturali, qualis est prima generatio, seu vnio animæ, & corporis.

De hac re nihil inuenio ab scholasticis dictum: triplex tamen potest excogitari dicendi modus. Quos vt explicemus, prius distinguere possumus rationem actionis, prout dicit ordinem ad causam efficientē, seu actiuum influxū illius, & rationem passionis, prout tantum dicit ipsam vnionē in fieri, quatenus transmutat subiectum in ordine ad talē terminū: hæ namq; duæ rationes formales diuersæ videri possunt, & intelligi potest variari vna, etiam si alia non varietur. Vt v. g. si Deus se solo producat gratiā in anima, vel per sacramentū corporeū,

immutatio passiva animæ eiusdem rationis videtur, quia ex parte animæ idem est modus receptionis, & ex parte etiā gratiæ idem modus unionis, tamen in fieri passivo, quam in facto esse. At vero actiones, quibus gratia illis modis producit, distinctæ rationis sunt. Tum quia una fit modo magis miraculoso, quam alia. Tum etiam quia una pendet essentialiter ab instrumento corporeo, à quo non pendet alia. Ad quam doctrinam confirmandam confert quod D. Thom. 1.2. q. 1. artic. 3. & alijs locis docuit, actionem, ut actionem specificari à principio agendi, quod propriè intellectum de principio agendi non materialiter sumpto, sed formaliter, quatenus virtutem habet ad operandum, verum est. Et ex hoc principio intelligitur posse respectu eiusdem effectus variari actiones, etiam si modus passionis seu receptionis idem sit.

Hoc ergo supposito, primus dicendi modus est, substantialem mutationem resurrectionis, quatenus dicit passivam receptionem ex parte corporis, esse eiusdem rationis cum mutatione substantiali generationis, propter rationes primo loco factas; nihilominus tamen actionem, per quam fit à Deo hæc mutatio in resurrectione, esse diversam ab ea, qua fit hominis generatio, propter rationem in contrarium factam, & alias, quas statim addemus. Sed hic modus dicendi difficultatem patitur: tum in explicando, quomodo actio illa fit alterius rationis. Tum etiam in assignando differentiam inter actionem, & passionem quoad hoc. Priorē partem explicabimus statim in secunda sententia; posterior declaratur. Nam, cum dicitur, mutationem passivam esse eiusdem rationis, inquiri, quid intelligatur nomine mutationis passivæ. Nam vel intelligitur acquisitio novi modi unionis, qui fit in materia, quando animæ coniungitur. Et hoc non, quia si hic modus consideretur in facto esse, naturalis quidem est: tamen etiam modus unionis, qui fit in anima, est naturalis. Si autem consideretur in fieri, etiam in illo potest considerari ratio actionis, sicut consideratur in unionem ipsius animæ; ergo si actio, qua fit unio ex parte animæ, est supernaturalis, etiam actio, qua fit unio ex parte materiæ, erit supernaturalis; & è contrario uterque modus potest considerari per modum passionis, & uterque erit vel naturalis, vel supernaturalis. Non enim est maior ratio de uno, quam de alio, igitur non potest in hoc

A sensu accommodari dicta distinctio. Secundo igitur nomine passivæ immutationis potest intelligi ipsa unio anime, quatenus de nouo afficit immutatque materiam seu tota illa unio, quæ de nouo fit, non ut est ab agente, sed ut afficit subiectum. Et in hoc sensu impugnatur prædicta sententia primo. Quia passio hoc modo explicata non differt ex natura rei ab actione, sed tantum ratione. Ipsa enim noua actio in passio recepta, est passio, & immutatio eius, & via, qua ad nouum terminum tendit, seu transmutatur. Quæ habitudines mente quidem distinguuntur in re autem non dicunt modos distinctos. Nulla est enim necessitas, vel ratio huiusmodi distinctionis, ergo non potest actio esse alterius ordinis supernaturalis, quin passio ad eundem ordinem pertineat, sola enim rationis distinctio non sufficit eas in diuersis ordinibus constituere. Secundo, quia etiam si admitteremus distinctionem ex natura rei inter illas, nulla tamen esset ratio, ob quam una sit censenda supernaturalis, & distinctæ speciei, & non altera. Quia si actio est supernaturalis, oportet, ut respiciat Deum ut principium efficiens supernaturale; ergo cum potentiæ actiue respondeat potentia passiva proportionata, etiam passio respiciet materiam non secundum potentiam naturalem, sed obediētiālem; ergo similiter ratio passionis erit diuersa.

Secundus dicendi modus esse potest, resurrectionem absolutè esse mutationem speciei diuersam ab hominis generatione. Quia ita potest explicari. Primo, si teneamus ultimam dispositionem, quæ in generatione naturali ordine naturæ antecedit introductionem animæ, esse principium efficiens illam unionem tanquam instrumentum generantis. Hoc enim posito facile est actionis distinctionem, quia actio quæ fit in generatione hominis essentialiter pendet ab ijs principiis & instrumentis per quæ naturaliter fit: & fortasse etiam pendet ab actuali influxu uteri materni: at verò actio quæ fit in resurrectione, pendet à solo Deo ut operante præter causas naturales & supra totum ordinem earum. Secundo etiam si dicamus dispositiones materiæ non esse instrumenta efficientia unionem, sed materialiter tantum concurrere, & solum Deum esse immediatum principium efficiens tam generationem, quam resurrectionem, nihilominus in ipso Deo possumus distinguere, duplicem rationem agendi, alteram qua consideratur ut principium naturæ,

naturæ, operans per virtutem, influxum-
quæ naturæ debitum: alteram qua est ope-
rans supra totum naturæ debitum. Et
iuxta has duas rationes distingui poterunt
actiones quæ manant à Deo, vno vel altero
modo operante. Actio enim Dei quæ in
naturalis hominis productione interuenit,
est iuxta naturæ debitum: & ita est à Deo
præcisè vt principio naturæ accommoda-
to: actio verò resurrectionis est à Deo vt
operante supra totum ordinem naturæ.
Ex diuersa autem actione sequitur diuer-
sa passio propter rationes factas contra pri-
mum modum.

Sed neq; hic modus mihi satisfacit; nā in
primis supponendum est etiam resurrectio-
nem, vt dicit substantialem vnionē, fieri in
materia disposita, atq; adeo ibi dispositio-
nem vltimā ordine naturæ antecedere in-
troductionem animæ; nam eadem est ratio
quoad hoc de resurrectione, & de quacun-
q; alia hominis productione: quia semper
anima vnitur eo modo quo eius natura
exigit: exigit autē vt vnatur subiecto dis-
posito. Hinc ergo fit non esse necessarium
has actiones distingui ex parte dispositio-
nū, nam eo modo quo concurrunt in prima
productione, poterunt concurrere in secū-
da, nisi aliūde sit specialis repugnantia, quæ
assignari non potest. Solum ergo poterit
esse differentia in modo efficiēdi ipsas dis-
positiones, quæ differentia accidentaria
est, & valde remota respectu ipsius actio-
nis substantialis, & in se cōsiderata, fortas-
se non est essentialis, vt argumentabamur
in principio huius dubitationis. Deinde
illa duplex ratio efficiēdi in Deo in præ-
sente solū videtur pertinere ad quandā ex-
trinsecam denominationem, non ad phy-
sicam rerum distinctionē, quia quod con-
cur sus sit debitus, vel non debitus, non sufficit
ad diuersitatem physicam, si aliās non sit
distinctio in termino, vel in modo agendi:
sicut in rebus naturalibus motus violētus &
naturalis si ad eundem terminū tendant, nō
differunt specie intrinseca, sed denomina-
tione: quia vnus est cōsentaneus nature, al-
ter verò nō. Et similiter in materia de gra-
tia propositio alicuius obiecti, & inspira-
tio aliqua, vocatur donū gratiæ, & super-
naturale, quādo datur præter naturæ debi-
tū & ordinem, quamuis ipsa motio in se sit
naturalis: ergo idem erit in præsentī. Quod
præterea ita declaro; Cū Deus per resur-
rectionem infundit animā corpori, quam-

A uis operetur in materia vltra debitum na-
turale, non tamen vltra naturalem capaci-
tatem materiæ: quia reuera ibi materia cō-
currit per naturalem potentiam passiuam
qua est capax animæ: hæc enim semper est
eadē & immutabilis, siue anima prius fue-
rit in materia, siue nō: ergo etiam Deus tūc
operatur vt principiu naturæ quoad actio-
nem quam efficit, quamuis quoad debitum
liberalius operetur, quā natura postulet.
Sicut si Deus illuminaret hunc aërem sine
sole, vel alio luminoso, aliquid quidē face-
ret vltra naturæ debitū, tamen id quod fa-
ceret eiusdem rationis esset cū alio lumi-
ne & illuminatione naturali. Quin potius
addo vlteriū etiam sub hac ratione debiti
nihil deesse substantiali vnionī, quæ fit in
resurrectione, secundum se cōsideratæ, sed
tantūm ratione dispositionū. Ille enim mo-
dus organizationis & dispositionis, qui fit
in resurrectione, est quidem præter totius
naturæ debitum, tamen positis illis disposi-
tionibus, ratione earum potest dici debita
talis animæ vnio, quia oportet dispositio-
nestales esse, quæ talem animam requirāt,
nam futura est inter eas naturalis conne-
xio, ergo ex nullo capite intelligi satis po-
test quod hæc actio quæ in resurrectione
interuenit, sit alterius rationis aut ordinis.
Confirmatur tandem nam si Deus annihi-
let angelum, & iterum eum producat, hæc
secunda productio, nō erit specie distincta
à prima, sed essentialiter erit creatio. Et
similiter, si Deus, quando peccatorem qui
à priori gratia exciderat, iterū sanctificat,
eandem numero gratiam quam prius ha-
buerat, illi restituat, illa actio non erit spe-
cie diuersa à priori gratiæ productione; er-
go similiter in præsentī.

Tertius ergo dicendi modus est, actionē
qua fit resurrectio, esse naturālē quoad sub-
stantiam, supernaturalē tantūm quoad mo-
dum, & ideo non esse diuersam essentiali-
ter à prima hominis productione naturali,
sed tantūm differre accidentaliter in mo-
do organizandi, & disponendi corpus. Hęc
sententia apertè colligitur ex Scoto, in 4. d. *Scotus.*
43 q. 3. Marfil. q. vlt. art. 1. Henric. quodlib. *Marfil.*
11. q. 4. qui existimat facta sufficienti cor- *Memis.*
poris dispositione nō esse necessariam no-
uam actionem extrinseci agētis, vt anima
corpori iterum vnatur, sed solum prære-
quiri vt fiat intime præsens corpori: nā sta-
tim naturali impetu & causalitate vnietur
ipsa corpori etiam si ab extrinseco nō am-
plius

plius uniatur. Ipsa autem anima alibi existens, si non impediatur, potest virtute sua se facere præsentem corpori, & omnibus partibus eius. Atque ita concludit non esse necessariam aliam actionem extrinsecam. Quæ sententia supponit etiam in hominis generatione posita vltima dispositio- ne corporis & creatione animæ cum intima præsentia ad corpus non requiri aliquam aliam actionem extrinsecam, sed ipsam animam statim naturaliter seipsam unire, & quasi complecti corpus. Quod si dicas illam unionem requirere aliquod principium efficiens; responderi potest naturaliter resultare ab ipsa anima. Quæ sententia est quidem probabilis, sed nunc non potest examinari, nec est nobis necessaria. Itaque qualiscunque sit, & à quocunque sit hæc actio, quoad substantiam eiusdem rationis censetur. Et quidem si comparatio fiat inter resurrectionem & primam hominis productionem factam à solo Deo in Adamo, aut Eva, existimo hanc sententiam esse certissimam: imò credo solum esse differentiam in quadam denominatione: quia vna est productio rei quæ nunquam fuit, & simul cum prima animæ creatione. Altera verò est productio rei quæ iam iterum fuit, & non est simul cum animæ creatione, sed cum conseruatione: quæ differentia est valde extrinseca & accidentalis, vt rationes & exempla allata confirmant. Si tamen comparatio fiat ad generationem propriam, sic non est res tam certa: est tamē verisimilior, vt eadem argumenta probant. Superat tamen ad perfectam huius rei cognitionem explicandum, in quo consistat ille supernaturalis modus resurrectionis. Nam, licet hoc ex parte tactum sit, non tamen est exactè declaratum; sed hoc fiet commodius sectione sequente.

SECTIO VI.

Utrum Resurrectio sit possibilis naturaliter, vel supernaturaliter.

Explicata ratione resurrectionis facile potest hæc quæstio definiri, in qua non inquirimus an futura sit, vel aliquando facta fuerit (hoc enim posterius

A est tractandum, vel in speciali de resurrectione Christi, vel in generali de resurrectione hominum) sed inuestigamus quid Deus in hac parte possit efficere. In quo etiam considerandum est posse esse sermonem de resurrectione vel præcisè, vt dicit restitutionem & viuificationem corporis iam emortui, vel de resurrectione quæ præter vitam corporis, habet adiunctam transmutationem corporis ad vitam immortalem, impassibilem, & gloriosam. De hoc posteriori sensu nihil disputarunt Philosophi, tamen sine dubio multo magis illum modum existimarent impossibilem, quàm priorem. Refert autem Tertullian. lib. de Præscriptio. hæretic. cap. 7. omnes Philosophos existimasse resurrectionem impossibilem, vt *carnis (inquit) restitutio negetur, de vna omnium Philosophorum schola sumitur.* Vbi, licet non dicat illos existimasse esse impossibilem, hunc tamen fuisse illorum sensum, ex eorum principijs facile conicitur. Aliqui enim illorum ideo negarunt resurrectionem, quia credebant animam vnà cum corpore prorsus interire, atque idcirco negabant posse iterum ad corpus redire. Ita tenferunt Epicurei, & Stoici, qui propterea Paulum resurrectionem prædicantem, *novorum demoniorum annunciatorem* appellarunt, Actor. 17. Eodem errore laboravit Plinius lib. 2. Historiar. cap. 7. & lib. 7. cap. 55. Nec solum Philosophi, sed etiam inter Iudæos Sadducæi in hoc errore versati sunt, vt constat Matth. 22. Marc. 12. Actor. 5. 23. & 25. vbi Festo insanire visus est Paulus, eo quod resurrectionem prædicaret, dicens, *Quid incredibile indicatur apud vos, si Deus mortuos suscitaret? & infra, si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum: & eosdem imitatus est Marcion teste Tertulliano loco supra citato.*

Alij verò Philosophi qui posuerunt Deum agere ex necessitate naturæ, quamvis animam humanam immortalem esse cognoscerent, existimarunt eam nec post separationem ad corpus redire, nec Deum posse naturalem ordinem immutare, & fortasse hoc modo sensit Aristoteles, & alij.

Ex hereticis verò quamvis multi resurrectionem mortuorum negauerint, nõ constat autem an eam negauerint, quia putarunt impossibilem vel solū quia nõ est anime humane necessaria, vel

ria, vel utilis corporis societas: sed potius **A** solet esse impedimentum ad proprias actiones exercendas. Quâ ratione solet vti hæretici, & alijs sumptis ex corporum corruptione, & mortaliter, vt videre licet in Tertull. in lib. de resurrectione carnis. In quibus omnibus indicant posteriorem modum resurrectionis esse impossibilem, & ideo priorem non esse conuenientem.

Secunda sententia extremè cōtraria referri potest eorum, qui dixerūt resurrectionem etiam naturaliter esse possibilem. Pro qua induci possunt Pythagorici, & alij, qui posuerunt transmigrationem animarum, vel eorundem, aut similibus effectuum perpetuam reuolutionem, vt Aug. refert. 12. de Ciuit. c. 13. Quanquam isti non de eisdem numero effectibus, sed de similibus loquuti fuerint. Propter quod illa etiam animarum transmigration (vt supra dixi) non esset vera resurrectio. Quia non erat reditus ad idem corpus, quod notauit etiam Tertull. lib. de resurrectione carnis. c. 1. Democritus verò (vt ei tribuit Plinius supra) eadem corpora & posse reuiuiscere, & iterum victura esse existimauit, ergo verisimile est credidisse hoc esse naturaliter possibile. Et ex scholasticis Scot. in. 4. d. 43. q. 3. existimat posse idem numero per naturam redire, si eadem materia iterum approximetur eidē agenti numero, vel specie. Vnde, inquit, si contingeret eandem materiam seminis, & sanguinis menstruī, ex qua Petrus fuit conceptus, iterū sub forma seminis, & sanguinis menstruī, & in matrice eiusdem, vel alterius fœminæ constitui, formaretur idem corpus quod antea conceptum fuerat. De vnione autem eiusdē animæ aīā solo Deo posse fieri: consequenter tamen dicit eam fieri a Deo naturali modo, & ex debito naturæ, supposita eiusdem corporis dispositione. Et in eandem sententiā inclināt Richard. ibi artic. 3. q. 1. ad. 6. quatenus sentit, facta applicatione eiusdem materiæ eidē, vel simili agenti redire eūdē numero effectum: D. Thom. etiā ibi artic. 1. quæstiuncula. 3. huic fauet sententiæ, quatenus dicit, resurrectionē futuram esse miraculosam, quia dispositio corporis non fit modo naturali per virtutem seminis. Nam hinc sequi videtur, si ponamus eandem materiam applicari, vt per virtutem seminis disponi possit, fieri etiam naturaliter posse, vt idem numero redeat. Et d. 44. q. 1. art. 1. quæst. 2. ad. 1. dicit per generationem naturalem nō

redire idē numero, quia non fit ex eadē materia. Non videtur autē naturaliter impossibile, vt ex eadē numero materia, ex qua vnus homo fuit conceptus, postea fiat alia conceptio. Nam Angelus posset ita applicare actiua passiuīs, vt post aliquas transformationes rediret eadem materia: idem, quē ex naturali cursu, & successione rerū, naturaliumq; causarū fortuitō posset accidere. Pro hac etiā sententia referūtur Marfil. & Henricus: sed hi nihil dicūt præter id, quod adduximus in fine sectionis precedentis. Fundamentū huius sententiæ nō est aliud, nisi quia si materia est eadē, & agens idem, effectus erit idē. 8. Metaph. c. 3. quia tunc non habent effectus, vnde distinguantur. Quod argumentum potissimum videtur vrgere, si supponamus materiam esse principium indiuiduationis.

Tertia sententia media est, resurrectio nem hominis esse possibilem diuina, non naturali virtute: aliarum verò corruptibilium rerum non esse possibilem reditum eiusdē indiuidui corrupti, etiam per diuinā potentiam. Ita sentit Durand. in. 4. d. 43. q. 3. & Ioan. de Neapoli, quodl. 21. q. 6. Marfil. 2. de Generat. q. vlt. Quibus videtur multum fauere D. Thom. in. 4. d. 44. q. 1. art. 1. quæst. 2. ad. 1. Vbi dicit hominem posse resurgere, quia, cū post mortē maneat anima, quæ dat esse homini, nō interrumpitur per mortem esse substantiale ipsius hominis, & ideo non sequitur, vt non possit idē numero redire propter interruptionem essendi, sicut accidit, inquit, in alijs rebus corruptis, quarū esse omnino interrumpitur, forma nō remanente. Et in sol. ad. 3. ex hoc principio dicit, si in homine esset alia anima sensitua præter rationalem, illā futurā esse corruptibilem, & ideo nō fore rediturū eandem numero in resurrectione. Supponit ergo, non posse eādē numero formā corruptibilem redire. Præterea hac. 3. p. q. 77. art. 5. sentit fieri non posse, vt, quod in nihilū reductum est, idem numero redeat. Fundamentū huius sententiæ, quoad postremā partē (in cæteris enim non est difficultas) potissimū esse videtur. Quia multiplicata actione, multiplicatur terminus: sed actio, qua prius res fuit producta, & conseruata, non potest redire eadem numero, ergo nec terminus. Probatur minor, quia si actio posset redire eadem numero, etiam res successiuē possent eadem numero redire. Alia argumenta congerit Durandus parui

Marfil.
Henric.

Durand.
Ioan. de
Neapol.
Marfil.
D. Thom.

Tertullia.

Auguſt.

Tertull.

Plin.

Scot.

Richard.

D. Thom.

parui momenti, infra verò ea attingemus.

Dico primò, resurrectionē hominis, saltē diuina virtute esse possibilem. Hec cōclusio est de fide, imò, in articulis fidei cōtenta, & ideo in ea probanda nō oportet hoc loco immorari. Quia eisdem testimonijs probanda est, quibus infra probabimus, vel resurrectionem Christi esse factā, vel aliorū hominū esse futurā. Præterea, quæ in Scriptura legitur de hominibus à Christo suscitatis, vel ab alijs Prophetis, vt Elia, aut Eliseo, vel ab Apostolis, satis conuincūt cōtra hereticos substantialē hominis resurrectionē esse possibilem. Quod autē sit etiā possibile resurrectio corporis mortalis ad vitam immortalē, & gloriosam, non pertinet propriè ad pūctum de resurrectione, sed ad supernaturalem potius beatitudinē. Illud autē probabimus inferius agētes de dotibus corporis gloriosi. Cōtra philosophos verò, qui non admittunt Scripturam, agendū est ratione naturali, quæ quā vim habeat ad hanc conclusionē probandā, dicā in sequentibus.

Dico secundò, Resurrectio, vt sit de facto, solum diuina virtute, ac supernaturaliter possibilis est. Hæc conclusio est mihi certa, quam docent omnes Theologi in. 4. d. 43. & 44. vbi D. Tho. Palud. Duran. Richard. & alij. Idem D. Tho. quodl. 4. ar. 5. & 4. cōtra Gent. c. 81. Henr. quodl. 7. q. 16. Aegidius theoremate. 1. Et constat ex communi modo loquendi Sanctorum. Dionys. c. 6. de diuinis nominibus. Nos (inquit) totos animas dico, & socia corpora ad perfectam vitam, & immortalē transferre pollicetur. Quod veteribus quidē præter naturam fortasse videatur: mihi vero, tibiq; & veritati, & diuinū, & supra naturā, vt est, videtur, supra naturā nostram dixerim visibilē: non supra omnipotentem. Lactantius, li. 7. diuinarū institutionū. c. 23. Resurgent (inquit) & à Deo corporibus induentur, & infra, Qua de anastasi philosophi, quod aliquid dicere conati sunt tam corruptè, quā poeta: & infra. Nemo quærat à nobis, quæ admodum fieri possit, neq; enim diuinorū operū potest reddi ratio: sed si à principio Deus hominem, nescio quo inenarrabili modo instituit, credamus ab eodem restitui veterem posse, qui nouum fecit. Et Greg. hom. 20. in Ezechielē, postquam multa de resurrectione disputasset, ita cōcludit. Diuina virtutis mysteria, quæ comprehendere non possunt non intellectu discutienda sunt, sed fide veneranda. Quia quidquid ratione hominis comprehendere potest, mirū iam

A esse non potest, sed sola est in miraculis ratio potentia facientis. Et ad eundem modum loquitur Damas. lib. 4. de fide. c. 28. Chrys. homil. de Resur. & hom. 65. in Ioan. & hom. 2. in Act. vbi dicit lōgè maius esse excitare mortuos, quam scire diem iudicij. Et hom. 8. in 1. ad Thess. dicit, resurrectionem esse diuinæ virtutis opus. Ambr. lib. de fide resurrectionis, Ideò (inquit) resurrectio difficile creditur, quia Dei munus est. Aug. etiam si. 13. de Trinit. Fides (inquit) totum hominem immortalem futurū, qui vtiq; constat ex anima, & corpore, non argumentatione humana, sed diuinæ autoritate promittit. Et multa similia habet 22. de Ciuit. c. 4. & sequentibus. Denique hoc modo veritas resurrectionis inter articulos fidei annumeratur, quia, prout à nobis creditur, nec fieri, nec naturaliter cognosci potest. Et propter eandē causam

B Paul. 1. ad Cor. 15. eam appellat mysterium, dicens, Ecce mysterium vobis dico. Et ad eundem modū loquitur sæpe Scriptura de resurrectione, tāquam de diuino, ac supernaturali opere. Ratio autē huius veritatis reddi potest ex duplici capite. Primò ex parte termini, quia nō vtcunq; resurget corpus humanū, sed immortale gloriosum, & (vt Paulus loquitur) spirituale. Cōstat enim huiusmodi proprietates neque esse naturales corpori humano, neq; virtute alicuius naturalis agentis confectri posse. Item cōstat, beatitudinem animæ esse supernaturalem: sed hæc resurrectio corporum erit beatitudini animæ proportionata, erit ergo supernaturalis ex parte termini. Et hac ratione potissimum vtuntur Sancti supracitati, eāq; magis explicabimus, cum agemus de dotibus corporis gloriosi. Secundo potest ratio sumi ex modo, quo fiet corporū resurrectio, & hac vtuntur D. Thomas, & ferè alij scholastici. Hic autem modus ex parte dispositionum corporis sumendus est, & potest constitui vel in celeritate resurrectionis, vel in hoc, quod sine varijs transmutationibus, quæ necessariæ sunt, vt homo generetur, solo Dei imperio perficietur. Quibus modis est supernaturalis, gratia sanitatis, quamuis ex parte termini id, quod fit, sit omnino naturale. Et hanc rationem tetigit Chrysost. in supradicta hom. 8. in 1. ad Thessal. dicens. Resurrectio diuinæ virtutis est, cum telluri mandabit Deus, vt depositum reddat, quemadmodum aliquando euocauit Lazarum, Lazare veni foras, &c.

Dico

Resurrectio
hominis di-
uina virtu-
te possibilis.

Resurrectio
futura, diu-
ina solum vir-
tute possibi-
lis.

D. Thom.
Palud.
Duran.
Richard.
Henric.
Aegid.
Dionys.
Lactant.

Greg. Papa.

Damas.
Chrysost.

Ambr.
Aug.

1. Cor. 15.

Chrysost.
Ioan. 13.

Dico tertio, Resurrectio, etiam si præcisè consideretur, ut est reparatio eiusdem numero hominis, qui antea fuerat, non potest virtute alicuius agentis naturalis fieri, sed à solo Deo. Loquor de agentibus naturalibus operantibus naturali virtute, ut causis secundis principalibus, vel ut instrumentis naturalibus earum. Nam loquendo de creatura, ut instrumento Dei supernaturaliter eleuato, non est dubium, quin eo modo possit resurrectio fieri per creaturam: tamen quia in hoc non est aliqua peculiaris ratio magis, quam in alijs miraculis, id omittimus, & sub diuina potentia comprehendimus. Et hoc modo conclusio posita communis est Theologorum, in. 4. d. 43. & 44. vbi D. Tho. Sot. & alij supracitati. Et confirmari potest ex difficultate, quæ semper fuit in credenda mortuorum resurrectione, non solum propter specialem modum, quo futura est, quia nec philosophi illum agnoscebant, nec semper ab Apostolis prædicabatur: sed simpliciter, & absolute propter reparationem eiusdem numero corporis, quod ceciderat. Vnde & in credenda ipsa Christi resurrectione tanta fuit discipulorum difficultas, & ignorantia, ut viderentur illis deliramenta verba, quæ de illa dicebantur. Ratio verò propria huius conclusionis sumenda est ex parte organizationis, & dispositionis corporis. Quia in primis vix fieri potest, ut eadem numero materia prima, ex qua fuit corpus hominis formatum, iterum ita applicetur, ut per causas naturales possit ex ea homo generari. Quia per continuam transmutationem, & resolutionem materia facile dissipatur, diuiditur, & commiscetur, & ideo nunquam est omnino eadem, quæ ad generationem iterum assumitur. Deinde quamuis demus hoc interdum accidere: tamen agentia naturalia non poterunt eam disponere ad eiusdem animæ introductionem, cum eodem omnino temperamento, & organizatione. Primo quidem, quia proximum agens principale vel erit diuersum, vel aliter dispositum, quam prius fuit, cum semper sit in continua mutatione: variatio autem proximi agentis multum conducit, ut effectus varietur saltem secundum numerum. Secundo, quia licet interdum agens proximum sit idem, vel eodem modo dispositum: tamen cœli influentia, & causarum vniuersarum influxus necessario erit diuersus: & tamen sine dubio multum confert, ad tem-

peramentum constituendum. Tertio, etiam si agens naturale esset omnino idem eademque materia, non rediret naturaliter idem numero effectus, qui antea fuit, nec eadem dispositio, & organizatio corporis: alias calor eiusdem aquæ ab eodem igne semper esset idem numero, etiam si millies deperderetur, & acquireretur. Similiter quotidianum lumen, quod in aere fit à sole, esset quotidie idem numero. Quæ sunt incredibilia. Et contra Arist. 2. de generat. dicentem non redire, quod corruptum est. Et contra rationem. Quia materia, seu subiectum de se est capax ad recipiendas varias formas, seu dispositiones intra eandem speciem. Nam sicut illius potentia passiva de se est indifferens ad plures formas intra idem genus specie differentes, ita & ad plures diuersas numero intra eandem speciem. Quia non est, unde de se magis limitetur ad unam, quam ad aliam. Et similiter agens naturale habens virtutem ad aliquem effectum, non limitatur ad unum indiuiduum, ut per se constat: ergo, quamuis hoc agens sæpius applicetur ad agendum in hoc subiecto, non erit determinatum ad agendum semper idem numero. Quia neque ex virtute sua, neque ex capacitate subiecti habet hanc determinationem. Quin potius ex hoc ulterius colligimus, præter hoc subiectum, & hanc virtutem agendi, necessarium esse aliquid aliud, quod determinet agens ad efficiendum hunc numero effectum potius, quam alium. Hoc autem determinans non potest esse, nisi aut Deus, aut tales circumstantiæ, cum quibus agens applicatur ad agendum: aut ipsa natura talis agentis, quæ de se est determinata ad operandum tali modo, & ordine, ut nunc postulet talem actionem, & concursum, postea verò alium, & sic de reliquis. Et inter hos modos hi duo vltimi (qui ferè in unum coincidunt) verisimiliores sunt, nam hoc tribuere soli Deo non est philosophicum. Nam potius causæ secundæ determinant concursum Dei. Præterea, modus ille habet alias difficultates in Theologia, præsertim circa actus liberos, & causalitatem peccati. Ac denique, posito illo modo, ex solius Dei voluntate pendeat, quod idem numero redeat, quod præcipue intendimus. Si tamen verum est agentia naturalia determinari illo alio modo ad effectus singulares, inde tandem concludimus, postquam naturale agens determinatum se-

Arist. lib. 2.
de gener.

Responsio
eiusdem nu-
mero homi-
nis in resur-
rectione na-
turaliter im-
possibilis.

D. Thom.
Sot.

Reproductio
eiusdem effe-
ctus numero
est impossi-
bilis in na-
tura.

mel

mel fuit ad introducendā hanc formā in hoc subiecto, nunquā ad eandē iterum determinari, etiā si idem subiectū iterū, atque iterum illi applicetur, sed semper ad aliam atq; aliam numero distinctam, quia semper circumstantiæ sunt diuersæ.

Dico quartō, per diuinā potentiam nō solum hominis resurrectio, sed cuiuscunq; alterius indiuidui reparatio possibilis est. Hæc est communis sententia fere omnium Theologorum in. 4. dist. 43. vbi latē Capr. quæst. 1. Palud. quæst. 2. & 3. & Sotus. d. 44. art. 1. D. Thom. quodl. 4. art. 3. & opuscu. 9. c. 82. Henr. quodl. 7. quæst. 16. Et probatur, quia in hoc non modō non apparet implicatio contradictionis: sed neque vlla etiam difficultas. Quia diuinā potentia creando aliquam rem, non fuit imminuta: ergo ex parte sua manet æquē efficax ad illā rē iterum creandam, & producendam, si ex parte eius non fuerit repugnantia, seu si productione indiguerit: sed postquā illa res desijt esse, quantum est ex parte sua indiget productione, vt sit, & nulla est repugnantia in hoc, quod iterum sit, ergo neque in hoc quod iterum producat: poterit ergo iterū produci. Sed inquit Durandus, in hisce eisdem verbis inuoluit repugnantia. Nam si iterum est, ergo bis est, ergo habet duplicē durationem, ergo duplicem existentiam, ergo sunt duæ res, & non vna, & eadem. Sed hoc est manifestum sophisma, quod idem fieri posset de homine quoad totum compositum, quod resurgit. Quamuis ergo res, quæ prius fuit iterumque producit, possit dici bis esse, non propterea dici potest habere duplicem durationem intrinsecam, ac permanentem: sed vnā, & eandem, quæ dicitur bis esse, quia non durauit continuē, & sine intermissione, sed interrupta fuit, & ita in ordine ad extrinsecā durationē coexistit duabus mensuris distantibus, seu discontinuis, & ideo dicitur bis fuisse. Sed vrgeri potest ex Durando, quia hoc ipso quod interruptitur actio, necesse est postea nouam actionem fieri. Tum quia non magis potest eadem numero actio redire, quā motus, aut tempus. Tum etiam, quia cū mutata sit habitudo agentis ad passum, necesse est & actionem mutari; ergo & terminum eius multiplicari. Respondetur tamen, primū negando assumptum. Nam sicut Deus eadem numero actione, quasi continuē durante, & creat angelum,

& per multos annos illum conseruat, ita posset suspendere aliquo tempore illam actionem, & annihilare angelum, eundemque iterum postea eadem actione producere, & conseruare: nullam enim hoc inuoluit repugnantiam ex parte ipsius actionis. Si enim illa actio potest eadē durare per horam integram, quæ est repugnantia ex parte eius, quod daret seu fiat in extremis partibus horæ, & medio tempore non conseruetur: Quocirca (quidquid sit de motu, & tempore, quæ communiter censentur non posse eadem numero redire, quia successiua sunt, quāuis hactenus id non sit demonstratum) non tamen est eadē ratio de actione, de qua loquimur, quæ indiuisibilis est, & permanere, ac durare multo tempore potest; & ideo, sicut semel conseruari potest in continuo tempore, ita & bis poni in esse, in tempore discontinuo. Loquor autem de tempore vero, vel imaginario, nam vtraque habitudo sufficit ad intelligendā hanc iterationem eiusdem actionis. Vnde non refert, quod mutata sit aliquo modo habitudo agentis ad passum, seu effectum. Quia si loquamur de habitudine, quæ præcedit actionem quasi in actu primo, illa reuera nō est necessariō mutata, nisi in hoc, quod agens, & passum non intelliguntur coexistere eidem tempori vero, vel imaginario. Hinc autem non necessariō fit, vt varietur actio diuina, quia Deus in actione sua non pendet à tempore, nec determinatur ad agendum ex circumstantiis extrinsecis, sed à voluntate sua. Si verō sit sermo de habitudine in actu secundo, quæ sequitur actionem productiuā effectus, falsum est assumptū, & petitur principium. Quia hoc est, quod cō-

idem numero effectus per plures actiones, semel dependens a viis pendere potest ab agente.

C

tendimus, scilicet posse effectum esse eundem: & consequenter posse habere eandem habitudinem ad suam causam. Adde denique etiam posse Deum actionibus diuersis eūdem numero effectum prius producere, & postea reproducere. Quia cum actio sit via ad terminū, potest diuersis vijs ad eundē terminū tendi. Item actio est dependentia effectus ab agente, potest autem idem effectus pendere pluribus dependentijs ab agente. Sicut idem lumen potest vna actione fieri ab vno luminoso, & postea conseruari ab alio, quod necesse est fieri per diuersam actionem, seu dependentiam. Et similiter gratia nūc fit à Deo per sacramētū, & postea cōseruatur sine sacramen-

to, vbi

Quinsecun- que indiui- duū reprodu- citur diuina virtute possi- bilis. Capreol. Paludan. Sotus. D. Thom. Henric.

Durand. 1. Obiect.

Responsio.

2. Obiect.

Responsio.

to, ubi necesse est dependentiam variari. Ratio denique est, quia actio ex natura rei est aliquomodo distincta ab effectu, & quidam modus eius, & ideo variari potest circa eundem effectum numero, sicut alij modi variari possunt manente eadem re, quæ illis afficitur.

3. Obiectio.

Ex quibus etiam colligitur, quàm sit futile aliud argumentum Durandi, qui ex eo quod naturali agentia non possint idem numero reproducere, infert etiam Deum non posse. Quia id, in quo Deus superat naturalia agentia, scilicet quod est virtutis infinitæ, & potest agere ex nihilo, nihil (inquit) confert ad hunc effectum. Sed hoc est aperte falsum. Quia virtus infinita non solum confert, ut possit causa producere meliora, & sine dependentia à subiecto; sed etiam, ut possit agere sine dependentia à tempore, vel alijs circumstantijs. Ex quo provenit, ut non limitetur ad agendum hic, & nunc hoc individuum, sicut naturalia agentia: sed possit suo arbitrio agere, quod voluerit. Unde potius potest hoc argumentum retorqueri contra Durandum. Quia ratio, ob quam agentia naturalia non possunt reproducere idem numero, non habet locum in Deo. Quia eius virtus non est ita limitata, nec determinata, sicut creaturarum, nulla ergo ratio est, cur hoc non possit.

4. Obiectio.

Hinc tandem diluitur alia ratio Durandi non minus levis. Quia si Deus, inquit, ageret ex necessitate naturæ, quamvis esset virtutis infinitæ, non posset idem numero reproducere. Ex hac enim hypothese impossibili quodlibet inferri potest. Quia enim supponitur Deus virtutis infinitæ, posset hoc facere, quod secundum se non involuit repugnantiam: quia verò supponitur agere ex necessitate naturæ, non posset reproducere idem numero, quia esset determinatus ad unum, & ideo vel semper ageret idem numero, vel nunquam. Sicut etiam si ex necessitate naturæ ageret, vel simul ageret omnia, quæ potest, vel nihil amplius posset, quàm illud, ad quod, aut ex natura sua, aut ab aliquo subiecto determinaretur, utrumquæ autem repugnat infinitæ virtuti. Et ita ego existimo illum modum agendi extra se ex necessitate naturæ intrinsicè repugnare cum infinitate simpliciter virtutis actiue. Sed de hoc aliàs, hæc enim sufficiunt contra Durandum.

Responsio.

A Ex quibus solum relinquitur fundamentum supra positum inter referendum eius sententiam. D. Thomas autem ibi citatus in postremo loco sumpto ex hac 3. p. non est intelligendus loqui de potentia absoluta, sed de ordinaria, ut ibi (Deodante) latius dicemus. Eodem modo exponenda sunt alia loca ex 4. sentent. quantumvis sint difficiliora: satis tamen est, D. Thomas alijs locis, ubi ex professione rem disputavit, discrete veritatem docuisse.

SECTIO VII.

Virum resurrectionis hominis sit naturæ debita, ideoque sit à Deo vi autore naturæ.

B

Non satis est ostendisse actionem hanc, & potestatem ad illam esse solius Dei propriam, nisi etiam explicemus, an sit tribuenda Deo ut agenti secundum leges naturæ, an verò, ut agenti supra ordinem naturæ. Nam hinc pendet quæstio, an illa actio sit dicenda supernaturalis, nec ne? Ad hoc enim non sat est, quod à solo Deo fiat, ut patet de animæ creatione. Videtur autem hic effectus esse à Deo ut authore, conservatore, aut gubernatore; idque duplici titulo seu ratione. Prima sumitur ex parte ipsius hominis, quia in materia corporis humani post mortem manet eadem capacitas naturalis ad habendam animam, quæ antea fuit. Hæc enim cum à materia ex natura rei non distinguatur, variari non potest, manente eadem materia. Rursus eadem ratione manet in anima separata appetitus naturalis ut corpori uniat, teste August. li. 12. Genes. ad liter. cap. 35. & D. Tho. 1. p. q. 76. ar. 1. ad 6. Quia hic appetitus non est separabilis, cum sit ipsa rei natura: & in anima nihil aliud est, quam naturalis ipsa capacitas, seu formalis aptitudo, quam habet ad informandum corpus, quam necesse est in anima manere. Ergo ex parte utriusque principij, passivi, & formalis, est naturaliter possibilis hæc actio. Rursus si totum compositum consideretur, etiam videtur deberi homini resurrectionis, ut possit humana species suam naturalem beatitudinem perfecte obtinere. Non enim sola anima, sed totus homo appetit esse beatus, ut per se constat: ergo oportet, ut totus etiam homo beatitudinem consequatur.

Aug.
D. Thom.

sequatur. Cunctæ enim res suos ultimos fines naturaliter consequuntur, cur ergo solus homo carebit statu naturali, in quo naturalem beatitudinem possit obtinere. Sed non potest eam in hac vita possidere ante mortem, tum quia dum hic viuit, semper est innumeris miserijs, & malis tum animæ, tum corporis obnoxius, quæ repugnant statui beatitudinis. Tum etiam quia vera beatitudo æterna esse debet. Et enim amitti si possit, hoc ipso ita animum relinquit anxiū, & sollicitum, vt non possit esse beatus. Et ideo August. 13. de Trinit. c. 8. & 20. definit non posse esse hominem beatum in corpore mortali, ergo ex prouidentia naturali debetur homini post mortem resurrectio, vt possit naturaliter esse beatus. Nec satis est respondere consequuturū hominē naturalē beatitudinem in sola anima. Quia nō est homo, nec per hoc satisfat appetitui totius speciei. Ac præterea ipsamet anima separata à corpore, est quoddammodo in statu violento, non ergo esset in statu apto ad beatitudinem perfectam, nec est cōueniens, vt perpetuo manet in eo statu. Vnde Clemens li. 5. constitut. c. 6. aliās. 8. *Qui corpus (inquit) Adæ ex terra fabricatus est, idem & Adæ corpus, & ceterorum post dissolutionem resurgere faciet, quod hoc natura hominum rationis participi debeatur, vivere scilicet in sempiternum.*

Secunda causa seu ratio dubitandi sumitur ex diuina prouidentia. Quia nō sola anima est, quæ in hac vita benè, aut malè de Deo meretur, ergo ad prouidentia Dei ex natura rei spectat, vt nō sola anima premium vel poenam recipiat. Constat autem vel ipsa experientia, homines dum hic viuunt, nō accipere vel bonorū operum præmia, vel malorū vindictā; ergo ad Dei prouidentia pertinet hominem iterum suscitare, vt totus vel puniatur, vel beetur. Quæ ratione ad persuadendam resurrectionem vtuntur Sancti, Chrys. hom. 65. in Ioan. Ego (inquit) aliud dicam ab humanis rationibus: alij malitiā, alij virtutem sectantur: sed malitiæ sectatorum multi feliciter in ultimam perueniunt senectutem, virtutis autem contra: quomodo ergo pro meritis vnusquisq; accipiet? scilicet, si futura nō est resurrectio? Et eandem rationem repetit sepe Chrys. in sermonib. de resurrectione. Optimè Theodor. li. 5. diuinorum Decret. c. de Iudicio, & latè Cyril. Ieros. cat. 18. Et Damasc. li. 4. c. 28. hac ratio-

A ne nixus ita concludit. *Si non est resurrectio, nō est Deus, nec prouidentia.* Tertul. verò, li. de resurrectione carnis. c. 14. inter alia multa, quæ de hac ratione scribit, sic inquit. *Hæc erit tota causa, imò necessitas resurrectionis, cōgruentissima, scilicet Deo destinatio iudicij, &c.* similia repetit sepe in illo li. c. 33. 34. 40. & sequētib. & li. de patientia. c. 11. Similiter Greg. Nyss. orat. 3. de resurrectione, ex hac ratione infert. *Si non est resurrectio, non est iudicium.* Ex his ergo omnibus videtur concludi resurrectionis opus ad naturalē Dei prouidentia pertinere; atq; ita, licet à solo Deo fieri possit: tamen per se, ac precisè sumptum, posse inter naturalia opera computari, sicut animæ creationem.

Hæc sententia videri potest non omnino improbabilis, & accōmodata ad explicandam prouidentiam, quam Deus habiturus esset erga homines, si eos in puris naturalibus sine ordine ad supernaturalem beatitudinem creasset.

Nihilominus tamen dicendum existimo, resurrectionem quacunque ratione consideratam non esse naturæ debitam sola prouidentia naturali, atque adeo simpliciter dicendam esse supernaturalem, non vero naturalem, nisi secundum quid. Ita loquitur D. Thom. in. 4. d. 43. artic. 1. quæstion. 3. & Sot. latè. q. 1. artic. 2. & alij communiter: estquē magis consentaneum locutionibus Scripturæ, & Sanctorum loquentium de resurrectione tanquam de re omnino supernaturali: non tantum propter gloriam corporum resurgentium, quam reprobis non habebunt: & tamen in eiresurrectio censetur supernaturalis propter solam reparationem, & viuificationem corporis iam defuncti.

C Quod si dicatur supernaturalis propter modum, scilicet quia fit solo Dei imperio absquē alijs naturalibus transmutationibus, ex hoc ipso concluditur, quod intēdimus, quoniam resurrectio non est nata fieri alio modo, cum per causas secundas fieri nequeat. Præterea hoc explicatur ex differentia inter animæ creationem & resurrectionem. Ad primam enim vnionē animæ, & corporis possunt agentia naturalia disponere materiā, dispositione ex natura suapostulante talem formam, quocirca pertinet ad naturalem prouidentiam, & concursus debitum, vt Deus illam infundat: at verò in ordine ad iteratam vnionem, quæ in resurrectione fit,

Tertul.

Greg. Nyss.

Resurrectio-
res super na-
turales.

D. Thom.

Crysol.

Theodoret.

Ciril. Ieros.

Damasc.

*Resurrectio
ex sola pro-
videntia na-
turali, natu-
ra prorsus
indebita.*

fit, nihil possunt causæ naturales efficere, nec materiam ita disponere, ut postulet illius animæ unionem; ergo non potest illa resurrectio dici simpliciter naturalis. Tercio, si resurrectio est naturaliter debita, vel est hoc intelligendum de debito (ut ita dicam) physico, vel morali: neutrum dici potest. Nam debitum physicum appellari potest id, quod debetur causis naturalibus ratione physicae virtutis, quam habet ad causandum. Sed hoc modo non est debita resurrectio. Quia si consideremus causam materialem, licet in illa maneat capacitas eiusdem formæ: tamen illa est valde remota: Deus autem ut gubernator naturæ non tenetur explere omnem capacitatem remotam materiæ, sed solum quatenus per agentia naturalia potest ad proximam dispositionem reduci. Alioqui deberet Deus varias formas in infinitum in materiam inducere, quia omnium est capax secundum illam remotam capacitatem. Et ideo hæc capacitas materiæ ad formam prius habitam congruè vocari solet ebidentalitatis, potius quam naturalis. Quia iam non est in statu, in quo possit per agentia naturalia ad proximam capacitatem reduci. Atque idem ferè est, si consideretur aptitudo ipsius animæ, quæ est causa formalis. Quia etiam non tenetur Deus expellere omnem appetitum naturæ, seu formæ, nec efficere unionem eius ad subiectum, nisi supposita proxima capacitate subiecti: hanc verò non tenetur per se solus ipse efficere, sed servato ordine causarum naturalium. Denique ex parte etiam causæ efficiētis, nulla est, cui propter physicam virtutem hæc actio, seu concursus ad illam debeatur; ergo nullo titulo est debita naturaliter resurrectio debito physico. Debitum autem morale dici potest, quod debetur ratione finis, v. g. propter obtinendam beatitudinem: vel ratione iustitiæ distributiæ, seu convenientis gubernationis universi in ordine ad mores hominū. Sed hoc etiam debitum nulla sufficienti ratione ostenditur. Nam in primis satis est, ut homo possit esse beatus tanquam homo, ut Arist. dixit. 1. & 10. Eth. & ideo non oportet, ut naturaliter possit habere beatitudinem carentem omni defectu, ac miseria, aut perpetuā absolute & simpliciter, sed humano modo. Homo enim non appetit esse beatus, nisi quandiu est: ad beatitudinem ergo naturalem hominis satis est, quod durare possit,

Arist.

quandiu exillit homo. Quia ergo homo natura sua corruptibilis est, ideo beatitudo etiam, quæ naturaliter conferri potest homini, ut est integrum individuum speciei humanæ, non est simpliciter perpetua, sed temporalis. Quia verò anima hominis est perpetua, ideo in illa perpetuo durare potest beatitudo hominis quantum ad id, quod in ea essentiale est, scilicet quoad cognitionem, & amorem Dei naturalem. Et hoc tantum est debitum, ac consentaneum naturis rerum: quicquid verò ultra hoc additur, supernaturale est. Rursus quamvis spes resurrectionis sit convenientissimum medium ad continendos homines in officio; & optimam rationem providentiæ, & servandæ iustitiæ distributiæ contineat: tamen non propterea dicendum est, hunc providentiæ modum esse simpliciter debitum naturæ. Posset enim Deus alijs modis hominem gubernare. Imò alii censent, & insinuat Scotus, si sola ratio naturalis spectetur, fieri potuisse, ut Deus nullum speciale iudicium ferret de factis hominum, bonis præmium, malisq; poenam tribuendo. Hoc tamen licet potuerit fieri a Deo, ut supremo Domino: non tamen censo, talem providentiæ modum esse rebus ipsis, & naturis rationalibus consentaneum. Melius ergo dicitur, potuisse Deum statuere alium modum providentiæ, & iustitiæ intra ordinem naturæ contentum. Nam quia anima est principium proprium, ac per se actionis bonæ, aut malæ, satis est hominem in ea recipere præcipuum virtutis præmiū: corpus autem, quod tantum est organum animæ, sicut in hac tantum vita mortali esset instrumentum virtutis, ita in eadem posset recipere aliquod præmiū suæ actioni proportionatum. Quod non oportet ut consistat in divitijs temporalibus, & voluptatibus, quæ non solent ad virtutis exercitationem valde esse utiles: sed in alijs bonis, vel auxilijs, quibus corpus ipsum facilius, & commodius posset ad virtutis studium accendi. Nullo ergo modo debita est homini resurrectio ex sola providentia naturali. Quæ omnia confirmari possunt elegantissimo testimonio Cypriani, serm. de Resur. Christi. *Homo, qui ex cælesti, & terrena materia compactus est, vestitus extrinsecus pelle, & carnibus, tempus accipit, quo te iubente redderet terræ, quod de terra assumpserat, & ad immaterialem originem reverteretur spiritus, cuius*

natura

Scot.

Cyprian.

cura dissolutionis non admittit iniuriam. Corpus putredine, & caro vermibus consumēda, secundū naturā suā rationē nō poterat aternitatis privilegio perfui: & quod sibi iure non cōpetebat, a conditore nequibat exigere. Neq; illa eorum interrogatio super hoc merebatur respōsum. Sed tu, optime Domine, ultro gratiam volēs dare spiritui, decreuisti clementius, ut ex societate, & clientela, quā reddiderat animā caro, aliquid ei cōmodi proueniret, & quā ei vehiculū fuerat, & particeps studiorum, in recompensatione ministerij iterum dilecto accolā cōsociata, pudica, & pacifica rediret, nullas secū reuehens contumelias, quibus deinceps quietis internā concuteret puritatem. Sed & hoc Domine, ad cumulum beneficij addidisti, ut inter legem carnis, & spiritus nulla postmodum esset diuersitas, nec post initum factus, illa iterū inter eos recrescat rebellio, sed per manum tuam recōciliatio ordinata stabilis in perpetuum perseveret. Te igitur iubente terra fit caro, & expulsa de domo iterum coniungatur viro, non iā ancilla sed libera: & habitant vnius moris in domo, murmurationibus consopitis, quas olim compugnantes inter se concupiscentiā concitabant.

Ex quibus vltimis verbis potest alia ratio, & vltima ad hoc idem confirmandam colligi. Quia si ex natura rei deberetur animā separatā reditus ad corpus, vel deberet hoc fieri in corpore mortali, & corruptibili, atque eodem modo passionibus, mutationibusque subiecto, sicut nunc est: vel in corpore ab his omnibus in commodis abstracto. Si dicatur hoc secundum, aperte sequitur, illum resurrectionis modū non posse esse naturā debitum. Qui enim fieri potest, ut corpori natura sua mortali ex naturali prouidentia debeat immortalitas? Prouidentia enim naturalis non extenditur ad ea dona, quæ sunt præter, vel supra naturā. Alioqui dici posset statū illum, quem Adamus habuit ante peccatum, quoad eū modum immortalitatis, & impassibilitatis corporis, quem tunc habuit, & quoad perfectā subiectionem inferiorum virium animæ ad superiores, fuisse illi debitū ex prouidentia naturali, quod tamen est omnino falsum. Si vero dicatur primum, sequitur in primis procedendum esse in infinitum in hac reuolutione mortis, & resurrectionis hominis. Quia si resurgeret mortalis, iterū moreretur, ergo, quā ratione post primam mortem suscitatus est, excitandus esset post

A secundam, & ita in infinitum. Quod tanquā magnum absurdum, & ludibrium infert Aug. lib. 12. de Ciuitat. cap. 13. contra eos philosophos, qui dicebant, futurum esse in Vniuerso perpetuū earundem rerū reditū atq; circuitionem. Deinde tale corpus non esset desiderabile, neque animā accommodatum, præsertim si naturalem beatitudinem esset consequuta. Impediret enim illā, ne expedire, ac sine impedimento posset Deum contemplari, & amare, redderetque iterum subiectam doloribus, & afflictionibus huius vitæ. Quocirca, licet anima pondere naturali dicatur appetere corpus, quia est naturalis forma eius: & quandiu est in illo naturaliter refugiat mortem, quia non est alium statum experta, & quia simpliciter potius vellet perfectionem sui corporis acquirere, quā illo probari, iuxta illud, *Nolumus expoliari, sed superuacuari*: tamen anima semel à corpore separata, & naturaliter beata, appetitu elicitō, ac recto potius, credo, eligeret manere separata, quā redire ad corpus corruptibile, & passionibus, ac ærumnis obnoxium. Quia reuera maius sibi nocumentum afferret, quā cōmodum. Quapropter status animæ separatæ per se nō potest dici simpliciter violentus. Quia licet in eo careat anima complemento alicuius appetitus naturalis: tamen proprie nulla vis ei infertur. Sicut cæcus nō dicitur esse in statu violento, sed imperfecto, sic etiam anima esset in statu aliqua ex parte imperfecto: non tamen simpliciter violento, præsertim quia secundum appetitum elicitum, & rationalem illum statum præferret alteri, quem naturaliter habere posset in corpore mortali. Et ex his satis responsū est ad rationes dubitandi superius positas.

SECTIO OCTAVA.

Virum possit naturali ratione ostendi resurrectionem esse possibilem.

Q Vidam existimant nullo modo cognosci posse, quia est supernaturalis: ratio autem naturalis nō habet sufficientia principia, quibus iudicet de supernaturalibus mysterijs, etiam ut possibile sunt. Propter quod diximus in principio huius materiæ, non posse ratione naturali cognosci incarnationem esse possibilem.

Medin.
Sot.

bilē. Et ita opinatur de resurrectione Medina hic ar. 1. & indicat Sot. in. 4. d. 43. q. 1. ar. 3. Sed in primis nō negant hi autores, posse inueniri rationes naturales valde probabiles, quæ persuadeant resurrectionem esse possibilem: neq; ego audeo dicere posse hoc demonstrari ratione ita conuincente intellectum, vt à nemine, etiam proteruo, possit negari. Præsertim cum videam non defuisse Theologos fide illustratos, qui ne gauerint, posse Deum iterum producere rē in nihilum redactam.

Possibilitas
resurrectio-
nis ratione
naturali
quomodo
possit ostendi.

Greg. Pap.

Nihilominus tamen existimo, rationem factam in. 4. conclusione. sect. 6. cum omnibus, quæ circa illam dicta sunt, satis esse ad conuincendum intellectum benè dispositum, esse ferè physicam demonstrationem. Denique censeo ferè æquali euidencia probari, posse Deum rem corruptā reparare, sicut posse aliquid ex nihilo creare, præsertim in homine, post cuius corruptionem manent partes, ex quibus componitur. Vt enim rectè dixit Gregor. hom. 26. in Euan. *Longe minus est Deo reparare, quod fuit, quam creasse, quod non fuit. Aut quid mirum si hominem ex puluere, refecit, qui simul omnia ex nihilo creauit?* Et homil. 20. in Ezech. *Mirari (inquit) solent qualiter caro renouiscere possit ex puluere. Mirentur igitur altitudinem cæli, molem terræ, abyssos aquarū, omnia quæ in mundo sunt, ipsos quoque angelos creatos ex nihilo. Minus est valde aliquid ex aliquo facere, quam omnia ex nihilo fecisse. Ac propterea dicit idem Gregor. lib. 14. Moral. c. 28. Qui resurrectionis fidem ex obediētia non tenent, certe hanc tenere ex ratione debuerunt.* Et Laëtant. lib. 7. cap. 23. *si à principio (inquit) Deus hominem nescio quo inenarrabili modo instituit, credamus ab eodem restitui veterem posse qui nouum fecit.* & August. ser. 19. de verb. Apostoli. vbi sic inquit, *Te appello quicūq; infideli animo de resurrectione dubitas, & putas nō posse mortuos resuscitari: quid est amplius, ex nihilo homines facere qui vident, aut eos qui facti sunt & vixerūt, reparare post mortem? Vtq; plus est facere quod nunquā fuit, quam reparare quod fuit. Quomodo ergo impossibile esse dicis vt Deus, qui hominem formauit ex nihilo, reformet? Quomodo nos suscitare non potest conuersos in puluerem, qui etiam si in nihilum rediremus, facere poterat vt essemus, sicut effecit nos esse, cum antea nunquam fuissetus?* Similia habet ser. 64. de verb. Domini in fin. & epl. 49. q. 1. & epl. 146. & sæpe aliàs.

Laëtan.
August.

A Et eandē rationē ex creatione sumptā expendit optimè Cyrillus Ieros. Catech. 4. & 18. Athenag. lib. de resurr. mortuor. Et nihili quidem vim demonstrationis habere videtur, propter ea quæ dixi in probatione quartæ conclusionis.

Cyrill.
Athenag.

Quam hoc etiā modo declaro, nā opera & mysteria supernaturalia, quædā sunt in sua substātia & essentia supernaturalia: & de his verum est nō posse ratione naturali sufficiēter agnosci, etiā vt possibilia, præsertim quando attingunt Deū ipsam, qui licet cognoscatur esse, qui tamē & quo modo sit imperfectè cognoscitur solo naturæ lumine, & huiusmodi est mysterium Incarnationis, & similia. Alia vero sunt supernaturalia quoad modū tantū, quia scilicet res factæ naturales sunt, quāuis modus fauēdi sit proprius Dei vel propter virtutē infinitā, vel propter summam indepēdentiā, ac dominū in operādo: & hæc nō repugnat cognosci vt possibilia ratione naturali. Nā inter hæc opera cōputari potest creatio, quæ, ex modo quo fit, propria est Dei, & virtutē requirit infinitā, & tamen cognosci potest ratione naturali. Præterea illuminare cæcū, sanitatem subitō restituere sine adiūmēto causarū secundarum, & similia opera sunt supernaturalia hoc modo, videtur tamē eui dens lumine naturæ posse Deū hæc opera facere: quia minora sunt quā creatio, & nō habent maiore repugnantia, nisi quod requirūt maiorem potestatē & virtutem agendi quā sit in agentibus naturalibus: est autem euidens Deū habere huiusmodi maiorem virtutem. Deniq; hoc sensu tantū dicitur supernaturale opus quod superat virtutem agendi omniū creaturarū: si ergo potest naturali ratione cognosci Deū habere maiorem virtutem, imō & infinitā & omnipotentem, cur non poterit cognosci posse efficere aliquid supernaturale in dicto sensu. Ergo cū resurrectio tantū sit supernaturalis in dicto sensu, poterit naturaliter cognosci vt possibilis, nā hoc non repugnat ex cōmuni ratione operis supernaturalis, vt de claratū est, neq; ex speciali ratione resurrectionis, quia reuera nulla est, vt etiā ostendimus. Quin potius videtur minū difficile animā & materiā iam existentes iterū vnire, quam cæcū illuminare, aut similia opera patrare. De qua re legi potest Durandus in. 4. d. 43. p. q. 1.

Durand.

Neque contra hoc obstat, quod resurrectio

etio fide credenda sit, quæ autē fide creduntur, nō possunt ratione naturali ostēdi. Tū quia aliquæ sunt veritates fidei, quæ ratione naturali etiā demonstrātur, vt Deum esse, & esse creatorē, & animā esse immortalē, & id genus alia. Tum etiam, quia resurrectionis veritas vt pertinet ad fidei articulos nō tantū continet resurrectionem esse possibilem, sed etiā esse futuram generaliter in omnibus hominibus: & hoc cū pendeat ex libera Dei prouidentia ac promissione, non potest simpliciter demonstrari, quanuis possit vehementibus coniecturis persuaderi, quas in superioribus satis tetigimus, & de eis videri possunt Ambrosius, Tertulianus, Athenagoras in libris de resurrect. Chrysostomus, Gregorius Nissen. Augustinus, & Gregorius Magn. locis citatis. Basil. homil. 8. Examer. Theophilus Antioch li. 1. cont. relig. Christian. calūniat. D. Thom. 4. cont. Gent. c. 49. vbi prædictas rationes *euidētes* appellat. Omitto resurrectionē quā credim, & speramus, multa supernaturalia complēti, vt suprà dictū est, quæ nō possunt, etiā vt possibilia ratione naturali inuestigari. ^m

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrū fuerit necessariū Christū resurgere.

Ad primū sic proceditur. Vide tur quod nō fuerit necessariū Christū resurgere. Dicit enim Damas. in. 4. lib. Resurrectio est, secūda ei⁹, quod dissolutū est, & cecidit, animalis surrectio. Sed Christus non cecidit per peccatū, nec corpus eius est dissolutū, vt ex suprà dictis patet. Nō ergo propriē cōuenit sibi resurgere. ¶ 2. Præterea, quicumq; resurgit, ad aliquid altius promouetur: quia surgere est sursum moueri: Sed Christi corpus māsit post mortē diuinitati vnium, & ita non potuit in aliquid altius promoueri. Ergo non competit sibi resurgere.

¶ 3. Præterea, ea quæ circa humanitatem Christi sunt acta ad nostrā salutē ordinantur. Sed sufficiebat ad nostrā salutē passio Christi per quā sumus liberati à pœna & culpa, vt ex suprà dictis patet. Nō ergo fuit necessarium

A quod Christus à mortuis resurgeret.

Sed cōtra est quod dicitur Lucæ vlt. Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis.

Respōdeo dicendū quod necessariū fuit Christū resurgere propter quinque. Primo quidem ad cōmendationē diuinæ iustitiæ: ad quam cōuenit exaltare eos qui seipsos propter Deū humiliant: secundum illud Lucæ. 1. Deposuit potētes de sede, & exaltauit humiles. Quia igitur Christus propter charitatē & obedientiā Dei se humiliauit vsque ad mortē crucis, oportebat quod exaltaretur à Deo vsque ad gloriosam resurrectionem. Vnde ex eius persona dicitur in Psal. 138. Tu cognouisti (id est approbasti) sessionē meā (id est humilitatem & passionē) & resurrectionem meā (id est glorificationem in resurrectione. Sicut Glossa exponit.) Secundo ad fidei nostræ instructionē: quia per eius resurrectionem cūfirmata est fides nostra circa diuinitatem Christi. Quia vt dicitur. 2. ad Corinth. vlt. Et si crucifixus est in infirmitate, sed viuit ex virtute Dei: & ideō. 1. ad Corinth. 15. dicitur. Si Christus nō resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides nostra. Et in Psal. 29. dicitur. C Quæ utilitas in sanguine meo, id est in effusione sanguinis mei, dū descendo, quasi per quosdā gradus malorū, in corruptionē? Quasi dicat, nulla. Si enim statim non resurgo, corruptumq; fuerit corpus meū, nemini annūciabo, nulum lucrabor, vt Glossa exponit. Tertiō ad subleuationem nostræ spei, quia dum videmus Christū resurgere, qui est caput nostrū, speramus & nos resurrecturos. Vnde dicitur primæ ad Corinth. 15. Si Christus prædicatur quod resurrexit à mortuis, quo modo quidā dicūt in vobis, quoniā resurrectio mortuorum nō est? Et Iob. 19. dicitur, Scio,

scilicet per certitudinē fidei, quod Redemptor meus, id est Christus, viuit, à mortis resurgens: & ideo in nouissimo die de terra surrecturus sum: reposita est hæc spes mea in sinu meo.

Quartò ad informationē vitæ fidelium secundū illud Roman. 9. Quo modo Christus surrexit à mortuis per Gloriā Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Et infra, Christus resurgēs ex mortuis, iam nō moritur: ita & vos existimate vos mortuos quidem esse peccato viuentes autem Deo.

Quinto ad complementū nostræ salutis: quia sicut per hoc quod mala sustinuit (humiliatus est) moriēdo, vt nos liberaret à malis, ita glorificatus est resurgendo, vt nos promoueret ad bona, secundū illud Romanorū quarto, Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationē nostrā.

Ad primum ergo dicendū, quod ille Christus nō ceciderit per peccatū, cecidit tamē per mortē: quia sicut peccatū est casus à iustitia, ita mors est casus à vita. Vnde ex persona Christi potest intelligi, quod dicitur Mich. 7. Ne lætaris inimica mea super me, quia cecidi, confurgā. Similiter etiā licet corpus Christi nō fuerit dissolutū per incinerationem, ipsa tamē separatio animæ à corpore dissolutio quædā fuit.

Ad secundū dicendū, quod diuinitas erat carni Christi post mortem vnita vnione personali: nō autē vnione naturæ sicut anima vnitur corpori vt forma ad constituendam humanā naturā. Et ideo per hoc quod corpus eius vnitū est animæ, promotū est in altiorē statum naturæ, nō autē in altiorē statum personæ. Ad tertiū dicendum, quod passio Christi operata est nostrā salutē, proprie loquendo, quantū ad remotionē malorū: resurrectio autē, quantū ad inchoationē, & exemplar bonorū.

COMMENTARIUS.

IN titulo obseruandū est, *necessarium*, non sumi absolūtē pro re, vel actione, quæ vel ex necessitate fit, vel ad aliquem finē est simpliciter necessaria. Constat enim, Christi resurrectionem & fuisse à Deo factā libere, & potuisse Christū suam resurrectionem vel differre vsque ad diem iudicij, vel omnino eā prætermittere: & nihilominus saluare homines, & in beatitudine in sola anima regnare. Hoc enim neq; contradictionem neq; aliquod absurdū includit omnino repugnās Deo, vt dici possit simpliciter impossibile. Necessarium ergo hoc loco dici potest dupliciter, primò prout idē est, quod lōgē cōuenientius, & opportunius, & hoc modo potest dici resurrectio Christi necessaria, & secundū se, quia maxime decebat corpus Deo vnitū viuū esse, & gloriosum: & in ordine ad finē nostræ salutis, quia ad eam exequendā erat hoc medium aptissimum. Secundo potest dici necessariū cuius oppositum sit impossibile, non quidē absolūtē, sed facta aliqua suppositione. Vt v. g. supposito, quod Christus prædixerat se resurrecturū, necessaria omnino erat eius resurrectio, quia nō potuit non esse fidelis, & verax. Quo sensu recte dixit Paul. 1. ad Cor. 15. *si Christus nō resurrexit, vana est fides nostra.* Similiter supposito Christum de iustitia meruisse suā resurrectionē, necessariū simpliciter erat ipsum resurgere. Quia non potest Deus premium de iustitia debitum negare, cū hæc iustitia eius promissionē supponat. D. Thom. ergo in hoc titulo videtur necessariū sumere utroq; modo, seu abstractē, vt ex rationibus eius colligitur.

Respondet ergo resurrectionem Christi fuisse necessariam. Quā assertionē quinque rationibus cōfirmat. Prima fundatur in meritis Christi, & in ordine diuinæ iustitiæ. Quæ fulciri potest verbis eiusdem Christi Luc. 23. *Non ne oportuit pati Christū, & ita intrare in gloriam suam;* & verbis Pauli ad Philip. 2. *Factus obediens vsque ad mortē, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum.* Quē locū de exaltatione resurrectionis late exponit Athanas. orat. 2. contra Arrianos, quanquā eo loco indicet, tam exaltationem nō fuisse mercedem meritum, sed debitam ratione diuinitatis corpori vnite. At verò, licet hic posterior titulus verus sit, non tamen est prior excludendus, qui magis est cōsentaneus verbis Apostoli,

1. Cor. 15.

Resurrectio Christi necessaria quomodo.

Luc. 23.
Philip. 2.

vt latius tractatum est superiori tomo disp. 40. sect. 3. Potest autē hęc ratio locupletari ex eodem Athanas. lib. de Incar. Verbi, eiusque corporali aduentu, dicente, quia Christus morte sua mortē extinxerat, ideo resurgere debuille. Profligata enim morte quid reliquū erat, nisi vt in trophaum deuicta mortis resurgeret? Et hęc ratio, secluso pacto, & promissione Dei, probat per sese fuisse valde conueniens, ac proportionatum hoc prēmium illi merito: posita verō promissione, probat fuisse simpliciter necessariū.

Secunda ratio sumitur ex utilitate, & necessitate ad cōfirmandā fidem. Quæ dupliciter potest exponi. Primo, quia supposita prædicatione Christi erat simpliciter necessarium ad veritatem fidei, Christū implere quod promiserat. Et hoc sensu (vt dicebā) intelligendū censeo locum Pauli, quem D. Thom. hic citat. *Si Christus nō resurrexit, inanis est prædication nostra, inanis est & fides vestra.* Absolute enim, etiā si Christus nō surrexisset, potuisset esse in nobis vera fides, & ad salutē utilis; tamen suppositis ijs, quæ fides Christi docet, si Christus nō surrexisset, inanis esset talis fides, esset enim falsa. Et ita explicuit Paulus subdicens, *Inuenimur autem & falsi testes Dei.* Et eodem modo intelligendū est, quod postea subiūgit, *si Christus non resurrexit, vna est fides vestra. Adhuc enim estis in peccatis vestris.* Quia nimirū fides falsa nō posset esse veræ sanctitatis initium, ac fundamentum. Secundo modo potest hęc ratio intelligi nulla suppositione facta, & hoc modo probat, fuisse utilissimū ad persuadendam fidem, & vt homines possent facilius illam amplecti, Christū resurgere, simulque probat oportuisse, vt statim ante Euangelij prædicationē resurgeret. Et hūc sensum cōfirmāt optime alia duo scripturæ testimonia, quæ D. Thom. hic adducit. Primū est illud, 2. ad Corin. ultimo. *Et si crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei.* Alterum est ex Psal. 29. *Quæ utilitas in sanguine meo, dū descendo in corruptionem? id est, si in ea maneam, & nō resurgā, neminem enim lucrabor passione mea.* Et hoc etiā sensu rectē intelligitur, quod ait Paul. ad Rom. 4. *Mortuus est propter delicta nostra, resurrexit propter iustificationem nostram.* Nam licet D. Thom. infra q. 56. ar. 2. aliter hunc locum exponat de causa instrumentali, & exemplari: optimē tamē etiā exponitur de causa (vt ita dicā) obiectiua, & motiua. Christus

enim per passionē suam sufficiēter destruxit peccatū: tamē, vt nos iustificaremur, & efficaciter nobis remitteretur peccatū, oportebat passionē Christi nobis applicari per fidem viuā. *Resurrexit ergo propter iustificationem nostram*, id est, vt fides nostra confirmaretur, & sic efficaciter iustificaremur, vt rectē exposuit Adamus in illū locum. Et sumitur ex cōmentarijs Hieronymi, *Qui morte sua nostra peccata aboleuit, necessario resurgens apparuit, vt iustitiam credentiū confirmaret.* Et Ansel. *Resurrexit (inquit) propter iustificationē nostram, id est, vt nos iustificando, suscitaret à morte animæ, quatenus iuste uiueremus, quod aliter non poteramus.* Et Ambrosius quauis aliam expositionē indicet, tamen huic fauet, cū inquit, *Vt ad carnalū nobis iustificationis proficeret, resurgens præceptis suis auctoritatem tribuit, vt eorū emulos nos hęc fiducia faceret, per quam iustificemur, meritis nos aueremus, per quam gloriā adepti clari appareamus regno Dei.* Chrysost. etiā ser. 9. in Epist. ad Rom. subobscurē quidē, tamen eleganter confirmat tū hanc expositionem, tū rationem D. Thom. dū inquit, in resurrectione ostensum esse, Christū non propter sua peccata, sed propter nostra mortuū fuisse. *Quomodo enim surrexisset, si peccator fuisset? si vero peccator nō fuit, propter alios crucifixus est.* Et ita per resurrectionē cōfirmatur fides redemptionis nostræ, vt per eam iustitiam assequi possimus, vt postea Chrysostomus fusius declarat.

Potest præterea hęc D. Thomæ ratio cōfirmari ex loco Pauli ad Rom. 1. *Qui prædestinatus est filius Dei in virtute ex resurrectione mortuorum, iuxta lectionē, & expositionē Græcorū, Qui declaratus est, quā in priori tom. dis. 50. sect. 2. satis probabilem esse ostendimus.* In resurrectione enim Christi manifestata est vera eius diuinitas, atq; ita plurimū fides eius cōfirmata est. Et ob hanc causam speciale signū suę diuinitatis, & veritatis obtulit Christus Iudæis dicēs. *Soluere templū hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Ioan. 2. loquens de templo corporis sui, vt Euāgelista explicuit, & Matth. 12. Iudæis petentibus signū, ipse respondit. *Generatio praua, & adultera signum querit, & signum nō dabitur ei, nisi signū Ionæ prophete.* Fuit autem resurrectio signum diuinitatis: tū quia Christus se ipsum suscitauit, iuxta illud. *Et in tribus diebus excitabo illud.* Tū etiā quia ipse Christus, sicut dicebat se esse Deū, ita

Resurrectio Christi efficiatissimū fidei motiū, & incitamentum.
Adam.
Hic.
Anselm.

Ambros.

Chrysos.

Roman. 2.

Ioann. 2.
Matth. 12.

Testimonij
Pauli. 1.
Cor. 15.
Expositio

2. Cor. 13.
Psal. 29.

Rom. 4.

D. Thom.

Pet. Chry.

1. Cor. 1.

Athanas.

Resurrectio
Christi spei
nostræ nu-
trimentum.
Leo Papa.
Greg. Papa.
D. Thom.
Iob. 19.
Ephes. 2.

prædixerat se resurrecturū, vnde sua resur-
rectione in utroque veracem se esse pro-
bavit. Item quia (vt eleganter dixit Petrus
Chrysolog. ser. 75.) *Qui ante suam mortem
prædixerat suam resurrectionē, utique sicut scire
potuit, potuit & caute; sed quia vincere potuit,
declinare contempsit, quia resurrectionis gloria
sepeliuit morientis iniuriam.* Et hinc etiam
declaratur optimè D. Thomæ ratio. Nam si
Christus mortuus in cruce, non resurrexisset,
erubescerēt homines credere in homi-
nem crucifixum, qui *Iudeis est scandalum,
gentibus autem stultitia.* Resurrectio igitur
& pudorem, & mecum credentibus abstu-
lit, quia resurrectionis gloria sepeliuit morien-
tis iniuriam. Denique, euentus ipse verita-
tem huius rationis probavit. Cum enim vs-
quē ad passionem multa miracula Christus
fecisset in confirmationem veritatis, quam
prædicabat, pauci crediderunt; postea vero
prædicantibus discipulis resurrectionē eius,
vno die multa millia hominum crediderūt
in eum. Fuit ergo resurrectio Christi effi-
cacissimum medium ad fidem conseruan-
dam, & persuadendam. Et ita Athanasius
lib. de incarnat. Verb. eiusque corpor. ad-
uen. ex his, quæ fides Christi in mundo ope-
ratur, ex gentium conuersione, Dæmonum
expulsionē, Christum resurrexisse latissi-
mè confirmat.

Tertia ratio sumitur ex subleuatione
spei nostræ. Quam optimè declarat Leo,
serm. primo de resurrectione cap. 4. dicens.
*Ex hoc initium factum nobis est resurrectionis
in Christo, ex quo in eo, qui pro omnibus mor-
tuis est, totius spei nostræ forma præcessit, &c.*
& sermone secundo. Ita dubitandū non est de
confortio gloriæ, sicut dubitandum non est de
communione naturæ. Quod in sequētibus la-
tè prosequitur: ac in fine tandem confir-
mat ex illo ad Philippenf. 3. *Saluatorem ex-
pectamus Dominum nostrum Iesum Christum,
qui reformauit corpus humilitatis nostræ, cōfi-
guratum corpori claritatis suæ.* Rursus Greg.
14. Moral. capite vigesimo septimo, tra-
ctans eum locum, quem D. Thomas hic ci-
tat. Scio, quod *Redemptor meus viuit, & in no-
uissimo die de terra surrecturus sum, ait. Sui ca-
pitis gloriā sequūtur membra.* Redemptor ergo
noster suscepit mortē, ne mori timeremus: ostē-
dit resurrectionem, vt nos resurgere posse confi-
damus. Vnde & eandem mortem nō plus quam
triduanā esse voluit, ne si in illo amplius diffe-

A retur, in nobis omni modo desperaretur. Et
hoc est, quod Paul. dixit ad Ephes. secundo.
*Conresuscitauit, & consedere fecit in celesti-
bus in Christo Iesu.* Nam cum ipse in te vere
fufcitatus est, nos cum illo in spe consur-
reximus. Vnde Gregor. Nazianzen. ora-
tione. 41. *Hæc (inquit) cum Christo in cru-
cem agebar: hodie simul glorificor. Hæc com-
morebar, hodie simul viuificor. Hæc consepe-
liebar, hodie simul resurgo, & oratione quadra-
gesima secunda in principio. Hodie salus mō-
do tam visibili, quam inuisibili, Christus ex
mortuis, simul surgite. Christus ad se se, redite.
Christus ex sepulcro, peccati vinculis soluamini.
Porta inferi aperiuntur, & mors opprimi-
tur, & vetus Adam deponitur, & nouus per-
ficitur, si qua noua in Christo creatura, renoua-
mini.* In quibus omnibus alludit Gregor.

B ad locum Pauli ad Colossen. 3. *Si consurre-
xistis cum Christo, qua sursum sunt sapite, &c.*
Nec dissimile est, quod inquit Athanas. 1.
sermone de passione, & cruce Domini.
*Necessarium est surgente saluatore, consurgere
quoque cum eo & ipsum Adamum, & omnes
ex Adamo oriundos: & sicut moriente Adam,
manebamus nos per eum mortui, ita quoque
surgente Dominico corpore, necessum erat om-
nes cum eo consurgere. Hic enim intellectus est
Pauli ad Corinthios scribentis. Sicut in Adam
omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuifi-
cabantur.* Et in huius, ac præcedētis rationis
confirmationem multa peti possunt ex eo-
dem Athanas. lib. de incarnat. Verbi, & cor-
porali eius aduentu, & Petro Chrysologo
serm. septuagesimo quarto, & septuagesi-
mo quinto, Augustino serm. 119. de temp.
Vbi inter alia ait. *In passione quid agit? Do-
cuit: quid tolleremus in resurrectione, quid
egit? Docuit quid speremus. Hic opus, ibi merces.
Opus in passione, merces in resurrectione?*

Atq; ex his quæ dicta sunt expedita etiā
est quinta ratio D. Thomæ, quæ sere cum
duabus præcedentibus coincidit, scilicet
Christum resurrexisse propter nostræ sa-
lutis complementum, vt non tantum nos
malis liberaret, sed etiam bonis cummlaret.
Nam licet vtrumque nobis moriendo me-
ruerit: viam tamen ad id obtinendum resur-
gendo aperuit, exemplumque ac terminum
nostræ exaltationis ostendit. Quarta verò
ratio, moralis est, & non indiget exposi-
tione, nec solutiones argumentorum, quæ
facillimæ sunt.

Dis.

Greg. Naz.

Colos. 3.

Athanas.

1. Cor. 15.

Pet. Chry.

Aug.

DISPUTATIO XLV. A

In duas sectiones distributa.

De Christi resurrectione, & causis eius.

EX præcedenti disputatione probatum supponimus, resurrectionem Christi fuisse possibilem, & ideo solum superest inquirendum, an facta sit. Quid verò sit, non indiget noua disputatione. Quia quoad hoc non est alia ratio de Christi resurrectione, & de quauis alia quod attinet ad vnionem animæ cum corpore sufficienter disposito. Quod verò pertinet ad vnionem hypostaticam, si aliqua in resurrectione reparata est: satis etiam est in superioribus dictum, addendum vero aliquid erit de proprijs causis huius resurrectionis.

SECTIO PRIMA.

Utrum Christus vere resurrexerit.

HAeretici, qui negarunt Christum esse verum hominem, aut assumpsisse verum corpus humanum, ac mortale, aut verè mortuum fuisse, necesse est vt veram etiam resurrectionem negauerint. Præter hos autem refert Epiphanius, hæres. 28. Cherintum asseruisse, Christum passum esse, & crucifixum, nondum vero resurrexisse, resurrexturum tamen postea in generali resurrectione. Aliter verò refert errorem Cherinti Irenæus lib. 1. contra hæreses, cap. 25. Vbi dicit Cherintum distinxisse Christum à Iesu, & asseruisse passionis tempore Christum à Iesu recessisse, & neque mortem obiisse, neque resurrexisse: Iesum verò, & mortuum fuisse, & resurrexisse. Augustinus verò lib. de hæresib. hæres. 8. expresse dicit Cherintum negasse Iesum resurrexisse. Porro Tertullianus lib. de carne Christi cap. 24. tacitis nominibus scribit, quosdam asseruisse, adhuc esse animam Christi in cœlo sine carne, quos resurrectionem negasse necesse est. Ac præterea addit, alios dixisse existere carnem Christi in cœlo vacuum sensu. Hos errores attribuit Philastrius Pas-

Epiphanius.

Irenæus.

Augustinus.

Tertullianus.

Philastrius.

sionistis, Seleucianis, & Hermianis, qui dixerunt solam Christi animam ascendisse in cœlos: reliquisse verò carmen suam in sole iuxta illud, *In sole posuit tabernaculum suum*. Potest præterea hic annexi error Apellii (qui vt Philastrius refert) affirmabat Christum resurrexisse, non tamen in sua, ac vera carne. Is enim, quanuis verbis fateri videretur, re tamen ipsa resurrectionem negabat. Vnde Augustinus hæres. 23. absolute refert iustum dixisse, Christum sine carne resurgentem in cœlum ascendisse. Solent ij hæretici in confirmationem sui erroris adducere illud. 2. ad Corinthios. 5. *Et si cognouimus Christum secundum carnem, sed iam non nouimus.*

Psalm. 18.

Philastrius.

Augustinus.

2. Cor. 15.

Christus vere resurrexit a mortuis. 3. ym. Nic.

1. Cor. 15.

BDicendum est, verè, ac propriè Christum à mortuis resurrexisse. Conclusio est de fide, & inter articulos fidei ponitur in omnibus symbolis, & in Niceno additur. *Et resurrexit tertia die secundum scripturas.* Qui modus dicendi sumptus est ex Pauli. 1. ad Corinthios. 15. dicente. *Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas.* Nam quia hoc mysterium difficile hominibus apparebat, & eius fides firma, & stabilis erat illis maxime necessaria, ideo Apostolus, & Ecclesia scripturas proponunt, quæ verbum Dei continent, vt sciamus non humanis testimonijs: sed Dei autoritate hanc fidem niti. Significant etiam hoc mysterium fuisse in scripturis prædictum, & ita fuisse impletum, sicut fuit prænuntiatum. Nā hoc plurimum valet ad illius fidem conciliandam. Propter quod Christus, qui præcipuus testis fuit suæ resurrectionis, quauis eius autoritas sufficientissima esse posset, ad illud confirmandum: vltus nihilominus est testimonio scripturarum, vt patet Lucæ. 24. Vbi incipiens à Moyse, & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Et in infra dixit ad eos. *Hæc sunt verba, quæ loquutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moyse, & prophetis, & psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, & dixit eis, quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die.*

Dices quæ sunt hæc scripturarum oracula,

cula, in quibus à Moyse, Dauide, & alijs prophetis Christi resurrectio prædicta fuit. Respondetur, in primis non oportere intelligere, Christum docuisse suam resurrectionem ex libris Moyfi, psalmis, & prophetis omnibus, sed ex singulis adduxisse quæ de ipso erant. Nam in libris Moyfi non inuenitur expressa prophetia, quæ ad literam de resurrectione Christi intelligatur. Quauis valde indicata sit à Iacobo Gen. 49. verbis illis, *Catulus Leonis Iuda, requiescens accubuiſti vt Leo, quis suscitauit eum?* Quem locum notauit Cyrillus Ierosolymitan. catech. 14. Adduci etiam possunt verba illa Deuteronom. 18. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi dominus Deus, Et infra: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, & ponam verba mea in ore eius, &c.* In quo testimonio fortasse non sine mysterio bis positum est verbum, *suscitabo*, quamuis non oporteat ad literam de resurrectione intelligi. Mediate etiam (vt ita dicam) potest ex hoc testimonio resurrectio confirmari. Nam in eo præcipimur audire verba huius prophete, vt verba Dei: vnum autem ex verbis eius fuit promissio suæ resurrectionis. Deinde in sensu mystico potuit ex libris Moyfi Messia resurrectio confirmari. Fuit enim sine dubio multis figuris adumbrata, ac representata, vt in Ioseph, qui post duos annos tertio ineunte è carcere educitur, vt exponit Prosper de promissionib. & prædictionib. Dei, part. 1. cap. 29. Et in Isaac, quem in fide & spe resurrectionis Abraham immolare non dubitauit, vt Paulus dicit ad Hebræos vndecimo, tamen re ipsa Isaac immolatus non est. *Quia resurrectio filio Dei seruata est*, vt eodem lib. dicit Prosper cap. 17. Vnde Gregorius Nyssenus eandem figuram eleganter tractans orat. prima de resurrect. in principio, *In ore* (inquit) *mysterium mortis, in vnico vero filio vita, quæ morte non perimebatur, demonstratur.* Cyprian. Cyprianus etiam lib. 2. aduersus Iudæos, cap. 25. dicit Christi resurrectionem præfiguratam esse à Moyse verbis illis Exod. 19. *Et dixit Dominus ad Moysen, descende, & testificare populo, & sanctifica illos hodie, & eras, lauentque vestimenta sua, & sint parati in diem tertium, in die enim tertia descendet Dominus coram omni plebe in monte Synai.* Indicans in illa die tertia significatum esse tertium diem resurrectionis Christi, in quo

A speciali modo Deus ad homines rediit, vt nouum pactum, & legem vniuerso orbi promulgaret.

Ex Psalmis sunt plura, & clariora resurrectionis testimonia. Illud est præcipuum quod ab Apostolo Petro expositum est Actor. 2. & à Paulo Actor. 13. ex. Psalmo. 15.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitiis cum vultu tuo. De quo testimonio multa diximus supra tractantes de descensu Christi ad inferos. Præterea de hoc ipso mysterio exponit Paul. Actor. 13. verba

Psalmi. 2. *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te.* Nam de Christi passionem præmittitur in eodem Psalmo. *Assi-*

terunt Reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius: vt Apostoli, & fideles congregati in vnum vnanimiter exposuerunt, Actor. 4. Postea verò de resurrectione subiungitur. *Dominus dixit ad me, &c.* & quia tunc data est Christo omnis potestas in cælo & in terra, additur. *postula à me, & dabo tibi*

gentes hereditatem tuam. Nam de eodem Christo antea prædictum erat, *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Syon montem*

sanctum eius, id est, super Ecclesiam, per Sion representatam, cuius veluti possessionem post resurrectionem suam Christus accepit. Quæ omnia necesse est ad literam de Christo Domino intelligi. Rectè igitur etiam illa verba, *Ego hodie genui te*, de Christo homine intelliguntur. Quod etiam ex verbo illo, *Dominus dixit ad me*, Basilii in

scholijs rectè notauit. Quia filius vt Deus non appellaret patrem *Dominum*, sed vt homo: ergo vt sic dicitur hodie genitus: & non ratione primæ conceptionis ex matre, vt constat ex ipsius psalmi contextu, ergo ratione resurrectionis, in qua declaratum est, quàm fuerint iniquæ, & inanes Iudæorum contra Christum meditationes, & consilia. Merito autem resurrectio generatio appellatur. Quia (vt supradictum est) reuera est generatio quædam, cum sit præexistens corporis ad vitam reuocatio. Propter quod vocatur Christus *primogenitus ex mortuis* ad

Colos. 1. & resurrectionis tempus vocatur à Christo *tempus regenerationis*. Matth. decimo nono. Atque ita exposuerunt etiam hunc Psalmum Hilar. & Theophilus Antiochenus ibi, Ambros. lib. 3. de sacramen-

tis

Psalm. 15.
Act. 2.
13.

Act. 13.
Psalm. 2.

Act. 4.

Psalm. 2.

Basil.

Colos. 1.
Matth. 19.
Theophil.
Hilar.
Ambros.

Gen. 49.
Deute. 18.

Gen. 39.
Prosper.
Gen. 12.

Heb. 11.

Gre. Nyss.

Cyprian.

Exod. 19.

Chrysof.
Euseb.Hebraeos. 1.
Cyrillus.
Athanas.
August.
Chrysof.
Cyrill.Nyssen.
Psal. 3.Aug.
Iustin.
Euseb.

Psal. 56.

Aug.
Hilar.
Ignatius.
Psal. 40.
73.Añ. 13.
Isai. 55.

Leo Cast.

tis capit. primo. Chrysofom. Añtor. 13. & Eusebius lib. 6. de demonstr. c. 2. Solet autem hic locus exponi de generatione æterna filij Dei, vt Paulus significat ad Hebraeos. 1. & sæpe Patres, Cyrillus lib. de fide ad Reginas. Athanas. serm. 3. cōtra Arianos, & in epistola de Nicena synodo, & Augustinus in enarratione eiusdem Psalmi, & in Enchirid. cap. quadragesimo nono. Alij verò Patres interdum exponunt de temporali generatione ex matre, vt Chrysofomus homil. de fide in Christum tom. 3. & Cyrillus Alexandrinus, libr. 2. de fide ad Reginas, & Gregorius Nyssenus in libr. de cognitione Dei, qui refertur primo tomo Bibliothecæ. Hæ tamen expositiones ita admitti possunt, vt prior, quæ maxime literalis videtur, non reiiciatur.

Rursus in huius mysterij confirmationem adduci potest illud Psal. tertij. *Ego dormivi, & somnum cepi, & exsurrexi, quoniam Dominus suscepit me.* Hæc enim verba solet ecclesia vsurpare in die resurrectionis Domini. Et ita exponunt Augustinus ibi, Iustinus dialogo cum Triphone, & Euseb. libr. 13. de præparat. euangelica capit. 7. quauis hic sensus allegoricus videatur. Nam ad literam sermo est de Dauid, in cuius persona figuratus est Christus. Vltimo ad hoc etiam meritò adduci potest Psal. 56. qui totus esse videtur de Christi passione, & resurrectione saltem in sensu mystico ab Spiritu Sancto intento. Vnde Christo accommodantur illa verba, *Exurge gloria mea, &c.* & illa, *Misit de cælo, & liberavit me, & dedit in opprobrium conculcantes me.* Et ita exponunt ibi latè Augustinus, Hilarius, & alij. Addit etiā Ignatius epist. 5. verba illa Psalmi. 40. *Tu autem Domine, miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis:* & illa Psalmi. 73. *Exurge Deus, iudica causam tuam.* Quibus multa similia adduci possunt.

Tertio in Prophetis plures sunt huius mysterij prædictiones. Et in primis Paulus Añtorum. 13. de hoc mysterio explicat locum Isaiæ. 55. *Feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias Dauid fideles.* Quod Paulus iuxta septuaginta citat, *sancta fidelia Dauid.* Sed difficile est intellectu, quomodo possint hæc verba ad Christi resurrectionem aptari. Leo Castrensis in Isaiam vt hoc exponat, dicit in primis, Paulum accipere plurale pro singulari numero, id

A est, *sanctum Dauid fidele*: & Dauid, ibi non significare propriè Regem Dauid: sed Christum ex Dauide ortum, & in eo representatum: atque ita *sanctum Dauid* significare corpus Domini: *fidele* autem idè esse, quod stabile, incorruptibile, & æternum. Contra quam expositionē nihil oportet obijcere, quoniam ipsa per sese statim displicet, cum omnia verba ad improprias significationes detorqueat, & plura eorum sine vllò fundamento. Præterea quia, si hæc verba in Isaiâ considerentur, nec ipsis, nec contextui potest accommodari talis expositio. Prius ergo supponenda est literalis intelligentia illorum verborum apud Isaiam. Est enim ibi expressa promissio noui testamenti, in quo implendæ erant omnes promissiones factæ Dauid: siue per Dauid intelligamus Regem dauid, cui præcipue facta est promissio Messia, & æterni regni eius, siue intelligamus Christū, vt intelligit Hieronymus. Tum quia verba sequentia hoc requirunt, *Eccè testem populis dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus*: tum etiam quia hæc phrasis est vltata in scriptura Psal. 88. *Inueni Dauid seruum meum oleo sancto oleo unxi eum.* De quo postea subditur, *& ego primogenitam ponam illū, &c.* quod propriè in Christum conuenit. De quo etiam dicitur Ezechiel. 34. *suscitabo vobis pastorem vnum seruum meum Dauid.* Sancta ergo fidelia Dauid appellantur ab Isaiâ sanctæ, & diuinæ promissiones Christo, seu de Christo factæ, & eadē dicuntur *fideles misericordie*, iuxta vulgatā lectionem Isaiæ: Paulus ergo ab hoc literalis sensu non recedit: neq; intēdit dicere in illis verbis, *Dabo vobis sancta Dauid fidelia*, in particulari esse promissam resurrectionem, aut corporis Christi incorruptionem (hoc enim nec Isaias intendit, nec habet fundamentum, vt dixi) sed, cum dixisset, Christum suscitatum fuisse à Patre, iuxta illud, *Ego hodie genui te*, subdit. *Quod autem suscitauit eum à mortuis iam non reuersurum in corruptionem, ita dixit, &c.* id est, ita ex scripturis colligitur, quia sanctæ promissiones à Deo factæ, in Christo erant implendæ. Vnū autem ex illis promissis fuit. *Non dabis sanctū tuum videre corruptionem.* Itaq; non affert illa verba Isaiæ; vt in particulari probet resurrectionem: sed vt in generali assumat promissiones de Christo factas fuisse fideles, & suum exitum habituras. Cui expositioni adiungi etiam potest, cum

Patricia
prophetorū
de resurre-
ctione Chri-
sti.Hieronym.
Isai. 55.

Psal. 88.

Ezech. 34.

Isaias inquit, *Misericordias David fideles*, *Psalm. 88.* alludere ad promissiones factas *Psalm. 88.* qui incipit, *Misericordias Domini in æternum cantabo*, ut Hieronymus, & alij interpretes adnotarunt, tum propter verborum similitudinem, utrobique enim fit mentio diuini pacti, misericordiæ, ac fidelitatis, tum etiam quia in illo continentur precipuæ de Messia promissiones. *Disposui testamentum electis meis. Iuravi David seruo meo. Et quæ in æternum præparabo sementuum.* &c. In illis autem promissionibus, licet non expressè, implicite tamen continetur resurrectionis promissio. Nam dicitur Christus duraturus in æternum, & *thronus eius, sicut dies cæli.* Paulus ergo, ut probet resurrectionem, adducit locum Isaia, ex quo generaliter habetur, has promissiones fuisse implendas, inter quas (ut dixi) resurrectio continebatur: tamen, quia in hoc loco solum continebatur implicito, addit Paulus aliud testimonium, in quo specialis & propria promissio resurrectionis Christi continetur.

Isai. 25. Est aliud testimonium Isaia. c. 25. quod ad hanc veritatem firmandam afferri potest, ubi de Christo dicitur. *Præcipitavit mortem in sempiternum.* Ad quem locum alluisse videtur Paulus. 1. ad Corint. 15. cum dixit scriptum esse. *Absorpta est mors in victoria.* Nam (ut D. Thomas ibi notauit) testimonium illud secundum ea verba non inuenitur in veteri testamento, sed ex hoc loco videtur desumptum. Nam sensus idem est. Absorbere enim mortem idem est, quod eam destruere, & profligare: hoc autem ipsum est, illam præcipitare: & in Hebræo ad litteram est verbum *absorvendi*, pro quo Septuaginta posuerunt verbum *deuorandi*. Obseruandum autem est in Hebræo non legi passivè, *Absorpta est*, sed actiue *absorpsit*, seu *deuorauit* (ut septuaginta transulerunt) sed vel actiuum positum est pro passiuo (quod est frequens apud Hebræos) vel non de omnium hominum morte, sed de singulari morte Christi intelligendus est hic locus. Vnde Septuaginta non simpliciter, sed cum articulo dixerunt. *Deuorauit illa mors præualens*, quia mors Christi mortem omnium absorpsit. Ex quo sensu rectè etiam sumi potuit alia propositio passiuæ, *Absorpta est mors in victoria.* Nam sensus idem est. Cum quo etiam coincidit illud *Osee. 13.* *O mors, ero mors tua.* Ex hoc ergo

A loco colligunt Patre. Christi resurrectio- nem. Quia cum ipse mortem destruxerit, atque deleuerit, non potuit ab ea absorberi, aut detineri: ubi ergo prædicta est victoria Christi aduersus mortem, satis etiã eius est prædicta resurrectio. Vnde Eusebius lib. 4. de Demonstr. cap. 12. postquam dixerat Christum sua morte mortem fugasse, subdit. *Hæc sane ratione ipsius etiam corpus mortuum excitatum est, & multa corpora, quæ dormierant surrexerunt, ut merito ex hoc in sacris literis dictum sit, Absorpsit mors in victoria:* & Cyril. super Isaia, exponens illa verba, *Mors* (inquit) *præualuit contra primum parentem, & contra omnem sobolem: at in Christo vires amisit. Tertia enim die reuixit calcata morte, & factus est nobis resurrectio, abstulit lamenta, & lacrymas, abstulit opprobrium peccati.* Et eundem sensum indicat Athanas. de cruce, & passione Domini, ubi cum dixisset, *Dominum non imbecillitate nature mortuum esse: sed quod mortem ad eadem, necemque persecutus sit*, subdit. *Non enim morte superari potuit, sed potius aculeum suum amisit:* & infra indicans locum Isaia, *In deglutitione mors fuit, postquam inualuerat.*

Dices, Quauis his testimoniis rectè probetur, Christum post mortem suam aliquando resurrecturum, non tamen probari iam surrexisse. Respondetur primum in multis ex prædictis locis satis doceri Christi resurrectionem futuram fuisse paulo post mortem eius, ante prædicationem Euangelij, & conuersionem gentium, ut patet tum illis verbis *Psalm. 15.* *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Item ex alio *Psalm. 1.* *Ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gētes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Vbi clarè significatur, Ecclesiæ propagationem futuram post Christi resurrectionem. Quod etiam significatum est Michea. 7. ubi in sensu allegorico Christus ad mortem, vel ad synagogam loquitur. *Non lateris inimica mea super me: quia cecidi, consurgam.* Et infra. *Et aspiciet inimica mea, & operietur confusione, & tamen paulo post subditur. Dies, ut edificentur materia tua. In die illa longe fiet lex, &c.* id est, ab illo die, quo ego consurgam, reedificabitur Ecclesia, & materia eius, quæ antea fuerat diruta, & cessabit lex vetus, &c. Et idem insinuat in priori loco Isaia. *Isai. 55.* Nam

Nam statim post illa verba, *Misericordias David fideles*, subditur. *Eccē testē populis dedi eum, ducem & praeceptorem gentibus*. Rursus in illo loco Osee. 13. *O mors, ero mors tua*, statim subditur. *Morsus tuus ero, inferne*, ut significetur, utrumque simul fuisse futurum, scilicet, & mortem destruere per resurrectionem, & infernum mordere educendo Sanctorum animas. Nam licet verum sit, perfectam mortis victoriam non consumari quoad effectum, usque ad generale resurrectionem (ut Paulus dixit. 1. ad Cor. 15.) tamen in Christi resurrectione demonstrata, & inchoata est, & in virtute quodammodo consummata, quatenus omnes in Christo resurreximus, ut idem Paulus ait, ad Ephes. 2.

Et ad eundem modum explicandus est alter locus Isaie supra expositus: quibus adiungi potest testimonium Sophroniae. 3. *Expella me; dicit Dominus; in die resurrectionis meae in futurum. Quia iudicium meum, ut congregem gentes, & colligam regna, &c.* Quo testimonio utitur Eusebius lib. secundo de Demonstr. c. decimo septimo, & Augustinus decimo octavo de Ciuitat. capit. trigesimo tertio, & ex eo probant Christum resurrexisse, & postea gentes ad se vocasse. Est etiam optimus locus Iob cap. 19. *Scio quod redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum*. Vbi (ut recte exponit Grego. lib. 14. c. 26.) ex fide resurrectionis Christi sperabat Iob suam resurrectionem: tamen (ut ex verbis eius constat) suam sperabat in nouissimo die, Christi autem resurrectionem longè antea factū iri credebatur. Denique præter hæc sunt alia testimonia in Prophetis, in quibus proprius etiā dies resurrectionis Christi indicatur, ut Osee. 6. & Ionæ. 2. de quibus in sequenti disputatione commodius dicemus.

Vltimo asserri possent testimonia noui testamenti. Sed hæc & in superioribus tacta sunt, & tam sunt frequentia, ac euidentia, ut superuacaneum sit in eis enarrandis immorari. Solum desiderari hoc loco posset expositio illius testimonij Act. 1. ubi dicitur Christus ad comprobandam suam resurrectionem præbuisse seu ostendisse se discipulis suis *in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis*. Oporteret enim exponere quæ fuerint hæc argumenta, quibus Christus probauit se post mortem iterum viuere & quàm fuerint valida, & efficacia. Sed quia diuus Thomas quaestione. 55. art.

quinto, & sexto, hoc explicat, ideo, si quid addendum occurrerit, in commentarijs illorum articulorum dicetur. Rationes autē, ob quas Christus ante generalem resurrectionem voluit resurgere, tractatæ sunt in commentario primi articuli, & plura dicemus sectione sequenti. Statim verò occurrebat hic quaestio, an Christus fuerit primus resurgens, eam verò tractat diuus Thomas artic. 3. in cuius commentatio illam explanabimus.

Ex hac fidei veritate sequitur primo, Christum dominum resurrexisse in vero corpore humano, id est verè constante ex hac materia rerum generabiliū, & corruptibilium, disposita, & organizata eo modo, quo forma, ac natura humana requirit. Et hoc voluit Christus probare, ac persuadere discipulis, quando eis dixit, *Palpare, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere*. Nam (ut Leo Pap. ser. 1. de resurr. notauit) ut resurrectionis veritas multis documentis manifesta fieret, apparere voluit Christus discipulis, non solum loquens cum eis, sed habitans, atque conuescens, & pertractari se diligenti, curiosoque contactu ab eis, quos dubitatio perstringebat, admittens. Quod latius exposuit Diuus Thomas infra q. 55. art. 1. 5. & 6.

Secundo sequitur resurrexisse Christum in eodem numero corpore, quod mortuum in cruce reliquit. Ratio huius, & superioris consecrarij est. Quia hæc sunt necessaria ad veram resurrectionem (ut supra ostensum est) at Christus verè resurrexit. Solum est obseruandum, cum in tempore vitæ Christi domini magna multido materiæ successiue fuerit per continuam nutritionem acquisita & adiuncta corpori Christi, fieri potuisse salua veritate resurrectionis, ut ex quacunque parte illius materiæ sufficenter cōficeretur corpus, in quo Christus esset resurrecturus, ut ex supra dictis de resurrectione in communi constare potest: tamen ad perfectiorem vnitatis modum pertinuit, ut idē corpus constans ex eadē omnino materia, ex qua tēpore mortis cōstabat resurgeret. Tū quia hoc modo perfectissimè, & omni ratione resurrexit idē omnino quod ceciderat. Tum etiā quia hoc erat necessariū ad veritatē resurrectionis demonstrandā. Nam si Christus assumpsisset corpus ex alia materia compactum, etiam si esset illa, quæ ex eodem corpore Christi discursu vitæ resoluta fuerat, difficilior crederetur

Christus in eodem numero corpore, quod reliquit in cruce, resurrexit.

verè

verè resurrexissè. Eratq; hoc quodammodo debitu illi sanctissimo corpori, vt sicut fuerat particeps crucis, & ignominia, ita etià esset consors gloria, & æternæ vitæ. Propter quod de illo prædictu erat, *Nō dabis sanctum tuum videre corruptionē.* Ex quo loco, & ex tota historia euāgelica certum omnino est idē numero corpus, quod in cruce pepēdit, ex eademque materia constans resurrexisse. Et hanc identitatem demonstrare voluit Christus, cū dixit Thomæ, *Infer digitu tuum huc, &c.* Quē locum tratās Leo Papa serm. 1. de Resurr. inquit, *Idco clausis ad discipulos ostijs introibat, & flatu suo dabat spiritum sanctum, & dato intelligentie lumine sanctaru scripturarum occulta pandebat, & rursus idem vulnus lateris, fixuras clauorū, & omnia recētissima passionis signa monstrabat, vt agnosceretur in eo proprietates diuina, humanaque natura indiuidua permanere.* De qua redicemus plura infra q. 54. art. 4. Cum autē dicimus constare corpus illud ex eadē materia, quæ in eo inuenta est tēpore mortis, nō excludimus, quin aliquid materiæ illi corpori addi potuerit, si fortasse necessaria fuit. Hoc enim identitati corporis nō repagnat, & ad perfectam eius integritatem potuit esse necessarium. De qua re dicturi sumus q. 54. art. 2.

Contra hanc veritatē fidei nihil est, quod obici possit, præter ea, quæ obiciuntur aduersus resurrectionē in genere, eiusq; possibilitatem, quæ in superioribus tacta sunt, & infra disputando de generali hominū resurrectione (si quid residuum fuerit) addetur. Locus autē ille, 2. ad Corint. 5. *Et si cognouimus Christū secundum carnē, sed iam non nouimus*, tractatus est à nobis superiori tomo, disp. 13. sect. 3. vbi diximus nomine carnis intelligi carnem passibilem, in qua aliquādo fuit cognitus Christus: nunc autē, licet eandem carnē habere credatur, nō tamen passibilem. Quā expositionem præterea, quæ ibi adduxi, his verbis confirmat Leo Pap. serm. 1. de resurrect. *Non dissonat, dilectissimi, ab hac fide magister gentiū Apostolus Paulus, cū dicit, Et si cognouimus Christum secundum carnē, sed nūc iā nō nouimus.* Resurrectio enim Domini non finis carnis: sed commutatio fuit, nec virtutis augmento cōsumpta substantia est, qualitas transit, non natura defecit. Et merito dicitur caro Christi in eo statu, in quo fuerat nota, nesciri. Quia nihil in ea passibile, nihil remansit in ea infirmum, vt & ipsa sit per essentiam, & non sit ipsa per gloriam.

SECTIO SECVNDA.

Quæ fuerint causæ resurrectionis Christi.

In hac quæstione breuiter discurrendum est per omnia causarū genera, in quibus aliquid explicandum occurrerit. Nam de materiali, & formali nihil est quod dicamus, cū iā positum sit, idem corpus, & maiori ratione eandem animam ad hanc resurrectionem conuenisse. Dicendum ergo est de causa finali, & efficiente, vel morali, vt est meritoria vel physica principali, & instrumentali, seu ministeriali.

Primo igitur ad explicandā finalem causam adduci possunt rationes omnes, propter quas D. Thomas suprà probauit, factam esse Christi resurrectionem. Nā omnes illæ, atque in vniuersum vtilitates omnes, quas dicunt sancti prouenisse nobis ex resurrectione, finalem causam continent resurrectionis Christi, & omnes cōtinentur sub illo verbo, quo dicitur Christus propter nos homines resurrexisse. sicut & mortuus esse. Et huc spectat illud Pauli ad Rom. 4. *Resurrexit propter iustificationem nostram:* & illud Gregorij Nazianzen. orat. 1. *Resurrectio propter resurrectionem*, id est, resurrectio Christi

Finis resurrectionis Christi qui.

Rom. 4. Greg. Naz.

propter nostram resurrectionem. Sed vltra hoc addendū est, licet Christus propter nos resurrexerit: primò tamen, ac per se propter se suamq; gloriā resurrexisse. Itaq; sicut in priori tomo dicebamus, Verbū propter redemptionē nostrā carnem assumpsisse: & nihilominus primo, ac per se voluisse incarnari propter excellentiā tanti mysterij, & vt se se perfectissimo modo creaturis communicaret: ad eundem modū nunc dicimus, Christi resurrectionē ita fuisse à Deo ad nostrū cōmodum ordinatā: vt tamen per se se fuerit intenta propter ipsius Christi gloriā, & exaltationem. Primo quidem, quia erat debita Christo domino, propter maiestatem Verbi in illo corpore inhabitantis. Propter quod dixit Petrus Act. 2. *Impossibile fuisse Christū teneri ab inferno*, seu à morte, ita exponens illud Psalmi, *Non derelinques animā meam in inferno, nec dabis sanctum tuū videre corruptionem.* Non enim decebat, admirabilem sanctificationē illius corporis per coniunctionem ineffabilem ad ipsam sanctitatem per essentiam, vt vita, & coniunctione ad suam animā diu orbaretur. Vnde Ambros. libro de Incarnat. Verbi Dei, & corporali eius aduentu. dicit, *Eum, qui Domini corporis resurrectionē non credit, nō*

Act. 2.

Psal. 15.

Resurrectio Christi gloriā & exaltationē ordinata.

Athanaf.

fatia

Psal. 15.

Ioann. 10. Leo Pap.

Testimoniū Paul. 2. Cor. 15. Expositio. Leo Papa.

satis intelligere vires Verbi, sapientiaeque Dei. Nam si verum est eum corpus assumpsisse, eaque, quae corporis propria sunt, vindicasse, quid de corpore, quaso, statueret debuit, aut quo fine tandē illud consumere, cū semel intracorporis viscera receptus esset? Ut enim non moreretur fieri non poterat, quia pro omnibus erat in mortem offerendū: ut autē extinctū maneret, neque id fieri debuit, eo quod vita sacrariū esset. Vnde reuixit per suam quae in ipso, erat vitam. Similia repetit inferius, ubi inter alia, inquit. Quo modo Dominus ex toto vitā se esse demonstrasset, nisi id, quod mortale erat viuificasset? Et ser. 2. cōtra Arrianos, in hūc modum exponit illud ad Philip. 2. Propter quod & Deus exaltauit illū. Refert enim particulā illā propter quod ad praecedētia verba. Qui cū in forma Dei esset, non rapinā arbitratus est, &c. Nam cū dixisset (inquit) humiliavit semetipsum vsq; ad mortē statim subiungit, Propter quod & Deus exaltauit illū, cupiens ostēdere, quod & si sicut homo mortuus fuerit, attamen ut vita exaltatus sit resurrectione: & infra, cur hic solus ex mortuis integer resurrexerit, causa ea est, quā Paulus prior loco statuit: quod cū Deus esset, homo factus sit, qui ē cōlo, & cōlestis appellatur, eo quod Verbū de cōlo descenderit, ideoq; sub imperio mortis detineri non potuit. Nā et si humiliavit seipsum sinens suum corpus vsq; ad mortem procedere: nihilominus tamen illud ē terris exaltauit propterea quod in illo erat filius Dei.

Secūdo hoc explicatur, quia ratione hypostaticę vnionis, & ex gloria animę, debita erat corpori Christi vita perpetua, ac gloriosa: quod autē aliquādo fuerit mortale, factū est ex dispōsatione propter nostrā salutem: ergo consummata nostra salute per Christi mortē, eisdē rationibus debebatur illi corpori vita gloriosa per se, ac propter se, etiā si nobis nō esset utilis, ac necessaria eius resurrectio. Vnde merito dixit Athanasius lib. de Incar. Verbi, resurrexisse Christū ut ostenderet non ex imbecillitate mortuū esse: sed ad extingūdam mortē qua profligata, quid reliquū erat nisi ut in trophaeum deuicta mortis excitaretur? Quocirca si hęc intrinseca causa resurrectionis Christi perpēdatur, excitāndus fuisset Christus statim, ac redēptionē nostrā per mortē consumauit. Et ideo (ut infra videlimus) docent Patres dilationem resurrectionis omnino fuisse propter nos ut de veritate mortis euidentius cōstaret: hac vero causa & necessitate finita statim (ut ita dicam) ab intrinseco rediisse ad

A vitā multo magis, quā reducatur aqua ad priuinā frigiditatem impedimento ablato. Quomodo dixit Athanasius epist. ad Epictetum, Corpus mortalis naturae per Verbum, quod in ipso erat supra naturā resurrexit. Sicut ergo aqua ablatis impedimētis naturā suā sit frigidia, primo quidē propter ipsam, quia hęc est naturalis dispositio, quā eius forma requirit: deinde ut res alias frigefacere possit: ita Christi corpus ablata mortis necessitate, quasi ab intrinseco ad vitā reuocatū est, & gloriā sibi cōnaturalē accipit. Primo quidē propter se, quia hic status erat illi debitus ratione vnionis, & secūdu ordinē diuinę prēdestinationis per se primō intētus. deinde verō propter nostrā vtilitatē, ut supra explicatū est. Vnde etiā egregie addit Petrus Chrysol. ser. 78. & 81. resurrexisse

B Christū propter creaturarū omniū, seu totius Vniuersi exaltationem ad nouā pacē, & trāquilitem. Orbē (inquit) totū pristinū reformat in corpus, ut quem sibi taliter viderat esse compassum, suam secum suscitaret ad gloriā. Atque hęc de finali causa.

Secūdo de causa meritoria certū est Christum dominū fuisse causam meritoriā suae resurrectionis, ut docet D. Thom. ar. 4. ad 2. & latius diximus in priori tom. dis. 40. sec. 3. Hic verō inquiri poterat, quādo hoc meruerit. Quidā enim ausi sunt dicere Christū hoc meruisse post mortem per descensum animae ad inferos. Nam qui descendit ipse est, & qui ascendit, & descensu exaltationē meruit. Neq; enim illud opus fuit minoris charitatis, & humilitatis, quā cetera quae in vita gessit. Sed hęc sententia conficta est sine fundamento. Ostēdimus enim in priori tom. dis. 30. sect. 3. tēpus merendi in Christo domino, sicut & in alijs omnibus hominibus, fuisse finitū in morte. Tum etiā quia scriptura morti, & passioni Christi tribuit meritū resurrectionis. Quia licet per totam vitam illam meruerit: tamen in morte hoc meritū cōsummauit. Vnde Paul. ad Philip. 2. cū dixisset, Facilius obediens vsque ad mortē, subdidit, Propter quod, &c. non ergo post mortē sed vsq; ad mortē hoc meruit. Quapropter Aug. tract. 104. in Ioannem. Humilitas passionis, meritū (inquit) est resurrectionis. Oportebat quippe, ut ipsum corpus esset organū, ac instrumentū meriti suae resurrectionis, & exaltationis. Alia de re hac adduximus praedicto loco, & supra in cōmen ar. 1. Quidā verō difficultas hic occurrebat

Athanas.

Pet. Chry.

Christus vero resurrectionē suam quando meruerit. Ephes. 4.

Resurrectio Christi ratione vnionis hypostaticae quo modo debita. Athanas.

Philip. 2. Ag.

rebat de vnione hypostatica toti⁹ humanitatis, quæ dissoluta humanitate, in morte fuit amissa, & cōsequenter in resurrectione reparata (propter quod videtur dixisse Petrus Chrysolog. ser. 80. *Resurgens à mortuis Christus r. sumpsit hominem, non reliquit*) de hac, inquā, vnione occurrebat difficultas, an habuerit etiā causam meritoriā. Sed eā sufficienter attigimus priori tom. dis. 10. sect. 4.

Tertio de causa efficiēte principali satis cōstat ex supradictis, solū Deū potuisse esse causam resurrectionis Christi. Nam quoad hoc eadē est ratio de Christo, & de aliorum hominū resurrectione. Vnde Act. 2. dicitur. *Quem Deus suscitauit à mortuis, & ad Rom. 8. Qui suscitauit Iesum Christū à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora vestra. Quia vero Christus ipse Deus est, verē etiā dicitur, eūdem Christū fuisse causam principale suæ resurrectionis, non vt hominē, sed vt Deū. Quia, si & crucifixus est ex infirmitate, uiuit ex virtute Dei.* ad Cor. vlt. Et hoc modo intelligendū est, cū dicitur propria virtute resurrexisse, iuxta illud Ioan. 10. *Nemo tollit animam meā à me, sed ego pono eā vt iterum sumā eam.* Et eodē modo dixit Leo Papa ser. 1. de resur. *Deitas, quæ ab vtraque substantia nō recessit, quod potestate diuinit, potestate cōiunxit.* Sic deniq; dixit Athanas. loco citato, *corpus Christi surrexisse per verbū, quod in ipso erat.* Neque hic occurrit noua difficultas supposito, quod supra ostensum est, diuinitatem non fuisse separatam à corpore, & anima tempore mortis.

Quartò de causa instrumentali physica solū inquiri potest, de ipsismet partibus humanitatis Christi, an effectiue cōcurrerint ad resurrectionē. Nam de omni alia creatura certū est non cōcurrisse, vt à fortiori cōstabit ex ijs, quæ dicemus in vltimo pūcto. De humanitate vero Christi, quæ est quædā integra natura, certū est non potuisse efficere resurrectionē, quia nō supponebatur resurrectioni, sed ex illa potius confurgebat. De anima igitur & corpore dicendū est. Et in primis distinguere oportet duplicē actionē in resurrectione interuenientē. Prior est corporis organizatio, & dispositio: posterior substantialis cōiunctio animæ ad corpus. De priori probabilius videtur, animam Christi, vt instrumentū. Verbi effectiue disposuisse corpus suum, illudq; apraſse, vt ei vniretur. Quia ex vnione ad Verbū habebat illa anima potestatem permanētem, & per modū

habitus ad efficienda huiusmodi miracula, vt in priori tom. late tractatū est. Ergo credendū est vſam fuisse hac potestate in ordine ad suam resurrectionē, vt veluti condignū præmium redderet suo corpori tanquā socio suarū passionum, & instrumento meritorū. Deinde quia Christus suo imperio disponebat alia hominū corpora, quæ excitauit à mortuis, & in fine mundi concurreret hoc modo ad efficiendā nostrā resurrectionē. Ergo multo magis credendū est effectisse suā. An verò corpus etiā Christi, vt instrumentū Verbi, habuerit cōcursum physicū ad huiusmodi actionem, incertum est. Non enim fuit impossibile illud corpus seipsum effectiue disponere, & organizare, vel per vnā partē efficiendo in aliā, vel per easdē partes efficiendo in seipsas. Quia cum nō agant virtute naturali, sed obediētiā, non supponūtur habere formā, quam efficiunt, nec formaliter, nec eminēter: & ideō nō repugnat, hoc modo fecisse in se formā, & dispositionē quam actū nō habebant. At vero licet hoc sit possibile, nō videtur tamē necessarium. Quia, cū corpus sit propriū subiectū huius actionis, & causa materialis eius, & aliūde anima potuerit esse sufficiēs principiū efficiēs illius actionis in genere instrumenti: nō videtur necessariū tribuere efficiētiā corpori: imo cōueniētiō ratio causandi videtur, vt vnicuiq; propria causalitas fuerit attributa actui, & potētiae accomodata.

De posteriori actione, scilicet vnione substantiali corporis & animæ, iuxta diuersas sentētiās diuersimode sentiendū est. Nam si cū Hérico, & alijs sentiamus facta corporis organizatione, nō requiri nouam actionem extrinseci agentis, vt anima corpori vniantur, cōsequenter dicendū est nō fuisse necessariā nouam instrumentariam actionē corporis, aut animæ Christi, vt inter se vniretur: sed facta miraculosē organizatione corporis, applicataq; illi anima secundū realem præsentiā, quæ per mutationē localem fieri potuit, statim naturali quadā vi vnita fuisse. Quæ opinio probabilis est, vt supra diximus. Si autē cū cōmuni sentētiā asseramus, præter corporis organizationem requiri, vt Deus speciali efficientia, & actione vniant animam corpori, dici consequenter, ac probabiliter potest, tam corpus, quam animam fuisse instrumentum ad huiusmodi actionem efficiendam. Quo sensu potest intelligi, quod D. Thom. infrā dicit articulo. 4.

ad

Propria virtus
sue à mortuis
Christus resur-
git.
Act. 2.
Roma. 8.
1. Cor. 16.

Ioan. 10.
Leo Papa.
Athanas.

Anima Christi
sive instrumen-
tum Verbi
suum corpus
effectiue
disposuit, &
organizauit
ad sui re-
surrectionē.

Hentle.
Vnio substan-
tialis inter
corpus ani-
mam Christi,
ab ipso in re
surrectione
instrumenta
liter effecta.

ad. 3. corpus scilicet, & animam se mutuo resumpisse virtute diuina. Nam licet ipse non satis explicet, an loquatur de actione instrumentali animæ, & corporis, vel de principali actione diuinitatis vnite animæ, & corpori: tamen de vtraque potest commodè intelligi. Presertim cum ipse sentiat, requiri ad hanc vnionem specialem actionem, & efficientiam. Nam hoc posito nulla est ratio, ob quam negemus hanc instrumentalem effectiorem: cum ratione vnionis debita sit: cumque aliæ rationes in superiori membro factæ, hic etiam locum habeant. Quod verò huiusmodi effectiorem tribuamus non solum animæ, sed etiâ corpori, est hic specialis ratio. Quia vnio mutua est corporis & animæ, & tam in anima, quam in corpore dicit specialem quandam modum, ergo fuit inter has partes mutua efficientia, qua altera veluti ad se traxit, sibi que coniunxit alteram, & è contra. Neque circa hoc est vlla specialis difficultas, præter eas, quæ alibi dictæ sunt de hac potentia miraculorum effectrice.

Dubium.

Vtrum quinto, de causa ministeriali inquiri hic potest, Angeli aliquod ministerium exhibuerint ad præparandam materiam resurrectioni Christi. Quam dubitationem tractant Theologi in. 4. dist. 43. & 44. generatim de omnium resurrectione: in speciali verò de resurrectione Christi nullum verbum attingunt. In generali tamen definiunt ex doctrina August. 3. de Trinit. c. 4. in communi resurrectione Angelos aliquid esse ministraturos, colligendo cineres dispersos, & cōgregando illos in locum resurrectioni accommodatum. Ex hac autem, generali doctrina videtur idem esse dicendum de Christi resurrectione. Primo, quia est eadem necessitas. Nā etiam aliquæ partes materiæ reassumendæ in corpore Christi erant dispersæ, oportebatque, vt in sepulcro congregarentur, scilicet sanguis effusus, capilli capitis, aut barbæ, & si fortasse aliquæ carnis, & cutis particulæ flagellis, aut aliis cruciatibus diuulsæ fuerāt, & si quæ aliæ partes materiæ ante separatæ, vel resolutæ à corpore Christi iterum erāt resumendæ. Deinde est eadem ratio. Nam Deus administrat inferiora per media, iuxta Augustinum. 3. de Trinit. cap. 4. Vnde quod fieri commodè potest per ministros Angelos, non oportet fieri à Deo immediatè, & per se ipsum. Hæc autem actio, cū

Aug.

Aug.

per solum localem motum fiat, aptissimè fieri potuit per Angelos. Præterea nostra resurrectio est ad imitationem resurrectionis Christi, ergo sicut in nostra interueniet hoc ministerium Angelorum, ita verissimile est fuisse exhibitum in resurrectione Christi. Nihil enim derogat perfectioni, & excellentiæ illius resurrectionis. Nā si hominū ministerio factum est, vt corpus Christi deponeretur de cruce, & collocaretur in sepulcro: cur non fuit etiam decentissimū, vt sanguis, capilli, ac reliqua ministerio Angelorum in eodem sepulcro reponeretur? Etenim si homines potuissent, omnia illa colligerent, & custodirent: quod ergo ij vel facere nō potuerūt, vel non cogitarunt, cōueniēter per Angelos effectū fuit. Sicut etiā in partu Virginis piè sentiunt Caietanus & alij ministerio Angelorum puerū fuisse susceptum, & in manibus Virginis repositū. Quin etiā addit Caietanus fuisse ab Angelis mundatū, & secundinas, & alias sordes eorundem ministerio fuisse separatas, alioquē traductas, ergo maiori ratione dici potest, ante resurrectionem adhibuisse hoc ministerium. Et iuxta hanc sententiam loquuntur aliqui in concionibus de Christi resurrectione, & nihil in ea est periculi, vel absurdi, vt coniecturæ adductæ ostendunt.

Caiet.

C

Dicendum tamen est in mysterio resurrectionis Christi nullam operam, nullamque efficaciam Angelos adhibuisse: sed totum negotium resurrectionis peractum esse per efficiētiā ipsius Christi, præsertim mediante anima. Hoc potest in primis probari autoritate negatiua omnium veterum Patrum, ac scolasticorum. Omnes enim affirmant Christum virtute propria operatum esse resurrectionem suā, & nullus eorū mentionem fecit angelici ministerij: si autem illud agnouissent, non omnino illud tacuissent, sicut fecerunt, de resurrectione aliorum hominum disputantes. Deinde potest sumi argumentū à simili ex D. Thom. in. 4. dist. 8. quæst. 2. artic. 3. ad 3. vbi agens de Christi conceptione dicit, non fuisse conueniens, vt illi creatura aliqua cooperatur propter dignitatem Christi seruandam. Quod clarius explicuit Alexand. Alensis. 4. p. q. 134. memb. 1. artic. 2. in solutionibus argumentorum, qui expresse loquitur de hac ministeriali cooperatione, & quærit, an potuerit virtus creata cooperari

D. Thom.

Alens.

Ministeriū
angelorū in
Christi re-
surrectione
perficienda
nullum

perari hoc modo in conceptione Christi, & respondet potuisse: sicut virtus (inquit) angelica cooperabitur resurrectioni corporum in generali resurrectione: non tamen decuit propter nimiam sublimitatem carnis, quia illa caro unienda fuit diuinitati. Vnde quod non sit ibi cooperata virtus creata magis congruitas fuit, quam necessitas. Hæc vero congruitas eadem, vel maior est in resurrectione. Nam eadem est sublimitas illius carnis, quæ non iam unienda, sed vnica erat diuinitati. Tertio est optima congruentia, quia ubi est sufficiens, decens, ac proportionatum principium proximum alicuius actionis, superfluum esset adhibere extrinsecum ministerium angelorum: sed ita est in præfenti. Nam anima Christi domini erat sufficiens principium, sicut ad disponendum corpus, ita etiam & ad colligendas partes, quæ dispersæ erant, & addendum, siquid materiæ fortasse deerat. Quia virtus instrumentalis illius animæ has omnes actiones, ac multo plures complectebatur. Rursus erat illa anima maxime decens, & proportionatum actionis huiusce principium: tum quia habebat curam illius corporis tanquam proprium etiam quia erat veluti diuinus motor, sicut corpus illud erat diuinum quoddam mobile propter vnionem ad Verbum. Quarto est alia coniectura, quia sanguis, capilli, & siquid aliud colligendum fuit ad Christi resurrectionem, id totum debuit collocari intra sepulcrum, & coniungi corpori, quoad fieri potuit, vel expediens fuit: hoc autem fieri non potuit virtute angelica, nisi vel remouendo lapidem ab ostio sepulcri, vel aliqua ex parte illud diuidendo: neutrum autem horum est asserendum. Vsq̃ue ad resurrectionem enim Christi omnino clausum permansit sepulcrum, vt infra videbimus, non potuerunt ergo illa omnia intra sepulcrum reponi nisi transeundo ab extremo ad extremum sine medio vel penetrando corpora intermedia neutrum autem horum fieri potuit naturali virtute angelorum, ergo hoc ministerium non erat ex his, quæ ad angelos pertinent, iuxta ordinarium cursum prouidentia diuina. Dicere autem eis datam esse supernaturalem vim instrumentalem ad efficiendam illam mutationem supernaturalem, ac miraculoso modo gratis & sine fundamento fingeretur. Quia nec illa virtus est debita angelis, nec pertinet ad ordinarium prouidentia modum, & alioqui

A non est necessaria, quia animæ Christi est conaturalis hæc virtus ratione vnionis. Denique maxime decebat, vt solus Christus suæ esset resurrectionis autor, ne alterius ope ad suum corpus excitandum indignum se videretur. Coniecturae verò in contrarium faciles sunt, & ex ijs, quæ diximus, expeditæ.

ARTICVLVS. II.

Vtrum fuerit conueniens Christum tertia die resurgere.

D secundum sic proceditur.

Videtur quod non fuerit conueniens, Christum tertia die

B resurgere. Membra enim debent capiti conformari. Sed nos qui sumus membra Christi non resurgimus a morte tertia die, sed nostra resurrectio differtur vsque ad finem mundi. Ergo videtur, quod Christus, qui est caput nostrum, non debuerit tertia die resurgere: sed debuerit eius resurrectio differri vsque ad finem mundi. ¶ 2. Præterea, Act. 2. dicit Petrus, quod impossibile erat Christum detineri ab inferno & morte. Sed quandiu aliquis est mortuus, detinetur a morte. Ergo videtur, quod Christi resurrectio non debuerit differri vsque ad tertiam diem, sed statim eadem die resurgere, præcipue cum glos. supra inducta, dicat, nullam esse vtilitatem in effusione sanguinis Christi, si non statim resurgeret. ¶ 3. Præterea, Dies incipere videtur ab ortu solis, qui sua præsentia diem causat. Sed ante ortum solis Christus resurrexit: dicitur enim Ioann. 20. Quod vna Sabbathi Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, & tamē Christus iam resurrexerat: quia sequitur. Et vidit lapidem sublatum a monumento. Non ergo resurrexit Christus tertia die.

Sed

295.
Sup q. si. a.
4. Et. 3. dif.
21. q. 2. art.
2. Et d. 22.
q. 2. art. 2. q.
2. ad. 1. Et
op. 3. c. 243.
Et op. 60. c.
20. circa.
fin Et Pf.
15. col. 6.
Et Ioan. 2.
lec. 3.

Art. præ.
in cor.

¶ Sed contra est, quod dicitur Matth. 20. Tradent eum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum & tertia die resurget.

ar. præced.

¶ Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) resurrectio Christi necessaria fuit ad instructionem fidei nostræ.

2. 2. q. 1. ar. 7. c. 8.

Est autem fides nostra, & de diuinitate, & de humanitate Christi: non enim sufficit alterum sine altero credere, ut ex prædictis patet. Et ideo ad hoc, quod confirmaretur fides de veritate diuinitatis ipsius, oportuit, quod citò resurgeret, & eius resurrectio non differretur usque ad finem mundi. Ad hoc autem quod confirmaretur fides de veritate humanitatis & mortis eius, oportuit moram esse inter mortem, & resurrectionem, si enim statim post mortem resurrexisset, videri posset quod eius mors vera non fuerit, & per consequens nec resurrectio vera.

li. 1. tex. 1. c. 2.

Ad veritatem autem mortis Christi manifestandam, sufficiebat, quod usque ad tertiam diem eius resurrectio differretur: quia non contingit, quin infra hoc tempus, in homine, qui mortuus videtur, cum viuat, appareant aliqua iudicia vitæ. Per hoc etiam quod tertia die resurrexit, commendatur perfectio ternarij: qui est numerus omnis rei, utpote habens principium, medium

li. 4. c. 5. c. 3.

& finem: ut dicitur in primo de Cælo. Ostenditur etiam secundum mysteriū, quod Christus vna sua morte corporali, quæ fuit lux propter iustitiā, duas nostras mortes destruxit, scilicet corporis, & animæ: quæ sunt tenebræ propter peccatū. Et ideo die integra, & duabus noctibus permanfit in morte, ut August. dicit in quarto de Trin. Per hoc etiam significatur, quod per resurrectionem Christi, tertium tempus incipiebat, nam primum fuit ante legem, secundum sub lege, tertium sub

gratia. Incepit etiam in Christi resurrectione tertius status Sanctorum. Nam primus fuit sub figuris legis: secundus sub veritate fidei: tertius erit in æternitate gloriæ, quam Christus inchoauit resurgendo.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod caput & membra conformantur in natura, sed non in virtute. Excellēior est enim virtus capitis, quam membrorum. Et ideo ad demonstrandam excellentiam virtutis Christi, conueniens fuit, ipsum tertia die resurgere, aliorum resurrectione dilata usque ad finem mundi.

¶ Ad secundum dicendum, quod detentio coactionem quādam importat: Christus autē nulla necessitate mortis tenebatur alstrictus, sed erat inter mortuos liber. Et ideo aliquandiu in morte mansit: non quasi detentus, sed propria voluntate, quandiu iudicauit hoc esse necessarium ad instructionem fidei nostræ. Dicitur autē statim fieri quod fit breui interposito tempore.

¶ Ad tertium dicendum, quod (sicut supra dictum est) Christus resurrexit circa diluculum illucescente iā die, ad significandum, quod per suam resurrectionem nos ad lucem gloriæ inducebat: sicut mortuus est ad uesperascēte iam die, & recedente in tenebras, ad ostendendum quod per suam mortem destrueret tenebras culpæ & pœnæ. Et tamen dicitur terra die resurrexisse, accipiendo diem pro die naturali, qui continet spatium 24. horarū. Et sicut dicit Aug. in 4. de Trinit. nox usque ad diluculum, quo Domini resurrectio declarata est, ad tertium pertinet diem: quia Deus, qui dixit, de tenebris lucem clarescere, ut per gratiam noui Testamenti, & participationem resurrectionis Christi, audiremus: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: insinuat nobis quodammodo, quod à nocte dies

q. 51. ar. 4. ad. 3.

li. 4. c. 6. m. te me. 10. 3.

Hhh

sumat

sumat initium. Sicut enim primi dies **A** propter futurū hominis lapsum à luce in noctem: ita isti propter hominis reparationem à tenebris ad lucem computantur. Et ita patet, quod etiam si media nocte surrexisset, posset dici eū die tertia surrexisse, intelligēdo de die naturali. Nunc autem cū diluculo surrexerit, potest dici, quod tertia die resurrexit, etiam accipiendo diem artificialem, quæ causatur ex præsentia solis: quia iam sol incipiebat aerem illustrare. Vnde & Marc. ultim. dicitur, quod mulieres venerunt ad monumentum orto iam sole. Quod non est contrarium ei, quod Ioan. dicit. Cum adhuc tenebræ essent: ut Aug. dicit in li. de consensu Evangelistarum: quia die surgente reliquæ tenebrarū tanto magis extenuantur, quanto magis oritur lux. Quod autē dicitur Marci ultimo. Orto iam sole, non sic accipiendū est, tanquam iam sol ipse videretur super terram, sed tanquam de proximo adueniente in has partes.

COMMENTARIUS.

DVo includuntur in titulo articuli, scilicet, an fuerit conueniens resurrectio. nem Christi differri vsquē ad tertium diē, & an fuerit conueniens non ultra differri: & cum ex fide constet, utrumquē factum esse, constat etiam utrumq; fuisse conueniens: tamen ratio præcipua propter quā fuit conueniens, non est eadem in utroquē puncto. Nam dilationis vsquē ad tertium diē tota ratio sumitur ex parte nostri, scilicet ut nobis satis constaret de veritate mortis Christi. Et hac ratione ut potissima usus est D. Thomas, eamque eleganter tractat Athanas. lib. de Incarnat. Verbi, dicens. *ut mortuum esse suum corpus doceret, nō priusquā triduanū cadaver esset excitauit.* At vero propria ratio accelerationis, seu non maioris dilationis resurrectionis ab intrinseco sumi potest ex dignitate ipsius Christi. Nam hoc ipso, quod nobis non erat necessaria dilatio, erat illi statim debita resurrectio,

ut supra dictum est. Et ideo D. Thomas in *D. Thom.* prima ratione solum probauit dilationem vsq; ad tertium diem sufficientem fuisse, ut de veritate mortis constaret, ut inde cōcluderet fuisse conueniens, statim fieri resurrectionem. Addit vero alias congruentias allegoricas, & mysticas. Adungere verò possumus ex Athan. supra aliam rationem moralem. *Ne quispiā (inquit) obijceret ipsum non idē, sed aliud corpus circumferre, ea de causa ultra tridui moram non passus est, neq; eos, qui ipsum audierant de resurrectione promittentem, in longū distulit: sed, cum adhuc prope modum verba illa in eorum auribus obstreperent, oculiq; eius speciem retinerent, intra tridui spatium, quod plusquam mortuum erat, immortale, & incorruptibile omnibus ostendit, quō intelligeretur, illud non imbecillitate natura, cum Verbum in eo domicilium suum haberet, extinctum fuisse, sed ideo extinctum, ut mors viribus nostri saluatoris Iesu Christi aboleretur.* Addit Leo Papa serm. 1. de resurrectione. Christum Dominum breuiasse tridui moram, & ex primo tantum partem nouissimam, ex tertio verò partem duntaxat accepisse primam, *Ne turbatoris discipulorum animos longa morositas cruciaret.* Præterea Greg. Nyss. orat. 1. de resurrectione, in hoc triduo dicit operatum fuisse Christū multa, & eximia virtutis opera, & præsertim destruxisse, quidquid mali in humano genere Lucifer ab initio mundi melitus fuerat, ideoq; tā breui tempore hoc totū perfecisse, ut suæ virtutis specimen cōstaret, quia *non tarda gratia est, non longo circuitu tantum bonum confectum fuit.* Postea adiungit rationem aliam mysticam, quæ in eo videri poterit.

C Argumenta D. Thomæ explicabuntur disputatione sequenti.

DISPUTATIO XLVI.

In tres sectiones distributa.

De tempore resurrectionis Christi.

CVM ex Evangelio constet Christum paulo post mortem resurrexisse, non oportet quæstionem mouere de anno, aut mense in quibus resurrectio contingit. Constat enim eodem anno, & mense, quo & mortem accidisse. Vnde cum ostensum sit in medio primi mensis lunaris mortuum fuisse, cum annum ageret trigessimum quatuor-

Te. 3. c. 24.
inter prin.
et me. 19. 4.

Athanas.

Leo Papa.

Greg. Nyss.

Ad tertium
vsque diem
et non ultra
dilatata
resurrectio
Christi cur.
Athanas.

quartum, mensēque illius quartum, constat idem esse de resurrectione dicendum. Igitur disputandum superest de die, & hora, simulq; explicandum erit, quomodo intelligendum sit resurrexisse tertia die, & iacuisse in sepulcro, ac fuisse in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Non disputabo autem, an resurrectio Christi facta sit in instanti, necne? Quia nihil addendum occurrit ijs, quæ de resurrectione in communi dixi, & videri possunt etiā dicta de conceptione Christi. Nam eo modo, quo ibi diximus conceptionem factam esse in momento, sentiendum est de resurrectione, est enim eadem ratio.

SECTIO PRIMA.

Utrum Christus tertia post mortem die, eaque dominica resurrexerit.

DVos errores inuenio negantium Christum resurrexisse die Dominico. Primus est Armenorum, qui anteponebant hoc tempus a iunt, Christum surrexisse die Sabbathi, ut referunt Castus verbo Resurrectio, h. ref. 4. ex Guidone Carmelita, & Prateolus Ver. Armeni. num. 22. Hos autem necesse est vel negare Euangelium dicens, Christum resurrexisse tertia die, vel negare Christum mortuum esse feria sexta, quod perinde ferè est. Nam hoc etiam satis aperte in Euangelio habetur, ut supra diximus. Secundus error est eorum, qui postponentes hoc tempus dicunt Christum resurrexisse feria secunda in fine, aut in initio tertiæ, ut omnino iuxta corticem literæ verum sit, Christum tribus diebus, & tribus noctibus fuisse in sepulcro, & in corde terræ. Hæc sententia sequitur aperte ex opinione eorum, qui asserunt Christum iacuisse in sepulcro septuaginta duabus horis. Quam docuit Alcuinus lib. de diuinis offi. cap. de coena Domini, nisi fortasse metaphoricè loquutus sit, & improprie: eam tamen sententiam proprie, & in rigore explicatam defendit Paul. Forosempromiensis, in secunda parte Paulinæ, lib. 1. & 2. ut refert Marcellus lib. de horis canonicis, cap. 50. Qui maxime illam confirmat. Quia totum illud tempus fuit necessarium, ut veritas mortis Christi euidenter, & sine vlla tergiversatione probaretur. Quia sape so-

A lent infirmi, qui mortui apparent, post septuaginta horas dare signa vitæ, ergo non satis comprobatur aliquod corpus esse mortuum, in quo nullum signum est corruptionis, aut factoris, si ante transactos tres dies naturales integros, viuum reperitur.

Dicendum verò est primò, Christum non resurrexisse ante Dominicum diem. Hanc conclusionem censeant esse de fide auctores supracitati, & ad minimum est iam certa, quam est certum Christum mortuum esse feria sexta, quod supra diximus esse certissimū. Probatur, quia de fide est Christum non resurrexisse ante diem tertium, ipse enim prædixerat se resurrecturum tertia die, Matth. 20. Qui autem designat

Christus ante diem dominicum non resurrexit.

Matth. 20.

B Vnde alij Evangelistæ expressius dicunt, eum prædixisse se resurrecturum post tres dies, Marc. 8. & idem colligitur ex Matth. 12. & 16. & Luc. 11. ac denique in symbolo habemus, *Resurrexit tertia die*, quod nullo sensu posset esse verum, si die proximè sequenti post mortem surrexisset. Et præterea ex narratione Evangelistarum euidenter constat, Christum non resurrexisse die proximè sequenti post mortem suam (ut ex eorum lectione patebit, & in sequentibus explicabimus) ergo non potuit resurgere ante Dominicum diem. Quia inter diem mortis Christi, & diem Dominicam sequentem tantum una dies intercessit, cum demonstratum in superioribus sit, Christum feria sexta diem obiisse suum. Denique ratio, seu congruentia supra adducta hoc confirmat. Quia oportuit differri resurrectionem ultra diem unam. Et hoc supponunt omnes Patres, qui illa ratione vtiuntur, alijq; quos statim afferemus.

Marc. 8. Matth. 12. & 16. Luc. 11. Symbol.

C Secundò dicendum est, Christum Dominum surrexisse die Dominica, neq; amplius suam resurrectionem distulisse. Conclusio est certa, quæ probatur primo ex Euangelio. Nam Matth. ultimo, dies in qua Christus resurrexit, vocatur *prima sabbathi*. Vbi nomine *sabbathi* potest intelligi vel tota hebdomada, ita ut idem sit *prima sabbathi*, quod prima dies hebdomadæ, quæ est Dominica. Nam dies Sabbathi erat septimus hebdomadæ, in quo Deus requieuit. Potest etiam significare proprium diem Sabbathi, & hoc modo nihil significare potest *prima sabbathi*, nisi primam diem post

Christus die dominico resurrexit à mortuis.

Matth. 28.

Hhh 2 Sabba-

Cast. Guid. Prateol.

Alcuin.

Paul. Forosemp.

Sabbathum. Et hæc est communior interpretatio. Nam Hebræi à die Sabbathi tanquam à solenniori cæteros dies hebdomadæ appellabant, videlicet *primam Sabbathi, secundam Sabbathi, &c.* Quod etiam notauit Beda lib. de ratione temporum, cap. 6. Vnde Augustinus, quia in titulo Psal. 23. dicitur, *In prima Sabbathi*, exponit de Resurrectione Domini. *Qua prima* (inquit) *Sabbathi facta est, qui iam dies Dominicus dicitur.* In titulo vero Psal. 80. ubi dicitur, *In quinta Sabbathi*, & in titulo Psal. 93. ubi dicitur, *In quarta Sabbathi*, exponit de feria quinta, & feria quarta hebdomadæ. Et fortasse in priori notatur dies, in quo Christus Sacramentum Eucharistiæ instituit, de quo in illo Psal. 80. habetur sermo: in posteriori verò notatur dies, in quo Christus tradi, atque ea ratione pati incepit. Nam psalmus ille est de patientia. Et eodem modo exponit Hieronymus, Psal. 93. diem quartam Sabbathi, & in titulo psalmi. 47. *Prima* (inquit) *Sabbathi fecit lucem: prima Sabbathi resurrexit lux Christus.* Et confirmatur ex Marco cap. ultimo dicente, *Et cum transisset Sabbathum, Maria Magdalene, &c.* Vbi perspicue dicit, die proximè sequenti post Sabbathum Christum non esse inuentum in sepulcro, eò quòd iam surrexisset: post Sabbathum autem, dies proxima est Dominica, ergo cum ostensum sit, non resurrexisse sabbatho, necessario efficitur die Dominica surrexisse. Et idem est sensus Euangelistæ Lucæ, qui in fine cap. 23. de mulieribus concludit, *Et Sabbatho quidem siliuerunt:* cap. autem. 24. incipit, *Vna autem Sabbathi valde diluculo, &c.* ac si clarius dixisset, finito Sabbatho, vna die, id est, prima die post illud, &c. Et eodem modo loquitur Ioannes cap. 20. Nam more hebræorum vna ponitur pro prima, Genes. 1. *Factum est vespere, & mane dies vnus*, id est primus.

Secundo probatur hæc veritas ex perpetua Ecclesiæ traditione, quæ hunc diem semper venerata est propter Christi Domini resurrectionem, vt ex ipso nomine *Dominici diei* constat. Ita enim appellatus est à Domino, cuius resurrectioni fuit consecratus, quod quidem nomē fuisse huic diei impositum à tempore Apostolorum, constat ex illo Appocal. 1. *Fui in spiritu in Dominica die.* Vnde Aug. serm. 251. de tempore, *Dominicum diem* (inquit) *Apostoli, & Apostolici viri ideo religiosa solennitate habendum*

sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster à mortuis resurrexit. Quique ideo Dominicus appellatur, & in eo tantum diuinis cultibus seruamus, dantes diei huic honorem, & reuerentiam propter spem resurrectionis, quam habemus in illa. Et inferius addit, hunc diem esse solennem in Scripturis. Quia in eo creati sunt angeli, & elementa mundi, & prima lux, manna in deserto datum est, & Spiritus Sanctus de cælo descendit. Et serm. 154. alia multa mirabilia numerat eodem die facta. Ac ferè similia habet Leo Pap. epist. 81. ad Dioscorum, cap. 1. *In hac* (inquit) *die mundus sumpsit exordium, in hac per resurrectionem Christi, & mors interitum, & vita accepit initium.* Et infra inquit in eadē die ingressum fuisse Christum ad Apostolos ianuis clausis, & intussasse, atque dedisse illis Spiritum Sanctum, & in eadem postea descendisse in linguis igneis eundem Spiritum Sanctum à Christo promissum. Hæc autem ex Apostolorum traditione manasse, constat ex Clemente lib. 7. Constitutionum, cap. 31. & 36. & ex Iustino Apolog. 2. in fine, ubi commemorat, solitos fuisse Christianos in die Dominica, quam *diem solis* appellat, conuētus facere, quia in ea Christus resurrexit. Idem colligitur ex Ignatio Epist. 5. ad Trallianos, Athan. optime, oratione in illud dictum. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Hier. in. 4. cap. ad Galatas Gregor. lib. 11. Epist. 3. & ex alijs Patribus passim, multa quoque congerit Vvaldensis de Sacramentalibus. c. 40. Propter quæ Beda lib. de ratione computi, cap. 17. & libro de ratione temporum, cap. 45. & Ambr. super psalmum. 47. in principio, negat licere viro catholico dubitare, quin Christus Dominica die resurrexerit.

Vltimo potest adhiberi congruentia ex supradictis in cōmentario art. 2. Quia Christi mors non debuit amplius differri, quam necessarium fuit ad veritatē mortis declarandam: ad hoc autem sufficiens fuit, vt vsq; ad tertium diem in monumento maneret. Quod enim dicebat Paulus Mildeburgensis, de septuaginta horarū spatio, & incertum est, & quauis interdum posset accidere, hominē viuum iacere, quali mortuū toto illo tēpore absque vilo signo vitæ: tamen in homine, qui tot sustinuerat tormenta, atq; lethalia vulnera acceperat, id erat impossibile. Vnde, quibus nō sufficeret quadraginta horarū spatium in signū, & testimoniū veræ mortis, neq; mille horæ sufficeret. Nō ergo oportet.

Prima Sabbathi quid.

Beda.

Aug.

Psal. 23.

Psal. 80.

93.

Psal. 47.

Hieron.

Mat. 16.

Luc. 23.

24.

Ioann. 20.

Genes. 1.

Dies dominica vnde dicitur.

Aug.

Apocal. 1.

Aug.

Leo. Papa.

Clem. Papa.

Iust. Mat.

Ignat.

Athanas.

Hieron.

Greg. Papa.

Vvaldens.

Beda.

Ambros.

go oportuit resurrectionē amplius differri.

Ex quo colligitur, quando in Scriptura dicitur, Christum surrexisse *die tertia*, intelligendum esse de die tertia inchoata, nō vero finita. Quia cum mortuus fuerit feria sexta iam iam exeunte, fiante resurrectionem fuissent tres dies integri transigendi, non potuisset die dominica resurgere. Quapropter, cum in alijs locis dicitur surrexisse *post tres dies*, intelligendum est de diebus inchoatis, sicut intelligitur illud Luc. 2. *Postquam consummati sunt dies octo*, ut circūcideretur puer, id est, cū dies octauus aduenisset, & in eodem cap. *Post triduum inuenerunt eum*. Id est tertio die. Sic ergo in præsenti, in illis tribus diebus cōputandi sunt duo extremi, vnus mortis, & alter resurrectionis. Sicut etiam cum dixit Lucas, *Post dies octo*, agens de tempore transfigurationis: cum tamen alij Euangelistę dicant, *Post dies sex*, Matth. 17. Marc. 9. Ille cōputauit dies extremos, quos alij omiserunt, quos necesse est sumi inchoatos, quia ante exactū octauū diē, necesse fuit transfigurationem fieri. Et ita ex vno Scripturę testimonio aliud exponitur. Sic igitur in præsenti, per illa loca, quę asseuerant, Christum surrexisse prima die hebdomadę, explicamus alia, in quibus dicitur surrexisse tertia die, vel post tres dies. Nam hæc duo pro eadē re sumuntur, ut videre licet apud Matthæum dicentem, Phariseos retulisse ad Pilatū, *Post tres dies resurgam*, & ideō ab illo petiisse ut iuberet, *custodire sepulcrum vsque in diē tertiū*. Quibus verbis satis explicauit, idem omnino esse resurgere *post tres dies*: & *tertia die*: & phariseos ita vtrumque intellexisse, ut existimarent, Christum loquutum esse de tertia die, quā currente (ut aiunt) affirmabat se resurrecturum. Vnde illi duo discipuli, quibus Christus apparuit in via, dicebant, *Nos autē sperabamus, quod ipse esset redēpturus Israel, & nunc super hac omnia tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt*. Ac si dicerent, hac die impleturuserat, quod promiserat. Ita ergo intellexerunt hos tres dies etiam illi, qui Christum audierunt tā amici, quā inimici: atque ita etiam a nobis intelligendi sunt. Et eodem modo exponendus est locus Osee. 6. *Visificabit nos post duos dies, & in die tertio suscitabit nos*. Hic enim locus de Christi resurrectione exponitur a Sanctis Patribus, quos eruditē refert, & exponit Franciscus Ribera in eum locum. Nā,

cū dicit Propheta, *Post duos dies*, comprehendit diem mortis, & sequentem, cū verō dicit, *In die tertia*, optimē explicuit hos tres dies complecti duo extrema, atque adeō idem esse dicere, *post tres dies*, atque *tertio die*. Vnde Dorotheus Martyr in synopsi existimat, hunc locum indicatū esse a Paulo. 1. Cor. 15. dicente. *Quia surrexit tertia die secundum Scripturas*, quia in nullo loco veteris testamenti ita explicatur tertia dies resurrectionis, sicut in hoc.

Superest explicanda grauis difficultas, quam in superioribus huc remissimus. Nam si Christus Dominus surrexit die Dominica, ergo nō potuerunt intercedere quinquaginta dies inter diem Resurrectionis eius, & diem Pentecostes, seu aduentus Spiritus Sancti, neque potuit vtrumque mysterium die Dominica accidere, ut habet Ecclesiastica traditio: docentque iidem Patres supracitati præsertim Leo, Augustinus, & Isidorus libro primo de diuinis officijs, cap. de Pētecoste, & Albinus lib. de diuinis officijs, cap. de die sancto, quibus addi potest canon ille octauus sextę synodo ascriptus, quem suprā tractauimus. Ratio difficultatis est. Nā, ut constat Act. 2. *Cum compleretur dies Pentecostes*, id est, in ipsomet die, quo Iudæi celebrabant festum Pentecostes, seu hebdomadarū, aut primitiarum, Spiritus Sanctus descendit: sed necessariū fuit eo anno illum diem incidere in diem Sabbathi, ergo. Probatur minor ex Leuitic. 23. & Iosepho, lib. tertio Antiquit. cap. 10. ex quibus habetur, lege statutum fuisse, ut Iudæi secundo die azymorū, seu decima sexta luna primi mensis offerrent manipulum nouarum spicarum, & ab illo die numerarent quinquaginta, & in quinquagesimo festum hebdomadarum celebrarent. Et ita etiam est intelligendus Epiphanius, hæres. 51. cum inquit, *Post tres dies agni præceptum esse, manipulum inferri*. Numerauit enim a decima quarta luna, vsque ad decimā sextā, & ita intelligit, *post tres dies*, id est tertia die. Vnde (inquit) fuisse illam figuram resurrectionis Christi. Offerebatur ergo manipulus luna decima sexta, in secunda die azymorum, sed secunda dies azymorum eo anno fuit dies Sabbathi iuxta ea, quę in superioribus diximus, ergo ab illa cōputando quinquaginta, dies quinquagesima incidit in diem Sabbathi, ergo & festū Pētecostes.

Hæc difficultas expediretur facile iuxta

Hhh 3 senten-

Dorotheus

Dubium.

Leo Papa.

Augustinus

Isidorus

Albinus

Act. 2.

Leuit. 23

Iosephus

Epiphanius

Luc. 9.

Matth. 17.

Marc. 9.

Matth. 17.

Luc. 14.

Osee. 6.

Ribera.

sententiam eorum, qui dicunt, Christum non esse occisum in die Paschæ, atq; primum diem azymorum non incidisse eo anno in feriam sextam, sed in Sabbathum. Sic enim facile intelligitur fieri potuisse, ut Christus resurgeret die Dominica, quæ iuxta hanc computationem erat secunda azymorum, & post quinquaginta dies descenderit etiam Spiritus Sanctus in die Dominica, & in festo Pentecostes, seu primitiarum. Tamen quia hæc sententia à nobis supra reiecta est, quod Scripturis, & Patrum traditioni repugnet, necesse est præsentī difficultati altero è duobus modis satisfacere.

Responsio.

Primus est, illos quinquaginta dies non ita computari à secundo die Azymorum usque ad primum octavæ hebdomadæ sequentis, ut utrumq; extremum in ipsis quinquaginta diebus annumerandum sit, sed vel numerandos esse dies à secundo die Azymorum exclusivè, vel (si secundus dies azymorum includatur) ex parte alterius extremi, excludendum esse festum Pentecostes, ita ut non in quinquagesimo die, sed post quinquagesimum celebrari intelligatur. Hoc tamen posterius minus consonum videtur verbis Leuit. 23. sic enim dicitur.

Dies Pentecostes unde, & quomodo numerandi.

Leuit. 23.

Numerabitis ergo ab altero die Sabbathi, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, usque ad alteram diem expletionis hebdomada septima, id est, quinquaginta dies, & sic offeretis sacrificium novum Domino. Quibus satis significatur post expletas septem hebdomadas, in altera die celebrandum fuisse festum, & oblationem primitiarum. Quod clarissime explicuit Ioseph. dict. li. 3. cap. 10. dicens, Post paschale sacrum elapsis septem septimanis, hoc est, quadraginta novè diebus, quinquagesima offerunt Deo panem, &c. At verò prior ratio numerandi hos dies à secundo azymorum exclusivè nihil habet repugnans, aut Scripturæ, aut Iosepho. Scriptura enim solum dicit, Numerabitis ab altero die Sabbathi, in quo obtulistis manipulum primitiarum. Quod sine vlla vi, vel improprietate exponi potest ab illo die exclusivè. Iosephus vero, licet expressè dicat, manipulum primitiarum offerri solitum die secunda Azymorum (quod Scriptura tam expressè non dixerat) non tamen declarat, quomodo ab illo die numerarentur septem hebdomadæ, imò solum dicit, Post paschale sacrum elapsis septem septimanis. Est ergo hæc responsio probabilis. Solū illi

Ioseph.

obstat, quod Patres frequenter significant, illos quinquaginta dies numerandos esse ab eo die, quo mactabatur agnus, seu à prima die Azymorum. Dicunt enim, festum Pentecostes celebrari eodem die, quo lex vetus in monte Sinai data est: datam autem esse post quinquaginta dies, à die egressionis populi Israel de Aegypto, qui fuit dies mactationis agni. Ita loquitur Cyprian. serm. de Spiritu Sancto, clariùs Hieron. Epist. 127. de mansionibus ad Fauiolam, mansionem. 12. ubi id colligit ex Scriptura. Quia tertio die (tertij mensis data est lex, quæ est quinquagesima à decima quinta primi mensis. Quæ computatio supponit, illos menses esse solares, & ideò difficultatem patitur: eadem tamen usus est August. Epist. 119. c. 16. & lib. quæstionum novi testamēti. q. 95. & eodem modo loquitur Leo Papa serm. 1. Pentecostes, & Isidorus lib. 1. de officiis Ecclesiasticis. cap. 32. & Chrysostomus. 2. de Spiritu Sancto. In quo notanda sunt illa verba, *A Pascha numerabitis septem septenarios dierum, & die sequenti facietis diem Pentecostes.* Per Pascha enim intelligit diem immolationis agni. Et eodē modo videntur exponenda illa verba Iosephi, *post paschale sacrum.* At vero hæc dicta Sanctorum necesse est intelligi saltem exclusivè à die Paschæ. Ergo necesse etiam est, ut computatio hæc incipiat inclusivè à secundo die Azymorum, ergo hac ratione non potest consistere data expositio.

Cyprian.
Hieronimus.

Aug.
Leo Papa
Isidor.

Chrysostomus.

Secundo modo expediri potest prædicta difficultas, negando, Spiritum sanctum descendisse super Apostolos in ipsomet die, in quo festum primitiarum celebrabatur: sed die proximè sequenti. Itaque concedendum est, festum primitiarum incidisse eo anno in Sabbathum, Spiritum sanctum autem descendisse die Dominica sequenti, atq; ita distasse quinquaginta diebus à die Resurrectionis. Sic enim numerandos esse hos quinquaginta dies nostri festi Pentecostes, scilicet, à die resurrectionis, constat ex traditione Ecclesiæ, & docet expressè Augustinus dicta epist. 119. & sermon. 183. de tempore, & omnes Patres supracitati, & quos statim referemus.

Dies Pentecostes.

Aug.

Contra hanc vero resolutionem obstant verba Act. 2. *Dum complerentur dies Pentecostes, &c.* Quæ dupliciter exponi possunt. Primo ut Lucas numeraverit dies Pentecostes non Iudaico, sed Christiano more, itaque

Testimon. q.
Act. 2.
Expositio.

itaque numerauerit dies Pentecostes à die resurrectionis. Et hanc expositionem insinuat August. locis citatis, & clarius Beda Actor. 2. Sed huic expositioni obstat, quod Lucas nomine *Pentecostes* intellexit sine dubio festum Iudaicum, nam tunc ea voce nihil aliud significabatur. Nisi forte quis dicat, quando Lucas scripsit acta Apostolorum, iam fuisse usu Christianorum receptum, ut tempus illud paschale, *Pentecostes* vocaretur, quod est frequens apud veteres, ut videre licet in Tertulliano lib. de Idololatria. c. 14. & li. de corona militis. c. 3. & in alijs, quæ in illis locis eruditè notat Pammelius. Sed neq; hoc satisfacit. Quia Lucas apertè voluit loqui de festo Iudæorum, ut indicaret causam, ob quam eo die essent Ierosolymis congregati Iudæi *ex omni natione, quæ sub cælo est*. Qua propter addendum est ex Chrysostom. dum complerentur dies *Pentecostes*, non significare in eodem die, sed *circiter Pentecostem* (ut ita loquamur) nam oportebat festi tempore rursus hæc fieri, ut qui cruci affuerant Christi, idem hæc quoq; spectarent. Exponendum ergo videtur, dum complerentur, id est, statim ac completi sunt dies Pentecostes, quod optime dicitur de die proximè sequenti post illum festum: nam hic dies illo modo loquendi satis propriè significatur. Qua propter huic sententiæ, & expositioni ad hærendum videtur, quandiu alia melior non occurrerit. Non enim me latet posse excogitari alium respondendi modum, nimirum, quando secunda dies Azymorum incidebat in Sabbathum, differri oblationem manipuli primitiarum usque in diem tertium, quia in die Sabbathi prohibitum erat metere Exod. 34. Quæ responsio specie quidem probabilis est, quoniam iuxta illam, facile omnia conciliantur. Non verò satisfacit. Quia id, quod supponit, nulla auctoritate, sufficientivè ratione nititur. Tum quia licet esset lege prohibitum metere segetes: tamen religionis causa aliquem manipulum metere non erat veritum, etiam in die Sabbathi. Quia non erat opus feruile, sed religionis. Tum etiam quia non videtur necessarium, ut eodem meteretur die. Hoc enim in lege non erat præscriptum, poterat ergo pridie ante Sabbathum meti, & consueto die secundo Azymorum offerri. Quanquam video dici posse, nec sine apparenti ratione, Iudæos fuisse valde superstitiosos in obseruandis

huiusmodi caeremonijs, & præsertim in obseruatione diei Sabbathi atque idcirco plures consuetudines & traditiones similes introduxisse. Cæterum cum probari non possit talis consuetudo, à nemine affirmari potest, nisi diuinando, & ideo secunda responsio solidior est.

SECTIO II.

Qua hora Christus Dominus resurrexerit.

EX dictis in præcedenti Sectione, ut certum sumere possumus, Christum non resurrexisse ante dimidiam noctem, Sabbathi. Quia aliàs resurrectio intra naturalem Sabbathi diem accidisset, atque adeò non esset tertia die facta. Qua propter antiqua Ecclesiæ traditio fuit ut Sabbatho Sancto fideles non soluerent ieiunium, neque discederent ab Ecclesia usque ad dimidiam noctem. Vnde Dionys. Alexand. in Epist. ad Basilidem canon. 1. *contemptores, & in temperantes* appellat eos, qui ante mediam noctem discedebant; ut cibum caperent. Idem docent omnes Patres statim afferendi, & ex ijs, quæ dicemus, à fortiori hoc constabit.

Difficultas ergo est, qua nam hora post mediam noctem Christus Dominus resurrexerit. In qua tres inuenio celebres sententias. Prima negat quicquam posse in hoc certò affirmari. Quia Evangelistæ solum referunt, mulieres venientes tummo mane ad monumentum inuenisse reuolutum lapidem sepulcri, & vidisse Angelos annuntiantes Christum surrexisse, & paulò post vidisse ipsum Christum: de hora verò, in qua surrexerat, nec Christus aliquid reuelauit, neque Angeli annuntiarunt, neque Evangelistæ scripserunt. Ita sentit Dionysius Alexand. in dicta Epistola, & Hieronymus. Epist. 150. ad Hedibiam, quæst. 6. ubi ait, *surrexisse Dominum, qua hora voluit, quæ nulli mortalium cognita est*. Idem Theophyl. Marci ultimo.

Secunda sententia affirmat, Christum surrexisse prima hora post mediam noctem, seu hora septima noctis iuxta antiquam diuisionem, seu tertia vigilia in principio iuxta aliam partitionem. Hanc sententiam ex Græcis tenent Athanas. lib. de Virgin.

Hhh 4 seu

August.
Beda.

Tertulian.

Chrysostom.

Exodo. 24.

Dion. Alo.

Dio. Acc.
Hieronym.
Theophyl.

Athanas.

Greg. Nyss. seu de meditatione, in fine. Greg. Nysseni. orat. 1. & 2. de resurrectione, Cyrill. Alex. 1. b. 12. in Ioann. cap. 44. Victor Antiochenus in cap. 6. Marci, Euthym. cap. 68. in Matth. qui dicit. *Omnes unanimiter sancti Patres, & Doctores tempus resurrectionis eius fuisse dicunt circa primum gallicantum, quod iā Dominici diei lucem præferebat: ideo quoque post sextam noctis horam virtutes sectatores soluto ieiunio letitiam auspicantur.* Niceph. lib. 1. Hist. capit. 31. dixit surrexisse septima, vel octaua hora noctis. Ex Latinis docent eandem sententiam Hieron. Epist. nuper citata. q. 3. & 4. & Ambros. lib. 10. in Lucā, cap. de hora Dominicæ resurrectionis, qui solum dicit surrexisse Christum nocte seu in noctis profundo. Idem Rupert. lib. 1. de diuin. offi. cap. 8. *Dominus noster media nocte de Virgine natus, itidem ut Samson quondam obsessus ab Allophylis, media nocte, contractis portis inferi surrexit à mortuis, media nihilominus nocte venturus asperitur.* Idem li. 5. cap. 24. & lib. 7. cap. 16. vbi Samsonis figuram iterum repetit. Quam etiā de resurrectione Christi explicans Greg. hom. 21. in Euāgel. dicit, Christum surrexisse ante lucē: non tamen explicat, qua hora noctis. Fundamentum potissimum predictorum Patrum sumitur ex verbis illis Matth. ultimo. *Vespere autem Sabbathi, quæ lucefcit in prima Sabbathi, venit Maria Magdalene, &c.* Nam illis verbis dicunt signatam esse à Matthæo horam resurrectionis Dominicæ, ut subiuncta verba declarāt, *Et ecce terramotus factus est magnus, Angelus enim Domini descendit de cælo. Ut enim notauit Chrysost. homil. 90. in Matth. quando Angelus descendit, iam Christus surrexerat. Non enim Angelus reuoluit lapidem, ut Christus exiret, sed ut mulieres ingredi possent, & ut omnibus nota esse posset Christi resurrectio. Nā (ut recte dixit Euthy. (supra)) Quemadmodum Christus natus est seruatis integris claustris Virginis, ita quoque surrexit seruatis integris monumenti signaculis: terramotus autem factus propter asidentes sepulcro custodes, &c.* Cum ergo Matth. dicit, *Et ecce terramotus factus est magnus, iam Christus surrexerat.* Dixit autem hoc de illa hora, quam vocauerat *vesperam Sabbathi*. Quo certe nomine non potuit appellare aurorā diei Dominici (ut per se constat) neque etiā illam *vesperam Sabbathi*, quæ incipit in occasu solis, quia constat, tunc Christū non

A resurrexisse: ergo appellauit *vesperam Sabbathi* ipsam profundā noctē, quæ iam vergit ad lucem alterius diei, ut significauit Matth. illis verbis. *Quæ lucefcit in prima Sabbathi:* vnde Hieronymus supra, non existimat esse legendum *vespere*, sed *sero*, ut *sero Sabbathi*, dicatur extrema eius pars, quæ in media nocte terminatur. Atque idem sentit Ambros. supra. Cui expositioni consonat, quod dicit Ioan. c. 20. venisse Mariā Magdalenam ad monumentum, cum adhuc tenebræ essent, & vidisse lapidem sublatum: iam ergo surrexerat Christus ante lucem diei. Vnde fit coniectura, paulo post mediā noctem Christum surrexisse, quia eo tempore fere hora quarta incipit lucere dies. Et confirmatur hæc sententia ex veteri Ecclesiæ cōsuetudine. Nam post mediam noctem solebant fideles soluere ieiunium, officium Missæ exordiri, & magna signa lætitiæ, & alacritatis exhibere. Censebant ergo ex communi traditione illam esse horam, in qua Christus surrexit. Vnde in benedictione carci Paschalis, quæ initio illius officij Sabbatho Sācto dicitur, & olim post mediam noctem dicebatur, magnis laudibus effertur nox illa, *quæ sola nouit pñclum, & horam, in qua Christus ex inferis victor ascendit.*

B Tertia tamen sententia verior est, iuxta quam dicendum censeo, Christum non surrexisse vsquē ad aurora, surrexisse autem in ipsa aurora paulo post initium lucis diei Dominici. Hanc sententiam docuit hic D. Thomas ad tertiū, & supra questione. 51. articul. 4. ad. 3. & in. 3. distinctio ne. 21. questione. 2. articulo. 2. vbi scholastici, & in distinct. 22. præsertim Bonauent. Richard. Durand. & Palud. eam sequuntur, & D. Antonin. 1. par. Histor. titul. 5. cap. 7. vbi dicit, Christum surrexisse decima hora noctis, iuxta antiquā diuisionem. Guilelmus Durand. in rationali diuin. offi. lib. 6 capit. 72. Et probari potest hæc sententia primò autoritate Ecclesiæ, ac veterum Patrum, qui eam docent. Ex Græcis Ignatius epist. 5. ad Trallianos, *Lilucefcit die Dominico Christus ex mortuis.* Eusebius 10. de Demonstr. capit. ultimo, ita exponit titulum Psalmi. 21. *Pro susceptione matutina, quem de resurrectione intelligit, quam dicit vocari matutinam, quia in ipsa aurora facta est, & Cyril. Ierosolymit. cat. 14. ita exponit verba illa Psalm. 29. Ad vesperam demora-*

Hieron.

Ambros.
Ioan. 20.
 Hora res-
urrectionis
Christi quæ
D. Thom.
Bonauent.
Richard.
Durand.
Paludan.
Anton.
Cui. Dur.
Ignat.
Eusebius.

Psalm. 21.

Cyr. Hier.
Psalm. 29.

demorabitur fletus, & ad matutinum latitia, id est, mane in die resurrectionis: & infra, ad eandem rem accommodat verba illa Psal. 87. *Et ego ad te Domine clamaui, & mane oratio mea preueniet te: & illud Sophonie. 3. iuxta Septuaginta, Preparare, consurge diluculo, expecta me; dicit Dominus in die resurrectionis mea.* Communior verò est hæc sententia inter Patres Latinos. Hilarius can. 33. in Matth. dicit motum terræ tempore matutino diei accidisse, resurgente virtutum celestium Domino, Ambros. exponens illa verba Psal. 45. *Adinuabit eam Deus mane diluculo*, dicit his verbis significari, *Quia resurrectio matutina adiumentorum nobis celestium subsidia confert.* Et infra, *Vespere passus est Christus, mane surrexit.* Augustin. sæpe hanc sententiam repetit lib. 4. de Trinit. cap. 6. & enarratione Psalmi. 29. circa illa verba, *Ad vespere demorabitur fletus, & ad matutinum latitia*, inquit, *ideo Dominus Iesus Christus in matutino resurrexit de sepulcro, ut quod dedicauit in fundamento, hoc promitteret domui: & Epist. 49. quæst. vltima, ubi exponit, vermem matutinum, quo rodente, cucurbita exaruit, mystice significasse Christum, qui vermis appellatur Psal. 21. Præterea super Psal. 56. de eodem mysterio exponit verba illa, Exurge gloria mea, exurge Psalterium, & cythara, exurgam diluculo. Lux (inquit) agnoscatur, diluculum surrexit. Et circa illa verba Psalm. 58. Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo mane misericordiam tuam. Merito (inquit) ipsius Domini resurrectio diluculo fuit, ut impleretur quod dictum est in alio Psalmo, *Ad vespere demorabitur fletus, & ad matutinum latitia.* Et Psal. 129. circa illa verba, *Vigilia matutina usque ad noctem speret Israel in Domino, Vigilia (inquit) matutina resurrexit a mortuis, ut hoc speremus in nobis futurum, quod precessit in Domino.* Eandem sententiam docet Leo Papa, serm. 1. de resurrectione, cuius verba postea referam, & Cyprian. in expositione orationis Dominicæ prope finem, dum inquit, *Mane orandum est, ut resurrectio Domini matutina oratione celebretur.* Et Euseb. Emisenus, hom. 8. de Paschate, ubi de hoc mysterio interpretatur figuram Iacob luctantis cum Angelo usque ad auroram. Et Hieron. Marc. ultimo, *Felix (inquit) irradiat dies, quæ primatum in diebus tenet, &c.* quomodo etiam cecinit, Sedulius lib. 4. Carminum.*

Cæperat interea post tristia Sabbatha Felix irradiare dies, culmen, qui numinis alti A Domino dominante trahit, primusque videre Promeruit nasci mundum, atque resurgere Christum.

Et in eodem sensu dixit Prudentius in quodam hymno. Prudent.

*Inde est, quod omnes credimus
Illo quieto tempore,
Quo gallus exultans canit,
Christum redysse ex inferis.*

Vbi loquitur non de primo galli cantu, qui fit post mediam noctem, sed de secundo, de quo idem Prudentius alibi dixerat.

Ales diei nuncius

Lucem propinquam præcinit.

Item Prosper, lib. sententiarum, Augustini in ducentesima tertia, *Vespere (inquit) Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in ascensione, Beda, Marci, & Lucæ ultimo, & circa id Matth. duodecimo, Sicut fuit Ionas in ventre ceti, ubi idem docet Anselmus, & Alcuinus, lib. de diuinis officiis, cap. de Parasceue. Denique sententiam hanc videtur Ecclesia probasse in officio resurrectionis. Nam in hymno canit.* Beda.
Anselm.
Alcuin.

*Aurora lucis rutilat, & infra,
Cum Rex ille fortissimus
Victor surgit de funere.*

Secundo, ac præcipue probari potest hæc opinio ex Scriptura, ex qua multa adduci possunt ex veteri testamento, in quibus hoc indicatum est, qualia sunt multa, quæ ex Psalmis adduximus cum interpretatione Augustini, quæ eodem modo intelligunt Hieronymus, Chrysostomus, & alij Patres. Sed omisis sensibus mysticis Scripturæ, videtur hæc sententia expresse tradita Marci ultimo, illis verbis, *Surgens autem Iesus mane prima sabbathi, apparuit primò Mariæ Magdalene.* Sed hoc testimoniū, quamuis expressum videatur, varijs modis eluditur. Theophylactus enim, & Euthymius ita distinguendum putant, cum surrexisset, mane prima sabbathi apparuit, & rationem indicat Theophyl. dicens. *Quis enim vidit, quādo surrexit?* Ac si diceret, Euangelistam nō potuisse testimonium dare de hora resurrectionis, quia nemo vidit Christum resurgentem: potuisse autem dare

Hhh 5 esti-

testimonium, qua hora apparuit, quia eū iam à mortuis excitatum aliqui cōspexerunt. Sed in primis hæc ratio valde friuola est. Quia Euangelistæ non sunt vñ testimonio merè humano, vnde ab ipso Christo scire potuerunt horam resurrectionis eius, alias neque potuisset Marcus affirmare, Christum primò apparuisse Mariæ Magdalene, quia neque ipse, nec Maria Magdalena viderunt, eam fuisse primam apparitionem. Quomodo enim illis constitit, non prius apparuisse alteri? Et de quocunq; cui Christus apparuit, idem quæri potest. Vnde soli Christo potuit esse notū, cui primò apparuit: alijs vero tantum ex illius relatione. Et ita ego existimo, sicut Beatæ Virgini simpliciter primò apparuit, ita etiā illi hoc manifestasse, horamq; resurrectionis suæ: & ab illa didicisse Petrum, & à Petro Marcū. Deinde quamuis ille modus distinguendi contextu Marci receptus videatur ab antiquis Patribus, Dionysio, Alex. Greg. Nysseno, Hieronymo, & alijs, quos supra reculimus, nec possit evidenti argumento refutari: tamen alia distinctio, quā sequuntur Beda, & reliqui expositores, & communis editio tam Græca, quam Latina, videtur aptior. Quia hoc modo duo mysteria affirmantur hic ab Euangelista, scilicet, quādo Christus resurrexit, & cui primò apparuit, quæ maximè oportebat ab Euangelistis describi. Iuxta aliam verò distinctionē vtrumque prætermittitur, & incertum redditur. Quia (vt benè Caietanus notauit) nequē cōlabit primam apparitionem post resurrectionem factam esse Magdalene, sed primam, quæ facta est post auroram, si autem Christus surrexit media nocte, potuit alijs sapius apparere tota illa nocte. Neq; etiam ex tota Euangelistarū narratione cōstare poterit Christum resurrexisse tertia die, sicut prædixerat: sed excitatum apparuisse tertia die. Ergo illud aduerbium, *mane*, multò rectius coniungitur cum verbis præcedentibus, *surgens Iesus*.

Nec refert quod Iansen. obijcit. c. 143. Concordiæ, in Græco non haberi participium præsentis temporis, *surgens*, sed præteriti temporis, quod ita interpretatur, *cum surrexisset mane*. Vnde colligit, etiam si illud aduerbium, *mane*, cum participio coniungatur, non satis inde probari, Christum mane surrexisse: sed solū, quòd cum mane factum est, iam surrexerat, quod esset verum,

etiam si media nocte surrexisset. Hæc inquam, nihil obstant, tū quia Vulgatus interpret verū sensum assecutus optime vertit, & huic lectioni standum est. Tum, quia reuera etiam iuxta textum Græcum (nisi is aliò detorqueatur, & non potius simpliciter explicetur) idem sensus redit. Idcirco namque dicitur, *Cū surrexisset Dominus mane, apparuit Magdalena*, quia sermo est de re præterita, quæ facta est mane, nō quia, cū factū fuit mane, iam fuisset præterita. Hic enim sensus inusitatus est, & impertiens. Quid enim oportuisset referre, tēpore matutino iam resurrectionem fuisse factam, si non signabatur tempus, quo facta est? Prior vero sensus est vsitatus, & proprius, & ad historiæ narrationem maxime pertinens.

Alio tandem modo responderi potest ex Euthymio Marcum quidem dicere, Christum surrexisse *mane*, idest, matutino tempore: matutinum autem tempus incipere à media nocte. Quia extunc incipit sol ad nos recurrere, nobisque appropinquare. Sed hoc etiam est contra verborum propriam significationem. Nam *diluculum*, seu *mane*, propriè significat tēpus auroræ, quod per horam, & dimidiam, & ad summiū per duas horas, durat ab eo tempore, quo incipit clarescere dies, paulo post ortum Luciferi vsque ad ortū Solis. Et hæc est propria significatio illius vocis, quam corrumpere, & ad alios inusitados sensus detorquere, est veritati historiæ derogare.

Vltimo possumus rationem adiungere. Quia Christus debuit tertio die resurgere: sed hoc intelligendum est non solum de die naturali, sed etiam artificiali: ergo non debuit resurgere vsque ad inchoatam auroram Dominici diei. Nam si surrexisset noctu, surrexisset quidem tertia die naturali, quæ inchoatur à duodecima hora noctis: nō tamen surrexisset tertio die artificiali, qui incipit in luce diei. Minor propositio (in qua est difficultas) declaratur ex alijs locis Scripturæ, in quibus dicitur Christus futurus *in corde terra tribus diebus, & tribus noctibus*. In illis enim sermo est de diebus artificialibus, cum à noctibus distinguantur ergo necesse est Christum fuisse *in corde terra tribus diebus artificialibus*, vel aliqua parte eorum: vnus autem dies, fuit dies Veneris, in cuius parte vltima mortuus fuit: secundus autem fuit totus dies Sabbathi. Oportuit ergo, vt die Dominica artificiali, vel

Testimonijs

Marc. 16.
Expositio.
Dia. Ale.
Greg. Nyss.
Hieron.

Beda

Caietanus

Iansenij.
Obiectio.

Responsio.

Euaſto.

Euthym.

Responsio.

Leon. Pap.

h, vel in aliqua parte illius in sepulcro, & in corde terre fuerit, ergo non debuit resurgere, usque ad inchoatam diem Dominicam artificialem. De qua ratione dicemus plura in Sectione sequenti. Eam vero colligo ex Leone Pap. serm. 1. de resurrectione illis verbis. *Vnde, ne turbatos discipulorum animos longa morositas cruciaret, denuntiatur tridui mora, tam mira celeritate breuiavit, ut dum ad integrum secundum diem pars primi nouissima, & pars tertij prima concurrat, & aliquantulum temporis spatio decideret, & nihil dierum numero deperiret.*

Ad fundamenta ergo primæ sententiæ ex dictis respondetur, horam resurrectionis Christi fuisse matutinam ex Scripturis colligi, ut à nobis declaratum est. Patres vero ibi citati exponi possunt de hora, & p̄cto indiuisibili Resurrectionis Christi, hoc enim modo incognitum est nobis tempus resurrectionis. Nam licet dicamus, Christū surrexisse post inchoatam lucem diei Dominici: ignoramus tamen, quantum temporis illius diei fuisset transactum, quamuis verisimilius sit fuisse ante ortū solis, id est, antequam ipse sol videretur super terram, & paulo post initium auroræ, in qua sol aërem illuminare incipit.

Circa fundamentum secundæ sententiæ, exponenda in primis sunt obscura illa verba Matthæi, *Vespere autem Sabbathi, quæ lucebat in prima Sabbathi.* Quorum duplex potest esse expositio. Prima est, ut *vespera Sabbathi* significet tempus vespertinū, quod est ab occasu solis in fine diei Sabbathi: hæc enim significatio *vespera* propriissima est. Solum potest obflare, quia huiusmodi *vespera* non lucebat in sequenti die, qui multum ab ea distat: sed tenebescit potius in nocte proximè sequenti. Ad hoc verò dicitur, verbum *lucere* non significare ibi initium diei artificialis, sed initium diei legalis, qui in ordine ad festiuitates à *vespera* in *vesperam* computabatur. Itaque sensus erit, in *vespera Sabbathi*, quando festiuitas Sabbathi finiebatur, & prima dies post Sabbathū illucescebat, id est, incipiebat, *Venit Maria Magdalene, &c.* Quæ expositio illius verbi, *lucere*, optime confirmatur ex Luc. 23. *Dies erat parasceues, & Sabbathum illucescebat.* Loquitur enim ibi Lucas de fine diei parasceues, & initio Sabbathi. Dicitur ergo *illucescere Sabbathum*, quia iam aduenabat, & incipiebat. Quamuis enim initium

A huiusmodi diei legalis sumeretur potius in recessu lucis, quam in eius reditu, seu initio tamen, quia incipiebat in crepusculo noctis in eius initio, quando lumen aëris nouo quodammodo esse incipit, quam antea esset in præsentia solis, ideo verbum *illucescendi* translatum est ad significandum illud crepusculum, quod erat initium diei legalis. Nec refert quod Lucas dicat, *Sabbathum illucescebat.* quod propriè significat initium Sabbathi. Matthæus autem dicat, *Quæ lucebat in prima Sabbathi*, in quo, potius videtur dicere ipsam *vesperam Sabbathi* tunc incepisse, quam diem sequentem, quia reuera in idem redit. Nam *vespera* propriè dicta pro crepusculo noctis simul incipiebat cū sequenti die legali, & è contrario, & ideo tam *vespera*, quam *dies* dici potest *lucere*, cum incipit. Quia tamen hæc *vespera* finis est (ut ita dicam) extrinsecus præcedentis diei, & initium, ac pars sequentis diei legalis, ideo ex præcedenti die tanquam ex termino, à quo dicitur *vespera Sabbathi*: ex sequenti autem die dicitur *lucere in prima Sabbathi*, id est, in initio eius, vel in *primam Sabbathi* (ut habent Græci) tanquam in terminum, ad quem tendit illa *vespera*, legalisque diei initium. Ita exposuit hunc locum Iansen. cap. 145. Concord. Et re ipsa eandem expositionem amplectitur Marcell. cap. 88. de horis canonicis, & nonnulla de hac re diximus agentes de tempore matutinationis agni paschalis. Et quidem quantum attinet ad præcisam expositionem illorū verborū, videtur probabilis hæc expositio.

Est tamen difficile explicatu, quomodo in hoc sensu vera sint sequentia verba, *Venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulcrum.* Non enim est verisimile, eas mulieres iuisse ad sepulcrū in ipso Sabbatho, in occasu solis. Quia alij Evangelistæ dicunt iuisse in aurora diei Dominicæ, & illuc peruenisse orto iam sole. Nec satisfacit, si quis respondeat cum Hieronymo in Matthæum has mulieres crebro iuisse, & rediisse ad sepulcrū, & ita potuisse ire Sabbatho in solis occasu, atq; iterū redire postea in aurora diei Dominicæ, hoc (inquā) non satisfacit. Primò, quia illa sententia Hieronymi (ut infra videbimus) est dubia, & in præsentia non videtur posse accommodari. Certū enim est saltem in illis primis verbis Evangelistæ loqui de prima profectioe Magdalene, & aliarum mulierum ad mo-

Testimonij
Matth. 28.
1. Expositio.

I nsen.
Marcel.

Obiectio

Luc. 23.

Vesperam
Sabbathi lu
cescere in
primam Sab
bathi, quid.

Hieron.

ad monumentum, ut ex ipsis verbis constat, & latius infra dicemus. Deinde quia statim Matthæus subdit, *Et ecce terramotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de celo*, qui Angelus paulo inferior dixit mulieribus, *surrexit sicut dixit*, & paulo post, dicitur Iesus apparuisse eisdem mulieribus. Ex qua serie narrationis aperte constat, hæc omnia accidisse in illo met accessu mulierum ad sepulcrum, quem Matthæus narrat. Sed non potuit fieri, ut Angelus, & Christus apparuerint mulieribus in vespera Sabbathi prædicto modo explicata. Alioquin surrexisset Christus ante noctem, quæ diem Dominicam præcedit, quod hæreticum est. Ad hanc verò difficultatem respondet Iansenius, cum Matthæus dicit, *Et venit Maria Magdalene, &c.* non esse intelligendum illa vespera venisse ad sepulcrum, sed in ea vespera coepisse præparare aromata, & reliqua necessaria, ut statim opportuno tempore iret ad sepulcrum simul cum alijs mulieribus, quæ ab eo tempore simul conuenerunt, ut, cum tempus admonisset, protinus sepulcrum adirent. Ita ut in illo dicendi modo intelligatur Matthæus inuolutè referre, quod Marcus, cap. 16 clarius explicuit dicens. *Cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Iesum, & valde mane in sabbatum venit ad monumentum.* Quod etiam reulit Lucas verbis parum dissimilibus. Iuxta quam expositionem facile constat, locum illum Matthæi nihil fauere secundæ opinionioni. Quia vel nimium probat, scilicet surrexisse Christum in Sabbatho ad occasum solis, vel (quod verum est) nihil probat. Quia ibi non designatur hora, in qua Christus resurrexit: sed in qua mulieres coeperunt præparare iter ad sepulcrum. Solum illud superest semper in hac expositione difficile, quod valde improprie exponitur illud verbum, *venit Maria Magdalene, &c.* ut scilicet, dicatur tunc venisse, quia tunc coepit præparare aromata. Propter quod posset aliquis dicere, ea quidem vespera coepisse mulieres ire, id est, domo exiisse, & iter inchoasse: non tamen preuenisse usque ad auroram, vel si noctu peruenerunt ad sepulcrum, illic expectasse, donec luceret dies, tuncque accedisse, quod Matthæus subiungit, *Et ecce terramotus factus est magnus.* Sed utrumque horum est per se incredibile, &

A facile refellitur ex verbis Marci, & Lucæ supracitatis, & Ioann. c. 20. Ex quibus habetur, mulieres non tantum peruenisse, sed venisse etiam summo mane diei Dominici: prius verò solum præparasse aromata, ut postea ad sepulcrum accederent. Ioann. 20.

Secunda expositio est, ut *vesperam Sabbathi* appellauerit Matthæus noctem illam, quæ intercedit inter artificiales dies Sabbathi, & Dominici, quam ab utroque extremo nuncupauit. Nam à præcedenti die vocat *vesperam Sabbathi*, à die autem sequenti, dicit, *quæ lucebat in prima Sabbathi.* Et iuxta hanc expositionem omnia verba propriissime sumuntur. Frequens est enim in Scriptura, ut tota nox vespere appellatione comprehendatur. Gen. 29. *Vespere Liā filiam suam introduxit ad eum.* Lucefcere autem proprie dicitur nox, quando tenebræ expelli incipiunt, hoc autem in nocte Sabbathi tunc fit, quando Dominica dies lucere incipit, & ideo propriissime dicitur ea vespera lucefcere in ea die seu in eam diē. Dicit ergo Matthæus in hac vespera, seu in hac nocte venisse mulieres, quia in ea coeperunt ire ad monumentum, non tamē declarat, in qua parte illius noctis venerint. Voluntarie ergo exponitur, venisse in tempesta nocte, potius quā ineunte, vel certe exeunte. Nā ex vi illius verbi per se sumpti nihil horum affirmari potest. Quia, quod fit in aliqua parte noctis, dici potest absolute fieri in ea nocte, siue fiat in initio, siue in medio, siue in eius fine. Quanquā autē ex solis verbis Matthæi nihil horum colligatur: tamē ex alijs Euangelistis aperte constat, hunc accessum mulierum fuisse in fine illius noctis instante iam die. Quod patet ex verbis Ioannis, cap. 20. dicentis. *Vna autem Sabbathi venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum.* Nam ex illis verbis, adhuc tenebræ essent, constat, adhuc durasse tempus noctis: cum verò dicit, *mane*, satis declarat illud tempus noctis fuisse proximum auroræ, quando iam nox incipit deficere in diei crepusculo. Et fortasse ad hoc etiā significandū addidit Matt. illa verba. *Quæ lucebat in prima Sabbathi.* Quia nimirū id quod narrare aggrediebatur, tunc accidit, quando dies lucefcere incipiebat. Hæc expositio, ut posita est, conformis est Augusti, & probabilis. Obijci verò contra illam potest, quia in Matthæo non habetur nomen *vespera*, sed aduerbium *vespere*, Græcè *ὅτε*, Non

Secunda expositio probabilior.

Ioann. 20.

Augusti.

Matth. 28.

Responsio.

Matth. 16.

Luc. 24.

C

Non ergo pro nocte sumi, nec relatiuum illud, *quæ*, *vesperam*, seu noctem potest referre. Præter quàm quòd rarò, aut nunquam *vespera* in scriptura noctem significat: sed pomeridianum diei tempus. Quare nò displicet (quod supra ex Hieronymo, Ambrosioq; retulimus) *vespere* hoc loco idem esse, quod *sero*, & significare extreimam partem Sabbathi. Ita tamen, vt per *sabbathum* integrum naturalem diē intelligamus: qui (vt aliqui volunt,) vel computabatur olim ab aurora vsquē ad finem noctis sequentis, quoad communem vsum, quem Mattheus seruauit, vel certe ratione vnus partis sumptum est *vespere* pro tota illa nocte, & ita idem redit s. nsus.

Ex quo non solum expeditur fundamentum prædictæ sententiæ, sed etiam intelligitur optimè concordia omnium Euangelistarum, quod attinet ad hanc primā partem narrationis huius historiæ dominicæ resurrectionis. Nam de Matthæo, & Ioanne iam diximus, idē verò est, quod Lucas ait, *valde diluculo*. Marcus verò etiā dicit, *valde mane*, subiungit vero statim, *orto iam sole*. Quod dupliciter intelligi potest. Primo, quòd mulieres summo mane, cum adhuc essent tenebræ, egressæ fuerint, vt irent ad monumentum: peruenierint autem ad illud *orto iam sole*, id est, cū ipsum corpus solare iam supra horizontem ascenderet, vt exponit Dionysius Alexand. supra. Vel aliter, cum Augustino Theophylacto Euthymio, vt sol dicatur oriri, cū incipit illuminare terram, etiam si supra horizontem nò appareat. Quæ expositio, sicut communior est ita videtur probabilior. Quia Ioannes dicit mulieres venisse ad monumentum, *cū adhuc tenebræ essent*. Et quamuis non oporteat, illuc peruenisse durantibus tenebris, maximè cum statim dicat idē Ioannes, eas vidisse lapidem sublatum, quod non poterat fieri sine luce diei: tamen etiam non est verisimile, moratas fuisse in eo itinere vsq; ad ascensum solis supra horizontem, nimirum tempore duarum horarū. Dicitur ergo, peruenisse *orto iam sole*, quia claritas eius sufficienter aërem illuminabat, quod facillius intelligetur, si cum Augustino legamus, *Oriente iam sole*, quam lectionem Græcus aoristus optimè admittit. Hoc autem Marcus disertè explicuit, vt significaret, fuisse illud tempus aptissimum, vt sine errore possent clarè conspicere omnia, quæ

A in monumento Domini mulieres viderūt. Nisi quis velit dicere cum Petro Chrysologo serm. 82. *Solē, qui præter horam, vt Dominus cōpateretur, abiecerat, claritate, cum resurgeret Dominus, ante tempus occurrissē: & qui, vt suo commoveretur auctori, suam meridianā mortificauerat claritatem, vt consurgeret auctori suo enīlis tenebris ante lucanū erupissē*. Sed hæc secundum quandam exaggerationē, & amplificationem rhetorum, potius quā secundum historiæ veritatem dicta videntur. Assignata ergo expositio solida est. Et tota consentanea D. Thom. hic ad. 3. & infra quæst. 83. art. 2. ad. 4. quam sumpsit ex Aug. lib. 3. de consensu Euang. c. 24. & eandem sequuntur Beda, Anselm. & alij in Matth. Theophyl. etiam & Græci nobiscū in hoc conueniunt, quod per *vesperam* intelligunt noctem Sabbathi, licet in hora designanda discrepent.

B Iansenius verò supra, nonnulla obijcit contra expositionem Augustini, quæ parui momenti mihi videntur. Præcipuum est, quia *vespera Sabbathi* ad Sabbathum pertinebat, tanquam pars eius. Ideo enim *vespera Sabbathi* appellabatur. Ergo non potest propriè explicari de nocte sequenti, sed de fine ipsius diei Sabbathi. Respondetur, quod Sabbathum, licet quoad obseruationem legalem finiretur in occasu solis: tamen naturali (vt ita dicam) duratione, atque adeò communi loquendi modo protenditur vsquē ad dimidiam noctem, & ideo tota illa nox propius dicitur *nox Sabbathi*, seu *vespera Sabbathi*. Sicut Exod. 12. *vespera*, in qua Iudæi comedebant agnum, dicitur *vespera decimæ quartæ lunæ*, quia secundum computationem naturalium dierum, ad eam pertinebat, quamuis iuxta computationem legalem spectaret, ad decimum quintum diem. Quamuis autem ea pars noctis, quæ est à media nocte vsquē ad diluculum, iam non pertineat ad naturalem diem Sabbathi: tamen quia continuè succedit priori parti noctis, & vnam noctem cum illa componit, ideo tota illa nox per modum vnus attribui potest præcedenti diei, quamuis interdum illa pars noctis applicetur diei sequenti, quatenus cum eo componit vnum diem naturalem cuius initium à media nocte sumitur. Notat autē Augustinus, Matthæum nomina se hanc *vesperā* à Sabbatho præcedenti, vt indicaret tēpus, in quo, & ex quo

D. Thom.
Aug.Beda.
Anselm.
Theo.

Obiectio.

Responsio.

Luc. 24.
Mat. 16.
Dion. Ale.Aug.
Theophyl.
Euthym.

licuit

licuit mulieribus præparare aromata, aliæque necessaria disponere, ut irent ad monumentum. Vnde facile constat in re, & in sensu, parum differre hanc expositionem à prima, solumque esse discrimen in vnius, vel alterius vocis interpretatione.

Nox ante
resurrectio-
nis diem ce-
lebris olim,
ac festiua,
cui.

Ad aliud fundamentum sumptum ex Ecclesiæ consuetudine respondetur breuiter, fideles Sabbato sancto usque ad mediam noctem ieiunare solitos, quia totus ille dies tristitie, ac mortis est, quia in toto illo Christus non resurrexit: solui autem posse ieiunium à media nocte, non quia in illa hora Christus resurrexit, sed quia paulo post intra illum naturalem diem resurrexit, propter quod totus ille dies festiuius habetur, cuius festiuitas à media nocte computatur. Quod autem hæc consuetudo non fuerit introducta, eo quod existimarent fideles. Christum hora duodecima noctis surrexisse, patet: tum ex eo, quod Dionys. Alexandrinus supra refert, multos solitos esse perseuerare in ieiunio, & vigilia usque ad quartam noctis vigiliam: tum etiam ex eo, quod Missa Paschalis, & cantica lætitiæ, ut Gloria, Alleluia non solebāt in Ecclesia cantari usque ad diluculum, vel propè. Quod verò Ecclesia in officio Sabbathi sancti, noctem illam magnis efferat præconijs, non ideo est, quod Christus media nocte surrexit: sed quia in fine illius noctis, cum adhuc aliqua ex parte duraret, Christus reuixit. Illud enim primum diei crepusculum nox appellari potest (ut D. Thomas supra notauit.) quia nodum sunt omnino expulsa tenebræ, quibus iam sol lucere incipiat.

Dio. Ale.

D. Thom.

SECTIO III.

Quot fuerint transacta hora à morte Christi, usque ad resurrectionem, atque adeò quomodo Christus tribus diebus, ac noctibus mortuus tacuerit.

Proponimus hæc duo simul tractanda, quia inter se connexa sunt. Prior igitur pars facile ex præcedenti quæstione definiri potest.

Horæ à mor-
te Christi
usque ad re-
surrectio-
nem elapse
quot.

Dicendum est enim à morte Christi usque ad resurrectionem ferè quadraginta horas intercessisse, quibus anima eius fuit in inferno (ut supra dictum est) corpus vero ferè triginta sex horis iacuit in sepulcro. Tota

A hæc assertio ex communi sensu, & traditione Ecclesiæ haberi potest, & traditur ab Aug. in dialago ad Orosium. 65. quæstionum, q. 26. & alijs locis superius citatis, quem sequuntur Beda Matth. 12. & Marc. & Luc. ult. & Anselm. super Matth. c. 12. & ult. Et explicatur ex dictis. Quia Christus mortuus est hora nona diei feræ sextæ: resurrexit autem in aurora diei Dominicæ, id est vel duodecima hora noctis præcedentis, vel prope illam, quia in ortu solis finitur, ergo à morte usque ad resurrectionem intercesserunt quadraginta horæ, nimirum quatuor diei parasceues, & duodecim primæ noctis sequentis, & aliæ duodecim diei Sabbathi, & aliæ duodecim noctis Sabbathi, quæ omnes quadraginta efficiunt. Ex quibus quatuor primæ partim in cruce post mortem elapsæ, partim in funere curando consumptæ sunt, reliquis vero triginta sex iacuit in sepulcro secundum corpus: secundum animam autem (quæ statim post separationem à corpore descendit in infernum, & inde non exiit, donec ascendit, ut suo corpori vniretur) omnibus quadraginta horis mansit in corde terræ.

B Est autem circa hoc obseruandum, in his horis computandas esse duas extremas, in quibus mors, & resurrectio factæ sunt, ut constabit facile computando numerum prædictarum horarum, ex quo necessario sequitur, has horas quadraginta non fuisse integras. Quia (ut supra vidimus) Christus mortuus est in hora nona, illa ergo pars huius horæ, quæ pertransiit ante mortem Christi, defuit in primis huic tempori quadraginta horarum. Rursus duodecima hora noctis Sabbathi, quæ est quadregesima in prædicto numero, finitur in ortu solis, id est, in ascensu corporis solaris supra nostrum horizontem, præsertim cum esset tunc tempus æquinoctij, in quo dies artificialis ab ortu ad occasum solis est æqualis nocti ab occasu ad ortum. Certum est autem ex dictis, Christum surrexisse aliquanto tempore ante ortum solis, prædicto riguroso modo explicatum, ergo illud etiam tempus, quod fuit à resurrectione Christi usque ad egressum solis, defuit huic tempori quadraginta horarum. Vnde ulterius mihi incertum redditur, an resurrectio Christi attigerit quadregesimam horam, vel tantum trigesimam nonam. Quia aurora diei albescere incipit per horam, & dimi-

dimidiam ante ascensum solis supra horizon-
tem, ergo quamvis Christus surrexerit
post aduentum auroræ, resurgere potuit
currente hora vndecima noctis Sabbathi,
atque adeo in trigesima nona hora à morte
sua. Quod etiam sit verisimile ex dictis, &
ex modo loquendi Euangelistarū, & pro-
pter hanc incertitudinem addi in conclu-
sione particulam illam, *scilicet*, quæ ita dimi-
nuit, ut veritas assertionis stare possit, etiā si
illæ horæ tantum fuerint triginta nouem.
Quamquam quia proprium, & indiuisibile
tempus resurrectionis nobis incertum est,
& alioqui constat testimonia resurrectio-
nis coepisse videri paulo ante ortum solis
supra nostrum hemisphærium, morali mo-
do loquendo de rebus, prout in hominum
notitiam cadunt, rectè computatur illud
tempus usque ad ultimam horam ante
ortum solis inclusiue, & ita rectè nume-
rantur quadraginta horæ. Ex quibus aper-
te refellitur eorum opinio, qui hunc nume-
rum horarum augere tentarunt, dicentes
Christum septuaginta duabus horis defun-
ctum iacuisse. De quorum opinione supra
in prima sectione dictum est. Et hæc de
priori parte huius questionis.

*Tribus die-
bus, & tri-
bus nocti-
bus in cor-
de terre
Christus
fuit.
Chrysost.
Euthym.*

Circa secundam partem simpliciter di-
cendum est, Christum fuisse in corde terræ
tribus diebus, & tribus noctibus: siue hoc
exponatur ratione animæ existentis illis
diebus in inferno, ut Patres frequentius ex-
ponunt, quos supra retulimus disputantes
de descensu Christi ad inferos: siue ratione
corporis iacentis in sepulcro, ut exponunt
Chrysost. hom. 44. in Matth. & Euthym. cap.
23. Neutra enim expositio ad præsens re-
fert, quamvis prior commodior sit, ut in su-
perioribus dixi. Assertio ergo posita est de
fide. Quia sub eisdem verbis habetur expres-
se Matth. 12. ubi etiam præfigurata dicitur
hæc veritas in Iona, *qui fuit in ventre piscis
tribus diebus & tribus noctibus*. Quam pro-
phetiam eleganter tractat Irenæus lib. 3.
contra hæreses, cap. 21. & lib. 5. cap. 5.

*Matth. 12.
Iona, 2.
Irenæus.*

Difficultas autem magna est in expli-
candis his tribus diebus, & tribus noctibus
Quia quadraginta horæ, quibus tantum
diximus, Christum iacuisse mortuum, non
videtur tot dies, ac noctes posse conficere.
Quæ ratio mouit eos, qui septuaginta duas
horas huic tan diu tribuerunt, quorum sen-
tentia satis reiecta est. Alios verò cōsulit,
ut dicerent re vera Christum non fuisse in

Euthym.

corde terræ tribus diebus, & tribus nocti-
bus. Quod ita aperte docet. Euthym. cap.
68. in Matth. Dicit enim tres illas noctes
fuisse implendas in nocte diei Dominicæ,
in qua Christus resurgere cōstituerat: bre-
uiasse tamen tempus illud, quia Iudæi de-
creuerant non custodire sepulcrum, nisi us-
que ad occasum solis diei Dominicæ. Opor-
tuit autem ipsum resurgere antequam cu-
stodes sepulcri tollerentur, ut omnis Iudæo-
rum contradictio, & tergiversatio exclu-
deretur. Quod si obijcias hoc modo falsam
reddi Christi sententia. Respondet non esse
falsam. Nam qui implet promissum ante
tempus, quod de signauerat, non est infide-
lis, sed liberalis. Sed hoc non satisfacit, quia
saltem prophetia esset falsa, qua simplici-
ter prædictum est, Christum futurum *in
corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus*.

Nisi fortasse dicat, non fuisse absolutam
prophetiam, sed conditionatam. Quod est
contra omnium Patrum intelligentiam,
& contra figuram, quæ in Iona præcessit.
Item, quia si vera est illa interpretatio:
non fuisset necessarium ad veritatem ver-
borum Christi, expectare tertium diem,
quod absurdissimum est. Deinde, unde no-
uit Euthymius decreuisse Iudæos tollere cu-
stodiam militum ante noctem diei Domi-
nicæ? Nam licet dixerint Pilato, *tube custo-
diri sepulcrum usque in diem tertium*, tamen
illa nox rectè poterat in tertio die compu-
tari, cum primus incepisset in nocte, quæ
Sabbathum antecessit, & verisimilius est,
Iudæos, ut maiorem cautionem adhibe-
rent, voluisse custodire sepulcrum usque
ad tres naturales dies integros. Denique, si
verum fuisset Iudæos hoc decreuisse, & ea
ratione expediens futurum erat, ut Chri-
stus antea resurgeret, cur non potius dice-
mus Deum omnia præscientem prædesi-
nijisse resurrectionem tali tempore futu-
ram? Dicere enim prius constitutum esse
vnum tempus: postea verò breuiatum, &
vix potest intelligi sine mutatione, & est
gratis, & sine fundamento confectum. Su-
posita ergo in allibili veritate prædictio-
nis Christi, Patres varijs modis difficulta-
tem hanc expedire conati sunt. Primus est

Gregorius Nyssenus orat. 1. & 2. de resur-
rectione, qui dicit hos tres dies cōputandos
esse à nocte cenæ, in qua Christus sacrificauit
seipsum in mysterio. *Nā extitit (inquit)
anima illic erat, ubi eā potestas administrantis
collocat*.

Gre. Nyss.

collocat, cū immixta sibi diuina virtute, in loco illo terra cordis obuersans. Sed (vt alia omittam,) cū hæc sententia metaphoricè & improprie interpretetur verba Christi, non est admittenda. Quomodo enim intelligitur Christus in nocte coenæ fuisse in corde terræ per Eucharistiam, nisi fortasse, quia fuit in hominum visceribus, quod est valde metaphoricum, & contra vim verborum. Nam cum Christus dicit se futurum in corde terræ tribus noctibus, loquitur vno, & eodem modo de omnibus illis diebus, ergo non est dicendum fuisse in vno per metaphoram, in altero per proprietatem. Denique dies parasceues, quæ secuta est noctem coenæ, numeratur iuxta hanc sententiam inter hos tres dies, & dicitur fuisse primus illorum. Inquiro ergo quomodo illo die fuit Christus in corde terræ? Certè tunc nec per Sacramentum, nec metaphoricè fuit in corde terræ.

Secundus modus numerat etiā hos tres dies à nocte coenæ, seu ab hora comprehensionis Christi. Quia extunc dici potest fuisse occisus, & in corde terræ, quia extunc caput est, vt occideretur, & traditus potestati, ac desiderio Iudæorum, ac Dæmonum, iuxta illud, *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum*. Itaque dicitur Christus tribus diebus fuisse in corde terræ, quia tribus diebus, ac noctibus fuit subiectus, & traditus potestati, ac desiderio cordis Iudæorum, qui erant veluti terra arida, & spinosa. Hanc sententiam refert Anselm. Matth. 12. quam quidem non improbat, nequè etiam vt literalem approbat, sed post literalē, vt mysticam tradit. Habetur tamen illa expositio, & reliquis omnibus præfertur in Homilijs, quæ circūferuntur nomine Eusebij Emisleni, homilia feriæ quartæ post Dominicam primam Quadragesimæ, insinuat etiam in lib. qui Augustino tribuitur, quæstionum veter. & nou. testam. quæstione. 64. & eam videtur probare Caiet. Matth. 12. Nullo tamen modo probanda est. Primo quidem propter rationes factas contra primam opinionem, tollit enim veritatem historię, & ad metaphoras confugit. Secundo quia etiam in illo sensu tantum per synecdochem totum à parte numerando, numerum harum dierum, & noctium explicat, hoc autem modo potest idem numerus dierum absquè metaphora exponi, vt videbimus. Et eiisdem rationibus reiicitur

A aliorum sententia, qui licet dicant hos dies numerandos esse ab hora sepulturæ Christi, aiunt tamen terminari in nocte Dominicæ resurrectionis, qua Christus apparuit discipulis ianuis clausis. Quia licet Christus antea surrexisset, tamen nondum resurrectio eius fuerat satis manifesta, vnde iuxta hominum existimationem adhuc manebat in corde terræ. Iuxta quam expositionem Christus non verè, sed hominum falsa existimatione fuit tribus diebus, ac tribus noctibus in corde terræ, quod est cōtra veritatem verborum Christi. Præterea, vel est sermo de aliquibus discipulis, vel de omnibus: si de aliquibus, non latuit eos resurrectione tanto tempore: summo enim manè manifestata est mulieribus, Petro, & alijs. Nam licet nō omnes eo die viderint Christū ante illam apparitionem, quæ facta est ianuis clausis: aliqui tamen conspexerunt: alij vero habuerunt sufficientia signa resurrectionis. Si autē sermo sit de omnibus, dici posset Christus multis diebus fuisse in corde terræ, quia nequè apparuit omnibus illo die, nequè multos post dies fuit credita resurrectio ab omnibus.

Quarto alij numerant hos dies ab hora crucifixionis Christi, primam tamen noctem appellāt illas tres horas tenebrarum, quæ factæ sunt, Christo in cruce pendente. Ita refert Hieronymus Ionæ. 2. non tamen approbat. Gregor. autem Nyssen. dicta oratione. i. hunc etiam modum amplectitur, & coniungit suæ interpretationi, eundem sequitur Hilar. can. ult. in Matth. Theophyl. Matth. 28. Sed (vt rectè notauit August. li. 3. de consensu Euang. cap. 24.) hæc interpretatio nō est legitima. Tum quia improprie appellatur nox illud tenebrarum tempus, cum sol reuera esset in nostro hemisphærio, quamuis non luceret. Tum maxime quia eo tēpore Christus viuebat. Vnde non solum non erat in corde terræ, sed nequè etiam in terra, sed potius in aëre, cum esset adhuc de cruce pendens. Adde etiam iuxta hanc sententiam non vitari synecdochem, qua posita non est necessaria alia mystica interpretatio.

Dicendum est ergo, harum trium dierū, noctiumque computationem ab hora mortis vel sepulturæ ad horam resurrectionis vsque sumenda esse. Quod satis probatum est ex aliorum opinionum improbatione. Vnde fit, non posse intelligi has tres noctes,

Lucæ. 22.

Anselm.

Euse. Emi.
Aug.
Caiet.Hierony.
Gre. Niss.
Hilar.
Theophyl.
Aug.

*Tribus die
bus in cor
de terra
Christus fuit
se quomodo
perhibetur.*

*Hieronym.
Beda.
Anselmus.
August.*

Cassian.

*Ignat.
D. Thom.
Alenf.*

Dubium.

*August.
D. Thom.*

noctes, diesque de integris, neque naturalibus, ut ratio dubitandi supra facta cōvincit: intelligendæ ergo sunt per synecdochē à parte totū numerādo, qui modus loquēdi frequentissimus est tā in scripturis, quā in alijs autoribus. Et hoc modo benè possunt tres dies in quadraginta, vel etiā in triginta sex horis cōprehendi, nimirū ut dies intermedius sit integer: extremi verò secundum partes. Atque in hunc modum expedit hāc difficultatem Hieron. Ionæ. 2. & Matth. 12. & ibi Beda, Anselm. & frequentius expositores, Aug. frequenter lib. 3. de consens. Euang. cap. 24. lib. 1. quæstionum Euangeliorū. q. 7. & lib. 3. de Doct. Christian. cap. 35. & alijs locis supra citatis. Cassian. lib. 6. de Incarn. cap. ultim. Beda in homilia feriæ quartæ post primam Dominicam Quadagesimæ. Et indicat haud obscurè Ignatius epist. 5. ad Trallianos D. Thom. suprā. q. 51. art. 4. ad. 1. & in. 3. d. 21. q. 2. art. 2. ad. 5. & in eodem loco alij Theologi: alij verò. d. 22. Alexand. Alenf. 3. p. q. 20. mem. 1. art. 3.

Sed in hac sentētia vnū superest explicandum, quomodo scilicet hāc figura synecdoche possit tribus noctibus applicari. Nā de tribus diebus res est facilis. Quia Christus in parte diei feriæ sextæ mortuus est, & sepultus, & etiam in parte diei Dominicæ. Quia (ut vidimus) post inchoatam diei lucem resurrexit. At verò in noctibus non ita apparet, quia duabus tantum noctibus integris fuit in inferno, & mansit in sepulcro. Ad hoc tres inuenio dicēdi modos. Primus est, non oportere singulis diebus, ac noctibus artificialibus partem aliquam accommodare: sed per tres dies, ac noctes intelligi tres dies naturales, atque ita in quacunque parte diei intelligi per synecdochē totum diem naturalem, & consequenter diem & noctem. Et hunc modum indicant Aug. D. Thom. & alij. Sed certè, cum Christus distinctè loquutus sit de diebus, ac noctibus, singula verificari oportet (si fieri potest) alioquin non fuisset tam propria locutio. Sicut non propriè diceretur Christus fuisse in sepulcro septuaginta duabus horis, eò quòd illæ componant tres dies naturales, in quibus saltem secundum partem Christus fuit in sepulcro.

Secunda expositio est, noctem, quæ est inter Sabbathum, & Dominicam bis computari, & pro duabus accipi, nimirū semel, tanquam noctem Sabbathi præcedentis, &

A iterum, ut principium Dominicæ sequentis. Hanc refert, & commendat Marcellus de horis canon. c. 45. in fine, & 48. in principio: eamque explicat ex doctrina Patrū dicentium, à die resurrectionis Christi mutatum esse modum metiendi naturalem diem. Olim enim computabatur à principio diei artificialis vsque ad finem noctis ad significandum statum hominis lapsi, qui ex luce iustitiæ in noctem peccati ceciderat: post Christi verò resurrectionem cœpit computari dies ab initio noctis vsque ad diem integrum, ad designandum statum redemptionis, in quo à nocte peccati ad lucem gratiæ reducimur. Et ideo illa ultima nox Sabbathi semel computatur ut finis temporis præcedentis, & iterum ut initium sequentis status gratiæ, qui in Christi resurrectione exordium sumpsit, ut D. Thom. in hoc art. dixit. Hæc verò ex potio mihi videtur valde mystica. Nā illa mutatio, quæ facta dicitur in computatione dierum, ad summum esse potest in modo metiendi, vel numerandi dies, quo vtuntur homines, qui extrinsece se habet ad temporis durationē, & successionem, & illam non auget, neque mutat. Christus autē dominus loquutus est de numero dierum, ac noctium, prout sunt in temporis duratione, sibi que succedunt.

Tertia ergo, & facilis, ac literalis expositio mihi esse videtur, vnā noctem vnus diei naturalis non esse totam noctem continuam, quæ est ab occasu solis vsque ad ortum, sed duas complecti partes noctis, inter

C quas artificialis dies cōtinetur, quarum altera incipit à media nocte vsque ad ortum solis, altera vero ab occasu solis vsque ad mediā noctem. Dies enim naturalis à media nocte incipit, & ad mediam vsque noctem terminatur, ut constat ex communi modo loquēdi de naturalibus diebus. Propter quod cœna, quæ fit post mediam noctē ad sequentem diem spectat, & non ad præcedentem, & idem est de alijs actionibus. Quod notauit Caiet. Luc. 2. vbi ex illo verbo, *Quia natus est hodie saluator*, colligit, Christum natum fuisse post mediam noctē, & similiter, quia agnus Paschalis occidendus erat luna decima quarta, inde supra collegimus fuisse occidendum ante duodecimam horam noctis. Et eadem ratione Euāgelistæ vocant diem illum primum Azy-morum, ut supra vidimus, & Ecclesia institutionem Eucharistiæ computat factam

Marcel.

D. Thom.

*Christum
tribus noctibus
iacuisset
mortuum
quomodo ve
rum.*

*Caiet.
Luc. 2.*

die Iouis. Quia licet facta fuerit noctu: fuit tamen facta ante mediam noctem. E contrario verò natiuitatem celebrat vigesima quinta Decembris. Quia licet acciderit in nocte, quæ sequitur post vigesimam quartam, tamen à media nocte facta est. Propria ergo, & quasi naturalis, & maxime vsualis distinctio & cõputatio dierum naturalium, à media nocte in mediam noctem intelligenda est. Vt significauit etiam D. Thom. supra q. 46. art. 9. ad 1. Et ratio etiam adiungi potest. Quia, cum dies constitui censeatur ex præsentia solis: tunc meritò cõsetur naturalis dies incipere, quando incipit sol ad nos redire: & appropinquare: incipit autem à media nocte, & vsq; ad medium sequentis noctis procedit: vna ergo nox vnius diei naturalis prædicto modo computanda est. Vnde fit, primum diem, ac primam noctem mortis, & sepulturæ Christi durasse ab hora nona diei parasceues vsque ad horam sextam noctis, seu (more loquendi vsitato) ab hora quinta post vesperam vsque ad duodecimam horam noctis: secundam verò diem, & noctem fuisse integram à duodecima hora noctis parasceues vsq; adhuc decimam horam noctis Sabbathi, tertiam vero noctem, & diem numerari à duodecima hora noctis Sabbathi vsque ad auroram diei Dominici. Et ita in vtroque extremo accipitur pars diei, & pars noctis, & recte per synecdochem verificantur tres dies, & tres noctes. Et hoc etiam modo optime cõsiderari potest mysterium, quod præcedens sententia contemplabatur. Quia primus horum dierum cõcepit in die, & terminatus fuit in nocte: vltimus vero orsus à nocte est, & terminatus in die. Et ita hæc expositio non est contraria sententiæ Augustini, sed quædam maior explicatio eius. Atque huc etiam in modum intelligendus est Leo Papa in quibusdam verbis, quæ supra citauimus ex serm. 1. de Resurrectione. vbi inquit, *Nihil de dierum numero depertisse, & dum ad integrum secundum diem pars primi nouissima, & pars tertij prima concurrat. Quæ fere verba vsurpans Anselm. Matth. 12. iuxta prædictum sensum illa explicat. Nam primus (inquit) dies à parte extrema annumeratus est: dies vero tertius à parte prima. Explicans verò has partes addit, Sexta quidem feræ diei partem, in qua sepultus est, cum parte noctis, pro nocte, & die accipiens, sabbathum cum nocte & die, noctem Dominicam cum eadem die il-*

D. Thom.

Leo Papa.

Anselm.

*lucescere pro toto similiter accipiens, habes tri-
duum, & tres noctes. Et eandem senten-
tiam late explicat Isidorus Peleusiota Episcopus. Isid. Pele.
144. & Epistol. 212. quem refert Cæsar Baro-
nius tomo. 1. Annal. anno. 34.*

Isid. Pele.
Cæs. Baro.

ARTICVLVS III.

Vtrum Christus primò resurrexerit.

D tertium sic proceditur.

299.

Videtur, quod Christus non primò resurrexerit. Nam in veteri Testamento per Heliam, & Helisæum aliqui resuscitati leguntur: secundum illud Hebræor. 11. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Similiter & Christus ante passionem suam tres mortuos suscitauit, non ergo Christus fuit primus resurgentium.

4. d. 42. 23.
q. 1. ad. 3.
Et op. 3. c.
243. 246.
Et. 247. ff.
Et. 1. Co. 15.
le. 3. in prin.
Et ad Col.
1. le. 5.

¶ 1. Prætereà, Matth. 27. inter alia miracula quæ in passione Christi acciderunt, narratur, quod monumenta aperta sunt: & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Non ergo, Christus fuit primus resurgentiū.

¶ 3. Prætereà, Sicut Christus per suam resurrectionem est causa nostræ resurrectionis: ita per suam gratiam est causa nostræ gratiæ: secundum illud Ioan. 1. De plenitudine eius nos omnes accepimus. Sed alij prius tempore gratiam habuerunt, quàm Christus: sicut omnes Patres veteris Testamenti. Ergo etiā alij prius ad resurrectionem corporalem peruenerunt, quàm Christus. ¶ Sed contra est, quod dicitur. 1. ad Corinthi. 15. Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientiū. Glos. Quia prius tempore, & dignitate surrexit.

Glos. inter.
ls. ibid.

¶ Respondeo dicendum, quod resurrectio est reparatio à morte invitā. Dupliciter autē aliquis eripitur à morte. Vno modo solum à morte in actu, ut scilicet

scilicet aliquis vivere incipiat qualiter-
cunque, postquā mortuus fuerat. Alio
modo, vt aliquis liberetur non solum
à morte, sed etiā à necessitate: & quod
plus est, à possibilitate moriēdi. Et hæc
est vera & perfecta resurrectio: quia
quandiu aliquis vivit subiectus neces-
sitati moriēdi, quodam modo mors ei
dominatur: secundum illud Roman. 8.
Corpus quidem mortuum est propter
peccatum. Illud etiam quod possibile
est esse, secundum quid dicitur esse, id
est, potentialiter. Et sic patet, quòd il-
la resurrectio, qua quis eripitur so-
lum ab actuali morte, est resurrectio
imperfecta. Loquendo igitur de re-
surrectione perfecta, Christus est pri-
mus resurgentium: quia ipse resurgē-
do, primo peruenit ad vitam penitus
immortalem, secundum illud Roman.
6. Christus resurgens ex mortuis, iam
non moritur. Sed de resurrectione im-
perfecta, quidam alij surrexerunt ante
Christum, ad præmonstrandum quasi
in quodam signo resurrectionem ip-
sius. ¶ Et sic patet responsio ad primū:
quia & isti qui suscitati in veteri Te-
stamento sunt, & illi qui suscitati sunt
à Christo, sic redierunt ad vitam, vt
iterum morerentur. ¶ Ad secundum
dicendum, quod de illis qui surrexe-
runt cum Christo, duplex est opinio:
quidam enim asserunt, quòd redierunt
ad vitam tanquam non iterum mori-
turi: quoniam magis illis esset tormē-
tum si iterum morerentur, quàm si
non resurgerent. Et secundum hoc in-
intelligendum erit, sicut Hieron. dicit
super Matthæ. quòd nō ante surrexe-
runt, quàm resurgeret Dominus, vn-
de & Euangelista dicit, quòd exeun-
tes de monumentis, post resurrectio-
nem eius venerunt in sanctam ciuita-
tem, & apparuerunt multis, Sed Aug.
in Epistola ad Euodium hanc opinio-

A nem commemorans dicit. Scio qui-
busdam videri morte Domini Christi
iam talem resurrectionem præstitam
Iustis, qualis nobis in fine promittitur.
Qui si non iterum repositis corpori-
bus dormierunt, videndum est, quo-
modo intelligatur Christus primoge-
nitus à mortuis, si eum in illa resurre-
ctione tot præcesserunt. Quod si res-
ponderetur, hoc esse dictum per antipa-
tionem, vt monumenta illo terræ mo-
tu aperta intelligantur, cum Christus
in cruce penderet, resurrexisset au-
tem iustorum corpora non tunc, sed
cum ille prior resurrexisset: illud ad-
huc restat quod moueat, quomodo
Petrus non de Dauid, sed de Christo
asseruit fuisse præditum, carnem eius
non vidisse corruptionem, per hoc
quòd apud eos erat monumētum Da-
uid: & sic illos non conuincebat, si cor-
pus Dauid ibi iam non erat: quia etsi
antè in recenti sua morte resurrexi-
isset, nec caro eius vidisset corruptio-
nem, posset nihilominus illud monu-
mentum manere. Durum autem vi-
detur, vt Dauid non fuerit in illa re-
surrectione Iustorum, si eis iam æter-
na donata est cuius Christus ex semi-
ne commēdatur. Periclitabitur etiam
illud quod ad Hebræos de Iustis anti-
quis dicitur. Ne sine nobis consum-
marentur, si iam in illa resurrectionis
incorruptione constituti sunt, quæ no-
bis perficiendis in fine promittitur. Sic
ergo August. sentire videtur, quod re-
surrexerint iterum morituri. Ad quod
etiam videtur pertinere quod Hieron.
dicit super Matthæ. Quod sicut Lazarus
resurrexit, sic & multa corpora San-
ctorum resurrexerunt, vt Dominum
ostenderent resurgētē. Quandis hoc
in sermone de Assumptione sub dubio
relinquat, rationes tamen August. mul-
tò efficaciores videntur. ¶ Ad tertiam
dicen-

In præ. ver-
bis, ex epist.
99. t. m. 2.
Eodem loco
cit. to circa
prim. l. luttio-
nis luttio.

In illud
Matth. 27.
Et mul. a
corpora san-
ctorum, 20. 2.

Epi 99. non
longe ant
med tom. 2.

dicendum, quod sicut ea, quæ præcesserunt Christi aduentum, fuerunt præparatoria ad Christum: ita gratia est dispositio ad gloriam. Et ideo ea quæ sunt gloriæ siue quantum ad animam (sicut perfecta Dei fruitio) siue quantum ad corpus (sicut resurrectio gloriosa) prius tempore debuerunt esse in Christo sicut in autore gloriæ: gratiam vero conueniebat prius esse in his, quæ ordinabantur ad Christum.

COMMENTARIUS.

*Resurrectio
quadruplex.* **T**itulus huius articuli (ut Caietanus notat) de prioritate durationis intelligendus est, hanc enim esse D. Thom. mentem ex argumento, *sed contra*, & ex solutione ad. 3. aperte colligitur.

Distinguit ergo D. Thomas duplicem resurrectionem, alteram imperfectam, qua corpus mortuum reuocatur ad vitam iterum moriturum, quæ merito imperfecta dicitur. Quia licet excludat mortem in actu: non tamen in potentia, & in actu, non perpetuo sed ad tempus, neque omnino. Quia licet homo viuat in vita mortali, quodammodo continuè moritur. Et hoc modo clarum est, non fuisse Christum dominum primum omnium resurgentium. Nam & in veteri testamēto, & ab ipso met Christo alij prius excitati sunt, ut argumēto primo D. Thomas probat. Altera est resurrectio perfecta, quæ omnino, ac perpetuo tam in actu, quā in potētia mortem excludit, nam est ad vitam immortalem, & gloriosam. Et hoc modo ait D. Thom. Christum dominum fuisse primum omnium resurgentium, quod in articulo amplius non probat. Nam licet afferat testimonium Pauli ad Rom. 6. dicentis, *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur*: illo verò solum potest probari resurrexisse Christum ad vitam immortalem: quod verò fuerit primus omnium, qui hoc modo surrexerunt, ibi non asseritur. Supponit ergo D. Thom. hoc esse satis probatum testimonio Pauli. 1. ad Corin. 15. quod in argumento, *sed contra* adduxerat, de quo plura statim dicemus. Rationem vero, seu congruentiam huius assertionis attulit D. Thomas in Sol. ad. 3. quæ valde notanda est. Et

Roman. 6.

1. Cor. 15.
D. Thom.

A rectè etiam explicatur ex his, quæ supra diximus de statu animarum sanctorum ante mortem Christi. Dicit ergo D. Thomas dona gratiæ debuisse prius tempore communicari alijs, quam Christo, quia erant præparatoria ad Christum: dona autem gloriæ siue animæ, siue corporis, quia non dantur, ut dispositiones ad aliud, sed tanquam ultimum præmium, & consequutio finis, debuisse prius esse in Christo, sicut in autore gloriæ. Quod intellige, supposito originali lapsu, ut prædicto loco, & in priori tomo agentes de merito Christi explicuimus. **B** Obiter etiam adnotari potest, ex hac ratione eneruari aliam, qua D. Thomas supra quæst. 27. art. 3. probare conatus est, formitem non esse prius extinctum in Virgine, quā in carne Christi: & egregie confirmari, quod ibi nos diximus, illud nullum fuisse inconueniens: sed potius maximè conueniens. Quia illud donum non pertinet ad dona gloriæ, sed gratiæ, & ideo meritò numeratur inter dona præparatoria ad Christum, ac propterea prius tempore esse potuisse in matre, quā in filio.

D. Thom.

Inquiri hoc loco potest, quā sit certa hæc assertio D. Thom. Et quoniam totum fundamentum eius sumitur ex loco Pauli, explicandum simul erit, an sit hic sensus literalis, ac certus illius loci. Et est ratio dubij, quia Christus dici potest *Primitia resurrectionis*, seu *dormientium*, non propter ordinem temporis: sed dignitatis, ac intentionis. Sicut etiam potest dici Christus ut homo *primitia creaturarum*, & *primitia omnium videntium Deum*, non quia ordine temporis alias creaturas, & Angelos antecesserit ut homo: sed quia in diuina voluntate, & intentione fuit primus: & similiter dignitate omnes antecedit. Vnde Ambros. lib. 5. Epist. 22. tractans prædictum locum Pauli, *Primitia* (inquit) *dicitur Christus, quia sanctior omnibus fructus qui etiam ceteros consortes sui fructus sanctificauit*, sicut ad Rom. 8. ait Paul. *Nos autem primitias spiritus habentes*, id est perfectiores, & maiores Spiritus sancti gratias, & effectus. Quod alio simili loco confirmari potest ex Paul. ad Coloss. 1. ubi Christum appellat *Primogenitum omnis creaturæ*, & *Primogenitum ex mortuis*. Dicitur autem *Primogenitus omnis creaturæ* non ordine temporis. Quia (ut ex Concilijs, & Patribus latè probauimus in priori tomo, Disp. 5. Sect. 2.) ibi est sermo de Christo, ut homine,

Dubium.
Christus resurgens
primum omnium
resurgentium
quomodo.

Ambros.

Roma. 8.

Coloss. 1.

Hierony.
Apocal. 1.

homine, & vt sic, non est Primogenitus tē-
pore, sed honore (vt Hieronymus dixit) ergo
eodem modo, cum tam ibi, quam Apoca-
lip. 1. dicitur Christus *Primogenitus mortuo-
rum*, id est ex mortuis, recte exponi potest,
non tempore, sed honore.

Aduertendum est dupliciter posse ex-
plicari hunc ordinem durationis, & tem-
poris. Primò negatiuè, quod scilicet nullus
ante Christum resurrexerit ad vitam im-
mortalem. Secundo positiuè, scilicet, Chri-
stum ante omnes, & prius tempore surre-
xisse. Deinde considerandum est, non esse
controuersiam de toto tempore ante Chri-
sti mortem. Nam hoc modo certissima fi-
des est, neminem resurrexisse ad vitam
immortalem ante Christi passionem, ac
mortem: quia nemo resurgit hoc modo ni-
si in statu gloriæ constitutus: ostendimus
autem supra, neminem consequutum esse
gloriam ante Christi mortem. Igitur solū
superesse potest quæstio de illo tempore,
quod fuit a Christi morte vsque ad eius re-
surrectionem. De quo duo dicenda sunt.

Responsio
De fide est
neminem
ante Christum
resurrexisse
ad vitam im-
mortalem.
1. Cor. 15.
Chrysost.
Theodor.
Theophyl.
Oecumen.
Cyprian.

Primum est, certum, ac de fide videri,
neminem ante Christum resurrexisse ad
vitam immortalem. Hoc probatur ex præ-
dicto loco Pauli. Primo quia illum ita ex-
ponunt omnes Patres ibi, Chrysost. Theodoret.
Theophyl. Oecumen. Ambros. Hieron. Anselm. U. Thom. ac cæteri tum Græ-
ci, cum Latini. Athan. lib. de incarnatione,
seu de humana natura à Verbo suscepta,
Damasen. lib. 4. de fid. capit. vltim. Pro-
per de promissionibus & prædict. Dei. par.
3. cap. 29. & Cyprian. serm. de Resurr. Do-
mini. Vnde qui opinati sunt eos qui resur-
rexerunt tempore mortis Christi, resurre-
xisse ad vitam immortalem, consequenter
dicunt, eorum resurrectionem per antici-
pationem referri inter signa facta in mor-
te Christi, vt postea videbimus. Hinc verò
colligitur, eos sensisse, & vt certum suppo-
suisse, neminem ante Christum surrexisse
ad vitam immortalem, propter testimonium
Pauli. Secundo hic sensus colligitur ex vi
ipsius vocis, *primitia*. Nam illa vox in sua
proprietas non significat ordinem digni-
tatis, & intentionis: sed tantum durationis.
Inter fructus enim terræ non dicuntur pri-
mitiæ, qui sunt perfectiores, vel præcipuè
intenti: sed qui prius nascuntur, & colli-
guntur. Ergo cum metaphora Pauli in hoc
proprietas fundetur, non vocat Christum

A *primitias dormientium* propter dignitatem, Chrysost.
sed propter ordinem durationis: ergo affir-
mat Christum esse primum resurgentium.
Quod saltem negatiuè necesse est verum
esse, id est, vt nullus sit ante ipsum. Ter-
tio hunc sensum videtur satis explicuisse
idem Paulus cum post illa verba iterum
subdit, *Nusquisque autem in suo ordine, pri-
mitia Christus: deinde hi, qui sunt Christi*. Vbi
apertè explicat ordinem executionis, &
illa particula, *deinde*, satis declarat priorem
dictionem idem valere, quod *primum Chri-
stus, deinde alij*. Quocirca, cum in alijs lo-
cis dicitur Christus *Primogenitus mortuo-
rum*, iuxta hunc locum explicandum est:
præterquā quod ipsa vox *Primogeniti* pro-
priè, & in rigore hoc significat. Vnde sicut
ratione resurrectionis dicitur Christus ge-
nitus à Patre Act. 13. & Psalm. 2. ita ratio-
ne primæ resurrectionis immortalis di-
citur *Primogenitus*, sicut etiam ab omnibus
Patribus supra citatis explicatur, & opti-
mè Aug. serm. 161. de tempore, & Atha-
nas. in quibusdam quæstionibus quæ ha-
bentur, in fin. lib. quæstionum ad Antioch.
sub titulo, *Quomodo dicatur primogenitus
mortuorum*. Ambr. d. lib. 5. epist. 22. *Primo-
genitus* (inquit) *ex mortuis dicitur, quia pri-
mus resurrexit*. Quibus verbis alia supra ci-
tata explicuit. Imo vbi nos legimus ad
Colos. 1. *Qui est principium, primogenitus ex
mortuis*, legunt Græci Chrysostomus, &
Theophylactus, *qui est primitia*, & expe-
nunt eodem modo esse primitias resurre-
ctionis, quia primus resurrexit à mortuis,
vt etiam Theod. intellexit. Neque obstant
illa alia verba, *Primogenitus omnis creatura*.
Quia si intelligantur de Christo vt Deo,
(vt multi etiam exponunt) aperte signifi-
cant antecessione durationis, imò, & æter-
nitatis. Si verò exponantur de Christo vt
homine necessario exponuntur aliquo mo-
do minus proprio, & quodammodo meta-
phorico, ratione prædestinationis, quia de
duratione tēporis intelligi nequeunt. Vbi
autem non est necessaria metaphora, ad-
hærenda non est: maxime quia licet ad vo-
cem *primogeniti* accommodari aliquomo-
do posset, non tamen ad vocem *Primitia-
rum*, vt explicatum est.

Chrysost.
primitia
dormientium
quomodo.
1. Cor. 15.

Ath. 3.
Pj. Im.

Aug.
Athanaf.

Ambros.

Colos. 1.
Chrysost.
Theo.

Theodor.

C

Secundo dicendum est, non esse certum, *Dubium de*
sed in opinione, an Christus prius tempo-
re resurrexerit ad vitam immortalem, quā
omnes alij homines. Declaratur, & proba-
re. *his qui cum
Christo iu-
uenerunt.*

tur, quia (vt statim videbimus) probabili est opinio affirmas, nonnullos surrexisse cum Christo ad vitam immortalem, qua sententia supposita, sine errore credi potest simul tempore illos cum Christo surrexisse. Quia nulla est ratio ad fingendam inter eos temporis successione. Sufficit enim ordo naturæ & causalitatis. Christus enim resurgens fuit causa excitans alios, est autem causa perfecta, & alioquin effectus talis est, vt in instanti possit fieri, ergo simul incipit talis effectus cum sua causa. Neq; hoc repugnat loco Pauli, Nam, vt Christus dicatur *primus*, seu *primus resurgentium*, satis est, quod nullus ante ipsum resurrexerit, & quod ipse prius natura resurrexerit, quam ceteri, ita vt licet eius resurrectio de facto non antecesserit duratione resurrectiones aliorum: tamen de se sit independens ab illis: alia vero ab ipso pendeant. Quid autem probabilius sit, in sequenti dubitatione dicemus.

Circa solutionem igitur ad. 2. (alia enim dux iam sunt explicatæ) grauis, & antiqua controuersia occurrit de illis, qui cū Christo surrexerunt: an resurrexerint iterum morituri, vel ad vitam immortalem. Supponendum est enim illos vere, ac proprie resurrexisse. Ita enim simpliciter affirmat Matthæus, & verba scripturæ in proprietate intelligenda sunt, sicut & intellexerunt omnes Sancti citandi, & maxime Iustinus, qui hoc sensu recte dixit hanc fuisse perfectam resurrectionem, scilicet quoad substantiam. Dubium ergo est de statu. De quo duæ sunt sententiæ. Prima affirmat, illos resurrexisse in mortali corpore & ad breue tempus. Hæc est sententia Aug. episcopi 99. a. 1. Euod. ubi variis testimoniis, & cōiecturis illā confirmat, eandē indicat Hieronymus Matt. 27. Nam exponens illa verba dicit. *Quomodo Lazarus mortuus resurrexit, sic & multa corpora Sanctorum resurrexerunt, vt Dominum ostenderent resurgentem.* Quā expositionem confirmat episcopus 150. ad Hedibiam. q. 8. Item Chrysostomus hom. 89. in Mat. dicit Christum sola voce mortuos excitasse dum adhuc in cruce penderet, quod necesse est intelligi de resurrectione ad vitam mortalem. Nam (vt diximus) ad immortalē nemo ante Christum resurrexerit. Vnde inferius illā resurrectionem comparat cū resurrectione Lazari, & dicit fuisse future resurrectionis indicium. Quod apertius ex-

plicuit Theophylactus dicens, illos resurrexisse, cū adhuc Christus in cruce penderet, & aparuisse multis, & iterum mortuos fuisse, quia tantum resurrexerant signi gratia. Idē Euthy. c. 67. in Mat. insinuat Prosuper de promissionibus & prædictionibus Dei. p. 3. c. 29. D. Thom. hic, & eandē opinionem sequitur Sotus in. 4. d. 43. q. 2. art. 1. Fundamenta huius sententiæ sunt. Primum, quia hi Sancti surrexerunt ante Christum, ergo non potuerunt resurgere ad vitam immortalem. Antecedens patet ex enarratione Euangelistæ. Ponit enim hoc inter signa facta in morte Domini, ergo sicut alia sunt facta in ipsa morte, ita & hoc. Præsertim quia prius dicit Matth. *Multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, & postea subdit, Et exeuntes de monumētis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem.* Ergo indicat resurrexisse quidē ante Christum: non tamen exiuisse de monumētis, vel saltem non fuisse ingressos ciuitatē vsq; ad resurrectionem Christi, vt videtur exponere Orig. super Matt. præter Chrysostomum & alios supra citatos. Sed hoc testimoniū (vt etiā vidit Augustinus) non multum vrget. Quia recte intelligitur per anticipationem. Cū enim Euangelista narraret prodigia facta in morte Christi, ebiter omnia cōgessit quauis non omnia eodē tempore sint gesta. Eo vel maxime, quod (vt Hieronymus aliiq; notant) hoc prodigiū ex parte incepit in morte Christi. Quia tūc reserata fuerunt monumenta, quauis corpora non surrexerint vsque ad diē resurrectionis Christi. Quod fortasse diuina prouidentia factū est, vt illorū corporum resurrectio euidentior esset cū prius apertis monumētis mortua, atque in eis iacentia cōspici possent. Et potest hæc expositio ex eodem textu firmari. Nā hi sancti non resurrexerunt, nisi vt essent testes resurrectionis Christi, & redemptionis per ipsum cōsummatæ, & liberationis animarū à potestate dæmonis, peccati, & mortis: sed non erant reddituri hoc testimoniū, donec Christus resurgeret (vt Euangelista testatur) ergo non oportuit, eos ante resurgere. Item illa corpora non fuerant e sepulcris egressa ante Christi resurrectionem, vt aperte Matthæus testatur illis verbis, *Et exeuntes de monumētis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem,* (ita enim legendum diuidendumq; est, vt habet vulgata Latina, & Græca, & exposit. res omnes)

Iustin.

Aug.

Hieron.

Chrysost.

Theophyl.
Euthy.
Prosuper.
D. Thom.
Sot.

Aug.

Matth. 27.

Orig.
Chrysost.

Hieron.

Matthæus

nes) ergo non resurrexerunt, donec Christus resurrexit. Quî enim credibile est corpora illa iâ viuificata mansisse in sepulchris quadraginta horis? Quocirca consulto videtur Euangelista addidisse hæc verba, *Et exeuntes, &c.* vt indicaret, illud prius verbû *surrexerûnt*, positum esse per anticipationem.

2. Fundamentum.
Aug.
Ad. 2.

Secundû fundamentû Augustini sumitur ex testimonio Petri Act. 2. vbi probat, verba illa Psal. 15. *Non dabis sanctum tuû videre corruptionem*, non posse intelligi de Rege David, *quoniam defunctus est, & sepultus est, & sepulcrum eius est apud nos vsque in hodiernum diem.* Vbi necesse est eum loqui de monumento cõtinente corpus David mortuum, & corruptû, alioqui nihil probaret. Quia etsi monumentum David duraret, si tamen erat vacuû, non poterat ex eo probari, corpus David fuisse corruptum, ergo corpus David non surrexit ad vitam immortalem, ergo nullû. Enimverò si cui concessum fuisset hoc beneficiû, maximè Davidi, viro sanctissimo, cui facta est singularis de Christo repromissio. Sed neque hæc ratio, neque testimonium, in quo fundatur, ad modum vrget. Primû quidẽ, quia non est necessarium Davidem fuisse ex iis, qui surrexerûnt. Nâ hæc extraordinaria priuilegia non semper dantur propter maiorem sanctitatem, sed vel iuxta beneplacitum diuinæ voluntatis, vel propter alias speciales rationes, vt verbi gratia si fortasse resurrexerunt, qui singulari dono virginitatis, aut castitatis floruerûnt, vel, quid iustius in limbo morati fuerant, aut è conuerso, qui nuper fuerant mortui, & poterant esse testes magis noti. Deinde ex verbis Petri non potest colligi corpus David fuisse in sepulchro, quando Petrus concionabatur: quin potius, qui contrariam tuentur sententiam eodem testimonio Petri vtûntur. Quia videlicet non sine causa monumentum nominauit, & non corpus, significans, monumentum vsque ad illud tempus mansisse, non tamen corpus. Adducit tamen monumentum in testimonium, ac firmissimum argumentum, quia vsque ad illud ferè tempus corpus David continuerat, & paulo antea in eo videri potuerat corruptioni obnoxium.

Tertiu fundamentum.
Aug.
Heb. 11.

Tertium fundamentû Augustini sumitur ex verbis Pauli ad Heb. 11. *Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid pro-*

A *uidente, vt non sine nobis consummarentur.* Nâ si ad vitam immortalem iam resurrexerûnt, plenam repromissionem animi & corporis acceperunt: sunt ergo sine nobis iam consummati. Ad hoc verò testimonium tribus modis respõdet hic Caietanus. Primo Paulum non loqui de resurrectione corporum: sed de gloria animæ, quàm antiqui Patres non acceperunt in statu legis veteris, ad quem optimè referri possunt verba Pauli. Quam expositionem etiam D. Thomas super Paulum approbat. Secundo, quòd licet demus loqui de resurrectione corporû, & regulâ generalem tradere scilicet, integrâ repromissionem animæ, & corporis nõ dari vsq; ad generalem resurrectionem, quam etiam insinuat. 1. ad Corint. 15. & aliis locis: nihilominus non excludi specialia priuilegia, quòd etiam D. Thomas super Paulû notauit. Tercio respondet, illam particulam *sine nobis*, nõ referri ad singulas personas: sed ad statum legis gratiæ ita vt sit sensus, Deum disposuisse nobis meliorem quendam statum gratiæ, ante quem neminem beatificari voluit, siue in anima siue in corpore. Quæ responsio nõ est distincta à prima, sed est veluti consummatio, & declaratio illius, vt idẽ Caietanus super Paulum intellexit. Dux autem responsiones datæ probabiles sunt, neque possunt satis refutari, dummodo afferatur sufficiens fundamentum ad huiusmodi priuilegium asserendum.

Caiet.

1. Cor. 15.

D. Thom.

Caiet.

C Hinc potest quarta ratio formari in fauorem huius sententiæ. Quia generalis lex est, vt gloria, & immortalitas corporû non detur hominibus vsque ad generalem resurrectionem, vt patet, ex prædictis locis Pauli, & ex illo Apocal. 6. *Dictum est illis vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum.* Sed à generali scripturæ regulâ non licet exceptionem facere, vel speciale priuilegium asserere sine sufficienti eiusdẽ scripturæ, vel Ecclesiæ fundamentis: in præsentem autem nullum habemus in scriptura ad asseuerandû hoc priuilegium. Quia scriptura solum dicit, hos sanctos surrexisse, de immortalitate autem, & gloria eorum nihil dicit. Neque ex fine, propter quẽ fiebat illa resurrectio, colligi potest, scripturam loqui de resurrectione ad vitam immortalem: sed potius contrarium. Resurgebant enim hi sancti, vt essent testes resurrectionis Christi, nõ perpetuò,

4. Fundamentum.

Apocal. 6.

petuo, neque ubique, sed breui tempore, & in sancta ciuitate Ierusalem: sed ad hunc finem satis erat, vt resurgerent ad breue tempus, & in corpore mortali, quod ad eum finem erat satis accommodatum, vt possent familiarius manifestari, & loqui cum hominibus. Rursus, neque ex Ecclesiæ autoritate habetur hoc priuilegium, quia Ecclesia nunquam hoc docuit, quin potius veteres Patres id negant, vt vidimus.

q. Funda-
mentum.
Iob. 19.

Quintam cōiecturam addere possumus ex verbis illis Iob, *scio quod Redēptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum.* In quibus duo consideranda sunt: alterum, quod dicit, se suscitandum *in die nouissimo*, & non antea: alterum, quod, loquens de resurrectione Christi, vt iam facta, de sua verò, vt postea futura indicat, resurrectionē suam multo post Christi resurrectionē fuisse futurā. Vnde colligitur argumentum, idem credendū esse de quolibet antiquorum Sanctorum. Quia nullus, vel pauci existimari possunt digniores hoc priuilegio, quam Iob. Sed hæc cōiectura, primum expediri potest illis modis quos circa secundam adduximus, vt ostenderemus, non oportuisse hoc priuilegium concedi omnibus, neque sanctioribus, & de Iob est specialis ratio. Quia eius sepulcrum non erat in Ierusalem, nec prope illam, vnde resurgere oportebat eos qui futuri essent testes resurrectionis Christi. Deinde non est necesse, vt per *nouissimum diem* intelligamus diem iudicii. Nā quodlibet tempus valde distans solet in scriptura ea phrasi significari, & totum tempus gratiæ solet appellari *tempus nouissimum*, potest autem ibi nomen diei indefinitè pro tempore accipi. Præterea etiam si demus Iob loqui de die iudicii (vt videtur magis consentaneum contextui) tamen directe solum dicere intendit, in nouissimo die se esse victurum, & habiturum corpus, quia hoc erat illi certum, ac firma fide creditum: an vero tunc primò esset suscitandus, vel fortasse prius ex aliquo priuilegio, hoc non videtur voluisse affirmare, vel negare. Quia neque ad rem, quam tractabat, pertinebat, neque videtur necessarium, vt de hac re specialem reuelationem habuerit, sine qua nihil de tali priuilegio dicere potuisset.

6. Funda-
mentum.

Sexta cōiectura similis præcedenti su-

mitur ex corpore Ioannis Baptistæ. Nam si aliquod corpus excitandum fuisset ad vitam immortalem, maximè Ioannis Baptistæ, tum propter maximam puritatem, & sanctitatem eius, tum etiam quia eius testimonium foret apud Iudæos, sanè grauissimum: sed constat corpus Ioannis Baptistæ non resurrexisse ad vitam immortalem, cum reliquiæ eius vsque ad Iuliani tempora in Ecclesia summa cum veneratione seruata sint, & caput vsque ad hanc diem Romæ ostendatur. Et hæc quidem cōiectura magna esse videtur, posset tamen eludi aliquo modo ex dictis in secunda, & quinta ratione. Reuocare enim in dubium historiam, & traditionem de reliquijs Baptistæ, neque pium esset, neque antiquitati consensaneum. De qua re legi possunt, quæ congerit Canisius lib. 1. de corruptelis Verbi Dei, cap. 14.

B

Vltima cōiectura adhiberi solet. Quia si ij Sancti surrexissent ad vitam immortalem, simul cum Christo ascendissent in cælum: hoc autem non est verisimile, alioqui Lucas hoc memoriæ prodidisset, dum Dominicam Ascensionē describeret. Multum enim spectabat, tum ad gloriam eius declarandam, tum etiam ad nostram fidē, & spem augendam. Hæc verò ratio parum cogit. Quia Lucas solum narrauit sensibilem (vt ita dicam) Ascensionem Domini, & eas circumstantias, quæ oculis cerni potuerunt: hoc autem modo solus Christus visus est ascendere: alij verò (si fortasse cum illo ascenderunt) Apostolis, alijsque discipulis non apparuerunt: & ideo sicut non narratur Angelorum, & sanctarum animarum comitatus, ita neque horum Sanctorum, qui vnà cum Christo resurrexerunt, ascensus. Et hæc de priori sententia.

C

Posterior sententia est, hos Sanctos surrexisse ad vitam immortalem. Hæc solet tribui recentioribus scriptoribus, tamen reuera multi ex antiquis illam docuerunt. Origenes lib. 1. ad Roman. circa illa verba capitis. 1. *Ex resurrectione Iesu Christi domini nostri*, dicit, Christū habuisse aliquos participes in primatu resurrectionis, sicut (inquit) illi fuerunt, qui cum illo suscitati esse dicuntur, cum monimenta aperta sunt, & multa Sanctorum corpora, qui dormierant, surrexerunt, & de his talibus fortasse dicit Apostolus, esse Ecclesiam illam primitiuorum, quæ ascriptam memorat in cælis. Epiphanius hæc res.

7. Funda-
mentum.

Origen.
Roman. xi.

Epiphanius.

75. in fine, cum dixisset reliquias Sancto-
rum esse in terra, addit *exceptis ijs, qui resur-*
rexerunt, & ingressi sunt sanctam civitatem, quâ
postea explicat de Ierusalem terrestri, &
cœlesti. Idem sentit Clemens Alexandri-
nus, lib. sexto Stromat. ante medium. Dicit
enim corpora eorum, qui cum Christo sur-
rexerunt, in meliorem ordinem esse trans-
lata. Idem sentit Iustinus quæstione. 85.
quanvis in contrarium citari soleat. Ait
enim, hos Sanctos non obiisse rursus, sed
manere in immortalitate: tamen, quia
ipse opinatus est vsque ad diem iudicii ho-
mines non constitui in statu gloriæ, ideo
subdit, hos Sanctos non surrexisse ad im-
mortalem, & incorruptibilem vitam: sed
expectare donec fiat immutatio, iuxta il-
lud. 1. ad Thessalon. 4. *Omnes immutabimur*,
Videtur etiam hoc sensisse Athanasius, in
homil. de semente, dum ait, Christum in
inferno non solum se liberum ostendisse:
sed etiam mortuorum liberatorem, iuxta
illud, *Multa corpora Sanctorum, qui dormie-*
rant, surrexerunt. Idem significat Ambros.
lib. 4. de fide, cap. 1. vbi dicit, *Moysem non*
fuisse in gloria cœlesti, nisi postquam Dominus
resurrectionis suæ pignore vincula soluit infer-
ni. Sed ad intelligendum hunc locum Am-
brosij recolere oportet, ipsum sensisse,
Moysem non fuisse mortuum (vt in supe-
rioribus vidimus) & ideo hoc loco dicit,
non fuisse gloriam assequutum ante Chri-
sti mortem, etiam si mortuus non fuerit.
Vnde ex hoc loco non potest colligi Am-
bros. sentire aliquem fuisse simul cū Chri-
sto excitatum ad vitam immortalem: sed
solum Moysem, qui mortuus non fuerat
tunc gloriam accepisse: *quando Christus vin-*
cula soluit inferni, & Patrum animas eleua-
uit. Quæ verba vltima ponderanda sunt.
Nam respectu aliorum nō de corporibus,
sed de animabus tātum loquitur. Idem ve-
rō Ambrosius enarratione in primum psal-
mum in fine expressè docet hanc senten-
tiam, dicens, *Sunt, qui resurrexerunt in pas-*
sione Christi, & isti plane beati, quia accepe-
runt Christi gratiam, & audierunt vocem
eius, de qua scriptum est, Venit hora, quan-
do mortui audient vocem filij Dei, & qui au-
dierint, viuent. Et ingressi sunt in sanctam ci-
uitatem; puto, quod magis significet illam su-
pernam, quam istam Ierusalem. Eandem sen-
tentiam refert, & approbare videtur Hie-
ron. seu Sophronius in ser. de assumptione,

A Vbi in fauorē huius sententiæ pōderat ver-
ba illa Petri Act. 2. *sepulcrū eius est apud nos* Aff. 2.
quasi nō fuerit ausus dicere corpus eius, sed
tantū *sepulcrum eius*. Idem docet Sophro-
nius Patriarcha Ierosolymitanus in episto-
la synodali, quæ refertur, & probatur in sex-
ta synodo act. 11. Vbi de Christo sic loqui-
tur. *Triduanus resurgens de sepulcro progredi-*
tur, & vna secum cunctos mortuos suscitatur ex
sepulcro, ex corruptione ad immortalitatem eos
perducens per suam resurrectionem ex mortuis. Idē
expresse Eusebius lib. 4. de Demon. ca. 12. Euseb.
Ipsius (inquit) corpus mortuum excitatum est,
& multa corpora eorū, qui dormierant, sancto-
rum surrexerunt, vnaque cum ipso in sanctam,
ac vere cœlestem civitatem ingressi sunt. Po-
test etiam referri Greg. Nissenus lib. de
cognitione Dei, cap. de Christi resurre-
ctione, vbi (ad hoc propositum tractans il-
la verba Osee 6. *Sanabit nos post duos dies,*
& in die tertio suscitabit nos, & viuemus in
cōspectu eius, quæ ad præsens applicata de
resurrectione ad vitam immortalem intelligū-
tur) subdit. *Hæc autem dicta sunt ex persona*
eorū qui dormierant, quorū corpora cum Chri-
sto surrexerunt tertio die, quo surrexit ipse. Rur-
sus adduci potest Cyprianus, seu potius
Rufinus in expositione Symboli, vbi ver-
ba illa, *& ingressi sunt sanctam civitatem*, de
illa explicat, de qua Apostolus dicit. *Quæ*
autē sursum est Ierusalē, libera est, quæ est ma-
ter nostra. Præterea Remigius super Matt.
(quem D. Thom. refert in catena) ex pro-
fesso quæstionē disputans, post examinatā
vtramque opinionem ita concludit. *Incun-*
ctanter ergo credere debemus, quia, qui resurgē-
te à mortuis Domino resurrexerunt, ascendente
eo ad cœlos, & ipsi pariter ascenderunt. Dein-
de Beda Matth. 27. idem significat, quate-
nus dicit hos Sanctos non resurrexisse an-
te Christum, quia ipse futurus erat, *Primo-*
genitus ex mortuis. Quæ ratio nil conclu-
deret, nisi supponeret, eos surrexisse ad
vitam immortalem. Vnde omnes, qui hac
ratione vtuntur, possunt pro hac opinione
referri. Insuper addit Beda verba illa, *In*
sanctam civitatem, posse intelligi de cœlesti
Ierusalem. Quod etiam ibi dicit Hierony-
mus, huic fauēs sententiæ. Expresse An-
selmus ibidem, referens Bedam dicentem,
hos Sanctos vñā cum Christo ascendisse
in cœlum, subiungit. *Neque vlla ratione il-*
lorum temeritati fides accommodanda est, qui
illos postea reuersos in cinerem dicunt. Quin
etiam

Clem. Alex.

Iustin.

Thessal. 4.
Athanas.
Matth. 27

Ambros.

Qui cum
Christo sur-
rexerunt, ad
vitā redie-
runt immor-
talem.

Sophron.

Aff. 2.

Soph. Ierosol.

6. synod.

Euseb.

Greg. Niss.

Osee 6.

Cyprian.

Galat. 4.
Remig.
D. Thom.

Beda.

Hieron.
Cassiodor.

D Thom.
Caribuf.

etiam D. Thomas Matth. 27. eandem docet sententiam, & in. 4. d. 43. q. 1. ar. 3. q. 1. ad. 3. Vbi nonnulli Theologi idem tenent, & alij in. 3. d. 22. vbi Carthusianus quæst. 6. Caietanus hic, & super Matth. & Iansenius capitul. 143. Cōcordiæ, & alij recentiores.

Caiet.
Iasen.

Añ. 2.

Matth. 27.

Fundamentum huius sententiæ primū sumitur ex verbis Petri, Act. 2. de quo testimonio dictum est satis. Secundum ex verbis illis Euangelistæ, *Et apparuerūt multis*, quibus significatur, habuisse corpora gloriosa, in quorū potestate est se se manifestare, vel occultare. Vnde Hieronymus,

Hieronj.

Añ. 10.

Apparuerunt (inquit) *non omnibus, sed ijs, qui cernere me ebat̃ur*, licet de Christo dictū est, manifestatū esse nō omnibus, *sed testibus præordinatis à Deo*. Et D. Thomas super

D. Thom.

Matth. inquit, *Et apparuerūt multis. Sicut enim Christus potestatem habet manifestandi se, quibus vult, ita est intelligendū de corporibus glorificatis*. Quæ coniectura est probabilis, tamen sicut in transfiguratione Moyses dicitur apparuisse Christo, & discipulis, quāuis resurrexerit tūc in corpore mortali, ita dici potest de his, qui cum Christo surrexerunt. Qui etiam potuerunt accipere virtutē se occultandi, vel manifestandi, quibus vellent, etiam si non haberēt corpora gloriosa, sicut Christus Dominus hanc virtutem habuit in statu mortali. Tercio probatur hæc sententia. Quia, vt iij Sancti essent testes resurrectionis glorioſæ, & immortalis, omni exceptione maiores, decuit eos ad immortalem vitā resurgere. Hæc vero ratio valde est infirma, tum quia isti Sancti non ostendebant ijs, quibus apparebant, suorum corporum gloriam & immortalitatem, ita vt ex proprietates sensus perciperentur. Quia neque Christus Dominus post resurrectionē ita apparebat, quin potius, vt probaret veritatē suæ resurrectionis, exercebat ea, quæ communia sunt corpori mortali, in cibo nempe, potu, & contactu. Si ergo gloria, & immortalitas corporum non erat sensibus obicienda, nihil interesse poterat ad veritatem testimonij. Nam, licet ipsi dicerent se surrexisse ad vitam immortalē, hoc fide credendum esset: ergo eodem modo credendū esset illis prædicantibus Christum surrexisse gloriosum, etiam si illi non eo modo surrexissent, nec de se idem prædicassent. Quarta cōiectura, quia his, hominibus maior fuisset pœna post resurrectionem iterum mori, quā si

A nunquam ad vitam rediissent. Quæ ratio etiam mihi displicet. Nam in primis ij non surrexerunt propter vitandam pœnā aliquam: sed ad testimonium Christo reddendum. Deinde deponere illa corpora ex Dei voluntate, nullum esset tormentum, aut pœna: sicut nec Moyſi fuit, iterum corpus deponere, postquam in transfiguratione resurrexit, ac suo munere functus est. Nam sicut ille tantum assumpsit corpus ad testimonium Christo reddendum, ita & ij. Quin potius (si verum est illa corpora fuisse mortalia) grātius fuit ijs Sanctis iterum illa deponere, quā in eo statu illa retinere. Quinta coniectura est, quia decuit, vt Christus corpore, & animo constans haberet aliquos socios gloriæ, corpore etiā, animoque constantes, præsertim cum, *delitiæ eius sunt, esse cum filiis hominum*. Sexta addi potest. Quia, cum iam sicut in inferno aliqui homines corpore, & animo, ante generalem resurrectionem damnatorū, vt iathan & Abiron, & similes, ad ostensum diuinæ misericordiæ & copiosæ redemptionis Christi spectabat, vt aliqui etiam essent beati corpore, & animo. Vltima, & valde probabilis congruentia esse potest. Quia animæ glorioſæ connaturale est vni corpori immortalī, ac glorioso. Vnde, quod Christus habuerit gloriosam animā in corpore mortali miraculose, & especiali dispensatione factum est. Sed animæ horum sanctorum, qui cum Christo surrexerunt, erant iam beatæ, ergo non fuerunt vnite nisi corporibus gloriosis, & immortalibus. Alioqui ex natura rei possent in corporibus pati, & in clementiam aeris, frigoris, aut caloris sentire, quod non decebat animabus sanctis, quæ iam omnino erant in termino, & non in via, sicut erat anima Christi quando fuit in corpore mortali. Quod si necesse est, concedere speciale miraculum, & exceptionem ab aliqua generali regula: verisimilius creditur facta tribuendo gloriam aliquibus corporibus ante generalem resurrectionem, quā vniendo animabus beatissimis corpora minus apta, & commoda statui beatorum. Quocirca omnibus pensatis hæc sententia videtur verisimilior. Nam & maiori autoritate nititur, & est magis consentanea tum rebus ipsis, tum diuinæ misericordiæ, & pietati, & gloriam Christi magis illustrat.

Prou. 8.
Num. 26.

B

C

Virum Christus fuerit causa suæ resurrectionis.

297.
Psal. 40. 10.
2. Cor. 10. 10.
2. Cor. 3. 10.
2. Cor. ad
Rom. 4. fin.

Ad quartū sic proceditur. Videtur, quod Christus nō fuerit causa suæ resurrectionis.

Quicumque enim suscitatur ab alio, nō est suæ resurrectionis causa. Sed Christus suscitatus est ab alio, secundum illud Actuum. 2. Quē Deus suscitauit solutis doloribus inferni, & Roman. 8. Qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora nostra, &c. Ergo Christus non est causa suæ resurrectionis.

¶ 2. Præterea, Nullus dicitur mereri, qui ab alio petit aliquid, cuius ipse est causa. Sed Christus sua passione meruit resurrectionem (sicut August. dicit super Ioannem, quod humilitas passionis meritum est gloriæ resurrectionis.) Ipse etiam petiit à Patre resuscitari: secundum illud Psal. 30. Tu autē Domine miserere mei, & resuscita me. Ergo nō fuit causa suæ resurrectionis. ¶ 3. Præterea, Sicut Damasc. probat in. 4. lib. resurrectio non est animæ, sed corporis, quod per mortē cadit. Corpus autem non potest sibi animā vnire, quæ est eo nobilior. Ergo id quod resurrexit in Christo, non potuit esse causa suæ resurrectionis.

¶ Sed contra est, quod Dominus dicit Ioannis. 10. Nemo tollit animam meā à me, sed ego pono eam, & iterū sumo eam. Sed nihil est aliud resurgere, quā iterato animam sumere, ergo videtur, quod Christus propria virtute resurrexerit.

¶ Respondeo dicendū, quod (sicut supra dictū est) per mortē nō fuit separata diuinitas, nec ab anima Christi, nec ab eius carne. Potest igitur tam anima

A Christi mortui, quā eius caro, considerari dupliciter. Vno modo ratione diuinitatis. Alio modo ratione ipsius naturæ creatæ. Secundū igitur vnitæ diuinitatis virtutē, & corpus resumpsit animā quam deposuerat, & anima corpus resumpsit quod dimiserat: & sic Christus propria virtute resurrexit. Et hoc est, quod de Christo dicitur, ad Corin. ult. quod etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, sed vixit ex virtute Dei. Si autē cōsideremus corpus, & animam Christi mortui secundum virtutem naturæ creatæ, sic non potuerunt sibi inuicem reuiri, sed oportuit Christum resuscitari à Deo.

¶ Ad primum ergo dicendū, quod eadē est diuina virtus, & operatio Patris, & filij. Vnde hæc duo sese consequuntur, quod Christus sit suscitatus diuina virtute Patris, & sui ipsius.

¶ Ad secundum dicendum, quod Christus orādo petiit, & meruit suam resurrectionem in quantum homo: non autem in quantum Deus.

¶ Ad tertium dicendum, quod corpus secundum naturam creatā non est potentius anima Christi, est tamen ea potentius secundum virtutem diuinā, quæ etiam rursus secundum diuinitatem vnitam est potentior corpore secundum naturam creatam. Et ideo secundum virtutem diuinam corpus, & anima mutuo se resumpserunt: nō autem secundū virtutem naturæ creatæ.

QVÆSTIO LIIII.

De qualitate Christi resurgentis, in quatuor articulos diuisa.

Deinde considerandum est de qualitate Christi resurgentis. ¶ Et circa hoc quaeruntur quatuor.

¶ Primò,

Psalm. 104.
in Ioan. nō
remote à fin.
Rom. 9.

Lib. 4. orth.
fid. ca. 11.

Quæst. 50.
av. 2. Cor. 3.

¶ Primò, vtrum post resurrectionem Christus habuerit verū corpus.
 ¶ Secundo vtrum resurrexerit cum corporis integritate. ¶ Tertiò, vtrum corpus eius fuerit gloriosum. ¶ Quarto de cicatricibus in corpore eius apparentibus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum Christus post resurrectionem habuerit verum corpus.

AD primum sic proceditur, Videtur, quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus. Verum enim corpus nō potest simul esse cum alio corpore in eodem loco. Sed corpus Christi post resurrectionem fuit simul cū alio corpore in eodem loco: intrauit enim ad discipulos suos ianuis clausis, vt dicitur Ioan. 20. Ergo videtur, quod Christus post resurrectionem nō habuerit verum corpus. ¶ 2. Præterea, Verum corpus non euanescebat ab aspectu intuentium, nisi forte corrumpatur. Sed corpus Christi euauit ab oculis discipulorum eum intuentium, vt dicitur Lucæ vltim. Ergo videtur, quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus. ¶ 3. Præterea, Cuiuslibet veri corporis est determinata figura. Sed corpus Christi apparuit discipulis in alia effigie, vt patet Marc. vltimo. Ergo videtur, quod Christus post resurrectionem non habuerit verum corpus humanum.

¶ Sed contra est, quod dicitur Luc. vltimo, quod Christo discipulis apparente, conturbati, & contreriti, existimabant se spiritum videre, ac si non haberet verum corpus, sed phantasticum. Ad quod remouendum ipse postea subdit, Palpate, & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Non ergo habuit

A corpus phantasticum, sed verum.

¶ Respondeo dicendum, quod sicut ^{Li. 4. c. 28. nō multum à prim.} Damasc. dicit in 4. libro, illud resurgere dicitur, quod cecidit. Corpus autē Christi per mortem cecidit, in quantum scilicet fuit ab eo anima separata, quæ erat eius formalis perfectio. Vnde oportuit ad hoc, quod esset vera Christi resurrectio, vt idem corpus Christi iterato eidē animæ vniretur. Et quia veritas naturæ corporis est ex forma, cōsequēs est, quod corpus Christi post resurrectionem & verum corpus fuerit, & eiusdem naturæ, cuius fuerat prius. Si autē eius corpus fuisset phantasticum, non fuisset vera resurrectio, sed apprens.

B Ad primum ergo dicendū, quod corpus Christi post resurrectionem, non ex miraculo, sed ex cōditione gloriæ (sicut quidam dicunt) clausis ianuis ad discipulos introuit simul cum alio corpore in eodem loco existens: Sed vtrum hoc habere possit corpus gloriosum ex aliqua proprietate sibi indita, vt simul cum alio corpore in eodem loco existat, inferius discutietur, vbi agetur de resurrectione communi. Nunc autem quantum ad propositum sufficit, dicendum esse, quod non ex natura corporis, sed potius ex virtute diuinitatis vnitæ, illud corpus ad discipulos (licet verum esset) ianuis clausis introiuit. Vnde August. dicit in quodam sermone Paschali, quod quidam sic disputant. Si corpus erat, si hoc surrexit de sepulcro quod pepēdit in ligno, quomodo per ostia clausa intrare potuit? Et respōdet. Si cōprehēdis modū, non est miraculū: vbi deficit ratio, ibi est fidei ædificatio. Et super Ioan. dicit Moli corporis, vbi diuinitas erat ostia clausa nō obstitērūt, ille quippe nō eis apertis intrare potuit, quo nascēte virginitas matris inuiolatapermāsit.

Et

298.
Inf. ar. 3.
co. Et opu.
60. c. 22.
col. 4.

Nō cōplēnit
mente prænū
ueniū.

In ser. 3. in
D. minicain
ostia pas-
cha est. ser.
149 in or.
to. 10.

Tract. 121.
in Ioann. d.
med. tom. 9.

Ho. 16. in
Eua. circa
prin. illius.

Et idem dicit Gregorius in quadam Homilia de octaua Paschæ. ¶ Ad secundum dicendum, quod sicut dictum est, Christus resurrexit ad immortalē gloriæ vitam. Hæc est autem dispositio corporis gloriosi, ut sit spirituale, id est, subiectum spiritui, ut Apostolus dicit. 1. ad Corinth. 15. Ad hoc autem quod sit omnino corpus subiectum spiritui, requiritur, quod omnis actio corporis subdatur spiritus voluntati. Quod autem aliquid videatur, fit per actionem visibilis in visum, ut patet per philosophum in secundo de Anima. Et ideo quicumque habet corpus glorificatum, in potestate sua habet, videri quando vult; & quando non vult, non videri. Hoc tamen habuit Christus non solum ex cōditione corporis gloriosi: sed etiam ex virtute diuinitatis, per quam fieri potest, ut etiā corpora non gloriosa miraculose non videantur: sicut præstitum fuit beato Bartholomæo miraculose, ut si vellet videretur: non autem videretur si non vellet. Dicitur ergo, quod Christus ab oculis discipulorum euauit, non quia corrumperetur, aut resolveretur in aliqua inuisibilia: sed quia sua voluntate desit ab eis videri, vel eo presente, vel etiam eo abscedente velociter per dotem agilitatis. ¶ Ad tertium dicendum, quod sicut Seuerianus dicit in sermone Paschali. Nemo putet Christum sua resurrectione sui vultus effigiem commutasse. Quod est intelligendum quantum ad lineamenta membrorum quia nihil inordinatum & de forme fuerat in corpore Christi per Spiritum sanctum concepto, quod in resurrectione corrigendum esset: accepit tamen in resurrectione gloriam claritatis. Vnde idem ibidem subdit. Sed mutatur effigies dum efficitur ex mortali immortalis: ut hoc sit ac-

Lib. 1. tex.
74. 75.
C. p. 1. tom.
2.

A quisuuisse vultus gloriam, non vultus substantiam perdidisse. Nec tamen illis discipulis in specie gloriosa apparuit: sed sicut in potestate eius erat, ut corpus suum videretur: vel non videretur, ita in potestate eius erat, ut ex eius aspectu formaretur in oculis inuentum, vel forma gloriosa, vel non gloriosa, aut etiam cōmixta, vel qualitercunque se habens. Modica tamen differentia sufficit ad hoc, quod aliquis videatur in aliena effigie apparere.

COMMENTARIUS.

B Respondet D. Thomas Christum post resurrectionem habuisse verum corpus eiusdemque naturæ cum priori. Quod non solum de specifica, sed etiā de numerica idēitate intelligendū est. Quod satis probatum, ac declaratum est ex dictis supra de resurrectione in communi, cum ijs quæ addidimus de veritate resurrectionis Christi.

In solutione ad primum tangit D. Thomas difficultatem de penetratione corporum in eodem loco, quæ spectat ad dotem subtilitatis, de qua simul cum alijs postea disputabimus.

C In solutione ad secundum explicat, quomodo corpus Christi post resurrectionem potuerit sese occultare, & manifestare, quibus vellet. Cuius rei causam, & modum dicit fuisse, quia erat in potestate Christi immutare sensus aliorū, vel specierum influxum suspendere. Quam potestatem, ait duplici titulo illi conuenire. Primo ratione vnionis, vnde eandem quoque potestatem habuit in corpore mortali, ut supra cū eodem D. Thom. diximus. q. 46. in commentario ar. 3. Secundo ratione status gloriæ. Vnde indicat D. Thomas omnia corpora beatorum habitura hanc potestatem, ut omnes actiones eorum subdantur ipsorum voluntati. Quia futura sunt spiritualia, id est, plenè subiecta spiritui, & perfectionem eius participātia. Quod & docuit Rich. in. 4. d. 49. ar. 4. q. 6. ad. 3. Vnde colligi potest obiter, ex sentētia D. Thom. omnē substantiā spirituale habere in sua voluntate, & arbitrio omnem efficientiā, & actionem suā, ita ut si fortasse potest imprimere in altero speciem suę substantię, vel suorum

Corpus beatum posse se duplici titulo illi conuenire. Primo ratione vnionis, vnde eandem quoque potestatem habuit in corpore mortali, ut supra cū eodem D. Thom. diximus. q. 46. in commentario ar. 3. Secundo ratione status gloriæ. Vnde indicat D. Thomas omnia corpora beatorum habitura hanc potestatem, ut omnes actiones eorum subdantur ipsorum voluntati. Quia futura sunt spiritualia, id est, plenè subiecta spiritui, & perfectionem eius participātia. Quod & docuit Rich. in. 4. d. 49. ar. 4. q. 6. ad. 3. Vnde colligi potest obiter, ex sentētia D. Thom. omnē substantiā spirituale habere in sua voluntate, & arbitrio omnem efficientiā, & actionem suā, ita ut si fortasse potest imprimere in altero speciem suę substantię, vel suorum

Rich. in.
D. Thom.

rum actum, habeat quoque in sua potestate, & liberate huiusmodi influxum. Sed de hoc alias. Posset præterea per dotē agilitatis explicari, quomodo sit in potestate corporis beati sese manifestare alicui, vel occultare. Quia nimirum potest subito vel fieri præsens, vel in remotissimum locum secedere. Sed hic modus, licet possibilis sit, non tamen est ita sufficiens, sicut prior. Quia non explicat, quomodo line mutatione, & distantia loci, & sine interpositione corporis opaci possit corpus beatum se se occultare in præsentia eorū, qui videre possunt: quod tamen videtur necessarium. Quia si corpus gloriosum necessario immutaret visum, necessario etiam appareret lucidissimum. Item quia hæc perfectio valde consentanea est illi statui. Quamvis Scotus in 4. d. 49. q. 15. eam neget. Quia impossibile existimat, actionem agentis naturalis impediri posse per solam voluntatem creatam. Sed quomodo hoc fieri possit, dicitur disp. 48. sect. 1.

In solutione ad. 3. optime D. Thom. explicat verba illa Mar. ultimo. *ostensus est illis in alia effigie*. Merito enim dubitari potest, quomodo Christus post resurrectionē effigiem mutare potuerit, & sese ita ostendere duobus discipulis euntibus Emaus, ut non agnosceretur. Quam questionem proposuit Paulinus Augustino, cui ipse respondet epist. 59. ad. 8. quæstionem, Christum Dominum aliquomodo immutasse corpus suum, seu faciem, quoad delineamenta, vel figurā ne agnosci posset: statim verò priorem resumpsisse formam, sicut in transfiguratione per mutationem coloris quoad splendorē, & lucem quodammodo immutatus est. Eiusdem sententiæ videtur fuisse Theophylactus super Lucam cap. 24. Hæc verò sententia verisimilis non est, nō quia impossibile id fuerit Christo (quod solum probant rationes Augustini) sed quia non fuit necessarium, nec decens corpori glorioso, & immortalī. Et ideo exemplum de transfiguratione, quod affert nō est accommodatum. Tum quia Christi corpus prius erat in statu passibili & mutationibus magis subiectum. Tum etiam, quia mutatio in delineamentis, & figura propria, & intrinseca, multo maior est, magisque repugnans corpori immortalī, quam mutatio per solam lucis impressionem. Quia hæc perfectiva est, & fieri potest sine ulla altera-

tionē propria corporū corruptibilium: illa verò fieri, seu intelligi nō potest sine aliqua condensatione, vel rarefactione, aut simili alia quantitatis immutatione aliena à corpore incorruptibili. Quamobrem idē Aug. lib. 3. de consensu Evangel. cap. 25. priori expositione reiecta, dicit in Christo nullam mutationē esse factam: sed ita apparuisse, sicut erat: in oculis tamē discipulorū fuisse aliquid, quod eos impediret, ne eū agnoscerent. Quod colligit ex verbis Lucæ, *Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent*. Illud autem impedimentū existimat fuisse aliquem humorem, vel quid simile nō immissum à Christo, sed à Dæmone, permittente Christo. Quod videtur Aug. addidisse ne videretur facere Christum autorem deceptionis, & erroris. Sed in primis non est necesse, ut Dæmonis actio interuenerit, quia Christus directē voluit, & intendit se se occultare. Tum quia illi discipuli nondū erant dispositi, neque digni illius visione, ut idē Augustinus notat. Tum etiam, quia necessariū id fuit, ut ipsi ignorātiā suā, & fidei imbecillitatē aperirent, quō possent ab ipso doceri, & ad firmiter credendum adduci. Ergo occultatio illa nō fuit ex operatione Dæmonis, sed ipsiusmet Christi. Vnde Marcus eam aperte tribuit ipsi Christo, dicens. *Apparuit eis in alia effigie*. Deinde non fuit necessarium, humorem aliquē, vel aliquod positivum impedimentum imprimi oculis discipulorum. Nam (ut recte D. Thom. notat) ex solo diuerso modo imprimendi species, fieri potest, ut figura, & forma faciei aliter appareat, quam in se sit. Quia ergo (ut dictum est in solut. ad. 2.) impressio specierū erat in libera potestate Christi, ideo etiam modus immutandi visum, erat in eiusdem potestate. Hoc igitur modo apparuit in alia effigie, non quam in se suscepit, sed quæ in aliorum oculis formata est. Et hoc est, quod Lucas dixit. *Oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent*. Quia nimirum non erant eis impressæ species, quibus illum possent agnoscere.

Et eodē modo dicitur infra, apertos fuisse oculos horum discipulorum, ut Christū agnoscerent. Nam licet, de internis oculis utrumque exponatur à Caietano in Lucam (qui existimat in externis nullam immutationem fuisse factā, qua posset Christus occultari: sed per quandam interiorem ecstasim, & quasi abstractionem phantasiæ fuisse

Aug.

Luc. 24.

Mar. 16.

Christus
post resurre-
ctionem in
alia effigie
discipulis
apparuit
quomodo.
Luc. 24.

Caiet.

Scot.

Testimoniū
Mar. 16.
Epistola.
Aug.

Dubium.
Theophyl.

fuisse impeditos hos discipulos, ne Christum agnoscerent, & hoc impedimentum postea esse sublatum: cui ex parte fauet Aug. lib. 11. Gene. ad litteram cap. 31. nihilominus facilius, & rectius intelligitur de oculis externis. Illi enim prius tenebatur, ne illum agnoscerent, non propter interiorem ecstasim (vt fingit Caietanus) sed ob diuersam effigiem, quam formabant, vt ex Euang. Marci colligitur. Iidem ergo postea aperti sunt, non materialiter (quia non erant antea clausi) sed (vt ita dicam) efficienter, quia illis datae sunt species representantes propriam figuram, ac faciem Christi. Et ita exposuit de externis oculis D. Thom. infra. q. 55. art. 4 ad 3. Vbi tamē sequi videtur secundam expositionem Aug. supra traditam. Sed (vt existimo) non intelligit, humorem aliquem fuisse impressum oculis discipulorum: sed absolute fuisse in illis aliquem defectum, propter quē Christum non agnoscebant qualis prouenire solet ex caligine, vel humore in oculo existente. Nam sicut ex dispositione materiali oculi oritur interdum talis impressio speciei, quae in causa est, vt res non agnoscatur: ita potuit hic fieri non ob materiale dispositionem, sed ob virtutem causae agentis. Ita videtur D. Thomas exponere Augustinum. Vereor tamen, ne sit praeter mentem eius, cum dicat impedimentum hoc fuisse à Dæmone immissum, quod tamen. D. Thom. in citato loco consulto tacuit. Quanquam cum Augustinus etiā dicat, Christum solū permisisse, vt oculi horum discipulorum tenerentur, ne eum agnoscerent, quod intelligo quantum ad deceptionē, & errorem illorū. Christus enim non fuit directa causa illius erroris, sed solū speciei, quā sensibus impressit, in quibus non est propriē deceptio, sed simplex apprehensio vnius rei, vel alterius.

Et hinc etiā facile intelligitur, quomodo non fuerit Christus ex voce cognitus ab ijs, alijsvè discipulis, quando occultari voluit. Quia multo facilius est immutare vocis sonum, & modum exprimendi, ac pronuntiandi. Quod etiam sine miraculo fieri potuit aliter mouendo linguam, & labia, & aërem aliter percutiendo. Addo denique, vestium varietatem etiam posse conferre ad se occultandum, & vt effigies diuersa appareat. Est autem verisimile, Christum, cum apparuit sub specie hortulani, vel peregrini, vestibus accommodatis indutum fuisse,

A quod aperte docet Iustinus martyr. q. 116. ad Orthodoxos. Nam licet hoc (inquit) expresse scriptum non sit: tamen ex ijs, quae scripta sunt, colligitur. Dicit autem Christum eas vestes confecisse de nouo sua potentia, vel aiunde sumplisse. Quod si quis cōtendat cum Abulense paradox. 5. cap. 24. & sequentibus, eas non fuisse veras vestes: fateor quidē, ita fieri potuisse. Quia sicut Angelus assumit corpus, quod non est verum quale apparet: ita corpus Christi potuit assumere vestes non veras, sed apparentes. Nec facile probari potest alterutrum: nec ad rem, de qua agimus, refert. Quia quantum ad effectum se occultandi perinde sunt vestes apparentes, ac verae, si eandem formam ac figuram referant.

ARTICVLVS. II.

B Vtrum Christi corpus resurrexerit integrum.

D secundū sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi non resurrexerit integrum. Sunt enim de integritate humani corporis caro & sanguis, quae Christus non videtur habuisse: dicitur enim primae ad Corinth. decimoquinto. Caro & sanguis regnū Dei non possidebunt. Christus autem resurrexit in gloria regni Dei. Videtur ergo, quod non habuerit carnem, & sanguinem.

C ¶ 1. Præterea, Sanguis est vnus de quatuor humoribus. Si ergo Christus habuit sanguinem, pari ratione habuit alios humores, ex quibus causatur corruptio in corporibus animalium. Sic ergo sequeretur, quod corpus Christi fuerit corruptibile, quod est inconueniens. Non igitur Christus habuit carnem, & sanguinem.

¶ 2. Præterea corpus Christi, quod resurrexit, in cœlū ascendit. Sed aliquid de sanguine eius in quibusdā Ecclesijs reseruatur pro reliquijs. Non ergo resurrexit corpus Christi cum integritate omnium suarum partiū. ¶ Sed contra est, quod Dominus dicit Lucæ

Iustin.
Vestes Christi
sunt post resurrectionem
quales.

Abulens.

Locis supra
art. 1. indus

Oculi discipulorum ex
terni quomodo
aperti vt
Christū præ-
sentem ag-
noscerent.

D. Thom.

ultimo, post resurrectionē discipulis loquens, Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.

Ar. preced. Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est) corpus Christi in resurrectione fuit eiusdem naturæ, sed alterius gloriæ. Vnde quidquid ad naturā corporis humani pertinet totum fuit in corpore Christi resurgētis. Manifestum est autem, quod ad naturam corporis humani pertinent carnes & ossa, & sanguis & alia huiusmodi. Et ideo omnia ista in corpore Christi resurgentis fuerunt, & etiam integraliter absq; omni diminutione, alioquin non fuisset perfecta resurrectio, si non fuisset redintegratū quicquid per mortē ceciderat. Vnde & Dominus fidelibus suis promittit dicens Matth. 10. Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt: & Luc. 21. dicitur Capillus de capite vestro non peribit. Dicere autem quod corpus Christi carnem & ossa non habuerit, & a ias huiusmodi partes humano corpori naturales, pertinet ad errorē Euthichij Constantinopolitanæ vrbis Episcopi: qui dicebat, quod corpus nostrum in illa resurrectionis gloria erit impalpabile, & vētis aëreque subtilius: & quod Dominus post confirmata corda discipulorū palpantiū, omne illud quod in eo palpari potuit, in subtilitatem aliquā redegit. Quod ibidē improbat Gregor. quia corpus Christi post resurrectionem, immutatum non fuit, secundum illud Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis iam nō moritur. Vnde & ille, quæ dixerat, in morte retractavit. Si enim inconueniens est, vt Christus alterius naturæ corpus in sua conceptione acciperet, puta cœleste, sicut Valentinus asseruit, multo magis inconueniēs est, quod in resurrectione alterius naturæ corpus resumpserit, quia cor-

pus in resurrectione resumpsit ad vitam immortalem, quod in conceptione assumpserat ad vitam mortalem.

Ad primum ergo dicendum, quod caro, & sanguis ibi non accipitur pro natura carnis & sanguinis, sed vel pro culpa carnis & sanguinis: sicut Greg. dicit in. 14. Mor. Vel pro corruptione carnis & sanguinis. Quia (vt August. dicit ad Consentium, de resurrectione carnis) nō ibi erit corruptio & mortalitas carnis & sanguinis. Caro igitur secundum substantiam possidet regnum Dei: secundum quod dictum est. Spiritus carnem, & ossa non habet sicut me videtis habere. Caro autem cū secundum corruptionem intelligitur, non possidebit, vnde continuo additum est in verbis Apostoli, Neque corruptio incorruptelam.

Ad secundum dicendum, quod sicut Augustinus dicit in eodem libro, fortassis accepta occasione sanguinis vrgebit nos molestior perscrutator, & dicet. Si sanguis in corpore Christi resurgentis fuit, cur non & pituita, id est, phlegma, cur non & fel flauum, id est cholera, & fel nigrum, id est melancholia, quibus quatuor humoribus naturam carnis temperari, etiam medicinæ disciplina testatur? Sed quodlibet quisquis addat, corruptionem addere caueat, ne suæ fidei sanitatē, castitatē quē corrūpat. Valet enim diuina potētia de ista visibili atque tractabili natura corporū, quibusdam manentibus, auferre quas voluerit qualitates, vt absit labes, scilicet corruptionis, adsit effigies, adsit motio, absit fatigatio, adsit vescendi potestas, absit esuriēdi necessitas. Ad tertium dicendum, quod totus sanguis, qui de corpore Christi fluxit, cum ad veritatē humanæ naturæ pertineat, in corpore Christi surrexit: & eadē ratio est de omnibus

lib. 14. mor.
c. 31. nō pro
cul a fine.
Aug. epist.
146. to. 2.

Luc. vlti.
ep. 146. nō
multi longe
a prin. to. 2.

Ho. 26. in
Еванг. по
ветоте а
принс.

par-

particulis ad veritatem & integritatē A
humanæ naturæ pertinentibus. Sanguis
autem ille, qui in quibusdam Ecclesijs
pro reliquijs conseruatur, nō fluxit de
latere Christi, sed miraculosē dicitur
effluxisse de quadam imagine Christi
percutsa.

Hic articulus quoad conclusionem, &
probationem D. Thom. non indiget
noua expositione, sed videnda sunt,
quæ diximus de resurrectione in commu-
ni. De ijs verò, quæ in solutione argumen-
torum attingit, de humoribus, & alijs par-
tibus assumptis à Christo in resurrectione,
differemus disputatione sequenti. Locus au-
tem ille. 1. ad Cor. 15. *Caro, & sanguis regnum
Dei non possidebunt*, quem D. Thomas tra-
ctat in sol. ad. 1. expositus est in priori tomo
disp. 15. sect. 6.

ARTICVLVS TERTIVS.

*Vtrum Christi corpus resurrexerit glo-
riosum.*

AD tertium sic proceditur.
Videtur, quòd corpus Chri-
sti non resurrexerit glorio-
sum. Corpora enim glorio-
sa sunt fulgentia, secundum illud Mat-
thæi. 13. Fulgebunt iusti sicut sol in
regno patris eorum, sed corpora ful-
gida videntur secundum rationem,
non autem secundum rationem co-
loris. Cum ergo corpus Christi visum
fuerit sub coloris specie, sicut & prius
videbatur, videtur quòd nō fuerit glo-
riosum. ¶ 2. Præterea, Corpus glorio-
sum est incorruptibile. Sed corpus
Christi non videtur fuisse incorrupti-
bile: fuit enim palpabile, sicut & ipse
dicit Luc. ult. Palpate, & videte. Dicit
autem Gregorius in quadā Homilia,
quod corrūpi necesse est quod palpa-
tur, & palpari non potest, quod non
corrumpitur. Non ergo corpus Chri-
sti fuit gloriosum. ¶ 3. Præterea, Cor-

pus gloriosum non est animale, sed spi-
rituale, vt patet primæ ad Corint. 15.
Sed corpus Christi videtur fuisse ani-
male post resurrectionem: quia cū dis-
cipulis manducauit & bibit, vt legitur
Lucæ ultimo, & Ioannis ultimo. Ergo
videtur, quòd corpus Christi non fue-
rit gloriosum. ¶ Sed contra est, quod
Apostolus dicit ad Philip. 3. Reforma-
bit corpus humilitatis nostræ, configu-
ratum corpori claritatis suæ.

Respōdeo dicēdū, quod corpus Chri-
sti in resurrectione fuit gloriosum, &
hoc apparet triplici ratione. Primò
quidē quia resurrectio Christi fuit exē-
plar, & causa nostræ resurrectionis, vt
habetur primæ ad Corint. 15. Sācti au-
tē in resurrectione habebunt corpora
gloriosa, sicut ibidem dicitur, Semina-
tur in ignobilitate, surget in gloria. Vn-
de cū causa sit potior causato, & exē-
plar exemplato, multo magis corpus
Christi resurgentis fuit gloriosum. Se-
cundò, quia per humilitatem passionis
meruit gloriā resurrectionis. Vnde &
ipse dicebat, Nunc anima mea turbata
est: quod pertinet ad passionem: & po-
stea subdit, Pater clarifica nomen tuū,
in quo petit gloriā resurrectionis. Ter-
tio, quia sicut suprā habitū est, anima
Christi à principio suæ conceptionis
fuit gloriosa per fruitionē diuinitatis
perfectā. Est autē dispensatiuē factum
(sicut suprā dictū est) vt ab anima glo-
ria non redundaret in corpus, ad hoc
quòd mysteriū nostræ redēptionis sua
passione impleteret. Et ideo peracto
hoc mysterio passionis & mortis Chri-
sti, statim anima in corpus in resurre-
ctione resumptū, suā gloriā deriuauit:
& ita factū est corpus illud gloriosum.

Ad primū ergo dicendū, quòd om-
ne quod recipitur in aliquo, recipitur
in eo secundū modū recipientis. Quia
igitur gloria corporis deriuatur ab

KKK anima

300
Infr. q. 15.
ar. 6. ad. 4.
Et quo. 5.
q. 3. ar. 1.
Et op. 3. c.
145.

Homil. 26.
in Euange.
paulo post
pasch.

q. 3. ar. 4.

q. 14. ar. 1.
ad. 2. argu.

Epist. 56. an
te medium,
tom. 1.

anima (vt Augus. dicit in Epistola ad
Dioscorum) fulgor seu claritas corpo-
ris gloriosi est secundum colorem hu-
mano corpori naturalem: sicut vitrum
diuersimodè coloratum recipit splen-
dorem ex illustratione solis, secundum
modum sui coloris. Sicut autem in po-
testate hominis glorificati est, vt cor-
pus eius videatur, vel non videatur (si-
cut dictum est) ita in potestate eius est,

Art. 1. fm
in 2. ad. 2.
arg.

quod claritas eius videatur vel non vi-
deatur, vnde potest in suo colore sine
aliqua claritate videri: & hoc modo
Christus suis Discipulis post resurre-
ctione suā apparuit. ¶ Ad secundū dicē-
dum, quod corpus aliquod dicitur esse
palpabile, nō solum ratione resistantiæ,
sed ratione suæ spissitudinis. Ad rarū
aut & spissum sequuntur graue & leue,
calidū & frigidū, & alia huiusmodi cō-
traria, quæ sunt principia corruptio-
nis corporū elementariū. Vnde & cor-
pus quod est palpabile humano tactu,
est naturaliter corruptibile. Si autē sit
aliquid corpus resistens tactui, quod nō
sit dispositum secundū prædictas qua-
litates, quæ sunt propria obiecta tactus
humani (sicut est corpus cœleste) tale
corpus non potest dici palpabile. Cor-
pus autem Christi post resurrectionē
vere fuit ex elementis cōpositum, ha-
bens in se tangibiles qualitates, secun-
dum quod requirit natura corporis hu-
mani, & ideō naturaliter erat palpabi-
le. Et si nihil aliud habuisset supra cor-
poris humani naturā, fuisset etiā cor-
ruptibile. Habuit autem aliquid aliud
quod ipsum incorruptibile reddidit:
non quidē naturā cœlestis corporis, vt
quidā dicunt (de quo infra magis in-
quiritur) sed gloriā redundātem ab anima
beata, quia vt Augus. dicit in Epistola
Dioscorū, Tā potenti natura Deus fe-
cit animā, vt ex eius plenissima beati-
tudine, redundet in corpus plenitudo

Materia de
dotibus vide-
tur respicere
quam non cō-
pleuit.
Epist. 56. an
te medium,
tom. 2.

sanitatis, id est incorruptionis vigor.
Et ideo sicut Greg. dicit ibidē, Ostendi-
tur corpus Christi post resurrectionē
fuisse eiusdē naturæ, sed alterius glo-
riæ. ¶ Ad tertium dicendū, quod sicut
Aug. dicit. 13. de Ciuit. Dei. Saluator
noster post resurrectionem, iā quidem
in spiritali carne, sed tñ vera, cibum &
potum cū discipulis sumpsit, nō ali-
mentorum indigentia, sed ea qua hoc
poterat potestate. Vt enim Beda dicit
super Lucā, aliter absorbet aquā terra
sitiens, aliter solis radius calens: illa in-
digentia, iste potentia. Māducauit: ergo
post resurrectionem, non quasi cibo
indigens, sed vt eo modo naturam cor-
poris resurgentis astrueret. Et propter
hoc non sequitur, quod fuerit eius cor-
pus animale, quod est indigens cibo.

Hom. 26. in
Euang. non
remitte a p. r.
lib. 13. cap.
22. c. 1. c. 1.
tom. 5.
Beda. 97.
est vt in Lu-
ca super illud,
habebis ali-
quid vt an-
ducatur.

COMMENTARIUS.

Docet D. Thom. in hoc art. corpus
Christi Domini fuisse gloriosum in
resurrectione sua. Quæ cōclusio sim-
pliciter, & absolutē sumpta est de fide cer-
tissima, vt testimonia, & rationes, quibus
D. Thom. vtitur, apertē conuincunt, quæ
adeo sunt perspicua, vt noua expositione,
aut confirmatione non egeant. Etenim
illa omnia, quibus supra probauimus.
Christum verē surrexisse, hoc etiā probāt.
Nam in omnibus illis locis sermo est de
gloriosa resurrectione, & immortalī. Dixi
autem conclusionem absolutē intellectam
esse de fide, vt videlicet sermo sit de cor-
pore glorioso, id est, habente eam perfe-
ctionem, & statum, quem corpora sunt in
beatitudine habitura. Nam si sermo sit de
corpore habente hanc, vel illam perfecti-
onem, nimirum quatuor dotes, vel qualita-
tes, aut alias perfectiones gloriæ, sic tam
certum est Christum habuisse corpus glo-
riosum, quam est certum habuisse corpus glo-
riosum, & perfectiones. De qua re, vt hæc
materia completa sit, postea propriam dis-
putationem instituemus.

Christi cor-
pus resurgit
gloriosum.

Solutio ad. 1. ex dictis in articulo. 1. ex-
plicata est. In solutione verō ad. 2. explicat
D. Thom. verba Gregorij Homil. 26. in
Euangelia.

Testimonij
Greg. Papa.
Expositio.

Euangelia. *Corrumpi necesse est, quod palpatur, & palpari non potest quod non corrumpitur.* Et in summa dicit, sic esse intelligenda, palpari non posse, nisi corpus natura sua corruptibile, corpus autem gloriosum quamuis propter statum gloriæ factum sit incorruptibile, non tamē amisisse proprijs naturam, & compositionem ex contraria qualitatibus. Vnde habet, quod ex se corruptibile sit, quāuis per gloriam sit incorruptibile: & ideo hic modus incorruptionis non obstat, quominus tale corpus palpari possit. Qua occasione hic disputari posset quomodo corpus gloriosum sit incorruptibile. Sed de hoc statim post sequentem disputationem.

Dubium.

Secundo posset inquiri, quid sit corpus esse palpabile, & an corpus coeleste palpabile sit, aut cur hoc sit proprium corporis corruptibilis. Sed hæc quæstio philosophica est: non possumus tamen missam facere expositionē textus D. Thomæ. Docet enim, corpus esse palpabile non ratione solum resistentiæ, sed ratione suæ densitatis, ad quam sequuntur qualitates habentes contrarium, quæ sunt principia corruptionis. Vnde cōcludit solum illud corpus esse palpabile, quod habet istas qualitates: corpus autem coeleste, quamuis resistat tactui, non tamen palpari, quia nō habet huiusmodi qualitates. Addit vero Caieta, tacite obiectioni respōdēs, quod D. Thomas dicit, ex densitate oriri, ut corpus sit palpabile, intelligendum esse de densitate propria corporum corruptibilium. Nam coelestia quoque corpora (inquit) densitatem habent: tamen alterius rationis. Nihil enim est commune vniucum corpori corruptibili, & incorruptibile. Sed in primis, hoc vltimum principium, quod Caietan. assumit, falsum esse existimo. Et quidem, si intelligatur de prædicato communi vniucoco secundum rationem genericam, & instituto præsentī non est necessarium (quia licet densitates, illæ essent diuersæ rationis, possent in communi ratione vniuoco conuenire) & omnino est falsum, & sine fundamēto, ut cōstat ex Dialectica, & Metaphysica. Cur enim ratio corporis, & substantiæ, & quantitatis non dicetur vniuoce de corpore coelesti, & elementari, si autem intelligatur de ratione vniuoca secundum speciem vltimam, sic quidem minus est improbabile, mihi tamen nunquam vi-

sum est verū. Supposita enim reali distinctione quantitatis à substantia, existimo probabilius quantitatem esse eiusdem speciei in corpore coelesti, & elementari, etiā si substantiales materiæ diuersæ sint. Quia modus extēlionis in ordine ad locum, per quem nos à posteriori concipimus effectum formalem huius quantitatis, per modum cuiusdam capacitatis, seu aptitudinis ad replendum locum tali modo, hæc (inquam) extēlio eiusdē rationis est in omnibus corporibus. Signum ergo est, effectum formalem quātitatis, atq; adeo quātitatem ipsam esse eiusdē rationis in illis. Vnde vltius colligo, densitatem, quæ nihil aliud est, quam modus quidam quantitatis eiusdem rationis esse in vtriusq; corporibus: sicut etiam figura est eiusdem rationis, & omnes modi similes, qui intelligi possunt manere in sola quantitate abstracta, aut per diuinā omnipotentiam cōseruata separata ab omni materia, & sine vlla propria qualitate realiter diuersa. Quocirca id propriē existimo, reddere corpus aliquod palpabile, quod reddit illud sensibile sensu tactus, non per modum causæ efficientis, quæ non propriē ipsa in se sentitur, sed effectus eius: sed per modum obiecti, ac proprii sensibilis talis sensus. Quia palpare nihil aliud est, quam tãgēdo experiri, seu sēsu tact⁹ percipere, ut ex significatione ipsius vocis constat, & quia nihil aliud fingi, aut excogitari pōt. Quod etiam indicauit Christus illis verbis. *Palpate, & videte*, id est, experimento cognoscite: palpare ergo est tactu sentire, quod tangitur, ergo esse palpabile est, esse sensibile sensu tactus. Ad hoc autem in primis necessarium est, ut corpus resistat, non vtcunque, sed ratione densitatis, & duritiæ. Quod ideo addo, quia licet cœlum resistat tactui, ut manui v.g. si conaretur moueri vltra superficiem concavam lunæ: tamen non resistit ratione densitatis. Nam licet in cœlo sint partes raræ, & densæ: tamen æquē resistunt omnes. Non ergo prouenit ex densitate, sed ex indiuisibilitate, ex eo, quod cœlum est incapax diuisionis ratione suæ substantiæ, & alicuius fortasse superioris qualitatis. Corpora verò corruptibilia resistunt ratione densitatis, & duritiæ. Nam si hæc desit, facile cedunt, & diuiduntur. Vnde fit, ut palpari nō possint. Hæc ergo est prima conditio necessaria in

Responso
Corpus esse
palpabile
quid sit.

Lucæ. 24.

Cœlum non
est palpabile
le. i. v.

corpore palpabili: & hoc sensu dixit D. Tho. corpus esse palpabile ratione suæ *spissitudinis*: non quod sit adæquata ratio, sed cōditio in primis necessaria, quā semper committatur qualitates illæ, quæ sunt propria obiecta sensus tactus. Quæ verò sint hæ qualitates nō est præsentis instituti explicare. Nā ad D. Tho. intelligendū dicta sufficiūt.

Dubium.

Responsio.

Corpus gloriosum quomodo sit palpabile, & tangibile.

Tertio verò inquiri potest, quomodo corpus gloriosum palpabile sit. Sed hoc facile definitur ex dictis. Nam in corpore glorioso manet diuersitas membrorum, & quædā sunt dura, alia mollia, omnia verò habent sufficientē densitatē, vt ex hac parte contrectari possint: aliunde quoq; habent suū naturale tēperamētum, ac dispositiones, à quibus prouenit, vt sentiri possint. Sed est obseruandum (quod supra diximus) corpus gloriosum nō agere ex necessitate naturæ, & alioqui habere dotem subtilitatis: vnde fit, vt si velit, possit neq; resistere tactui, neq; per qualitates elementares illud immutare, & ideò, si noluerit, nō poterit palpari. Deinde potest (si velit) sua quantitate resistere alteri corpori, non vtendo dote subtilitatis, nec se penetrādo cum eo, neq; illi cedēdo, & tamē nihil efficere in aliud corpus, neque per suas qualitates tactiles illud immutādo aut speciē intentionalem imprimēdo. Quia hæc actio (vt dixi) est libera corpori glorioso, & nō est necessariò coniuncta cum priori resistantia: atque hoc modo potest corpus gloriosum resistere, & nō palpari, ad eum modum, quo id posset contingere in corpore cœlesti. Potest tamen corpus gloriosum suo etiam arbitrio resistere tactui, immutādo illū per qualitates sensibiles, atq; hoc modo potest palpari. Est ergo (vt ita dicam) corpus gloriosum palpabile voluntarie, ac libere, non ex necessitate.

In solutione ad tertium explicat diuus Thomas quomodo Christus in corpore glorioso potuerit manducare. De qua re dicemus disputatione sequenti.

ARTICVLVS IIII.

Verum corpus Christi debuerit cum cicatricibus resurgere.

301
3. di. 21. q.
2. ar. 4. q. 3.
Et op. 3. c.
24. 5. op.

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi non debuerit cum cicatricibus resurgere. Dicitur enim primæ

A ad Corint. 15. quod mortui resurgent incorrupti. Sed & cicatrices, & vulnera ad quandā corruptionē pertinet, & defectū. Non ergo fuit cōueniens, vt Christus, qui est resurrectionis auctor cū cicatricibus resurgeret.

¶ 2. Præterea, corp⁹ Christi integrū resurrexit: sicut dictū est. Sed aperturæ vulnerū cōtrariatur integritati corporis: quia per eas discōtinuatur corp⁹. Nō ergo videtur fuisse cōueniens, quod in corpore Christi aperturæ vulnerū remanerent: etsi remanerent ibi quædā vulnerum insignia, quæ sufficiebāt ad aspectum, ad quem Thomas credidit: cui dictū est. Quia vidisti me Thoma, credisti.

¶ 3. Præterea, Damasc. dicit in quarto lib. quod post resurrectionem de Christo dicuntur quædam verè, quæ non habuit secundum naturam, sed secundum dispensationem, ad certificandum quod ipsum, quod passum est corpus, resurrexit: vt cicatrices. Cessante autē causa, cessat effectus. Ergo videtur, quod certificatis discipulis de sua resurrectione, cicatrices vltius non habuerit. Sed nō cōueniebat immutabilitati gloriæ, quod aliquid assumeret quod perpetuo in eo nō remaneret. Ergo videtur, quod non debuerit corpus cū cicatricibus in resurrectione resumere.

¶ Sed cōtra est quod Dñs dicit Thomæ Ioā. 20. Infer digitū tuū huc, & vide manus meas, et asser manum tuam, & mitte in latus meū, & noli esse incredulus, sed fidelis.

Respondeo dicendū, quod cōueniēs fuit, animam Christi in resurrectione corpus cū cicatricibus resumere. Primo quidē, propter gloriā ipsius Christi dicit enim Beda supra Lucā, quod non ex impotentia curādī, cicatrices seruauit, sed vt in perpetuū victoriæ suæ cūferat triumphum. Vnde & August. dicit in 22. de Ciuitate Dei. Quod for-

60 ca. 2. col. 4.

ar. 2. huius quæ.

lib. 4. c. 19. paulo ante fin.

Super illud Luc. ostendit eis manus. ca. 97. in Luc. & est vltimū. Lib. 22. ca. 20. in prin. 10. 5.

talsis

raſſis in illo regno in corporibus martyrum videbimus vulnerū cicatrices, quæ pro Chriſti nomine pertulerunt. Nō enim deformitas in eis, ſed dignitas erit, & quædā, quāvis in corpore nō corporis, ſed virtutis, pulchritudo fulgebit. Secūdo, ad cōfirmādū corda diſcipulorū circa fidē ſuę reſurrectionis. Tertiō, vt Patri, pro nobis ſupplīcās quæ legē mortis pro homine pertulerit, ſemper oſtēdat. Quarto, vt ſua morte redēptis, quā mifericorditer ſint adiuti, propoſitis eiūſdē mortis in dicijs, inſinuet. Poſtremo, vt in iudicio quā iuſtē dānentur, ibidē denūtiēt. Vnde ſicut Auguſtinus dicit in libro. 2. de Symbolo. c. 8. Sciebat Chriſtus quare cicatrices in ſuo corpore ſeruaret: ſicut enim demonſtrauit Thomæ non credēti, niſi tāgeret & videret, ita etiā inimicis vulnera demonſtraturus eſt ſua, vt cōvincēs eos veritas dicat, Ecce hominē quē crucifixiſtis, videtis vulnera quę infixiſtis, agnoſcitis latus quod pupugiſtis: quoniā per vos, & propter vos apertum eſt, nec tamē intrare voluiſtis.

Ad primū ergo dicēdū, quōd cicatrices illæ quæ in corpore Chriſti permaſerūt, nō pertinet ad corruptionē, vel defectū, ſed ad maiorem cumulū gloriæ, in quantum ſunt quædā virtutis inſignia, & in illis locis vulnerū quidā ſpecialis decor apparebit. ¶ Ad ſecundum dicēdum, quōd illa apertura vulnerum, quāvis ſit cum quadā ſolutione cōtinuitatis, totum tamē hoc re cōpenſatur per maiore decorē gloriæ, vt corpus nō ſit minus integrum, ſed magis perfectum. Tho. autem nō ſolum vidit, ſed etiam vulnera tetigit: quia (vt dicit. Leo Pap.) ſuffecit ſibi ad fidē propriā, vidiffe, quod viderat, ſed nobis operatus eſt, vt tāgeret, quē videbat. ¶ Ad tertium dicendum, quōd

A Chriſtus in ſuo corpore voluit cicatrices vulnerū remanere, non ſolum ad certifi cādā diſcipulorū fidem, ſed etiā propter alias rationes. Ex quibus apparet, quod ſemper in eius corpore cicatrices illæ remanebunt: quia (vt Auguſt. dicit ad Cōſentiū, de reſurrectione carnis) Domini corpus in cœlo eſt, credo, vt erat quando aſcendit in cœlū, Et Gre. 14. Moraliū dicit. Quod ſi quid in corpore Chriſti poſt reſurrectionē potuit immutari, cōtra veridicā Pauli ſententiam, poſt reſurrectionem Dominus redijt in mortē, quod quis dicere niſi ſtultus præſumat, qui veram carnis reſurrectionē denegat? Vnde patet, quōd cicatrices, quas Chriſtus poſt reſurrectionem in ſuo corpore oſtendit, nunquam poſtmodum ab illo corpore ſunt remotæ.

Cōtextus D. Thomæ ſatis eſt perſpicuus, de re vero ipſa diſſerimus diſputatione ſequenti.

DISPUTATIO XLVII. In ſex ſectiones diſtributa.

De integritate, ac perfectione naturali corporis Chriſti reſurgentis.

C Diximus in ſuperioribus, Chriſtum Dominū verē, ac propriē ſurrexiſſe, atque adeo poſt reſurrectionem habere verum corpus humanum, & perfectum perfectione eſſentiali: hoc enim ſaltem eſt neceſſariū ad veritatem reſurrectionis. Vnde etiā ſit, neceſſarium eſſe, vt habeat corpus organicum, & conuenienti modo diſpoſitum ſaltem, prout neceſſarium eſt ad veritatem, & naturalem cōſiſtentiam humanæ naturæ, iuxta ea, quæ diximus de reſurrectione incōmuni. Nūc ergo dicendū ſuper eſt de perfectione, quæ eſt præter rei eſſentiam, ſine qua rei natura poſſet conſiſtere, licet non adeo perfectē. Hæc autē perfectio duplex eſſe poteſt: vna ſupernaturalis (de qua dicturi ſumus

KKK 3 diſpu.

Bed. ca. 97.
in Lucam id
innuit.

Aug. Epiſt.
146. paulo
a prim. 10. 2.

lib. 14. Mo-
ral. c. 11. d.
med.

disputatione sequenti) altera naturalis, de qua hic dicendum est: & ad tria, vel quatuor capita reuocanda est, scilicet, ad perfectionem qualitatis, actionis, seu virtutis actiue, & quantitatis. Et quidē de qualitatū naturarū perfectione, nihil specialiter dicendum occurrit. Quia qualitates naturales, vel sunt dispositiones, quæ complent naturale temperamentum, & de his iam diximus, necessarias fuisse in corpore Christi. Vel sunt qualitates secundæ, quæ ex temperamento primarū consequuntur, vt color: & de his eadem est ratio quæ de primis, neque in eis est aliqua difficultas, quæ explicatione indigeat. Vel sunt veluti modi quidam resultantes ex quantitate, aut ex proportionē partium, seu aliarum qualitatū, vt sunt figura, pulchritudo, sanitas, & de his etiā nulla est specialis questio. Tum quia, si hæc fuerūt perfectissimæ in corpore Christi mortali, certius est, esse in corpore glorioso. Tum etiam, quia cum hæc conquantur ex perfectione quantitatis: & aliorum qualitatū explicata veritate in fundamento, explicata relinquuntur in reliquis, quæ necessario consequuntur. Aliæ deniq; sunt qualitates, quæ sunt propriæ potentie actiue, quæ in secundo membro supra posito comprehenduntur. Dicendum vero est prius de quantitate, quoniam maximè intrinseca est corpori, & ab illa maximè pendent omnes corporis facultates. Quantitatis autem perfectio in tribus potissimum videtur consistere, scilicet, in perfecto, ac completo numero omnium partium corporis humani, perfecta quoque singularum partium magnitudine, ex qua resultat debita totius corporis moles, ac denique debita integritas compositio, & continuatio huiusmodi partium.

SECTIO PRIMA.

Virum corpus Christi gloriosum habuerit omnes partes solidas corporis humani.

Primum omnium certum de fide est Christi Domini corpus surrexisse integrum, ac perfectum. Quod probari potest testimonijs, & rationibus, quibus priori tomo disp. 15. sect. 6. probauimus,

assumpsisse Verbum diuinum in Christo naturam nostram integram, sicut eam in Adamo plantauit. Quia factus est homo perfectus, ac integer, non mancus, & mutilus. Hoc enim licet fuerit verum in statu mortali, multo tamen magis in statu glorie. Tum quia (vt Athanas. dixit lib. de incar. Verbi, eiusque corporali aduentu) *corpus, in quo Christus resurrexit, non alterius cuiusquam, sed ipsiusmet vite corpus fuit, & ideo cum omni integritate resurrexit.* Nam sicut in prima assumptione propter Verbi maiestatem, non decuit assumi corpus mæcū aut mutilum: ita etiā neque in resurrectione, cum eadem perseuerauerit vnio ad Verbum, & præterea adiuncta fuerit perfectio glorie, quæ naturalem hanc perfectionem supponit. Tum præterea, quia (vt dixit Greg. Nyssenus orat. 1. de Resurrect.) *Christus id, ad quod erat iterum reuersurus per resurrectionē, quicquid iacebat vna secum exiit: sed in sepulcro iacuit integrum corpus, sicut erat viuum, quia in passione nullum membrum est illi abscissum, sicut neque es aliquod cōfractū est.* Constat igitur, resurrexisse corpus Christi integrum, ac perfectū, atque adeo omnibus, partibus solidis cōstās. Voco autē partes solidas eas, quæ ab humoribus distinguntur, de quibus sectione sequenti dicendū est. Vnde sub his partibus comprehenduntur, in primis omnes illæ partes, quæ anima rationali informantur, de quibus nulla potest esse controuersia. Cōprehenduntur quoque dentes, & ungues. Eiusmodi namque probabile est in formari anima, & certum, requiri ad corporis integritatem, & ad alias actiones con naturales homini. Deinde idem dicendū de barba & capillis capitis. Nā licet de his maius dubiū sit, an informantur anima: certum tamen est, plurimum cōferre ad ornatum, & cōplementū humani corporis. Præterea idem est de intestinis, quæ etiā sunt partes solidæ, & sine vlla dubitatione ab anima informantur, & ad integritatē naturalem humani corporis requiruntur. An vero essent vacua, vel quibus substantijs plena, dicemus sectione sequenti. Et confirmantur hæc omnia. Nam in omnibus hominibus resurgentibus ad gloriam omnes hæc partes instaurabuntur, quia *capillus de capite eorum non peribit, vt latè tractat Aug. in Enchirid. c. 87. & sequentibus, & li. 20. de Ciuit. cap. 19. & Theologi in. 4. d. 44. vbi D. Thom.*

Corpus Christi integrum ac perfectum resurrexit.

Athanas.

Gre. Nyss.

Luc. 21. Aug. D. Thom.

D. Th. q. 1. art. 2. optimam rationē affert. Quia corpora Beatorū reparantur ad perfectionem vltimā consequendam: ergo oportet, vt in substantia sua integra, ac perfecta restituantur: ergo multo magis hoc fuit necessarium in Christo, cuius corpus non solum reparabatur per resurrectionē, vt vltimā perfectionem gloriæ consequeretur: sed etiam, vt esset exemplar omnium, quæ similem perfectionem erāt consequutura, tanquā corpus ipsius Dei proprium. Accedit, quod propter infinita merita multo magis debebatur Christo hæc perfectio, quam alijs.

Dubium.

Solum potest hoc loco vulgaris illa questio desiderari, an in corpore Christi post resurrectionē fuerit præputiū, quod in circumcissione abscissum est. Et ratio dubitandi esse potest. Quia præputiū Christi dicitur adhuc esse in terris Innocentius enim tertius. li. 4. de mysterijs. M. ssē. refert, in Later. Basilica reseruati, quod etiā nūc habet Romana traditio. Est enim in Lateranensi templo quidam locus sacer, qui propter multitudinē, & excellentiā reliquiarū, quæ in eo adseruantur. *sancta sanctorum* vocatur: ibi quē præputiū Christi esse dicitur, translātū porro tēpore Caroli Calui ex Aquisgranensi ciuitate vbi (eodem autore Innocentio) Carolus Magnus illud collocauerat, sibi per Angelum Ierosolymā delatum. Et confirmatur, quia sicut in corpore Christi resurgentis manserunt vulnera clauorū, & lanceæ, salua corporis integritate, ac perfectione: ita potuit manere cicatrix illa circumcissionis, igitur non fuit necessarium præputium iterum assumi.

Et in reuelationibus Sanctæ Brigitæ lib. 6. c. 102. refertur. B. Virginē Brigitæ reuelasse, se vsque ad mortem suam particulam illam seruasse: & tunc Euangelistæ Ioanni eam tradidisse, ipsumq; reliquisse eam successoribus suis: postea verō fideles eam in loco occulto reposuisse, in quo delituit, donec per Angelum manifesta est.

Responsio.

In corpore Christi resurgētis: præputium est. Theo. Bon. Sup. Gab. Medin. Turrecre.

Nihilominus dicendum est, in corpore Christi Domini resurgētis esse præputiū. Ita sentiūt Theophy. Luc. 2. Bona. in. 4. d. 12. & Supplemētū Gabr in. 4. d. 44. q. 1. & Medina hic ar. 2. existimat esse rē certam, quāuis Turrecremata in. c. Inuitat. de consecrat. d. 2. & Syluest. in rosa aurea, rē sub dubio relinquant. Ratio aut nostræ sententiæ est. Quia præputiū est particula huma-

ni corporis ad eius integritatē aliquomodo pertinet; ergo non deest nunc corpori Christi in cœlo. Quia esset aliqua imperfectio, cuius nulla sufficiens causa fingi potest. Nā, quod maneat cicatrix vulneris in circumcissione accepti, vel non est necessariū, vel certē fieri potuit sine diminutione, & defectu alicuius partis. Item Adam, & alij Beati habebunt integra corpora absq; defectu huius partis. Quod enim quidā dixerunt (vt hic Medina refert) omnes Beatos habituros circumfusa corpora fabulosum est, ac Iudaicum, & de ijs, præsertim qui in hac vita circumcisi non fuerunt, est prorsus incredibile. Cur enim humanum corpus non habebit in beatitudine omnem illam naturalem perfectionem, & substantialem integritatem, quam in prima creatione habuit, & in statu innocentie habere? Aut cur potius virile corpus, quā foemineum ex parte aliqua mutilū futurū erit? Quod si in aliquo futurū est integrū, & sine vllō defectu, maximē in Christo.

Ad traditionem ergo, seu historiam referentem particulam illam præputij Christi seruati hætenus in Ecclesia, Innocentius supra in dubiū illā reuocat. Nā dicit, totum hoc esse Deo cōmittendum. Supplementū autem Gabrielis dicit, probabile esse simul manere in terra, & in corpore Christi, in quo informatur anima rationali, & viuunt in terra vero est inanime. Sed mihi non videtur hoc credibile, non quod existimem implicare contradictionē: sed quia nulla est causa tanti miraculi, nec probabile fundamentum, vt illud credatur. Bonauentura igitur supra, dubio secundo circa textum Magistri respondet, fortasse in præputio non fuisse aliquid pertinens ad veritatem humanæ naturæ, vel (si aliquid fuit) illud fuisse reassumptum: aliquid verō materiale partem conseruatam esse pro deuotione fidelium. Mihi tamen dicendum occurrit, particulam illam præputij formaliter (vt sic dicam) esse de integritate corporis: non verō materialiter, id est, vt constans ex illa indiuidua parte materiæ, ex qua constabat præputium in circumcissione abscissum, iuxta doctrinam generaliter supra datam de veritate resurrectionis. Vbi ex sententia Augustini, & diui Thomæ diximus, non esse ad verā resurrectionem simpliciter necessarium, vt omnes partes materiales cor-

Innocent. Supp Gab.

Bonauent.

Responsio. ad obiectionem.

poris ex eisdem numero partibus materiæ consent, ex quibus prius constabant: sed sat esse, ut totum constet ex eadem materia tota, & ad maiorem perfectionem satis etiam esse, ut principales partes, seu organicæ omnino eadem sint, & ex eadem materia. Quod verò minima aliqua materialis pars interdum ex alia materia suppleatur, nihil obstat tam veritati, quàm perfectioni resurrectionis præsertim si illammet materia fuit aliquando pars eiusdem corporis. Sic igitur in præsentî dici potest corpus resurgens habuisse præputiû formatum ex aliqua parte materiæ illius, quæ aliquando fuit in corpore Christi, & per continuam nutritionem resoluta fuerat: particulam verò illam, quæ in circumcissione abscissa fuerat, relictam esse in terris ad fidelium deuotionem. Hoc modo & saluatur perfecta integritas corporis Christi resurgentis, & fides humana adhibetur traditioni asserenti, Christi præputiû manere in terris. Neque in hoc apparet vlla difficultas, vel inconueniens. Nam etiam illamet particula tẽpore infantie abscissa non constabat ex tota materia necessaria, ut restitueretur in ea quãtitate, quam corpus perfectæ magnitudinis requirit. Oportebit ergo addere aliquid materiæ, id scilicet, quod in vitæ progressu acquisitum esset per nutritionem. Rursus illamet particula materiæ, qua constabat præputium in infantia, fortasse si tunc non fuisset abscissa, per continuam vitæ nutritionem fuisset resoluta, sicut de materia aliarum partium est verisimile, ergo non oportuit assumere præputium ex illamet materia. Et hoc est satis a rem incertam, dummodo certò constet, Christi corpus in cœlo hac parte non carere.

SECTIO II.

Quomodo in corpore Christi glorioso, vulnerû cicatrices, salua eius integritate, ac perfectione permanserint.

HÆC dubitatio oritur ex dictis sectione præcedenti, duplici ex capite. Primò, quia de integritate, ac perfectione humani corporis est partium continuitas, sine qua nec integritas, neq; soliditas perfecta potest intelligi. Sed, si in manibus, pedibus, ac latere mauerunt hiatus vulnerum, non potuerunt illæ partes esse continuæ: ergo neq; habuerunt debi-

A tam integritatem. Et hæc difficultas potissimum apparet in artibus, neruis, ac venis. Nam horum continuitas maximè necessaria est ad continendum sanguinem, & spiritus, & ut deriuentur, fluantq; per corpus: deniq; ad motionem, & vsum partium organicarum. Secundo, quia necesse est, ut desint aliquæ partes carnis, & neruorum, aliarq; similes, quibus illa foramina oppleta foret; ergo non est corpus omni ex parte completum. Antecedens patet, quia de facto illa vulnera non replentur carne, neruis, &c. & alijs partibus nihil est additum. Oportuisset enim aut densiores fieri, quam natura sua postulet, aut aliunde deformiter augescere: vtrumque autem est contra perfectionem illius corporis. In contrarium autem est, quia Ioan. 20. dicitur Christus, ut **B** Thomam ad fidem reuocaret, in manibus ac latere vulnerum ostendisse vestigia.

In hac re propter prædictum locum Ioan. de fide certum est, fruiatas esse in corpore Christi resurgentis quinque vulnerum cicatrices. Nam, licet Ioannes non faciat expressam mentionem pedum, tamen vniuersa Ecclesia semper intellexit, ita esse locum hunc explicandum, sicut & ab vniuersis Patribus expositus est. Quia ferè eadem est ratio pædum, ac manuum. Quod verò Christus tantum manus, & latus ostenderit, in causa fuit, quia Thomas solum fecerat mentionem manuum, ac lateris, quando in sua incredulitate persistens dixerat, *Nisi persequerant* *videro in manibus eius fixuram clauorum, &c.* tamen reuera sub manibus, & latere, etiam pedes comprehendere voluit. Adde, Lucam, dum narrat eam apparitionem quam refert. Ioannes cap. 20. cum Christus ingressus est ianuis clausis ad discipulos, Thomas absente, dicere, ostendisse Christum discipulis manus, ac pedes: cum tamen Ioannes dicat ostendisse eis manus, & latus: ergo signum est, sub his vulneribus omnia comprehendere. Sit ergo certum, mansisse post resurrectionem omnia.

Secundo est certum has cicatrices non fuisse apparentes, aut pro illo tantum tempore, quo se discipulis Christus ostendebat effictas: sed ab instanti resurrectionis verè in Christi corpore permansisse, perpetuoq; duraturas. Ita explicat hoc mysterium Ignat. Epistola. 10. ad Smyrneneses. Hilar. libro tertio de Trinitate, Iustin. Dialog. cum Triph. Dionys. capite septimo

Particula præputij Christi in circumcissione abscissa in Lateranensi Basilica ad feruiri, creditur.

Ioan. 20.

In corpore Christi glorioso quinque vulnerum cicatrices

Ioan. 20.

Luc. 24.

Cicatrices vulnerum in corpore Christi glorioso non apparentes, sed verè. Ign. Hilar. Iustin. Dionys.

Leo Papa. septimo de coelest. hierar. Leo Papa ser-
 Aug. mone primo de resurrectione, Augu. epist.
 Ambr. 49. q. 1. & lib. 2. de Symbolo ad catechu-
 Bed. menos, c. 8. & li. 22. de ciuitate, c. 20. Ambr.
 Cyril. & Beda Luc. vltim. Cyrill. Alexand. lib. 12.
 Cyr. Iero. in Ioan. cap. 58. & Ierosolymitan. cat. 14.
 Athanas. Athanas. Epist. ad Epictetum, & oratione
 Gre. cōtra Arianos, in hoc dictum, *Ex Deo Deus*
 Cyr. Alex. *est Verbum*, circa finē, Gregor. homilia. 26.
 in Euangelia, & omnes interpretes Ioann.
 20. Ratio est, primo, quia cū stigmata
 vulnerum ostensa sint à Christo in veri-
 tatis testimonij, debuerunt esse vera, & nō
 ficta. Itē cū Christi corpus resurrexerit
 immortale, & impasibile, nullā postea mu-
 tationē seu alterationē in propria substan-
 tia, & quantitate, pati debuit. Ergo sicut
 vera ostēdit stigmata vulnerū, ita à princi-
 pio resurrectionis ea habuit, ac perpetuo
 retinet. Vnde Cyrillus Alexandrinus su-
 pra, colligit, Christum eas cicatrices secū
 attulisse in cōclum ex illo Zachar. 13. *Quid*
sunt plage iste in medio manū tuarū? & di-
cer, His plagatus sum in domo eorū: qui dilige-
bant me. Item ex simili interrogatione Isai.
 63. *Quis est ista, qui venit de Edon, tinctis ve-*
stibus de Bosra? & infra, quare ergo rubrum
est vestimentum tuum? Quæ loca de hoc my-
sterio interpretatur etiam idem Cyrillus,
in Exegesi ad Acacium, quæ habetur in
Concilio Ephes. tomo. 6. c. 16. & in Isaiam
ibidem Hieronym. exponit interrogatio-
nem hanc inductam esse ab Angelis, Chri-
sto in cōclum ascendente. Augustinus etiā
supra affirmat, Christum venientem ad iu-
dicium, allaturum hæc stigmata, eaque
fuis inimicis ad eorū cōfusionem ostē-
surum. Et in hunc modum interpretatur
illud Zachar. Aspicient ad me, quem con-
fixerunt. Quod eodem modo exposuit idē
August. lib. 20. de Ciuitate. c. 30. & libr. 1.
de Trinitate. cap. decimo tertio. Hierony.
Theodoretus, Rupertus in eūdem locum,
Leo Epist. 97. ad Leonem Augustum, vbi
Chrysostomum in eandem sententiā ad-
ducit homilia de cruce, & latrone, c. 6.

Difficultas verō superest, primo in ex-
 plicando, qualia fuerint hæc vulnerum
 stigmata. Duobus enim modis possunt in-
 telligi, primum vt verē manserint in ma-
 nibus Christi foramina clauorum, & simi-
 liter in pedibus, & latere. Alio modo, vt
 omnes partes reuera fuerint integræ, con-
 tinuæque: manserint tamen, ibi signa ali-

qua, & vestigia vulnerum. Hoc enim po-
 steriōri modo videtur exponere Augu-
 stinus, dicta Epistola quadagesima nona,
 & alijs in locis, quæ retulimus. Dicit enim,
 Christum post resurrectionem, non vul-
 nera monstrasse dubitantibus, sed cicatri-
 ces, quæ tunc falsæ fuissent, si nulla vul-
 nera præcississent, & neque ipsæ essent, si
 eas esse nolisset. In eandem sententiam
 referri possunt, qui hæc vocant *stigmata*,
vestigia, *notas*, aut *cicatrices vulnerum*, vt
 Gregorius vterque Cyrillus, & alij. Atque
 huic explicationi fauent rationes dubi-
 tandi initio positæ.

Cæterum cōmunis sententia est, in his
 vulneribus mansisse vera foramina. Ita do-
 cuit Abulens. parad. quinta, cap. vigesimo
 quinto, & vigesimo sexto, quem recentio-
 res sequuntur, Caietanus hic art. 4. & Ioan.
 vigesimo, Iansenius cap. 147. concord. Caiet.
 Toletus Ioan. vigesimo, Medina hoc loco. Iansen.
 Et videtur fuisse sententia Cyrilli libro de
 fide ad Theodos. circa finem, dicentis,
 Postquam Thomas manus in latus, & digitos
 in clauorum foramina intulisset, statim ex-
 clamauit, Dominus meus, & Deus meus,
 Gregorius Nazianzenus oratione qua-
 dragesima secunda dicit, mansisse clauo-
 rum impressiones. Euthym. in Ioannem, di-
 cit, Thomam vidisse vestigia clauorum, &
 latus Christi apertum. Et videtur hæc sen-
 tentia apertè conuinci ex Euangelio. Pri-
 mum enim dicit Thomas. Nisi videro in
 manibus eius fixuram clauorum, & mittam
 digitum meum in locum clauorum, & mittam
 manum in latus eius, non credam. Quæ verba
 videtur Thomas, dixisse per motus sermo-
 nibus Discipulorum, qui dicebant se vi-
 disse Dominum. Vnde verisimile est,
 etiam narraisse, vidisse se lota, id est for-
 mina, rupturasque clauorum, & lanceæ.
 Hæc enim per se considerata nō videntur
 esse signa hominis viuentis, & suscitati.
 Nam per veram, & perfectam resurrectio-
 nem potius viderentur tollenda omnia
 vulnera, & vulnerum cicatrices (vt apud
 Augustinū, etiā ethnicus Porphyrius ob-
 iiciebat) cur ergo postulasset Thomas
 hæc signa in Christo suscitato, nisi ab
 alijs discipulis audiuiisset, Christū in suo
 corpore hæc signa conseruasse, & osten-
 disse? Vnde Petrus Chrysologus sermone
 18. pertractans illa verba Christi. *Videte*
manus meas, & pedes meos, in hæc verba
introducūt

Gregoria
Cyr.

Responsio

Abulens

Caiet.
Iansen.

Cyril.

Greg. Nazian.

Ioan. 20.

Aug.

Pet. Chry.

Ioan. 10.

Pet. Chrysf.

introducitur Christum loquentem, *Quia gr̃a* A *uitas oculis caput adhuc respicere nō potestis, videtē carnis vulnera. Oculis non videt, videat tactus, digiti vestri intrent vestigia clauorum, manus vestrae alia vulneris exquirāt. Aperite manuum foramina, sulcate latus, renouate vulnera. Quia negare non possum discipulis ad fidem, quod inimicis in pœnam sc̃ientibus non negauī. Palpate, palpate, & usque ad ossa inquisitores ardui peruenite, ut vel ossa carnis astruant veritatem, & me esse ipsum vel vulnera seruata testentur. Denique cū Christus postea dixit Thomæ, infer digitum tuum huc, & mitte manum tuam in latus meum, apertē significauit, fuisse in eis partibus hiatus aliquos, in quos, exploratores digiti, & manus immitti possent. De quibus loquens idem Petrus Chrysologus sermone. 76. Dominus (inquit) eadē redit in carne, B vulnera reportat, ipsa clauorum foramina resumat, & ipsa facit testimonia sui corporis, suæ resurrectionis indicia, quæ suæ fuerant, contumelia passionis.*

Obiectio.

Sed dicet aliquis, posse excogitari modū, quo intelligantur mansisse tantum cicatrices, seu signa vulnerum: non tamē propria foramina, quæ nō essent carne, & sanguine plena. Cū enim corpus Christi esset gloriosum, poterat per dotem subtilitatis penetrari cū alio corpore, vel (si vellet) illi resistere, & ab eodem loco pellere: similiter quoq; poterat suo arbitrio visum immutare secundum aliquam partem, & non secundū aliam. Sic igitur potuit Christus dare locum Thomæ, ut digitos in loca clauorū immergeret, ac si essent carne vacua, contingendo, & palpando latera vulnerū, & nō carnem intermediā, non quia C re ipsa nulla esset inter ea latera interiecta caro, sed quia quoad illā carnem utebatur dote subtilitatis, faciendo, ut nō resisteret, nec palpari posset: quoad alias verò partes permittendo, se contrectari, ac palpari. Et simili modo respectu visus facere potuit, ut illa caro interiecta inter latera nō multiplicaret species, nec immutaret visum, neq; etiā impediret, quominus totus ille locus esset transparent, ac diaphanus. Hæc enim sunt facilia corpori glorioso, quod lucidissimum est, & visum immutat, ut vult. Quod si obijcias, quia iuxta hunc modum explicandi, sequitur Christum non vera ostendisse vulnera, sed ficta. Responderi potest cum Augustino, ipsum nō

August.

vera monstrasse vulnera. Nunquam enim Euangelium id dixit: sed solum ostendisse Christum manus, & latus. Et cum dixisset Thomæ, *infer digitum tuum huc*, nō addidit, *& vide vulnera mea*: sed dixit, *& vide manus meas*. Neque verò ostendit ficta vulnera, sed ostendit vera loca vulnerum cum signis, & veris cicatricibus vulnerū. Vnde addi potest, quamuis manus, v.g. Christi sit integra, & tota caro eius continua: tamen in illa parte, vbi clauus fuit infixus, apparere locum ipsius vulneris cum propria figura, & speciali colore, ac fulgore, qui non tantum in superficie, sed in tota profunditate vtrinque cernatur: & quamuis totus ille locus, & quasi foramen nūc nō sit carne vacuum, sed plenum: tamen carnem, quæ ibi est inclusa, esse quasi gemmā quādam singulari modo perlucidam, & perfectissimo colore inbutam. Vnde fit, ut sine vlla fictione, vel falsitate potuerit Christus ostendere discipulis cicatrices, & stigmata vulnerum, ita ut ab eis verē videri potuerint, tangi, & (ut ita dicam) penetrari, vel oculis, vel digito, quanquam reuera in corpore Christi nullum sit foramen carne vacuum. Denique videri potest hic modus dicendi non improbabilis, quia & rationes in principio factæ optime hoc modo expediuntur, & apparet consentaneus Aug. locis supra citatis, & 22. de Ciuitate. c. 19. & 20. & D. Thom. hic, artic. 4. ad. 1. & in 3. dist. 22. quæst. 2. art. 4. q. 3. ad. 1. qui dicunt, cicatrices vulnerum mansisse in Christo absque villo defectu, & cum magno decore, qui apparet in locis vulnerum. Sentiūt ergo, nullam partem carnis ibi deesse, & decorem illum in carne ibi existente apparere. Et idē sentit Sotus in. 4. dist. 44. art. 3. agens de martyribus.

August.

D. Thom.

Sot.

Nihilominus modus hic explicandi hæc vulnera, sicut nouus, ita & suspectus est, minusq; consentaneus Evangelicæ veritati, & cādori, & ideo prior cōmunis sententia omnino defendenda est. Et iuxta illā ad rationes dubitandi initio factas dicendū est, speciali miraculo factū esse, ut illa foramina nō impediat, quominus nervi, arteriæ, & venæ cōtinuæ sint, optimeq; dispositæ, tum ad continendū sanguinē, tum ad omnes actiones & motus vitæ. Et quamuis ibi desit aliquid carnis, ita sunt illæ partes dispositæ, ut nullā deformitatem, sed potius decorem singularem habeant. Vnde ille

Responsio.

non

non reputatur defectus, aut imperfectio aliqua, cum nec pulchritudinem minuat, neque optimam dispositionem tam ad existendum, quam ad operandum tollat.

Ultimo queri potest, cur Christus voluerit hæc vulnerum stigmata in glorioso corpore conseruare. Porphyrius enim apud Augustin. Epistola. 49. sic obiebat, *Si post resurrectionem status beatus futurus est, quid sibi vult cibatum Christum fuisse, & vulnera monstrauisse, sed si propter incredulum fecit finxit: si autem verum ostendit, ergo in resurrectione accepta futura sunt vulnera.* Itaque infidilis ille existimabat, vulnera Christi, aut non fuisse vera, sed ficta: aut si vera fuerunt; ex necessitate materiam in corpore permanisse, ac si Christus illa curare non potuisset. Vnde Beda Luc. ultimo, his verbis proponit argumentationem infidilium, *Si Deus vester nec sibi infligenda à Iudeis vulnera curare preualuit, qua temeritate putatis eum vestra de puluere membra ad integrum restauraturum?* Sed hæc obiectio nullius momenti est.

Responsio. Quis enim vel cogitare potest, eum, qui corpus mortuum viuificare potuit, non potuisse, ipsius vulnera, cunctaq; illorum vestigia, ac signa delere, si voluisset? Igitur quod in Christi corpore vulnera manserint, non necessitatis fuit, sed voluntatis, ac gratuita dispensationis. Sicut enim quando, & quomodo voluit, ita etiã, quale voluit, corpus suum excitauit. Tradunt autem Patres varias rationes, & causas ob quas in Christi corpore vulnerum stigmata relicta fuere. Quarum illæ potissimæ sunt, quas hic D. Thomas adduxit ex Beda, & Augustino citatis locis. Prima est, propter accidentalem gloriam corporis Christi, in quo vulnera manent in perpetuũ victoriæ, triumphique insigne. Vnde colligit Augustin. 22. de Ciuitate, cap. 19. & 22. in omnibus martyrum corporibus gloriosis futura esse quædam insignia, & vulnerum cicatrices, quæ pro Christo sustinuerant cum magno decore, & accidentali gloria: Atque idẽ affirmat Ambrosius lib. 10. in Lucam. Et quãuis Cyril. Alexand. 12. in Ioan. n. c. 58. hoc negare videatur, tñ reuera solum negat imperfectiõem, & defectum, non victoriæ, & triumphus stigmata.

Secunda ratio est, mansisse hæc vulnera ad fidem confirmandam. In qua illud videtur difficile, quomodo eiusmodi vul-

nera potuerint esse accommodatum medium ad confirmandam veritatem resurrectionis. Nam potius videntur potuisse præbere occasionem dubitandi, nõ solum de potestate resurgentis, & perfectione resurrectionis (vt Porphyrius dubitauit) sed etiam de illius veritate, quomodo scilicet verè esset viuum corpus, in quo talia vulnera, & præsertim apertio lateris apparerent. Respondetur, fuisse illa stigmata veræ resurrectionis signa. Quia aperte ostendebant, illud corpus, quod viuum videbatur, fuisse idem numero, quod in cruce pepèderat. Vnde Leo Papa sermone primo de Resurrectione, *Id eo* (inquit) *valens lateris, fixuras clauorum, & omnia recentissima passionis signa monstrabat, vt agnosceretur in eo proprietates diuina, humanæque naturæ indiuidua permanere.* Et Cyril. Alex. *Christum præter illud, quod rerum conditio requirit, propter utilitatem nostram, passionis notas retinuisse, vt resurrectionis mysterium recte intelligamus, non aliud corpus resurrexisse credentes, quam quod cruciatu mortuum fuit.* Similia habet Damascen. l. b. 4. de fide, cap. 18. August. Beda, & alij Patres supra citati.

Tertia causa affertur, vt semper æterno Patri vulnera ostēdat, quæ sumpta est, ex Beda supra: & illustrari potest ex multis, quæ de oratione Christi in cœlo adduximus in priori tomo, Disp. 45. sect. 2. Solum posset aliquis dubitare. Quia æterno Patri temper sunt præsentia passionis vulnera, ac si nunc eodem modo durarent, quo tempore passionis fuerunt: ergo ad representandam Dei Christi passionem, vel (vt ita dicam) ad eam in memoriam reuocandam, non erant necessaria sensibilia signa passionis, neque ad hunc finem poterant esse vilia. Dicendum vero est, sine dubio hæc signa non esse in humanitate relicta: quia respectu Dei essent necessaria, vel vilia, vt passionem Christi, & merita in eius memoriam reuocarent. Non enim indiget Deus sensibilibus signis, neque illis ad cognoscendum mouetur. Fuerunt tamen valde necessaria propter nos, vt intelligeremus Christũ ingressũ esse in cœlũ, vt appareat vultus Dei pro nobis id est (vt ait Cypr. serm. de Baptif. Christi) *vt semper reseruat in corpore plagæ salutis humanæ exigant pretiũ, & obedientia donatiũ requirant.* Vel (vt exponit Anselmus) *vt appareat*

Porphy.
Obiectio.
August.

Beda.

Responsio.

Impressæ vulnerum stigmata in suo glorioso corpore cur Christus retinuit.

D. Thom.
Beda.

Aug.

Ambros.

Obiectio.

Responsio.

Leo Papa.

Cyri. Alex.

Damasc.

Aug.
Beda.
Obiectio.

Responsio.

Impressæ vulnerum signa in cœlo cur Patri Christus ostēdat.
Heb. 9.
Cyp.
Anselm.

parcat presentie, ac benevolentia Dei Patris, A
intercedens pro nobis, ostendens cicatrices vul-
nerum, quem pro nostra redemptione pertulit.
Miro enim, ineffabili ordine cum, qui nihil un-
quam potest obliuisci, qui semper misereri pa-
ratus est, absque intermissione Dominus Iesus
admonet, quam congrue hominibus misereri
debeat, pro quibus ipse configens mortis impe-
rium moriendo prostravit.

Et hinc oritur quarta causa horum stig-
matum, scilicet, ut ad spem, & fiduciam in
Christum homines excitentur, & ad gra-
tias illi agendas pro ineffabili redemptio-
nis beneficio. Quæ omnia eleganter cõplexus
est Ambrosius supra citato loco, dicens, in quo
non solum fides firmat, sed etiam deuotionem
acuit, quod vulnera suscepta pro nobis, cælo in-
ferre maluit, abolere noluit: ut Deo Patri no-
stra pretium libertatis ostenderet. Legendus B
etiam est Bernardus serm. 61. in Cantica,
vbi tractans illa verba. c. 2. Surge amica mea,
speciosa mea, & veni. Colūba mea, in forami-
bus petrae, in cauerna maceriae, per foramina
petrae (cum Gregor.) vulnera Christi intel-
ligit, & hanc rationem latè persequitur, &
inter alia sic inquit. Ego vero fidenter, quod
ex me mihi deest, & suppo mihi ex visceribus
Dñi quoniam misericordia affluunt: neque desunt
foramina, per quæ effluant. Foderunt manus eius
& pedes, latusque lancea forauerunt, & per
has rimas licet mihi sugere mel de petra, oleū
que de saxo durissimo. Et infra, Columba mea
in foraminibus petrae quod in Christi vulneri-
bus tota deuotione versetur, & iugi medita-
tione moretur in illis. Inde martyris tolerātia,
inde illi magna fiducia apud Deū altissimum.

Ex quo Bernardi loco, & ex Greg. Can-
tic. 2. circa eadē verba, quinta ratio deduci
potest, nimirū conseruasse Christum vul-
nerū insignia, ut sectatores eius in illum in-
tuentes sua non sentiant vulnera, & exem-
plo capitis sui animū erigant, & ad similia
mala pro Christo toleranda fortiores fiant.

Sexta & vltima ratio in superioribus in-
dicata est, conseruata nimirum fuisse hæc
stigmata, ad confundendos Christi hostes
in iudicii die. Quam, præter August. supra
citatum, attigit Hippolytus martyr ora-
tione de cõsummatione mundi. Qui addit,
non solum quinque vulnera: sed etiam cap-
ut spinis redimitum, & pretiosam ipsam
crucem esse in die iudicii conspicienda. Et
Cæsarius Arelatenis homil. 23. illa (in-
quit) clauorum signa bonis salutaria, malis

terribilia, usque ad iudicii diem non delentur.
Non quod postea delenda sint, non enim
potest corpus Christi amplius immutari
(vt hic etiam artic. 4. ad. 3. notat D. Thom. D. Thom.
ex Greg. 14. moralium. c. 31.) sed quod spe- Greg.
cialiter referuentur in diem iudicii ad ter-
rorem, & confusionem malorum. Durabūt
autem perpetuò ad bonorum consolatio-
nem, ac perpetuam Christi laudem, & gra-
tiarum actionem.

SECTIO III.

*Vtrum in corpore Christi post resurre-
ctionē sint sanguis, & alij humores.*

IN hac sectione nonnulla sunt certa. Pri-
mū est in corpore glorioso Christi esse
sanguinē in ea quātitate, quam corpus
humanū optimē dispositū ad sui conserua-
tionē requirit. Hoc videtur de fide certum,
& tractatur egregiē ab Aug. Epist. 146. ad August.
Consentium, qui hanc quæstionem ei pro-
posuerat. Fides (inquit) adsit, & nulla quæ-
stio remanebit. Potest etiam hæc veritas con-
firmari ex mysterio Eucharistiæ. Nam ex
vi verborū sanguis Christi consecratur, &
per concomitantiam est sub speciebus pa-
nis propter realem, ac naturalem coniun-
ctionem, quam habet cum corpore Christi
vivo, vt fufius suo loco dicemus. Ratio ve-
rō est. Quia sanguis est de veritate, & in-
tegritate humani corporis (sicut latissimē
declarauimus in priori tom. disp. 15. sect.
6.) vbi omnia, quæ adduximus ad proban-
dum, Verbū diuinum assumpsisse sangui-
nem, cum factū est homo, pari modo cõuin-
cunt in sua (vt ita dicam) regeneratione
habuisse etiā sanguinem, cum resurrexit
homo. Quocirca, quāuis Christus, quando
suum corpus palpandum præbuit, tantum
carnem, & ossa nominauit, dicens. Quia spi-
ritus carnem, & ossa non habet, sicut me vide-
tis habere, sanguinem non exclusit, sed id
fecit, vel quia hæc sunt, quæ manibus so-
lent contrectari in humano corpore, vel
certē quia sub humana, ac viua carne san-
guis solet comprehendi. Quia sanguine ve-
luti temperatur, ac fouetur.

Secundō, hinc etiā est certū, esse in corpo-
re Christi glorioso tres alios humores, bilē
atrā, & flauā, atq; pituitā, quaten⁹ hi quoq;
ad cõstitutionē humanæ naturæ, humanas
que operationes, & affectiones, & cõueniē-
tē dispositionem, & temperiē corporis ne-
cessarij sunt. Quod etiam cõfirmari potest
ex

Ambros.

Cant. 2.
Bernard.

Grego. Pap.

Deute. 34.

Aug.
Hippol.

Cæs. Are.

D. Thom.
Greg.

August.

Luc. 24.

Tres alij hu-
mores in cor-
pore Christi
gloriosi.

ex ijs, quæ de his humoribus diximus in prædicta Disputat. 15. prioris tomi, Sect. 7. Denique propter hanc causam docent Theologi in. 4. dist. 44. hos humores futuros esse in corporibus omnium resurgentium, ut latè ibi D. Thomas, quæst. 1. art. 2. quæst. tertia, ergo idem dicendum est de Christi corpore. De alijs verò humoribus qui sunt in corpore humano solum ex actione nutritionis, ut ros, cābium, & similia, non est, quòd quæstionē moueamus: hæc. n. non pertinet ad integritatē humanæ naturæ, & ideo nō fuerūt necessarij in corpore Christi glorioso. Sicut eandem ob causam non fuerunt assumpti à Verbo diuino, ut prædicto loco diximus.

1. Dubium. His igitur, constitutis nonnulla supersunt expedienda dubia, quæ de omnibus humoribus disputari possent: explicabimus tamen ea in sanguine, tanquam in nobiliori, quem alij comitari solent. Primum est, an Christus in resurrectione iterum sumpserit in suo corpore sanguinem quem in passione fuderat. Caietanus hic artic. secundo distinguens duplicem sanguinem nutrimentalem, & vitalem, dicit sumpsisse vitalem sanguinem, non nutrimentalem. Quia ille est per se requisitus in corpore humano ad eius integritatem: hic verò solum est necessarius in corpore passibili propter nutritionem. Cuius etiam sententiæ videtur esse Syluest. in rosa aurea, quæst. 31. Sed hæc distinctio duplicis sanguinis, ut ab his authoribus assignatur, reiecta à nobis est in dicta Dis. 15. Sect. 6. tom. 1. & in presenti questione non potest cōmodè applicari, ut statim dicam. Quocirca aduertendum est in corpore Christi, quandiu in vita mortali durauit, successiue magnam fuisse copiam sanguinis. Quia continuè nutriebatur, sanguinēque conuertebat in carnem, & alias partes corporis: cibos vero in sanguinem. Unde fit: Christum non assumpsisse in resurrectione totam illam sanguinis copiam, quam successiue habuit in vita mortali. Tum quia ex illo sanguine perfecta corporis magnitudo coagmētata est. Tum etiam quia nō est capax humanum corpus secundum conuenientem dispositionem tantæ copię sanguinis. Sicut etiam non assumpsit Christus in resurrectione omnes partes materiæ, quæ per continuam nutritionem successiue fuerunt in eius corpore.

Quia tanta materiæ magnitudo simul sumpta superat debitam corporis humani magnitudinem, ac proportionem. Sic igitur non assumpsit Christus totum sanguinem, quem successiue habuit: sed quem simul habere oportet corpus proportionatæ magnitudinis.

Hinc vero probabile fit, Christum in resurrectione resumpsisse totū sanguinē, quē in passione, à tēpore, quo in horto orauit, vsque ad vulnus lāceę, effudit. Et hæc sententiā sic explicata est, aperte D. Th. hic art. 2. ad. 3. & quòd l. 5. art. 5. & Innocentiū li. 4. de mysterio Missæ cap. 30. Et probatur. Quia in primis totus ille sāguis simul fuit in corpore Christi in nocte cœnæ. Nam licet illo exiguo tempore, quo passio durauit, aliquis sanguis successiue generatus, transmutatusque sit per continuam nutritionem: tamen ille sine dubio fuit in parua quantitate, & ideo pro nihilo in presenti existimatur, ergo tota illa copia sanguinis conuenienter esse potuit in corpore glorioso. Quia corpus Christi ante passionem fuit debite temperatum, & compositum, ac perfectè sanum, habuit ergo sanguinē in debita, & proportionata quantitate, ergo tota illa potuit esse proportionata corpori glorioso, dices, Corpus mortale maiori indiget sanguinis copia ob nutritionem. Respondetur negando assumptum. Nam idem sanguis, qui deseruit nutritioni, habet etiam alia munera per se necessaria corpori humano. Nam temperat illud, & in conuenienti dispositione conseruat, &c. & è contrario, idem sanguis, qui hæc præstat, deseruit nutritioni. Nam est materia, quam cetera membra proximè conuertunt in substantiam suā, non ergo est necessaria maior copia sanguinis propter nutritionem, sed plura officia eiusdem sanguinis, totus ergo sanguis, qui simul conuenienter esse potuit in corpore passibili, potuit etiam in corpore impassibili conueniēter assumi. Hinc ulterius concluditur, de facto resumptum esse, quia de facto solus ille sanguis perdurauit in esse, ac forma sanguinis, quandiu fuit in corpore Christi mortali, ergo reassumptus postea fuit in eodem esse, ac forma sanguinis. Nam (ut supra dictū est ex D. Thomæ doctrina) ad quādam perfectionem resurrectionis spectat, ut partes materiæ redeant in corpore glorioso ad easdem partes

Responsio.

D. Thom.
Innot. Papa
Sāguis copiosus in corpore Christi glorioso quāta.

Obiectio.
Responsio.

D. Thom.

Psal. 15.

partes, sub quibus fuerūt in corpore mortali. Deinde corpus Christi post mortem quoad partes solidas mansit omnino integrum absque vlla corruptione, vel resolutione, iuxta illud. *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem*, ergo resurrexit cum eisdem partibus solidis, & ex eadem materia constantibus, ergo eodem modo resurrexit cum eodem sanguine, quem in fine vitæ habuerat, & effuderat. Præterea ille sanguis erat vnitus diuinitati, sicut aliæ partes corporis, & speciali modo fuit pretium redemptionis nostræ. Nam licet totus sanguis Christi hoc habuerit: tamen singulari modo conuenit sanguini effuso in passione, quia per illum consummata est redemptio. Et ideo speciali ratione deicit, illū perpetuo in corpore Christi seruari. Deniq; in nocte cœnæ Christus specialiter cōsecrauit totum illū sanguinem, quem tunc habuit in corpore, ergo eūdem omnino nos conficimus in Eucharistia, ergo idē etiā seruatur in corpore Christi glorioso. Neq; in hoc est aliqua difficultas.

Dubium.

Solum potest inquiri, an illū tantū sanguinē Christus assumpserit in resurrectione, vel etiam alium. Ad quod solum possumus sub conditione respondere. Nā si ille sanguis fuit in quantitate sufficienti ad optimum temperamētum, ac dispositionē corporis humani, nō oportuit aliū assumi. Si verò illa quantitas non erat sufficiens, facile suppleri potuit ex aliqua alia materia, & maxime ex ea, quæ aliquādo fuit sub forma sanguinis Christi. Est autē hoc posterius valde verisimile. Quia in corpore passibili sunt aliqua excrementa, ac feces, aliq; huiusmodi, quæ non erunt in corpore glorioso, vnde oportet aliqua loca perfectissimo repleti sanguine, quæ prius alijs imperfectis humoribus imbuta erant. Vnde D. Tho. in. 4. d. 44. q. 1. art. 2. q. 1. ad. 2. dicit intestina futura esse in corporibus resurgentium *nō plena turpibus superfluitatibus: sed nobilibus humiditatibus*. Nō apparet autē, quæ futuræ sint hæ humiditates, nisi purissimus sanguis, sub quo (vt supra admonui) alios humores comprehendendo. Quibus addi pōt aer, qui (vt infra dicemus) magna ex parte replet cōcauas partes corporis gloriosi. Est ergo verimile plus sanguinis esse in corpore Christi glorioso, quam simul aliquandiu fuerat in corpore mortali, & consequenter plus sangui-

Corpora
gloriosa pro
excrementis
purissimis
imbuta sub
stantijs.
D. Thom.

Responsio.

nis assumpsisse in resurrectione, quā in passione profudit. Hinc etiam fieri potuit, vt assumeret sanguinem in circuncisione effusum, quanquam id necessarium nō sit. Potuit enim facile ex alia materia sanguis ille adiungi. Propter quam causam, licet quod diximus satis verisimile sit, non est tamen certum quoad omnes particulas, & guttas sanguinis in passione effusas. Fortasse enim aliqua assumptæ nō fuerūt, sed aliūde ex alia materia suffectæ, sicut supra de præputio dicebamus, statimq; dicemus.

Dubium.

Secundum dubium est. Vtrum sanguis effusus à Christo in passione, manerit Verbo diuino vnitus. Supponimus enim quandiu fuit in corpore Christi viuentis, fuisse immediate vnitum Verbo, vt latē dictum est Disp. 15. prioris toni, Sect. 6. Post effusionem vero, quidam Theologi negant sanguinem mansisse vnitū Verbo, quia alioqui concedendum esset, Verbum fuisse effusum, & conculcatum, & similia, ita sentit Mayron in. 4. dist. 43. q. 1. Hoc verò dubium ex præcedenti consequenter definiendum est, ac simpliciter asserendum mansisse sanguinem illū vnitum Verbo, vt D. Thomas simpliciter docet in dicto quodlib. Quod definitum fuisse à Clemente. 6. refertur in directorio Inquisitorum. 2. par. quæst. 10. & à Pio. 2. vt latē Syluester refert in Rosa aurea, quæst. 30. & sequentibus, & Dominicus de Dominicis in tractatu de sanguine Christi. Fauet sexta Synodus act. 16. vbi damnatur hæreticus, qui dicebat, Verbum in cruce exuisse carnē, & sanguinem. Et probatur quia ille sanguis assumptus est, vt perpetuò maneret vnitus Verbo diuino: ergo nunquam fuit ab illo dimissus. Antecedens patet. Quia & ante mortem fuit assumptus à Verbo, & post resurrectionem fuit etiam vnitus, & nunc est, ac perpetuò erit. Consequētia verò probatur. Tū quia est eadem omnino ratio de sanguine, quæ de corpore, & anima, vt patet ex supradictis disput. 38. sect. 2. scilicet, quia dona Dei sunt sine poenitētia. Tum quia vnio Verbi ad sanguinē nō pendebat ex corpore, vel anima, sicut neque vnio ad corpus pendebat ex anima, vel sanguine, neque vnio ad animam, ex corpore, vel sanguine. Item quia ille sanguis pertinebat ad integritatem humanæ naturæ, quæ futura erat perpetuò vnita Verbo, ergo in illo etiam

verum

Sanguis à
Christo in
passione fu-
sus, Verbo
permāserunt
vnus.
D. Thom.
Cle. 6. Pap.
Pius. 2. l. 4.
Syluest.
Domin. de
Dom.
6. Synod.

verum habuit illud axioma. *quod Christus assumpsit, nunquam dimisit.* Præterea illa unio hypostatica de se perpetua est, & indissolubilis, & futura erat in resurrectione Christi, sicut antea fuerat in vita mortali. Quorsum ergo per illud tempus dimitteretur? Et confirmatur, quia sanguis ille effusus à Christo, secundum se erat infiniti valoris, potestq; dici *pretium magnum*, sicut à Petro, vocatur: & de illo Ecclesia canit,

*Quem sacer cruor perunxit,
Fusus agni corpore.*

Ergo etiam separatus retinuit unionem ad Verbum, ratione cuius erat tantæ estimationis. Vnde Damasc. libro. 4. c. 12. dicit lignum crucis optimo iure adorari. Quia corporis, & sanguinis contactu fuit sanctificatū. Sentit ergo sanguinem iam effusum, adhærentemq; ligno crucis adhuc fuisse unitum Dei Verbo. Denique si in triduo fieret consecratio, sanguinis ille ex vi verborum esset sub speciebus vini, ergo esset per concomitantiam ibi diuinitas. Quia, sicut caro Christi non est in sacramento nisi ut caro viuifica, atque adeo, ut caro Verbi (quemadmodum dixit conciliū Ephesinū in epistola ad Nestor.) ita ille sanguis esset viuificus, atq; adeo diuinus, & unitus Verbo. Ad illas verò locutiones, *verbum est effusum, sine conculcatum*, primum nihil habent absurdi, magis quā illæ. *verbum est sepultū, crucifixum.* Deinde possunt negari, quia sanguis reputatur quasi pars quædam integralis, cum qua non sit communicatio idiomatum, sicut latius in superioribus dictum est.

Obiectio.

Sed occurrit hoc loco difficultas. Quia sanguis ille effusus, corruptus est, & propriam formam sanguinis amisit: ergo dissoluta fuit unio hypostatica Verbi ad sanguinem, ergo ille sanguis, prout mansit in triduo, non permansit unitus. Antecedens in primis est certū in opinione eorū, qui existimant, sanguinem informati anima rationali iuxta aliam verò, quæ illi tribuit propriam formam, probari potest. Quia ex natura rei huiusmodi forma pendent in conseruari ab anima, saltem per modum efficiētis, medio calore, & spiritibus vitalibus, & ideo post effusionem vel subito, vel paulò post corrumpitur, ergo idem accidit sanguini Christi. Non enim oportet ponere miraculum sine fundamento. Respondetur in primis negari posse sanguinem illum fuisse corruptū, iuxta illud. *Non dabis sanctū tuum videre cor-*

Aruptionem; quod de toto Christi corpore dictum est. Et ratio reddi potest. Quia corruptio illius sanguinis non fuit necessaria ad verā Christi mortem, sed sola separatio animæ à corpore, quæ esse potuit, etiam si sanguis à corpore separatus in sua substantia integer permanferit, ergo talis corruptio non est facta. Patet consequentia, quia in Christo, & in omni parte eius diuinitati unita, sola illa corruptio facta est, quæ ad veritatem mortis fuit necessaria. Erat enim incorruptio debita tali substantiæ ratione unionis: sola verò mors assumpta est propter redemptionem. Neq; satis est, quod ex morte, vel effusione ex natura rei futura esset talis corruptio. Quia diuinitus impediri potuit, ac debuit ratione unionis. Sicut etiam, separata anima à corpore per quadraginta horas, ex natura rei futura erat vltior corruptio, & putrefactio corporis: & tū non est sequuta propter unionem. Et hæc sententia videtur mihi absolute probabilior, quam tenet Durand. in. 4. d. 44. q. 2. num. 9. & Suplem. Gab. q. 1. ar. 3. dub. 6. Quamuis ad propositam difficultatem nihil referat. Vnde secundo responderi potest admittendo, seu potius permittendo assumptum. Quia non est contra incorruptionem de corpore Christi dictam illis verbis: *Non dabis sanctū tuum videre corruptionem*, quod sanguis amisit propriam, & quasi vitalem formam, siue illa sit anima rationalis, siue alia dummodo non asseratur sanguinem illum aliam viteriorem resolutionem, seu transmutationem passum esse, sed incorruptum mansisse, quasi sub forma cadaueris sibi accommodata. Quidquid ergo de hoc sit, negatur simpliciter illatio argumenti. Solum enim sequitur illum sanguinem, sicut in substantia sua non mansit, ita non mansisse unitum, quemadmodum vere dicitur, humanitatem in triduo non mansisse unitam Verbo, quia neque tunc simpliciter perseuerauit existens. At eodem modo, quo ille sanguis mansit (ut ita dicam) mortuus, seu quasi cadauer sanguinis, ita mansit unitus Verbo. Primo quidem ratione materiæ, quæ ex vi prioris unionis potuit manere unita Verbo, non obstante mutatione formæ, nam in hoc eodem est ratio de sanguine, & de alijs partibus corporis. Deinde ratione formæ, seu totius compositi, de quo idem dicendum est, quod de cadauere Christi supradiximus.

Alia

Sanguis à
Christo in
passione
in: in tri-
duo corrup-
tionis ex-
pers.

Psal. 139

Responsio.

Alia difficultas in hac re superest, an prædicta assertio ita sit generaliter intelligenda, ut ne minimam quidem guttam sanguinis liceat excipere. Huius verò resolutio ex sequenti dubitatione pendet.

3. *Dubium.*

D. Thom.

Tertiò igitur dubitari potest, utrum aliquis sanguis à Christo in passione profusus in terris manserit. Nam D. Thomas supradictis locis simpliciter negat. Vnde ait illum sanguinem, qui in aliquibus locis servari dicitur, ut Mantuæ, vel Romæ in Basilica Lateranensi, vel alibi, non esse ex vero sanguine à Christo effuso, sed ex quodam alio, qui manavit ex imagine Salvatoris, quæ sententia est Athanasij, lib. de passione imaginis Domini, capit. 7. & ex Athanasio refertur in. 7. synodo, actione. 4. eam quoque certam esse putat Turrecrem. in cap. Inuitat. de consecrat. d. 2. adeò ut oppositam censet esse erroneam: sed excessit in censura. Sumitur tamen ex Innocent. 3. citato dub. 1. huius sect. Aliorum vero opinio est, aliquam partem sanguinis effusi in passione, manere nunc in terris. Quia Pius. II. in quandam extrauaganti data anno. 1461. docuit non repugnare veritati fidei asserere, Christum reliquisse in terris aliquam partem sui sanguinis ad memoriam, & venerationem suæ passionis, ut referunt Syluest. supra, & Supplementum Gab. in. 4. d. 44. q. 1. art. 3. dub. 6. Et Nicephorus lib. 1. c. 30. ait. B. Virginem, & Ioan. Euangelistam sanguinem à latere Christi manante religiose, & honorificè vasculo excepisse. Refert item Syluester in Rosa aurea, tit. 2. concion. in fer. 5. octauæ Paschæ vidisse se in antro S. Mariæ Magdalene vitrum plenum rubei coloris, quod Magdalena iuxta crucem impleuerat ex terra quâ Christus suo sanguine rigabat; ut erat traditio: imò aiebant in parasceue solere illum sanguinem ebullire. Et ibidem refert Magdalenam aliquando apparuisse Carolo. II. Regi Siciliæ: & locum ubi reliquias quasdam servatas reliquerat Narbonæ, ostendisse: inter quas erat vasculum terra & sanguine Domini plenum Platina in Leone. III. refert illum Pontificem iuisse Mantuam, ut sanguinem Domini videret, qui tunc miraculis erat illustris, eumque vidisse, & approbasse. Et ita hanc partem tenet ut probabilem Bonauentura in. 4. d. 12. dub. 2. circa liter. Magistri. Et dubium non est quin fidei non repugnet: possitque non improbabili-ter su-

Athanas.

7. Synod.

Turrecre.

Num san-

guis aliquis

a Christo in

passione fu-

sus, in ter-

ris manse-

rit.

Pius. 2. P. 4.

Syluest.

Supp. Gab.

Nicephor.

Responsio.

astineri, saltem de parua sanguinis quantitate. Simpliciter tamen sententia D. Thomæ est verisimilior: nam in primis forma substantialis sanguinis non conservatur in illa materia, quia nequæ habet naturales ac necessarias dispositiones & causas, nequæ oportet perpetuum fingere miraculū. Vnde si quis vellet defendere manere huiusmodi sanguinem, ut probabilius loqueretur dicere deberet manere quoad materiā quasi sub forma cadaveris sanguinis. Sed præterea nequæ hoc videtur asserendū, quia totus sanguis effusus in passione erat necessarius in corpore Christi resurgentis, & aliàs non erat sufficiens necessitas relinquendi partem eius, eamque aliunde supple. di. Quæ ratio maximè probat de notabili sanguinis quantitate. Nam de vna, vel alia gutta minus esset incommodi, quod aliquid manserit adherens spinis, clavis, lanceæ, sudario, &c. ut in aliquibus reliquijs nunc etiam ostendi videtur. Quanquam ille color, qui in eis apparet, fortasse non sit sanguis quoad substantiam: sed solū color aliquis ex sanguine relictus. Addendum autem (si verum est aliquid sanguinis Christi in terris manere) illud iam non esse vnitum hypostaticè Verbo Dei, sicut supra de præputio dicebamus. Quia ille sanguis iam non est pars humanitatis Christi, neque in actu, neque in potentia, quia nunquā amplius coniungendus est corpori Christi. Vnde fit, ut iam nullum habeat ordinem ad humanitatem, seu animam, ratione cuius corpus in triduo manet vnitum Verbo, ut Theologi decet. Et è contrario partes materiæ, quæ per continuam nutritionem resoluebantur ex corpore Christi, & nunquā erant iterum corpori coniungendæ, dimittebantur à Verbo, quia amittebant omnem ordinem ad humanitatem. Ergo idem est dicendum de sanguine, si quis fortasse adhuc in Ecclesia permanet. Et confirmatur, nam unio hypostatica integra, & perfecta tantum est vna, quæ est ad humanitatem, & partes eius: sed hæc perfecta est in humanitate Christi, & consequenter in anima, corpore, & sanguine, quibus illa humanitas constat, ergo nihil aliud est vnitum hypostaticè Verbo diuino. Neque contra hoc obstat illud axioma, *quod semel assumptum, nunquam dimittit*. Intelligendum est enim de natura per se primò assumpta, & de ijs, quæ pertinent ad eius veritatem, & integritate.

Siquidpiam sanguinis Christi in terris manet non est hypostaticè vnitum verbo Dei.

gritatem: non verò de singulis materialibus partibus, ut etiam in superioribus sæpe diximus.

*Obiectio.
Pius.*

Responsio.

Dices, Ergo ille sanguis non est à nobis adorandus. Quia solum adoratur ratione vnionis. Consequens repugnat vsui Ecclesiæ, & diffinitioni Pij secundi loco supra citato. Respondetur negando sequelam. Quia adorari potest propter præcedentem vnionem, & veluti constatum ad Verbum, & propter contactum etiam ad carnem Christi.

SECTIO IIII.

Vtrum Christi corpus resurrexerit perfecta magnitudinis, ac pulcritudinis.

HAtenus diximus de integritate, & complemento omnium partiũ corporis, reliquum est, ut de magnitudine, quæ ex singulorũ membrorũ quantitate, & omnium coniunctione confurgit, dicamus.

*Christus in
iuuenili
ætate resur-
rexit.
Aug.
Pet Chy.*

Primo itaque certum est, resurrexisse Christũ in iuuenili ætate, in qua mortuus fuit, atque adeo habuisse corpus ut minimum eiusdẽ magnitudinis, cuius ante mortem fuit. Hoc docuit Aug. 22. de Ciuit. c. 15. vbi ait, Christum & in iuuenili ætate, & in ea mensura corporis, in qua est mortuus, resurrexisse. Vnde Petrus Chrysologus ser. 82. dicit, mulieres introeuntes monumentum vidisse iuuenem, in quo significata est resurrectionis ætas. Potest etiam ex Euangelio colligi, in quo significatur, idẽ corpus, quod iacebat in sepulcro cũ omnibus suis membris, ac tota quantitate resurrexisse. Ratione denique probatur. Quia status gloriæ est status optimæ, & vltimæ perfectionis, ergo hæc perfectio maximè tribuenda est corpori Christi, ergo etiam in magnitudine habuit debitam perfectionem, quam habet corpus in iuuenili ætate, quando & ad terminũ augmenti peruenit, & nondum cœpit decrescere. Et confirmatur. Nam propter hæc causam creditur Adam creatus perfectæ magnitudinis, & in ætate iuuenili, ut Theologi docent in. 2. dis. 17. cum August. 6. Gene. ad literam. cap. 13. Ergo multo magis idẽ dicendum est de corpore Christi resurgentis.

Aug.

A Secundo hinc etiam certum est, resurrexisse Christum in ea quantitate totius corporis, & singulorum membrorum, quã naturali virtute suæ animæ, & facultatis auctricis in toto tempore vitæ potuit acquirere. Probatur, quia ea est perfecta quantitas vniuscuiusque humani corporis. Sicut enim philosophi dicunt, vnãquamquẽ naturam viuẽtem terminari ad maximam quantitatem, in qua conuenienter conservari potest, & cum maxima perfectione connaturali sibi in illo ordine, ita intelligendum est, respectu animæ Christi dari posse corpus certæ quantitatis maximæ, quod illa anima commodissimè informare, & gubernare posset, & ad omnem actionem eius organis, ac partibus vti. Hęc igitur quantitas corporis maxima respectu huius animæ, cẽsenda est perfecta quantitas eius, quia corpus est propter animam: ergo illa magnitudo corporis, quæ est animæ maximè accommodata, est etiam maximè perfecta in corpore humano. Sed huiusmodi est prædicta quantitas in corpore Christi, nam est illi maximè proportionata, & quasi adæquata. Rursus verisimile est vim actiuam animæ, & facultatẽ eius ad augendum corpus, esse proportionatam, seu æqualem virtuti informatiux, nam vna est propter alteram. Ideo enim animæ data est vis ad augendũ corpus suũ, quia potens est, illud informare, & sicut naturaliter appetit informare corpus, ita etiam appetit corpus proportionatum, & ad quatum: & ideo data est illi virtus, quæ possit se reducere in actum perfectum, acquirendo perfectam sui corporis magnitudinem. Et è cõtrario sicut in virtute informandi habet terminum, quia est finitæ perfectionis naturalis, ita & in virtute augendi corpus suum, quia similiter quoad hæc virtus eius est finita: ergo terminus, seu perfectum corpus respectu vtriusque virtutis animæ idẽ est. Quia vtraque virtus animæ realiter eadem est, & in eadem perfectione fundatur, & prout ratione distingui possunt, vna ad alteram ordinatur: Ergo respectu animæ Christi illud est corpus perfectæ magnitudinis, quod naturaliter acquiri poterat per continuum augmentum, & naturalem animæ virtutem ac facultatem: ergo tale corpus habuit Christus in resurrectione.

*Moles corporis
Christi
resurgentis,
quantæ.*

Et iuxta hanc conclusionem intelligunt

Ephes. 4. multi locum illum Pauli ad Ephes. 4. *Don-
ec occurramus omnes in virum perfectum, in
mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Nam li-
cet in sensu literali sermo sit de perfectio-
ne spirituali (vt ex contextu plane con-
stat, & omnes ferè interpretantur) tamen
metaphora sumpta est ex perfectione cor-
porali. Dicitur enim corpus perfectum, seu
ætatis plenæ, quod peruenit ad summum
augmentum, quod in progressu ætatis po-
test acquirere. Et hinc multi sumpserunt
occasionem interpretandi, seu potius ac-
commodandi hunc locum ad perfectā mag-
nitudinē, & ætatē corporum resurgētium.
Nam corpus Christi habet plenitudinem
ætatis in sensu à nobis explicato, illudque
cætera corpora gloriosa imitatura sunt. Et
vtramque interpretationem attigit Aug.
Aug. 22. de Ciuitate. c. 15. vbi consequenter asse-
rit (quod nostram cōclusionem cōfirmat)
vnunquemque Beatū habiturum eā quan-
tatis mensuram, quā in iuuentute habuit,
vel habiturus esset, si viueret. Ex quo simi-
lia sumpsit Anselm. in elucidario, & super
Paulum ad Ephes. 4. Et eodem modo ex-
ponit illum locum D. Thom. hic, quanuis
priorem literalē intelligentiam nō exclu-
dat. De ætate etiam, ac profectu corporali
exposuit Gaudentius in respōsione ad Pau-
lum diaconum circa illa verba Christi,
Quia Pater maior me est. Et eam sententiam
tradunt Theologi in. 4. dis. 44.

Dilectum. Ex his expeditur facile aliud dubium,
quod hic oriri potest. An Christi corpus
post resurrectionem fuerit eiusdē magni-
tudinis cum corpore mortali, vel maioris.
Quod enim non fuerit minoris, necessario
sequitur ex dictis, addendo, corpus Christi
in hac vita non habuisse præternaturalem
statum, vel augmentum vltra naturalem vir-
tutem. Quod per se constat, præsertim cum
nunquam vlla ægritudine laborauerit. An
verò moles corporis resurgentis fuerit ma-
ior, videri potest dubium. Quia non cōstat,
Christum in vita mortali consequutū esse
maximā corporis quantitatem, quam na-
turaliter acquirere posset. Nam licet tem-
pus ætatis eius fuerit ad hoc sufficiens (om-
nes enim tā Theologi, quā philosophi ter-
minum augmenti ad summum extendunt
vsque ad trigessimū annū) tamen non sem-
per in eo tēpore acquirit aliquis summam
quantitatem naturaliter possibilē. Possunt
enim vel impedimenta occurrere, vel non

A applicari tanta materia, quāta ad plenum
augmentū esset necessaria. Et hæc vltima
causa potuit in Christo locum habere, quia
ieiunijs corpus macerabat. Nihilominus
Aug. Ansel. D. Thom. & alij existimant,
corpus Christi in hac vita peruenisse ad
perfectum suæ quantitatis augmentum, &
ideo in resurrectione nō maioris, sed eius-
dē magnitudinis fuisse. Et est hoc verisimi-
lius, quia Christi corpus fuit optimè tem-
peratum, & semper perfectè sanū, & in ra-
tione viuēdi Christus fuit moderatissimus.
Vnde licet abstinere à cibis, qui delicias
afferrent: tamen credendum est, illis vsum,
qui & valetudini, & augmento corporis de-
seruirent. Quod si ob cibi paritatem mo-
tus augmenti remissior fuit, tamen tēpus vi-
tæ, ac ætatis fuit sufficiens, vt in eo posset ea
tarditas compensari. Nā virtus, & facultas
augmentatiua semper durauit in sua virtu-
te, & efficacia. Et ideo diuturniori tēpore
potuit perficere motum suū, si fortasse ob
defectum materiæ in breuiori non potuit.
Et hoc maximè videtur intelligendū quoad
corporis staturā, & ossiū, ac similitum par-
tium magnitudinem, quæ sicut difficilius
acquiritur, ita stabilius perseuerat, & ex
ea potissimum pēdet totius corporis mag-
nitude. Alia enim quantitas, quæ in cor-
poris crassitie consistit, & facile acquiri-
tur, & deperditur, deficere potuit aliqua
ex parte in mortali corpore Christi, in cor-
pore autem glorioso est in perfecta men-
sura, prout ad optimam corporis disposi-
tionem, & maximamque pulcritudinem
conferre potest.

C Vnde ex his etiam constat, Christi cor-
pus in resurrectione fuisse eiusdem figuræ,
ac formæ, cuius antea fuit. Nam hæc con-
surgit ex magnitudine, & figura singulorū
membrorum, eorumque compositione: sed
magnitudo fuit eadem (vt ostensum est) fi-
gura autē singulorum membrorū, eorum-
que cōpositio optima fuit in corpore Chri-
sti ab initio conceptionis suæ, vt latè dixi-
mus in priori tomo, Dis. 32. Sect. 2. Et ex
dictis eo loco constat, corpus Christi glo-
riosum esse pulcherrimum. Nam si hanc
perfectionem habuit in corpore mortali
(vt ibi ostendimus) multo magis in glorio-
so. In quo, sicut eandem formam habuit,
ita & eundem natium colorem, qui ex
eodem corporis temperamento nascitur.
Quæ omnia in statu gloriæ sunt in summa
per-

*Responso
Magnitudo
corporis
Christi glo-
riose eadem
quæ in corpo-
re mortali.
Aug.
Anselm.
D. Thom.*

*Pulcritudo
corporis
Christi
quantæ*

perfectiōne naturali, quam habere possunt, & ex eis perfecta naturalis pulcritudo confurgit.

Dubium.

Vna verò superest dubitatio. Nā sequitur ex dictis, corpus Christi futurum esse maximū omnium, vel positivē, vel saltē negatiuē, ut scilicet, nullum sit maius illo. Cōsequens est falsum, teste Aug. loco supra citato. *Alias* (inquit) *peribit de multorum corporibus plurimum: cum ipse nec capillum periturum esse promiserit.* Ac si diceret, plures Sanctos habuisse in hac vita corpora grandioris quantitatis, quam Christum, ergo etiā in patria excedent in quantitate corporum, quia non sunt illa priuandi. Prima verò sequela probatur. Quia anima Christi etiā in naturalibus est omnium perfectissima, ergo de se potense est ad informandum corpus maioris, aut saltem tantæ magnitudinis, quam quævis alia anima.

Moles corporis Christi gloriæ non omnium maxima.

Responsio.

Atque eadem ratione habet tantam virtutem naturalem augendi corpus, quantam habet quælibet alia anima: ergo si habet maximum corpus sibi proportionatum, & suæ virtuti adæquatum, habebit etiam maximum corpus in tota specie humana. Respondetur idem argumentum fieri posse de corpore Christi mortali, quod scilicet in hac vita debuerit peruenire ad maius augmentum, quam omnia alia humana corpora: cum tamen certò constet, non ita fuisse. Quapropter necessario videtur dicendum ex maiori animæ perfectiōne simpliciter non sequi, quod natura sua requirat maius corpus, sicut neque etiam sequitur quod requirat corpus robustius ac fortius. Non enim semper vires spirituales corporalibus commensurantur: perfectiō autem animæ in ordine ad spirituales actus considerata est, & ideo tale corpus requirit, atque ita temperatum, ut melius deservire possit ad spirituales functiones. Hinc fit, ut licet anima sit perfectior: corpus tamen habeat ita dispositum, ut non possit ad tantam magnitudinem crescere, quantum alia humana corpora. Et ideo ad argumentum negatur sequela, quæ in rigore non est bona propter causam assignatam. Quanvis de corporibus aliorum beatorum controuersia sit, an sint futura æqualia, vel inæqualia corpori Christi, quam quæstionem infra quæst. 56. attingimus.

SECTIO V.

Vtrum in corpore Christi resurgentis fuerint omnes facultates animæ vegetantis.

Ratio dubij esse potest, quia actus huius animæ non erant futuri in Christo post resurrectionē. Nam in illud corpus etiam conuenit, quod Paul. dicit. *1. Cor. 15. Seminatur corpus animale, surget autem spirituale: & quod Christus dixit Matt. 22. Neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo.* Et patet, quia actus huius animæ non fiunt sine materiali alteratione, & aliquali corruptione, vel aggeneratione partiali: ergo, si actus non sunt futuri in eo corpore, non est cur in eo fuerint reliquæ facultates. Nec defuerunt catholici, qui hoc argumento adducti negauerunt has facultates manere in corporibus resurgentium: quos de corpore Christi idem consequenter dicere, necesse est. Eorum tamen sententiam falsam censeo, & improbabilem.

1. Cor. 15.

Matt. 22.

Primo igitur certum de fide est, fuisse in Christo omnes partes organicas corporis ad actiones vitæ vegetantis à natura destinatas. Hoc constat ex dictis supra de integritate corporis Christi resurgentis. Nam omnes ex partes organice substantiales sunt, & de integritate corporis humani. Et confirmatur. Nam ostendimus in superioribus ad perfectiōnem resurrectionis pertinere, ut singuli homines in proprio sexu resurgāt: resurrexit ergo Christus in sexu virili, fuerunt igitur in eius corpore etiam partes illæ, quæ in corpore humano ignobiliores censentur: ergo multo magis reliquæ omnes. Quia licet videantur hæc membra ad inferiores quasdam actiones instituta, tamen per se pertinent ad perfectiōnem, ac debitam humani corporis compositionem.

Organa ad actiones vitæ vegetantis ordinata in Christo resurgente omnia.

Secundo certum etiam est, singulas harū partium ita fuisse dispositas, ac temperatas, prout ex natura sua requirunt. Hoc etiam est certum ex supra dictis. Quia diuersitas organorum in humano corpore ex ijs varijs dispositionibus singulorum membrorum confurgit: ergo tam est certū, singula membra habere suam debitā dispositionē, quam est certū, corpus gloriosum esse organicū,

ac variis membris naturalibus constans. *Luc. 24.* Hoc autem de fide esse ostendimus in superioribus ex ipsius Christi verbis. *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Item ex eo, quod ostendit discipulis manus, pedes, ac latus. *Ioan. 20. 9. Synod.* Deniq; quia sententia Euthychetis, Origenis, & aliorum, negantium in corporibus resurgentium figuram, & organizationem corporis humani, ut hæretica explosa est in quinta synodo, ut Nicephorus refert lib. 17. historiæ. c. 28. & à Sanctis Patribus, ut videre licet apud Aug. 22. de ciuit. c. 23. & 1. Retract. c. 1. 2. & 3. & in Enchirid. c. 84. *Aug.* & sequentibus. & Hier. in epitaphio Paulæ, seu epist. 27. & in epist. 61. ad Pammachiū, de erroribus Ioannis Ierosol. & epist. 65. ad Pammach. & Oceanum, de erroribus Origenis, & Greg. 14. Moral. cap. 29. 30. & 31. *Hieron.* & diuin. Thom. 4. cont. Gent. cap. 84. *Greg. Papa.* Tertio ex his concludo, certum etiā esse, in corpore Christi glorioso esse omnes facultates naturales animæ vegetantis. Ita sentiunt omnes Theologi in. 4. dif. 44. D. Thom. q. 1. ar. 2. q. 1. ad. 1. Durand. Suppl. Gab. Sotus, & alij. Ratione probatur primo, quia vel hæ facultates re ipsa non distinguuntur ab organis corporis, quatenus animam, & debitum temperamentum includunt. Vel si quam aliam qualitatem addunt (ut verius est) illa naturali necessitate consequitur animam informantem organum debite dispositum. Sed respondere possent aduersarij, impeditas esse huiusmodi facultates per supernaturalia dona corporis gloriosi, ut verbi gratia per dotem impassibilitatis seclusam esse facultatem nutriendi, & generandi. Sed hoc fictitium est, & sine fundamento dictum. Primo, quia huiusmodi facultates non habent formalem impossibilitatem cum dote impassibilitatis. Quia non sunt facultates passivæ, sed activæ: non repugnat autem corpus impassibile habere facultates activas. Secundo quia potiori ratione dicendum esset dotem impassibilitatis formaliter repugnare temperamento primarium qualitatum. Quia quod corpus sit corruptibile, magis provenit ab his qualitatibus, & necessitas alimenti vel omnino, vel magna ex parte provenit ex actione huius temperamenti, eiusq; diversitate in diversis membris: & tamen per dotem impassibilitatis non spoliatur corpus hoc temperamento, sed afficitur nova perfectione im-

A pedite actionem qualitatum (ut infra dicitur) ergo idem dicendum est potius de facultatibus naturalibus vegetantis animæ. Tertio, quod cesset actio harum facultatum, nullum argumentum est facultates ipsas deesse. Nam (ut rectè dixit D. Thom. loco supra citato) potentia non solum servit ad exequendam operationem, sed etiam ad completum, & perfectionem ipsius rei, & ostensionem virtutis eius, & divinæ sapientiæ, in condendo, seu reparando suo opere perfecto. Vnde egregie Tertull. lib. *Tertull.* de Resurr. car. cap. 60. *Liberabuntur membra Hieron.* ab officijs: sed non ideo non erunt necessaria. Et cætera, quæ latè, & eleganter prosequitur, quibus similia habet Hieron. dicta epist. 61. Et declaratur exemplis. Primo in ipsis partibus organicis, quæ etiam sunt instrumenta operationum. Deinde in intellectu agente (si fortasse est res distincta à possibili) manet enim in anima separata, quando cesset eius actio. Ac tandem in ipso met Christo, qui in vita mortali non caruit facultate generandi, quando actum non esset habiturus. Et idem est de facultate ridendi, si fortasse numquam risit. Quarta, & ultima ratio sit, quia privatio facultatis naturalis est perfectio naturæ contraria, & constituit rem in statu præternaturali, & monstruoso, quod asserere de corpore Christi, absurdissimum est, & ideo contraria sententia temeraria videtur. Neque novam obiectionem reperio, quæ in eius favorem fieri possit, aut nostra explicatione indigeat.

C Quarto addendum est, actiones harum facultatum nunquam fuisse in corpore Christi glorioso. Probatur, quia huiusmodi actiones supponunt corpus indigens alimento, atque adeo passibile, & alterabile. Quando enim actiones huius partis directe versentur circa alimentum, quod attrahitur, distribuitur, disponitur, atque convertitur: tamen non fiunt sine aliqua corporis alteratione, & mutatione propria corporis corruptibilis.

Vna tamen superest difficultas de actione comedendi. Hæc enim propria esse videtur animæ vegetantis, cum ad eius actionem ultimam ordinetur: & tamen hæc verè, ac propriè fuit in corpore Christi glorioso, iuxta illud Act. 1. *Et convalescens præcepit eis, ab Ierosolymis ne discederent.* Et Luc. *Luc. 24.* & Ioan. ultimo, ubi refertur, comedisse cum

cum discipulis. Quod autem vere comederit, probatur, tum ex proprietate verborum, quæ in historica præsertim narratione retinenda est, quantum fieri possit. Tum maxime, quia Christus illud exhibuit tanquam certum signum vitæ, quæ per resurrectionem recuperauerat, vt tradunt Leo Papa fer. 1. de Resurrectione, cap. 3. Damas. lib. 4. de fide, capite primo. Aug. lib. 3. de mirabilibus scripturæ, capite. 14. Epistol. 49. & 13. de Ciuit. capite. 22. Chryl. hom. 86. in Ioan. Ambr. & Beda Luc. ultimo, Greg. hom. 29. in Euangelia, & D. Thom. quæst. sequenti, art. 6.

In hac difficultate duo sunt extrema vitanda. Primum est eorum, qui putarunt, Christum post resurrectionem ita verè comedisse, vt cibum in substantiam sui corporis conuerteret. Ita Durand. in. 3. dist. 22. quæst. 6. ad. 2. vbi comparans Angelum comedentem in corpore assumpto cum Christo comedente in corpore glorioso, dicit, in illo non fieri digestionem, & conuersionem cibi in corpus assumptum, vtramque vero factam esse in Christo. Clarius in. 4. dist. 11. quæst. 4. dicens, alimentum verè esse conuersum in corpus Christi, & aliàs non posse esse veram comestionem, nec verum argumentum veritatis carnis. In eadē sententia est Vvaldensis tom. 2. de sacrament. cap. 71. qui differt à Durando, quia existimat hanc conuersionem factam esse per modum cuiusdam transubstantiationis: Durandus verò ponit veram conuersionē formalem, manente eadem materia cibi sub corpore Christi. Tamen sententia Durandi erronea mihi videtur. Nam (vt recte dixit Greg. lib. 14. Moral. cap. 31.) si post resurrectionem aliquid in corpore Christi potuit immutari, non resurrexit corpus Christi impassibile, & immortale. Oportuit enim per additionem materiæ augeri, & aliquid de quantitate eius immutari, vt posset cum adueniente continuari. Vnde vel resurrexit imperfectū, vel postea monstrosus effectus est. Opinio autem Vvaldensis in primis est impertinens. Quia ille modus miraculose conuersionis, nihil refert ad veritatem comestionis, ergo superflue, & sine fundamento fingitur. Præterea, cum re vera in corpore Christi, nulla sit facta mutatio substantialis, nec noua dependentia, aut præsentia, non potest fingi transubstantiatio cibi in ipsam.

A Alterum extremum est aliorum, qui dicunt, illam non fuisse veram comestionem, sed apparentem, qualis est Angelica in corporibus assumptis. Hoc enim exēplo vtitur Augustinus locis citatis, præsertim in illo de Mirabilibus scripturæ. Sed hoc etiā simpliciter loquendo, verum non est propter rationem factam, scilicet, quia aliàs illa comestio non fuisset verum, ac sufficiens vitæ signum.

In primis ergo dicendum est, non esse de ratione veræ comestionis, vt cibus digeratur, vel conuertatur in substantiam comedentis. Nam hoc esset, comestionem cum nutritione confundere, cum tamen nutritio sit quid posterius, & separari possit à vera comestione, quæ antecedit. Verè enim dicitur homo comedisse cibū, etiam si paulò post illum eiiciat integrum, atque immutatum. Solum ergo est de ratione veræ comestionis, vt per vitalem actionem, & organa vitæ cibus ore sumptus, in stomachum traiciatur. Quod totum fieri potest in corpore glorioso, quia nullam alterationem requirit: sed solam motionem localem, quæ corpori glorioso non repugnat. Neque oportet admodum inquirere, quomodo corpus Christi cibum illum eiicit, si in propriam substantiam non conuertitur. Nam (vt omittam, potuisse illum subito consumere, vel in præiacentem materiā resolvere) dici etiam potest, cum Christi corpus esset gloriosum, per dotem subtilitatis potuisse facere, vt in stomacho non detineretur, sed absque vlla resistentia corporis gloriosi in alium locum pro Christi voluntate, arbitrioque transiret. Vnde fit, esse differentiam inter hanc Christi comestionem, & Angelī in corpore assumpto. Nam licet in exteriori motione locali conueniant (reuera enim Angelus per corpus assumptum atterit, & diuidit cibum, illū quē ad interiora transmittit) tamē illa actio Angelī, vt est à corpore, non est actio vitæ, neque ex virtute propriæ formæ talis corporis: & ideo non est vera comestio veritate rei, seu speciei, licet sit vera veritate significationis, vt dixit D. Thom. hic artic. 3. ad tertium, & 1. par. quæst. 51. artic. 3. ad quintum, & clarius quod. 3. artic. 5. Tandem ad difficultatem propolitam ex dictis etiam patet responsio. Nam comestio propriè non est actus animæ vegetantis, sed potius sentientis, & loco motiæ.

De ratione
comestionis
quid sit.

Differentia
inter come-
stionem an-
gelicā, & cor-
poris Christi
gloriosi.

D. Thom.

Est enim quasi applicatio quædam materiæ, in quam possit virtutem suam exercere facultas nutritiva: & ideo fieri potest in corpore glorioso non ex indigentia, sed ex potestate, vt recte Augustinus & Beda docuerunt.

Aug.
Beda.

SECTIO VI.

Vtrum in corpore Christi glorioso fuerint omnes facultates animæ sentientis, & actiones earum

IN his facultatibus tria possunt considerari, organa scilicet, potentiæ, & actus. Primo igitur de organo nihil est quod addamus præter dicta in præcedenti Sectione, & in locis ibi citatis. Constat enim, omnia hæc organa, & eorum varietatem, fuisse necessaria ad integritatem, & perfectionem illius corporis.

Potentia sensitiua in corpore Christi glorioso omnes.
Secundo de potentiis sensitiuis eadem ratio est, quæ de vegetatiuis, & multo maior. Quia & habent eandem connexionem naturalem, & necessariam cum forma humana informante organa disposita, & non impedita, & perfectiores sunt, minusque repugnant perfectioni corporis gloriosi. Certum ergo est, has omnes potentias esse in corpore Christi, neque circa hoc aliquid addendum occurrit ijs, quæ præcedenti sectione dicta sunt.

Sensationes aliquas in corpore glorioso exercere Christus potest.

Tertio de actibus perspicuum est, posse Christum exercere actus aliquos animæ sentientis. Quod in genere de Beatis docent Theologi in. 4. dist. 44. & a fortiori certius est de corpore Christi, quod est primum exemplar, & mensura omnium Beatorum. Quæ ratio in tota hac materia præ oculis habenda est. Probatur autem ratione assertio posita. Quia hi actus, cum sint immanentes, perfectionem afferunt, & aliunde non requirunt semper materialem aliquam alterationem, neque indecentiam illi statui repugnantem. Ergo non repugnant illi statui, sed potius ex se maxime decent. Neque est, cur omnes illæ facultates sint otiosæ, & imperfectæ, cum sint capaces suæ ultimæ perfectionis, quæ in actu secundo consistit, & status ille ordinatur ad obtinendam ultimam perfectionem in omnibus, quoad fieri possit. In quo est magna differentia inter has potentias, &

A animæ vegetantis. Quia actiones vegetatiuæ partis non sunt propriè immanentes: sed transeuntes, & ita per se non pertinent ad intrinsecam perfectionem suarum potentiarum, sed ex accidenti, vt viuens conseruari possit. Vnde fit, vt sint imperfectæ simpliciter, cum sine alteratione materiæ ali non exerceantur. Secus verò est in potentijs sensitiuis, vt diximus. Et hæc assertio inductione facta in singulis potentijs euidentius constabit.

B Quarto igitur certissimum etiam est, actus interioris sensus, vel appetitus sensitiui habere locum in corpore Christi glorioso. Primo, quia in hoc gradu hi sunt perfectiores. Secundo, quia sensus interior non indiget actuali immutatione ab obiecto suo, sed potest species conseruare, & in absentia etiam obiecti operari absque vlla alteratione. Tertio actus appetitus, præsertim amor, & voluptas, si circa obiecta honesta versentur, perfecti sunt, & valde conuenientes humanæ naturæ. Vnde Greg. Nazian. orat. 10. in laudem Cæsarij fratris agens de anima Beata, eiusque voluptate, subdit. *Cum cognatam carnem receperit, eam quoque ad gloria cælestis hereditatem secum admittet, & quemadmodum ob naturæ coniunctionem arumnarum ipsius particeps fuerat: sic etiam iucunditates suas cum ipsa communicabit, totum videlicet corpus in se ipsam absumentes.* Quæ ferè verba retulit Anathasius Nicenus lib. quæst. 87. & similia habet Ansel. lib. de similitudinibus. cap. 57. Adde vero, quanuis hi affectus in nobis fiant cum aliqua corporis alteratione, tamen in illo corpore glorioso, vbi anima perfecte dominabitur, nullam fore necessariam alterationem. Quod si oportuerit, fieri motionem aliquam vel spirituum vitalium, vel sanguinis, aut alterius humoris, ea fiet sine alteratione propria cum sola locali mutatione. Sunt ergo actus harum potentiarum in corpore glorioso, non quidem omnes illi, qui possunt esse in iis potentijs, aliqui enim includunt malum aliquod, vel carentiam boni conuenientis, vt sunt tristitia, dolor, turpis voluptas, & similes: sed i tantum qui decentes sunt, & consentanei gloriæ, ac statui Beatorum. An verò ij actus possint versari aliquomodo circa Deum, & esse supernaturales in substantia, vel tantum in modo, quæstiones sunt communes

Actus sensus interioris, & appetitus in corpore Christi glorioso locum habent.

Greg. Naz.

Ana. Nice. Ansel.

muntes

munes corpori glorioso, & mortali: & ideo non sunt tractandæ hoc loco, sed in prima secunde, attigimus autem illas in priori tomo.

Motus progressus in corpore Christi glorioso.

Quintò hinc etiam est certum, actum potentia loco motuæ conuenire corpori Christi glorioso. Quod in Euangelio habemus expressum. Sæpe enim de Christo post resurrectionem dicitur, ambulasse, ingressum esse, & similia, quæ motum localem etiam progressuum significant. Ratio verò est, quia hic motus oritur ex appetitu, & phantasia, si organa corporis sint disposita: sed ostensum est, in Christo esse actus, appetitus, & phantasia, & corporis organa esse integra, & disposita. Neq; obstat, quod potuerit corpus Christi moueri alio supernaturali modo per dotem agilitatis (vt infra videbimus) scilicet, vel transendo ab extremo, ad extremum sine medio, vel transendo per medium, non motu progressiuo, sed veluti simplici impetu vt quando ascendit in cælum: nihil, inquam, hoc obstat, nam potestas supernaturalis non excludit naturalem, & vsus illius non est necessarius, sed voluntarius, & ideo potuit Christus vtraque vti suo arbitrio. Decuit autem, vt interdum vteretur virtute motiua naturali ad veram resurrectionem ostendendam. Exultimari enim posset phantasma, si semper supernaturali modo appareret, ac moueretur.

Sexto hinc etiam fit actum loquendi interdum fuisse in corpore Christi glorioso. Hic enim licet aliquo modo sit ab anima rationali, vt à principali motore ac gubernatore, proxime tamē tribuitur animæ sensitiuæ quatenus proxime procedit ab appetitu, & phantasia per organa corporis. De hoc ergo actu etiam habemus expressa testimonia in omnibus vltimis capitibus Euangeliorum: quæ intelligenda sunt, de vera locutione propter ea, quæ adduximus de vera comestione. Vnde eadem est ratio huius assertionis, quæ præcedentis. Quia vera locutio ex parte animæ procedit ex apprehensione, & appetitu: ex parte vero corporis, requirit vitalia organa ad vsus loquendi ac commodata, ac disposita, sed hæc omnia sunt in corpore Christi glorioso: ergo.

Obiectio.

Dices ad locutionem etiā requiri aërem: vt eo percussio sonus offormetur: sed hic nō est in corpore Christi glorioso: ergo neque potest esse sonus, aut vox. Respondetur

Responsio.

A in primis, hanc difficultatem nō habere locum in Christo, quādiu in terra post resurrectionem conuersatus est, de quo tempore Euangelia loquuntur. Tunc enim eodem modo poterat aërē emittere, & attrahere, sicut & nos. Quia ex parte corporis eius erat eadem facultas, & virtus actiua: & ex parte aëris eadem propinquitas, & dispositio. Procedit ergo difficultas posita in corpore Christi existente supra cælū, vbi aërē non circundatur. Neq; enim negandū est, quin ibi etiam vocem formare possit, esset enim magna imperfectio corporum beatorum si non possent inuicē loqui, & conuersari, & non solū mente, sed etiam voce Deū laudare, iuxta illud Psalm. *Exultabunt sancti in gloria, latabuntur in cubilibus suis: exultationes Dei in faucibus eorū.* Ita enim legunt Hebræa, & Græca, ita quoq; legit Arnobius, & legisse videtur Aug. qui ea verba interpretatur de Sanctis, qui non sibi placent, nec sibi tribuūt, quod boni sint: sed illum laudant, à quo acceperunt, quod sunt, quod in hoc seculo inchoatur: consummatur autē in beatitudine. Eundem etiā sensum reddere potest cōmunis lectio, *Exultationes Dei in faucibus eorū.* Propriè enim *exultationes Dei* dicuntur, quæ sunt à Deo, & quæ ex illius amore, ac laude oriūtur, & hæc dicuntur esse in faucibus, quādo ita cor in Deo exultat, vt fauces ac linguā in Dei laudē moueat. Vnde Bas. exponens hæc verba, *Exultationes* (inquit) *hic hymnodias, & psalmodias dicit, & Theodoretus, Sancti in gloria diuina beneficia prædicant horū causam celebrantes.* Et eodē modo exponit Greg. li. 8. Moral. c. 31. illa verba Iob. 8. *Donc impleatur os tuum risu, & labia tua iubilo. Bene* (inquit) *os risu impleri dicitur, & labia iubilo, quia in illa æterna patria, cum iustorū mēs in exultationē rapitur, lingua in censum laudis eleuatur.* Et Irenæus lib. 5. contra hæres. c. 8. tractans illa verba ad Rom. 8. *In quo clamamus Abba, Pater, si pignus* (inquit) *habētes clamamus Abba, Pater, quid fiet, quando resurgentes facie ad faciem videbimus eum? Quando omnia membra affluenter exultationis hymnum protulerint?* Quæ verba vsurpauit etiam Aug. li. 22. de Ciuit. c. 30. Erit ergo in gloriosis corporibus vox, & diuina laus, etiam sensibilis: multo ergo magis in corpore Christi.

Neque obstat difficultas posita. Quia (vt notauit D. Thom. in. 2. d. 2. q. 2. ar. 2. ad. 5. & D. Thom.

Erit in gloriosis corporibus vox, & laus diuina, etiam corporalis. Psal. 148. Aug.

Bas.

Theodo.

Greg. Papa. Iob. 8.

Iren.

Rom. 8.

Aug.

*Formatio vo-
cis, & lo-
quelæ a cor-
poribus bea-
torū in celo
fieri quomo-
do possit.*

Obiectio.

D. Thom.

Responsio.

*Sonus, &
vox formari
à corporibus
gloriosis si-
ne aëris im-
pulsione, &
repercussio-
ne non po-
test.*

in.4.d.44.q.2.art.1.q.4.) ad formandā vo-
cem non est necessarius externus aër, qui
trahatur, vel expellatur: sed sufficit inter-
nus, qui est in humano corpore. Huiusmo-
di enim aër (vt supra diximus) etiā est in
corpore glorioso in pulmone, & in aliis in-
terioribus partibus corporis, quæ neq; alio
corpore replentur, neque vacuæ esse debēt.
Potest ergo Beatus formare vocē mittendo
aërem per asperā arteriam vsq; ad os, ibiq;
lingua, labiis, & aliis organis illū refrāgēdo
in palato. Dices quomodo potest solo aëre
in corpore incluse vox formari? Oportebit
enim aliquē locū interiorū partiū corporis
vacuū relinqui, dum aër ad formandā vo-
cem impellitur. Responderi potest ex D.
Thom. suprā ad formationē vocis non esse
necessariā expulsionē & attractionē aëris.
Cuius signū est, quia dum homo respirat,
non potest vocē formare. Sed licet verū sit,
non esse necessariā aëris expulsionē ex-
tra os, neque attractionē aëris extrinseci:
tamen intelligi nō potest, quod fiat sonus,
& vox, quin aër impellatur, & repercutia-
tur; nō potest autem aër impelli, quin aliū-
de expellatur, quia impulsus ille fit per mo-
tū locale. Dicēdū igitur est, expelli quidē
aërem aliquibus partibus interioribus cor-
poris: illas tamen non manere vacuas, quia
statim illic succedit alius aër existēs in pa-
tribus propinquis, vel per rarefactionē,
quæ non videtur repugnare aëri, etiā si sit
intra corpus gloriosum: quia non est pars
eius: vel certe per solū motum localem, &
quali circulum quendā totius aëris exeun-
tis, & subintrantis secundū diuersas partes
suas in diuersas partes corporis. Quod faci-
le intelligi potest in corpore glorioso: tum
propter subtilitatē eius, vnde fit, vt aër, qui
est in illo facile possit quilibet partes eius
penetrare. Tum etiā propter perfectū do-
minium, quod habet anima supra corpus
gloriosum, & omnia, quæ in illo sunt. Ex
quo etiā prouenit, vt licet impellat aërem
vsque ad os, & labia: ita tamen illum con-
tineat, vt nō permittat extra corpus egre-
di, nisi quantum necesse est ad formandā
vocem. Et ideo quod ab vna parte expelli-
tur, alia via reuertitur. Vnde potest semper
formari vox, quanuis nec foras aër propel-
latur, neq; partes aliquæ vacuæ relinquan-
tur. Et hic modus est sufficiens, quod atti-
net ad vocis formationem. Nam quod alij
dicunt, in corpore cœlesti posse formari

A vocem, impellendo, & trahendo illud, mihi
non probatur. Tum quia, neque consenta-
neum est naturę incorruptibili cœli, neque
humano corpori accommodatum. Tum
etiā quia corpus Christi nō est intra cœ-
lum neque penetratiuē, neq; circumdatum
illo, sicut nos sumus in aëre: sed est supra
cœlum, vt statim dicam tractando, quo-
modo hæc vox possit audiri. Aliud enim
est formari, aliud audiri, & hætenus solum
explicatum est, quomodo formetur, quo-
modo autem audiatur statim dicam.

B

Septimo dicendum est, actus omniū sen-
suum in corpore Christi glorioso locū ha-
bere. Hæc assertio colligitur ex D. Thom. *D. Thom.*
in.4.d.44.q.2.art.2.q.3.&4. & Scot. d.49. *Scot.*
q.14.ad.2. & Maior. q.14. & fere ex alijs *Mai.*
Theologis ijs locis paucis exceptis, qui lo-
quuntur in communi de Beatis. Potest au-
tem conclusio in primis intelligi de corpo-
re Christi, quādiu post resurrectionem in-
ter homines versatus est, vel prout nunc in
cœlo existit. Rursus de vtroque tempore
est certior in aliquibus sensibus, quā in
alijs. Primo igitur de visu est res certissi-
ma, & de tempore ante ascensionem con-
stat apertē ex historia Euangelica. Post as-
censionem autem in cœlum facile etiā
intelligitur, corpus illud posse videre seip-
sum. Est enim perlucidum, & transparens
(vt infra dicemus) est ergo de se visibile, &
potest immutare sensum actione perfecti-
ua absque alteratione materiali, vel cor-
ruptibili. Hic enim sensus inter omnes per-
fectiori modo immutatur, & operatur: vn-
de eius actus valde perfectus est, & corpori
incorruptibili accommodatus. Solum de *Obiectio.*
externis obiectis potest esse nonnulla dif-
ficultas, quomodo possint videri à Christo,
quando ab eo distant, cum non sit interie-
ctum medium, per quod possint species
deferri. Neque enim dici potest deferri per
corpus cœleste, loquor enim de corporibus,
quæ sunt extra cœlum. v. g. de corpore B.
Virginis, & si qua sunt alia supra conue-
xū cœli existentia, quæ poterunt esse rea-
liter distantia inter se, quanuis inter ea ali-
quod corpus non sit interiectum, & tamen
sine dubio videre se possunt, vt eleganter
docet Greg. li.18. Moral. c.27. aliās.31. Vbi *Greg.*
nō solum dicit, posse vnum Beatum vide-
re alium quoad externum vultum: sed etiā
totam corporis harmoniam vsque ad ipsa
viscera, & cor. Quod significat etiam Aug. *Aug.*
22. de

*Corpus
Christi
gloriosum
actum visio-
nis exercere
potest.*

Chrysof. 22. de Ciuit. cap. 30. & Chrysof. epif. 5. ad Theodorum lapsum circa medium; idque explicat exemplo transfigurationis Domini, ubi Apostoli Christi corpus viderunt in gloriæ splendore diuina virtute confortati. Nam splendor ille, inquit, prout est, videri non potest nisi ab oculo immortalis, & incorruptibili, qualis erit in corporibus beatis. Denique in hac visione, prout ad Christi corpus terminatur, præcipuam corporis beatitudinem consistere docuerunt Cyprian. sermone de natiuitate Christi. Aug. in manuali. c. 26. & lib. de spiritu, & anima, cap. 4.

*Cyp.
Aug.*

Responsio. Sed quomodo, & quo medio recipiet tunc visus species? Nam obiectum visibile per lineam rectam mittit species ad oculum: at vero per lineam rectam inter obiectum, & oculum nullum est corpus nec coeleste, nec aëreū. Dicitur potest species illas multiplicari per vacuum. Sed non recte, oportet enim creari & per se existere, quæ sunt miracula non necessaria. Facilius igitur dicitur, obiectum immediate agere in sensum distantem, producendo in illo species, siue id faciat naturali virtute, (vt aliqui existimant) siue diuina. Est enim hic modus immutandi potentiam consentaneus corpori glorioso, quod spirituale à Paulo vocatur. Vnde, sicut vnus spiritus loquitur cum altero, manifestando suum conceptum, & illius speciem imprimendo absque impedimento distantiae, ita illa corpora gloriosa participant hanc efficaciam. Ex quo inferunt aliqui, posse corpus gloriosum (quantum in se est) immutare visum atque adeo videri ad quancumque distantiam. Quia si diuina virtute eleuatur ad agendum sine dependentia à medio, eadem ratione poterit eleuari ad agendum sine dependentia à propinquitate, vel distantia. Quod in spirituali etiā immutatione, quæ fit in locutione Angelorum, reperiri multi existimant. Et saltem de corpore Christi mihi non est dubium, quin habeat hanc efficaciam, quatenus est obiectum visibile.

1. Cor. 15.

Obiectio.

*Responsio.
Sol.*

Dices, Ergo eadem ratione poterit oculus Christi, vel alterius Beati videre quodlibet obiectum visibile, quantumvis distans. Habebit enim potentiam visuam perfectissimam, & organum optimè dispositum. Respondetur ita aliquos sentire, & significat Scotus in. 4. dif. 50. articul. 6. Sed cum ad videndum non solum requi-

ratur perfectio potentiae, sed etiam species visibilis, quæ imprimenda est ab obiecto, hoc non potest sufficienti fundamento affirmari. Quia obiecta visibilia, quæ nunc sunt in terra, non possunt imprimere species sui in oculis Christi, aut B. Virginis naturali virtute, vt per se constat. Quod autem diuinitus eleuentur ad imprimendas illas, aut quòd Deus supernaturaliter illas infundat, aut det virtutem supernaturalem Beato ad videndum sine speciebus quodcunque obiectum, vbicunque sit, nulla ratione fit satis verisimile, si generaliter de omnibus Beatis sit sermo. Quia, licet illa omnia sint possibilia, non tamen pertinet ad Beatorum statum, nec est perfectio beatitudini eorum debita. De Christo autem domino, propter singularem quædam omnipotentiae participationem, quæ habet humanitas eius, vt est instrumentum coniunctum Verbi, probabile est posse videre etiam oculis corporeis quodcunque obiectum visibile, vbicunque sit, non per speciem acceptam ab obiecto, seu per efficientiam obiecti: sed per efficaciam ipsius Christi, quia hæc virtus non est in obiecto, sed in Christo, qui hoc potest facere, vel supernaturaliter efficiendo speciem in suo oculo, vel immediate efficiendo visionem sine specie. Nulla enim est in hoc repugnantia, vt ex ijs, quæ traduntur in. 1. par. suppono.

Secundo probatur, & declaratur conclusio posita in auditu. De quo, sicut & de voce immerito dubius fuit Bona. in. 4. d. 49. art. 3. q. 1. agēs in genere de corporibus gloriosis in cœlo existentibus. Mihi tamen res videtur satis certa. Nam de auditu eadē ferē ratio est, quæ de visu. Nā etiam hic sensus tantū requirit intentionalē immutationē, eiusq; operatio est valde perfecta, pertinet quodammodo ad perfectū vsum rationalis vitæ, in quantū signa aliorum conceptus representantia hoc sensu percipiuntur. Propter quod vocatur *sensus disciplina*. Et confirmatur. Nam delectatio auditus est suauissima, & perfectissima, & quodā modo spiritualis, & maximè decens statū Beatorū. Denique quādiu Christus post resurrectionem cum hominibus conuersatus est, planè constat ex Euangelio, sicut verè loquebatur, ita verè, & propriè aliorum voces audiuisse. Nam hoc etiam fuit vnum ex testimoniis veræ resurrectionis. At verò

*Potentia vñ
sua Christi
ad quodlibet
obiectū quā
tunus distans
extenditur.*

*Bonauent.
Beati in cœlo
audire
possunt.*

post Ascensionem in cœlū, licet Euangeliiū nihil dicat: tamen certum etiā est, ibi posse non solum Christum, verum etiam alios Beatos exercere hunc actum. Superuacanea enim esset ibi vox, si non posset esse auditus. Et ita Sancti supra citati vtrūquē simul affirmant, & ex eisdem scripturis colligunt.

Obiectio.

D. Thom.

Occurrit autem hic specialis difficultas similis illi, quæ de visu tractata est. Nam, licet ibi sit obiectum, auditus, vox, & facultas, deest tamen medium, per quod deferatur sonus, quia nullus est aer extrinsecus inter corpora Beatorum interiectus. Quā difficultatem attingit D. Thom. in. 2. d. 2. q. 2. art. 2. ad. 5. & dupliciter respondet. Primo, deferri vocem aut auditum per cōfractiōnem, & commotionem cœli empyrei. Quæ responsio mihi nec satisfacit, nec necessaria videtur. Ratio prioris partis est, quia suppono corpus Christi, & aliorum Beatorū esse supra conuexum cœli empyrei: multum ergo distat os, & auditus Beati ā superficie cœli empyrei, quomodo ergo potest moueri, vel confrangi lingua, & voce Beati. Quod si quis contendat corpora Beata nō esse hoc modo supra cœlum empyreum, sed intra illud: In primis hoc est contra ipsum D. Thomam, ut infra videbimus. Deinde, licet concedamus, aliquando posse corpus Beatum esse hoc modo intra cœlum, quis autem negabit posse suo arbitrio ascendere supra conuexum vltimi cœli, & ibi loqui, & audire. Præterea, etiam dum corpus beatum est intra cœlū, non est necessaria illa commotio, & cōfractio cœli empyrei, nec consentanea naturæ eius. Non enim est minus perfectum, quam alij cœli, qui solidiores esse videntur, quam ut possint tam facile cōfringi, & commoueri. Quod verò non sit necessaria, patet. Quia nec ad formandam vocem (ut supra ostensum est) neque ad deferendas species intentionales: quia hæc deferri possunt sine reali sono, atque adeo sine reali cōmotione medij. Hæc igitur est secunda responsio D. Thomæ, scilicet, species soni deferri secundum esse spirituale tantum, & ideo nō esse necessaria commotionē medij. Sed adhuc superest difficultas, quia saltē est necessarium medium, quod nullum est, quando corpora Beatorum sunt supra Cœlū. Responderi tamen potest, nunquam corpora beata ita esse supra cœlum, quin aliqua ex

Species soni sine medio ad aures beatorū in cœlo deferri quomodo possint.

A parte contingant cœlum, & ideo illo mediante posse species soni ad auditum deferri. In hoc enim differt sonus ā luce, vel colore, quod non necessariō multiplicat species per lineam rectam, sed quacunque alia ratione. Et hic modus non est impossibilis. Secundo verò, & facilius respōdetur (sicut de visu diximus) posse Beatum imprimere speciem suæ vocis in auditum distantē immediate, nihil operando circa medium, vbi eadem proportionē applicari possunt omnia, quæ de visu diximus. Hinc verò colligi potest, quauis possit Christus in cœlo habere actum huius sensus: non tamē esse necessariū ut semper sit in aliquo actu eius, nec determinatē, nec vagē cum nō sit necesse, ut vel ipse, vel alij semper loquantur, aut canant. Nec tamen idem omnino est de sensu visus. Quia obiecta visus non pendent ex aliqua actuali actione libera: sed sunt res permanentes, & stabiles, quæ semper sunt sufficienter applicatæ, vnde ex parte obiectōrū semper esse potest actualis visio, quauis ex libertate Beati id non sit simpliciter necessarium. Est autem verisimilius semper esse in aliquo actu videndi, aut ipsum corpus Christi, aut alia, beatitudinis consortia.

Corpora beatorū in cœlo semper sunt in actu videndi, sed non audiendi.

B Tertio de odoratu, Bonauentura supra negat, esse in corpore glorioso actum eius sensus. Sed non video quo fundamento. Est enim res perfacilis, applicando omnia, quæ diximus. Nam etiam operatio huius sensus exerceri potest sine alteratione materiali corporis sentientis, & alioqui obiectum nō deerit etiam in cœlo. Cur enim odorum suauitas ibi deficiet? Vnde in lib. de spiritu, & anima, cap. 58. Augustin. seu autor eius, loquēs de Beato ait. *Nec dici potest quātam habeat in gustu voluptatem, quātam in sapore iucunditatem, quātam in odore suauitatē.* Verum est, sensum ab Augustino intentum magis videri metaphoricum, quam proprium: vtroque tamen modo vera est sententia, quam statim aliorum Patrum testimoniis cōfirmabo. Quin potius (ut verisimile censeo) ipsa etiam Beatorum corpora suauissimum odorem emittent. Habebunt enim intestina plena humoribus, & aere, optimis qualitatibus, & odoriferis affectis. Hæc enim perfectio maximē decet illum statum, sicut ē contrariō corpora damnatorum erunt fætida. Neq; in explicando modo, quo huiusmodi obiectum

Bonauent. Beati in cœlo olfactum exercere possunt.

Aug.

Obiectio.

im-

Responsio.

immutabit offactum, occurrit noua aliqua difficultas. Solum posset quis obijcere. Quia operatio huius sensus non videtur admodum necessaria in corpore immortali, cum ex natura sua non sit ita spiritalis sicut operatio visus, & auditus, neque ordinetur ad perfectionem animæ secundum se, sed ad conseruationem vitæ. Propter quod in brutis hic sensus maximè viget, ergo vbi non erit vita animalis, non erit necessaria operatio eius. Respondetur, in his actibus non tantum esse considerandam vtilitatem ad alios fines extrinsecos: sed perfectionem, quam per se afferunt. Si enim ex se decens est, & aliàs non repugnat corpori incorruptibili, etiam si illi non sit necessaria ad eius conseruationem, vel alios fines, propter ipsam naturæ perfectionem expeti potest. Maximè quia hoc actu excitari solet animus ad Dei laudem, & internam deuotionem, quæ vtilitas esse poterit in Beatis, quanuis ea simpliciter nõ indigeat. Et hinc eadem colligitur potuisse Christum illis quadraginta diebus ante ascensionem exercere actum huius sensus circa hæc inferiora corpora odorifera, quia erant obiecta proportionata, & immutare olfactum possunt sine materiali alteratione. Tamen propter excellentiam corporis beati, & perfectum dominium, quod in suas actiones habet, non exercebat hunc actum nisi circa perfecta obiecta, & decentia, neque ab alijs speciem accipiebat.

Quarto de gustu, & tactu maior est difficultas, cum hi sensus non videantur sine alteratione materiali immutari. Nihilominus probabilius est, etiam hos sensus habere actus suos in corpore glorioso. Quæ est aperta sententia Anselmi, libro de similitudinibus, cap. 57. vbi cum dixisset, *Totos Beatos inenarrabili suauitatis abundantia esse replendos*, subdit, *Quid dixit totos? oculi, aures, nares, os, manus, guttur, cor, iecur, &c. mirabili delectationis, & dulcedinis sensu replebuntur*. Et Laurentius Iustinianus lib. de disciplina, & perfectione monast. conuers. cap. 23. Caro (inquit) spiritualis effecta per omnes sensus suos multimodis exuberabit delectus delectabitur oculus in amabilis Redemptoris aspectu, cum videbit Regem in decore suo gloria ornatum, ac diademate redimitum, quo coronauit eum mater sua. Melodica cantica cinium supernorum non mediocriter mulcebunt

A auditum: flagrans quoque suauitas celestium odoramentorum mira liquefactione resperget odoratum indicibilis etiam dulcedo omnium delectabilium melis sua quadam, & iucunda satietate oris saginabit palatum: ipse demum tactus sibi congruis abundabit delictus, quas experti narrant. Fas etenim non est, vt in illa colorum gloria quidquid vacet à Dei laude: quin potius iustum, vt cuncta corporis membra suis proprio modo offerant conditorem, quatenus, sicut ab ipso sumpsere principium, ita & in illo deducant suæ beatitudinis finem vt sit Deus omnia in omnibus. Idem colligi potest ex Prospero libro primo de vita contempl. cap. 4. vbi dicit, omnia bona, quæ in humana natura peccatum corruperat, reparanda esse in melius, id est, intellectus sine errore, memoria sine obliuione, cogitatio sine peruagatione, charitas sine simulatione, sensus sine offensione, saturitas sine fastidio, & tota sanitas sine morbo. Ex quorum Patrum verbis, ac sententiis variæ etiam coniecturæ colligi possunt, quæ generaliter probant de omnibus sensibus. Solum superest, vt ostendamus in his duobus, scilicet gustu, & tactu nihil esse speciale, propter quod eorum actus corpori glorioso repugnet. Nā in primis nõ est repugnātia ex parte materialis immutationis seu alterationis. Quia hæc non est per se necessaria ad actus horum sensuum. Nam licet naturaliter semper sit cōiuncta cum intentionali immutatione: tamen re ipsa est diuersa, vnde facile possunt separari in subiecto, quod est capax vnus, & non alterius, quale est corpus gloriosum. Nam si calor, & species intentionales caloris sunt qualitates realiter distinctæ, cur non poterit corpus gloriosum alteram sine altera recipere? Quandoquidem est capax vnus, & non alterius, & illæ non habent ordinem inter se, sed tantum concomitantiam respectu corporis passibilis. Et quoad hoc eadem ratio est de gustu. Deinde quod non desit obiectum, in tactu quidem est manifestum. Nam in primis Christus ante Ascensionem dicebat, *Palpate, & videte*, sicut ergo ipse tangebatur, & tactu percipiebatur, ita etiam & tangebatur: poterat ergo, illa corpora tactu percipere, vtpotè obiecta tangibilia: & ex alio capite non est repugnantia, vt ostensum est. Post Ascensionem verò similis ratio locum habet. Nam etiam corpora gloriosa poterunt se tangere: poterit ergo

Prosper.

Luc. 24.

Gustus, & tactus in corpore glorioso suas sensationes exercent.

Anselm. Lau. iust.

ergo vnum optimam dispositionem alterius percipere. Magna enim imperfectio videretur, si illa corpora se tangendo, nihil sentirent, ac si essent inanimata. De gustu verò (si loquamur de Christo, eo tempore, quo cum Apostolis versabatur, & cibum sumpsit) nullum est incommodum, quod sicut tunc verè comedeat, ita etiam verè perciperet cibi saporem, & gustum, absq; alteratione materiali, vel alia imperfectio- ne beatitudini repugnante. Si autè sit sermo de tempore post Ascensionem, diffici- lius est, in cælo obiectum gustus inuenire. Propter quod Bonaventura suprà, hunc actum negat esse in Beatis. Sed nō est Deo difficile, facere, vt aliquis sapidus humor sit intra organum gustus, qui sensum illum possit intentionaliter afficere, vt Diuus Thomas dixit.

Dices, Ergo esse poterit in corpore glo- rioso delectatio ex tactu & gustu proue- niens: consequens autem videtur inconue- niens. Quia huiusmodi delectatio indecens esse videtur, nec est finis actionis rectæ: sed potius est propter actionem, ibi autem ta- lis delectatio, non est necessaria propter aliquam actionem, neq; propter se est ex- petenda, quia hoc non est rationi consen- taneum. Vnde diuus Thomas quarto con- tra Gentes cap. 8, simili ferè discursu con- cludit, in corporibus gloriosis non esse fu- turas delectationes venereorum, & omnes rationes, quas ibi adducit, æque videntur procedere de omni delectatione tactus, & gustus. Respondetur delectationes horum sensuum honestissimas, ac decentissimas non repugnare corpori glorioso, neque esse præter rationem, sed potius ad modum rationi consentaneas, quia non propter se experientur: sed vt omnibus modis magis glorificetur Deus, vt rectè Laurentius Iu- stinianus loco supra citato indicauit. De quibus etiam intelligi possunt, quæ ex Na- zianzeno, & Anathasio supra retulimus, & quod nomine Augustin. dicitur lib. de spiritu, & anima. c. 64. *Ibi erunt bona corpo- ris, & anime, qualia oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec cor hominis cogitauit. Quid enim amas caro mea? quid desideras anima mea? Ibi est, quidquid amatis: ibi est, quidquid de- sideratis. Si delectat pulcritudo, fulgebunt iu- sti sicut sol: si qualibet munda voluptas, torren- te voluptatis deitatis sue potabit eos Dominus.* Quæ ferè verba transcripsit Anselm. in

A profologio cap. 25. Vnde in lib. de similitu- dinibus, cap. 48. 55. & 57. pulcritudinem, & voluptatem corporis p. nit inter partes beatitudinis quando talia sunt, vt in eis, vel ex eis nulla Dei offensio contrahi possit. Denique potest hoc à contrario confirma- ri. Nam damnati post resurrectionem sen- su tactus percipient sensibilem ignem, ex quo, dolore sensibili afficientur, ergo cor- pus gloriosum multo magis percipere po- terit aliquod obiectum, quod purissimam aliquam voluptatē parere possit. Si enim in damnato omnes sensus pœna torquen- tur: cur non magis in beato voluptate per- fundentur? D. Thom. igitur dicto lib. 4. cō- tra Gentes: loquitur de materialibus dele- ctationibus ciborum, aut venereorum, quæ vel non decent, vel non spectant ad statum beatorum. Vltimo ex his constat, esse in corpore Christi glorioso spiritus vitales, & animales. Quia hi necessarij sunt ad opera- tiones sensuum, & vitales motus exercē- dos. Erunt autem hi spiritus in corpore glo- rioso incorruptibiles, vt patebit ex disputa- tione sequenti. Quia in illis corporibus non est futura alteratio, ijdem ergo spiritus semper permanebunt, & per diuersas cor- poris partes virtute animæ vtrò, citroque discurrent.

DISPUTATIO XLVIII.

In quinque sectiones
distributa.

C De supernaturali perfectione corporis
Christi post resurrectionem.

I N superiori disputatione explicuimus naturalem perfectionem, quam Christi corpus habet in gloria, & obiter attigi- mus nonnullas perfectiones supernatura- les, præsertim ex ijs, quæ pertinent ad actus secundos sensuum externorum, vel internorum, quæ ad animam potius spe- ctant. Quanuis, quia per corpus exercen- tur, simul cum facultatibus corporis com- putentur, & explicentur. Superest igitur, vt dicamus de perfectionibus supernatu- ralibus, quæ sunt in corpore Christi per modum actus primi, seu bonæ dispositio- nis superantis naturā, seu per modum ap- titudinis ad motum aliquem corporis, vel

modum aliquem existendi, vel agendi corporis supernaturalem. In qua re primum inquirendum in communi est, an data sit corpori Christi huiusmodi perfectio. Deinde in particulari qualis, & quoduplex sit. De qua re tractare solent Theologi in. 4. d. 44. & 49. nos autem hoc loco eam expediendam censuimus. Primò, quia nō est in animo post tractatum de sacramentis instituere disputationem de quatuor nouissimis, quam Theologi in fine Quarti tractare solent. Quia omnia, quæ eò loci dicuntur, pertinent vel ad materiam de beatitudine, vel ad materiam de pœnis peccatorum, quæ sufficiēter in. 1. p. & in. 1. 2. traduntur. Præterea, quæ de purgatorio, & suffragiis mortuorum in. 4. tomo huius. 3. p. dicenda nobis sunt, & quæ in fine huius de secundo Christi aduentu ad iudicium differemus. Deinde quia corpus Christi domini gloriosum primum exemplar est omnium harum perfectionum, quæ, si in ipso recte explicantur, facile poterunt cæteris omnibus accommodari.

SECTIO PRIMA.

Virum corpus Christi post resurrectionem, aliquam supernaturalem perfectionem, seu dispositionem habuerit.

QUod resurgentium corpora futura sint altiori, ac perfectiori modo perfecta, ac disposita, quæ sint hæc nostra, tam fuit semper constans, ut inde sumpserint aliqui hæretici occasionem negandi veritatem materialium corporū in hominibus resurgentibus, ut Euthychius qui (ut refert Greg. 24. Moral. cap. 29.) negavit, corpus humanum post resurrectionē futurum esse carneum, & ante ipsum Origenes ut refert Epiphanius ex Methodio hæresi. 64. & in epistola ad Ioannem Ierosolimitanum, quæ est. 60. inter epistolas Hieronymi, & Hieronymus epist. 61. aduersus eundem Ioannem, & Isidorus lib. de doctrina & fide. c. 6. & Theophil. 1. ad Corin. 15. Qui sumpserunt occasionem errandi ex quibusdam locis Pauli prauè intellectis, ut est illud, *Seminatur corpus animale, surget autem spirituale*: & illud, *Caro, & sanguis regnum Dei non possidebunt*: quæ in superiori-

Abus tractata sunt, & in sequentibus ad veritatem catholicam confirmandā illis vtemur. Addi etiam potest ratio in horum fauorem, quia non potest, seruata corporis natura, conditiones naturæ cōtrarias idem corpus suscipere: sed corpus gloriosum ita erit supernaturaliter perfectum, ut habeat conditiones cōtrarias nostro corpori, quales sunt esse spirituale, esse incorruptibile, esse perspicuum, esse penetrabile, & similes, erit ergo alterius naturæ. Non constat autem, an isti hæretici posuerint hanc corporis diuersitatem in ipsa materia, ut scilicet putauerint, corpus Christi post resurrectionem non habuisse substantiam suā ex materia hac generabilium, & corruptibilium: sed ex alia cœlesti, aut certè ex nulla materia, quæ propriæ quantitatī subiaceret. An vero solum in accidentibus, & dispositionibus materialibus hanc diuersitatem constituerint: hoc (inquam) mihi non constat, neque ipsi fortasse explicarunt, aut intellexerunt.

B Alij verò hæretici, ut veram corporis naturam post resurrectionē seruādam esse tuerentur, nullā aliam perfectionem, quam omnino materialem, & naturalem illi tribuebāt, neque aliud felicitatis, aut voluptatis genus, quam quod ex rebus corruptibilibus, earumque naturali usu, & alteratione confurgit. Ita refert Dionysius cap. 7. Eccles. Hierar. par. 1. eundemque errorem tribuit Cherinto Dionysius Alexan. apud Eusebium lib. 3. Histor. cap. 22. alijs. 38. & Nicephor. lib. 1. c. 14. & Aug. hæresi. 8. & Isidor. lib. de doctrina, & fide. c. 24. Posset etiam recenseri hoc loco error Chiliastarum, distinguētium duplicem resurrectionem, primam per mille annos duraturam in terrenis, ac temporalibus voluptatibus, quibus Sancti cū Christo gaudebunt, postquam futura sit alia cœlestior, atque diuinior perpetuò duratura. Nā ex hoc errore sequitur, corpus Christi adhuc esse in priori dispositione imperfecta, quasi expectans tempus illud primæ resurrectionis. Sed non est huius loci hæc persequi, tractanda enim sunt disp. 50. sect. 8.

Dicendum ergo est, corpus Christi Domini in resurrectione sua ornatum fuisse varijs donis, & qualitatibus supernaturalibus, præsertim illis quatuor, quæ ab omnibus catholicis agnoscuntur, claritate, impassibilitate, agilitate, & corporis subtilitate.

Dionys.
Euseb.
Nicephoro

Aug.

Donis supernaturalia
corporis
Christi resurgentis
qualia.

Greg. Pap.

Epiphanius.

Hieronymus.

Isidorus.

Theophilus.

1. Cor. 15.

Matth. 22. tilitate. Hæc assertio est certa secundū fidem, quæ in primis in genere probari potest illis verbis Christi. In resurrectione neque nubent, neque nubentur: sed erant sicut Angeli Dei in cælo. Quibus quoque consentanea sunt illa Pauli, *seminatur corpus animale, surget autem spirituale*. Huiusmodi enim cōditio non est corpori hominis naturalis: est ergo habiturum hoc corpus statum alium, ac perfectionem, naturam superantem. Supponimus autem, quidquid perfectionis in scriptura dicitur de corporibus resurgētiū, maxime in Christi corpore verificatum iri. Nam summa laus aliorum corporum est, quod sint reformanda & configuranda corpori claritatis Christi, ut dicitur ad Philippenses tertio.

Dos claritas in corporibus beatorum. Secundo sigillatim colliguntur hæc proprietates ex scriptura. Nam de claritate sunt expressa prædicta verba Pauli ad Phil. 3. *Reformauit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis sue*. Quam claritatem, nomine gloriæ, intelligitur significasse Paul. 1. ad Cor. 15. cum dixit, *seminatur in ignobilitate, surget in gloria*. Nā de hac gloria præmiserat idem Apostolus. *Alia quidem cælestium corporum gloria: alia terrestrium: alia charitas solis: alia claritas lunæ: alia claritas stellarum*. Stella enim differt ab stella in claritate, sic & resurrectio mortuorum. Tribuit ergo Paulus claritatem corporibus resurgētiū, diuersam tamen, pro diuersitate meritorum, & operum. Vnde eleganter Aug. epist. 146. ad Consentium, tractans illa verba Pauli, *seminatur corpus animale, surget spirituale* (inquit) *in his verbis Apostoli, nunquid fas est putare, melius corpora nostra resurrectione, quam Christi, cum de illo sit propositum exemplum, quod fideliter intendere, & per eius gratiam sperare debeamus?* Et cætera quæ eleganter prosequitur Aug. seu autor lib. de cognitione veræ vitæ. c. 46. Vbi de eadem claritate intelligēs verba Christi Matth. 13.

Aug. *Fulgebunt iusti, sicut sol*, inquit, quomodo Paulus eos stellis comparet. Et respondet, quemlibet, vel minimum beatum fore lucidum ut solem, Paulum verò ad eorū varios gradus explicandos vsum fuisse comparatione stellarum. Quia in hac claritate tantū quisque ab alio pro meritis differt, quantum stella ab stella: corpus autem Christi tantum in hac claritate omnia excelsit, quantum creator creaturas excelsit. Eundem locū tractans Aug. ferm. 143. de tempore, videtis

Aug. *Matth. 13.* *Clauitas in corpore Christi gloriosa quanta.* (inquit) quia promissa est sanctorum corporibus claritas & diuersa species claritatis, quia diuersa sunt merita charitatis. Et eodē modo intellexit hunc locum Hieron. Amos. 5. & Theodor. 1. ad Corint. 15. & ibi Ambros. & optime Ansel. His vero testimonijs adiungi potest, illud Dan. 12. *Multi de ijs, qui dormiunt in terra puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium*. Qui autem dormiti fuerint, fulgebunt tanquam splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos tanquam stella in perpetuas æternitates. Nam hoc loco sermo est de splendore, & claritate corporū in qua dicit Daniel fore diuersam resurrectionem bonorū a malorum resurrectione, ut ibi notant expositores, & Hieronym. epistol. 103. ad Paulinum, & Clemens. lib. 1. constit. c. 6. aliās. 8. Ruffinus in expositione Symboli, & Fulgentius libro responsionum ad obiectiones Arianorum, vbi de eadem claritate explicat illud psalmi, *in splendoribus sanctorum*, &c.

Deinde de impassibilitate, & immortalitate varia sunt, atque expressa scripturæ testimonia. Nā in primis de Christo dixit Paul. ad Rom. 6. *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra nō dominabitur*. Quibus verbis docuit, ad vitam immortalem resurrexisse. Et idem Christus de se dixit Luc. 24. *Nonne oportuit pati Christum, & resurgere a mortuis, & ita intrare in gloriam suam?* quæ æterna sane & immortalis est. Vnde generaliter de omnibus dixit Christus Matth. 25. *Surget in vitam æternam*. Et idēo vniuersaliter, ait Paulus, *seminatur in corruptione, surgēt in incorruptione*: & infra, *Caro, & sanguis regnū Dei possidere non possunt*. Et explicās quid nomine carnis & sanguinis intelligat, subdit, *Neque corruptio in corruptelam possidebit, ut non intelligatur excludi a regno Dei substantia carnis, & sanguinis: sed mortalitas*. Quapropter subdit inferior, *oportet, corruptibile hoc induere incorruptionē, & mortale hoc induere immortalitatem*. Quod autem hæc immortalitas futura sit cum omnimoda impassibilitate, optimè explicuit Ioann. Apoc. 7. dicens. *Non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque ullus aestus. Quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos*: Et ca. 22. *Absorbet Deus omnē lacrymā ab oculis eorū, & mors ultra nō erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quæ prima abierūt*. Quæ omnia ferē eisdem verbis promiserat Deus per

Hieron.
Theodorēt.
Ambros.
Ansel.
Dan. 12.

Hieron.
Clem. Pap.
Ruffin.
Fulgent.

Psal.

Dos impassibilitatis in corpore Christi gloriosa.
Rom. 6.
Luc. 24.

Matth. 25.

2. Cor. 15.

per Isaiam, cap. 25. & 49. ut ibi notarunt A Cyril. Hieronym. Theodoretus.

Isai. 25. & 49. Præterea de agilitate sunt etiam nō ob-
cura scripturæ testimonia. Paulus enim. 1.
Cyril. ad Corint. 15. ait *Seminatur in infirmitate,*
Hieron. *surget in virtute: seminatur corpus animale, sur-*
Theod. *get spirituale.* Et ex utroque verbo potest
Dos agilitas in corpo-
re Christi re-
surgentis.
1. Cor. 15.

colligi hæc agilitas. Nam sicut spiritus fa-
cillimè ab vno in alium locum trāsfit: ita &
spirituale corp⁹. Quod propterea etiā dici
potest, *surget in virtute*, qua sine vlla diffi-
cultate, aut defatigatione possit, quo vo-
luerit, se mouere. De quo rectè intelligitur
illud Is. 40. *Qui sperant in domino, mutabunt*
Isai. 40. *fortitudinem, assumēt pennas sicut aquila, cur-*
rent, & non laborabunt, ambulabunt, & non
deficient. Quauis enim hæc verba de tem-
pore huius vitæ suo modo intelligi possint,
optimè verò de corporibus resurgentium
explicantur ab Aug. epist. 79. ad Ilychiū,
& Hilario Psal. 138. circa illa verba, *si sum-*
sero pennas meas diluculo, quæ de Christo
Psal. 238. intelligit, *Qui cum sumpsit pennas suas in re-*
surrectione, tam corpore nō grauatur: & infra
dicit, pennas has pertinere ad demutationē
terrenorū corporum in spirituales naturam:
& postea subdit, *Meminit & alibi dicens, cū*
de spiritualium indefessa iam aternitate tra-
ctaret, pennigerabunt tanquam aquila, naturā
euolandi in cælum in resurrectionis demuta-
tione sumpturi. Atque de eadem dote opti-
mè intelliguntur verba Malach. 4. *Et orie-*
Malac. 40. *tur sol iustitiæ vobis timētibus in nomen meū,*
Sep. 3. *& sanitas in pennis eius, & egrediemini, &*
salietis vt vituli. Deniq; Sapient. 3. de Bea-
tis dicitur, *Eulgebunt iusti: & tanquam scin-*
tilla in arundinetis discurrent. Quibus verbis
claritatis & agilitatis donum aperte signi-
ficatur, vt notauit Innocen. 3. lib. 4. de my-
sterijs Missæ, cap. 12.

De subtilitate verò non est locus ita ex-
pressus in scriptura. Res autē, quæ illa voce
significatur, satis indicata est. Vt enim alio-
rum expositiones relinquamus, per subti-
litatē corporis intelligimus vim se mouen-
di, & quocunq; ingrediendi, vel egrediendi
absque alterius corporis impedimēto, sicut
Christus egressus est clauso sepulcro, & in-
gressus ad discipulos ianuis clausis. Hæc
ergo proprietas indicatur à Paulo illis ver-
bis. 1. ad Corint. 15. *Seminatur corpus anima-*
le, *resurget autem spirituale.* Hæc enim est
3. Cor. 15. propria spiritus conditio. Velocitas nam-
quē, & agilitas quodammodo potest esse

corporibus communis: transire autem abs-
quē impedimento corporis, proprium est
spiritus. Item aliæ proprietates iam fuerāt
à Paulo in aliis particulis expressæ. Ergo,
cū in hac particula aliquid peculiare ad-
dere videatur, non potest commodius, quā
de hac proprietate explicari, vt etiā Chry-
sostomus, & Theophil. ibi indicarunt, &
expressius Damasc. lib. 4. de fide, cap. 28.
Vbi, licet sub illa proprietate corporis spi-
ritualis intelligat etiam includi alias, præ-
sertim quòd sit impassibile, & infatigabi-
le: tamen expresse exponit, corpus spiri-
tuale, hoc est, subtile. Hoc enim significat spiri-
tuale, quale post resurrectionem corpus Domi-
nicrat, cum per ianuas clausas transiuit. Et
eodem modo explicat spiritualia corpora
resurgentium Anastasius Episcopus An-
tiochen. lib. 5. de resurrectione.

Tertio probatur assertio posita ex Patri-
bus. Nam præter citatos, cum exposuimus
loca scripturæ, Aug. 13. de Ciuitate, cap. 18.
latè explicat dotem agilitatis, & lib. 20. c.
18. præter hanc explicat dotem immor-
talitatis, & in Enchirid. cap. 90. & lib. 23.
de ciuitate, cap. vltimo, & clarius dicto lib.
de cognitione veræ vitæ, cap. 45. & de spi-
ritu, & anima, cap. 64. cæteras ponit pro-
prietates. Quas etiam rectè attigit Greg. li.
14. Moral. cap. 29. aliàs. 31. & libro. 18.
capite. 27. aliàs. 31. & in expositione sep-
timi psalmi pœnitentiæ in fine, Lactant.
lib. 7. Diuin. insti. c. 26. Cyrillus etiam Ie-
rosolym. ca. 18. *Resurgit (inquit) hoc corpus:*

sed non tale manebit, verum erit æternum, &
non amplius cibis opus habebit, neque scalis
*ad ascensum. Fiet enim spiritale & splende-
bit, vt sol.* Vbi duas proprietates subtilitatis, &
agilitatis vno verbo, spiritualis corporis,
quod sine impedimento moueri potest, cō-
plexus est. Latius hæc explicuit Anselm.
lib. de similitudinibus, cap. 48. & sequen-
tibus, vbi quatuordecim ponit partes bea-
titudinis: quarum vna est pulcritudo, ad
quam corporis claritas pertinet: alia est
agilitas, ad quā reuocatur fortitudo: alia est
sanitas, & lōgæuitas, quæ ad impassibilitatē
pertinet: alia est libertas, ad quam pertinet
(vt ipse exponit cap. 53.) vt nihil obstat,
vel impediatur, aut nos cōstringatur, quæ perti-
nent ad dotē subtilitatis, vt eodem cap. 54.
latè exponit, & exemplo Christi cōfirmat.
Reliquæ verò partes, quas ibi numerat, ma-
gis ad animum, quā ad corpus pertinent.

Eadem

Chrysost.
Theo.

Damasc.

Ana. Ant.

Aug.

Greg. Papa.

Lactant.

Cyr. Ierosol.

Ansel.

Lan. Iust.
Вотanen.
Hug. Vic.

Eadem prosequitur in prologo cap. 25. fere eisdem verbis, & Laurentius Iustinian. lib. de perfectione monastica conuersat. cap. 23. & lib. de triumphali Christi agone cap. 26. Bonauent. in breuiloquio. p. 7. cap. 7. Hugo Victorinus lib. 1. de anima, cap. 17. & lib. 4. cap. 14. 15. & 16.

D. Thom.

Aug.

Quarto possumus rationem reddere huius assertionis ex D. Thom. 1. 2. q. 4. art. 6. Quia ad perfectam animæ beatitudinem necessaria est hæc corporis perfectio. Nā (vt ait Aug. 12. Gen. ad litteram, cap. 35.) si tale sit corpus, cuius sit difficilis, & grauis administratio, auertetur mens ab illa visione summi Cæli, & ideo oportet, vt corpus fiat spirituale, vt anima angelis coequata perfectum habeat naturæ suæ modum, obediens, & imperans tam ineffabili facilitate, vt sit ei gloriæ, quod sarcina fuit. Quæ ratio in primis non probat de dote claritatis, nec de dote subtilitatis vt à nobis explicata est. Constat enim, quauis corpus non esset lucidum, neque potens ad penetrandum alia corpora, potuisse nullam pati difficultatem, neque animā a visione Dei distrahere, aut retardare. Deinde non est intelligenda hæc ratio, etiam ad alias dotes applicata, ac si illa corporis dispositio, vel facilitas fuerit simpliciter necessaria ad perfectam Dei visionem, vt videre licet in Christi anima, quæ mortali corpori coniuncta, perfecta Dei visione fruebatur. Ratio est, quia illa visio ita rapit mentem, & lumen gloriæ, ac diuina essentia tantam necessitatem inferunt animæ, vt si ijs perfectionibus semel afficiatur, nulla possit corporis molestia, vel afflictione distrahi, aut retardari. Intellegenda ergo est hæc ratio de quadam proportionem magis congruente, & quodammodo connaturali. Nam anima coniuncta corpori corruptibili, ex natura rei ab illo pendet in suis operationibus, & ideo ex natura rei repugnat animæ sic coniunctæ ita eleuari ad actiones mentis, vt nullo modo possit difficultate corporis impediri. Quare ille status animæ ita perfectus quasi natura sua postulat altiore statum corporis: requirit ergo corpus spirituale, non natura, sed potestate. Et hinc consequenter fit, vt cum immortalitate, & agilitate simul habeat subtilitatem. Tum quia hæc est proprietas spiritus, quam consequenter participat corpus, cum spirituale fit: tum etiam quia quodammodo includitur in perfecta agilitate. Quia sicut velocior est motus,

Dotes gloriæ
in corpore
beatorum
necessariæ
quomodo.

A quando medium minus resistit, si cætera sunt paria: ita perfectior erit corporis agilitas, si per omnia corpora sine vlla resistantia possit percurrere. Tum denique, quia quodlibet impedimentum, vel resistantia quandam ingerit difficultatem, & priuat quodammodo perfectam libertatem, & dominio. Igitur hæc etiam proprietas pertinet ad perfectam corporis dispositionem in ordine ad omnimodam animæ independentiam in omnibus suis actibus, ac motibus, ac si in corpore non existeret. At verò de claritate alia ratio reddenda est ex eodem D. Thoma cū Aug. epist. 56. ad Dioscorum. Hæc enim proprietas (vt D. Thomæ verbis vtamur) nō est requisita, vt dispositio antecedens ad conuenientem animæ statum in ordine ad suas operationes, sed est veluti dispositio consequens. Nam quia anima beata perfecto spirituali lumine plena est, ideo ex illo veluti redundat in corpus lumen, & claritas illi proportionata. An verò hæc redundantia sit per efficiētiam, seu emanationem physicam: vel solum secundum quandam congruentiam, & conuenientem dispositionem, dicemus seque.

Aug.
D. Thom.

Et ex hac ratione colligi potest, non solum perfectiones has esse cōuenientes corpori glorioso (vt explicatum est) sed etiā esse sufficientes, neque alias requiri, quæ ad has non possint facile reuocari. Corporis enim perfectio considerari potest, vel per se tanquam bona dispositio in ordine ad esse, seu vt conueniens ornamentum ipsius corporis, & ad hoc ordinatur claritas, quæ pulcritudinē corporis illustrat, & consummat, estque veluti decentissimum corporis gloriosi indumentum. Huc etiā pertinet immortalitas, quatenus includit sanitatem integram, & optimam corporis dispositionem ad illius conseruationem sufficientem, additque vim quandam, quæ hæc sanitas, & dispositio integra, atque illæsa conseruetur. Quod explicari etiā hoc modo potest. Quia oportuit corpora gloriosa eleuari ad supremas perfectiones corporū, vt talia sunt: sed in corporibus magna imperfectio est corruptio, & ideo corpora celestia censentur habere in eo ordine supremum quendam gradum, quia sunt incorruptibilia. Inter qualitates etiam corporū lux perfectissima, & purissima censetur, oportet ergo, vt beata corpora in vtraque harum perfectionum emineant. Rursus

Præter quæ
duo dotes
gloriæ nulla
alia in cor-
poribus bea-
torum perfe-
ctio necessa-
ria.

potest

potest desiderari corporis perfectio in ordine ad animæ functiones. Et ad hoc partim deseruit impassibilitas, quatenus operatio sequitur esse, partim consummatur hæc perfectio per dotem agilitatis, & subtilitatis, quatenus anima vitur corpore ut organo suo, & instrumento, qui usus perficitur per hæc dona, ut optimè, ac sine ullo impedimento fiat.

Obiectio.

Dices, Etiam anima requirit corpus optimè perfectum, ac dispositum, ut omnino illi subijciatur, tanquam formæ suæ: ex hac enim perfecta subiectione oritur alia subiectio perfecta in ordine ad operationes, ut D. Thom. notauit in 4. dis. 44. q. 2. art. 1. q. 1. ergo ad hanc perfectionem requiritur alia dos. Rursus vitur anima corpore ad operationes sensuum, & appetitus sentientis, ergo etiam ad hunc perfectum usum requirit specialem dotem. Ad prior

D. Thom.

Responsio.

rem partem, D. Tho. cicato loco reuocat illam perfectionem in dotem subtilitatis. Nam quia subtile dicitur, quod est penetratium, & facile ad ima usque peruenit, ideo translatum est hoc nomen, *subtile*, ad significandum illud corpus, quod optime substat formæ & perficitur ab ea completissimo modo. Et hoc sequuntur Paludan. Sotus, & alij. Sed reuera hæc perfectio magis videtur, spectare ad dotem impassibilitatis, quatenus (ut diximus) includit perfectam corporis sanitatem, & optimam corporis dispositionem. Quin potius, si accurate distinguamus id, quod pertinet ad naturalem dispositionem corporis, & id quod est supra naturam, & hoc posterius solum nomine dotis significemus, illa perfectio corporis non pertinet addotes, sed supponitur dotibus. Quia ut anima informet corpus, ex natura sua requirit certam dispositionem, unde ut perfecte, ac plene informet, nihil aliud postulat nisi perfectam dispositionem, ac temperamentum. Quin etiam addo, quoad hunc effectum non posse iuari ab aliqua perfectione supernaturali corporis, nisi solum quoad durationem, seu conseruationem. Nam quoad extensionem ex parte corporis non potest crescere hic effectus. Nā si corpus sit benè dispositum naturaliter in omnibus partibus suis, informari potest ab anima in eisdem partibus omnibus, imò necessario informabitur, si naturæ suæ relinquatur. Ergo ex vi talis dispositionis

*Palud.
Sot.*

A est corpus subtile in prædicto sensu, seu penetratium, aut potius penetrabile ab anima: ergo subtilitas in dicto sensu non est dos supernaturalis. Neque etiam potest crescere hic effectus intensiue (ut sic dicā) quia posita in corpore prædicta dispositione anima informat illud, & omnes, ac singulas partes eius, quam perfectissimè informare potest. Neque enim illa informatio, in actu primo intrandi potest, nec remitti: aut suscipere magis, aut minus. Ergo, ut corpus perfectè subijciatur animæ quoad informationem, nulla dos specialis requiritur, nisi in ordine ad durationem, & conseruationem, quam cōfert impassibilitas.

Ad posteriorem partem aliqui docēt, illam corporis habilitatem, ut perfectè seruiat operationibus sensuum, pertineret ad specialem dotem. Et Durand. censet, hanc esse dotem subtilitatis, quod non displicet

*Dur. nō.
Palud.
Sot.*

B

(si attentius res consideretur) hæc corporis perfectio non est distincta à supra enumeratis, nisi fortasse quatenus requirit aliquos habitus vel species sensibiles, seu phantasmata, de quibus nunc nō agimus. Quia potius annumerentur inter animæ perfectiones, & sub gratia, & scientia comprehenduntur, de quibus alibi dictum est. Quod verò præter hæc nulla noua perfectio in corpore requiratur ad prædictas operationes, sic explico. Nam in operationibus sensuum, vel appetitus, tripliciter possumus intelligere concurrere corpus: primo antecedenter, ut remouendo prohibens, vel applicando potentiam, ut v.g. quando aperit oculos, & quando conuertit faciem ad obiectum, & totum id, quod huiusmodi est, fit per mutationem localem, & ideo per dotem agilitatis perfectè seruit corpus hoc modo operationibus sensuum. Secundo concurrat corpus efficiendo ipsam operationem sensus. In quo cōcursu possunt multa cōsiderari, præsertim tria. Primo receptio speciei, & aptitudo organi ad illam. Secundo spirituum vitalium, & animalium subministratio. Tertio effectio, & receptio ipsius operationis vitalis. Quoad primum, ex parte corporis nihil requiritur, præter optimum organi temperamentum, quod ex proprijs, & connaturalibus dispositionibus consurgit. Quia species imprimitur potentiæ sine vlla resistantia, ac per se loquendo actione instantanea, &

Mmm perfe.

perfectiua. Et ideo si organum sit bene dispositum, fiet species omnino perfecta, iuxta naturalem virtutem obiecti. Quoad secundum vero, præter substantialem perfectionem, & naturalem vim agendi ipsorum spirituum, solum conferre potest agilitas, vel subtilitas ut velocissime, & sine impedimento ministrantur. Impassibilitas vero conferret, ut spiritus immutabilis a semper iidem perseverent, ac sine vlla naturalium facultatum lassitudine communicentur. Quoad tertium denique nihil aliud requiritur, quam naturalis perfectio potentiae. Quia positis omnibus alijs requisitis sine vlla difficultate, vel resistentia, atque adeo sine villo corporis impedimento in instanti suam perficit operationem. Ergo, ut corpus perfecte obediat animæ, quoad has operationes, & omnia illa, quæ per se concurrunt, non est necessaria alia dos. Tertio reperitur in his actionibus aliquid consequens, seu resultans ex actione, ut v. g. ex affectu gaudij sequitur aliqua sanguinis motio: vel ex operatione phantasie motio appetitus, & similia. Et in his omnibus etiam corpus perfecte obedit ex vi prædictarum perfectionum. Nam illa operatio, quæ consequitur vel est motus localis & perficitur agilitate: vel est operatio alterius potentiae sensitivæ, & ad hanc sufficient omnia principia, quæ explicata iam sunt.

Obiectio. 1.

Dices, hæc omnia recte procedere de operationibus sensitivis omnino commensuratis naturali virtuti potentiarum, & obiectorum, & de facultate utendi corpore ad illas exercendas, qualis suo modo fuit in Adamo in statu innocentie absque vlla propria dote supernaturali. Fieri autem potest, ut hæc potentie eleuentur ad operandum perfectius, quam naturaliter possint. Ut v. g. visus ad videndum obiectum ultra distantiam connaturalem, vel ad videndum perfectius intensius, quam naturaliter possit, vel fortasse ad videndum aliquod obiectum, quod viribus naturæ non posset, ut lucem intensissimam, vel (si esse potest) aliquod visibile alterius ordinis, vel si phantasia eleuari potest ad concipiendum aliquo modo Deum altiori modo, quam suapte natura posset. Respondetur concedendo, has, vel similes perfectiones esse posse in sensibus beatorum. Tamen, ut corpus in his omnibus perfecte obediat, nullam novam per-

Responsio.

A perfectionem, aut dispositionem requirit: sed solum necessarium est, ut augeatur vis activa, vel obiectorum ad imprimendas species ad maiorem distantiam, & cum maiori perfectione, & sine concomitantia materialis alterationis, vel ex parte animæ, & potentiarum eius, siue per maiorem Dei concursum, & auxilium, siue per habitum, aut qualitatem similem. Quæ omnia (ut dixi) non pertinent ad dotes corporis: sed ad dona animæ. His autem positis, ex parte corporis nulla potest esse resistentia, aut repugnancia, cum non alteretur, neque naturalis eius dispositio villo modo immutetur: ergo ut perfecte subiiciatur spiritui in his operationibus non requiritur alia dos.

Sed inlabis, quia licet ad utendum perfecte corpore in prædictis operationibus non sit necessaria nova perfectio: tamen ad non utendum, id est, ad suspendendum operationes corporis pro arbitrio animi, necessaria est specialis virtus, ut v. g. ad non audiendum, etiam si hæc voces proferantur, & facultas sit expedita, & sic de cæteris sensibus, & de appetitu, ut possit v. g. exercere affectum aliquem sine vlla corporis, vel alicuius humoris commotione. Hæc enim omnia, & similia sunt in potestate Beati. Nam si potest suo arbitrio imprimere species, vel continere influxum (ut supra vidimus) multo magis habebit hoc dominium in proprijs actionibus vitalibus. Respondeo, habere quidem Beatos hanc perfectionem: non tamen ex aliqua corporis dispositione. Quæ enim intelligi potest quæ hunc effectum habeat? cum dispositio corporis eadem semper sit, siue sensus operetur, siue non. Non ergo potest illa esse ratio suspendendi actum, quando C Beatus non operatur. Tota ergo hæc ratio posita est in voluntate, ad quam spectat inferiores potentias mouere, quæ illi subiiciuntur. Fiet autem post resurrectionem, ut omnes illi subiiciantur. Porro hæc subiectio (ut opinor) non fiet per qualitatem aliquam inhaerentem inferiori, aut superiori potentie. Quia neque in inferiori posset impedire actionem, per solam suam presentiam, vel inhaerentiam: alioqui etiam impediret, vel aliquo modo resisteret, quando voluntas imperaret. Neque etiam in superiori conferret ad suspendendam actionem inferioris potentie. Quia hæc suspensio non potest fieri per physicam actionem positivam. Sicut, quod calor ignis suspen-

Obiectio.

Responsio.

Anima beatorum vim ad suspendendum operationes corporis unde habeat.

dat

dat actionem circa passum propinquum, & non resistens, non potest intelligi, fieri per qualitatem aliquam adhaerentem calori, aut per positivam actionem superioris agentis, seclusa naturali resistantia circa idē passum: sed per solam suspensionem divini cōcursus impediri potest. Sic igitur prēdicta potestas erit in Beatis non ex aliqua dote corporis, sed ex virtute animę, cui divinitus datum est, ut influxus in actiones suas sit in ipsius potestate, & voluntate, siue hoc sit, quia Deus alio modo nō concurreret, siue quia sua lege, & voluntate potest hunc ordinem statuere. Nam sicut inter potentias animę, quia in eadē anima radicantur, est quādā naturalis sympathia, ex qua interdum provenit, ut ad actionem unius moveatur alia, vel quoad specificationem, vel quoad exercitium: ita videtur Deū posse sua voluntate constituere hunc ordinē inter potentias, ut inferiores non agant sine consensu voluntatis. Facilius tamen intelligimus, si addamus, Deum interim suspendere cōcursum suum, quia iam ex lege eius non est debitus inferiori potentię, donec superior consentiat.

Perfectiones supernaturales corporum beatiorum naturā perficiunt, non destrunt.

Ultimō tandem ex dictis constat, contra errores, quos adduximus initio huius sectionis, totam hanc supernaturalem perfectionem corporis non destruere naturā eius, sed corrigere potius (ut sic dicam) imperfectiones eius. Nā licet humanum corpus natura sua non sit lucidum: tamen lux ei adiuncta non destruit substantiam, neq; accidentia illi connaturalia. Et simile est de alijs, ut evidentius constabit, dum singulas dotes in specie prosequemur. Propter quod rectē dixit Hieronym. Amos. 5. *Hominē, corruptibile, & infirmū animal, transformandū esse in spirituale, robustū, & incorruptū, mutans gloriā, non naturā.* Quod similiter dixit Anselm. in prolog. c. 25. *Animale corpus surrecturū spirituale potestate, nō natura.* Idemque latius explicuit Augst. in Enchirid. cap. 91. & 1. Retract. c. 17. & alijs locis citatis: & rectē Tertul. lib. de resurrect. carn. cap. 51. explicans illa verba Pauli, *Oportet, corruptibile hoc induere incorruptionem.* Quid (inquit) mortale, nisi caro? Quid corruptibile, nisi sanguis? Et acutē notat, Apostolū addidisse pronomen illud, *hoc*, quasi ad designandū suam propriam carnē. Nam illud pronomen demonstrat rē præsente. *illa ergo eadē caro* (concludit)

A *que patitur corruptionem, incorruptionē induer: non in alia natura, sed in alia conditione, & statu, ut idem latē explicat lib. 5. contra Marcionē. c. 10. Et ex his satisfactum est fundamentis prādictorū errorū.*

SECTIO II.

Quę, & qualis sit claritas corporis Christi.

*L*icet omnes Theologi in. 4. partim. d. 44. partim. d. 49. doceant, omnia corpora gloriosa habitura claritatē aliquam (quia hoc expresse in Scriptura asseritur) non tamē omnes eodem modo illam decleant. Scotus enim. d. 49. q. 15. solum existimat esse certū illa corpora habitura colorem perfectissimū, cum quādā refulgētia, & aptitudine ad se manifestādum. An verō propriā lucē in se hab. ant, ac recipiant, sub dubio relinquit, & solum sub conditione (si id est possibile) affirmat hoc esse sentiendū. Neq; ab ea sententia multū discrepat Durand. d. 44. q. 8. Nam licet simpliciter existimet probabilius, in corporibus beatis esse internam lucem: dicit tamen, etiam posse intelligi, quod sint clara solū quia erūt tersa, ac polita: unde fiet, ut Solis radijs, & aliorū luminarium fulgeāt magna claritate. Sed immeritō hi auctores hanc rē in dubiū reuocarunt. Nam constat ex Scriptura, claritatē, & fulgorē corporis gloriosi fore perfectissimū, & lōge maiore splendore solis, ut omnes Patres interpretantur. Non potest ergo illa claritas consistere in solo nitore, vel puritate coloris. Nequē potest resultare extrinsecus ex Sole, & ex alijs luminaribus.

Scot. Durand.

Dos claritatis in corpore glorioso quid sit.

C Dicendum est ergo primo, hanc claritatem esse internam lucem corporis gloriosi, ac perfectissimā qualitātē ipsi inhaerentem. Probatur primo ratione facta, & fundata in omnibus testimonijs in. 1. sect. adductis. Secundo quia non posset corpus aliter fieri lucidum. Hęc enim denominatio non est extrinseca, ut perse notum est. Etenim hęc qualitas perse datur corpori glorioso nō quidē ad aliquid operandum, sed ut sit formalis perfectio, & pulcritudo eius. Itē quia etiā si corpus gloriosum nullo alio corpore circundetur, ut v. g. extrā cōlū empyreū, est eodem modo lucidum, & corpus Christi, quando ante Ascensionem

Hieron.

Anselm.

Aug. Tertul.

erat in terra circumdatum aëre, in se lucidius, ac fulgentius erat, quā aër, quo circumdabatur. Ergo illa lux non potest esse in corpore circumstante: ergo est in ipsomet corpore glorioso. Respondere quis posset, esse subiectiue in aëre existente intra ipsum corpus gloriosum. Sed licet verum sit esse in illo: nō tamen in solo illo, alias non posset ipsa superficies externa corporis lucida esse, & videri. Præsertim quia sancti Patres non solū dicunt illud corpus esse lucidum: sed etiam esse perspicuum, ac trāsparens, ita, vt omnia eius mēbra, ac viscera externis oculis patere possint. Quod his verbis docuit Greg. lib. 18. in Iob. c. 27. aliās. 31. exponens illa c. 28. *Nō adagnabitur ei aurum, vel vitrum. Quid aliud in auro, vel vitro accipimus, nisi illam supernam patriam, illam beatorum ciuium societatem, quorum corda sibi inuicem & claritate fulgēt, & puritate transluce ntē & infia. Patebit corporalibus oculis ipsa etiam corporis harmonia, sicque vnusquisq; tunc erit conspicibilis alteri, sicut nunc esse non potest conspicibilis sibi.* Eandem sententiā significat Aug. lib. 22. de ciuit. c. vltime, dum inquit. *Omnia membra, & viscera incorruptibilis corporis profutura in laudibus Dei, cuius rei eā subdit causam. Quia omnes illi, qui nunc latent harmonie corporalis numeri, tunc non latebunt intrinsecus.* Et in lib. de cognit. veræ vitæ. c. 45. dicit, corpus illud perspicuitate futurum æquale spiritibus, & Soli. Expressius hoc docuit Lauren. Iustinian. lib. de disciplina & perfect. monasticæ conuersat c. 23. vbi de corpore glorioso hunc in modū eleganter scribit. *Nimia quoq; claritate fulgebit, ita vt solis septies transcendat splendorem: non autem lumine suo intuentiū se reuerberabit aspectum, sed ineffabili quodammodo confortabit, clarificabitq; eritq; tota eius substantia corporis oculis visibilis, adeo vt viscerum, cæterorumq; mēbrorum harmonia Conditoris declaret magisterium admirandū.* Et hoc etiam docuit D. Thom. in. 4. d. 44. q. 2. art. 4. q. 1. præsertim in sol. ad. 2. vbi alij Theologi idem tradunt, quamuis Bonau. Scotus, & Durand. oppositiū sentiant, quorum rationes statim dissoluemus.

Et hac ergo Sanctorum doctrina dico secundō, hanc claritatem futuram esse in omnibus partibus corporis gloriosi, nec solū in extrema superficie, sed in tota profunditate, & in carne, ossibus, ac cæteris

mēbris. Ita D. Tho. supra, quem sequitur Palud. dif. 44. q. 5. Sotus dif. 49. q. 4. art. 8. Richard. art. 4. q. 6. & Maior. q. 19. Supplement. Gab. dif. 44. q. 2. Probat, quia aliqui nō posset totum corpus esse peruium oculis. Illa enim pars interior, quæ lucida non esset, neq; ipsa videri posset, neq; posset vt potē densa, & opaca, ex natura rei esse medium ad videndum alias: non ergo esset totum corpus transparens. Præterea, ratione confirmatur, quia non repugnat, totum corpus perfici hoc modo hac qualitate: decet autem vt omnes eius partes hanc illius gloriam participant.

Sed contra primō, nam repugnat partes valde densas, & natura sua non diaphanas sed opacas intimē penetrari lumine. Est enim lumē natura sua actus diaphani, quatenus diaphanum est, & ideo naturaliter nō recipitur in corpore opaco, nisi in extrema superficie eius quia in illa conuenit cum corpore diaphano: non potest autem forma recipi nisi in proprio suo susceptiuo, ergo. Secundo videtur repugnare, corpus habens colorem simul esse oculis peruium, quia color requirit perspicuum terminatū opacitate corporis, teste Aristotele de sensu, & sens sed in corporibus gloriosis erit color (vt ex supra dictis constat) quia est qualitas maximē connaturalis, & ad pulcritudinem multum necessaria, ergo. Tertiō, quia videtur repugnare, corpus esse peruiū, ac transparens, simulq; lucere: sed corpora Beatorum erunt lucetia nō ergo erunt transparentia. Maior constat experimentō. Nam vt corpus luceat, oportet, vt lux in illo sit aliquo modo terminata, & hac ratione corpus vndique lucidū, quod etiā lucet, non solet esse omnino peruiū oculis: sed impedit potius, ne videatur aliud corpus post illud existens. Deniquē, si corpora gloriosa ita essent omnino transparētia, ac lucida, nō possent videri vt distincta proprijs mēbris, ac figuris: sed confusē viderentur omnes partes sicut videtur Sol, cōsequens autem est magnum incommodum.

Propter has, & similes rationes Bonau. dif. 49. 2. p. artic. 5. q. 1. negat corpora Beatorum fore peruia oculis, sed tantum colore affecta, & splendentia ratione claritatis in vltima superficie receptæ. Idem sentiunt Scotus, & Durandus supra: & alij excitatis authoribus dubij sunt. Sed nulla appa-

1. Obiectio.

Secunda.

Arist.

Tertia.

Quarta.

Bonau.

Scot.
Durand.Corpora
beatorum
transparentia.
Greg. Pap.

Aug.

Lauren. Iustin.

D. Thom.

Bonau.
Scot.
Durand.

apparet hic repugnantia, quæ nos cogat, A
ut à Sanctorum doctrina recedamus, &
hanc perfectionem gloriosis corporibus
denegemus.

Primò enim, quod lux, & color simul
esse possint, non est magna repugnantia.
Nā in primis in extrema superficie illumi-
natur omnia corpora. Deinde vitrum v.g.
viride non solum in superficie, sed intimè
totum perfunditur lumine. Rursus non so-
lum ab extrinseco potest corpus coloratū
illuminari: sed etiam interdum contingit,
corpus coloratum esse intrinsece, & natu-
ra sua lucidum, ut in quibusdam vermibus
experimur. Quo exemplo usus est ad rem
hanc confirmandam Cyril. Ierosolymit.
cat. 18. dicens. *iusti splendent, ut sol, &
tāquam luna, & sicut splendor firmamenti: &
prævidens istam hominum incredulitatē Deus
vermibus parvulis lucidum dedit corpus, ut eo
splenderent, ut ex apparentibus crederetur id,
quod expectamus. Qui enim parvè potuit præ-
stare, poterit & totum: & qui fecit, ut vermis
lumine splenderet, multo magis hominē iustū.*
Itaq; non est formalis repugnantia inter
lucem, & colorem. Dices, hoc esse verum
in gradibus remissis, secus vero esse in in-
tensis. Sed contra hoc est. Quia licet hoc
esset verum ex natura rei, non tamen res-
pectu divinæ omnipotentiae. Deinde quā-
vis ex natura rei nunquam reperiuntur si-
mul in perfectissimis gradibus, fortasse nō
est propter formalem repugnantiam eorū
secundū se: sed vel ex defectu virtutis acti-
væ, vel ex dispositione subiecti. Tandem
(ut statim dicam) probabile est, lucem illā
corporum esurgentium esse alterius spe-
ciei à luce Solis, & ab omni inferiori: &
ideo non oportere, ut respectu coloris ha-
beat eandem repugnantiam, quam habet
lux inferior, quam experimur.

Secunda repugnantia, quæ obijciebatur
est, quod lux sit actus corporis opaci, &
denso, & quod illud intimè penetret, &
actuet secundum omnes partes. Quæ obie-
ctio eandem fere habet responsionem. Nā
in primis lux etiam naturaliter interdum
esse potest in corpore denso, secundū om-
nes interiores partes suas, ut in flamma, in
vitro, & crystallo. Quid ergo mirum, quod
à Deo constitui possit in corpore densio-
ri, vel duriori? Cui licet desit dispositio ap-
ta, & connaturalis, ut ab agēte naturali to-
tum illuminari possit, non tamen deest ca-

pacitas in qua possit recipi lux à Deo fa-
cta, seu infusa. Deinde cū Aristoteles di-
xit, lumen esse *actum diaphani*, non defini-
vit, hanc esse absolutam essentiā illius qua-
litate secundum se: sed explicuit propriū
subiectum, quod lumen requirit, ut possit
ad visionem deferuire. Aliunde verò con-
stat, probabile esse lucem & lumen nō dif-
ferre essentialiter: & lucem non esse actū
diaphani. Præterea, licet aliquod corpus
natura sua non sit diaphanum, cur repug-
nabit, divina virtute recipere hanc proprie-
tatem? Dices, Quia repugnat cum densita-
te, vel duritie eius. Sed cōtra, quia licet ex
natura rei ita sit, tamen divina virtute vin-
ci potest. Magis enim repugnant duo cor-
pora in eodem loco: & tamen Deus contu-
lit corporibus beatis, ut possint hanc diffi-
cultatem superare. Deniq; si claritas cor-
porum resurgentium est alterius ordinis,
facilius dici poterit, subiectum illius non
esse omnino eiusdem rationis cum subie-
cto nostræ lucis aut luminis.

Tertio repugnare videbatur idem cor-
pus lucere, & esse transparentes. Sed hoc etiā
varijs modis explicari potest. Primū enim
dici potest, simul ac respectu eiusdē repug-
nare idē corpus lucere, & esse oculis per-
uiū, propter rationem, quæ supra in tertia
obiectione tangebatur. Nec necessariū vi-
detur, admittere corpora gloriosa simul
exercere posse utrumque actum respectu
eiusdē, ut colligi potest à simili ex D. Tho.
supra. q. 3. ad secundū. At verò non repug-
nat, idem corpus esse aptum, ut lucere pos-
sit, ac peruium oculis se præbere, vel respec-
tu diversorum, vel respectu eiusdē diver-
C
sis temporibus. Cū enim corpus huma-
num natura sua dēsum sit, ac solidū, si totū
sit luce perfusum, aptū erit ad lucendū, &
hoc modo poterunt beata corpora lucere.
Quia verò omnis actio eorū est in potestate,
ac voluntate beati: non necessariō sem-
per lucent: & quia alioqui sunt diuinitus
effecta transparentia, ac diaphana, possunt
etiā, suspendendo actum lucendi, sese oculis
peruiā præbere. Vltius tamen addi po-
test ex dictis, etiam respectu eiusdem non
repugnare illa duo esse simul. Quia sicut
idē corpus densum, ac durū, potest simul
divina virtute fieri diaphanum: ita ratione
vnius proprietatis potest per lucē in se re-
ceptā lucere, & ratione alterius se peruiū
oculis exhibere. Et eodē modo poterit idē

Mmm 3 oculus

Responsio
ad obiectio-
nes lux, &
color simul
in eodē sub-
iecto non re-
pugnant.
Cyr. Iero.

Corpora bea-
torum luci-
da simul, &
transparentia
quomodo.

oculus glorificatus, & ad videndam lucē illam confortatus, & videre corpus illud, vt lucidū, ac lucens, & per illud, vt transparentem simul alia transpicere. Quod præterea sic declaro. Nā corpus aliquod esse transparentem, ac peruium oculis nihil aliud esse videtur, quam vt sit aptū mediū, per quod possint transire species visibiles alterius corporis post ipsum existentis: vnde fit, vt respectu partium eiusdē corporis transparentis, vna possit per aliā se manifestare, seu videndā præbere, speciē emittendo. Vt ergo corpus gloriosum sit transparentem, duo requiruntur: alterū ex parte eius, scilicet, vt sit capax ad recipiendas species visibiles: alterum, vt obiectum sit potens ad efficiendas illas in tali medio, seu in tali corpore. Vnde fit, vt duobus modis possit intelligi corpus gloriosum esse transparentem: vno modo respectu sui ipsius, & omnium suarum partium: alio modo etiā respectu aliorum. Et primum quidem, scilicet respectu sui facile intelligitur. Nam sicut illud corpus supernaturaliter factum est capax lucis, ita etiam supernaturaliter fieri potest capax specierum visibilium (non enim vnū magis, quam aliud repugnat) & similiter eleuari potest idē corpus ad efficiendas huiusmodi species nō tantū per superficiē ultimā: sed etiā secundū se totū, & per omnes partes internas, vel immediate vel mediatē, videlicet, vt distantes partes, & magis internæ, per partes propinquiores species emittant. Nam hæc etiam virtus non repugnat, & alioqui est consentanea corpori glorioso. Vnde sicut in his inferioribus lumen & a liuuat, dispartitq; colorē, vt speciē sui emittere possit, & præparat etiā medium ad susceptionē specierum coloris (siue hoc luminī, siue diaphane tati tribuatur, de quo alias) ita dici potest, lux corporis gloriosi, & conferre vim omnibus eius partibus, vt sui speciē possint emittere & disponere etiam illas, vt quādā possint recipere aliarum partium species. At vero respectu aliorū obiectōrū visibilium, an corpus Beati possit esse mediū peruiū, & transparentem ad videndū illa, non satis constat. Tum quia ex dictis Sanctorū solum habemus, illa corpora ita fore transparentia, vt in eis videri possit quidquid nunc interius latet: quod verō per illa quocūq; possint videri res aliæ, Sancti non dicunt, nec necessario sequitur ex priori. Tū etiam, quia vt

A videatur obiectum per aliquod mediū, non satis est, vt illud mediū sit capax specierum visibilium: sed etiā necesse est, vt obiectum sit potens ad imprimendas species in tali medio, ita vt potentia actiua vnus sit proportionata potentia passiuæ alterius. Quamuis autē corpus gloriosum sit susceptiuum specierum: tamen, quia illa capacitas non est naturalis, sed miraculosa, & superioris ordinis, fieri potest, vt obiecta visibilia non possint in illo, & per illud species emittere, & consequenter, vt per illud videri nequeant. Quæ quidem ratio non procedit de corporibus gloriosis, & ideo de illis probabilius existimo, vnū respectu alterius esse peruium oculis, ita vt vnum nō occultet aliud post se existēs, quia corpus gloriosum eleuatum est non solum ad recipiendas, sed etiam ad efficiendas species in tali medio. De alijs verō corporibus habentibus tantum naturalem dispositionem, ac virtutem, mihi res est dubia. Quia cum tantum agant virtute naturali, fortasse non possunt transmutare sui speciē in ra corpus beatificum, & per illud quasi penetrare vsq; ad visum. Quia solum possunt immutare illud corpus iuxta capacitatem eius naturalem. Nisi fortasse dicatur corpus illud per hanc dotem gloriam ita esse effectū transparentem, ac perspicuū, ac si haberet hanc qualitatem naturalem: & ideo quodlibet obiectum naturaliter visibile posse per illud species transfundere, quod est probabile, quāuis incertū. Adde verō vltimo, illa corpora non posse dici peruia, aut transparentia propter poros (vt Durandus Bouauentura, & alij significant.) Quia vel in corporibus beatis non erunt pori (vt Paludanus sentit, quia illi non pertinent ad perfectionē naturæ, sed potius ad imperfectionem) vel certe, licet poros habeant (cum fortasse naturaliter consequantur cōpositionem corpori humano debitā) non sunt tamen proportionatū mediū ad visionem, cum per illos nō possint per lineā rectā radius, speciesq; transmitti. Vnde multo minus possunt sufficere vt totum corpus quoad omnes interiores partes clarē, perspicueq; cernatur.

Quarta difficultas erat, quomodo possint corpora beata, si lucida sunt, distinctē videri quoad omnia delineamenta, omnemque pulcritudinem. Sed hoc facillimum est ex dictis. Quia illa lux corporis glo-

Per corpus vnus beati videri obiecta alia quomodo possint.

Durandus Bonae Palud.

Claritas corporis gloriosi distinctam sui visionem non impedit.

gloriosi non lædet oculum: sed confortabit potius. Vnde etiam si luceat, vel sui speciem emittat, non impedit oculum, quominus distincte colorem, figuram, resque alias videre possit. Rursus quamuis corpus beatificum fiat transparent, & diaphanum: tamen quia non amittit suorum membrorum densitatem, & soliditatem, tam perfecte poterit in se visionem terminare, ac si nihil aliud per illud videretur. Significat autem D. Thomas loco supracitato, quæstionum 3. ad 2. non posse corpus gloriosum simul videri secundum proprium colorem, & esse medium ad videndum colorem alterius corporis. Quia visus nequit immutari simul à duobus coloribus, ita ut utrumque perfecte videat, & ideo ait, posse corpus gloriosum suo arbitrio aut se præbere conspiciendum per suum colorem immutando visum, aut suspendere immutationem coloris, ut se oculis peruium exhibeat. Et ita concludit, esse in potestate Beati occultare, vel non occultare corpus post se existens. Et hoc vltimum est valde probabile, si Beatus velit immutare visum alterius solum per colorem existentem in externa superficie. Si tamē velit simul immutare per colorem, lucem, & species alterius obiecti visibilis, quas in se suscepit, etiam existimo, posse id facere, & in visu alterius Beati non deesse virtutem, ut simul possit per omnes illas species distinctas cognoscere, quia est diuinitus confortatus & eleuatus, ut perfectiori modo videre possit. Quidquid vero de hoc sit, ex dictis tamen est certum, quod claritas corporum beatorum non solum non impedit distinctam eorum visionem, verum potius iuuabit illam, eamque delectabiliorē reddet. *Est enim lux (ut Damasc. dixit lib. 2. de fide. c. 7.) decus, atque ornamentum visibilis creaturæ, cuius pulchritudinem conspicuam reddit.* Hæc igitur perfectissima illa Beatorum lux exactius præstabit.

Ex quibus omnibus diffiniri potest questio, quæ primo loco tractanda videbatur, in hunc verò rejecta est, ut ex effectibus possit commodius inuestigari, scilicet an lux corporis gloriosi sit eiusdem speciei cum luce solis, aut ignis. Multi enim existimant esse eiusdem, ut D. Thomas d. 4. q. 2. ar. 4. q. 2. Idē videntur supponere Scot, & ferè alij authores locis citatis. Ratio D. Tho. est, quia nisi illa lux esset eiusdem speciei cum ea, quam experimur, æquiuocè dicerentur illa corpora lucida, & nihil sensibile nobis manifestaretur per huiusmodi denomina-

tionē. Confirmatur, quia vix potest concipi diuersus effectus formalis vtriusque lucis, nam utraque reddit corpus clarum, ac per se visibile. Sed quidquid sit de re ipsa: hæc tamen rationes non conuincunt. Quia quamuis intercedat diuersitas specifica, potest nihilominus esse conuenientia vniuoca in ratione lucis, sicut multi opinantur de luce solis, & ignis. Nec de effectu formali potest magis constare, quàm de luce ipsa. Quia non repugnat intelligere corpus esse clarum, ac visibile per qualitates specie diuersas. Neque etiam videtur posse probabiliter negari, quin sint posibles luces specie differētes. Cur enim negabimus Deū id posse facere?

Quapropter Richard. in 4. d. 49. art. 4. q. 6. sentit lucem corporis gloriosi esse alterius, & perfectioris speciei: quod prius docuerat D. Thom. 3. d. 16. sicut supra attigit Disp. 32. Sect. 1. estque verisimile. Nam si huiusmodi perfectio lucis est possibilis, credi potest data perfectioribus corporibus in perfectiori statu existentibus. Deinde, creditur illa lux esse fulgentior luce solis (Id enim modo loquēdi Scripturæ, & sanctorum Patrum est consentaneum) vel ergo id prouenit ex perfectione essentiali, & specifica illius lucis: & hoc est, quod intendimus, vel dicitur prouenire ex maiori intensione. Et hinc etiā probabiliter colligere possumus diuersitatem specificam. Nam lux solis videtur in ipso habere summam intensiōem sibi connaturalem: lux autē, quæ est in corpore beato non habet intensiōem præternaturalem sibi: ergo natura sua admittit totā illā intensiōem, est ergo alterius naturæ. Rursus potest ita explicari. Quia illa lux intelligi potest talis esse, ut nulli corpori sit connaturalis, neque potens fluere ab aliqua forma corporea tanquā proprietas eius, cuius contrarium in luce solis, & ignis reperitur: ergo hoc modo recte intelligitur diuersitas specifica inter has qualitates. Nam cum illa lux corporis beati sit ad eleuandum illud ad supernaturalem statum verisimile est, non esse aliquam proprietatem alicui corpori connaturalem, si possibile fuit altiori modo fieri, ut per se etiam credibile est. Et in hunc modum aliqui interpretantur illud, *Nō indigebit sole, neque luna, quia claritas Dei illuminabit illā*, ac si diceret, illam non esse claritatem solis, & lunæ; non solum quia ab illis non efficitur, sed etiā, quia non est eius ordinis, & ideo specialiter *claritas Dei* appellatur. Præterea posita hac differentia facilius expediunt difficultates supra tractatæ. Nam fortasse illa

Richard.
D. Thom.

Claritas
beatorum cor-
porum diuer-
sa rationis
à luce solis
& elemen-
torum.

Mmm 4 lux

D. Thom.

Damas.

Dubium

D. Thom.
Scot.

lux ex vi sua propria speciei, & intensio-
nis sibi cōnaturalis potest lucere, siue sit in
corpore raro, siue denso, siue transparenti,
siue in opaco. Et similiter ex parte subiecti
æque potest actuare corpus diaphanū, &
alterius qualitatis. Item cū hæc lux infe-
rior natura sua calefaciat subiectum calo-
ris capax, fortasse illa lux adeo est supra
elementares naturas, vt non sit apta effice-
re huiusmodi materialem alterationem.
Cur enim daretur corporibus gloriosis
qualitas effectrix talis alterationis? Opor-
teret enim vel actionem eius supernatura-
liter perpetuo in pēdi, vel adiūgi aliā qua-
litatē, quæ illius actioni resistere. His igitur
coniecturis probabilis sit hæc senten-
tia, quamuis res sit satis incerta,

Illud verò certū esse videtur, hanc lucē
in corpore Christi, & in omnibus alijs esse
eiusdem speciei, quamuis pro diuersitate
meritorū sit inæqualis intensio, ac per-
fectionis. Vnde fit, vt in corpore Christi sit
intensior, quam in corpore Virginis, & in
omnibus alijs, etiam si in vnum cōferatur.
Quod verò sit in eis vnitas specifica colli-
gi potest tum ex illis verbis Paul. *Reforma-*
bis corpora nostra cōfigurata corpori claritatis
sue. Tum etiā quia gloria animæ est eiusdē
speciei in omnibus, gradu tamen diuerso
pro personarum qualitate: at gloria corpo-
ris est proportionata gloriæ animæ; ergo.

Sed dices: Ergo illa qualitas videri nō po-
terit, cum non cōprehendatur sub obiecto
adæquato visui. Responderetur, primo negā-
do sequelam. Certissimū enim est claritatē
corporum beatorum fore sensibile, & con-
sequenter visibilem, quia ad nullum alium
sensum pertinere potest. Idq; apertē colli-
gitur ex modo loquendi Scripturæ, & San-
ctorum, & ex ijs, quæ de claritate corporis
Christi in transfiguratione suprā diximus.
Negatur ergo, illam lucem non contineri
sub obiecto adæquato potentie visui. Nā,
vt contineatur sub illo, satis est, quod in ge-
nere aliquo, & in modo immutandi poten-
tiam conueniat cum lumine, & colore. Si-
cut enim hoc obiectū comprehendit plures
alias qualitates inter se specie differentes,
ita potest hanc etiam amplecti.

An verò cōtineatur sub naturali obiecto,
ita vt per se videri possit ab humano oculo
nō glorificato, solis naturæ viribus, absque
alia superiori virtute, seu auxilio D. Tho-
mas suprā (quæ Scotus sequitur) cōsequen-
ter docet contineri sub obiecto proportio-
nato, & naturali. Quia licet ex accidenti vi-

deri cōmodē nequeat ab oculo corrupti-
bili propter alterationē materialem, quæ
cum actione illius lucis in tali subiecto ex
natura rei coniuncta est: tamē si hæc actio
suspēdatur, & præcisē fiat propria immu-
tatio lucis, videri rectē potest. Quia lux
quantūuis excellens, & intensa per se non
offendit visum, sed potius perficit, ac de-
lectat. Significat autē D. Tho. corpus glo-
riosum ratione sui status, nunquā agere il-
la luce materiali actione, & corruptiua,
sed tantū perfectiua, & intēctionali. At ve-
rō Richardus ē contrario cēset, illā lucem
ex natura sua esse improporcionatam no-
stro visui, & refert Auguf. 22. lib. de ciuit. c.
19. dicentem, Apostolos in corpore morta-
li non potuisse videre claritatem corporis
Christi resurgētis. Sed hoc facile posset in-
telligi, iuxta sententiā D. Tho. provenire
ex alteratione materiali adiuncta: nō verò
ex improporcionata natura ipsius lucis.

Quæ expositio est cōsentanea verbis Aug.
dicētis, *Non enim eā ferre posset humanus, atq;
infirmus aspectus.* Vnde ipsemet Richardus
nō alia ratione probat lucē illā nō posse vi-
deri, nisi quia naturaliter nō potest efficere
actione intentionali, quin simul efficiat al-
terationem materiali. In quo etiā non vide-
tur consequenter loqui. Quia si lux illa est
alterius ordinis, & speciei, cur nō poterit ef-
fe talis naturæ, vt nō sit nata materialē al-
terationem efficere? Aliter ergo probari
posset hæc opinio. Quia illa lux est alte-
rius ordinis ab omnibus inferioribus obie-
ctis visibilibus: ergo nō potest naturali vir-
tute videri ab oculo, cuius virtus commē-
surata videtur ijs obiectis visibilibus, quæ
corporibus connaturalia sunt. Itē hæc lux
gloriosi corporis sequitur lucem animæ: si-
cut ergo lux animæ non continetur intra
obiecta proportionata, & connaturalia in-
tellectui: ita probabile est, hanc lucē corpo-
ris nō contineri inter obiecta proportio-
nata visui ex natura sua.

Sed (licet res hæc incerta sit) prior tamē
sententia D. Thomæ videtur verisimilior.
Quia nulla est ratio, cur visus ex natura
sua non sit capax speciei impressæ talis lu-
cis: quod si specie potest recipere, nulla est
ratio, cur per illā non possit etiā actum eli-
cere. Ille enim actus non est quoad substan-
tiam supernaturalis, cū sit corporeus, &
circa rem corporalem versetur. Neq; etiā
est supernaturalis quoad modū. Quis enim
est hic modus? Itē, vel illud obiectū aliquo
modo saltē imperfecto potest naturaliter
videri

Richard.
August.

Obiectio.

Responsio.

D. Thom.
Scot.

Claritas bea-
torum corpo-
rum sub ob-
iecto natu-
rali visui cō-
tinetur.

videri à visu vel nō: si nō, ergo nullo modo cōtinetur sub obiecto visus. Deus enim licet nō possit clarē videri ab intellectu virtute naturali: cōtinetur tamē sub obiecto adæquato illius. Quia saltē imperfectē potest ab ipso cognosci virtute naturali: & quia continetur sub latitudine entis, cuius præcisam, & abstractā rationē intellectus attingit: visus autē nō attingit cōmunē rationem lucis, aut coloris, nisi in quantū in hoc vel illo colore, aut lumine continetur. Ergo si est aliqua lux, quā nullo modo potest naturaliter attingere, illa nō cōtinebitur sub obiecto adæquato visus. Si autē potest aliquomodo eā attingere, cū illa lux vi sua perfectiorē sui speciē imprimat, & potentia nō ledat, poterit etiā perfecte videri: quia illa species nō est improporcionata potētie, nec est cur dicamus, deesse illi potētiae virtutē in suo ordine sufficientē. Deniq; licet illa lux nō sit cōnaturalis corpori humano: tamē simpliciter naturalis est, & inferioris ordinis cum sit corporea. Et ideo argumentū sumptū ex lumine gloriæ nullius est momenti, vt statim etiam dicam.

Dubium.
D. Thom.
August.
Richard.
Duran.
Responsio.

Claritatis
beatorū cor-
porum im-
mediatum
principium
& causa,
quæ.

Philipp. 3.

Vltimo enim quæri solet de hac claritate, à quo immediate fiat. D. Thomas enim supra significat oriri à gloria animæ ex Aug. dicta epist. 56. ad Dioscorū, vbi ait. *τὰ potenti natura Deū fecisse animam, vt ex eius beatitudine redundet in corpus.* Ceterū Rich. Duran. & alij dicūt, ab ipso Deo immediate cōferri. Dicēdū verō existimo (si de propria efficiētia physica loquamur) Deū solū esse, qui habet propriā virtutē ad efficiēdā hanc lucē in corpore humano, nec physicē resultare, ex sola natura rei, ex animæ beatitudine. Primo, quia nulla est naturalis cōnexio inter lucē spiritualem, & corporeā, imo neq; in ratione lucis conueniunt, nisi valde analogicē. Deinde lumen gloriæ natura sua est quædā virtus intellectualis per modū habitus, vel potētiae, & ideo nō ordinatur ad efficiēdū, nisi actū secundū, & immanenē videndi, seu intelligendi: ipsa autē visio, quæ est vltimus actus, & immanens, nō est effectiua alterius qualitatis, ac præsertim corporeæ. Præterea illa beatitudo animæ ex se abstrahit omnino à corpore, & cōmunis est Angelis, non est ergo cur illi tribuamus hanc efficiētiā. Fit ergo à solo Deo, vt à principali agēte. Et in cæteris Beatis credibile est, fieri media humanitate Christi, vt instrumento. Nam de

Christo loquitur Paulus, cū scribit ad Philipp. 3. *Reformabit corpus humilitatis nostræ cō-*

A *figuratū corpori claritatis suæ: ipse ergo Christus hoc efficiet, vel per voluntatē suā, vel per claritatem sui corporis cætera corpora clarificando.* De claritate verō ipsiusmet corporis Christi probabilius est factā esse mediāte anima eius, vt instrumento per virtutē instrumentālē, quā habet ad immutandū corpora, præsertim suum. Neq; est improbabile, hanc instrumentālē virtutē communicari cæteris animabus beatīs. Quia ratione posset D. Thomæ opinio explicari, quāuis verior expositio sit, huiusmodi claritatē dici redundare à beatitudine animæ nō physicē, sed proportionē quadam, quia animæ exiltenti in statu ita perfectio debita est similis, seu proportionalis corporis perfectio. Quā expositionē attingit etiā Sotus in 4. dist. 49. q. 4. art. 8. vbi tamē immerito dicit, hanc qualitatem non eluci de potentia corporis, sed per propriā creationē fieri ex nihilo. Quod nullū habet fundamentum, neq; est probabile, quia illa qualitas fit in corpore dependenter ab illo in esse, & fieri. Sed de hoc aliās.

Claritas cor-
poris glorio-
si, quomodo
fluere dica-
tur ab ani-
ma.

Sot.

SECTIO III.

Quomodo Christi corpus post resurrectionem sit factum impassibile.

Sensus quæstionis est an factū sit intrinsicē impassibile passione propriē dicta, id est, materiali alteratione, quæ ex se ad interitū, & corruptionē ducit, nam de passione perfectiua & intentionali, satis in superioribus dictū est. Est autē sermo de intrinseca impassibilitate, ita vt corpus illud ex interna dispositione & capacitate nec pati possit, nec mori, etiam si intra ignem existeret, & ignis lineretur agere, quātum posset, & Deus suum concursum illi non denegaret. Et ratio dubitandi est, quia prima ratio ob quam corpus est passibile, & mortale, materia est: proxima verō est dispositio qualitatum habentium contrariū: sed vtrumq; principium māsit in corpore Christi post resurrectionem (vt supra ostēsum est) ergo non potuit intrinsicē fieri incorruptibile: sed solum diuina providentia illæsum seruari. Et quia hæc providentia certa lege, & infallibili statuta est, tanquā debita statui illius corporis, & omnino inamissibilis, idēd dici potest illud corpus non solum nihil actū pati, sed etiā simpliciter impassibile, in sensu composito, vt sic dicam. Quod satis esse videtur ad intelligendas Scripturas, quæ de hac proprietate corporum resurgentium loquuntur.

Mmm 5 vt est

Rom. 6. vt est illud, *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur*: & illud, *Seminatur in corruptum, ne, surget in incorruptione*: & inferius, *Neque corruptio incorruptionem possidebit*, quod magis explicat inferius dicens, *Et mortui resurgent in corruptum*: & oportet corruptibile hoc induere in corruptionem. Quæ omnia solū actū, & nō internam impotentiam significāt. Nec dissimilia sunt alia, in quibus vita æterna hominibus resurgentibus promittitur, Matt. 16.25. ad Rom. 2. & sæpe alibi.

Propter hanc immortalitatē corporum resurgentium hæretici aliqui negarunt (vt supra vidimus) illa corpora futura esse ex hac materia, ex qua nunc constant: sed ex cœlesti. Qui maiori ratione idem dicebant de corpore Christi abutentes illis verbis, Pauli. 1. Cor. 15. *Primus homo de terra terrenus, secundus de cœlo cœlestis: qualis terrenus, tales & terreni: qualis cœlestis, tales & cœlestes*. Sed hæc hæresis satis est in superioribus reiecta. Locus autē ille Pauli explicatus est late in priori tomo Disp. 13. Sect. 3. Non enim vocatur Christus *cœlestis* propter substantiam corporis: sed vel propter qualitatem, vel propter morum puritatem, vt ibi latius diximus.

Refert autem D. Thom. 1. p. q. 76. art. 7. & infra in hac. 3. p. quæst. 57. art. 3. & in. 4. d. 44. quosdam Catholicos asseruisse, quāuis corpus gloriosum constet ex hac materia elementorum: cum illa tamen misceri quandam naturā quintæ essentia, quæ ita temperat totū corpus, vt illud reddat omnino incorruptibile. Videtur autem ij auctores sensisse, missionem hanc esse homini connaturalem: tamē in hac vita esse imperfectam, quia in ea elementaris materia prædominatur: in corpore autē glorioso ita perfici, vt illa quinta essentia dominetur, & vincat. Et hanc sententiam indicat Alexan. 3. p. q. 23. memb. 2. ad argumenta. Hæc opinio duobus modis potest intelligi: primo quod illa quinta essentia, sit aliqua pars substantialis materiae cœlestis: alio modo, quod tantū sit aliqua qualitas propria corporis cœlestis, & conferens participationē incorruptionis eius. Prior sensus improbabilis omnino est: imo nec post intelligi. Primo, quia omnino cōtra rationem est fingere talem materiam vel in toto, vel in parte, esse connaturalem homini. Quia neque anima rationalis potest informare illam: cum tamen tota sit in singulis partibus suæ materiae: neque si semel informasset, posset ab illa separari. Nā illa par-

ticula non esset capax peregrinae alterationis: neque illa materia posset in vnū coalescere cum hac inferiori, cum sint diuerforum ordinum. Item esset in homine aliqua pars incapax caloris, & frigoris. Quæ omnia rationi etiā naturali contraria sunt. Secundo, quia etiam si hanc missionem fingamus, cum necesse sit, has partes materiae esse distinctas, & sub diuersis quantitatibus, & dispositionibus, non poterunt partes incorruptibiles sibi similes reddere in incorruptione alias partes constantes ex materia rerum corruptibilium: nō erit ergo totum corpus incorruptibile: & superest eadem difficultas, quomodo alia partes impassibiles fiant. Quapropter sententiam hanc in hoc sensu existimo alienam à veritate fidei. Repugnat enim aut cum vera generatione, & corruptione corporis humani (si talis portio materiae fingatur connaturalis illi) aut cum veritate resurrectionis, si fingatur corpus illud postea coalescere ex noua materia, seu missione materialium diuersæ rationis, & ordinis.

Posterior sensus huius sententiæ videtur esse ab Alexandro intentus. Dicit enim, corpus hominis participare quandam lucem cœlestem, quæ in corpore glorioso est perfectissima, & simillima ei, quæ est in cœlo emphyreo. Et hic sensus (si rectè explicaretur) nō esset ita improbabilis. Quod enim Aletius dicit, hanc lucem esse connaturalem homini, & disponere corpus ad animæ susceptionem inauditum est, & incredibile. Quod est enim experimentū huius lucis, vel quod fundamentum ad illam fingendam? Quod item ait, necessariam esse hanc lucem, seu participationem quintæ essentia ad conciliandas elementorum naturas, nullius momenti est. Alioqui omnia mixta deberent esse composita non tantū ex quatuor elementis, sed etiam ex quinta essentia. Elementa ergo non conciliantur formaliter ab aliqua quinta natura, aut qualitate: sed per conueniens temperamentum suarum qualitatum. Si verò ij auctores dicerent, hanc cœlestem qualitatem non esse homini connaturalem: sed diuinitus addi glorioso corpori, vt illud reddat impassibile, ferri posset hæc sententia, vt in sequentibus dicemus.

Tercia igitur sententia dicit, in corporibus resurgentium eandem omnino esse materiam, & formam, & easdem qualitates elementares connaturales corpori passibili, absque vlla qualitate superaddita, per quam corpus

3. Opinio.

corpus illud reddatur impassibile: & nihilominus corpora illa intrinsecè esse impassibilia, ita vt nec diuidi, neq; alterari extrinsecùs possint, etiàsi Deus prouidentia sua neq; extrinseca agètia impediatur, neq; ordinariū illis concursum neget. Quòd si inquiras, ex quo principio intrinseco proueniat hæc impassibilitas: Respondet, prouenire ex perfecto modo, quo anima in eo statu informabit corpus, qui talis erit, vt à nullo naturali agente superari possit, vel debilitari. Ita opinatur Sotus. d. 49. q. 4. artic. 5. & existimat esse sententiā D. Tho. in d. 44. q. 2. art. 1. q. 1. vbi hæc impassibilitatē ponit in perfecta subiectione corporis ad animā, seu in perfecto dominio animæ supra corpus, quod dominiū non potest intelligi, in quo consistat, nisi in hac perfecta animæ informatione. Sanctus etiā Bonau. d. 49. art. de hac dote. q. 2. hanc sententiā ex parte indicat. Distinguit enim duplicē passionem corporis: alterā per alterationē extrinseci agentis naturalis, & hanc negat esse in corpore beato, quia materia eius nō appetit aliam formam. Quod certè nequit aliunde oriri nisi ex perfecta informatione formæ, cum alioqui materia secundum se eadem sit. Aliam actionē vocat per violentiā seu diuisionē quātitatis, de qua infra dicetur. Addit vero Sotus, & indicat etiā D. Tho. & ex parte Bonau. q. 1. remanere in corporibus beatis aliquā actionē primarū qualitatum non tantum intentionalem, sed etiam materiale. Quia alijs (inquunt) illæ qualitates essent otiosæ, & tollerentur complexiones variorum membrorum.

Sed hæc sententiā neque alijs discipulis D. Thom. neque reliquis Theologis placuit neque mihi videtur satis concipi posse. Et (vt tollatur æquiuocatio, quæ ex ultimo puncto oriri potest) aduertendum est, dupliciter posse humanum corpus pati, vel alterari primo ab extrinseco agente, secundo ab intrinseco, quatenus quædam partes alterare possunt alias, habentes diuersam temperiem. Certum ergo esse debet, corpus gloriosum neutro modo pati posse, vel minimam alterationem. Nā qua ratione posset vna pars pati ab alia, posset etiam pati ab extrinseco agente habente similem virtutē. Itē quia ex actione intrinseca potest prouenire mors vel infirmitas, seu debilitas, sicut ab extrinseca. Et hoc expressè docuit Bonauentura, qui in eandē causam re-

uocat hanc impassibilitatem membrorum inter se, & ab extrinseco agente, scilicet, quia qualitates, erunt optime temperate absque appetitu subiecti ad alias qualitates, & cū perfecta influentia, & conseruatione formæ. Sotus etiā apertè fateatur (quod certissimū est) non futurā ibi actionē caloris naturalis in humido radicali, quæ tamē actio est eiusdem rationis cū quacūque alia alteratione membrorum inter se. Et idē affirmat D. Tho. supra, ad 3. Cū ergo hi auctores dicunt, remanere in illis corporibus aliquā actionem harum qualitatum, nescio quid actionis nomine intelligant, nisi fortasse propriā informationē vniuscuiusque qualitatis. Nā calor verè reddet calidā partem illā, cui inhaerebit, & sic de alijs qualitibus. Et hoc est certissimū id quod probatur e ratione. Quia alijs essent otiosæ illæ qualitates, si carerēt suis effectibus formalibus, imò reuera non essent in ipso corpore. Rursus hæc informatio, & nulla alia actio est necessaria ad distinctā complexionem variorum membrorum, vt per se euident est. Sicut enim diuersa elementa, etiā si inter se non agant, diuersam habent dispositionē, quia diuersas habent qualitates, vel in diuerso gradu quibus formaliter afficiuntur, ac disponuntur: & similiter diuersa mixta homogenea habent diuersam mixtionē primarum qualitatum, qua formaliter perficiuntur, & quoad temperamentum distinguuntur ante omnem actionem: ita mēbra humani corporis, eò quod in diuerso gradu, ac mixtione habent primas qualitates, quibus formaliter perficiuntur, ac disponuntur, ideo sunt diuersæ complexionis. Omnino ergo falsum est (quod Sotus ait) has complexiones diuersorum membrorum seruari ex temperata actione harum qualitatum. Melius enim conseruabitur ea distinctio complexionum, remota omni actione, & retento proprio temperamento in singulis mēbris. Nisi fortasse per actionem intelligat Sotus ipsam informationem: quod & improprium est, & videtur certè alienum ab eius mente. Nam statim probat hanc actionem ex eo, quod si corpus gloriosum tangatur, sentientur temperatissimæ illæ qualitates, vt quādo Christus dixit, *Palpate, & videte*. Quæ ratio (si quid valet) de vera, ac propria actione procedit: ceterum nihil cōcludit. Primo, quia inde ad summum colligitur posse corpus glo-

Sot.
D. Thom.

Bonauent.

D. Thom.

Sotus

Luc. 24.

Bonauent.

gloriosum agere in aliud corpus alterando illud: quod non est inconueniens, cum non repugnet impassibilitati eius, posset enim agere sine repressione: at verò, quod per vnam corporis partem agat in aliā, repugnat eius impassibilitati. Secundo quia prædicta ratio, nec de materiali actione probat. Quia, ut corpus dum palpatur, sentiat, non est necessaria materialis alteratio: sed tantum intentionalis immutatio, & potest corpus gloriosum vna sine altera efficere, atque ita fiet inter corpora gloriosa inter se: quæ omnia in superioribus ostensa sunt. Sit ergo certum, corpus Beati, nihil pati posse, nec externè, neque internè. Radix vero seu ratio impassibilitatis, eadem est respectu vtriusque actionis. Quia re ipsa eiusdem rationis est vtraque alteratio, & procedit à virtute naturali eodem modo actiua, quod S. Tho. & Bona. locis citatis rectè senserunt.

D. Thom.
Bona.

Superest ergo ut ostendamus, rationem huius impassibilitatis non posse sumi ex sola perfectione informationis animæ beatæ. Quod ostenditur primo, quia hæc informatio animæ, cum sit de essentia hominis, eadem essentialiter est in corpore glorioso, & non glorioso. Nihil enim essentialiter variatur in homine in vtroque statu: aliàs non esset idem homo essentialiter. Ac deinde, quia eadem forma in specie semper confert eundem effectum formalem specificum: ergo semper habet eandem causalitatem formalem essentialiter: ergo eandem informationem, quæ non est aliud, quam causalitas formalis. Rursus, non solum essentialiter, sed etiam substantialiter, & entitativè vtraque informatio est æquè perfecta, nec potest suscipere magis, aut minus, ut in præcedenti sectione attigimus. Quia & ipsa anima indivisibilis est, & tota singulis partibus vnitur, & unio etiam ad singulas partes est indivisibilis secundum intentionem, cum sit modus substantialis. Ergo in ipsa informatione substantiali præcisè sumpta, ut distinguitur ab omnibus accidentibus, & qualitatibus non potest intelligi maior, & minor perfectio. Sicut forma ignis, quia indivisibilis est intensiue, nec potest intendi, aut remitti: nec magis, vel minus perfecte informare materiā, quoad ipsam substantiam eius unionem. Præterea, licet admittamus hanc maiorem perfectionem in actu informandi, non satis intelligitur, quomodo ratione illius præcisè possit corpus reddi

Impassibilis
tas in corporibus
gloriosis ex sola
beatæ anime
informatione non
ostenditur.

A omnino impassibile. Quia illa informatio non tollit à materia capacitatem primarum qualitatū, ergo neque tollit capacitatem extrinsecæ alterationis: sed sola anima non potest illam impedire per se ipsam, quantumuis perfecte informet. Quia neque habet formalem impossibilitatem, neque illis per se resistit: & quamuis posset adhibere aliquam resistantiam: posset tamen tanta esse virtus agētis, ut illam vinceret. Quod si dicas virtute diuina confortari animam ad resistendum omni agenti. In primis iam concludimus, non sufficere solam substantialem informationem quantumuis perfectam. Et deinde inquirendum restat, quid sit illa diuina confortatio, & per quid fiat. Nam vel est aliqua intrinseca dispositio, quæ à Deo fit in corpore, vel anima, & hoc non potest esse nisi aliqua qualitas, quam hæc opinio rejicit. Vel est sola Dei actio, & sic non esset corpus intrinsece impassibile quod est contra eandem sententiam. Ergo nullo sensu videtur, posse intelligi, aut defendi hæc sententia, si in sola animæ informatione sistat. Si autem aliquam aliam actionem addat non connaturalem animæ, sed quandam aliam maiorem illi attributam ex virtute gloriæ, potest habere hæc opinio aliud probabilem sensum, quem D. Thomas intendit fortasse, ut infra explicabo.

B

Quarta opinio, ut difficultatē fugiat, totum id admittit, quod ratio dubitandi in principio posita concludere videtur, scilicet, corpus Beati esse impassibile, quia Deus statuit non concurrere cum aliquo agente extrinseco ad alterandum illud. Ita opinatur Scotus in 4. dist. 49. q. 15. Durand. dist. 44. q. 4. Supplementum. q. 2. Maior. dist. 49. q. 17. fauet D. Tho. supra, quæstione. 45. art. 1. ad 3. dum ait, solā claritatem esse qualitatem intrinsece in hærentē corpori glorioso. Quod verò alij adiungunt, corpora gloriosa fore incorruptibilia solum propter cessationem motus cœli, quo cessante nihil possunt efficere agentia naturalia: hoc (inquam) valde frivolum est. Tum quia Christi corpus non esset nunc impassibile: tum etiam quia illo modo etiam corpora damnatorum essent impassibilia naturaliter: nec impassibilitas esset supernaturalis dos, sed quid cōsequens necessitate naturæ in omnibus corporibus. Denique, quia illa dependentia omnium agentium naturalium à motu cœli ficta est

4. opinio.

S. os.
Durand.
sup. Gab.
Mat.
D. Thom.

fine

sine fundamēto, vt in libris de cœlo latius differitur. Scotus igitur, & reliqui Theologi solū mouentur (vt dixi) quia hic modus est sufficiens, & facilis: omnes verō alij modi vix possunt intelligi. Quod si obijcias, quia hoc modo nō magis erunt impassibilia corpora in beatitudine, quam fuissent in statu innocentiae, quod est contra Augustinū epist. 56. Respondet negando sequelam. Intercedit enim multiplex differentia. Prima, quod in statu innocentiae aliquid poterat corpus pati ab intrinseco, poterat enim augeri, & nutrirī, quod non fit sine aliqua alteratione, & ideo indigebat cibo ligni vite, quo restauraretur. Secunda, quia in eo statu agentia extrinseca non erant omnino priuata virtute, vel concursu ad alterandum humanū corpus. Nā si proiectum fuisset in ignem reuera combureretur, sed diuina prouidentia ita erant omnia disposita, vt possent homines cauere vniuersam huiusmodi extrinsecam corruptionem, seu passionem. At verō respectu corporis beati agentia omnia sunt priuata virtute, & concursu ad alterandum humanū corpus, ita vt etiam si corpus beatū ingrediatur ignem, comburi nequeat. Tertia, quia in statu innocentiae poterant homines perdere illud priuilegiū peccando, & ideo, licet possent non mori, non tamen erant immortales (vt Augustinus dixit) at verō in vita beata hoc donū amitti nō potest, & idcirco dici potest humanum corpus simpliciter impassibile & immortale. Hęc sententia sic explicata non potest euidenti argumento cōuinci falsitatis: tamē imperfectissimo modo explicat hęc dotē. Imō (vt D. Thomas argumentatur) hoc modo explicata vix meretur nomen dotis. Quia nō est perfectio ipsius corporis, sed potius defectus extrinseci agentis, & corruptentis. Quod præterea nō videtur satis consentaneum Paulo dicenti, *Oportet mortale hoc induere immortalitatem*. Nā induere immortalitatem in rigore aliquid amplius significat, quā extrinsecā protectionē Dei impediētis extrinseca agētia. Præterea aliter est corpus Christi impassibile post resurrectionē, quā dum mortuū iacuit in sepulcro: at in sepulcro erat incorruptibile per extrinsecam Dei prouidentiam, quæ statuerat, nō permittere, vt corpus illud in cineres redigeretur, aut in elementa, vel in aliquid aliud resolveretur, ergo. De-

niq; hi authores non videntur alia ratione hūc modum eligere, nisi quia omnis alius impossibilis eis visus est. Nā si fieri possit per intrinsecam dispositionem corporis, non est dubium, quin talis modus sit magis consentaneus modo loquendi Scripturæ, magisq; decens, atq; conformis statui beatitudinis. Si ergo ostēderimus, aliū modum esse possibilem, id satis erit ad hanc quartam sententiam impugnandam.

Quinta ergo sententia est Beatum esse impassibile non propter solam protectionē Dei extrinsecā, nec propter aliquā qualitatem inhærentē: sed propter dominū animæ in corpus, quod dominū non consistit in modo informandi (vt tertia opinio dicebat) sed in hoc, quod sicut omnes actiones corporis subduntur voluntati animæ, ita, & omnes passionēs: & ideo, sicut corpus non agit, nisi quando anima vult, ita nec patitur, nisi ipsa volente: nunquā autē vult, neq; velle potest propter rectitudinē talis voluntatis, & ideo absolutē nihil pati potest, ex intrinseca perfectione, ac potentia. Et hęc sanē videtur mens D. Thom. supra. Ponit namq; hanc impassibilitatem in dominio animæ supra corpus, quod perfectē (inquit) erit subiectū animæ rationali, sicut ipsa perfectē subiecta erit Deo. Et hoc sæpe repetit in vtrāq; quæstionula, & in solutionibus argumentorum.

Dices hanc sententiam sic explicatam re ipsa coincidere cum præcedenti. Quia nos quoque supra diximus, hoc dominū Beati supra actiones suas naturales nō posse aliter explicari, nisi per suspensionē diuini concursus, videlicet, quia quādo Beatus nō vult agere per aliquā qualitatem, vel naturalem facultatem, Deus nō præbet illi concursum ad agendum: ergo multo minus potest intelligi hoc dominium ad non patiendum per solam voluntatem, nisi quatenus stante illa voluntate Deus nō præbet concursum alijs agentibus, vt passionem inferant tali corpori. Quia hoc secluso non potest sola volūtas impedire actionem, quandoquidem nec minuit vires agētis, nec tollit concursum debitum nec materialem subiecti capacitatem, nec debitā distantiam, neque aliquam aliam conditionem necessariam ad agendum. Quod si hoc ita est, sine causa tribuitur hic effectus dominio animæ: quia non est positus in animæ voluntate, & arbitrio, sed certa, & in-

August.

5. Opinio.

D. Thom.

August.

Impassibilis in corpore
re glorioso
ex dominio
animæ beati
supra. ipsum
concursum
nec quomodo
possit.

2. Cor. 15.

& infallibili Dei lege definitus independenter ab animæ voluntate. Eo vel maxime, quia cum ipsa aliud velle non possit, impertinens est hoc dominium.

Responderi potest, non esse hoc dominium in sola extrinseca protectione, sed in potestate data animæ beatæ ad conseruandas dispositiones sui corporis tāta efficacia, ut à nullo extrinseco agente possint immutari. Est enim considerandum, actionem naturalis agentis impediri posse ex alterius resistantia. Rursus hæc resistantia duplex esse potest, altera quasi formalis, quæ est per qualitatem formaliter repugnantem, atque ita adhirentem subiecto, ut à virtute actiua superari non possit: alia est effectiua, ut quando calor v.g. subiecti actu conseruatur ab igne præsentē, quia propter resistantiam conseruantis non potest expelli tam facile à contrario agente. Denique considerandum est, animam informantem corpus præter causalitatem formalem, quam habet in illud, posse habere causalitatem effectiuam circa dispositiones, & temperamētum illius, quæ actio aliquomodo est naturalis, saltē per modum cuiusdam resultantis, seu dimanationis naturalis, qualis etiam est in forma ignis, vel aquæ respectu sui caloris, vel frigoris. A qua actione (ut opinor) prouenit, ut calor, vel frigus difficilius expellantur ab igne, vel aqua, quàm ab alijs peregrinis subiectis. Sic igitur intelligi potest, datam esse vim animæ Beatæ ad conseruandam dispositionem naturalem sui corporis non sola actione illa naturali: sed alia maiori, & efficaciori, quæ à nullo naturali agente vinci queat. Quod hoc exēplo explicari potest. Si superior Angelus tota sua efficacia corpus aliquod alicubi sistere faciat, non poterit ab Angelo minoris virtutis moueri.

Quia resistit alius Angelus non formaliter, sed effectiue, aut si actionem ad passionem formaliter comparare velimus, actio superioris agentis ita resistit formaliter passioni inferendæ ab inferiori, ut illa fieri non sinat. Sic ergo intelligi potest anima tanta efficacia, taliq̃ue actione conseruare dispositionem sui corporis, ut ex vi illius nullam in eo passionem fieri permittat: & hoc vocauit D. Thomas *Dominium animæ supra corpus*. Quod si inquiras, unde proueniat talis actio, tantaq̃ue animæ ef-

ficiacia, cum non sit illi naturalis. Respondetur, primum actionem hanc fieri ad modum miraculose actionis, quæ non requirit virtutem superadditam, sed specialē Dei concursus eleuantis creaturā, ut operetur tanquam instrumentū eius. Qui modus operandi interdum datur permanenter, sicut datus est humanitati Christi, & datur Beatīs quoad aliquas actiones, ut dictum est supra, & in sequentibus videbimus. Deinde adiungi potest qualitas aliqua corpori superaddita, quæ ad hunc etiā effectum conferat, ut iā dicemus. Quæ circa hæc sententia sic exposita probabilis, & D. Thomæ consentanea visa est.

Sexta, & vltima sententia est, corpora Beatorum fieri impassibilia per qualitatem aliquam illis à Deo infusam, ipsiq̃ue inherentem, ratione cuius sunt incapacia omnis alterationis corruptiue. Ita docuit Richard. dis. 49. artic. 4. q. 2. & in eandem inclinatur Paludan. distin. 44. q. 2. & latius Capreol. q. 2. art. 3. & citatur August. epist. 56. ad Dioscorum. Sed ex illo nihil certi colligi potest: nā etiam in contrarium refertur epist. 146. ad Consentium: in utroq̃; autem loco generalibus verbis utitur, quæ possunt facile in vtranq̃ue partem explicari. Ratio vero huius sententiæ est, quia non est impossibilis talis qualitas. Cur enim? aut quæ potest afferri repugnantia, aut contradictionis implicatio? Nō enim dicimus hanc qualitatem esse ex ijs, quæ sunt connaturales corpori humano, sed altioris cuiusdam virtutis, ac ordinis. Deinde potuit Deus conferre cœlestibus corporibus qualitates quasdam eis connaturales, quæ vim habeant efficiendi vel omnes, vel multas qualitates inferiorum corporum: cur ergo non poterit efficere in corpore humano aliquam superiorem qualitatem, quæ vim habeat resistendi qualitatibus inferioribus?

Dices. Qui potest intelligi, ut vna & eadem qualitas resistat qualitatibus contrarijs, calori scilicet, & frigori? Deinde illa qualitas simul erit in corpore cum calore, & frigore, cur ergo resistet, ne ab extrinseco imprimantur? Quod si dicas, posse esse cum illis in tali gradu, qui est connaturalis homini, non tamen in maiori. Contra. Nā hic gradus non est idem in omnibus membris corporis humani. Tandem cum hæc qualitas dicatur esse superioris ordinis,

6 opinio
valde proba-
bilis
Richard.
Palud.
Capreol.
Aug.

Obiectio.

Resistentia
agentis na-
turalis du-
plex.

Responsio.

Impassibi-
litas in cor-
poribus glo-
riosis unde
oriatur.Caiet.
Scot.

ordinis, non apparet, cur formaliter repug-
net cum quibuscumque qualitatibus, quæ reci-
pi in materiam possunt. Sed hæc non sunt
adeo difficilia, ut propterea cogamur, ne-
gare hunc modum impassibilitatis esse pos-
sibilem. Nam in primis non arctamur ad
vnam, & inuariabilem qualitatem. Nam
si ad resistendum omnibus contrariis vna
qualitas non sufficit, plures autem suffi-
ciant, Deus illas infundet. Deinde in eis
intelligi potest varia perfectio, & inten-
sio, ita ut in vno gradu secum admittat ta-
le temperamentum primum qualitatum
& non aliud: in alio vero gradu admittat
aliud temperamentum: atque ita fiet, ut
hæc qualitas non sit in omnibus membris
corporis humani in eodem gradu, ac per-
fectione: sed unicuique accommodetur,
prout ad conservandum uniuscuiusque
temperamentum, necessarium est. Preterea,
resistentia, quæ fit per hanc qualitatem,
intelligi potest, vel per modum efficien-
tiæ (ut in præcedenti sententia explicui-
mus) vel per formalem repugnantiam. Cum
enim hæc qualitas afficiat ipsum corpus,
fieri potest, ut natura sua secum non admit-
tat alias qualitates, etiam si sit altiori spe-
ciei, vel ordinis. Hanc denique sententiam
videtur docuisse D. Thom. 1. p. q. 97. art. 1.
ubi distinguit tres modos in corruptibili-
tatis. Primus est ex parte materiæ, quia sci-
licet tales res, vel carent materia, vel si ea
præditæ sunt, non tamen eiusdem rationis
cum materia rerum corruptibilium, & hoc
modo sunt incorruptibiles Angeli, & cœ-
li, non autem homines. Secundus modus est
ex parte formæ, ut quando rei natura sua
corruptili inhæret aliqua dispositio per
quam totaliter à corruptione prohibetur.
Tertium modum appellat ex parte causæ
efficientis, qui propriè esse videtur, quan-
do res tam ex natura sua, quam ex intrin-
seca dispositione corruptibilis, præserua-
tur à corruptione remouendo omnes causas
efficientes corruptionem, & applicando
causas conservantes. Et hoc tertio modo
dicit, fuisse homines immortales in statu
innocentiæ, per virtutem quandam animæ
inditam. Quæ non est intelligenda, ac si
esset aliqua virtus physica naturaliter re-
sistens extrinsecis agentibus, ut videntur
intellexisse, & Caietan. ibi, & Scot. in 2. d.
19. q. 1. sed est intelligenda virtus, & discre-
tio animæ ad cognoscendum, quid possit

prodesse, aut obesse corpori, & magna
virtus, ac prudentia ad vitandas omnes cor-
ruptionis causas. Hoc enim sensu optimè,
ac facile intelligitur illa vis animæ, quæ
inter dona gratiæ, & iustitiæ originalis à
D. Thom. ibi numeratur, eo autem modo,
qui à Caietano ponitur, vix potest conci-
pi, ut Scotus etiam obiecit, quamvis falsa
nexus interpretatione. Secundum corrup-
tionis modum tribuit B. Tho. corporibus
gloriosis, scilicet per dispositionem inhæ-
rentem, quæ non potest intelligi, nisi ali-
qua qualitas, vel plurium qualitatum ag-
gregatio. Vocat autem hanc incorruptio-
nem ex parte formæ, non quia formæ inhæ-
reat, sed vel quia hæcmet dispositio
est quædam forma inhærens corpori, vel
certè, quia datur corpori ratione formæ,
seu animæ Beatæ. Quem sensum indicant
verba August. (quem statim D. Thom. ci-
tat). *Tam potenti natura Deus fecit animam,*
ut ex eius beatitudine redundet in corpus ple-
nitudo sanitatis, & incorruptionis vigor.

Aug.

D. Thom.

Aug.

Ex quo discursu D. Thom. patet res-
ponsio ad rationem dubitandi initio posi-
tam. Nam licet in corpore glorioso ma-
neat eadem materia, idemque tempera-
mentum ex qualitatibus contrariis, inde
solum fit, corpus illud in nuda natura sua
consideratum, esse corruptibile, & in bea-
titudine retinere quasi causam remotam,
seu naturalem radicem corruptionis: ni-
hilominus tamen secundum proximam
dispositionem intrinsecam esse incorrup-
tibile, & impassibile. Quia affectum est
alia quandam perfectione, quæ ex se po-
test impedire, ne illa naturalis corrupti-
bilitas in actum reducatur. Dices, Quam-
vis hæc utrumque satisfaciant resp. etu
illius corruptionis, quæ est per alteratio-
nem naturalem: non verò respectu illius,
quæ est per violentam diuisionem. Respon-
detur primum ex Bonauetura supra cor-
pus Beatæ alia ratione habere, ut diuidi nō
possit, ex dote subtilitatis. Quia cū sit per-
uiū, & penetrari possit cum quolibet alio
corpore sibi occurrēte, nō potest ab eo di-
uidi, quia non resistit, quominus in eundē
locū intret. Diuisio enim solum fit pro-
pter resistantiam, & expulsionem à tali
loco. Sed potest obijci, quia licet Bea-
tus possit ex dote subtilitatis non resi-
stere alteri corpori, sed penetrari cum
illo: tamen etiam potest non uti hac dote,
& ex-

Responsio ad
argumenta
in oppositū.

Obiectio.

Responsio
Bonauet.

& expellere aliud à suo loco, ergo tunc posset diuidi gladio. Idcirco addendum est, fortasse ex vi prædictæ qualitatis, & internæ dispositionis ita conseruari, & quasi solidari corpus Beati, vt quantitas eius diuidi non possit ab extrinseco agente. Sicut cœli quantitas, licet sit eiusdem rationis cum quantitate elementorū: tamen ratione subiecti, vel dispositionū ita conseruatur, vt diuidi non possit. Adde denique, per dotem agilitatis tam esse potens gloriosum corpus ad retinendum locum, vbi se constituit, vt à nullo agente creato dimoueri possit. Et ex hoc etiam capite nihil potest per diuisionem pati, quia diuisio, quæ fit ratione corporis subintrantis, intelligi non potest sine mutatione locali, vel destructione corporis diuisi. Quapropter, remota omni alteratione, & diuisione locali, nulla supereffe potest passio per diuisionem.

Dubium.

*Responsio.
D. Thom.*

Vltimo ex dictis definitur alia quæstiu- cula, quam D. Thom. supra attigit, an hæc impassibilitas sit æqualis in omnibus Beatis. Dicendum est enim quoad negationē, & priuationem esse æqualem, vt ex dictis consta: tamen quoad causam ait D. Tho. esse inæqualem. Quod potest intelligi vel ratione gloriæ, & meritorū, quæ est prima radix huius dotis: vel ratione illius qualitatis, seu dispositionis positivæ, quæ pro ratione meritorum magis, ac minus perfecta esse potest. Sicut cœli, vel Angeli æquæ sunt incorruptibiles, quoad carentiam passionis contrariæ: natura vero positiva, in qua hæc priuatio fundatur, perfectior est in vno, quam in alio.

SECTIO III.

Quid sit agilitas corporis Christi, & quis effectus eius.

Do: agilitatis quid sit.

Agilatis dotem (vt ipsam etiam nomen præfert) omnes Theologi explicant per modum cuiusdam facultatis ad motum localem expedite, velociter, ac facile exercendum. Quam nominis rationem, seu descriptionē aperte quoque conuincunt omnia Scripturæ, & Sanctorum testimonia, quibus supra probauimus, esse in corpore glorioso hanc dotem agilitatis. Neque in hac generali

A ratione est vlla difficultas: tota vero posita est: tum in explicanda illa facilitate, vel perfectione localis motus, seu mutationis, quam præbet hæc agilitas: tum etiam in explicando modo, quo confert hunc effectum: ex quo etiam constabit, quid sit hæc facultas. Potest autem in humano corpore triplex esse motus localis. De hoc enim semper erit sermo. Primus est progressus, qui procedit ab anima operante per cognitionem, & appetitum: exercetur autem per membra corporis, mouendo vnā partem mediante alia, & consequenter prius vnā, quam aliam: in quo propterea motu necessarium etiam est, vt aliqua pars quiescat, dum alia mouetur. Secundus motus vocari potest simplex, quo totū corpus veluti vno impetu æquè primò cietur, sicut mouetur graua, leuia, & proiecta. Tertius motus, vel mutatio intelligi potest, qua corpus ab vno loco in aliud subito transferatur absque vlla successione, vel mora in spatio medio. De his ergo omnibus sigillatim videndum est an sint in corpore beato, & quomodo per dotem agilitatis perficiantur.

Motus localis quatuorplex.

C Principio igitur, potuisse Christū post resurrectionem motu progressiuo mouere corpus suū, in superioribus diximus, estque de fide certum. Idem est de omnibus Beatis post resurrectionē: & dubiū etiam non est, quin vtentur interdum hæc facultate, & mouebuntur hoc modo suo arbitrio. Denique omnes etiam Theologi docent, habituros Beatos summam quandam facilitatem in hoc motu exercendo. Nam hoc aperte significant Scripturæ, quæ de Beatorum agilitate loquuntur, vt supra ostensum est. Videtur autem hæc facilitas in ductus consistere, primo, quod nullum laborem, vel lassitudinem sentient: vnde fiet, vt quandiu voluerint, possint in hoc motu durare. Quod significatum est illis verbis Isai. c. 40. *Currēt, & non laborabunt, ambulabūt & nō deficiēt.* Et hoc totū manifeste prouenit ex impassibilitate, à qua nascitur, vt per huiusmodi motum nihil alterentur membra corporis, nec relaxentur, nec spiritus dissipentur. Qua propter hac in re nulla est difficultas. Secundo consistit hæc facilitas in maiori velocitate motus, quæ significatur illis verbis Isaiæ. *Assument pennas, sicut aquila: & illis Sap. 3. Tanquam scintilla in arundinetis discurrēt.*

Facilitas corporis gloriosi in motu locali progressiuo. Isai. 40.

De

De hac igitur est difficultas, vnde proueniat. Velocitas enim motus est quādā maior perfectio actionis, seu modi agēdi, quā prouenire potest, vel ex augmento virtutis motiue, vel ex ablatione repugnantie, seu resistentie mobilis, vel ex utroque capite.

Prima ergo sententia est, Beatum habere virtutem velocius se mouēdi per solam ablationem resistentie, quā prouenit ex grauitate corporis: & quia non videtur auferri posse resistentia, nisi auferatur ipsummet pondus, & grauitas, ideo consequenter asserit hęc sententia, auferri à corpore glorioso grauitatem. Hunc modum dicendi indicat Bona. d. 49. art. vlt. q. 2. ad. 1. & eū vt probabilem referunt Durand. Palud. Maior, & alij, ipsi tamen id diffinire non affirmant. Neque mihi potest vlla ratione probari, non quia existimem implicare cōtradictionem conservari corpus humanum sine grauitate (hanc enim repugnantiam non inuenio) sed quia hęc grauitas est naturalis proprietas necessario consequens complexionem, & compositionem, corporis humani. Dictum est autem supra, futuras esse in humano corpore omnes naturales corporis facultates, & proprietates. Alioquin esset illud corpus monstruosum, & præter naturam: sicut si corpus illud nō esset solidum, aut nō haberet quasdam partes duriores, vel d. niores alij, non esset conuenienter dispositum: ergo idem est de grauitate, quā non minus est intrinseca qualitas, & necessario consequitur ex tali temperamento, densitate, ac duritie. Sine dubio ergo dicendum est qualitatem illam, quā est grauitas, manere in corpore beato. Deinde, ad hanc effectum non sufficeret ablatio grauitatis. Quia virtus motiua animæ definita est ad aliquam velocitatem motus non tantum ex resistentia contrarij, sed ex se, quia imperfecta est, & finitę virtutis limitatę ad talem modū agendi. Sicut quauis terra descenderet deorsum absque vlla resistentia mediij, vel alterius corporis extrinseci, nihilominus & in tempore, & cum determinata velocitate descenderet, quia grauitas habet determinatam efficaciam ex se. At corpus Beati in hoc genere motus non est determinatum ad certam velocitatem, sed quacūq, signata potest agi cum maiori (et aliqui volunt) vel (quod probabilius videtur) licet ad aliquam terminetur, illa videtur esse

A multo maior, quam per solam vim motiuam naturalem fieri possit, vt ex modo loquendi scripturæ non obscurē colligitur: ergo necesse est dicere, ipsammet vim motiuam aliquo modo augeri.

Dicendum est ergo, ad agilitatē in hoc motu in primis requiri, virtutē ipsam actiuam motus augeri, siue hoc sit per additionem alicuius qualitatis, siue per solum maiorem Dei concursum vtentis anima, vel corpore Beati vt instrumento ad hunc effectum naturales vires superantem, de quo postea dicemus. Deinde addi potest, ad hanc velocitatem etiam iuuare optimam dispositionē corporis, & organorum eius. Ex hac enim multum pendet facilitas motus. Erit autem hęc optima dispositio in corporibus beatis, quod membra omnia habebunt & qualitates omnes, & quantitatem, ac figuram naturæ suæ maximē accommodatam: habebunt quoque spiritus vitales perfectissimos, & purissimos, neque erit in eis aliquod extrinsecū impedimentum, quale nunc interdum esse solet in nobis propter redundantiam humorum, vel exhalationum seu vaporum, quā multum interdum impediunt corporis agilitatem. De naturali autem pondere, seu grauitate corporis probabile est, quod Durandus dicit, quauis qualitas ipsa maneat in corpore beato: tamen diuina virtute impediri, ne resillat actualiter inclinando ad locum contrarium. Sicut, quando corpus penetratur cum alio in eodem loco, licet neutrum priuatur propria quantitate, diuina tamen virtute fit, vt sibi non resillant. Dices, Hęc actualis inclinatio est effectus for-

Agilitas in motu progressiuo beatorum corporum vnde proueniat.

Obiectio.

Responsio.

Grauitas corporum quomodo resillat, & retardet velocitatem motus.

*Durand.
Palud.
Mai.
Bonauent.
Corporibus
beatorum na-
turalis in-
est graui-
tas.*

tamen motiuam tantam esse, vt ea non ob-
stante possit velocissimum motum agere.
Sicut, si terra moueatur sursum ab Angelo,
resistit quidem quantum potest sua graui-
tate, nihilominus propter Angeli virtutem
potest summa velocitate cieri. Tota ergo
difficultas huc reuocatur, vt videamus quo-
modo virtus motiuā in corpore beato au-
geatur, quod simul cum puncto sequenti
explicatur.

Secundo dicendum est de altero genere
motus, quo veluti vno impetu totū corpus
se mouet æquē primò. De quo Durand. d.
44. q. 7. negat huiusmodi motū esse in cor-
poribus beatis, & contrariū dicit esse ficti-
tium, & inopinabile. Vtitur autē ratione
valde infirma, scilicet, quia oportet distin-
guere partē mouentem à parte mota, ergo
si non fit motus vnius partis organicæ per
aliam, oportet, vt anima sit mouens, & cor-
pus motū, vnde, cum in homine non sit alia
forma præter animā rationalem, sola ma-
teria erit mota. Secundo argumentatur ad
hominem cōtra Scotū loco statim citādo.
Quia in corpore glorioso nō erit noua vir-
tus motiuā, quæ nō sit naturalis homini, seu
animæ etiam informāti corpus corruptibile,
sed virtus ad mouendū corpus hoc mo-
do non est homini naturalis, neq; couenit
animæ informanti corpus corruptibile, vt
constat tū experientia, tum etiam, quia na-
tura non dedit corpus aptum, & dispositū
ad hunc motū, sed tantum ad progressiū.

Nihilominus hæc Durandi sententia pa-
rum probabilis est. Nulla est enim ratio, cur
gloriosis corporibus hunc motum denegem-
us. Præsertim cū scripturæ maiorem agi-
litatem, & velocitatem illis tribuere videā-
tur, quā possit comode inueniri in motu
progressiuo, vt indicāt illa verba, *Quasi scin-
tilla in arundinetis discurrent*. Præterea quā-
do corpus gloriosum ascendit in cœlum, nō
fertur ab Angelis (esset enim magna imper-
fectio, si ipsum sua vi ascendere nō posset)
ille autē motus non est progressiuus. Neq;
enim verisimile est (quod quidam fingunt)
ascendere gradiendo per aëra tanquā per
scalam. Nam (esto) hoc non repugnet, quia
potest corpus gloriosum nō impellere, ne-
quē diuidere aërem, atq; ita illo niti, seu si-
stere secundū vnā partem, vt secundum
aliā ascēdat, & ita successiue perficere as-
censum: tamen magna imperfectio esse vi-
detur, quod Beatus coarctetur ad hūc mo-

A dum ascensus. Et in spheris coelestibus, cū
illuc ascendat sine diuisione cœli per solā
penetrationem, vix potest cōmode intelli-
gi huiusmodi motus. Denique ratio Durā-
di nullius est momēti, tū quia, licet demus
virtutem motiuā esse in sola anima, nō in-
de fit, solam materiam moueri, sed totum
compositum, & ea distinctio sufficit inter
mouens, & mobile. Tum etiam quia quan-
uis admittamus, hanc virtutem esse in cor-
pore informato ab anima, posset per illam
moueri. Quia non est necessarium simpli-
citer, vt virtus, quæ est principium motus,
& ipse motus sint in distinctis subiectis, præ-
sertim quando illa virtus ab extrinseco
agente indita est. Secunda vero ratio Du-
randi, ad hominem quidem est efficax: non
tamen simpliciter. Procedit enim ex falso
fundamento, vt iam ostendam. Et hanc sen-
tentiam tenent Scotus, Paludanus, & alij.

Merito tamen inquirūt qua virtute pos-
sit Beatus hoc modo mouere corpus suum.
In qua re due sunt opiniones extreme. Pri-
ma affirmat, Deū solū esse, qui efficit hunc
motum, vel celeritatem eius, quatenus vires
supernaturales superat. Quod censet pro-
babile Maior. d. 49. q. 18. & Suppl. d. 44. q.
2. art. 2. Sed non est sententia hæc consen-
tanea sanctis Patribus, qui non solū dicunt
motum corporis gloriosi fore velocissimū:
sed etiā ipsum corpus futurum esse agile,
ac velox, sicut spiritum: nō dicitur autem
corpus velox, solū quia possit ab alio mo-
ueri. Item semper ita loquuntur, vt dicant,
illa corpora posse se mouere: quin potius
Isaias. c. 40. apertē ita loquitur, *Assument*
pennas, &c. vt supra cum sanctis Patribus
ponderauimus: hæc autē verba significant
internā vim, & non tantū motionem ab ex-
trinseco. Quod etiā confirmant illa verba
Pauli. 1. ad Cor. 15. *Seminatur in infirmitate,*
surget in virtute: vbi vidēdus est D. Thomas.

Secunda sententia affirmat, hunc motū
corporis gloriosi, & omnem velocitatē eius,
prouenire ab interna virtute connaturali
homini. Hanc autem virtutem aliqui tri-
buunt corpori, vt Alensis, & alij: qui fingūt
in humano corpore missionem quintæ es-
sentia, cuius vim dicunt prædominaturā
in corpore glorioso, & ab illa prouenire
hanc vim mouendi. Ita refert D. Thom. q.
56. ar. 3. Sed hæc opinio per se est improba-
bilis, vt in superioribus ostensum est. Scot.
verò. 4. d. 49. q. 14. dicit, hoc fieri naturali
virtute

Durand.

Scot.

Scot.
Palud.3ap. 3.
Corpus bea-
ti vno velu-
ti impetu
moueri per
spatiū aque
primo potest.

virtute animæ. Existit mat enim animā habere virtutem ad mouendum corpus non tantum organice: sed etiā alio genere motus. Quod hac ratione suadet, quia anima separata potest seipsam mouere: tunc autē non se mouet organice: ergo etiam, quādo informat corpus, habet eandē vim mouendi, & seipsam, & corpus coniunctum: sicut Angelus, potest mouere corpus assumptū, vel imitando motum progressiū, vel simpliciter, & æquē primō totum corpus mouendo. Quod si inquiras, quā nam sit hæc virtus, & quomodo non experiamur illam in corpore corruptibili, respōdet re ipsa esse eādē cum virtute, qua mouemur motu progressiū, quia non oportet multiplicare potentias sine causa. Dicit tamen, hæc virtutem ita esse in anima informante corpus corruptibile, vt non a quē dominetur omnibus partibus corporis. Quia nō omnes sunt æquē dispositæ ad motū, neque æquē propinquæ, seu immediate virtuti motiue, ideo prius mouetur pars melius disposita, & propinqua, & per illam mouetur alia, & ita causatur progressiū motus. At in corpore glorioso omnes partes sunt æquē dispositæ ad recipiendum motum, ideoque æquē primō poterunt moueri eādē virtute omnes. Quod si vrgeas, etiam si admitatur hæc virtus naturalis, illā esse imperfectam, & insufficientem, ad tantam velocitatem, & agilitatem respondet, illam virtutem naturalem intendi vsq; ad illū gradum, in quo possit eum effectū efficere, sicut intenditur, inquit virtus visiva, & alia. Sed in hac sententia Scoti multa displicēt. Primum enim sine fundamento dicit, posse animam informantem corpus naturali virtute totum illud mouere æquē primō. Id enim repugnat experientiæ, & naturali cōpositioni corporis, & membrorū eius. Argumētum vero desumptum ex anima separata non est efficax. Quia licet verū sit, animā separatam posse se mouere sine organis, non inde fit, eodem modo posse mouere corpus coniunctum. Fieri namq; potest, vt non habeat tantam virtutem supra corpus sicut supra seipsam. Item quia non potest mouere corpora sola volūate, sicut potest Angelus, & ideo quādo mouet corpus quod informat, id præstare non potest, nisi modo tali corpori accommodato, scilicet organice mouendo vnā partem mediante alia. Præterea, quod Scotus inquit, quasi

A per accidens esse, vt nunc anima moueat corpus tantum motu progressiū propter membrorū indispositionem, alienū videtur a vera philosophia. Quia considerata naturali hominis dispositione, & cōpositione non est per accidens, sed intrinsecum ac per se humano corpori sic moueri. Nam ex primaria institutione nature, ipsa membra corporis sunt ad hunc motum accommodata, & non ad aliū. Neq; fingi potest, quod sit illud impedimentū, aut indispositio, quæ dicitur esse in mēbris humani corporis in statu corruptibili, aut in statu innocentia, in quo erat corpus optimē temperatum secundum dispositionem naturalem. Rursus, vel illa virtus motiua est in sola anima, vel alique modo est in membris & per quēdā principaliora deriuatur ad alia. Si dicatur prius: ergo hæc virtus æquē immediate est applicata omnibus mēbris: ergo quod vnū moueatur prius, quā aliud, non prouenit ex propinquitate, siue distantia, neque ex defectu alicuius dispositionis, vt Scotus fingit. Si verō dicatur posterius: ergo ille ordo, & modus motus nō est per accidens, sed per se: cumq; illa dispositio sit naturalis homini, manebit etiā in corpore beato. Tandē quod Scotus ait, hanc vim motiua siue progressiū motu, siue alio, perfici in corpore glorioso per modū intensionis, falsum est, & idem cenleo de visu, & quacūq; simili potentia. Ratio est, quia hæc potentia sunt natura sua indiuisibiles: ergo non possunt augeri per intensionem alioqui etiam intellectus, & voluntas possent intendi.

C Duobus ergo modis intelligere possumus conferri Beato hanc virtutem ad mouendum corpus suū hoc genere motus, & eisdem intelligendum est posse augeri virtutem ad progrediendū velocius. Primus modus est, quod anima Beati supernaturalem vim habeat, vt sua voluntate, & efficacia moueat suum corpus hoc genere motus, & maxima velocitate. Dices, Si hæc efficacia non est animæ connaturalis, quid illi additur, quo illam habeat de nouo in corpore glorioso? Nam sola non repugnantia, seu optima dispositio corporis non satis est fine virtute effectrice. Respondetur intelligi posse communicari hanc virtutē eo modo, quo intelligitur cōmunicari virtus miraculorum effectrix, videlicet, vt statuerit Deus vt hac voluntate vt instrumento ad efficiendum hunc effectum, dando illi

Prior modus declarandi dotē agilitatis.

Obiectio.

Responsio.

Obiectio.

Responsio.

concursum ad hunc modum agendi accōmodatum, quoties ipsa voluerit. Dices, Ergo iuxta hunc explicandi modum hæc agilitas non erit aliqua dos intrinseca Beato: sed tantū extrinseca motio Dei veluti certa lege præparata, seu promissa. Respondetur verum esse iuxta hanc explicationē agilitatem non addere qualitatem actiua: non tamen propterea dicenda est extrinseca tantum motio seu denominatio, quia ille effectus non tantum à Deo fit: sed ab ipsa anima per virtutem intrinsecam, non merè naturalem, sed obediētialem actiua. Sicut virtus miraculorum nō est denominatio extrinseca: sed aliquid intrinsecum cū præparatione diuini auxiliij. Et hic modus explicandi videtur cōsentaneus Aug. 13. de Ciuit. c. 18. vbi inquit, *sanctorum perfectos, atque beatos spiritus diuino munere sine ulla difficultate posse ferri quō voluerint, consistere, vbi voluerint.* Et idem fere reperit li. 22. c. 11. Quibus locis in hoc sensu dicit, beata corpora nō habere graue pōdus, quo deprimantur, non quia priuentur qualitate aliqua naturali, sed quia per illam non resistunt, quominus ad nutum volūtatis obediunt. Et hunc modum dicendi sequitur Scotus. 4. d. 49. q. 4. ar. 7.

Scot.
Mai.
Sub. Gab.

D. Thom.

Secundus dicendi modus est, vt hæc virtus actiua motus sit aliqua qualitas indita corpori beato, quæ natura sua habeat vim efficiendi motum ad quancunq; loci positionem, quanuis illius efficacia pendeat à voluntate Beati eo modo, quo supra dictū est de omni alia efficientia. Atq; hanc sententiam videtur amplecti D. Thom. d. 49. q. 2. ar. 3. q. 1 vbi dicit, hanc agilitatem esse perfectionem fluentē ab anima glorificata in corpus, quæ illud reddit habile, vt obediāt animæ vt motori, vbi aperte ponit qualitatem. Nec potest intelligi de qualitate, quæ tantū passiuè disponat corpus ad suscipiendum motum. Nam si in sola anima esset efficiens virtus actiua, nō esset necessaria in corpore noua qualitas, aut dispositio præter temperamentū optimū, & ablationem omnis impedimenti intrinseci: cū ergo in corpore qualitatem requirat, necesse est, eum loqui de qualitate actiua. Et idē sequitur Richar. ibi artic. 4. q. 7. significat Bonauen. in vlt. ar. illius. d. clarius, & latius, Palud. dif. 44. q. 4. Et ratio adiungi potest, quia quando effectus fieri potest per virtutem intrinsecam natura sua proportio-

Richar.
Bonauen.
Palud.

nata. Deus præbet illam: motus autē localis, & velocitas eius, licet interdū superēt naturalem virtutē animæ, tamen in se sunt effectus naturales, quos à virtute creata proprijs viribus fieri nihil repugnat: ergo potest infundi virtus intrinseca effectiua huius motus. Sed obiicit Scotus, quia non potest vna qualitas esse indifferens ad mouendum versus omnes differentias positionis. Quia talis qualitas vnā tantum naturalem prōpensionē habere potest: ergo inclinabit ad vnum definitū locum, & cōsequenter, si ad alia loca moueatur corpus, non modo nō iuuabit, sed potius impedit. Respondetur, negando consequentiam. Nam potest esse qualitas de se indifferens ad efficiendum hoc, vel illud vbi. Nam (si attentē res consideretur) siue Beatus sit in cœlo, siue in terra, ipsa vbi intrinseca nō sunt specie diuersa, & ideō, cū aliqui hæc virtus non sit connaturalis, non est necesse, vt inclinet ad certum locum, neq; ad seruandum aliquem situm, vel ordinem respectu aliorum corporū: ex quo prouenire solet naturalis inclinatio ad aliquem motū, ac proinde potest optimè intelligi qualitas indifferens ad omne vbi, & habens efficaciam cuiusvis motus tendentis ad quemcunq; locum, quæ per voluntatem determinetur ad hunc, vel illum motum efficiendum. De modo autem quo hæc qualitas infundatur, & dimanet à beatitudine animæ, eodem modo iudicandum est, sicut de claritate diximus. Et hinc etiam facile intelligi potest, quomodo hæc dos maior esse possit in maiori, quàm in minori Beato propter maiorem vim ad velocius mouendum corpus: quæ potest prouenire vel ex intēssiori, & perfectiori qualitate iuxta posteriorē modum, vel ex maiori Dei concursu iuxta priorem.

Obiectio.
Scot.

Responsio.

C

Tertio dicendum est de alio genere mutationis, seu agilitatis, quæ est per subitam mutationem, quæ fiat in instanti. De qua vnum est certum, scilicet, non posse talem modū mutationis fieri transeundo per medium. Quia oporteret vel totū corpus, vel aliquas partes eius simul esse in duobus locis quantitatiuè, quod suppono esse impossibile secundum ordinariam potentiam. Et præsertim est indubitatum, nō esse in potestate cuiuscunque Beati corpus suum in pluribus locis constituere. Quia hoc nullū habet fundamentum, neque ad statum, vel perfe-

Corpus moueri in instanti ab extremo in extremum transeundo per medium impossibile.

perfectiorem glorię vlla ratione pertinet. Verum quidem est, habere Christum hanc potestatem supra corpus suum, (vt probabilius existimo, & inferius attingam) nō tamen habet illā ratione solius glorię corporis, sed propter hypostaticam vnionem ad Verbum. Itaque, si esse potest huiusmodi instantanea mutatio in corpore glorioso, necesse est, vt fiat transeundo ab extremo in extremum sine medio, vel ratione totius, vel ratione partium. Est enim considerandū posse intelligi hunc transitum vel ad locum distantē, vel ad locum proximū, & cōtiguū: & in priori modo totum corpus, quod nunc est in hoc loco futurū est immediatē post hoc in loco distante: vnde necesse est, vt totum illuc transeat absque vlla existentia in medio. At in posteriori modo, licet totum corpus non incipiat esse immediatē post hoc in loco distāti, & disiuncto ā priori loco: tamen necesse est, vt singulę partes sint in partialibus locis distātib, & ideo oportet, vt transeāt ab extremo ad extremum sine existentia in medio, in quo erit diuersa hęc mutatio ā simili mutatione instantanea angelica. Nā quā quando Angelus simul deserit totum locū, & alium immediatū acquirit, non intelligitur transire ab extremo ad extremum sine medio, quia totus est in toto loco, & in singulis partibus eius propinquis, & distātib, & ipse non habet partes, quę se excludant ā partialibus locis. At vero corpus cōstat huiusmodi partibus, & ratione illarum habet extensionem in ordine ad locum, ita vt totus sit in toto loco, & pars in parte, & ideo si totum in momento acquirit nouum locum integrum, necesse est, vt partes de nouo existant in locis distantibus absque transitu per medium. Quærere igitur, an possit corpus Beati moueri in instanti nihil aliud est, quā quærere, an possit transire ab extremo ad extremum sine medio.

Qua in re inuenio ferē omnes Theologos negantes corporibus beatis hanc potestatem. Cuius rei præcipuus autor est D. Thom. 4. dist. 44. q. 2. ar. 3. q. 3. qui dicit, implicare contradictionem. Cuius fundamentum est. Quia corpus non mouetur, quando totum est in termino ā quo, neque quando totum est in termino ad quē: quia tunc iam est motū: ergo mouetur, quandiu est in medio: ergo necesse est, vt sit in medio, alio-

qui perueniret de vno loco ad aliū, & nunquam moueretur, quod implicat contradictionem, quia ipsa successio locorū est motus localis. Quam rationem, eiusq; conclusionē amplectitur Sot. d. 49. q. 4. art. 7. Sed mihi nullo modo probatur. Censeo enim, hoc mutationis genus esse possibile diuina ac supernaturali virtute, vt latius Deo dante dicemus in materia de Eucharistia. Et paret facile, quia ratio adducta nō ostendit implicationem contradictionis, neque hactenus est aliqua excogitata, quę illam ostendat. Assumptum declaratur, quia in hoc genere transitus non intercedit motus successiuus, sed mutatio instantanea. Vnde fit, vt mobile tunc mutetur, quando totum primò est in termino ad quem, quia tunc se habet aliter, quā prius. Nec refert, quòd iam totum sit mutatum. Quia in mutationibus instantaneis simul est fieri, & factum esse, mutari, & mutatum esse. In quo eadem est ratio in Angelo quoad mutationem discretam, seu instantaneam loci. Idē quippe interrogari de illo potest, quando, scilicet moueatur, vel in termino ā quo: vel ad quem, & idē necessario respondendū est, nec facienda est vis in vocibus, *motus*, aut *mutationis*, dummodo de re cōstet, quā intellecta nullum censebitur in conueniēs, quod aliquod corpus mutauerit locū absq; motu, scilicet successiuo, cum sola instantanea mutatione. Quod si quis contendat, Angelum in hoc genere motus non mutari, dum est in termino ad quem: sed in successione vtriusque termini, idē responderi poterit de corpore, quanuis in vtroq; sine causa, vel necessitate id asseratur. Nisi fortasse eadem res, quę ā nobis, explicata est, obscurioribus verbis dicatur. Nam reuera tota hęc mutatio est in illo instanti, in quo acquiritur terminus ad quem, quanuis non sit sine habitudine, & respectu ad terminum ā quo, in toto autem præcedenti tempore mobile quieuit, quia eodem modo se habuit ac prius.

Alij ergo Theologi in assertionem cōsentiant: non quia contrarium implicet contradictionem: sed quia huiusmodi genus motus est supra omnem virtutem creatā, cum tamen corpus gloriosum tantū possit mutare locum per virtutem creatā animę, aut ipsius corporis. Ita Palud. dist. 44. q. 4. Durand. quæst. septima, Richard. distin. 49. articulo. 4. quæstio. 7. & 8. ac ferē alij.

Sot.
Transitus ab
extremo ad
extremū sine
medio diuina
virtute
possibilis.

Immuta

D. Thom.

Palud
Durand.
Richard.

Corpora beatorum transire ab extremo ad extremum possunt sine medio.

Lan. Iust.

Aug.

Ansel.

Bernard.

2. Cor. 15.

Nihilominus tamen probabiliter sustineri potest, datam esse Beato hanc vim, ut transire possit ab extremo ad extremum sine medio. Quia sancti Patres de agilitate corporis gloriosi tractantes, hanc ei vini tribuere videntur. Dicunt enim, posse corpus Beati in momento, & absque retardatione eò diuertere, quo impetus spiritus eum direxerit. Ita loquitur Laurētius Iustinianus dicto libro de perfectione monasticæ conuersationis, cap. 23. Augustinus vero de cognitione beatæ vitæ, cap. 45. & Anselm. lib. de similitudinibus, cap. 48. & in prologo, cap. 25. dicunt corpora gloriosa futura Angelis æqualia in velocitate: sed est probabile, Angelos naturali virtute posse transire ab extremo ad extremum, non contingendo medium: ergo eadem velocitas ex sententia horum Patrum communicatur per gloriam corpori beato. Vnde Augustinus supra & in Enchirid. cap. 90. & alijs locis citatis, sectione. 1. dicit, tam citò posse Beatū reali præsentia sui corporis transire ad distantem locum, quā potest cogitatione: potest autem cogitatione subito transire, nihil de medio cogitando. Et Bernard. serm. 4. in festo omnium Sanctorum, *Tanta* (inquit) *futura est corporum agilitas beatorum, ut possint, si velint, absque omni mora, seu difficultate ipsam quoque cogitationum nostrarum sequi ad omnia velocitatem.* Et confirmatur, quia probabile est, animam separatam posse hoc modo moueri, & subito transire de vno loco in alium. Quia si Angelus id potest, cur non etiam anima? Sed in beatitudine nō priuabitur anima propter unionem ad corpus vlla spiritali perfectione, & quasi libertate: ergo idem poterit coniuncta corpori, quod secum eodem modo mouebit. Tandem quia Paulus dixit, surrecturum corpus illud *spirituale*, dicunt Theologi habiturum proprietates spiritus etiam si supernaturales sint, & per virtutem creatam fieri non possint, ut verbi gratia posse penetrare per alia corpora: posse agere, & non agere suo arbitrio: cur ergo non idem dicetur de hac mutatione? Quæ ratio, ut minimum ostendit, fundamentum contrariæ sententiæ non esse firmum. Est ergo hæc sententia satis verisimilis, præsertim si verum est, hoc genus mutationis esse rebus spiritalibus connaturale: quod tamen incertum est.

Supposita verò hac sententia, addenda

A sunt duo. Primum est, hanc mutationem non fieri per qualitatem superadditam. Quia nulla esse potest, quæ natura sua vim habeat ad mouendum corpus hoc modo. Neque verò dicendum est, fieri à solo Deo, ipso Beato tantum passiue concurrente, propter rationes allatas in secundo puncto: sed fieri ab anima, vel corpore Beati, ut instrumento diuinæ virtutis, iuxta modum paulo ante explicatum. Alterum est, in hac agilitate esse æquales omnes Beatos. Quia cum sit mutatio instantanea, nō suscipit magis, aut minus: nisi quis fortasse dicat, perfectiorem Beatum posse ad locum distantiores vnica mutatione moueri: quod tamen neque est consentaneum modo loquendi Patrum (ut vidimus) neque est necessarium. Quia non est contra perfectionem beatitudinis, quod in aliqua perfectione accidentaria sint Beati omnino similes, & æquales, ut de immortalitate supra dictum est, & de subtilitate statim dicemus.

SECTIO V.

Virum corpus Christi post resurrectionem potuerit simul esse in eodem loco cum quolibet alio corpore, & quomodo.

Diximus in prima sectione huius disputationis, subtilitatis dotem intelligendam esse in ordine ad penetrationem corporis gloriosi cum quouis alio corpore in eodem loco. Quia licet alijs modis explicari soleat: nullus tamen esse potest ita proprius, & accommodatus ad distinguendam hanc dotem ab alijs perfectionibus animæ, & corporis tam naturalibus, quā supernaturalibus. Tria ergo de hac dote explicanda supersunt. Primum an hic effectus sit possibilis. Secundum an de facto tribuatur corpori glorioso ratione beatitudinis. Tertium qua virtute, quovè modo fiat.

Circa primum Durandus dis. 44. quæst. 6. opinatur implicare contradictionē hunc effectum, scilicet ut corpora quantitatiue existentia in loco simul se penetrent in eodem loco: cuius opinionem probabilem iudicat Paludan. quæst. 3. Fundamenta sunt.

Durand.
Paludan.

Pri.

Primum, quia duo corpora repugnant esse in eodem loco ratione suarum quantitatum, igitur manentibus eiusdem quantitativibus, manet eadem repugnantia, quæ nullo modo potest auferri, quia non est effectiva: sed formalis. Secundo, quia non possunt omnes partes eiusdem quantitatis ita se penetrare, ut simul in eodem situ constituantur: ergo nec diversa corpora. Consequentia est evidens, quia tanta est repugnantia inter corpora discreta, quantum inter partes continuas. Sola enim continuitas non addit specialem repugnantiam. Antecedens verò patet, tum quia de ratione quantitatis est, ut habeat partem extra partem: tum etiam quia alias posset totum cælum modico in vase concludi. Tertio fieri non potest, ut partes quantitatis successivæ sint simul duratione: ergo neque etiam fieri potest, ut partes quantitatis continuæ sint simul loco. Patet consequentia: quia sicut de ratione quantitatis successivæ est prius, & posterius in duratione: ita de ratione quantitatis continuæ permanentis est extensio partium, ut una sit extra aliam. Quarto quia non potest unum corpus quantitativè poni in locis distinctis: ergo nec distincta corpora in eodem loco.

Hæc vero sententia omnino falsa est, & improbabilis, & occasionem præbet errandi circa multa mysteria fidei. Primo circa mysterium Eucharistiæ, in quo licet propriè non fiat penetratio quantitatum: tamen propria quantitas corporis Christi altiori modo simul est realiter præsens cum quantitate panis, & una pars corporis Christi ibi est, ubi est alia. Vnde Durandus coactus est negare, quantitatem corporis Christi esse sub Sacramento altaris. Quæ sententia erronea est, ut suo loco dicetur. Alia responsio colligi potest ex Paludano, scilicet posse fieri per divinam potentiam, ut corpus sit quantum, & non occupet locum. Quia illud est prius, quam hoc, & hac ratione posse fieri, ut corpus Christi, licet sit quantum, tamen quia ut est in sacramento non occupat locum, possit simul esse cum quantitate panis. Quod verò corpus quantum sit in loco, & non occupet locum, hoc est impossibile. Quia sunt omnino idem, si autem corpus occupat locum, impossibile etiam est, ut simul admittat aliud, corpus in eodem loco. Quia occupare locum nihil aliud est, quam habere

partes positione distinctas, & distantes à se inuicem, & ab omni alia quantitate. Hæc verò responsio, licet aliquomodo euitet prædictum errorem circa fidem: tamen nullo modo satisfacit. Primò, quia multò difficilius est facere, ut corpus quantum non sit in loco, quam ut existens in loco simul sit cum alio corpore. Si igitur primum fieri potest cur non secundum? Antecedens declaratur. Nam vel esse in loco, latè sumitur pro quocunque modo existendi alicubi secundum præsentiam realem: & ita non solum difficilius: sed etiam impossibile est, esse corpus quantum, & non esse in loco seu alicubi realiter præsens: ut dicemus latius agentes de Eucharistia. Vel esse in loco idem est, quod esse quantitativè in loco seu modo connaturali quantitativè: & hoc modo multò difficilius est, separare à corpore quanto huiusmodi esse in loco. Quia non solum impeditur effectus extrinsecus, & quasi privativus, scilicet expulsio alterius corporis ab eodem loco, sed etiam effectus intrinsecus, scilicet propria extensio in ordine ad locum, quæ impedita consequitur, quidquid est admirabile, supernaturale in alio effectui, scilicet, quod tota quantitas unius corporis sit simul cum alio corpore, & similiter quantitas omnium partium inter se. Denique quanvis repugnet corpus esse quantitativè in loco, & non occupare locum, tamen hoc ipsum, occupare locum, præcisè, ac formaliter non est distare ab alia quantitate, vel illam expellere ab eodem loco: sed est, ita replere illum locum, ut totum sit in toto, & pars in parte. Ex quo fit, ut corpus existens in loco, natura sua aptum sit ad expellendum aliud corpus, & distandum ab illo, & hanc aptitudinem semper retinet quanvis actu non expellat. Ergo formaliter non repugnat, corpus occupare locum, & actu non expellere aliud corpus ab eodem loco. Quia hoc est quid posterius, poterit ergo separari à priori, sicut etiam de alia proprietate, quantitatis dicebatur.

Secundum mysterium fidei, quod pugnat cum sententia Durandi, est natiuitas Christi ex Virgine, integra, & omnino intacta permanente, de quo in superioribus diximus, & ostendimus, Durandi euasiones non esse fidei consentaneas.

Tertium est mysterium resurrectionis Christi, cuius corpus egressum est e sepulcro clauso, & ingressum est ad discipulos ianuis clausis. Ad quod varijs modis respondent Durandus & Paludanus. Et primo negant ex Euangelijs colligi, Christum egressum esse ex sepulcro lapide obserato. Nam licet Marcus referat, mulieres euntes ad monumentum dixisse, *Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?* tamen non refert, id dixisse, postquam ad monumentum peruenerant. Nam potius Lucas cap. 24. refert, mulieres venisse ad monumentum, & inuenisse lapidem reuolutum: ergo ex Euangelijs non potest colligi, lapidem fuisse sublatum, postquam Christus surrexerat, & non antea. Sed, vt verum sit, hoc non esse expressum in scriptura, habetur tamen ex communi sententia antiquorum Patrum, qui ita videntur Euangelistas intellexisse, ex perpetua Ecclesiæ traditione. Iustinus quæst. 117. ad Gentes. *Quemadmodum (inquit) non mutatione corporis in spiritum Dominus super mare ambulabit, verum diuina potentia sua mare, quod pedibus calcare nequiret, ad ambulandum commodum, & peruium reddidit: ita & suapte potentia e monumento, cui lapis impositus fuit egressus est: & ad discipulos ianua clausa ingressus. Non enim excitationis eius gratia saxi ipsius de monumento facta est deuolutio, sed eorum causa, qui id erant conspecturi, vt ipsis resurrectio ostenderetur.* Significat Nazian. in Tragœdia, *Christus patiens.* Prius enim aperte dicit, mulieres peruénisse ad sepulcrum adhuc lapide obleratum, & tunc subito fuisse reuolutum lapidem, & sepulcrum vacuum apparuisse. Et infra introducit Angelum sic loquentem.

Vos dicite, inquam, hac omnibus primo loco, Et Petro, subactum tartarum, Christum excitum suo ex sepulcro, cum reuulsum ab ostio magno impetu saxum.

Et postea clarius idem explicat, vt inferius referemus. Aserit hoc etiam August. serm. 138. de tempore. *Quomodo (inquit) de sepulcro exire non posset, qui ex incorruptis matris visceribus salua virginitate processit?* Et Hieronymus epistol. 150. ad Hedibiam, quæst. 6. *Nō putemus (inquit) Angelum idcirco venisse, vt aperiret sepulcrum Domino resurgenti, & reuolueret lapidem: sed postquam Dominus*

*resurrexit hora, qua ipse voluit, & qua nulli mortalium cognita est, indicasse, quod factum est, & sepulcrum vacuum reuolutione lapidis, Quibus verbis indicat Hieronymus expositionem verborum Matt. cap. 28. & ex illis hanc sententiam colligit. Refert enim Matthæus. Angeli ministerio fuisse lapidem sublatum. Ex quo sit vehemens cōiectura, non fuisse sublatum, vt Christus resurgeret. Quia si ita esset, potius virtute ipsius resurgentis tolleretur. Fuit ergo sublatum ab Angelo in testimonium resurrectionis factæ. Vnde statim dixit Angelus mulieribus. *Non est hic, surrexit enim, sicut dixit. Venite, & videte locum, vbi positus erat Dominus.* Et ita etiam interpretatur expresse Chrysostomus homilia. 90. in Matthæum, quem sequuntur Theophylactus Matth. 28. Euthymius cap. 68. in Matth. Idem Chrysostomus homilia de Ioanne Baptista tomo tertio, vbi late, & eleganter hanc sententiā confirmat. Quam etiam docent Beda homilia in Vigilia Paschæ, & Bernardus, sermon. 1. de resurrectione. Est igitur temerarium sine causa hoc negare. Et quanuis non esset certum ita fuisse de facto: tamen omnes prædicti Patres supponunt, id esse possibile, atque ita diuinæ omnipotentiae id attribuunt. Denique ingressum ad discipulos, expresse dicit Ioannes cap. 20. factum esse *ianuis clausis.* Quod eodem modo interpretantur prædicti Patres locis citatis, & Cyrillus Alexandrinus, Chrysostomus, Augustinus, Theophylactus, Euthymius, & alij super Ioannem, & Ambrosius Luca ultimo, & Gregorius homilia vigesima sexta in euangel. Augustinus epistola tertia, & libro vigesimo secundo de Ciuitate, cap. octauo, & de Agone Christiano, capite decimo quarto, qui eiusdem virtutis iudicant fuisse hoc factum, cum natiuitate ex Virgine. Atque idem habet Theodoretus dialogo secundo, & Chrysostomus homilia secunda de symbol. & Gregorius Nazianzen. in prædicta Tragœdia.*

Stat ecce Dominus, has fores intra nonum hoc, Dignumque vere maximo miraculo. Et quomodo autem foribus oclusis adest? Quin forte & idem, sic sepulcro condito, clausoque surgens exijt, velut antea Virginis ab aluo prodijt matris suæ infra claustra seruans claustra quam castissima.

Christus post resurrectionem ad discipulos ianuis clausis ingrediatur.

Christus post resurrectionem ad discipulos ianuis clausis ingrediatur.

e sepulcro clauso Christus egreditur. Iustin.

Greg. Naz.

Aug.

Hieron.

Matt.

Chrysost. Theop. Euthym. Bed.

Christus post resurrectionem ad discipulos ianuis clausis ingrediatur. Ioan. 20. Cyr. Ale.

Chrysost. Theophyl. Euthym. Ambros. Greg. Pap. Aug. Theodor. Chrys. Greg. Naz.

Atth.

Athanas. præterea orat. 4. contra Ari-
nos dicit. *Verbum per corpus suum dedisse dis-*
cipulis aliquem sui sensum, quando ingressus
est ad eos ianuis clausis. Quippe quod recta pe-
netrabat, præsensque sui certitudinem affere-
bat. Quibus verbis excluduntur aliæ eua-
siones Paludani, & Durandj indignæ pla-
ne catholicis viris. Dicunt enim, aut ianuas
velocissimè fuisse apertas, & iterum subi-
to clausas: aut fuisse quidem clausas sem-
per: Christum tamen non per illas intra-
sse, sed per fenestram, aut ita suum corpus
accommodasse, vt per rimulas aliquas in-
trare potuerit: quod de Christi corpore sen-
tire indignum est. Significat ergo Atha-
nasius, Ioannem Euangelistā non sine cau-
sa bis adnotasse Christum ingressum esse
ianuis clausis, vt speciali miraculo, & Ver-
bi virtute id factum esse significaret. Quod
etiam significauit Leo Papa, epistola. 10.
ad Flavianum, capite quinto. Vnde Hie-
ronymus epistola. 61. ad Pammach. ad-
uersus errores Ioannis Ierosolymit. *Quod*
clausis (inquit) ingressus est ostijs, eiusdem
virtutis fuit, cuius, & ex oculis euanescere:
 & Cyrillus Alexandrinus lib. 2. de fide ad
Reginas idem sentit. Vltima tamen euasio
superest, fundata in his, quæ præcedenti
sektione dicta sunt, ingressum scilicet fuisse
Christum ad discipulos, vel egressum
ē sepulcro, non penetrando corpora inter-
media: sed transcundo ab extremo ad ex-
tremum sine existētia in medio hoc enim
etiam est diuinæ virtutis indicium, & ma-
ximum miraculum, ac nihil indecentiæ
continet. Et sanè, cum hic etiam modus
fuerit possibilis, & sufficiat ad saluanda
omnia, quæ scriptura refert de hoc my-
sterio, non potest euidenter refelli hæc res-
ponsio. Nihilominus ex dictis constat, non
esse consentaneam multis ex citatis Pa-
tribus. Comparant enim hoc mysterium
cum mysterio natiuitatis ex Virgine, de
quo supra ostendimus nullo modo posse il-
la ratione explicari. Præterea, multi ex-
plicant id factum esse per modum pene-
trationis, Hieronymus loco nuper citato:
sic inquit. *Dic mihi acutissime disputator,*
quid est maius, terra magnitudinem appendere
super nihilum, & super aquarum incerta li-
brare, an Deum transire per clausam portam,
& creaturam cedere creatori? Apertius Hila-
rius lib. tertio de Trinitate, *Quæro ergo per*
quas clausæ domus partes sese corporeus intra-

Leo Papa.

Hieron.
Cyril. Ale.

Hieron.

Hilar.

A *lerit. Diligenter enim euangelista expressit di-*
cens, venit Iesus ianuis clausis, & stetit in me-
dio discipulorum suorum, An cōstructa pariet-
tum penetrans, & solidam lignorum naturam
impenetrabilem transcurrit? Stetit namque cor-
poreus, non simulatus, at fallax. Sequantur igitur
oculi mentis tuæ penetrantis ingressum, &
cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ visus
introeat. Integra sunt omnia, & obserata: sed
ecce assistit medius, cui per virtutem suam vni-
uersa sunt peruia, nihil cedit ex solido, neque
per naturam suam aliquid tanquā lapsu in sen-
sibili ligna, & lapides amittunt. Epiphanius
expressius, quàm cæteri hoc tribuit corpo-
ris subtilitati, hæresi. 20. *Resurrexit (inquit)*
& clausis foribus ingressus est, vt crassarum
partium corpus tenuium partium ostēderet ip-
sam, quod erat cum carne, & ossibus, fideique
& spei nostræ in se ipso promissionē faciebat:
 & hæresi. 64. *Dominus noster Iesus Christus*
resurrexit ex mortuis, non aliud corpus susci-
tans: sed ipsum, quod erat in spirituales sub-
tilitatem transmutans, & spirituale totum
cōniens ingressus per fores conclusas, id quod
fieri nequit hic in nostris corporibus prop-
ter crassitudinem, & quod nondum in spiri-
tuale subtilitatem sint cōnita. Quod igitur
erat id, quod conclusis foribus ingressum est?
Aliud ab eo, quod crucifixum est, an ipsum
crucifixum? omnino equidē non poteris non cō-
fiteri ipsum, quod crucifixum est. Quomodo igitur
ingressum est foribus conclusis? Vt ostende-
ret, quod corpus quidem esset, quod videba-
tur, & non spiritus: verum corpus spirituale
subtilium partium, quod aliquando crassa-
rum partium fuerat. Ex quibus omnibus
aperte constat, hos Patres non solum sen-
tire hoc diuinum opus esse possibile: sed
re ipsa factum esse, idque esse magis con-
sentaneum intentioni, & verbis Euan-
gelistarum, & fortasse esse facilius, quàm
ingredi sine transitu per vllum medium.

Quantum mysterium est Ascensionis
Christi in cœlum. Est enim de fide, ascen-
su suo penetrasse vsque ad supremum cœ-
lum, iuxta illud ad Hebræos quarto. *Haben*
tes ergo Pontificem, qui penetrauit cœlos, Iesum
filium Dei, teneamus spei nostræ confessionem.
Non penetrauit autem eos diuidendo, qui
ferro, & adamante solidiores, à Iob dicuntur
capite trigesimo septimo, & ideo Paulus
fortasse, non sine mysterio vsus est verbo
penetrandi.

Dicendum ergo est, non implicare con-
Nnn 5 tradi.

*Duo corpora
simul in eo-
dem loco esse
supernatu-
raliter nõ re-
pugnat.
D. Thom.*

traditionem, vt vnum corpus simul cum alio sit quantitatiue in eodem loco. Et hæc est sententia Diui Thomæ, & omnium Theologorum, quos paulo inferius referemus. Ratio verò est, quia licet inter quantitates, sit naturalis repugnantia in ordine ad idem spatium: tamen inde non fit, vt Deus virtute sua non possit illam superare: neque ex hoc sequitur aliquid contraformalem rationem, & essentiam quantitatis, vt supra explicatum est. Sicut etiam duæ qualitates contrariæ natura sua repugnant, & Deus potest illas in eodem subiecto ponere. Quod tandem confirmatur, ostendendo, rationes Durandi nullius esse efficaciam, quod esse debet sufficiens argumentum, vt non asseramus, hoc implicare contradictionem.

*Responsio
ad argumē-
ta Durandi.*

Ad primum igitur fatemur, naturalem repugnantiam in eodem loco inter corpora quanta esse ratione quantitatum, atque adeo manentibus quantitativis manere eandem repugnantiam naturalem: nihilominus tamen fieri posse per Diuinam potentiam, vt illæ duæ quantitates loco penetrentur. Quia illa repugnantia naturalis, in ordine ad Diuinam potentiam nulla est, neque illi resistit, atque ita potest Deus simul conseruare corpus, aliquod in vno loco, & in eodem aliud reponere.

Ad secundum negatur assumptum. Nā sicut duæ quantitates discretæ possunt penetrari in eodem loco: ita & duæ, vel plures partes eiusdem quantitatis continuæ. Neque est inconueniens, quod totum cœlum Diuina virtute possit in paruo vase concludi. Cū autem dicitur, de ratione quantitatis esse vt habeat partem extra partem: si his verbis explicatur essentia quantitatis, & illa particula, *extra*, dicit ordinem ad locum, non debet significare actum, sed aptitudinem. Non est enim de ratione quantitatis vt vna pars actu sit extra locum alterius: sed solum quod natura sua apta sit ad existendum in loco tali modo. Quod si supponatur quantitas esse extensa in ordine ad locum, sic necesse est, vt habeat aliquas partes, quarum vna actu sit extra locum alterius, quia hæc est ratio formalis extensionis in ordine ad locum: poterunt tamen per Diuinam potentiam in eodem spatio, vel extensione esse penetratiue plures partes æquales.

A Ad tertium de duratione successiua respondetur, successionem in conceptu suo significare extensionem quandam in duratione secundum prius, & posterius, & ideo repugnare manere extensionem sine hac successione: sicut etiam repugnat manere extensionem in ordine ad locum, absque eo quod sit pars extra partem etiam in ordine ad locum. At verò sicut successio non semper est de ratione entis, quod successiue fit, ita neque extensio in ordine ad locum est de ratione quantitatis, & ideo possunt esse optimè quantitates distinctæ, etiam si loco, vel situ non distinguantur.

Ad quartum negatur antecedens: & potest argumentum retorqueri. Nam Deus potest constituere vnum corpus quantum in pluribus locis, ergo & plura corpora in eodem loco: sed de hoc alias.

B Circa secundum, quauis ex dictis constet, Christum dominum post resurrectionem simul eundem locum occupasse cum alijs corporibus: non tamen inde fit hanc esse proprietatem debitam ratione beatitudinis corporibus gloriosis. Quia dici potest, non conuenire hoc corpori Christi ratione beatitudinis, sed ratione vniõis. Nam etiam ante resurrectionem interdum hac proprietate sui corporis vsus est, vt cū ē matris illæso prodijt vtero: & fortasse eadem virtute est vsus, quando inter Iudæos ipsum persequentes, & comprimentes sine vlllo impedimento, contactu transibat. Cæterum dicendum est, hūc modum subtilitatis communicari ratione beatitudinis corpori glorioso. Propter hanc enim causam docent Theologi omnes proprietatem hanc communem esse omnibus corporibus gloriosis, Quam etiam esse communem sententiam Patrum scēt. 1. ostendimus: vbi & ex Paulo illam deduximus, & varijs congruentijs ostendimus. Exemplum insuper de Christi corpore commune est cunctis Beatis. Omnes enim corpore, & animo ascensuri sunt super cœlos. Item post diem iudicij in cœlo ambulare poterunt, & ad inferiores cœlos si voluerint, vel ad elementa descendere: & tamen verisimile non est, diuisum semper iri cœlum, vt ipsi moueri queant. Est ergo hæc proprietas debita corpori glorioso. Potuit autem Christus in vita mortali interdum ea vti, vel propter vniuersalem potentiam faciendi miracula: vel quia du-

*Facultas exi-
stendi in eo-
dem loco si-
mul cū alio
corpore pro-
prietas glo-
riosis debita
corporibus.*

Innocen. Pa.

duplici titulo illi deberi potest, scilicet, ratione vnionis, & ratione gloriæ: vel certe quia in vita mortali voluit quædam indicia, ac vestigia gloriæ suo corpori debita exhibere. Et ideo (vt notauit Innocent. lib. 4. de myst. Missæ. c. 12. subtilitatem accepit, cum nasceretur ex virgine: claritatem, cum transfigureretur in monte: agilitatem, cum incederet super mare: impassibilitatem, cum manducaretur in coena.

Circa tertium difficile explicatu est; quid sit hæc proprietas in corpore glorioso, & quomodo se penetret cum alio corpore. Duo autem hic sunt inuestiganda. Primum est dispositio quasi passiva illius corporis, an scilicet sit affectum aliquo accidente, seu qualitate ratione cuius penetrare possit aliud corpus. Si enim non est ita dispositum, igitur non est magis subtile ipsum corpus beati, quam cælum, terra aut quodlibet aliud corpus, cum quo penetratur. Quia hæc penetratio mutua est ex parte vtriusque corporis, & non est in vno maior dispositio ad illam, vel minor repugnantia naturalis, quam in alio. Si autem dicatur, corpus gloriosum esse specialiter dispositum, ac subtile effectum per aliquam internam qualitatem: id non videtur posse intelligi. Quia illa qualitas non priuat corpus sua quantitate, vt per se constat: neque etiam tollere potest extensionem eius in ordine ad locum. Nam hæc tam intrinsecè coniuncta est ex natura rei cum quantitate, vt nulla qualitate creata impediri queat. Tunc quia effectus adeo supernaturalis non potest esse connaturalis alicui qualitati create. Vix enim mente concipitur, ac soli Deo propter eius infinitam virtutem conceditur. Tum etiam quia vel illa qualitas est spiritalis, & sic non poterit afficere corpus, vt illud subtilius reddat, ac modum existendi eius immutet. Vel est corporea, & sic ipsa natura sua postulat partium extensionem in ordine ad locum: quomodo ergo illam impedit in quantitate? Vnde confirmatur, nam si corpus beati esset ita intrinsecè dispositum, non posset, conseruata illa dispositione, habere extensionem partium in ordine ad locum, neque vna excluderet aliam ab eodem loco. Sicut corpus Christi existens in sacramento, & retinens illam dispositionem, & modum existendi, non potest habere prædictam extensionem.

Secundo inuestiganda est virtus actiua,

qua corpus gloriosum possit ita moueri, vt penetret alia corpora. Quia non videtur posse esse virtus intrinsecæ, nec superaddita per aliquam qualitatem. Quia effectus est omnino supernaturalis, & possibilis solum ex obedientia creature ad creatorem: ergo non potest esse connaturalis alicui qualitati create; ergo superuacanea esset qualitas superaddita, quandoquidem non potest addere virtutem agendi supernaturalem, obedientialis enim sufficienter est in ipsa anima, & in potentijs eius. Confirmatur, quia nulla potest esse qualitas creata, quæ vim habeat coniungendi in eodem subiecto calorem, & frigus in gradibus intensis, ergo idem est in præsentia. Si autem hæc virtus non est intrinsecæ corpori glorioso, ergo à solo Deo mouetur, cum transit per aliud corpus, ergo non est ipsum subtile. Quia eadem actione, & efficientia potest Deus constituere in eodem loco corpora quantumvis densa, & crassa.

Hæ rationes apud me conuincunt, primo hanc subtilitatem non esse qualitatem veluti formaliter afficientem corpus, illudque reddentem aptum, vt penetrari possit cum alio corpore, seu formaliter tollentem repugnantiam naturalem, quæ est inter duas quantitates respectu eiusdem spatij. Et in hoc conueniunt ferè omnes Doctores in. 4. distinct. 44. Durand. quæst. 5. Paludan. quæst. 3. Capr. quæst. 3. Supplement. quæst. 2. & in distinct. 49. Scotus quæst. 16. Richard. articulo. 4. quæst. 5. Maior quæstion. 20. & Sotus quæst. 4. articulo. 6. Et est sententia Diui Thomæ, vt statim videbimus. Solus Bonauentura articulo penultimo, quæst. 1. videtur contrarium sentire, quanuis subobscure, & Petrus de Tharantasia, quæst. 3. problematice idem defendit. Sed non video fundamentum, neque quomodo satis intelligi possit.

Secundo censeo, satis etiam probari prædictis rationibus, ad hunc subtilitatis effectum non dari corporibus beatis qualitatem aliquam actiuam. Quæ est etiam sententia communis D. Thom. distinct. 44. quæst. 2. articulo. 2. quæstio. 2. & idem sequuntur Scot. Cap. Paludan. Sotus, & alij. Et quanuis interdum Paludan. & Richard. videantur ponere subtilitatem in qualitate actiua: tamen loquuntur de subtilitate

Durand.
Paludan.
Capr.
Suppl. Ga.
Scot.
Richard.
Maior.
Sot.
D. Thom.
Bonauent.
Pe. de Tharant.
van.

Virtus ad penetrandum aliud corpus in beato vnione oritur.

tilitate nō in eo sensu, in quo nunc loquimur, sed vt pertinet ad subtilius vel efficacius perficiendas operationes sensuum, de quo iam supra dictum est.

Tertio verō addo, hanc virtutem penetrandi alia corpora non esse omnino extrinsecam, ita vt solum consistat, in quodā pacto, quo Deus statuit mouere corpus Beati, quādoque ipse voluerit, (vt Scotus, & ferē alij interpretantur) sed in virtute intrinseca, & instrumentali animæ, vel corporis beati, cui ratione beatitudinis datum est, vt possit se hoc modo mouere tanquam instrumentum Dei. Sicut in priori tomo diximus, Christi humanitati datam esse virtutem miraculorum quasi permanentem per modum potentie, non quia illi sit data aliqua qualitas, neque solum, quia Deus ad præsentiam ipsius operatur: sed quia Deus statuit, pro illius voluntate dare ei accommodatum concursus ad operanda miracula, vt instrumento diuinitatis. Sic igitur in præsentia Deus statuit, ratione beatitudinis vt voluntate, seu facultate motiua corporis beati ad hunc effectum pro eius arbitrio, & voluntate. Et hoc modo rectē intelligitur, quomodo subtilitas si dos Beati per modum virtutis actiua.

Atque ita facile solvuntur rationes dubitandi in principio positæ. Ad summum enim probant, hanc subtilitatem esse aliquam vim internam ipsius corporis, siue illa sit principalis, siue instrumentalis: & ita est intelligendus Gregorius dicta homil. cum dixit, corpus beatum esse *subtile per effectum spiritualis potentie*: & Ambrosius Luc. 24. dicens, *Per resurgentis corporis qualitatem, Christum ianuas penetrasse*: & Laurentius Iustinianus dicto capit. 23. de perfectione monasticæ conuersationis, cū dicit, *Caro spiritualis effecta, liberam ingrediendi quocunque recipit facultatem*. Ad hæc enim omnia satis est, dicta instrumentalis virtus actiua: quam ponit etiam Richardus supra, & indicauit Bonauentura. Diuus Thomas autem, qui soli diuinæ virtuti dicit tribuendum hunc effectum, exponi potest de principali virtute. Non enim, credo, negaret instrumentalem actionem creature, quam in alijs supernaturalibus operibus facile concedit. Sotus verō supra *in neminem* appellat hanc virtutem actiuam, quæcunque illa sit.

A Quia se penetrare (inquit) non est agere, & quia quantitas natura sua resistit nō tanquam virtus actiua, sed quia locum replet. Tamen cū negari non possit, hunc effectum esse supernaturalem, non video, quomodo fieri possit sine supernaturali efficientia. Deus enim hoc potest ratione suæ omnipotentie, ergo quando ita operatur, aliquid efficit proprium omnipotentie suæ: ergo potest vt creatura vt instrumento ad hunc effectum, ergo verisimilius est, ita fieri in corporibus beatis, quia hic est altior, & perfectior modus operandi.

Dices, Ergo Christus in vita mortali habuit hanc dotem, quia habuit prædictam virtutem actiuam respectu sui corporis. *Obiectio.*

B Respondetur simpliciter negando consequentiam. Quia dos subtilitatis non significat vt cūque illam virtutem actiuā: sed connotat etiam talis corporis statum, in quo ei debeatur vsus huius virtutis: corpori autem Christi in statu passibili hoc non debebatur, etiam si interdum ex speciali causa, & miraculo illa vsus fuerit. Et hinc etiam intelligi potest, (quod D. Thomas & ferē omnes citati Theologi dicunt) corpus gloriosum posse penetrari cum corpore non glorioso, non verō cum glorioso. Id enim non est propter maiorem repugnantiam, quia reuera nulla est: sed propter decentiam, & debitum ordinem, ratione cuius non est debitus Beato concursus ad huiusmodi penetrationem cum alio corpore beato. Neque illa erit vnquam necessaria, quia vnus beatus non se se opponet alteri, neque alter tentabit incedere per locum, quem alius occupat. Et eadem ratione probabile est, non posse beatum quasdam partes sui corporis cum alijs penetrare, non solum mutando figuram, aut densitatem (vt quidam finxerunt: hæc enim aliena sunt à veritate, & impassibilitate corporis gloriosi) sed etiam absque hac mutatione, vt fieri posset inter manus, brachia, aut pedes. Quia etiam hæc penetratio non est necessaria Beato, neque admodum decens, neque conueniens optimæ dispositioni corporis humani, quæ requirit determinatum situm, ac distantiam partium, vt notauit etiam D. Thom.

suprà. q. 4.

(?)

Corpus gloriosum penetrari non potest cum corpore glorioso.

Quæ-

*Dos subtilitatis in corpore glorio-
so quid sit.*

*Greg.
Ambros.
Lau. luss.
Richard.
Bonauent.
D Thom.
Sot.*

Q V A E S T I O LV. A
De manifestatione resurrectionis, in sex articulos diuisa.

Einde considerandum est de manifestatione resurrectionis Christi. Et circa hoc quærentur sex. ¶ Primo, vtrum Christi resurrectio omnibus manifestari debuerit, an solum quibusdam specialiter personis. ¶ Secundo, vtrum fuisset conueniens, quod eis videntibus resurgeret. ¶ Tertio, vtrum post resurrectionem debuerit cum suis discipulis cõuersari. ¶ Quarto, vtrum fuerit conueniens, quod suis discipulis in aliena effigie appareret.

¶ Quinto, vtrum resurrectionem suam argumentis manifestare debuerit. ¶ Sexto, de sufficientia illorum argumentorum.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum resurrectio Christi debuerit omnibus manifestari.

D primum sic proceditur. Videtur, quod resurrectio Christi debuerit omnibus manifestari. Sicut enim publico peccato debetur pœna publica (secundũ illud. 1. ad Timoth. 5. Peccantes coram omnibus argue) ita merito publico debetur præmium publicum. Sed claritas resurrectionis est præmium humilitatis passionis: vt Aug. dicit super Ioannem cum ergo passio Christi fuerit omnibus manifestata, eo publice patiente, videtur quod gloria resurrectionis ipsius omnibus manifestari debuerit. ¶ 2. Præterea. Sicut passio Christi ordinatur ad nostrã salutem,

ita & eius resurrectio: secundum illud Rom. 4. Resurrexit propter iustificationem nostram. Sed illud, quod ad communem vtilitatem pertinet, omnibus debet manifestari. Ergo resurrectio Christi omnibus debuit manifestari, & non specialiter quibusdam. ¶ 3. Præterea, Illi quibus manifestata est resurrectio Christi fuerunt resurrectionis testes: vnde dicitur Acto. 3. Quem Deus suscitauit a mortuis, cuius nos testes sumus. Hoc autem testimonium ferebant publice prædicando. Quod quidem nõ conuenit mulieribus, secundum illud. 1. ad Corinth. 14. Mulieres in Ecclesijs taceant: & 1. ad Timoth. 2. Docere mulieri nõ permitto. Ergo videtur, quod inconuenienter resurrectio Christi manifestata fuerit primò mulieribus, quàm omnibus communiter. ¶ Sed contra est, quod dicitur Actorum. 10. Hunc Deus suscitauit tertia die, & dedit eum manifestum fieri nõ omni populo, sed testibus præordinatis à Deo.

¶ Respondeo dicendũ, quod eorum, quæ cognoscuntur, quædã cognoscuntur cõmuni lege naturæ, quædã autem cognoscuntur ex speciali munere gratiæ, sicut ea quæ diuinitus reuelantur. Quorum quidẽ, vt Dion. dicit in libro Cœl. hierar. hæc est lex diuinitus instituta, vt à Deo immediatè superioribus reuelentur, quibus mediantibus deferantur ad inferiores, sicut patet in ordinatione cœlestiũ spiritũ. Ea verò, quæ pertinet ad futurã gloriam, cõmunem hominũ cognitionem excedunt: secundũ illud Is. 64. Oculus non vidit Deus, absque te, quæ præparasti ex peccãtibus te. Et ideo eiusmodi ab homine nõ cognoscuntur nisi diuinitus reuelata, sicut Apostolus dicit primæ ad Corin. 2. Nobis reuelauit Deus per spiritum suũ. Quia igitur Christus resurrexit

Cap. 4. Ca.
hier. à me-
dio illius.

301.
Sup. q. 36.
av. 2. cor. Et
opus. 3. cap.
245. Et.
1. Cor. 15.
60.3.

Tract. 140.
in Ioan. civ.
ca fin. to. 9.

gloriosa resurrectione, ideo eius resurrectio non omni populo manifestata est, sed quibusdam quorum testimonio deferretur in aliorum notitiam.

Ad primum ergo dicendū, quod passio Christi peracta est in corpore adhuc habente naturam passibilem, quæ cōmuni lege nota est omnibus, & ideo passio Christi omni populo immediate manifestari potuit. Resurrectio autem Christi facta est per gloriam Patris: ut Apost. dicit Rom. 6. & ideo immediate manifestata est, nō omnibus, sed quibusdam. Quod autem publicè peccantibus pœna publica imponitur, intelligendum est de pœna præsens vitæ: & similiter publica merita publice præmiari oportet, ut alij prouocentur. Sed pœnæ, & præmia futuræ vitæ non publice omnibus manifestantur, sed specialiter illis, qui ad hoc præordinati sunt à Deo. Ad secundū dicendum, quod resurrectio Christi sicut est ad communem omnium salutem, ita in notitiā omnium peruenit. Non quidē sic, quod immediate omnibus manifestaretur, sed quibusdā, per quorum testimonium deferretur ad omnes. Ad tertium dicendū, quod mulieri nō permittitur publice docere in Ecclesia: permittitur autem ei, priuatim aliquos domestica admonitione instruere. Et ideo sicut Ambros. dicit super Luc. Ad eos fœmina mittitur, qui domestici sunt, non autem mittitur ad hoc quod resurrectionis testimonium ferat ad populum. Ideo autem primo mulieribus apparuit, ut mulier quæ primo nuntium mortis ad hominē detulit, primo etiā vitam resurgentis Christi in gloria nuntiaret. Vnde Cyrillus dicit, Fœmina quæ quondam mortis fuit ministra, venerandum resurrectionis mysterium prima percipit, & nuntiat: adeptum est igitur fœmineum genus, & ignominie

A absolutionem, & maledictionis repudium. Similiter etiam per hoc ostenditur, quod quantum ad statum gloriæ pertinet nullum detrimentum patitur fœmineus sexus: sed si maiori charitate feruebunt, maiori etiam gloria ex visione diuina potentur, eo quod mulieres quæ Dominum arctius amauerunt, in tantum, ut ab eius sepulcro, discipulis etiam recedentibus non recederent, primo viderunt Dominum in gloria resurgentem.

COMMENTARIUS.

Docet D. Thom. nō fuisse conueniēs, ut Christus coram hominibus publicè resurgeret, sicut publicè passus est. Quia passio erat quid humanum, & naturale: resurrectio verō gloriosa erat supernaturalis, ideoque conueniens fuit, ut licet passio corporis mortalis coram hominibus manifeste facta sit: resurrectio tamen gloriosa occultē fieret, & per reuelationem hominibus manifestaretur. Quod perspicue satis D. Thom. explicat in corp. artic. & in solutionibus argumentorum. Vnde (quod ad literam attinet) non indiget alia expositione. Quod vero tangitur in expositione ad. 3. de apparitione facta mulieribus, tractabitur latè disputatione sequenti. C Aduertendum est autē supponere D. Thomam Christum non exiuisse de sepulcro clarē, & manifestē coram custodibus, vel alijs hominibus, qui ibi adesse poterant. Quod licet non sit ita expressum in Evangelio, satis tamen apertē ex eo colligitur. Tum quia dicitur Christus primo visus à Maria Magdalena, & mulieribus, quod saltem videtur intelligendum de ijs, à quibus publice visus est. Tum etiam, quia narrat Matth. cap. ultimo, custodes exterritos fuisse, & factos veluti mortuos, quando angelus reuoluit lapidem. Quo tempore iam Christus ē sepulcro prodierat ipsis nihil cernentibus, neque sentientibus. Et ratio est manifesta. Quia ut Christus exiret de sepulcro, non fuit necessarium motionem aliquam fieri, quæ ab astantibus videri, vel audiri posset. Quia (ut supra diximus, & art. sequēti docet D. Thom.) exiuit clauso sepul-

Cap. ult. in
Lucam, non
multū ante
mediū, 10. 5.

Lib. 12. in
Ioan. c. 51.
super illud
Vade ad fratres tuos &
dic eis.

sepulcro penetrando lapidem superpositum sine vlla motione. Alias verò, cum resurgeret gloriosus, non poterat videri, nisi ipse vellet, non oportuit autem vt tam facile se ostenderet, præsertim custodibus, & inimicis.

ARTICVLVS II.

Vtrum fuisset conueniens, quod discipuli viderent Christum resurgere.

303.

Ad secundū sic proceditur. Videtur conueniens fuisse, quod discipuli viderēt Christum resurgere. Ad discipulos enim pertinebat resurrectionē Christi testificari: secundum illud Act. 4. Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi Domini nostri. Sed certissimum est testimonium de visu. Ergo conueniēs fuisset, vt ipsam resurrectionē Christi viderent. ¶ 1. Prætereā, Ad certitudinem fidei habendā, discipuli ascensionem Christi viderunt, secundum illud Act. 1. Vidētibus illis, eleuatus est. Sed similiter oportet de resurrectione Christi certam fidem habere. Ergo videtur, quod discipulis videntibus debuerit Christus resurgere.

¶ 2. Prætereā, Resurrectio Lazari quodam indicium fuit futurę resurrectionis Christi. Sed discipulis videntibus, Dominus Lazarū suscitauit: ergo videtur quod etiam Christus resurgere debuerit, discipulis vidētibus. ¶ Sed contra est quod dicitur Marc. vlt. Resurgens Dominus mane prima sabbati, apparuit primò Mariæ Magdalene. Sed Maria Magdalena non vidit eum resurgere, sed cū eum quæreretur in sepulcro, audiuit ab angelo, Surrexit, non est hic. Ergo nullus vidit eum resurgere.

Respondeo dicendum, quod sicut dicit Apostol. Roman. 13. quæ à Deo sunt ordinata sunt. Est autem hic ordo diuinitus institutus, vt ea quæ supra homines sunt, hominibus per angelos reuelentur, vt patet per Dion. 4. cap. cœlest. hier. Christus autem resurgēs non redijt ad vitam communiter hominibus notam, sed ad vitam quādam immortalem & Deo conformem secundū illud Rom. 6. Quod enim viuit, viuit Deo. Et ideo ipsa Christi resurrectio non debuit immediatē ab hominibus videri, sed eis ab angelis nuntiari. Vnde Hilarius dicit super Matt. quod ideo angelus prior resurrectionis est index, vt quodam famulatu paternæ voluntatis resurrectio nuntiaretur.

40. d. m.

Canti. vlt.
in Matt. vlt.
eo finem illius.

Ad primum ergo dicendum, quod Apostoli potuerunt testificari Christi resurrectionem etiam de visu: quia Christum post resurrectionem viuētem oculata fide viderunt, quem mortuum sciuerant. Sed sicut ad visionem beatam peruenitur per auditum fidei: ita ad visionem Christi resurgentis, peruenērūt homines per ea, quæ prius ab angelis audirent. ¶ Ad secundū dicendū, quod ascensio Christi quantū, ad terminum à quo, nō transcendebat hominum communem notitiā: sed solum quātum ad terminum ad quē. Et ideo discipuli potuerunt videre ascensionem Christi quantum ad terminū à quo, id est, secundum quod eleuabatur à terra: non autē viderunt ipsam, quātū ad terminū ad quē, quia non viderunt quomodo reciperetur in cœlo. Sed resurrectio Christi trāscēdebat cōmunē notitiā, & quantum ad terminū à quo (secundū quod anima redijt ab inferis, & corpus de sepulcro clauso exiuit) & quantum ad terminū ad quem, secundum quod est adeptus vitā gloriosam.

Et

Et ideo nõ debuit resurrectio fieri sic, A
quòd ab homine videretur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd La-
zarus resuscitatus est, vt rediret ad vi-
tam, qualem prius habuerat, quæ com-
munem notitiam hominum non trans-
cendit, & ideo non est similis ratio.

COMMENTARIUS.

*Resurrectio
cur nõ publi-
ce facta.*

Hic etiam articulus ferè non eget ex-
positione. Idem enim D. Thomas
quærit, quod in superiori, sed quod
ibi generatim dixerat de hominibus, hic
in specie tradit de discipulis, & Apostolis.
Ratio verò eadem est, quia etiã oportuit,
vt discipuli, & Apostoli per diuinã reuelationem acciperent supernaturalia myste-
ria. Quã aliter hic D. Thom. explicat, sci-
licet, quia debuit seruari cõsuetus ordo di-
uinæ prouidentie, scilicet, vt de diuinis my-
sterijs homines per angelos instruantur. Et
in solut. ad. 1. subiūgit aliam rationem, ni-
mirum decuisse, vt Apostoli per fidem per-
uenirent ad visionem. Quandã enim prop-
ter Ecclesiæ commodũ oportuerit, vt Chri-
stum iam suscitatum aliqua do viderent:
tamen propter ipsos oportuit, vt paulatim
instruerentur, prius per auditum, deinde
per visum,

Atque hinc etiam facilis est differentia
inter resurrectionem, & ascensionem, quã
D. Thom. inquit in solut. ad. 2. Petit enim
cur Christus manifestè ascenderit coram
discipulis, & non resurrexerit. Et respon-
det, resurrectionem omni ex parte fuisse
supernaturalem; ascensionem vero quan-
tum ad terminũ a quo, qui erat terra, fuisse
quod immodo naturalem, licet quantum
ad terminum ad quem, transcendat com-
munẽ hominum cognitionem, & ideo vi-
deri potuit, & debuit Christus ascendens,
prout eleuabatur a terra, non verò, vt per-
uenit in cœlum. Sed instari potest, quia li-
cet terra sit subiecta communi cognitioni
hominum, tamen ille modus discendi a ter-
ra, in se supernaturalis erat. Sicut etiam
mors corporis aliquid est cognitioni homi-
num patens, & tamen recessus ab hoc ter-
mino, qui fit per resurrectionem (est enim
mors, seu priuatio vitæ terminus a quo re-
surrectionis) non patet communi cogni-
tioni hominum. Respondetur, esse differen-
tiam: tũ quia inter mortem, & resurre-

Obiectio.

Responsio.

ctionem nõ est medium: sed est immédia-
tus transitus, & ideo non potest videri re-
cessus a termino a quo, quin videatur ipse
terminus ad quem: at in motu ascensionis
ante vltimum terminum ad quẽ, sunt mul-
ti proximi, qui sensibus hominum patere
poterant. Tum etiam quia resurrectio est
multo magis supernaturalis, quam ascensio,
& in se magis oculta. Non enim potest
oculis corporeis videri, sicut ascensio, sed
solũ per signa, & effectus manifestari po-
tuit, & ideo oportuit vt conuenienti ordi-
ne ostenderetur. Addo, ipsam resurrectio-
nem, & manifestationem eius fuisse quan-
dam præparationem ad ascensionem. De-
nique sicut oportuit vt Apostoli viderent
Christum viuẽtem post resurrectionem:
ita & ascendentem quia vtriusque myste-
rij futuri erant testes oculati. Est tamẽ dif-
ferentia, quia ascensionem non potuerunt
videre in termino, quia nõ poterant vide-
re Christum existentem in cœlo empyreo,
& ideo oportuit, vt conspicerent ipsum as-
censum: at vero resurrectio videri potuit in
termino, videndo scilicet Christum viuũ,
& ideo non fuit necesse, vt tunc videretur,
cũ fiebat. Et aliunde oportuit seruari
aliud modum, & ordinem propter con-
gruentias supra adductas.

In sol. ad. 3. ponit D. Thom. differentiam
inter resurrectionem Lazari, & Christi,
cur illa facta est coram Apostolis, & non
hæc, scilicet, quia Christus resurrexit ad
vitam gloriosam: Lazarus ad mortale. Ad-
de etiam, resurrectionem Lazari fuisse ve-
luti præuiam dispositionem, vt resurrectio
Christi fieret credibilis, & ideo oportuisse,
vt ab Apostolis videretur, maxime quia ip-
si non viderant Lazarum morientem, si-
cut Christum. Quocirca nisi resurgentem
viderent non posse eis de resurrectione
constare, etiam si postea illum viuere cons-
picerent.

ARTICVLVS III.

*Vtrum Christus post resurrectionem de-
buerit continue cum discipulis con-
uersari.*

D tertium sic proceditur. Vi-
detur, quòd Christus post re-
surrectionem debuerit cõti-
nuè

*Discipuli
Christi cur
v dẽ m cœ-
lum ascen-
dentem &
non ẽ sepul-
cro resur-
gentem.*

304.
3. d. 21. q.
2. ar. 3. co.
et d. 12. q.

3. ar. 1. q. 3.
co. Et Ioan.
20. l. 6. pr.
et ca. 21.
prim.

nuè cum discipulis conuersari. Ad hoc enim discipulis post resurrectionem apparuit, vt eos de fide resurrectionis certificaret, & consolationem perturbatis adferret: secundum illud Ioan. 20. Gauisi sunt discipuli viso Domino. Sed magis fuissent certificati & consolati, si eis continuè suam præsentiam exhibuisset: ergo videtur, quod continuè cum eis debuerit conuersari.

¶ 2. Præterea, Christus resurgens à mortuis non statim ascendit in cælum, sed post dies quadraginta, vt habetur Act. primo. Illo autè tempore intermedio, in nullo alio loco potuit conuenientius esse, quàm vbi discipuli eius erant pariter congregati: ergo videtur, quod continue cum eis conuersari debuerit. ¶ 3. Præterea, Ipso die resurrectionis Dominicæ, quinquies Christus apparuisse legitur: vt August. dicit in lib. de Consensu Euangelistarum. Primò quidè mulieribus ad monumentum: secundò, eisdem regrediètibz à monumento in itinere: tertio, Petro: quarto, duobus discipulis euntibus in castellum: quinto, pluribus in Ierusalem, vbi non erat Thomas. Ergo etiam videtur, quod & alijs diebus ante suam Ascensionem ad minus pluries debuerit apparere.

¶ 4. Præterea, Dominus ante passionē eis dixerat Matthæ. 26. Postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam: quod etiam Angelus & ipsemet Dominus post resurrectionē mulieribus dixit, Et tamen antea in Ierusalem ab eis visus est, & ipso die resurrectionis (vt dictum est) & etiam die octauo, vt legitur Ioan. 20. Non ergo videtur, quod conuenienti modo post resurrectionem cum discipulis fuerit conuersatus. ¶ Sed contra est, quod Ioan. 20. dicitur, quod post dies octo, Christus discipulis apparuit. Non ergo conti-

li. 3. ca. vi.
in pag. 2. an
se suem. lib.
tom. 4.

Ar. præc.

A nuè conuersabatur cum eis.

¶ Respondeo dicendum, quod circa resurrectionem Christi duo erant discipulis declaranda, scilicet, ipsa veritas resurrectionis, & gloria resurgentis. Ad veritatē autem resurrectionis manifestandam, suffieit quod pluries eis apparuit, & cū eis familiariter est loquutus, & comedit, & bibit, & se eis palpandum præbuit. Ad gloriam autē resurgentis manifestandā, noluit continuè conuersari cum eis, sicut prius fecerat, ne videretur ad talem vitam resurrexisse, qualem prius habuerat.

B Vnde Luc. ult. dicit eis. Hæc sunt verba, quæ loquutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum. Tunc quidē erat cum eis præsentia corporali, sed ante cum eis fuerat nō solū corporali præsentia, sed etiam per similitudinē mortalitatis. Vnde Beda prædicta verba exponens dicit. Cum adhuc essem vobiscum, id est, cum adhuc essem in carne mortali, in qua estis & vos: tūc quidē in eadē carne resuscitatus erat, sed cū illis in eadem mortalitate nō erat.

Cap. 9. in
Luc. et est
vltimum pa-
rū ante me-
dium.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod frequens Christi apparitio sufficiebat ad certificandum discipulos de veritate resurrectionis. Conuersatio autē continua eos potuisset ducere in errorem, vt ad similem vitā eum resurrexisse crederent, quam prius habuerat. Consolationem autē de continua sui præsentia eis in alia vita repromisit: secundum illud Ioan. 16. Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrū, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

¶ Ad secundum dicendum, quod Christus non ideo non continue conuersabatur cū discipulis, quia reputaret se alibi conuenientius esse: sed quia hoc discipulis instruendis conuenientius iudicabat, si non continue conuersaretur cum eis, ratione prædicta. In

Ooo cogni-

cognitum autem est quibus in locis in termedio tempore corporaliter esset: cum hoc Scriptura non tradat, & in omni loco sit dominatio eius.

¶ Ad tertium dicendū, quod ideo prima die frequentius apparuit: quia per plura indicia erant admonendi, vt à principio fidem resurrectionis reciperent. Postquam autem iā eam receperant, non oportebat eos iam certificados, tam frequentibus apparitionibus instrui. Vnde in Euangelio nō legitur, quod post primum diē eis apparuerit nisi quinquies, vt enim Aug. dicit in lib. de Consensu Euangelistarū, post primas quinque apparitiones, sexto eis apparuit, vbi vidit eū Thomas. Septimō ad mare Tyberiadis in captione piscium. Octauo, in monte Galilææ, secundum Matthæū Nono, quod dicit Mar. Nouissime recumbentibus: quia iam non erant in terra cum illo conuiuaturi. Decimo, in ipso die Ascensionis, non iā in terra: sed eleuatus in nube, cū in cœlum ascēderet. Sed non omnia scripta sunt, sicut Ioan. fatetur. Crebra enim erat eius cū eis conuersatio, priusquam ascendisset in cœlum, & hoc ad consolationem ipsorum, Vnde & 1. Corint. 15. dicitur, quod visus est plusquā quingentis fratribus simul deinde visus est Iacobo, de quibus apparitionibus in Euangelio non habetur mentio. ¶ Ad quartū dicendū, quod sicut Chrys. dicit exponens illud, quod dicitur Matt. 26. Postquā resurrexero, præcedā vos in Galileā. Non, inquit, in longinquā quandā regionem, vt eis appareat, vadit, sed ipsa gente, & in ipsis fere regionibus, in quibus cū eo plurimū fuerant conuersati: vt & hinc crederent, quoniam qui crucifixus est, ipse est & qui resurrexit. Propter hoc etiam in Galilæam se ire dicit, vt à timore Iudæorū libera-

rentur. Sic ergo, vt Ambr. dicit super Luc. Dominus mandauerat discipulis, vt in Galilæa eum viderēt: sed illis obmetū intra conclaue residentibus, ipse primū se obtulit (nec hoc est promissi transgressio, sed potius festinata ex benignitate impletio) postea verō confirmatis animis, illi Galilæam petierunt. Vel nihil obstat, si dicamus, pauciores intra conclaue, & complures in monte fuisse. Vt enim Eusebius dicit. Duo Euāgelistæ, scilicet et Lucas, & Ioannes, solis vndecim hunc scribunt apparuisse in Hierusalē: cæteri vero duo in Galilæam propere, nō solis vndecim, sed vniuersis discipulis, & fratribus dixerūt angelum, & Saluatorē iussisse. De quibus, & Paulus meminit dicens. Deinde apparuit plusquā quingentis fratribus simul. Est autē verior solutio, quod prius in Hierusalem latitantibus semel, aut bis visus est, ad eorum consolationem: in Galilæa vero non clam, aut semel, aut bis, sed cum multa potestate ostensionem sui fecit, præbens se eis viuentem, post passionē insignis multis: vt Lucas testatur in Actibus. Vel, sicut dicit Aug. in lib. de Consensu Euangelistarum, quod ab angelo & Domino dictum est, quod præcederet eos in Galilæam, propheticē accipiendum est. In Galilæa, enim secundum transmigrationis significationem intelligendum occurrit, quod Christi gratia de populo Israel transmigratura erat ad Gētes, quibus Apostoli prædicantes non crederentur, nisi eis ipse Dominus viam in cordibus hominum præpararet, & hoc intelligitur. Præcedet vos in Galilæā. Secundū illud autē quod Galilæa interpretatur reuelatio, nō iā in forma serui intelligēdus est, sed in illa in qua æqualis est Patri, quam promisit dilectoribus suis: & quo nos præcedens nō deseruit.

COM.

Amb. in fine
commenta-
riorū in Lu.
tom. 5.

li. 3. in pa.
2. ante finem
lib. rom. 4.

li. 3. nō pro-
cul ante fi.
lib. rom. 4.

Hom. 83. in
Matth. ante
med. 10. 2.

COMMENTARIUS.

HVnc articulum proponit D. Thomas, ut explicet modum, & ordinem quo Christus per quadraginta dies discipulis apparuit, & cum eis conuersatus est. Et in primis in corpore cum solutus ad. i. optimam rationem reddit, ob quam non oportuit, per eos dies continuè cum illis semper versari, ne nimia familiaritas occasionem præberet, existimandi, eum ad id genus vitæ mortalis rediisse. Vnde sicut ad veritatem resurrectionis ostendendam, oportuit, ut sæpius appareret: ita ad commendandam gloriam resurrectionis operæ pretium fuit, interponere aliquas moras, & non continuè cum eis cōuersari. Addit Iustinus quæst. 48. ad Orthodox. *Voluisse Dominum desuefacere discipulos suos ab aspectu, præsentiaque sui corporis, eamque ob rem, quo tempore versabatur in terra post resurrectionem, non omnino eis se in conspectum præbuisse, sed per vices vtrumque fecisse, ut ab eis cerneretur, & non cerneretur.* Adde etiā, id fuisse expediens ad fidei exercitium, & probationem, spei quoque & charitatis augmentum, ac denique hūc modum esse accommodatum statui huius vitæ, in quo non possant homines continuè frui rebus diuinis.

Dubium.

Hac verò occasione quærit D. Thom. in sol. ad. 2. quo in loco fuerit Christus illis diebus, quando à discipulis recedebat. Et nihil aliud respondet, quam hoc esse in cognitum, cum Scriptura nihil tradat, & in omni loco sit dominatio eius. Quod verū est cognitione certa, & indubitata. Idem verò D. Thom. in. 3. distinct. 22. quæst. 3. artic. 2. quæst. 3. ad. 3. coniectura vtendo, significat, fuisse in paradiso terrestri. Quia dicit, in eo fuisse animas, quæ cum Christo ab inferis ascenderunt, & idem docet Bonau. in mediationib. vitæ Christi, cap. 91. Nicephorus etiam libro. 1. cap. 31. idem significat, dum ait, Christū eduxisse animas Sanctorū ex Sinu Abrahæ, & in paradiso terrestri collocasse. Quod etiam sentit Iustinus quæst. 75. 76. & 85. & Irenæus libro. 5. contra hæreses, qui in hunc modum interpretantur illa verba, *Hodie metum eris in paradiso.* Sed supra ostendimus, nō posse hæc verba de paradiso terrestri intelligi, quia eo die non fuit Christus in paradiso terrestri, sed in inferno. Hæc ergo sententia incerta est, præsertim cum valde dubium sit, an paradisos terrestres nunc extet. Est er-

Responsio.
D. Thom.

Bonau.
Nicephor.

Iustinus.
Irenæus.
Luc. 13.

Ago (vt D. Thomas hic rectè dixit) hæc res prorsus incognita hominibus, de qua iterum redebit sermo, cum de Ascensione Domini agemus.

In solutione ad tertium, & quartum, multa differit Diuus Thomas de apparitionibus Christi post Resurrectionem, de quibus instituenda erit sequens disputatio.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum Christus debuerit discipulis in alia effigie apparere.

D quartum sic proceditur. Videtur, quod Christus non debuerit discipulis in alia effigie apparere. Non enim

305
3. di. 2. 1. q.
2. ar. 4. q. 1.
ad. 3. & op.
60. c. 12.
col. 5. fi.

potest apparere secundum veritatem nisi quod est. Sed in Christo non fuit nisi vna effigies. Si ergo Christus in alia effigie apparuit, non fuit apparitio vera, sed ficta: quod est inconueniens, quia vt Augus. dicit in libro. 83. quæst. Si fallit Christus veritas non est, est autem veritas Christus. Ergo videtur quod Christus non debuerit discipulis in alia effigie apparere.

B

¶ 2. Præterea, Nihil potest in alia effigie apparere, quā habeat, nisi oculi intuituentium aliquibus præstigijs detineatur. Huiusmodi autem præstigia cum fiant magicis artibus, non conueniunt Christo, secundum illud. 2. ad Corinth.

li. 83. quæ.
7. 14. 10. 4.

C

6. Quæ conuentio Christi ad Belial. Ergo videtur quod non debuerit in alia effigie apparere. ¶ 3. Præterea, Sicut per Sacram Scripturā nostra fides certificatur, ita discipuli certificati sunt de fide resurrectionis, per Christi apparitiones. Sed sicut Augustin. dicit in Epistola ad Hieronym. si vel vnū mendacium in Sacra Scriptura recipiatur, infirmabitur tota Sacra Scriptura auctoritas. Ergo si vel in vna apparitione Christus discipulis apparuit aliter, quā esset, infirmabitur quicquid dis-

Epi. 18. 19.
in ordine
10. 4.

cipuli post resurrectionem viderunt in Christo, quod est inconueniens. Nō ergo debuit in alia effigie apparere.

¶ Sed contra est, quod dicitur Marc. vltim. Post hæc, duobus ex eis ambulantes ostensus est in alia effigie eū tribus in villa m.

¶ Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) resurrectio Christi manifestanda fuit hominibus per modum, quo eis diuina reuelantur. Innotescūt autē diuina hominibus diuersimodē, secundum quod diuersimodē sunt affecti. Nam illi, qui habent mentē bene dispositam, secundum veritatem diuina percipiunt. Illi autem, qui non habent mentem bene dispositam, diuina percipiunt cum quadam confusione dubietatis, vel erroris. Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, vt dicitur. 1. ad Cor. 2. Et ideo Christus, quibusdam ad credendū dispositis, post resurrectionem apparuit in sua effigie. Illis autē in alia effigie apparuit, qui iam videbantur circa fidē tepescere. Vnde dicebant, Nos autē sperabamus, quia ipse esset redēpturus Israel. Vnde Greg. dicit in homil. quod talem se exhibuit eis in corpore, qualis apud illos erat in mēte: quia enim adhuc in eorū cordibus peregrinus erat à fide, ire se longius fingit, scilicet, ac si esset peregrinus.

¶ Ad primū ergo dicendum, quod (sicut Augustinus dicit in lib. de Quæstionibus Euangelij) non omne quod fingimus, mendacium est: sed quando illud fingimus, quod nihil significat, tūc est mendaciū: cū autē fictio nostra refertur in aliquā significationē, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis. Alioquin omnia, quæ à sapientibus, & sanctis viris, veletiam ab ipso Domino figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur. Quia secundum

visitatum intellectū non consistit veritas in talibus dictis. Sicut autem dicta, ita etiam finguntur facta sine mendacio ad aliquam rem significandam, & ita factum est hic, vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendū, quod (sicut Aug. dicit in lib. de Cons. Euang.) Dominus poterat transformare carnē suā, vt alia re vera esset effigies ab illa quam solebant illi intueri: quandoquidem & ante passionem suam transformatus est in monte, vt facies eius claresceret sicut sol: sed non ita nunc factum est. Non autem incongruenter accipimus hoc impedimētum in oculis eorum à Satana factū fuisse, ne agnosceretur Iesus. Vnde Luc. vlt. dicitur, quod oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent.

¶ Ad tertium dicendū, quod ratio illa sequeretur, si ab alienę effigie aspectu non fuissent reducti ad verē videndū Christi effigiem. Sicut enim Aug. dicit ibid. Tantum à Christo facta est permissio, vt scilicet prædicto modo oculi eorū tenerentur vsquē ad fractionē panis, vt vnitatem corporis eius participata remoueri intelligatur impedimentum inimici vt Christus possit agnosci. Vnde ibidem subditur, quod aperti sunt oculi eorū & cognouerunt eū, non quod ante clausis oculis ambularēt, sed inerat aliquid, quo nō sineretur agnoscere, quod videbāt, quod scilicet caligo, & aliquis humor efficere solet.

Hic articulus explicatus est quæstione præcedenti in commen. ar. 1. circa solutionē ad 3. Neq; hīc aliquid addendum occurrit præter ea, quæ in sequenti disputatione dicemus.

DISPUTATIO XLIX.

In quinque sectiones distributa.

De appa-

ex ar. 1. q. 2. huius q.

Hom. 23. in Euang. non procul à prin.

li. 2. ca. vi. in princip. tom. 4.

in istamet solutione.

li. 3. ca. 26. in 2. pag. à prin. tom. 4.

li. 3. ca. 25. in pag. 2. à prin. tom. 4.

De apparitionibus Christi post resurrectionem.

EX historia Euangelica, ut ex doctrina Augustini inferius comprobabimus, decem Christi apparitiones post resurrectionem colligimus, quas hic breuiter exponemus, attingendo omnia, in quibus Euangelistæ discrepare videntur, eaq; in concordiam redigendo, simulq; explicandū erit, an fortē aliqua apparitio facta sit, quæ ab Euangelistis non narretur.

SECTIO PRIMA.

Utrum Christus Dominus statim post resurrectionē matri suæ, priusquam ceteris omnibus apparuerit.

Mat. 16.

Ratio dubitandi præcipuè sumitur ex Marco asserente, Christū primò apparuisse Mariæ Magdalene: quis ergo contra tam expressum testimoniū audebit affirmare, prius alteri apparuisse, præsertim cū nullus ex antiquis Patribus id affirmare ausus sit? Videntur enim Euangelistæ verba simpliciter, & ut sonant, intellexisse. Nam si propter dignitatem matris licet Virginem excipere à generalibus verbis Euangelistæ: eadem ratione licebit excipere, v.g. Petrum, vel Ioannem propter singularem eorum dignitatem. Vel certe licebit exponere, Christum primò apparuisse Magdalene inter foeminas, non verò inter viros, quia videri potest congruum, ut prius apparuerit Petro, quem caput Ecclesiæ, & Apostolorum principem constitutus erat, quam Mariæ Magdalene. Si ergo propter apparentem congruentiam huiusmodi expositio admittenda non est: neque etiam B. Virginem licebit excipere. Et confirmatur, quia nulla est sufficiens ratio, neque coniectura, quæ vehementer hoc suadeat. Primo, quia plus est videre Christi diuinitatem, quam gloriam resurgentis, & tamen non fuit Beata Virgo, prima, quæ inter homines vidit Deum. Nam August. & D. Thom. existimant, Moysen prius vidisse Deum. Et de animabus Sanctorum Patrum, est etiam probabile, quia non est certum B. Virginem vidisse diuinitatem ante Christi resurrectionem. Secundo quia hoc beneficium videndi oculis corporeis Chri-

*Aug.
D. Thom.*

Astum resurgentē, est quasi temporale, & extrinsecū, per se non pertinens ad verā animæ sanctitatem: ergo non fuit necesse, Virgini conferri, neq; hoc pertinet ad eius perfectionem. Nam potius ipsemet Christus dixit, *Beatos esse, qui non viderūt, & crediderunt*, quasi diceret, videre oculis corporeis nihil referre ad animæ beatitudinē, si absque tali visione vera, ac firma fides retineatur. Vnde confirmatur tertio, nā Christus apparuit Magdalene & alijs, ut eos in fide confirmaret (erant enim nutantes, & imperfecti) B. autem Virgo nō indigebat hoc subsidio, erat enim in fide perfectissima. Dices, Quamuis B. Virgo fuerit perfectissima in credendo, & hac ratione visione filij non indiguerit: egebat tamen cōsolatione, quia summa tristitia, & dolore affecta erat. Rursus licet visio corporalis, per se nō pertineat ad sanctitatem animæ: plurimū tamen potuit Virgini ad illam conferre, amorē erga filium excitando, & accendendo. Sed contra, quia (ut hæc omnia fateamur) ad summum suadent decuisse, ut breui tempore post resurrectionem suam Christus Virgini appareret, nō verò, quod ante omnes. Quia licet Virgo non fuisset prima, quæ Christum post resurrectionem viderit, potuisset eundem spirituales fructū, eandemq; cōsolationē ex illius presentia capere: ergo nihil videtur ad dignitatē, & perfectionē Virginis attinere, quod ante omnes Christum viderit resurgentem.

Cihilominus absq; vlla dubitatione credendum est, Christum post resurrectionē primū omnium matri suæ apparuisse. Quæ sententia ex ipsis terminis adeo est per se credibilis, ut ferè sine controuersia, omnium fidelium, & Doctorum animis infederit, atque ita docent omnes scriptores catholici, qui hanc questionem attigerunt. Vnde videtur hic fuisse perpetuus Ecclesiæ sensus, quia nullū reperimus initiū, quādo hoc coeperit in Ecclesia doceri. Et quāuis antiqui Patres id frequenter non asserant, nō ideo est, quia contrarium sentirent (nunquam enim hoc negarunt) sed quia solum enarrabant, quæ ab Euangelistis scripta sunt. Neque verò omnino desunt nobis antiquitatis vestigia, & testimonia. Nam Ambros. lib. 3. de virginib. aliquantulū à principio, expresse id affirmat his verbis. *Vidit ergo Maria resurrectionē domini, & prima vidit, & credidit. Vidit & Maria Magdalena, quāuis adhuc*

Post resurrectionē primo mater, uia Christus apparuit.

ista nutaret. Citari etiã solet Greg. Nazia. orat. 42. quæ est. 2. de Resur. vbi nihil aperte dicit, sed potius in fine illius orationis significat, Virginẽ simul cum alijs mulieribus iuisse ad sepulcrum. Quod clarius dicit in Tragœdia de Christo patiente, & idẽ sentit Greg. Nyssen. orat. 3. de Resur. & Sedulius. lib. 5. paschaliũ carminum in fine. Quod (vt in superioribus diximus) verisimile non est, nec B. Virginem decens, neq; eius fidei consentaneum: quin etiam neq; Euangelij cõforme, vt inferius videbimus. Docuit autem expressẽ hanc sententiam Sedulius paulo inferius his carminibus.

*Discedat synagoga suo fuscata colore.
Ecclesiam pulcro Christus sibi iunxit amore.
Hæc est conspicuo radians in honore Maria,
Qua cum clarifico semper sit nomine mater.
Semper Virgo manet. Huius se visibus adstant
Luce palam Dominus prius obtulit, vt bona
mater.*

*Grandia diuulgans miracula, quæ fuit olim
Aduentantis iter, hæc sit redeuntis & index.*

Optime Anselmus de excellentia Virginis, cap. 6. dicit, immensitatẽ gaudij, quo in hac filij apparitione Virgo perfusa est, angelus fuisse admirandam: hominibus autem inenarrabilem. Deinde vero rogat, cur Euangelistæ non narrauerint, Christũ primo ac precipue matri apparuisse. Respondet quẽ primò, quia hoc videri poterat superfluum: deinde, ne viderentur Reginam Cœli, & terræ cæteris, quibus Christus apparuit, coarquare. spiritus (inquit) eius in illa plene, ac perfecte quiescebat, qui sibi & esse illius, & facta eius omnia luce clarius reuelabat, & Euangelistæ scriberent tunc, vel tunc talem semet illi exhibuisse. Idem Bonauent. in mediationibus vitæ Christi. cap. 87. Tandem Rupertus lib. 7. de diuinis officijs, cap. 25. ostendens antiquam traditionem, dicit, rectẽ à maioribus traditum esse, vt in processionibus diei Dominicæ, prima statio, & salutatio fiat ad B. Virginem. Gessit enim (inquit) Christi alia deuotio perpendere, quantus torrens gaudij repente inundans animam eius ferro doloris confossam inebriarit, cõredinius filius illi ante omnes fortasse mortales, materno Virginem non defraudans honore, victoriam suam annuntiauit, Et infra, Verisime igitur matri filius resurgens apparuit: sed illa, vt ab initio cõperat, ita, & nunc conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Quod si idcirco verum non videretur, quia nu-

A lus Euangelistarum scriptis hoc attestatur, cõsequens est, quod nunquam post resurrectionem suam visus sit matri, quia quando, vel vbi apparuerit illi, nullus eorum dixit. Sed absit hoc ab illo, qui in lege sua patrem, & matrẽ honorare præcepit, absit, inquam, vt matrem propter se doloris gladio transuerberatam tam dura negligentia talis filius inhonorauerit. Non sic Apostolica sancta Romana Ecclesia sensit veritas, quæ hanc beatam Ierusalem in principio latitissimam posuit, Et infra dicit, Christum mox vt surrexit, dixisse. *Vadam ad montem myrrhæ, & ad collẽ thuris, Qua enim sui corporis parte altius post Christum Ecclesia sublimitas enituit, quam singularibus huius Regina Angelorum meritis: & quo in vertice montis tantum myrrhæ, & thuris, id est, mortificationis, & orationis inueniri potuit, quantum in huius Virginis anima, quam singulariter Dominica passionis gladius pertranserat?* In quibus Ruperti verbis multæ coniecturæ

B continentur ad hanc veritatem persuadendam, & ideo omnia retuli. Et ibidem respondet Rupertus ad locum Marci dicens, Euangelistas solum retulisse eas apparitiones, quæ factæ sunt in testimonium veræ resurrectionis, iuxta illud Act. 10. *Dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo.* Non enim assumpserunt onus scribendi omnia, quæ Christus gessit nequẽ omnia singularia officia, quæ matri exhibuit, sed ea tantum, quæ ad mysteria fidei confirmanda, & referenda sufficere visa sunt. Cũ ergo dicitur Christus primo apparuisse Mariæ Magdalenæ, intelligendum est vel inter eos, qui futuri erant testes resurrectionis, de quibus Euangelistæ scribebant, vel inter eos, quibus Christus apparuit ad eorum fidem cõfirmandã. Quocirca in hoc numero beata Virgo non cõprehenditur. Quia nec futura erat testis resurrectionis, ne ob filij amorem aliquid fingere existimaretur, nequẽ de fide resurrectionis aliquando fuit incerta. Et ideo non propter hanc causam ei Christus primò apparuit: sed vt debitam amoris, & honoris significationem præberet. Ex quo fit, vt nõ solum censeamus, Virgini concessum esse hoc beneficium propter commodum eius: sed etiam, quia ipsum Christum hoc maxime decebat, Tum quia vt filius, debuit singulariter honorare matrem. Tum etiam, quia cum ab ipsa maxime diligeretur, debuit etiã singularia amoris signa repẽdere.

Vnde

Christũ post resurrectionem suã apparere matri decentissimum.

Can. 4.

Rupert. Act. 10.

Greg. Nyss.
Sedul.

Ansel.

Bon.

Rupert.

Vnde necesse fuit, vt hoc singulari beneficio fides, spes, & charitas Virginis in Christum plurimum crescerent, ac confirmarentur. Atque ex his facile expediuntur rationes omnes dubitandi in principio positæ,

SECTIO SECVNDA.

Quæ, & quot fuerint mulieres, quibus Christus suscitatus apparuit.

Incipimus sermonem instituere de apparitionibus, quot ab Euangelistis narrantur, & quoniam simul scribunt de Magdalena, & alijs foeminis, oportet prius nonnulla præmittere de illarum numero, & quæ illæ fuerint declarare. Non agemus autem, quo tempore profectæ sint ad monumentum. Quoniam de hac re in superioribus disseruimus, tractâtes de tempore Domini cæ resurrectionis, vbi verba Euangelistarum huc spectantia exposuimus, & in concordiam redegitur.

In hac ergo quæstione, circa numerum harum mulierum, videtur esse quædam diuersitas in Euangelistis. Nam Ioannes, solius Mariæ Magdalene meminit: Matthæus addidit alteram Mariam, Marcus adiunxit Salome, & non dixit alteram Mariam: sed *Mariam Iacobi*. Tandem Lucas, prætermissa Salome, nominat *Ioannam* cum alijs duabus Marijs, & subdit verba generalia nimirum, Profectas simul *ceteras*, quæ cum eis erant. Propter hæc posset aliquis suspicari, Euangelistas fuisse loquutos de diuersis foeminis, & de varijs profectioibus earum, quod significauit Hieronymus verbis quibusdam generalibus Matthæi. 28. & epistola. 150. ad Hedibiam, quæstione. 4. & 5. Vbi significat, Magdalenam prius venisse cum alijs: postea verò solam. Alij autem è contrario (vt ibidem refert) dixerunt prius venisse solam (prout Ioannem indicare censebant) postea verò cum alijs. Similia habet Nicephorus libro. 1. Histor. capit. 33. vbi multa alia dicit, quæ probari nullo modo possunt. Omitto Ambrosium, & alios, qui dicunt, fuisse plures Magdalenas, & alteram venisse solam: alteram verò cum reliquis foeminis. Hoc enim falso niti fundamento, statim ostendemus. Quamobrem quicquid sit de alijs profectioibus, vel itineribus ab

A ijs mulieribus factis, postquam primo ad monumentum peruenerunt (de quibus postea dicemus) tamen quod omnes Euangelistæ incipientes narrare historiam resurrectionis, quando eas primò nominant, loquantur de eadem re, atque adeò de eisdem mulieribus; & de prima profectioe earum ad monumentum certum est, & expresse id docet Hieronymus citato loco, & ex verbis Euangelistarum satis aperte constat. Ideo enim omnes commemorant iuisse mulieres valde mane, statim ac elapsa fuit nox Sabbathi: omnes etiam referunt, tunc primo vidisse lapidem sublatum. Deinde supra ostendimus, quòd ad præsentem profectioem mulierum spectat, omnes Euangelistas de eodem tempore, horaque esse loquutos. Præterea si prius Magdalena venit sola, & vidit lapidem sublatum, quomodo postea rediens cum alijs foeminis dicebat, *qui reuoluet nobis lapidem*? Si verò prius venit cum alijs foeminis, & cum eis vidit lapidem sublatum: ergo statim redijt, ad id nuntiandum Apostolis, vt Ioannes narrat, ergo quoad hoc loquuntur omnes Euangelistæ de eadem mulierum profectioe: ergo & de eisdem mulieribus. Tandem varietas proposita nullam infert difficultatem. Nam Euangelista, qui pauciores mulieres exprimit, non excludit alias, omnes ergo, quæ ab omnibus simul connumerantur, profectæ fuerunt, quanuis non omnes à singulis enumerentur.

Ex dicta igitur narratione saltem constat, iuisse tres mulieres, quarum nomina Euangelistæ recensent, & præterea alias, quot autem illæ fuerint incertum est: solumque affirmari potest, fuisse plures, cum Lucas in plurali loquatur, dicens, *ceteras, quæ cum eis erant*. Deinde etiam est incertum an illæ, quæ nominatim exprimuntur, fuerint tres, vel quatuor, vel quinque. Primum, quia non constat, an illa quam Matthæus vocauit *alteram Mariam*, sit alia ab ea, quam vocarunt Marcus, & Lucas *Mariam Iacobi*. Verisimilius autem existimo, esse eandem, vt superius dixi. Quia capit. 27. idem Matth. cum Maria Magdalena tantum recensuit *Mariam Iacobi*, quam statim ibi vocauit *alteram Mariam*. Est igitur fere euidens, eandem referri cap. 28. Rursum dubium est, an Ioanna, & Salome apud

Lucam, & Marcum sint distinctæ personæ, vel potius eadem, quæ fortasse erat binomia, probabilius vero est, esse diuersas personas. Vna enim erat vxor Zebedæi, altera Chusæ, vt dicemus. Illud etiam poterat hic dubitari, an Maria Magdalena, de qua hic loquuntur Euangelistæ, sit vna & eadem persona, vel duplex eiusdem nominis. Sed de hoc dicemus in sequenti puncto, quare hæc sufficiant de numero harum mulierum.

Quod attinet ad secundum quæ fuerint hæc mulieres, omisis ijs, quarum nomina reticentur, de quibus nihil dici potest, de Ioanna mentionem fecit Lucas capit. 8. dicens, fuisse vxorem Chusæ procuratoris Herodis. De Salome verò disput. 5. sect. 4. ostendimus, esse verisimilius illam esse, quæ in Euangelio dicitur mater filiorum Zebedæi, vt colligitur ex Marco. 15. simul cum Matth. 27. & ibidem ostendimus, hanc mulierem nunquam ab Euangelistis vocari Mariam. Rursus de Maria Iacobi in citato loco etiã explicui, quæ fuit, & latè refutaui sententiam opinantium, hanc, vel illam, quam Matth. i. vocauit alteram Mariam, fuisse Virginem Beatissimam.

Tota ergo difficultas reuocatur ad Mariam Magdalenam, vtrum scilicet fuerit illa, quæ in Euangelio dicitur soror Martha, & Lazari: an alia, vel vtrum fuerint plures, quæ ad monumentum Domini venerunt. Fuit enim aliquorum Patrum sententia, vt Hieronymus refert dicta quæstio. 4. ad Hedibiam, & Eusebius Cæsariensis, in epistol. ad Marinum non esse eandem Magdalenam, de qua hic loquuntur Euangelistæ. Quia Matth. refert, & idem sentit Marcus, Christum apparuisse Magdalene, quando summo mane profecta est ad monumentum: Ioannes autem dicit post illam apparitionem perstitisse plorantem iuxta monumentum, quia tulerunt Dominum. Ergo hæc nondum viderat Christum, sunt ergo diuersæ. Et Eusebius addit argumentum. Quia Magdalena apud Ioannem non est permessa tangere Christum, cum illi apparuit: apud alios autem Euangelistas permessa est illum tangere cum alijs mulieribus: non est ergo eadem. Deinde Marcus dicens primò apparuisse Magdalene, addidit, de qua eiecerat septem demonia, quod non alia ratione fecisse videtur, nisi vt eam distingueret ab alia Magdalena non peccatrice, quæ erat soror

A Lazari. Et ita has duas distinguunt Clements Papa lib. tertio Constitut. capit. sexto. Origenes tractat. trigesimo quinto in Matth. & homil. prima in Cantic. ex ijs quæ Hieronymus transtulit, Chrysostomus homil. sexagesima prima in Ioan. & octuagesima prima in Matth. Macarius Aegyptius hom. duodecima, quem refert Turrianus super Clementem, Theophylact. Marc. 14. Hieronymus, & Euthy. Matth. 26. qui omnes distinguunt Magdalenam peccatricem à Maria sorore Lazari, quanuis non dicant, vtriusque fieri mentionem in apparitione Resurrectionis: sed vel de hoc taceant, vel potius censeant, solam Magdalenam peccatricem esse illam, quæ quæsiuit Dominum in monumento, cuique Christus apparuit. Atque hanc distinctionem, Magdalene peccatricis à sorore Lazari probabilem, vel dubiam relinquit Augustinus tractat. quadragesimo nono in Ioannem. Sunt etiam qui præter Mariam sororem Lazari, duas Magdalenas peccatrices fuisse opinentur, vt refert Eusebius supra, & opinatus est Photius Constantinopolitanus apud Turrianum supra. Pro qua sententia ex recentioribus scripserunt Iacobus Faber, & Iodocus Chlietoueus. Sed non est sententia probabilis, neque habet fundamentum in Euangelio, vt videbimus. Alia verò, quæ distinguit Magdalenam à Maria sorore Lazari, est fortasse vtcunque probabilis: non est tamen præsentis instituti necessaria, nec simpliciter vera.

Dicendum itaque primò est, vnam solam esse Mariam Magdalenam, de qua Euangelistæ loquuntur in apparitionibus Resurrectionis. Hæc est sententia, omnium Patrum, & expositorum super Euangelia, & in alijs locis, quæ statim referam: Hieronymus autem, & Eusebius licet contrariam opinionem referant, non tamen probant. Et probatur de Euangelio Ioannis, nam de cæteris, neque est vlla difficultas, neque vilis in controuersiam id adduxit. Et primum, quod Ioannes in suo contextu de vna, & eadem Maria Magdalena loquatur, patet. Quia cum prius dixisset, Mariam Magdalenam venisse in monumentum, & viso lapide sublato vocasse Petrum, & Ioannem, eosque venisse, posteaque recessisse, subdit, Maria autem Magdalenam, de qua prius memi-

Marc. 15.
Matth. 27.

Dub. de
Maria Mag
dalena.

Hieron.

Eus. Cæs.

Clem. Pa.
Origen.
Chryso.

Macari.
Turrian.
Theophyl.
Hieron.
Euthym.

Aug.
Euseb.

Photius
Constantin.
Turrian.
Iac. Faber.
Iodoc. Chlietou.

Ioann. 10.
Maria Mag
dalena, de
qua prius

visionibus,
resurrectio-
nis euange-
lium loqui-
tur una non
plures.

meminerat. De qua quoque postea concludit, *Venit Maria Magdalena annuntians Discipulis, &c.* Loquitur ergo manifestè de eadem muliere, neque aliud fingi potest sine magna æquiuocatione, & corruptione contextus. Neque contra hoc obstat difficultas, quam supra tetigit Hieronymus. Assumit enim falsum, scilicet Magdalenam in prima professione ad monumentum, Christum dominum suscitatum vidisse. Id enim neque ex Ioanne, neque ex alijs Euangelistis colligitur, ut in sequentibus ostendemus. Deinde, quòd Ioannes de eadem loquatur, de qua ceteri Euangelistæ, constat primo ex identitate nominis. Hæc enim coniectura non est contemnenda, quando nihil est, quod cogat ad distinguendas personas, & præsertim in narratione eiusdem historię, eodem tempore, & de eodem facto. Quod autem in præsentī nihil sit, quod cogat, patet. Quia solum potest fieri argumentum supra propositum ex Eusebio. Illud autem facile expedit Hieronymus dicta quæst. 4. ad Hedibiam, & epistol. 148. ad Marcellam, & Eusebius supra, quem refert Anastasius Nicenus lib. quæstionum in scripturam quæst. 90. Dicunt igitur, illas duas apparitiones fuisse diuersas, & in priori reiectam esse Magdalenam, ut incredulam, seu in fide imperfectam: in posteriori verò, vel eandem Magdalenam iam in fide corroboratam, vel alias mulieres iam credentes permissas esse Christum tangere. Quæ responsio (quod ad fidem historię attinet) est verissima, quoad rationem verò, quam reddit de facto Christi, alia fortasse est magis literalis, quæ omnia in sequentibus latius constabunt. Nulla igitur est illa coniectura. Aliunde verò, ex contextu Ioannis colligitur, in principio cap. 20. aperte loqui de prima professione mulierum ad monumentum, de qua loquantur alij Euangelistæ, ut supra etiam notauimus. Deinde probabiliter ex eo colligitur, Christum primò apparuisse Magdalene, sicut Marcus affirmat, & infra videbimus: signum ergo est, utrumque de eadem loqui.

Secundo dicendum est, hanc Mariam Magdalenam, cui Christus primo apparuit, fuisse sororem Lazari. Hanc sententiam exillimo longe probabiliorem: probanda verò est ex duobus principiis. Pri-

imum est, hanc Magdalenam, cui Christus primò apparuit, fuisse mulierem peccatricem, quæ illius pedes unxerat Luc. 7. Quod Patres colligunt ex illis verbis Marc. *De qua septem demonia eiecerat*, per quæ omnia genera peccatorum intelligunt, ita, ut sensus sit, Christum liberasse illam ab omnibus vitijs, & peccatis, quibus erat irretita, ut exponit Gregorius homil. 33. in Euangel. Hieronym. in Marcum, qui idem sentit dicta epistola. 148. Theophylact. Marci. 17. & Luc. 8. & Beda lib. 4. in Marcum, & lib. 3. in Lucam, capit. 29. ubi notat, hanc Mariam Magdalenam, cuius etiam fecit mentionem Lucas capit. 8. esse illam peccatricem, de qua tacito nomine loquitur idem Lucas capit. 7. Dices, ex prædictis verbis hoc non sufficienter probari. Quia ille sensus non est literalis, sed spiritualis. Neque enim videtur negandum, quin ille locus ad literam intelligendus sit de dæmonibus, qui corporaliter illam vexabant, sine septenarius numerus proprie, & in rigore sumatur, siue intelligatur definitus numerus positus pro indefinito. Nam Lucas capit. 8. dicit, *De qua septem demonia exierant*, cuius verbi vis apertius indicat, vere exiuisse dæmonia ab illa, maxime quia Lucas paulo ante narrat, quod sequebantur Christum mulieres aliquæ, *Quæ erant curate ab spiritibus malignis.* Quod necesse est, intelligi de liberatione à vexatione corporali malorum spirituum. Denique quodcumque in Euangelio narratur, Christum eiecisse dæmonem ab aliquo, non refertur verbis magis proprijs, quàm quod expulit dæmonem.

Dæmon enim proprie non significat peccatum: sed spiritum immundum, ergo cum eadem proprietate sunt intelligenda prædicta verba Marci, cum sermo sit historicus, & nihil sit, quod ad metaphoricam interpretationem cogat. Ita exponit Tertullianus lib. de anima, capit. 25. ubi, cum dixisset plures spiritus, seu dæmones posse esse intra idem corpus hominis, exemplū ponit in Magdalena, & in Geraseno, Et idem sentit Ambr. lib. de Salom. c. 5. ubi recensens Christi miracula, inquit, *Dū surdis insinuat auditum, dum largū sanguinis fluxum siccant in Martha, dum dæmones pellit ex Maria.* Quem locum notauit Iansenius cap. 55. Concordiæ, ubi eandem sententiam docet, quam etiam insinuat Euthym. &

Greg.
Hieron.
Theo.
Beda.
Lu. 7. & 8.

Maria Mag-
dalena à
dæmonibus
liberata.
Tertul.

Iansen.
Euthym.

Theophyl.
Cassian.

Theophyl. Qua expositione supposita, ex eo, quod Christus eiecerit septem dæmonia ab hac muliere, non potest colligi, illi fuisse peccatricem. Nā (vt inquit Serenus apud Cassian. collat. 7. cap. 25.) Corporaliter traditos Satana, etiam viros sanctos nominas proleuissimis quibusque delictis. Cuius rei exemplum mirabile refert de Mose Abbate, cap. 27. vnde concludit capit. 28. *Ex quo manifeste perpenditur, non deberi eos abominari, vel despici, quos videmus istis nequitia spiritibus tradi.* Ergo non possumus iudicare, hanc mulierem fuisse peccatricem, præsertim publicam, & famosam, qualem eam depingit Lucas cap. 7. eò, quod ab ea septem dæmonia exierint. Respondeo, argumentum concludere ex sola scriptura non posse conuinci hanc Magdalenam (cuius meminit Lucas cap. 8.) fuisse illam peccatricem mulierem, de qua loquitur idem ipse cap. 7. Sed nihilominus non solū ex probabili coniectura, sed etiam ex traditione Ecclesiæ, & communi Patrum expositione dicendum est, esse eādem. Coniectura est. Quia licet interdum permittat Deus, iustū vexari corporaliter à dæmone: tamen frequentius id fit in pœnam peccati, & præsertim quando est tam acerba vexatio, vt non solum vni, sed multitudini dæmonum homo tradatur, & huiusmodi censentur ferre semper fuisse illi, quos Christus à dæmonum vexatione liberabat. Hinc ergo intellectum est hanc feminam referri vexatā à septē, seu multis dæmonibus propter multa flagitia, quibus implicata fuerat. Intellectum est etiam, non sine mysterio Lucam, & Marcum septenarium numerū dæmonum indicasse, vt simul alludant ad septem vitia capitalia quibus vniuersitas peccatorum comprehenditur. Atque ita licet concedamus posteriorem sensum literalem, non tamen excludendum censemus priorem, vel simul literalem, vel certē spiritua-lem ab Spiritu Sancto intentum, & à Sanctis Patribus explicatum, & ab Ecclesia susceptum, quæ in officio Magdalene sic canit.

*Lauda mater Ecclesia,
Lauda Christi clementiam,
Qui septem purgat vitia,
Per septiformem gratiam.*

Postea verò in eodem hymno dicitur hanc mulierem fuisse illam peccatricē, quæ vnxit pedes Domini: & ita simul constat hanc

esse Ecclesiæ opinionem. Quam esse traditā à Sanctis Patribus ex ijs, quæ adduximus in priori sensu verborum Marci constat.

Secundum principium est, mulierē illā peccatricem, quæ Luc. 7. vnxit pedes Domini, & capillis suis terxit, fuisse Mariam sororem Lazari. Hoc videtur apertē probari ex Ioan. 11. cap. vbi loquens de Maria sorore Lazari interponit hæc verba, *Maria autem erat, quæ vnxit pedes Domini, & terxit capillis suis.* Vt enim notauit Aug. lib. 2. de cōsens. Euang. c. 79. aperte loquitur Ioannes de vnctione Domini facta in domo Pharisæi, quā refert Lucas. c. 7. Quia non potest loqui de alia, quæ facta est paulo ante passionem, quā idem Ioan. refert. c. 12. Illa enim facta est post Lazarum mortuum, & suscitatum: hæc verò antea facta refertur. Et eadem ratione nō potest loqui Ioannes de alia vnctione, quā referunt Matt. c. 26. & Marc. 14. Nam hæc vel est eadem cum illa, quæ narratur Ioannis. 12. cap. vel posterior illa, vt dicemus. Responderi verò potest, Ioannē loquutū esse in illo. c. 12. per anticipationem de illa vnctione, quā postea narrat. c. 12. loqui autē de illa vt præterita respectu temporis, in quo scribebat, non vero respectu temporis, in quo res gesta est, quam narrare incipiebat. Ita elusit hoc testimoniū Iacobus Faber, & probat Iansenius c. 48. quāuis alias à Fabri sententia dissideat. Sed nihilominus verba Ioannis non parū vrgent. Primo quia notarunt ij, qui accuratē Ioannē exposuerunt, illū semper obseruare seriē historiarū, & nunquā narrare vt præterita ea, quæ postea sunt gesta. Vnde; cū alij Euāgelistę mentionē faciētes de Iuda, addere soleant, *qui tradidit eum*, etiam si ante tempus passionis loquantur: Ioannes tamē semper dicit, *qui erat eum traditurus*. Secundo quia (vt Caietan. argumētatur) nulla erat ibi occasio anticipandi historiā capite sequēti referendā. Quia iam satis constabat, de qua Maria loqueretur, scilicet de sorore Lazari & Marthæ. Ergo ne frustra fecerit mentionem illius vnctionis, dicendum certē est, non esse loquutum de vnctione, quæ postea narrata est, sed de alia, quæ præcesserat. Tercio in ipsis verbis indicat non obscurē voluisse attingere historiā, quā Lucas fuisse narrauerat, quæque eo tempore, quo Ioannes scribebat, iam erat satis nota fidelibus: quia vero Lucas non expresserat nomen illius mulieris, hoc ipsum addere

Mulier peccatrix, quæ in Pharisæi domo Christi vnxit pedes Domini, & terxit capillis suis.
Ioh. 7.
Ioh. 11.
Aug.
Ioh. 12.

*Mat. 26.
Marc. 14.*

*Eu. 40.
Iacob. Fab.
Iansen.
Respons.*

Caietan.

Luc. 7.

Homines vexari à dæmone cur permittit Deus.

addere voluisse. Quarto rectè aduertit Iansenius, ex ijs verbis Ioannis colligi solam hanc Mariam vnxisse pedes Christi, & capillis capitis sui terfisse. Quia si plures hoc fecissent, non satis indicasset Ioannes mulierem, de qua loquebatur. Quinto, hanc sententiam Ecclesia amplexa est in prædicto hymno dicens.

Hym. Ecc.

*Maria soror Lazari,
Quæ tot cõmisit crimina.
Ab ipsa fauce Tartari
Venit ad vitæ limina,
Ægra curris ad medicum,
Vas ferens aromaticum.*

Et in toto officio illius diei sæpe hoc repetitur. Sexto hæc est sententia multorum Patrum, Augustini suprà, & Gregor. hom. 25. & 33. in Euangelia, & lib. 6. epist. cap. 186. epistola. 22. Bedæ libr. 3. in Lucam, cap. 28. Innocen. lib. 2. de mysterijs, cap. 57. Idè sentit Ambros. dicto libro de Salomone. c. 5. quamuis lib. 7. in Lucam, circa hoc dubius esse videatur. Et in eadem sententia est Origenes in homilia celebri de Maria Magdalena.

Aug.
Greg.
Bed.
Ambros.
Inno.
Origen.

Maria Magdalena cui
primo Christus
apparuit, soror
Lazari.

Ioann. 20.

Ioann.

Hym. Ecc.

*Surgentem cum victoria
Iesum videt ab inferis,
Prima meretur gaudia
Quæ plus amabat ceteris.*

A Et idè affirmant Patres paulò ante citati, & in sequenti illatione amplius cõfirmabitur.

Ex dictis infertur, vnam, & eandem esse mulierem, quæ in Euangelio (tacito nomine) dicitur vnxisse Christum viuentem, & quæ alibi vocatur Maria Magdalena, à qua Dominus septem dæmonia eiecit, alibi vero dicitur Maria soror Lazari. Hoc sequitur euidenter ex dictis. Ostendimus enim in omnibus illis locis Euangelij de eadem persona esse sermonem: & hoc plane profitetur Ecclesia in prædicto officio de Maria Magdalena. Quod argumentum (vt bene notauit Roffensis in opusculo, quod ædedit in defensionem huius sententiæ) optimè roboratur ex verbis Christi Matt.

Maria Magdalena
Ioro
Lazari quæ

Roffens.
Mat. 29.
Mat. 15.

26. & Marc. 14. Amen dico vobis, vbiunquæ prædicatum fuerit Euangelium hoc in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriã eius. Vbi Christus prædicat eam mulierem prædicandam, & laudandam semper fore in Ecclesia propter illud factum: sed Ecclesia tribuit illud factum peccatrici mulieri, de qua septem dæmonia exierunt: ergo illa eadem est soror Lazari. Præterea accedit cõiectura, nam de peccatrice illa, cuius nomen reticetur, dixit Christus, quoniam dilexit multum. Luc. 7. de Maria vero sorore Lazari, quod optimam partem elegit, id est, eiusdem Christi amorem, quo fruebatur, & in eo crescebat, quando sedens secus pedes eius audiebat verbum illius. Illa verò Maria Magdalena, à qua septem dæmonia exierant, hoc Christi amore flagrans ad monumentum ibat, redibatquæ, stabat, ac flebat ob illius desiderium. Propter quod (vt Ecclesia canit) prima meruit gaudia, quæ plus amabat ceteris. Ergo signum est, fuisse hanc vnam, & eandem personam. Tandem fauet antiqua historia traditione Maiorum recepta apud Mafsilienses, apud quos Maria soror Lazari cum fratribus suis vixisse fertur vsquæ ad mortem, & in sepulcro eius inscriptum esse dicitur, fuisse mulierem illam peccatricem, quæ postea sedit plorans ad sepulcrum Domini. Et hoc creditur fuisse scriptum iussu Maximini vnus ex septuaginta discipulis, qui fuit comes Lazari, & fororum eius, vt refert Segebertus in libro de vna Magdalena, quem ante quingentos annos scripsit. Et hæc est sententia omnium Patrũ, quos paulo ante retuli. Quibus addi potest Hieronymus epistol. 150. Hierony.

C ad quartam quæstionem, quatenus dicit, in Evan-

Luc. 7.
Luc. 10.

Hy. Eccle.

Titulus in
sepulcro
Magdalena
inscriptus.

Segebert.

Hierony.

in Euangelio quatuor Marias tantum reperiri. Vna est mater Domini, altera Maria Iacobi, & Ioseph, tertia Maria Cleophae, quarta Maria Magdalena. Oportuisset autem addere quintam, si Maria soror Lazari esset distincta à Magdalena. Et in proemio super Oseam, dicit, eandem esse mulierem peccatricem, quæ vnxit pedes Domini, & pro qua Dominus respondit proditori aduersus eam murmuranti. Bernardus, de Maria Magdalena, Beda & Rupertus, Ioan. 11. & sanctus Thom. & ferè omnes alij catholici expositores.

Ad rationem dubitandi, sumptam ex verbis Marci respondetur, Marcum non addidisse illa verba, *De qua septem Dæmonia eiecerat*, ut hanc Mariam Magdalenam ab alia foemina eiusdem nominis distingueret: sed, ut narraret aliquid, quod à Matthæo fuerat prætermisum; itemque, ut efficaciam gratiæ Christi commendaret. *Quia ubi abū dauerat delictum, tanta superabundauit, & gratia*, ut illa peccatrix mulier prima esse meruerit, quæ Christum resurgentem vidit.

Solent tamen nonnulla contra propositam sententiam obijci, quæ breuiter proponere oportet, & expedire. Primum est quia non videtur credibile, Mariam sororem Lazari foeminam nobilem, & honoratam (ut ex Ioan. 11. colligitur) fuisse publicam meretricem, aut famosam peccatricem, cuius historia narratur Luc. 7. Secunda est, quia difficile etiam creditu est, Christum admisisse ad tantam amicitiam, & familiaritatem famosam mulierem peccatricem. Tertia, quia Maria Magdalena, de qua fit mentio Luc. 8. erat Galilæa, ut ex Matth. 27. & Marc. 15. colligitur illis verbis. *Erant autem ibi mulieres, quæ sequuta erant Iesum à Galilæa ministrantes ei, inter quas erat Maria Magdalena, &c.* At verò Maria soror Lazari erat ex Bethania propè Ierusalem, ut patet Ioan. 11. Vnde hæc soror Lazari, nunquam in Euangelio vocatur *Magdalena*, sed tantum *Maria*: alia verò Galilæa, vocatur *Maria Magdalena*, & creditur sic nominata à Magdalo, seu Magda ciuitate Galilææ. Sic enim refert Epiphanius Presbyter in vita Virginis Mariæ, Christum in ciuitate Magda exceptum fuisse à Maria muliere diuite, & nobili, ut Turrianus commemorat super citatum locum Clementis. Quarta, quia mulier quæ Matth. 26. & Marc. 14. vnxit Christum, non potuit esse Maria soror La-

zor Lazari, quæ vnxit illum Ioan. 12. Quia hæc vnxit Christum in domo sua, vel fratris sui, ut colligitur ex eo, quod *Martha in illa cœna ministrabat*: non est autem credibile ministrasse in aliena domo: alia vero mulier vnxit Christum in domo Simonis leprosi. Deinde Maria vnxit pedes, illa caput. Rursus Maria ante sex dies Paschæ, alia biduo ante Pascha.

Ad primam in primis dicitur, argumentum commune esse vtrique sententiæ. Nam etiam illi, qui putant, Mariam peccatricem fuisse è Galilæa, referunt fuisse diuitem, & nobilem, ut paulo ante dicebam. Deinde nihil est, quod nos cogat fateri, Lazari familiam fuisse valde nobilem, ac locupletem. Omnia enim (quæ narrantur Ioan. 11.) potuerunt accidere in personis mediocri status, & conditionis. Ad hæc, neque est nouum, neque inusitatum, interdum nobiles foeminas esse infames, & inipudicissimas, de qua re possent multa ex historijs referri: sed non oportet in hoc immorari. Tandem, non est cur existimemus, Magdalenam fuisse publicam meretricem, seu scortum, Quod enim Luc. 7. dicitur. *Quæ erat in ciuitate peccatrix*, non est ita accipiendum, ut sit sensus, in tota ciuitate habitam fuisse, & existimatam peccatricem: sed solum mulierem quandam peccatricem, quæ in illa ciuitate aderat, accessisse ad vngendum Christum, sic enim ad literam habent Græca. *Et ecce mulier existens in illa ciuitate, quæ erat peccatrix.* Ex ijs ergo verbis non potest colligi, fuisse publicum scortum: sed ad summum fuisse iuxta suum statum, & conditionem impudicam, nimiumque delictijs deditam.

Ad secundam fere respondit Christus Phariseo dicenti, *Hic si esset Propheta, sciret, quæ, & qualis sit mulier, quæ tangit pedes eius, quia peccatrix est.* Itaque Christus non admisit illam nisi post insignem, ac publicam poenitentiam, vitæque emendationem. Vnde benè notat Iansenius, cap. 55. ex Rosen si, illam foeminam paulatim fuisse à Christo, & malis liberatam, & cumulatam bonis. Cum enim esset à Dæmonibus obfessa prius corporaliter liberata est ab eorum vexatione, & deinde cœpit peccata sua agnoscere, & lacrymis delere, & tunc accessit ad Christum publica præbens poenitentiam, charitatis, & gratitudinis signa: postea verò impetrata criminum venia Christo adhæsit, cum-

Bernardus:
Beda.
Rupertus.
D. Thom.

Rom 5.

1. Obiecti.

Secunda.

Tertia.

Matth. 27.

Marc. 15.

Ioan 11.

Epiph. pref.

Turrian.

Quarta.

Matth. 26.

Marc. 14.

Responsio.
ad primam
obiectionem

Maria Mag-
dalena sta-
tus, & condi-
tio.

Ad 1.
Luc. 7.

Iansen.
& Rosen.

cum-

eumque sequuta est, opes suas in eius obsequium impendens. Ac tandem post magnam veteris vite mutationem, & sanctitatis studium merito insignia beneficia, & singularis amoris signa à Christo accepit.

Ad tertium.

Ad tertium respondetur, ex Marco, & Matthæo solum posse colligi, Magdalenam fuisse in Galilæa, quando Christus ibi prædicabat, ei que ministrasse. Vnde non fit, illam fuisse Galilæam. Quanquam enim fuerit in Bethania orta, potuit varijs ex causis in Galilæam migrare. Primò, desiderio videndi Christum, & maxime ut à Dæmonibus, à quibus vexabatur, eius virtute liberaretur. Deinde, quia propter liberè viuendi licentiam, fortasse propria domo relicta, in Galilæam diuerterat. Denique Iansenius capite. 55. Concordiæ, & Ioannes Suarez, tractat. 97. in Lucam referunt, Magdalenam nupisse in Galilæa viro, cuius erat Castellum nomine *Magdalum*, indeque cognomè accepisse: postea verò, facto diuortio, in eadem prouincia vixisse liberius, donec in aliqua ciuitate eiusdem prouinciæ (ut ex Luc. 7. colligitur) à Christo corpore, & animo sanata est, quem postea in Iudæam est sequuta, fratribusque suis reddidit familiarum: quæ omnia Ioannes Suarez refert, se legisse in Bethle hem, in quadam historia antiqua, quam Christiani, & religiosi ibi habitantes, ex maiorum traditione, veram esse asseuerabant.

Ad quartam.

Luc. 7.
Ioan. 12.
Cæna in
Bethania à
Christo ante
passionē in
ita, quæ, ex
quodplex.

Ad quartam in primis licet omnia concedamus, quæ in illa sumuntur, solum concludunt, illas vñctiones fuisse diuersas: non tamen mulierē, quæ Christum vnxit. Constat enim vñctiones (quæ referuntur Luc. 7. & Ioan. 12.) fuisse distinctas: atqui nos ostendimus, eandem esse mulierem, quæ vtrobiusque Christum vnxit, sicut ergo bis vnxit, potuit etiam ter, prout Innocentius citato loco opinatur. Secundo dicitur, nihil esse, quod nos cogat, ut fateamur, illas vñctiones fuisse diuersas: quin potius verisimilius est fuisse eandem, ut alij authores supracitati pro nostra sententia docēt. Patetque ex magna conuenientia ferè in omnibus circumstantijs. Vtraque enim facta est in Bethania, propè Pascha: & in vtraque indignati sunt discipuli, & fere eisdem verbis à Christo sunt reprehensi, quod non est verisimile, bis tam breui tempore accidisse. Neque diuersitas, quæ est in narratione, satis indicat rei diuersitatem. Nam, quod ad

domum attinet, potuit esse eadem domus. Simonis, & Lazari, præsertim si verum est, quod refert Nicephorus libr. 1. cap. 27. Simonem fuisse patrem Lazari. Et licet demus, domum fuisse distinctam, potuit esse tam vicina, & Simon ipse tam familiaris, & consanguineus Marthæ, & Mariæ, ut in ea Martha ministraret: præsertim cum non tam propter necessitatem, quam propter amorem, & deuotionem ministraret. Deinde, quod vnus Euangelista referat, Mariam vnxisse pedes, alius caput, non sunt contraria, potuit enim vtrumque fieri, & vnus referre, quod alter omiserat. Et ita verisimile est (quod Augustinus notauit libro. 2. de consen. Euangelistarum, capit. 79.) prius copiose vnxisse, & terfisse pedes, postea vero *fracto alabaastro* (ut Marcus dicit) quod reliquum erat super caput effudisse. Nec dissimile est, quod Matthæus, & Marcus generaliter dicunt, discipulos fuisse indignatos. Ioannes autem solum Iudæ hoc attribuit. Nam præterquam quod (iuxta Scripturæ phrasim) potuit à Matthæo & Marco plurale pro singulari poni: fieri etiā potest, ut Iudas murmurare inceperit: postea vero alij eum sint imitati, ut notant Augustinus, Hieronymus, & Chrysostomus super hæc loca. Tandem in scribendo tempore, seu die huius vñctionis Ioannes (ut de more eum habere diximus) ordinem historię tenuit, & ita reuera illa vñctio ante sex dies. Paschæ facta est: alij autē Euangelistæ, nunquā dixerunt, esse factam bi-duo ante Pascha: sed cū dixissent, illo bi-duo ante Pascha fuisse sacerdotes, & scribas congregatos, ut Christum comprehenderent: volentes explicare nouam occasionem, quam illis diebus habuerant ex indignatione, & traditione Iudæ, per recapitulationem inseruerunt hanc historiam, quæ paulò ante præcesserat, quoniā ex ea sumpsit Iudas occasionem vendendi Christum. Est igitur verius, vñctionem fuisse eandem: certiusque est, vnam tantum fuisse Mariam Magdalenam sororem Lazari, cui Christus primo suscitatus apparuit.

SECTIO III.

Quo ordine, et modo Christus suscitatus Mariæ Magdalenæ, et alijs mulieribus apparuerit.

DVO

DV O sunt, quæ in hac re explicanda difficultatem habent. Primū est, an Christus primò apparuerit soli

Matth. 28.

Magdalena, vel simul cum cæteris mulieribus. Ratio dubitandi est, quia hoc posterius multum insinuat. Matth. ultimo, ubi dicitur, Magdalenam cū altera Maria venisse in sepulcrū, & statim subditur, *Et ecce terramotus factus est magnus*, ubi illa particula, & ecce, aperte significat statim in ipso primo accessu mulierum hoc accidisse. Et paulo inferius eodem contextu, & narrationis serie, dicitur, *Et ecce Iesus occurrit illis*. Et confirmatur. Nam licet Ioannes solius Magdalena mentionem faciat: tamen non excludit alias mulieres: quin potius, si illa narratio cum alijs Evangelistis confertur, non videntur potuisse abesse aliæ mulieres à monumento. Quia post illā apparitionem redibant simul omnes illæ fœminæ. Vnde Augustin. libro tertio de consensu. Evangel. capite vigesimo quarto, affirmans apparitionem illam, quam narrat Ioannes, fuisse omnium primam, dicit ibi affuisse omnes fœminas. E contra autem Hieronym. quæst. 5. ad Hedibiam existimat quidem primam apparitionem omnibus esse factam, hanc tamen esse, quā narrat Matth. & idem sentit Theophyl. Matth. 28. & Euthym. cap. 68. super Matth. & capite. 48. super Marcum, & addit Marcum, cum dicit, primo apparuisse Mariæ Magdalena, non excludere alias, sed subintelligere potius. *Frequentem enim* (inquit) *in usu est apud Evangelistas per personam, quæ insignior est, eam etiam intelligere, quæ minus nota est*. Et hinc insinuat secundā dubitatio proposita, scilicet, an Christus bis apparuerit Magdalene, semel illi soli iuxta sepulcrum, & iterum in via simul cum alijs mulieribus. Nam quod ita factum sit, indicant Matthæus, & Ioannes. Aliunde verò obstat. Nam quæro, quæ nam harum apparitionum fuerit prior? Si illa, quam Matthæus narrat, factā esse mulieribus in via, quomodo postea Magdalena plorabat iuxta sepulcrum eò, quòd corpus Domini esset sublatum? Si vero fuit prior ea, quam

Maria Magdalena post resurrectionem Christi primò apparuit.

narrat Ioannes, quomodo postea ibat Magdalena cum alijs mulieribus, cum iam sola mansisset? Quomodo etiā permixta est tangere, quod illi parum ante negatum erat?

Dicendum tamen est primò, Christum Dominum primò apparuisse soli Magda-

lenæ, non solum ante alios discipulos: sed etiam ante alias fœminas. Hæc est communis sententia Sanctorum ferè omnium, quos retuli in præcedenti sectione; & Ecclesiæ, quæ sic canit de Maria Magdalena.

Hym. Fœ.
Mat. 16.

Prima meretur gaudia,

Quæ plus amabat cæteris.

Et merito verba Marci ita intellecta sunt. Vix enim clarius potuit id asserere. Postquam enim de mulieribus sermonem fecit: & narrauit ea, quæ eis simul acciderunt, sermonem conuertit ad solam Magdalenam, dicens, illi primò apparuisse. Et huic consonat narratio Ioannis, qui ex professo refert, hanc apparitionem factam soli Mariæ Magdalena, quando alijs abeuntibus ipsa stabat ad monumentum foris plorans. Ut autem hoc apertius comprobetur, explicemus ordinem, quo, iuxta contextum omnium Evangelistarum, intelligi potest hoc accidisse.

Ioann. 20.

Primo enim omnes illæ fœminæ venerunt simul ad monumentū, audierunt terræmotum, viderunt lapidem sublatum. An vero tunc omnes illæ Angelos viderint, & audierint definiri non facile potest. Quia (vt Ioannes narrat) postquam Magdalena vidit lapidē sublatum cucurrit ad Petrū, & Ioannem dicens, *Tulerunt Dominū, & nescimus, ubi posuerunt eum*. Si autem iam vidisset Angelos annuntiantes eum viuere, potius hæc Apostolis narraret. Quapropter Augustinus libro tertio de consensu Evangelistarum, cap. 24. significat, Magdalenam tunc nec vidisse, nec audiuisse Angelos: sic enim ait, *Vt vidit lapidem sublatum à monumento, antequam aliquid diligentius inspiceret, non dubitans ablatum inde esse corpus Iesu, cucurrit, (sicut dicit idem Ioannes) & nuntiavit Petro atq; ipsi Ioanni.* Idem sentit Chrysost. homilia. 84. in Ioann. illis verbis, *Neque intrauit, neque intropexit. Quod si verum est, facile expeditur secunda difficultas posita.*

Ioan. 10.

Aug.
Chr. 16.

Oritur vero alia non minor, quando scilicet intelligendum sit, apparuisse & loquutum fuisse cum mulieribus Angelum illum, cuius Marcus, & Matthæus meminerunt, vel duos, de quibus scribit Lucas. Nam, si dicamus, solam Magdalenam cucurrisse ad nuntiandum Petro, & Ioanni: alias vero fœminas interim ingressas esse sepulcrum, & vidisse, atque audiuisse Angelos, obstat euidenter Lu-

Luc. 24.
Matt. 28.
Marc. 16.

cas Euangelista, qui, postquā narrauit hāc apparitionem Angelorum, & cetera, quæ acciderant mulieribus, protinus subdit. *Erat autem Maria Magdalena, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cetera, quæ cū eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc.* Cum quo consonant Matthæus & Marcus. Nam cum dixissent, venisse Magdalenam, & alias fœminas, semper in sequētibus de eis loquuntur, dicentes. *Viderūt iuuenem, qui dicit illis: at illæ exeuntes, fugerunt.* Quæ omnia ad omnes fœminas, prius nominatas apertè referuntur. Si autem dicamus, omnes illas fœminas viso lapide sublato statim rediisse ad Apostolos, & non vidisse Angelos, donec postea reuerfæ cum Petro, & Ioanne iterum manserunt circa sepulcrum, quando abeuntibus Petro, & Ioanne Maria remansit plorans, (quem modum August. supra significat.) Contra hoc etiam obstat, quia tunc Maria remansit sola, & vidit Dominum: at verò apparitio Angelorum, quam narrant alij Euangelistæ, euidenter facta est ante omnem Christi apparitionem, vt ex verbis ipsorum Angelorum constat.

Rug.

Circa hoc, Augustinus significat, abeuntibus Petro, & Ioanne non mansisse solam Magdalenam: sed cum alijs mulieribus, & tunc eis apparuisse Angelos, quorū fit mētio tum à Ioanne, tum à reliquis Euangelistis. Vnde etiam sentit, quando Christus primò apparuit Mariæ Magdalene, ibi affuisse alias fœminas. Loquens enim de Magdalena, quæ iam viderat Dominum, cum eoq; sermonem habuerat, subdit, *Tūc egressa est à monumēto, hoc est ab illo loco vbi erat horti spatium ante lapidem effossum, & cum illa aliæ, quas secundum Marcum inuaserat tremor, & pauor.* Dici vero potest, Christum apparuisse Magdalene, præsētib; alijs mulieribus illis nihil videntibus. Sed hoc difficile creditū est. Nam licet corpus gloriosum tantum videatur, à quibus vult, tamen verba Magdalene, & externus motus, quo procidit ante Christum, vt pedes eius complecteretur, quando ei Christus dixit, *Noli me tangere*, hæc, inquam, sine speciali miraculo non poterant latere alias mulieres. Deinde ex mutuo sermone inter Christum, & Magdalenam non obscurè colligitur, illam tūc fuisse solam. Et idem videtur de apparitione Angelorum facta Magdalena, quam nar-

A rat Ioannes. Dixerunt enim illi, *Mulier quid ploras? Illa verò respondit. Tulerunt Dominum meum, & nescio, vbi posuerunt eū.* Vbi iā non in plurali loquitur, sicut Apostolis dixerat, *Nescimus*, sed in singulari, nescio, quia sola aderat, & similiter dixit ad Christum, *Dicito mihi, & ego eū tollam.*

Quidam igitur ex recentioribus, sequētes Augustinum in eo, quod asserit Magdalenam, viso lapide sublato, reuerfam esse ante visionem Angeli, dicunt Magdalenā non affuisse, quando fœminæ viderūt Angelum sedentem, super lapidem (vt narrat Matthæus) neque quando introeuntes in monumentum viderunt iuuenem sedentē in dextris, vt narrat Marcus. Itaque iuxta hanc sententiam, cum primum mulieres peruenerunt ad monumentum, & viderūt lapidem sublatum, Magdalena sola cucurrit ad Apostolos: aliæ vero iuxta sepulcrum manserunt: & interim prædictos Angelos viderunt, & timore percussæ exierunt de monumento. Quo tempore ad illud peruenerunt Petrus, & Ioannes vnā cū Magdalena, & acciderunt, quæ Ioannes narrat, quæ postea texemus. Quæ sententia quoad hanc partem est probabilis. Quia nihil est in Euangelio, quod ei repugnet apertè: tamen non est necessaria, neq; habet fundamentum in Euangelio. Primum quia sicut Ioannes narrans reditum solius Magdalene ad Apostolos, illam tantum nominat: ita etiam narrando primam perfectionem ad sepulcrum, illius tantum meminit: sed hinc non rectè colligitur, illam solam iuisse ad sepulcrum ergo nequē potest colligi, illam solam rediisse ad Apostolos. Deinde (vt demus solam rediisse) vnde constat, reliquas fœminas interim Angelos vidisse? Eieri enim potuit, vt perseverarent circa monumentum solum expectando reditum Magdalene.

Vnde facile excogitari potest alia series huius historiæ, sequendo etiam Augustinum dicentem, quando Magdalena venit ad Apostolos, nondum vidisse Angelos, simulquē asserendo, vel cum illa rediisse ceteras fœminas, vel certe eius reditū expectasse propè monumentum, atquē interim nihil vidisse. Postquam vero Petrus, & Ioannes venerunt ad monumentū, & omnia inspexerunt, ac reuerfi sunt, mansisse ibi Magdalenā cum ceteris fœminis, atq; tūc omnes vidisse Angelū sedentem super lapidem,

Ioann. 20.

lapidem, & ingressas in monumentum vidisse iunem sedentem in dextris. Postea verò magno tremore, ac pauore percussas egressas esse, ac cæteras quidem longius à sepulcro aufugisse: Magdalena verò amore timorem vicisse, ac iuxta sepulcrum perseverasse, ac tunc accidisse, quod Ioannes narrat. *Maria stabat ad monumentum foris plorans.* Contra hunc enim ordinem nihil afferri potest, & per se verisimile est, potuisse ita accidere: & alioqui melius, ac proprius texuntur verba Marci, & Matthæi, qui de omnibus mulieribus, quarum in principio mentionem fecerant, narrant totum illud factum, & visionem, ac locutionem Angelorum. Ac similiter, quæ Lucas narrat, melius hoc modo accommodantur, ut infra dicam. Tandem iuxta hanc seriem historiarum, facile intelligitur, quomodo Christus apparuerit primò soli Magdalene in specie hortulani, ut Ioannes refert. Cum enim (ut diximus) aliæ mulieres egressæ de monumento præ timore diffugissent, Magdalena verò statim iuxta sepulcrum stetit, & se iterum ad lustrandum sepulcrum inclinasset, vidit duos Angelos, deinde Christum, ut Ioannes narrat, & fortasse, hoc voluit indicare Marcus, quando post narratam fugam mulierum de monumento cum pauore, & timore, proximè subiungit, *Surgens autem Iesus mane primò apparuit Mariæ Magdalene.*

Hinc verò ulterius addo, nihil esse, quod nos cogat, ut dicamus, Mariam Magdalenam rediisse ad Apostolos ante conspectos Angelos. Fieri enim potuit, ut omnia quæ Matth. & Marc. narrant usque ad visionem Angelorum, prius facta sint, & postea cucurrerit ad Apostolos nuntiatura, quæ viderat, ac deinde rederit cum Apostolis ad sepulcrum, eisquæ recedentibus, & cum eis abeuntibus alijs mulieribus, ipsa sola permanserit, videritque Dominum.

Matth. 16. Quem ordinem sequi videtur Tatianus Alex. in Harmonia Euan. Neq; cōtra hoc obstat, quod Magdalena dixerit Apostolis, *Tulerunt Dominum.* Nā etiam ipsis Angelis, quando secundo ei apparuerunt (ut probabilius credimus) dixit, *Tulerunt Dominum meum:* imo & ipsi Christo, quæ post Angelos vidit, antequam illum agnosceret, dixit, *Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, & ego eum tollam.* Rectè ergo quoad hanc partem dixit Hieron. *Magdalenam obstru-*

A factam in tantum torpuisse, ut ne Angelorum quidem præsentium sentires aspectum, cumque videret Angelos, etiam, quos videbat, ignoraret. Non ergo cognouit esse Angelos, neq; eis fidem abhibuit, vel saltem nō firmam, & stabilem: sed admodum vacillantem, vel potius ab eis deipi timuit, ideoque dicere potuit, *Tulerunt Dominum meum,* vix enim sciebat, quid diceret. Sed in stabis, Si viderat Angelos, cur non id narrauit Apostolis? Respondetur, Cur non id narrauit vidisse lapidem sublatum, vel potius, vnde constat, non vtrumque narrauisse? Ioannes enim refert quidem dixisse, *Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus, ubi posuerunt eum.* An vero plura dixerit, tacet quidem Evangelista, non tamen negat. Quocunque ergo ex ijs modis rectè intelligitur, quomodo absq; discordia Evangelistarum potuerit Christus primo apparere soli Mariæ Magdalene seorsum ab alijs mulieribus. Alia vero difficultas, quæ hic suboritur ex alia apparitione, quam Matth. narrat, in sequenti conclusione tractabitur.

B Dicendum est secundo, Christum eo die iterum apparuisse Magdalene simul cum alijs mulieribus. In hac conclusione conveniunt omnes antiqui expositores, August. Hieronym. & Euthy. supra citati, & Theophyl. supra. Insinuat Chrysost. hom. 90. in Matth. Tatianus in Harmonia, & Driedo libro tertio de dogmatibus Sacrae Scripturae tract. 3. capite quarto, præsertim quoad eam partem, quæ asserit in ea Christi apparitione, quam Matth. narrat factam esse mulieribus, inuentam esse Magdalena, quoniam Matth. satis apertè id indicare videtur. Eodem enim contextu, & eisdem referens mulieres, dicit. *Et ecce Iesus occurrit illis, dicens, Aucte: Illa autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius.* Nam relatiuum illa, & illis easdē fœminas refert, de quibus à principio capitis sermonem habet. Ex hac vero parte necessario sequitur (suppositis ijs, quæ dicta sunt in prima conclusione) eodem die, atque intra breue spatium temporis, bis Christum apparuisse Mariæ Magdalene. Quod vero prius illi soli apparuerit, quàm simul cum alijs fœminis, primo probatur testimonio Marci supra tractato, & ex omnibus adductis in præcedenti conclusione. Secundo convincitur alio argumento supra facto, scilicet, quia si Magdalena prius vidisset Christum cum alijs mulieribus.

Obiectio.

Responsio.

Ioann. 10.

In die resurrectionis
vniū
is famulus
Magdalene
Christus apparuit.
Aug.
Hieron.
Euthym.
Theophyl.
Chrys.
Tatian.
Dried.
Matth. 2.

mulier-

Hieron.

mulieribus, non stetit postea iuxta monumentum plorans, ac dicens, *Tulerunt Dominum meum*. Nam licet Hieronymus, supra respondeat, potuisse Magdalenam hæc dicere præ nimia turbatione, etiam si iam Christum vidisset: tamen reuera hoc non est credibile. Quia Christi presentia omnem moerorem, perturbationemq; Magdalenæ abstulerat. Item quia non erat ita perturbata, quin esset sui compos, & ratione perfecte uteretur: ergo, si semel vidit, sibi que persuasit, esse Christum, quem conspiciebat viuum, ac resuscitatum, non poterat postea corpus eius mortuum querere, ac lamentari. Tertio probatur, declarando seriem historiarum, atque harum apparitionum ordinem. Nam postquam Magdalena vidit Dominum in specie hortulani, & ab eo iussa est ire nuntiatum discipulis, quæ viderat, summo gaudio affecta diligentissime iter arripuit, atque ita facile fieri potuit, ut ad alias mulieres breui perueniret. Verisimile enim est, illas tum ob animi turbationem, & moerorem, tum etiam ob desiderium sciendi quid accidisset, lentè incesse. Postquam ergo eas Magdalena consequuta est cœpit simul cum eis progredi, & fortasse de his, quæ viderat, colloqui, & tunc iterum apparuit eis Christus in via, ut Matth. narrat. Igitur, cum hoc modo omnia, quæ Euangelistæ narrant, facile in concordiam redigantur, & per se constet, facile potuisse ita accidere, & omnes alij modi magnas difficultates patiantur, merito hunc cæteris perferendum censemus.

2. Dubium.

Ioann. 20.

Duæ verò graues difficultates supersunt in hac sententia explicandæ. Prior est, quia in priori apparitione facta soli Magdalenæ, fuit prohibita tangere pedes Christi, illis verbis, *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum*: at in apparitione facta mulieribus Christus permisit eis, ut accederent, tenerentq; pedes eius, ut Matt. narrat: ergo non est verisimile inter eas affuisse Magdalenam. Cur enim permessa fuisset tangere, quæ paulo ante fuerat prohibita? Hæc difficultas ferè communis est in omni sententia. Nā licet daremus Magdalenam non affuisse in secunda apparitione, eodem modo inquiri posset, cur ipsa non fuit permessa tangere, alia vero admittæ sint, cum nec maiori fide, aut reuerentia, & charitate accederet, cumq; etiam illæ missæ fuerint ad annuntiandum dis-

cipulis resurrectionem, sicut Magdalenæ? Ut ergo radicem huius difficultatis aperiamus, & expediamus, explicanda in primis est ratio illa, quam reddidit Christus repellens Magdalenam à suo contactu. *Nondum enim ascendi ad Patrem*. Quæ ratio difficillima est. Nam potius, quia nondum ascenderat, tangi poterat, sicuti ab alijs discipulis postea contrectatus est: & si iam ascendisset, contingi iam non potuisset. Varijs ergo modis exponitur hæc ratio. Primo ut Christus non loquatur de ascensione locali in cœlum: sed de ascensione spiritali in cor, & mentem Magdalenæ. Ut sensus sit, nondum me agnoscis, & quæris ut verum Dei filium, & ita in fide tua *nondum ascendi ad Patrem*, id est, ad æqualitatem cum Patre, neque ad veram naturam filij Dei, & ideo *noli me tangere*. Ita Augustinus tract. 121. in Ioan. & sermone. 60. de verbis Domini, & 152. & 155. de tempore. Qui etiam metaphoricè exponit illa verba, *Noli me tangere*, de tactu fidei, id est, noli in me sic credere, sicut nunc credis. Et iuxta hanc expositionem respondendum est ad difficultatem propositam, Christum tunc repulisse Magdalenam, ut fidem eius auget, atque perficeret. Erat enim tunc imperfecta. Postquam autem vidit Christum, & ab eo edocta, atque illuminata est, non solum perfectiorem existimationem de illo habere cœpit: sed etiam socias foeminas in eadem fide intruxit, ideoque in secunda apparitione omnes permittæ sunt Christum tangere, & adorare. Et hanc responsionem significauit Hieronymus dicta quæstio. 5. ad Hedibiam in fine dicens. Magdalenam prius à Dominico fuisse correptam, ut incredulam: post verò in tantum cum alijs profecisse, ut & permittæ fuerit tenere pedes eius. Sed responsio hæc fundatur potius in sensu mystico, quàm in literali, cum non sit iuxta verborum proprietatem, ut patet ex verbis à Christo subiunctis. *Vade ad fratres meos, & dic eis. Ascendo ad Patrem meum*, ubi aperte loquitur de corporali ascensione. Et idem dicendum est de alia expositione Hieronymi supra ubi, verbū illud, *Nondum ascendi*, exponere videtur, id est nondum resurrexi, & ad statum gloriæ perueni, sciicet in tua fide, & existimatione. Vnde, inquit, *Quem mortuum quæris, viuentem tangere non mereris. Si me nondum putas ascendisse ad Patrem: sed hominū*

Testimonij
Ioann. 20.
1. Exposit.

Aug.

Hieron.

Hieron.

Ppp

fraude

Amb. fraude sublatum, meo tactu indignâ es. Et A
 utramque complectitur Ambros. Luc. vl-
 timo, & significat libro de Isaac, & anima
Maxim. capite. 5. & ferm. 58. qui potius D. Maxi-
 mi esse censetur. Nec dissimilis est quam
Leo Papa. significat Leo Papa sermon. 2. de ascensio-
 ne, dicens, Magdalenam tunc gessisse per-
 sonam Ecclesiæ, quæ Christum in hac vita
 habere præsentem desiderare poterat, cui
 Christus, *Nolo, ut ad me corporaliter venias,*
neque te me sensu carnis agnoscas. Ad subli-
miora te differo, maiora tibi præparo: cum ad
Patrem ascendero, tunc me perfectius, verius-
que palpabis, apprehensura quod non tangis, &
creditura, quod non cernis. Quibus verbis
 etiam significat, illam repulisse propter
 imperfectam fidem. Rationem autem Chri-
 sti aliter explicare videtur, scilicet, *Non-*
dum ascendi, id est, nondum tu peruenisti
 ad eam perfectam fidem, quam post meam
 ascensionem consequutura es. Quæ expo-
 sitio præter quam quod non bene accom-
 modatur contextui, augeat difficultatem
 propositam. Quia iuxta hanc rationem sic
 expositam non debuisset Christus ante as-
 censionem se tangendū præbere, aut Mag-
 dalenæ, aut alijs. Deinde id, quod com-
 mune est omnibus ijs expositionibus, scili-
 cet, Mariam Magdalenam repulsam esse
 propter imperfectionem fidei, non video,
 quo fundamento nitatur, cum verbum
 eius *Magister*, potius indicet indubitam
 fidem: & ita Tertullian. lib. contra Prax.
 capite. 25. Magdalenam vocat *fidelem* *for-*
minam, quæ non ex curiositate, neque ex incre-
dulitate, sed ex fide, & dilectione Christum tan-
gere aggressa est.

Tertull.

4. Exposit.
Cyr.

Atque easdem difficultates habet ex-
 positio Cyrill. 12. in Ioann. capite. 50. ubi
 ait, Christum ante passionem facile per-
 misisse quolibet peccatores ad se tangen-
 dum accedere, ut eos sanctificaret. Quia
 eo tempore adhuc erat in similitudine car-
 nis peccati, ut notavit etiam D. Thom. in-
 fra quæst. 80. articulo. 4. ad. 1. At vero post
 resurrectionis gloriam, non ita facile se
 palpari permisit, ad significandum: cor-
 pus Christi non esse tangendum, nisi ab
 his qui, Spiritum sanctum acceperunt. Quia
 ergo (inquit Cyrillus) *nondum Spiritum san-*
ctum miserat, ideo a tactu suo Mariam prohi-
bebat dicens, Nondum enim ascendi ad Pa-
trern meum, id est, nondum Pater per me Spiritu
sanctum ad vos misit. Contra hanc enim ex-

positionem obstat, quod iuxta illam non
 debuisset postea permitti, se tangi a mu-
 lieribus, & discipulis. Responderi tamen
 posset, Christum voluisse hoc semel sig-
 nificare in Magdalena adhuc imperfecta:
 non tamen oportuisse, ut semper id ob-
 servaret. Tum quia necessarium erat ad
 confirmandam resurrectionem, aliquan-
 do ut se contrectari permittere. Tum etiā,
 ut lenitatis, ac benevolentia signa disci-
 pulis exhiberet. Sed quavis hoc ita sit,
 illa tamen ratio valde mystica apparet, &
 in verbis Christi non habet fundamen-
 tum. Multo autem magis voluntarium est,
 quod quidam addunt, Magdalenam non
 solum voluisse adorare Christum, & de-
 osculari pedes eius: sed etiā petiisse ab eo,
 ut sibi daret Spiritum sanctum, quem post
 suam se resurrectionem daturum promi-
 serat. Et ideo Christum ita respondisse.
 Hoc enim liberè excogitatum est, neque
 in præsentī textu Evangelij habet funda-
 mentum, neque in alio loco ubi Christus
 Spiritum sanctum promisit. Illa enim pro-
 missio facta est in cœna, ubi soli aderant
 Apostoli, & fortasse ad aures Magdalene
 nondum venerat.

Ioannes Hef-
selius in vi-
storia passio-
nis et resur-
rectionis do-
minæ.

Alij ergo exponunt, Magdalenam exi-
 stimasse, Christum rediisse ad eandem vi-
 tæ conditionem, quam ante mortem ha-
 buerat: sicut fratrem suum Lazarum pau-
 lô antea à Christo resuscitatum adspex-
 rat: & ideo voluisse eodem modo, atque
 eadem familiaritate cum illo conservari,
 ut antea solebat, Christum autem, ut eam
 doceret ad altiorem vitæ statum surre-
 xisse, eam prohibuisse dicendo, *Noli me tã-*

5. Exposit.

gere. Ita exponit Chrysostom. homilia. 85. *Crys.*
 in Ioann. quem Theophylactus, & Eu-
 thym. sequuntur, & fuit antiquior expo-
 sitio Iustini mart. quæst. 48. ad Orthodo-
 xos. *Dicitur est* (inquit) *Maria à Servatore,*
Noli me tangere: quasi diceret, noli me sequi, ut
perpetuo mecum verferis, sicut erat ante meam
crucem consuetudo. Iuxta quam expositio-
 nem non erit necessarium dicere, Christū
 repulisse Magdalenam, ut nullo modo ip-
 sum tangeret, suosque pedes deoscularetur:
 sed ne diu, atque familiariter ibi cum
 ipso maneret. Quin potius addit Caieta-
 nus, nec displicet Iansenio cap. 145. non
 tantum voluisse Magdalenam, tangere pe-
 des eius: sed etiam præ nimia lætitia, &
 incredibili vi amoris voluisse illum am-
 plecti,

Theophyl.
Euthym.
Iustin.

plecti, eiusque faciem, & collum tenere, & ab hoc contactu eam repulisse Christum. Quod si verum esset, facillimè expediretur difficultas proposita. Nam postea Magdalena iam admonita à Christo, non accessit eo modo, sed solum ad pedes proci- dit cum reliquis mulieribus adorandi causa, & idcirco permessa est tangere Christum.

Sed mihi hæc non probantur, Chrysostomus enim dicit, Magdalenam voluisse accedere ad Christum eo modo, quo prius solebat. Impium autem esset cogitare Magdalenam fuisse solitam eo modo contingere, vel amplexari Christum, sed solum, *procidere ad pedes Domini* (vt dicitur Ioan. 11.) & *secus pedes eius sedere* (vt dicitur Lucæ. 10.) ergo incredibile videtur hoc tentasse, quando Christus ei apparuit, vel saltē non est hæc mens Chrysostomi, neque vllus vnquam Sanctorum id dixit. Deinde, quanuis Christus non ostenderit Magdalenæ gloriam suam, tamen solo suo aspectu, tantam grauitatem, & venustatem ostendebat, vt in orem quandam, seu reuerentiam cōciliaret. Vnde verbum, quod statim protulit Magdalena, scilicet *Magister*, potius fuit reuerentiæ, quam amoris. Ergo verisimile est magna cum reuerentia procidisse ad pedes eius: nec fuisse ob hanc causam à Domino repulsam. Denique, iuxta hanc expositionem difficile applicatur ratio Christi. Quid enim significat. Noli mecum tam familiariter agere, quia *nondum ascendi ad Patrem meum*? Nunquid post Ascensionem erat illo modo, ac familiaritate Christum contrectatura? Nisi quis fortasse dicat, in statu gloriæ futurum esse inter Christum, & Beatos familiarem illum tractandi, & conueniendi modum, & hoc voluisse Christum significare, vt indicauit Bernardus serm. quinto, de omnibus Sanctis. Sed hoc quoque non est admodū probabile, tum quia etiam in cœlo non erit illa familiaritas, quæ indecentiam quandam præ se fert. Tum etiam, quia Christus non dicit, *Nondum enim ascendimus*, sed de se solo loquitur. Tum denique quia nullus interpretum ita intellexit.

Aliter vero solet accommodari ratio Christi ad prædictam expositionem, vt non intelligatur perfecta, & consummata solis illis verbis, *Nondum enim ascendi ad Patrem meum*, sed coniungenda sint etiam

A sequentia, *Vade autem ad fratres meos, & dic eis. Ascendo ad Patrem meum, &c.* Ita vt sensus totius rationis sit, *Noli me tangere*, id est, ne existimes tam familiariter esse mecum agendum. Quanuis enim, nondum ascendi ad Patrem meum, tamen iam sum in eo statu, in quo breui ascendam. Itaque iam sum constitutus in statu glorioso, & immortalis, & ideo neque mihi debetur terrena habitatio, nec prior conuersandi modus, quanuis propter vestram vtilitatem aliquantulum differam Ascensionem meam. Quæ expositio placuit recentioribus: & est probabilis, vim tamen aliquam infert literæ. Tum quia oportet subintelligere, vel addere aliquod verbum, scilicet, *quanuis non ascendi*. Tum etiam quia illa verba, *Vade autem ad fratres meos*, non cōmode interponuntur. Neque magis placet modus, quo alij Christi rationem inducunt. Dicunt enim, subintelligendas esse plures interrogationes, quas Magdalena facere posset, quas Christus præuenire, eisque vno verbo satisfacere voluit. Cum enim Christus illi dixisset, *Noli me tangere*, potuisset ipsa conqueri, & dicere. Quid rei hoc est? Non ne, Domine tecum familiariter agere solebam, & ad deo culandos pedes tuos benigne admitti? Cui Christus tacite respondet, se iam esse in statu gloriæ, & immortalis, in quo ascensurus esset ad Patrem. Sed quia potuisset Magdalena rursus instare dicens. Nonne ego te video sicut antea? Non ne mecum eodem modo loqueris, & conuersaris? Ad hæc omnia respondet Christus illis verbis, *Nondum ascendi ad Patrem meum*, ac si diceret, noli mecum ita familiariter conuersari. Quia licet tibi me conspiciendum præbeo, non ideò est, quia status, in quo iam sum constitutus, id requirat: sed quia ex dispensatione quadam nondum ascendi ad Patrem propter vestram vtilitatem. Quæ omnia sunt quidem ingeniose excogitata: tamen obscurum valde, & Laconicū fingunt Christi sermonem: & præterea supponunt aliquid incertum, & quod vix potest commode explicari. Non enim satis intelligo, quis fuerit hic modus nimis familiaris, quo Magdalena voluit tangere Christum: nequè etiam video fundamentum addicendum, Magdalenam existimasse, ad vitam mortalem, eum surrexisse.

Vltima ergo expositio, & maximè

Expositio
vera.

consentanea literæ esse videtur, Christum nihil aliud voluisse Magdalenzæ significare nisi, ut velociter properaret ad annuntiandam suam resurrectionem discipulis. Unde, cum ipsa vellet ad pedes eius immorari, & semel, atque iterum deosculari, dixit illi, *Noli me tangere*, id est, noli nunc in hoc immorari, ac si non esses amplius me visura. Erit enim postea tempus, in quo possis meo conspectu frui, meque contingere, ac venerari. *Nondum enim ascendi ad patrem meum*, id est, quia non solum nondum iam ascendi: sed etiam per aliquot dies non sum ascensurus, & ideo propera ad fratres meos, & dic illis intra breue tempus me ascensurum ad Patrem, prius tamen videndum fore ab eis: ut ex alijs Evangelistis colligitur. Quæ expositio nullam vim infert illi verbo, *Ascendi*. Nam licet sit præteriti, & non futuri temporis: tamen ad maiorem rei explicationem, & exaggerationem solemus ita loqui, etiam in vulgari sermone, ut cum aliquem urgemus, ut antequam discedat, aliquid faciat, Hispani etiam respondere solent, *no soy ydo*, id est, antequam discedam, erit tempus id præstandi.

Responsio.

Magdalena
Christum
via tangere
una cū alijs
faminis cur
permisiss.

Sed hac expositione supposita, urget amplius difficultas in principio posita. Nā si Christus non permisit a Magdalena tangi se se, ne moram faceret: ergo eandem ob causam non debuit in via hoc permittere tam ipsi, quam reliquis mulieribus: sed monere potius, ut properarent. Ad hoc vero facile responderi potest. Primò, cum Christus dixit Magdalenzæ, *Noli me tangere*, non omnino prohibuisse, ne ipsius pedes deoscularetur, ac veneraretur: sed significasse, ut citò se expediret, & ad discipulos festinaret. Sicuti & quando discipulis dixit, *Neminem salutaueritis in via*, non interdixit eum salutandi modum, quæ charitas, & urbanitas exigit, sed voluit eo dicendi genere significare, ut sine mora proficiscerentur munus obituri suum. Ad hunc ergo modum, cum dixit Mariæ Magdalenzæ, *Noli me tangere*, non omnino vetuit, ne pedes deoscularetur, ac veneraretur suos: sed indicavit ei sedulitatem, ac diligentiam, quam nauare oportebat in annuntianda discipulis resurrectione sua. Et ideo nihil obstat, quòd postea tam ipsi Magdalenzæ, quam alijs mulieribus, se, adorandum tangendumque præbuerit.

A Nam id etiam sine multa mora fieri potuit, solum quantum charitas, ac debita reuerentia, deuotioque poscebant. Unde illis statim dixit Christus, *Ite, nuntiate fratribus meis*. Et hinc fortasse Athanasius in libro de Incarnatione Christi, occasionem sumpsit dicendi, Christum omnibus mulieribus ad se accedentibus dixisse, *Noli me tangere*: eas tamen nihilominus accedentes tenuisse pedes eius, & adorasse. Nam, licet nō legamus omnibus dixisse illa propria, ac formalia verba: tamen quoad sensum omnibus dixit, ut itent, ac properarent nuntiaturæ discipulis resurrectionem. Et eadem ratione, quanuis non legamus, Magdalenam in prima apparitione tenuisse pedes Christi, & adorasse: tamen non fuit absolute vetita id facere: ideoque verisimile, est fecisse id quidem, quanuis quam citissimè, nullaue interiecta mora.

Matth. 28.
Athanas.

Secundo, quanuis daremus, Christum omnino prohibuisse Magdalenzæ in prima apparitione, ne se contingeret, posset sufficiens ratio assignari, ob quam in secūda apparitione hoc permissum sit tam illi, quam fœminis, videlicet, quia Maria iam ex parte implauerat, quod Christus iusserat, & gaudium resurrectionis cum socijs suis communicauerat, quibus resurrectione Christi annuntiauerat. Deinde iam minime morari volebat ad pedes Domini, sicut prius: sed tantum simul cum alijs eum adorare, & statim iter maturare suum. Denique non omittam dicere, quod Epiphanius hæresi. 26. prope finem significauit his verbis, *Ut ostenderet manifestam castitatem, & sanclimoniam per sancti exemplum, dicit Maria, Ne me attingas*. Indicat enim rationem moralem potius, quam literalem, videlicet, Christum ob exemplum purissimæ castitatis non permisisse, Mariam prius se contingere, quando videlicet, sola erat: postea verò in præsentia, & consortio aliarum mulierum id permisisse. Addi etiam potest ratio mystica, quam latè persequitur Rupertus lib. 14. in Ioannem, quod Maria quando sola accessit ad Christum gerebat figuram Ecclesiæ ex gentibus congregandæ, quæ non contactu corporali, sed spiritali fide ad Christum post Ascensionem eius erat peruentura. De qua re multa legi possunt in Petro Chrysologo serm. 75. & sequentibus.

Epiphanius
Castitatis
exemplum.

2. Dubium.

Luc. 24.

Ioann. 20.

Marc. 16.

Matth. 28.

Marc. 16.

Secunda difficultas est, quomodo variæ Angelorum apparitiones, quas Euangelistæ narrant, cum nostra sententia cohereant. Et præcipue est difficultas de apparitione duorum Angelorum, quam Lucas refert dicens, *Ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti*. Quam apparitionem necesse est, esse distinctam ab illa, quæ facta est Mariæ Magdalene, quando vidit duos Angelos. Dictum namq; est, quâdo illos vidit, fuisse eam solam, & ab alijs fœminis seiunctam, & Ioannes dicit fuisse extra sepulcrum: at illi duo Angeli (de quibus Lucas meminit) visi sunt ab omnibus illis fœminis existentibus intra sepulcrum: non apparet autem quando, iuxta ordinem historiarum supra positum, hi duo Angeli videri, potuerint a mulieribus. Quando enim primum ingressæ sunt in monumentum, tantum viderunt vnum Angelum intus (vt Marcus narrat) postea verò non sunt iterum ad illud reuersæ. Quia eodem Euangelista teste, discessere statim magno pavore concussæ.

In explicanda hac difficultate, & repugnantia, quæ esse videtur inter Euangelistas narrantes has apparitiones Angelorum, variæ sunt expositiones. Quidam ita conciliant, & texunt seriem historiarum, vt primò mulieres viderint vnum Angelum extra sepulcrum, sedentem super lapidem, (vt Matthæus narrat) eiusque monitu mulieres (quibus ipse dixit, *Venite, & videte locum, ubi positus erat Dominus*) introeuntes viderint iuuenem sedentem in dextris (vt Marcus narrat) statim verò præ timore egressæ sint. Magdalena porro, quæ sola permansit, iterum se inclinans ad monumentum vidit duos Angelos, & Dominum, atque iterum reuersa est ad discipulos. Interim vero alij duo Angeli apparuerunt reliquis mulieribus, quæ a monumento timore plenæ, ac animo consternatæ discesserant. Hæc vero sententia mihi probari non potest. Primò, quia est parum consentanea narrationi Lucæ. Is enim potius significat mulieres vidisse hos Angelos intra sepulcrum, sic enim scribit, *Et ingressæ non inuenerunt corpus Domini Iesu: & factum est, dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti*. Et postquam retulit omnia, quæ Angeli mulieribus dixerunt, subdit, *Et regressæ a monumento, nuntiauerunt*, &c. Ex hoc enim contextu satis

verosimilis coniectura fit, mulieres ingressas monumentum, antequam exirent, vidisse Angelos, eorumque verba audivisse. Quod etiam patet ex illis verbis Angelorum, *Non est hic*. Erant ergo in ipso sepulcro, quod designatur per illud aduerbium *hic*. Præterea quia inferius significat Lucas Magdalenam affuisse cum alijs mulieribus, quando ij duo Angeli apparuerunt. Nam post citata verba ait, *Erant autem Maria Magdalena, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ, quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc*. Responderi potest, Lucam non dicere Magdalenam, huic visioni Angelorum interfuisse: sed narrasse Apostolis, quæ viderat simul cum alijs mulieribus. Quod verum esse potuit, quia licet non omnes simul: tamen omnes eadem fere viderant, & audierant, & omnes eadem narrarunt Apostolis. Sed non est re vera hæc Euangelistæ mens, cum enim ait, *Quæ dicebant ad Apostolos hæc*, aperte refert per illud pronomen, *hæc*, eadem, quæ ipse narrauerat. Neque est verisimile, mentis sonum facere de Magdalena, & de illa scribere, quomodo eadem narrauit, quæ aliæ mulieres, nisi quia significare voluit, eam affuisse omnibus, quæ scripserat. Accidit, hanc esse sententiam Augustini, & communem omnium interpretum: contrariam vero neque habere fundamentum, neque esse necessariam ad explicandam seriem historiarum, vt ex dicendis patebit.

Ex his rationibus consequenter infero hanc visionem Angelorum, quam Lucas narrat, accidisse, antequam Christus primò appareret Magdalene in specie hortulani. Quia quando hi duo Angeli apparuerunt, adhuc mulieres non credebant, Christum viuere, & corpus eius mortuum quærebant, vt patet ex illis verbis Angelicis, *Quid queritis viventem cum mortuis?* Sed postquam Magdalena vidit Dominum, & occurrit alijs mulieribus, eisque nuntiavit, quod viderat, iam non inquirebant viventem cum mortuis: sed potius ibant nuntiaturæ a postolis, quod Maria viderat, quibus per viam incedentibus iterum Christus apparuit, vt supra diximus: ergo, si Magdalena affuit huic apparitioni Angelorum (vt verè affuit) necesse est, vt ante primam Christi apparitionem sit facta. Dicunt verò quidam, hanc

visionem Angelorum (quam Lucas narrat) esse eandem cum ea , quam memorat Ioannes : illos tamen Angelos bis loquutos fuisse , primum soli Magdalene coram alijs , postea omnibus . Sed non placet , primo , quia apud Lucam Angeli apparuerunt cū omnes mulieres simul erant , & intra sepulcrum : apud Ioannem vero , cum Magdalena esset sola , & in vestibulo , vt exponemus . Secundo , quia vt colligitur ex Ioanne Magdalena statim post verba , & nutus Angelorum conuersa est , viditque Dominum : ergo non possunt commodè interponi cætera verba .

Cyrril. ier.
Bed.
Burcard.

Vt ergo totam hanc rem exponamus , supponendum est ex Cyrillo Ierosolym. catechesi. 14. & Bedæ libro de locis sanctis , seu de situ Ierusalem capite. 2. & ex Burcardo in libro de descriptione terre Sæctæ , in prima parte , capite. 7. in sepulcro Domini duplicem fuisse speluncam , alteram exteriorē (quam Cyrillus *vestibulum sepulcri* appellat) alteram interiorē , in qua excisum erat sepulcrum à pavimento terræ tribus palmis erectam . Inter quæ duo loca ostium erat , in quo lapis fuit positus , quo sepulcrum Domini clausum dicitur in Euangelio . Ex qua loci descriptione intelligitur illam exteriorē partem speluncæ respectu diuersorum dici posse esse extra , & intra sepulcrum . Etenim si per sepulcrum intelligamus parua illam & interiorē speluncā , vbi positum fuit corpus Domini , reliqua pars dicetur exterior , & qui in illa fuerit , dicetur esse extra sepulcrum , si autem per sepulcrum , seu monumentum intelligamus totam illam speluncam , sic qui fuerit intra priorem partem eius , dicetur esse intra sepulcrum . Hoc ergo supposito , facile intelligi potest tota series historiarum .

Responsio.

Primo enim Matthæus dicit , mulieres peruenisse ad monumentum , & Angelum reuoluisse lapidem , & sedisse super eum . Vnde verisimile fit , lapidem sublatum ab interiori ostio sepulcri positum esse in exteriori parte speluncæ , ibique Angelum loquutum cum mulieribus , quæ apud Marcum dicuntur ingressæ in monumentum . Quia ingressæ sunt in priorem partē speluncæ , in qua etiam viderunt iuuenem sedentem à dextris , vt idem Marcus narrat . Atque recte intelligitur , eandem esse apparitionem Angeli , quam Matth. & Mar-

A cus narrant , vt August. etiam docuit lib. 3. de consen. Euang. cap. 4. & Theophyl. & alij , quanuis aliàs etiam afferant rationes conciliandi Matthæum cum Marco . Quod verò de eadem re loquantur , probabile fit primò ex similitudine circumstantiarum . Vterque enim describit Angelum sedentem , & inductum veste candida , & loquentem ad foeminas eisdem ferè verbis . Secundo , quia nulla est dissonantia , quæ cogat ad asserendum , illos Angelos fuisse distinctos . Illa enim videtur esse maxima , quod Matth. significat fuisse extra sepulcrum , tum quia dicit , *sedisse super lapidem* : tum quia dixit mulieribus , *venite , & videte locum , vbi positus erat Dominus* . Marcus autem indicat Angelum visum esse intra sepulcrum , dum ait , *Introentes in monumentum viderunt iuuenē , &c.* Vt enim omit-
B tam aliam expositionem Augustini dicentis , hæc verba posse exponi per anticipationem , & aliam Theophylacti , & aliorum dicentium , eundem Angelum , qui prius extra visus fuerat , postea ingressum esse cum mulieribus , ibique iterum sedisse : quæ violentiæ mihi videntur , & parum consentaneæ literæ : Illa explicatio , quæ ex dictis colligitur , facillima est , scilicet Marcum loquutum fuisse de toto monumento , in cuius parte exteriori erat lapis sublatum ab ostio interioris speluncæ , ad quam videndam Angelus mulieres invitauit . In alijs vero omnibus nulla est apprens repugnantia : sed vnus addit , quod alter omisit : vt verbi gratia , Marcus tantum dicit , *Angelum sedisse* : non verò significat , vbi sedebat . Quod Matth. addidit ,
C scilicet , *super lapidem* : non tamen exposuit , in quo situ : hoc vero explicuit Marcus dicens sedisse à dextris . Quod ita videtur intelligendum , lapidem sublatum ab ostio monumenti iacuisse ad dexteram partem ipsius ianue , seu hominū volentium ingredi interiorē speluncā , seu sepulcrum .

Secundo post hanc visionem primi Angeli conuenienti ordine sequitur , quod Lucas narrat . Cū enim , monente Angelo , mulieres ingressæ fuissent sepulcrum , ibi viderunt duos viros in veste fulgenti , audieruntque omnia , quæ loquuti sunt : postea verò egressæ sunt de monumento . Quod autem subdit Lucas , *Regressæ à monumento nuntiauerunt hæc omnia illis vndecim , & cæteris omnibus* , dupliciter accommodari potest

Contordia
Euangelista
vni in recē
Iudas ange
lorum appe
riionibus.
Aug.
Theo.
Matth. 28.
Marc. 16.
Aug.
Theo.

test ad prædictam seriem historiarum. Nam si A
teneamus, has visiones Angelorum acci-
disse, antequam Magdalena reuerteretur
ad Apostolos (quod Ioannes narrat) opti-
mè, ac consequenter dici potest, hæc om-
nia statim facta esse, prout à Luca narra-
tur, ita ut egressæ de monumento, ante-
quam villa earum Christum vidisset, om-
nes iuerint ad nuntiandum discipulis, quæ
viderant. Cui expositioni consonant ver-
ba illa, quæ dixit Cleophas cum Christo.
loquens Luc. 24. *Sed & mulieres quædam*
ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem
*fuerunt ad monumentum, & non inueni-
to corpore eius venerunt dicentes, se etiam visionem*
Angelorum vidisse, qui dicunt, eum vivere. er-
go signum est, eas statim reuersas esse ad
discipulos post visionem Angelorum, an-
tequam Christum viderent. Nam si, vidis-
sent hoc maximè illis nuntiassent, idem-
quæ Cleophas potissimum narrasset. Et
iuxta hunc ordinem consequenter dicen-
dum est, iterum fuisse reuersas ad sepul-
crum cum Magdalena, & discipulis, qui-
bus iterum à sepulcro redeuntibus Mag-
dalena sola permansit, viditque Domi-
num, & postea velociter reuertens alias
fœminas est consequuta, quibus Christus
iterum apparuit, ut supra explicatum est.
Contra hanc verò expositionem solum po-
telt obijci. Quia videtur repugnare iis quæ
Ioannes refert, nimirum, Magdalenam
reuerfam ad discipulos dixisse, *Tulerunt*
Domini meum. Sed responderi potest,
utrumque accidisse, scilicet, quod Mag-
dalena id diceret: aliæ verò affirmarent,
se Angelos vidisse. Nam ut supra dixi
fortasse Magdalena præ nimio affectu, ac
turbatione non existimabat esse Angelos,
sed homines, qui corpus Domini furati
fuerant: vel certe putabat, esse sublatum
ab Angelis, quorum verba, vel prætur-
batione non satis intellexit, vel certe non
integram fidem eis adhibuit, aut si in prin-
cipio credidit, postea hæsitauit: aliæ verò
fortasse maiorem fecere loquentibus fi-
dem. Cuius signum est, quia exierunt de
monumento cum gaudio magno (ut Mat-
thæus dicit) & ideo postea narrabant dis-
cipulis omnia, quæ viderant. Quod vero
Marcus ait, nemini quicquam dixisse præ-
timore, intelligendum est, vel de custodi-
bus, vel de alijs qui eis occurrerunt, donec
peruenerunt ad discipulos. At verò tenen-

do cum Augustino, & alijs Patribus (quos
supra retulimus) Magdalenam vel solam,
vel cum reliquis fœminis, reuerfam esse
ad discipulos, antequam illum Angelum
videret, alio modo erit hic locus explican-
dus, ut statim commodius exponemus.

Tertio igitur, postquam mulieres ter-
ritæ visione Angelorum, egressæ sunt de
monumento, & aliæ longius discesserunt,
Magdalena permansit in vestibulo sepul-
cri. Sic enim intelligo, quod Ioannes ait
Stabat foris plorans: ubi se inclinans ad ostiū
monumenti, ut videret sepulcrum interius,
iterum vidit duos Angelos, *unum ad ca-
put, alium vero ad pedes sepulcri* (ut Ioan-
nes narrat) & tunc Christus apparuit à ter-
go Magdalene, quem Angeli inspecien-
tes signa reuerentiæ illi exhibuerunt, &
hæc fuit occasio Magdalene conuertendi
se retrorsum, ut notarunt Chrys. hom. 85.
in Ioannem, & Athanas. quæst. 78. ad An-
thiochum. Postea verò contingere omnia,
quæ de utraq; apparitione Christi ad mu-
lieres supra diximus: ac tandem id, quod
Lucas dixit, mulieres narrasse hæc omnia
discipulis. Lucas enim prætermisit appari-
tiones Christi ad fœminas, quas satis scrip-
serunt alij Euangelistæ, & ideo narrata
visione Angelorum, quam alij prætermi-
serant, statim gradum fecit ad mulierum
enarrationem scribendam. Huic verò ex-
positioni ob stare possunt citata verba ex
Cleopha. Quibus responderi potest, mulie-
res quidem utrumque narrasse discipulis, sci-
licet & Angelos, & Christum vidisse: Cleo-
pham tamen vel non omnia audisse, aut
inrelexisse: vel certe non esse ausum om-
nia dicere homini peregrino, ne rem ni-
miam absurdam, incredibilem referre vi-
deretur. Atque ita omnia in concordiam
rediguntur, quæ claritatis gratia oportet
in breuem summam redigere: id ta-
men commodius præstabitur sectione se-
quenti.

S E C T I O III.

*Quoties apparuerit Christus in ipso Re-
surrectionis die.*

P Rincipio certum est Christum in die
Resurrectionis quinquies apparuisse.
Quæ sententia fuit Augustini dicto
lib. 3. de confes. Euang. c. 25. quam D. I. Ho-

Luc. 24.

Obiectio.

Responsio.

Matth. 28.

Ioann. 10.

Chrys.
Athanas.

Ang.

D. Thom.
Luce. 24.

hic ar. 3. ad. 3. docuit, & est certa. Nam fere colligitur ex Euangelistis. Vt enim vidimus, illo die bis apparuit mulieribus, & Luc. 24. dicitur eadem die apparuisse duobus discipulis eūtib; Emaus; ij rursus regressi statim Ierosolymam, vt nuntiarent Apostolis quæ viderant, inuenere ceteros discipulos dicentes; *surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni*; statimque ad eos Dominus ianuis clausis ingreditur, vt idem Luc. Marc. & Ioan. referunt. Fuerūt, ergo quinque apparitiones in illa eadem die præter eam, quæ Virgini facta est. Nā si aliæ ab Euangelistis omisæ sunt, ignorantur. Quod vero hæc contigerint, ipsa Dominica die, in qua Christus resurrexit, constat. Nā Matt. dicit Christū apparuisse foeminis *in prima sabbathi*, & idē dicit Marc. de apparitione facta Magdalene: idemq; est sensus Lucæ, qui eam diē vocat *vnā sabbathi*. Nam *vnā* (more Hebreorū) ponitur pro *prima* (vt in superioribus diximus) & in eadē die narrat factas esse tres alias apparitiones. Denique addit D. Tho. coniecturā, ob quā Christus primo die toties apparuerit, scilicet, vt statim fidē resurrectionis cōstanter reciperent Apostoli, ceterique discipuli. Quia verò de primis duabus apparitionibus, earumque ordine satis disseruimus, superest, vt de alijs tribus, ac de earum ordine dicamus.

Tertia appa-
ritio Christi
in die resur-
rectionis Pe-
tro facta.
Aug.
Luc. 24.
1. Cor.

Secundò ergo verisimilius est, tertiam apparitionē factam esse Petro. Ita Aug. lib. 3. consens. Euang. c. 25. Et solū potest probabiliter coniectura ostendi. Nā solus Lucas obiter hanc apparitionē attingit, nō tam illam describendo, quā referēdo, quid de illa discipuli iactaret. Paul. vero, 1. ad Cor. 15. huius apparitionis meminit ijs verbis; *Christus resurrexit tertia die secundū scripturas, & visus est Cepha, & post hoc vndecim*. Ex quibus verbis aliqui colligere voluerunt Christum primū apparuisse Petro, quia Paulus hanc apparitionē primo loco ponit. Sed est sententia omnino falsa, & repugnās Euangelio Marci, nec habet in Paulo fundamentum. Quia ipse nō affirmat, Christū primò apparuisse Petro, sed solū inter apparitiones, quas narrat, hanc ponit primo loco. Quia reuera fuit prior cæteris ibi descriptis: tamē, sicut non omnes ibi scriptæ sunt, ita nō fuit hæc prima omnium apparitionum absolute, & simpliciter. Sicut etiā Paulus ponit secundo loco apparitionē factam vndecim discipulis, quæ sine dubio videtur esse illa,

A quæ facta est octauo die à resurrectione Domini: vel illa, quæ facta est *recumbentibus vndecim discipulis*. Nā illa, quæ facta est ipso die resurrectionis ad vespērā, non est facta vndecim (aberat enim Thomas vt constat ex Ioanne) nō igitur fuit ordine secūda, sed vt minimū sexta: ponitur tamē à Paulo secundo loco respectu earum, de quibus ipse scripsit. Sit ergo certū, hanc apparitionem factam Petro fuisse post primā apparitionē factam Mariæ Magdalene. Quod verò etiā fuerit post secundā factam mulieribus, nō est ita euidens in Euangelio, est autē valde verisimile, si cōsideremus ea, quæ hactenus diximus de apparitionibus factis mulieribus, quod statim amplius explicabimus. Itē colligi potest ex Matthæo qui refert, Christū, postquam apparuit mulieribus in via, dixisse illis, *ite nuntiate fratribus meis in indicās vsq; ad illud tempus nemini discipulorū apparuisse*. Deniq; Cyr. li. 12. in Ioan. 15. & 25. congruentiā reddit, ob quā Christus prius foeminis, quā viris apparuerit: *vt sicut prima mulier, inquit, diabolo ministravit, sic Christo ministret muliebre genus*. Et Chrys. hom. 90. in Matt. *Considera, inquit, quomodo, & ipse per hasce mulieres resurrectionē discipulis annuntiat, huiusmodi sexū plurimum ignominia obnoxii in honorem, spesq; bonas adducens, & fatiscētē curās*. Addit Euthym. c. 68. in Matth. *Quæ ante omnes diluculo surrexerat, ante omnes vidisse Dominū in mercede sui studij, sueque festinationis*. Relinquitur ergo, hanc apparitionē Petri posteriorem fuisse duabus factis mulieribus. Quod vero ante efferit duas sequētes, probatur. Et primo de apparitione facta discipulis cōgregatis ianuis clausis, res est euidēs ex Luca, qui narrat, ante ingressum Christi in cenaculū ianuis clausis, dixisse discipulos, *surrexit Dominus verē, & apparuit Simoni*. Deinde, de alia apparitione facta duobus discipulis eūtib; Emaus fit probabilis cōiectura ex Luca. Dicit enim eadē hora reuersos esse illos Ierosolymā, & inuenisse discipulos dicētes, apparuisse Dominū Simoni: ergo præcesserat illa apparitio. Dices, Dū illi discipuli redierunt ab Emaus in cenaculū, potuit Christus apparere Simoni, & ipse Simon narrare alijs discipulis. Propter hanc responsionē non dixi hoc esse certū, esse tamē verisimile, tum quia nulla est ratio ad excogitandū in illo breui intervallo temporis apparuisse Petro: & cōgregatos esse discipulos.

Ioan. 21.

Matth. 28.
Cyr. Ale.

Chrys.

Euthym.

Luc. 24.

Obiectio.

Responsio.

cupulos, ac Petrum sibi factam apparitionē A
eis retulisse. Tum etiā, quia per se fuit con-
ueniēs, vt inter viros primò appareret Pe-
tro, vel quia futurus erat caput omnium, vel
ne videretur neglectus propter peccatū cō-
missum: sed indicaretur potius, quā esset
vtilis pœnitētia, quantaq; Christi charitas,
& sollicitudo consolandi discipulū magno
mœroris confectum ob crimen cōmissum.
Nam propter has causas etiā angelus lo-
quens ad scēminas, specialē fecit Petri mē-
tionē, dicens, *Ite, dicite discipulis eius, & Pe-
tro.* Et fortasse hoc etiā voluit indicare Pau-
lus primo loco numerans hanc apparitionē
Petri. Denique Christus apparuit duobus
discipulis aduersperascente iā die, vt colligi-
tur ex illis verbis, *Quoniā aduersperasceat, &
inclinata est iam dies, & quando illi discipu-
li redierunt ad reliquos discipulos, iā erat
serō, vt colligitur ex Ioann. 20. ergo verissi-
mile est antea apparuisse Petro. Quapropter,
licet Euangelistę nō explicent, quomodo hęc
apparitio iuxta seriē historię facta
sit: probabiliter tamē exponendo verba Lu-
cæ, coniectare possumus, quomodo res hęc
acciderit. Dicit enim Lucas, postquā mu-
lieres narrarunt Apostolis, quæ viderant,
Petrum cucurrisse ad monumentū, *Et pro-
cumbens, ait, vidit lintamina sola posita, &
abiit secū mirans, quod factum fuerat.* Et licet
Augustinus supra existimet, hęc profectio-
nem Petri ad monumentum esse eandem
cum ea, quam Ioannes narrat, à Luca vero
esse narratā per recapitulationem, aliquā-
tulū inuerso ordine historię: nihilominus
dici probabiliter potest, fuisse diuersam.
Nam Petrus, & Ioannes iuerunt ad monu-
mentum, priusquam mulieres narrarent,
se vidisse Dominū: imo fortasse etiā an-
tequā angelos viderent. Lucas vero signifi-
cat hunc posteriorem cursum Petri fuisse
post secūdā reuersionem mulierum nar-
rantium, se vidisse angelos, & fortasse etiā
Dominum, vt supra exposuimus. Atqui
per se credibile est, postquā denuo Petrus
audiuit mulieres dicentes, se vidisse Chri-
stum, fuisse valde anxium, ac sollicitum de
inquirendo, & videndo illo, cumque ipse
nihil aliud pręstare posset, rediisse iterum
ad monumentum, pręsertim cū audisset
mulieres ibi perseuerantes tandem eum
vidisse. Et hinc vltērius fit coniectura, sicut
apparuit Christus mulieribus reuerentibus
à sepulcro, ita etiā tunc occurrisse Pe-*

tro, quando solus redibat *admirans, quod
factum fuerat.*

Tertio iam ex dictis constat, quartam
apparitionem huius diei fuisse factā duo-
bus discipulis, quam Lucas fuscè persequi-
tur. De qua pauca breuiter notanda sunt,
quæ ad veritatem, & fidem historię explo-
randā sunt necessaria: reliqua enim expo-
sitoribus Euangeliorum relinquimus. Pri-
mum est, hanc eandem apparitionem atti-
gisse Marcum cum dixit, *Post hæc autē duo
bus ex his ambulātibz ostensus est in alia ef-
figie, euntibus in villam.* Nam licet Euthy-
mius cap. 48. in Marcum, contrarium sen-
tiat, qui propterea sex apparitiones ponit
factas hoc die, & tertiam esse hanc de duo-
bus discipulis, quam narrat Marcus: quar-
tam apparitionem Petri, quintā vero hanc,
quam nos quarto loco ponimus. Cæterum
hęc est sententia Augustini, cæterorū Pa-
trum, ac expositorum: nec est vllum fun-
damentum ad has apparitiones distinguē-
das. Nam quod Marcus dixit, apparuisse
Christum illis in alia effigie, Lucas expli-
cuit his verbis, *Oculi autem eorum tenebātur,
ne eum agnoscerent.* Ideo enim tenebantur,
quia aliter immutabantur ab obiecto, &
hoc erat apparere in alia effigie, vt in supe-
rioribus explicatum reliquimus. Deinde,
quod Marcus dicit, illos discipulos iuisse
in villam: Lucas vero *in castellum,* perinde
est. Quia, si latinas voces attendamus ean-
dem ferē habent significationem: Græce
autem dicitur in Marco *eis ἀγορῆς*, in Luca ve-
rò *eis ὀχυρῆς*, vtrumque tamen significare
potest *villam* vel *pagum*. Quia vero parum
distabat Ierosolymis, & intra territorium
eius continebatur, ideo à Marco nomine
agri, aut *prædy* significatur, quāuis esset op-
pidum non ignobile, vt sumi potest ex Io-
sepho lib. 17. antiquit. cap. 12. & lib. 4. de
bello Iudaico, ca. 1. & Plinio lib. 5. Historiæ
cap. 14. & Sozomeno lib. 3. historiæ, cap.
20. & Hieronymo lib. de locis Hebraicis,
qui dicit, illud oppidum postea vocatum
esse *Nicopolim*, fuisseque insignem Palesti-
næ ciuitatem.

Solū illud, quod maximè mouit Euthy-
miū, potest aliquā difficultatē ingerere. Nā
Marcus dicit, hos discipulos nuntiasse cæ-
teris, quæ viderant, & neq; ipsis credidisse:
Lucas verò ait, hos duos, cum reuersi fuif-
sent, inuenisse discipulos iam credentes, &
dicentes. *Surrexit Dominus vere, & apparuit*

PPP 5

Simoni.

Luc. 24.
Ioan. 20.

Luc. 24.

Apparitio
Christi facta
Petroquādo.

4. Appari-
tio in die re-
surrectionis
facta disci-
pulis euntibus
Ema-
nthem.
Marc. 16.
Luc. 24.

Aug.

Iosephe.
Plin.
Sozomen.
Hieron.
Emaus olim
Nicopolis.
Obiectio.
Euthym.

Simons. Qui ergo fieri potest, vt illis eandē sententiam confirmantibus non crederēt. Hinc ergo colligit Euthymius prius venisse illos duos, de quibus loquitur Marcus, annuntiantes porro quæ viderant, nec ijs habitam fidem: postea verò venienti Petro credidisse, tanquam viro maioris autoritatis, & principi cæterorum. Dicendum vero est, in eā multitudinem discipulorū quosdam fuisse, qui Petro crediderunt, se vidisse Dominum: alios vero neque Petro, neque duobus discipulis superuenientibus credidisse. Et ita fieri potuit, vt hi duo venientes inuenirēt aliquos, qui dicerent, *surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni*: alios vero qui fidem non adhiberent his, quæ ipsi narrabant. Vnde vtrumque est verum, etiam si asseratur respectu vnius multitudinis, de qua secundum personarum varietatem varia dici possunt, quæ secum non pugnent. Hoc autem ita accidisse ex ipso Euangelio Lucæ colligi potest. Dicit enim, hos discipulos regressos in Ierusalem inuenisse congregatos vndecim, & cæteros, qui cum eis erant, dicentes, *surrexit Dominus vere*. Hinc enim colligitur, fuisse inter eos Thomam (erat enim vnus ex vndecim) ille autem nō credebatur, nec dicebat, *surrexit Dominus vere*. Nam etiam post sequentem apparitionem dixit, *Nisi videro, non credam*. Nō ergo credidit duobus discipulis narrantibus; per se autem credibile est, habuisse aliquos suæ incredulitatis assecras. Verè ergo dixit Marcus illis narrantibus discipulos non credidisse. Quia non est sensus, neminem credidisse, sed aliquos, vel plures.

Secundo notandum in hac apparitione est, Lucam vnius ex his discipulis nomen apparuisse, quem Cleopham vocat, de quo in superioribus non nihil diximus agentes de Maria Cleopha, nisi fortasse hic sit alius nobis ignotus eiusdem nominis. Hieronymus vero suprā dicit, hūc Cleopham fuisse municipē illius oppidi Emaus. Porro de socio Cleophæ Lucas nihil dicit. Vnde aliqui suspicati sunt, eum fuisse ipsummet Lucam, vt Theophylactus in Lucam refert. Quod tamen non apparet verisimile. Quia Lucas non videtur fuisse ex discipulis, qui cum Domino conuersati sunt, sicut ipse significat initio sui Euangeli, dicens, *sicut nobis tradiderunt, qui à principio ipsi viderunt*. Nam si ipse fuisset ex discipulis, qui cum Christo conuixerant, potius diceret, se

A scribere ea, quæ viderat: Cleophas autem, & socius eius fuerunt ex discipulis Christi (vt Lucas ipse narrat) est ergo incertum, & incognitum, quis ille fuerit Ambrosius vero cap. vltim. Lucæ eum appellat Ammaon, quod nescio vnde sumpserit, nisi fortasse credidit eum fuisse ex vico Emaus, & inde sic appellari, quasi ab Emaus. Reliqua, quæ in hac apparitione Lucas narrat (quod attinet ad historiam) non habent difficultatem. Posset autem hic quæri, quomodo Christus ab eis non fuerit cognitus, neque de facie, neque ex voce. Item quomodo Christus finxerit, se ignorare, quæ facta erant, velleque longius ire absque formali fictione, seu mendacio. Rursus, quæ fuerint illa scripturæ testimonia, quæ de se ipso interpretatus est. Sed hæc omnia in superioribus expofita sunt. Præterea inquiri potest, quomodo Christus panem benedixit, & an consecrauerit, vel quomodo agnitus fuerit in fractione panis. Sed hæc in materiam de Eucharistia tractanda reseruamus in sequenti tomo.

C Quarto dicendum est, Christum apparuisse discipulis congregatis in cœnaculo ianuis clausis eadem die Dominicæ resurrectionis noctu, vel initio noctis, & hanc esse quintam, & vltimam apparitionem illius dei. Hoc totum constat ex dictis, & ex narratione Lucæ, & Ioannis. In quibus illud est obseruandum, eandem (sine dubio) apparitionem recensere. Nam licet, vnus multa addat, quæ alter omisit, & è conuerso: tamen in nulla re vnus alteri est contrarius, & in multis cōueniunt, quæ satis indicant, de eadē re esse sermonem. Lucas enim finita narratione discipulorū redeuntium, subdit, *Dum autem hæc loquerentur, stetit Iesus in medio eorum*. Ex quo constat, hanc apparitionem factam esse hora secunda, vel tertia noctis. Oportuit enim tantum temporis vt minimum, consumere illos discipulos in reditu, cum dicat Lucas distare Emauntem ab Ierosolymis sexaginta stadiis, hoc est septem miliaribus cum dimidio, seu duabus leucis cum dimidia, Ioannes vero dicit, *cum sero factum esset die illo*. Ergo signū est eos loqui de eodē tempore, atq; adeo de eadē apparitione: & vterq; dicit, stetit Iesum in medio discipulorū, eosq; salutasse his verbis, *Pax vobis*, & ostendisse eis manus, & pedes, seu latus, dicens,

Luc. 1.
Ambros.

5. Apparitio
in die resur-
rectionis facta discipu-
lis in cœna-
culo.

Luc. 24.

Ioan. 20.

Discipuli
emauntem
euntes qui
nam fuerint.

Abu.

dicens, *Palpate, & videte, &c.* Et quanvis Abulensis paradox. 5. capite. 37. neget, discipulos tunc tetigisse Dominum, nec voluisse experiri veritatem corporis eius: quoniam illud fuisset signum imperfectissimæ fidei: quam tamen Christus in eis tunc non reprehendit, sicut postea fecit in Thoma. Nihilominus tamen probabilius videtur, tunc discipulos Christi corpus contrectasse. Quia, licet demus, non habuisse tam imperfectam fidem, vt hoc eis esset necessarium: tamen ad maiorem fidei confirmationem id Christus fieri voluit. Et ita docet expresse Athanas. orat. cont. Arian. in hæc verba. *Ex Deo, Deus est Verbum, Vbi tractans illa verba, Palpate, & videte omnes* (inquit) *cohortatione ad se palandum inuitabat sui que Specimen, & approbationem exhibebat comedendo, & contrectatione ferendo. Res enim ea opere completa fuit.* Et idem affirmat Igna. epist. 10. ad Smyrnen. Euseb. li. 3. histor. c. 80. aliàs. 36. & Tertull. lib. de carne Christi. capit. 5. Et in superioribus multa tetigimus, quæ hanc sententiam confirmant. Denique præter hoc testimonium resurrectionis, Lucas addit aliud, scilicet, comedisse cum eis, & multa ex scriptura docuisse, quæ Ioannes quidem omittit, sed non negat. Sicut etiam Ioannes addit, Christum dedisse tunc discipulis Spiritum sanctum, & potestatem remittendi, & retinendi peccata, quod Lucas prætermisit.

Athanas.

Igna.
Euseb.
Tertull.

Obiectio.

Hinc vero oritur prima difficultas, seu repugnancia inter has narrationes. Quia Lucas dicit Christum promississe tunc Spiritum sanctum discipulis: qui autem promittit, non tunc dat, cum promittit: sed potius differt in posterum: Ioannes autem dicit tunc dedisse, vt patet ex illis verbis, *Accipite Spiritum sanctum.* Quæ cum fuerint verba Christi, non potuerunt non esse efficacia. Porro quidam dixerunt (vt Chrysost. refert, & Euthym. ac Theophy. in Ioannem, non improbant) non tunc dedisse Spiritum sanctum, sed aptitudinem ad illum recipiendum. Quibus fauet idem Chrysost. hom. 1. in act. dicens posse exponi, *Accipite Spiritum sanctum*, idest, accipietis Spiritum sanctum. Sed nihilominus hæc interpretatio omnino est improbanda & videtur damnata in 5. Synod. collat. 8. cap. 12. vbi de Theodor. Mopsuesteno dicitur. *Inter alias innumerabiles blasphemias ausus est dicere quod post resurrectionem,*

Chrysost.
Euthym.
Theoph.

cum insufflasset Dominus discipulis, & dixisset. Accipite Spiritum sanctum, non dedit eis Spiritum sanctum, sed figurate tantum insufflauit. Denique illa interpretatio est & contra vim, ac veritatem verborum Christi: & contra Patrum expositionem, & Ecclesiæ sensum. Etenim si tunc non dedit Spiritum sanctum: nec potestatem remittendi peccata dedit. Eodem enim modo de utroque loquutus est. Dicendum est ergo, tunc dedisse illis Spiritum sanctum, non tam ad propriam eorum sanctificationem, quam quoad potestatem supernaturalem ordinis ad remittenda peccata. Nam, quia remissio peccatorum Spiritui sancto appropriatur, merito cum potestas remittendi peccata confertur, *Spiritus sanctus dari* dicitur. Nō est tamen negandum: quin etiam tunc simul cum potestate data sit discipulis gratia Spiritus sancti ad propriam eorū sanctificationem, quatenus necessaria est, ad dignè, sanctèque vtendum illa potestate, sicut nunc datur in sacramēto ordinis, si suscipiens sit dispositus. Plenitudo autem Spiritus sancti, tam quoad perfectionem propriæ sanctificationis, & confirmationis in gratia, quam quoad varia dona, & gratias gratis datas nō est tunc data, sed in die Pentecostes: tunc vero fuit promissa, vt Lucas dixit. Et ita nulla est repugnancia. Quia idem Spiritus sanctus sub vna ratione est datus: sub alia promissus. Atque in hunc modum tandem exponit Chrysost. & re ipsa eadem est sententia Cyrilli lib. 12. capite. 56. Hieron. Epist. 150. ad Hedibiam. q. 9. & Aug. lib. 4. de Trinit. cap. 20. qui licet in modo explicandi nō nihil differant, non tamen docent contraria. Sed vnus magis explicat, quod alter omittit: summa vero omnium in his, quæ diximus, continetur. Prolixior verò disputatio de sensu, & intelligentia horum verborum Christi, & quomodo in eis contineatur institutio sacramenti poenitentiae (vt Concilium Tridentinum definiuit sess. 14.) non est hoc loco tractanda. Habet enim proprium in materia de poenitentia, quam in totum quartum huius tertie partis referuamus.

Secunda difficultas in prædicta narratione est, quia Lucas significat, interfuisse tunc Thomam, cum Christus ad discipulos ingressus est. Dicit enim Cleopham, & socium eius inuenisse vndecim congregatos, quorum vnus erat Thomas (vt supra

5 Synod.
Responsio.
Spiritus sanctus post resurrectionem
quomodo datus.Chrys.
Cyril.
Hieron.
Aug.

Con. Trident.

Dubium.

pra

praenotauimus) statim verò subdit, *Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorum*: at Ioannes negat, ibi affuisse Thomam. Respondetur, hoc posterius sine dubio esse verum. Lucas verò tribus modis exponi solet. Primo, vt illa vox, *undecim*, non denotet in rigore numerum personarum: sed per synecdochem, vel appropriationem significet collegium Apostolicum, quod tunc ex undecim constabat, & posuit dici adesse, vbi maior pars aderat. Cæterum hæc expositio non placet. Tū quia est contra propriam verbi significationem. *Undecim* enim non significat collegiū, sed

Iansen cap. 149. 147. *runum, vnde non dicit Lucas, Inuenerunt congregatum, sed congregatos undecim, & eos, qui cum eis erant, & paulò superius, vt explicaret, se loqui de numero personarum dicit, Narrauerunt hæc omnia illis undecim.*

Euthym. in Luc. c. 83. *Tum etiam, quia eo tempore undecim Apostoli nondum erant propriè congregati in vnum corpus, seu collegium, neque habebat nomen impositum, quo per modum vnius mystici corporis significaretur.*

2. Exposit. Secunda expositio est Euthymij, Lucā enumerasse Mathiā inter undecim. Quia licet tunc non esset suffectus loco Iudæ: respexit tamen Lucas ad tempus, in quo scribebat: in quo iam Mathias vnus erat ex undecim Apostolis, secluso Thoma. In quā sententiam referri potest Chrysost. hom. 86. in Ioann. quatenus dicit, *Thomā abfuisse, quia credibile est ex fuga nondum rediisse.* Quod etiam sequuntur Theophyl. & Euthym. in Ioann. Nam hinc necessario fit, Thomam non fuisse congregatum cū undecim, quando duo discipuli venerunt. Sed neque hæc solutio placet. Quia vel magnam inducit æquiuocationem, vel necessario ex illa sequitur, vbi cumque in tota historia resurrectionis nominantur *undecim*, vel non comprehendi Thomam, sed Mathiam, vel posse etiam excludi aliquē alium ex Apostolis, & loco illius substituit Mathiam, quæ omnia sunt absurda. Nam reuera Euangelistæ in huiusmodi numero respexerunt ad tempus, de quo scribebant, & ita Matth. capite. 28. per antonomasiam vocat, *undecim discipulos*, & Marc. capite. 16. simpliciter vocat, *illos undecim*. Et idem Lucas Act. 1. post electionem Mathiæ dicit, *annumeratum esse cum undecim Apostolis.*

Vera expositio. Vera ergo responsio est, cum duo disci-

puli Emaunte rediissent, adfuisse Thomā: intercessisse tamē aliquod tempus ante apparitionem Domini, in quo Ithomas discessit: vel quia non credebatur, quæ narrabantur: vel alia oblata occasione, quam inquirere superuacaneum est, cum innumeræ possint facile occurrere. Ita ferè Augustin. 3. de cons. Euang. c. 25. Beda, Lyranus, & alij in Lucam. Neque obstat verbum illud Lucæ, *Dum autem hæc loquuntur*, quia in primis illo modo loquendi solum significatur, paulo post totum illud accidisse. Deinde quia credibile est, illos discipulos totam historiam apparitionis sibi factæ prolixè narrasse: Thomam vero finem non expectasse, quod nugas, & deliramenta ea omnia esse sibi persuaderet. Quod tamen (vt notant Aug. tract. 121. in Ioann. & Greg. hom. 20. in Euang.) non sine speciali Dei prouidentia factum est, tum vt Thomas vlcus suæ incredulitatis ostenderet, & perfectius, ac solidus curaretur: tum propter nostram vtilitatem, & maiorem fidei confirmationem. Cætera quæ de hac apparitione dici poterāt, & ad mysterium resurrectionis pertinet, in superioribus tractata sunt, scilicet, quomodo vulnera manserint in Christi corpore, & quomodo illuc intrauerit ianuis clausis, & se tangendum, palpandumque præbuerit, & cum alijs comederit. Reliqua verò, quæ ad alia mysteria spectant, in propria loca remittimus.

Ex his, quæ de his quinque apparitionibus diximus, facile erit ad breuem summā redigere omnia, quæ primo die resurrectionis suæ Christus Dominus, ad ostendam, & confirmandam suam resurrectionem, gessit. Resurrexit enim summo mane, & statim matri suæ apparuit. Interim veniunt mulieres ad monumentum, eis que propè accedentibus opera Angeli terræ motus factus est, & lapis è monumento reuolutus. Quò viso redeunt mulieres ad Apostolos, & Magdalena narrat Petro ac Ioanni, ablatum corpus Iesu. Veniunt hi ad monumentum, & vident omnia, quæ à mulieribus acceperant: redeunt tamen non viso Domino. Mulieres vero, quæ cum eis iterū venerant, in monumento manent: cumque ibi adessent, viderunt Angelum sedentem super lapidē in vestibulo sepulchri: cuius monitu ingrediuntur sepulcrum, ibique conspiciunt duos Angelos, vt in ore duorum, vel trium testiū staret resurrectionis ver-

Aug.
Bed.
Lyr.

Aug.
Greg. Papa.

Primo resue
rectionis die
à Christo gr
sa quæ.

verbum. Porro mulieres territæ exeunt de monumento, & aliæ quidem procul recedunt: Maria autem manet plorans in vestibulo iterum, atque iterum inflectens sese ad scrutandum sepulcrum, vbi iterum Angelos aspexit, & paulo post conuersa retrorsum vidit Dominum. A quo iussa nuntiare discipulis, quæ viderat, egreditur ocyus, breuique cæteras mulieres cõsequitur, quibus narrat, quæ viderat, & omnes gaudio, & admiratione perfusæ iter eadem sedulitate prosequuntur. Dum autem ita incedunt, omnibus rursus Christus in via ostenditur: quo adorato ad discipulos iterum mittuntur. Perueniunt illæ ad cœnaculum narrant quæ audierant, & viderant: nullus tamen eis fidem adhibet: quin potius duo è discipulis penè desperati in oppidum, cuius fortasse erant in cœlo, discedunt. Petrus verò ductus desiderio videndi Dominum, iterum ad monumētum veniens, eadem, quæ prius viderat, intuetur, cumque admirabundus, ac cogitabundus rediret, ecce subito fit ei Christus obuiam, consolaturque moerentem, & ad condiscipulos mittit. Quo facto ad reuocandos duos alios discipulos properat Christus, eisque fit viæ comes, ac tandem se illis cognoscendum præbet in fractione panis. Redeunt illi ad cœnaculum, vbi socios congregatos inueniunt de apparitione Petro facta colloquentes, quibus ipsi narrant, quomodo à se quoque fuerit visus, & cognitus. Denique, dum hæc geruntur, Christus stetit in medio eorum ac varijs modis se verè resurrexisse ostendit, sicque ganisti sunt discipuli viso Domino.

SECTIO V.

Quoties, & quo ordine apparuerit Christus post diem resurrectionis vsque ad ascensionem suam.

EXpositis his, quæ primò die resurrectionis sunt gesta, superest, vt cæteras apparitiones ad huius materiæ complementum percurramus. Quod breuius expediri poterit, quia & Euangelistæ pauca de ijs scribunt, & minor est in eis varietas, ac difficultas.

Primo dicendum est, post diem resurre-

ctionis non apparuisse Christum discipulis vsque ad octauum diem, in quo sexta apparitio in ordine facta est. Loquimur de ijs, quæ scripta sunt. Nam de ijs, quæ in illis intermedijs diebus acciderunt, nihil est memoriæ proditum, & hoc sensu intelligenda sunt omnia, quæ dicemus. Et ita est certa assertio ex Ioann. 20. vbi tantum hæc apparitio narratur, & patebit amplius ex sequenti assertione. In hac vero apparitione nihil noui accedit ad manifestandam resurrectionem pertinens, quod in superioribus explicatum non sit. Agere autem de priori Thomæ infidelitate, & de fide, quam in hac apparitione concepit, ac de sensu illorum verborum, *Dominus meus, & Deus meus*, deque Christi sententia, *Quia vidisti me, Thoma, credidisti, Beati, qui non viderunt, & crediderunt*, non est nostri instituti: in materia tamen de Fide, & de Trinitate multa de his dici solent. Illud solum aduertere oportet, ex illis verbis Christi intulisse quosdam Thomam non tetigisse Christum: sed viso illo statim credisse. Quia Christus non dixit, *Quia tetigisti me*, sed *quia vidisti*, quod sentit Euthym. Ioann. 20. Sed in primis (vt Aug. notauit tract. 121. in Ioann.) ex verbis Christi hoc colligi non potest. Nam verbum *videndi*, vsitata significatione non tantum de aspectu, sed etiam de omni experimento sensibus facto dici solet. Vnde sensus proprius verborum Christi est, beati qui eas res, quas experti nō sunt, neque sensibus perceperunt, credidere. Qui sensus facis confirmatur ex superioribus verbis eiusdem Christi. *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas.* Nam *inferre digitum*, non ad visum spectat: sed ad explorationem tactus. *Videre* ergo ibi nihil aliud est, quam sensu experiri. Quocirca certum esse debet, Thomam tetigisse Christi vulnera. Quod testantur Athanas. orat. citata sectione præcedenti, & Aug. tractat. 121. in Ioann. qui non solum dicit, Thomam tetigisse, sed etiam, *per hoc quod videbat, atque tangebatur, remota dubitatione credidisse*. Itaque sentit per contactum ad fidem peruenisse. Et idem sentiunt Cyril. 12. in Ioann. cap. 58. & Chry. hom. 86. in Ioann. & Gregor. hom. 26. in Euangelia, Tertull. lib. de Anima, capite. 17. & alij. Atq; hoc pertinuit ad maiorem attestationem, & confirmationē resurrectionis propter quam Christus hæc omnia faciebat.

Christus post diem resurrectionis vsque ad octauum non apparuit discipulis.
Ioann. 20.

Euthym.

Thomas Christi suscitati vulnera & visu exploraret tactu.
Athanas. Aug. Chrysost. Cyr. Greg. Terent.

Rupert.
Hieron.

Ultimo est in hac apparitione obseruandum, Rupertum lib. 14. in Ioannem exillimasse hanc apparitionem non fuisse factam Ierosolymis in eodem coenaculo, in quo facta fuerat quinta apparitio in die resurrectionis: sed in Galilæa. Tum quia cum Apostoli accepissent præceptum à Christo eundi in Galilæa non videtur verisimile tot diebus distulisse profectionem, Ierosolymisque mansisse. Tum etiam quia Hieron. Matth. 28. interpretans apparitionem in Galilæa factam, quam ibi Matth. narrat, inquit, *Tum manifestius ostenditur Thoma, & latus lancea vulneratum, & manus fixas demonstrat clavis.* Nihilominus certum existimo, hanc apparitionem factam esse in eodem loco, atque eisdem ianuis clausis. Quæ est sententia Augustini. Chrysostomi. Cyrilli, & fere omnium in hunc locum. Et patet ex contextu Ioannis, *Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus:* ubi illæ particula, *iterum*, & *intus*, aperte indicant semel fuisse congregatos in illo loco, & absente Thoma. Christum stetit in medio eorum, & postea eodem iterum conuenisse, præsentem Thoma. Et idem colligi potest ex similitudine aliorum verborum, & totius narrationis. Item quod hæc apparitio non sit illa facta in Galilæa, quam narrat Matth. videtur euident. Quia illa apparitio facta est in monte, vt colligitur ex illis verbis Matth. *Abierunt in Galilæam in montem, ubi constituerat illis Iesus, & videntes eum adorauerunt.* Vbi Hieron. *Post resurrectionem Iesus in monte Galilæe conspicitur:* Hæc autem apparitio facta est *ianuis clausis*, quomodo ergo possunt esse vna, & eadem. Nisi quis cum Ruperto dicat, apparuisse in Galilæa in domo aliqua supra montem edificata, quam Rupertus dicit, fuisse domum B. Virginis in ciuitate Nazareth, quæ in monte edificata erat, vt dicitur Luc. 4. Sed hoc totum valde est voluntarium, & præter synceram verborum expositionem. Neque existimo Hieronymum sensisse contrarij. Non enim dicit, tunc Christum primo fuisse ostensum Thomæ, sed manifestius fuisse ostensum. Quæ verba potius indicant, iam antea fuisse illi ostensum. Tum autem dicitur manifestius fuisse id factum, vel quia non iam inter priuatos parietes: sed media luce, & coram pluribus testibus se ostendit. Vel certe, quia ipsamet iterata ostensio est maior eiusdem rei, veritatisque confirmatio, ac

Aug.
Chrys.
Cyrill.

Apparitio
discipulis
præsentem Thoma
Ierosolymis facta.

Matth. 28.

Hieron.

Luc. 4.

Rupert.

A declaratio. Quod autem discipuli distulerint profectionem in Galilæam per octo dies, non est mirandum. Primum quia oportebat, prius omnes Christi sectatores de hoc admoneri, & ad profectionem parari, & præsertim expediebat, ipsum Thomam reuocari, ac persuaderi, vt vna cum alijs proficisceretur. Deinde propter Iudæorum turbationem oportebat, paulatim progredi, & aliquam moram interponere, vt securius possent incedere.

Secundo dicendum est, septimam apparitionem fuisse ad mare Tiberiadis præsentibus quatuor Apostolis, Petro, Thoma, Ioanne, & Iacobo fratre eius. Nathanaele, & duobus alijs discipulis, prout latè narrat Ioan. c. 21. Ex cuius verbis constat satis aperte omnes circumstantiæ huius apparitionis, & quomodo in ea Christus varijs modis suam resurrectionem confirmarit. Quod verò acciderit prædicto ordine, colligi potest ex illis verbis. *Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis.* Hæc enim verba non possunt simpliciter intelligi, numerando omnes apparitiones, neque etiã numerando apparitiones factas viris, tametsi velimus discipulorum nomine viros interpretari. Quia constat ex dictis, pluries antea apparuisse tam viris, quam foeminis: ergo necessario intelligendum est, hanc esse apparitionem tertiam, vel inter eas, quæ factæ sunt multis discipulis simul, & ita sit, primã, & secundam ex his tribus fuisse duas antea factas in coenaculo ianuis clausis. Nam in omnibus alijs non apparuerat, nisi vel foeminis, vel vni Petro, vel ad summum duobus discipulis. Concluditur ergo, hanc apparitionem fuisse proximè cõsequutã post aliam factam octauo die resurrectionis, atque ita esse ordine septimam. Vel certe exponere possumus hanc fuisse tertiam apparitionem in ordine narrationis Ioannis, non simpliciter, quia hoc modo potius est quarta, cum prius narrauerit apparitionem factam Magdalene: sed respectu virorum, vel multitudinis discipulorum. Et hoc sensu idem concludi potest, quia verisimile est. Ioannem more suo seruasse rerum gestarum ordinem in historiæ narratione. Præsertim quia indubitatum videtur, hanc apparitionem non euenisse ante transactum octauum resurrectionis diem. Nam (vt diximus) discipuli vsq; ad octauum diem Ierosolymis manserunt: hæc autem apparitio

Septima
Christi resur-
gentis appa-
ritio quæ.

Ioan. 21.

in

in Galilæa facta est. Nam mare Tiberiadis in Galilæa erat. Quod autem fuerit prima omnium, quæ factæ sunt in Galilæa eadē sit coniectura ex prædictis verbis Ioannis, & ex ordine narrationis. Vnde Glosa interlinealis aliter exponens prædicta verba eandem sententiam confirmat. Dicit enim, hunc fuisse tertium diem, in quo Christus se manifestavit. Primus enim fuit dies resurrectionis: secundus, dies octavus: tertius, in quo præsens apparitio fuit facta, de quo, quantum à superioribus distet, ignoratur. Dices, In principio huius narrationis ait Ioannes, *Postea manifestavit se iterum Iesus*, ergo iam prius se manifestaverat in Galilæa. Repondeo negando consequentiam, quia particula, *iterum*, solum denotat iterationem similis rei gestæ. Dicit ergo Ioannes, iterum se Christum manifestasse, quia iam prius se manifestaverat, licet non in Galilæa. Nec refert, quod non semel tantum: sed sæpe se manifestaverat, quia particula *iterum* non significat idem, quod *secundo*, sed potius idem, quod *rursus*. Hispanè, *otra vez*. Quod si quis contendat significare idem, quod *secundo*, & dicere relationem ad solam aliam priorem apparitionem dicat, hanc fuisse secundam apparitionem factam præsentem Thomæ. Vnde, cum Euangelista proximè narrasset apparitionem factam Thomæ, subdit, iterum Iesum se ostendisse Thomæ cum alijs discipulis.

Cōtinet autem apparitio hæc duas præcipuas partes. Prior propriè pertinuit ad manifestationem, & confirmationem resurrectionis Christi, & ideo finita narratione huius partis subdit Ioannes. *Hoc iam tertio manifestavit se iterum Iesus*, & tota huius partis narratio est clara, & multa continet mysteria secundum mysticam interpretationem, sed non est nostri instituti hæc prosequi. Neque in his, quæ spectant ad confirmandum mysterium resurrectionis, de quo agimus, specialis difficultas occurrit. Legatur Greg. homil. 24. in Euang. Aug. tract. 122. in Ioann. Chrysostom. hom. 86. & sequentibus Cyril. lib. 12. cap. 63. & ibi reliqui expositores. Posterior pars huius historię continet institutionem visibilis Monarchię Ecclesiasticę, summumque pontificatum Petro à Christo collatum, sicut fuerat ante promissus. De qua re, quæ gravissima est, & propter

quam præcipuè Ioannes scripsit hanc apparitionem, his temporibus latissimè contra hereticos disputatum est, & in materia de fide nonnulla à nobis tradita sunt, quæ (si Deus opem tulerit) aliquando in lucem emittentur. Addit verò obiter Ioannes in hac apparitione, prædixisse Christum Petro mortem eius, de ipso vero Ioanne aliquid ambiguum & subobscurum prædixisse, unde orta est questio, an Ioannes mortuus fuerit, quam in fine huius operis tractabimus.

Dico tertio, octavam apparitionem esse illam, quam in monte Galilææ factam Mar. narrat. Ita docet Aug. 3. de consens. Evan. cap. 25. quem omnes sequuti sunt. Et coniectura esse potest. Quia aliæ apparitiones, de quibus dicemus in sequenti conclusione, factæ sunt in Iudæa, sed præcedens apparitio facta est in Galilæa, ergo & hæc ibidem est facta: ergo credendum est, contigisse antequam discipuli in Iudæam redirent. Euenit ergo proximè post superiorē apparitionem ad mare Tiberiadis factam. Narrat porrò Mattheus hanc apparitionē factam esse coram undecim discipulis: non verò dicit, illos fuisse solos, quin potius credibile est magnum discipulorum numerū illuc confluisse, vt inferius annotabimus. Et potest sumi coniectura ex illis verbis, *quidam autem dubitauerunt*, non est autem verisimile, aliquem ex Apostolis iam dubitasse; in multitudine autem discipulorum non est mirum, aliquos fuisse in fide imperfectos. Matt. verò undecim specialiter meminit, vt significaret illos esse principes Ecclesię, & ad illos specialiter direxisse Christum illa verba. *Dada est mihi omnis potestas in cælo, & in terra: cunctes ergo docete omnes gentes, &c.*

Sed occurrit in hac apparitione non cōtemnenda difficultas, cur tam angeli, qui mulieribus apparuerunt, quàm ipse Christus eis dē apparens iusserunt nuntiari discipulis, vt irent in Galilæam, quoniam ibi Christum essent visuri: cum multò antea eum viderint Ierosolymis, & nihil peculiare, aut insigne legatur in hac apparitione, cuius gratia ea iussio, seu promissio facta esse credatur. Nā quod illa promissio in hac apparitione impietate sit: coniectura esse potest. Quia prior, quæ facta est ad mare Tiberiadis, non fuit coram omnibus discipulis, sicut hæc, post quam non legimus

Octava Christi resurrectionis apparitio, in monte Galilææ facta.
Aug.

Matth. 28.

Dubium 7.

Glos. Inter.

Obiectio.

Responsio.

Greg.

Aug.

Chrysost.

Cyr. Ale.

aliam apparitionē factam in Galilæa. Hæc difficultatem tractat latè D. Thom. hic ar. 3. ad. 4. In qua illud in primis certum est, Christum neque mutasse sententiam, neque promissum non implevisse, eo quod prius alibi, quam in Galilæa sese discipulis ostēderit. Quia neque ipse, neque angeli dixerunt, visum iri eum duntaxat in Galilæa, & nō alibi, neque prius in Galilæa quam alibi. Vnde Ambros. super Lucam, cap. 24. *Non est (inquit) promissi transgressio, sed potius festinata ex benignitate impletio.* Quod autem ibidem ait Ambros. *Dominum prius mandasse discipulis ut in Galilæam se viderent: sed illis metu intra conclave resistentibus, primum se obtulisse: postea vero confirmatis animis illos Galilæam petivisse:* Hoc (inquam) nō est ita intelligendum, ac si Christus prius decrevisset ostendi primō discipulis in Galilæa, & postea explorata discipulorum dispositione, manifestationem maturasse suā. Constat enim Christum nihil ignorasse, & omnia, quæ à se facienda erāt præordinasse, ac statuisse. Sed sensus Ambrosij est, Christum à principio mandasse discipulis, ut irent in Galilæam, quia illuc præcipua eius intentio, voluntasque tēdebat sese generalius manifestandi: interim tamen, dum illa solennis apparitio parabatur, voluisse discipulos suos consolari, & animare. Ex quo secundō intelligi potest ratio, ob quam Christus à principio suæ ostētionis tam per angelos, quam per se ipsum illud mandatū ad discipulos transmisit. Quia scilicet ibi decreuerat, manifestare sese nō priuatim, & in occulto, sicut Ierosolymis, ubi discipuli erāt timore Iudæorum pleni; sed palam, & publicè, deposito omni Iudæorum metu, & cum magna trāquilirate, & securitate. Vnde etiam intelligitur, hæc apparitionem fuisse coram multis discipulis, ut multi existiment (sicut ex Eusebio hic D. Thom. refert) quod Paulus ait. 1. ad Cor. 15. apparuisse Christum plusquam quingentis fratribus, in hac apparitione fuisse impletum. Hieronymus verò. q. 7. ad Hedibjā probabiliter credit Christū non semel tantum, aut iterum suis discipulis in Galilæa apparuisse: sed sæpius. Ita, ut familiariter, & quasi continuè cum eis versaretur, & ibi impletum sit quod Lucas ait Acto. 1. *Quibus & præbuit se ipsum viuū post passionem suam, per dies quadraginta appars eis.* Et hinc etiam cōiectare possumus, quas

A ob causas stauerit Christus hoc modo apparere potius in Galilæa, quam in Iudæa. Prima est, quia in Galilæa plures habebat discipulos, ac sectatores. Secūda, quia in ea regione securius poterant Apostoli, & discipuli versari. Tercio (ut ait Chrysost. hom. 83. in Matth.) ut hoc ipsum esset discipulis indicium, eundem, qui in Galilæa conceptus fuerat, atque educatus, quique in ea regione frequentius prædicauerat, & maiora miracula fecerat, eundem, inquam, esse, qui resurrexerat: & qui in eadem regione eis apparebat, in qua plurimum cum ipso cōuersati fuerant. Quarto, quia fortasse intellexit Christus, hoc futurum gratius Apostolis, qui maiori ex parte Galilæi erant. Præter has verò causas assignari solent alię mysticæ: ut etiam tetigit D. Thom. ex August. lib. 3. de consensu Euangelistarū Galilæa enim latine *transmigratio* dicitur, illa verò Galilæa dicitur *Galilæa gentium*, Matt. 4. & Isai. 9. Significatum ergo est in hac apparitione, Christum prius Iudæis prædicatum, illis non credentibus, transitarū fuisse ad gentes, ut Paul. dixit Act. 13. & significauerat Isai. c. 9. ubi facta mētionē Galilææ gentium subdit, *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, & habitantibus in regione umbra mortis lux orta est eis.* Quæ verba, licet ad literam intelligantur de ipsa regione Galilæa (ut significat Matheus cap. 4.) tamen in mysterio etiam, continent conuersionem gentium, ut Sancti interpretantur. Deinde significatum est, Christum per resurrectionem suam transmigrasse, seu translatū fuisse ab statu passibili ad immortalem, & gloriosum. Significatum item tunc fore nobis perfectè manifestandum, quando simili modo immutati, seu translati fuerimus. Tandem ex dictis concluditur, alienam esse à traditione Sanctorum sententiam quorundam recentiorum, qui dicunt, hanc apparitionem non fuisse factā in regione Galilææ: sed in quodā loco, qui est in vertice montis Olineti, qui nunc Galilæa vocatur. Quauis enim non negem, reperiri huiusmodi locum, & ita appellari (sicut referunt viri fide digni, qui loca illa peragrarunt) tamen in Euangelio nunquam sumitur Galilæa & in hac significatione, neque cum aliquo fundamento affirmari id potest.

Dico quartō, nonam apparitionem fuisse illam, quam Marcus narrat cap. ultimo, quan-

Ambros.

Responsio.

1. Cor. 15.

Hieron.

Ch. 7. ost.

D. Thom. Aug.

Matth. 4. Isai. 9.

Act. 13. Isai. 9. Matth. 4.

Marc.

quando *recubentibus undecim discipulis apparuit illis Iesus, & exprobrauit incredulitatē eorum, &c.* Decimā verō ex ijs, quæ in Euangelio scriptæ sunt, fuisse illam, quæ facta est in die ascensionis, quando, videntibus discipulis eleuatus est, Luc. ultimo, & Act. 1. Hæc est sententia Aug. dicto lib. 3. cap. 25. Et quod attinet ad apparitionem, quā narrat Marcus, certum est, fuisse distinctam ab illa quam dicit Matthæus factā esse in Galilæa, quanuis Tatianus, & Ammonius in harmonijs Euangeliorum illas confundant. Cæterum quod sint distinctæ, colligi potest. Nā illa facta est in monte, hæc videtur facta esse in domo aliqua, & fortasse in coenaculo, vt colligitur ex verbis illis. *Recubentibus undecim discipulis: & inferius idem colligemus ex illis Lucæ, Eduxit eos foras.* Itē illa facta est in Galilæa: hæc verō (vt probabilius creditur) in Iudæa. Nam facta est proximē ante ascensionem. Vnde etiam non videtur dubium, quin hæc fuerit post omnes, de quibus hætenus diximus, & proximē ante ascensionem. Vnde Marcus initio huius narrationis, dicit, *Nonissime recubentibus, &c.* & statim post illā cōcludit, *Et Dominus quidem Iesus, postquam loquutus est eis, assumptus est in cælum.* Et ita exponunt Greg. hom. 29. in Euang. & Beda lib. 4. in Marcum, qui dicit, hanc apparitionem factam esse quadragesimo à resurrectione die. Quocirca hi duo Patres in hoc videntur ab Aug. differre. Quia non distinguunt has duas apparitiones: sed hanc, quam Marcus narrat, significant fuisse ultimam, quæ facta est ipso die ascensionis. Quod magis placet nonnullis recentioribus: sed existimo, nec descendū esse à sententia Augustini, neque eos Patres inter se dissentire. Et D. Thom. quidem hoc loco ita eos conciliat. Apparitionem, quam narrat Marcus, fuisse ultimam, quæ facta est in terra, & ideo appellari *noissimam*: postea vero in ascensione visum esse Christum non in terra, sed in aëre, & in nube. Ad quod amplius explicandum addere possumus, finita apparitione (quam narrat Marcus) factū esse, quod narrat Lucas, *Eduxit autē eos foras in Bethaniam.* Nam, cū præcedens apparitio facta fuerit in coenaculo (vt supra ex verbis Marci ostendimus) vt discipuli viderent Christum ascendentem, necesse fuit foras educi. Neque oportet intelligere ita Chri-

stum eos eduxisse, vt visibiliter eos fuerit comitatus in itinere, neque enim credibile est, tantam multitudinem discipulorum simul fuisse profectam: sed diuisim, aut diuersis vijs, ad vitandum populi rumorem. Ergo non oportebat, Christum eos visibiliter comitari. Nisi quis fortasse piē meditetur, Christum vna cum Virgine, & aliquibus Apostolis visibiliter incessisse, quod nobis nihil obstat. Quia nihilominus sequens apparitio, prout facta est vniuerso cœtui discipulorum, numerari potest, vt distincta: præsertim cum nouo, & inusitato modo fuerit facta. Dicitur ergo Christus eduxisse foras discipulos, eō quod iusserit eos exire, & omnes conuocare in eum locum, à quo erat in cælum ascensurus. Illic ergo iterum ab omnibus discipulis visus est, vel in terra, vel in aëre (vt D. Thom. vult) prope terram. Verisimile enim est, prius fuisse aliquantulum à terra eleuatum, vt ab omnibus commodissimē videri posset, atque ita aliquo breui tempore fuisse cum eis, & (vt ait Lucas) *eleuatis manibus benedixisse eis*, ac tandem ab eis recessisse.

Vltimō addendum est præter has apparitiones quas Euangelistæ narrant, sæpius illis quadraginta diebus Christum apparuisse. Hoc colligitur primo ex Act. 1. illis verbis, *Quibus & præbuit se ipsum viuum post passionem suam, in multis argumentis per dies quadraginta apparens eis.* Secundo ex Paulo. 1. ad Corin. 15. vbi loquitur in hæc verba, *Visus est Cepha* (de hac apparitione iam diximus) *& post hoc undecim*: de hac etiam diximus, posse esse eandem cum ea, quæ facta est præsentē Thoma, Dominica in octaua Resurrectionis, vt bene exponit D. Thom. 1. Corin. 15. Aduertendum tamen est, Græca habere hoc loco *duodecim*, & ita legere Chrysost. & Theophyl. ibi, & Eusebium ad Marinū, apud Anastasium Nicenum, quæ sit. 90. in scripturam. Vnde Græci interpretes varie exponunt. Primo Chrysostom. 38. ait, loqui Paulum de aliqua apparitione facta omnibus Apostolis post ascensionē, & electionē Mathiæ. Nam infra etiam loquitur de apparitione sibi facta, quam constat, fuisse post ascensionem, & aliarum, quas ibi numerat, incertum est, quando factæ sint. Secundo alij dixerunt, sermonem esse de prædicta apparitione diei octauæ, & ibi affuisse Mathiam,

Qgg & nume-

Luc. 24.
Act. 1.
Aug.

Tatiani
Ammon.

Marc. 16.

Gre. Pap.
Beda.

D. Thom.

Luc. 24.

Varie
Christi re-
surgens
apparitiones.
Act. 1.

1. Cor. 15.

D. Thom.

Chrys.
Theophyl.
Euse.
Anselm.

Iansen.

Aug.

Amb.

Hieron.

Anselm.

D. Thom.

Theodor.

Hieron.

Iacobo Al.
phæi post
resurrectio-
nem Chri-
sti apparet
1. Cor. 15.
Ga. 1. Cor. 2.

Hieron.

D. Thom.

Aug.

Ignat.

Hieron.

Euseb.

& numeratum esse à Paulo, quia iam tunc, cum Paulus scripsit, erat vnus ex duodecim. Tertio ait Iansenius illud nomē, *duodecim*, non esse positum propter numerum personarum: sed ad significandum collegiū Apostolicum, & ita vtitur hoc loco ad confirmandam similem expositionem alterius loci Ioan. 20. quam supra tractauimus. Et August. lib. 3. de cons. Euang. cap. 25. quamuis fateatur, varias esse huius loci lectiones: magis tamen indicat legendum esse, *duodecim*, & inter alias explicationes insinuat hanc tertiam ijs verbis, *sine sacratum illum numerum, etiam in vndecim stare voluerit, quia duodenarius in eis numerus ita mysticus erat, vt nō posset in locū Iudæ, nisi alius, id est, Mathias, ad conseruandum sacramentū eiusdem numeri subrogari*. Ex quibus verbis colligi potest, aliquod maius esse fundamentum, vt nomen *duodecim* retentum sit ad significandum collegiū Apostolicum deficiente Iudæ, quā nomen *vndecim*, ad significandum reliquos Apostolos deficiente Thoma, scilicet, propter mysterium, & quia prius viuente Christo fortasse eo nomine appellabantur. Quarto tandem addit ibidem Augustinus, non oportere hunc locum intelligere de duodecim Apostolis, sed de aliquibus duodecim discipulis, quicunque illi fuerint. Et potest hoc fieri verisimile, quia statim dicit Paulus, deinde apparuisse Christum omnibus Apostolis. Quod si hoc verum est, consequenter dicendum est, hanc apparitionem esse distinctā ab ijs, quæ in Euangelio narrantur. Melius tamen est retinere vulgatam latinam editionem, quam sequuntur Ambrosius, Hieron. Anselm. D. Thom. & alij, & ex Græcis ita etiā legit Theodoretus. Quā lectione supposita recte exponitur hic locus de apparitione facta octauo die Paschæ, vt diximus. Quamuis Anselmus, & nonnulli alij exponant per synecdochem de quinta apparitione facta in die paschatis: quod nō ita placet, vt superius dictum est.

Addit præterea Apostolus, *deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul*. De quo Hieronym. q. 7. ad Hedibiam, probabile existimat, hanc apparitionem factam esse in Galilæa: an verò sit distincta ab ijs, quæ narrantur in Euangelio, vel eadē cum illa, quæ facta est in monte Galilææ (quā Matth. narrat) incertum est.

Dicit præterea Paulus, *Deinde visus est in*

Iacobo. Hæc apparitio noua est, & distincta ab omnibus supra tractatis. Nominando enim *Iacobum*, satis significat illi singulariter factam esse, vt omnes interpretes expouunt, qui etiam hoc intelligunt de Iacobo Alphæi, seu fratre Domini. De quo ad Galat. 1. ait Apostolus. *Alium Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini*: & cap. 2. hunc Iacobum numerat inter tres columnas Ecclesiæ cum Petro, & Ioanne. Quando autem hæc apparitio facta sit, quidam existimant, factam esse ipso die resurrectionis summo mane, propter historiam, quam refert Hieronymus, de scriptoribus Ecclesiæ, ex quodam Euangelio Hebræorū, scilicet, hunc Iacobum in nocte cœnæ vouisse non comesturum panem; donec videret Christum resurgentem à mortuis, & ideo Christum ei apparuisse, ac dixisse, *Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit filius hominis à dormientibus*. Nam, si hæc est vera historia, necesse est, dicere citius, me illi apparuisse, ne tanto tempore ieiunus perseueraret. Sed D. Tho. super Paulum propter hanc causam non admittit hanc historiam, & Aug. 3. de Consens. Euang. cap. 25. existimat, hanc apparitionem esse factam post alias, quarū Paulus prius fecerat mentionē. Ad hæc ait Paulus, *Deinde Apostolis omnibus*, hæc esse potuit apparitio illa, quam Marcus refert, factam esse recumbentibus vndecim discipulis. Tandem dicet, *non visum me autem omnium tanquam a mortuis visus est mihi*. Hæc iam non pertinet ad proprias apparitiones resurrectionis: sed ad eas, quæ factæ sunt post ascensionem, de quibus postea dicendum.

Vltimo circa hanc conclusionē est aduertendum, Ignatium in epist. ad Polycarpū, & ad Symirnenes, de se ita loqui. *Ego vero & post resurrectionem in carne eum vidi*. Quæ verba nunc desiderantur in epist. ad Polycarpum: ea vero ex eadem Epistola refert Hieron. de scripto Ecclesiæ in Ignatio, in epistola autē ad Symirnen. habentur in hunc modū *Ego vero non modo in carne ipsum cognosco ex natiuitate, & crucifixione eius: sed & post resurrectionem scio eum in carne fuisse, & credo etiam nunc esse*: & eodē modo referuntur ab Eusebio lib. 3. c. 30. alias. 36. Ex quibus verbis non colligitur aliqua sensibilis apparitio Ignatio facta: si autem priori modo legantur, illa verba, prout à Hieronymo referuntur, dicere posset aliquis, Ignatium vidisse

Christum cum alijs discipulis in aliqua apparitione earum quæ ab Euangelistis narrantur. Quia fortasse tunc Ierosolymis, vel in Galilæa inuētus est inter discipulos. Sed hoc admitti non potest, si veræ sunt epistolæ Ignatij ad B. Virginem, & ad Ioannem. Nam ex eis colligitur, Ignatium prædicatione Ioannis Euangelistæ ad fidem fuisse conuersum. Vnde necesse est, hanc visionem Ignatij, si vere fuit sensibilis, post ascensionem domini fuisse: hoc tamē, nec sufficiens habet fundamentum, nec cohæret cū verbis supra citatis, in quibus distincte fit sermo de tempore resurrectionis, & post ascensionem. Quocirca de hac apparitione nihil est certi, neq; de alijs, præter eas, quas adduximus.

ARTICVLVS V.

Verum Christus veritatem resurrectionis debuerit argumentis declarare.

D quintum sic proceditur. Videtur, quod Christus veritatem resurrectionis non debuerit argumentis declarare. Dicit enim Ambrosius. Tolle argumenta ubi fides queritur, sed circa resurrectionem Christi queritur fides. Non ergo habent ibi locum argumenta. ¶ 2. Prætereà Grægus dicit. Fides non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum. Sed ad Christum non pertinebat meritum fidei euacuare. Ergo ad eum non pertinebat resurrectionem per argumenta confirmare. ¶ 3. Prætereà, Christus in mundum venit, ut per eum homines beatitudinem adipiscantur: secundum illud Ioan. 10. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant. Sed per huiusmodi ostensiones argumentorum videtur humane beatitudini impedimentum præstari, dicitur enim Ioan. 20. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Ergo videtur, quod Christus non debuerit per aliqua argumenta resurrectionem suam manifestare. ¶ Sed contra est, quod di-

citur Act. 1. quod apparuerit discipulis Christus per dies quadraginta in multis argumentis, loquens de regno Dei.

Respondeo dicendum, quod argumentum dicitur dupliciter. Quandoquæ dicitur argumentum quæcunque ratio, rei dubiæ faciens fidem. Quandoquæ autem dicitur argumentum, aliquod sensibile signum, quod inducitur ad alicuius veritatis manifestationem, sicut etiam Aristoteles in libris suis aliquando vitur nomine argumenti. Primo igitur modo accipiendo argumentum,

Christus non probauit discipulis suam resurrectionem per argumenta, quia talis probatio argumentatiua processisset ex aliquibus principiis, quæ si non essent nota discipulis, nihil per ea eis manifestaretur: quia ex ignotis non potest aliquid fieri notum. Si autem essent eis nota, non transcenderent rationem humanam, & ita non essent efficacia ad fidem resurrectionis astruenda, quæ

rationem humanam excedit. Oportet enim principia ex eodem genere assumi, ut dicitur in primo Posteriorum. Probauit autem eis resurrectionem suam per autoritatem Sacre Scripture (quæ est fidei fundamentum) cum dixit. Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege, & Psalmis, & Prophetis de me, ut habetur Luc. ult. Si autem accipiamur secundo modo argumentum, sic dicitur Christus suam resurrectionem argumentis declarasse, in quantum per quædam euidentia signa, se verè resurrexisse ostendit. Vnde in Græco, ubi nos habemus, In multis argumentis, loco argumenti, ponitur tecmiriō, quod est signum euidentius ad probandum. Quæ quidem signa resurrectionis, Christus ostendit discipulis propter duo. Primum quidem, quia non erant corda eorum disposita, ad hoc quod de facili fidem

In Rhetorica ad Alexandrū.
c. 14. a. 188.
tom. 6.

li. 1. se. 20.
10. 1.

306
3. d. 2. r. q. 2
ar. 3. c. 4.
Et op. 3. cap.
245 Et op.
60. ca. 22.
co. 4.
li. 1. de fid.
cap. 5. non
procul a fine
tom. 2. Ho.
26. in Euā-
gel. in prin.
illius.

resurrectionis acciperent, unde ipse dicit eis Luc. vlt. O stulti, & tardi corde ad credendum. Et Mar. vlt. exprobrauit illis incredulitatem eorum, & duritiam cordis. Secundo, vt per huiusmodi signa eis ostēsa, efficacius eorum testimonium redderetur: secundum illud. 1. Ioan. 1. Quod vidimus, & audiuius, & manus nostræ contrectauerunt, hoc testamur.

Ad primum ergo dicendum, quod Ambrosii ibi loquitur de argumētis secundum rationem humanam procedentibus, quæ inualida sunt ad ea, quæ sunt fidei, ostendenda: sicut ostensum est. ¶ Ad secundum dicendum, quod meritum fidei est ex hoc, quod homo ex mandato Dei credit, quod non videt. Unde illa sola ratio meritum excludit, quæ facit videri per scientiam id, quod credendum proponitur, & talis est ratio demonstratiua. Huiusmodi autem rationes Christus non induxit ad resurrectionem suam declarandam. ¶ Ad tertiū dicendum, quod (sicut dictum est) meritum beatitudinis, quod causat fides, non totaliter excluditur, nisi homo noller credere, nisi ea quæ videt, sed quod aliquis ea, quæ nō videt credat per aliqua signa visa, non totaliter fidē euacuat, nec meritū eius. Sicut & Thomas, cui dictū est. Quia vidisti me, credidisti, aliud vidit, & aliud credidit, vidit vulnera, & credidit Deum. Est autē perfectioris fidei, qui non requirit huiusmodi auxilia ad credendum. Unde ad arguendum defectū fidei in quibusdā, Dominus dicit Ioan. 4. Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis. Et secundum hoc potest intelligi, quod illi, qui sunt tam prompti animi, vt credant Deo, etiam signis nō visis, sint beati per comparisonem ad illos, qui non credunt nisi talia videant.

A COMMENTARIUS.

Cū D. Thomas in superioribus articulis declarasset, oportuisse Christū non resurgere manifeste coram discipulis: sed postea manifestari aliquibus, quorum testimonio in aliorum notitiam deueniret: in hoc articulo & sequenti explicat, hoc fuisse, & conuenienti, & sufficienti modo à Christo Domino perfectū. Porro in præsentī art. vt illum conuenientem modum explicet, simul declarat verba illa Act. 1. *Præbuit se ipsum viuū post passionem suam in multis argumentis.* Quorū sensus est, Christum multis argumentis ostendisse suis discipulis se esse viuū, atq; adeo surrexisse. Vt autem D. Thom. explicet, quid nomine *argumentorum* ibi intelligitur, distinguit significationem illius vocis. Interdum enim quęcūque ratio rei dubię faciens fidem dicitur *argumentum*: & hoc modo nō sumitur (inquit) in prædictis verbis. Quia ille nō fuisse conueniens modus ostendendi resurrectionem. Nā res supernaturales non possunt hoc modo ratione ostendi: sed diuina autoritate, qua Christus est vltus, tam scripturis vtendo, quam in memoriam reuocando suam promissōnem, ac prædictionem Luc. 24. *Hæc sunt verba, quæ loquutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum: & ibidē, o stulti, & tardi corde ad credendum in ijs, quæ loquuti sunt Prophete.* Eadem autoritate vsi sunt Angeli, quando annuntiarunt resurrectionem illis verbis. *Surrexit sicut dixit: & illis, Præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixit vobis & apertius apud Lucam, Recordamini, qualiter loquutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset.* Alio modo (inquit D. Thom.) dicitur *argumentum*, quodcūque signum sensibile, quo aliqua res ostenditur, & hoc modo, dicit, sumi in prædicto loco Actor. quod rectē colligit ex nomine Græco, *τενυσίον*, quod propriē significat signum rei, non qualecūque sed certum, ac verū. Idemque colligi potest à sufficienti enumeratione. Et præterea, quia veritas rei factæ secundum realem existentiam, nō potest argumentis ostendi ex natura rei sumptis: sed ex effectibus, ac signis ostendi debet. Unde tandem concludit D. Thom. hūc modum fuisse conuenientem duplici ratione, scilicet & propter tarditatem, ac indispositionem discipulorum, & vt eorum testimoniū efficacius redderetur, vt enim constat

Testimonij
Act. 1.
Expositio.

Argumenti
vox quid de
notet.

Luc. 24.

constat ex materia de Fide: quamuis sensibilia experimenta aliquorum effectuum, vel signorum non sint fidelibus ratio credendi, neque simpliciter necessaria ad fidem, quæ diuina autoritate nititur: multum tamen conferre possunt, ut res propositæ fiant credibiles. Atque ex hijs facile constant omnia, quæ D. Thomas tradit etiam in solutionib. argumentorum.

*Resurrectio
vix Christi
argumenta
quæ fuerint.
L. 1. c. 24.*

Solum potest quis hære circa illam distinctionem D. Thom. Quia nullum signum sensibile est efficax ad ostendendam aliquam veritatem, nisi in vi alicuius rationis, & syllogismi, ut quando Christus ad ostendendam suam resurrectionem dicebat, *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet*, virtute faciebat hunc syllogismum: spiritus carnem & ossa non habet: atqui ego habeo carnem, & ossa, ut videtis: ergo non sum apparens spiritus, sed verum corpus habeo. Et similiter, quando comedit, virtute ita concludebat. Qui verè comedit, viuunt: sed ego comedo, ut videtis: ergo vivo. Hæc igitur argumenta Christi continebant veras ratiocinationes, ergo neque distinctio D. Thom. locum habet, neque verum est argumentum eo loco non sumi pro ratione, seu ratiocinatione. Respondetur, difficultatem oriri tantum ex ambiguitate vocis. D. Thomas enim in priori membro rationem facientem fidem distinguit ab experimento, ita ut significet ostensionem factam ex principijs rei, quæ abstrahant à signis sensibilibus, & hoc modo distinguit argumentum in illa priori acceptione à signo sensibili. Nihilominus tamen verum est signum sensibile, ut intellectui aliquid aliud præter seipsum ostendat, ad aliquam ratiocinationem reuocandum esse. Quin potius propter hanc maximè causam nomen argumenti illi accommodatur.

ARTICVLVS VI.

Vtrum argumenta, quæ Christus induxit, sufficienter manifestauerint resurrectionem eius.

Dexte sic proceditur. Videtur, quod argumenta, quæ Christus induxit, non sufficienter manifestauerint veritatem resurrectionis eius. Nihil enim

A ostendit Christus discipulis post resurrectionem, quod etiam Angeli hominibus apparentes, vel non ostenderint, vel ostendere non potuerint: nam Angeli frequenter in humana effigie se hominibus ostenderunt: & cum eis loquebantur, & conuersabantur, & comedebant, ac si essent homines veri: sicut patet Genes. 18. de Angelis, quos Abraham suscepit hospitio, & in libro Tobie, de Angelo qui eum duxit, & reduxit. Et tamen Angeli non habent vera corpora naturaliter sibi unita, quod requiritur ad resurrectionem. Non ergo signa, quæ Christus discipulis exhibuit, fuerunt sufficientia ad resurrectionem eius manifestandam.

¶ 2. Præterea, Christus resurrexit resurrectione gloriosa, idest, habens simul humanam naturam cum gloria. Sed quædam Christus ostendit discipulis, quæ videntur esse contraria naturæ humanæ (sicut quod ab oculis eorum euauit, & quod ad eos ianuis clausis intrauit) quædam autem videtur esse contraria gloriæ: puta quod manducauit & bibit, & quod habuit vulnerum cicatrices. Ergo videtur, quod illa argumenta non fuerint sufficientia, neque conuenientia ad fidem resurrectionis ostendendam.

C ¶ 3. Præterea, Corpus Christi non erat tale post resurrectionem, ut tangi deberet ab homine mortali, unde & ipse dixit Magdalene Ioann. 20. Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum. Non ergo fuit conueniens, quod ad manifestandam veritatem resurrectionis suæ seipsum discipulis palpiandum exhiberet.

¶ 4. Præterea, Inter dotes glorificati corporis, præcipua videtur esse claritas, quam tamen in resurrectione nullo argumento ostendit. Ergo videtur, quod insufficientia fuerint illa argumenta ad

*Argumen.
suppletum.*

manifestandam qualitatem resurrectionis Christi. ¶ 5. Præterea, Angeli in testes resurrectionis inducti, ex ista dissonantia Euangelistarum, in sufficientes videntur. Nam apud Matth. Angelus super lapidem reuolutum, apud Marcum verò, intus Angelus describitur visus à mulieribus ingressis monumentum rursus ab istis vnus, à Ioanne duo sedētes, à Luca verò duo stantes describuntur. Inconuenientia ergo videtur testimonia resurrectionis. ¶ Sed contra est, quòd Christus, qui est Dei sapiētia, suauiter, & conueniēter disponit omnia: vt dicitur Sapiē. 8.

¶ Respondeo dicendum, quod Christus resurrectionem suam dupliciter manifestauit, scilicet testimonio, & argumento, siue signo. Et vtraquē manifestatio in suo genere fuit sufficiens. Est enim vsus duplici testimonio ad manifestandam suam resurrectionem discipulis: quorum neutrum potest refelli. Quorum primum est testimoniū Angelorum, qui mulieribus resurrectionem annuntiauerunt, vt patet per omnes Euangelistas. Aliud autem est testimonium Scripturarum, quas ipse proposuit ad ostensionem suæ resurrectionis: vt dicitur Lucæ vltimo. Argumenta, etiam fuerunt sufficientia ad ostendendam veram resurrectionem, & gloriosam. Quod autem fuerit vera resurrectio, ostendit vno modo ex parte corporis. Circa quod tria ostendit, primo quidem quòd esset corpus verum, & solidum non corpus phantasticum vel rarum, sicut est aer. Et hoc ostendit per hoc, quòd corpus suum palpabile præbuit. Vnde ipse dicit Luc. vltimo. Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videris habere. Secundo ostendit, quòd esset corpus humanum, ostēdendo eis veram effigiem, quam ocu-

A lis intueretur. Tercio ostēdit eis, quòd esset idem numero corpus, quod prius habuerat, ostendendo eis vulnerū cicatrices. Vnde vt legitur Luc. vlt. dixit eis. Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum. Alio modo ostēdit eis veritatem suę resurrectionis ex parte animæ, iteratò corpori vnita. Et hoc ostendit per opera triplicis vitæ. Primò quidem per opus vitæ nutritiæ, in hoc, quòd cum discipulis manducauit & bibit: vt legitur Luc. vlt. Secundo, per opera vitæ sensitiuæ, in hoc quod discipulis ad interrogata respondebat, & præsentēs salutabat, in quo ostendebat se & videre, & audire. Tertiò, per opera vitæ intellectiue, in hoc quod eis loquebatur, & de Scripturis diserebat. Et ne quid deesset ad perfectionem manifestationis, ostendit etiam se habere diuinam naturam, per miraculum quod fecit in piscibus capiendis, & vltèrius per hoc, quod eis videntibus ascendit in cælum: quia vt dicitur Ioann. 3. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis, qui est in cælo. Gloriam etiam suæ resurrectionis ostendit discipulis, per hoc, quod ad eos ianuis clausis intrauit: secundū enim quod Gregor. dicit in Hom. palpandam carnem Dominus præbuit, quam ianuis clausis introduxit, vt esse post resurrectionem ostenderet corpus suum, & eiusdem naturæ, & alterius gloriæ. Similiter etiam ad proprietatē gloriæ pertinebat, quod subito ab oculis eorum euauit, vt dicitur Luc. vlt. Quia per hoc ostendebatur, quod in potestate eius erat, videri, & non videri: quod pertinet ad conditionē corporis gloriosi, vt supra dictū est.

¶ Ad primum ergo dicendū, quod licet singula argumentorū non sufficient ad manifestandā perfecte Christi

resur-

*Hom. 16 in
Euan. nō re
mte. a pū
cipio.*

*9. 54. ar. 1.
ad. 2. ar. 2.
ar. 3. ad. 1.
arg.*

resurrectionem, tamen omnia simul accepta perfectè Christi resurrectionem manifestat: maximè propter scripturæ testimonium, & angelorum dicta, & etiã ipsius Christi assertione miraculis confirmatam. Angeli autè apparentes non asseriebant, se homines esse: sicut asseruit Christus vere se hominem esse. Et tamen aliter Christus manducauit, & aliter angeli. Nã quia corpora ab angelis assumpta, non erant corpora viua vel animata, nõ erat vera comestio, licet esset vera cibi cõtritiõ, & traiectio in interiorè partè corporis assumpti. Vnde & angelus dixit Tob. 10. Cum essem vobiscũ, videbar quidẽ vobiscum māducare, & bibere: sed ego cibo inuisibili vtor. Sed quia corpus Christi verè fuit animatũ, vera fuit eius comestio. Vt enim August. dicit. 13. de Ciuit. Dei, non potestas, sed egestas edendi, corporibus resurgẽtium aufertur. Vnde sicut Beda dicit, Christus manducauit potestate, nõ egestate. ¶ Ad secundum dicendum, quod (sicut dictũ est) argumenta quædã inducebantur à Christo ad probandam veritatem humanæ naturæ, quædã vero ad probandã gloriã resurgẽtis. Conditio autem naturæ humanæ, secundũ quod in se consideratur (quãtum scilicet ad statum præsentẽ) contrariatur conditioni gloriæ: secundum illud. 1. Corint. 15. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Et ideo ea quæ inducuntur ad ostendendam conditionem gloriæ videntur habere contrarietatem ad naturam, non simpliciter, sed secundũ statum præsentem: & econuerso. Vnde Greg. dicit in hom. quod duo mira, & iuxta humanam rationem sibi valde contraria, Dominus ostendit, dum post resurrectionẽ corpus suum, & incorruptibile, & tamen palpabile demonstrauit. ¶ Ad tertium

dicendũ, quod (sicut Aug. dicit super Ioan.) hoc, quod Dominus dixit. Noli me tangere: nondũ enim ascẽdi ad Patrẽ meũ, sic dictũ est, vt in illa scẽmina figuraretur Ecclesia de Gentibus, quæ in Christũ non credidit, nisi cũ ascendisset ad Patrẽ: aut sic in se credi voluit Iesus, hoc est, sic se spiritualiter tangi, quod ipse, & Pater vnum sunt. Eius quippe intimis sensibus quodammodo ascendit ad Patrẽ, qui sic in eo profecerit, vt patri agnoscat æqualẽ, hæc autem carnaliter adhuc in eum credebatur, quem sicut hominẽ flebat. Quod autem Maria alibi legitur Christũ tetigisse, quãdo simul cũ alijs mulieribus accessit, & tenuit pedes eius, quæstionem non facit, vt Seuerianus dicit. Si quidẽ illud de figura est, hoc de sexu: illud de diuina gratia, hoc de humana natura. Vel sicut Chrys. dicit, volebat hæc mulier adhuc cum Christo conuersari, sicut & ante passionẽ, & prægaudio nihil magnũ cogitabat: quãuis caro Christi multo melior facta fuerit resurgẽdo. Et ideo dixit. Nondũ ascendi ad Patrẽ meum quasi dicat. Non æstimes me iam terrenã vitam agere: quod enim in terris me vides, hoc est, quia nondum ascendi ad Patrẽ meum, sed in prõptu est, quod ascendã. Vnde subditur, ascendo ad Patrẽ meum, & Patrẽ vestrum. ¶ Ad quartũ dicendũ, quod sicut Aug. dicit in Dial. ad Orosium, Clarificata carne Dominus resurrexit: sed noluit in ea clarificatione discipulis suis apparere, quia nõ possent oculis suis talem claritatẽ prospicere. Si enim antequam moriretur pro nobis, & resurgeret, quãdo transfiguratus est in monte, discipuli eum videre non potuerunt, quãto magis glorificata carne Domini, eũ videre nõ potuerunt? Est etiam cõsiderandũ, quod post resurrectionẽ

à medio, illius, tom. 9.

hom. 85. in Ioan super illud. Noli me tangere tom. 3.

In dia. 65. quæst. q. 14. in pri. to. 4.

l. 13. c. 12. cir. fi. 10. 5.

cap. 97. in Luc. parum ante mediu tom. 2.

Hom. 26. in Enan pan lo à princ.

Trac. 111.

Dominus hoc præcipue volebat ostendere, quod idē ipse esset, qui mortuus fuerat quod multum poterat impedire, si eis sui corporis claritatem ostenderet. Nam immutatio quæ fit secundum aspectum, maximè ostendit diuersitatem eius quod videtur: quia sensibilia cōmunia (inter quæ est vnum & multa, vel idem, & diuersum) maximè diiudicat visus. Sed ante passionē, ne infirmitatem passionis eius discipuli despicerent, intendebat Christus eis gloriam maiestatis suæ ostendere: quā maxime demonstrat claritas corporis. Et ideo ante passionē, gloriam suā demonstrauit discipulis per claritatē: post resurrectionē autem per alia indicia.

Ad quintum dicendum, quod sicut Aug. dicit in lib. de Consensu Euāgel. possumus intelligere vnum Angelum visum à mulieribus, secundū Matth. & Marc. vt eas ingressas in monumentū accipiamus: in aliquod, scilicet spatiū, quod erat aliqua maceria communitū, atque ibi vidisse Angelum sedentem à dextris: quod dicit Marc. Deinde dum introspicerent locum in quo iacuerat corpus Domini, visos ab eis alios duos Angelos, primo quidem sedentes (vt dicit Ioan.) & postea eos surrexisse: vt stantes viderentur, vt dicit Lucas.

COMMENTARIUS.

In titulo huius articuli inquiri posset, quid significet illud verbum *sufficēter*, an scilicet idem sit, quod euidenter. Quidā affirmant sensum D. Thom. esse, illa signa euidenter ostendisse resurrectionē Christi euidentia testificātis. Quod videtur posse sumi ex solutione ad. i. ubi ait D. Thom. signa resurrectionis per se singula non fuisse sufficientia ad ostendendū Christum verē viuere, aut resurrexisse. Nam Angelus. v. g. in corpore assumpto videbatur comedere, vel aliud simile signū corporalis vitæ præbere, quod solis sensibus discerni nō potest, sit ne verū, vel apparens. Omnia verò signa simul collecta fuisse sufficientia, maximè, inquit, propter testimoniū Scripturæ,

A Angelorū, & ipsius Christi, miraculis illud confirmātis. Hæc expositio est probabilis, quanquā D. Thomas in his articulis nihil de euidentia loquatur: sed de sufficientia signorū, vt reddant veritatē credibilē, & credendam secundum rectā rationē, & prudentiam. Quia verò res non est hoc modo credibilis sine euidentia saltem credibilitatis, inde necessario efficitur, illa signa vt minimū contulisse hanc euidentiam. Quomodo autem coniuncta testimonijs, miraculis, ac prophetijs effecerint etiā euidentia in testificante, satis constat ex ijs, quæ supra diximus de doctrina, & miraculis Christi. Addo insuper, si omnia illa signa rectē perpēdantur per se sumpta, & absque a iō testimonio, vel autoritate fuisse euidentia indicia hominis verē viventis, ita vt ferē tā euidentis fuerit Apostolis, Christū post resurrectionem viuere, sicut fuit euidentis post passionē fuisse mortuum. Quia tam manifesta signa vitæ illis præbuit, sicut prius mortis præbuerat. Et si quis dicat, in illis signis vitæ potuisse latere deceptionē, vel fictionē, idem dicere potest de signis mortis. Idem satis euidentis mihi est, aliquē hominem, qui mecum diu versatur, loquitur, comedit, &c. esse verum hominē, ac viuere, quamuis huic cognitioni de potētia absoluta possit subesse falsum. Quia hæc euidentia non est mathematica, sed moralis, & humana. Ergo similem, & fere æquale euidentiam potuerunt habere Apostoli. Nam propter hanc causam voluit Christus diu inter eos versari, & per omnes sensus disciplinæ, vt sunt auditus, visus, & tactus, qui maiore certitudine, & euidentia parere possunt, manifestari. Hæc autē euidentia nō excludit fidem, vt patet in articulo de morte Christi. Et ratio est, quia fides est certior, & infallibilior, & ex altiori motiuo. Ex ijs ergo satis constat mens D. Thomæ in articulo, contextus autē eius est perspicuus. Multa verò, quæ in solutionibus argumentorū attingit, exposita sunt in superioribus disputationibus de operationib⁹ Christi post resurrectionem, ac de eius apparitionibus.

*Argumenta
à Christo in
ducta, suffi-
cienter ma-
nifestant
resurrectionem.*

*Et si quis
dicat, in illis
signis vitæ
potuisse late-
re deceptionē,
vel fictionē,
idem dicere
potest de signis
mortis.*

QVÆSTIO LVI.

De Resurrectionis Christi
causalitate, in duos arti-
culos diuisa.

Deinde

*lib. 3. c. 24.
1001. 4.*

*Supra Lapi-
dem reuolu-
tum à monu-
mento, sicut
dicit Matth.
vt hoc sit se-
dentem.*

Einde considerandum est de causalitate resurrectionis Christi. Et circa hoc quærentur duo. Primo, vtrum resurrectio Christi sit causa nostræ resurrectionis. Secundo, vtrum resurrectio Christi sit causa nostræ iustificationis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum.

D primum sic proceditur. Videtur, quod resurrectio Christi non sit causa resurrectionis corporum. Posita enim causa sufficiens, necesse est effectum poni. Si ergo resurrectio Christi est causa sufficiens resurrectionis corporum, statim eo resurgente omnes mortui resurgere debuerunt. Et præterea, causa resurrectionis mortuorum est diuina iustitia, vt scilicet corpora simul præmientur, vel puniatur cū animabus, sicut communicauerunt in merito vel peccato: vt dicit Dionys. ultimo cap. Coelest. hier. & etiam Damasc. in 3. libr. Sed iustitiam Dei necesse esset impleri, etiā si Christus non resurrexisset. Ergo etiā Christo non resurgente, mortui resurgerent. Non ergo resurrectio Christi est causa resurrectionis corporum. ¶ 3. Præterea, Si resurrectio Christi sit causa resurrectionis corporum, aut esset causa exemplaris, aut causa effectiua, aut meritoria. Sed nō est causa exemplaris: quia resurrectionē corporum Deus operabitur: secundū illud Ioā. 5. Sicut Pater suscitauit mortuos, Deus autē non indiget inspicere ad aliud exemplar extra se. Similiter etiā non est causa effectiua: quia causa efficiens nō agit nisi per cōtactū

vel spiritualement vel corporale, manifestum est autē, quod resurrectio Christi non habet cōtactū corporalem ad mortuos, qui resurgent, propter distātiā temporis, & loci: similiter etiam nec cōtactum spiritualement, qui est per fidem, & charitatem: quia etiā infideles, & peccatores resurgent. Nequē etiā est causa meritoria: quia Christus resurgens iam nō erat viator, & ita nō erat in statu merēdi. Et ita nullo modo resurrectio Christi videtur esse causa nostræ resurrectionis. ¶ 4. Præterea, Cū mors sit priuatio vitæ, nihil videtur esse aliud destruere mortē, quā reducere vitā: quod pertinet ad resurrectionē. Sed Christus moriendo, mortem nostrā destruxit. Ergo mors Christi est causa nostræ resurrectionis, non ergo eius resurrectio. Sed contra est, quod super illud. 1. ad Cor. 15. Si Christus prædicatur, quod resurrexit a mortuis, &c. dicit Glossa. Qui est causa efficiens resurrectionis nostræ.

Respondeo dicendū, quod illud, quod est primū in quolibet genere, est causa omnium, quæ sunt post, vt dicitur in 2. Metaph. Primum autem in genere resurrectionis fuit resurrectio Christi, sicut ex supra dictis patet. Vnde oportet, quod resurrectio Christi sit causa nostræ resurrectionis. Et hoc est quod Apostolus dicit. 1. ad Cor. 15. Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et hoc rationabiliter. Nam principiū humanæ viuificationis est Verbum Dei, de quo dicitur in Psal. 35. Apud te est fons vitæ. Vnde & ipse dicit Ioan. 3. Sicut Pater suscitauit mortuos, & viuificat, sic & Filius quos vult viuificat. Habet autē hoc naturalis ordo rerū diuinitus institutus, vt quælibet causa primo operetur in id

Glo. interl.

lib. 2. com. 4. tom. 3.

7. 53. ar. 3.

308
4. d. 43. ar.
2. q. 1. Et
4. con. cap.
78. Et ver q.
27. ar. 3. ad
7. op. 3.
ca. 14. 6.

e vl par. 3. a
ued.

Damas / 4.
cap. 18.

in id quod est sibi propinquius, & per illud operetur in alia magis remota, sicut ignis primò calefacit aerem sibi propinquum, per quem calefacit corpora distantia, & ipse Deus primò illuminat substantias sibi magis propinquas, per quas illuminat magis remotas, ut Dionys. dicit. 13. c. Cœlest. hierarch. Et ideo verbum Dei primò tribuit vitā immortalem corpori sibi naturaliter vnito, & per ipsum operatur resurrectionem in omnibus alijs.

cap. 13. non
multū pro-
cal. & prius.

In corp. ar.

Ad primum ergo dicendum, quod (sicut dictum est) resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis per virtutem Verbi vniti, quod quidem operatur secundū voluntatem. Et ideo non oportet, quòd statim sequatur effectus: sed secundum dispositionē verbi Dei: ut scilicet primò conformemur Christo patienti, & moriēti in hac vita passibili, & mortali, deinde perueniamus ad participandum similitudinem resurrectionis ipsius.

B

Ad secundum dicendum, quod iustitia Dei est causa prima resurrectionis nostræ: resurrectio autem Christi est causa secundaria, & quasi instrumentalis. Licet autē virtus principalis agentis nō determinetur ad hoc instrumentū determinatē: tamē ex quo per hoc instrumentum operatur, instrumentū illud est causa efficiens. Sic ergo diuina iustitia, quantū est de se, nō est obligata ad resurrectionem nostram causandam per resurrectionem Christi: potuit enim alio modo nos Deus liberare, quam per Christi passionem, & resurrectionem, ut supra dictum est. Ex quo tamen decreuit hoc modo nos liberare, manifestum est, quod resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis. Ad tertium dicendū, quod resurrectio Christi non est propriē loquendo, causa meritoria nostræ resur-

C

rectionis: sed est causa efficiens, & exemplaris. Efficiens quidem, in quantū humanitas Christi secundum quā resurrexit, est quodāmodo instrumentum diuinitatis ipsius, & operatur in virtute eius: ut supra dictum est. Et ideo sic cut alia, quæ Christus in sua humanitate fecit, vel passus est, ex virtute diuinitatis eius sunt nobis salutaria (ut supra dictum est,) ita & resurrectio Christi est causa efficiens nostræ resurrectionis virtute diuina: cuius propriū est mortuos viuificare. Quæ quidem virtus præsentialiter attingit omnia loca, & tempora, & talis contactus virtualis sufficit ad rationem huius efficientiæ. Et quia (ut dictum est) primordialis causa resurrectionis humanæ est diuina iustitia ex qua Christus habet potestatem iudicium facere, in quantum filius hominis est, virtus effectiua resurrectionis eius se extendit, non solum ad bonos, sed etiam ad malos, qui sunt eius iudicio subiecti. Sicut autē resurrectio corporis Christi, ex eo quod corpus illud est personaliter Verbo vnitum, est prima tempore, ita etiā est prima dignitate, & perfectione: ut dicit Glof. 1. ad Corint. 15. Semper autem id quod est perfectissimū, est exemplar eius quod est minus perfectum secundum suum modū: & ideo resurrectio Christi est causa exemplaris nostræ resurrectionis. Quod quidem necessarium est, non ex parte resuscitantis, qui non indiget exemplari. sed ex parte resuscitatorum, quos oportet illi resurrectioni conformari: secundū illud Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Licet autē efficientia resurrectionis Christi se extendat ad resurrectionē tam bonorū, quā maiorū: exemplaritas tamē eius se extendit propriē solum ad bonos, qui sunt facti

quæst. 13.
ar. 2. & 3.

quæst. 48.
ar. 6.

In sol. præ-
ced. ad. 2.

Glo. inter.
super illud
1. Cor. 15.
Primitiæ
Christus.

facti conformes filiationis ipsius, ut dicitur Rom. 8. ¶ Ad quartum dicendum, quod secundum rationem efficientiam, quæ dependet ex virtute diuina, communiter tam mors Christi, quam etiam resurrectio, est causa tam destructionis mortis quam reparationis vitæ. Sed secundum rationem exemplaritatis, mors Christi, per quam recessit à vita mortali, est causa destructionis mortis nostræ, resurrectio vero eius, per quam inchoauit vitam immortalē est causa reparationis vitæ nostræ. Passio tamen Christi est in super causa meritoria, ut supra dictum est.

8. 48. 47. 1.

COMMENTARIUS.

DVO sunt in resurrectione Christi consideranda. Primum est ipsa resurrectio, prout fuit in fieri, seu quatenus fuit quædam actio, seu mutatio, quæ pertransiit. Alterum est, terminus huius resurrectionis, qui est Christus homo viuens vita immortalī, & gloriosa. Cum ergo dicitur resurrectio Christi causa nostræ resurrectionis, non est intelligendum ratione mutationis, quæ transiit, secundum se ipsam: sed ratione termini, qui manet, & potest habere rationem cause. De qua re multa in superiori tomo diximus Disp. 31. Sect. 7. Et hanc esse mentem D. Thom. hoc loco acutē Caietanus notauit. Et colligitur non obscure tum ex corp. art. vbi, cum in toto discursu loquutus esset de resurrectione Christi, in fine sic concludit, *Et ideo Verbum Dei primo tribuit vitam immortalem corpori sibi naturaliter unito, & per ipsum operatur resurrectionem in omnibus alijs.* Tum ex solutione ad 3. vbi explicans, quomodo resurrectio Christi sit causa, inquit, *In quantum humanitas Christi, secundum quam resurrexit, est instrumentum diuinitatis ipsius, & operatur in virtute eius.* Est ergo satis manifestus D. Thom. sensus. Quo supposito nihil est difficultatis in toto contextu. Ad huius autem materie complementum instituemus de hac re sequentem disputationem.

D. Thom.
Caiet.

ARTICVLVS II.

Verum resurrectio Christi sit causa resurrectionis animarum.

A

D secundum sic proceditur. Videtur, quod resurrectio Christi non sit causa resurrectionis animarum. Dicit enim Augus. super Ioannem, quod corpora resurgunt per dispensationem humanam, sed animæ resurgunt per substantiam Dei. Sed resurrectio Christi non pertinet ad substantiam Dei, sed ad dispensationem humanam. Ergo resurrectio Christi, etsi sit causa resurrectionis corporum, non tamen videtur esse causa resurrectionis animarum.

309
locus in pva
art. 1. not.
Tya. 23. in
Euan Ioann.
ante mcha
10. 9.

¶ 2. Præterea, Corpus non agit in spiritum. Sed resurrectio Christi pertinet ad corpus eius, quod cecidit per mortem. Ergo resurrectio Christi non est causa resurrectionis animarum. ¶ 3. Præterea, Quia resurrectio Christi ex causa resurrectionis corporum, omnium corpora resurgent: secundum illud. 1. ad Corint. 15. Omnes quidem resurgemus. Sed non omnium animæ resurgent: quia quidam ibunt in supplicium æternum, ut dicitur Matt. 25. Ergo resurrectio Christi non est causa resurrectionis animarum.

B

¶ 4. Præterea, Resurrectio animarum sit per remissionem peccatorum. Sed hoc factum est per Christi passionem: secundum illud Apocal. 1. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Ergo resurrectionis animarum, magis est causa Christi passio, quam eius resurrectio. ¶ Sed contra est, quod Apostolus dicit Rom. 4. Resurrexit propter iustificationem nostram. Quæ nihil aliud est quam resurrectio animarum. Et super illud Psal. 19. Ad vesperam demorabitur fletus, dicit Gloss. quod resurrectio Christi est causa resurrectionis nostræ, & animæ in præsentī, & corporis in futuro.

C

¶ Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) resurrectio Christi agit in virtute diuinitatis, quæ quidem se extendit, non

ar. præced.
ad 3.

non solum ad resurrectionem corporum, sed etiam ad resurrectionem animarum: a Deo enim est, & quod anima viuat per gratiam, & quod corpus viuat per animam. Et ideo resurrectio Christi habet instrumentaliter virtutem effectiuam, non solum respectu resurrectionis corporum, sed etiam respectu resurrectionis animarum. Similiter etiam habet rationem exemplaritatis respectu resurrectionis animarum quia Christo resurgenti debemus etiam secundum animam conformari, ut sicut, secundum Apost. Rom. 6. Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris: ita & nos in nouitate vite ambulemus: & sicut ipse resurgens ex mortuis, iam non moritur: ita & nos existimemus, nos mortuos esse peccato, ut iterum viuamus in illo.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus dicit resurrectionem animarum fieri per Dei substantiam, quantum ad participationem: quia scilicet participando diuinam bonitatem, anime fiunt bonæ, & iustæ: non autem participando quacunque creaturam. Unde cum dixisset, Animæ resurgunt per substantiam Dei, subdit, Participatione enim Dei fit anima beata, non participatione animæ sanctæ. Sed participando gloriam corporis Christi, efficiuntur corpora nostra gloriosa. ¶ Ad secundum dicendum, quod efficientia resurrectionis Christi pertingit ad animas, non per propriam virtutem ipsius corporis resurgentis: sed per virtutem diuinitatis, cui personaliter vnitur. ¶ Ad tertium dicendum, quod resurrectio animarum pertinet ad meritum, quod est effectus iustificationis: sed resurrectio corporum ordinatur ad poenam, vel præmium, quæ sunt effectus iudicantis. Ad Christum autem non pertinet iustificare omnes, sed iudicare:

A & ideo omnes resuscitat secundum corpus, sed non omnes secundum animam. ¶ Ad quartum dicendum, quod in iustificatione animarum duo concurrunt, scilicet remissio culpæ: & nouitas vite per gratiam. Quantum ergo ad efficientiam, quæ est per virtutem diuinam, tam passio Christi, quam resurrectio est causa iustificationis quoad utramque. Sed quantum ad exemplaritatem, proprie passio, & mors Christi, est causa remissionis culpæ, per quam morimur peccato: resurrectio autem Christi, est causa nouitatis vite, quæ est per gratiam siue iustitiam. Et ideo Apostolus dicit Rom. 4. quod traditus est (scilicet in mortem) propter delicta nostra (scilicet tollenda) & resurrexit propter iustificationem nostram, sed passio Christi est etiam causa meritoria: ut dictum est.

COMMENTARIUS.

Doctrina D. Thomæ hic dicentis Christi resurrectionem esse causam efficientem, & exemplarem nostræ iustificationis, intelligenda est in sensu tradito articulo superiori. Quod circa non habet nouam difficultatem, præter eas quæ de potentia humanitatis Christi tractatæ sunt dicta Disput. superioris Tomi. Testimonium autem Pauli, in quo hic articulus fundari videtur, aliter est a nobis explicatum supra, q. 53. in commentario art. 1.

DISPUTATIO.

In decem Sectiones distributa.

De resurrectione mortuorum, ut est effectus resurrectionis Christi.

De hac materia disputant Theologi in 4. dist. 43. & 44. & 45. Mihi vero visa est hoc loco necessaria, tum quia non possumus explicare, quomodo Christus sit causa nostræ resurrectionis, nisi prius supponamus, illam esse futuram. Tum etiam, ut hanc integram materiam simul complectamur, neque oporteat per partes,

Tit. 23. in
loann. inter
principium,
& me. 10. 9.

Eodem loco
nunc dicto.

at. præced.
at. 3. 112.

partes, diuersis in locis eam imperfectè, & prolixius attingere. Præsertim cum nō sit in animo, absoluta tractatione de Sacramētis, de cōsummatione mūdi, seu de quatuor nouissimis proprium tractatum instituere. Dicemus igitur, an hominum futura resurrectio sit, & quomodo sit effectus resurrectionis Christi, vnde simul constabit, qualis futura sit.

SECTIO PRIMA.

Virum futura sit generalis hominum resurrectio.

DE opinionibus philosophorū circa hominum resurrectionē nonnulla attingimus supra, de possibilitate resurrectionis disputātes, vbi ex Tertuliano tradidimus, omnes ferē in hoc conuenire, vt veram resurrectionem negent. Nam, si qui fortasse aliquem redditum animarū ad corpora admittere visi sunt, vel non sunt loquuti de eisdem numero corporibus, sed de diuersis: vel nō existimabant, animā esse verā formā corporis, sed extrinsecum motorem eius, vt constat ex Platone in Phædro, & Cicerone in Somnio Scipionis. De qua re legi quoque potest Tertull. in lib. de Resur. carnis, & Aug. 12. de Ciuitat. c. 13. & li. 22. c. 25. & sequentibus. Vbi etiam refert, Porphyriū negasse resurrectionem, quoniā existimabat corpus humanum, quod graue est, & corruptibile, impedire contemplationē spiritus, & non posse supra omnes cœlos constitui. Diximus etiam in eodē loco Sadoceos resurrectionem futuram negasse.

Ex hæreticis verō complures in hoc errore versati sunt. Cœpit enim ab Apostolorū tēporibus in Simone Mago, Cerdone, Marcione, Basilide, Apelle Valentino, & alijs Gnosticis, vt constat ex Irenæo lib. 1. c. 23, Epiph. hæres. 64. Tertul. lib. de Resur. carnis, & li. 5. cōt. Marcion, & de Prescript. hæreticorū, & Aug. lib. de hæresibus. cap. 18. & sequentibus. Et ex his creduntur fuisse Phyletus, & Hymenæus, qui teste Paulo. 2. ad Timot. 2. *A veritate exciderunt dicētes, resurrectionem esse iā factā.* Illi enim non corporum: sed animatum resurrectiōnē credebant, quod omnibus his hæreticis cōmune fuit. Ipsam enim animæ remunerationē, seu glorificationē, resurrectiōnē vocabant, & ideo dicebant iā esse factā, vt in

A eū locum D. Thom. exponit. Et Cyrill. quē refert Turrianus lib. 3. pro Epistolis Pontificijs, cap. 16. & Tertullianus supra, eodem modo explicat omnes antiquos hæreticos, quos propterea *partianos* vocat, quod vnus tantū partis, scilicet animæ resurrectiōnē agnoscerent. Alij tamen exponunt illū errorem Phileti, & Hymenæi iuxta Gentilium errorem, nimirū per quandam continuū rerum circulum esse iam resurrectiōnē factam. Ita indicat Theophyl. libi, dicens, *Si resurrectio iam facta est, sublatum est iudiciū & retributio.* Porro, quid deinceps boni est reliquum, si huiusmodi sint vicissitudines? Alij explicant hos dixisse, resurrectiōnem tū esse factam, solum per filiorū procreationē. Dicitur enim pater quodāmodo resurgere in filio, quia in eo repræsentatur, & quodam

B modo conseruatur. Ita Theodoret, & Ambros. libi & Epiph. hæres. 40. *Resurrectiōnem (ait) iam factam esse dicunt, per liberos genitos ab vnoquoque generantē.* Vtūque exponatur, ij hæretici ea intētiōe allerebāt resurrectiōnem esse factam, vt negarent veram resurrectiōnem futuram, ac de illa alia possent scripturas, quæ de resurrectiōne loquuntur, interpretari. In quo ex parte imitatus est hos hæreticos Origenes, si verum est (quod refert Photius opusculo de septem Oecumenicis concilijs) eum affirmasse transmigrationem animarum in diuersa corpora: veram autem corporum resurrectiōnem negasse. Quorum primum etiam ei attribunt Theophyl. Alexand. Epist. 2. Paschali, & Augustinus. 12. de Ciuit. cap. 13. vt ibi notauit Ludouicus Vi-

C ues ex lib. 2. periarcon: secundum vero ei tribunt Methodius, & Epiph. hæres. 64. qui indicant, Origenem animarum tantum, non corporum futuram esse resurrectiōnem sensisse. Tamen ille reuera non omnino resurrectiōnem corporis negauit. Nam hom. 9. in Numeros, circa finem, expressē illam confitetur, dicens corpora resurgentium habitura quatuor illas qualitates, quas Paul. posuit. 1. Corin. 15. & idem sentit, licet non ita expresse, hom. 1. & 25. in Num. Sed in eo errauit, quod existimauit, corpora non esse futura organica (vt supra diximus,) & hoc sensu damnatum esse errorem eius in quinta synodo refert Niceph. lib. 17. Histor. capit. 27. & 28. Hæc verō hæresis negans futurā resurrectiōnem, nullo vitur fundamento ex scrip-

De resurre-
ctione philo-
sophorū pla-
cita.

Plato.
Cicer.
Tertullian.
Aug.

Iren.
Epiph.
Tertul.
Aug.
2. Timot.
D Thom.
Theop.

Theod.
Ambros.
Epiph.

Origen.
Photius.
Theo. Ale.
Aug.
Incl. Vit.
Method.
Epiph.

1. Cor. 15.
5. Synod.
Nicepho.

ex scripturis sumpto, quod ergo videtur: sed solum vti potest vel rationibus, quibus probari videtur resurrectionem esse impossibilem, de quibus supra satis dictum est: vel quæ videantur probare non esse conuenientem animæ, neque utilem ad operationes eius, quæ ad summum procedent de corpore corruptibili, *quod aggrauat animā*, quale non erit corpus, quod in resurrectione animabus sanctis, & iustis copulabitur. Ex quo non sequitur, illud non esse futurum verum corpus eiusdem substantiæ, ac naturæ: sed solum futurum esse alterius qualitatis, & gloriæ, quæ omnia in superioribus tractata, atque explicata sunt.

Omissis ergo hæreticis, dicendum est primo, futuram esse aliquando mortuorum hominum generalem resurrectionem. Est non solum de fide, sed etiam articulus fidei in omnibus Ecclesiasticis symbolis contentus. Et probari potest primò ex veteri testamento, Exod. 3. *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.* Ex hoc enim loco probauit Christus Dominus resurrectionem Matt. 22. dicens, *De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est à Deo dicente vobis. Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, non est Deus mortuorum: sed viuorum.* Quæ Christi collectio nonnullam difficultatem habet. Nam etiam nunc ante resurrectionem, verè dicitur *Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob*, licet non sit Deus mortuorum, sed viuorum. Quia animæ illorum Patrum nunc viuunt, quod satis est, vt per synecdochem dicantur viuere, & in cælo regnare: ergo hoc satis esse posset, vt Deus dicatur eorum Deus, etiam si nunquam amplius essent resurrecturi. Respondetur, Christum his verbis proximè, atque immediatè probasse animas illorum Patrum nunc viuere, quia hoc satis existimauit ad conuincendos Saducæos, qui solum negabant resurrectionem, quia putabant animam extinguì in morte: quo destructo fundamento nihil habebant, cur resurrectionem negarent. Deinde dicendum est, hinc consequenter probari resurrectionem ex eisdem verbis. Quia Deus dicitur esse nunc *Deus Abraham, Isaac, & Iacob*. Nā ab ijs Sanctis recognoscitur, & colitur vt Deus ipsorum, & ipse habet etiā illorum prouidentiam, vt cōdigna, & promissa eis præmia rependar. Hinc ergo colligitur futura resurrectio, etiam corporum. Tū quia

A animæ sanctæ non possunt esse omni ex parte beatæ sine corporibus. Tum etiam, quia ad Dei prouidentiam pertinet, corpora simul cum animabus beare, quæ illarū organa, & instrumenta fuerunt ad ipsum colendum. Ita exposuerunt hunc locum super Matthæum, Hieron. Ansel. D. Thom. Neq; aliud dixit Caietan. quæ sine causa in hoc reprehēdit Catarinus. Et eandem explanationem insinuant Theophyl. & Euthym. in Matthæum, & Augus. subobscure tract. 49. in Ioan.

Inquit autē Hieronymus, cur Christus Dominus hoc subobscuro testimonio vsus fuerit, cū sint alia in veteri testamento clariora. Et respondet, Saducæos solitos fuisse admittere ex diuina Scriptura tantū quinque libros Moysis, ex quibus nullus apertior locus, afferri poterat. Quanquā ex illis multæ figuræ, vmbraeque, & indicia resurrectionis desumi possint, quæ egregiè congerit Epiphanius contra Samaritanos lib. 1. sect. 9. *Primum* (inquit) *Abel, cuius sanguis ad Dominum clamat, spēs resurrectionis corporū ostēdit. Deinde Enoch translatus, vt mortē non videat, resurrectionis est typus. Tertio Sarra sterili, & senili vtero iuxta promissionem concipiens, & pariens spem resurrectionis præbet. Quarto, Iacob, & Ioseph propriorum ossiū curā gerentes resurrectionis fidē ostendunt. Quinto, Virga Aaron germinās, & fructū producens, cū esset sicca: & Virga Moysis, quæ iuxta Dei voluntatem animabatur, & serpens fiebat, resurrectionem adumbrabant. Denique Moyses benedicens Ruben hunc in modum, Viuat Ruben, & non moriatur, cum iam Ruben vita functus esset, resurrectionem, ac æternam vitam ei postulare visus est. Hæc verò, & similia magis mystica sunt, magisque obscura, quam testimonium à Christo adductum.*

C Afferamus igitur nonnulla ex illustrioribus testimonijs, quæ maximè in prophetis reperiuntur. Vulgare est illud Ezech. 37. de visione Ezechieli ostensa in medio campi ossibus pleni, quæ tandem Spiritu Dei reuixerunt. Post quam visionem subiunxit Deus, *Vaticinare, Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educā vos de sepulcris vestris popule meus, & inducam vos in terrā Israël, & scietis, quia ego Dominus, cum aperuerō sepulcra vestra, & eduxero vos de tumulis vestris popule meus.* Hoc testimonium de resurrectione mortuorum latè interpretatur Tertullian. lib. de resurrect. carnis. c. 29. vbi

Hieron.
Ansel.
D. Thom.
Caiet.
Catarin.
Theophyl.
Euthym.
Aug.
Hieron.
Epiphanius.

Epiphanius.

Ezech. b. 37.

Tertul.
aliam

Generalis
mortuorum
resurrectio
aliquando
futura.
Exod.
Matth. 22.

Testimonijs
Matth. 22.
Expositio.

aliam expositionem reiecit, qua hic locus A de populo Israel in varias regiones disperso intelligi solet, ita, ut Deus promittat, daturum suum spiritum tribus Israel, quæ ab ipso discesserant, & iterum congregaturum illas in terram promissionis. Quam expositionem dicit esse allegoricam, primam vero de resurrectione, literalem. Quæ fuit etiam sententia Iustini Apolog. 2. pro Christianis, & Cyprian. libr. 3. ad Quirinū cap. 58. Cyril. Ierosolymitan. cat. 18. & insinuat August. lib. 3. de doct. Christiana, cap. 34. explicando quartam regulam Ticonij, quod latius, & apertius dixit idem Ticonius in eadem regula: idem tamen Author lib. 10. Genes. ad liter. cap. 5. dicit secundam expositionem, de inopinata desperati populi reparatione per Spiritum Domini, esse intentioni Prophetæ maximè consentaneam. Quod etiam dixit Hieron. super Ezechielem, qui tamen optimè notauit hanc expositionem non excludere, quin ex hoc loco colligatur futura resurrectio. Nunquam (inquit) poneretur similitudo resurrectionis ad restitutionem Israelitici populi significandam, nisi stare ipsa resurrectio, & futura crederetur: quia nemo de rebus non statim incerta confirmat. Propter quod dixit etiam Theodoretus in eundem Prophetā sec. 15. *Hæc quæ Ezechiel vidit fuisse, non solū reuocationis in pristinum statum Iudaorū, sed etiā resurrectionis omnium hominum figuram.*

Clarius verò testimonium est apud Danielelem, cap. 12. *Multi de his, qui dormiunt in terra puluere, emiglabunt, alij in vitam æternā, & alij in opprobrium. Vbi multi pro omnibus (vltima phrasi Scripturæ) positum est, ut ibi notauit Theodoret. & August. 20. de ciuitat. c. 25. Idem sentit Hieronym. Ezech. 37. vbi hoc appellat robustum testimonium ad probandam resurrectionem, quod nullam habeat dubitationem. Et eodem vitur Rufinus in expositione Symboli, qui prius absolute legit, *Resurgēt, qui sunt in terra puluere*: deinde vero addidit pronomen, *Multi*, in quo planè indicat eundem esse sensum. Præterea apud Isaiam sunt clarissima testimonia, quæ longum esset prosequi. c. 26. *Viuet mortui tui, interfecti mei resurgēt, Expergiscimini & laudate, qui habitatis in puluere, vbi clariùs Septuaginta, Surgent mortui, & resurgent, qui in monumentis.* De quo loco præter expositores ibi, videri potest August. lib. 20. de ciuitat. cap. 21. & Tertul.*

lib. de resurrectione carnis. c. 31. vbi etiam Ter tula. adiungit illud Isai. 66. *Videbitis, & gaudebit cor vestrum, & ossa vestra, quasi herba germi-* Iam. 66. *nabant, & cognoscetur manus Domini seruis eius, & indignabitur inimicis suis.* Quo loco vtuntur etiam Augustinus lib. 20. de ciuit. Aug. cap. 21. & Irenæus libr. 5. contra hæres. cap. 15. & meritò sanè. Nam statim subdit Propheta prædictionem generalis iudicij futuri, quāquam Hieron. ibi aliter interpretetur. Præterea sunt aperta testimonia in lib. 2. Machab. c. 7. *Tu quidem scelestissime, in* 2. Mach. 7. *presenti vita nos perdis, sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus, in æterna vita resurrectione suscitabit.* Et infra. *Potius est ab hominibus morti datos spem expectare a Deo, iterū ab ipso resuscitandos. Et inferiūs, Sed enim mundi creator, qui formauit hominis naturam, qui quæ omnium inuenit originem & spiritum vobis, iterum cum misericordia redet, & vitam.* Denique illustrissima, ac vulgatissima sunt testimonia Iob, cap. 14. *Putas ne,* Iob. 14. *mortuus homo rursus viuet & cunctis diebus,* 19. *quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea, & cap. 19. Scio, quod Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum.*

Quo circa cum tam aperta sint veteris instrumenti de resurrectione testimonia, mirum est, cur dixerit Chrysost. hom. 1. de Lazaro, mendicum illum eò in huius vitæ calamitatibus maiorem dolorem sentire potuisse, quod ne de resurrectione quidē quicquam potuerit philosophari: sed huius vitæ res crederet huius vitæ sine terminari. Erat enim ex eorum numero, qui gratiam Euangelij præcesserant, Non ne Machabæi etiam gratiam Euangelij præcesserunt, & multo prius Iob antecessit: & tamen de resurrectione philosophari sunt, ad calamitates huius vitæ patienter, fortiterq; ferendas? Cur ergo dicemus: Lazarum hac fide, & spe caruisse? Præsertim cū ex Euangelio constet, fuisse iustum, & sanctum, & ab Angelis in Sinum Abrahæ ductum. Nisi fortasse dicamus Chrysostomum nō negare veritatem hanc fuisse illis temporibus notam: sed nō fuisse tam aperte omnibus propositam, ut omnes vulgares homines, atq; idiotæ, tam distinctè, ac clarè illam percillerent, sicut tempore legis gratia factum est: & ideo fieri potuisse, ut mendicus Lazarus resurrectionem ignoraret.

¶ Secundo ergo potest hæc veritas præ-

Iustin.
Cyp.
Cyr. Iero.
Aug.

Ticon.

Hieron.

Theod.

Daniel. 12

Theodor.
Aug.
Hieron.
Rufin.
Isai. 26.

August.

Aug.
Iren.

Hieron.

2. Mach. 7.

Iob. 14. &
19.

Chrysos.

præcipuè probari ex nouo testamento. In quo habemus expressam Christi promissionem, seu predicationem, Ioan. 5. *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem eius, & procedent, qui bona egerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicii.* Similia habentur, cap. 6. & 11. Act. 24. Apocal. 20. & in Epistolis Pauli sunt frequentissima testimonia, duo tamen vel tria sunt præcipua.

Primum est illud. 1. ad Corint. 15. vbi varijs rationibus, atque exemplis veritatem hanc declarat, ac persuadet. Primo inquit, *si Christus prædicatur, quod resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniã resurrectio mortuorum non est.* Quo argumento immediatè videtur concludere Paulus resurrectionem nostram esse possibilem. Hoc enim immediatè, & euidenter conuincit exemplū resurrectionis Christi. Deinde probat etiam esse futuram, vt notauit D. Thom. supra. q. 53. art. 1. id confirmans verbis Iob. 19. *Scio, quod Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum.* Vbi particula, *&*, pro causali posita est, ac si diceret, & ideo surrecturus sum. Quod indicauit etiam Greg. 14. Moral. c. 27. & 28. dicens, *Habemus spem resurrectionis nostræ, considerata gloria capitis nostri.* Quia ergo, vbi futurum est caput, illic futurum est corpus. ex resurrectione capitis rectè intulit Paulus cæterorum membrorum resurrectionem. Quod egregiè idem Paulus explicuit. 2. ad Cor. c. 4. *Scientes quoniã qui suscitauit Iesum, & nos cum Iesu suscitabit, & constituet vobiscum.* Omnia enim propter vos. Vbi indicat aliam probationem illius illationis. Quia sicut Christus propter nos mortuus est, ita & pro nobis resurrexit, vt videlicet secum nos omnes resuscitaret: sicut idem Paul. dixit ad Ephes. 6. & ad Rom. 6. & Aug. exposuit Epist. 119.

Præterea addit aliam probationem idē Paulus, seu magis hanc eandem explicat paulò inferius in eodem cap. 15. ad Corint. dicens. *Nunc autem Christus resurrexit à mortuis primitia dormientium, quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum, & sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Quibus verbis hanc rationē intendit. Mors inducta est per peccatum hominis: ergo destrui debuit per Christum. Quia non est minus efficax Christus ad destruendam

A mortem per resurrectionem ad æternam vitam, quàm Adam fuit ad introducendā mortem. Sicut ergo in Adam, vt in capite omnes mortui sunt: ita & in Christo omnes viuificabuntur. Quam rationem tetigerat idem Paul. ad Roman. 5. vbi cū dixisset, donum & gratiam Christi longè efficaciorē esse peccato Adæ, concludit, *Si enim in vnius delicto mors regnavit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ accipientes, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.* Et infra, *Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia: vt sicut regnavit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam.* Quæ ratio potissimum videtur procedere de resurrectione iustorum, quamuis extendi etiā possit ad omnium hominum resurrectionem, vt infra dicemus. In priori verò sensu illam egregiè confirmat idem Paul. capite. 8. ad Romanos dicens. *Si spiritus eius, qui*

B *suscitauit Iesum Christum à mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, per inhabitantem spiritum eius in vobis.* Ac si diceret, ius resurgendi consequi non ex sola vnione hypostatica, quæ est propria Christi: sed ex gratia sanctificante, per quā Spiritus Sanctus habitat in nobis, & ideo, si cut verum est, Christum resurrexisse, ita qui ab ipso participant gratiam, & Spiritum, cum eo resurgent. Quod inferius confirmat, quia per hunc Spiritum accipimus gratiam adoptionis filiorum: *scilicet autem filij, & heredes, heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Ac propterea (vt inferius ait) *primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.* Et hætenus de ratione sumpta ex parte Christi.

Aliam rationem adducit Paulus satis obscuram, his verbis. *Aliqui quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si mortui non resurgunt, vt quid baptizantur pro illis?* In quibus verbis primum valde difficile est, quid sit baptizari pro mortuis: deinde æquè obscurum, quomodo hinc futura resurrectio probetur. Variè igitur vtrumq; à Patribus exponitur, vt accuratè tractat Robertus Bellarminus lib. 1. de purgat. c. 4. non tamē potest hoc loco à nobis prætermitti, cū necessariū sit ad probationes resurrectionis, quas Paulus adducit, intelligendas. Primo ergo quidam dicunt, baptizari pro mortuis,

Noui testamenti de resurrectione testimonia.

Ioann. 5.

Ioan. 6. &

11.

Act. 24.

Apoc. 20.

1. Cor. 15.

D. Thom. 1. 2. ad Cor. 15.

Gre Pap.

1. Cor. 4.

Ephes. 6.

Rom. 6.

Aug. 119.

2. Cor. 15.

Rom. 5.

Rom. 8.

Testimonij

Pauli.

1. Cor. 15.

1. Exposicio.

tuus nihil aliud esse, quàm suscipere baptismum loco alicuius hominis mortui, ut illi proſit, qui morte præuentus illam suscipere non potuit. Hunc enim sensum verba simpliciter sumpta præ se ferunt. Isti autem sic baptizabantur pro mortuis, quòd sperarent huiusmodi baptismi alijs profuturum ad corporum resurrectionē. Ita exponit Tertullianus lib. de Resurrectione carnis, cap. 48. & lib. 5. contra Marcionem. c. 10. & Ambrosius & Anselmus, & D. Thom. in Paulum. Hec verò expositio in primis fundat rationem Pauli in quodam errore. Sic enim baptizare pro mortuis, & existimare, tale baptismi posse prodesse mortuis, error est in fide. Responderi potest, Paulum non probare errorem: sed ex omnium existimatione, etiam illorum, qui sic errabant, voluisse resurrectionē confirmare. Sed hoc non satisfacit: tum quia oportuisset Paulum hoc aliquo modo insinuare, ne errorē approbare existimaretur, maximè cum inferat, tanquam incommodū, *ut quid baptizantur pro illis?* Tum etiam, quia licet hoc demus, adhuc esset valde infirma probatio Pauli. Quid enim mirum esset, si quis diceret, errasse circa resurrectionem eos, qui sic errabāt circa baptismum? Deinde supponit hæc expositio, hunc errorem circa baptismum fuisse tēpore Pauli, quod probari non potest. Tribuitur enim hic error Mōtanistis, Marcionistis, & Cherintianis, qui omnes post tēpora Apostoli Pauli exorti sunt. Vnde Chrysostomus & Theophylactus dicunt, potius eos hæreticos vfos fuisse hoc loco Pauli ad sui erroris confirmationem. Denique de his etiam hæreticis non constat, baptizatos fuisse pro mortuis spe resurrectionis. Marcionistæ enim resurrectionem negabant. Vnde ad interrogationem Pauli, *ut qui baptizantur pro illis?* responderi posset baptizari pro animabus eorum, ut eis peccata remitterentur. Et quanuis hæc obiectio posset aliquo modo solui per se cōsiderata: tamen si argumentū Pauli fundatur in eorum existimatione, qui ea cœremonia utebantur, omnino vrget obiectio facta, cum illi nec cogerentur recte de resurrectione sentire, nec reuera bene sentirent.

Secunda expositio D. Thom. est. Baptizari pro mortuis idem esse, quod baptizari pro peccatis ablundis, ita ut mortuorum nomine peccata significantur, quæ sunt

A opera mortua. Sed hoc in primis repugnat verbis Pauli, subdit enim, *ut qui baptizantur pro illis?* refert autem ad illos, de quibus dixerat, *si omnino mortui non resurgunt*: ergo mortuos appellat homines defunctos, ac resurrecturos. Deinde, alias qualis esset illatio Pauli, si hic esset sensus: Quid facient, qui baptizantur pro peccatis, si mortui non resurgunt? Responderi enim posset, multum prodesse. Nam per baptismum possent consequi remissionem peccatorum, & vitam gratiæ.

Tertia ergo expositio est, baptizari pro mortuis idem esse, quod baptizari, quando iam instat mors, cum iam homo, quasi pro mortuo habetur, & in lecto iacet iam iam moribundus. Ita Epiphanius hæres. 28. ubi vim argumēti Pauli dicit in hoc cōsistere, quòd ij, qui in extremis constituti baptizantur, ostendunt, quod qui mortuus est, etiam resurget, & ob id indiget remissione peccatorum per lauacrum. Sed neque hæc expositio potest accommodari Paulo. Primo, quia cū Paulus ait, *ut qui baptizantur pro illis?* aperte refert ad mortuos, de quorum resurrectione agebat. Ergo per mortuos non intelligit iam iam moribundos, sed reipsa defunctos. Item quia Paulus plane distinguit eum qui baptizatur à mortuo, pro quo baptizatur, ut patet ex illa particula: *pro illis*. Ergo non implet, qui baptizatur, dicitur baptizari pro mortuo, quia baptizatur semimortuus. Præterea phrasis locutionis in illo sensu esset durissima, & prorsus inuisitata. Nam in illo sensu non dicitur aliquis tractari pro mortuo: sed tanquā mortuus. Et adhuc hoc modo tantum loquimur in eis actionibus, quæ fieri solent circa mortua corpora, ut sunt subleuare, deferri, vel similes: nō verò de ijs, quæ sunt propriæ viuentium, ut loqui, ambulare, cuiusmodi etiam est baptizari. Denique etiam in hoc sensu non apparet vis consequentiæ. Nam dici posset, huiusmodi semimortuos baptizari propter remissionem peccatorum, & gratiam obtinendam, etiam si non essent resurrecturi.

Quarta expositio est baptizari eo loco non sumi pro susceptione alicuius baptismi aquæ, sed pro baptismo poenitentiae, per opera poenalia, & satisfactoria eo modo, quo Christus dixit Marc. 10. *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* & baptismo, quo ego baptizor baptizari? & Luc. 12. Baptis-

3. Expositio
Epiphani.

4. Expositio
probabilis.

Marc. 10.
Luc. 12.
Baptizari
pro mortuis
quid.

Tertull.
Ambros.
Ansel.
D. Thom.

Chrys.
Theophyl.

2. Expositio.
D. Thom.

mo habeo baptizari, & quo modo coartorvis-
que dum perficiatur? Igitur baptizari pro mor-
tuis idem erit, quod pro illis satisfacere per
opera pœnalia. Quod superuacaneum esset
si nulla esset spes resurrectionis, vt expresse
dicitur. 2. Macab. 12. *Misi (inquit) iero-*
solyman offerri pro peccato sacrificium, bene
& religiose de resurrectione cogitas. Nisi enim
eos qui ceciderant, resurrecturos speraret, su-
perfluum videretur, & vanum orare pro mor-
tuis. Hâc expositionem probant inter alias
Hugo, & Dionys. in Paul. & pro illa refer-
runtur Ephrem in suo testamento, & Pe-
trus Cluniacen. episc. contra Petro brussia-
nos. Et est valde probabilis, duas vero pa-
titur difficultates. Prior est, quia valde im-
proprie, & abusive interpretatur verbum
baptizandi. Nam, licet interdum in scrip-
tura soleat hoc verbum ad alias significa-
tiones præter aquæ baptismum extēdi: ta-
men quando ita fit semper ex cōtextu, vel
circūstantiis constare potest, semperque
seruatur aliqua habitudo ad ablutionem,
vel aliquid simile illi. Vt Christus dixit, se
fore baptizandum passione, quia sanguine
suo tingendus, & quasi abluendus erat,
& hoc modo martyrium solet *baptismus*
appellari. Pœnitentia quoque solet vocari
baptismus vel *flaminis*, quando baptismum
aquæ in voto includit, vel *lacrymarum*, quas
excitat, illisque quodammodo pœnitentē
abluit, vt constat ex Athan. q. 134. ad An-
tioch. Basilio l. b. de Spiritu sancto cap. 15.
Cyprian. ferm. de cœna Domini, & Na-
zian. orat. 39. Ad hanc verò objectionem
respondi potest, hoc totum in præsentī
reperi. Nam in primis res ipsa, & contex-
tus cogit, vt ita exponatur, ne absurdum
aliquem sensum reddat, & verba sequen-
tia Pauli non parum fauent. Nam statim
subiungit. *Quotidie morior propter gloriā ve-*
stram fratres. Deinde cū dicamus, *baptiza-*
ri pro mortuis, esse pro eis satisfacere quod
fit per opera pœnitentiæ, & pœnalia, re-
cte comprehenditur hic baptismus sub bap-
tismo lacrymarum, & pœnitentiæ. Præfer-
tim quia ex effectu baptismi, qui est munda-
re, translata est hæc vox ad significan-
dam quamcumque actionem, vel passio-
nem, quia anima mūdatur. Quomodo san-
cti Patres dicūt etiam ipsam pœnam pur-
gatorii interdum vocari *baptismum*, iuxta
illud Matth. 3. *Ipse vos baptizabit in spiritu*
sancto, & igne, vt exponunt ibi Hieronym.

A Beda, Nazian. & Basilus supra. Atque ita
recte coheret metaphora Pauli, vt baptizari
pro mortuis dicantur, dum se affligunt vt
eos à baptismo ignis eripiant.

Posterior difficultas est, quia iuxta hunc
sensum nullo modo potest inferri resurre-
ctio, sed solum quod animæ post mortem
manent, & si in hac vita non plene satisfac-
cerunt, in alia purgantur. Vnde facile res-
ponderi posset interrogationi Pauli, *si mor-*
tui non resurgūt, vt quid pro illis baptizamur?

Dicetur enim, vt eorum animæ à pœnis
liberentur, qui fructus consistere posset,
etiā si nunquam essent iterum corporibus
vniēdæ. Sed hæc obiectio in omni sententia
necessariō soluenda est. Tum quia eadem
fieri potest cōtra testimonium allatum ex
secundo Machabæorum Tum etiam, quia
Paulus in eodem capite sapius eandem il-
lationem inculcat, vt cū ad persuaden-
dam resurrectionem inquit, *si in hac vita*
santum in Christo sperantes sumus, miserabi-
liores sumus omnibus hominibus. Nā ad hæc
etiam verba responderi posset, etiam si nō
sit futura resurrectio, nos non sperare in
Christo, tantum in hac vita, & hoc satis
esse, vt non simus miserabiliores omnibus
hominibus, quia æterna bona animæ spe-
ramus. Rursum, quod ibidem ait, *si secun-*
dum hominem ad bestias pugnant Ephesi, quid
mibi prodest, si mortui non resurgunt? Mandu-
cemus, & bibamus, cras enim moriemur. Eadē
enim responsione hæc omnia dilui posse
videntur, scilicet, manere animas post mor-
tem, quibus opera huius vitæ nocere pos-
sunt, aut prodesse.

C Quocirca, quod supra
diximus de Christi argumentatione Mat-
thæ. 22. de his omnibus locis necessariō di-
cēdum est. Sæpe in scriptura hasquæstio-
nes de pœna, præmioque animarum, & de
resurrectione corporum ita esse cōiunctas,
vt ab vna ad aliam facile fiat transitus, &
eadem censeatur vtriusque definitio. Vel
quia inter Iudæos, ad quos ferē est sermo
in prædictis scripturæ locis, nullus negabat
resurrectionem, nisi qui negaret animæ im-
mortalitatem: vel quia pœna, & præmium,
& resurrectio mortuorum æquē ad diuinā
prouidentia pertinet. Sic ergo Paulus præ-
dictis verbis immediatē concludit, mor-
tuorum animas pœnas luere, quibus pos-
sunt per nostra suffragia leuari. Vnde fit,
illas manere post mortem, & Deum habe-
re earum prouidentiam. Ex quo supponit,
neces-

2. Ma. 12.

Dionys.
Hug.
Ephrem.
Pet. Clu.
1. Obiectio.Athanas.
Basil.
Cyp.
Greg. Naz.

Responsio.

Matth. 3.
Hieronym.

1. Obiectio.

Responsio.
1. Cor. 15.

fariò sequi, eas non mansuras perpetuò sepelatas, neque earum corpora perpetuò caritura condigno præmio, aut pœna. Sic igitur hæc expositio probabiliter detenditur, licet iuxta illam necessariò sit fatendum, sicut Paulus dixit, *Qui baptizantur pro mortuis*, ita dicere potuisse, *Qui baptizantur pro mortuis*, imò sicut dixit, *Et quid baptizantur pro mortuis*, ita potuisse absolute dicere, *Et quid baptizantur* vel, *Et quid pœnitentiam agunt*. Nam si neque anima maneret post mortem: neque futurum esset præmium, & pœna, frustra hæc fierent propter salutem animæ. Sed hæc non sunt magna incommoda, quia non oportuit Paulum omnia dicere, præsertim in singulis verbis.

5. Expositio.

Possent tamen aliter hæc expositio declarari, vel esse potius quinta expositio, ut scilicet, *baptizari* in prædicta significatione sumatur, scilicet, prout idem est, quod pati afflictiones, vel dolores, vel etiam martyrium pro mortuis, id est, pro mortuorum resurrectione docenda, ac defendenda. Sicut ipse Paulus de se dixit Acto. 23. *De spe, & resurrectione mortuorum ego iudicor, & cap. 24. Quotiam de resurrectione mortuorum ego iudicor hodie à vobis.* Arguentur ergo Paulus iuxta hanc expositionem à fide, & exemplis Sanctorum hominum, qui propter resurrectionis fidem, & spem sui sanguine baptizari non dubitarunt. Cui expositioni videtur consentaneum quod Paulus subiungit, *Quotidie morior propter gloriam vestram fratres.* Ita fere Gagneus in Paulum.

Gagnei.

6. Expositio.

Sextam expositionem alij adhibent, Paulum ijs verbis alludere ad consuetudinem Iudeorum, qui quando mortuos tangebant, vel sepeliebant immundi, irregularesque fiebant, & ideo baptismo, seu lauacro aliquo utebantur ad eam immunditiam legalem tolendam iuxta præscriptum legis, Num. 19. & hoc lauacrum dici potest *baptismus pro mortuis*. Nam sicut Eccles. 30. dicitur, *baptizari à mortuo*, qui lauitur ad tollendam immunditiam contractam ex contactu mortui: ita dici potest *baptizari pro mortuo*, qui propter curandum funus & sepulturam mortui irregularitatem contrahat, & lauacro postea indigebat. Iuxta hanc ergo interpretationem sumit Paulus argumentum resurrectionis ex cura funeris, & sepulture mortuorum, quæ semper

A apud fideles fuit, quæ in spe resurrectionis funlatur. Non enim tam solícite corpora mortuorum curarent, nisi sperarent ea resurrectura, & hoc est quod Paulus ait, *Quid est, quod baptizantur pro mortuis si corpora non resurgunt*, ac si diceret, cur tanta cura, & sollicitudine eos sepeliunt, etiam si pro eis postea baptizari oporteat, si spem resurrectionis eorum non habent. Hæc vero expositio aliquantulum est violenta, & voluntaria.

Septimam interpretationem addit Theodoretus ijs verbis, *Qui baptizatur, Domino conspeliatur, ut cum mortuis fuerit particeps, sit etiam particeps resurrectionis: sin autem corpus non resurgit, cur etiam baptizatur*. Itaque vult Paulum loqui de baptismo Christi, quem esse figuram sepulture Christi ubi Paulus docuit, dicens, *Non per baptismum*

7 Expositio.

Rom. 6.
Col. 1.2.

B Quia veluti gerimus personam mortui, & quodammodo sepelimur. Quod si causa dici Paulus, fieri, si non est mortuorum resurrectio. Quia sicut per baptismum: dum in aquam mergimur, Christo conspelimur: ita cum emergimus, cum eo resurgimus, ut eisdem locis Paulus aperte docuit. Esset ergo vana tota illa baptismi actio, & representatio, si nulla esset mortuorum resurrectio. Et hanc expositionem Caietanus amplectitur, quæ etiam videtur nimis dura, ac violenta. Tum quia *baptizari pro mortuis* in nullo genere locutionis, significat agere in baptismo personam mortui. Aliàs possemus etiam dici baptizari pro Christo. Tum etiam quia si representatio baptismi esset vana aut falsa non existente resurrectione mortuorum, non esset, quia baptismus repræsentat sepulturam mortui: sed quia repræsentat resurrectionem: ergo non debuisset Paulus argumentum sumere ex baptismo *pro mortuis*: sed *pro suscitatis*.

Ultima expositio est, *baptizari pro mortuis* idē esse, quod baptizari baptismo Christi profitendo resurrectionem mortuorum. Ita Chrysostom. 40. in. 1. ad Corint. qui notat primitivæ Ecclesiæ consuetudinem fuisse, ut, qui baptizandi essent symbolum fidei, & expressè mortuorum resurrectionem profiterentur, prius quam idem præstarent ipso opere baptismi ablundo corpus, quia resurrecturum illud sperarent.

Hac ergo ratione dicti sunt à Paulo baptizari pro mortuis. Ex quo sensu optime concluditur argumentum, sine causa hoc modo baptizari, si non est spes resurrectionis mortuorum. Et hanc expositionem sequitur Theophyl. Oecumenius in Paulum, & Gagnius non rejicit: nec videtur contemnenda, quanquam non satis aptè accommodetur verbis Pauli. Nam baptizari pro mortuis, durè exponitur, quod sit baptizari verbo, & opere profitendo resurrectionem mortuorum. Itaque inter omnes expositiones quarta videtur facilior. Si quis tamè rectè consideret, in singulis fermè continetur aliqua propria ratio cõferens ad persuadendam resurrectionem: & ideò omnes illas adduxi, quia licet non omnes explicet mentem Pauli: omnes tamen utiles sunt ad resurrectionem persuadendam. Et hæc de loco Pauli. 1. ad Corint. 15. in reliqua enim parte capitis solum adducit exemplum seminum ad declarandam resurrectionem, quod non adducitur à Paulo ad probandam futuram esse, sed ut declarat esse possibilem, & modum eius, ut latius in superioribus diximus.

Tertio, principalem rationem ad persuadendam resurrectionem adduxit Paul. 2. ad Corin. 5. dicens, *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sine bonum sine malum.* Quæ ratio iumpta est ex Diuina prouidentia, quâ latè supra Disp. 44. Sect. 8. prosequuti sumus, & multorū Patrum testimonijs explicuimus: & ideò hic nihil addemus. Aliud verò Pauli testimonium. 1. ad Thessalon. 4. quod insigne etiam est in hac materia, explicabitur inferius, tractando de efficiëntia Christi circa resurrectionem nostram, & de tempore resurrectionis. Neq; ad confirmandam hanc veritatem, oportet uti Patrum testimonijs, tum quia res est frequentissima in illis, tū etiam quia sufficiunt, quæ inter explicandum scripturam adduximus. possunt autè præterea videri Cyrill. Ierosol. cat. 4. & latius in. 18. Greg. Nyssenus orat. 3. de Resurrectione. Ambros. li. de fide Resurrect. & Theodor. in Epitome diuinorum decretorum, cap. de Resurrect. & de iudicio, Prosper in dimidio temporis, cap. 18. Rationes etiam in eadē explicatione testimoniorum Scripturæ adductæ sunt, quibus addi possunt aliæ supra adductæ, tractando quomodo

A resurrectio possit naturaliter cognosci.

Ex dictis relinquitur primo resurrecturos homines in eisdem numero corporibus, in quibus ceciderūt. Tum quia in superioribus ostendimus, hoc esse de necessitate veræ resurrectionis. Tum etiam, quia testimonia allata, ipsorum corporum, ac ossium resurrectionem promittūt: & quia hoc necessarium est, ut perfectè seruetur ratio iustitiæ, præmij, ac poenæ iuxta diuinæ prouidentie dispositionem. Propter quam rationem probabilius etiam in superioribus duximus, non solum materiam totius corporis futuram esse eandem: sed etiam in singulis membris, & organis corporis eandam identitatem fore seruandā.

SECTION II.

B *Utrum omnes homines iusti resurrecturi sint.*

I N præcedenti sectione solū ostendimus, futuram esse hominum resurrectionem generalem. Ex quo illud absque vlla cõtroversia efficitur, omnes homines sanctos, & iustos, qui ante resurrectionis diē mortui fuerint, esse suscitandos. Nam hoc aperte probāt scripturarum testimonia, & nulum est, quod in contrarium obici possit, neque vlla difficultas, dubitandivè ratio. Dummodo excludamus singularia priuilegia eorum, qui ante vniuersalem resurrectionem excitati fuerunt, ut de B Virgine certum est, & de ijs, qui cum Christo resurrexerunt, supra diximus, & de Elia, & Enoch infra dicemus. Solū ergo superest, ut dicamus de ijs iustis hominibus, qui viui inuenientur in die iudicij, & prope horam resurrectionis. Nam licet certum sit horum corpora esse transformanda in qualitatem, & perfectionem gloriosorum corporum resurgentium: dubium tamen est, an verè, ac propriè resurgant. Ratio dubitandi est, quia non resurgit, nisi quod cecidit, isti autem non ceciderunt, cum non fuerint mortui. In contrarium est, quia locutiones scripturæ generales sunt, & nulla est sufficiens ratio, vel autoritas ad huiusmodi exceptionem faciendam.

In hac re duæ sunt celebres sententiæ. Prior negat illos homines iustos, qui tum temporis vixerint esse, aut morituros, aut resus-

Theo.
Oecumen.
Constant.
Herman.
Gagnei,

2. Cor. 5.

1. Thess. 4

Cyri. Iero.
Greg. Nyss.
Ambros.
Theodor.

resuscitandos: sed solum immutandos, seu A
transformandos. Cuius primum fundamē-
tum sumitur ex Paulo. 1. Corinth. 15. præ-
fertim iuxta æditionem Græcam, quæ sic
habet. *Ecce mysterium vobis dico. Non omnes
quidē dormiemus: omnes tamen immutabimur.*
Quorum verborum sensus est, non omnes
iustos esse resurrecturos, quia non omnes
mortem obibunt: omnes tamen fore ad sta-
tum gloriæ transferendos. Cum qua sen-
tentia consonant sequentia verba. *Mortui
resurgent incorrupti, & nos immutabimur.* Illa
enim particula, & nos, homines tunc vi-
uentes significat, quos ita appellat, quia lo-
quutus est veluti ipsorum Iustorum voce,
qui tunc viuentes in carne inuenientur.
Quam sententiam, & expositionem egre-
giè confirmat aliud testimonium Paul. 1. ad
Theff. 4. dicentis, *Hoc enim vobis dici-*
mus in verbo Domini, quia nos, qui viuimus,
qui residui sumus, in aduentu Domini non præ-
ueniemus eos, qui dormierunt. In his enim ver-
bis etiam loquitur Paulus in persona eorū,
qui tempore iudicii viui inuenientur. Non
enim loqui potest in sua propria persona,
cū ipse vsq. ad secundum Christi aduentū
non esse victurus. De iis ergo hominibus,
qui tunc viuent, ait non esse præuenturos
eos, qui dormierunt. Vbi supponit, eos non
esse dormituros, & quia hinc sequi videba-
tur, hos prius fore glorificandos, quam alios,
eo quod resurrectione non indigerent, si-
cut illi, admonet Paul. non ita esse futurū.
Quoniam (inquit) ipse Dominus in iussu &
in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet
de cælo, & mortui qui in Christo sunt resurgēt
primit: deinde nos, qui viuimus, qui relinquimur,
simul rapiemur cum illis in nubibus obuiā Chri-
sto in æra, scilicet per gloriosam immuta-
tionem, absque morte, & resurrectione. Vi-
detur ergo hæc sententia esse expressa Pau-
li: & ita censent exponendo hæc loca Chry-
sostom. hom. 42. in. 1. ad Corinth. & homil.
7. in. 1. ad Thessalonicens. Theodoretus,
Theophy. & Oecumen. in Paul. & Orige-
nes lib. 5. cont. Celsum non longè ab intio,
& Hieronym. epist. 152. ad Minerium re-
fert in hanc sententiam Theodorū Hera-
cleotem, & Apollinarium, quam ipse non
iudicat improbabilem, & super Isaiam ca-
pit. 51. illam lectionem Pauli sequitur, *Non*
omnes dormiemus, in epistola verò. 148. q.
3. interpretans locum Pauli. 1. ad Theffal.
4. absolutè docet hanc sententiam, Augu-

stin. etiam quæst. 3. ad Dulcitium, licet lo-
cū. 1. ad Corinth. aliter legat, quàm nos di-
ximus, & ideo dubius de tota sententia esse
videatur: tamen propter aliud testimoniū
ad Theffalon. valde est propensus in hanc
sententiam, & planè fatetur, se ignorare
in quo alio sensu possit ille locus exponi.
Et Gennad. de Ecclesiasticis dogmatibus, Gennad.
cap. 7. & 8. hanc sententiam vt probabi-
lem relinquit. Præterea Tertullian. lib. de
resurr. carnis. c. 41. & 42. licet locum. 1.
ad Corinth. 15. aliter legat, hanc nihilomi-
nus sententiam apertè docet, & ad illam
accommodat vulgatam lectionem, quæ sic
habet, *Omnes quidem resurgemus*, dicens
illam immutationem, quæ fiet in iustis
tunc viuentibus, pro resurrectione com-
putari. Nam, cū ab statu mortali ad im-
mortalem transferendi sint, quodammo-
do resurgere dicuntur. Quod etiam notauit
Gennad. supra, & indicauit Chrysostom.
Aliter vero Ambros. 1. ad Corinth. 15. ex-
ponit hunc locum iuxta hanc sententiam
retenta vulgata lectione, scilicet, *omnes re-*
surgemus qui in aduentu Christi mortui inue-
niemur, sed non omnes immutabuntur, qui in
corpore sint reperti, quia soli sancti beatitudi-
nis gloriam consequentur. Et primò confir-
mari potest hæc sententia ex eo, quod in
Symbolo dicitur Christum venturum esse
ad iudicandos viuos, & mortuos, iuxta illud
Act. 10. *Ipse est qui constitutus est à Deo iudex*
viuorum, & mortuorum: & illud ad Rom. 14.
Christus in hoc mortuus est, & resurrexit, vt
viuorum, ac mortuorum domineatur. Sed non
potest hoc rectius explicari, quàm si dica-
mus, iudicaturum Christum, & eos, quos
(cū venerit) viuentes repererit, & eos
qui mortui iam fuerant. Secundo confir-
mari potest, quia nulla potest assignari
causa naturalis subitæ mortis tot hominū:
nec verò credendum est, iussu Dei omnes
esse violenter interficiendos. Nam quod
solet dici comburendos fore igne conflag-
rationis, per se est creditu difficile. Cur
enim, Deus tot iustos viuos comburet? &
præterea aliqui existimant, conflagratio-
nem ignis futuram post hominum resur-
rectionem & iudicium per actum, de quo
postea dicturi sumus.

Secunda sententia est, omnes homines
iustos verè, ac propriè esse resurrecturos,
& consequenter prius esse morituros. Na
propria resurrectio est à morte, tanquam à
termino

Chrys.
Theodor.
Theo.
Oecumen.
Origen.
Hieron.
Apollinar.
Aug.

Gennad.
Tertul.

Ambros.
Symbol.

Act. 10.
Rom.

Iusti homi-
nes, sicut mo-
rientur, ita
& resurgens
vniuersi.

D. Thom.
Gennad.

termino à quo, vt supra diximus. Quā sententiam docuit D. Thom. prima secundæ q. 81. art. 3. ad. 1. & eam defendunt omnes scholastici in. 4. d. 43. & recentiores scriptores catholici, quā (vt Gennad. citato loco testatur,) *maxima Patrum turba tradēte suscepērunt*, eosque statim indicabimus exponendo scripturæ testimonia. Primum ergo fundamentum huius sententiæ est. Quia scriptura sæpe repetit, omnes homines esse morituros, & insignis locus est ille ad Roman. 5. *Sicut per vñū hominem peccatū in mundum intravit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit.* Vbi tam generaliter dicitur mors, sicut peccatum ad omnes transire: ergo sicut à contractione peccati nullus excipitur (omisso speciali B. Virginis priuilegio) ita nec à morte: Ergo tantam hominum multitudinem excipere, apertè videtur contra hanc generalē legem. Secundò vrgent verba Paul. 1. Corint. 15. prout in vulgata Latina leguntur: *Omnes quidem resurgemus: sed non omnes immutabimur*, quorum planus sensus est, omnes quidem homines tam bonos, quam malos esse resurrecturos: nō tamen omnes fore ad statum gloriæ transitorios. Et hoc idē est, quod postea dicit, *Mortui resurgent incorrupti*, quod commune est bonis, & malis, & nos, id est, iusti immutabimur. Neque satisfacit responsio illa, quod viuentes in corpore mortali dicantur resurgere, eo quod transferantur ad statum gloriæ. Primo quia hoc est cōtra proprietatem verbi *resurgendi*, vt enim ait Athan. lib. de incarn. Verbi Dei, ante medium. *Mortem resurrectionem antecedere oportet, siquidē resurrectio oboriri non potest, nisi mors præcedat.* Et idem repetit sermone. 3. contra Arianos. Secundo, quia ibi Paul. satis distinguit resurrectionē ab immutatione: hæc ergo est immutatio, & non resurrectio iuxta phrasim Pauli. Tertio quia (vt Aug. argumentatur) Paulus in eodem cap. dixerat. *Tu quod seminas, non viuificatur, nisi prius moriatur.* Dixerat etiam eos, qui resurgunt in Christo, per ipsum viuificari. *Quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Ergo ex Pauli sententiā non resurgunt, nisi qui prius mortui sunt. Et hinc etiam facile excluditur alia euasio, quam insinuauit Oecumenius vt per distributionē accōmodam intelligatur, *omnes resurgemus*, id est, qui mortui fuimus. Nam licet

Rom. 5.

1. Corint. 15.

Athanaf.

Aug.

Oecumen.

A verum sit, eos tantum resurrecturos, qui mortui fuerint: tamen Paulus vtrumque de omnibus hominibus absolute affirmat, morituros esse, ac resurrecturos. Neque etiam contra vim huius loci obstat Græca lectio, quæ contraria videbatur. Primo quidem, quia vulgata Latina (quæ Ecclesiæ auctoritate recepta est) præferenda est lectioni Græcæ. Secundo, quia multi etiam Græci codices non habent negationem in priori parte, sed in posteriori hoc modo, *Omnes quidem dormiemus: sed non omnes immutabimur.* Ita legisse Didymum Alexand. & Achatium Cæsariensem, atque ita in pluribus codicibus reperisse, refert Hieron. in prædicta epistola, dicens, ex eorum verbis, huic sententiæ magis acquiescere Ecclesiam, *Vt omnes communi morte moriamur: & non omnes immutemur in gloriam:* & infra ita concludit. *Hoc autem sciendum, quod magis conueniat veritati ita legere, Omnes quidem dormiemus.* Et hoc modo legunt ex antiquis Patribus Latinis Aug. 20. de Ciuit. c. 20. vbi licet vtramque lectionem asserat, hanc præfert, idem quæst. 3. ad Dulcitium, & Epist. 146. ad Consentium. Et fortasse varietas huius lectionis orta est ex vnius tantum elementi mutatione. Nam priores Græci codices habebant hoc modo, (vt in Complutenſi exemplari refertur) *πάντες μὲν θύμῃ κοιμησόμεθα* quod ad literam vertitur, *Omnes quidem certe dormiemus.* Nam illa particula *αὐ* igitur, vel certe significat. Si autem ablata vltima litera dicas, *αὐ* significabit, non. Fieri ergo potuit, vt scriptorum incuria illa litera expungeretur. Quamquam autem hæc lectio affirmatiua, *Omnes dormiemus*, diuersa videatur à vulgata lectione, *Omnes resurgemus*: tamen (vt recte notauit D. Thom.) sensus est idem, tum propter verbū *dormiemus*, quo significatur mors, propter futuram resurrectionem, Ioann. 11. *Lazarus amicus noster dormit.* Tum quia ex eo, quod omnes sint morituri, sequitur omnes esse resurrecturos, & quia hæc erat Pauli intentio (vt ex contextu constat) ideò, vt illam magis explicaret vulgatus interpretes, vertit, *Omnes resurgemus.* Et ita intellexerunt Latini Patres, qui hanc sententiam sequuntur, Aug. supra, & de fide, & symbolo. c. 6. Fulgent. de fide ad Petrum. c. 3. & 29. Ambros. in. 1. epist. ad Corin. & ad Theſſal. Ruffin. in expositione symboli. Iulianus Archiep. Tolet. lib. 3. Prognosticon. cap. 48. & Clau-

Did. Ale.
Ach. Cæs.
Hieron.

Aug.

D. Thom.

Ioann. 11.

Aug.
Fulgent.
Ambros.
Ruffin.
Iulian.

Claudian.

& Claudianus lib. 1. de statu animæ, & omnes recentiores. Tercio, quia etiam si Græcā lectionem negantē retineamus (potest ita exponi, ut non sit vulgatæ lectioni Latīnæ contraria, ergo ita omnino faciendum est. Antecedens declaratur, primum ex Oecumenio ibi dicente, verbum illud, *Non dormiemus*, intelligi posse, *de diuturna dormitione, ita ut opus sit sepulcro, ac solutione ad corruptionem*. Nā quia mors, & resurrectio eorum, qui usque ad diem iudicii vitā protraxerint, veluti in momēto, & quasi subito motu fiet, ideō horum mors quasi nulla existimatur. Itaque sensus erit, *Non omnes dormiemus*, id est, non omnes diuturno mortis sopore tenebimur: sed aliqui tam subito euigilabunt, ut vix dormiisse videātur. Vel aliter, quia Græci textus non habēt, *non omnes dormiemus*, sed, *omnes quidem non dormiemus*, quauis iuxta phrasim Græcā fortasse æquipolleant: possumus tamē Latīnē vniuersaliter interpretari, hoc sensu, *Omnes non dormiemus*, id est, omnes euigilabimus, seu non perpetuo somno corripimur, quod est, ac si diceret *Omnes resurgemus*. Vel denique (ut alij exponunt) ut illud, *non*, positum sit pro, *non tantum*, & sit sensus, omnes non tantum dormiemus, sed etiam immutabimur ā morte ad vitā. Similis enim modus loquēdi non semel in scriptura reperitur, ut Marc. 9. *Quicumq; me suscepit, non me suscepit, sed eum, qui misit me: id est, non tantum me*, & 2. ad Cor. 7. (ut recte ibi notat D. Tho.) *scripsi vobis non propter eum, qui fecit iniuriam, neque propter eum, qui passus est, id est, non propter eos tantum, sed ad manifestandam sollicitudinem nostram*.

Marc. 9.

2. Cor. 7.
D. Thom.

Igitur, cum vulgatā lectio veritatem huius sententiæ maximē requirat, & Græcæ omnes possint ita exponi, ut illi non contradicant, omnino prædictæ sententiæ acquiescendum est. Quæ non potest alia ratione probari, nisi quæ ex dictis testimoniis sumitur, scilicet, quia mors est generalis poena omnibus hominibus imposita propter transgressionem primi parentis, ut Paulus docuit citatis locis, ex illo Genes. 3. *Terra es, & in terrā ibis*. Propter quod dixit idem ad Heb. 9. *Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium*. (Quæ verba videntur egregiē cōfirmare hāc sententiā. Satis enim significant omnes homines, priusquam iudicentur, esse morituros) sed nulla est ratio, obquam omnes illi homi-

Mors omni-
bus genera-
lis.Genes. 3.
Heb. 9.

nes hac poena liberentur, cum nulla sit specialis causā huius priuilegij, neq; vllū illius sufficiens fundamētum. Vnde Dauid Psal. 88. tanquam rem omnino admirandam, & inusitatam dicit, *Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem? eruet animam suam de manu inferi*. Cui rationi, ut completa sit, addi potest, in fine mundi, seu tempore iudicii vniuersalis futuras esse causas, quæ sufficiant mortem inferre omnibus mortalibus, qui tunc vixerint, ut in solutionibus argumentorum explicandum est.

Psal. 88.

Ad fundamenta ergo prioris sententiæ.

Responsio.
ad argumē-
tum oppo-
situm.
Aug.

De primo testimonio Pauli iam satis dictum est. Ad aliud vero ex. 1. ad Thessal. c. 4. Aug. dicto loco de Ciuitat. dicit Paulum solum affirmare homines, qui inuenientur viui tempore resurrectionis generalis, esse rapiendos in aëra: non negare tamen esse morituros. Vnde fieri poterit (inquit) ut in ipso raptu moriantur, & paulo post resurgant. Et in eandem expositionem inclinant Anselmus, Beda, & alij ibi. Est tamē difficilis creditu: primum quia per se apparet incredibile illud genus mortis, & illud miraculum rapiendi in aëra corpora adhuc moralia, & (quod maius est) sustinendi in aëre corpora iam mortua, donec resurgāt. Nam, licet hæc non sint Deo impossibilia, nec admodū difficilia: videntur tamen ad opus resurrectionis valde extranea, & inutilia, & sine fundamento conficta. Deinde (quod caput est) Paulus apertē loquitur de raptu corporum in aëra, per gloriosam in mutationem, ratione cuius quasi connaturale, & intrinsecum erit illis corporibus posse per aëra subleuari. Et ita intelligunt Paulum cæteri omnes interpretes. Et vterius probatur, nam Paulus inquit, *simul rapiemur cum illis*, ergo quando isti rapientur, simul etiam rapientur alij, quos dixerat fore ā morte excitandos, & ideō ante hunc raptum, supponitur facta illorum resurrectio, ergo non potest dici in hoc raptu aliquos esse morituros, aliās post quorundam resurrectionem alij morerentur, & postea resurgerent, quod omnino improbabile est. Loquitur ergo Paul. de raptu glorioso. Quod satis etiam confirmant illa verba postrema, *Et sic semper cum Domino erimus*. Vbi non dicit, futuros nos esse in aëre cum Domino: sed futuros sic, id est, in eo statu, ac perfectione, in qua rapti fuimus: non ergo intercedet mors, nec sub-

Anselm.
Beda.Testimonij
Pauli. 1.
ad The. 4.
Expositio.

Oecumen.
D. Thom.

stantialis mutatio in eo raptu. Aliter ergo A respondetur cum Oecum. (quem videtur D. Thom. imitari) eos, qui tunc viui reperiuntur, paulò ante generalem resurrectionem esse morituros: sed, quia modicū erit tempus inter mortem, & resurrectionem, ideo Paulus de illis tanquam de viuentibus loqui, distinctoque modo, quam de alijs iam dudum mortuis. Ratio autem, ob quam specialiter docuit hos non esse prauenturos alios, qui iam dormierant, nō est, quia ij non sint morituri: sed (vt inquit Oecum.) quia cum alij essent multò antea mortui, eorumque cineres essent per orbem dispersi, ij verò paulo antea essent vita functi, & corpora fortasse manerent integra, videri poterat, facilius hos, quam illos esse suscitandos: ac propterea ait, non ita futurum: sed tam facile esse Deo iam diu mortuos, quam eos, qui tunc obierant, in monumento, & in iētū oculi excitare.

Aug.
Chylos.
Christus vi-
uorum in-
dex, & mor-
tuorum quo
modo dici-
tur.

Ad primam confirmationem, quomodo Christus dicatur iudicaturus viuos, & mortuos, quidam exponunt, id est, bonos, & malos. Quam expositionem amplectitur Augustinus, de fide, & symb. cap. 8. & in Enchir. capit. 51. & Chrysostomus, hom. 1. de symb. Sed non placet, quia non est sermo de vita gratiæ, & morte illi opposita: sed de vita, & morte naturali: qua etiam damnati viuent, cum iudicabuntur, vt infra dicemus. Alij exponunt, iudicaturum viuos & mortuos, id est, animas, & corpora. Nam licet, quando fiet iudicium, iam corpora tunc viuent: tamen nunc, quando fidem profitemur, animæ viuunt, corpora verò mortua sunt, iuxta illud Matth. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus: animam autem non possunt occidere.* Vtraque vero iudicabuntur. Ita Rufinus in expositione symboli. Tertio, licet viuorum nomine intelligamus eos, qui vsquē ad diem iudicii vitam producent (vt etiam Aug. & Chrysostomus supra exponunt) non est necesse dicere eos nunquam esse morituros: sed appellari viuos (vt diximus) propter breuitatem mortis. Quarto vero & (vt opinor) simplicius, & facilius dicitur, hæc verba symboli respicere illud tempus, in quo fidem profitemur, viuos ergo eos appellamus, qui nunc viuimus: mortuos vero, qui nos præcesserunt.

Subita prope
diē iudicii,
hominum
mors.

Ad secundam confirmationem respondetur plures futuras esse causas humanæ mortis prope diem iudicii. Nam in primis

Ioannes in Apocal. de illo tempore loquens ait, c. 6. *Datam esse potestatem morti super quatuor potestates terræ, interficere fame, & gladio, & morte, & bestiis terræ:* & cap. 8. & 9. dicit, *Septem Angelis datas esse septem tubas, quarum sonitu, & clangore interfecerunt infinitam hominum multitudinem.* Nam de solo sexto Angelo dicitur interfecisse sextam partem hominum. Denique multi morientur fame, alij peste, alij nimio timore, alij denique ex aëris inclementia, & magna coelorum, ac elemētōrum perturbatio- ne, quæ non solum homines, sed etiam cætera animalia cōficiēt. In quo illud etiam obseruandum videtur, non omnes homines iustos fore tunc simul obituros: sed iuxta diuinæ prouidentię dispositionem, alios tardius, alios citius, prout vnusquisque ad animæ suæ purgationem diuturniori tempore indigebit.

Dubium.
Sym. Ath.

Sed quæret tandem aliquis, quam sit certa hæc sententia, quam defendimus. Aliqui enim putant esse de fide propter testimonium Pauli, & generales locutiones scripturarum, & quia in symbolis fidei, præsertim Athanasij dicitur, ad Christi aduentū omnes homines resurrekturos. Sed certum est nō esse de fide, vt ex Aug. notauit Pamelius super Tertull. supra, in quo etiam conueniunt omnes scholastici cum Magistro, & D. Thom. Quia nulla est in hoc Ecclesiæ definitio, & loca scripturæ varijs modis exponuntur à Patribus (vt vidimus) qui à generali regula aliquos excipiunt ab actuali morte, quanuis ex peccato essent mortui obnoxij, ad mortemque perpetuo tenderent, quod est continuum quoddam mori, vt dicunt Patres in illud Gen. 2. *In quacunque die comederis ex eo, morte morieris.* Alij dicunt quanuis nostra sententia non sit de fide, esse tamen ita certam, vt cōtraria sit temeraria. Ita Catharinus. 1. Cor. 15. & idem sentit Sotus. d. 43. q. 2. artic. 4. Sed non video, quo fundamento id asserat, cum tot, ac tanti Patres illam sententiam docuerint, qui non tantum decepti fuerunt (vt alij loquuntur) falsa lectione illius loci. 1. ad Corinth. 15. sed adeò permoti sunt testimonio Pauli. 1. ad Thessalon. 4. vt Aug. aliquando dixerit, se nō inuenire, quomodo possit aliter intelligi. Neque post tempora illorum Patrum noua aliqua ratio, no- uumvè testimonium inuentum est, quo hæc veritas magis illustretur, neque Eccle-
fia

Responso:
Aug.
Pamel.
Magist.
D. Thom.
Genes. 2.
Catharin.
Sot.
Aug.

fiæ authoritas magis in alterutram partem inclinavit. Quomodo ergo, nisi temerè, potest temerarium dici, quod tanti Patres docuerunt, quodque in scriptura habet tam apparens fundamentum? Modestius ergo mea sententia loquuntur, qui ab omni censura abstinentes se se posteriorem sententiam probabiliorem, ac simpliciter veram arbitrantur esse. Sic enim loquuti sunt D. Thom. & antiquiores Theologi, & ex recentioribus Canus. 2. de locis capit. 14. & Sixtus lib. 6. bibl. annot. 265.

SECTIO III.

Virum etiam homines damnati resurrecturi sint.

Ratio dubitandi sumi potest ex nonnullis sacræ scripturæ locis. Primus ac vulgatissimus est ille Psal. 1. *Non resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum.* Secundus est Dan. 12. *Multi de ijs, qui dormiunt in terra pulvere, evigilabunt.* Vbi videtur dictum esse multi, & non omnes propter Iustos, & peccatores. Tertius est secundi Machab. 7. *Potius est ab hominibus morti datos, spem expectare à Deo, iterum ab ipso resuscitandos, tibi enim resurrectio ad vitam non erit, scilicet peccatori, & iniquo.* Quarto addi potest ratio, quia resurrectio est magnum quoddam bonum, ergo nulla ratio est, ob quam pravis hominibus, & ad æternam mortem damnatis conferatur. Et confirmatur, nam propter hanc causam specialiter promittitur resurrectio membris Christi participantibus vitam eius ad Rom. 6. *Si complantati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.* & 1. Cor. 15. *Eos, qui dormierunt, per Iesum adducet cum eo.*

Duos distinguere possumus damnatorum ordines, vnum adulatorum, qui propter propria peccata actualia damnati sunt: alium infantium, qui propter solum originale à regno Christi excluduntur. Quæ distinctio quavis servata proportionem locum habeat in Iustis. Alij enim sunt adulti, qui per propria merita salutem consequuntur: alij infantes, quibus solum Christi meritum, & gratia per sacramentum applicantur: tamen quia constat, omnes Iustos similem gloriam, & beatitudinem esse habituros,

A ideò (quod ad rem præsentem de resurrectione spectat) non fuit necessaria illa distinctio. In damnatis verò videtur esse aliqua specialis ratio. Quia pueri habebunt genus damnationis, ac statum valde diuersum à cæteris damnatis.

Dico ergo primo, omnes damnatos ad gehennam propter propria peccata, esse in generali resurrectione excitandos. Est de fide. Expresse enim habetur in multis scripturæ locis, Ioann. 5. *Omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent, qui bona egerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij.* Quæ verba duplicem nobis indicant resurrectionem, cuius cognitio ad intelligenda varia scripturæ loca est necessaria.

Alia dicitur resurrectio vitæ, seu ad vitam, quod non est intelligendum de vita naturali, seu corporea: nam hoc modo commune est omni resurrectioni esse reparationem vitæ. Vnde ex eisdem verbis colligitur hoc futurum esse commune omnibus bonis, & malis, *Omnes enim in monumentis erunt, & omnes audient vocem filij Dei, nimirum auribus corporis illam percipiendo, & procedent, seu egredientur de monumentis, seu locis in quibus reperientur, ita vt pedibus gradientur, sicut notavit Hieron. epist. 61. ad Pammachium contra errores Ioannis Ierosolymitani.* Omnes ergo vivet vita corporea. Igitur cum dicuntur aliqui *resurgere ad vitam, seu resurrectionem vitæ*, intelligendum est de vita æterna, quæ erit in æterna beatitudine, in qua nihil est mortis, & hæc dici etiã solet in scriptura *resurrectio iustorum.* Atq; de hac optime intelliguntur verba adducta ex 2. Machab. 7. *Tibi enim resurrectio ad vitam non erit.* Nam resurrectio damnatorum potius dici potest *resurrectio ad mortem.* Quia (vt acutè dixit August. lib. 6. de Ciuitat. c. 12.) *Vita gehennæ potius mors est dicenda, quam vita, nulla quippe maior, & peior est mors, quam ubi non moritur mors.* Alia verò dicitur *resurrectio iudicij*, id est, condemnationis. Dixerat enim paulo antea Christus (vt circa hæc verba notavit Chrysost. hom. 38. in Ioann.) *Qui credit in me, scilicet, fide diuina, non venit in iudicium, non quia iudicandus non sit: sed quia non est iudicandus, & dānandus propter peccata, quæ commisit, cum per viuam fidem in Christum sint remissa.* Eodem ergo sensu dicuntur mali *resurgere in resurrectione iudicij,*

R r r 5 scilicet

D. Thom.
Can.
Syn. Senec.

Psal. 1.
Dan. 12.

2. Mac.

Rom. 6.

1. Corin. 15.

Resurrectio
vitæ quæ.

2. Mac. 7.

Resurrectio
iudicij quæ.

scilicet vt in iudicio condemnentur iuxta ea, quæ in corpora gesserunt, vt ait Paul. 2. ad Cor. 5. Qui locus apertissimè confirmat veritatem propositam, & rationem illius continet, quia oportet omnes manifestari ante tribunal Christi vt referat unusquisque in corpore, sicut gessit, siue bonum siue malum. Et hoc ipsum est, quod dixit Athan. in symbolo. *Ad cuius aduentum omnes resurgere habent cum corporibus suis, & redditi sunt de factis proprijs rationem, & qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui verò mala in ignem æternum.* Idem expresse definitur in Concilio Lateranensi, vt habetur in capit. Firmiter. de summa Trinit. Et quoniam res est perspicua, non oportet adducere plura in eius probationem, maximè cum in hac re non habeamus cum hereticis specialem controuersiam.

sim. Atha.
con. Late.

Infantes in
originali de
cedentes re-
surgent in
iudicio.
omnes.

Iustin.

Aug.

Dico secundò, etiam infantes, qui in peccato originali discesserunt, fore resuscitandos. Hæc conclusio non videtur in scriptura tam expressa, sicut præcedens. Quia testimonia adducta videntur loqui de adultis, qui de proprijs actibus sunt iudicandi, & bona, vel mala agere potuerunt. Propter quod Iustinus martyr quæst. 13. ad Gentes hunc attingens quæstionem, solum dicit, *decens esse credere infantium resurrectionem.* Et (quod maximè mirandum est) etiam de Iulio loquitur. Nam exemplum ponit in innocentibus. Et August. 22. de Ciuit. cap. 13. agens de infantibus, qui in maternis vteris moriuntur, neque affirmare, neque negare audet, an sint resurrecturi: quanuis in affirmantem, partem magis propendat: de infantibus verò iam natis supponit potius, quam decidit, esse resurrecturos. Vnde in Enchir. cap. 84. *Resurrectionem* (inquit) *car-nem omnium, quicumq; nati sunt hominum, at-que nascentur, & mortui sunt, atque morientur, nullo modo dubitare debet Christianus.* Statim vero ca. 85. dubius est de abortiuis foetibus. Nihilominus existimo conclusionem positam esse certam. Quæ primo probatur generalibus locutionibus scripturæ, & symboli fidei, quibus docemur, omnes homines resurrecturos. Quia neque ij infantes homines non sunt, neque vllò fundamento excipi possunt. Secundo, est optimum testimonium Pauli. 1. ad Corin. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur,* vita non solum animæ, sed etiam corporis, de qua ibi est

1. Corin 15.

A sermo: sed huiusmodi infantes mortui sunt in Adam, ergo suscitabuntur in Christo. Quæ ratio probat etiam de ijs qui moriuntur in maternis vteris, & de quibusuis abortiuis foetibus, qui ad rationalem animationem perueniunt. Nec video, quæ possit esse de illis specialis ratio dubitandi, cum habeant propriam animam rationalem distinctam ab anima matris: & consequenter, etiam ipsi in Adam moriantur: igitur per Christum etiam viuificabuntur. Neque enim animæ illæ perpetuò futuræ sunt à corporibus separatæ, vt etiam Aug. supra notauit. Tertio quia ad diuinam prouidentiam spectat hos etiam infantes præmio, vel poena afficere iuxta eorum capitulum. Et ideo dicemus infra, illos fore iudicandos, cum tamen Paulus dicat, omnes iudicandos affuturos ante tribunal Christi, cum corporibus suis. Quapropter licet ij in ætate infantili moriantur: resurgent tamen in perfectis corporibus, in quibus vti ratione possint, vt recte Aug. docuit locis supra citatis.

Aug.

B

Ad primum ergo testimonium ex psal. 1. variæ sunt expositiones. Prima, vt intelligatur de resurrectione ad vitam, ad quam impij (vt diximus) non resurgunt. Nam hæc resurrectio solet in scriptura, quasi per antonomasiam simpliciter resurrectio appellari. Secunda, quod non resurgent in iudicium, id est, vt eorum causa examinetur, & ipsi conuincantur, quia eorum impietas eos satis iudicat, & condemnat. Ita Basil. & Theodor. Quæ expositio commodè explicatur, si per impios intelligamus infideles, de quibus ait Christus Ioann. 3.

Testimonij
psal. 1.
Expositio.

C *Qui non credit iam iudicatus est: & hoc eodè sensu dicuntur non resurgere, vt iudicentur: per peccatores autem intelliguntur credentes peccatores, de quibus non dicitur, quod non resurgent in iudicium, sed quod non resurgent, vt sint in concilio, seu congregatione iustorum.* Sic Hilar. & Euthym. Nec multum discrepant Ambros. Hieronym. August. & ferè alij Latini. Et bene Iulianus Toletanus lib. 3. Pronost. capit. 33. ubi distinguit duos ordines electorum iudicantium, & iudicandorum, & alios duos reproborum, scilicet eorum, qui iudicantur, & qui iam iudicati sunt: & hos postremos dicit esse illos impios, qui non resurgent in iudicium.

Basil.
Theodor.
Ioann. 3.

Hilarius.
Euthym.
Ambros.
Hieron.
Aug.
Iulian.

Tertia, quod non resurgent in iudicio, vt iudicent

Matt. 12. iudicent: benè autem, vt iudicentur. Omnes enim iusti aliquo modo resurgent iudicaturi, iuxta illud Matth. 12. *Regina sabba surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, &c.* Ita D. Thom. Quarta (quæ maximè videtur literalis) est hæc, *Nō resurgent*, id est, caput non erigent, non subsistent, neque pro se respondere poterunt, sicut Psal. 139. de peccatoribus dicitur: *Cadent super eos carbones, in ignem deiciet eos, in miseris non subsistent.* Idem enim verbū Hebræum vtrique loco respondet. Ita Iansenius, Gagneius, Flaminus, & Genebrar.

Psal. 139.
Iansen.
Gagnei.
Flami.
Genebrar.

Ad secundum, non plene referuntur verba Danielis. Nam expresse dicitur, *Multi ex iis, qui dormiunt in terra puluere, euigilabūt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium.* Quod ergo dicit, *Multi*, iam supra diximus sæpe in scriptura sumi pro omnibus, vt ad Roman. 5. *Vnius delicto multi mortui sunt*, & Matthæ. 26. *Qui pro vobis, ac pro multis effundetur.* Ita Theodoret. & alij expostores. Tertium testimonium iam est in superioribus explicatum.

Rom. 5.
Matth. 6.
Theo.

Ad rationem respondetur, resurrectionem gloriosam pertinere ad præmiū bonorum: resurrectionem autem damnatorum potius pertinere ad eorum poenam, & in vniuersum, resurrectionem omnium hominum, vt terminatur ad vitam humanā, & substantialem compositionem corporis, & animæ pertinere ad generalem prouidentiam Dei, & gubernationem. Nam illa vita est quasi fundamentum præmij, & poenæ bonorum operum. Vbi autem specialiter promittitur resurrectio bonis, & iustis, per antonomasiam (vt dixi) sermo est de resurrectione ad vitam, seu gloriosa.

SECTIO IIII.

Vtrum Christus effecturus sit resurrectionem nostram, per se vel per Angelos.

HActenus ostendimus hominum resurrectionem esse futuram, de huius autem resurrectionis natura, & essentia nihil addendum occurrit iis, quæ in superioribus de resurrectione in communi diximus: de perfectione verò eius, ac de proprietate corporum resurgentium, idem ferè dicendum est, quod de Christo Domino diximus, seruata proportionem, prout

A declarabimus commodius, explicando causas huius resurrectionis. Porro causæ intrinsecæ humanæ resurrectionis per se notæ sunt, nimirum rationalis anima, & humanum corpus, & inter disputandum de natura resurrectionis satis explicatæ sunt. Causæ verò extrinsecæ plures esse possunt. Prima est finalis, de qua nihil occurrit dicendum, cum constet, Deum esse primum, atque vltimum finem eius: Christum autem dominum, vt hominem, esse secundarium finem, proximè post Deum. Nam omnis gloria hominum ad eius gloriam ordinatur, vt in priori tomo ex professo dictum est. Quinimo etiam resurrectio damnatorum in illius gloriam cedit, eiusque iustitiam, virtutem, atque efficaciam manifestat. Possunt etiam alij fines proximi, & particulares excogitari, quos Deus in hac resurrectione intendit, vt vniuersi perfectio, sanctarum animarum remuneratio, ac plena beatitudo, & alij similes, qui nullam disputationem postulant.

B Altera causa est efficiens, & prima quidè, ac principalis est Deus, de qua nihil noui dicendum superest: inquirenda ergo est causa proxima, si qua fortasse concurrat præter Deum. Rursus hæc causa proxima duplex intelligi potest, vna est moralis, qualis est causa meritoria, vel impetrās, & huiusmodi causa potest quidè assignari respectu resurrectionis bonorum. Nam Christus Dominus meruit omnium illorum resurrectionem (vt in priori tomo dictum est) & ipsi etiam iusti qui gloriam non solum animæ, sed etiam corporis meruerunt, consequenter suam resurrectionem meruerunt.

C Animæ quoque sanctæ, ac beatæ resurrectionem suorum corporum impetrare possunt, quam postulant, vt in Apocal. legimus. At vero resurrectio damnatorum, cum potius ad vindictam, & poenam, quam ad præmiū pertineat, non videtur cadere sub Christi meritis. Nisi dicamus illam resurrectionem, vt cedit in maiorem afflictionem, & poenam damnatorum non esse ex meritis Christi: sed potius quodammodo esse effectum demeritorum talium hominum: prout vero illa vita de se bona est, ac posset esse fundamentum beatitudinis, supernaturaliumque bonorum, & præterea quatenus actio illa, per quam reparatur, est supernaturalis, in qua Christus explicat vim, & efficaciam suam, sub hac

hac ratione esse effectum meritorum eius: sicut expulsio dæmonis facta virtute Christi & est poena ipsius dæmonis, & effectus meritorum Christi, diuersa tamen ratione. Et ita sentiunt Cyrill. lib. 4. in Ioann. capit. 5. & colligi potest ex illo. 1. Cor. 15. *sicut in Adā omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur*, & ibidem, *per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum*. Vt enim antithesis sit perfecta, oportet, quod sicut Adam actū, & merito suo omnium mortem inuexit: ita Christus sua actione, & merito omnium vitam recuperauerit. Quare resurrectio puerorum, quæ nec gloriosa futura est, nec poenalis, maiori ratione dici poterit effectus meritorum Christi. Quia erit magnum beneficium naturæ, illi ex se non debitum, eritque remissio cuiusdam poenæ, seu reparatio cuiusdam defectus contracti per peccatum originale. Et hæc satis sunt de causa meritoria. Dicendum ergo est in hac sectione de causa efficiente physica, in sequenti vero de exemplari.

Principio igitur, Christum Dominum, & virtute sua, & Angelorū ministerio aliquid effecturum in resurrectione nostra, omnes sancti, & Theologi docent. Primum propter verba ipsius Christi Ioann. 5. *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem eius, scilicet filij Dei, & procedent, qui bona egerunt in resurrectionem vitæ, &c.* Primæ autem ad Thessalon. 4. dicitur. *Ipsæ Dominus in iussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi*. Circa quæ duo testimonia nonnulla sunt obseruanda. Primum est, eandem esse vocem, de qua Christus, Paulusque loquuntur, vt notarunt super Ioann. Cyrill. lib. 12. cap. 145. & Rupertus lib. 5. & Euthy. capite. 7. & D. Thom. lectione. 5. & super Paulum Ambros. Anselmus, & D. Thomas, & indicant Chrysostom. Theodor. & Oecum. Et potest ex collatione vtriusque textus suaderi. Quia ex vtroque loco colligitur, ad præsentiam, & efficaciam illius vocis mortuos esse suscitandos, sicut etiam Paul. declarauit. 1. ad Corint. 15. dicens. *In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba, canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur*. Non est autem verisimile, simul duas voces esse emittendas, cum vna sit sufficiens, & efficax: est

A ergo vna, & eadem vox de qua Paulus, & Christus loquuntur.

Vt autem hoc euidentius fiat, obseruandum est secundo, hanc vocem futuram esse sensibilem. Quod aliqui negare ausi sunt dicentes, hanc vocem solum esse mentale imperium Christi: tubam vero ipsum Christum exhibentem huic mundo inferiori suam sensibilem præsentiam, vel certe hanc vocem nihil aliud esse, quam ipsam præsentiam Christi. Ita refert, & non improbat D. Thom. in. 4. dis. 43. quæst. 2. artic. 2. quæst. 2. referens verba Gregorij, *tubam sonare nihil aliud esse, quam mundo, vt iudicem filium demonstrare*. Et potest hoc fieri verisimile, tum quia vox sensibilis non potest in vniuerso mundo audiri, neque virtus eius, & efficacia potest ubique operari. Tum etiam quia mortui non possunt audire vocem sensibilem: dicitur autem Ioann. 5. *Audient vocem eius*: ergo est sermo de voce spiritali, quæ animæ percipient. Tum deniq; quia *tuba* eo loco metaphoricè dicta est, ergo & vox, & sonus.

Nihilominus, quod dixi, certum exillimo, scilicet, vocem illam futuram esse per sonum sensibilem, vt apertè docuit idem D. Thomas Ioannis. 5. lection. 5. dicens. *Vox ista erit sensibile signum filij Dei, ad quam omnes suscitabuntur*, & adducit testimonia ex. 1. ad Thessalon. 4. & 1. Corinth. 15. & illud. Matt. 25. *Media nocte clamor factus est, exite obuiam ei*. Et eadem est sententia Hieronij. epist. 61. ad Pammach. dicentis, *Audient auribus, & procedet pedibus*. Vbi apertè supponit, illam vocem fore sensibilem. Idem sentit Chrysost. hom. 38. in Ioann. dicens, *Orbem terrarum Christi voce resurrecturum*. Significat etiam Greg. lib. 17. Moral. cap. 21. ad hanc vocem accommodans illud Iob. *Quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri? & illud Sopho. 1. Iuxta est dies domini, dies tuba, & clangoris*: & illud Psal. 49. *Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit*. Sumit etiam argumentum ex virtute Christi, qui tempore passionis vna voce inimicos suos prostrauit. Deinde confirmari hoc potest, quia. 1. ad Thessol. 4. dicitur, *In iussu Dei, & voce Archangeli*: ergo vox non est tantum imperium: sed est aliud quidpiam, quod iussu Dei fiet. Neque erit sola præsentia Christi, non modo, quia hoc est valde improprium, & metaphoricum: sed etiam, quia hæc

D Thom.
Greg. Pap.

Ioann. 5.

Tuba seu vox Christi mortuos de sepulchris ad resurrectionē, & iudicium euocantis qualis.

D Thom.
1 Thess. 4.
1 Cor. 15.
Matt. 25.
Hieron.
Chrys.
Anselm.
Greg.
Iob. 16.

Sophron.

Psal. 49.

VOX

Ioan. 5.

1. Thess.

Cyri. Ale.
Rupert.
Euthym.
D Thom.
Ambros.
Ansel.
Chrys.
Theodor.
Oecumen.

1. Corin. 15.

vox dicitur esse *Archangeli*, qui (vt infra dicemus) non est ipse Christus, sed minister eius. Vnde etiam confirmatur, quia verba scripturæ hoc modo proprius intelliguntur, & sine vlllo incommodo, imò cum maxima proportionem, & congruentia. Tum quia adueniente Christo homine in sua maiestate, sensibili, & manifesto aduentu ad congregandum, & iudicandum homines sensibiles, congruum est, vt aliquod signum sensibile præcedat, quasi præeuntis præconis, atque homines iudicandos conuocantis. Tum etiam quia cum hæc actio excitandi corpora ex parte eorum materialis sit, conueniens est, vt per aliquod sensibile instrumentum fiat: est autem vox valde accominodatum instrumentum ad explicandam hominibus Christi voluntatem, & imperium. Et fortasse hac ratione, & quasi in huius rei figuram ad suscitandos mortuos sepe Christus vocatus est, Ioann. 11. *Lazare veni foras*, Luc. 7. *Adolescens tibi dico, surge*, & Marc. 5. *Puella tibi dico, surge*.

Vnde vltius probaliter colligit Sotus in 4. dis. 43. q. 1. ar. 4. hanc vocem futuram esse quasi articulata, vt sit capax propriæ significationis ex impositione, & rationali modo: & ex Hieronymo in regula monach. cap. 30. refert, vocem illam futuram esse hanc, *Surgite mortui, & venite ad iudicium*. Sed ibi verbum nullum de hac re inueni, solum in cap. de timore vltimi iudicii dicit, *Tunc ad vocem tubæ pauebit terra*: & infra, *sive leges, sive dormies, sive scribes sive vigilabis, hac tibi semper buccina in auribus sonet*. Chrysostom. verò homil. 8. in 1. ad Thessalon. dicit, illam vocem futuram esse hanc, *Resurgent mortui*. Theophyl. ibidem hanc ponit vocem, *Apparate vos omnes, in die enim præsto est*. Neque coniecturæ in contrarium adductæ quicquam efficiunt. Quia si resurrectio mortuorum in vno loco futura est, facile poterit in eo sensibilis vox audiri: si autem futura est in diuersis locis, in quibus cadauera per vniuersum mundum dispersa sunt, facile fieri poterit Diuina virtute, vt, vel illa vox in vniuerso orbe intonet, vel, vt non sit vna tantum sed multiplex, vel, vt imperium eius, & efficacia quoque uersum irrumpat, etiam si sonus non vbique fiat. Quanquam iuxta Christi testimonium, ita futura est illa vox, vt ab omnibus hominibus vbicun-

A quæ terrarum audiri possit. Quomodo autem possint homines ad præsentiam illius vocis suscitari, & illam audire, cum auditus vitam, & resurrectionem supponat, variis modis explicari potest. Primo si dicamus audire vocem, non tantum esse illam percipere sensibus corporis, sed etiam illi obedire. Sic enim dicitur Deus præcipere rebus inanimatis, & illæ dicuntur obedire, & audire vocem eius. Sicut Iob. 38. dicitur Deus dixisse aquæ maris, *Vsq; huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes cunentes fluctus tuos*. Et Luc. 8. Matt. 8. & Marc. 4. venti, & mare dicuntur obedire voci Christi. Sic igitur possunt dici corpora mortua audire hanc vocem, quia statim illi obedient egrediendo ex sepulcris. Secundo (ne videamur ad metaphoras rem totam arcessere) dici potest, illam vocem habituram duas partes. Prior est illa, *surgite mortui*, & per hanc excitabuntur: posterior est illa, *venite ad iudicium*, & hanc percipient homines iam viuentes, eique è vestigio statim obtemperabunt. Tercio, iam velociter fiet resurrectio, vt fortasse priorem etiam partem huius vocis possint homines percipere, quia sonus vocis non transit subito: sed aliquo tempore durat. Denique cum in instanti resurrectionis adhuc duraturus sit sonus illius vocis, non est dubium, quin in eodem instanti percipi possit à resurgente, & hoc est satis, vt dicantur audire vocem illam, etiam si non percipiant aliquem sonum, vel syllabas aliquas prius prolatas.

C De tuba autem quæ, & qualis futura sit incertum est. D. Thomas interdum indicat ipsammet vocem appellari tubam propter similitudinem, vel in sono, & strepitu, vel in vsu, ac munere. Nam in lege veteri vsus tubarum esse solebat, vel ad conuocandos, & excitandos homines abbellum: vel ad solennitates, vel ad mouendum castra, qui omnes vsus possunt facile applicari ad hanc conuocationem hominum resurgentium. Et hanc sententiam indicat etiam Anselm. ad Thessalon. 4. vbi Oecumen. indicat ipsum Angelum vocari *tubam Dei*. Non est etiam improbabile, quod indicauit Anselm. in Elucidario, Angelum in assumpto corpore aëreo vsurum etiā instrumentum corporeo, in modum tubæ ex eodem aëre confecto, vbi non vnā tantum tubam,

*Vox tubæ
mortuos ad
iudicium euo-
cantis realis
& vera.*

*Ioann. 11.
Luc. 7.
Marc. 5.
Mat.*

Hieron.

*Crys.
Ib. 10.*

*Vox tubæ
mortuos euo-
cantis ad iudicium
audis-
ti ubiq; quo-
modo & di-
catnr, &
possit.
Iob. 38
Luc. 8.
Matt. 8.
Marc. 4.*

*D. Thom.
Anselm.*

*Anselm.
Oecumen.*

tubam, sed plures etiam futuras esse dicit, de quo postea dicemus.

Tertio, ut hæc amplius explicetur, supponendum est, prius esse resurrectionem mortuorum in terra faciendam, quâ Christus Dominus ex coelo ad terram iudicaturus descendat, ita scilicet, ut priusquam ad locum iudicii perveniat, iam ibi sint omnes homines suscitati, & congregati: præter eos, si qui iam sunt corpore, & animo gloriosi, qui eum comitabuntur. Hoc non potest quidem ex scriptura aperte probari: tamen per se est, verisimile. Quia non cet, ut iudex expectet homines iudicandos: sed magis congruum est, ut ipsi congregentur prius, prætollantes iudicis adventum. Idque etiam aliquomodo potest colligi ex Paulo dicente, iustos suscitatos, per aëra Christo venienti obuiam processuros. Ergo iam omnes erant suscitati prius, quam Christus perveniat ad locum iudicii. Significatur etiam in illis verbis. *Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obviam ei.* Et hoc sentiunt aperte Chrysost. hom. 8. in. 1. ad Thessalon. & Oecumenius, Theophy. ac Theodor. 1. ad Thessalon. 4. & indicat Ansel. ibi, & clarius in Elucidario. Idem Chrysost. homil. de Ascensu Christi tom. 3. Hippolyt. orat. de consum. mundi. *Tunc, ait, sonabit tuba, & excitabit dormientes, & omnes in ictu oculi resurgent, & stabunt super faciem terra, expectantes iusti, atque terribilis iudicis adventus.* Unde quod August. lib. 20. de Civit. c. 30. in fine, prius venturum esse Christum iudicaturum dixit, & deinde futuram mortuorum resurrectionem, & ipse fatetur esse incertum, & solum quadam coniectura fundatum: nobis tamen verisimilius videtur, quod diximus, magisque & rationi, & scripturæ consentaneum, & Augustinus posset exponi, quod Christus prius descendere incipiet, quam mortui resurgant: non tamen quod prius sit ad locum iudicii perventurus. Hoc enim facile fieri poterit, quanvis ita futurum esse probari non possit, quod nihil ad institutum refert, dummodo id, quod dictum est, verum esse supponatur. Et hinc amplius confirmamus (quod supra diximus) vocem tubæ non fore solum sensibilem præsentiam Christi in hac regione inferiori: sed potius tempore antecedentem tanquam signum iudicis adventantis. Quia resurrectio hominum ante-

cedet prædictam Christi præsentiam: sed vox illa antecedit resurrectionem, partim tempore secundum initium suum: partim natura secundum aliquem terminum suum, ergo à primo ad ultimum, vox antecedit Christi præsentiam.

Ex quo ulterius intelligi potest, hanc vocem non esse formandam proximè, & immediate ipsius Christi ore, & lingua, quod per se est satis credibile. Quia non decet Christum Dominum per se ipsum talem vocem edere. Quia potius ad ministrum, & præconem, quam ad principem, & iudicem spectat. Unde ulterius concluditur, hanc vocem proferendam esse imperio Christi: ministerio tamen alicuius angeli. Nam licet potuisset Christus existens etiam in coelo illum sonum, seu vocem immediate

efficere in hoc aëre: non lingua, aut alijs organis corporis sui, sed voluntate sua, ac imperio tamen suavis ordo, ac dispositio diuinæ providentiæ postulat, ut per causas secundas, ministrosque suos præstet, quod per eos modo magis conaturali, & accommodato fieri potest. Hæc autem vox cum per solum motum localem aëris formanda sit, optimè fieri potest angelico ministerio, & ita rectè intelligitur quomodo una, & eadem sit vox, quæ apud Ioannem dicitur *vox filij Dei*, quia eius imperio, & auctoritate fiet: & quæ apud Paulum dicitur *vox Archangeli*, cuius ministerio fiet, sicut verba sacramentalia possunt dici & Christi, & ministri. Et utrumque complexus est Pal. dicens, *Quoniam ipse Dominus in iussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de coelo.* ac si diceret, descendet præmittens iussu suo vocem Archangeli, & tubam Dei, ut rectè exponunt Chrysostom. & alij Græci superius relati. Qui merito dicunt, ibi Archangelum non significare Christum, sed proprium quendam angelum ministrum eius: licet Ambros. 1. Thessalo. 4. contrarium censeat sine ulla probatione: cum tamen & proprietates vocis, & discursus factus satis confirmet priorem sensum. Quis autem futurus sit hic Archangelus, incertum est. Quidam enim existimant futurum esse Michaellem, quia existimatur præesse Ecclesiæ, & omnibus angelis animarum custodibus. Alij putant, esse Gabrielem, tum quia est primus Archangelorum, qui secundum ordinem infimæ hierarchiæ constituunt.

Tum

1. Thess. 4.
Matth. 25.
Chrysost.
Oecumen.
Theophyl.
Theo.
Ansel.
Hippo.
Aug.

1. Thess. 4.
Chrysost.
Ambros.

Tum etiam, quia sicut ille fuit nuntius primi aduentus Christi, ita verisimile est, futurum secundi. Sed hoc parum refert.

Ultimo ex dictis cōcuditur prima propositio posita scilicet Christi, imperium, & angelicum ministerium ad nostram resurrectionem esse aliquo modo cooperatura.

Nam hominum resurrectio fiet aliquo modo per vocem prædictam, ut patet ex verbis Christi, *Audient vocem filij Dei, & procedent in resurrectionem vitæ vel iudicii*; & ex verbis Pauli. 1. ad Corint. 15. *Cuncti enim tuba, & mortui resurgent incorrupti*. Sed ostensum est, hanc vocem emittendam iussu, & auctoritate Christi, angelico tamen ministerio: ergo, utrumque concurret in nostra resurrectione.

Superest tamen explicandum, quid singuli efficiant, & quomodo. Pro quo est animaduertendum, tria posse intervenire in nostra resurrectione. Primum est, congregatio partium corporis, seu cinerum, ubi non agimus de congregatione omnium corporum hominum in unum locum, ut ibi fiat resurrectio. Nam hoc incertum est (ut infra dicemus) sed est sermo de congregatione totius materiæ uniuscuiusque corporis ad eum locum, in quo facienda est uniuscuiusque resurrectio. Nam cum in puncto resurrectionis oporteat, partes corporis inter se esse unitas, locoque coniunctas, quæ antea fortasse loco erant disiectissimæ, necesse est, ut breui aliquo tempore ante illud instans eundem in locum congerantur. Quia non oportet miracula non necessaria multiplicare, ut etiam in superioribus diximus. Secundo fiet ad hanc resurrectionem præparatio, dispositio, & organizatio corporis, quæ, quatenus necessaria est ex parte materiæ ad unionem animæ, ordine saltem naturæ illam antecedit. Tertium est, resurrectio ipsa, quæ est substantialis unio animæ, & corporis. Et hæc omni resurrectioni communia sunt: in resurrectione autem Iustorum, ultra hæc erunt qualitates, & perfectiones gloriæ, quæ unionem animæ beatæ ad corpus consequuntur.

Dico ergo secundò. Congregatio cinerum fiet quidem Christi imperio, ministerio tamen Angelorum, qui propria naturali virtute poterunt hoc ministerium exequi. Ita docet D. Thom. supra, & cæteri Theologi cum Augustin. 3. de Trinitat. capit. 4. & Gregor. 4. dialog. cap. 5. & idem

sentiunt reliqui Sancti, & Doctores supracitati exponentes verba Pauli. 1. ad Corint. 15. & 1. ad Thessal. 4. & ratio est illa generalis. Quia Deus administrat inferiora per superiora, & semper per causas secundas operatur, quoad commodè fieri potest.

Sed inquires an tota hæc actio, & congregatio cinerum fiet à solo illo Archangelo, qui vocem emittet, virtute, & efficacia illius vocis, an vero fiet plurium Angelorum ministerio. Respondetur, verisimile esse plures Angelos huic operi ministraturos. Dicit enim Christus Matth. 24. *Mittet Angelos suos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis*. Vnde Chrysostom. hom. 8. in. 1. ad Thessalon. dicit ad sonitum tubæ Angelos huc, atque illuc discursuros, ut colligant cineres: *Archangelum autem* (inquit) *putamus cum esse, qui præsit, & incumbat alijs in orbem missis, atque hoc illis inlacet, Paratos facite omnes, adest enim iudex*. Et idem ferè dicunt Oecumen. & alij Græci, & Anselm in Eleucidario. An verò soli Angeli boni, vel etiā mali huic operi ministraturi sint, etiam est incertum. Non est autem incredibile Iustorum cineres congregandos esse à Sanctis Angelis eorum custodibus, damnatorum autem à dæmonibus, qui eos vicerunt. Verisimilius autem est, sicut omnium resurrectio à Christo fiet, ita hanc materiæ, præparationem per proprios ministros, ac servos esse efficiendam. Quia licet multi resurgentium pravi sint, tamen omnium resurrectio est bona, & propria Christi actio.

Rursus vero inquiri potest, quomodo & qua virtute hoc opus sit ab Angelis efficiendum. Anselmus supra significat, operaturos virtute supernaturali, & voce sensibili. Vnde non solum censet plures Angelos esse huic rei operam nauaturos: sed etiā omnes pluribus tubis, diuersisque vocibus conclamaturos. Sed hoc vltimum incertum est, quia scriptura semper de hac tuba in singulari loquitur. Absolute tamen non existimo, hoc ministerium Angelorum esse efficiendum per sonitum tubæ, aut efficaciam vocis (ut Anselmus ibi, & 1. ad Thessalonic. 4. indicat) sed per naturalem virtutem Angeli. Nam cum hæc congregatio tantum fiat per motum localem, non oportet, fingere actionem supernaturalem, qua fiat, sed naturalem motum,

Dubium.

Responsio.

Matth. 24.

Crys.

Oecumen.
Anselm.

Generalis
mortuorum
resurrectio
& Christi
imperio, &
angelico faci-
enda mi-
nisterio.
Ioann. 5.
1. Cor. 15.

Congregatio cinerum
ad resurrectionem
mortuorum, an-
gelico faci-
enda ministe-
rio.
D. Thom.
Aug.
Greg.

qui

qui ab Angelo fieri potest, non per sonum aliquem, aut vocem sensibilem, sed per efficaciam suæ voluntatis, aut virtutis motuæ. Illa ergo vox à solo Archangelo proferetur tanquam à superiori duce inferiorum Angelorum, cuius imperio ad cōgregandos hominum cineres discurrant. Quocirca, licet Chrys. suprà, dicat multas tunc futuras tubas (quā Paul. 1. ad Cor. 15. vocat hanc *novissimam tubam*, ad cuius sonitum mortui resurgēt, in quo significat alias ante illam ultimam antecessuras) tamen de hac tuba resurrectionis non dicit Chrysost. futuram nisi vnam tantum. Quod magis explicat Oecumen. 1. ad Corint. 15. ex

Chrys.

1. Cor. 15.

Oecumen.

Apo. 8. &

11.

Apocalyp. 8. vbi Ioannes vidit septem angelos stantes in conspectu Dei, quibus datae sunt septem tubæ, quibus singuli successivè cecinerunt, & sex quidem prioribus personantibus, non est facta resurrectio, sed potius magna strages, & interfectio hominum: de septimo autem dicitur in cap. 11. *Et septimus angelus tuba cecinit, & facta sunt voces magnæ in cælo dicentes. Factum est regnum huius mundi Domini nostri, & Christi eius, & regnabit in sæcula sæculorum, amen.* Hæc ergo tubam septimi angeli existimat Oecumen: esse *tubam novissimam*, ad cuius sonitum in monumento, in istu oculi mortui sunt excitandi. Et fortasse hoc idem sentit Origenes citatus à Pamphylo, seu (ut alij volunt) ab Eusebio in Apologia pro Origene, dum ait, *Cum voluerit Deus, secundum ea, quæ dicta sunt, per sacramentum tubarum in novissima tuba facere, ut mortui resurgant, per illam ipsam substantialem rationem, quæ salva permanet, Dei voluntate iterum resuscitantur.*

Origen.

Euse.

Dubium.

Tandem inquiri potest circa hanc conclusionem, quomodo angeli cognoscant cineres, seu materiam uniuscuiusque corporis. Quia non omnia semper actu considerant. Vnde non semper attendunt, in quas res materia singulorum hominum transmutetur. Quare cum interdum nihil in ea maneat, quod eam magis determinet ad hunc hominem, quàm ad alium secundum præsentem statum, non videtur esse in potestate angeli, singulorum materias discernere. Et augetur difficultas, quando eadem materia diuersorum hominum fuit, diuersis temporibus, non enim erit in potestate angeli, eam tribuere, cui volet. Itē est difficultas quando materia prior non est suffi-

A ciens ad formandum corpus quale excitandum est, an futurum sit in potestate, & arbitrio Angeli eam, vnde voluerit, supplere. Ad hæc, & similia in primis responderetur, quando angelis mandatum fuerit, ut cineres congregent, vel naturali sciētia, vel (si opus sit) diuina reuelatione, simul eis notum fore, quæ materia ad uniuscuiusque formationem congreganda sit, & vbi sit, & sub qua forma. Vnde (quod ad secundam, & tertiam partem difficultatis attinet) ea omnia non fient angeli arbitrio: sed iuxta diuinam voluntatem, & prouidentiam eis reuelatā. Quoad primam verò partem, non est improbabile, posse angelū scientia naturali, seu memoria retenta ex cognitione rei, quam prius existentem vidit, discernere, quæ nam fuerit materia, quam prius vidit tali anima informari, etiam si postea non viderit omnes istas mutationes, solum ex vi cognitionis entitatis eius, & modi vnionis, quem habuit ad talem animā, cuius speciem angelus retinet. Cum autem verisimile sit, custodes angelos collecturos hos cineres corporum resurgentium, etiā per se est valde credibile, singulos collecturos eorum hominum cineres, quorum curam habuerunt. Vnde fit, ut facile possit vnusquisque cognoscere eorum cineres, seu materiam.

Responsio.

Cineres.

seu materiā
suscitandorum
corporum
quomodo in
ternoscens
angeli.

B Dico tertio, Dispositio, seu organizatio suscitandorum corporum non fiet ministratio angelorum, quorum actio in solo motu locali terminatur, sed virtute, & efficacia Christi. Hæc posterior pars recepta est ab omnibus, & explicabitur simul cū sequenti conclusione. Circa priorem vero censeo grauius errare, qui dicunt etiam organizationem corporum faciendā esse opera angelorum: quin potius fingunt quidam, quod virtute angelorum custodum congregabuntur pulueres, fientque ossa, & coniungentur: per virtutem verò Archangelorum prouinciarum connectentur per nervos, qui carne, & cute cooperientur, ac tandem virtute Dei, & Christi introducetur anima. Sed in primis hæc omnia voluntaria sunt, & sine vlllo fundamento conficta. Quod satis est, ut à Theologis rejiciantur. Quia angelus non potest vi, & efficacia naturali materiam alterare, aut ad formam substantialem disponere: fingere autem, eleuari ut instrumentum ab huiusmodi actione voluntarium est: alioqui eadem ratione dici

Organizatio

suscitandorum
corporum
non est ange
lorum ministratio
facienda.

dici posset efficere resurrectionem ipsam, ut instrumentum Dei. Præterea vel angeli efficiunt totam organizationem usque ad ultimam dispositionem ad animam rationalem, vel eorum actio cessat paulò ante ultimam dispositionem. Si primum dicatur, sequitur, eos efficere resurrectionem hominis, sicut homo generat hominē, disponendo materiam: secundum verò per se est improbable, & voluntarium. Cur enim illa actio peruenit ad talem terminum, & nō ultra progressa est; aut unde constat? cū tota actio à principio sit in modo suo supernaturalis. Et eodem modo rejicienda est illa inter angelos aetionis huiusce partitio, ut pote fabulosa, & commentitia.

Dico quarto, solum Christum Dominū effecturum nostram resurrectionem, quoad corporis dispositionem, animæ substantialem vnionem, & proprietates omnes, ac perfectiones inde consequentes. Hæc est sententia D. Thom. supra, & omnium Theologorum. Et colligitur ex verbis Christi Ioan. 5. *Sicut pater suscitavit mortuos, & uiuificat, sic & filius, quos vult uiuificat.* Quæ verba August. tract. 2. de generali resurrectione intelligit, & in eis non solum esse sermonē, de Christo ut Deo: sed etiam ut homine, idque colligit ex antecedentibus verbis. *Et maiora horum demonstrabit ei opera.* Nam hoc propriè in humanitatem conuenit. Idē potest colligi ex verbis sequentibus. *Neque enim pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio: & ex illis. Quos vult, uiuificat.* Videtur enim esse sermo de voluntate Filij, quæ ita est propria eius, ut non sit Patris, quæ nō est nisi voluntas humana. Ideo enim de illo specialiter dictum est, *Quos vult, uiuificat.* Et quamuis optimè possint hæc verba intelligi de potestate data Christo homini ad facienda miracula, & suscitandos aliquos homines, quos vellet, ad suæ doctrinæ confirmationem: tamen hinc etiam rectè colligitur, eum habere potestatem ad omnes homines suo tempore suscitandos, præsertim cū paulo inferius vnā potestatem ex altera confirmet, dicēs. *Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocē filij Dei, &c.* Et ita hunc locum intelligunt Patres Chrysos. Cyrill. & Augustin. & reliqui expositores. Et huic etiā testimonio Christi consentanea sunt, quæ Paul. docet. 1. ad Cor. 15. & 1. ad Thesal. 4. Ratio verò, seu congruentia non est

A alia, nisi quia humanitas Christi est instrumentum coniunctum diuinitatis ad operandam salutem nostram omnibus modis, quibus conuenienter potest: hic autem modus est possibilis, & maximè decens dignitatem, & merita eius. Et confirmatur. Nā eos mortuos, quos Christus in hac vita suscitauit, per propriam efficientiam excitauit: sed ipsemet Christus in prædicto loco Ioan. 5. significat, non minus efficaciter, ac miraculosè effecturum se vniuersalem hominum resurrectionem: ergo propria & physica causalitate illam efficiet. Vnde Athanas. sermon. 4. contra Arianos apertè dicit, sicut resuscitauit Lazarum per humanitatem, ita in nouissimo die resuscitaturū omnes. De maiori propositione dixi multa in superiori tomo Disp. 31. ex quo loco alie rationes, & testimonia peti possunt ad hæc veritatem confirmandam. Et obiectiones etiam, quæ hic occurrere possunt, ibi expeditæ sunt.

B Duo tamen hic inquiri possunt. Primū est, quæ actione præuia, seu duo instrumenta proximo, ac immediato Christus effecturus sit resurrectionem nostram. Primo dicunt aliqui effecturum illam per resurrectionem suam, id est, per actionem illā quæ ipse excitatus est à mortuis. Quia D. Thomas hic non solum dicit, Christi humanitatem, sed etiam eius resurrectionem esse causam efficientem resurrectionis nostræ. Quod si obijcias actionem illam iam præterijisse, & nunc non esse. Respondet, satis esse extitisse, ut possit nunc esse instrumentum. Sed hoc, & implicationē inuoluit, & sine vlla necessitate, & fundamento fingitur, ut in prædicto loco latius tractaui. Maiori quidem probabilitatis specie dici posset, actionem illam, quæ Christus resurrexit, non præterijisse sed durare semper. Nā eadem actione, quæ resurrexit conseruatur viuus. In qua responsione euitatur sine dubio repugnātia contradictionis. Quia nulla est, neque in hoc, quod illa actio semper duret, neque in hoc, quod illa actio existens sit instrumentum ad aliam actionem. Fundatur autem hæc responsio in re incerta. Quia actio quæ Christus se ipsum suscitauit, fortasse fuit media anima & corpore (ut supra dixi) non est autem necesse illā miraculosam actionem semper durare: sed verisimilius est, humanitatem illam conseruari à solo Deo actione cōnaturali. Deinde

Ioan. 5.
Athanas.

Dubium. 1.

Generalis
mortuorum
resurrectio
Christi vir-
tute facien-
da.
D. Thom.
Ioann. 5.
Aug.

Chrys.
Cyril.
Aug.
1. Cor. 15.
1. Thes. 4.

Sit nec

nec necessarium, nec conueniens videtur, actionē sub propria ratione actionis, id est vt est via seu fieri sui termini, assumptū instrumentum ad aliam actionē: magis enim instrumentum accommodatum est ipsa res, quæ fit. Et hoc est satis ad omnipotentiam instrumentalem humanitatis Christi. Secundo dicunt alij, Christum effecturum resurrectionem per solam voluntatem suā, iuxta illud, *quos vult viuificat*. Quod si obijcias, quod voluntas eius humana distans erit à terra: cum resurrectio fiet vt supra diximus. Respondetur, æquē facile esse ei agere in propinquum, & distans, vt instrumentum Verbi. In qua sententia nihil est impossibile, & probabile est, ita futurum. Tercio verò addunt alij, etiam vocem illam sensibilem, quæ fiet per Archangelum futuram esse instrumentum Christi ad nostram resurrectionem. Est enim magis congruum, vt per aliquod propinquum instrumentum, ac sensibile fiat. Ita D. Thom. in. 4. loco supra citato, vbi probat, illam vocem esse futuram causam resurrectionis nostræ. Oportet enim causam efficientem coniungi effectui. Solet etiam hæc sententia tribui Scoto, verum ille & generaliter negat hæc instrumenta propriè dicta ad actiones supernaturales, & in. 4. distin. 48. quæst. 1. ad argumēta, in hac speciali quæstione contrarium significat. Huic tamen sententiæ fauent verba Christi, *Qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent*. Vbi Frācisus Toletus inquit, illam vocem futuram esse *Diuine potentie instrumentum*. Et eodem modo induci possunt

Responso.
Instrumentū
Christi ad
resurrectio-
nem mortuo-
rum facien-
dam quod
nam.

D. Thom.

Scot.

Ioann. 5.

1. Cor. 15.
1. Thes. 4.
Chrysos.

Obiectio.

Responso.

verba Pauli. 1. ad Corinth. 15. & 1. ad Thessalon. 4. vbi ex voce significat secuturam resurrectionē. Quod videtur indicare Chrysostomus. 8. super. 1. ad Thessalonicen. dicens, *Resurgent mortui, & fiet opus non Angelorum ad hoc quicquam valentium: sed verbi ipsius: tanquam si Rege quopiam imperante, ac iubente egredierentur conclusi, & captiui, & ministri eos educerent, non illi postea propria virtute, sed ex voce illa hoc facerent*. Quibus verbis respondet etiam tacitæ obiectiō. Nam si vox illa est instrumentum, quo Christus vtitur: ergo Angelus, qui illam proferet dici poterit efficere resurrectionē, sicut nūc sacerdos proferens verba consecrationis, dicitur efficere transubstantiationē. Respondetur enim, in re nullam esse difficultatem, quia re vera Angelus nihil aliud fa-

cit, quā ipsam vocem. Quoad modum verò loquendi non esset inconueniens, concedere illum vt ministrum Christi efficere resurrectionem, imperando iussu eius, & efficiendo, ac formando vocem, qua Christus vt instrumento vsurus est. Vnde Euthymius suo capite. 7. in Ioann. *Virtute* (inquit) *archana coaptabit, animabit ac excitabit mortuos voce sua, siue iussu, quo tunc per Angelum clamabit*. Est ergo hic modus dicendi probabilis.

Euthym.

Et hinc facile expeditur altera dubitatio, scilicet, an Christus sit effecturus tantū resurrectionem bonorum, vel etiam malorum. Dicendum est enim, omnium resurrectionem esse effecturum. Vtrumque enim ex æquo affirmatur Ioan. 5. *Audient vocem filij Dei, & procedent, qui bona egerunt in resurrectionem vitæ, qui autem mala, in resurrectionem iudicij*. Sicut enim Christus est vtrorumq; iudex: ita omnes potest efficaciter ad iudicium vocare, & à mortuis excitare. Item restitutio naturalis vitæ, quæ in omnibus fiet, de se est maximum bonū naturæ, & actio consentanea virtuti Christi: ergo ab ipso in omnibus efficietur.

Dubium. 2.

Responso.
Ioan. 5.

SECTIO V.

Virum Christus sit causa exemplaris nostræ resurrectionis quantum ad terminum ad quem.

Tria possunt in resurrectione considerari, scilicet mutatio ipsa, seu actio, & terminus ad quem tendit, & ex quo fit. Et in his omnibus potest intelligi nostra resurrectio futura ad similitudinē, & imitationem resurrectionis Christi, quod est, esse effectum eius in genere causæ exemplaris. Inter quam causam, & efficientem hæc est differentia. Nam efficiens requirit realem existentiam, vt possit efficere, quia est, quæ per se influit esse in effectum: causa vero exemplaris, quia non immediate influit in effectum, sed solum representatur agenti, vt ad eius similitudinem operetur, ideo necesse non est, vt in re existat, quando fit effectus: sed solum in mente, & cognitione operantis. Et hoc modo non solum res præterita: sed etiam futura potest esse causa exemplaris. Sic enim Christus etiam ante Incarnationē fuit causa exemplaris sanctitatis, & iustitiæ, & prædestinationis

Differentia
inter causā
efficientem
& exempla-
rem quoad
causalitatem.

nationis

nationis hominum. Ex hoc ergo capite optimè potest intelligi, quod resurrectio Christi, etiam prout fuit actio, seu mutatio, quæ iam præterijt, sit exemplar resurrectionis nostræ. Quia verò actiones, & mutationes, rationes suas ex terminis sortiuntur, ideo tota conformitas, quæ inter resurrectionē Christi, & nostram intelligi potest, ex conformitate inter terminos ad quos, & à quibus utriusq; mutationis sumenda est. Explicabimus ergo prius hanc conformitatē, seu causalitatem exemplarem in termino ad quem, & deinde in termino à quo.

Dico ergo primò, Christum Dominum esse perfectissimū exemplar resurrectionis iustorum. Hæc conclusio est D. Thom. hic, & omnium Theologorum, propter verba Pauli ad Phil. 3. *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Quod etiā colligi potest ex eo, quod Christus. 1. Corin. 15. dicitur *primitia, dormientium, & subditur, sicut in Adam omnes moriuntur, ita, & in Christo omnes vivificabuntur: unusquisq; autem in suo ordine, primitia Christus, & deinde ij, qui sunt Christi, scilicet tanquam illi maximè similes, & conformes, & ideo postea subdit, qualis terrenus, tales, & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes: sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis.* Loquitur enim aperte de imagine gloriæ: est autem imago quæ fit ad representandum prototypō, seu exemplar. Portare ergo imaginē Christi, est habere gloriam ad similitudinē eius. Quam similitudinem explicans Paulus subdit. *Hoc autem dico fratres, quia caro, & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neq; corruptio incorruptelam possidebit. Ecce mysterium vobis dico, omnes quidem resurgemus: sed non omnes immutabimur, &c.* Ac si diceret, similitudinem illam, seu imitationem in hoc consistere, quod iusti habituri sint corpora gloriosa, quale est corpus Christi, quæ immutatio non est communis omnium: sed propria iustorum. Et hoc ipsum docuit Paulus ad Roman. 6. *si plantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus;* & cap. 8. eodē sensu dicit, *si spiritus eius, qui suscitavit Iesum à mortuis habitat in vobis: qui suscitavit Iesum Christum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis: & infra. si filij, & heredes, heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi:*

A si tamen compatimur, & & conglorificemur. Deniq; ita etiā intelligi potest illud Apo. 3. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.* Ratio vero est illa generalis. Quia primum in vnoquoq; genere est exemplar cæterorum, quia licet interdum non sit necessarium ex parte operantis, quia ipsum per se est sufficiens ad agendum & non indiget extrinseco exemplari: tamen ex parte ipsarum rerum, perfectio unius est veluti mensura, & regula cæterorum, quæ eò perfectiora erunt, quod fuerint alteri conformiora. Ex libera quoque voluntate operantis fieri potest, ut reliqua fiant sub ea habitudine, ut alteri sint conformia. Ergo hoc modo gloriosum Christi corpus est exemplar iustorum: & quia in eo genere est supremam: & quia ob eius gloriam, & honorem voluit Deus cætera iustorum corpora resurgere ad similitudinem eius, & veluti quasdam illius imagines, ac representationes existeret.

B Ut autē hæc causalitas exemplaris amplius explicetur oportet in particulari exponere, in quo futura sit hæc similitudo, & conformitas. Consistit igitur primo in naturali, seu substantiali vita, & unione uniuscuiusq; corporis ad suā animā, quia hoc est primum fundamentum veræ resurrectionis, iuxta illud, *sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.*

Secundo consistit in perfecta corporis quantitate. Sicut enim Christus surrexit integro corpore, perfectaque magnitudine: ita etiam cæteri omnes iusti resurgent. Nam hoc ad perfectionem beatitudinis, & exactā sui exemplaris representationem, & efficaciam diuinæ virtutis spectat. Item quia defectus corporis sunt pœna peccati, in beatitudine autem nulla erit pœna, nec aliquod malū. Deniq; appetitus animæ, ut est forma corporis, non esset plenè satiatus, appetit enim perfectum corpus: sed de hac re satis multa diximus supra agentes de hac perfectione corporis Christi resurgentis. Hinc verò dubitari solet hoc loco, an omnia corpora iustorū futura sint equalia corpori Christi in magnitudine. Videntur enim id sequi ex perfecta ratione causæ exemplaris, quæ tātō erit exactior, quantō imago similior fuerit prototypo. Verū tamen (si hæc ratio quicquā valeret) consequenter probaret, futura esse corpora beatorum omnino similia, & equalia corpori

Similitudo inter Christum & corpora gloriosa sanctorum in quo consistet.
1. Cor. 15.

Dubium.

Responsio.
Corpora beatorum non omnia corpori Christi in magnitudine equalia.

*Christus re-
surrectionis
iustorū ex-
plar perfe-
ctissimum.*
D. Thom.
1. Cor. 15.

Rom. 6.
Rom. 8.

Christi in figura, in pulcritudine, atque in cæteris omnibus corporis ornamentis, quod tamen omnino falsum est. Perfecta ergo ratio exemplaris non requirit æqualitatem: sed proportionem, præsertim quando (si quid deest effectui ad perfectam similitudinem cum exemplari) non provenit ex defectu causæ agentis, sed quia effectui non maior perfectio debetur. Quod inde etiam confirmatur, ac declaratur. Quia non omnes animæ beatæ sunt eiusdem perfectionis cum anima Christi, non solum in gratia, & gloria: sed etiam in natura, ergo neque oportet corpora Beatorum esse æqualia corpori Christi in magnitudine, quia unaquæque anima habebit corpus suæ naturali perfectioni accommodatum. Vnde fieri poterit non solum, ut aliqua sint minora: verum etiam, ut alia possint esse maioris magnitudinis. Quia hoc non repugnat perfectioni Christi, ut prædicto loco explicuimus. Hæc doctrina colligitur ex August. in Enchir. c. 90. & 22. de Ciuitat. cap. 15.

Terzio consistet hæc ratio exemplaris in similitudine ætatis. Resurgēt enim omnes in mensura ætatis plenitudinis Christi. Dicitur autem plenitudo, seu perfectio ætatis quando corpus peruenit ad perfectum augmentum, quod per naturales animæ vires non impeditas, sed perfectè operantes comparare potuisset. Rursus includit hæc ætas integras vires corporis, perfectum temperamentum, & animæ maximè accommodatum. In quibus omnibus perfectionibus imitabuntur corpora Iustorum, corpus Christi, quia hæc omnia pertinent ad perfectum beatitudinis statum. Sicut ergo corpora Beatorum imitabuntur corpus Christi in statu gloriæ, ita & in his perfectionibus, non quod æqualitatem assequutura sint, sed similitudinem cum proportionem, ut dixi. Hæc est etiam doctrina Aug. 22. de Ciuitat. cap. 16. & 20. Anselmi D. Tho. Sedulij ad Eph. 4. Anselm. etiā in Elucidario, & Hug. Victorin. tract. de Resur. cap. 15. Eandem frequentius amplectuntur Theologi, in. 4. dist. 43. & sequentibus. Et est sine dubio verissimilior. Quanquam Augustinus eodem loco dicat, non esse multum contendendum cum eo, qui affirmaret singulos resurrecturos in ea quantitate, & ætate in qua mortui fuerint, infantili, senili, aut iuuenili. In quo significat, non esse hoc ita certum, ut sit de fide: est tamen ita verum, ut con-

trarium nec probabile videatur.

Quarto erit hæc perfecta similitudo in omnibus sensibus, ac facultatibus corporis, in pulcritudine, alijsq; ornamentis naturæ, ac gloriæ, quæ in corpore Christi existunt, & in superioribus satis explicata sunt, & quæ ibi adduximus hanc eandem similitudinem probant, non cum æqualitate, sed debita proportionem. Quapropter non repugnat huic causalitati exemplari, quod in Beatis futura sit distinctio sexum, facierum varietas, pulcritudinum inæqualitas, & similia. Quia hæc causalitas non requirit nisi proportionalem conformitatem cum exemplari, ut sicut illud iuxta suam indiuidualem rationem habuit omnem huiusmodi perfectionem sibi debitam: ita singula corpora illam habitura sint modo sibi connaturali. Atq; idē dicendum est de perfectionibus gloriæ, quæ cum debita proportionem meritis singulorum respondēt. Quapropter præterea, quæ de ijs perfectionibus tam gloriæ, quam naturæ dicta sunt, tractando de resurrectione in communi, & de resurrectione Christi, nihil amplius hic dicendum superest.

Dico secundò, Christum Dominum etiam futurum causam exemplarem resurrectionis infantium, qui in peccato originali decederant, quoad perfectiones naturæ, non gloriæ. Hæc conclusio non est tam certa, sicut præcedens, quia cōformitas ad Christum præcipuè promissa est prædestinatis: probari tamen potest illis verbis, *sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur*. Nam licet hoc esse possit verum in alijs generibus causarum, meritoriarum, vel efficientis: tamē eo modo, quo verificari potest in genere causæ exemplaris, non est negandum. Probatur ergo ratione, nam ii infantes post resurrectionem habebunt non solum vera corpora humana, sed etiam perfectæ. Primo in quâtitate, & robore, seu ætate corporis. Non enim resurgent in corpore infantili, sed virili, ac perfecto, in quo possint & ratione uti, & omnes operationes humanas, quæ materialē alterationem, & corruptionem non requirunt, exercere. Deinde habebunt corpora sana, vegeta, pulcra, ac benè temperata: cumquē eterna futura sint, oportet, ut sint incorruptibilia, non quidem ex intrinseca causa, sed ab extrinseco saltem, seu per suspensionem omnis causæ corrumpentis, & alterantis. Quapropter non indigebunt cibo, neque potu.

Quia

Christus resurrexerit
infantium in
originali de
cedentium
exemplar quo
ad perfectio
nes naturæ.
1. Cor. 15.

Aug.

Ætas resurgentium
sanctorum
qualis.

Aug.
Anselm.
D. Thom.
Sedul.
Anselm.
Hug. Vico.

*Corpora in
sanctum in
limbo exi-
stentiū qua-
lia.*

Quia omnis alteratio tunc cessabit, Deo ita providente, & ideo nec fatigabuntur ambulando, quamvis velocius moveri non possint, quam naturæ vires patiantur. Item habebunt corpus plenè subiectū spiritui quoad omnes inferiores eius motus, ita ut nullam pugnam, nec rebellionē carnis passuri sint. Tum quia hæc non cōtingit sine materiali alteratione corporis: tum etiam, quia hæc pugna carnis, & spiritus, magna est pœna, & moraliter loquendo coniuncta est cum culpa: hi autem homines in eo statu, neque permittendi sunt novas culpas committere, cū iam non sint in via, sed in termino: & nō sint damnati per proprios actus. Neque etiam patientur sensibiles pœnas, ut omnes Theologi docent. Et insinuat Greg. Nissen. or. de infantibus qui prematurè abripiuntur, & Nazian. orat. 40. in sanctum baptisma, Licet Aug. lib. 5. hypognost. & lib. 5. cont. Iulian. cap. 8. & in Enchirid. c. 93. videatur insinuare contrarium, qui posset exponi non de sensibili pœna corporis, sed de nōnulla animi tristitia ob amissam beatitudinem. Cū enim huiusmodi infantes nihil mali gesserint in suis corporibus, neque eis prae, & inhoneste vñ fuerint, nec denique per proprium actum ad creaturā se converterint, nō est, cur doloribus, alijsque corporalibus pœnis crucientur: sed satis est, quod omni supernaturali dono priuentur. Habebunt ergo in corporibus perfectionem suæ naturæ debitam, & singulis indiuiduis accommodatam: sed hanc totā, perfectionem habebunt per Christum, & in ea cum eo conformabuntur. Ergo quoad hæc omnia merito Christus dici potest causa exemplaris resurrectionis eorum. Et (ut hoc obiter dicam) mihi quidem probabile est, hos infantes habituros aliquā cognitionem Christi, eumque tanquam Dominum, ac Principem, & benefactorem suum veneraturos. Nā cum dæmones coacti credant, & contremiscant, & in nomine Iesu vel inuiti genua flectant, isti infantes, qui non habebunt interiorem animi deordinationem per odium in Deum, vel desperationem, aut alios praeos effectus, nō inuiti, sed voluntariè subijcientur Christo, quem, ex aliqua facti evidentia, cognoscent esse dominatorem omnium, ut iterū infra dicemus agentes de iudicio. Quamobrem, licet isti simpliciter sint expulsi à regno, & inter damnatos, ac reprobos com-

Greg. Niss.

Greg. Naz.

August.

*Infantes in
limbo existi-
tes Christi
ut principem
recognoscet
suum.*

Iacob. 2.

Philip. 2.

A purētur quoad pœnam damni: nihil tamē obstat, quominus à Christo, & per Christum acceperint hæc beneficia, & confortamentum cum ipso, in ijs quæ ad naturæ perfectionem, & convenientem statum naturalem spectant. Quibus omnibus bene semper vsuri sunt, & in aliquem honorem, & laudem ipsiusmet Christi.

Dico tertio, quamvis corpora damnatorum futura sint similia corpori Christi in aliqua naturali perfectione, non tamen in omnibus, multoq̃ minus in perfectionibus gloriæ, & quoad ea, in quibus erant cōformia, nō erit proprie Christus causa exemplaris eorum. Declarantur singula. Nam in primis corpora damnatorum habebunt, quidquid est de essentia humani corporis, aliās illa non esset vera resurrectio. Secundo verisimilius est, futura illa corpora integra quoad omnia membra corporis, sensuumq̃ organa & facultates, ut D. Thom. docuit in. 4. d. 44. q. 3. ar. 1. quæstion. 1. & ibi Richard. Paludan. & alij licet Bonavent. &

B Duran. oppositum sentiant. Quia si aliquis reprobus in hac vita aliquo, vel aliquibus membris corporis caruit, nō est (inquiunt) cur ei in resurrectione restituatur. D. Thomas autem adducit congruentem rationē. Nam cū resurrectio damnatorum futura, etiam sit opus Dei, oportet, ut sit perfectum. Deinde quia si talis imperfectio māsura esset in illis corporibus, futura esset in pœnam eorum: sed hæc non est accommodata pœna illius status, alioquin deberet respondere culpe, & non naturali defectui huius vitæ. Ergo, qui habuisset integrum corpus in hac vita, si plura cōmisset peccata, deberet in resurrectione corpus mutilum recipere multo magis, quam qui corpus mutilū habuit sine tot peccatis, quod tamen nullas vnquam dixit. Ergo signum est, illum defectum non manere per modum pœnæ, atq̃ adeo simpliciter non manere. Et cōfirmatur præterea. Nam potius integritas horum membrorum, deseruiet, eritq̃ interdum necessaria ad sustinendā debitam pœnam in eo membro, quod fuit organum & instrumentum peccandi. Vnde August. epist. 146. ad Consentium. Iusti

C (inquit) immutabuntur in illam incorruptelā, cui nulla possit nocere corruptio: qui autem in eam non commutabuntur, incorrupti quidem resurgent integritate membrorum, sed tamen corrumperendi dolore pœnarum.

*Damnatorū
corpora in
perfectione
naturali re-
surgent in-
tegra.
D. Thom.
Richard.
Palud.
Bonau.*

Durand.

Aug.

Corpora dā
natorū agri
tudinis om
nes experta

Tertio eisdem coniecturis fit verisimile, non esse futuros in corporibus damnatorū defectus prouenientes ex indebita partiū, aut humorum, vel qualitatum compositione, proportionē aut dispositione, vt sunt ægrotudo, debilitas virium, esse gibosum, & similia. Licet enim August. in Enchirid. c. 92. dicat, tam incertam esse illorum corporum habitudinem, seu perfectionē, quā est certa eorum sempiterna damnatio: tamen quia ij omnes defectus non respondent culpis huius vitæ, idē a diuino opere, quale erit resurrectio, excludendi videtur. Præsertim cū omnis perfectio ijs defectibus contraria possit ad iustam etiam vindictam de damnatis sumendam deferuire. Nam sanitas, & robur corporis efficiunt, vt sensum doloris viuaciorem, & efficaciorē habeant, & sic de alijs. Et hæc etiā est sententia D. Thom. Richard. Palud. & aliorum contra Bonau. & Durandum.

Quarto manebunt in illis corporibus defectus connaturales corpori humano, vt sunt grauitas, opacitas, passibilitas, & similes. Hæc enim, quæ ex principijs speciei oriuntur, non repugnant perfectioni resurrectionis, vt solum est quædam naturæ humanæ reproductio, & alioqui carentia horum defectuum non debetur meritis damnatorum. Deniq; ij defectus non excluduntur nisi per dotes gloriæ. Vnde hæc omnia communia sunt infantibus, qui in solo originali peccato discesserunt: solum erit differentia, quia horum corpora licet ex interna dispositione sint passibilia: tamen actu nihil patientur, nec defarigabuntur, neq; inordinatum aliquem motum sentiant (vt dixi) & ita ex lege Dei possunt dici quodammodo impassibilia, & inalterabilia: at vero aliorum damnatorum corpora ita erunt subiecta ijs defectibus, vt in actu secundo illos, seu eorum effectus sentiant, quamuis æterna futura sint, & incorrupta.

1. Cor. 15.

Hoc enim mortuis omnibus cōmune erit, quod *resurgent incorrupti*, vt Paulus ait.

Ex ijs ergo satis constat quomodo illa corpora in quibusdam perfectionibus habebunt conformitatem cum Christo, & nō in alijs, sicut in conclusione dicebamus. Cuius postrema pars (quæ est Diui Thom. hic art. 2. ad 3.) ita potest explicari. Nam, vt res aliqua sit exemplar alterius non satis est similitudo, vel conformitas inter illas: sed oportet, vt altera fiat sub habitudi-

D. Thom.
Christus pro
prie non est
exemplaris
causa resur
rectionis dā
natorum.

A ne repræsentationis, seu imitationis alterius. Vnus enim homo non est exemplar alterius, quando vnus ab alio non procedit, etiam si sit inter eos similitudo: & idem est de duabus imaginibus eiusdem rei. Nā prototypon est exemplar vtriusque: vna verò non est exemplar alterius. In præsentī ergo, quamuis inter corpora damnatorum, & Christi sit aliqua similitudo, tamē non videtur eorum resurrectio fieri, vt Christum repræsentent, neque vt sint ei similes, & conformes, sed propter alias rationes diuinæ prouidentię, & iustitiæ. Ergo Christus Dominus non est proprie causa exemplaris resurrectionis damnatorum.

Obiectio

Dices, eandem rationem posse fieri de iustis, & multo magis de infantibus originali tantum peccato affectis. Respondetur, de iustis nullo modo id dici posse, cum reuera sint veluti quædam imagines Christi perfectionem repæsentantes, & sub hac intentione, & habitudine, prædestinentur, iustificentur, & glorificentur, ad Roman. 8. Vnde hæc ratio causæ exemplaris potius attenditur in ordine ad dotes gloriæ, quam in ordine ad perfectionem naturæ. Quamuis hæc etiā naturalis perfectio, vt est fundamentum perfectionis gloriæ, & ad illam ordinatur, sub hac causalitate comprehendī queat. De corporibus autem infantum, nihil improbabile diceret, qui eodem modo de is loqueretur, ac de alijs damnatis. Nam D. Thom. de omnibus illis indifferēter loquitur: nihilominus tamen, quia illa corpora aliquam maiorem perfectionem habebunt, & aliqua dona, seu beneficia, quæ non sunt naturæ omnino debita, idē respectu illorum potest attribui Christo aliqua ratio exemplaris, vt in secunda conclusionē diximus.

Responsio.

Rom. 8.

D. Thom.

C Vnum verò supererat hoc loco declarandum, scilicet, quo modo possint hæc corpora damnatorum esse perpetua, & incorrupta: & simul esse passibilia, & alterabilia non solum in actu primo: sed etiam in actu secundo, & alteratione reali corruptiua, qualis est actio ignis. Propter hanc causam dixit Lactant. lib. 7. diuin. inst. c. 21. illa corpora esse perpetuō corruptenda secundum aliquas partes, per actionem ignis, aliunde vero esse etiam instauranda secundum alias, actione eiusdem ignis, & ita esse perpetuō conseruanda, quasi per continuam nutritionem, & resolutionem.

Quæ

Quæ sententia repugnat Paulo dicenti quod *A* mortui resurgent incorrupti, quod de damnatis etiã intelligitur, vt supra diximus. Præterea est gratis conficta. Nā scriptura tribuit illi igni vim torquendi, non autem regenerandi partes humani corporis. Item, quia iuxta illum modum esset in illo cruciatu magna intensio, & remissio. Nam in partibus denuò genitis pro aliquo tempore, in quo nimirum sunt in statu generationis, parvus esset dolor, postea vero cresceret, ac tandem minueretur, quando iā partes nimium ad corruptionem vergerent. Rursus corpus illud non maneret semper omnino idem, sed esset in perpetua corruptione, & generatione, quod est alienum ab illo statu. Vnde licet hæc sententia non videatur apertam implicare contradictionem, omnino antiquata est, & vt improbabilis reiecta. Et ideo dicendū est breuiter, id fieri posse altero ē duobus modis. Primò, vt illa corpora patiantur passione animali absquē alteratione materiali, vt v.g. si ignis inferni imprimat eas species, quibus vehemens corporis cōbustio sentitur, absquē reali impressione caloris, & ex illa affectione sensus sequatur eadē passio doloris, quæ ex reali præsentia caloris sequeretur. Et ita facile fiet, vt & perpetuo doleant: & tamen perpetuo viuant. Ita D. Thom. d. 44. q. 3. ar. 1. q. 2. & 3. quem ibi sequuntur Capr. Palud. & alij. Qui in eo fundantur, quod cessante motu Cœli, nulla poterit esse alteratio materialis. Quod fundamentum valde infirmum est, quia & nititur principio falso in Philosophia, nimirum, omnem alterationem in hæc inferiora dependere per se, & necessario à motu cœli. Et præterea male infert, quia ille ignis non agit tantum virtute naturali sed etiam (vt instrumentū Dei, alioqui multo minus posset species, vel dolorem in genere sine materiali alteratione (vt hæc opinio affirmat) quia hoc multo magis est supernaturale. Et propter hanc etiã causam hæc sententia non placet, quia ponit realē sensationem, & dolorem absquē vero, & reali obiecto præsentī. Quare facilius dicitur secundo, illum ignem verē alterare illa corpora, & realem qualitatem doloriferam, seu disconuenientem in eis efficere, vsquē ad certum gradū diuina iustitia definitum, & ultra non progredi. Sed tantū conseruare eam actionem, & qualitatem. Et ideo recte

potest perpetuo conseruari sub illa actione, quia nunquam per eam fit tāta dissolutio temperamentī primarum qualitatum, vt nō maneat dispositio sufficiens ad vniōnē animæ, & corporis conseruandā. Quocirca fortasse ille dolor non fit per solā nimiam intensiōnem caloris. Nam hæc (vt dixi) nunquam erit tanta, quin sub illa possit corpus humanum conseruari, & ita sola illa non efficeret dolorem nimis acerbum. Sed erit per immediatam impressionē aliquius qualitatē valde disconuenientis, ac vehementissimum dolorem inferentis absquē dissolutione temperamentī ad vitam conseruandam necessarij. Nisi quis fortasse existimet, per illam actionem ignis temperamentum dissolui: tamen ex voluntate diuina vitam illorum corporum conseruari absquē connaturali, & necessaria dispositione. Quod certe mihi non placet, quia illa corpora in eadem intrinseca dispositione semper perseverant in qua in puncto resurrectionis surrexerunt. Nam in eodem instanti eundem essentialē cruciatum, & dolorem pati incipient, patienturq; perpetuò, sed non surrexerunt sine naturali dispositione, ac temperamento corporis, ergo nec sine illo vnquam conseruantur. Nam cruciatus ille non intenditur, sed idem perseverat. Vnde sicut in primo instanti resurrectionis potuit simul esse cum temperamento corporis, ita etiam poterit perpetuo cōseruari. Quapropter existimo actionem illam ignis inferni, etiam in corpora damnatorum non esse omnino naturalem. Quia hæc esse nequit nisi media calefactione, vnde nec maiorem dolorem inferre potest, quā possit ex intensa calefactione prouenire: hæc autem passio damnatorum multo erit acerbior. Item naturali actione ignis ex æquo agit in corpora sibi æquē propinqua, & eodem modo naturaliter disposita: ille autem ignis inæqualiter aget in corpora nō iuxta proportionē naturæ, sed meritorū, nō ergo aget actione mere naturali, sed vt instrumentū Dei: & ideo agere poterit actione quæ verē, ac realiter cruciet corpora, non tamē illa corrūpat. Et hæc sententiā frequentius sequuntur Theologi in 4. d. 44. & 48. vt videre licet in Scot. Durand. Richardo, & alijs recentioribus, quamuis non omnes eo modo explicent, quō à nobis exposita est. Sed nō possumus hoc loco in hac re explicanda immorari.

modo semper incorrupta manent, alterationis tamē & passionis obnoxia.

Ignis gehennæ in damnatorum corpora quomodo agit.

Scot. Durand. Richard.

D. Thom.
Cap.
Palud.

Responsio.

Corpora damnatorum quo-

SECTIO VI.

*Utrum Christi resurrectio sit exemplar
nostræ resurrectionis quoad termi-
num à quo.*

DVplex intelligi potest terminus à quo resurrectionis, alter proximus & essentialis, qui est mors, seu priuatio vitæ, quæ præcessit, remotus alter & accidentarius, qualis est non solum priuatio vitæ: sed etiam omnium dispositionū, totiusque organizationis humani corporis, per resolutionem eius in cineres, vel in elementa. Duo ergo sunt certa. Primum est, resurrectionem omnium hominum futuram esse similem resurrectioni Christi in essentiali termino à quo, ut ex dictis in superioribus satis constat. Præcedet enim omnium mors, & ex morte iterum ad vitam redibunt. Sicut ergo resurrectio Christi fuit ex vera carentia vitæ prius amissæ, ita etiā erit omnium hominum resurrectio. Neque verò est, quod morose hæreamus circa nomen causæ exemplaris. Quia illius fortasse habitudo, & relatio non tam proprie hic reperitur ex parte termini à quo. Quia cæteri homines non tam moriuntur, ut Christo conformentur, quàm in poenam peccati: quin potius ipse Christus videtur mortuus, ut se in hoc fratribus conformaret, iuxta illud. *Quia pueri communicauerunt carni, & sanguini, & filius Dei participauit eisdem.* Ibi enim caro, & sanguis mortalitatem significant. Nihilominus dici possunt homines præsertim iusti ideo mori, ut tam in morte, quàm in resurrectione Christo assimilentur, & ita potest hic retineri, vel accommodari ratio causæ exemplaris. Secundo est certum, resurrectionem Christi, & nostram non fore similem in termino à quo remoto, seu accidentali. Quia resurrectio Christi facta est immediatè ex caduere humano, quod præter carentiam humanæ vitæ, nullam aliam passum est corruptionem: alij verò homines non ita resurgunt, sed prius eorum corpora corrumpuntur, & in alias formas transmutantur, nisi fortasse ex speciali priuilegio, quod scimus Beatæ Virginis esse concessum: de nullo verò alio Sanctorum affirmari id potest.

Quin potius quæri hoc loco solet, an excluso speciali priuilegio, omnium ho-

Art. I. & II.

A minum corpora, omnesque eorum partes prius in elementa, aut cineres resoluenda sint, quàm ad vitam restituantur. Omnes enim ferè Theologi ita sentire videntur, D. Thomas in. 4. distin. 43. quæst. vnica artic. 4. quæst. 2. & reliqui distin. 44. & 45. qui ita intelligunt, atque exponunt poenā Adæ impositam. *Puluis es, & in puluerem reuerteris*, ut nostra habet Vulgata. Et addūt conuenientem rationem. Quia corpora resurgentium reformanda sunt, & quicquid in eis est, quod ad veritatem humanæ naturæ non pertineat, est auferendum. Ut ergo possint reformari, oportet, ut prius in elementa resoluantur. Præterea, quia ordo naturæ exigit, ut priusquam corpus redeat ad nobiliorem formam, resoluatur in præiacentem materiam, sicut acetum non potest in vini qualitatem reduci, nisi prius in elementa transformetur. Tandem cessante motu cœli, necesse est omnia mixta in elementa resolui, quia eorū cōmixtio sicut actione cœli fit, ita & conseruatur.

Quidquid tamen sit de huius sententiæ veritate, tamen fundamenta quæ adducit non satis firma esse videntur. Nam in primis ex loco illo Genes. n. hil aliud colligi potest, quàm hominem ex peccato poenam mortis incurrisse. Nam ubi nos legimus, *Puluis es, & in puluerem reuerteris*. Septuaginta legunt, *Terra es, & in terram redibis*, redire autem in terram, nihil est aliud quam mori: sicut ibidem dicitur, *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es*. Id est, donec moriaris. Non enim vescitur homo pane vsquē ad resolutionem corporis in elementa: sed vsquē ad mortem. Atque ita legunt & exponunt hunc locum Sancti Patres, Chrysostom. hom. 17. in Genes. Theodoret. quæstio. 37. in Genes. Hieron. Abac. 3. & Psalm. 51. Augustin. 13. de Ciuitat. capit. 15. & optimè lib. 20. capit. 20. inquit, *Non dicuntur seminari, nisi ea corpora hominum, quæ moriendo quoquo modo reuertuntur in terram. Sicut se se habet etiam illa in transgressorem generis humani diuinitus prolata sententia, Terra es, & in terram ibis*: & infra dicit, etiam si aliqui in aere moriantur, & subito resurgant, & eorum corpora in terram non cadant: nihilominus satis sententiam hanc in illis impleri: & subdit, *In terram quippe ibis, est, in hoc ibis amissa vita, quod eras ante quā sumeres vitam, id est, hoc eris ex animis, quod*

Genes. 3.

Testimoniū
Genes. 2.
Expositio.Chrysost.
Theod.
Hieronym.
August.

erās, antequam esses animatus, terra eris exanimis, sicut eras. Quod sunt & antequam putrescant omnia corpora mortuorum: & libro. 13. de Trinit. capit. 12. Eo (inquit) quod dictum est, *In terram ibis, mors corporis pronuntiata est. Quia neque ipsam fuerat experturus, si permanisset, ut factus est reclus.* Et lib. 1. de peccator. meritis, capit. 2. probat, verba illa, *Qua die comederitis ex eo, morte moriemini,* intelligenda esse de morte corporali ex alijs verbis, *Terra es, & in terram ibis.* Neque enim (ait) secundum animam, sed secundum corpus terra erat, & morte eiusdem corporis erat iturus in terram. Et cap. 3. addit, *Quod nisi de morte corporis quo modo possit intelligi, ignoro.* Et eodem modo exponere videtur ac legere Tertul. lib. de resurr. car. cap. 7. & 8. *Qui ignorat (inquit) carnem cadere per mortē, potest eā nec stantē nosse pervitam. Sententiā Dei natura pronunciat, Terra es, & in terram ibis; & qui nō audit, videt. Nulla mors non ruina membrorum est.* Cyprian. de bon. patient. eodem modo legens, inquit, *Huius sententiā vinculo colligati omnes & conficti sumus, donec, expuncta morte, de hoc seculo recedamus.* Ruffin. etiam in symbol. Apost. dicit, Christum in suo corpore spinas & mortem suscepisse, ut homines liberaret, à poena, quam illis verbis Deus fuerat illis comminatus. At Christus non suscepit resolutionem in elementa, sed solam mortem corporis, quæ est propria poena hominis. Nam ulterior corruptio corporis iā mortui, quamvis naturaliter sequatur, si corpus in eo statu perdurat, vix tamen ad hominem pertinere videtur: quamvis mediatē, & quatenus ex morte consequitur, poena peccati dici possit. Et ita etiam exponit Prosp. de prædic. & promiss. p. 1. c. 5. Greg. 25. Moral. cap. 2. & 3. ac denique Eucher. in Genes. qui tamen dicit, *Cum dixit. Deus Adam, ubi es? mortem significavit animæ, quæ facta est illo descende: sed dicendo, Pulvis es, & in pulverem reverteris, mortem significavit corporis, quæ illi sit anima descende. Propter hanc ergo poenam à Deo inflictam non cogimur dicere omnia humana corpora esse in elementa resoluenda prius quam resurgant, sed solum esse moritura.*

Neque etiam rationes, seu potius coniecturæ adductæ quidquam persuadere videntur. Quid enim necesse est corpora in elementa resolui, ut reformentur? Hæc enim reformatio solum consistere potest, vel in

A. integritate materiæ & quantitatis, vel in qualitatū perfectione; vel in separatione superflue materiæ, si aliqua fortasse fuit corporibus admista; aut denique in abiectione contrariarū seu peregrinarum qualitatum, quæ ad perfectionē humani corporis non pertinent. At hæc omnia fieri possunt absque illa resolutione, ut, v. g. si ossa alicuius hominis reperta fuerint integra resurrectionis tempore, sine ulteriori resolutione perfici poterunt quoad qualitates omnes: & si aliquid materiæ & quantitatis eis defuerit, poterit aliunde suppleri, eisdemque qualitatibus disponi, ac præexistēti vniri: vel si è contrario aliquid fuerit superuacaneum, poterit separari: & similiter abijci poterunt omnes contrariæ dispositiones: ergo ad reformanda corpora resurgentium, non erit necessaria integra eorum resolutio: quamvis è conuerso necessarium sit, ad formam humani corporis reducere quid quid ex eis fuerit resolutum. Ad id verò quod de naturæ ordine dicebatur, facilis responsio est modum resurrectionis esse supra naturæ ordinem: & ideo non debere, nec posse eisdem legibus definiri. In agentibus enim naturalibus à priuatione ad habitum non est regressus secundum eandem numero formam. Ut autem id quod corruptum est, ad eandem naturam redeat, saltem secundum speciem, ut, v. g. ut ex aceto iterum fiat vinum, sunt necessariae multæ transmutationes, vel eia resolutiones in elementa: quia agens naturale nō habet virtutē ad disponendum aliter materiā ad talem formā. At verò in resurrectione fit reditus à priuatione ad habitum in eadē numero formā, ad quod necessaria est infinita vis agentis, quæ non indiget his transmutationibus ad disponendā materiā. Quin potius, quantum est ex parte materiæ facilius poterit reformari corpus, si non sit resolutū omnino, quia adhuc retinet dispositiones aliquas acōmodatas tali formæ, ut, v. g. ossiū densitatē & duritiē. Vnde aliqui ex authoribus prædictæ sententiæ è conuerso hinc sumunt congruentiā, ut hanc resolutionē persuadeant, scilicet, quia magis manifestabitur omnipotētia Christi exci- tando corpora resoluta in cineres & elementa, quam integra permanentia. Quæ nihil etiā probat, tum quia reuera nō est vnum simpliciter maioris perfectionis, quam aliud; cum vtrumque sit infinita virtutis:

tum etiã quia magis quodammodo manifestabitur Dei virtus, utroque modo excitando corpora in quacunque dispositione inuenta fuerint, quædam omnino resoluta in elementa, quædam fortasse in alia mista, alia integra adhuc permanentia. Alia partim resoluta quoad humidiores partes, partim remanentia quoad ficciores, ac densiores, ut sunt ossa. Denique ratio quæ adducebatur ex motu cœli desumpta, falsum principium philosophicum supponit, nimirum omnia pendere simpliciter, & absolute à motu cœli in esse & conseruari. Sed de hoc aliàs.

Secunda sententia valde probabilis.

Propter hoc ergo posset esse alius dicendi modus, nimirum non esse per se necessarium, nec diuina ordinatione decretum, ut omnia corpora hominum, priusquam resurgant, in elementa, vel cineres omnino resoluantur, sed solum, ut moriantur. Mors enim est propria pœna peccati, & terminus à quo simpliciter necessarius ad resurrectionem. Quia verò ex morte necessitate quadam naturali sequitur, ut corpus putrescat, & in terram, vel elementa, ac res alias resoluatur, hinc fit, ut secundum legem ordinariam, & seclusis privilegijs corpora quæ longo tempore ante resurrectionem mortua iacuerunt, in cineres, vel elementa transmutentur ante resurrectionem: in alijs vero id non sit necessarium propter temporis breuitatem. Item ex eadem radice provenire poterit, ut quoad aliquas partes, vel omnia, vel fere omnia corpora illo modo resoluantur: quoad aliàs verò multa permaneant in eadem figura densitate & magnitudine. Quæ sententia sic expolita persuaderi potest primo nonnullis Scripturæ locis, Ezech. 37. significatur ossa arida & mortua debere iterum corporibus iungi, & viuificari. Et Ioan. 5. ait Christus, *Veni hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius, & procedent qui bona egerunt in resurrectionem vite; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii*: in monumentis enim iacere solent ossa mortuorum. Videtur ergo Christus voluisse significare, inde fore corpora reuocanda, ubi fuerint inuenta, & prout inuenta fuerint absque vlla alia transmutatione.

Aug.

Hinc etiam Augustinus in Enchir. cap. 88. sic inquit, *Non poterit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro, sed in quæ-*

libet cinerem pulueremque solvatur, in quolibet habitus aurasque diffugiat, in quacunque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcunque animalium, etiam hominum cibum cedat, carnemque mutetur, illi anime humane puncto temporis reddatur qua illam primitus animavit. Ex quibus licet colligere ex sententia Augustini non omnia corpora humana esse resoluenda in cineres, vel elementa, sed in quacunque forma inveniatur, inde ad formam humani corporis esse transferenda. Præterea idem Augustinus loco supra citato, quem sequitur Anselmus, 1. ad Thessal. 4. & ibi Oecumenius, & alij multi expostores docent homines, qui vixerint usque ad diem iudicii, esse morituros, ac brevissima interiecta mora resurrecturos: unde sentit eorum corpora non esse omnino corrumpenda, & resoluenda in elementa. Rursum hæc resolutio non poterit naturaliter fieri tam brevi tempore in omnibus cadaveribus, & ossibus, quæ illo die integra invenientur, & erunt pene infinita. Responderi solet igne conflagrationis esse omnia comburenda; & addunt aliqui omnia, quæ fuerint in sepulcris, & cavernis terræ esse congreganda in valle Josaphat, ut ibi comburantur, fiatque vniuersalis omnium resolutio. Sed hoc voluntariè confictum est, ut postea videbimus.

Hæc omnia quæ pro hac sententia adducta sunt, ostendunt eam, ut minimum esse valde probabilem. Quapropter quod Soto dixit in 4. distin. 43. quæst. 2. artic. 5. indecens esse priorem sententiam negare, non video, quo fundamento dictum sit, neque in quo consistat hæc indecentia, cum illa opinio neque ex Scriptura colligatur, neque ex Sanctis Patribus. Quocirca de ijs hominibus, qui tempore iudicii viui invenientur, non solum probabile, sed omnino verum existimo eorum corpora non esse in cineres redigenda. Id enim multo magis consentaneum est verbis Pauli. 1. ad Thessalonicenses quarto; & testimonijs, ac expositionibus sanctorum, ut supra vidimus. De alijs verò hominibus prius mortuis res mihi videtur incerta, ac dubia; & de illis facile posset defendi communis sententia Scholasticorum: quamuis omnia eius fundamenta multo minus efficacia sint facta prædicta exceptione: & ideo negari non

non potest, quin posterior sententia valde etiam probabilis sit.

SECTIO VII.

Quo in loco fiet hominum resurrectio.

Postquam explicuimus causas omnes, & modum nostræ resurrectionis, ad huius materiæ complementum oportet circumstantias eius, quæ sunt locus, & tempus exquirere. De loco triplex potest excogitari dicendi modus, ut rectè notauit Sotus distin. 43. quæstion. 2. articulo. 5. Primus est, ut omnes tam boni, quàm mali in eodem loco. v. g. in valle Iosaphat (si in ea iudicandi sunt) rerurgent. Quod si verum est, necesse est, ut prius Angeli omnium hominum cineres, vniuersamque materiam, ex qua corpora illa formanda sunt, in vnum locum congregent, ut ibi ad vocem, imperiumque Christi resurgant vniuersi. Quem modum Sotus arbitratur esse omnium maxime probabilem. Quia est, inquit, facilior: & compendiosior. Præsertim si verum est omnia corpora esse prius in cineres, & elementa resoluenda. Nam ad hoc commodum erit, ut omnia ossa in vnum congesta locum, igne comburantur. Hic vero dicendi modus aliter ab alijs proponitur, scilicet, ut eiusmodi cineres non in vnum locum, sed in duo coaceruentur, ita ut in vno resurgant omnes Iusti, & in altero omnes damnati, quia non expedit omnes permixtos resurgere. Iuxta quod potest intelligi illud, *In consummatione sæculi exibunt Angeli, & separabunt malos de medio Iustorum.* Hæc enim separatio, ut sit per Angelos, necessariò videtur futura ante resurrectionem. Nam resurrectione facta, non oportebit separationem fieri per Angelos. Ipsi enim Sancti, virtute sua, & agilitate rapiuntur in aera, & à reprobis secernentur. Sed in hac sententia (siue vno, siue altero modo explicetur) id certe displicet, quod nullū habet in Scriptura, vel Patribus fundamentum. Si vero sola coniectura agendum est, non est tam expeditus, & facilis modus, ut Sotus arbitratur. Primum, quia ut commodè, ac subito fiat resurrectio, oportet, ut omnes cineres, seu tota materia, ex qua

A vnumquodque corpus formandum est, sit impermixta alijs, & in proprio, ac separato loco tota coniuncta: si autem prius omnia ossa sunt in vnum acervum congesta, sicque comburenda, non poterit tota materia non esse valde permixta. Vnde necesse erit, iterum separationem facere. Deinde, quia per illam combustionem non posset sine nouo miraculo non fieri magna dissipatio illius materiæ per resolutionem in aera. Et aliæ similes difficultates possunt facilè in hoc modo inueniri.

B Secundus modus est, ut vnusquisque resurgat in eo loco, in quo mortuus fuit, vel sepultus statim post mortem. Quia solum in altero horum locorum iacuit totū corpus, quod excitandum est. Postea enim contingeret quasdam partes reperiri in vno loco, & quasdam in alio. Vnde non erit maior ratio, quare potius in vnum, quàm in alium transferantur. Hic tamen modus minùs probabilis videtur, quam præcedens. Et in primis, quod dicitur de loco mortis, nullum habet fundamentum, nec probabilitatem. Nam Christus non resurrexit, vbi mortuus est, sed vbi sepultus, & similiter illi, qui cum ipso resurrexerunt, & postea Beata Virgo. Denique, si corpus alibi reperitur, & non vbi mortuum fuit, quid necesse est, illuc transferri, vbi resurgat? Atque idem argumentum fieri potest de primo loco, in quo singula corpora sepulta sunt. Nam si alio sunt translata, & ibi reperiuntur tempore resurrectionis, quorsum reuocabuntur ad priorem locum, priusquàm resurgant? Omitto, multa corpora iacuisse insepulta, vel ab igne consumpta, vel ab animalibus deuorata, vel in plures partes dissecta diuersis in locis fuisse suspensa, & similiter de alijs: non habet, ergo hic modus probabilitatis speciem.

C Tertius modus est, singula corpora resurrectione in eo loco, vbi inuenta fuerint: et si fortasse secundum diuersas partes in varia loca sint sparsa, vbi fuerit maior, vel præcipua pars, eo, Angelorum ministerio adducentur reliquæ partes materiæ, atque ibi fiet vniuscuiusque resurrectio. Ita Richard. distin. 43. articulo. 5. quæst. 3. & idem est sensus eorum, qui dicunt vnumquodque corpus excitandum esse à suo sepulcro. Quia nomine sepulcri necesse est

Locus resurrectionis faciende.

Sot.

Mat. 13.

Ioh. 5.

Ezech. 37.

Matth. 27.

Chrys.

Oecumen.
Theophil.Aug.
Anselm.

est intelligant locum illum, in quo vnum-
quodque corpus, vel materia eius tunc re-
perietur. Et in eodem sensu possunt adduci
pro hac sententia testimonia Scripturæ,
in quibus dicuntur mortui euocandi ex
suis sepulcris, Ioh. 5. *Omnes, qui in mon-
nimentis sunt, audient vocem filij Dei, & pro-
cedent, &c.* Ezech. 37. *Aperiam tumulos ve-
stros, & educam vos de sepulcris vestris.* Præ-
terea hanc sententiam confirmant exem-
pla omnium, qui hæcenus surrexerunt, Chri-
sti Domini, & eorum, qui cum eo surre-
xerunt. Omnes enim exierunt de suis se-
pulcris, Matth. 27. & 28. Et idem credimus
de Beata Virgine. Præterea de beatissi-
mis Petro, & Paulo expressè dicit Chry-
sost. homilia. 32. in Epistola ad Romanos
surrecturos Romæ è sepulchris suis. *Non
ita (inquit) cælum splendet, quando radios
sol dimittit, quemadmodum Romanorum
vrbis duas illas lampades ubique terrarum ef-
fundens, hinc rapitur Paulus, illinc Petrus.
Considerate, & horrete, quale spectaculum
visura sit Roma, Paulum videlicet repente ex
theca illa cum Petro resurgentem in occursum
Domini sursum ferri.* Præterea idem Chry-
sostomus homilia. 7. in. 1. ad Thessaloni-
cens. circa illa verba, *Eos, qui dormie-
runt cum IESU, adducet cum illo.* Illud
(inquit) adducet cum illo, declarat eos vn-
diq; adducendos. Quod latius explicans
hom. octaua, sic scribit. *Quod dicit, con-
gregandos esse, resurrecturos quidem ubiq;e
simpliciter dicit, congregandos vero ab Ange-
lis.* Itaque aperte sentit, omnes prius ef-
se excitandos per vniuersum orbem, po-
stea verò Angelorum ministerio congre-
gandos. Et idem sentiunt ibi Oecumen.
Theophylact. & alij Græci. Quod ita ta-
men intelligendum existimo, vt reprobis
quidem à Dæmonibus subito portandi sint
in locum iudicij, Iusti vero sua virtute fe-
rantur, quo eos custodes Angeli duxe-
rint, atque hac ratione tam boni, quam
mali iam excitati congregabuntur Ange-
lorum ministerio, tamen diuerso modo, Iu-
sti virtute sua moti, ac sponte sequentes
duces suos: reprobi vero ultra vires suas à
Dæmonibus inuerti, coactique trahentur.
Rursus in fauorem huius sententiæ adduci
possunt Augustinus, & Anselmus, qui
dicunt eos, qui tempore iudicij viuere re-
perientur, & Christo obuiam rapiuntur,
in ipso raptu esse morituros, & paulo

A post fuscitandos. Hæc enim sententia aper-
tè supponit, vnumquemque ibi esse fuscitan-
dum, vbi fuerit inuentum cadauer.
Præterea Origenes libro. 28. in Isaiam tra-
tans illud Isai. 26. *Resurgent ij, qui in se-
puleris sunt* (vt est apud Pamphilum apo-
logia pro Origene) dicit, per sepulcrum
intelligendum esse omnem locum, in quo
vel integrum corpus humanum, vel ex
parte aliqua iacet, quamuis ad depositio-
nem humanorum corporum constructus
non sit, vt hoc modo possit de omnibus
verum esse, quòd *resurgent de sepulcris.*
Denique hic modus est omnium facili-
mus, & euitat omnes mutationes super-
uacaneas, & libere confictas, redditque
probabilem rationem huius circumstantiæ
resurrectionis, quantum ex rebus ipsis red-
di potest.

B Vera enim, & absoluta responsio totius
quæstionis est, resurrectionem ibi
esse faciendam, vbi Deus sua admirabili
providentiâ disposuerit: tamen, si ex par-
te rerum aliquid coniectandum est, non
posse esse verisimiliorem coniecturam,
quàm supradictam. Quia sicut vnaquæ-
que res generatur, vbi præexistit mate-
ria, ex qua fit, quia locus, & quantitas con-
sequuntur materiam, ita corpora illa re-
generabuntur, vbi illorum materia inuen-
ta fuerit. Nec refert quòd illa loca interdum
erunt obscena, & immunda: quia si corpo-
ra fuscitanda, sunt damnatorum, nihil re-
fert, quòd ibi iaceant: si vero sunt glorio-
sa, non eis loci impuritas nocebit, & sub-
ito post instantis resurrectionis suæ inde agi-
litate auolabunt.

C Solū potest relinqui difficultas de ijs cor-
poribus, quæ omnino vel maiori ex parte
in aerem conuersa sunt, ita vt eorum mate-
ria in nullo loco terrestri sit: sed in regione
aeris, aut ignis, aut in profundo maris. Aut
enim dicendum est, illos homines non esse
fuscitandos in terra, sed in aere, vel in aqua,
quod videtur inconueniens: aut certe in
eis non potest habere verum (quod dixi-
mus) fuscitandos, scilicet esse, vbi maior
pars materiæ eorū fuerit. Ad has, & similes
difficultates responderi in primis possit, nul-
lum esse incommodum, quod in huiusmo-
di locis corpora formentur, & resurgant.
Quia tam subito fiet resurrectio, & congre-
gatio fuscitatorum corporum, vt nullum
ex hoc sequi possit inconueniens. Nam si
corpus,

Orig.

Dubium.

corpus, quod resurgit, est gloriosum, siue A sit in aqua, siue in terra, siue in aere, perinde sane est: si vero sit ex damnatis, subito deferetur in locum iudicij. Probabilius tamen videtur, omnes homines esse excitandos super terram. Quia ita significatur in testimonijs Scripturæ supra citatis, & est magis consentaneum naturæ humani corporis. Quocirca, quando ex parte materiæ ipsius corporis nulla est ratio, ob quam potius fiat resurrectio in hoc loco terræ, quàm in alio, diuina dispositione fiet, vel in loco iudicij, vel ubi Deus voluerit, aut expedire censuerit.

SECTIO VIII.

Virum iustorum, damnatorumque resurrectione in eodem iudicij magno die futura sit.

RESTAT iam nunc dicendum de circumstantia temporis. Et quoniam de anno, mense, ac die nihil certi in particulari dici potest. Hæc enim pendent ex futuris, quæ non sunt nobis reuelata: ut dicturi sumus infra agentes de iudicio: solum inquiri hic potest, an vniuersalis resurrectio futura sit tota eodẽ anno, ac die, & an ille dies sit futurus dies iudicij. In qua quæstione occurrit examinandus vetus error Chiliastarum, quem olim Cherintiani, & Marcionistæ sequuti sunt, & nunc Anabaptistæ sequuntur, ut referunt Pammel. in Paradox. 24. Tertulliani, & Staphileus in Epitome hæresum Lutheranorum. Et Lindanus de hæresibus nostri temporis. Et Patreolus verbo Cheorinthiani, & verbo Chiliastæ. Hi dixerunt, resurrectionem iustorum futuram mille annis ante diem iudicij, quod multi ex antiquis scriptoribus Catholicis sequuti sunt. Sed quia non omnia, quæ in hoc hæretici confinxerunt communia sunt nostris scriptoribus, oportet eorum sententias breuiter explicare. Et quoniam in eis multa continentur, quæ non pertinent ad præsens institutum, ea tantum persequemur, quæ huius loci fuerint: cætera verò in propria loca remitemus. Cherintus ergo (ut est apud Eusebiũ libro. 3. Histor. capite. 22. & libro. 7. capite. 20. Niceph. libro. 3. Histor. capite. 14.) docuit, Christũ

mille annis ante iudicium in hunc mundũ descensurum, & omnes iustos suscitaturum ad vitam corporalem, & animalem, ut una cum eis mille annis in terra regnet, in summa pace, voluptate, & rerum omnium, ac deliciarum affluentia, etiam illarum, quæ ventri, & veneri deserviunt. Dicebat etiam illo tempore instaurandum esse Iudæorum regnum, religionem, ciuitatem Ierusalem, ac templum eius, & tauro- rum, ac arietum victimas, ac denique tunc esse implendas promissiones omnes factas Abraham, & posteris eius Genesis. 13. 15. & 27. Isai. 65. & 66. Jerem. 16. & 31. Ezech. 20. 27. & 28. Hunc errorem sequutus est Apollinarius, ut fert Epiphanius hæres. 77. in fine: Iren. verò libro. 5. capite. 32. & seqq. docet post Antichristi persecutionem futuram esse hanc iustorum resurrectionem, ut in terra viuant cum Christo mille annis. Et quamuis sentiat, eo tempore fruituros magnis spiritualibus delicijs: tamen etiam eis attribuit ingentes corporis voluptates, & abundantiam rerum temporalium: non tamen explicat, an sint futuræ hominum generationes, neque de sacrificijs, & alijs caeremonijs Moisaicis meminit, de quibus etiam omnes alij Patres tacuerunt.

Lactantius autem libro septimo instit. capite. 14. maximè tamen in. 24. & 26. hunc sequens errorem, multa falsa pro libito commiscitur. Primum enim dicit, primam illam resurrectionem iustorum futuram sexto millesimo anno à mundi creatione. Quod quàm sit falsum, & Scripturæ repugnans, dicemus postea agentes de die iudicij. Dicit præterea resurrecturos tunc iustos, qui mortui fuerunt, qui autem viuui reperientur, non esse morituros: sed per eos mille annos infinitam hominum multitudinem generaturos, & eorum sobolem sanctam, ac Deo carã fore. Qui autem (inquit) suscitabuntur, hi præerunt viuentibus, ut iudices: gentes vero non extinguuntur omnino: sed quedam relinquentur in victoriam Dei, ut triumphentur à iustis, ac subiunguntur perpetua seruitute. Deinde describit temporalem foelicitatem illius sæculi, & aurea tempora, quæ Saturno regnante à poetis conficta sunt, illis mille annis futura esse arbitratur. Lactantium ferè, in omnibus sequutus est Quintus Iulius Hilarion libro de Mundi duratione, & hi duo existimarunt primam resurrectionem

Epiphanius Iren.

Lactantius

Pammel.
Staphyl.
Lindanus
Patreol.Euseb.
Nicephorus.

Tertull.

Pamm.

Aug.

Iustin.

Euseb.

Hieron.

Vict.

Apoll.

Gennad.

nem iustorum fuisse futuram ante quingentesimum annum a morte Christi, quorum errorem ipsa rerum experientia satis arguit. Posuerunt etiam, persecutionem Antichristi futuram ante primam resurrectionem, postea vero transactis mille annis futuram esse aliam persecutionem, quod plane repugnat Euangelio, ut latius postea dicemus. Tertullianus autem lib. 3. contra Marcionem, capite ultimo, aliter hunc errorem scribit. Nam in primis non existimat resurrectionem omnium Iustorum simul esse futuram in initio illorum mille annorum: sed intra illud seculum paulatim esse consummandam, singulis maturius, vel tardius pro diversitate meritorum resurgentibus. Deinde non videtur tribuere Iustis eo tempore sensibiles voluptates, sed spirituales. Sic enim inquit, *Hanc* (id est, Ierusalem) *dicimus excipiendis, resurrectione sanctis, & resouendis omnium bonorum, utique spiritualium, copia, in compensationem eorum, quæ in seculo vel despeximus, vel amisimus, a Deo prospectam. Siquidem, & Iustum & Deo dignum, illic quoque exultare famulos eius, ubi sunt & afflicti nomine ipsius.* Et ita eius sententiam interpretatur Pammelius in initio operum Tertulliani, parad. 24. & tom. 4. in fragmento operis de spe fidelium. Et hoc sensu tolerabilior est hic error, teste etiam Augustin. lib. 20. de Ciuitat. capit. 7. ubi hanc tractans quæstionem sic scribit. *Que opinio esset utrumque tolerabilis, si aliqua delicta spirituales in illo Sabbatho assuturæ sanctis per Domini præsentiam crederentur. Nam etiam nos hoc opinati fuimus aliquando.* In hac etiam sententia fuit Iustinus Martyr dialogum Triphone: non tamen explicat modum deliciarum in eo statu futurarum. Quos Patres ex Papiæ hanc sententiam didicisse testis est Euseb. lib. 3. Hist. cap. 33. & Hieronymus lib. de Eccles. scriptoribus, in Papiæ, & in præfatione lib. 18. in Isaiam, ubi præter citatos refert Victorinū, in Apocalypsim, & Apollinarium, *quem non solum* (inquit) *sue sectæ homines, sed & nostrorum, in hac parte duntaxat, plurima sequitur multitudo:* & capit. 36. in Ezech. addit Seuerum in dialogo, Gallus. Hieronymus tamen ijs locis indifferenter tribuit his authoribus errorem Cherintianorum eo modo, quo a nobis expositus est. Genadius vero lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, capit. 6. in genere referens hanc senten-

tiam, *fabulam somniatorum* appellat: in capite verò. 55. hunc in modum varijs scriptoribus illam attribuit. *In Diuinis promissionibus nihil terrenum, aut transitorium expectemus, sicut Melitiani sperant, non nuptiarum copulam, sicut Cherintus, & Marcion delirant, non quod ad cibum, vel ad potum pertinet, sicut Papiæ authori Irenæus, Tertullianus, & Lactantius acquiescunt, neque per mille annos, post resurrectionem regnum Christi in terra futurum, & sanctos cum illo in delicijs regnaturos speramus, sicut Nepos docuit, qui primam resurrectionem iustorum, & secundam impiorum confinxit.* Vbi non video, cur distinxerit sententiam Nepotis à sententia Irenæi. Eadem enim omnino fuisse videtur, ut latius refert Eusebius lib. 7. Hist. capit. 19. & Nicephorus lib. 6. capit. 21. Denique Hieronymus Ierem. 19. hanc sententiam referens, prout à Cherinto, & Iudæis asserta est, subdit, *Licet non sequamur: tamen damnare non possumus, quia multi Ecclesiasticorum virorum, & Martyres ista dixerunt, & unusquisque in suo sensu abundet, & Domini cuncta iudicio reseruentur.*

Fundamentum huius sententiæ fuit obscurus locus Apocalypsis. 20. ubi sic scribitur. *Et vidi Angelum descendentem de cælo, habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua, & apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus, & Sathanas, & ligauit eum per annos mille, ut non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni, & post hæc oportet solui modico tempore. Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis, & animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam, neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus, aut in manibus suis, & vixerunt, & regnauerunt, cum Christo mille annis: ceteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima.* Post quæ omnia describitur generale iudicium futurum post illos mille annos. Qui locus videtur tam apertus ad prædictam sententiam confirmandam, ut propter hanc causam (teste Eusebio supra) multi librum Apocalypsis reiecerint, ut apocryphum, & à Cherinto scriptum.

Dicendum est tamen, resurrectionem iustorum non esse futuram usque ad diem iudicii, & illa die omnes homines resurrectu-

Euseb.

Nicephor.

Hieronym.

recturos, quare non intercedet magna A mora inter resurrectionem Iustorum, & iniquorum. Hæc assertio est certa, & quatenus repugnat citato errori, existimo esse de fide. Nam licet antiqui Patres Hieronymus, & Augustinus non videantur contrariam sententiam, ut hæreticam damnare: tamen Epiphanius hæresi. 77. circa finē illam absolutē damnat ut hæreticam, scripturæque contrariam. Et Eusebius supra, & libr. 3. capit. 33. reiecit eam, ut erroneam, refert etiam, Dionysium Alexandrinum duos libros contra illam scripsisse. Et Hieronymus Epist. 150. ad Hedibiam, *Iudaicā fabulam appellat*. Denique omnes theologi, & posteriores scriptores, qui contra hæreses scripserunt, inter hæreses hanc sententiam numerant. Verum est potius eā damnare, propterea quod beatitudinem in voluptatibus corporeis constituat, quam propter lapsum circa tempus resurrectionis, sed hic nos illam rationem non consideramus. Pertinet enim ad materiam de Beatitudine. Et nunc sufficiunt verba Christi, Matth. 22. *In resurrectione, neq. nubent, neq. nubentur: sed erunt sicut Angeli*, & Pauli Rom. 14. *Regnū Dei non est esca, & potus*. Hic ergo solum est ostendendum, etiam posteriori ratione aperte repugnare Scripturæ. Quod probatur primo ex illis verbis, Iob. 19. *Scio, quod Redemptor meus vivit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum*. Quod certum est dictum esse à Iob ratione vniuersalis resurrectionis Iustorum. Et apertissime Christus Dominus Ioan. 6. *Hæc est voluntas eius, qui misit me Patris, ut omne, quod dedit mihi, non perdam ex eo: sed resuscitem illud in nouissimo die*. Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Et iterum. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: & ego resuscitabo eum in nouissimo die*. Et fortasse hinc didicit Martha, quod Ioan. 11. dixit. *Scio, quia resurget in resurrectione, in nouissimo die*. Certum autem est, per diem nouissimum intelligi postremum diem, in quo fiet generale iudicium, ut omnes exponunt, & ex vi ipsius vocis constat. Dicitur enim in Scriptura *nouissimum*, quod est postremum. Vnde respectu alicuius personæ, seu actionis *nouissimus dies* dicitur dies mortis, quo modo potest intelligi illud Proverbio. 31. *Et videbit in*

die nouissimo. Et similiter postremus dies festiuitatis dicitur, *nouissimus* Ioann. 7. at Ioan. 7. vero *nouissimus dies* simpliciter solum ille dici potest, qui absolute postremus faturus est, de quo dixit Christus Ioann. 12. *Sermo, quem loquutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die*. Secundo argumentor ex eo, quod in Scriptura resurrectio bonorum, & malorum simul futura esse dicitur, & quamuis nonnulli Catholici contendant, non esse intelligendum de simultate physica, sed morali (ut sic dicam) tamen, si inter vnam, & aliam mille anni interponendi essent, neutro modo possent dici, simul futuræ. Oportet ergo, ut vel in eodem momento, vel saltem intra breuissimum tempus fiât, Ioan. 5. *In qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent qui bona egerunt, in resurrectionem vitæ: qui autem mala, in resurrectionem iudicij*. Eadem ergo hora, & tempore virumque fiet: sicut Paulus explicuit. 1. Corinth. 15. *Omnes quidem resurgemus, scilicet, tam boni, quam mali, sicut sequentia verba declarant, sed non omnes immutabimur: & tamen subdit, In momento, in illo oculi, in nouissima tuba, canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur*. Itaque, & qui immutandi sunt, & qui non sunt immutandi, simul resurgent. Idem colligi potest ex parabolis zizaniorum, & sangennæ missæ in mare, & decem Virginum, & ex Daniel. 12. capite. *In tempore illo euigilabunt alij in vitam æternam, & alij in opprobrium*. Tertio sunt euidentia testimonia, quæ docent, Iustos non resurrecturos iterum ad vitam animalem: sed spiritualem, & gloriosam. 1. ad Corinthio. 15. *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione, seminatur in ignobilitate, surget in gloria, seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale surget corpus spirituale*. Et infra eodē sensu dicit, *Caro, & sanguis regnum Dei non possidebit, & rursus, Mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur*, scilicet ad statū gloriæ, non ergo intercedēt mille anni inter Iustorum resurrectionem, & eorū immutationē. Et ideò dixit de illis Christus Matth. 25. quod ad imperium suum procedent in resurrectionē vitæ. Non enim hoc dicitur, quia iterum vivēt, nec quia resurgent ad vitam perpetuam (vtrumque enim commune est malis) ergo quia resurgent ad vitam gloriosam. Et ita Daniel

Hieron.
Aug.

Epiph. an.

Euseb.

Dion. Ale.

Matt. 22.

Rom. 14.

Iob. 19.

Ioan. 6.

Ioan. 11.

Prov. 31.

Ioan. 12.

Ioan. 5.

1. Cor. 15.

Matt. 23.

Mat. 25.

Dan. 12.

1. Cor. 15.

Matt. 25.

Daniel. 12. Daniel dicto capite. 12. de quibus dixerat euigilatos in vitam æternā, statim subdit, *Fulgebunt quasi splendor Firmamenti*: ergo non erit alia resurrectio Iustorum nisi gloriosa, neque prius ad vitam, quam ad celestem vitam resurgent. Ratione item potest hoc ostendi. Quia sanctæ animæ fruuntur Deo, & in resurrectione non priuabuntur illa visione: ergo statim ac suis corporibus vniuntur, gloria illa replebuntur. Quia ex beatitudine animæ redūdat in corpus quædam illius participatio, & nulla est causa, cur impediatur cum illi Iusti iam sint extra statum merendi.

Obiectio. Dices, hoc argumento satis probari Sanctos post resurrectionem non vsuros cibo, & potu, eo quod eis indigeant: sed habituros statim corpora gloriosa: nihilominus tamen permanfuros in terra mille annis, ut fruantur bonis, & gaudeant ibi, ubi passi sunt. Sed hoc (præterquam quod per se est incredibile, & improbable: quæ enim, vel qualia sunt terrena hæc, & inferiora bona, ut propter eorum fruitionem oporteat Beatos in corporibus gloriosis mille annis in terra degere?) repugnat alijs Scripturæ testimonijs. Nā Primæ ad Thessalonicen. quarto inquit Paulus, *si enim credimus, quod Iesus mortuus est, & resurrexit, ita & Deus eos, qui dormierunt cum Iesu, adducet cum eo*. Non ergo Iesus veniet iterum in terram, ut eam inhabitet, & in ea regnet: sed potius suos secum adducet, ut secum in cælo regnent, iuxta illud Secundæ ad Corinth. quinto. *Scimus, quod si terrestris domus nostra huius habitationis, dissoluatur, ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternā in cælis*. Et illud ad Ephes. secundo. *Coniunxit nos Christo, & conresuscitauit, & cōsedere fecit in cælestibus in Christo Iesu*. Et hoc est, quod Paul. in priori loco subiungit, quod statim post resurrectionē & immutationem Iustorum, simul rapiemur cum Christo in æcra, & sic semper cum Domino erimus. Cur enim gloriosa, & immortalia corpora, excellentiora cælis facta, permanerent in terra, quæ propria est mortalium habitation?

Quarto possunt congruentes rationes adduci, ob quas merito diuina Prouidentia disposuit, ut generalis hominum resurrectio in finem mundi differretur, quas attigit D. Thom. in. 4. dist. 43. quæst. 1. articulo. 3. quæst. 1. & latius Sotus quæst. 2. arti-

A culo. 1. Summa omnium est. Nam durante cæli motu, durat generatio, & corruptio, ac temporis successio, & ideo non decuit, ut generaliter corpora hominum, quæ ex materia generabilia, & corruptibilia rerū formanda sunt, ad immortalem, & æternā vitam transferrentur. Item quia (ut infra videbimus) decuit in fine mundi fieri vniuersale, ac manifestatum iudicium omnium hominum: igitur etiam decuit, ut aliquod præmium, saltem quoad complementum, in corpore, & animo, in tempus illud referuaretur.

Ad fundamentū contrarij erroris, quod attinet ad loca Prophetarum de antiquis promissionibus Iudæis, de instauranda Ierusalem, bonorum affluentia, & alijs id genus factis. breuiter dicitur intelligenda esse secundum metaphoricam locutionē de Ecclesia, vel militante, vel triumphante, ac de bonis spiritualibus, quæ fidelibus, qui sunt veri, & spirituales Israelitæ, Deus communikat, ut tractat latè Hieronymus exponendo eadem Prophetarum loca, & attigimus breuiter superiori tomo Disputat. 1. Sect. 4. Solum ergo superest, ut exponamus vigesimum caput Apocalypsis. De quo in primis dicendum est, Angelum illum, quem Ioannes vidit descendētem de cælo, esse Christum Dominū, qui in Scriptura dicitur *Angelus testamenti, & magni consilij Angelus*. Vel aliquem sanctum Angelum ministrum eius. Parum enim refert, in cap. 20. Apocal. 5. Expositus.

C *quis custodit atrium suum, in pace sunt omnia, quæ possidet: si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat*. Addit vero Matth. capit. 12. *Quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem?* Sic igitur Christus veniens in mundum alligauit Dæmonem, & hoc est quod vidit Ioannes dicto capit. 20. Quod vero subdit, *& misit eum in abyssum, & clausit, & signauit super illum, ut non seducat amplius gentes*, quidam putant, esse intelligendum non de omnibus Dæmonibus: sed de Satana principe Dæmoniorum, qui ita est in infernum detrusus, ut exire non permitta-

Responsio ad argumenta in oppositum.

Hierom.

In cap. 20. Apocal. 5. Expositus.

Luc. 11.

Matt. 12.

mittatur, neque per seipsum homines tentare. Quod significat Gregorius lib. 4. moral. capit. 13. Exponit enim hanc locum de illo apostata Angelo, qui ita creatus est, ut ceteris legionibus Angelorum emineret. Et idem sentit Lactantius lib. 7. capit. 24. & 26. Quod si velimus de vniuerso Dæmonum imperio id explicare, intelligendum est, Dæmonem fuisse ligatum, ut non possit ad homines tentandos ex abyssu exire, nisi iuxta voluntatem, ac permissionē illius Angeli, id est, Christi, qui eum ligauit. Vnde fit, ut neq; in hoc mundo tã liberè, regnet sicut antea, neq; tam acriter possit homines tentare, ac seducere: ligare ergo Dæmonem fuit eius coercere, & cohibere potestati, ut Aug. exposuit. 20. de Ciuit. ca. 7. & epist. 107. & significauit Greg. 7. Moral. cap. 18. Addit præterea Ioannes, ligatum ab hoc Angelo fuisse Dæmonem mille annis, & postea solutum modico tempore. Sed intelligendum est, ibi positum esse definitum numerum annorum pro indefinito. Solet enim scriptura per millenarium numerum, explicare diuturnam temporis durationem, ut Psal. 104. *Verbi, quod mandauit in mille generationes*: Et Eccles. 16. *Melior est vnus vir timens Deum, quam mille irapij*. Habuit autem Ioannes specialem causam, & rationem, ob quã ea phrasi locutionis vteretur. Quia vel non poterat definitè dicere: vel non oportebat explicare, quantum esse tempus futurum vsq; ad persecutionem Antichristi, quãdo Dæmon soluetur modico tempore. Dicitur vltèrius, omnes animas Sanctorum regnasse cum Christo ijs mille annis, id est, toto hoc tempore. Vbi notandum est, non dici, solis his mille annis regnaturum Christum cū Sanctis suis, futurum enim est illud regnum perpetuum: dicitur ergo regnaturus eo tempore, donec ad iudicandum veniat, absque noua immutatione, & quasi innouatione, quæ post corporum resurrectionem in illo regno fiet. Atque ob hanc causam nulla ibi fit corporum mētio: sed solum animarum. Vnde fit, cū subdit Ioannes, hanc esse *primam resurrectionem*, necessario intelligi de resurrectione spiritali, qua anima à peccato resurgit ad vitam gratiæ, & gloriæ. Toto enim illo tempore operabitur Christus in animabus hanc resurrectionem, inchoando illam in hac vita, perficiendo autē in morte, de qua dixit Christus Ioan. 5.

A (iuxta expositionem August. tract. 22. in Ioann. & serm. 64. de verbis Domini, & Ioann. 5. 20. de Ciuit. cap. 6. *Venit hora, & nunc est, Aug. quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, uiuent*: quanquam aliam possit ille locus Ioannis habere expositionem literalem: sed nunc nostra non refert. Dixi autem, spirituales hanc resurrectionem inchoari per gratiam: perfici autem in gloria. Quia ut metaphora resurrectionis melius quadret, oportet, ut ex parte termini à quo, mortem, aliquo modo respiciat. Nā sola glorificatio per se sumpta non habet rationē resurrectionis, sed ut confertur homini, qui per peccatum ius ad illam amiserat, & quia hoc ius per iustificationem reparatur, ideò dicimus hanc resurrectionem vtrumque aliquo modo includere, iustificationem scilicet, vsq; ad glorificationem, seu è contrario glorificationem, ut in tali iustificatione fundatam. Sola enim iustificatio non habet rationem propriam resurrectionis, de qua ibi est sermo. Nam ibi dicitur *secundam mortem*, id est, damnationem non habere locum in his, qui primæ resurrectionis sunt participes, quod non conuenit omnibus iustificatis, nisi vitam gratiæ perpetuò conseruent, quod in gloria fiet, sic ergo exponenda est illa prima, & spiritalis animarum resurrectio. Possunt verò nobis ob stare illa verba eiusdem cap. 20. Apocalyp. *Ceteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni*: & subditur, *Hæc est resurrectio prima*. Nam in prioribus verbis necesse est, esse sermonem de vita corporali, nā *ceteri mortuorum*, id est damnati, qui in Christum nō crediderunt, nō sunt resurrecturi vnquam spiritali resurrectione: sed corporali tantum: ergo, cū hæc dicitur *resurrectio prima*, intelligitur de corporali, non de spiritali. Quia non est verisimile, in tam paucis verbis tam magnam inuolui & quiuocationem. Responderi potest illa priora verba non intelligi de vita corporali, vel spiritali determinatè: sed simpliciter de omni vita, ita ut sit sensus. Ad nullum genus vitæ suscitatos esse, & ideò nō esse propriè equi uocationem. Melius tamen (ut existimo) responderi potest, etiam in illis verbis sermonem esse de vita gratiæ, & gloriæ, ita ut sensus sit eos, qui non adhæserunt Christo, in toto illo sæculo vsque ad finem mundi non esse gratiam & gloriam consecuturos.

T t t

Quod

Greg. Pap.

Aug.
Greg.Psal. 104.
Eccle. 16.

Obiectio

Quod autem subditur, *donec consummentur mille anni*, non significat, post mille annos esse victuros: sed quia tempus definitum à Deo ad hanc primam resurrectionem, solum est hoc, quod fuit vsque ad diem iudicij, ideo specialiter dictum est, toto hoc tempore hos non fore viuificandos: non quia postea viuificandi sint: sed solum ut excludatur tempus, in quo maximè viuificari poterant, & ita illa particula *donec*, tantum significat quid toto illo tempore futurum non sit, non tamen quid post illud tempus sit futurum iuxta frequentem modum loquendi Scripturæ in superioribus expositum.

In reliqua parte illius capituli describit Ioānes persecutionem Antichristi, vniuersalem resurrectionem, & iudicium, de quibus postea dicturi sumus. Quia in tota illa parte nulla est difficultas, quæ ad præsentem quæstionem spectet. Solum in illis verbis, *Ascenderunt supra latitudinem terra, & circumierunt castra sanctorum, & ciuitatem dilectam*, aduertendum est, non intelligi per ciuitatem dilectam Ierusalem (vt Chiliastæ exposuerunt) sed Ecclesiam. Hæc enim est ciuitas vere à Deo dilecta. Quod si de aliqua priuata vrbe terrena illa verba essent exponenda, potius de Roma, quam de Ierosolyma intelligi deberent: quia post Christi ascensum in cælum, multò magis est dilecta hæc ciuitas à Deo, quam Ierosolyma.

Quoniam autem tota vis huius expositionis consistit in illis verbis, *resurrectio prima*, oportet ex contextu, & circumstantijs eius ostendere esse sermonem de resurrectione animæ, non corporis. Potest autem hoc varijs modis ostendi. Primò, quia in fine capituli ponitur vniuersalis resurrectio corporalis omnium mortuorum. Secundò quia post illam primam resurrectionem dicitur futura persecutio Antichristi, in qua Iusti occidentur, quod repugnat, & statui post corporum resurrectionem, & verbis Christi, *Matt. 24.* vt inferius latius dicemus agētes de iudicio. Tertio quia ibidem mors aperte sumitur pro morte spiritali, seu damnatione, vt, cum dicitur, *Infernus, & mors, missi sunt in stagnū ignis*, scilicet, post finale iudicium, quando non homines mortui, sed corpore, & animo viuentes detruentur in infernum. Ergo non sumitur ibi mors pro morte corporali, sed pro spiritali.

li. Quid ergo mirum, quod eodem sensu, prius loquutus sit de resurrectione? Quartum argumentum simile confici potest ex illis verbis, *mors secunda*. Mors enim corporalis non est nisi vna: ergo necessario intelligenda sunt de morte spiritali, ita vt *mors prima* sit, mors peccati: mors autem *secunda*, sit gehenna, vt exposuit Chrysostom. homilia. 25. in Apocalyp. vel certe *mors prima* dicatur gehenna, vel condemnatio solius animæ: mors autem *secunda* sit damnatio totius hominis corpore, & animo, quæ fiet in die iudicij. Ergo è contrario resurrectio prima, & secunda secundum eundem modum, ac proportionem explicanda sunt. Et hinc tandem sumi potest alia coniectura. Quia mors prima, & secunda non intelliguntur respectu diuersorum, sed respectu eiusdem: ergo eodem modo intelligenda sunt resurrectio prima, & secunda: ergo non recte exponuntur de resurrectione bonorum, & malorum, vt Chiliastæ, fingerunt. Nec etiam placet expositio Origenis in. 26. capite Isai. quam refert Pamphyl. in Apolog. pro Origene, qui similiter exponens resurrectionem primam, & secundam de resurrectione bonorum, & malorum, explicat illam dici primam non tempore, sed dignitate. Nam licet hæc expositio non contineat errorem: non tamen potest contextui accommodari. Denique ad hunc fere modum exposuerunt hunc locum Augustin. lib. 20. de Ciuit. fere per totum, præsertim cap. 7. & homilia. 17. in Apocalyp. & colligitur ex Elig. homilia. 8. in die cœnæ Domini, & Hippolyto lib. 4. Moral. cap. 13. & lib. 18. cap. 25. vbi expresse dicit millenario numero non quantitatem, sed vniuersitatem temporis, quo regnat Ecclesia, designari, atque idem repetit lib. 32. cap. 12. Eodem modo sentiunt omnes expositores Catholici in Apocalyp. Anselmus, Beda, Rupertus, Aretas, & reliqui.

SECTIO IX.

Vtrum vniuersalis resurrectio omnium hominum simul tempore futura sit.

IN præcedenti sectione conclusimus, futuram esse vniuersalem resurrectionem eodem die, restat inquirendum, an etiam futura

Chrys.

Origen.
Pamphyl.

Aug.

Elig.
Hippolyt.
Greg.

Mat. 24.

futura sit eodem tempore, ac momento. In hac enim re explicanda Catholici scriptores in varias abiire sententias. Prima sententia, est prius esse suscitandos omnes iustos, deinde omnes reprobos. Ita docent super. 1. Thessalon. 4. cap. Primasius, Theophyl. & Oecumen. qui existimantur id accepisse à Chrysostomo, qui tamen nihil apertè dicit, ut patet ex homilia. 7. & 8. super. 1. ad Thessalon. & homilia quadam de ascensione Christi. Apertius hoc docuit Theodoretus. 1. ad Thessalon. 4. ubi ait, omnes iustos, qui fuerunt tam in lege naturæ, & veteri, quam in lege gratiæ simul fore suscitandos, iuxta illud ad Hebræos. 11. *Hi omnes mortui sunt non acceptis repromissionibus, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur*, omnes autè electos suscitandos esse ante reprobos. Idem tenet Caietan. 1. ad Corinth. 15. Fundari autem potest hæc sententia in verbis Paul. 1. ad Thessalon. 4. *Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi, & 1. Corinth. 15. In Christo omnes vivificabuntur, unusquisque autem in suo ordine, primitus Christus, deinde ij. qui sunt Christi deinde finis*, ubi apertè loquitur de ordine temporis. Secundo addi possunt congruentiæ. Prima quia iusti exituri sunt obuiam Christo in aëra, & ideo oportet, ut prius resurgant, quam reprobi, qui in terra expectaturi sunt. Secunda, ut Deus se ostendat propensorem ad reddendum præmium, quam poenam. Tertio ut significetur obedientia iustorum, dum citius obediunt voci Dei, eos ad vitam reuocantis.

Secunda sententia constituit ordinem inter ipsos iustos. Qui dupliciter fingi potest, primo ut prius resurgant iusti, qui Christi incarnationem præcesserunt: deinde qui fuerunt in lege gratiæ: vel aliter ut prius resurgant qui antea erant mortui, deinde illi, qui viui tunc inueniuntur. Et hic posterior modus colligi potest ex Augustino, & Anselmo, dicentibus, iustos, quos dies iudicii viuos inuenerit, in corpore mortali rapiendos esse in aëra, simul cum alijs Sanctis iam excitatis, & in ipso raptu esse mortuos, & resurrecturos. Nam ex hoc ordine apertè sequitur, prius esse suscitandos iustos antea mortuos. Et ita explicant, ac sequuntur Scot. in. 4. d. 43. quæst. 5. & Durand. quæst. 4. & Richard. artic. 5. quæst. 1. qui fundantur in illis verbis Pauli.

Et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos, qui vivimus simul rapiemur cum eis obuiam Christo in aëra. Sed in superioribus reiecit hanc sententiam, & locum Pauli aliter exposuimus.

Tertia sententia est, omnes homines electos, ac reprobos simul, eodemque momento esse exsuscitandos. Hæc est communior Theologorum in. 4. dist. 43. ubi D. 1. hom. eam indicat quæst. 1. artic. 3. quæst. 3. præsertim in solutionibus argumentorum, ubi ad. 3. dicit, sicut effectus sacramenti fit in ultimo instanti prolationis formæ: ita generalem resurrectionem futuram esse in ultimo instanti, in quo consummabitur vox, seu sonus tubæ. Idem problematice Richard. artic. 5. q. 1. absolute Paludan. Sotus, & alij. Et ex Patribus inclinatur in hanc sententiam Gennad. lib. de Eccles. dogmatibus, capite. 6. *Erit (inquit) resurrectio mortuorum omnium hominum sed una in simul, & semel non prima iustorum, & secunda peccatorum.* Hippolytus Martyr. lib. de consummatione mundi, non longè à fine, & Method. de Resurrectione.

Et absolutè hæc opinio est probabilior. Primo quia est magis consentanea scripturis, Ioann. 5. *Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent, qui bona egerunt in resurrectionem vite: qui autem mala, in resurrectionem iudicii.* Quorum verborum sensus est, nolite mirari, quod vobis dixerim, me habere virtutem ad excitandos mortuos. Nam veniet hora, in qua, vno verbo excitabo omnes homines tam bonos, quam malos: ergo ad vnum Christi imperium omnes simul resurgent. Et ita insinuant ibi Cyrillus, Chrysostomus, Rupert. clarius Euthym. dicens, *Simul omnes repente, ac virtute arcana coaptabit, animabit, ac excitabit vocē suā, siue iussu.* De hoc etiam Paulus loquitur. 1. ad Corinth. 15. *Omnes quidem resurgemus in momento, in ictu oculi, in novissima tuba, tunc enim tuba, & mortui resurgent incorrupti.* Secundò possumus argumentari ratione. Quia neque ex parte diuinæ potentiae requiritur hæc successio, neque ex parte ipsius actionis, ut per se constat: neque etiam ex parte hominum suscitandorum. Quia si de omnibus iustis in communi agamus, si omnes simul resurgant ad commune omnium gaudium, maius etiā erit gaudium singulorum, & ideo

Primas.
Theophyl.
Oecumen.
Chrysost.
Theod.

Hebr. 11.

Caietan.

1. Thes. 4.
1. Cor. 15.

August.
Ansel.

Scotus
Durandus
Richard.

1. Thess. 4

D. Thom.
Richard.

Palud.
Sot.
Gennad.

Hippolyt.
Method.

Cyr.
Chrysost.
Rupert.
Euthym.
1. Cor. 15.

& ideo (vt in Apocalyp. dicitur) singulorum Iustorum resurrectio differtur, donec impleatur numerus electorum: ergo contummato hoc numero omnes resurgent, neque erit iam, cur aliquid resurrectio amplius differatur. Ad hæc si comparemus Sanctos legis naturæ, aut veteris ad Sanctos legis gratiæ, nulla ratio est, ob quam illorum resurrectio antecedit. Nam potius nos expectant, vt non sine nobis consummentur, vt Paulus dixit ad Hebr. 11. Rursus prærogatiua legis gratiæ est, vt gloria, & beatitudo non nisi tempore huius legis sit hominibus communicata: cur ergo resurrectio, & gloria corporum tardius conferretur hominibus huius legis, quam præcedentibus? Denique in hoc nullus antiquorum Patrum, aut Chatholicorum Doctorum (quod ego viderim) dubitauit. Præterea quod Iusti prius mortui non sint prius resurrecturi, quam illi, qui inuenientur viui prope diem iudicii, primum ostendi potest præter Scripturæ testimonia adducta. Quia nulla est probabilis ratio alterius ordinis, vel successionis. Nam priusquam præcedentes Iusti resurgant, morientur reliqui Iusti, qui tunc viuent. Quia (vt supra ostendi) mors illorum non fiet in raptu: sed ante raptum, & causæ, quæ illis possunt mortem inferre, generalem resurrectionem præcedent, vt patet etiam ex supra dictis. Ergo æquè cito obedient voci Dei eos ad vitam reuocantis. Adde, Pauli. ad Thessalon. 4. non solum, non significasse hos esse posterius suscitandos: verum potius fuisse sollicitum, ne aliquis putaret esse prius suscitandos, eò quod eorum mutatio, & resurrectio videri poterat facilius, & ideo dixisse, *Qui residui sumus in aduentu Domini, non præueniemus eos, qui dormierunt.* Ex quo non sequitur hos, qui dormierunt, esse præuenturos alios: sed ad summum, simul esse resurrecturos: quid autem in sequentibus verbis Paulus voluerit, statim dicemus. Tandem neque ex parte damnatorum oportet, resurrectionem esse tardiolem, vt patet respondendo ad argumenta aliarum opinionum.

Ad primum testimonium ex Paulo, *Qui in Christo sunt, resurgent primi*, intelligi potest primo, illos futuros esse primos, nõ ordine temporis: sed excellentia dignitatis, vt Sedulius exponit. Quæ expositio vide-

tur difficilis D. Thomæ super Pauli: quia multi de viuiserunt probati in persecutione Antichristi, qui dignitate præcedent multos prius defunctos: sed hoc solui potest dicendo, non comparari (vt sic dicam) singulos ad singulos: sed multitudinem, ad multitudinem, & hoc modo priores dignitate præcedere. Nam in eis continentur Apostoli, Patriarchæ, & Prophetæ, & sanctissimi martyres. Erit ergo iuxta hæc expositionem sensus Pauli, illi quidem qui mortui sunt, resurgent dignitate primi, eis quodam modo magis erit debita resurrectio, eò quod diutius eam expectarunt: nihilominus tamen reliqui simul cum eis rapiuntur obuiam Christo. Sed obstat vox Græca *πρωτον* quæ est aduerbium æquiualens temporis aduerbio comparatiuo, & ita legunt Græci *primum*. Obstat etiam particula, quæ sequitur, *deinde*, quæ non proprie significat ordinem dignitatis.

Secunda expositio est, vt sit sermo de ordine temporis: ita tamen, vt illi dicantur resurgere primi nõ positiuè, sed negatiuè, idest, quod ante hos nullus resurget. Ita Anselmus. Sed videtur ob stare, quod hoc non est singulare illorum, sed commune omnibus. Dici potest, de illis hoc specialiter dici propter rationem supra traditam. Et ita, hæc vox *primi*, respondet superiori negationi, *non præueniemus eos*. Sed adhuc obstat, quod particula, quæ sequitur, *Deinde*, comparisonem positiuam indicat.

Tertia expositio est, vt illæ duæ particulae significant successionem temporis, nõ inter quorundam resurrectionem, & aliorum, sed inter resurrectionem, & raptum. Prius enim resurgent, postea vero *rapiemur in æra obuiam Christo*, Ita Diuus Thomas & Anselmus. Sed est difficultas in hac expositione, cur Paulus in priori membro loquatur tantum de præcedentibus hominibus iam mortuis: in posteriori verò de reliquis viuentibus. Nam & vtrique resurgent, & vtrique rapiuntur, & vtrique prius resurgent, quam rapiantur. Responderi potest, specialiter illis prioribus attribuisse resurrectionem, ne (vt diximus) existimarentur tardius resurrecturi, propter diuturnam mortem præcedentem: raptum vero æquè vtrisque attribuisse, quia in eo ablata erat omnis dubitandi ratio. In hoc autem loco Apostolus nullam mentionem

D. Thom.
Anselm.

fecit

Hebr. 11.

1. Thess. 4.

Testimonij
Pauli
ad Thess. 4.
1. Exposit.
Sedul.

fecit resurrectionis damnatorum, quia solum cupiebat spem fidelium erigere, eoque consolari, ut patet ex illis verbis, *ut non contristemini, sicut & ceteri, qui spem non habent: & ex illis, itaque consolamini inuicem in verbis istis.* Et ideo ex hoc loco nullo modo colligi potest, quod Iusti prius excitandi sint, quam damnati. Nam, cum Paulus ait, *Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi*, non comparat resurrectionem Iustorum, ad resurrectionem damnatorum (de quibus nullam ibi mentionem fecit) sed comparat resurrectionem Iustorum, ad eorum raptum obuiam Christo in aera.

Ad secundum testimonium ex. 1. ad Corinthios. 15. respondetur primo. Sermone esse de ordine dignitatis, non temporis. Ita Diuus Thomas, & Anselmus, & eadem expositio sub disiunctione ponitur in commentarijs, quæ Hieronymo tribuuntur. Eandem habet Tertullianus de resurrectione carnis, cap. 48. ijs verbis, *Nusquisque in suo ordine, scilicet quia & in suo corpore, ordo enim non aliud, quam meritum dispositor. Merita autem cum corpori quoque ascribantur, ordo quoque corporum disponatur necesse est, qui possit esse meritum.* Secundo, si velimus exponere de ordine temporis propter verbum illud, *deinde finis.* (Quod sine dubio videtur intelligendum de ordine temporis) aduertendum est, Paulum in toto illo cap. non facere mentionem resurrectionis damnatorum, usque ad illa verba, *Eccce mysterium vobis dico, omnes quidem resurgemus: sed non omnes immutabimur.* In tota enim antecedenti parte capituli, tantum de resurrectione gloriosa sermonem habuerat propter erigendam fidem, & spem fidelium: & ideo, ne videretur aliam excludere, & ut timorem simul cum spe coniungeret, dixit, *Eccce mysterium vobis dico.* Hinc ergo colligo, cum in superioribus verbis dicit, *Nusquisque in suo ordine*, non agere de ordine Iustorum, & damnatorum, de quibus neque ibi, neque in priori parte capituli mentionem fecerat. Comparat ergo particularem resurrectionem Christi, sub qua comprehendit eos, qui ex speciali privilegio, vel cum Christo, vel propter singularem cum Christo coniunctionem iam antea surrexerant comparat (inquam) cum generali Iustorum resurrectione, & hoc est, quod dicit, *primitia Christi*, deinde hi, qui sunt Christi, quos spe-

cialiter nominat in hoc secundo ordine, non quia damnati non sint in eodem tempore resurrecturi: sed quia tunc tantum agebat de resurrectione gloriosa. Quod satis explicuit inferius, dicens, ibi latere mysterium, quia ad sonitum eiusdem vocis multi alij simul resurgent, qui ad statum gloriæ non immutabuntur. Quod ergo addit Paulus, *Deinde finis*, non significat (ut multi exponunt) deinde erit vniuersalis resurrectio aliorum, quia neque verba id significant, neque ex adiunctis talis sensus colligi potest. Est ergo sensus, Deinde sequetur finale iudicium: quo fiet, ut & regnum. Iustorum tradatur Deo, & Patri, & omnes Christi inimici subdantur sub pedibus eius, ut in sequentibus Paulus subiungit. Iuxta quam expositionem (quæ mihi maxime literalis videtur) solum colligitur ex illis verbis, *deinde finis*, resurrectionem vniuersalem, tam bonorum, quam malorum, esse futuram ante mundi finem, & propter illum.

Ad primam coniecturam respondetur, non oportere, ut resurrectio Iustorum præcedat resurrectionem malorum, eo quod Iusti ascensuri sint in aera obuiam Christo. Quia nihil est incommodi, quod iniqui expectent illo tempore, in terra aduentum iudicis, præsertim cum totum illud tempus satis breue futurum sit.

Ad secundum dicitur, tunc non futurum tempus misericordiæ exercendæ, sed rigoris, iudicij, & iustitiæ, & ideo ex hoc capite potius expedit, ut opera iustitiæ distributiue, & commutatiue simul impleri incipiant.

Ad tertium dico, iniquos homines non resurrecturos ut iniquos, sed ut homines, & ut effectus Diuinæ omnipotentiae, ideoque non expedire, ut tardius obediant voci Dei, quam Iusti: unde ex hoc etiam capite potius expedit, ut simul resurgant.

SECTIO X.

An vniuersalis resurrectio nocturno, vel diurno tempore futura sit.

Supponimus, vniuersalē resurrectionem breuissimē esse absoluendam. Nā organizatio, & viuificatio corporum

in instanti fiet: collectio autem cinerum Angelica velocitate, atque adeo eximia temporis breuitate perficietur, vt supra notauimus de communi ratione resurrectionis disputantes. Ex quo colligitur non esse verisimile hoc negotium resurrectionis esse noctu inchoandum, & die perficiendum, neque è conuerso, ideoque inquirimus, vtrum nocturno, an diurno tempore futurum sit. Quæ res licet valde sit incerta (quia ex scripturis nihil satis colligi potest) nihilominus Doctores excogitarunt duos probabiles dicendi modos.

Primus est, resurrectionem futuram in tempesta nocte. Ita refert Hieronymus ex Diodoro in epistol. 152. ad Minerium & Alexandrum, qui id colligebat ex verbis Christi Matth. 25. & Luc. 17. *Media autem nocte clamor factus est, ecce sponsus venit. Nam hinc (inquit) constat medio noctis securis omnibus, consummationem Mundi esse venturam.* Et idem sentit Hieronym. Matthæ. 25. eadem verba exponens, Chrysostom. homil. 79. in Matth. circa eadem verba, sub dis-iunctione dicit, *Aut in parabola, quoniam dormiebant, dixit, commoratur, aut in nocte futuram resurrectionem ostendere voluit.* Atque idem sentit Augustinus lib. 83. quæst. in. 57. & Ambrosius libro. 8. in Lucam circa illa verba, capit. 17. *In illa nocte erunt duo in lecto vno, &c.* Lactantius lib. 7. cap. 19. dicens *in tempesta, & tenebrosa nocte resurrectionem futuram.* Idem Cassiodorus Psal. 108. circa illa verba, *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Et qui tenent, Christum surrexisse media nocte, idem affirmarent fortasse de cæteris hominibus: nam hoc argumento vtuntur aliqui ex prædictis autoribus. Afferunt etiam figuram egressionis filiorum Israel de Aegypto, quando media nocte Angelus descendit, Aegyptios percutiens, & Israelitas è seruitutis iugo liberans.

Alter dicendi modus est verisimilior, resurrectionem vniuersalem futuram hora matutina, quo tempore Christus surrexit. Hanc sententiam sequuntur communiter Theologi in. 4. dist. 43. D. Thom. Bonauent. Richard. Durand. Paludan. Capreol. & Antonin. 4. par. tit. 14. cap. 11. §. 4. Et eandem tradit Anselm. in Elucidario vbi dicit, *resurrecturos nos, qua hora Christus surrexit.* Et hoc est potissimum fundamentum huius sententiæ. Quia cum

Christus sit exemplar nostræ resurrectionis, verisimile est, eo tempore, quo ipse surrexit, nos suscitandos esse: ipse autem surrexit summo diluculo, vt supra ostendimus: ergo & nos simili tempore resurgemus. Vnde concludit Anselm. resurrectionem nostram futuram in die Paschatis. Quod prius dixerat Lactantius, & significauit Macarius homilia. 5. & 12. dicens, nostram resurrectionem futuram tempore Aprilis, quando omnia florere incipiunt. Accedit, tempus locis esse magis commodum, tum ad iudicium, quod statim post resurrectionem sequetur: tum etiam, vt omnes homines possint naturali modo, & sine miraculis se mutuò videre, atque vt opus resurrectionis illustrior fiat. Item quodammodo pertinet ad bonorum gloriam, vt tempore lucis resurgant. Nam licet interna eorum claritas eis ad beatitudinem sufficiat, sicut fulgor etiam aduenientis Christi satis esse posset, vt resurrectionis gloria ab omnibus conspiceretur, vt dixit Ambros. libro. 8. in Lucam, tamen etiam oportet, vt extrinseca temporis, & loci circumstantia sit eorum gloriæ proportionata, quæ tamen simul cedet in maiorem reprobatorum poenam. Erit enim illis tantò maior ignominia, & pudor, quanto eorum sit magis misera conditio, & corporum deformitas maior.

Denique, dum Scriptura noctis mentionem facit, cum loquitur de vltima resurrectione, non significat illam futuram in nocte: sed ita loquitur, vt ostendat eo tempore, quo erunt homines securiores, magisque obliti euentus talis diei, tunc Mundi consummationem futuram, vt notarunt Augustin. cit. loco, Theophyl. Anselmus Matthæi. 25. satisque significauit Paulus. 1. ad Thessalon. 5. dicens, *Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet: Cum enim dixerint, pax & securitas; tunc repentinus eis superueniet interitus.* Vbi etiam est considerandum, in his locis in quibus noctis mentio fit, non esse sermonem de hora resurrectionis, sed magis de hora mortis. Vnde fieri poterit vt in vltima iudicii die signa aliqua terribilia in tempesta nocte incipiant: quibus fiet, vt si qui homines residui fuerint, vel subito vel paulatim moriantur: & tunc fortasse ad literam verificabitur quod Christus dixit, *Erunt duo in lecto vno, & vnus assumetur, id est, est saluabitur, & alter relinquetur, id est, condem-*

Ansel.

Lactant.

Macar.

Ambros.

Diodor.
Matthæ. 25.
Luc. 17.Hierom.
Chrysost.August.
Ambros.
Lactant.

Cassiodor.

Exo. 12.

Vniuersalis
mortuorum re-
surrectio ma-
tutino tem-
pore futura.
D. Thom.
Bonauent.
Richard.
Durand.
Palud.
Capreol.
Antonin.

Aug.

Anselm.

Theophyl.

Matth. 25.

1. Thess.

condemnabitur. Nihilominus tamē resurrex-
 ti, differri poterit vsque ad ortum diei,
 nam rel quum temporis nocturni, vel ad
 torquendos peccatores, vel ad purgandas
 iustorum animas esse poterit opportunum.
 Sed de hac re illa Christi sentētia præ ocu-
 lis habenda est, *Vos estote parati, quia qua-*
hora non putatis, filius hominis veniet. Matt.
 24. Lucæ. 12. De qua in vltima huius ope-
 ris parte iterum redibit sermo. Hæc igitur
 de resurrectione sint satis.

Matth. 24.
 Luc. 12.

QVÆSTIO. LVII.

De ascensione Christi in
 sex articulos diuisa.

Einde considerandum est
 de ascensione Christi. Et
 circa hoc quærentur sex.
 Primò vtrum fuerit con-
 ueniens Christum ascendere. 2. secun-
 dum quam naturam conueniat sibi as-
 cendere. 3. Vtrum propria virtute as-
 cenderit. 4. Vtrum ascenderit super
 omnes cœlos corporeos. 5. Vtrum as-
 cenderit super omnes spirituales crea-
 turas. Sexto, de effectu ascensionis.

ARTICVLVS PRIMVS.

*Vtrum fuerit conueniens Christum as-
 cendere.*

Primum sic proceditur. C
 Videtur quod non fuerit
 conueniens Christū ascen-
 dere. Dicit enim Philo-
 soph. in. 2. de Coelo, quod illa quæ opti-
 mo modo se habent, possidēt suum bo-
 num sine motu: Sed Christus optimē
 se habuit, quia & secundū diuinam
 naturam est summum bonum; & se-
 cundum humanam naturam est sum-
 mē glorificatus: ergo suum bonum ha-
 bet sine motu: sed ascensio est quidam
 motus: ergo non fuit conueniens quod
 Christus ascēderet. 2. Præterea, Omne
 quod mouetur, mouetur propter ali-
 quid melius: sed Christo non fuit me-

lius esse in coelo quā in terra, nihil
 enim accreuit sibi per hoc quod fuit
 in coelo, neque quantum ad animam,
 neque quantum ad corpus: ergo vide-
 tur quod nō debuerit Christus in coe-
 lum ascendere. 3. Præterea Filius Dei
 humanam naturam assumpsit ad nos-
 trā salutem: sed magis fuisset salutare
 hominibus, quod semper conuersaretur
 nobiscum in terris: vnde ipse dixit
 discipulis suis Lucæ. 17. Venient dies
 quando desiderabitis videre vnū diem
 Filij hominis, & nō videbitis. Videtur
 ergo quod non fuerit cōueniens Chri-
 stum ascendere in coelum. 4. Præterea,
 sicut Gregor. dicit. 14. Moral. corpus
 Christi in nullo mutatum fuit post re-
 surrectionem: sed non immediatē post
 resurrectionem ascendit in coelum:
 quia ipse dicit post resurrectionem,
 Ioann. 20. Nondum ascendi ad Patrem
 meum: ergo videtur quod nec post
 quadraginta dies ascendere debuerit.

Sed contra est quod Dominus dicit
 Ioann. 20. Ascendo ad Patrem meum,
 & patrem vestrum.

Respondeo dicendum quod locus
 debet esse proportionatus locato: Chri-
 stus autem post resurrectionem vitam
 C immortalem, & incorruptibilem in-
 choauit: locus autē in quo nos habita-
 mus, est locus generationis & corrup-
 tionis: sed locus coelestis est locus in-
 corruptionis: & ideo non fuit conue-
 niens quod Christus post resurreccio-
 nem remaneret in terris: sed conue-
 niens fuit quod ascenderit in coelum.

Ad primum ergo dicendum quod
 illud optimē se habens quod sine motu
 possidet suum bonum, est ipse Deus:
 quia est omnino immutabilis secundū
 illud Matth. 3. Ego Dominus, & non
 mutor. Quælibet autem creatura est
 mutabilis aliquo modo, vt patet per
 Augustinū. 8. sup. Genes. ad lit. & quia

natura assumpta à filio Dei, remansit A creatura, vt patet ex ijs quæ suprà dicta sunt, non est inconueniens quòd aliquis ei motus attribuatur.

Ad secundū dicēdum quod per hoc quod Christus ascendit in coelū, nihil ei accreuit, quantum ad ea quæ sunt de essentia gloriæ siue secundū corpus, siue secundū animam: tamen accreuit ei aliquod quātum ad loci decentiā, quod est ad bene esse glorię. Non quòd corpus eius aliquid aut perfectionis, aut conseruationis acquireret ex corpore coelesti, sed solūmodo propter quandam decentiā: hoc autem aliquo modo B pertinebat ad eius gloriam. Et de hac decentia gaudium quoddā habuit: non quidem quod tunc de nouo de hoc gaudere inciperet, quando in coelū ascendit, sed quia nouo modo de hoc gauisus est, sicut de re impleta. Vnde super illud Psalm. 15. Delectationes in dextera tua vsque in finem, dicit glossa, Delectatio & lætitia erit mihi in confessu tuo humanis obtutibus subtracto.

Gloss. ord.

Ad tertiū dicendum quòd, licet præsentia corporalis Christi fuerit subtrahita fidelibus per ascensionē, præsentia tamē diuinitatis ipsius semper adest fidelibus, secundū quòd ipse dicit Matt. ult. Ecce ego vobiscum sum omnibus C diebus vsq; ad consummationē seculi. Qui enim ascendet in coelos non deserit adoptatos, vt Leo Papa dicit. Sed ipsa Christi ascensio in coelū, qua corporalē suam præsentia nobis subtraxit, magis fuit utilis nobis quam præsentia corporalis fuisset. Primò quidē propter fidei augmentū, quę est de nō visis. Vnde ipse Dominus dicit discipulis suis Ioan. 16. Quod Spiritus sanctus adueniens, arguet mundū de iustitia, scilicet eorū qui credunt, vt Aug. dicit super Ioan. Ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est vituperatio. Vnde

subdit, quia ad Patrem vado, & iā non videbitis me: beati enim qui nō vidēt, & credunt. Erit igitur vestra iustitia, de qua mundus arguetur: quoniam in me quem non videbitis credetis.

Secundò ad spei subleuationem. Vnde ipse dicit Ioan. 14. Si abiero, & præparauero vobis locū, iterum veniam, & accipiā vos ad me ipsum, vt ibi ego sum, & vos sitis. Per hoc enim quod Christus humanam naturam assumptam, in coelo collocauit, dedit nobis spem illuc perueniendi; quia vbi fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ, vt dicitur Matthæi vigesimo quarto. Vnde Michææ. 2. dicitur, Ascendit pandens iter ante eos.

Tertio ad erigendum charitatis affectū in coelestia. Vnde dicit Apostolus ad Colossenses tertio, Quæ sursum sunt querite, vbi Christus est in dextera Dei sedens. Quæ sursum sunt, sapite, nō quæ super terram. Vt enim dicitur Matth. Sexto, vbi est Thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Et quia Spiritus sanctus est amor, nos in coelestia rapiēs, ideo Dominus dicit discipulis Ioan. 16. Expedit vobis vt ego vadam: si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos. Quod exponens Aug. super Ioan. dicit, Non potestis capere Christum, quandiu secundum carnem persistitis nosse Christum. Christo autē discedēte corporaliter, non solum Spiritus sanctus, sed & Pater, & Filius illis affuit spiritualiter. Ad quartū dicendū, quod licet Christo resurgenti in vitā immortalē, congrueret locus coelestis: tamen ascensionē distulit, vt veritas resurrectionis comprobaretur. Vnde dicitur Act. 1. quod post passionem suam præbuit seipsum viuū discipulis, in multis argumentis per dies quadraginta. Vbi dicit quædā glossa. quod quia per quadraginta horas mortuus fuerat, quadraginta

*Gloss. ordinis
via ibid.*

draginta

draginta diebus se viuere confirmat. A
Vel per quadraginta dies tēpus præsen-
tis sæculi, quo Christus in Ecclesia cō-
uerfatur, potest intelligi: quia homo
cōstat ex quatuor elementis, & erudi-
tur contra transgressionem decalogi.

COMMENTARIUS.

Dvpliciter potest intelligi ascensionē
Christi fuisse conuenientē, scilicet,
aut sibi, aut nobis: idē autē D. Tho-
mas absolutē hoc quærit, vt vtrique parti
satisfaciat, & in corpore articuli docet, fuis-
se conuenientē ex parte ipsius Christi. Nā
licet per ascensionē nullam essentialē glo-
riam, vel gaudiū consequutus sit, pertinuit
tamen ad maiorem quandam decentiā, &
proportionem, & accidentale gaudiū (vt in
sol. ad. 2. addit) vt corpori ad immortalē vi-
tam suscitato Cœlestis locus tribueretur. Et
idē dicebat Christus Ioan. 14. *Si diligeretis*

Ioann. 14.

me gauderetis vtique, quia vado ad Patrē. Per-
tinet enim ad amicitia, amici absentia pa-
tiēter ferre propter bonū eius, & commo-
dum illius proprio præferre. Significauit
ergo Christus, illum discessum sibi fore vti-
lem, quod non solum de discessu per mor-
tem, sed etiam per ascensionem, verum est.
In solutione ad. 3. dicit D. Thom. hanc
Christi ascensionē etiam nobis fuisse con-
uenientem. Nam licet propter nostrū com-
modum oportuerit, Christi ascensionē ali-
quot diebus differri, ad confirmādos homi-
nes in fide, vt in superioribus latē dictū est,
& hic tangit D. Thom. in sol. ad. 4. & latē,
ac eleganter Leo Papa ser. 1. de Ascens. ta-
men (vt idem subiicit ser. 2.) post veritatem
resurrectionis sufficienter confirmatā, opor-
tuit, Christū in cœlū prouehi, *vt mirabilior*
fieret gratia Dei, cum remotis à cōspectu homi-
num, quæ merito reuerentiam sui sentiebantur
indicere, fides non deficeret, spes non fluctuaret,
caritas non teperet. Fuit ergo ascensio Chri-
sti nobis utilis ad fidei, spei, & caritatis per-
fectionem. Quam veritatem declarat D.
Thomas aliquibus scripturæ testimonijs,
quæ breuiter explicare oportet.

Primò, quod ascensio Christi utilis fuerit
ad fidem nostrā, probat D. Thom. ex verbis
illis Ioan. 16. *Cum venerit ille* (scilicet para-
clerus) *arguet mundum de peccato, & de iusti-*
tia, & de iudicio: de peccato quidem, quia non
crediderunt in me: de iustitia vero, quia ad Pa-
trē vado & iam non videbitis me. Ex quibus

Ioann. 16.

posterioribus verbis, & ex ratione, quæ in
eis redditur, colligit D. Tho. quod intendit.
Vbi est sciendū, quod Christus ait, arguen-
dum ab Spiritu sancto mundū de iustitia,
nō eodem modo exponi à sanctis Patribus.
Chrysostomus enim hom. 37. (quæ Græci
sequuntur) interpretatur de iustitia, & in-
nocētia ipsiusmet Christi, quā Spiritus san-
ctus adueniens mundo ostendet. At verò
Aug. tract. 95. & Cyrill. lib. 10. c. 4. exponūt
de iustitia hominū, quam per fidē Christi
consequimur. Quæ expositio optimē qua-
drat rationi, quā Christus subiūgit, *quia vado*
ad Patrē, & iam non videbitis me. Nam iu-
stitia fidelīū fundatur in fide eius, quæ non
vident. Et hunc sensum sequutus est hic D.
Thom. inde colligens ascendisse Christū, vt
hæc fidelīum iustitia, & fides locum habere
posset. Nam vt Paul. dixit ad Heb. 11. *Fides*

Ascensio
Christi ad Pa-
trē & Christia-
norum iustitia.

Chrysost.

D. Thom.

Hebr. 11.
Leo Papa.

Cest argumentum nō apparentiū. Sic Leo Papa
ser. 2. de ascensione, *Magnarū hic vigor est mē-*
rium, & valde fidelīū lumen animarum, in eu-
nter credere, quæ corporeo nō videntur intui-
tu, & ibi figere desiderium, quò nequeas inferre
conspēctum. Hæc autē pietas, vnde in nostris cor-
dibus nascetur, aut quomodo quisquā iusti-
ficaretur per fidem, si in iis tantum salus nostra
consisteret quæ obtutibus subiacerent? Vnde &
illi viro, qui de resurrectione Christi videbatur
ambigere, nisi in ipsius carne vestigia passionis
& visu explorasset, & tactu. Quia vidisti me (in-
quit Dominus) *credidisti. Beati qui non viderūt*
& crediderunt. Secundo, ascensionē Christi
conferre ad nostræ spei augmentū opūnis
cōfirmat D. Thomas scripturæ testimonijs.
Primū est Ioan. 14. *Vado parare vobis locum,*
& si abiero, & preparauero vobis locum, iterū
veniā, & accipiam vos ad me ipsum. Verū est,
hunc locum satis commodē posse exponi
de Christi discessu per mortem. Nā per eā
verē, ac propriē preparauit nobis locum in
beatitudine, & post illam itē ad nos re-
diit, vt participes suæ iustitiæ, & gloriæ fa-
ceret, *Traditus enim est propter delicta nostra,*
& resurrexit propter iustificationem nostram,
& hunc sensum insinuat Aug. tractat. 68. &
Cyrill. lib. 9. ca. 31. Nihilominus tamē sen-
sus Diui Thomæ probabilis quoq; est. Nam
etiā per ascensionē præparauit nobis Chri-
stus locum regni cœlorū, non quidē merito,
& iure: sed facto ipso aperiendo, & osten-
dendo viā ad regnū. Per mortē enim ius ad
regnū cœleste nobis acquisiuit: per ascen-
sionē vero quasi possessionem sumpsit no-

Aug.
Cyrill.
D. Thom.

Matth. 14.

D. Thom.

Aug.

Beda.

Cyrill.

Ioannes. 3.

Aug.

Leo Papa.

Aug.

1. Ioan. 2.

Heb. 9.

Leo Papa.

Ascensio
Christi cari-
tatis, fidelium
incentiuum.

mine omnium nostrum, iuxta verba eiusdem Christi, ubi fuerit corpus, illuc congregabuntur, & aquila, quod testimonium Diuus Thomas adducit. Et hanc expositionem etiam probant Augustinus, & Beda in Ioannem, nec dissentit Cyrillus. Quibus testimonijs addere possumus verba eiusdem Christi Ioannis. 3. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo filius hominis, qui est in cælo.* Quæ verba specie quidem ipsa videntur potius contraria. Nam si nemo ascendit nisi ipse, quomodo nobis datur spes ascendendi? Ideo à multis exponuntur solum de ascensione secundum animam per visionem beatam. Ab alijs vero exponuntur tantum de præsentia, quam Christus habebat in cælo solum secundum diuinitatem. Et reuera alter istorum sensuum est necessarius, quia verbum, *Ascendit*, est præteriti temporis. Et propter hoc etiam nihil nobis obstat hic locus. Quia licet usque ad tempus, in quo Christus protulit illa verba, nemo ascenderat in cælum præter Christum, non propterea ablata est spes postea ascendendi. Adde vero vltimè cum Augustino sermon. 1. de ascensione, etiam si verba illa de corporali ascensione in cælum intelligantur, non minuere; sed augere potius spem nostram. *Nam propter unitatem, qua caput nostrum est, & nos corpus eius, cum ascendit in cælum, nos ab illo non separamur, qui de cælo descendit, non nobis inuidet cælum: sed quodammodo clamabat. Mea membra estote, si ascendere vultis in cælum.* Sic etiam dicit Leo Papa serm. 1. de ascension. *Christi ascensio nostra prouectio est, & quo præcessit gloria capitis, eo spes vocatur & corporis. Hodie enim non solum paradisi possessores firmati sumus: sed etiam cælorum in Christo superna penetrauiimus.*

Alio modo potest explicari hæc ratio ex virtute spei sumpta, quia, *ideo ascendit, ut nos de super protegeret, ut dixit August. sermon. 174. de tempore.* Et optimè cõfirmavit Ioannes. 1. Canon. cap. 2, dicens, *Filioli mei hæc scribo vobis, ut non peccetis: sed si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & Paul. ad Heb. 9. Nō in manu facta sancta Iesus introiuit exemplaria veterum: sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Et propter hanc fortasse causam dixit Leo Papa sermone. 2. quod Christus post ascensionem ineffabili modo factus est diuinitate præsentior,

A qui factus est humanitate longinquior.

Tertio ostendit D. Thomas, Christi ascensionem nobis esse vtilissimā ad perfectionem caritatis. Primo ex parte obiecti per se, quia Christus existens in cælo ad desideria, & cogitationes cœlestes corda hominum accendit, iuxta illud. *Ubi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum:* & ideò aiebat Paulus *consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Et Leo Papa supra. *Liberis cordis oculos ad illam altitudinē, in qua Christus est, erigamus. Sursum vocatos animos desideria terrena non deprimant.* Secundo, quasi per accidens remouendo impedimenta, quomodo interpretatur D. Thomas illa verba Christi. *Expedi vobis, ut ego vadam: si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos* iuxta expositionem Aug. tract. 94. dicentes, *Non potestis capere spiritum quandiu secundum carnem persistitis nosse Christum.* Atque eodem modo Greg. lib. 8. Moral. 13.

Matth. 6.
Coloj. 3.

Leo papa.

B exponit hæc verba, quanuis ea non referat ad perfectionem caritatis: sed ad perfectam intelligentiam rerum inuisibilium, cuius non erant capaces Apostoli, quandiu visibili corpori addicti erant. Sed idem est sensus, atque eadem ratio: tamen quia perfectissimus effectus Spiritus sancti est caritas, quæ maximè illi appropriatur, ideo optimè D. Thom. locum illum ad perfectionem caritatis accommodabit. Aduertendū vero est, posse etiam illa verba intelligi de passione Christi, id est, *si ego non abiero, per passionem, & mortem, non veniet Spiritus sanctus.* Et hoc sensu ratio illius sententiæ nō est, quia præsentia sensibilis Christi impedire posset spiritalem profectum, sed quia Christus passione sua abundantiam spiritus erat hominibus meriturus, quomodo Hieron. epist. 150. ad Hedibiam. q. 9. & Chrysost. & alij exponunt illud Ioan. 7. *Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus,* hanc glorificationem, Christi passionem, crucisque triumphum esse intelligentes. Cæterum licet hoc verum sit: tamen effectus ipse, & rerum euentus probauit, Christum non promississe Spiritum sanctum, nisi post ascensionem dandum, & hoc sensu dixisse, *si autem abiero, mittam eum ad vos*, ergo similiter, quando è contrario dixit, *si non abiero, Paracletus non veniet*, non solum de passione, sed de ascensione etiam intelligendum est, Ephej. 4.

sicut

sicut Augustinus intelligit. Et similiter A in alijs verbis capite. 7. *Nondum erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus*, proprius glorificatio intelligitur de ascensione, quam de passione, ut ibidem exponit Augustin. tract. 32. iuxta illud Pauli, *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus*. Quod potissimum de Spiritu sancto intelligitur, ut idem Augustin. exposuit. 15. de Trinitat. cap. 19.

Aug.

ARTICVLVS II.

Vtrum conueniat Christo ascendere in cœlum secundum diuinam naturam.

311.
3. d. 22. q.
3. ar. 1. ad. 2.
Et opus. 3.
cap. 247.

D secundum sic proceditur. Videtur, quod ascendere in cœlum conueniat Christo secundum Diuinam naturam. Dicitur enim in Psalm. 46. *Ascendit Deus in iubilatione*, & Deuteronomij. 33. *Ascensor cœli auxiliator tuus*. Sed ista dicuntur de Deo etiam ante Christi incarnationem. Ergo Christo conuenit ascendere in cœlum, secundum quod Deus.

¶ 2. Præterea, eiusdem est ascendere in cœlum, cuius est descendere de cœlo: secundum illud Ioan. 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit*. & Eph. 4. *Qui descendit, ipse est & qui ascendit*. Sed Christus descendit de cœlo, non secundum quod homo, sed secundum quod Deus: non enim humana eius natura ante in cœlo fuerat, sed Diuina: ergo videtur, quod Christus ascenderit in cœlum, secundum quod Deus. ¶ 3. Præterea, Christus sua ascensione ascendit ad Patrem: Sed ad Patris æqualitatem non peruenit, secundum quod homo, sic enim dicit, *Pater maior me est*, ut habetur Ioann. 14. ergo videtur, quod Christus ascendit secundum quod Deus. ¶ Sed contra est, quod Ephes. 4. super illud, *Quod autem ascendit, quid est nisi quia & descendit*? dicit glos. Con-

Ex glos. in
psalm. 46.

stat quod secundum humanitatem Christus descendit & ascendit.

Respondeo dicendum, quod ly secundum, duo potest notare, scilicet conditionem ascendentis, & causam ascensionis. Et siquidem designet conditionem ascendentis, tunc ascendere non potest conuenire Christo secundum conditionem Diuinæ naturæ, tum quia nihil est Diuinitate altius, quo possit ascendere: tum etiam quia ascensio est motus localis, qui Diuinæ naturæ non competit, quæ est immobilis, & inlocalis. Sed per hunc modum, ascensio competit Christo secundum humanam naturam, quæ continetur loco, & mortui subijci potest. Vnde sub hoc sensu poterimus dicere, quod Christus ascendit in cœlum secundum quod homo, non secundum quod Deus. Si verò ly secundum, designet causam ascensionis, cum Christus ex virtute Diuinitatis in cœlum ascenderit, non autem ex virtute humanæ naturæ; dicendum est, quod Christus ascendit in cœlum, non secundum quod homo, sed secundum quod Deus. Vnde Augustin. dicit in serm. de Ascensione, *De nostro fuit, quod filius Dei pependit in cruce, sed de suo, quod ascendit*.

C

¶ Ad primum ergo dicendum, quod auctoritates illæ propheticè dicuntur de Deo, secundum quod erat incarnandus. Potest tamen dici quod ascendere, etsi non proprie conueniat Diuinæ naturæ, potest tamen ei metaphorice conuenire, prout scilicet dicitur in cor hominis ascendere: quando cor hominis se subijcit, & humiliat Deo. Et eodē modo metaphorice dicitur ascendere, respectu cuiuslibet creaturæ, ex eo quod eā subijcit sibi. ¶ Ad secundum dicendum, quod ipse idem est qui ascendit & qui descendit (dicit enim

In ser. 3. q.
est. 176. in
ordine 2
med. to. 10.

Lib. 4. c. 7.
circa prin-
cipiū. 10. p.

Aug.

Augustin. in libro de Symbolo. Quis est, qui descendit? Deus homo. Quis est, qui ascendit? idem ipse Deus homo.) Descensus tamen duplex attribuitur Christo: vnus quidem, quo dicitur descendisse de coelo, qui quidem attribuitur Deo homini, secundum quod Deus. Non enim est iste descensus intelligendus secundum motum localem, sed secundum exinanitionem, qua, cum in forma Dei esset, serui formam suscepit. Sicut enim dicitur exinanitus non ex eo, quod suā plenitudinem amiserit, sed ex eo, quod nostrā paruitatem suscepit: ita dicitur descendisse de coelo, non quod coelū deseruerit, sed quia naturam terrenam assumpsit in vnitatem personæ. Alius autem est descensus, quo descendit in inferiores partes terræ: vt dicitur Ephes. 4. Qui quidem est descensus localis, vnde competit Christo secundum conditionem humanæ naturæ. Ad tertium dicendum, quod Christus dicitur ad Patrem ascendere, in quantum ascendit ad confectum patris dexteræ: quod quidem conuenit Christo aliquo modo secundum diuinam naturam, aliquo modo autem secundum humanam, secundum quod infra dicitur.

COMMENTARIUS.

Distinguit D. Thom. in corp. articuli illam dictionem positam in titulo, *secundum diuinam naturam*. Potest enim, inquit, indicare vel conditionem ascendentis, vel causam ascensionis, id est, vel naturam, in qua recipitur motus ascensionis, vel quæ est principium talis motus. Priori sensu dicit, non ascendere Christum vt Deum, sed vt hominem: quod est manifestum, ac per se notum. Quia natura diuina est incapax talis motus, cum sit vbique, & immutabilis: natura autem humana capax est, licet sit vnita Verbo: non est tamen vbique, vt latius dictum est superiori tomo disput. 32, sect. 4. & quia

A hic est proprius sensus illius particulæ, *secundum quod*, ideo, licet per communicationem idiomatum absolute vera sit hæc propositio, *Deus ascendit*: hæc autem simpliciter est falsa, in quantum *Deus ascendit*, iuxta quæ fusiùs tradita sunt superiori tomo disputat. 35. Secundo addit D. Thomas, si dictio, *secundum quod*, tantum significet principium efficiens ascensionis, sic Christum ascendisse vt Deum. Quia ex diuino supposito habuit corpus illud virtutem ascendendi. Dices, corpus gloriosum ex virtute intrinseca, & creata potest sursum moueri: ergo etiam Christi corpus virtute intrinseca, & creata ascendere potuit: ergo neque denotando causam, & principium motus, ascendit vt Deus. Respondetur, argumentum procedere de virtute proxima effectiua motus, D. Thomam autem loqui de virtute principali. Vnde hoc differt inter Christum, & alios homines etiam beatos, quod illis virtus illa agilitatis omnino ab extrinseco conferatur, & ex parte principalis motoris, qui est Deus, semper mouentur ab extrinseco: at vero Christi corpori illa virtus est aliquo modo ab intrinseco, & debita ratione suppositi, à quo virtute propria poterat sursum ferri.

B In solut. ad primum, & secundum declarat D. Thomas, doctrinam articuli intelligendam esse de ascensione propriè dicta, vt significat motum localem, quoniam per metaphoram tam ascensus, quàm descensus tribuuntur Deo, vt Deus est. Ascendere enim dicitur in aliquem, quando ei dominatur, vel speciali modo eum sibi subiicit, & sic dicitur *ascendere in cor*. Descendere autem dicitur, vel quando in hoc mundo inferiori speciales effectus gratiæ operatur, vel nouo modo apparet, quomodo dicitur Spiritus sanctus *descendisse*. Nam quia Deus speciali modo dicitur in cælo habitare, ideo quando nouo modo apparet in terra, dicitur per metaphoram *descendere*. Et ita longe aliter dicitur Deus descendisse, quando factus est homo iohannis. 3. & quando descendit ad inferos. Nam illud dicitur secundum prædictam metaphoram, & maxime quia assumpsit terrenam, & inferiorem quandam naturam: hoc vero dicitur secundum proprietatem motus localis in assumpta natura, & ita priori modo dicitur descendisse Deus, vt

Deus

Obiectio.

Responsio.

Ascensiones, & descensiones attributæ Deo in scriptura quomodo.

Deus. Quia Deus est, qui factus est homo A posteriori autem modo dicitur descendisse Deus, non ut Deus, sed ratione naturæ assumptæ.

ARTICVLVS III.

Utrum Christus ascenderit propria virtute.

312.

Opus. 3. cap.

247. Et

Opus. 60 cap.

23. c. 2.

D tertiū sic proceditur. Videtur, quod Christus non ascēderit propria virtute. Dicitur enim Marc.

ultim. quod Dominus Iesus postquam loquutus est discipulis, assumptus est in coelum. Et Act. 1. dicitur, videntibus illis eleuatus est & nubes suscepit eum ab oculis eorum: Sed illud quod assumitur & eleuatur, ab alio videtur moueri. Ergo Christus non propria virtute, sed aliena ferebatur in coelum. ¶ 2. Præterea, corpus Christi fuit terrenum sicut & corpora nostra. Corpori autem terreno, contra naturam est ferri sursum. Nullus autem motus est ex propria virtute eius, quod contra naturam mouetur. Ergo Christus non ascendit propria virtute in coelum. ¶ 3. Præterea, Propria virtus Christi est virtus Diuina. Sed motus ille non videtur fuisse ex virtute Diuina: quia cum virtus Diuina sit infinita, motus ille fuisset instanti, & sic non potuisset videntibus discipulis eleuari in coelum: ut dicitur Actorum. 1. Ergo videtur, quod Christus non ascenderit propria virtute.

¶ Sed contra est, quod dicitur Isai. 63. Iste formosus in stola sua gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Et Gregorius dicit in Homil. Ascensionis, Notandum est, quod Helias in curru legitur ascendisse: ut videlicet

apertè demonstraretur, quia homopurus adiutorio indigebat alieno. Redemptor autem noster non curru, non Angelis subleuatus legitur: quia qui fecerat omnia, super omnia, sua virtute ferebatur.

Respondeo dicendum, quod in Christo est duplex natura, Diuina, scilicet & humana, vnde secundum vtranque naturam potest accipi propria virtus eius. Sed secundum humanam naturam potest accipi duplex virtus Christi. Vna quidem naturalis, quæ procedit ex principiis naturæ, & tali virtute manifestum est, quod Christus in coelum non ascendit. Alia autem virtus in humana natura Christi est virtus gloriæ, secundum quam Christus in coelum ascendit. Cuius quidem virtutis rationem quidam accipiunt ex natura quintæ essentiæ, quæ est lux, ut dicunt, quam ponunt esse de compositione humani corporis, & per eam elementa contraria conciliari in vnum: Ita quod in statu huius mortalitatis natura elementaris in corporibus humanis dominatur: & ideo secundum naturam elementi prædominantis corpus humanum naturali virtute deorsum fertur. In statu autem gloriæ prædominabitur natura coelestis: per cuius inclinationem & virtutem corpus Christi, & alia Sanctorum corpora feruntur in coelum. Sed de hac opinione, & in Prima parte habitum est, & infra magis agetur in tractatu de Resurrectione communi. ¶ Hac autem opinione prætermissa, alij assignant rationem prædictæ virtutis ex parte animæ gloriificatæ, ex cuius redundantia glorificabitur corpus, ut Augustinus dicit ad Diosc. Erit enim tanta obedientia corporis gloriosi ad animam beatam (ut sicut Augustinus dicit. 22. de

Homil. 20.
in Eu. 11. c. 1.
et med.

P. p. quæst.
76. artic. 7.

de

Ep 56. ante
mg. 10. 2. lib.
22. c. vlt. nō
remote a pri.
tom. 5.

de Ciuitate Dei.) Vbi volet spiritus, ibi protinus erit corpus, nec volet aliquid spiritus, quod nec spiritum possit decere, nec corpus. Decet autē corpus gloriosum & immortale esse in loco coelesti, sicut dictū est. Et ideo ex virtute animæ volentis, corpus Christi ascendit in coelum. Sicut autem corpus efficitur gloriosum participatione animæ, ita vt Aug. dicit super Ioan. participatione Dei fit anima beata. Vnde prima origo ascensionis in coelum est virtus diuina. Sic igitur Christus ascendit in coelum propria virtute, primo quidem virtute diuina, secundo virtute animæ gloriificatæ mouentis corpus, prout vult.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut Christus dicitur propria virtute surrexisse, & tamen est suscitatus a Patre, eo quod eadem est virtus Patris, & Filij: ita etiā Christus ex propria virtute ascendit in coelum, & tamen a Patre est eleuatus & assumptus. ¶ Ad secundum dicendum, quod ratio illa probat quod Christus non ascendit in coelum propria virtute, quæ est naturæ humanæ naturalis: ascendit tamen in coelum propria virtute, quæ est virtus diuina, & propria virtute, quæ est animæ beatæ. Et licet ascendere sursum, sit contra naturam humani corporis secundum statum præsentem, in quo corpus non est omnino subiectum spiritui: tamen non erit contra naturam neque violētum corpori glorioso, cuius tora natura est omnino subiecta spiritui. ¶ Ad tertium dicendum, quod etsi virtus diuina sit infinita, & infinite operetur, quantum est ex parte operantis, tamen effectus virtutis eius recipitur in rebus secundum earum capacitatem, & secundum Dei dispositionem. Corpus autem non est capax, vt in instanti localiter moueatur: quia

A oportet, quod commetiatur se spatio, secundum cuius diuisionem diuiditur tempus: vt dicitur. 6. Phisicorum. Et ideo non oportet, quod corpus motum a Deo, moueatur in instanti: sed moueatur ea velocitate, qua Deus disponit.

Lib. 6. te. 37.
38. c. 32.
tom. 2.

B **H**ic articulus ex dictis in præcedenti perspicuus est, & videri possunt superius dicta de dote agilitatis. In solutione ad. 3. attingit D. Thomas quæstionem, an corpus gloriosum possit moueri localiter in instanti, & significat, non posse. Quod intelligendum est de proprio motu, qui fit per transeundo totum spatium, & cum commensuratione ad illud, vt etiam in loco citato tactum est.

ARTICVLVS IIII.

Virum Christum ascenderit super omnes cælos.

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod Christus non ascenderit super omnes coelos. Dicitur enim in Psalmo. 10. Dominus in templo sancto suo, Dominus in coelo sedes eius. Quod autem est in coelo, non est supra coelum, ergo Christus non ascendit super omnes coelos. ¶ 2. Præterea, Super omnes coelos non est aliquis locus, vt probatur in primo de Coelo. Sed omne corpus oportet esse in loco. Ergo corpus Christi non ascendit super omnes coelos. ¶ 3. Præterea, duo corpora non possunt esse in eodem loco. Cum igitur non sit transitus de extremo in extremum, nisi per medium, videtur, quod Christus non potuisset ascendere super omnes coelos, nisi coelum diuideretur, quod est impossibile.

313.
3. dis. 21. q.
3. ar. 3. q. 1.
c. 4. contra
cap. 87. Et
opu. 6. c. 9

Lib. 1. text.
69. to. 2.

¶ 4. Præterea, Actor. 1. dicitur, quod nubes suscepit eum ab oculis eorum. Sed nubes non possunt eleuari supra coelum,

ergo

ergo Christus non ascendit super omnes coelos. ¶ 5. Præterea, Ibi credimus Christum in perpetuum permanfurū, quò ascendit. Sed quod contra naturam est, non potest esse sempiternum: quia id quod est secundum naturā, est vt in pluribus, & vt frequentius. Cum ergo contra naturā sit corpori terreno, esse supra cœlū, videtur, quòd corpus Christi supra cœlum non ascenderit. ¶ Sed contra est, quod dicitur Ephe.

3. Ascendit super omnes cœlos, vt adimpleret omnia. Respondeo dicendum, quòd quāto aliqua corpora perfectius participant bonitatem diuinam, tanto sunt superiora corporali ordine, qui est ordo localis. Vnde videbimus quod corpora, quæ sunt magis formalia, sunt, naturaliter superiora (vt patet per Philosophū in quarto Phis. & in secundo de Cœlo) per formam enim vnumquodq; corpus participat diuinum esse, vt patet in. 1. Phis. Plus autem participat de Diuina bonitate corpus per gloriam, quam quodcunque corpus naturale per formam suæ naturæ. Et inter cætera corpora gloriosa manifestū est, quòd corpus Christi maiori refulget gloria: vnde cōuenientissimū est sibi, quòd sit supra omnia corpora constitutū in alto. Et ideo super illud Ephe. 4. Ascendens in altum, dicit gloss. Loco, & dignitate.

Ad primum ergo dicendū, quòd sedes Dei dicitur esse in cœlo, nō sicut in continente, sed magis sicut in cōtento. Vnde non oportet, aliquā partē cœli eo superiorem esse: sed ipsum esse super omnes cœlos, sicut & in Psal. 8. dicitur, Eleuata est magnificētia tua super cœlos, Deus. ¶ Ad secundū dicendum, quòd locus habet rationem continentis. Vnde primum continens habet rationem primi locantis, quod est primum cœlum. In tātam igitur cor-

A pora indigent esse in loco per se, in quantum indigent contineri à corpore coelesti. Corpora autem gloriosa, & maximè corpus Christi, non indiget tali continentia. Quia nihil recipit à corporibus coelestibus, sed à Deo mediāte anima. Vnde nihil prohibet, corpus Christi esse extra totam continentiam coelestium corporum, & non esse in loco continente. Nec tamē oportet, quòd extra cœlum sit vacuum. Quia non est ibi locus: nec est ibi aliqua potentia susceptiua alicuius corporis: sed potentia illuc perueniendi est in Christo. Quod autem Aristoteles probat. 1. de cœlo, quòd extra cœlum non est corpus, intelligendum est de corporibus in solis naturalibus constitutis: vt per probationes apparet.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quauis de natura corporis non sit, quòd possit esse in eodem loco cum alio corpore: tamen potest hoc Deus facere per miraculum: quod in eodem loco possit esse simul cum alio corpore: sicut & fecit, vt corpus Christi de clauso vtero beatæ Virginis exiret, & quod intrauit ianuis clausis ad discipulos: sicut dicit beatus Gregor. Corpus ergo Christi simul potest esse cū alio corpore in eodem loco, non ex proprietate corporis: sed per virtutem Diuinam assistentē, & hoc operātem.

¶ Ad quartum dicendum, quòd nubes illa non præbuit adminiculum Christo ascendenti per modū vehiculi: sed apparuit in signum Diuinitatis, secundum quod gloria Dei Israel apparebat super tabernaculū in nube. ¶ Ad quintum dicendum, quòd corpus gloriosum, non habet ex principijs suæ naturæ, quòd possit in cœlo, aut supra cœlum esse: sed habet hoc ex anima beata, ex qua recipit gloriam. Et sicut motus gloriosi corporis sursum nō est violent-

Li. 1. co. 69.
tom. 2.

Hier. 26. in
Enang. non
procul à
prin.

Lib. 1. text.
81. tom. 2.

Gloss. in
linear. ibi.

violentus: ita nec quies est violenta: unde nihil prohibet, eam esse sempiternam.

COMMENTARIUS.

Responso D. Thomæ est, Christum ascendisse super omnia cœlestia corpora, ita ut totum Christi corpus sit extra superficiem ultimam, seu conuexam cœli empyrei, neque vlllo corpore contineatur, seu circundetur. Ita enim ipse D. Thom. in solut. ad. 2. exposuit quæ in corpore docuerat (ut recte Caietanus notauit) de qua re postea differendum est.

ARTICVLVS V.

Utrum corpus Christi ascenderit super omnem creaturam spiritualement.

Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod corpus Christi non ascenderit super omnem creaturam spiritualement. Eorum enim quæ non dicuntur secundum vnā rationem, non potest conuenienter fieri comparatio. Sed locus non eadem ratione attribuitur corporibus, & spiritualibus creaturis, ut patet ex his, quæ dicta sunt in prima parte. Ergo videtur, quod non possit dici, corpus Christi ascendisse super omnem creaturam spiritualement. ¶ 2. Præterea, Aug. dicit in lib. de Vera reli. quod omni corpori spiritus præfertur. Sed nobiliori rei sublimior debetur locus. Ergo videtur, quod Christus non ascenderit super omnem spiritualement creaturam. ¶ 3. Præterea, In omni loco est aliquod corpus, cum nihil sit vacuum in natura. Si ergo nullum corpus obtinet altiore locum, quā spiritus in ordine naturalium corporū, nullus locus erit super omnem spiritualement creaturam. Non ergo corpus Christi potuit ascendere super omnem spiritualement creaturam. ¶ Sed contra

est, quod dicitur Ephesio. 1. Constituit illum supra omnem principatum, & potestatem, & supra omne nomen quod nominatur siue in hoc sæculo, siue in futuro.

Respondeo dicendum, quod tanto alicui rei debetur altior locus, quanto est nobilior: siue debeatur ei locus per modum cōtactus corporalis, sicut corporibus: siue per modum cōtactus spiritualis, sicut spiritualibus substantijs. Exinde enim spiritualibus substantijs debetur secundum quandā congruentiam locus cœlestis, qui est supremus locorum, quia illæ substantiæ sunt supremæ in ordine substantiarum. Corpus autem Christi, licet considerando conditiones naturæ corporeæ, sit infra spirituales substantias, considerando tamen dignitatem vnionis, quæ est personaliter Deo coniunctum, excelsit dignitatem omnium spiritualium substantiarum. Et ideo secundum prædictæ congruentiæ rationem debetur sibi locus altior ultra omnem creaturam etiam spiritualement. Vnde & Greg. dicit in homil. Ascensionis, quod qui fecerat omnia, super omnia sua virtute ferebatur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod licet alia ratione attribuat locus corporali & spirituali substantiæ: tamen hoc est in vtraque ratione commune, quod digniori rei attribuitur superior locus.

¶ Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de corpore Christi secundum conditionem naturæ corporeæ, non autem secundum rationem vnionis. ¶ Ad tertium dicendum, quod comparatio ista potest attendi vel secundum rationem locorum: & sic nullus locus est tam altus, qui excedat dignitatem spiritualis substantiæ, secundum quod procedit obiectio. Vel secundum

313.
In q. 58.
art. 3. cor.
Et. p. al. 8.
fin. Et Eph.
1. lect. 7. fi.
Et. 4. lect.
3. fi.

cap. 5. ali.
quantulum
a. pri. tom. 1.

Homil. 23.
in Euang. in
med.

varijs
modis

cundum

cundum dignitatem eorū, quibus attribuitur locus: & sic corpori Christi debetur, vt sit supra spirituales creaturas.

COMMENTARIUS.

Difficile explicatu est, quid in hoc articulo D. Thom. docere voluerit. Nam si sit sermo de Ascensione super angelos, dignitate & maiestate, res hæc non pertinebat ad disputationem præsentem de locali & corporali Ascensione Christi. Neque enim Christus per hanc Ascensionem, illam dignitatem assequutus est: sed per vnionem hypostaticam, & beatitudinem. Si autem sermo sit de Ascensione super angelos in situ locali, sic est difficilis comparatio, quia nullus est locus superior proprio loco sanctorum angelorum: ergo non potuit Christus ascendere super angelos. Quia hæc cōparatio solum potest fieri ratione locorum, vt rectè Caietanus notauit. Antecedens patet. Quia Angeli sunt in cœlo empyreo, qui est supremus locus, & in superficie extrema illius cœli non est vna pars altior alia, cum sit perfectè sphericum. Respondet Caietanus, licet superficies conuexa illius cœli sit spherica, & hac ratione nulla pars sit altior altera respectu centri: posse tamen in ea superficie considerari quandam partem, v.g. orientalem, diuinitus destinata, vt sit veluti solum principis, & ille censetur locus supremus totius cœli, & alia, quo sunt illi magis, minusve propinqua, eò inferiora, vel superiora censentur. Vndè pro varietate meritum vnusquisque habebit proportionatum locum, Christo propinquiorem, vel distantiorum. Et hoc modo facilè intelligitur non solum Christum, sed etiam B. Virginem superare omnes angelos in situ. Quia ipsi etiam consequentur huiusmodi locum non iuxta dignitatem naturæ, sed iuxta proportionem meritum. Quæ responsio est quidem ingeniosa, supponit tamen multa, quæ satis nobis incerta sunt. Primum, supremam illam partem cœli, quæ futura est beatorum locus, esse rotundam, & nullam ibi esse planitiem, vel locorum inæqualitatem, secundum maiorem, vel minorem distantiam à centro terræ. Deinde supponit, singulos beatos habituros loca fixa, & quasi immobilia singulorum meritum proportionata. Præterea hinc oriri po-

Caietan.

Ordo situ-
lis locorum,
ac sedium
pro cœli-
bus num
necessarius.

A test difficultas, quomodo omnes homines habentes æqualia merita possint semper accipere loca æquè digna. Tum quia loca æquè distantia sunt finita, & ita fieri potest, vt non omnes æquè beati in locis æquè distantibus collocari possint. Tum etiam, quia ad dignitatem loci non solum pertinet distantia: sed etiam situs, & ordo. Vndè vix possunt esse duo loca æquè distantia, & dignitate omnino æqualia. Ad hæc, si corpora hominum ita sunt situ ordinanda in conuexo cœli, multa nō poterunt per lineam rectā respicere in corpus Christi, præsertim si longè distent ab eo. Denique in substantijs angelicis nō facilè accommodatur huiusmodi situalis ordo. Quia sicut corpus Christi, & cætera beata corpora sunt, vel erunt extra conuexum cœli, & ad summū illud contingent plantis pedum: ita substantia angelorum secundum suam realem præsentiam esse poterunt extra ambitum cœli (nulla enim est ratio, ob quā necessarium sit substantias spirituales cōtineri intra cœlum, cum corpora humana non contineantur) ergo, si iuxta proportionem meritum loca angelorum, & hominum coordinanda sunt, oportebit unicuique angelorum locum adæquatum suæ substantiæ cōcedere, qui fortasse amplissimus est. Vndè, cū sit innumera multitudo angelorum, & singuli iuxta varietatē meritum inter homines collocandi sint, necessariò fiet, vt & homines multi longissimè distent in situ locali à corpore Christi, & inter ipsos homines interponantur magna spatia vacua corporibus interdum maiora, interdum minora pro angelorum varietate, ex quo non potest debitus ordo, & optima dispositio illorum situum, ac locorum resultare. Quare non videtur necessarium, substantias spirituales ad hunc situalē ordinem redigere. Præterea, si vnus est supremus locus cœli à Deo designatus, infra quem omnes angelicæ substantiæ collocantur, antequam Christus homo illuc ascenderet, atque illum locum occuparet, quomodo coordinabantur loca angelorum beatorum in cœlo? Sciebant ne iam, quis nam esset ille locus, qui futurus erat thronus corporis Christi, & circa illum proprijs sedibus, ac locis constituebantur, in quibus perpetuo mansuri essent? Atque eodem modo percontari possumus, an prius quam homines cœlos ascenderent, angeli haberent lo-

B

C

ca sua propinqua, & contigua: postea vero A
ascendentibus hominibus, qui quosdam
angelos meritis superent, alijs verò infe-
riores sint, secernantur loca angelorum ho-
minibus interponendis, an verò a principio
habuerint proprias sedes loco dissociatas,
vacuis manentibus intermedijs locis donec
ab hominibus impleantur? Hæc omnia
ostendunt, quod Iſaias, & Paulus dixerunt
Oculus non vidit Deus absque te, quæ præpa-
raſti diligentibus te, non solum de spiritali-
bus bonis: sed etiam de corporei loci pulcri-
tudine, magnitudine, ac situ vera esse.

Quia propter arbitror, nihil in hac re esse
temere asserendum, nec negandam com-
munem conceptionem omnium, quod ille
locus rotundus sit etiam quoad superficiem
extinam cœli empyrei. Nam licet hoc ex
motu colligere non possit, cum illud cœlum
immobile sit: tamen videtur consensu
naturæ cœlestis corporis, nec est cur ali-
quid nouum sine magno fundamento singa-
mus. Deinde non existimo sedes, vel loca
beatorum ita esse fixa, & immobilia ut neq;
ip̃i ab eis moueri, neque ipsa ab alijs occu-
pari possint. De angelis enim beatis sci-
mus descendere, atque ascendere in cœlum,
homines vero, seu animæ regulariter non
descendunt, quia non pertinet ad earum
statum, vel ministerium: cur autem non
possint in ipso cœlo discurrere, & moueri,
non video, & in superioribus ostendimus,
corpora beata post resurrectionem posse
mutare loca. Quod si interdum vnus bea-
tus suum locum deferat, quid est cur non
possit alius illum occupare, & Christo, vel
alteri beato propinquus fieri?

Tandem censeo (si qua est distinctio hu-
iusmodi locorum in cœlo) eorum dignita-
tem magis consistere in quodam ordine, &
habitudine, quam in situs altitudine. In-
terdum enim locus censetur dignissimus
magis propter dignitatem eius, qui existit
in loco, quam propter aliam loci eminenti-
am, atque hoc modo existimo locum
Christi in cœlo esse eminentissimum non
tâta eminentia situs, quàm dignitatis. Nam
seclusa hac dignitate quæ sumitur ex per-
sona, vix potest intelligi, cur vnus locus
dicatur altior etiam respectiue. Quia sicut
respectu loci Christi alij sunt inferiores:
ita si ratio localis situs præcisè confidere-
tur respectu vniuscuiusque, reliqui pos-
sunt dici inferiores. Et hac ratione quauis

Christus in cœlo mutaret interdum locum,
semper locus ille erit supremus, & dignis-
simus, vbi ipse fuerit: reliqua vero loca eò
erunt digniora, quò Christo propinquo-
ra. Ip̃i verò Beati, quamuis non semper
sint in eisdem locis: tamen quò fuerint tan-
tiores, eò habebunt ius magis appropin-
quandi Christo, & ut alijs cedant, quā-
do voluerint in proprijs locis, ac sedibus
constitui. Atque ad hunc modum possunt
reliqua excogitari, & hæc non sunt con-
traria ijs, quæ D. Thomas, & Caietanus do-
cuerunt, sed eorum mentem magis explicat.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum Ascensio Christi sit causa nostræ
salutis.

D sextum sic proceditur. Vi-
detur quòd Ascensio Chri-
sti non sit causa nostræ sa-
lutis. Christus enim fuit causa nostræ sa-
lutis, in quâtum salutem nostram me-
ruit. Sed per Ascensionem nihil nobis
meruit: quia ascensio pertinet ad præ-
mium exaltationis eius. Non est autem
idem meritum & præmium, sicut nec
via & terminus, ergo videtur, quòd As-
censio Christi non sit causa nostræ sa-
lutis. ¶ 2. Præterea, Si Ascensio Chri-
sti est causa nostræ salutis, maximè
hoc videtur quantum ad hoc, quòd As-
censio eius sit causa nostræ ascensionis:
sed hoc collocatum est nobis per eius
passionem: quia ut dicitur Hebr. 10.
habemus fiduciam in introitu Sancto-
rum per sanguinem ipsius. Ergo vide-
tur, quòd Ascensio Christi non fuerit
causa nostræ salutis. ¶ 3. Præterea, Sa-
lus nobis per Christum collata, est sem-
piterna: secundum illud Iſai. 1. Salus
autem mea in sempiternum erit. Sed
Christus non ascendit in cœlum, ut
ibi in sempiternum esset. Dicitur enim
Act. 1. Quemadmodum vidistis eum
ascendentem in cœlum, ita veniet. Le-
gitur etiam, multis Sanctis se demon-
strasse

Iſai 64.
2. Cor. 12.

Sedes, & lo-
ca beatorum
in cœlo non
sunt immobi-
lia.

trasse in terris post suam ascensionem, sicut de Paulo legitur Act. 9. Ergo videtur, quod eius ascensio non sit causa nostræ salutis. Sed contra est, quod ipse dicit Ioann. 16. Expedi vobis, ut ego vadam, id est, ut recedam à vobis per ascensionem.

Respondeo dicendum, quod ascensio Christi est causa nostræ salutis dupliciter. Vno modo ex parte nostra: alio modo ex parte ipsius. Ex parte quidem nostra, in quantum per Christi ascensionem mens nostra mouetur in ipsum. Quia per eius ascensionem (sicut supra dictum est) primo quidem datur locus fidei, secundo spei, tertio charitati. Quarto etiam per hoc reuerentia nostra augetur ad ipsum, dum iam non existimamus eum sicut hominem terrenum, sed sicut Deum cœlestem, sicut & Apostolus dicit. 2. ad Corinth. 5. Et si cognouimus secundum carnem Christum (id est mortalem, per quod putauimus eum tantum hominem: ut gloss. exponit) sed nunc iam non nouimus. Ex parte autem sua quantum ad ea quæ ipse fecit, ascendens propter nostram salutem: primo quidem viam nobis præparauit ascendendi in cœlum, secundum quod ipse dicit Ioan. 14. Vado parare vobis locum: & Mich. 2. Ascendit, præcedens iterante eos. Quia enim ipse est caput nostrum, oportet illuc sequi membra, quo caput præcessit. Unde dicitur Ioan. 14. Ut vbi ego sum, & vos sitis. Et in huius signum, animas Sanctorum, quas de inferno eduxerat, in cœlum traduxit: secundum illud Plal. 67. Ascendens Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem: Quia scilicet eos, qui fuerant à diabolo captiuati, secum duxit in cœlum, quasi in locum peregrinum humanæ naturæ, bona captione captiuos, utpote per victoriam acquisitos. Secundo, quia

A sicut Pontifex in veteri Testamento intrabat Sanctuariū, ut assisteret Deo pro populo: ita Christus intrauit cœlum ad interpellandum pro nobis, ut dicitur Heb. 7. Ipsa enim representatio sui ex natura humana, quā in cœlum intulit, est quædam interpellatio pro nobis: ut ex quo Deus humanam naturam, sic exaltauit in Christo, etiā eorum misereatur, pro quibus filius Dei humanā naturam assumpsit. Tercio ut in cœlorum sede quasi Deus & Dominus constitutus, ex inde diuina dona hominibus mitteret, secundum illud Ephes. 4. Ascendit super omnes

*Glossa inter
lin. ibid.*

B coelos, ut adimpleret omnia, scilicet donis suis, secundum glossam.

Ad primum ergo dicendum, quod ascensio Christi est causa nostræ salutis, non per modum meriti, sed per modum efficientiæ: sicut supra de Resurrectione dictum est. Ad secundum dicendum, quod passio Christi est causa nostræ ascensionis in cœlum proprie loquendo, per remotionem peccati prohibentis, & per modum meriti, ascensio autem Christi est directe causa ascensionis nostræ, quasi inchoando ipsam in capite nostro, cui oportet membra coniungi. Ad tertium dicendum, quod Christus semel ascendens in cœlum, adeptus est sibi & nobis in perpetuum ius, & dignitatem mansionis cœlestis. Cui tamen dignitati non derogat, si ex aliqua dispensatione Christus quandoque corporaliter ad terram descendat, vel ut ostendat se omnibus, sicut in iudicio, vel ut ostendat se alicui specialiter, sicut Paulo, ut habetur Act. 9. Et ne quis credat hoc factum fuisse, non Christo ibi corporaliter præsentem, sed aliquāliter apparentem, contrariū apparet per hoc quod ipse Apostolus dicit primæ ad Corin. 15. ad confirmandam resurrectionis fidē. Nouissime omniū

*quæst. 16.
ar. 1. ad. 3.*

*ar. 1. huius
3 quæst. ad.*

*gloss. ordinata
via & inter
linearis ibi.*

tanquam abortiuo visus est & mihi. **A** Quæ quidem visio veritatem resurrectionis non probaret, nisi verum Christi corpus visum fuisset ab eo.

COMMENTARIUS.

Doctrina D Thomæ in hoc artic. est optima, sed nullam habet difficultatem, & præterea de hac re multa diximus in primo art. huius. q. & in 1. tom. ubi disp. 1. 31. sect. 7. declarauimus, quomodo Christus operetur nostram salutem per operationes, quæ in sua humanitate præcesserunt: & disp. 32. sect. 4. quomodo ascendens in cælum adimpleuerit omnia: & disp. 45. sect. 2. quomodo in cælo existens, oret pro nobis. Quod autem in sol. ad. 3. tangit D. Thom. an postquam Christus ascendit in cælum inde aliquando descenderit, postea disputandum est.

QVÆSTIO LVIII.

De sessione Christi ad dexteram Patris in quatuor articulos diuisa.

Einde considerandum est de sessione Christi ad dexteram Patris. ¶ Et circa hoc quærentur quatuor. ¶ Primò, vtrum Christus sedeat ad dexteram Dei Patris. ¶ Secundò vtrum hoc conueniat sibi secundum diuinam naturam. ¶ Tertiò, vtrum conueniat sibi secundum humanam naturam. ¶ Quarto, vtrum hoc sit proprium Christi.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum Christo conueniat sedere ad dexteram Dei patris.

Ad primum sic proceditur. Videtur, quod Christo non conueniat sedere ad dexteram Dei patris. Dexteram enim, & sinistra sunt

differentiæ positionum corporalium. ^{6 ca. 9. Et ad Hebr. 8. lcc. 1. ca. 1.} Sed nihil corporale cōuenit Deo: quin Deus spiritus est, vt habetur Ioannis. 4. Ergo videtur, quod Christus non se deat ad dexteram Patris. ¶ Præterea, Si aliquis sedet ad dexteram alicuius, ille sedet ad sinistram eius. Si ergo Christus sedet ad dexteram Patris, sequitur quod Pater sedeat ad sinistram Filij, quod est inconueniens. ¶ Præterea, Sedere, & stare videntur oppositionem habere. Sed Stephanus dicit Act. 7. Ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris virtutis Dei, ergo videtur quod Christus non se deat ad dexteram Patris. ¶ Sed contra est, quod dicitur Marci ultimo. Dominus quidem Iesus, postquam loquutus est eis, ascendit in cælum, & sedet à dextris Dei.

Respondeo dicendum, quod in nomine Sessionis possumus duo considerare, videlicet quietem, secundum illud Lucæ vii. Sedete hic in ciuitate: Et etiam regiam, vel iudiciariam potestatem, secundum illud Prouer. 20. Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo. Vtrog; ergo modo Christo conuenit sedere ad dexteram Patris. Vno quidem modo in quantum æternaliter manet incorruptibilis in beatitudine Patris, quæ eius dextera dicitur: secundum illud Psalm. 15. Delectationes in dextera tua usque in finem. Vnde August. dicit in libro de Symbolo, Sedet ad dexteram Patris: Sedere, habitare intelligite, quomodo dicimus de quocunque homine, in illa patria sedit per tres annos. Sic ergo credite Christum habitare in dextera Dei Patris: beatus enim est, & ipsius beatitudinis nomen est dextera Patris. Alio modo dicitur Christus sedere ad dexteram Dei patris, in quantum Patri corregnat, & ab eo habet iudiciariam

li. 2. de Sym
bo. c. 7. non
lōge à prin.
10m. 9.

ciariam potestatem: sicut ille qui con-
sistet Regi ad dexteram, alsidet ei in
regnando, & iudicando. Vnde August.
dicit in alio serm. de Symbolo. Ipsam
dexteram, intelligite potestatem quā
accepit ille homo susceptus à Deo, vt
veniat iudicaturus, qui prius venerat
iudicandus.

¶ Ad primū ergo dicendum, quod (si
cut Damasc. dicit in. 4. libro) non loca-
lem dexteram Patris dicimus. Quali-
ter enim qui incircumscriptibilis est,
localem adipiscetur dexteram? Dexte-
ra enim, & sinistra eorum quæ circums-
cribuntur sunt. Dexteram autem pa-
tris, dicimus gloriam, & honorem Di-
uinitatis. ¶ Ad secundum dicendum,
quod ratio illa procedit, secundū quod
sedere ad dexteram, intelligitur corpo-
raliter. Vnde August. dicit in quodam
sermone de Symbolo. Si carnaliter
acceperimus quod Christus sedet ad
dexteram Patris, ille erit ad sinistram.
Ibi autem, scilicet in æterna beatitu-
dine, omnis dextera est: quia nulla est
ibi miseria. ¶ Ad tertiū dicendū, quod
(sicut Gregor. dicit in hom. ascensio-
nis) sedere iudicatis est: stare verò pug-
nantis, vel adiuvantis. Stephanus ergo
in labore certaminis positus, stantem
vidit, quē adiutorem habuit. Sed hunc
post ascensionem Marc. sedere scribit
quia post ascensionis suæ gloriam, iu-
dex in fine videbitur.

li. 1. de Sym
bo. c. 4. circa
me. 10. 9.

hom. 29. in
Euan. post.
med. illius.

COMMENTARIUS.

IN hoc articulo docet D. Thomas hanc
esse metaphoricam locutionem, & me-
taphoram consistere in duabus vocibus,
scilicet in verbo *sedere*, quod non signifi-
cat corporaliter sedere: sed existere, perma-
nere, habitare, pacificē possidere: & in vo-
ce *dextera*, quæ non significat partem cor-
poris humani, nec localem situm: sed diui-
nam beatitudinem, vel potestatem iudicā-

A di & regendi. Quæ expositione posita faci-
le intelligitur, quomodo Christus dicatur
sedere ad dexteram Dei. Et hinc etiam expe-
diuntur facillimè omnia, quæ D. Thom. in
reliquis articulis tractat. Nam si per dex-
teram Dei intelligamus beatitudinem per
essentiam, sic Verbum diuinum etiam vt
Deus sedet ad dexteram Patris, idest, exi-
stet in eadem gloria, beatitudine, & digni-
tate quam habet pater: non tamen ita pro-
priè dicetur Pater sedere ad dexteram filij
quia illa particula *ad* videtur ordinem, seu
authoritatem originis importare. At vero
si per dexteram intelligamus participa-
tionem creatam diuinæ beatitudinis, & po-
testatis, sicut hæc non est collata Christo,
vt Deo, sed vt homini: ita non conuenit il-
li sub hac ratione sedere ad dexteram Pa-
tris, vt Deo, sed vt homini. Præterea, si *dex-
tera Dei* significet absolutè participationē
diuinæ beatitudinis, sic non soli Christo,
sed omnibus beatis cōpetit sedere ad dex-
teram Dei, iuxta illud ad Ephes. 2. *Conuersi* Ephes. 2.
*citauit nos, & consedere nos fecit in celesti-
bus in Christo Iesu*. Nam in Christo tanquam
in capite omnes resurgimus, & ascēdimus,
& per ipsum datur nobis spes resurgendi,
& ascendendi, ac perpetuò beatitudinem
possidendi, quod est *sedere ad dexteram Dei*,
iuxta hanc explicationem. Si autem *dex-
tera Dei* quasi per antonomasiam significet
eminentem participationem diuinæ bea-
titudinis præ cæteris alijs creaturis, cum
quadam dominatiua potestate quasi pro-
pria, & connaturali, sic proprium est Chri-
sti sedere ad dexteram Dei, iuxta illud ad
Hebr. 1. *Ad quem autem angelorum dixit ali-* Hebr. 1.
quando: Sede ad dexteris meis. Quanquā enim
hic locus intelligi possit de filio ratione di-
uinæ naturæ: tamen & proprius intelligi-
tur de Christo vt homine (sicut infra dice-
mus) & ex vno sensu necessario sequitur
alius. Nam si Christus est verus Dei filius
sedens à dextris Dei in vera æqualitate cū
Patre, necesse est, vt etiam in quantum ho-
mo, gloria, & maiestate præcedat omnes
creaturas, atque adeo, vt etiam secundum
humanitatem ad dexterā Dei sedeat præ
omnibus creaturis. Et hæc sufficiunt ad ex-
plicationem omnium articulorum sequen-
tium, quia nulla in eis occurrit difficul-
tas circa D. Thomæ contextum: de re
autem ipsa in disputatione sequenti non-
nihil dicemus.

ARTICVLVS II.

Virum sedere ad dexteram patris, conueniat Christo secundū quod Deus.

317
Hebr. 1. le.
3. co. 1. &
Iec. 6. pri.
& c. 8. le. 7.
co. 1. & 1.
col. 4.

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod sedere ad dexteram patris, non conueniat Christo, secundum quod Deus. Christus enim, secundum quod est Deus, est dextera patris. Sed non videtur idem esse dextera alicuius, & ille qui sedet ad dexteram eius. Ergo Christus secundū quod est Deus, non sedet ad dexterā Patris. ¶ 2. Præterea, Marc. vltimo. dicitur, quod Dominus Iesus assumptus est in cœlum, & sedet à dextris Dei: Christus autem non est assumptus in cœlum, secundum quod Deus: ergo etiam neque secundū quod Deus sedet à dextris Dei. ¶ 3. Præterea, Christus, secundum quod Deus, est æqualis patri & Spiritui Sancto. Ergo si Christus, secundū quod Deus, sedet ad dexteram Patris, pari ratione & Spiritus Sanctus sedebit ad dexterā Patris & Filij, & ipse pater ad dexterā Filij & Spiritus Sancti, quod nusquam inuenitur. ¶ Sed contra est, quod Damasc. dicit, quod dexteram Patris dicimus gloriam, & honorem diuinitatis, in qua filius Dei extitit ante sæcula, vt Deus & patri consubstantialis. ¶ Respondeo dicendum, quod vt ex prædictis patet, nomine dexteræ tria intelligi possunt. Vno modo, secundum Damasc. gloria diuinitatis: alio modo, secundum August. beatitudo Patris: tertio modo, secundum eundem, iudiciaria potestas. Sessio autem, vt dictū est, vel habitationem, vel regiam seu iudiciariam dignitatem designat. Vnde sedere ad dexteram Patris nihil aliud est, quam simul cum patre habere gloriam diuinitatis, & beatitudi-

li. 4. ca. 2.

Anem, & iudiciariam potestatem: & hoc immutabiliter & regaliter. Hoc autem conuenit filio Dei, secundum quod Deus. Vnde manifestū est, quod Christus, secundum quod Deus, sedet ad dexteram Patris. Ita tamen quod hæc præpositio, ad, quæ transitiva est, solam distinctionem personalem importat, & originis ordinem, nō autem gradum naturæ, vel dignitatis, qui nullus est in diuinis personis: vt in prima parte habitum est.

BAd primum ergo dicendum, quod filius Dei dicitur dextera Patris appropriatē, per modum, quo etiam dicitur virtus Patris. Sed dextera patris secundum tres significationes prædictas, est aliquid commune tribus personis.

¶ Ad secundum dicendum, quod Christus secundum quod homo, est assumptus ad diuinum honorem, qui in prædicta sessione designatur. Sed tamen ille honor. Diuinus conuenit Christo in quantum est Deus, non per aliquam assumptionē, sed per æternā originē.

¶ Ad tertium dicendum, quod nullo modo potest dici, quod pater sedeat ad dexteram Filij, vel Spiritus Sancti, quia Filius & Spiritus Sanctus trahunt originem à patre, & non ē conuerso. Sed Spiritus Sanctus propriē potest dici sedere ad dexteram patris, vel Filij, secundum sensum prædictum: licet secundum quandam appropriationem attribuaturs Filio, cui appropriatur æqualitas: sicut dicit August. quod in patre est vnitas, in Filio æqualitas, in Spiritu Sancto vnitatis, æqualitatisq; connexio.

ARTICVLVS III.

Virum sedere ad dexteram Patris, conueniat Christo secundum quod homo.

Ad

318
Locis supra
art. 2. indu-
ctis.
lib. 4. ca. 1.
2. med.

Ad tertiam sic proceditur. Vi-
detur, quod sedere ad dexte-
rā patris, non conueniat Chri-
sto, secundum quod homo. Vt enim
Damas. dicit, dexterā patris dicimus,
gloriam & honorem diuinitatis. Sed
honor & gloria diuinitatis, non conue-
nit Christo, secundum quod homo.
Ergo videtur, quod Christus, secundū
quod homo, non sedeat ad dexteram
patris. ¶ Præterea, sedere ad dexterā
regnantis, subiectionem excludere vi-
detur: quia qui sedet ad dexteram reg-
nantis, quodam modo illi conregnat:
Christus autem, secundum quod ho-
mo, est subiectus patri: vt dicitur. 1. ad
Corint. 15. Ergo videtur quod Chri-
stus secundum quod homo, non sit ad
dexteram patris. ¶ 3. Præterea Rom. 8.
super illud, Qui est ad dexteram Dei,
exponit gloss. id est æqualis patri in ho-
nore, quo Deus pater est: vel ad dexte-
ram patris, id est in potioribus bonis
Dei. Et super illud Hebræ. 1. Sedet ad
dexteram maiestatis in excelsis, gloss.
id est ad æqualitatem patris: super om-
nia, & loco, & dignitate. Sed esse æqua-
lem Deo, non conuenit Christo, secun-
dum quod homo: nam secundum hoc
ipse dicit Ioann. 14. Pater maior me
est. Ergo videtur, quod sedere ad dexte-
ram patris, non conueniat Christo,
secundum quod homo.

glo. Ambr.
in hoc loco
10. 5.

li. 2. de sym-
bol. c. 7. non
longe à pr.
10. 9.
Ephes. 1.

ar. præced.

Sed contra est quod August. dicit in
sermone de Symbolo, Ipsam dexterā,
intelligite potestatem, quam accepit
ille homo susceptus à Deo, vt veniat
iudicaturus, qui prius venerat iudican-
dus.

Respondeo dicendum, quod (sicut
dictum est) nomine dexteræ patris, in-
telligitur, vel ipsa gloria deitatis ip-
sius, vel beatitudo æterna eius, vel po-
testas iudiciaria, & regalis. Hæc autē
propositio, Ad, quendam accessum ad

Ad dexterā designat, in quo designatur cō-
ueniētia cum quadam distinctione, vt
suprà dictū est. Quod quidem potest
esse tripliciter. Vno modo, vt sit con-
ueniētia in natura, & distinctio in per-
sona, & sic Christus, secundū quod fi-
lius Dei sedet ad dexteram patris, quia
habet eandem naturā cum patre. Vn-
de prædicta conueniunt essentialiter
filio, sicut & patri, & hoc est esse in
æqualitate patris. Alio modo secundū
gratiā vnionis, quæ importat cōuer-
so distinctionē naturæ, & vnitatē per-
sonæ. Et secundū hoc Christus secun-
dum quod homo; est filius Dei, & per
cōsequens sedens ad dexteram patris:
ita tamen, quod ly secundum quod nō
desinet cōditionem naturæ, sed vnitatē
suppositi: vt suprà expositū est. Ter-
tio modo potest prædictus accessus
intelligi secundum gratiam habitua-
lē, quæ abundāciōr est in Christo præ
omnibus alijs creaturis, in tantū quod
ipsa natura humana in Christo est bea-
tior cæteris creaturis, & super omnes
alias creaturas habens regiam, & iudi-
ciariam potestatē. Sic igitur si ly secū-
dum quod, designet conditionem natu-
ræ, Christus, secundū quod Deus, sedet
ad dexteram Patris, id est, in æqualita-
te Patris: secundum autē quod homo,
sedet ad dexteram Patris: id est, in bo-
nis paternis potioribus, præ cæteris
creaturis, id est, in maiori beatitudine
& habens iudiciariam potestatem. Si
vero ly secundum quod designet vni-
tatem suppositi, sic etiā secundū quod
homo, sedet ad dexterā patris secundū
æqualitatē honoris: in quantum scili-
cet, eodem honore veneramur ipsum
filium Dei, cum natura assumpta, vt
suprà dictū est. ¶ Ad primum ergo di-
cendum, quod humanitas Christi se-
cundum conditiones suæ naturæ non
habet gloriam, vel honorē Deitatis:

ar. præced.

quam tamen habet ratione personæ, cui vnitur. Vnde ibidem Dam. subdit. In qua scilicet gloria Deitatis, Dei filius existēs ante sæcula, vt Deus & Patri consubstantialis sedet, conglorificata carne eius: adoratur enim vna hypostasis vna adoratione cum carne sua, ob omni creatura. ¶ Ad secundum dicendum, quod Christus secundum, quod homo, subiectus est Patri, prout ly secundum quod, designat conditionē naturæ, & secundum hoc non competit ei sedere ad dexteram Patris, secundum rationem æqualitatis, secundum quod est homo. Sic autem cōpetit ei sedere ad dexterā Patris, secundum quod per hoc designatur excellētia beatitudinis & iudiciaria potestas super omnē creaturam. ¶ Ad tertium dicēdū, quod esse in æqualitate Patris, non pertinet ad ipsam naturā humanā Christi, sed solū ad personā assumptam: sed esse in potioribus bonis Dei, secundum quod importat excessum aliarum creaturarum, conuenit etiam ipsi naturæ assumptæ.

ARTICVLVS IIII.

Vtrū n sedere ad dexteram patris, sit proprium Christi.

Ad quartū sic proceditur. Videtur quod sedere ad dexteram Patris, non sit proprium Christi. Dicit enim Apost. Ephe. 2. quod Deus conresuscitauit nos, & con sedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu. Sed resuscitari non est proprium Christi. Ergo etiam pari ratione nec sedere ad dexteram Dei in excelsis. ¶ Præterea, Sicut Aug. dicit in li. de Symbolo, Christum sedere ad dexterā Patris, hoc est, habitare in eius beatitudine. Sed hoc multis alijs cōuenit. Ergo videtur, quod sedere ad dexterā

A Patris, non sit propriū Christi. ¶ 3. Præterea, Ipse dicit Apo. 3. Qui vicerit, dabo ei sedere mecū in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius. Sed per hoc sedet Christus ad dexteram Patris, quod sedet in throno eius, ergo etiam & alij qui vincunt, sedent ad dexterā patris. ¶ 4. Præterea, Matt. 20. Dominus dicit. Sedere ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo. Hoc autē frustrā diceretur, nisi esset aliquibus paratū. Non ergo sedere ad dexteram, conuenit soli Christo. ¶ Sed contra est, quod dicitur ad Heb. 1. Ad quem angelorū dixit aliquando, Sede à dextris meis? id est, in meis bonis potioribus, vel mihi secundum diuinitatem æqualis? quasi dicat, ad nullum. Sed angeli sunt superiores alijs creaturis, ergo multo magis nulli alijs conuenit sedere ad dexteram Patris quam Christo. Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est) Christus dicitur sedere ad dexterā patris in quantum secundum Diuinam naturam est in æqualitate Patris, secundum autem humanam naturam in excellenti possessione Diuinorum bonorū præ cæteris alijs creaturis. Vtrūquē autem soli Christo conuenit. Vnde nulli alijs, nec Angelo, nec homini conuenit sedere ad dexteram patris, nisi soli Christo.

¶ Ad primum ergo dicendū, quod quia Christus est caput nostrum, illud quod collatū est Christo, est etiam nobis in ipso collatū. Et propter hoc quia ipse iam resuscitatus est, dicit apostolus, quod Deus nos quodāmodo ei conresuscitauit, qui tamen in nobis ipsis nondum sumus resuscitati, sed resuscitandi: secundū illud Rom. 8. Qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora nostra. Et secundum

cun-

319
3. dist. 21.
quæst. 3. ar.
3. q. 30.

li. 1. de sym
bolo cap. 4.
ante m. 10.
9.

eundem modum loquēdi subdit Apostolus, quod confedere nos fecit in celestibus, scilicet in hoc ipso, quod caput nostrum, quod est Christus, ibi sedet. Ad secundum dicendum, quod quia dextera est Diuina beatitudo, sedere in dextera, non significat simpliciter esse in beatitudine, sed habere beatitudinem cum quadam dominatiua potestate, & quasi propriā & naturalem, quod soli Christo conuenit, nulli autem alij creaturæ. Potest tamē dici, quod omnis Sāctus, qui est in beatitudine, est ad dexteram Dei constitutus, vnde & dicitur Matth. 25. Quod statuet oues à dextris. Ad tertium dicendum, quod per thronum significatur iudiciaria potestas, quam Christus habet à patre, & secundum hoc dicitur sedere in throno patris. Alij autē Sancti habent eam à Christo: & secundum hoc dicuntur in throno Christi sedere: secundum illud Matth. 19. Sede bitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Ad quartū dicendum, quod (sicut Chrysostomus dicit super Matt.) locus ille, id est, confessus dexteræ, inuius est omnibus, nō solum hominibus, sed etiam Angelis, sicut enim præcipuum vnigeniti ponit Paulus dicens. Ad quem autē Angelorum dixit vnquam, sede à dextris meis? Dominus ergo non quasi existentibus quibuscūq, qui sessuri sint, sed condescendens interrogantiū supplicationi respondit: hoc enim vnum solum quærebat præ alijs, stare apud ipsum. Potest tamen dici, quod petebant filij Zebedæi, excellentiam habere præ altis in participando iudiciariam potestatem eius. Vnde non petebāt quod federent ad dexteram, vel sinistram patris, sed ad dexteram, vel sinistram Christi.

Hom. 66. in
Matt. inter
pri. & me.
super illa
verba Mat.
Calicē qui
dem tom. 2.

A D I S P U T A T I O L I.

In quatuor sectiones distributa.

De ascensione Christi, ac termino eius.

HOc est postremum mysteriū totius primi aduentus Christi Domini in mundum, de quo breuius quā de morte & resurrectione differemus quoniā & facilius est, & paucis verbis ab Euangelistis describitur. Declarabimus ergo veritatem, & proprietatem huius mysterij, circumstantias quoque, atque terminum, ac perpetuitatem eius.

SECTIO PRIMA.

B Virum Christus vere, ac proprie in coelum ascenderit.

Non defuerunt antiqui hæretici, qui veram Christi ascensionem in coelum in corpore, & animo negarent. Refert enim Augustinus lib. de agone Christi. cap. 25. aliquos negasse Christum corpus suum super a coelos leuasse. Qui mouebantur ex illo Ioan. 3. *Nemo ascendit in coelum: nisi qui descendit de coelo filius hominis, qui est in coelo.* Vnde colligebant, solum eam naturam ascendisse, quæ de coelo descenderat: corpus autem non descendit de coelo: ergo neque ascendit. Alij fundabant hunc errorem in eo, quia negabāt Christum cum vero corpore surrexisse, vt Apelles, & eius sectatores, sicut Augustinus refert lib. de hæresibus. lib. nu. 23. Alij dixerunt surrexisse Christum cum carne, eamque secum vsque ad Solis orbem tulisse, atque in astro Solis deposuisse, nuncquē ad dexteram Patris sine carne sedere. Qui ita interpretabatur illud Psalm. *In sole posuit tabernaculum suum.* Ita senserunt Seleuciani, & Hermiani, vt Augustinus refert de hæresibus, capit. 59. & eundem errorem tribuit Manichæis Nazianzenus orat. 51. vbi vtrumque errorem videtur attingere ijs verbis. *Si quis sanctam carnē nunc depositam esse, nudamquē, ac corpore vacuā diuinitatem esse, non autem cum assumpta parte, esse, & venturam esse dixerit, presentia illius gloriam non cernat. Vbi enim nunc corpus fuerit, nisi cum ea natura, à qua assumptū est? Nō enim, scilicet, iuxta Manichæorum deliria, soli imposuē est, vt per dedecus honoretur, aut*

Aug.

Ioannes. 3.

Aug.

Psalm. 18.

Aug.

Greg. Naz.

Vau 5 per

per aerem factum, & dissolutum est. Et propter hanc causam aliquando Augustinus tribuit Manichæis, quod Solem hunc visibilem adorarent, eumque Christum esse dicerent, sic intelligentes illud Ioann. 8. *Ego sum lux mundi*, ut videre licet lib. 20. contra Faustum per totum, & tract. 34. in Ioann. Theodoretus verò lib. 1. Hæreticarum fabularum, Hermogeni tribuit, quod asseruerit, corpus Domini in sole esse repositum. Denique Tertull. lib. de carne Christi iuxta finem, capite. 24. tacito nomine authoris, *Erubescant* (inquit) *qui affirmant carnem in coelis vacuum sensu, ut vaginā exēpto Christo sedere, aut qui carnem, & animam tantumdem, aut tantummodo animam, carnē vero non iam.* Hæc sunt antiquorum hæreticorum deliramenta.

Non sunt autem minora, quæ novi hæretici confinxerunt. Negant enim Christum secundum humanitatem verè, ac propriè ascendisse in cœlum, non quia opinentur ibi non esse: sed quia sentiunt, vel ab initio incarnationis, vel saltem à sua glorificatione per resurrectionē tam ibi, quam ubique fuisse. Vnde, cum res non moueatur ad illum locū, in quo iam est, non potuit Christus secundum humanitatem propriè ascendere. Dicunt ergo Christum ascendere in cœlum per metaphoram nihilque aliud esse, quam in gloria, & maiestate Dei consistit. Quod autem secundum hanc metaphoram dicatur ascendisse in cœlum, probant. Tum ex illo eodem loco Ioan. 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de coelo*: non enim descendit nisi metaphoricè, veluti occultando gloriam suam sub humanitate assumpta: ergo tantum etiam metaphoricè ascendit manifestando gloriam, & maiestatem humanitatis assumptæ. Tū ex eo, quod per ascensionem dicitur assequutus, ut sedeat ad dexteram Dei, atqui hoc per metaphoram dicitur: ergo & illud. Ita ratiocinantur Brentius, & Illyricus in libris de ascensione Christi: qui decepti sunt ex falso fundamento Ubiquitatis, contra quod disputauimus in præcedenti tomo, disp. 32. sect. 4.

In cœlū post resurrectionem verè, ac propriè Christus ascendit.

A explicetur hoc esse verè, & propriè intelligendum: tamen hic est sensus symboli, & ita intelligit Catholica Ecclesia, & omnes Patres, quos statim referemus. Et probatur primo testimonijs Scripturæ, quæ in nouo testamento sunt expressiora, Ioann. 20. ait Christus Magdalenæ, *Noli me tangere, nondū enim ascendi ad Patrem meum*: & tamē iam resurrexerat, eratque in gloria, & maiestate, loquitur ergo de ascensione locali, & non per metaphoram. Eodem in sensu subdit, *Ascendo ad patrem meum, & Patrem vestrū*, id est, post paucos dies ascendam: Lucas autem Act. 1. disertè narrat modum, & iniitiū huius ascensionis coram oculatis testibus, in cap. autem 24. sui Euangelij expressius ponit progressum, ac terminum eius dicēs, *Ferebatur in cœlum*: Mar. vero, cap. 16. idem confirmat dicens, *Assumptus est in cœlum, & sedet à dextris Dei*. Præterea apud Paulum est frequens eius mentio, ad Ephes. 1. 2. & 4. ad Coloss. 3. ad Heb. 4. & 9. Quæ omnia in proprio sensu esse intelligenda, præter authoritatem Ecclesiæ, & Sanctorum constat ex generali regula Scripturæ, quod propriè sit intelligenda, ubi circumstantia loci metaphoram non declarat, illamvè requirit, ne aliquid absurdum sequatur: neutrum autem in præsentī occurrit. Quin potius cū sermo Scripturæ sit historicus, non potest integra seruata eius veritate, ad metaphoras traduci. Nam cū Luc. ait, *Vidētibz illis eleuatus est: & nubes suscepit eū ab oculis eorum*, ut vera sit historia, necessario fatendum est, Apostolos oculis corporeis vidisse Christum ascendentē, donec eū interposita nubes illis occultauit. Itē cum ait, *Ferebatur in cœlum*, nō est locus tropis, & metaphoris. Nā si licet exponere *ferebatur*, id est apparebat ferri, quamuis non verè moueretur: eodem modo, cum dicitur resurrexisse, comedisse, &c. poterunt omnia per solam apparentiam explicari. Deniq; hoc amplius patebit ex sequentibus, cum dicemus quis sit locus, in quem Christus ascendit. Secundo potest ex veteri testamento probari conclusio, præsertim ex Psalmis. Nam in 67. dicitur, *Cantate Deo psallimū dicite nomini eius, iter facite ei, qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi*: & infra, *Ascendisti in altum, coepisti captiuitatē, accepisti dona in hominibus, & inferius, Psallite Deo, qui ascendit super coelos coelorum ad Orientem*. Quanquam enim dubitari potest,

Symb. l.

Ioann. 25.

Act. 1.

Luc. 24.

Marc. 16.

Ephes. 1. 2.

Colos. 3.

Hebr. 4.

9.

Act. 1.

Psalm. 67.

Testimonij.

Psalm. 67.

Expositio:

potest, an hic Psalmus de Christo sit ad litteram intelligendus, nec ne, & an prima, & ultima verba recte accommodetur ad hoc mysterium: tamen de illis, *Ascendisti in altum, &c.* certum est, ex intentione Spiritus Sancti in aliquo sensu de Christo esse dicta. Nam Paul. ad Ephesios. 4. ea de Christi ascensione interpretatur. Quod verò, ubi Psalmista habet, *Accipisti dona in hominibus*, Paulus legit, *Dedit dona hominibus* nō refert. Quia non sunt contraria, sed Paulus explicat aliquid, quod Psaltes tacuerat. Vterque enim dicit dona data esse hominibus: tamen, quia sunt data propter Christum, merito dicit David, data esse Christo, non in ipso: sed in hominibus. Paulus vero explicuit, hæc dona ita data esse hominibus propter Christum, ut etiam ipse Christus ea donet. Sic fere interpretatur Aug. Aliter Hieronymus super ad Ephes. dicit Psalmistam vsum esse verbo accipiendo, quia prædicebat rem futuram: Apostolum vero verbo dandi, quia narrabat rem factam. Antequam enim Christus distribueret hæc dona, potest dici potius accepisse, quàm dedisse, quia solum acquisierat ius dandi: postquam vero illa distribuit, proprie dicitur dedisse. Aliter Theodoretus in dictum psalmum, *utraq; (inquit) acciderunt* (scilicet accipere, & dare) *quando quidem qui accepit, ab accipientibus, fidem, largitur gratiam.* Itaque Deus, vel Christus dicitur accipere dona in hominibus, in quantum accipit, ut homines in eum credant, eum ament, ac venerentur: tamen hoc, quod accipit, ipse donat. Quia nemo potest credere in Christum, nisi dono Christi, ipse ergo, & dat & accipit dona, quia & dat gratiam, & quod dat, in gloriam, & honorem eius cedit. Et ita hoc loco prædicta est & ascensio Christi, & charismatum Spiritus Sancti donatio: atque utrumque colligunt ex hoc loco Patres, tum qui epistolam ad Ephes. tum qui Psalm. 67. exponunt. Et Tertullian. lib. 5. contra Marcion. capit. 8. Prosper. lib. 2. de promission. Dei capit. 31. Ruffin. in expo. Symboli, & alij passim. Præterea adduci possunt verba illa Psalm. 46. *Ascendit Deus in iubilacione, & Dominus in voce tubæ, & Psalm. 8. Exaltata est magnificentia tua super cælos Deus:* & alia, quæ à Prospero supra, & Cyrillo Ierosolymitan. cat. 14. & alijs citantur in sensu mystico potius quàm in literali. Rursus ex Mi-

A cher. 2. affert D. Thomas verba illa, *Ascendit pandens iter ante eos*, ubi more prophetico præteritum pro futuro positum est. Et quod ibi ad litteram sit sermo, de Christo, constat ex Hieronymo, & eodem modo exposuisse antiquos Hebræos refert Galatin. lib. 8. de arcanis cath. veritatis, capit. 23. & patet tum ex illis verbis antecedentibus, *In unum conducam reliquias Israel*, tum ex alijs subsequenter, *transibit Rex eorum coram eis.* Dicitur autem Christus ascendere *pandens iter* hominibus, quia ipse primus aperuit viam, & ianuam regni, quæ antea hominibus clausa fuerat. Et ita etiam de hoc mysterio exponuntur à Patribus illa verba Psalm. 23. *Arollite portas Principes vestras, & eleuamini porta aternales, & introibit Rex gloria*, ut latè discurret B Gregorius Nyssenus oratione de Ascensione. Ad idem quoque mysterium accommodant verba Isai. capit. 63. *Quis est iste, qui venit de Edon, tinctus vestibus de Bosra.* Quæ interpretans Cyrillus in Exegeti ad Achaetium, Ad cælum (inquit) *Unigenitus Dei, una cum carne sibi vnita redit, eratque nouum hoc in cælis spectaculum. Obstupuit enim sanctorum Angelorum multitudo, cum Regem gloria, exercituumque Dominum in forma humana cerneret. Aiebat enim, Quis est iste, qui venit de Edon, id est, ex terra.* Cui interpretationi quadrat Prophetæ responsio, *Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ.* Eodemque modo exposuit Origenes coniungens hunc locum cum alio citato ex Psalm. 23. tom. 9. in Ioann. & Ambros. libr. de institutione Virginis, capit. 5. & libr. de ijs, qui initiantur mysterijs, capit. 7. & Augustinus sermone. 5. de Resur. *Viderunt (inquit) Cælestes cuncti speciosum vulneribus Christum, spolia è castris tyrannicis reportantem, & admirantes fulgentia Diuina virtutis vexilla, talibus concrepant hymnis, deducuntq; latantes. Quis est iste Rex gloria?* Denique eodem modo exponunt utrumq; locū Dionys. 7. cap. Cælest. Hierar. Iustin. dialog. cum Tripphone, Cyrill. Alex. 12. in Ioan. cap. 57. & super Isaiam, ubi etiam Hieronymus.

Tertio possumus rationem adiungere. Quia cælum est locus, quem Deus sanctis, ac beatis hominibus præparauit, & ideo singulariter dicitur *sedes Dei*, quia ibi singulariter se manifestat, ac regnat: iuxta illud Psalmi. 102. *Dominus in cælo pa-*

Hieronym.

Calatin.

Psalm. 23.

Gre. Nyss.

Isai. 63.

Cyrill.

Origenes.

Ambros.

Aug.

Dionys.

Iustin.

Cyr. Alex.

Hierony.

Psalm. 102.

ranis

Aug.
Hieronym.

Theodor.

Tertull.
Prosper.
Ruffin.
Psalm. 46.

Psalm. 8.

Prosper.
Cyr. Iero.

Mich. 2.

rauit sedem suam. Et quod sit sermo de corpore corporeo, quod extremè distat à terra, patet ex illa vltima antithesi Scripturæ
Psal. 113. Coelum coeli Domino, terram autem dedit filijs hominum. Isai. 66. Coelum mihi sedes est: terra autem scabellum pedum meorum.
*Idem ferè Matth. 5. & 6. ergo hic locus maximè debebatur Christo in glorioso corpore suscitato. Tum quia perfectior est in beatitudine, quàm reliqui Sancti. Tum etiam quia nos ibi sumus futuri, vbi ipse fuerit, iuxta illud, *Vbi sum ego illic & minister meus erit, & ideo aiebat ipse, Pado parare vobis locum, & iterum veniam, & accipiam vos ad me ipsum, & vbi ego sum, & vos sitis.* Si autem Christus corpore, & animo gloriosus futurus erat in cœlo, oportuit, vt illuc ascenderet. Quia secundum humanam naturam antea non erat ibi, cum non esset vbiq; sed in proprio loco, in quo circumscribatur, vt ostendimus in priori tomo.*

Vnde Ruffinus in expositione symboli, Ascendit (inquit) in coelum non, vbi Verbum Deus antea non fuerat: sed vbi Verbum caro factum antea non sederat. Et Leo Papa serm. 2. de ascensu. ineffabili (inquit) modo per ascensionem coepit esse diuinitate praesentior, qui factus est humanitate longinquior. Et Vigiliius libro. 1. cont. Euthych. Per formam serui, quam abstulit nobis in coelum, absens est nobis, per formam Dei, qua à nobis non recessit, praesens est nobis. Ex quibus constat, licet per communicationem idiomatum Deus proprie dicatur ascendisse: motum tamen ascensionis non in diuinitate, sed in humanitate tantum fuisse, atque adeo non ascendisse Christum, vt Deum propriè loquendo: sed vt hominem, sicut in artic. 2. explicatum est.

Secundo dicendum est, Christum Dominum per successiuum motum in cœlum ascendisse. Hæc conclusio partim est certa, partim in opinionem cadit. Quod enim in principio, quādo à terra attolli coepit ex monte Oliueti paulatim, & successiuo motu ascenderit, apertè colligitur ex illis verbis, *Videntibus illis eleuatus est.* Nō enim poterat videri ascendens, nisi paulatim, & visibiliter moueretur. Idem significat Lucas verbis illis *recessit ab eis, & ferebatur in coelum.* Vnde colligitur durasse huiusmodi motum Christi ascendētis, donec nubes suscepit, seu occultauit eum ab oculis discipulorum, quia ad id vsq; tēporis visus est à disci-

culis ascendens. Et hætenus nulla est cōtrouersia inter Catholicos. De reliqua vērō parte motus dissentiunt. Quidam enim dicunt, ab eo spatio, in quo nubes Christū occultauit, nō ascendisse amplius motu cōtinuo: sed vna mutatione subita, ac instantanea transiisse ad vltimum vsque terminū, in quo sessurus erat, absq; transitu per mediū. Ita opinatur Abulens. Paradox. 5. *Abulens.* c. 13. & Durand. sub disiunctione affirmat, *Durand.* vel hoc modo fuisse motum, vel cœlū fuisse diuisum, vt ascēderet. Qui eo innititur fundamento (vt supra vidimus) quod duo corpora non possint simul esse in eodem loco se penetrando. Quod omnino falsum esse demonstraui. Quare (si Abulensis sententia in eo fundetur, quasi impossibile sit, aliter Christū ascendisse sine diuisione cœlorum) eodem modo falsa est, & improbabilis. Si vero solum fundetur in congruentia quadam, quia Christus ad ascendendū non indigebat illa motus successione, ideoque in principio ascensionis illa solū propter homines sit vsus, vt ab eis cerni posset, post vero cessante hoc fine, non oportuerit amplius ita moueri, hoc (inquā) sensu sententia hæc est vtcunq; tolerabilis. Nihilominus tamen multo probabilius est, Christum eodem genere motus ascendisse, trāseūdo per omnia corpora intermedia. Quæ est sententia communior Theologorum in 3. d. 2. D. Thom. quæst. 3. artic. 2. quæst. 2. *D. Thom.* Richard. artic. 5. quæst. 1. Alexan. Alens. 3. *Richardus.* p. quæst. 23. mem. 3. Verum est, aliquos ex prædictis authoribus nisi fundamento extremè contrario, scilicet, quod sit impossibile corpus mutare locum in instanti, & transire ab extremo in extremū sine existentia in medio. Quibus videtur fauere D. Thom. hic art. 3. ad 3. Superius tamen agendo de dotibus corporis gloriosi ostendimus hoc non esse impossibile. Quod ergo non ita factum fuerit, non potest demonstrari, sed solum congruentia aliqua fieri verisimile. Tum quia magis decere videtur maiestatem Christi, vt paulatim suam ascensionem prosequeretur, sicut eam inchoauerat. Tum etiam quia oportuit, eum per omnes cœlos transire, vt tanquam supremus Dominus possessionem omnium acciperet, & quodammodo sua præsentia sanctificaret.

Dices (hoc etiam interrogant huius temporis hæretici) si Christus ita visibiliter ascen-

ascendit penetrando cœlos, cur Apostoli A
non sunt permisi id suis oculis videre, vt
possent esse tanti mysterij testes oculati?
Respondetur, quia non potest illuc pertin-
gere naturali virtute oculus humanus, ne-
que oportebat nouo miraculo, & inuitato
id fieri, vt fides maiorem locū haberet, ad
quam sufficiebat, & prædictio ipsius Chri-
sti, & testimonium Angelorum dicentium,
Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cœlum,
sic veniet, Act. 1. Vt enim mysteriū super-
naturale fieret credibilius, oportuit illud
conspicere in principio: quia naturaliter
conspici poterat: non tamen oportuit con-
summationem eius, secundum quam hu-
mani aspectus vim superabat, in se se con-
spici, ac videri. Sicut non est visa incarna-
tio, nec resurrectio. Loquitur de hac re ele-
ganter Chrysost. hom. de ascens. tom. 3.

Tertio dicendum est, Christum ascen-
disse vsque ad cœlum supremum. Hæc cō-
clusio absolutè sumpta est certa. Primò, ex
modo loquendi Scripturæ ad Hebr. 4. *Ha-*
bentes pontificem qui penetravit cœlos, id est,
qui pertransiit omnes cœlos. Nam illa in-
definita pro vniuersali posita est, & ideo
cap. 7. dicitur, *Christus excelsior cœlis factus*,
& clarius ad Ephes. 4. *Ascendit*, inquit Pau-
lus, *super omnes cœlos*. Et ita interpretari
videtur verba Psalmi. 67. *Ascendisti in al-*
tum, id est, in fastigium, seu in sublimen lo-
cum. Hæc enim vim habet vos Græca *υψος*,
quæ *fastigium* seu *sublimitatem* significat,
& ita etiam vertit Tertull. lib. 5. in Marcio-
nem. c. 8. Secundo, quia supremū illud cœ-
lum est sedes Beatorum, & ipsius Dei thro-
nus, quatenus in eo loco se se singulariter
manifestat, vt colligitur ex antithesi Scri-
pturæ supra citata, *Cœlū mihi sedes est, terra*
autem scabellum pedum meorum. Act. 7. ergo
in eundem locum Christus ascendit. Terti-
o est coniectura. Quia non est verisimi-
le Christum quicuisse in aliqua sphaera cœ-
lesti earum, quæ continuo motu agitantur:
sed in aliquo quieto cœlo, & immobili:
hoc autem est supremum, quod vocamus
Empyreum.

Dubus autem modis intelligi potest,
Christum quicuisse in illo cœlo. Primo vt
totum eius corpus manserit intra cœlum,
vel penetratiuè, vel circumdatum superfi-
cie cœli, sicut nos sumus modo in aere. Se-
cundo, vt totum Christi corpus sit supra
conuexam superficiem illius, Durand. in. 3.

d. 22. q. 8. primò probat, vtrunque modum
esse possibilem, quod tam est per se notū,
vt nulla indigeat probatione. Deinde eli-
git priorem, vt magis congruentem, affert
tamen rationem valde infirmam, scilicet
quia si totum Christi corpus esset supra
conuexam cœli, neque se ipsum, neque alia
videre posset. Hæc enim illatio nullius est
momenti. Supra enim declarauimus, quo-
modo Beati possint vti aspectu etiam ex-
tra conuexam cœli. Potest verò hæc opi-
nio tribui D. Thom. in. 3. d. 22. q. 3. art. 3. q.
1. ad. 1. vbi apertè docet, non dici Christum
ascendisse super cœlos, quia extra cœlum
Empyreum sit: sed quia in altissimam par-
tem illius cœli ascenderit. Hoc etiam se-
quutus est Syluest. in Rosa aurea agens de
ascensione. Nihilominus verisimilior est
sententia, quam hic tenet Caietan. & Fer-
rar. 4. contra Gent. c. 87. Paludan. in. 3. d.
22. q. 5. & reliqui discipuli D. Thom. Et est
hæc opinio magis consentanea D. Thom.
hic, vt vidimus in commentario, & idem
sentit. 4. cont. Gent. c. 87. & 88. & quodlib.
6. artic. 3. Vnde vel retractauit sententiam,
quam in Tertio docuerat, vel exponendus
est, ibi tantum negasse Christum esse ex-
tra cœlum, ita vt nullo modo cœlum tægat.

Vnde, quod ait, *in altissimam partem cœli*
Empyreæ ascendisse, intelligi potest, quod
suis pedibus tangit, & calcit supremā par-
tem cœli. Est præterea hæc sententia con-
sentanea modo loquendi Scripturæ. Nam
penetrare cœlos, & *ascendere super omnes cœ-*
los, hoc propriè significat. Vnde Chryso-
stom. homil. 11. in ad Ephes. *Ascendit*
(inquit) *super omnes cœlos*, *ultra quos nihil*
est aliud: hoc videlicet est potentia, & domi-
nationis ipsius. Idem Theophil. ibi, & Oe-
cumen. Quare pie exponenda sunt verba,

quæ super hunc locum Hieronym. scripsit,
Num quid corporaliter omnes cœlos, & vni-
uersas sublimitates & cœlorum circulos (quos
philosophi sphaeras vocant) transiens, atq; tras-
cendens stetit in summo cœli fornice, & (vt ip-
so verbo utar) absidet. An certe omnia corpora-
lia contemnens, atq; despiciens, & æterna cō-
templans super cœlos, id est, super inuisibilis
stetisse credendus est? quod ego melius puto. Hoc
enim ita intelligendum est, vt non exclu-
datur prior sensus, qui proprius est, & lite-
ralis: sed vtrumq; verū esse credatur. Quo-
modo dixit ibi Anselm. *Ascendit non solū*
super omnes cœlos materiales, sed & super
omnes

Obiectio.

Arist. 1.

Chrysost.

Hebr. 4.

Hebr. 7.

Ephes. 4.

Psalm. 67.

Tertull.
Ijai. 66.

Act. 7.

Durand.

D. Thom.

Syluest.
Christus su-
pra conue-
xam empy-
rei cœli quæ
superiorem as-
cendit.
Caietanus.
Ferrar.
Palud.
D. Thom.

Chrysost.

Theoph.
Occumen.
Hieronym.

omnes

Aug.

omnes celestium virtutum ordines, superans locum, & dignitate omnem creaturam. Et hæc est unica ratio, & congruentia huius sententiae, quam in commentariolatus explicui. Hanc verò disputationem August. verbis concludamus, qui in lib. de fide, & Symbolo capite. 6. sic inquit, *Credimus in cælum ascendisse: sed ubi, & quomodo sit in coelo corpus Dominicum curiosissimum, & supernacancum est querere, tantummodo in coelo esse credendum est. Non enim est fragilitatis nostra, coelorum secreta discutere: sed est nostra fidei de Domini corporis dignitate sublimia, & honesta sapere.*

Testimonij.

Ioan. 3.

Expositio.

Ex fundamentis hæreticorum solum illud testimonium Ioann. 3. *Nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo*, indiget aliqua expositione (cætera enim nullam habent difficultatem.) Ad illud ergo testimonium in primis dicitur, ibi non esse sermonem de corporali Christi ascensione: quia ibi verbum *ascendit*, non est præsentis temporis sed præteriti, Christus autem nondum tunc ascenderat corporaliter. Vnde necesse est, intelligi, aut de spiritali ascensione per gloriam animæ, aut (quod frequentius est apud Patres) de præsentia diuinitatis, per quam omnia replebat, & omnia inuebatur. Quare (si attentè legatur) non dicit Christus, se tunc ascendisse in cælum: sed existere in coelo. Vnde ex hoc loco colligunt Patres immensitatem, & diuinitatem Christi, tam exponentes hunc locum, quam locum ad Ephes. 4. & præterea Hilarius. 10. de Trinitate, & Nazian. Orat. 51. At verò quanquam hæc responsio sat staciat huic testimonio: tamen quia Paul. ad Ephes. 4. agens de corporali ascensione Christi eodem modo dicit, *Qui ascendit, ipse est, qui descendit*, ideo dicendum est secundo cum Theodor. ad Ephes. 4. non alium descendisse, & alium ascendisse: sed aliter descendisse, & aliter ascendisse. Cum descendisset enim incorporeus, ascendit corporeus. Quod recte declarat Augustinus dicto libro de agone Christiano, capite. 25. Quia ascendere est personæ, non naturæ, nisi in quantum est in persona. Eadem persona Christi descendit, & ascendit. descendit autem cum non haberet corpus: ascendit autem corpore induta. Quapropter non est necesse ascensum, & descensum æquè propriè intelligi, sed iuxta capacitatem, & statum personæ, cui attribuuntur. Adde vero, Paulum non loqui

Hilar.

Greg. Naz.

Ephes. 4.

Theod.

Aug.

A tantum de descensu per Incarnationem: sed de descensu ad inferos, qui etiam fuit verus, ac proprius per localem motum, quavis, quia descendit in sola anima, descensus ille fuit per motum accommodatum spiritui. Ascensus vero, cum fuerit in corpore, factus etiam est per motum corpori accommodatum.

Dubium.

Hic vero inquiri solet, quomodo corpus terrenum & graue potuerit ad cælestia ascendere, & virum motus ille fuerit violentus an naturalis. Sed hæc explicata à nobis sunt, cum de dotibus corporis gloriosi ageremus. Vbi ostendimus corpori in tali statu gloriæ constituto connaturalem esse huiusmodi motum: ideoque respectu ipsius naturæ corporis non posse homini motum dici violentum, sed supernaturalem.

Responsio.

SECTIO II.

B Quibus circumstantijs facta sit Christi ascensio.

D E mysterio ascensionis (quod attinet ad naturam, & essentiā eius explicandam) nihil aliud dicendum occurrit præter id, quod superiori sectione tractatū est. Rursus omnes causæ eius etiā sunt in superioribus expositæ. Nam de finali diximus in commentario artic. 1. explicando rationes, ob quas fuit conueniens, Christum ascendere: de efficienti in art. 3. & cum de dote agilitatis ageremus. Et de ea re frequenter differunt Patres agentes de ascensione Christi constituentes differentiam inter raptū Henoch, & Eliæ, quod ij aliena virtute in cælum ac, eū rapti sint: Christus vero vsque in æthereum propria virtute ascenderit. Specialiter videri possunt Greg. homilia. 29. in Euangelia, Chrysost. dicta homilia de ascensione, & Cyrillus Ierosolimitan. dicta cat. 14. Alia vero causarum genera non habent in præsentī locum. Nam præter ipsum Christi corpus, quod erat subiectum & motū, qui ipsam afficiebat, non potest hic aliud genus causæ materialis, aut formalis excogitari. Præterea de effectibus ascensionis nihil dicendum occurrit. Quia, quæ diximus de resurrectione ad ascensionem accommodari possunt. Est enim ferè eadē ratio & nulla specialis difficultas in his occurrit. Reliquum ergo est, vt de circumstantijs ascensionis

Greg. 29.
Chrysost.
Cyr. Iero.

pauca

pauca dicamus, & explicemus ea, quæ ab Evangelistis breuiter perstringuntur. Sunt autem quatuor, quæ ab eis intinuuntur, scilicet, ubi, quando, quomodo, & quo comitatu ascenderit.

Ascensionis
locus.

Lucæ. 24.
Act. 1.

Primo igitur de loco, ex quo Christus ascendit, Lucas in Euangelio cap. 24. habet hæc verba, *eduxit autem eos foras in Bethaniam, & eleuatis manibus suis benedixit eis, & factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cælum.* In actis verò cap. 1. magis explicat, quis fuerit ille locus quo Christus discipulos eduxit, ut inde ascenderet, dicens fuisse montem Oliueti, distantem ab Ierosolymis *itineri sabbathi*, id est, quod iuxta traditiones Hebræorum in die Sabbathi agere licebat: illud autem erat spatium bis mille pedum (ut Hieronymus refert epist. 151. ad Algasiam. q. 10. & 30.) seu mille passuum, ut ait Beda, quæ sit. i. in acta, & in comment. Act. 1. Lib. autem 6. super Lucam cap. ultimo dicit, Bethaniam positam fuisse in latere montis Oliueti & distasse Ierosolyma quasi stadiis quindecim, ut dicitur Ioannis. 11. quæ faciunt ferè bis mille passus. Vnde fit quod Lucas ait, *eduxit eos in Bethaniam*, posse intelligi, non quod duxerit eos vsque ad ipsum oppidum: sed versus illud, & per viam fortasse, quæ ad illud tendebat, vsque ad illum locum montis Oliueti ex quo ascensurus erat in cælum: quique videtur fuisse in medio itinere inter Ierusalem, & Bethaniam, & fortasse ille locus constitutus erat intra fines Bethaniæ. Vel certè (quod probabilius est, & magis consentaneum textui) duxit eos vsque ad ipsam Bethaniam, fortasse ut familiarem amorem erga Magdalenam, eiusque fratres ostenderet: inde vero recessit in montem, vnde ascensurus erat. Cur autem eum locum elegerit, facilè est rationes mysticas excogitare, & in Beda supra, legi possunt. Literalis enim sufficiens est voluntas facientis, & quia fortasse pro temporis, ac personarum opportunitate ille locus erat commodissimus. De quo, & de templo ibi ædificato, & de signis, seu vestigijs Christi, quæ in eo sunt mirabiliter conseruata legi potest Beda de locis sanctis, cap. 7. Est autem verisimile ex eo loco, ex quo Christus coepit ascendere, via recta in cælum conscendisse, quandiu ab Apostolis visus fuit: an vero postea eodem modo recta via incesserit, vsque ad cælum empy-

Beda.

reum, atque adeò, an quieuerit in loco coelesti, qui è regione responderet terrestri loco, vnde discessit, incertum est, & nimis curiosum esset illud inquirere, ut supra ex Augustino referebamus.

Secundo, de circūstantia temporis vñ est certum, scilicet quadragesimo die post resurrectionem suam Christum ascendisset, ut constat ex illis verbis Actorum primo. *Per dies quadraginta apparens eis.* Cur autem tot diebus Christus distulerit ascensionem suam, dictum est in superioribus, nimirum vt illis diebus resurrectionis suæ veritatem ostenderet, & de regno Dei discipulos intrueret. Ecclesiamque suam perfectè fundaret, ut fecisse legimus apud Evangelistas, præsertim Ioannem, & Lucam Act. 1. Et rectè explicant Leo Papa serm. 1. de Ascensione, & Cyprianus serm. 1. de Ascensione. Quoniam vero ad eos fines non erat necessarius præcisè numerus quadraginta dierum (poterat enim Christus & pluribus & paucioribus ea omnia perficere) ideo sancti Patres, in hoc dierum numero mysticas rationes excogitâr, quas breuiter attingit Beda in comment. Act. 1. Alexan. Alenf. 3. parr. quæstio. 23. M. 5. Addendum vero est, hos dies ita esse numerandos, ut & dies ipse resurrectionis, & dies Ascensionis illis comprehendantur. Nam constat ex Euangelio, tam in die Resurrectionis, quàm Ascensionis Christum Discipulis apparuisse. Ergo si tantum per quadraginta dies eis apparuit, necesse est, ut quadragesimo die à Resurrectione facta fuerit Ascensio, vtrumque extremum concludendo. Vnde fit vltèrius, hunc diem Ascensionis fuisse feriam quintam hebdomadæ. Ostensum enim supra est, Christum resurrexisse Die Dominica: comparando autem quadraginta dies à die Dominico, necessario sequitur, ut quadragesimus sit dies Iouis. Et hæc omnia confirmat Ecclesiastica traditio, & festiuitas, quæ in memoriam huius mysterij eo die semper fuit in Ecclesia solenniter celebrata, ut constat ex Clemente Papa libro. 5. constitutionum capit. 18. aliàs. 20. ubi refert Apostolorum constitutionem. *Numeratis quadraginta diebus à primo Dominico die celebrate diem festum Assumptionis Domini, quo die absoluta omni dispensatione ascendit ad Deum Patrem suum.*

Leo Papa
Cyp.

Beda.
Alexan.
Alenf.

De hora vero illius diei, in qua Christus ascendit,

Tempus, seu
dies Ascen-
sionis Chri-
sti
Act. 1.
Evas.
Cales.
Beda.
Glos.
Hieron.
Chrys.

ascendit, vix aliquid inuenio ab scriptori-
bus dictum, nequē ex Scriptura aliud col-
ligi potest, quam quod postquam illa die
Christus cum discipulis comedit, edu-
xit eos in Bethaniam, & inde assumptus
est. Quod pater ex verbis illis Act. 1. *Con-
nesciens precepit eis, &c.* & infra, *cum hæc di-
xisset, eleuatus est.* Quanquam enim non
nulli cum Erasmo, Caeterano, & alijs, exi-
stiment hoc loco non esse legendum *con-
nesciens*, sed *conuersans*, eo quod verbū Græ-
cum *συμίστα*, non significat comedere, sed
conuersari: nih lominus Latina lectio sine
dubitatione retinenda est, cum in omni-
bus vulgatis codicibus sine vlla varietate
habeatur, & ita legant omnes Latini inter-
pretes, Beda, Glossa, & posteriores omnes,
ac Hieronymus. Epist. 150. ad Hedibiam. q. 7.
Et participium Græcum respondens huic
Latino, *συνάρισθήμενος*, licet proprie signifi-
cet, *congregatus* tamen interpres, vel aliter
legit, vel tacite mentem Lucæ attigit. Nam
hoc etiā posteriori modo interpretati sunt
Chrysostomus & alij Græci. Et potest confirma-
ri ex Euangelio Marci cap. ultimo, vbi di-
citur, *Nonissime recumbentibus undecim dis-
cipulis apparuisse illis Iesum*, & loquum
cum eis, finitoque colloquio assumptum
esse in cœlum. Facta est ergo ascensio post
sumptum cibum cum discipulis. Vnde fit
verisimile pomeridiano tempore Christū
ascendisse in cœlum, tum quia credendum
est, non recubuisse multo tēpore ante me-
ridiem. Tum etiā, quia (vt supra vidimus)
post prandium, quod in cœnaculo factum
fuit, eduxit eos vsquē ad montem Oliueti,
in quo itinere, & in congregandis alijs dis-
cipulis tempus aliquod infumendum erat.
Est autem in multis locis consuetudo, hora
diei duodecima vsquē ad primā post me-
ridiem publice, solennique orationi vaca-
re in memoriam Dominicæ ascensionis.
Quæ consuetudo indicare videtur, fideles
sentire ea hora Christum ascendisse. Sed
quā hoc certum sit, alijs iudicandum re-
linquo. Non est tamen hoc loco præter-
mittendum (quod Beda refert de locis san-
ctis, capite. 7.) festiuitatem huius diei fuisse
diuinis, ac cœlestibus prodigijs in eodē
loco, ex quo Dominus ascendit, decoratā.
Nam in die (inquit) ascensionis Dominice,
per annos singulos, missa peracta valide flami-
nis procella de sursum venire consuevit, & om-
nes, qui in Ecclesia fuerint, in seriem prosterne-

Ascensionis
Christi hora

Beda.

*re. Tota ibi ea nocte lucernæ ardent, vt non il-
lustrari tantum, sed & ardere mons, & suppo-
sita loca videantur.*

Circa tertium de modo, quo Christus as-
cendit. Non agimus de modo propria ip-
sius motus ascensionis (de hoc enim iam
diximus, quia magis pertinet ad substan-
tiam, quam ad circumstantias mysterij) est
ergo sermo de modo, quo discipulis vale di-
xit, & eorum se se oculis subduxit, eosquē
ad sua redire iussit. Quæ omnia breuiter
Lucas narrat capite 24. Euangelij, & Actor.
1. & in primis dicit, antequam discederet,
eleuat s manib⁹ benedixisse eis, nimirū bea-
tissimæ Virgini, & Apostolis omnibus,
quorum expressam mentionem facit, &
alijs discipulis, quos significat fuisse ferē
centum viginti. Totidem enim dicit, fuisse
se congregatos in cœnaculo, quando Pe-
trus ad eos sermonem habuit. Vnde omnes
illi videntur vna cum Apostolis ibi perse-
uerasse vsquē ad Spiritus Sancti aduentū:
omnes ergo illi ad minimum adfuisse cre-
duntur, quando Christus ab eis recessit, eis-
que inter alia dixit, *Vos autem sedere in ci-
uitate, donec induamini virtute ex alto.* Pro-
babile etiam est, tunc fuisse factam illam
apparitionem, in qua Paulus ait. 1. Corint.
15. *Visum esse Christum à quingentis fratri-
bus*, de qua re supra tractatū est. Quod au-
tem Christus ante discessum benedictionē
suam impartitus sit, satis perspicuā, ac per-
se notam rationem habet. Illa enim bene-
dictio nihil aliud fuit, quā multorum ho-
norum deprecatio, verbis facta, ipsis audie-
tibus. Primo, in amoris, ac benevolentie sig-
num. Secundo, vt re ipsa ea bona discipulis
conferret. Non enim poterat eius benedi-
ctio non esse efficax, cuius dicere, facere
est. Tertio vt se se summum Ecclesiæ Pon-
tificem, pastorem, ac superiorem ostende-
ret. Nam (vt ait Paulus ad Hebr. 7. *Qui mi-
nor est, à maiori benedicitur.* Illa verò manuū
eleuatio antiquum fuit signum, quo Pa-
triarchæ, & Pontifices vti solebant, quan-
do bona alijs imprecabantur, vt legimus,
Leuit. 9. & Genes. 48. fortasse ad indican-
dum non tam terrestria, quā cœlestia bo-
na illis imprecari, vel Deum esse, à quo fru-
ctus benedictionis sperandus sit, & ad eum
esse cor eleuandum, vt benedictio sit effi-
cax. Potest autem piē, & probabiliter cre-
di, Christum non vtcunq; manus eleuaf-
se, sed in crucis signum, vel cancellatis ma-
nibus,

Ascensionis
Christi mo-
dus.

Luc. 24.
Act. 1.

1. Cor. 15.

Hebr.

Signum be-
nedictionis
apud anti-
quos quale.
Leuitic. 9.

Genes. 48. nibus, sicut Iacob nepotibus benedixit *Genes. 48.* benedictionem in Christo futurā per signum crucis præsignificans (vt *Tertull.* notauit lib. de baptismo cap. 8.) vel in crucis formam manus ad cœlum tollendo, *Exodi. 17.* sicut de Moyse legimus *Exo. 17.* Quā etiam fuisse figuram crucis, & efficaciam eius notant *Greg. Naz.* oratione. 6. & alij, quos in priori tomo retulimus. Vel certē in aere crucem describendo sicut nunc est in usu Ecclesiæ, quem ex Apostolica traditione manasse, testatur *Basil.* lib. de Spiritu sancto, cap. 37.

Secundo ait Lucas facta benedictione, Christum fuisse eleuatum in cœlum, vidētib; omnibus. *Et nubes* (inquit) *suscepit eū ab oculis eorum*, quod mysterium ait *Cyrill. Alex. epist. ad Anastasium*, *Alexandrum*, & alios patres monasticam vitam agentes, prædictum esse à Daniele, quando vidit quasi filium hominis venientem in nubibus cœli vsque ad antiquum dierum, eique datum esse honorem, & regnum: habetur hæc epistola in tomo. 2. Concilij *Eph.* appendice. 1. cap. 6. De hac verò nube quid fuerit, quodvè ministerium tribuerit Christo, variē sentiunt scriptores. *Abulens.* parado. 5. cap. 8. & sequentibus sentit, hanc fuisse veram nubem vel ibi denuo genitā, vel aliunde adductam, & Christi pedibus suppositam, nō vt corpus illius sustineret, vel sursum duceret, (nam potius ipse vel virtute sua, vel angelorum ministerio eam attollebat secum) sed propter ornatū quēdam, vt ad modum throni, & sedis illi famularetur. Hanc sententiam refert latē hoc loco *Medin.* & postea subdit has esse nugas, & fabulas: nullamque rationem, vel probationem adducens affirmat illam nubem nihil aliud fuisse, quam splendorem quendam, quem corpus Iesu, cum esset iam cœlo propinquius genuit, cuius similitudinem perspicimus in cœlo in ea, quæ vocatur, *via lactea*, quod sumpsit ex *Caietan.* Actor. 1. Mihi tamen in primis videtur nō esse, cur negemus, illam fuisse veram nubem. Nam scriptura non dicit fuisse quasi nubem, aut in nubis similitudinem, sed simpliciter nubem appellat. Ergo, cum sine vilo incommodo possit propriē, ac verē intelligi, ita est scriptura exponenda. Sic apertē exponit *Chryso.* hom. 2. in Acta, vbi dicit, *Hanc nubem fuisse cœli symbolum, declarans, quod in ipso signo diuina potentia ascenderet,*

A iuxta illud Psal. 103. Qui ponis nubem ascensum tuum. Beda etiam super Acta similiter exponit. Deinde, non constat hanc nubem descendisse vsque ad terram (sicut *Abulens.* dicit) & suppositam pedibus Christi vnā cum eo ascendisse per modum sedis gestatorię, hoc enim in scriptura fundamentum non habet. Nā (vt rectē *Caietan.* notat scriptura non dicit simpliciter, nubem suscepisse Christum. Sed suscepisse eum ab oculis intuentium. Vnde verisimilius est, quandiu Christus ascendens videri voluit, nullā nubem interiectam fuisse inter ipsum, & terram. Quia tunc potius impediret aspectū intuentium: postquam verò longius à terra distare cœpit, nubis interiectu sese intuentium subtraxit oculis. Quæ profectō neq; cum illo vltius ascendit, neque aliud ministerium exhibuit, quā vt Christi corpus ab aspectu discipulorum amoueret, & claritate sua, ac splendore maiestatem ascendentis indicaret.

B Tertio addit Lucas, cū adhuc discipuli perseuerarent, intendentes oculos in cœlū, admonitos ab Angelis, ne vltius præstolarentur oculis corporis Christū videre descendentem de cœlo, quo ascenderat vsque ad iudicij diem, quādo rediturus esset idem ipse qui ascendit. Quæ Angelorum apparitio facta est primo, vt quod discipuli oculis corporeis videre non poterant, scilicet Christum in cœlum peruenientem, verbis suis docerent, ac confirmarent. Secundo vt Apostolos consolarentur, eosq; instruerent vt fide potius, quā visu corporeo Christū intuerētur, ac expectarent. Tertio, vt significarent Christum ad immutabilem quendam statum, & æternitatis consortiū ascendisse. Hoc enim est quod aiunt, *Sic Veniet, quemadmodum vidistis eum*, idest, in eadem gloria, & maiestate, & cum eadem anima, & corpore, quæ nulla temporis duratione alterari poterunt, aut mutari. Quæ verba ita ponderauit *Ignatius Epist. 10. ad Smyrnenes*, *Chrysostom.* & *Beda* in Act. & *Tertull.* lib. de carne Christi, cap. 24. & lib. de Resur. carnis. cap. 31.

C Quarta, & vltima circumstantia proposita ad explicandum fuit, quo apparatu, seu comitatu Christus ascenderit. De qua re neque Euangelistæ, neque Lucas in Actib; quicquā scribunt: tamē ex Paul. ad *Ephes. 4.* colligitur in primis ascendisse cum Christo omnes iustos, & Sanctos, quos è Sinu

Abrahæ eduxerat. Hic enim est sensus illorū verborum, *Ascendens in altum captivā duxit captivitatem*, vt Sancti omnes (quos supra citauimus) exponunt. Vnde fit, si qui fortasse Iusti mortui fuerunt, & perfecte purgati illis quadraginta diebus, quibus Christus post resurrectionē suam in terris moratus est, etiā illos simul cū Christo ascēdille, & ratio est, quia sicut Christus fuit primus resurgentium ad vitam gloriosam, & immortalem, ita decuit, vt esset primus ascendentium ad locum cœlestem, & ideo nullus ante illum ascendit: ergo oportuit, vt cum illo ascenderent. Tum quia ille est proprius locus Beatorum, & nulla iam intererat ratio cur ingressus in illum locū amplius differretur: tum etiam propter ipsius Christi honorem, & gloriam, & vt in signū triumphī spolia secum asportaret. An verō aliqui homines cum illo ascenderint corpore, & anima, aliqui affirmare non audēt: quia Euangelistæ non referūt, & quia aliās sicut discipuli oculis corporeis viderūt Christum ascendentem: ita etiam vidissent alia corpora Sanctorum vna cum Christo ascendentium. Sed hæc ratio nullius est momenti, tum quia non est necesse, vt omnia Euangelistæ scribant, tum etiam, quia scribendo multa corpora Sanctorum cum Christo surrexisse, hoc etiam in virtute scripserunt. Vnde hoc pendet ex alia quæstione supra tractata, an ij Sancti resurrexerint ad vitam immortalem. Nam si verum est (quod ibi affirmauimus) hos scilicet Sanctos surrexisse in corporibus gloriosis, necessario cōsequitur, vt corpore, & animo cum Christo ascenderint. Neque oportuit, vt discipuli eos viderent ascendētes, quia nec corpus gloriosum necessario videtur, neque illa manifestatio sensibilis ordinabatur ad cōfirmandam fidem de aliorum ascensione, sed solius Christi. Et hæc de hominibus. De angelico autem ministerio, & comitatu, quauis in scriptura nihil dictum sit: tamē non est dubium quin omnes Angelorū ordines descenderint, vt Christum ascendentem comitarentur, eique gloriam, & honorem exhiberent, quod omnes Sancti Patres scribentes de hoc mysterio luculenter expromunt, accomodantes illa verba Psal. *Artolite portas principes vestras*, &c. & illa *Ascendit Deus in iubilatione, & Dominus in voce tubæ*, & alia similia. Et illi duo Angeli, qui post Christi ascensionem annuntiarunt

Apostolis, esse iam eum in cœlum assumptum, sufficiens signum exhibuerunt, Christo ascendenti affuisse Angelos ministrantes ei & ex illis verbis, quæ dixerunt, *sic veniet, &c.* colligi etiam potest, quod sicut descendet in gloria, & maiestate, Angelorum præeuntium stipante caterua, ita etiam ascendit.

SECTIO III.

Vtrum Christus per ascensionem suam consequutus sit, vt sedeat ad dexteram Patris.

DE termino proprio, & quasi intrinseco ascensionis Christi, dictum est in superioribus explicando ipsum mysterium. Est enim ascensio localis motus qui ad locum aliquem terminatur, quē hunc vocamus terminum intrinsecum talis motus, siue sit sermo de ipso vbi intrinseco, siue de corpore circundante locatum de quibus satis dictum est. Superest ergo, vt dicamus de alio termino quasi metaphorico, & extrinseco, qui nomine *sessionis ad dexteram Patris* in Scriptura sacra significatur. De quo videndum est, primum quid sit, deinde quomodo Christus ascendendo hanc sessionem adeptus sit.

Principio supponendum est, articulum fidei esse, Christum post ascensionem suā sedere ad dexteram Patris. Ita enim traditur in Symbolis Apostolico, & Niceno, & Athanasij, & in nouo testamento Marc. ult. *Assumptus est in cœlum, & sedet à dextris Dei*, & ad Heb. I. *sedet ad dexteram maiestatis in excelsis*, & cap. 8. *Talem habemus Pontificem, qui confedit in dextera sedis magnitudinis in excelsis*, & cap. 10. *Hic autem vnā pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cetero expectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius*, & cap. 12. *sustinuit crucem confusione contempta, atque in dextera Dei sedens*, & 1. Petri. 3. *Per resurrectionem Iesu Christi, qui est in dextera Dei*. Et similia habentur ad Roman. 8. ad Ephes. 1. & ad Colos. 2. Quibus in locis dicitur Christus esse, vel constitutus esse ad dexteram Dei, & alia similia loca postea afferemus.

Secundo statuendū est, quod licet sedere

Christus post ascensionem suā sedet ad dexteram Patris.
Symbol.
Marc. 16.
Hebr. 1. 8.
10. & 12.

Roman. 8.
Ephes. 1.
Colos. 2.

Aliqui sanctorum in corporibus gloriosis cum Christo in cœlum ascendunt.

Psal. 23.
Psal. 46.

ad dexteram Dei possit sub aliqua ratione A. convenire Verbo diuino in sola diuinitate subsistenti, vt postea explicabimus cū sanctis Patribus, & consequenter idem dici possit per communicationem idiomatum de homine Christo, & hac ratione possit Christus dici post ascensionē *sedere ad dexteram Dei*, quia existit, ac permanet verus, ac naturalis Dei filius, sicut dici potest post ascensionem suam omnia conseruare, regere, & gubernare, licet hæc, inquam, vera sint: tamen reuera non sufficiunt ad omnia Scripturæ loca explicanda, sed oportet etiam, vt de Christo homine, vt sic, verum sit post ascensionem sedere ad dexteram Dei, ita vt hæc sessio conueniat illi in humanitate, & non tantum in Diuinitate: sicut resurgere, & ascendere competunt illi in humanitate: atque adeo, vt non solum verum sit, Christum hominem, sed etiam in quantum hominem specificatiue saltem, *sedere ad dexteram Dei*. Hoc apertè colligitur ex adductis testimonijs Scripturæ. Primo, quia cum duo illa coniunguntur *ascendit*, & *sedit*, satis significatur secundum eam naturam sedere, secundum quam ascendit. Deinde, quia Paul. ad Ephes. 1. sic inquit, *secundum operationem potētiae virtutis eius, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in cœlestibus*. Igitur sedere Christum ad dexteram Dei, fuit opus omnipotentiae diuinæ in tempore factum: ergo necesse est, vt factum sit in humanitate. Hoc etiam confirmatur ex loco illo Psal. 109. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*. Nam ibi esse sermonem de Christo, ipsemet exposuit Matthæ. 22. & Marc. 12. & Lucæ. 20. & Paulus ad Hebræos. 1. & 10. Quod autem sit sermo de Christo vt homine, testantur Ambros. lib. 2. de fide cap. 4. & Augustin. lib. contra ferm. Arian cap. 12. Et Athanas. lib. de salutari Christi aduentu, Hieron. & Theod. in illum Psal. late, atque eleganter Chrysostom. ferm. de Ascensione. Ruffin. in expositione symbol. qui ad hoc ponderat verba Christi, *si filius eius est, quomodo vocat eum Dominum?* Est enim Christus filius Dauid, secundum humanitatem. Constat item ex Paulo dicēte. *In sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans, &c.* Expectat enim secundum humanitatem: secundum eandem ergo sedet ad dexteram Dei, sicut

Christus etiā
in quantum
homo sedet
ad dexteram
Dei.
Ephes. 1.

Psal. 109.
Matth. 22.
Marc. 12.
Luc. 20.
Heb. 1. &
10.
Ambros.
Aug.
Athanas.
Hieron.
Theod.
Chrysost.
Cyrill.
Ruffin.

etiam secundum illam est summus Pontifex, qui penetrauit cœlos, atque ita exposuit Tertull. contra Prax. cap. 3. Theodor. in Epistol. ad Hebr. Et ex sequenti propositione constabit, hanc esse communem Patrum sententiam.

Tertio explicandum est, quid nomine *dextera Dei* intelligatur. Non enim defuerunt hæretici, qui Deum corporeum esse existimantes, dicerent *dexteram* hoc loco significare corporis Dei patrem, ad quam Christus corporaliter sedit. Sed quoniam hæc hæresis supponit aliam rationi etiam naturali repugnantem, manifestissimum fuit semper apud Catholicos *dexteram Dei* metaphorice dici. Et illi quidem, qui Christo, vt Deo hanc sessionem tribuunt, per eam metaphoram significari dicunt, diuinam omnipotentiam, seu maiestatem. Ita Athanas. Orat. 2. contra Arian. circa finem, inquit, *Quid significat sedere ad dexteram Patris, nisi germanitatem filij, ac deitatem Patris, eandem quoque esse deitatem Filij*. Idem lib. de communi essentia Patris, Filij, & Spiritus sancti. Et Damascen. lib. 4. de fide cap. 2. & Ambros. libro. 2. de fide capite. 4. & ad Ephes. 1. Vterq; Cyrillus, & Chrysost. & alij Patres infra citandi. Alij dicunt significare propriam, ac peculiarem dignitatem, quæ ratione hypostaticæ vniōnis Christo, vt homini conuenit, ratione cuius etiam ipsa humanitas coadoratur eadē adoratione, qua Deus collitur, vt exponit etiam Damascenus citato loco, & indicat Leo Papa sermone. 1. de Ascensione dicens, naturam humanam ascendisse in Christo supra omnem altitudinem, *Neque vllis (inquit) sublimitatibus modum suæ promotionis habitura, nisi æterni Patris recepta confessu, illius gloriæ sociaretur in throno, cuius naturæ copulabatur in filio*. Atque similia repetit sermone. 2. & eundem sensum significat Cyrillus Alexandrinus Epist. 1. ad Presbyteros, & monachos solitariam vitam colentes, & apertissime Chrysostom. homilia. 3. in Epistol. ad Ephes. vbi tractans illa verba, *Et sedens cum fecit ad dexteram suam*. Hoc (inquit) de eo, qui ex mortuis excitatus: de Verbo, siquidem nequaquam. Et infra. Reliquis velut seruis Dominus prelatas est, hominis serua facta est vniuersa creata potestas propter inhabitationem Dei Verbi. Et Theodoretus eodem modo exponens, inquit, *Clarum est, hæc omnia posuisse tanquam*

Dextera
Dei quid sit

Athan.

Damascen.
Ambros.
Aug.
Cyrill.
Chrysost.

Damasc.
Leo Papa.

Cyril.
Chrysost.

Theod.

de homine, ea enim de causa etiam admiratio-
ne ductus est. Quod enim qui Deus est, una
cum Deo sedeat, & qui est filius, una cum
Patre regnet, non est admirabile, quod autem
sumpta ex nobis natura eiusdem honoris cum
eo, qui sumpsit, sit particeps, hoc omne mira-
culum superat. Et eandem expositionem ha-
bent Theophyl. Oecumen. & plura in se-
quentibus referemus. Atque hæc procedunt
de Christo, ut homine, quam expo-
sitionem supra etiam probauimus. Iuxta
quam etiam per dexteram Dei intelligere
possumus statum gloriæ, seu beatitudinem
æternam, quæ Sanctis datur, sicut expo-
suit Aug. lib. de Agone Christiano, capite.
26. & libro de Essentia diuinitatis, & Ili-
dor. libro. 1. de Diuinis Offi. capite de As-
censione Domini, vel singularem excellen-
tiam eiusdem beatitudinis, & iudiciariam
potestatem Christo homini collatam, ut
idem Augustinus exponit lib. de fide, &
symbol. capite. 7.

Quarto explicandum est, quid sit sedere.
Et quoniam hoc propriè, & ad literam cõ-
uenire pollet Christi corpori, ideo existi-
mare quis posset, Christum post ascensionem
manuisse in cœlis sedentem propria
sessione corporali. Cum enim hoc verbum
possit propriè intelligi, nihil esse videtur,
cur per metaphoram explicetur. Præsertim
cũ hoc modo optimè exponatur, quo-
modo Christus post ascensionem cõsequu-
tus sit, ut sedeat ad dexteram Dei. Quia re-
uera consequutus est corporalem sessionem
in loco cœlesti, & ibi fruitur potissimis bonis
Dei. Et confirmari potest. Nam Actor.
7. Stephanus dixit, *Eccce video cœlos apertos,*
& *Iesum stantem à dextris virtutis Dei.* Quo
loco multi Patres intelligunt verbum illud
stantem propriè, ut significat recto corpo-
re stare. Ita Chrysost. homilia. 18. in Acta,
& alij Græci in eundem locum, & Beda,
Gregor. homilia. 29. in Euangelia, & li-
bro. 1. Reg. capite. 1. Augustin. libro quæ-
stion. noui, & veteris testam. quæst. 88.
Ergo pari ratione, cùm dicitur Christus se-
dere in cœlo, intelligendum erit propriè de
sessione corporali. Neque enim contraria
sunt. Potuit namque, qui semper sedet,
tunc surgere, & stare, ut Stephanus sic eum
videns intelligeret, Christum sibi com-
pati, & paratum esse ad sibi auxiliand-
um, sicut Gregorius interpretatus est, vel
(ut ait Augustinus) quia apparere voluit,

tanquã qui causam diceret, & ad dexteram iu-
dicis staret. Quando enim sancti Patres hu-
iusmodi mysticas, seu morales rationes
reddunt, propter quas Christus stans à Ste-
phano visus est, non sentiunt, Stephanum
non vidisse Christum verè, ac propriè stā-
tem. Alioquin non fuisset omnino vera, &
realis illa visio sensibilis, sed phantastica, &
apparens tantum: cùm tamen Stephanus
non fuerit contentus affirmando, se videre
Christum, sed asserere, etiam voluerit mo-
dum, seu situm corporis eius, quem vide-
bat, ut ostenderet, quam apertè, & distin-
ctè illum cerneret: tametsi longissime di-
stantem, & quanuis ab alijs circumstanti-
bus videri non posset.

Nihilominus tamen nullus Sanctorũ, aut
catholicorũ Doctorũ, ita interpretatur hoc
verbum, sedere, de corporali sessione. Primũ
quidẽ, quia huiusmodi sessio nihil ad per-
fectionem, seu gloriam Christi pertinebat.
Cum autem dicitur Christus sedere ad dex-
teram Dei, magna quædam dignitas signi-
ficatur, & certum signum maiestatis eius.
Deinde, quia licet non sit certum an Chri-
stus in cœlo corporaliter stet, aut sedeat, &
vtrunque sit in eius potestate: tamen mul-
to probabilius videtur ipsum stare: quia se-
dere per se non est tam connaturale homi-
ni, sed solum propter necessitatem, ut re-
quiescat, & non defatigetur. At vero in
cœlo nulla erit huiusmodi necessitas, cùm
immortalia, & gloriosa corpora laborem
sentire non possint. Vnde quod Paulus ait, *Ephes. 2.*
Ephes. secundo, nos confessuros cum Christo
in cœlestibus, non est verisimile esse intelli-
gendum de sessione corporali. Quia (ut di-
xi) magis naturale est homini stare, magis-
quẽ ad omnes actiones perfectas corporis
humani accommodatum. Neque huic ve-
ritati repugnat: quin potius illam confir-
mat visio Stephani Act. 7. Nam licet ver-
bum *standi* possit etiam metaphoricè ex-
poni, vel lata significatione, ut idem sit,
quod existere, seu præsentem adesse, ut
Matthæus. 16. *sunt de hic stantibus, qui non*
gustabunt mortem, id est ex ijs, qui præsen-
tes adsunt: tamẽ melius intelligitur in pro-
pria, & rigorosa significatione propter tes-
timonia Sanctorum, & rationem addu-
ctam. Quia Stephanus re vera vidit Chri-
stum clarè, & distinctè, prout in cœlo exi-
stit, friuolum autem est fingere Christum
antea sedisse, tunc autem surrexisse, ut
à Ste-

Theophyl.
Oecumen.

Aug.
Ipsid.

Act. 7.

Chrys.
Bea.
Grig.
Aug.

Greg. papa.
Aug.

Christi ses-
sio ad dex-
teram Patris
non est corpo-
ralis & pro-
pria sed me-
taphora.

Act. 7.

à Stephano stare videretur. Sit igitur certum *sedere* hoc loco metaphorice sumi.

Quid autem hac metaphora significetur, explicandum est. Et primum quidem si de Christo, ut Deo, hæc verba interpretemur, & per *dexteram* intelligamus diuinam maiestatem, seu Patris æqualitatem, *sedere* nihil aliud erit, quàm quietè, seu pacifice possidere eam dignitatem, seu simul cum Patre regnare, tanquam supremum regem, ac Dominum omnium. Additque Basilii libro de Spiritu sancto, capite. 6. *Per hunc cōfessum, naturam Dei solidam, ac immutabilem significari, iuxta illud Baruch. 3. Et tu sedes in æternum.* Vnde Cyrillus Ierosolymitan. cat. 14. dicit, hanc dignitatem non conuenire Christo post aduētum in carne, *sed ante omnia secula. Quia vnigenitus filius Dei Patri à dextris semper assidebat.* Cui consentanea est visio Isaïæ, *qui vidit Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum.* Quāquam enim de tota Trinitate possit intelligi: tamen de Christo specialiter exponitur Ioannis. 12. Hinc etiam Cyrillus Alexandrinus lib. 12. Thesauri, cap. 7. dicit *sedere ad dexteram Patris* esse ita proprium Christi, ut nulli creaturæ conuenire possit. Quia solus ille cum Patre simul regnat. Et eandem interpretationem habet Chrysostomus homilia. 2. ad Hebræos, Theophyl. Theodor. & Oecumen. ad Hebr. 1. Ac denique fere omnes Sancti iuxta hunc sensum ex hac sessione ad dexteram colligunt æqualitatem Filij cum Patre. Quibus multum videtur fauere Paul. ad Hebræos. 1. ubi probat Christum esse Deum, dicens, *sedet ad dexteram maiestatis in excelsis*, & infra, *Ad quem autem Angelorum dixit aliquādo, sede à dextris meis?* Et Christus ipse ex eodē loco probauit suam diuinitatem. Verum est tamen, responderi posse, Christum nō probare suam diuinitatem ex sessione, sed ex appellatione Domini. Vnde inquit, si ergo in spiritu David vocat eum Dominum, quomodo filius eius est? Et Paulus ad eandem Domini seu Filij appellationem potissimum alluisse videtur. Sic enim ait, *sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomē hereditauit.* Nihilominus est hæc expositio valde probabilis, ita tamen ut alteram de Christo secundum humanitatem non excludat (ut diximus) non enim contrariæ

sunt: sed ex vna alia facile inferri potest, ut iam dicam.

Iuxta aliam ergo expositionem de Christo secundum humanitatem varijs modis exponi potest, quid sit *sedere* ad dexteram Patris. Primo ut *sedere* nihil aliud sit, quàm habitare in gloria cœlesti. Ita videtur exponere August. dicto libro de fide, & Symbolo, capite. 7. & libro de Symbolo ad catechumenos, capite. 7. Chrysostom. homilia. 1. de Symbolo. Ut enim idem August. notauit lib. 3. quaestionum in Leuit. quæst. 24. solet in hac significatione verbum *sedendi* in Scriptura sumi, Leuit. 8. *Ad ostium tabernaculi testimonij sedebitis septem diebus die, & nocte*, & 3. Regū. 2. *sedit semel in Ierusalē annos tres.* Et huic expositioni fauet Paul. ad Ephes. 2. dicens, *Confedere nos fecit in cœlestibus.* Quāquam enim in ipso Christo tanquam in capite omnes, *sedere* dicamur: tamen hinc recte colligimus, nos non tantum per ipsum: sed etiam in proprijs personis cum ipso confessuros, licet ibidem ait, *Non conuinicassē, & conuersitassē cum Christo*, non solum quia vita, & resurrectio eius quasi nostra existimetur propter vnionem membrorum cum capite: sed etiam, quia in nobis ipsis participaturi simus vitam, & resurrectionem eius. Ad eundem igitur modum nos *confedere* fecit. Nos autē non dicimur *sessuri*, nisi quia sumus in cœlesti patria habitaturi, ergo eodem modo dicitur *sedere* Christus. Hæc expositio nihil falsi dicit: videtur tamen non satis explicare totum id, quod in illo verbo, *sedet*, continetur. Addi ergo potest, illo verbo etiam significari Christum post multos labores, quos propter homines sustinuit, & perfectam nostræ salutis & economiam, conuenisse tandem in cœlesti patria paternis fruente bonis. Quomodo ipse dixit Lucæ. 24. *Nō ne oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Ac de omnibus viuis membris eius dicitur, *ut requiescant à laboribus suis.* Et hoc modo videtur hæc sessio Christi in Scriptura poni tanquam vltimus terminus mortis, resurrectionis, atque omnium viarum eius, sic Paul. ad Romanos. 8. *Christus IESVS qui mortuus est, qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, & ad Ephes. primo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam, & Marc. vltimo, Assumptus est in ca-*

lum, & sedet ad dexteram Dei. Et hæc etiam A
expositio aliquid veri continet, aliquid
vero amplius addendum est, quia verbum
sedendi (vt diximus) quandam excellen-
tiam, & dignitatem significat.

Igitur sedere hic per metaphoram signi-
ficat idem, quod regnare, seu præesse om-
nibus tanquam supremum regem, ac iu-
dicem, qui tanta dignitate præcellit, vt in
eodem folio cum Deo sit, & eadem ado-
ratione colatur. Hæc expositio colligitur
ex omnibus Sanctis supra citatis. Et est
vfitata hæc phrasis in Scriptura, tertio Re-
gum primo. *Salomon filius tuus regnabit
post me, & ipse sedebit in folio meo, & primo
Regum secundo, suscitatur de pulvere egenum,
& de stercore eleuat pauperem, vt sedebat cum
principibus, & solium gloria teneat.* Vnde
Paul. primæ ad Corinth. decimo quinto sic B
de Christo loquitur, *Oportet autem illum reg-
nare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus
suis.* In quibus verbis aludit sine dubio ad
verba Psalmi. 109. *Donec ponā inimicos tuos
scabellum pedum tuorum, & loco verbi seden-
di, quo Dauid vsus fuerat, Paulus veluti
metaphoram explicans, regnandi verbum
vsurpauit.* Et simili modo secundæ ad Ti-
moth. secundo de omnibus electis loquens,
inquit, *ideo omnia sustineo propter electos, vt
& ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo
IESU cum gloria celesti, quam explicans
subdit. Fidelis sermo, nam si commortui sumus,
& conuiuemus, si sustinebimus, & cōregnabi-
mus.* Quo ultimo verbo videtur explicare,
quod ad Ephesios secundo, dixerat, *Conse-
dere nos fecit in celestibus.* Præterea hæc me-
taphorica significatio optimè quadrat in C
verbū sedendi, quasi per antonomasiam di-
ctum ad explicandam dignitatem. Nam
iudicantis, præcipientis, ac dominantis est
sedere. & alijs imperare. Vnde quando-
cunque dicitur visus Deus in Scriptura in
maiestate sua, tanquam supremus Domi-
nus, dicitur apparere sedens, Isai. sexto.
*Vidi Dominum sedentem supra solium excel-
sum, &c.* & iuxta eandem metaphoram, di-
citur Deus sedere super Cherubim. Hanc de-
nique interpretationem rectè attigit Ori-
genes tractatu duodecimo in vigesimum
caput Matth. dicens. *Vide, ne forte, quod di-
citur, Christum restitui in regno suo, recipien-
tem propriam principatum, hoc sit, sedere Chri-
stum in folio gloria sue.* Et infra, *Intelligat er-*

go, equi potest, eminentiam quidem regni in
hominibus Christum recepisse, & glorificatum
esse ad gloriam, quam habuit, prius quam esset
mundus.

Quinto videndum est quomodo Chri-
stus per ascensionem suam consequutus sit
vt sedeat ad dexterā Patris. Videtur enim
hoc ex dictis difficile. Quoniam Christus
per ascensionem nec diuinitatem, nec glo-
riam humanitatis, neque regni maiesta-
tem, & potentiam assequutus est. Vnde
ante ascensionem dixit discipulis. *Data est
mihi omnis potestas in celo, & in terra.* Nihil-
ominus simpliciter fatendum est, aliqua
ratione Christum assequutum esse per as-
censionem vt sedeat ad dexteram Dei. Nā
(vt supra diximus) in Scriptura ita des-
cribitur ascensio, vt eam hæc sessio conse-
quuta sit, iuxta illud, *Assumptus est in ca-
lum, & sedet ad dexteram Dei, & illud, sus-
citans illum à mortuis, & constituens ad dex-
teram suā in celestibus.* Vnde Petrus Actor.
secundo de ascensione Christi interpretari
videtur locum sæpe citatum ex Psalm. 109.
sic enim de Christo scribit, *Dextera igitur
Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti
accepta à Patre effudit hunc, quem vos videtis,
& auditis. Nō enim Dauid ascendit in calum,
dicit autem ipse, dixit Dominus Domino meo,
sede à dextris meis.* Denique hac ratione in
symbolo post articulum de ascensione con-
fitemur sedere Christum ad dexteram Patris.
Modus autem, quo hoc explicandum est,
multiplex esse potest iuxta varias exposi-
tiones assignatas de Christo sedente ad
dexteram Patris. Nam, si sermo sit de Chri-
sto secundum se, vt est tantum Verbum,
ac filius Dei, sic nullo modo potest de il-
lo verificari, quod per ascensionem sit as-
sequutus, vt sedeat ad dexteram Dei, sed
per solam æternam generationem hoc ha-
buit. Si autem loquamur de Christo præ-
cise, ac formaliter, quatenus hic homo est,
& per dexteram Dei æqualitatem diuini-
tatis intelligamus, tum factum est, vt hic
homo Christus sederet ad dexteram Dei, quā-
do filius Dei factus est homo, quod factum
est in ipsa incarnatione, quando hæc hu-
manitas in vnitatem diuinæ personæ as-
sumpta est, tamē quoad manifestationem,
& claritatem huius gloriæ potest dici Chri-
stus assequutus per ascensionem, vt sedeat
ad dexteram, id est, vt hic homo omnibus
inno.

Sedere in
scriptura
quid.

3. Reg. 1.
1. Reg. 2.

1. Cor. 15.

Psalm. 109.

2. Timo. 2.

Ephes.

Isaia. 6.

Origenes.

Matth. 28.
Christus per
ascensionem
aliquo modo
dexterā Pa-
tris adeptus.
Marc. 16.
Ephes. 1.
Act. 2.
Psalm. 109.

Quomodo per ascensio- nem assequutus Christus sit, ut sedens ad dexteram Patris.
Apocalyp.
Ioann. 17.
 innotescat *sedens ad dexteram Dei*, id est, A
 exillens, & permanens verus Deus omnia
 cum Patre gubernans, iuxta illud Apoca-
 lypf. *Dignus est agnus, qui occisus est, accipe-
 re virtutem, & diuinitatem, &c.* & paulo
 post subditur, *Omnes audui dicentes, sedenti
 in throno, & agno benedictio, & honor, &
 potestas in secula seculorum.* Et hæc est clari-
 tas, quã Christus petebat Ioannis. 17. *Ego te
 clarificaui super terrã, opus consummaui, quod
 dedisti mihi ut faciam, & nunc clarifica me tu
 Pater, apud te ipsum claritate, quam habui,
 priusquã mundus esset apud te.* Atq; hæc ea-
 dem expositio accommodari potest, etiã si
 de Christo secundum humanitatem, hanc
 sessionem interpretemur. Quamquam enim
 re ipsa non sit allequuta per ascensionẽ illa
 humanitas ut admirabili modo sit in thro-
 no maiestatis Dei, atque a deo, ut ratione
 illius vnionis debeatur illi homini singula-
 ris cultus, & adoratio: item licet non sit
 consequutus idem homo in humanitate sua
 essentialẽ gloriam, neque potestatem,
 aut dominium excellentiã in omnes crea-
 turas: tamen per ascensionem singulari mo-
 do cœpit tota hæc maiestas illius hominis
 clarescere in cœlo, & in terra. Ac præ-
 terea (ut humano more loquamur) denuo
 possessionem accepit regni sui, ac totius
 orbis, per ingressum in cœlum, tanquam
 in proprium locum suæ regis curiæ, a Deo
 destinatum ad regendum, & imperandum.
 Locus enim terræ potius fuit ad seruien-
 dum, & laborandum. Vnde etiam non in-
 congruẽ dici potest, sedisse post ascensio-
 nem: quia tunc quasi quieuit, & cessauit
 ab operibus viã, cœpitque vti tantum po-
 testate regia ac dominatiua.
 Sexto ex his etiam facile definitur in-
 cidens dubium in superioribus insinuatũ,
 scilicet, an sedere ad dexteram Dei sit pro-
 prium Christi, vel conueniat etiam alijs
 Beatis. Dicendum est enim, non esse du-
 bium, quin sub aliqua ratione sit hoc pro-
 prium Christi domini, & sæpe in Scriptura
 sacra hoc illi attribuitur tanquam singu-
 laris excellentiæ eius, ut ex Cyrillo Ale-
 xandrino, & alijs Patribus supra nota-
 tum est, & apud Paulum est egregius lo-
 cus ad Hebr. 1. *Ad quem autem Angelorum
 dixit aliquando, Sede a dextris meis?* Est au-
 tem hoc proprium Christi multis modis,
 qui omnes oriuntur ex maiestate personæ
 illius, & ex diuinitate, & æqualitate, quam

cum Patre habet. Vnde si consideretur ut
 diuina persona Verbi, nulli creaturæ po-
 test conuenire *sedere ad dexteram Patris*,
 sicut ipse sedet, & ita hoc est proprium
 eius comparatione facta ad creaturas. Nam
 Spiritus sancto hoc seorsum commune est *se-
 dere ad dexteram Patris, & Filij*, ut hic sen-
 tit Diuus Thomas, & recte notauit Atha-
 nas. Libro de comuni essentia. Si autem
 consideretur Christus ut homo, sic etiam
 esse hominem æterno Patri maiestate, &
 potentia æqualem, proprium est Christi.
 Atque eadem ratio est non solum loqua-
 mur de Christo homine, sed etiam secun-
 dum humanitatem, est etiam proprium
 illius habere in humanitate excellentiam
 super omnem excellentiam creatam, &
 singularem beatitudinem non solum in
 gradu intensiõis & perfectiõis: sed etiam
 in modo obtinendi illam ut connaturalẽ
 ex vi propriæ dignitatis, & maiestatis de-
 bitam. Atque idem est de singulari domi-
 nio, & potestate tam ad operandum, quam
 ad imperandum omnibus creaturis, ac iu-
 dicandum de omnibus hominibus. Prop-
 ter quæ omnia merito dixit Ignat. Episto-
 la 7. ad Tharsenses, *Quomodo merus homo
 audit, Sede a dextris meis.*

At vero certum nihilominus est, & Scrip-
 turæ quoque ipsi consentaneum, secun-
 dum quandam participatorem commun-
 icari Christi membris hanc sessionem,
 alijs magis, alijs vero minus pro dignita-
 tum varietate. Nam secundum participat-
 ionem gloriæ tam animarum, quam cor-
 porum omnibus electis datum est, ut cum
 Christo confideant, sicut etiam omnibus
 datum est, ut cum Christo conregnent.
 2. ad Timoth. 2. Quatenus enim omnes
 Sancti in cœlesti beatitudine cum Christo
 habitabunt, quieti, ac securi fruenter po-
 tissimis bonis Dei, hoc modo dicuntur *se-
 dere cum Christo*. & sic dicitur Apocalyp. 3.
*Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno, si-
 cut, & ego vici, & sedi cum Patre meo in thro-
 no eius.* Illa enim particula, *sicut*, non di-
 cit æqualitatem: sed similitudinem parti-
 cipationis. Atque eodem modo dixit Chri-
 stus Ioannis. 14. *Vado parare vobis locum, &
 iterum veniam, & accipiam vos ad me ipsum,*
*ut, ubi ego sum, & vos sitis. In illo die vos
 cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, & vos
 in me, & ego in vobis.* Et Lucæ. 22. *Ego dis-
 pono vobis, sicut disposuit Pater meus vobis*

regnum, ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeatis super thronos iudicantes duodecim tribus Israel. Et similia sunt frequentia loca Scripturæ, in quibus dicuntur Iusti regnaturi cum Christo, Apocalypf. 20. *Regnauerunt cum Christo mille annis.* Ad Romanos. 5. *In vita regnabunt, &c.* Quauis cæteri non sint eodem modo regnaturi, quo Christus. Ille enim solus regnabit tanquam supremus gubernator totius regni, cæteri vero dicuntur regnaturi, vel quia fructus regni in eos redundabit, sicut Romani dicebantur olim regnare, licet vnus esset imperator, quia illi potissimum fruebantur honoribus, & diuitijs illius imperij. Vel quia omnes participabunt aliquo modo potestatem imperandi inferioribus creaturis, sicut etiam participabunt aliquo modo potestatem iudicandi, ut postea dicemus.

Vna vero superest explicanda difficultas, cum dextera locus honoratior sit, cur tribuatur Christo *sedere ad dexteram Patris*. Videtur enim Pater ad sinistram, atque adeo in ignobiliore loco constitui. Huic difficultati variè ab scriptoribus responsum est. Primum Antonius Nebrissensis in explicatione quinquaginta locorū Scripturæ, in vltima quinquagena, cap. 39. negat locum dexterum olim fuisse honoratorem. Quod si verum est, tollitur totius difficultatis fundamentum. Illud verò confirmat nonnullis testimonijs poetarum, que lubens præmitto, quia iudicio meo parum suadent. Confirmari etiam potest, quia videmus in antiquis imaginibus Petri, & Pauli Paulum ad dexteram Petri collocari, ut obseruauit etiam diuus Thom. lect. 1. in Epistolam ad Galatas, & Petrus Damianus in epistola ad Desiderium. Et in huius confirmationem addi potest, quod refert Euseb. libro. 1. de Vita Constant. capite. 13. se vidisse Constantinum, cum esset adolescens, ad dexteram imperatoris assistentem, seu incedentem. Additur etiam congruentia. Quia cum pars hominis dextera sit dignior, his, qui alium nobiliorem comitabatur, ad eius dexteram incedebat, non ut esset in loco honoratiori, sed vel ut pars potissima, & honoratior medium teneret locum, vel ut eum commodius posset tueri atque defendere, & ideo isti, qui latus dexterum alterius claudabant, ac tegebant, dicebantur olim *hi-*

patores, seu laterones. Hæc vero responsio in primis applicari non potest Christo secundum diuinitatem, quia non potest de illo dici, quod sedeat ad dexteram Patris tanquam in loco minus digno. Deinde nititur fundamento valde dubio, nimirum, locum dexterum fuisse olim ignobiliorem. Contrarium enim absolute affirmant Hieronymus super ad Ephes. 1. & Ambrosius sermon. 61. Et saltem in Scriptura vbique per *dexteram* honoratior locus indicatur: & ideo Iusti dicuntur futuri *ad dexteram*, & mater filiorum Zebedæi, *sedere ad dexteram*, & *sinistram* filijs postulabit, id est, primum, & secundum locum, & Ioseph. Genes. 48. filium suum Manassem tanquam digniorem posuit ad dexteram Patris: Iacob, vero, ut Ephraim præferret, manus commutauit, & dexteram posuit super caput Ephraim. Quo circa quauis esse ad dexteram alterius interdū in Scriptura non significet honorem, sed auxilium, & protectionem, sicut in illo met Psalm. 109. dicitur, *Dominus à dextris tuis, confregit in die ira sua Reges*, & Psalm. 15. *A dextris est mihi, ne commouear*, & Psalm. 108. *Confitebor Domino nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum. Quia assistit à dextris pauperis, ut saluam faceret à persecutibus animam meam.* Vnde inter maledictiones, quæ in eodem Psalmo aduersus Iudam prædicuntur, dicitur, *Et diabolus stes à dextris eius*, scilicet, ad persequendum: nihilominus tamen quandocunque *dextera* ponitur in Scriptura ad locum honoris indicandum, significat honoris magnitudinem, ut notauit Ambrosius ad Heb. 1. & ferè omnes alij Sancti hoc mysterium Christi explicantes. Qua propter etiam Euseb. loco citato dicit, Constantinum adolescentem summo honore apud Imperatorem fuisse dignum, quem honorem postea explicans subdit, ad Imperatoris dexteram assistisse. Solent enim Principes, quauis ipsi dignitate præcellant, honoris tamen, hospitijque causa ad dexteram suam alium principem ducere. Ex quo non licet colligere, locum dexterum esse inferiorem: sed potius esse superiorem, licet interdum à digniori persona inferiori concedatur propter etiam causam prædictam. Quomodo solet etiam Rex, reginam ferre ad dexteram honoris causa, quauis Regis persona, statusq; dignior sit. Quomodo

recte &

Apo. 20.

Rom. 5.

Obiectio.

Ant. Nebr.

D. Thom.

Euseb.

Hieron.
Ambros.

Matth. 10

Genes. 48.

Psalm. 109.

Psalm. 15.

Psalm. 108.

Ambros.

Eusebius.

Locus dex-
ter ignobili-
oribus ac tri-
bui solius
quarta.

*Psal. 44.
2. Reg. 1.*

rectè intelligitur illud Psalm. 44. *Astitit A*
Regina à dextris tuis in vestitu deaurato: &
illud. 3. Regum. 2. ubi Salomon fecit ma-
trem sedere in throno ad dexteram suam.
Atque eodem modo intelligi potest, quod
de imaginibus Petri, & Pauli adduceba-
tur, quanvis illud non sit in vniuersum ve-
rum de omnibus antiquis imaginibus ho-
rum Sanctorum. Nam in multis, quæ nunc
Romæ cernuntur, & in numismatibus, Pe-
trus ad dexteram depingitur, interdum
vero ponitur Paulus ad dexteram (licet ab-
solutè esset dignitate inferior) vel cuius-
dam vrbauitatis, & honoris causa, & quasi
ratione hospitij. Quia Petrus erat Romæ in
propria sede, & episcopatu: Paulus vero
veluti ad Petrum iuuandum accesserat.
Vel in quandam amoris, & gratitudi-
nis significationem: quia Paulus Doctor
gentium fuit, & plurimum Ecclesiæ pro-
fuit.

Responsio.

Secundo ergo iuxta hanc doctrinam
responderi potest, Christum dici, *sedere ad*
dexteram Dei Patris, non quia sit persona
dignior Patre: sed quia, licet in re habeat
æqualem dignitatem, & honorem secun-
dum diuinitatem, secundum humanita-
tem vero licet sit inferior: tamen respectu
nostri, & quantum ad Ecclesiæ guberna-
tionem quidam singularis honor conces-
sus est Filio inter omnes diuinas personas.
Nam illi data est administratio, & guber-
natio totius regni Ecclesiæ, iuxta illud,
Pater non iudicat quenquam: sed omne iudi-
cium dedit Filio. Nam quia Christus suo san-
guine, & meritis regnum amissum Patri
comparauit, ideo exaltatus est, & conse-
quutus *nomen quod est super omne nomen.*
Hoc ergo modo dicitur, *sedisse ad dexte-*
ram, ad significandam hanc honoris, & dig-
nitatis excellentiam non quidem re ipsa,
aut natura: sed solum administratione, &
officio.

Joan. 5.

Philip. 2.

Tertio dici potest, *sedere ad dexteram*
dignius, & honorabilius esse compara-
tione sinistræ: non tamen comparatione
loci medij: & hoc modo potest dici, Chri-
stus *sedere ad dexteram Patris*, non quia ip-
se sit in loco digniori respectu Patris: sed
respectu eorum, qui ad sinistram sedent.
Quamquam enim comparatione facta inter
duos solos in opinionem venire possit
an locus dexter, vel sinister sit honoratior:

Ecclesi. 10.

tamen quando tres sedent, vel incedunt,
nulli vnquam dubium fuit, quin locus me-
dius sit dignissimus, iuxta illud. *In medio*
fratrum rector eorum. Nam tunc qui medius
est ab alijs regitur, & quasi custoditur.
Rursus tunc, etiam exploratum est, dex-
trum locum esse potiorum sinistro, quod
maximè probant omnia, quæ circa prio-
rem responsionem adduximus, & in ipsa
rei natura fundatum est, quia pars dextra
potior est sinistra. Sic ergo Christus dici-
tur, *sedere ad dexteram Patris*, tanquam in
honoratiori loco non respectu ipsius Patris:
sed aliorum, qui Patri assident. Quod ali-
qui accommodant Christo etiam secun-
dum diuinitatem, ita vt propter ordinem
originis Filius dicatur *sedere ad dexteram*,
Spiritus sanctus *ad sinistram*, quia est ori-
gine secundus. Sed hanc loquendi modum
expresse reprehendit Athanas. supra. Et
omnes Sancti supra citati, qui de diuinita-
te hoc interpretantur, nunquam dicunt sig-
nificare excessum aliquem vnius personæ
ad aliam: sed æqualitatem. Igitur si hæc res-
ponsio aliquomodo defendenda est, expli-
canda est de Christo secundum humanita-
tem, non solum respectu damnatorum,
qui in quodam sensu dicuntur esse *ad sini-*
stram, quorum comparatione omnes Bea-
ti sunt *ad dexteram*, & quasi per antonomas-
iam Christus, sed etiam respectu aliorum
beatorum, qui sedent in inferiori loco, &
minus digno, quam Christus.

Quarto facilius, & simplicius dicitur,
in metaphorica locutione non debere ser-
uari omnes respectus, & habitudines, quæ
reperiuntur in re propriè significata: sed
solum id, quod significari intenditur.
Dextera, ergo propriè dicta, & significat
locum dignissimum, & dicit relationem
ad sinistram: cum autem Christus dici-
tur *sedere ad dexteram* per metaphoram,
ibi non consideratur respectus ad sini-
stram, sed solum significari intenditur ex-
cellentia, & maiestas, in qua Christus
exiit. Sicut in Scriptura non solum di-
citur Christus esse *ad dexteram Dei*, sed
etiam ipse dicitur esse *dextera Dei*, seu *bra-*
chium dextrum, non quia Spiritus sanctus,
vel aliquis alius sit sinistra Dei: sed solum
vt absolutè significetur esse Verbum, per
quod Pater omnia operatur. Sic igitur
Christus vt Deus dicitur esse *ad dexteram*

Xxx 5 Patris

Patris, non quia Pater sit ad sinistram: sed A quia in se habet totam illam excellen-
tiam, & perfectionem, & omnipoten-
tiam, quæ per *dexteram Dei* metaphori-
ce significatur. Et simili proportionem Chri-
stus ut homo dicitur esse in *dextera Dei*, id
est, in potissimis bonis, quæ Deus com-
municauit creaturis: unde non fit, Patrem
esse ad sinistram eius, ut dictum est.

SECTIO IIII.

*Virum postquam Christus in cælum
ascendit, inde aliquando descen-
derit.*

HActenus mysteriū ascensionis Chri-
sti in cœlū explicuimus. Quoniam
verò in sequentibus disputationi-
bus dicturi sumus de altero ipsius aduentu,
ac solenni, publicoque descensu ē cœlis
tempore iudicii futuro, operæpretium vi-
sum est, hoc loco exponere, an toto hoc
tempore in cœlo permanerit, ita ut ad
terram nunquam descenderit, neque vs-
que ad diem iudicii descensurus sit. Ratio
dubitandi est. Quia in scripturis legimus,
Christum ascendisse in cœlum, & sedere
ad dexteram Dei, descensurum quoque in
die iudicii, Act. 1. *Qui assumptus est à vo-
bis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidi-
stis eum euntem in cælum.* Quin etiam Act.
3. additur, cœlum suscepisse illum vsque
ad tempus restitutionis omnium, vbi Chry-
sostomus hom. 9. *Neceſſe est* (inquit) vs-
que ad tempora restitutionis omnium Christum
in cœlo permanere, & Beda in retractatione
in Acta, *Hoc est* (inquit) quod eidem domi-
no Iesu Christo à Deo Patre dictum Psalmista
testatur, *ſede à dextris meis, donec ponam ini-
micos tuos ſcabellum pedum tuorum. Assump-
tus namque est in cælum, & ſedet à dextris Dei,
in qua nimirum ſede paternæ maiestatis ſemper
diuinitus manet, &c.* Quibus verbis vide-
tur etiam in hunc modum exponere testi-
monium Psalm. *ſede à dextris meis, donec
ponam, &c.* Nam in illa particula, *donec*,
ut minimum includitur affirmatio, vsque
ad tēpus præfixum: ſedet ergo Christus, &
immobilis in cœlo permanet, quandiu bel-

lum in terris agitur aduersus inimicos eius:
non ergo hunc descendet vsque ad finem,
quando omnes subiicientur sub pedibus
eius. Vnde Augustin. tract. 30. in Ioann.
*Donec ſeculum, inquit, finiatur, ſursum est
Dominus.* Et hoc etiam confirmari potest
ex illo Pauli ad Coloss. 3. *Quæ ſursum ſunt,
querite, vbi Chriſtus eſt in dexteram Dei ſedens.* Aug.
Colo. 3.
Etenim ſi aliquando contingeret, cœlum
vacuum inueniri Chriſti præſentia, con-
tingere etiam poſſet decipi fideles fide, ac
cogitatione ad Chriſtum in cœlo ascenden-
tes, eumque ibi quærentes. Quod & ad-
monitioni Pauli, & ſenſui, ac exiſtimationi
fidelium omnium videtur eſſe contra-
rium.

Sed contra eſt. Nam legimus ſæpius,
Chriſtum Dominum poſt aſcenſionem cor-
poraliter in terris viſum, ſecundum veram
corporalem, ac ſenſibilem præſentiam.
Quod probatur primo ex Scriptura. Nam
1. ad Corinth. 15. ait Paul. *Noniſſime omnium
viſui eſt & mihi,* nimirum præſentia, ac vi-
ſione corporali, non minus vera, ac reali,
quam cæteris Apoſtoliſ, quandoquidem
non minus ipſe futurus erat teſtis reſurre-
ctionis, quam Apoſtoli, ut ibi Chryſo-
ſtom, notat hom. 38. addens, verifiſimile eſſe
etiam poſt, aſcenſionem, & electionem
Matthiæ viſum eſſe à duodecim Apoſtoli�,
ac ſæpiuſ etiam apparuiſſe. Et Origen. li-
bro. 2. contra Celſum hunc locum tractans
apertè ſentit, Chriſtum eodem modo ap-
paruiſſe Paulo poſt aſcenſionem, quo cæ-
teris Apoſtoli� antea apparuerat poſt reſur-
rectionem. Præterea Actor. 9. ſic Ananias
Paulum alloquitur, *Dominus Ieſus, qui ap-
paruit tibi in via.* Quod autem ei apparue-
rit clara, corporaliſque viſione, patet ex
præcedentibus verbis, *Viri autem illi, qui
comitabantur Paulum, ſtabant ſtupefaſti, au-
diētes quidem vocem; neminem autem viden-
tes.* Ponit ergo differentiam inter Paulum,
& comites eius: quòd ij tantum audie-
runt vocem, non autem viderunt Domi-
num: ille vero, & audiuit, & vidit. Vn-
de paulò inferius dicitur, Barnabam Apo-
ſtoli� narraſſe de Paulo, quomodo in via
vidiſſe Dominum. Et capite. 22. aper-
tius refert idem Paulus, quid ſibi Ananias
dixerit, *Deus patrum noſtrorum præordi-
nauit te, ut cognoceret voluntatem eius, &
videret inſtrum, & audiret vocem ex ore eius,*
quia

Act. 1.

Act. 3.

Chryſoſt.

Beda.

Pſal. 109.

Pſal. 109.

Aug.

Colo. 3.

1. Cor. 15.

Chryſoſt.

Origen.

Actor 9.

Actor 22.

quia eris testis illius ad omnes homines, eorum
quæ vidisti, & audisti. Vidit ergo, & audiuit
Paulus Christum non apparenter, sed ve-
rè, ac propriè, prout decebat eum, qui fu-
turus erat testis eorum, quæ videbat. Si-
cut idem Paulus refert, sibi Christum di-
xisse in eadem apparitione, *Exurge, & sta
super pedes tuos, ad hoc enim apparui tibi, ut
constituam te ministrum, & testem eorum, quæ
vidisti.* Sed potest aliquis tergiversari, Pau-
lum non vidisse Christum ipsum in pro-
pria persona, sed in aliquo effectu mirabili,
& in verbis eius. Sic enim eodem loco Act.

Act. 26.

26. idem Paulus inquit. *Dum irem Damas-
cum, die media, in via, vidi de cælo supra
splendorem solis circumfulsisse me lumen.* Non
ergo vidit Christum: sed solum lumen il-
lud, præ cuius claritate nihil postea vide-
re poterat, ut ipsemet Paulus dicit Act.

Act. 22.

22. Sed contra hanc fugam est: quod Pau-
lus non erat futurus testis solius luminis,
sed ipsiusmet Christi: non ergo solum lum-
en, sed Christum ipsum vidit. Vnde. 1.

1. Corin. 9.

Corinth. 9. disertissime ait, *Nonne Chri-
stum Iesum dominum nostrum vidi? Quid cla-
rius? Sed dici adhuc potest, vidisse quidem
Paulum ipsum Christum non tamen in
terra, vel in aëre, sed in cælo, sicut Ste-
phanus eum vidit stantem à dextris virtutis
Dei.* Vnde Ambrosius. 1. Corin. 15. huius
apparitionis mentionem faciens inquit,

Act. 7.

Ambros.

Apparuit primum illi in cælo. Sed hæc eua-
sio ex eisdem locis facile refelli potest.
Primum quia constat lumen, quod cir-
cunfulsit Paulum, non fuisse in cælo, sed
in aëre, & iuxta Paulum. Tum quia non
dicit Paulus se vidisse lumen in cælo: sed
subito de cælo circumfulsisse se lucem co-
piosam. Tum etiam, quia non solum Pau-
lus, sed etiam comites eius lumen vide-
runt. Tum denique quia tam vicinum
fuit Paulo lumen illud, ut ei visum ade-
merit: illud autem lumen videtur ex cor-
poris Christi præsentia fluxisse. Secundo
ex colloquio inter Paulum, & Christum
apertè colligi videtur, Christum visum ef-
se prope Paulum. Primo quia vox illa,
quam Paulus audiuit, ore ipsius Christi
formata est, ut patet ex illis verbis, *Ne
videres iustum, & audires vocem ex ore eius:*
fuit autem illa vox formata in aëre terræ
vicino, cuius signum est, quia comites Pau-
li eam vocem, & significationem eius non
perceperunt, ut dicitur Act. 22. quia

Act. 22.

A scilicet Christus, qui loquebatur propin-
quior factus est Paulo, quàm cæteris. Nec
refert quod Act. 9. dicuntur comites
Pauli, vocem audisse. Quia ille locus in-
telligi potest de voce Pauli, non Christi,
vel (si de voce Christi etiam exponatur)
intelligendus erit quoad confusum sonum,
non vero quod propriam vocis articula-
tionem, ac sensum. Deinde quia Paulus
interrogans. *Quis es domine:* aperte indi-
cat vidisse illum prope terram, tum quia
si vidisset in cælo, aut non ita facile cum
illo colloqueretur, præsertim cum non-
dum fidem illius concepisset, aut statim
sine vlla interrogatione cognouisset illum
esse Christum. Denique cum Paulus dicto
loco. 1. ad Corinth. 15. dicat Christum sibi,

Act. 9.

1. Cor. 15.

B & alijs apparuisse in testimonium resurre-
ctionis, satis indicat non in cælo, sed in
terra sibi apparuisse non minus familiari-
ter, quàm alijs Apostolis, ut eius testimo-
nium ex hac parte non minus certum, at-
què indubitatum esset. Si enim tantum in
cælo Christum vidisset, potuissent homi-
nes calumniari, quod non vera, sed tan-
tum imaginaria eius visio fuisset. Huc ac-
cedit, quod iterum Christus apparuit Pau-
lo in templo Ierosolymitano, ut ipse re-
fert Act. 22. & Ambrosius supra dicit,

Act. 22.

23.

C tam clare, ac familiariter se ostendisse,
ut Petrus eum interrogauerit, *Domine quò
vadis?* In cuius rei testimonium extat nunc
Romæ constructa orationis domus in eo
loco, vbi stetit Christus, eamque histo-
riam recitat Ambros. orat. seu epist. 32.
contra Auxentium, de Basilicis tradendis,
& indicat Athanas. Apolog. de fuga sua,
& Origenes tract. 21. in Ioannem, clarius
Aegesipus libro. 3. de excidio Ierosolymi-
tano, capite. 2. & Abdias libro. 1. Histo-
riæ, in Petro, eamque approbat Innocen-
tius. 3. in capitul. *Per venerabilem, Qui
fili sint legitimi.* Adungere item possumus
alias historias, in quibus refertur, sæ-
pius Christum apparuisse hominibus. Ut
de sancto Carpo refert Dionysius epi-
stol. octava, ad Demophilum, vidisse
Iesum

Ambros.
Athanas.
Origenes.
Aegesip.
Abdias.

Dionys.

Athanas.
Paulin.Greg.
Seue. Sul.

Iesum de cœlesti sede consurgentem, & ad terram descendentem, vt opem ferret quibusdam hominibus, & dicentem, *Paratus sum iterum pro saluandis hominibus pati.* Et de Antonio idem refert Athanasius in eius vita, & de quodam Valgio, seu Victore Paulinus epistol. 34. ad Macarium, vbi significat tam verè, ac propriè tunc fuisse Christum in terra loquentem cum victore, & corpus eius tangentem, quàm cum in terris versabatur. Et de sancta Tarilla refert Gregorius libro. 4. dialog. capit. 16. & de sancto Martino catechumeno Seuerus Sulpitius in vita eius, cui Christus dixit *Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit:* & multa similia referuntur in recentioribus historijs de vitis, & gestis Sanctorum, ac reuelationibus. Denique huc etiam spectant, quæ de descensu Christi domini ad terram in die mortis, & assumptionis Virginis beatissimæ ex antiquis Patribus in superioribus adduximus.

In hac re tres inuenio esse posse dicendi modos. Primus est, ex quo Christus ad cœlos ascendit, nunquam cœlos deseruisse, neque in terris in propria, ac visibili specie apparuisse, sed solummodo sacramentali sub speciebus panis, & vini. Iuxta quam sententiam consequenter dicendum est, apparitiones varias, quæ de Christo domino referuntur, factas esse absque reali, & visibili existentia eius in terris, sed vno ex tribus modis, scilicet aut per solam imaginariam visionem. Qualis credi potest apparitio facta sancto Martino, & similes, quæ in somnijs factæ referuntur, vt de Constantino memorat Eusebius libro. 1. de vita eius. capit. 23. & Socrates lib. 1. Histor. capit. 2. & de quodam Iosepho refert Epiphanius hæres. 30. Aut per representationem extrinsecam, & visibilem in aliquo corpore aëreo ad eum modum, quo olim ante incarnationem solebat Verbum Diuinum in specie humana apparere, vt est multorum præcorum Patrum sententia. Et hoc modo exponi possunt apparitiones factæ sancto Carpo, Antonio, & multo magis alijs, quæ leguntur factæ sanctæ Brigittæ, & Catherinæ Senensis, alijsque id genus. Aut per visionem etiam externam, & corporalem, qua tamen visus sit Christus non in terra: sed in cœlo existens, sicut visus est ab Stephano, & fortasse etiam à Paulo, vt omittam, multas

Eusebius.
Socrat.
Epiphanius.

ex apparitionibus (quæ referuntur) confictas esse, alias vero interdum fieri virtute dæmonis transformantis se in Angelum lucis, ac Diuinum Christi nomen sibi arrogantis, vt in vita Martini, Antonij, aliorumquæ Sanctorum legimus. Non inuenio hunc dicendi modum expresse traditum ab aliquo Doctore catholico, nec mihi videtur posse commodè defendi, præsertim propter ea, quæ scriptura tradit de apparitione facta Paulo, & ea, quæ Sancti referunt de apparitione facta Petro, & multum etiam vrgent quæ de beata Virgine tradidimus. Qua propter licet omnes aliæ apparitiones possint probabiliter aliquo ex tribus prædictis modis explicari: ijs autem tribus Christi visionibus, seu descensionibus non videntur posse accommodari.

Secundus dicendi modus est, Christum post ascensionem suam interdum & descendisse in terras, & à cœlesti loco ad breue tempus secessisse. Hanc sententiam docet expresse D. Thom. hic quæst. 57. art. 6. ad. 3. & Caietan. ibidem, & alij recentiores. Quæ sententia probabilis est. Nam ea (quæ in principio adducta sunt) solum probant, locum cœlestem esse proprium, ac permanens domicilium Christi, vbi habitat tanquam in proprio Regno, ac throno: non tamen propterea necesse est, vt ibi immobilis semper maneat, neque scriptura vnquam id docuit. Et hoc etiam satis est, vt semper possimus vere, & sine deceptione cogitatione ascendere ad Christum in cœlo commorantem. Quia quando hoc modo de Christo cogitamus, non affirmamus expresse, ac veluti mentalem propositionem faciendo, Christum in hoc momento esse localiter in cœlo præsentem: sed simpliciter cogitamus de Christo, qui in cœlo regnat, cuius thronum, ac sedem scimus esse in regno cœlesti. Sicut nunc etiam possum ego cogitatione fieri Romæ præsens, vt de summo Pontifice, qui illic præsidet, cogitem, quanuis non affirmem, nec sentiam ipsum nunc in vrbe contineri. Quod si frequentius fideles simpliciter cogitant Christum in cœlo existentem, idè est, quia frequentissime ibi commoratur, & nunquam abest nisi rarissime, & ex singulari priuilegio, & dispensatione, & breuissimo temporis spatio. Et in hunc modum limitandam censeo

*Christum post
ascensionem
in terram in
terdum descen-
disse veliſſe
cœlesti sede
probabile.
D. Thom.*

hanc,

hanc, & sequentem sententiam, vt statim A dicam.

Tertius modus dicendi est, Christum, ex quo in cœlum ascendit, nunquam cœlestem locum deseruisse, & tamen interdum in terris visibiliter apparuisse per veram, ac realem præsentiam sui corporis, existendo nimirum simul in duobus locis modo (vt aiunt) quantitatio, & circumscriptione. Ita sentit ex scholasticis Ioannes Maior in. 4. distin. 10. quæst. 4. & idem libenter amplectuntur, qui his temporibus contra hæreticos, pro præsentia reali Christi domini in Eucharistia, pugnant. Et est opinio probabilis. Quia quod supponit nimirum, posse esse idem corpus in duobus locis secundum modum quantitatis, omnino verum, atque indubitatum mihi est, vt latius in sequenti tomo Deo dante explicabimus. Si autem hoc est possibile, facilius explicantur, & conciliantur omnia scripturæ testimonia, asserendo ita factum esse, cum aliunde nullum sit incommodum, neque difficultas vlla, quæ in contrarium obijci possit: quin potius, & ad maiorem Christi maiestatem, & auctoritatem spectat, vt à suo loco, & sede regia non recedat: & tamen benignitatis, & caritatis ergo interdum amicos inuisat, præsentiaque sua reficiat. Hæc autem sententia eo moderamine intelligenda est, vt nō facile arbitremur, Christum frequenter vti hoc miraculo, atque omnes apparitiones, quæ referuntur in historijs, eiusce generis fuisse. Non enim sunt multiplicanda tam ingentia miracula, quando alij modi faciliores sufficiunt.

Ch. ihu non relicto cœlesti throno in seorsum corporaliter in terram descendit.

Ex ijs ergo tribus dicendi modis, illum vnum simpliciter, atque absolute verum existimo, Christum scilicet post ascensionem aliquando in terra fuisse: an verò tunc cœlo abfuerit, necne incertum mihi est, & fortasse aliquando simul fuit in vtroque loco, vt verbi gratia, cum Petro, vel Paulo apparuit: tamen, si verum est descendisse ad beatam Virginem in die assumptionis, vt eam secum in gloria, & honore ad cœlum deduceret, non videtur verisimile tunc simul in cœlo fuisse, atq; iterum cum matre illuc ascendisse. Et ita sentiunt sancti Patres, qui de hoc mysterio loquuntur. Dicunt enim, Christum cœlesti circumfusu curia ad matrem descendisse, sentiunt ergo eo tempore cœlestem locum reliquis-

se. Et hoc mihi de hac apparitione videtur probabilius, quamquam de alijs res sit dubia, & incerta.

QVAESTIO. LIX.

De iudiciaria potestate Christi, in sex articulos diuisa.

Einde considerandum est de iudiciaria potestate Christi. ¶ Et circa hoc quærentur sex. ¶ Primò, vtrum iudiciaria pote-

stas sit attribuenda Christo. ¶ Secundo, vtrum conueniat sibi, secundum quod est homo. ¶ Tertiò vtrum eam fuerit ex meritis adeptus. ¶ Quarto, vtrum eius potestas iudiciaria sit vniuersalis respectu omnium hominum.

¶ Quintò, vtrum præter iudicium, quod agit in hoc tempore sit expectandum aliud vniuersale iudicium futurum per ipsum. ¶ Sextò vtrum eius iudiciaria potestas etiam ad Angelos se extendat.

Non cōplētū ē ut morie p. amentia

¶ De executione autem finalis iudicii conuenientius agetur, cum considerabimus de his qui pertinent ad finem mundi: nunc autem sufficit ea sola tangere, quæ pertinent ad Christi dignitatem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum iudiciaria potestas sit specialiter Christo attribuenda.

D primum sic proceditur. Videtur, quod iudiciaria potestas non sit specialiter attribuenda Christo. Iudicium enim aliquorum videtur pertinere ad Dominum

minum. Vnde dicitur Romanorū. 14. A Tu quis es, qui iudicas alienum seruū? Sed esse Dominum creaturarum, est commune toti Trinitati. Non ergo specialiter debet attribui Christo iudiciaria potestas.

*Lib. 2 de
Trinitate
lo 4 pr &
lt. de syno-
dis paulo
post princ.*

¶ 2. Præterea, Daniel. septimo dicitur Antiquus dierum sedit, & postea subditur, Iudicium sedit, & liberi aperti sunt. Sed antiquus dierum intelligitur Pater: quia vt Hilarius dicit in Patre est æternitas. Ergo iudiciaria potestas magis est attribuenda Patri, quàm Christo.

¶ 3. Præterea, eiusdem videtur esse iudicare, cuius est arguere. Sed arguere pertinet ad Spiritum sanctum: dicit enim Dominus Ioann. 16. Cum autem Venerit ille (scilicet Spiritus sanctus) arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Ergo iudiciaria potestas magis debet attribui Spiritui sancto, quàm Christo. ¶ Sed contra est, quod dicitur Actuum. 10. de Christo. Hic est, qui constitutus est à Deo, iudex viuorum & mortuorum.

Respondeo dicendum, quòd ad iudicium faciendum tria requiruntur. Primò quidem potestas subditos coercendi. Vnde dicitur Ecclesiast. 7. Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. Secundò requiritur reſtitutionis zelus: vt scilicet aliquis non ex odio vel liuore, sed ex amore iustitiæ iudicium proferat: secundum illud Prouerbiorum. 3. Quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi. Tertiò requiritur sapientia, secundum quam formatur iudicium. Vnde dicitur Ecclesiast. 10. Iudex sapiens iudicabit populum suum. ¶ Prima autem duo præexiguntur ad iudicium. Sed propriè tertium est, secundum quod accipitur forma iudicij. Quia ipsa ratio iudicij,

est lex sapientiæ vel veritatis, secundum quam iudicatur. Et quia Filius est sapientia genita, & veritas à Patre procedens, & ipsum perfectè representans, ideo propriè iudiciaria potestas attribuitur Filio Dei. Vnde Augustinus dicit in libro de Vera religione. Hæc est incommutabilis illa veritas, quæ lex omnium artium rectè dicitur, & ars omnipotentis artificis. Vt autem nos & omnes animæ rationales, secundum veritatem de inferioribus rectè iudicamus, sic de nobis quando eidem cohæremus, sola ipsa veritas iudicat. De ipsa vero nec Pater: non enim minor est, quam ipse. Et ideo, quæ pater iudicat, per ipsam iudicat, Et postea concludit, Pater ergo non iudicat quenquam: sed omne iudicium dedit Filio.

*Capit. 32.
pri. to 1.*

¶ Ad primum ergo dicendum, quod ex illa ratione probatur, quod iudiciaria potestas sit communis toti Trinitati: quod verum est. Sed tamen per quandam appropriationem, iudiciaria potestas attribuitur Filio, vt dictum est.

In cor. 12.

¶ Ad secundum dicendum, quod sicut Augustinus dicit in sexto de Trinitate. Patri attribuitur æternitas propter commendationem principij: quod importatur in ratione æternitatis. Ibi-
C deum etiam Augustinus dicit, quod Filius est ars Patris. Sic igitur autoritas iudicandi attribuitur Patri, in quantum est principium Filij. Sed ipsa ratio iudicij attribuitur Filio, qui est ars & sapientia Patris: vt scilicet, sicut Pater facit omnia per Filium, in quantum est ars eius: ita etiam iudicet omnia per Filium in quantum est sapientia & veritas eius. Et hoc significatur in Daniele: vbi primo dicitur, quod Antiquus dierum sedit: & postea subditur, quod Filius hominis peruenit, vsque

*Lib. 6. c. 10.
cir. pr 10. 3.*

*Eodem nunc
dicto cap.
10. som. 3.*

vsque ad Antiquum dierum, & dedit ei potestatem & honorem & regnum. Per quod datur intelligi, quod auctoritas iudicandi est apud Patrem, à quo Filius accepit potestatem iudicandi.

¶ Ad tertium dicendum, quod (sicut Augustinus dicit, super Ioann.) ita dixit Christus, quod Spiritus sanctus arguet mundum de peccato: tanquam diceret, ille diffundet in cordibus vestris charitatem, sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. Sic ergo Spiritui sancto attribuitur iudicium, non quantum ad iudicii rationem, sed quantum ad effectum iudicandi quem homines habent.

COMMENTARIUS.

Titululus huius art. intelligendus est de Christo non tantum, ut homo est, sed absolute, vel ut est Deus, & similiter est intelligendus de iudiciaria potestate perfectissima, & suprema. Itaque sensus erit, an Christo filio Dei suprema iudicandi potestas specialiter conveniat. Hunc autem esse sensum D. Thom. constat ex discursu art. in quo affirmat, iudiciariam potestatem specialiter convenire filio non per proprietatem, sed per appropriationem: ut in solutionibus argumentorum explicat. Reddit autem D. Thom. elegantem rationem huius appropriationis. Quia cum tria requirantur ad iustum iudicium, potestas, rectitudo, & sapientia, duo prima sunt veluti prærequisita: tertium verò est quasi propria ratio, à qua iudicandi actus dimanat. Quia ergo filius est sapientia patris, ideo potestas iudicandi illi specialiter attribuitur. Et in hunc modum explicat D. Thom. verba illa Ioan. 5. *pater non iudicat quengquam: sed omne iudicium dedit filio.* Quod testimonium diligenter est hoc loco explicandum, quoniam est unum ex præcipuis fundamentis omnium, quæ in tota hac materia dicenda sunt. Est ergo inter expositores controuersia, utrum hæc verba intelligenda sint de filio secundum diuinitatem, an secundum humanitatem. Priori modo exponunt Chry-

Ioan. 5.

Testimonij
Ioannis. 5.
1. Exposit.
Chrysost.

Apost. ibi homil. 38. quæ sequuntur Theophyl. & Euthym. Item Hilarius lib. 7. de Trinitat. Athanas. serm. 4. contra Arianos Tertul. lib. contra Praxeam, cap. 16. *Omne (inquit) iudicium tradidit, filio à primordio tamen. Omnem enim dicens potestatem, & omne iudicium, nullam exceptionem temporis permittit. Quia omnia non erunt, si non omnis temporis fuerint, filius itaque est, qui ab initio iudicauit.* Item Ambros. lib. 2. de fide cap. 4. *Omne (inquit) iudicium dedit filio, dedit utique generando non largiendo.* Cyril. Alexan. lib. 2. in Ioann. ca. 140. ubi inquit, ijs verbis ostendisse Christum, se esse verum Deum: differt tamen à reliquis, quia intelligit ratione humanitatis dici filium, accipere à patre hanc potestatem. *Nam ut Deus (inquit) naturaliter illam habet, tamen per dispensationem seu incarnationem accepit, ut homo existens illam haberet, quatenus per incarnationem factum est, ut hic homo habeat potestatem iudicandi eandem cum filio, quia est ipsemet filius Dei.* Atque eandem expositionem habet in Exegesi de incarn. ad Valerianum, & lib. 2. ad Reginas, cap. quod *Christus sit verus Deus, etiam si filius hominis appellatur.* Denique hanc expositionem sequitur hic D. Thom. & eam tribuit Aug. lib. de vera religione cap. 31. ubi satis concisè, & obscure illam attingit. Videtur autem expositio hæc satis consentanea contextui, si antecedentia, & subsequenta, & proprietas verborum considerentur. Cū enim Euangelista dixisset, Iudæos propterea concepisse odium in Christum, quod se faceret æqualem Deo, subiungit, Christum apertius suam diuinitatem, & omnipotentiam prædicasse, quam non à se, sed à patre habet per æternam generationem. Hic enim est sensus illorum verborum, *Amen dico vobis non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Quæcunque enim illi fecerit, hæc & filius similiter facit.* Quæ verba non possunt nisi de diuinitate esse vera, ut per se constat, & tamen eodem contextu, & sub eisdem verbis subiungitur, *Pater non iudicat quengquam, sed omne iudicium dedit filio.* Loquitur ergo de filio secundum diuinitatem, ut etiam nomen ipsum *filij* absolute prolatum præferebat. Et verba etiam sequentia declarant. *Ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem.* Est ergo sermo de illis, ut æquales sunt, eodemque honore digni.

Theod. i
Euthym.
Hilarius.
Athanasius.
Tertul.

Ambrosio
Cyr. Alex.

D. Thom.
Aug.

Illud

Illud verò est in hac expositione difficile, quomodo iuxta illam intelligenda sint illa verba, *Pater non iudicat quenquam*. Nam si sermo est de communicatione supremæ potestatis iudicandi per æternam generationem, quanvis hanc pater filio dederit, non sibi illam ademit: ergo hoc sensu dici nō potuit, *Pater non iudicat quenquam*, cum opera Trinitatis ad extra sint indiuisa. Nequē ad hoc satis est, quod per appropriationem iudicium tribuatur filio: ut licet omnipotētia approprietur patri, non propterea negari potest de filio. Quod argumentum compulit Aug. ut prædictam expositionem relinqueret lib. 1. de Trinit. cap. 13. Responderi vero potest, Patrem non iudicare quenquam exercendo iudicium per se ipsum immediate: filiū autem iudicare per se, & in persona propria. Sed hoc non satisfacit. Quia vel est sermo de iudicio ferēdo, & exercēdo per solam diuinitatem immediate, & hoc modo, sicut Pater non iudicat quenquam, ita neque filius. Vel est sermo de iudicio ferendo, & exercendo per humanitatem vnitā Diuinæ personæ: & hoc modo, licet sit verum, solum Filium iudicare: tamen iam non persistitur in prædicta expositione. Nam hoc modo non iudicat Filius ut Deus, sed ut homo: neque accepit à Patre potestatem hoc modo iudicandi per æternam generationem, sed per humanationem. Denique huiusmodi iudicium non tribuitur Filio per appropriationē, sed per proprietatem. Adde etiam hoc sensu videri falsam illam propositionem, *Pater non iudicat quenquam*. Angelos enim iudicauit per se immediate iudicium exercendo, & similiter omnes homines, qui ante Christū mortui fuerunt: ergo quando Christus protulit illa verba, adhuc Pater iudicabat per se ipsum, & nondum filio homini iudiciū commiserat, iuxta illud Ioann. 8. *Ego non iudico quenquam, est qui quærat, & iudicet*. Cū enim Christus de omni iudicio loquatur, nō videtur esse solum sermo de iudicio vniuersali, sed de omni iudicio animarū. Alio ergo sensu posset explicari illa propositio negatiua, *Pater non iudicat quenquam*, vel subintelligendo, *solus*, id est non solus Pater iudicat, sed iudicium est illi cum filio commune. Vel (quod in idem redit) ut illa aduersatiua, *sed*, sit veluti determinatio præcedentis negationis, ita ut sensus sit, Pater non iudicat quenquam sine filio, vel nisi

A per filium, cui omne iudicium communicat. Quæ expositio quidpiā veri dicit: ægrè tamen potest contextui accommodari. Fauent tamen illi verba subiuncta, *Ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem*, Quibus indicatur, sicut honorem, ita & iudicium commune esse Patri cum Filio. Indicat etiam eandem expositionem Aug. dicto lib. de vera religione, licet suboscure, & eodem modo eandem indicant Græci.

Altera expositio est, ut hic locus intelligatur de Christo, ut homine, cui datum est ut in humanitate, & per humanitatem iudicium exerceat animarum. Iuxta quam necesse est, ut sit sermo de iudicio vniuersali, & sensibili, quod fiet in die iudicii, & ita facile intelligitur, quomodo Pater non iudicet quenquam. Quia licet illud iudiciū etiam sit à Patre, & à Spiritu sancto, ut à prima, & principali causa habente primariā autoritatē iudicandi, cuius vices gerit Christus ut homo: tamen non erit à Patre, ut à persona immediate ferente iudicium, hoc autem modo iudicabit Filius tanquā propria persona, in qua subsistit illa humanitas, per quam iudiciū fit. Ita exposuit August. in prædicto lib. de Trinit. & tract. 21. in Ioan. Hieron. Isai. 27. tractans illa verba, *Ecce ego mittam in Sion lapidem probatum, & ponam iudicium in pondere*. Latius, & apertius in id Psalm. 74. *Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo*. Et indicat Cyprian. lib. 2. contr. Iudæos, cap. 28. & lib. 3. ad Quirinum cap. 33. Et iuxta hanc expositionem potest commodissime Evangelicus textus connec-

C ti. Consideranda est enim occasio totius illius sermonis Christi. Calumniabuntur enim Iudæi, quod in Sabbatho sanasset paralyticum. Responsio autem Christi eō tendit, ut ex diuinitate personæ suæ ostendat, rectissime fecisse, quidquid per humanitatem operabatur. Et ideo in discursu sui sermonis quædā dicit de dignitate personæ suæ secundum se, ut inde tacitē, vel expressē inferat, quid de humanitate eius sit cogitandum. Et ita inquit, *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*. In quo professus est, se esse æqualem cum Patre, ut ibi Chrysost. Cyril. Aug. & reliqui intellexerunt, & Athanas. serm. de sanctissima Deipara, & Nazian. orat. 4. Theologiæ, & ipsi etiam Iudæi intellexerunt, ut Euangelista dicit. Hinc tacitē voluit Christus colligere non debere reprehendi, quod in Sabbatho

2. Expositio probabilior.

Potestas iudicandi quæ sit Christi data.

Aug. Hieron. Isaias. 27. Psal. 74.

Cyp.

Chrys. Cyril. Aug. Athanas. Greg. Naz.

miracula faceret, vel quia, cum esset Deus erat supra omnem legem, & Dominus ipsius Sabbathi. (vt alibi dixit) vel certè, quia cum illud opus esset immediate à persona filij, ab humanitate vero, non nisi vt ab instrumento, coniuncto Diuinitati, non poterat non esse rectum, & gratum Patri. Et hoc est, quod subdit, *Non potest filius à se facere quicquid, nisi quod viderit Patrem facientem.* Quod potest quidem etiam secundum Diuinitatem intelligi: melius tamen humanitati accommodatur, per quam Christus nihil operatur, nisi quod videt esse Diuinæ voluntati, ac dispositioni consentaneum. Cuius veritatis ratione subiungit illis verbis, *Quæcunque enim ille facit, hæc & filius similiter facit,* quod soli diuinitati recte accommodatur: tamen sensus rationis est, cū persona filij sit æqualis patri, æquè cū alio omnia operans, ac disponens, inde sequi, etiam per voluntatem humanam non posse quidquam nisi ex beneplacito patris operari. Huius autem consecutionis probationem continent sequentia verba. *Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit.* Hæc enim verba non possunt recte diuinitati accommodari. Quia filius vt Deus non habet ex dilectione patris, quod pater omnia sua opera ei demonstrat: sed per naturalem generationem: cū ergo Christus causam reddat ex dilectione patris, loquitur secundum humanitatem. Nam quia pater ita eam dilexit, vt filio suo in vnitatem personæ copulauerit, ideo illi homini ostendit omnia, quæ facit: non solum speculative (vt sic dicam) sed etiam practice, dando ei virtutem ad facienda opera illis similia, quæ ipse facit, & hoc est, quod subdit, *& maiora quæ demonstrabit ei opera.* Demonstrabit, inquit, non quantum ad cognitionem. (Nam etiam vt homo omnia sciebat à principio conceptionis) sed quantum ad executionem eorum, quæ in singulis temporibus operaturus erat iuxta patris voluntatem. De quibus subdit, *sicut pater suscitauit mortuos, sic & filius.* Quod recte intelligitur secundum humanitatem, vt supra dictum est. Et eodem sensu concludit, *Neque enim pater iudicat quocquam, sed omne iudicium dedit filio.* Ac si diceret, potestatem suscitandi homines coniunctam esse cum potestate iudicandi. Nam oportet, iudicem habere potestatem vocandi, & trahendi reos ad iudicium: vocandi autem sunt per genera-

lem resurrectionem. Denique ratio illa, quæ Christus adhibet, *vt omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem,* non repugnat huic expositioni, quandoquidem filius adoratur eadem adoratione, qua pater, & eadem coadoratur humanitas filio coniuncta. Est ergo vtraque expositio satis probabilis: hæc tamen posterior videtur facilius omnes difficultates expedire.

Ex his vero omnibus colligitur (si priorem expositionem amplectamur) recte ex illa confirmari assertionem D. Thom. hic, & e contrario non posse aliter intelligi, potestatem iudicandi datam esse specialiter filio vt Deo, nisi secundum quandam appropriationem. At vero (si posteriorem teneamus expositionem) non potest assertio diui Thomæ ex scriptura probari. Nam locus, quem adducit in argumento: sed contra ex Act. 10. euidentius de Christo, vt homine intelligendus est. Ratio tamē D. Thom. reddit assertionem satis probabilem. Quam recte etiam dici possit, iudicium optimè toti Trinitati attribui. Nam ex tribus, quæ ad illud requiruntur, autoritas attribuitur patri, ratio filio, rectitudo Spiritui sancto. Et ex his relinquuntur expositæ solutiones argumentorum.

Act. 10.

ARTICVLVS II.

Verum iudiciaria potestas conueniat Christo, secundum quod est homo.

Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod iudiciaria potestas non conueniat Christo, secundum quod est homo. Dicit enim August. in lib. de Vera religione: quod iudicium attribuitur filio, in quantum est ipsa lex primæ veritatis. Sed hoc pertinet ad Christum, secundum quod est Deus. Ergo iudiciaria potestas non conuenit Christo, secundum quod est homo, sed secundum quod est Deus. C2. Præterea, ad iudiciariam potestatem pertinet præmiare bene agētes sicut & punire malos. Sed præmium bonorum operum est beatitudo æterna, quæ non datur

321.

Cap. 31. cir
ca pri. 10. 1.

Yyy

nisi

*Tr. 13. in
Ioan. inter
pri. & me.
tom. 9.*

nisi à Deo: Dicit enim August. super A Ioan. quòd participatione Dei sit anima beata, non autem participatione animæ sanctæ. Ergo videtur, quod iudiciaria potestas non conueniat Christo, secundum quod est homo, sed secundum quod est Deus. ¶ 3. Prætereâ, ad iudiciariam Christi potestatem pertinet iudicare occulta cordium: secundum illud primæ ad Corinth. 14. Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Sed hoc pertinet ad solam virtutem diuinam: secundum illud Hier. 17. Præuū est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda, & probans renes: qui do vnicuique iuxta viam suam. Ergo iudiciaria potestas non conuenit Christo, secundum quod est homo, sed secundum quod est Deus. ¶ Sed contra est, quod dicitur Ioan. 5. Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.

*Hom. 38. in
Ioan. parum
ante mediū
tom. 3.*

¶ Respondeo dicendum, quòd Chrysostom. super Ioann. sentire videtur, quod iudiciaria potestas non cōueniat Christo, secundum quod est homo, sed solum secundum quod est Deus. Vnde auctoritatem Ioan. inductam sic exponit. Potestatem dedit ei iudicium facere, (& postea subditur) quia filius hominis est nolite mirari hoc nō enim propterea suscepit iudicium, quoniam homo est: sed quia ineffabilis Dei filius est, propterea iudex est: quia vero ea quæ dicebantur, erant maiora, quā secundum hominem, ideo hæc opinionem soluens dixit. Ne miremini, quia filius hominis est: etenim ipse est etiā filius Dei. Quod quidem probat per resurrectionis effectum. Vnde subdit. Quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem filij

Loco iam citato.

Dei. Sciendum tamen, quod quauis apud Deum remaneat primæua auctoritas iudicandi, hominibus tamen committitur à Deo iudiciaria potestas respectu eorum, qui eorum iurisdictioni subiiciuntur. Vnde dicitur Deuter. 1. Quod iustum est, iudicate, & postea subditur. Quia Dei est iudicium, cuius scilicet auctoritate vos iudicatis. Dictū est autem supra, quod Christus etiam in natura humana est caput totius Ecclesiæ, & quòd sub pedibus eius Deus omnia subiecit. Vnde ad eum pertinet, etiam secundum naturam humanam, habere iudiciariam potestatem. Propter quod Aug. auctoritatem prædictam Euangelij sic dicit esse intelligendam. Potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Nō quidē propter conditionem naturæ: quia omnes homines huiusmodi potestatem haberent (vt Chrysos. obijcit) sed hoc pertinet ad gratiam capitis, quā Christus in humana natura accepit. Competit autem Christo hoc modo secundum humanā naturā iudiciaria potestas, propter tria. Primò quidem propter conuenientiam & affinitatē ipsius ad homines. Sicut enim Deus per causas medias, tanquā propinquiores effectibus, operatur: ita iudicat per hominē Christum homines, vt sit suauis iudicium hominibus. Vnde Apostolus dicit Hebr. 4. Non habemus pontificē, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum per omnia pro similitudine absque peccato: adeamus ergo cum fiducia ad thronū gratiæ eius. Secundo, quia in finali iudicio (vt Aug. dicit super Ioan.) erit resurrectio corporum mortuorū, quæ suscitatur Deus per Filiū hominis, sicut per eundem Christum suscitatur animas, in quātum est filius Dei. Tertio quia, vt Aug. dicit in lib. de verbis Domini, rectum erat vt iudi-

*Tr. 19. in
Ioan. post me
diūm. 10. 9.*

*Loco iam
citato.*

*Tr. 13. in
Ioan. ante
mediū. 10. 9.*

*Li. de ver. re
lig. ca. 31. 2
med. tom. 4.*

iudicandi viderent iudicem: iudicandi autem erant boni & mali: refrabat ut in iudicio, forma serui & bonis, & malis ostenderetur, forma Dei solis bonis seruaretur.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod iudicium pertinet ad veritatem, sicut ad regulam iudicii: sed ad hominem, qui est veritate imbutus pertinet secundum quod est vnum quodammodo cum ipsa veritate, quasi quædam lex, & quædam iustitia animata. Vnde & ibidem Aug. introducit quod dicitur. 1. Cor. 2. Spiritualis iudicat omnia. Anima autem Christi præ cæteris creaturis magis fuit vnita veritati, & magis ea repleta: secundum illud Ioan. 1. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. Et secundum hoc ad animam Christi maxime pertinet omnia iudicare. ¶ Ad secundum dicendum, quod solius Dei est, sui participatione animas beatas facere. Sed adducere homines ad beatitudinem, conuenit Christo in quantum est caput, & autor salutis eorum: secundum illud Heb. 2. Qui multos filios in gloriam adduxerat, autorem salutis eorum per passionem consummari. ¶ Ad tertium dicendum, quod cognoscere occulta cordium & diiudicare, per se quidem pertinet ad solū Deum. Sed ex refluētia Diuinitatis ad animam Christi, conuenit etiam ei cognoscere, & iudicare occulta cordium: ut supra dictum est, cum de scientia Christi ageretur. Et ideo dicitur Rom. 2. In die, cum iudicabit Deus occulta hominum per Iesum Christum.

COMMENTARIUS.

¶ Quoniam in præcedenti articulo exposuit D. Thom. quomodo Christo, ut Deo conueniat potestas iudicandi, consequenter hic explicat, quomodo conueniat illi ut homini, hoc est, in humanitate, & præsertim intendit expo-

A nere locum illum Ioan. 5. *Potestatem dedit ei Ioann. 5. iudicium facere, quia filius hominis est.* Refert autem sententiam Chrysost. dicentis potestatem iudicariam non conuenire Christo ut homini, sed ut Deo tantum. Sed est diligenter animaduertendum, aliud esse negare absolutè, Christo ut homini conuenire iudicariam potestatem: aliud verò negare, doceri hoc in prædicto loco Ioannis. Rursus considerandum est, aliud esse loqui de potestate primaria, seu autoritate suprema iudicandi: aliud de potestate excellentiæ, quæ est quasi instrumentaria respectu superioris. Chrysost. ergo hom. 38. in Ioan. nē nec negat, nec negare potest, datam esse Christo in humanitate aliquam iudicariā potestatem. Hoc enim de fide certum est, & ex alijs locis scripturæ euidenter colligitur, ut in sequenti disputat. dicemus. Et hoc probant optimè omnes congruentiæ, quas D. Thom. adducit, quæ per se satis claræ sunt, & argumenta, quæ in contrarium obicit, & eorum solutiones, sunt facillimæ.

Solum ergo superest hoc loco explicandum, an hæc veritas tradatur etiam in prædicto loco Ioannis. Chrysostomus enim putat, ibi solum esse sermonem de primæua autoritate iudicandi, quæ non conuenit filio, nisi ut Deus est. Et ita aliter distinguit Evangelicum contextum, scilicet, *Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est nolite mirari hoc, &c.* Et fundamentum Chrysostomi fuit, quoniam illa verba, *Quoniam filius hominis est*, non possunt continere rationem præcedentium, alias omnibus filiis hominum danda fuisset potestas iudicaria: ergo debent coniungi cum sequentibus. Cū enim Christus diceret, *se esse æquale Deo*, subdit, *Nolite mirari eo, quod sim homo, &c.* & hanc expositionem sequuntur Theoplylac. & Euthym. Sed neque ratio Chrysost. vrget, nec illa diuisio, & conuexio literæ est ita apta ad contextum explanandum, sicut ea, quæ habetur in vulgata editione, quam cæteri omnes antiqui sequuntur.

Aliter ergo exponit Cyrillus libro. 2. in Ioan. cap. 144. qui in hoc conuenit cū Chrysost. quod hunc locum intelligit de potestate iudicandi suprema, ac diuina, quam dicit esse datam Christo, quia filius hominis est. Nam: ut est Deus, non est illi ex tēpore

Yyy 2 datat

Chrys.

Testimonij
Ioannis. 5.
1. Exposit.
Chrysost.

The.
Euthym.

2. Exposit.
Cyr.

data: sed illam habet connaturalem per æternam generationem. Non intelligit autem, datam esse hanc potestatem ipsi humanitati, ut per illam Christo conueniat (hoc enim impossibile est) sed intelligit, datum esse huic homini, ut sit supremus iudex cum Patre, quod per communicationem idiomatum factum est per ipsam incarnationem. Hæc expositio probabilis est, sicut de alijs similibus in superioribus diximus: tamen (si scholastico rigore loquamur) improprie sunt huiusmodi locutiones. Nam (ut in priori tomo latè disputauimus) licet in ordine ad actum mentis, ut est prædestinatio, quæ præscindere potest in obiecto suo à determinato supposito, verè, & proprie dici possit, *Hic homo est prædestinatus, ut sit filius Dei naturalis*, & ut sit supremus iudex cum Patre, &c. tamè in ordine ad executionem, seu actum potentie operantis, quæ necessario versatur circa singulare suppositum, non propriè dicitur, *Hic homo factus est Deus*, & consequenter neque potuit proprie dici, huic domini datas esse, seu communicatas per incarnationem essetiales proprietates Dei, quarum vna est primaria potestas iudicandi: sed humanitati coniuncta est Diuina persona, ut hic homo sit Deus, & habeat dictam potestatem iudicandi, non quia denuò illi communicata est, sed quia suppositum huius hominis naturaliter illam habet. Neque Cyrillus tam clare docuit hanc expositionem, quin eius doctrina possit ad sequentem accommodari.

Tertia ergo, & legitima expositio est, quam hic tradit D. Thom. scilicet, sermonem Christi esse de potestate excellentiæ ad exercendum iudicium per humanitatè, ipsi communicata propter unionè ad Verbum. Quæ est expositio Aug. tract. 19. & 22. in Ioannem, quem sequuntur Beda ibi, & Rupertus lib. 5. in Ioannem, ac cæteri Latini expositores. Eandem habet rursum Aug. lib. 20. de Ciuit. cap. 6 & lib. 1. de Trinitat. capit. 13. Indicat Hieronym. Isai. 50. quatenus de Christo homine explicat illa verba, *sicut audio, iudico*, & Tertull. lib. contra Praxeam, cap. 21. In quo illud est obseruatione dignum, non legere, quia, sed quia sic enim scribit, *iudicium dedit illi facere in potestate, qua filius hominis per carnem scilicet, sicut & filius Dei per spiritum eius*. Idem Vigil. lib. 5. contra Euthych. Et iuxta

A hanc expositionem, illis verbis, *quia filius hominis est*, non redditur causa adæquata, ex qua oriatur potestas iudicandi (sic enim ut argumentatur Chrysost. omnes homines haberent illam potestatem) sed designatur in primis natura, quæ necessaria fuit in Christo ut esset capax huius donationis, & potestatis. Si enim tantum fuisset Deus, non potuisset hanc potestatem denuò recipere: tamen, quia filius hominis est, fuit capax eius. Deinde significatur congrua ratio, ob quam voluit Deus iudicium Christo committere, scilicet, ut homines sensibiles ab homine, cuius facies videri, & vox audiri posset, iudicarentur. Hæc enim prouidentie ratio suauior est, & hominibus magis accommodata, & ita nullo modo sequitur inconueniens illud, quod Chrysost. inferbat. Quia licet iudicium oporteat fieri per hominem, non inde fit debere fieri per quemlibet, & licet in omnibus sit capacitas quasi remota: non tamen proxima, neque æqualis ratio. Quod autem hæc expositio valde consentanea sit contextui Euangelico patet ex antecedentibus, & sequentibus. Prius enim ait Christus, *Amen, amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, uiuent*. Quæ verba intelliguntur de Christo homine, quatenus illi datum est, ut per humanitatis imperium, ac vocem possit mortuos excitare. Et rationem subdens, ait. *sicut enim pater habet vitam in semetipso, id est, viuificandi virtutè* (ut exponit Cyrillus iuxta illud Ioann. 1. *In ipso vita erat, sic dedit & filio habere vitam in semetipso*). Quod rectè intelligi potest de filio, ut Deo eo sensu, quem percedenti art. tradidimus, ut nimirum quia persona filij secundum se habet potestatem viuificandi æqualem cum patre, ideo data sit humanitati eius virtus instrumentaria viuificandi mortuos. Veleiam potest hæc ratio intelligi de Christo ut homine, sicut Cyrill. etiam exponit. Quo sensu illa particula, *sicut*, non dicit æqualitatem, sed proportionem, & similitudinem. Verba igitur, quæ nunc tractamus, & immediate post prædicta sequuntur, rectè intelliguntur de Christo ut homine. Illa vero, *Nolite mirari hoc*, optime connectuntur sequentibus. Sicut enim paulò superius ostendit Christus, sibi esse datam potestatem viuificandi mortuos, ex potestate iudicandi, quodammodo ex fine colligens medium: ita è contrariis

3. Expositio
vera.

Aug.
Beda.
Rupertus.

Hieron.

Tertull.

Iudicari po-
testas quo-
modo Chri-
sto conueniat.

Vigil.

contrario hic, suadet iudicandi potestatem ex potestate suscitandi mortuos, veluti colligens ex medio finem, aut ex vno opere supernaturali magis sensibili, valdeque admirabili admirationem alterius excludens, & hoc est quod ait. *Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt audient vocem filij Dei, & procedent, &c.* Ac tandem concludit, *sicut audio iudico, & iudicium meum iustum est, quia non quero voluntatem meam: sed eius, qui misit me.* Quæ verba necesse est, intelligi de voluntate humana: ergo sermo est de iudicio, quod ab illa procedit, & per humanitatem exercetur: de eodem ergo est sermo in prioribus verbis.

ARTICVLVS III.

Utrum Christus ex meritis adeptus fuerit iudiciariam potestatem.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod Christus non ex meritis fuerit adeptus iudiciariam potestatem. Iudiciaria enim potestas assequitur regiam dignitatem, secundum illud Prouerbiarum. 20. Rex qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo. Sed regiam dignitatem Christus obtinuit absque meritis: competit enim ei ex hoc ipso, quod est vnigenitus Dei, dicitur enim Luca. 1. Dabit ei Dominus Deus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. Ergo Christus iudiciariam potestatem non obtinuit ex meritis. ¶ 2. Præterea, Sicut dictum est, iudiciaria potestas competit Christo, in quantum est caput nostrum. Sed gratia capitis non competit Christo ex meritis, sed consequitur personalem unionem Diuinæ, & humanæ naturæ: secundum illud. Vidimus gloriam eius quasi Vnigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis, & de plenitudine eius nos omnes accepimus: quod pertinet ad rationem ca-

Apit. Ergo videtur quod Christus non habuerit ex meritis iudiciariam potestatem. ¶ 3. Præterea, Apostolus dicit primæ ad Corinth. 2. Spiritualis iudicat omnia. Sed homo efficitur spiritualis per gratiam, quæ non est ex meritis: alioquin iam non esset gratia, ut dicitur Romano. 11. Ergo videtur, quod iudiciaria potestas non conueniat, nec Christo, nec alijs ex meritis, sed ex sola gratia.

Sed contra est, quod dicitur Iob. 36. Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciumque recipies, & Aug. dicit in libro de verbis Domini. Sedebit iudex, qui stetit sub iudice: damnabit vero reos qui falsò factus est reus.

Respondeo dicendum, quod nihil prohibet vnum & idem deberi alicui ex causis diuersis, sicut gloria corporis resurgentis debita fuit Christo, non solum propter congruentiam Diuinitatis, & propter gloriam animæ, sed etiam ex merito humilitatis passionis. Et similiter dicendum est, quod iudiciaria potestas homini Christo competit, & propter Diuinam personam, & propter capitis dignitatem, & propter plenitudinem gratiæ habitualis: & tamen etiam ex merito eam obtinuit, ut scilicet secundum Dei iustitiam iudex esset: qui pro Dei iustitia pugnavit & vicit & iniuste iudicatus est. Unde ipse dicit Apoc. 3. Ego vici, & sedi in throno Patris mei. In throno autem intelligitur iudiciaria potestas, secundum illud Psalm. 9. Sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit de iudiciaria potestate, secundum quod debetur Christo ex ipsa vnione ad Verbum Dei. **A**d secundum dicendum, quod ratio illa procedit ex parte gratiæ capitis.

Y y y 3

¶ Ad

*In ser. vit.
aliquantū
amed. 10. 10.*

*Glos. ord.
ibi ex Cas.
exponit.*

322.
4. d. 48. q. 1.
art. 1. Et 4.
con. cap. 95.
prim. Et po.
3. ca. 249.

Ar. preced.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit ex parte gratiæ habitualis, quæ est perfectiua animæ Christi. Per hoc tamen quod his modis debetur Christo iudiciaria potestas, non excluditur quin debetur ei ex merito.

COMMENTARIUS.

Q Vanquam D. Thom. tantum proponat quæstionem de merito: tamē ea occasione explicat omnes rationes, quæ fuerunt in Christo, ob quas data est illi iudiciaria potestas. Quarū prima, & præcipua est dignitas Diuinæ personæ, cum qua coniuncta est dignitas capitis, ad quam quodammodo spectat hæc iudiciaria potestas: ijs vero adiuncta est ratio meriti, quia ad perfectionem pertinet, & non repugnat simul cum alijs titulis coniungi, vt exposuimus superiori tomo, disputat. 40. sect. 3. Quod vero adiungit D. Thom. hanc potestatem etiam esse datam Christo propter plenitudinem gratiæ habitualis, non videtur ita intelligendum, vt hæc sit sufficiens ratio huius potestatis. Quia gratia habitualis per se non habet, vt illi debeatur potestas, vel iurisdictio in alios, etiam si in suo ordine perfectissima sit. Sed potest altero ē duobus modis intelligi. Primo, quia suppositis alijs rationibus huius potestatis, hæc etiam adiuuat, & est bona congruentia. Vel secundo, quia supposito, quod ad suauem ordinem Diuinæ providentiæ pertinet iudicium hominum alicui homini committere, dari debuit sanctiori, & innocentiori homini: & hoc modo plenitudo gratiæ multum confert ad hanc potestatem.

ARTICVLVS III.

Virum Christo conueniat iudiciaria potestas quantum ad omnes res humanas

Ad quartum sic proceditur. Videtur, quod ad Christum non pertineat iudiciaria potestas quantum ad omnes res hu-

Amanas. Vt enim legitur Luc. 12. Cum quidam de turba Christo diceret, Dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem: ille respondit, Homo, quis me constituit iudicem, aut diuisorem super vos? Non ergo habet iudicium super omnes res humanas.

¶ 1. Præterea, Nullus habet iudicium nisi super ea, quæ sunt sibi subiecta. Sed Christo nondum videmus omnia esse subiecta: vt dicitur Heb. 2. Ergo videtur, quod Christus non habeat super omnes res humanas iudicium. **¶** 3. Præterea, Augustin. dicit. 10. de Ciuit. Dei, quod ad iudicium diuinum pertinet hoc, quod interdum boni affliguntur in hoc mundo, & interdum prosperantur, & similiter mali. Sed hoc fuit etiam ante Christi incarnationem. Ergo non omnia iudicia Dei circa res humanas pertinent ad iudiciariam potestatem Christi. **¶** Sed contra est quod dicitur Ioann. 5. Pater omne iudicium dedit filio.

Respondeo dicendum, quod si de Christo loquamur secundum diuinam naturam manifestum est, quod omne iudicium Patris pertinet ad Filium, sicut enim Pater facit omnia Verbo suo, ita & omnia iudicat Verbo suo. Si vero loquamur de Christo secundum naturam humanam, sic etiam manifestum est, quod omnes res humanæ subduntur eius iudicio. Et hoc manifestum est, primò quidem si consideremus habitudinem animæ Christi ad Verbum Dei. Si enim spiritualis iudicat omnia (vt dicitur primò ad Corinth. 2.) in quantum mens eius verbo Dei inhæret, multo magis anima Christi, quæ est plena veritate Verbi Dei super omnia iudicium habet. Secundo apparet idem ex merito mortis eius: quia vt dicitur Roma. 14. in hoc Christus mortuus est, & resurrexit, vt viuorum, & mor-

Lib. 10. ca.
2. sum. 5.

mortuorum dominetur. Et ideo super omnes habet iudicium: propter quod, & Apostulus ibi subdit, quod omnes stabimus ante tribunal Christi. Et Dani. 7. dicitur, quod dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ seruiant ei. Tercio apparet idem ex comparatione rerum humanarum ad finem humanæ salutis. Cuicumque enim committitur principali, committitur & accessoriū. Omnes autem res humanæ, ordinantur in finem beatitudinis, quæ est salus æterna, ad quam homines admittuntur, vel etiam repelluntur iudicio Christi: ut patet Matth. 25. Et ideo manifestum est, quod ad iudiciariam potestatem Christi pertinent omnes res humanæ.

*Art. præc. in
argum. 1.*

Ad primum ergo dicendum, quod sicut dictū est, iudiciaria potestas consequitur regiam dignitatem. Christus autem quanuis esset rex constitutus à Deo, non tamen in terris viuens, terrenum regnum temporaliter administrare voluit: unde ipse dicit Ioan. 18. Regnum meum non est de hoc mūdo. Similiter etiam iudiciariam potestatem exercere noluit super res temporales, qui venerat homines ad diuina transferre: unde Amb. ibidem dicit, Bene terrena declinat qui propter diuina descenderat: nec iudex dignatur esse litium, & arbiter facultatum, viuorū habens mortuorumque iudicium, arbitriumque meritorum. ¶ Ad secundū dicendum quod Christo sunt omnia subiecta quātum ad potestatem, quam à Patre super omnia accepit: secundum illud Matth. ult. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Nondum tamen sunt omnia ei subiecta quantū ad executionem suæ potestatis, quod quidem erit in futuro: quando de omnibus voluntatem suam adimplebit,

*Li. 7. in Lu.
super illud
Quis me con-
stituit iudi-
cem inter
vos tom. 5.*

quosdam quidem saluando, quosdam autem puniendo. ¶ Ad tertium dicendum, quod ante Incarnationem huiusmodi iudicia exercebātur per Christū, in quantum Dei Verbum est, cuius potestatis facta est particeps per Incarnationem anima ei personaliter vnita.

COMMENTARIUS.

Affirmat D. Thom. iudiciariæ potestati Christi subdi res omnes humanas. In qua assertionem solum occurrit aduertendum, proprium actum iudiciariæ potestatis versari propriè, & immediatè circa actiones humanas, quatenus per eam potestatem homines iudicantur. Nunc enim de Angelis non agimus, & inferiores res nō sunt capaces huius iudicij. Quia cum non habeant libertatem, non sunt capaces bonitatis, & malitiæ, & eadem ratione homo non subditur huic iudicio, nisi quatenus potest, & debet libertate sua uti ad bene operandum, & cauendum malum. Quod fit per actionem humanam, sub qua omissionem etiam comprehendimus, & peccatū etiam originale, quatenus ex actione humana primi Parentis deriuatum est. Et ita in ultimo iudicio sententia iudicis tota nititur humanis actibus, quibus poena, vel præmium respondet, Matth. 25. Cæterę igitur res humanæ eatenus sub iudiciaria potestate continentur, quatenus bene, vel male homo illis vsus est, utivē potuit, & non fecit. Et hoc modo non tantum res humanæ: sed etiam (ut ita dicam) ipsæ res diuinæ, & omnes creaturæ cadunt sub hanc potestatem, quatenus omnes hominī aliquo modo subijciuntur, vel in eius ministerium, vel salutem ordinantur, ut D. Thom. attigit in tertia ratione, quæ est propria & adæquata. Nam in duabus prioribus magis explicatur, quomodo ex parte Christi non desit scientia, & gratia, seu rectitudo, & meritum ad tam eximiam, & vniuersalem potestatem.

In solutionibus argumentorum occurrebat quæstio, an Christus in hac vita assumpserit dominium, & potestatem iudicandi, sed eam satis explicuimus in priori tomo. Est autem attente considerandum, D. Thom. in solut. ad. 1. nullam Christo negare potestatem, sed vsus tantum.

ARTICVLVS V.

Vtrum post iudiciū, quod agitur in presenti tempore, restet aliud iudiciū.

314.
4. d. 47. q. 1.
1. ar. 1. q. 1.
Et. 4. contra
ca. 9. 5. prin.
Et opusc. 3.
ca. 2. 4. 9. Et
op. 10. ar.
27. Et Isa.
30. leff. 3.
princip.

Ad quintum sic proceditur. Videtur, quod post iudiciū, quod in presenti tēpore agitur, non restet aliud iudiciū generale. Post vltimā enim retributio nem prēmiorum, & pœnarum, frustra adhibetur iudiciū. Sed in hoc præsenti tēpore fit retributio prēmiorum & pœnarū: dixit enim Dominus Latroni in cruce Luc. 23. Hodie mecū eris in paradiso, & Luc. 16. dicitur, quod mortuus est diues, & sepultus est in inferno. Ergo frustra expectatur finale iudiciū. ¶ 2. Præterea, Nahum primo dicitur secundū aliam literā, Non iudicabit Deus bis in idipsum. Sed in hoc tēpore Dei iudiciū exercetur & quantū ad tēporalia, & quantū ad spiritualia. Ergo videtur, quod nō sit expectandū aliud finale iudiciū. ¶ 3. Præterea, Præmiū & pœna respondēt merito & demerito. Sed meritū & demeritum non pertinet ad corpus, nisi in quantum est animæ instrumentū: ergo nec præmiū seu poena debetur corpori, nisi propter animā. Non ergo requiritur aliud iudiciū in fine, ad hoc quod homo præmiatur, aut puniatur in corpore, præter illud, quo nunc puniūtur aut præmiātur animæ. ¶ Sed cōtra est, quod dicitur Ioā. 12. Sermo, quē loquutus sum, ille iudicabit eū in nouissimo die. Erit ergo quoddam iudiciū in nouissimo die præter iudiciū, quod nunc agitur.

Respondeo dicendum, quod iudiciū de aliqua re mutabili, perfecte dari nō potest ante eius consummationē: sicut iudiciū de aliqua actione qualis sit, perfecte dari non potest, antequam sit consummata, & in se & in suis effectibus:

A quia multæ actiones videntur esse vtilēs, quæ ex effectibus demonstrantur nociuæ. Et similiter de homine aliquo iudiciū perfecte dari non potest, quoad eius vita terminetur, eō quod multipliciter potest mutari de bono in malum, aut ē conuerso: vel de bono in melius, aut de malo in peius. Vnde Apostolus dicit Heb. 9. quod hominibus statū est semel mori, post hoc autem, iudiciū. Sciendum tamen, quod licet per mortē vita hominis tēporalis terminetur secundū se remanet tamen ex futuris, secundum quid dependens. Vno quidē modo, secundum quod adhuc vivit in memorijs hominū, in quibus quandoq; cōtra veritatem remanet bonæ famæ, vel malæ. Alio modo in filijs, qui sunt quasi aliquid patris (secundū illud Eccl. 30. Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus: similē enim reliquit sibi post se) & tamē multorū bonorum sunt mali filij, & ē cōtrario. Tertio modo, quantum ad effectum suorum operum, sicut ex deceptione Arrii, & aliorum seductorū, pullulat infidelitas vsque ad finem mundi: & vsque tūc proficit fides ex prædicatione Apostolorum. Quarto modo, quantū ad corpus, quod quandoq; honorifice traditur sepulturæ, quandoque vero relinquitur insepultum, & tandem incineratū omnino resoluitur. Quinto modo quantū ad ea in quibus homo suum affectum defixit: puta in quibuscunque temporalibus rebus, quarum quædā citius finiuntur, quædā diutius durant. Omnia autem hæc subdūtur existimationi iudicij diuini. Et ideo de his omnibus perfectum, & manifestum iudiciū haberi non potest, quandiu huius temporis cursus durat. Et propter hoc oportet esse finale iudiciū in nouissimo die, in quo perfecte, id quod ad vnumquēquē hominem pertinet quocunque modo

modo, perfectè & manifestè iudicetur.

Ad primum ergo dicendū, quod opinio quorundam fuit, quod animæ Sanctorum non præmiantur in coelo, nec animæ damnatorū puniuntur in inferno vsque ad diem Iudicij. Quod quidē apparet falsum ex hoc, quod Apostolus. 2. ad Cor. 5. dicit, Audemus, & bonam voluntatē habemus magis peregrinaria à corpore, & presentes esse ad Dominum: quod est iam non ambulare per fidem, sed per speciem, vt patet ex his quæ subsequuntur. Hoc autē est videre Deū per essentiam, in quo consistit vita æterna: vt patet Ioan. 17. Vnde manifestū est, animas à corporibus separatas esse in vita æterna: Et ideo dicendum est, quod post mortem quantum ad ea, quæ sunt animæ homo fortitur quendā immutabilem statum. Et ideo quantū ad præmium animæ, non oportet vltius differri iudicium. Sed quia quedā alia sunt ad hominē pertinentia, quæ toto temporis cursu aguntur, quæ non sunt aliena à diuino iudicio, oportet iterū in fine tēporis, omnia hæc in iudiciū adduci. Licet enim homo secundū hæc non mereatur, nequē demereatur: tamen pertinent ad aliquod eius præmiū vel poenā. Vnde oportet hæc omnia æstimari in finali iudicio. ¶ Ad secundum dicendū, quod Deus nō iudicabit bis in idipsum, idest secundum idem: sed secundum diuersa non est inconueniens Deum bis iudicare.

¶ Ad tertium dicendū, quod licet præmiū, vel poena corporis dependeat ex præmio, vel poena animæ: tamen quia anima non est mutabilis nisi per accidens propter corpus, statim separata à corpore habet statū immutabilem, & accipit suum iudicium. Sed corpus remanet mutabilitati subiectum vsque ad finem temporis. Et ideo oportet,

A quod tunc recipiat suum præmium, vel poenam, in finali iudicio.

COMMENTARIUS.

D Iuus Thomas in titulo vnum supponit, scilicet fieri in præsentī tempore priuatum iudicium: aliud vero inquit, ac probat, scilicet futurum aliquando vniuersale iudicium, & quoniam de vtraque re fusiū disputaturi sumus, & sententia D. Thom. satis perspicua est in textu, ideo hic nihil addendum superest. Quæstio vero grauis (quam D. Thom. attingit in solut. ad. 1.) an animæ Iustorum statim ac separantur à corpore, & sunt plenè purgata, videant Deum ante diem iudicij, non est hoc loco disputanda, pertinet enim ad materiam de beatitudine.

ARTICVLVS VI.

Vtrum iudiciaria potestas Christi se extendat ad Angelos.

D sextū sic proceditur. Videtur, quod potestas Christi iudiciaria, non se extendat ad Angelos. Angeli enim tam boni quā mali iudicati sunt à principio mundi, quando quibusdam cadentibus per peccatum, alij sunt in beatitudine confirmati. Sed illi qui iudicati sunt, non indigent iterum iudicari. Ergo potestas iudiciaria Christi non se extendit ad Angelos.

¶ 2. Præterea, Non est eiusdem iudicare, & iudicari. Sed Angeli venient cum Christo iudicaturi, secundū illud Matth. 25. Cū venerit Filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli cum eo. Ergo videtur quod Angeli non sint iudicandi à Christo. ¶ 3. Præterea, Angeli sunt superiores alijs creaturis. Si ergo Christus est iudex nō solum hominū, sed etiā Angelorum, pari ratione erit iudex omniū creaturarū. Quod videtur esse falsum, cū hoc sit propriū prouidentie Dei. Vnde dicitur

Iob. 34. Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est? Non ergo Christus est iudex Angelorum. ¶ Sed cōtra est, quod Apostolus dicit. 1. Cor. 6. An nescitis quoniā Angelos iudicabimus? Sed Sancti non iudicabunt nisi auctoritate Christi. Ergo multo magis Christus habet iudiciariam potestatem super Angelos.

Respondeo dicendum, quòd Angeli subsunt iudiciariæ potestati Christi, non solum quantum ad Diuinā naturā, prout est Verbum Dei, sed etiam ratione humanæ naturæ. Quod patet ex tribus. Primo quidem, ex propinquitate naturæ assumptæ ad Deum, quia, vt dicitur Hebræ. 2. nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehēdit: Et ideo animā Christi magis est repleta virtute Verbi Dei, quā aliquis Angelorum, vnde & Angelos illuminat: sicut Dion. dicit. 7. ca. Cœle. hierar. Vnde de eis habet iudicare. Secundò, quia per humilitatem passionis humana natura in Christo meruit exaltari super Angelos: ita, sicut dicitur Philip. 2. vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Et ideo Christus habet iudiciariā potestatem, etiam super omnes Angelos, & bonos & malos. In cuius signum dicitur Apocal. 7. quod omnes Angeli stabant in circuitu throni. Tercio ratione eorum, quæ circa homines operantur: quorū Christus speciali quodam modo est caput. Vnde dicitur Hebræ. 1. Omnes sunt administratores spiritus, in ministeriū Missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Subsunt autem iudicio Christi, vno quidem modo quantum ad dispensationem eorum, quæ per ipsos aguntur, quæ quidem dispensatio fit etiā per hominem Christum: cui An-

geli ministrabāt, vt dicitur Matt. 4. & a quo dæmones petebant, vt in porcos mitterētur: vt dicitur Matt. 8. Secundò, quantū ad alia accidentalia, præmia bonorum Angelorum, quæ sunt gaudia, quæ habent de salute hominū: secundū illud Luc. 15. Gaudium erit corā Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente: & etiam quantum ad pœnas accidentales dæmonum, quibus torquentur vel hic, vel recluduntur in inferno. Et hoc etiam pertinet ad hominem Christum. Vnde Marc. 1. dicitur, quòd dæmon clamauit: Quid nobis, & tibi Iesu Nazarene? venisti ante tempus perdere nos. Tercio, quantū ad præmium essentiale bonorum Angelorum, quod est beatitudo æterna: & quantum ad pœnam essentialem Angelorum malorum, quæ est damnatio æterna. Sed hoc factum est per Christum, in quantum est verbum Dei, a principio mundi.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit de iudicio quantum ad præmium essentiale, & pœnā principalem. ¶ Ad secundum dicendum, ^{cap. 3. 1. 10} quòd sicut dicit August. in lib. de Vera religione, licet spiritualis iudicet omnia: tamē iudicatur ab ipsa veritate. Et ideo licet Angeli, ex eo quod sunt spirituales, iudicēt: iudicantur tamē a Christo, in quantum est veritas. ¶ Ad tertium dicendū, quòd Christus habet iudiciū non solum super Angelos, sed etiā super administrationē totius creaturæ, Si enim (vt Aug. dicit in. 3. de Trinit.) ^{Lib. 3. ca. 4. 10. 3.} inferiora quodā ordine regūtur a Deo per superiora, oportet dicere, quod omnia regūtur per animā Christi, quæ est supra omnē creaturā. Vnde & Apostolus dicit Heb. 2. Nō enim Angelis subiecit Deus orbē terræ futurum (scilicet subiectū ei, de quo loquimur id est Christo.) Nec tamē propter hoc aliū

constituit Deus super terram : quia vnus & idem est & Deus & homo, dominus Iesus Christus. De cuius Incarnationis mysterio ad præsens dicta sufficiant.

Litera est clara, de re verò ipsa dicemus postea.

DISPUTATIO LII.

In duas sectiones distributa.

De iudiciaria Christi potestate, atque eius usu.

EXpediuius superioribus disputationibus omnia, quæ de priori aduentu Christi, totoq; illius progressu ab incarnatione ex Virgine matre, vsque ad reditum in cœlum ad Patrem, dicenda occurrebant: postulat ergo doctrinæ ordo, & cōplementum, vt de posteriori Christi aduentu differamus. Quia verò huiusmodi aduentus in iudiciaria potestate Christi domini ntitur, idcirco disputatio de hac potestate nobis præmittenda est, quæ in hunc etiā locum à nobis est in superioribus reiecta: tum vt Diui Thomæ teneamus ordinem: tum etiam, quia vsus huius potestatis maximè videtur Christo conuenire in statu gloriæ. Nam de priori aduentu ipse dixit Ion. 3. *Non misit Deus filium suum in mundum vt iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum.* Dicemus igitur, qua ratione data sit Christo hæc potestas, & quid illa sit, & quānam vsus eius, ac denique quando haberi, seu exerceri cœperit.

SECTIO PRIMA.

Quæ sit potestas iudicandi Christo data: et quam ob causam, & ex quo tempore.

Sensus huius quæstionis, & omniū, quæ in sequētib; disputationibus explicanda sunt, est de Christo secundū humanitatem specificatiue, an illi, vel secundum illam data sit Christo iudicandi potestas. Vbi primo referri posset error eorum, qui generatim negāt futurum esse iudicium de humanis actibus. Nā si Deus ipse iudicaturus non est, nec per humanitatē iudicabit.

A Fuerunt autem in eo errores omnes Gentiles, qui vel animi immortalitatē, vel Diuinam prouidentia ignorarunt, contra quos alijs in locis agendū est, & valere possunt multa ex ijs, quæ de resurrectione diximus. Multi etiam ex antiquis hæreticis in eodē versati sunt errore, vt Gnostici, Borboriani, Manichæi, & alij vt videre licet in Philastrio, Prateolo, & Castro. Antiquiores enim Patres recēntes horum hæreticorū errores, nullam huius mentionē fecerūt: est autem valde verisimile, in eū incidisse. Negabant enim libertatē arbitrij, Deumq; faciebant malorū autorem, & alia similia docebant, ex quibus omnis ratio, & necessitas Diuini iudicij manifestē tollitur. Contra hanc verò hæresim afferemus apertissima testimonia sectione sequenti, & in sequenti disput. sect. 1.

B Secundo referri hic solet opinio Scoti in. 4. dist. 48. quæst. 1. negantis, Christo datam esse potestatē iudicandi. Quæ potest fundari in verbis eiusdē Christi, *sedere ad dexteram meam, vel sinistram nō est meum dare vobis.* Ex quibus colligi etiam potest ratio. Quia iudicium includit voluntatem efficacem retribuendi talē, ac tantam poenam, vel præmiū pro ijs, aut illis operibus bonis, aut malis: sed potestas definiendi singulis operibus talem retributionem, & potestas etiā conferendi tale præmiū, non conuenit Christo secundum humanitatem, sed est proprium Diuinæ voluntatis, ac potestatis: ergo Christus secundum humanitatē, non habet hanc potestatē. Sed quauis Scotus in modo procedendi illius quæstionis videatur D. Thomæ sententiam reprehendere: tamen re ipsa nihil diuersum sensit, neque sentire potuit. Quia vix est hic locus opinionibus, cum catholica doctrina ferè sit manifesta.

Primò ergo certum est, Christo domino, quatenus homo est, seu in humanitate sua datā esse specialem potestatem ad ferendū iudicium in ijs, quæ pertinent ad præmiū vel poenā, æternam salutem, vel damnationem. Ita D. Thom. hic & in. 4. dist. 48. vbi omnes Theologi idem docent. Et satis probatur testimonijs scripturæ explicatis in comment. art. 1. & 2. D. Thom. & testimonijs sanctorum Patrum, quæ in eorum explicatione retulimus: conuincitur etiam testimonio Petri Act. 10. *Et precepit nobis predicare populo, & testificari, quia ipse est, qui constitutus est à Deo iudex viuentium, &*

Scotus

D. Thom.

Act. 10.

mortuorum. Vbi sermonem esse de Christo, A
vt homine euidenter est ex ipso contextu.
Nam immediate ante illa verba docuerat
Petrus mysteria passionis, & resurrectionis
Christi: & proxime post illa docet, so-
lum ipsum esse mediatorem, per quem pec-
catorum remissionem consequimur. Item
verba illa, *Constitutus est à Deo*, aperte de-
clarant, illud esse opus ad extra libere à
Deo factum, atque adeò non conuenire
Christo, vt Deo: sed vt homini, Prout aper-
tissime etiam declarauit Paulus Actor. 17.
dicens de Christo, *In quo iudicaturus est or-
bem in equitate, in viro, in quo statuit, fidem
præbens omnibus, suscitans eum à mortuis.* De-
nique hoc ipsum euidenter conuincit,
quæ infra dicemus de vniuersali iudicio.
Ostendemus enim, ad illud faciendum ite-
rum esse Christum in terram descensurum:
ergo habet iudiciariam potestatem in hu-
manitate, & per humanitatem exercen-
dam. Nam si per solam Diuinitatem iudi-
caturus esset non oporteret secundum hu-
manitatem descendere ad iudicandum. Ra-
tiones huius veritatis in commentarijs D.
Thom. insinuatæ sunt, & statim amplius
explicabuntur.

Secundo dicendum est, hanc potestatem
Christo in humanitate datam non esse pri-
mariam, sed secundariam, & quasi ex cõ-
missione Dei datam, nihilominus esse ve-
ram, & propriam iudicandi potestatem.
Priorem partem docet Scotus supra, & il-
lam tantum probat ratio ex eo adducta: sed
immo illam obicit contra D. Thom.
cũ expresse hic idem omnino doceat. Et
probat aperte. Quia primaria potestas
iudicandi in causis animarum, prout nunc
loquimur, hæc omnia includit: Primum
independentiam ab omni superiori pote-
state: Secundo, supremam autoritatem in
decernendis præmijs, vel pœnis singulorũ
hominum: Tercio, quod hæc potestas ha-
beat ex intrinsecis, & essentialibus prin-
cipijs naturæ: hæc autem tria ita conue-
niunt Deo, vt Deus est, vt nequeant hu-
manitati communicari. Omnis namque pote-
stas, & actio humanitatis dependens est à
Diuinitate, præmiũque, ac pœna singu-
lis operibus debita Diuina voluntate, ac sa-
pientia taxata sunt, non humana, etiam
ipſius Christi. Quia sicut Deus est supremus
legislator, & gubernator hominum, ita ad
illius prouidentiam spectat, debita meri-

torum præmia taxare. Vnde etiam ante
Christi incarnationem singulis operibus tā
hominum, quàm Angelorum certum, ac
definitum præmiũ, vel pœna responde-
bat. Denique, quidquid potestatis habet
Christus homo in hoc iudicio, non conue-
nit illi ratione humanitatis, seu ex princi-
pijs illius: sed datum ei est vel propter vnio-
nem ad Diuinam personam, vel propter
infinite meritum. Non potest ergo hæc
potestas Christi vt hominis esse equalis di-
uinæ, & consequenter neque primaria, &
suprema: erit ergo secundaria, & subordi-
nata Diuinæ potestati, & ab illa manans.
Et hoc sensu dicitur esse quasi delegata, &
ex commissione Dei, quanuis sub alia ra-
tione dici possit potestas ordinata in suo
ordine. Quia conuenit Christo ratione pro-
prij muneris, & officij, quatenus est sum-
mus Sacerdos, ac spiritualis Rex, ratione
cuius conuenit illi potestas excellentiæ, vt
in priori tomo diximus disput. 47. & 48.
vbi fere omnia, quæ diximus de Christi do-
minio, & potestate iurisdictionis, ad præ-
sentem iudiciariam potestatem possunt ac-
commodari.

Sed hinc oritur difficultas, propter quā
postremam conclusionis partem proposui.
Videtur enim sequi, hanc Christi potesta-
tem non esse propriè iudiciariam cū non
tā sit ad proferendum iudicium, & senten-
tiam, quam ad promulgandam sententiam
à Deo latam: promulgare autem sententiã
superioris iudicis, non est iudicare (vt per
se constat) sed solum alterius iudicium ad
aliorum notitiam deferre. Primum ante-
cedens declaratur, quia Deus lege sua, ac
voluntate, statuit retributionem vnicuique
operi respondentem. Vnde fit, vt omni ho-
mini in tali statu, & cū talibus operibus dis-
cendenti ex definito Dei decreto, ac iudi-
cio, talis ac tāta pœna debeat: ergo senten-
tia iam est lata Diuino iudicio. Nihil ergo
superest per humanitatem agendum, nisi
hoc solū, quod illa sententia promulgetur.
Dices, etiam superesse, vt executioni man-
detur. Sed contra primò, nam hoc etiã non
fit iudicando: executores enim sententiæ
sue per se, siue per alios id faciant, non sunt
iudices, sed iudicũ ministri. Secundo, si lo-
quamur de executione sententię quoad præ-
miũ bonorum, hæc immediate fit ab
ipſo Deo, solus enim ipse potest homini
beatitudinem conferre, quæ est præmiũ
bono.

Obiectio.

Potestas in
dicandi Chri-
sto in huma-
nitate data
secundaria
tantum, &
quasi ex cõ-
missione
Dei.

bonorum operum. Si vero sit sermo de sup-
plicio malorum, hæc non propriè manda-
tur executioni per humanitatem Christi,
nisi solum quatenus per ipsam, sententia
supremi iudicis hominibus damnatis, vel
malis Angelis intimatur. Nam statim ignis
torquet damnatum non ut instrumentum
humanitatis Christi, sed Dei, & homo pri-
uatur æterna beatitudine, absque actione
humanitatis: sed solum, quia Deus non
confert illam. Desperatio verò, & tristitia,
quæ inde dimanant in damnato, minime
proficiuntur ab humanitate Christi, sed
ab intrinsecis facultatibus cum concursu
Dei. Ac denique, quidquid ministerij dæ-
mones exhibent in hoc negotio, non tam
est ex Christi imperio, quàm ex æterna
Dei lege, si de Diuino iudicio, ac sententia
illis constet.

*Responsio.
Facultas
Christo in
humanitate
ad iudican-
dum data ve-
re ac prop-
rie iudicia-
ria potestas.*

Nihilominus postrema pars conclusionis
verissima, ac certissima est, nimirum, hæc
Christi potestatem verè, propriè, & sim-
pliciter esse iudiciariam potestatem. Quod
in primis satis probant adducta in prima
conclusionem. Quia nisi hæc verè esset iudi-
ciaria potestas, Christus homo non esset
vere, ac propriè iudex, neque actus eius es-
set verum iudicium: falsum ergo esset Patrè
dedisse Filio potestatem *iudicium faciendi*,
quia Filius hominis est, aut Christum esse
constitutum iudicem viuorum, & mortuorum.
Secundo declaratur à simili: quia Christus
ut homo, est verus Rex, & habet verum,
excellensque dominium creaturarum, quan-
uis in eo ordine non sit supremus, sed sub-
ordinatus regno, & dominio Diuinitatis: si-
militer habet Christus ut homo, veram po-
testatem iurisdictionis ad ferendas leges, &
constituenda aliqua media ad salutem ne-
cessaria, quanuis secundum hanc potesta-
tem subordinetur Diuinæ voluntati, ac be-
neplacito: ergo eodem modo non repugnat,
habere veram potestatem iudiciariam in-
feriorem Diuina, illique subordinatā. Ter-
tio declaratur ex re ipsa: nam in actu iudi-
candi multa considerari possunt. Primum est
lex, quæ est veluti regula, ac mensura iu-
dicij ferendi, iudiciumque antecedit, &
in præfenti est Diuina voluntas, qua statuit
ut tali operi tanta poena vel præmium res-
pondeat, & hoc sine dubio factum non est
per humanitatē Christi, sed lege mere Di-
uina, ac æterna stabilitum est: tamen hoc
non pertinet ad iudiciariam potestatem in-

*Actus iudi-
candi quid-
nam requi-
rat.*

trinsece, ac necessario, nisi fortasse illa in
suo ordine suprema sit. Aliud enim est legē
ferre, aliud verò secundum legem iudicare,
quod est, quasi applicare legem ad opus, se-
cundum merita causæ. Definire ergo præ-
mium, vel poenam operis ad legislatorem
spectat. Quanquam ergo Christus secun-
dum humanitatem, non habeat hanc pote-
statem, potest nihilominus habere veram
potestatem iudicandi iuxta legem à Deo
latam, atque sancitam.

Secundo considerari potest in iudicio ip-
sa pronuntiatio sententiæ, quæ in iudice
aliquid includit pertinens ad intellectum,
quod est, talis cognitio causæ, quæ suo gene-
re publica sit, & sufficiens ad iudicium fe-
rendum ex vi illius. Vnde ex hac cognitio-
ne, sequitur hoc dictamen practicum, ni-
mirum hunc esse tali præmio, vel poena dig-
num, consideratis eius operibus, & cū æter-
na Dei lege, mensuraque collatis. Præter
hoc autem dictamen requiritur voluntas,
quia nisi hæc accedat, non obstante illo di-
ctamine poterit non ferri sententiæ pro me-
ritorum dignitate, vel dispensando, vel cō-
donando, si iudex sit supremus, aut simul sit
Dominus, vel iudiciaria potestate abutēdo:
est ergo necessaria voluntas absoluta, & ef-
ficax, quæ iudex vult hominem recipere
præmium, vel poenam iuxta illud dictamē,
quod ex cognitione causæ resultauit. Quia
verò hæc voluntas non erit satis, nisi sit ef-
ficax, requiritur, ut non solum à voluntate,
sed etiam à potestate superiori, & iurisdic-
tionis proficiatur. Præter hæc autē nihil
aliud ad verum actum iudicij secundum se
requiri potest, aut intelligi necessariū: sed
ad summum respectu aliorum, interuenire
potest manifestatio sententiæ, seu dictami-
nis, aut voluntatis iudicis, quæ fieri non po-
test, nisi per aliquam locutionem, vel sen-
sibilem, si fiat ad homines, vel internam, &
spiritualē, si ad Angelos, vel ad animas, fiat.
Hæc autem omnia verè, ac propriè in Chri-
sto homine inueniuntur. Nam in primis in
eo est perfecta cognitio totius causæ, id est,
omnium humanarum actionum, & Diui-
næ regulæ, ac mensuræ, qua metiendæ sunt.
Nam licet solus Deus ex se, & essentialiter
cognoscat à priori æquitatem, & iustitiam
sui iudicij, quia solus ex se habet dictare, &
definire, quid unicuique operi tribuendū
sit: ratione tamen vnionis, datum est ani-
mæ Christi, ut in Verbo sufficienter videat
hanc

Eccl. 10.

hanc Diuinam voluntatem, & definitionem, æquitatemque, ac iustitiam eius. Sicut autem cognitio Dei, hoc ipso quod Dei est, summæ autoritatis & publicæ ac manifestæ veritatis est, & ideo per se sufficit ad iudicium ferendum: ita cognitio animæ Christi hoc ipso, quod est Diuinæ personæ in natura assumpta, habet sufficientem autoritatem, & veritatem manifestam ad iudicium ferendum, ex dignitate personæ participatam. Quia ab illa habet, ut nec falli possit, nec fallere, maximè cum eam cognitionem habeat ex clara, & perfecta Dei visione. Deinde potest etiam esse in Christo voluntas efficax, ut retribuatur unicuique iuxta opera sua, quia hæc voluntas iusta est, & non superat Christi potestatem. Nam, licet voluntas humana Christi pendeat à Diuina: semper tamen sunt conformes, & ideo, quidquid Christus ut homo absolute vult, infallibiliter fit: hoc ergo satis est, ut possit efficaciter velle & malorum poenam, & bonorum præmium: præterquam quod etiam efficacia sua potest hæc aliquomodo efficere, vel imperare, ut postea dicam. Præterea est in Christo ut homine potestas quædam dominij, & iurisdictionis in vniuersos homines, & Angelos, ratione cuius, sicut potest eis imperare, & compellere eos, ut iussa capeant: ita etiam potest iuridicè, & tanquam potestatem habens dictare, ac velle, quid unicuique homini retribuendum sit iuxta opera sua. Potest denique hanc suam voluntatem, & iudicium ita proferre, ac manifestare alijs, ut ex vi illiusceteri compellantur, ei subesse, ac parere. Quia, licet in eo non sit suprema potestas, est quædam eminens participatio eius, atque illi in omnibus conformis, eique subordinata, sicut causa secunda primæ, vel sicut organum, & instrumentum coniunctum principali agenti. Hæc, ergo sufficiunt, ut in Christo sit propria, vera iudiciaria potestas.

Tertio considerari potest in iudicio aliquid veluti consequens sententiam iudicis, nimirum executio ipsius sententiæ, & hæc non oportet fieri per se, ac proprie per iudiciariam potestatem, neque immediatè ab ipso iudice: sed satis est, quod in iudice sit vis, & potestas imperandi talem executionem: quæ vis & efficacia in vnoquoque iudice erit proportionata potestati

A eius. Nam in supremo, ac principali iudice, scilicet Deo, qui habet hanc potestatem in eminentissimo perfectionis gradu, tanta est hæc efficacia, ut ex vi solius voluntatis eius infallibiliter sequatur effectus, eo modo, quo ipse vult: at vero in Christo ut homine, sicut est potestas iudiciaria secundaria, ita sufficit efficacia voluntatis, & imperij etiam secundaria, & per modum instrumenti Diuinæ voluntatis, & hoc modo, potest Christus etiam voluntate humana, vel præmium beatitudinis iustis conferre, vel damnatos compellere, ut debitas luant poenas. Nihil ergo Christo deest ad veram, & propriam iudiciariam potestatem. Et difficultas, quæ in contrarium obijciebatur ex dictis soluta est. Quia licet Christus, ut homo proferendo, ac promulgando sententiam suam, simul Diuinam sententiā promulget, quia sunt omnino conformes, vel potius quia sunt vna, sicut actio instrumenti, & principalis agentis vna est: tamen non illam promulgat solum ut recitans: sed etiam ut potestate sua imperans, & faciens. Quia nihil repugnat, Deum hanc potestatem communicare eo modo, quo expositum est.

Ex dictis colligitur primo, qualis sit hæc Christi potestas. Est enim inferior Diuina, & hoc sensu dici potest ministerialis: tamen est suprema inter omnes quæ creaturis communicata sunt, & hoc modo vocari potest potestas iudiciaria singularis excellentiæ. Nam, si considerentur omnia, quæ ad hanc potestatem in Christo concurrunt, in omnibus habet singularem excellentiam, ac perfectionem: hæc autem sunt, scientia, reſtitudo voluntatis, infallibilis veritas, dominium, seu iurisdiction, potestas, ac efficacia voluntatis, de quibus omnibus in superiori tomo latissimè dictum est. Vnde etiam constat, hanc potestatem sub hac ratione, & perfectione esse Christo propriam. An vero inferiori modo alijs communicetur, dicemus postea agentes de iudicio vniuersali.

Secundo colligitur, quo titulo conueniat Christo hæc iudiciaria potestas. Duo enim videntur esse necessaria, ut alicui detur iudicandi potestas. Primum, ut talis potestas communi bono necessaria sit, vel conueniens. Potestas enim iudicandi, præsertim in publicis causis, ad com-

Iudiciaria potestas in Christo qualis.

Iudiciaria potestas in Christo conueniens.

commune bonum per se primò ordinatur, & hoc est ante omnia supponendum. Quia nisi necessarium esset iudicium, nemini daretur potestas iudicandi propter solam dignitatem eius: tamen supposita necessitate iudicij ad commune bonum, ratione illius datur hæc potestas. Et tunc ulterius necessarium est, ut in eo, cui tribuitur, concurrant conditiones omnes ad ferendum iustū iudicium necessariæ: imo ratio æquitatis, & iustæ distributionis postulat, ut potestas hæc detur digniori, & qui pluribus virtutibus, & perfectionibus præditus est ad iudicium exercendum. In præfenti ergo manifestum est, ad commune bonum vniuersi necessarium esse iudicium bonorū, & malorum, & præmium, ac poenam. Hæc enim est vna ex præcipuis partibus Diuinæ providentiæ, ut per se notum est. Quod autem hoc iudicium per hominem exerceatur id non est simpliciter necessarium: est autem valde conueniens, primo ex parte hominum (ut supra dixi) quibus magis naturale est, ut habeant homogeneous caput, à quo sensibilibiter iudicentur. Secundo ex parte Dei, ad cuius liberalitatem spectat, communicare perfectiones suas cum creaturis, & efficere per causas secundas, quod per eas commodè fieri potest. Tertio ex parte Verbi incarnati, cui, ratione vnionis, debetur communicatio Diuinarum perfectionum in natura assumpta iuxta capacitatem illius. Propter has ergo causas conueniens fuit, hanc potestatem communicari hominibus, qua suppositione facta, consequenter necessarium fuit, ut Christo communicaretur. Primo quidem, & quasi radicaliter propter dignitatem suppositi: proximè verò & quasi formaliter, quia in eo concurrunt omnia necessaria, ad hanc potestatem, perfectiùs ac excellentiùs, quàm in pura creatura inueniri possint. Quibus suppositis, etiam titulus, & ratio meriti ad hanc dignitatem obtinendam fuit in Christo sufficiens. Quia meruit omnibus modis exaltari, quibus conuenienti modo, & iuxta suam dignitatem, & capacitatem exaltari potuit. Has omnes rationes sapienter attigit Irenæus libro. 4. contra hæres. capit. 37. & Rupertus libr. commentar. in Daniel. capit. 13. August. serm. 64. de verbis Domini.

Tertio potest colligi ex dictis, hanc potestatem iudiciariam secundū se, & quoad

actum primum datam esse Christo ab initio incarnationis, sicut de dignitate capitis, & de omni potestate excellentiæ in prioribus tomis diximus. Nam cum hæc omnia debeantur Christo ratione vnionis, sintque ipsi quasi connaturalia, simul omnia habuit cum ipsa vnione: quia ad nostram redemptionem non fuit illi necessarium carere huiusmodi potestate, aut dignitate. Christus autem non priauit humanitatem suam villo bono vel perfectione debita ratione vnionis, nisi quatenus necessarium vel conueniens fuit ad redemptionem nostram, ut sepius in prædicto superiori tomo ostensum est. Dices, Christus non erat vsurus hac potestate à principio conceptionis: superflua autem esset potentia, quæ non esset exitura in actum. Respondetur, (quidquid sit de primo antecedenti, de quo sectione sequenti dicendum est,) non fuisse superuacaneam hanc potentiam. Primo, quia pertinebat ad Christi dignitatem. Secundo, quia hoc est quasi connaturale omnibus rebus, ut à principio habeant facultates suas, quanuis non statim, sed suis temporibus illis sint vsuræ. Tertio, quia non est hæc potentia per se distincta à cæteris, ut sunt in Christo: sed est veluti vna quædam adæquata potestas excellentiæ, seu regie dignitas, & maiestas, cuius vnus a quo inæquatus est iudicium. Ut autem potestas superflua non sit, non oportet ut statim in omnem suum actum erumpat, sicut etiam per potestatem excellentiæ potuit Christus plures actus efficere, quos nunquam effecit, ut dominia rerum vsurpare, vel mutare, vel iudicium etiam in causis humanis dicere: quod tamen facere recusauit, & neglexit, iuxta illud Lucæ. 12.

12. Quis me constituit iudicem inter vos?

Sed dices, Quomodo ergo Christus potuit mereri hanc potestatem, si ab initio incarnationis illam habuit. Respondetur primò quia non fuit principium meriti: & ita potuit in eodem instanti dari ex merito. Secundo & melius (prout in simili difficultate dixi superiori tomo, disp. 40. Sect. 3.) potestas hæc secundum se, & quoad substantiam eius (ut sic dicam) non est data ex merito, ob rationem dictam, quia non tantum est simul tempore: sed etiam prius natura, quàm meritum. Nam ea, quæ sunt connaturalia, ordine naturæ sunt priora liberis. Dicitur ergo Christus ex merito habuisse hanc potestatem, vel quoad eius per-

iudiciaria potestas ab instanti conceptionis Christo data.

Obiectio.

Responsio.

Lucæ. 12.

Obiectio.

Responsio.

Iren.
Rupert.

perpetuitatem, vel quoad vsum, & quasi
 actuali possessionem, & statum supremi
 iudicis, vel etiam quoad manifestationem.
 Quibus modis exponuntur à Patribus ver-
 ba illa Christi. *Data est mihi omnis potestas*
in cælo, & in terra.

SECTIO II.

*Quos actus huius potestatis Christus
 exerceat, & præsertim an particu-
 lare animarum iudicium exequa-
 tur.*

IN præcedenti sectione solum ostendi-
 mus, esse hanc potestatem in Christo, &
 declarauimus, quid illa sit, quasue cau-
 sas habeat, superest ad perfectam eius no-
 titiam, vt de illius actibus nonnulla dica-
 mus.

Primò verò circa obiectum eius obser-
 uandum est, cum iudiciū sit actus iustitiæ,
 quæ alteri ius suum reddit: sicut in obiecto
 iustitiæ, ita in obiecto iudiciariæ potesta-
 tis, duo posse considerari, scilicet, personā
 cuius dicitur ius, seu causa iudicatur, & cau-
 sam ipsam, seu rem, vel actionem, quæ po-
 test esse talis iudicij materia. In præsentī
 ergo personæ iudicandæ sunt homines, an
 verò sint omnes, & an Angeli etiam com-
 prehendantur, dicemus commodius agen-
 tes de vniuersali iudicio. Rursus causæ tra-
 ctandæ in hoc iudicio solum sunt, quæ per-
 tinent ad reddendum præmium, vel pœ-
 nam actionibus moralibus debitam, iuxta
 illud, *Omnes nos manifestari oportet ante tri-
 bunal Christi, vt referat vnusquisque, prout gē-
 sit, siue bonum, siue malum.* In hoc enim iu-
 dicio non agitur de remissione, seu absolu-
 tione peccatorum quoad culpam. Quauis
 enim Christus etiam habeat hanc potesta-
 tem, quam sacerdotibus commisit, vt in
 hac vita illam exerceant in poenitentiæ iu-
 dicio: tamen non spectat ad potestatem iu-
 diciariam (de qua nunc agimus) sed ad po-
 testatem excellentiæ, quam Christus habet
 ad significandas animas, instituendæque sa-
 cramenta. Ac simili modo in hoc iudicio
 non agitur de rebus temporalibus, aut spi-
 ritualibus, prout ad humanam gubernatio-
 nem huius vite pertinent, atque adeo neq;
 de vindicta peccatorum, prout ad iudicium

humanum spectat. Quia licet in Christo
 etiam sit hæc potestas (si absoluta excellen-
 tiæ potestate vti voluisset) tamen per se ip-
 sum nunquam hac potestate vsus est: sed
 temporalia iudicia humanæ, & quasi natu-
 rali potestati reliquit: ad spiritualia vero
 iudicia, & omnia quæ ad illa necessaria
 sunt, potestatem ligandi, & soluendi Ec-
 clesiæ suæ commisit. Superest ergo, vt pro-
 pria materia, & obiectum huius potestatis
 iudiciariæ sint actiones humanæ morales,
 quatenus iuxta iustitiæ æquitatem præmiū,
 aut pœna illis sunt retribuenda. Et hæc de
 obiecto huius potestatis.

Secundo ad explicandos actus eius ob-
 seruandum est, ad potestatem iudiciariam
 (si loquamur de humano iudicio) duo per-
 tinere. Primum est causæ discussio vsque
 ad perfectam facti cognitionem, ad quam
 ordinatur in humano iudicio testium, &
 ipsius rei examinatio, & similia, quæ hac
 ratione sub hac potestatem cadunt. Alterū
 est, cognito facto, ius dicere, quod inclu-
 dit (vt supra tetigimus) & rationis actum
 dictantis, & voluntatis efficaciter volentis, vt
 huic homini pro suis meritis tale præmiū,
 vel pœna reddatur. Prior actus non habet
 propriè locum respectu iudiciariæ pote-
 statis Christi domini, sed posterior, prout à
 nobis sectione præcedenti explicatus est.
 Quia licet hæc potestas in humanitate sit,
 & per humanitatem exerceatur, magis ta-
 men diuinū est eius iudicium, quàm huma-
 num: & in hoc maxime imitatur diuinum
 iudicium, quod sicut Deus per sese habet
 sufficientem causæ cognitionem, & non
 indiget coniecturis, neq; extrinsecis testi-
 monijs: ita Christus etiam secundū huma-
 nitatem per se habet sufficientem cognitio-
 nem ad iudicium. Propter quod in persona
 eius dicitur Malach. 3. *Et accedam ad vos in*
iudicio, & ero testis velocis maleficis, & adul-
teris, & periuris. Ac si diceret: ego ipse ero
 iudex, & testis. Quia nihil eorum, quæ ho-
 mines faciunt, me latet, & ideo sicut per
 testes iudicare solēt homines: ita ego ex ijs,
 quæ per me ipsum noui, iudicabo. Ita ferè
 Hieronymus, & apertius Theodoretus, &
 Aug. 20. lib. de Ciuitat. capite. 26. vbi etiam
 notat appellari Christum *testem velocem*,
 quia sine prolixitate sermonis cōscientias
 conuincet, reuocans sine mora in memoriā,
 vnde illas conuincat, & puniat. Quia, vt di-
 citur Sap. 1. *In cognitionibus impij interrogatio*
erit

Malach. 3.

Hieron.
Theo.
Aug.

Sap. 1.

Rom. 2.
Ambros.

erit, & accusatione conscientia sua conuincetur, ut dicitur ad Roman. 2. & eleganter explicat Ambros. Enarrat. Psalm. prim. prope finem. Quamuis autem Christus secundum se non indigeat causæ discussione: tamen in ordine ad homines dicitur interdum in Scriptura se habere tanquam discutiens, & disceptans cum reo, donec illum conuincat.

Ioel. 3.

Quomodo dicitur Ioel. 3. *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis.* Et eodem sensu ait Deus per Isaiam, *Reduc me in memoriam, & iudicemur simul, narra si quid habes, ut iustificeris.* Sic etiam Matth. 25. ubi forma iudicii describitur, homines conantur pro se respondere: Christus verò sententiæ suæ æquitatem omnibus ostendit. Et hoc sensu solent distinguere Patres duplex Christi iudicium, alterum *Discussionis* vocant, alterum *soliis sententiæ prolationis*, ut latè declarat Gregor. 26. Moral. capit. 20. & ante eum attigerunt Basil. homil. in Psalm. 1.

Isaia. 43.

exponens illa verba, *Non resurgunt impij in iudicio:* & Hilarius enarratione in eundem Psalmum, & Ambros. sermon 20. in Psalm. 118. Versiculo. 2. Hæc verò distinctio non potest intelligi ex parte Christi secundum se, quia ipse (ut diximus) nulla indiget causæ discussione: intelligitur ergo quoad nos ex parte iudicandorum, ut insequentibus latius exponemus.

Matth. 25.

Tertio omisso iudicio discussionis, quod metaphorice potius, quam proprie diuino iudicio accommodatur, circa iudicium ipsum retributionis obseruandum est, quoddam esse iudicium, quod dici potest vltimum, seu finale, quod non profertur, donec sint finita omnia hominis merita, vel demerita, quia est de perpetuo hominis statu, de quo scriptum est ad Hebræos. 9. *Statutum est hominibus semel mori: post hoc autem, iudicium.* Aliud verò est iudicium diuinum, quod vocare possumus non vltimum, quod exercet Deus cum hominibus quandiu in hac vita viuunt in ordine ad singula merita, vel demerita. Vbiunque enim pœnæ, vel præmij retributio intercedit, modum aliquem iudicij interuenire necesse est: at verò in hac vita fit iustis, & iniquis aliqua operum retributio. Iusti enim pro suis meritis statim gratiæ augmentum recipiunt, & si bene vtantur gratiæ, & auxilijs, quibus proueniuntur, maiora recipiunt, & e contrario, si nonnulla peccata leuia com-

Greg.

Basil.

Psalm. 1.

Hilarius.

Ambros.

Hebr. 9.

A mittant, pro ijs puniuntur, interdum temporalibus afflictionibus, interdum etiam spiritualibus. Priuantur enim sæpe hac de causa specialibus auxilijs. Et simili ratione iniusti in primis priuantur habituali gratia, si eam habebant: sæpe etiam priuantur maioribus auxilijs, & propter quædam peccata in alia maiora labi permittuntur, & interdum propter peccata temporaliter affliguntur: interdum verò permittuntur temporalibus bonis abundare, quæ illis in occasionem maioris damnationis futura sunt. Hæc enim omnia, ad Diuinum iudicium, atque adeo ad potestatem iudicariam pertinere, non obscure Diuina Scriptura significat, cum docet, vel Deum deferere hominem propter peccata sua, vel obdurare, vel excæcare, aut e contrario iustis bene operantibus opem ferre, & maiora gratiæ dona præstare. Et Augustinus lib. 20. de Ciuitat. capit. 1. omnia hæc Dei iudicia accurate distinguit, & capit. 2. latè differit, quomodo tam varia, tamque inæqualis temporalium bonorum distributio, quantam inter bonos, & malos esse conspiciamus, ad occultum Dei iudicium pertineat. Est tamen differentia inter hæc duo genera iudicij. Quia prius est manifestum vel omnibus, vel ipsi reo, cui statim, ac sententia profertur, nota fit: at verò posterius iudicium regulariter nunciat. Quia nec sententia promulgatur, aut manifestatur etiam ipsi reo, nec de effectu eius semper constat, an fiat, neque an ex hac, vel illa causa fiat, & ideo solent in Scriptura vocari hæc iudicia Dei *occulta*. Vnde etiam factum est, ut hoc nomen interdum extendatur ad significandos quoscumque effectus Diuinæ providentiæ, quorum rationes, & causæ nobis occultæ sint. Lege August. serm. 220. de tempor. nō longe à principio. Igitur de priori genere iudicij certum est ad potestatem hanc iudicariam Christi pertinere, ut postea explicabimus. De posteriori verò non videtur res adeo conitans. Vbiunque enim in Scriptura fit mentio de iudicio per Christum exercendo, videtur esse sermo de finali iudicio perpetuum effectum habituro. Nihilominus D. Thom. hic art. 4. ad 3. significat, huiusmodi iudicia, licet ante Incarnationem per Christum, ut Dei Verbum exercerentur: tamen post Incarnationem communicata esse animæ Christi Verbo personali-

B

Aug.

C

D. Thom.

Zzz

sonali-

sonaliter vnita. Et potest hoc suaderi ex A
 Ioannis. 5. illo Ioan. *Omne iudicium dedit filio*. Nam li-
 cet illa vniuersalis distributio possit expli-
 cari ex parte iudicandorum, quia de om-
 nibus Christus iudicabit: tamen optimè
 etiam exponitur ex parte ipsius iudicii. Nō
 enim solum iudicium externum, sed etiam
 internum, nec solum, quod in futura vita,
 sed etiam quod in præsentī peragitur, da-
 tum Christo est. Quod etiam confirmari
 potest ex ratione, quam Christus subiun-
 git, *Propterea honorificent Filium sicut honori-
 ficat Patrem*. Pertinet enim ad magnum ho-
 norem Christi, vt homines etiam hic vi-
 uentes intelligant, ex Christi voluntate, ac
 misericordia, vel seuera iustitia suam salu-
 tem, damnationem vè pendere. Præterea vi-
 detur hoc valde consentaneum vniuersali
 redemp- tioni Christi, & potestati excellē-
 tiæ, quam habuit ad dispensanda spiri-
 tualia bona, atquē etiam temporalia, præser-
 tim quatenus ad spiritualia possunt con-
 ferre, vel impedire. Vnde Act. 16. cūm B
 Paulus, & socij tentarent ire in Bithyniam,
 dicitur, *Nō permisit eos spiritus iesu*. Quibus
 verbis insinuat ad Iesum, quatenus est
 hominum Saluator, pertinere etiam hæc
 occulta Dei iudicia. Et ideo alijs locis abso-
 lute de Christo dicitur, *Iudicabit inter popu-
 los multos, & corripiet gentes*. Mich. 4. &
 Psal. 71. *Deus iudicium tuum Regida*, & in.
 Mich. 4. Psal. 95. *Iudicabit orbem terrarum in iusti-
 tia, & populos in aequitate*. Nequē contra hoc
 obijci potest aliquid, quod difficultatem
 ingerat. Nam, licet hæc omnia iudicia prin-
 cipaliter oriantur ex Diuina voluntate, ac
 prouidentia: nihilominus tamen exerceri
 possunt per humanam Christi voluntatē,
 & imperium. Nequē Scriptura repugnat:
 quin potius fauet, vt visum est.

Quarto loco omisis iudicijs, quæ in hac
 vita exercentur, iudicium finale, seu alteri-
 us vitæ duplex distinguitur à Diuo Tho-
 ma hic artic. 5. & à cæteris Theologis in. 4.
 distin. 47. vnum vniuersale, de quo in se-
 quentibus disputationibus fuisse dicendum
 est: aliud particulare, quod hic breuiter
 explicandum est. Non enim desuerunt he-
 retici, qui huiusmodi iudiciū negauerint.
 Dicebant enim, omnium hominum ani-
 mas incertas, & ambiguas de statu suo vs-
 quē in diem iudicii permanere, & conse-
 quenter nequē recipere pœnam, neque
 præmium, neque iudicari vsque ad diem

vniuersalis iudicii. Vnde fit, vt præter iu-
 dicium vniuersale nullum aliud sit parti-
 culare. Quam sententiam expresse docuit
 Lactant. libro. 7. diu. inst. cap. 21. & in eam
 citari potest Ambr. lib. 2. de Cain, & Abel, Ambros.
 cap. 2. dicens, *Solutur à corpore anima, &
 post finē vitæ huius, adhuc tamen futuri iudi-
 cij ambiguo suspenditur*, & lib. de bono mor-
 tis, cap. 10. dicit, *Coronæ diem expectari ab
 omnibus, vt intra eum diem & victi erubescant,
 & victores palmam adipiscantur victoriæ*. Id-
 quē confirmat ex lib. 4. Esdræ, cap. 5. & 6. 4. Esdr. c. 5.
 Et huc possent afferri multi ex Patribus, & 6.
 qui interdum negare videntur animas ho-
 minum recipere præmium vsquē ad diem
 iudicii, quæ omnia prætermittio, quia non
 sunt præsentis instituti. Ratio etiam adiun-
 gi potest, quia anima, & caro simul bene,
 vel malè operantur: ergo simul etiam iu-
 dicari debent: ergo nullum est iudicium
 vsque ad generalem resurrectionem.

Nihilominus veritas catholica docet in
 primis, singulos homines iudicari statim in
 morte sua. Quia de fide est, iustos, qui nihil
 habent purgandum, statim recipere præ-
 mium æternæ beatitudinis, iuxta illud se-
 cundæ ad Corin. 5. *Scimus, quia si terrestris
 domus nostra huius habitationis dissoluatur,
 ædificationem ex Deo habemus domum non ma-
 nus factam æternam in cælis: animas vero in
 peccato mortali decedentes statim in ge-
 hennam detrudi, vt debitas pœnas luant*.
 Quemadmodū de Diuite illo refertur Luc. 16.
 16. Præmium enim, & pœna non dantur si-
 ne iusta, ac iuridica retributione. Et ideo
 dicitur Ecclesiastici. 11. *Facile est coram Deo
 in die obitus retribuere unicuique iuxta vias
 suas, & in fine hominis denudatio operum il-
 lius*. Addi etiam potest illud ad Heb. 9. *Sta-
 tutum est hominibus semel mori: post hoc au-
 tem iudicium*. Quamuis enim hæc verba ex-
 poni de vniuersali iudicio possint, quod
 post omnium mortem subsequetur (quem
 admodū Oecumenius exponere videtur) Oecumen.
 tamen optimè etiam de singulorum ho-
 minum morte, proprioquē, ac particulari
 iudicio intelliguntur, vt aperte exponit
 Ambr. ibi dicens, *Statutum est omnibus se-
 mel mori, & post mortem iudicabitur unus-
 quisquē iuxta merita sua*. Eandem explitionē
 sequitur Anselmus. Vnde Cyprian. libr. de
 mortalitate, oportet (inquit) temporis munus Cyp.
 amplecti, quod, dum nostram fidē firmiter pro-
 mimus, & labore tolerato ad Christum per-

*Iudiciū par-
 ticulare in
 morte cuius-
 que
 suum.
 2. Corin. 5.*

Luc. 16.

Eccles. 11.

Hebr. 9.

Oecumen.

Ambros.

Anselm.

Cyp.

angustam viam pergitur, premium vite, & fi-
der ipso iudicante capiamus. Et toto illo libro
eò maximè ostendit gaudendum esse Iusto
de morte corporis, quòd per eam iusta bo-
norum operum premia cū Christo, & per
Christum obtineat. Idē docet aperte Chry-
sof. hom. 37. in Matth. dicens, Postquam di-
tuum obieris, iudicium, & pœna consequetur.
Scribit enim aduersus eos, qui locum pœ-
nitentiæ post mortem sperant. Damascen.
orat. de defunctis, Aius (inquit) viri diui-
nitus illustrati, quod cum exhalamus spiritum,
quasi in libra humana opera probantur, &c.
Idem late docent Tertull. lib. de Anim. cap.
ult. & August. 20. de Ciuit. c. 1. & lib. 2. de
Anim. & eius origine, cap. 4. illud (inquit)
rectissime, & valde salubriter creditur, iudica-
ri animas, cum de corporibus exierint, antequā
veniant ad illud iudicium, quo eas oportet iam
redditis corporibus iudicari. Et infra, Quis ad-
uersus Euangelium tanta obstinatione mentis
obscuro, ut in illo paupere, qui post mortem
delatus est in sinum Abrahæ, & in illo diui-
te, cuius infernus cruciatus exponitur, ista non
audiat, vel audita non credat. Quo testimonio
usus est etiam ad rem hanc comprobādam
Irenæus lib. 2. contra heres. capite. 62. &
63. Præterea idem colligitur ex eodē Aug.
lib. de cura pro mortuis agenda, cap. 12. &
ex Gregor. lib. 4. dialog. cap. 36 & 38. Vbi
referuntur visiones, seu reuelationes de par-
ticularibus iudicijs aliquarum animarum,
& approbantur. Denique afferri hic pos-
sent testimonia Sanctorum asserentium,
tempore legis gratiæ Iustos æternam re-
tributionem accipere statim in morte, quia
iam est propalata Sanctorum via, ut dicitur ad
Hebr. 9. si enim recipiunt præmiū, necesse
est ut prius iudicentur. Imo & ante Christi
aduentum, quamuis re ipsa non acciperent
visionem beatam, accipiebant tamen in
spe certa, locoque, & statu segregabantur
ab iniustis & ideo tunc etiam statim iudi-
cabantur. Atque idem dicendū esset nunc,
etiam si verum esset animas sanctas nō sta-
tim post mortem recipere beatitudinem,
& ita in Sanctis Patribus nulla est in hoc
dijunctio, etiam si olim, circa beatitudinē
essentialē, nonnulla fuisse videatur. Om-
nes enim distinxerunt status diuersos ani-
marum tam loco, quā gaudio, vel pœna, ut
videre est in Dionys. cap. 7. de Eccles. Hier.
Aug. in Ench. cap. 108. & 109. & 13. de Ci-
uitat. cap. 10. & tract. 49. in Ioann. Ignat.

A Epistol. ad Rom. Ambr. lib. 7. Epist. 59. & *Ambros.*
lib. 10. Epist. ult. & optime Irenæ. lib. 2. cap. ult.
62. & 63. Ratio denique adiungi potest.
Quia tempus merendi, ac demerendi in
morte finitur, ergo tunc est accommoda-
tissimum tempus, ut vnusquisque de pro-
prijs actibus iudicetur. Quia nihil est, cur
amplius differatur. Cur enim tanto tempo-
re affligentur Iusti non solum diu speran-
tes: sed etiam incerti de salute sua existen-
tes: maximè cū ea afflictio nihil eis ad
salutem prodesse possit. Cur etiam fere to-
to illo tempore erunt æquales Iusti, & pec-
catores in statu illo formidinis, & dubita-
tionis pleno: Possimus veritatem hanc phi-
losophorum etiam testimonijs confirmare,
sed ne prolixiores simus, quem hæc dele-
ctauerint, legat Eusebium, lib. 11. de Præ-
parat. cap. 8. & 20. lib. 12. cap. 3. lib. 13. c. 7.

B Ex his sequitur primò hoc particulare
iudicium ita fieri in morte vnus cuiusque,
ut vnique pronuntietur, & nota fiat sen-
tentia, quæ ad ipsum spectat. Ita colligitur
ex testimonijs adductis, & ex ratione fa-
cta. Quia non erunt amplius pēdentes ani-
mo: ergo cognoscat vnusquisque statum
suum audiet ergo sententiam iudicis. Præ-
terea de damnatis, & Iustis, qui beatitudi-
nem consequuntur, id est per se manife-
stum. Quia statim re ipsa incipiunt expe-
riri sententiæ effectum perpetuo duratur-
um, de qua perpetuitate certi etiam red-
duntur: quia hoc ad suam condignā remu-
nerationem, vel punitionem maximè spe-
ctat: de vtriusque enim ratione est perpetui-
tas, & consequenter desperatio, aut securi-
tas, quæ ex illius agnitione sequitur. Nam
ut ait Hieronym. Matth. 25. *Vita perpetua*
metum deinceps non habet ruinarum. Et ideo
Iusti quando dies iudicis aduenierit, *stabunt*
in magna constantia, cap. 5. Quia iam sunt
securi, & tunc illis adueniet, quod deside-
rant, ut rectè tractat August. in illum Ver-
sic. Psalm. 55. Ego vero in te speravi. Qui de
eadem re videri potest, lib. de prædest. sanct. c. 11. & 14. & lib. de Peccat. origin.
cap. 30. & libro quæstionū in Genes. quæst.
168. & conc. 2. in Psalm. 2. & Enarrat. Psalm. 51.

C De animabus autem purgatorij posset
quispiam dubitare, quia nō desunt Docto-
res etiam Catholici, qui putent eas esse in-
certas de salute, vel damnatione sua. Sed
nihil est de illis dubitandum, quia illæ
etiam sunt omnino certæ de statu suo, ut
Zzz 2 contra

Responsio. contra Art. 38. Lutheri, dicitur definiuisse Leo. 10. & ostendimus Deo dâte in. 4. tom. disputantes de purgatorio. Deinde nulla ratio reddi potest, cur non etiam ijs manifestetur iudicis sententia, quæ magis propter ipsas profertur, quam propter ipsum iudicem. Prefertim quia (quod ad statum atinet) ex effectibus ipsis, & supposita fide, quam illæ animæ in via habuerunt, quamque in purgatorio retinent, certo cognoscunt se nō esse in statu damnatorum, quia nec desperant, nec blasphemant, nec Deū odio prosequuntur. Vnde necessario intelligunt, se esse in statu amicitie diuinæ: purgari tamen, vt deinde ad beatitudinē perducantur. Nam hæc omnia sese necessario consequuntur, supposita fide.

Dubium.

Rursus dubitare quis posset de animabus puerorum. Sed de ijs vnum videtur certū, scilicet, statim cognoscere statum suū, & quod in eo sint perpetuo mansuræ. Quia hoc pertinet ad immutabilitatē illius status. An vero cognoscant causam, propter quam illum statum accipiant, & rationem culpæ, quam in se habent, & consequenter etiam rationem pœnæ, quæ est in carentia visionis Beatæ, vel solum apprehendant illum statum vt connaturalem sibi: hæc omnia incerta sunt. Illud tamen prius videtur probabilius, vt attigimus supra agentes de descensu Christi ad inferos, & dicemus iterum agentes de iudicio vniuersali. Superest igitur, vt post mortem nulla anima separata sit incerta, aut suspensa de statu suo perpetuo, quamuis de temporali incertæ esse possint. De quo est exponendus Ambrosius in principio citatus, vt. v. g. ignorāt animæ beatæ, quanto tempore futuræ sint sine suis corporibus, atque adeo quando in publico iudicio accepturæ sint integram coronam, & sic de alijs.

Secundo facile ex dictis intelligitur, quo tempore proferatur sententia vltima in hoc iudicio particulari. Tria enim sunt tempora, de quibus dubitari posset. Primū est breue aliquod tempus, seu instans quod antecedit instans mortis, in quo adhuc anima corpus viuificat. Leguntur enim apud graues autores reuelationes quædam, quæ indicant, tali tempore fieri hoc iudicium, vt de Chrysorio, & de quodam monacho refert Gregor. libr. 4. Dialog. cap. 38. qui paulō ante mortem sententiam suæ damnationis audierunt, & similia de alijs refert

A Beda libr. 3. histor. Angl. capit. 14. & 15. & Ioannes Clymacus, in Scala paradisi, gradu septimo, refert de monacho quodam, qui propē instans mortis audiebatur, quasi positus in iudicio, & accusationibus sibi factis respondens. Nihilominus certum est, in iudicio hoc non proferri sententiam, ante instans mortis. Quia nondum est completa hominis malitia, vel meritum, neque denegatum tempus ad agendam poenitentiam vsquē ad mortem. Quapropter illæ visiones (quas Gregorius & Beda referunt) ita sunt explicandæ, vt permiserit Deus aliquando propter peccata aliquorum hominum, ita eo tempore affligi, & terreri à dæmonibus, vt in desperationem deueniant, quamuis re vera ex parte Dei sententia nondum sit pro eo tempore data. In visione autem (quam refert Clymacus) solum demonstratum est, quanta solitudine dæmones in eo tempore peccata præterita in memoriam reuocent, vt hominem in desperationem inducant.

Secundum tempus esse potest, paulō post instans mortis. Quod etiam colligi potest ex alijs visionibus, quas refert Augustinus libr. de cura pro mortuis agenda, capit. 12. & Gregorius dicto libr. 4. dialog. capit. 36. & illa est peruulgata, quæ in vita sancti Brunonis refertur, de quodā Parisiensi Doctore, qui publicē in Templo, dū exequiæ pro illo fierent, primo die post mortem clamauit, *In iusto Dei iudicio accusatus sum: in secundo, Iudicatus sum: in tertio, Condemnatus sum.* Similia refert Leōtius in vita Ioannis Eleemosynarii, vbi refert, fuisse reuelatum sancto Symeoni, exeuntem animam de corpore deferri ad iudicium, & ibi accusari à malis Angelis, & defendi à bonis, & tunc esse timore plenam, & de exitu iudicii incertā. Similia docet Cyrillus Alexandrin. in oratione de exitu animæ. *Quis terror, quis tremor, quod certamen, quæ vis animam manet à corpore secedentem?* & infra, *Quanta formidine, & timore arbitrarie animæ dic illa percelli, horribiles intuentem, & aduersos dæmones, quos aspiciens ad cælestes Angelos confugiens sublime petit: & infra, In medio stat animæ meticulosa, & trepidans, quousque ob actiones, dicta, facta quæ sua, vel damnata in vincula conijciatur, vel iustificata liberetur.* Sed nihilominus hoc etiā non est verisimile, quia statim ac anima separatur à corpore, accipit iustam retributionem (vt

Bed.
10. Clym.

In iudicio
particulari
ante instans
mortis non
fertur sen-
tentia.

Aug.
Greg.
Leont.
Cyr. Alex.

ex

ex scriptura probatum est) nullius ergo A temporis dilatio intercedit. Neque enim Deus indiget testibus, aut proluxa causæ discussione. In illis ergo visionibus, sine vlla falsitate ostenduntur res modo nobis accommodato, quamuis non eo modo, & ordine fiant, quo ostenduntur. Superest ergo tertium tempus, seu potius instans ipsius mortis, nam in eodem puncto, in quo anima separatur à corpore, audit suam sententiam, & cognoscit statum suum.

Obiectio.

Dices, in eo puncto, si anima sit iusta, & pura, sit beata, & sic de cæteris statibus: ergo necesse est, ut ante illud instans iudicetur.

Responsio.

Respondent aliqui negando antecedens, sed in eo instanti manere animam iuxta corpus suum, & ibi audire sententiam iudicis, & postea deferri in cælum, vel in purgatorium, aut in infernum, ut poenam, vel præmium recipiat. Quod indicat Bonaventura, in. 4. distinct. 20. in. 1. par. & tenet Sotus distinct. 45. quæst. 1. artic. 3. con. 2. Sed aliud est agere de loco, ubi tunc est anima: aliud de statu. Nam de statu dubitari non potest, quin statim videat Deum, si pura est. Quia, cum nullum habeat impedimentum, non est, quod differatur præmium, & ideo Paulus dicebat, *Cupio dissolui, & esse cum Christo*, quod alibi latius tractandum est. Et hoc est, quod ad rem præsentem maxime spectat. Quia iudicium, & sententia oportet, ut antecedit statum retributionis, vel poenæ. At verò si agamus de loco, in quo anima est in illo instanti, id pendet ex illa quæstione, an anima separata possit transire ab extremo ad extremum sine existentia in medio. Nam si non potest, cum non possit nisi in tempore moveri, necesse est, ut ipsum instans mortis, quod est primum non esse hominis, in quo dissolvitur unio animæ cum corpore, sit ultimum non esse motus localis animæ, & consequenter fieri necesse est, ut pro eo instanti maneat in loco corporis, in quo antea erat, quandoquidem nondum mota est mutatione locali. Si autem potest moveri in momento ad locum distantem, dicendum potius est, in eodem instanti mortis, in quo desinit informare corpus, desinere etiam existere in loco corporis. Ad quem autem locum transferatur, statim explicabo. Ad difficultatem ergo positam patebit responsio ex dicendis.

Tertio ex dictis explicatur, quomodo

iudicium hoc particulare per Christum Dominum exerceatur. Quamvis enim non sit tam certum, particulare hoc iudicium exerceri per Christi humanitatem, sicut uniuersale (de quo postea dicturi sumus) quia non sunt de hoc tam expressa Scripturæ testimonia: tamen probabilior & magis pia sententia est, etiam hoc iudicium pertinere ad potestatem iudicariam Christi, & per humanitatem exerceri. Quod à fortiori patet ex iudicijs huius vite. Nam si illa per Christum fiunt, multo magis hoc, quod videtur magis proprium iudicariæ potestatis, & de illo magis procedunt coniecturæ omnes, & testimonia ibi adducta. Et hoc ipsum supponunt, quæ iam afferemus. Inquiri enim circa hoc potest, quomodo Christus hoc iudicium exerceat. In

Particula
re hominum
iudicium
Christus
exerceat quo
modo.

Dubium.

B quo multa dubitari possunt, primum an animæ deferantur ad tribunal Christi, ut ibi iudicentur: vel è contrario Christus veniat ad singulos iudicandos. Item an anima, quæ iudicatur, clarè videat suum iudicem saltem quoad humanitatem eius. Sancti enim Patres varijs modis, circa hoc loquuntur, Augustinus libr. de vanitate sæculi cap. 1. *Cum anima* (inquit) *separatur à corpore, veniunt Angeli, ut perducant illam ante tribunal iudicis*. Et eodem modo loquitur Bernardus in meditationib. capit. 2. & Hugo de Sancto Victor. libr. 1. de Anim. capit. 2. Et Chrysostomus homil. 14. in Matth. *Omnes* (inquit) *anima, cum hinc emigrauerint, ad terribile illud deducuntur tribunal*. Idem fere homil. 46. ad populum. Ex quibus, & similibus sententijs aliqui sumplerunt occasionem, ut dicerent, omnes animas, statim ac separantur à corpore, deferri in cælum, & præsentari Christo. Sed de animabus damnatis, & purgandis id est incredibile. Quia nihil coinquinatum ingreditur illam coelestem ciuitatem, & esset impertinens ille ascensus in cælum, si statim defensorum sunt in infernum. Nam ad audiendam sententiam non est necessarius (ut statim dicam) & alijs locus ille non est consentaneus, nec meritis earum debitus.

Aug.

Bernard.
Hug. Vict.
Chrysost.

Alij ergo indicant, Christum venire ad singulos homines morientes, ut de illis iudicium ferat, quia ipse dixit, *Vigilate, quia nescitis, qua hora filius hominis veniet*. Vnde Innocent. 3. libr. 2. capit. 43. de Contemptu mundi, dicit omnem animam, prius quam egredietur è corpore, videre Christum in

Matth. 13.
c. 24.
Innocent.

Cruce positum, & adducit illud, *Videbunt, in quem transfixerunt*, quod non solum de iudicio generali: sed etiam de aduentu Christi ad diem mortis cuiuslibet hominis ait esse intelligendum. De quo intelligit etiam illud, 1. ad Timoth. 6. *Ne serues mandatum sine macula irreprehensibile, usque in aduentum Domini nostri Iesu Christi*, id est, usque ad diem mortis. Similia habet Ludolphus Carthusian. tom. 3. capit. 46. Et de iustis saltem potest hoc confirmari verbis illis Christi Ioann. 14. *Si abiero, & præparauero vobis locum, iterum veniam, & recipiam vos ad meipsum*. Sed neque hæc sententia verisimilis est, si intelligatur de reali descensu Christi secundum humanitatem. Nam (vt supra vidimus) raro, aut nunquam Christus de cælo descendit, postquam illic ascendit. Alioqui oporteret semper esse quasi in continuo motu, imò sæpe necessarium illi esset pluribus locis simul assistere. Nam contingit sæpe multos iustos, & iniquos simul mori. Deinde ad proferendam sententiam hic aduentus, non est necessarius. Quia per intellectualem locutionem, vel illuminationem fiet, quæ à loco non pendet. Neque propter aliam causam est necessarius, nam si animæ sunt sanctæ, & purgatae, eodem puncto rapiuntur in cælum: si vero sunt damnatae, vel purgandæ statim deducuntur in aliquem inferni locum, vt in Conc. Florentino definitur in literis vnionis, iuxta illud

Conc. Florentin.

Iob 12.

Responsio.

Particularitè iudicium animæ exentis & corpore ubi fiat, & quomodo.

Iob. *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.*

Quocirca dicendum est, neque animam iudicandam deferri in cælum: neque Christum descendere ad iudicandam illam: sed in instanti mortis intellectualiter eleuati ad audiendam sententiam iudicis. Et hoc est duci ad tribunal eius, absque alia locali mutatione. Et verisimile est in eo instanti cognoscere sese iudicari, & saluari, vel damnari, imperio, & efficacia non solum Dei, sed etiam hominis Christi.

An verò ipsam humanitatem clarè intueantur omnes animæ etiā damnatae, vel purgandæ, incertū est, quia nullum est sufficiens fundamentum ad affirmandum. Nam ubi Scriptura dicit, videndum esse Christum ab hominibus iudicandis, loquitur de iudicio vniuersali, (vt infra videbimus) atque eodem modo loquitur de aduentu eius ad iudicium. Notat autem

August. Epistola. 90. ad Ifychium, qualis vnusquisque moritur, talem inueniri, & iudicari in vniuersali iudicio: & ideo, cum Christus monet, vt vigilemus, ideo sæpe addere, usque ad aduentum suum, quia idem est vigilare usque ad diem mortis, & usque ad diem vniuersalis iudicii. Dici etiam præterea posset cum Abulen. Matth. 24. quæstione. 239. aduenire Christum in morte vnus cuiusque non secundum præsentiam localem, sed secundum efficaciam, per quam fit, vt vnusquisque suum statum agnoscat, & imperium, ac sententiam iudicis audiat, & ex vi illius statim tendat in locum suis meritis debitum. Quapropter (si res spirituales transeunt ab extremo ad extremum sine medio) in eodem instanti, in quo istæ animæ separantur à corpore, & à Christo iudicantur, constituuntur in loco, in quo ex vi iudicii, & imperij Christi futurae sunt. Quia cum ille effectus, & mutatio ex se non requirat successionem, nec ex parte virtutis Christi sit necessaria, nulla intercedit mora, sed in puncto fit (vt inquit Iob) Satis autem est, quod sententia naturæ ordine antecedit, vt effectus statim subsequatur. Nam causa efficax simul ac est, in eodem instanti operatur.

Vltimo intelligitur ex dictis, quando coeperit Christus vti hac iudiciaria potestate. Primum enim non est existimandum, statim ab Incarnatione coepisse vti hac potestate. Quandiu enim in vita mortali vixit, illa usus non est, si propriè loquamur. Quia pro eo tempore potius voluit iudicari, quam iudicare. Vnde Ioann. 12. ipse dicebat, *Non veni, vt iudicem mundum: sed vt saluificem mundum*, significans primum aduentum suum non fuisse ad iudicandum. Et ideo dixerat in verbis proximè præcedentibus, *Si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non iudico eum*. In quibus tamen verbis non negat se postea iudicaturum. Quocirca non dixit de futuro, *non iudicabo eum*, sed de præsentī *non iudico eum*, id est, in hoc aduentu, sicut capite. 3. dixerat, *Non misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum*. Deinde putandum non est, differre usum huius potestatis usque ad diem iudicii vniuersalis, ac si per hanc potestatem nullum alium actum exercere possit. Ostensum est enim habere etiam alios actus,

quos

Ang.

Abulen.

Iob. 12.

Iudiciaria potestate Christus vti quando incepit. Ioan. 12.

Ioan. 3.

quos nunc exercet. Superest igitur, ut hac A potestate uti coeperit, ex quo in statu glorioso constitutus est, quando ipse dixit, *Matth. 18. Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra.* *Matth. 28. 12.* Sicut enim tunc desijt esse in statu passibili, & humili, in quo administrandum venerat (ut ipse etiam testatus est) & coepit esse in statu regnantis, ac dominantis: ita etiam tunc potestatem hanc iudicandi exercere orsus est. Quinimodicere possumus ab instanti mortis, in quo nostram redemptionem consummavit, coepisse in anima separata, & gloriosa potestatem iudicandi exercere. Ad hanc enim pertinere videtur liberatio sanctarum animarum, & spoliatio inferni, & similes actus, quos in inferno exercuit, velligando potestatem demonis, vel animas aliquas e purgatorio liberando, vel certè iudicium etiam ferendo de ijs, quæ eo tempore e corporibus exierunt.

DISPUTATIO LIII.

In quatuor sectiones distributa.

De secundo Christi aduentu ad vniuersale iudicium.

QVAMVIS Theologi materiam hanc disputent in fine quarti sententiarum distin. 47. & 48. quin etià D. Tho. in finem huius. 3. partis illam reiecerit: tamen, quia, & ipse morte præuentus eam absolueri non potuit, & nobis non est in animo post disputationes de Sacramentis omnibus specialem tractationem de quatuor nouissimis instituere: ac denique quia ad completam, & exactam scientiam de Christo, & de rebus omnibus, quæ ad ipsum spectant, materia hæc pertinere videtur, idcirco eam hoc loco disputare decreui, ut hoc etiam modo huius doctrinæ de Christo Domino finis principio respondeat. Diximus enim in initio prioris tomi, Iudeos in cognitione Messiae valde errare, eò quòd duplicem ipsius aduentum, non distinguant. Cum ergo hæc tenusea omnia, quæ de primo aduentu considerata videbantur, disputauerimus, conuenienti ordine sequitur, ut de Secundo Christi aduentu, & consequenter de secundo eius in cœ-

lum reditu, perpetuoque ac immutabili statu, qui illum consequetur, differamus. In hac itaque disputatione solum tractabimus quæstionem, an sit futurus alter aduentus Christi. Et quoniam hoc pendet ex causa, & ratione eius illam simul explicabimus, attingendo etiam circumstantias loci, & temporis, quæ cum huiusmodi mutationibus coniunctæ sunt.

SECTIO PRIMA.

An futurum sit vniuersale iudicium, in quo Christus sit supremus iudex.

QVONIAM potissima causa secundi aduentus Christi in futuro vniuersali iudicio posita est, ideo ab hac controuersia initium huius disputationis sumendum est. Fuerunt igitur hæretici quidam, qui vniuersale iudicium futurum esse negarunt. Quem errorem tribuit Guido Carmelita Albanensis, qui dicebant vniuersale iudicium iam esse factum, & nullum aliud esse futurum. Quomodo autem intelligerent, esse factum, non explicat. Fortasse eo sensu loquuti sunt, quo illi, qui dicebant resurrectionem iam esse factam, scilicet, in solis animabus. Sic enim, quia iudicium fit in singulis animabus, per singularem iudicia multiplicata, intelligebant fortasse factum esse vniuersale iudicium omnium: vel certe quia in mente Dei aut in Christi morte, & passione lata est sententia contra demonem, ac de eius sunt potestate erepti, quotquot per Christum Redempti sunt, iuxta Christi verba Ioan. 12. *Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi ejcietur foras: sicut ibi exponunt Augustinus tractat. 52. & Chrysostom. homil. 66.* Et fortasse hoc idem senserunt quidam alij (ut significant Hilarius, in Psalm. 1. & Augustin. de agone Christiano capit. 27.) qui ad negandum vniuersale iudicium inducebantur verbis Christi, Ioan. 3. *Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est.* Vnde colligebant, nullos superesse iudicandos, & consequenter non esse futurum iudicium. Quia omnes sunt vel credentes, vel non credentes in Christum: sed illi non iudicantur, isti iam sunt iudicati: ergo nullus superest iudicandus. Vnde potest confirmari hic error, quia iudicium

Guid. Carm.

Ioan. 12.

Aug.
Chrysost.
Hilarius.Aug.
Ioannes. 3.

Num. 1.

animarum iam est factum, ergo non iterū fiet. Quia Deus non iudicat bis in id ipsum, nec potest mutare iudicium semel factum. De corporibus autem non est necesse fieri speciale iudicium, quia illa non sunt capacia per se meriti, vel demeriti, nisi ratione animarū: ergo nec per se iudicari debēt, sed in ipsis animabus cēsentur iudicata quā si in radice, sicut præmiū, vel pœna corporū ex præmio, vel pœna animarū resultat.

Iudiciū hominum vniuersale aliquando futurum.

Dico primō, futurum esse aliquando iudicium vniuersale hominum viuorum, ac mortuorum. Hæc assertio est vnus ex articulis fidei, quem in Symbolis Apostolico, Niceno, & Athanasij profitemur: quem ex Scripturæ testimonijs, & ex Sanctis Patribus probare fere est superuacaneum. Quia nihil est in Scriptura, præsertim in nouo testamento, & in Patribus frequentius.

Symbol. Aug. Damasce. Chrysos.

Congerit varia testimonia Augustinus. 20. lib. de Ciuit. a cap. 5. & Damasce. lib. 1. parallelorum, cap. 15. & in historia de Barlaam, cap. 8. & 9. & Chrysostom. homil. 46. 47. 49. & 50. ad populum. Breuiter, vbicunq; in Scriptura fit mentio in singulari, & quasi per antonomasiam de die iudicij, qui etiam dicitur *dies Domini*, *dies ire*, aut alijs similibus modis, sermo manifestus est de vniuersali iudicio, vt Mat-

Matth. 11.

Matth. 12.

1. Theff. 5.

2. Theff. 2.

1. Petr. 3.

Sophon. 1.

Malac. 4.

Aug.

1. Petr. 1.

Iacob. 5.

th. 11. Dico vobis Tyro, & Sidoni remissius erit in die iudicij, & cap. 12. Terra Sodomorum remissius erit in die iudicij, & Viri Nininitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & 1. ad Thessalonicens. 5. *Dies Domini*, sicut fur in nocte ita veniet, & 2. ad Thessalonicens. 2. Non cito moueamini, quasi instet *dies Domini*. 1. Petri. 3. Igni reseruari in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum. Et similes locutiones sunt multæ in Prophetis, Sophon. 1. *Iuxta est dies Domini magnus*, & infra vocatur *Dies Domini amara*, *dies ira*, *dies tribulationis*, & *angustia*, *dies calamitatis*, & *miserie*, *dies tenebrarum*, & *calignis*, *dies tuba*, & *clangoris*. & Malach. 4. vocatur *dies succensa*, quasi *caminus*, *dies Domini magnus*, & *horribilis*, *dies*, denique, quam ego facio, dicit Dominus exercituum. Circa quæ loca animaduertit Augustin. 20. de Ciuitat. cap. 1. diem, indefinite positum esse pro tempore, more Scripturæ, Nam, per quot dies (inquit) iudicium hoc tendatur, incertum est. Et ita dies ille vocatur *tempus nouissimum*. 1. Pet. 1. & Iacob. 5. & alijs Scripturæ locis. Præterea vbicunq; in Scriptura fit ser-

mo de iudicio futuro post vniuersalem resurrectionem, necesse est, sermonem esse de vniuersali iudicio, quia particulare multo ante resurrectionem fit, sic dicitur Ioan.

5. *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei*, & c. Atque

idem latè describitur Matth. 24. & 25. Lucæ. 21. 1. ad Corint. 15. & 1. ad Thessalon. 4.

& Apocalyp. 20. & alia testimonia afferemus in sequentibus assertionibus. Rationes seu congruentiæ huius vniuersalis iudicij post particulare variæ afferuntur à Sa-

cris Doctoribus, quæ omnes nituntur in ratione diuinæ iustitiæ. Quia iudicium actus est iustitiæ, & in eo interuenire possunt tam commutatiua, quatenus cum vno-

quoque seruetur æqualitas, quàm distributiua, quatenus inter omnes seruetur debita proportio meritorum, & retributio-

nis. Et quamuis iustitia Dei secundum se non indigeat nostro testimonio, vel cogni-

tione: tamen, quia ad Dei honorem pertinet, vt se ipsum in omnibus perfecte manifestet, ideo multa operatur ad manifesta-

tionem iustitiæ suæ, & hoc potissimū præstare voluit in die iudicij. Cur autem in po-

stremum diem hoc reseruauerit, optimè declarat D. Thom. ratione, quam hic attigit ar. 5. Quia opera hominum quodammodo manent post mortem eorum, vel in alio-

rum existimatione, & fama, vel in effectibus suis, qui varij, & multiplices esse solēt: ergo licet Deus iudicet actiones vniuscuiusque hominis in morte eius, considerando illas secundum se, id est, secundum id,

quod re vera sunt: oportet nihilominus, vt de eis faciat publicum, & vniuersale iudicium, in quo constet tam de ipsis actionibus, quàm de omnibus effectibus earum, & nocumentis, ac fructibus, qui ad alios ex

eis redundarunt: tum re ipsa, tum etiam secundum aliorum existimationem. Dices, iudicium Dei tantum fertur secundum merita, vel demerita vniuscuiusque, sed hæc omnia consummantur in vita hominis, quæ consequuntur autē postea, siue in re ipsa, siue in hominum existimatione, accidentaria sunt: nihil ergo referunt ad diuinum iudiciū. Respondetur, quāquam effectus me-

re accidentarij, qui nec præuisi sunt, nec connexionem vllam habent cum actione hominis, non augeant meritum, nec demeritum, & consequenter nec præmium, vel pœnam apud Deum: tamen illi effectus,

qui

Ioannes. 5.

Matth. 24.

1. Cor. 15.

Luc. 21.

1. Theff. 4.

Apoc. 20.

D. Thom.

Obiectio.

Responsio.

2. Reg. 12.

Vniuersa-
le hominum
iudiciū fi-
ci valde cō-
ueniens

qui aliqua ratione sunt præiūsi, vel quouis modo coniuncti cum actionibus hominis, ita vt in eis tanquam in semine contenti fuerint, augent vel essentielle meritum, ac præmium, poenam, ac demeritum, vel saltē accidentale. Vnde, 2. Reg. 12. punitus est Dauid non solum propter peccatum commissum secundum se consideratum, sed etiam, vt alijs fuit occasio blasphemandi nomen Domini, sicut illi dixit Nathan Propheta. Secundo, quamuis totum meritum, vel demeritum sit in actu libero, siue postea sequatur effectus, siue non, & ideo essentielle præmium, vel poena conferatur in fine vitæ, quando via, & tempus merendi, vel demerendi terminatur: nihilominus tamē effectus postea subsequuti duabus ex causis conferre possunt ad iudiciū. Primò ad accidentarium præmium, vel poenam, vt ini qui omnium actionum suarum fructus inuenientes magis confundantur: boni verò e contrario de bonis fructibus gaudeant. Secundo & maximè, quia effectus ostendunt malitiam, vel bonitatem operum, vnde orati sunt, vt ergo illis omnibus propositis, & pōderatis euidentius omnibus pateat æquitas diuini iudicii, valde cōgruum fuit, post consummatas, ac finitas omnes actiones humanas huius vitæ, omnesquē effectus earum, fieri vniuersale iudiciū, in quo omnia exactissime perpendantur. Tertio accedit, quod ad manifestationem huius diuinę iustitię non solum necessarium fuit, considerare singulorum hominum peccata secundum se: sed etiam in ordine ad alios, & in ordine ad gubernationem totius vniuersi, & ad vniuersalem, & specialem prouidentiam, quam Deus habuit, & respectu totius vniuersi, & respectu singulorum hominum, atque ideo voluit, non tātum quasi priuatim iudicare singulos homines: sed etiam publicè totum vnuerſum per modū vnus integri corporis politici, cuius bona omnia, & mala secundum omnes respectus, & habitudines suas in seuerum examē adducantur. Quarto hinc fit, vt licet ex parte Dei ad ferendum iudiciū singulorum, nō sit necessaria hæc generalis congregatio omnium: tamen ex parte ipsorum hominū sit quodammodo necessaria, tū ad publicā manifestationem Diuinę iustitię, tū etiam, vt quædam specialis retributio, proueniens ex publica laude, & honore, vel confusione, locum habeat. Hæc enim necessario

A resultat ex tali modo iudicii publici, & vniuersalis, non autem ex priuatis. Vnde aiebat Paul. 1. ad Corinth. 4. *Nolite ante tempus iudicare, quoadusquē veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & tunc laus erit vnicuiquē à Deo.* Quinto hinc intelligitur, hunc modum iudicii esse valde conformem distributiue iustitię. Nam (vt Paulus ait. 1. ad Corinth. 9.) *quantum diu in hac vita viuimus, veluti in publico stadio versamur laborantes, vt brauium, & coronam propositam consequamur: quando autem publicum præmium certantibus proponitur, ratio communis boni, & iustitię distributiue postulat, vt in publico confesso omnium congregientium merita conferantur, vt debitus honor, ac præmium singulis tribuatur.* Deus autem, qui sapienter, ac suauiter omnia disponit, homines gubernare statuit, ac iudicare modo illis maxime accommodato, atque adeo ratione distributiue iustitię perfectissimè seruata. Et ideo (vt Paul. ait. 2. ad Corinth. 5. & ad Rom. 14. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt vnusquisque referat propriam corporis prout gessit: & ob eandem rationem præmium beatorum vocatur in Sacra Scriptura corona iustitię, vitę, ac glorię.* 2. ad Timoth. 4. Apocal. 2. Iacob. 1. Illa enim proprie dicitur corona, quæ victoribus publicè, & cum celebritate donatur. Sexto ad hoc etiam confert illa ratio sumpta ex aliorum estimatione. Facile enim decipitur humanum iudiciū, vel malitia, vel humano errore. Quia ex ijs, quæ exterius apparent, iudicat, vnde fit, vt & bonorum fama superlaxetur, & iniquorum malitia adeo occultetur, vt boni, & iusti existimentur. Oportuit ergo, vt in Diuino iudicio, quod non est secundum carnē Ioan. 8. nec secundum visionem oculorum, aut auditum aurium. Isai. 11. *sed corda omnium intuendo.* 1. Reg. 16. oportuit, inquam, in hoc iudicio singulorum iniurias tanquam in seuera quadam trutina, diuināq; lance pensari: & iustis famā restitui, iniquorū verò technas, & versutiā detegi. Quare de illis dicitur Sapient. 5. *Stabant iusti in magna constātia, &c.* De ijs verò, *videntes turbabuntur timore horribili, & infra, dicentes, hi sunt, quos habui nus aliquādo in derisum, &c.* Huc etiam spectant similitudines illæ, quibus Christus vtitur in Euāgelio, quibus explicat bonos, & malos in

1. Corin. 4.

1. Cor. 9.

2. Corin. 5.
Rom. 14.2. Tim. 4.
Apoc. 2.
Iacob. 1.Iohannis. 8.
Isai. 11.
1. Reg. 16.

Sapient. 5.

Zzz 5 hac

hac vita esse permixtos, ita ut vix discerni possint, sicut virgines fatuæ, & prudentes: oportet ergo aliquando discerni, & separari, sicut triticum a zizanijs, & granum a pallea, &c. Septimo huc accedit ratio illa ad hanc eandem rem sæpe à Chrysost. repetita, præsertim lib. 1. de providentia circa finem, & homil. 46. ad populum, quod sæpe in hac vita iniqui felicitate quadam temporali fruuntur, & non solum ab hominibus honorari videntur, sed etiam à Deo ipso prosperari, iustos vero è contrario affligi: Oportet ergo, ut occulta hæc ratio Divinæ providentiæ, & iudiciū eius, in publico, atque in vniuersali iudicio pandatur, ut constet malos recepisse bona in vita sua, & si quid fortasse boni operati sunt, ultra debitum, vel potius sine debito fuisse illis remuneratum: è contrario verò bonos recepisse temporalia mala, vel ut eis magis in bono proficerent, vel certe, ut pro leuioribus culpis, temporalibus poenis satisfacerent. Ac simili ratione Divinæ iustitiæ consentaneum fuit, utrorumque sortes commutari, & impios à iustis conculcari ac confundi. Vnde Malach. 4. illis promittitur: *Egre diemini, & salietis sicut vituli de armento, & conculcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die quam ego facio, dicit Dominus exercituum.* Ultima ratio peti potest ex ijs, quæ supra diximus de corporum generali resurrectione, quam oportuit in finem referuari, postquā completa essent omnium rerum generationes. Quia materia, ex qua humana corpora constant, est harum generationū subiectum, quibus prius deferuire oportebat. Facta aitem generali resurrectione, optimo ordine consequitur generale iudiciū. Quia cum non sola anima, sed homo integer peccet, aut benè operetur, homo etiā integer iudicari debet, & convenientem poenam, aut præmium in animo, & corpore debita proportionem recipere. Nec prætermittenda est illa ratio moralis, utile fuisse vniuersale iudiciū futurum, ut illius expectatio, ac timor hominum mores corrigeret, & in officio contineret. Ut enim dixit Clemens Papa Epistola. 1. ad Iacobū, *Quis peccare poterit, si semper ante oculos suos Dei iudiciū ponat, quod in fine mundi certū est agendum?* Vnde etiam Gregor. libro. 6. Moral. capit. 2. de hoc iudicio explicat verba illa Iob, capit. 5. *Flagellum lingue abscon-*

A deris, &c. dicens, *flagellum lingue esse sententiam ultimam indicis, à qua absconduntur, qui illam in hac vita formidant.* Quocirca concludit, *Viventes ergo timeant iudicem, ne morientes timeant accusatorem.* *Iustis namque initium retributionis est ipsa plerumque in obitu securitas mentis.* Et de eadē re legi potest Chry. hom. 35. ad pop. & 5. in ad Rom.

Dico secundo, in hoc vniuersali iudicio futurum esse iudicem Christum Dominū, non solum per diuinitatem, sed etiam proximè per humanitatem suam. Conclusio est de fide, quam maxime probant omnia testimonia, quæ de potestate iudiciaria Christi adducta sunt, & præterea sunt expressa multa in Evangelio, Matth. 13. *Tunc mittet filius hominis Angelos suos, &c. ubi multis parabolis, & similitudinibus hoc Christus exponit, & capit. 16. Filius hominis venturus est in gloria patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opera sua: & capit. 24 & 25. idem latè describitur.* Et. 1. ad Thessalon. 4. 2. ad Corinth. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi.* In veteri etiam testamento hoc fuerat prædictum, ut in sequenti sectione latius dicturi sumus. Optimum verò testimonium est illud Daniel 7. *Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedet: & infra, iudicium sedet, & libri aperti sunt, & inferius, Et ecce in nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum peruenit, & dedit ei potestatem, honorem, & regnum.* Quod testimonium in sequenti disputatione fuse interpretabimur. Rectè verò ait Rupert. hunc locum exponens, suo capit. 13. in Dan. usque ad illa verba, *Ecce in nubibus cæli quasi filius hominis veniebat. Manifeste quidem descriptum esse iudiciū diuinum non tamen esse dictum, qualè per manum vel personam sit agendum.* Non enim iudicabit per se metipsum ille antiquus dierum: sed ut ipse Dominus dixit, *Omne iudicium dedit filio: hoc ergo prophetica visio (inquit) lucido satis ostendit testimonio.* Et eadem est sententia Hieronymi. & Theodoret in eundē locum Rationes, propter quas supra diximus, datam esse Christo potestatem iudiciariam, maxime probant de hoc vniuersali iudicio, tam ex parte hominum iudicandorū, nimirū ut videre possint & audire iū iudicē: quam ex parte ipsius Christi, cui innumeris titulis supra expositis hoc munus debetur: cuius etiā victoriam, & iulitiam

Chrysost.

Matth. 13.
Matth. 16.
14 & 15.1. Thess 4.
2. Corin 5.

Daniel. 7.

Ruper.

Hierony.
Theodor.

Chrysost.

Malach. 4.

Cle. Pap.

Gre. Pap.

Iob. 5.

sticiam in illo celebri confesso, & conspectu manifestari decuit.

Ocurrerat autem hoc loco explicandū quam vniuersale sit futurum hoc iudicium. Id enim, & ad complementum huius questionis, & ad soluendum hæreticorum fundamentum conferret; tamen, quia hoc spectat ad disputationem penultimam huius materiae, ubi de forma huius iudicii, & de personis iudicandis agendum est, ideo nūc breuiter dicitur ad hæreticorum fundamentum, tam fideles, quam infideles esse iudicandos saltem iudicio retributionis, vel damnationis, licet de iudicio discussionis, forte dictum sit, qui non credunt, eos iam esse iudicatos. Quia apud Deum iam est prolata eorum sententia, quamuis nondum sit exterius pronuntiata, ut August. exponit tract. 12. Ad aliud ex Nahum. 1. recte D. Thom. exponit, Deum nō iudicare bis de eodem secundum eādem rationē: secus verō secundum rationes diuersas. Quod est dicere, Deum non iudicare bis, ut priorem sententiam mutet, vel ut bis puniat: posse tamē bis iudicare, ut & suppleat quidquid ex debita pœna deerat, & conuenienti modo sententiam proferat in eum, qui peccauit, qui prius non omnino: sed quasi ex parte tantum iudicatus fuerat. Ex quo patet responsio ad aliam congruentiam de iudicio corporum. Non enim iudicatur corpus per se: sed ut pars totius compositi, sicut in probationibus primæ conclusionis insinuatum est.

SECTIO III.

An Christus secundo venturus sit in hunc mundum ad vniuersale iudicium peragendum.

Quamuis dictum sit, Christum futurum iudicē in hoc iudicio: non tamen hinc necessariō sit vēturum esse ad hoc munus obeūdum. Potuisset enim in cœlo manens sententiam proferre, & idcirco specialem hoc inuestigationem requirit. In qua simul refellendus erit Iudæorum error, qui, sicut de primo Messiae aduentu increduli sunt, ita non possunt circa secundum non errare. Nam sicut dixit Augustinus Epistola octuagesima ad Hefychium, & Lactantius libro quarto capit. 12. *qui aduentum Domini primum non cognouerit, preparare se non poterit ad secundum, credendo in eum: Iudæi igi-*

tur neutrum credunt, sed quendam alium fingunt, qui nunquam futurus est, mere ha-
manum ad temporale regnum obtinendū. Refertur etiam hic potest error, quem indicat Orig. tract. 34. in Matth. ubi sentit, secundum Christi aduentum non futurum esse corporalem, sed per solam manifestationem spirituales, quæ fiet in mentibus omnium iudicandorum. Quæ sententia est, & contra proprietatem Scripturæ, & contra Ecclesiæ sensum.

Igitur Catholica fides vnum Christi aduentum agnoscit iam factum, & alium cōfiteretur futurum. In quo Christus Deus homo, verē, ac realiter veniet de cœlo ad terram ad vniuersale iudicium peragendum. Hic est articulus fidei, quē illis verbis Symboli profiteamur, *Inde venturus est iudicare viuos, & mortuos.* Qui ex nouo testamento facile probari potest. Ut autem simul Iudæos conuincamus, oportet asserre veteris testamenti, & prophetarum oracula, quibus hi duo Messiae aduentus necessario conuincuntur: quorum conuenientias, & discrimina varia ex scripturis colligendo, veritatem propositam apertius cōfirmabimus, & occasionem errandi Iudæorum melius detegemus.

Primo ergo statuendum est omnia testimonia Scripturæ, quæ de aduentu Messiae loquuntur, ad eandem personam esse referenda, in quo etiam Iudæi nobiscum conueniunt. Quia, sicut in nouo testamento vnum tantum agnoscimus Redemptorem ac mediatorem: ita in veteri vnus est tantum Messias promissus, ut in principio prioris tomi latē ostendimus.

Secundo hinc oritur alia conuenientia, scilicet, quod is, qui aduenit in utroque, aduentu est Deus, & homo. Quod quidem de priori aduentu latē probatum est in prædicto loco, & hinc sequitur, idem esse dicendū de secundo, cum eadem sit persona, quæ venit. Sed vltius probari potest proprijs Scripturæ testimonijs. Quodenim Dominus ipse venturus sit ad iudicandum, docuit Isai. cap. 3. dicens, *Dominus ad iudicandum veniet cum senibus populi sui, & cū principibus eius.* Habet autē varias expositiones hic locus. A quibusdam enim exponitur non actiue sed passine, scilicet, quod Dominus veniet, non ut iudicet, sed ut iudicetur: & refertur ad primum aduentum, & ad iudicium, quod Christus subiuit sub

Symbolo.]

*Secundus
Christi ad-
uentus ad iu-
dicandum
ex prophe-
tarum ora-
culis mani-
festus.*

Isai. 3.

Pon-

Aug.

D. Thom.

*Aug.
Lactant.*

Tertull.
Ruffin.

Pontio Pilato, Ita Tertullianus lib. de Resurrectione carnis cap. vigesimo, & libr. 4. contra Marcion. cap. quadagesimo secundo, & Ruffinus in expos. symbol. Alij vero actiue interpretando, Deum iudicaturum, explicant de iudicio diuino, quod in Iudæos prolatum est, & executioni mandatum, quâdo à Romanis pene extincti sunt, vt exponit late Iustinus dialog. cùm Thryphone.

Iustin.
Hierony.
Cyrill.

A qua expositione non multū quoque discrepant Hieronym. & Cyrillus, qui in genere de iudicio diuino aduersus principes Iudæorum, & Phariseos interpretantur. Nihilominus tamen satis accommodatē intelligitur de iudicio finali, vt ibi Basilus interpretatur, & Greg. lib. 1. in Ezech. homil. 9. apertius Aug. Enarrat. in Psal. 49. quem de hoc aduentu intelligit, circa illa verba, *Deus manifeste veniet, Deus noster & non silebit.* Quo testimonio etiam in præfenti vt possumus. Cui simile est illud Isai.

Basilus.
Greg. Pap.
Aug.

Isai. 66.

66. *Eccce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ eius, reddere in indignatione furore suū in crepatione suā in flamma ignis, quia in igne Dominus diiudicabit.* Quæ verba sunt tā aperta, tamq; consentanea ijs, quæ de aduentu ad iudicium in Euangelio dicuntur, vt omnium patrum consensu de illo explicantur, vt patet ex Hieronym. Cyril. libi, & Augustin. 20. de ciuitat. capit. 21. & Cyprian. libr. de bono patientiæ prope finem. Denique Psalmus etiam. 96. de hoc aduentu rectē exponitur, & tamen in illo dicitur, *Dominus altissimus super omnem terram, & super omnes Deos: de quo prius dictum fuerat: Nubes, & caligo in circuitu eius, iustitia, & iudicium præparatio sedis eius, ignis ante ipsum præcedet.* &c. Et ita videtur exponere Paul. ad Hebr. 1. illis verbis. *Et iterum cum introducit primogenitum in orbem terrarum, dicit, & adgrent eum omnes Angeli eius.* Alludit enim ad illa verba huius Psalmi. *Adorate eum omnes Angeli eius.* Constat igitur Deum esse, qui venturus est. Quod autem etiam sit homo, dixit Daniel capit. 7. illis verbis. *Eccce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat.* Quibus cōsentanea sunt verba sæpe repetita à Christo in Euangelio Matth. 13. 16. 19. & 26.

Hierony.
Cyrill.
Aug.
Psal. 96.

Hebr. 1.

Daniel. 7.

Matth. 10.
13. 16. 19.
26.

Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus cæli.

Tertia similitudo, & conuenientia huic affinis est, quod vterque aduentus futurus est per veram, & corporalem præsen-

tiam Christi. De hoc nulla nobis est controuersia cum Iudæis. Quia illi loca omnia veteris testamenti, quæ sunt de aduentu Messiae, intelligunt de visibili, & corporali aduentu, quem vnum tantum futurum esse existimant. Nos autem idem de duobus cōfitemur. Et de primo quidem id satis constat ex ijs, quæ hætenus diximus de vita, & conuersatione Christi Domini, & de veritate corporis, & humanitatis eius in priori tomo. De secundo vero id constat ex omnibus locis Euangelij, in quibus describitur aduentus Christi ad iudicium, ita vt ab omnibus tum bonis, tum etiam malis sensibilibiter conspici possit, iuxta illud Matth. 26. *Videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli.* Et illud Apocalypsi. 1. *Eccce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.* Et hoc modo colligi idem potest ex illo Zach. 12. *Aspicient ad me, quem confixerunt.* Nam illum locum de die iudicij interpretantur Theodoretus, Rupertus, & alij ibi, vbi etiam Hieronymus idem indicat, & clarius August. 20. de Ciuit. cap. 30. & lib. 1. de Trinit. cap. 13. Quam expositionem doctē ibi comprobatur Franciscus Ribera, nec minus eruditē Franciscus Toler. 19. aduertit, in illis duobus verbis duos Christi aduentus significari, primum in carne mortali in verbo, *transfixerunt: secundum gloriosum in verbo, videbunt.* Nā Iudæi, qui Christum crucifixerunt, nunquam eum amplius viderunt, neque vsquē ad secundum aduentum videbunt.

Matth. 26.

Apoc. 1.

Zach. 12.

Theodora.

Rupert.

Hierony.

Aug.

Ribera.

Toler.

Quarto conueniunt, quia vterque aduentus est admirabilis, supernaturalis, ac Deo dignus. De primo satis constat ex ijs, quæ de mysterio incarnationis hætenus tractata sunt. Et satis comprobatur ex illo Agg. 2. *Ego commonebo cælum, & terram, & mare, & aridam, & mouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Quem locum intelligendum esse de priori aduentu, in primo tomo demonstraui. Et iuxta probabiliorem sententiam de eodem loquitur Malach. capit. 3. quamuis in magna gloria, & maiestate illum describat. Propter quod multis visum est de secundo aduentu esse loquutum, non considerantibus hanc similitudinem, de qua agimus, ratione cuius vterque potest describi in maiestate, & virtute, quāuis diuerso modo, vt postea dicā. Nam, quod posterior aduentus futu-

Agg. 2.

futu-

futurus etiam sit admirabilis, & gloriosus, inferius latè differendum est, & ex testimonijs paulo ante citatis constare satis potest, quanquam nulla probatio necessaria sit, cum hoc neque à Iudæis negetur.

Quinta conuenientia excogitari potest, quod uterq; aduentus est ad bonum, salutemque hominum. De primo satis id constat ex superiori tomo. De secundo vero id testatus est Christus Lucæ. 21. ubi agens de secundo aduentu suo, ait, *Surgite, & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* Quam enim ipse in suo primo aduentu sufficienter operatus est, tunc habebit in electis vltimum, ac desideratum effectum, de quo dixit Paul. ad Rôm. 8. *Nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.* Quamuis enim hic aduentus Christi multis futurus sit in pœnam, & damnationem: tamen primario ac præcipuè fit propter salutem, & gloriam bonorum. Nam hæc est per se, & ex propria Dei voluntate intenta: alia vero sunt tantum permilla, & ex malitia hominum consequuta. Et ideo Ioann. 14. Christus consolabatur Apostolos, & in eis omnes iustos dicens, *Vado parare vobis locum, & si abiero, & præparauero vobis locum, iterum veniam, & accipiam vos ad me ipsum, ut vbi sum ego, & vos sitis.* Vbi aperte loquitur de hoc secundo aduentu, & de illius fructu. Et de eodem loquebatur Paul. cum dicebat ad Philip. 3. *Saluatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum, &c.* Et apertius ad Titum. 2. *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, &c.* 1. ad Corint. 1. *Ita ut nihil vobis desit in vlla gratia expectantibus reuelatione Domini nostri Iesu Christi, qui & confirmabit vos usque in finem sine crimine in die aduentus Domini nostri Iesu Christi.* Et apertissimè ad Hebr. 9. vterque aduentus describitur, *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata: secundo sine peccato apparebit expectantibus se in salutem.* Ac deniq; propter hanc causam rectè dicunt Sancti Irenæus lib. 2. contra hæres. cap. 62. & Gregorius in id Cant. *Flores apparuerunt in terra nostra: expleto numero prædestinatorum futurum secundum Christi aduentum, iuxta illud Apocalyp. dictum est illis, ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec completur conserui eorum.* Nā cum hic Christi ad-

uentus propter bonorū gloriam præcipuè futurus sit, expleto illo numero quē Deus prædefiniuit, non est, quod amplius expectetur.

Sexta conuenientia præcedenti non dissimilis, adiungi potest, quod Christus in vtroque aduentu venturus est, ut sibi regnū cōparet. Nam de primo scriptum est apud Danielē, *lapidē paruum, quide monte abscissus est sine manibus percussisse statuam, & contriuisse, ac cōminuisse regna huius mūdi, & creuisse in montem magnum, ac vniuersam terram impleuisse, regnumque comparasse, quod in æternum non dissipabitur, & alteri populo non tradetur, comminuet autem, & consumeret vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.* Quæ scripta esse de Christo, & primo eius aduentu certius est, quā ut noua probatione indigeat. Nominē enim *lapidus* Christus in scriptura significari solet, P salmo. 117. *Lapidem quem reprobauerunt edificantes.* Isai. 28. *Mittam in fundamentis Sion lapidem probatum.* Zach. 3. *super lapidē vnum septem oculi sunt.* Dicitur autem *lapis abscissus ē monte sine manibus*, propter natiuitatem eius ex Virgine, ut in superioribus exposuimus. Vnde constat sermonem esse de eius primo aduentu: quocirca appellatur *lapis parvus*, tum propter ætatē infantilē, tum etiam propter hamilē, & pauperē vitam, ut postea dicā. Hic ergo lapis parvus dicitur *creuisse in montē magnum*, & omnia occupasse, quia aduentu suo æternū regnū sibi comparauit, iuxta illud Luc. 1. *Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur, & dabit illi dominus Deus sedē David Patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternū.* De quo regno dixit ipse Christus. *Datā est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Et Regnū meum nō est de hoc mūdo.* Et illud cōfessus est latro Luc. 23. dicens, *Memeto mei, Domine, dū veneris in regnū tuum.* Hoc enim regnū (ut alibi latius explicuimus) nō temporaliter, sed spiritualiter intelligendū est. Nihil enim est aliud, quā regnum Ecclesiæ, vel triumphantis in cælo, vel in terra militantis. Vnde quia in primo aduentu nō perfectē, & omni ex parte Christus hoc regnū obtinuit, neque de hostibus suis visibiliter, ac manifeste triumphauit, ideo etiam in secundo veniet obtenturus plenam, ac cōpletam proprietatem, & possessionem huius regni non solum spiritualem, sed etiam quodammodo corporalem, & visibilem,

Lucæ. 21.

Rôm. 8.

Ioann. 14.

Philip. 3.

Tit. 2.

1. Corin. 1.

Iren.

Greg.

Cant. 2.

Apocal. 6.

Dan. 2.

Psal. 117.
Isai. 28.
Zach. 3.Luc. 1.
Matth. 18.
Matth. 27.

Luc. 23.

ac

Dan iel. 7. ac externam, sicut scribitur Daniel. 7. de A illo filio hominis, qui iudicium facturus est, *Dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, Tribus, & lingua ipsi seruiant.* Hæ igitur sunt, & aliæ facile excogitari possunt similitudines, & conuenientiæ inter utrunque aduentum, ut quod uterque dicitur futurus in nouissimo tempore, & ante utrumque fuerunt mittendi præcursores, ac prophætæ, & aliæ similes, ob quas errarunt Iudæi hos duos aduentus confundentes, & ideo oportet etiam diligenter discrimina adnotare, ut rei veritas constet.

Prima igitur differentia sit, quæ in ipsis nominibus primi, & secundi aduentus continetur, scilicet, quod vnus futurus fuit tempore, ac duratione prior altero. Propter hanc enim rationem vnus vocatur *primus*,

Hebr. 9. & alter *secundus*, quod in testamento nouo satis expressum est, ut patet ex citato loco ad Hebr. 9. & ex omnibus alijs locis, in quibus dicimur expectare aduentum Domini, quem necesse est fore secundum cum Messiam iam venisse credamus: & hoc sit veluti primum noui testamenti fundamentum. Ex veteri autem testamento probari potest. Quia quidam Christi aduentus promittitur futurus in fine mundi, ut patet ex

Malac. 4. Malach. 4. *Eccce enim dies venit succensa, &c.* Vbi dies iudicii, & aduentus domini ad illud describitur, & in eo dicuntur omnia consummanda, & faciendam æternam separationem malorum, & bonorum. Et ex ijs, quæ postea dicemus de tempore vniuersalis iudicii, & de signis, quæ illud præcedent hoc apertius constabit. At vero etiam in testamento veteri prædicatur aduentus Messie multo ante consummationem sæculi, ut patet ex prædictione Danielis de septuaginta hebdomadibus, & ex eo, quod post illum aduentum prædicatur futurum, ut gentes ad Christum conuertantur, & terra repleatur scientia Dei, ut dicitur Isaia. 11. & ut Ecclesia per vniuersum orbem diffundatur, iuxta illud Psal. 71. *Replebitur maiestate eius omnis terra.* & illud Malach. 1. *Ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus,* & alia multa, quæ non nisi longissimo tempore impleri possunt, sicut re ipsa videmus impleta, partimque speramus implenda; ergo necesse est, ijs locis prædici duos aduentus tempore distantes; erit ergo vnus primus, alter vero secundus. Quapropter (quod in priori tomo etiam admonui)

Danielis.

Isaia. 11.

Psalm 71.

Malach. 1.

cauendum est, ne quis decipiatur modo loquendi Scripturæ, quæ tempus vtriusque aduentus interdum vocat *nouissimum*, vel, quia totum tempus legis gratiæ, quod à primo usque ad secundum Christi aduentum protenditur, licet in se longum sit, & multis annis duraturum, tamen respectu æternitatis est breuissimum, & veluti dies vnus, 2. Pet. 3. vel quia est vltimus status viatorum, in quo data est vltima lex Dei, cui non succedet alia, sed status æternitatis, & ideo totum hoc tempus vocatur à Ioanne *hora nouissima*. 1. Ioan. 2. In qua est uterque Christi aduentus: sed alter in principio, alter in fine eius, & ita erunt in tempore nouissimo, & in diuersis temporibus.

1. Petr. 3.

1. Ioan. 22

2. differentiæ

Secunda differentia cum præcedenti coniuncta est in substantia (ut sic dicam) vtriusque aduentus, seu in mutationibus, quibus fient. Prior enim aduentus factus est per substantialem actionem, vel mutationem, scilicet per Incarnationem filij Dei, & per humanam conceptionem, & generationem Christi, iuxta illud Pauli ad Galat. 4. *Misit Deus filium suum factum ex muliere.* Nil ergo aliud fuit, filium Dei mitti, quam fieri hominem ex foemina: ergo venire fuit concipi, & incarnari. Et hoc ipsum est quod prædixerat Isaia cap. 7. *Eccce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel* quod interpretatum significat, Nobiscum Deus. Quia per illam conceptionem, & partum ad nos venit Deus, quod propter certitudinem prophetiæ, ut iam factum prædicit idem Isaia. cap. 9. *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* At posterior aduentus fiet per solum localem motum, quod licet non sit tam expressè dictum in veteri testamento (Quamquam enim interdum significetur hic aduentus per verba veniendi aut descendendi: tamen eadem

Galat. 4.

Isai. 7.

Isai. 9.

C reperientur dicta de primo aduentu, & ita possent aliter intelligi) sequitur tamen necessario ex ijs, quæ dicta sunt. Quia postquam res aliqua substantialiter producta est, & existit, non fit corporaliter, & visibiliter præsens, ubi non erat nisi per localem aduentum: Christus autem supponitur iam existens Deus, & homo, & solum per localem motum ab hoc inferiori mundo discessit quantum ad præsentiam humanitatis: ergo ut secundo adueniat, & fiat præsens, solum indiget motu locali. Atque ita potest optimè hæc pars confirmari illis

Ange.

Athen. 1.

Angelorum vocibus A. 1. *Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet, quem admodum vidistis eum euntem in cælum.* Sicut ergo in cælum iuit per solum localem motum (vt supra vidimus) ita per similem motum veniet. Hæc ergo est secunda differentia inter vtrumque aduentum.

3. Differentia.

Tertia, ac præcipua est in fine. Nam prior aduentus respectu nostri præcipue factus est ad operandam nostram redemptionem, & salutem per meritum, & satisfactionem, & ad docendos illuminandosque homines per doctrinam, & exemplum: alter autem aduentus erit ad iudicandos homines, & retribuendum præmium pro meritis, & poenam pro peccatis. Et hanc differentiam insinuat Christus Ioann. 3. dicens, *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in ipsum, non pereat: sed habeat vitam æternam, & rationem subdit, Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum.* Quibus verbis expressè docet priorem aduentum, & causam eius: posteriorem verò tantum insinuat, ac si diceret, venturus quidem sum, ad iudicandum mundum: tamen nunc non ad id veni, sed ad saluandum mundum, vt ibi indicat Chrysost. hom. 27. & latius ibidem Euthym. exponit. Et de causa quidem prioris aduentus satis dictum est à nobis in priori tomo. Quod autem secundus futurus sit ad iudicandum, passim habetur in Euangelio, & in toto nouo testamento: ex quo multa testimonia adduximus. Et illa etiã, quibus ex veteri probauimus, Deum hominẽ esse qui venturus est in vtroque aduentu, conuincunt quoque, in vltimo aduentu venturum esse ad iudicandum. Et ratio etiam id probat. Quia postquã Christus in priori aduentu sufficienter homines saluauit, eisque prouidit de rebus omnibus ad promerendam salutẽ necessarijs, nulla alia ratio visibiliter veniendi illi superest respectu nostri, nisi vt bonos à malis separet, eisque condignam retributionem impertiat. Et quoniam finis, qui prior est in intentione, prima causa est, & ratio executionis, ideo ex hac differentia in fine, orta est alia supra posita de ordine executionis, seu temporis. Decuit enim diuinam misericordiam (vt Chrysostomus ait dicta homil. 27. in Ioan.) prius nos redimere, ac saluare, & gratiam præbere, qua bene viuere possemus, vt

Ioannis. 3.

Chrysost.
Euthym.

Chrysost.

A postea nos posset ex iustitia iudicare. Nam (vt rectè dixit Greg. homil. 30. in Euan.) *Certe vnigenitus Dei filius index est generis humani. Sed quis eius iustitiam ferret, si prius quã nos per mansuetudinẽ corrigeret, culpas nostras per zelum rellitudinis examinare voluisset? Homo ergo pro hominibus factus, prius voluit mansuete corripere, vt haberet, quos postmodum in iudicio saluaret.*

Quarta differentia, quæ ex præcedenti conlequitur, est in modo vtriusque aduentus. Nam prior fuit in carne passibili, & in exteriori apparatu humilis, & abiectus. Quia hæc duæ conditiones maximè erant consentaneæ fini tã redẽptionis, quã doctrinæ, & exẽpli. Quæ veritas manifesta est nõ solũ in Euangelio, sed etiã in veteri testamento, prædictum in Isaia, & Psalmis, vt latissimè in superioribus dictum est. At secundus aduentus futurus est gloriosus, tã quoad statũ corporis impassibilis, quam in maiestate, & externo comitatu, vt satis constat ex Angelorum verbis iam citatis, *Sic veniet quem admodum vidistis eum euntem in cælum, & ex alijs verbis Christi Matt. 26. A modo videbitis filiũ hominis sedentẽ à dextris virtutis Dei, & venientem cū nubibus cœli.* Quæ verba suæ responsioni Christus addidit, vt phariseorũ tenebras depelleret, si se ipsam vellet cognoscere. Cum enim princeps sacerdotum eũ grauissima adiuratione interrogasset an esset Christus, ipseque respondisset, *Tu dicis,* statim tacite eorum obiectioni respondens superiora verba subiungit, ac si diceret. Nec miremini, quod affirmẽ, me esse Christũ, quia me abiectum, ac infirmũ hominẽ conspicietis. Nã iterũ venturus sum in gloria, & maiestate, & tũc me videbitis venientẽ in nubibus cœli. De gloria huius secundi aduentus frequentissima sunt Scripturæ testimonia tã noui testamẽti, Matt. 16. 24. & 25. Lucæ 21. 1. ad Thess. 4. 1. ad Cor. 15. quã veteris, Isaia. 3. 66. & Daniel. 7. & alijs supra citatis: atque eam latius descripturi sumus inferius, Disput. penultima. De hac item differentia legi potest Augustin. fermone. 220. de tempor. vbi hoc fere sensu ait, priorem aduentum fuisse occultum, aliũ fore manifestum, iuxta id Psalm. 49. *Deus manifestè veniet.* Hieronymus. quæst. 11. ad Algas. Irenæ. libro. 4. capit. 56. Tertullianus libr. cont. Iud. Theodor. in Epitom. cap. de secundo aduentu.

Greg. Papæ.

4. differentia
in apparatu.

Athen. 1.

Matt. 26.

Matt. 16.

24. & 25.

Lucæ 21.

1. Thess. 4.

1. Cor. 15.

Is. 3. 66.

Daniel. 7.

Aug.

Hieronym.

Tertull.

Quinta differentia est in modo comparandi

Quinta differ-
entia.

randi sibi regnum, & triumphum de inimicis suis. Nam in priori aduentu meruit omnibus angelis, & hominibus cœlorum regnum, & specialiter pro hominibus satisfecit, eisque regni ianuam aperuit, & ideo sibi promeruit supremum quoddam ac cœleste imperium, & claritatem, & sui nominis exaltationem. Quamvis autem tunc consequutus sit perfectum ius regni: tamen (vt supra dicebam) non statim obtinuit integram possessionem eius, nec omnino debellauit omnes inimicos suos. Dico autem integrè quia ipse quidem statim in fine illius aduentus ingressus est in gloriam suam, Lucæ. 24. ibique triumphat, & regnat: nondum tamen omnibus dominatur. Quia neque in cœlo adhuc completum est prædestinatorum regnum: neque in terra omnes illum venerantur, aut obediunt illi. Nondum enim videmus, omnia subiecta ei, vt dicitur ad Heb. 2. Et ideo in fine illius prioris aduentus dictum est illi, *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* At verò de posteriori aduentu paulo inferius subiungitur, *Dominus à dextris tuis confregit in die ira sua reges, iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquisabit capita in terra multorum.* Quo metaphorico dicendi modo significatur, cum in posteriori aduentu acquisiturum perfectam regni possessionem: non iam illud merendo, sed re ipsa obtinendo, occupandoque, quod ante meruerat, ac potenti virtute ciues suos exaltando, hostes vero debellando. Et hoc est quod Paulus, ait. 1. Corinth. cap. 15. *Oportet illum regnare, donec ponantur inimici sub pedibus eius.* Quod magis explicuit ad Heb. 10. dicens. *Hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici sub pedibus eius.* Est ergo valde diuersa ratio obtinendi regnum prioris, & posterioris aduentus. Et hanc differentiam cum aliquibus ex dictis attigit Athanas. libr. de Incarnatione Verbi, eiusque corporali aduentu iuxta finem, dicens, *simul te latere nolim alterum eius aduentum illustrem, & diuinum, non humilitate contemptibilem, sed gloria magnificum, in expectatione esse, atque imminere, cum non, vt patitur, rediturus sit, sed vt fructus sua crucis omnibus retribuatur, immortalitatem videlicet, & resurrectionem, & incorruptibilitatem, neque vt indicetur, sed vt inducat.*

Luc. 24.

Hebr. 2.

Psal. 109.

1. Cor. 15.

Hebr. 10.

Athanas.

A

B

C

Atque hinc consequitur sexta differentia in ijs, quæ vtrumque aduentum consequuntur. Nam primus in hoc terminatus est, vt Christus absoluta peregrinatione sua, quam per primum aduentum inchoauit, in cœlum redierit, & illic sedeat: non tamen nunquam rediturus: sed, *donec ponantur inimici eius sub pedibus eius.* Et quia hæc victoria non erat futura corporum, sed animarum, & armis spiritualibus comparanda, ideo post insignem illum triumphum eiusdem aduentus, factum est, vt hæc Christi victoria per vniuersum orbem prædicaretur, vt spirituale bellum aduersus Christi hostes potentiore virtute gereretur, donec perfecta victoria ad exitum perduceretur. Et hoc est, quod in citato Psalm. post prædicta verba subiungitur, *Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.* At verò post secundum aduentum nec bellum aliquod in terra supererit, neque Christus sedebit in cœlo iterum in terram rediturus: sed perpetua, ac stabili quiete illic regnabit, omniaque erunt subiecta ei, vt Paul. describit. 1. ad Corinth. 15. & Daniel. capit. 7. & Ioannes Apocalyp. 12. 20. 21. & 22. & in fine huius materiae latius dicemus.

His addi possunt duæ aliæ differentia, quas solum insinuabo, quia pendent ex infra dicendis. Septima ergo est in præcursoribus, quia præcursor primus aduentus fuit Ioannes Baptista (vt supra tractatum est) secundi autem erunt Elias, & Henoch, vt infra dicemus.

Octaua est in signis vtriusque aduentus. Nam signa prioris fuere, vel septuaginta hebdomadæ Danielis, vel cessatio sceptri Iudæorum, vel pax, quæ futura fuit in vniuerso orbe cum alijs, quæ de mysterijs vitæ, ac mortis Christi à Prophetis prædicta, & in superioribus tractata sunt. At verò signa posterioris aduentus tam in veteri, quam in nouo testamento prædicta sunt longè diuersa, vt postea trademus. Constat igitur, duos esse Christi aduentus, & adhuc superesse secundum, illumque ad iudicium ferendum de hominibus futurum.

Dices, Cum potuerit Christus absque corporali præsentia sua iudicium hoc perficere, & sententiam proferre, quid necesse fuit ad hoc munus obeundum in terram descendere? Respondetur, in primis hoc positum fuisse in voluntate eius vel humana, vel diuina,

6. Differentia.

Psal. 109.

1. Cor. 15.

Daniel. 7.

Apoc. 12.

1. Cor. 15.

21.

7. Differ.

8. Differ.

Obiectio.

Responsio.

uina, quæ reuelata est, & nobis est ratio sufficiens. Possumus tamen congruentiam adiungere. Quia ex parte iudicandorum decuit iudicium in terra fieri, tum quia ille fuit locus pugnae, & viæ, & quasi indifferens ad præmium, & ad poenam obtinendam. Tum etiam, quia cum inter iudicandos sint multi damnati, nec decuit illos in coelum deferri, ut ibi iudicarentur, nec in infernū, ante quam iudicarentur. Fuit autem cōueniens, ut omnes iudicandi simul adessent, ubi & videri, & audiri mutuo possent propter rationes in superiori sectione adductas. Et hinc tandem concluditur, congruum fuisse, ut illuc iudex præsens adueniret. Primum, ut ab omnibus iudicandis videri, audiri quæ posset absque inusitatis miraculis. Deinde ut hoc iudicium maiori quodam splendore, & maiestate fieret, qui Iustis magnum solatium, & gaudium: iniustis verò maiorem terrorem afferret. Denique; ut ubi Christus de torrente in viâ biberat, ibi caput exaltaret, & triumphum suæ victoriæ ostenderet in terra, ubi iniquè iudicatus fuerat.

Psal. 109.

SECTIO III.

In quo terra loco vniuersale iudicium futurum sit.

EX fine præcedentis sectionis, atque ex articulo fidei colligimus, hoc iudicium futurum esse in terra, atque in determinato loco terræ, in quo corporaliter congregabuntur omnes homines iudicandi, & sententia Origen. tract. 34. in Matth. hoc negantis fidei contraria est, ut iam vidimus. Questio ergo solum superest, in qua parte terræ futurum sit. Est enim multorum opinio, hoc iudicium esse futurum in valle Iosaphat, qui medius interiacet inter Ierosolymitanam urbem, & montem Oliueti. Ita sentit D. Thom. in. 4. d. 48. q. 1. art. 4. q. 4. quodli. 10. art. 2. & opus. 60. cap. vltim. Alber. eadem d. 48. art. 8. Palud. dist. 47. q. 1. art. 1. D. Anton. 4. p. tit. 14. cap. 11. §. 3. & hoc sequuntur Sotus, Carthus. & recentiores propter locum Iosaphat, & disceptabo cum eis. Alijs verò hæc sententia non solum non probatur: verum etiam expositio illius loci puerilis, & friuola videtur: ut ait Glossa ordinaria, quam sequitur, & refert Magister sentent. d. 48. & clarius Alenf.

Origenes.

D. Thom.

Alber.

Palud.

Anton.

Sot.

Carthusia.

Iosaphat.

Io. ordi.

q. 1.

3. p. q. 25. memb. 2. Significat Ansel. in Elucid. ubi per *Vallem* interpretatur terram, quæ respectu cœli *Vallis* dicitur. Quare multi negant esse vallem aliquam, Iosaphat appellatam. Vnde fit, apud prophetam, illud non esse cognomen alicuius vallis specialis sed denominationē sumptam à iudicio ibi futuro, ut idem sit *vallis Iosaphat*, quod *vallis iudicij Domini*. Nā *Iosaphat iudicium Domini* significat. Vnde Chaldaeus non vertit in *vallem Iosaphat*: sed in *vallem diuisionis iudicij*. Iuxta quam interpretationem omnino incertum manet, quis sit ille locus, qui futurus est locus iudicij. Additur præterea coniectura, quia *vallis illa*, quæ interiacet inter Ierusalem, & montem Oliueti, minor est, quam ut tantam hominum multitudinem capere possit.

B

Mihi tamen non videtur à communi, & recepta sententia recedendum, quanquam non certa sit sed probabilis, & pia. Est tamē in hunc modum explicanda. Primò, non solum terræ locum, seu superficiē illius vallis Iosaphat ita credi futurum esse locum iudicij, ut tamen omnes iudicandi, quam Christus dominus vsque ad ipsam terrā descensuri sint ad iudicium. Hoc enim est, quod Glossa dixit, puerile esse credere, Dominū descensurum in vallem Iosaphat. Quia non (inquit) in terra: sed in spatio huius aeris sedebit contra locum montis Oliueti, ex quo ascendit. Vnde non negat, iudicium futurum in illo loco: sed solum negat iudicem descensurum: vsque ad ipsam terram. Et idem est manifestus sensus Alex. Alensis, qui verus est quoad hanc partem. Nam Paulus. 1. ad Thessalon. 4. etiam sanctos homines resurgentes negat esse mansuros in terra: sed statim esse rapiendos una cum Christo in aera. Igitur Christus dominus descendet vsque ad locum aeris, qui est super ipsam vallem Iosaphat, & ibi in throno suæ maiestatis sedebit, ut omnes ferè expositores docent. 1. ad Thess. 4. Decet enim ipsum iudicem esse in eminentiori loco, & à terra eleuatum, tum propter dignitatem, & maiestatem, ac corporis gloriosi agilitatem, tum etiam, ut ab omnibus videri facile audiri quæ possit. Rursus, omnes Sancti tam angeli, quam homines erunt etiā à terra eleuati, ut Paul. significat. Quia ab ipso instanti resurrectionis eorum corpora erunt gloriosa, nequē egebunt loco terræ, cui innitantur: & alioqui non decet, ut vel per illud breue

C

1. Thess. 4.
Iudicij vni
uersale in
quonam ter
ra loco futu
rum sit.

tempus damnatis hominibus permixti sint, sed honoratior locus & iudici vicinior illis debetur. Erunt ergo in regione aeris vicina, & superiori valle Iosaphat. Denique soli reprobi iacebunt, vel stabunt super terram in ipsa valle Iosaphat. Non est autem intelligendum, solam ipsam vallem replendam esse corporibus: sed etiam montes, seu alia loca finitima, quæ ad capienda omnia damnatorum corpora necessaria fuerint. Non enim oportet fingere illa corpora penetratū futura esse in minori loco, quam natura rei postulet, quia nullum est fundamentum, neque necessitas huius miraculi.

Obiectio.

Responsio.

Dices, Occupabunt ergo corpora damnatorum multa alia loca præter vallem Iosaphat, ut verbi gratia montem Oliuarum, & locum Ierosolymitanæ ciuitatis, seu montem Sion & alia: cur ergo dicuntur potius congreganda in valle Iosaphat, quàm in alio loco? Itē multi magno interuallo à Christo distabunt, quomodo ergo eum videre poterunt, & audire? Respondetur ad priorem partem, à parte totum denominari, & fortasse iudex collocabit sedem suā super ipsam vallem Iosaphat: eoque congregari incipient iudicandi. Diffundentur autem per loca circunuicina, quantum necesse fuerit, & hac ratione dicuntur congregandi in valle Iosaphat. Ad posteriorem vero partem dicitur, facile esse Christo domino tanta efficacitate sui splendorem, vel speciem, aut vocem emitte, ut in tota illa distantia videri possit, & audiri, etiam si oporteat, miraculose id facere, & omnia impedimenta auferre.

Vallis Iosaphat vniuersalis iudicii locus quomodo.

Sic ergo explicata hæc sententia, satis probabiliter suaderi potest. Primo, quia nulla est difficultas, ob quam non possit facile credi ita esse futurum, & alias verba Prophetæ simpliciter, & ad literam intellecta, hoc indicant. Quia iuxta veriore expositionem, de iudicio vniuersali ibi loquitur, (ut satis commodè exponit Hieronymus, recentioresque sequuntur) & locum illius iudicii nominat communi, & vtitur nomine, vnde vox illa Iosaphat ibi ponitur tanquā nomen, seu cognomen propriū, & consuetum illius vallis, non tanquam significans iudicium domini, quanuis fortasse tale nomen non sine mysterio illi valli impositum sit. Ergo iuxta literalem sensum significatur ibi vallis illa, cui hoc nomē impositum erat, & huius etiam rei signum est,

A quod Septuaginta illā vocem retinuerunt intelligentes esse nomen proprium: & non duas voces significantes iudicium domini. Et ideo eandem retinuit vulgata editio, & omnes interpretes. Denique ita etiā intellexerunt hunc locum Lyranus, Carthusianus, & alij recentiores, & Aretas in. 11. cap. Apocalyp. Accedit præterea congrua ratio, ob quam Deus locum illum elegit ad vniuersale iudiciū. Quia ex monte Oliueti in cælum ascendit, & Ierosolymis pro hominibus passus est, & (ut supra diximus) illud censetur esse medium terræ, in quo Deus salutē operatus est: ergo conuenienter electus est ille locus, & vallis intermedia, quasi vtrumque montem Caluariæ, & Oliueti cōplectens ad iudicium perficiendum, in quo sancti & gloriā ascensionis Christi participabūt, & fructū sanguinis, & passionis eius, & Christus iustam vindictam sumet de persecutoribus suis, ac de omnibus qui suo sanguine ablui noluerunt. Denique ut ibi Christus suæ gloriæ maiestatem ostendat, ubi summā ignominiam sustinuit. Neque enim refert, quod non in ipsa ciuitate, aut monte Caluariæ: sed in valle Iosaphat dicatur sessurus ad iudicandū. Tum quia (ut ex. 18. cap. Ioan. cōstat) in valle Iosaphat per quā fuit torrens Cedron (ut patet ex Beda lib. de locis sanctis cap. 6.) passionem suā inchoauit, ibi enim comprehensus est. Tum etiā quia totus ille locus tanquam vnus censetur, & (ut dicebam) quia est medius inter vtrumque montem omnia loca, & mysteria quodammodo cōplectitur. Et ideo aliquando etiam dicitur Christus iudicaturus, in Syon, & Ierusalem, ut eodē cap. Ioel. 3. significatur, Dominus de Syon rugiet, & de Ierusalem dabit vocem suam. Aliquando vero dicitur descensurus in montem Oliueti ad iudicandum. Quod videntur insinuassee angeli dicentes, Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet. Est ergo hæc sententia pia, & valde verisimilis.

Lyran.
Carthus.
Aret.

Ioan. 18.
Beda.

Ioel. 3.

Act. 1.

Dubium.

C Vnum verò superest explicandum circa ea, quæ diximus, nimirum, si omnes iusti futuri sunt in aëre, damnati vero in terra, quomodo ad literam intelligendum sit, illos futuros esse ad dexteram, hos verò ad sinistram Christi. Quia si non sunt omnes in terra, vel in aëre, non oportebit hanc distinctionem fieri per localem separationē: sed omnes, qui in terra, fuerint, erunt simul, & quasi in circulum cōgregati circa thronum

num Christi, ut quoad fieri possit, omni ex parte ad illum propinquius accedant, atque idem dicendum est de ijs, qui futuri sunt in aëre eadem ratione, ac proportionem. Dupliciter responderi potest, primo (intelligendo ad literam, & in propria significatione dexteram & sinistram corporis Christi,) omnes reprobos, etiam si in terra sint collocandos esse ad partem sinistram Christi: bonos vero in aëre ad dexteram: quod si ita fiet, non erit respectus maioris propinquitatis, vel distantiae ad iudicem, sed significationis potius. Secundo verò, & melius dicitur, more scripturae, dexteram & sinistram significare foelicitatis, & infœlicitatis, honoris, vel abiectiois locum. Et ita fere exponit Origenes, tract. 34. in Matth. quam ex falso fundamento, ut visum est. Eundem vero sensum indicat Hilarius cā. 28. dicens in dextera, ac sinistra collocās vñūquemque, digna aut bonitatis, aut malitiae sede constituet. Apertius Anselmus, Matth. 25. sic exponit a dextris, id est, in aeterna beatitudine: a sinistris id est, in aeterna miseria: commodius in elucidario inquit, ad dexteram scilicet sursum in gloria, ad sinistram deorsum in terra. Et hanc expositionem frequentius scholastici sequuntur.

S E C T I O III.

Quo tempore futurus sit secundus Christi aduentus ad iudicium.

C Onstat in primis, aduentum Christi iudicis non esse futurum ante ipsum met tempus, vel diē, in quo peragendum est iudicium. Tum quia, cum hoc sit sola causa huius aduentus, & praesentiae corporalis Christi in hoc inferiori mundo, nō est cur ante praedictum tempus fiat, tum etiam quia (ut supra agentes de resurrectione dicebamus) rationi magis consentaneum est, ut iudicandi expectent iudicē, aut illi venienti obuiam exeant, quam ut ipse eos praueuiat, vel expectet. Nulla ergo, aut breuissima intercedet mora inter iudicis aduentum, & inchoationem iudicii: & ita ferē semper haec duo in Scriptura coniunguntur, & hoc ferē ordine describuntur Matth. 25. Cum venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit

eos ab inuicem: Et infra, Tunc dicet Rex ijs, qui a sinistris eius erunt, &c.

Secundo etiam certum est ex Scriptura, & interpretatione, & consensu totius Ecclesiae, tam Christi aduentum, quam iudicium futurum esse in extremo tempore, seu die durationis mundi, ut patet ex testimonijs supra citatis, quod latius de la rabimus disp. ult. huius materiae. Quapropter sententia Lactantij, & aliorum dicentium, aduentum Christi futurum mille annis ante finē saeculi, haeretica est, satis quae in superioribus improbata, refellendo Chilianarum errorem. Hinc ergo fit, ut quaestio haec de tempore iudicii, & aduentus Christi coniuncta sit cum quaestione de duratione, & consummatione mundi. Est autem sermo de mundo, non quoad substantiam elementorum, & corporum coelestium (de quo in vltima disp. huius materiae nonnihil dicemus) sed quoad generationes, praesertim hominum, & consequenter aliarum rerum, quae propter hominem conditae sunt. De quo Aristotelis & quorundam philosophorum opinio fuit, mundū hoc modo non esse consummandum, sed perpetuo duraturum. Qui ideo errarunt, quia de re quae ratione naturali inuestigari non potest, iudicium tulerunt. Nam sicut creatio, ita & conseruatio mundi pendet ex libera Dei voluntate. Quapropter dixit Christus. Act. 1. Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate. Supponimus, ergo ex fide mādum sub hac consideratione aliquando esse periturum: inquirimus autem quando periturus sit, aut quot annis sit duraturus.

Quidam igitur tradiderunt, mundū duraturum sex mille annis, & consequenter in fine eorum futurum esse iudicium, & aduentum Christi. Hic error tribui solet Millenarijs, illumque expresse docet Lactant. lib. 7. diuinar. inst. c. 14. & 24. qui tamē post sex mille annos expletos, dicit futuros esse mille alios foelicitatis Sanctorum in terra. Et eiusdem sententiae est Iustinus martyr. q. 7. ad Gentes, & Iren. lib. 5. cont. haeres. cap. 28. & Hil. can. 17. in Matth. & Hier. Epist. 139. ad Cyprian. presbyterum, exponens verba illa Psalmi. Mille anni ante oculos tuos tāquam dies externa, quae praeterit, & insinuat Miche. 4. in principio, ubi tempus fidei gentium, id est, Euangelicae praedicationis, & conuersionis mundi sentit

A a a a 2 tantum

Responsio.

Origenes.

Hilarius.

Anselmus.

Act. 1.

Lactant.

Iustinus.

Irena.

Hilarius.

Hieronymus.

Psalm. 89.

1. Ioan. 2.

tantum duraturum quingentis annis, & hanc esse *novissimam horam*, de qua loquitur Ioan. 1. canon. cap. 2. & Gaudent. Brixensis tract. 10. qui est octauus in Exod. August. etiam. 20. de Ciuit. cap. 7. hanc referens sententiam, illam non iudicat improbabilem.

Refert item Lactantius apud Ethnicos fuisse hanc peruulgatam opinionem, & Sybillas multa de ea prædixisse. Hebræos idem fuisse sequutos, præter R. Salomonem, & Isaac, referunt Galatinus lib. 4. cap. 20. & Picus Mirandulan. lib. 7. Heptapli, cap. 4. ex quodam oraculo Eliæ, quod habetur in Thalmud, in libro Sanhedrin, cuius verba referunt prædicti auctores. Non est tamen illud oraculum Eliæ Prophetæ, sed alicuius Rabbinæ. Coniectura qua omnes citati Patres vtuntur, est, quia sex diebus creatus est mundus, & in septimo fuit Sabbathum, & requies: sed apud Deum mille anni sunt tanquam dies una, ergo durabit mundus sex annorum millibus: postea verò sequetur requies diei Sabbathi, quam Millenarij existimabant duraturam per alios mille annos terrenæ felicitatis, nos autem dicere possumus esse diem æternitatis, ac æternæ beatitudinis, & quietis. Alias similes coniecturas addunt Hebræi tam fuciles, vt illas referre superuacaneum sit. Huic vero annorum numero quingentos annos addidit Germanus Constantin. in Theoria rerum Ecclesiasticarum parum à medio, qui refert Chrysostom. Cyrill. & Hippolytum in eam sententiam. Sed in oratione Hippolyti de consum. mundi, quæ extat, nullum verbum de hac relegitur: opuscula vero Chrysostom. & Cyrill. de Antichristo non extant, neque in eorum operibus huius sententiæ vestigium inuenitur. Neque intelligo, quo fundamento Germanus hos quingentos annos addiderit. Quod enim ait, quando Pontifex populum obsignat seu benedicit, manum, & digitos attollens in ipsa digitorum compositione, & figura significare prædictum numerum sex mille quingentorum annorum: hoc (in quam) quomodo, aut quo sensu intelligendum sit, concipi satis non potest, nedum explicari. Alios similes ac varios dicendi modos refert August. 18. de Ciuitat. cap. 53. quos omitto, quia nec maius habent fundamentum, nec propria indigent impugnatione, simul enim cum prædicta sententia refellentur.

De hac igitur veteri sententia tria mihi dicenda videntur. Primum prout à prædictis autoribus asserta est, ipso rerum euentu coniectam esse falsitatis, & erroris. Nam omnes illi auctores sequentes septuaginta interpretes arbitrati sunt, Christum natum esse currente iam sexto millenario à creatione mundi. Vnde si vera fuisset eorum sententia, iam nunc durasset mundus plusquam sex mille, & sexcentis annis. Vnde Lactantius dixit, sua ætate tantum superfuisset ducentos annos vsque ad secundum Christi aduentum, & mille ducentos vsque ad finem septimi millenarij, quem ipse ponit, qui omnes, & adhuc plures iam sunt transacti. Et eodem modo sentiunt reliqui scriptores citati. Et iuxta eandem supputationem dixit Cyprian. in præf. lib. de exhortatione martyr. ad Fortunatum, *sex mille anni iam plene complentur, ex quo hominem diabolus impugnatur*, & Ambros. lib. 7. in Lucam, in principio, hoc argumento impugnatur prædictam sententiam. *quia plures, quàm sex mille computantur anni*, quanquam reuera eius ætate nondum essent completi sex mille anni ætatis mundi, iuxta prædictam supputationem. Atque simili argumento, præter alia, quæ statim subiiciemus, conuincuntur falsa esse, & vana, quæ de mundi duratione traduntur lib. 4. Esdræ capit. 5. 11. & 14. quæ sufficiens causa est, vt ille liber è canone rejiciatur.

Secundo dicendum est, iuxta veram supputationem annorum à creatione mundi, non posse euidenti, aut certo argumento conuinci falsum esse, quod prædicti patres affirmant. Probatur aperte. Quia (vt latè ostendi præcedenti tomo) secundum veritatem Hebraicam Christus natus est circa quatermillesimum annum à creatione mundi, nunc ergo ad summum agitur annus quinquies millesimus sexcentelimus ætatis mundi: supersunt igitur quadringenti anni, vt compleatur numerus sexmille annorum: sed in ijs optime impleri possunt omnia, quæ in scriptura prædicta sunt, fore ante diem iudicij, ergo fieri recte potest, vt finito illo annorum numero, mundus etiam finjatur: nullo ergo argumento conuinci potest prædicta sententia falsitatis. Et hoc modo asseruerunt hanc sententiam Hebræi antiquiores, qui (vt referunt Galat. libro. 1. & Genebr. in principio Chronographiæ) dicebant sex millia annorum futura

Gaudent.
Aug.

Lactantius.

Galatinus.
Pic. Mir.

Ger. Con.

Chrysost.
Cyrillus.
Hippolyt.

Lactant.

Cyp.

Ambros.

4 Esdr. 5.
11. & 14.Galatin.
Genebra.

tura durationis mundi, duo millia inanitatibus, id est, ante legem: duo millia legis: & duo millia temporis Messiae.

Dies iudicii mundi; futura duratio prorsus incerta & incognita.

Tertio dicendum est, praedictos autores asseruisse rem prorsus incertam, quae nulla autoritate, vel ratione probari potest. Hoc probatur primo, quia nihil ab eis affertur ad hoc probandum. Oraculum enim Eliae apocryphum est à quodam Rabbinò confectum. Coniectura autem illa sumpta ex sex diebus creationis mundi nullius momenti est, tum quia illae metaphoricæ significationes non possunt ab uno loco ad alium libere transferri. Dicuntur enim mille anni esse apud Deum tanquam dies unus, ut immobilitas diuinæ æternitatis significetur: non verò, ut dies creationis significant sæculum durationis mundi. Tum etiam quia dici potest, illos sex dies significare sex mundi ætates, quæ non habent æqualem annorum durationem. Secundo ostensum hoc probatur. Quia scriptura dicit, tempus aduentus Christi esse incertum, & incognitum non solum

Matth. 24. Marc. 13. Aug.

hominibus, sed etiam angelis Matth. 24. & Marc. 13. *De die illa nemo scit.* Neque satis est, si quis respondeat diem, & horam posse esse incertam, quâvis annus sit præfixus, & certus. Nam (ut recte Augustinus annotat, *dies hora in huiusmodi scripturæ locis absolute pro temporis duratione sumitur.* Non igitur solum nos latet qua die, vel hora in rigore sumptis futurum sit iudicium; sed absolute quo anno, vel (quod idem est) post quem annorum numerum futurum sit. Unde Actor. 1. interrogatus Christus de illo tempore, respondit. *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate.* Quo testimonio putat Augustinus 18. de Ciuit. cap. 53. sufficienter redargui omnes, qui annos durationis mundi computare, ac definire conantur. Ex quibus alij (inquit) quadringentos: alij etiam mille ab ascensione domini usque ad eius ultimum aduentum compleri posse dixerunt, qui coniecturis vtuntur humanis, non ab eis aliquid de scriptura canonica autoritate profertur. Omnium vero de hac re calculantium digitus resoluit, & quiescere iubet ille, qui dixit. *Non est vestrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate.*

Actor. 1.

Aug.

Atque eodem argumento contra hanc sententiam vtitur idem Augustinus Enarrat. in Psalm. 6. in principio, & Enarrat. in Psalm. 89. circa illa verba, *Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies externa quæ præ-*

Aug.

*terijte, & Epist. 78. & 80. Sic etiam Cyrillus Ierosolymitan. cat. 15. de hac re agens inquit, Tempus nemo curiose inquirat, Non est enim nostrum scire tempora, quæ deus posuit in potestate sua, neque audeas determinare, quâdo hæc fient, neque rursus supinus iaceas. Eandem sententiam grauitè, atque eruditè docuit Beda lib. de ration. tempor. capite. 64. 66. vbi contrariam, *friuolam, & hereticam* appellat. Sed applicanda sunt singula singulis. Vocat enim *hereticam* quoad eam partem, quæ est de errore Chiliastarum, *friuolam* vero quoad aliam, quæ tempora, & annos definit Chrysostomus etiam hom. 9. in. 1. ad Thessalon. in hanc sententiam eleganter interpretatur illa verba cap. 5. *De temporibus autem non opus habetis, ut vobis scribam: ipsi namque scitis diem Domini, ut furem in nocte, ita venturum.* Vbi inter alia inquit tam incertum esse tempus consummationis mundi, quantum unicuique incertus est dies mortis. Idem latè tractat Autor imperfecti in Matth. hom. 50.*

Beda.

Chrysost. 1. Thess. 4.

Quarto tandem ex dictis concluditur à nemine posse affirmari quo tempore, anno, aut die futurus sit secundus Christi aduentus, atque adeo curiosum, & superuacaneum esse id inquirere: cum diuina prouidentia ita ordinatum sit, ut nobis sit occultus, ut constat ex citatis verbis Christi, & ex Luc. 17. & 21. Est etiam optimum testimonium illud Malac. 3. *Ecce venit, dicit Dominus exercituum, & quis poterit cogitare diem aduentus eius?* Si verum est ea verba de secundo aduentu esse intelligenda, ut vult ibi Theodorus sequutus Eusebium libro. 5. de Demonst. cap. 28. In qua sententia est etiam Augustinus 18. de Ciuit. cap. 35. & lib. 20. cap. 25. & 26. Aptior locus est Zachar. 14. *Et erit in die illa, non erit lux: sed frigus, & gelu, & erit dies una, quæ nota est Domino, non dies, neque nox, & in tempore vesperi erit lux,* vbi ad litteram loquitur de die iudicii, quæ nota Deo dicitur, quia soli ipsi est cognita. Ratio verò non est alia, nisi quia hoc pendet ex voluntate diuina, quæ nobis non est reuelata: & ratione inuestigari nequit, non solum ab hominibus, sed neque ab Angelis. Nam si aliqua in re, certè in hac maximè, ratio facti erit voluntas facientis. Præsertim, quia (ut supra dicebamus) tota pendet ex eo, quod numerus prædestinatorum compleatur, qui numerus quoad primam prædefinitionem, & electionem ex sola Dei

De nonissimmo iudicii die perquire re curiosum, & vanum.

Luc 17. & 21. Malach.

Theodore. Euf.

Aug. Zach. 14.

voluntate pender, & ratione inuestigari non potest, nisi ipse Deus reuelet, vt per se notum est. Et licet numerus cognosceretur, adhuc esset incertum quanto tempore esset implendus.

Hic verò occurrebat tractandum, an animæ Christi sit nota illa dies, & an ab aliquo Beatorum cognoscatur. Sed hoc satis attigimus superiori tomo. q. 10. art. 2. in commentario, vbi locum Marci latè tractauimus, & ostendimus animam Christi cognoscere illum diem non naturali scientia, sed beata, & infusa: de Angelis verò & alijs Beatis diximus esse incertum, an in Verbo cognoscant hunc diem: verisimilius autem duximus cum Richard. Soto, & alijs in. 4. d. 43. non cognosci. Quod tamen regulariter intelligendum est: nam fortasse à B. Virgine cognoscitur. Referunt autè Richar. Sotus, & alij Aug. in Enchirid. c. 36. dicentē, sanctos Angelos cognoscere numerū hominum prædestinatorū. Sed in primis etiam si hoc cognoscant, non inde fit, vt cognoscant tēpus durationis mundi, vt dixi. Deinde Aug. in eo cap. nihil dicit, in capit. vero. 62. vbi hac de re agit, exponi posset non absolute docere Angelos cognoscere totum numerū hominum electorum: sed solū quot homines assumantur ad reparandas ruinas Angelorum. Verba enim eius in fine cap. 61. hæc sunt, *Ex ipsa hominum redemptione ruina illius Angelica detrimenta reparantur: statimque cap. 61. subdit, Et utique nouerūt sancti Angeli docti à Deo, cuius veritatis aterna contemplatione beati sunt, quanti sunt, quanti numeri suplemētum de genere humano, integritas illius ciuitatis expectet.* At verò, cū homines non solū assumantur ad beatitudinē ad supplendas ruinas Angelorū: sed etiam per se, & ex primaria intentione, sicut ipsi Angeli, plures fortasse erunt homines prædestinati, quā ad reparandas ruinas Angelorum assumpti: & ideo licet hic numerus cognoscatur, non sequitur totum numerum prædestinatorum hominum agnosci.

Ex dictis consequenter colligitur etiam esse incertum, qua die hebdomadis, & qua hora diei, id est, nocturna, vel diurna aduentus Domini ad iudicium futurus sit. Quāquam de hora probabile sit, futurum hora matutina, si ut supra diximus agentes de generali resurrectione. Addit etiā Lactan. lib. 7. ca. 19. futuram illam horam eandem, in qua Christus resurrexit, & in Domini-

ca die. Sed, qua coniectura hoc ipse dixit, posset alius excogitare, venturum Christum, qua die ascendit: vel iudicaturum, qua die iudicatus fuit, aut quidpiam simile. Est ergo tota hæc res incerta, & lubrica.

Sed dicet tandem aliquis, quāuis definite dici non possit, quot super sint anni usque ad diem iudicii: tamen ex signis, quæ de illo prædicta sunt, posse nos coniectare, vtrum iam appropinquet, an adhuc longissime distet. De qua re prolixè satis scripsit Hieronym. Vnielmus lib. de sex diebus conditi orbis lect. 6. & refert contrarias, & valde dissidentes hac de re Theologorum sententias. Alij quippe dicunt, longissimè adhuc distare mundi consummationem, donec octaua sphaera proprio motu perfectam conuersionem conficiat. Ac si duratio mundi esset propter motus celestes, & non potius motus celestes, propter generationes hominum, donec perfectus eorum numerus compleatur. Sunt ergo hæc coniecturæ, & similes valde infirmæ. Alij vero coniecturam sumunt ex eo, quod verisimile est, tanto tempore, vel maiori duraturum mundum post aduentum Christi, quanto antea durauit. Sed hoc etiam est incertum. Quia cū in lege gratiæ plures saluentur quam antea, fieri potest, vt breuius absoluator prædestinatorum numerus. Alij ergo è contrario opinati sunt, iudicii tempus non longè distare, quoniam multa ex signis illius, quæ in Euangelio prædicta sunt, partim impleta esse, partim continuè impleri videntur, nimirum prædicationem euāgelij in vniuerso orbe, seditiones, bella, perditos mores, & similia. Mihi tamen videtur, nihil etiam in hoc esse temere affirmandum, vt recte monuit Beda prædicto cap. 60. dicens. *Cunctis in communi suademus, vt si quis ex Hebraica veritate, siue ex septuaginta interpretum translatione, siue ex vtriusque commixto opere codicibus, vt sibi visum fuerit temporum cursum notauerit: siue prolixiora, siue breuiora transacti seculi tempora signauerit, aut signata repererit: nullatenus tamen ex hoc longiora, vel breuiora quæ restant seculi tempora putet, memor semper Dominica sententia. De die illa nemo scit.* Ratio vero cōuincens esse videtur. Quia in primis prædestinatorum numerus, quantus sit, non solum ratione certa, sed neque probabili cōiectura nobis constare potest. Quis ergo definire audeat, an plures vel pauciores ho-

Obiectio.

Puelas.

Responsio.
Beda.

Ex signis iudicij prognosticis, nihil de mundi duratione colligi certo, aut probabiliter potest.

Dubium.

Responsio.

Richard.
Sot.

Aug.

Lactant.

mines saluandi supersint, quam hactenus salui facti sint? aut quo testimonio, ratione uel alteram partem definiet? Et siue numerus futurorum sanctorum sit maior, quam precedentium, siue minor, unde scire potest, quis eorum breuiori, vel longiori tempore absoluendus sit? Cum contingat vno tempore esse plures iustos, quam alio. Itaque considerata primaria causa, propter quam durat mundus, non potest à nobis cognosci, an eius finis longe, vel prope absit. Aliunde vero ex signis datis de secundo aduentu domini nulla ferè coniectura sufficiens ad ferendum iudicium sumi potest. Nam ea signa, quæ apparent impleta, sunt valde generalia, & communia, & quæ fere in omni tempore in Ecclesia, fuerunt, non vero illa propria, & specialia, de quibus dixit Christus. *Cum uideritis hæc omnia, scitote*

Matth. 24.

quia prope est in ianuis. Quod apertius constabit inferius, cum de his signis agemus. Nunc autem sufficiens huius rei argumentum est, quod propter huiusmodi signa ferè ab initio nascentis Ecclesiæ orta est existimatio, quod dies domini instaret, quam licet Paulus omnino euellere conatus fuit. 2. ad Thessalon. 2. semper tamen fuere, qui propinquum affirmarent esse aduentum domini, licet fortasse non tam proximum, sicut Thessaloniscenses putabant. Quamquam de quodam Iuda Catholico, & illustri scriptore refert Hierony. de scrip. Ecclesiast. quod circa sua tempora futurum iudicium dixerit. *Quia magnitudo persecutionum presentem mundi minabatur occasum.*

Hieron.

Quem licet ipse reprehendat: idem tamen Hieron. Epist. 11. ad Ageruchiam de Monogam. easdem mundi clades elegantissime describens, penè in eandem descendit sententiam. Ac reliqui Patres propter huiusmodi causam fere semper monuerunt appropinquare diem iudicii, Tertullian. lib. de fuga in persecutione cap. 12. *Antichristo (inquit) iam instante.* Quod perinde est. Et eodem modo loquitur Cypria. epist. 58. & in Epist. 56. *Scire debetis, ac pro certo credere, & tenere, pressuram diem super caput esse coepisse, & occasum seculi, atque Antichristi tempora appropinquasse.* Rursum Epist. 63. in fine, *(inquit) secundus eius aduentus nobis appropinquat.* Basil. Epist. 71. agens de persecutionibus, quas Ecclesia suo tempore patiebatur. *Accessit (inquit) ad hæc animi mei disceptationes, & ista cogitatio, an Ecce-*

Basil.

stias suas prorsus reliquit Dominus, an nouissima hora est, & hoc pacto initium sumit descriptio. Chrys. hom. 33. in Ioan. versus finem, *tractans verba illa Pauli ad Philipp. Dominus prope est, ea de propinquitate secundi aduentus exponit, quanuis fortasse melius ibi intelligatur Dominus esse prope, per præsentiam, & exilium. Addit verò, Non longe à fine absumus, sed iam mundus properat, hoc bella, hoc afflictiones, hoc terræ motus, hoc extincta caritas significat.* Ambros. oratione in Satyrum fratrem ante medium. *Raptus est, ne totius orbis excidia, mundi finem videret.* Gregorius item magnus, lib. 4. Epistolarum. c. 72. Epist. 38. & hom. 1. in Euang. latè hoc prosequitur. Atque eodem modo ferè loquuti sunt posteriores Patres, Bernardus, serm. 6. in Psalm. 90. Vincentius, & alij insignes diuini verbi cõcionatores. Ipso igitur longo rerum experimento constat, hæc signa insufficientia esse ad iudicandum de diei iudicii propinquitate. Nā eadem, quæ nunc sunt, fuere ante mille annos: & tamen nondum iudiciū aduenit, nec certiora signa data sunt aduentus Domini appropinquantis. Sancti vero ita loquuti sunt, vel quia mala præsentia semper videtur maiora, vel quia vehementius aut ipsi timebant, aut timorem immittere peccatoribus cupiebant, & semper vere dicere poterant, iudicium Domini magis, ac magis appropinquare, vel certe more Scripturæ loquebantur, considerando totum huius vitæ tempus, ut breuissimam moram, æternitati comparatum. Vel si aliqui fortasse ita simpliciter existimarunt, non satis experti fuerant, vel non animaduertuerunt eadem signa, quæ ipsos mouebant, multis antea sæculis eodem modo contigisse.

Chrysost.

Ambros.

Greg.

Bernardus.

Vincent.

DISPUTATIO LIIII.

In sex sectiones distributa.

De Antichristo.

Postquam ostensum est, futurum esse aliquando secundum Christi aduentum ad iudicium, antequam modum illius, ac formam explanemus, dicendum est de ijs rebus, quæ proxime ipsum aduentum antecedent, & in Scriptura nobis re-

A a a a 4

uelata

melata sunt, tanquam certa illius aduentus indicia. Inter quæ Antichristi persecutio sæpius, atque diffusius prædicta est. De qua in hac disputatione dicemus, explicando primo quis, & qualis futurus Antichristus sit, quæ deinde persecutio eius, & quis tandem ipsius futurus sit exitus. Quia tamen (ut Iren. dixit lib. 4. c. 43.) prophetiæ, donec impleantur, obscurissimæ sunt, hinc factum est ut tota hæc materia de Antichristo perobscura sit, & in rebus multis incerta, & idcirco ea solum proferemus, quæ in Scripturis sanctis, prout ab antiquis Patribus intellectæ sunt, fundamentum habent. Sunt autem in veteri testamento tria tantum loca, in quibus ad literam de Antichristo sermo est, Daniel. 7. 11. & 12. in nouo autem testamento sex loca videntur esse potissima, Matth. 24. Marc. 13. Ioann. 5. 2. Thess. 2. 1. Ioan. 2. Apocalyp. 13. In quibus locis videndi sunt omnes Patres, & ubicunque de die iudicii, seu de secundo Christi aduentu scribunt. Ex quibus varia loca indicauimus disp. præcedenti, sectione vltima, & ex recentioribus multa congerunt contra hæreticos huius temporis Sanderus lib. 8. de visib. Monar. & Belarmin. lib. 3. de Roman. Pontifice, Benedictus etiam Peireus lib. 14. & 15. in Daniele.

SECTIO PRIMA.

Virum Antichristus sit certus aliquis, ac determinatus homo.

Primum omnium supponenda est significatio, seu etymologia nominis Antichristi, quod in Scriptura solum reperitur apud Ioannem, & per illud euidenter denotat hominem iniquum, hostem Christi, atque in omnibus illi contrarium. Sic enim ait. 1. canon. cap. 2. *Filioli, nouissima hora est, & sicut audistis, quia Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt: & infra, Quis est mendax nisi is, qui negat, quoniam Iesus est Christus, hic est Antichristus, qui negat Patrem, & Filium, & cap. 4. Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus.* Et Epistol. 2. *Qui non confitetur, Iesum Christum venisse in carne, hic est seductor, & Antichristus.* Significat ergo hæc vox hominem Christo contrarium, & qui eius fidem, ac religionem euellere conatur. Et hoc sensu vtuntur hac voce omnes Patres,

A qui de Antichristo loquuntur, vniuersaque Ecclesia, & ipsa Græca compositio vocis hoc præ se fert, quia vox *ἀντι* oppositio- nem significat, ut notauit Damas. 4. de fide cap. 27. dicens, *Veniet, non pro Christo, sed aduersus Christum, quæ etiam de causa Antichristus dicitur*: & Hieron. Epistol. 151. ad Algasiam. q. 11. dicens. *Ipsæ enim vniuersorum perditio qui aduersatur Christo, & ideo vocatur Antichristus.* Idem Aug. tract. 3. in 1. can. Ioann.

Damas.

Hieron.

Aug.

Ex hac ergo nominis etymologia, adiutis prædictis testimonijs Ioannis, existimarunt aliqui Antichristum non fore certam aliquam, & determinatam personam: sed significare quencunque hominem Christo contrarium, ut Iulianum apostatam, Mahometem, Arium, Lutherum, & similes. Quo sensu hæretici huius temporis dicunt, Romanum Pontificem esse *Antichristum*, quamuis non sit vnus determinatus homo, sed multi, qui in eadem sede sibi succedunt. **B** Quorum mendacium euidentibus demonstrationibus conuincunt autores nuper citati: nobis autem non est in hoc immorandum. Constabit enim manifeste ex ijs, quæ dicemus, nullam Antichristi notam seu proprietatem in Romanum Pontificem conuenire.

Secunda sententia hic referri potest, nimirum Antichristum fore determinatam personam, non tamen hominem, sed ipsum Dæmonem, vel fortasse Dæmoniorum principem apparentem in forma humana, non vera, sed phantastica. Ita sensit Hippolytus lib. de consum. mundi. Alij vero dixerunt futurum esse Dæmonem, simul tamen verum hominem, scilicet incarnatum Dæmonem in vera humanitate. **C** Quorum fundamentum non videtur fuisse aliud, nisi quia ea, quæ de Antichristo dicuntur. 2. ad Thessalon. 2. & præsertim eximia illa superbia extollendi se *supra omne quod dicitur Deus, & se ostentandi tanquam sit Deus*, non potest de alio, quam de ipso Dæmone existimari. Hoc indicat Theod. libro. 5. diuinorum decretorum, cap. de Antichristo, dicens, *Ante aduentum domini veniet, humanam naturam subiens, hominibus perniciosus, Deique aduersarius Damon, & sicut olim hoc nomen, Deus, suffuratus id sibi imposuit, ita Christi domini appellatione usurpata omnes decipiet.* Cita- ri etiam solet Ambros. 2. ad Thessalon. 2. ubi dicit Dæmonem sub Christi nomine

Hippolyt.

2. Thess. 2.

Theod.

Ambros.

Vox Anti-
christi quid
denotet.

2. Ioan. 1.

3. Ioan. 4.

2. Ioannis.

tempore Antichristi conaturum homines A adducere ad se adorandum. Et sunt, qui existiment Hieronym. Daniel. 7. & Bedam Apocalyp. 13. indicare hanc sententiam. Nam reprobantes præcedentem, dicunt futurum esse hominem in quo satanas habitaturus est corporaliter. Nam hoc dicendi genere solet vera incarnatio significari, iuxta illud ad Colos. 2. *In quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter.*

Hieron.
Beda.

Colos. 2.

Antichristus
verus homo
futurus.
2. Thess. 2.

Hieron.
Daniel.

Ioannis 5.

Chrysost.
Cyril.
Damas.
Hieron.
Irenæ.
Hilar.
Ambros.
Theod.

2. Thess. 2.

Dicendum vero est primo Antichristum futurum esse verum hominem. Existimo esse assertionem certam de fide. Primo ex. 2. ad Thessalon. 2. *Nisi venerit discessio primum, & reuelatus fuerit homo peccati.* Vbi ex sententia omnium sermo est de Antichristo, qui homo à Paulo appellatur: non posset autem ita simpliciter vocari, nisi esset verus homo. Et simili modo ponderat pro hac veritate Hieronym. illa verba Daniel. 7. *Et ecce oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto, & os loquens ingentia*, ubi est sermo de Antichristo, qui dicitur futurus homo, oculos, & os habens. Et confirmatur ex verbis Christi Ioann. 5. *Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis mecum alius venerit in nomine suo illum accipietis.* Vbi illæ voces alius, & illum euidenter alium hominem denotant: est autem ibi sermo de Antichristo, ut exponunt ibi Chrysostom. & Cyrill. Damascen. & Hieronym. supra citati. Iren. libro. 5. cap. 25. & Hilarius lib. 9. de Trinitat. & lib. de vnitate Patris, & Filij, & Ambros. lib. 1. de Spiritu sancto. capit. 14. & Theodoret. lib. diuinorum decretorum cap. de Antichristo. Secundo, quia ita docent omnes patres citati, & alij qui de Antichristo scribunt, & hic est vniuersalis consensus Ecclesiæ. Tertio confirmari potest, quia mors supponit veram vitam: sed Antichristus vere morietur: ergo viuet etiam vera vita corporali hominis, erit ergo verus homo. Minor propositio constat ex Paulo, secundo ad Thessalon. 2. dicente, *Tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui.* Interfectio enim veram mortem significat. Quod si quis fortasse contra hanc rationem obijciat, Antichristum non esse moriturum, ex Apocalyp. 19. ubi de Bestia, & Pseudopropheta eius dicitur. *Vni missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis.* Respondetur primum, etiam si hoc admittamus, eandem esse argumenti vim, quia viuere vita hu-

mana, de qua ibi est sermo, non conuenit nisi vero homini. Deinde dicitur cum Bed. Anselm. & D. Thom. illos dici, in Apocalyp. viuos detrudendos in infernum, non quia morituri non sunt: sed ut acerbitas poenæ eorum significetur. Vel melius fortasse eos viuos terra absorbebit iussu Christi, & ideo dicuntur descendere viui: tamen interficientur intra ipsam terram antequam perueniant ad gehennam, sicut de Dacham, & Abiron interpretatur Abulen. Num. 16. quæst. 20. Atque huic simile argumentum est, quia humana origo, & generatio non est nisi veri hominis: ostendimus autem in sequenti sectione ex sanctis Patribus, Antichristum ducturum originem ex Iudæis, & (quod mirum est) ipsemet Hippolytus docet futurum ex Tribu Dan, quod non potest consistere cum eius sententia, nisi hoc intelligat solum secundum apparitionem, id est (hoc enim indicat) dæmonem formaturum in utero alicuius foeminae (quæ originem ducat ex Tribu Dan) humanum corpus, non verum, sed apparens, atque ita nasciturum ex illa etiam phantastice, & secundum apparentiam, atque hoc modo dici de Tribu Dan. Sed hoc alienum est à sensu omnium Patrum, & à veritate absolutæ locutionis.

Hippolyt.

Secundo dicendum est, Antichristum non solum futurum verum hominem: sed etiam veram humanam, personam propriam, & conaturalem humanitati: itaque non erit persona dæmonis incarnata. Hanc conclusionem docuit expresse Damas. lib. 4. ca. 27. reprobans contrarium errorem. *Neque vero (inquit) quemadmodum Dominus humanitatem assumpsit: ita etiam diabolus homo efficietur (absit enim hoc) verum homo ex fornicatione parietur, atque omnem Sathana afflatum suscipiet. Deus etenim incredibilem quandam futuram ipsius voluntatis peruersitatem prænoscent, Diabolus in eo domicilium sibi constituturum sinet.* Et eodem sensu loquuti sunt Hieronymus, & Beda. Neque enim oportet, ut illud corporaliter, eodem sensu acciperint, quo Paulus: sed vsi sunt eo modo loquendi ad explicandum, eum esse futurum veluti proprium dæmonis domicilium. Atque ita etiam loquitur & luculenter exponit Autor libri de Antichristo inter opera Aug. tom. 9. neque Ambros. dissentit, & Theodoret. in eundem modum pie explicandus est. Ratio vero est, quia in primis probabilius est, fieri non posse, ut creatum suppositum

Damas.

Hieron.
Beda.

Aug.
Ambros.
Theodor.

alteri naturæ hypostaticè vniatur, vt in superiori tonio ostensum est. Deinde est certum, etiam si hoc in se non implicet cōtradictionē, non tamen posse fieri virtute dæmonis. Deus autem cur efficeret tantū miraculum, & supernaturalem vnionē in persona dæmonis, cū illud ad nullū finem bonum, ac Deo dignū conferre possit? Addo etiam neq; ad prauos fines ipsius Dæmonis, neque ad omnē malitiam, quā in illum hominem effundet aliquid cōferre huiusmodi vnionē. Quia etiā si fingamus humanitatē vnitā hypostaticè Angelo, non haberet naturā angelicā maiorem virtutem in voluntatem humanā; neque alio modo posset illā ad malum vel bonū inducere, quā nunc possit, etiam si in suppositis diuersis existant: ergo quantacūq; superbia, vel malitia futura sit in illo homine, & quantūuis à dæmone sit decipiendus, ac regendus, non est ea de causa necessaria hypostatica vnio.

*Antichristi
generatio
conceptio
qualis.
Aug.*

Hinc etiam obiter intelligitur, Antichristum non esse hominem formandū virtute dæmonis absq; humano semine ex sola virgine, seu fœmina (vt quidā commenti sunt, teste autore lib. de Antich. nomine Aug.) hoc enim erroneum est. Quia dæmon non habet virtutē ad formandū, & organizandum verum humanū corpus, & hoc facere sine causis secundis est opus solius virtutis Dei, qui tantum in prima hominum creatione, & in Christi domini conceptione ea usus est. Tribuere autem hoc miraculum Deo in generatione Antichristi impium, ac stultū est; tribuere autem illud dæmoni erroneum est. Quia est attribuere dæmoni diuinā potestātē. Si quis autem diceret, Antichristum generandum esse à dæmone succubo, & incubo medio semine humano, diceret quidem rem incertā, non tamen impossibilem, neque erroneam.

*Antichri-
stus singula-
ris quidam
homo, Chri-
sti hostis ac
cerrimus.
Damasc.*

Dico tertio Antichristum proprie, & iuxta primāuam impositionem huius vocis significare quendam certum, ac singulārē hominem insignem hostem, & aduersariū Christi. Est res certissima, & de fide. Cuius sensum his verbis recte explicuit Damasc. cens. sup. Omnis, qui filium Dei, ac Deū in carne venisse ac Deum perfectum esse, atque hominem perfectum minime confitetur, Antichristus est. Caterum peculiari, ac præcipuo modo Antichristus illic dicitur, qui sub mundi catastrophā venturus est. Itaque sicut Christus prius in lege promissus, certus, ac singularis homo

A existit, quanquam secundum quandam participationem gratiæ, aut sacerdotalis, vel regiæ vnctionis, alij sint *Christi* appellati, ita quidam est singularis homo *Christi* hostis omnium acerrimus, quem *Antichristum* appellamus, & de quo totus hic sermo instituitur, qui secundum Domini aduentum proxime antecedit, quāuis propter participationem, vel similitudinē cum illo alij etiam *Antichristi* dicantur. Et hoc modo explicata conclusio est expressa in Scriptura sacra Ioann. 5. *Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* Qui locus est probabilis propter auctoritatem Sanctorum (quos supra citauimus) tamen per se sumptus non videtur cogere. Quia post Christum plures fuere, qui sua auctoritate se Christos finxerunt, & a Iudæis recepti sunt, vt patet ex Ioseph. libr. 2. de bello Iudaico, cap. 6. alias. 12. & libro. 20. Antiquitat. capite. 2. alijs. 4. & de Simone Mago legimus Actor. 8. quod se Christum finxerit, & multis Iudæis receptus sit. Christi autem verba non ad vnum tantum, sed ad hos omnes applicari possunt, vt non singulariter, sed indefinitē intelligantur. Sed prior expositio (vt dixi) est verior. Quia vnus est, quem Iudæi expectant, & vnus erit, quem omnes tandem recipient. Nam illi alij, qui se Christos finxerunt, non sunt ab omnibus Iudæis recepti: sed paucos quosdam deciperunt. Expressiora verò testimonia sunt, 2. ad Thessalon. 2. *Nisi venerit discessio prima, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, & infra, Tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, cuius est aduentus secundum operationem Satanae, in omni virtute, &c.* Vbi euidenter est sermo de singulari persona, & ideo in Græcis codicibus additur semper articulus, quo denotatur singularis persona. Et idem colligere licet ex Danielis. 7. 11. & 12. & Apocalyp. 13. vbi prædicitur quidam singularis Rex futurus, qui destruet alia regna, & Sanctos Dei crudelissime persequetur, et extollet se supra omne, quod dicitur Deus, quas prophetias de Antichristo intelligunt omnes Patres supra citati, & nō possunt de triono aliquo, vel hominū successionē intelligi, sed de vno singulari homine. Dices, Alia regna, quæ apud Daniele in quatuor bestiis, vel decē cornibus ostenduntur, non sunt singulares tantū personæ, sed Monarchæ

Ioannis. 5.

Ioseph.

1. Thess. 2.

Dan. 7. 11.

& 12.

Apoca. 13.

Monarchæ

Monarchiæ cum multorum Regum successione: ergo idē dici poterit de Antichristo. Respondetur negando consequentiam, tum quia ibidem dicitur, regnum Antichristi cum ipso esse extinguendum (vt infra videbimus) tum etiam quia opera, quæ ibidem prædicuntur de Antichristo non possunt nisi in vnum singularem hominē conuenire. Quæ omnia ex dicendis clariū cōstabit. Et specialiter confirmari hoc potest ex loco Apocalyp. 13. vbi describuntur propriæ actiones, & mores illius bestię, per quam Antichristus significatur, qui habiturus dicitur proprium ac peculiare nomē. Ijs enim signis, & notis solent indicari singulares & indiuiduę personæ. Non aperuit autem Ioannes clarē, quod sit futurum proprium nomen illius hominis, sed in ænigmate illud proposuit dicēs, in nomine eius futurum numerum *sexcentorum sexaginta sex*, id est, nomen illius componendum esse ex literis Græcis (Ioannes enim Græce scripsit) quæ illum numerum contineant. Vnde orta sunt varia iudicia, & diuinationes illius nominis, quæ in prædictis autoribus videri possunt. Mihi enim non placet in eis referendis immorari, quoniam verissimam cenſeo sententiam Iren. dicto lib. 5. nihil in hoc cōstanter affirmari posse. Quia multa excogitari possunt nomina, sicut à multis excogitata sunt, quorum literarū numerum illum contineant. Eamque ob causam Spiritus sanctus sub illo tantum ænigmate nomen proposuit: quia sciri noluit, donec prophetia esset impleta, quando id prodesse poterit ad ipsum Antichristū cognoscendum. Vltimo, Antichristus, & eius persecutio proposita sunt in Scriptura, vt signum certum, quod præcedere debet secundum Christi aduentum, vt patet. 2. ad Thessalon. 2. Rogamus vos, vt non cito moueamini, neque terreamini, quasi instet dies Domini. Quia nisi venerit discessio primū, & reuelatus fuerit homo peccati, &c. Sed si non esset Antichristus certus, & determinatus homo, nullum esset hoc signum: ergo.

Neque contra hoc obstat locus Ioann. 1. can. cap. 4. *Omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus*, & ideo cap. 2. dixerat multos esse Antichristos. Nā ibi Ioannes vtramque significationem huius vocis ponit à Damasceno indicatam. Sic enim ait capite. 2. *Audiſtis, quia Antichristus venit*, vbi Græcè ponitur articulus

A vt significet, se loqui de singulari illo, ac proprio Antichristo, qui ab initio Ecclesiæ prædici cœpit, & in hoc confirmat veritatem propositam. Deinde subiungit, *Nunc Antichristi multi facti sunt*, scilicet, secundum quandam participationem, & similitudinem in spiritu contradicendi Christo, & discedendi ab illo.

SECTIO II.

Vtrum Antichristus iam venerit, aut quando, vnde, & ex quo genere expectandus sit.

Q Vi non existimant, Antichristū fore aliquā singularem personā: sed aliquod imperiū & successionē hominum in illo regnantū, vel quēcūq; insignem hostē Christi, facile existimāt venisse Antichristū. Et ita sentiunt omnes heretici huius tēporis fingentes spirituale Romanū Pōtificis imperiū esse regnum Antichristi. Ex ijs verō, qui certam aliquā personam de signant, non defuerunt, qui dicerent, Antichristū iam venisse, & quidā dixerunt illum fuisse Neronem, vt notauit Hieron. Dan. 11. & Seuerus Sulpitius, lib. 2. sacræ histor. Quæ opinio (vt Aug. notauit. 20. de ciuit. cap. 19. occasione sumpsisse videtur ex verbis Pauli. 2. ad Thess. 2. vbi loquens de Antichristo ait, *Nam mysterium iā operatur iniquitatis*, quod videtur propter Neronem dixisse, qui tunc Ecclesiā persequabatur, & tamē illū vocat *Antichristum*, qui iam operabatur: non posset autē operari, nisi iā existeret. Vnde expressius Ioannes. 1. Can. c. 4. dixit. *Antichristus iam in mundo est*. Quod si inquiras, quomodo Nero, qui iam fuit, persequutus sit Ecclesiā in fine mundi. Respondent, vel suscitandū esse, vel nondum esse mortuum. Ita refert Augustinus suprā. *Sed multum*, inquit, *mihi mira est hæc opinantium tanta præsumptio*. Quæ enim maior temeritas excogitari potest, quam fingere, iniquum, ac crudelem Ecclesiæ persecutorem Diuinitus ac miraculose viuū conseruari, & reuera mortem non subiisse, quam omnes historiæ referunt? Aut vero damnatum iam hominem miraculose suscitandum esse, vt iterum Ecclesiam diuexet? Alij excogitarunt Mahometem fuisse Antichristum. Ita refert Clithoeus in commentarijs Damasc. lib. 4. capite. 27. qui non audet definire, an falsa

Hieron.
Sene. Sulp.

2. Thess. 2.

1. Ioan. 4.

Clithoeus.

Apoc. 3.

Antichristi
nomen.

Irenæ.

2. Thess. 2.

Antichristi
multi quomodo.

1. Ioan. 2.
c. 4.

fit hæc opinio, & affert plures coniecturas, quibus eam suadeat. Potissimæ sunt, quia Mahometes in doctrina, & moribus, fuit valde dissimilis, atque contrarius Christo. Quæ ratio valde infirma est, tum quia communis ferè est multis hæreticis, & apostatis, & non facile potest iudicari, ex omnibus, qui hætenus Christo aduersati sunt, quis fuerit illi maximè contrarius. Tum etiam, quia ad ostendendum aliquè esse Antichristum, non satis est, quod aliqua, vel multa indicia, eorum, quæ de Antichristo dicta sunt, in illum conueniant, si multa alia deesse reperiantur. Sed inquit, prædictum esse Apocal. 13. Antichristum futurum anno sexcentesimo sexagesimo sexto ab aduentu Christi: Mahometes autem eo anno exortus est, & sextam suam disseminare cœpit. Respondetur, assumptionem esse falsam, quia in Apoc. nihil prædicitur de anno, in quo venturus est Antichristus: sed solum prædicitur numerus continendus in elementis nominis eius. Deinde, quod subsumitur, etiam est incertum. Nam licet constet Mahometanam sectam cœpisse post sexcentesimum annum Domini: tamen nõ constat, peruenisse ad sexcentesimū sexagesimum sextū annum. Nā potius chronographi referunt, sexcentesimo vigesimo tertio anno prædicare, ac regnare cœpisse Mahometem, & ad summum quatuordecim annis postea vixisse. Denique tempore Paschalis secundi, (vt in actis eius legitur) quidam Episcopus Florentinus ausus est affirmare, Antichristum ortum esse anno Christi millesimo, & coacto concilio damnata fuit à Pontifice eius sententia.

Antichristus nondum venit.

Dicendum igitur est primo, Antichristū propriè dictum, & quem singulariter scripturæ prædicunt fore, nondum venisse, seu regnasse. Hanc conclusionem existimo omnino certam, eamque docent omnes patres hætenus citati, qui de Antichristo scribunt, & quos statim indicabimus. Eius vero probatio pendet ex multis, quæ inferius dicenda sunt de alijs signis, quæ diem iudicii præcedent, qualia sunt euerio Romani imperij, prædicatio Evangelij in vniuerso mundo, aduentus Eliæ, & Enoch, & alia signa, quæ in cœlo, & in elementis fient, & de ordine horum signorum inter se. Et ideo ne confundamus ea, quæ de singulis dicenda sunt, nunc solum probatur ex ordine regni Antichristi ad alia regna, & ex breui

A duratione, & extinctione personæ, ac regni eius, ac deniq; ex temporis breuitate, quæ intercedet inter eius obitum, & diē iudicii. Primū declaratur ex c. 2. & 7. Daniel. vbi iuxta eiusdē prophetæ interpretationē, per quandam statuā habentem capud aureū, pectus argenteū, ventrem æneū, & tibias ferreas significata sunt quatuor imperia Assyriorū, Persarum, Græcorum, & Romanorū, quæ eodē ordine sibi successerunt, quæ etiā significatur. c. 7. per quatuor bestias. Postea verò prædicitur Romanū imperium diuidendum in decē regna, quæ. c. 2. significantur per decem digitos, quos statua habebat in tibijs. c. verò septimo per decem cornua, quæ ex quarta bestia adnascebantur, quæ sub eodē ænigmatē prædicuntur Apocal. 13.

B Postmodum verò additur, post illa decem regna oriri aliud, quod per cornu paruum Daniel. 7. significatur, & de eo dicitur, habiturum os loquens ingentia, & futurum maius cæteris, & facturum bellum aduersos Sanctos, & c. & ita Patres omnes per cornu illud Antichristum intelligunt, vt patet ex Hieron. & Theodor. ibi, & Irenæ. dicto. li. 5. contra hæres. & Aug. 20. lib. de Ciuit. c. 23. Hinc ergo omnes colligūt, Antichristi regnum esse postremū inter omnia temporalia regna, seu monarchias mundi, & ita post illud nõ describitur in Daniele, neq; in Apocalypsi aliud temporale regnum, quod illi succedat, sed iudicium Dei, & æternū regnum Sanctorum. Colligunt præterea, regnum Antichristi nõ esse futurū, donec imperium Romanum in plura regna sit diuisum, & extinguatur. Ex ijs ergo concluditur ratio. Hætenus imperium Romanū non est prorsus extinctum: nam licet in plura regna sit diuisum, adhuc tamē durat & nomen & dignitas Romani imperij. Rursus nondū extitit Rex aliquis, qui omnia illa regna, in quæ Romanū imperium diuisum est, inuaserit, sibi que subiecerit: signum ergo est, Antichristi tyrannidem nõdum incepisse. Hæc ratio pendet ex multis quæ postea dicturi sumus dis. 56. sect. 2. & ideo vt sit efficax, coniungenda est cū sequenti.

C Secundum argumentum sumptū est ex eo, quod Antichristi regnum breuissimo tēpore duraturū est. Vt enim colligitur ex Daniel. 7. & 12. & ex Apocal. 11. 12. & 13. Antichristi suprema potestas, ac monarchia tantū per tres annos, & dimidiū durabit. Loquor autē de monarchia, & suprema potestate.

Daniel.

Apoc. 13.

Daniel. 7.

Hieron.
Theod.
Irenæ.
Aug.

Daniel. 7.

c. 12.

Apocal. 11.

c. 13.

Monarchia
Antichristi
duratio.

Daniel. 7.

Apoca. 12.
Daniel. 12.

Apoca. 11.

Apoca. 13.

potestate, quia, ut ibidem dicitur, *Data est illi potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem*, quā (ut infra dicemus) paulatim acquireret partim diuitijs, ac muneribus, partim vi, & fraude. Quantū vero temporis in augenda stabiliendaq; monarchia ponere debeat, non mihi cōstat: quia neque ex prādictis locis satis colligitur, neq; videtur admodum verisimile, breui tēpore triū annorum cū dimidio hęc omnia esse perfecturū. Illud ergo solum est certū, ad summum permansurum in throno suo tribus annis cū dimidio, statimq; & ipsum interficiendum, & regnū eius euertendum. Assumptum probatur ex prādictis locis. Nā Daniel. ca. 7. loquens de regno Antichristi ait, *Et tradetur in manu eius, usque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis*, id est per annum, & duos alios annos, & dimidiū anni, ita enim per ænigma loquutus est Propheta ad celandā prophetiā, & eodem vsus est Ioan. Apoc. 12. quod repetens Daniel. ca. 12. ita explicat, *A tempore, cū ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationē, dies mille, ducenti nonaginta*. Ex quibus verbis probabiliter colligere licet, hoc tēpus computari ab eo tēpore, seu statu, in quo Antichristus principatū orbis iam obtinebit, antea enim non cessabit sacrificiū iuge. Addit vero in hoc posteriori loco Daniel dies duodecim, tribus annis, & dimidio supra dictis, ut denotet tēpus illud fore præcisum, ac omnino definitū, quāuis iuxta cōmunem loquēdi modū verē præscribatur certus annorum numerus, etiā si pauci dies supersint, desintvē. Et eodē modo dixit Ioan. Apoc. 11. *Ciuitatē sanctam conculebunt mensibus quadraginta duobus*, qui conficiunt prædictos tres annos cum dimidio. Omittit autē duodecim dies, quia nō cōplent mensem, & ita non cōputantur in numero illo perfecto. Subdit vero de Elia, & Henoch. *Et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta*. Quia videlicet tēpus prædicationis eorū triginta diebus breuiuserit. Et similiter. c. 13. *Data est ei potestas facere mēses quadraginta duos*. In quo etiā videtur indicari hoc tēpus futurū integri regni, & potestatis Antichristi. Nec possunt hęc loca improprie exponi, ut numerus certus ponatur pro incerto. Tū quia (ut dixi) ille præcisus modus numerandi non solū annos, & mēses, sed etiā dies, & semper cū eadē proportione, aperte indicat, definiti tēpus. Tum etiam, quia

A nunquā perhuiusmodi numeros tā varios solet in Scriptura significari indefinitē aliquis incertus numerus, præsertim cum non solum numeri perfecti: sed etiā imperfecti addantur. Tū etiam quia in alijs Scripturę locis semper indicatur, illud tēpus fore breuissimū *propter electos*, ut dicitur Matt. 24. & ideō Apoc. 12. & 20. *modicum tempus* illud appellatur. Vnde Patres omnes & verbis Scripturę, & ijs rationibus adducti huiusmodi futurū esse existimāt tempus persecutionis Antichristi, & addūt congruentiā: ut sicut Christus tribus annis cum dimidio prædicauit, ita eodē ferē tēpore Antichristus, Ecclesiā Christi persequi permittatur. Ita ferē Hier. & Theod. in Dan. Ansel. Bed. Ruper. & alij in Apoc. Iren. Aug. Cyrill. & alij suprà citati. Iā vero, nullū hactenus extitit imperiū vniuersale, quod alia regna sibi subugarit, & tantū per tres annos cū dimidio durauerit. Imo neq; de Rege aliquo hoste Christi, & persecutore Ecclesię, qui hactenus fuerit, id poterit vel probabiliter affirmari, ut ex omnibus historijs constat: quin potius nulla hucusque extitit persecutio in Ecclesia tam acerba, quā futura est persecutio Antichristi, ut postea videbimus, ergo.

Tertiū argumentū est, quia statim post interitum Antichristi, futurus est secundus Christi aduentus, diesq; iudicij, ut omnes citati Patres docent ex Paul. ad Thessal. 2. dicēte. *Nisi venerit discessio primā, & reuelatus fuerit homo peccati*. In quo nō solū significat secundū Christi aduentū nō esse futurū antequā Antichristus veniat: sed etiā statim post illū esse futurum, atque adeo tunc vere timeri posse, *quasi iam instet dies Domini*, quando reuelatus fuerit homo peccati. Vnde infra subdit, quod quando Christus veniet, destruet Antichristū illustratione aduentus sui. Vnde multi colligūt ipsomet aduentu Christi esse Antichristū interficiendū, de quo postea dicemus. Præterea Christus dominus Matt. 24. post prædictā Antichristi persecutionē, subdit proxima signa iudicij, & aduentus sui, *statim* (inquit) *post tribulationē illorū dierum, sol obscurabitur, &c. & infra, Et tunc apparebit signū filij hominis in celo, & videbūt filium hominis venientē in nubibus caeli*. Ideo etiā Dan. 7. post illa verba, *Et tradentur in manu eius usq; ad tēpus, & tēpora, & dimidium temporis*, subditur, *Et indicium sedebit, ut auferatur potētia, & cōteratur, & disf-*

Matt. 24.
Apoca. 12.
& 20.

Hieron.
Theodor.
Anselmus.
Bed.
Ruper.
Iren.
Aug.
Cyrill.

1. Thess. 2.

Matth. 24.

Daniel. 7.

& dispercat usque in finem. Quibus verbis nō solum significatur, iudicium futurū statim post Antichristū: sed etiā ad hoc statim futurū, ut auferatur eius potentia, eiusq; persecutio cesset. Nā (vt Christus dixit,) *Propter electos breuiabuntur dies illi:* & inferius expressius dicit Daniel, *Eccē cornu illud faciebat bellum aduersus sanctos, & praualebat eis donec venit antiquus dierum, & iudiciū de dīr sanctis excelsis:* & in Apoc. c. 11. idē aperte dicitur, vt in sequentibus latius exponemus. Et hoc idē docent Sancti, vel hæc loca exponentes, vel de mundi consummatione scribētes, Iren. Hippolyt. Aug. &c. Hinc ergo euidenter concluditur, Antichristū nōdum præterisse, cum iudiciū nondū factū sit. Conuincitur etiā, nondū regnare cœpisse: imo nec natum esse. Quia ex lignis, & rebus reuelatis, quæ debent præcedere iudicii diem, fere euidenter constare potest, lōgiōri tēpore distare iudiciū, quam Antichristus victurus sit, vel naturaliter viuere possit. Dices quantū igitur temporis intercedet inter mortem Antichristi, & iudiciū, seu aduentū Christi Respondeo primū, illud tempus futurū breuissimū: & hoc nobis satis esse ad vim rationis factæ. Nam licet intercedant aliqui dies verbi gratia decē, aut viginti, vel etiā annus integer, eadē est, prædictæ rationis efficacia. Cōsiderato autem modo loquendi Scripturæ, vix existimari potest, illud tempus fore diuturnius. Deinde multi colligunt ex Dan. 12. tempus illud futurum quadraginta quinque dierum, quos Deus concedet hominibus ad agendā poenitentiam post mortem Antichristi. Nam postquā Daniel dixerat, persecutionem Antichristi duraturam mille ducētis nonaginta diebus subdit, *Beatus, qui expectat, & peruenit usque ad dies mille trecentos triginta quinque,* vbi adduntur prædicti dies propter dictā causam, vt notant Hier. Theodor. & alij. Ansel. vero in Elucidar. ponens tantum quadraginta dies, perfectū numerū posuit omisso imperfecto: nam, 2. ad Thess. 2. quadragintaquinque dies posuit, sicut etiā Beda, Apoc. 8. At vero hæc communis sententia dubia est, eo quod Ezech. 39. post destructionē & cladem Gog, & Magog, septem menses, vel etiā septem anni futuri esse significantur. Propter quod Lyran. ibi, & Dani. 12. existimat, illos dies apud Dani. non proprie sumi, sed metaphorice, diem pro anno vsurpari. Sed hoc est incredibile con-

tra communem expositionē, & contra proprietatem verborū sacre Scripturæ, & cōtra contextū Danielis. Nā ibi numerus mēsum per numerum dierum declaratur. Alij negant Danielē loqui de die iudicii futuro post illū numerum dierū. Sed eadem facilitate negari potest, Ezechielē loqui de morte Antichristi, sed de alijs principibus, eius ministris, & exercitibus eius, qui fortasse interficiētur aliquibus mēsis ante Antichristum. Aut certe per metaphoram dicamus significatam esse acerbitatē illius stragis. Est ergo res hæc valde lubrica, & incerta. Vnde satis constat, quid respondendum sit interroganti, quando venturus sit Antichristus. Dicendum est enim tam incertum hoc esse, quam est incertum, quando futurus est dies iudicii, solumque affirmari posse, futurum prope diem iudicii.

Quæri verò hic vltcrius potest, vnde venturus, seu vbi sit nasciturus, & ex quo genere, & quibus parentibus: hæc enim omnia antiqui Patres inquirunt. Et quidam dicunt nasciturum Babylone, vt Autor operis de Antichristo, nomine Aug. & Hieron. Dan. 11. & Ansel. in Elucidario. Lactantius verò lib. 7. ca. 17. dicit oriundū ex Syria. Rursus affirmant generandum esse ex fornicatione, Damasc. supra, & Anselmus. Tandem docent generandum esse ex Iudæis parentibus, & multi affirmant futurum ex Tribu Dan. ita interpretantes prophetiam illam Gen. 49. *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita,* & illud Ierem. 8. *ex Dā audiuimus fremitum eorum.* Et propter hanc causam existimant Ioannem in Apocalyp. capite. 7. omisisse Tribum Dan, in odium nimirum Antichristi. Atque ita sentiunt Iren. & Damasc. locis citatis, Beda, Rupertus, & Anselm. Apocalyp. 7. Theodor. quæst. 109. in Genesim. Ambros. libr. de benedictionib. Patriarch. cap. 7. Augustin. libr. quæstionum in Exod. quæst. 22. & in tract. de benedict. Patriarchæ Iacob (qui nomine eius circumfertur tom. 3.) Prosper in dimidio temporis, cap. 9. Gregor. 31. Moral. ca. 18. Eucherius, & alij, quos refert Lipomanus in catena super Genesim. Hec verò omnia incerta sunt, cum neque ex scriptura, neque ex alia diuina reuelatione nobis tradita, sufficienter colligantur. Illud tamen inter omnia verissimillimum est, futurum scilicet Antichristum Iudæum & origene, & professione, vt præter citatos affirmant

Dubium.

Aug.
Hieron.
Ansel.
Lactant.
Damasc.Gen. 49.
Ierem.Iren.
Apocal.
Damasc.
Beda.
Rupertus.
Anselm.
Theodore.
Ambros.
Aug.
Greg.
Eucher.
Lipoman.

Hier,

Matth. 24.
Daniel. 7.

Apoc. 11.

Irenæ.
Hippolyt.
Aug.

Obiectio.

Responsio.

Daniel. 11.

Hieron.
Theod.
Anselm.
Beda.

Lycan.

Antichri-
stus & gene
re & profes-
sione Iudæ?
Hieron.
Ambros.
Sen. Sulp.
Ioannis.

2. Theff. 2. Hier. Dan. 11. Amb. 2. ad Theff. 2. qui aper-
tè dicit, Antichristū futurū circumcisum, &
Seuerus Sulpitius lib. 2. Dialog. ait, illū im-
peraturū, vt omnes circumcidantur. Cōie-
ctura autē est, quia (vt infra ostendemus) ip-
se in principio suadebit Iudæis se esse Mes-
siā, ipsique eū recipient iuxta illud Ioan. 5.

Si alius venerit in nomine suo, illum recipietis.

Nā vt ait Paul. 2. ad Theff. 2. *Quia veritatem
recipere noluerunt, mittet illis Deus operationem
erroris, vt credant mendacio: non est autē*

*verisimile recepturos Iudæos in Messia ni-
si Iudæū hominem, & circumcisum. Ex qua
autē Tribu futurus sit, incertū est, tum quia*

*locus ille Gen. ad literā de Samfone expli-
catur à Hier. in traditionibus Hebraicis,
quia re vera ibi Iacob nō videtur mala: sed*

*bona potius prædicere. Tū præterea quia
tempore Antichristi tā confusæ erūt tribus
Iudaicæ, sicut nunc sunt. Vnde vix poterit*

*hominibus constare, ex qua tribu ortus sit.
Atque ideō credibile est, quod ait Cyrill.*

Cyrill. Iero.

*Ierosol. cat. 15. studiosissimum futurū Anti-
christum tēpli Ierosolymitani, vt ipse de pro-
genie Dauid esse videatur, qui templum olim à*

*Salamone extructum, ipse sit adificaturus, vt ni-
mirum pro Messia haberi, ac recipi possit.*

*An verō nasciturus sit, ex impuro, atque il-
legitimo thoro, magis incertū est: facile ta-
men credi potest tam iniquum hominem,*

*tamque Christo contrarium, turpissimam
habiturum originem, & sicut Christus de
purissima Virgine conceptus est, ita illum*

*ex impurissima fœmina fore generandum.
Atque ex ijs omnibus confici potest noua
ratio ad ostendendum nondum Antichri-
stum venisse. Quia nullus Iudæus homo,*

*quique à Iudæis pro Messia susceptus sit,
temporale regnum obtinuit, aut Ierosoly-
mitanum templum instaurare potuit. Ac*

*similes rationes sumi poterunt ex his om-
nibus, quæ de vita, regno, ac persecutio-
ne Antichristi dicturi sumus.*

Obiectio.

2. Theff. 2.

1. Ioan. 4.

Vna verò obiectio superest soluēda, quæ
superiūs indicata est, ex Paulo. 2. ad Theff.

2. dicente de Antichristo, *Myſterium iam ope-
ratur iniquitatis.* Nam si iam tunc operaba-
tur: ergo iā erat. Vnde & Ioan. 1. canon. c. 4.

ait, *in mundo est.* Respondet ex ipso con-
textu euidenter constare mentē Pauli. Nā,

Responsio.

vt Thessaloniscenses liberet metu instan-
tis iudicii, docet eos, prius venturum Anti-
christum, qui nōdum venerat. Cū ergo ait,

Myſterium iam operatur iniquitatis, nō loqui-

atur de persona Antichristi: sed de membris
eius, vt sunt hærecici, & tyranni, qui, eodem
spiritu aguntur, & iam tunc operabantur,
quo ipsa persona Antichristi regetur. Et
eodem modo ait Ioannes, Antichristum iā
venisse secundum eam participationem, ra-
tione cuius Antichristi vocantur omnes illi
similes, seu (quod idem est) dicitur venisse
non in persona: sed in spiritu. Sicut Matt. 17.
dicit Christus, venisse Eliam, quia Ioan-
nes Baptista venerat in spiritu eius. Ita ex-
ponunt super hæc loca Chrys. Ambr. Au-
gust. & alij Græci, Latini, & Hieron. di-
cta. q. 11. ad Algas. & Aug. 20. de Ciuitat. c.
19. D. Thom. supra. q. 8. art. 8. ac ferè alij
Patres supra citati.

Chrysost.

Ambros.

Aug.

Hieron.

D. Thom.

SECTIO III.

Quales sint futuri Antichristi mores.

O Stendimus, proximè ante iudicium
venturum quendam hominem sin-
gularem hostem Christi, & Sancto-
rum eius, superest, vt mores, doctrinam, ac
persecutionem eius exponamus. Vt au-
tem de moribus dicamus, ab exordio vitæ
eius initium sumendum est.

Principio igitur dicunt aliqui, ab initio
suz conceptionis ita fore à dæmone possi-
dendum, vt omni eius malitia repleatur.
Quo modo intelligunt, quod Paul. 2. ad
Theff. 2. dicit aduentum eius esse secundū ope-
rationem satanæ, quocirca eum vocat homi-
nem peccati, id est, diaboli (vt Sedulius ex-
ponit) nō quod à diabolo generandus sit: sed
quia omnem operationē diaboli in se sus-
cipiet, vt ibi ait Theod. Et Oecumen. ibi
asserit, Antichristū obsidendū, regendum-
quē à Satana, & hæc sententia est Ansel. in
Elucidar. & Aug. seu Raban. citato lib. de
Antichristo. Est tamē sano modo intelligē-
da. Nam in primis (vt ex superioribus con-
stat) dæmon nō efficiet conceptione Anti-
christi: operabitur autē (quantū in se erit)
commouendo humores, & applicando agē-
tia, & materiā, vt fiat temperamentū, illius
hominis maximè preportionatum, atque
propensum ad vitia. Quod non alia ratio-
ne asseritur, nisi quia talis futura est vita
Antichristi, vt videatur Deus, omnem li-
centiā dedisse dæmoni, vt totam suā mali-
tiam, ac potentiā in illū exequatur. Et quia
ille homo futurus est in omnibus maximè
contrarius Christo, & ideo sicut Christus
opera Spiritus sancti conceptus est, ita in
Anti-

1. Theff. 2.

Sedulius.

Theodore.

Oecumen.

Anselmus.

Raban.

*Antichri-
stus ab ini-
tio conceptio-
nis sue à dæ-
mone obside-
tus quomo-
do.*

Hieron.

Antichristi conceptione spiritus dæmonis eam præstabit operam, quam suo modo potest, & hoc fortasse sensu Hieron. Isai. 16. dæmonē appellat *patrem Antichristi*. Deinde obseruandum est non esse anticipandum Antichristo vsū rationis, vt eo sensu intelligatur replendus ab infantia omni malitia dæmonis. Illa enim anticipatio nō potest fieri sine miraculo, quod nulla ratione fingendum est sine fundamento, & ad finem prauum. Dici ergo potest replendus ab infantia dæmonis malitia, quia statim tradetur potestati dæmonis, ita vt dæmon intelligat sibi permitti à Deo, vt omnibus modis eum tētet, & ad malum inducat, & ideo ita illum etiam in infantia circūueniet, & omnes eius motus, actūsque diriget, vt semper fiat procliuor, & facilior ad malum. Et hoc etiam modo intelligendum est, esse obsidendum à dæmone, non quod iudicio priuandus sit, & libertate (sicut solent arreptitij cogi, aut dementari à dæmone) aliās non peccaret in actibus suis: quod est aperte cōtra Paulum, & alia Scripturæ testimonia. Sed dicitur obsidendus à dæmone, quia semper, & in omnibus eū diriget, & gubernabit ab infantia sua. Quo sensu dixit Damasc. li. 4. cap. 27. *Ex fornicatione parietur, atque omnem Satana afflictum suscipiet. Deus etenim incredibilem quandam futura ipsius voluntatis peruersitatem prænosceus, diabolum in eo domicilium sibi constituere sinet.*

Damascen.

Secundo postquā ad vsū rationis peruenierit, dicunt aliqui scriptores (vt Anselm. in Elucidar. & Autor libri de Antichristo inter opera Aug.) educandum eum fore in Corozaim, & Bethaida. Quod vbi legerint, aut quo fundamēto dixerint, me latet. Fortasse moti sunt, quia illæ ciuitates maximè incredulitatis, & obstinationis incusatz à Christo sunt, sed hoc fundamētum nullius roboris est. Damasc. quidem dicto cap. 27. solum dicit, clām esse educandū. Quidquid verò sit de loco, & modo educationis eius, omnes tamen docent, à principio esse imbuendum omnibus iniquis moribus, ac prauis artibus, & à maleficis, & ariolis instruendum, & præsertim astutia dæmonis, De quo Cyrill. Ierosolym. cat. 15. *Inducet (ait) quendam magnum hominem (sic vocat Antichristum) veneficijs, & incantationibus, & malis artibus instructissimum.* Et inferius de moribus illius loquens dicit, talem futurum, vt omnes, qui ante illum improbi, & im-

Anselm.

Aug.

Matth. 11.

Damasc.

Cy. ill.

pi fuerint, excellat malitia, mentemque habeat homicidariam, praefractam, immisericordem, & variam. Quæ omnia in diuinis literis magnum fundamentum habent. Primum, quia illa epitheta. 2. ad Thess. 2. *Homo peccati, filius perditionis, ille iniquus, cuius est aduentus secundum operationē Satanae, in omni seductione iniquitatis: & illud Dan. 8. Cum creuerint iniquitates, consurget Rex impudens facie: hæc, inquam, & similia indicant ingentem malitiam, & corruptissimos totius vitæ mores, adeò, vt aliqui sentiant, numquam esse benè moraliter operaturum. Quod licet sit incertum non est incredibile. Deinde, quia expresse prædicuntur de illo cū magna exaggeratione immania vitia, quæ sunt fontes aliorum. Primum, ac præcipuū est superbia, de qua dicitur. 2. ad Thess. 2. *Extol- litur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod collitur, ita vt in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus: & Dan. 7. Sermones contra excelsum loquetur, & putabit, quod possit mutare tempora, & leges, & c. 8. Cor suum magnificabit, & c. 11. Et faciet iuxta voluntatē suā Rex, & eleuabitur, & magnificabitur aduersus omnem Deum, & aduersus Deum Deorum loquetur magnifica.* Propter quæ Greg. libr. 4. Epist. 38. *Regem superbiae, Antichristū vocem, indicans, eū in hoc vitio posse ferè cū Lucifero conferri.* Colligitur enim ex dictis locis peruenturum eum ad superbiæ fastigium, præsertim tunc, cum rebus omnibus potius fuerit, antea verò totū vitæ suæ cursum ad eam gloriam obtinendam esse instituturum. Vnde August. tract. 29. in Ioan. conferens, atque coniungēs illa verba Christi, *Qui à semetipso loquitur, propriam gloriam quærit. cum illis, Alius veniet in nomine suo, & hunc suscipietis, dicit, eum, qui veluti per antonomasiam gloriam propriam quærit, esse Antichristum, Qui gloriam nominis sui quæsiturus est, inflatus, non solidus, non stabilis: sed vtique ruinosus, in quo iniustitia est non veritas.* Tribuitur præterea illi Dan. 11. *quod erit in concupiscentijs faminarum, quod Deum patrum suorum non reputabit: denique, quod omnia faciet iuxta voluntatem suam: vt omittamus homicidia, & crudelissimā tyrannidem, de qua postea dicendum. Erit ergo omnium hominū iniquissimus. Propter quod, Caput iniquorum dicitur, vt supra dixit D. Thom. q. 8. art. 8. An vero idolorū etiam cultor futurus sit, dicemus sectione sequenti.**

1. Thess. 2.

Dan. 8.

*Mores Anti-
christi qua-
les.*

2. Thess. 2.

*Daniel. 7.
Daniel. 8.
& c. 11.*

Greg.

Ioan.

Aug.

Daniel. 11.

D. Thom.

Ex

Viguer.
Antonin.

Ex ijs autem colligunt aliqui, paulo post quam coeperit Antichristus ratione uti, ab Angelo custode desertum iri, propter nimiam eius malitiam, & pronitatem ad malum. Quam sententiam tribuit D. Thomæ Viguerius in institutionibus capit. 2. §. 3. Vers. 3. Ego vero in D. Thom. id non reperi. At Anton. 4. p. tit. 13. c. 4. §. 3. sic inquit, *Quamvis Angelus bonus ei non subtrahatur ad custodiam: tamen postquam incipiet malitia uti, nullum effectum custodia in eum exercebit, eo obstinato.* Itaque non est verisimile, esse deferendum ab Angelo custode, quantum est (ut sic dicam) ex parte Angeli, quia semper paratus erit ad custodiendum illum, & ad suggerendum bona, & auertendū a malis. Quia quandiu ille est viator, commissus erit curæ, & custodiæ sui Angeli. Item quia neque existimandum est, Deum illi denegaturum gratiam suam sufficientem, & necessariam, quantum est ex parte Dei, seu (quod idem est) si ipse impedimentum non posuerit. Est autem verisimile tantam fore Antichristi malitiam ac tam frequentem usum operandi, & cogitandi mala, tantamque cum dæmone familiaritatem, & coniunctionem, ut vix unquam det locum alicui bonæ inspirationi, aut effectui spirituali Angelicæ custodiæ, aut diuinæ gratiæ.

Antichristi
simulator,
& vaser.
Cyr. Ier.
Damasc.
Hippol.

Tertio obseruant Patres, præsertim Cyrillus Ierosol. cat. 15. & Damasc. dicto capit. 27. & Hippol. in lib. de conf. mun. licet ab inuente ætate Antichristus flagitiosissimus futurus sit, ac crudelissimus: tamen in principio simulaturus, & boni specimen præbiturus, ut Iudeos possit decipere, & paulatim regnum tyrannice occupare. Constat enim ex sententia horum Patrum, & reliquorum, quod licet Antichristus non mittetur à Deo: venire tamen permittetur, ut August. loquitur tract. 29. in Ioan. in fine, sic tacite exponens illud. 2. Thess. 2. *Mittet illis Deus operationem erroris, id est, venire permittet.* Interdum enim ita Scriptura loquitur de permissione, ac si res à Deo fieret, ut declarat (quali per exaggerationem) iusticiam, & vindictam Dei, & infallibilitatem effectus, qui consequetur. Hoc ergo sensu mittetur Antichristus, seu veniet, ut Iudeos decipiat in pœnam incredulitatis suæ, ut insinuat Christus illis verbis, *Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* Quod clarius explicuit Paulus cit. loco, ut ibi notarunt omnes interpretes, &

Aug.
2. Thess. 2.

A Hieron. dicta. q. 1. ad Algas. & Iren. dicto lib. 5. cont. hæreses, Greg. 13. moral. cap. 10 & Hilar. can. 25. in Matth. Cum ergo hoc sit futurum primum, ac præcipuum Antichristi institutum, ut Iudeos fallat, eisque persuadeat se esse Christum, & Messiam, non est dubium, quin aliquo saltem tempore ita sit mores suos simulaturus, ut facilius possit Iudeos decipere, & ab eis suscipi crederique Messias. Ostendet ergo se benignū, & humanum (ut Cyrillus Ierosol. dicit) & bonitatis speciem præferet (ut ait Damascenus) & quoniam ipsi regem temporale, bonaque temporalia præcipue sperant, in ijs elargiendis maxime se liberalem ostendet, ijs enim rebus abundabit, ut infra videbimus. Adiunget etiam aliqua signa, de quibus postea etiam dicturi sumus: atque ijs modis tandem efficiet, ut à Iudeis pro Messia recipiatur. Cum autem rerum potitus fuerit (inquit Damasc.) omnem suam peruersitatem depromet. Quæ omnia supposito prædicto fundamento per se sunt credibilia, & ex ijs, quæ dicemus, verisimiliora fient.

Cyril.
Damasc.

Atque ex ijs colligi potest una ex potissimis causis, ob quas Deus permittitur eis, ut dæmon in illum hominem tantam habeat potestatem, ut ad omnem iniquitatē, & deceptionem eo quasi organo proprio uti possit. Causa enim erit ad convincendā Iudeorum perfidiam, ut qui verum Christum, honestissimosque illius mores, & verissimam, stupendaque miracula reuereri, & sectari noluerunt, falsum Christum, falsaque miracula suscipiant, & improbissimos mores imitentur. Permittet etiam hoc Deus ad ostendendam gratiam suam, & benignissimam providentiam erga homines, ut hoc exemplo constet, quanta sit hominis fragilitas, quantaque dæmonis efficacia ad superandum illum, si Deus permisset. Itē ex illius hominis peruersitate, & malitia sumet Deus occasionem exercendi Sāctos suos, & illustrissimas victorias per illos obtinendi, ut recte dixit Hippolyt. lib. de cōsumat. mundi & inferius latius dicturi sumus. Tandem Iren. lib. 5. cap. 29. sic inquit,

Hippolyt.

Propter hoc in bestia veniente recapitulatio fit in universa iniquitatis, & omnis doli, ut in ea confluent, & conclusa omnis virtus apostatica, in cominum mittatur ignis.

(2.)

SECTIO III.

Quæ sit futura Antichristi doctrina, & modus suadendi illam.

Quæstio hæc solum intelligitur de doctrina, quæ in diuinaram rerum cognitione, seu fide consistit, & fundamentum est religionis, diuinique cultus. Nā de aliarum rerum sciētia, & cognitione nihil nobis est de illo reuelatum, nequē ad institutum nostrum quicquam spectat. Duo autē inquiri possunt. Primū quid re vera ipse sentiet de Deo, ac rebus alijs, quæ ad salutē animæ pertinent. Secundo, quid exterius docebit, ac persuadere conabitur. Dicemus autem prius de hac posteriori parte, quia illa poterit esse hominibus notior: ex decisione verō eius aliquid postea de priori coniectabimus.

Primum igitur, ac veluti fundamentum doctrinæ Antichristi erit, Iesum Christum Dominum nostrum non fuisse verū Messiam, neque filium Dei, neque hominum saluatorem, & consequenter totam eius religionem, & sacramenta esse vanam superstitionem, & contrario Moyse legem esse seruandam, circumcisionem retinendā, &c. Hæc omnia colliguntur primo ex ipso nomine Antichristi. Ideo enim sic per antonomasiam appellatus est, quia potissimum eius institutum erit, Christum negare, & e medio tollere. Quod plane docuisse videtur Ioann. i. can. c. 2. dicens, *quis est mendax, nisi qui negat Iesum esse Christum, & hic est Antichristus?* Et in Græco ponitur articulus, *o*, quo significatur hoc fore potissimum dogma, & institutum illius, qui proprie Antichristus appellatur. Secundo hoc probatur ex ijs, quæ supra dicta sunt, quod Antichristus primum omnium incipiet doctrinam suam Iudæis suadere, vt ab eis pro Messia recipiatur: ergo necesse est, vt prius suadeat, nullum alium esse verum Christum, seu Messiam. Hoc quoquē significauit Christus Matth. 24. vbi de temporibus Antichristi loquens, nos monet, *si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi, & pseudoprophetae.* Significat ergo Antichristum negaturum verum Christum, & alium falsum introduciturum. Tertio ex effectibus idem constat. Nam hac de causa faciet bellum aduersus

A Sanctos, & Ecclesiam Christi oppugnabit, & vniuersa sacramenta, ac iuge sacrificiū auferet (vt constat ex Daniel. 7. 11. & 12. & infra sect. 6. latius explicabimus) ergo signum euidentis est odio habiturum Christum, eumquē præcipuē, & totam eius religionē esse euersurum. Et hinc ē contrario facile credi potest instauraturum Mosais casceremonias, saltem in principio, cū suos instillare genti suæ errores cœperit. Quia nulla alia ratione poterit eis melius persuadere, se esse Messiam, cū illi existiment legem Moyse esse perpetuō duraturā: Vnde Gregor. libro. 11. Epistol. 3. eos, qui docent, legis casceremonias esse obseruandas, Antichristi predicatorum vocat, *Nam ille* (inquit) *iudicare populum compellet, vt exteriorem ritum legis reuocet, & sibi Iudæorum perfidiam subdat.* Similia doce. Hippol. dicta orat. de consum. mun. Hieron. Dan. 11. August. 10. de Ciuitat. capit. 8. Chryf. & alij Græci. 2. ad Thess. 2. circa illa verba, *Nisi venerit discessio primum*, vbi per discessionem apostasiam à Christo interpretantur, & intelligunt, ea voce significari ipsum Antichristum. Quia erit multis causa recedendi à Christo, & quia hoc erit potissimum eius institutum.

Secundo dicendum est, Antichristum in initio doctrinæ suæ persuasurum Iudæis se esse Messiam in lege promissum: Excluse enim vero Messia, nihil ei restabat aliud, nequē de eius superbia, & ambitione aliud sperari poterat, quam vt se Messiam simulet. Hoc intelligunt Patres significasse Christum illis verbis, *si alius venerit in nomine suo illū accipietis.* Quamquam enim videatur sermo cōditionalis: tamē ab omnibus patribus supra citatis intelligitur esse absoluta propheta de Antichristo, ita vt illa particula, *si*, posita sit pro, *cum*, vel, *quando*. Deinde idē significatur in verbis illis Matth. 24. *si dixerint vobis, ecce hic est Christus, aut ecce illic*, vt notat Cyrill. Ierosolym. dicta cat. 15. dicens, venturum Antichristum se ipsum Christum vocantem, ac per hanc Christi appellationem Iudæos, qui venturam expectant, decipientem: & infra. *Ac primum quidem tanquam prudens aliquis, & intelligens, temperantiā, atque humanitatē simulabit, signisque, & parentis magica impostura decipiet Iudæos, tanquam is esset Christus ab illis expectatus.* Adde etiam Ambros. libr. 10. in Lucam, cap. de signo appropinquātis desolationis, quod erit: *etiam ex scripturis disputans se esse Christū.*

Deni.

1. Ioann. 2.

Primū Antichristi dogma & institutū Christi diuinitatem & religionem negare.

Matth. 24.

Dan.

Greg.

Hippolyt.

Hierony.

Aug.

Chrysost.

Antichristus in principio doctrinæ suæ Messiam se esse mentitur.

Ioannes. 5.

Matth. 24. Cyrill. 1er.

Ambros.

De iis; reliqui omnes, qui de Antichristo A scribunt, præsertim Iren. Hippol. & Hier. dicunt esse suscipiendum à Iudæis ut verū Messiam, & hoc esse futurum initium tyrannidis eius, ergo.

Tertio dicendum est, Antichristum docturum, ac persuasurum hominibus, ut credant nullum esse verum Deum præter se ipsum, verisimile autem est, non esse hoc docturum donec rerum omnium potiatur.

2. Thess. 2. Prior pars probatur ex Paul. 2. ad Thess. 2. *Extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se, tanquam sit Deus, seu (ut habent Græci codices, & aliqui Latini) ostendens se quia sit Deus,* igitur inducet homines ut se tantum venerentur, & recognoscant ut Deum, & ut excellentiorem, ac potentiorē omni illo, qui hactenus nominatus est Deus. Hoc enim est extollere se supra omne, quod dicitur Deus, ut ibi exponunt Chrys. Ambros. & alij, & idem Chrysost. hom. 40. in Ioan. Iren. autem lib. 3. c. 6. putat Paulum loqui tantum de idolis, non de vero Deo. Quia loquitur de iis, qui dicuntur Dij, non tamen de eo, qui est verus Deus. Tamen cum Paul. hunc non excludat, qui maxime dicitur Deus, sed generaliter loquatur, de omnibus, simpliciter intelligendus est, præsertim cum dicat, Antichristum se ipsum ostensurum Deum, quia necesse est, ut introducendo se falsum Deum, verū excludat. Præterea hoc aperte confirmat Daniel. c. 11. dicens, *Elevabitur, & magnificabitur adversus omnem Deum & adversus Deum Deorum loquetur magnifica, & Deum patrum suorum non reputabit, nec quinquam Deorum curabit, quia adversum universa consurget.* Quæ verba adeo perspicua sunt, ut nulla egeant expositione.

Oritur tamen ex verbis sequentibus difficultas. Quia ex dictis sequi videtur, Antichristum ablaturum idola, & illorum cultum. Id enim expresse videntur asserere Paul. & Daniel, unde Iren. lib. 3. capit. 6. & lib. 5. capit. 25. tractans hæc loca dicit, Antichristum ablaturum omnia idola. Idem sentit Hugo Aetherianus lib. de regressu animar. cap. 23. & Cyrill. Ierosolymitan. cat. 15. dicens, *odio habebit idola.* Idem Hippol. supra Chrysostom. cum alijs Græcis. 2. ad Thessalon. 2. Hieronym. super Daniele, & dicta. q. 11. ad Algasia: consequens autem videtur esse contra eundem Danie-

lem capie. 11. dicentem, *Deum autem Maozim in loco suo venerabitur, & Deum quem ignoraverunt Patres eius, colet auro, & argenteo, & lapide precioso, rebusque preciosis, & faciet, ut muniat Deum Maozim cum Deo alieno, quem cognovit.* Ex quibus verbis constat, Antichristum idolum aliquod veneraturum. Responderi potest primo, verba illa non esse inte ligēda de Antichristo: sed de Antiocho. Nam de illo præcipue instituerat sermonem Propheta in illo capite, & quamvis more prophetico (quoniam Antiochus fuit quædam figura Antichristi) ab uno ad alterum sermonem transtulerit, vel (ut alij volunt) de Antichristo in persona Antiochi loquutus sit: postea redit ad Antiochū, & nonnulla dicit, quæ ei soli conveniunt.

Hæc vero interpretatio non placet Hier. qui potius ait hæc convenire Antichristo, quam Antiocho. Nam Antiochus semper adoravit idola, quæ Patres eius cognoverunt, & adoraverunt, Theod. etiam eundem locum de Antichristo interpretatur: intelligit autem Antichristum non adoraturum Deum alium, nuncupatum *Maozim*, sed se ipsum glorificaturum, & nominaturum *Deum Maozim*, id est, fortem, & potentē sic enim ipse interpretatur & ubi Vulgata habet, *Venerabitur, & colet*, ipse legit, *glorificabit.* Verbum enim Hebræum optime hunc sensum admittit, & verbum etiam Græcū *δοξάσει*, quo Septuaginta vsi sunt. Altera interpretatio est Lyiani, & Glossæ ordin. & aliorum, Antichristum publicē, & coram alijs ablaturum idola, & omnem Deorum cultum, nec permitturum, ut alij aliū præter se adorent: ipsum vero occultē adoraturum demonem, cum quo pactum perpetuum inibit, eiusque ope potentiā, & regnum terrenum consequetur & ideo privatim eum pro Deo colet, & vel illum appellabit *Maozim* (quod præsidium, vel auxilium significare dicitur) quia in eo ponet totam spem suam, vel (ut alij volunt) eius proprium idolum in aliquo loco munitissimo, & occultissimo ponet, qui vocabitur *Maozim*. Nam de eo statim subdit Daniel, *& faciet, ut muniat Maozim cum Deo alieno, quem cognovit.*

Hinc colligitur primo, verisimile esse Antichristum non omnino, crediturum, quæ alios docebit, & credere compellet. Nam licet in principio Iudæis persuadeat, se esse Messiam, & missum à Deo, fingat-

Antichristus
asbestos.

que se credere legem Moysis esse veram: A
& obseruandam: tamen omnia hæc faciet
simulate, vt eos decipiat, & regnum obti-
neat. Postea enim & Moysis legē abijciet,
& Deum verum, à quo data est, negabit.
Vnde multi existimant, etiam callide abla-
turū esse idola, vt Iudæis imponat. Quod
fortasse in principio i. a erit. Nam post-
quam imperium obtinuerit, non tantum
ob hanc causam: sed maxime propter exi-
miam superbiam id faciet, vt nullus alius
præter sese ab alijs colatur. Quæ autem fu-
tura sit eius perfidia, & quid reuera existi-
maturus sit de Deo, diuinare nō possumus.
Est autem credibile, illum futurum Atheū,
nullumque præmium, aut poenam in alia
vita speraturum, ac propterea solum illum
dæmonem veneraturum, à quo fallendi ar-
tem addiscet, diuitias obtinebit, & cuius
ope imperium comparabit.

Secundo colligitur, qualis futura sit do-
ctrina morum, si quam fortasse Antichri-
stus docebit, & obseruare faciet. Nam cum
potissima huius doctrinæ pars sit, quæ ad
Dei cultum pertinet, hæc tota erit plena
errore, ac superstitione, prius contra Chri-
stum, Christianamque religionem: postea
verò etiam contra Mosaycam, & contra ra-
tionem naturalem. Nam sibi soli dicari
templa, offerrique cultum imperabit. Et
hinc facile coniectare licet, quid facturus
sit in rebus alijs, quæ ad iustitiam, tem-
perantiam, virtutesque alias spectant. Nam in
omnibus ea tantum curabit, quæ sibi ad glo-
riam, vel voluptatem, vel imperium augen-
dum, & conseruandum conducere existi-
mabit: in reliquis verò amplissimam licen-
tiam & facultatem concedet: nihil enim
aliud ex principijs positis probabiliter col-
ligere, aut existimare possumus.

Tertio colligitur verum esse, quod in vl-
tima parte tertie assertionis dicebamus,
Antichristum non manifestaturum totam
impietatem suam, donec plenam regni po-
testatem obtineat, vt expresse etiam no-
tant Patres citati, præsertim Dam. Cyrill.
Hippol. & patet facile ex discursu rerum
omnium, quas hastenus tractauimus.

Damascen.
Cyrill.
Hippolyt.
Antichristus
superstitionem
suam hominibus
suis debet quo-
modo.
Anselm.

Quarto, & ultimo dicendum est Anti-
christum varijs modis persuasurum homi-
nibus doctrinam, & obseruantiam super-
stitionis suæ: potissime vero id facturum
signis, & prodigijs falsis quidem, specie ta-
men admirabilibus. Prior pars constat, nam

quatuor præcipue modis (vt rectè notat
Ansel. in Elucidario) vtetur ad decipiendos
homines. Primus erit persuasione, & elo-
quentia. Erit enim à dæmone instructus, &
edoctus in rebus omnibus, quæ ad hūc finē
necessariæ fuerint: imo ait Ansel. quod erit
sapientia, & eloquentia incredibili, & omnes
artes, & scripturam memoriter sciet. Secundus
erit per liberalem elargitionem diuitiarū,
vt latius dicemus sectione sequenti. Ter-
tius per terrores, & minas, de quo in sectio-
ne vltima. Quartus denique per signa, & pro-
digia hominibus admiranda: vnde Paul. 2.
ad Thess. 2. ait. Cuius est aduentus secundū ope-
rationem Satanae, in omni virtute, & signis, &
prodigijs mendacibus, & in omni seductione
iniquitatis. Nam sicut Christus miracula
edidit in confirmationem veritatis: ita ip-
se faciet signa mendacia in confirmationē
falsitatis, vt ibi notant Chrysost. & Ambr.
tamen sicut Christus illa faciebat virtute
Dei, qui est prima veritas: ita ipse faciet
virtute Satanae, qui est pater mendacij: &
ideo non faciet vera miracula, sicut Chri-
stus, sed falsa. Quia vel res, quæ apparebūt,
non erunt veræ, sed phantasticæ, vt si vi-
deatur suscitare mortuum, aut verè non
erat prius mortuus, aut postea non verè vi-
uet, vt notauit Athan. q. 3. Antiochum: aut
si interdum fuerint res veræ, quæ appare-
bunt, non erant tales, quæ modo miracu-
loso fiant, sed per applicationem occultam
naturalium causarum.

1. Thess. 2.

Chrysost.
Ambros.Athanas.
Ambros.

Quod si inquiras, quæ sint futura huius-
modi signa, & miracula? Respond. verifi-
mile esse futura similia ijs, quæ Christus
Dominus operatus est, vel quæ Iudæi ab
ipso petierunt, vt notant Hippolytus dicto
lib. de consumm. mundi, & Lactan. lib. 7. c.
17. qui multa signa in particulari enume-
rant, quæ solum hac coniectura ducti, re-
censere potuerunt. Nā sicut Magi Aegyp-
tij pugnabant contra Moysen similia sig-
na faciētes, ita verisimile est, pugnaturum
Antichristum contra Christum. Cuius rei
vestigium habemus Apoc. 13. vbi de Anti-
christo dicitur, Et vidi vnum de capitibus suis
quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius
curata est. Cuius communis expositio est,
quod finget se mori, & resurgere, vt ibi fere
antiqui omnes exponunt, & sentit Greg.
lib. 11. Epist. c. 3. Alius vero sensus, & fortas-
se magis consentaneus literæ est, quod ali-
quis ex præcipuis sectatoribus Antichristi,
seu

Dubium.
Responsio.
Hippolyt.
Lactantius.Exod. 7.
Apocal. 13.

Gregorius.

feu Regibus illi subditis, læthali vulnere A. percutietur, & virtute dæmonis ab Antichristo sanabitur. In utroque autem sensu opus apparebit miraculosum, & stupendū. Vnde subditur, *Et admirata est vniversa terra, post bestiam, & adorauerunt bestiam dicētes, Quis similis bestia?* Postea verò subiungitur aliud signum. *Fecit signa magna, vt etiā ignem faceret descendere e coelo in terram in conspectu hominum.* Sed est aduertendū, hoc polterius signum non aribui in eo cap. eidem bestia, sed alteri, & quanquam Rupertus velit, per vtramque bestiam significari eundem Antichristum, verisimilius tamē est (quod Anselm. Richar. ibi, & Iren. lib. 5. c. 28. dicunt) duas illas bestias significare diuersas personas, & posteriorem esse ministrum aliquem Antichristi, & prædicatorem eius, ac pseudopropheta illum de quo fit mentio in eodem libr. Apocal. c. 19. de quo etiam ibidem dicitur, *Fecit terram, & habitātes in ea adorare bestiam primā, id est, Antichristū, & postea subditur, hanc posteriorem bestiam erexisse imaginem, seu effigiem Antichristi, & coegisse homines vt eam adorarent, & ad hoc aliud etiā signum effecisse, scilicet vt imago bestia loqueretur.* Vnde coniicimus Antichristū non solum per se ipsum, sed etiam per alios effecturum signa ad suam doctrinam suadendam. Et propterea fortasse in plurali dixit Christus Matth. 24. *Dabunt signa & prodigia magna, ita vt in errorem indicantur, si fieri potest etiā electi.* Et ideo erit illa tentatio omniū grauissima propter multitudinē & magnitudinē signorū, vt notauit Greg. 32. Moral. c. 12. & li. 33. c. 20. & 21. & Isid. li. 1. de summo bono. c. 28. *Nam olim (inquit) faciebant miracula martyres, tunc autem videbuntur facere ipsi persecutores.* Et eleganter Aug. Psalm. 9. tractans illa verba. *Insi-*

Rupert.
Anselm.
Richardus.

Matth. 24.

Greg.
Isidor.
Aug.

Psalm. 9.

Obiectio.

formidari poterit, an falsa sint. Respondeo non esse contra ordinem diuinæ prouidentia, tum quia hæc permissio effectus erit diuinæ iustitiæ in vindictam incredulitatis Iudæorum, & aliorū peccatorum, quæ illo maximē tempore multiplicabuntur, vt ex Matth. 24. & ex alijs Scripturæ testimonijs supra citatis apertē colligitur. Vnde Cyrill. Ierosol. supra, *Fraternum (inquit) odium locū dabit Antichristo, preparat diaboli schismata populorum, vt tanto facilius hostis recipiatur.* Deinde erit etiam effectus diuinæ misericordiæ, vt Sanctorum fides, & constantia magis crescat, & eluceat. Neque erit tentatio supra humanas vires diuinæ gratia adiutas, præfertim cū ob hanc causam hæc omnia prædicta sint, vt falsus Christus à verō, & similiter falsa signa à veris miraculis discerni possint, vt notauit Athan. q. 29. ad Antiochum, & Cyril. supra.

Responso.

Cyrill. Iren.
Matth. 24.

Athanas.
Cyril.

SECTIO V.

Quale futurum sit Antichristi regnum, quibusque modis obtinebit illud.

PRIMUM omnium Antichristum futurum esse Regem, magnumq; monarcham, aperte colligitur ex Daniel. 7. & 11. capite, supposita cōmuni interpretatione Sanctorum, qui de Antichristo ea loca intelligunt. Cap. enim. 7. explicatur, cornu illud paruulū, quod Antichristū significare diximus, ijs verbis, *Cornua decē, decē Reges erant, & alius consurget post eos, & ipse potērior erit prioribus, & tres reges humiliabit, & cap. 11. de eodem Antichristo dicitur, Et faciet iuxta voluntatem suam Rex: erit ergo absque villa dubitatione Antichristus rex temporalis.*

Dan.

Daniel. 7.
& 11.

Secundo est certū, Antichristū non habiturum aliquod regnū iure hæreditario, sed habiturum potius humilem originē, & paulatim, ac fraudulenter regnum occupaturū. Hoc significauit Damasc. dicto. c. 27. illis verbis, *Ex fornicatione itaq; nascetur, & clam educabitur, ac repente insurget, caputque attollet, atque imperio potietur, & Cyril. dicta cat. 15. dicens, Antichristum per magicum maleficiū decepturum gentes, & Romanum imperiū usurpaturum.* Clarius Hier. Dan. 11. de Antichristo sic scribit, *Qui consurgere habet de modica gente, id est, de populo Iudæorum, & tam humi-*

Antichristus
per vim &
fraudem prin-
cipatum ob-
tinebit.

Damasc.
Cyrill.

Hieronym.
Daniel. 11

lis erit, atque despectus, ut ei non detur honor regius, & per insidias, & fraudulentiam obtineat principatum. Quod colligit ex illis verbis Danielis, quæ de Antichristo interpretatur, *Et stabit in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius, & veniet clam, & obtinebit regnum in fraudulentia.* Atque idē colligi potest ex c. 7. & 8. vbi, propter humile principium, per cornu parvulum Antichristus significatur. Nam licet hæc possint de Antiocho intelligi; tamen multo verius credantur implenda in Antichristo, cuius Antiochus typus erat. Denique addi potest coniectura. Nam (ut diximus) Antichristus ex Iudæis orietur, qui nullum regnum, aut imperium possident: sed per vniuersum orbem dispersi, & abiectissimi sunt, neq; vllam spem habent sceptri, & imperij vsquē ad Antichristi tempora. Nam (ut Hieron. ait Dan. 11. circa illa verba, *Faciet, quæ non fecerunt patres eius*) nullus Iudæorum absquē Antichristo regnauit.

Tertio dicendum est, Antichristum per dolum ac fraudem incepturum regnare Babylone, & inde pugnaturum cū alijs regibus, & tres potissimos debellaturum, ac tandem septem alios, & vniuersum orbem sibi subiugaturum. Hæc assertio magna ex parte colligitur ex Scriptura, & probabilibus cōiecturis ex ijs, quæ in Scriptura dicuntur. Et in primis, quod regnum Antichristi inchoandum sit Babylone multi colligunt ex illis verbis Zach. 5. *Et leuauerunt amphoram inter terrā, & coelum, & dixi ad Angelū, qui loquebatur in me. Quod isti deferūt amphoram? & dixit ad me, ut edificetur ei domus in terra Senaar, & stabiliatur, & ponatur ibi super basem suam, vbi Septuaginta legūt, in terra Babylonis.* Quia (ut Hier. notat) Senaar campus est Chaldæorū, in quo extructa est Babylon Genes. 10. 11. & 12. Significata autem est in illa visione (ut Rupert. ibi notat) impietas, & incredulitas Iudæorū, & supplicium diuinū, quod sustinēt. Quia videlicet nec terra sua capit eos: nec coelū admittit eos. Quod supplicium vsq; ad finem mūdi, & Antichristi aduetū durabit: tunc autem ædificabitur eis domus Babylone, quia ibi Antichristū pro Messia recipiet: ibiq; regnare incipiet. Quod etiam verisimile sit ex sententia eorum Patrum, qui dicunt Antichristū nasciturū Babylone. Deinde, quod initium huius regni futurū sit per dolum, ac fraudē, affirmant Hier. Cyril. Damasc. & alij

A supra citati. Et per se est verisimile, quia non est obtinendū iure hæreditario, neq; etiam in principio potest cōparari per potentiam, & vim, nisi fingamus solum dæmonem illaturum bellum hominibus pro Antichristo, ut illi per vim regnum obtineat, quod posset facile fingi, si dæmones in corporibus assumptis pro illo pugnarent. Sed non oportet hæc sine fundamento fingere, præsertim cum dæmon non tam intendat homines per vim debellare, quam decipere, & in errorē inducere. Prius ergo, quā Antichristus per vim homines aggrediatur, aliquos per fraudem sibi adiungat, præsertim Iudæos, ut supra dictum est. Hæc autē fraus non solum consistet in falsa doctrina supra explicata: sed etiam in promissionibus temporalibus, quas Iudæi potissimum expectant, & (quod caput, & maximū robur illius) ingentibus diuitijs abundabit, & amplissimis largitationibus facile infinitam hominū alliciet multitudinē. Quia (ut dicitur Dan. 11. *Dominabitur thesaurorū auri, & argenti, & in omnibus pretiosis Aegypti.* Vnde Anselm. in Elucidario ait, quod industria dæmonū, omnis pecunia occulta, erit ei manifesta: siue sit in mari, siue in reconditis terræ finibus. Imò fortasse etiam mineralia auri, & argenti virtute dæmonum elaborata, omnia illi offerentur, & vsui erunt ad imperium obtinendum. Atq; hoc modo tantum crescet in initio regni sui, ut potentior fiat quolibet alio rege: sic enim de illo dicitur Dan. 7. *Cornua decem, decem reges erunt, & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus.* Additur vero statim, *Et ipse tres reges humiliabit, ex quo colligimus non iam fraudibus, aut donis: sed potentia, & vi, illa tria regna obtenturum.* Vnde ibidē dicitur, *Tria de cornibus primis euulsa sunt a facie eius.* Significat autē Dan. cap. 11. illa tria regna futura, regnum Aegypti, Lybiæ, & Aethyopiæ. Sic enim dicit, & mittet manū suam in terras, & terra Aegypti non effugiet, per Lybias quoque, & Aethyopiam transibit. Quibus locis id notant Hieron. & Theod. & Iren. lib. 5. c. 25. & Cyril. dicta. cat. 15. & Lactant. lib. 7. c. 16. Qui omnes addunt ceteros septem Reges (siue illi in hoc certo numero futuri sint, ut est maxime probabile, siue per illos vniuersitas Regum, & Principum significetur) subdendos Antichristo tanquā supremo Monarchæ, & Imperatori. Quod non obscurē colligitur ex cap. 17.

Cyrril.
Damascen.

Dan. 11.

Anselm.

Antichristi
opulentia.

Daniel. 7.

Daniel. 11.

Hieron.
Theod.
Iren.

Cyrril.
Lactant.

Apoc.

Dan. 7.
8.

Hieron.

Regnū An-
tichristi Ba-
bylone in-
choandum:
Zach. 5.

Hieron.
Genes. 10.
11. & 12.
Rupert.

Hieron.

A. poc. 13. Apoc. illis verbis, *Decem cornua, quæ vidisti, decem Reges sunt. Hi vnum consilium habent, & virtutem, & potestatem suam bestia tradent,* cap. etiam. 13. describitur potestas Antichristi tanquam suprema, *Data est illi potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem,* & similiter Dan. 8. *De vno autem ex eis egressum est cornu vnum modicum, & factum est grande contra meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem.* Loquitur autem de Antichristo. Nam de illo statim subdit, *ablaturum iuge sacrificium.* Obtimebit ergo Antichristus vniuersalem Monarchiam, quam Romani obtinuerant: & hanc (vt supra dixi) interpretantur Patres Græci, esse defectionem Romani Imperij, de qua Paul. loquitur. 2. ad Thessal. 2.

2. Thess. 2. Obiectio. Dices, Quomodo poterit Antichristus tam breui tempore vniuersum orbem subiugare, præsertim, quoad regiones remotissimas Indiarum, vel similes.

Responsio.

Respondetur quamuis tempus Antichristi post Monarchiam comparatam, quod erit propriè tempus persecutionis Ecclesiæ, futurum sit breue (vt supra diximus,) tamen tempus bellorum, eius non constat futurum adeo breue. Quia ignoramus, qua ætate incipiet regnare, & qua morietur. Deinde, cum dicitur regnaturus in vniuerso orbe, non est necesse intelligi de omnibus prouincijs mundi: sed de Romano imperio veteri, atq; de ijs prouincijs Asiæ Africæ, & Europæ, in quibus fides, & Ecclesia diutius vixit. Præterea etiam si priori modo intelligatur, non erit factum difficile, præsertim cum neq; copia auri, & argenti, neq; dæmonum industria defutura sit. His enim duabus alis facile erit vniuersum mundum peragrarè. Non quòd necesse sit, Antichristum per seipsum omnia loca lustrare: sed per duces, & ministros. Quin potius arbitrèr (& colligi potest ex dictis testimonijs Daniel. & Apoc.) non fore illi necessaria bella, & exercitus ad omnia regna subiuganda: sed summa facilitate, & velocitate debellatis illis tribus prioribus regnis sibi vicinioribus, ita eius fama, potentia, atq; diuitijs terrendos esse reliquos reges, vt facile illi subijciatur.

Metropolis imperij Antichristi Ierosolyma.

Quarto dicendum est, Antichristum præcipuam sedem Monarchiæ suæ Ierosolymis collocaturum, vt in Ierosolymitano templo à se instaurato sedeat, & tanquam Deus adoretur. Hæc est sententia Patrum omnium, qui de Antichristo scribunt, quos

A. sæpe citauimus, & statim necesse erit eos indicare. Colligitur autem ex duplici loco Scripturæ. Prior est. 2. ad Thessal. 2. *Ita vt in templo Dei sedeas, ostendens se, tanquam sit Deus.* Quamquam enim Patres interdum alijs modis metaphoricè interpretentur templum illud: tamen sensus maxime proprius, & literalis esse videtur, vt de templo Ierosolymitano intelligatur, vt exponunt Iren. Cyrill. Ierosolym. & Damas. citatis locis, & Seuerus Sulpitius ex sententia sancti Martini in lib. 2. dialog. & Sedulius. 2. ad Thess. 2. & Hippolyt. dicta orat. de consummatione mundi, & Origen. tract. 29. in Marth. qui addit, in sensu spirituali per templum diuinas Scripturas intelligi, Anselm. vero. 2. ad Thessal. 2. animas hominum exponit, in quibus Antichristus sedere studebit, vt Deus, à qua expositione parum discrepat aliorum interpretatio, qui per templum Dei, Ecclesiam intelligunt, vt Hieronym. dicta. q. 11. ad Algas. Ecclesia enim nihil aliud est, quam ipsi fideles. Alij vt Chrysost. Oecumen. & Græci per templum intelligunt Christianorum Ecclesias, seu templa. Denique August. 20. de Ciuit. c. 19. probabile putat, per templum non significari locum, in quo Antichristus sedeas, vt Deus: sed significari ipsum Antichristum cum suo populo. Atque ita non esse legendum, *vt in templo, sed, vt in templum Dei sedeas,* (prout habent Græci) & sensus sit, Antichristum sedesurum, vt templum, id est, vt Ecclesiam, ac si ipse cum suis esset verus populus Dei. Quæ expositio inter omnes magis displicet. Quia neque cum verbis antecedentibus, nec cum sequentibus, connecti potest. Etenim, quæ præcedunt, sunt, *Extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut colitur, ita vt in templo Dei sedeas.* Ex hoc autem, quod prædicto modo, *sedeas in templum Dei,* non sequitur, quòd se extollat supra Deum. Omnes enim hæretici contendunt in ipsis esse Ecclesiam Dei, atque adeo sedent in illo sensu *in templum Dei:* & tamen non se extollunt supra omne id, quod dicitur Deus, vt Paul. loquitur. Sequentia autem verba sunt, *ostendens se tanquam sit Deus:* si autem solum sederet, vt templum Dei, non se ostenderet Deum. Rectè ergo noster interpres vertit, *In templo Dei.* Nam, licet Græcè sit, *ἐν τῷ λαῷ,* tamen iuxta Græcum idioma eadem est significatio, quæ cum alijs etiam locis Scripturæ magis consentit, vt iam dicam. Posita

autem hac lectione, probabilius est, templū ibi sumi pro templo materiali, & sensibili: nam hæc est natua significatio, quæ cum propriè saluari possit, non est necesse metaphorice exponi. Templum autem Dei eo tempore quasi per antonomasiam dicebatur templum Ierosolymitanum, ut patet ex Luc. ultimo, Actor. 3. & 5. & sæpe alias.

*Luc. 14.
Act. 3. & 5.* Cum enim tunc nondum essent erecta, & dicata Christianorum templa, solum Ierosolymitanum singulariter dicebatur *templum Dei*. Verisimilius ergo est, de hoc esse loquutum Apostolum. Præterea, quia hæc videtur esse *abominatio desolationis*, de qua prædixit Daniel cap. 9. *Et erit in templo abominatio desolationis*, *abominationem* enim vocat Antichristum propter abominanda eius scelera, *desolationis* autem, ob atrocem persecutionem. Ita interpretatur Iren. lib. 5. cont. hæres. cap. 25. & Origen. dicto tractat. 29. in Matth. Quamvis enim ille locus alias habeat interpretationes, & præsertim

Daniel. 9. illam August. epist. 80. qui eum locum intelligit de exercitu Romano circumdante Ierusalem, usque ad desolationem eius tempore Titi, & Vespasiani, quia & contextui Danielis hæc videtur facile accommodari, & de illa videtur loquutus Christus

Matth. 25. Matth. 24. dicens, *Cum videritis abominationem desolationis, sedentem in loco sancto, quæ dicta est à Daniele propheta, qui legit intelligat*, licet hoc (inquam) ita sit: nihilominus non videtur reiicienda interpretatio Patrum, qui de Antichristo hæc intelligunt. Sic enim verba Christi interpretatur Hilarius, can. 25. in Matth. & Ambrosius, lib. 10. in Luc. c. de signo appropinquantis desolationis, qui ad literam hoc intelligunt de Antichristo sedente in Ierosolymitano templo. Neque alij Patres hanc sententiam reiiciunt, vno, vel alio excepto, quamvis addant Antichristum non solum sessurum in templo Ierosolymitano: sed etiam in Ecclesia Christi, seu in Ecclesijs Christianorum. Quod qua ratione intelligendum sit, in sequenti sectione explicabimus.

Obiectio. Dices, Ex cap. 9. Dan. constat templum Ierosolymitanum nunquam esse instaurandum, nam, *usque ad consummationem, & finem perseverabit desolatio*. Respondetur, satis videri desolationem perseverare usque ad finem, quandoquidem usque ad Antichristi tempora templum instaurandum non est. Deinde etiam tunc non propriè instaura-

A bitur, non solum materialiter, quia fortasse tam brevi tempore non integrè, & perfectè: sed utunque reedificabitur, sed etiam formaliter (quod ad rem maximè spectat) quia non instaurabitur in templum veri Dei, sed in sedem Antichristi. Nam licet fortasse in principio, ad decipiendos Iudæos, Antichristus simulaturus sit se vel instaurare templum in cultum Dei (ut Cyril. Ierosolym. supra notavit) tamen re vera, & ex animo non id faciet nisi ob gloriam suam, & ut ipse in eo colatur: & ita semper manebit desolatio, & abominatio desolationis usque ad finem. Dices. Quomodo ergo Paulus vocat *templum Dei*, & Christus *locum sanctum* illum, qui ad solam superstitionem Antichristi instaurandus erit? Respondetur, appellasse illum locum à primæva eius institutione, & dedicatione. Fuit enim ille *sanctus* & in *templum Dei* electus, licet fuerit prophanus. Ex his ergo constat Antichristum sessurum Ierosolymis tanquam in primario, ac regio loco, quem potissimum eligit, ut ibi colatur.

Rursus quod diutius ibi sessurus sit, colligi potest ex Apocal. 11. ubi aperte dicitur Elias, & Henoch fore occidendos ab Antichristo Ierosolymis, ubi *Dominus eorum crucifixus est*. Cum ergo Elias, & Henoch mittendi sint, ut Antichristo resistent, & Ierosolymis prædicaturi sint, ibidemque morte sua testimonium reddituri veritatis, quæ prædicauerunt, signum manifestum est, ibi potissimum sessurum Antichristum, eamque futuram esse quasi radicem, & cathedram falsæ doctrinæ, ac persecutionis eius. Scio Hieronym. epist. 17. ad Marcel. locum hunc de mundo, & non de Ierusalem interpretatum esse, ductum studio laudandi, & honorandi Ierusalem, ad quam Marcellam invitabat: tamen literalis sensus est, quem diximus, quem omnes interpretes sequuntur.

C Neque obstat, quod obijcit Hieronymus supra, quod Ierusalem eo loci Sodoma vocetur quandoquidem principes eius principes Sodomorum dicuntur Isai. 1. Denique ex ijs, quæ diximus, Antichristum futurum esse genere Iudæum, & in Iudæis maxime esse regnaturum, statim credibile fit, eum potissimè instauraturum civitatē Patrum suorum, de qua, ac de templo suo ipsi maximè gloriatur. Unde etiam fit, ut vel ob hanc causam in eo potissimè coli loco, & honorari studeat. Potest hoc etiā confirmari, quia (ut

Cyrill.

Obiectio.

Responsio.

Apocalyp.

Hieron.

postea videbimus) Sa ncti docent, Antichri-
stum fore occidendum in monte Oliueti:
ergo signum est ibi potissimum esse regna-
turum, vt etiam Theod. & Hieron. colligunt
ex Dan. 11.

Hieron.

Theod.

Dan. 11.

Contra hanc verò sententiam, hæretici
huius temporis (solum, vt contra Apolloli-
cam sedem blasphemant) fingunt Anti-
christi sedem in Romana ciuitate esse fu-
turam, cum nullo id fundamēto niti queat,
& potius ex Apocal. 17. colligi possit, Vrbē,
vel iam antea euersam iri adueniente An-
tichristo, vel certè ab ipso, & ministris eius
esse euertendam.

Apoc. 17.

SECTIO VII.

*Qualis sit futura Ecclesie persecutio sub
Antichristo, & quis finis, ac consum-
matio eius.*

Persecutio
Ecclesie sub
Antichristo
enim acerbis-
sima.

Matth. 24.
Daniel. 7.

Primò certum est, Antichristum perse-
cuturum esse Ecclesiam, & fideles, ac
Sanctos acerbiss, & crudelius, quam
ab vilo, vnquam tyranno tentari, aut allecti
fuerint. Hoc de fide est: ait enim Christus
Matth. 24. *Erit tunc tribulatio magna, qualis
non fuit ab initio mundi, vsque modò, neque
fiet.* Et de hac tribulatione dicitur Dan. 7. *Et
ecce cornu illud faciebat bellum aduersus san-
ctos, & praeualebat eis: Et infra, Sanctos altis-
simi conteret: & putabit, quod possit mutare
tempora, & leges, & traduntur in manu eius
vsque ad tempus, & tempora, & dimidium tē-
poris.* Idem colligitur ex c. 8. & 11. & 12.
quorum verba omitto ad prolixitatem vi-
tandam, licet grauissima sint, & statim illa
attingemus. Præcipuè verò Ioan. Apocal.
20. hanc atrocem persecutionem describit,
dicens, *Cum consummati fuerint mille anni, sol-
uetur Satanas de carcere suo, & exibit, & se-
ducet gentes, quæ sunt super quatuor angulos
terre Gog, & Magog, & congregabit eos in præ-
lium, cuius numerus est sicut arena maris, &
ascenderunt supra latitudinem terra, & circu-
ierunt castra sanctorum, & ciuitatem dilectā,*
id est, vniuersam Ecclesiā, vt exposuit Aug.
20. de Ciuit. c. 11. Lactant. lib. 7. c. 24. & se-
quentibus. Cauendus tamen est error illius,
& aliorū Chiliasarum intelligentium hūc
locum non de persecutione Antichristi, sed
de alia, quam existimarunt passuros San-
ctos post mille annos felicitatis huius vi-

Dan. 8. 11.
& 12.

Apoc. 10.

Aug.
Lactant.

ta, quā non dicunt esse persecutionē Anti-
christi: hanc enim ante mille annos ante-
cessuram sentient. Quæ sententia & in er-
rore fundatur, & aperte repugnat Euange-
lio Matth. 24. & 25. & alijs testimonijs Scri-
pturæ, quibus supra probatum est, statim
post Antichristi mortē, futuram esse mūdi
cōsumationem. Hinc enim necessario fit,
Antichristi persecutionē futuram postre-
mā: non ergo potest ille locus de alia poste-
riori persecutione intelligi. Neq; etiam po-
test exponi de persecutione aliqua, quæ
persecutionem Antichristi antecesserit, vel
anteceßura sit, quanquā id insinuet Am-
bros. lib. 2. de fide. c. vitimo, in fine, per Gog,
Gothos intelligens. Quia Ioannes dicit, illā
persecutionē futurā post mille annos, id est,
in fine durationis Ecclesiæ, vt supra expo-
suimus. Vnde etiā dicit, post illam persecu-
tionem, vniuersalem resurrectionē statim
futurā: necesse est ergo intelligi de persecu-
tione Antichristi. Est autem in illis verbis
Ioannis obscurū, quid per Gog, & Magog,
intelligatur. In quo laborant Aug. dicto. c.
11. lib. 20. de Ciuit. & Hieron. Ezech. 38. &
39. Sed nō est nostri instituti in hoc immo-
rari, lege Franc. Riber. in id. c. Apoc. Deniq;
ait Ioannes, ad cōmouendam, & concitā-
dam hanc persecutionē soluendum esse Sa-
tanam, qui vsquē ad illud tempus ligatus
fuerat, vt significet, tantò fore persecutio-
nem illam diuiniorem, quantò magis potest
aliquis nocere solutus, quā ligatus, lege
August. 20. de Ciuitat. cap. 8. & 9.

Matth. 24.
& 25.

Ambros.

Gog, & Ma-
gog quid.
Aug.
Hieron.

Aug.

CSecundo dicendum est, persecutionem
hanc non tantum futuram esse tempora-
lem, sed etiam spiritualement, atque ita tā in
prauo fine persecutorum, quam in medijs
fore acerbissimā. Explicatur, & probatur.
Quia in primis certum est, hanc persecu-
tionem, quæ per modum prælij in d. cto lo-
co Apocalypsis describitur, non esse præci-
puè futurā ad vsurpanda temporalia bona,
nec propter hunc solum finem inferenda
bella, & temporalia damna, quæ illam con-
sequenter (talis enim persecutio non esset
magni momenti cum alia comparata) erit
ergo auertendū homines à fide, & vero Dei
cultu, vt in errorem inducantur, si fieri potest,
etiā electi. Hanc igitur vocamus spiritualement
persecutionē ex parte finis, & prauæ inten-
tionis persecutorū, nocuentiq; illati ijs,
quos in persecutione vicerint. Deinde ex
hoc cap. erit grauissima persecutio. Primo
Bbbb 5 quia

Antichristi
persecutio
& tempora-
lis, & spiritua-
lis.

Matth. 24.

quia cogentur fideles negare Iesum esse A Christum, aut Dei filium. Secundo cogen-
 rur, omnem Dei cultum, omnesque ritus, ac
 ceremonias christianas deferere, propter
 Daniel. 12. quod Daniel. 12. dicitur, eo tempore aufe-
 Hieron. rendum esse *in ge sacrificium*, quod de tem-
 Theodor. pore Antichristi intelligunt ibi Hieron.
 Iren. & Theod. Iren. & Hippolyt. locis supra ci-
 Hippolyt. tatis, quo tempore omnem cultum diuinū,
 qui à Christianis exhiberi solet, cuiusque
 suprema pars est sacrificium Eucharistiæ,
 ad quod cætera omnia referuntur, cessatu-
 rum dicūt persecutionis acerbitate, & vio-
 lenta. Tertio (quod grauissimum est) cogē-
 tur verū Deum abnegare, nullique supre-
 mo numini cultum exhibere: sed tantum
 cuidam homini mortali omnium iniquis-
 simo, nimirum Antichristo, vt colligitur
 ex. 2. ad Theff. 2. & ex alijs locis supra tra-
 ctatis. Quapropter, vbi Antichristus in per-
 sona sua præsens non adfuerit, cogentur
 fideles imaginem eius, seu eum in imagine B
 adorare, & hoc modo Antichristus per se,
 vel sui imaginem fedebit in omnibus tem-
 plis, & Ecclesijs Christianorum, vt ab eis
 tanquam Deus adoretur. Hæc omnia colliguntur
 ex Apocal. 13. vbi, præter Antichristum,
 dicit Ioannes, se vidisse aliam bestiā
 (quam supra diximus fore tyrannum ali-
 quem Antichristo subditum, & ministrū
 eius) de quo ibidem scribitur, *Dicet habitā-
 tibus in terra, vt faciant imaginem bestia, que
 habet plagam gladij, & vixit: & infra, Et fa-
 ciet, vt quicumque non adorauerint imaginem
 bestia, occidantur. Quorum verborum litera-
 lis sensus videtur supra positus. Vnde inter
 falsa miracula ministrorū Antichristi ibi-
 dem ponitur, quod facient loqui imaginem
 bestia, quod multi referunt ad homines se-
 ctatores Antichristi, sed re vera proprie, &
 ad literam intelligendum videtur de effigie,
 & simulacro Antichristi. Atque hinc colligo,
 quamuis Antichristus omnem aliā publicam
 idolatriam detestatur sit: nihilominus effecturum, vt fideles omnes ad
 horrendam idololatriam inducat. Quæ
 enim maior, aut detestabilior idololatria
 esse potest, quam Diuinum cultum tri-
 buere iniquissimo homini, & imagini eius?
 Ultimo efficiet, vt omnes, in professionē,
 seu protestationem huius cultus, caracte-
 rem bestia, seu Antichristi publicē dese-
 rant in frontibus, seu in manibus, vt habe-
 Apoc. 13. tur eodem cap. 13. Apocalyp. *Et faciet om-**

*nes puillos, & magnos, & diuites, & paupe-
 res, & liberos, & seruos habere caracterem
 in dextera manu sua, aut in frontibus suis, &
 subditur, tam necessariam futuram omni-
 bus huiusmodi caracteris gestationem, vt
 non possit emere, aut vendere, nisi qui habet
 caracterem, aut nomen bestia, aut numerum
 nominis eius. Quod autem hoc signum non
 solum futurum sit in recognitionem tem-
 poralis subiectionis: sed maxime in pro-
 fessionem superstitiosi cultus, ex eo colligi
 potest, quod in maximam laudem San-
 ctorum prædicatur, quod caracterem be-
 stia non acceperint, & è contrario æterna
 poena puniuntur, qui illū acceperint, Apo-
 calys. 14. 16. 19. & 20. quibus locis illa duo
 coniunguntur, nempe, *adorare imaginem be-
 stia, & accipere caracterem eius*, tanquam
 æquē superstitiosa, & Diuino honori con-
 traria. Vnde D. Thom. infra. q. 63. art. 3. ad
 3. dixit caracterem bestia esse professio-
 nem illiciti cultus. Qui autem futurus sit
 hic caracter Antichristi, incertum est, so-
 lum cogitare possumus, futurum esse ali-
 quod signum, quod Antichristus instituet,
 quasi ad sigillandum cultores suos, sicut
 nos possumus dicere, signum crucis esse
 caracterem Christi. Ita sentit Lactant. lib.
 7. cap. 17.*

Vltimo facile etiam intelligi potest, fu-
 turam esse grauissimam illam persecutio-
 nem, etiam ex parte mediōrū, qualia sunt
 illa quatuor, quibus supra diximus Anti-
 christum vsurum ad suam doctrinam per-
 suadendam, scilicet, eloquentia verborum,
 amplissimis largitionibus, ac diuitijs, sig-
 nis mirabilibus, vi, exquisitisque tormen-
 tis. De quibus nihil in particulari dici po-
 test, quia nihil in Scriptura reuelatus est.
 Non est dubium tamen, quin illa tormen-
 ta sint futura plura, & grauiora, quam à
 Christi persecutoribus inflicta vnquam
 fuerint. Quod, præter loca Scripturæ supra
 citata, facile colligi potest tum ex maiori
 potentia Antichristi, & ministrorum eius,
 tum etiam, quia dæmon illo tempore so-
 lutus maiorem licentiam habebit homi-
 nes varijs tormentorum generibus afficien-
 di. Quapropter acute dixerunt Cyril. &
 Hippolyt. citatis locis, eo tempore futuros
 esse martyres illustriores, quia priores pug-
 narunt contra homines ministros diaboli:
 ij verò contra ipsum dæmonem solum, &
 omnes vires suas cōtra illos exercēt. Ac-
 cedit

Apoc. 14.
16. 19. &
20.

D. Thom.

Lacta 1.

Cyr.
Hippolyt.

cedit tandem, illam persecutionem fore A
vniuersalissimam per totum orbeni, vt aper
tè colligitur ex Apocalyp. 13. & 20. *Ascen
derunt supra latus terræ, & circumie
runt castra sanctorum*. Ex quo loco notat
Aug. 20. de Ciuit. cap. 9. omnes prauos ho
mines hereticos, & similes coniungendos
esse Antichristo, vt ubique fideles perse
quantur.

Tertio dicendum est, per hanc persecu
tionem maiorem fortasse fidelium partem
à Christo defecturam: nihilominus tamen
militantem Ecclesiam non esse vi persecu
tionis extinguendam. Prior pars colligitur
primò ex ipsa persecutionis acerbitate, &
ex modo, quo in scriptura describitur. Vn
de Dan. 7. dicitur, *Ecce cornu illud faciebat
bellum aduersus sanctos, & praualebat eis*: &
Apocal. 13. *Et est datum illi bellum facere cum
sanctis, & vincere eos*: & Christus ad exag
gerandam multitudinem eorum, qui à fide
deficient, dixit, *Vt in errorem inducantur, si
feri potest, etiam electi*, & Luc. 18. *Cum vene
rit Filius hominis, putas ne, inueniet fidem in
terra*: Potest deniq; colligi ex illis verbis.
2. ad Thess. 2. *Nisi venerit discessio primum*.
Nam, licet (vt supra dixi) plerique Latini
interpretentur de defectione Romani im
perij: tamen propriùs intelligitur de defe
ctione à Christo. Nam verbum Grecum est
αποστασία, & ita interpretantur omnes Græ
ci, & August. 20. de Ciuitat. cap. 19. Quam
uis enim sæpe contigerint in Ecclesia defe
ctiones à Christo propter persecutiones
hæreticorum, vel tyrannorum: illa tamen,
quæ futura est sub Antichristo, quasi per
antonomasiam. *Apostasia* dicitur, quæ erit
maior, & vniuersalior cæteris. Vnde La
ctan. lib. 7. cap. 16. dicit de cultoribus Dei
duas partes interituras: sed de hoc nihil cer
ti affirmari potest.

Posterior pars de fide certa est, vt nota
uit Aug. 20. de Ciuit. c. 11. Quia non potest
Christus Ecclesiam suâ ita deserere, vt om
nino vincatur. Nam *porta inferi non praua
lebunt aduersus eam*: & ideo idem Christus
dixit Matth. 24. *Propter electos breuiabun
tur dies illi*. Erunt ergo multi electi, qui nō
vincentur, & in quibus Ecclesia manebit.
Et ideo in Apocal. semper ponitur illa li
mitatio, *Adorauerunt bestiam omnes, qui in
habitabant terram, quorū non sunt nomina scrip
ta in libro vitæ*. Patres etiā suprā citati sup
ponunt, tunc futuros esse multos, & exi

mios martyres, qui vsquē ad mortem erunt
in fide constantes: ergo pari modo in mon
tibus, & speluncis perseuerabunt multi cō
fessores, qui supersites manebunt post
mortem Antichristi. At in eis non deficiet
usus sacramentorum & sacrificij Eucharis
tici in locis abditis. Persecutores enim non
poterunt hæc auferre nisi in eorum cogni
tionem venerint: non permittet autē Deus,
dæmonem aut omnia Sanctorum abdita
loca perlustrare, aut persecutoribus reue
lare. Atque in hunc modum sunt piè intel
ligendi catholici scriptores, si quando di
cunt eo tempore defecturam fidem in vni
uerso orbe, aut quid simile. Lege Sol. in. 4.
d. 46. q. 1. art. 1.

Quarto & ultimo dicendum est, tam An
tichristum, quam ministros eius Ecclesiæ
persecutores speciali Christi virtute, atque
imperio interficiendos esse. Hæc assertio
sic absolutè proposita videtur de fide. Nam
de Antichristo ait Paul. 2. ad Thess. 2. *Quē
Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, &
destruet illustratione aduentus sui*. Quod nō
nulli ita intelligere videntur, vt Christus
Dominus in persona descensurus sit, vt ad
uentu suo Antichristum interficiat, quod
significat Lactan. dicto lib. 7. c. 19. Non est
autem hoc verisimile. Quia secundus Chri
sti aduentus erit quadraginta quinque die
bus post mortem Antichristi: neq; Paulus
dixit à Christo occidendum Antichristum
per aduentum, sed *illustratione aduentus sui*,
id est, aliquo signo & præfatio, quod erit
quasi splendor quidam appropinquantis
aduentus ipsius. Neque dixit, suis mani
bus, sed *spiritu oris sui*, id est, præcepto, &
mandato suo, vt ibi D. Thom. exponit, &
significat Chrysost. hom. 4. in. 2. ad Thess.
dum ait, *sufficiet solum iubere*: & idem sen
tiant alij interpretes, & Hieronym. ac
Theodor. Daniel. 11. Addit vero D. Thom.
ibi, Michaelem Archangelum iussu Chri
sti interfectorum Antichristum, in mon
te Oliueti. Sed hoc & est incertum, & intel
ligendum est iuxta supradicta. Quod autē
simul cum Antichristo igne de cælo misso
perimendi sint alij persecutores Ecclesiæ,
patet ex illis verbis Apocalyp. 20. *Descen
dit ignis à Deo de coelo, & deuorauit eos*.
Christus etiā dicens, propter electos futurū
breue tēpus illius persecutionis, satis signi
ficat intra illud breue tēpus esse ubiq; finie
dā. Sancti etiā supracitati docēt, illos qua
dragin

Sol.

Antichris
tus speciali
Christi vir
tute interfici
endus.
2. Thess. 2.

Lactant.

D. Thom.
Chrysost.
Hieron.
Theod.

Apoc. 20.

draginta quinque dies post mortem Antichristi usque ad iudiciū concedendos esse iustis ad requiem: peccatoribus autem ad poenitentiam. Existimo ergo, vel diuina virtute futurum esse, ut eadem die, qua interfectus fuerit Antichristus, ubique interficiantur ministri eius, quia ut dicitur Ezech. 38. *Gladius vnus cuiusq[ue] in fratrem suum dirigitur, & iudicabo super eum peste, & sanguine, & igni vehemēti, & lapidibus immensis.* Vel certe (ut supra ex eodem Ezechiele dicebamus) ante diem interfectionis Antichristi, incipient interfici fautores eius omnibus supradictis modis, donec intra paucos mēses omnino imperium eius destruat. Et ipse cum præcipuo Pseudopropheta suo in stagnum ignis viuifcendent.

Ezech. 38.

DISPUTATIO LV.

In tres sectiones distributa.

De bonis præcursoribus secundi aduentus Christi.

Postquam dictum est de Antichristo, qui non ut præcursor, sed ut acerrimus hostis, & persecutor Christi, & Christianorum, secundum aduentum Seruatoris nostri præueniet, sequitur, ut de bonis præcursoribus eiusdem aduentus differamus. Sicut enim in superioribus agentes de primo Christi aduentu, disputationem de Ioanne Baptista illius præcursore præmisimus: ita oportet hoc loco de præcursoribus secundi aduentus differere. Est autem discrimen inter præcursores vtriusque aduentus, quod Ioannes Baptista ijs temporibus natus est educatus, ac poenitentiam egit, in quibus testimonium Christo reddidit, & suum præcursoris ministerium expleuit, ac tandem mortuus est. At vero ante secundum aduentum non sunt promissi in Scriptura præcursores, qui eo tempore nascituri sint, ut nouo exemplo vitæ, & doctrinæ Christo testimonium reddant: sed ex veteribus illis hominibus, qui ante multa sæcula præcesserunt, Henoch, & Elias venturi creduntur, ut homi-

nes præsertim Iudæos ad secundum Christi aduentum disponant. Quamobrem de horum præcursorum genere, vitæ conditione, & sanctitate eximia, quam dum inter homines degerent, consequuti sunt, non est, quod hoc loco disputemus. Pertinent enim hæc (ut ita dicam) ad veterem eorum statum, aliudque vitæ, & officij genus, quod olim tenuerunt: quæ omnia in veteri testamento satis perspicua, expressaque sunt. Explicandum ergo nobis erit primum vnde venturi sint: & consequenter an nunc viuant: ubi & quomodo viuant: deinde quando, & quomodo venturi sint, quid agent, & quem tandem finem habituri sint: postremò inquiremus, an præter hos duos alius eis sit futurus comes, Christi que præcursor.

SECTIO PRIMA.

Virum Elias, & Henoch nunc viuant, ubi, & quomodo.

B

DE ELIA nullum circa hoc fuisse errorem reperio. De Henoch vero Iudæi quidam (ut Sixtus Senensis refert lib. 2. Bibl. sanctæ) asseruerunt, mortuum esse ante tempus, ne malitia immutaret cor eius, ita exponentes illud Genes. 5. *Non apparuit, quia tulit eum Dominus.* Solet enim Scriptura hoc dicendi modo mortem significare, Iob. 32. *Nescio enim, quandiu subsistam, & si post modicum tollat me factor meus.* Six. Senens. Genes. 5. Iob. 32.

Dicendū vero est primo, Henoch, & Eliā haecenus non obijisse mortem, sed corpore, & animo viuere. Est de fide. Et de Henoch patet ex prædicto loco Genes. Illa enim Iudæorum interpretatio stare non potest. Primo quia ex diuerso modo loquendi de Henoch, & de alijs constat, aliquid speciale de illo dici. Secundo id satis ostendunt antecedentia verba, *Ambulauit que cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Dominus.* Vbi Septuaginta, ad sensum magis explicandum, verterunt, *quia transfudit illum Deus,* & eodem modo legit Philo Iudæus in lib. de vita sapientis. Tertio id aperte testatur Sapiens Eccl. 44. *Henoch placuit Deo, & translatus est in paradysum, ut det gentibus poenitentiam,* & adhuc apertius Paulus ad Hebr. 11. *Henoch translatus est, ne* Henoch adhuc uiuit. Genes. Philo. Eccles. 44. Hebr. 11.

vide.

Obiectio.

videret mortem. Dices, ex his solum probari non fuisse mortuum quando translulit illū Deus: tamē quod postquam translatus est, nunquā ibi mortuus sit, unde constat. Nam Philo supra, significat illam translationem solum fuisse per quandam separationem à consortio, & frequentia improborum hominum, ad locum vulgo ignotū, & vix paucis ijsque præstantissimis viris cognitum. In quo significat tantum fuisse translationem quandam ad solitariam, & quasi eremiticam vitam agendam: non ergo est necesse, ut ibi adhuc viuat. Respondetur, quamuis fortasse ex loco Genes. per se sumpto id non conuincatur: tamen ex alijs locis adiunctis id satis concluditur. Quia Paulus ait *translatum esse, ne videret mortem*, sentiens non esse moriturum, in eo loco, ad quem translatus est. Sapiens etiam dicens, *translatum esse ut det gentibus poenitentiam*, sentit, non esse moriturum: donec illud munus expleat. Huc accedit communis traditio, & consensus Patrum, quos statim referemus.

Elias, et Henoch adhuc viuunt.

4. Reg. 2.
Eccle. 4.8.

De Elia est manifestus locus. 4. Reg. 2. ubi refertur. Deum translulisse Eliam per turbine in cælum, & latius Eccle. 4.8. dicitur. *Receptus & reclus in turbine, & inscriptus in iudicijs temporum, lenire iracundiam Domini conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob, & alia loca postea afferemus.*

Aug.

Secundo probatur ex traditione Sanctorum. Augustinus lib. 1. de peccator. meritis cap. 3. *Nequē Henoch (inquit) & Elias per tam longam aetatem senectute marcuerunt: & lib. 2. de gratia Christi, seu de peccato orig. cap. 23. inter quæstiones, quæ ad fidem non spectant, ponit, ubi modo sint Elias & Henoch, quos tamen (inquit) non dubitamus, in quibus nati sunt, corporibus viuere, idem lib. 9. Gen. ad litteram cap. 6. Hieron. epist. 61. ad Pammachium, Henoch (inquit) translatus est in carne, & Elias carnis translatus est in coelū, nec dum mortui, & paradisi iam coloni, habent quoque membra, cum quibus rapti sunt, atque translati. Quod nos imitamur ieiunio, illi possident Dei consortio: vescuntur coelesti pane, & saturantur omni verbo Dei, habentes eundem*

Ambros.

Dominum, quem & cibum. Idem Ambr. lib. 4. de fide cap. 1. & lib. 2. in Lucam sub finē, Gregor. lib. 9. Moral. cap. 4. & lib. 21. capit. 36. Cyprian. lib. de montibus Sina, & Sion, Tertul. lib. de anima, capit. 35. & 50. *Translatus est Henoch, & Elias, nec mors eorum re-*

Greg.
Cyprian.
Tertull.

A

perta est, dilata scilicet: & lib. contra Iudæos, capit. 2. hac ratione vocat Henoch, eternitatis candidatum, & lib. de resurrect. carnis, capit. 58. de utroque loquens inquit, Aeternitatem candidati, ab omni vitio, ab omni damno, ab omni iniuria, & contumelia immunitatem carnis ediscunt. In eadem sententia est Irenæus lib. 4. contra hæreses, capit. 30. Irenæus ubi de Henoch sic loquitur, Translatus est, & conseruatus usque nunc testis iusti iudicij Dei. Idem tradit Iustinus in quæst. 85. ad Iustin. Orthodoxos, Optimē Chrysost. hom. 22. in Chrysost. epist. ad Heb. & hom. 21. in Gen. & Theod. Theodorus quæst. 45. qui varias rationes & congruentias adducunt. Epiph. sect. 9. latius hæres. 64. post fragmentum ex Methodio, & optimē in Anchorato satis post mediū. Athanasius in epistola quadam continente decreta concilij Niceni contra hæresim Ariam, Basiliius hom. 11. Exameron, de Henoch ait, A generatione hominis septimus mortem nō vidit. De utroque idē affirmat Eucher. lib. 1. in Genes. capit. 18. Ac demum omnes reliqui Patres, quos postea referemus, ne iusto prolixiores simus. Tertio (cū hoc inusitatum priuilegium ex Diuina ordinatione pendeat) ratio à priori eius est diuina voluntas: congruentia vero sumenda est ex proprio munere, & fine, propter quem à Deo conseruantur, de quo dicturi sumus sectione sequenti. Addunt verò ferē omnes citati Patres congruentiam ex resurrectione sumptam. Dicunt enim, voluisse Deum conseruare hos viros post tot sæcula in typum, & exemplar resurrectionis, & ad illius spem confirmandam, ideoque elegisse duos, alterum ex præputio, alterum ex circumcisione: vnum virginem, alterum coniugatum, ut significaret omnibus hominibus cuiuscunque status, & conditionis spem vitæ immortalis concedi. Addit Clemens lib. 5. constitut. capit. 8. aliās. 6. ostendisse Deum in Henoch, & Elia, quos mortem experiri non permittit, potuisse homines immortales conseruare, si voluisset.

Athanas.

Basiliius.

Eucher.

C

Dicendum secundo est, hos duos viros Henoch, & Elia non dum gloriosos, sed solum per fidem, & abstractiuam cognitionem Diuina contemplatione, & amore frui. Hæc assertio est contra Procopium Gazam in Genes. qui affirmat Eliam, & Henoch videre Diuinam essentiam, & in corporibus gloriosis cum Christo

Clem. Pap.

Henoch, & Elias nondum glorificati.

Procopius

Aug. Eug. Catharin. Christo regnare. Idem tenent Augustinus Eugubinus in recognitionib. veteris testamenti, in capit. 2. Genes. & Catharin. opuscul. de consummata gloria Christi. Quibus videntur interdum fauere Epiph. & Hieron. quos postea explicabimus. Prior ergo conclusionis pars, quantum ad corpora pertinet, traditur ab August. 1. de peccatorum meritis, cap. 3. dicente, *Nec tamen credo eos iam in illam spirituales qualitates corporis commutatos, qualis in resurrectione promittitur quæ in Domino prima præcessit.* Et videtur satis conuinci. Quia Elias, & Henoch referuntur aliquando morituri (ut seculum sequenti ostendemus) ergo non est verum, nunc esse translatos ad possidendam gloriam, & immortalitatem corporis. Quia huiusmodi corporis status est perpetuus, & cui semel datur, nunquam aufertur, & nouum in hoc miraculum fingere sine auctoritate, vel exemplo, temeritate non vacaret. Ex hoc vero ulterius concluditur, neque etiam in anima esse gloriosos, nec frui clara Dei visione. Quod quidem de toto tempore ante Christi passionem ex alio principio fidei certissimum est. Quia tunc non erat ianua regni hominibus aperta. De reliquo vero tempore probatur ex dictis. Quia etiam nunc non habent gloriosa corpora: ergo neque animarum gloriam: patet consequentia. Tum quia gloriam animarum consequitur statim gloria corporis, propriumque privilegium, ac miraculum in Christo fuit, gloriam animarum in corpore mortali possidere. Tum etiam, quia cum postea venient morituri, non erunt beati secundum animam: ergo nec nunc etiam sunt: quia beatitudo illa multo magis est perpetua: Et quamuis nonnulli Patres senserint, Paulo, & Moyse esse concessam ad breue tempus: tamen & multo plures id negant, & longe maius privilegium esset, magisque supernaturale, si tam diuturno tempore Eliæ, & Henoch id esset concessum. Et hoc decuit Iustinus martyr illa quæst. 85. Qui tamen idem sentit de omnibus Sanctis, qui cum Christo regnant quos non in cælo, sed in paradiso cælesti degere putat, & ideo Henoch, & Eliam illis facit æquales. Idem significat Gregorius Nazianzenus ora. 34. ubi ostendens neminem in corpore mortali vidisse Deum, de Henoch dicit, *licet translatus sit, non tamen constat, quod Deum comprehenderit.* In Eliâ verò, quem igneus currus in cæ-

A lum euexit, significatam esse testatur, singularem quandam hominis virtutem, & humanum fastigium excedentem. In quibus verbis significat postremam partem assertionis, nimirum, quamuis Eliæ post translationem non fruatur clara Dei visione: obtinuisse tamen singularem quandam perfectionem diuinæ contemplationis. Atque idem significauit Hieronymus in dicta epistola ad Pammachium, dicens, *eos frui diuino consortio, & cibo cælesti,* & Epiphanius dicta hæresi. 64. scribens, *eos nutrirî quodam spirituali alimento, cuius suppediator est, qui occulta cognoscit, & inuisibilia creauit, Deus,* Apertius Augustinus libr. 9. Genes. ad liter. capite. 6. dicit, *Neque enim arbitrandum est, Eliam vel sic, scilicet iam, sicut erunt Sancti, quando peracto operis die denarium accepturi sunt: vel sic, quemadmodum sunt homines, qui ex ista vita nondum emigrarunt. Iam itaque, aliquid melius habet, quamuis nondum habeat, quod ex hac vita recte gesta in finem habiturus sit:* Elegantissime Bernardus sermone. 6. de ascensione Domini, *Felices* (inquit) *virî illi, per quos diuina ascensio legitur præsignata: Henoch raptus, translatus Eliæ, felices plane, qui soli iam Deo viuunt, soli vacant intelligendo, diligendo fruendo.* Et ratio est clara, quia non est existimandum illos sanctissimos viros, & Prophetas perpetuo esse quasi in continuo somno, absque operationibus vitæ, præsertim intellectualis: ergo maximè occupabuntur in perpetua Dei contemplatione, & amore. Quia (ut inferius videbimus) magna spiritus, carnisque concordia, & quiete fruuntur, & nullum impedimentum habent, quo minus vel semper, vel frequentissimè se in huiusmodi actibus exercent. Neque enim decet, ut otiosi sint, neque externis actionibus corporis indigent quibus occupentur.

C Sed quæres, an sint in statu merendi. Ex dictis enim sequi videtur, ita esse asserendum. Quia, si peregrinantur à Domino, per fidem ambulant: ergo semper possunt magis, ac magis mereri: quia hoc est ad beatitudinem ambulare. Item peioris conditionis esse viderentur, quam ceteri beati, & viatores: quia & illorum felici præsentia, & horum utili priuantur absentia. Vnde fit, ut magna quadam poena, qualis est carentia diuinæ visionis, valdeque diuturna, sine vlla utilitate propria afficiantur.

Hieron.

Epiphanius.

Aug.

Bernardus.

Dubium.

Responsio: ciantur. Nihilominus probabilis videtur hos viros tantum fuisse in statu merendi, & potuisse in gratia crescere usque ad illud tempus, in quo translati sunt, & ad eundem statum merendi esse redituros, quando iterum venient ad præparandum secundum Christi aduentum. Quia tunc eodem modo erunt viatores, sicut antea, vereque martyres, & fructum, ac aureolam martyrij consequentur: hoc autem intermedio tempore verisimilius est, non mereri. Quod ab inconuenienti probari potest, quia in tam longo tempore infinita haberent merita, & omnes Sanctos, ac ipsam etiam Be-

Responsio Henoch & Elias non sunt in statu merendi. tam Virginem cumulo meritorum facile possent antecellere. Quia ad augendam gratiam, & gloriam non tantum intensio actuum, sed etiam multitudo plurimum confert, iuxta sanam doctrinam. Tum etiam quia ipsi semper operabuntur intensius, ac tota virtute sua, quia (ut diximus) liberi sunt omni impedimento ad actiones mentis exercendas. Ratio verò propria petenda est ex Diuina ordinatione, ex qua pendet, ut tempus meriti, vel demeriti sit hominibus definitum, pro statu vite mortalis. Quamquam verò ij duo mortui non sint: tamen, translatio diuinitus facta, quoad hunc effectum tanquam mors illis reputata est. Quia ad aliud vitæ genus, valde diuersum à ratione viuendi in hac vita, traducti sunt.

Henoch & Elias confirmati in gratia. Hinc sequitur primo, eos in translatione ipsa confirmatos esse in gratia, & in bono, ita ut nullum peccatum committere possint, quæ est magna pars illius qualiscunque felicitatis, quam nunc possident. Ratio est, quia cum sint iusti, & mereri non possint, nulla ratione expedit, ut possint demereri: non enim fuisset hæc æqua, iusta vè conditio.

Sapient. 5. Secundo infero, eos minimè pati inordinatos fomitibus motus, nec illam corporis corruptionem, quæ aggrauat animam, & sensum deprimit multa cogitantem. Tum quia ad perfectam animi puritatem, & quietem hoc ferè necessarium est: tum etiam quia cum priuentur perfecta felicitate, eamque Dei absentiam, propter ipsummet Deum patientissimè ferant, decet, ut saltè fruantur maximis bonis, & gaudijs, tam animo, quam corpore. Docuit hæc eleganter Bernardus loco proxime citato dicens, *Neque enim corpora, quæ corrumpuntur, illas aggrauant animas: aut terrena inhabitatio sen-*

A sus eorum tanquam multa cogitantes deprimit, qui cum Deo ambulare noscuntur. Factum est impedimentum omne de medio: occasio vniuersa sublata, materies nulla relicta est, quæ eorum affectum aggrauet, vel deprimat intellectum. Nam & priorem (id est Henoch) ob hoc raptum Scriptura commemorat, ne forte vincat malitia sapientiam, & intellectus eius, vel anima lira decipi valeat, aut mutari.

Tertio colligo, maximis Dei consolationibus, diuini quæ illustrationibus, ac frequentibus reuelationibus gaudere, de ijs saltem rebus, quæ eorum statui consentaneæ sunt. Vnde non dubito, quin aduentum Christi, mundi quæ redemptionem per ipsum iam consummatam agnouerint. Illius enim venturi expressam fidem prius habuerunt, eiusque aduentum maximè desiderant: non ergo decebat, eos in tenebris nunc, & in errore versari. Quin potius de Elia constat ex Euangelio in die transfigurationis vidisse, & alloquutum fuisse Christum: atque idè existimari potest de Henoch, scilicet quod aliquando ipsum viderit. An vero nunc videant illum saltem secundum humanitatem, incertum est.

Responsio Ex ijs denique patet responsio ad difficultatem propositam. Non enim expediebat, tanto tempore permanere in statu merendi: sunt ergo quodammodo extra viam, quamuis non sint omnino in termino. Neque etiam hoc veluti exilium sustinent cum aliquo labore, aut pœna, quia charitas, & conformitas cum diuina voluntate magnam consolationem, & suauitatem præstat. Neque etiam id erit sine magna eorum utilitate, tum quia quando ex hac vita translati sunt, intelligentes Diuinam voluntatem, & magnam dilationem suæ beatitudinis, magna charitate, & obedientia eam amplexi, illo actu plurimum meruerunt. Tum etiam quia, cum ante diem iudicii venturi sint ad resistendum Antichristo, magna merita, magnumque gloriæ augmentum consequentur, & hoc maioris æstimationis est, quam temporalis dilatio beatitudinis, quantacunque illa sit. Vnde hac spe patiendi pro Christo plurimum reficiuntur, & illius absentiam æquo animo ferunt.

Dico tertio, Verisimilius est Eliæ, & Henoch non indigere corporalibus cibis, sed absque vlla corporis immutatione, vel alteratione à Deo conseruari. Hæc assertio non est certa, cum non sit reuelata, & quia Deus

Aug. Deus varijs modis potest homines in corpore mortali viuos diuturno tempore conseruare. Vnde August. dicto lib. de peccatorum meritis cap. 3. post citata verba, sic inquit, *Nisi quia isti fortasse neque hys cibis egër, qui sui consumptione reficiant: sed, ex quo translati sunt, ita viuunt, vt similem habeant satietatem illis quadraginta diebus, quibus Elias ex calice aquæ, & ex collyride panis sine cibo vixit. Aut si etiam hys sustentaculis opus est, ita fortasse in paradiso pascitur, sicut Adā prius quam propter peccatū inde exire meruisset. Habebat enim (quantum existimo) & de lignorum fructibus refectiōem contra defectionem, & de ligno vitæ stabilitatem contra venustatem: & lib. 1. contra aduersariū legis, capit. 15. dicit, non temere esse asserendum, vtrum illo cibo vescatur nunc aliquis, nisi forte Henoch, & Elias.*

Aug. Quod etiam de illis interdum affirmat D. Thomas infra citandus. At verò Hieronymus in epistol. ad Pammach. verbis supra citatis, sentit eos non indigere cibo corporali: sed pasci solo cibo spirituali. Epiphanius etiam sic intelligendus est hæref. 64. cum inquit, eos viuere spiritualiter, & non animaliter, propter translationem, esseque in corpore, seu carne spirituali, & non opus habente, vt per cornuos nutriatur, sed nutriatur alio spirituali alimento, cuius suppetitor est Deus, qui occulta cognoscit, ambrosium quendam, & incorruptibilem cibum habens. Coniectura huius rei est, quia hic modus conseruandi vitam est facilius, & spiritualior, & ab omnibus huius vitæ curis abstractior, diuinaque potentia dignior. Quia non in solo pane viuunt homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Sicut ergo conseruauit Deus Moysen in mō. e per quadraginta dies sine vlllo cibo, & potu, & Israelitarum vestes per tot annos absque vlllo detrimento: eadem virtute conseruat mortalia istorum Heroum. corpora in eodem statu, ac sine vlllo defectu suspendēdo suum influxum, ne ab vlla externa, internave causa alterari ad corruptionem possint.

Henoch, & Elias quem in locū translati. Dico quarto. Quem in locum Elias, & Henoch translati sunt, incertum est. Ita docet Chrys. hom. 21. in Genes. & hom. 22. in ad Hebræos, & ibi Theop. & Oecum. Theod. q. 45. in Genes. & Aug. li. 1. de peccato orig. cap. 2. & 3. Cyprianus dicto libro de montibus Sina, & Sion. Translatus est (inquit de Henoch) vbi Deus scit. Quia Scriptura nobis hoc non aperuit. Nam licet Eccl. 44.

A dicatur Henoch translatus in paradysum: tamen & vox illa in paradysum, in Græcis exemplaribus desideratur, & plures habet significationes. Potest enim significare paradysum terrestrem. Et ita intellexisse videntur illum locum patres, qui affirmarūt, Eliam, & Henoch translatos esse in paradysum, quod expressè docet Irenæus lib. 5. contra hæres. cap. 5. idque confirmat ex traditione presbyterorum Asiæ, qui id ab Apostolis acceperunt, & Iustinus martyr quæstione. 85. ad Orthodoxos, Athan. in epistola supra citata, dicit, Adā statim ac fuit conditus, in paradiso fuisse collocatum: Henoch verò post tempora natiuitatis suæ, cum Deo placuisset, in paradysum fuisse translatus. Idem significat Augustinus dicto lib. de peccatorum meritis, capit. 3. & Hieronym. dicta epist. ad Pammachium vocans Eliam, & Henoch paradisi colonos, Isidorus lib. de vita, & obitu Sanctorum, sic ait, cap. 3. Henoch septimus ab Adam mortis ignarus meruit in eum locum transferri, vnde fuerat protoplastes expulsus, scilicet in aequalē habitationem beatæ vitæ: manet autem hactenus in corpore, in consummatione mundi restituetur cum Elia ad mortalis vitæ conditionem. In eadē sententia est D. Thom. supra. q. 49. art. 5. a. 1. 2. & 1. p. q. 102. artic. 2. ad. 3. & in. 2. dist. 29. q. vnica, art. 5. ad. 4. vbi probabile credit, ligni vitæ subsidio conseruari. Potest tamen aliter vox illa, in paradysum, exponi, vt non sit proprium nomen illius loci, in quo conditus est Adam, sed generale, significans locum quenlibet amœnum, & speciosum, ac iucundum. Hæc enim est primæua, valdeque vsitata significatio illius vocis, vt omnes interpretes docent in principio secundi cap. Genes. & patet ex illo Cant. Emissiones tue paradysus. Atque hoc sensu ex illo loco colligi non poterit, Henoch fuisse translatus in illum paradysum, in quo conditus fuit Adam, sed solum (vt scribit Gregor. hom. 29. in Euang. agens de Elia) sublatus esse in secretam aliquam terræ regionem, vbi iam magna carnis, & spiritus quiete viuat. Quapropter Rupertus lib. 3. de Trinit. & operib. eius capit. 33. diserte dicit, nunquam Scripturam significare Eliam, & Henoch translatos esse in illum paradysum, vbi comedere possint de ligno vitæ: sed in secretam aliquam regionem, vt Greg. scribit. Tertio, quamuis in eo testimonio Ecclesiastici, nomine paradisi in tel-

Iren.

Iustinus.
Athanas.Aug.
Hierony.

Isidor.

D. Thom.

Cant. 4

Greg. pap.

Rupert.

Athan.

intelligamus locum illum in quo creatus fuit primus homo, & consequenter fateamur, in eum locum translatus Henoch, non inde fit, in eo nunc esse, neque Eliam in eum translatus esse. Quia multi probabiliter existimant, terrenum paradysum aquis diluuij perijisse. Quæ opinio licet antiqua non sit: tot vero coniecturis in scriptura fundatis nititur, vt non possit improabilis existimari, vt copiose disputat Benedictus Perierus tom. 1. in Genesim, lib. 3. disput. 1. q. 5. & lib. 7. q. vltima totius libri; & breuius attingit, & asseueratius affirmavit Genebrar. lib. 1. chronograph. in prima ætate. Atque idem sensit Iansen. in concord. Euang. cap. 143. Oleaster in. 2. cap. Genes. & August. Eug. loco supra citato. Quod si verum est, dicendum erit Henoch tempore diluuij aliò translatus fuisse, atque ita incertum esse vbi ipse, & Elias nunc sint. Quarto, non defuerunt Patres, qui dicerent, translatos esse Henoch, & Eliam in locum aliquem cœlestem omni loco terræ superiorem. Ita insinuat Hieronym. Amos. 9. dicit enim eos ascendisse in cœlum, & ex contextu videtur colligi non loqui de cœlo aëro, Ambros. lib. de paradiso, cap. 3. de Henoch. ait, *raptum esse ad cœlum*. Dorotheus in synopsi sic de Elia scribit, *Primus ex hominibus est, qui hominibus cursum ad cœlos submonstrauit, primus ex hominibus vnam Angelorum, & hominum viam ostendit, qui terræ fuerat sortitus domicilium, cœlum quoque subito penetravit. Qua antithesi satis indicat de cœlo æthereo loqui. Et eam magis explicans subdit, qui humi incedebat, instar spiritus cū Angelis in cœlis agit*. Similiter Alchimus Auitus li. 4. de diluuiio cap. 6. de Noe agens in hunc modum scribit. *Aproauo, quem prisca fides, & conscia virtus in cœlum sine morte tulit, sic celsa petenti Successit magnis non impar filius ælis, Nec minimum est illum salui cum corporis vsu Terrenas liquisse domos, intraſse supernas,*

Vbi, cum similiter supernam Henoch habitationem, terrenæ opponat, planè sentit, de cœlesti habitatione loqui, in quam etiam ascendisse Eliam sic apertius scribit. *Quamquam, quo Noe proauus conscenderat Henoch.*

Elias cursu post tempora longa sequutus, scribitur ignitis scandens penetrasse quadrigis. Inferius vero concludit.

Nos igitur satis est, cœlum potuisse mereri Membrorum sub lege sitos.

A Ex ijs igitur satis constat vere à nobis assertum esse locum, in quo Henoch, & Elias habitant, incognitum esse, nimisque licenter asseruisse Sixtū lib. 5. bibl. annotat. 36. contra regulam rectæ fidei esse negare Henoch & Eliam translatos esse in paradysum terrestrem. Sapientius quidem Aug. dicto lib. 2. de peccato orig. cap. 23. negat quæſtionem hanc ex ijs esse, quæ ad dogmata fidei spectant. Si tamen iudicium aliquod ferendum est, longe probabilius videtur, eos aliquem terræ locum incolere, quam cœlestem, si cut affirmant Greg. & Rupertus, & supponunt Augus. & reliqui Patres citati. Vnde reliqui fere omnes qui de ascensione Domini scribunt, inter alias differentias, hanc constituunt inter ascensionem Christi, & raptum Eliæ, quod ille verè ascendit in cœlum æthereum, vt in eo habitet: Elias verò solum in cœlum aëreum eleuatus est, non quidem, vt in eo permaneret, sed vt per eum in aliam terræ regionem transferretur. Quo modo intelligendum putant illud. 4. Reg. 2. *Ascendit Elias per turbinem in cœlum*: & illud. 1. Machab. 2. *Elias, dum zelat zelum legis, receptus est in cœlum*. Atque eodem modo exponendum erit, quod de Henoch. dicitur Eccles. 49. *Nemo natus est in terra, qualis Henoch, nam & ipse receptus est à terra*, De qua re potest legi Chrysost. hom. de ascens. domini, optime Ambr. lib. 4. de fid. cap. 1. Gregorius Maximus, & alij homilij de ascens. Theoph. Luc. 24. & ex supradictis potest coniectura sumi. Nā Elias, & Henoch adhuc viuunt in corporibus mortalibus: locus autem ijs corporibus accommodatus non est cœlestis, sed terrestris. Rursus (si terrestris paradysus adhuc extat) nullus prudens, & cordatus negabit, hos sanctos viros ibi degere, tū propter auctoritatem Patrum, tum etiam quia ille locus valde est accommodatus felici eorum vitæ, quā supra descripsimus. Quin potius, licet gratis demus paradisi amenitatē a quis diluuij perijisse, adhuc fieri potest coniectura probabile, hos sanctos viros in illo terræ situ, vbi paradysus à principio confusus fuit, spatari, quia locus ille non solum superabat alia terræ loca in arborum ornatu, atq; elegantia, terræque fecunditate: sed maxime aëris temperie, cœlique benignitate: dictum autem est ex sententia Gregorij & Ruperti eos colere secretam aliquā regionem terræ, optimam tamen, ac felicissimā,

Six. Senem

Aug.

4. Reg. 2.
1. Mach. 2.

Eccle. 49.

Chrysost.
Ambr.
Greg.
Maxim.
Theophy.

C

Cccc

prout

prout eorum statui conuenit, nulla autem videtur esse aptior, quam illa. Sed siue illa sit, siue alia æque fortasse commoda, & nota Deo, verisimile tamen est locum illum, quem ipsi incolunt, pulcherrimum esse atque ornatissimum non minus fortasse, quam esset paradysus terrestris: Quod si per diluuium obrutus, dissipatusque fuit locus is, in quo degebat Henoch, ipso interim inde sublato, vel alio modo diuinitus conseruato, credi etiam potest, post transactum diluuium diuino imperio ad pristinum decorem, & statum fuisse restitutum. Si enim Deus tam admirabili modo Henoch conseruauit, ut eum in pristinum locum restituerit, quid mirum, quod loci etiam pulcritudinem, & amœnitatē similiter instaurauerit. Cur enim illū bonis ijs quæ ei donauerat, eaque qualicunque foelicitatis parte sine culpa priuaret? Demum cum Deus à principio paradysum voluptatis plantauerit propter homines, quos sciebat breuissimo tempore illo vsuros, quid mirum est, quod vel eundem, vel similem locum, magnitudine fortasse imparem, ornatu verò, elegantiaque non disparem post diluuium reparauerit, ut duo viri tam sancti, ac sibi cari, qui tam diuturno tēpore propter eius amorem, & obedientiam cœlesti beatitudine carēt, eodem tempore vitam & animo, & corpore foelicem in terris ducant. Videtur ergo existimatio hæc satis verisimilis, possetque varijs coniecturis, verisimilior fieri, nisi prolixitatem vitare cuperemus. Ex ijs vero, tandē coniectare licet, hos duos viros eandem regionem, eundemque locū incolere, simulque conuersari, & de diuinis rebus interdum loqui. Hæc enim & similia bona, quæ ad foelicitatem huius vitæ aliqua ratione conducunt, & aliunde nullum incommodum, vel repugnantiam indicant, non est cur illis denegata esse credantur.

SECTIO II.

Virum Elias, & Henoch venturi sint tempore Antichristi, & quid nam acturi, vel passuri sint.

Heretici huius temporis negant, Henoch, & Eliam in proprijs personis venturos, ut Antichristo resistent, & homines ad secundum Christi domini aduentum disponant. Nam de Henoch nihil circa hoc expresse scriptura loquitur. Quod

A enim dicitur Ecclesiast. 44. *Translati sunt, & det gentibus poenitentiam*, Græce legitur, *Translati sunt exemplum poenitentiae generationibus*. Quod recte exponi potest (ut à catholicis etiam exponitur) translatum esse vel quia fuerat exemplum quoddam poenitentiae hominibus, vitæ sanctitate, & morum innocentia, vel ut illo exemplo incitaretur homines ad poenitentiam, videntes hominem iustum, & sanctum ita à Deo honorari. Vnde non defuerunt aliqui ex Patribus, qui Henoch negauerint fore secundi aduentus præcursores. Videlicet Hilarius, Victorin. & alij citandi sect. seq. quod autē Malac. 4. de Elia dicitur, quod *uenturus sit, antequam veniat dies Domini*, ab ipso Christo Matth. 11. de Elia non in persona, sed *in spiritu* explicatum est. Sic enim de Ioanne ait, *ipse est Elias, qui venturus est*. Et cap. 17. interrogantibus discipulis. *Quid ergo dicunt, quod Eliam oportet primum venire?* Respondit Christus. *Elias iam venit & non cognouerunt eum*. Quod necesse est de Elia in spiritu intelligi, simili ergo modo dicitur Elias venturus in secundo aduentu non in persona, sed in spiritu. Vnde Hieron. exponens prædictum locum Malachiae, non de persona Eliae intelligit, sed illius nomine *omnem prophetarum chorum, qui Christo testimonium perhibent*, dicit significari, & Rupert. ibidem propter Hieron. autoritatem definire non audet, an ille locus sit intelligendus de persona Eliae: alij vero propter Christi testimonium de Ioanne illum interpretantur, ut Burgenfis, & Vatablus.

C Dicendum est primo, Eliam, & Henoch futuros esse præcursores secundi aduentus Christi. Hæc assertio est aut de fide, aut fidei valde proxima. Quæ probatur primo. Nam Apocalyp. 11. dicitur, venturos esse duos diuinos testes sacco amictos, qui prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta tempore Antichristi: est autem euident ex contextu per duos illos viros non significari generatim quo suis Sanctos, aut prædicatores Christi, sed in singulari duos determinatos homines eximie cuiusdam sanctitatis, & virtutis. Nam de eis dicitur, *ij sunt dua oliuæ, & duo candelabra in conspectu Domini terra stantes*: & additur, habituros facultatem ad faciendā eximia signa, & miracula, ac tandem esse occidendos, & corpora eorum in plateis Ierusalem per tres, dies cum dimidio insepulta permansura, & de

Hilarius.
Victorin.
Malac. 4.

Matth. 11.

Matth. 17.

Hieron.
Rupertus.
Burgenf.
Vatabl.

Elias, &
Henoch secū
di aduentus
Christi præ
cursores.
Apoc. 11.

& de eorum morte impijs hominibus gaudendum esse. Quoniam hi duo propheta cruciaverunt eos, & similia, quæ infra dicemus, quæque nullo modo possunt, nisi de duobus determinatis hominibus intelligi.

Quod vero hi duo viri futuri sint Elias, & Henoch, à Ioanne non declaratur aperte: tamen consideratis circumstantijs earum personarum, quas ibi describit, & quæ in alijs locis de Elia, & Henoch scripta sunt, fere communi consensu omnium exppositorum, imo & totius Ecclesiæ (vt Aretas in eū locum dixit) creditum est, illos duos non esse alios nisi Henoch, & Eliam, neque in alium finem translatos esse, & in mortali vita cōseruari, nisi vt in fine mundi Antichristo resistent, Christoque testimoniū præbeant. Ita docent ibi Beda, Anselmus, D. Thom. Aug. & Ambros. (si eorum sunt commentarij) & Victorin. Martyr, Greg. hom. 12. in Ezechielem, & lib. 9. moral. ca. 3. alias. 4. & præterea omnes Patres superiori sectiōne citati, qui eos viuere affirmant, & alij, quos statim referam.

Secundo probatur de Elia, ex prædicto loco Malach. 4. qui nullo modo intelligi potest de Ioanne Baptista. Quia sermo ibi est de die iudicij, vt aperte constat ex principio capitis, vsque ad finem, & ex illis epithetis, *Dies domini magnus, & horribilis*. Neque etiam intelligi potest de aliquo alio qui sit habiturus spiritum Eliæ. Primo ex proprietate nominis, quam non licet ad metaphoram sine autoritate transferre, præsertim quia etiam cognomē *Thesbitis* videtur ibi esse additum à Septuaginta interpretibus, quantum ex Hieron. & Theod. colligi potest, & ex Cyrill. lib. 1. in Ioan. cap. 24. & Tertull. lib. de anima cap. 35. Aug. 20. de Ciuitat. cap. 29. Euthy. Matt. 17. Chrysost. hom. 58. in Matt. Secundo hoc facile intelligitur conferendo hunc locum cū ca. 48. Ecclesiastici, vbi sine vlla controuersia est sermo de persona Eliæ, de quo dicitur,

Quia receptus est in turbine ignis lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob. Quorum verborū sensus est, eum destinātū esse à Deo ad ea munerā aliquādo peragenda, scilicet, ad leniendam iracundiam Dei, & conuertenda corda hominum: Malachias autem ad hæc eadem ministeria eum venturum esse dicit ferē eisdem verbis, cum ait, Et conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorū,

A ne forte veniam, & percutiam terram anathemate. Loquitur ergo de eadem persona: quin potius Autor libri Ecclesiastici ad hūc locum allussisse, eumque interpretatus esse videtur. Deinde Christus dominus hanc intelligentiā non excludit, sed supponit potius, cum interrogantibus discipulis, *Quid ergo scriba dicunt, quia Eliā oportet primum venire*. In primis respondit. *Elias quidem venturus est, & restituet omnia*. Quibus verbis nō potest loqui de Ioanne Baptista. Quia ille iam venerat, nec erat amplius venturus: nec de illo verificari potest, quod *restituet omnia*, neque de aliquo alio quā de vero Elia, de quo discipuli loquebantur, quique multos Iudeos, & apostatas ad Christum cōuertet, & ideo dicitur de illo, quod *restituet omnia*: postea vero cum Christus subdit, *Dico autem vobis, quod Elias iam venit*, iam loquitur metaphorice de Ioanne Baptista propter spiritus, & ministerij similitudinem. Et ita interpretantur hæc loca Patres omnes, Origen. tract. 3. in Matth. Hilar. can. 17. & Chrysostom. hom. 58. in Matth. & ibidem Hieronym. Beda, Anselm. Theoph. Euthy. qui fere omnes coniungunt locum Malachiæ cum verbis Christi. Eodem modo exponunt hæc loca Theodoret. & Glossa ibi, Orig. tom. 7. in Ioann. & Gregor. Nyssenus lib. contra Iudæos de aduentu Domini in carne parum à principio, Greg. mag. 1. moral. cap. 9. alias. 10. Iustin. Martyr in dialog. cum Triphone circa medium, egregie Tertull. lib. de ani. cap. 35. Aug. tract. 4. in Ioannem, & lib. 5. de Trinitat. cap. 14. qui tandem 20. de Ciuit. cap. 29. testatur hunc sensum esse celeberrimum in sermonibus, cordibusque fidelium.

C Tertio de Henoch, non habemus tā expressa scripturæ testimonia: insinuat tamen verbis illis Eccles. 44. *Henoch translatus est, vt det gentibus penitentiam*. Nō enim sine causa viuens mortali vita in hunc diē seruatur. Vnde in illis vltimis verbis significatur prædicatio illius futura in fine mundi. Neque ob stare debet, quod Græce legatur, *In exemplum penitentia generationibus*, quia hæc lectio non est contraria, admittitque sensum, quem verba vulgati interpretis præ se ferunt, quæ nullo modo reiicienda sunt maxime cum omnes patres citati, & quos referemus, hoc testimonio comprobent futurum aduentum Henoch. Item ex illo sensu colligitur optima congruentia,

Origenes.
Hilar.
Chrysost.
Hieron.
Beda.
Anselm.
Theophyl.
Euthym.
Theodor.
Glossa.
Greg. Nys.
Greg. Pap.
Iustinus.
Tertull.
Aug.

Henoch vni
uersalis iudicij præ
cursor.

ob quam ante secundum aduentum duo mittuntur præcursores cum ante primum vnus tantum aduenerit. Quia scilicet, in primo aduentu Christus immediate tantum missus est ad Iudæos, iuxta illud, *Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierant domus Israel*, & ideo tantum est missus vnus præcursor etiam ex Iudæis: at vero in secundo aduentu veniet ad vniuersam Ecclesiam ex Iudæis, gentibusque congregatam, & ideo vnus præcursor mittitur ex circumcisione, cui specialiter attribuitur Iudæorum conuersio, Ecclesiastici. 48. *Et restituere tribus Iacob*, alius vero ex præputio cui in prædicto loco videtur specialiter committi gentium conuersio, *ut det gentibus penitentiam*.

Quarto tadem addi potest omnium Patrum traditio, quæ satis constare potest ex omnibus adductis, tam in hac, quam in præcedenti sectione. Præsertim vero notari possunt verba Ambrosii. 1. ad Corinth. 4. circa illa, puto enim, quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, Hoc (inquit) ideo persona sue deputat, quia semper in necessitate fuit, persecutiones, & pressuras ultra ceteros passus, sicut passuri sunt Henoch, & Elias, qui ultimo tempore futuri sunt Apostoli. Mitti enim habent ante Christum ad præparandum populum Dei, & vniendus omnes Ecclesias, ad resistendum Antichristo, quos & persecutiones pati, & occidi lectio Apocalypsis testatur. Similia repetit. 1. ad Thessal. 5. in principio. Optime Tertul. lib. de anima, cap. 35. ubi disputans contra Pythagoricam transmigrationem animarum (secundum quam quidam heretici interpretabantur illud, *Elias iam venit*, id est anima Eliæ in Ioanne Baptista) Nunquid (ait) & Iudei ex opinione Pythagorica consulebant Ioannem, Tu es Elias, & non ex prædicatione diuina, Et ecce mittam vobis Eliam & hesbitem? sed enim metempsychosis illorum reuocatio est animæ iam pridem morte functæ, & in aliud corpus iterata, Elias autem non ex discessione vitæ, sed ex translatione venturus est, nec corpori restituendus, de quo non est exemptus: sed mundo reddendus, de quo est translatus, non ex postliminio vitæ, sed ex supplemento prophetiæ, idem & ipse, & sui nominis, & sui hominis. De vtroque vero loquens cap. 50. inquit, *Morituri reseruantur, ut Antichristum sanguine suo extinguant*. Præterea Hieron. de Elia idem affirmat Matth. 11. & 17. licet in Malachia sensum spiritualem potiusquam literalem declaret. Idem Doro-

theus in synopsi, *Contra Antichristum* (dicit de Elia) *dux belli seruetur, &c.* Idem ferè Theophy. Matth. 11. & Marc. 9. Theodor. Daniel. 12. & Malach. 4. Lactant. lib. 7. cap. 17. Iulianus Pomerius lib. 1. contra Iudæos, ante medium, Chrysostom. hom. 4. in. 2. ad Thessal. qui licet vnum tantum numerent, non excludunt alium. De Henoch vero ait Aug. lib. 1. de mirabilibus scripturæ cap. 3. *Adhuc sine morte in testimonium nouissimi temporis reseruetur*. Eundemque simul cum Elia nominat lib. 9. Genes. ad liter. capit. 6. Prosper. in dimid. temp. cap. 13. Damasc. libr. 4. cap. 27.

Vltimo loco possent afferri congruentiæ, ob quas voluerit Deus potius per hos viros, quam per alios, mundum ad aduentum suum præparare. Item cur potius per homines ad hoc munus ex antiquis ætatibus reseruatos, quam per alios ea ætate natos. Sed hæc, & similia vel nullas habent causas præter Diuinam electionem, & voluntatem, vel hæ latent in thesauris sapientiæ Dei, qui hæc, & similia operatur secundum consiliū voluntatis suæ. Dicunt autem veteres scriptores, Deum elegisse Henoch quia inter primos homines in Dei cultu, & religione maximè excelluit. Eliā vero, quia zelator maximus fuit Diuini cultus, & quia spiritu, & efficacia prophetiæ maximè enituit. Quæ vera quidem sunt, ordinem executionis cōsiderando. Nam (si spectemus Diuinā prædestinationem) potius hæc dona spiritus receperunt, quia ad tam eximium munus electi fuerunt. Voluit autem Deus hos viros ex prioribus ætatibus ad hoc munus, ad finem vsque mundi reseruare, tum vt admirabilior esset eorum prædicatio, ac testificatio: tum etiam, vt ostenderetur idē Deus autor omnis legis, naturæ, scriptæ, & gratiæ, atque idem Christus, eadem fides, quæ ab initio mundi, vsque ad finem prædicatur, & in eadem militante Ecclesia perseuerat.

Secundo dicendum est, Eliam, & Henoch breui tempore hoc munere præcursorum functuros, ac tandem martyrium subituros. Hæc constant ex Apocal. 11. cum expositione, quam ex traditione Patrum cōfirmauimus. Primo enim dicitur, vel potius supponitur, hos duos viros repente apparituros. Quomodo autem venturi sint, an scilicet visibiliter sint per aëra trasferendi in curru igneo, vel in nube, vel alio simili modo:

Theop.
Theodor.
Lactant.
Iulian. P.
Chrysost.

Prædicatio
Henoch, &
Eliæ breui
tempore duratura.
Apoc. 11.

Ecclesi. 48.
Ecclesi. 44.

Amb.

Tertul.

Dorotheus.

do: an vero inuisibiliter, id est, nulli hominum eorum translatione demonstrata, subito Ierosolymis, aut alio in loco conspiciendi sint, neque in scriptura dicitur neque à Patribus explicatur. Non est ergo, quod à nouis inquiratur: faciet enim Deus, prout sibi placuerit. Secundo dicitur, *Prophetabunt dies mille ducentis sexaginta*, Vbi constat, verbum *Prophetandi* non significare futurorum prædictionem (quæ tunc non erit necessaria) sed veram fidei, & scripturæ sacræ interpretationem magno Dei spiritu propositam, ac prædicatam, & vitæ sanctitate, ac prodigijs confirmatam. Vnde de eis dicitur, quod erunt, *induti sacco*, quo significatur vitæ asperitas, paupertas, & humilitas, & deinde pluribus verbis explicatur eorum virtus, & potentia: hoc ergo vitæ genus agent illis mille ducentis sexaginta diebus. Ex quo intelligimus, eorum prædicationem breuiorem esse futuram, quàm imperium Antichristi, triginta diebus. Vnde fit verisimile, eos venturos, postquam Antichristus iam rerum omnium potius fuerit, ut significat Aug. lib. 1. quæstionum Euang. quæst. 21. dicens venturum Eliam, ut restituat eos, quos persecutio Antichristi conturbauerat, clariusque id docet Anselmus in Elucidario. Et ratio adhiberi potest, quia hi sanctissimi viri venient, ut Antichristo resistent, ergo tunc venient, quando persecutio Antichristi apertior erit, & potentior. Item, quia (ut ex eodem loco Apocalyp. colligitur) paulo post mortem horum præcursum peribit Antichristus, & cessabit persecutio eius: ergo, cum hæc sit duratura mille ducentis sexaginta diebus, simul ferè cum illa, vel paulo post illam incipiet præcursum prædicatio. Dices, Quomodo poterunt tam breui tempore per vniuersum mundum prædicare. Respondetur. Primo non oportet, ut ubique doceant: sed præcipuè ea circuibunt loca, in quibus vel Antichristus ipse, vel potentiores eius ministri versabuntur. Deinde, non est credendum Henoch, & Eliam semper simul, incessuros: sed verisimilius est, diuersas regiones peragraturos; donec diuino nutu in eum locum conueniant, ubi simul trucidandi sunt. Denique, credibile est non solum verbo, sed & scriptis consulaturos, & confirmaturos fidelium animos, quos etiam plurimum eriget sama virtutis eorum, & potentia aduersus Antichristum.

A Addunt quoque aliqui, habituros discipulos, quos per vniuersum orbem mittant. Tertio post hoc tempus interficientur ab Antichristo, & eorum corpora iacebunt in plateis Ierosolymitanæ urbis per tres dies, & dimidium, in conspectu omnium inhabitantium terram illam, & gaudentium de eorum nece, qui non patientur eorum tumulari corpora. Ita docetur satis aperte Apocalypsis. 11. Colligitur autem ex eodem loco, quauis Antichristus à principio capitali eos odio prosequatur, non tamen machinatur illis antea necem, quia propter incredibilem eorum virtutem & potentiam nullus præualebit contra illos, *Et si quis voluerit eis nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum.* Quibus verbis videtur alludere Ioannes ad historiam libro. 4. Regum 4. Reg. 16. cap. 1. ubi iubente Elia descendit ignis de coelo, & interfecit ministros Regis: & ad verba Eccles. 48. *Surrexit Elias propheta, quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat, verbo Domini continuit cælum, & deiecit à se ignem terra.* Sic ergo potest ad literam in præsentem intelligi, quod etiam tunc faciet descendere ignem de coelo, quo se à suis hostibus tueatur: vel sub hoc signo possunt intelligi alij modi morabiles quibus vtentur ad deterrendos inimicos. Postea verò, cum tempus præfinitum à Deo aduenerit, cessabunt ea signa stupenda facere, atque ita interficientur. Quod autem eorum corpora in publico loco inhumata reliquenda sint, licet ex ira, & odio inimicorum Christi futurum sit: fiet tamen ex speciali Dei prouidentia ad illustriorem fidei confirmationem. Quarto ergo additur, post tres dies, & dimidium esse surrecturos stupentibus hominibus, qui videbunt eos, & vocandos hac voce de coelo, *Ascendite huc, & statim ascensuros in cælum in nube in conspectu omnium.* Et subditur, *In illa hora factus est tremotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit: & occisa sunt in tremotu nomina hominum septem millia, & reliqui in timorem sunt missi, & dederunt gloriam Deo cæli.* Quæ omnia adeò perspicua sunt ut non egeant expositione, atque ita (ut contextus præ se fert) ad literam intelliguntur ab omnibus patribus supra citatis.

(?)

SECTIO III.

*Vtrum Ioannes Euangelista, vel aliquis
alius præter Eliam, & Henoch fu-
turus sit præcursor secundi aduentus
Christi Domini.*

DE tribus tantum alijs hominibus in-
uenio fuisse inter viros Catholicos
opinatum, quod futuri sint Christi
præcursores, vel simul cum Elia, & Henoch,
vel loco alterius eorum. Prima ergo senten-
tia fuit Victorini in expos. cap. 11. Apoca-
lyp. qui dixit, Ieremiam futurum esse vnū
ex præcursoribus secundi aduentus, & vi-
detur sentire, solum illum futurum socium
Elia. Quam opinionem plurimorum exti-
tisse affirmat Hilarius can. 20. Matth. Quæ-
niti potest verbis illis Ieremiæ, *Antequam
exires de vulua, sanctificauit te, & Prophetam in
gentibus dedi te.* Nam Ieremias hæc ænus nō
fuit Propheta gentium, sed Iudæorum: ergo
iterum venturus est, ante diē iudicii, vt gen-
tibus prophetet. Confirmat hoc Victorinus
traditione veterum asserentium Ieremiam
adhuc viuere, quia mors eius in scriptura
non inuenitur. Hæc verō opinio meritō ab
Hilario in prædicto loco rejicitur, & tacite
reprobatur ab omnibus Patribus supra cita-
tis, qui dum affirmant, Henoch futurum so-
cium Elia, & vbiq; duos tantum præcur-
sores numerant, satis excludūt hanc opinio-
nem. Præterea nullum habet in scriptura
fundamentum. Quia Ieremias non prædi-
citur futurus Propheta in gentibus, quia ali-
quando esset concionaturus gentibus: sed
quia vel non tantum in Iudæa, sed etiam in
Babylonia, & Aegypto prophetauit, scri-
bens ad Iudæos, qui ibi morabantur: vel etiā
quia in sua prophetia nō solum de rebus ad
Iudæos spectantibus, sed etiam ad gentes
prophetauit, nimirum de Assyrijs, Aegyp-
tijs, & alijs, vt ibi Hieron. exponit. Multo
verō magis friuolum est, asserere Ieremiā
non esse mortuum, quia in scriptura mors
eius nō scribitur: quasi vero omnes illi quo-
rum decessum scriptura non narrat, prop-
terea semper viuere existimandi sint. Quod
igitur in Aegypto lapidibus à populo obru-
tus, ac mortuus fuerit, scribunt Epiphani-
lib. de prophetar. vita, & interitu, Isidorus
lib. de vita, & morte Sanctorum, & Doro-
theus in Synopsi, qui addunt, sepultum ef-

A se in eo loco, vbi Pharaon habitauerat, & in
magno honore eius sepulcrum ab Aegyp-
tijs habitum: Igitur hæc opinio, vt improba-
bilis rejicienda est.

Secunda sententia est, Moysem venturū
cum Elia. Hanc tenuit Hilarius dicto can. *Hilar.*
20. in Matt. vbi affirmat eum viuere. Hanc
sententiam quo ad hanc posteriorem par-
tem supra tractauimus agentes de transfi-
guratione: quoad vtramque verō eam se-
quutus est Catharinus Genes. 3. & Ioannes *Catharin.*
Arbor. in Theosophia lib. 11. ca. 11. Hi ve- *Ioan. Arbor.*
ro non affirmant, solum Moysem venturū
cum Elia, sed simul cum Henoch. Fertur
etiam tenuisse hanc sententiam Ioachim *Ioachim.*
Abbas, in expos. super Apocal. cap. 11. &
eandem, licet diuerso modo, sequutus est
Gagneus Apocalyp. 11. Existimat enim, *Gagneus.*
Moysem mortuum esse: fuscitandum tamē
eo tempore, vt secundum Christi aduentū
præueniat. Fundamentum Hilarij fuit, quia
in primo aduentu Elias, & Moyses fuerunt
testes gloriæ, & maiestatis Christi in die
transfigurationis: ergo iidem erunt testes
eius ante secundum aduentum Confirmat
hoc Gagneus ex verbis illis Apocalyp. 11. *Gagneus.*
*Potestatem habent super aquas conuertendi eas
in sanguinem, & percutere terram omni plaga.*
Hac enim potestate Moyses duntaxat
vsum legimus, & ideo optime in illum hæc
verba conueniunt. Nihilominus hæc sen-
tentia parum probabilitatis habet, primum
propter antiquam ferē omnium veterum
traditionem affirmatiuam (vt vidimus) He-
noch venturum cum Elia. Secundo quia su-
pra ostendimus ex scriptura, Moysem de-
functum esse, ex quo sit, animam eius & cū
sanctis Patribus in Sinu Abraham fuisse ante
C Christi mortem, & post illam, cum eo reg-
nare, esseque beatam. Quis enim temere
audebit ab hac generali regula fidei sanctā
Moyse animam excipere sine autoritate,
vel rationis fundamento? Ergo non est veri-
simile reducturam ad corpus mortale, quia
nec priuanda est glōria, quam iam possi-
det, nec in corpore mortali futura est beata.
Vtrumque enim est inusitatum miracu-
lum, quod sine magno fundamento fingen-
dum non est, sicut supra de Henoch & Elia
argumentabamur. Præterea, quod Moyses
in transfiguratione Christi apparuerit, nul-
lum argumentum est, quod sit etiam ven-
turus ante iudicium. Quæ enim est huius
consecutionis ratio? Tunc ergo apparuit
propter

*Hilarius.
Ierem. 1.*

*Ieremias.
Christi ad
iudicium vni-
uersale ven-
turus præcur-
sor non fu-
erunt.*

Hieron.

*Epiphanius.
Isidorus.
Dorotheus.*

*Moyse frater
di aduentus
Christi præ-
cursor non
fuit.*

propter speciales congruentias, tunc occurrentes, quas suo loco tetigimus. Illa autem verba Apocalyp. licet videantur alludere ad signa facta per Moysem in Aegypto: non tamen propterea indicant eundem Moysem venturum, qui tunc illa signa patrauit: sed solum significant, facile posse Christum similem potestatem suis præcursoribus tribuere.

Tertia sententia est, Ioannem Euangelistam futurum esse præcursores secundi aduentus Christi simul cum Henoch, & Elia. Quæ primo supponit, illum nondum esse mortuum propter verba Christi Ioan. ultimo, *sic cum volo manere, donec veniam: quid ad te?* Nam ibi Christus de secundo suo aduentu loquitur, cum ait, *donec veniam*, quia non est alius aduentus Christi post resurrectionem eius: ergo ex voluntate Christi, sic, id est, sine morte mansurus fuit Ioannes vsque ad secundum Christi aduentum, & ita verba Christi intellexere discipuli. Et confirmatur hæc sententia ex historijs. Quia nec mors Ioannis Euangelistæ narratur, nec reliquæ corporis eius inueniuntur: sed solum refertur, quod viuus sepulcrum ingressus discipulos suos abire iusserit, qui altera die reuersi nihil ibi inuenierunt. Secundo hinc colligitur, eum adhuc manere in corpore mortali, & aliquando moriturum. Probatur primò ex illa generali sententia, *Statutum est hominibus semel mori*, ad Hebr. 9. Psalm. 88. *Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem?* Ergo ab hac sententia non est excipiendus Ioannes sine fundamento: rediturus ergo est, vt debitum mortis soluat, sicut de Elia, & Henoch argumētantur August. lib. 9. Genes. ad liter. c. 6. & D. Thom. ad Hebræ. 11. & hoc est, quod corrigere voluit ipsemet Ioannes dicto cap. ultimo, cū scripsit, *Es non dixit Iesus non moritur, sed sic cum volo manere, donec veniam*. Quanquam enim rectè intellexissent, Ioannem ita mansurum vsque ad aduentum Domini, errabant inde colligentes, non moriturum, quia hoc non dixerat Christus, neque sequitur ex verbis eius. Nam verba illa, *donec veniam*, non sunt intelligenda inclusiue (vt sic dicā) sed exclusiue, id est, donec instet aduentus meus. Secundo confirmari hoc potest ex alijs verbis Christi Matth. 20. *Calicem quidē meum bibetis*. Vbi Chrysost. hom. 66. ita exponit, *Martyrij corona potiemini, & violenta morte, sicuti & ego a vita discedetis*. Cum er-

go hætenus Ioannes Euangelista non sit passus martyriū, vt hæc Christi verba impleantur necesse est, vt aliquando martyrium vsque ad mortem sustineat. Et hinc tandem fit verisimile, venturum Ioannem cum Henoch, & Elia, vt in fine mūdi Christo testimonium perhibeat. Quia neque in aliud tempus, neque ad alium finem videtur posse reservari. Et confirmatur ex. 10. cap. Apocal. vbi angelus dixit Ioanni, *Oportet te iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis*: sed hoc hætenus impletum nō est: erit ergo implendum saltem in consummatione mundi. Denique addi potest congruentia, quia testimonium Ioanis aptissimum erit, & efficacissimum, tum quia si venturi sunt testes legis naturæ, & veteris, cur non etiam legis gratiæ? Tum etiam quia Ioannes erit testis oculatus, quique diutius cum Christo conuersatus est, & omnia quæ ad Antichristum, & diem iudicii spectant, fusius, quā alius, prædixit. Atque hæc sententiam ex antiquis tenuit Hippol. dict. orat. de consum. mundi, eamque indicat Damascenus oratione de transfiguratione, vbi tractans verba illa Luc. 9. *Sunt de hic stantibus, qui nongustabūt mortem, donec videant filium hominis in regno suo*, sic inquit, *Sane si tanquam de vno dixisset, est quidam de hic stantibus, idem fortasse significari coniecissemus, quod per ea verba, sic cum volo manere, donec veniam quid ad te? Quod de Ioanne Theologo dictum est, vt qui vsque ad Christi aduentum mortis omnino expers perstiterit: sic enim iam nonnulli præstanti eruditione viri hunc locum exposuerunt*. Eandem fere sententiam tenet Ambros. tractans eadem verba Luc. lib. 7. in Lucam in principio. Et eandem referunt Theophyl. Ioan. ultimo. & Euthym. in Matth. cap. 43. & vt probabilem relinquunt. Eam vero tenuit etiam Simeon Metaphr. in vita Ioan. ex recentioribus vero eam defendit Sabellicus lib. 1. de memorabilib. factis, & dictis, cap. 8. & Georgius Trapezuntius libello circa dicta verba, *sic cum volo manere*, & Catharin. Genes. 2. Item Anton. 4. p. tit. 13. cap. 4. §. 1. pro hac sententia refert Theophylum, & Ioannem Dominicum, à qua ipse nō discedit. Idem videtur sentire Freculphus in chronico, tom. 2. lib. 2. cap. 9.

Nihilominus probabilius apparet, Ioannē Euangelistam mortuū esse. Primo quia antiquissimi Patres, & historiæ hoc testatur,

Ioan. 21.

Hebræ. 9.
Psalm. 88.Aug.
D. Thom.

Ioan. 21.

Euth. 20.

Apoc. 10.

Hippolyt.
Damasc.

Luc. 9.

Ambros.

Theophyl.
Euthym.Sim. Metaphr.
Sabellic.Trapezunt.
Catharin.
Anton.

Freculphus

tur, Euseb. lib. 3. Histo. cap. 31. aliàs. 25. qui id refert ex Polycrate in epist. ad Victorem Pontificem, cuius verba valde notanda sunt. *In Asia præclara nostra religionis tanquam seminaria morte consopita sunt, quæ resuscitantur in extremo die aduentus Domini, Et infra, Etis accedit Ioannes, qui supra pectus domini recubuit, qui sacerdos, martyr, & doctor fuit, & Ephesi etiam obdormiuit.* Idem Euseb. lib. 5. c. 24. Hieron. lib. de scrip. Eccles. Confessus (inquit) senio sexagesimo octavo post passionem Domini anno mortuus, iuxta eandem urbem sepultus est. Quod repetit lib. 1. contra Iovinianum circa medium, & Matth. 20. & Niceph. lib. 1. Histo. c. 35. & lib. 2. cap. 42. Tertullian. lib. de anima. c. 50. obijt & Ioannes, quem in aduentum Domini remansurum frustra fuerat spes. Ambros. lib. de fide resurrect. parum ante medium hanc sententiam insinuat, cum dicit, *Neque quisquam sibi, ut sic maneret optauit, Ioanni promissum æstimatum est, sed non est creditum: verba: tenemus sententiam deriuamus. Ipse in libro negat sibi, quod non mereretur, esse promissum, ne quem vana spes exemplo incesceret.* Augustin. serm. 549. de tempore dicit, *Ioannem obdormisse sine vulnere, sine cruciatus, & ita exponit verba Ioann. 21. ut dicemus.* Idem latius tractat, ac docet tract. 124. in Ioann. Et ita etiam sentit Beda ibi, Theophyl. & Euthym. locis supra citatis, & Chrysost. hom. 1. in Ioann. Dicit enim, Ioannem corpore quidem habitasse in Asia, animo verò in eum fecisse locum, qui idoneus, & accommodatus ei esset, qui eiusmodi operaretur, ut Gentilium opiniones penitus abolerentur, sua autem in dies fierent clariora. Isidor. lib. de vita & obitu sanctorum, capit. 74. & Doroth. in synopsi in Ioanne, solum dicit *Ioannē vixisse annos centum viginti, quibus finitis se ipsum Ephesi, viuus adhuc, volente Domino, sepeliuit.* Quod apertius explicuit Epiphani. hæres. 79. vbi cum Eliam, & Ioannem in virginitatis dono æquales fecisset, subdit. *Sed nequē Elias adorandus est (agit de latria) etiam si in viuis sit, neque Ioannes, quæquam per preces suas proprias dormitionem suam admirandam effecerit: imo potius ex Deo gratiam acceperit.* Præterea in Concilio Ephesom. 3. c. 6. sic dicitur, *sacras sanctorum triumphatorumque martyrum: maxime vero beatissimi Ioannis Theologi, ac Euangelista reliquias videndi, easdemque complectendi desiderio flagrant, & tomo. 2. c. 14. Coelestinus Papa in Epistol. ad*

Synodum Ephesinam, *Ante, inquit, vos præcipue considerare, iterum atque iterum recolere decet, quibus Ioannes Apostolus prædicauit, cuius reliquias præsentis honoratis.* Idem fere habetur in. 7. synod. act. 5. prope finem, vbi narratur miraculū de Ioanne Anachoreta. Ex ijs ergo satis constat, & mortuū esse Ioannem, & eius corpus Ephesi fuisse sepultum. Nam quod quidā finxerunt, ut Aug. & Isidor. supra referūt, Ioannē quidem verē fuisse sepultum: tamen viuū, & dormientem sub terra seruari, & incredibile est, & sine villo fundamento confictum. Huic etiam sententiæ Ecclesiæ autoritas magnam fidem facit, ut iam dicam. Neque ex verbis Christi domini aliquid sumi potest contra hanc receptā historiam, & traditionem. Ut enim omittā multa quæ de multiplici lectione illius loci possent scribi, quæ in recentioribus expositionibus illius loci, & apud Franciscum Lucā in suis notationibus videri possunt, quia si legatur *si, vel sic, vel si sic cum volo manere*, non multum refert, nec variat sensum verborū Christi: His, inquit, omisis tres sunt probabiles sensus: primus ut Christus non loquatur de secundo suo aduentu ad iudicium, sed de aduentu ad vindictam summendam de Iudæis non personali præsentia, sed per effectum. Iuxta quam expositionem significare voluit Christus, Ioannem viuū permanurum vsque ad destructionem Ierusalem. Hanc expositionem refert Theoph. eamque sequitur Franciscus Toletus. Secundus sensus est, Christum loquutum esse de proprio aduentu, & ultimo: tamen nihil affirmasse, sed solum interrogando Petrum, conditionali locutione, illius curiositatem elusisse. Et hunc sensum videtur sequi Chrysost. & apertius eum tradit Cyrillus. Tertius est, Christum solum affirmasse Ioannē non futurum sui sectatorem per crucem, & violentam mortem martyrij, & hoc sensu dixisse, *sic cum volo manere, donec veniam*, scilicet, ut ipsum ad me recipiam. Ita Aug. locis citatis, quem Beda, & D. Thom. super Ioan. imitantur.

Ex hoc autem fundamento colligitur, Ioannem iam cum Christo regnare in beatitudine cœlesti, ut patet ex ijs, quæ de Moyse dicebamus. Quia generalis fidei regula est, hominem iustum, ac perfectè purgatum, post mortem statim consequi beatitudinem. Et hoc plurimum confirmat Ecclesiæ traditio. Celebrat enim festū Ioannis

Euange.

Euseb.

Nicephor.
Tertull.

Ambros.

Aug.

Beda.
Theophy.
Euthym.
Chrysost.Aug.
Isidor.

Fran. Luc.

Testimony
Ioan. 21.
Expositio.Theophy.
Tolet.Chrysost.
Cyrill.Aug.
Beda.
D. Thom.Ioannes euā
gelista beati
tudine iam
fruitur.

Euangelistæ, cum neminem colat nisi beatum. Dedque fruementem, & ita hoc aperte supponit in toto officio illius festiuitatis. Et hinc etiam confirmatur quod diximus de morte eius. Quia ante mortem corporis nullus hominum beatitudinem ingreditur. Dixerunt verò aliqui, Ioannem non solum animo, sed etiam corpore iam esse beatum, non quòd absque morte media ad illum statum fuerit assumptus: sed quod statim post mortem resurrexit gloriosus. Quod confirmant conjecturis supra adductis, quia reliquæ eius non apparent: & præterea, quia verba Christi videntur hoc modo proprius exponi. Nam propter breuitatem mortis, & accelerationem resurrectionis, potest dici sic semper manere, quia illa mors, quasi nihil reputatur: sicut supra in simili diximus, exponentes locum Pauli. 1. ad Thessalon. 4. Et huius sententiæ meminit Ambros. serm. 20. in Psal. 118. & Hieronymus in serm. de assumpt. neque eam reiiciunt: neque D. Thom. lect. 5. in c. 21. Ioan. eamque sequitur Nicephorus supra. Sed nullum habet sufficiens fundamentum. Quia ex antiquis patribus (quos retulimus) constat reliquias eius diu Ephesi permansisse, quinimo Chrysostomus hom. 26. in epist. ad Hebr. cum dixisset, *Apostolorum plurimorum ossa nescimus, ubi iacent*, subdit, *Petri & Pauli quidem, Ioannis, & Thomæ manifesta sunt sepulcra*: loquitur autem manifeste de sepulcro, in quo erant Ioannis ossa, quæ supponit Ephesi fuisse. Postea verò alio transferri potuerunt, & ignorari vel casu aliquo perire. Historia autem illa, quòd viuus ingressus fuerit sepulcrum, apochrypha est, & incerta maxime, si fidem adhibeamus Abdias, qui l. b. 5. hist. Apostolicæ in fine, aliter refert mortem eius, & illi se interfuisse affirmat. Et quanuis priorem historiam admittamus, ex ea solū habetur (quod supra ex Epiphanio retulimus) Ioannem singulari, & admirando quomodo obijisse.

Atque ex his concluditur, Ioannem non esse venturum cum Elia, & Henoch, vt sit præcursor vltimi iudicii, probatur ex dictis, applicando rationes supra adductas de Moyse, & Ieremia. Quia anima iam beata non est iterum vnienda corpori mortali, vt patjatur, præsertim cum nullum sit fundamentum ad hoc inusitatum miraculum cōfingendum. Vltimo concluditur, solum Henoch, Eliam futuros esse secundi Chri-

sti aduentus præcursores. Probatur à sufficienti enumeratione. Et omnia confirmantur testimonio Apocal. 11. vbi duo tantum præcursores venturi, & sub Antichristo passuri dicuntur. Quod vero capite. 10. de se dicit Ioannes, se adhuc prophetarum gentibus, hunc habet sensum, quod in illa reuelatione, quā eo capite narrat, intellexisset se plures alias visiones propheticas ad varias gentes pertinentes deinceps habiturum, & scripturum. Alij exponunt, illud dictum esse propter euāgelium, quod postea scripsit, & per illud multis gentibus, regnisque prophetauit. Alij simplicius dicunt, illud impletum fuisse cum iterum in Asia prædicauit, quando ex Insula Pathemos, in quam fuerat relegatus, redijt.

Et ex his ferè satisfactum est fundamentis prioris sententiæ. Solum superest respondemus ad illa verba Christi, *Calicem quid meum bibetis*. Quibus respondet ibi Hieron. hoc impletum esse, quando Ioannes in fermentis olei dolium missus est: vel Ephesi (vt scribit Abdias dicto lib. 5.) vel Romæ, vt scribit Tertul. lib. de præscrip. hæreticor. cap. 36. & antiquissima Ecclesiæ Romanæ traditio confirmat. Nam licet tunc mortuus non fuerit tamen quia & voluntarie se morti obtulit in testimonium fidei, & causa illa de se sufficiens erat ad mortem inferendam, nisi miraculose esset impedita, id satis est vt dicatur *bibisse calicem* Christi, propter quod sæpe ab Ecclesia *martyr* appellatur. Addit Euth in Matth. 43. calicem Christi bibere, non solum qui violenter mortuus est propter Christum: sed etiam, qui exilia, flagella, aliaque similia propter eum patitur, & sic certans vsque ad mortem perseuerat. Quæ omnia cum magna perfectione, & dignitate in Ioanne reperiri manifestum est.

Ad vltimam verò congruentiam facile est respondere in lege gratiæ tot esse testes Christi, & doctrinæ eius, vt non sit necessarium tunc nouum Ioannis testimonium. Erunt enim tunc multi Sancti, & prædicatores euāgelij, qui Elia, & Henoch adhærebunt. Nec fidei testimonium pendet ex visione oculorum, vt propterea necessarius sit testis oculatus. Quod si hoc etiam concedere velimus aderit Elias, qui Christum vidit in carne mortali, & in gloriæ

claritate in die transfigurationis.

Cccc 5

Dis-

Ambros.
Hieron.

D. Thom.
Nicephorus.

Chrysostomus.

Abdias.

Epiphanius.

Ioannes Euāgelista secūdi aduentus Christi præcursor non futurus.

Apoc. 11.

Responsio ad argumenta in oppositum. Matth. 24. Hieron. Abdias. Tertullianus.

Euthymius.

DISPUTATIO LVI.

In quatuor sectiones
distributa.

*De signis, quæ præcedent aduentum Christi
ad iudicium.*

Supponimus, multa signa, & indicia
anteceßura esse diem iudicii, & aduen-
tum Christi Domini, vt ex scriptura
statim ostendemus. Quod (vt D. Thom. in
4. notauit) partim pertinet ad Christi dig-
nitatem, & gloriam aduentus eius, iuxta
illud Aggæi. 2. *Adhuc modicum, & ego com-
mouebo cælum, & terram, & mare, & aridâ, &
veniet desideratus cunctis gentibus.* Nam, licet
intelligi hoc possit de primo aduentu, tamẽ
potest etiam referri ad secũdum, ex Paul.
ad Hebr. 12. partim ad vtilitatem hominũ,
vt se præpararent ad iudicium. Dicemus
igitur de illis signis, quæ in Scriptura sacra
habent fundamentum. Cætera enim, quæ
afferri solent, nullius sunt autoritatis, qualia
sunt illa quindecim quæ ex Hieronym. re-
ferunt scholastici in. 4. D. Thom. dist. 48. q.
1. art. 4. quæst. 1. & Sotus dist. 46. q. 2. art.
1. Illa enim neque apud Hieronymum re-
peri, & prædicti autores affirmant Hiero-
nymum non ea referre ex propria senten-
tia: sed ex apocryphis quibuidam Iudæorũ
annalibus. Attigit autem illa Euseb. Emi-
sen. homil. in Dominicam secundam Ad-
uentus, & (tacito nomine Hieronymi) in-
quit, in Annalibus Iudæorum scripta refer-
ri. Postquam vero ea retulit, subiungit, *Nos
tamen ipsi quidem autoritatem non damus: ideo
verò scripsimus, quia Euangelij verbis conuenire
videntur.* Illis ergo, & alijs id genus præter-
missis, signorum, quæ in scriptura indicã-
tur, quædam sunt valde generalia, & com-
munia, quæ ferè quandiu Ecclesia Christi
durat, diuersis temporibus accidunt, quan-
quam veluti per antonomasiam illi tempo-
ri, quod proximè iudicium antecedit, attri-
buantur. Huiusmodi sunt multa ex ijs, quæ
Matth. 24. narrantur, vt illud, *Multi venient
in nomine meo dicentes: Ego sum Christus, &
multos seducunt. Audietis etiam praelia, & opi-
niones praeliorum, consurget gens in gentem, &
regnum in regnum, & erunt pestilentie, & fa-
mes, & terremotus, & alia huiusmodi: eiusdẽ
generis sunt illa quæ narrat Paul. 1. ad Ti-
moth. 4. spiritus autem manifeste dicit, quia*

A in nouissimis temporibus discedent quidam à
fide attendentes spiritibus erroris, & doctrinis
Dæmoniorum, & 2. ad Timoth. 3. *In nouissi-
mis diebus instabunt tempora periculosa, &
erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati,
blasphemi, &c.* Hæc igitur signa quia com-
munia sunt, & per se satis clara, nulla de-
monstratione, aut explicatione indigent:
declarando autẽ propria signa iudicii con-
stabit, quomodo singulari modo, & per an-
tonomias illi temporis attribuantur. Alia
ergo sunt propria illius diei signa, quæ ad
duo reuocari capita possunt. Quædam, quæ
antecedent iudicium, & initium eius, id est,
aduentum iudicis, & conuocationem iudi-
candorum, quæ fiet angelica tuba perso-
nante: alia, quæ comitabuntur, vel inchoa-
bunt ipsum iudicium, quorum signorum
B initium intelligi potest futurum in prædi-
cto sono tubæ, homines ad iudicium con-
uocantis. De ijs posterioribus signis sermo
erit disputatione sequenti, hic solum de
prioribus, de quibus Christus dixit, *Cum vi-
deritis hæc fieri, scitote, quia prope est inia-
nuis.* Possent autem meritò inter hæc signa
numerari Antichristi Regnum, & persecu-
tio, & aduentus, ac prædicatio Eliæ, & He-
noch, de quibus propter materiæ amplitu-
dinem proprias disputationes præmisimus.
Hic ergo explicanda supersunt tria alia il-
lustriora signa, quæ partim Antichristum
antecedent, partim sequuntur. Huiusmodi
sunt prædicatio Euangelij per vniuersum
mundum; euersio Romani imperij, atque
Vrbis: coelestes immutationes Solis, Lunæ,
& Stellarum, ac Elementorum, & rerum
C omnium, de quibus, & de ordine, quo euen-
tura sunt differemus.

SECTIO PRIMA.

*Vtrum ante iudicium prædicandum sit
Euangelium in vniuerso orbe: sit-
què hoc signum iudicii appropin-
quantis.*

IN hac re vnum est certum, multa verò
dubia. Certum quidem, ac de fide est,
ante diem iudicii prædicandum esse
Euangelium in vniuerso orbe. Hoc enim
eisdem ferè verbis docuit Christus, Mat-
thæ. 24. idque alijs testimonijs postea con-
firmabitur. Tria verò ad hoc explican-
dum inquiri possunt. Primum, quomodo
hæc

2. Timot. 3.

Matth. 24.

Matth. 24.

Agg. 2.
Hebr. 12.D. Thom.
Hieron.
Sot.

Euseb. Emi.

Matth. 24.

1 Timot. 4.

hæc vniuersalis prædicatio, intelligenda sit. A
Secundum, quem effectum sit habitura,
priusquam iudicium inchoetur. Tertium,
quando, quovē ordine perficienda sit.

Circa primum ratio dubitandi sumi po-
test ex Paulo ad Roman. 10. dicente, *In om-*
nem terram exiit sonus eorum, & in fines or-
bis terræ verba eorum: & ad Coloss. 1. de ver-
bo Euangelij, inquit, *Quod peruenit ad vos,*
sicut & in vniuerso mundo est, & fructificat.
Iam ergo tempore Pauli prædicatum erat
Euangelium in vniuerso orbe. Quod si quis
respondeat, per synecdochen esse intelli-
gendum in ijs locis vniuersum orbem, qui
tunc erat cognitus, vel qui Romano subia-
cebat imperio, sicut Luc. 2. dicitur, *Exijt edi-*
ctum à Casare Augusto, vt describeretur vni-
uersus orbis: Simili modo poterunt intelligi, B
verba Christi, Matth. 24. *Prædicabitur hoc*
Euangelium in vniuerso orbe, & ita hoc non
erit peculiare, sed valde commune signum
futuri iudicij. Et auget difficultatem Chry-
sostom. homil. 76. in Matth. qui hæc verba
Christi per illa loca Pauli interpretatur.
Vnde, quod Christus subiungit, *Et tunc ve-*
niet consummatio, non intelligit de consum-
matione mūdi: sed de euerfione Ierusalem.
Nam de illa Christus sermonem fecerat, &
de eadem fuerat à discipulis interrogatus,
Quando hæc erunt? Quam expositionem se-
quuntur Theophyl. & Euthym. & eadem
fuit expositio Hilarij canon. 25. in Matth.
nec multum discrepat Hieronym. ibi, &
Ambros. libro. 10. in Lucam, capit. de signis
futuræ destructionis templi. Nam, licet de
sæculi consummatione hoc signum intelli-
gant: tamen existimant iam fuisse suo tem-
pore impletum. Non enim puto (ait Hiero-
nymus) aliquam remansisse gentem, quæ Chri-
sti nomen ignoret, & quanquam non habuerit
predicatorem: tamen ex vicinis nationibus opi-
nionem fidei non potest ignorare. Vnde Ansel-
mus, eandem sequens interpretationem
huius vniuersalis prædicationis, consequen-
ter exponit illa verba, *Tunc veniet consum-*
matio, his verbis, *Non dicit statim: sed non*
prius veniet consummatio ciuitatis vel mundi.

Nihilominus dicendum est, verba Chri-
sti propriè esse intelligenda, de vniuerso
orbe atque de omnibus prouincijs, & lo-
cis, in quibus homines habitant, ita vt in
omnibus illis prædicandum sit Euāgelium,
antequam Christus ad iudicium veniat.
Hæc est sententia Augustin. multis in lo-

cis, præcipuè vero Epistol. 78. & 80. ad He-
fichium, & libr. 2. de sermon. Domini in
monte, capite. 10. & libr. de vnitae Eccles.
capite. 15. & libr. 2. de consen. Euange. ca-
pite. 77. & libr. de agone Christiano, capite.
29. Prosperi de Prædict. & Promis. Dei, par. Prosper.
3. capit. 40. Et prius eam docuit Origenes Origenes.
tractat. 28. in Matth. vbi loquens de statu
rerum in fine mundi, sic inquit. *Et in hoc*
statu constitutis rebus, Euangelium, quod prius
non fuerat prædicatum in toto mundo (multi
enim non solum barbararum, sed etiam nostrarum
gentium vsque nunc non audierunt christia-
nitatis verbum) tunc prædicabitur, vt omnis
gens Euangelicam audiat prædicationem, &
nemo derelinquatur, qui non audiuit. Et in-
ferius id latius prosequitur concludens, *si*
quis temere dicere vult, prædicatum iam esse
Euangelium in toto orbe in testimonium omni-
bus gentibus, consequenter dicere poterit iam
finem venisse. Idem sentit Damascen. libro Damasc.
4. capite. 27. vbi de Antichristo loquens in-
quit, *Primum itaque, quemadmodum Domi-*
nus dixit, Euangelium apud omnes gentes
prædicari necesse est, ac tunc ille ad proden-
dam Iudeorum impietatem venit. Idem ferè
affirmat Cyril. cate. 15. quanuis existima- Cyr.
uit ipse, suo tempore prædicatum fuisse
Euangelium ferè in vniuerso mundo. Op-
timè Theodoretus. 2. ad Thessalonic. 2. tra- 1. Theod.
ctans illa verba, *Et nunc, quid detineat, sci-*
tis, vt reueletur in suo tempore, sic enim ex-
ponit, *Cum didicisset Apostolus, dixisse Domi-*
num oportere Euangelium prædicari in omnibus
gentibus, & tunc finem futurum: videret au-
tem adhuc vigere cultum idolorum, dixit se-
quens doctrinam Domini, fore, vt prius euertat-
ur superstitio, & impius demonum cultus, &
vbique fulgeat Divina prædicatio, & tunc ap-
pareat veritatis aduersarius. Idè sentit Greg. Greg. Pap.
libr. 35. Moral. capit. 15. & apertius Beda Beda.
Marc. 24. Ac denique Bernar. lib. 3. de cō- Bernar.
sideration. ad Eugenium, & D. Thom. lect. D. Thom.
3. in ad Roman. 10. Secundo probari hoc
potest ex prædictis verbis Christi. Dedit
enim hoc tanquam signum consummatio-
nis mundi. Hoc namque significat, cum
inquit, *Et tunc veniet consummatio,* sed nisi
hoc intelligatur propriè de generali præ-
dicatione per vniuersum mundum, nullius
momenti esset hoc signum. Quia alio im-
proprio modo, & per synecdochen ante
mille quingentos annos prædicatum fuit
Euangelium per vniuersum orbem, & non
dum

dum venit consummatio. Nec potest conuenienter dici, Christum solum significasse non futuram sæculi consummationem, donec præcedat vniuersalis prædicatio. Nā verbum illud, *Et tunc veniet*, in sua proprietate, & rigore proximam consecutionem vnius post aliud significat: & quāquam necesse non sit, quod sæculi consummatio post vniuersalem prædicationem immediatè futura sit: tamen vt minimum significatur illo modo loquendi inter vnam rem, & aliam non interpositum iri magnam temporis moram: at duratio mille quingentis annis comprehensa, longissima est: non igitur intelligi potest ille locus de prædicatione vniuersali, tam remotis se iuncta temporibus. Neque etiam videtur commodè exponi de sola euersione Ierusalem. Tum quia discipuli, teste Matthæo, non tantum de euersione Ierosolymitana sciscitati sunt, sed dixerant, *Quod signum aduentus tui, & consummationis sæculi?* & tamen Christus eorum interrogationi respondet. Deinde vitur voce *consummationis* absolute, & simpliciter, qua vniuersi potius, quam vnius ciuitatis tantum consummatio significatur. Præterea multa signa præbet, quæ non videntur antecessisse ante destructionem Ierusalem, vt illud, *Consurget gens contra gentem, regnum aduersus regnum, & terræ motus magni erunt per loca, & pestilentia, & fames, terroresque de cælo, & signa magna erunt*: & illud, *Multi pseudo-prophetae surgent, & seducunt multos, & quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum*. Hæc enim & similia, licet ex parte inchoata fuerint à principio nascentis Ecclesiæ: integre tamen, & prout à Christo videntur prædicta, non nisi in toto progressu Ecclesiæ videntur impleri. Denique addit Christus, Euangelium esse prædicandum in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, vt nimirum in die iudicii nulla sit gens, quæ excusari ex eo possit, quod sibi non fuerit Euangelium prædicatum: ergo loquitur propriè de vniuersali prædicatione. Tertio probat hoc Augustin. ex illis locis veteris testamenti, in quibus promissa est Christo omnium gentium, nationumque possessio, dominium, ac veneratio, Psal. 71. *Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum*: Psal. 85. *Omnes gentes, quas cunq; fecisti venient, & adorabunt coram te, Domine*: Sophon. 2. *Et*

Vniuersalis
Euangelij
prædicatio
in statibus
iudicij signi,
& consum-
mationis sæ-
culi.
Matth. 24.

Aug.

Psal. 71.
Psal. 85.

Sophon. 2.

A adorabunt eum omnes de loco suo, omnes in sula-
gètiū: Malach. 1. *Ab ortu solis vsque ad oc-
casum magnum est nomen meum in gentibus, &
in omni loco sacrificatur, & offertur nomini
meo oblatio munda*. Ergo oportet, vt ante mū-
di cōsummationem Christus per Euangelij
prædicationem, totius mūdi possessionem,
& dominatum accipiat. Et confirmatur,
quia pro omnibus mortuus est Christus, &
ex omnibus gètibz, populis, & linguis ali-
quos saluabit, vt dicitur Apoc. 7. omnes iu-
dicabit: ergo ad omnes etiam Euāgelij præ-
dicatio diffundetur. Vltimo ex ijs, quæ in
discursu Ecclesiæ vsque ad nostra tempora
gesta conspiciunt non obscure declaratur,
hanc Christi prædicationē non modò Apo-
stolorum tempore, verum neque vsque ad
hanc ætatem esse impletam, sed paulatim
impleri: atque adeo non esse mundū finien-
dum, donec integre compleatur. Nā & Ori-
genes, & Aug. citatis locis referunt, suis tē-
poribus non fuisse prædicatum Euangelij
in vniuerso orbe, & (ne vetera repetamus)
constat, nostra ætate inuētas esse plures pro-
uincias, ad quas prædicatio Euangelij nun-
quam peruenerat, cū illæ neque Apostolis,
neque ante nostrā fuerint ætatem cognitæ.
Nunc autem videmus in eis Ecclesiam esse
diffusam, & quotidie nouas nationes inue-
niri, ianuamq; paulatim aperiri ad prædicā-
dum eis Euāgelium, cuius neq; notitia, ne-
quē vestigiū in ipsis reperitur. Ergo vniuer-
salis hæc prædicatio Euangelij intelligenda
est propriè, ac simpliciter de toto orbe.

Malach. 1.

Apoc. 7.

Ad difficultatem autem propositam res-
pondet primò Aug. Paulum in illo loco ad
Rom. 10. more prophetico, quod futurum
erat tanquam iam factum prædixisse, sicut
& David eodem genere loquutionis de præ-
terito dixit, *In omnem terram exiit sonus eo-
rum*. Ad alium verò locum ad Colos. 1. res-
pondet, Paulum non asserere Euangelij to-
tum mundum occupasse actu, sed virtute.
Quia ita seminatum erat, vt in toto mundo
fructificaret iam iam, cresceretque. Quare
posterior hic locus difficultatem non ha-
bet: in priori vero nonnulla est difficultas.

Responso.
ad argumen-
ta in opposi-
tum.
Aug.

Quia Paulus ibi rationem reddit, cur ef-
sent etiā suo tempore inexcusabiles, qui in
Christū non credebant. Vnde, cū sibi ob-
iecisset, *Nunquid non audierunt?* Respondet,
Et quidem in omnem terram exiit sonus eorū.
Ergo necesse est vt loquatur de re iā facta,
alioqui non ostenderet, quomodo essent in-
excusabiles

Testimoniū
Pauli ad
Rom. 10.
Expositio.

excusabiles homines, qui tunc viuebant, sed, qui futuri post essent, quando illa impleretur prophetia. Ideo aliter responderi potest ex verbis Hieron. supra citatis, sonū Euangelij dupliciter posse peruenire ad aliquos: primo per proprios prædicatores, & sufficientem Euangelij propositionem, & hoc modo nondum peruenisse Euangelium ad vniuersum mundum, peruenturum tamen aliquando: alio modo per solam famam ab ijs locis emanantē, in quibus Euangelium prædicatum est, & hoc modo intelligi Paulum, cum ait, *In omnem terram exiuit sonus eorum*. Ita fere D. Thom. supra, & Ambros. Sed hæc etiam responsio difficultatem habet. Tum quia sonus Euangelij per solum rumorem, ac famam non videtur esse satis, vt homines fiant inexcusabiles, nisi fortasse talis, tamque probabilis sit, vt eos obliget ad inquirendam veritatem: tum maxime quia neque hoc modo percreebuerat tunc sonus Euangelij per omnes mundi prouincias: sed ad summum per prouincias in hoc nostro orbe notissimas. Ergo necessario fatendum videtur, Paulum de hoc solū fuisse loquutum. Quod etiam videtur maximè consentaneum intentioni eius. Nam potissimum intendebat conuincere Iudeos, & de eis loquitur, cum dicit, *Nunquid non audierunt?* vt exponunt Theodor. & Ambros. & licet exponatur de gentibus, loquitur tamen de eis, inter quos versabatur, & hos dicit esse inexcusabiles, quia vel audierunt, vel facile audire potuerunt euangelij vocem, quæ per totum orbem insonuerat. Hac igitur expositione admissa, negatur, eandem posse applicari ad verba Christi, quia in loco Pauli circumstantiæ contextus, & materia, de qua agitur, nos cogūt, vt per tropum, & synecdochen verba illa exponamus: at vero in verbis Christi, in primis nulla est necessitas, & ideo, ex regula generali exponendi scripturam, proprietas verborum tenenda est. Deinde circumstantiæ sermonis Christi potius nos ad hanc intelligentiam inducunt. Ac denique consonantia scripturarum eam valde confirmat. Cum enim Christus dicit Apostolis Matth. 28. vltim. *Euntes docete omnes gentes*, vel clarius Marc. 16. *Euntes in mundum vniuersum prædicata Euangelium omni creaturæ*, non est loquutus per synecdochen, sed propriè. Nam re vera in vniuersum orbem dedit potestatem Apostolis, eorumque successoribus.

Hieron.

D. Thom.
Ambros.Theod.
Ambr.Matth. 28.
Marc. 16.

A Hujc etiam veritati concordant veteres prophetiæ supra adductæ, & alæ, quæ videri possunt Isai. 66. & Ezech. 11. & 37.

Isaias. 66.
Ezech. 11.
et 37.
Obiectio.

Sed adhuc superest aliquid addendum prædicto loco Pauli, quo hæc veritas magis confirmetur. Videtur enim huic vltimæ expositioni obstare, quod cum Paulus verba Psalmistæ vsurpet, eodem sensu, quo ille, loqui credendus est: at in Psalmo. 18. verba illa, *In omnem terram exiuit sonus eorum*, propriè, & in rigore intelligūt de vniuersa terra. Nam ad literam ibi est sermo de cœlis, qui per vniuersum orbem enarrant gloriam Dei, in sensu vero mystico de Apostolis: ergo eodem modo loquutus est Paulus. Ex qua obiectione in primis sumimus, quod sicut prædicatio cœlorum in omnem terram exiuit: ita Euangelij prædicatio aliquando exitura est. Nam Psalmista (exponente Paulo) hoc prædixit sub illa figura. Vnde vltèrius elicimus (exponendo simul Augustini sententiam) Paulum eodem sensu esse loquutum: ita tamen vt non docuerit, illam prophetiam iam omnino esse impletam, sed cœptam impleri, ita vt ea ratione fierent inexcusabiles vel Iudæi, vel Gentiles, ad quos verbum Euangelij peruenerat.

Responsio.

Ad Chrysostomum, & alios Patres citatos, non negamus, quin Christus Dominus in eo cap. Matth. 24. euerisionem Ierosolymitanam, multaque signa, quæ eam præcesserunt, prædixerit, & ita huc sensum interdum Sancti declarant: tamè negari quoque nequit, quin de aduentu suo ad iudicium, & de signis, quæ illum antecedent, multa ibi tractauerit: vel quia discipuli existimantes, euerisionem Ierosolymitanam non esse futuram vsque ad secundum Christi aduentum, simul de vtraque cōsummatione interrogauerant (vt ibi D. Thom. notat) vel quia Ierosolymitana euerisio, & signa eius futura erant quasi imago quædam diuinæ vindictæ in die iudicij futura: solent autem diuina Scriptura futurorum veritatem in figuris præmittere, ac præsignificare, simulq; multa dicere, quæ & in rem illam, quæ figura est apud conueniant, & in re repræsentata perfectius euentura sint. Sic Psalm. 71. principalis est sermo de Christo, in persona Salomonis, qui fuit eius figura, & multa in eo dicuntur, quæ & Salomoni, & Christo quadrare possunt. aliqua soli Christo. Sic etiam Daniel. 11. de An-

Psalm. 71.

Dan. 11.

Antichristo, & de Antiocho simul est sermo, & Isai. 14. de Nabuchodonosor, & Lucifero, & de Babylone, & mundo, ut ibi notat Hieronymus. & similia sunt multa scripturæ exempla. Ad hunc ergo modum loquutus est Christus Dominus in eo capit. prædicēs signa, & terrores iudicii simul cum Ierosolymitano excidio. Quapropter licet aliqua verba interdum exponantur à Patribus de euerfione Ierusalē, nō excluditur, quin exponi possint de ultimo iudicio, præsertim si secundum proprium verborum sensum, illi melius accommodentur. De qua re legi potest Chrysost. hom. 11. in Matt. circa illa verba, *Palleas autem combures igni inextinguibili, ubi tradit regulam generalem seruandam in Scriptura scilicet, Christum saepe in eisdem rebus duas prophetias pariter collocare, quarum vnā hic impleat, alterā spondeat in futuro, ut ab iis, qui de promissionibus eius pertinacius dubitant, ex hac, quā iam facta est, etiam illa, quæ nondum facta est, credatur implenda.*

Superest vero exponendum (quod secundo loco proposuimus) quis nam sit expectandus effectus huius vniuersalis prædicationis, id est, an non solum prædicandum sit Euangelium in vniuerso orbe: sed etiā ab omnibus sit recipiendum, ita ut totus orbis ad Christum conuertendus sit, & religionē Christianā professurus, antequam adueniat dies Domini. Ratio dubitandi est, quia Christus non dixit, *Credetur hoc Euangelium in vniuerso, sed, prædicabitur: nec dixit, prædicabitur ut omnes credant, sed in testimonium omnibus gentibus, id est, ut qui noluerint credere, nullam excusationem habeant (ut omnes exponunt) ergo non constat, Euangelium ubique esse suscipiendum, sed prædicandum tantum. In contrarium autem facere videntur omnia, quæ pro Augustini sententiā paulo ante adduximus, de promissionibus Christo factis, *Dominabitur à mari usque ad mare: & de vniuersali tam gentium, quam Iudeorum cōuersione. Et de priori quidem multa supra retulimus ex Dauide. Isa. Ezech. de posteriori verò est clara prædictio Isai. cap. 11. Et erit in die illa adiciet Dominus secundo manum suam, ad possidendum residuum populi sui, ut Hieron. Cyril. Basil. & alij exponunt. De vtraque verò est expressum testimoniū Pauli ad Rom. 11. Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, ut non sitis vobis ipsis sapientes, quia cecitas ex parte contigit in Israel, donec intraret plenitudo gentium, & sic omnis Israel,**

A *saluus fieret. Quod etiā videtur significasse Ioan. c. 11. exponens sensum ab spiritu sancto intentū in verbis illis Caiphæ, Expedit, ut vnus moriatur homo pro populo, ut non tota gens pereat, Prophetauit (inquit) quod Iesus erat moriturus pro gente, id est, pro Iudæis, & non tantum pro gente, sed, ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in vnum, id est, ut omnes tam Iudæos, quā gentes in vnā Ecclesiam cogeret. Quod etiam confirmant verba illa Christi, *Alia oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile, & vnus pastor.* Sic etiam de vtroque populo prædictum erat Psal. 58. *Dominabitur Iacob, & finium terræ, & Sophon. 3. Tunc (loquitur de die iudicii) reddam populo labium electum, ut inuocent omnes in nomine Domini, & seruiant ei humero vno, & postea hanc conuersionem tam gentium, quā Iudæorum late describit. Et confirmatur tandem ex Paulo. 2. ad Thessalon. 2. dicente, Nisi venerit discessio primum, seu apostasia. Supponere enim videtur, prius vniuersum orbem futurum esse vnius Christianæ religionis: postea vero aduentu Antichristi maiori ex parte à Christo recessurum.**

In hac re nihil video esse in Scriptura perspicue prædictum, neque ab antiquis Doctoribus traditum: ex ijs verò, quæ dicta sunt, hæc videntur colligi verisimiliora. Primò ita esse Euangelium per vniuersum orbem prædicandum, ut ubique, id est, in omnibus regionibus, & præcipuis prouincijs templa fundentur, & Christiana religio recipiatur, & exerceatur, & hoc modo Christus vbique agnoscat, & colatur. C Hæc est sententia Augustini. citatis locis, & eandem significant reliqui Patres citati, & hoc probant testimonia prophetarum, quæ etiam sunt elegantissima apud Isaiam capite. 2. & apud Mich. cap. 4. Præterea facit, quod supra ex Apocalyp. 7. adduximus, ex omni populo, & omni lingua aliquos esse saluandos. Denique per se, ac sine alia probatione verisimile est, si Euangelium ubique est prædicandum non solum per famam, & rumorem, sed per proprios prædicatores, ubique etiam fructificaturum, atque adeo ubique esse Ecclesiam propagandam, & fundandam. Quod etiam euentus ipsarum rerum, quas experimur, satis confirmat. Hoc enim modo, & fructu videmus, Euangelium esse disseminatum in remotissimis regionibus, de quibus ante

Isai. 14.

Hieron.

Chrysost.

Ioan. 11.

Ioann. 10.

Psal. 58.

Sophon. 3.

2. Thess. 1.

Isai. 11.

Hieron.

Cyr.

Basil.

Roman. 11.

Isaias. 2.

Mich. 4.

Apoca. 7.

ante centū annos vix esse potuisset humana spes. Quapropter eundem modō in cæteris regionibus sperare licet exitum. Neque huic veritati dissonant verba Christi, quia Euangelium vbique prædicatum erit in testimonium omnibus: in testimonium quidem præmij, ac mercedis ijs qui credunt: in testimonium autem iudicij, & condemnationis ijs, qui non credunt.

Vnde secundō dicendum est, licet vbique sit fundanda, & propaganda Ecclesia: non tamen omnes in vniuersum homines esse credituros. Hoc enim nec necessarium est, neque vilo testimonio probabili affirmari potest, neque est consentaneum humano ingenio, ac libertati, nec experientia, nec modo Diuinæ prædestinationis, quæ ita videtur res hominū disposuisse, ordinasse, ac permisisse, vt semper sint inter eos boni, & mali, fideles, & infideles. Quod varijs parabolis in Euangelio Christus significauit, & in omnibus indicat, hanc permixtionē vsque ad finem mundi duraturā. Quocirca licet per hanc vniuersalē prædicationem ex omnibus nationibus aliqui sint conuertēdi, non tamen necesse est, vt omnes homines cuiusvis nationis conuertantur, vt recte notauit Francisc. Ribera Mich. 4. citans Lyranum, & Adrianū Finum lib. 7. ca. 5. Neque etiā mihi constat, an vbiq; sit idololatria tollenda. Fieri enim potest, vt in eisdē prouincijs, vel ciuitatibus fundetur Ecclesiæ Christianorū, & tamen idolorū templa nō euerantur, vt in principio Ecclesiæ accidit, & nunc in Iaponia conspiciamus. Et hoc satis esset ad complementum huius prædictionis, & signi, de quo agimus, quauis non constet, an sit maiorem effectum habiturū.

Hinc addo tertio, per hanc vniuersalem prædicationem, quæ antecessura est aduentum Antichristi, non esse consummandam Iudæorū conuersionē à Paulo, alijsq; prædictā. Neq; enim id necessarium est ad vniuersalem prædicationē, vt dixi. Colligitur autem hoc aperte ex ijs, quæ supradiximus de aduentu Antichristi, scilicet, eū à Iudæis præcipue esse suscipiendum, sicut Christus prædixit Ioan. 5. quia in poenā cæcitatē, & incredulitatis eorū maximē venturus est, teste Paulo. 2. ad Theff. 2. nō ergo erūt tunc Iudæi ad fidem conuersi. Et ita supponunt Cyril. cat. 15. Damas. lib. 4. c. 27. Hippolyt. de cofum. mūdi, Aug. 20. de Ciuit. c. 29. Verum est, statim. c. 30. circa finē, sentire, ad-

uentū Eliæ, & conuersionem Iudæorū fore ante Antichristū. Potest autē exponi, id est, ante finitam persecutionē Antichristi, non vero ante inchoatā, quia ante inchoatā nō potest esse verū, vt patet ex supradictis de aduentu Eliæ. Idē docet Hilar. c. 26. in Mat. vbi ait, *sicut pars Iudæorum per Apostolos credidit, ita est creditura per Eliā.* Idē Theod. & Ansel. ad Rom. 11. Cōuersio ergo illa Iudæorū consummanda est postea per prædicationē Eliæ, & Henoch, vt idē Patres notant, & Hier. in id psalm. 20. *In reliquis tuis præparabis vultum eorum.* Et colligitur ex illis verbis Christi Matt. 17. *Elias venturus est, & restituet omnia,* & ex alijs supra adductis, Malach. 4. & Apoc. 11. Et confirmari potest Ioel. 3. *Ecce in diebus illis, & in tempore illo, cum conuertero captiuitatem Iudæ, & Ierusalē,*

congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat. Vbi aperte dicitur, post Iudæorum conuersionē statim futurū esse iudicium. Erit ergo Iudæorum conuersio proxime ante iudicium, eodem tempore, quo acrius Antichristus Ecclesiā Dei persequetur. Erit autem facile, tam breui tēpore Iudæos per Eliam cōuerti quia verisimile est, audita fama Antichristi, & quōd à suis receptus sit vt Messias, & quōd Ierusalem ac templum reedificat, ex vniuerso orbe Iudæos omnes confluxuros Ierusalem, seu in eam regionē, vbi potissimum Antichristus imperabit: illuc ergo adueniens Elias facili negotio docebit vniuersos. Præter sanctitatem autem Eliæ, & vim, efficaciamque dicendi, atque operandi, erit ex parte Iudæorū apta dispositio ad veritatē suscipiendam, quōd experimento cognoscant, se esse ab Antichristo deceptos, quoniā non ad veri Dei cultū, sed ad se adorandū, vt Deum omnes allicere conabitur. Et (quod præcipuum est) Deus speciali gratia cōcurrat ad illuminandos illos. Non cogimur autē dicere, cunctos omnino Iudæos esse conuertendos, & credituros in Christum: sed solū eos, qui ad æternam vitam fuerint præordinati, iuxta illud Dan. 12. *In tempore illo saluabitur populus tuus omnis, qui inuentus fuerit scriptus in libro.* Soli ergo illi credent, fide scilicet vna, & stabili, ac permanente vsque ad finē. Non est autē, cur dicamus, omnes Iudæos, qui tunc viuēt, fore prædestinatos vel ad æternā vitam, vel ad fidē. Quia verō aliquid specialius illo tēpore promittitur, credendū est, maiori ex parte tunc fore Iudæos

Hilar.

Theod.
Ansel.

Hieron:

Matth. 17.

Malac.

Apoc. 11.

Ioel. 3.

Ribera.
Lyra.
Adrianus.Iudæorum
conuersio
quando futura.Ioannes. 5.
2. Theff. 1.
Cyril.
Damas.
Hippolyt.
Aug.

Daniel. 12.

con-

Oecumen.

conuertendos, quod notauit Oecum. ad Roman. 11. dicens, *Per omnis Israel saluus erit, id est, plures quidem auertentur à peccatis, & conuertentur ad ipsum, & idem significat Theophyl. ibidem.*

Theophyl.

Quarto, non videtur necessarium, vt per hanc vniuersalem Euangelij prædicationē efficiatur, vt aliquo tempore ante iudiciū vnīuersus mundus, totus simul in Christum credat, & catholicam amplectatur religionem. Nam Christi prædictio, in qua signū hoc potissimum fundatur, satis verificatur, si paulatim, & successiue Euangelium in vnīuerso mundo prædicetur, quanuis fortasse, cum ad vnā partē orbis peruenerit, alia, quæ illud audierat, & susceperat, vel per hæresim, vel per paganismum, aut aliud apostasiæ genus ab illo discedat. Quamobrem nō videtur necessarium, vt propter hoc signū futuri iudicii dicamus, antequā Christus ad iudicandum veniat, in tota Asia, vel Africa iterum esse prædicandum Euangelium, atque omnes illas gentes prius esse ad fidem cōuertendas. Cum enim iam in ijs prouincijs prædicatum sit Euangelium, fundataque Ecclesia, & ex illis gentibus multi fuerint salutem consequuti, ex nulla prophetia, aut Scripturæ testimonio colligi potest, iterum esse ibi prædicandum, aut illas gentes iterum ad fidem conuertendas. Quare, licet de finitē negari non possit, ita esse futurum, quia hoc etiam ignoratur: tamen neque affirmari potest, cum nō sit reuelatum. Illa enim verba Ionn. 10. *Erit vnum ouile, & vnus pastor*, non significāt, fore aliquando, vt vnīuersus orbis, & omnes homines sint intra Ecclesiam, ita vt nullus sit infidelis, sicque constituent vnum ouile sub vno pastore Christo, & vicario eius. Nā Christus ibi de hoc non disflerebat, sed solū prædixit futuram gentium cōuersionem, & ex gentibus, & Iudæis constituendum esse vnum ouile, atque vnā Ecclesiam vniuersalem, & catholicam, quæ (quod in se est) omnes complectatur. Quod autem plures, vel pauciores diuersis temporibus, vel ex gentibus, vel ex Iudæis intra hanc Ecclesiam per fidē congregandi sint, de hoc nihil Christus affirmavit. Quanquam (si verba eius interpretemur non absolute de hominibus, sed de ouibus specialiter electis, ac prædestinatis) de illis verum est, omnes semper adduci ad ouile Ecclesiæ, extra quā non est salus, quanuis non ex solis illis Chri

2. Thess. 1.

A si ouile constituatur. Neque etiam ex illo testimonio Pauli, *Nisi venerit discessio primum*, colligi potest, ante aduentum Antichristi aliquando omnes homines futuros esse fideles. Primum quia (vt supra dixi) aliqui probabiliter exponunt hanc discessionem nō ab Ecclesia, sed ab imperio Romano. Deinde quia multi per *discessionem*, intelligunt ipsum Antichristum, vel apostasiam tempore persecutionis eius in Ecclesia futurā, vt patet ex Theodor. & Oecum. ibi. Et Aug. 20. de Ciuit. cap. 19. ibi pro *discessione*, *transfugam*, vertit. Denique quia licet demus, *discessionem*, significare ibi magnam quandam apostasiam futuram, antequam veniat Antichristus, nō inde fit, ante illam vnīuersum mundum, & omnes prorsus homines futuros fideles. Potest enim talis discessio esse à Pontifice Romano, & à catholica Ecclesia in quibuscunque regionibus, vel hominibus extiterit: sic autem quasi per antonomasiam appellari potuit, quia fortasse maxima ex parte Ecclesia deficiet. De qua re iterum sequentibus sequentibus redibit sermo.

Theodor.
Oecumen.
Aug.

B Vltimo supererat explicandum, quod tertio loco est propositum, scilicet, quo tempore, & ordine hæc vniuersalis prædictio futura sit, sed in hac re pauca à nobis dici possunt. Nam quæ in futurum pendēt, & præsertim, quæ pertinent ad tempora iudicii, & consummationis mundi, nobis sunt incognita, vt diximus. Tria verō ex ijs, quæ hætenus dicta sunt, colligi possunt. Vnum est, hanc prædicationem ab initio Ecclesiæ esse inchoatam, & quotidie magis, ac magis perfici, vt experientia docet. Alterum est, hanc vniuersalem prædicationem extensiuē (vt sic dicam) consummandam esse in toto orbe ante persecutionē Antichristi, eiusque aduentum, vt recte docent Aug. & alij Patres supra citati. Et facile conuinci potest, si, quæ suprā dicta sunt de regno Antichristi, considerentur. Nam eo tempore, quo Antichristus regnauerit, non solū non poterit Ecclesia propagari, aut Euangelij prædictio ad nouas regiones deferri: verum potius vbi Ecclesia fuerit, maxima ex parte deficiet, & fideles, qui perseuerauerint, vix poterunt religionis cultū publice profiteri, nedum ad conuertendas nouas prouincias mitti. Post mortem verō Antichristi tempus erit breuissimum (vt supra etiam dictum est) ergo post aduentum il-

Vniuersalis
per orbē Euā
gelij promul
gatioquādo,
quomodo erit
futura.

lius

lius non poterit vniuersalis hæc prædicatione absolui: necesse est ergo, vt ante eius aduentum perficiatur. Quin potius hac ratione conuincimur, vt exillimemus, hanc prædicationem absoluendam esse, antequam in Romana Ecclesia, vel imperio fiat magna aliqua mutatio temporalis, aut euerfio, de qua Sect. sequenti dicendū est. Quia vt Euāgelium in toto orbe tandem aliquando cōmode diuulgari possit, necesse est, vt dignitas Romanæ Ecclesiæ suum splendorem, potestatemque non solum spiritualement, & diuinam, sed etiam temporalem retineat, vel saltem vt in eius obediētia catholici Reges, ac potentes Principes perseuerent, quorum auxilio, & ope ad fidem propagandam vti possit. Quocirca inter signa propria futuri iudicii hoc, de quo hætenus diximus, videtur esse primum, & ante omnia implendū, vt ex sequentibus amplius constabit. Tertium est, post impletam hanc vniuersalem prædicationem Euangelij, non multo post futurum Antichristi aduentum, & vltimam Ecclesiæ persecutionem, ac denique mundi consummationem. Hoc colligitur ex illis Christi verbis, *Et tunc veniet consummatio.* Quanto autem post ventura sit, incertum nobis est, vt recte dixit Augustin. dicta epist. 78. & 80.

SECTIO II.

Virum ante iudicium, & proxime ante aduentum Antichristi Romana ciuitas euertenda, Romanumque Imperium omnino extinguendum sit.

Questionem hanc superius breuiter attigimus, quoniam necessariū fuit ad ostendendum, Antichristum nondum venisse: nunc autem fusius, & ex proprijs principijs est à nobis explicanda, quoniam & est huius loci maxime propria, & non parū difficilis, & ad intelligenda nonnulla Scripturæ loca, aliasque theologicas quæstiones valde vtilis esse potest.

Quod igitur Romanum imperiū extinguendum sit in aduentu Antichristi, supra ex communi Patrum traditione supposuimus: nunc autem plura circa hoc inquirenda declarandaque supersunt. Primum, quo scripturæ fundamento hoc nitatur, nullum enim firmū inuenitur. Duo etenim adduci solent. Primum est illud. 2. ad Thess. 2. *Nisi*

A *venierit discessio primum*, quod de euerfione Romani imperij interpretatur Hieron. q. 11. ad Algal. & Ambros. & Primasius, ibi, & Tertul. lib. de resurrect. carn. c. 24. Hoc verò nullius momenti esse videtur, primo quia vt sæpe dictū est (hic locus melius intelligitur de spirituali discessione, & apostasia à fide, & ab spirituali imperio Romani Pontificis, in quod temporale imperiū mutatum est, vt eleganter dixit Leo Papa ser. 1. de Apostolis Petro, & Paulo, & ita exponunt Chryl. & Græci, qui ipsum Antichristum per *discessionem* significari intelligunt. Idē fere Aug. 20. de Ciuit. ca. 19. Secundo quia discessio nō significat integram extinctionem, sed separationem, & diuisionē: si ergo Paul. loquitur de discessione à temporali imperio Romano, hæc ante multa tempora facta est. Deficere enim cœpit hoc imperiū, & dissipari, vel quando Orientale imperiū ad Turcas translātū est: vel quando imperiū in Occidente à Gothis, & Vandalis vastari, & occupari cœpit, & ipsa Romana ciuitas à Gothis capta est. De qua re Blondus decad. 1. & Sabellicus Aenea l. 7. lib. 9. & Aeneas l. 8. lib. 1. & sequent. & Orosius lib. 2. & 7. suæ historiæ, & alij, qui de rebus Romanis scribunt. Secundum est, quod de diuisione Romani imperij in decem Regna à Daniel. ca. 7. scribitur: sed ex hoc loco nō colligitur, imperium Romanum esse omnino extinguendū prius, quam Antichristus veniat. Primo, quia recte intelligi potest imperium illud esse diuisum in decem regna, & tamen Romanū imperium nō esse omnino extinctum. Si it nunc diuisum illud cernimus in plura regna, quæ fortasse iā ad denarium numerū peruenierunt, & tamen adhuc imperium Romanū suam retinet dignitatem, propter quam omnes Christianos Reges antecellit. Adde, Aug. 20. de Ciuit. c. 23. docere, nō esse certum, denariū illum numerum propriē, ac definite sumi, *Quid enim* (inquit) *si numero isto denario vniuersitas Regum significata est?* Ex illo ergo loco tantū colligitur diuisio, ac dissipatio Romani imperij in plura regna, non tamen extinctio nominis, ac dignitatis eius. Secundo augeat difficultatem. Quia licet apud Danielē dicatur, hos decem Reges antecessuros Antichristū: tamen Apocal. 17. sic de illis scribitur, *Decem cornua, quæ vidisti, decem Reges sunt, qui regnum nondū acceperunt. sed potestatem tāquam Reges vna hora accipient post bestiam:*

D d d d & de

Matth. 24.
Aug.Hieron.
Ambros.
Primas.
Tertull.

Leo Papa.

Chrysost.

Aug.

Blondus.
Sabellic.
Orosius.

Daniel. 7.

Aug.

Apoc.

& de eisdem postea dicitur, *quod habebunt odio, & persequentur Romanam urbem*, Ergo illis regnantibus adhuc non erit destrutum Romanum imperium.

In hac re dicendum est primo, solū posse certō affirmari Romanum imperium ferē vsque ad diem iudicii esse duraturum, & prope illius tempora esse prorsus extinguendum, & in aliud imperium commutandum, atque hoc modo destructionem Romani imperij posse annumerari inter signa diei iudicii. Hoc probatur primō ex veteri traditione antiquorum Patrum. Laſtan. lib. 7. ca. 25. dicit ex veteri traditione, Romanum imperium simul cum ipso orbe esse interitum, & cap. 15. scribit, in fine mundi futura esse ingentia prælia, & tumultus, subditque *cuius vastitatis & confusionis hæc erit causa, quod Romanum nomen, quo nunc regitur orbis, tollitur de terra & imperium in Asiam reuertetur, ac rursus Oriens dominabitur, & Occidens seruiet*. Idem prosequitur optime cap. 16. Idem affirmat Tertull. in Apolog. cap. 32. ubi ait, *Fidelibus incumbere necessitatem orandi pro statu imperij, rebusque Romanis, quod vim maximam vniuerso orbi imminet, ipsamque clausulam sæculi, acerbitates horrendas comminantem, Romani imperij commeditu scimus retardari*. Itaque nolumus experiri, & dum precamur differri Romana diuturnitas faciemus. Similia repetit lib. ad Scapulam, cap. 2. dicens, *Christianus nullus est hostis, ne dum Imperatoris, quē sciens à Deo suo cōstitui, necesse est, ut & ipsum diligat, & reuereatur, & honoret, & saluum velit cum toto Romano imperio, quousque sæculum habit, tandiu enim stabit*. Denique Hieron. fatetur, hanc esse sententiam omnium scriptorum Ecclesiasticorum. Constat igitur hæc esse antiquissimam traditionem, unde verisimile est, ab Apostolis manasse. An vero habeat in sacris literis fundamentum, statim dicemus.

Secundo dicendum est, non satis constare, vtrum Romanū imperium omnino extinguendum sit ante aduentum Antichristi per diuisionem in multa, seu decem regna: an verō eius destructio inchoāda sit per hanc diuisionem, per ipsum verō Antichristum demum perficienda. Sed vterque modus est probabilis. Differt autem multum inter vtrumque modum, quia iuxta priorē, constat certissimē nondum esse satis destrutum imperium Romanum, ut Antichristus veniat: iuxta posteriorem autem non oportet

tebit expectare maiorem inclinationē Romani imperij, qua Antichristo via paretur: sed solum ipsam euersionem integram, quę per illum facienda est. Vnde iuxta priorem modum hoc signum iudicii diuersum erit à signo Antichristi, & præuiū illi, nondumque nunc impletum: iuxta posteriorem autem modum vel non est diuersum à signo dato de futuro regno Antichristi: sed per illum complendum erit, quia vniū generatio erit alterius corruptio. Vel si velimus hoc signū destructionis Romani imperij ab Antichristi imperio distinguere, necesse est, ut destructionem illius appellemus diuisionem in plura regna, quauis nomen, & dignitas imperij Romani modum sit omnino extincta. Vnde fiet, vel hoc signū iam esse impletū, vel certe constare satis non posse, an supersit maior regnorum diuissio, & commutatio faciēda, antequam Antichristus veniat. Nā, si quis rectē consideret, Romanum imperiū in plura, quā decem regna iam est diuisum. Ostendamus igitur vtriusque modi probabilitatē. Quod enim omnino sit extinguendum Romanum imperium, priusquā Antichristus veniat colligunt multi Patres ex illo. 2. ad Thess. 2. *Non retinetis, quod, cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis, & nunc quid destineat, scitis, ut reueletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis, tantum, ut qui tenet, nunc teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus*. In quibus verbis obscurū est, quid sit illud, quod Paulus Thessalonicensibus dixerat, & illi sciebant esse in causa, ut Antichristi aduentus detineretur. Vnde coniectant Patres, hoc nihil aliud esse, quam perfectā Romani imperij euersionem, quam Paulus corā apertē docuerat: scripto autem non est ausus tam clarē exprimere, ne calumniam incurreret, quod Romano imperio male optaret. Et ita interpretantur illud, *Tantum, ut qui nunc tenet, teneat*, id est, ut qui nunc imperat, imperet, donec tollatur de medio, non persona, sed imperiū, *Et tunc reuelabitur ille iniquus*: ergo antequam ille veniat, omnino extinguendum est Romanū imperiū. Ita exponit Chrysostom. homilia. 4. in illam Epistolā, quę sequuntur Oecumen. & Theophyl. idē Ambros. & Anselm. ibi & Hieronymus, q. 11. ad Algasia. Idem videtur significasse Tertullian. locis citatis in prima concl. & Cyrill. cat. 15. dicens, *veniet Antichristus, cū impleta fuerint tempora Romani imperij*. Et

2. Thess. 2.

Chrysost.
Oecumen.
Theophyl.
Ambros.
Anselm.
Hieron.
Tertull.
Cyr.

con-

Romani imperij destructio inter signa dies iudicii annumeranda.

Laſtan.

Tertull.

Hieron.

confirmatur ex citatis locis Danielis, in quibus significatur, sicut primum imperiū destructum fuit per secundum, & secundū per tertium, & tertium per quartum, ita quartum prorsus dissipandum à decem Regibus, qui Antichristum præcedent, à quo postea subicientur, & sub eius imperio redigentur. Atque ita videntur ibi exponere Hieron. Theodor. & Irenæus lib. 5. cap. 25. & 26. His ergo testimonijs fit probabilis hæc sententia. Quod verò illa non sit certa, atque adeò alterum modum esse probabile, constat primo ex Aug. 20. de Ciuitat. c. 19. vbi pertractans prædictum locum Pauli. 2. ad Thessal. 2. *Tantum, qui nunc tenet, teneat, donec de medio fiat, ego prorsus (inquit) quid dixerit, me fateor ignorare: suspiciones tamen hominum, quas audire vel legere de hac re potui, non tacebo.* Et statim subdit expositionē de Romani imperij euersione. Est igitur hæc tantum suspicio, non res certa. Theodoretus vero eam expositionem apertè reijcit, dicens Romanum imperium apud Danielē per quartam belluam esse significatum, *In eo autem (inquit) paruū cornu productum est, quod gerebat bellum cum sanctis, vbi apertè sentit, atque ex Daniele colligere conatur, Antichristū ex ipso Romano imperio, seu aliquo modo eo durante, esse nasciturū, & contra ipsummet imperium præualiturū.*

Daniel. 2. Daniel enim cap. 7. tā decem cornua, quā cornu paruulū ex quarta bestia oriri se vidisse refert, & in. c. 2. idem regnum in quarto loco computatur, etiam si in multa regna partitum sit. Signū ergo est per hanc diuisionem non fore omnino extinguendum, donec Antichristus veniat. Potest autē pro hac etiam sententia referri Hier. Dan. 11. quatenus de Antichristo sic loquitur, *Et brachia pugnantis populi Romani expugnabuntur ab eo, & conterentur: & Lactan. dicto lib. 7. c. 15. tunc dicit, Romanū nomē tollendum de terra, cum imperium in Asia reuertetur, quod apertè dicit propter imperiū Antichristi.* Et cap. 25. *Præcandus (inquit) est Deus, ne citius tyrannus ille abominandus veniat, qui tantum facinus molitur, ac lumen illud effodiat, cuius interitū mundus ipse lapsurus est, id est, Romanum imperium.* Præterea Chrysost. dicta homil. 4. in. 2. ad Thessal. sic scribit. *Quemadmodum regna illa destructa sunt, quæ ante Romanum imperium fuerūt, ut pote regnū Medorum à Babylonijs, Babylonijs à Persis, Persarum à Macedonibus, Macedonū à Roma-*

nis, ita & regnū Romanorum ab Antichristo. Ex quibus verbis licet colligere (etiam si admittamus illam expositionem verborum Pauli) inde non fieri imperium Romanum esse tollendum de medio antequam Antichristus veniat, sed ipsum Antichristum id esse effecturum. Vtrumq; enim dicit Chrysost. qui non est sibi contrarius, & vtrumque potest facile verbis Pauli accommodari. Detinet enim Deus iuxta hanc expositionem aduentum Antichristi, donec adueniat definitum tempus, in quo mundus orbandus Romano imperio est. Tunc enim & Antichristus veniet, ac tollet illud de medio, & è contrario ipsum tolletur de medio, & tūc Antichristus veniet. Vt enim philosophorum more loquamur, iuxta hanc sententiā se habebunt hæc duo imperia, sicut due formæ, quarū vna ingreditur, alia expellitur. de quibus vere dici potest, cum vna de medio tollitur, tunc lateram fieri. Et ad hunc modum exponi possunt omnes Patres in priori parte citati. Constat igitur, satis esse incertum, & dubium quo ex prædictis modis res hæc euentura sit: consequenter vero constat, satis certum esse alterutro ex ijs modis euertendum esse Romanum imperium ante diem iudicij, & ita simul probata est prima assertio posita.

Tertio dicendum consequenter est, multo magis incertum esse, an euersio Romanæ vrbis inter signa appropinquantis iudicij numerenda sit. Nam, licet Lactan. dicto lib. 7. c. 25. de ipsa vrbe loqui videatur, cum inquit. *Res ipsa declarat lapsum, ruinamque rerū breui fore, nisi quod incolū vrbe Roma nihil istius videtur esse metuendum.* At vero, cum caput illud orbis ceciderit, & nōp esse cœperit (quod sybillæ esse aiunt) quis dubitet venisse iam finem rebus humanis, orbique terrarum? Licet (inquit) hæc fuerit Lactantijs sententia: non tamen defuit, qui eam inter deridendos errores, computandā existimauerit, ut Pammel. refert in scholijs libri Tertull. ad Scapulam num. 10. qui tamē interpretatur, Lactantium nō tam de Vrbe, quā de imperio esse loquutum, sentiens etiam ipse, solius Vrbs excidium, aut durationem, non esse signum sufficiens euersionis, vel diuturnæ durationis mundi. Nam in primis, cum ostensum sit, probabile esse Romanum imperium non esse omnino abolendū, donec Antichristus veniat, consequens est etiam esse probabile Romanam ciuitatē non esse

Vrbs Romæ destructio signū ne appropinquans iudicij.
Lactans.

Pammel.

euertendam vsque ad ipsum Antichristum, A quia par est vtriusque ratio. Deinde siue ab ipso, siue ante ipsum extingatur dignitas, & nomen imperij Romani, non sequitur, Urbem vel ab Antichristo, vel ante ipsum esse euertendam. Quia bene potest imperium occupari, nomenque, ac dignitas prioris imperij omnino obrui, nulla ipsius ciuitate dissipata, vel destructa, vt iam superioribus, quam nostris temporibus in omni regnorū mutatione conspiciamus: vel sicut ē contrario posset Vrbs destrui, durante Romano imperio. Quia licet mutetur sedes imperij, non propterea totum mutari imperium necesse est. Ergo ex mutatione Romani imperij nō potest colligi vrbis euersio, nisi alicubi specialiter reuelata sit, quod non constare, statim ostendemus. Aliunde vero non est etiam reuelatum, ciuitatem illam permansturam vsque ad finem mundi, vel vsque ad Antichristum, vel vsque ad tempora illi vicina: quia similiter nullibi extat talis reuelatio, neq; ex reuelatis colligi potest. Nisi quis fortasse existimet, quoniam Ecclesia Romana caput est vniuersalis Ecclesie, tandiu illam esse duraturam, quandiu Ecclesia vniuersalis durabit. Quia non potest Ecclesia esse sine capite, durabit autem vniuersalis Ecclesia vsq; ad finē mundi: ergo & Romana Ecclesia: ergo & Romana ciuitas. Sed hæc collectio nullius momenti est, primum quia licet nunc caput Ecclesie sit in Ecclesia Romana, quia est eius Episcopus: tamen hoc, neque constat esse à Christo præceptū, neque per se est simpliciter necessarium, vt in proprio loco latius tractandum est. Deinde, quia licet Romana ciuitas euertetur, & Romanus Episcopus à sua sede, Ecclesia, vel prouincia pelleretur, ita vt oporteret illū vel in remotissimis regionibus habitare, vel in speluncis, aut in locis abditissimis delitescere, semper esset & caput Ecclesie, & Romanus Episcopus. Nā semper retineret eandē potentiam, & iurisdictionem tā vniuersalē, quā propriam, & specialē illius episcopatus. Itaque siue integra perseueret Vrbs, siue ab hostibus solo æquetur, nullum est signum aut appropinquantis iudicii, aut distantis adhuc.

Sed obijci potest locus Apoc. 17. vbi sub anigmate mulieris fornicariæ, & purpuratæ sedentis super bestiam coccineam exprimitur Roma & de ea subiungitur, quod decem Reges per decem cornua significati, odient for-

nicariam & desolatam facient illam, & nudā, & carnes eius manducabunt, & ipsam igni cōcremabunt. Ex qua prophetia duo videntur colligi. Primū illam ciuitatem permansturā vsque aduentum Antichristi: alterum eam esse labefactandam, & concremandam ab Antichristo, seu ab ijs decem regibus, qui eius tempore regnabunt, eique subijciētur, vt ibidem dicitur. Vnde, quod ibi sit sermo de Antichristo, omnes expositores consentiunt, & Iren. lib. 5. cap. 26. Hippol. orat. de cons. mundi, & alij statim citandi. Quod autem mulier illa fornicaria, & purpurata sit Roma, patet primo ex vltimis verbis capituli. *Et mulier, quam vidisti, est ciuitas magna, quæ habet regnum super Reges terra.* Nulla enim alia ciuitas habuit generale imperiū, nisi Roma. Secundo, quia dicitur ea mulier habere capita septem, quæ sic explicantur, *Septē capita septē montes sunt, super quos mulier sedet.* Vrbs enim super septē colles, seu montes ædificata fuit. Tertio ita exponunt multi ex Patribus, Hier. Epif. 17. ad Marcellam nomine Paulæ, & Eustochij, & 151. q. 11. ad Algas. & li. 2. cont. Iovinian. in fine, vbi sic inquit. *Ad te loquor, quæ scriptam in fronte blasphemiam, Christi confessione delecti, vrbs potens, vrbs orbis domina, vrbs Apostoli voce laudata, interpretare vocabulum tuū, Roma aut fortitudinis nomen est apud Græcos, aut sublimatis iuxta Hebræos, serua quod dixeris, virtus te excelsam faciat, non voluptas humilem: maledictionem, quam tibi Saluator in Apocalypsi comminatus est, potes effugere per penitentiam, habens exemplū Ninuitarū.* Eandem expositionem habet Tertull. lib. contra Iudæos. c. 9. & li. 3. cont. Marc. c. 13. *Babylon* (inquit) *apud Ioannem nostrum Romana vrbs figura est, proinde magna, & regno superba, & sanctorum Dei debellatricis.* Atque hanc expositionem sequitur Paul. Oros. lib. 7. ca. 2. Et Aretas in comment. in Apoc.

Respōdetur hanc si expositionē admittamus, quā Gagneius in Apoc. dicit esse probabilem, & ex recentioribus nonnulli ex eruditis, qui contra hæreticos scribunt, illā amplectuntur, qui aduertunt, Ioannem non esse loquutum de Romana Ecclesia, sed de Vrbe, non Christiana, sed ethnica. Loquutus enim de illa est, cōsiderando eū statum, quem habebat, quādo ipse scripsit, & si fortasse in fine mundi similem habitura est, à fide, & obedientia Pontificis Romani deficiens, ab ethnicis tyrannis subiugata: Hac, inquam,

Irena.
Hippolyt.

Hierons

Tertull.

Oros.
Aret.
Responso.
Gagneius.

Vrbs Roma
na euersio
prouisus cer-
ta.

Obiectio.
Apoc. 17.

inquam, data expositione, solum ex eo loco concluditur, Romam in persecutione Antichristi, vel in praelijs, quæ geret ad usurpandū totius orbis imperiū, esse euertendam, & comburendā. Vnde ad summū potest concludi, Romanam euersionem esse posse vnū ex signis ad cognoscendum Antichristū venisse, atque ita signū hoc non esse distinctū à persecutione Antichristi: sed veluti partē eius. Secundo dicitur, expositionem illam non esse necessariam. Multi enim Patres non intelligunt per *mulierem illam fornicariam* Urbem: sed orbē, quatenus in eo ædificata est ciuitas impiorum, quæ in Scriptura *Babylon* dici solet, & fundata est super septem mōtes, id est, super multitudinem Regum superborum. Ita exponit Aug. Psal. 26. enarrat. 2. vbi ciuitatem quidē Babyloniam, ita interpretatur: non tamē aperte accommodat ad locū Apocalyp. Idem habet in Enarrat. in Psal. 61. & lib. 14. de Ciuitate, cap. vltimo, & lib. 18. capit. 18. & sæpe alijs in locis. Expresius Prosper in dimidio temporis, capite. 7. *Nec eam vno in loco existimes ciuitatem, quæ tota est sparsa in orbe, de qua dicit, & Propheta David. Filia Babylonis misera.* Ac deinde eodem modo interpretatur totum. c. 18. Apoc. Idē tenēt Beda, Ambros. Ticony. Primasius, D. Thom. Aymo. Rupert. & alij Apoc. 57. vbi Gagneius breuiter, & apte totum illum contextum ad hanc interpretationem accommodat, quam hoc loco latius persequi instituti nostri non est.

Ex quibus tandē vltimo constat, hoc signum euersionis Romani imperij (qualecūquē illud sit, & quomodocūque iuxta prædicta explicetur) simul cū præcedenti paulatim impleri: verisimile tamen esse (vt in sectione præcedēti diximus) prius esse vniuersalem Euangelij prædicationē consummandam, quam Romanum imperium ad summam inclinationem, extinctionemvē perueniat. Quia hæc duratio imperij Romani in sua dignitate, & potestate valde necessaria est, vt illud signum Euāgelicæ prædicationis per totum orbem cōmodē impleri queat. Hoc verō impleto, credibile est, Ecclesiam passuram maiores temporales afflictiones bellorum, ac seditionum, regnorumquē mutationes, atq; ita paulatim extinctum iri imperium Romanū, vel ab Antichristo, vel paulo ante eius aduentum. Ad rationes dubitandi in principio positas fa-

cilis est responsio ex dictis. Ad summum enim probant (quod nos concessimus) incertum esse, an sit extinguendum omnino Romanum imperium per Antichristū, vel antea. In loco autem illo Apoc. 17. cum dicuntur decem Reges accepturi potestatem post Antichristum, vel non est intelligendum de ordine temporis, sed dignitatis (erunt enim sub Antichristo) vel intelligendum est, quod post Antichristi aduentum accipient nouam potestatem ad persequendam Ecclesiam.

SECTIO III.

Quæ sint futura signa in cælis ante iudicij diem.

HActenus explicuimus, quæ ante aduentum Domini vsque ad Antichristi necem euentura credimus, eritq; facile lectori ex ijs, quæ duabus sectionibus præcedentibus, & supra de Antichristo dicta sunt, rerum ordinem, seriemque colligere. Prædicabitur enim Euangelij in vniuerso orbe, & interim non deerunt calamitates illæ, quæ Matth. 24. prædicuntur, pestes, fames, terremotus, prælia, regnorum diuisiones, ac mutationes, & similia, ac fortasse, postquam vniuersalis Euangelij prædicatio consummata sit ingrauescent hæc quotidie magis, magisque quasi inclinante iam mundo, & proxime ad occasum vrgēte, & tunc tandem vel omnino, vel pene destructo Romano imperio, veniet Antichristus, qui vniuersale orbis imperium occupabit, & grauissime persequetur Ecclesiā. Quæ omnia eleganter describit Lactan. li. 7. c. 16. Pro Ecclesia verō Elias, & Henoch dimicabunt, donec ab Antichristo trucidentur: qui tamen & ipse imperio Christi interficietur, neque de hoc tempore alia sunt nobis signa reuelata.

Sequitur ergo, vt dicamus de signis futuris post mortem Antichristi, in quibus primum locum tenere videtur ea, quæ in cælis futura sunt. Sic enim de illis loquitur Christus. *statim autem post tribulationē dierum illorum sol obscurabitur, & Luna nō dabit lumen suum, & stelle cadent de cælo, & virtutes cælorum commovebuntur.* In quibus verbis, nulla est inter expositores controuersia quin sermo sit de signis iudicij, quanuis de superiori parte illius capitis magna sit,

D d d d 3 atque

Aug.

Isalm. 61.

Prosper.

Beda.

Aymo.

Rupertus.

Gagne.

Matth. 24.

Lactanti.

Matth. 24.
Chrysost.

Theophy. atque ita exponunt ibi Chrysoſt. Theod. Eutym. Hier. Hilar. can. 25. & 26. & Aug. Epist. 80. ad Hefychium, ſub ſinem. Dantur autem à Chriſto Domino in eis verbis tria cœleſtia ſigna, quæ à nobis explicanda ſunt. Primum, *ſol obſcurabitur*, & *Luna non dabit lumen ſuum*. Secundum, *ſtella cadent de cœlo*. Tertium, *Virtutes cœlorum commovebuntur*.

Dubium.

Hieron.
Chryſoſt.
Eufe. Emi.
Matth. 24.

1. Theſſ. 2.

Aug.

Lactant.

Prius tamen, quàm ad hæc explicanda veniamus, oportet inquirere, quo tempore intelligantur futura hæc ſigna, an ſcilicet ante vniuerſalem mortem hominum, & generalem reſurrectionem, an vero poſt illā. Hieronym. enim Chryſoſtom. & Euseb. Emiſſen. ſtatim citadi indicant futura poſt reſurrectionem generalem in ipſo aduentu Domini. Quæ ſententia videtur textui Euangelico conſentanea. Nam immediate poſt illa verba, ſubdit Chriſtus. *Et tunc parebit ſignum filij hominis in cœlo*, ſed hoc ſignum non apparebit niſi poſt reſurrectionē ipſo Domino iam veniente, vt infra videbimus: ergo neque alia: ſimul enim & in eodem contextu omnia prædicuntur, & immediate poſt illa ſubiungitur, *Et tunc plangent omnes tribus terra*, id eſt, reprobi omnes, qui in terra manebunt. Nam iuſti tunc iam rapiuntur cum Chriſto in æra. *Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli*: ergo rectè intelligitur, totum hoc futurum poſt reſurrectionem in ipſomet aduentu Chriſti. At vero D. Auguſt. in dicta Epist. 80. ad Hefychium ſentit, hæc ſigna futura eſſe in Eccleſia, durāte ipſa Antichriſti perſequentione. Vnde conſequenter interpretatur, verba illa Chriſti, *poſt tribulationem dierum illorum*, nō intelligi poſt finitam perſequentionem, ſed poſt inchoatam, ſeu durante, & iam ex parte facta perſequentione. Fuit autem hæc ſententia Lactant. lib. 7. cap. 16. vbi licet intelligat hæc omnia propriè, & de ſenſibilibus ſignis, ea ſentit eſſe futura ante mortem Antichriſti, quod tamen nulla ratione confirmat. Auguſt. vero coactus eſt ſic exponere, quia non intellexit illa ſigna ad literam, vt ſonant, ſed metaphoricè, vt poſtea viderimus. Cuius ſententia, ſicut in hoc nobis non probatur, ita neque in priori parte ſuſtineri poſſe videtur. Nā Chriſtus Dominus ſatis aperte loquutus eſt de tempore poſt finitam tribulationem Antichriſti, vt reliqui omnes expoſitores, & Patres ea intellexerunt: & ſupponēdo ea ſigna propriè,

& ad literam eſſe intelligenda, nullum eſt fundamentum ad opinandum aliter. Quia durante perſequentione Antichriſti, & vſq; ad mortem, & reſurrectionem Eliæ, & Henoch, nondum erūt inchoata ſigna iudicij, quæ peccatores vehementer terream, vt ex. 11. c. Apoc. colligitur: ſed potius, *Cum dixerint pax, & ſecuritas, tunc eis repentinus veniet interitus*. Ergo ante mortē Antichriſti non incipiet videri ſigna in Sole, Luna, & ſtellis, neque aſceſcent homines præ timore, vt dicitur Luc. 21. Ex quo loco etiā colligitur, hæc ſigna futura eſſe, viuētib; adhuc hominibus in carne mortali ante generalem reſurrectionem. Nam ex ijs verbis Lucæ conſtat, hæc ſigna futura eſſe hominibus cauſam anguſtiæ, & anxietatis præ timore, & expectatione eorum, quæ ſuperueniet vniuerſo orbi: ergo oportet vt ſiant viuētib; adhuc hominibus ante generalem reſurrectionē. Nam poſt reſurrectionem nulla erunt neceſſaria ſigna ad terrēdum, neque habebit locum dubia expectatio futurorum. Nec reſert, quod apud Matthæum hæc ſigna ſimul cum alijs coniungantur, quia nō oportet, vt quæ ſimul narrantur, ſimul etiā ſiant. Præſertim cum prius Matthæus dicat, venturū Chriſtum cum virtute, & maiestate, & poſtea ſubiungat, & *mittet Angelos ſuos cum tuba*, &c. cum tamen hoc non ſit futurū poſt aduentum Chriſti, ſed antea: ex ordine ergo narrationis non poteſt colligi ordo executionis, ſed ex alijs locis, & ex coniectura ſumpta ex ipſis rebus colligendus eſt. Vnde confirmari hæc ſententia poteſt ex Ioelis 2. cap. 2. *Et dabo prodigia in cœlo, & in terra, ſanguinem, & ignem, & vaporem ſumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis*. Vbi (iuxta communioſiorem expoſitionem Theodor. & Rupert. ibi, Orig. & D. Thom. Matth. 34. Bedæ Marc. 13. & Luc. 21.) ſermo eſt de die iudicij, & de eiſdem cœleſtibus ſignis, de quibus loquutus eſt Chriſtus: & tamē illa dicuntur futura, antequam veniat dies ipſe iudicij, qui *dies Domini magnus, & horribilis* dicitur. Vnde ipſe ſemet Chriſtus poſt prædicta verba ſubiunxit, *Cum videritis hæc fieri, ſcitate, quoniam prope eſt in ianuſ*: ergo futura illa ſunt ante aduentum Chriſti: eo tamen appropinquāte. Neque enim veriſimile eſt (quod Aug. ait) in verbis illis Chriſti, *Cum videritis hæc fieri*, non tantum ſigna, ſed ipſum etiam aduentum

Apoc. 11.
1. Theſſ. 2.

Luc. 21.

Matth. 24.

Ioel. 2.

C *ſanguinem, & ignem, & vaporem ſumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis*. Vbi (iuxta communioſiorem expoſitionem Theodor. & Rupert. ibi, Orig. & D. Thom. Matth. 34. Bedæ Marc. 13. & Luc. 21.) ſermo eſt de die iudicij, & de eiſdem cœleſtibus ſignis, de quibus loquutus eſt Chriſtus: & tamē illa dicuntur futura, antequam veniat dies ipſe iudicij, qui *dies Domini magnus, & horribilis* dicitur. Vnde ipſe ſemet Chriſtus poſt prædicta verba ſubiunxit, *Cum videritis hæc fieri, ſcitate, quoniam prope eſt in ianuſ*: ergo futura illa ſunt ante aduentum Chriſti: eo tamen appropinquāte. Neque enim veriſimile eſt (quod Aug. ait) in verbis illis Chriſti, *Cum videritis hæc fieri*, non tantum ſigna, ſed ipſum etiam aduentum

Theodor.
Rupertus.
Origenes.
D. Thom.
Bedæ.

Ang.

tum Christi in nubibus cœli comprehendē-
dū esse. Quorsū enim Christus diceret, cū
me videritis venientem, scitote, quoniā pro
pē sum? Non ergo loquitur de aduentu: sed
de signis, quæ aduentum antecessura sunt.

Obiectio.

Aug.

1. Thess. 5.

Sed obijcit August. quia dies iudicii (vt
Paul. ait. 1. ad Thess. 3.) *sicut fur in nocte, ita
veniet. cū enim dixerint pax, & securitas, tunc
repentinus eis superueniet interitus: si autē præ
cessura essent hæc signa, quæ homines red-
derent certos, diem Domini iam esse in ia-
nuis, non ingrueret vt fur, illis in pace, &
tranquilicate existentibus.* Atque ita Am-
bros. 1. ad Thess. 5. exponens prædicta ver-
ba, subito (inquit) & ex insperato apparebit,
& Theod. Matth. 25. ita exponit illud, *Me-
dia nocte clamor factus: vt ostendat (inquit)
quod inexpectatus veniat Dominus.* Quod etiā
notauit Aug. tractans eadem verba, dicens,
*Media nocte, id est, nullo sciente, aut sperante,
& infra exponens verba Pauli, inquit, Ex
quo significatur, eū panitus latere, cum venerit.*

Ambros.

Theophyl.

Aug.

Responsio.

Oecumen.

Ad hanc obiectionem responderi potest ex
Oecumen. 1. ad Thessal. 5. ex signis iudicii
posse colligi appropinquare finem mundi:
non tamen fore certam diem, & horam ad-
uentus Domini, & hac ratione verum esse,
diem illū venturum vt furē. Quod declarat
exemplo mulieris prægnantis, quo Paulus
vitur. *Nam licet hæc (inquit) signa partus ha-
beat multa, ipsius autē hora, aut diei non item.*
Quod si obijcias, quia supra diximus qua-
draginta quinque diebus post mortem An-
tichristi futurum aduentum Domini: Res-
ponderi potest vel cum Anf. 2. ad Thess. 2.
dicente, *Vtrū completis illis quadraginta quin-
que diebus mox adueniat Dominus: an vero ali-
quantulum super sit temporis, omnino nescimus.*
Vel certē dici posset, hoc secretum scriptu-
rarum, & esse satis dubium & si verum est,
paucis fore notū, & ideo nihil ob stare, quo-
minus, vel omnibus, vel ferē omnibus in-
certus sit ille dies. Vel aliter, quod cū om-
nes homines sint morituri ante diē aduentus,
quanuis omnibus constaret, esse morituros
intra illos quadraginta quinque dies tamē,
& singulis esset incertum, quo die morituri
sint, & quanto etiam tempore post mortē
vel singulorum, vel omniū sit futurus iudi-
cij dies, & ita semper erit aliqua incertitu-
do illius diei, ac temporis certi, & definiti,
licet constare eis possit non longē abesse.
Quod nullum est inconueniens, quia Chri-
stus hoc voluit, & in hūc finē signa præbuit.

Anselmus.

Ad hanc obiectionem responderi potest ex
Oecumen. 1. ad Thessal. 5. ex signis iudicii
posse colligi appropinquare finem mundi:
non tamen fore certam diem, & horam ad-
uentus Domini, & hac ratione verum esse,
diem illū venturum vt furē. Quod declarat
exemplo mulieris prægnantis, quo Paulus
vitur. *Nam licet hæc (inquit) signa partus ha-
beat multa, ipsius autē hora, aut diei non item.*
Quod si obijcias, quia supra diximus qua-
draginta quinque diebus post mortem An-
tichristi futurum aduentum Domini: Res-
ponderi potest vel cum Anf. 2. ad Thess. 2.
dicente, *Vtrū completis illis quadraginta quin-
que diebus mox adueniat Dominus: an vero ali-
quantulum super sit temporis, omnino nescimus.*
Vel certē dici posset, hoc secretum scriptu-
rarum, & esse satis dubium & si verum est,
paucis fore notū, & ideo nihil ob stare, quo-
minus, vel omnibus, vel ferē omnibus in-
certus sit ille dies. Vel aliter, quod cū om-
nes homines sint morituri ante diē aduentus,
quanuis omnibus constaret, esse morituros
intra illos quadraginta quinque dies tamē,
& singulis esset incertum, quo die morituri
sint, & quanto etiam tempore post mortē
vel singulorum, vel omniū sit futurus iudi-
cij dies, & ita semper erit aliqua incertitu-
do illius diei, ac temporis certi, & definiti,
licet constare eis possit non longē abesse.
Quod nullum est inconueniens, quia Chri-
stus hoc voluit, & in hūc finē signa præbuit.

A Sed vrgebis, quia licet hoc sit satis, vt ille
dies sit incertus: non tamē, vt veniat vt fur,
& inexpectatus, & in pace, ac securitate
existentibus: Respondetur id verū esse res-
pectu bonorū, si deliquit; iustorum: incre-
dulis autē, & iniquis posse nihilominus ef-
se inexpectatū, ac repentinū. Secundo me-
lius dicitur cū Ambros. hæc non esse intel-
ligenda de aduentu Domini præcise, quoad
diem iudicii, & descensum eius de cœlo: sed
prout includit hæc signa stupēda, quæ erūt
veluti proximi nuntij aduentus, iā Chri-
sti, & proprie incipiet ab interitu Antichri-
sti. Tunc enim subito incipiet repentinus
interitus peccatorū, de quo Paul. loquitur,
& narratur à Ioanne Apocal. 11. Et ad hunc
etiā interitum pertinet illa signa, de quibus
nunc agimus. Atque ita etiam respondet
D. Thom. in. 4. d. 48. q. 1. art. 4. q. 1. ad. 1. &
2. & idem notauit Ians. c. 128. Concord. Et
potest etiam explicari. Quia (vt sepe dixi)
ante ipsum diē iudicii morietur omnes: er-
go ille dies præcise sumptus non potest ali-
ter venire inopinatus, quā expositū est.

Obiectio.

Responsio.

Ambros.

Apocal. 11.

D. Thom.

Iansenius.

His ergo positis, secundo explicandū est
in genere qualia, sint hæc signa, quomodo
vè futura. In qua re prima sentētia est Aug.
dicta Epist. 80. qui hæc metaphoricè inter-
pretatur, per Solē, & Lunam Ecclesiam in-
telligens, de qua dicitur, quod obscurabitur,
& non dabit lumen suū, quia non apparebit,
impijs persecutoribus vltra modū sauiē-
tibus. Et stelle cadent, ac virtutes cœlorum com-
mouebuntur. Quonjā multi, qui gratia fulge-
re videbantur, persecutoribus cedēt, & ca-
dēt quidā fideles firmissimi turbabuntur. Et
hanc expositionem elegit Aug. partim prop-
ter rationē paulo ante adductam de repen-
tino aduentu Domini: partim, quia illa sig-
na proprie, & sensibilibiter intellecta nō es-
sent tā horrenda, & terribilia, sicut in Scrip-
tura exaggerantur. Vnde concludit, *Hæc in
Ecclesia melius existimo intelligi, ne Dominus
Iesus appropinquante secundo aduentu suo, ea
pro magno prædixisse videatur, quæ huic mūdo,
& ante primum eius aduentum consueuerant
euenire, irrideamur ab eis, qui hæc quæ velut no-
uissima, & omnium maxima horrescimus, plu-
ra in historia gentiū, & multo maiora legerūt.*
Potest autem hæc Aug. opinio confirmari.
Quia ille modus loquendi sæpe est meta-
phoricus in Scriptura ad significandā acer-
bitatem alicuius tribulationis, vt Isai. 13. *Isai. 13.*
*stelle cœli, & splendor earum non expandent
lumen*

Ezech. 32.

lumen suum, obtenebratus est sol in ortu suo, & Luna non splendet in lumine suo. Vbi ad litteram est sermo de ultione sumenda de Babilonijs, & similia leguntur Ezech. 32. vbi ad litteram sermo est cōtra Pharaonem regem Aegypti, & inter alia dicitur, Operiam, cum extinctus fuero coelos, & nigrescere faciā stellas eius, solem nuberegam, & Luna non dabit lumen suum: omnia luminaria coeli marere faciam super te, & dabo tenebras super terram tuam: dixit dominus Deus. In quibus locis, & similibus (qualia sunt Amos. 8. Sophon. 1. Joel. 2. & 3.) constat hæc non esse intelligenda proprie, sed metaphorice ad exaggerandam acerbiter tribulationis, præ cuius magnitudine ita perturbantur homines, ut videatur illis Sol obscurari, & omnia tam cœlestia, quam terrestria commoueri.

Amos 8.
Sophon 1.
Joel. 2. & 3.

Sed (quauis hæc expositio Augustini. ut moralis, & spiritualis laudanda sit) nullo modo negandus est proprius, ac literalis sensus, quæ ceteri expostores præmittunt, ut adijciat mysticos sensus, ut patet ex Hieron. Hilario, apertius ex Origen. tract. 30. in Matth. Beda, & Anselm. ibidem. Atque idem licet obscurissime significat Ambrosius lib. 10. in Lucam, capite de signis aduentus Domini. Nam licet in toto capite videatur fere eandem expositionem cum Augustino persequi: tamen literalem sensum, ut notum supponit. Id enim significat illa verba, quæ in principio premit, *& prophetie vera series, & integra causa mysterij.* Et probatur, primo ex generali regula interpretandi scripturam. Nam cum potest proprie sine incommodo exponi, non est ad metaphoras confugiendum. Secundo quia Lucas. c. 21. docet, hæc signa fore sensibilia, quibus visis homines arescent præ timore, & expectatione finis: ergo non recte exponuntur de effectibus spiritualibus, qui nec videntur, nec magnum timorem incutere solent hominibus, præsertim vulgaribus, & qui spiritu non ducuntur. Vnde multo minus ex illis solis commouerentur ad expectandum orbis interitum. Tercio quia ibi ponuntur signa futura in cœlo, & in terra: & tamen de terra, & de signis in ea futuris sermo est proprius (ut section. sequenti dicemus) ergo antithesis ipsa docet, signa etiam cœlestia proprie esse intelligenda.

Signa in af-
tris ante diē
iudicij sen-
sibilia fu-
tura.

Luc. 21.

Responsio.
ad argumē-
ta Augusti-
ni.

Ad primum autem motuum Augustini iam responsum est. Ad secundū dicitur, licet hæc signa sint sensibilia, futura tamen

A maiora, & horribiliora, quam vnquam fuerint. Ad alia verò testimonia respondemus, primo à multis Sanctis exponi proprie, & de die iudicij, ut de priori loco Isaia videri potest in Chrys. Parænesi priori ad Theodor. lapsam, & hom. 48. in Matt. Orig. trac. 30. in Matt. & tom. 2. in ad Rom. Cyprian. epif. ad Demetrianum sub finem, Greg. 20. Moral. cap. 23. Et in vniuersum de omnibus similibus locis prophetarū id affirmat Tertull. lib. de resurrect. carnis. ca. 22. Vbi tractans, & ad litteram intelligēs prædicta verba Christi, inquit, *Postea quam ceciderit, & tūc erit Ierusalem conculcatui nationibus, inde iā in orbem, & in seculum prædicat secundum Ioa-
lem, & Danielelem, & vniuersum concilium prophetarum, futura signa in Sole, Luna, & stellis.*

B Secundo dicitur, etiam si in illis locis sermo sit metaphoricus non inde inferri, etiā verba Christi esse metaphorice exponenda. Quia circumstantiæ literæ neq; id requirunt, neque commode patiuntur. Quin potius addi potest, quia in die iudicij hæc horribilia signa vere ac proprie futura sunt, prophetas hoc prævidentes ad exaggerandas alias vindictas, & ultiones Diuinæ iustitiæ, vsos esse allusione, & quasi comparatione quadam ad signa diei iudicij: vel è cōtrario, quia similes præcedentes vindictæ fuerunt quasi figuræ quædam, & vmbra generalis vindictæ de peccatoribus sumendæ in die iudicij, ideo prophetas vel facile ab vna ad aliā transisse, vel acerbiteratem vnius per signa, quæ futura sunt in alia explanasse.

Chrysost.
Origenes.
Cyp.
Greg. Papa.
Tertull.

C

Constat igitur, hæc signa futura esse sensibilia in ipsis corporibus, seu astris cœlestibus. Reliquū est, ut tertio loco explicemus, quomodo futura sint. Quod distinctius fiet, si per singula paulatim discurremus. Primo igitur obscuritatem Solis, & Lunæ & multi sic interpretantur, quod Christus adueniēs tanto lumine fulgebit, ac totū orbē splendere faciet, ut nec Solē, nec Lunā apparere, aut lucere sinat. Ita Hilar. can. 26. Hier. Chrys. & Beda in Matt. & Euseb. Emiss. hom. in Dominicā. 27. post Pētecostem, & Aug. ser. 130. de temp. vbi hoc specialiter tribuit splendori crucis, qui tantus erit, ut Solem occultet: de quo postea dicemus. Eādem expositionem approbat D. Th. opusc. 10. art. 36. Sed nobis non probatur, propter ea, quæ in priori pūcto dicta sunt. Ostendimus enim hæc signa futura esse aliquibus diebus ante desensum Christi è cœlo: ergo nō potest fieri hæc obscuratio

Hilarius.
Hieron.
Chrysost.
Beda.
Euseb. Emiss.
Aug.
D. Thom.

Origenes.

curatio Solis, & Lunæ, solum propter nimiam claritatem corporis Christi. Deinde illa obscuratio Solis nullum terrorem incuteret, præter illū, quem ipsa Christi maiestas potest efficere. Aliter exponit Orig. dicto tract. 30. in Matt. *Sicut in magnis ignibus succendi incipientibus tenebra ex fumo plurimo solent extolli: sic in consummatione mundi ab igne, qui accendendus est, obscuranda esse luminaria magna.* Sed neq; ipse Orig. in hac expositione persistit: neque probari potest. Tum quia conflagratio mundi futura est post diem iudicii: hæc verò signa antecessura sunt. Tum etiam, quia illa causa videtur insufficiens, ut hæc signa tali modo fiant, ut specialem terrorem incutiant.

Ioel. 2. & 3.

Apoc. 6.

Origenes.

Rabbin.
D. Thom.

Tertia expositio est, quod Sol priuabitur sua luce intrinseca, & connaturali, & consequenter Luna, & omnia alia. Cui expositioni videtur fauere proprietas illorum verborum, *Sol obscurabitur: & Ioel. 3. sol, & Luna obtenebrati sunt: & cap. 2. Sol conuertetur in tenebras: & Apocalyp. 6. Sol factus est niger, tanquam saccus cilicinus.* Et hæc expositionem indicat etiā Origenes: non tamen recte declarat. Dicit enim quod paulatim minuetur lumen cœlestium aliorum, quia deficiet eius nutrimentum, sentiens, Solē esse corruptibile, & conseruari ad modum ignis continua actione, quod improbable est, ut ex philosophia constat. Itaque hic modus naturaliter non est possibilis: tamen diuina virtute fieri potest. Et ita futurum esse sentit Rabbanus Matt. 24. & non displicet D. Thom. in 4. d. 48. q. 1. ar. 4. q. 2. Satis tamen incerta res est. Videtur enim verisimilius, non oportere ita fieri. Quia hæc signa tantum fient ad terrorem hominum: ad hoc autem non est necessarium ut in ipsis cœlis fiat intrinseca immutatio, & naturalium proprietatum diminutio, ut videbimus. Quarto igitur dicunt alij, hanc obscuritatem Solis, & Lunæ futuram esse per propriam Eclipsim, id est, per interpositionem ipsorum aliorum inter se, ita tamen, ut non simul fiat. Hoc enim est impossibile, nisi simul constituentur in multis locis, quod non oportet fingere. Dicunt igitur, non simul obscuranda esse Solem, & Lunam: sed nunc Solem, postea Lunam, & e conuerso. Quia non tantum semel hoc fiet, sed sæpius per varias apparitiones, & Eclipses, quæ prouenient ex inusitatis motibus cœlorum, qui nunc tardius, nunc velocius solito mouebuntur. Hic modus colligi potest ex Lact. li. 7.

Lactant.

cap. 16. ubi inter alia inquit, de Sole, & Luna, *Motus extraordinarios peragent, ut non sit homini promptum, aut siderum cursus, aut rationem temporum agnoscere. Fiet enim vel æstas in hyeme, vel hyems in æstate, tunc annus breuiabitur, & mensis minuetur, & dies in angustum coarctabitur.* Quod si hæc vera sunt, facile intelligitur ex hac motuum varietate posse facile consequi varias, ac inusitatas Eclipses. Et sunt hæc quidem verisimilia, & satis apta ad terrendos homines: non tamen videtur negandum obscuratum iri aliquando simul Solem, ac Lunam, ita ut densissimæ toti orbi terrarum offundantur tenebræ. Hæc enim videtur esse intentio Christi in illis verbis, & maxime videtur pertinere ad augendam angustiam & terrorem hominum, qui est finis per hæc signa intentus. Vnde sine dubio videtur futura maior obscuritas Solis, quam per solam naturalem Eclipsim effici possit. Quod etiam suadet illa ratio supra adducta ex Augustino quod hæc signa non sunt existimanda vulgaria, & communia, qualia interdum facta leguntur: sed maiora, & horribiliora. Addendum ergo est, Solem, & Lunam esse obscuranda, non quia omnino priuabuntur suo lumine, sed illuminatione. Quod fieri poterit, vel Deo suspendente concursum, qui modus erit facilis, vel per interpositionem alicuius densissimæ nubis, quem modum ut faciliorem eligit Sol. in 4. d. 46. q. 2. art. 2. Sed (quod ad Solem attinet) prior modus videtur faciliior. Tum ut tenebræ possint esse vniuersales, & densissimæ: tum ut possint fieri minori actione, & rerum immutatione. De Luna vero, quoniam de illa dicitur Ioel. 2. *quod conuertetur in sanguinem: & Apoc. 6. explicatur quod, Luna tota facta est, sicut sanguis,* verisimile est, hoc signum esse efficiendum per interpositionem nubis ita dispositæ, ut per impressionem Lunæ videatur tota sanguinea, ad significandam diuini iudicii seueritatem, & propter alias significationes, quas recte explicat Antoninus. 4. p. tit. 14. c. 11. §. 2.

C

Quarto loco explicandum est secundum signum, nimirum quod stelle cadent de cœlo. Quæ verba ad litteram, & ut sonant, intelligit Orig. dicto Tract. 30. *Nam stelle inquit priuata lumine non poterunt sursum detineri, nam à lumine ipso extollebantur, unde crassiores fient, ac tandem de cœlo cadent.* Eandemque sententiam quanuis non eodem modo explicatam videtur docere Tertull. li. contra Hermogenem. c. 34.

D d d d 5 quam.

Solis, & Lunæ
obscuratio ad diem
iudicii qualis futura
est.

Sol.

Ioel. 2.
Apoc. 6.

Antoninus.

Origenes.

Tertull.

quamquam ille videtur supponere, cœlos esse in nihilum redigendos, de quo postea dicemus. Origenes vero supponit falsam de natura cœlestium stellarū existimationē. Quocirca supposito, stellas esse incorruptibiles, & aut esse continuas reliquis partibus cœli, aut ibi esse tanquā in propria sede, & loco, non est probabile, ipsa corpora astrorum per verū motum localem casura in terram. Quia licet hoc possit fieri diuina virtute: tamen nec est fundamentū ad asserendum, cū illa verba possint habere alium commodum sensum: neq; est sufficiens ratio ad multiplicanda tota miracula, nempe vt cœlestia corpora diuidantur, vt astra violēto illo motu deorsum ferantur, vt eorū loca vacua maneant, aut cœlū rare fiat ad ea replenda aut noua corpora ibi creētur, vt deniq; astra, quæ vel omnia, vel plurima sunt maiora, quā terra, in terrā cadant, & cœlos penetrent, aut diuidant, vel aliquā eorū partē secum trahant. Itaq; nullus cæterorū Patrum, & expositorū recte sentientiū sic intellexit. Dicunt igitur fere omnes, stellas cadere nihil aliud esse, quā obscurari, ac lumē suū retrahere. Solet enim interdū Scriptura, ita de rebus loqui, sicut hominibus apparent. Ita Hier. & Beda in Matth. quos scholastici sequuntur. Et potest cōfirmari ex illo Ioel. 3. *soli, & Luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerūt splendore suū.* Addere verō possumus, casura tunc fulmina splendidissima, & ingentia, & cometas similis magnitudinis, splendorisq; & ideo apparebunt quasi stellæ cadentes de cœlo. Et hoc cōfirmat illud Ioel. 2. *Et dabo prodigia in cœlo, & in terra, sanguinem, & ignē, & vaporem fumi.* Nā per sanguinem intelligere possumus Lunam sanguineam, vel etiam interfectiones hominum, quæ illis diebus erunt frequentissimæ (vt postea dicemus) per ignem verō stellas cadentes de cœlo, id est ignitas exhalationes: per vaporem autem, fumum, qui ascendet ex rebus, quæ ascendentur in terra ab ipsis fulminibus ē cœlo cadentibus.

Virtutes cœlorum commouebuntur, explicandū est, quid per virtutes cœlorum significetur, & quæ futura sit earum commotio. Primō per virtutes cœlorum intelligere possumus ipsa astra, quæ ab Hebræis virtutes cœlorum dicuntur. Quia in eis residet virtus influendi in terram: eæ autem virtutes commouebuntur, quia vel aliter mouebuntur, & ad influen-

*adum applicabuntur, vel certē quia vel ob defectum luminis, vel ob diuersum motum, vel ob varios, atque inusitados aspectus, & coniunctiones, influentiam suam mutabūt. Ex quo fiet, vt varij etiam, & inusitati motus in terra, marique resultent. Quæ expositio est sine dubio valde probabilis, & confirmari potest ex illis verbis Christi, Luc. 21. Vbi cum dixisset, *Erit in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, & fluctuum*, subdit inferius, *Nam virtutes cœlorum mouebuntur.* In qua causali loquutione significat, hanc commotionem cœlestium virtutum futurā esse causam illius pressuræ hominum, & sensibilibus effectū, qui in terra, marique fient, ex quibus illæ hominum angustia: prouenient: & hanc expositionem sequuntur Iansenius, & Sotus locis supra citatis.*

*Secunda expositio esse potest, vt per virtutes cœlorum intelligantur Angeli motores cœlorum, qui ideō commouendi sunt, quia mutabunt ordinem, & modum mouēdi cœlos, sicut supra ex Lactant. latē retulimus. Et de hac etiam commotione posset intelligi, quod Petrus scribit. 2. Epist. cap. 3. *Adueniet autem dies Domini sicut fur, in quo cœli magno impetu transient.* De quo loco plura inferius dicemus, quia forte melius accommodatur ijs rebus, quæ post iudicium futuræ sunt.*

*Tertia expositio est, vt per virtutes cœlorum, exercitus Angelorum intelligantur, vt Hieron. in Matth. exponit, & Euseb. Emis. hom. in Dominicam. 2. aduentus, qui non explicant. Quomodo Angeli commouendi sint. Poteest autem dupliciter exponi, primo per admirationem magnam, & quasi timorem quendam reuerentialem, videntes tantam rerum mutationem, & diuini iudicij seueritatem, vt Chrysostom. exponit homil. 75. in Matth. & ibidem Theophyl. Oecumen. & Beda. Et August. serm. 130. de tempore, *Sicut principe iudicante (inquit) non solum rei: sed & officia, quæ nihil sibi conscia sunt, timore, & tremore comprehenduntur propter iudicis terrorem: ita & tunc, cum genus humanum iudicabitur, etiam cœlestes ministri pauebunt, & terribili apparatu de iudicis intuentis horrenda formidine contremiscent.* Quibus verbis videtur indicare Augustin. hunc Angelorum pauorem futurum esse in ipsomet actuali iudicio, & idem sentiunt reliqui sic exponentes.*

Quod

Hieron.
Beda.

Ioel. 3.

Luc. 21.

Iansenius.
Sot.

2. Expositio.

Lactantius.
2. Petri. 3.

3. Expositio.
Hieron.
Euseb. Emi.

Chrysost.
Theophyl.
Oecumen.
Beda.
Aug.

Quod non potest accommodari huic signo de quo agimus. Nam hoc signum antecedit iudicium, imò (vt ex Luca colligitur) futurum est aliquomodo sensibile saltem per effectus: quia erit causa, quæ efficiet in hominibus tristitiam, & pauorem. Et ideò addi vltimò potest, Angelos esse commouendos, vt sint ministri diuinæ iustitiæ, quorum virtute fient omnes illæ admirandæ mutationes, non solum in cœlis, sed etiam in elementis terra, & mari. Fortasse enim erunt maiores, quàm vt per solam stellarum influentiam, vel virtutem fieri possint. Fient ergo per Angelos, quibus recte accommodari potest illud psalmi, *Gladij accipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, vt faciant in eis iudicium conscriptum*. Et huc etià referri possunt multa, quæ in Apocal. dicuntur, vidisse scilicet Ioannem Angelos nunc canentes tubis, nunc effundentes phialas aureas plenas iracundia Dei, & similia, quæ legi possunt à capite. 8. ad. 16.

Hactenus exposuimus signa, quæ in Euāgelio scripta sunt: vltimo vero desiderari potest, vt aliud cœleste signum explicemus, quod post prædicta obscuris verbis addit Ioann. in Apoc. ijs verbis, *Et cœlum recepit, sicut liber inuolutus*. Quibus similia leguntur apud Isaiam. *Tabescent omnis militia cœlorum, & complicabuntur, sicut liber cœli*. Quæ verba ad signa diei iudicij referunt Hier. & Cyril. ibi, & Tertull. lib. contra Hermogen. c. 34. & Iustinus. q. 94. ad Orthodoxos. & Epiph. in Anchorat. & Euseb. lib. 11. de præparat. Euang. cap. 17. & Aug. 13. confess. c. 15. vbi tamen metaphorice per cœlos scripturam intelligit. Sed sine dubio ad litteram est sermo de corporibus cœlestibus, vt reliqui omnes exponunt, & patet ex contextu. Nam *militia cœli*, iuxta scripturæ phrasim, dicuntur astra, vel Angeli. Vnde *militiam cœli* tabescere, nihil aliud est, quàm stellas lumen suum amittere eo modo, quo hactenus explicauimus, sicut declarat etiam Hier. Cyril. & alij. Quid autem sit, *cœlos complicari, & recedere*, obscura metaphora est. Erunt autē facilius, si hæc verba non referantur ad signa futura ante, sed post iudicium. Nā hoc modo *cælum recedere, & complicari* erit, vel dissolui (vt exponunt Tertull. Iustinus martyr, & Eusebius) vel certē erit cessare à suo vsu, & ministerio. Quia iam amplius non mouebuntur, neque influent. Sicut enim,

A postquā vsi sumus libro aliquo, eū complicamus, & in loco suo reponimus, ita dicitur complicandum cœlum, quando vsus, ac ministerium eius prorsus cessabit. Ita exponit Adamus in Isaiā, vbi alias expositiones refert, inter quas hæc videtur simplicior, & magis literalis. Sed de hoc signo sic intellecto dicturi sumus latius disp. vltima. Quod si quis velit, ea verba referre ad signa præcedentia iudicium, nullum nouum signū in illis præbetur: sed noua metaphora explicatur quod superioribus verbis dictū fuerat. Dicitur enim *cælū recedere, & inuolui*, quia tenebris obscuratum nō apparebit, nec veterem vsu, ministeriumque præstabit. Et comparatur libro inuoluto, quia sicut in libro clauso nihil legi potest: ita ex astris, & signis cœlorum nihil iam de rerum mutationibus, aut effectibus colligi poterit, sicut prius fiebat.

SECTIO III.

Quæ signa ante iudicij diem in cæteris rebus sensibilibus futura sint.

Diximus de cœlestibus signis, sequitur, vt dicamus, an in terra, & cæteris elementis, habitantibusque in eis aliqua quoque signa præcessura sint. Quæ res breuissimè est à nobis expedienda, quoniam perpauca sunt circa hoc reuelata, & verbis admodum generalibus, & interdum adeo obscuris, vt vix possint humano ingenio comprehendi.

C Primò ergo circa elementum ignis posset inter hæc signa numerari ignis ille, qui (vt in Psalm. 96. significatur) *Ante ipsum* Psalm. 99. *(id est, Christum iudicem) præcedet, & inflamabit in circuitu inimicos eius*. Sed quia huiusmodi ignem, atque eius vsu, & effectum vel omnino, vel præcipue existimamus futurum post resurrectionem hominum, finitumque iudicium, ideo fusiore de illo tractationem in sequentes duas disputationes reseruamus. Quocirca nullum aliud speciale signum reperio ad hoc elementum pertinens præter exhalationes ignitas, fulgura, & fulmina, quæ (vt diximus præcedenti sectione) frequenter illis diebus coruscabunt, & in tanta multitudine, & magnitudine, vt homines vehementer terreant. Et de hoc signo intelligi possunt multa

Psalm. 146.

Apocal. 9.
c. 16.

Apoc. 6.

Isai. 34.

Hieron.

Cyrill.

Tertull.

Iustinus.

Epiphanius.

Eusebius.

Aug.

Hieron.

Cyrill.

Tertull.

Iustinus.

Epiphanius.

Euseb.

Aug.

Apoc. 16.

multa quæ scribit Ioan. Apocalyp. 16. præfertim cum scribit de septimo Angelo, qui effudit phialam suam, & accommodari etiã potest, quod ibidem scribit de quarto Angelo, qui effudit phialam suam in Solem, & datum est illi æstu affligere homines, & igni. Nam (si quis recte consideret) quæ in illo, antecedenti quæ cap. scribuntur omnia videntur pertinere ad hoc tempus, de quo agimus post persecutionem Antichristi. Quæ autem prius scribit cap. 8. 9. & 10. de septem tubis, & calamitatibus per eas significatis, videntur maiori ex parte pertinere ad tempora, quæ præcedent Antichristi aduentum. Sed illa omnia explicatu difficillima sunt, alienumque esset à nostro instituto referre hoc loco, vel quæ de ijs scripsere alij, vel quæ excogitari à nobis possunt.

Signa in ære futura.

Matth. 24.

Secundo, inter signa ad elementum aeris pertinentia poni potest signum crucis, quod in ære tunc apparebit, ut ait Christ. *Et tunc parebit signum Filij hominis in cælo*, scilicet æreo: sed de hoc signo dicemus disp. sequenti: existimamus enim antecessurum iudicem ad iudicandum descendentem. Possunt vero ad hoc elementum reduci tonitrua, & aliæ meteorologicæ impressiones, inusitatique motus, qui in ventis fient, & magna aeris inclementia, tenebræ, aliæque similia, quæ in ære efficientur, & legi in prædictis locis Apocalypseos possunt.

Futura in mari iudicij signa quæ.

Luc. 11.

Tertio de aquis legimus Luc. 21. *Et in terris præssura gentium præ confusione sonitus maris, & fluctuum*. Quibus verbis significantur futurae horribiles tempestates, & aquarum commotiones, quæ strepitum ingentem, & horrendum efficiant. Cumque hoc annueneretur cum signis futuris in cælo, & in stellis, non est dubium quin ad hæc vltima tempora, & proxima iudicij signa pertineat. Vnde huc etiam spectant, quæ Ioannes dicto capite, 16. refert. de duobus Angelis, qui effuderunt phialas suas in mare, & in flumina, & fontes aquarum, & factus est sanguis, & omnis anima viuens mortua est in mari.

Signa in terris futura quæ.

Apoc. 16.

Quarto, de elemento terræ certum est, futuros esse magnos terræmotus, inter quos ille videtur mirabilis, quem his verbis refert Ioannes supra, *Et terræmotus factus est magnus, qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram, talis terræmotus sic magnus. Et facta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates gentium ceciderunt, & Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi ca-*

litam vini indignationis iræ eius. Vbi per magnam Babylonem mundum intelligendum existimo, cum omnibus ferè expositoribus, tam eo loco, quàm cap. 14. & 18. Nam si hæc loca inter se conferantur, constabit non posse aliter commode exponi. Quæ autem sit ciuitas illa magna, an sit eadem Babylon, vel aliqua particularis ciuitas, incertum est: & fortasse est Ierosolyma, cum à ciuitatibus gentium distinguatur. Illud verò obscurius, & admirabilius est, quod de eodem terræmotu statim subiungit, *Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti*. Et idem ferè scripserat capite. 6. vbi referens similem terræmotum, ait, *Et omnis mons, & insula de locis suis mota sunt*. Quæ verba varijs modis possent exponi: sed nullum est incommodum, quod ad literam (ut sonant) intelligantur. Nam cum elementum terræ post iudicium alio perfectiori modo, ac figura constituendum sit, nihil mirum est, quod antea incipiat commoueri inusitato illo, ac stupendo modo. Quo etiam fiet, ut magna pars hominum intereat, & qui superstites manserint ingenti concutiantur metu.

Quinto, de hominibus duo potissimum signa leguntur in scriptura. Primum, quod eo tempore erunt perditissimi mores hominum. Nam de eorum fide legimus Lucæ. 18. dixisse Christum, *Verumtamen filius hominis veniens, putasne inueniet fidem super terram?* de charitate vero, & moribus dicitur Matthæi. 24. *Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum*. Dices, visis tot signis ac certis indicij instantis iudicij, fieri non posse, quin multi homines ad fidem, & poenitentiam conuertantur.

Item licet verum sit, in aduentu Antichristi fore mores hominum perditissimos, ut late describit Hippolytus libr. de consumptione mundi, & Lactantius lib. 7. capite. 15. & 16. & Cyrillus Cat. 15. tamen per Eliam, & Henoch. multi conuertentur ad fidem: non igitur erunt tunc tam pauci credentes, nec tam perdit mores hominum. Respondetur, quauis Elias, & Henoch multos homines sint in fide confirmaturi: tamen eos omnes fore paucissimos, si cum residua hominum vniuersitate conferantur. Cuius signum manifestum est, quia Apocalyp. 11. post necem Eliæ, & Henoch, dicitur, *Inhabitantes terram gaudebunt super illos, & incundabuntur*, &c. Si ergo huius-

Apocal. 6.

Signa in hominibus futura quæ. Luc. 18.

Matth. 24. Obiectio.

Hippolyt. Lactant. Cyril.

Responsio.

Apoc. 11.

huiusmodi futuri sunt homines illius ciuitatis, in qua ipsi prædicabunt, quales in reliqua orbis parte futuros credemus? Quapropter si per aduentum Domini intelligamus (sicut supra exposuimus) totum hoc tempus, in quo fient hæc proxima signa iudicii, satis manifestum est, quomodo vix inueniet fidem super terram. In illis autem diebus aliqui conuertentur, ex metu fortasse magis, quam ex vero amore: imo ita erunt perturbati, & terrefacti, vt vix possint de sua salute cogitare. Vnde de illis dicitur Apoc. 9. *In diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam, & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.* & capit. 6. de omnibus hominibus dicitur, *Abconderunt se in speluncis, & in petris montium; & dicunt montibus, & petris, Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni.* Et hoc ipsum est, quod Christus prædixit Lucæ. 21. *Erit in terris pressura gentium* (id est angustia) *arcentibus hominibus præ timore, &c.* Atque hoc est secundum signum futurum in hominibus quod pertinet ad mala poenæ, quæ illis diebus homines patientur. Nam omnia signa, quæ in cælis, & elementis fient, eo tendent, vt de hominibus vindicta sumatur, & vt terrore concutiantur. Huc etiam spectant mortes assidue illis diebus futura, quæ legi possunt in prædictis locis Apocalyp. & in superioribus aliqua tetigimus, cum de generali resurrectione ageremus.

Vltimo, de signis futuris in alijs animalibus, plantis, & reliquis mixtis nihil fere est in speciali reuelatum præter ea, quæ diximus: tamen ex ijs facile est coniectare, qualia futura sint. Atque hic possunt accommodari, quæ scribit eleganter Lactant. lib. 7. cap. 16.

DISPUTATIO LVII.

In decem sectiones
distributa.

*De aduentu iudicis, & forma iudicii,
eiusque fine.*

Disseruimus hætenus de his, quæ secundum Christi Domini aduentum antecedunt, & de signis omnibus, quæ in ipso mundi fine, & occasu fient, se-

Aquitur vt dicamus de iudicio ipso, formaquæ, ac modo, quo transigendum est. In qua te multa consideranda occurrunt. Videlicet conuocatio iudicandorum, aduentus iudicis, & sessio eius ad iudicandum: qui sint, aut ab eo iudicandi, aut cum eo iudicaturi, discussio causæ, & prolatio sententiæ, qua iudicium finietur. Est autem supponendum ex superioribus præsertim ex his, quæ diximus agentes de generali resurrectione, prius quam Christus ad iudicandum veniat, omnes homines esse mortuos, quauis multi ex illis eadem die, aut nocte, qua iudicium inchoabitur de hac vita migraturi sint. Porro absoluta vita mortali omnium hominum, & similiter perfecta purgatione omnium animarum iustarum, incipiet audiri sonitus tubæ conuocantis homines ad iudicium, cuius virtute, & efficacia omnes mortui excitabuntur, & iusti rapiuntur in æra obuiam Christo: reprobi verò congregabuntur in valle Josaphat, vt supra diximus agentes de loco iudicii. His ergo ita dispositis incipiet iudex magna cum gloria, apparatusque descendere, præeuntibus nonnullis in signibus eius seueritatem, ac iustitiam ostendantibus, à quibus inchoandum nobis est.

SECTIO PRIMA.

*Qualis sit futurus ignis, qui præcedet
Christum ad iudicium venientem.*

Diuina scriptura in omnibus fere locis, in quibus iudicii diem prædicat, ignis mentionem facit, qui Christum ad iudicium aduentantem antecedit, Psalm. 96. *Ignis ante ipsum præcedet.* Isa. 66. *Quia ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ eius, reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis, quia in igne Dominus di iudicabit.* Et Joel. 2. *Ante faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma.* Vnde Daniel. 7. de throno Dei iudicantis dicitur. *Thronus eius flammæ ignis, rota eius ignis accensus fluminis igneus, rapulusque egrediebatur à facie eius.* Denique Paul. 1. ad Corinth. 3. *Dies* (inquit) *Domini declarabit, quia in igne reuelabitur.* Ex his ergo scripturæ locutionibus orta est propolita difficultas, in qua multa

Psalm. 96.
Isa. 66.

Joel. 2.
Daniel. 7.

1. Cor. 3.

multa à nobis inquirenda sunt. Primum qualis futurus sit hic ignis, & consequenter, quomodo sint hæc scripturæ loca intelligenda. Secundo, propter quem finem & consequenter ad quem effectum futurus est ille ignis, si verè futurus est sensibilis, & materialis. Ex quibus constabit tertium, scilicet, an ille ignis antecessurus sit iudicium, vel subsequens. Quarto causa & origo illius ignis inquirenda erit.

Circa primum ratio dubitandi oritur ex eisdem testimonijs. In omnibus enim videtur esse sermo metaphoricus de igne. Sunt enim in igne plures proprietates, quæ ad metaphoricè significandum iudicium Christi, & aduentum eius sunt accommodatissimæ. Prima est claritas, ratione cuius dicitur Christus venturus ad iudicium *in igne*, quia non occultè, sicut prius, sed manifeste venturus est, iuxta illud Psalm. *Deus manifeste veniet*, & ita exponunt Sancti verba illa Mat. *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret usque in occidentem ita erit, aduentus Filij hominis.* Vbi Euthymius, *sicut fulgur egreditur, & omnibus in conspectu est, & excessivo suo splendore universo apparet orbi: ita quoque erit aduentus ille, propter magnitudinem sui splendoris omnibus simul apparens.* Quam sententiam sumpsit ex Chrysostomo & eandem habet Augustinus lib. primo quæstionum Evangelic. capit. 38. Significatur præterea in claritate ignis, in Divino iudicio fore omnia clara, & perspicua. Et ita explicat citatum locum Isai Cyprianus, de bono patientiæ in fine, & Theodor. in eum locum. Secunda proprietas est ardor, & efficacia, in quibus significatur zelus Divinæ iustitiæ, & potestas ad vindictam sumendam de impijs, & hoc modo dicitur Sophon. 3. *In igne zeli mei devorabitur omnis terra:* & Psalm. 78. *Usquequo Domine irasceris in finem? Accendetur velut ignis zelus tuus?* Et iuxta hanc metaphoram explicant prædicta loca Hieronym. Isai. 66. & Augustin. 20. de civitat. capit. 21. Tertia est subtilitas, & vis quædam ad discernendum, ac separandum ea, quæ diversæ sunt qualitatibus, & hoc modo ipsum Dei iudicium appellatur interdum ignis, ut apud Daniel, cum dicitur. *Fluvius igneus, rapidi usque oriebatur de ore eius: nihil aliud significari intelligitur, quàm sententia à Christo proferenda, quæ tanquam fluvius igneus: & efficacissimus bonos à malis separabit.* Et eodem modo satis aptè intelligitur il-

A lud. 1. ad Corinth. 3. *Uniuscuiusque opus, quale sit, ignis probavit.* Vbi Sedulius inquit, *Examinationem iudicij igni voluit comparare secundum consuetudinem scripturarum.* Et eodem modo exponit Ambrosius concione. 20. in Psalmum. 118. circa illud. *Vide humilitatem meam.* Et late Origenes libro contra Celsum non longe à principio, ubi de fluio ignis procedente à Deo rectè etiā loquitur. Constat ergo ex his nullum esse in scripturis fundamentum, ut dicamus sensibilem, & verum ignem antecessurum Christum venientem ad iudicium, eum omnia citata loca, & aptissimè prædictis modis exponantur, & a sanctis Patribus ita declarantur. Omitto, in multis eorum non esse sermonem ad literam de aduentu Christi ad iudicium: sed de alijs divinis vltionibus, ut de locis Psalmorum, & Joelis est communior expositio. Addo, ignem, sæpe significare fulmina, aliasque ignitas exhalationes, (ut in psalmis est frequentissimum) ergo etiam si velimus asserere, sensibilem ignem antecessurum diem iudicij, sufficientem ad hoc verificandum illa ignea signa, quæ diximus futura in ipso mundi occasu, antequam veniat iudicium ipsum: ergo non oportet fingere alium ignem materiale, qui in ipsomet iudicij die iudicem præcedat. Et confirmatur, quia nulla potest excogitari ratio sufficiens, vel effectus, propter quem hic ignis requiratur. Quia neque ad claritatem, vel maiestatem Christi spectat (quid enim claritati, ac gloriæ Christi conferre potest sensibile elementum?) neque etiam tunc est necessarius ad vindictam malorum: Vel quia nondum est sententia prolata, vel certè, quia ipso igne inferni pro eorum meritis satis cruciabantur.

Nihilominus dicendum est, ignem verum, atque sensibilem futurum in die iudicij, & probabile esse præitutum aliquo modo aduentum, & præsentiam iudicis. Hanc conclusionem docent omnes Theologi in. 4. dist. 47. & 48. quanvis non omnes eodem modo illam intelligant. Et objectiones factæ conuincunt, non omnia scripturæ testimonia in principio adducta satis esse ad hanc assertionem confirmandam. Prior igitur eius pars potissimum nititur testimonio Petri. 2. epistol. capit. 3. ubi sic inquit, *Ille tunc mundus aqua inundatus perijt: cæli autem, qui nunc sunt, & terra*

1. Cor. 3. Sedul.

Ambros. psal. 118. Origenes.

Ignis verum & sensibilis in die iudicij futurus.

2. Petri. 3.

terra

Psalm. 49. Math. 24.

Euthym.

Chrysost. Aug.

Cyprianus. Theodor.

Sophon. Psal. 78.

Hierony. Aug.

Dan. 7.

terra eodem verbo repositi sunt igni reseruari in diem iudicii, & perditionis impiorum hominum. Vbi ex antithesi diluuii aquæ ad diluuium ignis, constat, non metaphoricè, sed proprie loqui de igne sensibili. Quod manifestius infra explicat, dicens, *Elementa calore soluentur: terra autem, & quæ in ipsa sunt opera exurentur: & inferius, elementa ignis ardore tabescent.* In quo loco fundatur recepta veritas de igne conflagrationis in die iudicii futuro, ex sententia omnium antiquorum Patrum, & Theologorum, quos infra referemus.

Vt verò rationem huius veritatis reddamus, simulque posteriorem conclusionis partem probemus, oportet accedamus ad secundum punctum in principio sectionis positum, scilicet, propter quem finem futurus sit hic ignis in die iudicii. De qua re variæ sunt sententiæ. Prima est, illum ignem futurum esse, partim, vt breui interficiat homines, qui viui reperientur in die iudicii, partim vt purget iustorum maculas, si aliquæ in eis inueniantur. Ita docet Anton. 4. p. tit. 14. 11. §. 3. Bonauen. sup. q. vltima, & alij scholastici infra citandi. Idem quæ videtur indicare Augustin. libro. 50. homiliar. in. 16. Iuxta quam sententiam, ignis hic non tantum antecedit venientem iudicem: sed etiam mortem, & resurrectionem hominum. Sed licet demonstrare non possimus, hanc sententiæ esse falsam, quia neque est impossibilis, neque reuelatum est non ita esse futurum: ostendere tamen possumus, eam nullo fundamento niti. Quia ad hominum necem non erit ignis necessarius: nam constat multis alijs modis posse Deum mortem eorum hominum dispo-
nere. Præterea aliqui iusti morientur, qui nulla indigebunt purgatione, quos non est credibile viuos esse igne comburendos, vt Richardus, & nonnulli ex scholasticis distinctione. 47. notarunt. Nam quod alij dixerunt diuinitus efficiendum esse vt viui comburantur sine sensu dolore, qua facilitate dicitur, reijci potest, quia est miraculū sine fundamento confictum. Denique supra ostendimus ex sententia omnium Patrum iustos qui viui inueniuntur in die iudicii, non esse comburendos, neque in cineres resoluendos. Rursus neque ad purgationem iustorum erit ille ignis necessarius. Patrum enim purgabuntur in hac vita per alias tribulationes, quæ illo tempore ma-

Antoninus.
Bonauen.
Aug.

Richard.

Axiæ erunt, partim post hanc vitam in ipso loco & igne purgatorii. Cum enim prius morituri sint, etiam si breuissima mora inter mortem & resurrectionem sit futura, non manebunt animæ separatæ in hac vita vt in illo igne purgentur, sicut animæ iustæ perfectè purgatæ, statim recipientur in cælum, etiam pro illo modico tempore: animæ verò damnatæ descendent in infernū: ita animæ purgandæ descendent in locum purgatorii. Hæc est enim ordinaria lex, à qua nō est fauenda exceptio sine fundamento. Propter hunc ergo finem nō erit hic ignis necessarius, sed sufficiet ignis purgatorii, de quo loquitur Augustinus citato loco, & clariùs lib. de vera & falsa pœnit. c. 8. Ne quæ obstat quod Antoninus dicit post iudicium non esse futurum ignem purgatorii quoad finem purgandi: quia hæc purgatio de qua agimus, non subsequetur iudicium, sed præcedet.

Secunda sententia est hūc ignem requiri vt purgetur ac purificetur mundus. Quæ sententia duo supponit. Primum est mundum esse purgandum per ignis cōflagrationem, quod est certissimum, sed nō est à nobis tractandum vsque ad sequentem disputationem propter ea quæ dicemus. Alterū est hanc purificationem & conflagrationē mundi faciendam esse ante iudicij aduentum, vel etiam ante hominum resurrectionem: ex quo testè concluditur hunc ignem antecessurum aduentum iudicij, imò & sonitum tubæ excitantis homines ad iudicium. Hanc sententiā indicat Beda lib. de rat. tempor. cap. 69. clariùs eam docet D. Thom. in. 4. dis. 47. quæst. secunda, art. 3. vbi Mag. eandem sententiā tenet. Durand. quæst. 3. Palud. quæst. 1. Matth. quæst. 2. Supplem. quæst. 2. artic. 3. Richard. artic. 2. quæst. 4. & 5. Sotus dis. 48. quæst. 4. art. 1. & 2. Fundamentum eorum est, quia mundi innouatio, hominumq; resurrectio simul futura est: sed mundi purgatio per ignem antecedit innouationem mundi, quia est quædam dispositio ad illam, vt infra dicemus: ergo antecedit etiam hominum resurrectionem; & à fortiori iudicium. Maior probatur, quia mundi innouatio erit propter gloriosa corpora hominum, iuxta illud ad Roman. 8. *Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloria filiorum Dei*: ergo innouatio mundi, & glorificatio hominum simul fient: ergo & resur-

resur-

resurrectio; quia iusti simul ac resurgent, habebunt corpora gloriosa. 1. ad Corinth. 15. Hæc sententia est probabilis præcipue propter auctoritatem tantorum doctorum.

Nihilominus probabilius censeo hunc effectum purificationis mundi non esse antecedendum iudicium, sed subsequendum potius, atque adeo ob hanc rationem non esse necessarium, ut ignis aliquis iudicis aduentum præcedat. Quam sententiam tenet Bonauen. in. 4. d. 47. art. 2. quæst. 4. Sed (quod me maxime mouet) est expressa Augustini. 20. de Ciuitat. cap. 30. in fine, unde cum numerasset omnia quæ futura sunt in die iudicii, & ultimo loco mundi conflagrationem, & renouationem posuisset, concludit his verbis. *Quæ omnia quidem ventura esse credendum est, sed quibus modis, & quo ordine veniant, magis tunc docebit rerum experientia, quam nunc valet consequi ad perfectam hominum intelligentiā. Existimo tamen eo quo à me commemorata sunt ordine esse ventura.* Respondent Scholastici Augustinum opinando fuisse locutum. Sed nec nos asserimus hoc esse certum; sed tanquam Augustini opinionem & probabiliorē illam eligimus. Neque Augustinus videtur in ea fuisse valde dubius, nam sapius in eo libro ea vitur, ut cap. 16. *iudicatis (inquit) hominibus, tunc figura huius mundi, mundanorum ignium conflagratione præteribit, sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluuij.* Et cap. 18. *Quærat, inquit, aliquis, si, post factum iudicium mundus iste ardebit, antequam pro illo cælum nouum, & terra noua reponatur, eo ipso tempore conflagrationis eius, ubi erunt sancti?* Et respondet, vel futuros esse in superioribus locis, ad quæ ignis non pertinet: vel etiam si illuc perueniat, talia esse futura sanctorum corpora, ut ab eo lædi nequeant. Augustinum in omnibus secutus est Iulianus Pomerius lib. 3. Pronost. c. 46. & sequentib. Idem docet Anselm. in Elucid. ubi sic ait, *Per ælo iudicio diabolus cum omnibus impijs in stagnum ignis ardentis præcipitabitur: Christus verò cum sponsa sua, id est omnibus electis cum triumphali gloria in ciuitatem patris sui cælestem Ierusalem reuertetur.* Et infra inquit, *Quid postea de mundo erit?* Et respondet, *conflagrabit.* Eandem sententiam indicat Prosper in Dimid. temp. cap. 19. & 20. Nam prius iudicium, postea ponit ignem conflagrationis. Coniecturæ verò sunt prima, quia ignis conflagrationis,

A etiam iuxta autores primæ sententiæ, duraturus est, & habiturus aliquem effectum post iudicium: ergo non est credibile venturum totum illum ignem ante iudicem, & duraturum quandiu iudicium durabit. Nam iuxta communem sententiam ille ignis replebit totum mundum & ascendet super omnes montes: ergo oportebit, vel omnes iudicandos esse intra illum ignem, vel explicari non potest sine multis miraculis ubi nā toto illo tempore futurus sit. Secunda quia omnes Theologi dicunt, mundum esse purgandum, quia est veluti fœdatum peccatis hominum: sed, cum ante iudicium finitum damnati homines futuri sint in hoc mundo, sua præsentia, suisque blasphemijs illum iterum fœdabunt: ergo donec prorsus sint ab hoc mundo pulsi, nondum est opportunum tempus purgandi illum. Neque etiā ex parte beatorum est necessitas vel opportunitas, quia non est necesse ut in ipso momento resurrectionis ante auditam sententiam consecuti sint gloriæ statum quoad omnia accidentalia intrinseca, & extrinseca. Quia nec Christus Dominus hoc est in sua resurrectione omni ex parte cōsequutus: neque enim statim est propter illum totus mundus renouatus, quanuis magis hoc ei sit debitum quam omnibus hominibus. Satis ergo est ut omnes iusti in sua resurrectione consequantur intrinsecam gloriam corporis & animæ: & quod reliqua extrinseca paulo post debito ordine, opportunoque tempore eis conferantur. Et hoc amplius patebit ex disp. sequente. Ex hoc ergo capite non est necessarium ut ignis antecedit.

C Tertia sententia est finem huius ignis esse ad probandos, vel purgandos homines iam resuscitados, & bonos à malis discernendos. Hæc sententia fuit aliquorum antiquorum, Lactantij libro. 7. cap. 21. ubi cum dixisset omnes iniquos in resurrectione esse igni tradendos, subdit, *sed & iustos cum iudicauerit Deus etiam igne eos examinabit. Tum quorum peccata vel numero, vel pondere præualuerint, perstringentur igni, atque cōburentur: quos autem plena iustitia, & maturitas virtutum incoxerit, ignem illum non sentient. Habent enim aliquid in se Dei, quod vim flammæ repellat, ac rejiciat. Tanta vis est innocentia, ut ab ea ignis ille recedat innoxius, qui accipiet à Deo hanc potestatem, ut impios urat, iustis obtemperet.* Et Origen. homil. 14.

in Lucam explicās illa verba, *Postquam impleti sunt dies purgationis Mariae*, ita inquit, *Ego puto quod & post resurrectionem ex mortuis indigeamus sacramento cluente nos, atque purgante. Nemo enim absque sordibus resurgere poterit. Vnde homil. 3. in Psal. 36. Vt ego, inquit, arbitror, omnes nos venire necesse est ad illum ignem; etiamsi Paulus sit aliquis, vel Petrus, veniet tamen ad illum ignem: sed illi tales audiunt, Etiamsi per ignem trāseas, flamma non aduret te. Si vero aliquis, similis mei, peccator sit, Veniet quidem ad ignem illum, sicut Petrus, & Paulus, sed non sic transiet sicut Petrus, & Paulus. Eandem doctrinā habet lib. 8. in epist. ad Rom. sub fin. Verum est in his duobus posterioribus locis nō loqui aperte Origenem de igne conflagrationis, sed absolute de igne quo puniuntur, & purgantur peccata. Idem tamen Orig. homil. 13. in Ierem. si quis, inquit, in secunda resurrectione servatur, iste peccator est qui ignis indiget baptismo, qui combustione purgatur, ut quidquid habuerit lignorum, fœni, & stipulae, ignis consummat. Sed in hoc etiam loco videtur alludere Origenes ad errorem suum, quod omnia peccata tandem per ignem purgantur. Cæsius verō Arelat. homil. in id. 1. ad Corinth. 3. *salvus erit, sic quasi per ignem*, dicit, si usque ad diem iudicii aliquorum iustorum peccata non fuerint plenè purgata, post resurrectionem esse igne purganda. Ambros. etiam enarr. in Psal. 36. circa id, *Gladius eorum intret in corda ipsorum*, dicit, omnes nos igne examinandos, & videtur loqui de die iudicii, nam adducit illud Malac. 3. *Quis sustinebit diem aduentus eius? Ipse enim quasi ignis conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Levi*, & subdit, *Ignis ergo purgabuntur filij Levi, igne Ezechiel, igne Daniel. Sed q, etsi per ignem examinabuntur: dicent tamen, Transiimus per ignem, & aquam. Alij in igne remanebunt, &c.* Similia repetit ferm. 5. & 20. in Psal. 118. Hilar. etiam. Psal. 118. octonario tertio in principio, inter alia remedia ad purgandas animas ponit ignem iudicii, quo Deus nos decoquet. Et inferius circa illa verba, *Concupiscit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore*, ait, *An cū ex omni otioso verbo rationem finis præstituri, diem iudicii concupiscimus, in quo subeunda sunt grana illa expianda à peccatis animæ supplicia.* Rursus glossa interlinealis in id Daniel. 7. *Thronus eius flammæ ignis* (inquit) *ut malos**

A *puniat, bonos purget: & Glossa ordinaria, ut peccatores peccatorum magnitudinē pertimescant, & iusti saluentur, sic tamen quasi per ignem. Quæ verba sumpta sunt ex commentarijs Hieronymi, qui etiam obscure loquitur lib. 3. in Amos circa illud capit. 7. Ecce Hieron. vocabit ignem ad iudicium: & super Psal. 96. Amos. 7. & 103. si tamen eius sunt illi commentarij. Denique Ecclesia in officio defunctorum sæpe repetit, *Iudicaturum seculum per ignem*, quia nimirum omnes sunt per ignem examinandi, & purgandi. Atque ita iuxta hanc sententiam necesse est, ut ignis antecedit iudicem, tanquam instrumentum Diuinæ iustitiæ.*

B Verumtamen hæc sentia proprie intellecta manifestum errorem continet, nisi piè explicetur. Nam in primis asserere omnes iustos purgandos esse per ignem, prius quam ad Beatitudinem perveniant, est hæreticū contra aperta dogmata fidei. Primum, de ijs, qui in hac vita nunquam peccaverunt venialiter, & gratiam sunt assequuti, ut sunt beata Virgo, & infantes, qui suscepto lauacro regenerationis moriuntur. Secundum, de Martyribus, quibus peccata remittuntur, quoad culpam, & poenam, & idem est de omnibus baptizatis si statim moriantur. Et de alijs etiam certò constat, posse in hac vita perfecte satisfacere: asserere autem neminem id facere temerarium est, & sine fundamento. Tertium, quia Paul. 1. ad Corinth. 13. aliquos dicit saluari *per ignem*, qui edificant lignum, fœnum, & stipulas: non vero eos, qui ædificant aurum, argentum, & lapides præciosos, ut recte exponit Augustinus Psal. 37. & tradit Hieronymus libro. 2. contra Iovinian. & definit Concil. Florentin. sess. ultima. Neque cōtra hoc invenio aliquod fundamentum cōtrarij erroris. Quod si non sit sermo de omnibus Sanctis absolute: sed de omnibus illis, qui purgatione indigent, sic etiam non potuit prædicta sententia, nisi ex alio damnato errore oriri. Qui enim opinatur, animas hominum nō iudicari in morte, nec præmiū, aut poenam recipere, sed reservari in abditis receptaculis, usque ad iudicium uniuersale, consequenter dicant, sicut non accipiunt homines ultimum præmium, vel poenam: ita neque etiam purgari, donec sint facta generalis resurrectio, & iudiciū: ex quo satis consequenter dicere potuerunt, purgandos esse homines igne conflagrationis.

Ecce nis.

Aug.

Hilar.
Psal. 118.

Daniel. 7.
Glos. ordi.

Lactantius

nis. Atque hoc modo procedit Lactan. cita to loco. Reliqui enim non tam aperte rem explicarunt. At verò supposita fidei sententia, animas singulorum hominum statim in morte iudicari, & condignam poenam, aut præmiū recipere (præmissa purgatione, si illa indigent) necessario sequitur, post resurrectionem, nullam esse futuram hominum purgationē. Quia damnati nunquam purgabantur, sed perpetuò puniuntur, ut contra Orig. late tractat. Aug. 21. de Ciuit. cap. 27. Iusti verò nihil iā purgandum habebunt. Tum quia iam poenas debitas in purgatorio persoluerūt, & Deus non iudicat bis in id ipsum. Tum etiam, quia cum iam sint beati, necesse est, ut sint omnino mundi, quia nihil coinquinatum introibit in celestem ciuitatem. Et iam non sunt capaces doloris, & tristitiæ. Et ita hæc veritas euidenter sequitur ex principijs fidei, loquēdo generatim de Sanctis hominibus. Illud verò, quod specialiter indicabat Cassarius, fieri posse, ut tempore generalis resurrectionis, aliquæ inueniantur animæ iustæ, nō plene purgatæ, quæ prius suis corporibus vniuntur in resurrectione, quàm beatæ fiant, & ideo purgari possint corpore, & animo per hūc ignem: hoc (inquam) non videtur tam clare repugnans prædictis principijs fidei. Nihilominus omnino falsum, atque erroneum censendum est. Quia teste Paulo. 1. ad Corinth. 15, duo tantum sunt ordines resurgentium, vnus iniquorum, qui resurgent quidem, sed non immutabuntur: alius iustorum, de quibus Paulus ait, *Primitiæ Christus, deinde ii, qui sunt christi*, atq; de eisdem postea subiungit, *seminatur corpus animale, surget spirituale*, &. 1. ad Thessalon. 4. *Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi, deinde nos, qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus*. Ergo nulli erunt iusti post resurrectionem purgandi, sed omnes in corporibus gloriosis resurgēt. Et hic est communis consensus Catholicorū omnium. Neque est quod timeamus ne in pūcto resurrectionis sint aliquæ animæ iustæ nondum perfectè purgatæ. Diuinæ namq; prouidentię facillimū erit, omnia ita disponere, & talem purgationis modum, aut poenæ mensuram singulis accommodare, ut omnium purgatio conuenienti tempore, ad generalem resurrectionem definito,

A perfecta sit. Alioqui eodem modo dici posset, aliquos esse post generale iudiciū purgandos, quod est omnino falsum, ut docet Aug. 21. de ciuit. cap. 16. Probatur sequela, nam fieri poterit, ut eo tempore nō sit perfecta purgatio. Vel certè fingere quis poterit, inter generalem resurrectionem, & iudicium longum tempus esse futurum, ut prius hominum purgatio possit absolui. Quod si quis dicat, Deum esse prouisorū, ut breue tempus ad hoc sufficiat, multo melius dicet Deum prouisorum, ut nullum tempus sit ad hoc necessarium, sed ut omnis purgatio ante resurrectionem, perfecta sit.

Aug.

B Dices, Cū homo animo, & corpore cōstans peccata committat, cur non etiam in corpore, & animo purgandus erit? Aut saltem, quod est incommodum, ut hic purgationis modus in aliquibus locum habeat? Respondetur, totam rationem culpæ & offensæ diuine in anima existere: corpus vero solum esse organum, quo anima utitur, & ideo perfectam purgationem in sola anima fieri, vel potius consummari. Semper enim necesse est, ut satisfactio pro culpa cōmissa in corpore incipiat, & ab ipso homine adhuc in carne viuente fiat, saltem per contritionem, & dolorem, atq; ita semper corpus aliqua poena afficitur: & ipsa etiam mors, imō & corruptio, quæ post illam sequitur, quædam est peccati poena. Igitur (si quid reliquum est) in anima ipsa expiari potest, quæ nobilissima pars est hominis, & præcipua causa peccandi. Noluic autem Deus aliquid purgandum post resurrectionem reseruari. Quia, aut id futurum erat in omnibus iustis, & hoc non expediebat: tum quia non omnes indigent tanto tempore, ut purgentur: tum etiam, quia alias priuandi essent beatitudine vsque ad resurrectionem, quia non essent antea plene purgati. Vel futurum tantum erat in aliquibus, & hoc etiam non expediebat: tum quia non erat maior ratio de quibusdam, quàm de alijs: neque erat maior necessitas, ut explicatum iam est. Tum etiā quia fuit expediens, ut generalis resurrectio in omnibus esset eiusdem rationis, & veluti terminus vltimus, & immutabilis viatorū hominum. Relinquitur ergo, ut neque propter hunc finem, vel effectum sit necessarius ignis, qui aduentū iudicis antecedit. Quomodo autem pie possint explicari sancti,

Obiectio.

Responsio.

C præfer-

præsertim Ambros. Hieron. & Hilarius, statim dicemus.

Quarta igitur sententia est, venturū esse ignem ante faciem iudicis venientis ad generale iudicium, ut statim terreat damnatos, eosque punire incipiat. Sicut enim corpora beatorū statim, ac resurgent incipiet frui dotibus gloriosis, attolliq; ad cœlestia cum Christo: ita ē cōtrario damnati statim incipient pœnam sensus, etiam in corporibus experiri, & ab igne detineri, & cruciari: & ideo necesse est, ut ante iudicem ignis adueniat, qui saltem eū locum occupet, in quo erunt corpora damnatorū. Et hoc sensu existimo, hanc sententiā esse valde probabilem, & scripturæ consentaneam propter duo præsertim testimonia. Prius est illud psalm. 49. *Deus manifeste veniet, Deus non ster, & non silebit. Ignis in cōspectu eius exardescet, & in circuitu eius tēpestas valida.* Nā hic psalmus, iuxta communiorē expositionem ad literam de aduentu Christi ad iudicium intelligitur, & potest propriē de igne intelligi, imō nisi ita exponatur, nō potest commode declarari quomodo ignis ille antecessurus sit. Præterea verbum illud, *Exardescet*, & quod postea sequitur, *tēpestas valida*, satis indicant sermonem esse de vero igne sensibili. Alterum testimonium est Pauli. 2. ad Thessal. 1. *In reuelatione Domini Iesu de cœlo, cum angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindictam ijs, qui non noverunt eum.* Ex quo loco simul etiam videtur probari, & hunc ignem esse futurum, & ad quem finem: nimirum ad terrorem, & vindictam malorum: non vero ad iustos interficiendos, vel purgandos. Et videtur alluisse Paul. ad locum citatum ex Psal. 99. *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Quod etiam testimonium contemnendū nō est. Nam licet aliū possit fortasse habere sensum: tamen de secundo Christi aduentu videtur illud citasse Paul. ad Heb. 1. Præterea cū cætera scripture testimonia possint hoc modo facile intelligi, & in eo nullum sit incōueniens: sed per se potius sit valde credibilis, rationique consentaneus, nulla ratione negādus videtur. Adde, sic quoque optime intelligi illa verba Ecclesiæ. *Qui venturus est iudicare seculum per ignem:* & omnes aliæ Sanctorum locutiones hujc sententiæ fauent, & si in aliquibus est vlla difficultas, iuxta eandem conuenienter potest expediri, ut sta-

tim dicam. Signum ergo est, esse veram.

Ex hac igitur resolutione intelligitur: Primò, quomodo explicari possint sancti Patres, præsertim Ambros. Hieron. & Hilarius cum interdum dicunt, omnes iustos per ignem esse purgandos, aut probandos, vel examinandos. Si enim in omni rigore, & proprietate hæc verba exponantur, aliud est probari igne, aliud purgari. Nam probari, solum significat, per actionem, & quasi testimonium ignis ostendi alicuius innocentiam, & sanctitatem. Quomodo dici possunt *probat per ignem* tre. pueri Baby lone. Quia in camino ignis eorum fides, & religio probata est, quanvis ipsi purgati nō fuerint, iuxta illud psalmi, *igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.* Purgari autem propriē significat purificari, & mundari, & ideo in rigore supponit maculam in eo, qui purgatur. Sancti ergo (quidquid sit de Lactan. & Origene) nō sentiūt, omnes sanctos esse purgandos, sed interdū significant, esse probandos per ignem iudicii, quod potest intelligi, quasi negativē, quia ignis ille crucians damnatos, & Sanctos non attingens, eorum sanctitatem & iustitiam quasi probabit, & cōtestabitur. Quod si interdum de purgatione loquantur, neq; absolute de omnibus Sanctis loquantur, sed de ijs, qui purgatione indigebūt, neque de igne conflagrationis: sed de igne, quo purgantur peccata: imo neque de iudicio vniuersali, sed absolute de iudicio diuino. Quomodo loquitur apertē Hilari. loco citato, & Basilii in. 4. c. Isaia, circa illa verba, *Ex-*

Sancti quomodo igne probati purgati dicantur.

Psalm. 16.

Hilari. Basil. Isa. 4. & 9. Hieron. Sophon. 1.

1. Cor. 3. Aug.

fit ignis vniuersale iudicium. Quatuor enim dicendi modi ex dictis colligi possunt. Primus, futurum illum ignem post peractum iudicium, & nullo modo præuenturum iudicem. Sed quauis omnes auctores doceant, duraturum illum ignem vsque ad peractum iudiciū: tamen nullus negat, quin aliquo modo sit etiā iudicium antecessurus. Et ideo contraria sententia nullo modo probanda est, præsertim cum nō sit cōsentanea scripturis. Secundus modus est, venturum illum ignem ante generalē mortem hominū. Et hunc tenet aperte Lactantius. lib. 7. cap. 19. vbi etiam ante mortem Antichristi dicit, venturum hunc ignem, quod singulare est, & sine fundamento confictū, sicut pleraque alia, quæ in eodem cap. scribit. Aliiter vero sequuntur hunc modum multi ex scholasticis, vt supra vidimus. Tertius modus est, venturum hunc ignem post mortem omnium hominum ante generalē resurrectionem: in tāta vero magnitudine, vt mundum vniuersum repleat, vt illū purgare possit. Sed hi duo modi nobis nō sunt probati. Quartus est, vt statim post resurrectionem hominum mittatur hic ignis, non tamen in tanta quantitate, sed in ea, quæ sufficiat ad inuoluendos homines damnatos, & occupandum totum locum, in quo ipsi fuerint: & hic modus nobis probatur propter ea, quæ diximus. Vnde consequenter dicendum est, hunc ignem in ea quantitate, loco & actione permanfurum quandiu durauerit iudicium: eo verō finito multiplicandum esse, & augendum, vt vniuersum mundum possit amburere. De quo infra dicuri sumus.

Tertio colligitur etiā ex dictis resolutio vltimæ dubitationis in principio huius sectionis posita, scilicet, cuius naturæ, & originis futurus sit huiusmodi ignis. Erit enim eiusdem naturæ cum igne inferni. Nam ad eundem effectum mittetur, & assumetur vt instrumentum Diuinæ iustitiæ. Vnde sicut ignis inferni corporeus est, eiusdemque rationis cum elementari, iuxta receptam fidei sententiam, quæ alio loco demonstranda est: ita non est dubiū, quin hic ignis elementaris futurus sit. Quin potius aliqui existimant, ignem illū ab ipso inferno esse diuinā virtute reuocandum. Sed multo verisimilius est (quod Lactantius supra dicit) ē superiori regione demittendum. Id enim magis significat Scripturæ, & ad represen-

tandam Diuinam iustitiam, & terrorē, ac iram aduenientis iudicis multo magis est consentaneum. Et quauis verum sit (quod Aug. ait. 20. de Ciuit. cap. 16.) neminē posse scire, vnde generandus sit hic ignis: facile tamen intelligi potest, esse Diuinā virtute procreandum, vbi conuenientius fuerit, vel applicando actiua passiuis, vel solo Christi imperio, vt iterum latius dicemus disputat. sequenti, agentes de igne conflagrationis.

SECTIO II.

Vtrum signum Crucis præcessurum sit iudicem tanquam proprium eius vexillum.

Questio hæc orta est ex verbis illis Christi Domini Matth. 24. *Tunc præparebit signum Filij hominis in cælo, & tunc plangēt omnes tribus terræ, & videntur Filium hominis venientem in nubibus cæli.* Hoc enim signum nullum aliud esse futurum, quam crucē Christi, omnes Patres summa consensione docent exponentes hæc loca, Chrysostomus & Græci, Hieronimus, Hilarius, Beda, omnesque Latini. Idem Chrysostomus optimè homil. de cruce, & latrone, cuius sententiam refert, & probat Leo magnus episcopus. 97. ad Leonem Augustum Idem Auctor imperfecti in Matthæ. hom. 49. Hilarius etiam lib. 3. de Trinitate & Augustinus late, atque eleganter serm. 130. de tempore. Ac denique Ecclesia canit, *Hoc signum erit in cælo cū Dominus ad iudicandū venerit, & ex ipsis verbis Christi id satis colligitur.* Quia nullum aliud potest per antonomasiam dici signū Christi, vt enim ait Cyrilus Ierosolym. cat. 15. *signum verū, & proprium Christi est crux.* Apparebit autem tunc hoc signum (vt Aug. ait) *vt agnoscant consilium iniquitatis sue, qui Dominum maiestatis crucifixerunt.* Quia verō (vt Paulus ait) omnes qui mortaliter peccant, iterum (quod in se est) Christum crucifigunt, ideo apparebit etiā hoc signum ad arguendos, & cōfundendos omnes peccatores, & ideo post illud signum subiungit Christus, *Tunc plangēt omnes tribus terræ, videntes (ait Augustinus) accusatorem suum, id est, ipsam crucem, & in ipso arguente cognoscent peccatum suum. Sero, & frustra fatebuntur impiam cecitatem.* Apparebit denique hoc signum ad consolationem, & gaudium Iustorum. Vidētes enim signum, quo

Aug.

Matth. 24.
Signū crucis
in die iudi-
cij appari-
turum.Chrysost.
Hieron.
Hilar.
Beda.
Leo. Papa.
Aug.

Hebræo. 6.

Ignis Chri-
sti iudicem
præcessurus,
cuius natu-
ra sit, & ori-
ginis.

Lactant.

quo sunt redempti, summa consolatione, & gaudio afficiuntur. Quia (vt Cyprian. dixit serm. de nat. i. t.) *Non timetur mortis periculum, ubi tanta reuerentia conspicitur signum.* Hac ergo veritate supposita, tria nobis explicanda sunt. Primum, quæ, & qualis futura sit illa crux. Secundum, quando sit appatura. Tertium, quomodo deferenda sit ante iudicem, & an cum illa, alia etiam passionis insignia ferenda sint.

Circa primum aliqui existimant, crucē illam, ē qua Christus pependit, fore in die iudicii reformandā (collectis, atq; inter se se compactis particulis omnibus, quæ per vniuersum mundum dispersæ sunt) in cœlisque leuandā, & coram Christo ad iudicium veniente deferendā. Ita sentit Vualdens. tom. 3. de sacramentalib. tit. 20. cap. 158. & existimat esse sententiam Chrys. dicta homil. de cruce, & latrone, ubi sic ait, *crucem solam non reliquit in terra, sed secum eam leuabit ad cælum, & ideo cum ipsa veniet, cum ipsa secundam gloriosam suam præsentiam faciet.* Afferri etiam potest pro hac sententia S. Ephrem lib. de vera pœnitent. cap. 4. ubi agens de iudicio sic inquit, *videbimus prætiosam, ac viuificam crucem in cælo lucentem, omnesque fines orbis terræ ultra solis claritatem illustrari. Vbi vero viderint omnes regium istud, ac tremendum sceptrum in cælo reuelari, iam tunc agnoscent singuli continuo ipsum quoque Regem reuelandum, qui in illo clavis affixus est.* Indicauit etiam hoc Sybilla lib. 6. in fine, his carminibus.

*O lignum felix, in quo Deus ipse pependit,
Nec te terra capit, sed cæli tecta videbis,
Cum renouata Dei facies ignita micabit,
Hæc sententia impugnatur à quibusdam Scholasticis hoc argumento: quoniā post diem iudicii omnia mixta, præter hominē, resoluenta sunt in elementa. Sed hæc ratio parui momenti est, tum quia eo tēpore quo crux apparebit, nondum erit facta omnium mistorum resolutio: tum etiam quia, etiā si alia in ista essent resoluta, facile posset Deus illud pretiosum lignum conseruare. Imò non desunt qui existiment perpetuò esse in cælis conseruandum, veluti immutatum ad statum incorruptibilitatis corporum gloriosorum, eo quod speciali modo fuerit nostræ redemptionis instrumentum, & altare, in quo Christus se ipsum in sacrificium obtulit. Hæc igitur opinio nullo argumento efficaci eouinci potest falsitatis,*

A sed solum incertitudinis. Quia nequit sufficienti autoritate fundari, nam Scriptura, & Ecclesia solum dicit, signum Crucis futurum in cælo: quāuis autem ipsa Crux in qua Christus pependit, possit dici signū Crucis, quia habet Crucis figuram: tamen ex vi illorum verborum solum potest colligi figuram Crucis in aëre appariturā ex aëre lucido, vel igne formatam. Præterea Sancti docent illam Crucem futuram esse conspicuam vniuerso orbi: & Augustinus ait tantam futuram esse illius Crucis claritatē, vt in conspectu eius neque Luna, neque Sol possit apparere. At verò sola Crux lignea Christi nimis est exigua, vt possit & ab omnibus videri, & tā ingentem splendorem emittere, omnesque fines terræ ultra solis claritatem illustrare vt S. Ephrem supra dixit, & ideo Hippolyt. Martyr. dicta orat. de consum. mundi, *Orietur, inquit, ab Oriente ad Occidentem vsque signum Crucis superantis splendorem solis, denuncians aduentū & apparitionem iudicis.* Quapropter alij existimant probabilius, non ipsum lignū Crucis, sed solum signum ex aëre formatū esse appariturum. Quam sententiā tenet expresse Ansel. in Elucid. Antonin. 4. p. tit. 24. cap. 11. §. 5. Eamque attribuit D. Thoma, qui hoc insinuat in 4. d. 48. q. 1. art. 2. ad 2. & opusc. 2. ca. 143. Ee ean dem amplectuntur Abulensis, Iansenius, & alij expostores, Matth. 24. Quocirca hæc sententia videtur antiquis Patribus conformior, & faciliior, ne sine sufficiente fundamento miracula multiplicemus.

Circa secundum quidam existimant crucem appariturā multis diebus ante aduentum iudicis, scilicet paulò post mortē Antichristi, quando sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum. Et probari potest quia Matth. 24. hæc omnia simul, *statim post tribulationem dierū illorum sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo, & virtutes cœlorum commouebuntur, & tunc parebit signum filij hominis in cælo: & postea subiungitur, Et mittet angelos cum tuba, & voce magna, &c. ergo illa omnia simul accidunt ante cōuocationem ad iudicium.* Vnde Clem. Pap. lib. 7. cōstit. cap. 3. hunc ordinem ponit. *Iesus interficiet impiū spiritu oris sui, tunc apparebit signum filij hominis, deinde sonus tubæ excitabitur per archangelum, interea mortui ad vitam redibunt, & tunc veniet Dominus.* Et congruentia ad-

*Quæ qualis
vt in die iudicii
appariturā sit
crux.*

*Ansel.
Abulen.
Anton.
D. Thoma.*

Hippol.

hiberi potest, quia, ut ait Hippolyt. de consum. mund. Antichristus prohibebit fideles uti signo crucis, & iubebit uti caractere suo: ideoq; post mortē eius statim apparebit Crux. Tum in signum victoriæ Christi aduersus Antichristū; tum etiā ut homines resipiscat, & abiecto Antichristi caractere vexillū crucis sequantur. Nihilominus alij probabilius credunt crucē non apparituram vsq; ad ipsum iudicii diem quando iudex incipiet apparere. Ita Ansel. in Elucid. ubi Christi aduentū ad iudiciū, sic describit. Sicut Imperator ingressurus ciuitatem, corona eius & alia insignia preferuntur, per quæ aduentus eius cognoscitur: ita Christus in ea forma qua ascendit, cū ordinibus omnibus angelorū ad iudiciū veniēs, angeli crucem eius ferentes præbunt. Atq; idē sentiunt omnes qui hāc crucis apparitionem ita describūt, ut dicant esse deferendam ante conspectū Christi descendētis. Sic autem de illa scribunt Ephrē, Cyril. Ierosolymitanus, Chrysostomus, & Augustinus, locis citatis. Et Iulian. Pomer. lib. 3. Prognostic. c. 4. ubi eodē fere exemplo utitur quo Anselmus, dicens angelos præcessuros Christū, signum illud triumphale, crucis vexillum sublimibus humeris præferētes. Præterea quod crux permansura sit in aëre visibilis quandiu iudiciū durauerit, docent omnes suprà dicti Patres, qui de hoc mysterio scribunt. Et est per se verisimile. Quia eo maximè tempore necessarius erit aspectus ipsius ad ostensionem diuinæ iustitiæ, & gratiæ, & ad confusionē hostium Christi, & omnium hominum peccatorū: ergo verisimilius est signū crucis appariturum in ipso die iudicii. Atque hæc posterior pars mihi magis probatur: & saltē existimo non esse negandum, cum Crucis signum in ipso Christi aduentu visibiliter appariturum sit, eius quoq; visibilē præsentia duraturā, donec iudiciū finiatur: hoc enim aperte docēt omnes sancti, & est magis consentaneū rationi, & fini huius apparitionis. An verò etiā sit appariturū signum crucis ante resurrectionem post Antichristi mortem incertū est, nā ex ordine enarrationis euangelicæ, ut suprà dixi, nihil certi haberi potest. Quod si ex illa aliquid colligi potest, solum est, statim post signum Crucis videndum esse Christum venientem in nubibus coeli, & maiestate.

Ex ijs facile definiri potest quod tertio

A loco est propositum, scilicet quo modo futura sit hæc apparitio crucis. Tribus enim modis intelligi potest, primo, ut appareat in aëre, ibique immobilis perseueret in loco aliquo, ubi ab omnibus ad iudiciū cōgregatis conspici possit. Secundo, ut feratur ab Angelo tanquam vexillū quod præcedit iudicem. Tertio, ut prius appareat in aëre: postea verò ab angelo aliquo assumatur, & deferatur ante iudicē: omnes enim hi modi possibiles sunt, & non est reuelatū quo re ipsa futurum sit: Secundus tamen videtur frequentius explicatus à Sanctis Patribus, qui solum coniectura, & probabili consideratione ducuntur.

Inquiri verò potest an simul cum cruce ostendenda sint & deferenda alia passionis insignia. Nā D. Thomas dicto opus. c. 244. dicit, *Veniente Domino ad iudicium, signum crucis, & alia passionis insignia demonstrabuntur.* Vnde refert Viguer. cap. 21. §. 2. vers. 6. buorundā sententiā asserētū omnia signa passionis esse deferenda ab angelis præeuntibus Christū. Sed hæc quæ neque in Scriptura, neque in Patribus fundata sunt non sunt à nobis affirmanda: Si quis, autē dicto modo considerare ea voluerit, sine errore vel temeritate id facere poterit: nā licet reuelatum non sit, non est tamen contrarium reuelatis, neque aliquid minus decens, aut rationi contrarium continet.

Apparitio
Crucis quo
modo futura
est.

Dubium.
D. Thom.
Viguer.

Responsio.

B

SECTIO III.

Qua gloria, & maiestate descensurus sit Christus ad iudicium.

C D iximus in superioribus futurū esse secundum Christi aduentū in gloria, & maiestate: hoc ergo loco explicandum est qualis futurus sit huius aduentus splendor, & ornatus, & in primis supponendum est non esse sermonem de gloria intrinseca ipsius Christi descendētis: certum est enim hanc gloriam nō futurā maiorem vel minorem eo die in animo, vel corpore Christi quā nūc sit. Qualis enim ascendit, & qualis ad dexterā Patris sedet, eo die descendet, iuxta illud Act. 1. *Hic IESUS, qui assumptus est à vobis in coelum, si veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in coelū.* Et ratio est manifesta, quia sicut beatitudo animi essentialis immutabilis est, ita etiā claritas, & aliæ dotes gloriæ quæ corpori communicatur, immutabiles

Ephrem.
Cyril.
Iulianus.

biles sunt. Veniet igitur Christus cū eadē gloria animi & corporis quam in cōelo habet: de qua nihil hoc loco addendum superest, sed solū de exteriori glorię apparatu, & externis signis maiestatis quę in aduentu suo exhibebit, quę varijs modis in Scriptura sacra proponuntur, Matthæi. 24. *Videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa, & maiestate, &c.* 25. *Cum venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo; tunc sedebit super sedem maiestatis sue, &c.* 26. *Videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli.* Ex quibus plures circūstantiæ colligi possunt, quibus maiestas & gloria huius aduentus declaratur.

Matth. 24.
25. & 26.

Christus in
nubibus cœ-
li cum virtu-
te multa ad
iudicandum
veniturus.

Prima est, quod *veniet in nubibus cœli cum virtute multa*, quę verba propriē intelligi possunt, nam ad ostendendā claritatē Christi diuina virtute congregabuntur ex aëre crassiori, vel ex vaporibus, aut alijs exhalationibus terrę nubes ita dispositę, vt ex fulgore & claritate corporis Christi, admirabilis quidam aspectus in eis fiat, qui sanctos mirum in modū delectabit; reprobos verō perterrebit. Quocirca non est quod immoremur in explicanda causa efficiēti vel finali harū nūbium. Quam rem latē tractat Sotus distin. 47. q. 2. art. 1. vbi probat has nubes nō fuisse congregandas per causas naturales, cū iam tunc motus cœlorum non sit futurus. Sed hæc ratio rem incertam assumit, nam fortasse motus cœlorum non cessabunt, donec sit finitum iudicium. Nihilominus tamen verissimū est has nubes non esse per solas causas naturales formandas: quia nec finis earum pertinet ad ordinem naturę, nec facile fingi poterunt naturales causę, quę illas possint efficere in tali quantitate, dispositione, & figura, qualis ad representandā Christi gloriā necessaria sit. Fient ergo imperio Christi, & fortasse angelorum ministerio: sicut in baptismo, transfiguratione, & ascensione nubes diuinitus formatę sunt. Ratio autem ob quam Christus veniet in nubibus, non est vt eis fulciatur, tanquam vehiculo aliquo (non enim illo indiget, vt supra diximus de Ascensione agēs) sed solum, vt in eis melius fulgeat & splendeat claritas eius, & in eis appareat veluti thronus quidam, in quo Christus tanquam triumphali curru inuectus descendat. Addit vero Sotus, quod per has interpositas

Sot.

A nubes temperabitur claritas corporis Christi, vt eius humanitas à damnatis videri queat. Sed hoc etiam non est necessarium. Quia cum claritas corporis gloriosi non necessitate, sed pro mensura volūtatis imprimat speciem sui, nullo indiget temperamento. Tātum enim immutabit visum, quantum Christus voluerit videri. Solum ergo deseruient hæ nubes ad maiorem quendam externum explendorem, & maiestatis significationem. Habent enim illę quandam naturam, & aspectum ad hoc valde accommodatum. Propter quod apparitiones Dei illustriores in nubibus factę narrantur in scriptura, & specialiter de Christo dicitur Dan. 7. *Ecce in nubibus cœli*

Daniel. 7.

quasi filius hominis veniebat. Quod autē dicitur *venturus Christus in virtute multa*, significare videtur, venturum ipsum exhibentem multa signa omni potentię, supremique domini, qualia erunt angelicę tubę, & præsertim illa, qua excitabuntur, & conuocabuntur homines ad iudicium: rursus terrę motus, tonitrua, & similia, quę Deus exhibere solet maiestatis, & virtutis signa, iuxta illud, *Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in cœlis tonabit. Dominus iudicabit fines terrę.* Lege Clement.

1. Regn. 2.
Cle. Papa.

lib. 7. constit. cap. 33. Secunda circūstantia est, quod *venient omnes angeli eius cum eo.* Quę etiam est in omni proprietate intelligenda. Nullus enim Angelorum deerit, qui non comitetur Christum, eique assistat, vel ministret in iudicio. Quod notant Hippol. Anselm. & alij, locis citatis. Quia sermo scripturę vniuersalis est, & nulla est ratio excipienda aliquem. Vnde Daniel. 7. postquam thoni positi sunt ad iudicium ferendum, subiungitur, *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.* Quibus verbis significata est tota angelorum multitudo: quę innumerabilis est, vt Dion. exponit, cap. 14. Cœlest. Hieron. Eteodeni modo exponit Hieron. illud Zachar. *Et veniet Dominus meus, omnesque sancti cum eo:* & de eadē re sic scribit Iudas in sua canonica. *Prophetauit autem de ijs septimus ab Adam Henoch, ecce veniet dominus cum sanctis millibus suis facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios.* Hic vero inquiri posset, vtrum angeli venturi sint cum Christo in assumptis corporibus, an verō solū in substantia sua spiritali. Sed

Hippol.
Anselm.
Dan. 7.

Dionys.
Hieron.
Zach. 14.
Iudas.

Eccc 4 (quia

(quia de hac re nihil scriptum reperimus) A solum fieri potest coniectura, venturos tunc Angelos in assumptis corporibus lucidissimis, & pulcherrimis. Quia cum hic aduentus Christi sit sensibilis, & cum gloria, & apparatu externo, ac sensibili, congruum videtur, ut omnes Christi comites, & ministri assumant sensibilia corpora, ut splendor, & maiestas huius aduentus etiam sensibilibus oculis cōspici possit. Præterea diximus in superioribus, tubas, quibus angeli utentur in die iudicii, futuras sensibiles ex aëre conflatas: retulimus etiā ex sanctis Patribus, probabile esse sanctos angelos delaturos crucis vexillum ante Christū. Rursus in ascensione Christi angeli, qui apparuerunt Apostolis in vestibulis albis, corpora assumpserunt in figura humana: ergo etiam est credibile, multos ex angelis, præsertim illos, qui ministrabunt Christo, eo die corpora assumpturos. An vero omnes etiam supremi, qui Christo assistant, idem sint effecturi, incertum est: non est tamen improbabile, propter priorem coniecturam adductam.

Christus in
throno maiestatis
sue
sessurus ad
iudiciū.
Apoc. 10.

Daniel. 7.

Tertia circumstantia est, sessurum Christum in throno maiestatis sue, de quo Ioan. Apocal. 20. sic inquit, *Et vidi thronum magnum candidum, & sedentem super eum: & postea subdit, mortuorum resurrectionem, & iudicium de eis factum. De quo throno dicitur etiam Dan. 7. Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda, thronus eius flamma ignis rota eius ignis accensus. Quāvis enim ibi sit sermo de Deo secundum naturam diuinam, & de throno diuinæ maiestatis: tamen bene etiam potest accommodari ad Christum iudicem, qui in eodem throno sedit, ut dicitur Apocal. 4. & 5. & ad antiquum dierum peruenit, ut in eodem cap. Dan. dicit. Hæc igitur, quæ de throno, & sede Christi iudicantis scripta sunt intelligi possunt, vel solū esse dicta per metaphoram ad explicandam gloriam, & maiestatem Christi: vel certe aliquo modo exponi etiā possunt secundum proprietatē, nimirum, quod Christus etiā in exteriori, & visibili forma, situque corporis re vera sessurus sit in throno sensibili, & corporeo ad modum solij efformato. Priorem sensum amplectitur Origen. tract. 34. in Matthæ. ubi sic inquit, *De sede gloriæ eius quid est di-**

Apocal. 4.
& 5.

Origenes.

cendum? Putas, quia corporale subsellium erit? An etiam hoc opus habet interpretationi subtiliori? Propterea, qui vult omnia rationabiliter intelligere, multam sapientiā inueniet in istis: & infra, sedes autem eius aut quidam perfectiores sanctorum dicuntur, de quibus scriptum est, Quoniam illic sederunt sedes in iudicio: aut quadam virtutes Angelicæ: de quibus dicitur, siue sedes, siue Dominationes, &c. Nihilominus tamen posterior sensus præferendus videtur. Origenes enim in eo loco omnia hæc, quæ de secundo aduentu suo Dominus dixit, metaphorice interpretatur de intelligibili, & spiritali aduentu. Nos autē supra ostendimus, proprie esse intelligenda de aduentu sensibili. Quare sicut cetera, quæ ad gloriam Christi spectant, intelliguntur signis sensibilibus representanda: ita verisimile est, etiam in figura externa, & sensibili sessurum ad iudicium, ad iudicandā

Thronus
Christi iudicantis
corpo-
reus, & sen-
si-

B iudicis auctoritatem, & maiestatem, iuxta illud Psal. 9. *Sed isti super thronum, qui iudicas* Psal. 6.
equitatem. Et ita intellexit Ansel. in Elucidario, quauis Apocal. 20. per *thronum*, Ecclesiam intelligat. Vtrumque tamen est verum, & metaphoricus sensus proprium nō excludit, cum sine inconuenienti admitti possit. Atque hæc sequuntur frequentius scholastici. Quin potius non est improbabile, non solum in loco iudicii sessurum Christum hoc modo, verum etiam in eodē throno descensurum, atque in eo humeris Angelicis esse deuehendum, & fortasse à Thronis in assumptis corporibus, nō quod ipse vehiculo indigeat (ut iā diximus) sed ad significationē supremi honoris, & maiestatis.

SECTIO III.

C *Vtrum aliqui sessuri cum Christo sint, ut vna cum eo iudicent.*

Q uod aliqui Sanctorum sint Christo iudici assessuri, & iudicaturi, frequens est in scripturis, Matt. 19. ait Christus, *Amen dico vobis, quod vos, qui sequuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede maiestatis sue, sedebitis, & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel: & Luc. 22. Vos estis, qui permansistis mecum in temptationibus meis, & ego dispono vobis, sicut disposuit Pater meus regnū, ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeat is super thronos iudicantes duodecim tribus Israel: & 1. Cor. 5. An nescitis,*

Matt. 19.

Luc. 22.

1. Cor. 6.

nescitis, quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt: & si in vobis indicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis indicetis. Nescitis, quoniam Angelos iudicabimus? Quāto magis secularia? Sap. 3. Fulgebunt iusti, & tāquā scintilla in arundinetis discurrent: indicabunt nationes, & dominabuntur populis. Itaq; certū de fide est, Sanctos esse cū Christo sessuros, ac iudicatos, cū hoc expresse scriptura doceat. Quomodo autē id intelligendū sit, in presenti est explicandū. In quo tria desiderari possunt. Primū quomodo sancti sint cū Christo iudicaturi. Secūdo, an hoc cōueniat omnibus sanctis, vel aliquibus tantū, & qui nā illi sint. Tercio an aliqui sint specialiter sessuri cū Christo ad iudiciū, & quomodo.

Circa primum supponendum est, munus iudicandi nō attribui Sanctis cū ea proprietate, qua Christo attribuitur. Iudicare enim proprie dicit actū iurisdictionis, & superioris potestatis. Hęc autem iurisdictionis quoad vltimum iudiciū animarū, soli Christo cōmunicata est, vt patet ex supra dictis de iudiciaria potestate. Propriū ergo iudiciū, vt actū iurisdictionis significat, soli Christo conuenit, neq; vlli Sanctorum, etiā B. Virginij cōmunicatur. Attribuitur ergo Sanctis hoc iudiciū solū, secundum quandā participationē alicuius honoris, vel actionis ad iudiciū pertinentis. Quod tribus modis explicari potest. Primo valde improprie, ac metaphorice, solū cōparatione quadā, & hoc modo iusti dicuntur iudicare peccatores. Quia suis factis, & vita ostendunt, illos esse pœna dignos, qui similia operari potuerūt, & neglexerunt. Et in hunc ferē modū exponūt predicta loca scripture multi ex sanctis patribus. Hieron. Matth. 19. *sedebitis (inquit) iudicantes duodecim tribus Israel, quia, vobis credentibus, illi credere noluerunt.* Vnde in hac sola cōparatione videtur constituere illam iudicandi rationē. Clarius Chrys. hom. 65. in Matth. *quid est (inquit) iudicantes duodecim tribus Israel: nihil aliud, quā cōdemnātes. Non enim in solio iudicali sedebūt: sed quēadmodum Reginā Austri, & Nininitas cōdemnatos generationē illā asseruit: simili quodam modo discipuli non gētes, non vniuersum orbē: sed tribus Israel cōdemnabūt. Nā, quoniam eis dē, & legibus, & institutis viuendi tā Iudai, quam Apostoli educati fuerūt, cū Iudai dicturi sint, idcirco sed credere Christo nō potuisse, quia mādātā legis seruare inebantur: discipulis in medium productis, a quibus, & lex suscipiebatur,*

A & fides Christo adhibita est, omnes Iudaeos cōdemnabit. Propterea enim dicebat ideo ipsi iudices vestri erūt. Eandē expositionem latē, atque elegāter persequitur Autor imperfecti homil. 33. in Matth. & Theoph. Matt. 19. & latius Euthy. c. 41. in Matth. & Theod. 1. ad Cor. 6. nec dissentit Aug. lib. 20. de Ciuit. c. 5. Tamen quia hic modus, vt dixi, est valde improprius, & nō solū sanctis, sed etiā iniquis cōuenire aliquo modo potest respectu iniquiorū: iuxta illud, *ideo ipsi iudices vestri erunt*, ideo secundo modo minus improprio iudicare dicuntur, qui licet nō habeant proprie potestātē, & autoritatē iudicādi, tamē iudici assunt, eiusdemq; sunt cū illo sententiā, eiusq; iudicio consentiunt, & illud publice approbant, ac laudāt. Et nō est dubiū, quin hoc modo sumatur verbū *iudicādi* in aliquibus testimonijs scripture paulo antecitatis, præsertim vbi munus iudicādi omnibus sanctis tribuitur, vt Sap. 3. & 1. ad Cor. 6. Et hunc modū insinuat Ambr. lib. 10. in. 22. caput Lucæ. Ceterū, quia aliquid specialius videtur in quibusdā locis nonnullis sanctorum attribui, idcirco additur tertius modus, scilicet per quandā specialem participationē honoris, vel actionis iudiciarię. Quā participationē aliqui solum ponūt in quadā honoraria confessione cum Christo in iudicio. Quia nimirum aliqui Sancti Christo iudicāti assidebunt in subsellijs, & thronis, iuxta illud Daniel. 7. *Aspicebā, donec throni positi sunt.* Illis enim verbis significatur futuros esse in iudicio cum Christo alios quosdam veluti iudices assessores in suis thronis sedentes. Quō etiā videtur spectare, iuxta Basilij interpretationem, illud Isa. *Venit ad iudicium dominus cū senibus populi sui.* Quibus optime quadrat illud Apocal. 4. vbi Ioannes vidit, *in circuitu sedis sedilia viginti quatuor, & super thronos viginti quatuor seniores sedentes.*

Addit vero D. Thom. in. 4. d. 47. q. 1. art. 2. prater hanc participationē honoris necessariā esse participationē aliquā actionis iudiciarię, quoniam Christus vtrumque distinte promisit, dicens, *sedebitis super sedes iudicantes duodecim tribus.* Quę autem est illa participatio actionis iudiciarię? Richardus de sancto Victore tractat. de potestate iudiciaria, in duobus ait consistere. Primo quod ijs sanctis, qui cum Christo iudicaturi sunt, specialiter conceditur, vt cōscientiarum occulta, & iudicia

Eccc 5 diuina

Sapient. 3.

Hieron.

Matth. 12.
Theophyl.
Euthym.
Theod.
Aug.

Ambros.

Daniel. 7.

Isa.
Iai 3.
Apoc. 4.

D. Thom.

Rich. Vi.

diuina, & retributionum qualitates manifeste penetrent, & cognosceant. Secundo, ut hanc suam cognitionem possint alij, qui iudicantur, intimare, ac pandere. Vnde concludit, *hos apostolicos viros iudicandorum quilibet iudicare, est, danda sententia rationem oculis eorum ingerere.* Quod magis explicans D. Thom. dicit, hos sanctos delaturos sententiam Christi in eorum notitiâ, qui iudicantur. Christus enim solus propria auctoritate, & potestate proferet sententiâ: denuntiabit autem illam per suos iudices assessores. Possumus etiam aliter hoc explicare. Quia cum in iudicio duo sint actus, scilicet, disceptatio, & sententiæ prolatio: ij sancti fortasse participabunt priorem actum, qui est minus principalis. Quæ sensum magis indicant illa verba Richardi, *alios iudicare est, danda sententia rationem oculis eorum ingerere.* Significat enim hunc actum antecedere prolationem sententiæ non ergo est, sententiâ intimare, hoc enim potius sententiam subsequitur, sed est arguere, & convincere rerum, quod fit per disceptationem, quæ sententiam antecedit. Quæ omnia probabiliter quidem excogitata sunt. Certa enim ratione, vel auctoritate non constat, in quo hæc participatio iudicij consistat.

Circa secundam partem, ex dictis constat, in aliquo sensu omnes sanctos iudicatos esse cum Christo, primo scilicet, & secundo modo supra adductis. Omnes enim, poterunt comparatione sui malos convincere, & redarguere, quatenus in omnibus fuit potestas, & libertas ad obediendū diuinę legi, qua sancti bene, iniqui vero male vti sunt. Omnes etiā sancti obuiam occurrunt Christo in aëra atque ita illi iudicanti aliquo modo assistent, illiusque iudiciū approbabunt dicentes, *iustus es Domine, & rectum iudicium tuū.* Est autē inter hos duos modos differentia. Quia priori modo sancti solū iudicabunt malos, quia illud iudicium continet reprehensionem, & comminationem: at posteriori modo omnes etiam iustos iudicabunt, quia sententiam de omnibus laudabunt, & approbabunt. Vnde fit, ut priori modo non possint iidem esse iudices, qui iudicabuntur: posteriori autem modo & iudicabunt, & iudicabuntur. Rursus circa priorem modum est considerandum, quod licet videatur aliqua ratione convenire etiam iniquis respectu iniquo-

rum (ut supra dixi) tamen sub aliqua consideratione erit proprium Iustorum, qui speciali quadam auctoritate, & maiestate poterunt comparatione sui reprobos condemnare, & arguere. At verò tertio modo supra posito non omnes sancti iudicabunt, sicut non omnes easdem prerogativas gloriæ participabunt. Et ita etiam fatetur Chryl. dicta homil. 65. in Matth. dicens, *Aliquid occultius in hoc significatur, maiora istos illis habituros.*

Dubium verò est, qui nam sint cōsequunturi hanc specialem participationem iudiciariæ potestatis. Quidam dicūt, solis duodecim Apostolis promissam esse hanc dignitatem. Ita sentit Richard. Victorin. loco citato. Hanc vero sententiam rejicit Aug. 20. de Ciuitat. c. 5. & latius Enarrat. in Psal. 49. & 86. & Beda hom. in natali sancti Benedicti. Alias namque Paulus non esset iudex cum duodecim Apostolis, & eadem ratio fieri potest de Ioāne Baptista, & multo magis de beata Virgine. Vnde prædicti Patres docent, illo loco duodenarium numerum positum esse pro indefinito, vel (ut ait Abulens.) quauis ibi Christus specialiter loquutus sit cum duodecim Apostolis, & ideo duodecim tantum sedes expresse- rit: tamen virtute idem promisit omnibus qui Apostolicam vitam imitantur. Alij igitur dicunt, hanc dignitatem specialiter communicandam esse omnibus sanctis in Ecclesia canonizatis. Quia cum illi iam sint publico Ecclesię testimonio iudicati: equū est, ut ipsi alios iudicent. Hanc opinionem tribuit Sotus Abulens. Matth. 25. q. 324.

C Sed ibi hoc non dicit, ut infra explicabimus. Neque hæc opinio auctoritate aliqua fulcitur, neq; sufficienti ratione. Quia hæc prerogatiua danda est propter merita, & perfectionem ijs, quibus conferetur. Quod autem aliquis fuerit ab Ecclesia canonizatus, vel non supponit quidem verā sanctitatem, non tamen constituit hominē dignum potestate iudiciaria. Vnde multi non sunt ab Ecclesia canonizati, qui tã in statu, quàm in vita perfectiores fuerunt multis sanctis canonizatis: & e contrario multi sunt canonizati, qui in beatitudinis gradu, ac perfectione non admodū excellunt, ut innocentes, & alij. qui per vnum solum actum martyrij beatitudinem adepti sunt. Alij dicūt, hoc priuilegiū promissum esse omnibus, qui voluntariā paupertatē profi-

Chryso.

Dubium.

Richard.

Aug.

Bed.

Abulens.

Sot.

Hier.

Greg.

Ansel.

Bernard.

Matth. 19.

D. Thom.
Palud.
Sor.
Antoninus.
Abulens.
Aug.
Beda.

rentur. Ita sentit D. Thom. in. 4. d. 47. loco supra citato, & opus. 19. c. 6. & 7. quæ Paludan. Sotus, alijque sequuntur, & Anton. 4. p. tit. 14. c. 11. §. 6. & Abulens. c. 19. Matth. q. 205. Quæ fuit sententia Aug. & Bedæ locis citatis, & eiusdē Aug. epist. 89. q. 4. Hier. epist. 28. Ansel. epist. 10. Greg. lib. 10. Moral. c. 17. aliās. 30. & lib. 26. c. 20. aliās. 25. ubi hoc privilegiū dicit concedi illis tantū, qui non solū præceptorum, sed etiā consiliorum observationē profitentur. Idem sentit Bernar. serm. 8. in Psal. *Qui habitat*: & alio serm. in Euan. *Ecce nos reliquimus omnia*. Fundantur autē ij Patres in verbis Christi. Cum enim Petrus interrogasset, *Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis?* Christus respondit, *Cū sederit Filius hominis in sede maiestatis sue sedebitis & vos, &c.* Vt enim hæc responsio Petri interrogationi satisfaciatur, videtur hæc promissio facta Apostolis propter voluntariā paupertatē, de qua Petrus interrogat. Vnde ad hanc etiā sententiā accommodatur illud Iob. *Nō saluat impios, & iudiciū pauperibus tribuit.* Quæ sententia valde probabilis est: sed nō est ita intelligenda, vt sola professio voluntariæ paupertatis sufficiat ad hanc prærogatiuā obtinendam, ita vt omnes, qui paupertatē profitentur in hac vita, & in alia beatitudinem consequuntur, etiā si re vera imperfecti fuerint, & in beatitudine infimū gradū obtineant, cum Apostolis iudicaturi sint. Quanquā Sotus oppositū sentire videatur: tamen præter mentem Augustini, & aliorū Patrum, qui hanc sententiā docuerunt, qui nō intelligūt hoc privilegiū esse promissum soli statui, & professioni perfectionis, sed observationi, non cuiusque, sed exacte, & singulari talis status, & professionis, vt expressius significat Aug. Hieron. & Greg. Qui etiā non intelligunt, paupertatē esse propriā causam huius privilegij, sed quasi principiū, & dispositionē ad perfectionē vitæ, seu perfectā Christi imitationem, quæ est propria causa huius privilegij, vt recte dixit Abulens. dicta q. 205. in Matth. 19. c. Quod ex verbis etiā Christi confirmatur, qui illa duo cōiunxit, *Vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me*, scilicet, perfectā imitatione, & ideo Anton. 3. p. tit. 16. c. 5. §. 8. non dicit, hanc promissionem factā esse religiosi, sed perfectis religiosi. Ratio etiā hoc suadet, quia voluntaria paupertas per se sumpta licet laudabilis

Iob. 36.

Aug.
Hieron.
Greg. Pap.

Abulens.

Antoninus.

A sit, tamen per se minimū gradū attingit in via perfectionis, est autē optima dispositio ad magnā perfectionē acquirendam: ergo non est quod ei soli talis prærogatiua promittatur, sed solū vt dispositioni ad perfectionē: ipsi vero perfectioni tanquam propriæ formæ, sine qua dispositio ipsa parui est valoris, & æstimationis. Et iuxta hunc sensum admittendæ sunt cōgruentiæ (quas Abulens. Sotus, & alij afferunt) cur decuit, privilegiū hoc cōcedi paupertatis professoribus, scilicet, quia decet humiles exaltari, contemptus autē temporalium rerum, qui in paupertate ostēditur, insigne quoddā est humilitatis opus. Itē quia, qui temporalia contemnunt, sunt recte dispositi ad iudicandū, & res Diuinas contēplandas. Hęc enim, & similia locū habent, si cū professione paupertatis vita cōformer. Vnde congruentia adæquata est, quia decet viros perfectos & professione, & actu, esse iudices imperfectorū, iuxta illud, *Spiritalis omnia iudicat*. Aliqui etiā non existimant improbabile, omnes eos, qui in hac vita magnā virtutis perfectionē cōparant, & in alia singularē beatitudinis excellentiā obtinēt, præsertim si simul hanc gratiā assequuti sunt, vt vel nunquam, vel raro mortaliter peccauerint, cōfessuros cū Christo ad iudiciū, etiam si statum perfectionis nō fuerint professi. Quod sentit Hier. dicta Epist. 28. & Aug. Psal. 49. vbi omnibus viris perfectis dicit hanc esse factā promissionem, & dicta Epist. 89. etiā martyribus hoc promittit. Quia vno (inquit) actu perfectionē sunt assequuti. Idē sentit Greg. 20. li. Mor. c. 16. Vnde & Ansel. in Elucidar. inquit, *Præus est ordo perfectiorū cum Deo iudicantium*, in quo ordine postea enumerat Apostolos Martyres, Cōfessores, Monachos, Virgines, sentiēs ex omni statu posse esse iudices, si in eo perfectionē assequantur. Ad quod confirmandum possumus vt argumento simili illi, quod superius ex Augustino adduximus. Nam, si incredibile est Paulum nō iudicaturum cum reliquis Apostolis, cur non etiam erit incredibile nō iudicatuos Abraham, Isaac, & Iacob, & similes viros, qui singularem vitæ perfectionem tenuerunt, vt Paul. ait ad Hebræos. 11. Quod enim vixerint ante legem gratiæ, vel in illa, nihil refert ad præmia Diuina obtinenda, si par sit meritum dignitas. Neq; in hoc vlla fit iniuria ijs, qui statū paupertatis: & perfectionis

Hieron.
Aug.

Greg.
Anselm.

Heb. 11.

nis

nisi profitentur. Quia illis satis est, quod si a
cui ratione status habent facili orē quāvis
viam obtineant perfectionem: ita et a faci-
lius poterunt hanc dignitatem comparare.
Sed licet hoc probabile sit, non videtur ta-
men negandū, quin viris perfectis, & pau-
peratis professoribus, aliquid singulare in
hoc genere promittatur, propter priora te-
limonia. Ita ut illud sit ad modū Aureole
& accidentalis præmij. Sed quæ res quāta,

Dubium.

Responsio.

Richardus.

& qualis esse debeat hæc vite perfectio, ut
ei respondeat hoc accidentale præmij. Res-
pondetur, hoc soli Deo esse cognitum, & a
nobis in communi solum dici posse, requiri
in huiusmodi hominibus magnam ac diu-
turnam vite puritatem & perfectam sui ab-
negationem, & Christi imitationem, & ut
habeant corda (inquit Richardus) in omni ve-
ritatem & doctrinam, ac divinam contemplationem sin-
gulariter illustrata, & Abulensis addit ex
multorum sententia, præter hæc omnia re-
quiri, ut iustitia alios docuerint, ita ut do-
ctrina sit veluti completum meritum u-
ius dignitatis. Nam Christus dixit, *Qui se-
cerit & docuerit, hic magnus vocabitur in reg-
no celorum*: illi autem videntur esse in illo
regno magni, qui cum Christo sedent. Quæ
quidem sunt probabilia sed incerta. Propter
quod Magister in. 4. distinctione. 47.
dixit, qualis futura sit hæc potestas vel au-
toritas Sanctorum in iudicando, non posse
sciri nisi Divina revelatione.

*Matth. 5.
Magister.*

*Dubium
D. Thom.*

Illud tandem hic inquiri solet, utrum
Angeli iudicabunt. Cui interrogationi di-
vini Thomas suæ respondet, Angelos iu-
dicaturos secundo modo supra posito, scilicet
consentiendo, & approbando senten-
tiam iudicis: non tamen tertio modo scilicet
consedendo, & participando aliquo mo-
do iudiciariam actionem. Quia assessores
iudicis, debent esse eiusdem naturæ cum
iudice, & cum ijs, qui iudicandi sunt. Et
confirmatur, nam supra diximus, Deum
statuisse, ut hoc iudicium fieret per huma-
nam Christi naturam, ut homines sensibi-
les haberent iudicem visibilem, ac sensibi-
lem. Et hanc sententiam communiter om-
nes amplectuntur. Quam Sotus confirmat,
quia sancti, qui iudicaturi sunt cum Chri-
sto, sessuri sunt cum illo: Angeli vero erunt
potius ministri in illo iudicio. Confirmat
secundo, quia Angeli non sunt a terreno-
rum affectu liberi sua sponte, & per meri-
tum, sed suapte natura, & ideo non est

*Angeli cum
Christo num
in iudicio
universali
assessores fu-
nt iudices.*

neesse, ut eis hoc accidentale præmij
respondeat. Hæc vero D. Thomæ senten-
tia intelligenda videtur de generali iudi-
cio, quatenus ad homines spectat. Nam hoc
sensu procedit eius ratio, quæ satis proba-
bilis est. Quamvis enim non repugnaret
Angelos Christo assistere, & cum eo ali-
quo modo iudicare homines, a quibus li-
cet corporeis oculis non videantur, intel-
lectu tamen clarè, & perspicuè cognosci
poterunt, etiam a damnatis: nihilominus
magis congruum videtur, magisque pro-
portionatum, ut homines ab hominibus iu-
dicentur. Quod si obijcias, quoniam ho-
mines iudicabunt Angelos, quamvis non
sint eiusdem naturæ. Respondetur, si de
Christo loquamur, in eo esse specialem ra-
tionem propter dignitatem personæ ratione
cuius Christus etiam, ut homo est caput, &
Dominus Angelorum. Si verò sit sermo
de alijs hominibus, non est necesse, ut illi
iudicent Angelos nisi primo, aut secundo
modo, de quo iterum sect. sequenti redibit
sermo. At verò, si spectetur hoc iudicium,
quatenus in eo Angeli iudicandi sunt, sic
non videtur improbable aliquos Principes
Angelorum esse cum Christo iudicatu-
ros. Quia iam cessat ratio D. Thomæ ex propor-
tione sumpta, cum Angeli sint eiusdem or-
dinis, & naturæ cum Angelis iudicandis. Et
quamvis non sint eiusdem omnino naturæ
cum Christo, ut homine, sufficit, ut cum eo
conveniāt in intellectuali gradu, sicut hoc
etiam satis est, ut sint membra eius, & illi
assistant, ac ministrent. Vnde confirmatur,
nam Dan. 7. (ubi hoc iudiciū describitur) *Dan. 7.*
non omnes Angeli visi sunt ministrantes:
sed majori ex parte assistentes Deo iudi-
canti: ergo & participant aliquo modo ho-
noris confessum, & participare etiam pos-
sunt iudiciariam actionem maxime respec-
tu aliorum Angelorum. Atque ita non pro-
cedit prima Soti confirmatio. Neque etiā
secunda vim habet, quia licet affectus rerū
corporearum ab Angelis semoti sint: tamē
affectus rerum creatarū & honoris, & glo-
riæ spontaneus eis est, & liber. Vnde non est
dubiū quin per hanc naturam, & rectitudinem
huius affectus, & per actum perfectissimæ
humilitatis plurimum apud Deū meruerint,
& superiores Angelis malis effecti fue-
rint. Quid ergo obstat, quominus assequun-
ti sint, ut in eorum iudicio supremo iudici
assistant, & cum eo aliquo modo iudicent?
Ex

Obiectio.

Responsio.

Ex ijs, quæ in hoc secundo puncto dicta sunt, colligi potest, quid in tertio supra proposito dicendum sit. Nam sicut de iudicio distinximus, eodem fere modo est de sessione distinguendū. Nam sedere cū Christo interdū idem est, quod secare, & pacifice cum eo regnare, & bonis æternæ beatitudinis frui: & hoc modo omnibus sanctis cōmune est sedere cum Christo, seu illi in iudicio assidere. Et hoc fere modo videtur, hanc sessionē interpretari Hieron. & Chrys. in Matth. & Ambros. lib. 10. in Lucam, & Paul. 1. ad Thess. 4. de omnibus iustis ait, *Rapiendos esse cū Christo in nubibus*. Quo significatur, omnes habituros in illo die non solū propriam, & internā beatitudinē: sed etiam externū splendorem, & quasi thronū honoris ex nubibus lucidissimis cōfectum. His ergo modis omnes Sancti dici possunt sessuri cū Christo. Nihilominus tamen sicut iudiciaria potestas speciali quodā modo cōmunicanda est viris perfectis: ita etiā per sessionem illis promissam intelligenda est quædam propria eminētia, & dignitas inter alios. Quæ excogitari potest primum in loco propinquiori Christo, & honoratiori: deinde in modo existēdi Christo simili. Vnde fit verisimile (quod aiūt Anselmus in Elucidario, Abulens. & alij) etiam in exteriori habitu corporis futuros per modum sedentium in sedilibus æreis splendidissimis, vnūquemq; iuxta suū meritū, & dignitatē. Et hoc indicat Ter. lib. de resurr. carn. c. 35. ubi inter signa corporalis dispositionis ponit sedere in thronis duodecim.

SECTIO V.

Vtrum omnes homines iniqui sint in generali iudicio iudicandi.

Aliud est inquirere, qui nam sint ad iudiciū vocandi: aliud vero, quinā sint iudicādi. Cōuocatio enim supponitur iudicio: quia nemo iudicandus est, nisi præsens adsit tamen ē contrario conuocari ad iudiciū de se latius patet, quā iudicari. Multi enim conuocari possunt, vel ut ministri, vel ut testes, vel ut assessores, vel propter alias causas, quanuis iudicandi non sint. Supponendū igitur est, ad iudiciū generale omnes homines, qui ab initio mudi vsque ad finem procreati fuerint, cōuocandos esse, ut præsentes adsint. Hoc est certissimū, Matt. 25. *Cōgregabuntur ante eū omnes gētes*. 2. ad Cor. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis: prout gessit: siue bonū, siue malū*: & ad Roman. 14. *Omnes stabimus ante tribunal Christi*. Quod confirmat ex illo Isai. 45. *Mihi curuabitur omne genu*. & Apocal. 20. *Vidi mortuos magnos & pusillos stantes in cōspectu throni, & iudicati sunt mortui, &c.* Et hoc etiam probari potest testimonijs, quibus supra ostendimus futurū esse vniuersale iudicium, & in sequentibus plura afferemus. Neque potest de aliquibus esse vlla ratio dubitandi, nisi fortasse de paruulis, qui in hac vita nec ratione vsi sunt, nec gratiam sunt assequuti, de quibus postea dicemus.

His positis superest explicandum aliud membrū, scilicet, qui ex ijs iudicandi sint. In quo multa sigillatim inquirere oportet, quæ claritatis gratia varijs sectionibus persequemur. In hac ergo solū inquirimus an omnes homines, qui propter propria peccata damnantur, iudicandi sint. Ratio dubitandi est, quia infideles iuxta multorum Patrum sententiā iudicandi non sunt, quia de eis dictum est Ioan. 3. *Qui non credit, iam iudicatus est*, & Psalm. 1. *Non resurgent impij in iudicio*. Quem locū ita exponunt multi ex sanctis Patribus Basil. & Hilar. ibi Ambros. in Psalm. 118. Laetan. lib. 7. ca. 20. ita scribit, *Nec tamen tunc vniuersi à Deo iudicabuntur: sed y tantum, qui sunt in Dei religione versati*. Hinc Aug. ser. 38. de sanctis, *Ad iudicium, inquit, non veniūt, nec pagani, nec hæretici, nec iudei, quia de illis scriptum est, Qui non credit iam iudicatus est*. Hinc etiā Gregor. lib. 26. Moral. cap. 20. duos ordines

Rom. 14.

Isaias. 45.

Apoc. 20.

Ioannis. 3.

Psalm. 1.

Basil.

Hilar.

Ambros.

Laetan.

Aug.

Greg. Papa

Roman. 2.

Anselm.

Iulianus.

Isidor.

distiungit reprobos: aliorum, qui iudicantur, & pereunt: aliorum, qui non iudicantur, & perunt, & hos posteriores ait esse illos, de quibus Dominus dixit, *Qui non credit, iam iudicatus est*, & de quibus scribit Paulus ad Rom. 2. *Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt*. Quam distinctionem amplectuntur etiam Anselm. in Elucidario, & Iulianus lib. 3. Prognost. cap. 33. & Isidor. lib. 1. de sum. bon. cap. 30.

Hanc verō sententiam exponūt, ac moderantur scholastici in. 4. dist. 47. supposita distinctione supra tradita de iudicio distinctionis, & condēnationis, vel remunerationis. Et in primis docēt omnes homines reprobos, etiā infideles quocunq; genere infidelitatis, & ignorantie diuini cultus, ac religionis, esse simpliciter iudicandos saltē iudicio

Hieron.
Chrys.
Ambros.
2. Thessal.

Anselmus.
Abulens.

Tertull.

Matt. 25.
2. Corint. 5.

Matth. 25. iudicio condēnationis. Itaq; in omnes fere-
tur illa sentētia, *ite maledicti in ignē eternū,*
iuxta illud *Mat. c. vii. Qui nō crediderit, con-*
Mat. 16. demnabitur. Et hoc modo de infidelibus di-
1. Cor. 5. citur, *1. ad Cor. 5. Eos qui foris sunt, Deus iu-*
dicabit. Denique quia cōfitemur Christū
iudicaturū viuos, & mortuos, ergo necesse
est, vt saltē iudicio condēnationis, vel salu-
tis omnes ab eo iudicētur, ergo & infideles
altero ex ijs modis iudicabuntur. Deinde
docent, infideles nō esse iudicādos iudicio
discussionis, & ita interpretātur predicto-
rum Patrū sententiā. Quæ expositio ab
ipsis satis indicatur. Et ratio eius ijs verbis
traditur à Greg. *Non enim eorum tunc causa*
discutitur, quia ad cōspectum Atriū iudicis iā
Greg. Papa. *cum damnatione sua infidelitatis accedūt. In-*
crepationem iudicis in extrema examinatione
non audiunt, quia praiudicati infidelitatis sua
tenebris, eius, quem despexerant, inuēctione re-
dargui non merentur. Quibus verbis signifi-
cat, in ijs tā esse manifestam, & euidentem
damnationis causam, vt non censeantur in-
digere iudicis discussione, etiā quoad nos,
seu ex parte hominū, vt eis videlicet ma-
nifesta sit iusta istorū damnatio. Secus ve-
rō est de fidelibus, qui saltem fundamentū
iustitiæ, & aliqua bona opera habuerunt,
quorum causam necesse est discuti, quia
eorum non est tam manifesta damnatio.

Hæc vero sententiā etiā hoc modo ex-
plicata nonnullas patitur difficultates. Pri-
mum quia hæc omnia videntur magis spe-
ctare ad metaphoricū modū loquendi,
quā ad rei veritatē, & proprietatē. Nam
inquirō, quid sit hæc disceptatio, quæ cum
fidelibus fiet, & non cum infidelibus: sicut
enim manifestabuntur in iudicio omnia
peccata fidelīū reproborū: propter quæ cō-
demnantur ita & infidelīū. Nam de omni-
bus dicit Paulus, esse manifestādos ante tri-
bunā Christi, vt referant, prout gesserunt, siue
bonū siue malum: ergo necesse est, vt omniū
siue bona, siue mala, quęcūq; illa sint, ma-
nifestētur, vt facta collatione inter illa, fiat
iusta vindicta. Deinde, sicut est diuina lex,
vt sine fide impossibile sit placere Deo: ita
etiā Diuina lex est, fidem mortuā non suf-
ficere ad salutē: ergo, sicut est per se euīdēs
iusta damnatio infidelīū, si de eorū infide-
litate constet: ita etiā est per se euīdēs iu-
sta fidelīū condemnatio, si constet eos non
habuisse fidem viuā, ergo nulla est inter eos
differentia, quæ ad rē pertineat, sed ad sum-

A mum differunt, sicut magis, vel minus no-
tū in eodem ordine, quemadmodum etiam
differre possunt duo fideles, quorum alter
perditissimā vitā egit, alter rarō peccauit.
Et cōfirmatur, quia ad sententiā ferendam
in hoc iudicio, nō satis est confusē, & quali
in genere statum causę cognoscere, scilicet
quod ij homines in statu damnationis dis-
cesserint, sed etiā qualitātē causę, & quāti-
tatem demeritorū: quia pro ratione illorū
sententiā & quantitas poenę ferenda est,
hæc autē demeritorū quantitas non est per
se manifesta ex solo statu infidelitatis: ne-
cesse est ergo, saltē propter hanc rationem
discutere singula demerita infidelīū: ergo
iudicabuntur etiā iudicio discussionis. Quæ
ratio sumpta est ex Hier. exponente verba
illa *Ierem. 25. Iudicium Domini cum gētib:*
Quia sunt (inquit) gentiū merita diuersa, &
ideo, qui non credit, iudicatus quidem est in eo,
quod non credit, sed ipsi, qui non credunt, inter
se diuersis afficientur supplicijs. Iudicantur ipsi
cū omni carne, vt nullus iniudicatus abeat.
Possumus autē nos simili modo dicere, qui
nō amat, iudicatū etiā esse in eo, quod non
amat, iudicandus tamen est, quia diuersa
sunt eorū, qui nō amant, supplicia. Quod si
in ijs, qui crediderunt, & nō amarūt, cha-
ritatis lesio discutiēda est, qualis fuerit, etiā
in infidelibus discutere oportebit, qualis
fuerit eorum infidelitas. Imo ex hac parte
maior quēdā erit ratio, & necessitas discus-
sionis in fidelibus, quā in infidelibus: Tum
quia culpa infidelitatis sepe est occulta, vbi
C non cōstat, an infidelitas ipsa volūtaria sit.
Tū etiā, quia in ijs sepe est valde occultū,
quo modo habuerint auxilia, & media ad
salutē obtinēdā necessaria. Vt ergo Diuine
iustitiæ ratio omnibus euīdēs sit, oportet,
vt omnibus cōstet, hos potuisse saluari, vel
peccata euitare: ergo ad hæc omnia neces-
sariū est, eos iudicari etiam iudicio discus-
sionis. Quod tandē confirmatur, quia etiā
quoad modū loquendi, hic posterior habet
fundamentū in scriptura, nō autem prior.
Primum patet tum ex citato loco *Ieremie,*
adiuncta Hier. expositione, & ponderādo
verbum illud, *Iudicium Domini cum gētib.*
Nō enim dicit, *de gentibus:* vel, *ad gētes,* sed
cum gentibus, quod aperte indicat iudicium
redargutionis. Tū apertius ex *Ioele cap. 3.*
Congregabo omnes gentes, & adducam eas in
vallē Iosaphat, & disceptabo cū eis. Vbi sim-
pliciter sermo est de omnibus reprobis, &
maximē

Hieron.
Ierem. 25.

Ierem. 25.

Ioele 3.

maximè de infidelibus, vt patet ex verbis sequentibus, *Disceprabo cum eis super populo meo, & hereditate mea Israel.* Secundū autē patet, quia duo loca Scripturæ, ex quibus prima sententia orta videtur, longe diuersum habent sensum, vt in superioribus tactum est. Vnus est ex Psal. 1. *Non resurgunt impij in iudicio*, cuius sensus est, non erigēt caput, non preualebunt in iudicio. Ex quo non sequitur, illos non esse iudicandos iudicio etiā discussionis, sed potius sequitur esse iudicādos, & in iudicio ita superādos, & conuincendos, vt iuste damnētur. Alter locus est, ille Ioan. 3. *Qui non credit, iam iudicatus est.* Quæ verba iuxta expositionem Chryl. & aliorum nō solum de infidelibus, qui nullo modo credunt: sed etiam de fidelibus, qui non credunt fide viuā, intelliguntur, vt patet ex præcedentibus verbis, & ex antithesi. *Qui credit in eum, non iudicatur*, id est, non cōdemnatur. Loquitur ergo de credentibus fide viuā, quia hæc est ad salutem necessaria, & in rigore scholastico hoc proprie significat credere in Christum, vel in Deum. Cū ergo subiungit, *Qui autem non credit*, intelligendum est eadē fide viuā, & de hoc dicitur, *iam iudicatus est.* Quia iā in se habet iustam damnationis causam, quāuis nondum in eum sit prolata sententia, vt exposuit Chryl. hom. 27. in Ioan. & significat Cyrillus lib. 3. in Ioan. ca. 53. dicens, *iudicatum ait esse incredulum, quod ipse in se ipsum condemnationis intulit sententiā.* Nō ergo est sensus, hos non esse iudicādos in iudicio Diuino: sed solum habere in se certam damnationis causam. Quam expositionem significauit etiam Aug. lib. de agone Christi. c. 27. dicens, etiam infideles iudicandos esse, tamen ad explicandam rei certitudinem, de præterito dictum esse, iam esse iudicatos, seu damnatos.

Hæc omnia videntur quidē conuincere, & distinctionem illā de iudicio discussionis, & condemnationis ad rē hanc nō fuisse admodum necessariam, & in re ferē nullam esse differentiā inter modum iudicādi fideles, & infideles, neque etiam inter prædictas sententias posse esse diuersitatē, quæ ad rem pertineat. Neceffe est enim, vt omnes cum Hieronymo fateantur, omnium reproborum opera tam bona, quā mala esse in iudicio manifestanda, & expendenda, & quoad hoc necessariā esse discussionē in causis omnium. Nihilominus

A etiā verum est, damnationem in fideliū salte quoad exclusionē à Regno euidentiorē habere causam damnationis. Quia nō solū iustitia, & meritis, sed etiam fundamento iustitiæ, & meritorum penitus caruerunt: & ad hoc explicandum vti sunt Patres illo modo loquendi, quod in ijs non est necessaria discussio, vt à Regno excludantur. Ita enim limitanda est eorum sententia.

SECTIO VI.

Vtrum paruuli, qui sine gratia discesserunt iudicandi sint.

Ratio dubitādi est. Quia in eis nō habet locum iudiciū discussionis, cū non habeant merita, nec demerita, quæ expendantur, neq; eorū causa recipiat (vt sic dicā) magis vel minus, sed in indiuisibili cōsistat. Neq; etiā videntur iudicandi iudicio dānationis. Quia licet re vera dammentur, quoad exclusionē à Regno: non tamen propter personālē culpā, sed propter originalem, & quasi naturālē: ergo sicut nō peccarūt in se, sed in suo capite: ita nō oportet, vt in se iudicētur, sed in suo capite. Dices, quāuis ipsi nō peccauerint: tamen contraxerūt culpā, quam in se verē habent, & ideō necesse est, vt de illa iudicentur. Sed contra, quia nō contrahūt culpā actuale, sed quasi habitualē: iudiciū autē propriē est de actibus, nō verō de habitibus: satis ergo est, vt sicut in se habēt culpā, ita in se sustineāt poenā: tamen sicut ipsi nō audierūt legem, propter cuius transgressionē damnantur, ita nō videtur necessariū, nec conueniens eorū statui, vt ipsi audiāt sententiā damnationis suæ. Et cōfirmatur primo, quia vbicunq; in scriptura describitur iudiciū, significatur solum esse futurum de proprijs actionibus, vel omissionibus eorū, qui iudicādi sunt. Sic Matt. 25. *Esurini enim, & nō dedistis māducare, &c.* Vbi licet Christus, veluti gratia exēpli, solū numeret peccata cōtra misericordiā: non tamen intelligit de illis solis esse ferendū iudiciū: sed ea posuit, vel vt mortales excitaret ad opera misericordiæ, vel quia homines existimare solēt, illa peccata esse leuiora, vt ex eis intelligāt, multo magis esse iudiciū ferendū de grauioribus. Paul. verō. 2. ad. Cor. 5. genera-
lius dixit, *Vt referat vnusquisq; prout gessit, siue bonū, siue malū,* & Ioel. 3. *Cōgregabo omnes gētes, & disceptabo tū eis.* Ergo qui non sunt capaces discussionis, nō congregabūtur, vt iudi.

Testimonijs
Ioan. 3.
Expositio.
Chryl.

Chryl.
Cyr.

Aug.

Aug.

Matth. 25.

2. Corin. 5.

Ioel. 3.

iudicentur. Tandem omnes qui iudicantur, vel admittuntur ad beatitudinem, vel mittuntur in ignem eternum, Matth. 25. Apocal. 20. ij autem paruuli neque ad beatitudinem admittendi sunt, neque in ignem mittendi, non ergo iudicabuntur. Vltimo confirmatur, quia non videtur expediens, vt ij paruuli intelligant causam suæ damnationis, quia non posset hæc cognitio nõ afferre eis magnam tristitiam, & dolorem, quæ pœna nõ est proportionata eorū culpæ. Quia sicut non contraxerunt culpam propria voluntate, aut voluptate: ita suscepturi sunt pœnam sine tristitia, & dolore. Propter quod grauiorcs theologi sentiunt eos non esse damnandos pœna sensus.

Propter has, similesque rationes quidā negant, hos paruulos esse iudicandos. Durand. in. 2. dist. 33. q. 3. & Carthusian. in. 4. dist. 47. q. 1. vbi in eandem sententiam refert Albertum, qui non solum negat hos pueros esse iudicandos: sed etiam in iudicio comparituros. D. Thom. autem in. 4. d. 47. quæst. 1. art. 3. q. 1. ad. 3. dicit, quod pueri ante perfectam ætatem discedentes in iudicio comparerebunt: non autem iudicentur, sed vt videant gloriam iudicis. Idem significat, q. 5. de malo, art. 3. vbi negat, paruulos habituros cognitionem gloriæ, quam Sancti possident, & ipsi amiserunt, & causæ, propter quam visione Diuina carebunt. Quapropter hæc sententia probabilis est.

Nihilominus contraria sententia magis probanda videtur, quam tenet Bonauen. in. 4. d. 47. art. 1. q. 3. & ibi Sor. q. 1. art. 3. ad 2. vbi dicit, hos paruulos non esse iudicandos iudicio discussionis, sed damnationis, vel approbationis si iustificati fuerint. Quam tamen sententiam nec ratione, nec autoritate probat, & dist. 47. q. 1. art. 3. sentit, hos paruulos iudicari in morte iudicio particulari, & à demonibus deferri in limbum: hoc vero posterius non videtur admodum verisimile. Pro hac etiam sententia referri potest Caietanus, qui supra, quæst. 52. art. 2. docuit, Christum descendendo ad inferos habuisse effectum in animabus horum puerorū, eosque redarguisse de malitia originalis peccati, & carentia fidei, ergo multo maiori ratione diceret esse iudicandos à Christo in die iudicij. Possunt pro hac sententia citari Gregor. Arimi. Driedo. & alij, qui affirmant hos pueros esse puniendos pœna sensus, & igne gehennæ. Nā

A hinc optimè consequitur fore iudicandos. Et ita procedit Somnius tractat. de extremo iudicio ca. 6. & 7. Potest præterea hæc opinio fieri verisimilis ex illis verbis Apocal. 20. *Vidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni, & postea dicitur, de omnibus esse latum iudicium.* Item ex illo. 2. ad Corin. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat unusquisque, prout gessit.* Nam his verbis, prout gessit, comprehenduntur non tantum opera, sed simpliciter omnia media, per quæ homines saluari possunt, vel damnari, & ita comprehenduntur actiones, & receptiones sacramentorum, & omissiones, seu carentiæ, & ita comprehenduntur tam paruuli quàm adulti omnes. Præterea ex August. lib. 5. Hypognost. post medium, vbi docet hos paruulos esse ad similitudinem constituendos. Idem latè ferm. 14. de verbis Apostoli. Verum est, Augustinum interdū videri excedere in assignanda pœna, & damnatione horum puerorum: significat enim eos esse puniendos igne inferni. Sed illa sententia & ab scholasticis meritò reiecta est, & ad præsentem quæstionem non est necessaria etiam secundum Aug. mentem. Nam lib. 3. de lib. arb. cap. 23. planè docet, hos paruulos esse iudicandos & sententiam iudicis respectu eorum futuram mediā inter præmiū, atque supplicium, scilicet, ignis, & gehennæ quoad pœnam sensus. Præterea ex Greg. lib. 9. Moral. cap. 12. aliàs. 16. vbi agens de Christo in generali iudicio stricte iudicante. *Quosdam (inquit) tunc reatu culpa originalis astrictos etiam sine operibus damnat,* quod latè profequitur. Tertio, adiungi potest ratio, quia in primis ad gloriam Christi spectat, vt ab omnibus etiam ab ijs paruulis eo die adoretur, & vt princeps, ac supremus iudex agnoscat, ergo apparebūt ij paruuli personaliter in iudicio. Rursus, agnoscent quid ibi agatur (non enim carituri sunt sensu, & cognitione) videbunt ergo (sicut ceteri homines) Christum in sua gloria, & maiestate, aliàs quomodo eū colerent? Videbunt etiam damnatorū ignem, abiectiōem, & cruciatu: parique ratione cernēt alios ad altiorē gloriam, ac felicitatem euehi: ergo intelligēt, hæc omnia iusto Dei iudicio fieri. Quia hoc etiam spectat ad perfectionem iudicij, & adiustitiæ Diuinæ integram & absolutam manifestationem: ergo, cum videant se esse

veluti

Somni.

Apoc. 20.

2. Corin. 5.

Aug.

Matt. 25.
Apoca. 20.Durandus.
Carthusia.Albertus.
D. Thom.Bonauen.
Sor.
Infantes in
originali de
cedentes in
iudicio vni
uersali iudi
candi.Greg. Arimi.
Driedo.

veluti in quodam statu medio constitutos, quia neque igne puniuntur, neque ad superiorem illam, & felicissimum statum assumuntur, intelligent hoc secum fieri seruata iustitiæ & equitate, ergo ad hoc saltem necesse est ut iudicentur.

Obiectio. Dices ad hoc satis esse, ut intelligant, se nihil boni egisse vel mali, & ideo nec poenam sensus, nec gloriam recipere: non tamen necesse esse, ut intelligant propter culpam priuari gloria, quod est proprie iudicari.

Responsio. Respondeo, hanc partem esse magis dubiam: nihilominus probabilius videri, etiam hoc esse cognituros, quia etiam pertinet ad Dei, Christi quæ gloriam, ut hoc cognoscant. Primo, ut intelligant Dei beneficium, quod prius in Adamo, & postea in Christo suscepunt, & eum ac ratione colant, ac venerentur. Deinde, ut iustitia, & misericordia Dei, & admirabilis ratio prouidentie eius omnibus manifesta sit. Item quia videbunt alios paruulos, qui nihil etiam proprijs actibus meruerunt, felicitatem consequi, ergo oportet, ut hoc iuste fieri intelligant. Denique, quia (ut postea dicemus), verisimilius est, cuncta hominum opera ibi esse omnibus manifestada: ergo etiam lapsus Adæ, & grauitas, ac circumstantiæ eius adducuntur in iudiciu, & notitia omnium, qui aderunt. Necesse est etiam, ut in eo iudicio sepe fiat mentio redemptionis Christi, per quam & iusti saluantur, & reprobis, qui eam contempserunt, grauius damnantur: ergo necesse est, ut ij paruuli, qui præfentes aderunt, hæc, & similia cognoscant. Nisi quis velit fingere aliquo inusitato modo fore a Deo impediendos, solum propter vitandum eorum moerorem, & tristitiam de beatitudine, propter culpam ex primo Parente contractam, amissa. Quæ ratio non videtur esse tanti momenti, ut nos cogat ad confingendum aliquid inusitatum, ac singulare sine alio fundamento. Neque deerit commoda responsio, ut statim dicam.

Obiectio. Sed obijcies, Nam originale peccatum, Christi redemptio, & alia huiusmodi non possunt cognosci nisi per fidem vel aliam cognitionem supernaturalem: sed ij paruuli nunquam habuerunt fidem vel aliam supernaturalem cognitionem: ergo non cognoscent hæc omnia. Respondetur idem argumentum fieri posse de alijs reprobis infidelibus. Dicendum est ergo, hæc posse cog-

A nosci per euidentiā signorum absque supernaturali fide sicut *dæmones credunt*, & *contremiscunt*, & hi paruuli cognoscant, Christum esse verum Deum non supernaturali cognitione: sed quadam euidentiā signorum, & effectuum, quos partim audient, partim videbunt.

Iacob. 1.

Ad rationem ergo dubitandi in principio positam, iam ostensum est, quæ ratione expediat, hos paruulos iudicari, & audire sententiam damnationis suæ. Neque refert, quod non commiserint actuale peccatum, sed solum contraxerint originale (quod est per modum habitus) ex Adamo. Quia sicut hoc sufficit ad damnationem paruulorum iuxta illud, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, & illud, *Qui non crediderit, condemnabitur*: ita etiam sufficit, ut iudicentur. Præsertim, quia habituale peccatum, seu status peccati, quatenus est vera culpa, & sufficiens ratio excludendi à regno, ad iudiciu deferri debet, ut in eo constet, & talem culpam vere fuisse in homine, & durasse vsque ad mortem, vtrumque enim necessarium est ad iustam damnationem.

Responsio ad argumentum in oppositum.

Ioannes. 3.

Marc. 16.

Ad primam confirmationem in primis iam declaratum est, quomodo loca Scripturæ ita possint intelligi, ut in conuocatione hominum ad iudiciu paruuli cōprehendantur. Deinde dicitur, Scripturam sacram non narrasse ibi omnia, quæ in illo ultimo iudicio fient, sed ea, quæ futura sunt præcipua, quæque ad hominum terrorem, & correctionem maxime conferre possunt. Et ideo præcipue commemoratur sententia, & poena prout ad adultos pertinet: non vero excluduntur reliqui. Sicut etiam dicitur Matth. 25. ferenda sententia propter peccata contra misericordiam, non tamen inde fit non esse etiam ferendam propter alia peccata.

Ad secundam confirmationem varie respondent doctores. Quidam enim existimant non esse inconueniens, sentire eos aliquam tristitiam de iustitia, & beatitudine amissa, ut Abulen. Mat. 25. q. 662. & Socin. dicat. De nat. & gratia cap. 14. Alij vero hoc negant, quauis in modo liberandi eos ab huiusmodi poena sit magna varietas. Quia vero res hæc non est huius loci, breuiter dicendum existimo, partim ex diuina prouidentia, partim ex prudentia, & rectitudine voluntatis horum paruulorum fore,

Matth. 25.

Abulen.

Soc.

ut non sentiant tristitiam, nec dolorem de beatitudine amissa: sed omnino sint conformes diuine voluntati, & contenti ijs bonis naturalibus, quibus erunt præditi, ut latius in materia de peccato originali dicendum est.

SECTIO VII.

Utrum omnes sancti homines iudicandi sint.

Ratio dubitandi sumi potest, primo ex illo Ioan. qui credit in eum, non iudicatur: omnes autem qui saluantur, crediderunt: ergo non iudicantur. Secundo potest specialiter dubitari de aliquibus Sanctis, qui corpore, & animo cum Christo iam regnant. Nam in ijs, sicut est consummatum præmium: ita videtur consummatum iudicium: ergo non oportet, ut amplius iudicentur. Tertio esse potest speciale dubium de aliquibus insignioribus Sanctis, ut verbi gratia de B. Virgine, Ioanne Baptista, & similibus, præsertim de ijs, qui cum Christo futuri sunt iudices: quia non videtur expediens, ut qui iudicat, iudicetur. Hæc enim ratione Christus Dominus, qui alios iudicat, non iudicatur.

In hac questione conueniunt omnes Theologi, cunctos homines iustos esse iudicandos, quoad prolationem sententiæ, seu iudicium approbationis ut vocant. Hoc enim conueniunt omnia testimonia adducta præcedentibus sectionibus, ut Matth. 25. 2. ad Cor. 5. neque in hoc occurrit aliqua ratio dubitandi. De iudicio autem discussionis fere omnes etiam dicunt, non omnes Sanctos esse iudicandos huiusmodi iudicio: sed illos tantum, qui imperfectum sanctitatis gradum attigerunt, & gratia peccata habuerunt bonis operibus admixta: non vero alios insigniores Sanctos, qui viam perfectionis tenuerunt, & super fundamentum fidei autem, argenti, & lapides pretiosos superedificauerunt. Et ratio discriminis est, quia discussio solum videtur habere locum, ubi est magna permixtio bonitatis, & malitiæ, ut facta collatione, & examinatione constet, quomodo malitia deleta sit, & bona merita apud Deum præualuerint. Vbi autem nulla, aut fere nulla est malitiæ admixtio, non est necessaria discussio, sed solum meritorum approbatio. Hæc est com-

Amunis, & recepta doctrina in. 4. distin. 47. quæ sumpta est ex Greg. locis citatis scilicet. Greg. 5. præsertim. 26. moralium. c. 20. ubi sicut distinguit duos ordines reproborum, eorum scilicet, qui iudicantur & pereunt, & eorum, qui non iudicantur & pereunt: ita distinguit duos ordines electorum, eorum, qui iudicantur & regnant, & eorum, qui non iudicantur & regnant. Quam distinctionem Ans. & Iul. locis citatis sequuti sunt, eam etiã videtur indicasse Orig. hom. 21. in Numeros, ubi ait, quosdã Sanctos sorte accipere hereditatē: alios verò excellentiores, & digniores, non cū cæteris numerari: sed ante omnem sortem sublimari, & ad quandam singularem beatitudinis Christi participationem extolli. Sed (ut in superioribus dixi) difficile explicatu est, quid rei subest huic distinctioni. Videtur enim esse tantum quidã metaphoricus loquendi modus ad explicandã maiorem quandam facilitatem, quæ ex parte ipsorum operum, aut respectu nostri videtur esse maior in ferenda sententiã approbationis, & salutis de quibusdam sanctis, quàm de alijs. Alioquin enim si cōsideremus hoc iudicium, ut subest scientiæ Dei, & quatenus sit iuxta leges ab eo latas, non videtur futura maior discussio in quibusdã, quàm in alijs. Quia (si absolutè loquimur de statu gloriæ) ex iustitia finali sumenda est certa, & infallibilis regula salutis, & sententiæ approbationis ferendæ: siue multa peccata præcesserint, siue nulla. Si autem loquamur de gradu gloriæ, omnia opera pensanda, & discutienda erunt, ut condigna retributio unicuique reddatur. Eò vel maxime, quod

B discussio iustorum, (quæ Matth. 25. insinuatur) non est per modum excusationis, & contentionis, sicut reproborum, sed per modum humiliationis, & demissionis: at verò hæc humiliatio perfectior erit in insignioribus sanctis.

Ut ergo aliquid proferamus, in quo de re ipsa, & non tantum de modo loquendi possit esse controuersia, suppono in primis omnium Iustorum merita, propter quæ gloriam consequentur, esse in generali iudicio promulganda, ut omnes docent sine controuersia, & colligitur ex Matth. 25. Apoc. 20. & Dan. 7. & ex ijs, quæ dicemus tam in hac, quàm in sectione. 9. euidentius constabit. Sub eorum autem meritis comprehendenda tam propria eorum merita, quàm fructum

Anselmus.
Iulianus.
Origenes.

Matth. 25.
Daniel 7.
Apoc. 10.

Ioan. 3.

Matth. 25.
2. Cor. 5.

fructum meritorum Christi eis per sacramenta applicatum. Quia ratio sententiæ ferendæ, & æquitas Diuinæ iustitiæ his omnibus nititur, & quia merita Christi, postquam sunt applicata, quoad effectum efficiuntur quasi propria. Secundo suppono, quosdam esse iustos, qui nullum peccatum actuale in hac vita commiserunt, in quo ordine solum enumerare possumus beatam Virginem, & infantes iustificatos, & de his satis congruēti ratione dici potest, nullam in illis futuram esse discussionem: in infantibus quidem quia nulla habuerunt opera: in Virgine autem, quia omnia, quæ habuit, fuerunt bona merita, quorum gloriosa, & copiosa, ac distinctissima publicatio faciēda est in iudicio, sed illa nō potest dici discussio, sed absoluta laudatio: nam discussio, vel disceptatio dicit quādam collationem bonarum, & prauarum actionum cū approbatione, excusatione, vel accusatione earum. Alij verō sunt sancti, qui cum bonis meritis habuerūt aliqua peccata cōiuncta, & in ijs tūc videbitur fieri propria discussio, vel disceptatio, si omnia eorum opera tam bona, quā mala deferēda sint in iudiciū, ut mala vel excusentur, vel iam omnino deleta, ac purgata esse, bona autem preualuisse, & premio digna permansisse ostendantur. In hoc ergo sensu potest esse questio de re, an omnes iusti, vel aliqui tantum, vel nulli iudicandi sint iudicio discussionis.

Prima sententia est, nullum iustorū hominum esse iudicandum iudicio discussionis in prædicto sensu. Quia peccata iustorū non reuelabuntur in iudicio, sed tantum merita. Ita sentit Mag. in 4. distin. 43. Viguerius cap. 21. §. 3. versic. 8. & Somnius tractat. de extremo iudicio cap. 6. Fundamentum sumitur ex aliquibus locis Scripturæ in quibus peccata semel remissa, tegi, occultari, deleri, & obliuioni tradi dicuntur; cui promissioni repugnare videtur, quod postea in vniuerso hominum conspectu proferantur. Assumptum patet ex illo Psal. 31. *Beati, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* 1. Petr. 4. *Charitas operit multitudinē peccatorum.* Isai. 43. *Ego sum, qui operio iniquitates tuas:* & ca. 63. *Obliuioni tradita sunt angustie priores, & abscondita sunt ab oculis nostris. Ecce enim ego creabo coelos novos, & terram nouā, & non eris in memoria priora.* Vbi Hieronymus ita di-

cit, exponi posse, quod in coelo nouo, & in terra noua, omnis conuersationis pristina memoria deleatur, ne hoc ipsum pars malorum sit, prioris angustia recordari. Et Psalmo. 50. *Dele iniquitatem meam.* Vbi Chrysostom. hom. 2. *Si tu memor sis, Deus non erit memor: si tu eius oblitus fueris, Deus eius memorabitur. Fecisti malum, memor es, ut Dominus tuus illud obliuiscatur, iuxta id Ezech. 18. Si impius egerit poenitentiam omnium iniquitatum eius, non recordabor amplius.* Similia habet Bernar. serm. 55. in Cantica. Et confirmatur, quia Sancti in iudicio honorandi sunt, & premiandi: sed hæc peccatorum manifestatio non pertinet ad eorum honorem, imo nec videtur posse fieri sine aliquo rubore, & dedecore.

Nihilominus dicendum est, omnia iustorum peccata tam mortalia, quam venialia esse in iudicio manifestanda. Ita sentit D. Thom. in 4. d. 43. art. vlt. & Bonar. art. 2. q. 2. & 3. & ibi cōmuniter reliqui Theologi, Scot. d. 47. q. 2. art. 3. & est aperta sententia Anselmi in Elucidario, & lib. de similitudinibus, & significatur ab Aug. in lib. Meditationum, cap. 4. dicente, *Ecce corā tot millibus populorum nudabuntur omnes iniquitates meæ: cor agminibus angelorum patebunt vniuersa scelera mea, non solum actuum, sed etiam cogitationum, simulque loquutionū.* Similia multa habet Hugo victorin. li. 3. de Anim. c. 23. Et probatur primò ex Scriptura, quæ absolute, & sine exceptione affirmat, omnium actiones esse in iudiciū deferendas: non ergo potest fieri hæc exceptio sine maiori fundamento. Antecedens constat ex verbis Christi Matth. 12. *Dico autem*

vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Vbi omnes Patres intelligunt, positum esse exemplum in peccato quodam, quod leuissimum apparet, ac frequentissimū, ut intelligamus multo magis esse reddendam rationem de omnibus alijs. Preterea id satis aperte docuit sapiens Ecclesi. ultimo. *Cuncta, quæ sunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, siue bonum, siue malum sit.* Et quanuis hoc explicari possit de iudicio particulari: tamē & Scriptura frequentius loquitur de vniuersali, & Sancti docent, quidquid iudicatum fuerit in particulari iudicio, diiudicandum esse in vniuersali, & ita ibi exponit Hieronym. conferendo inter se testimonia citata. Et idem

Magister.
Viguerius.

Psal. 31.
1. Petri. 4.
Isai. 43.
63.

Hieron.

Psalmo. 50.
Chrys.

Ezech. 18.

Bernar.

D. Thom.
Bon.
Scot.

Anselm.
Aug.

Hug. Vic.

Matth. 12.

Eccle. vlt.

Hieron.

1. Cor. 3:

confirmat Paul. 2. ad Corinth. 5. dicens, *Re- feret unusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum.* Et. 1. ad Corinth. 4. *Nolite ante tempus indicare, quoad usque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Secundo, quia hoc pertinet ad perfectionem integritatem illius iudicii, & diuinæ iustitiæ manifestationem. Nam vt cõstet Christi iudicantis, & reddentis Sanctis præmiū, iustam esse sententiam non sufficit, quod illi habuerint merita: sed oportet, vt cõstet illa permanisse viua, & omnia impedimenta fuisse sublata, atque adeo omnia mala, etiam in iustis fuisse vel misericorditer propter Christum remissa, vel condigne vindicata, & purgata. Vnde ad ostensionem etiam diuinæ gratiæ, & ad gloriā Christi hic iudicandi modus spectat. Sicut etiam peccata reproborum, quæ in hac vita per pœnitentiam deleta fuerunt, quanuis iterum puniendi non sunt, in iudicium illud deferentur, vt diuina iustitia, ac misericordia amplius manifestetur. Tercio quia opposita sententia nullum habet verisimile fundamentum. Nam in primis, omnibus illis Scripturæ locis non promittitur vera, ac propria obliuio peccatorum. Alioqui oporteret, vt neque in diuina memoria manerent, quia promittit Deus, quod obliuiscetur eorum. Et similiter oporteret, vt neque ipsi Sancti, qui illa commiserunt, eorum recordarentur, quod est aperte falsum, vt constat ex Apoc. 20. quem locum sect. 9. exponemus. Et ad hoc propositum tractat illum Aug. 20. de Ciuit. cap. 14. docens, in die iudicii omnia tam bona, quàm mala esse in singulorum memoriam reuocanda. Et Greg. in psal. 88. dicit quod recordabuntur miseriarum præteritarum, vt in æternum misericordias Domini canāt. Idem docet Lactant. lib. 7. c. 22. in illis ergo Scripturæ locis per omnes illos dicendi modos significatur perfecta remissio peccatorum, quæ *deletur* dicuntur, quia macula eorum in anima non manet: *obliuioni autem traduntur à Deo*, quia iam eorum non recordatur, vt puniat: & eodem modo, *regi, & occultari*, quia iam non prouocant ad iram, neque sunt rubori, aut dedecori.

Publica de-
lictorum ma-
nifestatio in
iudicio uni-
uersali iam
His pudori
aut tristitia
non futura.

Ex quo facile respondetur ad confirma-
tionem supra factam. Quia sicut memoria
peccatorum non efficit dolorem, aut tristitiā
in Beatissimis, neque eorum manifestatio pu-

A dorem, aut tristitiā infert. Non enim iam
sunt capaces harum passionum. Quod aper-
tis exēplis conuinci potest. Quis enim du-
bitet cognoscere Petrum, vel Magdalēnā
quotidie in Ecclesia sua peccata publice
prædicari, de quonō solū pudore, & dolo-
re non afficiuntur, sed etiam vehementer
gaudent, quia in maiorem Dei gloriā ce-
dit. Item nulla infamia, aut verum aliquod
malum creatur Sanctis ex hac manifesta-
tione, sed ipsi, cum rectissimi sint in om-
nibus, non possunt moueri, nisi ex appre-
hensione veri boni, aut mali: ergo hac de
causa nullo ex prædictis affectibus mouebū-
tur, qui non sunt nisi fuga quædam immi-
nentis, & præsentis mali. Et confirmatur,
quia tanta erit Sanctorum gloria, & lætitia
de pœnitentia pro peccatis acta, de remis-
sione obtenta, deq; admirabili ratione di-
uinæ prouidentie, qua factum est, vt mala
illis cooperentur in bonum, vt propter has
etiam causas gaudeant, quod eadē pecca-
ta omnibus manifestentur. Quomodo enim
possent diuina in eos gratia, ac benignitas
agnosci, nisi eorum lapsus cognosceretur?
Aut quomodo poterunt omnia eorum me-
rita, quæ per pœnitentiam, & satisfactio-
nem pro peccatis cōsequuti sunt, omnibus
nota fieri, nisi peccata, quæ fuerunt occa-
sio, & materia illorum meritorum, cunctis
quoque innotescant? plura in favorem hu-
ius sententiæ sumi poterunt, ex his, quæ
in sect. 9. dicemus.

Ex ijs igitur constat, si discussio nihil
aliud significet, quàm examinationem, &
collationem bonarum, & malarum actionū,
omnes Sanctos, qui aliqua peccata commi-
serint, aliquo modo iudicandos iudicio dis-
cussionis, quanquam dici possit, hanc dis-
cussionem minorem esse futuram in ijs, qui
tantum venialiter peccauerunt, quam in
ijs, qui mortalia etiam crimina commise-
runt, & similiter maiorem futuram in ijs,
qui plura, & grauiora admiserunt peccata,
quam in ijs qui pauciora. Et in hunc mo-
dum intelligi potest illud Soph. 1. *Et erit in*
die illa scrutabor Ierusalem in lucernis. Quæ
verba eleganter tractat Bernar. serm. 55. in
Canti. Vbi *Ierusalē* nomine, dicit, Prophe-
tam designasse illos, qui in hoc sæculo vi-
tam ducunt religiosam, mores supernæ il-
lius Ierusalem conuersatione honesta, &
ordinata pro viribus imitantes. Quorum
peccata occulta sunt, nomine, & habitu
iustitiæ

Iusti iudicā-
di quomodo.

Sophon. 1.

Bernardus.

Psalm. 74. iustitiæ adumbrata. Et idcirco (inquit) necesse erit, subtili ea investigari discussione, & quasi admodis lucernis de tenebris in læc prodire. Possimus afferre aliquid & de psalmo ad confirmandū id, quod dicitur de scrutenda Ierusalem. Ait namque sub persona Domini, Cū accepero tempus, ego iustitias iudicabo, vias in-
Psalm. 7. storum (ni fallor) & actus eorum discussorum se, & examinatorum dicit. Cum ergo postea Bernard. dicit, si nos in hac vita diiudica-
Psalm. 5. uerimus, postea non fore iudicandos, de iudicio damnationis loquitur.

Responsio
ad argumē-
ta in opposi-
tum.
Basil.
Psalm. 7.
Psalm. 5.
 Ad rationes autem dubitandi in princi-
 pio politas respondetur. Ad primam, ver-
 bum iudicandi in Scriptura varijs modis
 sumi, vt notauit Basil. hom. in Psalm. 7. in
 illud, Dominus iudicat populos. Interdum
 enim in cōmuni significat sententiam pro-
 ferre post causæ examinationem, siue iudicium sit condemnationis, siue absolu-
 tionis. Et hæc videtur esse propria signifi-
 catio, secundum quam dicitur Christus iudicaturus viuos, & mortuos, & hoc modo di-
 cimus, Sanctos esse iudicandos. Interdum
 verò iudicare significat idē, quod condēna-
 re, vt Psalm. 5. Iudica eos Deus. Et Ioan. 5. Qui
 vero mala, in resurrectione iudicet, id est, dam-
 nationis. Nam quia iudicium est actus ius-
 titiæ, & præcipue futurum est ad manife-
 standam diuinam iustitiam, quæ in repro-
 bis potissimum exercenda est, ideo iniqui
 quasi per antonomasiam iudicandi dicun-
 tur. Cum ergo Ioan. 3. dicitur, Qui credit in
 eum, non iudicatur, sensus est, non condem-
 natur, scilicet, secundum præsentem iusti-
 tiam, aut, si in ea perseveret. Sicut inferius
 inquit, Qui credit in filium, habet vitam æter-
 nam; qui incredulus est filio, nō videbit vitam:
 & cap. 5. Qui credit in eum, qui misit me, ha-
 bet vitam æternam, & in iudicium non venit,
 id est, in damnationem. Vnde subiungit,
 Sed transit à morte in vitam. Sic Irenæus. lib.
 5. cap. 27. Qui credit in me (inquit) non iudi-
 catur, id est, non separatur à Deo; qui autem
 non credit, iam iudicatus est, id est, separauit
 semetipsum à Deo voluntaria sententia.

Ioann. 5.
Ioannis. 3.
Ioannes 5.
Irena.
 Ad secundam respondetur, etiam illos
 Sanctos, qui corpore, & animo iam sunt
 Beati, fore iudicandos, quia licet priuatim
 iudicati sint, oportet, eorum causam ad
 publicum tribunal deferri. Nam etiam tem-
 pore iudicij omnes Sancti erunt iam cor-
 pore, & animo gloriosi, & nihilominus iu-
 dicabuntur.

Christus quo-
modo iudicā-
duſ dicatur.
Anselm.
Apocal. 10.
Psalm. 50.
Ioel. 3.
Isai. 43.
Ambros.
 Ad tertiam, iā explicatum est, quomo-
 do insignes Sancti iudicandi sint: nec est
 inconueniens, quod assessores Christi ab
 ipso iudicentur, & cum ipso inferiores
 diiudicent, quauis à Gregorio ij dicantur
 non iudicandi, quia eorum causa breuiter
 transigenda est, potius per modum appro-
 bationis, & laudis, quam discussionis, &
 examinationis. De Christo autem domi-
 no non desunt, qui dicant etiam ipsum fore
 iudicandum. Anselmus enim in Eluci-
 dario sentit vniuersas Christi actiones, &
 vitam esse in iudicio omnibus manifestan-
 dam. Et ita exponit illud Apocalyp. 20. Et
 libri aperti sunt, id est, conscientia singulorū,
 & alius liber apertus est, qui est vita, id est, vi-
 ta Iesu, in quo omnes quasi in libro legent, quid
 de præceptis eius vel fecerunt, vel neglexerunt.
 Rursus per hanc vitæ Christi manifestatio-
 nem constabit euidentius infinita Dei mi-
 sericordia, & iustitia erga humanū genus,
 ad ipsius gloriam, & bonorum consolatio-
 nē, & confusionem malorū. Hac ergo ratio-
 ne quodāmodo dici potest Christus seip-
 sum diiudicaturus. Quod tamē potius me-
 taphoricē, quā propriē dictū est, eo mo-
 do, quo etiam ipse Deus in iudicium veni-
 re dicitur, iuxta illud Psalm. 50. Vt iustifice-
 ris in sermonibus tuis, & vincas, cū iudicaris:
 & Ioel. 3. vbi nos legimus, Et disceptabo cum
 eis, Hebræa habent, Iudicabor cum eis. Et
 Isai. 43. Reduc me in memoriam, & iudice.
 mur simul, narra, si quid habes, vt iustificeris.
 De quo tractans Ambros. Psalm. 36. Graue
 (inquit) est hoc iudicium, cum Dominus de se
 postulat contra hominē iudicari. Quia re ve-
 ra Deum, aut Christum hoc modo iudica-
 ri, potius est, iustius, atque ex ætius homi-
 nes iudicare, causam suam magis, magis-
 quē a duersus prauos homines, & in fauo-
 rem bonorum iustificando.

SECTIO VIII.

Vtrum Angeli tam boni, quā mali,
iudicandi sint.

NON est huius quæstionis sensus, an
 sint Angeli sancti iudicandi, quoad
 præmium essentiale ex operibus, &
 meritis, quæ in beatitudine gesserunt, vt
 Origen. sapius indicat, homil. 13. in Lucā.
 homil. 20. & 24. in Numer. quæ pie inter-
 pretatur

pretatur D. Thom. 1. par. quæst. 113. artic. 7. ad. 4. ex eodem Origen. homil. 11. in Numer. ubi ait futuros etiam Angelos custodes in iudicio, non tam ut de sua custodia iudicentur, quam ut sint testes ignavia, ac negligentiae hominum. Est ergo quæstio de iudicio Angelorum ex operibus, & meritis, quæ in statu suæ viæ habuerunt. In qua re est sententia satis vulgata, Angelos non esse iudicandos, saltem quoad præmium, & poenam essentialem. Ita sentit D. Thom. hic quæst. 59. artic. 6. Negat enim iudiciariam potestatem Christi ut hominis se se extendere ad Angelos quoad præmium, & poenam essentialem: sed solum quantum ad ministeria eorum, & accidentalia præmia, vel supplicia, quæ inde resultant. Et in. 4. dist. 47. quæstion. 1. artic. 3. quæstioncula. 4. apertius dicit, hoc iudicium directe non pertinere ad Angelos: sed tantum indirecte, quatenus actibus hominum fuerunt commixti. Atque hanc sententiam amplectuntur discipuli Divi Thomæ. Probari autem potest. Primò, quia generale iudicium de Angelis, initio mundi perfectum est, unde omnes integrum præmium, aut supplicium essentiale acceperunt. Secundo, quia Christus non est Redemptor Angelorum: ergo nec futurus erit iudex. Tertio, quia in Symbolo tantum profiteamur, Christum futurum iudicem vivorum, & mortuorum, & in Euangelio solum de hominibus proferatur sententia, *Venite benedicti, &c.* Matth. 25.

Symbol.
Matth. 25.

Angeli tam boni, quam mali iudicio universali comparati sunt omnes.

Rom. 14.

Dicendum tamen est primò, omnes Angelos tam bonos, quam malos comparituros in iudicio, & aliquomodo illud subituros. In hac assertionem omnes conveniunt, & de bonis quidem Angelis constat. Quia Christus dixit omnes Angelos sanctos venturos secum ad iudicium. De malis autem omnes Theologi idem docent. Quia est fere eadem ratio: & quia ad gloriam Christi spectat, ut eo die illi *crucietur omne genus*, sicut Paul. exposuit. Et quia tam boni, quam mali Angeli ad salutem, vel damnationem hominum aliquid cooperati sunt, & aliquod ministerium exhibent circa præmium vel poenam eorum, idcirco oportet, ut huic generali iudicio, omnes assistant, & Christo, ut universorum Domino subijciantur. Et hinc fit, effectum huius iudicii saltem indirecte redundaturum ad An-

gelos. Gaudebunt enim boni de consortio Sanctorum hominum, & de fructu sui ministerij, & similiter accrescet malis aliqua confusio, & accidentaria tristitia ex condemnatione pravorum hominum. Nam ipsi etiam detrudentur in infernum. Et de malis, quorum causa exriterunt, nouo aliquo modo punientur, saltem per novam quandam ignominiam, & publicam infamiam.

Secundo dicendum est, probabilius videri omnes etiam Angelos esse iudicandos quoad præmium, & supplicium essentiale, iudicio saltem approbationis, & condemnationis. Ita sentit Bonavent. in. 4. dist. 47. artic. 1. quæst. 4. & Ricard. art. 1. quæst. 6. & probatur primò ex illo. 2. Petr. 2. *Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in Tartarum tradidit cruciandos, in iudicium reservari.* Quorum verborum sensus est, Deum non pepercisse Angelis peccantibus, eosque carceribus addictos in iudicii diem reservasse, utique iudicandos, & puniendos. Ita exponit August. lib. 11. de Civitat. cap. 33. & lib. 21. cap. 23. & lib. de natura boni contra Manich. cap. 33. & similem sententiam ex Andrea Apostolo refert Abdias Babylon. lib. 3. Ex quo loco sumpserunt aliqui veteres Patres occasionem, ut dicerent, demones nondum puniri igne inferni, donec in iudicio universali iudicentur, & ad æternum ignem dammentur. Hoc enim sensu intelligunt dixisse Petrum omnes in iudicium reservari. Ita sentit Iustinus in dial. cum Triphone, quem refert, & sequitur Iren. lib. 5. cont. hæreses, cap. 33. & utriusque sententiam refert, & approbat Euseb. lib. 4. Hist. cap. 17. aliàs. 18. & Nizephor. lib. 4. capit. 6. Qui etiam putant, ante adventum Christi non certo cognovisse demonem suam damnationem: post Domini autem adventum intellexisse, ignem æternum sibi esse paratum. Quod etiam refert, & probat Oecumen. 1. Petr. 5. Verum tamen hæc sententia quoad aliquid singularis est, & non est probanda. Nam tam certum est angelos malos à principio suæ damnationis esse igni traditos, & cognovisse suam damnationem æternam, quam idem est certum de hominibus peccato mortali decedentibus, seu quam est certum, Angelos bonos esse beatos. Potest autem illa sententia pie exponi, ut postea dicam,

Angeli à Christo iudicandi omnes.
Bonavent.
Ricard.
2. Petri. 2.

Ang.

Abdias Babylon.

Iustinus.
Iren.
Euseb.

Oecumen.

dicam. Ex illa ergo tantum fumimus id (quo iij Patres supponunt) Angelos, scilicet, fore à Christo iudicandos, & malos ipsius sententia esse in infernum detrudendos, ut inde nunquā amplius possint emergere. sicut nunc eis permittitur, ut ex Apocalyp. 12. & 20. colligitur, in illis verbis, *Diabolus, qui seducebat eos missus est in stagnū ignis, & sulphuris, ibi & bestia, & pseudo propheta cruciabuntur die, ac nocte in secula seculorū.* Et quoad hoc dici possunt, fuisse prius dæmones incerti de sua poena, nimirum quantum ad hanc perpetuam incarcerationem in loco inferni, & priuationem illius potestatis, & libertatis, quam in hoc mundo possidebant. Et hoc sensu conquerantur de Christo Marc. 1. *Quid nobis, & tibi Iesu Nazarene, venisti ante tempus perdere nos?* Ex quo loco potest etiam conclusio posita confirmari. Nam (ut Glossa ibi exponit) suspicabantur dæmones, se fore statim à Christo iudicandos, & in infernum præcipitandos, & hanc vocabant perditionem suam. Præterea idem confirmari potest ex illo. 1. ad Corinth. 6. *Nescitis, quoniā Angelos iudicabimus?* Quod de iudicio vniuersali exponunt Chrysostom. Theodor. Ambros. Ansel. & alij Græci, Latiniq̃, quauis aliqui eorum de malis angelis, alij absolutē de omnibus intelligant. Sed nihil refert, nam idem redit sensus. Vnde Ambros. ibi ait, eodem modo iudicandos esse Angelos, quo & mundus iudicabitur. Nec potest hic locus conuenienter exponi de iudicio tantum indirecto, seu quoad præmium accidentale. Tum quia Paulus eodē modo dicit, à nobis iudicatum iri Angelos, sicut mundum, & ita de eodem iudicii genere ab omnibus exponitur. Tum etiam, quia per illud indirectum iudiciū non propriē iudicantur Angeli, sed homines, & ex accidenti redundat in Angelos. Pauli autē verba possunt propriē, & in rigore intelligi. Quapropter Clemens Roman. libro. 7. Const. cap. 33. dicit venturum Christum in throno Regni sui ad condemnandum deceptorem mundi diabolum, & adtribuendum vnicuique pro actionibus suis. Similia habet Lactan. lib. 7. cap. 26. Certū est autem, si mali Angeli iudicandi sunt iudicio condemnationis, multo magis esse iudicandos Sanctos Angelos iudicio approbationis, ac retributionis. Secūdo possumus argumentari ratione. Quia ex An-

gelis, & hominibus sanctis constituitur vnum Christi corpus, vna Ecclesia, & vna Dei ciuitas, & omnibus retribuitur pro meritis præmium eiusdem rationis, ergo conueniens est, ut publicum iudicium cum retributione fiat, non solum de hominibus, sed etiam de Angelis. Patet consequentia, primo, quia hic habet locum omnes rationes, & congruentiæ ad Diuinam prouidentiam pertinentes, propter quas voluit Deus, fieri generale hominum iudicium, ut supra vidimus. Quia hoc pertinet ad manifestationem Diuinæ iustitiæ, & misericordiæ. Pertinet etiam ad honorem, & gloriam Christi, ut sicut est caput, & Rex Angelorum, sit etiam supremus iudex. Pertinet quoque ad honorem Sanctorum Angelorum, ut eorum merita, & coronæ in conspectu, tum hominum, tum Angelorum laudem, & honorem accipiant. Deinde, quia nihil est, quod impediat, quominus ita fiat. Quia, licet Angeli iam receperint præmium, vel poenam, & consequenter iudicati fuerint: illud tamen iudicium fuit priuatum respectu huius vniuersalis iudicii, sicut etiam de hominibus est necessario dicendum. Item licet Christus non sit Redemptor Angelorum: est tamen Saluator, & Iustificator, ideoque debuit esse iudex etiam quoad essentiale præmiū. Quod autem in symbolo tantum profiteamur, esse iudicem viuorum, ac mortuorum, non propterea negatur, futurū etiam esse iudicem Angelorum: sed docetur id, quod certum est, nobisque necessarium: tacentur autem reliqua, nostræque inquisitioni relinquuntur: quanquam sub nomine viuorum Angeli possint comprehendi.

SECTIO IX.

Quomodo sint omnium causæ, & opera in iudicium manifestanda.

IN præcedentibus sectionibus multa attingimus, quæ sub hoc titulo comprehenduntur, prætermitti tamen non potuerunt, quia res sunt adeo inter se connexæ, ut non possint disputatione seiungi: hic ergo solum addemus ea, quæ ad complementum huius disputationis dicenda supersunt. Hactenus enim descripsimus

aduentum iudicis, & omnium iudicandorum conuentum, vnde sit reliquum, vt ipsum actum iudicandi describamus. Cum vero in hoc duo contineantur, seu requirantur, scilicet causæ cognitio, ac manifestatio, & sententiæ prolatio ijs duobus explicatis, erit iudicium absolutum, & omni ex parte declaratum.

Iudex & iudicandi visibiliter apparebunt.

Matth. 24.

Sicut fulgur exit ab oriente, & paret vsque in occidentem, ita erit aduentus filij hominis. Ex quo colligunt omnes Patres, Christum venturum manifeste, vt ab omnibus videatur.

Matth. 25.

videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli, & c. 23. Congregabuntur ante eum omnes gentes, vbi significatur aperte mutua ac sensibilis præsentia.

Matth. 26.

videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem cum nubibus cæli. Ex quibus locis non solum constat, visuros omnes homines Christi humanitatem, sed etiã externam gloriam, & maiestatem, & claritatem corporis eius, vt cum Magistro docent Theologi omnes in.

Mag. sen.

4. dist. 48. & est sententia Aug. Enarrat. in Psalm. 85. circa illa verba, Respice in me, & miserere mei, & Enarr. in Psalm. 109. circa illud, Tecum principium in die virtutis tue. Et facile suaderi potest ex omnibus, quæ in superioribus dicta sunt de secundo Christi aduentu visibili, ac sensibili, & de differentiis inter primum, & secundum aduentum, & de gloria, & maiestate secundi. Illa enim omnia probant, illam gloriam, & maiestatem conspiciendam esse ab omnibus hominibus iudicandis. Loquor autem de claritate corporis, & maiestate externa ac sensibili: nam gloria diuinitatis non ostendetur reprobis, sed tantum Sanctis, vt recte docuit Aug. 1. de Trinit. c. 13. Et Isidor. lib. 1. de sum. bon. c. 30. Non enim docet, tantum bonum iniquissimis hominibus communicari: maxime cum ad iudicium illud transigendum necessarium non sit ideo enim fiet iudicium per humanitatem, vt in ea conspiciere pos-

A sint reprobi suum iudicem, quem in diuinitate propter eius eminentiam intueri non decebat. Dices, Ergo nec necesse erat, vt viderent gloriam corporis Christi, satis enim esset, formam humanam conspiciere, quam suo arbitrio manifestare potest corpus gloriosum, non manifestata claritate sua. Adde, videndum esse Christum à damnatis in forma crucifixi: ergo non videbitur ab eis gloria corporis eius. Maxime, quia visio huius gloriæ, & claritatis posset reprobis parere aliquod gaudium. Respon. negando consequentiam, quia ad terrorem damnatorum, eorumque confusionem, oportet vt videant saltem sensibilem gloriam Christi hominis, ex qua non solum voluptatem non capient, sed potius turbabuntur timore horribili, quia non conspicient illam claritatem, vt eius pulcritudine fruantur, sed vt in illa tanquam in signo videant & Christi gloriam, & maiestatem, & quid ipsi amiserint. Quod autem dicitur Christus videndus in forma crucifixi, si intelligatur quoad corporis figuram, & situm fictitium est, & sine fundamento: si autem intelligatur, quod videbunt in eo insignia crucifixionis verissimum quidem est, iuxta illud Zach. 12. As-

B picient ad me quem confixerunt, quod de hoc mysterio exponit Ioan. cap. 19. & significatur Apocalyp. 1. Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupuguerunt, vt notat Ignat. epist. 10. ad Smyrnenes, & Cyprian. ser. de ascens. & Chrysost. homil. de cruce & latrone, & hom. 49. imperfecti in Matt. & Hieron. epist. 1. ad Heliodor. & alij in superioribus allati. Non repugnat autem, videre, hoc modo Christum crucifixum, & videre illum in maiestate sua, quia illa insignia passionis in eius corpore glorioso manent cum summa gloria, & decore.

C Secundo supponendum est, in illo iudicio manifestanda esse iudicandorum opera tam bona, quàm mala, quod spectat ad cognitionem, & probationem causæ, de qua ferendum est iudicium. Quæ veritas sic absolute proposita, de fide est, vt constat ex locis supra tractatis, Matth. 25. 2. ad Cor. 5. & alijs. Duo autem sunt potissima testimonia, in quibus hic agnus Diuini iudicii specialibus describitur. Primum est Dan. 7. Iudicium sedet, & libri aperti sunt. Secundum est Apoc. 20. Et vidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt, & alius

Obiectio.

Solutio.

Zach. 12

Apoc. 1.

Ignatius.

Cyprian.

Chrysost.

Hieron.

Opera omnia in iudicio examinantur.

Matth. 25.

2. ad Cor. 5.

Dan. 7.

Apoc. 20.

& alius

& alius liber apertus est, qui est vita, & indicati sunt mortui ex ijs, quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum. In quibus locis quauis Sancti varijs modis explicent librorum metaphoram, tamen omnes intelligunt (quod Ioannes satis explicuit) ealibrorum apertione significatam esse operum omnium manifestationem. Aug. ergo. 20. de Ciuit. c. 14. & 15. per libros, qui aperti sunt, intelligit Sanctos, in quorum mentibus, & cordibus Diuina voluntas, & lex veluti clara, & expressa cognosci potest: per librum autem vitæ intelligit vim Diuinā, qua vnicuique præsens fiet quidquid in vita male, aut bene gessit. Cum enim ad iudiciū operum necessaria sit cognitio legis, seu iuris, facti seu operis, plures etiam libri videntur esse necessarii. Alij in quibus precepta scripta sint: alij in quibus ipsorum operum historia sit conscripta: priores ergo libros intelligit Aug. esse corda Sanctorum, Diuinū ius ac Diuinam voluntatē exprimentia: alterū autē librum vitæ intelligit esse memoriam factorum omnium, quæ virtute Diuina in omnibus hominibus iudicandis fiet. Et eandem fere expositionem sequens Richar. Victorin. in dicto lib. de potestate iudiciaria, intelligit priores libros non esse quoslibet Sanctos, sed solos insignes ac perfectos viros, in quibus Diuina lex, ac voluntas tanquam in speculo relucet. A qua interpretatione non abhorret Theod. Daniel. 7. nec Anselm. in Elucidario. Quia addit, librum vitæ esse vitam Iesu, quæ omnibus debet esse norma viuendi, & intelligi potest quasi lex, per quam omnes sunt iudicandi. Beda vero per libros apertos intelligit scripturas, in quibus præcepta Diuina continentur, quæ omnia probabiliter excogitata sunt. Vera tamen interpretatio, & maxime literalis esse videtur, plures libros, qui aperiendi sunt, esse omnium hominum & Angelorum conscientias, in quibus tam iura, quam facta conscripta reperiuntur, iuxta illud Isai. 51. *Lex mea in corde eorum*, & Psalm. 36. *Lex Dei eius in corde ipsius*, & illud Ierem. 17. *Peccatum Iuda scriptum est in illo ferreo in yngue adamantino exaratum super latitudinem cordis eorum*. Igitur ex ijs quæ in conscientijs scripta fuerint, singuli iudicandi sunt. Vnde Paul. ad Rom. 2. *Thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iustitiae Dei*, & infra, *ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimoniū red-*

A dente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium in die cum iudicabit Deus occulta hominum. Recte ergo per libros, qui aperiendi sunt, ex quibus iudicandi sunt mortui, conscientias, seu memorias singulorum interpretamur cum Hieron. & Theodor. Hieron. Theodor. Hieron. Aug. Dan. 7. Per librum autem vitæ, recte etiam intelligunt Hieron. & Aug. dicto lib. 20. c. 15. librum illum viuentium, seu Diuinam mentem, in qua prædestinati omnes conscripti sunt. Hic enim est frequentior vsus huius vocis in scriptura, vt latius tradit D. Thom. 1. p. quæst. 24. & præsertim apud Ioannem in Apocalyp. c. 13. *Adorauerunt eam omnes, qui habitant terram, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ*: & eodem. c. 20. *Qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis*. Idē fere habetur cap. 21. & 22. Vnde in alijs libris dicuntur esse conscripta omnia opera, in hoc vero libro vitæ præcipue dicuntur scripta nomina, seu personæ. Nam sicut in militia, alius est liber, in quo scribuntur delecti milites, alij vero in quibus describuntur vel leges, vel facta militum, ita in præfenti, præter eos libros in quibus scribuntur facta hominum, est liber vitæ in Deo, in quo describuntur, qui ad vitam æternam sunt electi, qui in die iudicii aperiendus est: quoniam perspectis omnium conscientijs, & operibus statim constabit qui sint de numero prædestinatorum, qui verò non, & omnibus notum fiet, quomodo Deus, & summa misericordia eos elegerit, & admirabili prouidentia per contentanea media ad finem perduxerit, & nō minori iustitia eis præmium reddat. Dices, Cur non sit mentio alterius libri, in quo scripti sint reprobi, qui dici poterit liber mortis. Respondet August. & D. Thom. eos qui repudiatur, & reijciuntur, non solere singulariter in libro describi. Hieron. autem sentit dari librum mortis non quidem in mente Dei, sed dæmonis: quia licet Deus scientiā habeat omnium reproborum, tamen nō per se & quasi ex voluntate, & intentione sua illos descripsit in mente sua, sed solum quia ipsi futuri erant tales, ideo eos præsciuit, quod Augustin. & Thomas intendunt. At vero dæmon suum librum habet, in quo reprobos, & eorum opera scribit, quem ipse quidem in die iudicii proferet, vt sui imitatores accuset. Tamen quia Deus per il-

Hieron.
Theodor.
Hieron.
Aug.

D. Thom.
Apoc. 13.
20. 21. 22.

Obiectio.

Solutio.
Aug.
D. Thom.
Hieron.
Liber mortis
ab datur.

Ffff 5 lum

Aug.

Quid sit apertus
libros
in die iudicii.
Ric. Victor.

Theodor.
Anselm.

Beda.

Isaias. 51.
Psalm. 39.
Ierem. 17.

Roman. 2.

lum librum non iudicabit, sed per singulorum conscientias, & suam scientiam, ideo de illo libro non fit metio in Scriptura. Ex ijs ergo satis constat, omnium opera manifestanda esse in die iudicii, sub quibus facta & dicta, & occultissima cogitationes comprehenduntur, omnia enim hæc in conscientijs scribuntur, & omnibus proprium aliquod præmium, vel supplicium respondebit.

Duo autem circa hoc inquiri possunt. Primum, an omnia, & singula opera omnium hominum, & Angelorum fient nota omnibus alijs, an vero tantum singulis manifestanda sint, quæ sunt unicuique propria. Nam de hoc secundo nullum est dubium inter Theologos. Tum propter adducta testimonia Scripturæ: tum etiam, quia hoc spectat ad æquitatem diuini iudicii, ut vniuscuiusque causa legitimo testimonio comprobetur, quale erit in singulis testimonium propriæ conscientiæ, ut ex Paulo adductum est. De primo autem aliqui Theologi dubitant, quia non existimant, illud esse necessarium ad æquitatem diuinæ iustitiæ. In quam sententiam videtur inclinare Paludan. in. 4. distin. 47. q. 1. artic. 2. & Durand. quæst. 2. Multo autem verior est contraria sententia, quam tenet D. Thom. dist. 43. quæst. 1. artic. 5. quæst. 3. & Bonauentura ibidem artic. 3. & Richar. art. 7. & dist. 7. art. 1. quæst. 3. & Soto. q. 2. artic. 3. Atque ad id persuadendum afferri possunt, præter ea, quæ hic diximus, per multa alia, quæ Sect. 5. & 7. aducta sunt. Ratio est, quia non haberet illud iudicium perfectam rationem generalis iudicii, ac fere superuacaneum esset, si omnium causæ non essent in publicum proferendæ, & sententia, ac ratio eius omnibus manifestanda.

Hinc oritur secundum dubium, quomodo hæc cognitio seu manifestatio faciendâ sit. In quo multa includuntur, scilicet an faciendâ sit per mentalem tantum manifestationem, an per vocalem. Item an sit in momento, vel in tempore faciendâ. De quibus omnibus Theologi locis citatis multa scribunt, sed ut recte dixit Magister, cum de acere nihil per Scripturam, neque per Ecclesiâ sit nobis reuelatum, nihil potest certo fundamento affirmari, cū Deus illis, & alijs modis, prout sibi placuerit, hoc facere possit. Tamen coniecturis

A vtendo verisimile est, quod omnes Theologi docent, huiusmodi causæ manifestationem non esse totam vocibus sensibilibus exprimendam, esset enim res valde morosa, & non necessaria, ut optime Augustin. libro. 20. de Ciuitat. capite. 14. & clarius in. 16. Secundo credibile est, non esse futuram in vnico instanti, quia non possent homines, præcipue reprobi tam multa simul distinge, & perfecte cognoscere, sine ingenti miraculo non necessario. Item non oportet, ut tam celebris actio vno temporis instanti transigatur; fiet ergo in mora aliqua, per successiuam loquutionem mentalem, omnibus proportionatam. Tercio non est improbabile, aliqua peccata hominum esse voce sensibili redarguenda, & similiter aliqua bona opera laudanda. Quia cum illud iudicium futurum sit sensibile, & inter homines, qui se se mutuo sensibilter conspicient, ut supra diximus, videtur etiam conueniens, ut aliqua ratione fiat loquutione sensibili, qui modus est hominibus maxime accommodatus, & ad maiorem honorem bonorum, iniquorum vero confusionem pertinens. Hinc Richar. distin. 47. artic. 1. quæst. 3. credit, hanc vocalem manifestationem maxime esse futuram de operibus misericordiæ, & de peccatis ei oppositis, propter ea, quæ de forma iudicii Matth. 25. narrantur. Quod est incertum, quia non constat, ea

C omnia, quæ Christus ibi dixit, sensibili voce esse transigenda, & quia supra cum Augustin. diximus, ea, quæ de operibus misericordiæ ibi dicuntur, tantum esse velut iudicium quoddam iudicii de omnibus operibus faciendi. Hinc etiam Soto dist. 47. quæst. 1. artic. 3. putat hanc vocalem redargutionem, seu reprehensionem specialiter futuram respectu fidelium, & significat, hoc modo esse interpretandam sententiam Gregor. quod in iudicio erit disceptatio sensibilis cum fidelibus peccatoribus, non vero cum infidelibus. Quod non solum est incertum, sed valde etiam voluntarium. Tum quia non habet fundamentum in Scriptura: tum etiam quia maxime videntur reprehendendi infideles præsertim Iudæi, quia, ut Beda significat Luc. 23. & colligitur ex Scriptura, illis maxime ostendet Christus sua vulnera, ut videant, quem pupugerunt, & con-

Palud.
Durand.
D. Thom.
Bonauent.

Quomodo
omnes omnium
conscientias
cognoscet in
iudicio qui
aduerunt.

Richardus.
Operum vocalis manifestatio in die iudicii futura.
Matth. 25.
Soto.

Beda.

& confundantur. Item quia si disceptatio A
sensibilis tantum est futura cum fidelibus
peccatoribus per modum accusationis, ex-
cusationis, & redargutionis, ergo pari ra-
tione disceptatio sensibilis, quæ per modum
laudis fiet cum Iustis, non fiet cum insigni-
rioribus, sed tantum cum mediocribus
Sanctis, quia illi tantum dicuntur iudicā-
di iudicio discussionis: hoc autem videtur
incredibile. Nam quod fuerint homines san-
ctiores, eò magis laudabuntur mentali, ac
sensibili voce, & lingua, Igitur nihil cen-
seo posse hac in re dici, quod firmo nitatur
fundamento: atque verisimilius esse, si
quid agendum est voce sensibili, id non ef-
se futurum respectu singularum persona-
rum, sed in communi, vel respectu omnium,
qui futuri sunt ad dexteram, vel ad sini-
stram, vel secundum aliquos generales or-
dines, aut vitiorum, vel virtutum genera,
ut verbi gratia commendando prius mise-
ricordes, deinde Virgines, postea Martyres,
& sic de vitijs contrarijs, simili proportio-
ne. Vnde fit tandem incertum etiam esse,
an illa excusatio iniquorum, & submissio
bonorum, quæ Matth. 25. insinuat, futu-
ra sit sensibilis, vel tantum mentalis: & sa-
ne probabilius est fore mentalem, ut Sotus
supra sentit quæst. 2. artic. 4. & colligit ex
testimonio Pauli ad Roman. 2. supra citato,
& ex illo Sapiente. 4. *Dirumpet illos infla-
tos sine voce.* Et videtur colligi ex dictis, nā
si sensibilis reprehensio non est futura cum
singulis personis, sed generatim, non vide-
tur habere locum excusatio vocalis, nisi
singamus, vel maximam confusionem mul-
torum simul vociferantium, ac se excusan-
tium, vel aliquem loco omnium esse locutu-
rum: sed credibilis certe est, fore ut omnes
iniqui tanto sint eo die stupore, ac terrore
affecti, ut nec respondere, nec mutire au-
deant. De Sanctis vero manifestum esse
videtur, non posse, ut sonant, intelligi ea
verba, quæ eis tribuuntur Matth. 25. *Quan-
do te vidimus esurientem, &c.* quia neque ip-
si hoc ignorabunt, neque interrogabunt,
aut interpellabunt Christum loquentem.
Ergo illo dicendi modo solum voluit indi-
care Christus submisionem, & gratitu-
dinem Iustorum, qui omnem suam glo-
riam, & honorem, non tam suis ope-
ribus, quam Diuine largita-
ti, & gratiæ attri-
buent.

Quomodo sit proferenda sententia, & iudicium absoluendum.

Primum, examinata, comprobata, at-
que cōclusa vniuscuiusque causa, sen-
tentiam esse proferendam, tam est
certum, quam quod sit futurum singularum
personarum iudicium. Quia iudicium per
sententiam consummatur, & ita in citato
loco Apoc. 20. postquam dictum est, *Aper-
ti sunt libri,* subiungitur, & *iudicati sunt
mortui, ex ijs quæ scripta sunt in libris secun-
dum opera ipsorum.* Post manifestationem
ergo causæ, adhuc superest iudicium,
quod non nisi in sententia consistere po-
test.

Dubitari vero in primis potest, an om-
nes mali vnica generali sententia iudican-
di sint, & similiter omnes boni, an vero
de singulis propriæ sententiæ proferendæ
sint. Matth. enim. 25. significatur priori
modo proferendam esse sententiam. Nam
generatim reprobis dicitur, *Ite maledicti,
&c. electis autem, Venite benedicti Patris
mei, &c.* In contrarium vero est, quia non
omnes sunt eadem poena afficiendi, aut re-
munerandi eodem præmio, sed vnusquis-
que pro suorum meritorum qualitate. Qua-
propter dicendum videtur, de singulis ef-
se propriam & particularem sententiam pro-
ferendam, vniuscuiusque meritis accom-
modatam, quod ijs verbis eleganter do-
cuit Gregorius Nyssenus orat. in illud,
C *Quod vni ex ijs minimis fecistis, mihi fecistis.*
*Adhuc versor circa spectaculum terribilis
aduentus Regis, quem describit nobis Evan-
gelium: etiam nunc animus, terrore eorum,
quæ dicta sunt, defixus pauore, atque formi-
dine torpet, veluti cernens quodammodo tum
ipsum cælorum Regem in folio glorioso terribi-
liter præsentem: tum infinitas illas Ange-
lorum legiones, Regem vndique circumstantes,
atque ipsum magnum ac terribilem Regem ex
inenarrabili gloria ad humanam naturam des-
picientem, & omne genus hominum, qui ex quo
homines nati sunt vsque ad illam terribilem appa-
ritionem inueniuntur, ad se se cogentem, & prome-
rito ac dignitate ante altæ vitæ, vnicuique senten-
tiam accommodantem. Etenim cum senten-
tia nihil aliud sit, quam practicum iudiciū
habens adiunctum imperium, seu volun-*

*De singulis
est sententia
distincte pro-
ferenda.*

tatem

tatem retribuendi unicuique iuxta opera sua necesse est, ut pro diuersitate meritorum & retributionis, sententia varietur. Verisimile autem est, postquam de singulis in specie iudicatum fuerit, ad cõsummandum, & aboluendum iudicium proferendas esse illas duas generales sententias, quarum vna reprobis, altera electis communis est. Nam, quia omnes, qui in vno, vel altero ordine continentur in statu, & perpetua viuendi ratione conueniunt, inter se vero ipsi duo ordines nihil commune habent, quod ad retributionem pertineat, ideo Christus nõ proferet vnã sententiã vtrique ordini cõmunẽ, sed singulis ordinibus singulas. Vnde quia omnes electi perpetua charitate illi coniunguntur, idcirco proferendo sententiam eos ad se vocat dicens, *Venite benedicti Patris mei*, quos merito hoc nomine appellat, quia diuina benedictio, quæ æternam electionẽ, & omnem gratiã completitur, potissima fons est, & origo, quæ ad illum fœlicem statum eos perducet. Dicit autem illis, *Possidete regnum*, quia re vera omnes cum ipso regnabunt in sæcula sæculorum, ut dicitur Apocal. 22. Dicuntur autem tunc Sancti percipere regnũ, quantumvis iam corpore, & animo beati sint, vel iuxta phrasim Scripturæ, quia tunc manifestabitur eorum gloria & regnum, omnibus Angelis, & hominibus, iuxta illud Sap. 5. *Nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam, & finem illorum sine honore, ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est.* Vel, quia tunc nouo modo & nouo honore, corpore, & animo accipient possessionem regni. At vero, quia reprobi omnes perpetuo erunt despecti, ac separati à Deo, ideo illis decet, *Item male dicti*, quo verbo pœna damni, quæ maxima est, significatur. Non vocat autẽ eos maledictos à Patre, quia perditio eorum non ex Deo, sed ex ipsis erit. Deinde subiungit pœnam sensus. *In ignem æternum.* Ex quo intelligimus, sub hac sententia non comprehendendi paruulos, qui cum solo originali ex hac vita discesserunt, ij enim nõ ibunt in ignem æternũ. Quod etiam constare potest ex ratione, quam Christus reddidit proferens hanc sententiã, tota enim in actualibus peccatis nititur. Et ratio hoc etiam confirmat, quia cũ ij paruuli habituri sint statũ valde diuersum à cæteris reprobis, non oportuit eadẽ sententiã damna-

tionis cum eis inuolui, iudicabuntur ergo propria sententia generali respectu omnium illorum, quia omnes in eo statu æquales sunt ab alijs autem diuersa.

Secundo intelligitur ex dictis, eo die esse à Christo proferendam sententiã seruata in omnibus exacta iustitiæ ratione, ita ut nullus sit futurus locus intercessionis, nullumquẽ misericordiẽ per fugiũ, *Zelus*, enim, & *furor viri* (id est Christi iudicis) non parcat in die vindictæ, nec acquiescet cuiusquã precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Tunc enim adimplebitur illud Ierem.

Ego Dominus scrutans corda, & probans renes, qui do unicuique iuxta viã suam, & iuxta fructum adinventionũ suarum, tẽpus enim huius vitæ concessum est ad veniam, & misericordiã obtinendam, postquã vero ad iudicium peruentũ fuerit, solius iustitiæ distributiua, & vindicatiuẽ legibus agendũ erit: de qua re legi potest Aug. ser. 67. de tẽpore, & lib. de decem chordis, cap. 1. & 2. & alijs

B locis supra citatis. Gregor. hom. 1. & 12. in Euang. Prosper lib. 3. de vita contemplatiua, cap. 12. Bernar. serm. 55. in Cantica. Tercio intelligitur ex dictis, an sententiã proferenda sit voce sensibili, vel tantum mentali. Verisimile est enim priuatas, ac singulares sententias mentaliter esse ferendas, quia cũ omnibus sigillatim loqui voce sensibili valde morosum esset, & diuturnũ tempus requireret: ita tamen hoc est intelligendum, ut huiusmodi sententiæ non tantum ab eis, ad quos pertinebunt, sed ab omnibus, qui iudicio aderunt, cognoscantur, sicut de operibus diximus utrobique enim eadẽ ratio est. Imo tota ratio ob quã opera omnibus manifestabũtur erit, ut sententiæ æquitas ac iustitia omnibus patere possit. Et ita sentiũt Patres supra citati. At vero sententiæ illę generales, ut credi potest, voce sensibili proferẽtur, quod sentit Anselm. in Elucid. Et Abulens. Matt. 25. q. 333. & frequẽtius Scholas. d. 47. propter rationes tractatas præcedenti sect. quia cum iudiciũ sit sensibile, & à iudice humano, & visibili, decet, ut etiam sententia proferatur aliquo modo sensibili: ergo saltem proferatur hoc modo quoad generales sententias.

C Vltimo colligi potest ex dictis, finita sententiã absoluedũ, ac dissoluẽdum esse iudiciũ. Tũ quia nihil iã ibi superest agẽdũ, cũ sententia sit veluti vltima forma iudicij: tũ etiã quia cum sententia Christi sit efficax statim

In vniuersali iudicio iustitia seruabitur sine misericordia.
Prof. 6.

Ierem. 17.

Aug.

Greg.
Prosper.
Bernar.

An sententiã proferenda sit voce sensibili.

Anselm.
Abulens.

Apo. 22.

Sap. 5.

statim sine mora executioni mandabitur, & ideo per modum efficacis imperij ab ipso profertur. *Itē maledicti, & Venite benedicti.* Statim ergo aperietur terra, vt damnatos deuoret, & ipsi ire incipient in ignem æternum: Beati vero cum Christo recipiuntur in cœlum. Quanto autem tēpore duraturum sit iudicium hoc incertum esse docet Aug. lib. 20. de Ciuit. c. 11. Nam licet cōmuniter appelletur dies iudicij: non tamē ibi dies sumitur proprie pro naturali die, sed pro toto tēpore, quo fiet iudicium: est autem verisimile, nec duraturum tantum per instans, vt supra dictū est, nec magna tēporis mora, quia non erit Christo necessaria ad conuincendas singulorū conscientias, & sententiam proferendam. Quod etiā insinuat verbis illis Christi, *sicut exit fulgur ab Oriente, & parietur usque in Occidentē, sic erit aduentus filij hominis.* Hac enim similitudine declaratur, breue futurum tempus, quo durabit Christi præsētia in hoc inferiori mundo in secundo aduētū suo. Quod etiam significatur in illo Malach. 3. *Ero testis velox maledictis, adulteris, &c.* vt perpendit Aug. 20. de Ciuitat. cap. 26. & ita etiam sentiunt scholastici frequentius dicta distin. 47.

DISPUTATIO LVIII.

In quatuor sectiones
distributa.

*De statu Christi, & totius vniuersi post
peractum iudicium.*

Explicatis omnibus quæ de secundo Christi aduentu, ac generali iudicio necessaria indicauimus, vt huic tandē operi finem imponamus, reliquum est, vt de statu Christi Domini post iudiciū differamus: nihil enim aliud tam de mortali, quam de æterna ac beata Christi Domini vita considerandum superest. Quia vero vbi fuerit corpus, illuc cōgregabuntur, & aquilæ, & quia caput, ac totum corpus statum eiusdem rationis, atque idem regnū possidebunt, ideo simul statum Beatorum omnium, qui cum Christo regnabunt, explicabimus. Ac denique quia totus hic mundus renouandus est, vt sit amplissimum, at-

A quæ ornatissimum Christi, Beatorumque domicilium, idcirco ab hac mundi renouatione disputationem exordiemur, vt tandem in æternæ fœlicitatis consideratione finiatur.

SECTIO PRIMA.

*Vtrum post reditum Christi in cœlum,
statim mundus renouandus sit.*

Pincipio statuendum est (quod in quæstionis titulo supponitur) finito iudicio, Christum cum omnibus electis eadem, vel si fieri potest, maiori gloria, & triumpho rediturum in cœlum, vnde ad iudicandum descenderat. Hoc de fide certum esse videtur, quia secundum fidē propria sedes, & locus beatorum corporū est supremum cœlū, vt supra diximus de ascensione Christi agentes, & late disputat Aug. lib. 13. & 22. de Ciuitat. per plura capita: cum ergo Christus inde descenderit ad iudicium peragendum, illo finito illuc rediturus est, vt ibi perpetuo cum suis electis regnet, iuxta illud Pauli. 1. ad Thess. 4. *Simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus:* & hoc significauit ipse Christus illis verbis, *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum.* Nam in illo verbo, *Venite*, suum reditum in cœlum indicat, clarius vero in

C verbis illis Matth. 24. *Sicut fulgur exit ab Oriente, & parietur usque in Occidentē: ita erit & aduentus filij hominis, vbi cūq; fuerit corpus illuc congregabuntur & aquilæ.* Ex quo aliqui colligunt, Christum venturum ad iudiciū ex Oriente, rediturum autem versus Occidentem. Ita significat Damascen. libr. 4. de fid. capit. 13. vbi hanc causam inter alias reddit illius antiquæ consuetudinis & traditionis, fundendi preces versus Orientem, cuius meminit etiam August. lib. 2. de sermon. Domini in monte, cap. 9. & Iustinus quæst. 118. ad Gentes, Basil. lib. de Spiritu sancto, cap. 27. Epiphani. heres. 19. *Quocirca, inquit, Damascenus, eius aduentum opperientes ad Orientem adoramus.* Sed siue rediturus sit versus Occidentem, siue eadem via, qua venerat, certum est tamen, non permanfurum in terra, sed ascensurum in ciuitatem sanctam Ierusalē, cuius fœli-

*Christus post
iudicium
iterū cū bea-
tis ascendet.
Aug.
1. ad Thess.
4.*

Matth. 24.

*Damascen.
Consuetudo
orandi ver-
sus Orientē.*

Epiphani.

felicitatē describit Ioānes Apoc. 21. & 22. concludens, *Eccē Venio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua. Beati, qui lauant stolas suas, ut sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in civitatem.*

Reprobos
ad inferos
deicēsus
qualis.
Apoc. 10.

Secundo hinc fit, eadē certitudine sentiendum esse, finito iudicio, reprobos deicēsus in infernum, iuxta illud, *Ite in ignem eternum*, quod expresse traditur Apoc. 20. *Infernus, & mors missi sunt in stagnū ignis.* Vnde probabiliter colligitur, ad vocē, & imperium Christi aperiendū esse magnum terræ hiatus, ut corpora damnatorū descendant. Cum enim illa corpora subtilitatis dote non sint affecta, non possunt terræ corpus penetrare, neque oportet hoc miraculum tūc fieri, facilius enim est, terram aperiri ad deuoranda illa, maxime cū hiatus ille terræ deseruire possit ad perfectam mundi purgationem, & renouationē, ut postea dicemus. Quin potius, ut hoc obiter dicamus, multi existimant illū hiatus terræ perpetuo permansurum oculis peruium, ut possint Beati oculis etiam corporeis poenas damnatorum intueri, nam ut Lactant. ait lib. 7. ca. 26. *Omnis turba impiorum pro suis facinoribus in conspectu Angelorum, atque iustorum perpetuo igni cremabitur in eternum.* Atque idem docet Greg. hom. 40. in Euang. & Anselm. in Elucidario, & Mag. cum Theologis in. 4. dis. 50. Qui tamen non declarant, illā visionem futuram esse corporalem, neque ad statū, & perfectionē Beatorum necessaria videtur. Multoquē minus necessariū, ac decens videtur, ut hiatus ille perpetuo in terra duret, qui & praternaturalis est ipsi elemento, & ad Vniuersi pulcritudinē, vel ad gloriā Beatorum nihil conferre potest: & alioqui ad damnatorum hominū poenas spectat, ut lumen cœli videre nō possint. Aduertendum autem est, hoc, quod dicimus, solum esse certum de dæmonibus, ac de hominibus, qui propter peccata propria damnantur: nam de paruulis incertum est, quem locum sint habituri, supposito, ut magis pie ac probabiliter creditur non esse igne inferni cruciandos, de qua re alibi dicemus, quoniam ad præsentem disputationem non spectat.

Tertio dicendum est, post reditum Christi in cœlum, mundum esse renouandum, In qua assertionē duo continentur: primū est, in fine mundi, & tempore vltimi iudi-

A cij futuram esse singularem mundi renouationem, & quasi alteram recreationem. Hoc sepe est in Scriptura promissum, Isai. 65. *Eccē ego creo cœlos novos, & terram nouā, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor. Sed gaudebitis, & exultabitis in sempiternum in iis, quæ ego creo: & cap. 66. Sicut cœli noui, & terra noua, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum: & Apoc. 21. Vidi cœlum nouum, & terram nouam, primum enim cœlum, & prima terra abiit. Quæ loca intelligenda esse de corporibus cœli & terræ, & de sensibili, ac materiali eorum alteratione, & innouatione in fine mundi futura, docent Sancti omnes ea expōnentes, & satis explicuit Petrus. 2. epist. cap. 3. ubi cum dixisset, hæc omnia esse dissoluenda con-*

Isa. 65.

Apoc. 21.

Petr. 2. & 3.

Cur mundus post iudicium renouandus.

1. Cor. 3.

B bus iustitia habitat. Ratio vero huius innouationis in promptu est. Quia mundus est propter homines, & præsertim propter electos, iuxta illud Pauli. 1. ad Corint. 3. *Omnia vestra sunt, vos autem Christi cum ergo status electorum hominum adeo sit innouandus, ac perficiendus, decet, ut totus hic mundus innouetur, ac perficiatur modo consentaneo huiusmodi statui Sanctorum hominum. Item quia nūc mundus habet statum generationibus, & corruptionibus accommodatum: sed post iudicium cessabit generationum, ac corruptionum perpetua successio: ergo oportet, ut status etiam mundi innouetur, & statum recipiat immortalis vitæ proportionatum. Et hoc est, quod Paulus aiebat ad Roman. 8. *Expectatio creatura reuelationem Filiorum Dei expectat: vanitati enim (id est perpetuæ mutationi, ac successioni) subiecta est non volens, sed propter eum, qui subiecit eam in spe, quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloria Filiorum Dei: & ideo subdit, Quod omnis creatura ingemiscit, & parturit. Per hanc metaphoram explicans imperfectionem præsentis status totius mundi, sub quo dicitur ingemiscere creatura, & parturire expectando, & quasi appetendo perfectionem, atque innouationem suam.**

Rom. 8.

C Posterior pars propositæ assertionis erat, hanc innouationem futuram peracto iudicio, & post reditum Christi in cœlum, quæ non est certa. Aliqui enim Theologi vel

vel omnino, vel magna ex parte ponunt hanc renouationem futuram ante iudiciū, vt cōstare potest ex ijs, quæ tradimus Dis. præcedenti, sect. 1. & amplius patebit ex ijs quæ sequentibus sectionibus dicemus, vbi & autores insinuabimus, & varias sententias, ac rationes pertractabimus, quod hic commodè præstari non potest. Nunc breuiter probatur primo nostra sententia ex Paul. 1. ad Cor. 15. dicente, *Deinde finis, cum tradiderit regnū Deo, & patri, cum euacauerit omnem principatū, & potestatem & virtutem: oportet autem illum regnare donec ponat omnes inimicos eius sub pedibus eius.* Ex quibus verbis, ac vero eorum sensu hæc rerum series, & ordo colligitur. Primū, Christum regnaturum esse, regendo, & gubernando Ecclesiam, electos, & amicos suos congregando, hostes autē de bellando, donec illos sibi perfecte subiiciat, iuxta illud psal. 109. *Sede à dextris meis donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum:* & ad Heb. 10. *De cætero expectans donec ponatur inimici eius scabellum pedum eius.* Quod fit in toto Ecclesiæ militantis progressu, consummabitur autem in die iudicii, quando Christo flectetur omne genu, & tunc abolebit omnem principatum potestatem, ac virtutē. Quæ verba de dæmonibus multi interpretantur, in quibus horum ordinum distinctio permanfit. Vnde ad Eph. 6. dicit Paulus, *nobis esse colluctationem aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, qui nunc non sunt aboliti prorsus: permittitur autē eis nonnulla potestas vsq; ad diem iudicii, & tūc cessabit, & potestate Christi omnino subiicietur, vt recte exponit Chrys. hom. 39. in. 1. ad Cor. quem Oecumen. & Theoph. sequuntur, & in eadem sententia est Theodoretus. Postquam autem in die iudicii omnia Christo fuerint subiecta, tūc in cælum cum suis rediens tradet regnū Deo, & Patri, non se regno spoliens, sed totum illud offerens, ac representās Patri in illius honorem, & gloriam, ostendens, ipsum esse (vt ait Ambros.) ex quo omnis paternitas in cælo, & in terra nominantur, & perducens totum suū regnum ad eum statū, in quo clara Patris visione fruatur, & summa rectitudine voluntatis, & charitatis in illum tendat, eiq; deseruiat. Deinde autem finis, id est, consummatio, & omnimoda perfectio rerum omnium ad perfectionem mundi pertinen-*

atium, vt significauit Anselmus, seu cessatio temporis, & generationum omnium ac corruptionum, tunc enim dici simpliciter potest futurus vniuersi finis, seu cōsummatio sæculi, vt appellatur Matth. 24. & 28. Secūdo probatur dicta sententia testimonio Aug. 20. de Ciuit. cap. 4. *Peractō, inquit, iudicio tūc esse desinet hoc cælum, & hæc terra, quādo incipiet esse cælum nouum, & terra noua: & in hunc modum exponit illud Apocal. 20. Vidi thronum magnum, candidum, & sedentem super eum, à cuius conspectu fugit cælum, & terra, & notat, non dixisse Ioannem, & ab eius facie fugit cælum, & terra quoniam nondum factum est, antequam esset de viuis, & mortuis iudicatum, sed dixit à cuius facie fugit, vt indicaret, quod postea futurum est. Quam Augustini sententiam sequitur Iulian. lib. 3. Prognost. c. 47. & 48. & Anselmus in Elucidario. Tertio tandem probari potest ratione supra tacta præcedenti dis. sect. 1. Quia donec omnes reprobi de hoc mundo expellantur, non erit commodum tempus purgandi, ac renouandi illum, quoniam per eorum præsentiam quodammodo cōtaminatur, nec etiam expediebat, damnatos frui, vel ad modicum tempus luce, & pulcritudine huius mundi innouati, & ad quendam gloriæ statum perducti. Quæ rationes ex ijs, quæ dicemus in sequentibus sectionibus, amplius confirmabuntur, & expedientur difficultates, quæ hoc loco possunt occurrere.*

SECTIO II.

Qualis futura sit hæc mundi renouatio.

Non defuere autores catholici, qui existimarent, hanc mundi innouationem futuram esse substantialē, vt ita dicam, ita vt omnia simplicia corpora tam cœlestia, quam terrestria substantialiter sint anihilanda, vel saltem corrumpenda & noua alia creanda, vel generanda alterius substantiæ, ac naturæ. Ita sentiunt ex recentioribus scriptoribus Ambros. Catharin. in commentarijs super ad Hebræor. 1. & 2. Pet. 3. & Hieronymus Magius libro. 2. de exultatione mundi, capite. 6. & septimo, multa disputat in huius sententiæ confirmationem. Et Franciscus Vallesius lib. de Sacra Philosophia, cap.

1. Cor. 15.
Probatio ex
scriptura.

psal. 109.
Hebr. 10.

ad Ephes. 6.

Chrys.
Oecumen.
Theophyl.
Theodor.

Anselm.

Matth. 24.
18.

Aug.
Probatur ex
Patribus.
Apoc. 10.

Iulianus.
Probatur ra
tione.

V. redigēdus
sit in nihilū
mundus.

Hieron.

Vallesius.
cap.

cap. 89. Ex antiquis vero Patribus fauere videtur huic sententiæ Hilar. in id Psalm. 118. *In æternum Domine Verbum tuum permanet in cælo*, vbi dicit, non esse legendum in æternum, sed in sæculum, quia post hoc sæculum cælum, & terra transitura sunt, vt sit cælum nouum, & terra noua. Præterea Chrysost. homil. 14. in ad Roman. circa illa verba, *Vanitati creatura subiecta est*, per vanitatem corruptionē explicat, dicēs propter peccatum hominis, & Vniuersum totum, & cælum ipsum factum esse corruptibile, ac tandem esse corruptendum: nō ita vt in nihilum transeat, sed vt in aliud incorruptibile transmuteur. Eadem repetit homil. 10. ad Populum. Et eum imitatur Theodor. & Oecumen. ad Roman. 8. vbi Theodor. ita explicat hanc sententiam, non quod cælum prius fuerit creatum incorruptibile, sed quod Deus præuidendo futurum peccatum hominis, illud corruptibile creauerit, quia non decebat hominē vivere in statu corruptionis, & tamen cælum, quod propter hominem creabatur, esse incorruptibile, donec per resurrectionem homo in statum immortalitatis transferatur. Eandem sententiam cōstanter docet Iustinus Martyr. quæst. 93. 94. & 95. & Ambros. lib. 1. Exameron. cap. 6. Idem sentiunt Basil. homil. 3. Exam. & Gregor. Nyssenus lib. de creatione hominis, cap. 24. Denique legimus in libro. 2. & 3. recognitionum Clementis, supremum cælum (quod Empyreum vocamus) immutatum permanurum, inferiores vero cælos prorsus esse abolendos, & in meliores commutandos. Quam sententiam referens Hieronym. Isai. 51. & 65. dicit, hanc fuisse antiquorū philosophorum opinionem, omnia, scilicet, quæ cernimus, igni aliquando esse peritura. Et hanc opinionem philosophorum attigit Euseb. lib. 13. de præparatio. Euangelica, cap. 17. vbi dicit, hoc fuisse dogma Stoicorum, quod Zeno, Cleantes, & Chrysippus astruxerunt. Fundamentum huius sententiæ sumitur ex varijs Scripturæ locis, Isai. 34. *Tabesceat omnis militia cælorum, & complicabuntur sicut liber cæli, & omnis militia eorum defluet, sicut defluit folium de vinea*. Vbi per militiam cæli significantur stellæ. Vnde Hieronym. & Cyrillus ibi tradunt, hæc verba Isaiæ eadem esse cum illis Christi Matth. 24. *stella cadent de cælo*, quæ proprie vt sonant, esse intelligenda, vide-

tur Propheta satis declarasse, similitudine foliorum de arbore cadentium. Præterea cap. 51. cæli (inquit) sicut fumus liquecent, & terra sicut vestimentum atteretur Vbi Aquila, & Symachus (vt notat Hieronymus) sic verterunt, *cæli comminuentur in nihil, & in salis modum conterentur, & euanescent*. Ad hæc cap. 65. *Ego creabo cælos novos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora, & Apocal. 21. Vidi cælum nouum, & terram nouam, primum enim cælum, & prima terra abijt, & mare iam non est*. Præterea Iob. 14. *Homo cum dormierit, nō resurget, donec atteratur cælum*. Ecclesiastic. 17. *Quid lucidius sole, hic deficiet*. Denique Psalm. 101. *Opera manuum tuarum sunt cæli, ipsi peribunt, tu autem permanebis, &c.* Et eadem verba habentur ad Hebr. 1. & Matth. 24. *cælum, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt*. Denique 2. Pet. 3. est celebris locus infra tractandus. Quæ omnia loca possunt proprie intelligi, & in eo nihil est incommodi, imo neque aliquid contra philosophiā, & rationē naturalem. Nā Plato in Timæo, & plerique alij philosophi senserunt cælos esse corruptibiles, & aliquando esse corruptendos. De quo multa congerit Sixtus lib. 3. Biblior. c. de ethnicorum rapsodia. Item cum post diem iudicii cessatura sint omnia munera propter quæ creatura sunt sydera, & cælestia corpora, vt dicitur Deuteron. 4. quid mirum quod substantia etiam illorum mutetur? Præterea ex motu venamus naturam corporum, cum ergo post diē iudicii cessaturus sit motus cælestium corporum, inde colligere possumus mutandam esse illorum naturam. Cur enim perpetuo manebit præter naturam, ac violentē illa substantia. Simile argumentum est, quod post iudicium erūt cæli lucidiores, Isa. 30. habebunt ergo alias proprietates à cælis, qui nunc sunt: ergo & aliam substantiam. Vltimo adijcere hoc loco possumus carmina Sybillina, quæ Aug. refert lib. 8. de Ciuit. c. 23. *Tempora torpebūt vidua omnia semina mūdi, Aer, terra, salum, lux ignis feruida, cæli Cardo, dies, noctes, concident omnia in ignes, Et fiet species quam desertissima rerum. Omnia namque cadent lucētia sydera coelo*. Secūda opinio referri potest quorundam, qui dixerunt, hanc immutationem futuram quidem esse substantialem, non tamē in omnibus corporibus, sed tantum in elementis

Isai. 51.

Apoc. 11.

Iob. 1.

Eccle. 17.

Psalm. 101.

Hebr. 1.

Matth. 24.

2. Pet. 3.

Sixtus.

Deuteron.

Isai. 30.

Aug. refert lib. 8.

de Ciuit.

c. 23.

Tempora torpebūt

vidua omnia semina mūdi,

Aer, terra, salum, lux

ignis feruida, cæli

Cardo, dies, noctes,

concedent omnia in ignes,

Et fiet species quam

desertissima rerum.

Omnia namque cadent

lucētia sydera coelo.

Secūda opinio referri

potest quorundam,

qui dixerunt, hanc

immutationem futu-

ram quidem esse sub-

stantialem, non tamē

in omnibus corporibus,

sed tantum in ele-

mentis

Beda.

mentis. Ita videtur sensisse ex parte Beda. 2. Pet. 3. vbi dicit, ignem conflagrationis duo elementa penitus esse consumpturum, scilicet aquam, & ignem, alia vero duo purganda esse, & in meliorem statum restituenda, scilicet terram, & aerem, quæ intelligit significari per nouos cælos & terram nouam, Idem tenet Glossa ordinaria 2. Pet. 3. & quoad elementum aquæ non reputant improbable August. 20. de Ciuit. c. 16. & Ambros. si eius sunt commentarii in Apocal. cap. 21. quia ibi de mari dixit Ioan. nō amplius futurum. De corporibus autem cœlestibus sentit Beda nō esse substantia- liter immutanda, in quo cum opinione Aug. quam statim afferemus, conuenit.

Glos.
Aug.
Ambros.

Dico primo, per hanc mundi innouationem non esse aliquod ex elementis, vel ex corporibus cœlestibus omnino anihilandū, ita vt neque ipsius substantia maneat, neq; aliud simile, seu proportionale loco illius producat. Hæc conclusio solum videtur esse certa de fide quoad cælum, & terram, quidquid illud sit, quod ijs vocibus in scriptura significatur, quando dicuntur perpetuo permanens cælum nouum, & terra noua. Nam de alijs corporibus nihil huiusmodi aperte scriptum legimus. Est tamen cōmunior, ac probabilior Theologorum sententia, permanens quatuor elementa siue eiusdem formæ, & substantiæ, cuius nunc sunt, siue alterius, & præterea cælum, quod sit corpus à quatuor elementis distinctum, & sublimius illis. Et probatur primo, quia nomine cœli, & terræ comprehendere solent in scriptura omnia simplicia corpora, vt patet statim in principio Genesis iuxta probabiliorē, magisque receptam sententiam. Quæ docet, in verbis illis, *In principio creauit Deus cælum, & terram*, nomine terræ, comprehendere aquam, quia ex vtraq; veluti corpus vnum conficitur, per cælum, autem significari expansionem ceterorum corporum lucidorum, & transparentium: sic ergo intelligendum erit, cum dicuntur futura cælum nouum, & terra noua. Secundo probatur, quia in scriptura non legimus mundum anihilandum, sed innouandum, & à seruitute corruptionis liberandum, vt dicitur ad Rom. 8. propter quod. 1. ad Cor. 7. ait idem Paulus, *Præterit figura huius mundi*, non substantia, vt notarunt Hieronym. & Augustin. infra citandi. Nomine autem mundi, vt dixit Tertul. de velandis virgin.

Roman 8.
1. ad Cor. 7.
Hierony.Aug.
Tertul.

A cap. 4. cælū, & quæ in eo sunt sydera, & astra, & terra, & freta, & omnis census elementorū significantur. Vnde Paul. dicto loco ad Rom. 8. omnem creaturam dixit liberandam à seruitute corruptionis, vbi non de hominibus, sed de inanimatis corporibus, quæ homini seruiunt, aperte loquitur. Ergo necesse est, vt per omnem creaturam intelligat saltem simplicia corpora, ex quibus hic mundus essentialiter constat, & in eis, quasi in semine, cætera continentur, de quibus etiam recte intelligi potest illud Ecclesiastes. 3. *Cognoui, quod omnia, quæ fecit Deus, ipsa erunt in æternum*. Ergo iuxta modum loquendi Scripturæ, mundus hic perpetuo duraturus est, vt constat ex omnibus simplicibus corporibus. Tertio de cœlesti corpore, & de terra omnes consentiunt, quia

Ecclesi.

B de ijs satis aperte scriptura loquitur, vt dixi. De aere vero probatur necessarium esse, eum manere, quia non est futura inanis, & vacua tota hæc expansio, quæ inter terram & cælū interiacet: nec est aliud corpus accommodatius, quo repleti possit. Rursus de igne scriptura non dicit, ipsum esse corruptibilem: neque facile fingi potest, cur igne conflagrationis corrumpendus sit, præsertim cum non sint diuersæ naturæ, vt inferius dicemus. Et accedit philosophica coniectura, quia ignis est perfectior reliquis elementis, & quodammodo magis incorruptibilis, quia est magis actiuus, & nobilior, ac perfectiorem locum occupat: ergo si cætera perseuerant, cur non ignis? Atque similia argumenta fieri possunt de aqua, cum quia licet scriptura de illa nihil in specie affirmet, tamen neque etiam negat. Verba enim illa Apol. 21. *Et mare iam non est*, vel exponi possunt cum Augustin. 20. de Ciuit. c. 16. de illo mari, de quo. c. 20. dictum erat, *Et dedit mare mortuos suos*, id est hoc sæculum turbulentum, & procellosum: vel intelligitur de mari, quoad proprias qualitates, & motum maris, vt Ansel. D. Thom. & alij exponunt, satis seruata verbi proprietate. Denique potest addi coniectura philosophica, quia si manet vnum contrariorum: ergo & reliquum: nam hoc spectat ad Vniuersi perfectionem.

Exponitur
illud Apoc.
21. mare iam
non est.
Aug.

Anselmus.

Secundo dicendum est, cælum Emphyreum idem omnino post diem iudicii permanens. Hoc à fortiori docent omnes patres, & doctores postea referendi. Neque est nobis modo probandum, hoc cælū ex-

Gggg stere

stere, sed supponendum ex ijs, quæ traduntur in. 1. p. q. 66. art. 3. & ex communi consensu Theologorum, & aliquorum Patrū. Quo supposito probatur assertio, quia licet velimus omnia citata Scripturæ loca interpretari de cœlo proprie dicto, vt ab elementis distinguitur, & de substantiali eius immutatione, nihil est, in omnibus illis testimonijs, quod vel probabiliter suadeat huius cœli corruptionem, vel immutationem. Quia omnia illa satis intelliguntur de cæteris cœlis: præsertim cum Scriptura loquatur de cœlo visibili, quod homini notius est, & de Sole, Luna, & stellis, quæ in his cœlis sunt. Præterea, quia licet de alijs cœlis vtcunq; probabile sit, esse corrumpendos propter aliqua scripturarum testimonia, tamen de hoc cœlo non est id verisimile, quia neq; Scriptura de illo hoc vnquam significauit, neque est consentaneum fini eius. Creatū est enim non propter vsum harum rerum inferiorum, neque propter earum generationes, & corruptiones conseruandas, sed vt sit perpetua Beatorum sedes, quam oportet esse ex se perpetuam, & æternam, sicut est ipsa beatitudo. Vnde hic locum non habet coniectura supra adducta ex Theodoro, scilicet, quod dum homo est in statu corruptionis, non expediat cœlum propter ipsum factū esse incorruptibile: tum quia hoc cœlū non solum factū est propter homines, sed etiā propter Angelos, qui Deo ab initio fere mundi perfruuntur. Tum etiam, quia non est factū propter homines vt viatores, sed vt beatos, qui licet non essent futuri eius incolæ vsque ad Christi ascensionem: tamen ad liberalitatem, & munificentiam Dei spectabat, illud præparare, ac disponere modo beatitudini hominum accommodato. Si enim ab initio parauit carcerē, & ignē diabolo, & sectatoribus eius, quomodo non magis præparauit cœlestem domum Sanctis suis condignam? vnde merito hanc veritatem cōfirmare possumus illis verbis Christi, *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*. Nam licet intelligi possint de visionē beata, vel æterna vita: tamen optime etiam intelliguntur de ipso sensibili loco, in quo Sancti regnant. De quo etiam recte intelligi potest illud. 2. ad Cor. 5. *scimus quoniam si terrena domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod adificationem*

A *ex Deo habemus, domum non manu factam, æternam in cœlis.*

Ex quibus non solum censeo probari, cœlum illud non esse substantialiter immutandū, sed neque omnino etiā accidentaliter, neq; purgandū, neque innouandū. Hęc omnia probat ratio ex fine huius corporis deducta: sicut enim Beatorum corpora statim habent omnē perfectionē internam gloriæ, ita decet corpus illud, quod statui beatitudinis dicatū est, semper habere perfectionem illi statui debitam: non est ergo quod immutetur, vel innouetur, neque oportet scripturæ testimonia, quæ de cœlo nouo loquuntur, ad illud extēdere. Rursus inductione quadā declarari potest, quia illud cœlum nō relinquet, aut immutabit suū motum, nullum enim habet, sed quietum semper manet, & manebit: neque indiget purgatione, cū ex sua creatione purissimum sit, & nihil coīquinatū in illud intrauerit: denique cū sit lucidissimum, & pulcherrimū, nulla innouatione, vel alteratione eget: ergo nulla mutatio in eo fiet. Dices, indigere purgatione, quia in eo angeli peccarunt. Respondetur incertū hoc esse, quia fortasse Angeli quādiu fuerūt viatores, non fuerunt in cœlo Empyreo, sed in aliquo inferiori corpore, de quo aliās. Deinde dicitur, quoniā peccatum angeli fuit mere spirituale, & inde pēdēs a loco, & corpore externo, ideo nō contaminauit illud, quare ea ratione nō indigebit purgatione.

Tertio dicendum est, reliqua cœlestia corpora innouāda quidem esse, atque immutanda, secundum aliqua accidentia, permansura vero esse eadē numero secundum substantiam. Hanc assertionem constituo solum vt probabiliorē, non vt certā. Prior enim sentētia, licet ab scholis rejecta videatur nō tamē potest illi aliqua probabilitas denegari, cū & in sacra scriptura apparens habeat fundamētū, & propter illud a multis ex Sanctis Patribus approbata videatur. Et D. Aug. qui nostrā sententiam maxime tuerur, exponens illa verba Psal. 101. *ipsi peribūt, tu autē permanebis*: hanc questionē attingēs sic inquit, *sunt autē, & cœli coelorum superiores in firmamento, sed vtrū ipsi perituri sint igne, an si soli cœli, qui etiam diluuiū perierunt disceptatio est aliquanto scrupulosior inter doctos, nec facile, maxime in angustia temporis, explicari potest*: non est itaque res certa. Conclusionem vero positam,

D. Thom.
Hieron.
Cælestia cor-
pora nō im-
mutabuntur
secundū sub-
stantiam.

positam, vt probabiliorē tenent schola-
stici cū Magistro, & D. Thom. in. 4. d. 47.
& 48. qui in hac re potissimū secuti
sunt Aug. 20. lib. de Ciuit. cap. 14. 16. 18.
& 24. In eadem vero sententia fuit Hier.
Isai. Vbi tractans prædicta scripturarum
loca, sic cōcludit. *Ex quo ostenditur, perditionem cælorum non interitum sonare, sed mutationem in melius: & iterum. Ex quo perspicuū est, cælum, & terram non perire, & in nihilū redigi, sed in melius commutari.* Atque id latius persequitur cap. 65. Isaiæ, vbi adducēs illud Psalm. 101. *Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascēt, & quasi amictum mutabis eos, & mutabūtur,* concludit, *In quo perspicue demonstratur, perditionem, & interitum non abolitionem in nihil, sed commutationē sonare in melius, quod postea confirmat aliquibus scripturæ locis, quæ postea tractabimus.* Eiusdem sententia est D. Gregor. lib. 17. Moral. cap. 5. vbi exponens illa verba Iob. 24. *Humiliabuntur sicut omnia, & auferentur, dicit, cælum, & terram auferri, seu transire per eam quam nunc habent imaginem: tamen per essentiam sine fine subsistere.* Idem sentit Beda loco superius citato, & libro de temporum ratione, cap. 66. vbi locum Petri de cælo aëreo explicat. Item Gennadius de Ecclesi. dogmat. cap. 70. & Primasius in cap. 1. epistolæ ad Hebr. vbi idem sensit Ambr. sic exponēs illa verba, *Ipsi peribunt, tu autem permanes. Pereunt ab eo quod sunt, dum immutantur in melius creatura.* Idem significat in caput. 21. Apocal. Clarius Ansel. ad Hebr. 1. & 12. & Apocal. 20. & 21. & Iulian. Pomerius lib. 3. Prognost. c. 46. Ex Græcis idem aperte sensit Epiph. hæres. 64. citans Proclum, & Methodium, vbi diffusè quæstionem tractat, & scripturæ testimonia explicat, dicens, *Hic mos est scripturis & hanc mūdi transformationem in meliorem ac magis gloriosam reconstitutionem, interitum, ac perditionem dicant, tanquam videlicet prior figura pereat per vniuersorum ad illustriorem statum mutationem, nam nulla contrarietas, aut absurditas est in diuinis scripturis. Præterit enim figura huius mundi, & nō mundus: dictum est. Sic sane morem habent scripturæ, vt perditionem vocent mutationem in meliorem, aut pulchriorē prioris formæ.* Idem sentit Irenæus lib. 4. contra Hæres. cap. 6. eodem modo exponens dictum locum Pauli, & alia testimonia, & Oecumen. in collectaneis. 2. Petri. 3. vbi li-

A cat dicat, cælos esse igne purgandos, de quo statim dicemus, negat tamen secundum substantiam esse immutandos. Potest autē hæc sententia varijs modis ex scriptura cōfirmari. Primo ex illis locis in quibus cælorum perpetuitas, & incorruptio significatur, Psalm. 148. *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt, Statuit ea in æternū, & in sæculum sæculi, præceptum posuit, & non prateribit.* Quæ verba adeo perspicua sunt, vt non videatur cælorum perpetuitas clarius posse describi, de qua dicitur Iob. 37. *Tu forsitan cum eo fabricatus es cælōs, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.* Ac denique maxime in cælis locum habet illa generalis sententia, *Omnia opera, quæ fecit Deus perseuerant in perpetuum.* Secundo recte argumentatur Hieron. loco supra citato ex illo Isai. 30. *Erit lux luna sicut lux solis, & lux solis erit septemplex sicut lux septem dierum in die, in quo alligauerit dominus vulnus populi sui,* Quæ verba optime ibi exponit Hier. de tempore post secundum Christi aduentum. Nam si sol, & luna eo tempore lucidiora futura sunt, supponitur illa, tunc esse duratura, & consequenter reliqua corpora cælestia, nam eadem est omnium ratio: neque commodè hoc exponi potest de alio sole vel alia luna, alioqui esset manifesta æquiuocatio: nam propheta vtitur his nominibus prout sunt in communi vsu, cōmuniter autem vsurpantur hæc tanquā nomina singularia significatiā tantū hunc solē, & lunam, quæ nunc sunt. Tertio vtuntur prædicti patres præsertim Epiph. & Hieron. illo testimonio ad Rom. 8. *Scimus quod omnis creatura ingemiscit, & parturit usque adhuc: nō solū autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus ad optionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis nostri.* Quorū verborū sensus est, sicut nos appetimus nostri corporis immutationē, & glorificationem: Ita reliquas creaturas potissime cælos expectare, & ingemiscere suā innoationem & instaurationem, ergo signum est, hanc innoationē non esse futurā per substantialem immutationē: quia si cæli nō essent permāfuri secundū suā substantiā post illā innoationem, non esset eorū perfectio, sed potius destructio, vnde nec expectarent illam, sed timerent potius. Sicut nos, si non essemus in iisdē corporibus surrecturi, non appeteremus illam immutationem, neque

illa posset dici redemptio corporis nostri.

Quarto argumentari possumus ex loco.

2. Petri. 3.

2. Pet. 3. quod est potissimum prioris sententiae fundamentum: hoc modo, nam si cœli essent corruptibiles substantialiter, maxime per ignem conflagrationis, de quo Pet. dixit, loquitur: sed ignis ille non attinget corpora cœlestia, neque illa potest corrumpi, quod primo Hier. & Aug. supra colligere conantur ex verbis Petri, *Latet enim eos, hoc volentes, quod cœli erant prius, & terra de aqua, & per aquam consistens Dei Verbo, per quam ille tunc mundus aqua inundatus perijt.* In quibus verbis iuxta communem expositionem, & planum contextum, necesse est, per cœlos aëra significari iuxta frequentem usum Scripturæ: sic enim dicuntur volucres cœli, catartæ cœli, &c. Quod autem hic sit sensus patet primo, quia solū loquitur de hoc mundo inferiori, qui aqua inundatus fuit. Secundo, quia dicit cœlos, & terrā de aqua, & per aquam consistere, quod de superioribus cœlis commodè exponi non potest, quia illi cœli nullo modo facti sunt ex aqua cum in principio simul fecerit Deus cœlum, & terrā. Hoc enim de solo cœlo Emphyreo exponere, & æthereos cœlos, ac stellas ex aqua, tanquam ex materia putare procreata, nec philosophicis principiis consentaneum est, nec in Theologia habet aliquid fundamentum. Recte ergo hæc Petri verba de aëre exponuntur, vel per aërem, & terram explicando ea, quæ in ijs habitant, ut volatilia, quæ sunt veluti ornamentum cœli, & ex aquis facta sunt, & similiter plantæ, & alia quæ ex terra nascuntur, vel in terra habitant, quæ sine aquis consistere non possunt. Vel per aërem, & terram explicando ipsa elementa non secundum substantiam eorum, sed secundum dispositionem aptam ad conseruationem viuientium: sic enim quodammodo consistunt per aquam, quia & terra discooperata fuit aquis, ut inhabitari posset, & locus ille aëre fuit repletus, ut in eo homines & animalia possent vivere. Loquitur ergo Petrus in prædictis verbis de cœlo aëreo: ergo de eodem intelligendum est, quod subdit, *Cœli autem, qui nunc sunt, & terra, eodem verbo repositi sunt igni reservati in diem iudicii, & perditionis impiorum hominum:* ergo non cœli ætherei, sed aërei illo igne conflagrabit. Quin potius hinc colligunt scholastici cum Augustin. ignem dei iudicii ascensurum vs-

Ignis posset
mi iudicij ac
tinget vsque
ad locū quē
occupauit
aqua di-
luuij.

A quē ad eum locum, quē aqua diluuij occupauerunt, non tamen ulterius progressurum. Quæ consequutio quauis non sit euident, quia ignis est magis actiuus quā aqua, & natura sua sursum ascendit, cum aqua potius descendat: tamen, cum vtraque innundatio tam aqua, quā ignis non tam fundetur in horum elementorum naturis, quam in diuina ordinatione, est valde verisimilis, quia vtraque innundatio illum habebit terminum, quem iustitia diuina præfixit. Significat autem Petrus esse diuina voluntate statutum, ac definitū, ut idem mundus, qui aquis diluuij perierat, igne iudicii ardeat, vtriusque enim diluuij causæ sunt peccata hominum, quibus totus hic mundus, quodammodo contaminatur: ergo totus sermo D. Petri est de inferiori mundo, quem homines incolunt, atque de cœlo aëreo, non æthereo.

B Sed difficultas est in sequentibus verbis, *Adueniet autē dies Domini vsque, in quo cœli magno impetu transierunt, elementa vero calore soluentur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur:* vbi cum cœli ab elementis distinguantur, necesse est, superiores cœlos significari. Sed in primis licet hoc gratis concederemus, nihil referret. Quia in his verbis non dicitur hos cœlos esse exurēdos, vel corrupendos, sed solū magno impetu esse transiuros, quod non significat substantialem transitum, sed localem, ut satis indicat verbum illud *magno impetu*. Itaque significat Petrus agitādos esse cœlos velocissimo quodam, & inusitato motu: quod ita ad literam intelligi de superioribus cœlis, nullum est inconueniens. Nec sequitur in prioribus verbis, cœlorum nomine eadem corpora significari, ne videlicet, æquiocatio admitti videatur. Quia cœli nomine significatur tota hæc expansio, de qua aliquid interdum dicitur ratione inferioris partis, aliquid ratione superioris, absque æquiocatione. Melius tamen dicitur, etiā in his verbis cœlum significare inferiorem ætheris regionem, quæ velocissimo motu rapietur, & accedetur, ut paulo inferius dicitur, quanquam fortasse ille motus futurus sit ex raptu, & morione superiorum cœlorum. Neque obstant sequentia verba, *Elementa vero calore soluentur.* Primum, quia licet concedamus, sub elementis comprehendī aërem, nihilominus potuit prius cœlorū nomine significari, quia illi

illi erit proprium velocissimo illo motu cieri: commune autem illi erit cum alijs elementis calore solui, & ideo vnum ei prius tribuitur sub proprio nomine, alterum vero postea sub nomine communi. Sicut paulo post dicitur terra exurenda: & tamen prius comprehensa erat terra sub elementis. Deinde, quia probabilius apparet, elementorum nomine ibi solum significari aquam, & terram. Tum quia vox elementum, & vox Græca, στοιχεῖον, quæ illi respondet, proprie significat quasi primordiale fundamentum, huiusmodi autem sunt aqua & terra respectu totius vniuersi. Tum etiam quia paulo superius distinguit Petrus cœlos à terra, & aqua. Denique iuxta hanc expositionem facile intelliguntur alia verba, quæ postea Petrus subiungit, *per quem cœli ardentes, soluentur, & elementa ignis ardore tabescent*: semper enim de eisdem cœlis loquitur. Igitur ex loco Petri colligi non potest, superiores cœlos igne esse corrumpendos, ergo cum in nullo alio loco scriptura id significet, qui non habeat eandem, vel faciliorem expositionem, vt infra dicemus, nulla ratione id asserendum est. Tum quia cum in alijs locis scriptura significet, cœlos esse perpetuos, hoc modo melius omnia conciliantur: tum etiam quia cum ratione naturali magis consentaneum sit, cœlum esse incorruptibile, & inalterabile virtute ignis, si scriptura non cogit, nō est aliquid miraculosum, & supra rationē asserendum. Vnde possumus vltimō ratione confirmare assertionem positam, quia vel cœlum est natura sua incorruptibile, vt est magis recepta Philosophorū, & Theologorum sententia, quam multi etiam ex Sanctis Patribus approbarunt, & vt alios omittā, est expressa D. Dionisij lib. de diu. nom. c. 4. & ita non potest igne corrumpi: vel est corruptibile natura sua, vt alijs visum est, & sic licet posset ab igne corrumpi, non tamen in meliorem naturam transformari, sed ad summum posset in ignem conuertri: ostensum est autem cœlos non ita esse immutandos, vt in nihilum vel indeterius commutentur: ergo non corrumpentur actione ignis. Dicunt aliqui, ignem virtute naturalij non posse hanc immutationē in cœlis facere, tamen assumendum esse à Deo vt instrumentum: quia tota hæc conflagratio est effectus diuinæ vindictæ aduersus hominum peccata, ignis autē est in-

Obiectio.

strumentum, quo Deus decreuit peccata hominum vindicare. Sed, vt verum sit potuisse Deum id facere, cum nullam inuoluat contradictionem, tamen sine fundamento asseritur id facturum: nunc enim non agimus quid Deus possit efficere, neque enim dubitamus quin ad nutum suum possit vniuersum mundum delere, sed agimus quid Deus facturum sit: non est autē cur asseramus facturum Deum maximum atque inusitatum miraculum sine scripturæ fundamento.

Solutio.

Quapropter ex ijs omnibus colligo, non solum non esse cœlos igne corrumpendos, sed nec purgandos, neque alterandos quidem, quanquam Oecum. & nonnulli alij ex veteribus scriptoribus contrarium sentire videantur, hæc autem est sententia Hieronym. August. Greg. Bedæ, & aliorum, locis supra citatis. Probatur autem primo, quia ostensum est ex scriptura non colligi ignem conflagrationis ascensurum ultra totam secundam regionem aeris. Secundō quia ignis non potest naturalem actionem habere in cœlum, affirmare autem acturum, vt instrumentum Dei, non habet fundamentum. Tertiō quia in cœlo non sunt sordes, quæ purgandæ sint, est enim purissimum corpus incapax peregrinarum alterationum, quæ ad corruptionem disponant, & cum eo miseri non possunt vapores alij, vel substantiæ, quæ igne consumi mendæ sint. Quod autem apud Iob legimus capit. 15. *Cœli non sunt mundi in conspectu Dei*, nihil obstat. Quia vel cœli ibi pro angelis sumuntur, vel quod probabilius est, solum significatur, (vt in eum locum D. Thom. notauit) corpora cœlestia ad Deum comparata, non esse munda, quia materialia sunt, ab hac autem imperfectione purgari non possunt, cum hæc sit propria cœlorum natura. Quod vero multi ex supra citatis dixerunt, cœlos propter peccatum hominis fuisse corruptibiles factos, vel indeterius commutatos, aut contaminatos, falsum est, & sine fundamento dictum, quia nec substantia cœlorum, nec qualitates immutatae sunt propter peccatum hominis. Quinimo neque aliorum elementorum, aliarumvè rerum, neque ipsius hominis natura, intrinsecas proprietates naturales per peccatum amisit, sed solum gratitias, & naturæ superadditas, cœlum autem non habuit aliquas qualitates superantes eius natura-

Oecum.
Hieron.
Aug.
Greg.
Bed.

Cœli quomodo non sunt mundi in conspectu Dei.

Iob. 15.

D. Thom.

Cœli non sunt facti corruptibiles propter hominis peccatum.

turam ante peccatum: nulla ergo immutatio intrinseca ei accedit propter peccatum hominis, ut statim iterum confirmabo. Denique, quod aiebat Theodoretus, cœlum quidem propter hominis peccatum non fuisse immutatum ab ea dispositione in qua creatum fuit, tamen propter peccatum præuisum, fuisse creatum in natura, vel dispositione minus perfecta, quam si non fuisset futurum peccatum: hoc inquam in primis gratis est confictum, neq; habet vllum fundamentum in scriptura, & non est consentaneum rationi diuinæ providentiæ. Tum quia si primam illius intentionem, seu definitionem consideramus, prius statuit, tales creare cœlos, & in tali dispositione, quam hominis peccatum præuidisset. Tum quia si respiciamus modum operandi diuinæ providentiæ, non solet propter hominum peccata, aliarum rerum naturas mutare, & præsertim in causis vniuersalibus, quæ ad vniuersi perfectionem spectant. Neq; aliquid probabilitatis habet illa coniectura, scilicet, quod existente homine in statu corruptibili, non decebat, cœlos, qui propter homines facti sunt, esse corruptibiles. Quia cœli non sunt dati homini pro hoc statu, in domicilium, quod inhabitet, sed terra, quæ est locus corruptionis tali statui proportionatus, cœli autem potius facti sunt, ut iuuent hominem ad naturam suam perpetuò conseruandam, saltem per generationum successionem, & ad hunc finem potius oportuit, cœlos esse incorruptibiles, & liberos ab omni contagio, & humanis sordibus: nulla igitur ratione purgatione indigent.

Sed quæres, an saltem ij. cœli innouandi sint. Videtur enim ex dictis sequi, non esse innouandos. Nā ubi scriptura promittit cœlum nouum, cum terra noua, exponitur etiam potest de hoc cœlo aereo, quod immediate terram tegit. Petrus enim in dicta epistola, post verba superius tractata subiungit, *Nouos vero cœlos, & nouam terram secundum promissā ipsius expectamus.* Vbi de eisdem cœlis loquitur, de quibus antea mentionem fecerat, & de eisdem exponit loca Isaiæ, quæ sine dubio indicat, cum dicit, *secundum promissā eius:* atque eadem ratione idem sensus accommodandus erit loco Apocalypsis. 21. non est ergo cur in cœlis superioribus innouationem aliquam expectemus. Nam quod Isai. 30. dicitur, *Erit lux*

A *luna sicut lux solis;* &c. non est necesse ut ad statum rerum post iudiciū referatur, multi enim patres illa verba exponunt de tempore legis gratiæ, ut Cyrillus, & alij ibi, & Augustin. (si ipse est author quæstionum noui, & veteris testamenti) quæst. 105. qui per lunam Ecclesiam, per solem autem Christum intelligunt. Iudei vero hoc referunt ad tempora, in quibus de Syrijs, & Babilonijs victoriam reportaturi erant, & explicant per hyperbolem, & metaphoram: nam sicut supra dicebamus, solere scripturam, cum vult exaggerare magnam aliquam calamitatem, seu tristitiam, dicere, solem, & lunam obscurari: ita ad significandam magnam aliquam lætitiā dicit, solem, & lunam magis lucere, atque splendescere. Ergo ex scriptura non potest colligi aliqua cœli innouatio. Et ita Rabbi Moyses, ut scholastici referunt, negauit

B hanc cœlorum innouationem: quam sententiam amplexus est Phylo in libro de mundi incorruptibilitate, ubi non hanc solum, sed omnem mundi immutationem negare videtur, quanquam ille liber (ut viri docti notarunt) non videatur esse Phylo-nis, sed alicuius Ethnici philosophi. Quocirca licet argumentum factum probet nō esse de fide, cœlum esse innouandum per intrinsecam aliquam dispositionem: nihilominus certum est, esse immutandum aliquo modo ab ea dispositione, in qua nunc est. Cessabit enim moueri, & perpetuò quiescet, quia tunc cessabit omnis necessitas illorum motuum, qui solum sunt in ministerium hominum, quandiu generationibus, & corruptionibus subiecti sunt: & hoc saltem probat locus supra adductus ex Deut. 4. & hanc immutationem significant Isai. & Ioan. per metaphoram libri cōplicati, ut supra exposuimus, & eandem docuit Ioan. Apocal. 10. dicens, *quia tempus non erit amplius;* de qua re plura dicemus sectione sequenti.

C Addo præterea cœlum esse innouandum per maius quoddā lucis, & claritatis incrementum, ut docuit Hier. Isai. 30. ad litteram & proprie exponens dicta verba: nam cum ita possint intelligi sine incommodo, non est quod ad metaphoras cōfugiamus. Quā expositionem, & sententiā Theologi secuti sunt, & Lyranus, & glossa ordinaria; ac interlinealis Isai. 30. Falso autem addit hæc Glossa, augendam esse lucem solis, & lunæ.

Theodor.

Cyr.
August.
Chrysost.Rabbi.
Moyses.

Philo.

Deuter.

Apoc. 10.

Hieron.

Lyranus.
Glossa.

Isaias. 30.

næ,

Apoc. 21.

Isaias. 30.

na, quia per peccatum hominis fuerat minorata, hoc enim improbable est, ut constat ex dictis, & recte notauit D. Thom. in. 4. d. 48. q. 2. ar. 3. ad 3. & 4. & latius probat Sotus. d. 47. q. 2. ar. 3. Hoc ergo lucis augmentum non erit connaturale soli, aut cœlis, sed supernaturaliter illis addetur ad maiorem gloriam, & lætitiā corporum beatorum. Addit vero Richard. d. 48. ar. 2. q. 5. hanc lucem emanaturam ad cœlos ex splendore corporum beatorum: sed probabilius videtur, illud lumen diuina virtute esse efficiendum in corporibus cœlestibus sine dependentia à corporibus beatis, aliās quoties beatorum corpora magis, vel minus distarent à diuersis cœli partibus, magis etiā, vel minus eas illustrarent, quod non videtur consentaneum. Dabitur ergo illa claritas cœlo & astris per modum proprietatis intrinsecæ, ac permanentis, ad eum modum, quo humanis corporibus gloriosis claritas gloriæ tribuetur. Sic enim, & maior erit proportio inter locum, & locatum, & in ipsismet cœlis magis relucebit diuina virtus, & quasi veltigium quoddam gloriæ, & claritatis illius. Vnde tota hæc claritas Solis & Lunæ, & aliorum cœlorum non erit tunc solum propter necessitatem, & vsum hominum, quia ad hoc sine dubio sufficeret claritas corporum beatorum, quomodo dicitur Apocal. 27. ciuitas illa non egebit Sole, neq; Luna, & simile quid habetur Isai. 9. Sed erit ad maiorem perfectionem, & gloriam beatorum.

Dico quarto, elementa non esse omnino corruptenda quoad substantiam, sed esse innouanda, ac perficienda. Hæc conclusio minus certa est quam præcedens, est tamen probabilior, & communior Theologorum in. 4. d. 42. vbi D. Thom. q. 2. art. 2. q. 2. duas refert opiniones, vnā affirmantem, duo elementa esse corruptenda scilicet aquā, & ignem, de qua supra dictum est: alterā affirmantem mansura quidem elementa secundum substantiam: non tamen secundum proprias & naturales qualitates, quam etiā rejicit, ut improbabilem, quia non est verisimile, in illo perfectissimo statu mansura elementa intrinsecis perfectionibus naturalibus priuata. Præterea, assertio posita fundamentū habet in omnibus Patribus citatis in tertia conclusione, nam æquē loquuntur de toto vniuerso, & de elementis, ac cœlis, ut videre licet in Hieronymo. & Augustino.

A Anselm. in Elucidar. Isidoro libro de doctrina fidei, capit. 36. Rursus probari potest ex illo Ecclesiast. 1. *Terra in æternum stat: & capit. 3. Omnia opera, quæ fecit Deus, perseverant in æternum.* Item ex illo ad Roman. 8. *Omnis creatura ingemiscit, & parturit, usque adhuc.* Nam si elementa secundum substantiam essent interitura, non essent ipsa participatura pulcritudinem, gloriā, & incorruptionem illius status, sed alia essent futura corpora illam gloriam participantia: ergo hæc elementa, quæ nunc sunt, non ingemiscerent, nec parturirent spectantia illum statum. Deinde argumentor discurrendo per singula. Nam si essent substantialiter corruptenda, maxime ab igne conflagrationis: ita enim affirmant, qui oppositum sentiunt. Sed in primis non est cur ignis corrumperet ignem, cum sint eiusdem naturæ, ut postea dicemus. Maxime, quia si verum est, nunc esse purissimum ignem in sua sphaera, illic non pertinget ignis conflagrationis, qui non ascendet ultra secundam regionem aeris, ut ex loco Petri supra colligimus cum Augustino. & Theologis. Quod argumentum, si alicuius momenti est, non solum concludit, illum ignem non esse corruptendum, verum neque purgandum. Et quidem merito, quia non magis indigebit purgatione, quam corpora cœlestia. Et hæc ratio æquē procedit de aere, quæ ad supremam partem eius, quia & illam ignis non attinget: vnde nec corrumperet, nec purgabit illam. Cum enim ad illam non ascendant terræ vapores, & communes exhalationes, non habet ea regio impuritatem aliquam, neque contaminatur, ut sic dicam, peccatis hominum incoherentium terram. Atque hoc satis est, ut idem elementum aeris simpliciter manere dicatur, licet fortasse secundum inferiores partes corruptatur, & postea instauretur, ut explicabimus. Ad hæc, de aqua ex nullo Scripturæ loco colligi potest esse corruptendam: nam ut Augustinus notauit. 20. de Ciuitat. capit. 16. nullibi scriptum est, totum elementum aquæ esse exsicccandum calore ignis: imo neque alicubi legitur futura aqua noua: sicut terra noua, & cœlum novum. Denique de terra non videtur posse negari quin secundum aliquas partes eadem numero mansura sit: nam infernus, qui est in centro terræ perpetuo manebit,

Gggg 4

Aug.
Anselmus.
Isidor.
Roman. 8.

De igne.

De aère.

De aqua.

Aug.

1 Per. 3.
De terra.

D. Thom.

Richard.

Apoc. 27.
Isaias.

De elementorum renovatione.
D. Thom.

Hieronym.

nebit: ergo & terra illa, quæ est prope centrum. Item quia non est verisimile, ignem illum posse tam breui penetrare, & consummere totam substantiam terræ, quæ propter densitatem suam difficile immutari potest in interioribus partibus. Quod autem. 2. Petri. 3. dicitur, *Elementa autem calore soluentur* quod superius de terra, & aqua exposuimus, non significat substantialem corruptionem, sed vehementem commotionem, & alterationem. Nam verbum Græcum, *λύω*, aut Latinum *soluo*, nihil aliud in omni proprietate significant. Unde inferius subditur, *Elementa autem ignis calore tabescent*, quod significat accidentalem mutationem, non substantialem. Denique additur, terra, & quæ in ea sunt opera, exurentur. Quibus verbis significatur exustio terræ quoad superficiem eius, & fortasse etiam quoad aliquam partem, quæ ad corruptionem omnium, quæ sunt in terra, & ipsius terræ purgationem iufficiat: nam hoc in regere significat terræ exustio. Ita enim sæpe in Scriptura dicitur regio aliqua accendi, siue exuri, quandoque omnia quæ in ea sunt concremantur usque ad superficiem terræ. Cum ergo dicat Petrus fore, ut elementa tabescant, vel soluantur, aliæ vero res exurantur, signum est, non esse parem futuram eorum mutationem. Tandem ostensum est, elementa mansura perpetuo post diem iudicii, vel igitur manebunt eiusdem speciei, vel alterius: hoc posterius non est verisimile, quia neque est necessarium, neque consentaneum modo loquendi Scripturæ: si autem futura sunt eadem in specie: quid opus est ea substantialiter corrumpi, & iterum produci? Possunt enim purgari, & perfici sine corruptione.

In quo consistat elementorum instauratio.

Superest vero explicandum, in quo consistat hæc innovatio. Ad quod dicendum est, duo interuenire in hac instauratio: primum est ablatio omnium sordium, quæ sunt præter naturam elementorum, secundum est additio aliquarum rerum vel qualitarum perficientium elementa. Quoad primum omnes Theologi. d. 47. & 48. docent ad hunc finem esse antecessuram inferioris mundi purgationem, quæ fiet per ignis conflagrationem, quæ satis colligitur excitato loco Petri, & ex omnibus patribus supra citatis, & ex Augusti. super psal. 101. Orig. lib. 4. & 5. contra Celsum, ubi dicit,

Aug. Origenes.

A etiam veteres philosophos Græcos de futura mundi conflagratione scripserunt. Dices, Quæ sunt hæc sordes, aut quæ immunditia tollenda est ab elementis per hanc conflagrationem, & purgationem. Theologi in primis hoc explicant mystica quadam ratione, quæ potius in significatione, quam in efficacia videtur consistere. Nam sicut templum quod peccatis aliquibus contaminatur, & violatur, non est aptum, nec dispositum ad res sacras peragendas: donec caeremoniis externis purificetur, per quam purificationem nulla res physica ab illo templo tollitur, sed exhibetur illud opus in signum reuerentiæ, & cuiusdam moralis mutationis: ita inquit, hunc mundum esse quodammodo hominum peccatis violatum, & ideo, ut transferatur in nobiliorem statum, gloriæ & habitationi Beatorum accommodatum, oportere, ut per ignem prius transeat, ut ab omni culpæ contagio mundari intelligatur. Ex qua ratione fit, solum illam mundi partem esse purgandam, quæ in usum mortalium hominum cedit. Secundo hoc explicant physice, nam quia in ea renovatione liberanda est creatura à seruitute corruptionis, ideo necesse est, e medio tolli mixta omnia generabilia & corruptibilia: propter quorum conseruationem, generationum successio durat: hoc ergo in primis fiet per hanc ignis purgationem, & actionem. Deinde consequenter fiet, ut omnes substantiæ, vel affectiones extraneæ, quæ elementis, præsertim aquæ, & terræ, admixtae sunt, consummantur, & exhalentur. Ut v. g. aquæ maris adeo feruescent, ut salis affectionem, & nimiam densitatem amittant, & si quos habent fortasse admixtos vapores illos exhalent, fiet etiam tanta aquarum commotio, ut omnia piscium, vel aliarum rerum corpora in eis latentia expellantur, & igni tradantur. Atque ad hunc modum de terræ purgatione, & de alijs rebus iudicandum est. Omnia vero excrementa terræ, & quidquid materiæ superfluum fuerit, partim ignis actione consummentur: partim impetu motus in infernum detrudentur, ut iterum seq. sect. dicemus. Huiusmodi ergo erit prior pars quasi priuatiua innovationis mundi.

Dubium.

Solutio.

Quod attinet ad alteram partem innovationis mundi, quæ est positiva per additionem alicuius perfectionis, dicendum est, adden-

Elementa erunt lucida post iudicium.

Chrysost.

D. Thom.

addendam esse elementis omnibus eximia quandam claritatem, & lucem, non æqualem, sed proportionatam. Ita docent Sancti Patres supra citati, & optime Chryf. epif. ad Theod. lapsum, parum ante medium, & Theologi. Nam terra (inquit diuus Thomas distinct. 48. q. 2. art. 4.) erit lucida, & peruia sicut vitrum in superficie, aqua, sicut cristallus, aer, sicut nunc est cælum, ignis, sicut nunc sunt luminaria cœli. Quæ quidem sententia fundari potest, tum in locis illis Scripturæ in quibus promittitur, *coelū novum, & terra nova*: nam sub his corporibus cætera comprehenduntur, tum in Paul. ad Rom. 8. dicente, omnem creaturam participaturam illam gloriæ pulcritudinem: tum in coniectura, quæ ex hoc loco sumitur. Quia sicut in gloria corpus humanum, quod ex elementis constat, perficietur ex conjunctione ad spiritum beatum: ita decet ut totus hic sublunaris, seu elementaris mundus illustretur, & perficiatur ex conjunctione ad cœlestia corpora. Vnde facile reddi potest quædam causa huius claritatis elementorum, scilicet, cœlestia corpora, ac luminaria in quibus tanta fiet lucis accessio, ut ab eis manere possit tota illa claritas usque ad terram. Et quia cœli erunt in perpetua quiete, illuminatio illa semper eadem erit. Et diuina providentia fiet, ut quando cœli quiescant, alia omnia ita maneant disposita respectu totius Vniuersi, ut vtrumque hemispherium, & omnes vniuersi partes perfectissime illustrentur. Ad quod accommodari possunt verba Isai. 60. *Non occidet ultra sol tuus, & luna tua ultra non minuetur.* Eadem enim fere de illo statu gloriæ scribit Ioannes in Apoc. c. 21. & 22. Neque in hac sententia est vlla difficultas, quod attinet ad tria superiora elementa, quæ natura sua diaphana sunt, de terra vero etiam est facile, esse illuminandam quoad vltimam superficiem, qua aerem, vel aquam contingit. An vero illa lux sit amplius terram penetratura, quoad profundū eius, incertum est. Nam D. Thom. supra solum dicit, quod in superficie erit sicut vitrum, quod posset intelligi quantum ad puritatem, & claritatem ipsius superficie. Itē quia si profunditas terræ futura est perspicua, & peruia oculis, vel id est intelligendū de toto elemento terræ, & hoc non, alioqui damnati ea luce fruerentur, vel assignandus erit terminus profunditatis, ad quem illa

Apocal. 21.
22.D Thom.
Vtrum lux
sit terra in-
teriora pene-
tratura.
1. Opinio.

A claritas perueniat, qui non poterit certa ratione assignari, cum non sit maior ratio vnius partis, quam alterius. Accedit, quod terra cum natura sua sit densa, non est capax luminis, & claritatis in profunditate sua: quamuis autem possit Deus illam illuminare, non videtur necessarium ponere hoc miraculum. Et hæc sententia est probabilis. Nihilominus contraria sententia facile etiam defendi potest, quam D. Thom. significat, dicens futuram esse terram peruiam sicut vitrum, ad quod aliqui accommodant illud Apoc. 21. *Platea ciuitatis aurū mundum tanquam vitrum perlucidum.* Item quia fortasse claritas elementorū non proveniet ex sola virtute actiua astrorum, sed ex speciali virtute diuina, iuxta illud Isai. 60. *Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor Luna illuminabit te, sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam.* Rursum, quia excepto præciso illo loco, qui necessarius est ad penas, & tenebras damnatorum, omnia alia decet esse peruia oculis Beatorum, ut eorum claritate, & pulcritudine delectentur, & ad Dei laudem excitentur. Quin potius ait Palud. d. 48. q. 1. in fine, illuminandam esse terram in profundo, usque ad Lymbum puerorum inclusiue: quia magna esset eorum pena, si in tenebris versarentur, quia non habebunt tantum animas ut nunc, sed etiā corpora: quod quidem satis verisimile est, si post resurrectionem pueri habitaturi sunt in illo loco.

Sed adhuc supererant hic duæ dubitationes: altera, de situ elementorum post diē iudicii; altera, de mixtis, sed de ijs dicemus commodius in fine Sect. sequentis. Fundamenta vero aliarum opinionum inter probandam nostram sententiā expedita sunt. Omnia enim scripturarum testimonia vno vel altero verbo sine vlla difficultate exponuntur. Primo enim multa ex illis intelliguntur de cœlo aereo, ut ostensum est. Secundo, si aliqua intelliguntur de superioribus cœlis, exponi possunt non de vero interitu, qui est per corruptionem, sed de variatione status & ministerij. Mutabunt enim cœli statum, quia non exercebunt functiones, & ministeria, quæ nunc efficiunt, & secundum hanc rationem quodammodo perire dicuntur, vel immutari, aut renouari, quatenus illustriores fient. Tercio interdum sunt loquutiones hyperbolicæ, & comparatiuæ, ut est illud, *Coelū*

2. Opinio.
D. Thom.

Apoc. 21.

Isai. 60.

Et terra transibunt, verba autem mea non transibunt, id est, prius illa deficiet, quam verba mea. Aliqui etiam ex Patribus in priori sententia citatis possunt exponi aliquo ex his modis, præsertim duobus prioribus: nonnulli vero contrariam sententiam senserunt, D. Thom. etiam in. 4. dist. 47. conatur exponere Bedam citatum in secunda sententia, sed ipse satis se exposuit in posteriori loco à nobis adducto ex lib. de ratione temporum.

SECTIO III.

Quo ordine, et à quibus causis mundi purgatio, et immuatio perficienda sit.

Primum omnium verisimile est, post reditum Christi cum Sanctis in cælum, statim efficiendum esse, quod Petrus dixit, *Cæli magno impetu transient*, quia ille vehemens motus ad inchoandam mundi purgationem excitabitur: hæc autem purgatio incipiet finito iudicio, ut sæpe dictum est. Et quamvis neque ex loco Petri, neque alio sufficienti testimonio constet, an ille motus futurus sit in solo aere, vel etiam in corporibus cælestibus: mihi tamen verisimile apparet, ipsos etiam cælestes orbis, qui nunc mouentur, esse in illo temporis puncto velocius agitandos, ut secum cælos etiam aereos rapiant, & ad vniuersi conflagrationem tum motu, tum etiā influentia, & actione concurrant.

Secundo, hanc commotionem consequetur ignis conflagrationis, ut colligitur ex sequentibus verbis Petri. *Elementa vero calore soluentur, terra autem, & quæ in ea sunt opera exurentur.* Est enim ignis aptissimum instrumentum ad mundi purgationem faciendam, tam propter suam puritatem, & nobilitatem inter omnia elementa, quam propter actiuitatem, ut latius D. Thom. in. 4. d. 47. q. 2. vbitam ipse, quā reliqui theologi multa de hoc igni inquirunt. Primum cuius naturæ sit: deinde ex qua materia, & à quibus causis generandus sit: tertio quantæ magnitudinis futurus sit: quarto an ordine à nobis posito venturus sit: hæc enim omnia adeo sunt incerta, ut August. 20. de Ciuit. cap. 16. à nullo hominum in hac vita sciri existimet. *Lactant.* vero lib. 7. Instit.

tionum, cap. 21. censet, ignem inferni esse alterius naturæ ab elementari, & illi similem indicat futurum esse hunc ignem conflagrationis. Probabilior tamen est communis sententia Theologorum, hunc ignem futurum esse eiusdem rationis cum elementari, quia cum scriptura de igne loquitur, de re nobis nota, quam solemus hac voce significare, sermonem habet, alioqui esset magna æquiuocatio, & vix posset à nobis intelligi, & exponi: quia pari ratione cum agit de calore, dicit aliquis, non esse futurum eiusdem rationis, & sic de alijs rebus. Deinde, quia nulla est necessitas contingendi alium ignem, cum natura, & proprietates huius ignis sint satis accommodatæ ad prædictum effectum. Et hæc de prima interrogatione.

Ad secundam quidam dicunt, ignem, qui est in sua sphaera, descensurum in terram ad eam purgandam. Sed hoc non placet, tum quia oporteret, illum ignem valde præter naturam moueri, & sic locus ejus maneret vacuus, aut necesse esset aerem ascendere, & omnia permutari. Tum etiam quia ille ignis propter nimiam raritatem fortasse non est tam aptus ad agendum. Alij dicunt illum ignem inflammaturum aerē sibi propinquum, atq; inflammationem illam seu combustionem per totum aerem esse usque ad terram diffundendam. Sed hoc etiam est nimis violentum, & non necessarium: neq; ijs, quæ hætenus diximus consentaneum. Alij aiunt, fore denuo creandum. Sed non oportet nouæ materiæ creationem fingere. Generabitur ergo ex aliqua materia, quæ facile exuri possit, ut ex terræ vaporibus, & exhalationibus, aut similibus. Quod vero attinet ad causam efficientem illius, D. Thom. censet, efficiendum esse à causis naturalibus, diuino tamen imperio supernaturaliter coniunctis ad illum ignem generandum in terra, vel in secunda aeris regione. Quod est probabile. Mihi tamen verisimile est, illum ignem, qui antecessurus est iudicium, generandum esse in secunda aeris regione (ut supra dixi) diuino imperio ex vaporibus, & exhalationibus, quæ vel ibi erant, vel ad hunc finem eo ascendent, ut coram iudice ille ignis tanquam de cælo missus descendat usque ad locum, in quo omnes reprobis iudicandi sunt, in quo loco quietus manebit, quandiu iudicium durabit. Finito autē iudicio, & aperta

terra,

*Qualis sit
futurus ignis
conflagrationis,
Augustin.
Lactantius.*

D. Thom.

terra, ac detrusis in infernum damnatis ille ignis magno impetu commouebitur: unde fiet ut velocissime omnia inflammet, & vehementer exardescat. Ad quod etiam iuuabit vehemens motus coelorum, & Solis, ac aliorum astrorum influentia, & fortasse etiam concurrent angeli applicantes illi igni materiam ad combustionem facile dispositam. Hæ igitur videntur sufficientes causæ generationis huius ignis.

Quantus futurus est ignis conflagrationis. Tertiæ dubitationi quidam respondent, tantam futuram esse illius ignis quantitatem, ut vniuersum terræ, & aquæ corpus vndique simul circundet, & ex omni parte ascendat super altissimos montes saltem quantum aquæ diluuij ascenderunt. Quod est probabile, propter ea, quæ supra diximus exponentes locum Petri, ex August. & alijs. Iuxta hanc vero sententiam oportebit dicere, & magnam partem aeris in ignem esse conuertendā, & finita purgatione mundi illum ignem magna etiam ex parte esse corrupendum, & in aerem commutandum, quæ certe non sunt magna incommoda. Videtur tamen facilius dici posse, non oportere, ut simul eodemque tempore totus ille ignis mundum circumstet, atque inflammet, sed satis esse, ut magna ex parte occupet terram, & ascendat quantum necesse fuerit, usque ad secundam aeris regionem, ac deinde veloci motu feratur, & successiue totam terram accendat, atque ita totum mundum circumbeat, ac purificet, qui modus, & facilis est, & consentaneus loco Petri supra tractato. Et hoc fortasse sensu dixit Ephrem lib. de penitentia, capit. 4. hunc ignem emanaturum ab ortu Solis, usque ad occasum. Nam quia (ut supra diximus) Christus à parte Orientali descendet, ignis, qui ante illum veniet, merito dici potest ab oriente manare, qui postea, ut totum mundum inflammet, usque ad occidentem deferetur, non tamen ibi listet, sed per aliud hæmispherium redibit vniuersam terram circundans. Atque ex ijs satis patet, quid dicendum sit ad quartam interrogationem: nihil enim addendum superest ijs, quæ præcedenti Disp. Sect. II. dicta sunt.

Omnia mixta igne purgantur.

Tertio per hunc ignem fiet totius terræ exustio, & elementorum purgatio, de qua quomodo, & in quibus corporibus futura sit, satis est à nobis explicatum. Solum de mixtis occurrit hic difficultas supra ommissa. Nā hinc sequitur omnia mixta esse co-

Aburnenda, quod videtur inconueniens: quia vel illa futura sunt postea in mundo innouato, vel non: si primum, ergo frustra prius corrumpentur, ut postea iterum producantur: si secundum, hoc videtur contra perfectionem mundi, diximus enim supra cū Sanctis Patribus, totum hunc mundum esse commutandum in perfectiorem statum, sed mixta multum pertinent ad perfectionem Vniuersi: sunt enim perfectiora corpora, quam elementa: erit ergo Vniuersum valde imperfectum, si elementa sola maneat, & mixta omnia pereant. Et confirmatur primo, quia Paulus ait omnem creaturam expectare participationem illius gloriæ, quæ erit in mundo innouato: ergo non solum elementa, sed etiam mixta manebunt secundum aliqua indiuidua in singulis speciebus, ut illum statum participant: cum enim omnia electis ministrauerint, oportet ut suo modo remunerentur, sicut celum, & elementa. Confirmatur secundo, quia multa ex mixtis pertinent ad ornatum elementorum, ut flores & arbores ad pulcritudinem terræ, pisces, & aues ad ornatum aquæ & aeris, & sic de alijs, unde non est dubium, quin possint conferre ad oblectandum Beatorum aspectum. Adde, Anselmum in Elucidario post explicatam superiorum corporum innouationem, sic de terra scribere, *Terra, quæ in gremio suo Domini corpus confo-* *Anselmus.*
uit, tota erit ut paradysus, & quia Sanctorum sanguine est irrigata, odoriferis floribus, rosis, violis immarcescibiliter erit perpetuo decorata. Et Guillelmus Parisiensis, cuius verba *Guil. Paris.*
refert Carthusian. in 4. d. 48. quamuis dicat animalia, & vegetabilia, ac metalla esse comburenda, & non amplius futura: subdit vero, *De terra quidam ex sapientissimis Christianorum dixerunt, quod graminibus semper virentibus, & immarcescibilibus floribus, ac perpetua amenitate, instar Paradisi terrestris, sit decoranda.* Ad quam sententiam accommodari possunt illa verba Psalm. 103. *Psal. 103.*
Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terra. Quæ de renouatione in iudicio futura multi interpretantur. In hac re certum in primis est, omnia mixta esse igne comburenda. Nam Petrus satis diferte id affirmat, dicens, *Terra, & omnia, quæ in ea sunt, opera exurentur:* & ita simpliciter intelliguntur ab omnibus expositoribus, & Scholasticis doctoribus, quapropter temerarium esset id negare. An vero postea in terræ,

terræ, vel aliorum elementorum innouatione aliqua mixta iterum sint producenda ad eorum ornatum, & mundi complementum: non est ita certum, neque videtur omnino improbabilis sententia id affirmans præsertim propter Anselmi auctoritatem: & quia sicut multi affirmant futuros in inferno vermes, sulphurē, & alia similia corpora mixta ad corpora damnata crucianda: sic etiā nō est incredibile, futura esse aliqua mixta in hoc mōdo, ad eius perfectionē & ad gloriā accidentālē Beatorū augendā. Nihilominus tamen recedendū non est à communi Theologorum doctrina, in. 4. d. 48. vbi D. Thom. q. 2. art. 5. Bonauen. Rich. Palud. Sot. & reliqui, Henricus quodl. 4. q. 12. & Anton. 4. p. tit. 14. cap. 11. §. 3. negat futura animalia plantas, mineralia, & alia corpora mixta in mundo post eius instaurationem, quia sunt omnino corruptibilia, in illo autem statu liberabitur creatura à seruitute corruptionis, & ideo solum manebunt ea corpora, quæ aliquem ordinem habēt ad incorruptionem, vt sunt corpora cœlestia, & elementa, quæ licet nunc secundum partes corrumpantur: tamen secundum se tota sunt incorruptibilia. Dicere autem, plantas, aut animalia esse perficienda dote incorruptionis modo aliquo supernaturali, voluntarium est, & sine fundamento. Vnde Greg. Nissen. lib. 1. Philosoph. capit. 3. proprium dicit esse hominis, inter omnia animantia immortalitate donari. Hoc autem, ait propter immortalitatem animæ assequitur: Item quia fere omnia mixta referuntur ad vsum hominis ratione corporis corruptibilis, qui vsum tunc cessabit, propter solum autem aspectum, eiusquē oblectationem non erunt necessaria, quia multo pulchrior, & delectabilior aspectus esse poterit in terra eximia claritate, & splendore affecta. Erit enim facile Deo id efficere, cum ea varietate, & pulchritudine, quæ mirum in modum visum delectet. Alioqui etiam propter delectationē odoratus possent in eo statu flores, seu rosæ euelli, & diuidi, & contrectari, & alterari, vt melius odorem essarent, aut multa alia miracula multiplicanda sunt, vt hæc res futuræ sint omnino incorruptibiles. Probabilius ergo videtur, eas non esse futuras neque aliquid cōferre ad perfectionem illius status. Ex quo facile solvuntur rationes dubitandi in contrarium adductæ, de qui-

A bus etiam legi potest D. Tho. citato loco.

Quarto, finita mundi exultione, omnia excrementa deferentur in infernum simul cum igne, si aliquid illius superuacaneum fuerit in hoc mundo. Ita D. Thom. d. 47. q. 2. art. 3. q. 3. vbi dicit, quod in purgatione mundi, quid quid erit turpe, & scœdum in infernum cum reprobis detrudetur, & citat Basilium in id psal. 28. Vox Domini intercedentis flammam ignis, dicentis, crassiores partes illius ignis projiciendas esse in infernum, subtiliores vero, & lucidiores superius remansuras. Atque idem docent reliqui Theologi. Et ratio est clara, quia purgatio mundi ad hunc finem ordinatur, & quia excrementa reijci solent in infimum, & abiectionem locum. Item, quia vniuersa hæc pœna damnatis debetur. Quocirca verisimile est, illum hiatum terræ, qui ad deuorandos reprobos fiet, duraturum quousque mundi purgatio absoluat, postea vero quam omnia excrementa mundi per illum in infernum detrudentur, occludendū esse, & terram in suam integritatem esse restituendam.

Quinto, finita mundi purgatione, quiescet cœlum, sole, & luna, & reliquis omnibus astris in eo situ ac dispositione manentibus, quæ ad maiorem pulchritudinem totius vniuersi conferre videbitur. Tota hæc conclusio colligitur ex dictis in superioribus. Nam quod cœli motus cessaturus sit, omnes theologi docent in. 4. d. 48. vbi D. Thom. q. 2. art. 2. Sect. præced. à nobis fuit sufficienter probatum: & addi potest quod Isaias ait cap. 60. Non occidet ultra sol tuus, & luna tua ultra non minuetur, quod de tempore beatitudinis exponit Cyrill. lib. 9. in Ioann. cap. 46. si autem sol, & luna moueretur, esset in eis occasus. Item addi potest, quod Paul. ait ad Rom. 8. nunc creaturam esse subiectam vanitati, id est, mutationi, vt supra explicuimus: hæc autem in corporibus cœlestibus nulla alia potest nisi perpetua mutatio, & vicissitudo. Vnde Salomon cum Eccles. 1. dixisset, omnia esse vanitati subiecta, hoc ad cœlos applicans, inquit, Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens gyrat per meridiē, & flectitur ad aquilonem, lustrans vniuersa in circuitu, pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Ab hac ergo vanitate liberabitur cœlum in die iudicij. Per illam enim nihil aliud præstat, quam deferuire generationi rerum,

D. Thom.
Bonauent.
Richard.
Palud.
Soto.

Greg. Nyss.

D. Thom.
Omnes mundi
ordes in
infernum de-
trudentur.
Basil.

Cœlum post
iudicium
quiescet.
D. Thom.

Isaias 60.

Cyrill.

Roman. 8.

Responſo ad
Obiectiōē.

rerum, & corruptioni. Quando ergo omnis creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis, etiam cœlum continuo ſuo motu illi deſeruire ceſſabit. Neque contra hoc obſtat obiectio ſuperius indicata, quod illa quies futura ſit violenta cœlo, cum motus ſit illi naturalis. Nam iuxta veriorē philoſophiæ doctrinam, cœlum ex peculiari, ac propria natura non magis poſtulat motum, quam quietem, ſed in ordinē ad naturam vniuerſalem, ſeu generalem mundi gubernationem, illud dicitur eſſe illi magis naturale, quod iuxta totius Vniuerſi ſtatū, magis conſentaneum, magisque accommodatum fuerit. Doctrina hæc expreſſa eſt S. Thomæ. q. 5. de poten. art. 5. in cor. & ad. 6. & ad. 12.

Quod autem hæc ceſſatio futura ſit ordine à nobis poſito non eſt tam certū. Multi enim Theologi ſæpe indicant, motum cœli ceſſaturum ante iudicium, ſtatim ac omnes homines morientur, vel ſaltem in puncto reſurrectionis, quod eſt probabile quia tunc iā ceſſabit neceſſitas generationum, & corruptionum, ad quam cœli motus ordinantur, Nihilominus ordo poſitus in aſſertione magis nobis probatur. Primo, quia eadem eſt ratio de ceſſatione huius motus, & de reliqua purgatione, & inno-uatione mundi, nam hæc eſt quedam pars illius nouitatis, & inſtaurationis, quam omnes ſancti dicunt futuram poſt iudicium. Secundo, quia uſque ad illud tempus fient in elementis motiones violentæ, & alterationes, & mixtorum corruptiones. Tercio, quia non expedit vt ante mundi inſtaurationem ceſſet viciffitudo dierum, ac noctium, quæ tunc ſolum ceſſabit, quando Dominus fuerit nobis in lucem ſempiternam complebuntur dies luſus, vt dicitur, Iſai. 60.

Vltimo, finito motu cœli ſtatim fiet inno-atio, & illuſtratio totius mundi tam in cœlis, quam in elementis. Probat, quia nō eſt cur amplius illuſtratio hæc differatur, quia uſque ad illud inſtans differenda eſt ſolum, vt mundi purgatio abſoluatur. Item illa actio, qua inno-andus eſt mundus, non requirit ſucceſſionem ex parte agētis, quia erit infinitæ virtutis, neque ex parte actionis, & termini, cum ſit quadam illuſtratio, & perfectio ſine reſiſtentia contrarij: ergo tota illa illuſtratio in illo inſtanti perficietur.

Solum ſuper eſt in hac quaſtione expli-

A candum, in quo ſitu tunc manebunt elementa. Et de igne quidem, & terra nulla eſt difficultas, quin futuri ſint in ſuis locis ſupremo, & infimo, quia hoc eſt illis naturale & nulla eſt ratio, vt immutetur. Solum eſſe poteſt difficultas, an tōta ſuperficie terræ aquis cooperienda ſit, an vero pars aliqua futura ſit diſcooperta, & immediate aëri contigua. Sed hæc dubitatio pēdet ex alia, quæ in materia de peccato originali proprium habet locū, an poſt reſurrectionem infantes, qui in ſolo originali peccato deceſſerunt, habituri ſint in loco aliquo ſubterreneo, vel in ſuperficie terræ. Nam ſi primum dicatur, non eſt neceſſe, vt pars terræ maneat diſcooperta aquis, cum hoc neque ad uſum Beatorum, vel ad quempiam aliū neceſſarium ſit, & alius ordo ſit magis naturalis: ſi vero dicatur poſterius ad uſum illorum hominum, videri poteſt hoc neceſſarium: huius ergo quaſtionis decifio in illum locum differatur.

SECTIO III.

Ut ſit Chriſtus poſt mundi inſtaurationem perpetuo ſit in cœlis regnaturus.

Ratio dubitandi ſumi poteſt ex verbis illis Pſal. 109. *Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum, ubi per ſeſſionem à dextris Dei ſignificatur thronus, ac regia poteſtas Chriſti Domini, hæc autem ſolum dicitur duratura uſque ad illud tempus, in quo ponetur inimici Chriſti ſub pedibus eius, quod in die iudicij complendum eſt, vt Paulus declarat. ad Corinthios. 15.* Reſponderi poteſt, illa particula, *Donec*, affirmari Chriſtum ſeſſurum, eiufque imperium duraturum uſque ad illud tempus, non tamen negari, poſt illud tempus per totam æternitatem regnaturum. Eſt enim hæc phraſis ſæpe in ſacris literis uſitata, vt hæc particula *Donec*, & ſimiles, adiunctæ propoſitionibus affirmatiuis, affirmant aliquid de certo tempore, de quo maxime poterat dubitari, nō tamen quicquam negent de reliquo tempore, ſed reſpectu illius indefinitæ ſint: vel e contrario adiunctæ propoſitionibus negatiuis aliquid negent de tempore, in quo poterat eſſe dubitatio, non vero affirmant quic-

Difficultas
ex Pſ. 109.

quicquam de reliquo tempore, ut latius ex sanctis Patribus supra tradidimus Disput. 5. Sectione. 3. Quia ergo in præsentis dubitari poterat, an Christus esset regnaturus eo tempore, in quo nondum omnes inimici eius ei subiiciuntur, ideo de hoc potissimum tempore id affirmatur à regio Propheta, non tamen negatur de posteriori tempore, seu æternitate, sed potius ut manifestum supponitur, tunc maxime regnaturum. Quam regulam huic loco accommodant Augustinus lib. 83. quæstionum, quæst. 69. Greg. Nazianzen. oratione. 36. & alij quos citato loco retuli. Veruntamen hanc responsionem videtur refellere Paulus. 1. ad Corinthios. 15. ubi post verba similia scilicet, *oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius*, de reliquo tempore subdit, *Cum autem illi subiecta fuerint omnia, tunc & ipse Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia*: ac si diceret, tunc desinet regnare, & omnino erit subiectus Deo: unde subiungit, *Ut sit Deus omnia in omnibus*, id est, ut Deus in omnibus immediate regnet, & omnes illi subiiciantur.

Quæstio hæc non tam propter difficultatem suam est hoc loco à nobis proposita, quam ut debitum finem huic operi imponamus, breuiter attingendo, ac delibando foelicem illum statum, quem Caput nostrum cum omnibus suis membris in perpetuum possidebit, & ut simul explicemus prædicta verba Pauli, in quibus adeo subobscurè, illius status rationem describit, ut aliqui occasione sumpserint dicendi, Christi humanitatem post diem iudicii, in Diuinitatem esse conuertendam, & illam subiectionem, de qua Paulus loquitur, nihil aliud esse quam commutationem substantiæ creatæ in substantiam creatoris, ut Augustinus refert. 1. de Trinitat. capit. 8. Quæ sententia & naturali ratione manifeste contraria est, quia repugnat Diuinæ naturæ ut aliquid in ipsam conuertatur, ut in priori tomo latius ostensum est. Et est aperte hæretica, quia Christus in æternum non solum erit Deus, sed etiam homo, resurrexit enim ad vitam immortalem, & immutabilem, & foelicitas humanitatis eius æterna futura est maiori ratione, quam beatitudo Angelorum, vel hominum beatorum. Tandem repugnat ipsismet verbis Pauli, nam si filius subiiciendus est Patri, oportet ut naturam habeat, per quam illi subiici possit.

A Dicendum est ergo, Christum post iudicium perpetuo in coelis regnaturum, non solum secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem. Quæ veritas est de fide certa, nam & in varijs Scripturæ locis expresse traditur, & ex fidei principijs aperte colligitur. Primum patet Luc. 1. *Et regnabit in domo Iacob in æternum, & Regni eius non erit finis*, & est sermo de Christo homine, & Dan. 7. *Aspiciebam in visione hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obstruerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus, & lingue ipsi seruiet, potestas eius, potestas æterna quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur*. Quæ duo testimonia adeo perspicua sunt, ut necesse non sit plura congerere, in re præsertim manifesta. Secundum patet, quia in Symbolo profiteamur vitam æternam, atque beatam, in qua cum Christo regnaturi sumus, multo ergo magis regnabit ipse Christus in æternum. Quanta vero futura sit huius regni amplitudo, opulentia, maiestas, & gloria sæpe in Scripturis sanctis describitur, præsertim ab Isai. c. 65. & 66. & à Ioanne Apocalyp 21. & 22. ubi inter alia dicit, *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus*. Vbi per tabernaculum Dei, humanitatem Christi intelligo, de quo subditur, *Et habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus, & absterget omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit*. Et postea subditur, in illo regno perpetuo duraturam sedem Dei, & agni, *Et serui (inquit) eius seruiet illi, & videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eorum, ac tandem, Et regnabunt in secula seculorum*. Sed de hac re plura in materia de beatitudine, ubi omnia, quæ ad spiritualem foelicitatem huius regni spectant, explicantur: quæ vero pertinent ad foelicitatem corporum in superioribus disputationibus sunt à nobis tradita.

Ad difficultatem ergo propositam responsio, quam ibi tradidimus, optima est quauis dici etiam possit, verba illa intelligi de ascensione Christi in cælum, per quam assequutus est, ut ad dexteram Patris sedeat, ut supra diximus: sessurus est autem donec ponatur inimici eius scabellum pedum eius, quia usque ad illud tempus non iterum descendet à cælo. Et hoc sensu concedere

Christi regnum perpetuum.

Luc. 1.
Dan. 7.

Isa. 65. 66.
Apoc. 21.
22.

Responsio ad difficultatem in principio positam.

Aug.
Nazian.

Aug.

cedere possumus illam particulam, *donec*, includere negationem, non quidem durationis regni, sed quietis, ut ita dicam, seu per mansionis in cœlo, absq; reditu in hunc mundum. Iuxta quam expositionem sensus erit, Christum sedisse in cœlo, non rediturum in hunc mundum, donec subiciat sibi inimicos, tunc autem iterum venturum, scilicet, in die iudicii: unde non fit, eum tunc amissurum regnum, & potestatem, sed potius vniuersalius atque manifestius tunc dominatum. Aliam expositionem statim trademus.

Ad locum Pauli ex. 1. Corin. 15. *Tunc & ipse Filius subiectus erit*, Omisso errore Arianorum, qui ex hoc loco colligebant Filium esse minorem Patre secundum propriam eius naturam: Duæ sunt expositiones catholicorum extremè oppositæ. Prima est,

illa verba intelligi de Filio secundum Diuinitatem, subiectionem autem non significare obedientiam, seu seruitutem, sed solum concordiam voluntatis cum origine à Patre. Ita Oecumen. & Theophyl. & Ambrosio sibi, & indicat etiam Chrysostomus homil. 39. Sed non videtur probanda hæc expositio: tum quia videtur valde impropria locutio, nimisque coacta, si ad Diuinitatem accommodetur. Tum etiam quia Paulus aperte loquitur de Filio ratione humanitatis, ut ex contextu patet, & ex ijs quæ statim dicemus. Altera expositio est, ut intelligatur hic locus de Christo non in propria persona, sed in corpore suo mystico, quod est Ecclesia. Quia nunc nondum est tota Ecclesia Christi perfecte subiecta Patri: cōpleto vero beatitudinis statu, perfecte subijciatur. Ita exponit Origenes tract. 30. in Matt. Nazian. dicta orat. 36. Cyril. lib. 10. Theophrasti. c. 8. Greg. Nyss. orat. propria, in qua illa verba Apostoli exponit, & Chrysostomus homil. circa eadem verba, quæ habetur in 3. tomo, & Theodor. in commentarijs. Hæc vero expositio non videtur commode aptari contextui Pauli: nam distincte loquitur de persona Filij, cui omnia subiecta sunt non ratione corporis mystici, sed ratione sui ipsius, cui corpus mysticum subiectum est: ergo eodem modo loquitur de Christo, cum ait, eum fore Patri subijciendum. Dicendum est ergo, Paulum quidem loqui de Christo secundum propriam personam, non tamen secundum Diuinitatem, sed secundum humanam naturam: nam secundum humanam naturam Christus re-

A surrexit, & mortem destruxit, & omnia habet sibi subiecta præter eum, qui omnia sibi subiecit. In hæc expositionem magis inclinat Chrysostomus & eandem probant Anselmus, D. Thom. Primasius, & Sedulius sibi, Ambrosio lib. 5. de fide, c. 6. Aug. 1. de Trinit. c. 8. & lib. contra sermonem Arianorum c. 37. & Epiphanius hæresi. 69. versus finem. Verum difficultas superest in hac expositione, quia hæc subiectio Christi hominis ad Deum non fiet de nouo post resurrectionem, nunc enim & semper ab initio incarnationis Christus est subiectus Patri, at vero Paulus aliquam nouam subiectionem significare videtur, quæ post iudicii diem in Christo Domino futura est respectu Patris. Ad hoc dupliciter respondere possumus, primo, negando Paulum sentire Christum tunc aliter subijciendum esse, quam nunc. Sicut enim supra dicebamus, cum dicitur Christus regnaturus donec ad iudicandum veniat, non excludi, quin postea sit regnaturus, sed affirmari tantum, quod magis dubium videbatur: ita est contrarium, cum dicitur tunc futurus subiectus, non negatur, quin antea fuerit subiectus, sed affirmatur, etiam tunc futurum, seu permanens subiectum. Quod ideo fortasse fecit Paulus, ne infideles homines existimarent, ipsum docere, Christum ut hominem in eo statu non esse subijciendum Patri, eo quod de ipso docuerat aboliturum omnem principatum, & potestatem, & omnia esse illi subijcienda. Secundo dici potest, Paulum specialiter tribuere illi statui subiectionem Christi ad Patrem, quia nunc videtur habere Christus specialem modum regendi, & gubernandi homines, & Angelos, horum ministerio utendo ad illorum salutem perficiendam, & in illis gratiam, & varia dona influendo: tunc vero ab hoc opere, & regimine cessabit, & in hoc solum incumbet, ut se ipsum, totumque suum regnum in Patrem referat. Ut ergo Paulus iudicaret differentiam inter illum, & præsentem statum, dicit, tunc fore Christum subijciendum Patri, quia tunc huic subiectioni tantum vacabit: & cessabit, ut ita dicam, ab omnibus exterioribus functionibus: tunc enim cessabunt omnia ministeria, nouæ illuminationes in Beatis, accidentalia gaudia de cōuersionibus peccatorum, & similia: sed erit quasi pura quædam contemplatio diuina, eodem modo stabilis, ac perpetua, qua totus Christus, id est,

Chrysost.
Anselm.
D. Thom.
Primas.
Aug.
Sedul.
Ambros.

1. Respons.

2. Respons.

Oecumen.
Theophyl.
Ambros.
Chrysost.

Origenes.
Nazian.
Cyr.
Chrys.
Nyss.
Theodor.

est caput cum omnibus membris feretur in Deum, eique subijciatur. Et huic expositioni optime quadrat ratio subiuncta à Paulo, *Et tunc filius erit subiectus Patri, ut sit Deus omnia in omnibus*, id est, ut vnus Deus in omnibus dominetur, & glorificetur, & omnes in Deo habeant quidquid sanctè, & iuste amare possunt, ac desiderare. Sicut exposuit Greg. Nyss. lib. de anima, & resur. dicens. *Cum vita, quam in presenti transigimus varie à nobis exigatur, multe res sunt, quarum participes sumus, ut aeris, loci, cibi, ac potus, & aliarum rerum ad usum vite necessariatum, quarum nulla est Deus. Beatitudo vero quæ expectatur, nullius quidem harum rerum egena est, omnia autem nobis, locoque omnium erit diuina natura, ad omnem usum, ac necessitatem illius vite, sese convenienter, & apte impartiens.* Hoc ergo significare mihi visus est Paulus per illam subiectionem ad Deum, scilicet, perfectam quietem in Deo, & cessationem ab omni externo ministerio non solum corporali, sed etiam spiritali, quia in eo statu non erit iam tempus (ut ita dicam) inquirendi Deum, aut sibi, aut alijs, sed tantum fruendi, amandi, & subijciendi se illi, quia tunc iam erit ipse omnia in omnibus. Quæ expositio potest hoc exemplo declarari. Dicere enim solemus, Deum antequam aliquid creasset, in se ipso mansisse, se ipso fruente, atque se solo perfecte beatum, eodemque modo, si Deus omnia nunc in nihilum redigeret, mundumque conseruare, ac gubernare desineret, diceretur in se mansurus, se ipso contentus: quo loquendi genere non significamus, cum

A nunc non habere à se hasce perfectiones, sed significamus præter illas habere veluti externam actionem, & administrationem, quæ ante mundi creationem caruit, & postea careret, si mundum in nihilum redigeret. Ad hunc ergo modum ait Paulus, Christum post iudicium futurum subiectum Patri, non quia nunc non sit, sed quia nunc præter illam subiectionem, & conjunctionem cum Deo, eiusque fruitionem, habet quandam externam administrationem, à qua in eo statu vacabit. Et hanc expositionem indicauit Epiphan. citato loco, atque etiam Theodoretus, neque multum discrepat quoad Nazian. dixit prædicta oratione, nunc regnare Christum, nondum plene possidentem regnum, sed acquirentem, magisque, ac magis sub imperium suum homines quotidie redigentem, quomodo regnabit donec ponantur inimici eius sub pedibus eius, non vero deinde, quia iam tunc non regnabit acquirendo, sed pacifice possidendo totum regnum. Et regnare in illo, nihil aliud erit, quam se ipsum, totumque suum regnum summa concordia, summo gaudio, summaque vite tranquillitate Patri subijcere. Atque hic erit perpetuus, ac felicissimus status, quæ post huius sæculi consummationem Christus Dominus habiturus est. Ibi ergo nostræ disputationis cursus finem habeat, ubi totius vitæ ac mysteriorum Christi finis est. Cui nos quoque opus hoc nostrum qualecunque est subijciamus: ut quod illius ope, & auxilio perfectum tandem est, in eiusdem, & Augustissimæ Virginis matris cedat honorem, & gloriam. Amen.

Epiphan.
Theod.
Nazian.

FINIS.

INDEX LOCORVM

Sacræ Scripturæ, quæ in hoc tomo obiter vel
ex professo explicata sunt.

Prior numerus paginam indicat: posterior columnam: literæ verò
sub eis loca indicata contineri.

GENESIS.

- A**ctum est vespere, & mane dies
vnus. 852.1.B.
- C**rescite, & multiplicamini. 106.
1.A.
- Q**ua die comederis ex eo, morte morieris.
1013.1.A.
- I**nimicitias ponam inter te, & mulierem, &
86.2.2.A. & 38.2.C. & 86.1.C.
- D**onec reuertaris in terram, de qua assump-
tus est. 1012.2.B.
- I**n puluerem reuerteris. 1012.2.A.
- N**on apparuit, quia tulit eum Dominus. 1128.
2.B.
- E**t Cataraë cæli apertæ sunt. 440.1.C.
- M**isit coruum, qui non reuertebatur, donec
siccarentur aquæ. 96.1.C.
- A**ccipe eam, & vade. 1128.1.C.
- D**escendam ad filium meum lugens in infer-
num. 765.2.A.
- D**educetis canos meos cum maiore ad infe-
ros. 765.2.B.
- C**atulus leonis Iuda, &c. quis suscitabit
eum, &c. 840.1.A.
- F**iat Dam coluber in via, cerastes in semita.
1114.2.B.

EXODVS.

- E**go sum Deus Abraham, & Deus Isaac, &c.
986.1.A.
- M**ensis iste vobis principium mensium pri-
mus erit in mensibus anni, &c. vsq; ad,
& dies septima eadem festiuitate venera-
bilis. 707.1.A.
- D**ecima die mensis huius tollet vnusquisque
agrum, &c. 715.2.B.

12 Immolate Phase. 714.2.B.

13 Sanctifica mihi omne primogenitum, quod
aperit vuluam in filiis Israel. 92.1.C.
& 286.1.C. & 287.2.A.

19 In die enim tertia descendet Dominus co-
ram omni plebe. 840.1.C.

23 Nō erit in te infecūda, neq; sterilis. 107.2.B.
Ostende mihi gloriam tuam, &c. Cum tran-

33 sibat gloria mea, videbis posteriora mea.
559.2.C.

LEVITICVS.

Mulier, si suscepto semine pepererit mascu-
lum, immunda erit septē, &c. vsque ad,
Orabitq; pro ea sacerdos, & sic mundabi-
tur. 286.1.C. & 288.1.C. & 292.1.C.
& 290. & 95.2.B.

23 Numerabitis ergo ab altero die sabathi, &c.
vsque ad, & sic offeretis sacrificium no-
uum. 854.1.B.

NUMERI.

8 Omne masculinum ad aperiens vuluam, san-
ctum Domino vocabitur. 1.C.

12 Os ad os loquor ad eum in specie, & non in
enigmate. 559.2.C.

DEUTERONOMIUM.

7 Non erit in te sterilis viriusq; sexus, &c.
107.2.A.

15 Indigens, & medicus non erit inter vos. 459.
2.C. & 460.1.B.

15 Non deerunt pauperes in terra habitationis
tuæ, & ideo ego precipio tibi, &c.

16 Sed in loco quem elegerit Dominus Deus
tuus, vt habitet nomen eius ibi. 708.2.C.

18 Prophetam de gente tua sicut me suscitabit
Dominus vsque ad. Ego ultor exi-

H h h h f t a m.

INDEX.

- stam. 372. 1. B. & 840. 1. A.
 20 Quis est homo qui spondit uxorem, & non accepit eam. 128. 1. C.
 21 Maledictus homo qui pendet in ligno. 615. 1. B.
 28 Erit vita tua pendens ante te. 615. 2. B.
 32 Ascende montem Nebo. 558. 2. C.
 33 Quasi primogeniti Tauri pulchritudo eius, & cornua Rhinocerotis cornua illius in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terræ. 615. 2. C.
 34 Ascendit Moyses super montem Nebo. 585. 2. C.

IOSVE.

- 3 Iordanis ripas alnei sui tempore messis impleuerat. 505. 1. C.
 4 Populus autem accendit de Iordane decima die mensis primi, ibid.
 4 Adam maximus ibi inter Enacim situs est. 625. 2. C.

IUDICVM.

- 13 Nazareus ex utero Matris. 29. 1. C.

RUTH.

- 3 Benedicta est à Domino filia quia priorem misericordiam posteriore superasti. 363. 2. B.

1. REGVM.

- 28 Vir senex ascendit, & ipse amictus est pallio. 765. 1. C.
 28 Cras tu & filij tui mecum eritis. 766. 1. C.

3. REGVM.

- 8 Intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum. 346. 2. B.

2. PARALIPO.

- 30 Immolauerunt autem Phaze decima quarta die usque ad holocausta in domo Domini. 709. 1. B.

1. ESDRAE.

- 6 Fecerunt filij Israel transmigrationis Pascha usque ad qui reuersi fuerant de transmigratione. 708. 2. A.

IOB.

- 3 Expectet lucem & non videat, neque ortum surgentis auroræ. 38. 2. B.

- 8 Donec impleatur os tuum risu, et labia tua in bilo. 899. 1. C.

- 14 Homo, cum dormierit, non resurget, donec atteratur cælum. 1196. 2. A.

- 14 Quis mihi tribuat ut in inferno protegas me. 765. 2. C.

- 17 Si sustinero, infernus domus mea est, ibid.

- 19 Scio, quod redemptor meus viuit. 843. 1. B. et. 988. 1. B.

- Non adequabitur ei aurum, vel vitrum. 912. 1. A.

- 36 Non saluat impios, et iudicium pauperibus tribuit. 1575. 1. B.

PSALMI.

- 1 Idea non resurgent impij in iudicio. 997. 1. B. et. 1177. 2. B. & sequent.

- 2 Ego autem constitutus sum Rex à Deo super Syon montem sanctum eius. 840. 2. B.

- 2 Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. 840. 2. A.

- 2 Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, ibid. & 842. 2. C.

- 3 Ego dormiui, & somnum coepi, & exurrexi, quoniam Dominus suscepit me. 841. 1. B.

- 9 Insidiatur in occulto, quasi Leo in spelunca. 1121. 1. C.

- 15 A dextris est mihi, ne commouear. 1060. 2. B.

- 15 Non de relinquo animam meam in inferno. 776. 2. A. & 799. 2. C.

- 15 Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. 745. 1. B. & 776. 2. A.

- 16 Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. 1167. 2. A.

- 17 Dolores inferni circumdederunt me. 787. 1. C.

- 18 In omnem terram exiuit sonus coru. 1144. 2. C.

- 21 Deus Deus meus, quare me dereliquisti. 455. 1. B.

- 21 Tu es, qui extraxisti me de ventre. 101. 1. A.

- 21 Et dispersa sunt omnia ossa mea. 617. 2. A.

- 21 Foderunt manus meas, & pedes meos. 616. 2. C.

- 21 Dinumerauerunt omnia ossa mea. 617. 2. A.

- 21 Diuiserunt sibi vestimenta mea. 457. 2. B.

- 21 Vota mea reddam in conspectu timentium eum. 455. 1. B.

Attollite

INDEX.

- 23 Atollite portas principes vestras, & eleuami
ni porte aeternales. 793. 2. B. (2. A. 77 Eduxit eos in nube diei. 42. 2. B.
- 28 Vox Dñi intercedētis flammam ignis. 103. 79 Domine Deus virtutū conuertere nos, & osten
de faciem tuā, & salui erimus. 369. 2. A.
- 29 Ad vesperam demorabitur fletus, & ad ma
tutinum letitia. 356. 2. C. 85 Gratiā, & gloriā dabit Dñs. 360. 2. A.
- 29 Quā utilitas in sanguine meo, dum descen
di in corruptionem. 745. 2. B. 87 Factus sum sicut homo sine adiutorio. 741.
1. B.
- 31 Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &
quorum tecta sunt peccata. 1183. 1. C. 87 Posuerunt me in lacu inferiori. 791. 2. C.
- 34 Congregata sunt super me flagella, & igno
raui. 607. 1. A. 88 Tabur, & Hermon in nomine tuo exulta
bunt. 561. 1. C.
- 40 Homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat
panes meos, magnificauit super me suplan
tationem. 587. 1. C. 88 Inueni Dauid seruum meum, & c. & ego pri
mogenitum ponam illum. 841. 2. B.
- 41 Abyssus abyssum inuocat. 363. 2. C. 88 Thronus eius sicut Sol. 38. 2. C.
- 44 Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo le
uiticæ. 437. 2. C. 95 Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit
à ligno. 615. 2. A.
- 44 Astitit regina à dextris tuis. 246. 1. A. 96 Ante ipsum precedet, & inflammabit in cir
cuitu inimicos eius. 1159. 2. C. & 1161.
2. C. & 1167. 1. C.
- 44 Afferentur Regi virgines postea. 114. 1. C. 101 Opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peri
bunt, tu autē permanebis. & 1196. 2. A.
- 45 Sanctificauit tabernaculum suum Altissi
mus. 38. 2. C. 108 Quia astitit à dextris pauperis. 1060. 2. B.
- 45 Aufferens bella vsq; ad finē terræ. 70. 2. B. 109 Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris
meis. 1055. 1. B.
- 49 Deus manifeste veniet, Deus noster, & non
silebit: ignis in conspectu eius exardescet. 109 Dominus à dextris tuis, confregit in die ire
sue Reges. 1060. 2. B. & 1100. 1. B.
- 50 Dele iniquitatem meam. 1183. 2. A. 131 De fructu ventris tui ponam super sedem
tuam. 16. 2. C. & 211. 1. A. & 85. 2. B.
- 50 Ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas
cum iudicaris. 1185. 2. B. 131 Paraui lucernam Christo meo. 369. 2. B.
- 56 Misit de cœlo, & liberauit me dedit in oppro
brium conculcantes me. 841. 1. B. 138 Si sumpsero pennas meas diluculo. 907. 1. B.
- 56 Exurge gloria mea. 841. 1. B. 143 Redemisti seruum tuum de gladio malig
no. 46. 1. C.
- 67 Ascendisti in altū, coepisti captiuitatem, acce
pisti dona in hominibus. 760. 2. A. &
alibi. 149 Exultabunt sancti in gloria, & c. 89. 2. A.
- 67 Aethiopia præueniet manus eius Deo. 262.
2. C. & sequentibus. PROVERBIA.
- 68 Dederunt in escam meam fel, & insiti mea
potauerunt me aceto. 640. 2. C. 4 Vnigenitus matris suæ. 22. 2. A.
- 71 Descendet sicut pluuia in vellus. 86. 2. C. 8 Dominus possedit me in initio viarum sua
rum. 11. 2. B.
- 71 Coram illo procident Aethiopes, & inimici
eius terram lingent. 262. 2. C. 9 Sapientia edificauit sibi Domum, excidit
columnas septem. 62. 1. C. & 75. 1. B.
- 71 Reges Tharsis, & insula munera offerent,
Reges Arabum, & Sabba dona adducent. 259. 1. B. & 2. B. 50 Tria sunt difficilia mihi, & quartum peni
tus ignoro, via viri in adolescētia. 86. 2. A.
- 71 Dabitur illi de auro Arabia: ibid. ECCLIASTES.
- 1 Omnia flumina intrant in mare, & mare
non redundat. 319. 1. C. & 9. 1. B.
- 11 Si ceciderit lignum, siue ad austrum, siue ad
aquilonem, vbi ceciderit, ibi erit. 2. B.

INDEX.

- 12 Quodcumq; facere potest manus tua, instan-
ter operare, quia nec opus nec ratio, nec sa-
pientia, nec sciētia erunt apud inferos, ib.
12 Mortui vero nihil nouerunt amplius, neque
habent ultra mercedem. 762. 1. C.

CANTICA.

- 2 Surge amica mea, &c. in foraminibus petrae,
&c. 888. 1. B.
3 Quae est ista, quae ascendit de deserto, &c.
9. 1. C.
3 Egredimini, & videte filiae Sion Regem Sa-
lomonem in diademate, quo coronauit il-
lum mater sua, &c. 139. 2. B.
4 Veni coronaberis. 356. 1. C.
5 Ego dormio, & cor meum vigilat. 312. 1. C.
3 SAPIENTIA.
3 Fulgebunt iusti, & tanquam scintilla in
arundinetis discurrent. 907. 1. C.
Iudicabunt nationes, &c. 1173. 1. A.
14 Benedictum lignum per quod fit iustitia.
616. 2. A.
18 Dum medium silentium tenerent omnia.
154. 2. A.

ECCLESIASTICVS.

- 17 Quid lucidius Sole, & hic deficiet. 1196. 2. A.
24 In plenitudine Sanctorum detentio mea. 319.
2. A.
24 Penetrabo omnes inferiores partes terrae, &c.
805. 2. B. & sequentibus.
44 Henoch translatus est in paradysum ut det ge-
nitibus poenitentiam. 1132. 1. C.
48 Qui receptus est in turbine ignis, &c. lenire
iracundiam domini. 1135. 1. C.

ISAIAS.

- 1 Cognouit bos possessorem suum & asinus prae-
sepe domini sui. 238. 2. B.
3 Dominus ad iudicium veniet cum senibus po-
puli sui. 1095. 2. C. & alibi.
6 Vide Dominum sedentem super solium excel-
sum, & eleuatum. 1057. 1. B.
7 Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, &c. 5.
2. A. & 89. 1. C. & sequent.
8 Accessi ad prophetissam, & concepit, & pepe-
rit filium. 337. 2. B.
8 Antequam sciat puer vocare patrem suum,

& matrem suam, auferetur fortitudo Da-
masci. 259. 1. B.

- 8 Et erit nobis in sanctificationem, vsque ad,
in vicinam habitantibus Hierusalē. 326.
2. B.

- 8 Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Do-
minus, ibidem.

- 9 Populus, qui habitabat in tenebris vidit lu-
cem magnam. 972. 2. B.

- 9 Factus est principatus super humerum eius.
612. 2. C.

- 11 Egredietur virga de radice Iesse, & flos de
radice eius ascendet. 4. 1. C. & 16. 2. C.

- 11 Et erit in die illa, adiciet Dominus secundo
mannam suam ad populum residuum. 1146.
1. C.

- 13 Stella caeli, & splendor earum expandent lu-
men suum. 1155. 2. C.

- 19 Ascendet Dominus super nubem leuem, &
ingredietur Aegyptum, & commovebū-
tur simulacra Aegypti. 86. 1. A. &
297. 1. A. & 298. 1. A.

- 24 Erit in die illa, visitabit Dominus super
militem caeli. 781. 1. A.

- 24 Congregabitur congregatio vnus fascis in
lacum, & claudentur ibi in carcere, &
post multos dies visitabuntur, ibidem.

- 25 Praecipitabit mortē in sempiternū. 842. 1. B.

- 26 Vincent mortui tui, interfecti mei resurgent,
&c. 987. 1. C.

- 30 Et non faciet auolare à te ultra doctorem
tuum. 499. 1. B.

- 30 Et erant oculi tui videntes preceptorem
tuum, ibidem.

- 30 Erit lux Lunae, sicut lux Solis. 1202. 1. C.

- 34 Tabescet omnis militia caelorum, & compli-
cabuntur sicut liber caeli. 1159. 1. B. &
1196. 1. C.

- 35 Letabitur deserta, & siciens florebit solitudo
quasi lilium. 369. 2. A.

- 40 Vox clamantis in deserto, parate viam Do-
mini, &c. 368. 1. B.

- 40 Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudi-
nem. 907. 1. B.

- 43 Ego sum, qui deleo iniquitates tuas. 1183. 1. C.

Reduc

INDEX

- 43 Reduc me in memoriam, & iudicemur simul. 1185. 2. B.
- 45 Mihi curuabitur omne genu. 1177. 2. A.
- 49 Ecce isti de longe venient, & ecce illi ab Aquilone, & mari, & ecce illi de terra Australi. 262.
- 50 Induam cœlos tenebris. 697. 2. C.
- 51 Cœli sicut fumus liquescent, & terra sicut vestimentum atteretur. 1196. 2. A.
- 53 Ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. 85. 2. C.
- 53 Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. 607. A. & 651. 2. B.
- 55 Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles. 841. 1. C.
- 56 Hec dicit dominus Eunuchis, & c. 107. 2. C.
- 60 Ambulabunt gētes in lumine tuo. 259. 2. B.
- 60 Innundatio camelorū operiet te, & c. 261. 2. A. & 259. 2. B.
- 60 Non occidet ultra Sol tuus, & luna tua. 1208. 2. B.
- 62 Propter Sion non tacebo, vsque ad, quod os Domini nominauit. 274. 2. C.
- 62 Habitabit iuuenis cum Virgine. 129. 2. A.
- 63 Quis est iste, qui venit de Edon tinctis vestibus de Bosra? 1047. 2. B.
- 65 Obluioni traditæ sunt angustie priores, & c. Ecce enim creo cœlos novos, & c. 1183. 1. C. & sequent.
- 66 Antequam parturiret, peperit, antequā perueniret partus eius peperit masculum. 232. 2. C.
- 66 Et ossa vestra quasi herba germinabunt. 987. 2. A.
- 66 Quia ecce Dominus in igne veniet. 1096. 1. B. & 1161. 2. C.
- 66 Sicut cœli novi, & terra noua, & c. 1.94. 2. A.
- IEREMIAS.
- 1 Antequam te formarem in utero, novi te, & c. 29. 1. C. & 2. C. & 30. 1. A. & 1138. 1. A.
- 7 Non sum loquutus cum patribus vestris, & non præcepi eis de verbo holocaustorum, & c. 709. 2. B.
- 8 Ex Dam audiimus fremitum equorum. 1114. 2. B.
- 11 Mittamus lignum in panem eius. 569. 1. B. & 615. 2. C.
- 15 Dixit Dominus ad me. Si steterit Moyses, & Samuel coram me, & c. 762. 2. C.
- 15 Occidit eis Sol, cū adhuc esset dies. 697. 2. C.
- 22 Non sedebit de semine eius vir super solium David. 20. 1. B.
- 31 Nouum creauit Dominus super terram, &mina circundabit virum. 86. 1. B.
- 31 Ecce dies venient, Dicit Dominus, & feriā domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum. 235. 2. C.
- 31 Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, ibidem.
- EZECHIEL.
- 1 Aperti sunt cœli, & vidi visiones Dei. 440. 2. C.
- 18 Si impius egerit pœnitentiam omnium iniquitatum eius non recordabor. 1183. 2. A.
- 32 Operiam, cum extinctus fueris cœlos. 1156. 1. A.
- 34 Suscitabo vobis pastorem vnum seruum meū David. 841. 2. B.
- 37 Vaticinare: ecce ego aperiam tumulos vestros, & c. vsque ad Popule meus. 986. 2. C.
- 44 Porta hæc clausa erit, & vir non intrabit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam. 104. 2. C.
- DANIEL.
- 2 Tu rex videbas, & ecce quasi statua vna grandis. 1112. 2. A.
- 2 Lapis abscissus de monte sine manibus. 96. 1. B.
- 7 Et quatuor bestie grandes ascendebant de mari diuersæ inter se. 1112. 2. A.
- 7 Et ecce oculi quasi oculi hominis erant. 1109. 1. B.
- 7 Aspiciebam, donec throni positi sunt, & c. 1172. 1. B. & 1173. 2. B.
- 7 Iudicium sedit, & libri aperti sunt 1188. 2. C.
- 7 Millia millium ministrabāt ei, & c. 1071. 2. C.
- 7 Et tres Reges humiliabit. 1121. 2. C.
- 8 De vno autem ex eis egressum est cornu vñū

INDEX.

modicum, & factum est grande. 1123.
1. A.

9 Et erit in templo abominatio desolationis.
1124. 1. A.

11 Deum autem Maozim in loco suo venerabi-
tur. 1119. 2. A.

11 Et mittet manum suam in terras, & terra
Aegypti non effugiet. 1122. 2. C.

11 Dominabitur thesaurorum auri. 1122. 2. B.

12 Multi de his, qui dormiunt in terrae pulvere
enigilabunt, &c. Qui autem docti fuerint
fulgebunt. 906. 2. A. & 987. 1. B. &
997. 1. B.

OSEAS.

2 Congregabuntur filij Iuda, & filij Israel pa-
riter, & ponent sibi met caput unum. 235.
2. C.

6 Vivificabit nos post duos dies: in die tertia
suscitabit nos. 853. 1. C.

11 Ex Aegypto vocavi filium meum. 295. 2. C.

13 Ero mors tua, o mors, morsus tuus ero, infer-
ne. 788. 2. B. & 788. 1. C. & 842. 1. C.

IOEL.

2 Et dabo prodigia in caelo, & in terra, &c.
antequam veniat dies, &c. 1143. 2. A.

3 Ecce in diebus illis, & in tempore illo, cum
convertero captivitatem Iuda, & Hieru-
salem, congregabo omnes gentes, & edu-
cam eas in vallem Josaphat, & disceptabo
cum eis. 1101. 1. C. et sequen. et. 1147. 2. B.

3 Quid mihi, et vobis Tyro, et Sydon. 68. 2. C.

AMOS.

6 Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia
tempus molestum est. 500. 2. C.

8 Et erit in die illa, dicit Dominus, occidet vo-
bis Sol in meridie, et tenebrescere faciam
terram in die luminis. 697. 2. B. &
725. 1. A.

MICHAELAS.

2 Ascendit pandens iter ante eos. 1049. 2. A.

5 Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam mi-
nima est in principibus Iuda, &c. 231.
2. C. & 236. 2. A.

7 Ne lateris inimica mea super me, quia cecidi,
consurgam. 842. 2. C.

7 Et aspiciet inimica mea, & opponitur confu-
sione. ibid.

7 Dies, ut aedificentur maceriae tuae, in die illa
longe fiet lex, ibid.

NAHVUM.

1 Deus non iudicat bis in id ipsum. 1089. 2. B.

HABACVC.

3 Consideravi opera tua, & expavi in medio
duorum animalium cognosceris. 238. 2. C.

3 Cornua in manibus eius, ibi abscondita est
fortitudo eius. 604. 2. A.

3 Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo
in Deo Iesu meo. 280. 1. B. & C.

SOPHONIAS.

1 Et erit in tempore illo, scrutabor Ierusalem
lucernis. 1184. 2. C.

3 Expecta me in die resurrectionis meae in fu-
turum. 843. 1. B. & 857. 1. A.

AGAEVS.

2 Adhuc unum modicum est, & ego commo-
uebo caelum, & terram, & mare, & ari-
dam, & movebo omnes gentes, & veniet
desideratus cunctis gentibus. 255. 2. C.
& 1096. 2. C.

ZACHARIAS.

3 Ostendit mihi Dominus IESVM sacerdo-
tem magnum. 281. 1. A.

5 Et levauerunt amphoram inter caelum, & ter-
ram, &c. ut aedificetur ei domus in terra
Senaar, &c. 1122. 1. B.

9 Tu autem in sanguine testamenti eduxisti
vinctos. 760. 2. A.

11 Appenderunt mercedem meam triginta ar-
genteis. 590. 2. C.

21 Et aspicient ad me, quem confixerunt. 616.
1. C. & 885. 1. C. & 1188. 2. B.

13 Quid sunt plagae istae in medio manuum tua-
rum, & dicet, His plagatus sum in domo
coram, qui diligebant me. 616. 2. C. &
885. 1. B.

14 Et erit in die illa, non erit lux, & frigus, &
gelu. 1116. 1. C.

MALACHIAS.

3 Ecce ego mitto angelum meum, & prepara-
bit viam ante faciem meam. 363. 1. B.

Ecce

INDEX.

- 3 Ecce venit, dicit Dominus exercituum, & quis poterit cogitare diem aduentus eius. 1105. 2. B.
- 3 Et accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis. 1084. 2. C. & 1193. 1. B.
- 4 Orietur sol iustitiæ vobis timentibus nomen meum, & sanitas in eius pennis. 907. 1. B.
- 4 Ecce mittam vobis Eliam prophetam antequam veniat dies Domini. 1134. 2. A. et. 1195. 1. B.
2. MACHABAEORVM.
- 7 Tibi enim resurrectio ad vitam non erit. 997. 2. C.
- MATTHAEVS.
- 1 Accipe puerum, & matrem eius. 4. 1. B.
- 1 Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est. 85. 1. C. & 176. 2. A. & 197. 2. B.
- 1 Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem. Ecce virgo in utero habebit. 90. 2. C.
- 1 Cum esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph, &c. 85. 1. C. 96. 1. A. & 123. 1. B.
- 1 Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum. 96. 1. A.
- 1 Ioseph autem vir eius. 123. 1. B.
- 1 Voluit occulte dimittere eam, ibidem, & 126. 1. C.
- 1 Ioseph filij David, noli timere, &c. 123. 1. C. & 126. & 99. 2. A. & 127. 1. B. & 2. C.
- 1 Nolluit eam traducere. 127. 1. B.
- 1 Vocabit nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet, &c. 280. 1. B.
- 2 Ecce Magi ab Oriente venerunt. 260. 1. C. & sequentibus.
- 2 Apertis thesauris suis. 259. 2. C.
- 2 Qui cum recessissent, angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, &c. 294. 1. B. & sequentibus.
- 2 Ab imatu, & infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis. 266. 1. A.
- 3 Sine modo, sic enim decet nos implere omnem iustitiam. 277. 2. B.
- 3 Esca autem eius erat locustæ, & mel sylvestre. 380. 1. C.
- 3 Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me? 386. 1. B. & 2. B.
- 5 Ego quidem baptizo vos in aqua ipse verba baptizabit vos in Spiritu Sancto, & igne. 406. 2. C.
- 3 Et ecce aperti sunt ei cæli. 440. 1. A. & sequentibus.
- 3 Et vidit Spiritum descendentem sicut columbam, &c. 442. 1. A. et sequentibus.
- 3 Et ecce vos de cælis dicens. Hic est filius, &c. 444. 1. C. et sequentibus.
- 3 Cuius non sum dignus calceamenta portare. 466. 1. B.
- 3 Appropinquavit enim regnum cælorum. 761. 1. A.
- 4 Si filius Dei est, dic ut lapides isti panes fiant. 471. 1. C.
- 4 Tunc IESVS ductus est in desertum ab spiritu. 478. 2. C. Et sequentibus. Totum mysterium exponitur.
- 6 Scit Pater vester, quod opus sit vobis, antequam petatis. 96. 1. B.
- 8 Non inveni tantam fidem in Israel. 524. 1. C.
- 10 Neque duas tunicas &c. 462. 2. C.
- 11 Quid existis in deserto videre? arundinem vento agitatam? 375. 1. A.
- 11 Etiam dico vobis, plusquam prophetam, Ibid. & 389. 1. A.
- 11 Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Ibid. B. et. 374. 2. C.
- 11 Ones enim propheta, & lex usque ad Ioannem. 363. 2. A.
- 11 Qui minor est in regno cælorum, maior est est illo. 375. 2. B.
- 11 Venit Ioannes neq; manducans, neq; bibens, &c. 308. 2. B. & 462. 1. A.
- 11 Tu es, qui venturus est, an alium expectamus. 386. 1. C. & 388. 1. C.
- 11 Beatus, qui non fuerit scandalizatus in me. 389. 1. C.
- 12 Quæ est mater mea. 4. 2. B. & 8. 1. B.

INDEX

- 12 Generatio mala, & adultera signum querit, 26 Calicem quem dedit mihi Pater, non vis, ve
 &c. 509.1.B. bibam illum. 651.2.C.
- 12 Amen dico vobis, quoniam omne verbum 26 Prima autem die Azymorum accesserunt
 otiosum quod loquuti fuerint homines, discipuli, &c. 710.2.B. & 717.1.C.
- 12 Erat filius hominis in corde terræ tribus die- 26 Erat autem Pascha, & azyma post biduum.
 bus. 793.1.A. & 807.2.B. & 861.1.A. 714.2.B.
- 13 Vigilate, quia nescitis, qua hora filius homi- 26 Scitis quia post biduum Pascha fiet. 721.2.C.
 nis veniet. 1089.2.C. 26 Non in die festo ne forte tumultus fieret in
 populo. 721.1.C.
- 14 Vespere autem facto, &c. 713.1.B. 26 Hic est sanguis novi testamenti. 643.1.B.
- 17 Sunt quidam de hic stantibus, qui non gusta- 27 Nihil tibi, & iusto illi. 68.2.C.
- bunt mortem, &c. 555.1.C. 27 Acceptam spongiam implevit aceto, & im-
 posuit arundini. 639.1.C. & sequent.
- 17 Elias quidem venturus est, & restituet om- 27 Dederunt ei vinum bibere cum felle mi-
 nia. Dico autem vobis, &c. 1134.2.B. 27 Emisit spiritum. 692.1.B.
- 19 Amen dico vobis, quod vos qui sequuti estis 27 Vt quid dereliquisti me. 682.1.C. & 694.
 me, &c. sedebitis & vos, &c. 1172.2.C. 1.A.
- & sequent. 27 Per diem autem solemnem consueverat Præ-
 20 Calicem quidem meum bibetis. 1139.1.C. ses. 714.2.C.
- & 1141.2.B. 27 Altera autem die, quæ est post Parasceum.
 21 Agricole autem videntes filium dixerunt in- 727.2.A.
- tra se &c. 539.1.B. & 543.1.A. 27 A sexta hora tenebræ factæ sunt, &c. 732.
 21 Baptismus Ioannis unde erat, &c. 410.2.A. 1.B.
- 22 Ego sum Deus Abraham Deus Isaac, &c. 27 Multa corpora sanctorum, qui dormierant,
 986.1.B. &c. 869.1.B.
- 23 Nolite vocare vobis Patrem super terram. 4.2.C. 28 Vespere autem Sabbathi, quæ lucebat in pri-
 24 Cum videritis abominationem desolationis. ma Sabbathi. 107.2.B. & 851.2.C. et.
 &c. 1124.1.B. 856.1.B. & 859.1.B.
- 24 Predicabitur hoc Evangelium in vniuerso 28 Data est mihi omnis potestas in cælo, & in
 orbe. 1145.1.B. & sequent. terra. 178.2.A.
- 24 Statim autem post tribulationem illorum die- 28 Euntes docete omnes gentes. 1145.1.C.
- rum, Sol obscurabit. 1153.2.C. & seq. 28 Et ecce IESVS occurrit illis dicens, aue-
 24 Sicut fulgur exiit ab Oriente, &c. 1162. te, illæ autem accesserunt, &c. 956.2.C.
- 1.B. & 1188.1.A. MARCVS.
- 24 Tunc parebit signum filij hominis, &c. 1 Fuit in deserto Ioannes baptizans, &c. 399.
 1163.2.B. 2.A.
- 24 Videbunt filium hominis venientem in nu- 1 Ego baptizavi vos aqua: ille vero vos bapti-
 bibus cæli in virtute multa. 1171.1.A. zabit Spiritu Sancto. 406.2.C.
- 25 Media autem nocte clamor factus est. 1026. 1 Expulit eum spiritus in deserto. 478.2.C.
 1.A. & sequent. & sequent.
- 25 Tunc sedebit super sedem maiestatis suæ. 1 Et tentabatur à Satana. 455.1.B.
- 1171.1.A. 1 Quid nobis, & tibi IESV Nazarene? ve-
 25 Quando te vidimus escurientem, &c. 1191.1.C. nisti ante tempus, perdere nos. 1187.1.A.
- 26 Tristis est anima mea usque ad mortem. 584.1.A. & 690.2.B. Quæ est mater mea. 69.2.C.
- 26 Conuertere gaudium tuum, &c. 598.2.C.

INDEX.

- 8 Sed calciatur sandalijs. 467. 1. A.
- 9 Erant, qui manducauerant quasi quatuor millia. 429. 2. B.
- 14 Tristis est anima mea vsque ad mortem. 584. 1. A. & 690. 2. B.
- 14 Hic est sanguis meus noui testamē. 643. 1. B.
- 14 Primo die Azymorum quando Pascha immolabant. 710. 2. B. & 715. 1. B. & 721. 2. A.
- 14 Vbi vis paremus tibi comedere pascha. 714. 2. A.
- 15 Per diem autem festum solebat dimittere eis vnum ex vinetis. 724. 2. C.
- 15 Et implens spongiam aceto, circumponensq; calamo. 639. 1. C.
- 15 Dabant ei bibere myrrathum vinum, & non accepit. 637. 2. B. & sequent.
- 15 Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. 732. 1. B.
- 15 Facta hora sexta tenebre facte sunt. 739. 1. A.
- 15 Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me. 694. 1. A.
- 15 Emissa voce magna spirauit. 692. 1. B.
- 16 Valde mane vna sabbathorum veniunt ad monumentum orto iam Sole. 857. 1. B.
- 16 Viderunt inuenem, &c. qui dicit illis, nolite expauescere. 955. 1. A. & 961. 1. A.
- 16 Ite dicite discipulis eius, & Petro. 965. 1. A.
- 16 Surgens autem IESVS mane prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalena. 857. 2. C.
- 16 De qua septem demonia eiecerat. 949. 2. A.
- 16 Ostensus est illis in alia effigie. 874. 1. B.
- 16 Post hæc autem duobus ex his ambulantis. 965. 2. A.
- 16 Euntes in mundum vniuersum predicate Euangelium omni creatura. 1145. 1. C.
- 16 Et sedet ad dextris Dei. 1054. 2. C.
- LVCAS.
- 16 Vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me. 4. 1. B. & 5. 2. A.
- 1 Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei. 5. 1. C. 130. 2. A. 197. 2. A. & seq.
- 1 Spiritus Sanctus superueniet in te, et virtus altissimi obumbrabit tibi. 13. 2. A. & 85. 1. C. & 146. 1. B. & 174. 2. A. & 198. 1. C. & 306. 1. A.
- 1 Benedicta tu in mulieribus. 85. 1. A.
- 1 Et crexit cornu salutis nobis in Domo Dauid pueri sui. 10. 1. A.
- 1 Et Spiritu Sancto replebitur adhuc in utero matris suæ. 29. 2. A. et 382. 1. C. et 384. 1. C.
- 1 Quomodo fiet istud. 63. 2. A. Quonia virum non cognosco. 110. 2. b. & 146. 2. A.
- 1 Exultauit infans in gaudio, &c. 75. 1. b.
- 1 Missus est Angelus Gabriel, &c. 123. 1. b.
- 1 Dominus tecum. 145. 2. C.
- 1 Ecce concipies, & paries filium. 146. 1. A. & 2. b. & 197. 1. C.
- 1 Et ecce Elizabeth cognata tua. 146. 1. C.
- 1 Ecce ancilla Domini. 146. 1. C.
- 1 Ne timeas Maria. 151. 1. b.
- 1 Et timor irruit super eum. ibid. C.
- 1 Et tu puer propheta altissimi vocaberis, &c. 369. 2. b. & 370. 2. A.
- 1 Et erit magnus coram Domino. 374. 2. b.
- 1 Ipse præcedet ante ipsum in spiritu, & virtute Eliæ. ibid.
- 1 Fuit Sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abiæ. 378. 2. C.
- 2 Simeon dixit ad Mariam matrē eius. 4. 1. b.
- 2 Et tuam ipsius animam pertransiuit gladius. 1. C. & 2. b.
- 2 Et non cognouerunt parentes eius. 64. 1. b.
- 2 Fili quid fecisti nobis sic, ibid. C.
- 2 Quid est quod me querebatis? ibid.
- 2 Ascendit Ioseph in Bethlem, vt profiteretur, &c. 123. 1. b. & 181. 2. C.
- 2 peperit filiū suū primogenitū, &c. 234. 1. C.
- 2 Hæc descriptio prima facta est à Præsidi Siria Cyrino. 240. 1. A.
- 2 Postquam consummati sunt dies octo, &c. 276. 1. A. & 853. 1. A.
- 2 Postquam impleti sunt dies purificationis, &c. 286. 2. B. et 287. 2. B. & sequent. explicatur totum mysterium.
- 2 Et ibant parentes eius per singulos annos in Ierusalem, &c. 303. 1. B.
- 2 Et descendit cum eis, & venit Nazareth, Hhhh 5 & erat

INDEX.

- & erat subditus illis, ibidem. 2. A.
 2 Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines, ibidem. 2. C.
 2 Existimantes illum esse in commitatu. 336. 1. A.
 2 Maria autem conseruabas omnia verba hæc conferens in corde suo. 326. 2. A.
 2 Et ipsi non intellexerunt. 336. 2. B.
 2 Nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei sum, &c. ibid. C.
 3 Ut putabatur filius Ioseph. 4. 1. B.
 3 Et ipse IESVS erat incipiens quasi annum triginta, &c. 19. 1. A. & 428. 1. A. et 2. A. et 431. 2. B.
 3 Ego quidem in aqua baptizo vos, ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto. 406. 2. C.
 3 Anno quinto decimo imperij Tiberij Cæsaris. 427. 1. A.
 3 IESV baptizato, & orante apertum est cælum. 440. 1. B. et sequentib.
 3 Et descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsum. 442. 1. A. et sequent.
 3 Et vox de cælo facta est. Tu es filius meus dilectus, &c. 444. 1. C. et sequent.
 3 Qui habet duas tunicas, det non habenti. 462. 2. B.
 3 Cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius. 466. 2. C.
 3 Sub principibus sacerdotum Anna, & Caipha. 507. 1. C. & sequent.
 4 Agebatur in spiritu in desertum. 478. 2. C. & 479. 1. B.
 4 Et tentabatur à diabolo. 486. 1. A.
 4 IESVS autem transiens per medium illorum ibat. 523. 1. A.
 4 Non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. 534. 2. C.
 7 Tu es, qui venturus es, an alium expectamus. 386. 2. C.
 7 Beatus, qui non fuerit scandalizatus in me. 389. 1. C.
 8 Quid mihi, & tibi IESV filij David. 608. 2. C.
 9 Nolite portare saccum, nequè peram, neque calceamenta. 466. 2. A. et sequentibus.
 9 Meminem saluaueritis in via. ibid.
 10 Beatus venter qui te portauit. 8. 2. A.
 10 Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei, ibid.
 13 Non capit Prophetam perire extra Ierusalem. 625. 1. A.
 16 Lex, & Prophetæ usque ad Ioannem. 370. 1. B. & 373. 1. B.
 16 Nunc vero consolatur, tu vero cruciaris. 763. 2. C.
 16 Factum est, ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis, usque ad, mortuus autem & diues, &c. 765. 1. A. & 768. 2. b.
 17 Media autem nocte clamor factus est. 1026. 1. A. et sequent.
 17 In illa die erunt duo in lecto vno, ibidem. C.
 18 Nemo bonus, nisi solus Deus. 44. 1. A.
 21 Nam virtutes cælorum mouebuntur. 1158. 2. A.
 22 Exierunt obviam sponso, & sponse. 347. 1. b.
 22 Quando misi vos sine sacculo, et pera, usque ad, tollat similiter & peram. 466. 2. b. & sequent.
 22 Qui habet tunicam, vendat, et emat gladium. 592. 2. C.
 22 Et conuersus Dominus respexit Petrum. 665. 1. b.
 22 Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. 643. 1. b.
 22 Appropinquabat autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha. 710. 2. b. & 714. 2. A.
 22 Venit dies Azymorum in quo necesse erat, occidi Pascha. 714. 2. A. & 721. 2. A.
 22 Et sedeat super thronos iudicantes duodecim tribus Israel. 1172. 2. C.
 23 Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum vnum. 724. 2. C.

Hodie

INDEX.

- 23 *Hodie mecum eris in paradiso.* 630.2.C. et. 808.1.A.
- 23 *Pater dimitte illis non enim sciunt, quid faciunt.* 644.1.C. & 659.1.B.
- 23 *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* 646.1.B. & 659.1.B.
- 23 *Et hæc dicens spirauit.* 692.1.B.
- 23 *Et reuertentes parauerunt aromata, & vnguenta.* 729.1.C.
- 23 *Et dies erat Parasceues, & Sabbathi illucescebat.* 727.2.A. et. 729.2.B. & 752.1.A.
- 23 *Erat autem hora fere sexta, & tenebræ factæ sunt super vniuersam terram.* 732.1.B. et. 738.2.C.
- 24 *Vna autem Sabbathi valde diluculo.* 852.1.B.
- 24 *Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent.* 874.2.A.
- 24 *Et cum manducasset coram eis.* 896.2.C.
- 24 *Ecce duo viri steterunt secus illas, &c. dixerunt ad illas, &c.* 954.2.C. & 961.1.A.
- 24 *Et inuenerunt congregatos undecim.* 967.2.C.
- 24 *Eduxit eos foras in Bethaniam, &c. & recessit ab eis, & ferebatur in cælum.* 1051.1.A.
- IOANNES.**
- 1 *Qui post me venit ante me factus est.* 75.2.B.
- 1 *Fuit homo missus à Deo, cui nomē erat Ioannes, &c.* 370.2.A.
- 1 *Propheta es tu? et respondit non.* 372.1.C. et. 390.2.C.
- 1 *Cuius ego non sum dignus, ut soluzm corrigiam calceamenti.* 466.1.B.
- 1 *Et ego nesciebam eum.* 386.1.B. et. 387.1.C.
- 1 *Sed qui misit me baptizare, usque ad, qui baptiza in Spiritu Sancto.* 387.1.C.
- 2 *Ego baptizo in aqua.* 408.1.B.
- 2 *Et erat mater IESV, ibi.* 4.1.A.
- 2 *Quid mihi, & tibi est mulier.* 68.1.C.
- 2 *Hoc fecit initium signorum IESVS in Cana Galilee, &c.* 304.2.C.
- 3 *Nemo ascendit in cælo, nisi qui descendit de cælo.* 1030.1.A.
- 3 *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu Sancto.* 371.2.A.
- 3 *Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem.* 412.1.C.
- 3 *Qui non credit iam iudicatus est.* 1177.2.B.
- 3 *Qui credit in eum non iudicatur.* 1179.1.B. et. 1182.1.A.
- 5 *Post hæc erat dies festus Iudæorum, et ascendit IESVS Ierosolymam.* 504.2.C.
- 5 *Omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei.* 997.2.A. et. 1000.2.B.
- 5 *Sicut Pater suscitatur mortuos, & viuificat, sic et filius, quos vult, viuificat.* 1005.1.B.
- 5 *Venit hora, & nunc est quando mortui audient vocem filij Dei, &c.* 1021.2.A.
- 5 *Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes, qui in monumentis sunt, &c.* 1023.2.B.
- 5 *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio.* 1067.1.C. & 1086.1.A.
- 5 *Amen dico vobis, non potest Filius à se facere quidquam nisi quod viderit patrem facientem.* 1067.2.C. et. 1069.1.A.
- 5 *Pater meus usque modo operatur, et ego operor, ibid.*
- 5 *Pater enim diligit filium, et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit.* 1069.1.B.
- 5 *Et maiora his demonstrauit ei opera.* ibid.
- 5 *Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.* 1071.2.A.
- 5 *Sicut pater habet vitam in semetipso sic dedit, et filio, &c.* 1072.2.B.
- 5 *Sicut audio, iudico, et iudicium meum iustum est, quia non quero voluntatem meam, &c.* ibid.
- 5 *Ego veni in nomine Patris mei, et non accepistis me, si alius venerit, &c.* 1109.1.B. & 1117.1.C.
- 5 *Qui credit in eum, qui misit me, &c. in iudicium non venit.* 1185.1.C.

INDEX.

- 7 Doctrina mea non est mea, sed eius, qui mi-
sit me. 500.2.B.
- 7 Nondum erat Spiritus datus, quia IESVS
nondum erat glorificatus. 1051.1.A.
- 8 IESVS abscondit se, & exiit de templo.
523.1.A.
- 10 Quia Ioannes quidem signum fecit nullum.
392.1.C.
- 10 Ego pono animam meam, usque ad, & ite-
rum sumendi eam. 684.1.A.
- 10 Erit vnum ouile, & vnus pastor. 1548.1.B.
- 10 Si non facio opera Patris mei, nolite credere
mihi. 528.2.B.
- 11 Maria autem erat, quæ vnxit pedes Domini,
&c. 952.1.C.
- 12 Non veni, vt iudicem mundum, sed vt salui-
ficem mundum. 1090.2.B.
- 12 Si quis audierit verba mea, & non custodie-
rit, ego non iudico eum, ibid.
- 12 Nunc iudicium est mundi, nunc princeps hu-
ius mundi eiicietur foras. 1091.2.C.
- 13 Ante diem festum paschæ. 714.2.B. &
716.2.B. & 724.2.B.
- 13 Et coena facta. 715.2.A.
- 14 Vado parare vobis locum, usque ad, & acci-
piam, vos ad me ipsum. 1029.1.B.
- 15 Si non venissem, & loquutus eis non fuisset,
peccatum non haberent, &c. 528.1.C.
- 15 Si opera non fecissent in eis, quæ nemo alius
fecit, peccatum non haberent. 525.1.A. &
528.1.C.
- 16 Cum venerit Paraclitus, arguet mundum de
peccato, &c. 1029.1.C.
- 16 Expedi vobis, vt ego vadam, si enim non ab-
iero, &c. 1030.2.A.
- 18 Ego palam loquutus sum mundo, & in occul-
to loquutus sum nihil. 494.1.B.
- 18 Ego sum. 597.1.B.
- 18 Nobis non licet interficere quemquam. 653.
2.A.
- 18 Et ipsi non introierunt prætorium, vt non
contaminarentur, &c. 721.1.A. &
725.2.A.
- 19 Ecce filius tuus. 4.1.C. & 105.2.A. &
645.1.B.
- 19 Ecce mater tua, ibidem.
- 19 Si male loquutus sum, testimonium perhibe
de malo, &c. 599.2.C.
- 19 Propterea, qui me tradidit tibi, maius pecca-
tum habet. 511.2.B.
- 19 Non haberes potestatem aduersum me ullam,
nisi tibi data esset de super. 611.2.A.
- 19 Ille autem spongiam plenam aceto hyssopo
circumponentes, &c. 639.1.C.
- 19 Consummatum est. 646.1.A.
- 19 Et inclinato capite tradidit spiritum. 662.1.B.
- 19 Erat autem parasceue paschæ. 727.1.B. &
733.2.A.
- 17 Erat enim magnus dies ille Sabbathi. 728.
1.C.
- 19 Hora quasi sexta. 732.1.A. & 733.2.A.
- 19 Venit autem Nicodemus ferens mixturam
Myrrhæ, &c. 743.2.B.
- 19 Sed vnus militum lancea latus eius aperuit.
747.1.B.
- 20 Vna autem Sabbathorum Maria Magdalene
venit mane cum adhuc tenebræ essent,
&c. 856.2.C.
- 20 Maria autem stabat foris, ad monumentum
plorans. 954.2.A. & 956.1.C.
- 20 Noli me tangere, nondum enim ascendi ad
Patrem meum. 957.1.C.
- 20 Thomas autem, &c. non erat cum eis. 967.
2.C.
- 21 Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro
IESVS. 996.2.C.
- 21 Hoc iam tertio manifestatus est IESVS.
970.2.B.
- 21 Sic eum volo manere, donec veniam quid ad-
te. 1119.1.A. & 1140.2.B.

ACTA APOSTOLORVM.

- 1 Quibus præbuit se ipsum vinum in multis
argumentis. 843.1.C.
- 1 Et conuescens præcepit eis, ab Ierosolymis ne
discederent. 396.2.C. & 1052.1.A.
- 1 Sabbathi habens iter. 592.2.B.
- 1 Et nubes suscepit eum ab oculis eorum. 1053.
1.A.
- 1 Cumque intuerentur in cælum, usque ad illud,
sic veniet, &c. 1049.1.A. & 1099.1.A.

Re-

INDEX.

- 1 Reuersi sunt Hierosolymam, vsq; ad illud, Sabbathi habens iter. 1051.1.A.
  - 2 Cum sit hora diei tertia. 738.2.A.
  - 2 Quem Deus suscitauit à mortuis, solutis doloribus inferni. 776.1.C. & 787.1.C. & 791. ibidem.
  - 2 Cum completerentur dies Pentecostes. 853.2.B.
  - 3 Scio, quod per ignorantiam fecistis, sicut & Principes vestri. 542.2.B. & 659.1.B.
  - 7 Ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei. 440.2.A. & 1056.2.C.
  - 10 Ipse est, qui constitutus est à Deo iudex uiuorum, et mortuorum. 993.2.B. et. 1079.2.C.
  - 12 Volens post pascha producere cum populo. 714.2.A.
  - 19 Sed si sit Spiritus Sanctus nouimus. 406.1.B. & 2.A.
  - 19 Dicens, ut crederent in eum, qui venturus esset post ipsum. 407.1.A.
- AD ROMANOS.
- 1 Factus ex semine Dauid secundum carnem. 5.1.C. & 16.2.C. & 180.2.A.
  - 1 Qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis. 174.1.C. ex resurrectione mortuorum. 837.2.C.
  - 2 Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. 1177.2.C.
  - 4 Mortuus est propter delicta nostra, resurrexit propter iustificationem nostram. 837.1.C.
  - 5 Si unius delicto multi mortui sunt, vsque ad illud, in plures abundabit. 783.1.B.
  - 5 Si enim unius delicto mors regnauit per unum, &c. 988.2.B.
  - 5 Sicut per unum hominem peccatum in mundum intrauit, et per peccatum mors. 994.1.A.
  - 8 Nos autem primitias spiritus habentes. 133.2.A. et. 136.1.B. et. 864.2.C.
  - 8 Acceperitis spiritum adoptionis filiorum, &c. 174.1.B.
  - 8 Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. 479.1.C.
  - 8 Propio filio suo non perpercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. 651.2.A.
  - 8 Si spiritus eius, qui suscitauit Christum à mortuis habitat in vobis, &c. 988.2.B. & 1017.1.C.
  - 8 Scimus, quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc. 1203.2.A.
  - Expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. 1194.2.B.
  - 9 Verbum abbreviatum fecit Dominus super terram. 2.2.B.
  - 10 Quis ascendit in cælum? id est Christum deducere, &c. 807.2.C.
  - 10 In omnem terram exiit sonus eorum, &c. 1143.1.A. 1144.2.C.
  - 14 Christus in hoc mortuus est, ac resurrexit, ut uiuorum, & mortuorum dominetur. 893.2.B. & sequent.
- I. AD CORINTHIOS.
- 1 Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. 569.2.A. et. 616.1.A.
  - 2 Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. 537.1.A.
  - 3 Vniuscuiusque opus qualis sit, ignis probabit. 2262.2.A.
  - 5 Pascha nostrum immolatus est Christus. 114.2.A.
  - 5 Eos qui foris sunt Deus iudicabit. 1178.1.A.
  - 6 Nescitis, quoniam angelus indicabimus, &c. 1173.1.A.
  - 7 Præterit figura huius mundi. 1197.1.C.
  - 11 Similiter & calicem postquam cœnauit, &c. 717.2.A.
  - 12 Posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos. 133.2.B.
  - 14 Mulieres in Ecclesia taceant. 142.2.B.
  - 15 Prius quod animale, deinde quod spirituale. 25.1.C.
  - 15 Visus est Cœphæ, & post hæc vndecim, &c. 102.2.B. et. 973.B. et sequent.
  - 15 In momento, in ictu oculi. 820.2.C.
  - 15 Si Christus non resurrexit vana est fides nostra. 836.2.B.
  - 15 Surrexit tertia die secundum scripturas. 853.2.A.

Chri-

INDEX.

- 15 Christus resurrexit a mortuis primitie dormientium. 865. 2. A. & 988. 1. C.
- 15 Vnusquisque autem in suo ordine, primitie Christus. 865. 2. A.
- 15 Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. 906. 1. B. & sequent.
- 15 Caro, & sanguis regnum Dei possidere non possunt, ibidem. 2. C.
- 15 Primus homo de terra terrenus, secundus homo de coelo coelestis. 918. 1. B.
- 15 Si Christus predicatur, quod resurrexit a mortuis, quo modo quidam dicunt, &c. 988. 1. A.
- 15 Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis, &c. 988. 2. C.
- 15 Ecce mysterium vobis dico, non omnes quidem dormiemus, omnes tamen inmutabimur. 993. 1. A. & 1007. 1. B.
- 15 Mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. 993. 1. A.
- 15 Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur. 1007. 1. B.
- 15 Sicut portavimus imaginem terreni, &c. ibidem.
- 15 Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. 1058. 1. B.
- 15 Cum autem illi subiecta fuerint omnia, tunc & ipse filius subiectus erit, &c. ibidem.
- 15 Deinde finis cum tradiderit regnum Deo, & Patri. 1195. 1. A.
2. AD CORINTHIOS.
- 4 Scientes, quoniam qui suscitavit IESVM, & nos cum IESV suscitabit, &c. 988. 1. C.
- 5 Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. 31. 2. A.
- 5 Et si cognovimus Christum secundum carnem, sed iam non novimus. 839. 2. A. & 844. 1. C.
- 5 Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, &c. 1177. 1. C. & 1179. 2. C.

AD GALATAS.

- 1 Qui me segregavit ex utero matris. 29. 1. C

- 1 Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini. 1026. 2. C.
- 3 Prius quam veniret filius sub lege custodiebamur. 371. 2. C.
- 4 Misit Deus filium suum factum ex muliere. 25. 1. C. & 180. 2. A.
- 4 Quoniam estis filij Dei misit Deus spiritum filij sui in corda vestra, &c. 147. 1. A.

AD EPHESIOS.

- 1 Secundum diuitias gratiae eius, quae superabundavit in nobis, &c. 133. 1. A. & 135. 1. B. & 136. 1. A.
- 2 Et conscendere fecit in caelis. 1057. 2. B.
- 4 Quod autem ascendit quid est nisi quod descendit prius in inferiores partes terrae. 793. 1. C.
- 4 Donec occurramus omnes in virum perfectum, &c. 819. 1. A. & 894. 1. A.

AD PHILIPENSES.

- 2 Factus obediens, & propter quod, & Deus exaltavit illum. 281. 2. B. & 845. 2. C.
- 3 Reformabit corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae. 559. 1. A. & 906. 1. B.

AD COLOSSENSES.

- 1 Primogenitus omnis creaturae. 864. 2. C.
- 1 Qui est principium primogenitus ex mortuis. 865. 2. B.
- 1 Quod pervenit ad vos sicut in universo mundo est. 1145. 1. A.

AD THESALONICENSES

- 4 Nos qui vivimus, qui residui sumus in adventu Domini, &c. 993. 1. B.
- 4 Ipse Dominus in iussu, & in voce Archangelis, &c. 992. 1. B. & 1000. 1. B.
- 4 Mortui qui in Christo sunt resurgent, primi. 1024. 1. C.
- 5 Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet, cum dixerunt pax, &c. 1155. 1. A.

2. AD THESALONICENSES

- 1 In revelatione Domini IESV cum Angelis virtutis eius, &c. 1167. 1. C.

Nisi

INDEX

- 2 Nisi venerit discessio primo, & reuelatus fuerit homo peccati. 1110. 2. B. & 1127. 1. B. & 1146. 2. B. & 1148. 2. A.
- 2 Non retinetis quod cū adhuc essent apud vos, vsque ad illud, nam mysterium iam operatur iniquitatis, &c. 1111. 2. B. & 1115. 1. C. & 1115. 0. 2. B.
- 2 Mittet illis Deus operationē erroris. 1117. 1. C.
- 2 Extolletur supra omne, quod dicitur Deus. 1119. 1. A.
- 2 Ita vt in templo Dei sedeat, tanquā sit Deus. 1123. 2. A.
- 2 Quem Dominus I E S V S interfici, et spiritus oris sui. 1127. 2. B.
1. AD TIMOTHEVM.
- 4 Exercitatio corporalis ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia. 464. 2. A.
2. AD THIMOTHEVM.
- 2 Si sustinebimus & condēnabimus. 1058. 1. B.
- AD HEBRAEOS.
- 1 Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrarum. 12. 1. C. & 353. 2. C. & 1096. 1. B.
- 1 Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. 1054. 2. C. & sequentibus.
- 2 Qui sanctificat, & sanctificantur, ex vno omnes. 181. 1. A.
- 2 Quia pueri communicauerunt carni, & sanguini & filius Dei participauit eis dē, ib.
- 4 Habentes Pontificem, qui penetravit cōelos. 1047. 1. B.
- 7 Ex Iuda ortus est Dominus, ex qua nullus, &c. 23. 1. B.
- 7 Excelsior cōelis factus. 1049. 1. B.
- 8 Talem habemus Pontificē, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in excelsis. 1054. 2. C.
- 9 Hoc significante Spiritu Sancto nondū propalata esse Sanctorum viam. 760. 1. B.
- 9 Vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. 887. 2. C.
- 9 Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium. 1085. 1. C.
- 10 Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum, &c. 760. 1. C.
- 11 In sempiternum sedet in dextera Dei. 1054. 2. C.
- 11 Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis re promissionibus, &c. 760. 2. A.
- 11 Et hi omnes testimonio fidei probati, vsque ad, vt non sine nobis consummarentur. 867. 1. C.
- 12 Proposito sibi gaudio sustinuit crucem, &c. atque in dextera Dei sedens, &c. 1054. 2. C.
1. PETRI.
- 3 In quo veniens prędicauit his, qui in carcere erant spiritibus. 799. 2. A.
- 3 Increduli fuerant aliquando in diebus Noe. 801. 1. C.
- 3 Christus semel pro peccatis mortuus est, vsque ad, viuificatos autem spiritu, ibidem. A.
- 3 De resurrectione Iesu Christi, qui est in dextera Dei. 1054. 2. C. & sequentibus.
- 4 Propter hoc enim, & mortuis Euangelizandum est, &c. ibidem. & 802. 1. B.
- 4 Charitas operit multitudinem peccatorum. 1183. 1. C. & sequentibus.
2. PETRI.
- 1 Dabo autem operam frequenter habere vos post obitum meum, &c. 362. 2. B.
- 2 Si Deus Angelis peccantibus, non perperit, &c. tradidit cruciandos in iudicium reuerari, &c. 1186. 2. A.
- 3 In quo cōeli magno impetu transiens. 1158. 2. B.
- 3 Cōeli autem, qui nunc sunt, & terra eodem verbo repositi sunt igni. 1162. 2. C.
- 3 Elementa calore soluentur, &c. Terra autem, & quę in ea sunt opera exurentur, &c. 1163. 1. A.
- Latet enim eos hoc volentes, quod cōeli erunt prius.
1. IOANNIS.
- 4 Omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est, & hic est antichristus. 1111. 1. C.

INDEX.

- 5 Tres sunt qui testimonium dant in terra spiritus aqua, & sanguis. 749. 1. A.
5 Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus, &c. 749. 1. B.

A P O C A L I P S I S.

- 1 Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus. 1188. 2. B.
5 Leo de tribu Iuda, radix David. 16. 1. C.
6 Sol factus est niger. 1157. 1. B.
6 Et cælum recessit sicut liber inuolutus. 1159. 1. B.
6 Luna facta est sicut sanguis. 1157. 2. B.
10 Oportet te iterum prophetare gentibus, &c. 1159. 2. A.
10 Quia tempus non erit amplius.
11 Apertum est templum Dei in cælo, & visa est arca testamenti eius. 346. 2. B.
11 Et dabo duobus testibus in eis, & prophetabunt, &c. 1134. 2. C.
13 Et vidi vnum de capitibus suis. 1126. 2. C.
13 Data est illi potestas in omnem tribum. 1123. 1. A.
13 Dicet habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestis, &c. 1126. 1. B.
13 Et faciet omnes pusillos, &c. habere cara-

- Et erem, &c. 1126. 1. C.
16 Et septimus Angelus effudit phialam suam. 1160. 1. A.
16 Et quartus Angelus effudit phialam suam in solem, &c. ibidem.
16 Et terremotus factus est magnus, &c. & facta est ciuitas magna in tres partes, &c. & Babilon magna, &c. 1160. 1. C.
17 Decem cornua quæ vidisti, &c. 1123. 1. A. et. 1149. 2. C.
20 Et vidi Angelum descendentem de cælo, &c. et apprehendit draconem, &c. et ligauit eum per annos mille, &c. 1018. 2. B. et. 1020. 2. B.
20 Gog, et Magog. 1125. 1. C.
20 Vidi mortuos magnos & pusillos, &c. 1172. 2. A.
20 Et libri aperti sunt, et alius liber qui est vite. 1185. 2. A. et. 1188. 2. C.
21 Ciuitas illa non eget sole, neque luna usque ad lucerna eius est agnus. 555. 2. C.
21 Vidi cælum nouum et terram nouam. 1196. 2. A.
21 Et mare iam non est. 1197. 2. C.
21 Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. 1210. 2. B.

F I N I S.

INDEX RERVM,

quæ in hoc volumine continentur.

*Prior numerus paginam indicat: posterior columnam: literæ verò
sub eis res indicatas contineri.*

A.

Abraham.

Abraham cur serui manum
poni iusserit sub fœmo-
re. pag. 1. col. 2. liter. C.
In lumbis Abraham conten-
tus Christus non semi-
nali ratione, sed corporu-
lenta substantia. 171.
2. C.

In lumbis Abraham Christi
non decimatus. 171. 2. A.
In lumbis Abraham qui decimatus. 171. 2. A. & B.
De Abraham sinu: vide; Sinus Abraham.

Abstemia.

Quid, & quotuplex. 463. 2. A.
Quomodo pertineat ad rationem vel perfectio-
nem virtutis. ibid.

Acetum.

Dabatur damnatis apud Iudeos in supplicio.
640. 1. C.
De aceto Christo ad bibendum in passione ex-
hibito. Vide Christi passio.

Actio.

Actio agentis num variari possit, non variata pas-
sione patientis. 823. 1. B. & seq.
Actio quæ desijt, redire potest diuina virtute.
829. 1. C.

Actus.

Omnis actus charitatis meritorius augmeti eius-
dem charitatis. 317. 1. B. C. Ex quo ibi colli-
gitur pulchra ponderatio meritorum B. Vir-
ginis.

Augmentum gratiæ quod per actus quis mere-
tur, statim confertur. 317. 2. C.

Actus ex voto perfectior quam sine illo. 455. 1. A.
Actus Christi, vide, Christi actus.

Adam.

Quid requiratur ut quis in Adam peccasse dica-
tur. 30. 2. B. C.
Adamo non peccante, posterius in peccato con-
cipi non possent. 35. 1. B. C.
Fictitium particulam carnis à peccato immu-
nem in Adamo fuisse. 166. 2. A.
Quomodo intelligenda lex quod Adamo pec-
cante, posterius possent originale contracturi.
34. 2. B.
Homo prius intelligitur filius Adæ, quam filius

gratiæ. 35. 2. C.

Qui peccauerint in Adamo. 171. 2. A.

Adamus quo die creatus. 241. 1. C.

Armachanus omnem rerum proprietatem Ada-
mo abstulit. 459. 1. B.

Adamus tentari non potuit nisi per externum
sermonem. 489. 1. B.

Adamus sepultus in monte, ubi Christus cruci-
fixus. 625. 2. A. Et mons ille cur dictus Cal-
uariæ. 626. 2. A. Collatio peccati Adami cum
peccato crucifigentium Christum. 659. 1. A.

Adoratio.

Alia intrinseca, alia extrinseca. 355. 1. C. & 1.
A. B. C.

Adoratio Hyperdulæ quid, & quotuplex. 353.
1. A.

De Adoratione B. Virginis: vide; Mariæ ado-
ratio.

Ær.

Qua ratione purgandus ac innouandus post
diem iudicij.

Ætas.

De ætate Christi. V. Christi ætas.

Affinitas.

Quibus modis contracta inter homines & Deum
per mysterium incarnationis. 5. 2. C.

Afflictio corporis.

De afflictionibus corporis quibus Christus vsus.
V. Christi viuendi ratio.

Qua ratione pertineat ad perfectionem virtutis.
463. 1. B.

Afflictionibus corporis pietas præferenda. 464.
1. B. C.

Abagarus.

Epistola Christi ad Abagarum incerta. 498. 2. C.

Agilitas.

De dote agilitatis. V. verb. Dotes.

Agnus Paschalis.

Affabatur in figuram crucis affixus duobus lig-
nis, recto & transuerso. 571. 1. C. Quo tempore
immolabatur ac edebatur. 711. 1. A.

Immolatus à Christo ante passionem ritu Iudai-
co. 715. 1. A. B.

Quid significatum illa ceremonia ut agnus pas-
chalis adduceretur in domos die decima, &
seruaretur ad decimam quartam. 715. 2. B.

Christus Dominus agnum cœnauit decima quar-
ta luna ad vesperam. 717. 1. A.

INDEX

Sacrificium agni, sacrificij Christi cruenti, & incuruenti figura. 719. 1. A.
Agnum paschalem Iudei eadem nocte qua Christus coenauerunt. 721. 2. A.

Angelus.

Cur B. Virgini mysterium Incarnationis ab Angelo nuntiaturum. 142. 1. B.
Angelorum ordines officijs distinguuntur. 147. 2. B.
Visio Angeli secundum substantiam viatori communicari potest. 149. 1. C.
Angeli supremi perfectior gratia quam vilius creaturae Christo ac B. Virgine exceptis. 316. 1. C.
Vbi pulchra collatio inter gratiam supremi Angeli, & gratiam B. Virginis.
Angeli ab initio Christum, & eius Matrem cognouerunt, & quomodo. 358. 1. C.
Cognoscere possunt virtute sua alicuius miraculi veritatem. 532. 1. B.
Cognouerunt à principio incarnationis mysterium. 536. 1. A. Eisque statim ac creati sunt, propositus est Christus tanquam Princeps, ac caput, ibidem. C.
Angeli sancti habent gloriam per Christum. 550. 2. B.
Angeli mali lapsi sunt quia se Christo noluerunt subicere. 536. 2. C.
Angelus Christo oranti in horto apparuit. 591. 1. B.
Circa Angelos sanctos quid operata Christi anima. 797. 2. C.
Angeli quid operati circa Christi resurrectionem. 847. 1. B.
Angelorum apparitiones iuxta sepulchrum. 961. 1. C. Vbi conciliantur Euangelistae.
Angeli quem locum teneant in Caelo. 1037. 1. B.
Omnes Angeli Christum iudicem comitaturi. 1171. 2. C. & in assumptis corporibus lucidissimis, ibid.
Angeli num futuri iudices cum Christo. 1176. 1. C.
In iudicio comparebunt. 1186. 1. C.
Iudicandi sunt, ibid. 2. B.

Angelus Gabriel.

Ex infima hierarchia, caput secundi ordinis Archangelorum. 147. 2. B.
Inferior Michael, ibid. C.
Supremus inter nuncios. 148. 1. A.
Gabrielis nomen quid significet. 148. 1. C.
Idem Gabriel & Virgini apparuit, & Danieli, & Zachariae. 148. 1. A.
In specie humana apparuit B. Virgini. 149. 1. A.
In sua substantia visus est ab eadem Virgine, ibid. C.

Anima.

De anima Christi, vide, Christi anima.

Anima separata potest sursum ascendere propria virtute. 348. 1. C.
Animae attentio, quantumvis intensa, non omnino potest impedire actiones vegetativae partis. 481. 2. C.
Anima & Spiritus nunc differant. 692. 1. B.
Nulla anima beatitudinem assecuta ante Christi mortem. 760. 1. B.
De iis quae pertinent ad animas Sanctorum Patrum ante Christi aduentum, vide, Sinus Abrahamae.
Animarum separatarum status quadruplex: & quadruplex locus illis deputatus. 767. 1. B.
Anima separata necessario alicubi praesens. 766. 2. B. etiam cum non operatur. 796. 1. C.
Anima discedens cum originali & veniali quo in loco sit. 767. 2. B.
Anima separata quibus modis pati possit. 789. 1. B.
Anima beata perfectum dominium habet suorum actuum, etiam eorum quos corpore exercet. 910. 2. C. & sequi.
Actiones animae vegetantis quomodo impediuntur superioris partis attentione. 481. 2. A. & B.
Nunquam illas omnino impedit, ibidem. 2. C.
Si nimia sit, famem sentire non sinit. 484. 1. A.
Anna.
Mater B. Virginis sterilis usque ad senectutem. 14. 1. A.
Non habuit aliam filiam praeter B. Virginem, semelque tantum nupsit. 100. 1. B.
Annas & Caiphas.
De eorum Pontificatu. 507. 1. C.
Antichristus.
Quid significetur hoc nomine. 1105. 1. C. Verus homo futurus, ibid. 1. B.
Insignis Christi hostis. 1110. 1. C. Non venisse. 1112. 1. C. Quandiu regnaturus. 1113. 1. A.
Vbi, & ex quibus parentibus nasciturus. 1114. 2. B. De eius moribus. 1115. 2. B. & sequentibus. Qua ratione possidendus à Dæmone, ibidem. Maleficis artibus utetur. 1116. 1. C.
Num deferendus à custode Angelo. 1117. 1. A.
Simulata incipiet dum Iudæis suadet Messiam se esse ibidem. 1. C. Cur Deus permittet huiusmodi hominem à dæmone agi, ibidem. 2. C. De eius doctrina. 1118. 1. A. & sequentibus suadebit Christum Dominum non esse verum Messiam, ibid. 1. C. Legem Moysaeam restituet cum circumcisione, ibidem. Confinget se Messiam esse, ibidem. 2. C. Deum se faciet, & alium Deum non esse suadebit. 1119. 1. A. Quid de idolis sentiet, ibid. 1. A. Cuius religionis sectator. 1120. 1. A. Atheos tandem futurus, ibidem. Quid docebit circa moralia,

R E R V M.

moralia, ibidem. 1. B. Quibus artibus suaseris, ibidem. 1. C. Insignis Monarcha. 112. 1. 2. C. Ad regnum fraudulentè ascendet, ibid. A. Babylone regnare incipiet. 112. 1. B. Præcipua sedem Ierosolymis collocabit. 112. 3. 1. C. Acerbius persequetur Ecclesiam quam aliis vnquam temporali, & spiritali persecutione. 112. 5. 1. B. Multos coget à Christo recedere. 112. 7. 1. B. Ecclesiam non exstinguet, ibid. Ipse cum ministris exstinguetur virtute Christi, ibid. 1. B.

Apostolus & collegium Apostolicum.

Apostoli in unum supremum in Ecclesia in ordine gratiæ. 13. 3. 2. C. Apostoli non receperunt sacramentum Confirmationis quoad signum visibile, sed tantum quoad effectum in die Pentecostes. 314. 1. C. Officio & munere Ioanne superiores, licet fortè non sanctitate. 376. 2. B. Ab Apostolis fomes peccati ablatus non est. 382. 2. C. & 383. 1. A.

Post acceptum Spiritum sanctum nonnunquam venialiter peccauerunt. 383. 2. B.

Baptizati baptismo Ioannis. 414. 1. A.

Collegium Apostolicum, cui Christus præfuit, aliarum rerum dominum habuit. 456. 1. B.

Quale fuit hoc dominium. 456. 1. B. & 458. 1. B. C.

Apostoli paupertatis votum emisunt. 459. 1. A.

Nonnunquam mendicato vixere. 460. 1. B.

Calceis vsi, vel sandalijs. 471. 1. A. & cur ita, ibi. 1. B.

Evidenter cognouerunt Christum Messiam esse, euidencia fidem non excludente. 540. 2. C. & 541. 1. A. B.

Num peccauerint deferentes Christum in hortum. 596. 1. B.

Apparitiones.

De apparitione Christi post resurrectionem, vide Christi apparitiones. Apparitiones Angelorum iuxta sepulchrum Christi. 961. 1. A. Et conciliantur Euangelistæ, ibidem.

Aqua.

Christus cum baptizatus fuit, quid aquis contulerit. 418. 1. B.

Aqua & sanguis ex latere Christi. 748. 2. B. Quid significauerunt, ibid.

Num permixta fluxerint. 750. 1. A.

Qua ratione purganda aqua, & innouanda post diem iudicij. 1103. 2. C.

Arabia.

Triplex. 161. 1. C.

Arabia felix auri & aromatum ferax. 162. 1. C.

Arbor.

Se se inclinavit adorans I E S V M Aegyptum ingredientem. 297. 1. A.

Argentum.

Quanti æstimetur communiter. 590. 2. B. & seq. & seq. Argentei quibus Christus venditus, quanti valoris, ibidem.

Armachanus.

Sine fundamento imponit Christo & Adamo

necessitatem seruandi paupertatem. 459. 1. B.

Asia.

In eam profecta B. Virgo post Christi mortem; Ephesi habitauit. 311. 1. B.

Athenienses.

Decimo die post natiuitatem pueris nomen imponebant. 278. 2. B.

Attentio.

Vide anima in fine.

Auaritia.

Iudà mouit vt videret Christum. 589. 2. C. & seq.

Augustus.

Quomodo futurus in corpore glorioso. 902. 1. B.

Augustus Caesar.

Quomodo imperare cepit: & quandiu imperauit. 430. 1. B. & seq.

Quo tempore Monarcha fuit. 430. 1. A.

Quot annis Christus vixit Augusto imperante. 430. 2. C.

Austeritas.

De austeritate vitæ Christi: vide Christi viuendi ratio.

Quid & qua ratione conferat ad perfectionem virtutis. 463. 1. B. & seq.

Ex vitæ austeritate perfectio vitæ & religionis haud quaquam sumenda. 463. 2. C.

Pietas & opera misericordiæ vitæ austeritati præferenda. 464. 1. C.

Azymorum festum.

Cur introductum. 713. 2. B.

Distinctum à festo Phase paschæ. 707. 1. C. & de eorū præcepto, & differentijs, ibid. & seq. latè.

Azyma etiam extra Hierosolymam celebrabatur, & quo tempore. 710. 1. B.

B.

Baptismi sacramentum.

An institutum in Christi baptismo. 418. 1. B. Baptismus B. Virgo à filio recepit. 313. 2. C.

Præceptum de Baptismo suscipiendo à Christo latum, non à Ioanne. 371. 1. C.

Num saluetur moriens in instanti baptismi. 781. 1. A.

Baptismus Ioannis.

Ad legem gratiæ non pertinet: nec in præcepto fuit. 371. 1. C.

A Deo institutus quantum ad ritum. 397. 2. C. & 401. 1. B. & 411. 1. A. & cur. 409. 1. B.

Proxima causa eius, Ioannes. 412. 1. A.

Cur dictus baptismus poenitentiae. 399. 2. A. & seq. Cur dictus baptismus Ioannis. 411. 2. C.

Qua ratione dabatur in remissionem peccatorum. 399. 2. A. & 409. 1. A.

Confessio accedentium ad Ioannis baptismum, qualis. 400. 1. B.

Baptismus Ioannis neque infantibus dabatur neque Gentilibus. 401. 2. A. B.

Quo tempore durauit. 402. 2. B. C.

Ioannes & Christus simul tempore baptizabant, ibid.

Materia remota baptismi Ioannis aqua naturalis. 405. 1. A.

Materia proxima seu essentia illius baptismi in

INDEX

vfu consistebat, ibid. B.
 Non dabatur sub forma nostri baptismi. 405. 1. C. & sequent. Et verisimilius est sub nulla baptizasse. 406. 1. C.
 Tota substantia illius baptismi in exteriori ablutione posita. 407. 1. A.
 Non contulit gratiam. 408. 1. B.
 Differentiæ inter baptismum Christi & Ioannes. 408. 1. B. & sequent. latè. Solus Ioannis per se ipsum baptizavit, nec fieri aliter potuit, ibi. B.
 Baptismus Ioannis cum ipsius vita extinctus. 412. 1. B.
 Sacramentum nouæ legis non fuit: nec veteris, nec proprie vilius, sed præludium ad Sacramentum Baptismi. 413. 1. C. 415. 1. A. 2. A. 416. 1. C.
 Baptizati à Ioanne tenebantur baptizari Christi baptismo, postquam institutus ac præceptus est. 413. 1. B.
 Baptismo Ioannis nonnulli ex Apostolis baptizati. 414. 1. A.
 Necessarius non fuit neque vt medium, neque vt præceptum. 414. 2. B. C.
 Durauit per annum, & paulo amplius. 417. 1. C.
 Quando Christus baptizatus baptismate Ioannis. 431. 2. A.
 Reliqua de baptizatione Christi, vide, Christi baptizatio.
Beatitudo.
 De beatitudine B. Virginis, vide, Mariæ beatitudo.
 Christi corpus obiectum beatitudinis corporis. 901. 1. A.
 Beatitudo sanctorum, qualis futura post diem iudicii. 1110. 1. A.
 De beatitudine corporis, vide corpus gloriosum.
Beatus.
 Inferior beatus nonnulla in verbo videre potest, quæ non videt alius perfectior. 349. 1. A.
 Quibus modis vnus beatus alium excedat, ibi. B.
 Quid videant in Verbo beati. 349. 1. A. & C.
 Multitudo beatorum videt in Verbo multitudinem rerum existentiam in aliqua differentia temporis. 350. 1. A.
 Nullus homo beatus fuit ante Christi mortem. 765. 1. B.
 Beatus habet perfectum dominiū suorum actū, etiā eorum quos in corpore exercet. 910. 1. B.
 Beatorum corpora æqualia futura non sunt. 1007. 1. C.
 Quem locum beati teneant in cælo.
Benedictio.
 In modū Crucis à Christo introducta. 1052. 1. C.
Bethlehem
 Bethlehem Iudæ idem quod Ephrata. 136. 1. A.
 Alia Bethlehem in tribu Zabulon, ibid. B.
 Domum panis significat, ibid.
 Paruum oppidū fuit numero ciuiū, sed magnū dignitate propter Christū in ea natū. 136. 1. C. Vbi conciliantur Michæas, & Matthæus.
blasphemia.
 Num maius peccatum sit, quàm peccatum crucifigentium Christum. 658. 1. A.
Bonum.

Deus non permittit malum nisi ob maius bonum. 47. 1. B.
 Bonū cōmune præferendū particulari. 502. 1. B.
C.
Cana.
 Cœnæ Christi apud Simonem leprosum, & Martham quo die acciderint. 587. 1. B.
Et an diuersa fuerint.
 De cœna Domini ante passionem; vide Verb. Passio.
 Cœna pura apud Iudæos, quæ 717. 1. A.
Cariani.
 Hæretici Iudam bene egisse Christum vendendo affirmabant. 589. 1. C.
Calceus.
 Christus & Apostoli calceis vsi. 466. 2. A.
Canon.
 Trullani quantæ authoritatis sint. 133. B.
Canticum Magnificat.
 A Virgine prolatum spiritu prophetico. 37. 1. B. & seq. iisdem verbis quibus à Virgine prolatum refertur à Luca. 338. 1. B.
 Canonica Scriptura est, & vt relatus à Luca, & vt à Virgine prolatus, ibid.
Charitas.
 Omnis charitatis actus meritorius augmenti eiusdem charitatis. 317. 1. B.
 Ex quo sumitur pulchra ponderatio meritorum B. Virginis, ibid.
 De Charitate B. Virginis. Vide Mariæ charitas.
Caro.
 De carne Christi, Vide Christi caro.
 Fictitium est particulam carnis à peccato immunem in Adamo positam vt transfunderetur ad Christum. 116. 2. A.
Castitas.
 De Castitate Christi. Vide Christi castitas.
 De Castitate B. Virginis. Vide, Mariæ castitas.
 Pulchritudo B. Virginis castitatis incentiuum. 152. C.
Causa.
 Causa simpliciter & moralis quid requirat. 648. 2. B.
 De causis passionis Christi. Vide Christi passio.
 Character in Christo non fuit. 419. 2. C.
Chlamys.
 Quid sit. 610. 1. C.
 Qualis fuerit illa qua Christus per ludibrium inductus fuit, ibid.
Christus.
 Nunquam purus homo. 51. B.
 Non est contentus in lumbis Abrahæ, seminali ratione, sed copulenta substantia. 171. 2. A.
 Cur dictus Nazareus. 301. 1. A.
 Mediator Dei & hominum proprie ac perfecte. 361. 1. B.
 A Dæmonibus cognitus filius Dei. 535. 1. A.
 Propositus Angelis tanquam princeps illorum ac caput. 537. 1. A.
 Qua ratione occasio fuit Angelorum ruinæ, ibi.
 Qua ratione à Iudæis cognitus. 540. 1. B. & 541. 1. B. & 542. 2. C. & 543. 1. C.
 Christus Mariæ plus diligit quàm Ecclesiā. 310. 2. A.
Christi

R E R V M.

Christi prædestinatio.

Prædestinatus ante præuisionē peccati non solū
vt homo sed etiam vt filius Virginis. 112. A.

Christi conceptio.

Spiritus sancti virtute facta. 85. 1. C.
Quo sensu humana dici possit. 88. 1. C.
Lata Trinitas illam operata. Sed Spiritui sancto
specialiter tribuitur. 173. 2. C.
Qua ratione Christus de Spiritui sancto concep-
tus dicatur. 176. 1. C. licet non sit Spiritus
sancti filius dicendus. 178. 1. A.
Christus ex Beata Virginis substantia concep-
tus. 180. 2. A. id est ex purissimis sanguinibus
eius. 181. 1. B. in eius utero. 181. 2. C. sine car-
nis voluptate. 73. 2. B. & 98. 2. A.
In Christi conceptione omnia concurrerunt ne-
cessaria ad maternam generationem. 182. 1.
A. & 183. 1. C.
Num Christi conceptio præcise ex sanguine fa-
cta sit sine vilo semine. ibid. & 186. 1. B.
Num facta ex sanguine menstruo. 187. 1. B. ma-
teria fetus in conceptione Christi immediate
transiit ex forma sanguinis ad animam ratio-
nalem. 100. 1. C.
In Christi cōceptione Spiritus sanctus adhibuit
totam vim actiuam quam solet virile semen.
184. 1. B.
Num Beata Virgo ad Christi conceptionem ef-
fectiue concurrerit. 187. 1. C.
Christus per potentiam diuinam opera viri con-
cipi posset. 187. 1. C.
Christi conceptio quoad intrinseca primarie fa-
cta. 197. 1. C. non vero quoad extrinseca & an-
tecedentia qualia sunt congregatio sanguinis,
& cætera. 196. 2. C.
Quis hæc ipsa in instanti fieri non repugnaret.
195. 2. A.
In primo instanti conceptionis potuit Christus
sensibili phantasmate vti. 204. 2. C.
Christi conceptio quo sensu miraculosa, & quo
sensu naturalis. 218. 1. C.
Quando Christus conceptus B. virgo in eadem
domo cum Ioseph habitabat. 126. 2. C.
Quarto mense à desponsatione Mariæ Christus
conatus. 128. 1. C.
In utero Virginis nouem mensibus integris fuit
& quomodo. 239. 1. C.

Christi aduentus.

Duplex & in quo conueniant & in quo differant
vbi multa ex scriptura & patribus. 1094. 2. B.
De signis secundi aduentus, vide verb. Iudicium
finale.

Christi natiuitas.

Sicut flos ex arbore, ita Christus natus ex Virgi-
ne. 4. 1. C.
Christus de utero Matris exiit sine vlla virgi-
nei corporis dilatatione, immutatione, iniuria.
13. 1. A.
Natiuitas Christi ex Virgine maius miraculum
quàm resurrectio ex Ambr. 103. 1. C.
Christi natiuitate Virginis integritas aucta est.
103. 2. A.
Quomodo Christi corpus de utero Virginis exiit,

ibid. 2. C.

Christi natiuitas longe alterius rationis à natiui-
tate cæterorum. 210. 1. C.

Christi natiuitas suppositum denominat non af-
ficir. 210. 2. A.

Christus natus ex Virgine verissime dicitur. 212.
1. B. & 231. 1. A.

Christus proprie dici potest bis natus, ibid.

Christi natiuitas sine vlla sorde perfecta. 233.
2. A. & 73. 2. B.

Cur Christus in Bethlem natus. 236. 1. C.

Cur in diuersorio quodque illud fuerit. 237. 1. C.

Quale fuerit diuersorium, ibid.

Cur in præsepio. 238. 1. B. 2. A.

Inter Bouem & Asinum, ibid. C.

Cuius materiæ fuerit præsepium. 239. 1. A. ho-
die Romæ seruatur, ibid.

Angelorum manibus Christus susceptus ex vte-
ro egrediens. 238. 1. C.

Quo anno accidit Christi natiuitas. 239. 1. C.
quo mense. 240. 2. B. quo die. 141. 1. A. qua
hora. 241. 2. A.

Consuetudinē celebrandi no&e natiuitatis Chri-
sti Thelesphorus primus induxit. 241. 2. A.

Christi natiuitas conuenienter non est manife-
stata omnibus. 243. 2. B. sed aliquibus vt mun-
dus disponderetur. 255. 2. B. & 256. 2. A. & qui-
bus. 356. 2. B.

Prodigia in Christi natiuitate. 255. 2. C.

Stella à Magis visa non fuit factum natiuitatis
Christi. 269. 2. C.

Christi genealogia.

Christus ex familia Dauid non quia filius adop-
tius Iosephi, sed quia verus filius filiæ Dauid
16. 2. A.

Genealogiam Christi cur recte Matheus deduxe-
rit per lineam Ioseph. 17. 1. A.

Genealogia quam Lucas cap. 3. narrat potius ad
Christum & Virginem pertinet quam ad Io-
seph, & late exponit. 18. 2. C. & 19. 1. A.

Genealogia Mathei cap. 1. naturalis respectu Io-
seph, legalis respectu Christi, è contrario vero
Genealogia Lucæ. 19. 2. B.

Christi filio.

Christus naturalis filius Virginis. 194. 2. B. adop-
tius Ioseph. 162. 1. A. B.

Bis filius. 212. 2. B.

Filius B. Virginis denominatur per relationem
creatam veram ac realem eiusdem rationis
cum filiationibus aliorum hominum. 210. 1. B.
Non vero relationem increatam. 219. 2. C.

Christus nō duo filij, sed vnus filij quāuis duplici
relatione referatur ad patrē & matrē. 222. 2. C.

Num alij filij plus habeant à matribus, quam
Christus à Virgine. 223. 1. B.

Relatio filiationis ad B. Virginem num ita com-
pleta sit in Christo sicut in alijs filijs, ibid. B.

Discrimen ex parte subiecti inter relationem eter-
nam & temporalem Christi, ibid. B.

In Christo non est relatio filiationis adoptiue ad
Deum. 224. 2. A. & 445. 2. B.

Relatio filiationis ad Virginem adhuc perseue-
rat in Christo. 226. 1. A.

INDEX

Christus nō dicendus filius totius Trinitatis, ibi. C.
Neque Spiritus sancti adhuc ratione humanæ
conceptionis. 178. 1. A.

Christi corpus seu caro.

Substantiam carnis quam Christus sumpsit ex
Virgine à verbo nunquam dimissa. 8. 1. A.

Caro Christi in similitudinem carnis peccati.
312. C.

Christi caro neque in se, neque in parentibus
peccato obnoxia. 169. 1. C.

Christi caro nubes levis, de qua Isai. 19. 297. 1. C.

Christi corpus ante mortem gloriosum non
fuit. 554. 1. A. ubi verba Damasceni subob-
cura exponuntur.

Nec dotem claritatis habuit, ibid. 1. C.

Perfectū augmentū habuit in hac vita. 894. 1. C.

Pulcherrimum fuit, ibid. 2. C.

Obiectum beatitudinis corporis. 901. 1. A.

Christi humanitas.

Quo tempore verbo vnita. 5. 1. B.

Quo sensu à verbo dimissa in Christi morte. 692.
2. A.

Esse desijt in morte Christi, ibid. 2. C.

Christi gratia.

Physice infinita non fuit. 321. 1. A.

Quantæ fuerit perfectionis, ibid.

Christus in Ecclesia gratiæ fons est. B. Virgo aque
ductus gratiæ, sancti vero riuuli ex Bernardo,
ibid. C.

Christi sanctitas, vel sanctificatio.

Quo sensu Christus ex non sancto sanctus effe-
ctus. 293. 1. B. C.

Nec prius tempore nec prius natura fuit homo
quam sanctus, ibid. eius humanitas prius natu-
ra non tempore, ibid. C.

Christi impeccabilitas.

Christus vt significat Deum hominem, quacun-
quæ ratione concipiatur originale peccatum
contrahere non potest. 97. 1. A.

In Adamo non peccauit. 168. 2. C.

Christi dignitas.

Christus Angelis præpositus tanquam princeps
ac caput. 537. 1. A.

Multa quæ ad Christi dignitatem spectant vide
infra verbo, ascensio, & sequentibus.

Christi manifestatio.

Tres fuerunt pastores quibus Christi natiuitas
per Angelos manifestata est. 156. 2. C.

Quo in loco, ibid.

Simoni & Anæ in templo manifestatus, ibid. C.

Magis manifestatus. 157. 1. A.

Quædam Magos quibus Christus manifestatus
quam plures fuisse existimant. 157. 2. A.

Et maleficos fuisse non Reges, ibid. C.

Sed fuerunt tantum tres. 158. 1. C.

Et sapientes Astrologi non malefici. 158. 2. B.

Illorum nomina & munera, ibid. A. B.

Verisimile Reges fuisse. 159. 1. B.

Cur Magi putius quam Reges ab Euangelista di-
cuntur, ibid. 2. C.

Ex Arabia felice venerunt. 260. 1. C. & seq.

Cur obtulerunt illa munera. 262. 2. A.

Locauerunt Christum in Bethlem. 163. 2. A.

Adorarunt in eodem loco in quo natus, ibid. C.

Quot diebus Bethlem perueniunt. 164. 2. A.

Qua die contigit adoratio Magorum. 166. 1. C.

Quando illis apparuit stella. 164. 2. C.

De stella quæ Magis apparuit, vide verbo stella.

Cur Reges ab stella ducti nihilominus rogarunt
de puero. 166. 1. C.

Stella à Magis visa Iesu nati factum non fuit.
169. 2. C.

Vaticinio Balaam permoti ad sequendam stel-
lam. 170. 1. A.

Fidem habebant de aduentu Acesiæ ex ma-
iorum traditione iuxta Chrysologum, ibid. C.

Præter externum signum stellæ interne illustra-
ti. 170. 2. A.

Magistri Iudæorum à Christo facti. 171. 1. C.

In signis Magorū fides & religio. 170. 2. A. & seq.

Cur eo ordine Christus manifestatus, vt prius Iu-
dæis, deinde Gentibus, iterū Iudæis. 171. 1. A.

Christi circumcisio.

In circumcissione exemplum obedientiæ à Chri-
sto exhibitum. 172. 2. C.

Non fuit Christus subiectus præcepto circunci-
sionis per se & ex vi præcepti. 175. 2. A.

Sanctū & honestū Christū circumcidi. 175. 1. C.

Christi circumcisio non est facta sine speciali re-
uelatione B. Virgini, & Iosepho facta. 176. 1. C.

Maxime decuit Christum circumcidi & quibus
de causis. 177. 1. A.

Lapsus Nicephorus asserens Christus in domo
Ioseph circumcissus. 8. 1. A.

In eodem diuersorio circumcissus in quo natus,
ibid. C.

Præputium Christi à Virgine seruatum, ibid.

Nomen Iesus.

Propriissime & aptissime conuenit Christo non
ita alijs quibus in scriptura Sacra impositum

est. 174. 1. A. B. & 280. 1. A. 2. A. & in quo cō-
sistat hæc proprietas & num hoc nomē adhuc

materialiter aliter alteri fuerit impositū, ibi. C.

Hoc nomen ipso die circumcissionis impositum
diuina auctoritate. 179. 1. A.

Ad B. Virginem præcipue pertinuit Christo no-
men imponere, Ioseph tamen exclusus non

est, ibid. 2. B.

Christus in sacra Scriptura plusquam triginta
nominibus appellatur, ibid. 2. A.

Hoc tamen cætera omnia in se continet, ibid. &
181. 1. A.

Cur Christus Iesus appellatus. 181. 2. B.

Et non Emanuel vt prædixerat Isaias. 182. 1. B.

Nomen Christus.

Nomen Christus commune regibus & sacerdo-
tibus, sed Christo per anthonomasiam con-
uenit. 180. 2. B.

Nomen dignitatis, ibid.

Iusti & sancti Christi etiam dicuntur, idest gra-
tia vncti, ibid.

Significatum hoc nomine in sacra Scriptura,
Messiam promissum & regem, & sacerdotem

futurum, ibid.

Christi presentatio.

Conuenientissimum fuit Christum in templo
presentari

R E R V M.

presentari ac offerri. 187.1. A.
 Quibus de causis, ibid.
 Christus non tenebatur hoc præcepto, ibid. C. & qua ratione illi applicanda verba legis de mafculo apperiente vuluam, ibid. 2. A.
 Parentes Christi sacrificium pauperum obtulere in præsentatione. 299.1. B. & cur ita, ibid. 2. A.
 Singularis Originis sententia circa B. Virginis oblationem. 291.1. A.
 Alia vide verbo Mariæ purificatio.
Christi fuga in Aegyptum & reditus.
 Quo tempore fugit. 299.1. B.
 Cur Christus fugere voluit. 295.1. A. & sequentibus late.
 Ad Christi ingressum in Aegyptum idola corruisse incertum. 297.1. A.
 Arbor se se flexit ut ingredientem adoraret, ibid.
 Latuit Christus in Heliopoli ciuitate secundum Anselmum. 299.2. A.
 Quantum commoratus apud Aegyptios. 300.1. C.
 Quo anno ætatis redijt Christus. 300.1. C.
 Cur redijt ad Nazareth. 300.2. B.
 Cum Christus redijt Archelaus Rex erat in Iudæa, Herodes Thetrarcha in Galilæa, ibid. C.
Christi vita ante baptismum.
 Habitauit in Nazareth cum parentibus. 301.2. C.
 Pauperem vitam duxit non tamen mendicauit saltem ante prædicationem. 302.1. C.
 Communem vitam in exterioribus egit. 302.1. A.
 Duodecimo ætatis anno mansit Ierosolymis cum doctoribus disputans. 303.1. A. Et cur ita, ibid. & sequentibus
 Parentibus obediens fuit iuuanisque in domesticis. 303.2. A.
 Fabrillem artem exercuit, etiam solus post mortem Ioseph. 303.2. C. ætate, sapientia, & gratia profecit, ibid. & sequentibus.
 Miracula non fecit ante illud in Cana Galilææ quod primum fuit. 304.2. C.
Christi baptizatio.
 Christi baptizatio cõueniens. 418.1. B. & cur, ibi.
 Christus suo baptismo nobis profecit. 418.2. A.
 Nõ oportuit suo baptismo bautizari. 419.2. B.
 Neque alio legali aut veteris legis. 420.1. B.
 Christi baptizatio num acciderit eodem die, quo nuptiæ in Cana Galilææ, & Magorum adoratio. 424.2. C. quo mense & die, ibid.
 Inter Christi baptismationem, & nuptias in Cana annus intercessit. 426.1. A.
 Et quid hoc tempore Christus egit. 426.2. A. B.
 Christus anno decimoquinto imperi Tiberij Cæsaris baptizatus. 427.1. A.
 Anno trigesimo ætatis suæ incoato. 428.1. A. & 429.2. B. & cur ea ætate. 428.1. A. & seq.
 Post tres, vel quatuor menses ex quo Ioannes baptizare cepit. 421.2. A.
 Cur Cæli aperti cum Christus baptizatur. 433.1. B. vide verbo Cæli.
 Cur Spiritus sanctus super Christum baptismum descendit. 437.1. C.
 Aliter tunc descendit in Christum quam in Apostolos ac alios, ibid. B.
 Qua ratione Christus dicatur Spiritu sancto yn-

ctus in baptismo, ibid. C.
 Cur in Christi baptismo Spiritus sanctus in sex specie columbæ apparuit. 438.1. A. vide verbo columba.
 Cur vox Patris audita. 439.2. B. vide verbo vox.
 Tria hæc signa ab omnibus qui aderant præcepta. 445.1. C.
 In Christi baptismo expressa Trinitatis representatio. 446.1. A.
 Baptismus quo Christus baptizatus non fuit baptismus gratiæ, ibid. B.
Christi conuersatio seu viuendi ratio.
 Christum inter reliquos homines communem vitam agere conueniens fuit. 452.2. B.
 Et ante baptismum, & eum docere cepit, & prædicare, ibid. C.
 Contemplationi nonnumquam vacabat ab externis cessans. 453.2. A.
 Activam & contemplatiuam coniunxit, ibid. non semper exercuit actus ex obiecto perfectissimos, ibid.
 Austeram vitam genus sequutus non est. 461.2. C.
 Neque illi necessarium fuit. 464.1. A.
 Comparatio modi viuendi Christi cum modo modo Ioannis Baptistæ. 465.2. C.
 Christi viuendi ratio moderatissima magis tamen austeram quam bladam. 463.1. C.
 Christi victus. 462.1. C.
 Vestitus, ibid.
 Tunica Christi inconsutilis, ibid. à Virgine contexta. 634.2. B.
 Nonnumquam eximie auctoritatis exempla Christus exhibuit. 464.1. B.
 Quibus corporis afflictionibus vsus. 465.2. B.
 Calicis vsus. 467.1. A.
 Nonnumquam etiam sandalijs, ibid. 2. C.
Christi religio.
 Religiosum vitæ statum qui per tria vota constituit Christus professus non est. 461.1. A.
 Vitam instituit habentem excellentius quiddam perfectionis est in vita religiosa, ibid. B.
 Capax voti fuit. 454.2. B. neque indecens fuisset eum aliquid vouere, ibid. incertum autem est an quiddam vouerit. 455.1. B.
Christi paupertas.
 Christus paupertatē seruauit & coluit. 455.2. B.
 Quem modum paupertatis seruauit ante baptismum circa vsum rerum mobilium & immobilium. 456.1. A.
 Quem post baptismum, ibid. B. & sequentibus.
 Explicantur loca duorum Pontificum quæ videntur contrariæ circa Christi paupertatem, ibid.
 Votum paupertatis nõ Christus emisit. 459.1. A.
 Libere Christus paupertatem exercuit contra Armacanum, ibid. B.
 Num Christus aliquando mendicauerit. 459.2. A. & sequentibus.
Christi dominium.
 Christus ratione naturæ & voluntatis humanæ proprii dominij capax. 454.2. B.
 Christi paupertas non excludit excellens & Diuinum dominium in omnes creaturas. 455.2. C.
 lili 4 Qua-

INDEX

Quarum rerum dominium habuerit ante baptismum. 456. 1. A. & post baptismum. 2. A.
 Aliquarum rerum dominium habuit in communi & simul cum discipulis aliquando, in particulari, interdum nihil proprium habuit sed omni dominio caruit saltem quoad actum, licet non quoad professionem. 456. 2. A. 457. 1. & 2. A. & sequentibus.

Christi castitas.

Christus perpetuam virginitatem seruauit. 454. 1. B.

Non constat virginitatem Deo uouisse. 455. 1. C.

Christi obedientia.

Christus qua ratione obedientiae praeuit exemplum. 272. 2. C.

Obedientiae uotum non emisit. 454. 1. B.

Parentibus, Principibus, & Republicam gubernantibus iuxta communem legem obediit, ibidem.

Christus prima ac praecipua exempla vitae suae in uirtute obedientiae constituit. 463. 1. A.

Christi oratio.

Christus orauit in deserto. 480. 2. A.

Et in horto. 592. 2. C.

Et ea oratio quantae efficaciae. 644. 2. B.

Christi secessus in desertum.

Christus ab Spiritu sancto in desertum dicitur. 478. 2. C.

Non motu corporali externo & uolento, sed interno instinctu, & spiritali motione. 479. 1. B.

Cur secessit in desertum, ibid. 2. C. ubi multa ex Patribus.

Christi ieiunium.

Christus quadraginta diebus ieiunauit in deserto. 482. 1. C. & cur ibid.

Nullum omnino cibum, porum uel sumpsit, ibid.

Ieiunium Christi naturali uirtute fieri non potuit. 482. 2. C.

Supernaturali uirtute miraculorum effectrice ieiunius permansit, ibid.

Non esuriit Christus donec ieiunij dies expleti. 483. 1. C.

Quare esurire uoluit, ibid. 1. C.

Mysterium non caruit quod tot diebus fame non senserit postea esurierit. 484. 1. A.

Christi tentatio.

Christus cur tentari se permisit. 471. 1. C.

Cur Dæmon tentare ausus Christum Dominum, ibid. 2. C. & 472.

Cum Dæmon Christum aggressus uerum Deum non nouerat. 472. 1. A.

Dæmoniorum princeps Christum tentauit. 472. 2. C.

Per delectationem seu concupiscentiam tentari Christus non potuit. 473. 1. C.

Christi tentatio expleto ieiunio accidit. 484. 1. C.

Num quadragesimo die, uel post quadragesimum acciderit. 484. 2. B. & seq.

Tentationes continuæ acciderunt sine dierum interpolatione. 485. 1. C.

Num alijs tentationibus tentatus sit Christus praeter eas quas Euangelistae narrant. ibi. 2. A. & sequent.

Christus in deserto tentatus. 486. 2. B. & cur ibid.

Non omnes tentationes in deserto acciderunt. 487. 1. B.

Secunda tentatio in pinnaculo templi accidit, ibi.

Tertia in monte excelso, ibid. 2. B.

Quomodo Christus ductus in pinnaculum, & in montem, ibid.

Post ultimam tentationem Christus in desertum reducitur. 488. 1. C.

Quae fuerit materia tentationum Christi. 488. 2. A. & seq.

Quae malitia in illis latuerit, ibid.

Sapientia Christi & uirtus in resistendo. 489. 1. B.

Exemplum praebet Christus quomodo tentationes vincenda, ibidem.

Quo ordine Christus tentatus, ibid. 2. A.

Quae specie, seu figura Dæmon accessit, ibi. 2. C.

Per externum sermonem tantum tentare potuit, ibid.

Christi doctrina, & praedicatio.

Christus discipulos congregare cepit. 426. 2. A.

Cur Christus Iudæis potius quam gentibus praedicauit. 492. 1. A.

Christus non solum Iudæorum doctor sed etiam gentium, ibid.

Cur fidei doctrinam ante mortem gentibus praedicari noluit, ibid. 1. B.

Quomodo Christus dicatur semper publice docuisse. 494. 2. C.

Cur Christus doctrinam suam scriptis non tradiderit. 497. & seq.

Fuerit ne Christi epistola ad Abagarum. 498.

Christus omnium doctor à Patre missus. 499. 2. B.

Potestas docendi per se Christo conuenit rationem unionis hypostaticae. 500. 1. C.

Angelus etiam illuminare potest, ibid.

Facultas docendi maior in Christo quam in ulla creatura, ibid. 2. A.

Singulare in Christo quod ita doceat, ut nunquam didicerit. 500. 2. C.

Excellentia doctrinae Christi. 501. 1. C.

Prudentissime egit Christus constanter docendo & corripiendo Iudæos etiam cum illorum offensione. 502. 2. C.

Tempus praedicationis Christi quantum. 506. 2. B.

Christi praedicatio seclusis etiam miraculis ad fidem obligaret. 526. 2. A.

Christi miracula.

Christus conuenientissime miracula fecit. 509. 2. A.

Miraculosa conuersiones à Christo factae. 522. 2. B.

Miraculosa Christi praesentis occultatio. 523. 1. 1.

Miracula quae circa se ipsum operatus est Christus excellentissima. 525. 1. A.

Iustum Christi miraculum in Cana Galileae. 504. 2. C.

R E R V M.

1.C.
Christi miracula, altissima media ad eius doctrinam suadendam. 526.1.A.
Simpliciter necessaria non fuerunt vt eius doctrina prudenter credi posset, ibid. 1.A.
Sed quodammodo ad illam confirmandam, & sufficienter proponendam. 527.1.C.
Tenerentur ne Iudæi in Christum credere si miracula non fecisset. 528.1.C.
Miracula Christi per se sola sufficientia non erant ad cognoscendum ipsum esse Messiam. 529.2.A.
Coniuncta prophetijs euidenter id ostendebant, ibid. B.
Similiter coniuncta testimonio ipsius Christi convincere poterant morali euidentia, in testificante, ibid.
Christi miraculis conuicti sunt dæmones ad credendum illum esse Messiam. 533.1.B.
Impediti enim non sunt. 534.1.A.
Veritas miraculorum Christi euidenter à dæmone cognita. 533.1.B.
De cognitione Christi quam dæmones habuerunt. vide. V. dæmon.
De cognitione Christi quam habuerunt Iudæi ratione miraculorum, vide. V. Iudæus.
Miraculum fuit Christum morti proximum voce magna clamasse. 69.1.1.B.
De miraculis quæ in Christi morte acciderunt, vide. V. Prodigium.
Christi transfiguratio.
Christi transfiguratio quid sit. 544.2.B.C.
Claritas Christi in transfiguratione qualis. 548.1.A. & 555.1.A.
Miraculosa fuit. 548.1.C.
Non tamen dos corporis gloriosi, ibi 1.B.
Vnde manauerit. 549.1.A.
Claritas vestium vide, ibi 1.B.
Cur transfiguratus coram alijs. 551.2.C.
Cur ex ijs alij Christum præcesserunt, alij sequebantur, ibid.
Cur fuerint Moyses, & Elias potius quàm alij, ibid.
Cur coram Petro, Ioanne, & Iacobo. 551.1.A.
Christi facies vere sensibiliter splenduntur. 554.1.A.
Sententia Damasceni de fulgore faciei Christi explicatur, ibid. B.
Sententia Nazianzeni de claritate corporis Christi explicatur, ibid. 1.C.
Christum transfigurari non aliud fuit quam corpus eius eximie gloriæ claritate sibi ipsi inherente, de nouo affici. 555.1.A.
Illa claritas altioris ordinis, quàm claritas solis ibi. B.
Corporeis oculis visa ab Apostolis quanuis confortatis 556.1.B.
Tantum fuit in extrema superficie corporis Christi, ibid. 1.B.
Totum corpus ea claritate perfusum. 557.1.A.
Vestes Christi quomodo splenduerint. 556.2.C. & 557.1.C.
Elias vere in propria persona apparuit, ibi. 1.C.

Vnde adductus. 558.1.B.
Moysis anima proprio corpori coniuncta afficit, ibi. C.
Corpora Moysis & Eliæ splendida etiam apparuerunt. 560.1.C.
Quomodo fuerint à Petro cogniti ibi. 2.A.
Quo tempore transfiguratio accidit, ibid. 1.B.
Quo loco. 561.1.A.
Cur in monte Thabor ibid. B.
Quo ordine, ibi. C.
Cur Christus iussit discipulos tacere, ibid. 1.B.
Cæna Domini.
Cæna Domini ante passionem qua die accidit. 717.1.A.
De alijs cænis apud Simonem, &c. vide supra. verbo, Cæna quid egit statim post cænam.
Christi testamentum.
Christi testamentum quid sit. 641.2.B.
Christus testamentum condidit ante mortem. Non vetus sed temporale sed nouum, & æternum. 642.1.B.
Sententia asserens Christum in cruce testamentum condidisse, ibid. 1.A.
Vt caput & pontifex Ecclesiæ nullum testamentum condidit pendens in cruce. 644.1.C.
Sed in pœna quas id quod in eo præcipuum est quanuis aliqua quæ pertinent ad eius integritatem alijs temporibus instituere. 445.1.A.
Vt prius homo proprie testamentum non condidit, ibidem. C.
Christi passio communis.
Christi anima quomodo dicatur passa secundum omnes suas potentias tam inferiores quàm superiores. 577.1.C.
Christus Dominus veras passiones sustinuit, & non tantum secundum speciem. 578.1.C.
Christus suscepit eas passiones corporis quas naturali modo ab hominibus pati poterant. 580.2.B. & 581.1.A.
Circa Christi passionem nihil leuiter fingendum, ibi. C.
Adeo immediate nihil passus est Christus, neque à dæmone. 580.1.B.
Christi passio quo sensu dicatur à Deo præordinata. 614.1.A.
Christi passio num fuerit proprie & in rigore sacrificium. 663.1.C.
Christi dolores.
Christus dolorum genera tot cur perferre voluit 581.2.A.
Christi dolores quo sensu dicantur per se sufficientes ad condignam satisfactionem pro peccatis 575.1.C.
Insignis hæreticorum blasphemia circa Christi dolores & pœnam damni. 579.1.B.
Dolores Christi maximi ac vehementes. 581.2.B.
Vehementiores ac intensiores quàm secundum potentiam ordinariam in homine ei possint. 581.1.B. & 585.1.A. Vbi pulchre comparantur dolores Christi cum doloribus martyrum.
Dolor Christi minor quàm dolor inferni, aut

INDEX

Purgatorij. 566. 2. C.

Christi tristitia.

Non fuit tam vehemens in Christo de malis que passus est quam in damnatis. 582. 1. C. Nec ob iestive, nec intusive, ibid. 2. A.

Quod non tollit quo minus Christus condigne satisfecerit pro peccatis, quas homines erant subituri. 583. 2. A.

Christi tristitia omnem aliam, quæ de rebus humanis eius esse potest superavit, ibid. B. ubi causæ tantæ tristitiæ recte ponderantur.

Ab his quæ consolari poterant mentem auocabat. 584. 1. B.

Num Christi tristitia secundum se sufficeret ad illum extinguendum. 690. 1. B.

Christi venditio.

Christus à Iuda venditus. 587. 2. A.

Quo die, ibid. B.

Cur vendi permissus. 558. 2. C.

Cur Iudæi pecunijs emerint. 589. 1. B.

Cur Iudas vendiderit, ibid. C.

Quo pretio venditus. 590. 1. B.

Quantum valoris argentei quibus venditus, ibid. & sequentibus.

Christi sudor sanguineus.

Christus verum sanguinem emisit sudans in horto. 593. 1. C.

Verba Lucæ Christi sudorem narrantis canonica, ibid. A.

Quid eo sudore significatum. 594. 1. A.

Abque miraculo accidit ex vi afflictionis internæ, ibid. 2. C. & explicatur Hilarius, illa sanguinis emissio ex fortitudine & audacia magis quam ex timore præuenit aut tristitia, ibid. 2. A.

Christi confortatio.

Christus ab Angelo confortatus. 595. 1. B.

In forma sensibili & humana Angelus Christo apparuit, ibid.

Non est Christus ab Angelo doctus aut illuminatus, ibid.

In certum quis fuerit ille Angelus, ibid.

Christus osculo traditus.

Iudas osculo Christum tradidit. 595. 1. C.

Cur Christum osculatus, ibid. 2. C.

Osculum Iudæ prima iniuria Christo illata in passione, ibid.

In eo actu & Christi patientia & Iudæ ingratitude satis ostensa. 596. 1. A.

De alijs quæ ad Iudam pertinent vide, verbo, Iudas.

Christi comprehensio.

Milites retro cadunt ad Christi verbum. 597. 1. B.

Cur potius retro quam in faciem, ibid. C.

Christus à discipulis deseritur. 596. 1. B. An peccauerint, ibid. 2. B.

Quis fuerit ille adolescens relictos sindone, ibid. 1. C.

Christus comprehenditur, ibid. 2. C.

Qua hora noctis. 731. 2. A.

Petrus serui auriculam abscindit. 597. 2. A.

Christus abscissam restituit, ibid.

Num Petrus eo facto peccauerit. 597. 1. A.

Christi accusationes ante Præsides.

Christus ad Annam primo ducitur. 599. 1. C. & cur, ibid. 2. B.

Ad Caipham ducetur, ibid.

De alapa & alijs iniurijs, ibid.

Cur Christus in faciem percussus pro se respondit, ibid. 2. C.

Ad Pilatum ducitur. 600. 1. C.

Et ad Herodem, ibid.

Christus negatus à Petro.

Christus ubi & quoties à Petro negatus. 600. 2. A. & sequentibus.

Conciliantur Ioannes & Matthæus circa locum negationis. 601. 1. C. & sequentibus.

Conciliantur Euangelistæ circa historiam negationum, ibid. 2. C. & sequentibus.

Petri negationes quomodo ante galli cantum fuisse dicantur. 603. 1. C.

Petrus in Christi negatione grauiter peccauit, ibid. 2. C.

Quamquam frustra à nonnullis excusetur, ibid. 2. B.

Fidem non amisit, sed solum charitatem. 604. 2. A.

Cur labi permissus. 603. 1. A.

Petrus facti sui vehementer poenituit veniamque consecutus, ibid. 1. B.

Aspectus Christi intuentis Petrum qualis, ibid. 2. A.

Christi flagellatio.

Christus flagellatus ante mortis sententiam. 606. 2. B.

A Pilato quidē ut Iudæis satisfaceretur, ipse vero flagellari voluit ut satisfaceret Patri. 607. 1. A.

Læsus grauissime, ibid. 2. A.

Alligatus columnæ, ibid. 2. B. quæ hodie Romæ seruari dicitur, ibid.

A Romanis militibus. 608. 1. A.

Flagellum quale fuerit, ibid. B.

Numerus plagarum, ibid. C.

Christi corona spinæ.

Christus spinis coronatus non tam iussu Pilati. 608. 2. B.

Corona qualis fuerit, ibid.

Numerus spinarum, ibid.

Quo modo capiti imposita. 609. 1. A.

Christi flagellati contumelia.

Christus post flagella grauissimis contumelijs affectus. 609. 1. B.

In locum publicum adductus in maiorem contumeliam, ibid.

Quoties nudatus, ibid. C. & sequentibus.

Nudus omnino permansit, ibid. 2. C.

Clamys induitur & arundo manibus imponitur. 610. 1. B. & qualis fuerit illa vestis, ibid. quid ea veste, corona, arundine significatum, ibid. 2. A.

Christus insulse damnatus.

Christus Pilati sententia damnatus ad crucis supplicium. 610. 2. C.

Quid Iudæos mouerit ut id peterent. 611. 1. A.

Pilati peccatum in Christi damnatione lenius peccato Iudæorum, ibid. 2. C.

Quam

R E R V M.

Quam potestatem Pilatus habuerit circa Christi personam. 612. 1. B.

Pilati sententia quibus capitibus iniqua, ibid. 2. A.

De alijs quæ ad Pilatum pertinent vide, verbo, Pilatus.

Crucis baiulatio.

Christus baiulat crucem. 612. 2. B. vbi conciliantur Euangelistæ & multa adducuntur ex Patris in commendationem crucis & cruci feri.

Cur Christo imposita Crux. 613. 1. C.

Quo modo Christus à Simone Cyrineo in baiulatione crucis adiutus, ibid. 2. B.

Crucis magnitudo, & partes ac figura. 614. 1. A. & sequentibus.

Beata virgo Christo occurrit Crucem gestanti, ibid. 2. B. quauis ex mulieribus illis non fuerit quæ Christum flebant, ibid. C.

Nec facta est semimortua. 615. 1. A.

Christi crucifixio.

Christus in cruce positus & supplicio affectus. 615. 1. C.

Claui affixus. 616. 2. B. & cur ita. 617. 1. B.

Cur voluit in cruce pati. 618. 2. B. & sequentibus, vbi multa ex patribus de acerbitate, & ignominia mortis in cruce.

Qua hora crucifixus. 733. 1. A.

Num in terra vel in aere crucifixus. 617. 1. C.

Quot clauis affixus, ibid. 2. C.

Christus omnino nudus in cruce fuit. 618. 2. B.

Cum spinea corona. 619. 1. B.

De peccato crucifigentium Christum, vide verbum, peccatum mortale.

Circumstantiæ crucifixionis Christi.

Christus conuenienti loco passus, seu crucifixus. 613. 2. B. scilicet Hierosolymis. 614. 1. A.

Extra portam ciuitatis. 615. 1. B.

In monte Caluarie, ibid. C. In quo Adam sepultus dicitur, ibid. 2. B.

Mons Caluarie in quo Christus crucifixus, idem fuit cum illo in quo Abraham filium sacrificari voluit. 616. 2. B.

Cur ille mons Caluarie appellatus. 615. 2. A. & sequentibus.

Christus cum latronibus crucifixus, & cur. 618. 1. B.

Conciliantur Euangelistæ circa latronum improperia, ibid. 2. B.

De alijs quæ ad latrones pertinent, vide verbo, latro.

Milites Christi vestimenta diuidunt & sortiuntur. 633. 1. B.

Quid eos mouerit, ibid. C. quomodo facta est diuisio, ibid. 1. C.

Quæ & quales fuerint illæ vestes, ibid.

Quomodo facta sortitio. 634. 1. B.

Quid mysterij in hac diuisione & sortitione, ibid. 2. A.

Titulus crucis Christi.

Quando affixus. 624. 2. C.

Cur cruci Christi affixus & non latronum. 635. 1. B.

Quid continebat, ibid. 2. B.

Cur Pilatus huiusmodi titulum scribi iusserit, ibid. C. & sequentibus.

Quo sensu iusserit scribi regem Iudæorum. 636. 1. B. & an Christus rex fuerit habitus à Pilato, ibid.

Titulus crucis ter scriptus tribus, scilicet, linguis. 637. 1. B. & cur, ibid. C.

Christi potus ex aceto.

Christo in loco Caluarie bis potus exhibitus. 637. 2. C.

Semel ante crucifixionem, ibid.

Num bis ante crucifixionem. 638. 1. A. Et sequentibus, vbi conciliantur Euangelistæ de vno & aceto.

Quare fuerit vinum myrrhatum quod Christo exhibitum est, ibid. B.

Cur Christus viuere noluit. 639. 1. A.

Christo iam crucifixo spongia aceto plena offertur, ibid. C.

Et quomodo spongia hyssopo imposita, ibid. 2. C. vbi conciliantur Euangelistæ de hyssopo & calamo.

Quoties acetum Christo datum in cruce pendenti. 640. 1. A. Post quæ verba, ibidem, vbi conciliantur Euangelistæ.

Sitis Christi in cruce pendentis vnde orta, ibidem. B.

Acetum Christi in cruce cur datum, ibidem. 2. B.

Quando datum Christo in escam fel, ibid. C.

Christi verba septem in cruce.

Primum. Pater dimitte illis, &c. 644. 1. C.

Quæ Christi virtutes hoc verbo ostendantur, ibid.

Christus in eo Pontificem se ac mediatorem ostendit, ibid.

Quomodo hæc Christi oratio exaudita, ibi. 1. B. secundum. Hodie mecum eris, &c. 645. 1. B.

Hoc verbo Pontificia dignitas & excellentiæ potestas significata, ibid.

Tertium. Mulier ecce, &c. 945. 1. C.

Pietas in Matrem hoc verbo ostensa, ibid.

Christus hoc verbo ad Virginem vt ad parentem locutus, ibid. 2. A.

Ex quo affectu hoc verbum ortum, ibid. B.

Cur Matrem Ioanne potius quam alteri commenderet, ibid.

Relatio matris & filij in Virgine & Ioanne ex hoc verbo secuta non est, ibid. C.

Sed singularis mutui amoris affectus illis impressus, ibid.

Quartum. Deus Deus meus, &c. 645. 2. C.

Hæc verba Diuinitatis ab humanitate separationem non significantur, sed totius esse solationis carentiam. 694. 1. A. vbi quorundam patrum subobscura verba explicantur.

Quintum. Sitio, &c. 646. 1. A.

Hæc sitis vnde orta. 640. 1. B.

Sextum. Consummatum est. 646. 1. A.

Indicat completas de passionis prophetias, ibid.

Septimum. Pater in manus, &c. ibid. C.

Affectum erga patrem ostendit, ibid.

Et certitudinem ac securitatem quod eius spiritus esset sub tutela, & protectione Dei, ibid.

His

INDEX

His septem verbis testamentum nouum nullatenus conditum, ibid. 1. A.

Christi mors.

Christus vere mortuus. 689. 1. A.

Christi mors in se miraculosa non fuit sed naturalis, quamuis miraculum supponens, ibidem. B.

Nihilominus fuit violenta. 691. 1. B.

Christus voluntate sua naturalis mortis tempus non ante vertit, ibi. C. Sed tunc secuta est mors cum naturales dispositiones defuere. 690. 1. C.

Cur Christus prius inclinavit caput quam emisisset spiritum. 689. 2. C.

Miraculum fuit quod Christus morti proximus voce magna clamauerit. 697. 1. B.

Mors Christi voluntaria, ibid. 1. C. & quomodo illam Christus vitare posset. 648. 1. C.

In Christi morte animæ & corporis separatio facta. 691. 1. B.

Humanitas Christi esse desijt, ibid. C.

Vnio humanitatis ad verbum destructa, ibid. 1. A.

Non tamen vnio verbi ad corpus & animam, ibid. C. & explicantur suboscure verba quorundam Patrum.

In morte Christi noua forma cadaveris inducta in eius materiam. 695. 1. A.

Hæc forma num. Hypostatice verbo vnita, ibid. B. & sequentibus.

Corpus Christi mortuum idem cum viuo quomodo fuerit, ibid. A.

De prodigijs in Christi morte vide verbo, Prodigium.

Christi mors quo anno ætatis eius accidit. 705. 1. A.

Quo mense. 730. 1. B.

Quo die. 716. 1. B. & 719. 1. A.

Qua hora. 739. 1. B.

Christi mors quomodo operata nostram salutem. 688. 2. A.

Christi sanguis.

Christi sanguis effusus in passione mansit vni tus verbo. 390. 1. B.

Christi sanguis cum alijs humoribus reassumptus in resurrectione. 889. 2. A.

Num fuerit corruptus cum effusus est. 891. 1. C.

Maneat ne adhuc aliqua gutta sanguinis Christi in terris. 891. 1. A.

Vulnus lateris Christi.

Christi latus lancea perforatum post mortem. 747. 1. B. & cur, ibid. 1. B.

Cur de costa Adæ dormientis educta figura Ecclesiæ de latere Christi dormientis in cruce formata, ibid. C.

Quodnam Christi latus vulneratum, ibid.

Ex Christi latere verus sanguis aquaque manauit. 748. 1. A. & quid in hoc significatum. 749. 1. A. & seq.

Aqua & sanguis permixta ne fluxerint an separata. 750. 1. A.

Causa passionis Christi.

Christus quo sensu dici possit causa suæ passio-

nis. 648. 1. B.

Causa efficiens passionis quæ. 659. 1. C.

Pater æternus quo sensu dicatur filium tradidisse. 651. 1. B.

Effectus passionis Christi.

Christus passione sua homines à peccato liberauit. 673. 1. B.

Et à potestate diaboli, ibid. 1. A.

Et à pœna peccati, ibid. 1. B.

Quomodo passione sua Christus ianuam regni aperuerit. 676. 1. C.

Christi anima separata.

Vnio verbi ad Christi animam non est destructa per mortem. 691. 1. C.

Neque in corpore neque extra corpus inferni cruciatus passa. 787. 2. B. neque purgatorij. 788. 1. A.

In signis Caluini & Brentij heresis refellitur. 786. 1. B.

Impassibilis fuit ab instanti separationis à corpore. 789. 1. C.

In triduo aliquibus perfectionibus accidentalibus gloriæ caruit, sed proprie nullam pœnam sustinuit. 791. 1. A.

Quo sensu dicatur Christus fuisse in triduo. 685. 1. B.

Christi descensus in infernum.

Christi anima in infernum descendit. 791. 1. B. est quæ articulus fidei. 797. 1. A. 1. A. Conueniens hoc fuisse. 770. 1. B.

Secundum substantiam, ac realem ipsius præsentiam. 694. 1. C.

Cur ita descendit. 796. 1. B.

Quo sensu dicatur totus Christus descendisse. 775. 1. B.

Christi anima quid operata circa Angelos sanctos. 798. 1. A.

Circa sanctos Patres, ibid.

Circa animas damnatorum. 799. 1. B.

Circa illas quæ in solo originali discesserunt, ibi, & 773. 1. C. & 781. 1. B.

Circa animas in purgatorio existentes. 803. 1. C. & 784. 1. B.

Ad quæ inferorum loca descenderit Christi anima. 805. 1. B.

Ad sinum Abraham, ibid.

Non vero ad locum damnatorum. 806. 1. C. & quo sensu dicatur in hunc locum descendisse. 773. 1. B.

Nec ad locum puerorum, ibid. 1. B. & 806. 1. B.

Nec ad purgatorium, ibid. C.

Christi anima quo genere motus localis descenderit. 798. 2. B.

Quantum in inferis commorata. 807. 1. B. quid causauerit circa eiusdem Christi resurrectionem. 846. 1. B. C.

Nunc simul educta fuerit de inferno Christi anima, & corpus de sepulcro. 777. 1. A.

Christi corpus è mortuum.

Vnio verbi ad Christi corpus per mortem destructa non est. 691. 2. C.

Quomodo fuit idem numero Christi corpus viuentis & mortui. 687. 1. B.

R E R V M.

Corpus Christi de cruce deponitur, & quomodo. 750. 1. C. Iosephi & Nicodemi manibus. 751. 1. B.

Qua hora, ibid. C.

Vnguentis conditur & ad sepulturam præparatur. 751. 1. B.

Cur aromatibus corpus conditum. 751. 2. B.

Num aliquid in Christi resurrectione causauerit. 846. 1. B. C.

Christi sepulchrum.

Valde conueniens Christi corpus sepulture tradidi. 775. 1. B.

Modus sepeliendi Christum conueniens. 756. 2. C.

Qua hora corpus Christi sepultum. 758. 1. C.

Corpus Christi non est in sepulchro. resolutum in cineres. 745. 1. B.

Quod diuina virtute accidit, ibid. 2. C.

Quot horis in sepulchro fuit. 858. 1. C.

Num simul corpus de sepulchro, & animæ de infernoeductæ fuerint. 777. 2. A.

Num vere dicatur Deus iacuisse in sepulchro. 746. 2. B.

Christi sepulchrum quo sensu nostram salutem operatur, ibid. A.

Sepulchri descriptio. 962. 1. A.

Vbi Evangelistæ conciliantur circa Angelorum apparitiones.

Christi ætas.

De ætate Christi variæ sententiæ sanctorum patrum. 702. 2. C.

Vixit annis trigintatribus, & tribus mensibus. 705. 1. A.

Quo anno ætatis Christi accidit miraculum nuptiarum, ibid.

Christus Dominus Augusto adhuc imperante quatuordecim annos integros vixit, & octo menses. 430. 2. C.

Tyberio vero imperante ante baptismum, annos totidem & menses quinque, ibid.

Christi redemptio.

Christus vniuersalis omnium redemptor. 30. 2. A.

Qui proprie redimentur. 32. 1. B. & quid redimere. 667. 2. B.

Duplex modus redemptionis erigendo & præueniendo. 46. 1. C.

Quomodo proprium sit Christi redemptoris nomen. 281. 2. A. & 667. 2. B.

De redemptione beatæ Virginis, vide, verbo. Maria.

Christi iustitia.

Vera ratio iustitiæ intercedere potuit inter Christum & Deum. 454. 2. B.

Christi satisfactio.

Vera ratio satisfactionis inter Christum & Deum esse potuit, ibid.

Christi meritum.

Quid Christus nobis meruerit passionem suam. 670. 1. B. & seq.

Quomodo hominibus meruerit diuinam amicitiam. 675. 1. B.

Christi intercessio.

Quidquid impetratur à Deo per Christum impetratur. 364. C. 2. A.

Christi resurrectio.

Necessaria fuit. 836. 2. B.

Christus vere, & proprie à mortuis surrexit. 839. 2. A. vbi multa ex sacra Scriptura surrexit in vero corpore humano. 843. 2. B.

Eodem numero quod reliquit in cruce, ibid. C.

Resurrectionis Christi causæ. 844. 2. A.

Finalis, ibidem. Meritoria. 845. 2. B.

Efficiens. 846. 1. A. instrumentalis, ibid. B. ministerialis. 847. 1. B.

Quid Angeli operati circa Christi resurrectionem, ibid.

Christi resurrectio die Dominica accidit. 851. 2. C.

Quomodo intelligendum Christum die. 3. & post. 3. dies surrexisse. 853. 1. A.

Quomodo intercesserint quinquaginta dies inter diem resurrectionis Christi, & festum Penthecostes, ibid. 1. A.

Resurrectio Christi qua hora accidit. 855. 1. A. vbi explicantur varia loca Evangelistarum.

Quot horæ fluxint à morte Christi ad eius resurrectionem. 858. 1. C.

Christus qua ratione fuerit primus omnium resurgentium. 864. 1. B.

Probabilius nonnullos surrexisse cum Christo ad vitam immortalem. 866. 1. A.

Christi corpus integrum, ac perfectum surrexit. 882. 1. C.

Etiā cum præputio. 883. 1. C.

Cum veris cicatricibus. 884. 1. C.

Cur huiusmodi manserint cicatrices. 88. 1. B.

Cum quatuor humoribus. 888. 2. A. & sequentibus.

Cum toto sanguine in passione fuso. 889. 2. A.

Cum magnitudine, & pulchritudine sibi conaturali. 893. 1. B. & seq.

Cum omnibus organis partis vegetariæ ipsiusque facultatibus. 895. 2. B. & sequent.

Quāuis actiones non exercuerit. 896. 2. C. nisi cum comedit, ibid.

Cum organis & potentijs sensitiuis. 898. 1. A. & sequentibus.

Cum motu locali. 899. 1. A.

Cum facultate loquendi, ibid. B.

Cum actibus omnium sensuum. 900. 2. A. & sequentibus.

Cum varijs perfectionibus supernaturalibus. 905. 2. C.

Cum quatuor dotibus. 906. 1. B. & quomodo ad has aliæ perfectiones reducantur. 908. 2. B. & seq.

De his quatuor dotibus corporis Christi gloriosi. Post resurrectionem, vide. V. Dotes.

Christi resurrectio manifesta omnibus esse non debuit. 938. 2. B.

Custodes resurgentem Christum nusquam viderunt, ibid. C.

Cur resurrectio facta absentibus discipulis secus ascensio. 940. 1. A.

Christus vbi commoratus post resurrectionem cum

INDEX

cum nullibi apparebat. 943. 1. B.
 Quam vim habuerint argumenta quibus Christus ostendit resurrectionem suam. 977. 1. A. & 980. 1. A.
 Angelorum apparitiones iuxta sepulcrum post resurrectionem quo ordine extiterunt. 961. 1. A.
 Vbi conciliantur Euangelistæ, circa has apparitiones.
 Christi resurrectio exemplar resurrectionis iustorum. 1007. 1. A.
 In quo consistat huiusmodi exemplaris causalitas, ibid. 2. B.
 Est etiam exemplar resurrectionis dicentium in originali. 1008. 2. B.
 Non vero damnatorum. 1009. 1. A. & sequentibus.
 Christi resurrectio exemplar nostræ resurrectionis, etiam quoad terminum à quo. 1011. 1. A.
Christi apparitiones.
 Christus beatę Virgini primò apparuit 945. 2. C.
 Marię Magdalene apparuit antequam alijs mulieribus, discipulis, & quo ordine. 654. 1. C. 1. A.
 Quę, & quot fuerint mulieres, quibus Christus apparuit. 947. 1. A. vbi multa de Maria Magdalena. Et conciliantur Euangelistæ circa historiam.
 Alijs mulieribus simul cum ipsa Magdalena eadem die iterum Christus apparuit. 956. 1. B.
 Christus in die resurrectionis quinquies apparuit. 963. 2. C.
 Tertia apparitio Petro facta. 964. 1. B.
 Cur mulieribus prius apparuit quam Apostolis, ibid. 2. B.
 Quarta apparitio duobus discipulis euntibus in Emauntem. 965. 2. A.
 Qui fuerint illi. 966. 1. C.
 Quinta discipulis congregatis, ibid. 2. B. & de hac eadem intelligendos esse Ioannem & Lucam, ibid. late.
 In hac quinta apparitione Spiritum sanctum discipulis, datum cum potestate remittendi peccata. 967. 1. C.
 Conciliantur Lucas & Ioannes circa numerum, ibid. congregatorum, ibid. 1. C.
 Historia resurrectionis & apparitionum recto ordine teritur. 968. 2. C.
 Sexta apparitio post octo dies vbi Thomas, &c. 969. 2. A.
 Septima ad mare Tyberiadis. 970. 2. A. in qua visibilis Ecclesię Monarchia constituta. 971. 1. C.
 Octaua in monte Galileę, ibid. Cur facta in Galileę, ibid.
 Nona recumbentibus vndecim discipulis. 972. 1. C.
 Decima in die Ascensionis, ibid.
 Alię apparitiones præter eas, quę ab Euangelistis narrantur. 973. 2. B.
 De apparitionibus Christi post Ascensionem. 1062. 1. A. & seq.
 Num ita apparuit in terris vt interdum non man-

serit in cælo. 1065. 1. A.
Christi Ascensio.
 Cur facta coram discipulis, non verò resurrectio. 940. 2. A.
 Conueniens fuit. 1019. 1. A. & seq.
 Quomodo Christus intelligatur ascendisse vel descendisse, vt homo est & vt Deus est. 1032. 1. C. & sequentibus.
 Christus Dominus verè ascendit in cælum post resurrectionem. 146. 1. C.
 Motu successiuo. 1048. 1. C.
 Ascendit supra superficiem conuexam supremi cæli. 1049. 1. A.
 Causę & effectus ascensionis. 1050. 2. B.
 Ex quo loco Christus ascendit. 1051. 1. A.
 Quo die & hora, ibid. 2. A. & 1052. 1. A.
 Christus benedixit discipulis ante ascensum, & qualis fuerit illa benedictio. 1053. 1. A. & sequentibus.
 De nube qua Christum ascendentem suscepit. 1053. 1. B.
 Comitatus Christi ascendentis, ibid. 2. B.
 Num aliqui ascenderint cum Christo in corpore & anima. 1054. 1. A.
Christi locus in cælo, & sessio ad dexteram.
 Quem locum Christus teneat in cælo. 1037. 1. A. & seq.
 Quomodo dicatur ad dexteram Dei sedere. 1041. 1. C. & 1054. 2. B.
 Sedere ad dexteram Dei propriè est Christi. 1059. 1. C.
 Sanctis proportionè tantum conuenit, ibidem. 2. B.
 Cur honor dexterae Christo tribuitur. 1060. 1. A.
Christi regnum.
 Christus in æternum regnaturus. 1110. 2. A.
 Regni Christi amplitudo, ibid.
Christi potestas iudiciaria.
 Christo per appropriationem conuenit. 1067. 1. A.
 Num filio conueniat secundum diuinitatem an secundum humanitatem, ibidem, & 1071. 1. C.
 Cur Christo data iudiciaria potestas. 1074. 1. A.
 Christi potestas iudiciaria ad res omnes se extendit. 1075. 2. A.
 Christo Domino quatenus homini specialis potestas data ad iudicium ferendum in his quę ad præmium vel pœnam spectant. 1079. 2. C.
 Hęc potestas licet secundaria, vera tamen ac proprie. 1080. 1. B.
 Quo titulo conuenit Christo. 1081. 2. C.
 Quando illi data. 1083. 1. C.
 Num ex meritis, ibid. 2. C.
 Obiectum huius potestatis, ibidem, & 1084. 1. B.
 Actus eius, ibidem. 2. B. & seq.
 Ad hanc potestatem pertinet non solum iudicium vltimum, sed iudicia diuina meritorum viuē-

R E R V M.

viuentium. 1085. 1. B.
Iudicia etiam particularia morientium. 1089. 2. A.
Ex quo tempore cœpit Christus exercere hanc potestatem. 1090. 2. B.
De ijs, quæ ad Christi finale iudicium pertinent, vide verbum iudicium finale.
Christi secundus aduentus ad iudicandum.
Vide verbo iudicium finale.
Cibus.
De cibo & potu quo Christus utebatur. Vide Christi viuendi ratio.
Cibos parare Iudæi prohibiti certis temporibus. 723. 2. A.
Circuncisio.
De circuncisione Christi vide, Christi circuncisio.
Non licet vti circuncisione neque in exemplum Christi 282. 2. C.
Iudæi imponebant pueris suis nomina in circuncisione. 275. 1. B. & 278. 1. C.
Christus non fuit subiectus præcepto circuncisionis. 275. 2. A.
Cur circuncisio Abrahamæ præcepta, ibid. C.
Quid significabat, ibi, & 276. 2. B.
Circuncisio post Christum mortuum multo tempore licita, ibid. C.
Circuncisio ex vi institutionis suæ non conferebat gratiam, sed tantum erat signum ad cuius præsentiam dabatur à Deo. 400. 2. A.
Num fuerit sacramentum veteris legis. 415. 1. B.
Cælum.
Cur cæli aperti cum Christus baptizatur. 433. 2. B.
Cælum enim est diuisum descendente Spiritu sancto super Christum baptizatum. 440. 1. B.
Quo sensu aperti dicantur cæli, ibid. C.
Aperti visi sunt non solum à Christo, sed ab alijs præsentibus. 440. 2. C.
Cælum ex sua particulari natura non magis postulat motum, quam quietem. 1209. 1. A.
Non est corumpendum per inuolutionem in die iudicii. 1197. 1. B. 1198. 2. B.
Cælum Empyreum idem num mansurum post diem iudicii. 1197. 2. C.
Neq; accidentaliter immutandū esse. 1198. 2. A.
Alia cœlestia corpora accidentaliter inuouanda, ibid. 1. B. & 1202. 1. B. & quomodo, ibidem. 2. C. sed igne alteranda non sunt. 1201. 2. A.
Cæli velocius concitandi ad mundi purgationem. 1206. 1. B.
Quieturi post diem iudicii. 1208. 2. B.
Color.
Color & lux nullam repugnantiam inter se dicunt. 903. 1. A.
Columba.
Cur in specie columbæ Spiritum sanctum apparuerit in Christi baptismo. 438. 1. A.
Columba pacis præco ex Tertuliano, ibid. B.
Columba quæ super Christum descendit exterioribus oculis visa. 442. 1. B.
Non tamen vnita Hypostatice Spiritui sancto,

ibid. C.
Non fuit verum animal sed apparens 443. 1. A.
Post Christum baptizatum apparuit 444. 1. B.
Christi Capiti infedit ex optato Mileuitano. 443. 2. A.
Columna.
De columna ad quam Christus ligatus flagellis cæsus. 607. 2. B.
Romæ seruatur, ibid.
Conceptio.
De conceptione Christi, vide Christi conceptio.
De conceptione B. Virginis, vide Mariæ conceptio.
Num maius miraculum sit Virginis sine viro concipere, quam sterilem ex sterili. 14. 1. B.
Non repugnat sanctificari aliquem instanti conceptionis. 34. 1. A.
Num Deus facere posset vt Adamo non peccante aliquis eius filius in peccato conciperetur. 35. 1. C.
Semen quomodo concurrat ad conceptionem factus 182. 2. A. & 185. 1. C.
Mens tua quomodo concurrunt. 183. 1. B.
Quæ actiones in conceptione factus interueniant, ibid. C.
Conceptio, & natiuitas in quo differant. 208. 1. B.
Concilium.
Quatuor prima concilia generalia cur congregata. 3. 1. B.
Quæ concilia de Virgine agant, ibidem, & 4. 1. A.
Decreta concilij Trullani quam auctoritatem habeant. 233. 1. B.
Concilium Iudæorum contra Christum quo die coactum. 587. 2. A.
Concio & concionator.
Quædam concionatoribus seruanda. 501. 2. A. & seq.
Concupiscentia.
Beatæ Virginis aspectu sedabantur. 15. 2. C.
Conseisio.
Accidentium ad Ioannis baptismum qualis. 400. 1. B.
Confirmatio.
Confirmationis sacramentum Beata Virgo suscipit quantum ad effectum in die Pentecostes. 324. 1. C.
Idem de Apostolis, ibid.
Consanguinitas.
Ioseph & Maria quo gradu fuerint consanguinei. 19. 1. A. & 22. 1. B.
Continentia.
Quomodo fuerit in Beata Virgine. 622. A.
Corpus.
De his quæ pertinent ad corpus Christi, vide, Verbo Christus, & seq.
De his quæ pertinent ad Corpus B. Virginis, vide verbo Maria, & seq.
Duo corpora in eodem loco penetrare se possunt diuina virtute. 931. 1. B. & 933. 2. C.
Num secluso priuilegio omnia corpora ante resur-

INDEX

resurrectionem in cineres resoluenda. 1012.
1.C.

Corpus gloriosum

De dotibus corporis gloriosi, vide verbo dotes.
Corpora gloriosa non sunt omnia æqualia futura
corpori Christi. 1007. 2.C.
Corpus gloriosum quomodo se occultet & ma-
nifestet. 873. 2.B.
Vnde sit palpabile. 839. 1.A. & 880. 1.A.
Non agit ex necessitate naturæ, ibidem. B.
In corpore glorioso quomodo locutio futura.
899. 1.B.C.
Quomodo visio. 900. 2.A.
Quomodo auditio. 901. 1.B.
Quomodo odoratu. 902. 2.B.
Quomodo gustus & tactus. 903. 1.B.C.
In corpore glorioso quem effectum habeant na-
turales qualitates. 919. 1.B.
Quomodo huiusmodi qualitates naturales cor-
poris gloriosi percipiantur per tactum. 919. 1.
A.B.
Corpus gloriosum diuidi non potest. 923.
2.C.

Corpus damnatum.

Quale futurum. 1009. 1.A.
In aliquibus perfectionibus naturalibus simile
erit corpori Christi, ibidem. 1. A. & sequen-
tibus.
Quomodo simul futurum sit passibile & incor-
ruptum. 1010. 2.C.

Correctio.

Correctio fraterna quando adhibenda. 501. 2. C.
vbi aliquam ex Patribus.

Creatura.

A Deo etiam violentiam pati potest. 519. 2. A.
vbi explicatur Augustinus.

Crux.

Abiectissimum & acerbissimum supplitij ge-
nus. 568. 2.B. & seq.
Longitudo, latitudo & profunditas crucis Chri-
sti. 570. 1.C. & seq.
Figura crucis in veteri testamento. 571. 1. B.
& C.
Agnus paschalis in figuram crucis affabatur, duo
bus lignis affixus, recto & transuerso.
Crux insignis & quasi sceptrum Regale imperij
Christi. 612. 2.B. vbi multa præclare, ibidem.
In commendationem crucis & cruciferi.
Crucis magnitudo & partes. 614. 1. A.
Crux apparitura in Cælo in secundo Christi ad-
uentu. 1168. 2. A. Qualis futura. 1169. 1. A.
Quando apparitura, ibidem. 2. C. Quandiū
duratura. 1170. C. Quomodo apparitura, ibi-
dem.

Culpæ.

Non importat culpam, obnoxium esse peccato
originali. 361. C.

D.

Dæmon, vel dæmonium.

Incarnationis sacramentum omnino ignora-
re. 118. 2. C.
Imo ut illi celaretur nupsit Beata virgo, ibid.
In ea ignorantia perseuerabat cum Christum in

deserto tentauit. 471. 1. A.

Antequam caderet, sciebat Christum venturum.
536. 1. A.

Scriptura sacra Dæmoni non satis nota. 471. 2. C.
Princeps Dæmoniorum Christum tentauit, ibi-
dem, & cur. 471. 2. B.

Aliquando de diuinitate Christi dubius fuit, sed
ante eius mortem naturalem Dei filium agno-
uit. 535. 1. A.

Multo tamen euidentius post resurrectionem.
536. 1. B.

Lapsus est, quia Christum ut caput ac Princi-
pem venerari noluit. 537. 1. A.

Cur Christum agnoscens eius mortem procura-
uerit, ibid. C. & seq.

Per seipsum torquere Christum permissus non
est. 580. 2. B.

Decretum.

Decretum quo statuit Deus omnes peccaturos
in Adam si ipse peccaret quomodo intelligen-
dum. 34. 2. B.

Decretum Pij. 5. de non disputando de Beatæ
Virginis conceptione quomodo intelligen-
dum. 31. 2. A.

Decreta Concilij Trulani quam auctoritatem
habeant. 233. 1. B.

Densitas.

Eiusdem speciei in omnibus corporibus. 879.
2. A.

Descriptio.

Descriptio Cyrini, de qua Lucas cap. 2. quo anno
accidit. 240. 1. A. in quo lapsus est Iosephus
historiographus, ibidem.

Desertum.

De secessu Christi in desertum, vide verbo, Chri-
sti secessus in desertum.

Desperatio.

Ex suo genere maius peccatum quam peccatum
crucifigentium Christum. 658. 1. A.

Deus.

Per incarnationis mysterium cum hominibus
affinitatem contraxit. 5. 2. C.

Non permittit malum nisi ob bonum. 47. 2. B.
Creaturæ eis a Deo possunt violentiam pati. 519.
2. A. vbi explicatur Augustinus. Num Deus
possit concurrere ad miraculum in confirma-
tionem falsitatis. 530. 2. C.

Dextera.

Quo sensu Christus dicatur ad dexteram Dei se-
dere, vide verbo Christo locus in Cælo.

Diabolus.

Vide verbo dæmon.

Dies.

Quomodo. 40. dies intercesserint inter Domini-
cam resurrectionis Christi & festum Penteco-
stes. 853. 2. A.

Qua ratione intelligendum sit, quod Christus
extiterit in corde terræ tribus diebus, ac tribus
noctibus. 859. 1. B.

Dies dominicus cur solennis in Ecclesia. 851.
1. C.

Dies lustrici apud Romanos cum nomina pue-
ris imponebantur. 278. 2. B.

Discretio

Discretio spirituum.

Quid sit & quomodo fuerit in B. Virgine. 338.1.B.
Discretio spirituum humilitati debita. 339.1.C.
Quomodo fuerit in Ioanne Baptista. 391.1.C.

Diuerforium.

Diuerforium in quo natus Christus quale. 237.1.C.

Diurnitas.

Nata dicenda non est. 210.2.C.
Non est separata à Christi corpore & anima in eius morte. 681.1.C. & 692.1.C.

Dolor.

De doloribus Christi, vide verbum Christi dolor.
Vnde causetur. 233.1.A.
In potentia animæ recipitur, cuius actus vitalis est. 577.2.A.

Magnitudo doloris vnde causetur. 585.1.A.
Vnde sumat diuersitatem specificam. 586.1.A.

Dominium.

De dominio Christi, vide Christi dominium.
An Christus Dominus sub dominio Ioseph aliquo modo fuerit. 132.1.A.

Dominium quid. 456.2.C.
Quale dominium rerum habuerint Apostoli, ibidem, & 458.1.A.B.

In rebus usu consumptibilibus quomodo distinguitur vsus à dominio. 458.1.A.

Beatus habet perfectum dominium suorum actuum, etiam eorum quos per corpus exercet. 873.1.C. & 880.1.B.

Dominicus dies.

Vide verbo dies.

Domus.

De domo Beate Virginis, vide Mariæ domus.
Domus Lauretana est ea in qua Virgo nuntiū accepit.

Donum.

Dona Dei proportionata muneribus ad quæ homines assumuntur. 10.1.A.

Donum linguarum.

Quid sit & quomodo fuerit in B. Virgine. 340.1.B.
In Ioanne Baptista non fuit. 392.1.B.

Dotes.

Dos corporis gloriosi quid sit. 548.1.B.
Num sit inherens qualitas. 549.1.A.
Quot sint Dotes gloriosi corporis, & quid præsent. 905.2.C. & seq.

Dos impassibilitatis in quo consistat. 917.1.B. & seq. & 911.1.A.

Num sit æqualis in omnibus beatis. 924.1.B.
Dos claritatis in quo consistat. 546.1.B. & 911.2.C. & seq.

Diuersi speciei est à claritate solis, & ignis. 555.2.B. & 914.1.A.

Ordinis supernaturalis est, ibid.
Claritas omnium beatorum corporum eiusdem speciei, ibid.

Quomodo dicatur deriuari ex claritatibus animæ. 549.1.A.

In omnibus partibus corporis beati futura. 912.1.C.
Nihilominus corpus ipsum transparens futurum. 913.1.A.

Claritas gloriosi corporis ad obiectū potentie visuæ adhuc corruptibilis pertinet. 916.1.B.

A quo sit. 917.1.B.
Dos agilitatis in quo consistat. 924.1.C. & 925.2.A. & seq.

Ad quos motus deseruiat, ibid. latè.

Vnde proueniat. 924.2.A.

A quo producat. 926.2.B.

Causat etiam in instati mutationem localem ab vno extremo in alterum sine medio. 930.1.A.

Dos subtilitatis in quo consistat, ibid. 1.C. & seq. & 935.1.A.

Possibilem esse late probatur eisdem locis. Beato conuenit ratione beatitudinis. 935.1.A.

Num beati se inuicem penetrant per dotem subtilitatis. 936.2.B.

Num partem sui corporis eum potestate penetrare possint, ibid.

Dromedarij.

In Arabia nascuntur. 164.2.C.

Velocissimi sunt, ibid.

Magi Dromedarijs vsi cum ad Christum adorandum venerunt, ibidem.

E.

Elementa.

Qua ratione purganda post finale iudicium. 1103.1.B.

De situ elementorum post diem iudicii. 1109.1.C.
De elementis in particulari, vide sub proprijs verbis.

Elias.

De Eliæ apparitione in transfiguratione, vide verbo Christi transfiguratio.

Corpore, & animo viuus perseuerat. 557.2.B.

Elias & Henoch adhuc viuunt. 1128.2.B.

Gloria corporis vel animæ adepti nō sunt. 1119.2.C.

In statu merendi non sunt. 1130.2.C.

Confirmati sunt in gratia. 1131.1.B.

In ordinatos motus non habent, ibidem.

Consolationibus ac illustrationibus maximis gaudet, ibidem. 2.A.

Christum cognoscunt, ibidem.

Corporalibus cibis non indigent, ibidem. C.

Quo in loco sint. 1132.1.C.

Simul degunt inter se conuersantes. 1134.1.B.

Secundi Christi aduersus præcursores futuri, ibid. 2.C.

Cur duo futuri præcursores. 1135.1.C.

Per breue tempus hoc officio fungentur. 1136.2.C.

Martyrium subituri. 1137.2.A.

Ephesinum Concilium.

Pro tuenda B. Virginis dignitate congregatū. 3.1.B.

Ephesum.

Ibi B. Virgo post filij mortem simul cum Ioanne Baptista aliquando habitauit. 1112.1.B.

Ephratam.

Ephratam idem quod Bethleem. 236.1.A. Fructiferam significat, ibidem. B.

Epistola.

Epistola B. Virginis ad Ignatium incertæ autoritatis. 338.1.C.

Epistola Christi ad Abagatum incerta. 498.1.B.

Esseni.

Inter Iudæos castitatem seruabant. 1115.2.B.

Essentia Diuina.

Probabile est clare visam à Moyse, & Paulo in hac vita. 332.2.C. quauis probabilius sit non visam, ibid. 1.C. Sed à B. Virgine clare visam in hac vita. 150.2.C. & 331.2.C.

Eua.

De costa Adæ dormientis educta Ecclesiam figurat de latere Christi formatam. 747.2.C.

Euangelium.

K K K K

Qualis

INDEX

Qualis futura Euangelij promulgatio ante diem iudicii. Vide verb. iudicium.

Num ijs tantum conferenda qui aliquando peccauerunt. 314. 1. A. & seq.

Num à B. Virgine accepta. 314. 1. C.

Num Deus possit specialiter concurrere ad miraculum in confirmationem falsitatis. 530. 1. C. & seq.

Aliquando non sentitur ex nimia attentione animæ. 484. 1. A.

Hæreticum est, generationes hominum fatali necessitate provenire. 296. 1. B.

Stella à Magio visa non fuit satum pueri Iesu, sed potius ille fatum stillæ, ibid.

Quando Christus datum in escam iuxta vaticinium David. 640. 1. C.

Sub femore cur posita manus serui Abraham. 18. 2. C.

Quæ festa ecclesia celebrat in honorem B. Virginis. 354. 1. C.

Quæ in honorem Dei Optimi Max. ibid. 1. C.

De quo festo loquitur Ioannes. c. 5. eum inquit, erat dies festus Iudeorum. 504. 1. B.

Festum phase, seu Paschæ distinctum à festo Azymorum. 707. 1. B.

Et de horum festorum præcepto, & differentijs, ibidem, & seq.

De alijs quæ ad hæc festa pertinent, vide verb. Deum Azyma.

Duos dies festos continent celebrare non erat in eodem modum apud Iudeos. 713. 1. B.

Potest Papa aliquod de fide definire, sine explicita Dei revelatione, &c. Si in Scriptura sacra expressum non sit. 50. 1. A. & B.

Circa B. Virginis conceptionem nihil adhuc de fide definitum. 511. 1. A.

Quid sit, & quomodo fuerit in B. Virgine. 340. 1. B. & seq. in Ioanne Baptista non fuit. 391. 1. C.

De filiatione Christi, vide verbo Christi filiatione.

Num eadem filiatione maneat in eadem natura cum diuersa ratione subsistendi. 62. 2. B.

Quid requiratur ad denominationem filij. 6. 1. A.

Homo prius est filius Adæ, quàm filius gratiæ. 35. 2. C.

Num actiue concurrat ad generationem proles. 181. 1. B. & seq. & 185. 1. B.

Quæ actiones interueniant in generatione fetus. 183. 1. C.

Fætus in instanti organizari non repugnat. 96. 1. B.

Fomes peccati quid. 53. 1. C. & seq. & 70. 1. C.

Quid sit ligari, quid extinguere. 71. 1. C.

Intrinsece sequitur ex originali culpa, carentiaque originalis iustitiæ. 181. 1. B.

Apostolis ablati non est. 383. 1. A. nec Ioanni Baptistæ. 381. 2. B. in B. Virg. non fuit. 70. 1. A. & 71. 2. B.

Fons olei dicitur Romæ fluxisse natiuitatis tempore. 256. 1. B.

Forma cadaveris.

Introducta in materiâ corp. Christi mortui. 995. 2. A.

Verbo diuino vnita Hypostatice, ibid. B. & seq.

Fratres Christi in Euangelio quid. 97. 1. C.

Mariæ Virgines filij non fuerunt, ibidem.

Neque Iosephi. 98. 1. C.

Fratres Christi dicuntur propter consanguinitatem veram, vel existimatam. 100. 1. A.

Quatuor modis aliqui dicuntur fratres in sacra Scriptura, ibidem. B.

Fratres Christi dicti quo gradu fuerint eius consanguinei, ibidem. C.

G. Gabriel Angelus.

Vide verbo Angelus Gabriel.

Genealogia.

De Genealogia Christi, vide Christi genealogia.

De genealogia B. Virginis, vide Mariæ genealogia.

Generatio.

Hæreticum hominum generationes fatali necessitate provenire ex astrorum constellatione. 269. 2. B.

Generatio substantialis in materia prima subiectatur. 209. 2. C.

Generatio substantialis hominis successiue fieri potest diuina virtute. 820. 2. A.

Alia vide 1. verbo conceptio.

Gratia.

De gratia Christi, vide verbo Christi gratia.

De gratia B. Virginis, vide verbo Mariæ gratia.

Gratiæ dignitas num maior sit quam dignitas Matris Dei. 8. 1. C.

Homo prius intelligitur filius Adæ, quam filius gratiæ. 35. 2. C.

Gratia viatoris intensior esse potest, quam comprehensoris. 61. 2. C.

Gratia habitualis vitæ intrinsicè non mutatur in Patria, ibid.

Confirmatio in gratia in omnibus confirmatis est eiusdem rationis. 67. 1. B.

Aliquibus concessum ut operarentur quantum posset per dona gratiæ. 309. 2. B.

Augmentum gratiæ quod actibus respondet statim conferri. 317. 2. C.

Pulchra collatio inter gratiam primi Angeli, & B. Virginis. 316. 2. C.

Gratiæ dona statim ac muneri cuiusque accommodantur. 319. 1. B.

Fons gratiæ Christus, aquæ ductus B. Virgo, riui ceteri sancti. 321. 1. C.

Gratia necessaria ad obeundum munus nulli vnquam negata, sese maior quam munus postulet concepta. 377. 1. C.

Sine gratia in hac vita nemo saluatur. 783. 1. A.

Infans qui per martyrium saluatur, quando recipiat gratiam, ibid.

Gratia fidei, & miraculorum.

Vide verb. sermo fidei, & verb. fides miraculorum.

Gratia gratis data.

De gratijs gratis datis, vide sub proprijs verbis.
Non dantur propter propriam perfectionem, sed propter
utilitatem aliorum. 391.2.C.

H.

Hæresis, vel hæretici, &c.

Hæretici negâtes B. Virginem verè matrè Dei. 3.2.C.
Errantes circa stirpem B. Virginis. 16.1.B.C.

Asserentes errorem esse festum conceptionis B. Vir-
ginis celebrare. 50.1.B.

Imponentes B. Virgini grauiſſima crimina. 63.1.B.
& seq.

Asserentes Christum è Iosepho conceptum. 85.1.A.
Errantes circa Deiparæ Virginitatem, ibid. & 89.2.A.

& 94.2.A.

Errantes circa Christi fratres. 106.2.C.

Errantes circa propositum Virginitatis B. Mariæ. 2.C.
& similiter circa votum. 109.2.A.

Errantes circa veram Christi natiuitatem. 23.1.1.A.

Errantes circa adorationem B. Virginis. 353.1.A.

Asserentes B. Virginem præcipuam causam nostræ
salutis. 360.1.C.

Negantes intercessionem B. Virginis, aliorumquè san-
ctorum pro hominibus. 362.1.A.

Negantes B. Virginem adorandam. 365.1.C.

Errantes circa baptismum Ioannis. 408.1.A. & 412.
2.C.

Errantes circa munus Ioannis. 307.1.A.

Errantes circa Christi dolores. 579.1.B.

Errantes circa Iudæ facinus. 589.1.C.

Negantes Christum vere crucifixum. 615.1.B. Verè
mortuum. 688.1.C.

Errantes circa animam separatam Christi. 786.2.B.

Errantes circa locum inferni. 792.1.A.

Errantes circa resurrectionem Christi. 839.1.B.

Errantes circa corpora resurgentium. 905.1.C. & seq.

Errantes circa generalem resurrectionem. 1.B. & seq.

Errantes circa mille annos regni Christi dicti Mille-
narij. 1017.2.A.

Errantes circa Christi ascensionem in cælum. 1045.2.B.

Errantes circa iudiciariam potestatem Christi. 179.1.C.

Errantes circa vniuersale iudicium. 109.1.2.B.

Errantes circa Antichristum. 1111.1.B.

Errantes circa aduentum Eliæ & Henoch. 1134.1.C.

Errantes circa æternum Christi regnum. 1210.1.A.

Quomodo B. Virgo cunctas hæreses interemisse di-
citur. 325.2.A. B.

Helena.

Crucem Domini & clauos inuenit. 617.1.A.

Heliopolis.

In ea latuit Christus cū fugit in Aegyptū. 299.2.A.

Henoch.

Vide verb. Elias.

Hermopolis.

In qua accidit miraculum arboris flectentis se ad in-
gressum Iesu. 297.2.A.

Habuit templum in quo Christo ingresso idola con-
fracta, ibid.

Harodes.

Cur turbatus cum omni Ierosolyma ad Magorum ad-
uentum. 268.2.C.

Quando cœpit machinari interitū Christi. 294.2.B.

Quando regnare cœpit. 299.2.C.

Quandiu regnauit, ibidem.

Homo.

Aliquem purum hominē esse innocentem ad humanæ

naturæ dignitatem pertinuit. 48.2.B.

Hora.

Horæ quomodo cōputabâtur apud Hebræos. 735.2.C.
Quot horæ fluxere à Christi morte ad Christi resurre-
ctionem. 858.1.C. & 2.1.A.

Quot horis iacuit in sepulchro Christi corpus, ibid.

Humilitas.

Illi debetur discretio spirituum. 339.1.C.

Hyssopus.

Quid sit. 639.2.A. Quomodo sponsia hyssopo circum-
posita vt Christo propinaretur acetum, ibid. latè.

I.

Iacobus.

Fuerint ne tantum duo Iacobi de quibus mentio in
Euangelio. 10.2.1.A. & seq.

Idolum.

Incestum idola Aegypti caruisse ingrediente Iesu.
297.1.B.

Ieiunium.

De ieiunio Christi, vide Christi ieiunium.

Ieiunium instar alarum ad contemplationem. 482.1.B.

Consuetudo ieiunandi feria quarta, quia eo die ven-
ditus Christus. 587.2.C.

Iudæi aliquot diebus ieiunabant vt se præpararent ad
essum agni. 712.2.A.

Iephte.

Quidam eius sacrificium sic intelligunt quod voue-
rit filiæ Virginitatem Deo. 114.2.C.

Verius quod occiderit. 115.2.A.

Ieremias.

Verè mortuus in Aegypto neque in secundo Christi
aduentu præcursor futurus. 1138.1.B.C.

Ierusalem.

Quomodo dicatur in medio mundi sita. 624.2.B.

Cur Christus in ea passus. 622.2.A.

Iesus.

Vide Christi nomen.

Ignis.

Verus & sensibilis futurus in die iudicij. 1161.2.C.

Ad quem finem. 1163.2.A. & seq.

Non ante vel post iudicium futurus. 1164.1.A. & 1167.
1.A. & 2.C.

Eiusdem naturæ erit cum elementari. 1168.1.C.

Ignis elementaris non est purgandus in die iudicij.
1203.1.B.

Ignis conflagrationis post diem iudicij qualis futu-
rus. 1206.2.A.

Ex qua materia fiet. 1206.2.B.C. causæ illius, ibid. C.
magnitudo illius. 1207.1.A.

Num mixta igne consummenda sint in die iudicij, vt
amplius non sint. 1207.1.C. & seq.

Ignis superuacuis cum excrementis terræ post diem
iudicij in infernum detrudendus. 1208.2.A.

Ignorantia.

Prae dispositionis & priuatiua. 335.1.B.

Incarnatio.

Per incarnationis mysterium omnes modi affinitatis
contracti sunt inter Deum & homines. 52.B.

Dæmon incarnationis mysterium omnino ignorauit.
118.2.C. & seq.

Incarnatio verbi quarto mense post Virginis despon-
sationem accidit. 128.2.C.

Cur incarnatio Beatæ Virginis annunciata. 138.2.C.

Incarnatio verbi quo annunciationis instanti accidit.
153.1.B.

INDEX

Infernum.

In infernum Christū descendere conueniens. 770.1.B.
 Quomodo dicatur totus Christus descendisse in infernum. 775.1.C.
 Num simul fuerit Christi anima educta de inferno & corpus de sepulcro. 777.1.C.
 Christus secundum animam in infernum descendit. 791.2.C.
 De his quæ pertinent ad descensum Christi in infernum, vide Christi descensus in infernum.
 Num alicui in inferno existenti inde liberari contigerit. 799.2.C. & 801.2.C.

Infidelitas.

Maius peccatum ex suo genere quàm peccatum crucifigentium Christum. 657.2.B.

Interpretatio sermonum.

Quid sit & quomodo fuerit in B. Virgine. 338.1.C.
 Quomodo in Beato Ioanne Baptista. 341.2.A.

Ioachim.

Pater Beatæ Virginis sacerdos non fuit. 13.2.C.

Ioannes Abbas.

Delicijs rerum diuinarum intentus non recordabatur an pridem comedisset. 484.1.B.

Ioannes Baptista.

Habuit vsum rationis in utero matris. 75.1.B.
 In cælo non est minor quam Apostoli secundum Anselm. 136.2.A.

Præcipua de Ioanne prophetia. 368.1.B.

Præcursoris voces signa ludæis aduentus Messia, ibidem. C.

Cur vox appellatur. 363.2.A. Cur Angelus, ibid. B.
 Figmenta Hæreticorum circa Ioannis munus. 370.1.A.

Præcipuum Ioannis munus testamentum de Christo perhibere. 370.2.A.

Nullo modo ad Ioannem pertinuit legem gratiæ ferre, aut nouum testamentum condere, ibid. C.

Præceptum de suscipiendo baptismo in lege gratiæ à Ioanne datum non est. 371.1.C.

Ioannes neque immutauit neque approbauit legem veterem. 371.2.B.

Sed ad Euangelium transmisit ex Aug. 371.2.A.

Ioannes initium legis nouæ & finis antiquæ. 374.1.A.

Eximiam gratiæ perfectionem consequutus. 374.2.A.

Ioannis laudes à Christo prædicatæ, ibid. C.

Vita Ioannis in Euangelio descripta. 378.2.A.

Collatio sanctitatis Ioannis cum aliorum sanctitate. 374.2.C. vbi multa ex Patribus B. Virgine in sanctitate inferior fuit. 376.1.C.

Ex Christi verbis non colligitur Ioannem sanctiorem esse omnibus sanctis noui testamenti. 376.2.B.

Apostolis inferior fuit commune & officio ex quo nō fit esse inferiorem sanctitate, ibid. 2.C.

Vitæ genus sine miraculis fecit admirabilem Ioannem. 377.1.B.

Præstantior in sanctitate antiquis Patriarchis, & Prophetis. 373.2.A.

Ioannis conceptio ab Angelo nunciata, ibidem, & ab eodem Angelo à quo Christi conceptio, ibidem.

In secretiori parte Templi facta, ibid.

Gratiſsimis verbis & prædicationibus. 379.1. A. nomine Diuinitus imposito quod gratiam significat, ibidem.

Ioannes in utero sanctificatus vbi donum Prophetiæ, vsum liberi arbitrij, perfectam Christi cognitio-

nem accepit. 379.1.B. & 387.1.A.

A conceptione usque ad natiuitatem plurimum in gratia & virtutibus creuit, ibid. C.

In eremum se celsit ab ipsa infantia. 379.2.A.

In deserto Angelica vita Ioannis, ibid. vbi multa ex Patribus. In spelunca cum matre delituit Herodianiæ persecutionis tempore. 380.1.C.

Mortua Elisabeth Angelus Ioannis curam suscepit, ibidem.

Perfectissimum statum vitæ actiue, & contemplatiue Ioannes assequutus. 380.1. B. Vbi multa ex Patribus.

Victus eius & vestitus, ibid.

Regnum cælorum primus clare, & distincte enunciauit. 381.2.C.

In peccato originali conceptus. 382.1.C.

Forniti subiectus, & motibus sensitiui appetitus. 382.2.B.

Zona Ioannis quid significabat. 383.1.B.

Non caruit omni culpa veniali, ibid. Quamuis probabile sit ex plena deliberatione nunquam peccasse. 384.1.B.

Mortaliter nunquam peccauit, ibid. C. in gratia confirmatus in prima sanctificatione, ibid.

Nihil ignorauit ad perfectionem sanctitatis neriam. 385.2.B.

De facie non nouit Christū ante baptismū. 387.1.C.

Quo tempore Christum aperte cognouit, ibid.

In illo fuerunt omnes virtutes per se insule & Spiritus sancti dona. 389.2.B.

Vere ac proprie Propheta fuit, ibid. Cur à Christo plusquam propheta dictus. 390.1.A.

Apostolus etiam fuit, ibid. B.

Gratiæ gratis datæ Ioanni. 391.2.A. & seq.

Gratiam miraculorum non habuit. 392.1.C.

Privilegia Ioannis, ibid. 2.C.

Excellentem gradum essentialis gloriæ consequutus. 393.1.B.

Eius anima cum primum discessit e corpore in sinum Abrahamæ recepta, ibid.

Probabile Ioannem à Christo baptizatum. 393.2. B.

Num ad nouum testamentum pertineat an ad veteris. 393.1.C.

Triplex Ioannis aureola. 394.1.B.

Num Virginitatem vouerit. 394.2.A.

Trigesimo secundo ætatis anno occisus. 395.1. B.

Sebastæ sepultus, ibid.

Quo tempore prædicare cœpit. 431.A.

Collatio inter viuendi rationem Ioannis, & Christi. 461.1.A. & 465.1.C.

Testimonium Ioannis de Christo tale, vt non assensuens peccaret. 526.2.B.

Ioannes Euangelista.

Vere mortuus, 1139.2. C. & seq. Cum Christo regnat Beatus, ibid.

Nondum resurrexit. 1141.1. B. Licet contrarium sit probabile, ibid & 747.1.B.

Non futurus secundi aduentus præcursor. 1141.1.C.

Martyr habendus, ibid. 1.B.

Iordanis.

Quo tempore filij Israel Iordanē transierunt. 505.1.C.

Iosephus Patriarcha.

Quanti venditus a fratribus 590.2.B. & 592.1. A.

Iosephus sponsus Virginis.

Num sit sufficiens ratio vt dicatur Christus filius David.

uid, Quod fuerit filius adoptiuus Ioseph. 16. 2. A.
 Ioseph filius adoptiuus Heli Patris Virginis. 19. 2. B. C.
 Ioseph & Maria quo gradu fuerit consanguinei non constat. 19. 1. A. & 22. 1. B.
 Non fuerunt filij Ioseph qui in Euangelio fratres domini dicuntur 98. 2. C.
 Defunctus ante Christi passionē. 125. 1. B. & 130. 1. A.
 Quo animo fuerit Ioseph, vxorem concepisse ratus. 127. 1. C.
 Qua ætate B. Virginis nupsit. 129. 1. A.
 Incertum fuerit ne faber ferrarius an faber ferrarius. 130. 1. C.
 Dignitas Ioseph, quanta. 130. 2. B. & confertur cum dignitate præcursoris & Apostoli. 136. 1. A.
 Sponsus Deiparæ fuit. 130. 2. C. Per verum matrimonium. 127. 1. B. & seq.
 Pater Christi putatus & appellatus, ibid.
 Quæ patris officia erga Christum exercuit. 131. 1. C.
 Eius pupillus Christus fuit & adoptiuus filius, ibid. 2. B. & seq.
 Beatæ Virginis caput fuit, & ipsius Christi quodam modo. 132. 1. B.
 Sanctitas Ioseph quanta. 134. 1. B. Num maior fuerit quam Apostolorum. 135. 1. C.
 Quædam Iosephi priuilegia incerta. 137. 1. C.
 Dona scientiæ & sapientiæ Ioseph, ibid. 2. A.
 Sepulchrum eius. 145. 1. A.
 Probabile anima & corpore cum Christo regnare, ibi. Ioseph.
 Nomen mutauit cum missus est à Moyse in terram promissionis, Iesus quæ appellatus. 281. 1. B. Iudæi.
 Qui in Christum crediderunt cognouerunt illum esse Messiam, & verum Deum. 540. 1. B. Qua conditione, ibid.
 Quæ fuerit Iudæorum cognitio in Christum non credentium. 541. 1. B. 1. C. & 542. 1. A. & 543. 2. B.
 Concilium Iudæorum contra Christum quando contigit. 587. 1. B.
 Cur Christum pecunijs emerint. 589. 1. A.
 Cur à Pilato petierunt vt Christum crucifigeret. 611. 1. C.
 Apud Iudæos acetum, aut vinum damnatis dabatur in supplicio. 637. 2. C. & 640. 1. C.
 Quibus temporibus Iudæi prohibiti parare cibos. 723. 1. A.
 Iudæi aliquot diebus ieiunabant vt se præpararent ad Pascha. 712. 2. A.
 Iudæorum cōuersio quādo consummanda. 1147. 1. C.
 Zonis laneis vsi. 381. 1. B. Iudas Iscariotes.
 De aliquibus quæ pertinent ad venditionem Christi, vide verb. Christi venditio.
 Osculo Christum tradidit, & cur. 595. 2. A.
 Quæ peccata in eo actu commiserit. 596. 1. A.
 Peccatum Iudæ num maius fuerit quam crucifigentium Christum. 659. 2. B.
 Christi signa vera esse non crediderit secundum Hieronymum. 596. 1. A. Iudicium.
 Ad actum iudicandi quæ requirantur. 1081. 1. C.
 Iudicium discussionis, & condemnatio quid. 1177. 2. C. & 1178. 1. B.
 De Christo iudice, vide verbo Christi potestas iudiciaria.

Iudicium finale priuatum.

Iudicium particulare cuiusq, fit statim post mortem. 1080. 2. B. & quo tempore. 1088. 2. A. & quo in loco 1090. 1. C.
 Qua ratione ad Christum pertineat. 1069. 1. A.
 Num animæ quæ particulari iudicio iudicantur iudicem videant. 1090. 1. C. Iudicium vniuersale.
 Aliquando futurum. 1092. 1. A. Quibus de causis, ibi. Quo in loco. 1101. 1. B. & seq. Quo tempore. 1103. 1. B. & seq.
 Constare non potest de die iudicii. 1105. 2. B. & seq.
 Num ex speciali priuilegio alicui sit notus dies iudicii. 1106. 1. A. Prædicatio Euangelij in toto orbe signum. 1145. 1. C. & 1146. 2. B.
 Non omnes hac prædicatione conuertendi, ibid.
 Nec iudæorum cōuersio consummanda sed postea per prædicationem Eliæ, & Henoch. 1104. 7. 1. C.
 Nec simul in omnibus prouincijs Euangelium prædicandum. 1148. 1. A.
 Quo tempore, & ordine vniuersalis Euangelij promulgatio futura, ibid. 2. B.
 Euersio Imperij Romani signum instantis iudicii. 1149. 1. B.
 Euersio Romanæ vrbs num signum sit instantis iudicii. 1150. 1. C.
 Signa iudicii in cælo, num ante vniuersalem hominū mortem & resurrectionem apparitura. 1154. 1. A.
 Huiusmodi signa qualia futura. 1156. 1. B.
 De signis in elementis & hominibus. 1160. 1. B. 2. B.
 Ignis verus in die iudicii futurus. 1162. 2. C. multa de hoc igne, vide verb. ignis.
 In extremo iudicio Christus Dominus etiam per humanitatem iudex futurus. 1094. 2. A.
 De cælo ad terram veniet ad iudicandum. 1095. 2. A.
 Qua gloria. 1170. 2. C. In nubibus veniet, ibi. in virtute multa ibi, cum Angelis omnibus. 1171. 1. A. Sedes in throno, ibid. 1. B.
 Sancti aliqui cum Christo iudicabunt. 1173. 1. A. Qui non futuri. 1177. 2. A.
 Quomodo cum Christo sessuri, ibi. 2. B. quem actum iudicandi exercebunt. 1173. 2. B.
 Num Angeli etiam iudices futuri. 1176. 1. C.
 Qui sunt ad iudicium vocandi. 1177. 1. C.
 Iudicium: discussionis & damnationis quid? 1178. 1. A. & seq.
 Quomodo omnes homines iudicandi. 1179. 1. A.
 Quo modo paruuli qui in originali discesserunt, ibid. 2. A.
 Omnium iustorum merita in generali iudicio promulganda. 1181. 2. C.
 Peccata similiter tam venialia quam mortalia. 1183. 2. A.
 Qua ratione sancti iudicandi. 1184. 2. B.
 Num Christus iudicandus. 1185. 2. A.
 Angeli in iudicio comparantur, ibid. 1. C. & iudicandandi. 1183. 1. A.
 Iudicium finale sensibile futurum quo ad mutuam præsentiam iudicandorum & iudicis. 1188. 1. A.
 Reprobi non videbunt dignitatem iudicis sed gloriam humanitatis, ibid. 1. C.
 Non apparebit Christus crucifixus, sed cum insignibus crucifixionis, ibid. 2. B.
 Opera iudicandorum tam bona quam mala omnibus manifestanda. 1188. 2. C. & sequentibus, partim mentali partim vocali manifestatione. 1190. 1. C.
 Vnusquisque particulari sententiæ iudicandus. 1191. KKKK 3 2. B.

INDEX

2. B.
 Quæ sententiæ partim mentales erunt, partim sensibiles. 119. 1. B.
 Deinde generalis ferenda, ibid.
 Quandiu duraturum iudicium & quomodo absol-
 uendum. 119. 3. A.
 Finito iudicio in cælum Christus cum electis ascen-
 det, ibid. 1. B.
 Venturus ex Oriente, versus Occidentem in cælum
 rediturus, ibid. C.
 Reprobi deicendent in infernum. 1194. 1. A. Quos
 hiatu terra degluciet, ibid. B.
 Secus de paruulis qui in originali discesserunt, ibi. C.
 Mundus statim post iudicium renouandus, ibi. 1. A.
 De renouatione mundi, vide verb. mundus cælum,
 elementa, ignis, aer, aqua, terra, mixta.
Iustitia.
 Potius terminus miraculorum quam miraculum di-
 cenda licet aliquando miraculose accidat. 1112. B.
Iustitia.
 De iustitia Christi, vide Christi iustitia.
 Iustitia originalis quid. 74. 1. B.
 Quomodo fuerit in B. Virgine, vide verb. Mariæ im-
 munitas, &c.
L.
Lancea.
 Lancea vulneratur Christi corpus post mortem. 747.
 1. C. in quo latere. 748. 2. B.
Latro.
 Latrones cum Christo crucifixi, & cur. 618. 1. A.
 Conciliantur Euangelistæ esse Latronum improp-
 rio. 628. 2. B. An ambo blasphemauerint, ibidem.
 Fuerint ne clauis affixi, ibid. 1. C.
 Quid mouit Latronem ut se ad Christum conuerter-
 et. 619. 1. C. & 620. 1. C.
 Martyr non fuit neque baptizatus, ibid. A.
 Quid Christus Latroni promiserit dicens, Hodie me-
 cum eris in Paradiso. 620. 2. C.
 Non vidit Deum primum post Christi mortem. 631. 1. C.
 Num statim ac obiit gloriam adeptus sit, ibid. 1. A.
Lex.
 Lex Iudæorum ut intra eandem Tribum materia
 contraherent vniuersalis non fuit, & quomodo in-
 telligenda. 17. 1. C. & seq.
 A lege communi nascendi in peccato B. Virgo ex-
 ciptenda. 15. 1. B.
 Quomodo intelligenda Lex, in Adamo peccante
 omnes peccaturos. 34. 1. B.
 In lege veteri præceptum non fuit castitatem prohi-
 bens. 107. 1. C.
 Num in illa lege melius, & consultius Virginitatem
 seruare. 108. 1. B.
 In veteri lege multi viri sancti Virginitatem serua-
 runt. 108. 1. B.
 B. Virgo non fuit in vniuersum libera ab omni vete-
 ris legis obseruatione. 185. 1. B.
 Lex de solennitate Azymorum, & phase lata Exod.
 11 explicatur. 707. 1. A.
 Lex Exod. 13. de sanctificandis primogenitis explica-
 tur. 286. 1. B.
 Lex Leuit. 12. de purificatione fœminarum, ibid. C.
 Lex de purificatione fœminarum abrogata, sicut & alię
 ceremoniæ veteres, & quomodo nunc liceat fœ-
 minis pueros suos offerre in Templo. 293. 1. A.
 Ioannes Baptista neque immutauit, neque abroga-
 uit veterem legem, neque fuit auctor nouæ. 371. 1.

A. & 1. B.
 Lex vetus ante Christum grauida à tempore Ioannis
 cœpit parturire. 373. 1. A.
 Quomodo lex vsque ad Ioannem dicitur durasse, ibi.
Libido.
 Per libidinem traducitur originale peccatū. 54. 2. A.
 An sit peccatum, vide verbo concupiscentia.
Limbo.
 De Limbo sanctorum Patrum, vide sinus Abraham.
 Num Christus ad Limbum puerorum descenderit.
 773. 1. B. & 806. 1. B.
Locus.
 Locus in tēplo Salomonis virginibus dicatus. 95. 1. A.
 In eo virgines separatæ à nuptiis orabant. 101. 1. B.
 Quo loco annuntiatio Angelica B. Virgini facta.
 154. 2. C.
 Necessè est res omnes etiam spirituales alicubi esse
 præsentēs & quomodo. 767. 1. A. Etiam cum nihil ope-
 rantur. 796. 1. A. B.
 Loca diuersa animabus separatim designata pro diuer-
 so statu earundem. 768. 1. A.
 Animæ discedentes cum originali, & veniali quo in
 loco recipiantur. 768. 1. A.
 Non repugnat, duo corpora esse simul quantitatiue
 in eodem loco. 933. 2. C.
Locutio.
 Quo modo futura in corporibus gloriosis. 900. 1. A.
Lumen.
 Quo modo est actus perspicui in corpore terminato,
 &c. 912. 1. A.
Lux.
 Lux, & color nullam repugnantiam inter se dicunt.
 913. 1. A.
M.
Madian & Ephraim.
 Quæ regiones sint. 261. 1. B.
Magi.
 Vide verbo Christi manifestatio.
Malum.
 Non permittitur, nisi propter bonum. 47. 1. B.
 Malum culpæ non potest dici in Christo deificatum,
 573. 1. A. secus de malo pœnæ, ibid.
Maria.
 Maria Cleopha eadē fuit, quæ Maria Iacobi. 98. 1. A.
 Historia de tribus Marijs filiabus Annæ fundamen-
 tum non habet. 100. 1. B.
 Maria soror Moysis num virgo fuerit. 115. 1. B.
 Maria Magdalena vna tantum fuit. 948. 1. C. Soror
 scilicet Lazari. 949. 1. C. Peccatrix illa. 950. 1. A.
 A qua Christus septem dæmonia eiecit. 950. 1. A.
 Quæ Domini pedes vnxit. Cuique Christus primo
 apparuit, ibid.
Maria Deipara.
 Scientia de Deipara Maria ad Theologum pertinet.
 1. C. Luca sacræ Scripturæ, quæ ad hanc scientiam
 conferunt. 1. 1. B.
 Maria in veteri testamento & promissa, & præfigu-
 rata, ibid. & seq.
 Cur Christus nunquam Mariam commendauit, ibi C.
 Maria Deipara non iuit ad vngendum corpus Domi-
 ni. 98. 1. C.
 Collatio inter Mariam, & Euam. 321. 1. A.
 Maria quomodo dicatur, cunctas hæreses interimere.
 325. 1. B.
Maria electio, & prædestinatio.
 Maria ab æterno electa ante præuissa merita ad gra-
 tiam,

tiam, gloriam, & dignitatem matris. 11. 1. A.
Imo prius ad dignitatem matris, quam ad tantam
gratiam, & gloriam. 11. 1. A.
Electa in matrem, ante præuissum originale peccatum,
ibid. B.
Eius electio potius præcessit, quam subsequuta sit ali-
cuius puri hominis prædestinationem, ibid. C.
Num fuerit prædestinata mater independentem à pec-
cato. 12. 1. B.

Maria conceptio qua ipsa concepta.

Mariæ conceptio orationibus impetrata. 14. 1. A.
Parentibus Diuinitus prænuntiata. 14. 2. A.
Maria naturali modo concepta. 13. 1. C. Non sine ali-
quo miraculo. 14. 1. A. Quo tempore. 15. 1. A.
Maria ex vi sue conceptionis fuit obnoxia originali
peccato. 3. 1. A. & in Adamo peccauit. 31. 1. C.
Non est sanctificata ante animationem, neque for-
maliter in sua anima, neque radicaliter in semine
parentum. 33. 1. B.
In primo instanti conceptionis potuit ab originali
peccato præseruari. 34. 1. A. B. Et præseruata est ac
sanctificata in illo instanti. 37. 2. C. Neque id dero-
gat redemptioni Christi. 46. 1. B. Quo gradu hoc
certum. 51. 1. B. & seq.

Alia inferius, verb. Mariæ immunitas à peccato.
Pius quintus proprium officium conceptionis Ma-
riæ abstulit. 36. 2. C. & cur ita, ibid.
Laudabilis consuetudo Parisiensis Academiae, & Va-
lentine in commendatione conceptionis Mariæ. 39. 1. C.
Mors celebrandi conceptionem Mariæ in Ecclesia
Græca ante mille annos. 39. 1. A. In Ecclesia Latina
quando celebrari cœpit, ibid.
Reuersiones factæ circa conceptionem beatæ Ma-
riæ. 40. 1. C.
Religio instituta in honorem conceptionis beatæ
Mariæ. 40. 1. A.
Testimonia Patrum pro immaculata Mariæ concep-
tione. 40. 2. C. Opposita explicantur. 44. 1. B.
Circæ conceptionem Mariæ, nihil adhuc de fide defini-
tū. 51. 1. A. Definiri tamē potest ab Ecclesia. 50. 1. C.

Mariæ parentes.

Historia de parentibus Mariæ fide digna. 13. 2. C.
Quid velit Augustinus, cum apocrypham vocat, ibi.
Parentes Mariæ nobiles, ibid.
Eorum nomina mysterium continent. 14. 1. A.
Mortui sunt post annos vndecim, quibus Maria vi-
xit in templo. 11. 2. 1. A.
Mariæ parentibus nulla specialis gratia facta, ex qua
prolis sanctificatio sequeretur. 33. 1. B.

Mariæ genealogia.

Maria ex tribu Iuda per familiam Dauid. 16. 1. B.
Non solum per lineam maternam, sed etiam per pa-
ternam. 18. 1. B.
Descendit à Dauid per Nathan. 18. 1. C. Et aliunde
per Salomonem, ibid.
Aliqua ex parte duxit originē ex Tribu Leui. 21. 1. B.
Maria, & Ioseph quo gradu fuerint consanguinei. 19.
1. A. & 12. 1. B.

Mariæ nomina.

Mariæ nomen Diuinitus acceptum. 14. 2. B. Quid
significat, ibid. C.
Thronus, Thalamus, Tabernaculum, Templum Dei
appellata. 5. 1. B.
Nonnunquam Maria Iesu dicta. 98. 1. B.
Nubes leuis apud Isaiam vocata. 197. 1. A.

Cælum Dei à Ruperto dicta. 312. 2. A.
Apostolorum magistra. 315. 1. C.
Mater viuientium cur dicta. 350. 1. A.

Mariæ præsentatio.

Maria tertio ætatis suæ anno in templo præsentata.
21. 1. B.
Ibi mansit vsque ad nubiles annos. 122. 1. B. Ministe-
rio Angelorum sustentabatur in templo. 122. 1. B.

Mariæ matrimonium.

Maria verum matrimonium ratum contraxit cum Io-
seph. 113. 1. B. ante incarnationem Verbi. 126. 1.
A. Etiam quo ad solennitates accidentales. 228. 1.
B. Et quam obcausam. 118. 2. C. 124. 1. C. 125. 2. C.
Nupsit Maria paulo post inchoatum decimum quar-
tum ætatis suæ annum. 128. 2. C.
Tradita in matrimoniū à sacerdotibus tēpli ex diuina
inpiratione, vt Ioseph. custodiret potius quam læ-
deret eius virginitatem. 129. 2. C. & 112. 1. A.

Mariæ annuntiatio.

Cur Mariæ facta. 139. 1. A.
Reuelatio illa intellectualis fuit, & perfectissima. 150.
2. A. & seq.
Probabile est Mariā postquā consensit, & mysterium
Incarnationis, & Deum ipsum in se vidisse, ibid. C.
Nuntiantem Angelum non solum in externa specie,
sed in sua etiam substantia cognouit. 149. 1. C.
Qualis fuerit Mariæ turbatio in Annuntiatione. 151.
1. A. & vnde orta. 151. 2. B.
Quo instanti annuntiationis Verbū caro factū. 153. 1. B.
Quo anno, mense, die, & hora, Annuntiatio facta.
154. 1. B.

Quo loco. 154. 2. C.
In eadem domo cum Iosepho cohabitabat Maria An-
nuntiationis tempore. 126. 2. C.
De Angelo nuntiante, vide Verbo Angelus Gabriel.

Mariæ conceptio, qua Christum concepit.

Vide verbo Christi conceptio.

Mariæ partus.

Vide Christi Natiuitas. Et de integritate in partu ser-
uata. Ver. Mariæ Virginitas.
Maria non sensit tædia grauidarum. 88. 2. B. Quid
egerit illis nouem mensibus. 230. 2. A.
Vere ac proprie peperit Christum. 231. 1. A. & abs-
quē dolore. 232. 2. B.
Non mere passiuē se habuit in partu, sed aliquomodo
actiuē. 232. 1. A.
In Maria secundinæ fuerunt, sicut in alijs fœminis.
232. 2. A. Illas in partu non emisit. 233. 1. B. Quia
sine vllis sordibus perfecta res est. 233. 2. A. Quo
modo disparauerint. 234. 1. C.
Partus Mariæ accidit sine ministerio alterius creatu-
ræ. 233. 2. B.

Mariæ purificatio.

Maria post Christum natum vsque ad purificatio-
nem in Bethleem mansit. 286. 1. A.
Lex imposita fœminis de purificatione quo modo in-
telligenda. 288. 1. C. A. Maria seruata. 290. 1. A.
Quauis maculam non habuit propter quam puri-
ficatione indigeret. 191. 2. B. Neque lege ipsa com-
prehenderetur. 191. 1. B.
Maria in sua purificatione agnum non obtulit: sed
par turturum, aut duos pullos columbarum. 290. 1.
B. & seq. Et cur ita ibidem.
Lex de redimendis primogenitis in die purificationis
explicatur. 286. 1. B. & seq.

INDEX

Maria quinque siclis filium redemit. 190. 2. B.

Festum purificationis, &c. 193. 1. C.

Origenis lapsus circa sacrificium, quod Maria obtulit in sua purificatione, 191. 1. A.

Maria compassio in Christi morte.

Maria quid passa filio patiente, &c. 753. 1. C.

Non est passa eam affectionem, &c. 753. 2. C.

Nihil indecorum egit, &c. 754. 1. B.

Constantia Mariæ in Christi passione, ibid. C.

Maria Christo occurrit crucem portantem, &c. 614. 2. B.

Sed non fuit inter eas mulieres, &c. ibid. C.

Exterius nullum signum perturbationis edidit: sed modeste, constanterque pertulit omnia. 615. 1. A.

Signa amoris Dei erga Mariam

Vide Verbo Mariæ privilegia, Mariæ gratia Mariæ cognitio, seu scientia, Mariæ dignitas, Denique fere omnia, quæ de Maria deipara dicuntur, huc pertinent. Deus Mariam plus amat, quam reliquos omnes Sanctos. 310. 1. B.

Maria magis Christo dilecta, quam reliqua Ecclesiæ pars. 320. 1. A.

Mariam Christum in cruce pendens Ioanni commendat, &c. cur. 645. 1. B.

Etiā propter specialem coniunctionem, quam secundum naturam humanam. Christus habebat cum Maria, maximam eius curam gessit, ibid. B. C.

Prima apparitio post resurrectionem Mariæ facta. 945. 2. C.

Maria mors.

Libellus de transitu Mariæ inscriptus apocryphus. 342. 1. B.

Libellus de transitu Mariæ, &c. ibid.

Maria mortem obiit, ibid. C. Non vi corporalis morbi, sed vi amoris, &c. 343. 1. A.

Mariæ morte charitatis actus, &c. 345. 1. C.

Quo anno ætatis mors Mariæ accidit. 343. 1. C.

Si Maria moreretur ante filij mortem, &c. 49. 2. B.

Maria sepulcrum

Mariæ corpus statim post mortem in sepulcro repositum. 344. 2. C.

Mariæ sepulcrum magnis miraculis, &c. ibidem.

Situm est inter montes Sion, & Oliueti in valle Iosaphat, &c. 345. 1. A.

Maria resurrectio.

Maria ad gloriosam, & immortalem vitam resurrexit. 345. 2. B. Post triduum. 347. 2. C.

Qua certitudine hoc tenendum. 347. 1. C.

Maria assumptio.

Maria post resurrectionem corporis, &c. 345. 2. B.

Eodem die, quo resurrexit. 348. 1. A.

Insigni Angelorum comitatu, ibid.

Occurrente Christo, atque in thronum, &c. ibid. B.

Cur assumpta dicatur ab Angelis, ibid.

Festum assumptionis Mariæ, &c. 346. 1. B.

Maria beatitudo.

Mariæ anima in corpore mortali beata non fuit. 323. 2. C.

Immediate post mortem vidit Deum. 345. 1. A.

In perfectione beatitudinis & homines, & Angelos superat. 348. 1. C. Non solum singulos, sed etiam omnes collectivè. 351. 1. A.

Videt in Verbo, quidquid omnes illi, 349. 1. A.

Et quidquid Deus videt, &c. 350. 1. B.

In illa fuerunt omnes perfectiones, &c. 351. 1. C.

Prædita est aureola Virginum. 351. 1. A. Doctorum.

Ibid. Martyrum. Ibid. & B. Excellentius, quam alij

martyres. 352. 1. C. & 2. A.

Habuit perfectissimas corporis dotes. 352. 2. A.

Singularem etiam splendorem, &c. ibid.

Constituit sub Christo specialem, &c. ibid. B.

Maria ætas.

Maria, quo anno nupta. 128. 2. C.

Quo anno Christum concepit, ibid.

Quo anno peperit. 343. 1. C.

Quo anno vidit morientem filium, ibid.

Quo anno ipsa mortua. 344. 1. B.

Maria corpus.

Mariæ corpus in sua specie maxime perfectum. 15.

1. B. Optimè complexionis, &c. ibid. C.

Maria corporis afflictionibus vasa. 180. 1. C.

Mariæ corpus quodammodo initium humanæ salutis. 347. 1. B.

Maria anima

Maria perfectissimam anima sortita. 16. 1. A.

Definiri non potest; perfectior ne fuerit, quam anima Adæ, aut Euzæ, ibid.

De perfectione supernaturali animæ Mariæ, vide verbo Mariæ gratia, Sanctitas, &c.

Maria immunitas à peccato.

Maria excipienda à communi lege, &c. 15. 1. B.

Maria, à peccato originali immunis, &c. 48. 1. A.

Spiritualiter nunquam mortua. 49. 1. C.

Cum filium perdidit, &c. 64. 1. B.

Nec venialiter vnquam peccavit. 66. 1. B.

Mariæ impeccabilitas, &c. 66. 2. A. & seq.

Quo sensu proferebat verba orationis dominicæ,

Demitte nobis debita nostra. 68. 1. A.

Actum fomitis nusquam habuit. 70. 2. A.

A prima sanctificatione in illa Fomes, &c. 72. 1. B.

Maria quomodo tentari potuit. 339. 1. A.

Maria redemptio.

Maria à Christo redempta. 30. 1. C. Speciali modo.

Maria primogenita redemptoris. 46. 2. B.

Eius immunitas à peccato Christi. 46. 1. B. 46. 1. C.

Potius venit Christus ad redimendam Mariam, quam alios omnes. 320. 2. A.

Maria iustitia originalis.

In Maria fuerunt potissimi effectus originalis iustitiæ, &c. 74. 1. C.

Quo sensu habuerit donum, &c. 34. 2. A.

Maria sanctitas, & gratia.

Maria tripliciter sanctificata. 28. 2. B.

In utero sanctificata. 29. 1. A.

Per propriam dispositionem. 77. 2. C. & qualis illa fuerit. 78. 1. B. & quid per illam meruerit de cōdigno. 78. 1. C.

Maria gratiæ plenitudinem habuit, &c. a num. 53. 1. B. vsque ad. 66. 1. B.

Maria in gratia crevit ante filij conceptionem. 305. 2. C. Et post conceptionem. 306. 1. C.

Quo sensu dicatur, gratiam consummatam in conceptione filij suscepisse. 309. 1. B.

Per dona gratiæ, quantum possibile, &c. 309. 2. B.

Mariæ gratia ex opere operato interdum collata. 313. 1. C. Et quibus modis, ac temporibus. 313. 1. C.

In filij conceptione excellens, &c. 315. 2. A.

Triplex gratiæ plenitudo in Maria, &c. ibid. C.

Gratia Mariæ in mortis instanti perfectior fuit, &c. 316. 1. B. 2. A. Quod ex ratione meriti deducitur. 317. 1. B.

Pulchra collatio inter gratiam Mariæ, &c. ibid. C.

Probabile est Mariæ gratiam, &c. 318. 1. C.

Omnis

Omnis gratia aliarum creaturarum in Maria perfectissime existit. 3 19. 1. B. & 3 24. B. & 3 38. 1. A.

Maria aque ductus gratia. 3 2 1. 1. C.

Maria gratia gratis data.

Maria habuit donum prophetiae, &c. 3 37. 2. A.

Et gratiam interpretationis sermonum. 3 38. 1. C.

Discretionem spirituum. 3 38. 2. B.

Et gratiam sermonis, seu fidei. 3 39. 2. B.

Et sermonem scientiae, & sapientiae, ibid.

Et Donum linguarum. 3 40. 1. B.

Et gratiam, seu fidem miraculorum. 3 40. 1. C.

Et quibus temporibus miracula patruit, ibid. & seq.

Mariae charitas erga Deum & proximos.

Mariae charitas morte fortior fuit. 64. 2. C.

Mariae charitas erga homines, &c. 65. 2. A.

Non ex ambitione, sed ex charitate, &c. 68. 1. C.

Somnus Mariae frequentibus charitatis actibus interruptus. 3 13. 1. A.

Sola Maria plus diligebat Deum, &c. 3 20. C.

Actus Charitatis, quo Maria diligebat Deum, non interruptus per mortem. 3 45. 1. B.

Mariae fides.

Mariae fides perfectior, quam fides Adae. 3 24. 2. C. Et quam fides Abraham, quando non dubitans, sed modum querens, interrogavit. Quomodo fiet istud. 65. 2. A. Non dubitavit in fide, cum dixit, Quomodo fiet istud, &c. 65. 2. A.

Mariae fides in morte filij. 64. 2. B.

Maria propter fidei excellentiam, Mater credentium dicitur. 3 14. 1. B.

A principio usus rationis habuit explicitam fidem Trinitatis, &c. 3 14. 2. A.

In perfectione fidei superavit omnes doctores, &c. 3 25. 1. B. & quare dicatur cunctas haereses, &c. 3 25. 2. B.

Quomodo plus meruit illo actu fidei, quo Angelo nuntianti, &c. 3 20. 1. A.

Mariae spes.

Virtutem spei habuit in gradu perfectissimo. 62. 1. C.

Mariae Virginitas.

Mariae Virginitas in sacra Scriptura significata. 85. 2. B. & praefigurata. 86. 2. B.

A principio usus rationis habuit absolutum propositum, &c. 106. 1. C. Quod etiam in lege veteri melius esse poterat. 108. 1. B.

Mariae Virginitas suam, &c. 109. 2. A. Ante filij conceptionem. 110. 1. A. Ante matrimonium etiam contractum. 112. 2. B. non tamen voto solenni. 116. 1. B.

Prima fuit quae votum Virginitatis, emisit, &c. 114. 1. C. Virginitas, & fecunditas in Maria coniunctae. 124. 1. A.

Maria in filij conceptione Virginitatem non amisit. 88. 2. A. Neque in partu. 89. 2. A. Sed potius Christi natiuitate, &c. 193. 2. A. Quo sensu Christus

Mariae vulvam aperuit. 192. 2. A.

Post partum etiam nulla via, &c. 194. 1. C. & 2. B.

Mariae obedientia.

Maria legis observationi subiecta. 125. 2. B.

Quantum obediendo meruerit. 3 20. 1. A.

Mariae obedientia erga Deum. 65. 1. C.

Filij mortem maxima constantia pertulit. 65. 1. B. 750. 2. C.

Mariae continentia & penitentia.

Quomodo fuerint in Maria haec virtutes. 62. 2. A.

Mariae vita activa, & contemplativa.

Maria semper habuit in Deo fixam mentem. 309. 1. B.

Habuit perfectissimos actus vitae, &c. 30. 1. C. & quomodo hos actus per totam vitam exercuerit, ibid.

Optimam partem vitae contemplativae elegit. 3 27. 2. A.

Mariae usus sacramentorum.

Mariae applicatum illud sacramentum institutum in remedium originalis. 3 13. 2. A.

Sacramentum baptismi a filio recepit. 3 13. 2. C.

Sacramentum Eucharistiae frequenter recepit. 3 14. 2. B.

Et sacramentum confirmationis, &c. ibid. C.

Mum sacramentum Extremae unctionis, &c. ibid.

Mariae cognitio, sapientia, & scientia.

Maria in primo instanti conceptionis, &c. 75. 1. A.

Per actum fidei perfectum, &c. 76. 1. B.

Et facultas utendi ratione permanens fuit. 76. 2. A.

Sapientia Mariae ab Spiritu sancto, &c. 3 26. 1. A. Ab Angelis etiam nonnunquam, &c. ibid. Num ab hominibus aliquid diuinorum mysteriorum didicerit, ibid. C.

In sapientia profecit assidua lectione diuinarum scripturarum, &c. 3 27. 1. B.

Experimento etiam ipsorum effectum aliqua diuina mysteria euidentia naturali, seu morali agnouit. 3 27. 2. B.

Qualis fuerit huiusmodi cognitio. 3 28. 1. B.

Fidei cognitionem non excludebat. 3 28. 2. A.

Habuit scientiam supernaturalem, &c. 3 29. 2. A.

Habuit Theologicam scientiam infusam, &c. 3 30. 1. B. Quo tempore haec scientia illi infusa, 2. B. Quibus incrementis, ibid. C.

Non habuit scientiam per se infusam, &c. 3 31. 2. A.

Nec scientiam naturalium rerum, &c. 3 34. 1. B.

Habuit per accidens infusam eam cognitionem rerum naturalium, vel moralium, &c. 3 34. 2. B.

Quando illi infusa huiusmodi scientia. 3 35. 1. A.

Nunquam habuit errorem, aut ignorantiam prae dispositionis. 3 35. 2. A.

Non omnia temper sciuit. 3 36. 1. C.

Admiratio, quomodo fuit in Maria. 3 37. 1. B.

Mariae reuelationes.

Probabile, Mariam in hac vita interdum eleuatam ad videndam clare diuinam essentiam. 3 31. 2. C.

Extra verbum habuit in hac vita varias reuelationes. 3 33. 1. B.

Ea hora, qua filium concepit, &c. ibid. C.

Post Ascensionem filij frequenter a illo visitata. 3 33. 2. A.

Qualis cognitio Mariae in reuelationibus communicata, ibid. B.

Falso Cedrenus scribit, &c. 124. 1. B.

Mariae dignitas.

Concilium Ephesinum pro tuenda Mariae dignitate congregatum. 3 1. B.

Maria singulari modo domina, &c. 4 6. 2. B.

Habet speciale ius, & dominium in omnes creaturas. 356. 1. B. Plura in sequenti paragrapho.

Mariae mater Dei.

Contra Nestorium late probatur. 4 1. A.

Vere ac proprie naturalis mater. 2 18. 1. C.

Quauis in aliquo sensu dicatur etiam mater miraculosa, ibid.

Cur Christus Mariam aliquando mulierum vocat nunquam matrem. 4. 2. B.

Maria dici non possit mater Dei, nisi verbum Diuinum in ipso instanti conceptionis humanitatem terminasset. 6. 1. B. & 2. A.

Ut sit vera Dei mater non est necesse, &c. 7. 1. A.

INDEX

Michael.

Michael Angelus superior Gabriele. 147. 1. C.

Miles.

Milites Christi vestimenta diuidunt, &c. 63. 3. 1. B.

Quid eos mouerit, ib. diuisio quomodo facta. 633. 1. C.

Miraculum.

Num maius miraculum sterilem concipere quam Virginem. 14. 1. B.

Miraculum natiuitatis ex Virgine, &c. 103. 1. C.

Quæ miracula acciderint ingrediente Iesu Aegyptum. 197. 1. C. & seq.

Angelus virtute naturali cognoscit miraculi veritatem. 532. 1. B.

Num iustificatio impij sit miraculum. 522. 1. B.

Possit ne Deus ad miraculū concurrere, &c. 530. 2. C.

Plura de miraculis Christi, vide verb. Christi miracula.

Misericordia.

Misericordia præferenda exercitati corporis, & vitæ austeritati. 464. 1. B. & seq.

Missa.

Consuetudo celebrandi Missam in nocte Natiuitatis, &c. 141. 2. B.

Mixta.

Omnia cōburenda igne post diem iudicij. 1107. 1. C.

Futura ne sint post diem iudicij. 1107. 1. C.

Mors.

De morte Christi, vide verb. Christi mors. De morte B. Virginis, vide verb. Mariæ mors.

Ignominia, & acerbitas mortis in cruce. 169. 1. A.

Mors violenta quid. 69. 1. 2. B.

Motus, vel mutatio.

Nō repugnat corp⁹ in instāti localiter mutari. 195. 2. A.

Quo genere motus localis descenderit Christus, &c. 798. 1. B.

Motus localis triplex. 924. 1. A.

Possibile est corpus per mutationem substantialem transire de extremo ad extremum sine medio. 195. 1. A. & 918. 1. C.

Motus cæli quando cessaturus, &c. 1109. 1. A.

Moyse.

Probabile diuinam essentiam à Moyse, &c. 332. 1. C.

Sed probabilius non visam, ibid. 1. C.

Vere mortuus est nec referatur cum Elia. 558. 1. C.

Ab Angelo sepultus secundū Epiphaniū. 559. 1. A.

De apparitione Moyse, vide ver. Christi trāsfiguratio.

Non est futurus secundū aduētus præcurfor. 1138. 1. A.

Mundus.

Mundi purgatio & renouatio post iudicium finale. 1194. 1. C.

De renouatione mundi, vide ver. cælū elemētū ignis. Excrementa mundi in infernum post diem iudicij, &c. 1103. 1. A.

Totius mundi illustratio quādo futura, &c. 1109. 1. C.

Munus.

Vide verb. officium.

Mysterium.

Supernaturalia mysteria quando possint ratione naturali possibilia ostendi. 834. 1. A.

N.

Natiuitas.

De natiuitate Christi, vide verb. Christi natiuitas.

Natiuitas duplex in vero, & extra vterum. 108. 1. B.

Natiuitas & conceptio in quo differant. 108. 1. A.

Natiuitas quomodo naturæ tribuenda, &c. 209. 1. A.

Diuinitas nata dicenda non est. 201. 2. C.

Treshominis natiuitates à Christo nobilitatę. 419. 1. A.

Natura.

Eadem natura cum diuersis suppositis siue simul, siue successiue vnum numero constituit. 224. 1. B.

Natura irrationalis vnionis Hypostaticę capax. 441. 1. C.

Nazareth.

Christus maiorem vitæ partem duxit in Nazareth, vide Nazareno victus. 301. 1. A.

Nomen.

De nomine Christi, vide Christi nomen. De nomine B. Mariæ, vide Mariæ nomen.

Nomina parentum B. Virginis, &c. 34. 1. A.

Pueris Iudæis imponebatur nomen Circumcisionis die. 278. 1. C.

Athenienses decima die pueris nomen, &c. 278. 2. A.

Romani pueris nono die, puellis octauo, ibid. B.

Nomen ab ipso Deo alicui imponi speciale priuilegium. 279. 1. C.

Nomina in sacra Scriptura aliquibus sunt imposita à Deo, &c. 279. 1. A.

Nomen imponere filium Patris, &c. ibid. B.

Nubes.

Qualis fuerit quæ Christum suscepit ascendentem in cælum. 1053. 1. B.

Quales futuræ in quibus Christus ad iudicandum veniet. 1171. 1. B.

O.

Obedientia.

De obedientia Christi, vide verb. Christi obedientia.

De obedientia B. Virginis, vide ver. Mariæ obedientia.

Obedientia maius bonum, &c. 464. 1. C.

Obedientialis potentia.

Obedientialis potentia, vide potentia obedientialis.

Oblatio.

De oblatione B. Virginis in sua purificatione, vide verb. Mariæ purificatio.

De oblatione Magorum cum Christum natum adorant, vide verb. Christi manifestatio.

Quomodo nunc liceat fœminis pueros natos offerre in templo. 393. 1. A.

Odium.

Odium Dei maius peccatum quam peccatum crucifigentium Christum. 657. 1. B.

Officium seu munus.

Apostolicū munus supremū in Ecclesia, &c. 133. 1. C.

Deus nunquā denegat necessariā gratiā, &c. 377. 1. C.

Oleum.

Fons olei dicitur Romæ fluxisse, &c. 256. 1. B.

Operatio.

Aliquibus concessum vt operentur quantum possent per dona gratiæ. 309. 1. B.

Oratio.

De oratione Christi, vide verb. Christi oratio.

Animæ separatæ sanctorum ante Christi mortem, &c. 762. 1. B.

Orationes ad huiusmodi animas directę, &c. 763. 1. C.

Sanctos directę orare proprium, &c. ibid.

Deus immediate nonnunquam orandus. 366. 1. B.

Osculum.

Osculum Iudæ. 595. 1. C.

Cur Iesum Iudas osculo tradidit. 595. 1. C.

P.

Papa.

Potest definire aliquid de fide sine explicita Dei reuelatione.

R E R V M.

relatione etiam scriptura non expressum. 50.2. A.

Passione.

Quid significet. 717.1.B.

Partus.

De partu B. Virginis, vide verb. Mariæ partus.

Dolor in partu respondet voluptati in conceptione. 133.1.A.

Partus sine secundinis naturaliter esse non potest. 134.1.A.

Pascha seu Phase.

Pascha seu Phase distinctum festum à festo Azymorum. 707.1.B.

Et de horum festorum præcepto & differentiis, ibi. & seq. Pascha Iudeorum solum Hierosolymis celebrari poterat. 710.1.A.

Quo tempore celebrabatur, ibid. C.

Cur introductum. 713.2.C.

Cur sic appellatum. 714.1.A.

Passio.

De passione Christi, vide verb. Christi passio.

Anima separata quibus modis pati possit 789.2.A.

Actio agentis num variari potest secundum speciem, non variata passione 823.1.B.

Pastor.

De pastoribus adorantibus Iesum natum, vide verb. Christi manifestatio.

Paulus.

Probabile essentia Divinam à Paulo visam in corpore viuentis. 332.1.C. Probabilius non visam, ibi. 2. C.

Paupertas.

De paupertate Christi, vide verb. Christi paupertas. Loca duorum Pontificum explicantur quæ videtur contraria circa signandam perfectionem paupertatis. 456.1.B.

Paupertas ad statum perfectionis pertinet, qualis. 458.1.B.

Probabile Apostatos votum paupertatis emisisse. 459.1.A.

Peccatum.

De his quæ pertinent ad peccatum Adæ, vide verb. Adam.

Homo in primo instanti creationis peccare non potest 106.1.C.

Quod erat illud peccatum pro quo fœminæ offerebant sacrificium in veteri lege post quadraginta dies purificationis. 128.1.C.

Carentia actualis peccati infert carentiam originalis secundum Aug. 383.1.C.

Peccatum male.

Peccatum crucifigentium Christum quam graue secundum se. 657.1.C.

Quot malicias inuoluit, ibid. 1.B.

Peccatum contra Theologicas virtutes maius quam peccatum crucifigentium Christum, ibid. C.

Post peccatum contra Theologicas virtutes peccatum crucifigentium Christum maximum ex suo genere. 658.1.A.

Comparatur cum blasphemia, ibid.

Ex parte peccantium quam graue fuerit huiusmodi peccata, ibid. C.

Num aliquis crucifigentium Christum possit excusari à peccato, ibid. 2. A.

Collatio peccati crucifigentium Christum cum peccato Iudæ tradentis 659.2.A.

Animæ separatæ sanctorum ante Christi mortem

peccare non potuerunt. 761.2. B. Vere hæc firmitas orta. 762.1.A.

Potestas remittendi peccata quando data discipulis 967.1.B.

Peccatum originale.

Multa quæ pertinent ad peccatum originale, vide ver. Mariæ prædestinatio, Mariæ conceptio, Mariæ immunitas, verb. Adam.

Peccatum originale quid ex Dionysio. 46.1.A.

Discrimen inter originale, & actuale quantum ad remissionem. 25.2.C.

Peccatum originale non inducitur per Physicam actionem 33.1.C.

Per libidinem traducitur. 54.1.A.

Quomodo intelligenda lex quod Adam peccante posterii essent originale contracturi. 34.2.B.

Quid sit obnoxium esse peccato originali. 35.2.B. ut sic non importat culpam. 36.1.C.

Carentia actualis infert carentiam originalis secundum Aug. 333.1.C.

Qui in originali discesserunt num fuerunt à Christo liberati ab inferis 782.2.B.

In originali, & veniali descendentes quo in loco sint. 767.2.B.

Quem statum habituri post vniuersalem resurrectionem qui modo originali decedunt. 1008.2.A.

Resurrectionis eorum Christus exemplar futurus, ibi. Aliquam Christi cognitionem habituri, ibi. & 1180.2.C.

Quam cognitionem suæ culpæ habituri. 1281.1.A.

Peccatum veniale.

Necessario nonnunquam committendum in mortali corpore. 383.1.C. & seq.

In originali, & veniali decedentes quo in loco sint. 767.2.B.

A B. Virgine nunquam commissum. 66.1. B. à Ioanne Baptista nonnunquam. 383.1.B.

Et ab Apostolis etiam post acceptum Spiritum sanctum, ibid. 2.B.

Penetratio.

Penetratio dimensionum possibilis late probatur. 930.2.B. & seq.

Pentecostes.

Quomodo quinquaginta dies intercesserint inter Dominicam resurrectionis, & diem Pentecostes. 855.1.C.

Perfectio.

Perfectio vitæ amplectitur vitam actiuam & contemplatiuam 310.2.A.

Status perfectionis qualem paupertatem requirat. 458.1.B.

Perfectio vitæ non est ex austeritate mensuranda. 463.2.C.

Vnde mensuranda, ibid & seq. ibid. & seq.

Permissio.

Deus non permittit mala nisi propter bonum. 47.2. B. Tætationes sapientissime à Deo permittuntur. 48.1. C.

Quo sensu dicatur Deus facere quæ permittit, ibid.

Persia.

Reges apud Persas non eligebantur nisi quia magiam didicissent. 159.2.A.

Orientalis est respectu Bethleem 261.1.A.

Petra.

Petræ scissæ in passione Domini. 701.2.B.

Petrus.

Vide ver. Christi cōprehensio, & ver. Christi negatio. Phag-

INDEX

Phantasma.

In primo instanti conceptionis potest esse operatio sensibilis phantasmatis media operatione tactus. 205. 1. A.

Phase.

Vide verb. Pascha.

Picta.

Præferenda exercitationi corporali, & austeritati vite. 464. 1. B.

Pilatus.

Christum morte damnauit iniqua sententia. 610. 1. C.
Num potest excusari a peccato. 611. 1. A.
Illius peccatum leuius peccato ludæorum, ibid. 2. B.
& quale illud fuerit, ibid.
Non habuit potestatem iurisdictionis in Christum. 612. 1. A.

Quam habuit potestatem, ibidem.
Quid mouit Pilatum ut crucis titulum poni iusserit. 636. 1. C.

Cognouerit ne Christum regem esse, ibid. 1. A.
Quo sensu in titulo regem iussit scribi. 636. 1. C.
Cur miratus Christum tam cito obiisse. 691. 1. C.

Pœnitentia.

Pœnitentiæ virtus quomodo fuerit in B. Virgine. 62. 2. A.

Potentia obedientialis.

Verba Augustini subobscura de potentia obedientia li creaturæ explicantur. 519. 2. A.

Potestas.

Remittendi peccata quando data discipulis. 967. 1. B.

Præceptum.

Vide verb. lex.

Præcursor.

De præcursore primi aduentus Christi, vide verb. Ioannes Baptista.

Præcursores secundi aduentus Henoch, & Elias. 1134. 1. C.

Cur duo præcursores in secundo Christi aduentu. 1135. 2. B.

Non alius futurus præcursor præter Henoch, & Eliam. 1141. 1. C.

Prædestinatio.

De prædestinatione Christi, vide verb. Christi prædestinatio.

De prædestinatione B. Virginis, vide verb. Mariæ prædestinatio.

Prædestinatio omnium electorum ante præuissum originale peccatum. 111. 1. C.

Prædestinatorum numerus nū Angelis notus. 1106. 1. B.

Prædicator.

Vide verb. concio, vel concionator.

Præputium.

Præputium Christi à B. Virgine seruatum. 178. 1. B.
Romæ nunc habetur 883. 2. B.

Christi corpus cum præputio resurrexit, ibid.

Præsepium.

Vide verb. Christi natiuitas.

Præsentatio.

Vide Christi præsentatio, & verb. Mariæ præsentatio.

Præbyter.

Vide verb. sacerdos.

Pretium.

De pretio quo Christus venditus, vide verb. Christi venditio.

De pretio quo Ioseph, à fratribus venditus. 389. 1. B.
& 592. 1. B.

Primogenitus.

Primogenitus & vnigenitus idem aliquando in sacra Scriptura. 105. 2. B.

Prodigium.

De prodigijs in Christi natiuitate, vide verb. Christi natiuitas.

De prodigijs in Christi morte. 697. 1. B.

Tenebræ factæ super vniuersam terram, ibid.

Illa solis defectio in toto orbe accidit. 698. 1. A.

Causæ defectionis solis, ibid. 1. C.

Que miracula interuenerint in ea defectione, ibi 2. A.

Velum templi se ipsum in morte Christi. 699. 2. C.

Quid in eo significatum sit, ibid. Quod velum scilicet. 700. 2. B.

Terræ motus in morte Christi. 701. 1. C. Quid significabit, ibid. Quibus in locis accidit, ibid. 2. A.

Petræ scissæ in passione Domini non solum Hierosolymis sed in alijs & regionibus. 701. 2. B.

Sepulcra patefacta in morte Christi, ibid. 1. C. sed corpora quæ in ipsum iacebant probabile, & enim surrexerunt usque ad Christi resurrectionem. 701. 1. C.

Alia prodigia quæ ab Euangelista non narrantur, ibi.

Proles.

Vide verb. fœtus.

Propheta, vel prophetia.

Prophetia triplex præsentis, prædestinationis & combinationis. 139. 2. C.

Prophetias de B. Virgine, vide sub verbo Maria.

De B. Ioanne Baptista, vide verb. Ioannes Baptista.

B. Virgo prophetiæ dono prædita. 337. 2. A. & B. Ioannes Baptista. 339. 2. B.

Prophetæ apud ludæos sancti dicebantur. 377. 1. A. Celebriores homines veteris testamenti fere omnes prophetæ fuere, ibid. B.

Prophetæ calicis utebantur. 466. 2. C.

Pulchritudo.

De pulchritudine corporis Christi, vide Christi corpus.

De pulchritudine B. Virginis, vide verb. Virginis corpus.

Purgatio.

De purgatione mundi post iudicium finale, vide verbo. Mundus.

Purgatorium.

Quid Christi anima effecerit circa enimas purgatorij, vide Christi descensio in infernum.

Animæ purgatorij num iudicentur statim post mortem. 1086. 2. B.

Purificatio.

De his quæ pertinent ad Mariæ purificationem, vide Mariæ purificatio.

Q.

Qualitas.

Qualitates primæ quomodo percipiuntur per tactum in corpore glorioso. 903. 2. C.

Quantitas.

Quidem speciei in omnibus corporibus.

R.

Rachel.

Pulchritudo Rachelis figura pulchritudinis B. Virginis. 15. 2. B.

Redemptio.

De redemptione qua Christus homines redemit, vide verb. Christi redemptio.

De redemptione qua B. Virgo redempta, vide verb. Mariæ redemptio.

Relatio.

RERVM.

Relatio.

De relatione matris quæ est in Beata Virgine, vide verbo Maria mater Dei.
De relatione filij quæ est in Christo respectu B. Virginis, vide verbo Christi filio.
Relatio illud subinde nominat quod denominat fundamentum. 221. 1. B. Vbi multa de natura relationis.
Relationes filiorum ad parentes & parentum ad filios manent etiam si illi desinant si iterum redeant. 226. 1. A.

Religio.

De religione Christi, vide verbo Christi religio.
Religio latè dicta quid. 454. 1. A.
Religiosa vitæ perfectio ex austeritate mensuranda non est quamquam hæc ad talem perfectionem naturalis sit. 463. 2. C.
Religiosa vitæ perfectio vnde mensuranda, ibi. & seq.

Resistentia.

Quid & quotuplex. 922. 1. B.

Resurrectio.

De resurrectione Christi, vide verbo Christi resurrectio.
De resurrectione B. Virginis, vide verbo Mariæ resurrectio.
Nasci ex Virgine maius miraculum quam resurrectio, secundum Ambrosium. 103. 1. C.
Probabile Ioannem Evangelistam surrexisse in corpore glorioso. 347. 1. B.
Probabile eos qui cum Christo resurrexerunt anima & corpore gloriosos cū Christo regnare. 865. 1. C.
Num aliqui sancti ex his qui in sancta ciuitate apparuerunt Christo mortuo surrexerint ante Christi resurrectionem. 702. 1. B.
Resurrectio quid. 809. 1. B.
In quo differat à recreatione, ibid. C.
Quibus in rebus locum habeant, ibid. 2. C.
Resurrectio vt sit vera eadem numero anima necesse est vt redeat. 811. 1. A.
Num debeat redire eadem numero materia, ibid. C.
Resurgant ne proprijs corporibus qui communem habuere materiam. 813. 1. B.
Resurgant ne pueri in maiori quantitate. 814. 2. B.
Num requiratur eadem materia singulorum membrorum. 815. 2. C. Num eadem numero vnio materiæ cum forma. 816. 1. B. Num eadem accidentia specie. 817. 2. A. Num eadem numero. 818. 1. C. Num idem sexus. 819. 1. A.
Resurrectio num in instanti futura. 820. 1. A.
Nū specie differat à prima generatione rei. 824. 2. C.
Num sit supernaturalis mutatio quoad substantiam vel quoad modum, ibid.
Possibilis diuina virtute. 827. 1. A. Imo sola diuina virtute, ibid. B.
Diuina virtute fieri potest reparatio cuiuscunque indiuidui. 829. 1. A.
Resurrectio nature debita non est. 831. 2. B. Naturalitamen ratione possibilis ostendi potest. 834. 1. A.
Quomodo ad fidei articulos pertinet. 835. 1. A.
Resurrectio generalis futura. 986. 1. A.
Omnes iusti proprie surrecturi. 993. 1. C. & omnes damnati propter propria peccata. 997. 1. B. & infantes qui in originali discesserunt. 998. 1. B.
Causæ generales resurrectionis. 999. 1. A.
Tuba, & vox audienda in die resurrectionis. 1000. 2. B.

Prius resurrectio mortuorum futura quam Christus ad iudicandum veniat. 1002. 1. A.
Christi imperium & Angelicum ministerium resurrectione operabitur, ibid. & 1003. 1. C.
Quid operaturi Angeli in resurrectione, ibid.
Organizationem corporum suscitandorum Christus efficiet. 1004. 2. B. & vnionem substantialem animæ cum corpore. 1005. 1. A. quo instrumento, ibid. 2. B.
Malorum etiam resurrectionem Christus causabit. 1006. 2. A.
Resurrectionis iustorum Christus exemplar perfectissimum. 1007. 1. A.
In quo consistat similitudo ad ipsum Christum, ibid. 2. B.
Corpora iustorum resurgentium non sunt æqualia futura corpori Christi & pulchritudine & magnitudine, ibid. C.
In qua ætate iusti surrecturi. 1008. 1. B.
Resurrectionis infantium dicendum in originali Christus exemplar, ibid. 2. B. Non vero propriæ resurrectionis damnatorum. 1009. 2. A.
Christus etiam quoad terminum à quo exemplar nostræ resurrectionis. 1011. 1. B.
Num secluso priuilegio omnia corpora ante resurrectionem in cineres resoluenda. 1012. 2. A.
Quo in loco futura resurrectio. 1015. 1. A. & seq.
Iustorum resurrectio vsque ad diem iudicij futura non est. 1018. 1. C.
Resurrectio omnium eodem momento futura. 1023. 2. A. & seq.
Resurrectio generalis hora matutina futura. 1026. 1. C.
De his quæ corpori accidunt post resurrectionem, vide verb. Corpus, & verb. Anima.

Reuelatio.

Reuelatio pure intellectualis, imaginaria, & externa quomodo se habeant. 149. 1. C.
De reuelationibus B. Virgini factis, vide verb. Mariæ reuelationes.

Rex.

De regibus qui Magi dicuntur, vide verb. Christi manifestatio.
Reges apud Persas non eligeantur nisi qui magiam didicissent. 259. 1. A.

Roma, vel Romani.

Octauo die post natiuitatem imponebant nomina puelis suis, pueris vero nono. 278. 1. C.
Reos affigebant Cruci. 617. 1. B.
Romanorum Imperium fere vsque ad diem iudicij duraturum. 1150. 1. A.
Quomodo tunc extinguendum, ibid. C. Vrbis Romana an delenda ante Antichristum. 1151. 1. B.

S.

Saba.

Regina Saba vnde venerit audire sapientiam Salomonis. 161. 1. B.
Saba porta vbi sita, ibid.

Sacerdos.

Apud Græcos in Synodo cautum est nequis ante trigessimum ætatis annum sacerdos fieret. 429. 2. A.

Sacerdotium.

Leuiticum imperfectius quam sacerdotium Melchisedech. 171. 1. B.

Sacramentum.

De vsu sacramentorum B. Virginis, vide verb. Mariæ vsus sacra.

INDEX

sacramentorum.
 In sacramentis nouæ legis verba instituta ad significandos spirituales eorum effectus. 407. 2. A.
 In sacramentis veteris legis non erant verba quæ haberent rationem formæ, ibid.
 Ratio formalis sacramenti, quæ. 415. 2. A.
Sacrificium.
 Sacrificium Iephre filiam occidentis quale. 114. 2. C. & 115. 2. A.
 Num Christi passio fuerit propriè sacrificiū. 694. 1. B.
 Sacrificiū agni Paschalis à quo offerebatur. 707. 2. C.
 Figura fuit sacrificij Christi cruciati, & incruenti. 719. 1. C.
Sanctificatio, vel sanctitas.
 De sanctificatione Christi, vide verb. Christi sanctitas.
 De sanctitate B. Virginis, vide verb. Mariæ sanctitas.
 In utero matris qui sanctificari. 29. 1. C.
 Proles quomodo potest intelligi in parentibus sanctificari. 33. 2. A.
 Non repugnat in primo instanti conceptionis hominis sanctificari. 34. 1. A.
Sandalium.
 Christus & Apostoli sandalijs vsi. 467. 2. B.
 Sandalium Petri Romæ seruatur. 468. 1. A.
 Sandalium Andreæ in Obertensi ciuitate, ibid.
Satisfactio.
 De satisfactione Christi, vide verb. Christi satisfactio.
 Homo pro homine satisfaciens non dicitur illum redimere. 668. 2. B.
Scandalum.
 Quando vitandum, vel non vitandum. 502. 1. A.
 Christus prudentissime fecit docendo veritatem etiam cum Iudæorum scandalo, ibid. 2. C.
Scientia.
 De scientia B. Virginis, vide verb. Mariæ scientia.
 Scientia de Christo haberi non potest perfecte sine scientia de B. Virgine. 1. 1. C.
 Scientia de B. Virgine ad Theologū pertinet. 1. 2. C.
 Loca Scripturæ quæ ad scientiam de B. Virgine conferunt. 1. 1. B.
 Scientia per se infusa quid. 329. 1. C. & seq.
 Scientia euidens per se infusa mysteriorum supernaturalium non statui viatori accommodata. 331. 2. B.
 Scientia per se infusa potest esse de obiectis naturalibus. 333. 2. C.
Scriptura.
 Quis sit literalis scripturæ sensus. 127. 1. A.
 Scripturæ sacræ demoni non satis notæ. 472. 2. B.
 Loca Scripturæ sacræ quæ ad scientiam de B. Virgine conferunt. 1. 1. B.
Secundina.
 Ad quid deseruiant. 23. 2. A.
 Partus naturaliter sine illis esse non potest. 234. 1. A.
Semen.
 Semen femineum num necessarium sit ad generationem prolis. 181. 1. B. & seq. & 186. 1. B. & seq.
 Num effectiue concurrat, vel tantum passiuè ad generationem. 185. 1. C. & seq. & 186. 1. C.
 Christi conceptionem ex semine factam. 181. 1. A. & seq. & 185. A.
Sententia.
 De sententia qua Christus condemnatus, vide verb. Christi sententia.
Sepulchrum.
 De sepulchro Christi, vide sepulchrum.

De sepulchro B. Virginis, vide Mariæ sepulchrum.
 Sepulchra pate facta in Christi morte. 701. 2. C. quo tempore. 701. 1. B.
 Quibus temporibus prohibiti erunt Iudæi mortuos sepelire. 713. 2. B.
Sermo fidei.
 Quid sit, & quomodo fuerit in B. Virgine. 339. 2. B.
 Quomodo in B. Ioanne Baptista. 392. 1. B.
Sermo sapientiæ.
 Quid sit & quomodo fuerit in B. Virgine. 339. 2. C. & quomodo in B. Ioanne Baptista. 392. 1. C.
Sermo scientiæ.
 Quid sit, & quomodo fuerit in B. Virgine. 339. 2. C. & quomodo in B. Ioanne Baptista. 392.
Signum.
 De signis in morte Christi, vide verb. prodigium.
 De signis ante diem iudicij, vide verb. Iudiciū finale.
Simon Cyrenæus.
 Christi crucem baiulat. 613. 2. B.
Simon Leprosus.
 Cœna Christi apud Simonem Leprosum, De qua Matth. quo die accidit. 587. 2. C.
 Num eadem fuerit cum ea in qua Martha ministrabat, de qua Ioannes scribit. 588. 1. A.
 Simonem Leprosum quidam existimant fuisse patrem Marthæ & Lazari, ibid. C.
Sinus Abrahæ.
 B. Virgo si moreretur ante filij mortem in sinu Abrahæ reciperetur. 49. 2. B.
 Animæ separatæ sanctorum in sinu Abrahæ fidem & spem vsque ad Christi mortē retinuerunt. 761. 2. A.
 Peccare non poterant, ibid. B.
 Vnde orta firmitas in bono. 762. 1. A.
 Mereri non poterant, ibid. B.
 Orare poterant, frequenterque orabant tam pro se quam pro alijs, ibid. 2. C.
 Orationes tunc non fundebantur directe ad huiusmodi animas. 763. 1. C.
 Carebant omni pœna sensus, imo gaudio afficiebantur, ibid. 2. A.
 Habebant pœnam temporalem damni, ibid. B.
 Cur dictus Abrahæ sinus. 765. 1. A.
 Vbi fuerit sinus Abrahæ, ibid.
 Conueniens Christum ad illum descendere. 770. 1. B.
 Quid Christi anima operata circa animas Sanctorum Patrum, ibid. existentes. 798. 1. A.
 Quo tempore animæ sanctorū beatæ effectæ, ibi. 2. B.
Sol.
 Tres Soles in Hispania visi natiuitatis tempore. 156. 1. C.
 Defectio Solis in toto orbe in Christi morte. 697. 2. A.
 Causæ huiusmodi defectionis. 698. 2. A.
Sors.
 De sorte missa super Christi vestimenta, vide verbo.
 Circumstantia crucifixionis Christi.
Spiritus.
 Spiritus & anima qui differant. 692. 1. B.
 Spiritus etiam cum non operatur alicubi præsens est. 796. 1. C.
Spiritus sanctus.
 Quando datus discipulis cum potestate remittendi peccata. 967. 1. B.
 Filios Dei constituit & clamare facit Abba Pater. 174. 1. A.
 De alijs quæ ad Spiritum sanctum pertinent, vide verbo.

R E R V M.

bo Christi baptizatio, & Christi conceptio.

Spongia.

De spongia oblata Christo in cruce pendendi. Vide verbo Christi potus ex aceto.

Status innocentie.

In statu innocentie, quæ erat immortalitatis causa. 81. 3. 1. C.

Quæ perfectiones fuerint in B. Virgine ex his quæ ad statum innocentie pertinebat. 74. 1. C.

Stella.

Quando Magis apparuit. 164. 1. C.

Illæ quæ Magis apparuit non fuit aliqua ex celestibus. 166. 1. C.

Fuit vero illis illustrior & clarior. 166. 2. B.

Fuit corporeæ naturæ. ibid. C.

Ex materia aërea elementalī. 167. 1. B. Fuit mixtum corpus. ibid. C.

Cui erat totus splendor naturalis. ibi. Lux eius clarissima non tamen perfectior luce Solis. 167. 2. B.

Num alijs præter Magos visa sit. ibid. B.

Magos semper comitata. 168. 1. A.

Eius motus naturalis non erat, sed Angelica virtute causatus. ibid. C.

Quid Patres volunt cum afferunt veram stellam non fuisse sed inuisibilem virtutem. 168. 2. B.

Cui Hierosolymis sese occultauit. ibid. C.

Non fuit fatum Iesu nati. 169. 2. B.

Hæreticum hominum generationes fatali necessitate prouenire ex constellatione syderum. ibid.

Subsistentia.

Eadem natura cum pluribus subsistentijs simul, vel successiue vnū & idē numerum constituit. 224. 2. B.

Substantia.

Spiritualis etiam cum non operatur alicubi est præsens. 796. 1. C.

Subtilitas.

De dote subtilitatis, vide verbo dotes.

Sudor.

De sudore Christi in horto, vide verbo, Christi sudor sanguineus.

Suppositum.

Vide verbo persona.

T.

T. A. Ius.

Num possit in instanti sentire. 105. 1. A.

Qua ratione futurus in corpore glorioso. 903. 1. B.

Qualitates primæ quomodo percipiuntur per tactum in corpore glorioso. ibid. 2. B.

Telephorus.

Induxit primus consuetudinem celebrandi sacram natiuitatis noctem. 241. 1. B.

Templum.

In templo Iudæorum locus deputatus in quo Virgines Deo dicatæ tutæ morantur. 121. 1. C.

Ibi vsque ad annos nobiles manebant. 121. 1. C.

Historia de templo pacis quod datur corruisse in nocte Natiuitatis domini facta. 156. 1. B.

Velum templi Salomonis quod triplex, & quod nam fuerit scissum in morte Christi. 700. 1. A.

Tempus.

De tempore quo Christus prædicauit, vide verbo Christi doctrina.

Quo tempore filij Israel transire Iordanem. 505. 2. A.

Quo tempore messes colliguntur in Iudæa. ibid. 1. B.

Quantum temporis fluxerint à Christi morte ad eius

resurrectionem. 858. 1. C.

Tenebra.

Vniuersaliter in toto orbe fuere Christo moriente, & quæ fuerit causa. 697. 1. B.

Quæ miracula interuenerint. ibid. 2. A.

Tentatio.

De tentatione Christi in deserto, vide verbo. Christi tentatio.

Tentatio quomodo sit opus diaboli. 473. 1. A.

Quo sensu dicatur Christus venisse ad dissoluendas tentationes. ibidem.

Tentatio per delectationem seu concupiscentiam sine peccato esse potest. ibid. C.

Tentationes Deus sapientissime permittit. 481. 1. C.

Quomodo tentationes vincendæ Christi exemplo. 489. 1. C.

Terra.

Qua ratione purganda post diem Iudicij. 1204. 2. C.

Num diaphana futura post diem Iudicij. 1205. 1. C.

De terramotu in Christi morte, vide verbo. prodigiū.

Testamentum.

Quid sit. 641. 2. A.

Testamentum Dei quid, ibidem.

Testamentum nouum & vetus. ibid. C.

In quo differant. ibidem.

Testamentum nouum quid contineat. 441. 1. C.

Qui sancti ad vetus, vel nouum testamentum pertineant. 393. 1. C.

De testamento à Christo condito, vide verbo Christi testamentum.

Theologia.

Habitus Theologiæ supernaturalis. 330. 2. A.

Tiberius Cæsar.

Quando imperare cæpit. 430. 2. C.

Quot annis vixit Christus ipso imperante. 431. 1. B.

Titulus.

De titulo super crucem Christi posito. Vide sub verbo. Christus. Verb. Titulus crucis.

Traianus.

Non est ab inferis reuocatus precibus D. Gregorij. 802. 1. C.

Transfiguratio.

De transfiguratione Christi, vide verbo. Christi transfiguratio.

Trinitas.

Expressa fides Trinitatis non est omnibus publice prædicata nisi per Christum, & Apostolos. 406. 2. B.

Christus non est dicendus filius Trinitatis. 121. 1. C.

Totius Trinitatis expressa representatio facta, cum Christus baptizatus est. 446. 1. A.

Tuba.

Qualis futura in die resurrectionis. 1000. 2. B.

Tunica.

Tunica incōfutilis Christi à Virgine cōtexta. 634. 1. A.

V.

Velum.

De velo Templi Salomonis, vide verbo. Templum.

Verbum Diuinum.

Num verbum diuinum assumeret corpus gloriosum non existente peccato. 121. 1. C.

Verbum diuinum non posset proprie dici filius Trinitatis, nisi in instanti ipso conceptiones humanitatem terminasset. 6. 1. B.

Verbum diuinum in triduo ab instanti mortis Christi homo non fuit. 692. 2. B.

INDEX

Vespera.

Quæ tempora vespere dicantur. 713. 1. A.

Vestales.

Vestales Virgines post aliquod tempus nuptui dabantur. 115. B.

Vestis, seu Vestitus.

De Vestitu communi Christi, vide verb. Christi viuenditatio.

De vestibus Christi in transfiguratione, vide verbo, Christi transfiguratio.

De Vestibus quibus Christus, indutus in morte passionis per ludibrium, Vide verb. Christi contumelia.

De sorte missa super vestes, Christi, vide sub verb. Christus. Verb. circumstantiæ crucifixionis.

Viator.

Gratia viatoris intensior esse potest quam comprehensoris. 61. 2. C.

Non repugnat viatorem videre Angelum in sua substantia. 149. 1. C.

Victus.

De victu communi Christi, vide verb. Christi conuersatio, seu viuendi ratio.

Vinum.

De vino Christo in cruce exhibito, vide verb. Christi potus ex aceto.

Violentia.

Potest à Deo inferni creaturis, & explicatur Augustinus. 519. 2. A.

Virginitas.

De Virginitate Christi, vide verb. Christi castitas.

De Virginitate Virginis. Vide verb. Mariæ Virginitas. Quando amittatur. 104. 1. C.

Materiale Virginitatis ad corpus pertinet, formale ad animam. 115. 1. B.

In quo consistet perfectio Virginitatis, ibid.

In veteri lege non fuit præceptum Virginitatem prohibens. 117. 1. C.

Imo in illa lege posset esse consultius, & melius seruare Virginitatem. 118. 1. B.

Viso.

Quomodo exerceatur in corpore glorioso. 900. 2. B.

Viso Dei.

Probabile Moysem, & Paulum vidisse aliquando diuinam essentiam in hac vita existentes. 331. 1. C.

Probabilius non vidisse, ibid. 2. C.

Quas rerum species, aut genera videant Beati in Deo. 349. 2. A.

Vnusquisque Beatus videt in verbo omnes effectus singulares ad suum statum pertinentes, ibid. C.

Verisimile multitudinem Beatorum, videre in verbo multitudinem rerum existentium in aliqua differentia temporis, exceptis ijs quæ ad Christum, & ad B. Virginem spectant. 350. 2. A.

Vita.

De vita actiua, & contemplatiua B. Virginis, vide verb. Mariæ vita actiua, & contemplatiua.

Perfectus vitæ status actiuam, & contemplatiuam vitam amplectitur. 311. 2. A.

Exercitia vitæ contemplatiuæ. 327. 2. A.

Ad vitam contemplatiuam quæ requirantur. 380. 2. B.

Vita mixta perfectissimè inter omnes vitæ status. 453. 1. C.

Quando licet vitam solitariam instituire. 481. 2. B.

Virgo.

Num maius miraculum sit manentem Virginem sine

viro concipere, quam sterilem ex viro sterilem. 14. 1. B.

Nû Virgo manens naturaliter concipere pôt. 91. 2. B.

Natiuitas ex Virgine maius miraculum quam resurrectionis, secundum Ambrosium. 103. 1. C.

Virgines vestales post aliquod tempus nuptui dabantur. 115. 1. B.

Virgines aliquot apud Iudæos Deo dicebantur, vt simul in templo morarentur vsque ad annos nobiles. 121. 1. C. & 122. 1. C.

Vnctio.

Vnctiones quibus Christus vnctus dicitur ante passionem non plures fuisse sed vnica tantum. 953. 1. C.

Vnigenitus.

Vnigenitus in sacra Scriptura idem aliquando quod primo genitus. 105. 2. B.

Vnio.

Vnio animæ rationalis cum corpore successiue fieri potest diuina virtute. 320. 2. A.

Vnio Hypostatica.

Quando facta inter humanitatem, & verbum. 5. 1. B.

Vnio Hypostatice ad partes prius natura facta, quam vnio ipsarum plurium inter se. 7. 1. B.

Non repugnat creaturam affectiue attingere vnionem Hypostaticam vt instrumentum Dei. 188. 1. B.

Sanctificatio per gratiam vnionis Hypostaticæ, quo sensu dici possit ab eadem Hypostatica vnione de rinari. 203. 1. A. & seq.

Natura irrationalis non est incapax vnionis Hypostaticæ. 441. 1. C.

Ratione vnionis Hypostaticæ conuenit Christo potestas docendi, & alia excellentia munera. 500. 1. B.

Vnio verbi ad humanitatem destructa per Christi mortem, & quomodo. 692. 1. C.

Votum.

Num Christus aliquod votum emisit. 454. 2. A.

Non esset motum Christum aliquod votum emisisse, ibid. 2. C.

Num Christus votum paupertatis Emiserit. 459. 1. A.

Num Virginitatem. 455. 2. C. obedientiæ votum non emisit. 454. 1. B.

B. Virgo Virginitatem vouit. 110. 2. A. imo prima vouit. 114. 1. C. Quamuis non solemniter. 116. 1. C.

Votum sub vnditate si Deo placet dupliciter intelligi potest. 110. 1. A.

Voti solenitas Ecclesiæ autoritate introducta. 116. 1. B.

Votum cur Deo offeratur. 455. 2. A.

Actus ex voto perfectior, quam sine voto, ibidem.

Vox.

Vox de cælo audita in Christi baptismo, qualis. 444. 1. C.

Ab omnibus qui aderant audita, ibid. 2. B.

Quomodo vera fuerit. 445. 1. B.

Vox qua ratione formetur in corpore glorioso. 900. 1. A.

Qua ratione audiatur. 901. 2. C.

Vox audienda in die generalis Resurrectionis, qualis. 1000. 3. B.

Vulnam quomodo Christus aperuerit. 287. 2. A.

Z.

Zacharias.

Ioannis Baptiste pater summus sacerdos non fuit. 378. 1. B.

Zona.

Iudæi utebantur Zonis lancis. 381. 1. B.

Zona Pellicea Ioannis Baptiste quid significabat. 383. 1. B.

F I N I S.

STARE

Disputatio

D. Thoma

3.193